

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΒΕΛΤΑΝΙΣΙΑΝ

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ
ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΡΧΕΙΩΝ,
ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Ο κόλπος της Σαλαμίνας. Επιχρωματισμένη ατσαλογραφία του Eduard Finden από το βιβλίο του Brockedon William, *Finden's Illustrations of Lord Byron*, Λονδίνο 1835.

ΑΘΗΝΑ 2018

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΙΑΤ. ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ, ΜΕΛΟΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ, ΜΕΛΟΣ

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ – ΛΑΛΑ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ, ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Χ. ΚΑΛΑΜΑΚΗΣ, ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Στη μνήμη της Μαρίας Μηλίγκου-Μαρκαντώνη (1940-2008),
που σαν μάνα παραστεκόταν στους φοιτητές της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....σελ.	6
Abstract.....σελ.	7
-Α. Πρόλογος.....σελ.	8
-Β. Εισαγωγή	
- 1) Ο στόχος το χρονικό πλαίσιο και τα πεδία έρευνας της διατριβής.....σελ.	11
- 2) Η μεθοδολογία της διατριβής.....σελ.	15
- 3) Οι πηγές της διατριβής.....σελ.	32
- 4) Η δομή της διατριβής.....σελ.	42
-Γ. Η ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ	
-Η Σαλαμίνα από τον 3 ^ο αιώνα έως και τις αρχές της Τουρκοκρατίας - Ένα σύντομο ιστορικό.....σελ.	45
1. - Οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας μέσα από τα δικαιοπρακτικά έγγραφα.....σελ.	63
2. - Στοιχεία της παραδοσιακής τεχνολογίας και όψεις της οικονομίας και της κοινωνίας της Σαλαμίνας μέσα από ένα έγγραφο ανάθεσης παρασκευής κατραμιού (1776) στη συντεχνία των κατραμιτζήδων.....σελ.	106
3. -Η Ιερά Μονή Φανερωμένης ως τόπος μνήμης στη θρησκευτική ταυτότητα των Σαλαμινίων - Προφορικές παραδόσεις και γραπτές πηγές (μέσα 17^{ου} αιώνα – αρχές 19^{ου} αιώνα).....σελ.	129
α) Ο Λάμπρος Κανέλος και το Μοναστήρι της Κούλουρης.....σελ.	129
β) Οι απανταχούσες (έγγραφα ζητείας-εράνου).....σελ.	148
γ) Η ανοικοδόμηση του Καθολικού από τον Όσιο Λαυρέντιο.....σελ.	159
δ) Οι σχέσεις του Οσίου Λαυρεντίου με την οθωμανική εξουσία - Ενοχλήσεις και επιβουλές εις βάρος του Οσίου.....σελ.	168
ε) Η οικονομική δύναμη της Μονής και τα περιουσιακά της στοιχεία..σελ.	178
στ) Τα σιγίλλια.....σελ.	219
ζ) Η προσφορά της Μονής στην Επανάσταση του 1821 και η δράση του ηγουμένου Γρηγορίου.....σελ.	241
4. - Έγγραφα Ομολογιών - Συμβάσεις και Αγοραπωλησίες.....σελ.	255
5. - Κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας μέσα από έγγραφα προικοσυμφώνων, ξωφυλλίων, διαφόρων συμφωνητικών και ενός εγγράφου διαζυγίου - Οι δομές της οικογένειας και	

της συγγένειας στους σαλαμίνιους	σελ. 287
6. -Οικογενειακά επίθετα που απαντούν στα δικαιοπρακτικά έγγραφα - Η δημογραφική και εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Σαλαμίνας και η δημιουργία της σαλαμινιακής εντοπιότητας.....	σελ. 344
7. -Τα τοπωνύμια της Σαλαμίνας μέσα από τα δικαιοπρακτικά έγγραφα - Τόποι μνήμης της μικροϊστορίας μέσα στη μακροϊστορία της Σαλαμίνας....	σελ. 414
8. -Στοιχεία λαϊκού λόγου και φωνολογικά φαινόμενα στα δικαιοπρακτικά Έγγραφα - Η γλωσσική ταυτότητα των Σαλαμινίων.....	σελ. 505
9. - Μικρά περιστατικά της καθημερινότητας κατά την περίοδο της Επανάστασης και τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους στη Σαλαμίνα μέσα από γραπτές πηγές - Η πολιτειακή ταυτότητα των Σαλαμινίων...σελ.	520
10. -Η Σαλαμίνα και οι κάτοικοί της μέσα από κείμενα χαρτογράφων, γεωγράφων και περιηγητών (17 ^{ος} αιώνας – μέσα 19 ^{ου} αιώνα).....	σελ. 556
-Δ. -Συμπεράσματα: Η ταυτότητα της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17 ^{ου} αι. έως και τα μέσα του 19 ^{ου} αι., όπως αναδύεται μέσα από τις πρωτογενείς πηγές, γραπτές και προφορικές, της περιόδου αυτής.....	σελ. 584
-Ε. -Επίλογος.....	σελ. 599
-ΣΤ. -Βιβλιογραφία.....	σελ. 600
Κατάλογος συνομιλητών.....	σελ. 645
Κατάλογος εικόνων.....	σελ. 646
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ.....	σελ. 649

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας αποτελεί η αναζήτηση της ταυτότητας της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα αξιοποιώντας δικαιοπρακτικά έγγραφα δημόσιων, ιδιωτικών και μοναστηριακών αρχείων, προφορικές παραδόσεις, περιηγητικά κείμενα και άλλες πρωτογενείς πηγές. Οι τομείς της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής που φωτίζονται από τις παραπάνω πηγές είναι η διοίκηση και οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας, ο ρόλος της συντεχνίας των *κατραμιτζήδων* στην οικονομία και στην κοινωνία του νησιού, η μοναστηριακή οργάνωση και διαχείριση της περιουσίας της Ιεράς Μονής Φανερωμένης, ο οικονομικός βίος των κατοίκων της Σαλαμίνας, οι κληροδοτικές πρακτικές και οι στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας, τα οικογενειακά επίθετα και οι οικογένειες, τα τοπωνύμια, τα στοιχεία λαϊκού λόγου καθώς και διάφορα περιστατικά της καθημερινότητας κατά τους χρόνους της Επανάστασης και τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους στη Σαλαμίνα. Η παρουσίαση, συνεξέταση και αξιολόγηση των πηγών αυτών ανέδειξε πτυχές της ζωής των κατοίκων της Σαλαμίνας και κυρίως όψεις του εθνικού δικαίου, άγνωστες μέχρι σήμερα. Παράλληλα οι πηγές αυτές αποκάλυψαν ότι η Σαλαμίνα ακολουθούσε την τύχη και γενικότερα την ιστορική και πολιτισμική πορεία της Αθήνας. Τέλος, πολλές από τις προφορικές παραδόσεις επιβεβαιώθηκαν μέσα από τις γραπτές πηγές και κατ' αυτόν τον τρόπο ενισχύθηκε το θεωρητικό υπόβαθρο της Ιστορικής Λαογραφίας.

Λέξεις-κλειδιά: εθνικό δίκαιο, κοινωνική αλληλεγγύη, μακροϊστορία-μικροϊστορία, τόπος μνήμης, δικαιοπρακτικά έγγραφα, συμβάσεις, προικοσύμφωνα, ξωφύλλια, συντεχνία, προφορικές παραδόσεις, αρχεία, Φανερωμένη, Όσιος Λαυρέντιος, σιγίλλια, χοτζέτια, φιρμάνια, απανταχούσες, οικογένειες, τοπωνύμια, αρβανίτες, αρβανίτικα, λαϊκός λόγος, Επανάσταση, καθημερινότητα, περιηγητές.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to look into the identity of Salamis from the late 17th century until the mid-19th century based on legal documents deriving from public, private and monastery records, oral traditions, travellers' writings and further primary sources. These sources provide information for several sections of the private and public ways of life such as the administrative role and the responsibilities of the Demogerontia (*Council of Elders*), the role of the union of the pine tar manufacturers, the so-called *katramitzides*, in the economic and social life of the island, the assets management of the Holy Monastery of Faneromeni, the economic life of the people on Salamis, the legacies and the strategies concerning the transfer of family property, the family surnames and the families in general, the place names, the elements of folk speech and the various incidents of everyday life on Salamis during the Greek War of Independence and the first years that followed Independence. The presentation, co-examination and evaluation of these sources reveal several aspects of the everyday life of people on Salamis and more particularly, aspects of customary law that have remained undiscovered until today. At the same time, these sources, also, reveal that Salamis has followed the fate and, in general, the historic and cultural development of Athens. Lastly, a large number of oral traditions have been confirmed through written sources contributing this way to the strengthening of the theoretical foundations of Folklore Studies that focus on historic facts.

Keywords: customary law, social solidarity, history of long and short duration, memory location, legal documents, contracts, dowry agreements, preliminary dowry agreements, union, oral traditions, archives, Faneromeni, saint Laurentius, Patriarchal documents, property titles signed during the Ottoman Rule, firmans, *worldwide* fundraising documents, families, place names, Arvanites, Arvanitic dialect, folk speech, Greek War of Independence, everyday life, travelers.

A. Πρόλογος

Οι λόγοι που με οδήγησαν στην επιλογή του θέματος αυτού είναι προσωπικοί και επιστημονικοί. Στη Σαλαμίνα γεννήθηκα, μεγάλωσα και σε ένα από τα δημόσια σχολεία της εργαζόμαι. Οι πτυχιακές σπουδές στην Κλασική Φιλολογία και αργότερα οι μεταπτυχιακές σπουδές στον τομέα της Λαογραφίας μού έδωσαν τις βάσεις, ώστε να αναδείξω πτυχές της Σαλαμινιακής Λαογραφίας και της Τοπικής Ιστορίας με δημοσιεύσεις σε τοπικό επίπεδο αλλά και με άλλες επιστημονικές, εκδοτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.

Η γνωριμία μου με τον σαλαμίνιο καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Δημήτριο Ι. Πάλλα (1907-1995) κατά τη διάρκεια των φοιτητικών μου χρόνων (1989-1993) και η βαθιά φιλία που αναπτύχθηκε μεταξύ μας μέχρι το τέλος της ζωής του με επηρέασαν πολύ. Ως άνθρωπος ο Πάλλας ήταν ταπεινός, λιγομίλητος και πάντα ανοιχτός με τους νέους. Ήταν αυτός που με μύησε στη μαγεία και τη γοητεία των εγγράφων του 18^{ου} αιώνα, όταν μου έδειξε το Χειρόγραφο του προγόνου του, Παρασκευά Πάλλα, ένα ιστορικό δοκίμιο για τη συμμετοχή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821. Η καθοδήγησή του στην ανάγνωση και μεταγραφή διαφόρων δικαιοπρακτικών εγγράφων με έκαναν να αγαπήσω περισσότερο τη διαδικασία αυτήν, αλλά και να συνειδητοποιήσω πως στα κείμενα αυτά αναδεικνύονταν λεπτομέρειες και πτυχές της ιστορίας, της λαογραφίας, της γλώσσας και του εθνικού δικαίου της Σαλαμίνας, άγνωστες μέχρι σήμερα.

Κατά την ίδια περίοδο των φοιτητικών χρόνων και στο πλαίσιο των επιστημονικών μου αναζητήσεων η πρώτη επίσκεψη στο Σπουδαστήριο Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, η επαφή με τα χειρόγραφα της Συλλογής του και η γνωριμία με την τότε Καθηγήτρια Λαογραφίας, Μαρία Μηλίκου-Μαρκαντώνη (1940-2008), διαδραμάτισαν και αυτά σημαντικό ρόλο στον προσανατολισμό μου προς την επιστήμη της Λαογραφίας. Εντυπωσιάστηκα ιδιαίτερα από εκείνη για τη φροντίδα και την επιμέλεια ως προς τη μεθοδική συλλογή, καταγραφή και διάσωση από τους φοιτητές πρωτογενούς λαογραφικού υλικού, το οποίο σήμερα είναι κατατεθειμένο στο Αρχείο Χειρογράφων του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του οικείου Πανεπιστημίου. Στη διάρκεια δε των μεταπτυχιακών μου σπουδών και κυρίως κατά τις παραδόσεις των μαθημάτων από εκείνη συνειδητοποίησα όχι μόνο το επιστημονικό εύρος των γνώσεών της αλλά και τον συμβουλευτικό της ρόλο στη σύνταξη των εργασιών και κυρίως στην πορεία της ζωής.

Όπως ανέφερα, στη Σαλαμίνα γεννήθηκα και μεγάλωσα. Είναι λογικό ότι σε αρκετές προφορικές παραδόσεις φορέας τους είμαι κι εγώ ο ίδιος. Επιπροσθέτως, η γνώση της αρβανίτικης διαλέκτου, η οποία ήταν ευρύτατα διαδεδομένη στη Σαλαμίνα μέχρι και τη δεκαετία του 1960, αποτέλεσε ένα υποβοηθητικό στοιχείο στη συλλογή, καταγραφή και παρουσίαση του αρβανίτικου λεξιλογίου, ιδίως αυτού που σχετίζεται με την επαγγελματική ορολογία των ρετσινάδων, των καρβουνιάρηδων και των ασβεστάδων.

Το 2000 εντόπισα ένα ιδιωτικό αρχείο εγγράφων, εκείνο του Κυριάκου Παπαγγελή (1907-1981), το οποίο φυλασσόταν σε σπίτι συγγενικού του προσώπου στο Αμπελάκι. Η ανάγνωση και μεταγραφή των εγγράφων αυτών ήταν αποκαλυπτική για τις πληροφορίες που έδιναν για τη Σαλαμίνα του 18^{ου} αιώνα. Έτσι, άρχισα σταδιακά να εντοπίζω και να φωτογραφίζω διάφορα έγγραφα από ιδιωτικά αρχεία Σαλαμινίων. Ευτύχημα στην αναζήτηση αυτήν ήταν ο εντοπισμός του μοναστηριακού αρχείου της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, όταν το καλοκαίρι του 2010, με τις ευλογίες της τότε ηγουμένης Αγνής Παυλίδου (1926-2012), μου επετράπη η φωτογράφιση των εγγράφων από το Αρχείο του Μοναστηριού.

Τα ζητήματα της Λαογραφίας, που σχετίζονταν με την ιστορία και τη λαογραφία της Σαλαμίνας και αναδεικνύονταν μέσα από τα δικαιοπρακτικά αυτά έγγραφα αλλά και τις επιστημονικές μου αναζητήσεις, συμερίστηκε ο Επίκουρος Καθηγητής Λαογραφίας στον Τομέα Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Γεώργιος Θανόπουλος, όταν το 2012 πρότεινα σε εκείνον ως βάση μιας διατριβής, σχετικής με τη Σαλαμίνα, να αποτελέσουν τα δικαιοπρακτικά έγγραφα που κατά καιρούς είχα εντοπίσει και τα οποία παρουσιάζονται εδώ στο Παράρτημα Εγγράφων σε αντιπαραβολή με τη μεταγραφή τους. Το όλο εγχείρημα της συγκεκριμένης διατριβής αγκαλιάστηκε από τον Καθηγητή Λαογραφίας, Μηνά Αλεξιάδη, και την Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Λαογραφίας, Βασιλική Χρυσανθοπούλου, και οι δυο τους Καθηγητές στον παραπάνω Τομέα. Οι τρεις τους αποτέλεσαν την τριμελή επιτροπή της παρούσης διατριβής με επιβλέποντα τον κύριο Θανόπουλο. Από τη θέση αυτή θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά και τους τρεις για τις υποδείξεις τους, τις επιστημονικές τους κατευθύνσεις και τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Ευχαριστίες, επίσης, οφείλω σε όλους τους ιδιώτες που μου εμπιστεύτηκαν τα έγγραφα που υπήρχαν στα οικογενειακά τους αρχεία: την κα Μαρία Ζούγρη, τον κο Θωνα Ευ. Μαγιάτη, τον κο Νικόλαο Σπ. Λαϊβερά. Δύο μάλιστα από τους ιδιώτες

δεν είναι σήμερα στη ζωή, ο Μιχάλης Πρ. Παπαγγελής (1936-2012) και ο Κυριάκος Μ. Πάλλας (1935-2016). Ευχαριστώ, επίσης, τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς Ηλία Δρίβα, Λένα Καπασάκη, Κατερίνα Τσούτσουρα και Ρίκε Μπρινγκ για τις συζητήσεις που είχαμε πάνω σε διάφορα θέματα της διατριβής και για τη βοήθειά τους σε διάφορες μεταφραστικές δυσκολίες· συγκεκριμένα, η κα Λένα Καπασάκη μετέφρασε από τη γαλλική στην ελληνική τρία κείμενα περιηγητών που σχετιζόνταν με τη Σαλαμίνα και η κα Ρίκε Μπρινγκ δύο κείμενα γερμανών περιηγητών τυπωμένα με γοτθικούς χαρακτήρες. Ευχαριστώ ακόμη τη συμμαθήτριά και φίλη, Νένα Παπαγγελή, για την όλη διαμεσολάβηση προς τον πατέρα της, Μιχάλη Πρ. Παπαγγελή, για την παραχώρηση του αρχείου του Κυριάκου Παπαγγελή· την παλιά μου μαθήτριά Χριστιάλένα Ξύγκη για την αντιπαραβολή των εγγράφων που κάναμε μαζί· τους φίλους Σταμάτη Σύρακα, κοινωνιολόγο, Γιάννη Χαιρετάκη, αρχαιολόγο, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις τους, καθώς και τον Διευθυντή του Γενικού Λυκείου Αμπελακίων Σαλαμίνας, Τάσο Τόγκα. Θερμές ευχαριστίες εκφράζω και στον σαλαμίνιο ερευνητή-ιστοριοδίφη, Θεοφάνη Π. Καπαραλιώτη, για τις πολύτιμες υποδείξεις του στην έρευνα. Ευχαριστίες οφείλω, επίσης, και στη λαρισαία Χριστίνα Καραλή για την απαιτητική δακτυλογράφηση των μεταγραφέντων κειμένων. Ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ οφείλω και στις δύο βιβλιοθηκονόμους του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, την κα Ζηνοβία Σούλη και την κα Ζωή Ζούπα, οι οποίες έδειξαν ιδιαίτερη υπομονή και κατανόηση στις βιβλιογραφικές μου αναζητήσεις. Τέλος, ευχαριστίες οφείλονται και στον Καθηγητή Οθωμανικής Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, κο Ηλία Κολοβό, για την πολύτιμη συνδρομή του στη μετάφραση των οθωμανικών εγγράφων από το Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας.

Τους ευχαριστώ όλους πάρα πολύ.

B. Εισαγωγή

1) Ο στόχος, το χρονικό πλαίσιο και τα πεδία έρευνας της διατριβής

Στόχος της παρούσης διατριβής είναι η παρουσίαση, ανάλυση και ερμηνεία της ταυτότητας της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η προσέγγιση των παραπάνω χρόνων γίνεται ιστορικά και λαογραφικά με βάση προφορικές παραδόσεις, ποικίλες πρωτογενείς πηγές και διάφορα δικαιοπρακτικά έγγραφα που συντάχθηκαν κατά την παραπάνω χρονική περίοδο. Το υλικό της διατριβής περιλαμβάνει γραπτά κείμενα *ιστορικής φύσεως*, παραδοσιακά δικαιοπρακτικά έγγραφα αλλά και προφορικό υλικό συνεντεύξεων που αναφέρεται στις παραγωγικές δραστηριότητες στη Σαλαμίνα του πρόσφατου παρελθόντος, που φωτίζουν και το απώτερο. Η ιστορική προσέγγιση έγκειται στο γεγονός ότι τα έγγραφα αυτά μας ανάγουν σε μια απομακρυσμένη χρονικά περίοδο και μας προσφέρουν ιστορικές πληροφορίες για τις δομές και την οργάνωση της κοινωνίας της Σαλαμίνας· η δε λαογραφική στο ότι αφορούν τομείς της κοινωνικής, οικονομικής και θρησκευτικής ζωής του νησιού καθώς και του εθιμικού του δικαίου, το οποίο γενικά *αποτελείται από κανόνες που έχουν διαμορφωθεί και επιβληθεί όχι από κάποιον επίσημο πολιτειακό φορέα, αλλά μετά από μακροχρόνια, αδιάκοπη και ομοιόμορφη εφαρμογή από τον ίδιο τον λαό ενός γεωγραφικού τόπου και το οποίο έχει από εκείνους τη συνειδητή δέσμευση της ισχύος*¹.

Οι παραπάνω γραπτές πηγές όρισαν και το χρονικό πλαίσιο της έρευνας. Τούτο αρχίζει από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και καταλήγει στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η εξέταση της αρκετά μεγάλης αυτής περιόδου μέσα από επιμέρους θεματολογίες, οι οποίες χρονικά ταυτίζονται με το παραπάνω χρονικό πλαίσιο, θα στοχεύσουν στην παρουσίαση και ερμηνεία της συλλογικής μνήμης και της ταυτότητας των Σαλαμινίων στο τοπικό πλαίσιο. Γενικότερα, θα ενισχύσει την επιστήμη της Λαογραφίας σε πολλές από τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού που είναι και το αντικείμενό της. Κυρίως θα λέγαμε ότι η διατριβή αυτή εμπίπτει στην Ιστορική Λαογραφία. Η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος αρχικά υποστήριξε πως *χρειαζόταν να*

---

¹ Μ η ν ά ς Α λ . Α λ ε ξ ι ά δ η ς, «Λαογραφία και Επιστήμη του Δικαίου» στο *Δίκαιο και Λαϊκός πολιτισμός*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 11, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2017, σελ. 20.

μελετηθεί η ζωή του ελληνικού λαού, όταν ο παραδοσιακός πολιτισμός ήταν στην ακμή του², κατεύθυνση που απέκοπτε τη Λαογραφία από τη μελέτη του παρόντος³. Η ίδια αργότερα εξήγησε τη θέση της πως ο καθένας μας έχει μια παραδοσιακότητα μέσα του, μια συνέχεια, την οποία βρήκε σε έναν άλλον κλάδο, πάλι της ιστορίας, που λέγεται προφορική ιστορία⁴.

Η αλληλεξάρτηση της Λαογραφίας με την Ιστορία είναι εμφανής όχι μόνο από το γεγονός ότι η Λαογραφία χρησιμοποιεί ένα αρκετά μεγάλο τμήμα από τη μεθοδολογία της, αλλά κυρίως στο ότι ασχολείται με τους μετασχηματισμούς μιας κοινωνίας στην καθημερινότητά της καθώς και με την υλική, κοινωνική και πνευματική της ζωή, η οποία ανήκει στην Ιστορία και στις ιστορικές πηγές⁵. Ο Μιχάλης Γ. Μερακλής γράφει ότι η ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων είναι αυτόδηλη, καθώς τα λαογραφικά φαινόμενα, ως πολιτισμικά φαινόμενα, λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένο, ιστορικά προσδιοριζόμενο, τόπο και χρόνο⁶.

² Άλ κ η Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ - Ν έ σ τ ο ρ ο ς, «Τι είναι η λαογραφία», *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμος II, (συνέντευξη στον Γιώργο Κορδομενίδη), επιμ. Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κυρ. Ντελόπουλος, Μαρία Καΐρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993, σελ. 22.

³ Για την κριτική στη θέση αυτή, βλ. Μ ι χ ά λ η ς Γ . Μ ε ρ α κ λ ή ς, *Λαϊκός Πολιτισμός και Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, πρόλογος: Βασίλης Φίλιας, Σειρά: Σύγχρονες Κοινωνικές Επιστήμες · Θεωρία και Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2007, σελ. 111-133 και Ε υ ά γ γ ε λ ο ς Γ ρ . Α υ δ ι κ ο ς, *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού – Λαογραφίες, Λαϊκοί πολιτισμοί, Ταυτότητες*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2009, σελ. 280-291.

⁴ Άλ κ η Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ - Ν έ σ τ ο ρ ο ς, ό.π. Για τη Λαογραφία και την προφορική ιστορία βλ. Ε υ ά γ γ ε λ ο ς Γ ρ . Α υ δ ι κ ο ς, «Λαογραφία και προφορική ιστορία», *Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός: Λαογραφία και Ιστορία, Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, επιμ. Χρυσούλας Χατζητάκη- Καψωμένου, εκδ. παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 154-165.

⁵ Β ά λ τ ε ρ Π ο ύ χ ν ε ρ , *Ιστορική Λαογραφία, Η διαχρονικότητα των φαινομένων*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2010, σελ. 11-12 και κυρίως, Π α ρ α σ κ ε υ ή Κ ο ψ ι δ ά - Β ρ ε τ τ ο ύ, «Λαογραφία και ιστορία – μικροϊστορία. Επιστημολογικές συγκλίσεις και ετερότητες», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 477-500.

⁶ Μ ι χ ά λ η ς Γ . Μ ε ρ α κ λ ή ς, *Λαογραφικά Ζητήματα*, εκδ. Καστανιώτη & Διάττων, Αθήνα 2004, σελ. 15 και Γ ρ η γ ό ρ η ς Σ η φ ά κ η ς, «Λαογραφία, Ανθρωπολογία και Ιστορία ή ετερόνυμα που δεν έλκονται», στο *Πρακτικά Επιστημονικού συμποσίου: Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (Αθήνα, 19-21 Απριλίου 2002)*, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα 2003, σελ. 27.

Τα έγγραφα, λοιπόν, αυτής της διατριβής, αντιμετωπιζόμενα ως ιστορικές πηγές, τροφοδοτούν με πληροφορίες για τον καθημερινό και επαγγελματικό βίο των κατοίκων της Σαλαμίνας, τη θρησκευτικότητά τους, τη διοικητική και κοινωνική οργάνωση. Έμμεσα, και αυτό είναι το πλέον σημαντικό, παρουσιάζουν σκέψεις και αισθήματα απλών ανθρώπων άλλων εποχών. Ιδίως το τελευταίο επιτυγχάνεται με τη μελέτη και τη θεωρητική ανασυγκρότηση του πολιτισμού αυτού στην όσο το δυνατό συνολική του παρουσίαση εξετάζοντας συνδυαστικά όλες τις πλευρές του⁷.

Η παρουσίαση αυτή θα επιτευχθεί μέσα από τις πλευρές της διοικητικής, κοινωνικής και εκκλησιαστικής οργάνωσης της Σαλαμίνας και την ανάλυση όψεων του λαϊκού υλικού πολιτισμού, της γλώσσας, του παραδοσιακού επαγγελματικού βίου και, τέλος, της καθημερινής ζωής των κατοίκων του νησιού κατά τις περιόδους της Τουρκοκρατίας, της Επανάστασης του 1821 και των πρώτων χρόνων της ίδρυσης του Νεοελληνικού Κράτους. Συναφής είναι και ο στόχος της μελέτης της κοινότητας με την έννοια του συνόλου των ανθρώπων που ζουν σε ένα κοινό περιβάλλον, και κυρίως η μελέτη της αλληλεπίδρασης μεταξύ των φορέων που την αποτελούν και όλων των παραμέτρων που μπορούν να σχηματίσουν κανόνες και ιδιαίτερες καταστάσεις και αξίες μέσα σε αυτή⁸.

Ένας από τους τελευταίους στόχους της διατριβής είναι πώς είδαν οι ξένοι περιηγητές τη Σαλαμίνα⁹. Οι περιηγητές, άνθρωποι συνήθως μορφωμένοι και λάτρεις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και της φιλοσοφίας του, επιδίωκαν μέσα από τα κείμενά τους και την περιγραφή τόπων να μεταφέρουν στους ευρωπαϊούς αναγνώστες στοιχεία της κοινωνικής ζωής της τουρκοκρατούμενης ανατολής. Κατ' αυτόν τον τρόπο άφησαν στους ιστορικούς ερευνητές πολύτιμα στοιχεία της καθημερινής ζωής των κατοίκων. Με άλλα λόγια θα λέγαμε ότι τα νέα στοιχεία που αποκαλύπτονται στα κείμενά τους δια φωτίζουν συμπεριφορές και αντιλήψεις του αιώτερου

⁷ Γ ρ η γ ό ρ η ς Σ η φ ά κ η ς, ό.π., σελ. 26.

⁸ Ν ι κ ό λ α ο ς Ι . Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο ς, «Τόπος και νόμος στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων: Το λαϊκό κοινοτικό δίκαιο και ο Κωνσταντίνος Καραβίδα», στο *Κοινότητα, κοινωνία και ιδεολογία – Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*, επιμέλεια, εισαγωγή Μ. Κομνηνού-Ε. Παπαταξιάρχης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990, σελ. 204-210.

⁹ Σχετικά για το θέμα βλ. Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο ς Π . Α λ ε ξ ά κ η ς, «Εμείς και οι άλλοι», Εθνοϊστορικές προσεγγίσεις στα περιηγητικά κείμενα για τη Μάνη», στο *Ταυτότητες και ετερότητες – Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, εκδ. Δωδώνη, σελ. 129-163.

παρελθόντος των απλών ανθρώπων, πόσω μάλλον των Σαλαμινίων που εδώ μας ενδιαφέρει.

Είναι λογικό ότι ο προσανατολισμός της διατριβής σε ένα χρονικό πλαίσιο που ανήκει στο απώτερο παρελθόν της Σαλαμίνας και η μελέτη της καθημερινής ζωής των κατοίκων της απομακρύνει την οποιαδήποτε διατύπωση περί εθνικής ταυτότητας με την έννοια της εθνικής ιδιομορφίας, μοναδικότητας και εν τέλει ανωτερότητας. Κάτι τέτοιο θα ήταν ανεδαφικό και αντιεπιστημονικό, καθώς έχουμε να κάνουμε με πληθυσμό που ανάλογες αντιλήψεις δεν θα είχαν περάσει ποτέ από τη σκέψη του. Η ταυτότητα της Σαλαμίνας μέσα από μια γρήγορη ματιά των δικαιοπρακτικών εγγράφων φαίνεται να συντίθεται από επιμέρους ταυτότητες, όπως: την κοινωνική (συγγένεια, φύλο, οικογένεια, οικογενειακά επίθετα, κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας), την πολιτειακή (Δημογεροντία, έλληνες και οθωμανοί αξιωματούχοι, συνεισφορά στην Επανάσταση), τη θρησκευτική (Ιερά Μονή Φανερωμένης), την εθνοτική (Έλληνας ή Αρβανίτης;), την οικονομική (κατραμιτζήδες, συμβάσεις, αγοραπωλησίες) την τοπική (λαϊκός λόγος, παροιμιακές φράσεις, τοπωνύμια, πληροφορίες περιηγητών).

Η συλλογική μνήμη, η ταυτότητα και η τοπική ιστορία¹⁰ του παρελθόντος της Σαλαμίνας θα συγκροτηθούν μέσα από μια ποικιλία ιστορικών πηγών, γραπτών, προφορικών, αρχειακών και περιηγητικών. Μέσα από τις πηγές αυτές θα αναδυθεί η τοπογραφία, η τοπική ιστορία, η καθημερινή ζωή αλλά και οι εκφάνσεις του θρησκευτικού και πολιτειακού-πολιτικού βίου της από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα¹¹. Το γεγονός ότι διαθέτουμε ποικιλία και πληθώρα πηγών εξασφαλίζει την αξιοπιστία των συμπερασμάτων μας, καθώς οι πληροφορίες θα ελέγχονται από τη συμ-παράθεση και τη σύγκριση των πηγών. Η χρησιμότητα της εργασίας μας είναι καταφανής: αποκαλύπτει το παρελθόν της Σαλαμίνας, ιστορικό και πολιτισμικό, βοηθώντας μας να κατανοήσουμε τη σημερινή κοινωνία της.

¹⁰ Για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας στην εκπαίδευση βλ. Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Λ ε ο ν τ σ ί ν η ς, *Ιστορία – Περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα 1999.

¹¹ Για τη σημασία των αρχείων βλ. Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς-Σ π ύ ρ ο ς Τ ο υ λ ι ά τ ο ς, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 82-84.

2) Η μεθοδολογία της διατριβής

Η αρχή του χρονικού πλαισίου της έρευνας, όπως αναφέρθηκε, ορίστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, οπότε και προέρχονται τα παλαιότερα μέχρι σήμερα δικαιοπρακτικά έγγραφα που σχετίζονται με τη Σαλαμίνα, ενώ το τέλος της σηματοδοτήθηκε από την επίσημη ίδρυση του Δήμου Σαλαμίνας το 1835¹² και τη σχεδόν ταυτόχρονη έναρξη της λειτουργίας του Ειρηνοδικείου Σαλαμίνας στα μέσα του 1837. Από τα χρόνια αυτά κι έπειτα, όλες σχεδόν οι δικαιοπραξίες συντάσσονταν κυρίως στο Ειρηνοδικείο ή διευθετούνταν από τις υπηρεσίες του Δημαρχείου, αποκτώντας έτσι έναν επίσημο και δημόσιο χαρακτήρα. Οι δικαιοπραξίες, κυρίως η σύνταξη προικοσυμφώνων, μετά την ίδρυση του Ειρηνοδικείου μειώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό και σταδιακά σταμάτησαν στις αρχές του 20ού αιώνα¹³.

Όσον αφορά στη Σαλαμίνα μελέτες σχετικές με το εθιμικό της δίκαιο, τη διοικητική, κοινωνική και εκκλησιαστική της οργάνωση, την ανάλυση και ερμηνεία όψεων του λαϊκού υλικού πολιτισμού, της γλώσσας, του παραδοσιακού επαγγελματικού βίου, καθώς και της καθημερινής ζωής των κατοίκων του νησιού κατά τις περιόδους της Τουρκοκρατίας, της Επανάστασης του 1821 και των πρώτων χρόνων της ίδρυσης του Νεοελληνικού Κράτους απουσιάζουν. Δημοσίευση σχετική με τη Σαλαμίνα του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, είναι τα *Σαλαμινιακά Έγγραφα*¹⁴ του αείμνηστου Καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Δημητρίου Ι. Πάλλα. Η εν λόγω δημοσίευση, όμως, περιορίζεται στην απλή μεταγραφή παραδοσιακών δικαιοπρακτικών εγγράφων και στον σχολιασμό ελάχιστων από αυτά. Για τη δε

¹² Ο Δήμος Σαλαμίνας σχηματίστηκε με το Βασιλικό Διάταγμα της 8^{ης}/20^{ης}.4.1835 ως Δήμος της Επαρχίας Μεγαρίδος. Κατατάχθηκε στη Γ' τάξη με πληθυσμό 1.663 κατοίκους και έδρα τη Σαλαμίνα (Σαλαμίς= 1.222 κάτοικοι, Αμπελάκι= 358 κάτοικοι, Μούλκι= 69 κάτοικοι, Μονή Φανερωμένης= 14 κάτοικοι). Το έμβλημα-σφραγίδα του Δήμου Σαλαμίνας καθορίστηκε με Βασιλικό Διάταγμα, βλ. ΦΕΚ 43, 16.9.1870, = *η του Δήμου Σαλαμίνας εν τω μέσω μεν πρόραν πλοίου αρχαίου... συμβολίζει πρόραν τριήρεως τεθείσαν εις ανάμνησιν της εν Σαλαμίनि ναυμαχίας... γύρωθεν δε τας λέξεις ΔΗΜΟΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ*. Για τα προηγούμενα βλ. Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο ς Γ . Σ κ ι α δ ά ς, *Ιστορικό διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος, 1833-1912, Σχηματισμός-σύσταση-εξέλιξη-πληθυσμός-εμβλήματα*, έκδ. του Δήμου Αθηναίων, εκδ. Μικρός Ρωμιός ΕΠΕ, βελτιωμένη έκδοση, Αθήνα 1994, σελ. 117.

¹³ Για ένα από τα τελευταία προικοσύμφωνα που δεν συντάχθηκε στη δημόσια υπηρεσία του Ειρηνοδικείου βλ. Τά σ ο ς Κ α ρ α ν τ ή ς, «Ένα κουλουριώτικο προικοσύμφωνο του 1905», εφημερ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Φεβρουάριος 2001, σελ. 5.

¹⁴ Βλ. εδώ, σελ. 35-36.

περίοδο της Επανάστασης έχουν δημοσιευθεί λίγα άρθρα στον τοπικό τύπο και έχει εκδοθεί ένα βιβλίο που σχετίζεται με ένα χειρόγραφο ιστορικό δοκίμιο ενός σαλαμινίου, ο οποίος αναφέρεται στη συμμετοχή των Κουλουριωτών στην Επανάσταση¹⁵.

Η έλλειψη βιβλιογραφίας, λοιπόν, για τη Σαλαμίνα κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, έστρεψε την έρευνα σε αναζήτηση από μέρους τού γράφοντος πρωτογενών πηγών. Αφορμή υπήρξε ο εντοπισμός ενός προικοσυμφώνου στη Συλλογή Χειρογράφων του Σπουδαστήριου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 2000. Η ανάγνωση και μεταγραφή του ανέδειξε πτυχές του παραδοσιακού υλικού βίου της Σαλαμίνας, του θεσμού της προίκας, των τοπωνυμίων και των οικογενειακών επιθέτων. Τον ενθουσιασμό μου συμμερίστηκε και ο τότε Διευθυντής του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, Καθηγητής Στέφανος Δ. Ήμελλος, ο οποίος και μου επέτρεψε τη δημοσίευση του εγγράφου σε τοπικό περιοδικό της Σαλαμίνας¹⁶. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε την αιτία εντοπισμού ενός αρκετά μεγάλου για τα δεδομένα του νησιού ιδιωτικού αρχείου με σαράντα τέσσερα έγγραφα, εκείνο του Κυριάκου

¹⁵ Νίκος Σαλατάρης, «Η πρώτη εφημερίδα των Αθηνών εξεδίδετο στη Σαλαμίνα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 21 έως 23, 1962, ο ίδιος, «Δύο ακόμη ιστορικά αντικείμενα στη συλλογή του Ευριπίδη, Ένα κουμπί του Καραϊσκάκη – Ένα θραύσμα από τουρκική οβίδα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 74, 1965, ο ίδιος, «Κάτι που μας θυμίζει τα χρόνια του Αλή-Πασά», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 78 και 79, 1965, ο ίδιος, «Ένα ανέκδοτο περιστατικό από την Επανάσταση του 1821», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 144, 1969 (το περιστατικό σχετίζεται με την Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου στα Λεμόνια), Παντελής Καλοχιάνας, «Οι Σαλαμίνιοι κατά τις δύο πολιορκίας και την παράδοσιν της Ακροπόλεως», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 109 έως 114, 1967, Περικλής Α. Χατζής, «Η Σαλαμίνα και το 1821», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 165 έως 170, 1971, Δημήτριος Ι. Πάλλας, «Η Σαλαμίνα και ο Καραϊσκάκης», περιοδ. *Απόγειος*, τεύχ. 26 και 27, Ιουλ.-Δεκ. 1988, Γιάννης Μαγιάτης, «Οι Αμπελακιώτες στην Επανάσταση του '21», αδημοσίευτη ομιλία στον κινηματογράφο *ΤΟ ΝΕΟΝ*, 24.3.1988, Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Ο Ηγούμενος Γρηγόριος Χατζηαθανασίου Κανέλλος, Ο πυρφόρος αγωνιστής του '21», εφημ. *Πολίτης με δικαίωμα*, αριθμ. φύλ. 33, Αύγουστος 2010, σελ. 22 (σε συνέχειες), ο ίδιος, «Βενετοκρατία-Τουρκοκρατία, Γεγονότα και συνθήκες ζωής στη Σαλαμίνα», αδημοσίευτη ομιλία στο Συνέδριο *Σαλαμίνα, ένα ταξίδι στον χρόνο από την Προϊστορία έως σήμερα*, Σαλαμίνα, 7-8 Αυγούστου 2001 (υπάρχει μόνο μία μικρή περίληψη αυτής της ομιλίας γραμμένη από τον ίδιο τον ομιλητή, η οποία διανεμήθηκε σε φωτοαντίγραφα στους ακροατές του συνεδρίου), Ηλίας Δριβας, «Το ξόδι», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 153, Ιούνιος 2002, ο ίδιος, «Ο Καραϊσκάκης στη Σαλαμίνα», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 171, Δεκ. 2003, (αναδημοσιεύτηκε στην ίδια εφημερίδα, αριθμ. φύλ. 320, Απρίλιος 2016), Ευγενία Σοφρά-Μάθεση, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821)*, εκδ. Radical grafx, Σαλαμίνα 2010, Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Γεωργάκης Σταμ. Μάθεσης, (1865-1821), Ο μεγάλος αγωνιστής και πατριώτης, ο κτήτορας του Αγ. Δημητρίου», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 320, 2016, Παντελής Διολέτης, «Ο γιος της καλογριάς», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, Δεκ. 2015.

¹⁶ Παναγιώτης Βελτανισιάς, «Ένα προικοσύμφωνο του 1840», περιοδ. *Ρυθμίδι της Σαλαμίνας*, τεύχ. 2, Ιούλιος 2000, σελ. 17-19. Το προικοσύμφωνο προέρχεται από τη χειρόγραφη συλλογή πρωτογενούς υλικού της Ευγενίας Παρασκευοπούλου, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ νήσου Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. 640, 1973-1974.

Παπαγγελή¹⁷. Η μεταγραφή και αποδελτίωση των νέων στοιχείων που προσέφεραν τα έγγραφα αυτά φώτισε πλευρές της ιστορίας και της λαογραφίας της Σαλαμίνας, άγνωστες μέχρι σήμερα.

Ευτύχημα στις αναζητήσεις μου ήταν ο εντοπισμός του μοναστηριακού αρχείου της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, όταν το καλοκαίρι του 2010, με τις ευλογίες της τότε ηγουμένης Αγνής Παυλίδου (1926-2012), μου επιτράπη η φωτογράφιση των εγγράφων από το Αρχείο του Μοναστηριού¹⁸. Η ανάγνωσή τους ήταν αποκαλυπτική, καθώς δεν ήταν μόνο η ποικιλία των εγγράφων (*σιγίλια* και *απανταχούσες*) ή το πλήθος των δικαιοπραξιών στην ελληνική και οθωμανική γλώσσα, αλλά και το γεγονός ότι κάλυπταν μια μεγάλη χρονική περίοδο (τέλη 17^{ου} αι. – αρχές 19^{ου} αι.), ενέτασσαν τη Σαλαμίνα σε ένα ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο ανάμεσα στην Αθήνα, την Ελευσίνα και τα Μέγαρα και έδιναν πληροφορίες για τη μοναστηριακή και εκκλησιαστική οργάνωση, τη θρησκευτική και οικονομική ζωή των κατοίκων του νησιού, την ευρύτερη διοίκηση κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου και την ενεργό συμμετοχή της Μονής στην Επανάσταση του 1821.

Αφορμές για τον εντοπισμό άλλων ιδιωτικών αρχείων κατά καιρούς δόθηκαν, όπως το Αρχείο της Μαρίας Ζούγρη¹⁹, του Όθωνος Μαγιάτη²⁰ και του Κυριάκου Μ. Πάλλα²¹, τα οποία περιείχαν προικοσύμφωνα και έγγραφα αγοραπωλησιών. Τα έγγραφα αυτά συμπλήρωναν κατά κύριο λόγο στοιχεία για την προίκα και

---

¹⁷ Η συλλογή φυλάσσεται επιμελώς στο σπίτι της οικογένειας του Μιχάλη Παπαγγελή, ανιψιού του Κυριάκου Μιχ. Παπαγγελή (1907-1981), ο οποίος ήταν αδελφός του πατέρα του Μιχάλη. Ο Κυριάκος Παπαγγελής γεννήθηκε στο Αμπελάκι από ντόπιους γονείς: τον Μιχάλη, βιβλιοπώλη, και τη Σταυρούλα Γαβριήλ. Την ύπαρξη της συλλογής πληροφορήθηκα τον Νοέμβριο του 2000, εντελώς τυχαία, από την κα Μαρία Λογοθέτη-Σηφάκη, κάτοικο Σεληνίων και γνώριμη της οικογένειας Παπαγγελή. Η μεταγραφή των χειρογράφων έγινε από τον γράφοντα στα μέσα του Δεκεμβρίου του 2000. Ο κος Μιχ. Παπαγγελής μου παραχώρησε το αρχείο του θείου του με πολύ μεγάλη προθυμία.

¹⁸ Βλ. στον πρόλογο.

¹⁹ Με αφορμή μία ανακοίνωση του γράφοντος σε τοπικό συνέδριο στη Σαλαμίνα με θέμα τις *Θρησκευτικές στερεοτυπικές εκφράσεις και σύμβολα σε Σαλαμινιακά προικοσύμφωνα του 18^{ου} αιώνα* η κ. Μαρία Ζούγρη, γόνος παλαιάς Αμπελακιώτικης οικογένειας, με ενημέρωσε ότι διαθέτει μια μικρή συλλογή εγγράφων που προέρχονται από τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα. Η φωτογράφιση των εγγράφων έγινε στις 29.12.2015.

²⁰ Τη συλλογή του Όθωνος Μαγιάτη πληροφορήθηκα από την κα Φωτεινή Αλεξανδρίδου-Ανδρεσάκη (Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό) η οποία μου προσέφερε φωτοτυπημένα αντίγραφα των εγγράφων.

²¹ Την ύπαρξη της συλλογής του Κυριάκου Μ. Πάλλα, φαρμακοποιού, πληροφορήθηκα από την Ελευθερία Μπούτση από το Αμπελάκι. Η φωτογράφιση των εγγράφων έγινε το καλοκαίρι του 2015.

καταγράφονταν σε αυτά καινούργια τοπωνύμια και επίθετα οικογενειών. Το δε Αρχείο του Νικολάου Σπ. Λαΐβερά περιείχε έγγραφα της επαναστατικής περιόδου²².

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και στη *Βιβλιοθήκη και Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας του Δήμου Σαλαμίνας* εντοπίστηκαν παραδοσιακά δικαιοπρακτικά έγγραφα, που κατά καιρούς είχαν κατατεθεί από ιδιώτες. Το Διαδίκτυο ήταν βοηθητικό στην αναζήτηση σπάνιων και δυσεύρετων βιβλίων περιηγητών (gallica.bnf.fr) καθώς και στον εντοπισμό εγγράφων, κυρίως όσα αφορούσαν στην Επανάσταση του 1821. Συγκεκριμένα εντοπίστηκαν έγγραφα σχετικά με τη Σαλαμίνα στα ψηφιοποιημένα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας²³, στα Αρχεία της Ακαδημίας Αθηνών (Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη)²⁴ και στο Αρχείο του Ιωάννη Καποδίστρια (Γενικά Αρχεία Κράτους - Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας)²⁵.

Πρώτος ο Νικόλαος Πολίτης στο δημοσίευσμά του «Λαογραφία»²⁶ και στο συνοπτικό διάγραμμα των κυριότερων θεμάτων, με τα οποία έχει να ασχοληθεί ο έλληνας λαογράφος, σημείωσε ανάμεσα σε πολλά άλλα, ότι αυτά ήταν τα σχετικά έθιμα με τη διοίκηση της κοινότητας, τις τοπικές συνήθειες του οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, τα έγγραφα των διαφόρων συμβάσεων, τα γαμήλια έθιμα, τα προικοσύμφωνα, τη θέση της γυναίκας, τον γεωργικό βίο, τις λαϊκές δοξασίες για ιερές εικόνες, τις προφορικές παραδόσεις που σχετίζονται με τόπους, πρόσωπα και αγίους, τα οικογενειακά ονόματα, τα τοπωνυμικά, τα ονόματα σκευών και ενδυμάτων, τις κατάρες και γενικά τις παροιμιακές φράσεις²⁷, *αίτινες απομνημονεύουσιν ιστορικά συμβάντα ή ωρισμένας τινάς περιστάσεις*²⁸. Επεσήμανε, μάλιστα, την αλληλεξάρτηση της επιστήμης της Λαογραφίας με τις επιστήμες της φιλολογίας, της ιστορίας, της αρχαιολογίας, της κοινωνιολογίας και της γλωσσολογίας²⁹.

²² Η εκπαιδευτική ιδιότητα του γράφοντος βήθησε έμμεσα και στον εντοπισμό του αρχείου του Σπυρ. Λαΐβερά. Ο γιος του, Δημήτρης, και μαθητής μου κατά τη σχολική χρονιά 2016-2017, με ενημέρωσε για τα έγγραφα που διέθετε ο πατέρας του.

²³ <http://paligenesia.parliament.gr>

²⁴ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr>

²⁵ http://www.ioannis-kapodistriasis.gr/p/blog-page_3627.html

²⁶ Το παραπάνω άρθρο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Λαογραφία*, τόμος Α', εν Αθήναις 1909, σελ. 3-18.

²⁷ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό.π., «Λαογραφία», *Λαογραφικά Σύμμεικτα Α'*, σελ. 6-10.

²⁸ Νικόλαος Γ. Πολίτης, ό.π., «Λαογραφία», *Λαογραφικά Σύμμεικτα Α'*, σελ. 7.

²⁹ Ό.π., σελ. 4.

Ο Γεώργιος Α. Μέγας στα «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας» ανέφερε για τα θέματα που σχετίζονται με την κοινωνική οργάνωση, ότι χρειάζονται να μελετώνται τα έγγραφα που καταγράφουν τις αποφάσεις μιας Κοινότητας, τα ονόματα των δημογερόντων και τις αρμοδιότητές τους, τη φορολογία και τον τρόπο εισπραξής της, καθώς λέξεις και φράσεις σχετικές με την οργάνωση της Δημογεροντίας³⁰. Στο κεφάλαιο αυτό για την *Κοινωνική Οργάνωση* ο Μέγας τόνισε ότι χρειάζεται να καταγράφονται και να αναλύονται από τον έλληνα λαογράφο οι όψεις της αλληλοβοήθειας και της συνεργασίας της Κοινότητας με άλλες ομάδες, όπως για παράδειγμα οι βάρδιες για τη φύλαξη ενός οικισμού σε περιπτώσεις κινδύνων³¹. Στο πολύπτυχο αυτό κεφάλαιο αναφέρθηκε και στην παρουσίαση της θέσης και του ρόλου της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία γενικά³² καθώς και του τρόπου οργάνωσης των επαγγελματικών συντεχνιών³³. Στο δεύτερο κεφάλαιο που σχετίζεται με τα ζητήματα του Λαϊκού Δικαίου επεσήμανε την αναγκαιότητα καταγραφής νομικών όρων, λέξεων και φράσεων³⁴, ενώ στην ενότητα του οικογενειακού Δικαίου αναφέρθηκε στον *προικισμό* της νύφης και του γαμπρού, στα προικοσύμφωνα, στη λύση του γάμου και στα έγγραφα διαθηκών³⁵. Όσον αφορά δε στα έγγραφα συμβάσεων, χρεωστικών ομολόγων και αγοραπωλησιών σημείωσε ότι χρειάζεται να δίδονται όχι μόνο οι τυπικές φράσεις των κειμένων αυτών αλλά και η δομή τους³⁶.

Ο Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης στο δημοσίευσμά του «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης» και στο κεφάλαιο για τον *Υλικό βίο* τόνισε όσον αφορά στη συλλογή των στοιχείων του Λαϊκού Βίου την καταγραφή των ονομασιών των ειδών ρουχισμού³⁷ καθώς και των ενδυμάτων και των καλυμμάτων της κεφαλής³⁸. Στην ενότητα για την *Κοινωνική Οργάνωση* ανέφερε ανάμεσα στις οδηγίες προς τον

³⁰ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Α . Μ έ γ α ς , «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας», τεύχ. 1, ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήναι 1939, σελ. 4-7.

³¹ Ο.π., σελ. 9.

³² Ο.π., σελ. 11-12.

³³ Ο.π., σελ. 13.

³⁴ Ο.π., σελ. 14.

³⁵ Ο.π., σελ. 15-16.

³⁶ Ο.π., σελ. 22.

³⁷ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Κ . Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς , «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης», ανάτυπο εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. 13 και 14, (1960-1961), εν Αθήναις, 1962, σελ. 77.

³⁸ Ο.π.

λαογράφο την παρουσίαση της θέσης της γυναίκας στην οικογένεια και στην κοινωνία, καθώς και των συντεχνιών και των σωματείων επαγγελματιών στο πλαίσιο εκείνο της συνεργασίας και αλληλοβοήθειας³⁹. Εν συνεχεία, στην ενότητα για το *Οικογενειακό Δίκαιο* επισημάνθηκε και από εκείνον η καταγραφή του τρόπου σύνταξης προικοσυμφώνων μέσα στο πλαίσιο του γάμου και ο τρόπος λύσης αυτού⁴⁰. Στο κεφάλαιο του Πνευματικού Βίου που σχετίζεται με τη λαϊκή πίστη και λατρεία έγραψε, ανάμεσα σε άλλα, τη σημασία που έχει η αναγκαιότητα καταγραφής του εθίμου του περισχοιτισμού, καθώς και εκείνων των προφορικών παραδόσεων που σχετίζονται με αγίους και ιερές εικόνες⁴¹. Τέλος, επεσήμανε την καταγραφή αρών και παροιμιακών φράσεων⁴².

Το 1959 ο Γεώργιος Μιχαηλίδης-Νουάρος δημοσίευσε τη μελέτη «Λαϊκόν και επίσημον δίκαιον εις την νομικήν ζωήν»⁴³. Εκεί εξέτασε τη σχέση των άγραφων κανόνων του εθιμικού δικαίου με το κρατικό δίκαιο και αναφέρθηκε στην αργή διαδικασία των μετατροπών και αλλαγών του εθιμικού δικαίου, που και αυτό ως έθιμο υπόκειται σε μια πορεία προσκόλλησης με το παρελθόν. Διαφοριστικές, επίσης, ήταν και οι παρατηρήσεις του Δημητρίου Σ. Λουκάτου για τον ρυθμιστικό ρόλο των άγραφων νομικών κανόνων και εθίμων στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ήταν ο πρώτος που έμμεσα αναφέρθηκε στον όρο *Αρχεϊακή Λαογραφία*⁴⁴ τονίζοντας την επιτακτική ανάγκη συλλογής παραδοσιακών δικαιοπρακτικών εγγράφων -προικοσυμφώνων, διαθηκών, εγγράφων αγοραπωλησιών, διαφόρων συμφωνητικών- και γενικά κάθε είδους νοταριακών εγγράφων με λαογραφικό ενδιαφέρον⁴⁵.

---

³⁹ Ο.π., σελ. 102.

⁴⁰ Ο.π., σελ. 104-105.

⁴¹ Ο.π., σελ. 108-109.

⁴² Ο.π., σελ. 140-141.

⁴³ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Μ ι χ α η λ ί δ η ς - Ν ο υ ά ρ ο ς, «Λαϊκόν και επίσημον δίκαιον εις την νομικήν ζωήν», Τιμητικός τόμος Κωνσταντίνου Τριανταφυλλόπουλου, Αθήναι 1959, σελ. 164-190.

⁴⁴ Μ η ν ά ς Α λ . Α λ ε ξ ι ά δ η ς, «Λαογραφία και Επιστήμη του Δικαίου» στο *Δίκαιο και Λαϊκός πολιτισμός*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 11, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2017, σελ. 24.

⁴⁵ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Σ . Λ ο υ κ ά τ ο ς, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1978, σελ. 189-190.

Σημαντικά, επίσης, ήταν και όσα τονίστηκαν από τον Μιχάλη Γ. Μερακλή για το εθιμικό δίκαιο. Η ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους, στην ουσία η συγκρότηση ενός μοναρχικού κράτους από τους Βαυαρούς κατά τα γερμανικά πρότυπα, έφερε σε ρήξη το περιφερειακό εθιμικό δίκαιο με το κεντρικό κρατικό δίκαιο. Ό,τι ίσχυε επί Τουρκοκρατίας ήταν αδύνατο να ισχύει σε ένα κράτος με μια δυνατή διοικητική και δικαστική εξουσία που αντιμετώπιζε σκόπιμα το λαϊκό δίκαιο ως μια τυπική αρχή δικαίου⁴⁶. Έτσι, προκλήθηκε η βαθμιαία κατάργηση πολλών πτυχών των κατά τόπους εθιμικών δικαίων με το σκεπτικό της *ομοιομορφίας*.

Παρ' όλα αυτά το εθιμικό δίκαιο ως έθιμο είναι βαθιά ριζωμένο στον ψυχισμό του λαού και, όπως επισημαίνεται από τον Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, *λόγω της μακροβιότητάς του ασκείται και είναι σε χρήση από μια ομοιογενή ομάδα που το ήθος της αντικατοπτρίζεται σε αυτό*⁴⁷. Κατ' αυτόν τον τρόπο το άγραφο εθιμικό δίκαιο αποτέλεσε έναν ιδιαίτερο ρυθμιστικό παράγοντα όλων των πτυχών μιας τοπικής κοινωνίας· οι δε νοταριακές πράξεις που διασώθηκαν ως τις μέρες μας παρουσιάζουν λεπτομέρειες, οι οποίες φωτίζουν τις λειτουργίες μιας κοινότητας σε όλες τις εκφάνσεις της⁴⁸.

Οι παραπάνω επισημάνσεις των ελλήνων λαογράφων είναι εμφανείς στις γραπτές πηγές που θα παρουσιαστούν στη διατριβή αυτή. Χρειάζεται, ακόμη, να επισημανθεί πως μερικά από τα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία που αναδύονται μέσα από τα έγγραφα συνδέονται με δύο σημαντικούς τόπους μνήμης των Σαλαμινίων, την Ιερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης του Οσίου Λαυρεντίου και τον τάφο του Γεωργίου Καραϊσκάκη στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου στην Κούλουρη. Αυτοί οι *τόποι μνήμης* είναι οντότητες, που μέσω της ανθρώπινης βούλησης συμβολοποιούνται και αποτελούν κληρονομικά στοιχεία μιας κοινότητας⁴⁹ και για τους Σαλαμινίους

⁴⁶ Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα*, τόμος Β', εκδ. Οδυσσέας, ε' έκδοση, σελ. 116-121.

⁴⁷ Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *ό.π.*, σελ. 19-20.

⁴⁸ *Ο.π.*, σελ. 25.

⁴⁹ Pierre Nora, *Les lieux de la mémoire. La nation*, εκδ. Gallimard, Paris 1984, σελ. xvii. Σχετικά βλ. Κωνσταντίνα Μπάδα, Ματσούκη Ευαγγελία, «Προσεγγίσεις στην υλική μνήμη και στους μνημονικούς τόπους», στο *Η έρευνα και διδασκαλία του υλικού πολιτισμού των νεώτερων χρόνων στα ελληνικά πανεπιστήμια. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου (Αθήνα, 7-8*

αποτελούν σημεία αναφοράς· είναι τόποι βαθιά χαραγμένοι στην ψυχοσύνθεσή τους και συνθέτουν τη θρησκευτική και ιστορική τους ιδιαιτερότητα⁵⁰. Η δε σχέση ταυτότητας, τόπων μνήμης και προφορικής παράδοσης ως συλλογικό γεγονός⁵¹ συνδέεται με τις προφορικές ιστορίες περί του τρόπου άφιξης του Οσίου Λαυρεντίου στην ακτή της Σαλαμίνας, ή περί του *μουντζώματος* των προγόνων τους που συμμετείχαν στη μάχη της Ακρόπολης το 1821 από την κουλουριώτισσα *Μπίτσα του Σώσου*, και επαναλαμβάνονται συχνά, χωρίς να υφίστανται κάποια αλλοίωση⁵².

Οι προφορικές αυτές ιστορίες συνδέονται με την πολιτισμική μνήμη, η οποία μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, και παράλληλα εμφυσούν στον ψυχισμό των Σαλαμινίων γεγονότα, συλλογικές ιδέες και πολιτισμικά στοιχεία που χρονικά εντάσσονται στο παρελθόν τους⁵³. Για παράδειγμα, οι τακτές επισκέψεις των Σαλαμινίων στην Ιερά Μονή Φανερωμένης, ή η συμμετοχή τους στις προετοιμασίες του πανηγυριού είναι συνδεδεμένες με την Παναγία, τον Όσιο Λαυρέντιο και κατ' επέκταση με τον προστατευτικό ρόλο του τελευταίου προς τους κατοίκους του νησιού -άρα, στους προγόνους τους- κατά τη δυσμενή για τους χριστιανικούς πληθυσμούς περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η Μονή, λοιπόν, της Φανερωμένης είναι για εκείνους άρρηκτα δεμένη με την ίδια τους την ύπαρξη. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η επετειακή εορτή *Καραϊσκάκεια*, που πραγματοποιείται για δεκαετίες από την εκάστοτε Δημοτική Αρχή και περιλαμβάνει Πανηγυρική Θεία Λειτουργία στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου, ομιλίες για τη συμμετοχή των Σαλαμινίων στο πλευρό του Καραϊσκάκη κατά την Επανάσταση του 1821, επιμνημόσυνη δέηση στον τάφο

Μαΐου 2007), επιμ. Κατερίνας Κορρέ – Γεωργίου Χ. Κούζα, Αθήνα, Ε.Κ.Π.Α., Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2010, σελ. 375-399.

⁵⁰ Άλλοι τόποι μνήμης των Σαλαμινίων είναι η Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου στα *Λεμόνια*, ο λόφος των μύλων, η οικία Σικελιανού και ο Τύμβος των Σαλαμινομάχων.

⁵¹ Renée Hirschon-Φ ι λ ι π π ί δ η, «Μνήμη και ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς», στο Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης, *Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδος*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 331-332.

⁵² Κάτι ανάλογο επισημαίνεται και για το παραμύθι από την Μ α ρ ι ά ν Θ η Κ α π λ ά ν ο υ ρ λ ο υ, «Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι: διάδοση και διαφοροποίηση», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 879.

⁵³ Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς-Σ π ύ ρ ο ς Τ ο υ λ ι ά τ ο ς, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 208-209 και Lynn Abrams, *Θεωρία προφορικής ιστορίας*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2016, σελ. 14.

του ήρωα εντός του ναού, κατάθεση στεφάνων στην προτομή του στον αύλειο χώρο της εκκλησίας και, τέλος, παρουσίαση παραδοσιακών χορών από τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους. Η μεταβίβαση μέρους της πολιτισμικής μνήμης στη νεότερη γενιά γίνεται με αυτήν την *αναμνηστήρια τελετή*⁵⁴. με άλλα λόγια θα λέγαμε, ότι είναι σαν να συνδέεται ένα σημαντικό μέρος της σαλαμινιακής ιστορίας σε αυτήν την εκδήλωση⁵⁵. Χρειάζεται να επισημανθεί ότι οι συμμετέχοντες στην εκδήλωση αυτή δεν έχουν καμία βιωματική σχέση, όπως είναι λογικό, με τα γεγονότα της Επανάστασης. Η τοπική κοινωνία, δηλαδή, *μνημειοποιεί* έναν τόπο μνήμης, επειδή φαίνεται να ανησυχεί πως υπάρχει πιθανότητα η σύνδεση με το ιστορικό της παρελθόν να αποκοπεί ή να ξεχαστεί⁵⁶.

Η κοινωνική αλληλεγγύη, η οποία είναι εμφανής σε αρκετά από τα δικαιιοπρακτικά έγγραφα που παρουσιάζονται σε αυτό το πόνημα, αποτελεί στοιχείο συνοχής σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού των Σαλαμινίων. Ήδη ο Emile Durkheim (1858-1917), ένας εκ των θεμελιωτών της Κοινωνιολογίας, είχε υποστηρίξει ότι η κοινωνία δεν είναι ένα άθροισμα ατόμων, αλλά προπάντων ένα σύνολο ιδεών, πίστσεων και κάθε είδους συναισθημάτων, τα οποία εκφράζονται από τους ανθρώπους που συνθέτουν την κοινωνία. Ο Durkheim απέδωσε τον κοινωνικό δεσμό με τον όρο *κοινωνική αλληλεγγύη* και συγκεκριμένα ως ένα ηθικό φαινόμενο, αφού σύμφωνα με την αντίληψή του η ηθικότητα είναι συναφής με την κοινωνικότητα, ενώ η συλλογική συνείδηση ήταν κατ' εκείνον το κοινό στα μέλη μιας κοινωνίας σύνολο αντιλήψεων, συναισθημάτων και πεποιθήσεων, που διαμορφώθηκε μέσα σε ένα ζωντανό σύστημα⁵⁷. Το δε ανταποδοτικό δίκαιο εντασσόταν από εκείνον στη σφαίρα της νεωτερικότητας, γιατί διαρκώς προήγε μια

⁵⁴ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ , *Τόποι μνήμης στην Καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά*, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκδ. Παπαζήση, Σειρά Μελετών της Μετανάστευσης & Διασποράς, αριθμ. 9, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 86-88.

⁵⁵ Jan Assmann, *Η πολιτισμική μνήμη – Γραφή ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς*, μετάφραση-επιστημονική επιμέλεια, Δημήτρη Παναγιωτόπουλου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2017, σελ. 39-45.

⁵⁶ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ , *ό.π.*, σελ. 72.

⁵⁷ Μ α ρ ι α Ν . Α ν τ ω ν ο π ο ύ λ ο υ , *Οι κλασικοί της Κοινωνιολογίας*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2008, σελ. 164.

συγκεκριμένη ηθική προσταγή, την κλήση δηλαδή των δρώντων σε μια ιδιαίτερη λειτουργία στο κοινωνικό σύνολο⁵⁸. Κάτι τέτοιο γίνεται εμφανές σε ένα από τα έγγραφα που θα εξεταστούν στην παρούσα διατριβή και το οποίο σχετίζεται με την ανάθεση από τη Δημογεροντία σε μέλη της συντεχνίας των καταραμιτζήδων της φύλαξης του οικισμού του Αμπελακίου σε μια δύσκολη ιστορική συγκυρία. Ως ανταπόδοση η Δημογεροντία έχτισε για τη συντεχνία σε παράκτια περιοχή κτήριο, όπου εκεί συγκεντρώνονταν, συσκευάζονταν και φορτώνονταν σε πλοία δασικά προϊόντα. Το ανταποδοτικό αυτό δίκαιο⁵⁹ παρουσιάζεται και σε έγγραφο ανάληψης *ζωοτροφίας*, στην ανάληψη δηλαδή της υποχρέωσης της φροντίδας ηλικιωμένων με αντάλλαγμα περιουσιακά στοιχεία.

Οι νέες αντιλήψεις του Durkheim επηρέασαν τη θεωρία της Ιστορίας τον 20^ο αιώνα στη Ευρώπη και όμοιες απόψεις με εκείνες εκφράστηκαν μέσα από τις σελίδες του περιοδικού *Annales* (1929). Η θεωρία του κινήματος που προήλθε από το περιοδικό πρέσβευε ότι ιστορία δεν μπορεί να είναι μόνο οι πόλεμοι ή οι πολιτικές και διπλωματικές υποθέσεις και ότι ήταν αναγκαίος πλέον ο προσανατολισμός της επιστήμης αυτής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή των ανθρώπων. Απόρροια αυτής της θεώρησης ήταν πως ο επιστήμονας, που ασχολείται με τον άνθρωπο και τις δραστηριότητές του, χρειαζόταν να έχει γνώσεις και άλλων επιστημών, όπως της Γεωγραφίας, της Γλωσσολογίας, της Αρχαιολογίας κ.ά. Η μεγαλύτερη μορφή των *Annales*, ο Fernand Braudel με το έργο του *Η Μεσόγειος την εποχή του Φιλίππου Β΄ της Ισπανίας*⁶⁰ εισάγει στην επιστήμη της Ιστορίας τη σημασία της Γεωγραφίας, της Δημογραφίας, της Περιβαλλοντολογίας και της Οικονομίας,

⁵⁸ Σ π ύ ρ ο ς Γ ά γ γ α ς, *Ο Εμίλ Ντουρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010, σελ. 107.

⁵⁹ Για το ανταποδοτικό δίκαιο βλ. Μ η ν ά ς Α λ . Α λ ε ξ ι ά δ η ς, «Do ut des», στο *Δίκαιο και Λαϊκός πολιτισμός*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 11, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2017, σελ. 65-80.

⁶⁰ Fernand Braudel, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Ο ρόλος του περίγυρου*, τόμ. Α΄, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005, του ίδιου, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Συλλογικά πεπρωμένα*, τόμ. Β΄, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002, του ίδιου, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Τα γεγονότα*, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), τόμ. Γ΄, Αθήνα 2006.

καθώς και τη θεωρία της μακράς διάρκειας⁶¹. Ο χρόνος κατ' αυτόν ορίζεται στο πλαίσιο της καθημερινότητας, την οποία *αντιλαμβάνεται ως αναρίθμητες κινήσεις κληρονομημένες, συσσωρευμένες ανάκατα, επανειλημμένες πάμπολλες φορές μέχρι τις μέρες μας και που μας βοηθούν να ζήσουμε, μας φυλακίζουν, αποφασίζουν για μας σε όλη τη διάρκεια της ύπαρξής μας, αποτελούν παροτρύνσεις, ωθήσεις, πρότυπα, τρόπους και υποχρεώσεις δράσης, που ανάγονται καμιά φορά και μάλιστα πιο συχνά από ό,τι υποθέτουμε στα βάθη των αιώνων. Πανάρχαιο αλλά και πάντα ζωντανό, ένα προαιώνιο παρελθόν ξεχύνεται στο παρόν, όπως ο Αμαζόνιος εκβάλλει στον Ατλαντικό τον τεράστιο όγκο των ταραγμένων του νερών*⁶². Η δε επιλογή του χώρου της Μεσογείου από εκείνον οφείλεται κατά την Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος στην ιδιαιτερότητα και στη μοναδικότητα της Μεσογείου, η οποία *είναι οικοδομημένη πάνω στις ιστορίες μερικών από του μεγαλύτερους Πολιτισμούς του κόσμου: τον αιγυπτιακό, τον ελληνικό, τον ρωμαϊκό και τον ισλαμικό*⁶³. Αντίστοιχα και στη δική μας περίπτωση, αλλά σε μικρότερη γεωγραφική κλίμακα, οι επιστήμες αυτές θα βοηθήσουν στην ανασύνθεση του παρελθόντος ενός νησιού του Σαρωνικού, η οποία θα αποκαλύψει την ταυτότητα των κατοίκων του κατά τους παραπάνω αιώνες.

Η μεγάλη χρονική περίοδος που καλύπτει η διατριβή -σχεδόν εκατόν πενήντα χρόνων- ανασυντίθεται από μικρότερες ιστορίες, οι οποίες εντοπίστηκαν σε δικαιοπρακτικά έγγραφα που βρίσκονται σε ιδιωτικά και δημόσια αρχεία, καθώς και σε ένα μοναστηριακό⁶⁴. Ο προσανατολισμός της έρευνάς μας στον εντοπισμό και την αξιοποίηση αρχείων είναι καταφανής: ένα αρχείο συνιστά την

⁶¹ Για τη μακρά διάρκεια βλ. την αντίστοιχη ενότητα στο βιβλίο του Fernand Braudel, *Μελέτες για την Ιστορία*, μετάφραση Σπύρος Ασδραχάς, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Μνήμων, Αθήνα 1986 και Βασιλική Ρόκου, ό.π., σελ. 727, υποσημ. 4· για την έννοια του χρόνου στη Λαογραφία βλ. Ελένη Σπαθάρη-Μπεχλιτή, «Χρόνος και Λαογραφία» στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Β', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 671-703.

⁶² Σπαθάρη-Μπεχλιτή, ό.π., σελ. 679.

⁶³ Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Προσχέδιο (Blue Plan) για τη μελέτη της Μεσογείου, Μελέτη αρ. 10: Πολιτισμική κληρονομιά και διαπολιτισμικές σχέσεις (1982)», *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμος II, επιμέλεια Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κυρ. Ντελόπουλος, Μαρία Καϊρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993, σελ. 189.

⁶⁴ Αν και η ανάγνωση των εγγράφων αυτών από τον γράφοντα ήταν αρχικά δύσκολη και χρονοβόρα, στη συνέχεια κατέστη άνετη, λόγω της τριβής του με αυτά. Βοηθητικό στη διαδικασία της ανάγνωσης ήταν η φωτογράφιση των εγγράφων και η μεγέθυνσή τους στην οθόνη του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

πολιτισμική/αρχαιακή μνήμη⁶⁵, η οποία είναι γνώση με αναφορά στην ταυτότητα, γνώση για τον εαυτό, για τη διαχρονική ταυτότητα ενός ατόμου καθεαυτού ή ως μέλους μιας οικογένειας, μιας γενιάς, μιας κοινότητας, ενός έθνους, ή μιας πολιτιστικής και θρησκευτικής παράδοσης⁶⁶. Η μακροϊστορία αυτή, που ξεκινά από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, γίνεται κατανοητή μέσα από όλους εκείνους τους παράγοντες που τη διατρέχουν -στη δική μας περίπτωση, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Δημογεροντίας Σαλαμίνας, την καθημερινή ζωή των κατοίκων του νησιού, τον οικονομικό και επαγγελματικό τους βίο, την εκκλησιαστική και μοναστηριακή οργάνωση της Ιεράς Μονής Φανερωμένης, τις κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας, τις μετακινήσεις πληθυσμών, τα οικογενειακά επίθετα και τοπωνύμια, καθώς και τα στοιχεία λαϊκού λόγου.

Οι μικροϊστορίες αυτές εγγράφονται σε έναν χρόνο μακράς διάρκειας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους μεταβάλλονται τόσο αργά, ώστε μας δίνουν την εντύπωση της ακινησίας. Πιο συγκεκριμένα θα λέγαμε ότι η περίοδος του Οσίου Λαυρεντίου στην ηγουμενία της Μονής Φανερωμένης και των διαδόχων του, Ιωακείμ Α΄ και Ιωακείμ Β΄, η συμμετοχή του μοναστηριού στην Επανάσταση του 1821, το περιστατικό της ανάθεσης παρασκευής πίσης στη συντεχνία των κατραμιτζήδων από τη Δημογεροντία το 1771, ένα διαζύγιο, η σύνταξη ενός -ημιτελούς τελικά- προικοσυμφώνου από μια μέλλουσα νύφη, τα περιστατικά που αναφέρονται από τους περιηγητές που επισκέφτηκαν τη Σαλαμίνα, αποτελούν μικροϊστορίες που εντάσσονται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της μακροϊστορίας.

Η ποικιλία αυτή των μικροϊστοριών προϋποθέτει τη συνδρομή και άλλων επιστημών, όπως της Αρχαιολογίας, της Ιστορίας και της Γλωσσολογίας, για την ευρύτερη και πληρέστερη κατανόηση της μακράς αυτής περιόδου, που αντικείμενο μελέτης έχει τούτη η διατριβή. Χρειάζεται, ακόμη, να σημειωθεί ότι τα έγγραφα που εξετάζονται εδώ αποτυπώνουν την παραδοσιακή κοινωνία της Σαλαμίνας και τους οικονομικούς, γεωγραφικούς, δημογραφικούς και κοινωνικούς σχηματισμούς της καθώς και όλες εκείνες τις ιστορικές της παραμέτρους, οι οποίες αποκαλύπτουν την

---

⁶⁵ Aleida Assmann, *Der Lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, εκδ. Beck, Munich 2006, σελ. 3 από Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ , ό.π., σελ. 79.

⁶⁶ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ , ό.π.

ιστορικότητα του πολιτισμού μιας παραδοσιακής κοινωνίας⁶⁷. μιας νησιωτικής κοινωνίας σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτισμικής της πραγματικότητας με ιδιαίτερες συμπεριφορές, αντιλήψεις και απόψεις.

Οι πληροφορίες που παρέχουν τα έγγραφα είναι αξιόπιστες και αυθεντικές, μιας και αποτελούν όχι μόνο μέρος της τότε αντικειμενικής πραγματικότητας, αλλά γιατί συντάχθηκαν για έναν συγκεκριμένο λόγο και αξιοποιούνται από εμάς για άλλον λόγο· δεν γράφτηκαν, δηλαδή, εξ αρχής, με σκοπό να αποτελέσουν την πηγή μιας διατριβής. Έτσι, περιορίζονται στο συγκεκριμένο θέμα που εξετάζεται λόγω της ίδιας της φύσης του εγγράφου και προσφέρουν μερική θεώρηση των γεγονότων. Παρ' όλα αυτά ξεχωρίζουν για τον πλούτο των ειδήσεων και την αμεσότητα της πληροφόρησης· η δε συνολική τους ανάλυση, αξιολόγηση και ερμηνεία θα αναδείξει την εικόνα της συλλογικής μνήμης, ιδιαίτερα της πολιτισμικής⁶⁸, που έχουν οι Σαλαμίνοι σήμερα για το παρελθόν τους και, ίσως, να ανατρέψει κάποιες απόψεις.

Σε πολλές, μάλιστα, από τις γραπτές πηγές παρεμβάλλονται μικρές αφηγήσεις σε ελεύθερο πλάγιο λόγο, μέσα από τις οποίες συγκροτείται ένας μικρός αφηγηματικός λόγος που ανταποκρίνεται στην καθημερινή ζωή ενός τόπου⁶⁹ και που συγκροτεί αφηγηματικό λόγο μέσα από μια βιωματική εμπειρία⁷⁰. Είναι σαν να ακούγεται ο λαϊκός λόγος εκείνης της καθημερινής ζωής. Ο ελεύθερος αυτός πλάγιος λόγος κινείται μεταξύ των ορίων του εγώ και του εμείς και αποτυπώνει όχι μόνο την

⁶⁷ Β α σ ι λ ι κ ή Ρ ό κ ο υ, «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15^{ος}-19^{ος} αιώνας. Προσεγγίσεις» στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 728-729.

⁶⁸ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ, ό.π., σελ. 68-69, 73-75 και 80.

⁶⁹ Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς-Σ π ύ ρ ο ς Τ ο υ λ ι ά τ ο ς, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 53.

⁷⁰ Ά λ κ η Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ- Ν έ σ τ ο ρ ο ς, «Προφορική ιστορία και Λαογραφία», *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμος II, επιμέλεια Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κυρ. Ντελόπουλος, Μαρία Καϊρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993, σελ. 227-232 και της ίδιας «Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας», ό.π., σελ. 276-269 (αφηγήσεις μικρασιατών προσφύγων), Ε λ έ ν η Σ π α θ ά ρ η-Μ π ε ρ λ ι τ η, «Χρόνος και Λαογραφία» στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Β', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 669 και Renée Hirschon-Φ ι λ ι π π ί δ η, «Μνήμη και ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς», στο Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης, *Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδος*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 331-334.

ατομική ή τη συλλογική συνείδηση, αλλά μια γενική αλήθεια που ως ιστορική συνθήκη δεν έχει να κάνει με κάποια ιδεοληψία ή ιδεολογική κατασκευή⁷¹.

Επειδή η προφορική παράδοση είναι πηγή από την οποία αρδεύονται οι πάντες⁷² και οι αφηγήσεις αυτών των παραδόσεων από τους συνομιλητές αποτελούν συλλογικές αναπαραστάσεις της ταυτότητας, θρησκευτικής, εθνοτικής, ταξικής και πολιτισμικής⁷³, χρησιμοποιήθηκαν στη διατριβή συμπληρωματικά προφορικές παραδόσεις από τις χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς υλικού του Αρχείου Χειρογράφων του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του οικείου Πανεπιστημίου⁷⁴, καθώς και προφορικές παραδόσεις που κατά καιρούς είχαν συλλεχθεί από τον γράφοντα. Η αναστοχαστική προσέγγιση του θέματος οφείλεται στην πολύχρονη έρευνα του γράφοντος σε ιδιωτικά και δημόσια αρχεία και στην αναζήτηση σχετικής με τη Σαλαμίνα βιβλιογραφίας⁷⁵. Η δε αυτοαναφορικότητά⁷⁶ του πηγάζει από την εντοπιότητά του, την αρθρογραφία του σε έντυπα του τοπικού τύπου με κείμενα λαογραφικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, την οργάνωση μικρών κύκλων ομιλιών στο νησί της Σαλαμίνας⁷⁷, τη χρήση των αρβανίτικων στην καθημερινή του ζωή, την εκπαιδευτική του ιδιότητα, την εν γένει εκδοτική και πολιτιστική του προσφορά, καθώς και τη συμμετοχή του στο έθιμο της καύσης του *Ιούδα* (κατασκευή

⁷¹ Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς - Σ π ύ ρ ο ς Τ ο υ λ ι ά τ ο ς, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 72.

⁷² Μ α ρ ι ά ν Θ η Κ α π λ ά ν ο υ γ λ ο υ, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή – Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των Μικρασιατών Ελλήνων*, εκδ. Πατάκη, ε' έκδοση, Αθήνα 2010, σελ. 32.

⁷³ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ, ό.π., σελ. 87.

⁷⁴ Μ α ρ ι ά Μ η λ ι χ κ ο υ - Μ α ρ κ α ν τ ώ ν η, «Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1966-1986)», ανάπτυπο, *Παρουσία*, τόμος Ε', 1987.

⁷⁵ Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ, ό.π., σελ. 22-26.

⁷⁶ Μ α ν ό λ η ς Γ . Β α ρ β ο ύ ν η ς, *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1994, σελ. 48.

⁷⁷ Α' Κύκλος Ομιλιών, *Πτυχές της Νεότερης Ιστορίας της Σαλαμίνας*, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15.12.2013, Β' Κύκλος Ομιλιών, *Θρησκεία και λατρευτικές πρακτικές στη Σαλαμίνα από τους αρχαίους ως τους νεότερους χρόνους*, 19-20 Δεκεμβρίου 2015. Και οι δύο κύκλοι ομιλιών πραγματοποιήθηκαν στην Αίθουσα Συνεδριάσεων Δημοτικού Καταστήματος της Κοινότητας Αμπελακίων Σαλαμίνας.

σκιάχτρου). Τα παραπάνω έχουν οδηγήσει στο να κερδίσει την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση των *συνομιλητών* του⁷⁸.

Αξιοποιήθηκε, επίσης, προφορικό υλικό (συνεντεύξεις) από ηλικιωμένους ρετσιανιάρηδες, ασβεστοποιούς και καρβουνοποιούς, το οποίο είχε καταγραφεί από τον γράφοντα το 2004 στο πλαίσιο σύνταξης σχετικών άρθρων για τα παραπάνω παραδοσιακά επαγγέλματα⁷⁹. Η γνώση της αρβανίτικης διαλέκτου ήταν βοηθητική στην καταγραφή όρων και φράσεων που χρησιμοποιούνταν από τους επαγγελματίες αυτούς. Η μη βιωματική του σχέση με το επαγγελματικό αυτό αντικείμενο ξεπεράστηκε από την αποδοχή που υπάρχει στο πρόσωπό του και κυρίως από την άποψη που έχουν οι Σαλαμίνοι για εκείνον, ότι δηλαδή *αυτός ασχολείται με τα παλαιά*.

Προφορικές παραδόσεις, λέξεις και παροιμιακές φράσεις αντλήθηκαν και από τις προφορικές συνομιλίες που είχαν καταγραφεί από τον γράφοντα κατά τη χρονική περίοδο 1998-2000 με γυναίκες του Αμπελακίου⁸⁰. Οι προφορικές παραδόσεις που επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν εδώ, αν και σύγχρονες στην καταγραφή τους, συνδέονται άμεσα με τη μεγάλη χρονική περίοδο της Τουρκοκρατίας, αναφέρονται στην ηγετική φυσιογνωμία του Οσίου Λαυρεντίου και γενικά στην καθημερινή ζωή. Για παράδειγμα, όταν μια συνομιλήτρια του γράφοντος, θέλοντας να τονίσει την αναγκαστική συνδρομή χρημάτων σε συγγενικό της πρόσωπο, ανέφερε στη ροή του λόγου της την παροιμιακή φράση *είχαμε, δεν είχαμε, τότε βάλαμε τον ουλεφέ*, ήταν αποκαλυπτικό για εκείνον ότι πίσω από τη λέξη *ουλεφές* παρουσιαζόταν μια φορολογική πρακτική: ότι η Σαλαμίνα κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας

⁷⁸ Μανόλης Γ. Βαρβούνης, ό.π., σελ. 47 και Βασιλική Χρυσανθοπούλου, ό.π., σελ. 32.

⁷⁹ Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Το ασβεστοκάμινο της Σαλαμίνας», εφημ. *Τα νέα του Σαρωνικού*, αρ. φύλ. 1, 22 Ιουλ. / 5 Αυγ. 2004, σελ. 4, «Το ρετσίνι και το κατράμι», εφημ. *Τα νέα του Σαρωνικού*, αρ. φύλ. 2, 9-24 Αυγ. 2004, σελ. 4, «Το καρβουνοκάμινο και η λοτομιά στη Σαλαμίνα», εφημ. *Τα νέα του Σαρωνικού*, αρ. φύλ. 3, 25 Αυγ. – 7 Σεπτ. 2004, σελ. 4.

⁸⁰ Μορφές του λαϊκού πολιτισμού του χωριού του Αμπελακίου Σαλαμίνας ήταν οι αδελφές Μαρίνα (1911-2000) και Μαρία Φιλιάγκου (1916-2001) ή *Κοντορόκαινες* και η Σοφία Παπαπαναγιώτου (1917-2000) με το μελωδικό προσωνόμιο *Αλαλά*, τρεις ζωντανές πηγές της παράδοσης. Η διαύγεια του πνεύματός τους, η καλή τους διάθεση, η ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους για το ποια από αυτές μπορούσε να θυμηθεί ή να πει περισσότερα από την άλλη και, κυρίως, η συνειδητοποίηση εκ μέρους τους ότι διασώζονταν με την καταγραφή στοιχεία της προφορικής παράδοσης και του παρελθόντος του χωριού τους, διευκόλυνε την όλη διαδικασία τότε.

επιβαρυνόταν από τον φόρο των *μελαχικών*, σχετικό με την επάνδρωση από ναύτες πλοίων του Οθωμανικού Στόλου. Τη μισθοδοσία, μάλιστα, των ναυτών εκείνων αναλάμβανε η Κοινότητα δίνοντάς τους χρήματα που ονομάζονταν *ουλεφέδες*. Από το προηγούμενο περιστατικό διαπιστώνεται ότι μια προφορική παράδοση βρίσκεται σε μια διαρκή σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με ένα ιστορικό γεγονός ή με κάποια γραπτή πηγή, στοιχείο που έχει ήδη επισημανθεί από τον Paul Thompson στις αρχές του 20ού αιώνα⁸¹. Εξάλλου, η έννοια της προφορικότητας αποτελεί *οργανικό στοιχείο της λαογραφικής επιστήμης, που σχετίζεται με τον πρωτογενή χαρακτήρα του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού*⁸². είναι δυναμική, συμμετοχική, κινείται σε διαφορετικά χωροχρονικά πλαίσια και συναρτάται από ποικίλες περιστάσεις⁸³. Κυρίως, όμως, είναι αντιστρόφως ανάλογη με την εγγραμματοσύνη του λαού· η δε αξία της έχει επισημανθεί και από την Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, η οποία σημειώνει ότι *στόχος της προφορικής ιστορίας είναι η συλλογική εμπειρία ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος και ο τρόπος με τον οποίο η εμπειρία αυτή μετουσιώνεται σε συλλογική μνήμη. Αυτό προϋποθέτει τη μετάβαση από την ιστορικότητα του ατόμου στην ιστορικότητα της κοινωνίας*⁸⁴.

Η μεθοδολογία, λοιπόν, της έρευνάς μας είναι ιστορική, λαογραφική και αρχαιακή. Συνδιαλέγεται με την προφορική παράδοση μέσω της σύγκρισης των γραπτών πηγών και τον έλεγχο της αξιοπιστίας των παραδόσεων που διευκολύνεται από την πληθώρα των εγγράφων. Μεθοδολογικά *κλειδιά* είναι οι έννοιες: μακροϊστορία-μικροϊστορία, ταυτότητα, κοινωνική αλληλεγγύη, τόπος μνήμης, συλλογική μνήμη, προφορική

⁸¹ Paul Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν – Προφορική Ιστορία*, μετάφραση Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Ν. Ποταμιάνος, επιμ. Κ. Μπάδα, Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Αθήνα 2002.

⁸² Πα ρ α σ κ ε υ ή Κ ο ψ ι δ ά - Β ρ ε τ τ ο ύ, «Λαογραφία και ιστορία – μικροϊστορία. Επιστημολογικές συγκλίσεις και ετερότητες», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 477-500.

⁸³ Walter Ong, *Προφορικότητα και Εγγραμματοσύνη*, μετάφραση Κώστα Χατζηκυριάκου, επιμέλεια Θεοδώρου Παραδέλλη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, εισαγωγικό σημείωμα, σελ. xv

⁸⁴ Ά λ κ η Κ υ ρ ι α κ ί δ ο υ - Ν έ σ τ ο ρ ο ς, «Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας (1987)», *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμος II, επιμέλεια Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κυρ. Ντελόπουλος, Μαρία Καΐρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993, σελ. 263.

παράδοση, εθνικό δίκαιο, λαϊκός πολιτισμός, παραδοσιακός επαγγελματικός βίος, στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας και καθημερινή ζωή.

3) Οι πηγές της διατριβής

Όπως είναι γνωστό, ιστορικές πηγές θεωρούνται τα γραπτά μνημεία (ενεπίγραφες πινακίδες, κείμενα σε παπύρους, σε περγαμηνή, σε χαρτί, επιτύμβια επιγράμματα, εφημερίδες, ημερολόγια), η προφορική παράδοση (ήθη, έθιμα, διάφορες ιστορίες), τα μνημεία (κτίσματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, τα έργα τέχνης) και το οπτικό και ακουστικό υλικό μιας εποχής (φωτογραφία, κινηματογραφική ταινία). Οι πηγές διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες. Πρωτογενείς ή άμεσες είναι τα κείμενα που προορίζονται να ανταποκριθούν σε συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς, όπως τα δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα, οι επιστολές, οι επιγραφές, τα μνημεία και το οπτικοακουστικό υλικό. Δευτερογενείς ή έμμεσες είναι τα ιστοριογραφικά κείμενα, οι χρονογραφίες, τα αιογραφικά κείμενα, τα απομνημονεύματα, τα ημερολόγια, οι εφημερίδες και τα λογοτεχνικά έργα.

Οι πρωτογενείς πηγές παρέχουν στους ερευνητές αξιόπιστες και αυθεντικές πληροφορίες, μιας και αποτελούν μέρος της ίδιας της αντικειμενικής πραγματικότητας. Όμως, προσφέρουν μερική θεώρηση των γεγονότων, γιατί περιορίζονται στο συγκεκριμένο θέμα που εξετάζεται λόγω της φύσης του εγγράφου. Γενικά πάντως ξεχωρίζουν για τον πλούτο των ειδήσεων και την αμεσότητα της πληροφόρησης είτε σχετίζονται με τον δημόσιο είτε με τον ιδιωτικό τομέα. Οι έμμεσες πηγές είναι σκόπιμα συνταχθέντα κείμενα που παρουσιάζουν τη γνώμη ή την άποψη του συντάκτη για τα γεγονότα της εποχής του, τα οποία για διάφορους λόγους ήταν αναγκασμένος να αιτιολογήσει⁸⁵.

---

⁸⁵ Για τη φύση και τον χαρακτήρα των πηγών βλ. Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς - Σ π ύ ρ ο ς Τ ο υ λ ι ά τ ο ς, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017, σελ. 99-102 και γενικά Ι ω ά ν ν η ς Κ α ρ α γ ι α ν ν ό π ο υ λ ο ς, *Πηγαί της Βυζαντινής Ιστορίας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1978, *Encyclopedie de la pleiade, Ιστορία και μέθοδοί της*, (μτφρ Φ. Κ. Βώρος), εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1982, Α ν τ ώ ν η ς Σ ι γ ά λ α ς, *Ιστορία της Ελληνικής Γραφής*, Θεσσαλονίκη 1974 (β' έκδ.), *Elpidio Mioni, Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*, (μτφρ Νικόλαος Μ. Παναγιωτάκης), εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, γ' έκδ., Αθήνα 1985 και κυρίως Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Μ π α μ π ο ύ ν η ς, *Ιστορική αφήγηση και πηγές*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013.

Όσον αφορά στη συγκεκριμένη εργασία χρησιμοποιήθηκαν άμεσες και έμμεσες πηγές. Συγκεκριμένα:

α). Δημοσίευτες Πρωτογενείς Πηγές

Αρχείο Πρωτογενούς Λαογραφικού Υλικού Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών - Συλλογή Χειρογράφων

- 1) Ευγενία Παρασκευοπούλου, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ νήσου Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 640/1969,
- 2) Αθηνά Περούλη, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ της νήσου Σαλαμίνας του νομού Αττικής* αριθμ. χειρογράφου 1024/1970,
- 3) Βασιλική Καλογήρου, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ της Σαλαμίνας του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 1204/1970,
- 4) Βασιλική Τσαϊλάκη, *Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ της νήσου Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 2188/1973,
- 5) Θωμούλα Μπεκιάρη, *Συλλογή λαογραφικού υλικού από την Κούλουρη Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 3493/1985 και
- 6) Μαρία Παπαδά, *Συλλογή λαογραφικού υλικού από την πόλη Σαλαμίνα ή Κούλουρη, της νήσου Σαλαμίνας, της επαρχίας Μεγαρίδος, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 3709/1994.

Συλλογή Εγγράφων Κυριάκου Μιχ. Παπαγγελή

Η συλλογή αποτελείται από σαράντα πέντε (45) έγγραφα. Από αυτά τα τριάντα τρία (33) είναι προεπαναστατικά, τα εννέα (9) συντάχθηκαν κατά τους χρόνους της Ελληνικής Επανάστασης και τα υπόλοιπα δύο (2) είναι μετεπαναστατικά. Συγκεκριμένα: τίτλος ιδιοκτησίας=1, ιδιωτικό συμφωνητικό=1, πωλητήριο=30, προικοσύμφωνα=6, δωρεά=1, ανταλλαγή=1, μικτά=2, εξοφλητήριο=2 και επιστολή=1.

Διάφορα Αρχεία: Το εν λόγω σύνολο εγγράφων αποτελείται από διάφορα έγγραφα ιδιωτών που παραδόθηκαν στη *Βιβλιοθήκη και Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας του Δήμου Σαλαμίνας*. Συγκεκριμένα πρόκειται για τριάντα δύο (32) έγγραφα: ιδιωτικά συμφωνητικά=3, μικτά=2, προικοσύμφωνα=23, διανεμητήριο=1,

πωλητήρια=3⁸⁶. Στην ομάδα αυτή εντάχθηκαν και τέσσερα (4) έγγραφα που εντοπίστηκαν στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Συλλογή Εγγράφων Όθωνος Μαγιάτη : ιδιωτικό συμφωνητικό=1, προικοσύμφωνο=1. Το αρχείο του Όθωνα Μαγιάτη αποτελείται από πέντε (5) έγγραφα, εκ των οποίων τα τρία (3) βρίσκονται εκτός του χρονικού πλαισίου που εξετάζεται στην παρούσα εργασία.

Συλλογή Εγγράφων Νικολάου Σπ. Λαϊβερά= έξι (6) έγγραφα που συντάχθηκαν από την Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας κατά τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους. Στην παρούσα εργασία αξιοποιούνται τα τρία (3) από αυτά.

Συλλογή Εγγράφων Κυριάκου Πάλλα: αποτελείται από δώδεκα (12) έγγραφα που συντάχθηκαν κατά τον 18^ο αιώνα και κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Πιο συγκεκριμένα: προικοσύμφωνο=8, πωλητήρια=2, δωρητήριο=1, ομολογία δανεισμού=1.

Συλλογή Εγγράφων Μαρίας Ζούγρη: Η συλλογή αποτελείται από δώδεκα (12) έγγραφα: προικοσύμφωνο=2, πωλητήρια=9, δωρεά=1.

Αρχείο Εγγράφων Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας:

Το αρχείο εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας αποτελείται από εκατοντάδες έγγραφα, κυρίως οικονομικού περιεχομένου. Εδώ θα χρησιμοποιηθούν και θα αξιολογηθούν δύο φάκελοι, ο φάκελος του Οσίου Λαυρεντίου και ο φάκελος του ηγουμένου Γρηγορίου. Ο Φάκελος Λαυρεντίου αποτελείται από πενήντα τρία (55) έγγραφα γραμμένα στην ελληνική γλώσσα και σαράντα δύο (42) στην οθωμανική. Ο Φάκελος Γρηγορίου αποτελείται από σαράντα έξι (46) έγγραφα που σχετίζονται κυρίως με την επαναστατική περίοδο. Στην παρούσα διατριβή χρησιμοποιήθηκαν και όλα τα έγγραφα που εκτίθενται στο παρεκκλήσιο των Αγίων Αποστόλων. Τούτο κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει μετατραπεί σε ένα μικρό

⁸⁶ Τα έγγραφα από τη δημοσίευση «Σαλαμινιακά Έγγραφα» του Δημ. Ι. Πάλλα με τους αριθμούς 27, 28, 29, 32, 36^α και 36^β είναι ίδια με τα 18, 17, 14, 4, 15 και 16 αντίστοιχα από τη συλλογή Διάφορα Αρχεία. Παρουσιάζονται εδώ μεταγεγραμμένα επειδή ο Πάλλας τα μετέγραψε προβαίνοντας σε ορθογραφικές διορθώσεις.

σκευοφυλάκιο αντικειμένων, εικόνων και εγγράφων που σχετίζονται με την ιστορία της Μονής και για αυτό αποκαλείται από τις μοναχές *Μουσείο*. Στους τοίχους του παρεκκλησίου είναι τοποθετημένα σε πλαίσια διάφορα έγγραφα (φιρμάνια, χοτζέτια, απανταχούσες κ.ά.). Πιο συγκεκριμένα τα παραπάνω έγγραφα έχουν ως εξής:

Φάκελος Λαυρεντίου, Ελληνικά Έγγραφα: αντιπαροχές=5, πωλητήρια=29, εξοφλητική απόδειξη=1, ομολογία δανεισμού=1, διανεμητήρια=2, δωρεές=10, αποδείξεις=2, ιδιωτικά συμφωνητικά=2, επαναστατικό=1, έγγραφο διαμαρτυρίας για τα τελωνειακά τέλη του πορθμείου=1 και έγγραφο για την είσπραξη της δεκάτης=1 (σύνολο 55).

Οθωμανικά Έγγραφα: πωλητήρια=4, αποδείξεις είσπραξης φόρων=11, αποδείξεις εκμίσθωσης=4, χοτζέτια=11, αποδείξεις ελευθέρως κυκλοφορίας=2, φιρμάνια=2, άδεια επισκευής κλίμακας=1, ομολογία=1, άδεια εκχέρσωσης δάσους=1, αίτηση διαμαρτυρίας=1, εξοφλητήριο=1, φετβάδες=2, έγγραφο μη παρενόχλησης μοναχών=1.

Οθωμανικά έγγραφα Μουσείου Αγίων Αποστόλων 5: αυτοκρατορικοί τουγράδες=4, εξοφλητήριο=1 (σύνολο 42).

Φάκελος Γρηγορίου: επιστολές =35, δωρεά=1, απογραφικά έγγραφα=8, αποδείξεις είσπραξης=2 (σύνολο 46).

β). Δημοσιευμένες γραπτές πηγές

Πέτρου Φουρίκη, *Κατάλογος Τοπωνυμικών Σαλαμίνας*. Ο συγκεκριμένος κατάλογος συντάχθηκε από τον Φουρίκη γύρω στο 1920 και χρησιμοποιείται στο παρόν πόνημα ως πρωτογενής πηγή (βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων)⁸⁷.

Δημητρίου Ι. Πάλλα, «Σαλαμινιακά έγγραφα», έκδοση του παραρτήματος του περιοδικού *Μνήμων*⁸⁸.

Το 1996, έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Δημητρίου Ι. Πάλλα δημοσιεύτηκαν «Σαλαμινιακά έγγραφα» με την επιμέλεια της Όλγας Γκράτζιου και του Χρήστου Λούκου τα του Δημητρίου Πάλλα. Στην έκδοση παρουσιάζονται τριάντα οκτώ (38) έγγραφα εκ των οποίων τα είκοσι δύο (22) προέρχονται από τη συλλογή του

⁸⁷ Πέτρος Ι. Φιλίππου-Αγγέλου, *Πέτρος Αν. Φουρικής (1878-1936), Ο Σαλαμίνιος αρχαιολόγος – ιστορικός – λαογράφος – γλωσσολόγος, Ανάλεκτα*, εκδ. ΑΩ, Καλύβια Αττικής 2017, σελ. 316-319.

⁸⁸ Δ η μ ή ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδοτική φροντίδα, Όλγας Γκράτζιου-Χρήστου Λούκου, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, παράρτημα του περιοδικού *ΜΝΗΜΩΝ*, αριθμ. 11, Αθήνα 1996 (εφεξής Πάλλα, «Σαλαμινιακά έγγραφα»).

Παρασκευά Ι. Πάλλα, προγόνου τού Δημητρίου Πάλλα. Τα έγγραφα αυτά τα εντόπισε ο Δημήτριος Πάλλας, όταν ήταν φοιτητής Θεολογίας. Μαζί με αυτά εντόπισε και το πολυσέλιδο χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα, το οποίο αναφερόταν στη συμμετοχή και τη δράση των Σαλαμινίων κατά την Ελληνική Επανάσταση. Χαρακτηριστικά γράφει: *Άνοιξα τότε τυχαίως ένα πολύ μικρό εντοίχιο ντουλάπι (κρυψώνα) και έκπληκτος το ήρα γεμάτο χαρτιά, και φωλιά ποντικών. Ήσαν δικόγραφα κάτω από ένα στρώμα σπαραγμάτων γραμμένων χαρτιών και ανάμεσά των, σ' ένα δίφυλλο, τα έγγραφα και σε άλλο φύλλα, γραμμένα στις δύο όψεις, με το ιστορικό δοκίμιο (εννοεί το Χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα). Τα διαχώρισα από τα άλλα και μαζί των ό,τι ακόμη εντελώς προχείρως είχα θεωρήσει τότε σχετικώς ενδιαφέρον: δικόγραφα, επιστολές και άλλα.* Αρχικά ο Δημ. Πάλλας επιθυμούσε να δημοσιεύσει τα έγγραφα αυτά μαζί με μία εισαγωγή για τη ζωή στη μεσαιωνική Σαλαμίνα. Συνειδητοποίησε, όμως, ότι η έκδοση θα ήταν ανισόποση και για αυτό αποφάσισε να εκδώσει τη Μεσαιωνική Σαλαμίνα και Σαλαμινιακά έγγραφα χωριστά. Από αυτά τα δύο έργα έχουν δημοσιευτεί μόνον τα δικαιοπρακτικά έγγραφα, χωρίς να συνοδεύονται από σχόλια τα περισσότερα από αυτά.

Συγκεκριμένα τα έγγραφα είναι: πωλητήρια=8, κοινοτικά=2, προικοσύμφωνα=14, εκχώρηση απαίτησης=1, απανταχούσα για οικονομική ενίσχυση=1, διαθήκη=1, χρεωστικό ομόλογο=1, εξόφληση=1, εκκλησιαστικά=2, μικότο=1, επιστροφή προίκας=1, δωρεές=2, πράξη διαζυγίου=1, ιδιωτικό συμφωνητικό=1, διανεμητήριο=1

Μιχαήλ Χ. Γκητάκος, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας*. Το 1952 εκδόθηκε από την Ιερά Μητρόπολη Αττικής και Μεγαρίδος το βιβλίο του αείμνηστου Μιχαήλ Χ. Γκητάκου *Η εν Σαλαμίνη Ιερά Μονή Φανερωμένης*. Το 1981 εκδίδεται πάλι από τον ίδιο βελτιωμένη έκδοση του παραπάνω βιβλίου με τον τίτλο *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας εξ απόψεως ιστορικής, αρχαιολογικής και αγιογραφικής*. Στο βιβλίο αυτό δημοσιεύονται δεκαεννέα (19) έγγραφα⁸⁹, από τα οποία αξιοποιούνται εδώ τα δεκαοκτώ (18): σημειώματα=2, επιστολές=10, φερμάνια=3, χοτζέτια=3.

⁸⁹ Δεν αξιοποιείται εδώ μία βεβαίωση απελευθέρωσης σκλάβας.

Γεώργιος Α. Στογιόγλου, *Ανέκδοτα σιγίλλια και λοιπά έγγραφα για τη Μονή Φανερωμένης*⁹⁰. Από τη δημοσίευση αυτήν αξιολογούνται τα ακόλουθα έγγραφα: απανταχούσες=2, απόδειξη είσπραξης δεκάτης=1, διαταγές ανώτατων αξιωματούχων=2, επιστολές=4, σιγίλλια=4, έγγραφα αγοραπωλησιών=2, συμφωνητικά=2, δωρεές=2.

Ευγενία Σοφρά-Μάθηση, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*⁹¹. Από το βιβλίο αυτό χρησιμοποιούνται τα ακόλουθα έγγραφα: δωρεές=2, προικοσύμφωνο=1, επαναστατικά=5.

Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος, *Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων*⁹², περιοδικό Αθηνά, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272. Αξιοποιούνται ως πρωτογενείς πηγές είκοσι πέντε (25) έγγραφα που σχετίζονται με τα Μοροζινιακά.

Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος, *Θωμάς Φλαγγίνης και ο Μικρός Ελληνομνήμων*⁹³. Αναδημοσιεύεται ένα (1) έγγραφο, το οποίο αναφέρεται στην Κούλουρη.

Κωνσταντίνος Ντόκος, *Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)*⁹⁴. Στην παρούσα εργασία αξιοποιείται ο

⁹⁰ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Α . Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , «Περί της εν Σαλαμίνα Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια και λοιπά περί αυτής έγγραφα», ανάτυπο από τον χαριστήριο τόμο *Θεολογικόν Συμπόσιον*, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 421-462, εφεξής Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , «Περί της εν Σαλαμίνα Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια».

⁹¹ Ε υ γ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η , *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*, εκδ. Επτάλοφος-Ευεργέτις, Μέγαρο 2007

⁹² Κωνσταντίνος Μέρτζιος, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272.

⁹³ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Δ . Μ έ ρ τ ζ ι ο ς , «Θωμάς Φλαγγίνης και ο Μικρός Ελληνομνήμων», *Πραγματεΐαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμος Θ', εν Αθήναις, Γραφείον Δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, ΙΔ'.-1939, σελ. 143, (εφεξής: Μέρτζιος, «Ο Μικρός Ελληνομνήμων»).

⁹⁴ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ν τ ό κ ο ς , «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)», περιοδ. Μνήμων, [S.I.], v. 10, p. 96-138, Ιαν. 1985.

κατάλογος που εντοπίστηκε στα Αρχεία του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας, στον οποίο καταγράφονται οι οικογένειες που μετοίκησαν στην Πελοπόννησο.

Διονύσιος Σουρμελής, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της Επανάστασεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*⁹⁵. Από τη συγκεκριμένη έκδοση αξιοποιείται ο αλφαβητικός κατάλογος των αθηναϊκών οικογενειών που υπήρχαν στην Αθήνα πριν και κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης.

Κυριακός Σ. Πιττάκης, *Απόσπασμα έκ του χειρογράφου τής Ιστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κυρίου Μπενάλδῃ*⁹⁶. Χρησιμοποιείται ως πηγή στην παρούσα διατριβή το χειρόγραφο του λόγιου και τιτλούχου της Δημοκρατίας της Βενετίας, Αργυρού Μπεναρδή, στο οποίο καταγράφονται λεπτομέρειες από την προσωρινή μετοίκηση των Αθηναίων στη Σαλαμίνα κατά την περίοδο των Μοροζινακῶν.

Γεώργιος Πετρόπουλος, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνῶν Παναγή Πούλου 1822-1833*⁹⁷. Αξιοποιήθηκε ο κατάλογος των οικογενειακῶν επιθέτων που απαντούν σε συμβολαιογραφικές πράξεις που συντάχθηκαν κατά την παραπάνω περίοδο.

γ). Περιηγητές / κείμενα περιηγητῶν

Η σχέση των ντόπιων με το νησιωτικό περιβάλλον αναδύθηκε μέσα από κείμενα περιηγητῶν που επισκέφθηκαν το νησί της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα ἔως και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Πτυχές της καθημερινῆς ζωῆς των κατοίκων της Σαλαμίνας συμπληρώνονται από τις πληροφορίες των κειμένων

⁹⁵ Δ ι ο ν ύ σ ι ο ς Σ ο υ ρ μ ε λ ῆ ς, *Ιστορία των Αθηνῶν κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της Επανάστασεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, τύποις Νικολάου Αγγελίδου, Δευτέρα έκδοσις, Αθήνα 1853, (εφεξής: Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312)

⁹⁶ Κ υ ρ ι α κ ῶ ς Σ . Π ι τ τ ά κ η ς, «Απόσπασμα έκ του χειρογράφου τής Ιστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κυρίου Μπενάλδῃ», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, φυλλάδιον 32, Ιανουάριος 1853, σελ. 940-945.

⁹⁷ Γ ε ὄ ρ γ ι ο ς Π ε τ ρ ὀ π ο υ λ ο ς, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνῶν Παναγή Πούλου 1822-1833*, Μνημεία του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, Παράρτημα Επιστημονικῆς Επετηρίδος της Νομικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, Αθήναι 1957, (εφεξής: Πούλος).

περιηγητών, των χαρτογράφων και των γεωγράφων, οι οποίοι επισκέφθηκαν το νησί από τον 17^ο έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Στα κείμενα αυτά παρουσιάζονται στοιχειώδεις περιγραφές, που σχετίζονται με τη γεωμορφολογία της Σαλαμίνας καθώς και εικόνες της τοπικής κοινωνίας. Καταγράφονται, επίσης, περιστατικά που χαραχθηκαν στη μνήμη των περιηγητών καθώς, επίσης, και τοπωνυμικές θέσεις και ποσοτικά πληθυσμιακά στοιχεία. Συγκεκριμένα αξιολογήθηκαν οι πληροφορίες που περιέχονται στα κάτωθι βιβλία χαρτογράφων, γεωγράφων και περιηγητών:

- Δημήτρης Λούπης, *Ο Πίρι Ρέις, η Οθωμανική Χαρτογραφία και η Λίμνη του Αιγαίου*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1999, σελ. 293.
- Μελετίου, *Γεωγραφία Παλαιά και Νέα, Αττική*, Ενετήσι 1728, σελ. 352-353.
- Εβλιά Τσελεμπί, *Ταξίδι στην Ελλάδα*, Έρευνα - Λογοτεχνική απόδοση Νίκος Χειλαδάκης, εκδόσεις Εκάτη, Αθήνα 1991, σελ. 197.
- Maximus Collignon, *Le consul J. Giraud et la relation de l' Attique au XVIIe siècle 1674*, Παρίσι 1913, σελ.392
- Jacob Spon, *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant* (έτη 1675 και 1676), τόμος II, Λυών 1678, σελ. 261-267
- Wheler George, *A Journey into Greece, In Company of Dr Spon of Lyons*, volume VI, Λονδίνο 1682, σελ. 420-422.
- Dapper Olfert, *Description exacte des isles de l' Archipel et de quelques autres adjacentes*, Αμστερνταμ 1703, σελ. 278.
- Gottsched Luise Adelgyngue Victorie, *Geschichte der königlichen Akademie der schönen Wissenschaften zu Paris, darinnen zugleich unzählige Abhandlungen aus allen freyen Künsten, gelehrten Sprachen und Alterhümern*, Τόμος 4, Λειψία 1750, σελ. 432.
- Julien David Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grece, considérées du côté de l' histoire et du côté de l' architecture*, τόμος II, Παρίσι, Louis-François Delatour, MDCCLXX [1770], Σχέδιο 1, σελ. 3, Plan de Plaine d' Athènes et de quelques lieux qui l' environment.
- Ermanno Armao, *Vincenzo Coronelli: Cenni sull'uomo e la sua vita, catalogo ragionato delle sue opere, lettere-fonti bibliografiche-indiri*, Φλωρεντία, εκδ. Bibliopolis, 1944, σελ. 25 και 330.
- John Montague Earl of Sandwich, *A voyage performed by the late Earl of Sandwich round the Mediterranean in the years 1738 and 1739*, Λονδίνο 1799, σελ. 66-74.

- Charles Thompson, *The travels of the Late Charles Thompson Esq.*, τόμος 2, Ρίντινγκ 1752, σελ. 354-356.
- Jacques-Nicolas Bellin, *Description géographique du golfe de Venise et de la Morée*, Παρίσι 1771, σελ. 226-228.
- Richard Chandler, *Travels in Greece: Or an account of a tour made at the expense of the Sociery of Dilettanti*, Οξφόρδη, Clarendon Press, MDCCLXXVI [=1776], σελ. 201-204.
- Xavier Scrofani, *Voygaze en Grece fait en 1794 et 1795*, tome second, Παρίσι και Στρασβούργο 1801, σελ. 137-148.
- Baron John Cam Hobhouse Broughton, *A Journey Through Albania, and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople during the years 1809 and 1810*, τόμος I, Φιλαδέλφεια 1817, σελ. 314-318.
- Cockerell Charles Robert, *Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817*. The journal of C. R. Cockerell by Cockerell, C. R. (Charles Robert), 1788-1863, Published Samuel Pepys Cockerell, 1903, σελ. 259-262.
- Edward Dodwell, *A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806*, Λονδίνο 1819, σελ. 574-580 και ο ίδιος, *Views in Greece, Drawings*, Λονδίνο 1821.
- John Galt, *Letters from the Levant, containing views of the state of Society, Manners, opinions and Commerce in Greece and several of the Principal Islands of the Archipelago*, Λονδίνο 1813, σελ. 149-161.
- Count Forbin, *Travels in Greece, Turkey and the Holy Land in 1817-1818*, Λονδίνο 1819, σελ. 10.
- Sir William Gell, *The itinerary of Greece containing one hundred routes in Attica, Boeotia, Phocis, Locris and Thessaly*, Λονδίνο 1819, σελ. 303-304.
- François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Voyage de la Grece*, τόμος τέταρτος, δεύτερη έκδοση, Παρίσι 1826, σελ. 499-502.
- John Antony Cramer, *Geographical and Historical description of Ancient Greece*, τόμος 2, Οξφόρδη 1828, σελ 354 και 367.
- Captain Abercromby T. Trant, *Narrative of a journey through Greece in 1830 : with remarks upon the actual state of the naval and military power of the Ottoman empire*, Λονδίνο 1830, σελ. 292 και εξής.
- Anton Prokesch von Osten Graf, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, τόμος 3, Στουτγκάρδη 1836–1837, σελ. 355-372.

- C. Wordsworth, *Athens and Attica*, Λονδίνο 1836, σελ. 260-264.
- Abel Blouet, *Expédition scientifique de Morée, ordonnée par le gouvernement français. Architecture, sculptures, inscriptions et vues du Péloponèse, des Cyclades et de l'Attique*, 1831, τόμος 3, Παρίσι, 1838, σελ. 65.
- William Martin Leake, *The topography of Athens and the Demi*, Λονδίνο 1841, σελ. 166-176.
- Ross Ludwig, *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Koenigs Otto der Koeniginn Amalie. Mit besondere Ruecksicht auf Topographie und Geschichte*, έκδοση των C. A. Schwetschke & Sohn, Χάλε 1851, σελ. 139-142.
- M. Louis Lacroix, *Iles de la Grece*, Παρίσι 1853, σελ. 493-502.
- K.B. Stark, *Nach dem griechischen Orient*, Χαϊδελβέργη 1874, σελ. 359-361.
- Wilhelm Vischer, *Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland*, Βασιλεία 1857, σελ. 197 και εξής.
- Conrad Bursian, *Geographie von Griechenland*, έκδ. B. G. Teubner, Λειψία 1862, σελ. 362-366.

Όσον αφορά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την ανασύνθεση της ζωής στη Σαλαμίνα κατά τους παραπάνω χρόνους ήταν τα ψηφιοποιημένα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας⁹⁸, τα Αρχεία της Ακαδημίας Αθηνών (Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη)⁹⁹ και των επιστολών του Ιωάννη Καποδίστρια (Γενικά Αρχεία Κράτους - Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας)¹⁰⁰. Από τις δημοσιευμένες πηγές που σχετίζονται χρονικά με την επαναστατική περίοδο αντλήθηκε υλικό από το ημερολόγιο του γερμανού φιλέλληνα-γιατρού Ερρίκου Τράιμπερ, από την αυτοβιογραφία του τυπογράφου και εκδότη εφημερίδας Γεωργίου Ψύλλα, από την αυτοβιογραφία του Βαυαρού Karl von Heideck και, τέλος, από το δημοσιευμένο *Χειρόγραφο του Σαλαμίνιου Παρασκευά Πάλλα*, το οποίο αναφέρεται στη συμμετοχή των Σαλαμινίων στην Εξέγερση του 1821.

---

⁹⁸ <http://paligenesia.parliament.gr>

⁹⁹ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr>

¹⁰⁰ http://www.ioannis-kapodistrias.gr/p/blog-page_3627.html

4) Η δομή της διατριβής

Κρίθηκε ορθό η διατριβή να αρχίσει με ένα ιστορικό σημείωμα για τη Σαλαμίνα, που ξεκινά από τον 3^ο αιώνα μ.Χ. και φτάνει μέχρι και τις αρχές της Τουρκοκρατίας και το οποίο εντάσσει αυτήν στον χώρο και τον χρόνο. Η επιλογή αυτή μάς απομάκρυνε από την παρουσίαση αναφορών που σχετίζονται με τη μυθολογία, τη γεωμορφολογία, την ακτοποιοική της σύνδεση, τους αρχαίους χρόνους και τη ναυμαχία της, από πληροφορίες, δηλαδή, που σχεδόν όλοι μας γνωρίζουμε.

Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας, όπως εκείνα παρουσιάζονται μέσα από διάφορα έγγραφα· πιο συγκεκριμένα, ένα έγγραφο παραχώρησης μιας νησίδας σε Σαλαμίνιο κτηματία, ένα έγγραφο συμβιβασμού μεταξύ δύο Σαλαμινίων, ένα χρεωστικό ομόλογο, ένα έγγραφο εγκαθίδρυσης φρουράς στο Αμπελάκι, μία απανταχούσα ζητείας, ένα έγγραφο ορισμού τοποτηρητή-καζά στη Σαλαμίνα και μία αναφορά πολίτου για μη επιστροφή δανείου και διευθέτηση του χρέους του με όρους που ορίζονται από τους δημογέροντες. Αξιοποιούνται ακόμη έγγραφα που αφορούν σε επιστροφή προίκας, σε διαθήκη, σε διαζύγιο, σε δήλωση αποποίησης κληρονομιάς, σε ανάληψη γηροκόμησης-ζωοτροφίας, σε δωρεά, σε βεβαίωση αγοραπωλησίας, σε έγγραφο ορισμού εισόδου-εξόδου μιας οικίας και, τέλος, σε έγγραφο που καθορίζει μελλοντικές οικοδομικές εργασίες σε γειτνιάζουσες οικίες.

Η δεύτερη ενότητα σχετίζεται με τη σαλαμινιακή συντεχνία των *κατραμιτζήδων* και αξιολογείται ένα έγγραφο ανάθεσης πίσσας από τη Δημογεροντία της Σαλαμίνας προς μια *συντροφία* του χωριού *Αμπελακίου*. Στην ενότητα αυτήν αξιοποιούνται, ακόμη, προφορικές πηγές από συνεντεύξεις γηραιών ρετσινιάρηδων, καρβουνιάρηδων και ασβεστοποιών από τη Σαλαμίνα.

Η τρίτη ενότητα αναφέρεται στην ιστορία της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας. Χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία που προέρχονται από τον Βίο και την Ακολουθία του Οσίου Λαυρεντίου, ιδρυτού της Μονής, καθώς και έγγραφα και προφορικές παραδόσεις που αναφέρονται σε εκείνον και το μοναστήρι. Τα έγγραφα προέρχονται από το οικείο Αρχείο της Μονής και ένας μικρός αριθμός από αυτά είχε στο παρελθόν δημοσιευθεί. Εδώ παρουσιάζονται και επαναξιολογούνται τα δημοσιευμένα έγγραφα, καθώς και όλα τα αδημοσίευτα έγγραφα -ελληνικά και οθωμανικά- που εντοπίστηκαν στο Αρχείο· συγκεκριμένα, *φιρμάνια*, *χοτζέτια*,

φετβάδες, σιγίλλια, απανταχούσες, έγγραφα αγοραπωλησιών, δωρεών, συμφωνητικών και διαφόρων απογραφικών αρχείων με τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής.

Πτυχές των σχέσεων των κατοίκων του νησιού μεταξύ τους αποτυπώνονται στην τέταρτη ενότητα, όπου αξιοποιήθηκαν έγγραφα συμβάσεων-ομολογιών σχετικών με αγοραπωλησίες και σχετικών με την ειρήνευση στις σχέσεις μεταξύ δύο ατόμων λόγω διαμάχης που είχε προκύψει για τα όρια αγροκαλλιεργειών. Άλλα συμφωνητικά που παρουσιάζονται είναι μια ανάληψη γηροκόμησης-ζωοτροφίας, μια ανταλλαγή αγροκαλλιεργειών, μια εκχώρηση απαίτησης, μια επιστροφή προίκας, διάφορες εξουσιοδοτήσεις, διαθήκες, διευθετήσεις συνόρων και ένα διαζύγιο.

Στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται οι κληροδοτικές πρακτικές και οι στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας, όπως αυτές αναδεικνύονται μέσα από τα προικοσύμφωνα και τα *ζωφύλλια* της εποχής εκείνης. Μέσα από τα έγγραφα αυτά θα εξεταστεί η εθιμική διαδικασία της σύνταξης των εγγράφων αυτών, το σύστημα της μεταβίβασης της περιουσίας καθώς και το πλαίσιο των γαμήλιων στρατηγικών που ενίσχυαν το βέβαιο του γάμου.

Μέρος της τοπικής ιστορίας της Σαλαμίνας αναλύεται στην έκτη και έβδομη ενότητα, όπου καταγράφονται τα οικογενειακά επίθετα και τα τοπωνυμικά. Η παρουσίαση και η εξέτασή τους αποκαλύπτει όχι μόνο τις μετακινήσεις ανθρώπων από την Αθήνα προς τη Σαλαμίνα, οι οποίες επιβάλλονταν από τις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονταν και βίωναν τις σχέσεις τους με το φυσικό ή με το δομημένο περιβάλλον.

Η όγδοη ενότητα αναφέρεται στο σαλαμινιακό ιδίωμα, όπως αυτό αποτυπώνεται στα δικαιοπρακτικά έγγραφα, και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο λόγω της γεωγραφικής του κατανομής αλλά και λόγω της σύνδεσής του με τη διάλεκτο των παλαιών Αθηναϊκών. Από τη μελέτη των φωνολογικών χαρακτηριστικών του τοπικού ιδιώματος είναι δυνατό να εξαχθούν ποικίλα συμπεράσματα, τα οποία αφορούν στη σχέση των *Σαλαμινιακών* με τις υπόλοιπες νεοελληνικές διαλέκτους.

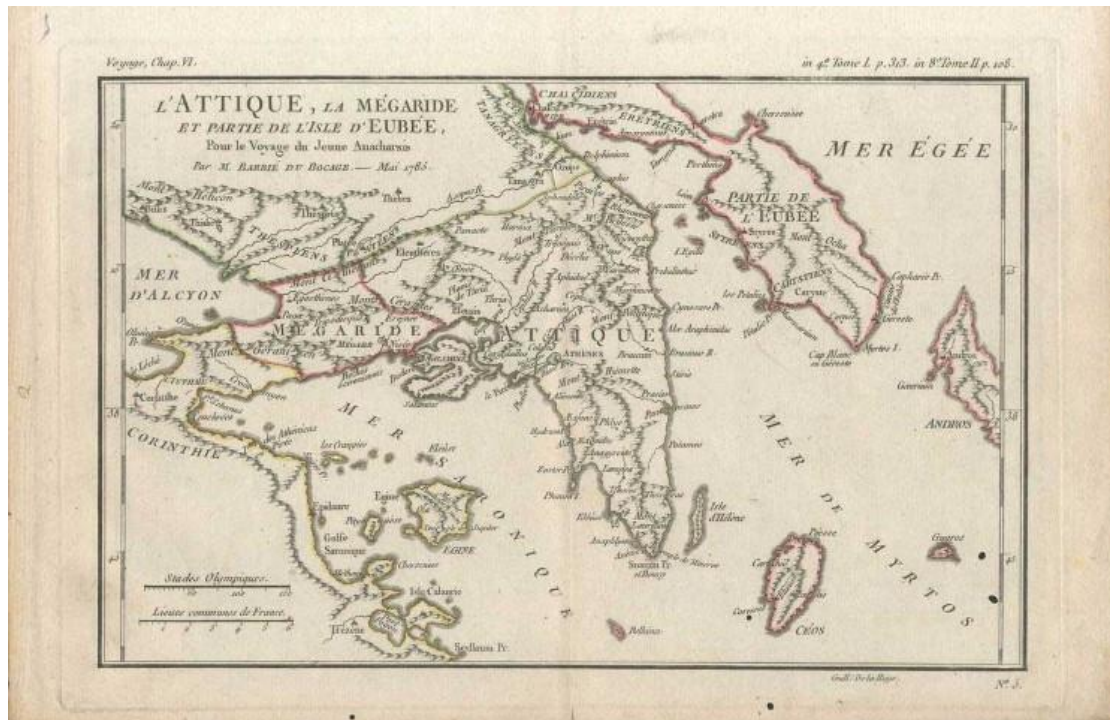
Όσον αφορά στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης αξιοποιούνται στην ένατη ενότητα τα ψηφιοποιημένα αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, το Αρχείο του Ιωάννη Κωλέττη, το οποίο βρίσκεται στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της Ακαδημίας Αθηνών, οι επιστολές του Ιωάννη Καποδίστρια, σήμερα κατατεθειμένες στο Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας (Γενικά Αρχεία Κράτους), καθώς και το δημοσιευμένο έγγραφο του Παρασκευά Πάλλα, στο οποίο καταγράφονται λεπτομέρειες από τη καθημερινή ζωή και τη δράση των Σαλαμινίων από το 1821 έως και το 1830.

Στη δέκατη και τελευταία ενότητα παρουσιάζονται οι εντυπώσεις που αποκόμισαν οι περιηγητές από τις επισκέψεις τους κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο στη Σαλαμίνα. Περιγραφές του νησιωτικού τοπίου, των ανθρώπων και της καθημερινής τους ζωής, καταγραφές περιστατικών, νοοτροπίες, λεπτομέρειες από τη διοικητική και θρησκευτική ζωή του νησιού αναδύονται μέσα από το γλαφυρό ύφος των κειμένων αυτών.

Η διατριβή τελειώνει με τα συμπεράσματα.

Σε παράρτημα δημοσιεύονται τα έγγραφα σε αντιπαραβολή με τη μεταγραφή τους.

Γ. Η ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

J.D. Barbie du Bocage & T. Cook -. Χαλκογραφικός χάρτης Αττικής, Μεγαρίδος και μέρους της Εύβοιας, από το βιβλίο *Voyage du Jeune Anacharsis*, 1785.

Η Σαλαμίνα από τον 3^ο αιώνα έως και τις αρχές της Τουρκοκρατίας Ένα σύντομο ιστορικό

Η Σαλαμίνα ανέκαθεν ακολοθούσε την τύχη και την ιστορική πορεία της Αθήνας και του Πειραιά. Έτσι, κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, αιώνες της Ρωμαιοκρατίας, τα παράλια της νήσου λεηλατήθηκαν από τις πειρατικές επιδρομές των Ρωμαίων. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας σχετικά με τους χρόνους εκείνους επεσήμανε πως *αι δηώσεις, τας οποίας υπέστη η νήσος υπό των πειρατών περί τα μέσα του 3^{ου} π.Χ. αι., ακολούθως η μείωσις της οικονομικής σημασίας των ελληνικών πόλεων και η πτώσις του βιοτικού επιπέδου των μεσαίων και των λαϊκών κοινωνικών στρωμάτων, γενικότερον δε η βαθμιαία μετατροπή της οικονομίας επί το κλειστότερον μετατόπισαν την ζωήν επί της νήσου προς τα ένδον, προς τοποθεσίας εγγυτέρας προς την γεωργικήν*

παραγωγή, δια της οποίας εξησφαλιζέτο νυν η οικονομική αυτάρκεια¹⁰¹. Οι λεηλασίες αυτές ήταν αναπόφευκτο να συμβούν, αφού η ευάλωτη πλέον Αθήνα είχε υποπέσει σε πολιτική, οικονομική και δημογραφική παρακμή κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Κατά τη διάρκεια των πρώιμων βυζαντινών χρόνων (3^{ος} αιώνας - μέσα 6^{ου} αιώνα) η Σαλαμίνα παρέμεινε από οικονομικής άποψης στο περιθώριο, αφού ήταν υποδεέστερη από στρατηγικής άποψης και αποτέλεσε μια γεωγραφικά απομονωμένη επαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, έξω από μεγάλους οδικούς άξονες. Ήταν σε θέση, όμως, να καλύψει τις πρώτιστες βιοτικές ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού της, γιατί διακρινόταν για τις σχετικά εύφορες και καλά αρδευόμενες κοιλάδες της. Μάλιστα, οι ήπιες κλιματολογικές συνθήκες, προσέφεραν δυνατότητες στην τοπική αγροτική παραγωγή, κυρίως στην καλλιέργεια του σιταριού, του αμπελιού και της ελιάς.

Από την άλλη, η Αθήνα διατήρησε κατά τα πρώιμα βυζαντινά χρόνια (4^{ος} αιώνας και 5^{ος} αιώνας) αξιόλογα στοιχεία της κλασικής της ακτινοβολίας, ιδίως στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών¹⁰², ενώ η προγενέστερη εξέχουσα θέση της στην πολιτική ιεράρχηση των πόλεων του ελληνικού χώρου δεν διατηρήθηκε καθόλου. Η Κόρινθος μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα απέκτησε σταδιακά ηγετικό και διοικητικό ρόλο έναντι άλλων πόλεων¹⁰³. Έτσι, όσον αφορά την πολιτική και εκκλησιαστική οργάνωση, η Αθήνα εντάχθηκε στην επαρχία της Αχαΐας που είχε ως πρωτεύουσα και εκκλησιαστική αρχή την Κόρινθο, ενώ ήδη από το τέλος του 3^{ου} αιώνα, με τη διοικητική μεταρρύθμιση του Διοκλητιανού, η επαρχία αυτή εντάχθηκε στη διοίκηση του Ανατολικού Ιλλυρικού με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη¹⁰⁴. Η Σαλαμίνα, μαζί με

¹⁰¹ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινικά, Α. Σαλαμίνη-Μούλκι», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, περιοδικόν της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1948-1949, εν Αθήναις 1951, σελ. 117.

¹⁰² Hebert Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία, Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμος Β': Ιστοριογραφία, Φιλολογία, Ποίηση, μετάφραση Ταξιάρχης Κόλιας, Κατερίνα Συνέλλη, Γ.Χ. Μακρής, Ιωάννης Βάσσης, έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1992, σελ. 67 και εξής.

¹⁰³ Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ η ς, «Σύντομος ιστορία της Εκκλησίας της Κορίνθου», ανάτυπο από τη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος Ζ', εν Αθήναις 1966, σελ. 847-863.

¹⁰⁴ Φ ά ν η ς Κ α λ α ῖ τ ζ ά κ η ς, *Η Θήβα από τη ρωμαϊκή κατάκτηση (146 π. Χ.) ως το τέλος του Μεσαίωνα (1460 μ.Χ.)*, βλέπε τα σχετικά με την Αθήνα στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.thiva.gr/portal/page/portal/dimosThivas/history/vyz.periodos/%C2%F5%E6%E1%ED%F4%E9%ED%DE%20%F0%E5%F1%DF%EF%E4%EF%F2>, ημερομηνία πρόσκτησης: 18.11.2016.

την υπόλοιπη Στερεά, την Πελοπόννησο, την Εύβοια και τα Ιόνια νησιά, αποτέλεσε τμήμα της επαρχίας της Αχαΐας κατά τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες στον διοικητικό και εκκλησιαστικό τομέα.

Κατά τον 5^ο και 6^ο αιώνα η επισκοπή της Αθήνας παρέμεινε στη διοικητική δικαιοδοσία του μητροπολίτη Κορίνθου, ενώ παράλληλα αυξήθηκε η επιρροή του αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης σε όλες τις μητροπόλεις του ελληνικού χώρου¹⁰⁵. Η επισκοπή της Αθήνας συμμετείχε ενεργά στα γενικότερα εκκλησιαστικά ζητήματα που συζητήθηκαν στη Γ', Δ' και ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο¹⁰⁶. Παράλληλα, ο παπικός θρόνος ενέταξε στην πνευματική του εποπτεία τις ελληνικές εκκλησίες περιορίζοντας την επίσημη συμμετοχή τους στα εκκλησιαστικά πράγματα της Ανατολής. Στην ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο ο επίσκοπος Αθηνών Ιωάννης Β' εκπροσώπησε τον παπικό θρόνο, γι' αυτό και υπέγραψε ως *ελέω Θεού επίσκοπος Αθηνών και λεγάτος του αποστολικού θρόνου της Πρεσβυτέρας Ρώμης*¹⁰⁷. Η διοικητική αυτή εκκλησιαστική σχέση διατηρήθηκε μέχρι το 732-733, οπότε ο αυτοκράτορας Λέων Γ' ο Ίσαυρος (717-741) προσάρτησε εκκλησιαστικά τις επαρχίες του ανατολικού Ιλλυρικού στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, για να εκδικηθεί την αντίδραση του παπικού θρόνου στην εικονομαχική του πολιτική¹⁰⁸. Έτσι, η Σαλαμίνα τους αιώνες αυτούς ανήκε εκκλησιαστικά στη μητρόπολη της Αθήνας και όπως, μάλιστα, επιβεβαιώνουν και αρχαιολογικά δεδομένα ανασκαφών, μόνιμοι οικισμοί κατά τους παλαιοχριστιανικούς και πρωτοβυζαντινούς χρόνους υπήρχαν στο νησί και συγκεκριμένα στο Αμπελάκι¹⁰⁹, στην περιοχή της Ζωοδόχου Πηγής, στο Ζαρμπαλά του Μουλκίου, στο Πυργιακόνι και στη νησίδα του Πέρανι¹¹⁰.

¹⁰⁵ Κωνσταντίνος Ι. Μανίκας, *Σημειώσεις Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Ελλάδος*, στην ηλεκτρ. διεύθυνση <http://www.theol.uoa.gr/fileadmin/theol.uoa.gr/uploads/PDF/SC-pdf2011-12/manikasxeimerino2012.pdf>, ημερομηνία πρόσκτησης: 18.11.2016.

¹⁰⁶ Γεράσιμος Ι. Κονιδάκης, «Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας», στο λήμμα: *Βυζάντιον, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τέταρτος τόμος, Αθήνα 1964.

¹⁰⁷ Διονύσιος Σορμελής, *Κατάστασις συνοπτική της πόλεως Αθηνών από της πάσεως αυτής υπό των Ρωμαίων μέχρι τέλους της Τουρκοκρατίας*, εκ της τυπογραφίας Αγγέλου Αγγελίδου, Αθήνα 1842, σελ. 52, σημ. Β'.

¹⁰⁸ George Ostrogorsky, *Ιστορία το Βυζαντινού Κράτους*, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://vizantinaistorika.blogspot.gr/2014/03/blog-post_4708.html, ημερομ. πρόσκτησης: 19.11.2016.

¹⁰⁹ Γιάννης Χαϊρετάκης, «Η Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα, Ο οικισμός του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 9,

Η εικονομαχική αυτή πολιτική του Λέοντα Γ΄ του Ίσαυρου δεν έβρισκε σύμφωνους του Αθηναίους. Σε συνδυασμό μάλιστα με διάφορα κοινωνικά αίτια επαναστάτησαν και ανακήρυξαν αυτοκράτορα τον αξιωματούχο του στόλου των Κυκλάδων *Κοσμά* και έπλευσαν μέχρι την Κωνσταντινούπολη (727), όπου ο στόλος τους καταστράφηκε¹¹¹. Μέσα σε αυτό το κλίμα των αμφισβητήσεων, των αναταραχών και της ανασφάλειας η αυτοκράτειρα Ειρήνη η Αθηναία συγκάλεσε το 787 τη Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια της Βιθυνίας αποκαθιστώντας την τιμή των εικόνων και θέτοντας τέρμα στην πρώτη περίοδο της εικονομαχικής έριδας¹¹². Η επανάσταση αυτή των Αθηναίων, η πολεμική του παπικού θρόνου εναντίον της εικονομαχικής πολιτικής του Λέοντα Γ΄ καθώς και η έπειτα προσάρτηση του ελληνικού χώρου στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου αποτέλεσαν γεγονότα που αιτιολογούν τον ελάχιστο αριθμό μνημείων που χτίστηκαν στο νησί κατά τον 8^ο αι. (Αγια-Σωτήρα Κακηβίγλας).

Οι αρχές του 9^{ου} αι. βρήκαν την Αθήνα να συνδέεται και πάλι με τον θρόνο του Βυζαντίου, καθώς μια άλλη αθηναία γυναίκα, η Θεοφανώ, ανιψιά της Ειρήνης, παντρεύτηκε τον Σταυράκιο, γιο και διάδοχο του Νικηφόρου Α΄, εικονόφιλου

Μάρτιος 2015, σελ. 19, στήλη β και ο ίδιος, «Το οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: Στρωματογραφία και χρονολόγηση», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 5, Μάρτιος 2011, σελ. 26, στήλη β.

¹¹⁰ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Ανασκαφή εν Σαλαμίνα», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1941-1944, σελ. 21-26, ο ίδιος, «Έρευνες στη Σαλαμίνα», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1987, σελ. 30-43, ο ίδιος, «Σαλαμινιακά, Α΄. Σαλαμίνη-Μούλκι», *Αρχαιολογική Εφημερίς, Περιοδικόν της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1948-1949, εν Αθήναις, 1951, σελ. 116-117, ο ίδιος, «Β΄, Το παρά το Μούλκι ναΐδριον του Αγίου Δημητρίου», *Αρχαιολογική Εφημερίς 1948-1949 (1950-1951)*, σελ. 112-134, και «Γ΄, Οι τάφοι», στον ίδιο τόμο, σελ. 163-181, ο ίδιος, «Βροκή<*Βοϊκή, Σαλαμίνας τοπωνυμικά-τοπογραφικά-ιστορικά», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος Π (80^{ος}), 1989, σελ. 99-135.

¹¹¹ Βλ. στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/SOCTHEOL_101/MOXE_ATHINA%202.pdf

¹¹² Κ α τ ε ρ ί ν α Ν ι κ ο λ ά ο υ , Ε ι ρ ή ν η Χ ρ ή σ τ ο υ , «Οι αντιλήψεις των Βυζαντινών για την άσκηση της εξουσίας από τις γυναίκες (780-1056)», (το κείμενο αυτό αποτελεί αναπτυγμένη μορφή της ανακοίνωσης με θέμα *Les conceptions des Byzantins sur l'exercice du pouvoir par des femmes (780-1056 μ. Χ.)*, που έγινε στο Συνέδριο *Curiosité, Savoir et Pouvoir* στη Σόφια στις 16-19 Μαΐου 1996), βλ. στον διαδικτυακό τόπο: <http://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/bz/article/viewFile/3650/3509.pdf>

αυτοκράτορα. Οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν και αφορούσαν την ενοποίηση της στρατιωτικής και πολιτικής εξουσίας οδήγησαν στην ίδρυση του *Θέματος της Ελλάδος* που κάλυπτε την περιοχή από τον Ισθμό της Κορίνθου μέχρι και τον Πηνειό της Θεσσαλίας με πρωτεύουσα τη Θήβα¹¹³. Η Αθήνα γνώρισε μια προοδευτική ακμή παρά τη διείσδυση σλαβικών φύλων, τα οποία δεν επηρέασαν την εξέλιξή της, μιας και ήταν ολιγάριθμα σε αριθμό και οι επιδρομές γίνονταν με περιστασιακή συχνότητα. Η ανακήρυξη της επισκοπής της Αθήνας σε μητρόπολη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο αισθητοποίησε την άνοδο της πόλης κατά τον 9^ο αιώνα. Η πρόοδος αυτή φάνηκε από την ενεργό συμμετοχή των εκάστοτε μητροπολιτών στα γενικότερα εκκλησιαστικά προβλήματα καθώς και από την πατριαρχική απόφαση του Νικολάου του Μυστικού και του αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ του Σοφού (886–911) για την ανύψωση της μητρόπολης της Αθήνας στην 28^η θέση στον κατάλογο πρωτοκαθεδρίας των μητροπόλεων του οικουμενικού θρόνου με δέκα υποκείμενες στη δικαιοδοσία της επισκοπής¹¹⁴. Μία από αυτές ήταν και της Σαλαμίνας.

Από όσα αναφέρθηκαν λίγο πριν, θα περίμενε κανείς πως η ακμή της Αθήνας θα συμπαρέσυρε και τη Σαλαμίνα. Όμως, προέκυψαν πολλά κοινωνικά προβλήματα. Οι άρχοντες της πόλης της Αθήνας διορίζονταν από τον στρατηγό του Θέματος (με έδρα τη Θήβα), ο οποίος επέπτευε τη συλλογή των φόρων, ασκούσε δικαιοσύνη και στρατολογούσε τον αντρικό πληθυσμό για τον θεματικό στρατό και γενικά αντιμετώπιζε κάθε σοβαρό ζήτημα δημόσιο ή ιδιωτικό. Οι τοπικοί αυτοί άρχοντες επέδειξαν ιδιαίτερη σκληρότητα και αυταρχικότητα, ιδιαίτερα όσον αφορά στη συλλογή φόρων. Στο αυστηρό αυτό πλαίσιο χρειάζεται να ενταχθεί και η σχετική συρρίκνωση του σαλαμινιακού πληθυσμού που παρατηρείται κατά κύριο λόγο τον 9^ο αιώνα και συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια του 10^{ου} αιώνα¹¹⁵. Και φυσικά

¹¹³ Σ π υ ρ ί δ ω ν Λ ά μ π ρ ο ς, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως*, τόμος Δ΄, εν Αθήναις 1898, παρά τω εκδότι Καρόλω Μπεκ, σελ. 65-67.

¹¹⁴ Ν ι κ ό λ α ο ς Σ . Α κ ρ ι τ ί δ η ς, *Η εκκλησιαστική γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 100-101, στον διαδικτυακό τόπο <http://ikee.lib.auth.gr/record/9809/files/gri-2004-389.pdf>

¹¹⁵ Β α σ ι λ ι κ ή Ν . Β λ υ σ ί δ ο υ , *Η βυζαντινή αριστοκρατία και η κρατική εξουσία*, στον διαδικτυακό τόπο: <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1737/1/M01.028.05.pdf>

αναφερόμαστε σε έναν νησιωτικό αγροτικό πληθυσμό που ασχολιόταν με πρωτογενείς γεωργικές καλλιέργειες (ελιά, αμπέλι και σιτάρι) κάτω από σκληρές συνθήκες διαβίωσης και κάτω από την ασφυκτική πίεση των συχνών πειρατικών επιδρομών που εξαιτίας της ακτογραμμής καθιστούσε επισφαλής τη ζωή στη νήσο. Ενισχυτικό της αυστηρότητας των τοπικών αρχόντων της Αθήνας αποτέλεσε ο λιθοβολισμός από αγρότες του τοπικού υπαλλήλου Χασέ για τη φαυλότητά του (915). Οι κτηματίες και οι γεωργοί αντέδρασαν στην επιβαλλόμενη από τον στρατηγό του Θέματος βαριά φορολογία και χρησιμοποίησαν, μάλιστα, το κύρος του μητροπολίτη τους για την έκθεση των παραπόνων τους στους αρμόδιους φορείς της Κωνσταντινούπολης¹¹⁶.

Κατά τη διάρκεια της μέσης βυζαντινής περιόδου (565–1081) και ιδίως κατά το διάστημα των σκοτεινών αιώνων (7^{ος} αιώνας - 9^{ος} αιώνας) δεν άλλαξε κάτι όσον αφορά στην αυτοκρατορική πρόνοια. Ο θεσμός εκείνος εκφράστηκε με την παροχή αγροτικών εκτάσεων από την πλευρά του αυτοκράτορα προς τους *προνοιάρχους* στρατιωτικούς καθώς και του δικαιώματος της είσπραξης των φόρων με αντάλλαγμα την προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών. Η πρόνοια έγινε εντονότερη κατά τον 11^ο και κυρίως τον 12^ο αιώνα εξαιτίας της πιεστικής πλέον ανάγκης εξεύρεσης σταθερών ποσοτήτων σιταριού και λαδιού για την τροφοδοσία της Κωνσταντινούπολης. Οι *πρόνοιες* δεν ήταν ιδιοκτησία του *προνοιάρχου* αλλά του κράτους και επομένως, ούτε μεταβιβάζονταν ούτε κληροδοτούνταν¹¹⁷.

Οι μαρτυρούμενες από τον *Βίο του Οσίου Λουκά του Στειριώτη* πειρατικές επιδρομές των Σαρακηνών της Κρήτης στην Αττική στις αρχές του 10^{ου} αιώνα δεν φαίνεται να επηρέασαν τη ζωή της Αθήνας¹¹⁸. Από τη ληστρική τους manía, όμως, δεν ξέφυγαν τα νησιά του Αργοσαρωνικού και η παραθαλάσσια ύπαιθρος της Αττικής. Κατά τα τέλη του 10^{ου} αιώνα επισκέφθηκε τη νότιο Σαλαμίνα ο όσιος Νίκων

¹¹⁶ Φερδινάνδος Γρηγορόβιτς, *Ιστορία της πόλεως των Αθηνών κατά τους μέσους αιώνες, από του Ιουστινιανού μέχρι της υπό των Τούρκων κατακτήσεως*, μετάφραση Σπυρίδωνος Λάμπρου, τόμος Α', εκδ. Σακελλαρίου, εν Αθήναις 1904, σελ. 226.

¹¹⁷ Τριανταφυλλίτσα Μανιάτη-Κοκκίνη, *Ο βυζαντινός θεσμός της Πρόνοιας, Συμβολή στη μελέτη του χαρακτήρα του*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοδοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη 1990.

¹¹⁸ Γεώργιος Κρέμος, *Προσκυνητάριον της εν τη Φωκίδι Μονής του Οσίου Λουκά, τουπίκλην Στειριώτου*, τόμος Α', εκ του τυπογραφείου της εφημερίδος των συζητήσεων, Αθήνα 1874, σελ. ιδ-ιστ.

ο *Μετανοείτε*, ο οποίος, κατά τον βιογράφο του, βρίσκεται το νησί *άοικο*. Ο Νίκων, ταξιδιώτης σε καράβι προερχόμενο από το *Δαμαλά*, αποβιβάστηκε στο γνωστό από την αρχαιότητα απάνεμο αγκυροβόλιο των Περιστεριών και απομακρύνθηκε στα ενδότερα του νησιού προς αναζήτηση ανθρώπων για την κήρυξη του χριστιανισμού. Ενώ, όμως, ο βιογράφος του αναφέρει το νησί *άοικο*, στη συνέχεια γράφει πως όταν επέστρεψε ο Νίκων στο πλοίο ήταν *ελαίω διάβροχος*, δηλαδή *μούσκεμα στο λάδι*¹¹⁹. Το περιλούσιμο αυτό του Νίκωνα σημαίνει πως υπήρχαν κάτοικοι στο νησί, οι οποίοι θεώρησαν πως ο όσιος ίσως να ήταν πειρατής και για να τον εκφοβίσουν τον περιέλουσαν με λάδι. Μνημεία αρχιτεκτονικής στο νησί κατά τα τέλη του 10^{ου} αι. υπάρχουν και επιβεβαιώνουν πως η ζωή στη Σαλαμίνα ήταν αδιάλειπτη ακόμη και κατά τους λεγόμενους *σκοτεινούς αιώνες* (Άγιος Γρηγόριος στα Βασιλικά).

Η ακμή της Αθήνας συνεχίστηκε τον 11^ο αιώνα αφού μαζί με τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο είχε απαλλαγεί από τη διείσδυση των σλάβων νομάδων. Η πόλη ανήκε στην εποπτεία του στρατηγού του *Θέματος της Ελλάδος* και υπήχθη στη διοικητική δικαιοδοσία τοπικού άρχοντα. Ο *Βίος του Οσίου Μελετίου του Νέου*, που έδρασε στην Αττική και τη Βοιωτία μέχρι τις αρχές του 12^{ου} αιώνα, αναφέρει ότι ο τοπικός άρχοντας ονομαζόταν *αθήναρχος* και ότι στην Αθήνα διέμεναν κρατικοί υπάλληλοι που είχαν την ευθύνη της είσπραξης των φόρων και της απονομής της δικαιοσύνης¹²⁰. Επιπροσθέτως, ο Μιχαήλ Ψελλός σε επιστολή του κατέγραψε γεγονότα σχετικά με την αντίσταση που αντιμετώπιζε ο *αθήναρχος* από τους αδύναμους οικονομικά πολίτες, αλλά και με την καθημερινή καταπίεση που υφίσταντο οι φορολογούμενοι από τους βυζαντινούς αξιωματούχους¹²¹. Η αδυσώπητη εκείνη σκληρότητα που εκφράστηκε με επαχθείς φόρους εξηγεί την εγκατάλειψη του βυζαντινού οικισμού της περιοχής *Ζαρμπαλά Μουλκίου* και την ερήμωση του ναού του Αγίου Δημητρίου

¹¹⁹ Ο δ υ σ σ έ α ς Λ α μ ψ ί δ η ς, *Ο εκ Πόντου Όσιος Νίκων ο Μετανοείτε (κείμενο-σχόλια)*, Αθήνα 1982, Επιτροπή Ποντιακών Μελετών 2007.

¹²⁰ Α ρ χ ι δ ι ά κ ο ν ο ς Χ ρ υ σ ό σ τ ο μ ο ς Μ π ό γ δ η ς, *Ακολουθία και Βίος του Οσίου Μελετίου, αθλήσαντος τω 1060*, εκδ. Ι. Χατζηϊωάννου, Αθήναι 1933, σελ. 25 κ.εξ. στον διαδικτυακό τόπο <http://www.ascsa.edu.gr/datab/digital/akolouthies/books/0486.pdf> και Ι ω ά ν ν η ς Π ο λ έ μ η ς, *Οι Βίοι του Αγίου Μελετίου του νέου*, εκδ. Κανάκη, Αθήνα 2018.

¹²¹ Μ ι χ α ή λ Ψ ε λ λ ό ς, «Επιστολή 152: [Προς Δούκαν τον Καίσαρα]», δημοσιεύτηκε από τον Κωνσταντίνο Σάθα, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη ή Συλλογή ανεκδότων μνημείων της ελληνικής ιστορίας*, τόμ. Ε', Βενετία-Παρίσι 1876, σελ. 402 και Φ ε ρ δ ι ν ά δ ο ς Γ ρ η γ ο ρ ό β ι ο ς, ό.π., τόμος Β', σελ. 253 και 482.

κατά τον 11^ο αιώνα¹²². Ο αγροτικός πληθυσμός του νησιού, ευρισκόμενος κάτω από την επίβλεψη και τις διαταγές γαιοκτημόνων, υπέφερε και συρρικνωνόταν.

Κατά την περίοδο του 12^{ου} αιώνα, περίοδο της δυναστείας των Κομνηνών, η Αθήνα διατήρησε τη σπουδαιότητά της σε πολλούς τομείς, όπως, το εμπόριο, τη γεωργία, τη βιοτεχνία. Μαζί με την Κόρινθο και τη Θήβα ήταν οι αξιολογότερες πόλεις του *Θέματος της Ελλάδος*¹²³. Στο πλαίσιο αυτής της άνθησης εντάσσεται η ανέγερση αρκετών ναών καθώς και η σύμπληξη οικισμών στο νησί (Κούλουρη, Αμπελάκι και σημερινό *Χωριό του Μουλκίου*). Με την ενίσχυση αυτήν της εκκλησιαστικής πολιτικής και του θρησκευτικού φρονήματος κατά τον 12^ο αιώνα συνδέεται και η ανοικοδόμηση των εκκλησιών του Αγίου Ιωάννου του Αποκεφαλίστη (Γ' Εύρεση της Τιμίας Κεφαλής του) και των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στο Αμπελάκι, του Αγίου Μηνά και του Αγίου Ανδρέα στην Κούλουρη¹²⁴ καθώς και η σύμπληξη του μεσαιωνικού οικισμού στην Κούλουρη, ο οποίος τότε ονομαζόταν *Βράχος* εξαιτίας του βραχώδους όγκου του σημερινού προφήτη Ηλία που δέσποζε στον μυχό του όρμου.

Ωστόσο, στα τέλη του ίδιου αιώνα παρατηρείται μια σταδιακή οικονομική και κοινωνική παρακμή, που επιδεινώθηκε εξαιτίας των πειρατικών επιδρομών και της αυθαίρετης φορολογικής επιβάρυνσης από τους φοροεισπράκτορες της αυτοκρατορίας. Ο λόγιος μητροπολίτης της Αθήνας Μιχαήλ Χωνιάτης, που ποίμανε την Αθήνα μέχρι την κατάληψη της πόλης από τον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό το 1204, παρουσιάζει στα γραπτά του την τραγική οικονομική κατάσταση της πόλης. Καταγράφει τις παρεκτροπές των εντεταλμένων υπαλλήλων της βυζαντινής αυτοκρατορίας που μετρούσαν ακόμα και το εκατοστό της γης, ώστε να επιβαρύνουν τους μικρούς γαιοκτήμονες με την όσο το δυνατό βαρύτερη φορολόγηση. Σε επιστολή του εξέφρασε την έντονη αγανάκτησή του για την απομύζηση των σιτοφόρων εκτάσεων από την κοσμική και εκκλησιαστική αριστοκρατία της

¹²² Δ η μ η τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Ανασκαφή εν Σαλαμίν», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*, Αθήναι 1941-1944, σελ. 21-24.

¹²³ Γ ε ρ ά σ ι μ ο ς Μ ε ρ ι α ν ό ς, «Προστατεύοντας τα συμφέροντα ποιμνίου και μητρόπολης. Κατάδειξη δημοσιονομικών ατασθαλιών με αφορμή επιστολές του Ευθυμίου Μαλάκη», ανάπτυπο από τον τόμο *Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό* (Υπάτη 8-10 Μαΐου 2009), *Πρακτικά*, Αθήνα 2011, σελ. 273-291.

¹²⁴ Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισαν σταδιακά να κατεδαφίζονται οι δύο παραπάνω ναοί και να ανεγείρονται νέοι στη θέση τους.

Κωνσταντινούπολης. Αρμόδιοι υπάλληλοι-φοροεισπράκτορες είχαν αναλάβει τον απευθείας έλεγχο πάνω στη φορολόγηση των κατοίκων με έναν συγκεντρωτικό τρόπο¹²⁵, ο οποίος ουσιαστικά εξαθλίωσε οικονομικά τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους. Η οικονομική εξουθένωση και απομύζηση των κατοίκων ήταν αφόρητη και προξενούσε κοινωνικές αναστατώσεις. Εύλογο ήταν η κάθε υπερβολή από την πλευρά των κρατικών υπαλλήλων να υπηρετούσε την προσέλκυση του ενδιαφέροντος και της παρέμβασης της κεντρικής διοίκησης της αυτοκρατορίας εις βάρος πάντα των οικονομικά ασθενέστερων κατοίκων.

Η περίοδος της Φραγκοκρατίας (1204–1456) για την Αθήνα άρχισε με την υπογραφή συνθήκης (1205) μεταξύ του μητροπολίτη Μιχαήλ Χωνιάτη και των Φράγκων κατακτητών για τον σεβασμό της ζωής και των προνομίων των Αθηναίων¹²⁶. Η Θήβα με όλη τη Βοιωτία και η Αθήνα με όλη την Αττική και τη Σαλαμίνα καταλήφθηκαν από τον Όθωνα ντε λα Ρος¹²⁷. Ο Όθωνας πήρε τον τίτλο του *Δούκα των Αθηνών*, εγκαταστάθηκε στην Ακρόπολη (1205–1225) και απομάκρυνε τον ορθόδοξο μητροπολίτη, διορίζοντας τον ρωμαιοκαθολικό συμπατριώτη του Βεράρδο ως αρχιεπίσκοπο των Αθηνών. Ναοί και μοναστήρια παραχωρήθηκαν στον λατινικό κλήρο, αφού πια και ο ορθόδοξος κλήρος υποτάχθηκε στον Λατίνο αρχιεπίσκοπο. Καθολικοί επίσκοποι επιβλήθηκαν σε πολλές πόλεις της Αττικής και της Βοιωτίας και υπήχθησαν στη δικαιοδοσία του Λατίνου Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως¹²⁸. Στο πλαίσιο αυτό της θρησκευτικής πολιτικής των Λατίνων εντάσσεται και η ανέγερση του ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στο βορειοδυτικό άκρο της Σαλαμίνας (μετέπειτα Μονή Φανερωμένης) με καλόγερους καθολικού δόγματος.

Όσον αφορά την οργάνωση της ηγεμονίας ο Όθωνας εφάρμοσε τις αρχές της φεουδαρχίας που όριζαν ότι η κατακτηθείσα γη μοιράζεται στους κατακτητές ως φέουδα, ελεύθεροι είναι μόνο οι κατακτητές και οι εξέχοντες πολίτες των

¹²⁵ Μιχαήλ Ψελλός, ό.π.

¹²⁶ Michael Angold, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204, Μια πολιτική ιστορία*, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1997, σελ. 455-456, 492 και 498.

¹²⁷ William Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι (1204-1566)*, μετάφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρος, μετά προσθηκών και βελτιώσεων, τόμος Β'. Εν Αθήναις: Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία, 1909-1910, σ. 219, σημ. 16 και Δημήτριος Πάνου, *Οι Καταλανοί στη Βοιωτία*, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας, 1994, σ. 38.

¹²⁸ Νικόλαος Σ. Ακριτίδης, ό.π., σελ. 204 κ.εξ.

υποδουλωθέντων και ότι ο απλός λαός έπρεπε να περιέλθει σε μια κατάσταση δουλοπαροικίας. Το αξίωμα *καμία γη χωρίς δεσπότη* στέρησε με την εφαρμογή του στους πολίτες κάθε έννοια ελευθερίας και ιδιοκτησίας¹²⁹. Όλα αυτά επηρέασαν τους αγροτικούς πληθυσμούς που κατοικούσαν στη Σαλαμίνα και οι οποίοι βρίσκονταν σε άμεση εξάρτηση με το διοικητικό και εκκλησιαστικό κέντρο των Αθηνών¹³⁰. Γι' αυτό και τα μνημεία της εποχής των αρχών του 13^{ου} αι. είναι λίγα στο νησί, γεγονός που υποδηλώνει πως κλονίστηκε η τοπική οικονομία που βασιζόταν αποκλειστικά στα γεωργικά αγαθά. Έτσι, χτίστηκαν ως ευκτήριοι οίκοι μικρές εκκλησίες που βρίσκονταν μέσα σε εκτάσεις γαιοκτημόνων στο Σατερλί (Αγ. Δημήτριος) και στο Μπατσι (Αγ. Νικόλαος ο εν Βουνένοις).

Διάδοχος του Όθωνα ορίστηκε ο Γκυ ντε λα Ρος (1225–1261). Στα τριάντα πέντε περίπου χρόνια που είχε στα χέρια του το *Δουκάτο των Αθηνών* πέτυχε να γνωρίσει η Αθήνα μια περίοδο ανάκαμψης και οικονομικής ακμής εξαιτίας του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Την οικονομική άνοδο της Αθήνας ενίσχυσε και ο Ιωάννης ντε λα Ρος (1261–1280), διάδοχος του Γκυ, αλλά και ο Γουλιέλμος της ίδιας οικογένειας που κυβέρνησε μετά τον Ιωάννη¹³¹.

Ο Γκυ Β' ντε λα Ρος (1287 - 1308) που διαδέχτηκε τον Γουλιέλμο οδήγησε το *Δουκάτο των Αθηνών* σε πολιτική σταθερότητα. Η κοπή νομισμάτων κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του ανέδειξε την οικονομική ευημερία του δουκάτου. Από την τρίτη, λοιπόν, δεκαετία του 13^{ου} αι. παρατηρείται μια άνθηση στην Αθήνα που συμπαρέσυρε και τη Σαλαμίνα και τόνωσε τη γεωργική δραστηριότητα στις απομονωμένες τότε περιοχές του νησιού¹³². Από την άλλη το *Δουκάτο των Αθηνών* μένει ξαφνικά ακέφαλο, καθώς ο Γκυ Β' πεθαίνει πρόωρα σε ηλικία 28 ετών. Στην εξουσία ανεβαίνει ο εξάδελφός του, Γκωτιέ Γ' ντε Μπριέν που επεδίωξε την εδαφική επέκταση των συνόρων του *Δουκάτου* μέχρι τη Θεσσαλία. Γι' αυτόν τον λόγο χρησιμοποίησε τους Καταλανούς ως μισθοφόρους στρατιώτες. Αυτοί απαίτησαν μισθούς, τους οποίους, όμως, ο Γκωτιέ αργοπόρησε να καταβάλει. Έτσι, στις 11

¹²⁹ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Π ε ρ σ έ α ς Λ ο υ κ ί σ σ α ς, *Βοιωτικές περιηγήσεις*, εκδόσεις Ιδεών Αντρον, σελ. 12-13, <http://thyrsos.gr/zine/ViotikesPeriigiseis.pdf>

¹³⁰ Φ ε ρ δ ι ν ά δ ο ς Γ ρ η γ ο ρ ό β ι ο ς, ό.π., τόμος Α', σελ. 427-439.

¹³¹ Ό.π. 479-480.

¹³² Χ ά ρ η ς Κ ο υ τ ε λ ά κ η ς, «Σαλαμίνα, η άγνωστη ιστορία ενός νησιού», περιοδικό *Ιστορικά Θέματα*, τεύχος 35, 2004, στον διαδικτυακό τόπο <http://www.livedia.gr/content-providers/periskopio/1645SALAMINA.pdf>

Μαρτίου 1311, στην Κωπαΐδα συγκρούστηκαν οι Καταλανοί και νίκησαν το στράτευμα του Γκωτιέ¹³³. Οι Καταλανοί κατέλαβαν το *Δουκάτο των Αθηνών* εγκαινιάζοντας έτσι την καταλανική περίοδο στη φραγκική ιστορία της πόλης και του πλησιέστερου σε αυτήν νησιού, της Σαλαμίνας.

Η ανασφάλεια αυτή οδήγησε τους κατοίκους του νησιού να χτίσουν υψηλά αμυντικά συστήματα–περιβόλους, μέσα στους οποίους εγκλείστηκαν οικίες, καθώς και να ανοικοδομήσουν βίγλες–παρατηρητήρια για την έγκαιρη ειδοποίηση επερχόμενου πειρατικού πλοίου. Η πειρατεία, εξάλλου, ήταν ένας άλλος κίνδυνος που είχαν να αντιμετωπίσουν οι απροστάτευτοι τότε Σαλαμίνιοι. Τέτοιους περιβόλους με βίγλες συναντάμε στο Αμπελάκι και στη Ζωοδόχο Πηγή (ο περίβολος της Ζ. Πηγής ατυχώς κατεδαφίστηκε το φθινόπωρο του 2011, ενώ η βίγλα κατά τη δεκαετία του 1930). Βίγλες απαντώνται στην Κακηβίγλα, καθώς και στην περιοχή της Παναγίας της Βροντούς (και αυτός κατεδαφισμένος). Κατά τον Πάλλα, μάλιστα, πύργος λανθάνει στις περιοχές των Βασιλικών και του Πυργιακονίου¹³⁴.

Όπως ο ίδιος γράφει, μετά τα πρώτα χρόνια της κυριαρχίας των Καταλανών στην Αθήνα η νήσος υπήχθη στην κατοχή των αυτοκρατορικών Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι με ορμητήριο τη Μονεμβασιά και με μικρό στόλο επιδίωξαν τον μόνιμο έλεγχο του Αργοσαρωνικού. Οι τότε κάτοικοι της Σαλαμίνας είχαν αποδεχθεί την κυριαρχία των αυτοκρατορικών και απέστειλαν τους φόρους τους στη Μονεμβασιά. Οι Βενετοί, όμως, της Εύβοιας θέλοντας να εκδικηθούν τους κατοίκους του νησιού, έκαναν επιδρομή (1319) και αιχμαλώτισαν γύρω στους πεντακόσιους Σαλαμίνιους, τους οποίους πούλησαν σε δουλεμπόρους. Η ταλαιπωρία και η κακοπάθεια του σαλαμινιακού πληθυσμού υποχρέωσε τους βυζαντινούς να καταστήσουν ισχυρότερη την παρουσία τους στο νησί. Κατάφεραν έτσι να αποτρέψουν πειρατική απόπειρα των Τούρκων του *Σουλτανάτου του Ικονίου* (1332-1333), οι οποίοι είχαν ενισχύσει τη θαλάσσια παρουσία τους στο Στενό Μεγάρων–

¹³³ Lock, Peter, *Οι Φράγκοι στο Αιγαίο, 1204-1500*, μτφρ. Γ. Κουσούνελος, Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα 1998, σελ 130 κ.εξ. και Ε π α μ ε ι ν ώ ν δ α ς Ι . Σ τ α μ α τ ι ά δ η ς, *Οι Καταλανοί εν τη Ανατολή: ος προσετέθη και ανέκδοτος της χρονολογίας των Αθηνών*, δαπάνη Κωνστ. Αντωνιάδου, Αθήναι, εκ του τυπογραφείου Κ. Αντωνιάδου, 1869, σελ. 235 κ. εξ. στον διαδικτυακό τόπο http://srv1-vivl-volou.mag.sch.gr/digitalbook_400#/0

¹³⁴ Δ η μ η τ ρ ί ο υ Ι . Π ά λ λ α, «Βροκή<*Βοϊκή», ό.π., σελ. 106, υποσημ. 1 και Π α ν α γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, «Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 3, σελ. 25-26.

Σαλαμίνας και είχαν ως αγκυροβόλιο το απάνεμο φυσικό λιμάνι στο *Τουρκολίμανο* (σημερινός όρμος *Ηλιακτής*). Αν η Σαλαμίνα υπέστη καταστροφές κατά τη λεηλασία της Αθήνας από τους Τούρκους το 1340, δεν το γνωρίζουμε, γιατί δεν υπάρχει γραπτή πηγή. Πάντως μετά το 1344 ναυτική μοίρα προερχόμενη από τη Σαλαμίνα συμμετείχε σε συμμαχική επιχείρηση βυζαντινών και δυτικών κατά της Σμύρνης, πόλης και λιμαμίου του τουρκικού *Σουλτανάτου του Ικονίου*. Άλλο ένα πλήγμα που δέχτηκαν οι Τούρκοι ήταν όταν οι Καταλανοί κατατρόπωσαν τον στόλο τους που ελλιμενιζόταν στο *Τουρκολίμανο* της Σαλαμίνας και βύθισαν τριάντα πέντε από τα πλοία τους (1360)¹³⁵. Έχουμε, λοιπόν, να κάνουμε με μια ταραχώδη περίοδο (1319 – 1360), κατά την οποία η ζωή στη νήσο επηρεάστηκε δυσμενώς και έτσι ο πληθυσμός αραιώθηκε. Στη διάρκεια αυτών των πολεμικών γεγονότων χρειάζεται να τοποθετηθεί χρονικά η ερήμωση του καθολικού δόγματος μοναστηριού της σημερινής Φανερωμένης.

Στα χρόνια εκείνα έδρα του δουκάτου ορίστηκε η Θήβα και διοικητής του ο Ρογήρος ντε Φλορ. Όμως, το φεουδαρχικό σύστημα των Φράγκων άρχισε να αποδυναμώνεται, ενώ αυξήθηκε η έγγεια φορολογία σε χρήμα ή σε είδος που συλλεγόταν από τους φοροεισπράκτορες του Δουκάτου. Μάλιστα, για κάθε αγοραπωλησία χρειαζόταν η άδεια των κατακτητών και οι αγρότες πια έγιναν δουλοπάροικοι σε πραγματική κατάσταση δουλείας¹³⁶. Τα οικονομικά και νομικά αυτά μέτρα επηρέασαν τον σαλαμινιακό πληθυσμό, τον αποδυνάμωσαν, τον συρρίκνωσαν και τον εξουθένωσαν. Σίγουρα η κατάσταση στο νησί στα μέσα του 14^{ου} αι. ήταν οικτρή και οδυνηρή.

Τη διάλυση αυτήν επέκτεινε και η φιλικά προσκείμενη διάθεση του Πάπα υπέρ της ισπανικής *Εταιρείας των Ναβαρραίων* και των Βενετών. Αυτός με συνθήκη τους παραχώρησε πολλά δικαιώματα, αναγκάζοντας τους Καταλανούς να συγκροτήσουν στολίσκο στον Σαρωνικό για την υπεράσπιση των παράκτιων και νησιωτικών πληθυσμών από τις επιδρομές τους. Η τυχοδιωκτική εταιρεία των *Ναβαρραίων* εισέβαλε στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία και με τη συμμαχία των Φράγκων επιτέθηκε κατά της Αθήνας (1380). Λίγο πριν είχαν ταχθεί στην υπηρεσία του γάλλου επίτιμου βασιλιά της Κωνσταντινούπολης, Ιάκωβου ντε Μπω. Η άμυνα της πόλης αποδείχτηκε

¹³⁵ Πα λ λ α ς, *Βροκή < *Βοϊκή*, ό.π., σελ. 130.

¹³⁶ Alice Mary Talbot, *Roger de Flor*, στο *The Oxford Dictionary of Byzantium*, τόμος 3, εκδ. Kazhdan, Oxford - New York 1991, σελ. 1802.

δυνατή και έτσι οι Ναβαρραίοι λεηλάτησαν μόνο την ανοχύρωτη ύπαιθρο, η οποία και ερημώθηκε. Η ερήμωση αυτή οδήγησε τον Δον Πέντρο Δ΄, Δούκα της Αραγωνίας και ηγεμόνα του δουκάτου των Αθηνών στην αναγκαστική απόφαση να παραχωρήσει διετή φορολογική ατέλεια για την εγκατάσταση στην Αττική και τη Βοιωτία Ελλήνων και Αρβανιτών (1382)¹³⁷. Οι Καταλανοί, όμως, δεν είχαν πια τις δυνάμεις να υπερασπιστούν την κυριαρχία τους στην πόλη, πόσω μάλλον στη Σαλαμίνα. Οι ακραίες αυτές συνθήκες που επικράτησαν πριν τα μέσα του 14^{ου} αι. δημιούργησαν επισφαλείς όρους ζωής σε βάρος των κατοίκων της Σαλαμίνας. Οι αγροτικές δραστηριότητες είχαν πλέον περιοριστεί στο ελάχιστο, ο πληθυσμός είχε περιέλθει σε κατάσταση σφοδρής πενίας και αυτό που κυριαρχούσε ως αίσθηση στους κατοίκους του νησιού ήταν η αβεβαιότητα για τη ζωή τους και την ασφάλεια των οικείων τους.

Το 1385 η Αθήνα καταλαμβάνεται από τον Νέριο Ατζαγιόλι, γόνου γνωστής οικογένειας τραπεζιτών της Φλωρεντίας και ηγεμόνα της Κορίνθου. Λίγα χρόνια πριν (1373) ο Νέριο είχε μπει θριαμβευτής στην πόλη των Μεγάρων χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Η πολιτική, μάλλον, που εφάρμοσε στο *Δουκάτο της Αθήνας* έδωσε μεγάλη ώθηση στον δημόσιο, ιδιωτικό και εκκλησιαστικό βίο των κατοίκων. Εκμεταλλεύτηκε την έντονη αντίθεση του ντόπιου πληθυσμού με τους Καταλανούς, οι οποίοι είχαν παραγκωνίσει την ορθοδοξία και είχαν περιορίσει κάθε δικαίωμα αντιπροσώπευσης του ιθαγενούς πληθυσμού στη διοίκηση, και χωρίς να εγκαταλείψει την υποστήριξή του στην παπική πολιτική στην Ανατολή έδωσε το αίσθημα της υποστήριξης της θρησκευτικής ελευθερίας παραχωρώντας εγγυήσεις για την ελεύθερη άσκηση θρησκευτικών καθηκόντων του ορθόδοξου κλήρου. Μια άλλη του απόφαση ήταν η συμμετοχή δύο Ελλήνων στο συμβούλιο της πόλης ως *νοταρίων* και η σύνταξη από αυτούς των επίσημων εγγράφων. Η φλωρεντινή περίοδος του δουκάτου της Αθήνας έκλεισε με τον θάνατο του Νέριο και η πόλη περιήλθε πλέον στα χέρια των Βενετών (1395), οι οποίοι αναγνώρισαν τα προνόμια και τις ελευθερίες των Αθηναίων¹³⁸.

Στα επόμενα δέκα χρόνια η Αθήνα αντιμετώπισε μια ρευστή κατάσταση που οδήγησε σε παρακμή (άλωση της πόλης από τους Τούρκους το 1396, αδιαφορία των

¹³⁷ Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ελευθερουδάκη, λήμμα *Εταιρεία των Ναβαρραίων*, Αθήνα 1930, σελ. 652.

¹³⁸ Φ ε ρ δ ι ν ά δ ο ς Γ ρ η γ ο ρ ό β ι ο ς, ό.π., τόμος Β΄, σελ. 244-250.

Βενετών για την τήρηση των δικαιωμάτων των ορθοδόξων). Το 1405 ο Αντόνιο Ατζαγιόλι κατέλαβε την Αθήνα, και διεκήρυξε ότι ήταν Έλληνας. Η αναγέννηση της πόλης ήταν μεγάλη· το εμπόριο αναπτύχθηκε, νέα κτήρια οικοδομήθηκαν, τα επίσημα έγγραφα γράφονταν στην ελληνική. Ατυχώς, ο θάνατος του Αντόνιο (1435) ανέκοψε αυτήν την ακμή και ο διάδοχός του Νέριο Β΄ δήλωσε υποτέλεια στο *Δεσποτάτο του Μοριά*¹³⁹. Η όλη αυτή άνθηση που επικράτησε από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 15^{ου} αιώνα ήταν λογικό να επεκταθεί και στη Σαλαμίνα. Οι ντόπιοι μικροί γαιοκτήμονες έχτισαν μικρές εκκλησίες όπως τον Άγιο Γεώργιο στο Γκίνανι (πρώην Άγιοι Θεόδωροι), τον Άγιο Γεώργιο και τον Άγιο Χαράλαμπο στο Καμπόλη, την Αγία Κυριακή στα ανατολικά του βραχώδους όγκου του Προφήτη Ηλία, τον Άγιο Δημήτριο στα σημερινά Αλώνια της Κούλουρης και τον Άγιο Νικόλαο στα Σελήνια. Η ανέγερση αυτή των μικρών ναών σε περιοχές ως επί το πλείστον αγροτικές δεν αποτελεί μόνο δείγμα της οικονομικής ευρωστίας των γαιοκτημόνων, αλλά καταδεικνύει πως η γεωργία κατά τις δεκαετίες αυτές ήταν ο βασικός μοχλός της οικονομίας στο νησί της Σαλαμίνας.

Τον Ιούνιο του 1456 ο Ομάρ πασάς κατέλαβε την Αθήνα εκτός της Ακρόπολης, η οποία τελικά αλώθηκε δύο χρόνια μετά (1458). Με την άλωσή της ολοκληρώθηκε η τουρκική κατάκτηση του *Δουκάτου της Αθήνας* που πέρασε μαζί με τον υπόλοιπο ελληνισμό στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι κάτοικοι της Αθήνας, που είχαν δεινοπαθήσει από τις πολιτικές, οικονομικές και θρησκευτικές καταπιέσεις των Φράγκων, δέχτηκαν με ανακούφιση στην αρχή τον νέο κυρίαρχο που υποσχόταν παροχές πολιτικών και εκκλησιαστικών προνομίων στον ελληνορθόδοξο πληθυσμό. Τον Αύγουστο του 1458 μπήκε στην Αθήνα ο σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ ως φίλος και τον υποδέχτηκαν οι εναπομείναντες κάτοικοι των Αθηνών με επικεφαλής τον ηγούμενο της μονής Καισαριανής, ο οποίος και του παρέδωσε τα κλειδιά της πόλης¹⁴⁰.

Ήδη από το 1420 περίπου η Σαλαμίνα είχε δεχτεί το πρώτο κύμα των Αρβανιτών. Σχετική παράδοση του νησιού αναφέρει ότι *οι αρβανίτες έφθασαν στο νησί από θάλασσα -ίσως από την Κόρινθο, αφού αποσπάστηκαν από τους ήδη εγκατασταθέντες εκεί Αρβανίτες- και αποβιβάστηκαν στη σημερινή παραλία της Κούλουρης. Ο τόπος ήταν γεμάτος κέδρους και ακολουθώντας ένα ρυάκι έφθασαν μέχρι την πηγή του,*

¹³⁹ Φερδινάνδος Γρηγορόβιους, ό.π., τόμος Β΄, σελ. 267-271.

¹⁴⁰ Φερδινάνδος Γρηγορόβιους, ό.π., τόμος Β΄, σελ. 393-399.

ανατολικά της εκκλησίας του Αγίου Ανδρέα¹⁴¹. Για τον εντοπισμό του καταλληλότερου τόπου προς σύμπληξη οικισμού, κρέμασαν σε διάφορα μέρη συκώτι και ανάλογα με τη βραδύτητα της αποσύνθεσής του επέλεξαν τον τόπο εγκαθίδρυσής τους¹⁴².

Οι Αρβανίτες εγκαταστάθηκαν στην Αττική μετά το 1418 ύστερα από πρόσκληση του Φλωρεντινού οίκου των Acciajuoli. Η πρόσκληση αυτή ήταν επιτακτική ανάγκη, γιατί οι ελλείψεις στον στρατιωτικό και αμυντικό τομέα ήταν μεγάλες· παράλληλα, όμως, έπρεπε να τονωθεί η ερημωμένη Αττική και τα νησιά της. Έτσι, οι νέοι κάτοικοι προσέφεραν τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες και ο Κυβερνήτης των Φλωρεντινών Antonio ανάμειψε αυτούς με τεράστιους γεωργικούς κλήρους¹⁴³. Σιγά-σιγά στην Αττική άρχισαν να συνυπάρχουν Έλληνες και Αρβανίτες και σημειώθηκε ή ο εξελληνισμός των Αρβανιτών¹⁴⁴ ή ο γλωσσικός εξαρβαντισμός των γηγενών. Γενικά, η αφομοίωση του αρβανίτικου από το ελληνικό στοιχείο ήταν εύκολη και ομαλή, γιατί οι ομοιότητες ανάμεσα στους Αρβανίτες και στους Έλληνες ήταν πολλές¹⁴⁵. Το γεγονός υποβοηθήθηκε ιστορικά από την ανυπαρξία συνόρων στη

¹⁴¹ Στα νεότερα χρόνια η πηγή σωζόταν ως πηγάδι με άφθονο νερό. Η πηγή αυτή αναφέρεται από τον De La Guilletiere, *Athenes ancienne et nouvelle*, σελ. 114, Paris 1675, Βλ. Δ. Ι. Παλλας, «Βροκή/Βοϊκή», Περιοδικό *Απόψεις*, τεύχ. 30, Σαλαμίνα 1989, σελ. 12.

¹⁴² Α ν α σ τ ά σ ι ο ς Κ α ρ α ν τ ή ς, «Η παρουσία των Αρβανιτών στη Σαλαμίνα», Αρχείο Αρβανίτικων Μελετών, τόμος Α', εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996, σελ. 55. Η παραπάνω δοκιμασία απαντά σε όλη σχεδόν την Ελλάδα και σώζεται σε πολλές λαϊκές παραδόσεις.

¹⁴³ Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι τα τοπωνύμια του νησιού είναι οικογενειακά επίθετα, πρβλ. Πέρανι, Γκίνανι, Δημήτρανι, Κανάκιανι, Λαμπρανό και άλλα. Όσον αφορά τον αμυντικό τομέα τη χρονική αυτή περίοδο θα πρέπει να συσχετιστούν οι πέντε βίγλες που υπάρχουν στη Σαλαμίνα: του Αμπελακίου, της Κακηβίγλας, των Βασιλικών, της Αγίας Παρασκευής και της Ζωοδόχου Πηγής (οι δύο τελευταίες ατυχώς δε σώζονται ενώ αυτές της Κακηβίγλας και των Βασιλικών διαθέτουν και μηχανισμούς ελαιοτριβείων, μιας και εκείνη την περίοδο ήταν συνήθης η διπλή χρήση των δημόσιων κτισμάτων).

¹⁴⁴ Για τον όρο *Αρβανίτης* βλ. Ε ρ α Β ρ α ν ο ύ σ η, «Οι όροι «Αλβανοί» και «Αρβανίται» και η πρώτη μνεία του ομώνυμου λαού της Βαλκανικής εις τα πηγές του ΙΑ' αιώνας», *Σύμμεικτα Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών*, Αθήνα 1970, σελ. 207-254. Ευκρινώς η συγγραφέας αντιδιαστέλλει τους δύο όρους και σημειοδοτεί τον καθένα. Βλ. και Α ι κ α τ ε ρ ί ν η Δ η μ η τ σ ά ν τ ο υ, *Το Καμαρόσπιτο της Αττικής*, σελ. 131, σημ. 14, Αθήνα 1986.

¹⁴⁵ Το δυσδιάκριτο στον διαχωρισμό Ελλήνων και Αρβανιτών παρατηρεί ο J.Cvijic. Οι ομοιότητες δεν περιορίζονταν μόνο στα χαρακτηριστικά τους (J. Cvijic, *La peninsule balcanique. Geographie humaine*, Paris 1918, σελ. 150) αλλά και στους ευρύτερους τομείς της ζωής τους. Σχετικά ο φιλέλληνας Albert Thumb αναφέρει ότι στη Σαλαμίνα ο εξελληνισμός των Αρβανιτών ήταν εύκολος,

Βαλκανική, τη γειτνίαση, το ομόθρησκο και τον κοινό με τους Έλληνες στόχο, την αποτίναξη δηλαδή του τουρκικού ζυγού. Στη Σαλαμίνα οι δύο γλώσσες συμβίωσαν¹⁴⁶ και η αρβανίτικη επικράτησε κυρίως στον γεωργικό πληθυσμό, αφού στερείται γραπτής παράδοσης, αλλά είναι σε έκφραση συναισθηματικά πλούσια¹⁴⁷.

Ο δεύτερος οργανωμένος εποικισμός από Αρβανίτες στο νησί έγινε μετά την επανάσταση των Μελισσηνών (1571-1573) και οργανώθηκε από τον διοικητή των νησιών και της Αττικής, Ουλούτς Αλή¹⁴⁸. Αυτός μετέφερε στην Αττική και τα νησιά του Σαρωνικού Αρβανίτες από την Πελοπόννησο¹⁴⁹, όπου εκεί οι τελευταίοι είχαν δημιουργήσει πολλά προβλήματα στους Οθωμανούς¹⁵⁰.

Οι έποικοι αυτοί εγκαταστάθηκαν κυρίως στο Αμπελάκι. Ο εποικισμός αυτός θα διαρκέσει μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα¹⁵¹. Έτσι, από τη μια οι Φράγκοι χρησιμοποίησαν τους Αρβανίτες για τις επεκτατικές τους φιλοδοξίες, μιας και ήταν σκληροί πολεμιστές, ενώ απ' την άλλη οι Οθωμανοί τους αντιμετώπιζαν ως έναν γεωργικό πληθυσμό που είχε ως χρέος του να καταβάλει φόρους και να πλουτίζει το ταμείο της Οθωμανικής Πύλης¹⁵². Λόγω αυτού του οικονομικού συμφέροντος οι

---

*αφού οι ντόπιοι συνδέθηκαν φιλικά με τους επήλυδες και υιοθέτησαν ελληνικά ήθη, έθιμα και εθνική συνείδηση. Γ' αρβανίτικα τα μιλούν μόνο στο σπίτι γιατί δημόσια μιλούν Ελληνικά, βλ. Α.Thumb, *The Modern Greek and his Ancestry*, σελ. 31, 1914.*

¹⁴⁶ Το γεγονός της συμβίωσης των δύο γλωσσών μαρτυρείται από παλαιούς ξένους περιηγητές, τον Giraud, τον Spon και τον Wheeler, που επισκέφθηκαν τη νήσο το 1676. Ο πρώτος - πρόξενος τότε της Γαλλίας- πληροφορεί ότι *ο πληθυσμός είναι εν μέρει ελληνικός και εν μέρει αρβανίτικος*. Δέκα χρόνια αργότερα ο Ολλανδός Dapper παρατηρεί Αρβανίτες αλλά περισσότερους Έλληνες, βλ. Δ. Ι. Πάλλας, *ό.π.*, τεύχ. 31 σελ. 42 και σημ. 1,2,3. Έτσι, από τα τέλη του 17ου αιώνα το ελληνικό στοιχείο υπερίσχυε του αρβανίτικου, βλ. Καραντή Αναστ. *ό.π.*, σελ. 56 και σημ. 38.

¹⁴⁷ *Gļjuha e valandusheve* = η γλώσσα των χελιδονιών, βλ. Πάλλα, *ό.π.*, σελ. 43.

¹⁴⁸ Κώσ τ ας Μ π ί ρ ης, *Αρβανίτες, οι Δωριείς του νεότερου Ελληνισμού*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1960, σελ. 220-221 και 240.

¹⁴⁹ Η παράδοση αναφέρει ότι *Αρβανίτες από το Κρανίδι Πελοποννήσου έφυγαν από τον τόπο τους και αναζητούσαν για καιρό ένα όμοιο μορφολογικά λιμάνι με αυτό του Κρανιδίου. Αφού περιπλανήθηκαν, έφτασαν στον όρμο του Αμπελακίου, όπου και εγκαταστάθηκαν.*

¹⁵⁰ Άλλη σχετική παράδοση αναφέρει ότι *Αρβανίτες από το Άργος σκότωναν Τούρκους και έβρισκαν καταφύγιο στη Σαλαμίνα.*

¹⁵¹ Σχετική είναι και η καταγραφή στο οικογενειακό ημερολόγιο των Καλογιανναίων από το Αμπελάκι ότι ο προπάτοράς τους, Ντέντε Καλογιάννης, ήρθε από το Κρανίδι στις αρχές του 19ου αι. και νέος πολέμησε στην Επανάσταση του 1821.

¹⁵² Ν ι κ ό λ α ος Μ ο σ χ ο β ά κ ης, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, σελ. 69,

Οθωμανοί αντιμετώπιζαν με περισσότερη ανοχή τους Αρβανίτες κι έτσι μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι οι Έλληνες -κυρίως Αθηναίοι- της Σαλαμίνας προσπάθησαν να δείχνουν ότι ανήκουν στον Αρβανίτικο πληθυσμό, για να αποφεύγουν τις αυθαιρεσίες των Τούρκων εις βάρος τους, οι οποίες δεν ήταν λίγες¹⁵³.

Την άποψη ότι ο εποικισμός της Σαλαμίνας έγινε μετά το 1418 ενισχύει το γεγονός ότι τη δεύτερη δεκαετία του 15ου αιώνα δεν υπήρχαν Αρβανίτες στην Αττική. Μετά το παραπάνω έτος εγκαταστάθηκαν στα βόρεια της Αττικής για να διαφυλάξουν τις κτήσεις του Acciajuoli από τους Βενετούς της Ευβοίας. Το 1382 είχε ήδη προηγηθεί αντίστοιχη εγκατάσταση στη Βοιωτία, ύστερα πάλι από πρόσκληση του Antonio, και είχαν δημιουργηθεί σαράντα περίπου οικισμοί για την εξασφάλιση των συνόρων του δουκάτου¹⁵⁴.

Βαθμιαία οι Αρβανίτες άρχισαν να εγκαθίστανται με τις οικογένειές τους στην Αττική και τα νησιά του Σαρωνικού. Η οργάνωση της αρβανίτικης οικογένειας ήταν πατριαρχική και κατά φάρες· οι δεσμοί βασίζονταν στην μπέσα και τη βεντέτα, στοιχεία που τους συνέδεαν ψυχολογικά και συναισθηματικά αλλά και στις οικονομικές τους συνεργασίες όπως τούτο φαίνεται από διάφορα έγγραφα¹⁵⁵.

α.έκδ, εν Αθήναις 1882 και Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο χ λ ο υ , *Ιστορία των Αθηναίων*, Τόμ. Α', σελ. 94 για τη δεκάτη.

153 Η προσπάθεια κάλυψης του γηγενούς πληθυσμού πίσω από την εικόνα του Αρβανίτη ενισχύεται από σχετική *προφορική* παράδοση του Αμπελακίου, σύμφωνα με την οποία *οι ντόπιοι Αμπελακιώτες δυσφορούσαν που οι ίδιοι και οι κόρες τους δεν γνώριζαν τ'αρβανίτικα και δεν είχαν έτσι την ευκαιρία να συνάμουν γάμους με τους Αρβανίτες νέους που είχαν αρχίσει τότε να κατακλύζουν το Αμπελάκι*. Η μαρτυρία αυτή, η οποία φαίνεται να είναι αληθής, καταδεικνύει τις φιλικές σχέσεις των ντόπιων και των Αρβανιτών, ενώ παράλληλα έρχεται σε αντίφαση με την άποψη ότι το Αμπελάκι κατοικήθηκε εξ ολοκλήρου από Αρβανίτες και παραβλέπεται το γεγονός του ήδη προϋπάρχοντος εντοπίου πληθυσμού, από τον οποίο θα διδάχτηκε τα τοπωνύμια του Αμπελακίου που τα περισσότερα είναι ελληνικά.

¹⁵⁴ Κώ σ τ α ς Μ π ί ρ η ς, ό.π. σελ. 89. Ένας άλλος λόγος καταφυγής των Αρβανιτών στη νότια Ελλάδα ήταν η καταστροφή της Αλβανίας από τον Σουλτάνο της Κων/πολης μετά τον θάνατο του Γ. Σκερντέμπεη το 1466 (βλ. Διονύσιος Σουρμελής, *Κατάστασις συνοπτική της πόλεως των Αθηνών από της πτώσεως αυτής υπό των Ρωμαίων μέχρι τέλους της Τουρκοκρατίας*, Αθήναι 1842, σελ. 86. Μια άλλη άποψη είναι ότι οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου τους απομάκρυναν από τον σκληροτράχηλο τόπο τους και τους μετέφεραν στα πεδινά για ν' αλλάξουν τον ατίθασο χαρακτήρα τους σε πιο εξευγενισμένο και ήπιο (βλ. Rouqueville, *Voyage de la Grece*, τόμ. 5, σελ. 111, β' έκδ. I- VI, Paris, Didot, 1826-1827.

¹⁵⁵ βλ. Δ . Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», έκδ. της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού,

Επιδόθηκαν στην κτηνοτροφία¹⁵⁶, αλλά αργότερα προσαρμόστηκαν στο οικονομικό τοπίο της Αττικής και μετατράπηκαν σε αγρότες¹⁵⁷ διατηρώντας μερικά οικόσιτα ζώα. Η μετατροπή αυτή ήταν εύκολη να γίνει, γιατί κύριο χαρακτηριστικό των Αρβανιτών ήταν η προσαρμογή τους στην τοπική οικονομία.

Η διαφοροποίηση από τον γηγενή πληθυσμό του νησιού δεν ήταν φυλετική και γλωσσική αλλά οικονομική και κοινωνική. Οι Αρβανίτες, απομονωμένοι κοινωνικά και οικονομικά εξαρτημένοι¹⁵⁸, κράτησαν τα πολιτιστικά τους στοιχεία υιοθετώντας τα πιο όμορφα χαρακτηριστικά των Ελλήνων και κατόρθωσαν να αποκτήσουν τελικά ως σύνολο τη δική τους ομοιογενή πολιτιστικά ταυτότητα¹⁵⁹.

Παράρτημα του περιοδικού *Μνήμων*, αρ. 11, Αθήνα 1996.

¹⁵⁶ Ο Cnijić παρατηρεί πως οι Αρβανίτες επιδόθηκαν αρχικά στην κτηνοτροφία, ό.π., σελ. 158. Ο Sieur du Loir (1639) γράφει ότι οι Αρβανίτισσες έφτιαχναν τυρί και βούτυρο, τα οποία πουλούσαν οι άντρες τους στα παζάρια, Σιμόπουλος Κ., τόμος Α', Αθήνα 1972, σελ. 514.

¹⁵⁷ Βλ. άποψη Σπ. Ασδραχά στη Δ η μ η τ σ ά ν τ ο υ , *Το Καμαρόσπιτο της Αττικής*, ό.π., σελ. 133, σημ. 36.

¹⁵⁸ Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ , ό.π., τόμος Γ, σελ. 49 και 92 και Μ π ι ρ η ς , ό.π. σελ. 236, 239, 314. Ο Giraud καταγράφει ότι ο πιο εξαθλιωμένος πληθυσμός ήταν οι Αρβανίτες που αναγκάζονταν να δανείζονται υποθηκώντας τα κτήματά τους για να αποδώσουν τους φόρους στον Τούρκο. Μη μπορώντας, όμως, να ξεπληρώσουν τα χρέη, τα κτήματα έμεναν στους δανειστές τους.

¹⁵⁹ Δημητσάντου, ό.π. σελ. 133

1. Οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας μέσα από τα δικαιοπρακτικά έγγραφα

Η ελληνική κοινότητα της τουρκοκρατίας, ως γνωστόν, αναπτύχθηκε στο περιβάλλον μιας παραδοσιακής αγροτικής κοινωνίας με ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από άλλες προαστικές κοινωνίες, όπως για παράδειγμα η φεουδαλική κοινωνία της δυτικής Ευρώπης¹⁶⁰. Η θέση αυτής της κοινότητας στον δημοσιονομικό μηχανισμό του οθωμανικού κράτους προσδιόρισε ουσιαστικά και τις μεταμορφώσεις της -ή καλύτερα θα λέγαμε προσαρμογές της- στο πλαίσιο του οθωμανικού πολιτικού συστήματος. Από τη στιγμή που η προσαρμογή της θεωρήθηκε απαραίτητη για τη λειτουργία του δημοσιονομικού συστήματος ήταν αναπόφευκτο να συμπράξει με τον δικαιούχο των προσόδων ή με τις οθωμανικές αρχές για τον καθορισμό και τον επιμερισμό της συνολικής επιβάρυνσης της

---

¹⁶⁰ Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ο σ χ ο β ά κ η ς, *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, Διατριβή επί υφηγεσία, Αθήνα 1882 (εκδόθηκε και το 1998 από τις εκδ. *Αρχιπέλαγος*), Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Λ α μ έ ρ α ς, «Περί του θεσμού των επί Τουρκοκρατίας Δημογεροντιών», *Μικρασιατικά Χρονικά*, Γ' (1940), 1-73, Dionysios Zakythinos, «La Commune grecque. Les conditions historiques d'une decentralization administrative», στο *L'Hellénisme Contemporain*, 2 (1948), 295-310, 414-428, Ι ά κ ω β ο ς Τ. Β ι σ β ί ζ η ς, «Η κοινοτική διοίκηση των Ελλήνων κατά την Τουρκοκρατίαν», *L'Hellénisme Contemporain*, αναμνηστικός τόμος «Η πεντακοσιοστή επέτειος από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως», Αθήνα 1953, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/visvizis.html>. Η παλαιότερη βιβλιογραφία για τις κοινότητες παρουσιάζεται συγκεντρωμένη από τον Ν ι κ ό λ α ο Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο, *Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήνα 1958. Από τις πρόσφατες εργασίες περιορίζομαι να αναφέρω τις ακόλουθες: Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην Τουρκοκρατία», περιοδ. *Τα Ιστορικά*, τ. 3, τχ. 5, 1986, 45-62, ο ί δ ι ο ς, «Νησιωτικές κοινότητες: οι φορολογικές λειτουργίες (I)», περιοδ. *Τα Ιστορικά*, τ. 5, τχ. 8, 1988, 3-36 και τ. 5, τχ. 9, 1988, 229-258, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η ς, *Κοινωνική Δυναμική και Πολιτική Αυτοδιοίκηση. Οι Ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1982. Για ένα τοπικό παράδειγμα βλ. τη διδακτορική διατριβή της Ε υ τ υ χ ί α ς Λ ι ά τ α, *Η Σέρφος κατά την Τουρκοκρατία (17ος-19ος αιώνας)*, Αθήνα 1987. Βλ. ακόμη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγική Σχολή, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Διδασκαλείο Δημήτρης Γληνός, Τμήμα Γενικής Αγωγής, Εργασία στο μάθημα: Διδακτική της Ιστορίας, Διδάσκουσα: Μαρία Ρεπούση, Ακαδημαϊκό έτος: 2008-2009, εαρινό εξάμηνο θέμα: *Οι ελληνικές κοινότητες κατά την οθωμανική κυριαρχία*, Β α σ ί λ η ς Ν ι τ σ ι ά κ ο ς, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003, σ. 46 κ. εξ.

περιοχής¹⁶¹. Θεμέλιο της πολιτικής οργάνωσης υπήρξε το τιμαριωτικό σύστημα¹⁶², σύμφωνα με το οποίο η ιδιοκτησία της γης ανήκε στο κράτος¹⁶³. Σε αυτό περιέρχεται και ένα μέρος από τις οικονομικές προσόδους της περιοχής. Επεκτάθηκε, όμως, η συνήθεια ο εκάστοτε Σουλτάνος να εκχωρεί τις προσόδους αυτές, ή μέρος τους, σε στρατιωτικούς ή πολιτικούς αξιωματούχους του, ως εκδήλωση της εύνοιας ή ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες που του πρόσφεραν. Κατά συνέπεια, ο τιμαριώτης, ο δικαιούχος δηλαδή των προσόδων, δεν ήταν ο ιδιοκτήτης της γης και επιπλέον το δικαίωμά του δεν ήταν κληρονομικό και εξαρτιόταν από τη συνέπεια που επεδείκνυε στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών του προς το οθωμανικό κράτος.

Η ιδιόμορφη αυτή νομική σχέση επέτρεψε στον χωρικό να διατηρήσει τη νομή της γης, να αναπτύξει την οργανωτική του δραστηριότητα στην παραγωγή και να διαφυλάξει έναν βαθμό αυτονομίας στην κοινωνία¹⁶⁴. Υπήρχαν φορές, όμως, που η κοινότητα μπόρεσε να παρακάμψει την αυθαίρετη πολιτική των τοπικών αξιωματούχων και κυρίως πέτυχε να αξιοποιήσει την αδυναμία της Οθωμανικής Πύλης να ελέγξει την επικράτεια. Συγκέντρωσε, έτσι, εξουσίες που άλλοτε ωφέλησαν τους προύχοντες και άλλοτε τον ίδιο τον κοινοτικό πληθυσμό στο σύνολό του. Σε αυτό απέβλεπε και η διεκδίκηση των κοινοτικών προνομίων, της υπαγωγής δηλαδή της κοινότητας σε ένα ευνοϊκότερο καθεστώς που της επέτρεπε να επικαλείται το συμφέρον του δικαιούχου των προσόδων (π.χ. ενός αξιωματούχου της κεντρικής εξουσίας ή ενός ιερού ιδρύματος)¹⁶⁵.

¹⁶¹ Δ ι α μ α ν τ ή ς Α π ό σ τ ο λ ο ς, «Το Κοινοτικό σύστημα στο Ιστορία των Ελλήνων», *Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία 1453-1821*, τόμ. 8, εκδ. Δομή, Αθήνα 2006, σελ. 505-507.

¹⁶² C v e t k o v a B i s t r a, «Η εξέλιξη του τουρκικού φεουδαλικού καθεστώτος από τα τέλη του ΙΣΤ΄ ως τα μέσα του ΙΗ΄αιώνα» στο *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας)*, Αθήνα 1979, σελ. 90 κ.εξ. στο ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eranistis/article/download/1736/1727.

¹⁶³ Β α σ ι λ ι κ ή Ρ ό κ ο υ, «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15^{ος}-19^{ος} αιώνας. Προσεγγίσεις» στο Μανόλης Γ Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διευθύνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 747-753.

¹⁶⁴ Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο ς, «Κοινοτικός Βίος εις την Θετταλομαγνησίαν επί τουρκοκρατίας», *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 1967, σελ. 14 κ.ε. και Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Τ σ ο π ο τ ό ς, *Γη και γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την τουρκοκρατίαν*, β΄ έκδοση, Αθήνα 1975, σελ. 89 κ.ε.

¹⁶⁵ Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο ς, «Τα προνόμια ως πολιτιστικός παράγων εις τας σχέσεις χριστιανών-μουσουλμάνων, Συμβολή εις το Εθιμικόν Κοινοδικαίον της Εγγύς Ανατολής και

Οι βασικές αρχές του οθωμανικού δημοσιονομικού συστήματος συνοψίζονται στην εισαγωγή του διανεμητικού συστήματος για τον επιμερισμό και την είσπραξη των προσόδων του κράτους, στη γενίκευση του συστήματος της εκμίσθωσης (mukataa) των φόρων και των λοιπών προσόδων, στο θεσμό της κατ' αποκοπή καταβολής των φόρων από την κοινότητα και, τέλος, στη συλλογική ευθύνη των κατοίκων μιας κοινότητας απέναντι στο δικαιούχο των προσόδων¹⁶⁶. Να τονιστεί, βέβαια, πως το τότε κοινωνικό σώμα περιέκλειε τα μέλη της οργανωμένης κοινωνίας στο σύνολό τους, ή καλύτερα θα λέγαμε, τα μέλη της οργανωμένης κοινωνίας, στα οποία αναγνωρίζονταν κάποια πιο συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις σχετικά με τη λειτουργία της. Οπωσδήποτε, το κοινοτικό σώμα δεν αποτελούσε ούτε ενεργούσε κοινωνικά και πολιτικά ως άμορφη μάζα αλλά ως διαφοροποιημένο -σε τάξεις, ομάδες ή άτομα- κοινωνικό σύνολο με ποικίλη κάθε φορά οργάνωση και συνοχή.

Η Οθωμανική Πύλη προσπάθησε από την αρχή να οργανώσει ένα ισχυρό συγκεντρωτικό κράτος και να θέσει υπό τον έλεγχό της τα τοπικά κέντρα κοινωνικής και πολιτικής δύναμης. Ήδη, όμως, από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα ο έλεγχος αυτός άρχισε να γίνεται δυσκολότερος, μπροστά στη θέληση των τοπικών εξουσιαστικών παραγόντων να μην αρκούνται στην απλή είσπραξη των ωφελημάτων που

της Νοτιοανατολικής Ευρώπης», Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, τόμος Θ', ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 14 κ.ε. Βλ. γενικά Peter F. Sugar, *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία, 1354-1804*, μτφρ. Παυλίνα Χρ. Μπαλουξή, τόμ. Α' και Β', εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1994.

¹⁶⁶ Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ο σ χ ο β ά κ η ς, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σελ. 79, Cvetkova Bistra, ό.π., σελ. 93, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η ς, *Κοινωνική Δυναμική και Πολιτική Αυτοδιοίκηση*, ό.π., σελ. 73, 91-92 και 418-419, *Ιστορικά Αρχεία της Μακεδονίας*, τόμ. Α', Αρχείον Θεσσαλονίκης (επιμ. Ιω. Βασδραβέλλη), Θεσσαλονίκη 1952, σελ. 7-8, 31-32, 54-55, 64 και 241, *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας*, τόμ. Β' Αρχείον Βεροίας-Ναούσης (επιμ. Ιω. Βασδραβέλλη), Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 139-141 το φερμάνι για την ετήσια εκμίσθωση φόρων και άλλων προσόδων και σελ. 165, Π ε ρ ι κ λ ή ς Ζ ε ρ λ έ ν τ η ς, *Φεουδαλική πολιτεία εν τη νήσω Νάξω*, Ερμούπολη, 1925, σελ. 88-89 την προσταγή του Σουλτάνου προς τον Καπουδάν Πασά, Α π ό σ τ ο λ ο ς Β α κ α λ ό π ο υ λ ο ς, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Τουρκοκρατία 1453-1669, Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας*, τόμ. 2, εκδ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 187-188, όπου αναφέρεται σχετική διαταγή προς τον καδή και τον διοικητή του σαντζακίου Θεσσαλονίκης, Ε λ έ ν η Κ ο ύ κ κ ο υ, *Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κνκλάδες κατά την τουρκοκρατία*, Αθήνα 1980, σελ. 236 και 245,

αναγνώριζε η Πύλη ως νόμιμα, αλλά και να προχωρούν στη χάραξη μιας προσωπικής πολλές φορές αυθαίρετης πολιτικής¹⁶⁷. Η παραίτηση, όμως, του κράτους από την άμεση είσπραξη των φόρων και των λοιπών προσόδων από τους υπηκόους του οδήγησε στην ανυπαρξία οργάνωσης μιας γραφειοκρατικής υποδομής, σχετικής με το θέμα αυτό. Το βάρος της είσπραξης μετατέθηκε ουσιαστικά στο δικαιούχο ή στον εκμισθωτή ο οποίος, όμως, από τη θέση του αδυνατούσε να υποκαταστήσει το κράτος και να οργανώσει έναν διαρκή δημοσιονομικό-είσπρακτικό μηχανισμό. Η θέση του ως ενοικιαστή των προσόδων περιείχε έναν χαρακτήρα προσωρινότητας, αφού η εκμίσθωση ήταν ετήσια. Το γεγονός αυτό ενθάρρυνε τον ενοικιαστή του *mukataa* να επιδιώκει τη μεγιστοποίηση του οφέλους αδιαφορώντας για τη δημιουργία ενός συστήματος είσπραξης πάνω σε σταθερές βάσεις. Έτσι, η κοινότητα ήρθε να καλύψει αυτό το εξουσιαστικό κενό διευρύνοντας συγχρόνως τις αρμοδιότητές της.

Παράλληλα η δημοσιονομική ευθύνη προίκισε την κοινότητα με μια σειρά αρμοδιότητες που κανονικά θα ανήκαν στη διοικητική εξουσία του κράτους. Αναφέρουμε ενδεικτικά την ευθύνη της κοινότητας να εκτιμά την περιουσιακή κατάσταση των μελών της, να επιμετρά την οικονομική τους αντοχή κατατάσσοντάς τους σε τάξεις, να στρώνει *τεφτέρια*, δηλαδή να συντάσσει φορολογικούς καταλόγους και να εισπράττει φόρους. Συγχρόνως ανέλαβε σε μεγάλη έκταση την οργάνωση της εκπαίδευσης, την άσκηση του νομοθετικού έργου, την απονομή δικαιοσύνης και γενικά όλα τα κοινωφελή έργα¹⁶⁸. Η πραγματική, όμως, άνδρωση της κοινότητας κατορθώθηκε μόνον όταν αποδείχτηκε ικανή να διεκδικήσει, να αναλάβει και να αφομοιώσει το *προνομιακό* εκείνο σύστημα νομιμότητας, που την προφύλασσε από την ασφυκτική και γενικά αυθαίρετη εξουσιαστική, δημοσιονομική και πιστωτική πίεση των εξωκοινοτικών κέντρων κοινωνικής και πολιτικής δύναμης¹⁶⁹. Έτσι, η οργάνωση της εξουσιαστικής διαδικασίας στην κοινότητα στηριζόταν στη σύνθεση της άμεσης διαχείρισης ορισμένων κοινών υποθέσεων από το κοινοτικό σώμα και την ανάδειξη αντιπροσώπων για την άσκηση της εξουσίας. Η σύνθεση αυτή αποδείχτηκε

¹⁶⁷ *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας*, τόμ. Β', Αρχείον Βεροίας-Ναούσης (επιμ. Ιω. Βασδραβέλλη), Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 237 -239.

¹⁶⁸ Ν Ι Κ Ο Λ Α Ο Σ Π Α Ν Τ Α Ζ Ο Π Ο Υ Λ Ο Σ, *Ο Ελληνικός κοινοτισμός και η νεοελληνική κοινοτική παράδοση*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1993 και Ε υ τ υ χ ί α Λ ι ά τ α, *Οι κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις* στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμ.2, Διαφωτισμός – Ιστορία της παιδείας – Θεσμοί και Δίκαιο, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σσ. 309-324.

¹⁶⁹ Κ Ο Ν Τ Ο Υ Χ Ι Ω Ρ Υ Η Σ, ό.π., σελ. 97 κ.ε.

αρχικά ελαστική και παράλληλα παρουσίασε σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες και τους συσχετισμούς. Αποκρυσταλλώθηκε, όμως, σε μια σειρά από θεσμούς γνώριμους στο σύνολο σχεδόν του ελληνικού κοινοτικού χώρου και αφομοιωμένους από τη δημοκρατική νοοτροπία των Ελλήνων.

Η διαχείριση των κοινοτικών υποθέσεων γινόταν από έναν ή συνήθως από περισσότερους κοινοτικούς άρχοντες με ετήσια ή εξαμηνια θητεία και δυνατότητα επανεκλογής απεριόριστες φορές¹⁷⁰. Ο λαός, όμως, ήταν αυτός που με εκλογές αποφάσιζε την τοποθέτησή τους στα αξιώματα αυτά. Ενδιαφέροντα είναι και τα αποσπάσματα των πρακτικών των συνελεύσεων της λαϊκής *μάζωξης* των Αθηνών που διασώθηκαν από τον Δημήτριο Καμπούρογλου, στα οποία γίνονται ευκρινή τα κριτήρια επιλογής των δημογερόντων αλλά και τα καθήκοντά τους: *ἐκλέγωμεν κοινή ψήφῳ καὶ γνώμῃ ἄνδρας ἐκ τῆς κοινότητος ἡμῶν εὐπόληπτους καὶ ἀξιοχρέους, οἵτινες θὰ ἐπιμελῶνται πάσας τὰς ἀναφυομένας ἐν τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ ὑποθέσεις ἡμῶν, ἐξελέξαμεν νῦν ὡς τοιούτους τοὺς ἀπολαύοντας τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπολήψεως πάντων τῶν κατοίκων τῆς χώρας, τὸν Σπῦρον Καπετανάκην, Νικόλαον Λογοθέτην, Ἀγγελάκην Κατζιλέρην καὶ Σπύρον Μισαραλιώτην οἵτινες θὰ ἐπιμελῶνται πασῶν τῶν ὑποθέσεων τοῦ τόπου. Διὰ πᾶσαν δὲ βλάβην ἢ ζημίαν προξενούμενην ἐκ μέρους αὐτῶν, θέλομεν λογιζέσθαι πάντες ὑπεύθυνοι. Ἐπειδὴ δε καὶ οἱ εἰρημένοι κοτζαμπάσιδες ὠμολόγησαν ὅτι παραδέχονται νὰ ἐκπληρώσωσιν εὐόρκως τὰ ἀνατεθείμενα αὐτοῖς καθήκοντα, ἐξαιτούμεθα ὅπως ἐκδοθῇ παρά τῆς ἱεραῆς Κρίσεως πρακτικόν (Χοτζέτ) περιεκτικόν τῶν ἄνω συνομολογηθέντων καὶ δοθῇ εἰς χεῖρας αὐτῶν¹⁷¹. Και αλλού: «*Ἡμεῖς οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς Αθήνας πιστοὶ ραγιαδες τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου ἡμῶν ἀνακτος καὶ βασιλέως, οὐ το κράτος εἴη ἀήτητον! συνελθόντες σήμερον εἰς ἐν ὅλοι ομοῦ, διηρημένοι εἰς τάξεις καὶ συνάφια ἐπροβάλαμεν ἀναμεταξύ μας τὴν συνήθη εἰς τὸν τόπον ἐκλογὴν Δημογερόντων καὶ προεστώτων τῆς πατρίδος ταύτης κατὰ τοὺς βασιλικούς νόμους καὶ παλαιὰν τῆς πατρίδος μας συνήθειαν. Λοιπὸν συνηγμένοι ὅλοι κοινή γνώμη καὶ ἀποφάσει ἐκλέγομεν καὶ διορίζομεν δια προεστώτας τῆς πατρίδος τοὺς ευγενεστάτους κυρίους Νικόλαον Λογοθέτην καὶ Νικόλαον Τυρναβίτην· διὰ δε ἐπιτρόπους τοὺς κυρίους Ἀγγελάκην**

¹⁷⁰ Κ ο ν τ ο χ ι ὄ ρ γ η ς, ὁ.π., σελ 216-218 καὶ Ν ι κ ὸ λ α ο ς Π α ν τ α ζ ὀ π ο υ λ ο ς, *Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν*, σελ. 36.

¹⁷¹ Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ὕ ρ ο γ λ ο υ, «Χοτζέτιον αναγνωρίσεως ἐκλογῆς δημογερόντων 1815», *Μνημεία τῆς Ἱστορίας τῶν Αθηναίων*, τόμ. Α΄, ἐκδ. Αλέξ. Παπαγεωργίου – Δήμου Αθηναίων, Αθήνα 1889, σελ. 251-252.

Κατζηλέρη και *Παλαιολόγον Αλεξάνδρου*, εις τους οποίους εν φόβω θεού και εν βάρει συνειδήσεως αφίνομεν την επιστασίαν της πατρίδος μας δια ένα χρόνον. Οι οποίοι να έχουν χρέος εις κάθε αναγκαίαν υπόθεσιν να συμβουλεύονται με τους απ' έξω τιμίους ανθρώπους και συνάφια. Διά δε μισθόν των μεν προεστώντων υποσχόμεθα ανά χίλια γρόσια, των δε επιτρόπων, ανά επτακόσια πενήντα. Τα δε κοινά εις την πολιτείαν δοσίματα να είναι εις χρέος και οι προεστοί και επίτροποι να τα πληρώνουν.¹⁷²

Το σώμα αυτό των δημογερόντων ή προεστών ή κοτζαμπάσηδων υπό την προεδρία του πρωτόγερου, προέβαινε σε έναν εσωτερικό καταμερισμό αρμοδιοτήτων, λειτουργούσε συλλογικά και ευθυνόταν για την πολιτική του¹⁷³. Παράλληλα με το σώμα των προεστών που ασκούσε διοικητικά καθήκοντα, λειτούργησε δίπλα του ένα πολυάνθρωπο εξελεγκτικό και συμβουλευτικό συλλογικό όργανο με ευρείες αρμοδιότητες. Πρόκειται για τη διαχρονική προσκόλληση στην εξουσία του κλήρου, των εκπροσώπων των προεστών και των συντεχνιών καθώς και όσων είχαν οικονομικά συμφέροντα από την άρχουσα τάξη¹⁷⁴. Στο πλαίσιο αυτό η προυχοντική τάξη δεν δυσκολεύτηκε να υιοθετήσει πρακτικές με ευρύτερη εφαρμογή, όπως για παράδειγμα να μεταφέρει στον πληθυσμό τη χρηματική δαπάνη που συνεπάγονταν οι ανταγωνισμοί για την εξασφάλιση των προσόδων και γενικότερα τον προσεταιρισμό της οθωμανικής αρχής¹⁷⁵. Ο προσεταιρισμός αυτός συχνά οδηγούσε σε μια πραγματική υποκατάσταση του κατακτητή από την προυχοντική ηγεσία και επέτρεψε στην τελευταία να εφαρμόσει μια προσωπική πολιτική εκμετάλλευσης σε βάρος του κοινοτικού πληθυσμού.

Μια σύνθετη μορφή οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής αποτέλεσε η συντεχνιακή και συνεταιρική συσσωμάτωση που εκφράστηκε με την οργάνωση της ίδιας της κοινότητας σε παραγωγική μονάδα. Οι συντεχνίες κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα από λειτουργίες σχετικά με την προστασία και την προαγωγή ενός

¹⁷² Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ, ό.π..

¹⁷³ Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η ς, ό.π., σελ. 358-360.

¹⁷⁴ Α ν τ ώ ν ι ο ς Σ ι γ ά λ α ς, «Ανέκδοτα έγγραφα αφορώντα εις την εκλογήν των κοτζαμπάσηδων», περιοδ. *Ελληνικά*, τεύχ. 3 (1930), σελ. 78-79.

¹⁷⁵ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Β. Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, *Ιστορία της Σκύρου: από των αρχαιοτάτων χρόνων*, τυπογραφείο Ανδρέα Β. Πάσχα, Πάτραι 1909, σελ. 108, Ν ι κ ο λ ά ο υ Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο υ, ό.π., σελ. 42 και Φ ω τ ά κ ο ς (Χ ρ υ σ α ν Θ ό π ο υ λ ο ς Φ ω τ ά κ ο ς), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1899, τόμ. Α', σελ. 32-33.

επαγγέλματος και των συμφερόντων των μελών τόσο απέναντι σε τρίτους ανταγωνιστές όσο και απέναντι στις κρατικές αρχές¹⁷⁶. Ανέπτυξαν, επίσης, σημαντική δραστηριότητα για την οικονομική στήριξη και την προσφορά υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας σε ασθενέστερα μέλη τους¹⁷⁷ και με τις παρεμβάσεις τους στα δημοσιονομικά, πιστοδοτικά και πολιτισμικά πράγματα μετέβαλαν ουσιαστικά τις κοινωνικές και πολιτικές δομές και λειτουργίες των κοινοτήτων¹⁷⁸. Αυτή η συνεταιρική, συνεργατική ή συντροφική οργάνωση αποτέλεσε ένα γενικό φαινόμενο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και επηρέασε αποφασιστικά την εξέλιξη της κοινότητας (για περισσότερα βλ. εδώ, στο κεφάλαιο *Οι συντεχνίες στη Σαλαμίνα*).

Παρόλο που ο θεσμός των κοινοτήτων αποτέλεσε μια διαρκή πραγματικότητα στο οθωμανικό πολιτικό σύστημα, εντούτοις δεν εξελίχθηκε ομοιόμορφα στις διάφορες περιόδους και περιοχές της ελληνικής επικράτειας. Τούτο συνέβη γιατί η οθωμανική εξουσία δεν επέδειξε κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την οργάνωση και τις λειτουργίες του θεσμού αυτού. Αντίθετα, το ενδιαφέρον της περιορίστηκε απλά στην

¹⁷⁶ *Ιστορικά Αρχεία της Μακεδονίας*, τόμ. Α', Αρχείον Θεσσαλονίκης (επιμ. Ιω. Βασδραβέλλη), Θεσσαλονίκη 1952), σελ. 261 και 383-384, Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η ς, ό.π., σελ. 156-157 και 494-496, Μ ι χ α ή λ Α . Κ α λ ι ν δ έ ρ η ς, *Αι συντεχνίαι της Κοζάνης επί τουρκοκρατίας*, σελ. 46-47, Halil Inalcik, «Σχηματισμός κεφαλαίου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία», στο *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών*, Αθήνα 1979, σελ. 505, Κ ο σ μ ά ς Μ υ ρ τ ι λ ο ς Α π ο σ τ ο λ ί δ η ς, *Η της Φιλιππουπόλεως ιστορία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, επιμ. Γ. Μέγα, Αθήνα 1959.

¹⁷⁷ Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η , «Μορφές από τη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην οθωμανική αυτοκρατορία (οι συντεχνίες-τα ισνάφια)», *L' Hellenisme Contemporain*, Αθήνα 1953, στο <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichalisynthehnies.html>, ημερ. ανάκτ.: 11.1.2016, Α ν α σ τ α σ ί α Π α π α δ ί α - Λ ά λ α , «Ελληνικές Κοινότητες και Ευρωπαϊκός Κόσμος (13ος-19ος αι). Μορφές αυτοδιοίκησης, κοινωνική οργάνωση, συγκρότηση ταυτοτήτων. Μια ερευνητική πρόταση», περιοδ. *Εώα και Εσπέρια* 7 (2007), 139-148 και τ η ς ί δ ι α ς *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της βενετοκρατίας (13ος-18ος αι.). Μια συνθετική προσέγγιση*, Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας - αρ. 24, έκδ. 2^η, Βενετία 2008.

¹⁷⁸ Ν ε ο κ λ ή ς Σ α ρ ρ ή ς, *Οσμανική Πραγματικότητα, Συστημική παράθεση δομών και λειτουργιών*, τόμ. ΙΙ, *Η Δογματική Διοίκηση*, εκδ. Ι. Δ. Αρσενίδης & Σία, Αθήνα, ά.χ., σελ. 373-398.

ύπαρξη μιας υπεύθυνης τοπικής ηγεσίας που να εγγυάται τη νομιμοφροσύνη του υπόδουλου πληθυσμού και την εφαρμογή τής εκάστοτε κρατικής πολιτικής¹⁷⁹.

Η εξουσία της κεντρικής αστικής κοινότητας επεκτάθηκε στις αγροτικές κοινότητες της γύρω περιοχής: δηλαδή στην κοινότητα της πόλης υπήρχαν σε εξάρτηση αγροτικοί κοινοτικοί πληθυσμοί που διέθεταν αυτονομία και εκπροσωπούσαν για μια σειρά από υποθέσεις στο κοινό της *πρωτευούσης* κοινότητας¹⁸⁰. Η συγκρότηση και λειτουργία του κοινοτικού συστήματος στα νησιά παρουσίαζε διαφοροποιήσεις που προσεγγίζονταν άλλοτε ως ένα είδος ομοσπονδίας και άλλοτε ως αστικές κοινότητες με ελεγχόμενους τους αγροτικούς πληθυσμούς¹⁸¹.

Να επισημανθεί ότι τριάντα νησιά του Αιγαίου Πελάγους¹⁸² τελούσαν υπό καθεστώς πολύ διαφορετικό και ηπιότερο από άλλα μέρη της υπόλοιπης Ελλάδας, διότι θεωρούνταν ως φόρου υποτελή στον εκάστοτε *Καπουδάν Πασά*, δηλαδή τον ναύαρχο του Οθωμανικού Στόλου της *Άσπρης Θαλάσσης*¹⁸³. Σε αυτόν είχαν παραχωρηθεί ως *χάσικα*, αποκλειστικά δηλαδή δικά του, και τελούσαν *υπό το υψηλό ναζαρέτι του και ουδεμία δε άλλη Τουρκική αρχή είχε την παραμικροτέραν επιρροήν εις*

¹⁷⁹ Σχετικά γι' αυτό βλ. Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορία της νήσου Ύδρας*, τόμ. Α, εκδ. Ι. Λ. Αλευρόπουλος, Αθήνα 1946, σελ. 100-101, Β α σ ί λ ε ι ο ς Σ φ υ ρ ό ε ρ α ς, *Οι Δραγομάνοι του Στόλου, Ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήνα 1965, σελ. 74 κ.εξ. και Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ ο ζ ό π ο υ λ ο ς, *Λαϊκά και «λόγια» επιδράσεις εις το δίκαιον της Επανάστασης*, Αθήνα 1958, σελ. 17-26.

¹⁸⁰ İhlan Tekeli, «Οι θεσμοθετημένες εξωτερικές σχέσεις των πόλεων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Εξέταση οικιστικών μοντέλων», στο *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών*, Αθήνα 1979, σελ. 484 και Γ . Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η, ό.π., σελ. 202-203.

¹⁸¹ Ε λ . Κ ο υ κ κ ο υ, ό.π., σελ. 112-113 και Γ . Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ γ η, ό.π., σελ. 197-199.

¹⁸² *Ιστορικό Αρχείο Ύδρας: 1778-1832*, δημοσιευμένο από τον Α ν τ ώ ν ι ο Λ ι γ ν ό, έκδοση της Εφημερ. *Σφαίρα*, Πειραιάς, 1921-1932, τόμος Α, σελ. 17, 68, 88 και στον Κ ή ρ υ κ α Α ι γ ι ν η ς, αναδρομή στα τεύχη του 1947, επιμέλεια Νεκτάριος Γ. Κουκούλης, 1^η έκδοση, Σειρά: Συλλογές, τεύχ. 31, Αθήνα 2009. Τα νησιά αυτά είναι η Ναξία, η Πάρος, η Σαντορίνη, η Αίγινα, η Μύκονος, η Μικρή Μήλος, η Σκόπελος, η Μπίλμπιτζε (Αλόνησος), η Αμοργός, η Αστυπαλία (Αστυπάλαια), η Ανάφη, η Αντίπαρος, η Σίφνος, η Τζιά (Κέα), τα Θερμιά (Κύθνος), η Κούλουρη (Σαλαμίνα), ο Πόρος, η Μικρή Τσάμιλιτσα (Σπέτσες), η Σούλιπτιζα (Δοκός), η Μεγάλη Τσάμιλιτσα (Ύδρα), η Σκιάθος, η Σκύρος, τα Ψαρά, η Πολύκανδρος (Φολέγανδρος), η Σίκινος, η Σέριφος, η Κάσια (Κάσος), η Πάτινος (Πάτμος), η Νίος (Ιος), και η Μεγάλη Μήλος.

¹⁸³ Έτσι ονομαζόταν η Μεσόγειος Θάλασσα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

τας νήσους ταύτας, ουδ' αυτός ο Σουλτάνος έστελλεν εις αυτάς αμέσως διαταγάς του¹⁸⁴, αν και το τελευταίο είναι μάλλον υπερβολή.

Η ηπειρωτική Ελλάδα ήταν διαιρεμένη σε πέντε σαντζάκια¹⁸⁵ και τελούσε υπό την εξουσία των *Πασάδων των τριών ουρών*¹⁸⁶, η Αθήνα ήταν κάτω από την ηγεμονία του Κισλάρ Αγά, ο οποίος αντιπροσωπευόταν από τον Βοεβόδα, τον Δισδάρη (φρούραρχο της Ακρόπολης) και τον Καδή, τον δικαστή δηλαδή των Μωαμεθανών κατοίκων, ενώ τα νησιά τελούσαν υπό την εξουσία του Καπουδάν Πασά, ο οποίος δεν ήταν μόνο ηγεμόνας των νησιών¹⁸⁷.

Πότε συστήθηκε η ηγεμονία του Καπουδάν Πασά στα νησιά του Αιγαίου δεν μας είναι γνωστό. Μπορούμε, όμως, με ασφάλεια να υποθέσουμε ότι πρωτοδημιουργήθηκε από τον Αρχινάυαρχο του Τουρκικού Στόλου Χαϊρ-εδ-διν Βαρβαρόσα ως ανταμοιβή του από τις υπηρεσίες που προσέφερε στον Σουλτάνο, αλλά και εξαιτίας

¹⁸⁴ *Ιστορικό Αρχείο Ύδρας: 1778-1832*, δημοσιευμένο από τον Α ν τ ώ ν ι ο Λ ι γ ν ό, έκδοση της Εφημερ. *Σφαίρα*, Πειραιάς, 1921-1932, τόμος Β, σελ. 319.

¹⁸⁵ Σαντζάκι= διοικητική υποδιείρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η λέξη είναι τουρκική *sancak* και σημαίνει *στρατιωτική σημαία*. Η λέξη έδωσε την ονομασία σε μια στρατιωτική μονάδα (της οποίας αρχηγός ήταν ο *σαντζάκ-μπέης*) και στη συνέχεια στην διοικητική περιφέρεια, βλ. Χ α λ ι λ Ι ν α λ τ ζ ι κ, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η κλασική εποχή, 1300-1600*, Μτφρ. Μιχάλης Κοκολάκης, εκδ. Αλεξάνδρεια, δεύτερη έκδοση, άνευ έτους, σελ. 128-129, 193-205, ακόμη βλ. Donald Edgar Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire: From Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, Cambridge University Press, 1972, σελ. 178-182 και Stanford Jay Shaw, Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, 1977, σελ 234-239.

¹⁸⁶ Ο Πασάς των τριών *ουρών* ισοδυναμούσε με τον στρατάρχη, των δύο *ουρών* με αντιστράτηγο της μίας και με υποστράτηγο της άλλης, βλ. Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ο σ χ ό π ο υ λ ο ς στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια* στο λήμμα «αππουρίς». Ο συνταγματάρχης λεγόταν ακόμη και *Μπίμπασης*, βλ. Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Χ ρ υ σ α ν Θ α κ ό π ο υ λ ο ς, *Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας*, σελ 156.

¹⁸⁷ Η εκλογή του Μπέη της Μάνης επικυρωνόταν από τον Καπουδάν Πασά και από το 1770 η Μάνη προστέθηκε στη δικαιοδοσία του. Λόγω μάλιστα αυτής της υπαγωγής της Μάνης είχε δημιουργηθεί μια συμφωνία μεταξύ του Καπουδάν Πασά, των νησιωτών και του Μπέη της Μάνης, που αφορούσε τη δίωξη των πειρατών, βλ. Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ο σ χ ο β ά κ η ς, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, σελ. 109 και Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Σ ά θ α ς, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, Ιστορικών Δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων (1453-1821), εκ της τυπογραφίας των τέκνων Ανδρέου Κορομηλά, Αθήνησι, 1869, επανέκδοση με ευρετήριο, στη σειρά Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, αριθμ. 195, σελ 42.

των πολεμικών του κατορθωμάτων να υπαγάγει τα περισσότερα από αυτά τα νησιά στην τουρκική κυριαρχία¹⁸⁸. Τα πιο πολλά παρασύρθηκαν από την τύχη των γειτονικών τους ευρύτερων περιοχών· για παράδειγμα, η Ύδρα, ο Πόρος και οι Σπέτσες από την τύχη της Πελοποννήσου, η Σαλαμίνα από την τύχη της Αττικής. Μόνο για την Αίγινα μπορεί να γίνει κάποια διάκριση, η οποία βρίσκεται σε μια κάπως μεγαλύτερη απόσταση από τις πλησιέστερες ακτές, αλλά και λόγω της μεγαλύτερης στρατηγικής της σημασίας, κριτήριο που αποτέλεσε την αιτία μιας ιδιαίτερης μεταχείρισης από μέρος των εκάστοτε εμπολέμων¹⁸⁹.

Η διοικητική ιστορία πάντως της Αίγινας φαίνεται πως επηρέασε τη Σαλαμίνα. Το 1655 ο Φραγκίσκο Μοροζίνι κατέλαβε την Αίγινα, διότι εκεί συγκεντρώνονταν τα τουρκικά πλοία και από το νησί αυτό κατευθύνονταν στα Χανιά και ανά τακτά διαστήματα προξενούσαν φθορές στο κάστρο του. Λίγο πριν τελειώσει το 1693 και λίγο πριν το θάνατό του στο Ναύπλιο διέταξε την κατασκευή πύργου για την καλύτερη ασφάλεια του ανοιχτού λιμανιού της, όπως και την ανέγερση τείχους, ορίζοντας παράλληλα προβλεπτή του νησιού της Αίγινας, το Δομένικο Μαλιπιέρο, στον οποίο υπήχθη και η Σαλαμίνα. Συγχρόνως φρόντισε και για την οχύρωση της Ύδρας και των Σπετσών, ώστε να τις καταστήσει προπύργια για τις εξορμήσεις του στην Πελοπόννησο¹⁹⁰. Στις αρχές του 1688 ο Μοροζίνι διέταξε τη μεταγωγή των

¹⁸⁸ *Ιστορικό Αρχείο Ύδρας: 1778-1832*, δημοσιευμένο από τον Αντώνιο Λιχνό, εκδ. Εφημερ. Σφαίρα, Πειραιάς, 1921-1932, τόμ. ΣΤ, σελ. 273, 275-276, 289, 312, 322, 347-348. Για τη ζωή του Βαρβαρόσα βλ. Κωνσταντίνος Σάθας, ό.π., σελ. 110-111. Για τον τάφο του στον *Μπεσικτά*, προάστιο της Κωνσταντινούπολης, βλ. Εγκυκλ. Λεξ. Ηλίου, λ. Μπεσικτάς.

¹⁸⁹ Ιωάννης Β. Λυκούρης, *Αι ανά τους αιώνες καταστροφές της Αιγίνης και η ζωτικότητα του πληθυσμού της*, Πειραιάς, 1950.

¹⁹⁰ Για τα παραπάνω βλ. Περικλής Αργυρόπουλος, *Δημοτική Διοίκησης εν Ελλάδι*, τυπογραφείο Μαυρομάτη, δευτέρα έκδοσις, Αθήναι 1859, σελ. 41 και George Miller, μτφρ. Σπυρίδων Λάμπρος, Επιτροπή Εκδόσεως των Καταλοίπων Σπυρίδωνος Λάμπρου Εν Αθήναις: Τύποις "Φοίνικος" 1924, τεύχ ΙΑ-ΙΔ, σελ. 7, Κων. Σάθας, ό.π., σελ. 119 και 121 τη σημείωση, Ηλίας Ι. Οικονομόπουλος, *Αρματολοί και Κλέφται, ήτοι Η Τουρκοκρατία εν Ελλάδι (1452-1828)*, εκδ. ελεύθερη σκέψη, ανατύπωση, Αθήνα 1998, σελ. 279-288.

Αθηναίων -ηλικιωμένων και γυναικόπαιδων- στην Αίγινα και τη Σαλαμίνα, επειδή οι Τούρκοι είχαν καταλάβει την Αθήνα¹⁹¹.

Τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί ήταν κρίσιμα για τη ζωή της πόλης των Αθηνών και απέβησαν καθοριστικά για το νησί της Σαλαμίνας. Οι Αθηναίοι βλέποντας τους Τούρκους μέσα στην πόλη τους γνωστοποίησαν την απόφασή τους να καταβάλλουν 40 χιλιάδες ρεάλια στους Βενετούς, για να ανακτήσουν την ελευθερία τους. Η απόφασή τους αυτή στηριζόταν στη λανθασμένη πληροφόρηση για τις πραγματικές στρατιωτικές δυνατότητες των Βενετών έναντι των Τούρκων. Ο Μοροζίνι δέχτηκε την πρόταση, γιατί η Αθήνα προσφερόταν για τη δημιουργία κέντρου επιχειρήσεων κατά της τουρκοκρατούμενης Χαλκίδας. Έτσι, στις 10 Σεπτεμβρίου του 1687 ο βενετικός στρατός αποβιβάστηκε ανενόχλητος στο Λιμάνι του Δράκου (Πειραιάς), ενώ το ίδιο απόγευμα ο σουηδός στρατηγός Κένιγκσμαρκ και σύμμαχος του Μοροζίνι βάδιζε στην Ιερά Οδό προς την Αθήνα. Η μικρή τουρκική φρουρά οργανώθηκε για την άμυνα της Ακρόπολης και άφησε ανενόχλητους τους Βενετούς να καταλάβουν την πόλη και παράλληλα πρεσβεία των Αθηναίων επισκέφθηκε τον Μοροζίνι στη γαλέρα του στον Πειραιά και πρόσφερε την υποταγή της πόλης. Οργανωμένα στρατιωτικά τμήματα από τη Θήβα προσπάθησαν να ενισχύσουν την άμυνα των Τούρκων στην Ακρόπολη, αλλά η προσπάθεια απέτυχε γιατί ο Κένιγκσμαρκ παρεμπόδιζε κάθε κίνηση υποστήριξης.

Έτσι, στις 25 Σεπτεμβρίου του 1687 τα Προπύλαια, που είχαν υποστεί το 1656 σοβαρές ζημιές από την έκρηξη της πυριτιδαποθήκης, γνώρισαν νέα καταστροφή από τις κανονιοστοιχίες των Βενετών που ήταν τοποθετημένες στο Λόφο των Μουσών, στην Πνύκα και στην βορειοανατολική πλευρά του βράχου της Ακρόπολης. Την επόμενη μέρα (26 Σεπτεμβρίου) βενετική οβίδα ανατίναξε τη στέγη και μέρος της νότιας κιονοστοιχίας του Παρθενώνα που είχε μετατραπεί από την τουρκική φρουρά σε πυριτιδαποθήκη. Στις 4 Οκτώβρη οι πεντακόσιοι άντρες της τουρκικής φρουράς τη Ακρόπολης παραδόθηκαν και αποχώρησαν για τη Μικρά Ασία μαζί με άλλους 2.000 αμάχους. Ο Μοροζίνι έγινε κύριος των Αθηνών και παραχώρησε σημαντικές ελευθερίες στους Αθηναίους.

---

¹⁹¹ Παύλος Καρολίδης, *Ιστορία της Ελλάδος: μετ' εικόνων: από της υπό των Οθωμανών αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453) μέχρι της βασιλείας Γεωργίου του Α'*, εκδ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1925, σελ. 723-725

Ωστόσο, η βενετική κατοχή δεν ήταν βιώσιμη, γιατί οι Τούρκοι της Θήβας έκαναν συνεχώς επιδρομές προκαλώντας προβλήματα στους νέους κυρίαρχους της πόλης. Οι απώλειες των κατακτητών από τον λοιμό ενίσχυσαν την απόφασή τους να εγκαταλείψουν την πόλη παρά τις παρακλήσεις των Αθηναίων. Στις 27 Δεκεμβρίου του 1687 οι Βενετοί εγκατέλειψαν την πόλη αιφνιδιαστικά και οι Τούρκοι της Θήβας ανεμπόδιστα ανέκτησαν τον έλεγχο της Αθήνας. Οι Αθηναίοι προδομένοι από τους Βενετούς και φοβούμενοι για την τουρκική εκδίκηση αποφάσισαν να στείλουν στη Σαλαμίνα και την Αίγινα τους ηλικιωμένους, τις γυναίκες και τα παιδιά τους, με τη διαταγή, μάλιστα, του Μοροζίνι. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού κατέφυγε στη Σαλαμίνα.

Είναι πολύ χαρακτηριστική η περιγραφή του αθηναίου λόγιου Αργυρού Βερναρδή που μαζί με άλλους Αθηναίους κατέφυγε στην Κούλουρη, καθώς και η αναφορά του για τις πειρατικές επιδρομές που γίνονταν ανενόχλητα στο νησί. Από το γεγονός τούτο, της αποστολής δηλαδή των γυναικόπαιδων στο νησί της Σαλαμίνας, των αγαπημένων «ψυχών», δημιουργήθηκε η παροιμιακή φράση *πήγε η ψυχή μου στην Κούλουρη*, ευρύτατα διαδεδομένη σε όλον τον ελληνικό χώρο και η οποία λέγεται σε περιπτώσεις φόβου για κάποιο δυσάρεστο γεγονός ή απειλή. Είναι προφανές ότι στη φράση αυτήν το ευρύτατα γνωστό όνομα της νήσου *Κούλουρης*, αντικατέστησε τη λέξη *κουλούρι*, που σημαίνει τον ταφικό περίβολο. Η φράση *πήγε η ψυχή μου στο κουλούρι*, έφτασε δηλαδή η ψυχή μου στον ταφικό περίβολο, στο χείλος του θανάτου, σε συνδυασμό με το έθιμο του *τρυποπεράσματος*¹⁹² από το κέντρο μιας κουλούρας ψωμιού, ανταποκρίνεται περισσότερο στην καθημερινή πραγματικότητα, κατά την οποία κάποιος από φόβο αγγίζει τα όρια της απώλειας της ζωής του από έναν επερχόμενο κίνδυνο¹⁹³. Μια αιτιολογική της παραπάνω παροιμιακής φράσης

¹⁹² Για το *τρυποπέραςμα* βλ. Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Μ έ χ α ς, «Μαγικά και δεισιδαίμονες συνήθειαι προς αποτροπήν επιδημικών νόσων», Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου, τόμοι 5-6, 1943-1944, σελ. 33, Σ τ έ φ α ν ο ς Δ . Η μ ε λ λ ο ς, «Περί του εν τη νήσω Νάξω εθίμου του τρυποπεράσματος», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 1, 1961, σελ. 515-528, τ ο υ ι δ ι ο υ, *Λαογραφικά* 2. *Ποικίλα*, Αθήνα 1992, σελ. 29-40, Μ α ν ό λ η ς Γ . Β α ρ β ο ύ ν η ς, «Μια περίπτωση τρυποπεράσματος από το Σιδηρόκαστρο», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 3, 2001, σελ. 267-270.

¹⁹³ Χ ρ ι σ τ ο ς Δ ά λ κ ο ς, *Το θεσσαλονικιο κουλούρι (κανονικά: κουλλούρι), η κολλούρα και η Κούλουρις* στην ηλεκτ. σελίδα <http://ardin-rixi.gr/archives/9680>. Για άλλες ερμηνείες της παροιμιακής φράσης, βλ. Τ ά κ η ς Ν α τ σ ο ύ λ η ς, *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*, εκδ. Σμυρνωτάκης, τέταρτη έκδοση, Αθήνα 1990, σελ. 424-425.

παράδοση διασώζεται και σε χειρόγραφο πρωτογενούς υλικού του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, στο οποίο καταγράφεται μία αιτιολογική παράδοση της παραπάνω παροιμιακής φράσης: *Τα παλιά-παλιά χρόνια η Κούλουρη ήτανε ακατοίκητη. Δεν υπήρχε ψυχή επάνω. Μόνο υπήρχαν δέντρα, δηλαδή κέδρα πολυάριθμα· δεν πέρναγε φίδι. Και όποιος απ' έξω από τη στεριά έκανε κάνα έγκλημα ή παράπτωμα, πού να πήγαινε να κρυφτεί; ερχότανε στην Κούλουρη και εκεί σωνότανε, γιατί δεν υπήρχε φόβος να έρθουν να τον βρουν. Και γι' αυτό λέγεται: «πάει η ψυχή μου στην Κούλουρη»¹⁹⁴.*

Το παραπάνω περιστατικό της μετακίνησης από τον Μοροζίνι του πληθυσμού της Αθήνας σε γειτονικές περιοχές διασώζεται και σε έγγραφο του 1697, το οποίο βρίσκεται στο Αρχείο της Ιεράς Μονής Φανερωμένης και στο οποίο η αθηναία κάτοικος ή ριγίνα, ή θυγάτηρ τοῦ ποτε άντωνιου πατζᾶ, γηνῆ δέ τοῦ άπεχομένου γεωργιου πουλακι πούλησε||| τοῦ κυρίου λαυρεντίου ήγουμένου, τῆς μωνῆς τῆς ύπεργιας θεωτώκου τῆς φανερωμένης τῆς κούλουρης||| τήν όσπιτοκάθησήν της||/ή όποια ευρύσκετε · εἰς την αίνωρήαν τοῦ άγιου φυλύπου||| στην Αθήνα. Η έναρξη, όμως του εγγράφου μάς ενημερώνει καθοριστικά για τα όσα συνέβησαν στην Αθήνα στις αρχές του 1688: *Επιδή προ καιρου όταν μᾶς έσύκοσεν από δῶ ό πρίτζητες, καί μας έπέϊγεν εἰς τό νησεῖ τῆς αίγένου*¹⁹⁵. Η φράση αυτή αναφέρεται στη μεταφορά των Αθηναίων στην Αίγινα κατόπιν διαταγής του πρίτζηπα Μοροζίνι και, μάλιστα, αποτελεί γεγονός αρκετά κοντινό στη μνήμη της Ρηγίνας που υπαγόρευσε το έγγραφο.

Πράγματι, στα μέσα Μαρτίου του 1688 ο Μοροζίνι πραγματοποίησε τη μετακίνηση σχεδόν του συνόλου του αθηναϊκού πληθυσμού, αφού προηγουμένως είχε εκδηλωθεί λοιμός ανάμεσα στα στρατεύματα, ο οποίος ανάγκασε τους Βενετούς να μετακινήσουν βιαστικά τον στρατό και τον στόλο προς τον Πόρο. Το γεγονός αυτό

¹⁹⁴ Σπουδαστήριο Λαογραφίας, αριθμ. χειρογράφου 3709/1994, σελ. 365 (Συλλογεύς Παπαδά Μαρία).

Για τον αιτιολογικό χαρακτήρα των παραδόσεων βλ. Σ τ έ φ α ν ο ς Δ . Η μ ε λ λ ο ς, *Λαογραφικά, Δημώδεις παραδόσεις*, τόμ. Α', άνευ ονόματος εκδότη, Αθήνα 1988, σελ. 260-274.

¹⁹⁵ Αρχείο Εγγράφων Ιεράς Μονής Φανερωμένης-Ελληνικά Έγγραφα εφεξής, Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθ. 49. Δημοσιεύεται και από τον Γ ε ρ γ ι ο Α . Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ, «Περί της εν Σαλαμίני Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια και λοιπά περί αυτής έγγραφα», άνάτυπο από τον χαριστήριο τόμο «Θεολογικόν Συμπόσιον», Θεσσαλονίκη 1967, αριθμ. 20, σελ. 48-49. Υπόψη ακόμη Θ ε ο φ ά ν η ς Π . Κ α π α ρ α λ ι ώ τ η ς, «Βενετοκρατία-Τουρκοκρατία, Γεγονότα και συνθήκες ζωής στη Σαλαμίνα», μικρή περίληψη της αδημοσίευτης ομιλίας στο Συνέδριο *Σαλαμίνα, ένα ταξίδι στον χρόνο από την Προϊστορία έως σήμερα*, Σαλαμίνα, 7-8 Αυγούστου 2001.

είχε ως συνέπεια την επίσπευση της μετοικεσίας των Αθηναίων. Από αυτούς οι περισσότεροι πέρασαν στην Αίγινα και τη Σαλαμίνα, μερικοί κατευθύνθηκαν στο Ναύπλιο και άλλοι, πολύ λιγότεροι, πήγαν στη Ζάκυνθο. Οι Αθηναίοι που κατέφυγαν στα δύο νησιά του Σαρωνικού θεώρησαν τη λύση αυτήν πρόχειρη και προσωρινή· παραμένοντας κοντά στην πατρίδα και στα κτήματά τους, περίμεναν να δουν πώς θα εξελισσόταν η σχεδιαζόμενη από το φθινόπωρο του 1687 επιχείρηση των Βενετών εναντίον της Χαλκίδας για να επιστρέψουν αμέσως μετά στην Αθήνα. Εξάλλου τα νησιά αυτά, τα τόσο κοντινά και στο Μοριά, κατείχαν οι Βενετοί, οι οποίοι με την κάλυψη του στόλου τους φαίνονταν να τα προστάτευαν από τις επιθέσεις των Τούρκων. Και ενώ η αποτυχία των Βενετών να καταλάβουν τη Χαλκίδα το φθινόπωρο του 1688 ανέτρεψε τους υπολογισμούς και τις ελπίδες των Αθηναίων για γρήγορη επιστροφή, ένα φοβερό γεγονός που συνέβη τον επόμενο χρόνο τρομοκράτησε τους πρόσφυγες της Σαλαμίνας και τους ανάγκασε να καταφύγουν στην Αίγινα ή να επισπεύσουν την οριστική τους εγκατάσταση στο Μοριά. Συγκεκριμένα, πριν τα τέλη Μαΐου 1689 οι Τούρκοι έκαναν επιδρομή στο χωριό *Αμπελάκι* της Σαλαμίνας και άρπαξαν 355 γυναικόπαιδα. Τότε, άλλοι από τους Αθηναίους διαπεραιώθηκαν στην Αίγινα, άλλοι στην Πηγιάδα της Επιδαύρου και άλλοι στην Κόρινθο. Τελικά, σύμφωνα με τις βενετικές πηγές, εξακόσιες εξήντα δύο αθηναϊκές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στον βενετοκρατούμενο Μοριά. Οι οικογένειες αυτές διασκορπίστηκαν σε όλη τη χερσόνησο και κυρίως στο Ναύπλιο, Άργος, Κόρινθο, Πάτρα, Βοστίτσα, Τριπολιτσά, Μυστρά, Γαστούνη και αλλού. Οι Αθηναίοι ή τουλάχιστον οι περισσότεροι από αυτούς που κατέφυγαν στην Πελοπόννησο εντάχθηκαν στο σύστημα εποίκισμού της χώρας που εφάρμοζαν τότε οι νέοι κυρίαρχοι. Με βάση το σύστημα αυτό σε κάθε αθηναϊκή οικογένεια παραχωρήθηκαν αγροτικά και αστικά κτήματα και ακίνητα ως αντιπαροχή για εκείνα που είχαν εγκαταλείψει στην πατρίδα τους. Τα κτήματα αυτά δόθηκαν από το κράτος στους εποίκους με το δικαίωμα της απλής και αδιατάρακτης κατοχής για ένα διάστημα αρχικά έξι χρόνων και με την κυριότερη υποχρέωση να καταβάλλουν στο κράτος τη *δεκάτη* από την παραγωγή. Εξάλλου, οι κτηματικές αυτές παραχωρήσεις δεν ήταν του ίδιου μεγέθους για την κάθε οικογένεια. Όλοι οι Αθηναίοι κατανεμήθηκαν σε τέσσερις τάξεις ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση και την κοινωνική θέση που είχαν στον τόπο καταγωγής τους. Έτσι, σύμφωνα με τη θέση τους στην κλίμακα των τάξεων καθορίστηκε και το ύψος των κτηματικών παραχωρήσεων που πέτυχε κάθε οικογένεια. Γενικά, οι Βενετοί συμπεριφέρθηκαν

στους Αθηναίους γενναιόδωρα και τους έδωσαν κτήματα με μεγαλύτερη απλοχεριά απ' ό,τι στους άλλους εποίκους που κατέφευγαν τότε στην Πελοπόννησο απ' όλες σχεδόν τις περιοχές του ελληνικού χώρου. Εντούτοις, η οικονομική και κοινωνική αποκατάσταση των Αθηναίων στο Μοριά δεν στάθηκε ικανή να συγκρατήσει όλους στις νέες τους εστίες και να αποτρέψει ένα μεγάλο τμήμα τους να ξαναγυρίσει στην Αθήνα. Η αντίρροπη αυτή τάση επιστροφής των εποίκων στις παλαιές τους πατρίδες ήταν γενικότερο φαινόμενο και παρατηρήθηκε τότε σε ευρεία κλίμακα στους πληθυσμούς που είχαν μεταναστεύσει στην Πελοπόννησο. Όπως αναφέρθηκε, το όνειρο της επιστροφής υπήρχε στους Αθηναίους πριν ακόμη ξεκινήσουν για τον δρόμο της ξενιτιάς. Το γεγονός μάλιστα, ότι οι Βενετοί είχαν αποφασίσει να εγκαταλείψουν άθικτη την Αθήνα κι ακόμη να μην καταστρέψουν το κάστρο της για να είναι χρήσιμο σε μελλοντική του ανακατάληψη από τον βενετικό στρατό, θέρμαινε από τότε τη λαχτάρα των Αθηναίων να ξαναγυρίσουν στην πατρική γη. Οι πρώτες περιπτώσεις επιστροφής φαίνεται ότι σημειώθηκαν μετά την επιδρομή των Τούρκων στη Σαλαμίνα στα τέλη Μαΐου 1689¹⁹⁶.

Η επιστροφή των Αθηναίων στη λεηλατημένη πόλη τους δεν ήταν δυνατή, γι' αυτό ζήτησαν την παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριάρχη προς τον σουλτάνο¹⁹⁷, ο οποίος έδωσε αμνηστία. Έτσι, από το 1691 οι Αθηναίοι άρχισαν να επιστρέφουν. Μάλιστα, ο μπέης της Μάνης, Γερακάρης Λυμπεράκης, ενεργώντας για λογαριασμό των Τούρκων, απείλησε τους Αθηναίους πως σε περίπτωση ανυπακοής και μη επιστροφής τους στην Αθήνα, ούτε η Αίγινα, ούτε η Κούλουρη θα τους προφύλασσαν από την οργή του. Πολλοί Αθηναίοι, όμως, δεν επέστρεψαν και προτίμησαν να

---

¹⁹⁶ Για τα παραπάνω βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ν τ ό κ ο ς, «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688-1691)», περιοδ. *Μνήμων*, αρ. 10 (1985), σελ. 96-138. Η δημοσίευση αντλεί ιστορικό υλικό κατά κύριο λόγο από τα παρακάτω δύο μνημειώδη έργα: α) Alessandro Locatelli, *Racconto storico della veneta guerra in Levante*, Colonia 1691 και β) L. Emm. de Laborde, *Documents inédits ou peu connus sur l'histoire et les antiquités d'Athènes*, Paris 1854. Στο τέλος του άρθρου του Κ. Ντόκου δημοσιεύεται ένας εξαιρετος αρχαιακός κατάλογος με τα ονόματα και τα μέλη των οικογενειών που μετοίκησαν στην Πελοπόννησο. Βλ. ακόμη Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Δ . Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, «Παρθενών-Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τεύχ. 55 (1951), σελ. 245 και εξής.

¹⁹⁷ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ , *Μνημεία Ιστορίας Αθηνών*, τόμ. Α, επιστολή Αθηναίων προς Πατριάρχη, σελ. 34-40.

εγκατασταθούν στις βενετικές κτήσεις, μιας και οι βενετικές αρχές παραχώρησαν στους πρόσφυγες Αθηναίους σημαντικές εκτάσεις γης.

Από το 1715 φαίνεται πως η Σαλαμίνα υπήχθη στην ηγεμονία του Καπουδάν Πασά¹⁹⁸. Μετά τα Ορλωφικά αποτέλεσε το ορμητήριο του πειρατή Μητρομάρα, ο οποίος μετέφερε στη νήσο τα γυναικόπαιδα των χριστιανών των Μεγάρων, ώστε να διασφαλίσει τη ζωή τους, πριν πυρπολήσει τα κατεχόμενα από τους Τούρκους Μέγαρα¹⁹⁹. Από τη Σαλαμίνα, μαζί με τα παλικάρια του, τους Λεμπέσηδες, έκανε εφορμήσεις σε όλον τον Σαρωνικό Κόλπο μέχρι και την 15^η Φεβρουαρίου του 1772, οπότε και πέθανε στο Αγκίστρι²⁰⁰.

Τα νησιά, λοιπόν, του Σαρωνικού ως μέρος της ηγεμονίας του Καπουδάν Πασά τελούσαν υπό καθεστώς ηπιότερο εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα μέρη που κατοικούνταν από Έλληνες. Η Αίγινα, ο Πόρος, η Ύδρα, οι Σπέτσες και η Σαλαμίνα, αν και ήταν τμήματα της ηγεμονίας του εκάστοτε Ναυάρχου του Τουρκικού Στόλου, αποτέλεσαν ιδιαίτερη, ενιαία και αυτοτελή διοικητική περιοχή η καθεμιά. Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα η Τζιά μαζί με τη Σαλαμίνα υπάγονταν στον εκάστοτε βοεβόδα και αυτός με τη σειρά του στον Σερασκέρη Μπέη, δηλαδή τον Καπουδάν Πασά του Στόλου της Άσπρης Θαλάσσης. Ο βοεβόδας αυτός είχε το δικαίωμα της είσπραξης του φόρου²⁰¹. Κάτι όμοιο και αρκετά ενδιαφέρον έγινε και στη Σαλαμίνα, όταν το 1730 ο τότε *Εκλαμπρότατος αλή αγάς βοηβόδας*||| *ώς επήτροπος του εξοχοτάτου αφε(ν)τός μεήμετ μπέη μενεζή σερασκερης τον βασηληκον φρηγαδόν τής άσπρης θαλάσσης το νησήδιο ρημωνήση οπου τω λένε τάλατο ήρθε κε το ετάπησε ω παναγιώτης θεόδωρος από τα αμπελακ^η κε του δίνο ταπά μαραφετη είς τα χέρηα του με τη βούλα μου να μην έχη να τονε πηράξη κανενάς είς το ανοθεν νησή*|||²⁰². Στα χρόνια της

¹⁹⁸ Ιωάννης Σταματίου, *Η Σφαιρία και ο Πόρος*, τύποις Δ. Β. Δεληδημήτρη, Αθήναι 1937, σελ. 9,19, 38, 44, 46-48, 91.

¹⁹⁹ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Γ . Γ ι ώ τ α ς, *Οι Μενιδιάτες κατά τον 18^ο αιώνα και την Επανάσταση του '21*, εκδ. Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αχαρνών και της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Αχαρνών, Αχαρνές 1990, σελ. 21-28.

²⁰⁰ Ο.π., σελ. 27.

²⁰¹ Για τα παραπάνω γεγονότα βλ. έγγραφο του έτους 1794 του βοεβόδα Χαλήλ Μπέη στο Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορικών Αρχείων Ύδρας: 1778-1802*, εκδ. Εφημερ. Σφαιρά, Πειραιάς 1921-1932, τόμ. Α', σελ. 59. Το σημαντικό αξίωμα του βοεβόδα ήταν αντίστοιχο με τον διοικητή ή και τον δήμαρχο της σύγχρονης εποχής μας.

²⁰² ΠΓ1.

Τουρκοκρατίας ο βοεβόδας είχε τα καθήκοντα του αστυνόμου, του εφόρου και του ταμιά των δημόσιων προσόδων. Μετείχε παράλληλα και στη δικαστική εξουσία, γι αυτό σε αρκετές περιπτώσεις αντικαθιστούσε τον καδή (ιεροδικαστής). Συγκεκριμένα στο έγγραφο αυτό ο βοεβόδας, Αλή αγάς, ως τιμαριούχος της Σαλαμίνας, παραχωρεί τη νησίδα Αταλάντη σε κάτοικο του Αμπελακίου, πιθανότατα για αγροκαλλιέργεια. Ήταν συνήθης η τακτική την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι βοεβόδες, ως τιμαριούχοι, να παραδίδουν μέρος της έκτασης του τιμαρίου αντί μικρής αμοιβής και ενός σημειώματος (*μαραφέτι*), σφραγισμένου και υπογεγραμμένου από τους ίδιους, στους υποτελείς Έλληνες. Οι τελευταίοι είχαν μόνο το δικαίωμα μεταβίβασης ή κληροδότησης του συγκεκριμένου τμήματος του τιμαρίου²⁰³. Ο Μεημέτ μπέης Μενεξής, σερασκέρης των βασιλικών φρεγατών της Άσπρης Θαλάσσης ήταν ένας από τους βεζίρηδες που υπηρετούσαν κάτω από τις διαταγές του Σουλτάνου ή του Μεγάλου Βεζίρη. Σε καιρό πολέμου οι βεζίρηδες έφεραν τον τίτλο του Αρχιστράτηγου. Εδώ ασφαλώς πρόκειται για τον Καπουδάν Πασά, Μεημέτ Μενεξή, τον αρχηγό του Τουρκικού Στόλου. Ο Μενεξής ήταν ένας από τους ενενήντα τούρκους αξιωματούχους που κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα ανήλθαν στη θέση του Καπουδάν Πασά, του Αρχιναύαρχου δηλαδή του Οθωμανικού Στόλου. Στη δικαιοδοσία του ήταν όλα τα νησιά του Αιγαίου καθώς και του Σαρωνικού²⁰⁴. Ο στόλος ονομαζόταν *Βασιλικός*, με την έννοια ότι ανήκε στο Σουλτάνο-*Βασιλιά* και έπλεε σε όλη την Άσπρη Θάλασσα, δηλαδή τη Μεσόγειο. Το έγγραφο που παραχωρείται στον Αμπελακιώτη *Παναγιώτη Θεόδωρο* ονομάζεται *τάπα* (αλλιώς: *ταπί*) και πιθανόν ο όρος να προήλθε από την *τάπα*-σφραγίδα που κατείχαν διάφοροι αξιωματούχοι, την οποία έφεραν σε δαχτυλίδι για ασφάλεια. Πάντως φαίνεται ότι ο *Παναγιώτης Θεόδωρος* ήταν μεγαλοκτηματίας και το επίθετό του σχετίζεται άμεσα με το τοπωνυμικό του Αμπελακίου, *Ντοροτό*, καθώς στην αρβανίτικη ο Θεοδωρής καλείται *Ντοροτός*.

Από τα παραπάνω καταδεικνύεται πως η νησίδα Αταλάντη ήταν και αυτή ενταγμένη στο τιμαριωτικό σύστημα που ισοδυναμούσε με επιμερισμό της

²⁰³ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Κ ο ν τ ο χ ι ώ ρ γ η ς, *Κοινωνική Δυναμική και Πολιτική Αυτοδιοίκηση. Οι Ελληνικές Κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη-Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982, σελ. 39 κ.εξ., β) Ε λ έ ν η Κ ο ύ κ κ ο υ, *Οι Κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, σειρά Α` - Αρ. 1, Αθήνα 1980, σελ. 91-93, 100, 102.

²⁰⁴ Ε λ έ ν η Κ ο ύ κ κ ο υ, ό. π., σελ. 137, σημ. 3

κυριότητας, μιας και κράτος, χωρικός και σπαχής -στην περίπτωσή μας, ο βοεβόδας- διέθεταν στην ίδια γη, ταυτόχρονα δικαιώματα. Μη έχοντας τη δυνατότητα ο σπαχής-βοεβόδας να κληροδοτήσει το τιμάριο που του είχε παραχωρήσει η Οθωμανική Αρχή, παραχωρούσε τμήματά του έναντι αμοιβής στους ραγιάδες. Σε αυτούς αναγνωριζόταν δικαίωμα επικαρπίας, το οποίο περνούσε από πατέρα σε γιο²⁰⁵. Χαρακτηριστική είναι και η παροιμιακή φράση που ειρωνικά λέγεται ακόμα και σήμερα στη Σαλαμίνα για την έκφραση αντίδρασης στις υπερβολικές απαιτήσεις κάποιου: *Ποιος είσαι συ; Ο σπαχής; Να το ξέρουμε να σε ταΐζουμε αβγά με βούτυρο!* Η παροιμιακή αυτή φράση διασώζει έμμεσα μια σκηνή από τις τότε επισκέψεις του φοροεισπράκτορα-σπαχή και τις προσπάθειες των κατοίκων να μετριάσουν την επιμονή του για την είσπραξη της δεκάτης και την αγριότητά του προσφέροντας ένα φαγητό τόσο ιδιαίτερο και πλούσιο για τα οικονομικά και διατροφικά δεδομένα της εποχής.

Πάντως η Σαλαμίνα, μαζί με τα υπόλοιπα νησιά του Σαρωνικού, αποτελούσαν μια ομάδα κοινοτήτων που συνιστούσαν ένα ενιαίο τμήμα με το όνομα *Δυτικά Σποράδες* και οι χριστιανοί κάτοικοι εκαλούντο από τους Τούρκους *ραγιάδες*. Χρειάζεται, μάλιστα, να δεχθούμε ότι στον όρο αυτόν εντασσόταν ο πολύς λαός που δεν είχε οικονομική άνεση ή δεν κατείχαν μεγάλες εκτάσεις αγροκαλλιιεργειών. Είχαν, όμως, το δικαίωμα να πρεσβεύουν τον Χριστιανισμό και να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα με τον όρο να ανταπεξέρχονται στους επιβαλλόμενους από το Ιερό Δίκαιο των Οθωμανών φόρους. Κατά κύριο λόγο αυτοί ήταν το *χαράτσι* ή ο κεφαλικός φόρος, κάτι δηλαδή σαν αποζημίωση που κάθε έτος έπρεπε να καταβάλλει ο ραγιάς για να έχει το δικαίωμα να ζει τον χρόνο αυτόν, και ο δεύτερος φόρος, ο λεγόμενος *φόρος αίματος*, ήταν η ιδιοκτησία στον εκάστοτε Σουλτάνο του πέμπτου γιου του ραγιά για την υπηρεσία των Γενιτσάρων²⁰⁶. Αν και κατέβαλαν τους φόρους, δεν μπορούσαν να οικοδομήσουν εκκλησίες ή μονές, δεν είχαν το δικαίωμα να φορούν τα ίδια ρούχα με τους Μουσουλμάνους, ούτε να ιππεύουν άλογο με σέλα, ούτε να οπλοφορούν ή να χαράσσουν το όνομά τους σε δακτυλίδι²⁰⁷.

²⁰⁵ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, εισαγωγικό σημείωμα, *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας)* στο, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979.

²⁰⁶ Π α ύ λ ο ς Κ α ρ ο λ ί δ η ς, ό.π., σελ. 415 και εξής.

²⁰⁷ Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ο σ χ ο β ά κ η ς, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, διατριβή επί υφηγεσία, εκδ. Βιβλιοπωλείο Νότη Καραβία, Αθήνα 2007, επανεκτύπωση, σελ. 17 και εξής και Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Β ο β ο λ ί ν η ς, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας: 1453-1953*, εκδ. Economía Publishing, επανεκτύπωση, Κέρκυρα 2002, σελ. 83-84.

Πολύ γρήγορα, όμως, άρχισαν να παραχωρούνται προνόμια στους χριστιανούς. Ένα τέτοιο προνόμιο που αφορά τους κατοίκους των νησιών, κι επομένως και τους Σαλαμίνιους, είναι ο *αχτναμές*²⁰⁸ του Σουλεϊμάν Α΄ του Μεγαλοπρεπούς²⁰⁹ που συντάχθηκε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα²¹⁰. Σύμφωνα με το έγγραφο αυτό δηλώνεται ότι *οι αυτών εγκάτοικοι δεν εσήκωσαν κεφάλι, αλλ' επροσκύνησαν την ανίκητόν του βασιλείαν*²¹¹... και ότι κατά τη διάρκεια της βασιλείας του διορίσθηκε ο μπέης Φλαμπουριάρης ως κριτής στα νησιά αυτά για να *κρίνη τας υποθέσεις των κατά το κανόνι και κατά τους νόμους... και όπως είναι ο λανθασμένος νόμος τους να πηγαίνουν εις τας εκκλησίας τους και να θάπτουν τους νεκρούς τους υπό τας εκκλησίας και όταν θελήσουν να ανοίγουν τα μνήματά τους ούτε καδής, ούτε μπέης να μη τους πειράζη... Από τα χωράφια τους και τα αμπέλια τους να πέρνωνται αι δεκαταίαι ως επέρνοντο πρώτον... Οι καδήδες δια χοτζέτι, δια σιτζέλι και δια άρζι έξω από το κανόνι περισσότερον να μη πέρνωσι, και δια τας υποθέσεις των βάζοντας εκ της ειδικής τους ομογύρεως ανθρώπους δια να τους συμβιβάζουν, ότι ήθελε θεσπίσει και αποφασίσει να είναι στερκτόν και οι καδήδες να μην ανακατόνωνται εις τους συμβιβασμούς των... Από ψευδομαρτυρίας δυνατά να φυλάττωνται....* Δηλώνεται ακόμη ότι οι νησιώτες δεν είναι υποχρεωμένοι από τους ζαερέδες τους και κουμπάνιαις του οσπιτίου τους και δια το κρασί τους και άλλα φαγοπότια κουμέрки να δίδωσι. Από αυτούς τους νησιώτας, αν πηγαινάμενοι εις άλλους τόπους δια

²⁰⁸ *Αχτναμές*, ο= επίσημο τουρκικό έγγραφο, με το οποίο ρυθμιζονταν οι σχέσεις της τουρκικής πολιτείας με τη χριστιανική Εκκλησία και καταγράφονταν ορισμένα προνόμια της Εκκλησίας και των χριστιανικών λαών. Είναι λέξη που προέρχεται εκ των αραβικών *αχτ* (=υποχρέωση) + *ναμά* (=επιστολή), βλ. <http://lexilogia.gr/forum/showthread.php?2283-αχτναμές-αχτναμές>, ημερομηνία πρόσκτησης: 23.8.2015.

²⁰⁹ Ο Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής ήταν ο δέκατος σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από το 1520 έως το 1566. Από τους Τούρκους αναφέρεται ως Σουλεϊμάν Α΄ ο «Κανουνί (*Νομοθέτης*). Κατά τη βασιλεία του η Οθωμανική αυτοκρατορία έφτασε στη μέγιστη γεωγραφική της επέκταση και στο απόγειο της δύναμής της, βλ. Σ ο φ ί α Ν . Σ φ υ ρ ό ε ρ α , *Κωνσταντινούπολη, Πόλη της Ιστορίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σελ. 178.

²¹⁰ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ν . Τ σ α π α λ ι ά ρ η ς, φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής του εν Αθήναις Εθνικού Πανεπιστημίου, *Η νήσος Ικαρία δια μέσου των αιώνων, ήτοι γεωγραφική και ιστορική της νήσου περιγραφή από των αρχαίων μέχρι των καθ' υμάς χρόνων. Μετ' εικόνων συγγραφή επί τη βάσει αρχαίων και νεωτέρων κειμένων*, εκδ. Ιωάννου Λ. Τιγκλία, εν Αθήναις 1927, σελ. 141-144. Εδώ παρουσιάζονται αποσπάσματα που ενδιαφέρουν την παρούσα εργασία.

²¹¹ Εννοεί την περίοδο βασιλείας του παππού του και επί διοίκησης του Καπουδάν Πασά, Χερέτ Μπέη.

πραγματείαν τους και ήθελεν απόθάνει, το ό,τι πράγμα και ρούχα ήθελεν έχει να τα περιλαμβάνουν ακέραια και σωστά οι σύντροφοι αυτών... Όστις εξ αυτώντων νησιωτών ήθελεν έλθει εκουσίως επί παρουσία της κρίσεως ομολογούμενος να έμβη εις την πίστην του θεού, ας εμβαίνη ανεμποδίστως· βιαίως όμως τινάς Μουσουλμάνον να μη κάμη. Από δε τας γυναίκας όποια θελήσει να υπανδρευθή Τούρκον, να έρχηται μόνη της εις του Θεού την κρίσιν να δώση την ομολογίαν της... Δια νυκτός να περπατώσι έχοντας φανάρια ή φως μαζί τους, τινάς να μη τους εμποδίζη· εις τα χωριά τους ναΐπης να μη πηγαίνη, αλλ' είτις έχει κρίσιν και υπόθεσιν ελευθέως να πηγαίνη εις την κρίσιν και τινάς να μη τον εμποδίζη. Εκείνοι όπου συνάζουν τα δοσίματα και χαράτζια, μόνον τα συνηθισμένα να πέρνωσι ουχί περισσότερον· κανέν μαγκίρι, χάρτζι, και ταγί δια το άλογόν τους, ούτε δια τα φαγοπότιά τους μα μη τους δίδουν, αλλά να τα αγοράζωσι με τα ίδια τους τα άσπρα. Τους δε χρεώστας ο μπουμπασίρης εις άλυσον ή εις σκοτεινόν τόπον να μη τους βάζουν άνευ της γνώμης των γερόντων και των προεστών του τόπου, και ει, τι θέλημα ή υπόθεσίν τους διορίση ο καδής ή ο μπέης τους να το εξετάζωσιν αν ήναι κατά την κρίσιν και να διορίσωσι δραγομάνον αυτοί οι νησιώται όποιον θελήσωσιν· ταις βίγλαις, όπου βάνουσιν ως εξ αρχής πάλιν να βάνουσιν όποιους θέλουσι. Γιανίτζαροι ούτε γιασακτζίδες εις αυτά τα νησιά να μη πηγαίνωσι. Εκ τούτων των νησιωτών όποιον ήθελε πειράξη ή του ήθελον κάμει ζουλούμι είτε ο καδής, είτε ο μπέης ή άλλος τινάς, και ήθελεν να έλθη εις την βασιλειάν μου δια να εμφανίση τας υποθέσεις του να εμβαίνη εις όποιον ζύλο ήθελεν εύρη, και τινάς, ούτε πασάς, ούτε μπέης, ούτε καδής να μη τον εμποδίζη. Εις τα χωράφια τους όπου αναμεταξύ των δίδουσι με αποκοπήν, καθώς έχουσι συνήθειαν, τινάς να μη τους εμποδίζη, αλλά να έχουν το κύρος τους, καθώς αυτοί συνηθίζουν...

Για ενάμιση περίπου αιώνα η Σαλαμίνα απόλαυσε σχετική ηρεμία και ησυχία με τα προνόμια που παραχώρησε ο Σουλεϊμάν Α΄ ο Μεγαλοπρεπής. Οι Τούρκοι δεν ενδιαφέρονταν για τίποτε άλλο, παρά μόνο για την είσπραξη του κεφαλικού φόρου και εκείνου της δεκάτης. Η Δημογεροντία, μάλιστα, μπορούσε να εκλέξει η ίδια τον καζά²¹², δηλαδή τον διοικητή της, ο οποίος ήταν και ο υπεύθυνος έναντι της

²¹² Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο καζάς ήταν μια γεωγραφική περιοχή που υπόκειτο σε νομική και διοικητική δικαιοδοσία ενός δικαστή, του καδή. Η λέξη προέρχεται από την οθωμανική γλώσσα και σημαίνει διοίκηση και συχνά μεταφράζεται ως επαρχία, υποεπαρχία (επίσης αναφέρεται έτσι και ναχιγιές) ή δικαστική περιφέρεια. Στην ελληνική ιστοριογραφία μεταφράζεται και ως νομός, μιμούμενος την μεταγενέστερη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Εδώ χρησιμοποιείται η λέξη συνεκδοχικά, έχοντας την έννοια του επικεφαλής της νήσου Σαλαμίνας.

Οθωμανικής Διοίκησης²¹³. Σε αντίστοιχο έγγραφο του 1726, που συντάχθηκε από τη Δημογεροντία της Κούλουρης, διαβάζουμε ότι *με το να ητονε ο μεημέταγας κι ο χαταρης του καπεταν πασα για ζαμπιτης της κουλουρης κε το επουλισε το βοηβοτικι του κοσμα κε εβαλαμε το παναγιоти μαβρακι για νικοκιρι καζα επι του νισιου μας*||²¹⁴. Είναι σαφές ότι τα τέσσερα μέλη της Δημογεροντίας της νήσου Κούλουρης εξέλεξαν για επικεφαλής τον έλληνα και μάλλον χριστιανό, Παναγιώτη Μαυράκη²¹⁵, καθώς είχε προηγηθεί η πώληση των διοικητικών δικαιωμάτων και των οικονομικών απολαβών που προέρχονταν από το νησιωτικό αυτό τιμάριο με όλες τις παράκτιες νησίδες. Πωλητής ήταν ο *χατάρης-χυτήρης* του Καπουδάν Πασά, Μεημέτ αγάς· ο υπασπιστής αυτός είχε τοποθετηθεί ως ζαμπίτης²¹⁶ από τον τότε Καπουδάν Πασά,

²¹³ Για την οθωμανική διοίκηση γενικά, βλ. Πατήρ Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, *Τουρκοκρατία, οι Έλληνες στην οθωμανική αυτοκρατορία*, εκδ. Ακρίτας, σειρά Αίπος, τρίτη ανατύπωση, Αθήνα 1998 και Διονυσίου Α. Ζακυνθού, *Η Τουρκοκρατία, Εισαγωγή εις την νεωτέραν ιστορίαν του Ελληνισμού*, εκδ. Ε. Γ. Βαγιονάκη, άνευ έτους, Σπύρος Ι. Ασδραχάς, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αι.*, εκδ. Ερμής, σειρά Νεοελληνικά μελετήματα, αριθμ. 5, Αθήνα 1988.

²¹⁴ ΠΓ2.

²¹⁵ Η οικογένεια Μαυράκη είναι αθηναϊκή, συναντάται ακόμη και σήμερα στη Σαλαμίνα. Από τον Μιχαλάκη Μαυράκη προήλθε η σημερινή οικογένεια Μιχαλάκη στην Κούλουρη.

²¹⁶ Συχνά οι όροι *ζαμπίτης* και *βοεβόδας* συγχέονται. Η προέλευση του όρου βοεβόδας είναι σλαβική *vojnovod* και δηλώνει σχέση με τα στρατιωτικά ή τον πόλεμο. Κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους της Σερβίας σήμαινε τον υψηλόβαθμο διοικητή, ενώ από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα τον κυβερνήτη μιας στρατιωτικής περιοχής. Σε οθωμανικά έγγραφα των πρώιμων οθωμανικών χρόνων φαίνεται πως ο όρος είναι συνδεδεμένος με τους πρώην χριστιανούς άρχοντες. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε για υπαλλήλους του κράτους, στους οποίους είχε ανατεθεί η είσπραξη των φόρων των διοικητικών επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με την επέκταση του συστήματος του *μουκατά* σε *μαλικανέ* από τον 17^ο αιώνα και μετά, πολλοί *καζάδες* διοικούνταν από τους *βοεβόδες*. Έτσι ο *βοεβόδας* ήταν ο μισθωτής ή ο υπομισθωτής των δημόσιων ή σουλτανικών προσόδων σε ετήσια βάση (*μουκατάς*) ή ισόβια (*μαλικανές*). Επίσης, ήταν ο πληρεξούσιος ή μισθωτής προσόδων που είχαν παραχωρηθεί σε κάποιον πασά ή άλλον ανώτατο αξιωματούχο της Αυλής ή και ακόμα ήταν ο εκπρόσωπος των βακουφικών γαιών. Ασκούσε, μάλιστα, και σημαντική πολιτική εξουσία, αφού συνήθως αναλάμβανε ταυτόχρονα και χρέη *ζαμπίτη-αστυνόμου*, υπεύθυνου της τήρησης της δημόσιας τάξης. Έτσι, η διπλή αυτή ιδιότητα των αξιωματούχων οδήγησε ακόμα και στην ταύτιση των δύο τίτλων. Για τα παραπάνω βλ. Ιωάννης Γιαννόπουλος, *Η Διοικητική Οργάνωση της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821)*, Αθήνα 1971, σελ 50 και Μάρκος Κομίνης, *Η Αθήνα κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Διοίκησης (18^{ος}-19^{ος} αιώνας)-Η*

αλλά φαίνεται πως είχε το δικαίωμα να μεταβιβάσει έναντι χρηματικής αμοιβής τις προσόδους από το *βοηβοτιλίκι* του νησιού. Στο εν λόγω έγγραφο αποτυπώνεται, μάλιστα, η παλαιότερη έως σήμερα εντοπισμένη σε σαλαμινιακό έγγραφο σφραγίδα της Δημογεροντίας. Στο κέντρο της στρογγυλής σφραγίδας εικονίζεται πουλί και ψάρι, ενώ περιμετρικά διακρίνονται το σημείο του Σταυρού, η κατάληξη ΠΙΑ (Καγκελαρία=Γραμματεία) και η γενική πτώση ΣΑΛΑΜΙΝΑC (+ΠΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑC)²¹⁷.

Σε ένα άλλο έγγραφο του 1806 *εγινέ ο παναγιωτις πιληχος να χρεοστι του γιορρακη ληανού (ληακου;) γροσιά δεκά και σταρή κηλο ενα - και άγριο σταρη κηλλ 1: τα οπιά υποσχέτος ναν τα εδοσι εις τελιαν κιλου (ωρα;) χρονου ενανέ και το σταρη εις τα ερχομενᾶ αλονῖα και ερχοντας ο διορισμενος κυριος υποσχετε ναν τα εδοσι με καλην ευχαριστιαν*²¹⁸. Στο χρεωστικό αυτό έγγραφο γίνεται εμφανές ότι ο *διορισμένος κύριος* είναι ο φοροεισπράκτορας, ο οποίος είχε στις αρμοδιότητές του και την τήρηση της επιστροφής των χρεών μεταξύ των κατοίκων του νησιού. Όμως, η επισήμανση *διορισμένος* μάς οδηγεί στο συμπέρασμα πως είχε επιλεχθεί και τοποθετηθεί στη θέση αυτήν από τη Δημογεροντία της νήσου Κούλουρης, η οποία είχε την ευχέρεια στα καθήκοντά της να αναθέσει σε συγκεκριμένο κάτοικο τη φοροείσπραξη καθώς και ένα μέρος της τήρησης της τάξης και της ειρηνικής συμβίωσης των ντόπιων προς αποφυγή διενέξεων.

Η είσπραξη των φόρων φαίνεται πως ήταν το κύριο διοικητικό μέλημα της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας, αφού αυτό αποτελούσε τον κύριο μοχλό πίεσης του οθωμανού κατακτητή προς τους ραγιάδες υπηκόους και είχε ως απώτερο στόχο τη σώρευση χρημάτων στο ταμείο της Οθωμανικής Πύλης. Οι ραγιάδες, ως γνωστό, επιβαρύνονταν με τον κεφαλικό φόρο (εκτός των κληρικών και των ανήλικων), ο οποίος επικράτησε να λέγεται *χαράτσι* και κατά κύριο λόγο καταβαλλόταν από τους νυμφευμένους άντρες. Στην Αθήνα οι πλούσιοι κατέβαλαν κάθε χρόνο πέντε γρόσια, άλλοι τρία και άλλοι εξήντα παράδες. Ο αντίστοιχος φόρος για τα νησιά της Ύδρας

πόλη και το διοικητικό καθεστώς, Θεσσαλονίκη 2008, στην ηλεκτρ. διεύθυνση: ikee.lib.auth.gr/record/113048/files/KOMINIS.pdf, ημερ. ανάκτησης: 8.9.2015

²¹⁷ Για την πρώτη δημοσίευση της σφραγίδας βλ. Π α ν α γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν , *Η συλλογή εγγράφων του Κυριάκου Παπαγγελί*, εφημ. Ανατροπές, Αύγ. 2001, σελ. 18. Για τις μεταγενέστερες σφραγίδες βλ. Η λ ί α ς Δ ρ ί β α ς , «Οι σφραγίδες της Σαλαμίνας», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, Ιαν. 1995, αρ. φύλ. 69.

²¹⁸ ΟΜ1.

και των Σπετσών συνίστατο σε τρία γρόσια ετησίως, που καταβάλλονταν μέχρι και την έναρξη της Εξέγερσης του 1821 στην Κοινότητα βάσει κάποιου καταλόγου²¹⁹. Ανάλογο ποσό φαίνεται πως θα κατέβαλαν και οι Σαλαμίνοι, ίσως και λιγότερο, εν συγκρίσει με την οικονομική ευρωστία των Υδραίων και των Σπετσιωτών που κυριαρχούσαν τότε στο θαλάσσιο διαμετακομιστικό εμπόριο. Ο κατάλογος αυτός συντασσόταν από κάποιον ιερέα και παραδινόταν στην Κοινότητα και ύστερα καταχωρείτο στο Γενικό Κατάστιχο είσπραξης των φόρων και αναγκαστικών εισφορών της Καγκελαρίας (Γραμματείας) της Κοινότητας. Το *χαράτσι* επιβάρυνε τον αρχηγό της κάθε οικογένειας, ενώ απαλλαγμένοι από τον *κεφαλικό φόρο* ήταν οι *μωσελίμ*, οι ξένοι δηλαδή υπήκοοι, και οι *σερπέσηδες*, οι κυβερνήτες πλοίων με οθωμανική σημαία²²⁰.

Όσον αφορά στο παιδομάζωμα²²¹ δεν έχει διασωθεί προφορική παράδοση από τη Σαλαμίνα που να σχετίζεται με το παραπάνω γεγονός και μάλλον δεν ίσχυε στα νησιά των Δυτικών Σποράδων. Ως έκτακτη φορολογία υπήρχε εκείνη υπέρ του σώματος των Γενιτσάρων και συνίστατο σε πρόβατα και ισοδυναμούσε με πέντε γρόσια για κάθε πρόβατο σε περίπτωση που ο ραγιάς δεν είχε ή δεν ήθελε να αποδώσει σε είδος τον συγκεκριμένο φόρο (=αγνάμ μεδελιγεσί)²²². Οι φόροι υπέρ των Τούρκων διακρίνονταν σε νόμιμους, καθιερωμένους δηλαδή από το Κοράνι και τους θεμελιώδεις νόμους του Ισλάμ, και σε αυθαίρετους, που επιβάλλονταν με πολιτικά διατάγματα κατόπιν απόφασης του Σουλτάνου και την είσπραξή τους επιφορτιζόταν

²¹⁹ Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορία της Ύδρας*, ό.π., τόμ. Α', σελ. 75 και Α ν ά ρ χ υ ρ ο ς Χ α τ ζ η α ν α ρ χ υ ρ ο υ, *Τα Σπετσιώτικα: ήτοι συλλογή ιστορικών εγγράφων και υπομνημάτων αφορώντων τα κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν του 1821: εκ των αρχείων της νήσου Σπετσών και του Κράτους*, εκδοθέντα μερίμνη Ιωάννου Γ. Κούτση, άνευ έτους, τόμ. Β, σελ. 147.

²²⁰ Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορία της Ύδρας*, τόμ. Β', εκδ. Ι. Λ. Αλευρόπουλος, Αθήνα 1946, σελ 177.

²²¹ Α ν τ ρ ι ο υ Γ ο υ ί τ κ ρ ο φ τ, *Οι Οθωμανοί*, μτφρ. Χριστιάννα Σακελλαροπούλου, εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα 1994, σελ. 119-121.

²²² Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, ό.π., τόμ. Γ', σελ. 202 και ΣΤ', σελ. 86-87, Α ν τ ώ ν ι ο ς Α . Μ ι α ο ύ λ η ς, *Ιστορία της νήσου Ύδρας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της εν έτει 1821 εκραγείσης Ελληνικής Επαναστάσεως*, εκ του τυπογραφείου της Λακωνίας, εν Αθήναις 1874, σελ. 94-98 και Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, *Οικονομία και νοοτροπίες*, σειρά: Νεοελληνικά Μελετήματα, αριθμ. 10, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988. Βλ. συγκεκριμένα τις σελ. 235-244.

ο καδής²²³. Η Σαλαμίνα φαίνεται πως επιβαρυνόταν και από τον φόρο των *μελαχικών*, σχετικό με την επάνδρωση πλοίων του Οθωμανικού Στόλου από ναύτες. Τη μισθοδοσία, μάλιστα, των ναυτών εκείνων αναλάμβανε η Κοινότητα δίνοντάς τους χρήματα που ονομάζονταν *ουλεφέδες*. Χαρακτηριστική είναι και η παροιμιακή φράση γηραιών κατοίκων από το Αμπελάκι Σαλαμίνας, η οποία λέγεται σε αναγκαστική συνδρομή χρημάτων σε συγγενικό ή φιλικό πρόσωπο: *Είχαμε, δεν είχαμε, τότε βάλαμε τον ουλεφέ!* Σχετική είναι και σωζόμενη αναφορά του Άγγλου ιερέα-περιηγητή Philip Hunt, ο οποίος επισκέφτηκε την Οθωμανική τότε Μικρασία και διασώζει ότι *στο χωριό Εβλιγιά του Καζ-Νταγ, όπου διανυκτέρευσαν, τους ζύγωσαν μερικοί Έλληνες εργάτες και ζήτησαν ελεημοσύνη. Ήταν από τη Σαλαμίνα, επιταγμένοι από τον Καπουδάν Πασά, ο οποίος έστελνε κάθε χρόνο και στρατολογούσε όσους χρειαζόταν*²²⁴.

Η Δημογεροντία της Σαλαμίνας, ανάμεσα στα άλλα, ήταν επιφορτισμένη και με τη διαφύλαξη της ασφάλειας της ζωής των κατοίκων του νησιού. Σε έγγραφο που συντάχθηκε τον Ιούλιο του 1771 διαβάζουμε ότι *Από έμᾶς τοὺς γέροντες καὶ προεστοὺς καὶ ἐπίλοιποι τῆς νήσου Κούλουρης εἰσὲ σᾶς Ἀμπελακιώτας· ἐπειδὴ τὸ νησί μας εὐρίσκεται εἰσὲ μεγαλότατη ἀνάγκη καὶ κόψιμο καὶ σκλαβιά, ἀποφασίσαμε ὅλοι διὰ ἀγάπη Χριστοῦ καὶ Παναγίας ἢ οὐλοὶ νὰ πεθάνουμε ἢ οὐλοὶ νὰ γλυτώσουμε καὶ διὰ τοῦτο ἔχομε νὰ παλέψομε ὅσο νὰ χυθεῖ τὸ αἷμα μας καὶ νὰ λιπίσομε εἰς τὸν θεὸ ἔχομε τὴν βοήθειά του καὶ τὸ θάρρος του νὰ γλυτώσουμε μὲ τιμὴ ἢ νὰ χάσομε χωρὶς ἐντροπή. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδιορίσαμε ἀρκετοὺς ἀνθρώπους διὰ φύλαξη τοῦ νησιοῦ· διορίσαμε ἀκόμα δώδεκα ἀνθρώπους προσώρας ἀπὸ λόγους σας ἔχοντας τὸ μέτριον ταῖνι ἀπὸ τὸ χωρίον καὶ νὰ εἶναι καπετάνιος καὶ διαλεκτὸς μπιστὸς ὁ Ἄγγελος Βιλιώτης καὶ τοῦτο νὰ γίνεται μπόρτσι²²⁵ καὶ ὁποῖος παρακούσει τὴν προσταγὴν μας ἔχει νὰ δαρθεῖ καὶ νὰ τζερεμετιστεῖ²²⁶ καὶ νὰ ἀφανιστεῖ χωρὶς ἔλεος καὶ ἄς εἶναι τὸ κρῖμα εἰς τὸν λαιμὸ του*²²⁷.

Το έγγραφο σχετίζεται με τα πολεμικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν μετά την αποτυχία της επανάστασης του 1770. Η επανάσταση εκείνη άρχισε με την απόβαση Ρώσων υπό την αρχηγία μελών της οικογένειας Ορλώφ στη Μάνη (Φεβρουάριος

²²³ Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, ό.π., τόμ. Ε', σελ. 349-351.

²²⁴ Τ ά σ ο ς Κ α ρ α ν τ ή ς, «Ξένοι ταξιδιώτες στη Σαλαμίνα, Περιγραφές ξένων περιηγητών για τη Σαλαμίνα του 17^{ου}-19^{ου} αιώνα», εφημερ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Δεκέμβριος 1996, σελ. 10.

²²⁵ μπόρτσι=καθήκον.

²²⁶ τζερεμιστεῖ=τιμωρηθεί, ρ. τζερεμετίζω.

²²⁷ ΠΔ2.

1770) και έληξε ουσιαστικά με την ήττα τους στα τέλη Μαΐου του ίδιου έτους. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας, ο οποίος πρώτος δημοσίευσε το παραπάνω έγγραφο, σημειώνει ότι οι πολεμικές επιχειρήσεις είχαν απλωθεί σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο ως και το Μαυροβούνιο επάνω και στα νησιά κάτω. Ακολούθησε περίοδος λεηλασιών και αναρχίας, όταν Τουρκαλβανοί ξεχύθηκαν, με την προτροπή αρχικά και κατόπιν με την ανοχή της Πύλης, για να καταπνίξουν την επανάσταση²²⁸. Στη Βοιωτία οι Τουρκαλβανοί κατέστρεψαν τη Θήβα²²⁹, μπήκαν στη Μονή του Οσίου Μελετίου από όπου πήραν χρήματα²³⁰, και προχώρησαν στην Αττική. Οι Αθηναίοι, όμως, κατόρθωσαν να τους κρατήσουν μακριά από την πόλη τους. Οι Ρώσοι, από το άλλο μέρος, είχαν καταλάβει τις Κυκλάδες, όπου και παρέμειναν ως το 1774²³¹.

Στην Αττική και στη Μεγαρίδα έδρασε κατά τα γεγονότα του 1770 ο αρματολός Μητρομάρας από το Μενίδι. Ο Μητρομάρας με τους άνδρες λεηλάτησε τις περιουσίες των Τούρκων²³², ενώ στις αρχές του 1771 κατέλαβε τη Σαλαμίνα στο όνομα της Ρωσίας και ύψωσε τη Ρωσική σημαία. Στο νησί συγκεντρώθηκαν επαναστάτες από τα γύρω χωριά της Αθήνας και από αλλού, αλλά και αρκετοί Αθηναίοι, οι οποίοι κατέφυγαν εκεί από φόβο· έτσι η Σαλαμίνα έγινε ορμητήριο καταδρομών. Οι προεστοί της Αθήνας ήταν πολύ επιφυλακτικοί έναντι των επαναστατών της Σαλαμίνας. Οι Αθηναίοι που αφηγούνταν τα σχετικά με την Αθήνα της εποχής εκείνης, συντηρητικοί στη νοοτροπία, τόνιζαν ότι δεν συμμετείχε στο κίνημα εκείνο κανείς από τους προεστούς της Αθήνας, επαινούσαν την πολιτική

²²⁸ Πα ν τ ε λ ή ς Μ. Κ ο ν τ ο χ ι ά ν ν η ς, *Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης Β' Ρωσοτουρκικόν πόλεμον 1768-1774*, εν Αθήναις 1903, σελ. 115 κ.εξ., πρβλ. Μ ι χ α ή λ Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήναι 1939, σελ. 162-192, Α ν α σ τ ά σ ι ο ς Γ ρ ι τ σ ό π ο υ λ ο ς, *Τα Ορλωφικά. Η εν Πελοποννήσῳ επανάστασις του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, εν Αθήναις 1967, σελ. 60 κ.εξ., 95 κ.εξ., 116 κ.εξ. και Α π ό σ τ ο λ ο ς Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο ς, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τόμ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 392-395. Για τη δε Σμύρνη, βλ. Α ν α σ τ α σ ί α Π α π α δ ί α - Λ ά λ α, «Η Σμύρνη κατά τα Ορλωφικά (1770). Εσωτερικές συγκρούσεις και ευρωπαϊκή παρέμβαση», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 5 (1984-1985), σελ. 133-185.

²²⁹ Κ ο ν τ ο χ ι ά ν ν η ς, ό.π., σελ. 351, Β α κ α λ ό π ο υ λ ο ς, ό.π., σελ. 391.

²³⁰ Α ν α σ τ ά σ ι ο ς Κ. Ο ρ λ ά ν δ ο ς, *Αρχείον των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος*, 5 (1939-1940), σ. 40 και 91.

²³¹ Α π . Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο ς, ό.π., σελ. 444.

²³² Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ν. Σ ά θ α ς, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, Αθήνησι 1869, σελ. 492.

φρόνηση που τότε επέδειξαν και αντιθέτως χρησιμοποιούσαν σκληρά λόγια για τους επαναστάτες, που τους χαρακτήριζαν ως κλέφτες και κακοποιούς ανθρώπους, ενώ τη Σαλαμίνα ως *λησταρχεῖον ὑποκάτω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Μοσχοβίας*, όπως χαρακτηριστικά διασώζεται από τον Πάλλα.

Ο ίδιος σημειώνει και την κοινωνική χροιά της εξέγερσης εκείνης παρατηρώντας ότι στη Σαλαμίνα είχαν προστρέξει τότε και άνθρωποι νεωτεριστές, που έχαιραν στις μεταβολές της κατεστημένης τάξης. Οι επαναστάτες της Σαλαμίνας αποκαλούνταν *Λεμπέσηδες*, δηλαδή ταραχοποιοί, τρομοκράτες²³³. Ο Μητρομάρας είχε επεκτείνει τις επιδρομές του ως τη Σύρο και τη Χαλκίδα. Στην Κακή Σκάλα κατανίκησε ένα σώμα Τουρκαλβανών, αλλά δεν μπόρεσε να αντισταθεί σε ισχυρότερες δυνάμεις που έρχονταν από το Ναύπλιο· υποχώρησε, κατευθύνθηκε στα Μέγαρα όπου και θανάτωσε Τούρκους και όσους Μεγαρίτες πρόσκεινταν φιλικά με αυτούς, πυρπόλησε τα Μέγαρα και μετέφερε τις οικογένειες των επαναστατών της Μεγαρίδας στη Σαλαμίνα για ασφάλεια.

Όσον αφορά στη Σαλαμίνα περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσες επιχειρήσεις του Μητρομάρα είχαν αντίκτυπο στην Αθήνα και εν είδει αφήγησης παρουσιάζονται από τον Πάλλα. Πριν τον Μάιο του 1771 οι Λεμπέσηδες κατανίκησαν στον Κερατόπυργο, δυτικά της Ελευσίνας, τον φρούραρχο της Αθήνας που ερχόταν από το Ναύπλιο με εκατό Τουρκαλβανούς, που όμως διέφυγαν. Λίγο αργότερα οι *Λεμπέσηδες* χτύπησαν σε ενέδρα, έξω από την Αθήνα, τους ανθρώπους που μετέφεραν στον βοεβόδα της Αθήνας το δέμα (μποχτσά) με τις εισπράξεις του κεφαλικού φόρου, άρπαξαν το δέμα και το μετέφεραν στη Σαλαμίνα. Οι Αθηναίοι, που απειλήθηκαν τότε με αφανισμό από μέρος των Τούρκων και των Τουρκαλβανών, έστειλαν αντιπροσώπους τους στον Μητρομάρα και τον παρακάλεσαν να επιστρέψει τον μποχτσά στον βοεβόδα. Ο Μητρομάρας συγκατένευσε. Ακολούθησε έπειτα μια άτυχη σύγκρουση *Λεμπέσηδων* με εκατό Τουρκαλβανούς στη θέση Κατηφόρι· είχαν απώλειες και παρά λίγο να αιχμαλωτισθεί ο ίδιος ο Μητρομάρας. Αλλά προς τα μέσα Μαΐου του 1771 ενισχύθηκε η φρουρά της Αθήνας με την αποστολή Πασά, του Μεχμέτ Πασά ή Καλοπασά, επικεφαλής τετρακοσίων Τουρκαλβανών.

²³³ Γιόνα Μικέ Παϊδούση-Παπαντωνίου, *Η Ερμιονίδα ανά τους αιώνες*, 1996, σ. 410, παραπομπή 12, όπου παρατίθενται όλες οι μέχρι σήμερα απόψεις και δίνεται η πιο ενδιαφέρουσα ερμηνεία του προσωνυμίου *Λεμπέσης*.

Η αναστάτωση, λοιπόν, που παρατηρείται στη Σαλαμίνα στις αρχές Ιουλίου του 1771, όπως πληροφορούμαστε από το προκείμενο έγγραφο, απέβλεπε στην άμυνα του νησιού έναντι ενδεχόμενης προσβολής από μέρος των Τούρκων· γιατί, καθώς συνάγεται από τα αθηναϊκά γεγονότα της εποχής, η Σαλαμίνα είχε αποκλεισθεί όταν η δύναμη των ανταρτών βρισκόταν, ίσως, έξω από το νησί. Έτσι εξηγείται και το γιατί η άμυνά του αναλαμβάνεται από τους ίδιους τους νησιώτες. Παραστατικά είναι και τα δύο σχετικά με την έκρυθμη κατάσταση περιστατικά που καταγράφονται από τον Πάλλα. Στις 9 Ιουλίου, τέσσερις ημέρες μετά τη λήψη μέτρων φρούρησης του νησιού, οι Τούρκοι συνέλαβαν τον κηπουρό Μιχάλη Μπακτανά με την κατηγορία ή την πρόφαση, όπως υποστηρίζουν οι συντηρητικοί Αθηναίοι χρονικογράφοι, ότι έστελνε τρόφιμα στους επαναστάτες της Σαλαμίνας· τελικώς τον αποκεφάλισαν, επειδή του πρότειναν να αλλαξοπιστήσει κι αυτός αρνήθηκε. Συνέλαβαν, επίσης, με την ίδια κατηγορία για να τον θανατώσουν, και έναν από τους άρχοντες, τον Νικόλαο Λατίνο· αυτόν τον απέλυσαν ύστερα από καταβολή σημαντικών λύτρων. Σαλαμινιακή προφορική παράδοση μαρτυρεί ότι τότε, άγνωστο ποια ακριβώς ημέρα, έναν γέρο ψαρά, ονομαζόμενο Κανάκη, τον κρέμασαν μαζί με τον γιο του με την ίδια κατηγορία. Από το επίθετο και από το επάγγελμα ο Πάλλας συμπεραίνει ότι ο ψαράς εκείνος καταγόταν από τη Σαλαμίνα, από τη γνωστή οικογένεια, της οποίας ένα μέλος, ο Λάμπρος Κανάκης, φαίνεται, πάλι από προφορικές παραδόσεις, ότι μετείχε στις επιχειρήσεις των Λεμπέσηδων. Είναι πιθανόν η θανάτωση του γερο-Κανάκη και του γιου του να προηγήθηκε των μέτρων της φρούρησης· ότι δηλαδή υπήρξε η αφορμή. Ο αγώνας του Μητρομάρα συνεχίστηκε ως τις αρχές του 1772. Σε μία σύγκρουση τραυματίστηκε και κατέφυγε στο Αγκίστρι²³⁴, όπου πέθανε (15 Φεβρουαρίου 1772). Τα όπλα του κατατέθηκαν στη μονή Φανερωμένης· ο λαός τα τραγούδησε με το δίστιχο:

*Τοῦ ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιόνται
μόνο σὲ τέτοιαν ἐκκλησιὰ νᾶναι νὰ λειτουργιόνται*²³⁵.

²³⁴ Θεοδώρα Αμπατζή, *Το Αγκίστρι του Αργοσαρωνικού – Δημοτικό τραγούδι και καθημερινότητα*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος, Φιλολογίας, Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά αυτοτελών εκδόσεων, αρ. 10, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2016, σελ. 17.

²³⁵ Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, τόμ. Β', εν Αθήναις 1989, σελ. 13. Για τις παραλλαγές: Μπίρης, ό.π., σελ. 270. Το ξίφος του Μητρομάρα παραδόθηκε από τους μοναχούς της Μονής Φανερωμένης στο Μουσείο του Πολεμικού Ναυστάθμου (και ένα άλλο σπαθί

Το μικρό κράτος των Λεμπέσηδων στη Σαλαμίνα καταλύθηκε καθώς ήταν επόμενο. Έμμεσα ο Πάλλας διασώζει στο δημοσιευμένο από τον ίδιο έγγραφο και μία προφορική παράδοση: *Οι Τουρκαλβανοί, ορδές Λιάπηδων, περνούσαν εφεξής στο νησί δίχως δυσκολία και το λεηλατούσαν. Δύσκολη εποχή, που έμεινε στο στόμα του λαού ως ο καιρός της Λιαπηριάς, με καταδρομές στο νησί από μέρος των Λιάπηδων και επιδρομές των νησιωτών σε χωριά της Στερεάς. Οι Λιάπηδες ζητούσαν πρωτίστως καλό φαγητό (πίτα-κότα, ορέ, διέσωσε η παράδοση).* Η οδυνηρή εκείνη κατάσταση της αναρχίας φαίνεται να κράτησε ως το 1774, όταν Κουντουριώτες και άλλοι χωρικοί κατέσφαξαν τα υπολείμματα των Λιάπηδων στο Δερβέني των Κούντουρων (στη δυτική Πάρνηθα-Κιθαιρώνα), καθώς εκείνοι με τις λείες τους γύριζαν στην Αττική από την Πελοπόννησο, όπου είχε ήδη καταστραφεί το κύριο σώμα τους²³⁶.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως η Δημογεροντία της Κούλουρης είχε στα καθήκοντά της και την κατοχύρωση της ασφάλειας της ζωής των νησιωτών και για τον λόγο αυτόν απευθύνθηκε στους κατοίκους του γειτονικού χωριού *Αμπελάκι* να βοηθήσουν κατά τη δύσκολη εκείνη περίσταση. Μάλιστα, οι Δημογέροντες της Κούλουρης είχαν διορίσει ήδη δώδεκα Αμπελακιώτες με τις αρμοδιότητες της φρούρησης του νησιού και οι ντόπιοι κάτοικοι του χωριού είχαν ως υποχρέωση να παράσχουν στους φύλακες μια στοιχειώδη καθημερινή σίτιση (*τὸ μέτριον ταῖνι*). Επικεφαλής της δωδεκαμελούς αυτής ομάδας τέθηκε ο Αμπελακιώτης Άγγελος Βιλλιώτης, μέλος γνωστής οικογένειας του εν λόγω χωριού, η οποία υπάρχει ακόμα και σήμερα εκεί.

Από δημοσιευμένο έγγραφο²³⁷ φαίνεται ότι στα διοικητικά καθήκοντα της Δημογεροντίας ήταν και η παροχή έγγραφης βεβαίωσης σε δημότη, η οποία σχετιζόταν με την εκπλήρωση συγκεκριμένων θρησκευτικών εκκρεμοτήτων. Από

σχετίζεται με τον Μητρομάρα και είναι κατατεθειμένο στο Λαογραφικό Μουσείο του Δήμου Σαλαμίνας). Για το δίστιχο στην ελληνική λαϊκή ποίηση βλ. Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Ι . Θ α ν ό π ο υ λ ο ς, *Ελληνική Λαϊκή Ποίηση-Από το Δημοτικό τραγούδι στη σύγχρονη έντυπη και ηλεκτρονική λαϊκή ποίηση*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2014, σελ. 371 κ.εξ.

²³⁶ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ο. Γκράτζιου, Χ. Λούκου, *Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του Περιοδικού Μηνύμων*, 11, Αθήνα 1996, σελ. 22-28.

²³⁷ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, ό.π., σελ. 38-40.

σαλαμινιακό έγγραφο μαθαίνουμε ότι ο Γεώργιος Μάθησης²³⁸ είχε αναλάβει με δικές του δαπάνες να ανεγείρει την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου, πάνω σε παλαιότερη και ήδη πολύ σαθρή. Οι Τούρκοι όμως, εναντιώθηκαν και φαίνεται να υποχρέωσαν τον Γ. Μάθηση να καταβάλει σ' αυτούς βαρύ χρηματικό τίμημα, δυσανάλογο με τις οικονομικές του δυνατότητες. Για τον λόγο αυτόν, η Δημογεροντία της νήσου εφοδίασε τον Μάθηση με έγγραφο-απανταχούσα για οικονομική ενίσχυση για να καταφύγει αυτός σε *ζητεία*²³⁹-έρανο, δύο χρόνια μετά την ανέγερση της εκκλησίας.

Το εν λόγω έγγραφο της Δημογεροντίας, το οποίο σχετίζεται με την εκκλησία Αγίου Δημητρίου²⁴⁰ στη σημερινή πόλη της Σαλαμίνας, έχει ως εξής: *Ἐπειδὴ ὁ*

²³⁸ Ο Γ. Μάθησης ήταν συμπολεμιστής του Γιωργάκη Γκλίστη, οπλαρχηγού της Σαλαμίνας, ο οποίος σκοτώθηκε στη μάχη της Ακρόπολης το 1821, βλ. *Ευγενία Σοφρά-Μάθηση, Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα. Η Συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821*, Σαλαμίνα 2010, 121-130, όπου και αναφέρεται ότι αρχικός κτήτορας της παλαιάς εκκλησίας ήταν ο Ιωάννης Παχής, ενώ αργότερα αναφέρεται ως κτητορική οικογένεια της εκκλησίας αυτή των Μαθησαίων.

²³⁹ *Ελένη Αγγελομάτη - Τσουγκράκη*, «Το φαινόμενο της ζητείας κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο», περιοδ. *Ιόνιος Λόγος*, Επιστημονική περιοδική έκδοση του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, τόμος Α', χαριστήριο τόμος στον Δημήτρη Ζ. Σοφιανό, Κέρκυρα 2007, σελ. 247-293.

²⁴⁰ Από το εν λόγω έγγραφο φαίνεται πως ο ναός οικοδομήθηκε τουλάχιστον στους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Σχετική με την προέκταση του ναού προς τα δυτικά είναι η επιγραφή που είχε τοποθετηθεί πάνω από την τότε είσοδο, εξωτερικά της νότιας πλευράς, και βρίσκεται ακόμη και σήμερα στη θέση της, στο εσωτερικό πια του ναού: Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΕΝ ΑΡΧΗΙ ΩΙΚΟΔΟΜΗΘΗ ΤΗΙ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΙ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ | Σ. ΜΑΘΕΣΗ ΤΗΝ 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1806, ΕΚ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΕ ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΠΡΟΣΤΕΘΕΝ ΑΝΗΓΕΡ_|ΘΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 10 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1874 ΤΗΙ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΜΟΝΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ | ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΚΟΣΜΑ Ν. ΜΑΘΕΣΗ [ΕΙΓΓΟΝΟΥ ΤΟΥ ΑΝΩ Γ. ΜΑΘΕΣΗ] ΙΩΑΝΝΟΥ Σ. | ΑΝΔΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΠΑΛΛΑ | ΚΑΙ ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΟΥ Α. ΚΟΥΛΛΟΥΡΗ * | . Στην επιγραφή αυτήν προκαλεί εντύπωση η προσπάθεια απόξεσης με κοπίδι του μεγαλύτερου τμήματος της τέταρτης γραμμής της επιγραφής και κυρίως του ονόματος του Κοσμά Ν. Μάθηση που ερμηνεύεται ως απόπειρα να υποπέσει σε εσκεμμένη λήθη το συγκεκριμένο όνομα. Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου φέρεται ως κτητορική της οικογένειας Μάθηση. Ο Γεώργιος Μάθησης από όσα γνωρίζουμε, απέκτησε τέσσερεις γιούς, το Δημήτριο, το Νικόλαο και τους δίδυμους Κοσμά και Δαμιανό. Ο πατέρας Γεώργιος σκοτώθηκε και αυτός στη μάχη της Ακρόπολης, το 1821, μαζί με το γιό του, Κοσμά. Ο Κοσμάς Ν. Μάθησης της παραπάνω επιγραφής είναι ο γιος του Νικολάου και εγγονός του Γεωργίου Μάθηση. Εικόνα με τον Άγ. Δημήτριο (του 1874;) που φυλάσσεται στο παρεκκλήσιο του ναού που χτίστηκε το 1972 και είναι αφιερωμένο στη μνήμη των νεοφανών μαρτύρων Ραφαήλ, Νικολάου και Ειρήνης, είναι

θεῖός τε καὶ σεβάσμιος ναὸς ὁ ἐν τῇ ἡμετέρα χώρα τῆς νήσου Κούλουρου εὐρισκόμενος τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἐπωνομαζόμενος, ἐκ τῆς παλαιότητος ἐσαθρώθη καὶ εἰς μέγα κρημνισμὲν ἔφτασε νὰ ἔλθῃ, ὥστε κατήντησε νὰ ἐπαπειλῇ καὶ κίνδυνον μέγαν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανοὺς τοὺς ἐκεῖσε χάριν εὐλαβείας καὶ προσκυνήσεως εἰσερχομένους, τοὺς ἐφημερεύοντας, εὐρέθη τις χριστιανὸς θεοφιλῆς ἀπὸ τοὺς ἐνταῦθα συμπολίτας Γεώργιος Μάθεσης ὀνομαζόμενος, ζήλω θεῖω κινούμενος νὰ κρημνίσῃ τὰ σαθρὰ ἐκεῖνα τοιχεῖα τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ ναοῦ, καὶ νὰ

αφιερωματική του Κοσμά Μάθεση, γιου του Δαμιανού Μάθεση που ονόμασε το γιο του, Κοσμά, σε ανάμνηση του χαμένου αδελφού του. Στο ιερό και στο τέμπλο του ναού των νεομαρτύρων αγίων φυλάσσονται έργα του αγιογράφου Ιωάννου Αθανασίου, της οικογένειας Ντούντα (ή Τούντα) από την Αθήνα (βλ. Μανόλης Χατζηδάκης - Ευγενία Δρακοπούλου, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 62, Αθήνα 1997, 251). Συγκεκριμένα, οι εικόνες του Αγίου Γεωργίου, των Αρχαγγέλων Γαβριήλ και Μιχαήλ μέσα στο Ιερό Βήμα του παρεκκλησίου και η εικόνα του Αγίου Δημητρίου, τοποθετημένη στον νότιο τοίχο του, έξω από το Διακονικό του Ι. Βήματος, είναι έργα του Ιωάννου Αθανασίου από την Αθήνα (Ντούντας ή Τούντας) κατά το 1796 (υπογραφή φέρει μόνο η εικόνα του Αγ. Δημητρίου). Στο τέμπλο, ο Χριστός Παντοκράτορας, η Παναγία, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος και ο Άγιος Σάββας, τοποθετημένος στην εσωτερική πλευρά του τέμπλου, είναι ανυπόγραφα έργα, του Ιωάννη Αθανασίου (Ντούντα ή Τούντα) κατά το 1806 (είναι πανομοιότυπα έργα με τις υπογεγραμμένες δεσποτικές εικόνες στον Αγ. Νικόλαο στα Λεμόνια και έχουν χρησιμοποιηθεί τα ίδια ανθίβολα). Οι τρεις εικόνες του 1796 καθώς και αυτή που είναι σε προσκυνητάρι με τον Αγ. Δημήτριο (του 17^{ου} αι.; και πλησίον του τάφου του Καραϊσκάκη) και φέρει ασημένιο «πουκάμισο», προφανώς προέρχονται από τον παλαιότερο ναό που κατεδαφίστηκε, λόγω της σαθρότητάς του, για να χτιστεί το 1806 ο νέος ναός. Στην προσκυνηματική εικόνα του Αγ. Δημητρίου, πάνω στο ασημένιο «πουκάμισο» και στην κάτω πλευρά του υπάρχει η ακόλουθη επιγραφή: «η παρούσα εικὼν ὑπάρχει τοῦ Αγ. Δημητρίου Σαλαμίνας ἐπιμέλεια δε τοῦ κτήτορος τῆς ἐκκλησίας κου Αργυροῦ Γεωργίου Μάθεση 1824 Ἰουλίω». Οι εικόνες του 1806 στόλιζαν το τέμπλο μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ὁπότε και αντικαταστάθηκαν το 1899 με τις δεσποτικές του Πολυχρόνη Λεμπέση, αφού τοποθετήθηκαν σε διάφορα σημεία μέσα στην εκκλησία. Ο ναός κοσμεῖται και με έργα του Δημ. Π. Ανδριανού (1843-1923). Το 1972, με την οικοδόμηση του παρεκκλησίου, τοποθετήθηκαν ὅλες οι παλιές αυτές εικόνες σε αυτό (εκτός των έργων του Λεμπέση, που παρέμειναν στο τέμπλο). Έργα του Ιωάννη Αθανασίου ὑπάρχουν στον Άγιο Μηνά, στον Άγιο Νικόλαο στα Λεμόνια και στη Φανερωμένη (βλ. Χατζηδάκης - Δρακοπούλου 1997) και αλλού στη Σαλαμίνα. Για τα παραπάνω βλ. Παναγιώτη Βελτανισιάν, «Δύο λιθανάγλυφα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Δημητρίου στὴν πόλη τῆς Σαλαμίνας, Ἡ πορεία τοῦ προβληματισμοῦ γιὰ μιὰ πρώτη ἐρμηνεία», στο Π. Βελτανισιάν - Μ. Δημητριάδου (επιμ), *Σαλαμίνα, Πτυχές τῆς Νεότερης Ἱστορίας τῆς, Α΄ Κύκλος Ομιλιῶν*, Δημαρχιακό Μέγαρο Ἀμπελακίων, Ἀμπελάκια Σαλαμίνας, 15.12.2013, Σαλαμίνα 2013, σελ. 53-66.

ἀνακαινίση αὐτὰ μὲ δαπάνην ἰδίων του ἐξόδων, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν στερεὸν μᾶλλον τῶν ἀρχαίων στοιχείων καὶ ἐστάθῃ κτήτωρ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ οἰκοκύρης μὲ τὸ νὰ τὴν ἀνήγειρεν ἐκ θεμελίων, καὶ βάρων αὐτὴν διὰ ἰδίων αὐτοῦ ἀναλημμάτων καὶ ἐξόδων, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔμεινεν εἰς χρέος ἐξοδεύοντας οἰκεῖα αὐτοῦ καὶ ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴν ἀπειλῇ κίνδυνον εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς τοὺς ἐν αὐτῷ ἐφημερεύοντας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ καιροῦ ἀνωμαλία καὶ ὁ τῶν γειτόνων ἀλλοτρίων κίνδυνος ἐπροξένησε νὰ ἐξοδέσῃ βιαίως ὁ ῥηθεὶς Γεώργιος Μάθησης πλεον τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως, καὶ νὰ καταστήσῃ εἰς χρέος μέγιστον· ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἀγκαλὰ καὶ ἐβοηθήσαμεν αὐτῷ κατὰ τι, οὐκ ἰσχύομεν νὰ τὸν ἀπαλλάξωμεν τοῦ τοιοῦτου βαρυτάτου χρέους, ἔγνωμεν κοινῶς τε καὶ ὁμοφώνως νὰ δώσωμεν πρὸς αὐτὸν τὴν παροῦσαν ἔνδειξιν νὰ προσδάμῃ εἰς τὰ φιλελήμονα σπλάχνα τῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν, ὡσὰν ὅπου ὄχι μόνον εἶναι μακαριστὸν τὸ ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ καὶ θεόδοτον· ἐξαιρέτως δὲ ὅταν γίνηται εἰς τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς ναοὺς ἐν οἷς ἐπιτελεῖται ἀεννάως ἡ θεία μυσταγωγία, σφαγιαζόμενος ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, νὰ εὐσπλαχνισθῇ καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτῷ ἕκαστος καθὼς δύναται καὶ προαιρεῖται· ἵνα ὁ μὲν ῥηθεὶς Γεώργιος ἐπικουφισθῇ τοῦ βαρυτάτου χρέους, οἱ δὲ εὐσεβεῖς φιλελήμονες χριστιανοὶ ἀπολαύσωσιν ἀπειροπλασίως τὸν αἰώνιον μισθὸν εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν· πρὸς τούτοις δὲ θέλει καταραφῶσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ἐλεησάντων, νὰ μνημονεύωνται ἀδιακόπως ὡς νέοι κτήτορες. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν νὰ ἔχη τὴν ὑποδοχὴν εὐμένως καὶ ἰλαρῶ μὲ πᾶσαν παρακίνησιν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ ἡ πρεσβεία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου θέλει καὶ ἀξιόσῃ αὐτούς, καὶ ὧδε ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ νὰ ζήσωσιν εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ νὰ ἀξιωσθῶσι τὸν μισθὸν αἰώνιον²⁴¹.

Από το έγγραφο αυτό γίνεται φανερό ότι οι οικονομικές αυθαιρεσίες των τούρκων πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων και η θρησκευτική καταπίεση που ασκούσαν σε βάρος των Σαλαμινίων παρά τα θρησκευτικά προνόμια που είχαν παραχωρηθεῖ από την Υψηλή Οθωμανική Πύλη αποτέλεσαν την αιτία σύνταξης του κειμένου τούτου από την Καγκελαρία (Γραμματεία) της Δημογεροντίας της Κούλουρης. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ της θεωρητικής διακήρυξης και της τοπικής εφαρμογής της. Πιο συγκεκριμένα, η

²⁴¹ Δ η μ ἦ τ ρ ι ο ς Ι . Π ἄ λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ο. Γκράτζιου, Χ. Λούκου, *Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του Περιοδικού Μηνῶν*, 11, Αθήνα 1996, 38-40.

τουρκική φιλυποψία παρεμπόδιζε στην τοπική διάσταση κάθε νόμιμη πρωτοβουλία, γιατί η τουρκική τοπική διοίκηση είχε σε τελευταία ανάλυση την ευθύνη για οτιδήποτε θα μπορούσε να συμβεί σε κάθε κατακτημένη περιοχή. Έτσι, η επίσημη ελαστικότητα του σουλτάνου όσον αφορά στην παραχώρηση σχετικών πολιτικών και θρησκευτικών προνομίων εξουδετερωνόταν από την καχύποπτη τουρκική τοπική διοίκηση²⁴².

Από τα σωζόμενα έγγραφα φαίνεται πως η δημογεροντία της Κούλουρης είχε κατά κύριο λόγο ειρηνευτικό ρόλο στις σχέσεις των εντοπίων νησιωτών, όπως τούτο καταδεικνύεται από σχετικό έγγραφο του 1726, που αναφέρεται σε κτηματική διαφορά μεταξύ δύο Σαλαμινίων: *δια της παρούσης ομολογίας κε καλής αποδιξέος την σημερον φανερονο κε ομολόγο εγώ [ο κόλια γαρίος πως ειχα] μερικο γρασιδι πωλιμενο του γιοργακι θανασι κε εμαλοναμε κε εσικοσαμε διο χρονος βοβοταδες κε ηστερα ηρθε ο μεημετ αγας κι ο χαταρης του καπεταν πασα κε τον επιγαμε τον μεημετ αγα κε ετεργιαστικαμε με το ζαμπίτι κε με τους πιτροπος κε να μιν εχι να καμι ο κολια γαριος με το γιοργακι θανασι ταβι νισαφι μηδέ τα πεδια μας*²⁴³. Το κείμενο μας ενημερώνει πως δύο κουλουριώτες είχαν σηκώσει βοβοτάδες (φασαρίες) για δύο συνεχή έτη εξαιτίας διένεξης που οφειλόταν σε σύνορα χωραφιού. Φαίνεται πως οι διαμάχες ήταν έντονες και είχαν προκαλέσει προβλήματα στη Δημογεροντία η οποία τελικά με τη συνδρομή του Μεημέτ Αγά και του χυτήρη (υπασπιστή) του Καπουδάν Πασά επέφερε την ειρήνευση μεταξύ τους.

²⁴² Αντίστοιχο περιστατικό που καταδεικνύει αυτήν την αντίφαση συνέβη στα τέλη του 16^{ου} αιώνα στην Αθήνα και σχετίζεται άμεσα με τη Σαλαμίνα και την Αγία Φιλοθέη (Μπενιζέλου). Μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης δίωξής της η Φιλοθέη βρήκε καταφύγιο στη Σαλαμίνα και συγκεκριμένα στα κελιά που βρίσκονταν δίπλα στον σπηλαιώδη ναΐσκο του Αγίου Χαραλάμπους και του ναού της Παναγίας στο *Μπόσκο* (όπου και παράσταση τοιχογραφίας με την ίδια). Κατά τη δεύτερη σύλληψή της στην Αθήνα μαρτύρησε στις 19 Φεβρουαρίου 1589 επί αρχιερατείας του μητροπολίτη Νικάνορα, βλ. Παναγιώτης Βελτανισιάς, «Επισημάνσεις στην Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Σαλαμίνας (15^{ος} αι.-20^{ος} αι.), Μια ιστορική και λαογραφική προσέγγιση», περιοδ. *Βάκιλος*, τεύχ. 5, Σαλαμίνα 2015, σελ. 13, την υποσημ. 30.

²⁴³ ΠΓ3. Οι λέξεις *ταβί* και *νισάφι* είναι τουρκικές. Η τελευταία αποτελεί παραθορά της λέξης νιζάμι. Μαζί με τη λέξη σημαίνουν αντίστοιχα *ενόχληση* και *έριδα*, βλ. Νικόλαος Ι. Γιαννόπουλος, «Έγγραφα εκ Γούρας και Λαρίσης δι'ων συναλλάσσονται οθωμανοί μετά χριστιανών κατά τον ΙΗ' αιώνα και εξής», Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, έτος 13, περίοδος Β', εν Αθήναις 1918, σελ. 159-175 και συγκεκριμένα στη σελ. 174.

Στο ακόλουθο χρεωστικό έγγραφο του 1735 ο Γιώργης Κόλιας Γκούμας φαίνεται ότι όφειλε στον Νικολό Μαυράκη χρήματα. Η επτάχρονη, όμως, απουσία του οδήγησε τον δανειστή στην αναφορά της υπόθεσής του στα μέλη της Δημογεροντίας. Οι Δημογέροντες ανέλαβαν να παραχωρήσουν στον δανειοδότη από την περιουσία του δανειολήπτη στρέμματα είκοσι τρία νούμερο 23 και δια ενθίμιον γράφομεν κε τους τόπους όπου είναι αρχίς στο καμίνι στρέμματα 2 σμήλιος τρίτζα ζούγρης και γιάννη θεοχάρης στο λιθάρι του κόλε στρέμμα 1 συνορήτης τρίτζα ζούγρης παρα κείθε στρέμματα 2 συνορήτης τρίτζας ζούγρης στη στράτα του πέρου στρέμματα 2 συνορήτης τρίτζα ζούγρης το κομμάτι στη σκηνέα όπου είναι και το δέντρο όπου έχει από πάνω μήτρο καλοτζός και από κάτω η οδός παρακεί θέση στη λουρίδα στρέμμα 1 πάρο με του το να έχει ο άνωθεν νικολός να ακαρπερεί εις διόρια καιρού χρόν(ο) ένα και μέρες έντεκα και – αν ίσως ο άνωθεν γιώργης και έρθει εις τον άνωθεν καιρό και δόση τα (δυσανάγνωστο) του άνωθεν νικολού μαβράκι να είναι νοικοκύρης εις τα ιπποστατικά του ειδεμί και δεν έλθει εις την διορία του καιρού όπου άνωθεν εγράψαμε να έχει να γίνεται ‘άνωθεν νικολός ίδιος κε καθολικός νοικοκύρης κε να μην έχει να τον έδιασε ο κανείς από ένα εως χίλια και από χίλια εως ένα και εκεί έγινε το παρόν εις ένδειξιν τον υπογεγρα-μένο μάρτυρον και επίτροπον²⁴⁴. Εντύπωση προκαλεί η διορία που ορίζεται στην περίπτωση που ο δανειολήπτης επιστρέψει στη Σαλαμίνα και μπορέσει να εξοφλήσει το χρέος. Ουσιαστικά, η διορία αυτή ισχύει και για τον δανειστή, γιατί μετά το πέρας των τριακοσίων εβδομήντα έξι ημερών θα ανήκει οριστικά και αμετάκλητα σε αυτόν η περιουσία του δανειολήπτη.

Το 1749 μετά τον θάνατο ενός συζύγου, η εν ζωή πεθερά ανέλαβε να επιστρέψει στην πρώην νύφη της την προίκα της, ενώπιον της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας, καθόσον ο γιος της δεν είχε αφήσει κάποια διαθήκη. Η επιστροφή έγινε με βάση το προικοσύμφωνο της νύφης που είχε συνταχθεί λίγο πριν τον γάμο τους. Συγκεκριμένα, *διά τής παρούσης ξέφλησης φανερώνει και όμολογει ή νύφη τής Τσεβής, γυνής τοῦ ποτε Άργυροῦ Φραγκούλη όνόματι Λάσκω, θυγατέρα τής γυνής τοῦ ποτε Γιάννη Φεράχη, ἔμπροσθεν εις τοὺς γερόντους και προεστοὺς τοὺς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους, πὼς μετὸ νὰ ἐπέθανε ὁ ἄντρας τής ὁ Μήτρο Φραγκούλης, υἱὸς τής Τσεβής και κληρονομία δὲν ἄφησε, τὴν σήμερον ἤλθαν οἱ γέροντες και οἱ προεστοὶ εις τὴν πεθεράν τής, τὴν Τσεβὴ και τής ἔδωσε τὰ προιτζά τής, τής νύφης τής, τής Λάσκως, σῶα και ἀνελλιπῶς, πιρταμάμι ὅπου ἔχει φερμένα, τὰ ὅσα ἀφανέρωσε τὸ*

²⁴⁴ ΔΑ3.

προικοσύμφωνό της· και εύχαριστήθη ή νύφη της από την πεθερά της την Τσεβή και ή πεθερά της από την νύφη και έμειναν τὰ δύο μέρητα εύχαριστημένα και έξοφλημένα και δέν έχει πλέον ή νύφη της νὰ λάβει τίποτες, οὔτε από προιζά της, οὔτε από χάρισμά της, όπου τῆς έχει γραμμένα ο ἄντρας της ο Μῆτρος. Τὰ ἔλαβε οὔλα πιρταμάμι ἔμπροσθεν εἰς τοὺς γερόντους και προεστοὺς και εύχαριστήθη και ή νύφη από την πεθερά της την Τσεβή και δέν έχει πλέον τράβαλα και με ταύτηνε. Και διὰ τὸ ἀληθές ἐγράψαμεν τὴν παρούσα ζέφληση. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν και ἀσφάλειαν τῶν μαρτύρων· και ἐδόθη ή παρούσα ζέφληση εἰς χεῖρας τῆς Τσεβῆς τῆς πεθερᾶς της²⁴⁵. Η εθιμική αυτή διαδικασία της επιστροφῆς της προίκας από την πεθερά στη νύφη δηλώνει άμεσα ότι τα ακίνητα και κινητά αντικείμενα, τα οποία καταγράφηκαν πριν από τον γάμο στο προικοσύμφωνό της, ανήκαν σε εκείνη. Η παραχώρηση περιουσιακῶν στοιχείων γινόταν από τους γονεῖς με στόχο την καλύτερη αντιμετώπιση των ὀποιων προβλημάτων θα αντιμετώπιζε η κόρη τους στη νέα της οικογενειακή ζωή· τούτο, ὁμως, δεν σήμαινε ότι έχανε τα δικαιώματά της επί της περιουσίας της. Η προίκα ανήκε σε εκείνη και όχι στον σύζυγό της.

Σε έγγραφο του 1774, που σχετίζεται με διαθήκη με ρήτρα, παρουσιάστηκε ενώπιον της Δημογεροντίας η Σταμάτα Θανάση (Αθανασίου, το γένος Πατάπη) να κληροδοτεί ὃ, τι έχει από τοῦ πατέρα της και από την μητέρα της, χωράφι, ἀμπέλι ἐλιόδεντρα, μεσαρικό, χάλικιω μερτικό κινητό και ἀκίνητο, τοῦ τὰ ἐχάρισε τὴν σήμερον ἔπροσθεν εἰς τοὺς γερόντας και προεστοὺς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους τοῦ υἱοῦ της τοῦ Σιδέρη με τὴν εὐχὴν της και νὰ μὴν έχει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι· ὁ μόνος νὰ τὴν ἐξωοθροφήσει ὁ Σιδέρης τὴ μάνα του ὡς πότε νὰ πληρώσει τὸ κοινὸν χρέος και τότες νὰ τὰ ἐξουσιάζει ὁ Σιδέρης τὰ πάντα οὔλα, ρουχικό της, χαλκωματικό της, χάρισμά της, νὰ τὰ κάμει ὡς θέλει και βούλεται. Ἀκόμη φανερώνει ὅπως τὸ ἀμπέλι ὅπου έχει χάρισμα ἀπὸ τὸν ἄντρα της, ὅσο ἐστὶ, και χωράφι και δέντρο και ὃ, τι και ἂν εὔρεθῆ τὸ χάρισμα τοῦ ἀντρός της και αὐτὰ τὰ ἐχάρισε με τὴν εὐχὴ της και διὰ τὸ ἀληθές ἐγράψαμεν τὸ παρὸν ἔπροσθεν τῶν γερόντων και προεστῶν ὅπου νὰ μὴν έχει κα μίαν πείραξη ἀπὸ κανένι και διὰ σιγουρία τοῦ ἐδώσαμεν τὴν παροῦσα εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ της Σιδέρη²⁴⁶. Η μία ρήτρα σχετίζεται με την προϋπόθεση της φροντίδας της μέχρι τα γεράματά της από τον γιό της, Σιδέρη, και η δεύτερη με την εξόφληση του κοινού χρέους, της αποπληρωμῆς, δηλαδή, των εξόδων της κηδείας της.

²⁴⁵ ΠΔ26.

²⁴⁶ ΠΔ29.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα έγγραφα που σχετίζεται με μια απόφαση της Δημογεροντίας είναι εκείνο που αφορά στη λύση γάμου ζεύγους από τη Σαλαμίνα και τιτλοφορείται στο οπισθόφυλλό του ως *χωριστικόν ζελυστικόν*. Σύμφωνα με το κείμενο η διάλυση του γάμου έγινε *ένώπιον τοῦ ζαμπίτη καὶ τῆς γερουσίας μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ὀνόματι Μπίτζας καὶ ἐκίνησαν ἀγωγὴν ὁ εἷς ἐκ τοῦ ἐτέρου, μὴ συμβάζοντας γνώμην νὰ κατοικήσουν μαζί, ὅθεν ἡμεῖς, βλέποντας εἰς σαυτόν μετ' αὐτὴν γνώμην ποιῶντες εἰς σαυτόν διάφορα κολαστήρια, διὰ νὰ μὴ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην, κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους, οὗς ὁ Θεὸς συνέξευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω καὶ μὴν ἠμπορώντας νὰν τοὺς εἰρηνέσομεν, βλέποντας εἰς σαυτόν τὴν γνώμην ἰσχυρὴν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ τους, ὅπου ἤθελαν ἀκολουθήσει καὶ φόνον, ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην εὐχαριστώντας <ὁ> ἕνα τὸν ἄλλον, λαβάνοντας ἢ γυνὴ τὴν πατρικὴν τῆς περιουσίαν καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς μετὰ εὐχαριστίας ἔλαβε τὰ παιδιά του, τὰ δύο ἀρσενικὰ καὶ τὸ τρίτον, θηλυκόν· καὶ εὐχαριστηθήκανε τὸ ἕνα μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ χίλια καὶ ἀπὸ τὰ χίλια ἕως τὸ ἕνα. Καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ τὴν σήμερον μήτε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς νὰν τὴν ἐζητήξει μήτε ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο σηκωθεῖ καμίαν φορὰν νὰ τοὺς ζητήξει καμίαν ἄλλην κρίσιν νὰ ἔχει νὰ πληρώνει σὲ ὅποιον ζαμπίτη λάχει ριάλλια 51 καὶ ἡ κρίσις τους νὰ μείνει ἄκυρη. Ὅθεν διὰ τὸ βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐδόθη τὸ παρὸν γράμμα εἰς στὰς χεῖρας τῶν γερόντων κατέμπροσθεν τῶν μαρτύρων εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν²⁴⁷. Από το κείμενο φαίνεται η προσπάθεια των μελών της Δημογεροντίας να μη διαλυθεῖ ο γάμος όχι μόνο λόγω του κύρους και του θρησκευτικού χαρακτήρα που περιβάλλεται αυτός από τον θεσμό της Εκκλησίας, αλλά κυρίως να αποφευχθεῖ κάποια βίαιη*

²⁴⁷ ΠΔ30. Δημοσιεύθηκε πρώτα από τον Ν. Ι. Σαλτάρη, *Το διαζύγιο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, εφημερ. *Το Βήμα* (Αθηνών), 3 Μαρτίου 1977· και Νίκος Σαλτάρης, *Η ζωή των Αρβανιτών*, σελ. 361-362, απεικόνιση στη σελ. 362. Υπήρξε μια Μπίτσα ονομαστή για την ομορφιά της ως *Μπίτσα-ε-μπούκουρε* (Bitsa-e-bukurë, η όμορφη Μπίτσα) και για τον κάπως ελευθέριο βίο της. Δεν είναι βέβαιο αν εκείνη ταυτίζεται με την ομώνυμη του εγγράφου ή με τη μαρτυρούμενη από τον Παρασκευά Πάλλα, Μπίτσα του Σώσου, *όχι καλής διαγωγής*. Η τελευταία *φασκέλλωσε* τους επαναστάτες όταν ξεκινούσαν εν πομπή για την Αθήνα (24 Μαρτίου 1821), την επυροβόλησε όμως ένας από αυτούς, «την άφησε εις τον τόπο, την έρριψεν δε εις την ανατολικώτερην παραλίαν», βλ. *Ευγενία Σοφρά-Μάθεση*, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821)*, εκδ. Radical Grafx, Σαλαμίνα 2010, σελ. 32. Για τη θέση και την αντιμετώπιση των ελευθέρων γυναικών από τον λαό βλ. *Ηλίας Πετρόπουλος*, *Το Μπουρδέλο, ήτοι λαογραφική πραγματεία περί των εν Ελλάδι οίκων ανοχής και του πληρώματος αυτών*, εκδ. Γράμματα, Αθήνα 1980, σελ. 8-25.

εξέλιξη. Οι Δημογέροντες επέβαλαν στο ζεύγος διάφορα *κολαστήρια*, κάτι ανάλογο δηλαδή με τις προσπάθειες που σήμερα καταβάλλονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες των Ιερών Μητροπόλεων, ώστε να μη λυθεί ο γάμος. Όμως, οι σχέσεις του ζεύγους γίνονταν βίαιες και υπήρχε η πιθανότητα φόνου. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Δημογεροντία αναγκάστηκε να διαλύσει τον γάμο, να επιστρέψει την προίκα στη σύζυγο και να αναθέσει την κηδεμονία των παιδιών στον πατέρα, πιθανόν λόγω μη ευπρεπούς διαγωγής της συζύγου.

Σε ένα άλλο έγγραφο του 1782 η μητέρα ενός νυμφευμένου αλλά θανόντος γιού αποσύρθηκε από τη διεκδίκηση οποιουδήποτε νόμιμου κληρονομικού δικαιώματος από την περιουσία του. Ο γιος της είχε υιοθετήσει ένα αγόρι *όπου ἄφησε ψυχοπαίδι* και ουσιαστικά ήταν κι εκείνη συγκληρονόμος με τη νύφη της. Όμως, ενώπιον των προεστών της Δημογεροντίας της Κούλουρης η ίδια βεβαίωσε ότι *ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέρα ἐξενώθηκα ἐγὼ ἢ Ἀγγέλω ἀπὸ τὸ ἔχει τοῦ παιδιοῦ μου καὶ γίνεται ἴδια καὶ καθολικὴ νοικοκυρὰ ἢ νύφη τοῦ Γιωργάκη μου μαζί με Δημητράκη τὸν υἱὸν της, νὰ κάνουν ὡς καθὼς θέλουν καὶ βούλονται, εἰς τὰ ὁποῖα ροῦχα τοῦ παιδιοῦ μου ὅ,τι τῶν εὔρεθοῦν κινητὰ καὶ ἀκίνητα· καὶ πείραξῃ νὰ μὴν ἔχη ἀπὸ κανένα, μήτε ἀπὸ δικὸ μέρος μήτε ἀπὸ ἄλλον κανένιναν καὶ διὰ τῆς ἀληθείας ἔγινε τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τῆς νύφης καὶ τοῦ Δημητράκη καὶ ὅποιος νὰ γυρέψει νὰ παγαίνει εἰς στή κρίσιν νὰ ἔχει, νὰ πλερώσει εἰς στή κρίσιν γρό(σια) 51 εἰς στὸν εὔρισκόμενον ζαπίτη²⁴⁸.*

Σε έγγραφο του 1786 βεβαιώνεται από τη Δημογεροντία ότι *ἡ γῆνι του λλάπρου φλοκάτη με τω νὰ ἦχε μερηκά ρούχα πατρογονηκά μη δηναμένη με τη να μην ἦχε να ζει ἀθρώφῃ κέ τὴν ἰ πηρε ὁ νηκολλός ὡ τρηατάφηλλος ὁ αναγνωστης να την εξωθρωφήση ὅσο να ζήση κε να την ἀθάψη κε ἔχη μερηκα ρουχα να τοῦ ἀφήση χοράφη ης το τωρηβηρη λαχῆδη ὅσο ἔστη σηπληάστης ε τρήκης ζοῦρη δυσηκά ἀνατολλῆκα πρήπηλλης και με δύο κερακεας η μηα αγρήα και η μήα ἡμερη ἔτερω σηπητωτωπο ἡς την καληβουλά ἡς τω γρασήδη ὅσο ἔστη ἡτη να της ἐβρεθης [να είναι] ἐδικά του(ν) ἄλλου του ἀνοθεν νηκολλοῦ κε να μην ἔχη πῆραξῃ ἀπο κανενηνας κε ὀπηός ἐσηκοθή ἀπο τα πεδια της κε ἐναζητήξῃ ἀπο αυτά τα ροῦχα να ἔχην την καταρα της κε δια το αλληθές ἐγινε το παρὸν κάταιπροστεν το μαρτηρων κε εις εαυτώ το λαχῆδη ἔχη δομένα τον πεδηό της πρηκηω κε το ἐβανε το πεδηῶν του ἀνωθεν και ανησοστας και δεν το δώση να ἔχη να πάρη ἡς το σοχωρη το μερτηκο της ὀθεν ἔχη ἡς το σοχωρη μαζί με το*

²⁴⁸ ΠΔ7.

δήμα²⁴⁹. Στο εν λόγω έγγραφο ο Νικολός Τριαντάφυλλος ανέλαβε τη φροντίδα μιας ηλικιωμένης γυναίκας μέχρι το τέλος της ζωής της με αντάλλαγμα να αποκτήσει από τη μεριά της και με την οικειοθελή παραχώρησή της την ακίνητη περιουσία της. Σε περίπτωση, μάλιστα, που τα παιδιά της δεν αποδώσουν στον Τριανταφύλλου τα οριζόμενα από αυτήν χωράφια, τότε εκείνος, σύμφωνα με το έγγραφο, μπορούσε να λάβει μερίδιο άλλης ακίνητης περιουσίας που ανήκε σε αυτήν.

Το 1799 η Σύρμω του Γιωργάκη Κώστα (σημερινή οικογένεια *Κωνσταντίνου*) από το Αμπελάκι αφιέρωσε στη Μονή Φανερωμένης το σπίτι της μετά τον θάνατό της. Η όλη νομική πράξη συντάχθηκε ενώπιον της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας· συγκεκριμένα, *δηλοποιεί η γυνή του γυοργάκοι κόστα ονόματι σίρμω ένμπροσθεν τον γερόντον καί προαιστόν πός με βουλήν καί θελισεός της καί με καλήν της προαίρεσιν έχοντας σποίτι πατρικόν της μιτρικόν της ής το άμπελάκοι ής τόπον κοίμενον σιμπλιαστίς αγγελή μάστρογυάνις δισικά νοτινά αναστάσις κολος το ὄποιον σποίτι με τιν μπασιάν τις και με τίν βγαλσίαν τις το αφηέροσε ής το μοναστίρι τις κοϋλλουρις τις φαναιρόμενίς τις παναγίας δια μνιμοσνονό της · ετι και έγγραψε παρήσια τρία ονόματα τόν παταίρα της διμα τιν μιτέρα της χριCάφο καί το εδηκόν της όνομα σίρμω · να μνιμονέβοντε παντοτας ής το ωποιον σποιτι να μην εβγη τινας έναντίος ή συγγενίς της ή ξένος όποιος έβγη εναντίος αν ίναι συγγενίς της (να κρίνεται = το έχει διαγράψει ο γραφέας) να έχη τιν κατάρα της και αν ίνε ξένος να κρίνεται μετ αυτής ής τίν φοβεράν ήμέραν του κυρίου μας και ής ένδιζην έδόθη το παρόν της γράμα ής χήρας τον παταίρον τις φαναιρόμενίς ήποΓεγράμένον παρά τον προαιστόν τις νίσου ής ασφάλιαν²⁵⁰.*

Η Δημογεροντία της Σαλαμίνας δεν φαίνεται στα σαλαμινιακά έγγραφα να βεβαιώνει αγοραπωλησία. Ένα μοναδικό σχετικό έγγραφο του 1786 συντάχθηκε ενώπιον ενός επίτροπου-συμβούλου του ζαμπίτη της τότε εποχής, με το όνομα Σταύρος, ο οποίος υπογράφει ως μάρτυρας: *την σήμερα φάνερόνο κε ομολλογώ ίδως έγω ό άνθημος Τζοκαλλής με τον να ήχα ένα σπήτη κάτω ής το μοϋλκης κε το ίπουλλήσα τοϋ νηκοϋλλοϋ τρηαντάφυλον δια ρηάλληα δεκα ήτη γροσια 10 μέ το γρασήδι τοπο το μέρτηκό του κε έγηνε ό νηκολλος νηκοκήρης να καμη ός θέλλη κε βοϋλετε κε ανησοστας κε σήκοθή κανένας άνθροπος απο τοϋς έδηκοϋς του, να έχη*

²⁴⁹ ΠΓ8.

²⁵⁰ Ζ3.

ναποκρίνεται ὁ ανωθεν μπολητηῖς ὅθεν ἡς ἐδηξην τηῖς ἀληθείας ἐγγνε το παρόν
καταιπρόστεν τόν μαρτυρον κε ἐδοθη ης χήρας τοῦ νικολοῦ
άνθημος Τζοκαληῖς στέργω τα ανώθεν
σταύρος κε επιτροπος του ζαμπιτι μαρτυρο²⁵¹ ...

Η Δημογεροντία της Σαλαμίνας διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στις μεταξύ των Σαλαμινίων κτηματικές σχέσεις, ιδίως όταν επρόκειτο για οικία. Έτσι, το 1803, συντάχθηκε ομολογία αγοραπωλησίας οικίας η οποία, ενώ είχε είσοδο, δεν είχε έξοδο. Τούτο, υποχρέωνε τον γείτονα να αφήσει για χάρη του ιδιοκτήτη δρομίσκο από την πίσω μεριά της οικίας. Το έγγραφο είναι διαφωτιστικό για το γεγονός αυτό: *δηα του παρώντως γράματως φανερώνη και ωμολώγει ω θανάσις δημούκις πως με ηδῆαν τοῦς βουλιν και με καλίν του γνῶῃ ἔβλησε και επούλησε τω σπητη ωπου ἡχε αγωραζμένα απω των γιάνι δημα δημούκη τήν σῆμερον βρίσκετε τω σῆτη σῆπλιων γεωργάκη τηλαβέρις δησηκᾶ νωτηνᾶ κόλῆας τζῶκας και τω επούλισε ω θανασις δημούκις του θανᾶση κεβᾶ ις τελίαν πούλισιν δηα ριαλια εκατων ἔξιτα πέτε ητι ρεαλιᾶ – 165 – και εξενώθη και ω θανᾶσις δημούκις και εγῖνε ἡδηως και καθωληκος νηκοκῆρις ω αγωραστῖς ω θανᾶσις καιβας να τω εξουσηᾶση ως θῆλη και βούλετε να κτίση να κρεμῆση και πηραιζη να μην ε ηπω κᾶνενη ἀκόμη τω σῆτη εχη την πασηᾶν της να βῆ πῆσω απω των σπῆτη του παναγιωτη κόλῆα μαγιᾶτη ἡγῶν ν αφίση ω τηλαβέρις σωκακη να βῆ ω θανᾶσις καιβᾶς δηατη ηχη αφιζμένω τωπων καῖ τῶ πηρε ις τω μάκρως ω γιωργακης τηλαβερις και ωτη κάιρω να βγου ις γερωτοκρισηᾶ ι ςσε ζαπήτη θάχη τιν πασιᾶν τις καθω γραφη ανωθέν και δηα τις αλιθήας ἐγινε τω παρών γρᾶμα²⁵².*

Τέλος, το 1823 κατέτροσθεν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ κεφαλῶν βεβαιώθηκε και διευθετήθηκε εγγράφως από εκείνους ὅτι ἡ Γαρέφω με τὰ παιδιά της ὅτι τὸν τόπον ὁποῦ εἶχε μαζικῶς με τὸν μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση τὸ ἐπῆρε ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος δυτικὰ καὶ τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση τὸ ἐπῆραν ἀνατολικὰ καὶ ἔχει ἡ Γαρέφω με τὰ παιδιά της νὰ χτίσει τὸν τοῖχον, ἡγουν τὸ μεσᾶρι, με τὰ ἔξοδά της και ὁπότε καιρὸν ἤθελαν τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση χτίσουν νὰ ἔχουν νὰ ρίζουν τὰ πάτερα ἀπάνω εἰς τὸν τοῖχον της δίχως κανένα ἔξεδον· ἥτοι φανερώνομεν και ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση ὅτι, ἂν οὔτως και θέλει ἡ Γαρέφω νὰ χτίσει, ἡ Γαρέφω κοντὰ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ Γιάννη Τράπελου νὰ ρίξει τὰ πέτατρα και

²⁵¹ ΠΓ9.

²⁵² ΚΠ6.

*ἂν οὕτως καὶ τὴν ποδίσει ὁ Γιάννης νὰ ἔχουμε ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ Γιωργάκη Μάθεση νὰ ἀποκριθοῦμε*²⁵³.

Ανάλυση / ερμηνεία των ανωτέρω:

Τα προηγούμενα δικαιοπρακτικά έγγραφα μας αποκαλύπτουν τα καθήκοντα των Δημογερόντων της Σαλαμίνας και όψεις του εθιμικού δικαίου του νησιού. Η Δημογεροντία της Κούλουρης είχε ως πρώτιστα μελήματα την ασφάλεια του ντόπιου πληθυσμού, την επίλυση των καθημερινών διαφορών και την ειρήνευση στις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων σε όποια προβλήματα προέκυπταν, τους συμβιβασμούς καθώς και τη συλλογή των φόρων. Κατά κύριο λόγο, όμως, τηρούσε το παραδοσιακό εθιμικό δίκαιο της Σαλαμίνας, όπως τούτο φαίνεται από τις διαθήκες και από τα ρυθμιστικά έγγραφα οικοδόμησης οικιών σε γειτνιάζοντα οικόπεδα.

Πιο συγκεκριμένα η Δημογεροντία της Κούλουρης είχε στα καθήκοντά της την κατοχύρωση της ασφάλειας της ζωής των νησιωτών, ανάγκη που έγινε αισθητή κατά την ταραχώδη περίοδο των Ορλωφικών. Έγγραφο που αξιολογήθηκε στην ενότητα αυτήν δείχνει τη δυσκολία της έκτακτης κατάστασης, εξαιτίας της οποίας οι Δημογέροντες της Κούλουρης είχαν διορίσει δώδεκα Αμπελακιώτες με τις αρμοδιότητες της φρούρησης του νησιού, ενώ παράλληλα οι ντόπιοι κάτοικοι του χωριού είχαν ως υποχρέωση να παράσχουν στους φύλακες μια στοιχειώδη καθημερινή σίτιση (*τὸ μέτριον ταῖνι*)²⁵⁴.

Από δημοσιευμένο έγγραφο²⁵⁵ φαίνεται ότι στα διοικητικά καθήκοντα της Δημογεροντίας ήταν και η παροχή εγγράφου σε δημότη, το οποίο σχετιζόταν με την εκπλήρωση συγκεκριμένων θρησκευτικών εκκρεμοτήτων. Από το κείμενο μαθαίνουμε ότι ένας Σαλαμίνιος²⁵⁶ είχε αναλάβει με δικές του δαπάνες να ανεγείρει

²⁵³ ΠΔ36β, (ίδιο με ΔΑ16).

²⁵⁴ ΠΔ2

²⁵⁵ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμνιακά έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ο. Γκράτζιου, Χ. Λούκου, *Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του Περιοδικού Μηνύμων*, 11, Αθήνα 1996, 38-40.

²⁵⁶ Πρόκειται για τον Γιωργάκη Μάθεση, συμπολεμιστή του Γιωργάκη Γκλίστη. Ο Γκλίστης ήταν οπλαρχηγός της Σαλαμίνας και σκοτώθηκε στη μάχη της Ακρόπολης το 1821, βλ. Ε υ ρ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά-Μάθ ε σ η ό.π., σελ. 121-130, όπου αναφέρεται ότι αρχικός κτήτορας της παλαιάς εκκλησίας ήταν ο *Ιωάννης Παχής*, ενώ αργότερα επικράτησε η οικογένεια *Μάθεση* ως κτητορική του Αγ. Δημητρίου.

την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου, πάνω σε παλαιότερη και ήδη πολύ σαθρή. Οι Τούρκοι όμως, εναντιώθηκαν και φαίνεται να υποχρέωσαν τον αφιερωτή να καταβάλει σ' αυτούς βαρύ χρηματικό τίμημα, δυσανάλογο με τις οικονομικές του δυνατότητες. Για τον λόγο αυτόν, η Δημογεροντία της νήσου εφοδίασε τον Σαλαμίνιο με έγγραφο-*απανταχούσα* για οικονομική ενίσχυση, ώστε να καταφύγει αυτός σε *ζητεία-έρανο*, δύο χρόνια μετά την ανέγερση της εκκλησίας. Αυτό, όμως, που καταφαίνεται είναι ότι οι οικονομικές αυθαιρεσίες των τούρκων πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων και η θρησκευτική καταπίεση που ασκούσαν σε βάρος των Σαλαμινίων έρχονταν σε αντίθεση με τα θρησκευτικά προνόμια που είχαν παραχωρηθεί από την Υψηλή Οθωμανική Πύλη. Γίνεται κατανοητό, λοιπόν, ότι υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ της επίσημης ελαστικότητας του σουλτάνου και της επιφυλακτικότητας της εφαρμογής των διαταγμάτων αυτών από τους κατά τόπους αξιωματούχους. Ο μεν Σουλτάνος παραχωρούσε πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματα, οι δε κατώτεροι αξιωματικοί παρεκώλυαν την εφαρμογή τους από τον φόβο εκδήλωσης διαφόρων αυτονομιστικών κινήματων ή μικροεξεγέρσεων.

Στα καθήκοντα της Δημογεροντίας υπάγονταν και οι βεβαιώσεις αγοραπωλησιών, σε μικρή όμως κλίμακα. Αντίθετα, σε περιπτώσεις *ζωοτροφίας*, δηλαδή στην ανάληψη της υποχρέωσης της φροντίδας κάποιου ηλικιωμένου κατά την περίοδο του γήρατός του από τρίτους, η παρουσία της Δημογεροντίας ήταν επίσημη και έμμεσα δήλωνε την πρόνοια και την κοινωνική αλληλεγγύη προς τα ασθενή και αδύναμα μέλη της. Οι Δημογέροντες βεβαίωναν την ανάληψη αυτήν καθώς και τις ρήτρες που απαιτούσε εκείνος που θα δεχόταν τη *ζωοτροφία* αλλά και τα ακίνητα που θα αποκόμιζε αυτός που αναλάμβανε τη φροντίδα. Μάλιστα, μία ρήτρα σχετίζεται με την εξόφληση του *κοινού χρέους*, την κάλυψη, δηλαδή, των εξόδων της κηδείας της.

Ιδιαίτερα ρυθμιστική ήταν η Δημογεροντία στην επιστροφή προίκας μετά τον θάνατο του ανδρός συζύγου. Πιο συγκεκριμένα, σε περιπτώσεις ακληρίας και παράλληλου θανάτου του ανδρός συζύγου οι δημογέροντες αναλάμβαναν να επιστρέψουν τα ακίνητα της νύφης στην ίδια, τα οποία είχαν δοθεί ως προίκα σε εκείνη από την πατρική της οικογένεια. Σε μία άλλη περίπτωση θανάτου ανδρός συζύγου, η μητέρα του δεν απαίτησε την περιουσία του, αφού είχε προηγηθεί υιοθεσία παιδιού από τον ίδιο τον γιο της. Μάλιστα, η επιθυμία της μητέρας του να αποδοθούν τα ακίνητα του γιου της στη σύζυγο του θανόντος γιου της και στο υιοθετημένο παιδί του επικυρώνεται από τους δημογέροντες της Κούλουρης. Η επιθυμία αυτή δείχνει όχι μόνο την αναγνώριση του υιοθετημένου παιδιού ως γνήσιου

μέλους της οικογένειας, αλλά και το γεγονός πως κατ' αυτόν τον τρόπο δεν θα κατακερματιστεί η πατρογραμμική περιουσία.

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα έγγραφα, που σχετίζεται με μια απόφαση της Δημογεροντίας, είναι εκείνο που αφορά στη λύση γάμου ζεύγους από τη Σαλαμίνα και τιτλοφορείται στο οπισθόφυλλό του ως *χωριστικόν ζελυστικόν*. Σύμφωνα με το κείμενο η διάλυση του γάμου έγινε *ένώπιον τοῦ ζαμπίτη καὶ τῆς γερουσίας*. Παρά τις προσπάθειες των Δημογερόντων ο γάμος διαλύθηκε. Το πλέον σημαντικό στο έγγραφο αυτό είναι ότι η κατάθεση του εγγράφου δεν γίνεται στους εμπλεκόμενους, αλλά κατατίθεται στο Αρχείο της Καγκελαρίας της Δημογεροντίας.

Η δημογεροντία της Σαλαμίνας φαίνεται ότι διαδραμάτιζε ρυθμιστικό ρόλο στις μεταξύ των Σαλαμινίων οικονομικές και κτηματικές σχέσεις. Όσον αφορά τις τελευταίες ο ρόλος της ήταν ειρηνευτικός, ενώ για τις πρώτες προσπαθούσε να κρατήσει αποστάσεις θέτοντας όρους που διασφάλιζαν και τον δανειοδότη και τον δανειολήπτη. Σε ένα, μάλιστα, έγγραφο εντύπωση προκαλεί η διορία που ορίζεται στην περίπτωση που ο δανειολήπτης επιστρέψει στη Σαλαμίνα και μπορέσει να εξοφλήσει το χρέος. Ουσιαστικά, η διορία αυτή ίσχυε και για τον δανειστή, γιατί μετά το πέρας των τριακοσίων εβδομήντα έξι ημερών θα ανήκε οριστικά και αμετάκλητα σε αυτόν η περιουσία του δανειζόμενου.

Τέλος, όλα τα έγγραφα συντάσσονταν από τον γραμματέα της *Καγκελαρίας* (=Γραμματείας) της Δημογεροντίας της νήσου Κούλουρης²⁵⁷ και υπογράφονταν από τους επιτρόπους και από εξέχοντα μέλη της τότε κοινωνίας της Σαλαμίνας. Τούτο γινόταν, για να έχει η κάθε δικαιοπραξία το απαιτούμενο κύρος και την όσο το δυνατό ευρύτερη κοινωνική και κυρίως νόμιμη αποδοχή και ισχύ.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι οι λειτουργίες και οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας καθορίζονταν από τις έννοιες του εθιμικού δίκαιου, της απόδοσης της δικαιοσύνης γενικά, της κοινωνικής αλληλεγγύης, των δικαιωμάτων, της επίλυσης προβλημάτων και της επικράτησης της ειρήνης μεταξύ των μελών της. Οι δε πολίτες της κοινότητας με το να απευθύνονται σε μια ανώτερη αρχή για την απόδοση της δικαιοσύνης δεν δείχνει μόνον ότι αναγνώριζαν αυτήν ως

²⁵⁷ Ενδεικτικά: *Παπαγιώργης καὶ γραμματικὸς τοῦ χωρίου ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ* στα έγγραφα ΠΔ29, 30, *//Μῆτρος Κουλούρης μαρτυρῶ καὶ ἔγραψα: καὶ γραμματικὸς* στο έγγραφο ΠΔ7, *//ἄργυρος τον ἱκονομον κε γραματηκος τῆς χορας ἔγραψα κε μαρτηρῶ* στα έγγραφα ΠΓ8, 9.

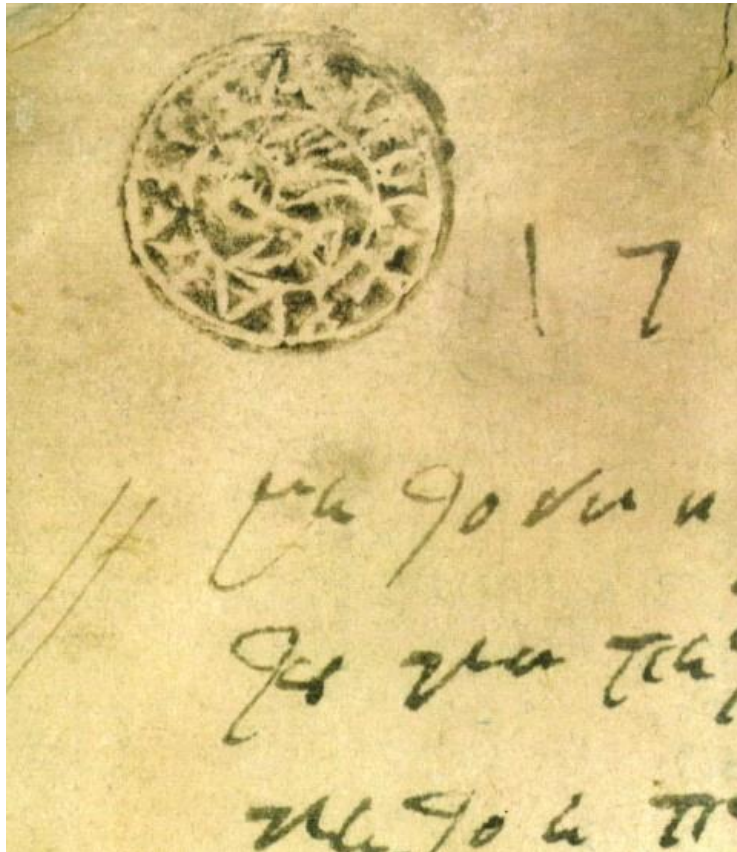
φορέα της εξισορρόπησης των σχέσεων με τους συμπολίτες τους, αλλά και ότι οι ίδιοι διαπνέονταν από δημοκρατικά ιδεώδη.

1796 + Η ΒΟΥΛΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΟΥΛΟΥΡΗ

Σφραγίδα αποτελούμενη από τρία μέρη.

Συλλογή Κυριάκου Παπαγγελή, λεπτομέρεια από έγγραφο του 1726 (ΠΓ2). Εικονίζεται η παλαιότερη έως σήμερα εντοπισμένη σε σαλαμινιακό έγγραφο σφραγίδα της Δημογεροντίας. Στο κέντρο της στρογγυλής σφραγίδας εικονίζεται πουλί και ψάρι, ενώ περιμετρικά διακρίνονται το σημείο του Σταυρού, η κατάληξη ΡΙΑ (Καγκελαρία=Γραμματεία) και η γενική πτώση ΣΑΛΑΜΙΝΑC (+ΡΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑC).

2. Στοιχεία της παραδοσιακής τεχνολογίας και όψεις της οικονομίας και της κοινωνίας της Σαλαμίνας μέσα από ένα έγγραφο ανάθεσης παρασκευής κατραμιού (1776) στη συντεχνία των κατραμιτζήδων

Την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι συντεχνίες, γνωστές και με τις προσωνομίες *εσνάφια*, *σινάφια*, *ισνάφια*, *ρουσφέτια*, *συντροφίες* και *ροφέτια*, ήταν βιοτεχνικού χαρακτήρα συνεταιριστικές οργανώσεις τεχνιτών και εμπόρων των αστικών κέντρων με σκοπό την περιφρούρηση των επαγγελματικών συμφερόντων τους έναντι τρίτων. Αν και ο θεσμός αυτός διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας για λόγους άντλησης και εισροής χρημάτων στο ταμείο της Υψηλής Πύλης²⁵⁸, δηλαδή για λόγους φορολογικούς, εντούτοις κατάφερε να αναπτύξει συνεκτικούς δεσμούς και πνεύμα αλληλεγγύης σε μια δύσκολη περίοδο για τον ελληνισμό²⁵⁹. Ουσιαστικά θα λέγαμε ότι η *διαμόρφωση του βιοτεχνικού χαρακτήρα της παραδοσιακής πόλης θεμελιώνεται στη λειτουργία της συντεχνιακής οθωμανικής οικονομίας και των οικονομικών συγκυριών*²⁶⁰

Η Αγγελική Χατζημιχάλη είχε επισημάνει ότι όλη σχεδόν η οικονομική ζωή της χώρας κατευθυνόταν από τους Έλληνες και οι συντεχνίες ευνοούνταν από την Οθωμανική Διοίκηση, μιας και ανελάμβαναν συχνά την κατασκευή δημοσίων έργων

²⁵⁸ Βλ. Νικολάι Τοντόροφ, *Η Βαλκανική Πόλη, 15^{ος} - 19^{ος} αιώνας*, μετάφραση Αβδελά Ε. - Παπαγεωργίου Γ., εκδ. Θεμέλιο, τόμ Α', Αθήνα 1986, σελ. 156, Ελένη Σπαθάρη-Μπεχλιτζή, «Συντεχνίες: Μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης των παραδοσιακών τεχνιτών – Επαγγελματική συνοχή και κοινωνική αλληλεγγύη», στο Μπαδιεριτάκη – Γουήλ Άννας και άλλων, *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι νεώτεροι χρόνοι*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, τόμ. Β', Πάτρα 2002, σελ. 93.

²⁵⁹ Ευαγγελή Αρ. Ντάτση, *Τα ισνάφια μας τα βασιλεμένα, Τα Γιάννενα των μαστόρων και των καλφάδων*, Μουσείο Μπενάκη, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2006, σελ. 155-163 και Γεώργιος Παπαγεωργίου, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20^{ού} αιώνα (αρχές 19^{ου} αι.-1912)*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σειρά Επιστημονικών Διατριβών της Φιλοσοφικής Σχολής, αριθμ. 4, σελ 17-25 και 228-232.

²⁶⁰ Βασιλική Ρόκου, «Η βιοτεχνική πόλη της παραδοσιακής κοινωνίας», στο Μανόλης Γ Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 785.

(δρόμους, γεφύρια, χαμάμ, τζαμιά, τείχη και άλλα)²⁶¹. Συντεχνίες αναπτύχθηκαν κυρίως στις πόλεις που ήταν εμπορικά και διοικητικά κέντρα καθώς και συγκοινωνιακοί κόμβοι, ενώ κάθε σινάφι στην πόλη του μονοπωλούσε το επάγγελμά του. Στην αγορά ήταν συγκεντρωμένα τα ομοειδή καταστήματα και εργαστήρια²⁶² σε συγκεκριμένο σημείο, από το οποίο ονομαζόταν συνεκδοχικά η περιοχή (π.χ. τα *Ταμπάκικα* στην πόλη των Ιωαννίνων²⁶³).

Κατά κύριο λόγο οι συντεχνίες συγκροτούνταν από άντρες²⁶⁴, αν και υπήρχαν περιπτώσεις γυναικείων *συναφιών*, όπως εκείνου των γυναικών σαπωνοποιών στα Τρίκαλα Θεσσαλίας²⁶⁵. Η δομή τους ήταν ιεραρχική, απόλυτα στατική, όπως και η λειτουργία τους, και αποτελούνταν από τρία βασικά στελέχη: τον *μάστορα*, τον *κάλφα* και το *τσιράκι*²⁶⁶. Οι *μάστορες* ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι σε μια πόλη και είχαν εργαστήριο που ήταν ταυτόχρονα και μαγαζί²⁶⁷. Σε κάθε εργαστήρι ο *μάστορας*, ως επικεφαλής, είχε τον απόλυτο έλεγχο και συντονισμό της παραγωγής καθώς και της προώθησης του προϊόντος²⁶⁸, πλήρωνε τους τεχνίτες του και ήταν ο μόνος από το εργαστήρι που αποτελούσε μέλος της αντίστοιχης συντεχνίας με δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων καθώς και στην εξάσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι²⁶⁹.

Για την προαγωγή του *κάλφα* σε *μάστορα* απαιτείτο η συγκατάθεση της γενικής συνέλευσης των *μαστόρων* καθώς και η εκπλήρωση καθορισμένων όρων. Η ανάδειξη

²⁶¹ Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, «Μορφές από τη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι συντεχνίες – Τα ισνάφια», στο [www. Myriobiblos.gr /texts/greek/ hantzimichali-syntehnies.html](http://www.Myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichali-syntehnies.html), 20.10.2014, σελ. 4.

²⁶² Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, ό.π., σελ. 3 και 5.

²⁶³ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Χ α τ ζ ή ς, «Ο Σιούλας ο ταμπάκος», διήγημα στη συλλογή *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, εκδ. Το ροδακίό, Αθήνα 1999.

²⁶⁴ Ε . Σ π α θ ά ρ η - Μ π ε γ λ ί τ η, ό.π., σελ. 100.

²⁶⁵ Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, ό.π., σελ. 3

²⁶⁶ Μ α ρ ί α Ε υ θ υ μ ί ο υ, *Οι συντεχνίες – Η κρατική οργάνωση τεχνών και επαγγελματιών, στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τόμ. 2, α.έ., Αθήνα 2003, σελ. 328.

²⁶⁷ Α γ γ ε λ ι κ ή ς Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, ό.π., σελ. 4-5.

²⁶⁸ Μ α ρ ί α Ε υ θ υ μ ί ο υ, ό.π., σελ. 329.

²⁶⁹ Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, ό.π., σελ. 7 και Ε λ έ ν η Σ π α θ ά ρ η - Μ π ε γ λ ί τ η, ό.π., σελ. 99.

του σε *μάστορα* γινόταν πανηγυρικά και σε καθορισμένη συνέλευση του *σιναφιού*²⁷⁰. Εννοείται ότι είχε προηγηθεί το αίτημά του καθώς και η συγκέντρωση του προαπαιτούμενου ποσού από μέρους του, ώστε να καταβληθεί η χρηματική *μαστοριά* στο ταμείο της συντεχνίας. Λογικό, επίσης, είναι ότι η επαγγελματική αυτή ανέλιξη οδηγούσε και στην κοινωνική του άνοδο. Ως μισθωτός εργάτης τού αναλογούσαν δύο λίρες *κατ' αποκοπή* και δυο ζευγάρια παπούτσια το χρόνο. Οι επιδέξιοι τεχνίτες, οι λεγόμενοι *μικρομάστορες*, έκαναν και άλλες συμφωνίες με το μάστορα ανάλογα με τις τεχνικές τους ικανότητες, όπως για παράδειγμα τη *διάβα*, δηλαδή μια επιπρόσθετη αμοιβή, η οποία αποδιδόταν με την ολοκλήρωση της δουλειάς²⁷¹.

Το *τσιράκι* ξεκινούσε από μικρή ηλικία την άμισθη και εμπειρική μαθητεία του στην τέχνη κοντά σε κάποιο μάστορα, ο οποίος προνοούσε και παρείχε στο μαθητευόμενο τροφή, ένδυση και στέγη. Η μαθητεία-εκμετάλλευση διαρκούσε αρκετά χρόνια και η δουλειά ήταν σκληρή. Μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα αμειβόταν με πενιχρό ημερομίσθιο, ενώ η προαγωγή του σε κάλφα εξαρτιόταν απόλυτα από το μάστορα και αρκετές φορές καθυστερούσε σκόπιμα²⁷². Τούτο συνέβαινε όχι μόνο για να αφομοιώσει το *τσιράκι* την ιδεολογία της συντεχνίας, αλλά κυρίως για την αναγκαστική, σχεδόν εκβιαστική, προσφορά της άμισθης εργασίας του με αποτέλεσμα η εκμετάλλευση αυτή να διατηρεί τη χαμηλή τιμή του προϊόντος στην αγορά.

Επικεφαλής της συντεχνίας ήταν μια δωδεκαμελής επιτροπή *μαστόρων*, η αποκαλούμενη *Δωδεκάρα*²⁷³. Η επιτροπή αυτή εκλεγόταν από τη γενική συνέλευση των μελών-*μαστόρων* τής κάθε πόλης και η θητεία της ήταν ως επί το πλείστον ενιαύσια. Η *Δωδεκάρα* εξέλεγε τον πρόεδρό της, τον πρωτομάστορα, ο οποίος με τη λήξη της θητείας του παρέδιδε τη διαχείριση και τον απολογισμό της δράσης του στη γενική συνέλευση ή στη *Δωδεκάρα*²⁷⁴. Η ανεξαρτησία, μάλιστα, της συντεχνίας στην εκλογή των διοικητικών της οργάνων και στην υπεράσπιση των συμφερόντων των μελών της ενώπιον της διοικητικής εξουσίας της Δημογεροντίας και της κεντρικής

²⁷⁰ Νικολάι Τοντόροφ, ό.π., σελ. 164.

²⁷¹ Αγγελική Χατζημιχάλη, ό.π.

²⁷² ό.π.

²⁷³ Ελένη Σπαθάρη-Μεγλιτση, ό.π., σελ. 105.

²⁷⁴ Ελένη Σπαθάρη-Μεγλιτση, *Ιστορική και Κοινωνική Λαογραφία Ανατολικής Θράκης*, εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα 1997, σελ. 190.

οθωμανικής εξουσίας προσέδιδε στο θεσμό έναν δημοκρατικό χαρακτήρα. Πάντα, όμως, μεταξύ εξουσιών και για την προάσπιση συμφερόντων, που κατά κύριο λόγο είχαν οικονομικό αντίκρισμα.

Κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τα *σινάφια* διέπονταν από άγραφους νόμους και κανονισμούς, οι οποίοι καθόριζαν τη λειτουργία τους και θεωρούνταν απαράβατοι και στόχευαν στην προστασία των μελών από τον αθέμιτο ανταγωνισμό²⁷⁵. Ως επιπρόσθετο ρόλο είχαν τη συλλογή φόρων και κυρίως τη συμμετοχή στη διαμόρφωση των τιμών του παραγόμενου προϊόντος καθορίζοντας το κόστος παραγωγής του σε κάθε φάση της επεξεργασίας του και ελέγχοντας τις πηγές εφοδιασμού των πρώτων υλών²⁷⁶. Μάλιστα, περιόριζαν την κάθετη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, ώστε να διατηρηθεί η οικονομική ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση, που στόχευε στην καταπολέμηση τυχόν πρακτικών υπονόμησης της ισότητας στην παραγωγή και στο εμπόριο και στην διατήρηση της επαγγελματικής συνέχειας²⁷⁷. Στο ίδιο προστατευτικό πνεύμα κινούνταν και τα διάφορα κατάστιχα συντεχνιών που ρητά καθόριζαν τους όρους συνεταιρισμού²⁷⁸. Τα έξοδα προαγωγής για τους γιους των μαστόρων ανέρχονταν μόνο στα πενήντα γρόσια, ενώ εκείνοι που δεν ανήκαν στις εν λόγω οικογένειες κατέβαλαν το ποσό των εκατό γροσιών²⁷⁹. Η διαφοροποίηση αυτή καταδεικνύει όχι μόνο την ύπαρξη ενός καθεστώτος οικογενειοκρατίας και νεποτισμού αλλά και εκείνης της προτίμησης που ευνοούσε τους γιους των μαστόρων και, εν τέλει, εγγράφεται στην προστατευτική λειτουργία του σιναφιού.

Το κόστος παραγωγής αποτελούσε συνάρτηση των παραδοσιακών μεθόδων επεξεργασίας που η συντεχνία όφειλε να σέβεται σύμφωνα με τα έθιμα²⁸⁰. Ο ανταγωνισμός, τον οποίο η συντεχνία ήθελε να αποτρέψει, αφορούσε την παρέκκλιση από τις συγκεκριμένες προδιαγραφές στις οποίες έπρεπε να ανταποκρίνονται τα βιοτεχνικά προϊόντα. Η συνήθης διαμαρτυρία της συντεχνίας απευθυνόταν στους

²⁷⁵ Ν ε ο κ λ ή ς Σ α ρ ρ ή ς, *Οθωμανική πραγματικότητα – Όψεις κοινωνίας και οικονομίας*, τόμ III, Πάντειο Παμπεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1997, σελ. 95.

²⁷⁶ Ν ι κ ο λ ά ι Τ ο ν τ ό ρ ο φ, ό.π., σελ. 166.

²⁷⁷ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, «Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία», στο *Ζητήματα Ιστορίας*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σελ. 3.

²⁷⁸ Μ α ρ ί α Ε υ θ υ μ ί ο υ, ό.π., σελ.332.

²⁷⁹ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, ό.π., σελ. 5.

²⁸⁰ Μ α ρ ί α Ε υ θ υ μ ί ο υ, ό.π., σελ. 332-333 και Ν . Τ ο ν τ ό ρ ο φ, ό.π., σελ. 320-321.

ανταγωνιστές που δεν σέβονταν τους κανόνες εργασίας, εγγυήτρια των οποίων ήταν η ίδια, και υπήρχαν φορές που η διαμαρτυρία αυτή προκαλούσε και τον κρατικό παρεμβατισμό της Οθωμανικής Πύλης.

Όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των αγορών, αυτή ανταποκρινόταν στις ανάγκες εφοδιασμού της συντεχνίας με πρώτες ύλες και στη διάθεση των παραγόμενων αγαθών, ενώ υπήρχαν φορές που τα σινάφια διέθεταν το προνόμιο του μονοπωλίου της πηγής εφοδιασμού με εμφανές το πνεύμα της ισοτιμίας²⁸¹. Οι συντεχνίες, επίσης, καθόριζαν, σε συνεργασία με τους εκπροσώπους της τότε κρατικής και κοινοτικής εξουσίας, τις μέγιστες τιμές στην αγορά και διατηρούσαν τις πατροπαράδοτες μεθόδους κατασκευής ή παραγωγής των προϊόντων²⁸².

Τα περισσότερα σινάφια είχαν κορβανά, δηλαδή ταμείο, όπου εκεί συγκεντρώνονταν εισοδήματα προερχόμενα από τις εισφορές των καλφάδων κατά την προαγωγή τους, από πρόστιμα, από συνεισφορές των μελών τους ή ακόμη και από τόκους δανείων²⁸³. Τα έσοδα χρησιμοποιούνταν για έργα που επιβεβαιώνουν τη συνοχή και την κοινωνική διάσταση του σιναφιού, καθώς φαίνεται πως δεν ρυθμίζονταν μόνο θέματα επαγγελματικά αλλά και κοινωνικής πρόνοιας²⁸⁴. Με τη σύνθετη αυτή οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική λειτουργία τους και με το κύρος που απέκτησαν τα ισνάφια αναδείχθηκαν σε υπολογίσιμο παράγοντα της αστικής ζωής και διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα του τόπου τους. Ήταν συνεπή, μάλιστα, στην εξόφληση των φορολογικών τους υποχρεώσεων και ως εκ τούτου δραστηριοποιούνταν στην τοπική διοίκηση και συμμετείχαν σε όλες τις διασυνδέσεις ανάμεσα στην κοινότητα και στους κρατικούς και εκκλησιαστικούς φορείς²⁸⁵.

²⁸¹ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, ό.π., και Ν. Τ ο ν τ ό ρ ο φ, ό.π.

²⁸² Α ν τ ώ ν ι ο ς Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορικών Αρχείων Ύδρας, Αρχείον της Κοινότητος Ύδρας 1778-1832*, τόμ. ΣΤ (1818-1821), Τύποις Εφημερίδος Σφαίρα, Πειραιάς 1925, στο Μπαδιεριτάκη-Γουήλ κ.ά., ό.π., Παράλληλα Κείμενα, σελ. 224.

²⁸³ Α γ γ ε λ ι κ ή Χ α τ ζ η μ ι χ ά λ η, ό.π., σελ. 8, 12.

²⁸⁴ Ε λ έ ν η Σ π α θ ά ρ η - Μ π ε γ λ ί τ η, *Ιστορική και Κοινωνική Λαογραφία Ανατολικής Θράκης*, ό.π., σελ. 191 και 333-334.

²⁸⁵ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, ό.π., σελ. 12.

Από την άλλη ήταν ολοφάνερο πως οι Οθωμανοί ενδιαφέρονταν για τη διατήρηση της παραδοσιακής ιεραρχικής δομής των συντεχνιών²⁸⁶, αφού οποιαδήποτε διατάραξη της θα απέκοπτε την εισροή εσόδων στο κρατικό τους θησαυροφυλάκιο. Αλλά και οι Κοινότητες παρενέβαιναν με ρυθμιστικές διατάξεις υπέρ των συμφερόντων μιας συντεχνίας, όπως τούτο φαίνεται από αντίστοιχα κατάστιχα²⁸⁷. Οι τελευταίες παρατηρήσεις δεν αποδεικνύουν τίποτε άλλο παρά την εξυπηρέτηση και προστασία των συμφερόντων της μίας εξουσίας προς την άλλη με απώτερο στόχο τα οικονομικά οφέλη και κυρίως την ισχυροποίηση της δύναμης της καθεμιάς πάνω σε μια κατώτερη επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα. Οι συντροφικές αυτές ενώσεις βασίστηκαν στην εργασία και ως έναν βαθμό στο κεφάλαιο. Ορισμένες προήλθαν από τις συνθήκες μιας κοινής εκμετάλλευσης ή ακόμη από το γεγονός ότι το παραγόμενο προϊόν και η κατάθεση αυτού σε φορέα των οθωμανικών θεσμών ήταν απαραίτητη προϋπόθεση απαλλαγής μέρους των ετήσιων φορολογικών οφειλών όλων των μελών μιας κοινότητας.

Η συντεχνιακή, λοιπόν, οργάνωση λειτούργησε σε ένα προκεφαλαιοκρατικό μόρφωμα οικονομίας, το οποίο ανήκε κατά βάση σε μια συντηρητική κοινωνία και η οθωμανική πραγματικότητα ήταν αυτή που το συντήρησε. Αυτός ο συντηρητισμός οδήγησε σε παρακμή το συντεχνιακό σύστημα φτάνοντας μέχρι και στην αποδόμησή του, αφού από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται πρωτογενείς μορφές καπιταλιστικής παραγωγής που αποκορυφώθηκαν με την αθρόα εισαγωγή ευρωπαϊκών προϊόντων στις αρχές του 19^{ου} αιώνα²⁸⁸. Με το να βασίζεται η λειτουργία του σιναφιού στις παραδοσιακές δομές από τη μια και με το να μην είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις της αγοράς από την άλλη, οδηγήθηκε αναγκαστικά στη διάλυση, αφού δεν προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα που υπαγόρευε ο ανερχόμενος καπιταλισμός στην ελληνική πραγματικότητα. Αναμφισβήτητο είναι, όμως, ότι γενικά οι συντεχνίες λειτούργησαν

²⁸⁶ Νεοκλής Σαρρής, ό.π., σελ. 113, Νικολάι Τοντόροφ, ό.π., σελ. 164, 318, Μ. Ευθυμίου, ό.π., σελ. 327, Ελένη Σπαθάρη-Μπεγλίτη, ό.π., σελ. 189 και Χαλίλ Ιβαλτζίκ, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία-Η Κλασική περίοδος 1300-1600*, μτφρ. Μιχάλη Κοκολάκη, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, ά.χ., σελ. 267-269.

²⁸⁷ Αντώνιος Λιγνός, *Ιστορικών Αρχείων Ύδρας, Αρχείον της Κοινότητος Ύδρας*, ό.π., σελ. 222-224.

²⁸⁸ Ιωάννης Μ. Χατζηφώτης, *Η καθημερινή ζωή των Ελλήνων στην Τουρκοκρατία*, εκδ. Δημ. Παπαδήμα, Αθήνα 2002, σελ. 126-128.

ως κύτταρο αυτοδιοίκησης, αφού ανέλαβαν την αποκλειστική διαχείριση μιας σειράς υποθέσεων που διαφορετικά θα υπάγονταν στην αρμοδιότητα της οθωμανικής ή της χριστιανικής πολιτικής ηγεσίας²⁸⁹

Σχετικά με τη Σαλαμίνα χρειάζεται να τονιστεί πως η πρώτη αλλά κάπως αόριστη επισήμανση σε συντεχνιακού τύπου αναφορά γίνεται από έναν περιηγητή του 17^{ου} αιώνα, τον Maximum Collignon, ο οποίος αναφέρει ότι *οι σαπυνοποιίες* (αναφέρεται σε εκείνες των Αθηνών) *χρησιμοποιούσαν άφθονο λάδι και στάχτη, είτε από φύκια που τους προμήθευαν οι κάτοικοι της Σαλαμίνας, είτε από σχίνα του Υμηττού και του Κιθαιρώνα*²⁹⁰. Παρόμοια αναφορά κάνει και ο κόμης Αργυρός Μπεναρδής (1659-1720), ο οποίος διασώζει ότι οι κάτοικοι της Σαλαμίνας είχαν ως δεύτερη απασχόληση την παρασκευή στάχτης που την έδιναν στους σαπουνάδες της Αθήνας²⁹¹. Λόγω της ανυπαρξίας επιπρόσθετων πληροφοριών δεν είμαστε σε θέση να μιλήσουμε για μια οργανωμένη συντεχνία σαπυνοποιίας στο νησί. Το μόνο που μπορούμε με βεβαιότητα να ισχυριστούμε είναι πως οι Σαλαμίνοι προμήθευαν κάποια αθηναϊκή συντεχνία σαπυνοποιίας με τη λεγόμενη *αλισίβα*²⁹² και οι γραπτές αυτές αναφορές σχετίζονται με την τροφοδοσία της πρώτης ύλης για την παρασκευή του προϊόντος αυτού.

Η Σαλαμίνα, εξάλλου, εξαιτίας της ακτογραμμής της, διαθέτει δεκάδες ακτών, από τις οποίες θα περισυνέλεγαν οι ντόπιοι κάτοικοι τα φύκια, αλλά και η όλη διεργασία της καύσης των φυκιών και της επεξεργασίας τους με νερό θα γινόταν στις ακτές. Από εκεί με πλοιάρια θα μεταφέρονταν στο λιμάνι του Πειραιά και μετά οδικώς στην Αθήνα, είτε από τους ίδιους, είτε από άτομα των αθηναϊκών συντεχνιών. Δεν είμαστε,

²⁸⁹ Γ ε ώ γ ι ο ς Κ ο ν τ ο γ ι ώ ρ η ς, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982, σελ. 216-219 και 494-497.

²⁹⁰ Maximus Collignon, *Le consul J. Giraud et la relation de l' Attique au XVIIe siècle 1674*, Paris 1913, σελ.392, στο Α ι κ α τ ε ρ ί ν η ς Δ η μ η τ σ ά ν τ ο υ -Κ ρ ε μ έ ζ η, *Το Καμαρόσπιτο της Αττικής, προέλευση και αντιστοιχίες μιας βασικής αρχιτεκτονικής ιδιοτυπίας*, τυπογραφείο Π. Αλεξάνδρου, Αθήνα 1986, σελ. 66.

²⁹¹ Ν ι κ ό λ α ο ς Ι . Σ α λ τ ά ρ η ς, *Η Ζωή των Αρβανιτών*, εκδόσεις Γέρου, Αρβανίτη Βιβλιογραφία, αρ. 1, σελ. 168-185.

²⁹² Η α λ ι σ ί β α ήταν καμένη στάχτη, την οποία πρώτα έριχναν σε βραστό νερό και μετά τη σούρωναν. Το ζουμί αυτό, πλούσιο σε περιεκτικότητα ποτάσας, συγκεντρωνόταν σε δοχεία και ήταν έτοιμο για χρήση και οι απολυμαντικές του ιδιότητες ήταν εξαιρετικές. Χρησιμοποιείτο σε ήδη πλυμένα ρούχα, τα οποία βρεμένα καθώς ήταν τα τοποθετούσαν σε πανέρι και τα έβρεχαν με το σταχτόνερο. Μετά από αρκετές ώρες τα έπλεναν ξανά με σαπούνι.

επίσης, σε θέση να ισχυριστούμε πως οι Σαλαμίνοι προμηθευτές ήταν και οι αποκλειστικοί τροφοδότες ή ακόμη πως ήταν μέλη της συντεχνίας των Αθηνών. Μάλλον η απασχόληση αυτή ήταν ευκαιριακή και περιστασιακή για τους ντόπιους κατοίκους του νησιού και θα συμπλήρωνε μερικώς το κατά τα άλλα πενιχρό εισόδημά τους.

Ωστόσο, η συντεχνία που ήταν οργανωμένη και η οποία άνθησε στο νησί της Σαλαμίνας ήταν αυτή των *κατραμιτζήδων*. Ασχολείτο με τη συλλογή ρητίνης (ρετσινιού) και την παραγωγή ασβέστη, κάρβουνου και κυρίως κατραμιού (πίσσης)²⁹³, καθώς και με τη συλλογή του φλοιού των πεύκων που πουλούσαν στους

²⁹³ Το κάρβουνο υπήρξε η κυριότερη πηγή θερμικής ενέργειας που χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα, κυρίως από τον 17^ο αιώνα έως και τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ού} αιώνα, όχι μόνο στα νοικοκυριά, αλλά και στα σιδηρουργεία, και κατά τον 19^ο αιώνα στα ατμόπλοια, στα τρένα και αλλού. Η ρητίνη (αλλιώς: το ρετσίνι) και τα παράγωγά της (γύρω στα εβδομήντα) χρησιμοποιούνται στις οικιακές και οικοδομικές εργασίες, καθώς και στην οινοποιία, ενώ τα τελευταία χρόνια η φυσική ρητίνη έχει αντικατασταθεί από τη χημική. Ο ασβέστης αποτέλεσε κύριο στοιχείο καθαριότητας και οικοδόμησης οικιών από την ιστορική αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Όσον αφορά στη νότια Ελλάδα υπάρχουν δημοσιεύματα για την παραγωγή του ασβέστη καθώς και αρκετά άρθρα για το επάγγελμα του ασβεστοποιού στα νεότερα χρόνια. Η τεχνική παρασκευής κάρβουνου έχει ήδη καταγραφεί εκτενέστατα από το Νίκο Λάζο σε πολυσέλιδο άρθρο, δημοσιευμένο σε συνέχειες, στο περιοδικό “Δασική Αναγέννησις” το 1930. Η “Περί ξυλανθράκων” αυτή μελέτη, όπως ονομάζεται, είναι λεπτομερέστατη και συμπληρώνεται με πολλές, σημαντικές λεπτομέρειες για όλες τις φάσεις της διαδικασίας παραγωγής κάρβουνου και μάλιστα κατά τις διάφορες μεθόδους ανθρακοποίησης (ιταλική, γερμανική, σλαβική και βαλκανική). Σε τοπικό επίπεδο έχουν δημοσιευθεί αρκετές μελέτες· σ’ αυτές είναι δυνατό να εντοπίσει κανείς τις διαφορετικές κατά τόπους τεχνικές παρασκευής κάρβουνου (βλ. περιοδικό Λαογραφία, τόμ. Β, ΙΑ, ΙΓ, ΙΗ). Σε τοπικό επίσης επίπεδο υπάρχουν δημοσιεύματα και αρκετά άρθρα που αναφέρονται στα επαγγέλματα του καρβουνοποιού και του ρητινοσυλλέκτη (βλ. Δελτίο Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμ. ΛΓ’ (33), 1982-84, του Πανταζή Κοντομίχη και του ίδιου στην Επετηρίδα Εταιρείας Λευκαδίτικων Μελετών, τόμ. Ε’, Αθήνα 1984, βλ. ακόμη, Francoiw Russo: “Εισαγωγή στην Ιστορία των Τεχνικών”, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Μετάφραση Χριστίνα Αγριαντώνη, ά.χ.). Οι πληροφορίες όμως που είναι δυνατό να αντλήσει ο ερευνητής είναι, αν όχι γενικόλογες, τουλάχιστον συνοπτικές. Η σχετικά πενιχρή βιβλιογραφία για την παραδοσιακή τεχνολογία οφείλεται στη νοοτροπία που είχε επικρατήσει μέχρι και τη δεκαετία του 1970 να καταγράφονται, να αναλύονται και να παρουσιάζονται κυρίως τα δημοτικά τραγούδια, τα έθιμα και οι παραδόσεις. Αιτία αυτού του κλίματος υπήρξε η χωρίς διέξοδο επιστροφή στις ρίζες, η νοσταλγία και ο φολκλορισμός αντί της συστηματικής έρευνας και διάσωσης των παραδοσιακών επαγγελμάτων που σταδιακά αργοπέθαιναν καθώς και ο ηθογραφικός-εθιμογραφικός ερασιτεχνισμός αντί της επιστημονικής σκέψης. Απόρροια όλων αυτών ήταν η παρατεινόμενη έλλειψη αποτελεσματικών φορέων με επαρκείς σε αριθμό ειδικούς, κριτική θεωρία και κατακυρωμένες στην πράξη μεθόδους. Εξαιρέση τα τελευταία χρόνια αποτελεί το Κέντρο Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας (Κ.Ε.Ε.Λ.) που χρησιμοποιώντας έγκυρα ερευνητικά προγράμματα καταγράφει τα επαγγέλματα αυτά και προβάλλει στο Διεθνές Διαδίκτυο τα τεκμηριωμένα αρχεία και τις συλλογές του. Στην παρούσα φάση της διατριβής θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας του κάρβουνου, του ασβέστη και του κατραμιού, όπως αυτές γίνονταν στο παρελθόν και όπως γίνονταν μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 στη νήσο Σαλαμίνα. Οι βραδείες αλλαγές στην παρασκευή αυτών των παραδοσιακών προϊόντων στάθηκαν αφορμή να διατηρηθούν απόψεις οι

αλιείς για τη βαφή των διχτυών²⁹⁴, δηλαδή με τα προϊόντα εκείνα που αφθονούσαν στα δάση της Σαλαμίνας. Οι κατραμιτζήδες, οι καρβουνιάρηδες, οι ρετσινάδες και οι ασβεστάδες ήταν μια καθαρά μετακινούμενη επαγγελματική ομάδα, οργανωμένη σε συντεχνία από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Ταξίδευαν όχι μόνο στον κυρίως ελλαδικό χώρο, αλλά έφταναν μέχρι και τη Μικρά Ασία. Εξάλλου, είχαν ήδη εξαντλήσει στο νησί το πρώτο υλικό που χρησιμοποιούσαν για το άναμμα του καμινιού τους και την

παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής τους που διαμέσου των τελευταίων αιώνων περνούσαν από πατέρα σε γιο μέσα από τη συμμετοχή στις εν λόγω εργασίες και τη βιοματική παρασκευή τους. Εξαιτίας της ύπαρξης αρβανίτικου πληθυσμού ήδη από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα (βλ. Κ. Μπίρη, Αρβανίτες, οι Δωριείς του νεότερου Ελληνισμού, Αθήνα 1960), αλλά και λόγω του γεγονότος πως ο πληθυσμός αυτός ασχολήθηκε κυρίως με την παρασκευή του κάρβουνου και τη συλλογή ρητίνης, θα καταγραφεί και το γλωσσάριο της αρβανίτικης επαγγελματικής ορολογίας που σχετίζεται με τα επαγγέλματα αυτά, όπου αυτό ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της καταγραφής. Επαγγελματικά ταξίδια γίνονταν στα δάση της Αττικοβιοιωτίας, της Εύβοιας, της Ακαρνανίας, της Φθιώτιδας και της Θεσσαλίας μέχρι και τη δεκαετία του 1970. Αναφέρεται δε πως μέχρι και τη δεκαετία του 1930 οι Σαλαμίνιοι καρβουνοποιοί και κατραμιτζήδες συναντούσαν στα δάση αυτά καρβουνιάρηδες από τη Βόρειο Ήπειρο της σημερινής Αλβανίας. Η επικοινωνία δεν ήταν μόνο φιλική μεταξύ τους εξαιτίας της ευχέρειας στην επικοινωνία μεταξύ τους λόγω γλώσσας, αλλά συνέβαινε να συνενώνονται και να συνεργάζονται τα μπουλούκια τους. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως κύρια ασχολία των Σαλαμινίων τους προηγούμενους αιώνες ήταν η κατραμοποιία, η παραγωγή ασβέστη, η ρητινοσυλλογή και η καρβουνοποιία. Σήμερα οι καρβουνοποιοί είναι ελάχιστοι, μετακινούνται με φορτηγά για να προμηθευτούν ξύλα που τα μεταφέρουν στο νησί για κόψιμο και καμίνιασμα, οι ασβεστοποιοί αγοράζουν ασβέστη από τα Λιόσια που απλώς τον σβήνουν σε εγκαταστάσεις στη Σαλαμίνα, η ρητινοσυλλογή γίνεται κατ' ιδίαν για το κρασί του σπιτιού, ενώ η παραγωγή κατραμιού έχει παντελώς εκλείψει. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της ημικατευθυνόμενης συνέντευξης: οι ερωτήσεις βασίστηκαν στο Ερωτηματολόγιο *Παραδοσιακός υλικός βίος του ελληνικού λαού* του Στέφ. Ήμελλου και της Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη. Η καταγραφή έγινε το καλοκαίρι του 2000 και συμμετείχαν γηραιοί καρβουνιάρηδες, ασβεστοποιοί και ρετσινάδες (βλ. κατάλογος πληροφορητών στο Παράρτημα).

²⁹⁴ *Πρώτα πλέναμε το μπαμπακερό δίχτυ, το βάζαμε σε ένα καρότσι και το πηγαίναμε σε μια αλάνα και το απλώναμε για να στεγνώσει καλά στον ήλιο. Αφού στέγνωσε καλά, το βάζαμε ξανά στο καρότσι και το πηγαίναμε στο μέρος που ήταν το καζάνι που είχε τη μπογιά. Το καζάνι ήταν μεγάλο και έπαιρνε γύρω στον 1,1/2 τόνο νερό. Ήταν χτιστό και με υποδοχή για ξύλα. Βάζαμε το νερό, ανάβαμε τη φωτιά κατά τις δέκα το βράδυ κι αφού έβραζε καλά, ρίχναμε γύρω στα διακόσια κιλά σπασμένο πεύκο, το πετίκι, που το αγοράζαμε από τους ρετσινάδες. Ρίχναμε ακόμη και χίλια κιλά κορμό πεύκου, χωρίς φλοιό, που του έδινε δύναμη στο δίχτυ για να μη μουσκεύει πολύ. Η μπογιά γινόταν μετά το μεσημέρι, την άλλη μέρα δηλαδή. Ρίχναμε το δίχτυ και μετά από πολλή ώρα βαφότανε, έπαιρνε χρώμα. Δίπλα στη χτιστή γούρνα είχαμε και μια άλλη που βάζαμε εκεί το βαμμένο δίχτυ να στεγνώσει. Το σκεπάζαμε καλά με τέντες για να κρατάει ζέστη και μη φύγει η βαφή. Το αφήναμε εκεί πέντε με έξι ώρες να στραγγίξει καλά. Αφού στραγγίξε, το βάζαμε στο καρότσι και το φέρναμε στην παραλία, για να το βάλουμε στο καΐκι. Η δουλειά αυτή γινόταν κάθε ένα, ενάμισο μήνα. Αν όμως είχε σαρδέλα ή γαύριο (εννοεί τις ψαριές) που είχαν λίπος τα ψάρια αυτά και διέλυαν τη μπογιά τότε το βάζαμε το δίχτυ κάθε δεκαπέντε με είκοσι μέρες. Σπύρος Κρουστάλλης του Γεωργίου, Καματεριώτης, εγγράμματος, συνταξιούχος ψαράς, πρώην ιδιοκτήτης γρι γρι και εργαζόμενος σε αυτό. Η καταγραφή έγινε στις 13.10.2013. Σχεδόν έναν χρόνο μετά απεβίωσε. Ατυχώς, δεν φωτογράφησα τις δύο χτιστές γούρνες βαφής των διχτυών που υπήρχαν μέχρι και το καλοκαίρι του 1998 στην παραλία του Καματερού και έτσι χάθηκε πια το αρχιτεκτονικό αυτό στοιχείο μιας παραδοσιακής τεχνικής.*

κατραμοποιία: το *δαδί*²⁹⁵. Κάθε Άνοιξη, μετά τις γιορτές του Πάσχα, ξεκινούσαν το ταξίδι.

Η προφορική παράδοση διασώζει περιστατικό που σχετίζεται με τη συντεχνία των κατραμιτζήδων και την κατάρα του Οσίου Λαυρεντίου: *Καθώς το μπουλούκι των κατραμιτζήδων πήγαινε στο Πέραμα, στη Φανερωμένη, για να πάει στον Γέροντα της Μικράς Ασίας, πέρασαν κι από το μοναστήρι. Ο Άγιος Λαυρέντιος που έχτιζε τότε το μοναστήρι, ζήτησε από τους κατραμιτζήδες να τον βοηθήσουν στο χτίσιμο, αλλά αυτοί αρνήθηκαν. Τότε ο Άγιος Λαυρέντιος τους καταράστηκε και είπε από δω και πέρα κανείς κουλουριώτης να μην δει χαΐρι και προκοπή. Γι' αυτό και μέχρι τώρα, κανείς από τη Σαλαμίνα δεν έχει προκόψει*²⁹⁶. Πέρα από τον αιτιολογικό χαρακτήρα της παράδοσης αυτής περί της μη προόδου των Σαλαμινίων σε οποιονδήποτε τομέα, έχουμε την πρώτη αναφορά για τη συντεχνία των κατραμιτζήδων και το ταξίδι που πραγματοποιούσε κάθε έτος στον Γέροντα για την παραγωγή πίσης-κατραμιού.

Κατά τον Νικόλαο Σαλτάρη, η ομάδα που συστηνόταν βασιζόταν στους συγγενικούς δεσμούς: κυρίως την αποτελούσαν ο πατέρας με τον πρωτότοκο γιο και ύστερα ήταν δυνατό να γίνουν μέλη στο μπουλούκι συγγενείς αλλά και φίλοι²⁹⁷. Το ταξίδι αυτό ονομαζόταν *κουρμπέτι* και τελείωνε στις αρχές Νοέμβρη. Υπήρχε μάλιστα η περίπτωση να επιστρέψουν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία (παππούς-πατέρας) την παραμονή του Δεκαπενταύγουστου και να φύγουν ξανά την επομένη της Φανερωμένης (23 Αυγούστου). Το γεγονός ότι η συντεχνία των καρβουνιάρηδων, των ασβεστάδων, των ρητινοσυλλεκτών και των κατραμιτζήδων στηριζόταν σε συγγενικούς δεσμούς ενισχύει και η παροιμιακή φράση που ακόμη ακούγεται στο

²⁹⁵ Η έκταση του νησιού σήμερα είναι 93,5 τετραγωνικά χιλιόμετρα· απ' αυτά τα 55 καλύπτονται με πεύκα (χαλέπια). Συνεπώς, κατά τον 18^ο αιώνα η κάλυψη σε δάσος ήταν σίγουρα μικρότερη λόγω της συνεχούς ξύλευσης. Προϊόντα αυτοκατανάλωσης, προερχόμενα από το δάσος, ήταν τα ξύλα για τη φωτιά, θυμάρια για προσάναμμα, βότανα και χόρτα. Η συλλογή τους ήταν καθαρά γυναικεία απασχόληση. Πρόβλημα για τη διατήρηση στις μέρες μας των δύο μεγάλων δασών -Αγίου Νικολάου Λεμονιών στο Κανάκιανι και αυτού στο Μπατσί- αποτελεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς, αφού οι ντόπιοι ιδιοκτήτες πουλούσαν, παραχωρούσαν και κληροδοτούσαν τμήματα του δάσους που εκμεταλλεύονταν. Ευτυχώς, το μεγαλύτερο μέρος του δάσους του Αγ. Νικολάου στο Κανάκιανι (Κανάκια) ανήκει σήμερα στο Δημόσιο και αποτελεί τον δεύτερο πνεύμονα του Λεκανοπεδίου Αττικής μετά τον δρυμό της Πάρνηθας.

²⁹⁶ Την προφορική αυτήν παράδοση μου τη διηγήθηκε ο Δημήτριος Ι. Πάλλας.

²⁹⁷ Ν ι κ ό λ α ο ς Ι . Σ α λ τ ά ρ η ς, *Η Ζωή των Αρβανιτών*, εκδόσεις Γέρου, Αρβανίτη Βιβλιογραφία, αρ. 1, σελ. 168-185.

νησί και σχετίζεται με μία ντόπια οικογένεια: *χαθήκανε σαν τους Καθαρούς* και λέγεται όταν μια οικογένεια ξεκληρίζεται. Η φράση αυτή συνδέεται με ένα πραγματικό περιστατικό του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα με ένα ναυάγιο πλοίου, στο οποίο επέβαιναν αρκετά μέλη της οικογένειας των Καθαρών, όταν επέστρεφαν από τη Μικρά Ασία ύστερα από το *κουρμπέτι*²⁹⁸.

Αναφέρεται, μάλιστα, πως στον Γέροντα της Μικράς Ασίας υπήρχαν αρκετοί Κουλουριώτες κατραμιτζήδες, οι οποίοι επιστρέφοντας στη Σαλαμίνα έπαιρναν εφεξής το πατριδωνυμικό παρατσούκλι *Γεροντιώτες*. Καταγράφεται, επίσης, πως στην Αλικαρνασσό (Γέροντα) της Μικράς Ασίας είχε συμπληωθεί μικρή Κουλουριώτικη συνοικία κατραμιτζήδων²⁹⁹. Εκεί σημειώθηκε και μια επαγγελματική επιτυχία της σαλαμνιακής αυτής συντεχνίας μετά το 1770, έτος καταστροφής του τουρκικού στόλου στον Τσεσμέ από τους Ρώσους. Πιο συγκεκριμένα, μετά από αυτό το γεγονός οι Τούρκοι είχαν ανάγκη μεγάλης ποσότητας κατραμιού για το *πισσάρισμα* των σχοινιών και τη στεγανοποίηση-*καλαφάτισμα* των πλοίων τους. Έτσι, κλήθηκαν οι κουλουριώτες καρβουνοποιοί να παράγουν κατράμι παραχωρώντας σε αυτούς οι Τούρκοι προνόμια φορολογικής ατέλειας. Σχετική είναι και η προφορική παράδοση, ευρύτατα διαδεδομένη στο νησί, περί της παντελούς απουσίας τούρκων στο νησί και η οποία συνδέεται στις αφηγήσεις των ηλικιωμένων με την ανδρεία των Σαλαμινίων, ενώ στην πραγματικότητα αναφέρεται στη μερική φορολογική απαλλαγή. Εξάλλου, μεγάλο μέρος της παραγωγής κατραμιού προοριζόταν ως στεγανωτική ύλη για τα πλοία του τουρκικού στόλου και παραδιδόταν αντί φόρου και με ένα συμβολικό ποσό από τους οθωμανούς. Αναφέρεται ως παροιμιώδες σε μια λακωνική επιστολή το παρακάτω τετράστιχο:

*Από εμάς τους Κουλουριώτες
εις εσένα Τζενεράλη (ή Καπουντάνη³⁰⁰)
το ρετσίνι είναι χαζίρι (=έτοιμο)
στείλε τ' άσπρα (= χρήματα) να το πάρεις.³⁰¹*

²⁹⁸ Ο.π.

²⁹⁹ Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Κουλουριώτες στη Μικρά Ασία, στον Γέροντα», εφημερίδα *Πολίτης με δικαίωμα*, άρθρο σε συνέχειες, Σαλαμίνα, Ιούν.-Ιουλ.-Αύγουστος 2007.

³⁰⁰ Οι Αμπελακιώτες στη συγκεκριμένη προφορική παράδοση χρησιμοποιούν την κλητική προσφώνηση *Καπουντάνη* (<*Καπουδάνης*<*Καπουδάν Πασάς*). Η προσφώνηση *Τζενεράλη* αναφέρεται στον αρχηγό του Βενετικού Στόλου, ενώ η δεύτερη στον Καπουδάν Πασά, τον Αρχιναύαρχο του Οθωμανικού Στόλου. Φαίνεται πως οι Σαλαμινίοι παρέδιδαν κατράμι και στον Βενετικό Στόλο.

Επιπροσθέτως, στα «Σαλαμινιακά έγγραφα» ο Δημήτριος Ι. Πάλλας δημοσιεύει κοινοτικό έγγραφο (1776) ανάθεσης από τη Δημογεροντία της Κούλουρης σε συντεχνία κατραμιτζήδων για την παρασκευή πίσσας³⁰². Η ανάθεση αυτή φαίνεται να ήταν επιτακτική για τις ανάγκες του νησιού, αφού δίνεται η εντύπωση της ημερήμωσης της Σαλαμίνας από την περιστασιακή απουσία του επαγγελματικού πληθυσμού που σχετιζόταν με την παραγωγή κατραμιού. Εξάλλου, ως καύσιμη αλλά και στεγανωτική για τα πλοία ύλη, το κατράμι εκείνη την εποχή ήταν μοναδικό. Έτσι, *την σήμερον φανερόνομεν έμεϊς οί γέροντες και προεστοί μικροί και μεγάλοι τής νήσου Κούλουρης, πώς με βουλὴν και θελήσεώς σμας και με καλήν μας προ<αίρ>εσιν άνεφανίστηκεν πώς να έφυγε ὅλος ὁ κόσμος και έπήγανε εις τὰ άμέρη τής Άνατολῆς και έμεϊς να μην έχομεν τό κάτι να κάμομε τὸ κατράμι τὸ μπεγλίτικο, έβγηκε ὁ Άγγελῆς Βιλιώτης με τὴν συντροφίαν του, ὅσους και άνθρώπους έχει, και τὸ εὔρει εὔλογο να κάμει χίλια πεντακόσια καντάρια κατράμι, ἤτοι λέγομεν 1500 καντάρια κατράμι, και να έχει να λαμβάνει από τὸν κόσμο ειςέ κάθη καντάρι από έβδομήντα πέντε παράδες τὸ κάθη καντάρι· και ὅ,τι χάργκια τοῦ έρθει, χάργκια από τουλούμια από νάβους, να μην έχει ὁ κόσμος να κάμει μόνον, να εἶναι ὅλα τὰ χάργκια τὰ έδικά τονε και να μην έχει ὁ κόσμος να κάμει. Και δια σιγουριτὰ έγράμαμεν τὸ παρὸν δια χειρός μας και έδόθη εις χεῖρας στους και με τὴν βούλα τής χώρας σμας*³⁰³.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το έγγραφο η Δημογεροντία της Σαλαμίνας ανέθεσε στον Αμπελακιώτη Άγγελο Βιλιώτη και τη *συντροφίαν του* να προμηθεύσει με *μπεγλίτικο* κατράμι τον Μπέ(γ)η, δηλαδή τον Καπουδάν Πασά, αρχιναύαρχο του οθωμανικού στόλου. Τα έξοδα της *συντροφίας* ανέλαβαν όλοι οι κάτοικοι να τα μοιραστούν ισόποσα ο καθένας, *από έβδομήντα πέντε παράδες τὸ κάθη καντάρι*, ενώ ο Άγγελος Βιλιώτης να έχει να βγάλει κέρδος από τα *χάργκια* (σκεύη μεταφοράς του κατραμιού, μάλλον χάλκινα). Φαίνεται, λοιπόν, από το κείμενο αυτό πως η Κοινότητα της Σαλαμίνας είχε ως υποχρέωση την καταβολή συγκεκριμένης ποσότητας κατραμιού στον οθωμανικό στόλο. Η περίσταση, όμως, και η επιτακτική ανάγκη ήταν τέτοιες

³⁰¹ Νί κ ο ς Σ α λ τ ά ρ η ς, ό.π.

³⁰² Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδοτική φροντίδα: Όλγα Γκράτζιου, Χρήστος Λούκος, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του περιοδικού Μνήμων, αρ. 11, Αθήνα 1996, σελ. 29-30 και Νί κ ο ς Ι . Σ α λ τ ά ρ η ς, ό.π., σελ. 171-172.

³⁰³ ΠΔ4

που επέβαλαν στη λήψη της απόφασης από τη μεριά της Κοινότητας να συνυπολογιστεί και το όφελος όλου του νησιωτικού σαλαμινιακού πληθυσμού.

Ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες της συντεχνίας προς το κοινόν όφελος η Δημογεροντία της Σαλαμίνας φαίνεται πως είχε οικοδομήσει μικρή εγκατάσταση σε παραθαλάσσια περιοχή, έναντι του οικισμού της Κούλουρης και εντός του μυχού της³⁰⁴. Η εν λόγω περιοχή έως σήμερα καλείται *Κατάστημα* και υποδηλώνει έμμεσα την ύπαρξη αυτής της εγκατάστασης. Ερείπια που μέχρι τη δεκαετία του 1980 σώζονταν στην ακτή επιβεβαιώνουν τη δραστηριότητα αυτής της μικρής βιοτεχνικής μονάδας. Η θέση της, εξάλλου, υποβοηθούσε τη φόρτωση κατραμιού, ασβέστη, ρετσίνοιου και κάρβουνου σε πλοία και τη μεταφορά τους στα πλησιέστερα λιμάνια προς πώληση.

Από μια άλλη γραπτή πηγή πληροφορούμαστε ότι οι Σαλαμίνοι αναμείγνυαν το ρετσίνο από τα πεύκα στον μούστο, φτιάχνοντας έτσι το καλούμενο μέχρι σήμερα είδος κρασιού, τη *ρετσίνα*. Η πληροφορία αυτή διασώζεται στο προσωπικό ημερολόγιο του αρχαιολόγου Ερρίκου Σλήμαν, το οποίο φυλάσσεται στο Αρχείο της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Τον Ιούλιο του 1868, ταξίδευε με ένα ατμόπλοιο που διερχόταν από το θαλάσσιο στενό της Μεγαρίδας· ατενίζοντας τη Σαλαμίνα και τα Μέγαρα γράφει: *Επεράσαμεν την Μεγαρίδα και την Σαλαμίνα ήτις είναι πολύ πετρώδης και έχει μόλις 600 κατοίκους. Το άσπρον κρασσίον είναι πολύ πικρόν διότι ρίπτουν εις αυτό χυμόν ρητινοδένδρου.*

Πληροφορίες για τους Κουλουριώτες καρβουνιάρηδες αντλούμε κι από ξένους περιηγητές. Αρκετά στοιχεία δίνει ο συνοδοιπόρος του λόρδου Βύρωνα, John Hobhouse, σε κείμενό του στο οποίο κατέγραψε τις εντυπώσεις του από το ταξίδι του κατά τα έτη 1809-1810· σχετικά γράφει: *Οι κάτοικοι της Κούλουρης πλήρωναν στην Πύλη φόρο σε είδος: 4.000 οκάδες κατράμι για τα ναυπηγεία του “Τοπχανέ”. Και επειδή δεν επαρκούσε η παραγωγή του νησιού ταξίδευαν σε άλλες περιοχές, ακόμα και στη Μικρά Ασία. Κοντά στη Σμύρνη... Εκεί στρατοπέδευαν μέσα στα δάση ομάδες από 300-400 Κουλουριώτες, συγκέντρωναν ρετσίνο και παρήγαγαν κατράμι που*

³⁰⁴ Κάτι ανάλογο συνέβη στην βενετοκρατούμενη Τήνο, βλ. Α ν α σ τ α σ ί α Π α π α δ ί α - Λ ά λ α , «Κοινωνική μέριμνα και πολιτική στη βενετοκρατούμενη Τήνο. Ο θεσμός των δημόσιων σιταποθηκών (β' μισό 16ου - α' μισό 17ου αι.)», *Ministerium Historiae. Τιμή στον π. Μάρκο Φώσκολο*, στο Κώστας Α. Δανούσης – Κώστας Γ. Τσικνάκης (επιμέλεια), Δήμος Τήνου, Τήνος 2017, σελ. 455-473.

χρειαζόντουσαν να καλύψουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Άλλη σχετική πληροφορία παρέχει και πάλι ο κόμης Αργυρός Βερναρδής, ο οποίος καταγράφει πως οι ασχολίες των κατοίκων (ήταν) πρώτα-πρώτα κατράμι³⁰⁵.

Το ταξίδι, λοιπόν, το καλούμενο *κουρμπέτι*, διαρκούσε μέρες και ήταν αρκετά κοπιαστικό. Στα μουλάρια μεταφέρονταν όλα τα απαραίτητα εργαλεία, μαγειρικά σκεύη καθώς και βαρύς ρουχισμός, μιας και στο δάσος επικρατούσαν χαμηλές θερμοκρασίες. Μόλις έφταναν στον τόπο έστηναν το *κονάκι*· αυτό ήταν ένα πρόχειρο παράπηγμα με στέγη σκεπασμένη με χώμα ή *καρβουνίστρα* (=καμένο χώμα) για προστασία από τη βροχή. Το κονάκι αυτό λεγόταν *ντάμι με μπότε* (αρβ. *μπότε*=χώμα). Έξω από την καλύβα έφτιαχναν έναν φούρνο. Κυρίως έτρωγαν όσπρια, χόρτα του βουνού και ψωμί που το έφτιαχναν οι ίδιοι ή το προμηθεύονταν από τον πλησιέστερο οικισμό.

Η επιλογή της θέσης του αλωνιού για το *καμίνιασμα* είχε μεγάλη σημασία, γιατί από αυτήν εξαρτιόταν η απόδοση της παραγωγής. Διάλεγαν, λοιπόν, ένα μέρος απάνεμο και κοντά σε νερό (πηγή ή χείμαρρο). Η επιφάνεια του αλωνιού ήταν κυκλική και επίπεδη. Φρόντιζαν να είναι καθαρή από πέτρες, γιατί σε αντίθετη περίπτωση θα εμποδιζόταν η ομοιόμορφη ανθρακοποίηση. Ύστερα έστρωναν χώμα και το πατούσαν καλά, για να μην υπάρχουν κενά και εισερχόταν έτσι ο αέρας στο καμίνι. Γύρω από το αλώνι άνοιγαν ένα αυλάκι για να μην μπαίνουν τα νερά της βροχής στο καμίνι. Η παραγωγή του αλωνιού σε οκάδες γινόταν μ' έναν πρακτικό τρόπο. Μετρούσαν το εμβαδόν του αλωνιού με τα βήματά τους από ανατολικά προς δυτικά και από βόρεια προς νότια σχηματίζοντας σταυρό. Για παράδειγμα, αν τα βήματα ήταν 6 Α-Δ και 6 Β-Ν, τότε το καμίνι θα έδινε 1000 – 1200 οκάδες κάρβουνου. Καμίνι ονόμαζαν τον προς καύση σχηματισμό ξύλων. Η κατασκευή άρχιζε από το κέντρο του αλωνιού με την διαμόρφωση της καπνοδόχου (αρβ. *γκρίκε*). Έπαιρναν ξύλα και τα τοποθετούσαν ανά δύο, παράλληλα και αντίστροφα. Άλλος τρόπος κατασκευής της καπνοδόχου ήταν ο ακόλουθος: στην αρχή έβαζαν δύο χλωρά μεγάλα ξύλα ως στηρίγματα και γύρω απ' αυτά άρχιζαν να χτίζουν με ξερά ξύλα – διαμέτρου μέχρι 15 εκατοστά – τον λοφίσκο που θα σχηματιστεί το καμίνι. Στη βάση άφηναν μια τρύπα, την “πόρτα” (αρβ. *ντέρα*), με τη βοήθεια ενός μεγάλου ξύλου που το έλεγαν *μανέλα*. Αυτό σταδιακά το τραβούσαν προς τα έξω όσο ανέβαινε το χτίσιμο

³⁰⁵ Ν ι κ ό λ α ο ς Σ α λ τ ά ρ η ς, ό.π.

του καμινιού. Αφού τέλειωναν το χτίσιμο, σκέπαζαν το καμίνι με άχυρα, κλαριά πεύκων, ξερά φυλλώματα (=σοπάτη) και *καρβουνίστρα* (=καμένο από προηγούμενες καύσεις χώμα). Παραδίπλα άναβαν μια φωτιά για να ετοιμάσουν το προσάναμμα (αρβ. *τσάρμε*). Έριχναν από την καπνοδόχο ξύλο δαδί που το άναβαν· ύστερα έριχναν κάρβουνα. Όταν ο καπνός γινόταν άσπρος, τότε σιγουρεύονταν πως το καμίνι έπιασε φωτιά. Άφηναν ανοιχτή την καπνοδόχο για 8-10 ώρες και μετά την σκέπαζαν μ' ένα *παφίλι*. Το διάστημα αυτό των ωρών είχε στόχο να ανάψουν τα *λιανά* ξύλα της κορυφής (αρβ. *κατσούλα*). Την επόμενη μέρα έβαζαν μια σκάλα στην επιφάνεια του καμινιού και έφταναν κοντά στην κορυφή. Πατούσαν με το πόδι τους και καταλάβαιναν ότι τα ξύλα της κορυφής είχαν ήδη γίνει κάρβουνο. Τότε άνοιγαν χαμηλά απ' την κορυφή δύο τρύπες, διαμετρικά αντίθετες, σε απόσταση μισού μέτρου απ' την καπνοδόχο. Αφού περνούσε μια μέρα, έκλειναν τις τρύπες και άνοιγαν λίγο πιο κάτω και όσο απομακρύνονταν προς τη βάση άνοιγαν περισσότερες τρύπες για να δυναμώσουν το άναμμα των ξύλων. Η διάρκεια της καύσης διαρκούσε οκτώ μερόνυχτα. Όσο καιγόταν το καμίνι, έπρεπε να το προσέχουν, γιατί αν *άνοιγε* έπρεπε να κλείσουν τα *ρήγματα* με ξύλα, τις λεγόμενες *κοντόκες*. Διαφορετικά κινδύνευε να αρπάξει φωτιά όλο το καμίνι και να καταστραφεί. Με τη σταδιακή καύση το καμίνι χαμήλωνε· αυτό βέβαια εξαρτιόταν και από το είδος των προς καρβουνοποίηση ξύλων. Το καρβουνοκάμινο στα αρβανίτικα ονομαζόταν γούβα του κάρβουνου= αρβ. *γκρόπα ι θιγκίλ*.

Άλλος τρόπος παρασκευής του καρβουνοκάμινου ήταν ο ακόλουθος: μετά το κυκλικό *νάνιασμα* των ξύλων, τα σκέπαζαν με άχυρο και μετά με χώμα. Το πατούσαν και το κατάβρεχαν για να κατακάτσει το χώμα. Από την καπνοδόχο έριχναν στη βάση της, τη λεγόμενη *καρδιά*, άχυρα και ξύλο δαδί. Με αυτόν τον τρόπο το καμίνι καιγόταν από κάτω προς τα πάνω και όχι από πάνω προς τα κάτω, όπως ο προηγούμενος τρόπος παρασκευής. Να σημειωθεί ότι ο δεύτερος τρόπος καρβουνοποίησης ήταν αρκετά χρονοβόρος, αφού χρειαζόταν ένα εικοσαήμερο περίπου για να γίνει το κάρβουνο.

Όταν καίγονταν όλα τα ξύλα, τότε τα ξεσκέπαζαν. Τραβούσαν το κάρβουνο σε τρεις δόσεις, από το εξωτερικό προς το κέντρο του καμινιού. Μόλις έβγαινε κάθε δόση την έσβηναν με νερό. Βέβαια το νερό που ριχνόταν απέβαινε εις βάρος της ποιότητας, αλλά το φυσικό κρύωμα ήταν χρονοβόρο. Για 1000-1200 οκάδες κάρβουνου απαιτούνταν 1000 περίπου οκάδες νερό. Έπειτα ακολουθούσε το

σάκιασμα σε τσουβάλια μονόριγα (70 οκάδων) ή τρίριγα (55 οκάδων). Τα τσουβάλια μεταφέρονταν ανά δύο με τα μουλάρια στον τόπο συγκέντρωσης³⁰⁶.

Όσον αφορά την περίοδο της ρητινοσυλλογής εκείνη οριζόταν από τα μέσα περίπου Απριλίου και αποπερατώνονταν στα τέλη Οκτωβρίου, εποχή που ήταν ικανοποιητική η έκκριση ρετσινιού από τα πεύκα. Αρχικά κόβονταν τα χαμηλά κλαριά των δέντρων και καθαριζόταν ο γύρω τόπος των πεύκων που θα ρητινευόταν. Ύστερα ακολουθούσε το πελέκημα των πεύκων· ο ρετσινιάς πελεκούσε το πεύκο κάθετα με ένα σκεπάρνι σε μήκος 1,20 εκατοστά του μέτρου και στη βάση της κοπής σφήνωνε ένα μεταλλικό κύπελλο, όπου εκεί έσταζε το *δάκρυ* του ρετσινιού. Το *χτύπημα* επαναλαμβανόταν κάθε 15-20 ημέρες και κανείς άλλος δεν μπορούσε να *χτυπήσει* το ίδιο πεύκο. Έτσι απομακρυνόταν το ενδεχόμενο να ξεραθεί το πεύκο. Η συλλογή του ρετσινιού ακολουθούσε το ρυθμό του πελεκήματος. Ο ρετσινιάς αφαιρούσε τη συγκεντρωμένη ποσότητα από το μεταλλικό κύπελλο μ' ένα κουτάλι και το έβαζε σε ένα δοχείο. Αυτό ονομαζόταν *καρόκι*· ουσιαστικά η λέξη *καρόκι* ήταν και μονάδα μέτρησης χωρητικότητας και αντιστοιχούσε σε 15-17 οκάδες, όσες δηλαδή γέμιζαν ένα δοχείο (τενεκέ). Έπειτα το ρετσίφι μαζευόταν σε ειδικούς χώρους ρητινοσυλλογής, τα *σπιθάρια*. Αυτά ήταν λάκκοι χτιστοί, όπου εκεί έριχναν το προϊόν μέχρι να το βάλουν στα τουλούμια. Οι διαστάσεις των σπιθαριών ήταν ποικίλες. Να σημειωθεί πως κατά τη διάρκεια του καθαρίσματος του γύρω χώρου από τα ξερόκλαδα και κατά τη ρητινοσυλλογή βοηθούσαν τα παιδιά των ρετσινιάδων, τα οποία ουσιαστικά μαθήτευαν στην τέχνη.

³⁰⁶ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Λ ο υ κ ό π ο υ λ ο ς, *Τα γεωργικά της Ρούμελης*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983, σελ. 47-48, 68-69 και Α ν δ ρ ο μ ά χ η Ο ι κ ο ν ό μ ο υ, «Η παραγωγή του κάρβουνου στα Βίλια της Αττικής», περιοδικό *Εθνογραφικά*, Τόμος 6, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αφιέρωμα στην Τεχνολογία, Ναύπλιο 1989, σελ. 88. και ό.π. Για τη μέθοδο της γουβιαστής και τις συμφωνίες των καρβουνιάρηδων βλ. Α ν δ ρ ο μ ά χ η Ο ι κ ο ν ό μ ο υ, ό.π. Είδη δένδρων προς καρβουνοποίηση από τους Σαλαμίνιους ήταν το *πουρνάρι*, το *φιλίκι*, η *κουμαριά*, ο *σκίνος*, η *ελιά*, η *αγριελιά*, το *πέυκο* και η *καμάλα* (=το καμένο δάσος που έπειτα ξυλευόταν και μέρος του γινόταν κάρβουνο). Εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι σαλαμίνιοι καρβουνοποιοί ήταν η *αξίνα* (*γκασμάς* ή *πικούνι*), το *ξινιάρι* (αρβ. *σάτι*: μισό τσεκούρι, μισό *τσαπί* στενό), η *κοσόρα*, το *τσεκούρι* (αρβ. *σπάτε*), ο *γκράβαλος* ή *τσουγκράνα* (αρβ. *κρεχέρα*), η *ντράζεζα* (ατυχώς δεν σημείωσα τι είδους εργαλείο ήταν), το *φτυάρι* (αρβ. *λιοπάτε*) και το *πριόνι*. Μέχρι το 2000 μόνο πέντε με έξι οικογένειες ασχολούνταν με την παραγωγή κάρβουνου. Κυρίως προμηθεύονταν ξυλεία, η οποία καρβουνοποιόταν σε ειδικές εγκαταστάσεις ενός πρώην λατομείου που είχε παραχωρηθεί από τον Δήμο Σαλαμίνας (στη θέση *Γούβα του Μπατσι*).

Ο τρόπος πελεκήσεως που παρουσιάστηκε παραπάνω ονομαζόταν στη Σαλαμίνα *Αγκιστριώτικος* γιατί γινόταν κατά κύριο λόγο από Αγκιστριώτες ρετσινάδες. Ένας άλλος τρόπος ήταν ο *Μαντραναίικος* και γινόταν από Μαντραναίους ρητινοσυλλέκτες. Αυτοί ακολουθούσαν άλλον τρόπο πελεκήσεως, την οριζόντια δηλαδή και όχι την κάθετη αποφλοίωση του πεύκου. Ο φλοιός που αφαιρείτο είχε πάχος 8 εκατοστά της περιμέτρου του πεύκου και εκτεινόταν και αυτός κάθετα σε μήκος 1,20 περίπου εκατοστά του μέτρου. Η διαφορά λοιπόν των δύο τρόπων έγκειτο στο πάχος της *κοψιάς*³⁰⁷.

Η παρασκευή του κατραμιού ήταν απλούστατη: χρειαζόταν μια εγκατάσταση όμοια με αυτήν του πατητηριού. Χρησιμοποιούνταν ρετσινόπευκα (*χαλέπια*), τα οποία καίγονταν στον κυρίως χώρο της εγκατάστασης, αφού πρώτα τα σκέπαζαν με χώμα, ώστε να επιτευχθεί μια μέτρια καύση. Με την καύση προκαλούσαν την έκκριση ρετσινιού που διαμέσου της ροής συγκεντρωνόταν σε υγρή μορφή σε μια πέτρινη δεξαμενή. Αυτό το προϊόν ονομαζόταν *κατράμι* και ήταν έτοιμο για χρήση - κυρίως τη στεγανοποίηση των *βρεχάμενων* μερών των πλοίων³⁰⁸. Ένας άλλος τρόπος παρασκευής κατραμιού, ποιοτικότερος από τον προηγούμενο, ήταν αυτός που ομοιάζει με εκείνον του τσίπουρου.

³⁰⁷ Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα στη Σαλαμίνα το ρετσίνι μεταφερόταν μέσα σε τουλούμια με τα ζώα στον πλησιέστερο μόλο, όπου εκεί ο έμπορος διέθετε πλοιάριο για τη μεταφορά των ρετσινιών στις κοντινές βιομηχανίες της περιοχής. Η πληρωμή των ρητινοσυλλεκτών γινόταν σε ένα περίπου δεκαήμερο. Για τα εργοστάσια επεξεργασίας ρητίνης στην Ελευσίνα και τα Μέγαρα βλ. Ανδρομάχη Οικονόμου, «Παραγωγή και εμπορία της ρητίνης στα Βίλια της Αττικής», περιοδικό *Εθνολογία*, τόμ. 2/1993, σελ. 13 και 14, σημ. 17. Επισημάνσεις σπιθαριών στα δάση της Σαλαμίνας: ένα στην Περδίκια Ναυστάθμου, δύο στο Λαμπρανό, πάνω και κάτω σπιθάρι της Μάλιζας, πέντε στο Γκίνανι, τέσσερα στα πεύκα του Μαρουδιού και ένα στο καμίνι του Αγίου Νικολάου στα Λεμόνια. Επίσης, το τοπωνυμικό Σπιθάρι στα Σελήνια (περιοχή Πανόραμα Σεληνίων) υποδηλώνει τη διαδικασία συγκέντρωσης ρετσινιού. Από τη ρητίνη παράγονται εβδομήντα υποπροϊόντα, όπως χρώματα, νέφτι, βερνίκια, συνθετικό καουτσούκ, κόλλες, τυπογραφικό μελάνι, κολοφώνιο, αποτριχωτικό κερί, στεγανωτικά υλικά και άλλα. Σήμερα η συλλογή ρετσινιού γίνεται μόνο για προσωπικές ανάγκες, κυρίως για την παραγωγή του κρασιού της ρετσίνας. Εξάλλου, από το 1980 και μετά είχε αρχίσει η επικράτηση των παράγωγων προϊόντων της συνθετικής ρητίνης.

³⁰⁸ Οι σαλαμίνοι ψαράδες, όταν δεν διέθεταν κατράμι για να στεγανοποιήσουν τα ίσαλα των πλοιαρίων τους, χρησιμοποιούσαν λίπος ή ασβέστη.

Ένα άλλο προϊόν με το οποίο ασχολιόταν η σαλαμινιακή συντεχνία των καταραμιτζήδων ήταν ο ασβέστης³⁰⁹. Να σημειωθεί, μάλιστα, ότι ο παραδοσιακός τύπος ασβεστοκάμινου αντιπροσωπεύεται στη Σαλαμίνα με πολλά παραδείγματα, κυρίως στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, που κατασκευάστηκαν κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκαν για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Λέγοντας παραδοσιακό ασβεστοκάμινο εννοούμε έναν κυκλικό χώρο που θυμίζει πηγάδι. Βρισκόταν κοντά σε πετρώδη εδάφη και θαμνώδεις τόπους. Η κατά καιρούς περιστασιακή έλλειψη του ενός ή του άλλου υλικού (δηλαδή πετρών ή θάμνων) ανάγκαζε τους ασβεστάδες να κατασκευάζουν αλλού τα καμίνια τους και να μετακινούνται από τόπο σε τόπο μέσα στο νησί της Σαλαμίνας.

Ο χώρος του καμινιού ονομαζόταν *τσομπέτι* και αποτελείτο ουσιαστικά από δύο μέρη: το καμίνι και το αλώνι του καμινιού, όπου συγκεντρώνονταν κλαδιά, ξυλαυτοί (ασπάλαθοι, αρβ. *σφάκε*), θυμάρια για προσάναμμα (αρβ. *θυμάρεα ε κάλιτ κουάλτερε*), πέτρες και κάρβουνα. Το έδαφος που επιλεγόταν ήταν επικλινές. Ο ασβεστοποιός έσκαβε έναν λάκκο, με ακτίνα δύο έως και τεσσάρων μέτρων περίπου. Ο λάκκος αυτός ονομαζόταν *γούβα* ή *λάκκα* (αρβ. *γκρόπα ι καμίνιε*). Το βάθος του καμινιού έφτανε τα δύομιση με τέσσερα μέτρα. Ύστερα ο ασβεστάς άρχιζε να κτίζει τα τοιχώματα του λάκκου με ξερολιθιά ή χρησιμοποιούσε κονίαμα λάσπης για να είναι πιο στερεά η κατασκευή. Το πάχος του τοιχώματος ήταν περίπου 80 έως 130 εκατοστά. Στην πρόσοψη του καμινιού υπήρχε μια αρκετά ευρύχωρη είσοδος, ανοικτή προς τα επάνω. Το ύψος της ήταν τουλάχιστον δύο περίπου μέτρα και το άνοιγμα γύρω στο ενάμιση μέτρο (η είσοδος ονομαζόταν *πόρτα* του καμινιού, αρβ. *ντέρα ι καμίνιε*). Αρκετές φορές το κτίσιμο του καμινιού δεν το έκανε ο ίδιος ο ασβεστάς, αλλά καλούσε οικοδόμο. Στη βάση του καμινιού κτιζόταν ένα εγκάρσιο, μικρό και χαμηλό τοίχιο, επάνω στο οποίο στερεώνονταν σιδερένιες βέργες. Έτσι, διαμορφωνόταν μια σχάρα που εξυπηρετούσε έναν πρακτικό σκοπό: οι στάχτες έπεφταν αργά κάτω και δεν έμεναν μέσα στα επάλληλα στρώματα κάρβουνου και ασβέστη.

Ο ασβεστοποιός έβαζε μέσα στο καμίνι και πάνω στις σχάρες μια στρώση από κάρβουνα και μια στρώση από πέτρες. Αυτό συνεχιζόταν μέχρι την κορυφή του καμινιού. Οι πέτρες συλλέγονταν από τον γύρω τόπο και μεταφέρονταν στο αλώνι

³⁰⁹ Βλ. άρθρα στο περιοδικό *Λαογραφία*, τόμ. Β, ΙΑ, ΙΓ, ΙΗ, ακόμη στο Δελτίο Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμ. ΛΓ.

του καμινιού με ζεμπίλια, τα οποία κουβαλούσαν μουλάρια ή γαϊδούρια. Το *χτίσιμο* του καμινιού γινόταν έτσι, ώστε ο αέρας και η φωτιά να περνούν μέσα από τα κενά για να *ψηθούν* όλες οι πέτρες. Προτιμητέα ήταν κυρίως η άσπρη (ασβεστολιθική) πέτρα (αρθ. *γκουρ ι μπάρδε*), γιατί οι σκουρόχρωμες πέτρες ή αυτές που είχαν προσμίξεις χρώματος, έδιναν ασβέστη με μουντό χρώμα.

Τα κάρβουνα και οι πέτρες μεταφέρονταν στην πίσω πλευρά του καμινιού, στο υψηλότερο, δηλαδή, σημείο του επικλινούς τμήματος της πλαγιάς και από εκεί ρίχονταν με τα καρότσια ευκολότερα μέσα στον πυθμένα του καμινιού. Ύστερα ο ασβεστάς έμπαινε από την πόρτα του καμινιού και έπαιρνε με το φτυάρι (αρθ. *λιοπάτε*) τα κάρβουνα και έβαζε μια στρώση κάρβουνου και μια στρώση πέτρας. Οι πέτρες είχαν ήδη σπαστεί από πριν, ώστε να ζυγίζουν περίπου ένα κιλό. Το μέγεθος αυτό της πέτρας βοηθούσε πολύ στο καλό της ψήσιμο. Οι επάλληλες στρώσεις κάρβουνου-ασβέστη έφταναν μέχρι την κορυφή του καμινιού. Η τελευταία στρώση ήταν από καρβουνόσκονη κοσκινισμένη μαζί με χώμα. Η στρώση αυτή της καρβουνόσκονης (*τσένερα*) δημιουργούσε μια *κουκούλα*, που ονομαζόταν *κατσούλα* του καμινιού και κρατούσε τη θερμότητα μέσα στο καμίνι.

Στο αλώνι του καμινιού είχαν ήδη μαζευτεί από τον περιβάλλοντα χώρο ξερόκλαδα, θυμάρια, φέντιλιες (είδος θάμνου). Αυτά ρίχονταν με μια ξύλινη διχάλα στο καμίνι μέσα και γύρω. Ο ασβεστάς άναβε φωτιά και σιγουρευόταν ότι η πρώτη στρώση του κάρβουνου πήρε φωτιά. Ύστερα από αυτό, δεν επισκεπτόταν το καμίνι του και το άφηνε για δώδεκα με δεκαπέντε περίπου μέρες να καίει. Η φωτιά αργά και σταδιακά όλο αυτό το διάστημα ανέβαινε στα ψηλότερα στρώματα, μέχρις ότου έκαίγε την πέτρα και της τελευταίας στρώσης (αρθ. *ντάνας*). Μεγαλύτερος εχθρός του ασβεστά ήταν η βροχή που κατέστρεφε το *καμίνιασμα*.

Η ογκομέτρηση γινόταν με έναν πολύ πρακτικό τρόπο: κρατούσαν στη μνήμη τους πόσο απέδιδε το καμίνι τους όταν έβγαζαν την πέτρα. Αν δηλαδή ένα καμίνι έδινε 150 καντάρια ασβεστόπετρα, τότε και στα μελλοντικά *καμινιάσματα* η ποσότητα παραγωγής θα ήταν η ίδια, αρκεί βέβαια να έβαζαν την ίδια περίπου ποσότητα πέτρας.

Όταν το καμίνι έσβηνε, το άφηναν να κρυώσει για δύο περίπου μέρες και στη συνέχεια έβγαζαν με τον γκράβαλο τις ασβεστόπετρες. Αφού τις καθάριζαν από τη

μαυρίλα του κάρβουνου, τις έβαζαν σε ζεμπίλια ή ταγάρια (αρβ. *τράστε*)³¹⁰. Οι χτιστάδες και οι νοικοκυρές προμηθεύονταν την ασβεστόπετρα σε σακί. Ανάλογα με την ποσότητα που ήθελαν, έσβηναν τον ασβέστη σε έναν τενεκέ ή σε ένα βαρέλι ρίχνοντας νερό. Η ασβεστόπετρα άρχιζε να κοχλάζει και χρειαζόταν ανακάτεμα με ένα ξύλο. Όταν ο κοχλασμός σταματούσε, τότε ο ασβέστης είχε ρευστοποιηθεί και ήταν έτοιμος για άσπρισμα ή κτίσιμο.

Η συντεχνία ασχολιόταν και με την παρασκευή σαπουνιού. Δεν είναι καθόλου άσχετη η αναφορά που έγινε στην αρχή της ενότητας αυτής πως η πρώτη επισήμανση σε συντεχνιακού τύπου καταγραφή στη Σαλαμίνα γίνεται από τον περιηγητή του 17^{ου} αιώνα, Maximum Collignon, ο οποίος ανέφερε ότι *οι σαπουνοποιές (των Αθηνών) χρησιμοποιούσαν άφθονο λάδι και στάχτη, είτε από φύκια που τους προμήθευαν οι κάτοικοι της Σαλαμίνας, είτε από σχίνα του Υμηττού και του Κιθαιρώνα*³¹¹. Οι γηραιοί πληροφορητές αναφέρουν στις αφηγήσεις τους την παρασκευή σαπουνιού από τα μέλη της συντεχνίας των κατραμιτζήδων. Φαίνεται πως από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, εποχή κατά την οποία ισχυροποιείται η κουλουριώτικη συντεχνία, η παραγωγή επεκτάθηκε και στη σαπωνοποιία, μιας και το σινάφι διέθετε άφθονη ξυλεία που ήταν απαραίτητη για την παρασκευή του προϊόντος αυτού. Παράλληλα, η Σαλαμίνα ήταν και ελαιοπαραγωγός νήσος, γεγονός που σήμαινε την ύπαρξη άφθονης *μούργας* (κατακάθι του λαδιού), ως απαραίτητης πρώτης ύλης. Στη *μούργα* προσέθεταν νερό και στάχτη καμένων φυκιών. Τα τρία αυτά συστατικά του σαπουνιού ανακατεύονταν σε ένα μεγάλο *χαρανί* (καζάνι) και αφήνονταν εκεί για μία ημέρα. Την επομένη άρχιζε το βράσιμο σε δυνατή φωτιά. Ο παραγωγός αναμόχλευε συχνά το μίγμα και όταν αυτό άρχιζε να πήζει το δοκίμαζαν για να διαπιστώσουν αν τρίβεται. Αφού το άφηναν να κρυώσει, έριχναν τη μάζα σε καλούπια και όταν αυτή στέγνωσε εντελώς, τότε κοβόταν σε πλάκες. Λέγεται, μάλιστα, πως χαρακτηριστικό της αγωνίας τους να γίνει *μάρμαρο* το σαπούνι ήταν το σταύρωμα του μίγματος με δύο κλαδάκια μέχρις ότου αυτό κρυώσει.

Από τα δημοσιευμένα έγγραφα του Αρχείου Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας φαίνεται ότι από τον 17^ο αιώνα περνούσαν από το νησί περιοδεύοντα *σινάφια*-συνεργεία. Πιο συγκεκριμένα, το 1688 ένα *σινάφι χτιστάδων*

³¹⁰ τράστε: τάιστρον. Στα νεότερα χρόνια τα ζεμπίλια μεταφέρονταν με μουλάρια στο λιμάνι των Παλουκίων και από κει στην Καρβουνόσκαλα του Πειραιά για πώληση στους εμπόρους οικοδομών.

³¹¹ Maximus Collignon, ό.π., σελ. 66.

κλείνει συμφωνία εν τη θεοχαριτομενι κουλουρη [...] να κτίσουν τιν περιοχιν του μοναστηριου της παναγιας και να κάνουν δουλια γερι με το χοριγι (=ασβέστης) με πετραις [...], να αρχίζουν από το οκτ. του παροντος να πιγενουν δουλεβοντας ανενοχλητι³¹². Το έγγραφο, αν και φθαρμένο, μας δίνει κάποιες πληροφορίες. Η συντεχνία αυτή των οικοδόμων αναλαμβάνει οικοδομικές εργασίες στο Μοναστήρι της Παναγίας. Αυτό μπορεί να σημαίνει πως το μέρος λόγω των ερειπίων ονομαζόταν *το Μοναστήρι της Παναγίας* και πως το συνεργείο άρχισε κάποιες εργασίες ακριβώς τότε. Μια άλλη ερμηνεία, ίσως περισσότερο κοντά στην ιστορική αλήθεια, είναι πως το μοναστήρι μάλλον προϋπήρχε σε όχι καλή κατάσταση και το ισνάφι αυτό άρχισε να χτίζει άλλα οικοδομήματα από τα πολλά που υπάρχουν σήμερα στο μοναστηριακό συγκρότημα. Συνεπώς, θα πρέπει να θεωρήσουμε το έτος 1688 ως *terminus ante quem* της έναρξης των οικοδομικών δραστηριοτήτων στη Μονή γενικά³¹³ (κελιά, βοηθητικοί χώροι, αποθήκες κ.ά.) και όχι ως το έτος που σχετίζεται με την έναρξη της ανακαίνισης του κυρίως ναού της Μονής. Θα ήταν ανεδαφικό να ισχυριστεί κανείς ότι κατά τη διάρκεια του τουρκοβενετικού πολέμου (1684-1718) γινόταν ένα τόσο σημαντικό οικοδομικό έργο σε ένα νησί. Η παρέλευση, εξάλλου, δεκαοκτώ ετών από την εγκατάσταση του Λαυρεντίου στην Ιερά Μονή Φανερωμένης (1670) είναι αδικαιολόγητη από μέρους του, ώστε να μην είχε προβεί ο ίδιος σε κάποιες μικροεπισκευές ή στην οικοδόμηση κάποιων κελιών, απαραίτητων για τη διαμονή των μοναχών. Να σημειωθεί, μάλιστα, ότι στο έγγραφο αυτό δεν παρουσιάζεται

³¹² Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Σ τ ο χ ι ό γ λ ο υ, «Περί της εν Σαλαμίни Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, και λοιπά περί αυτής έγγραφα», ανάτυπο από τον χαριστήριο τόμο *Θεολογικόν Συμπόσιον*, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 45, αριθμ. εγγράφου 16.

³¹³ Στην είσοδο του νέου Διαβατικού της Μονής (περίοδος διάνοιξης και κατασκευής της γύρω στο 1890) υπάρχει επιμελημένο χάραγμα με τη χρονολογία ΑΨΞΑ (=1761). Τα κεφαλαία γράμματα «ΛΚ» και «ΜΛΚ» που υπάρχουν κάτω από το έτος αυτό αντιστοιχούν στα *Λάμπρος Κανέλλος* (κοσμικό όνομα) και *Μοναχός Λαυρέντιος Κανέλλος* (μοναστικό όνομα). Η ανάγνωση του έτους ΑΨΞΑ ως 1661 από τον Γκητάκο είναι εσφαλμένη, βλ. Μ ι χ α ή λ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας* εξ απόψεως ιστορικής, αρχαιολογικής και αγιογραφικής, έκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Μεγάρων και Σαλαμίνας, έκδ. δεύτερη, Αθήνα 1981, σελ. 131. Για την ξύλινη πόρτα της εισόδου, βλ. Ν ι κ ό λ α ο ς Σ α λ τ ά ρ η ς, *έγραψε* 1945, *Η Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα*, εκδ. Παναγιώτη Σάλτα, 1948, σελ. 7 και Ε υ χ ε ν ι α Σ ο φ ρ ά-Μάθ ε ο η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*, εκδ. Επτάλοφος-Ευεργέτις, Μέγαρο 2007, σελ. 44.

Όσιος Λαυρέντιος να κλείνει τη συμφωνία με τους οικοδόμους, αλλά αναφέρονται τρία άλλα πρόσωπα, των οποίων η σχέση με το μοναστήρι ατυχώς δεν διευκρινίζεται.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι στη Σαλαμίνα υπήρχε ένα ντόπιο σινάφι, εκείνο των κατραμιτζήδων. Επιπροσθέτως, διέρχονταν από αυτήν διάφορα περιοδεύοντα σινάφια, όπως εκείνο που ανέλαβε τις οικοδομικές δραστηριότητες στον χώρο της Ιεράς Μονής Φανερωμένης. Η κύρια ασχολία των Σαλαμινίων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν η παραγωγή του κατραμιού, *του χρυσού της Κούλουρης*, όπως μέχρι σήμερα καλείται. Επιπροσθέτως, η σαλαμινιακή συντεχνία των *κατραμιτζήδων* αποτέλεσε τον οικονομικό στυλοβάτη του νησιού και παρήγαγε όλα εκείνα τα προϊόντα που προέρχονταν από το δάσος, όπως το ρετσίνι, το κάρβουνο, τον ασβέστη, το σαπούνι και το *πετίκι*. Το σινάφι αυτό αξιοποίησε τη διαδικασία παρασκευής του κατραμιού προς όφελος της Κοινότητας της Σαλαμίνας, παρέχοντας το προνόμιο σε όλον τον ντόπιο νησιωτικό πληθυσμό της καταβολής μικρής φορολογίας προς το ταμείο της Οθωμανικής Πύλης. Σε αντάλλαγμα της κοινωνικής αλληλεγγύης που επέδειξε το σινάφι εκείνο σε δύσκολες ιστορικές περιστάσεις η Κοινότητα της Σαλαμίνας οικοδόμησε σε παράκτια περιοχή κτήριο δημόσιου χαρακτήρα για τις ανάγκες της συγκέντρωσης, αποθήκευσης και μεταφόρτωσης των δασικών προϊόντων και την κατ' επέκταση γενική εξυπηρέτηση της συντεχνίας των κατραμιτζήδων (*do ut des*).

Η σύσταση της συντεχνίας βασιζόταν κατά κύριο λόγο σε οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς και η παραγωγική δραστηριότητα εκτεινόταν και στη Μικρά Ασία, ώστε να καλυφθεί η επιθυμητή ποσότητα που θα κατατίθετο στον Αρχιναύαρχο του Οθωμανικού Στόλου για τις ανάγκες στεγανοποίησης των πολεμικών πλοίων. Η αναγκαστική αυτή εισφορά ήταν *φόρος σε είδος* προς την Οθωμανική Πύλη. Ατυχώς, το σωζόμενο έγγραφο που σχετίζεται με αυτήν τη συντεχνία δεν διαφωτίζει περισσότερο τη δομή και την ιεραρχία της επαγγελματικής αυτής ομάδας, παρά μόνο γίνεται αναφορά στον αρχηγό και στα μέλη της γενικά.

Χρειάζεται ακόμη να τονιστεί ότι μέσω των προφορικών συνεντεύξεων με γηραιούς πληροφορητές διασώθηκαν τρόποι κατασκευής διαφόρων τύπων καμινιών, τεχνικές παραγωγής δασικών προϊόντων καθώς και ένας ικανοποιητικός αριθμός λέξεων και φράσεων, ελληνικών και αρβανίτικων, που σχετίζονται με την ορολογία της παραδοσιακής τεχνολογίας. Οι παραπάνω παραδοσιακές μέθοδοι

αντικατοπτρίζουν τρόπους παρασκευής πρωτογενών γεωργικών προϊόντων που ανάγονται στο απώτερο παρελθόν.

Όλα τα παραπάνω, και σε συνδυασμό με το ιστορικό πλαίσιο του εξεταζομένου εγγράφου, συνέβαλαν στη συμπλήρωση όψεων όχι μόνο της ιστορίας και του υλικού λαϊκού πολιτισμού της Σαλαμίνας αλλά και του παραδοσιακού επαγγελματικού βίου των κατοίκων της κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Αυτό, όμως, που κατά κύριο λόγο φαίνεται από τα παραπάνω είναι πως υπήρχε ανάμεσα στη βιοτεχνική συντεχνία και στη Δημογεροντία η αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης που στόχευε στο γενικότερο καλό όλων των κατοίκων του νησιού. Δικαιολογημένα, λοιπόν, σήμερα ένα ερειπωμένο ασβεστοκάμινο, ένα *χτυπημένο* από ρετσινά πεύκο, αποτελούν τόπους μνήμης για τους Σαλαμινίους: είναι μέρη της ιστορίας τους, είναι οι απόηχοι της νοοτροπίας των προγόνων τους, η οποία τους διδάσκει, τους ενώνει και κατ' επέκταση συνέχει τη συλλογική μνήμη του παρελθόντος τους.

Αμπελάκι 1920. Το *καμινάκι*. Βιοτεχνική μονάδα παραγωγής ασβέστη.

3. Η Ιερά Μονή Φανερωμένης ως τόπος μνήμης στη θρησκευτική ταυτότητα των Σαλαμινίων - Προφορικές παραδόσεις και γραπτές πηγές (μέσα 17^{ου} αιώνα – αρχές 19^{ου} αιώνα)

α) Ο Λάμπρος Κανέλος και το Μοναστήρι της Κούλουρης

Στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού και σε παραθαλάσσια περιοχή, όπου και το μικρό πορθμείο που διαχωρίζει τη Σαλαμίνα από τη Μεγαρίδα, το καλούμενο κοινώς *Πέραμα*, υπάρχει το γνωστό μοναστήρι της Παναγίας της Φανερωμένης. Τιμάται στο όνομα της Θεοτόκου Παναγίας και σε σωζόμενα έγγραφα ονομάζεται: *Ιερά Μονή της υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου κειμένη εν τη νήσω Σαλαμίνη, ήγουν Κούλουρη, Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου της Φανερωμένης της Κούλουρης, Παναγία της Φανερωμένης της Κούλουρης, Θεία και σεβασμία Μονή της Νεοφανερωμένης, Ιερόν Μοναστήριον της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου της Νεοφανερωμένης, Ιερόν και σεβάσμιον Μοναστήριον της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου επιλεγόμενον Νεοφανερωμένης, Η Κοίμησις της Θεοτόκου Πανερωμένης, Αγία Μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου, Ιεροσεβασμία και Νεοφανής Μονή Κούλουρης*³¹⁴. Οι κάτοικοι της Σαλαμίνας αποκαλούν το Μοναστήρι ως *Φανερωμένη* ή και *Παναγία η Φανερωμένη*. Στη συνείδηση των ντόπιων είναι βαθιά ριζωμένη η τιμή προς τον Όσιο Λαυρέντιο, όπως τούτο φαίνεται από το γεγονός της αποστήθισης από εκείνους του απολυτίκιου του Οσίου³¹⁵ αλλά και από τη χρήση του ονόματος *Λαυρεντίου* ως βαπτιστικού³¹⁶. Η δε συμμετοχή των πιστών στο πολυήμερο *Πανηγύρι της Φανερωμένης*³¹⁷ στα τέλη του καλοκαιριού κάθε έτους (23 Αυγούστου) είναι όχι μόνο πάνδημος αλλά και

³¹⁴ Βλ. Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Α. Σ τ ο υ ι ό γ λ ο υ, «Περί της εν Σαλαμίνη Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια και λοιπά περί αυτής έγγραφα», ανάτυπο από τον χαριστήριο τόμο Θεολογικών Συμπόσιον, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 11-12, εφεξής Σ τ ο υ ι ό γ λ ο υ, Περί της εν Σαλαμίνη Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια.

³¹⁵ Αρχείο Πρωτογενούς Λαογραφικού Υλικού Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών - Συλλογή Χειρογράφων (εφεξής Σπουδαστήριο Λαογραφίας), αριθμ. χειρογράφου 3493/1985, σελ. 161-162 (Συλλογείς Μπεκιάρη Θωμούλα).

³¹⁶ Το κύριο όνομα *Λαυρέντης* απαντά συχνά σε μέλη οικογενειών της Κούλουρης, κατά κύριο λόγο άρρενα. Σχετικό με το παραπάνω είναι και το περιστατικό που και ο γράφων βίωσε. Το 2010 συνόδευσε νεαρό ζευγάρι προς διανυκτέρευση στο ασκητήριο του Οσίου Λαυρεντίου, στον ομώνυμο λόφο, προς εκπλήρωση τάματος για την απόκτηση παιδιού. Μετά από έναν περίπου χρόνο το ζεύγος απέκτησε μία κόρη, στην οποία δόθηκε το όνομα *Λαυρεντία*.

³¹⁷ Σπουδαστήριο Λαογραφίας, αριθμ. χειρογράφου 1204/1970, στα εισαγωγικά (Συλλογείς Καλογήρου Βασιλική).

παναττική. Γραπτές αναφορές, μάλιστα, για το ετήσιο τούτο πανηγύρι εντοπίζονται σε αθηναϊκά περιοδικά και εφημερίδες ήδη από το 1851³¹⁸. Για τους λόγους αυτούς προστάτης του νησιού έχει ανακηρυχθεί από την Ιερά Μητρόπολη Αττικής και Μεγαρίδος ο Όσιος Λαυρέντιος.

Η βαθιά πίστη των Σαλαμινίων προς την Παναγία τη Φανερωμένη φαίνεται και από το έθιμο του περισχοινισμού, που γινόταν στο κέντρο της Κούλουρης μέχρι και το 1944³¹⁹. Συγκεκριμένα, όποτε ενέσκηπταν επιδημίες ή παρατεταμένες ανομβρίες στο νησί υφαινόταν από γυναίκες το *μονομερίτικο πουκάμισο του Αγίου Αθανασίου* εντός της σπηλαιώδους εκκλησίας του Αγίου Χαραλάμπους στην Κούλουρη. Σύμφωνα με αυτό το έθιμο *από το νήμα κάνανε ένα κουβάρι και μαζερόντανε όλος ο κόσμος στην άκρη του χωριού και οι παπάδες και αφήνανε την κλωστή ανοιχτά ίσαμε το Μούλκι και του Τσάμη, για ν' αγκαλιάση όλο το χωριό το νήμα τ' αγιασμένο. Και αφήνανε ένα κομμάτι προς τη Φανερωμένη ανοιχτό, να μπη η χάρη της Παναγίας να τους γιατρέψη. Από το ύφασμα που υφαίνανε κόβανε ένα κομμάτι για φυλαχτό*³²⁰.

³¹⁸ Βλ. Ανωνύμου, «Η εν Σαλαμίνι πανήγυρις της Φανερωμένης», *Η ΕΥΤΕΡΠΗ*, Σύγραμμα περιοδικόν με εικονογραφίας, τόμος Ε', φυλλάδιο 98, Αθήνα, 15 Σεπτεμβρίου 1851, σελ. 38-40 (βλ. στο Παράστημα Εγγράφων το δημοσίευμα) και Μαρία Μπαρμπάκη, *Οι πρότοι μουσικοί σύλλογοι της Αθήνας και του Πειραιά και η συμβολή τους στη μουσική παιδεία (1871-1909)*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Αθήνα 2009, σελ. 249 και τη σχετική υποσημείωση. Στο πρώτο δημοσίευμα γίνεται εκτενής περιγραφή της εορταστικής ατμόσφαιρας που επικρατούσε όχι μόνο στον χώρο του μοναστηριού αλλά και στην Κούλουρη, βλ. Παράρτημα Εγγράφων, σελ. 1025.

³¹⁹ Πέτρος Φουρικής, «Συνήθειαι που σβήνουν. Το πουκάμισο τ' Αι-Θανάση», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, έτος 13^ο, 1934, σελ. 301-307, Νικόλαος Ι. Σαλατάρης, *Η ζωή των Αρβανιτών*, εκδ. Γέρου, Αρβανίτικη Βιβλιοθήκη, αριθμ. 1, Αθήνα 1986, σελ. 381-387, Ιωάννης Ε. Μαγιάτης, *Τα αμφιθεατρικά*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1989, σελ. 105-109, όπου γίνεται λόγος για το *πουκάμισο του Αγίου Πέτρου*, έθιμο που γινόταν στην ομώνυμη εκκλησία του Αμπελακίου, Ιγνάτιος Λάππας, Μητροπολίτης, «Το πουκάμισο του Αγίου Αθανασίου», περιοδ. *Το Τάλαντο*, τεύχ. 7, Οκτ. – Νοέμ. 1993, σελ. 17-19 και Βασιλική Κανάκη - Άγγελος Κανάκης, *Γνωριμία με τη Σαλαμίνα μας*, Αθήνα 1995, σελ. 102.

³²⁰ Σπουδαστήριο Λαογραφίας, αριθμ. χειρογράφου 2188/1973, σελ. 56-57 (Συλλογεύς Τσαϊλάκη Βασιλική). Γενικά για το φυλαχτό βλ. Χρυσούλα Γ. Θανοπούλου, *Το νεοελληνικό μετάλλιο φορητό φυλακτό από τον 18^ο-20^ο αιώνα – Τεχνολογία, μορφές, λαϊκές πίστεις και δοξασίες, Αντιπροσωπευτικά δείγματα*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2014, βρίσκεται στο Σπουδαστήριο Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Για το *μονομερίτικο πουκάμισο* βλ.

Το έθιμο τούτο φαίνεται ότι σχετίζεται με το αντίστοιχο αθηναϊκό έθιμο του περισχοινισμού των ορίων της παλαιάς πόλης των Αθηνών με το *πουκάμισο* του Αγίου Χαραλάμπους. Μεταφέρθηκε δε στη Σαλαμίνα από τους Αθηναίους κατοίκους, οι οποίοι κατά καιρούς έβρισκαν καταφύγιο στη νήσο, όποτε η πόλη τους βρισκόταν σε κίνδυνο. Στην Αθήνα για την αποτροπή ενός λοιμού κατά το 1789 είχε πραγματοποιηθεί πομπή, στην αρχή της οποίας ήταν το *πουκαμισάκι* του Αγίου Χαραλάμπους. Ανάλογη τελετή έγινε πάλι στην Αθήνα το 1792, ανήμερα της εορτής του Αγίου³²¹. Η προτίμηση σε αυτόν τον Άγιο εξηγείται από το γεγονός πως θεωρείται ο διώκτης της πανούκλας και πως το *πουκάμισο* ενείχε καθαρτήριο δύναμη³²². Στην Κούλουρη, όμως, ενώ η όλη διαδικασία ύφανσης γινόταν στην εκκλησία του Αγίου Χαραλάμπους το *πουκάμισο* αφιερωνόταν στον Άγιο Αθανάσιο, το όνομα του οποίου σχετίζεται με την έννοια της *αθανασίας*. Οι ποικίλοι συμβολισμοί των μοτίβων του κύκλου και του σταυρού που ενυπάρχουν σε αυτό το δρώμενο είναι εμφανείς και στόχευαν στη μετουσίωση της πόλης όπου γινόταν το έθιμο σε ένα αντίγραφο της χριστιανικής αρχετυπικής Ιερουσαλήμ³²³. Αυτό που ενδιαφέρει εδώ είναι πως το κενό σημείο που σκόπιμα αφηνόταν άζωστο, ενώ εθεωρείτο από τη λαϊκή αντίληψη μiasμένο αφού από εκεί θα εξερχόταν καθετί κακό, παράλληλα επέιχε θέση διόδου ίασης και θεραπείας ασθενειών από τη χάρη της Παναγίας της Φανερωμένης, με το να ήταν στραμμένο προς το ομώνυμο μοναστήρι της.

Όσον αφορά τις διασωθείσες ιστορικές ειδήσεις για την Ιερά Μονή Φανερωμένης, αυτές ήταν πενιχρές μέχρι το 1948, όποτε και ο σαλαμίνιος λογοτέχνης-λαογράφος, Νικόλαος Ι. Σαλτάρης, εξέδωσε ένα οκτασέλιδο φυλλάδιο με το ιστορικό της Μονής

Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Ι . Θ α ν ό π ο υ λ ο ς, *Ο Νίκος Γκάτσος και η ελληνική λαϊκή παράδοση*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2012, τρίτη έκδοση, σελ 68-70, όπου και βιβλιογραφία.

³²¹ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Γ ρ . Κ α μ π ο ύ ρ ο χ λ ο υ , *Αι παλαιαί Αθήναι*, Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, αριθμ. 240, εκδ. Διονυσίου Καραβία, Αθήνα 1948, σελ. 21-22., Ν ι κ ό λ α ο ς Γ . Π ο λ ί τ η ς, «Αι ασθένειαι κατά τους μύθους του ελληνικού λαού», Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τόμ. 1 (1883), σελ. 11-12, Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Α . Μ έ γ α ς, «Παραδόσεις περί ασθενειών», περιοδ. *Λαογραφία*, τόμ. 7 (1923), σελ. 503 κ.εξ.

³²² Γεώργιος Α. Μέγας, ό.π., σελ. 495 κ.εξ.

³²³ Α λ έ ξ α ν δ ρ ο ς Φ . Λ α γ ό π ο υ λ ο ς, «Τελετουργίες καθαγίασης του ελληνικού παραδοσιακού οικισμού», περιοδ. *Εθνολογία*, τόμ. 7, 1998-1999, σελ. 61-92.

και με τον τίτλο *Η Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα*³²⁴. Το 1952 εκδόθηκε από την Ιερά Μητρόπολη Αττικής και Μεγαρίδος το βιβλίο του Μιχαήλ Χ. Γκητάκου *Η εν Σαλαμίνα Ιερά Μονή Φανερωμένης*. Το 1981 δημοσιεύτηκε πάλι από τον ίδιο βελτιωμένη έκδοση του παραπάνω βιβλίου με τον τίτλο *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας εξ απόψεως ιστορικής, αρχαιολογικής και αγιογραφικής*³²⁵. Για τις ανάγκες,

³²⁴ Το κείμενο γράφτηκε το 1945 και δημοσιεύθηκε τρία χρόνια μετά. Διετίθετο στο πωλητήριο της Μονής για πέντε με έξι χρόνια.

³²⁵ Για την ιστορία της Μονής και τις παραδόσεις περί Οσίου Λαυρεντίου: Βύρων Κωνσταντάρας, «Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και το δοξασμένο μοναστήρι της (Η Φανερωμένη)», περιοδ. *Ελληνική Δημιουργία*, έτος Β', τεύχ. 37, 15.8.1949, σελ. 289-295. Για τις τοιχογραφίες του Καθολικού πρώτοι έγραψαν οι εξής: François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Voyage de la Grece*, δεύτερη έκδοση, τόμος τέταρτος, Παρίσι 1826, σελ. 497 και εξής (εφεξής κ.ε.) και ο Manuel Didron, *Iconographie chretienne*, Paris 1845, σελ. 216. Επίσης, ο Γεώργιος Λαμπάκης έγραψε σειρά άρθρων με τον τίτλο, «Η Μονή Φανερωμένης» στα περιοδικά *Έσπερος* 2, 1882, σελ. 114 και *Σωτήρ* 10, 1887, σελ. 201, όπου αναπτύσσει τα εικονογραφικά της Μονής. Ο ίδιος στο Δελτίον της Εβδομάδος 1884 (Έτος Α', αρ. 27), όπου αναφέρει ότι ο Λαυρέντιος βρήκε ερειπωμένο μοναστήρι. Σ' αυτόν αποδίδει την ανέγερση των κελιών και του παρεκκλησίου του αγίου Νικολάου, όπου ο τάφος του Οσίου και η Ι. Εικόνα της Εύρεσης. Υποστηρίζει ότι στη θέση του ναού υπήρχε αρχαίος ναός της Σκιράδος Αθηνάς (η έρευνα σήμερα τοποθετεί τον ναό στη νότια κλιτύ του βουνού *Αράπης*, στον Ναύσταθμο). Ο ίδιος, *Κατάλογος της εν Ζαπείω Εκθέσεως*, Αθήναι 1891, 44, αρ. 24, όπου δημοσιεύεται η κάτοψη του Καθολικού. Ο ίδιος στο Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, αριθμ. 1 (1892), σελ. 95 κ.ε. και στο 2 (1899), σελ. 99 κ.ε. Επίσης, για τη Μονή έγραψαν οι: Νικόλαος Γ. Φωτάκης, «Εκθεσις περί της εν Σαλαμίνα Μονής της Φανερωμένης», στο *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών* 2, (1890), σελ. 11-18, ο ίδιος, «Απανταχούσα Λαυρεντίου», ό.π., σελ. 78-80, Δημήτριος Γ. Καμπούρογλου, «Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου» στο *Ιστορία των Αθηνών*, τόμ. Β' (1890), σελ. 262-266. Ο ίδιος, «Τα κειμήλια της Σαλαμίνας» στο *Αναδρομάρης*, Αθήναι 1914, σελ. 137-138 (να σημειωθεί ότι επιγραφή που βρίσκεται εντοιχισμένη στην είσοδο του περιβόλου της Μονής μάς ενημερώνει για τη διάνοιξη φρέατος και τη δημιουργία κήπου από τον Ν. Φωτάκη: ΤΟ ΦΡΕΑΡ ΤΟΔ' ΑΝΩΡΥΚΤΑΙ / ΚΑΜΦΙΠΕΦΥΤΕΥΤΑΙ ΚΗΠΟΣ / ΥΠΟ Ν.Γ. ΦΩΤΑΚΗ ΚΡΗΤΟΣ / 1890), Γεώργιος Σωτηρίου, «Η εν Σαλαμίνα Μονή Φανερωμένης» στην Επετηρίδα Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών (εφεξής ΕΕΒΣ) 1, 1924, σελ. 109-138, Δημήτριος Ι. Πάλλας, «Σαλαμνιακά», στο *Αρχαιολογική Εφημερίς* (1948-1950), σελ. 119 κ.ε., Ανδρέας Ξυχοπούλος, «Εκκλησία και Μοναστήρια Σαλαμίνας» στο *Ημερολόγιον του Οδοιπορικού Συνδέσμου*, Αθήναι 1925, σελ. 19-21, ο ίδιος, *Σχεδιάσμα ιστορίας της θρησκευτικής ζωγραφικής μετά την Αλωσιν*, Αθήναι 1957, σελ. 283-289, Αναστασία Λαζαρίδου, *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της Ιεράς Μονής Φανερωμένης*, Διδακτορική Διατριβή, Σορβόνη, 1988, Σοφία Γερμανίδου, «Δύο εικόνες της Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, περίοδος 5^η, τόμος 140, Αθήνα 2001, σελ. 327-244. Για τα άμφια βλ. Μαρία Σ. Θεοχάρη, «Ανέκδοτα άμφια της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας» στο *Θεολογία* 26 (1957), σελ. 325-333, πίν. Α'-Δ'. Για τη σύγκριση με άλλες εκκλησίες βλ. Δημήτριος Ι. Πάλλας, «Μία ανώνυμη εκκλησία του Ακροκορίνθου και η Φανερωμένη της Σαλαμίνας», περιοδ.

μάλιστα, της συγγραφής του βιβλίου αυτού ο Γκητάκος παρέμεινε για δύο συναπτά έτη στη Μονή, γεγονός που του επέτρεψε να εξετάσει ενδελεχώς το μνημείο, αλλά και να ερευνήσει το Αρχείο Εγγράφων της Μονής. Το 1967 δημοσιεύτηκε από τον Γεώργιο Α. Στογιόγλου μικρή μελέτη που αναφερόταν στα ήδη δημοσιευμένα έγγραφα από τον Γκητάκο αλλά και σε ανέκδοτα έγγραφα με τον τίτλο *Περί της εν Σαλαμίни I. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια και λοιπά περί αυτής έγγραφα*³²⁶. Το 1997 η Ειρήνη Δ. Ροκίδη εξέδωσε μικρό βιβλίο για τη Μονή Φανερωμένης, στο οποίο καταγράφονται πολλές ειδήσεις από τις τελευταίες δεκαετίες της ζωής της Μονής³²⁷. Το 2007 η σαλαμίνα Ευγενία Σοφρά-Μάθεση, πρεσβυτέρα, εξέδωσε το βιβλίο *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης*. Εκεί παρουσιάζεται ο βίος του Οσίου Λαυρεντίου και το ιστορικό της Μονής, αναδημοσιεύονται αρκετά από τα έγγραφα που δημοσίευσε ο Γκητάκος και

Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά 1959, σελ. 49-58. Για την αρχιτεκτονική και τα γλυπτά βλ. Κωνσταντίνος Παπαϊωάννου, *Τα μοναστήρια ως αρχιτεκτονικές συνθέσεις*, Αθήνα 1977, σελ. 77-78, Γρηγόριος Πουλημένος, «Τρεις φάσεις του καθολικού στη Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», 8^ο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης, Αθήνα 1988, σελ 86 κ.εξ., Μάνος Γ. Μπίρης, «Το καθολικό της Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», στο *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, Αθήνα 1989, τόμ. ΙΙΙ, σελ. 179-188, εικ 1-15, Χάρλαμπος Μπούρας, *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 1999, τόμ. ΙΙ, σελ. 464, 468. Οιδιός, *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη στην Ελλάδα*, Αθήνα 2001, σελ 274, 279, εικ. 334, Χ. Μπούρας-Λ. Μπούρα, *Η ελληνική ναοδομία κατά τον 12^ο αιώνα*, Αθήνα 2002, σελ. 289-291, εικ. 337-339, όπου σύντομη αναφορά του γλυπτού διακόσμου. Για τα κεραμικά πιάτα του Καθολικού βλ. Γεώργιος Νικολακόπουλος, *Εντοιχισμένα κεραμικά στις όψεις των μεσαιωνικών και επί τουρκοκρατίας εκκλησιών μας*, Αθήνα, άνευ έκδοσης, 1978-1980, Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου, *Τα κεραμικά του ελληνικού χώρου*, Αθήνα 1995, σελ. 72-74, εικ. 118-128. Εν είδει μυθιστορηματικής βιογραφίας του Οσίου Λαυρεντίου, βλ. Επίσκοπος Θεόφιλος Καναβός, Μητροπολίτης Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως, «*Κτίσε μου την εκκλησία...*», *Η ζωή και τα θαύματα του Οσίου Λαυρεντίου της Σαλαμίνας*, έκδ. Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, τύποις Φ. Τσιρόνη, άνευ έτους. Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 μεταφράστηκαν πολύ λίγα οθωμανικά έγγραφα (γύρω στα δεκαπέντε) από τον Γεώργιο Μαυροχαλυβίδη, τουρκολόγο, υπεύθυνο των οθωμανικών μεταφράσεων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (σε όλα τα οθωμανικά έγγραφα κατέγραψε στην πίσω όψη τους περιληπτικό τίτλο του περιεχομένου τους), και από τον Β. Πεφάνη, μεταφραστή της Μεταφραστικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών. Το μεγαλύτερο μέρος των οθωμανικών εγγράφων, μεταφρασμένων στην ελληνική, παρουσιάζεται στην παρούσα διατριβή. Για την ιστορία της Μονής στους νεώτερους χρόνους βλ. Αθανάσιος Τσιλιβίγκος, *Σαλαμίνα, Μονή Φανερωμένης και ο πρώτος Ναύσταθμος (1878-1881)*, εκδ. Ίανθος, Αθήνα 2005.

³²⁶ Στογιόγλου, *Περί της εν Σαλαμίни I. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια*, βλ. εδώ, την υποσημ. 314.

³²⁷ Ειρήνη Δ. Ροκίδη, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας*, α' έκδοση, 1997.

φωτίζονται μερικές πλευρές της άγνωστης ιστορίας της Ιεράς Μονής Φανερωμένης κατά την περίοδο της Επανάστασης του 1821. Στο βιβλίο παρουσιάζονται μαρμάρινες επιγραφές που είναι διάσπαρτες σε διάφορα σημεία του μοναστηριακού συγκροτήματος αλλά και σε έργα λαϊκής τέχνης, όπως αργυρές λειψανοθήκες, οι οποίες διασαφηνίζουν λεπτομέρειες της ζωής του μοναστηριού³²⁸.

Όμως, τα ήδη δημοσιευμένα ιστορικά σημειώματα για τη Μονή δεν έχουν υπόψη το μεγάλο αυτό μέρος των εγγράφων, ελληνικών και οθωμανικών, που απόκειται στο Αρχείο της Μονής³²⁹ και τα οποία παρουσιάζονται εδώ για πρώτη φορά³³⁰. Τα έγγραφα που δημοσιεύονται σε αυτήν την εργασία αποκαλύπτουν την ιστορική πορεία όχι μόνο της Μονής αλλά και της ευρύτερης περιοχής των Μεγάρων, της Ελευσίνας και της Σαλαμίνας.

Τα σχετικά με την ίδρυση της Μονής γεγονότα αναφέρονται συνοπτικά στον Βίο του Οσίου Λαυρεντίου, που περιέχεται στην Ακολουθία του. Η Ακολουθία που εκδόθηκε το 1885 συντάχθηκε από τον ιεροδιάκονο της επισκοπής Ταλαντίου, Νεόφυτο Μεταξά, ο οποίος αργότερα αναδείχθηκε σε επίσκοπο Αττικής. Στον πρόλογο σημειώνεται ότι ο Βίος που προτάσσεται της Ακολουθίας αυτής *εις απλήν γλώσσαν μετηνέχθη παρά του ιερέως Κωνσταντίνου Πανούση του εκ Μεγάρων, εν έτει 1848*³³¹. Στον Βίο, όμως, που συντάχθηκε από τον παπα-Κωνσταντίνο αναφέρεται

³²⁸ Για τα δημοσιεύματα και τα βιβλία Σαλαμινίων σχετικά με την ιστορία της Μονής Φανερωμένης, βλ. Η λ ί α ς Δ ρ ί β α ς, Μ α ρ ί α Μ π ο ύ τ σ η, *Κατάλογος Έργων Σαλαμινίων Συγγραφέων*, Σαλαμίνα 1996, σελ. 123.

³²⁹ Το Α ρ χ ε ί ο Ε γ γ ρ ά φ ω ν τ η ς Ι ε ρ ά ς Μ ο ν ή ς Φ α ν ε ρ ω μ έ ν η ς Σ α λ α μ ί ν α ς (εφεξής Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.) είναι πλούσιο σε έγγραφα, κυρίως από τον 19^ο αιώνα και μετά. Τα έγγραφα του 17^{ου}, του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα είναι πολλά και οι πληροφορίες που παρέχουν είναι ικανές να φωτίσουν πλευρές της ζωής του μοναστηριού. Οι φωτογραφικές λήψεις των εγγράφων έγιναν τον Μάρτιο του 2010. Η κατάσταση επέβαλε μόνο τη φωτογράφιση. Έτσι, δεν καταγράφηκαν οι διαστάσεις των εγγράφων.

³³⁰ Αρκετά δημοσιευμένα έγγραφα από τον Γκιτάκο και από τον Στογιόγλου δεν εντοπίστηκαν στο Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στη διατύπωση βάσιμης υπόθεσης πως σε κάποιο άλλο σημείο της Μονής υπάρχουν και άλλα έγγραφα, τα οποία φυλάχθηκαν εκεί. Με το πέρασμα του χρόνου το σημείο φύλαξης έχει μάλλον υποπέσει σε λήθη.

³³¹ Βλ. *Του Οσίου και Θεοφόρου Πατρός ημών Λαυρεντίου του εν τη νήσω Σαλαμίνη Κτίτορος της αυτόθι Ι. Μονής Φανερωμένης Βίος και Ασματική Ακολουθία. Εκδίδεται δαπάνη της εν Σαλαμίνη Μονής της Φανερωμένης, εν Αθήναις 1885*. Όσον αφορά την επανέκδοση που χρησιμοποιήθηκε εδώ ισχύουν τα προηγούμενα με τη διαφορά ότι η νέα Ακολουθία *επιήθη εν Αγίω Όρει υπό Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου, Υμνογράφου της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, έκδ. Ι. Μητροπόλεως Μεγάρων*

μόνον η υπόδειξη της Παναγίας προς τον Λαυρέντιο για την ανοικοδόμηση του προϋπάρχοντος ναού³³² και όχι η οδηγία για την ανεύρεση της εικόνας της, η οποία βρέθηκε κατά τη διάρκεια των οικοδομικών εργασιών όπως φαίνεται στο κείμενο του Βίου³³³. Έτσι, όταν ο Νεόφυτος Μεταξάς προχώρησε στη σύνθεση της Ακολουθίας είχε υπόψη του τις σχετικές προφορικές παραδόσεις περί της υπόδειξης από την Παναγία προς τον Λαυρέντιο της καταχωσμένης εικόνας και την πρόσθεσε³³⁴. Αλλά και στο Απολυτίκιο του Οσίου δεν γίνεται λόγος για κάτι τέτοιο, παρά μονάχα για τη σχέση του με τη Μονή.

Σύμφωνα με τις παραδόσεις, κατά το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα ένας χωρικός, γεωργός και κτίστης στο επάγγελμα³³⁵, ο Λάμπρος Κανέλος, γιος ευλαβών γονέων, του Δημητρίου και της Κυριακής, ήταν νυμφευμένος με τη Βασιλική³³⁶ και είχαν

και Σαλαμίνο, εν Αθήναις 1984, ψαλλομένη τη Ζ' Μαρτίου (εφεξής: *Ακολουθία Λαυρεντίου*). Αρκετές ιστορικές ειδήσεις αλλά και προφορικές παραδόσεις παρέχει αυτή η Ακολουθία και οι οποίες σχετίζονται με τον θαυματουργό διάπλου του Οσίου (σελ. 17, 21, 24 και 27), την υπόδειξη της Παναγίας προς αυτόν (σελ. 15 και 24), την ανεύρεση της κεχωσμένης εικόνας (σελ. 15, 17, 26 και 36), την ίδρυση της Μονής από τον *δομήτορα* Λαυρέντιο (σελ. 15, 18, 22, 24 και 27) και την ονοματοδοσία της νέας μονής ως Φανερωμένης (σελ. 15). Επίσης, ο βίος του Οσίου Λαυρεντίου δημοσιεύτηκε σε τευχίδιο από τον Αρχιμανδρίτη, Χ α ρ ά λ α μ π ο Δ . Β α σ ι λ ό π ο υ λ ο, *Ο Άγιος Λαυρέντιος Σαλαμίνο*, εκδ. Ορθοδόξου τύπου, Αθήνα, άνευ έτους, στη σειρά *Βίοι Αγίων* με τον αύξοντα αριθμό 187.

³³² *Ακολουθία Λαυρεντίου*, σελ. 30.

³³³ *Ακολουθία Λαυρεντίου*, σελ. 31.

³³⁴ *Ακολουθία Λαυρεντίου*, σελ. 15, 17, 21, 26, 36. Οι παραπάνω επισημάνσεις για την Ακολουθία του Οσίου Λαυρεντίου οφείλονται στον Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ, Περί της εν Σαλαμίνοι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 13 και την υποσημ. 15.

³³⁵ Ο Ιάκωβος Ρ. Ραγκαβής διασώζει και το επάγγελμα του ξυλοκόπου, βλ. Ι ά κ ω β ο ς Ρ . Ρ α γ κ α β ή ς, *Τα Ελληνικά*, εκδ. Κωνσταντίνου Αντωνιάδη, εν Αθήναις 1854, τόμος τρίτος, σελ. 90.

³³⁶ Μετέπειτα μοναχή Βασιανή, βλ. Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*, εκδ. Επτάλοφος-Ευεργέτης, Μέγαρο 2007, σελ.115, όπου το Γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας του Αγ. Λαυρεντίου (1587-1850), εφεξής Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*. Ο Βύρων Κωνσταντάρας διασώζει ότι στα Μέγαρο ζούσε μέχρι το 1903 ο δισέγγονος του Οσίου Λαυρεντίου, μπαρμπα-Κώτσος Κανέλλος, με το προσωνύμιο *Τσιμπογκάς* (1796-1903), Β ύ ρ ω ν Κ ω ν σ τ α ν τ ά ρ α ς, ό.π., σελ. 290.

αποκτήσει δύο αγόρια, τον Ιωάννη³³⁷ και τον Δημήτριο³³⁸. Λέγεται, λοιπόν, πως ο Κανέλος ονειρεύτηκε τρεις φορές³³⁹ στον ύπνο του την Παναγία να τον προτρέπει να μεταβεί στην Κούλουρη και να ανοικοδομήσει τον εκεί ερειπωμένο ναό της. Τα όνειρα αυτά σίγουρα συντάραξαν τον ψυχισμό του απαίδευτου αλλά ευσεβούς χωρικού, ο οποίος αμέσως, ένθερμος πίστης, κατευθύνθηκε στην παραλία του Μεγάλου Πεύκου αναζητώντας πλοίαριο, για να περάσει στην απέναντι ακτή της Σαλαμίνας και να εκτελέσει την εντολή της Παναγίας. Μη βρίσκοντας, όμως, κάποιο περαματιάτικο πλοίο εκείνη την ώρα, ενδόμυχα προσευχήθηκε και τότε μέσα από γλυκύτατη μουσική ξεχώρισε τη φωνή της Παναγίας να του λέει: *Ω, μη φοβού τα κύμματα τέκνον μου. Ρίψε με θάρρος επάνω εις αυτά το επανωφόριόν σου και επ' αυτού ανάβα. Θα διαπλεύσης δίχως κίνδυνον και σώος θα αποβιβασθής εις την προειρημμένην ακτήν, διότι θα ευρίσκομαι πάντα εις το πλευρόν σου*³⁴⁰. Χωρίς δισταγμό, ο Λάμπρος Κανέλος χρησιμοποίησε το πανωφόρι του και *αβρόχοις ποσί* κατάφερε να διαπλεύσει τα θαλάσσια στενά και να αποβιβασθεί στην ακτή της Σαλαμίνας. Εκεί, κατόπιν υπόδειξης της Παναγίας βρήκε την εικόνα της. Η παράδοση αυτή απηχεί τις εικόνες των θεοτήτων, των νυμφών και άλλων φυσικών δαιμόνων

³³⁷ Πρόκειται για τον αμέσως επόμενο του Λαυρεντίου ηγούμενο της μονής και γιο του, με το μοναστικό όνομα Ιωακείμ (Α'), ό.π. *Ε υ χ ε ν ι α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 115. Βλ. και όσα γράφει ο Βύρ ω ν Κ ω ν σ τ α ν τ ά ρ α ς, ό.π., σελ. 290, για την κληρονομική μεταβίβαση της ηγουμενίας.

³³⁸ Ιερώθηκε και αυτός, ως απλός παπάς, *Ε υ χ ε ν ι α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ.115.

³³⁹ Ο αριθμός τρία (3) επαναλαμβάνεται σε πολλές παραδόσεις και κυρίως στην ελληνική δημοτική ποίηση, βλ. Σ τ έ φ α ν ο ς Δ . Η μ ε λ λ ο ς, *Λαογραφικά, Δημώδεις παραδόσεις*, τόμ. Α', άνευ όνομα εκδότη, Αθήνα 1988, σελ. 260-274.

³⁴⁰ *Ιερά Ακολουθία Οσίου Λαυρεντίου, το Ιστορικό και τα Θαύματα του Οσίου και της Παναγίας μας*, εκδ. *Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, Τύποις Φ. Τσιρώνη*, ά.έ., ά.χ., σελ 11. Ο Νικόλαος Σαλτάρης διασώζει σχεδόν όμοια προφορική παράδοση: *Σαν έφτασε όμως στη Σαλαμίνα, ήταν τόσο μεγάλη η θαλασσοταραχή που δεν έβρισκε καΐκι να περάσει. Καθώς καθόταν απελπισμένος στην ακροθαλασσιά, άκουσε από ψηλά μια φωνή να του λέει: Ρίξε το γιουρντί σου (την κάπα) στη θάλασσα, ανέβα επάνω και θα σε βγάλει χωρίς κίνδυνο στο νησί*, βλ. Ν ι κ ό λ α ο ς Σ α λ τ ά ρ η ς *έγραψε* 1945, *Η Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα*, εκδ. Παναγιώτη Σάλτα 1948, σελ. 2 . Όμοια προφορική παράδοση καταγράφεται και από τον Βύρ ω ν α Κ ω ν σ τ α ν τ ά ρ α, «Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και το δοξασμένο μοναστήρι της (Η Φανερωμένη)», περιοδ. *Ελληνική Δημιουργία*, έτος Β', τεύχ. 37, 15.8.1949, σελ. 289.

μέσα στη φύση, σε θάλασσες, λίμνες, ποτάμια ή πηγές, που υπάρχουν στα λογοτεχνικά κείμενα του ιταλικού κλασικισμού και νεοκλασικισμού καθώς και του ευρωπαϊκού ρομαντισμού και σχετίζεται σαφέστατα με τη συναφή θεολογική άποψη για την καθολική ιδέα της έλξης των σωμάτων που ενώνει λυτρωτικά τον άνθρωπο με τη φύση μέσα σε μια παγκόσμια αρμονία, όπου η απόκοσμη μουσική κυριαρχεί και κυρίως οι ήχοι υπερρεαλιστικών φωνών. Η προφορική αυτή παράδοση του θαυματουργού πλου του Λάμπρου Κανέλου σχετίζεται με την παραπάνω επισήμανση και έχει δημιουργηθεί μάλλον από κάποιον λόγιο μοναχό³⁴¹.

Κατά μία άλλη, παραπλήσια παράδοση ο Λάμπρος Κανέλος εργαζόταν στην περιοχή *Λιάντρο*³⁴² Κορινθίας και ονειρεύτηκε την Παναγία να τον διατάζει να ανεγείρει τον ήδη ερειπωμένο ναό της στη βόρεια πλευρά της Σαλαμίνας³⁴³. Παράλληλα, η Παναγία του υπέδειξε *ἀριδηλότατα τά τε ὀροθέσια τῆς αὐτῆς μονῆς, χωράφια, ἀμπελῶνας, κολόνας, κιόνια καὶ καθεζῆς τὰ ἄλλα πάντα, ἅτινα ὑπῆρχον κατωρυγμένα ἐν τῇ γῆ καὶ ἀφανῆ, μηδεὶς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κούλουρη κατοικούντων γινώσκων αὐτὰ τὸ παράπαν, μόνη δὲ ἢ ταῦτα ὁμολογήσασα τῷ ῥηθέντι αὐτῆς λάτρει καὶ ὑπουργῶ Λαυρεντίῳ, καὶ οἶον εἶπεῖν δακτυλοδεικτὶ αὐτῷ ταῦτα*

³⁴¹ Βλ. Ε ρ α τ ο σ Θ έ ν η ς Γ . Κ α ψ ω μ έ ν ο ς, «Καλή 'ναι η μαύρη πέτρα σου»: *Ερμηνευτικά κλειδιά στον Σολωμό στο κεφ. «La Spirito Terrestre: Η Ποιητική εικόνα της Φεγγαροντυμένης, η καταγωγή και η ερμηνεία της από την κριτική*, εκδ. Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1992, σελ. 204-207, 245, 250-251. Ο πλους αυτός καταγράφεται και από τον Β ὕ ρ ω ν α Κ ω ν σ τ α ν τ ἄ ρ α, ὁ.π., σελ. 289. Αντίστοιχος θαυματουργός πλους υπάρχει και στο Συναξάρι του Οσίου Δαβίδ· μετά τον διωγμό και τα βασανιστήρια που υπέστη από τους τούρκους της Λειβαδιάς, ο Όσιος αποφάσισε γύρω στο 1535 να πάει στην Εύβοια. Παρακαλούσε έναν βαρκάρη από την Αταλάντη να τον διεκπεραιώσει απέναντι στις Ροβιές Ευβοίας. Βλέποντας ο περαματιάρης τον Όσιο ρακένδυτο, τον περιφρόνησε. Τότε ο Όσιος άπλωσε το τριμμένο από τις κακουχίες ράσο του στη θάλασσα, έκανε το σημείο του Σταυρού, προσευχήθηκε στον Χριστό και ανεβαίνοντας πάνω σε αυτό ταξίδεψε στον προορισμό του, βλ. <http://www.matia.gr/egrapsan/thriskia/vii-agion/osios-david-o-gerontas.html>

³⁴² Η περιοχή αναφέρεται και ως *Λιόντρο*. Είναι τοπωνύμιο της περιοχής των Αγίων Θεοδώρων Κορινθίας, όπου σύμφωνα με το Συναξάρι του Λαυρεντίου είχε κτήματα ο κατά κόσμον Λάμπρος Κανέλλος πριν λάβει το σχήμα τού μοναχού και αναδειχθεί σε ηγούμενο. Το τοπωνυμικό σχετίζεται με τη λέξη *ελαιόδενδρο*, μιας και πρόκειται για περιοχή με εκτενείς ακόμη και σήμερα ελαιοκαλλιέργειες και έμμεσα υποδηλώνει την ασχολία του τότε κοσμικού Λάμπρου Κανέλλου και με την ελαιοπαραγωγή.

³⁴³ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ὕ ρ ο γ λ ο υ, *Μνημεία της ιστορίας των Αθηναίων*, εκδ. Αλέξ. Παπαγεωργίου – Δήμου Αθηναίων, εν Αθήναις 1890, τόμ. 2, σελ. 78-80.

δείξασα, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν πανσεβάσμιον αὐτῆς καὶ θεομητορικὸν χαρακτήρα, ἥτοι τὴν ἀγίαν αὐτῆς καὶ θαυματόβρυτον εἰκόνα πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῷ τούτῳ τῷ Λαυρεντίῳ δέδειχε κατωρυγμένην καὶ αὐτὴν οὖσαν³⁴⁴. Ἐτσι, αφού βρήκε όλα ὅσα του υπέδειξε ἡ Παναγία, ἀπαρνήθηκε τὰ ἐγκόσμια, ἀσπάστηκε τὸν μοναχικὸ βίον καὶ ἀρχισε τὶς ἐργασίες γιὰ τὴν ἀνίδρυση τῆς Μονῆς.

Μια ἄλλη παράδοση, σχετικὴ με τὴν ἀνεύρεση τῆς Ἱεράς Εἰκόνας τῆς Νεοφανείσης ἀπὸ τὸν ὅσιον Λαυρέντιο καὶ ἡ ὁποία αἰτιολογεῖ μικρὴ φθορὰ στο πρόσωπο τῆς Παναγίας, ἀναφέρει πὼς κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀνασκαπτικῶν ἐργασιῶν ὁ Λαυρέντιος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη τὸ σχῆμα τοῦ μοναχισμοῦ, χτύπησε τὴν εἰκόνα με τὴν ἀξίνα τοῦ καθῶς ἐσκαβε. Τότε ἀκούστηκε ἡ Παναγία νὰ του λέει: *Λαυρέντιε, με χτύπησες*. Τὸ παράδοξο στὴν προφορικὴ αὐτὴν παράδοση εἶναι πὼς ἡ Παναγία τὸν ἀπεκάλεσε με τὸ μοναστικὸ ὄνομα *Λαυρέντιος* καὶ ὄχι με τὸ κοσμικὸ *Λάμπρος*, γεγονός που ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς ἀφηγητὲς τῆς συγκεκριμένης προφορικῆς παράδοσης σὲ προφητεία που ἀφοροῦσε τὴ μέλλουσα πορεία τῆς ζωῆς του³⁴⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ ἡ προφορικὴ παράδοση ἀναφέρει ὅτι κάθε βράδῳ ὁ ὅσιος Λαυρέντιος ἀφήνε τὸ πανωφόρι τοῦ στὴν ἀκρογιαλιά, ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, καὶ τὴν ἐπομένη τὸ πρωὶ ἐβρίσκει αὐτὸ γεμάτο πέτρες, τὶς ὁποῖες χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ ναοῦ. Γρήγορα ἡ φήμη τοῦ μοναχοῦ αὐτοῦ διαδόθηκε, ὥστε *τινες εὐλαβεῖς ζήλω θεῖῳ κινηθέντες καὶ ἐνθερμανθέντες τῷ πόθῳ τῆς θεομήτορος ἀπετάζαντο τῷ κόσμῳ καὶ γεγονάσι μοναχοί, ὑποταγέντες τῷ χρηστῷ ἐκείνῳ ἀνδρὶ καὶ θεοφιλεῖ Λαυρεντίῳ*³⁴⁶. Ἐξαιτίας τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πιστῶν³⁴⁷ που συνέρρεαν γιὰ τὴν προσκύνηση τῆς Ἱεράς Εἰκόνας, ὁ Λαυρέντιος οἰκοδόμησε κελιά, ὄντας ὁ ἴδιος καὶ χτίστης ὅπως εἶπαμε.

Τὰ ερεῖπια τοῦ ναοῦ θὰ δέσποζαν τότε στὸ ἔρημο, ἀκόμα καὶ σήμερα, τοπιὸ τῆς παραθαλάσσιας αὐτῆς περιοχῆς καὶ θὰ εἶχαν προκαλέσει τὴ δημιουργία προφορικῶν παραδόσεων σχετιζομένων με τὸ ἐν λόγω μνημεῖο. Γνώστης αὐτῶν τῶν παραδόσεων

³⁴⁴ Βλ. ἐδῶ τὴν ἀπανταχοῦσα ἀρ. 2, στίχοι (ἐφεξῆς: στ.) = 22-31.

³⁴⁵ Ἡ παράδοση αὐτὴ εἶναι αἰτιολογικὴ.

³⁴⁶ Βλ. ἐδῶ τὴν πρώτη ἀπανταχοῦσα, στίχοι 41-44 καὶ Ἀ ρ χ ι μ α ν δ ρ ῖ τ η ς Χ α ρ . Δ . Β α σ ι λ ὄ π ο υ λ ο ς, Ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος Σαλαμίνο, ὁ.π., σελ. 10.

³⁴⁷ Προσέρχονταν, ἐπίσης, στὴ Μονὴ καὶ πάσχοντες διαφόρων νοσημάτων, σωματικῶν καὶ ψυχικῶν, βλ. Ἀ ρ χ ι μ α ν δ ρ ῖ τ η ς Χ α ρ α λ ἄ μ π ο ς Δ . Β α σ ι λ ὄ π ο υ λ ο ς, σελ. 14-15, σμ. 9. Γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐν λόγω Ἀρχιμανδρίτου βλ. τὴν ηλεκτρονικὴ σελίδα http://www.impantokratoros.gr/charalampos_vasilopoulos_bios.el.aspx, ἡμερ. ἀνάκτησης: 3.11.15.

θα ήταν σίγουρα και ο Λαυρέντιος, ο οποίος, όπως καταφαίνεται, αναδείχθηκε σε ηγετική φυσιογνωμία συσπειρώνοντας γύρω του ικανό αριθμό μοναχών, ώστε να δημιουργηθεί μια μοναστική και δραστήρια κοινότητα. Είναι, επίσης, πιθανό ο Λαυρέντιος να βρήκε μια περιορισμένη αριθμητικά ομάδα μοναχών (έναν έως δύο το πολύ), οι οποίοι θα διέμεναν περιστασιακά σε υποτυπώδη δωμάτια-κελιά, μιας και υπάρχουν κάποιες πενιχρές ενδείξεις πως η μοναστική δραστηριότητα δεν είχε εντελώς διακοπεί³⁴⁸.

Αφού έλαβε, λοιπόν, το σχήμα του μοναχού και πήρε το όνομα Λαυρέντιος, επιδόθηκε στην απόδοση των καταπατηθέντων κτημάτων της Μονής, μιας και είχε προηγηθεί μια μεγάλη περίοδος ερήμωσής της. Η μεγαλύτερή του επιτυχία θα λέγαμε πως ήταν η επανάκτηση ενός τεράστιου και πλούσιου κτήματος στη θέση Βλυχάδα (ή

---

³⁴⁸ Ο Όσιος Λαυρέντιος ίσως να είχε απισκεφθεί την ερειπωμένη Μονή και πριν από το 1670, έτος που ο ίδιος καταγράφει σε ιδιόχειρο σημειώμά του (βλ. εδώ, σελ. 150-151 και 249). Η επίσκεψη του νεαρού τότε Λάμπρου Κανέλου στην εν λόγω περιοχή είναι πιθανή, αν ληφθεί υπόψη ότι γεννήθηκε περίπου κατά το χρονικό διάστημα 1627-1640 αλλά και ότι το θαλάσσιο πέρασμα από τη Μεγαρική ακτή στην απέναντι ακτή της Σαλαμίνας ήταν γνωστή διαδρομή των Μεγαριτών και των Σαλαμινίων που συχνά μετέβαιναν από τη μια περιοχή στην άλλη για γεωργικές και άλλες δραστηριότητες. Εσφαλμένα ο Γρηγ. Πουλημένος αναφέρει ότι ο Lautemberges βρήκε τη Μονή ερειπωμένη το 1577, βλ. ό.π. Γ ρ . Π ο υ λ η μ έ ν ο ς, «Τρεις φάσεις του καθολικού στη Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», σελ. 131. Ορθά διορθώνουμε ότι ο χαρτογράφος Laurenberg Johannes (1590-1658), ο οποίος ποτέ του δεν επισκέφτηκε την Ελλάδα, στο έργο του *Atlas of Ancient Greece – Graecia antiqua*, edidit Samuel Pufendorf, που εκδόθηκε δύο χρόνια μετά τον θάνατό του, σημειώνει την πληροφορία ότι το 1658 η Μονή ήταν ερειπωμένη αναφερόμενος στην κατάσταση των οικοδομημάτων. Η υποψία ότι το 1670 ο Λαυρέντιος βρήκε εκεί μια μικρή ομάδα μοναχών επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι σε ένα από τα παρεκκλήσια -εν είδει τρούλων- που βρίσκονται στη στέγη του Καθολικού του ναού είχε συλλεχθεί το 1884 από απεσταλμένους της Χριστιανικής και Αρχαιολογικής Εταιρείας εικόνα Κρητικής Σχολής, εξαιρετικής τέχνης και μεγάλων διαστάσεων, φιλοτεχνημένη στις αρχές του 16^{ου} αι., δηλαδή σε χρόνους κατά τους οποίους η μέχρι σήμερα βιβλιογραφία υποστήριζε πως το μοναστήρι ήταν εγκαταλελειμμένο και ερειπωμένο. Η εικόνα κοσμούσε μάλλον το τέμπλο του ναού και φέρει τις επιγραφές *M(HTH)P H ΗΛΙΟΚΑΛΟΣ* και *I(ΗΣΟΥ)C Χ(ΡΙΣΤΟ)C* και σε αυτήν παρουσιάζεται η Παναγία να κρατεί στην αγκαλιά της τον Χριστό και εκείνος να ακουμπά με το δεξί του χέρι το πρόσωπό της. Αν και η εικόνα έχει σημαντικές φθορές, εντούτοις είναι εντυπωσιακή και τα πρόσωπα εκπέμπουν μιαν υπερκόσμια γλυκύτητα, βλ. *Κατάλογος και Ιστορία του Μουσείου της Χριστιανικής Αρχαιολογίας και Τέχνης, μετ' εικόνων, υπό Γεωργίου Λαμπάκη*, έκδ. Δευτέρα, εκδ. Ανέστη Κωνσταντινίδου, εν Αθήναις 1908, σελ. 69-70. Σήμερα η εικόνα βρίσκεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών (αρ. εισαγωγής: BXM 11217).

Γλυφάδα)³⁴⁹ του Μεγάλου Πεύκου Μεγάρων, το οποίο κατείχε ένας σκληρός οθωμανός άρχοντας που μισούσε φανατικά τους χριστιανούς. Σύμφωνα με την ίδια παράδοση αλλά και τις δύο απανταχούσες που φυλάσσονται στο Αρχείο της Μονής, η Παναγία ήταν αυτή που είχε υποδείξει με όραμα στο Λαυρέντιο τα καταπατημένα κτήματα σε Σαλαμίνα και Μέγαρα και του είχε αναθέσει την απόδοσή τους στη Μονή. Ανάμεσα στα κτήματα ήταν και το προαναφερόμενο. Εύλογο ήταν να ξεσπάσει διαμάχη μεταξύ του τούρκου άρχοντα και του Λαυρεντίου.

Η συνέχεια της παράδοσης μας διασώζει τον τρόπο, με τον οποίο ο ηγούμενος πήρε το εύφορο αυτό κτήμα. Λέγεται, λοιπόν, πως η σύζυγος του οθωμανού, την οποία αυτός υπεραγαπούσε, αρρώστησε και ήταν ετοιμοθάνατη. Μάταια οι γιατροί που κλήθηκαν προσπαθούσαν να την θεραπεύσουν ή έστω να βελτιώσουν κάπως την υγεία της. Οι δικές της παρακλήσεις προς εκείνον, όπως έρθει ο Λαυρέντιος για να την γιατρέψει με προσευχές, του προκαλούσαν άλλοτε το γέλιο και άλλοτε του μεγάλωναν το μίσος για τους χριστιανούς. Όταν, όμως, την είδε ετοιμοθάνατη, λύγισε και το μίσος του υποχώρησε μπροστά στην απελπισία του. Συντετριμμένος κάλεσε τον Λαυρέντιο για να παράσχει το έλεός του για τη σωτηρία της. Εκείνος, αν και βρισκόταν στην Αθήνα, έτρεξε στο σπίτι του τούρκου άρχοντα και μετά από μια κατανυκτική προσευχή έκανε τρεις φορές το σημείο του σταυρού πάνω από το κεφάλι της με τη ράβδο του³⁵⁰. Την επόμενη μέρα η γυναίκα επανέκτησε την υγεία της. Όλα αυτά έκαναν τον πολέμιο των χριστιανών άρχοντα να αναγνωρίσει τη

³⁴⁹ Η τοποθεσία βρίσκεται βόρεια του Μεγάλου Πεύκου, στην περιοχή των Μεγάρων, και εκτείνεται από τη θάλασσα μέχρι τα όρη Καντήλι και Τρίκερι. Χρειάζεται να σχετιστεί ιστορικά με τον βυζαντινό θεσμό των *Προνοιών* και ουσιαστικά είναι το Βασιλικό-Αυτοκρατορικό κτήμα *Βασιλικό* (που περιελάμβανε και την ομώνυμη περιοχή του βορειοδυτικού τμήματος της Σαλαμίνας) και δηλώνεται έμμεσα στον χάρτη που δημοσιεύεται στο βιβλίο της Ε υ χ ε ν ί α ς Σ ο φ ρ ά-Μάθ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 83.

³⁵⁰ Σύμφωνα με προφορική παράδοση ο Όσιος Λαυρέντιος θεράπευε με την αγία του πατερίτσα ασθενείς στην Αθήνα και στα γύρω χωριά, Β ύ ρ ω ν Κ ω ν σ τ α ν τ ά ρ α ς, ό.π., σελ. 290. Η ράβδος του Οσίου Λαυρεντίου σήμερα φυλάσσεται στην Αποθήκη Ξυλογλύπτων του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών. Παραδόθηκε και αυτή στον Γ. Λαμπάκη το 1884 μαζί με άλλα ιερά άμφια και Μηναιά από τον τότε ηγούμενο της Μονής, Μισαήλ Ζαχαρίου, βλ. Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, τόμ. 2^{ος}, εν Αθήναις, 1890, σελ. 17, στην έκθεση του Ν. Γ. Φωτάκη. Τα Μηναιά είχαν εκδοθεί κατά τα έτη 1563, 1683, 1685, 1749 και 1768, βλ. Σ τ ο υ ρ ι ό γ λ ο υ, *Περί της εν Σαλαμίνη Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια*, σελ. 18-19.

θαυματουργό δύναμη της Παναγίας και την αγιότητα του ηγουμένου. Αφού εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του στον Λαυρέντιο για την ανέλπιστη θεραπεία της συζύγου του, απέδωσε το μεγάλο κτήμα της Γλυφάδας Μεγάρων στη Μονή χορηγώντας μάλιστα κι ένα σεβαστό χρηματικό ποσό στη Μονή της Φανερωμένης³⁵¹.

Φαίνεται πως η παραπάνω προφορική παράδοση περί της θαυματουργού θεραπείας της οθωμανής από τον Όσιο Λαυρέντιο βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Πίσω από αυτήν τη διένεξη για τις κτηματικές διαφορές υποκρύπτονται διαμάχες που εύλογο ήταν να προκληθούν εις βάρος της Μονής, η οποία σταδιακά άρχισε τότε να *ανδρώνεται* και να ισχυροποιείται με αγορές σε γη. Στο Αρχείο του Μοναστηριού σώζονται τρία έγγραφα που σχετίζονται με δύο οθωμανές, τη Ρουκιγιέ Χανούμ (ή Ρακκιγιέ Χατούνα), σύζυγο του Εμπουμπέκρ Πασά, και τη Χαδιτζέ Χατούνα. Η πρώτη κατείχε τη συγκεκριμένη διαφιλονικούμενη έκταση και είχε παραχωρήσει τις προσόδους τού εν λόγω τσιφλικιού των Μεγάρων. Μάλιστα, σε έγγραφο του 1691 η ίδια υπογράφει πως *εισέπραξε από τους μοναχούς της Κούλουρης 30 γρόσια, για την πρόσοδο [= τη φορολογική οφειλή] του τσιφλικιού της των Μεγάρων*³⁵². Αρκετά χρόνια μετά, όμως, η ίδια απαιτούσε τη λήξη της παραχώρησης αυτής. Αν και το έγγραφο είναι του 1700, επί ηγουμενίας δηλαδή του Λαυρεντίου, διαδικαστικό ρόλο στη διευθέτηση του ζητήματος αναλαμβάνει ο γιος του, ο Ιωακείμ Α΄, γεγονός που μας οδηγεί στη διατύπωση βάσιμης υπόθεσης πως η υγεία του Οσίου Λαυρεντίου θα είχε αρχίσει από τότε να κλονίζεται και πως ο γηραιός πια ηγούμενος είχε παραχωρήσει αρμοδιότητες στον γιο του και κληρονομικό του διάδοχο στην ηγουμενία της Μονής.

Η διαμάχη αυτή οδήγησε στην έκδοση σχετικού φερμανιού από τον σουλτάνο Μουσταφά Β΄, γιου του Μεχμέτ, ο οποίος απευθυνόμενος στον τότε καδή των

³⁵¹ Βλ. Μ ι χ α ή λ Χ . Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας εξ απόψεως ιστορικής, αρχαιολογικής και αγιογραφικής*, ό.π., σελ. 23-25, εφεξής Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*.

³⁵² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., αριθμ. 25, {αρχική αρίθμηση (εφεξής: α.α.): 88}. Πολλά από τα έγγραφα των φακέλων φέρουν αρίθμηση από κάποιον μοναχό, ο οποίος στο παρελθόν προέβη σε κάποια υποτυπώδη ταξινόμησή τους. Όμως, σε αρκετά από αυτά δεν αναγράφεται αριθμός, πράγμα που δυσκόλευε τη διαδικασία της παραπομπής στο παρόν πόνημα. Έτσι, η αρίθμηση που παρουσιάζεται εδώ προέρχεται από τον γράφοντα και όπου υπάρχει αριθμός εγγράφου από την αρχική καταγραφή του μοναχού, δίνεται αυτή σε αγκύλες {}. Δύο από τα ελληνικά έγγραφα του φακέλου αυτού, το 18^ο και το 37^ο, παρουσιάζουν εκ παραδρομής του μοναχού την ίδια αρχική αρίθμηση 31, γεγονός που δυσχέρανε ακόμη περισσότερο την κατάταξη των εγγράφων. Η μόνη αρίθμηση των εγγράφων που ταυτίζεται με εκείνη του Μοναστηριού είναι αυτή των εγγράφων του Σκευοφυλάκιου.

Αθηνών τον διέταξε για τη διευθέτηση του ζητήματος που είχε προκύψει. Το έγγραφο μας ενημερώνει ότι ο μοναχός παπά-Γιασίμης (=Ιωακείμ), κάτοικος του χωριού Μέγαρο, υπαγομένου στον καζά της Αθήνας, υπέβαλε υπόμνημα (αρζουχάλι) με το οποίο γνωστοποιούσε ότι η Ρουκιγιέ Χανούμ, σύζυγος του αιιδίμου Εμπουμπέκρ Πασά, είχε εκχωρήσει (τεφβίτζ) σε αυτόν (=τον μοναχό παπά-Ιωακείμ) το δικαίωμα νομής και κατοχής (χακκ-ι τασαρρούφ) των χωραφιών και των λιβαδιών που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα της, οικειοθελώς και με τη συγκατάθεση του κυρίου της γης. Εκείνος (=ο μοναχός παπά-Ιωακείμ) είχε αποδεχθεί την εκχώρηση, είχε καταλάβει και καλλιεργούσε τα χωράφια και τα λιβάδια, καταβάλλοντας τη δεκάτη και τα τέλη στον κύριο της γης, χωρίς να τον εμποδίζει κανείς. Εντούτοις, στη συνέχεια η εν λόγω κυρία μετάνιωσε για αυτή την εκχώρηση και αντιδικεί μαζί του διεκδικώντας να καταλάβει ξανά τα χωράφια και τα λιβάδια. Στην περίπτωση, μάλιστα, που αποδεικνυόταν από την έρευνα του καδή πως η Ρουκιγιέ Χανούμ απελάμβανε όλα τα οικονομικά οφέλη που τότε προέκυπταν από την οικειοθελή παραχώρηση του τσιφλικιού της στη Μονή αλλά και από το γεγονός της συνεπούς καταβολής της δεκάτης από το μέρος του Ιωακείμ, τότε διατασσόταν ο καδής-ιεροδικαστής να επιστρέψει σε αυτόν (=τον μοναχό παπά-Ιωακείμ) τα εν λόγω χωράφια και λιβάδια, σύμφωνα με το έγγραφο (τεμεσσούκι) του κυρίου της γης που έχει στα χέρια του και στο εξής, να της απαγορεύσει (=της Ρουκιγιέ) να αντιδικεί, κατά παραβίαση (παράβαση) του εγγράφου του κυρίου της γης³⁵³.

Την ίδια χρονιά ο σουλτάνος Μουσταφά Β' εξέδωσε ένα άλλο φερμάνι για μian ανάλογη υπόθεση που αφορούσε τη διαμάχη ανάμεσα στο Μοναστήρι και μian άλλη οθωμανή, τη Χαδιτζέ Χατούνα. Αν και υπάρχει σκόπιμο κενό σε δύο γεινιάζοντα σημεία του εγγράφου, τα οποία σχετίζονται με τα πρόσωπα των μοναχών που έκαναν την αναφορά της διένεξης στον παραπάνω Σουλτάνο, εύκολα καταλαβαίνουμε λαμβάνοντας υπόψη το έτος 1700 πως οι μοναχοί αυτοί είναι ο ηγούμενος Λαυρέντιος και ο γιος του, Ιωακείμ. Το οθωμανικό αυτό έγγραφο σχετίζεται με την περιοχή Τατόι και σε αυτό αναφέρεται ότι από κεινούς που 'χουν υπό την ιδιοκτησίαν τους γαίες στα χώματα του χωριού του λεγομένου Ιστά και υπαγόμενον στον προαναφερθέντα Καζά, η Χαδιτζέ Χατούνα (κυρία, δέσποινα) έχουσα κι αυτή υπό την κυριότητά της γαίες, γνωστών συνόρων με πλήρη ελευθερία και θέλησι κι εν γνώσει του ιδιοκτήτου της γης (εννοεί το Δημόσιο) τις πούλησε και τις εξεχώρησε σ' αυτούς κι

³⁵³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., αριθμ. 12, {-}.

έδωσε στα χέρια τους τίτλο ιδιοκτησίας κι αυτοί αφού τις πήραν στην κατοχή τους τις καλλιεργούσαν και δύνανε (δίνανε) στον ιδιοκτήτη της γης τη νόμιμη δεκατία, η προαναφερόμενη Χατούνα, άλλοτε αρνούμενη κι άλλοτε λέγοντας πως μετάνιωσε, δεν παύει να κάμνει επέμβασι και να δημιουργεί έριδες. Έτσι, διατασσόταν ο καδής των Αθηνών να καταβάλη πλήρη προσοχή δια την αναφερομένη υπόθεσι, να ιδή τον Ιερό τίτλο και τον τίτλο ιδιοκτησίας που έχουν, να εξετάσει, αν είνε γεγονός το ότι η αναφερομένη Χατούνα πούλησε με πλήρη συγκατάθεσί της και δια μέσου του ιδιοκτήτη της γης κι εξεχώρησεν εις αυτούς το δικαίωμα της ιδιοκτησίας των γαιών τις οποίες είχαν υπό την κατοχήν της, και ως τοσο να κάμνει επεμβάσεις και να δημιουργεί φασαρίες. Να την εμποδίσει και να την αποτρέψη, έτσι που να μη γίνεται του λοιπού ενέργεια αντιτιθέμενη στον Νόμον, στον Ιερό τίτλο, τον τίτλο ιδιοκτησίας και την Ιερά Διαταγή του Σουλτάνου³⁵⁴.

Οι διαμάχες, όμως, συνεχίστηκαν για πέντε χρόνια, όπως τούτο φαίνεται από ένα άλλο σχετικό φερμάνι του 1705, που σχετίζεται με τη Ρακκιγιέ και εκδόθηκε από τον σουλτάνο Αχμέτ Γ'. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται ότι ο ίδιος ο Λαυρέντιος είχε εκθέσει παράπονα πως η με τ' όνομα Ρακκιγιέ Χατούν (= δέσποινα, κυρία) τις εις το με τ' όνομα Μέγαρα γνωστό γαιοκτήμα γαίες της, ενώ τις πούλησε και τις εξεχώρησε σαυτόν, και ότι αυτός τις γόρασεν (ως δημόσιες γαίες), τις πήρε κάτω από την κατοχή του, τις καλλιεργούσε και κατέβαλεν την δεκατία τους στον ιδιοκτήτη της γης και ενώ κατά συνέπεια δεν άρμοζε καμμία επέμβασίς της σ' αυτές, η αναφερόμενη αριστοκράτισσα Χατούνα ισχυριζομένη, πως στην τιμή των λεπτών που της δόθηκε σαν αξία πωλήσεως υπάρχει έλλειμμα και πως υπάρχει απάτη στη δοσοληψία και στην περίπτωση αυτή μετάνιωσε για την πούλησι, δεν παύει από του να κάμνει επεμβάσεις και να δημιουργεί φασαρίες. Και πάλι ο τότε καδής των Αθηνών διατασσόταν από τον Σουλτάνο να καταβάλει ολοκληρωτική φροντίδα για την αναφερόμενη υπόθεσι, να την εξετάσει μ' επιμέλεια και αξιοπρέπεια και αν δη πως αύτη είνε, ως αναφέρεται, εάν δήλόν ότι είνε γεγονός το ότι η ειρημένη Χατούνα, ιδιοκτήτρια ούσα στα χώματα εκείνα, με πλήρη συγκατάθεσί της και δια μέσου του ιδιοκτήτη της γης τα πούλησε κι εξεχώρησε τα δικαιώματά της σ' αυτόν κι αυτός τα αγόρασε, τα πήρε στην κατοχήν του, και καθ' ον χρόνον τα ώργωνε και έδινε στον ιδιοκτήτη της γης τη νόμιμη δεκατία και τον φόρο τους, η εν λόγω Χατούνα επεμβαίνει λέγουσα, πως την αξία της πούλησεως την πήρε ελλιπή και ότι μετάνιωσε για την πούλησι, υπαναχώρηση δεν είνε

³⁵⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε.-ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 5.

*δυνατή. Βάσει του ανα χείρας του ιερού τίτλου ιδιοκτησίας (εννοεί τον ιδιοκτησιακό τίτλο του Λαυρεντίου) να τις αποδώσει, ως ήταν και πριν στην κυριότητα και την καλλιέργειά του και να εμποδίσει την επέμβασι και τις φιλονεικίες της αναφερομένης*³⁵⁵.

Από τα παραπάνω φαίνεται πως οι κτηματικές διαφορές συχνά ταλάνιζαν την ηγεσία του Μοναστηριού της Φανερωμένης, γεγονός που μάλλον οφειλόταν στον τρόπο ερμηνείας του οθωμανικού δικαίου περί γαιών. Την εποχή της Τουρκοκρατίας όλα τα εδάφη, τα αποκαλούμενα *τιμάρια*, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανήκαν στον Σουλτάνο ο οποίος τα διένειμε εν είδει δωρεάς στους αξιωματούχους του (όπως αντίστοιχα και ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου). Έτσι, τόσο η Σαλαμίνα, όσο και τα Μέγαρα με την Ελευσίνα, ανήκαν στο τιμαριωτικό σύστημα που ισοδυναμούσε με τον επιμερισμό της κυριότητας, εφόσον κράτος, ραγιάς και αξιωματούχος διέθεταν στην ίδια τη γη δικαιώματα, ταυτόχρονα και οι τρεις τους. Μην έχοντας, όμως, τη δυνατότητα ο αξιωματούχος να κληροδοτήσει το τιμάριο που του είχε παραχωρηθεί από την ανώτερη οθωμανική αρχή, παραχωρούσε τμήματά του στους ραγιάδες έναντι αμοιβής. Σε αυτούς αναγνωριζόταν μόνο το δικαίωμα της επικαρπίας, το οποίο περνούσε από πατέρα σε γιο³⁵⁶.

Φαίνεται πάντως πως ο Λαυρέντιος δεν δίσταζε να εναντιωθεί ακόμα και με άτομα που ανήκαν στην ανώτατη κοινωνική και οικονομική τάξη της οθωμανικής κοινωνίας της Αττικής και των περιχώρων της· η διένεξή του με τις *αριστοκράτισσες Χατούνες* (=κυρίες, δέσποινες), καθώς και η διάθεσή του να επιλυθεί το ζήτημα όσο πιο επίσημα γινόταν από την ανώτατη οθωμανική αρχή, το επιβεβαιώνει. Η αφοβία του αυτή μάλλον προερχόταν από το γεγονός των ισορροπητικών σχέσεων που προσπαθούσε να διατηρήσει ο ίδιος με τους υψηλά ιστάμενους αξιωματούχους του Σουλτάνου, αλλά και από τη σταθερότητά του στην καταβολή των αναγκαστικών φόρων, οι οποίοι σωρεύονταν τότε στο ταμείο της Οθωμανικής Πύλης. Γι' αυτό και το όλο ύφος των παραπάνω σουλτανικών διαταγμάτων κλίνει προς την επίλυση των διαμαχών προς το συμφέρον της Μονής.

³⁵⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε.-ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 17.

³⁵⁶ Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, εισαγωγικό σημείωμα στο *Η Οικονομική Δομή των Βαλκανικών Χωρών* (15^{ος} - 19^{ος} αι.) στο, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979 και Π α ν α γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, «Η τύχη της νησίδας Αταλάντης στα χρόνια της τουρκοκρατίας», Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Παράρτημα αρ. 83, *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού*, επιστημονική επιμέλεια Γιάννου Γ. Λώλου, Ιωάννινα 2012, σελ. 351-365.

Τα περιστατικά που διασώζονται στο συναξάρι του Οσίου δείχνουν πως ο Λαυρέντιος είχε και θαυματουργές ιδιότητες σχετιζόμενες με τη θεραπεία αρρώστων³⁵⁷. Αξίζει να αναφερθεί, όμως, ένα περιστατικό που σχετίζεται με την οικοδόμηση του ναού και ανταποκρίνεται εν μέρει και αυτό στην αλήθεια της τότε εποχής. *Ότε ο όσιος ωκοδόμει την Μονήν, ώφθη εν οράματι αυτώ η Θεοτόκος λέγουσα αυτώ, ίνα πορευθή έν τινι τόπω της Σαλαμίνας, ένθα ήν τεθαμμένος κίων τις, ον έδει κομίσαι και χρήσασθαι εν τη οικοδομή. Ούτινος κομιζομένου, συνεργία σατανική, είς των εκεί πεσσών υπ' αυτόν έμεινεν αβλαβής, χάριτι της Θεοτόκου και εντεύξει του Αγίου.*³⁵⁸

Πίσω από την αναφορά του εργατικού αυτού ατυχήματος και τη θαυματουργό επέμβαση του Λαυρεντίου κρύβεται το γεγονός της σύλησης των αρχιτεκτονικών καταλοίπων της Αρχαίας Πόλεως των Κλασικών Χρόνων της Σαλαμίνας, η οποία βρισκόταν στο ακρωτήριο της σημερινής Πούντας Αμπελακίου και τα ερείπιά της είναι εμφανή ακόμη και στις μέρες μας. Από το έτοιμο οικοδομικό υλικό που αφθονούσε στην περιοχή αυτήν θα χρησιμοποιήθηκε μεγάλο μέρος του στην ανέγερση του Καθολικού καθώς και από εκείνο της Αρχαίας Ελευσίνας³⁵⁹, όπως δείχνουν οι αρχαίες μαρμάρινες επιγραφές και τα διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη που βρίσκονται εντοιχισμένα ή και ελεύθερα τοποθετημένα διακοσμούν τους περίβολους

³⁵⁷ Βλ. εδώ, σελ. 139-142, το περιστατικό με την οθωμανή ασθενή. Ο Γκητάκος αναφέρεται και σε ένα τετράδιο με χειρόγραφες σημειώσεις, στο οποίο αναγράφονται πλείστα όσα θαύματα του Οσίου Λαυρεντίου, Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 26. Τούτο δεν εντοπίστηκε στο Αρχείο της Μονής.

³⁵⁸ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 26-27. Η ίδια παράδοση δημοσιεύεται και από τον Χ α ρ ά λ α μ π ο Δ . Β α σ ι λ ό π ο υ λ ο, *Ο Άγιος Λαυρέντιος Σαλαμίνας*, εκδ. Ορθοδόξου τύπου, Αθήνα, άνευ έτους, στη σειρά *Βίοι Αγίων* με τον αριθμό 187, σελ. 15-16.

³⁵⁹ Θα λέγαμε πως τα περισσότερα συλήματα προέρχονται από την Ελευσίνα. Ανάμεσα στα πολλά, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μαρμάρινες επιγραφές και τα χαράγματα στον ανατολικό τοίχο του Καθολικού (ιδίως ένα χάραγμα τεσσάρων στίχων με λατινικούς χαρακτήρες καθώς και το χάραγμα *Σωτήρι* που συνοδεύεται με το σημείο του σταυρού) καθώς και αυτές στο νότιο τοίχο και συγκεκριμένα στην ανοδική κλίμακα προς τη στέγη. Για τα συλήματα βλ. Ε ύ η Μ ι κ ρ ο μ ά σ τ ο ρ α, «Η Ιερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης, μια νέα περιήγηση», στο Ενημερωτικό Δελτίο του *Ομίλου ΑΚΑΜΑΣ*, αριθμ. 3, Μάρτιος 2009, σελ. 28-30. Στην είσοδο του Καθολικού, ερχόμενος ο πιστός μέσα και στα δεξιά, βλέπει χαράγματα. Διακρίνονται τα ονόματα *Ζαχαρίας, Σταμάτης, Ιωάννης* και η χρονολογία 1846 με την ημερομηνία *μαΐου 26*.

και τους εξώστες των κελιών σήμερα³⁶⁰. Εξάλλου, ήταν γενικά συνήθης η τακτική των τότε χριστιανών να χρησιμοποιούν αρχαίο οικοδομικό υλικό όχι μόνο για την ανέγερση των εκκλησιών αλλά και για την οικοδόμηση των οικιών τους, τακτική η οποία συναντάται και στη Σαλαμίνα ιδίως στην ανέγερση μεσαιωνικών οικισμών³⁶¹. Από την άλλη, η παράδοση αυτή μπορεί να σχετίζεται με τα προϋπάρχοντα ερείπια του βυζαντινού ναού που υπήρχε εκεί, όπου ακριβώς ο Λαυρέντιος έχτισε τον δικό του ναό, και ο κίονας της παραπάνω παράδοσης να προέρχεται από την αρχική οικοδομική φάση των παλαιότερων αυτών ετών.

Είναι ευνόητο από τα παραπάνω πως η Μονή γρήγορα διαφημίστηκε, αλλά δεν γνωρίζουμε αν η δράση του Λαυρεντίου επεκτάθηκε εκτός της Σαλαμίνας και της Ελευσίνας. Πάντως, προφορική παράδοση που να σχετίζεται με την κήρυξη του Θείου Λόγου από τον Λαυρέντιο στην Κούλουρη ή σε χωριά της Σαλαμίνας δεν έχει διασωθεί. Εξάλλου, οι σχέσεις του Οσίου Λαυρεντίου με τους Σαλαμινίους μάλλον δεν ήταν και οι καλύτερες. Είναι γνωστές οι προφορικές παραδόσεις αιτιολογικού χαρακτήρα *περί της κατάρας του Οσίου Λαυρεντίου* σε μέλη της συντεχνίας των κατραμιτζήδων που δεν τον βοήθησαν στην ανοικοδόμηση του Καθολικού, όταν εκείνοι πήγαιναν στο *κουρμπέτι* καθώς και ανάλογης αράς σε κουλουριώτισσες που του αφαίρεσαν τα *πασούμια*³⁶². Οι παραδόσεις αυτές σχετίζονται με την αιτιολόγηση της μη προκοπής των σαλαμινίων: *χαΐρι και προκοπή να μην έχουν*, λέει η κατάρα. Εξαιτίας της κατάρας αυτής πολλοί γηραιοί Σαλαμινίοι, οι οποίοι είχαν καταπατήσει αγροτικές εκτάσεις του μοναστηριού, επιθυμούσαν μετά τον θάνατό τους και κατά την ανακομιδή των οστών τους να τοποθετηθούν αυτά εντός του τάφου του Οσίου προς *συγχώρηση*. Πάντως φαίνεται πως ο Όσιος Λαυρέντιος δεν είχε λάβει ιδιαίτερη εκπαίδευση· σίγουρα, όμως, η Μονή παρά τις ελλείψεις απαρτίστηκε από μοναχούς,

³⁶⁰ Βλ. Ευγενία Σοφρά Μαθιόση, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 71-72.

³⁶¹ Βλ. Παναγιώτης Βελτανισιάς, «Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου», Ενημερωτικό Δελτίο *Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, αρ. 3, Μάρτιος 2009, σελ. 21-27, όπου στη σελ. 25 αναφέρεται το εντυπωσιακό γεγονός της χρησιμοποίησης του ίδιου αρχαίου οικοδομικού υλικού της Αρχαίας Πόλης της Πούντας Αμπελακίου κατά την Κλασική, τη Μεσαιωνική και τη Νεότερη εποχή στους αντίστοιχους χρονικά οικισμούς του Αμπελακίου.

³⁶² Για την προφορική παράδοση περί της κατάρας του Οσίου Λαυρεντίου σε κουλουριώτισσες βλ. Γιάννης Μαχιάτης, *Τα Αμφιθεατρικά, Η κατάρα του Αγίου Λαυρεντίου*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1989, σελ. 101-104.

οι περισσότεροι ολιγογράμματοι, και με το πέρασμα των χρόνων, ανάλογα με τις προκύπτουσες ανάγκες, συμπληρωνόταν.

β) Οι απανταχούσες (έγγραφα ζητείας- εράνου)

Στο αρχείο της Μονής σώζονται δύο απανταχούσες³⁶³, έγγραφα δηλαδή που σχετίζονται με έρανο για τη χρηματική ενίσχυση του αγιογραφικού έργου του Καθολικού του μοναστηριού. Από αυτές, η μία βρίθκει ανορθογραφιών και συντακτικών λαθών και συντάχθηκε σύμφωνα με τον συνήθη τύπο τέτοιων γραμμάτων, κάπως παραλλαγμένο σε μερικά σημεία στη φρασεολογία αλλά και στην έκθεση του ιστορικού μέρους της ίδρυσης της Μονής. Στην κεφαλή του εγγράφου προτάσσονται τρία όμοια αποτυπώματα σφραγίδων³⁶⁴, που αναπαριστούν στο κέντρο παράσταση της Κοίμησης της Παναγίας και γύρω της χορεία Αποστόλων. Ο Χριστός, όρθιος, κρατεί στην αγκαλιά του την ψυχή της Παναγίας ως βρέφος και περιμετρικά της σφραγίδας υπάρχει η επιγραφή: *I KYMYCIC TIC ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΠΕΦΑΝΕΡΩΜΕΝΙC ΕΝΔΟΞΟC ΝΑΟC ΕΚ ΝΙCΟΥ ΚΟΥΛΟΥΡΙC*³⁶⁵.

Το κείμενο της πρώτης απανταχούσας έχει ως εξής:

ΑΠΑΝΤΑΧΟΥΣΑ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ

*Οί ανά πᾶσαν τήν ὑπ' οὐρανόν διαλαμπῶντες ἀστέρες πωλήφωτοι
τοῦ νοῦτοῦ στερεῶματος πανοσιῶτατε μ(ητ)ροπολήτε κ(αί) ἀρχιεποῖσκο-
πι θεῶφιλέστατοι ἐποισκόπι θεώτῆμητι οἰκωνόμη κ(αί) πρωτοσυνγγέλη
ἐλαβέστατη κληρικῆ πανοσιοτατι ἱερομονάχηκ (αί) πν(ευματικ)ῆ πατέ-
5 ρες κ(αί) μοναχή κ(αί) ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀδελφῆ τήν προσηκουῖσαν κ(αί) οφι-
λομένι μετάνια ἀπονεμόμεν (ὕ)μῆν ἄπασιν (δσγν.) ἐν τοι θία κ(αί)
σεβασμοία (δσγν.) μονί ἴκουντες της νεωφανερωμένης. γνωστῶν οὖν εστο*

³⁶³ Εκτίθενται σήμερα στο Σκευοφυλάκιο των Αγίων Αποστόλων. Σώζεται, επίσης, χειρόγραφος απανταχούσα, άνευ έτους, του ηγουμένου της Μεγίστης (στο έγγραφο αναφέρεται ως *Αγίας*) Λαύρας (Αγίου Όρους) Αθανασίου, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 46-47. Για τη ζ η τ ε ί α βλ. Ε λ έ ν η Α γ γ ε λ ο μ ά τ η - Τ σ ο υ γ κ α ρ ά κ η, «Το φαινόμενο της ζητείας κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο», περιοδ. *Ιόνιος Λόγος*, Επιστημονική περιοδική έκδοση του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, τόμος Α', χαριστήριο τόμος στον Δημήτρη Ζ. Σοφιανό, Κέρκυρα 2007, σελ. 247-293.

³⁶⁴ Η μεσαία σφραγίδα φθαρμένη.

³⁶⁵ Οι απανταχούσες δημοσιεύθηκαν μαζί για πρώτη φορά από τον Γεώργιο Α. Στογιόγλου και σχολιάστηκαν από τον ίδιο· στις λίγες αυτές σελίδες που αφιερώνονται εδώ για τα έγγραφα αυτά, παρουσιάζονται περιληπτικά τα δικά του σχόλια, στα οποία προστίθενται και τα δικά μας. Η μεταγραφή εδώ των απανταχουσών προέρχεται από τον Σ τ ο υ γ ι ό γ λ ο υ, *Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια*, σελ. 21-25· τα σχόλια, σελ. 8-15.

πάσιν ὑμῖν ὡς ἐν τοι...επαρχοῖα ἀθῖνῶν ὑπαρχῆ (νησίον) ονόματοι Κού-
 λουροις εἰς τῶν οπήων ἐβρισκετῶν ἕνας ναὸς τῆς κηρίας κ(αἰ) ἀληθινοῦς
 10 δεσπῆνις ἡμῶν θεοτοκου κ(αἰ) αἰπαρθένου – μαρίας παλεὸς κ(αἰ) σε-
 σαθρομένως πρὸ πολοῦ χρόνου νῆν δε μεγάλης δέετι ἀνακαινίσεος κ(αἰ)
 βελτησεος ὅθεν διὰ ἀποκαλήψεος φανεροθὲν ἡ Κιρία θεοτόκος πρὸς τῶν
 παρῶντα οσ(ι)ῶτατον κυρ λαυρῆντηῶν του οπίου ἐφανερόσε τους τόπους
 τα τε χοραφια ἀμπελόνας κολόνες τε κ(αἰ) κῖῶνια τα οπία προπωλὸν χρό-
 15 νων ἦσαν παραχοσμενα οπου ουδὶς αὐτα ἤξευρε ἡμη ἰ· κυρία θεοτόκος
 ἰ οπήα τα ἐφανερόσε του ἄνωθεν λαυρεντίου ὄντας ἀκόμη λαϊκῶς ου μο-
 νῶν δὲ ἀλα καὶ ἄλας θαυματουργίας ἐκτελῶν καθεκάστην κ(αἰ) εἰατρίας
 ἀπίρους ἐπιτελῶν εἰς (τούς μετὰ πί)στεος ἐπικαλουμένους αὐτῆν ὡθεν
 ο παρων κυρ λαυρέντηος ο διαλεχθῆς ἐκ τῆς κηρίας θεοτόκου θιο ζῖλο
 20 κηνηθῆς ἄφισε τα οσπητηα του την γηνεκα του τα πεδια του κ(αἰ) προ-
 σεδραμε τη κηρια θεοτόκο κ(αἰ) βαλῶν ἀρχην ἀνιγιρεν τῶν περικαλί
 ναῶν μέρος δὲ τη ἐκ τῆς περιοχοῖς κ(αἰ) εἰστορίας του ναου κ(αἰ) ἰκοδο-
 μῶν (δσγν) ἐμνηναν ἀτελητοτα ολα κ(αἰ) μερικοὶ μοναχοὶ συναχθεντες ου
 κεχομεν τα πρὸς χριαν (δσγν) καὶ ζωτροφίας (δσγν)
 εἰ μη δραμ(ῶμεν) εἰς τα φιλανθρωπα σπλαχνα των ευσεβων κ(αἰ)
 25 ὀρθοδοξων χριστιανῶν ἐνεκαὶν ἐλεους κ(αἰ) βοῖθίας διο κ(αἰ) ἔρχετε πρὸς
 ἡμας ο παρων οσιοτατος (λα)βρεντιος μετὰ τ(ῆς) αὐτου συνοδίας χαριν
 ἐλεημοσῦνις διῶ παρακαλούμεν παν(τας) (ὕ)μᾶς ὅπως δεχθῆτε αὐτους
 ἀσπασιος κ(αἰ) φιλοφρονος κ(αἰ) ἐλεῖσονται κ(αἰ) ἐβεργετήσονται τῶν
 ο μὲν πολλοὶ ο δε ὀλίγον ἐκαστος κατὰ την ἡδῖαν αὐτου δυναμιν κ(αἰ) ἀγα-
 30 πιν προἔρεσιν κ(αἰ) γραυθητω ο μεν εἰς ἀγίαν πρῶθεσι ο δε σαρανταριον
 χάριν πατρός, ἀδελφῶν ὅπως διὰ τῆς χ(ριστ)ωμμημήτου ἡμῶν ταυτης
 ἐλεημοσινῆς κ(αἰ) βοῖθίας οἰμῆς μὲν δινηθ(ῶμεν) ἀνακαινήσε κ(αἰ) τε-
 λῆωσε τῶν θιων ἔργων ὡπερ ἀρχησαμεν εἰμῆς δὲ ὅς νει κτίτορες κ(αἰ)
 μετὰ θεόν ἐβεργεται παρ ἡμῶν μεν ἀ· ἰ μνημονέβεστε ὅς ἀ· ἰ διμη κ(αἰ)
 35 μακάριῖ κτίτορες παρα δε του μῆσταποδότου θεοῦ λάβετε των μῆστον
 ἐκατονταπλασιωνα κ(αἰ) ζῶν την ἐδνιων αὐτος γαρ ἐν ἐβαγγελῆεις λεγι
 μακαρι(οι) ἡ ἐλεῖμονες ὅτι αὐτῆ ἐλεηθίσωνται κ(αἰ) ο ἱεροψαλτης δαβὶδ
 φισοι ὀλοιν την ὑμεραν ἐλεει κ(αἰ) δανίζῃ ο δικαιοσ κ(αἰ) τὸ σπέρμα αὐτο
 εἰς ἐυλογηαν εστε ουτω π(οιη)σατε ἀξιούμεν την ὑμετεραν ἀγάπην ἡνα
 40 κ(αἰ) τῆς θοῖας κ(αἰ) μακαρίας φωνῆς αὐτου ἀκουσε ἀξιοθισιτε τῶν δευτε

*ι ευλογιμένοι του πατρὸς μου ἐν Χ(ριστῶ) τῷ κ(υρι)ῷ ημῶν ὡς ἡ δοξα
κ(αὶ) τῷ κράτος εἰς τοὺς εἰσὸς τῶν εἰδῶν. ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν.*

Ο Στογιόγλου για την πρώτη αυτή απανταχούσα επισημαίνει ότι προέρχεται από την αδελφότητα των μοναχών του μοναστηριού και το κείμενό της απευθύνεται προς τους διαλαμπώντας ανά πάσαν την υπ' ουρανόν πολυφώτους αστέρας, αρχιερείς, κληρικούς και λαϊκούς. Εκθέτει την αιτία της ίδρυσης της Μονής, τα σχετιζόμενα με την αποκάλυψη της Παναγίας στον κτήτορα της Μονής Λαυρέντιο γεγονότα, τον οποίο συνιστά στους πιστούς ως εντεταλμένο για την είσπραξη των εισφορών των ευσεβών χριστιανών. Οι τελευταίοι, μάλιστα, προτρέπονται να βοηθήσουν με κάθε τρόπο την αποπεράτωση του έργου που έχει ήδη αρχίσει. Από το συστατήριο αυτό έγγραφο μαθαίνουμε ότι ο κτήτορας της Μονής είχε αναλάβει τον έρανο, ότι ο ναός είχε ανεγερθεί και πως η διακόσμηση (τοιχογράφηση) του ναού αλλά και μερικών παρεκκλησίων του μοναστηριού είχαν ανάγκη συμπλήρωσης. Μας είναι άγνωστος ο χρόνος της σύνταξης της συγκεκριμένης απανταχούσας αλλά και ο συντάκτης του κειμένου.

Ο Όσιος Λαυρέντιος σύμφωνα με τον Βίο του, ο οποίος περιέχεται στην *Ακολουθία του Οσίου Πατρός ημών Λαυρεντίου*³⁶⁶, πέθανε το 1770. Αλλά η χρονολογία αυτή είναι εσφαλμένη, γιατί επιγραφή στην εσωτερική διακόσμηση του ναού μαρτυρεί ότι η τοιχογράφηση του ναού ολοκληρώθηκε το 1735 επί ηγουμενίας Ιωακείμ, γιού του Λαυρεντίου. Χειρόγραφη, μάλιστα, σημείωση που απόκειται στο Αρχείο της Μονής σημειώνει ότι ο Λαυρέντιος πέθανε το 1707 *ἐν μινί μάρτιου 9 ἡμέρα τον αγίον σαράτο εκυμιθι ο μακαρίτης ο κτήτορας του μονάστηρου ονόματι λαυρεντηος το επίκλη εκ μεγάρου πατρίδος*³⁶⁷. Η χρονολογία αυτή είναι και η ακριβής, διότι σε ιδιόχειρο σημειώμά του ο Λαυρέντιος γράφει ότι το 1670 *μαΐου-17 ἦλθα εγ,ο ο ευτελείς λαυρρέντιος εἰς το νυσιν της λεγομενης το επίκλην σαλαμίνας και ανακένισα*

³⁶⁶ Βλ. *Ακολουθία Λαυρεντίου*. Στον πρόλογο σημειώνεται ότι η ακολουθία αυτή *εἰς ἀπλήν γλώσσαν μετηνέχθη παρά του ιερέως Κωνσταντίνου Πανοῦση του εκ Μεγάρων, ἐν ἔτει 1848*. Η διευκρίνιση αυτή, όμως, δεν είναι ακριβής, διότι οι ὕμνοι είναι συνταγμένοι στο σύνηθες ὕφος της εκκλησιαστικής ασματολογίας. Το δοξαστικό, για παράδειγμα, του εσπερινού έχει ως εξής: *Πόνους και καμάτοις, ο πατήρ ημών Λαυρέντιος, ἐπιστηρίζας την αυτού Μονήν, και αθροίσας ἐν ταύτη ἀδελφούς, και τούτων ποδηγέτης γενόμενος, κανόν ἀρετής ἀκριβέστατος ἀνεδείχθη*.

³⁶⁷ Η σημείωση αυτή βρίσκεται στο κάτω μέρος του ιδιόχειρου σημειώματος του Λαυρεντίου. Είναι γραμμένη με άλλον γραφικό χαρακτήρα, μάλλον κάποιου μοναχού.

το μοναστήριο όπου ητονε εριμομομένο από κερούς³⁶⁸ (βλ. φωτογραφία του σημειώματος στη σελ. 231). Η ίδρυση, λοιπόν, της μοναστικής κοινότητας και οι απόπειρες για την οικοδόμηση κτισμάτων θα άρχισαν μετά το 1670, ενώ η παρούσα απανταχούσα έχει γραφτεί όχι πολύ πριν τον θάνατο του Λαυρεντίου, γιατί η εικονογράφηση του ναού για την οποία γίνεται λόγος, πραγματοποιήθηκε από τον γιο του και κληρονομικό διάδοχο στην ηγουμενία της Μονής, Ιωακείμ³⁶⁹. Ούτε βέβαια είμαστε σε θέση να απαντήσουμε θετικά από ποιόν γράφτηκε το συγκεκριμένο κείμενο. Κατά την αντιπαραβολή του εγγράφου αυτού με το ιδιόχειρο σημείωμα του Λαυρεντίου λίγες ήταν οι ομοιότητες με τους γραφικούς χαρακτήρες των δύο κειμένων. Η ομοιότητα που παρουσιάζουν είναι μόνο στο ανορθόγραφο. Το να θεωρηθεί το έγγραφο της απανταχούσας αυτής μια απόπειρα αρχαρίου να ασκηθεί στη γραφή αποκλείεται, γιατί το σύνολο του νοήματός του εκφράζεται πολύ ζωηρά για τον Όσιο Λαυρέντιο και για τις προσπάθειές του τις σχετικές με την αναδιοργάνωση της Μονής, για χάρη της οποίας ο ίδιος εξέρχεται για να ζητήσει την οικονομική βοήθεια των χριστιανών. Μόνο με επιφύλαξη μπορούμε να αποδώσουμε το έγγραφο αυτό ως ιδιόχειρο του Οσίου Λαυρεντίου.

Επιπροσθέτως, ο Στογιόγλου διερωτάται πώς είναι δυνατό να έφερνε μαζί του ο Λαυρέντιος ένα τέτοιο ανορθόγραφο γράμμα, απευθυνόμενο μάλιστα σε αρχιερείς και λόγιους της εποχής. Υποθέτει, λοιπόν, πως το εν λόγω έγγραφο μάλλον τυπικά απευθύνεται στους μητροπολίτες, αρχιεπισκόπους, πρωτοσύγκελους και άλλους,

³⁶⁸ Διατηρήθηκε η ανορθογραφία του κειμένου καθώς και η διπλογραφή της συλλαβής «μο» στη λέξη «εριμομομένο» αντί *εριμομένο*. Πρόκειται για το ίδιο έγγραφο της προηγούμενης παραπομπής.

³⁶⁹ Στο εσωτερικό του ναού και στη δυτική του πλευρά υπάρχει παράσταση αγγέλου που κρατεί στα χέρια του απλωμένη σινδόνη, στην οποία αναγράφονται τα εξής: «ΑΨΛΕ / ΙΣΤΟΡΙΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ Κ^(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ Τ^(ΗC) / ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥ^(ΡΙΟΥ) Κ^(ΑΙ) Θ^(ΕΟ)Υ ΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ, / ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΟΠΟΥ ΤΕ Κ^(ΑΙ) ΔΑΠΑΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙ/ΩΤΑΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ Κ^(ΑΙ) ΠΡΟΣΚΥ^(ΝΗ)ΤΟΥ Κ^(ΑΙ) ΚΑΘΗΓΟΥ/ΜΕΝΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜ, ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ / ΛΑΒΡΕΝΤΙΟΥ, ΚΤΙΤΟΡΟΥ Τ^(ΗΣ) ΤΑΥΤ^(Η)C ΜΟΝ^(Η)C ΑΜΑ ΤΕ ΤΩΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕ^(ΝΩΝ) / ΠΡΩ^(Η)Ν Κ^(ΑΙ) ΙΕΡΟΜΟΝ^(Α)Χ^(ΩΝ) ΙΩΑΣΑΦ ΤΕ Κ^(ΑΙ) ΜΑΚΑΡΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ / ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ Κ^(ΑΙ) ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ Μ^(ΗΤ)ΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΥ^(Ρ) / ΖΑΧΑΡΙΟΥ. ΙΣΤΟΡΙΘΗ ΔΕ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ / ΜΑΡΚΟΥ, ΕΚ ΠΟΛΕΩΣ ΑΡΓΟΥΣ Κ^(ΑΙ) ΤΩ^(Ν) ΜΑΘΗΤΩΝ ΑΥΤΟΥ, ΝΙΚΟ/ΛΑΟΥ ΜΠΕΝΙΖΕΛΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ και αντώνιος». Ο Βύρων Κωνσταντάρας διασώζει άλλη μία προφορική παράδοση για τον αγιογράφο Γεώργιο Μάρκο· όταν τέλειωσε όλη τη διακόσμηση του Ναού, τόσο συγκινήθηκε από το μεγαλείο της τέχνης του, ώστε πέθανε από μεγάλη χαρά, Βύ ρ ω ν Κ ω ν σ τ α ν τ ά ρ α ς, ό.π., σελ. 292.

σύμφωνα με τη συνήθεια τότε των Μονών, οι οποίες απέστειλαν αντιπροσώπους σε διάφορες επαρχίες για έρανο. Περισσότερο πιθανό θα λέγαμε πως το αναγνωστικό κοινό της εποχής δεν ήταν και τόσο εγγράμματο, ώστε να ενδιαφέρεται για την ορθογραφία. Με αυτό το έγγραφο σίγουρα ο Λαυρέντιος θα περιορίστηκε στη Σαλαμίνα, την Ελευσίνα, την επαρχία της Αθήνας ή και σε κάποια χωριά εκτός αυτής.

Η δεύτερη απανταχούσα παρουσιάζει επιμελημένη σύνταξη και είναι απαλλαγμένη από ανορθογραφίες. Κι αυτή γράφτηκε για χάρη της διεξαγωγής εράνου *πρὸς καλλωπισμὸν καὶ ζωγραφίαν τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ ἀπαρτισμὸν καὶ βελτίωσιν τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων τῆς μονῆς καὶ χρωιδῶν*. Δεν γνωρίζουμε, όμως, πότε και αυτή συντάχθηκε γιατί δεν φέρει κάποια χρονολογία. Από την ανάγνωση του κειμένου μαθαίνουμε ότι η Παναγία *προ ολίγων χρόνων* παρουσιάστηκε στον Λαυρέντιο *ἔτι ἐν γῆ διατρίβοντι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐνασκουμένῳ μέχρι τοῦδε*. Επίσης, ο Λαυρέντιος φέρεται ως *διὰ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ περικαλλοῦς ναοῦ ζωγραφίαν στενοχωρηθεῖς*³⁷⁰. Εξαιτίας αυτής της στενοχώριας οι μοναχοί του Λαυρεντίου αναγκάστηκαν να απευθυνθούν στα φιλάνθρωπα συναισθήματα των ευσεβῶν χριστιανῶν, για να ζητήσουν ελεημοσύνη και βοήθεια. Συνεπώς, ο Λαυρέντιος ζούσε τουλάχιστον την περίοδο κατά την οποία γράφτηκε η παρούσα απανταχούσα. Το κείμενο της δεύτερης απανταχούσας έχει ως εξής:

ΑΠΑΝΤΑΧΟΥΣΑ ΤΟΥ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤῶΙ ΑΔΕΛΦΩΝ

+ *Οἱ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εὕρισκόμενοι εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ὅσοι τε τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ ὅσοι λαϊκοί, κατὰ βαθμὸν δὲ πανιερώτατοι καὶ λογιώτατοι μητροπολίται καὶ ἀρχιεπίσκοποι, θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι καὶ αἰδεσιμώτατοι οἰκονόμοι καὶ πρωτοσύγκελλοι, πανοσιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ὀσιώτατοι ἱερομόναχοι, πνευματικοὶ πατέρες, ἱεροδιάκονοι καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ἐντιμώτατοι κληρικοί, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πραγματευταί, θεοκυβέρνητοι караβοκύριοι καὶ ναῦται, τε-*

³⁷⁰ Η δεύτερη απανταχούσα αναδημοσιεύεται και από την *Ευγενία Σοφρά-Μάθηση, Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ 64-67· η συγκεκριμένη αναδημοσίευση προέρχεται από *Δημήτριος Καμπούρογλου, Μνημεία της ιστορίας των Αθηνών*, τόμ. 2 (1890), σελ. 79.

χνῖται καὶ μαγίστορες πάντων τῶν ρουφετίων, καὶ ἀπαξαπλῶς οἱ λοιποὶ
 10 πάντες Χριστιανοί, χαίροιτε ἐν Κυρίῳ καὶ ὑγιαίνοιτε. Τὴν ὀφειλομένην
 καὶ προσήκουσαν μετάνοιαν καὶ προσκύνησιν ἀπονέμομεν ἐνὶ ἐκάστῳ
 ἡμεῖς οἱ μιαιοὶ καὶ εὐτελεῖς ὑμῶν εὐχεται, ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί,
 οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτό-
 15 κου τῆς κειμένης ἐν τῇ νήσῳ Σαλαμῖνι, ἥγουσιν Κούλουρη, ἥτις ἀγία μονὴ
 θαυμασίως καὶ παραδοξοτρόπως ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, οὕσα πρότερον
 ναὸς παμπάλαιος καὶ διεφθαρμένος. Ἡ γὰρ πολυώνυμος καὶ πολυύμνη-
 20 τος δέσποινα πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐφάνη καθ' ὕπνους Λαυρεντίῳ τῷ μονα-
 χῷ, ἔτι ἐν γῆ διατρίβοντι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐνασκουμένῳ μέχρι τοῦ-
 δε, κοσμικῶ ὄντι τότε καὶ ὑπὸ ζυγὸν ὑπανδρείας, μετὰ γυναικὸς δηλαδὴ
 25 καὶ τέκνων πολλῶν, εὐλαβεῖ δὲ εἰς τὰ θεῖα καὶ μέγιστα καὶ θεοσεβεῖ. Τοῦ-
 τῷ δὴ τῷ δαληφθέντι Λαυρεντίῳ ἐνεφανίσθη ἡ πανάμωμος δέσποινα,
 ὡς ἔφημεν, καθ' ὕπνους, οὐ μόνον μίαν, ἀλλὰ τρεῖς δεικνύουσα αὐτῷ ἀρι-
 δηλότατα τὰ τε ὀροθέσια τῆς αὐτῆς μονῆς, χωράφια, ἀμπελῶνας, κο-
 30 λόνας, κιόνια καὶ καθεζῆς τὰ ἄλλα πάντα, ἅτινα ὑπῆρχον κατοργυμένα
 ἐν τῇ γῆ καὶ ἀφανῆ, μηδεὶς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κούλουρη κατοικούντων γι-
 νώσκων αὐτὰ τὸ παράπαν, μόνη δὲ ἡ ταῦτα ὁμολογήσασα τῷ ῥηθέντι
 αὐτῆς λάτρει καὶ ὑπουργῷ Λαυρεντίῳ, καὶ οἷον εἰπεῖν δακτυλοδεικτὶ
 αὐτῷ ταῦτα δείξασα, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν πανσεβάσμιον αὐτῆς
 καὶ θεομητορικὸν χαρακτήρα, ἥτοι τὴν ἀγίαν αὐτῆς καὶ θαυματόβρυτον
 35 εἰκόνα πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῷ τούτῳ τῷ Λαυρεντίῳ δέδειχε κατοργυ-
 γμένην καὶ αὐτὴν οὕσαν (ὦ θαύματος καινοτάτου!) χρόνοις ἀσημάντοις
 καὶ ἀορίστοις· ἅπερ πάντα κειμήλια καὶ κτήματα ἐκ τοῦ ὕπνου ἐγερθεὶς
 ὁ προρρηθεὶς Λαυρέντιος καὶ τούτους ἀνερευνήσας, οὕς αὐτῷ ἐση-
 40 μειώσατο ἡ πάναγνος δέσποινα, εὗρε πάντα (ὦ τερατουργήματος φρι-
 κτοῦ!) σῶά τε καὶ ὀλόκληρα. Ὅθεν τὰ πάντα καταλιπὼν καὶ γενόμενος
 μοναχός, ἤρξατο ἐκ τῶν αὐτοῦ χρημάτων τε καὶ κτημάτων, συμβοηθού-
 σης καὶ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν, οἰκοδομῆσαι θεῖον οἶκον εἰς
 ὄνομα τῆς αὐτῷ ὀραθείσης ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὃν καὶ τελειώσας ἔθετο
 ἐν αὐτῷ τὴν ἐκ γῆς ἀναθεῖσαν θεῖαν εἰκόνα, ἥτις θαύματα ἐκτελεῖ
 40 ἄπειρα καθ' ἐκάστην πρὸς τοὺς μετὰ πίστεως προσερχομένους τῇ σκέπῃ
 αὐτῆς εὐσεβεῖς Χριστιανούς, ἐξ ὧν τινες εὐλαβεῖς ζήλῳ θείῳ κινηθέντες
 καὶ ἐνθερμανθέντες τῷ πόθῳ τῆς θεομήτορος ἀπετάζαντο τῷ κόσμῳ

καὶ γεγόνασι μοναχοί, ὑποταγέντες τῷ χρηστῷ ἐκείνῳ ἀνδρὶ καὶ θεοφιλεῖ
 Λαυρεντίῳ, ὅστις πρὸς τὴν τούτων ὑποδοχὴν καὶ διαμονὴν δεῖν ἔγνω οἰ-
 45 κοδομηῆσαι καὶ ἱκανὰ κελλία καὶ ὅσα χρεῖα τοῖς μονάζουσι καὶ τοῖς προσ-
 τρέχουσι Χριστιανοῖς χάριν εὐλαβείας καὶ προσκυνήσεως. Δι' ἃ δὴ πάντα
 καὶ προσέτι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ περικαλλοῦς ναοῦ ζωγραφίαν στενο-
 χωρηθεῖς, ἠναγκάσθημεν ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς μοναχοί, οἱ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγία
 μονῇ ἡρετισάμενοι κατοικῆσαί τε καὶ μονάσαι, καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ γέ-
 50 ροντι Λαυρεντίῳ ὑποταγῆναι, προσδραμεῖν εἰς τὰ φιλόφροντα σπλάχνα
 ὑμῶν τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλεημόνων Χριστιανῶν χάριν ἐλέους καὶ βοη-
 θείας. Καὶ δὴ στέλλομεν τοὺς ἐν Χριστῷ ἡμετέρους ἀδελφούς, τὸν ὀσιώ-
 τατον καὶ αἰδεσιμώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύριον πα-
 πᾶ Κυπριανὸν σὺν τῇ αὐτοῦ συνοδίᾳ. Διὸ δεόμεθα ὑμῶν, ᾧ εὐσεβεῖς
 55 καὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, δέξασθε αὐτοὺς ἐν σπλάχνοις καὶ οἰκτιρ-
 μοῖς καὶ συνδράμετε καὶ βοηθήσατε αὐτοῖς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ τὴν
 κατὰ δύναμιν ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε αὐτοῖς ὅ,τι νεύσει ὁ Κύριος εἰς τὴν
 ἐκάστου καρδίαν «μὴ ἐκ λύπης τινὸς ἢ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ
 ὁ Θεός» (Παύλου φωνή), καὶ γραφθῆτε εἰς τοῦτο τὸ νεοφανές καὶ νεό-
 60 δνητον μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὁ μὲν πρόθεσιν, ὁ δὲ σα-
 ραντάριον, ὁ δὲ ἀδελφᾶτον, καὶ ἄλλος ἄλλο τι πρὸς καλλωπισμὸν καὶ
 ζωγραφίαν τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ ἀπαρτισμὸν καὶ βελτίωσιν τῶν ἄλλων οἰ-
 κοδομημάτων τῆς μονῆς καὶ χρειωδῶν ἀποτελεσμάτων, ἵνα γένησθε
 νέοι κτήτορες ταύτης τῆς ἀγίας μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ συμ-
 65 πληρωταὶ τοῦ θεοῦ ἔργου τούτου· οὕτω πονήσατε θεοσεβέστατον σύν-
 ταγμα καὶ μὴ ἐκπέσωμεν τῶν ἐλπίδων, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν ἔχητε τὸ μνη-
 μόσυνον ἀκατάπαστον καὶ ἄληκτον ἐν ταῖς ἱεροτελεταῖς καὶ τὴν ἀδά-
 πανον εὐχαριστίαν, καὶ παρὰ τῆς πανυπεράγνου Θεοτόκου ἀπολαύσητε
 πολλῶν καὶ μεγίστων δωρεῶν καὶ χαρίτων, καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ
 70 δεινῶν προφυλακῆς τε καὶ ἀπαλλαγῆς καὶ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπικουρίας
 καὶ ἐπισκοπῆς καὶ διὰ τῆς εὐηκόου πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτῆς πρε-
 σβείας καὶ μεσιτείας μετὰ γῆρας βαθὺ καὶ πῖον ἀξιωθῆτε καὶ τῆς ἀνε-
 σπέρου καὶ αἰδίου μακαριότητος καὶ εὐφροσύνης, ἧς καὶ ἡμεῖς σὺν ὑμῖν
 ἀξιωθῆμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
 75 εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

+Ο καθηγούμενος τῆς ἱεροσεβασμίας καὶ νεοφανοῦς μονῆς Κού-

*λουρης Λαυρέντιος μοναχός και οί σὺν αὐτῷ ἀδελφοί.*³⁷¹

Το έγγραφο αυτό οδηγεί τον Στογιόγλου στη διατύπωση κάποιων υποθέσεων που πλησιάζουν την πραγματικότητα. Η περιοδεία του Λαυρεντίου, για την οποία λόγος γίνεται στην πρώτη απανταχούσα, μάλλον δεν απέδωσε το αναμενόμενο χρηματικό ποσό εξαιτίας της περιορισμένης γεωγραφικής της ακτίνας. Η δεύτερη υπόθεση είναι πως ο Λαυρέντιος δεν περιόδευσε λόγω γήρατος και οι μοναχοί απέστειλαν για έρανο κάποιον αντιπρόσωπό τους, μάλλον μοναχό, έχοντας ανά χείρας τη δεύτερη αυτή απανταχούσα.

Συνεχίζοντας τα σχόλιά του ο Στογιόγλου επισημαίνει ότι η απανταχούσα αυτή διαφέρει κατά πολύ από την πρώτη και στην υφή του λόγου και στη διατύπωση του ιστορικού μέρους σε αρκετά σημεία. Στο πάνω μέρος του εγγράφου και στη μέση υπάρχει εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου, ενώ αριστερά φέρει διακόσμηση-μικρογραφία με εξαπτέρυγο που βαστά δύο σταυρούς. Άξιο αναφοράς στο έγγραφο αυτό είναι το γεγονός ότι ο εντεταλμένος για τη συλλογή των χρηματικών προσφορών μοναχός που συνοδεύεται και από άλλους αδελφούς, αποστέλλεται όχι από τον ηγούμενο και γέροντα Λαυρέντιο αλλά από το σύνολο της αδελφότητας των ιερομονάχων και μοναχών. Έτσι, *τὴν ὀφειλομένην καὶ προσήκουσαν μετάνοιαν καὶ προσκύνησιν* απονέμουν στους χριστιανούς *οἱ μισροὶ καὶ εὐτελεῖς ὑμῶν εὐχέται, ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί, οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ [...]* ἡναγκάσθημεν ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς μοναχοί [...] *προσδραμεῖν εἰς τὰ φιλόνητρα σπλάγχνα ὑμῶν [...]* καὶ δὴ στέλλομεν τοὺς ἐν Χριστῷ ἡμετέρους ἀδελφούς [...]. δηλαδή ο ηγούμενος δεν

³⁷¹ Από Στογιόγλου: Κριτικό υπόμνημα για την 2^η απανταχούσα (όπου Π=πρωτότυπο και όπου Φ=δημοσίευση Φωτάκη) προερχόμενο από τον Στογιόγλου : 1 τῆς οἰκουμένης *παραλ.* Π εὐρισκόμενοι *παραλ.* Φ // 2 ὅσοι τε τοῦ ἱεροῦ καταλόγου *παραλ.* Π // 4 *μετὰ* ἐπίσκοποι *προστ.* σεβασμιώτατοι Φ // 4 5 πρωτοσύγγελοι *κώδ.* // 5 ἡγούμενοι Π // 7 ἐντιμώτατοι *κώδ.* // 8 τεχνῆται *κώδ.* // 9 μαῖστορες Π τῶν *παραλ.* Φ ἄπαξ ἀπλῶς Φ // 10 χαίρετε Φ ὑγιαίνετε Φ // 11 μετάνοιαν: εὐνείαν Φ // 12 μισροὶ: μικροὶ Φ // 17 ὑπνοῦς: ὕπνον Φ // 20 δέ: τε Π // 22 ὕπνον Φ // 22-23 ἀριδηλότατα Φ // 23 τε *παραλ.* Φ // 24 καθ' ἐξῆς Φ // 25 μηδενὸς Φ *μετὰ* νήσω *προστ.* ἐκεῖνη Φ // 27 λάτρη Φ // 30 δέδειχται Φ // 33 προρρηθεῖς *κώδ.* // 36 κτημάτων: φυτημάτων Π // 45 κελία *κώδ.* // 45-46 προστρέχουσι: προεξάρχουσι Φ // 47 περικαλοῦς Π // 49 μετὰ μονῆ *προστ.* μοναχοί Φ τε *παραλ.* Φ // 52 ἡμετέρους *παραλ.* Φ // 53 καὶ *παραλ.* Φ // 56 καὶ ἔργω *παραλ.* Φ // 61 ἀδελφῶτον *κώδ.* // 63 καὶ *παραλ.* Φ // 69 *μετὰ* μεγίστων *προστ.* τῶν Π χαρίτων: χαρίση Π τούτω: τούτων Π // 71 διὰ *παραλ.* Π αὐτῆς *παραλ.* Φ // 72 βαθεῖ Φ πίων: πῖονι *κωδ.* // 74 Ἰησοῦ τῷ *παραλ.* Φ καὶ τὸ κράτος *παραλ.* Π // 76 τῆς ἱεροσεβασμίας.....Κούλουρης: τῆς Νεοφανεΐσης ἐν Κουλούρη Φ

διακρίνει τον εαυτό του από τους υπόλοιπους αδελφούς, αλλά εμφανίζονται όλοι ως μία αδελφότητα, ενιαία και ομόθυμη. Το γράμμα, τέλος, υπογράφεται από τον ηγούμενο· *+Ὁ καθηγούμενος τῆς ἱεροσεβασμίας καὶ νεοφανοῦς μονῆς Κούλουρης Λαυρέντιος μοναχὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῶ ἀδελφοί*. Συνεπώς, η δεύτερη απανταχούσα συνετάχθη εν ζωή του Οσίου Λαυρεντίου και είμαστε σε θέση να πιθανολογήσουμε με σχετική βεβαιότητα πως το κείμενο υπαγορεύθηκε από τον Λαυρέντιο στον γιο του, Ιωακείμ, και κληρονομικό διάδοχο στην ηγουμενία της Μονής, λίγο μάλιστα πριν τον θάνατό του. Μάλιστα, το εν λόγω έγγραφο δείχνει μοναχό που ήταν γνώστης των γραφικών χαρακτήρων των βυζαντινών κωδίκων και είχε άμεση επαφή με αυτούς, κάτι που ίσως θα γνώριζε ο γιος του κτήτορα.

Συγκρίνοντας ακόμη περισσότερο τις δύο απανταχούσες ο Στογιόγλου εντόπισε ορισμένες διαφορές μεταξύ τους: στην πρώτη απανταχούσα μαρτυρείται ότι η Θεοτόκος έδειξε στον Λαυρέντιο μόνο τον ερειπωμένο ναό της και όχι και την εικόνα της. Στη δεύτερη, όμως, αναγράφεται ρητά ότι η Παναγία υπέδειξε στον Λαυρέντιο την κρυμμένη στη γη εικόνα της. Η πληροφορία αυτή υπάρχει και στο σιγίλλιο του Πατριάρχη Σεραφείμ, διατυπωμένη όμως με κάποια επιφύλαξη: *ἔκ τινος θείας ὁμοφῆς (= ὅπως λέγεται) ἀφικόμενος εἰς τὴν ῥηθεῖσαν νῆσον καὶ ἀνορούζας τὴν ἐκεῖ ἐναποκειμένην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος*³⁷². Η παράδοση αυτή περιλαμβάνεται και στα υπόλοιπα σιγίλλια στα οποία αναφέρεται ακόμη ότι στον τόπο της εύρεσης της εικόνας ιδρύθηκε ναός και μονή. Ο Λαυρέντιος, όμως, στο ιδιόχειρο σημείωμά του ξεκαθαρίζει γράφοντας, πως *ανακαίνισε* το μοναστήρι που ήταν ερημωμένο από καιρούς. Στην πρώτη απανταχούσα αναγράφεται ότι στον τόπο εκείνο υπήρχε ναός της Παναγίας παλιός και ερειπωμένος, ενώ στη δεύτερη απανταχούσα λέγεται απλώς ότι η Μονή ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων *οὔσα πρότερον ναός παμπάλαιος και διεφθαρμένος*, χωρίς να γίνεται αναφορά σε κάποιο άγιο πρόσωπο, στο οποίο να ήταν αφιερωμένος ο ναός.

Οι πληροφορίες αυτές ενώ είναι αντιφατικές, συμβιβάζονται αν ληφθεί υπόψη το εξής: λέγοντας ο Όσιος Λαυρέντιος ότι η Θεοτόκος τού υπέδειξε τα οροθέσια, δηλαδή τους αμπελώνες, τα κιάνια και άλλα, εννοείται πως αυτά ανήκαν προ πολλού στη διαλυμένη μονή, από την οποία σώζονταν τότε μόνον τα ερείπια. Ο ναός αυτός ήταν αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, σύμφωνα μάλιστα με την

³⁷² Βλ. εδώ, σελ. 220-223, το Σιγίλλιο του Πατριάρχου Σεραφείμ.

επιγραφή που έχει σωθεί μέσα στο σημερινό Καθολικό³⁷³. Αφού, όμως, βρέθηκε και φανερώθηκε στη γη η εικόνα της Παναγίας, ο Λαυρέντιος οικοδόμησε ναό *εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆ ὁραθείσης ὑπεραγίας Θεοτόκου*. Το προηγούμενο, λοιπόν, ὄνομα του ναού σκόπιμα λησμονήθηκε, επειδή η ἀνίδρυση του ναού ἔπρεπε να συνδυαστεί εφεξῆς με το ὄραμα του Ὁσίου Λαυρεντίου. Το μόνο σίγουρο εἶναι πως υπήρχε ἐκεῖ ἄλλος ναός και εἴμαστε σε θέση σήμερα να διακρίνουμε το ἀρχικό μέγεθος και σχῆμα του· κάποιες διαφορές στο δάπεδο του ναού και στην ἀνομοιομορφία των πλακών μάς οδηγούν να ἰσχυριστούμε με βεβαιότητα πως ο παλαιότερος ναός ἦταν μικρός και ἀνοικοδομήθηκε στους μέσους βυζαντινούς χρόνους, ἐπεκτάθηκε κατὰ τα τέλη του 13^{ου} αἰώνα³⁷⁴ και ἐπισκευάστηκε με την προσθήκη και την ἀνωδομή που σώζεται μέχρι και σήμερα³⁷⁵.

³⁷³ Βλ. ἐδῶ την ὑποσημ. 369.

³⁷⁴ Στὴν πρόσοψη του ναοῦ τῆς μονῆς διακρίνεται ἐντοιχισμένη πώρινη πλάκα με ἀνάγλυφο σταυρό και ἐπιγραφή, στὴν ὁποία διαβάζεται το ἔτος ψα´ (701) και ἡ φράση *ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ*, δηλαδή το ὄνομα τῆς ἀρχαιότερης ἀπὸ το 13^{ου} αἰῶνα ἐκκλησίας, κάτι που εἶχε παρατηρηθεῖ και ἀπὸ τον σαλαμῖνιο καθηγητὴ Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας, Δημήτριο Πάλλα (Π α ν α χ ι ὶ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ἄ ν, «Νέα ἱστορικά στοιχεῖα γιὰ τὴν Ἱερά Μονὴ Φανερωμένης Σαλαμίνας», ἐφημ. *Ανατροπές*, ἀριθμ. φύλ. 24, περίοδος Γ´, Αὐγούστος 2015, σελ. 8). Ὡς ἐνισχυτικό τῆς ἄποψης ὅτι προϋπήρχε ναός των πρώτων βυζαντινῶν χρόνων ἀφιερωμένος στους Ἁγίους Ἀποστόλους, ἐκεῖ ὅπου σήμερα εἶναι ἡ Φανερωμένη, ἀποτελεῖ μικρὸ ψηφιδωτὸ με χρυσές ψηφίδες και ἡμιπολύτιμους λίθους, ἔργο των τελῶν του 10^{ου} αἰ. (μέσοι βυζαντινοὶ χρόνοι) και που σήμερα εἶναι τοποθετημένο πάνω ἀπὸ τὴν Ὠραία Πύλη του Ἱεροῦ Βήματος καθὼς και ἡ ὑπαρξὴ παρεκκλησίου στὴ σειρά των κελιῶν του δευτέρου ορόφου, το ὁποῖο χτίστηκε ἀπὸ τον Ὁσιο Λαυρέντιο σε ἀνάμνηση του παλαιότερου ὁμώνυμου ναοῦ, ὅπως και ἀφιερωματικὴ εἰκόνα των Ἁγίων Ἀποστόλων (1689) στο ὁμώνυμο παρεκκλήσιο. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς, Γρηγόρης Πουλημένος, σε μια σχετικὰ πρόσφατη ἀνακοίνωσή του σε συνέδριο γιὰ τις «Τρεῖς φάσεις του καθολικοῦ στὴ Μονὴ Φανερωμένης στὴ Σαλαμίνα», 8^ο Συμπόσιο Βυζαντινῆς και Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, Ἀθῆνα 1988, σελ. 86-114, ὑποστήριξε πως ο ναός του 13^{ου} αἰῶνα ἀνοικοδομήθηκε πάνω στα ερείπια του βυζαντινοῦ ναοῦ ἀπὸ τοπικὸ ἡγέτη του Καθολικοῦ δόγματος. Ὁ ναός που κτίστηκε κατὰ τὴν περίοδο τῆς Λατινοκρατίας στὴ Μονὴ Φανερωμένης ἀπέτελεσε μια λαμπρὴ προσπάθεια, που δεν μπορεῖ να ἐρμηνευθεῖ στα πλαίσια μόνο τῆς ἐξυπηρέτησης λατρευτικῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ κυρίως στόχευε στὴν ἐνδυνάμωση τῆς ἰσχύος του τοπικοῦ αὐτοῦ ἡγέτη στο νησί. Γιὰ τὴ Σαλαμίνα τὴν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας δεν γνωρίζουμε πολλά. Στὴ συνθήκη διανομῆς των Σταυροφόρων, ἡ Σαλαμίνα ἀποδίδεται στους Βενετούς. Ἐνεπὴντα χρόνια ἀργότερα το νησί βρίσκεται στὴν ἐξουσία του Δούκα των Ἀθηνῶν και το 1294 δωρίζεται στον νεαρό λομβαρδὸ ἱππότη, Βονιφάτιο τῆς Βερόνας. Εἶναι πιθανὸ ἡ ἐκκλησία του 13^{ου} αἰῶνα να ἀπέτελεσε ἕνα φιλόδοξο ἔργο του δραστήριου αὐτοῦ ἱππότη και ὄχι μόνο· κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἡγεμονίας του συμπίπτει ἡ ἀνοικοδόμηση των πύργων-παρατηρητηρίων σε καίρια σημεῖα του νησιοῦ (Ἀμπελάκι, Βροντοῦ, Ζωοδόχος Πηγή, Κακηβίγλα, Βασιλικά), επειδὴ ἡ αὐξηση τῆς δραστηριότητας των πειρατῶν στὴ θαλάσσια περιοχή του Σαρωνικοῦ καθιστοῦσε ἐπισφαλὴ τὴ ζωὴ των σαλαμῖνιῶν. Ἐξῆλλον, ο πύργος που εἶναι σήμερα στὴ νοτιοδυτικὴ γωνία του μοναστηριακοῦ συγκροτήματος φαίνεται ὅτι εἶναι παλαιότερος ἀπὸ τα ὑπόλοιπα ἀνοικοδομήματα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἕνα τέτοιο ἐκκλησιαστικὸ ἔργο, αὐτὸ δηλαδή τῆς ἀνοικοδόμησης του Καθολικοῦ τῆς Φανερωμένης, ὁποσδήποτε ἔγινε λίγο μετὰ το 1294 και πρὶν ο Βονιφάτιος συμμαχήσει και συμπεθερέψει με τους Καταλανούς το 1316, ὁπότε και πέθανε. Πάντως, ἡ λειτουργία

του ναού ως λατινικής εκκλησίας δεν πρέπει να διήρκεσε παρά λίγα χρόνια, δεδομένου ότι το 1338 η Σαλαμίνα φαίνεται να βρίσκεται στα χέρια των Ελλήνων. Διατυπώνει, μάλιστα, την άποψη ο Γρ. Πουλημένος πως οι τεχνίτες που έκτισαν τη λατινική εκκλησία είχαν στα χέρια τους τα «σχέδια» κάποιας εκκλησίας, συγκεκριμένα του Αγίου Μιχαήλ της Παβίας, πόλης της επαρχίας Λομβαρδίας στη Βόρεια Ιταλία, εκκλησία την οποία επιχείρησαν, κατά το δυνατό, να αντιγράψουν εδώ στο νησί. Ιστορικοί συγκυριακοί λόγοι που συνέβαλαν στην ερήμωση του λατινικού ναού ήταν η επιδρομή των Βενετών της Εύβοιας κατά της Σαλαμίνας, το 1319, για την παραδειγματική τιμωρία τους, επειδή οι Σαλαμίνοι είχαν αποδεχτεί την κυριαρχία των αυτοκρατορικών Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και είχαν αποστείλει φόρους στη Μονεμβασιά. Σε αντίποινα, οι Βενετοί αιχμαλώτισαν πεντακόσιους κατοίκους τους οποίους πούλησαν σε δουλέμπορους. Στο λόγο αυτόν χρειάζεται να προστεθούν η πειρατική δραστηριότητα των Τούρκων του *Σουλτανάτου του Ικονίου* της Σμύρνης (1332/3) καθώς και η λεηλασία της Αθήνας και της ευρύτερης περιοχής το 1340, η παρουσία σαλαμινιακής ναυτικής μοίρας, με ορμητήριο το *Τουρκολίμανο* (σήμερα καλείται *Ηλιακτή*), ως μέρος της συμμαχίας δυτικών και βυζαντινών κατά των τούρκων του Ικονίου Σμύρνης (1344) και, τέλος, η ναυμαχία μεταξύ Τούρκων και συμμάχων των Καταλανών που έγινε γύρω στο 1360 στο στενό μεταξύ Σαλαμίνας και Μεγάρων και οδήγησε στην απόλυτη τριάντα πέντε τουρκικών πλοίων. Όλα αυτά τα ιστορικά γεγονότα συνέβαλαν στην επισφαλή διαβίωση των καθολικών μοναχών στη μονή, στην απομάκρυνσή τους και κατ' επέκταση στη σταδιακή ερήμωση και ερείπωση του ναού της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Ο γιος του Οσίου Λαυρεντίου, Ιωακείμ Α', δέκτης όλων αυτών των ιστορικών γεγονότων ως προφορικών παραδόσεων, κατά την ανέγερση του δικού του κτίσματος στις αρχές του 18^{ου} αιώνα εντοιχίζει την επιγραφή με το όνομα του παλαιότερου ναού των Αγίων Αποστόλων, αλλά και τα μαρμάρινα θωράκια με τους γρύπες (σύνηθες σύμβολο στα χρόνια της Βενετοκρατίας), τα οποία προέρχονταν από τον ναό της λατινικής φάσης, γιατί ήθελε να αφήσει στους μεταγενέστερους ένα χρονολόγιο του τόπου, στο οποίο και ο ίδιος άφησε ανεξίτηλα τη δική του σφραγίδα. Μάλιστα, εικόνα των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, έργο του 1689, ενισχύει τη θέση πως ο Όσιος Λαυρέντιος σίγουρα γνώριζε αρκετά καλά την ιστορικότητα του χώρου, την οποία προφορικά θα μετέφερε στον γιο του. Η εν λόγω εικόνα βρίσκεται τοποθετημένη σε περίτεχνο ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι του 1744, το οποίο επιχρυσώθηκε το 1800 και φέρει την αφιέρωση *ΔΕΗCΙC ΔΟΥ(ΛΟΥ) ΑΡΓΙΡΟC ΚΟΥΡΓΙΟΤΗC*. Ως ενισχυτικό της άποψης περί του καθολικού δόγματος της Μονής στο παρελθόν παρουσιάζεται εδώ σχετικό δημοσίευμα των τελών του 19^{ου} αι. από την εφημερίδα *Αιών*, αρ. φύλ. 4435, 29.03.1884: *Ο κ. Γεώργιος Λαμπάκης, ό τόσω έγκύψας είς τήν μελέτην τής χριστιανικής τέχνης, ώς έκ δημοσιευμάτων αυτού, λίαν ένδιαφερόντων, έπέισθη ό Άναγνώστης, έπισκεφθείς κατ' αυτάς τήν έν Σαλαμίνη μονήν τής Φανερωμένης, ητύχησε νάνακαλύψη σπουδαία εύρήματα, νά βεβαιώση δέ περίεργα περι ταύτης διδόμενα. Κατά τας παρατηρήσεις του κ. Λαμπάκη, ό ναός τής Φανερωμένης, ό παλαιός, ούχι δέ ό πρό διακοσίων έτών έγερθείς παρ' αυτώ μικρότερος, ήν ψηφιδωτός, άνήκει δέ ή άνοικοδόμησις αυτού είς τήν έποχήν τής φραγκικής δεσποτείας. Ού μόνον τά ψηφιδωτά, ού μόνον οί φωταγωγοί ύελοι, ών άνεϋρε τεμάχια ίκανά, είσιν έργασίας τής δυτικής Εύρώπης, αλλά και έν τοίς πολυτίμοις άμφίοις, άτινα φυλάσσονται έν τῷ θησαυροφυλακίῳ τής Μονής, άνευρίσκονται τά μαρτύρια τής φραγκικής καταγωγής του οίκοδομήματος. Ό κ. Λαμπάκης άνεϋρεν έπίσης σπουδαιότατα έγγραφα και έπιγραφάς διδακτικωτάτας. Επίσης έβεβαίωσεν, ότι οί τέσσαρες μικροί τροϋλοι, οί περι τόν μέγαν ιστάμενοι, και οΐτινες έκρίνοντο ώς άπλά του ναού κοσμήματα, είσι τέσσαρες ναΐσκοι. Είς τούτους άναβάς ό κ. Λαμπάκης εύρεν έν αυτοίς σωροϋς ψηφιδίων, πληθύν είκόνων άρχαίων, πολυελαίους και ένά τάφον. Περι πάντων τούτων, έπίσης και περι άλλων άνακαλύψεων και εύρημάτων του κ. Γ. Λαμπάκη, θέλομεν δημοσιεύσει προσεχῶς λεπτομερεστέρας είδήσεις. Έξ άφετηρίας όμως τών σήμεραν άγγελολομένων παρατηροϋμεν, ότι ή Κυβέρνησις όφείλει νά μεριμνήση περι τής διασώσεως τών μνημείων τής χριστιανικής έποχής, άτινα παμπληθή εύρίσκονται έν Έλλάδι, άλλ' άτινα έξάλειφθήσονται επί προφανεί ζημία τής ιστορίας και τής τέχνης, άν μη ληφθῆ έγκαιρώς ή δέουσα πρόνοια.*

³⁷⁵ Για το αρχιτεκτονικό ιστορικό του Καθολικού από τον 8^ο αι. περίπου μέχρι και τον 17^ο αι. βλ.

γ) Η ανοικοδόμηση του Καθολικού από τον Όσιο Λαυρέντιο

Μέχρι τις μέρες μας δεν γνωρίζαμε πότε ακριβώς άρχισε να επισκευάζεται ο προϋπάρχων ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στη σημερινή Μονή της Παναγίας της Φανερωμένης. Η πρώτη αναφορά για οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή του μοναστηριού γίνεται από τον περιηγητή Lacroix ο οποίος αναφέρει ότι η εκκλησία της μονής είχε ήδη περατωθεί το 1682³⁷⁶. Η ύπαρξη, όμως, δίπλα στο σημερινό Καθολικό δεύτερου ναού, αφιερωμένου στον άγιο Νικόλαο, δίνει εξήγηση στην αναφορά αυτή. Ο Lacroix προφανώς αναφέρεται στο παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου, όπου μέχρι σήμερα φυλάσσεται η ευρεθείσα εικόνα της Παναγίας και προφανώς αυτό επισκέφτηκε. Η αφιέρωση του ναού αυτού από τον Όσιο Λαυρέντιο στο όνομα του Αγίου Νικολάου συνδέεται με τον ασφαλή και θαυματουργό πλου κατά την άφιξή του στην περιοχή του Μοναστηριού.

Ένα δημοσιευμένο αλλά μη σχολιασμένο έγγραφο διαφωτίζει κάπως αυτό το σκοτεινό σημείο της ιστορίας που σχετίζεται με τις οικοδομικές εργασίες στη Μονή Φανερωμένης. Τον Απρίλιο του 1688 ένα σινάφι χτιστάδων κλείνει συμφωνία *εν τη θεοχαριτομενι κουλουρη [...]* να κτίσουν την περιοχή του μοναστηριού της παναγιας και να κάνουν δουλια γερι με το χοριγι με πετραις [...], να αρχιζουν από το οκτ. του παροντος να πιγενουν δουλεβοντας ανενοχλητι³⁷⁷.

Το έγγραφο, αν και φθαρμένο, μας δίνει κάποιες πληροφορίες. Η συντεχνία των οικοδόμων αναλαμβάνει οικοδομικές εργασίες στο Μοναστήρι της Παναγίας. Αυτό

στη Σαλαμίνα και η ανοικοδόμησή του κατά την Τουρκοκρατία», Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, περίοδος Δ', Τόμος ΚΗ' (2007), Αθήνα 2007, σελ. 131-146 και εδώ, την υποσημ. 374.

³⁷⁶ C. Lacroix, *Illes de la Grèce*, Παρίσι 1689, 449-501, από Γ ρ . Π ο υ λ η μ έ ν ο , ό.π., σελ. 132, υποσημ. 18.

³⁷⁷ Σ τ ο υ ς ι ό υ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνα Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 45, αριθμ. 16. Ως πρώτο οικοδομικό έργο του Οσίου Λαυρεντίου στην περιοχή της Μονής διασώζεται και από τον Βύρωνα Κωνσταντάρα (ό.π., σελ. 290) η ανέγερση του παρεκκλησίου του Αγ. Νικολάου και μερικών κελιών. Πάντως, αρχιτεκτονικά κατάλοιπα επί του εν λόγω ναού (καμινάδα στη στέγη, φωταγωγοί) οδηγούν στη διατύπωση της ενδεχόμενης άποψης ότι ο ναός χρησιμοποιήθηκε από την πρώτη μοναστική κοινότητα ως *φωτάναμμα*, ως χώρος δηλαδή θέρμανσης και ολιγόωρης ανάπαυλας των μοναχών που γύριζαν από τις αγροτικές εργασίες. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισε να χρησιμοποιείται ως *φωτάναμμα* η αίθουσα που βρίσκεται στα δεξιά του νέου *διαβατικού*, το οποίο διαμορφώθηκε τότε (βλ. αμέσως επόμενη υποσημείωση).

μπορεί να σημαίνει πως το μέρος λόγω των ερειπίων ονομαζόταν *το Μοναστήρι της Παναγίας* και πως το συνεργείο άρχισε κάποιες εργασίες ακριβώς τότε. Μια άλλη ερμηνεία, ίσως περισσότερο κοντά στην ιστορική αλήθεια, είναι πως το μοναστήρι μάλλον προϋπήρχε σε όχι καλή κατάσταση και το ισνάφι αυτό άρχισε να χτίζει άλλα οικοδομήματα από τα πολλά που υπάρχουν σήμερα στο μοναστηριακό συγκρότημα. Συνεπώς, θα πρέπει να θεωρήσουμε το έτος 1688 ως *terminus ante quem* της έναρξης των οικοδομικών δραστηριοτήτων στη Μονή γενικά³⁷⁸ (κελιά, βοηθητικοί χώροι, αποθήκες κ.ά.) και όχι ως το έτος που σχετίζεται με την έναρξη της ανακαίνισης του κυρίως ναού της Μονής. Θα ήταν ανεδαφικό να ισχυριστεί κανείς ότι κατά τη διάρκεια του τουρκοβενετικού πολέμου (1684-1718) γινόταν ένα τόσο σοβαρό οικοδομικό έργο σε ένα νησί. Η παρέλευση δεκαοκτώ ετών από την εγκατάσταση του Λαυρεντίου στην Ιερά Μονή Φανερωμένης (1670) είναι αδικαιολόγητη από μέρους του, ώστε να μην είχε προβεί ο ίδιος σε κάποιες μικροεπισκευές ή στην οικοδόμηση κάποιων κελιών, απαραίτητων για τη διαμονή των μοναχών. Να σημειωθεί, μάλιστα, ότι στο έγγραφο αυτό δεν παρουσιάζεται ο Όσιος Λαυρέντιος να κλείνει τη συμφωνία με τους οικοδόμους, αλλά αναφέρονται τρία άλλα πρόσωπα, των οποίων η σχέση με το μοναστήρι δεν διευκρινίζεται.

Φαίνεται, όμως, ότι αυτές οι μικροεπισκευές ή, θα λέγαμε κυρίως, η ανοικοδόμηση του παρεκκλησίου του Αγίου Νικολάου, προξένησαν τις αντιδράσεις των τούρκων. Εξάλλου, η κύρια επιθυμία του Λαυρεντίου ήταν η επισκευή και

³⁷⁸ Στην είσοδο του νέου Διαβατικού της Μονής (περίοδος διάνοιξης και κατασκευής της γύρω στο 1890) υπάρχει επιμελημένο χάραγμα με τη χρονολογία ΑΨΞΑ (=1761), έτος το οποίο δεν πρέπει να συνδέεται με την οικοδόμηση του ναού. Τα κεφαλαία γράμματα «ΛΚ» και «ΜΛΚ» που υπάρχουν κάτω από το έτος αυτό αντιστοιχούν στα *Λάμπρος Κανέλλος* (κοσμικό όνομα) και *Μοναχός Λαυρέντιος Κανέλλος* (μοναστικό όνομα). Η ανάγνωση του έτους ΑΨΞΑ ως 1661 από τον Γκητάκο είναι εσφαλμένη, βλ. Γκητάκος, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 131. Για την ξύλινη πόρτα της εισόδου, βλ. Νικόλαος Σαλτάρης, *έγραψε* 1945, *Η Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα*, εκδ. Παναγιώτη Σάλτα, 1948, σελ. 7 και Ευγενία Σοφρά-Μάθεση, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 44. Είναι απορίας άξιο ότι δεν έχουν εντοπιστεί εντός της Μονής τα *δοχιά*, οι αποθήκες δηλαδή, όπου τοποθετούσαν οι μοναχοί τα γεννήματα σε υπόγεια πιθάρια. Το πατητήρι της Μονής βρίσκεται πλησίον του βόρειου τείχους, ενώ ο αλευρόμυλος-ταρσανάς στην ακτή (οικία Άγγελου Σικελιανού). Για το κωδωνοστάσιο της Μονής βλ. Θεμιστοκλής Μπιλής, «Το κωδωνοστάσιο της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας (1853)», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεολογίας, *Β'Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 15-16 Νοεμβρίου 2010, *Πρακτικά*, Αθήνα 2012, σελ. 167-183, όπου και σημαντικά στοιχεία για τα προϋπάρχοντα κωδωνοστάσια του μοναστηριού.

ανακαίνιση του κυρίως Καθολικού του μοναστηριακού συγκροτήματος. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον ηγούμενο Λαυρέντιο να καταφύγει σε δικαστήριο προς έκδοση φετβά-ιερονομικής ρήτηρας υποβάλλοντας το ερώτημα: *Αν η εκκλησία που βρίσκεται σε μια κωμόπολη είναι ετοιμόρροπη και οι ζιμμήδες (=οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι) της κωμόπολης την επισκευάσουν στο παλαιό της σχήμα, οι αξιωματούχοι της περιοχής μπορούν να τους πάρουν χρήματα εν είδει προστίμου επειδή επισκεύασαν την εν λόγω εκκλησία; για να πάρει την απάντηση: Όχι, δεν μπορούν*³⁷⁹. Το 1691 ακολούθησε συνεδρίαση του Ιερού Δικαστηρίου των Οθωμανών δικαστών στην Αθήνα, κατά την οποία *ένεφανίσθησαν ό Παπᾶ Λαυρέντιος, ἡγούμενος τῆς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαρτωμένης νήσου Κούλουρη εὐρισκομένης Μονῆς καὶ Ἐκκλησίας, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Παναγία Φανερωμένης» καὶ λοιποὶ ἱερομόναχοι αὐτῆς, οἱ οποίοι ανέφεραν ὅτι ἡ εἰρημένη Μονὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου κατεστράφησαν καὶ κατέστησαν ἐτοιμόρροπα, οὕτως ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ διαμένωσιν εἰς αὐτὰ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὰς κακουχίας καὶ νὰ δοξάζωσι τὸν Θεόν. Αἰτήθηκαν, λοιπόν, τὴν ἄδεια ἐπισκευῆς τῆς οροφῆς, τοῦ δαπέδου καὶ ἄλλων χώρων τῆς Μονῆς καὶ πέτυχαν τὴν ἐγκριση τοῦ αιτήματος, αφού πρώτα τὸ Δικαστήριον λαβὸν ὑπ' ὄψει τὴν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων δοθεῖσαν ἐρμηνείαν (εἰς τὴν ἱερονομικὴν διάταξιν) καθ' ἣν «Ἰρὰ ἴν χεδεμετ» (= ἐὰν καταρρεύσει) δίδει τὴν ἄδειαν (εἰς τοὺς αἰτοῦντας) νὰ ἐπισκευάζωσι τὴν ὡς εἴρηται μονὴν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς, χωρὶς νὰ μεταβάλλωσι τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν*³⁸⁰.

Ἡ τουρκικὴ καχυποψία συνεχίστηκε γιὰ μίαν ολόκληρη σχεδὸν δεκαετία εἰς βάρος αὐτῶν τῶν γενικῶν οικοδομικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Λαυρεντίου, ἢ ορθότερα θα λέγαμε εἰς βάρος τῆς γνωστοποίησης τῆς ἐπιθυμίας τοῦ γιὰ ἐπισκευή, γεγονός που καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ φερμανιοῦ τοῦ Σουλτάνου Μουσταφά Β' πρὸς τὸν καδὴ τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1700 καὶ με τὸ ὁποῖο διατασσόταν ἡ διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, ὥστε νὰ ἐξακριβωθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα ἐπισκευῶν τοῦ κυρίως ναοῦ. Στὰ ἀποσπάσματα που παρατίθενται ἀπὸ τὸ ἐν λόγω φερμάνι διαβάζουμε ὅτι *οἱ καλόγεροι τῆς νήσου Κούλουρης [...], ὑποβαλόντες ἀναφορὰν εἰς τὴν εὐδαίμονά μου Πόλι φέρουν εἰς γνῶσιν, ὅτι ὁ τροῦλλος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας που*

³⁷⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 31, {α.α.: 84}, ἐγγραφο-φετβάς που υπογράφεται ἀπὸ τὸν Φεῖζουλλάχ, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιο γνωστοὺς σείχουλισλάμηδες τῆς Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, μεταξύ 1695-1703.

³⁸⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε.-ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, ἀριθμ. 22 καὶ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ. 144. Αναδημοσιεύεται καὶ ἀπὸ *Ε υ χ ε ν ι α Σ ο φ ρ ᾶ-Μά Θ ε σ η*, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 126.

υπάρχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ νῆσον ἐγκαταλειφθείσης εἰς τὸν τόπον των ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀλώσεως, μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου κατέρρευσε καὶ τινὰ μέρη καὶ τὰ ἀρχαῖα κελλία, ὅπου κατοικοῦν οἱ μοναχοὶ εἶναι ἐτοιμόρροπα καὶ [...] παρακαλοῦν, νὰ ἐκδοθῇ Ἱερά [...] Διαταγή, διὰ νὰ γίνῃ ἐπὶ τόπου ἢ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου ἀπαιτούμενη ἐξέτασις καὶ νὰ δοθῇ ἡ σχετικὴ ἄδεια ἐπισκευῆς των. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ αἴτημα ὁ σουλτάνος Μουσταφά Β΄ διέταξε τὸν καδὴ-ιεροδικαστὴ νὰ καταβάλλῃ πλήρη φροντίδα διὰ τὴν ἀναφερομένην ὑπόθεσιν καὶ νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν ἡ ἀναφερομένη ἐκκλησία εἶναι ὄντως παλαιά, παραμένουσα εἰς τὸν τόπον των ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἂν ὁ τροῦλλός της, μερικὰ τῆς μέρη καὶ κελλία διαμονῆς τῶν καλογῆρων εἶναι ἐτοιμόρροπα καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἐπισκευῆς. Νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ μετὰ ἐπὶ τόπου Ἱερονομικὴν Πραγματογνωμοσύνην καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπισκευήν, ὅμως νὰ προσέξῃ μήπως μετὰ τὴν πρόφασιν τῆς ἐπισκευῆς γίνῃ ὀλοκληρωτικὴ μεταρρύθμισις της³⁸¹.

Σε ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 1700 ἡ Μονὴ Φανερωμένης βρίσκεται στὴ δίνη τοῦ οθωμανικοῦ δικαστηρίου των Ἀθηνῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δύο χοτζέτια ποὺ ἐκδόθησαν τὴν ἴδια χρονιά καὶ σε διάστημα λίγων μηνῶν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ με παρεμφερῆ περιεχόμενα. Στὸ πρῶτο διαβάζουμε ὅτι τὸ αἴτημα γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μονῆς κατατέθηκε ἀπὸ Σαλαμίνιους, γεγονός που σημαίνει πως μάλλον πρόκειται γιὰ τὰ μέλη τῆς Δημογεροντίας τῆς νήσου Σαλαμίνας, τὰ ὁποῖα προχώρησαν σὲ αὐτὴν τὴν κίνηση μετὰ τὴ λαϊκὴ συνέλευση, στὴν ὁποία ἴσως παρόντες νὰ ἦταν ὁ Λαυρέντιος μαζί με μέλη τῆς μοναστικῆς κοινότητος. Συγκεκριμένα, ἐνεφανίσθησαν οἱ κεφερέ (δηλ. οἱ μὴ μουσουλμάνοι) οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν Νῆσον Κούλουρη τὴν ὑπαγομένην εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ δήλωσαν ὅτι ἡ ὀροφὴ καὶ διάφορα ἄλλα μέρη τῆς ἐν τῇ νήσῳ Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ ὁ μόνος τόπος τῆς λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς ἡμῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀλώσεως μέχρι καὶ σήμερον, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν κατέστησαν ἐτοιμόρροπα (δι' ὃ καὶ αἰτούμεθα) ὅπως μᾶς δοθῇ ἡ δέουσα ἄδεια ἵνα ἐπισκευάσωμεν τὴν ὡς εἴρηται ἐκκλησίαν ἡμῶν. Τὸ ἱερό δικαστήριον ἐξέτασε τὸ θέμα καὶ πήρε καταθέσεις ἀπὸ ἀξιόπιστα άτομα γιὰ τὴν κατάστασιν τοῦ Μοναστηρίου· λαμβάνοντας ἀκόμη ὑπόψη τὴν Ἱεράν Ρήτραν καθ' ἣν, ἐὰν καταρρεύσῃ ὁ τόπος λατρείας τῶν κεφερέ, ἐπιτρέπεται νὰ ἀνεγείρωσι τοῦτον κατὰ τὸν τύπον καθ' ὃν

³⁸¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε.-ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, ἀριθμ. 16· δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γ κ η τ ά κ ο , *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ. 145-146 καὶ ἀπὸ Ε υ ς ε ν ι α Σ ο φ ρ ά -ΜάΘ ε σ η , *Λαυρέντιος ὁ Μεγαρεύς*, σελ. 126-127.

ὕπῃρξεν ἐξ ἀρχῆς ἔδωσε την ἄδεια εἰς τοὺς αἰτοῦντας νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ κατεστραμμένα μέρη τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ ὁ παλαιὸς τύπος καὶ ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις αὐτῆς [...]. Ἐγράφη τῇ 20ῃ τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλάχερ τοῦ 1111 (=1700) ἔτους³⁸². Εἶναι προφανές πως τὸ αἶτημα αὐτὸ των κατοίκων θα ἀποτελέσει μοχλὸ πίεσης πρὸς την ἀνώτατη οθωμανικὴ ἀρχή. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ κίνησις εἶναι πιθανὸ νὰ ζητήθηκε ἀπὸ τον Λαυρέντιο πρὸς τους προεστώτες της Σαλαμίνας. Εξἄλλου, δύο αἰτήματα γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἀπὸ δύο διαφορετικοὺς φορεῖς εἶναι γεγονός πως ἐξετάζονται με ἄλλη οπτικὴ ἀπὸ την ἐξουσία.

Στο δεῦτερο χοτζέτι ὁ μοναχὸς παπὰ Λαυρέντζος, μαζί με τὸ σύνολο των ἀπίστων τοῦ ἐν λόγῳ νησιού, δήλωσαν στο δικαστήριον τοῦ ἱεροῦ νόμου τὰ ἐξῆς: «Ἡ στέγη καὶ ὀρισμένα μέρη της προαναφερθείσας ἐκκλησίας (της Παναγίας Φανερωμένης), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν λατρευτικὸ μας οἶκο ἀνελλιπῶς ἀπὸ τὰ χρόνια της κατάκτησης μέχρι σήμερα, εἶναι ετοιμόρροπα λόγω της πολυκαιρίας. Ἐχουν μεγάλη ἀνάγκη ἐπισκευῶν. Ζητάμε ἄδεια ἀπὸ τὸ ἱερό δικαστήριον γιὰ νὰ ἐπισκευάσουμε την ἐκκλησία στο παλαιὸ της σχῆμα». Τὸ ἱερό δικαστήριον ἀπευθύνθηκε σε ὀρισμένους ἀξιόπιστους ἀνδρες, ἐρωτώντας τους γιὰ τὸ χρόνο ἰδρύσεως καὶ την παλαιότητα της ἐν λόγῳ ἐκκλησίας καὶ την ἀνάγκη ἐπισκευῆς της με βάση ὅσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω. Εκείνοι ἐνημέρωσαν σχετικῶς τὸ ἱερό δικαστήριον, ἐπιβεβαιώνοντας ὅσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω, καὶ ἐπιπλέον ἐπισήμαναν ὅτι καὶ ὁ θόλος της ἐν λόγῳ ἐκκλησίας χρῆζει ἐπισκευῆς. Τὸ ἱερό δικαστήριον, ἀφοῦ διερεύνησε την ὑπόθεσις ὡς ἀνωτέρω, ἔδωσε ἄδεια με βάση τους ἱεροὺς κανόνες που ἐπιτρέπουν την ἐπισκευὴ των ετοιμόρροπων ἐκκλησιῶν ὅπως ἀκριβῶς ἦταν παλαιότερα, καὶ ἐπιπλέον σύμφωνα με ἐξοχο φετβά του σεῖχουλισλάμη Φεῖζουλλάχ καὶ ὑψηλὸ φερμάνι του σουλτάνου, γιὰ την ἐπισκευὴ των ετοιμόρροπων χώρων καὶ του θόλου της ἐν λόγῳ ἐκκλησίας κατὰ τὸ παλαιὸ της σχῆμα, ἐφόσον καὶ τὸ σύνολο των κατοίκων τοῦ νησιού (της Κούλουρης) εἶναι ἀπίστοι. [...] συντάχθηκε τὴν 10^η Τζεμαζιουλέβελ τοῦ ἔτους 1112 [23.10.1700]³⁸³.

Σύμφωνα με ἓνα ἄλλο χοτζέτι τοῦ 1701 ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ καὶ σεπτοῦ τούτου Δικαστηρίου, ἐνεφανίσθησαν ὁ Παπαλωρέντζος³⁸⁴, ἱερομόναχος, ἱερεὺς προϊστάμενος

³⁸² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, ἀριθμ. 11· δημοσιεύεται στον Γ κ η τ ά κ ο , *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ. 147.

³⁸³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 43, {α.α.: 29} (ἀντίγραφὸ τοῦ εἶναι τὸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 37, {α.α.: 24}).

³⁸⁴ Ὁ Γκητάκος στὴν ἀνάγνωσις του συγκεκριμένου κειμένου που δημοσιεύει θεωρεῖ λανθασμένη την προσφώνηση *Παπα-Λορέντζος*, γιὰτί ἀγνοεῖ τὸ καθολικὸ δόγματος παρελθόν της Μονῆς (βλ. ἐδῶ,

(ἀντὶ ἡγούμενος) τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας Φανερωμένης τῆς κειμένης εἰς τὴν νῆσον Κούλουρη τὴν ὑπαγομένην διοικητικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἅπαντες οἱ κεφερέ (= ἄπιστοι, δηλ. Χριστιανοί) κάτοικοι τῆς νήσου καὶ προέβησαν εἰς τὴν ὡς ἐξῆς δήλωσιν καὶ αἴτησιν. «Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Φανερωμένης, τυγχάνει ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, τόπος λατρείας καὶ προσευχῆς ἡμῶν. Τοῦ ναοῦ τούτου ἡ στέγη καὶ διάφορα ἄλλα μέρη, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν κατεστράφησαν καὶ κατέστησαν ἐτοιμόρροπα καὶ ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ αἰτούμεθα ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Δικαστηρίου, ὅπως δοθῆ ἡμῶς ἡ ἄδεια νὰ ἐπισκευάσωμεν τὸν ναὸν τοῦτον κατὰ τὸν παλαιὸν αὐτοῦ τύπον». Το δικαστήριον προέβη σε πραγματογνωμοσύνη καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν τὴν Ἰερὰν ρήτραν τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σοφολογιωτάτου Σεῖχουλ –Ισλάμ κυρίου Φεῖζουλλάκ, καθ' ἣν (ρήτραν) «ἐὰν ποτὲ καταστραφῆ ὁ τόπος λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς τῶν κεφερέ, ἐπιτρέπεται νὰ ἀνεγερθῆ οὗτος εἰς τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν καὶ ὑπὸ τὸν τύπον τὸν ὁποῖον εἶχε πρὶν». Λαβὸν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ σχετικὸν Ὑψηλὸν Φιρμάνιον (= Σουλτανικὸν διάταγμα, πρόκειται περὶ τοῦ προαναφερθέντος Φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Β'), ὡς ἐπ' ἴσης, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Κούλουρη τυγχάνουσιν ἐξ ὀλοκλήρου κεφερέ, ἔδωσε τὴν ἄδειαν (εἰς τοὺς αἰτοῦντας) ὅπως ἐπισκευάσωσι τὸν θόλον καὶ τὰ λοιπὰ χρῆζοντα ἐπισκευῆς μέρη τῆς ὡς εἴρηται ἐκκλησίας καὶ ἐφοδιάζει αὐτοὺς μὲ τὸ παρὸν ἔγγραφο. Ἐγράφη τῇ εἰκοστῇ τοῦ μηνὸς Τζεμεζιουλουλὰ τοῦ ἔτους 1112 (=1701 περίπου)³⁸⁵.

Τελικὰ τὸ Μάρτιο τοῦ 1701 τὸ μεγαλεπίβολο ὄραμα τοῦ Λαυρεντίου, τὸ ὁποῖο περιελάμβανε ἐπισκευές, ἀναστηλώσεις καὶ γενικά τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ Καθολικοῦ τῆς Φανερωμένης φαίνεται πὼς ἀρχίζε νὰ παίρνει σάρκα καὶ οστά. Μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνο δικαστικῶν διαδικασιῶν (1700) ποὺ σχετίζονταν με τὴν ἐγκριση τῆς ἀδειας ἐπισκευῆς ἐκδόθηκε φερμάνι τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ [Β'], με τὸ ὁποῖο διατασσόταν ὁ ἱεροδικαστὴς νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐπισκευή τῆς στο παλαιό τῆς σχήμα, χωρὶς επέκταση ἢ ἀνύψωση. Το ἔγγραφο, μάλιστα, μας ἐνημερώνει πὼς οἱ μοναχοὶ εἶχαν στα χέρια τοὺς ὅλα τα σχετικὰ ἐγγραφα-χοτζέτια ποὺ κατὰ τὸν προηγούμενο

υποσημ. 374), κατάλοιπο τοῦ ὁποῖου ἴσως εἶναι ἡ προσφώνησι τούτη ὡς ἀνάμνησι καὶ μόνο. Χαρακτηριστικὰ ἐπισημαίνει μέσα σε παρένθεσι προφανῶς λάθος, ἀντὶ Παπαλαυρέντιος, βλ. Γ κ η τ ἄ κ ο ς, *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ 148-149.

³⁸⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, ἀριθμ. 109, δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Γ κ η τ ἄ κ ο ς, *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ. 148-149.

χρόνο είχαν εκδοθεί από το Ιεροδικαστήριο των Αθηνών³⁸⁶. Κατά κύριο λόγο, όμως, από όλα τα παραπάνω φαίνεται πως η στέγη και ο τρούλος του κυρίως ναού προξενούσαν μεγάλα προβλήματα στατικότητας στο όλο μνημείο· η έκθεση του ναού στις καιρικές συνθήκες και η ερήμωση του μοναστηριού που προηγήθηκε σίγουρα συνέβαλαν στη σταδιακή του σαθρότητα, γεγονός που θα οδηγούσε αναπόφευκτα στην κατάρρευσή του. Έτσι, ο Όσιος Λαυρέντιος και τα μέλη της μοναστικής του κοινότητας προέβησαν σε όλες τις απαιτούμενες διοικητικές ενέργειες³⁸⁷ που

³⁸⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., αριθμ. 45, {α.α.: 18}.

³⁸⁷ Ο Γκητάκος αναφέρει περιληπτικά το περιεχόμενο τριών αδειών επισκευής μετοχίων της Μονής στην Ελευσίνα και την Κούλουρη, γραμμένες στην τουρκική. Η πρώτη συντάχθηκε το 1701 και αναφέρει ότι ο ηγούμενος *Λαμπρινός Λαυρέντιος* δήλωσε ότι *στο ευρισκόμενον εις το χωρίον Ελευσίνα, το υπαγόμενον εις τον Καζάν Κηφισιάς, υπάρχουν τρεις εκκλησΐαι των οποίων διάφορα μέρη κατεστράφησαν δια της παρόδου του χρόνου και ζητεί να τα επισκευάσει. Βέβαια, οι επισκευές δεν έγιναν λόγω του τουρκοβενετικού πολέμου. Η δεύτερη συντάχθηκε το 1702 και η τρίτη το 1819. Στην τελευταία δίνεται στον ηγούμενο της Μονής Παχώμιο άδεια επισκευής για την εκκλησία του Αγίου Σάββα στη Σαλαμίνα, άγνωστης τοποθεσίας σήμερα. Άλλα στοιχεία δεν μας δίνει ο Γ κ η τ ά κ ο ς, Η Μονή Φανερωμένης, ό.π., σελ 48-49. Σχετικά με την εκκλησία του Αγίου Σάββα διαβάζουμε σε διανεμητήριο ακινήτων τῆς 15ης Ἀπριλίου 1782 τῶν τέκνων τοῦ ἀθηναίου Χατζῆ Ἰωάννου Παλαιολόγου: *εις τόν Ἅγιον Σάββαν δέντρα ρίζαις πενήντα καί τρεῖς καί αὐτά ἀγνώριστα πλησίον τῶν ὄλων Ἀλίαςας Τζέλος, μέ Ἀλίαςαν Βαίτην, Δημήτριον Ντέκαν καί παῖδες Μουσταπίδα με Μονή Φανερωμένης Κούλουρης καί ἡ ὁδός*, βλ. Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ὕ ρ ο υ λ ο υ, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, τόμ. Α', σελ. 266. Ορθώς γράφει η Ευγ. Σοφρά-Μάθηση ότι η εκκλησία του Αγίου Σάββα είναι αυτή στην περιοχή του Βοτανικού Αθηνών, (βλ. Ε υ γ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα*, σελ. 312) και τελικά είναι αθηναϊκό μετόχι της Μονής και εκ παραδρομής αναφέρεται ότι βρίσκεται στη Σαλαμίνα. Ωστόσο, στο Αρχείο της Μονής απόκειται δακτυλογραφημένο έγγραφο, μεταφρασμένο εκ της παλαιάς τουρκικής, το οποίο περιπλέκει τα πράγματα σχετικά με την ύπαρξη εκκλησίας στο όνομα του Αγίου Σάββα στη Σαλαμίνα· γίνεται δε λόγος και για την ύπαρξη ντόπιας οθωμανικής κοινότητας στο νησί, γεγονός που δεν έχει επιβεβαιωθεί ποτέ. Το έγγραφο έχει ως εξής: *Συνετάχθη το παρόν υπό του ευχέτου προς Θεόν Μεχμέτ, ιεροδικαστού εις την πόλιν των Αθηνών ον εδεήθη ο Θεός (Τ. Σ.) Ενώπιον του Ιερού και αξιοσεβάστου Δικαστηρίου των Αθηνών συνεδριάζοντος ενεφανίσθη ο ιερομόναχος Παπά Παχίνη (ίσως Παχώμιος (ή προϊστάμενος) του ναού του Αγίου Σάββα Βατολιμιώνος κειμένης εις την νήσον Κούλουρη της Δικοικήσεως των Αθηνών και εδήλωσαν τα εξής: Του ειρημένου ναού (Αγίου Σάββα Βατολιμιώνος) η μεν στέγη (σκεπή) έχει καταστραφή εις διάφορα σημεία αυτής, τα δε αμμοκονιάματα (σουβάδες) των τοίχων της έχουν πέση και ως εκ τούτου χρήζουν ταῦτα επισκευής, άλλως είναι βέβαιον ότι η εκκλησία θα καταρρεύση τελείως. Ὅθεν αιτούμαι από το Σον Δικαστήριον να μου δοθῆ ἄδεια ἵνα επισκευάσω τον ναόν τούτον διατηρών τον παλαιόν τύπον τούτου. Επί της αιτήσεως ταύτης το Δικαστήριον διέταξεν αυτοψίαν, και προς τον σκοπόν τούτον έστειλε επί τόπου τον Ελ-Χατζ Μουσταφά και τον Κλητήρα του Δικαστηρίου (έτερον) Μουσταφάν, οίτινες μεταβάντες εις την ειρημένην νήσον και με την σύμπραξιν τοπικών παραγόντων αξιοπίστων Μουσουλμάνων, κατοίκων της νήσου εκείνης, ων τα ονόματα αναφέρονται κάτωθεν του παρόντος εγγράφου, εξήτασαν το ζήτημα και επιστρέψαντες πληροφόρησαν το Δικαστήριον ότι, όντως -δια της παρόδου του χρόνου- μέρος της στέγης της περί ης πρόκειται Εκκλησίας έχει καταστραφή και ότι οι σοβάδες (τα αμμοκονιάματα) των τεσσάρων τοίχων ταύτης έχουν πέση και ότι υπάρχει κίνδυνος να καταρρεύση η εκκλησία τελείως εάν αφεθῆ αὐτή εις ην ευρίσκεται σήμεραν κατάστασιν. Εφ' ω το Δικαστήριον δίδει (εις τον αιτούντα) την ἄδειαν να**

σχετίζονταν με τη διάσωση της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας του Καθολικού του ναού³⁸⁸.

Όμως, η ανακαίνιση του Καθολικού δεν είχε αρχίσει ούτε το 1704, όπως φαίνεται από τη σιωπή που τηρείται για το θέμα αυτό σε αυτοκρατορική διαταγή του ίδιου έτους, η οποία εκδόθηκε από τον σουλτάνο Αχμέτ Γ΄³⁸⁹. Ένα άλλο στοιχείο που μας οδηγεί να αναιρέσουμε την άποψη πως το Καθολικό ανοικοδομήθηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, αποτελεί η καλυπτήρια πλάκα της Αγίας Τράπεζας η οποία τοποθετήθηκε αμέσως μετά την ολοκλήρωση της στέγασης του Καθολικού για να λειτουργήσει ο ναός. Η ύπαρξη της στήλης στην Ελευσίνα, μέχρι τουλάχιστον το 1704 (περισσότερο πιθανό να υπήρχε εκεί ακόμα και κατά το έτος 1714, μιας και το βιβλίο του Μελετίου εκδόθηκε αρκετά χρόνια μετά, δηλαδή το 1728), μαρτυρεί ότι η ανακαίνιση του Καθολικού δεν είχε ολοκληρωθεί πριν το παραπάνω έτος, αφού αυτή καταγράφηκε μετά το έτος αυτό (1704) στην Ελευσίνα από τον Μητροπολίτη Αθηνών, Μελέτιο (χειροτονήθηκε Μητροπολίτης το 1703)³⁹⁰.

επισκευασθή η εν λόγω εκκλησία διατηρουμένης της παλαιάς αυτής μορφής, χωρίς να επεκτείνηται (κατά μήκος, πλάτος και ύψος). Εις πίστωσιν εγγράφη το παρόν τη 20^η του μηνός Σιλκααδέ, του χιλιοστού διακοσιοστού τριακοστού (1254) έτους (από Εγείρας) (Παρ' ημίν αντιστοιχεί, περίπου εις το 1819. Μάρτυρες και πραγματογνώμονες. Εμπομπεκέρ ιπν – Γιουσούφ αγάς – Μουσταφά του Αχμέτ και λοιποί. Μεταφράστηκε στις 22.7.1965.

³⁸⁸ Οι οικοδομικές εργασίες και μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν φαίνεται πως ήταν ριζικές, βλ. εδώ, υποσημ. 374 και 375.

³⁸⁹ Βλ. εδώ, σελ. 166 και 173 κ.εξ.

³⁹⁰ Πρώτος ο περιηγητής J. Spon κατέγραψε το 1676 τη στήλη την οποία εντόπισε στην Ελευσίνα, βλ. J. Spon, *Inscriptions antiques*, Λονδίνο 1678, τόμ. III, σελ. 100. Τουλάχιστον μετά το 1704, πιθανόν το 1714, η στήλη καταγράφηκε πάλι στην Ελευσίνα από τον Μητροπολίτη Αθηνών, Μελέτιο, βλ. Μελέτιος, *Γεωγραφία Παλαιά και Νέα, Αττική*, Ενετίσι 1728, σελ. 349. Η πλάκα της Αγίας Τράπεζας του Καθολικού έχει διαστάσεις: 0,46x1,07x0,17μ. και φέρει την επιγραφή: *ΚΤΗΣΙΚΛΕΙΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ΑΧΑΡΝΕΩΣ ΘΥΓΑΤΗΡ / ΤΟΝ ΕΑΥΤΗΣ ΑΝΑΡΑ ΣΟΦΟΚΛΗΝ ΞΕΝΟΚΛΕΟΥΣ / ΑΧΑΡΝΕΑ ΔΑΔΟΥΧΗΣΑΝΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙ ΚΑΙ ΚΟΡΗ / ΔΙΑΝΕΘΗΚΕΝ*. Η ανάγνωση του Γκητάκου, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 124, είναι εσφαλμένη. Για την ορθή βλ. Kevin Clinton, *Eleusis, the Inscriptions on Stone: Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme*, Archaeological Society at Athens, 2008, αρ. επιγραφής 278. Επίσης βλ. Εύης Μικρομάστορα, *Ενεπίγραφο αναθηματική στήλη ως τμήμα της Αγ. Τράπεζας της Ι.Μ. Φανερωμένης Σαλαμίνας. Μια πρώτη προσέγγιση*, εφημερίδα Η νέα Σαλαμίνα, αρ. φύλ. 335, Αύγουστος 2017, ένθετο. Ο Γκητάκος στην περιγραφή της Αγίας Τράπεζας σημειώνει: *επί δε της υποβασταζούσης ταύτην στήλης αναγράφεται: ΠΑΙΔΑ ΞΕΙΝΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΙΓΟΡΑΣ ΕΣΟΡΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΥΣ/ΤΗΝ ΔΗΟΥΣ ΞΕΙΝΑΓΟΡΑΝ / ΟΝΟΜΑ*, Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 125. Φωτογραφία της

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι από το 1670, έτος εγκατάστασης του Λαυρεντίου στη Μονή, μέχρι και το 1714 δεν είχε πραγματοποιηθεί ευρείας κλίμακας επισκευή στον κυρίως ναό, παρά μόνο μικροεπισκευές και κάποιες ανεγέρσεις κελιών. Μπορούμε έτσι να υποστηρίξουμε ότι το σημερινό καθολικό της μονής Φανερωμένης ανακαινίσθηκε με την ανακατασκευή της οικοδομικής κάλυψης του προϋπάρχοντος μνημείου (Μεταμόρφωση Σωτήρος) μεταξύ των ετών 1704-1707 (μικροεπισκευές, εργασίες στήριξης κ.ά.=έργα του Οσίου Λαυρεντίου). Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη το έτος λήξης του τουρκοβενετικού πολέμου (1718), τότε μπορούμε με βεβαιότητα να ισχυριστούμε πως οι εργασίες της πλήρους ανακαίνισης του ναού (ανύψωση στέγης και τρούλλου) έγιναν μεταξύ των ετών 1719 και 1732 (το τελευταίο έτος είναι εκείνο της έναρξης των αγιογραφικών εργασιών³⁹¹) και πως το σημερινό μνημείο είναι έργο των αρχών του 18ου αιώνα και όχι του τέλους του 17ου αιώνα, όπως είχε υποστηριχθεί. Ουσιαστικά πρόκειται για έργο του γιού και διαδόχου του Λαυρεντίου στην ηγουμενία της Μονής, Ιωακείμ Α΄, ο οποίος πραγματοποίησε το όραμα και την επιθυμία του πατέρα του, την ανοικοδόμηση του Καθολικού. Συνεπώς, το ιδιόχειρο σημείωμα του Λαυρεντίου περί της ανακαίνισης της εκκλησίας από τον ίδιο αναφέρεται στα βασικά έργα στήριξης του προϋπάρχοντος ναού (εκείνου της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος)³⁹².

στήλης δημοσιεύεται από την Ευγενία Σοφρά-Μάθεση, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 72. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας σε άρθρο του το 1959, «Μια ανώνυμη εκκλησία του Ακροκορίνθου και η Φανερωμένη της Σαλαμίνας», ανάτυπο από την *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τοποθετεί την ανέγερση του Καθολικού της Μονής μετά τις αρχές του της δεκαετίας του 1690 με το επιχείρημα της ύπαρξης της στήλης το 1676 στην Ελευσίνα. Θεωρεί ότι μετά από αυτό το έτος μεταφέρθηκε από τον Λαυρέντιο στο Ιερό Βήμα του Καθολικού. Αγνοεί, όμως, την καταγραφή της στήλης από τον Μελέτιο μετά το 1704 (περισσότερο πιθανό το 1714). Η θέση μας ενισχύεται και από αρχιτεκτονικής άποψης και ταυτίζεται με τα νέα δεδομένα που αναλύθηκαν και καταγράφηκαν από τον Γρηγόριο Πολυμήνο, βλ. εδώ, υποσημ. 374 και 375, αλλά και με εκείνη του Γεωργίου Λαμπάκη, στο Δελτίον της Εβδομάδος 1884 (Έτος Α΄, αρ. 27), βλ. εδώ, υποσημ. 325.

³⁹¹ Για την υποστήριξη της θέσης ότι η αγιογράφηση του ναού άρχισε το 1732, βλ. Μανόλη Χατζηδάκη, *Αρχιτεκτονικοί τύποι και τρίκλιτη βασιλική*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΑ΄, Αθήνα 1975, σελ. 19-47 και Ανδρέας Ευχόπουλος, «Εκκλησίοι και Μοναστήρια Σαλαμίνας» στο *Οδοιπορικός Σύνδεσμος*, Αθήναι 1925.

³⁹² Το διώροφο συγκρότημα των ανατολικών κελιών οικοδομήθηκε το 1753, όπως μας ενημερώνει εξαιρετης τέχνης επιγραφή: *ἈΝΗΓΕΡΘΗ Τὸ ΠΑΡὸν ΔΙΑ / ΔΑΙΔΑΛΩΣ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΛΟΜ/ΠΑΡΑΟΥ*

δ). Οι σχέσεις του Οσίου Λαυρεντίου με την οθωμανική εξουσία - Ενοχλήσεις και επιβουλές εις βάρος του Οσίου

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Μονή λόγω της θέσης της υπαγόταν στη διοίκηση του Καπουδάν Πασά, όπως και όλη η Σαλαμίνα. Σε έγγραφο του 1774 που υπογράφεται από τον ανάδοχο και φρούραρχο της Κούλουρης αναφέρεται ότι το νησί μαζί με τα άλλα νησιά του Αιγαίου πελάγους διατελούσαν στη διάθεση και εξουσία του *Καπουντάν Πασά*³⁹³. Σε ένα παλαιότερο κατά σαράντα περίπου χρόνια από το προηγούμενο έγγραφο καταγράφεται η κατάθεση οκτώ κανταριών μελιού, τα οποία οι μοναχοί της Φανερωμένης έχουν υποσχεθεί οικειοθελώς να δίδουν εις τον *Καπουδάν Πασά καθ' έκαστον έτος, ως φόρο δεκάτης των κυψελών τας οποίας ούτοι έχουν*. Σε τουρκικό, μάλιστα, έγγραφο του 1698, στο οποίο καταγράφεται η παράδοση του *αποκοπής ετησίου φόρου μελισσών τεσσάρων κανταριών μελιού στον Καπουδάν Ιεραρχήρ Πασά, αναφέρεται πως η Μονή Φανερωμένης ήταν μία από τις βασιλικές (=σουλτανικές) παραχωρήσεις στη δικαιοδοσία του «Καπουδαυλικού»*³⁹⁴.

Ο Όσιος Λαυρέντιος φαίνεται πως επισκεπτόταν, ακόμα και εκτός Αττικής, επιφανείς οθωμανούς στρατιωτικούς για τη διεκπεραίωση θεμάτων που αφορούσαν τη Μονή ή την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις κινήσεις του Βενετικού Στόλου. Από έγγραφο του 1692, υπογεγραμμένο από τον Χαλίλ Πασά, πληροφορούμαστε ότι *ο μοναχός Λαυρέντης, οι μοναχοί και οι υπηρέτες που τον συνοδεύουν, ήρθαν να με συναντήσουν και να διαβουλευτούν για ορισμένα ζητήματα. Να μην τους εμποδίζει κανείς στη μετακίνησή τους*³⁹⁵. Ήδη από το 1690 ο ηγούμενος Λαυρέντιος είχε εφοδιαστεί με έγγραφο που διασφάλιζε τη μη παρενόχληση του ίδιου αλλά και των μοναχών του από τους οθωμανούς. Σχετικό έγγραφο υπογεγραμμένο από τον τότε Καπουδάν Πασά αναφέρει ότι *οι μοναχοί της μονής της Παναγίας στην Κούλουρη είναι ραγιάδες [=υπόφοροι] που έχουν δεχθεί την υποταγή τους [στους*

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΑΘΑΝΑΤΟΥ 1753. Το έτος αναγράφεται ανά δύο ψηφία εκατέρωθεν της επιγραφής. Δεν διευκρινίζεται αν ο Λεάνδρος Λομπάρδος είναι μοναχός ή ηγούμενος ή κάποιος κοσμικός. Όπισθεν των κτηρίων αυτών υπάρχει μεταγενέστερη επιγραφή που μας ενημερώνει: *Ο Δ ΑΜΠΕΛΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΔΩΜΑ/ΤΙΑ ΔΑΠΑΝΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΒΕ/ΡΝΑΔΑΚΗ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ / ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ ΓΕΓΟΝΑ/ΣΙ*. 1890.

³⁹³ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας*, σελ. 61.

³⁹⁴ Ό.π. Βλ. ακόμη στην ενότητα αυτήν το έγγραφο 6 από το ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, υποσημ. 397.

³⁹⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., αριθμ. 15, {α.α.: 108}.

Οθωμανούς]. Για τον λόγο αυτό και σύμφωνα με το έξοχο διάταγμα (μπουγιουρντί) της Αυτού Εξοχότητας του σεβαστού και ευδαίμονος βεζίρη Ιμπραήμ Πασά, διατάσσεται να μην παρενοχλούνται οι μοναχοί του Μοναστηριού της Φανερωμένης³⁹⁶. Σε έγγραφο (ατυχώς με δυσδιάκριτη χρονολογία και υπογραφή του αποστολέα) που απευθύνεται προς τὸν Διοικητὴν τῶν Σουλτανικῶν Φρεγατῶν, αἴτινες ἔχουσαι ἀναπεπταμένους τοὺς ἰστούς των (και) διαπλέουν τὴν σήμερον ὑπερηφάνως τὸ Ἀρχιπέλαγος, διαβάζουμε χαρακτηριστικά: [...] Ἐπειδὴ τὸ Μοναστήριον τῆς νήσου Κούλουρης εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς παραλίας, κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσίν Σας μὲ τὰς Φρεγάτας σας ἢ κατὰ τὴν ἀγκυροβολίαν σας εἰς τὴν παραλίαν ἐκεῖνην, μὴ ἐπιτρέψητε εἰς οὐδένα νὰ ἐνοχλῇ τοὺς μοναχοὺς τῆς εἰρημένης Μονῆς, ἀλλὰ τούναντίον νὰ προστατεύσητε αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἐπόψεως. Εὐελπιστοῦμεν, ὅτι ὁσάκις θὰ διέλθετε μὲ τὰς Φρεγάτας σας ἐκ τῶν παραλίων ἐκείνων, δὲν θὰ ἐπιτρέψητε εἰς οὐδένα νὰ βασανίζῃ καὶ νὰ ἐνοχλῇ τοὺς ἐν λόγῳ μοναχοὺς, ἀλλὰ τούναντίον θὰ καταβάλετε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα οὗτοι προστατευθῶσι δεόντως³⁹⁷. Επιπροσθέτως, ο Λαυρέντιος ἀπὸ το 1697 εἶχε εξασφαλίσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀδεια ἐλεύθερης κυκλοφορίας γιὰ τον ἴδιο νὰ ἐρχεται καὶ νὰ φεύγει ἀπὸ τὴν Κούλουρη [...] καὶ νὰ μὴν τον ἐμποδίζει κανεὶς ἀπὸ τοὺς στρατιώτες στὸν δρόμο³⁹⁸.

Ὅμως, τὸ τουρκικὸ ναυαρχεῖο πότε με ἀπειλές καὶ πότε με παραχωρήσεις, μεταξύ των οποίων ἦταν ἡ προστασία των μοναχῶν³⁹⁹ καὶ ἡ ἐλεύθερη κυκλοφορία του ηγουμένου Λαυρεντίου⁴⁰⁰, ἀξίωνε ἀπὸ τον ηγούμενο τὴν παροχὴ πληροφοριῶν στρατιωτικῆς σημασίας καὶ κυρίως των κινήσεων του φραγκικοῦ στόλου. Ἀπὸ δώδεκα δημοσιευμένα ἐγγράφα που φέρουν οθωμανικὲς υπογραφές καὶ σφραγίδες, γραμμένα στὴν ἐλληνικὴ, παρουσιάζονται αὐτές οἱ ἀπειλές που συχνά ο Λαυρέντιος

³⁹⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 36, {α.α.: 127}.

³⁹⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, ἀριθμ. 6 (ορθά, ἀριθμὸς 9). Δημοσιεύτηκε καὶ ἀπὸ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 62-63.

³⁹⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 10, {α.α.: 72}.

³⁹⁹ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 61-63.

⁴⁰⁰ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 61-63. Για τὶς σχέσεις προστασίας μεταξύ των οθωμανῶν ἀξιωματοῦχων καὶ των ἐντοπίων χριστιανικῶν πληθυσμῶν βλ. Δ η μ ἦ τ ρ η ς Δ η μ η τ ρ ό π ο υ λ ο ς, «Χριστιανικὲς μονές καὶ περιφερειακὲς οθωμανικὲς ἀρχές – Ὅψεις των τοπικῶν σχέσεων προστασίας», στὸν συλλογικὸ τόμο *Μοναστήρια, Οικονομία καὶ πολιτικὴ ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς στοὺς νεώτερους χρόνους*, ἐπιμ. Ηλίας Κολοβός, Πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011, σελ. 191-205.

δεχόταν από τους τούρκους και τον ανάγκαζαν να δίνει πληροφορίες για τις κινήσεις του Βενετικού Στόλου. Από τους εν λόγω *ορισμούς* προκύπτουν τα ακόλουθα: ο Λαυρέντιος καλείται από τις τουρκικές αρχές να συλλέξει διάφορες πληροφορίες. Του υπενθυμίζεται η φιλία των τουρκικών αρχών προς το πρόσωπό του και τον προτρέπουν να είναι κι αυτός με το μέρος τους και να τους εξυπηρετεί γιατί ο ίδιος και οι μοναχοί του είναι έμπιστοι *ραγιάδες*. Του υπόσχονται καλοσύνη μόνο αν οι πληροφορίες που θα κομίσει ο ίδιος ή οι μοναχοί του είναι αληθείς, διαφορετικά θα είναι εκτεθειμένοι στις τουρκικές αρχές. Του ζητούν διευκρινήσεις για πληροφορίες που έστειλε με απεσταλμένο, οι οποίες δεν ήταν σαφείς. Σχετικό με το προηγούμενο είναι και η γραπτή έκφραση παραπόνου του Σερασκέρη Ευβοίας, Ιμπραήμ, ότι δεν τον ενημέρωσε για την άφιξη της *αρμάδας του Φράγκου*, δηλαδή του Βενετικού στόλου, πληροφορία την οποία έμαθε από αλλού. Υπενθυμίζεται στον Λαυρέντιο ότι αυτός και οι μοναχοί του με το να του παρέχουν ενημέρωση, έχουν την προστασία του και πρέπει δείξουν πλήρη υποταγή στον Σουλτάνο ως *ραγιάδες* που είναι.

Προκύπτει, επίσης, η εμπιστοσύνη των Τούρκων προς τον Λαυρέντιο, ο οποίος φαινομενικά, όπως αποδεικνύεται, εξυπηρετούσε τον κατακτητή και του χορηγούσε πληροφορίες αόριστες και ασαφείς. Πληροφορούμαστε, μάλιστα, την ταραχή των τούρκων, μόλις ενημερώθηκαν για τον κατάπλου του φραγκικού στόλου. Οι τούρκοι έσπευσαν αμέσως να ζητήσουν σχετικές ειδήσεις από τους προεστώτες του νησιού και από τον ίδιο τον Λαυρέντιο, αν πράγματι κατέπλευσαν τα πλοία αυτά στην Αίγινα και αν αυτοί θα εξακολουθήσουν να είναι πιστοί υπήκοοι. Ο Λαυρέντιος με δικό του απεσταλμένο ενημέρωσε ότι η *αρμάδα του Φράγκου* βρισκόταν στον Πόρο, ενώ δέκα *κάτεργα* βρίσκονταν στην Αίγινα. Την πληροφορία, όμως, αυτήν ο Ιμπραήμ πασάς του Ευρίπου (Ευβοίας) δεν βρήκε ακριβή· γι' αυτό και στην απάντησή του τονίζει ότι ο αρχηγός του τουρκικού στρατού, αφού ήρθε από τη *Λεβαδιά*, αξίωνε ξεκάθαρες ειδήσεις αντάξιες της προσφερόμενης προστασίας.

Είναι φανερό, λοιπόν, πως οι τούρκοι είχαν διαφορετική ενημέρωση από αυτήν που σκόπιμα τους είχε δώσει ο Λαυρέντιος και η οποία απείχε κατά πολύ από την πραγματικότητα. Ο φραγκικός στόλος αποτελείτο από τριάντα πλοία, ενώ η ενημέρωση του Λαυρεντίου περί της *αρμάδας του Φράγκου* ήταν αόριστη και γενική, πολύ μάλλον καθησυχαστική και παραπλανητική. Σύμφωνα με το ίδιο έγγραφο ειδοποιείται ο ηγούμενος, όπως δώσει ακριβή ενημέρωση για τον αριθμό των πλοίων

αλλά και του μέρους της αγκυροβόλησής τους⁴⁰¹. Χρονολογικά τα έγγραφα αυτά χρειάζεται να τοποθετηθούν λίγο πριν τα σχετικά με τον Μοροζίνι⁴⁰² γεγονότα στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1687.

Δεν γνωρίζουμε από πού μπορεί να πήγαζε αυτή η αφοβία του Οσίου Λαυρεντίου να δίνει συγκεχυμένες πληροφορίες στις τουρκικές αρχές, εκθέτοντας σε κίνδυνο όχι μόνο τον εαυτό του αλλά και τους υπόλοιπους μοναχούς. Το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι πως η Μονή ήταν τυπική και τακτική στις οικονομικές υποχρεώσεις της έναντι του ταμείου της Οθωμανικής Πύλης όπως θα φανεί παρακάτω, και γι' αυτό υπήρχε κάποια ανοχή. Μάλιστα, στο Αρχείο της Μονής φυλάσσεται έγγραφο που χορηγήθηκε στον Λαυρέντιο από τον οθωμανό αξιωματούχο, Χασάν Αγά Μουσελίμ, σύμφωνα με το οποίο ο ηγούμενος θα διαδραμάτιζε προστατευτικό ρόλο για τους χριστιανούς των Μεγάρων και της Σαλαμίνας. Συγκεκριμένα, το έγγραφο μάς πληροφορεί ότι *εκινο ^{που} του τρέχι το Δικιο του · να του το Δονί · καθενός · η Δεκι θέλουν · να εχι να μου · στελνι · ιε περάν ·· κι εγό · ημέ · καλό · για εκινο · οπου Δεν*

⁴⁰¹ Για τα εννέα έγγραφα βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 65-66 και τα τρία από τον Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ, *Περί της εν Σαλαμίни I. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια*, σελ. 76 (το 6, το 7 και το 9).

⁴⁰² Για τον Φραντσέσκο Μοροζίνι βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, «Παρθενών, Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδ. *ΑΘΗΝΑ* 1951 και Α Θ α ν ά σ ι ο ς Κ α ρ α Θ α ν ά σ η ς, «Ανέκδοτη αλληλογραφία του Fr. Morosini και άλλων Βενετών στα χρόνια του πολέμου 1659-1660», περιοδικό *Κρητικά Χρονικά* 25 (1973), σελ. 21-124. Σχετική με τα παραπάνω γεγονότα είναι και σημείωση μοναχού της Μονής Αστερίου Υμηττού σε Μηναίο που φυλάσσεται στη Μονή Φανερωμένης: *Είς τούς α687 (1687) Σεπτεμβρίου 9 έφάνι ή άρμάδα τοῦ Βενεκυάνου ήμέρα σαβάτο και τήν κηριακή άνέβη τό άσχέρη άπάνο και τήν πέμπτην άρχισε ό πόλεμος και τήν κυριακήν ώρα ένατη έπαρεδόθη τό κάστρο τής άθήνας και έστω είς ένθήμησιν τών μεταγενεστέρων. Και είς τούς ASHH (1688) μαρτύου 14 έμετηκήσαμεν είς Περéαν και είς Σαλαμῆναν και Πελοπόννησον*, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 56, το II. Το σημείωμα τούτο πρωτοδημοσιεύτηκε από τον Γεώργιο Λαμπάκη, «Ιστορία της ιδρύσεως, καταστάσεως και των σπουδαιότερων αντικειμένων του Χριστιανικού Μουσείου από του 1884-90», Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, τόμ. 1, 1892, σελ 69-70. Για τους μετοικισθέντες στην Πελοπόννησο, βλ. την εξαίρετη δημοσίευση του Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ Ν τ ό κ ο υ, «Η Μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους 1688-1691», περιοδ. *MNHMON* (10) 1985, σελ. 96-138, από www.mnimon.gr/index.Php/mnimon/article/download/326/470.pdf ημερ. πρόσκτησης: 9.11.2015.

ἔπεγε<νε>το να τον:εφερνούν εΔον' κι στελνό ακόμι · κι πέραν του βοεβοτά · τις αθίναε . να τον επέρνι μέσαν. ετσι να καμετέ αν θελέτε · τιν αγαπι μου . να σαι αγαπον⁴⁰³.

Η πολιτική τακτική της σύναψης καλών σχέσεων με τους οθωμανούς αξιωματούχους και στρατιωτικούς συνεχίστηκε και από τον γιο τού Λαυρεντίου, Ιωακείμ Α', όπως φαίνεται από την προτροπή που διατυπώνεται προς αυτόν από οθωμανό στρατιωτικό: *ετσι να καμεις και ος καθός αδούλεμαι ο πατερασου είς στους είψηλοτάτους και εκλαμπροτάτους πασάδες στους σαρασκέρηδες ετσι να δουλεψης και εση είς στον λογον μας νεμπιστεμενα⁴⁰⁴.*

Βέβαια, ο ηγούμενος Λαυρέντιος δεν έμεινε πάντα ανενόχλητος από τρίτους. Φιρμάνι του 1701 μας αποκαλύπτει πως ο Λαυρέντιος δεχόταν απειλές και βιαιοπραγίες που τον ανάγκασαν να καταφύγει στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και να του εκθέσει τα γεγονότα. Ενώ, λοιπόν, *δέν ήτο έπιτετραμμένον να τοῦ γίνη οὔδεμία έκ μέρους τρίτων ενόχλησις και επίθεσις, παρουσιαζόμενοι είς αὐτόν τινές έκ τῶν περιχώρων και κινούμενοι από κερδοσκοπικοῦ ἔρωτος, δέν παύουν να τὸν ταλαιπωροῦν, ἔξασκοῦντες βιοπραγίαν ἐπάνω του και ἀπειλοῦντες αὐτόν λέγοντες, ὅτι θὰ σὲ κλητεύσωμεν είς τοὺς Καζᾶδες τῶν πέριξ Σαντζακιῶν.* Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο Πατριάρχης και η Σύνοδος να μεταβιβάσει επίσημα τα παράπονα του ηγουμένου στον Σουλτάνο, μιας και *συμφώνως προς τα άρθρα του Υψηλού Βερατίου, το οποίον εχορηγήθη εις χείρας του αναφερόμενου Πατριάρχου, αν συμβή ποτέ εις τον ίδιον, εις τους Αρχιεπισκόπους, τους Επισκόπους και εις τους αντιπροσώπους των οιαδήποτε υπόθεσις αγωγής σχετιζομένης μετά του Ιερού Νόμου, αὐτή δεν πρέπει να διεκπεραιούται ουδαμού αλλού, ή μόνον εις την ευδαίμονά μου Πόλιν.* Έτσι, ο Σουλτάνος Μουσταφά Β' αποστέλλει στον *Καδή του Γκιουρδούς* φιρμάνι, *ώστε να παύση ό προς τὸν Ἡγούμενον γενόμενος έκβιασμός και αί ἀπειλαί, και τον διατάσσει να αποτρέψη και εμποδίση τας βιαιοπραγίας και τας απειλάς εκείνων που δια έκβιασμόν τού λέγουν, ότι θα τον κλητεύσουν στους πέριξ Καζάδες⁴⁰⁵.*

⁴⁰³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Φ.Λ.-Ε.Ε., Αριθμ. 55.

⁴⁰⁴ Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , Περὶ της εν Σαλαμίני Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 27, αριθμ. 8.

⁴⁰⁵ Γ κ η τ ά κ ο ς , *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 69-71 και Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 1. Αναδημοσιεύεται και από Ε υ γ . Σ ο φ ρ ά-Μά Θ ε σ η , *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 129-130. Σχετική με την επίσκεψη του Οσίου Λαυρεντίου στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είναι και η αναφορά του Γάλλου περιηγητή Rouquerville στο γνωστό του έργο *Voyage de la Grece*: από το κείμενο φαίνεται ότι ο Λαυρέντιος δεν ήταν και τόσο ευπρόσδεκτος από την Ανώτατη

Τρία χρόνια μετά την έγκριση της άδειας για την επισκευή του τρούλου και της στέγης του Καθολικού φαίνεται πως ο Λαυρέντιος και οι μοναχοί του δεν είχαν ξεκινήσει κάποια οικοδομική δραστηριότητα, αλλά ενοχλούνταν και παρεμποδίζονταν από την οθωμανική ηγεσία των Αθηνών. Συγκεκριμένα, κατηγορήθηκαν από τον βοεβόδα⁴⁰⁶ και από άλλους ισχυρούς τούρκους αξιωματούχους πως είχαν προχωρήσει σε επισκευή του κυρίως ναού χωρίς κάποια έγκριση από τις οθωμανικές αρχές και, κατά τη γνώμη των κατηγορών, οι μοναχοί δεν κατέβαλαν τους προβλεπόμενους φόρους στο ταμείο της Οθωμανικής Πύλης. Οι καταγγελίες αυτές στην πραγματικότητα σχετίζονταν με την οικοδόμηση νέων κελιών στο χώρο του μοναστηριού ή και με αυτήν του παρεκκλησίου του Αγίου Νικολάου, καθώς και με τις αναγκαίες εργασίες στήριξης της στέγης και του τρούλου του παλαιού ναού και όχι με την πλήρη ανακαίνιση του Καθολικού. Λόγω αυτών των μικρής εμβέλειας οικοδομικών δραστηριοτήτων είχε προκληθεί μια κάποια σύγχυση στην ενημέρωση σχετικά με το τι είδους κτίσμα οικοδομούσε ο Όσιος Λαυρέντιος. Εξαιτίας, λοιπόν, της εσφαλμένης πληροφόρησης που είχαν οι διαμαρτυρόμενοι οθωμανοί άρχοντες προέβησαν σε καταγγελίες που αναφέρονταν στην επισκευή της κυρίως εκκλησίας. Σχετικό έγγραφο αυτοκρατορικής διαταγής του Σουλτάνου Αχμέτ Γ', που συντάχθηκε το 1704, μας ενημερώνει για το γεγονός αυτό ότι *οί Μοναχοί τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κούλουρη, τῆς ὑπαγομένης εἰς τὰς Ἀθήνας κειμένης Μονῆς, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μονὴ Φανερωμένης», καὶ ὁ ἱερομόναχος Λαυρέντιος καὶ λοιποὶ δι' αἰτήσεώς των [...] ἀνέφερον, ὅτι καίτοι δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν πρᾶξιν καὶ συμπεριφορὰν εἰς τὸν*

Εκκλησιαστική Ιεραρχία του Πατριαρχείου. Κατά τη διάρκεια της πολύωρης αναμονής του σε μια αίθουσα επικρέμασε το δισάκι του σε μια αχτίνα ηλίου που εισχωρούσε στο δωμάτιο. Από αυτό το δισάκι βγήκε μια μεκάτσα που έκατσε πάνω στην ηλιαχτίδα. Το παράξενο γεγονός συντάραξε τους παρευρισκόμενους ιερείς, οι οποίοι ανακοίνωσαν στον Πατριάρχη ότι ο Όσιος Λαυρέντιος έπρεπε να γίνει τελικά δεκτός από εκείνον. Το περιστατικό αυτό διασώζεται από τις μοναχές της Μονής ως προφορική παράδοση, η οποία φαίνεται να έχει ως αφετηρία της το συγκεκριμένο κείμενο του Pouqueville, βλ. François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Voyage de la Grece*, τόμος τέταρτος, δεύτερη έκδοση, Παρίσι 1826, σελ. 501 και Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ᾶ-Μάθ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 90.

⁴⁰⁶ Ο Γκητάκος παρουσιάζει περιληπτικά έγγραφο στο οποίο καταγράφονται παράπονα του βοεβόδα της Σαλαμίνας ότι *οι κωδικοποιημένοι ραγιάδες της νήσου Κούλουρης δυστροπούν να πληρώνουν τους επιβεβλημένους φόρους*, βλ. Γ κ η τ ᾶ κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 51. Σε έγγραφο του 1713, που πάλι περιληπτικά διασώζεται από τον Γκητάκο, γίνεται λόγος ότι *η Κούλουρη δεν πληρώνει κεσίμι εις τους αξιωματικούς κατοχής*, βλ. Γ κ η τ ᾶ κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 51.

Ἰερὸν Νόμον, καίτοι οὐδεμία ἀποδεδειγμένη παράνομος πρᾶξις βαρύνει αὐτοὺς, ἐν τούτοις ὁ Βοεβόδας τῶν Ἀθηνῶν καὶ λοιποὶ ἔχλι - οὐρφ (= οἱ δυνάμενοι νὰ διατάξουν) ἰσχυρίζομενοι, ὅτι τάχα πρὸ δέκα-εἴκοσι ἐτῶν ἐπεσκευάσαμεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀφείλομεν νὰ καταβάλωμεν κατ' ἔτος χρήματα ὡς τζερεμὲ [= πρόστιμον] καὶ οὕτω ἐξασκοῦσι καθ' ἡμῶν βίαν ἀδίκως καὶ παρανόμως. Μετά ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐγγραφήν διαμαρτυρία τοῦ Λαυρεντίου καὶ τῶν μοναχῶν του, αἰτοῦνται τὴν ἐκδοσὶν ἐν προκειμένῳ τῆς Αὐτοκρατορικῆς [...] ἀποφάσεως, ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἀρθῶσι τὰ εἰς βάρος αὐτῶν ἐφαρμοζόμενα παράνομα μέσα. Ἐπειδὴ ἡ Αὐτοκρατορικὴ [...] ἐπιθυμία εἶναι ὅπως, αἱ εἰς βάρος τῶν αἰτούντων ἐφαρμοζόμεναι ἀθαιρεσίαι ἀρθῶσι καὶ ἐμποδισθῶσι διὰ μέσου τοῦ Ἱεροῦ δικαίου (δικαστηρίου). Διατάσσεται, λοιπόν, ὁ καθὴς νὰ φροντίσει διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς προκειμένης ὑποθέσεως μὲ πλήρη δικαιοσύνην, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν συναινεῖ οὐδόλως, ὅπως οἱ ὡς ἄνω αἰτοῦντες καταδυναστεύωνται καὶ καταπιέζωνται, ἐφ' ὅσον οὗτοι διαβιοῦν ἐν εἰρήνῃ καὶ δὲν παρατηρεῖται οὐδεμία παράνομος πρᾶξις καὶ συμπεριφορὰ αὐτῶν. Παράλληλα διατάσσεται νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν κατ' αὐτῶν ἀπαίτησιν χρημάτων ἐκ μέρους οἰουδήποτε⁴⁰⁷ [...].

Απὸ ἑνὸς γραπτὸ προσχέδιο ἐγγραφῆς διαμαρτυρίας (αρζουχάλι) -ατυχῶς πολὺ φθαρμένο- πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ ἐπίτροπος (μουτεβελής) τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς

⁴⁰⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, Β καὶ Γ κ η τ ἄ κ ο ς, *Ἡ Μονὴ Φανερωμένης*, σελ. 150-151. Εἶναι εὐλόγο πὼς ἑνὰ τόσο μεγάλο μοναστήρι φρουριακοῦ χαρακτήρα ἐχρηζέε συνεχῶν ἐπισκευῶν. Τούτο φαίνεται καὶ ἀπὸ ἀντίστοιχο ἐγγραφοῦ ἀδειας ἐπισκευῆς κλίμακας τοῦ 1711, ἡ ὁποία δόθηκε στὸν Ἰωακείμ Α', βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ἀριθμ. 18, {α.α.: 90}. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἀρχικὴ εἴσοδος τοῦ Μοναστηρίου ἦταν ἀπὸ τὰ νότια, ὅπου καὶ τὸ παλαιὸ διαβατικὸ καὶ ἡ καταχύστρα. Τὸ κεντρικὸ τμήμα τοῦ δυτικοῦ τείχους μετατράπηκε σὲ εἴσοδο κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους (±1890), ὁπότε καὶ τοποθετήθηκε ἡ *Πορτάρα*, ἡ θύρα δηλαδή που βρισκόταν ἀρχικὰ στὴν εἴσοδο τοῦ Μεγαρικοῦ τείχους, βλ. Ε υ γ ε ν ι ἄ Σ ο φ ρ ἄ Μ ἄ Θ ε σ η, *Λαυρέντιος ὁ Μεγαρεύς*, σελ. 44. Σὲ κελί τοῦ ἰσογείου ὑπάρχει πηγάδι μὲ πόσιμο νερό. Απὸ τὰ λεγόμενα τῶν σημερινῶν μοναχῶν τὸ πηγάδι τούτο θεωρεῖται ἱερὸ καθὼς χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ὅσιο Λαυρέντιο καὶ τὴν μοναστικὴν τοῦ κοινότητα καὶ ἀπὸ αὐτὸ ποτίστηκαν οἱ ἐλιές τῆς μονῆς. Τὸ πηγάδι τούτο ἐνδέχεται νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ ἄλλο πηγάδι τοῦ κήπου τῆς Μονῆς. Ἐξαιτίας τῆς γειννιάσεώς τους λέγεται ὅτι ἐπικοινωνοῦσαν μὲ ὑπόγεια σήραγγα, ἡ ὁποία λειτουργοῦσε ὡς ἐξόδος διαφυγῆς τῶν μοναχῶν κατὰ τὴν διάρκεια πειρατικῶν ἐπιδρομῶν. Χαρακτικὰ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα (Dodwell, Pomardi) ἀποτυπώνουν στὴν δυτικὴ κορυφὴ τοῦ Καθολικοῦ ἑνὸς καμπαναριό· τούτο σήμερον δὲν ὑπάρχει.

[+ +]⁴⁰⁸ στο νησί [+ +] [...] είχε καταβάλει στον βοεβόδα του χασιού της πόλης της Αθήνας τις ιερές δεκάτες και τον κεφαλικό φόρο για [+ +] (εννοείται: το τσιφλίκι) ονόματι Λεψίνα [=Ελευσίνα]. Όμως, οι γιοι του τέως βοεβόδα Χαμζά Αγά [+ +] διέβαλλαν και καταπίεζαν με πολλούς τρόπους τους μοναχούς. [+ +] και από τα τσιφλίκια στην τοποθεσία Πηγάδα, σε οχυρωμένη τοποθεσία (παλάνκα) στον αιγιαλό, αφού συγκέντρωναν εκεί τις προσόδους, τις φόρτωναν σε πλοία των απίστων. [+ +]. Το ζήτημα έθεσε με υπόμνημά του στο Υψηλό Δοβλέτι ο τέως διοικητής (μουχασίλης) του Μοριά. Εκδόθηκε σουλτανικό φερμάνι για την κατεδάφιση του εν λόγω τσιφλικιού. [+ +]. Εν τέλει, απαλλάχθηκε από την κατεδάφιση. Μετά την απαλλαγή, ξοδεύτηκαν 3.000 γρόσια. [+ +]. Επειδή το κατείχαν από κοινού, του ζήτησαν το ήμισυ των εξόδων. Ο επίτροπος απάντησε ότι δεν μπορούσε να δώσει ούτε ένα άσπρο. Για το λόγο αυτό τον εχθρεύονται. [+ +]. [...]. Και το έγγραφο τελειώνει με τη διατύπωση βέβαιης πιθανότητας να αφαιρεθεί από τα χέρια των μοναχών το τσιφλίκι, με τριάντα καλύβες, πενήντα ζευγάρια βοδιών, 780 κοιλά σπόρο σιταριού, 401 κοιλά σπόρο κριθαριού, με όλα τα γεωργικά εργαλεία του⁴⁰⁹. Η διαμάχη αυτή μεταξύ του Μοναστηριού και των γιων τού τότε βοεβόδα των Αθηνών για το διαφιλονικούμενο, και όπως φαίνεται εύφορο, τσιφλίκι της Ελευσίνας, θα οδηγούσε στην απώλεια από τις ιδιοκτησίες της Μονής όχι μόνο των αρόσιμων εκτάσεων του αλλά και των ακινήτων που βρίσκονταν μέσα σε αυτό, των ζώων καθώς και των όλων προσόδων των προερχομένων από τις καλλιέργειες.

Ενοχλήσεις και απειλές δεν δεχόταν μόνο ο Λαυρέντιος αλλά και ο γιος του, ο Ιωακείμ Α΄. Από αυτοκρατορικό φερμάνι του σουλτάνου Μαχμούτ Α΄⁴¹⁰ το 1732 μαθαίνουμε ότι ο ηγούμενος της Μονής αντιμετώπιζε προβλήματα καταπάτησης ευρείας κλίμακας στο βακουφικό τσιφλίκι Ιστέ (ή Εσινέ) που ανήκε στη Μονή. Συγκεκριμένα κάποιος από τους δυνάστες κατοίκους των Αθηνών και γνωστός με το όνομα Χαμής Μεχμέτ αγάς κατά το έτος χίλια εκατόν τριάκοντα (1718) κυριευμένος από ελατήρια απληστίας και αισχροκέρδειας στηριζόμενος και σε μερικούς ισχύοντες έχοντας με την δικαιολογία πως είνε συναίτερος στο αναφερόμενο τσιφλίκι, αφού

⁴⁰⁸ Το σημείο του σταυρού σε αγκύλες στο έγγραφο αυτό συμβολίζει τη φθορά του εγγράφου και τοποθετήθηκε από τον γράφοντα για να δηλωθεί το ανεπανόρθωτο του κειμένου.

⁴⁰⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., αριθμ. 29, {α.α.: 81}.

⁴¹⁰ Το άνωθεν του φερμανιού τούτου μονόγραμμα ανήκει στον Σουλτάνο Μαχμούτ Α΄, γιο του Σουλτάνου Μουσταφά του Β΄. Ο Σουλτάνος Μαχμούτ γεννήθηκε κατά το έτος 1108 (1697), ανήλθε στον θρόνο το 1143 (1730) και πέθανε το 1168 (1755).

παρουσίασε μάρτυρας κι εδικαιολόγησε με τρόπο ιερονομικό τον ισχυρισμόν του, κατέλαβεν αυθαιρέτως όχι μόνον το τσιφλίκι αλλά δυναστικά, με το δίκαιο του ισχυροτέρου και μερικά παραπήγματα (δωμάτια, στάβλους) του μνημονευομένου τσιφλικού, δύο χιλιάδες καρπερά ελαιόδενδρα, ποσότητα εκτάσεως, με τα περιλαμβανόμενα σ αυτήν κτήματα και πράγματα (έπιπλα) σαράντα τέσσερα κεφάλια βοοειδών (βόδια και αγελάδια), τετρακόσια κιλά (μέτρο σιτηρόν ποικίλλον ανάλογα τόπου) και τρακόσα κιλά κριθάρι και [...] έκαμε μεγάλη ζημιά στους μοναχούς παρά τον ιερό φέτβα τον οποίον κατείχαν. Διατάσσεται, λοιπόν, ο καδής να εκδικάσει την υπόθεση κατά τρόπο ιερονομικό με κλήτευσι των διαδίκων, να επιμεληθεί να ξεκαθαρίσουν περιπτώσεις που δεν έχουν τυχόν εξεταστεί, να ιδή τον Ιερό Φετβά και να αποδώσει το δίκαιο πλήρες στον ανήκοντα. [...], η υπόθεση [...] να είναι σύμφωνη με την απαίτησι του ορθού Ιερού Νόμου, και του σχετικού με την αγωγή Ιερού Φετβά έτι δε, εάν ο ειρημένος έκαμε την κατάσχεσι (εννοεί καταπάτηση) δίχως αποδείξεις κατά τον προεκτεθειμένο τρόπο να δικαστεί⁴¹¹ [...].

Την ίδια χρονιά ο Ιωακείμ απευθύνθηκε και πάλι στον σουλτάνο για παρόμοιο θέμα καταπάτησης έκτασης του Μοναστηριού. Με γλαφυρό ύφος το κείμενο του φερμανιού μάς ενημερώνει ότι ο Πιατήμ (Ιωακείμ) δι' αιτήσεώς του [...] εκθέτει ότι το εις την κυριότητα και κατοχήν του ευρισκόμενον και εντός των ορίων του Καζά των Αθηνών κείμενον Τσιφλίκιόν του, το γνωστόν υπό το όνομα Ελευσίνα, μετά των εν αυτών ευρισκομένων πραγμάτων και λοιπών είχε πωλήση, κατά το έτος 1140 (1726), εις τον Χαμάτογλου Μιχάλ Αγά, κάτοικο Αθηνών, αντί τιμήματος τριακοσίων γροσιών και είχε παραδότην τούτο εις αυτόν και εκείνος το είχε παραλάβη. Επειδή όμως απεδείχθη ότι εις την πώληση ταύτην υπήρχε υπέρογκος βλάβη και επί πλέον ο περι ου πρόκειται Μιχάλαγας, ων άνθρωπος πλεονέκτης, άδικος και στρεψόδικος, βοηθούμενος δε από κακοποιά στοιχεία άτινα προσεταιρίσθη και με τον αβάσιμον ισχυρισμόν ότι δια το Τσιφλίκιον εκείνο εδαπάνισε μεγάλα χρηματικά ποσά, ήρπαξε και κατέλαβε, βιαίως και αυθαιρέτως τον σταύλον και μερικά υπόστεγα του Τσιφλικίου, ως τεσσαράκοντα τέσσαρες αγελάδες, δύο χιλιάδας ελαιόδενδρα, τετρακόσια κοιλά σίτου, τριακόσια κοιλά κριθής, και ούτω επροξένησεν εις αυτόν (τον αιτούντα) μεγάλας ζημίας. Έτσι διατάχθηκε ο καδής όπως η υπόθεσις του εκδικασθή κατά νόμον [...] και επιτευχθή η εις αυτόν απόδοσις των ως άνω εξετέθη, αυθαιρέτως και παρανόμως αρπαχθέντων περιουσιακών στοιχείων αυτού. [...] να κληθώσιν οι διάδικοι ενώπιον

⁴¹¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 2.

του Δικαστηρίου, να δικασθή η υπόθεσις σύμφωνα με τον ιερών νόμον [...] και να καταδικασθή Ο αντίδικός του (του αιτούντος) να επιστρέψη το τσιφλίκιον μετά των εν αυτώ ευρισκομένων, ως και τα λοιπά περιουσιακά στοιχεία, να μη επιτραπή δε, εις τους μη έχοντας άμεσον σχέσιν με την προκειμένην υπόθεσιν, να αναμιγνύωνται εις αυτήν και να απόσχητε πάσης ενεργείας αντιβαινούσης εις τον νόμον⁴¹² [...].

⁴¹² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε., ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 3. Για τις ενοχλήσεις εις βάρος του Λαυρεντίου, βλ. παρακάτω τις δύο επόμενες ενότητες. Τα περιστατικά των ενοχλήσεων τοποθετήθηκαν στις ενότητες αυτές για τις ανάγκες του κειμένου. Ενόχληση δέχτηκε και ο ηγούμενος της Μονής Χρυσάνθος (ηγουμένευσε κατά την περίοδο 1794-1798), όπως φαίνεται και από σχετική σημείωση που εντόπισε ο Γκητάκος: *Τοῦ Μοναστηρίου Κούλουρης καὶ ἡγουμενεύοντος τοῦ πατρὸς Χρυσάνθου, ἐθεωρήθη ὁ παρὼν λογαριασμὸς ὑπὸ τοῦ Ἀθηνῶν [Ἀθανασίου] καὶ τοῦ Θηβῶν Κυρίλλου*, (βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, σελ. 54, το Ι). Ο Γκητάκος εύλογα υποψιάζεται πως, αν και η Μονή Φανερωμένης ήταν Σταυροπηγιακή, υπαγόμενη στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως (σύμφωνα με έγγραφο που υπάρχει στο Αρχείο της μονής, κάθε χρόνο το μοναστήρι κατέβαλε στο ταμείο του Πατριαρχείου το ποσό των 150 γροσίων), πολλοί Μητροπολίτες των Αθηνών κατά καιρούς θεωρούσαν τους λογαριασμούς του μοναστηριού και επεδίωκαν τη διαχείριση των εσόδων του. Όμως, από το σημείωμα αυτό συμπληρώνεται μια ολιγόχρονης διάρκειας θητεία στην ηγουμενία της Μονής, αυτή του Χρυσάνθου. Η φράση *ηγουμενεύοντος τοῦ πατρὸς Χρυσάνθου* ξεκάθαρα μας ενημερώνει για τη λεπτομέρεια αυτήν. Ατυχώς στο σημείωμα δεν καταγράφεται το έτος της σύνταξής του. Η καταγραφή των δύο ονομάτων, δηλαδή του Μητροπολίτου Αθηνών Αθανασίου και του Θηβών Κυρίλλου, μας οδηγεί με ασφάλεια στη διατύπωση μιας θέσης. Ο Κύριλλος Μουρούζης ήταν Μητροπολίτης Θηβών από το 1793 έως το 1812. Ο Αθανάσιος ο Δ΄ ήταν Μητροπολίτης Αθηνών την περίοδο 1796-1799, (βλ. https://el.wikipedia.org/wiki/Ιερά_Μητρόπολις_Θηβών_και_Λεβαδείας). Τα χρόνια που ταυτίζονται στον μητροπολιτικό θρόνο και των δύο είναι η τετραετία από το 1796 έως το 1799 (βλ. http://iaath.gr/index.php/2010-09-06-09-50-36_ημερ._ανάκτ._9.11.2015). Από το τρίτο σιγίλλιο της Μονής Φανερωμένης πληροφορούμαστε ότι ηγούμενος κατά το 1793 είναι ο Ιωακείμ Β΄. Από το τέταρτο σιγίλλιο φαίνεται ότι το 1798 είναι ο ηγούμενος Λεόντιος. Συνεπώς, το σημείωμα συντάχθηκε στο διάστημα της τριετίας 1796-1798. Ο Χρυσάνθος ανέλαβε καθήκοντα ηγουμενίας μετά τον θάνατο του Ιωακείμ Β΄, μέχρι το 1798 περίπου, έτος ανάληψης από τον Λεόντιο. Ο Ιωακείμ Β΄ φαίνεται να απεβίωσε γύρω στο 1786, αφού κατά το 1794 ηγούμενος της Μονής είναι ο Χρυσάνθος σύμφωνα με έγγραφο που το περιεχόμενό του διασώζει περιληπτικά ο Γκητάκος. Στο έγγραφο αυτό γίνεται λόγος για σφετερισμό περιουσίας (μετοχίου) της Μονής από κατοίκους της Κούλουρης και από συγγενή του Λαυρεντίου, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, σελ. 51. Επί ηγουμενίας Χρυσάνθου επισκέφτηκε τη Μονή ο Σικελός περιηγητής Saverio Scrofanì, ο οποίος πραγματοποίησε ταξίδι στην Ελλάδα κατά τη διετία 1794-1795. Σχετικά γράφει για τη Μονή Φανερωμένης: *Πεινασμένοι και με ιδέες ευχάριστες ρίχτηκα στο φαϊ ανάμεσα σε δύο καλογέρους κι ένοιωθα πως γεμάτιζα με δύο σύγχρονους ήρωες*, βλ. Τ ά σ ο υ Κ α ρ α ν τ ή, «Ξένοι Ταξιδιώτες στη Σαλαμίνα», εφημερ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Δεκ. 1996, σελ. 10. Αρχές του 19^{ου} αιώνα επισκέφθηκε τη Μονή και ο γάλλος περιηγητής Fr. Rouquerville, βλ. Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 89-91. Από επιγραφή που βρίσκεται στο Ιερό Βήμα του Καθολικού πληροφορούμαστε ότι το 1796 αφιερώθηκαν εν είδει παρεκκλησιών οι δύο κόγχες του Ι. Βήματος στον Άγιο Χαράλαμπο και στον Όσιο Λαυρέντιο: *Το ΠΑΡΑΚΛΙΣΙΟΝ ΕΙΝΑΙ / ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΚΙ / ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ / ο χτήτορ του μοναστηρίου – 1796*. Συνεπώς, ο Χρυσάνθος χρειάζεται να καταταχθεί ως μέλος της οικογένειας των απογόνων του Λαυρεντίου, γιατί αναφέρεται ως κτήτορ της μονής. Επίσης, όσον αφορά τον Όσιο Λαυρέντιο δεν είναι δυνατό να ισχυριστούμε ότι προς το τέλος της ζωής του αποσύρθηκε στο ασκητήριο του

ε). Η οικονομική δύναμη της Μονής και τα περιουσιακά της στοιχεία

Η φήμη της ευσέβειας του Λαυρεντίου πήρε γρήγορα μεγάλες διαστάσεις, αφού αρκετοί πιστοί άρχισαν να δωρίζουν ακίνητη περιουσία στη Μονή και κατ' επέκταση να την προικίζουν με πάγια εισοδήματα. Από το Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης αντλούμε έγγραφα⁴¹³ που αφορούν δωρεές-τάματα των πιστών στη Μονή επί ηγουμενίας Λαυρεντίου, οι οποίοι αφιερώνουν ακίνητα *για τη σωτηρία της*

Προφήτου Ηλία, στην κορυφή λόφου, στα νοτιοανατολικά της Μονής, αντιμέτωπος με τις καιρικές συνθήκες, και τούτο γιατί από το 1700 περίπου είχε αρχίσει να κλονίζεται η υγεία του (βλ. εδώ, σελ. 141). Μόνο κατά τα προηγούμενα έτη της ζωής του θα μπορούσε να ανεβαίνει εκεί για προσευχή. Ως τόπος προσευχής και ασκήτευσης του Οσίου θα πρέπει να θεωρηθεί η στέγη του τότε ημερειπωμένου ναού. Τούτο επιβεβαιώνεται από την αργυρή λειψανοθήκη του Οσίου, έργο του 1820, στο οποίο υπάρχουν δύο παραστάσεις-μικρογραφίες. Στην πρώτη ο Όσιος Λαυρέντιος είναι γονατιστός μπροστά από το Καθολικό της Μονής (και όχι μπροστά από το ναύδριο του λόφου) και ευλογείται από τον Προφήτη Ηλία. Πάνω από την παράσταση του Καθολικού είναι χαραγμένη η επιγραφή *ΤΟ ΠΑΡΕΚΛΙΣΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΙΛΙΟΥ ΟΠΟΥ Ω ΟΣΙΟΣ ΠΡΟΣΕΥΧΟΥΝΤΑΝ*. Στη δεύτερη παράσταση παρουσιάζεται ο ναός του Αγίου Νικολάου και μπροστά του η εικόνα της Παναγίας, η οποία φυλάσσεται εντός του ναού αυτού. Ο Λαυρέντιος γονατιστός κι εδώ προσκυνεί την εικόνα και ένας άγγελος τον στεφανώνει. Αριστερά της παράστασης αυτής απεικονίζεται δεύτερη σκηνή, με το Καθολικό πάλι και τον Λαυρέντιο όρθιο να φορεί ράσα, καλογερικό φέσι και να κρατεί ράβδο· τοποθετημένη στο πλάι του ναού και όρθια υπάρχει ξύλινη κλίμακα που οδηγεί στη στέγη του Ναού με τα παρεκκλήσια. Άρα, κατά την οικοδόμηση του ναού από τον Ιωακείμ, μετά το 1718, αφιερώθηκε ένα από τα ναύδρια της στέγης στον Προφήτη Ηλία, σε ανάμνηση της ασκήτευσης του Λαυρεντίου στη στέγη καθώς και του γεγονότος της απομάκρυνσής του από τα εγκόσμια στον ναύσκο της πλαγιάς. Με το πέραςμα των ετών οι ονομασίες των ναυδρίων της στέγης υπέπεσαν σε λήθη. Προφορική παράδοση που αναφέρει τη Μονή ως *Μονή των Ακοιμήτων* (συνεχόμενες Ιερές Ακολουθίες) σχετίζεται μάλλον με τα εν λόγω ναύδρια της στέγης. Για τη λειψανοθήκη και τις επιγραφές της, βλέπε *Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά-Μά Θ ε σ η, Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 86-87. Ορθότερες μεταγραφές τους είναι οι ακόλουθες: 1^η επιγραφή: *ΔΗα CHN/ΔΡΟΝΗς Του Π/αΝΟCΙΟΤαΤου / ΚαΘΗΓουΜΕΝ/ου ΓΡΗΓΟΡΙου ΙΕ/ΡΟΜΟΝΑΧου / Και ΔΙΑ ΔαΠα/ΝΗς ΝΕΟΦΥΤου / ΚΑΙ ΙΟαΚυΜ ΤΟ/Ν ΙΕΡΩΜΟΝΑΧΩΝ // 2^η επιγραφή: Η ΤΙΜΙΑ ΚΑΡΑ υΠ/ΑΡΧΗ Του ΟCΙου ΠΑΤΡΟς / ΗΜωΝ ΛΑΒΡΕΝΤΙου / Του ΚΑΙ ΚΤΙΤΟΡΟς ΤΗς ΑΓΙΑς / ΜΟΝΗς ΤΗς ΝΕΟΦΑΝΗC/Ης ΕΝ ΤΗ ΝΗCΟ CΑΛ/ΑΜΗΝως/ 1820 ΙουΑΙου 31 (ο Στογιόγλου αναγιγνώσκει *ΕΝ ΤΗ ΝΗCΟ CΑΛ/ΑΜΗΝης*, βλ. *Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ*, Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 18). Κατά το έτος 1833 η Μονή είχε τα εξής άγια λείψανα, όπως τούτο διαφαίνεται από έγγραφο της 13^{ης} Μαΐου, προς τον επίσκοπο Αιγίνης: η κάρα, η σιαγών και η χειρ του Οσίου Λαυρεντίου, μέρος του Αγίου Βασιλείου του Μεγάλου, του Αγίου Χαραλάμπους, η σιαγών Μακαρίου του Αιγυπτίου, μέρος Θεοδώρου του Στρατηλάτου, Κυπριανού, Βονιφατίου, Αβερκίου, Ευπραξίας, Μοδέστου, Αναστασίας, Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Βίκτωρος, Αγίων Αναργύρων, Κηρύκου, Άννης, Τρύφωνος, Βλασίου, Στεφάνου, Ελευθερίου, Επιφανίου, Παρασκευής, Ιωάννου του Ελεήμονος, Παντελεήμονος, Μερκουρίου, Κλαυδίου, Γεωργίου και Γρηγορίου Θεσσαλονίκης, βλ. *Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ*, Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 18, υποσημ. 31.*

⁴¹³ Και ένα δημοσιευμένο, βλ. εδώ την υποσημ. 418.

ψυχής τους⁴¹⁴. Συγκεκριμένα, το 1690 και στην τοποθεσία του Κούκι, η Μαρουσιώτισσα Λασκαρού Γκιφόρου [...] ⁴¹⁵ επροσηλοσε εις στο μοναστηρι τεις παναγιας' της νέοφαναίρομενεις εις στΗν κουλουρι δέτρᾶ τόν αιλαίων σάράντα τα οπεία δεντρα τα εβάνε για ψήχεικής σωτηρας τόν γωνάιων της και δηᾶ το εδηκο της τα οπια δετρα εβρισκοταί εις στο περβολεί τεις μανασ στις [...] τα οπια δεταρ τα εχει πρικηο από τι μανα της και είναι ρίζες πενητα τα σαραντα να είναι του μονάστηριού και τα 10 δεκα να εγρικοντε δηκά της και τα ἄφῆαιροσαι εις στο μοναστηρι από των καιρον που αίσηκοθη η αθηνά (Αθήνα) και να μιν αίχει ποτεν καιρόν να του πηραξη κανις μηται ο αδλέφος μου μιτε αδλεφι μου μητε το πεδη μου μοναι να εχουνάι να τα εξισουαζόουναι η πατεραις του μοναστηριου τεις παναγιας τη κουλουριοτησας οςσω που στεκαιται το μονάστηρι [...] ⁴¹⁶.

Το 1697 και στο Κάστρο της Κορίνθου [...] ενεφανήστη ενπροστεν [...] νοταρήου η λαβρεντηα του ποτε σταματη καβελάρη η γινή και με την δηναμην της παρουσις κανη χ καταστενη ος δια επητροπον της καθοληκον ως το ηδηον της κορμη τον κυρ μηχαλη καλεκα δια να ηθελε αφηροσι ης την παναγια την φανερομενην της κουλουρης δεντρα τον ελεον ρηζες Ν° 40 – ητη σαραντα ης την αθηνα εν τη τοποθεσια στο παληοχορη [...] και τα βανη ης το ανοθε μοναστηρη δια ψηχηκιν της σοτηραν [...] ⁴¹⁷.

Το 1705 η ίδια ευσεβής χριστιανή [...] ή όποία πρό καιροῦ ἔχε ἀφιερομένα εις τό μοναστήρι τῆς Φανερωμένης στήν κούλουρη τά ἔλαιόδενδρα ὅπου ἔχε εις τό πλεοχόρι ὄντας σήμερον γερά ρίζες τριάντα μιᾶς πλησιον του ζωή λαμπ (δυσανάγνωστο) καί πεδιαν αὐτῆς ἐπίσης οἱ ἄρχοντες διά τά αὐτά ρατα ριάλια ἴκοσι σήμερον τά ἔλαβεν ἀπό τοῦ ἱερεῖς τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου τά αὐτά ἦκοσι ριάλια ὅπου ἔδοσε εις τούτους (δυσανάγνωστο) τά αὐτά ἐλεόδενδρα μέ τήν ἐξουσίαν τῶν πρώην τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου εις τόν κατά διαδοχὴν ἡγουμένου καί πρώτον νά κάμουν εις αὐτά ἦτη ὡς βούλονται βεβεώνοντας ἔμπροσθεν ἡμῶν ἢ ρηθήσα ἢ κυρά λαβρεντία ὅτι τά ἔχει ὡς

⁴¹⁴Τα κείμενα παρουσιάζονται εδώ τηρουμένης της στίξης και της ανορθογραφίας των πρωτοτύπων. Κάποιες μικροαλλαγές θεωρήθηκαν αναγκαίες για την ομαλή ανάγνωση του κειμένου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αλλοιώθηκε το νόημα.

⁴¹⁵Το σύμβολο [...] δηλώνει μέρος από το πρωτότυπο κείμενο που αφαιρέθηκε για τις ανάγκες της ροής της ανάγνωσης του κειμένου.

⁴¹⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 46, {α.α.: 3}. Δημοσιεύεται και από Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 45-46., αριθμ. 17.

⁴¹⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 48, {α.α.: 6}. Δημοσιεύεται και από Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 47, αριθμ. 19.

τάμα αφιερωμένα εις τό ρηθέν μοναστήρι τῆς ὑπεραγίας Θεοτοκου τῆς Φανερωμένης ὡς [μοναχῆ] τοῦτα οὔτε ζόντος της, οὔτε μετά θάνατον νά τά διασίσι μεταμελίας ... ὅς ἂν ὅπου ἔλαβε καί τά ἦκοσι ριάλια τήν ρατα τους ἀπό τούς [πατέρας] [...] ⁴¹⁸.

Το 1706 [...] στην Αθήνα ἡ ὄρσα χῆρα νῖκολαου ντανούρδη · [...] δια ἡδίας βουλῆς καί καλῆς προέρέσεος · ἀφιέρωσε · εἰς το μοναστήρη τῆς παναγίας φανερωμένης της κούλουρης δέντρα ἐλαϊκά δεκαοχτῶ ητοι 18 ἐν τι τοποθεσια του διασωρίτη, [...] ἔτι δέ ἀφιέρωσεν εἰς το ἄνωθεν μοναστήριον ἡ ἄνωθεν ὄρσα εἰς τον αὐτόν τόπον ἕτερα ἐλαϊκά δέντρα ρίζες δόδεκα ητοι 12 [...] τά ὅποια δένδρα · ἐστάθηκαν συμφόνως μέ τον ἡγούμενον του μοναστηριου κύρην λαβρέντήό καί με τούς ευρυκομένους πατέρες Διά νά ντην ἐξεφωνήζουον παρησια ἐωνήως τό ἄνωθεν ὄνομα ὄρσα · καί εἶ τη ἐσωδία ἐξαποστέλη ὁ θῆός τον κάθε χρόνον να ντήν τρῶγη · ἡ νικοκηρᾶ ἕως ὅπου ζῆ. καί μετα τον θάνατόν της · νά εἶναι τοῦ ἄνωθεν μοναστηριου λέγω τῆς παναγίας φανερωμένης της κούλουρης · μήν ἡμπορόντας τινές ποτε κανέναν καιρόν κληρονόμος της νά ἐναντιηθῆ καί νά πειράζη τους καλογέρους διά τα ἄνωθεν δένδρα μόνον ἡ παροῦσα νά ἔχη το κύρος καί το βεβαιον καί ἀμετάτρεπτον ἐν παντί κριτιριῶ · ἐπίδῃ καί νά ντα ἀφιέρωσε δια την ψυχῆν της · καί ἡ μεν ἤθελαν πάγει εἰς την ἐξωτέραν κρίσην να ἀθετήσουον τήν παροῦσα καί νά προξενήσουον ἐζημήαν τινάς ἀπό τούς κληρονόμους της · νά μαρτυροῦν οἱ ὑποκάτωθεν γεγραμένοι μάρτυραις πῶς των τα ἐπούλυσε τῶν καλογέρων διά γρόσια ευδομηντα η^{τοι} 70/καί ελαβε τα ριάλια τῆς αὐτῆς ὄρας [...] ⁴¹⁹.

Ἡ τακτική αὐτή των δωρεῶν συνεχίστηκε καί ἐπί ηγουμενίας των δύο επομένων διαδόχων του Λαυρεντίου καί καθόλη τη διάρκεια του 18^{ου} αἰώνα. Συγκεκριμένα το 1714 μάλλον στην Αθήνα [...] ἀφηῖροσε [...] ὁ μαρδίκουα του πωταί · σταμάτη, τζουροῦσι τω ἀμπέλλι ὄπερ εβρίσκετε ης τον βουνό ὡσω εστην με δένδρα των · ελεον' – 3 – ὅτη τρία [...] ἡς το μοναστήριον τῆς παναγίας της φανερωμένης · ης πρόθεσην · ης ψηχηκόν της σωτηρίαν δια να κατηφέρνονται τα κατο·θεν · [...] μαρδίκουας · καί τον γωνεων- καί μαρδίκιας· καί τον γωνεων- ὄρας καί τον τεκόνων - - καί ὄρας ⁴²⁰.

Το Σεπτέμβριο του 1745 στη Σαλαμίνα [...] ὁ μάρδικουα του διμα ζερβού θιγατήρ καί γινί του μίτρου πέρου Ἐπίδῃ τῆς με το νά ὑθέλε με την βούλην καί θελίση της καί με

⁴¹⁸ Δημοσιεύτηκε ἀπό την Ε υ χ ε ν ι α -ΜάΘ ε σ η, Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς καί το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας, εκδ. Επτάλοφος-Ευεργέτης, Μέγαρο 2007, σελ. 81.

⁴¹⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 50, {α.α.: 8}.

⁴²⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 38, {α.α.: 9}.

καλί της πρόερεση^v από την σήμερον οτι και αν ίχε από τον πατερά της και από την
 μανα της πᾶτρὸγονίκα της· και από τον ανδρα της τον μίτρό περο κινείτα και ακινιτα
 κάνε χοράφια καν δεντρα κανε αμπέλι κανε μασάρικο της οτι και αν έχει ξεχός από τα
 σπίτια μου. και από την σήμερον τὰ ἀφιερωσε ης το μονᾶστηρί ης την πᾶνάγιαν την
 φάνερόμενην κούλούρης δια την ψήλιν της · διά μνημῶσινό της ιδου γράφομεν οπου
 και αν βρισκοντε τα χοραφια ης τόποθεσίαν · στον αγιον γεῶργιόν λαχίδι · ενα με ολον
 το δεντρο [...] Ετερό στην ψηλι αμω λαχιδι -1- [...] χόραφι μισω το μερτικο της [...]
 απο πανο απο τον βρετο //έτερο⁴²¹// στον αγιον αθανάσιον χοραφι οσω εστην [...]
 ελεώδεντρα -στον αγιον αθανάσιον οσά και αν εχι το μερτικο της στο σπιτι - του
 παπάσακου χοραφι λαχιδι -1.- ης τον μπαχαλα λαχίδια χοραφι -2- [...] στην μαγουλλα
 σπιτι του παποῦρα οσω εστην . ακομα και ενά κακαβι · ριάλο -1 [...] ακομα και μιαν
 σκλαβινα – [...] ακομα ότι και αν εχει το μασάρικο της του σπιτιου της σκλαβινικό της
 αντρομίδα της σακια της χαλκομα σιδερίκο της οσαν και αν έχει οσο υνεν και ζη να τα
 εχει ης την εξούσιαν της του σπιτιου το μασάρικο και απεθονοντάς της να υνε όλα του
 μοναστηριου οσαν βρεθουνε και από την σιμερον εγιναν νικοκιρευ το μοναστήρι να
 μιν εχουν απο κανινά πιράξη απο τα ἄνιψια της ουτε από αλο κανι . . και εγινεν υδῖος
 νικοκίρης το μονᾶστηρι καμουν ος βουλοντε υς τα υπάρχοντα της οπου εγραψε
 [...] ⁴²².

Το 1746 στην Αθήνα [...] ὁ χριστόδουλος κατεργάρης οἰκεία αὐτοῦ, καί ἐκούσια
 βουλῆ, καί προαιρεσίν, ἀφιέρωσεν εἰς τό Ἱερόν μοναστήριον τῆς παναγίας
 φανερωμένης κούλουρης τόν ἀμπέλτοπον ο φθορά εγγράφου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ
 λόχα σπορίαις πέντε πλεῖον ἢ ἐλάττον με ελαιοφυτον μέσα ἕνα· [...] τόν αὐτόν
 ἀμπέλτοπον ὡς ἐστί, καί εὐρίσκεται τήν σήμερον τόν ἀφιέρωσε ὁ ῥηθῆς χριστόδουλος
 εἰς τό μοναστήριον φανερωμένης, καί ἀπέξενώθη · τελείος · ἀπό δέ τοῦ νῦν καί εἰς τό
 ἐξῆς ἄγροικοῦνται και εἶναι καθολικοὶ ἐξουσιασταὶ οἱ νῦν, καί οἱ κατά διαδοχὴν ἱερεῖς
 τῆς μονῆς νά κάμουν ὡς θέλουν καί βούλονται. εἰ δέ καί λάβουν ποτέ ὑπό τινος καμίαν
 πείραξιν, ὑπόσχεται ὁ χριστόδουλος νά τοὺς ἀποκρίνεται εἰς πᾶσαν ζημίαν, καί
 πείραξιν. [...] ⁴²³.

⁴²¹ Προσθήκη του συγγραφέα για τις ανάγκες της ροής της ανάγνωσης, η οποία δεν αλλοιώνει το νόημα.

⁴²² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 35 {-}.

⁴²³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 37, {α.α.: 31}.

Το 1747 στην Κούλουρη [...] οἱ ἀνόθεν ρούσο θηγάτηρ τού ποτεῖ κολήα τουλουπανάῖ καί γηνή του σταμάτη νηκολου φερᾶχη με την – οἴδηάν μου βουλην καί θελησίμου καί με καλήν μου προεῖρέσι τα ζπήτια οπου ἔχει μεσα στην αβλη το μεγάλό σπητι – [...] καί το ανογοῖ και το κατόγι · ὡς καθόσ᾽ εβρίσκετε με τη μπασήα τους καί μεγάλόια τους καί με το φούρνο του καί απελλή στρέμα ἕνα [...] καί στις αχλαδες᾽ στρέμα -4 [...] ἀπό τα χοραφιά ωπου εχει ἀπό των ἄτρα μου τον σταματη οπου και αν ἦνε καί εβρίσκετε να κρατηση το ἕνα λαχήδη οπου βρισκετε στην βρομοπούσι [...] ετερό – στρέμα – 4 [...] χοράφι στα παλλοῦκια ὅσσο εστην [...] στο σόχορι του παπασακου - ὅσσο εστην᾽ και γηα ῥα – 10 τα πολληφθέν χοράφια οπου ἔχει μερτητό ἀπό τον ἄτρά της νά ντα εξουσιάζουν τό μοναστήροῖ φανερομεῖνη να ηνεῖ ειδηοί και καθοληκη νηκοκηρεοῖ να κάμουνε εἰς σε δαῦτα ὅς βουλλον᾽τε πάρεξ ἀπό αὔτα οπου ἔγραψε κατ ονομά να μην εχη να καμι το ἀνοθεν μοναστηρι τα εκρατησε δηαα εδηκά της και εξενόθηκε- [...] οἱ ρουσο καί ἔγηνε τω μοναστήρι νηκοκηρις δια τω μνημοσινό της δηα την σοτηριαν᾽ τῆς ψηχῆς της να μην ἔχουν απο κανηναν πηραξη [...] ⁴²⁴.

Το 1755 στην Αθήνα [...] ὁ γεωργάκης μπάμπαρης [...] αὐτοθελήτως καί ἀβιάστως ἀφιέρωσεν εἰς την μονήν τῆς υπεραγίας φανερωμένης κούλουρης, ἀπό τά δένδρα, ἅπερ ἔχει ἐν τῇ τόποθεσία, βάρη κουλουριόρη δένδρα πέντε με τό ζιλιόν τους [...] τά ἄνωθεν δένδρα ὡς ἔφημεν, ὡς ἔστί καί ὡς εὔρίσκονται τῆν σίμερον τά ἀφῆροσεν ὁ αὐτό γεωργάκης μπάμπαρης εἰς τῆν ῥήθεισα μονήν τῆς φανερωμένης κούλουρης, καί ἀπεξενώθη καί ἀπελεστείθη ἀπό αὔτά τελείως · ἀπό δέ τοῦ νυν, και εἰς τό ἔξῃς ἀγροικῶνται ἴδιοι οικοκυρέοι οἱ νυν, καί οἱ κατὰ διαδοχὴν πατέραις τῆς αὐτῆς μονῆς, νά κάμουν, ἀντά ὡς βούλονται.[...] ⁴²⁵.

Το 1799 η Σύρμω του Γιωργάκη Κώστα (σημερινή οικογένεια Κωνσταντίνου) αφιερώνει στη Μονή Φανερωμένης το σπίτι της μετά το θάνατό της· συγκεκριμένα, δηλοποιεί η γυνή του γιωργάκοι κόστα ονόματι σίρμω ἐμπροσθεν τον γερόντον καί προαιστόν πός με βουλήν καί θελισεός της καί με καλήν της προαίρεσιν ἔχοντας σποῖτι πατρικόν της μιτρικόν της ἤς το ἀμπελάκοι ἤς τόπον κοίμενον συμπλιαστίς αγγελή μάστρογυάνις δισικά νοτινά αναστάσις κολος το ὡποῖον σποῖτι με τιν μπασίαν τις και με τίν βγαλσίαν τις το αφῆροσε ἤς το μοναστίρι τῆς κοῦλλουρις τις φαναιρόμενῆς τις παναγίας δια μνημοσνον᾽ της · ετι και ἔγραψε παρήσια τρία ονόματα τόν παταίρα της διμα τιν μιτέρα της χριCάφο καί το εδηκόν της ὄνομα σίρμω · να μνημονέβοντε

⁴²⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 30, {-}.

⁴²⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 23, {α.α.: 34}.

παντοτας ής το ωποίον σποϊτι να μην εβγη τινας έναντίος ή συγγεννίς της ή ζένος όποιος έβγη εναντίος αν ίναι συγγεννίς της (να κρίνεται = το έχει διαγράψει ο γραφέας) να έχη τιν κατάρα της και αν ίνε ζένος να κρίνεται μετ αυτής ής τίν φοβεράν ήμέραν του κυρίου μας και ής ένδιζην έδόθη το παρόν της γράμα ής χήρας τον παταίρον τις φαναιρόμενίς ήποΓεγράμένον παρά τον προαιστόν τις νίσου ής ασφάλιαν⁴²⁶.

Τέλος, όσον αφορά τις δωρεές, ενημερωνόμαστε από τον Φάκελο του Ηγουμένου Γρηγορίου⁴²⁷ ότι [...] ό μίτρο θανάσις βρετος · ής την έξομολόγησίν του αφιέροσε ένα στρέμα χοράφι · ής τοποθέσια ής τα άλλονια · του χητρι εχη πλίσιον τόν λευτεράκω · το δε έτερον μέρος τη δημιτράκενα κρίκω · το παρον · το αφιέροσε · να τόν γράφεται · ης τη πρόθεσιν τα οπία ονομάτα :· δημητριού: καϊ μαργετας : να μνίμονέβοντε⁴²⁸. Ακόμη από έγγραφο του Φακέλου του Γρηγορίου φαίνεται ότι ανήκουν στη Μονή και άλλα χωράφια από δωρεές. Διαβάζουμε, λοιπόν, τα εξής: χοράφια τά όπηα άφυεροσε ό γέρω δράκος μήχας εις τόν άγηον δημήτρηον αμπελότοπος εις τό πεζούλη όσο έστι ή ανατολικά ό πάπα αργηρός Δισηκά χ¹: φύλεις εις τόν άγηον νηκόλαον όσο έστι [...] ανατολικά γιάννης παπαθανάσις στον τορωτῶ λαχήδη μησῶ σύμπληρος ανατολικά πάπα αργηρός μουτζούρα χαλιότης εις τόν ἴδιον τόπον σύμπληρος ανατολικά ή ορσα τά άνοθεν χοράφια ήτον πρήκα της θηγατερος του της μπίτζας την όπηαν ήχε παρη ό πανούσης σκούρδας, και έγραψα όνόματα: λασκαρούς δράκος πανούσις μπίτζας έτή εις την κακίβήγλα εις το δημήτρανη έλεόδεντρα : 4: άπο κι όποῦ έχη ό δράκος τά πολλά τά άνοθε είναι από κάτω εις το ρέμα⁴²⁹. Ακόμη, καταγράφονται και οι εξής δωρεές: + εις τό αμπελάκυ βορηνά από τό χοργιο : 1: λαχήδι βορηνά πατάπι νοτηνά θανάσις ντηήτζας γήνεις + εις τόν άγιον Ιωάννη στρέμα: 1: βορηνά παιδες του μητζούλη μαβράκι : 1 εις τό λαχήδι του παπασάκου στο κιφαλάρη στρέμα : 1: συνορίτης βορηνά νηκολος μαστρογηάνεις + εις τις Cελήνες άφερόσε ό μήτρος μπουταλεις : 1: λαχήδι όσο έστι συμπλησταις ανατολικά βασιλεις μπουταλεις Δίσικα σταμός μπουταλεις + εις τό αμπελάκυ εις τοποθεσίαν τζηόνη άφυέροσε ή θηγατέρα του Δήμα κεβά: ένα χοράφου στρέμα: 1 σύμπληρος βορηνά θανάσις μεγάλος νοτηνά γιοργάκυσ σταμάτις, καϊ θανάσις

⁴²⁶ Z3.

⁴²⁷ Για τον ηγούμενο Γρηγόριο, βλ. εδώ, στην ενότητα: *Η προσφορά της Μονής στην Εξέγερση του 1821 – Η δράση του ηγουμένου Γρηγορίου*.

⁴²⁸ Αρχείο Εγγράφων Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας-Φάκελος Γρηγορίου, εφεξής Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 2. Η αρίθμηση των εγγράφων από τον Φάκελο Γρηγορίου είναι του γράφοντος.

⁴²⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 7.

μεγάλος εις τό ἴδιον χοράφου, και : 1: μηγδαλιά⁴³⁰. Το 1820 σε ιδιόχειρο σημείωμα του Γρηγορίου Δῆλον γίνεται ὅτι ἡ γυνή τοῦ Γιάννη Πατάπη ἤλθε εἰς τό Μοναστήρι καί ἔγραψε ἕξ ὀνόματα τά ὁποῖα εἶναι: Ἀναστάσις, Παρασκευῆς, Μαρδίτζας, Σταμάτης, πρεσβυτέρας Κλήνος καί Μανόλη καί ἔδωσε εἰς τό Ἱερό Μοναστήριον τῆς Φανερωμένης γρόσια ἑκατόν πενήντα (150) [...] ⁴³¹.

Κατά την περίοδο της ηγουμενίας του Ιωακείμ, γιου του Λαυρεντίου, καταγράφονται σε δύο έγγραφα ὀροι που αφορούν στην τακτική της κολιγιάς. Σύμφωνα με αυτήν, αγρότες δούλευαν σε τσιφλίκι με συνθήκες εξαρτημένης εργασίας και ἔπαιρναν ως αμοιβή μέρος της παραγωγῆς⁴³². Τα παρακάτω έγγραφα μας δίνουν λεπτομέρειες της σύμβασης αυτής μεταξύ του ιδιοκτήτη-Μονῆ και των

⁴³⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 32 .

⁴³¹ Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά-ΜάΘ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 88.

⁴³² Η Μονή εκμεταλλευόμενη το πλαίσιο των πολύπλοκων νομικών διατάξεων, το οποίο σχετιζόταν με το καθεστώς των γαιών επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δημιούργησε ουσιαστικά ένα μοναστηριακό βακούφιο εντός δημοσίων ή ιδιωτικών γαιών. Όμως, η τακτική της συνεχούς επέκτασης της μοναστηριακής ακίνητης περιουσίας λόγω της κατοχής χρημάτων οδήγούσε στη συρρίκνωση του ζωτικού χώρου των απλών καλλιεργητών, οι οποίοι εγκλωβίζονταν στα στενά ὅρια των λιγοστών γαιών τους, κυκλωμένοι από τεράστιες μοναστηριακές ιδιοκτησίες. Αυτή η εκμετάλλευση της εκτεταμένης αγροτικής καλλιέργειας απαιτούσε την απασχόληση εργατικού δυναμικού, εξαρτημένου από τους μεγαλογαιοκτήμονες. Έτσι, οι ηγεσίες των μοναστηριών συνέχισαν τον θεσμό των βυζαντινών παροίκων, των εξαρτημένων δηλαδή αγροκαλλιεργητών. Η σταδιακή σύνθλιψη του ραγιά-καλλιεργητή από μια μονή και από το Οθωμανικό κράτος θυμίζει την υπαγωγή του σε οθωμανικά τσιφλίκια, με τη διαφορά ότι η θέση της μονῆς λείπει τις διαφορές και απάλυνε κάπως τις εντυπώσεις. Η σόρευση χρημάτων στα χέρια των μοναχών, τα οποία προέρχονταν από την εκμετάλλευση της μοναστηριακής αγροτικής παραγωγῆς αλλά και από τις αφιερώσεις χρηματικών ποσών από τους πιστούς, οδήγησε αρκετούς από τους μοναχούς στην παραχώρηση εντόκων δανείων σε λαϊκούς. Το θετικό της κίνησης αυτής ήταν ότι υποβοηθείτο η κίνηση της αγοράς και ότι εξυπηρετούνταν οι χρηματικές ανάγκες των ιδιωτών. Το αρνητικό ήταν πως η Μονή επέιχε θέση πιστοληπτικού οργανισμού, κάτι που δεν συνάδει με τη χριστιανική ηθική αλλά με την προσκόλληση στην ολοένα και περισσότερη απόκτηση χρήματος από την πλευρά των μοναχών. Φυσικά, τούτο οφείλεται στην ψυχοσύνθεση του εκάστοτε μοναχού και στις αρπακτικές του διαθέσεις και όχι σε κάποιο από τα διδάγματα της χριστιανικής ηθικής. Τέτοια παραδείγματα δανεισμού χρημάτων από μοναχό σε λαϊκό έχει να μας παρουσιάσει το Αρχείο Εγγράφων της Φανερωμένης (=Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 19 και Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 15). Για τα παραπάνω βλ. Σ ο φ ί α Λ α ῖ ο υ, «Σχέσεις μοναχών και λαϊκών κατά την οθωμανική περίοδο (15^{ος} – αρχές 19^{ου} αι.)», στο Ηλίας Κολοβός (επιμ), *Μοναστήρια, οικονομία και πολιτική. Από τους μεσαιωνικούς στους νεότερους χρόνους*, Ηράκλειο 2011, σελ. 207-223.

αγροτών-κολίγων. Το πρώτο έγγραφο, μάλιστα, που ακολουθεί αναφέρει πως το μοναστήρι είχε εξουσιοδοτούμενο άνθρωπο για τη συγκεκριμένη σύμβαση. Το 1712 στην Αθήνα ο κηρ μιχάλις στίνις [...] ός επήτροπος του μοναστηριου τις φανερόμενις · εδοσε το χοράφη του αυτου μοναστηριου όπερ έχι εν τη τοποθεσια του μοσκάτου στρέμματα τρία πλιον η έλατον [...] το αυτό χοραφι τιν σίμερον ο ρηθίς κηρ μιχάλις το έδοσε του δημίτρη μπαστού να ντο φητέψη κοληκόν' αμπέλλι να ντο κυβερνά έος επτά χρόνους κατά τιν σινίθια και ήτη εσοδεία ήθελε δόσι το αυτο χοράφη έος τις επτα χρόνους να έχουν να ντιν μηραζουν η στη μέσι τοσον και το αμπεληατηκον οπου ηθελαν πλερόσι και αυτό τις μέσις δυσανάγνωστο και βαμπάκη αν ίθελε του βόλλη και αυτό ός ανοθεν και σόνοντας η επτά χρόνια όπου ήνε η σινηθια να μιραζουν- να έχη πρότον να δυσανάγνωστο ό νηκοκίρις του χοραφου μίαν σπορήα αμπέλλι και το ρεστος να ντο μηραζουν να περνη ο νηκοκίρις όθεν του αρέσι δηχος καμια άλιν πρόφασιν δια τούτο εδοσέ του επη χηρας και δανικά ρηάλληα πεντε να ντα έχη ο κολήγας έος τις επτά χρόνους και οντας θέλουν να μιράσουν το αμπέλλι να εχη να ντου επηστρέφη τα άνοθεν γροσια πεντε και τοτες να μίραζουν το αμπέλλι όθεν δια καπουκιόν' του έδοσε το παρόν ής ασφάληαν ⁴³³.

Το 1717 στην Αθήνα [...] δία του παρόντος γράμματος φανερόνομεν έστοντας όπου προ καιρίς από του 1712 / να ήχεν δομένο το χοράφη του μοναστηριου τις φανερομένις οπου έχουν η στο σίνορο του μοσκατου κάτου στρέμματα δηο διαγραφή νοτάριου μησί σιπλιον του μεημετ καιλεπη ποδάρα και του γγιφόρου και του κολια πύρασμου το ηχαν δομένο του ποτε δημίτρη μπαστού δια να ντο φητεψη να ντο κάμη αμπελι κατα τιν σινίθια έος επτα χρόνους και σονοντας η επτά χρόνια να μεράζουν κατα τιν ομολογίαν του να πέρνη προτον το μοναστηριη σπορηα μήα και το ρέστος να ντο μεράζουν η στι μέση τόρα επηδή και ο αυτος δημίτρις μπαστός εχρόσι το κινον χρέος και η γινέκα του και ο ηος' του μην ηπορόντας να ντο κηβερνήσουν να ντο δουλέψουν δια να τελεόσουν η επτά χρόνια έστοντας όπου εχουν και χρέος δια τούτα έβαλαν χτημιτή και το ετήμισε το αυτό αμπέλλι καθός δυσανάγν. και τον τιν σίμερη και τη αυρη και να εχρότη το μερδηκόν' γροσια δεκάξι τιν σίμέρο ο ιος του ο γηάνις ομού με τιν μιτερα του τιν ασίμο το μερδηκόν' δυσανάγν. στρέμμα ήμισι το επούλησαν του κολήγα τους του ηγουμένου του μοναστηρίου της φανερομένις καθός ετημήθη δια- ρηαλληα

⁴³³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 42, {-}. Ειδικότερα βλ. Σ π ύ ρ ο ς Α ο δ ρ α χ ά ς, *Μηχανισμοί της αγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (1ε' - 1στ' αιώνας)*, εκδ. Θεμέλιο, σειρά Ιστορική Βιβλιοθήκη, β' έκδοση, Αθήνα 1978, σελ. 112-151.

δεκάξι και δυσανάγν. τις αυτος' ο ρηθεις φθορά εγγράφου κλινοντ φθορά εγγράφου πέντε γρώ φθορά εγγράφου οπου ηχεν δομένα του ποτε άνοθεν δημητρηου μπαστού οντας του φθορά εγγράφου χοράφι φθορά εγγράφου το φητέψη και το ρέστος γροσια έντεκα τα έδοσε επη χηρας και ελαβαν τα και φθορά εγγράφου ρό φθορά εγγράφου και εξενόθη απο το αυτο αμπελι και απο τιν σίμερον και ης το έξις' ήνε φθορά εγγράφου κ φθορά εγγράφου / δυσανάγνωστο φθορά εγγράφου και καθολικός νηκοκίρις ο ρηθίς ηγούμενος Ιωακύμ να ντο καμουν ος βουλονται όλη η πατέρες ασοντας οπου αγόραστι με ασπρα του μοναστηριου [...] ⁴³⁴.

Μια άλλη τακτική που ακολουθήθηκε, όπως φαίνεται, μόνον από τους διαδόχους του Λαυρεντίου και ενίσχυσαν την περιουσία της Μονής ήταν οι ανταλλαγές ακινήτων. Συγκεκριμένα, το 1717 στην Αθήνα [...] ο δημήτρης έυβανγγελής [...] εσιμφόνισε με τον ήγούμενον της φανερωμένης παπα κυρ' Ισακῆμ καί έκαμαν ανταπαγή καί εδοσε το αμπέλη όπου έχη εις την' καριδέα σπορία μία με ελεόδεντρα τρία [...] έδοσε δέ καί ο ήγούμενος του έβανγγελή τον' αμπελοτοπον όπου ήχε αφηρομενόν ο στιρης εις το μοναστήρη όπου είναι εις τον' λοχα στρέμα ένα [...] καί έλαβε καί μετριτά ο αυτος' έυβανγγελής απο τον ήγούμενον ριάλια δυό καί ουτος εξησιασαν καί απο του νηῆ καί εις το εξής εγρικάτε και είναι ήδιος καί καθολικός νικοκίρης ο μεν' ήγούμενος εις το αμπέλη καί ελεόδεντρα της καριδέας ο δε έυβανγγελής εις τον' αμπελοτοπον του λόχα καί εις τα δυό ριαλια νά κάμη ο καθής εις το εδικόν του ως θέλη καί βούλετε και η ποτε ήθελε πιαχθή κανενα μέρος απο τηναν' να αποκρένοντε ο εις ιπερ του ετέρου εις καθέν του πέραζην [...] ⁴³⁵.

Το 1722 στην Αθήνα [...]όμολόγησαν καί όμολογοῦν ο καθηγουμενος του μοναστηριου της φανερωμένης παπά κυρ Ιωακῆμ και η κυρα μαρδίκια ή θυγάτηρ του ποτέ νικολού χαϊμαντα και γυνή λουκά ρετζια πώς εσημφόνισαν και έκαμαν ανταλαγή καί ιδοσι ο ήγούμενος της αυτης κυρα μεριτζίας την οσπιτοκαθησην, της ασπριάρενας όπου ή αυτή ήχε αφηρωμένως υς το άνωθεν μοναστηρη υ όπια οσπιτοκαθηση ευρήσκετε υς την ένορίαν του αγίου φηλίππου όσπήτιον με την καμάρα με καμπήθηα δυό καί υς τό σπλάχνο της καμαρας πατητήρι καί μαγερίον χαμόγιο με πηγάδι καί μαρμαρενια χαλασμένη με την αυλήν και εμπασία πλισίον [...] με το αργαστήρι το σαμαργγίτικον καί ι όδός έδοσε δέ καί ή κυρά μαρδίκια υς το μοναστηρη με την γνῶμην καί καί θέλισιν του άνδρός της τά έλεόδεντρα όπου έχη υς την τοποθεσία του κασιμακη

⁴³⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 40, {α.α.: 15}.

⁴³⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 44, {α.α.: 11}.

ρίζαις γερεῖς δεκατέσαιρης καὶ ἐλεόφοιτο [...] καὶ οὗτος ἀπὸ τὴν σήμερον ἐγρηκάτε καὶ ὕναι ἡδία καὶ καθολική νίκοκαιρά ἢ μὲν κυρά μαρδίκια ὑς τὴν ἄνωθεν ὀσπιτοκάθησιν το δέ μοναστηριῆ ὑς τα ἐλιόδεντρα κάνοντας ὁ καθῆς ὑς ἐκείνο ὅπου ἔλαβε ὡς θέλη καὶ βούλετε μὴν ὑμφορόντας ποτέ κερῆς νὰ εὔγη κανένα μέρος ἀπο τὴν παρούσα ἀνταλαγῆ παρα νὰ ἀγρικάτε βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος ὑς κάθε κερῶ [...]⁴³⁶.

Το 1765 στὴν Αθήνα [...] ἐσιμφώνισαν, ὁ παναγιότης τζόρτζης μὲ τὸν καθιγούμενον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κούλουρης παπᾶ κυρ Ἰωακίμ, ὁμοῦ καὶ οἱ πατέρας, καὶ ἔκαμαν ἀνταλαγῆν ἔδοσαι δέ ὁ ρηθῆς παναγιότης τοῦ ρηθέντος καθιγουμένου καὶ πατέρων, ἀμπέλι ἡς τό μοσκάτο σπορίαν μία μὲ κιδωνία μία πλησίον τό αὐτό μοναστήριον κούλουρις, [...] καὶ ριαλία πέντε. ἔδοσαι δέ καὶ ὁ ρηθῆς καθιγούμενος τοῦ αὐτοῦ παναγιότη ἀμπέλι ἡς τό σταυρομένω σπορίες τρῆς πλοῖον ἢ ἔλαττον μὲ ἐλαιόδεντρα μέσα ἕνα, καὶ δυσανάγνωστο ἕνα καὶ κιδωνία μία [...] οὕτως ἐσιμφώνισαν τὰ δύο τὰ δύο μέρη, καὶ ἔγιναι ἢ παρονῶ ἀνταλαγῆ ἢ ὅποια νὰ ἦναι ἀμετάτρεπτος καὶ ἀδιάσιστος ἡς κάθε καιρόν ἡς βεβαίωσιν⁴³⁷.

Το 1766 στὴν Αθήνα [...] ἐσιμφώνισεν ὁ ἀργηρός πασάς μὲ τὸν πανοσιότατον ἅγιον καθηΓούμενον κύρ Ἰωακίμ τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου φανερομένης κούλουρης καὶ ἔκαμαν ἀνταλαγῆν, ἔδοσε δέ ὁ ἄνοθεν ἀργυρός πασάς τοῦ ρηθέντος ἀγίου καθιγουμένου κύρ Ἰωακίμ ἀμπέλι εἰς τὸ μοσκάτο σπορία μία πλοῖον ἢ ἔλαττον [...] καὶ ἐξίσιασαν μένοντας καὶ τὰ δύο μέρη εὐχαριστιμένα, μὴν ἰμφορόντας εἰς τό ἐξῆς νὰ ζυτῆ ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου μῆτε πολὶ μῆτε ὀλίγον, ἀλλὰ ἢ αὐτὴ ἀνταλαγῆ νὰ ἦναι ἀδιάσιστος καὶ ἀμετάτρεπτος⁴³⁸.

Το 1774 στὴν Αθήνα [...] φανερόνουν καὶ ὁμολογοῦν ὅτι ὁ πανοσιότατος καθῆγούμενος τῆς παναγίας τῆς φανερομένης κούλουρης παπᾶ κύρ Ἰωακίμ ὁμοῦ μὲ τοὺς λοιποὺς πατέρας τῆς αὐτῆς μονῆς πῶς τὴν σήμερον ἐσιμφώνισαν μετὰ τῆς μοιτῆς τῆς γυναικός τοῦ ποτέ θωμᾶ θιβαῖου καὶ ἔκαμαν ἀνταλαγῆ καὶ τοὺς ἔδωσεν ἢ μοιτῆζα τοῦ ἰγούμενου καὶ τῶν πατέρων τὰ πατρικᾶ τῆς ἐλεόδενδρα ἅπερ εὐρίσκονται ἐν τῆ τωποθεσία τοῦ ἀγίου διμητρίου παλεοχωρίου ρίζες μεγάλες ἐξῆ, καὶ λευκάδες ἐνέα ὄλλα ρίζες δέκα πέντε, πλησίον τοῦ αὐτοῦ τό ἐν μέρος τῆς παναγίας φανερομένης κούλουρις [...] τετιμμένα ριάλλια ἐξῆντα δύο: ἢ ρλλ: 62 - ἔδωσεν δέ καὶ ὁ καθῆγούμενος μὲ τοὺς

⁴³⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., ἀριθμ. 8. {α.α.: 14}.

⁴³⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., ἀριθμ. 4, {α.α.: 49}.

⁴³⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., ἀριθμ. 1{-}. Μάλλον πρόκειται γιὰ ἀντίγραφο τοῦ νοταρίου καὶ ἐκ παραδρομῆς τοῦ γραμματικῆ τῆς καγκελαρίας (=γραμματείας) τῆς Αθήνας δὲν σημειώνονται τὰ ἀκίνητα ποὺ δόθηκαν ὡς ἀντάλλαγμα ἀπὸ τὴ Μονὴ Φανερωμένης.

πατέρας τῆς μπητζας ἀπό ἐλαιόδενδρα τοῦ μοναστηριού τόν περιβολότοπον μέ τᾶ δενδρι λιώφυτά του ὁποῦ εὑρίσκεται εἰς τᾶ σεπόλια εἰς ταῖς καριδαῖς ρίζες δεκοχτό και βερικοτζαῖα μία, [...] τετιμμένα και αὐτᾶ ριάλλια, ἐζῖντα δυό:Β/ ρλλ: 62 – και ἐξισίασαν και οὕτως ἔμειναν τᾶ μέροι ευχαριστήμένα, ἐξισιασμένα ἀγροικούμενον εἰς τό ἐξῆς τό πρᾶγμα ὁποῦ ἔλαβαν το κάθε μέρος εἰς τιν ἐξουσίαν του νά κάμι εἰς αὐτό ὅς θέλη και βούλεται μιν ἱμπορῶντας ποτέ καιροῖς να λάβι κανένα μέρος παρά τινος καμίαν πέραζιν ὑποσχόμενον να ἀποκρούσαι τό ἔν μέρος τοῦ ἄλλου εἰς πᾶσαν ἐζιμίαν και πέραζιν, ἰ δέ παροῦσα ἀνταλλαγή νά ἔχει τό κύρος και τίν ἰσχίν εἰς κάθε καιρόν [...]⁴³⁹.

Κατά κύριο λόγο, ὁμως, ἡ οικονομική ἰσχὺς τῆς Μονῆς καταδεικνύεται ἀπὸ τις αγορές ακινήτων, στις οποίες προέβαιναν και ο Λαυρέντιος ἀλλὰ και οι διάδοχοί του, Ἰωακείμ Α΄ και Ἰωακείμ Β΄. Το 1695, μάλιστα, ο ηγούμενος Λαυρέντιος τὴν ἴδια ἡμέρα (17 Μαρτίου) ἔκανε δύο αγορές. Οι πωλητές, μάλιστα, εἶναι οθωμανοὶ υπῆκοοι και οι συμβολαιογραφικὲς πράξεις πραγματοποιήθηκαν στο οθωμανικό δικαστήριο των Αθηνών. Φαίνεται ἀκόμη ὅτι οι ἐν λόγω ἐκτάσεις που ἀγόρασε ο Λαυρέντιος ἐνέπιπταν στο τιμαριωτικό σύστημα, που ἰσοδυναμοῦσε με ἐπιμερισμὸ τῆς κυριότητος τῆς γῆς, μιας και κράτος, ραγιάς και ἀξιωματοῦχος (στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ο πωλητής) διέθεταν στὴν ἴδια τὴ γῆ δικαιώματα ταυτόχρονα και οι τρεῖς τους. Μὴν ἔχοντας, ὁμως, τὴ δυνατότητα ο ἀξιωματοῦχος να κληροδοτήσει το τιμάριο που του εἶχε παραχωρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνώτερη οθωμανική ἀρχή, παραχωροῦσε τμήματά του στους ραγιάδες ἐναντι ἀμοιβῆς. Σε αὐτοὺς ἀναγνωρίζοταν μόνο το δικαίωμα τῆς επικαρπίας, το οποίο περνούσε ἀπὸ πατέρα σε γιο. Τούτο ἐπισημαίνεται στις παρακάτω αγοραπωλησίες. Συγκεκριμένα, ο *Τσουρουλέ Μουσταφά Μπεσέ, γιος Μεχμέτ Μπεσέ, κάτοικος στὴ συνοικία του Μουσταφά Εφέντη τῆς πόλης τῆς Αθήνας, δήλωσε οἰκειοθελῶς στο δικαστήριο του ἱεροῦ νόμου τα ἐξῆς, ἐνώπιον του φέροντα το παρόν ἐγγραφο μοναχοῦ παπα-Λαυρέντη, ἐκ των μοναχῶν του μοναστηριού τῆς Κούλουρης: «Πούλησα και ἐκχώρησα (ὡς προς τὴ νομὴ και κατοχή), ἐναντι 37 ἐσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, δύο σπίτια ζευγιτῶν που βρίσκονταν στὴν πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), με τα χωράφια τους, περίπου δύο ζευγαριῶν. Τα ἐν λόγω ἀκίνητα βρίσκονται στὴν τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Αθήνας. Εἰσέπραξα ἐξ ολοκλήρου το ἀντίτιμο τῆς μεταβίβασης, 37 γρόσια. Στο ἐξῆς δεν ἔχω κανένα δικαίωμα στα προαναφερθέντα*

⁴³⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., ἀριθμ. 2, {α.α.: 53}.

σπίτια και χωράφια.» Ο προαναφερθείς παπα-Λαυρέντης επικύρωσε δια ζώσης τα λεγόμενα του Τσουρουλέ Μουσταφά, αποδεχόμενος την ανωτέρω μεταβίβαση. Η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης.[...] ⁴⁴⁰.

Στη δεύτερη συμβολαιογραφική πράξη διαβάζουμε ότι ο Αμπντή Αγάς γιος Ιμπραήμ Αγά, κάτοικος στη συνοικία του Φετχίε Τζαμί της πόλης της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντη, εκ των μοναχών του μοναστηριού της του χωριού Κούλουρη: «Πούλησα και εκχώρησα (ως προς τη νομή και κατοχή), έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών εν συνόλω, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, τρία σπίτια ζευγιτών που βρίσκονταν στην πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), χωράφι ενός ζευγαριού που έχω κληρονομήσει από τον πατέρα μου και χωράφι τριών ζευγαριών που μου έχει μεταβιβάσει με τίτλο ο αδερφός μου Μουσταφάς. Τα εν λόγω ακίνητα έχουν γνωστά όρια και βρίσκονται στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], έξω από την πόλη της Αθήνας. Ο προαναφερθείς Λαυρέντης συμφώνησε στην παραπάνω μεταβίβαση. Στη συνέχεια εισέπραξα εξ ολοκλήρου το αντίτιμο της μεταβίβασης, 25 γρόσια. [Στο εξής] δεν έχω κανένα δικαίωμα [στα προαναφερθέντα σπίτια και χωράφια.]» Η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης.[...] ⁴⁴¹.

Λίγους μήνες αργότερα (11.6.1695) Ο Χαμιζά Αγάς γιος Χατζή Μουσταφά Αγά, κάτοικος στη συνοικία [δυσανάγνωστο όνομα] της πόλης της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο [μοναχού παπα-Λαυρέντη], εκ των μοναχών του μοναστηριού του χωριού της Κούλουρης: «Πούλησα και εκχώρησα (ως προς τη νομή και κατοχή), έναντι 30 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον προαναφερθέντα μοναχό Λαυρέντη, τρία σπίτια ζευγιτών που βρίσκονταν στην πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), με τα χωράφια τους, περίπου τριών ζευγαριών. Τα εν λόγω ακίνητα βρίσκονται στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], έξω από την πόλη της Αθήνας. Εισέπραξα εξ ολοκλήρου το αντίτιμο της μεταβίβασης, 30 γρόσια. Στο εξής ας ανήκουν με πλήρη κυριότητα στον εν λόγω Λαυρέντη, ας τα νέμεται κατά το δοκούν.» Ο προαναφερθείς Λαυρέντης επικύρωσε δια ζώσης τα λεγόμενα του Χαμιζά Αγά, αποδεχόμενος την ανωτέρω μεταβίβαση. Η μεταβίβαση

⁴⁴⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 2, {α.α.: 11}.

⁴⁴¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 6, {α.α.: 49}.

δημοσίων γαιών (αρξ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης[...]⁴⁴².

Στα τέλη του 1695 στην Αθήνα [...] όμολοΓί η φλωρου ή θυγάτηρ του ποτε γιανακι σουφρί και γηνή τού άπεχομένου Ιωάννου λήμπεριου προς μετα βουλής και θελήσεος της επούλισε Την οσπητοκάθισιν ην̄περ ἔχει ἐκ του ἀνδρός αὐτῆς δια την προγαμίαιας αὐτῆς δορέας ὅς διαλαμβάνετε ἤς την προικοπαράδοσιν της εἰς τον μαχαλᾶ χριστός κοπίδι οσπιτιον με την καμαρα και πάτητίρι και κατοπίθια ἴδιο και μαγειριο και φὸκέινο καί πιγάδι και κλιμά με την περιοχίν τοῦ και αυλίν και εμπασιάν [...] την αυτην̄ ὀσπιτοκαθισιν ὅς εστίν και ος ευρισκετε ομου και με ἑξη ἀπάνο πίθια τῆν επούλισε / ἀνοθεν φλώροῦ εἰς τέλιαν πούλισιν τοῦ ηγουμένου Κυρ λαβρεντίου της Ιεράς μονῆς της υπεραγίας Θεοτόκου τῆς φάνερωμένις ἔν τη νίσου της Κούλουρης δια ριαλια ἦρ 33 ≠ ητι ριαλια τριάντα τρία και μίσω ἀκόμα επούλισε και το παλιάμπελον ὀπερ ἔχει εν τη τοποθεσια της βάρις στρεμά ἦρ 2] πλιον ἢ ἔλαττον [...] το αὐτο αμπέλιον το επουλισε ἢ ρηθῖσα φλωρου ομου με διο ελεόδενδρα μεσα του ανοθεν ηγουμενου λάβρεντιού Δια ριαλια 9 ⁸/₁₂] ητι ριαλια ἐνεα και ζολέτα μια, ετη δε του επουλισε και ἕτερον χοραφι εν τη τοποθέσια παναγια του λαρδοζιτι ; στρεμά ἦρ 2 / · ητι στρέμα διο πλείον ἢ ἔλαττον δια ριαλια ἦρ 4 ≠] ητι ριαλια τεσερα και μισο [...] Ετη δέ τὸν επούλισε και εἰς το περσίρι ελεόδένδρα ρίζες · ἦρ 3] ητη τρις με το χοραφι το ξιλιον τους στρεαμα 1 ≠] πλείον ἢ ἔλαττον δια ριάλια ἦρ 5 ⁹/₁₂ ητι ριαλια πεντε και κάρτα τρία [...] ἔλαβε δέ τᾶ ἄσπρα ὄλα επί χειρας ὄλα του σπιτιου και αμπελιου και χοραφιου και του ετερου χοραφιου μετὰ τῶν δενδρῶν σοῦμα ολλα ριαλια ἦρ 53] και τμ^η -5 ητι ριαλια πένιντα τρία και τμ^η πεντε καὶ ἐξενωθη τελιος ἀπό τα αὐτα το οσπίτιον αμπέλιον χωράφιον και τα δενδρά και δὲν ἔχει πλέον να κάμι εἰς τα αὐτᾶ τίποτι μόνε Ἰνε ζένη και ἀμέτοχη ὄσάν προς με καλίν τις θέλισιν και προέρεσιν τα επούλισε καὶ ἔλαβεν τᾶ ἄσπρα ἐπι χήρας και ἀπό του νυν και εἰς τῶν αἰωνων ἀγρικατε και κραζετε ἰδιος και καθολικός νικοκύρις εἰς τα αὐτᾶ ὑποστατικᾶ ὁ ανοθεν Κιρ λαβρεντιος ὁ αγοραστής και η Κατα διαδοχὴν πατέρες τοῦ αὐτοῦ μόναστηριου της φανερομένης να κάμουν η τι θελίσουν και βούλonte εἰς τα αὐτᾶ πουλίσουν τα χαρισουν τα ἀνταλαζουν τα μὴ ημπόρόντας να πιράζοντε υπο τινος προσέτι δε ι ανοθεν φλωρου η πουλιτρια βέλι ἐπίτροπον ος το ἴδιον τη κόρμί τὸν Κιρ νικολὸ χηλά ὄποταν θελισι ὁ αγοραστής νά

⁴⁴² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 32, {α.α.: 96}.

πιΓενι ό αυτος επίτροπος στόν αφέτη τον κατή να ντου διδι χοντζετιον δια Τα αυτά ύποστατικᾶ [...]⁴⁴³.

Το 1697 μια Αθηναία, ονόματι Ρηγίνα, είχε αφιερώσει την οσπιτοκάθησή της στο Μοναστήρι του Αγίου Λεοντίου στην Αίγινα (Ι. Μ. Κοιμήσεως Θεοτόκου Χρυσολεοντίσσης) με τον όρο να την συντηρήσουν όσο η ίδια ζούσε. Φαίνεται, όμως, ότι οι μοναχοί του εν λόγω Μοναστηριού *εμαγκάρησαν* (=αθέτησαν) τον όρο αυτόν και έτσι η αφιερώτρια ακύρωσε την παραχώρησή της και προχώρησε στην πώληση του ακινήτου στον ηγούμενο Λαυρέντιο. Η αρχή, μάλιστα, του εγγράφου μάς ενημερώνει και για τα Μοροζινιακά⁴⁴⁴ [...] *Έπιδή προ καιρου όταν μάς έσύκοσεν από δω ό πρίτζηπες, καί μας έπεϊγεν εις τό νησει τῆς αίγένου · άφιαίρωσεν, εις τό μοναστίριον τοῦ άγιου λεωντηου · ή ρίγηνα, ή θυγάτηρ τοῦ ποτε άντωνιου πατζᾶ, γηνῆ*

⁴⁴³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}. Δημοσιεύεται και από Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ, Περί της εν Σαλαμίни Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 46-47, αριθμ. 18. Στο Αρχείο Εγγράφων της Μονής απόκειται δακτυλογραφημένο έγγραφο, μεταφρασμένο εκ της παλαιάς τουρκικής, στο οποίο γίνεται λόγος για αγορά ακινήτου κατά το έτος 1697 από τον ηγούμενο της μονής Παπα-Λαυρέντιο. Το κείμενο έχει ως εξής: *Συνετάχθη υπό του προς Θεόν ευχέτου, του Καδή (ιεροδικαστού) της πόλεως των Αθηνών Μουσταφά, ον ελεήση ο Θεός (Τ. Σ.) Ενώπιον του σεπτού και φωτεινού τούτου Δικαστηρίου, συνεδριάζοντος ενεφανίσθη ο εκ των κατοίκων της πόλεως των Αθηνών Αχμέτ Αγά Κιζήζ, υιός του Αχμέταγα και παρουσία του ήδη φέροντος το παρόν έγγραφον Παπαλαυρετίου, χριστιανού κατοίκου ωσαύτως Αθηνών, ωμολόγησε και εδήλωσε: Έχω εις την κυριότητα και κατοχήν μου έν τσιφλίκιον κείμενον εις την Λεπσίνα, συνορευόμενον αφ' ενός με την Βούλα, αφ' ενός με την ανωφέριαν Καταράκ, αφ' ετέρου με Ίσκενε (ίσως σκηναί;) εξ ετέρου με το χωρίον Κουρού Κουγιού (ήτοι με το ξερό πηγάδι) και εξ άλλου με το πηγάδι Κουτάλα και των συνόρων εκτεινομένων μέχρι του Τζαντού Πουργάζ (ήτοι με του Πύργου του Μάγου), έχον έκτασιν δυναμένην να οργωθή δια επτά ζευγών αροτριώντων ή εκτάσεως πλέον ή έλασσον, περιέχον δε (το τσιφλίκιον) αλωνοτόπους, αγροτικές οικίας και πηγάδι. Το τσιφλίκιόν μου τούτο επώλησα, δια πωλήσεως οριστικής, αληθούς και νομίμου και κατόπιν αδείας του κυρίου του εδάφους, εις τον ώδε παριστάμενον Χριστιανόν Παπαλαυρέντιον, αντί τιμήματος ποσού τριακοσίων πενήκοντα (350) λεωντίων γροσίων και καρέδωσα τούτο εις αυτόν αφού έλαβον παρ' αυτού ολοσχερώς το ως άνω τίμημα. _ όθεν ολόκληρον το ως άνω τσιφλίκιον εκτάσεως δυναμένης να οργωθή δια επτά ζευγών αροτριόντων μετά των εν αυτώ αγρών και λοιπών ανήκει του λοιπού εις τον Παπαλαυρέντιον εξ αγοράς προερχόμενον εις αυτόν, ον να εξουσιάζη ούτος κατά βούλησιν. Εφ' ω και προς δικαστικήν πίστωσιν των ανωτέρω και αιτήσει των ενδιαφερομένων εγράφη το παρόν, τέλος του μηνός Ρεμπιούλεββέλ του έτους (από Εγίρας) χιλιοστού εκατοστού ογδού (παρ' ημίν αντιστοιχεί προς το Σωτήριον έτος 1697. Μάρτυρες. Αχμέτ αγάς-το καύχημα των προυχόντων / Βείση αγάς, Σουλεημάν αγάς, Αχμέτ φέντη, Ιμπραχίμ Χότζας, Γλεδικλή Μεχμέταγα, Χουσεήν Βελή και λοιποί. Μεταφράστηκε στις 4.1.1966 από τον Μαυροχαλυβίδη.*

⁴⁴⁴ Βλ. εδώ, σελ. 72 κ.εξ.

δέ τοῦ ἀπεχομένου γεωργίου πουλακί, τήν ὀσπιτοκάθησίν της · ἵνπερ εἶχεν ἀπό τόν ἄνδρα της· ὡς χρεώστης τῆς αὐτῆς · ἡ ὅποια εὐρύσκετε · εἰς τήν αἰνώρηαν τοῦ ἁγίου φυλύπου · ὡς διάλαμβάνει τό γράμμα ὅπου ἔδωσεν εἰς τας χεῖρας τους πῶς νά ντηνε κυβερνοῦν ἀπό καθε χρίαν καί νά ντην ζοωθροφοῦν ἐφ ὥρους ζωῆς της · ὡς αὐτῆ λέγει · καί με τό νά μαγκάρουν ἀπό τήν αὐτῆν σηνήβασιν · νά μήν τήνέ τυρᾶζουν παντελλος μήν ὑμπορώντας μέ τῖ τρώπον, νά ἔχη τήν κυβέρνησίν της · τήν σήμερον λέγω ἡ ρηθῆσα ριγῆνα · ἡκεία της βουλῆ καί θελύσει, ἐπούλυσεν τήν ρηθῆσαν ὀσπιτοκάθησίν · ἵνπερ εὐρύσκετε εἰς τήν ἔνορῆαν τοῦ ἁγίου φυλύπου, σπιτι λέγω μέ τήν καμάραν · καί μαγερηῶν · μέ ἀχουρί παλέον καίραμηδοτά καί αὐτό με τήν καμάραν · με τήν ἀύλην του, καί με κλήματα καί ρωιδές καί μέ πιΓάδην · μέ πυθάρια κατω τῆς γῆς δῶ με τήν ἀύλην του, καί μέ τήν ἐμπασίαν του · [...] τήν ὅποιαν ὀσπιτοκάθησιν ὡς ἄνωθεν εἶπωμεν τήν ἐπούλυσεν λέγω ἡ ἄνωθεν ριγῆνα, εἰς τελῆαν πούλυσιν τοῦ κυρίου λαυρεντίου ἡγουμένου, τῆς μωνῆς τῆς ὑπεργίας θεωτώκου τῆς φανερωμένης τῆς κούλουρης · διά ριάλια ἑκατόν πέντε ἤτοι 105 / τά ὅποια ἐγροικῶντε τοῦ μοναστηρίου · καί ἔλαβεν τά ριάλια τῆς αὐτῆς ὥρας ἐπι χείρας · ὅλα, σῶα, καί ἀνέλυπει καί ἐξεπληρωθῆ καί ἐξενώθη ἀπό δαύτην, καί ἀπό τήν σήμερον, ἐγροικατε, καί κράζετε, καί εἶναι · ἴδιος νικοκύρης, ὁ κύριος λαυρεντιος ὁμοῦ με τοὺς εὐρεθένταις πατέραις τοῦ μοναστηρίου νά ντην ἀφεντεύουν · καί νά ντήν ἐξουσιᾶζουν · ὡς ἴδιον ἐδικόν τους · ὁμοῦ καί ἡ μεταγενέστεροι πατέραις αἴτει αἰῶνος · καί ὀψέποτε καίροῖς ἤθελεν πειραχθῆ ἀπό τινάν · συγγενῆ γῆ ξένον, νά ἀπιλοΓατε ἡ ἄνωθεν πουλυτρηα εἰς κάθε ντάνα ἰντερέσα καί ἔξωδαις ὀμπληγάροντας τά ἐπίλυπά της ρουχα · βένει δέ καί ἐπίτρωπον ὡς τό ἴδιόν της κορμή τόν κύριο σωτηρχο λαττινο· ὅποτε θελήσει ὁ ἀγοραστῆς νά πιγένῃ ὁ αὐτός ἐπίτρωπος εἰς τον αὐθεντι τόν κατῆ νά ντοῦ δίδῃ χοτζέτη διά συΓουρητά του· καί το πρόῆν γράμμα ὅπου εἶχε κάμει ὡς ἄνωθεν ἐπρόῆπαμεν τοῦ μοναστηρίου ἁγίου λεῶντηου νά εἶναι ἄκυρον· καί ἀνύσχυρον · ἐπιδῆ νά ἐμαγκάρησαν · ὅθεν εἰς πίστοσίν τῆς ἀληθῆς ἐποίησαν το παρόν· διά νά ἔχη τό κυρος καί τό βεβαιον ἐν παντί κριτυρῖω εἰς ασφάλῃαν⁴⁴⁵.

Το 1698 ο ηγούμενος Λαυρέντιος προχώρησε στη μεγαλύτερη αγορά που έχει υπάρξει ποτέ στην ιστορία των αγοραπωλησιών της Μονής. Τούτο φαίνεται από το υπέρογκο για τα δεδομένα της εποχής ποσό που κατέβαλε, καθώς και από τα χρήματα που απαιτούνταν για τα συμβολαιογραφικά έξοδα. [...] Ο παπά-Λαυρέντης αγόρασε

⁴⁴⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 49, {α.α.: 5}. Δημοσιεύεται και από Σ τ ο υ ρ ι ὀ υ λ ο υ, Περί της εν Σαλαμίני Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 48-49, αριθμ. 20.

ένα τσιφλίκι στα Μέγαρα, στον ναγιχέ της Κορίνθου, καταβάλλοντας 1.000 γρόσια για το αντίτιμό του και 400 γρόσια ως έξοδα για το χοτζέτι του [την συμβολαιογραφική καταγραφή του], εν συνόλω 1.400 γρόσια. Να το νέμεται και να το κατέχει υπό τον όρο να μην είναι γνήσια ιδιοκτησία του (μούλκι). Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών τεζκερές⁴⁴⁶.

Το 1700 ο Λαυρέντιος αγόρασε έναν νερόμυλο στην περιοχή Στεφάνι της Ελευσίνας. Σχετικό χοτζέτι μάς ενημερώνει ότι μεταξύ των κατοίκων της συνοικίας της Αγοράς του Ιερού Τζαμιού της πόλης της Αθήνας, ο Αχμέτ Αγάς γιος Μεχμέτ Αγά και ο Ομέρ-ζαντέ Βεΐς Αγάς γιος Ιμπραήμ Αγά, αυτοπροσώπως, έτερος Ομέρ-ζαντέ Αχμέτ Αγάς γιος Αλή Αγά αυτοπροσώπως και ως πληρεξούσιος του αδελφού του Μουσταφά Αγά γιου Αλή Αγά, και ως πληρεξούσιος του νόμιμου κηδεμόνα των ανηλίκων Ιμπραήμ, Μεχμέτ, Οσμάν και Ιλάμ γιων του Αμπντή Αγά, της μητέρας τους Φατιμάς κόρης του Μεχμέτ Αγά, αποδεδειγμένα σύμφωνα με τον ιερό νόμο, ο ένδοξος μεταξύ των αγιάνηδων Χαμζά Αγάς γιος Χατζή Μουσταφά Αγά, δήλωσαν οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου, στο οποίο οφείλεται υπακοή, τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντη, ηγουμένου του μοναστηριού της Φανερωμένης: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πουλήσαμε, με τη συναίνεση όλων μας αυτοπροσώπως και μέσω πληρεξουσίων, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 50 εσεντί [=ασλανιών] γροσίων, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, τον αλευρόμυλό μας, μαζί με το νερό που τον κινεί, που ανήκε στις ιδιοκτησίες (μούλκια) μας, εκ κληρονομιάς, σύμφωνα με τον ιερό νόμο, από τους γονείς μας, στο τσιφλίκι ονόματι Στεφάνη, στην Λεψίνα [=Ελευσίνα], στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας. Ο αγοραστής αποδέχτηκε την παραπάνω αγορά και παρέλαβε τα παραπάνω. Στη συνέχεια εισπράξαμε πλήρως από τον προαναφερθέντα Λαυρέντη τα εν λόγω 50 εσεντί [=ασλάνια] γρόσια. Στο εξής, ο εν λόγω μύλος μαζί με το νερό του, μαζί με όλα τα εξαρτήματά του, ας είναι στην πλήρη κυριότητα του προαναφερθέντα μοναχού Λαυρέντη εξ αγοράς και ας τα νέμεται και τα κατέχει κατά το δοκούν.» Ο Λαυρέντης επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση των παραπάνω πωλητών.[...]»⁴⁴⁷. Ο ηγούμενος Λαυρέντιος μαζί με το γιο του, Ιωακείμ, προχώρησαν τη χρονιά αυτήν σε

⁴⁴⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 20, {α.α.: 83}.

⁴⁴⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 27, {α.α.: 128}. Ο Γκητάκος αναφέρεται περιληπτικά σε έγγραφο του 1753, το οποίο σχετίζεται με δικαστική διαμάχη για την άρδευση ποταμού στη Σαλαμίνα, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 50.

μια δεύτερη αγορά μύλου στην περιοχή Στέφανος Μεσογείων. Ο αθηναίος, λοιπόν, Χαμζά Αγάς, πούλησε έναντι 50 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στους προαναφερθέντες μοναχούς, τον ερειπωμένο νερόμυλό μου, τον οποίο είχε αγοράσει παλαιότερα με πλήρη κυριότητα (μούλκι) από τον Κιζιλζαντέ Αχμέτ Αγά, μαζί με το νερό του, τις ερειπωμένες πηγές του, τη δεξαμενή του και όλα τα εξαρτήματά του. Βρίσκεται στην τοποθεσία Στέφανος μέσα στο σύνορο της πόλης της Αθήνας, με όρια βουνό, θάλασσα και δημόσιο δρόμο. Αφού οι αγοραστές αποδέχτηκαν την ως ανωτέρω αγοραπωλησία και παρέλαβαν τον πωληθέντα νερόμυλο, εισέπραξε από αυτούς το προαναφερθέν αντίτιμο των 50 εσεντί γροσιών⁴⁴⁸.

Την ίδια χρονιά η κυρία ονόματι σύζυγος Μαυράντζα, κάτοικος στην πόλη της Αθήνας, μαζί με τον γιο της Χουσεΐν Μπεσέ γιο Αλή, δήλωσαν οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου, στο οποίο οφείλεται υπακοή, τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντζου, ηγουμένου του μοναστηριού της Φανερωμένης, στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πούλησα, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον προαναφερθέντα ηγούμενο Λαυρέντζο, το ιδιόκτητο (μούλκι) σπίτι μου, ετοιμόρροπο: το σπίτι αποτελούνταν από ένα ετοιμόρροπο ισόγειο δώμα (οντά), ένα σπίτι με τζάκι και κεραμοσκεπή, ένα στάβλο, ένα πηγάδι, φούρνο, απόπατο και αυλή. Βρίσκεται στη συνοικία Μπαλτζή της πόλης της Αθήνας [...]. Ο αγοραστής αποδέχτηκε την παραπάνω αγορά και παρέλαβε τα παραπάνω. Στη συνέχεια εισπράξαμε πλήρως από τον προαναφερθέντα Λαυρέντζο τα εν λόγω 25 εσεντί [=ασλάνια] γρόσια. Στο εξής, τα εν λόγω ακίνητα ας είναι στην πλήρη κυριότητα του προαναφερθέντα ηγούμενο Λαυρέντζου εξ αγοράς και ας τα νέμεται και τα κατέχει κατά το δοκούν.» Ο παπά-Λαυρέντζος επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση των παραπάνω πωλητών. [...]⁴⁴⁹.

Στο τέλος του παραπάνω έτους ο κάτοικος Αθήνας Χασάν (με δυσανάγνωστο επώνυμο) πούλησε, με αποκλειστική πώληση, έναντι 20 ρεαλιών γροσιών, στον μοναχό της Παναγιάς, μοναστηριού της Κούλουρης, το ετοιμόρροπο σπίτι που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του στη συνοικία Μπαλτζή, με μια θύρα στο εσωτερικό του. [...]. Ο πωλητής εισέπραξε πλήρως το εν λόγω ποσό. Για το λόγο αυτό

⁴⁴⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 42, {α.α.: 28}.

⁴⁴⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 14, {α.α.: 99}.

καταγράφηκε το παρόν έγγραφο και δόθηκε στον αγοραστή, ώστε να το προσκομίσει σε περίπτωση ανάγκης⁴⁵⁰.

Στις αρχές του 1701 ο Αχμέτ Τσελεμπής γιος Αλή Πράντζα, κάτοικος Αθήνας, πούλησε, με τελεία και αποκλειστική πώληση, στους φέροντες το παρόν έγγραφο μοναχούς της Φανερωμένης Λαυρέντιο και παπα-Γιασίμη [=Ιωακείμ], έναντι 50 ρεαλιών γροσιών, το δικαίωμα νομής και κατοχής (χακκ-ι καράρ βε χακκ-ι τασαρρούφ) των αρόσιμων γαιών του, δύο ζευγαριών, στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], εντός του συνόρου του μουκατά της Κηφισιάς· επιπλέον, τους πούλησε έναντι δέκα γροσιών τα σπίτια του: εν συνόλω, έναντι 60 ρεαλιών γροσιών. Εφόσον είναι απαραίτητη και υποχρεωτική η άδεια του κυρίου της γης [για την νομιμότητα της μεταβίβασης], εισέπραξα το τέλος της γης (ρεσμι ζεμίν) και έδωσα στα χέρια των μοναχών την παρούσα έγγραφη συγκατάθεση (μαριφετναμέ): ας μεταβούν επιτόπου και ας εξουσιάζουν τα προαναφερθέντα [χωράφια]· ας τα οργώνουν και καλλιεργούν· εφόσον καταβάλλουν κατ' έτος στον εκάστοτε κύριο της γης τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο, ας νέμονται και ας κατέχουν [τα προαναφερθέντα χωράφια]. Να μην τους εμποδίζει κανείς εξωτερικός⁴⁵¹.

Το 1705 στην Αθήνα [...] ομολογεί η φλωροῦ η θυγάτηρ τού ποτέ υπάρχει σκόπιμο κενό Γηνή δέ του απεχομένου γιανακη σαπουνᾶ πός μετα βουλῆς και θελισεος της επουλησε τα ελεόδενδρα οπου έχει εις τον αγιο δημιτριο τό παλιοχורי ριζες Γερα ἔνεα [...] ακόμα επούλισε και ετερα ελεόδεντρα στά φλεΓιανᾶ στον μιλο του κιλονη ριζες γῆρα η^{τοι}; 40 και ελίοφιτά [...]. Ετη δε επουλισε και σνέτουκια τεσερα καρινα τα οποια ευρισκονται μεσα εις το σπήτη ὀπού ιχε πρό καιροῦν πούλιμένο τού αγοραστοῦ. Τα ανοθεν ἔλεόδεντρα συν της Γῆς αυτών και με το ζήλιω τους και τῶν διο μερωῶν ομοῦ και τα τέσερα σεντουκια και ακόμα ωτη αφουσία⁴⁵² ευρισκεται μεσα εις το σπιτι τα επουλησε ἡ ρηθεισα φλωρου η γιανάτζενα σαπουνου εις τελειαν πούλιση του Γεροντα κυρ λαβρέντιου ηγουμένου το μοναστηριου της φανερωμενης από την κούλουρι δια ριαλια ευδομιντα πεντε και ελαβεν τα ασπρα μετριτά επη χείρας και εξεπληρωθη και εξενωθη τελειος και δέν εχει πλεον να κάμη τιποτε μόνε ινε ζένη και αμέτοχη και απο του νῦν και εις το εξής αΓρηκατε και τήραζετε ιδιος νικοκῦρις και εξουσιαστῆς ο ρηθείς κύρ λαβρέντιος και οι κατά διαδοχῆν ηγουμενοι και ιῆρις του αυτοῦ μοναστηριου να

⁴⁵⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 38, {α.α.: 30}.

⁴⁵¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 1, {α.α.: 6}.

⁴⁵² Αφημένα κινητά αντικείμενα της περιουσίας που ήταν μέσα στο ακίνητο.

καμούν εις αυτά ωτη θέλουν και βουλonte μην είμπορόντας να λαβουν καμιαν πέραζιν υπο τηνος υποσχομενη η ανοθεν πουλιτρια · να αποκρένετε και δια πλεον σιΓουριτα βαλη επιτροπον ος το ιδιον της κορμή τον κυρ νικολαο μάρμπανο όταν θελη ο αΓοραστής να πηΓενί ο αυτος επιτροπος στοῦ αφετη τον κατη να ντου δίδη χοντζετη εις δε την τοῦτου δηλοσιν εγινε το παρον υποΓεΓραμενων κε τιμιων μαρτιῶρων⁴⁵³.

Το 1710 ο Ιωακείμ Α΄ υπήρξε υπόλογος σε υπόθεση παλαιάς αγοραπωλησίας που σχετιζόταν με τον πατέρα του, Λαυρέντιο. Συγκεκριμένα, πωλήτρια ακίνητης περιουσίας που είχε μεταβιβάσει πριν δεκατρία χρόνια ακίνητα κατόπιν αγοράς στον Λαυρέντιο υποστήριζε ότι δεν είχε εξοφληθεί πλήρως το ποσό της πώλησης και ζητούσε την επιστροφή τους. Παρόλα αυτά οι κοτζαμπάσηδες των Αθηνών επιβεβαίωναν ως αυτόπτες μάρτυρες κατά την τότε αγοραπωλησία πως ο Λαυρέντιος είχε καταβάλει όλο το ποσό. Σχετική έγγραφη αναφορά του οθωμανικού δικαστηρίου καταγράφει ότι *ο Χουσεΐν Αγάς γιος Χασάν Αγά, πληρεξούσιος για την παρακάτω αναφερόμενη αγωγή εκ μέρους της χριστιανής Φλορώς κόρης Σουφρή από την πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των κατοίκων επίσης της Αθήνας Αλή Μπέη γιου Μουσταφά Αγά και Μουσταφά γιου Αμπντουλλάχ, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του ζιμμή Μιχάλη Στίνη, πληρεξούσιου σύμφωνα με τον ιερό νόμο για την παρακάτω αναφερόμενη απόρριψη της αγωγής εκ μέρους του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπά-Ιωατσειμ [=Ιωακείμ], ηγουμένου του μοναστηριού της Κούλουρης, στην περιφέρεια της Αθήνας, τα εξής: «Η εντολοδόχος μου, Φλωρώ, είχε στην πλήρη κυριότητά της τα εξής: ένα σπίτι, ιδιόκτητο (μούλκι), στη συνοικία Χριστοκοπίδι, με γνωστά όρια μεταξύ των γειτόνων: δύο αμπελότοπους, εντός των συνόρων της πόλης των Αθηνών, με γνωστά επίσης σύνορα: επίσης εντός των συνόρων της ίδιας πόλης, σε διάφορες τοποθεσίες, με γνωστά σύνορα, 43 ρίζες μεγάλα και μικρά ελαιόδεντρα, ιδιόκτητα (μούλκια)· τέλος, τέσσερα μεγάλα σεντούκια από καρδιά που βρίσκονταν μέσα στο προαναφερθέν σπίτι. Δεκατρία χρόνια πριν, είχε πουλήσει και*

⁴⁵³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}. Ο Γκητάκος αναφέρεται περιληπτικά σε έγγραφο του 1706, στο οποίο ο ηγούμενος Λαυρέντιος αγοράζει ελιές εντός κρατικών (αυτοκρατορικών: σουλτανικών) κτημάτων. Αξίζει να επαναληφθεί και από εμάς μία επισήμανση που καταγράφεται στο εν λόγω έγγραφο: *οι γνήσιοι ραγιάδες οι προερχόμενοι εκ της κατοχής των απίστων Ενετών, δέον να προσαρτηθούν συμφώνως προς προγενεστέραν εκδοθείσαν απόφασιν, ως τα κρατικά κτήματα και όπως τα εν τη γη των Αθηνών ευρισκόμενα αδέσποτα κτήματα. Τα δε αδέσποτα τοιαύτα της περιοχής της Κηφισίας και των περιχώρων, να πωληθούν δια του Βοϊβόδα των, εις τους βουλομένους να τα αγοράσουν*, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, σελ. 52.

παραδώσει τα παραπάνω, σε μία ενιαία πώληση, έναντι 128 γροσιών, στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον αποθανόντα παλαιότερα πατέρα του προαναφερθέντα εντολοδόχου του αντιδίκου, μοναχό παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ]. Ο εν λόγω παπά-Λαυρέντιος είχε ως ανωτέρω αγοράσει και παραλάβει τα παραπάνω. Εντούτοις, δεν είχε εξοφλήσει το προαναφερθέν αντίτιμό τους, το οποίο διεκδικώ τώρα για λογαριασμό της εντολοδόχου μου από τον εντολοδόχο του αντιδίκου μου μοναχό παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ]. Ας εξεταστεί για τον ισχυρισμό μου από το ιερό δικαστήριο. Ζητώ να επιστραφούν στην εντολοδόχο μου τα παραπάνω.» Αφού ερωτήθηκε, ο προαναφερθείς πληρεξούσιος Μιχάλης αντέκρουσε τα παραπάνω ως εξής: «Η εντολοδόχος του αντιδίκου μου, η προαναφερθείσα Φλορώ, είχε πουλήσει και παραδώσει στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον πατέρα του προαναφερθέντα παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ], εντολοδόχου μου, τις παραπάνω ιδιοκτησίες (μούλκια), στην προαναφερθείσα ημερομηνία, εισπράττοντας πλήρως, ενώπιον του ιερού δικαστηρίου, το εν λόγω αντίτιμο των 128 γροσιών». Το ιερό δικαστήριο ζήτησε από τον πληρεξούσιο της, τον προαναφερθέντα Μιχάλη, να παρουσιάσει μάρτυρες προς απόδειξη της αντίκρουσής της αγωγής. Οι κοτζαμπάσηδες της πόλης της Αθήνας, ζιμμήδες Σωτήρχος Λατίνος και Γιαννάκης Καϊλας, εμφανίστηκαν ως μάρτυρες στο ιερό δικαστήριο και κατέθεσαν τα εξής: «Είναι αλήθεια ότι η προαναφερθείσα Φλορώ είχε πουλήσει και παραδώσει στον προαναφερθέντα παπά-Λαυρέντιο, πατέρα του προαναφερθέντα παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ], στην προαναφερθείσα ημερομηνία, τις παραπάνω ιδιοκτησίες (μούλκια): ο παπά-Λαυρέντιος είχε καταβάλλει πλήρως στην προαναφερθείσα Φλορώ το εν λόγω αντίτιμο των 128 γροσιών. Εκείνη το είχε εισπράξει. Το γνωρίζουμε γιατί ήμασταν αυτόπτες μάρτυρες. Για το ζήτημα αυτό καταθέτουμε ως μάρτυρες τα ανωτέρω.» Και οι δύο κατέθεσαν ως μάρτυρες. Αφού οι μαρτυρίες τους εξετάστηκαν σύμφωνα με τον ιερό νόμο, το δικαστήριο τις αποδέχθηκε. Στη συνέχεια, με βάση αυτή την αποδοχή, το δικαστήριο διέταξε την προαναφερθείσα εντολοδόχο χριστιανή Φλορώ να πάψει να αντιδικεί χωρίς νομικό έρεισμα⁴⁵⁴.

Μετά από αυτήν την απόφαση του οθωμανικού δικαστηρίου ο Ιωακείμ έλαβε εγγράφως τη συγκατάθεση της διαδίκου πως τα ακίνητα είχαν εξοφληθεί από τον πατέρα του και πως, ως κληρονομικός του διάδοχος, είναι πλέον στην ιδιοκτησία του και στην ουσία τα μούλκια αυτά ανήκαν πια στη Μονή. Έτσι, ο ζιμμής [=μη μουσουλμάνος υπήκοος] Δημήτρης γιος Νικολού Χειλά, πληρεξούσιος για την

⁴⁵⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 13, {α.α.: 103}.

παρακάτω αναφερόμενη αγοραπωλησία εκ μέρους της χριστιανής Φλωρώς κόρης Σουφρή από την πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των ζιμμήδων Δημήτρη Πατούσια και Σωτήρχου (δυσανάγνωστο επώνυμο), δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ], υιού του αποθανόντα παλαιότερα παπά-Λαυρέντιου, μοναχού και ηγουμένου του μοναστηριού της Κούλουρης, στην περιφέρεια της Αθήνας, τα εξής: «Η εντολοδόχος μου, Φλωρώ, είχε στην πλήρη κυριότητά της τα εξής: α) ένα ισόγειο σπίτι, ιδιόκτητο (μούλκι), με οντά με τόξο, μεγάλο βυτίο κρασιού [;] και κιούπια, με έναν ισόγειο χειμωνιάτικο οντά, με ένα πηγάδι και αυλή, στη συνοικία Χριστοκοπίδι [...]. β) εντός των συνόρων της πόλης των Αθηνών, έναν κατεστραμμένο αμπελότοπο στην τοποθεσία Βάρη [...]. Και έναν ακόμα αμπελότοπο, δύο στρεμμάτων, στην τοποθεσία Λαρδοκαστή [;], [...]. γ) τρεις ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) ελαιόδεντρα, μαζί με το χωράφι τους περίπου ενάμισυ στρέμμα, στην τοποθεσία Πελιστέρι [=Περιστέρι [...]]· εννέα ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Δημήτρη Παλαιοχώρι [...]]· σαράντα ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) μικρά και μεγάλη ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Σιλώνη [...]]· δ) τέλος, τέσσερα μεγάλα σεντούκια από καρυδιά που βρίσκονταν μέσα στο προαναφερθέν σπίτι. Δεκατρία χρόνια πριν, είχε πουλήσει και παραδώσει τα παραπάνω, σε μία ενιαία πώληση, έναντι 128 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον αποθανόντα παλαιότερα πατέρα του προαναφερθέντα εντολοδόχου του αντιδίκου, μοναχό παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ]. Ο εν λόγω παπά-Λαυρέντιος είχε ως ανωτέρω αγοράσει και παραλάβει τα παραπάνω. Η πωλήτρια είχε εισπράξει εξ ολοκλήρου το προαναφερθέν αντίτιμό τους, 128 γρόσια, από τα χέρια του προαναφερθέντα μοναχού παπά-Λαυρέντιου. Δεν είχε πλέον κανένα έννομο δικαίωμα στις παραπάνω ιδιοκτησίες. Στο εξής ας είναι στην πλήρη κυριότητα του παπά-Ιωακείμ [=Ιωακείμ] εξ αγοράς και ας τα νέμεται όπως επιθυμεί.» [...]⁴⁵⁵.

Το 1714 στην Αθήνα [...] εί σιρίγα κορομιλά προς μετα βουλῆς · καί θελησεος της · επούλησε · τα ελεοδενδρα οπου έχυ · πάτρικά της, εν τή τοποθεσία στο περιστερή · ρίζες γερές · τρίς · ο ενας παράμπυγας με χοράφου στρ^μ : · 6] πληῶν εί ἐλάτον οσο εστήν συμπληρος · το εν μέρος · πέδες πεχληβαναλή · καί το ετερο . . . . καί το μονοπάτη. Τα αυτά ελεοδενδρα ομού · καί το χοράφου · τα επουλης λέγο είς τελῆαν πούλησιν · του μονάστηριού · τῆς παναγίας φανερομενης κούλουρις δια ριαλια δεκα καί ελαβε τας : απο ασῖρα · του μοναστηριού · με χέρη · του είγουμενου παπα ίωακῶμ καί εξεπλήροθη

⁴⁵⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 39, {α.α.: 23}.

καί εξενοθη · απ αυτά · και απο την σιμερον · εγρίκαται · και εἶνε εἶδιος και καθωληκος νηκοκύρις · το ανοθεν · μοναστηρι · να καμι εἰς τα αυτά ωτι θελή και βουλετε εἰς την εξουσιαν του · και οπόται κε της ἠθελε πιαχθή από τηναν · δια τα αυτά ελεοδενδρα · και χοραφυ · να έχυ να αποκρενετε · εἰ ανοθεν πουλήτρια ομού με τα καλά της εἰς κάθε κεροῦ πύραξην · βένοντας · κ αυτή πουλήτρια επίτροπον · ος το εἶδιο μου κορμίν · τον κυρ . . . . . οπόται θελησι ο αγορα τῆς · να πιγενη ο αυτος · επιτρόπος · εἰς τον ανοθεν τη · τον κατή να του δινη και χονκέτη και δια το αληθεῶς εγηνε το παρον εἰς ασφάλην⁴⁵⁶.

Το 1726 στην Αθήνα [...] ὁμολογεί ὁ θεοδορῆς κουλουριότης πῶς με τα βουλης και θελισεῶς του ἐπούλησε το ἀμπέλη ὅπου ἔλαβε μερτικόν δια το φητευτικόν του ἀπο τοῦς πατεράς του μοναστηρίου τῆς ἠπεραγίας ἡμῶν θεοτοῦκου φανερωμένης τῆς κούλουρης το ὅπιον ευρίσκετε εν τι τοποθεσιᾷ τῆς βάρης κουλουριῶτι σπορίαις τρηῶν [...] το αὐτὸ ἀμπέλη ὡς ἐστὴν καὶ ὡς ευρίσκετε τὴν σήμερον το ἐπούλησε ο ἄνωθεν θεοῶδρῆς εἰς τέλιαν πούλησιν του ἄνωθεν μοναστηρίου τῆς φανερωμένης διὰ ριαλια δεκαεπτὰ ἥτι γρ^ο 17: και ἔλαβε τα ἄσπρα ἐπι χήρας ἐκ χηρός του νηῶ καθηγουμένου παπά κυρ Ἰωακὴ και ἐξεπληρόθη και ἐξενόθη τελίος και ἀπό του νηῶ και εἰς το ἐξῆς ἐγρίκατε εἰς τὴν εξουσιαν του μοναστηρίου τῆς φανερωμένης νά κάμουν ἡ νηῶ πατεράις και ἡ κατὰ διαδοχὴν ὡς θέλουν και βούλοντε μὴν ὑμπορόντας νά λάβουν ἀπό τινος καμίαν πύραξην ὑπόσχομενος ὁ ἄνωθεν πουλητής νά ντους ἀποκρένεται εἰς πάσαν τους ἐζημίαν και πύραξην ὅθεν εἰς ἐνδιξην τῆς ἀληθείας ἐγίνε το παρον εἰς ασφάλην⁴⁵⁷.

Το 1730 φανερόνη και ὁμολογὴ · ο παναγηῶτης κορθέος · πως μετα βουλης και θέλησεῶς του · ἐπούλησε · την οσπιτοκάθησιν · ὅπου ἔχη εἰς τὴν ἐνορία · τῆς ἀγίας εἰρηνης σπιτη λέγο · ἀνογοκάτογο ζεπάτοτο με το χαγιᾶτη του · με ανογομάγερο · με ἔλλακό με καμαρα με αχούρη · με πιγαδι με φούρνο και αλαμπαντα με την ἀυλην του και ἐμπασιαν του · [...] τὴν αὐτην οσπιτοκάθησιν · ος ἐστὴν και ος ἐβρίσκεται · την ἐπουλησε λέγο εἰς τελίαν πούλησιν · του μοναστηρίου · τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου · φανερωμένης εκ του νησιου κούλουρις · δια ρηᾶληα τὸν ἀρηθμόν ἐνενηντα γρ^ο : 90 Καὶ ἔλαβε τὰ ρηᾶληα ἀπό ἄσπρα του αὐτοῦ μοναστηρίου· ἀπό χέρη του ἐπιτρόπου · κυρ Ἰωαννου κυπριῶτη · και ἐξεπληρόθη · και ἐξενόθη ἀπ αὐτό Καὶ ἀπο την σιμερον ἐγρίκαται · και κράζεται · Καὶ εἶναι εἶδιος και καθωληκος · νηκοκύρις · το ἄνοθεν · μοναζτίρη · τῆς εἰπεραγίας Θεοτόκου · φανερωμένης · να κάμι εἰς το αὐτό · εἰ τη θελή και

⁴⁵⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 32, {α.α.: 10}.

⁴⁵⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 39, {α.α.: 20}.

βουλεται εις την ἐξουσίαν του · ὅς μούλκυ ἐδίκόν του · καί δυσανάγνωστο ποτέ κερησ' εἰθέλε πираχθή εἶπο τηνάν δια την̄ ἀυτην̄ ὀπιτοκάθησιν · να ἐχη να ἀποκρένεται ὀ ἄνοθεν πουλειτησ' · εἶς κάθε κερου πῖραξην · καί ἐξημία ὀπου ἤθελε · του σινέβη · βένοντας ὀ αὐτοσ' πουλητησ' · καί ἐπίτροπον · ος το εἶδιον του κορμίν · τόν κυρ' ἀγγελάκυ μπενηζέλο ὀποταν θελήσι · το αὐτό μοναστήρι · ὀ ἀγοραστησ' · να πιγένη · ὀ αὐτοσ' ἐπίτροπος εἶς τον ἀυθεντη τόν κατή · να του δινη καί χογγέτη · ὄθεν εἶς την̄ τούτου δῖλοσιν · καί βεβαίόσιν · τησ' ἀληθῆας · ἐπιείσαν · το παρόν · κατ ἐμπροσθεν · τον κάτοθεν · τημιον μαρτύρον εἶς ἔνδιζην καί ἀσφάληαν⁴⁵⁸.

Το 1731 ο εξουσιοδοτημένος από την ηγεσία της Μονής Φανερωμένης Γιάννης Τσιριγώτης προέβη σε αγορά ακινήτου για λογαριασμό της Συγκεκριμένα, ο ζιμμῆς [=μη μουσουλμάνος υπῆκοος] *Αγγελάκης Μπενιζέλος, πληρεξούσιος για την παρακάτω αναφερόμενη αγοραπωλησία εκ μέρους του ζιμμῆ Παναγιώτη Κουρσέθου* [;], κατοίκου στη συνοικία της Αγίας Ειρήνης στην πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των Πανάρετου Καπουντανάκη και Μιχάλη Κακούρη, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο ζιμμῆ Γιάννη Τσιριγώτη, μουτεβελή [=επιτρόπου] των βακουφιών [=ιερών περιουσιών] του μοναστηριού της Παναγίας Φανερωμένης, στο νησί της Κούλουρης, τα εξής: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πούλησα, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 90 γροσίων, στον προαναφερθέντα επίτροπο ζιμμῆ Γιάννη, το ιδιόκτητο (μούλκι) σπίτι του εντολοδόχου μου, τεσσάρων θυρών, ισόγειων και ανώγειων, με χαγιάτι, στάβλο, φούρνο, απόπατο, ένα πηγάδι και αυλή. Βρίσκεται στην προαναφερθείσα συνοικία της Αγίας Ειρήνης της πόλης της Αθήνας, με όρια τον στάβλο του Χατζή Χαμζά Αγά-ζαντέ και δημόσιο δρόμο. Στη συνέχεια εισέπραξα το αντίτιμο.» Ο προρρηθείς Γιάννης επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση του παραπάνω πληρεξουσίου. Στη συνέχεια δήλωσε τα εξής ενώπιον του ιερού δικαστηρίου: «Τα μετρητά του εν λόγω βακουφίου που βρίσκονται στα χέρια μου έχουν σχεδόν εξαντληθεί. Ενώ τα ακίνητά του μακροημερεύουν. Για το λόγο αυτό αγόρασα, με την ιδιότητά μου ως επίτροπος, για λογαριασμό του εν λόγω βακουφίου, το προαναφερθέν σπίτι, με τα χρήματα του βακουφίου, θεωρώντας προτιμότερο σε κάθε περίπτωση να δαπανήσω με αυτό τον τρόπο τα εν λόγω 90 γρόσια ως αντίτιμο για το βακούφι.» Το ιερό δικαστήριο πληροφορήθηκε από ορισμένους αξιόπιστους [εμπειρογνώμονες] ότι πράγματι ήταν προτιμότερο για το βακούφι να αγοράσει το εν λόγω οίκημα. Για τον λόγο αυτό το ιερό δικαστήριο έκρινε ότι ήταν

⁴⁵⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 29. , {α.α.: 21}

σωστό τα χρήματα του βακουφιού να διατεθούν για την αγορά του εν λόγω σπιτιού. [...] ⁴⁵⁹.

Το 1753 στην Αθήνα [...] φανερώνει ὁ τενικολαος ρωμανός, και ὁ ἀδελφός του ὁ ἀγγελάκης πῶς μετά βουλής, καί θελησεός των ἐπούλησαν τό ἀχούρι, ὅπου ἔχουν εἰς τήν ἔνοριαν τῆς ἀγίας οἰκονόμου μέ ἀνογοκάτογον ἕνα μέ πηγάδι ἕνα, με τήν αὐλήν καί ἐμβασίαν του, [...]. τό αὐτό ἀχούρι ὡς ἔστιν, καί ὡς εὐρίσκεται τήν σήμερον τοῦ ἐπούλησαν ὁ τενικόλας καί ἀγγελάκης ῥομανοῦ εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ μοναστηριού φανερωμένης κουλουρης διά ριαλία ὄγδοῆντα ἡ^{τοι} ρλ 80: και ἔλαβαν τά ἄσπρα διά χειρός τοῦ καθηγουμένου τοῦ αὐτοῦ μοναστηριού, παπά κυρῖ Ἰωακῆμ, καί ἐξεπληρώθησαν, καί ἐξενώθησαν τελείως. ἀπο δέ τοῦ νυν, καί εἰς τό ἐξῆς, ἀγροκάται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ καθηγουμένος τῆς φανερωμένης κούλουρης παπά κύρ Ἰωακῆμ, καί οἱ νυν καί ἡ τά ἐξῆς τά διαδοχὴν πατέραις, τοῦ αὐτοῦ μοναστηριου οἱ ἀγοραστὲ νά κάμουν αὐτά ὡς βούλονται εἰ δέ καί πειραχθούν ποτέ καιρῶ ὑπὸ τινος ὑπόσχονται οἱ δυο ἀδελφί ὁ νικολας καί ἀγγελάκης ῥομανοῦ οἱ πουληταί να ντους ἀποκρένονται εἰς πάσαν τους ζημίαν, καί πείραξιν βάλουν δέ καί ἐπίτροπον ὡς ἑαυτούς τον κυρῖ σωτήρχον κακούρη να ντων δώση χοντζέτι ἀπο τήν βασιλικήν κρίσιν εἰς ἀσφάλειαν. ⁴⁶⁰

Το 1755 [...] φανερώνει ὁ μεϊμέτ αγας βαϊζεντάς πῶς ἐπούλισεν τά ζευγαρια ὅπου ἔχει εἰς τοῦ μπάφη κουμαρέα ζευγάρια πέντε καί καθὼς εὐρίσκεται, τό ἔν μέρος ἡ ποταμέα ὅπου ἔρχεται εἰς τήν χώρα, καί τό ἄλλον μέρος τοῦ μέζα μπούα τό ζευγολατιόν καί ἡ στράτα τοῦ φασιδέρου, καί τό ἄλλον μέρος χαμουζάγαζαντάς χαντζῆ ἀχμετ αγα μεγάλη βήλια καί ἐλιές μπεηζαντε ἀχμέτ αγα ζευγολατιό παλαιό λιόπεσι ἐός νά πάγη εἰς τήν ἐκκλησιά, και τό ἄλλον μέρος βασιλεύοντας ὁ ἥλιος τό ζερόπόταμο δουλεμένα καί ἀδουλευτα χοράφια, μέσα εἰς τά αὐτὰ ἐλεόδενδρα ὅσα εὐρίσκονται, καί εἰς τό ζευγολατιό τέσαρα σπίτια τῶ δυό σκεπασμένα, τῶ δέ ἄλλα δυό χαλόσπητα ὅπου εἶναι τῶν δυό ζευγαρίων σαράντα κιλλά στάρη ὁ σπόρος του, καί δέκα πέντε κιλλά κριθάρη ἡ σπορά τους, καί μέ τά ἀλόνια τους · καί με τά γρασιδότοπα τους καί μέ τό περιβόλη τους μουριές - - τες καί καριδές του, καί μέ ἄλλα κρόδια ⁴⁶¹ ἤτοι εὐρίσκονται, καί μέ τήν βρίσιν του, καί μέ τό νερό του τρεχάμενον τό ἐπούλισεν διά ριάλλια ἐξακόσια : ἡ^{τοι}

⁴⁵⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 40, {α.α.: 12}.

⁴⁶⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 20, {α.α.: 32}.

⁴⁶¹ Ακρόδρυα= οπωροφόρα δέντρα, βλ. Ν ι κ ὀ λ α ο ς Π α ν τ ε λ ῖ δ η ς, «Το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα: Πηγές, μαρτυρίες, χαρακτηριστικά», περιοδικό *Γλωσσολογία*, τεύχος 24, σελ. 103-146, για τα ακρόδρυα στη σελ. 136.

ρλλ: 600 κατά τό χονγγέτη της βασιλικής κρίσεως όπου τούς έδωσαν κατά τά σίνορα τους των άνοθεν χωραφήν έτι έδωσαν ριάλλια έπτακόσια εϋδομηντα : η^{τοι} ρλλ 770 νά τούς δώση και τό ταπή από τον σπαή, και εγιναν όλλα τά άσπρα όπου έδωσαν διά σπήτια και χωράφια και περιβόλι νερα γρασιδία άλλόνια σουμα ριάλλια χίλια τριακόσια εϋδομηντα : η^{τοι} : 1370 τό άνοθεν τό έπούλισεν του ήγουμένου της κούλουρης μοναστηριου παπα ίωακίμ, και των λοιπων καλογέρων . και έξεπληρόθη και έξενόθη από αυτό τελείως, και είναι από την σήμεραν ίδιοι και καθολικοί οίκοκυραίοι εις τό αυτό ο τε ήγούμενος ίωακίμ, και οι λοιποί καλόγηροι νά κάμουν αυτό ως θέλουν και βούλονται εις την έξουσίαν τους ως μούλτζιον έδικόν τους.⁴⁶²

Το 1755 στην Αθήνα [...] όμολογει ο γεωργάκης πορίχης όμου και ή γυνή του ή μαλτου ή θυγάτηρ του ποτέ γεωργάκη κορθέου πώς μετά βουλης και θελησεός τους ε'πουλησαν την όσπητοκάθησιν άπερ ε'χουν εν τή ενωρίαν του σωτήρος δικαίου όσπήτιον με την καμάρα, με τον όρτά σοφάν του, με πατητήρι και πουρλάκη με άνογομάγαζον μονόρικτον ε'να, με έτερον σπήτι ξεπάτοτον ε'να, με τό χαγιάντη του, και ασκάλαν μαρμαρένια, με πιγάδι, με φουρνον, και πόρευσιν με την άυλην και έμβασιαν της πλησίον τον παιδων νικολάου σουφρή, και από τό άλλον σταμος χαντζή πέτρου μανδρά, από δε τό έτερον σίδηρης κοτάκης, και σταμος καλιμάνης, και τό άλλον ή όδός. έτι έπούλησαν και εις τον λόχα άμπέλι στρέμα ε'να, η^{ουν} στρ 1: [...] έτι έπούλησαν στον αυτόν τόπον έτερον άμπέλι σπορίες τρεις η^{ουν} σπ 3: [...]. την ρήθεισα όσπητοκάθησιν, και άμπέλια ως έτιμηθησαν παρά του κοινού νοταρίου ως έστιν, και ως εϋρίσκονται την σήμεραν τά έπούλησεν ο τε γεωργάκης πορίχης, μετά της γυνής του της μελτους εις τέλειαν πούλησιν του καθηγουμένου της φανερωμένης κούλουρης παπα κύρ Ιωακίμ και τον λοιπων πατέρων της αυτής μονής διά γρόσια διακόσια σαράντα πέντε ημυσι η^{ουν} γρ 245 ≠ : και έλαβαν τά άσπρα εις χειρας μετρητά σάα, και άνελειπή και έξεπληρώθησαν και έξενώθησαν τελείως. από δε του νυν και εις τό έξης άγροικωνται ίδιος οίκοκύρης, ο καθηγούμενος της φανερωμένης παπα κυρ Ιωακίμ και οι νιν και οι κατά διαδοχήν πατέραις της αυτής μονής οι άγωρασταί νά κάμουν αυτά ως βούλονται. ει δε και πειραχθουν ποτέ καιρω υπό τινος υπόσχονται οι άνωθεν πουληταί να ντου άποκρίνονται εις κάθε ντου ζημιας και πείραζιν προσέτι βάλουν άμφοτεροι έπίτροπον οι άνωθεν πουληταίς ως τό ίδιον τους πρόσωπον τον κυρ δημήτρι ποθητον

⁴⁶² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 25, {α.α.: 9}.

να ντους δόσι χοντζέτι υπό της βασιλικής κρίσεως. ὅθεν ἔγινεν τό παρον' εἰς βεβαίωσιν⁴⁶³.

Το 1756 ο Σωτήρχος Φωκάς, κάτοικος στο χάσι της Αθήνας, το οποίο είχε εκμισθώσει ως ζαμπίτης με ιλιτζάμ των υψηλών χασιών του εξοχότατου, αξιότιμου και σεβαστού νταρουσαντέτ αγά [=αρχιευνούχου του σουλτανικού χαρεμιού] για το έτος 1169 [=1756], εκχώρησε, έναντι 15 γροσιών, τη νομή και κατοχή ενός χωραφιού του περίπου 3,5 στρεμμάτων, στη Χαμοστέρνα, [...] στον μοναχό Γιωατσείμ [=Ιωακείμ], του μοναστηριού της Κούλουρης, στο χάσι της Αθήνας. Σύμφωνα με το σουλτανικό νόμο, εισέπραξε το τέλος για τη μεταβίβαση και έδωσε στον αγοραστή τον παρόντα τίτλο (ταπού), ώστε να το καλλιεργεί και αφού καταβάλει ετησίως τις ιερές δεκάτες στον κύριο της γης, να μην εμποδίζει κανείς εξωτερικός τη νομή και κατοχή του (τασαρρούφ)⁴⁶⁴.

Το 1757 στην Αθήνα [...] ὁμολογεί ὁ κυρ' γεωργάκης γιάκουμος πως μετά βουλης, καί θελήσεώς του ἐπούλησεν τὰ ἐλαιόδενδρα ὅπου ἔχει εἰς τὰ ἀνάκασα δένδρα ἑκατόν δέκα πέντε. ἠ^{τοι} ρίζες 115: πλησιον δημήτρης μπούκρας, καί κύρ ἀντώνιος ροῦτης· καί θανάσις λούλης, καί τό προικίον τοῦ αὐτοῦ κύρ γεωργάκη γιάκουμου. ἐξεπούλησεν και εἰς τὰ πατήσια δένδρα ἐξηντὰ ἐπτά [...]· προσέτι ἐπούλησεν καί τὰ ἐλαιόδενδρα ὅπουχει εἰς τοῦ κλόνη τόν μῆλον δένδρα δέκα τέσσερα [...]. ἀκόμη ἐπούλησεν καί τό ἀμπέλι ὅπου ἔχει εἰς τήν καρυδαίαν σπορίες πέντε πλεῖον ἢ ἔλαττον ὅσον ἐστί με δένδρα καί ἐλαιόφυτα ὅλα ρίζες δέκα, [...] ἐξεπούλησεν καί τό περιβόλι ὅπου ἔχει εἰς τὰ πατήσια παλαιολιάτριβον στρέμμα ἕνα μέ δένδρα δέκα τεσσάρα, με τόν πύργον του, καί με τό περιτιχισμόν του, ὡς εὑρίσκεται καί με τα λοιπά του κρόσια [...]. καί με τό νερόν του κάθε δέκα πέντε, νίκτα μία πεύτη βράδη εἰς παρασκευή λιμέρομα, πρὸς ἔτι ἐπούλησεν καί τό ἤμυσι λιατρίβη ὅπου ἔχει ὁμοῦ με τον κυρ' λεοντειον νικολάου μπαρμπανου δηλ: το μοιραδιόν του ἐν τῇ ενωρία τοῦ ἁγίου θωμά [...]. καί εἰς τὴ πετάχνη; χωράφη στρέματα τέσσερα, [...] ἐξεπούλησεν καί εἰς τόν αὐτόν τόπον ἕτερον χωράφη στρέματα δύο, [...]. Τὰ αὐτὰ δένδρα εἰς τό πουητρεις ; καί ἀμπέλι περιβόλη, χωράφια καί λιατρίβη μέ δένδρα καί ἐλαιόφυτα ὅλα ρζ: 220: ὡς ἄνωθεν ἔφημεν ὡς ἐστίν καί ὡς εὑρίσκονται τήν σήμερον τὰ ἐπούλησεν ὁ ρήθεις κύρ γεωργάκης γιάκουμος εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ καθηγουμένου της φανερωμένης κούλουρης παπα κυρ' Ἰωακίμ, διὰ γρόσια χίλια διακόσια ἐνενηντα πέντε ἠ^{τοι} γρ 1295: καί ἔλαβε τὰ ἄσπρα εἰς χεῖρας

⁴⁶³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 26, {α.α.: 35}.

⁴⁶⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 26, {α.α.: 107}.

μετρητά, καί ἐξεπληρώθη, καί ἐξενώθη τελείως. ἀπό δέ τοῦ νυν' καί εἰς τό ἐξῆς ἄγροικᾶται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμένης κούλουρης παπα κυρ' Ἰωακῆμ, καί οἱ νυν' καί ἡ κατά διαδοχὴν πατέραις τῆς αὐτῆς μονῆς φανερωμένης κούλουρης οἱ ἀγωραστέ νά κάμουν αὐτά ως' βούλονται. εἰ δέ καί πειραχθούν ποτέ καιρῶ ὑπό τινος ὑπόσχεται ὁ κυρ' γεωργάκης γιάκουμος ὁ πουλητής να ντούς ἀποκρίνεται εἰς κάθεν τους ζημίαν, καί πείραξιν, προσέτι θέλη των δώση διά μέν τά δένδρα ἀμπέλι περιβόλι, καί λιατρίβη χοντζέτι ὑπό τῆς βασιλικῆς κρίσεως, διά δέ τά χωράφια μαραφέτη ὑπό τοῦ ἀγά μας τοῦ βοῖβοντα. ὅθεν ἔγινε τό παρόν εἰς βεβαίωσιν⁴⁶⁵.

Το 1758 στην Αθήνα [...] ὁμολογεῖ ἡ ὄρσα θυγάτηρ ποτέ γεωργάκη βέρδι, καί γυνῆ τοῦ ἀδάμη τροπολιζότη, πως μετά βουληῶ, καί θελησεός της γνῶμη καί θελήση καί τοῦ ἀνδρός της ἐπούλησεν τά ἐλαιόδενδρα τό προικεῖον της ὅπου ἔχει εἰς τοῦ μπασιάρδου δένδρα πέντε με τό ξίλιον της στρέμα ἔν, [...]. Τά αὐτά δένδρα :5: με τό ξιλιόν τους στρ :1: ως' ἐστίν καί ως' εὐρίσκονται τήν σήμερον τά ἐπούλησεν ἡ ρήθεισα ὄρσα εἰς τέλειαν πουλήσι τοῦ καθηγούμενου τῆς φανερωμένης Κουλλούρης παπά κύρ Ἰωακῆμ διά γρόσια εἴκοσι ητοι γρ 20: καί ἔλαβε τά ἄσπρα ἐπί χεῖρας μετρητα καί ἐξεπληρώθη καί ἐξενώθη τελείως· ἀπό δέ τοῦ νυν', καί εἰς τό ἐξῆς ἄγροικᾶται ἴδιος οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος κούλουρης παπά κυρ Ἰωακῆμ ὁ ἀγωραστής νά κάμη αὐτά ως' βούλεται. εἰ δέ καί πειραχθῆ ποτέ καιρῶ ὑπό τινος ὑπόσχεται ἡ ὄρσα ἡ πουλήτρια να τοῦ ἀποκρίνεται εἰς κάθεν ζημίαν, καί πείραξιν, πρόσετι βάλη καί ἐπίτροπον ως' τό ἴδιον της κορμί τὸν ἄνδρα της να τοῦ δώση χοντζέτι παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως· εἰς βεβαίωσιν.⁴⁶⁶

Το 1760 [...] ὁμολογεῖ ἡ μαρία ἡ γυνῆ τοῦ παναγιώτη μοραῖτη πῶς μετά βουληῶ, και θελησεός της γνῶμη καί θελήση καί τοῦ ἀνδρός της τοῦ παναγιώτη μοραῖτη ἐπούλησεν τό ἀμπέλι ὅπου ἔλαβε κληρονομίαν ἀπό τήν ποτέ τηλαδελφὴν της σταμάτας ἔν τῆ τοποθεσίαν τῆς ἁγίας ἄννης ἀμπέλι στρέμα ἕνα, με ἐλαιόφυτα ἐπτὰ, καί ἀχλαδες δύο, [...]. Τό ρήθέν ἀμπέλι ως' ἔφημεν ως' ἐστίν, καί ως' εὐρησκετο τήν σήμερον τό ἐπούλησεν ἡ ἄνωθεν μαρία εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ καθηγούμενου τῆς φανερωμένης κούλουρης παπά κύρ Ἰωακῆμ . . . διά γρόσια πενήντα ν³ γρ 50 καί ἔλαβε τά ἄσπρα εἰς χεῖρας μετρητά, καί ἐξεπληρώθη, καί ἐξενώθη τελείως. ἀπό δέ τοῦ νυν', καί εἰς τό ἐξῆς ἄγροικῶνται ἴδιος καθολικός οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμένης κούλουρης . . . καί οἱ νυν', και οἱ κατά διαδοχὴν πατέραις τοῦ αὐτοῦ μοναστηριοῦ οἱ ἀγωρασταί νά

⁴⁶⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 17, {α.α.: 36}.

⁴⁶⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 14, {α.α.: 40}.

κάμουν αυτό ως βούλονται. εἰ δέ καί πειραχθούν ποτέ καιρών ὑπὸ τινος ὑπόσχεται ἡ μαρία ἢ πουλήτρια, νά τούς ἀποκρίνεται εἰς κάθεν τους ζημίαν (καί) πήραξιν προσέτι βάλει καί ἐπίτροπον ως τό ἴδιον της κορμί να ντού δώση χοντζέτι παρά της βασιλικῆς κρίσεως εἰς βεβαίωσιν⁴⁶⁷.

Το 1761 στην Αθήνα [...] ὁμολογῶ ἡ κασάνδρα θυγάτηρ ποτέ κωνσταντή φωσκιανού πως μετα βουλης, καί θελησεός της τι γνώμη, καί θελησει τοῦ ἀνδρός της ἐπούλησεν ἀπό τά ἐλαιόδενδρα ὅπου ἔχου ὕς τά ἀνάκασα δένδρα, καί λευκάδες ὄλα ρίζες σαράντα [...]. ἐξεπούλησεν καί τήν ὀσπητοκάθησιν ὅπου ἔχου ἐν τῇ ἐνωρία τοῦ ἀγίου δημητρίου κανυφόρου ; (κατυφόρου;), με ανογοκάτογον ἕν, με τόν ὄρτα του, καί ἀνογομάγυρον ἕνα με τήν ἀσκάλαν του μαρμαρένια, καί ὑπό κάτοθεν αὐτοῦ πατητήρι και πουρλάκη, με κατομπίθη ἕνα, με ἀχούρι μονόρικτον ἕνα, με πηγάδι, καί γοῦρνα μέ φούρνον, καί πόρευσιν, με τήν αὐλήν καί ἐμβασίαν της πλησίον ἀνδρικός ξανθῆς καί ἀπό τό ἄλλον τό λιοντρίβη τοῦ γούσπαρη, ἀπό δέ τό ἕτερον τό λιοντρίβη τοῦ κύρ χατζή Γιαννου παλαιολόγου, καί ἐκ τοῦ ἑτέρου ἡ ὁδός. ἐξεπούλησεν καί τό παλαιοάμπελον ὅπου ἔχου ὕς τήν παλαιάν περώνια στρέμα ἕνα, καί σπορίαν μίαν μέ σικῆς δυό, [...] τά ῥηθέντα ἐλαιόδενδρα, ὀσπιτοκάθησιν καί παλαιοάμπελον, ως ἔφημεν ως ἐστίν καί ως εὐρίσκονται τήν σήμερον τά ἐπούλησεν ἡ ῥηθῦσα κασάνδρα, ὕς τέλυαν πούλησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς φανερωμενῆς κούλλουρης παπά κήρ Ἰωακίμ διά γρόσια τετρακόσια εὔδομηνῆτα δυό, ν³ γρ 472: καί ἔλαβε τά ἄσπρα εἰς χῦρας μετρητά καί ἐξεπληρώθη καί ἐξενώθη τελύως. ἀπό δέ τοῦ νυν, καί ὕς τό ἐξῆς ἀγροῖκονται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμενῆς κούλλουρης παπά κύρ Ἰωακίμ, καί οἱ νυν, καί οἱ κατά διαδοχὴν πατέραις τῆς ῥήθυσης μονῆς, οἱ ἀγωραστέ να κάμουν αὐτά ως θέλουν καί βούλονται, ως πράγμα οἰκῶν, καί ἴδιον της προρηθυσης μονῆς · ὁ δέ καί πυραχθούν, ποτέ καιρῶ ὑπὸ τινος ὑπόσχεται ἡ ἄνωθεν κασάνδρα ἢ πουλήτρια, νά τούς ἀποκρίνεται ὕς κάθεν τους ζημίαν, καί ἐνώχλησιν. προσέτι καί διά πλῆθονα συγουρητα βάλει ἢ ὀπισθεν κασάνδρα, ἢ πουλήτρια ἐπίτροπον ως τό ἴδιον αὐτῆς πρόσωπον τόν κύρ νικόλαον πατούσα, να ντούς δώση χοντζέτι παρά της βασιλικῆς κρίσεως. ὅθεν καί πρὸς ἔνδουξιν ἔγινε τό παρόν ὕς βεβαίωσιν⁴⁶⁸.

Την ἴδια χρονιά στην Αθήνα [...] ὁμολογῶ ἡ κασάνδρα θυγάτηρ ποτέ κωνσταντή φωκιάνου, και γυνή τοῦ σωτήρχου θηβέου πως μετά βουλης, καί θελησεός της γνώμη, και θελήση καί τοῦ ἀνδρός της ἐπούλησεν τά ἐλαιόδενδρα ὅπου ἔχου ἢς τήν παναγίαν

⁴⁶⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 12, {α.α.: 41}.

⁴⁶⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 9, {-}.

καλτά δένδρα δόδεκα [...]. Τά αὐτά δένδρα, ὡς ἔφημεν, ὡς ἔστιν, καί ὡς εὐρίσκονται τήν σήμερον τά ἐπούλησεν ἢ ρήθυσσα κασάνδρα ὕς τέλυαν πούλησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς φανερωμένης κούλουρης, παπα κύρ Ἰωακίμ διά γρόσια εὐδομηνῆτα πέντε ἤτοι ν³ γρ 75: καί ἔλαβε τά ἄσπρα εἰς χῦρας μετρητά, καί ἐξεπληρώθη, καί ἐξενώθη τελύως. ἀπό δέ τοῦ νῦν, καί ὕς τό ἐξῆς ἀγροικᾶται ἴδιος, καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμένης ὁ παπά κύρ Ἰωακίμ καί οἱ νῦν, καί οἱ κατά διαδοχὴν πατέραις νά κάμουν αὐτά ὡς βούλονται εἰ δέ καί πειραχθούν ποτέ καιρῶ ὑπὸ τινος ὑπόσχεται ἢ κασάνδρα ἢ πουλήτρια νά τούς ἀπόκρίνεται εἰς κάθεν τους ζημίαν καί πείραξιν· προσέτι βάλει καί ἐπίτροπον ὡς τό ἴδιον τῆς πρόσωπον τόν κυρ' νικόλαον πατούσην νά τοῦ δώση χοντζέτι παρά τῆς βασιλικῆς Κρίσεως, εἰς βεβαίωσιν⁴⁶⁹.

Το 1761 στην Αθήνα ὁμολογεῖ κασιού θυγάτηρ ποτε γιωργάκη πασχάλη καί γυνῆ τοῦ ποτέ δημήτρι λάμπρου, πῶς μετά βουλης καί θελησεός τῆς ἐπούλησεν τά ἐλαιόδενδρα τό πρικίον τῆς ὀπού ἔχει εἰς τόν ἅγιον Σάββα δένδρα ὀκτώ, καί λευκάδες δύο ὅλα ρίζες 20: [...], τά αὐτά δένδρα καί ἐλαιόφυτα ὡς ἔφημεν ὡς ἔστιν, καί ὡς εὐρίσκονται τήν σήμερον τά ἐπούλησεν ἢ ρήθεισα κασιού εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς φανερωμένης κούλουρης παπα: κυρ' Ἰωακίμ διά γρόσια πενηνῆτα ἡ^{τοι} γρ 50: καί ἔλαβε τά ἄσπρα ἐπί χεῖρας μετρητά, καί ἐξεπληρώθη, καί ἐξενώθη τελείως. ἀπό δέ τοῦ νῦν καί εἰς τό ἐξῆς ἀγροικᾶται ἴδιος οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμένης κούλουρης παπά : κυρ' Ἰωακίμ ὁ ἀγωραστής νά κάμη αὐτά ὡς βούλεται. εἰ δέ και πειραχθῆ ποτέ καιρῶ ὑπό τινος ὑπόσχεται ἢ κασιού ἢ πουλήτρια νά τοῦ ἀπόκρίνεται εἰς κάθεν του ζημίαν καί πείραξιν προσέτι καί δέ πλείονα σηγουρητά βάλει καί ἐπίτροπο ὡς τό ἴδιον τῆς πρόσωπον τόν κυρ' μιχαήλ παπα: ἀγγελή νά τοῦ δώση χοντζέτι παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως. ὅθεν ἔγινε τό παρόν εἰς ἔνδειξιν, καί ἀσφάλειαν⁴⁷⁰.

Το 1762 [...] ὁμολογῶ ὁ σωτηρῆχος θηβεος πῶς μετά βουλης καί θελησεός του ἐπούλησεν τά ἐλεόδρα ὀπού ἔχου ὕς τόν μῆλον τοῦ κλόνη δένδρα, καί ἐλαιόφυτα ὅλα ρίζες τριάντα ν³ εξ 30: σύν τῆς γῆς αὐτῶν καί με τό ζιον τῆς [...]. ἐξεπούλησεν καί ὕς τόν βουνόν ἀμπέλι πορίες πέντε πλῶν ἢ ἔλαττον ὅσον ἐστί, μίαν, καί σικές δύο, πλησίον με ἀργυρός σαράντης, καί τό ἄλλον μονης πετράκη, ἀπό δέ τό ἕτερον νικολαος δορίνας, καί αὐτοῦ ἑτέρου τῆς μητροπόλεως. πρὸς ἔτι ἐπούλησεν, καί ἀπό τό περιβόλι τό μοιραδιόν ὀπού ἔχου ἢς τά σεπόλια τά δένδρα δέκα ὀκτώ με τό ζιλιόν τους, [...]

⁴⁶⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 11, {α.α.: 43}.

⁴⁷⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 16, {α.α.: 44}.

έξεπούλησεν καί από τό άμπέλι όπου έχυ ής τό μοσχάτον στρέμα ένα, [...]. Τά αυτά δένδρα, άμπέλια, καί περιβόλι ως έφημεν, ως έστίν καί ως εύρίσκονται τήν σήμεραν τά έπούλησεν ό ρήθης σωτηρχος θηβέος ής τέλυαν πουλήσιν του ήγουμένου τής φανερωμενης κουλούρης παπα κύρ Ίωακημί διά γρόσια τριακόσια δέκα έπτά νλ γρ 317 : καί έλαβε τά άσπρα από άσπρα του μοναστυριού, καί έξεπληρώθη, καί έξενώθη τελύως. από δέ του νυν, καί ής τό έξής άγροικνται ίδιος οίκοκύρης ό καθηγούμενος της φανερωμενης κούλουρης ό άγωραστής, καί οί νυν, καί οί κατά διαδοχην πατέρες της φανερωμενης κούλουρης νά κάμουν αυτά ως βούλονται. ει δέ και πυραχθουν ποτέ κερών υπό τινος ύπόσχεται ό σωτηρχος θηβεος ό πολιτής νά του άποκρίνεται ύς κάθεν του ζημίαν, καί πύραξιν προσέτι βάλη καί έπίτροπον, ως τό ίδιον αυτού πρόσωπον τον κύρ Ίωάννην τυρναβίτην να του δώση χοντζέτι παρά της βασιλικής κρίσεως ύς βεβαίωσιν⁴⁷¹.

Το 1763 στην Αθήνα όμολογή ή ώρσα ή θυγάτηρ του ποτε σταματίου γαλάτη και γυνή του νικολού χαιμαντά πώς μετά βουλής και θελήσεως της έπουλήσεν τά έλαιόδενδρα το προικιόν της όπου έχη ής τον διασορίτη φράτζενα δέντρα πέντε νερ 5: εληες του άγιου άνδρέου [...]. Τά αυτά δένδρα ως έφημεν, ως έστίν, καί εύρίσκονται την σήμεραν τά έπούλησεν ή ρήθισα ώρσα ής τεληαν πούλησιν του καθηγουμενου τής φανερωμενης κούλουρης παπά κύρ Ίωακημί διά γρόσιαν τριάντα όκτώ νι γρ 38 : καί έλαβε τά άσπρα επί χήρας μετρη τα 38 άσπρα του μοναστηριού καί εξεπληρώθη, καί έξενώθη έλήπις ; · από δέ του νυν καί ής τό έξής άγροικάται ήδιος οίκοκύρης ό καθηγούμενος τής φανερωμενης παπά Ίωακημί ό αγωραστής νά κάμη αυτά ως βούλεται ή δέ και πυραχθή ποτέ καιροίς ηποτινος· ύπόσχεται η ώρσα ή πουλήτρια να του άποκρίνεται ής καθενοϋ ζημίαν και πύραξιν· προσέτι βάλη και έπίτροπον ως τό ίδιον της κορμί τον αδελφόν της τον κύρ σωτήρχο γαλάτη νά του δώση χοντζέτι της βασιλικής κρίσεως ός βεβαίωσιν⁴⁷².

Το 1772 στην Αθήνα όμολογί ό κύρ σταμάτις πασχάλις, όμοϋ καί ό αδελφός του ό φυλακτός πώς μετα βουλής και θελισεώς τους, έπούλησαν τά έλεόδενδρα, όπου ήχαν άγορά, από τον νικολόν κουρτέσι ής τήν τοποθεσίαν του κεσιμέκη (κεσιμάκη;) δένδρα μεγάλα, έπτά, και έλεόφητα μεγάλα τέσερα, καί φυτευτά έλεόφητα δέκα, όλλα ρίζες ίκοσι μία, [...] τά αυτά δενδρολιφη τα ρίζες ίκοσιμία ως άνωφεν έφημεν ως έστίν και ως έστίν και ως εύρίσκονται τήν σήμεραν τά έπούλησαν οί άνωθεν πουληταί εις τελίαν

⁴⁷¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 7, {α.α.: 45}.

⁴⁷² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 5, {α.α.: 48}.

πούλησιν τοῦ ἁγίου καθήγουμενου ἠοᾶκιμ τῆς φανερωμένης δια ριάλλια ἑκατόν δέκα πέντε: ἦτοι ν: ρλλ: 115 : καί ἔλαβαν τὰ ἄσπρα τῆς αὐτῆς ὥρας μετριτά εἰς χίρας σῶα καί ἀνελιπος, καί ἐξεπληρόθησαν καί ἐξενόθησαν ἀπό αὐτά τελίως, ἀπό δέ τοῦ νῦν, καί ἦς τό ἐξῆς ἀγρικᾶται καί κράζεται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ ριθῆς ἰωακίμ ὁ καθηγούμενος, ὁ ἀγοραστής νά κάμη αὐτά ὡς θέλη καί βούλεται ἦς τήν ἐξουσίαν του, ὡς πράγμα ἐδικόν του μὴν ἠμπορόντας ποτέ καιροῖς να λάβη καμίαν πῆραξιν ὑπό τινος, ὑποσχόμενοι οἱ ἄνωθεν πουλιτές να ντοῦ ἀποκρένονται ἦς πάσαν του ἐξιμίαν καί πῆραξιν, πρὸς ἔττι βάνουν καί ἐπίτροπον ὡς τό ἴδιον του πρόσωπον τόν κύρ γεωργάκη γιάκουμον, ὅταν θελίση ὁ ἀγοραστής να πηγένη νά ντοῦ δίδη χοτζέτιν παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως, ὅθεν ὕς ἐνδειξιν τῆς ἀλιθῆδας ἔγινεν τό παρόν ὕς ἀσφάλυαν⁴⁷³.

Το 1785 στην Αθήνα ομωλογῆ η παπάδια η γινή του ποτε παπασταματι προς μετα βούλις και θελήσεος της θέλη και πουλή το σπήτη ὅπου της εχούν δοσμένῶ τα πεδια ; της ὅτι ο γιάννης και ο μητρος ω αναγνωστις το αυτό σπητηού πηργος ολο μόνορικτο μετα το ανωγιον; και εμπήρε οπου ἔχη δυσανάγνωστο και μελακιῶν [...] το αυτό σπητιόν [...] το επούλησε του ανηψού της του παπαηῶακιμ δία ριάλλια ηκοσιπέντε ητι ρλλ – 25 και ἔλαβε τα ασπρα ἦ ανωθεν παπαδηα εἰς τας χηρας σωᾶ και ανεληπός και απο τήν σημερόν δυσανάγνωστο ο ἄνωθεν παπαῖῶακιμ ηδιος και καθοληκος νήκοκρηης να κάμη ος θέλη και βουλετε δυσανάγνωστο εδηκον του μηδενος και οπότε να μην ἔχη καμιαν πираξις ηποτινός και ηποψιν ὅτι η ανοθέν πούλιτρια εις πασάν τι πηραξην και δια το αλλιθεσ ἔγινε το παρον εἰς ασφαλιάν⁴⁷⁴.

Στον Φάκελο του ηγουμένου Γρηγορίου υπάρχουν διάφορα σημειώματα-κατάλογοι των ακινήτων της Μονῆς. Από ένα έγγραφο που τιτλοφορεῖται *Σημήσις τόν ἔλαιοδέντρον* ενημερωνόμεσθε για τον αριθμό των ελιών που ανῆκαν στην ιδιοκτησία της Μονῆς. Συγκεκριμένα, της σταμάτας τοῦ γειοργάκει κοντογειάνι · ρήζες ἔλεόδεντρα · 22 · ἀπο πρικειό της εἰς τοποθεσίαν ἁγείου πολεικάρπου [...] του κειρίου ἀναγνόστου Κρώνιου ; ἔλεόδεντρα · 5 · εἰς τοποθεσίαν Ταύρω [...] τῆς ἄνας θηγατεράς Χρηστοδούλου καί γεινί του Βασιλείου Χακιζή παναγειότου ἔλαιόδενΤρα ρήζες :13· , εἰς τοποθεσίαν Ποδωνίφθη εἶναι κοντα εἰς του ἁγείου ἀνδρέος τα δεντρᾶ και κάτοθεν αὐτον εἶναι ἠ στρατά⁴⁷⁵.

⁴⁷³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 6, {α.α.: 52}.

⁴⁷⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 3, {-}.

⁴⁷⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 3.

Σε μια άλλη σημείωση που φέρει τον τίτλο *ή σήναξης των χωραφίων* διαβάζουμε του μητρού τάρσια εις τόν άγιον στη στράτα γεόργιον τό μερτικόν του ὄσο ἐστῆ. εις στον άγιον Γριγόριον στω σαμάρι ἕνα λαχίδι [...] εις τά καμίνια λαχίδι ἕνα [...] εις τόν άγιον διμήτριον εις το ἀμπέλι το μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ εις τήν παναγία το μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ εις τ φθορά ἴδιον τόπον το μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ [...] εις τόν τοροτω τό μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ εις το κατζούλη τό μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ εις τήν τράτα του ἀμπελακίου εις το ρέμα λαχίδι ὄσο ἐστῆ [...] εις τήν ὄβρικαν τό μερτικόν μου ὄσο ἐστῆ [...] εις το πακύ ὄσο ἐστῆ το μερτικόν μου τά δέρτρα εις τήν Κακύβήγλα εις τήν τζηρίζα δέρτρα ἡμερα 36: καί άγρια καί ρομανι [...] και ὄλο το ρομανι ὄσο τρέχουν τα νερά⁴⁷⁶.

Σε άλλες τρεις ἀποσημειώσεις μερικῶν χωραφίων καταγράφονται: εις ταῖς μιγδαλαῖς χωράφι ὁποῦ ἔδοσεν ἡ γυναῖκα του θανάση κωσταντάρα, ὁποῦ εἶναι βορινά, ο χιβαδάς, και νοτινά τό βραγκόι . εις τοῦ παπα τό λιθάρι τοῦ γιώργη βασίλη λαχίδι ἕνα, θρασκενά παπα:γιάνης τουλουπανας + εις τοῦ παπα τό λιθάρι ὄσο εἶναι. Νοτινά θανάσης ντουμενής, βορινά, άργυρός τζουράνας, θρασκενά πεζούλι . ἀνατολικά πεζούλι. + εις τησ ράχιτες τό χωράφι ὁποῦ ἔχει δομένα ὁ δήμος κοντζίκος, ὄσο εἶναι, βορινά τό ρέμα, νοτινά ἡ ράχι ἀνατολικά γιωργάκης μυλονάς, θρασκενά γιάνης τζόκα. + ἀπό πάνω ἀπό τήν παναγία λαχίδι ἕνα, ἀνατόλικα παναγιώτης πορδοκούρης νοτινά γιωργάκης μυλονάς + εις τοῦ κατζανιότη στο λιβάδι χωράφι λουρίδα μία, σύμπλιος σταμάτης καρνέσης θρασκενά καί ἀνατολικά τουλουπανάς εις τοῦ μαργάλια τό πιγάδι τοῦ γιώργη βασίλη λουρίδα μία βορινά τά πεδία τοῦ τουλουπανά + εις τοῦ παχί τό μύλο λαχίδι ἕνα τοῦ γιώργη βασίλη ἀπο κάτω στράτα, ἀνατολικά ὁ παπαγιάννης τουλουπανάς εις ταῖς μιγδαλαῖς χωράφι τοῦ γιώργη βασίλη ὄσον εἶναι νοτινά μίτρος κοφινάς, καί άβγερινοσ λιόσης εις ταῖς μιγδαλαῖς χωράφι τοῦ κλέρα ὄσον εἶναι · ἀνατωλικά πέπας, θρασκενά μητρος κοφινας + χωράφι τησ πέρενας στο βρετό λουρίδα μία ἀνατολικά σίδερης караμπέτης, θρασκενά γιάνης λίας · πίσο ἀπό τό λυθάρι εις τό δεντρό του σπαθή λουρίδα μία θρασκενά ζουλερής. εις τον τούρκολιμνιόνα λαχίδι ἕνα σύμπλιος θανάσης κόλια γγίκασ ἀπό πάνω καί ἀπό κάτω. εις τά σουράβλια λαχίδι ἕνα νοτινά δῆμα κανάκης βορινά θανάσης τουμενής + εις τά καμίνια λαχίδι ἕνα ἀπό τήν μι^{σι} ρίζα, ἔως τήν ἄλλην, γιάννης κούκες θρασκενά, ἀνατολικά γιωργάκης τουλουπανάς εις τόν άγιον Ἰωάννην τοῦ βελλέκη χωράφι ὄσο εἶναι και μέ δεντρά μέσα τέσερα⁴⁷⁷.

⁴⁷⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 7.

⁴⁷⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 14.

Στον τελευταίο κατάλογο διαβάζουμε ευδιάκριτα ης τω πρόνυ του αραπι · όσω εστί σίμπλιον βορινά πέδες του νικολοῦ φαιράχη ανατολικά γειοργάκοις σοῦρμπας · έταιρο χοράφι · ής το μεγάλο σποιθάρι όσω εστί σίμπλιον ανατολικά γειοργάκοις σοῦρμπας · βορινά σίμπλιον ή οδῶς και από πάνο το βουνῶ. έταιρο χοράφι ής το πρόωνη του αράπι όσω εστί σίμπλιαστίς νωτινά σταμάτις παπάδιμίτρις ανατολικά ντοῦτας + έταιρο χοράφι ής το φοῦτουλι της ροῦσως το μερτικό| όσω εστί σίμπλιαστίς νωτινά παπάνικόλας φαιράχης βορινά ή οδός έταιρο χοράφη της ροῦσως στο κλιόρι στρέματα δίω · βορινά σίμπλιαστίς φηλακτός νωινά παπάνικόλας φαιράχης ανατολικά ή οδος' δισικά βουνος' έταιρο χοράφι της ροῦσος στι σουράβλα όσω εστί λαχήδι ένα σίμπλιαστίς δισικά μιχάλις Κακαιλάριος ανατολικά πέδες τζήκα φαιράχης + χοράφι ής στο αμπελάκοι όποῦ τά σπερνε ό κοσταντις' μαγειάτις στ άσπρα χοῦματα στρέματα ήκοσι πέντε σίμπλιαστίς νωτινά πεδες τζήκας βορινά η οδος' και μπογειατζήδες + ετι χοράφι στο φοῦτουλι όσω εστί σίμπλιαστίς βορινά ή οδος' νωτινά πεδες χατζή αθανάσις · ανατολικά παπάδιμίτρις παλας⁴⁷⁸.

Σε μια άλλη, τέλος, σημείωση χωραφιῶν όποῦ μαρτιρί ή γεροφεραχενα ή σωφια + ένα λαχειδι στις σουραβλα σίμπλιος παπάδιμίτρις Καλιαρις έτι λαχήδι στον ίδιον τόπον στη σουράβλα σίμπλιος δισικά ντουβρίτζας · έτι χοράφι στο κλιόρι σίμπλιος παπάνικόλας φεράχης στο φοῦτουλι χοράφη λαχήδι ένα σίμπλιος πέδες τζήκα φεράχης στα παλοῦκοια στρέματα τρία σίμπλιος κυριάκος παπαγγελής στο μονόπάτι του άμπελακοίου άπο τι βγέστα όποῦ λέμε χοράφη του μοναστηρίου σίμπλιος παπάνικόλας φαιράχης στη παναγία του παπάCάκου · στη κουμουράδα χοράφι [...] ⁴⁷⁹.

Στην ιδιοκτησία της Μονής υπήρχαν και δέντρα-πεύκα, μιας και εκείνη την περίοδο χρησίμευαν ως καύσιμη ύλη για θέρμανση, πλύσιμο ρούχων, παρασκευή φαγητού κ.ά. Στον Φάκελο του Γρηγορίου και στον κατάλογο των δέντρων υπάρχει η σημαντική αυτή σημείωση που σχετίζεται με αυτά. Καταγράφεται, όμως, ότι τα δέντρα είναι κομένα άπο στρατηώτες · γίνεται κατανοητό πως αυτά κόπηκαν κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και έμμεσα υποδηλώνουν ένα μέρος της προσφοράς της Μονής στους αγώνες του έθνους. Τα δέντρα αυτά συνδέονται και με μια άλλη σημείωση του Νικολάου Φωτάκη: *Υπήρξαν ήμέραι καθ' άς ύπερ τας 75.000 έσιτίζοντο είς τὸ φιλόξενον τοῦτο Θρησκευτικὸν καὶ Έθνικὸν κέντρον. Τὸ*

⁴⁷⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 31.

⁴⁷⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 32. Στον Φάκελο Γρηγορίου υπάρχει μονόφυλλο έγγραφο, γραμμένο και στις δύο του πλευρές, όπου καταγράφονται τα εκκλησιαστικά αντικείμενα και τα βιβλία της Μονής, βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 47.

*πλήρες ἐκ πεύκων καὶ κέδρων δάσος τῆς Μονῆς κατεκόπη διὰ τὴν στέγασιν αὐτῶν καὶ τὴν καύσιμον ὕλην των. Τὰ πολυάριθμα αἰγοπρόβατα, αἱ ὄρνιθες καὶ οἱ βόες τῆς ἐθυσιάσθησαν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς συντηρήσεως τῶν εἰς αὐτὴν καταφυγόντων καὶ τῶν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγωνιζομένων. Ἦλθον ἡμέραι δεινῆς δυστυχίας διὰ τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν Μονὴν, ποὺ δὲν εὐρίσκετο εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς, οὔτε μία φούχτα ἀλεύρι, διὰ τὸ νὰ κάμουν ἓνα πρόσφορον διὰ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν τοῦ Χριστοῦ μας!*⁴⁸⁰

Ένας ἄλλος τρόπος προσπόρισης εσόδων για τη Μονή ήταν η ενοικίαση της δεκάτης και οι φοροεισπράξεις. Όπως αναφέρθηκε, ο Λαυρέντιος αλλά και οι κληρονομικό δικαίωματι ηγούμενοι της Μονῆς, Ιωακείμ Α΄ και Ιωακείμ Β΄, διατηρούσαν καλές σχέσεις με επιφανείς τούρκους αξιωματούχους. Ο Λαυρέντιος, μάλιστα, πέτυχε την εισροή χρημάτων στο ταμείο της Μονῆς, τα οποία χρησιμοποιούσε για την οικοδόμηση κελιών, την εξόφληση των εξόδων των επισκευαστικών εργασιών και γενικά για την οικονομική ανόρθωση της Μονῆς. Από δύο δημοσιευμένα έγγραφα μαθαίνουμε για τον Λαυρέντιο ότι ο Μπεκήρ πασάς της Ρούμελης είχε διορίσει ως επίτροπο τον ηγούμενο Λαυρέντιο για τη συγκομιδή και την πώληση των καρπών από τα χωράφια των Μεγάρων και της Σαλαμίνας, περιοχές που ανήκαν στον πασά ως τιμάρια⁴⁸¹. Η Σαλαμίνα, λοιπόν, με τα Μέγαρα ανήκαν στο

⁴⁸⁰ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 75 και Ν ι κ ό λ α ο ς Φ ω τ ά κ η ς, «Εκθεσις περί της εν Σαλαμίνοι Μονῆς της Φανερωμένης», στον τόμο Β΄ των *Μνημείων των Αθηναίων* του Καμπούρογλου. Για τον κατάλογο των δέντρων με τα τοπωνυμικά τους, βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 13: ὄσα δεντρά εἶναι κομένα ἀπο στρατηώτες¹ 01: εἰς τό πηγάδι τοῦ βασηληκοῦ: του θανασάκου² 37: εἰς το μετόχη εἰς πέραμα³ 02: τοῦ γιωργούλη εἰς κάτω βασίλικό⁴ 01: του κάρατζόλι στό ἀπάνο βασίλικό⁵ 04: του ρίγα στο κάτω βασίλικό⁶ 02: τοῦ πάνουσι κολοζούμη⁷ 02: τοῦ πάπάμάρκάκη⁸ 02: τοῦ πάπάσπίρου στο πιγάδι⁹ 01: τοῦ ἀνάστάσι τοῦ βασίλι¹⁰ 01: τοῦ ἀνάστάσι πάπάνικόλα στα κελία¹¹ 05: τίς φιλίας στον ἅγιον διμίτριον¹² 02: τοῦ πανούσι παντάζι ἐκί κόντα¹³ 01: τοῦ νικολού του σάβα ἐκί κόντα¹⁴ 01: τοῦ μήτρου πάπάφράνκού ἐκί κόντα¹⁵ 04: στι στάνη¹⁶ 55: στ ἀμπέλι μέσα και ὄξο¹⁷ 50: και μυδαλές¹⁸ 01: στη λάκα στο πιγάδι¹⁹ 08: τοῦ κόνστάντιου²⁰ 33: τοῦ διόνισι στι λάκα²¹ 03: τοῦ μίτροφάνι²² 100: του μελέτι στι λάκα²³ :32 τοῦ κάβουράκη²⁴ 05: τὸν ἀυγοστίδον²⁵ 01 τοῦ πάρέντα²⁶ 01 τοῦ σπίρου τοῦ πάναγιου²⁷ 01: τοῦ πουλί του κόβανη¹ 04: ποπίσω στον ἅγιον ἴβλασιον² 18: ἀπό πίσω στι στάνι³ 132: στο μέτάνι⁴ 003: στο κόκινο χωράφι⁵ 002: τοῦ πάπά-βασίλι στο βασίλικό⁶.

⁴⁸¹ Βλ. Π α ν α γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, «Η τύχη της νησίδας Αταλάντης στα χρόνια της τουρκοκρατίας», Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της

τιμαριωτικό σύστημα, που ισοδυναμούσε με τον επιμερισμό της κυριότητας, εφόσον κράτος, ραγιάς και αξιωματούχος διέθεταν στην ίδια τη γη δικαιώματα ταυτόχρονα και οι τρεις τους. Μην έχοντας, όμως, τη δυνατότητα ο αξιωματούχος να κληροδοτήσει το τιμάριο που του είχε παραχωρηθεί από την ανώτερη οθωμανική αρχή, παραχωρούσε τμήματά του στους ραγιάδες έναντι αμοιβής. Σε αυτούς αναγνωριζόταν μόνο το δικαίωμα της επικαρπίας, το οποίο περνούσε από πατέρα σε γιο⁴⁸². Τις διατάξεις αυτές φαίνεται ότι εκμεταλλεύτηκε ο Λαυρέντιος, αφού οι χωρικοί κάθε φορά που έβγαιναν για σπορά ήταν υποχρεωμένοι να πάρουν την άδεια του Λαυρεντίου σύμφωνα με τη διαταγή του Μπεκήρ. Χαρακτηριστικά το απόσπασμα γράφει ότι ο Λαυρέντιος *ναινε κίριος νικοκίρις απανο ις τὰ μέγαρα νὰ μας μαζονι τὰ δικεόματα μᾶς τοσο μεγαρίτες: όσάν κε κουλορίτες: κε οπίος θελί εβγί νὰ σπερνι ναινε ομπλιγαδοσ νὰ περνι θελίμα απε τον πιτρόπομας τόν γερο λαβρέντιο*.

Αν και ο Μπεκήρ πασάς είχε ορίσει τρεις ακόμη συνεργάτες του Λαυρεντίου, εντούτοις δεν φαίνεται πως ήταν ικανοποιημένος από τις προσφερόμενες υπηρεσίες του μοναχού. Και τούτο γιατί κατά την ανανέωση της επιτροπικής πληρεξουσιότητας του Λαυρεντίου την επόμενη χρονιά ο Μπεκήρ τον κατηγόρησε ότι δεν του επέδειξε την πρέπουσα ειλικρίνεια και κυρίως γιατί δεν κατέβαλε το ανάλογο αντίτιμο με την ποσότητα των καρπών. Ο Μπεκήρ, μάλιστα, αξίωσε από τον Λαυρέντιο να φροντίσει καλύτερα για τα συμφέροντά του και να εργαστεί έντιμα, διαφορετικά τον απειλούσε με αντικατάσταση. *Γερο λαβρέντιε ετουτον το παρόν δέν ινε δια αλο παρὰ ναισε παλυ πίτροπος μου ις τὸ πραγμα μου όσάν κὲ πρότα νὰ μαζονίς τὸ μαζουλι μου κὲ νὰ καμίς ασπρα νὰ μὰς εστιλις: μὰ να μιν μας καμνις όσάν κὲ τις αλεσ: βολες: διατι εγο ίξευρο ότι πὸς τὸ πραγμα ινε πολλί κε εσί μου δίνις λίγο: αν ίσος κε δεν με κίταζίς καλύτερα κε μπιστίμενα εγο θελο καμί τὸν χρονου άλο πίτροπο απάνοσας: διατί εγὸ εσενα σε αγαπουν κε σε επίστίψα δια ετουτο νὰ όποὺ σεκανο παλι πιτροπον μου οσαν ναιμουν κε εγο οιδίος κὲ να με δουλεβγίς εμπιστίμενα⁴⁸³*. Τα δύο αυτά έγγραφα με το αυστηρό ύφος του Μπεκήρ πασά αποκαλύπτουν τις δραστηριότητες του Λαυρεντίου, που σχετίζονταν με την προσπόριση χρημάτων υπέρ της Μονής.

Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Παράρτημα αρ. 83, *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρανικού*, επιστ. επιμ. Γιάννου Γ. Λώλου, Ιωάννινα 2012, σελ. 363.

⁴⁸² Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, εισαγωγικό σημείωμα, *Η Οικονομική Δομή των Βαλκανικών Χωρών (15^{ος} -19^{ος} αι.)*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979.

⁴⁸³ Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ, *Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια*, σελ. 26.

Η ετήσια μίσθωση της εισπραξής της δεκάτης (από Μάρτιο σε Μάρτιο) αποτέλεσε και αυτή μιαν άλλη τακτική προσπόρισης χρημάτων για το Μοναστήρι. Φαίνεται ότι ο Λαυρέντιος άμεσα ώθησε την πρακτική αυτήν λίγα χρόνια μετά την εγκατάστασή του στην περιοχή του μοναστηριού, όπως τούτο αποδεικνύεται και από τα ελληνικά και από τα οθωμανικά έγγραφα. Συγκεκριμένα, το 1688 δύο ιδιοκτήτες εκτάσεων στην περιοχή της Ελευσίνας *εσιφονισαν με τον γεροντα λαβρεντιον οπου εχι σπαρμενα εις την ελεψινα τοπο και οπιος αλος εχι (.....) κουλουριωτης η μεγαριτης η τα κοπελια του τοσο και πρόβατάτου και γίδια του τόσο και ταμ(π)ελιαατου και ητι αλο εχει την σειμερον ελάβαμε την δεκατια μας ολι και εσειμφονισαν δια ριαλια 100 [...]*⁴⁸⁴. Το 1695 οθωμανοί πολίτες *εκχώρησαν στον [...] μοναχό παπα-Λαυρέντιο, τη νομή και κατοχή (τεφβίζ) χωραφιών δώδεκα ζευγαριών στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], [...]. Επειδή η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης, δόθηκε στον παπά-Λαυρέντιο το παρόν έγγραφο τίτλου (ταπού), ώστε να νέμεται και να κατέχει τα χωράφια. Εφόσον καταβάλει ετησίως στον κύριο της γης τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο, να μην τον εμποδίζει κανείς εξωτερικός*⁴⁸⁵. Το 1696, μάλιστα, ο φοροεισπράκτορας της περιοχής της Ελευσίνας βεβαιώνει *εισέπραξε από τον μοναχό Λορέντζο 15 γρόσια. Δεν έχει καμία άλλη οφειλή*⁴⁸⁶. Την ίδια χρονιά ο Μιρι Μιράν των Αθηνών, Μουσταφά, *πούλησε και παρέδωσε, έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον μοναχό Λαυρέντη, τη δεκάτη του σιταριού, του κριθαριού και της βρώμης, στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], η οποία ανήκε στα χάσια του, σύμφωνα με σουλτανικό φερμάνι, για το έτος 1107 [=1696]*⁴⁸⁷. Μάλιστα, το 1696 ο Λαυρέντιος *παρέδωσε το σύνολο των οφειλόμενων ιερών δεκατών επί των καλλιέργειών της Λεψίνας [=Ελευσίνας], στα περίχωρα του μουκατά της Κηφισιάς, στα περίχωρα της Αθήνας, στον*

⁴⁸⁴ Σ τ ο χ ι ό χ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίни I. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 44, αριθμ. 14. Εκ παραδρομής ο Στογιόγλου αναφέρει ως έτος σύνταξης του κειμένου το 1628 αντί του ορθού 1688.

⁴⁸⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 9, {α.α.: 64}.

⁴⁸⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 4, {α.α.: 27}.

⁴⁸⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 8, {α.α.: 85}. Ο Γκητάκος αναφερόμενος σε άδειες καλλιέργειας του 1697, οι οποίες χορηγήθηκαν στη Μονή, διασώζει ότι είναι υπογεγραμμένες από τον διοικητή των Αθηνών, Μεχμέτ, που φέρει τον πολιτικό βαθμό Μίρι Μιράν= ο αρχηγός των αρχηγών, βλ. Γ κ η τ ά κ ο ς, σελ. 50.

Χατζή Χαμζά Αγά, ζαμπίτη της Αθήνας, της Κηφισιάς και των Μεσογείων για το έτος 1107 [=1696]⁴⁸⁸.

Το 1699 ο Μουσταφάς, σημαιοφόρος (αλεμντάρης) των μπεσλήδων, ο ταπεινός Μεχμέτ Αγάς, επικεφαλής των μπεσλήδων και ο Χατζή Μαχμούτ, κεχαγιάς των μπεσλήδων, παραχώρησαν από κοινού στο μοναχό Λαυρέντιο, τις φορολογικές προσόδους του χωριού ονόματι Λεψίνα [=Ελευσίνα], υπαγομένου στον μουκατά της Κηφισιάς, για το έτος 1110 [1699]. [...] ⁴⁸⁹. Την ίδια χρονιά έξι ραγιάδες της Κούλουρης (μερικοί από αυτούς μάλλον προεστώτες της Δημογεροντίας) και καλόγερνι του μοναστηρίου ίρθασι έμπροσθεν του Βεζύρη της Ευβοίας Ισμαΐλ και εδόσασι τιν αποκοπιν τις δεκατης και τούς δούδουν θελιμα να τὸ θερίσουσι χόρις να έχουσι από κανένα πираζι επιδι και να επλερόσασι τιν δεκατιά τους του κριθαριουδου τις έσπυρασι τις παρουδεις χρονέας ιστά χοματα τον μέγαρόν ⁴⁹⁰.

Το 1700 ο ταπεινός Αμπντή Τσελεμπή, ζαμπίτης του μουκατά της Κηφισιάς, με την ιδιότητά του ως μισθωτής με ιλιτζάμ του μουκατά της Κηφισιάς, με σουλτανικό μπεράτι της εξοχότητάς του του ενδόξου Οσμάν Εφέντη, για το έτος 1111 [1700], εκμίσθωσε με ιλιτζάμ, στον μοναχό Λαυρέντιο, του χωριού Λεψίνα [=Ελευσίνα], στα περίχωρα του προαναφερθέντα μουκατά, τις προσόδους του εν λόγω χωριού, έναντι 110 γροσιών ⁴⁹¹. Το 1701 ο ταπεινός Αμπντή, ζαμπίτης της Κηφισιάς και των Μεσογείων, με την ιδιότητά του, ως μισθωτής με ιλιτζάμ, από την αρχή Μαρτίου του έτους 1112 [1701], του μουκατά της Κηφισιάς, εκμίσθωσε με ιλιτζάμ, στον μοναχό Λαυρέντιο, τα τσιφλίκια που νεμόταν στην Λεψίνα [=Ελευσίνα], έναντι 120 γροσιών. Συνέταξε και έδωσε στον προαναφερθέντα μοναχό το παρόν τεμεσουκι, ώστε να νέμεται και να κατέχει εν μέρει και στο σύνολό τους τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο και τα τέλη σύμφωνα με τον σουλτανικό νόμο ⁴⁹². Την επόμενη χρονιά ο Αμπντή Μπέης, ζαμπίτης του μουκατά της Κηφισιάς και των Μεσογείων Εισέπραξε από τον μοναχό Λαυρέντιο 155 γρόσια για την ιερή δεκάτη, από την αρχή Μαρτίου μέχρι το τέλος του έτους 1113 [1702], της Λεψίνας [=Ελευσίνας], στα περίχωρα του μουκατά της Κηφισιάς, τον οποίο είχε εκμισθώσει με ιλιτζάμ ⁴⁹³. Το 1709 ο Μουσταφάς, ζαμπίτης της Κηφισιάς και της

⁴⁸⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 21, {α.α.: 93}.

⁴⁸⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 16, {α.α.: 117}.

⁴⁹⁰ Στογιόγλου, Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ . 25.

⁴⁹¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 7, {α.α.: 51}.

⁴⁹² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 5, {α.α.: 60}.

⁴⁹³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 17, {α.α.: 126}.

Αθήνας, εισέπραξε από το μοναστήρι της Λεψίνας [=Ελευσίνας], που υπάγεται στον μουκατά της Κηφισιάς, για το έτος 1121 [=1709], το σύνολο των ιερών δεκατών για τις καλλιέργειές του⁴⁹⁴.

Αρκετά αργότερα, το 1770 [...] παραχωρήθηκαν στους [...] μοναχούς του μοναστηριού της Κούλουρης τα δικαιώματα χρησικτησίας ενός χωραφιού, περίπου τριών στρεμμάτων, στην τοποθεσία Παταχή (:), εντός των συνόρων του μουκατά της πόλης της Αθήνας, τα οποία ο βοεβόδας της Αθήνας, Χατζή Χασάν, μίσθωσε με ιλιζάμι [...] και εισέπραξε, σύμφωνα με το σουλτανικό νόμο, το τέλος της γης (ρέσμι ζεμίν). Στο εξής οι προαναφερθέντες μοναχοί ας νέμονται και κατέχουν το εν λόγω χωράφι, ας το οργώνουν και ας το καλλιεργούν· εφόσον καταβάλλουν πλήρως τις ιερές δεκάτες και τα σουλτανικά τέλη στους εκάστοτε κυρίους της γης, ας μην τους εμποδίζει κανείς⁴⁹⁵.

Το μέλι ως προϊόν αποτελούσε μέσο καταβολής φόρου σε είδος από τη Μονή προς την Οθωμανική Πύλη. Σχετικό έγγραφο του 1698 μας ενημερώνει ότι επειδή είνε από κοπής ωρισμένο η αρχαία Εκκλησία της Παναγίας η κείμενη στα χώματα της στην Μεσόγειο νήσον Κούλουρης, ούσης από τις βασιλικές παραχωρήσεις στην δικαιοδοσία του Καπουδαλικιού (Ναυαρχείου) να πληρώνει κάθε χρόνο από το μέλι το παραγόμενο στις κυψέλλες της 4 καντάρια μέλι κανονισμένο από κοπής φόρο κυψελών της, οι καλόγηροι της ως άνω Μονής, ως κάθε χρόνο και φέτος φέρανε με τα χέρια

⁴⁹⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 23, {α.α.: 92}.

⁴⁹⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 41, {α.α.: 48}. Σε περίπτωση που το μεταβιβασθέν αγροτεμάχιο δεν είχε την αναμενόμενη απόδοση σε αγροτική παραγωγικότητα, δημιουργούνταν διενέξεις που κατέληγαν σε δικαστήριο, όπως τούτο φαίνεται και από αντίστοιχη ιερονομική ρήτρα-φετβά που σώζεται στο Αρχείο της Μονής, βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 35, {α.α.: 86}: Ερώτηση: Αν ο Ζεϊντ [=ο Χ] μεταβιβάσει (ferag ve tefviz) τη νομή και κατοχή ενός χωραφιού του, έκτασης περίπου πέντε αυλακιών, έναντι καθορισμένου τιμήματος, στον Αμρ [=στον Ψ], ο οποίος αποδεχθεί τη μεταβίβαση, και ο κύριος της γης (sahib-i arz) παρομοίως παραχωρήσει στον Αμρ [=στον Ψ] έγγραφη συγκατάθεση· αν, στη συνέχεια, ο Αμρ [=ο Ψ] οργώσει και καλλιεργήσει την εν λόγω γη για ένα έτος, αλλά στη συνέχεια διαπιστώσει ότι κατά το ήμισυ έχει απωλέσει την παραγωγικότητά της, μπορεί να επιστρέψει τη γη στον Ζεϊντ [=στον Χ] ως ελαττωματική, ακυρώνοντας τη μεταβίβαση και λαμβάνοντας πίσω το τίμημα που κατέβαλε. [...].

τους και παρέδωσαν το κανονισμένο μέλι των τεσσάρων κανταριών για το έτος 1109 (σ.μ. 1698). [...] ⁴⁹⁶.

Το ελαιόλαδο, όμως, ως το πολυτιμότερο αγαθό εκείνην την εποχή ήταν αυτό που προσπόριζε τα περισσότερα έσοδα στη Μονή, όπως τούτο φαίνεται από τα περιουσιακά της στοιχεία αλλά και από την ύπαρξη ελαιοτριβείου μέσα στο μοναστήρι ⁴⁹⁷. Έγγραφα που σχετίζονται με την καταβολή του φόρου της δεκάτης για το λάδι επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση: *Οι μοναχοί του μοναστηριού της Κούλουρης, μέσα στο σύνορο του χωριού Μέγαρα, στον καζά της Κορίνθου, μου κατέβαλλαν πλήρως το τέλος ελαιολάδου που συνήθιζαν να καταβάλλουν* (σύνολο: 25 γρόσια). *Για τον λόγο αυτό τους έδωσα τον παρόντα τεζκερέ ως εξοφλητικό. Το έτος 1207 [1793]. [Υπογράφει] ο ταπεινός Μεχμέτ, εισπράκτορας του τέλους ελαιολάδου της Κορίνθου* ⁴⁹⁸. Το δεύτερο έγγραφο αναφέρει ότι *οι μοναχοί του μοναστηριού της Κούλουρης, στο χωριό Μέγαρα, από τα Δερβενοχώρια, έναν από τους ναχιγέδες του καζά της Κορίνθου, όπου έχω αναλάβει την είσπραξη του φόρου ελαιολάδου από τις αρχές Μαρτίου του έτους 1210 [1796], μου κατέβαλλαν πλήρως ό,τι συνήθιζαν να καταβάλλουν κατ' έτος κατ' αποκοπή* (σύνολο: 25 γρόσια για το έτος 1210). *Για το λόγο αυτό τους έδωσα τον παρόντα τεζκερέ. Να τον προσκομίσουν αν χρειαστεί. Γράφτηκε τον Μάρτιο, κατά το προαναφερθέν έτος 1210 [1796]. [Υπογράφει] ο ταπεινός Μεχμέτ, εισπράκτορας του φόρου ελαιολάδου* ⁴⁹⁹.

Συνήθης τακτική την εποχή του 18^{ου} αιώνα ήταν η εκχέρσωση δασών (το λεγόμενο *ξερουμάνιασμα*) και η μετατροπή τους σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Έγγραφο των μέσων του παραπάνω αιώνα μάς ενημερώνει για σχετική παραχώρηση

⁴⁹⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ο.Ε.-ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ, αριθμ. 21. Σχετικό με κυψέλες μελιού είναι και το έγγραφο Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 19, {α.α.: 87}. *Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Ο Αμπντή Τσελεμπής γιος Αλή, κάτοικος στην πόλη της Αθήνας, κατά το παρόν έτος 1130 [=1718], δήλωσε τα εξής ενώπιον του ιερού δικαστηρίου: «Έλαβα για λογαριασμό του εντολοδόχου μου Οσμάν Εφέντη, από τον Λαυρέντιο του μοναστηριού της Κούλουρης, δέκα κυψέλες. Επειδή έχασε την ομολογία του [ομολογία: τύπος εγγράφου], έδωσα στον προαναφερθέντα μοναχό τον παρόντα τεζκερέ, ώστε αν βρεθεί η ομολογία του, να μην χρησιμοποιηθεί. Του δόθηκε το παρόν έγγραφο ώστε να μην επέμβει κανείς εξωτερικός. Ο ταπεινός Αμπντή. [...].*

⁴⁹⁷ Ε υ χ ε ν ί α ς Σ ο φ ρ ά-Μάθ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 98, έγγραφο από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Βλ. εκεί για τη μεταγενέστερη εγκατάσταση του ελαιοτριβείου της Μονής στα Μέγαρα.

⁴⁹⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 22, {α.α.: 91}.

⁴⁹⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 24, {α.α.: 68}.

δάσους στη Μονή επί ηγουμενίας Ιωακείμ (Β΄): *Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Με την ιδιότητά μας ως ζαΐμηδες του χωριού των Μεγάρων, με σουλτανικό μπεράτι, για το έτος 1156 [=1743], δώσαμε στον μοναχό Ιωακείμ, ηγούμενο του μοναστηριού της Κούλουρης, το παρόντα τίτλο (ταπού), ως έγγραφη άδεια για να εκχερσώσει, με τον μπαλλά, το εγκαταλειμμένο δάσος μέσα στο σύνορο του παραπάνω χωριού, κοντά στην ακτή της θάλασσας στο δρόμο που πηγαίνει για την Αθήνα, με όρια από τη μια πλευρά ..., στη μια πλευρά τη Μαγούλα, στη μια πλευρά το νερό που εκβάλλει στη θάλασσα, και στην τέταρτη πλευρά τη δημοσιά. Ας μεταβεί και ας εκχερσώσει το εν λόγω δάσος με τον μπαλλά, ώστε να το καλλιεργεί. Να μην επεμβαίνει κανείς. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε στις 3 Ρ(εμπιγιουλάχιρ) του έτους 1156 [27.5.1743]⁵⁰⁰.*

Πάντως από τα έγγραφα που βρίσκονται στο Αρχείο της Μονής αποδεικνύεται πως ο Λαυρέντιος και οι κληρονομικοί του διάδοχοι στην ηγουμενία της Μονής ήταν συνεπείς στην καταβολή των φόρων, μιας και με τον τρόπο αυτόν κατοχυρωνόταν όχι μόνο η δική τους ασφάλεια αλλά και εκείνη των συμμαοναζόντων τους⁵⁰¹. Το πλέον σημαντικό έγγραφο που επιβεβαιώνει το παραπάνω γεγονός αναφέρει ότι ο Ιωακείμ Α΄ κατέβαλε στον *Μεχμέτ Αγά, εκ των αγάδων του βεζίρη Ρουσέν Οσμάν Πασά, εντεταλμένου για τη φρούρηση του Ευρίπου (Αḡriboz), τους φόρους αβαρίζ και μπεντέλι νουζούλ, σύμφωνα με υψηλό φιρμάνι, [της Λεψίνας [=Ελευσίνας]], χωριού που υπάγεται στον μουκατά της Αθήνας, για το έτος 1133 [=1720]⁵⁰².*

Επιπροσθέτως, από τα παραπάνω έγγραφα γίνεται φανερό ότι τόσο ο Όσιος Λαυρέντιος όσο και οι διάδοχοί του, Ιωακείμ Α΄ και Ιωακείμ Β΄, δεν προχωρούσαν σε οποιαδήποτε αγορά χωρίς την παρουσία αντιπροσωπείας μοναχών· χαρακτηριστικά γράφεται στα συμβόλαια: *όμοῦ μέ τούς λοιπούς πατέρας τῆς αὐτῆς μονῆς. Οι πρώην πια ιδιοκτήτες αποξενώνονταν τελείως από τα ακίνητα, ενώ σε περίπτωση που κάποιος συγγενής των ιδιοκτητών αυτών διεκδικούσε μέρος του πωληθέντος από τους μοναχούς του μοναστηριού, τότε εξουσιοδοτείτο στο έγγραφο επιτροπος, ως το ιδιον τους κορμή, ο τάδε, όταν θελη ο αΓοραστής να πηΓενί ο αυτος επιτροπος στοῖν αφετη τον κατη να ντου δίδη χοντζετη. Έτσι, όλα τα μέλη της μοναστικής κοινότητας, παρόντα και μέλλοντα, δεν θεωρούνταν ούτε συνιδιοκτήτες*

⁵⁰⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 28, {α.α.: 16 και 123}.

⁵⁰¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 3, {α.α.: 71} και 34, {α.α.: 94}.

⁵⁰² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ο.Ε., αριθμ. 33, {α.α.: 95}.

των ακινήτων, ούτε διαχειριστές, αλλά προστάτες των. Αυτή τη σημασία έχει και η στερεοτυπική έκφραση που επαναλαμβάνεται σε όλες τις αγορές ακινήτων ότι *ἀπό δέ τοῦ νυν καί εἰς τό ἐξῆς ἀγροικωνται και εἶναι καθολικοί ἐξουσιασταί οἱ νυν, καί οἱ κατά διαδοχὴν ἱερεῖς τῆς μονῆς νά κάμουν ὡς θέλουν καί βούλονται*. Με τον τρόπο αυτόν δεν ήταν δυνατό να σφετεριστεί κανείς την περιουσία του Μοναστηριού, αφού υποδηλώνεται έμμεσα η συγκατάθεση ή μη, ενός συλλογικού οργάνου, εκείνου του Ηγουμενοσυμβουλίου που θα αποφάσιζε κατόπιν συζήτησης και λήψης απόφασης, κατά πλειοψηφία ή ομόφωνα, για οποιαδήποτε κίνηση οικονομικού χαρακτήρα.

Όπως και να 'χει, οι δραστηριότητες των αγοραπωλησιών και των ενοικιάσεων των φόρων καθώς και οι υποχρεώσεις παροχής στρατιωτικών και πολεμικών ειδήσεων φαίνονταν ασυμβίβαστες με το ιερατικό σχήμα των κληρονομικών διαδόχων του Λαυρεντίου, πολύ περισσότερο του ιδίου. Είναι, όμως, προφανές πως ο δυναμικός ηγούμενος εκμεταλλευόταν τα χρήματα που προσποριζόταν από τις φοροεισπράξεις προς όφελος της Μονής, αγοράζοντας γη και ακίνητα. Επίσης, η ανάγκη των πραγμάτων επέβαλε την αποδοχή τέτοιων υπηρεσιών, δηλαδή την παροχή πληροφοριών, προς το συμφέρον των χριστιανών ώστε να μην ενοχλούνται από τους οθωμανούς. Ως αντάλλαγμα ο Λαυρέντιος ήταν υποχρεωμένος να παρέχει οποιαδήποτε ενημέρωση του ζητούσαν οι τούρκοι που αφορούσε τα Μέγαρα και τη Σαλαμίνα. Και αρκετές φορές παρείχε πληροφορίες αόριστες και παραπλανητικές. Κατά κύριο λόγο, όμως, ήταν υποχρεωμένος να δίνει αναφορά για οτιδήποτε συνέβαινε στο θαλάσσιο και στρατηγικής σημασίας πορθμείο που ήλεγχε λόγω της θέσης της η μονή του. Ατυχώς τα σωζόμενα έγγραφα δεν διαφωτίζουν περισσότερο τις σχέσεις μεταξύ του Λαυρεντίου και των Τούρκων αξιωματούχων.

στ). Τα σιγίλια

Από την ανάγνωση των εγγράφων των δύο φακέλων του Αρχείου της Μονής δεν διαφαίνεται κάποια σχέση του Λαυρεντίου με την εκκλησιαστική αρχή των Αθηνών, στην οποία υπαγόταν διοικητικά και πολιτικά η Σαλαμίνα. Την περίοδο αυτήν το νησί διοικείται πνευματικά από τον Αρχιεπίσκοπο Αιγίνης⁵⁰³ ο οποίος, όμως, δεν αναφέρεται σε κάποιο έγγραφο να λαμβάνει μέρος στην ίδρυση ή στην ανοικοδόμηση της Μονής. Προς αποφυγή υπερβασίων καθώς και άλλων αρπακτικών διαθέσεων από οικείους αρχιερείς των Αθηνών η διοίκηση της Μονής ζήτησε την εξάρτησή της από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με το να συμπεριληφθεί στις Σταυροπηγιακές Μονές. Σχετική με τις αρπακτικές διαθέσεις αρχιερέων θλιβερή προφορική παράδοση διασώζεται και στο *συναξάρι* του Οσίου Λαυρεντίου, στο οποίο καταγράφεται η πλεονεκτική διάθεση του τότε Μητροπολίτη Αθηνών, Ιακώβου. *Κατά την δεκάτην και πέμπτην του Αυγούστου μηνός, καθ' ην η της Πανάγνου Κοίμησις εορτάζεται, [...], ην και τις Επίσκοπος εξ Αθηνών, ου η κλήσις Ιάκωβος, όστις πλεονεξίας και αρπαγής κέντρω βληθείς, ήρπασε τους κηρούς και τινά άλλα προς την Θεοτόκον αναθήματα και περιυβρίσας εν υπεροψία τον όσιον πατέρα Λαυρέντιον, απήλθε της Μονής, είς τινά εν τη νήσω οικίαν. Τη επιούση δε νυκτί, ορά καθ' ύπνου την Θεοτόκον, πατούσαν επί του αυχένος αυτού εν απειλή, ως ανα τάχιστα αποστείλλη όσα είχεν αρπάσας αδίκω χειρί. Διωπισθείς ο επίσκοπος έντρομος, εν τάχει πολλώ τη επαύριον απέστειλε τη Μονή, ά εκείθεν αφείλεν, ίνα συγχωρήσεως τεύξεται*⁵⁰⁴.

Το περιστατικό αυτό της παράδοσης φαίνεται πως ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, μιας και ο Ιάκωβος είναι αυτός που κατά το 1676 εκλέχτηκε στη διαδοχή του αποθανόντος Μητροπολίτου Αθηνών, Ανθίμου⁵⁰⁵ και η εκκλησιαστική του δραστηριότητα συμπίπτει χρονικά με αυτήν του Λαυρεντίου. Ίσως, πίσω από αυτό το γεγονός να υποκρύπτονται αντιζηλίες μεταξύ του εν λόγω μητροπολίτη και του Λαυρεντίου, καθώς ο τελευταίος γρήγορα και σταδιακά εξελισσόταν από έναν

⁵⁰³ Βλ. Θεόκλητος Α. Στράγκας, Αρχιμανδρίτης, *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ Πηγών Αψευδών 1817-1967*, Αθήνα 1971, τόμ. Α', σελ. 29 κ.ε..

⁵⁰⁴ Βλ. *Ακολουθία Λαυρεντίου*, σελ. 33-34.

⁵⁰⁵ Βλ. Δημήτριος Καμπούρογλου, *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμ. 2, σελ. 269. Το ίδιο περιστατικό δημοσιεύεται και από τον Χαράλαμπο Δ. Βασιλόπουλο, *Ο Άγιος Λαυρέντιος Σαλαμίνας*, εκδ. Ορθοδόξου τύπου, Αθήνα, άνευ έτους, στη σειρά *Βίοι Αγίων* με τον αριθμό 187, σελ. 16-18.

ασήμαντο, επαρχιώτη μοναχό σε ηγετική χριστιανική μορφή όχι μόνο της Σαλαμίνας αλλά και των Μεγάρων και της Ελευσίνας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί εις βάρος του Λαυρεντίου ένα κλίμα αρνητικό και κάπως εχθρικό.

Από το 1759 και μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η Ιερά Μονή της Φανερωμένης ήταν Σταυροπηγιακή, δηλαδή δεν υπαγόταν στο Μητροπολίτη Αθηνών αλλά στον Οικουμενικό Πατριάρχη. Τέσσερα πατριαρχικά σιγίλλια που έχουν διασωθεί μέχρι τις μέρες μας, το επιβεβαιώνουν: του Σεραφείμ του Β΄ που εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 1759⁵⁰⁶, του Πατριάρχη Προκοπίου που εκδόθηκε τον Ιούλιο του 1786, του Νεοφύτου που εκδόθηκε το Μάιο του 1793 και του Γρηγορίου του Ε΄ που εκδόθηκε το Μάρτιο του 1798. Από τα παραπάνω σιγίλλια τα τρία σώζονται στη Αρχείο της Μονής (του 1759, του 1786 και του 1798), ενώ εκείνο του 1793 βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη στο Παρίσι⁵⁰⁷. Τα σιγίλλια παρουσιάζονται εδώ κατά χρονολογική σειρά:

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΣΕΡΑΦΕΙΜ Β΄

(Δεκέμβριος 1759)

Σεραφείμ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

*Καὶ πάντα μὲν τὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν κατὰ Θεὸν
τελούμενα ἀρετῆς ἔργα καὶ σπουδάσματα καὶ χριστιανικὰ φιλεργήματα
εὐπρόσδεκτα γίνεται τῷ Θεῷ καὶ παρ' ἀνθρώποις φιλαρέτοις ἐπαινετὰ
κρίνεται· κατ' ἐξάαιρετον δὲ λόγον ἐπάξια θαύματος καὶ ἀποδοχῆς ἐς τὰ
5 μάλιστα νομίζεται, ὅσα εὐλαβεῖς ἄνδρες καὶ ζήλου θεοῦ πεπλησμένοι
πρὸς ἀρετῆς ἄσκησιν καὶ κοινὴν ψυχῶν ὠφέλειαν φιλεργεῖν προθυμοῦν-*

⁵⁰⁶ Και όχι του 1757 όπως εκ παραδρομής αναγιγνώσκει ο Γκητάκος.

⁵⁰⁷ Στο *Supplement Grec*, αριθμ. κώδικος 707, όπου και η σημείωση *Εἰς Κούλουρι της επαρχίας Αθηνών. Μοναστήριον της Παναγίας Νεοφανείσης*. Το σιγίλλιο αυτό πρωτοεκδόθηκε από τον Σπυρίδωνα Λάμπρο στο περιοδ. *Νέος Ελληνομνήμων*, τεύχ. 4 (1907), σελ. 100-104 και έπειτα από τον Στογιόγλου, Περί της εν Σαλαμίनि Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, ό.π., σελ. 35-39. Ο Γκητάκος φαίνεται πως γνώριζε την ύπαρξή του από τη δημοσίευση του Σπ. Λάμπρου, αλλά μάλλον το απέκρυψε. Αντίγραφο του σιγιλίου, μεταγεγραμμένο από μία από τις παραπάνω δύο δημοσιεύσεις, βρίσκεται σήμερα σε πλαίσιο-κορνίζα σε δωμάτιο του ισογείου των ανατολικών κελιών του μοναστηριού.

ται ἱερὰ τεμένη καὶ καταγώγια ἰδίαις φιλοπονίαις ἐκ βάθρων ἀνοικοδο-
 μούντες καὶ ἀνεγείροντες, ἐν οἷς οὐ μόνον τὸ θεῖον δοξάζεται καὶ μυστικαὶ
 λατρεῖαι διηνεκῶς ἐκτελοῦνται ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν πάντων τῶν
 10 εὐσεβῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν μονήρῃ ὀσίως ὑπερχόμενοι βίον καὶ ὅσοι ἀπο-
 ταξάμενοι κόσμῳ τε καὶ τοῖς ἐγκοσμίοις πράγμασι καὶ τῷ Θεῷ ἑαυτοῦς
 ἀποκληρώσαντες ἔχουσιν ὡς ἐν ἀσφαλεῖ λιμένι πάσης ἐμπαθοῦς τρικυ-
 μίας καὶ ἐγκοσμίου ταραχῆς ἀκλύστους ἑαυτοῦς διασώζειν. Ἐνθεν τοι
 τὰ νεωστὶ ἀνεγειρόμενα ἱερὰ καταγώγια ἀνατιθέμενα τῇ προστασίᾳ τῆς
 15 πατριαρχικῆς περιωπῆς προσδέχεσθαι οἶδεν εὐμενῶς καὶ κηδεμονικῶς
 ἢ τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία καὶ τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτοῖς ἀξίαν
 ἀντιδωτεῖσθαι διὰ πατριαρχικῶν σιγιλίων κατὰ τὰ ἄπερ κέκτηται προ-
 νόμια ὁ οἰκουμενικὸς οὗτος θρόνος, ἀντιβραβεύειν τε αὐτοῖς διὰ τῆς οἰ-
 κείας δυνάμεως καὶ ἀντιχορηγεῖν τὸ ἀνεπηρέαστόν τε καὶ μόνιμον. Ἐπει-
 20 δὴ τοιγαροῦν κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν λεγομένην κεῖται ἱερὸν μονα-
 στήριον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου
 καὶ ὀνομαζόμενον τῆς Νεοφανείσης, ὅπου πρὸ χρόνων ὀλίγων τινῶν
 μετρούμενων καὶ οὐ πάνυ συχνῶν ἀνηγέρθη καὶ ἀνωκοδομήθη, καθὼς
 ἔγνωμεν καὶ ἐβεβαιώθημεν παρὰ πολλῶν ἀξιοπίστων προσώπων, τρόπῳ
 25 τοιῶδε· μοναχὸς τις Λαυρέντιος τοῦνομα ἐκ Μεγάρων ὀρμώμενος, ἀνὴρ
 εὐλαβῆς περὶ τὰ θεῖα καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος, ἔκ τινος θείας ὀμφῆς
 (οἷά που λέγεται) ἀφικόμενος εἰς τὴν ῥηθεῖσαν νῆσον καὶ ἀνορύξας τὴν
 ἐκεῖ ἐναποκειμένην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, καὶ διὰ πόνων καὶ ἰδρώτων
 πολλῶν δειμάμενος ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τόπῳ ἱερὸν σκῆνωμα, ἐναπέθετο τὴν
 30 ἀναφανείσαν ἱερὰν ἐκείνην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ κατὰ μικρὸν τὸ
 φαινόμενον τουτὶ συνεστήσατο καταγώγιον, ἐν ᾧ καὶ ἡγούμενος χρημα-
 τίσας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συνεισρευσάντων χάριν ἀσκήσεως προστάτης,
 ὅτε ἔμελλε μεταλλάξαι τὸν βίον, κατέλιπεν ἔγγραφον διαθήκην τοῖς ἐν
 αὐτῷ τῷ καταγωγίῳ συνασκουμένοις πατράσιν, ἐφ' ᾧ τὴν προστασίαν
 35 καὶ ἡγουμενεῖαν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου μεταβαίνειν κατὰ δια-
 δοχὴν τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ ὡς κτίτορσι λογιζομένοις τοῦ αὐτοῦ μονα-
 στηρίου καὶ φροντίζειν ὀφείλουσιν εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῆς συστάσεως
 καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ. Κατὰ γοῦν τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πρώτου ἐκείνου
 κτίτορος περιῆλθεν ἢ ἡγουμενεῖα τῷ δισεγγόνῳ ἐκείνου Ἰωακείμ ἱερο-
 40 μονάχῳ. Οὗτος οὖν ὁ τοῦ μοναστηρίου ἡγούμενος καὶ τοῦ κτίτορος ἐκεῖ-

νου διάδοχος καὶ οἱ συνασκούμενοι αὐτῷ πατέρες τῆς μὲν συστάσεως
 καὶ διαμονῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου καταγωγίου παντὶ σθένει ὑπεραγωνί-
 ζονται καὶ πάντα πόνον ἀφειδῶς καταβάλλουσι, ταῖς δὲ ἐπιούσαις αὐ-
 τοῖς ἔξωθεν ἐπηρείαις καὶ περιστάσεσιν ἀντέχειν οὐ δύναται. Ἐνθεν
 45 τοὶ ὀρώντες τὸ ἱερόν τοῦτο μοναστήριον εἰς χεῖρω κατάστασιν μεθιστά-
 μενον κρείττονός τε δυνάμεως καὶ προστασίας δεόμενον εἰς ἀπαλλαγὴν
 τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ δεινῶν καὶ καλὴν διεξαγωγὴν, διαμονὴν τε καὶ
 παράτασιν, φέροντες ἀνέθεντο αὐτὸ κτιτορικοῦ δικαίου λόγῳ τῇ προστα-
 σία τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ ἐδεήθησαν μετὰ
 50 θερμῶν παρακλήσεων ἀντιλαβέσθαι αὐτοῦ διὰ τῆς συνήθους κηδεμονίας
 τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τοῖς λοιποῖς συγ-
 κατατάξαι σταυροπηγικοῖς σεβασμίοις μοναστηρίοις, πρόσθεν μὲν μὴδὲ
 μοναστήριον ὄν, μὴδὲ δίκαιον πόλεώς τινος καὶ ἐκκλησίας ὑπάρχον, πρὸ
 χρόνων δὲ οὐ πολλῶν ἐκ βάθρων ἀνεγερθέν, ὡς εἴρηται, οὗ τινος καὶ τὸν
 55 εὐλαβῆ ἐκεῖνον κτίτορα πολλοὶ τῶν ἐκεῖσε γινώσκουσιν ἑωρακότες. Τού-
 του χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς εὐλογον καὶ δικαίαν εὐμενῶς ἀποδεξά-
 μενοι, δεόν ἐκρίναμεν χεῖρα βοηθείας ὀρέξαι τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ
 καὶ ἀναλαβεῖν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰ-
 κουμενικοῦ θρόνου. Ὅθεν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ
 60 τῶν περὶ ἡμᾶς ἱεροτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ εἰρημένον
 ἱερόν μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον, καὶ τιμώμε-
 νον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμε-
 νον δὲ τῆς Νεοφανείσης, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων, κτημάτων τε καὶ
 65 ἀφερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν
 εἰσέπειτα προσκτηθησομένων, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρό-
 νον ὑπάρχη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται πατριαρχικόν,
 σταυροπηγικόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀσύδοτον καὶ ἀκαταπάτητον,
 μηδενὶ ἄλλῳ ὑποκείμενον, ὅτι μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ
 70 καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, κρινόμενον
 τε καὶ ἀνακρινόμενον μνημονευόμενον ἐν αὐτῷ ἀενάως τοῦ κανονικοῦ
 πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας,
 ὡς νερόμισται· μηδεὶς δὲ τῶν ἀπάντων, μήτε μὴν ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς
 ἔχει ἄδειαν ἠντιναοῦν, εἴτε προφάσει ἐπιτροπῆς καὶ ἐξαρχικῆς ἐπιστασίας,

75 εἴτε ἄλλη τινὶ αἰτία κατεπεμβαίνειν τῆς σταυροπηγιακῆς αὐτοῦ ἀξίας
καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ καὶ ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν ἢ τὸ ἱερὸν τοῦτο μο-
ναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετο-
χίοις αὐτοῦ διάγοντας, καὶ δόσιν τινὰ παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖν. Οἱ δὲ εἰρη-
μένοι πατέρες ἐκλέγειν ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸν κοινῇ ἀναφανέντα δόκιμον καὶ
80 ἄξιον καὶ πρόσφορον, καὶ τοῦτον καθιστᾶν ἡγούμενον κοινῇ αὐτῶν γνώ-
μη. Ὡσαύτως καὶ ἐν χρεῖα χειροτονίας γενόμενοι, ἔχουσι προσκαλεῖν
ὄν ἂν βούλωνται τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν ἐν αὐτῷ
τῷ μοναστηρίῳ τὰς χειροτονίας. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων φανῆ
ἐναντίος τῆς πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἡμῶν ἀποφάσεως ταύτης καὶ
85 τολμήσῃ οἰωδῆτινι τρόπῳ ἐνοχλήσαι καὶ ἐπηρεάσαι τὸ ἱερὸν τοῦτο μο-
ναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας, καὶ ἐπιχειρήσῃ κα-
τεξαναστῆναι τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ εἰς δούλωσιν αὐτὸ
καθυπαγαγεῖν, ὁ τοιοῦτος, ὁποῖας ἂν εἴη τάξεως καὶ καταστάσεως ἀφωρι-
σμένος εἴη παρὰ τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωοποιῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας
90 Τριάδος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλντος·
αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτὸς δὲ οὐδαμῶς· ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ
εἴη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα
καὶ πάσαις ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνο-
χος τῷ πυρὶ τῆς γεέννης. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ
95 τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις
γράμμα καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι ἱερῷ καὶ σεβασμίῳ μοναστηρίῳ τῆς Νεο-
φανείσης ἐν ἔτει ἀμνθ', κατὰ μῆνα Δεκέμβριον, ἐπινεμήσεως Η' ⁵⁰⁸.

+Σεραφεῖμ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ
Οικομενικός Πατριάρχης

+Ο Αθηνῶν Βασίλειος +Ο Δέρκων Βαρθολομαῖος +Ο Λαοδικεῖας..... +Ο
Φιλαδελφείας.....

+Ο..... Τιμόθεος (καὶ τέσσερες δυσανάγνωστες υπογραφές) ⁵⁰⁹.

⁵⁰⁸ Μέχρι αὐτὸ το σημεῖο ἔχει δημοσιευτεῖ ἀπὸ τον Σ τ ο γ ι ὀ γ λ ο υ , Περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι Ι. Μονῆς Φανερωμένης ἀνέκδοτα σιγίλλια, σελ. 28-31.

⁵⁰⁹ Ολόκληρο δημοσιεύτηκε ἀπὸ τον ιεροκήρυκα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μεγάρων καὶ Σαλαμίνας, Α ρ χ ι μ α ν δ ρ ῖ τ η Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο Κ ο υ λ ο υ ρ ῖ ὄ τ η, στὴν εφημ. Ενημέρωση Μεγάρων καὶ Δυτικῆς Αττικῆς, στὴ στήλη *Εκκλησιαστικά Απηχήματα*, στὸ φύλλο τῆς

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

(Ιούλιος 1786)

**Προκόπιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,
Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

*Ἡ ἱερά τῆς ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλη-
σίας προνοητικὴ καὶ περισπούδαστος μέριμνα ἢ ταῖς κανονικαῖς διατά-
ξεις ἐνδύως πως ἐνεργουμένη περὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀφορῶσα σκοπὸν
τοῦ διευθετεῖν εἰς τε παρὰ τῶν ὁσίων ὁσίως ποτε (δυσανάγνωστο)
5 ἀπαραιτήτως εἶωθεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν οἰωνοῦν θεαρέστων κατορθω-
μάτων καὶ πράξεων τοῦ χριστωνύμου πληρώματος, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς
αὐτῶν εὐσταθείας (δυσανάγ.) λόγον ποιεῖσθαι τὸν ὀφειλόμενον. Ὅθεν
καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ πεπραγμένα καὶ ἐνθέως καταρτισθέντα πανταχόθεν
τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσενεγκόμενα παρὰ τῶν
10 θεοφρόνων ἀνδρῶν ἀσμένως ἀποδεχόμεθα καὶ τῆς ἐπὶ τὸ στερεώτερον
καὶ ὀχυρώτερον ἐπαγωγῆς αὐτῶν φυλάττομεν καὶ τῆς σφῶν αὐτῶν ἐπιρ-
ρώσεως, ἐνδυναμοῦντες αὐτὰ τῇ πανσθενείᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ
πατριαρχικῆς ἐξουσίας καὶ χάριτος. Ἐπειδὴ τοίνυν προσεκομίσθη ἡμῖν
πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, ἐκδεδομένον
15 κατὰ τὸ παρελθὸν χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν πεντηκοστὸν ἔννατον ἔτος, ἐπὶ
τῆς πατριαρχείας τοῦ ἐν μακαρία τῇ λήξει γενομένου ἀοιδίμου πατριάρ-
χου Σεραφεῖμ τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, καὶ διαλαμβάνον ὅτι κατὰ τὴν
νῆσον Κούλουριν λεγομένην κεῖται ἱερὸν μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὄνο-
ματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,
20 καὶ ὀνομαζόμενον τῆς Νεοφανείσης, ὅπερ πρὸ χρόνων ὀλίγων τινῶν με-
τρουμένων καὶ οὐ πάνυ συχνῶν ἀνηγέρθη καὶ ὠκοδομήθη τρόπῳ τοιῶδε...⁵¹⁰
Τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν καὶ εὐλογον καὶ δικαίαν εὐμενῶς
ἀποδεξάμενος ὁ προστεθεὶς ἐν πατριάρχαις κὺρ Σεραφεῖμ καὶ χεῖρα βοη-
25 θείας ὀρέξας τῶ ἱερῶ τούτῳ μοναστηρίῳ, ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προσ-*

26.9.1998. Αναδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὴν Ε υ χ ε ν ῖ α Σ ο φ ρ ᾶ-Μάθ ε σ η, Λαυρέντιος ο
Μεγαρεύς, σελ. 76-80.

⁵¹⁰ Ακολουθεῖ ἡ γνωστὴ ἐξιστόρηση τῆς ἰδρυσης τῆς Μονῆς ἀπὸ τὸν κτήτορά της, Λαυρέντιο, ὅπως
ακριβῶς ἔχει στο σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ.

τασίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου, διὰ τοῦ εὐεργε-
 τηθέντος τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγίλλι-
 ώδους γράμματος. Ὅθεν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς, ἵνα
 τὸ εἰρημένον ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κού-
 30 λουριν κείμενον, καὶ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποί-
 νης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης, καὶ ἔκτοτε διεπό-
 μενον τοσοῦτους χρόνους καὶ θεαρέστως κυβερνώμενον, διήρκεσε μὲν
 μέχρι τὴν σήμερον, τὴν ἑαυτῶν προσφόρως περιποιούμενον σύστασιν.
 Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ χρόνον ὑποκείμενα τὸν ἄφατον καὶ ἀκοιμήτως διαρ-
 35 ρέοντα ἐργῶδες καὶ ἀμήχανον σώζειν τὸ εἶναι αὐτὴν ἀμείωτον καὶ ἀεὶ
 ὡσαύτως ἔχον, εἰ μὴ τῆς τοῦ κρείττονος μετασχῶσιν ἀντιλήψεως, προσ-
 ελθόντων καὶ αὐθις τῶν τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου πατέρων, τοῦ τε ἤδη
 ἡγουμενεύοντος κὺρ Λεοντίου καὶ τῶν Χριστιανῶν τῶν ἀξιωσάντων ἡμᾶς
 μετὰ παρκλήσεως ὑπὲρ τοῦ ἀνακαινισθῆναι καὶ ἐπικαιρωθῆναι καὶ παρ'
 40 ἡμῶν τὸ παρ' αὐτοῖς σωζόμενον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγίλλιῶδες
 γράμμα πρὸς μεῖζονα ἐπίρρωσιν καὶ διαρκεστέραν διαμονὴν τοῦ σφῶν
 αὐτῶν μοναστηρίου, ἡμεῖς ἅ τε ἀπαρεγκλίτως τοῖς τῶν πρὸ ἡμῶν ἀοι-
 δίμων πατριαρχῶν ἐπόμενοι ἴχνεσι, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς ἐκκλησίας
 συνήθειαν τὴν ἐπικρατήσασαν τοῖς μεταγενεστέροις τοῦ τὰ παρ' αὐτῶν
 45 ἐπιβεβαιοῦν καὶ συνορᾶν γράμματα, τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς οὕσαν δικαίαν
 καὶ εὐλογον εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς
 μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ
 Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, καὶ παρακελεύο-
 μεν, ἵνα τοῦ προεκδοθέντος καὶ εἰς χεῖρας τῶν πατέρων σωζομένου καὶ
 50 ἡμῖν ἐμφανισθέντος πατριαρχικοῦ σιγίλλιῶδους γράμματος ἔχοντος τὸ
 κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον, τὸ διαληφθὲν ἱερὸν καὶ σε-
 βάσμιον ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τὸ
 κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον καὶ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς
 ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης μετὰ
 55 πάντων τῶν μετοχίων, κτημάτων τε καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε
 καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προστεθησομένων, ὡς
 καὶ πρότερον αὐτῷ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὑπάρ-
 χη καὶ λέγεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται πατριαρχικόν, σταυροπη-
 γιακόν, ἐλεύθερον, ἀδάβλητον, ἀσύδοτον, ἀκαταπάτητον, μηδενὶ ἄλλῳ

60 ὑποκείμενον, ὅτι μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, ἀποστολικῷ πατριαρχικῷ
καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, κρινόμενον
τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ ἀνάως τοῦ κανονικοῦ
πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας,
ὡς νενόμισται· μηδεὶς δὲ τῶν ἀπάντων, μήτε μὴν ὁ κατὰ τόπους ἀρχιερεὺς,
65 ἢ ἄλλος τις τὸ παράπαν ἔχη ἄδειαν ἠντιναοῦν, εἴτε προφάσει ἐπιτροπῆς
καὶ ἐξαρχικῆς ἐπιστασίας, εἴτε ἄλλη τινὶ αἰτία κατεπεμβαίνειν τῆς σταυ-
ροπηγιακῆς ἀξίας καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ, καὶ ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν
ἢ τὸ ἱερόν τοῦτο μοναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας
ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίσις αὐτοῦ διάγοντας, καὶ δόσιν τινὰ παρ' αὐτῶν πολ-
70 λὴν ἢ ὀλίγην ἀπαιτεῖν, καθὼς ἤδη πρὸ ὀλίγου συνέβη καὶ ἠνοχλήθη ἐπὶ
ἀπολήψει ἀδρᾶς τινος δόσεως, καὶ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλει παρέχειν, εἰ μὴ
μόνον τῷ κατὰ καιροὺς πατριαρχικῷ αὐτῶν ἐξάρχῳ τὸ ἤδη διορισθὲν
ἐτήσιον, ὃν γρόσια δέκα. Οἱ δὲ εἰρημένοι πατέρες ὀφείλουσι διάγειν καὶ
πολιτεύεσθαι κοσμίως καὶ εὐτάκτως κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναδικοῦ βίου,
75 εἰρηνικῶς τε καὶ φιλαδέλφως βιοτεύειν καὶ συνδιδαιτᾶσθαι· κάπειδὰν
ἐν χρεῖα γένηται ἡγουμένου, ἔχωσιν ἐκλέγειν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν κοινῇ
ἀναφανέντα δόκιμον καὶ ἄξιον καὶ πρόσφορον καὶ οἰκονόμον τῶν προσό-
δων τοῦ μοναστηρίου καὶ τῆς μοναστικῆς πολιτείας εἰδήμονα καὶ τοῦ-
τον ἀποκαθιστᾶν ἡγούμενον κοινῇ αὐτῶν γνώμη. Ὡσαύτως καὶ ἐν χρεῖα
80 χειροτονίας γενόμενοι ἔχωσι προσκαλεῖν ὃν ἂν βούλωνται τῶν πλησιο-
χώρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ τὰς χειροτο-
νίας. Σὺν δὲ τούτοις παρακελευόμεθα καὶ τοῦτο, ὅτι μήτε ὁ κατὰ τόποις
ἀρχιερεὺς μήτε ἄλλος τῶν πλησιοχώρων ἔχουσιν ἄδειαν ἐνοχλῆσαι τὸ
σύνολον τὸν κατὰ καιροὺς ἡγούμενον καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ παρέρας καὶ
85 εἰς τὸ ἴδιον ἔλκειν αὐτοὺς δικαστήριον. Καὶ γὰρ ὅτε τὰ κατ' αὐτοὺς μὴ
δυνηθῶσιν οἰκονομηθῆναι παρὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῆς αὐτῶν συν-
άξεως, τότε ἡμῖν μελήσει καὶ περὶ τῶν τοιούτων θεωρίας καὶ σκέ-
ψεως καὶ περὶ τῆς ὀφειλομένης παιδείας καὶ ἐπιτιμήσεώς τινος τῆς
ἐξ αὐτοῦ (.....), καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ἐξέστω ἄδεια τοιαύτη καὶ τόλ-
90 μη πρὸς κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν
ἀπάντων φανῇ ἐναντίος τῇ πατριαρχικῇ καὶ συνοδικῇ ἡμῶν ἀποφάσει
ταύτη καὶ τολμήσῃ οἰωδῆτινι τρόπῳ ἐνοχλῆσαι καὶ ἐπηρεάσαι τὸ ἱερόν
τοῦτο μοναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας καὶ ἐπιχει-

ρήση κατεξαναστηῆναι τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ ἀξίας καὶ εἰς δουλείαν
 95 αὐτὸ καθυπαγαγεῖν, ὁ τοιοῦτος ὁποίας ἂν ᾖ τάξεως καὶ ὁποίου βαθμοῦ,
 ἱερωμένος ἢ λαϊκός, μικρὸς ἢ μέγας, ἄρχων ἢ ἀρχόμενος ἀφωρισμένος
 ὑπάρχει παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου
 Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει μόνον Θεοῦ, καὶ κατηραμένος, καὶ
 ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυστος ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ
 100 ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τυμπανιαῖος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ
 συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος
 καὶ ἔνοχος τῷ πυρὶ τῆς γεέννης. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ παρά-
 στασιν τῆς γενομένης ἐπιβεβαιώσεως καὶ ἐπικυρώσεως ταύτης παρ’
 ἡμῶν σταυροπηγιακῆς φιλοτιμίας ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πα-
 105 τριαρχικὸν συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καὶ καταστρω-
 θέν κὰν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ’ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας
 ἀπολυθὲν ἐπεδόθη τοῖς ὀσιωτάτοις πατράσι τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου
 ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ κατὰ τὴν
 νῆσον Κούλουριν κειμένου καὶ τιμωμένου ἐπ’ ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας
 110 δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης, ἐν ἔτει σω-
 τηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ ἕκτῳ, κατὰ μῆνα Ἰούλιον,
 Ἰνδικτιῶνος δης.

+Προκόπιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

115 + ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ + ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος + ὁ Νικομηδείας
 Ἀθανάσιος + ὁ Δέρκων Ἀνανίας + ὁ Ἀδριανουπόλεως Καλλίνικος + ὁ
 Κυζίκου Ἀγάπιος + ὁ Χαλκηδόνας Παρθένιος + ὁ Θεσσαλονίκης Ἰά-
 κωβος + ὁ ..... + ὁ Ναυπλίου Μελέτιος⁵¹¹.

⁵¹¹ Σ τ ο γ ι ὄ γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονῆς Φανερωμένης ανέκδοτα σιγγίλια, σελ. 31-34.

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ Ζ΄

(Μάιος 1793)

Νεόφυτος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τῆς εὐσταθοῦς καταστάσεως, διαμονῆς τε καὶ συντηρήσεως τῶν
ἀπανταχοῦ ἀγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἱερῶν μοναστηρίων, ὡς ἀναγ-
καίαις οὔσης παντὶ τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι, ἡ πρωτίστη πασῶν τῶν
ἐκκλησιῶν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία πρόνοιαν ἐσαεὶ
5 ποιουμένη οὐ διαλείπει κατὰ πάντα καιρὸν τὴν ἐνοῦσαν κατατιθέναι
σπουδὴν καὶ φροντίδα περὶ τὰ θεῖα ταῦτα σκηνώματα, μάλιστα δὲ πάν-
των περὶ τὰ φθάσαντα κατ' ἀρχὰς σταυροπηγιακῆ ἀξία καὶ πατριαρχικῆ
φιλοτιμίας κοσμηθῆναι, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀνέσεως καὶ ἐλευθερίας
διεξάγεσθαι· τὰ γὰρ τοιαῦτα ὡς ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν τοῦ
10 καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ τουτουῖ θρόνου ἀμέσως ὑποταττό-
μενα, καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχοντα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ διακυβερνᾶ-
σθαι καὶ διεξάγεσθαι ὀφείλοντα, εἰκότως καὶ πλείονος ἐπιμελείας καὶ
διεφενδεύσεως ἀξιοῖ, καὶ τὸ ἀσφαλὲς καὶ μόνιμον τούτοις χαρίζεται καὶ
συνέχει καὶ συντηρεῖ τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτῶν ἀξίαν δι' ἐκκλησιαστι-
15 κῶν αὐτῆς σιγιλλίων μεταγενεστέρων γραμμάτων, ὡς κάπὶ τοῦ παρόν-
τος ποιεῖ. Καὶ γὰρ προσεκομίσθη ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος συνο-
δικῶς προκαθημένης πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιδῶδες ἐν μεμβράναις
γράμμα ἐκδοθὲν κατὰ τὸ παρελθόν, ἀψπς^{ον} σωτήριον ἔτος ἐπινεμήσεως
δης ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ προκατόχου ἡμῶν παναγιωτάτου πρῶην
20 Κωνσταντινουπόλεως κυρίου κυρίου Προκοπίου, περιέχον ὅτι τὸ κατὰ
τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τιμώμε-
νον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου
Μαρίας καὶ ἐπιλεγόμενον Νεοφανείσης, ὑπάρχει ἀνέκαθεν πατριαρ-
χικὸν, σταυροπηγιακὸν, ἐλεύθερον, ἀσύδοτον, ἀδούλωτον καὶ ἀκαταπά-
25 τητον, μνημονεῦδον καὶ ἐτέρου προγενεστέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνο-
δικοῦ σιγιλλιδῶδες γράμματος ἐκδοθέντος κατὰ τὸ παρελθόν, ἀψνθ^{ον}
σωτήριον ἔτος ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Σεραφεῖμ, καὶ
ἀποδεικνύον σαφῶς, ὅτι μοναχὸς τις Λαυρέντιος τοῦνομα ἐκ Μεγάρων
ὀρμώμενος, ἀνὴρ εὐλαβῆς περὶ τὰ θεῖα καὶ ἀρετῆ κεκοσμημένος, θείου

30 ζήλου ἐμφορηθεὶς ἀφίκετο εἰς τὴν ῥηθεῖσαν νῆσον, καὶ ἀνορύξας εὗρε
 τὴν ἐναποκειμένην σεβασμίαν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, καὶ διὰ πόνων
 πολλῶν δειμάμενος ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τόπῳ ἱερὸν σκῆνωμα ἐναπέθετο τὴν
 ῥηθεῖσαν ἱερὰν εἰκόνα, καὶ κατὰ μικρὸν συνεστήσατο τὸ φαινόμενον ἐκεῖ
 ἱερὸν καταγώγιον, ἐν ᾧ καὶ ἡγούμενος χρηματίσας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συν-
 35 εἰσρευσάντων χάριν ἀσκήσεως πατέρων προστάτης, ὅτε ἔμελλε μεταλ-
 λάξειν τὸν βίον, κατέλιπεν ἔγγραφον διαθήκην τοῖς συνασκουμένοις αὐ-
 τῷ πατράσιν ἐντειλάμενος τὴν προστασίαν καὶ ἡγουμενείαν τοῦ ἱεροῦ
 τούτου μοναστηρίου μεταβαίνειν κατὰ διαδοχὴν τοῖς ἀπογόνους ἐκείνου
 ὡς κτίτορσι λογιζομένοις, καὶ φροντίζειν ὀφείλουσιν, εἴπερ τις ἄλλος,
 40 ὑπὲρ τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ· κατὰ γοῦν τὴν ἐντολὴν τοῦ
 πρώτου ἐκείνου κτίτορος περιῆλθε κατὰ διαδοχὴν τότε ἡ ἡγουμενεία
 τῷ δισεγγόνῳ αὐτοῦ Ἰωακείμ ἱερομονάχῳ· οὗτος οὖν ὁ τοῦ μοναστηρίου
 ἡγούμενος καὶ οἱ συνασκούμενοι αὐτῷ πατέρες καίτοι καταβαλόντες
 ἀφειδῶς πάντα πόνον περὶ τῆς συστάσεως καὶ διαμονῆς αὐτοῦ, καθορῶν-
 45 τες ἔμπης μεθιστάμενον αὐτὸ εἰς χεῖρονα κατάστασιν καὶ δεόμενον ἐκ
 πάσης ἀνάγκης κρείττονος δυνάμεως καὶ προστασίας εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν
 ἐπερχομένων αὐτῷ δεινῶν, καὶ καλὴν διεξαγωγὴν, διαμονὴν τε καὶ ἀ-
 σφάλειαν, φέροντες ἀνέθετο αὐτὸ λόγῳ κτιτορικοῦ δικαίου τῆ προστασία
 τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ τε καὶ οἰκουμενικοῦ τούτου
 50 θρόνου, καὶ ἐδεήθησαν τηνικαῦτα μετὰ θερμῶν παρακλήσεων ἀντιλαβέ-
 σθαι αὐτοῦ διὰ τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς κηδεμονίας, καὶ συναρι-
 θμῆσαι τοῖς λοιποῖς σταυροπηγιακοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις, ὧν τὴν αἴτησιν
 ὡς εὐλόγον καὶ δικαίαν ἡ ἐκκλησία ἀποδεξαμένη εὐμενῶς ἀνέλαβεν αὐτὸ
 ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς καὶ διοίκησιν καὶ ἐπεκύρωσε διὰ πατριαρχικῶν
 55 καὶ συνοδικῶν σιγιλλίων αὐτῆς γραμμάτων, ὡς εἴρηται, τὴν ἐπιδαμι-
 λευθεῖσαν αὐτῷ σταυροπηγιακὴν χάριν καὶ ἐλευθερίαν. Ταῦτα γοῦν πε-
 ριέχει τὸ ἐμφανισθὲν ἡμῖν ἤδη πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιωδὲς
 γράμμα. Ἴνα δὲ προσεπικυρωθῇ καὶ δι' ἡμετέρου, ἐγένετο ἡμῖν ἔνθερος
 παράκλησις παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ συνασκουμένων ὀσιωτάτων πατέρων.
 60 Τούτου χάριν εὐμενῶς προσηκάμενοι τὰς θερμὰς αὐτῶν παρακλήσεις
 ὡς νομίμους καὶ εὐλόγους καὶ πάνυ συμφερούσας τῷ ἱερῷ τούτῳ πατριαρ-
 χικῷ ἡμῶν καὶ σταυροπηγιακῷ μοναστηρίῳ, ἔγνωμεν ἐπινεῦσαι πρὸς
 τὸ αἴτημα αὐτῶν. Καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν

περὶ ἡμᾶς ἱεροτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι
 65 ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ρηθὲν ἱερὸν καὶ σε-
 βάσμιον μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν τιμώμενον μὲν ἐπὶ
 ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον δὲ τῆς
 Νεοφανεΐσης, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων καὶ ὑποστατικῶν, κτημάτων
 τε καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων
 70 καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἂν ὡς ἀπὸ ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν
 ἐξῆς ἅπαντα αἰῶνα ὑπάρχει καὶ λέγεται, ὡς περὶ πάντων γινώσκεται
 ἡμέτερον πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀσύδο-
 τον, ἀκαταπάτητον, ἀνενοχλητον, ἀνεπηρέαστόν τε εἰς τὸ παντελὲς καὶ
 ἀκαταζήτητον παρὰ παντός προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ καὶ παρὰ
 75 τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, μηδενὶ
 ἄλλῳ ὑποκείμενον, εἰ μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ ἀποστολικῷ πατριαρ-
 χικῷ τε καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπὸ αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, καὶ
 διεξαγόμενον, κρινόμενόν τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευόμενον ἐν
 αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ, τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνό-
 80 ματος κατὰ πάσας τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ ἠκολουθίας, ὡς νενόμισται·
 μηδεὶς δ' ἔχει ποτ' ἄδειαν, μήτε ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς, ἱερότατος μη-
 τροπολίτης Ἀθηνῶν, οὔτε ἄλλος τις τῶν ἀρχιερέων ἀπάγειν τοὺς ἐν
 αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας, ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ εἰς τὸ
 ἐκκλησιαστικὸν αὐτῶν κριτήριον, μήτε κρίνειν καὶ ἀνακρίνειν αὐτούς,
 85 μήτε ἄλλος τις ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς ἐφ' οἰαδήτινι αἰτία καὶ προφάσει
 ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν αὐτούς, ἢ ἀπαίτησίν τινα προβαλεῖν μέχρι καὶ
 αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ ἢ ὅλως ἐπεμβαίνειν τῇ σταυροπηγιακῇ αὐτοῦ ἀξία
 καὶ ἐλευθερία, ἅτε δὴ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλοντος διδόναι, μήτε τῷ κατὰ
 τόπον ἀρχιερεῖ προφάσει βοηθείας ἢ φιλοτίμου ἢ ἄλλου οἰουδήποτε αἰ-
 90 τήματος, μήτε ἄλλῳ τινὶ προσώπῳ ἱερωμένῳ ἢ λαϊκῷ μέχρι καὶ ὀβολοῦ,
 εἰ μὴ μόνῳ τῷ κατὰ καιροὺς πατριαρχικῷ ἐξάρχῳ τὸ διορισθὲν ἐτήσιον,
 ὃν δέκα γρόσια, λόγῳ εὐγνωμοσύνης καὶ ὑποταγῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν.
 Ἔτι δὲ ὀριζόμενοι ἀποφαινόμεθα ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀλύ-
 του ἀφορισμοῦ, ὅπως ἐν τῇ κατ' ἔτος θεωρίᾳ τῶν μοναστηριακῶν λογα-
 95 ριασμῶν καὶ δοσοληψιῶν μὴ ἔχειν ποτ' ἄδειαν ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς
 ἱερότατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐξετάζειν καὶ ἀνερευνᾶν αὐτούς, μήτε
 πολυπραγμονεῖν ὅλως τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα αὐτῶν, μήτε ἐπιμίγνυσθαι

ἐμμέσως τε ἢ ἀμέσως ταῖς μοναστηριακαῖς ὑποθέσεσι καὶ δοσοληψίαις,
 100 ἀλλ' ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος ὀφείλει κατ' ἔτος διδόναι πάντας τοὺς λο-
 γαριασμοὺς αὐτοῦ μετὰ πάσης εὐθύτητος πρὸς τοὺς προκριτοτέρους τῶν
 Χριστιανῶν τῆς νήσου Κούλουρις, ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων τῶν συνασκου-
 μένων πατέρων, καὶ ὑπ' αὐτῶν θεωρεῖσθαι ἐκείνους καὶ ἐξετάζεσθαι καὶ
 ἐπικυροῦσθαι· οἱ δὲ συνασκοῦμενοι ὀσιώτατοι πατέρες ἐν ἀνέσει βιοῦντες,
 105 ὀφείλουσι διάγειν κοσμίως καὶ εὐτάκτως κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναδικοῦ
 ἐπαγγέλματος καὶ ἀνεπιλήπτως καὶ φιλαδέλφως ἀναστρέφεσθαι, καὶ
 μηδὲ ὅλως παραχωρεῖν εἰσιέναι ἀτάκτους τινὰς καὶ φαύλους εἰς τὸ ἱερὸν
 τοῦτο σταυροπηγιακὸν ἡμῶν μοναστήριον, ἢ ὅλως ἀποδέχεσθαι συγκοι-
 νοβιάσοντας τοὺς τοιοῦτους· καὶ ἐπειδὴν γένωνται ἐν χρεῖα ἡγουμένου,
 110 ἔχωσιν αἰρεῖσθαι καὶ ἐκλέγειν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν ἄξιον καὶ δόκιμον καὶ
 πιστὸν οἰκονόμον ἀναφανέντα, καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένον,
 καὶ τοῦτον ἐλευθέρως γνώμη αὐτῶν κοινῇ ἀποκαθιστᾶν ἡγούμενον· ὡσαύ-
 τως καὶ ἐν χρεῖα γενόμενοι χειροτονίας ἔχωσι πᾶσαν ἄδειαν προσκαλεῖν
 ὃν ἂν θέλωσι τῶν ἀρχιερέων, ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν τὰς χειροτονίας αὐτῶν καὶ
 115 πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως. Ταῦτα
 γοῦν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Ὅστις δὲ εἴτε ἐκ τοῦ ἀρχιε-
 ρατικοῦ καταλόγου καὶ ἱερατικοῦ, εἴτε ἐκ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος
 μικρὸς ἢ μέγας ἐκάστης τάξεως καὶ καταστάσεως καὶ ἡλικίας καὶ βαθμοῦ
 τολμήσει ποτὲ διασεῖσαι καὶ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τοῖς
 120 προεκδοθεῖσι συνοδικῶς ἀποφανθέντα, καὶ ἐνοχλῆσαι καὶ ἐπηρεάσαι
 τρόπον οἰώδητινι ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκομένους πατέρας καὶ τοὺς ἐν
 τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ, ἢ ἀπαίτησιν τινα προβαλεῖν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ
 λεπτοῦ, ἢ δουλείαν, ἢ κάκωσιν, ἢ ζημίαν τινὰ ἐπενεγκεῖν αὐτοῖς, οἱ τοι-
 οῦτοι ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἱερόσυλοι καὶ προφανῶς κακότροποι ἀφωρισμένοι
 125 ὑπάρχωσιν ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαίρετου
 μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένοι καὶ
 ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς
 πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι, καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς
 γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου
 130 ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πα-
 τριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις ἐπιβεβαιωτήριον
 γράμμα, καταστρωθὲν δὲ κὰν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ

μεγάλης ἐκκλησίας, ἐπεδόθη εἰς τὸ ῥηθὲν ἱερὸν καὶ σεβάσιμον ἡμέτερον
 πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης
 135 ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Νεοφανεΐσης λεγόμενον καὶ κείμενον κατὰ τὴν νῆσον
 Κούλουριν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψςγ^ω κατὰ μῆνα Μάϊον, ἐπιμενήσεως ια^{ης}.

Νεόφυτος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

+ Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος + Ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ + Ὁ Ἡρακλείας
 140 Μεθόδιος + Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος + Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος + Ὁ
 Δέρκων Γεράσιμος + Ὁ Προύσης Ἄνθιμος + Ὁ Ἄρτης Μακάριος
 + Ὁ Ἀγχιάλου Ἰωακεῖμ + Ὁ Ξάνθης Ναθαναήλ + Ὁ Βάρνης Φιλόθεος⁵¹²

**ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄**

(Μάρτιος 1798)

**Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

+ Ὅσα μὲν κατὰ τοὺς θείους θεσμοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς
 καὶ συνοδικοὺς κανόνας τυγχάνει διακυβερνώμενα, πολλὴν ἔχουσι τὴν
 χάριν παρὰ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος μέγιστον· ὅσα δὲ τὸναντίον παραβαίνει
 τῶν ὄρων ἐκτρεπόμενα, ἐν τούτοις προφανῆς ἢ ἀκοσμία, κατάδηλος ἢ
 5 φθορὰ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἢ τῶν ψυχῶν ἀπώλεια· εἰ γάρ, καθάπερ οἱ περὶ τῶν
 καθ' ἕκαστα ἐκκλησιῶν νόμοι, οὕτω καὶ οἱ περὶ τῶν σταυροπηγια-
 κῶν μοναστηρίων τῶν ὑπὸ τῶ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῶ καὶ οἰκουμενικῶ
 θρόνῳ ἀπαράτρεπτοι διαφυλάττοντο, καὶ τῆς κατὰ νόμους ἐπιμελείας
 καὶ προστασίας κάκεῖνα ἠξιοῦντο παρὰ τῶν πατριαρχούντων, οὐκ ἂν
 10 τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὰ δεινὰ τοῖς μοναστηρίοις συνέβαιεν. Ἀλλ'
 ἐπειδὴ οὐκ οἶδαμεν ὅπως τῶν ἱερῶν παρημελημένων νόμων, εἰς τοσαύτην
 προῆλθον ἀκαταστασίαν καὶ ἐλεεινὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερά ταῦτα καταγώγια,
 διὰ ταῦτα εὐθὺς ἀνειληφόσιν ἡμῖν τοὺς οἴακας τοῦ πανιέρου τουτουῖ σκά-
 φους ἔδοξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρημελημένα αὐτὰ εὐαγῆ μοναστή-
 15 ρια διορθώσασθαι, ἀφορῶσι πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον ὡς μέλη γνήσια

⁵¹² Σ τ ο υ ρ ι ὄ γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 35-39.

ὄντα τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τῶ σταυροπηγιακῶ καὶ πατριαρχικῶ προνομίῳ τετιμημένα· ἄλλως τε οὐδὲ καινοὺς τινὰς ἀφ' ἑαυτῶν νόμους φέρουσιν, ἀλλ' ἀρχαίους ἀνανεουμένους καὶ γεραροὺς. Τὴν γὰρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων προστασίαν
 20 τοῖς ἐπίσκοποις ἐπιτρέπουσιν οἱ ἱεροὶ νόμοι καὶ κανόνες τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον προτίθεσθαι διακελευόμενοι, ἵνα, εἴγε δέοιντο, καὶ αὐτοὶ ἀπολαμβάνωσιν, ὃν τρόπον ὁ λη' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανῶν καὶ ὁ κε' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱεραῶς Συνόδου καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ ὁ τε ια' καὶ ὁ ιβ', καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρα ὁ ιε' καὶ ὁ μθ' τῆς ἐν
 25 Τρούλλῳ καὶ ἄλλοι πλεῖσθ' ὅσοι σεπτοὶ νόμοι καὶ κανόνες σαφῶς φαίνονται τὴν τῶν ἱερῶν μοναστηρίων ἐξουσίαν τοῖς ἐπίσκοποις διδόντες, ὥστε μεταλαμβάνειν μὲν καὶ αὐτοὺς τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιντο, εἰς τὰς ἑαυτῶν χρείας, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνα ἐπιμέλειαν μεγίστην τε καὶ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος ποιεῖσθαι, ἵνα προστατεύωσιν αὐτῶν, καὶ οἰκονόμους καὶ
 30 ἐπιτρόπους καὶ ἡγουμένους ἀποκαθιστῶσιν ἐν αὐτοῖς, καλῶς περὶ τῆς ἀυξήσεως καὶ βελτιώσεως τούτων ἐπιμελούμενοι, ἵνα μὴ δι' ἀμέλειαν ἔνοχοι γένωνται τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐπιτιμίαις. Οἱ δὲ οἰκονόμοι ἡγούμενοί τε καὶ ἐπίτροποι διαμένουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων, καὶ δίχα τῆς ἀδείας αὐτῶν μῆτε πωλῶσι μοναστηριακόν τι κτῆμα, ἀλλ'
 35 οἰκονομῶσι καλῶς πρὸς τὴν ἐκείνων ὁδηγίαν καὶ ἄδειαν, ὅπως μὴ καὶ αὐτοὶ ὡς ἀνατρέποντες τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τούτους ὄρους καὶ κανόνας βαρυτάτοις ὑποπέσωσι τοῖς ἐπιτιμίαις καὶ τιμωρίαις. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ θεῖοι νόμοι ἀποφαίνονται περὶ τῶν ἱερῶν μοναστηρίων. Τούτων δὲ τὰ μὲν τοῖς κατὰ τόπον ἐπιτετραμμένοις ἐνοριακὰ τῆς προσηκούσης ἀρ-
 40 χιερατικῆς ὡς εἰκὸς ἐπ' αὐξήσει τυγχάνει ἐπιμελείας, μόνον δὲ τὰ τῆ σταυροπηγιακῆ ἀξία τετιμημένα, οὐκ οἶδαμεν ὅπως πρὸ χρόνων πολλῶν παραμέληται. Καὶ δέον ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος διοικεῖσθαι αὐτὰ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιμελείας τῆς ἀναλόγου ἀξιοῦσθαι, ὅπως αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ὑπάρχοντα διαμένῃ, περιποιῆται δὲ τὰ προσγενησόμενα
 45 ἄν· τῶν δὲ φαύλων, τὰ μὲν προσόντα ἀποδιοπομπῆται, τὰ δὲ συμβησόμενα ἄν διακωλύωνται. Τοιαύτην οὖν κατὰ νόμους τὴν ὑπὲρ αὐτῶν πάντων τῶν σταυροπηγιακῶν ἡμῶν μοναστηρίων καθόλου φροντίδα καταβάλλομεν, ἐκθέμενοι κατὰ κοινήν γνώμην καὶ συνοδικήν διάγνωσιν ἱερὸν τόμον ἀποφαινόμενον συνωδὰ τοῖς ἱεροῖς νόμοις καὶ τοῖς ᾧδε γρα-

50 φορένοις περι τῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀρίστης διοικήσεως ἐκάστου σταυροπη-
 γιακοῦ μοναστηρίου καὶ εὐνομίας τῶν ἀσκουμένων ὀσιωτάτων πατέρων
 καὶ τῆς δυνατῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀμέσου προστασίας αὐτῶν παρὰ τῆς
 καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἀνανεοῦντες τὰ παλαιγενῆ
 πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ αὐτῶν σιγίλλια δωρεάν, καὶ ἐπικυροῦντες
 55 ἅπαξ τὰ σταυροπηγιακὰ αὐτῶν προνόμια εἰς διηνεκῆ συντήρησιν αὐτῶν
 καὶ ἀσφάλειαν, μὴ δεόμενά ποτε ἀνανεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως. Ὡς καὶ
 περι τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν ἱεροῦ καὶ σε-
 βασμίου μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπι-
 καλουμένου Νεοφανείσης. Ἐνεφανίσθη γὰρ ἤδη ἡμῖν πατριαρχικὸν συν-
 60 οδικὸν σιγιλλιωδες γράμμα (τοῦ) κυροῦ Νεοφύτου, περιέχον ὅτι προσ-
 εκομίσθη τότε ἄλλο σιγιλλιωδες γράμμα τοῦ πατριάρχου κυροῦ Προ-
 κοπίου, μνημονεύοντος κάκεινου ἐτέρου σιγιλλίου τοῦ Σεραφεῖμ, περιέ-
 χοντος κατ' ἐκεῖνο, ὅτι μοναχός τις Λαυρέντιος ἐκ Μεγάρων, ἀρετῆ κε-
 κοσμημένος, ἀνορύζας εὔρεν ἐναποκειμένην σεβασμίαν εἰκόνα τῆς Θεο-
 65 μήτορος καὶ οὕτω διὰ πολλῶν πόνων ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ κατὰ μικρὸν
 συνεστήσατο τὸ μοναστήριον τοῦτο καὶ κατέλιπε καὶ διαθήκην μεταβαί-
 νειν τὴν ἡγουμενίαν ταύτην εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ ὡς κτίτορας. Εἶτα
 κατὰ διαδοχὴν περιῆλθεν ἡ ἡγουμενία εἰς τὸν δισέγγονον ἐκεῖνου, ὅστις
 μετὰ τῶν λοιπῶν συνασκουμένων πατέρων φέρων ἀνέθετο τῇ σταυροπη-
 70 γιακῇ προστασίᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου· καὶ ἀποφαινόμεθα, ἵνα τὸ
 μοναστήριον τοῦτο μετὰ τῶν μετοχίων, ὑποστατικῶν, κτημάτων τε
 καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων ὑπάρχη σταυροπή-
 γιον καὶ μὴ δύνηται ποτέ, μήτε ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς μήτε ἄλλος τις
 ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς κρίνειν ἢ ἐνοχλεῖν αὐτοὺς ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίοις
 75 αὐτῶν, μήτε ἐν τῇ κατ' ἔτος δοσοληψία καὶ λογαριασμῶ ἔχειν ἄδειαν
 ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς ἐξετάζειν καὶ ἐρωτᾶν αὐτοὺς ἢ πολυπραγμονεῖν
 τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα αὐτῶν, μήτε ὅπως ἐπιμίγνυσθαι ἐμμέσως ἢ ἀμέσως
 ταῖς μοναστηριακαῖς ὑποθέσεσι καὶ δοσοληψίαις αὐτῶν, ἀλλ' ὁ κατὰ
 καιροὺς ἡγούμενος ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων τῶν συνασκουμένων πατέρων
 80 διδῶ κατ' ἔτος τὸν λογαριασμὸν πρὸς τοὺς προκρίτους χριστιανοὺς τῆς
 νήσου Κουλούρης καὶ μηδὲ ἀποδέχωνται εἰς συγκοινοβιασμὸν μηδένα
 τῶν φαύλων καὶ ἀτάκτων. Εἰς ἀνακαίνισιν οὖν τούτου γράφοντες ἀπο-
 φαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περι ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ

ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλ-
 85 λειτουργῶν, ἵνα τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν
 Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον τῆς Νεοφανεΐσης, τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλου-
 ριν τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν μετὰ τῶν μετοχίων, ὑποστατικῶν καὶ μετὰ
 πάντων τῶν λοιπῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ,
 κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγε-
 90 νησομένων ἄν, ὡς ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα
 χρόνον ὑπάρχει καὶ λέγεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκεται, ἡμέτερον
 πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἀδούλωτον, ἀκαταπάτητον, καὶ ὅλως
 ἀνενόχλητον παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ, μνημο-
 νευομένου ἐν αὐτῷ τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἔχη καὶ τὸ
 95 προνόμιον κατὰ πατριαρχικὴν φιλοτιμίαν, ὥστε τὸν κατὰ καιροῦς ἐν
 αὐτῷ ἡγούμενον ἐν ταῖς ἐορτασίμοις ἡμέραις φορεῖν ἐπ' ἐκκλησίας μαν-
 δύαν, προχειριζόμενον καὶ πατερίτζαν. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπάρχει ἀπηλ-
 λαγμένον πάσης ἐξαρχικῆς ἐξουσίας καὶ δεσποτείας· δεύτερον δὲ, λόγῳ
 ὑποταγῆς, ἀποδιδῶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπαραιτήτως γρόσια ἑκατὸν πεν-
 100 τήκοντα εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας,
 καὶ λαμβάνη ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὸ ὕφος τῶν ἐπαρχιῶν· καὶ
 οὕτως ἀναλαβὸν τὸ ἀρχαῖον γεραρὸν τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας προνό-
 μιον, καὶ καλῶς διοικούμενον ὡς μέλος γνήσιον τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου,
 πατραρχικοῦ, ἀποστολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ ἐν αὐτῷ κατὰ
 105 καιροῦς ἡγούμενος, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, οὕτω καὶ αὐτὸς γράφῃ ἀμέσως
 πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ ἀξιῶται τῆς
 προσηκούσης ὑπερασπίσεως ἐν ταῖς συμβαινούσαις χρείαις καὶ ὑποθέ-
 σεσι· τρίτον, διαφυλάττωνται καταγεγραμμένα ἐν τῷ διωρισμένῳ κώ-
 δικι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἅπαντα τὰ κτήματα καὶ ἀφιερώματα αὐτοῦ
 110 καὶ τὰ χρέη καὶ τὸ τοῦ ἡγουμένου ὄνομα· τέταρτον δέ, τὸ σιγίλλιον αὐ-
 τοῦ ἔχη μένειν ἀπαράτρεπτον καὶ ἀπαράβατον, μὴ δεόμενόν ποτε ἀνα-
 νεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως ἐκκλησιαστικῆς· πέμπτον, μηδεὶς τοῦ λοιποῦ
 γίγνηται ἐν αὐτῷ ἡγούμενος ἄνευ γράμματος πατριαρχικοῦ καὶ συνο-
 δικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴν ἔλονται γνώμη κοινῇ οἱ συγκοινοβιᾶται πατέρες τὸν
 115 ἀξιώτερον τῶν θεουμένων ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ ῥηθέντος κτίτορος Λαυ-
 ρεντίου· ἦν δ' ἐπιλίπη ἢ γενεὰ ἐκείνου, ἄλλου ἐξ ἑαυτῶν τὸν δοκιμώτε-
 ρον τῆ φρονήσει καὶ ταῖς ἄλλης ἀρεταῖς· τότε ἀποστέλλεται παρ' αὐτῶν

κοινή ένυπόγραφος καὶ ἐσφράγιστος ἀναφορὰ περὶ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς
 πρὸς τὸν κατὰ καιροὺς οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ οὕτω δι' ἐκκλη-
 120 σιαστικοῦ γράμματος ἀποκαθίσταται ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου
 τούτου, σημειουμένου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ ῥηθέντι κώδικι,
 ὀφείλων κατ' ἔτος ἐξαποστέλλειν ἀκριβῆ ένυπόγραφον καὶ ἐσφράγιστον
 καταγραφὴν τῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου μοναστηριακῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων·
 ἔκτον, ἢ σφραγὶς τοῦ μοναστηρίου διαιρεθῆ εἰς τμήματα τέσσαρα καὶ
 125 ἢ μὲν λαβὴ παρακατατεθειμένη ὑπάρχη τῷ ἡγουμένῳ, τὰ δὲ τέσσαρα
 τμήματα τέσσαρσι συγκοινοβιάταις πατράσιν, ἐκλεγομένοις κοινῶς
 παρὰ πάντων τῶν συγκοινοβιατῶν πατέρων· ἕβδομον, οἱ ἐπιτετραμμένοι
 τὰ τέσσαρα τμήματα καὶ τὴν λαβὴν μὴ ἔχωσιν ἄδειαν καθ' ἑαυτοὺς σφρα-
 γίζειν μοναστηριακὰς χρεωστικὰς ὁμολογίας, ἀλλ' ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν
 130 προκριτωτέρων ἐν ταῖς συγκοινοβιάταις, ὑπογραφομένων κάκεινων
 ἰδίαις χερσίν· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γεγράφθαι ταῖς ἐσφρα-
 γισμέναις ὁμολογίαις, νομίζονται μὴ τοῦ μοναστηρίου, ἀλλ' ἴδιαί τῶν
 κατ' ἴδιαν σφραγισάντων, καὶ ἐκεῖνοι ἐξ ἰδίων ἀποπληρῶσι τὰς ἐμπερι-
 εχομένας ἐν ταῖς τοιαύταις ὁμολογίαις χρηματικὰς ποσότητας. Οὗτοι
 135 δέ, δηλαδὴ ὁ ἡγούμενος μετὰ τῶν τεσσάρων τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ
 τῆς σφραγίδος τμήματα, ἔχωσι πᾶσαν πληρεξουσιότητα τῆς ἐκκλησίας,
 ἐπιτιμᾶν, σωφρονίζειν, ἀποβάλλειν ἐκ τῆς μονῆς τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ
 τοὺς ἐκνευροῦντας, τοὺς μετερχομένους τὸ ἄθλον τῆς ἀσκήσεως καὶ μὴ
 πειθομένους τελευταῖον διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς ἀναγγέλειν τῇ ἐκ-
 140 κλησίᾳ· ὄγδοον, μηδεὶς τοῦ μοναστηρίου τούτου δύνηται τοῦ λοιποῦ
 πωλεῖν μοναστηριακὸν ὑποστατικὸ ἄνευ τῆς νομίμου εἰδήσεως τοῦ κατὰ
 καιρὸν οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἢ μέρος τῆς κατ' ἔτος ἐπικαρπίας
 καὶ τὰ γεννήματα καὶ τὰ μοναστηριακὰ θρέμματα διὰ τὰς ἀναγκαίας
 αὐτῶν χρείας· ἕνατον, ἐπειδὴν ἐν χρεία χειροτονίας γένωνται, ἔχωσιν
 145 ἄδειαν προσκαλεῖν εἰς τὸ σταυροπηγιακὸν ἡμῶν τοῦτο μοναστήριον, ὃν
 ἂν βούλωνται τῶν ἀρχιερέων φέροντα ἔγγραφον ἄδειαν πατριαρχικὴν καὶ
 συνοδικὴν ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν αὐτὴν μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παραδόσεως·
 δέκατον δὲ καὶ τελευταῖον, ὀφείλωσιν οἱ ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι ὀσιώ-
 τατοι πατέρες φυλάττειν τὰ ἐν τῷ παρόντι ἐκτεθέντα ἀπαράτρεπτα καὶ
 150 ἀπαράβητα διὰ βελτίωσιν καὶ αὐξήσιν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου σταυρο-
 πηγιακοῦ μοναστηρίου, ἐπόμενοι τῷ θεοφιλεῖ σκοπῷ τῆς ἐκκλησίας

τῆς ἀγρύπνως προνοούσης περὶ τῆς εὐσταθείας τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ
 ἱερῶν μοναστηρίων, καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις διαφυλάττειν τὴν ἀρ-
 χαίαν διατύπωσιν· ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν ἱερωμένος ἢ λαϊ-
 155 κός, ὁποιασοῦν τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμήσῃ παραβῆναι ὅπως οὖν τὰ
 ἐν τῷ παρόντι νομίμως καὶ κανονικῶς ἀποφανθέντα, ἢ καὶ ἀνατρέψαι
 τι τῶν ἀνωτέρω καταγεγραμμένων, ὁ τοιοῦτος ἀφωρισμένος εἶη καὶ
 κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ πάσαις
 ταῖς πατερικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος καὶ ἔνοχος
 160 τῷ αἰώνιῳ πυρὶ τῆς γεέννης. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφά-
 λειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶ-
 δεσ ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς
 καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, τῷ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διορι-
 σθέντι καὶ ἐδόθη εἰς τὸ ρηθὲν μοναστήριον. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ
 165 ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ὀγδόῳ, κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἐπινεμήσεως
 πρώτης.

+ Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

+ Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ   + Ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος
 170 + Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος   + Ὁ Προύσης Ἄνθιμος
 + Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος   + Ὁ Νεοκαισαρείας Ἡσαΐας
 + Ὁ Νικαίας Καλλίνικος   + Ὁ Λαρίσης Διονύσιος
 + Ὁ Δέρκων Μακάριος⁵¹³

Ο Γκητάκος στην αξιολόγηση των σιγιλίων αναφέρει ότι από το πρώτο προκύπτει πως πενήντα χρόνια (ορθότερα, πενήντα δύο) μετά τον θάνατο του Οσίου Λαυρεντίου, ηγούμενος της Μονῆς είναι ο Ιωακείμ⁵¹⁴ λόγω κληρονομικού

⁵¹³ Σ τ ο υ ρ ι ὄ γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονῆς Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 39-44.

⁵¹⁴ Εκ παραδρομῆς στα σιγίλλια ο Ιωακείμ χαρακτηρίζεται ως δισέγγονος, ενώ ἦταν ο εγγονός του Οσίου Λαυρεντίου από τον γιο του, Δημήτριο. Ο Ιωακείμ ἔφερε το κοσμικό ὄνομα Λάμπρος (το ἴδιο κοσμικό ὄνομα με εκείνο του Λαυρεντίου). Για την ἀπόδειξη της παραπάνω σκέψης χρειάζεται να ἔχουμε στο μυαλό μας τα ἀκόλουθα: οἱ γενιές ανανεώνονταν κάθε τριάντα με σαράντα περίπου ἔτη λαμβάνοντας ως κριτήριο την τεσσαρακονταετή διαφορά ηλικίας του Λαυρεντίου ἀπὸ τον πατέρα του καθώς και το γεγονός πως δεν αναφέρεται πως κατὰ την πρώτη ἐπίσκεψή του στην περιοχή του

δικαιώματος. Ως προς το σιγίλλιο του Γρηγορίου του Ε΄ παρατηρούμε ότι αυτό φέρει τον τύπο -πλην του ιστορικού μέρους που αφορά στην ίδρυση της Μονής- των πολλών εκείνων σιγιλίων που εκδόθηκαν κατά τη διάρκεια της πατριαρχίας του και σκοπό είχαν να ρυθμίσουν και να βελτιώσουν τα θέματα των μοναστηριών που τότε βρίσκονταν σε μιαν ανώμαλη κατάσταση. Ο Γρηγόριος ο Ε΄ ήταν αυτός που διέταξε την καταγραφή τους σε ιδιαίτερο κώδικα, τα υποχρέωσε να αποστέλλουν συγκεκριμένο ποσό ετησίως στη Μεγάλη Εκκλησία και ανανέωσε τα σιγιλιώδη γράμματα κάθε σταυροπηγιακής μονής μαζί με τα προνόμιά της. Τέτοια ομοιότυπα σιγίλλια εκδόθηκαν πολλά, ένα από τα οποία είναι και αυτό που αφορά τη Μονή Φανερωμένης. Στο πρώτο, λοιπόν, σιγίλλιο ο εγγονός του Λαυρεντίου Ιωακείμ Β΄ μαζί με τους άλλους μοναχούς της μονής *εδεήθησαν μετά θερμών παρακλήσεων* στο Οικουμενικό Πατριαρχείο να τεθεί η Μονή υπό την προστασία του, δηλαδή να

μοναστηριού (1670) ο Λαυρέντιος ήρθε με κάποιο από τα παιδιά του, τα οποία μάλλον τότε θα ήταν μικρά. Το δεύτερο κριτήριο που χρειάζεται να ληφθεί υπόψη είναι πως η ηγουμενία της Μονής ήταν κληρονομική και φαίνεται να μεταβιβαζόταν και αυτή κάθε τριάντα με σαράντα περίπου χρόνια. Σε αυτά τα έτη συμπεριλαμβάνονται τα έτη ηλικίας του μοναχού κατά την *κουρά* του και κυρίως τα έτη συμμόναςής του με τον προηγούμενο ηγούμενο. Σε ηλικία αρκετά πριν των σαράντα ετών ο Λαυρέντιος απέκτησε τον πρώτο του γιό, Δημήτριο, και λίγα χρόνια μετά γεννήθηκε ο Ιωάννης που έγινε αργότερα μοναχός και μετονομάστηκε σε Ιωακείμ. Το 1707, έτος ανάληψης των καθηκόντων της ηγουμενίας της Μονής από τον γιο του Λαυρεντίου, Ιωακείμ Α΄ (περίπου 37 ετών), ο αδελφός του ο Δημήτριος, έχει ήδη αποκτήσει το πρώτο του παιδί, τη Μαρδίκια την οποία παντρεύει το 1716 (βλ. το δημοσιευμένο προικοσύμφωνό της στην Ε υ χ . Σ ο φ ρ ά-ΜάΘ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 131) και λίγο μετά γεννιέται ο γιος του, ο Λάμπρος. Όπως αναφέρθηκε η ηγουμενία του Μοναστηριού ήρθε στα χέρια του Ιωακείμ Β΄ περίπου το 1745. Αν υποθέσουμε, λοιπόν, πως ο εγγονός του Δημητρίου και δισέγγονος του Λαυρεντίου είναι αυτός που αναλαμβάνει τη διαχείριση της Μονής, τούτο είναι αδύνατο να συμβεί, διότι στα μέσα της δεκαετίας του 1740 περίπου θα ήταν αγέννητος ή τουλάχιστον παιδί (ο πατέρας του, Λάμπρος, θα ήταν τριάντα πέντε ετών περίπου). Από το πρώτο, λοιπόν, σιγίλλιο του 1759 πληροφορούμαστε πως στην ηγουμενία βρισκόταν ο λανθασμένα αποκαλούμενος *δισέγγονος* του Λαυρεντίου, που έφερε και αυτός το όνομα Ιωακείμ (Β΄). Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο Λάμπρος ήταν ο εγγονός του Λαυρεντίου από τον γιο του τον Δημήτριο και τελικά ταυτίζεται με το πρόσωπο του Ιωακείμ Β΄ (έτος θανάτου: περίπου το 1786). Μετά τον Ιωακείμ Β΄, ηγούμενος της Μονής έγινε ο Χρύσανθος (βλ. εδώ, υποσημ. 412) και μετά ο Λεόντιος (βλ. εδώ, σελ. 224-227, το σιγίλλιο του Προκοπίου). Το 1807 ηγούμενος φέρεται να είναι ο Χρύσανθος, ο οποίος υπογράφει σε έγγραφο αγοραπωλησίας (ΠΓ18) και δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον προαναφερόμενο συνονόματο ηγούμενο.

καταστεί Σταυροπηγιακή⁵¹⁵. Αυτήν την αίτηση ο τότε Πατριάρχης Σεραφεΐμ Β΄ καθώς και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου αποδέχθηκαν *ως εϋλογον και δικάϊαν*.

Τα άλλα τρία σιγίλλια επικυρώνουν και ανανεώνουν την πιο πάνω απόφαση του Πατριαρχείου κατόπιν παρακλήσεων των εκάστοτε ηγουμένων της Μονής και των μοναχών της. Σε αυτά μνημονεύεται ότι ο Οικουμενικός θρόνος αναλαμβάνει την κηδεμονία του μοναστηριού και εξυμνείται ο θρησκευτικός ζήλος του Λαυρεντίου, *ανήρ ευλαβούς περί τα Θεία και αρετής κεκοσμημένου*, παρουσιάζονται τα περιστατικά της ανεύρεσης της Ιεράς Εικόνας της Παναγίας, της ανοικοδόμησης του ναού και αναγνωρίζεται η κληρονομική διαδοχή της ηγουμενίας του μοναστηριού σύμφωνα με τη γραπτή διαθήκη του καλουμένου πρώτου ιδρυτή της, την οποία αυτός «κατέλιπεν, ότε έμελλε μεταλλάξας τον βίον» και «την προστασίαν και ηγουμενίαν του ιερού τούτου μοναστηριού μεταβιβάσας κατά διαδοχήν τοις απογόνους αυτού». Παράλληλα χορηγούνται στη μονή τα προνόμια που σχετίζονται με τις Σταυροπηγιακές μονές, υποδεικνύονται συστάσεις και ορίζονται οι υποχρεώσεις της. Συγκεκριμένα, η μονή Φανερωμένης μαζί με όλα τα περιουσιακά της στοιχεία, *κινητά τε και ακίνητα, τα ήδη τε κεκτημένα και τα εις έπειτα προσγενησόμενα* δεν υπόκειται στο Μητροπολίτη Αθηνών, αλλά *μηδενί άλλω υποκειμένη ειμή τω Αγιωτάτω Οικουμενικώ Θρόνω και υπ' αυτού μόνον δεσποζομένη, κρινομένη και ανακρινομένη, μνημονευομένου εν αυτή και πάσι τοις μετόχοις αυτής, του κανονικού Πατριαρχικού ονόματος* σε όλες τις θρησκευτικές τελετές. Τα σιγίλλια βεβαιώνουν τις παραδόσεις για τον Λαυρέντιο και τη Μονή και αναγνωρίζεται σε αυτόν ότι είναι ο πρώτος κτήτοράς της με αναφαίρετο το δικαίωμα της διαδοχής της ηγουμενίας στους απογόνους του. Σε αυτά καταγράφονται βαρύτατοι αφορισμοί για τους τυχόν παραβάτες καθώς και σε όποιον αποδειχτεί *εναντίος της Πατριαρχικής και Συνοδικής αποφάσεως και τολμήση οιοδή τινι τρόπω ενοχλήσαι και επηρεάσαι το ιερόν τούτο μοναστήριον ή τους συνασκουμένους εν αυτό πατέρας, χωρίς μάλιστα να μπορεί να αποφύγουν το πυρ*. Ακόμη σημειώνεται σε αυτά ότι το *Πατριαρχικόν συνοδικόν σιγιλλιώδες εν μεμβράνη γράμμα εγένετο εις ένδειξιν και ασφάλειαν* και ότι *εδόθη τω ρηθέντι ιερώ και σεβασμίω μοναστηριώ της Νεοφανείσης*⁵¹⁶.

⁵¹⁵ Σ π υ ρ ί δ ω ν Λ ά μ π ρ ο ς, «Μελέται», περιοδ. *Νέος Ελληνομνήμων*, τόμ. Δ΄, σελ. 93 και 100-104.

⁵¹⁶ Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 42-44.

Πιο συγκεκριμένα, από το σιγίλλιο του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Προκοπίου, το οποίο συντάχθηκε το 1786, πληροφορούμαστε ότι ηγούμενος της Μονής είναι ο Λεόντιος και ζητεί μαζί με τους υπόλοιπους πατέρες του Μοναστηριού την ανανέωση και επικύρωση του πατριαρχικού σιγιλίου του Σεραφείμ Β΄, διότι ενοχλήθηκαν οι μοναχοί, προφανώς από κάποιον αθηναίο επίσκοπο *επί απολήψει αδράς τινος δόσεως*. Με την επικύρωση και ανανέωση του σιγιλίου, η οποία θα ήταν και η πρώτη επίσημη κίνηση του νέου ηγουμένου, Λεοντίου, ορίζεται η απόλυτη ανεξαρτησία της Μονής από την οποιαδήποτε επιρροή των εκάστοτε αρχιερέων. Επιπροσθέτως, η Μονή βρίσκεται υπό τη σκέπη του Πατριαρχείου και ανά έτος είναι υποχρεωμένη να καταβάλει εισφορά δέκα γροσιών. Οι μοναχοί της έχουν το δικαίωμα σε περίπτωση χειροτονίας νέου μοναχού να καλούν οποιονδήποτε επίσκοπο επιθυμούν, χωρίς να έχει καμμία υποχρέωση η Μονή απέναντί του.

Στο σιγίλλιο του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Νεοφύτου, το οποίο συντάχθηκε το 1793, ανανεώνεται η σταυροπηγιακή αξία της Μονής, καθίσταται ανεξάρτητη από οποιονδήποτε αρχιερέα, ιερέα ή λαϊκό και κανείς δεν μπορεί να επεμβαίνει στα ζητήματα της Μονής. Ισχύει και εδώ η ετήσια οικονομική εισφορά των δέκα γροσιών στον Πατριάρχη και ο ηγούμενος οφείλει να αποδίδει λογαριασμό στους με κύρος χριστιανούς πολίτες της Κούλουρης (δημογέροντες). Σε περίπτωση ανάδειξης ηγουμένου εκλέγεται ο πλέον άξιος μεταξύ των μοναχών· έτσι, με το σιγίλλιο αυτό δεν είναι ολοκληρωτικά υποχρεωτικό το κληρονομικό προνόμιο που πήγαζε από τη Διαθήκη του Λαυρεντίου. Φαίνεται πως ο Λεόντιος μάλλον δεν είχε κάποια συγγένεια με την οικογένεια του Λαυρεντίου και γι' αυτό με το σιγίλλιο αυτό, το δεύτερο κατά σειρά που ζητεί να συνταχθεί από το Πατριαρχείο επί ηγουμενίας του, κατοχυρώνει τη θέση του.

Με το τελευταίο σιγίλλιο του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ αναγνωρίζονται τα προνόμια της Μονής, ανανεώνεται και πάλι η σταυροπηγιακή της αξία και δηλώνεται πως ο ηγούμενος δύναται να φορεί κατά τις εορτάσιμες ημέρες μανδύα και να κρατεί στο χέρι πατερίτσα. Ακολουθούν δέκα άρθρα στα οποία διατυπώνονται τα προνόμια και οι υποχρεώσεις της Μονής και οριστικοποιείται στο τέταρτο άρθρο πως το σιγίλλιο αυτό είναι *απαράτρεπτο και απαράβατο*.

ζ). Η προσφορά της Μονής στην Επανάσταση του 1821 και η δράση του ηγουμένου Γρηγορίου

Το 1819 ο ιερομόναχος Γρηγόριος Κανέλλος, τρισέγγονο του Λαυρεντίου, με το κοσμικό όνομα Κωνσταντίνος, διαδέχτηκε τον Παχώμιο στην ηγουμηνία της μονής⁵¹⁷. Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης βρήκε τη Μονή σε πλήρη άνθηση. Τα έσοδα από τις εισπράξεις των δεκατών, τα γεννήματα των αγροκαλλιεργειών και οι δωρεές των πιστών είχαν σωρεύσει χρήματα στο ταμείο της Μονής. Ο δραστήριος ηγούμενος Γρηγόριος, λίγο καιρό πριν την επίσημη έναρξη της εξέγερσης, έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας και μυήθηκε στα ιδεώδη της μυστικής οργάνωσης μαζί με άλλους δύο Σαλαμινίους εμπόρους, του αδελφούς Αντώνη και Γιάννη (Αναγνώστη) Βιρβίλη, γιους του Κόλια Βιρβίλη⁵¹⁸. Στο χειρόγραφο του Παρασκευά

⁵¹⁷ Στο Αρχείο Εγγράφων της Ι.Μ. Φανερωμένης φυλάσσεται έγγραφο του 1815, το οποίο υπογράφεται από τον βοεβόδα της Κορίνθου, Κιαμήλ μπέη, και φέρει τη σφραγίδα του. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται ότι ο Παχώμιος, ηγούμενος της μονής της Φανερωμένης Κούλουρης, διαμαρτυρήθηκε προς εκείνον για το γεγονός, ότι οι προεστοί των Μεγάρων αφαιρούν από το ταμείο της μονής την *πουτόκα του μοναστηρίου όπου έχουν εις την σκάλα* (= δικαίωμα εισπραξης τελωνειακών τελών), την οποία δικαιωματικά έπρεπε να την εισπράττει εκείνο βάσει παλαιού εγγράφου (ταπί) που είχε στα χέρια του ο ηγούμενος. Ως σκάλα εννοείται εδώ το πορθμείο μεταξύ σαλαμινιακής και μεγαρικής ακτής (σημερινό πορθμείο Φανερωμένης – Νέας Περάμου). Όμως, οι μεγαρίτες προεστοί απέκρυπταν μάλλον την εισπραξη των τελών αυτών από τον Κιαμήλ μπέη και δεν του απέδιδαν το *τζεβάρι* (=φόρο), όπως ο ίδιος γράφει στο έγγραφό του. Από τα προηγούμενα γίνεται κατανοητό ότι χρειάζεται να ενταχθούν στις οικονομικές προσόδους της Μονής και η εισπραξη των τελωνειακών τελών κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Φ.Λ.-Ε.Ε., Αριθμ. 54).

⁵¹⁸ Παύλος Φήμις, «Η συμβολή της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας στην Εθνεγερσία», περιοδικό *Απόψεις*, τεύχ. 16, έτος Στ', Ιαν-Μάρ 1986, όπου μνημονεύεται έγγραφο με τα ονόματα των Φιλικών. Το έγγραφο προέρχεται από τη συλλογή εγγράφων του Παναγή Σέκερη, η οποία βρίσκεται στο Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας. Στη δημοσίευση σημειώνεται και ένας άλλος σαλαμίνιος Φιλικός, ο Παπα-Σωτήρης Παπαπαναγιώτου (Οικονόμος), καθώς και ότι την περίοδο αυτήν στάλθηκαν προς φύλαξη στη Μονή θησαυροί κειμηλίων, βιβλιοθήκες μοναστηριών και βιβλία της Κοινότητας της Αθήνας. Και η ίδια η Μονή διέθετε για τα δεδομένα της εποχής πλούσια βιβλιοθήκη και κειμηλιοφυλακείο, όπως φαίνεται και από σχετικό έγγραφο (Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 47). Στην αυλή της Μονής υπάρχει ο τάφος του Ιωάννη Γκούρα, αγωνιστή της Εξέγερσης του 1821, ο οποίος φέρει την επιγραφή: ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙ<N>ΤΑΙ / ΤΑ ΟΣΤΑ / ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΚΟΥΡΑ / ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ / ΕΛΛΑΔΙ ΠΕΣΟΝΤΟΣ ΠΡΟ ΤΗΣ / ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ / ΤΗ 30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1826 / ΜΕΤΕΝΕΧΘΕΝΤΑ ΥΠΟ ΤΩΝ / ΣΥΜΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ ΤΟΥ / ____ / ΤΟΔΕ ΤΟ ΜΝΗΜΑ ΠΕΠΟΙΗΤΑΙ ΕΠΙ / ΑΒΕΡΚΙΟΥ Γ' ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ /

Πάλλα (1848-1902), δημοσιευμένο από την Ευγενία Σοφρά-Μάθεση, αναφέρεται ότι *προ της Επανάστασεως, το 1820, ήλθεν εις Σαλαμίνα έν μέλος της φιλικής εταιρίας και σινομήλισεν με τους Αναγνώστην Βιρβίλη, Αντώνιον Βιρβίλην και τον τότε καθιγούμενον της Μονής Φανερωμένης Γριγόριον Κανέλον, εγνώρισεν το μυστικόν, τους ενέγραψεν εταιριστάς και τους οδήγησεν εις την περαιτέρο αινέργιαν*⁵¹⁹. Επιστολή του Κυριακού Πιττάκη, μέλους της Φιλικής Εταιρείας, αποδεικνύει την εξέχουσα θέση που κατείχε ο Γρηγόριος στην εκτίμηση των υπολοίπων μελών της οργάνωσης. Με τη συγκατάθεση του Γρηγορίου ο Γεώργιος Καραϊσκάκης εγκατέστησε *το γενικόν αρχηγείον εις το Γουμενίον της Μονής Φανερωμένης, ή μάλλον γενικόν φροντιστήριον*⁵²⁰. Για την επαναστατική δράση σημειώνουμε και εμείς ότι συγκρότησε ένοπλο στρατιωτικό σώμα, του οποίου ηγήθηκε ο ίδιος στη μάχη του Ακροκορίνθου⁵²¹.

Στο Αρχείο Εγγράφων της Μονής εντοπίστηκε από την έρευνά μας φάκελος που φέρει τον τίτλο *Αλληλογραφία Γρηγορίου*, όπου υπάρχουν διάφορες επιστολές και έγγραφα που διαφωτίζουν τη σχέση του Γρηγορίου με τους οπλαρχηγούς που δραστηροποιούνταν στην περιοχή της Σαλαμίνας και των Μεγάρων. Ανάμεσα στα ονόματα των αγωνιστών εντοπίζουμε πολλούς γνωστούς αλλά και άγνωστους επαναστάτες, όπως τον Αθανάσιο και Σπυρίδωνα Κονταξή, τον Ι. Γκούτση, τον Ν. Νάκη, τον Σταμέλο Ν. Βρυζάκη, τον Ιωάννη Χατζημελέτη, τον Κυριακό Πιττάκη, τον Διονύσιο Ευμορφόπουλο, τον Νικόλαο Νέγκα, τον Νικόλαο και τη Φωτεινή Κριεζώτη, τον Προκόπιο Βενιζέλο, τον Αλέξανδρο Καλλιφρονά, τον Κ. Ρωσσέτο και τον Χριστόδουλο Χατζηπέτρο.

Επιπροσθέτως, ο Γρηγόριος είχε αναπτύξει με τον Δημήτριο Υψηλάντη φιλική σχέση, όπως τούτο φαίνεται και από τρία μικρά ενυπόγραφα σημειώματα του

ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΕΝ ΤΗΔΕ ΤΗ ΜΟΝΗ / ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ / ΤΗ 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1890.

⁵¹⁹ *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821)* εκδόθηκε σε βιβλίο από την Ευγενία Σοφρά-Μάθεση το 2010 με εξαίρετα σχόλια.

⁵²⁰ *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα*, ό.π., σελ. 73 και Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 41, 42, 43.

⁵²¹ ό.π., *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα*, σελ. 314.

τελευταίου⁵²². Η παράθεσή τους αποκαλύπτει αυτήν τη σχέση εμπιστοσύνης που έτρεφε ο ένας για τον άλλον αλλά και την αναγνώριση της προσφοράς του ηγουμένου στον Αγώνα: 1) *Άγιε ήγούμενε ήλθα έδῶ (εἰς τό Μοναστήριόν σου) καί δέν σᾶς εὔρον. Άμα λοιπόν ὅπου λάβης τό παρόν μου, νά ἔλθεις ὡς ἀναγκαῖος. Ἐν τῇ Φανερωμένῃ τήν 8η Αὐγούστου 1822 Δημήτριος Υψηλάντης.* 2) *Άγιε καθηγούμενε τῆς Φανερωμένης την δυστυχίαν εις τα Δερβένια γνωρίζεις και τήν ἀθλίαν κατάστασιν ὅπου τήν εἶδες ὀφθαλμοφανῶς. Τοῦτοι στέκονται ἐδῶ διά νά φυλάττωσι τά στενά, και δοκιμάζωσι τόσας δυσκολίας τῆς τροφῆς των. Διά τοῦτο, παρακαλῶ, νά στείλεις, ἔν φόρτωμα κρασί εις αὐτούς, τό ὅποιον θέλης εἰσπράξῃ ἀπό τούς ἐκεῖ δανειστάς. Τά δέ τουλούμια θέλομεν νά ἐπιστρέψῃ ἀσφαλῶς. Εἰς τήν θέσιν Δερβενίων ὁ πατριώτης 27 7βρίου 1822 ὥρα 2 τῆς νυκτός Δ. Υψηλάντης.* 3) *Ὁ Άγιος καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Φανερωμένης Κούλουρης κύριος Γρηγόριος, βοηθῶν τό κατά τά Δερβένια στρατόπεδον, συνεισέφερεν ἀπό λάδι και ἐλαίας γρόσια 1525, ἤτοι χίλια πεντακόσια ἥκοσι πέντε, διά τῶν ὁποίων τήν λαβήν, δίδεται τό παρόν μου εις ἀπόδειξιν τῆς φιλοπατρίας καί πατρικοῦ ἐνθέρμου ζήλου του. ἐκ τῶν Μεγάρων Δημήτριος Υψηλάντης τῇ 30η 7βρίου 1822.*

Το πλέον, ὁμως, σημαντικό έγγραφο της αλληλογραφίας του Γρηγορίου αποτελεί η επιστολή του Φιλικού, Κυριακού Πιττακού, που αποκαλύπτει πτυχές και λεπτομέρειες των συνθηκών μύησης κατοίκων του Αμπελακίου στη Φιλική Εταιρεία αλλά και τη συνεισφορά του ηγουμένου σε χρήματα. Συγκεκριμένα, γράφει σε αυτόν: *Προχθές διά τοῦ διάκονου τοῦ ἐκ τοῦ ἀμπελλάκη⁵²³ ἀφ' οὔ τόν εὔρον εις τόν δρόμον ὅπου ἔφηγεν μόλις ἠμπορέσα νά Σαῶ Σημειώσω τόν ἐρχομόν τοῦ Ἀντώνι μέ δύο φίλους και ὅτι ἐμίσησε τήν ἴδιαν ἡμέραν τή ὁποία τους συντρόφησα εἰς τά ἡμυσι του Πειρεως μάς εἶπεν δι' ὀρδινείαν Σας νά ἀγοράσω ἐνά κανταρι μολίβι καί νά Σαῶ τό στύλω εις τό καντάρι μου ζητῶ Ἀδελφέ 701 γρόσια, ἤξεύρεις Πολλά καλά, ὅτι ἐγώ δέν εἶχω τόσα ἄσπρα, λοιπόν ἀν' ἀγαπας στείλε μου καί ἐγώ τό ἀγοράζω καί σαῶ τό στέλνω: μοῦ εἶπεν τήν Προδοσίαν τοῦ ῤέντη, καί τήν ἀμφιβολίαν τοῦ διδασκαλοπουλου, αὐτοί οἱ δύο ἦτον κηρυκες τῶν νήσων: ἐγνωρίσθην μέ αὐτους. Εἰχειρωτόνησα τόν Κωνσταντίνον, τόν Παῦλον, τόν Παῦλ στέφανον ἀνθρωπον Πιστόν καί κάλλιστον, καί τόν Ἀναγνώστην*

⁵²² Δημοσιεύονται ἀπό την Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ᾶ-Μάθ ε ο η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 92, ἀλλά θεωρήθηκε ἀναγκαῖο νά ἀναδημοσιευθοῦν και ἐδῶ, γιατί παρατηρήθηκαν μικρά σφάλματα στην ἀνάγνωσή τους και ἐλλείψεις, οι οποίες στη σελίδα αὐτήν συμπληρώνονται.

⁵²³ Μάλλον πρόκειται για τόν παπα-Σωτήριον Παπαπαναγιώτου (Οικονόμο), βλ. ἐδῶ, υποσημ. 518.

Αιγινήτην τὸν ψάλτην: αὐτοὶ ὅλοι εἶναι τῆς δευτέρας τάξεως. αὐτοὺς πρῶτον ἀκριβοῦς τοὺς ἐκρίνα, τοὺς ἐγνώρισα ὡς ἀγαθοὺς καὶ φιλελλήνους ψυχᾶς, καὶ οὕτως ἐσπυρα τὸν σπόρον τῆς ἀληθείας: Ὁ ἀντώνης μοὶ εἶπεν νὰ ἐλθῆ ἐδῶ καὶ νὰ χειροτονήσῃ, ἐγὼ τὸν ἐμπόδησα, διὰτὶ φίλε τὰ Πιήματα τῶν Ἀθηναίων εἶναι ἄπιστα, καὶ αὐτὸς μὴ γνωρίζωντάς τα ἤμπορῆ νὰ κάμῃ κανένα κακόν, γράψε εἰς τοὺς φίλους διὰ νὰ μὴν εἶχῃ τόσον ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπειδὴ κάμυς ἐκεῖνα ὅπου δὲν ἤξεῦρις: γράψε μοι ἀν' ἐχῆ ὁ φιλάρετος τὴν κατήχησιν ἢ ὄχι. αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν μέ ἀρέσει: Πέμψον μοι τάχιστα τὴν Βοῦλλαν διὰ τὰ συστατικά: δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω τί πρᾶγμα εἶναι αὐτὸ ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου ἔφυγον ἀπὸ τὸ Μοναστήρι Σαῶ εἶχῶ πέμψει 4: γράμματα, καὶ ἀπὸ τὴν διαγραφὴ Πανοσιότητά σας δὲν ἔλαβον κανένα. Τώρα φίλε πρέπει νὰ μοὶ γράφεις συχνὰ δύο καὶ γράμματα τὴν ἐβδομάδα: ἐδῶ ἀκούομεν ὅτι ὁ διαγραφὴ πασαῶ ἐνικήθη εἰς δύο πολέμους καὶ ἔχασε πολὺ στράτευμα, γράψε μου πῶς τὸν ἀκοῦτε αὐτόν, στοχάζομαι, ὅτι νὰ ἔχετε κάμμίαν κακὴν ὑποψίαν διὰ ἐμέ φίλε εὐγάλον ἀπὸ τὸν νοῦ Σου τοιοῦτους στοχασμοὺς καὶ δὲν τὸ λέγω διὰ ἔπαινον μοι καὶ τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον τρέφω ἐγὼ διὰ τὸ γένος μου εἰς ὀλίγων ψυχᾶς εὐρίσκοντος. Σήμερον ἐγράψον εἰς ν' ὅταν τοῦ φίλου μας γγίκα Ζιόνι⁵²⁴ τοῦ γράφω νὰ στείλῃ το γράμμα του εἰς τὴν Πανοσιότητά σας, καὶ μοῦ τὸ στέλνετε. ἐγράψα καὶ τοῦ ραζί: μισο εβδομαδα θέλω Σαῶ περικλείσω τέσσαρα γράμματα τῶν νέων συστημείων διὰ νὰ τὰ στείλετε: γράψον μοι εὐλογημένε ἔστειλες τὸ γράμμα τοῦ δασκαλόπουλου τί νεὰ ἔχετε αὐτοῦ. ἀκόμη ζῆ ὁ ρέντης ἀκόμη ἢ μυαρά ψυχῆ: ἀν' καὶ ὁ διδασκαλόπουλος τὰ γηρίσει καθὼς ὁ φίλος του ἀλήμονον εἰς αὐτόν ὁ Πατέρας μου Σαῶ εἶχεν ὠμιλήσει διὰ κάποια ἄσπρα του ἤυρατε παρακαλῶ κάμε μας τὴν χάριν καὶ δὲν μὲνεί ἐπάνω μας. διὰ τουφέκι μὴ φροντίζεις διότι ἀγόρασα, ἀν' ἀγαπαῶ ἤμπορῶ νὰ σοὶ στείλω εἰς 5: ὀκάδες Βόλια ὁ Πασιαῶ ἔστειλε νὰ του στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι 250 ἄλογα καὶ 500: ἀνθρώπους διὰ νὰ Πολεμήσῃ τὸν ἀλι πασιᾶ⁵²⁵.

Οἱ ἐπιστολές ἀποδεικνύουν πῶς ὁ Γρηγόριος ἀπλόχερα ἐπιχορηγοῦσε με υλικά ἀγαθὰ τα στρατεύματα τῶν ἀγωνιστῶν⁵²⁶. ἄχυρα γιὰ τα ἄλογα⁵²⁷, ψωμί⁵²⁸, στάρι⁵²⁹,

⁵²⁴ Τὸ τοπωνύμιον *Γκιώνη* στὸ Ἀμπελάκι σχετίζεται με τὴν ομώνυμη οἰκογένεια μεγαλοκτηματιῶν, ἀμάρτυρη σήμερα, μέλος τῆς οἰκίας ἦταν ὁ Γκίκας Γκιώνης Ζιόνης. Πιθανότατα, ἡ οἰκογένεια *Γκιώνη* (*Ζιόνη*>*Τζιόνη*>*Γκιόνη*) νὰ ἦταν κλάδος τῆς οἰκογένειας *Γκίκα*.

⁵²⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 19.

⁵²⁶ Ε υ χ ε ν ἱ α Σ ο φ ρ ᾶ-Μάθ ε σ η, *Λαυρέντιος ὁ Μεγαρεύς*, σελ. 93-94.

⁵²⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 5, 9, 33, 39.

⁵²⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 8.

λάδι⁵³⁰, κρασί⁵³¹, γαλακτοκομικά προϊόντα⁵³², εκχώρηση έκτασης σε ποιμένες για τη βόσκηση προβάτων⁵³³, άλογα για τη μεταφορά λαφύρων⁵³⁴, χρήματα⁵³⁵ και γενικά ό,τι ήταν αναγκαίο⁵³⁶ για την Εξέγερση. Επιπροσθέτως, η κοινωνική προσφορά της Μονής καταφαίνεται και από τη χρηματική της συνδρομή στην ανέγερση Δημοτικού Σχολείου στα Μέγαρα⁵³⁷.

Στην ιδιοκτησία της Μονής την περίοδο της ηγουμενίας του Γρηγορίου συμπεριλαμβανόταν και ένα καΐκι⁵³⁸, το οποίο χρησίμευε για τη μεταφορά ανθρώπων και αγαθών από τη Μεγαρίδα στην απέναντι Σαλαμινιακή ακτή. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης η Μονή ήλεγχε, μάλιστα, το πορθμείο αυτό κατά την περίοδο της Επανάστασης, όπως τούτο φαίνεται και από σχετική επιστολή της Φωτεινής Κριεζώτου, στην οποία επισημαίνει στον ηγούμενο Γρηγόριο: *αγχε καθηγουμενί μανθανόν στη αυτού ερχοντε καθής λουγής ανθρωπή κε δηα τουτουδ στελονό πεντη ανθρωπους δηα να σου σταθουν έσοτου να γραψώ τον αρχηγόν στη εφηγε έκίνος οπού υχε αφισι ης στην θεσιν αυτού οπού ερχοτέ υ σηντροφι να τους όδηγησις ης στους περεμά να μι πενουν χορις να μιν δεν βρουμί τη ανθρωπη υνι κε απου πού ερχοτέ δηοτή κε δη αυτου κακώ υνι κε υδω τω υδιου κανουν κε ίπρεπη να μασητε τα καυκηα ής ένα μερους κέ χουρής να μη μου στηλης χαπερή να μην πηραση κανενας απου του περαμα⁵³⁹.*

Ο Γρηγόριος επέδειχνε ιδιαίτερη τιμή στα οστά του προγόνου του, του Οσίου Λαυρεντίου. Οι θεραπευτικές ιδιότητες της τιμίας κάρας του Οσίου ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένες στη Σαλαμίνα, τα Μέγαρα και την ευρύτερη περιοχή της Αττικής και ήταν μάλλον ένας από τους λόγους ίδρυσης του νοσοκομείου-θεραπευτηρίου. Την κάρα αυτήν συχνά περιέφεραν οι μοναχοί σε διάφορα μέρη, κάθε φορά που οι τόποι

⁵²⁹ Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά-ΜάΘ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 95.

⁵³⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 25, 27.

⁵³¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 11.

⁵³² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 29, 30.

⁵³³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 26.

⁵³⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 12.

⁵³⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 15.

⁵³⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 18.

⁵³⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 1, 28.

⁵³⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 20.

⁵³⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 38.

αυτοί μαστίζονταν από κάποια ασθένεια. Ο Στογιόγλου μας διασώζει μία τέτοια μεταφορά της τιμίας κάρας του Οσίου στην Ύδρα το 1820· σε Μηναίο της Μονής που εκδόθηκε το 1748 υπάρχει η σημείωση: *1820 μαρτίου 23 ανθιμος γραφο οπου επιγε ο γουμενος ο παπαγριγορις στιν ιδρα με την αγια кара οπου επακαι το θανατικο*⁵⁴⁰.

Γρήγορα προκλήθηκε η οικονομική κατάρρευση της Μονής⁵⁴¹ όχι μόνο λόγω της δυναμικής συμμετοχής της στην κάλυψη των υλικών και χρηματικών αναγκών του Αγώνα (πληρωμή πολεμοφοδίων και συντήρηση στρατιωτών), αλλά και στην εγκατάσταση ορφανοτροφείου⁵⁴² μεσούσης της Εξέγερσης καθώς και στην ίδρυση νοσοκομείου στους χώρους της για τους τραυματίες από τις μάχες. Όλα αυτά συνέβαλαν στη μείωση του χρηματικού της αποθέματος. Ο ηγούμενος ίδρυσε το υποτυπώδες αυτό νοσοκομείο, μάλλον από το 1822 έως τις αρχές τουλάχιστον του 1826 περίπου, αφού τότε ιδρύεται επίσημα από την επαναστατική κυβέρνηση το νοσοκομείο στο Αμπελάκι, όπου θα τοποθετηθεί εκεί ο γερμανός αρχίατρος Ερρίκος Τράιμπερ. Τα γεγονότα, όμως, του 1826 οδήγησαν τους μοναχούς στην προσωρινή εγκατάλειψη του μοναστηριού και στη μετάβασή τους στην Αίγινα⁵⁴³, όπως πληροφορούμαστε και από σχετική σημείωση του 1827 ότι *έμετίκησαν ι καλόγερι είς Ύγιαν*⁵⁴⁴. Πιθανός τόπος καταφυγής τους ήταν η μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Αγίου Λεοντίου Χρυσολεοντίσσης).

Αν και δεν αναφέρονται τα αίτια της καταφυγής των μοναχών στη γειτονική Αίγινα, υποψιαζόμαστε πως υποκρύπτονται πίσω από αυτήν την εγκατάλειψη λόγοι που καθιστούσαν τη ζωή τους επισφαλή. Την περίοδο εκείνη ο Αγώνας είχε αρνητική τροπή· το Μεσολόγγι είχε πέσει στα χέρια των Τούρκων, όπως και ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα· η Πελοπόννησος λεηλατείτο από τον Ιμπραήμ και μαζί με αυτήν απειλείτο και ο ναυτικός στόλος της Ύδρας, ο οποίος προστάτευε τη Σαλαμίνα από τις θαλάσσιες επιδρομές⁵⁴⁵. Το γεγονός, όμως, που κλόνησε τον ψυχισμό του Γρηγορίου ήταν ο θάνατος του Γεωργίου Καραϊσκάκη στις 4 Μαΐου⁵⁴⁶ του 1827 στο

⁵⁴⁰ Σ τ ο γ ι ό γ λ ο υ , Περί της εν Σαλαμίνα Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, σελ. 18.

⁵⁴¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 23, 240.

⁵⁴² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, αριθμ. 40.

⁵⁴³ http://urbanspeleology.blogspot.gr/2013/09/blog-post_23.html

⁵⁴⁴ Γ κ η τ ά κ ο ς , *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 78.

⁵⁴⁵ Γ κ η τ ά κ ο ς , *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 78-79

⁵⁴⁶ Η ημερομηνία εδώ είναι με το νέο ημερολόγιο.

Φάληρο. Η πάνδημος συμμετοχή στην κηδεία και η ταφή που ακολούθησε την επόμενη μέρα στον αύλειο χώρο του Αγίου Δημητρίου Σαλαμίνας άφησαν μετέωρο και συναισθηματικά εκκρεμή τον Γρηγόριο αλλά και όλους τους Σαλαμινίους.

Από δημοσιευμένο έγγραφο μαθαίνουμε πως η φυγή των μοναχών της Φανερωμένης είχε ξεκινήσει νωρίτερα από το 1827. Το κείμενο μας ενημερώνει για *τάς άνωμάλους περιστάσεις τών έν Άττικής καί Μεγαρίδα πολέμων*, καθώς και ότι *σκορπισμένοι οί πατέρες τής είρημένης Μονής καί ό διαλειφθείς ήγούμενος κατέφυγεν είς τήν Αϊγίνα, [...] από τήν 6η τοῦ Δεκεμβρίου 1826 μέχρι τής 6ης Σεπτεμβρίου 1828*⁵⁴⁷. Ο ηγούμενος Γρηγόριος μαζί με τους μοναχούς της Φανερωμένης φαίνεται ότι λίγους μήνες μετά τον θάνατο του Γεωργίου Καραϊσκάκη άρχισαν να εγκαταλείπουν σταδιακά τη Μονή και η σημείωση του 1827 φαίνεται να σχετίζεται με την τελευταία ομάδα των μοναχών που εγκατέλειψαν προσωρινά τη Μονή. Μετά τις αρχές του Σεπτεμβρίου του 1828 οι μοναχοί μαζί με τον ηγούμενό τους Γρηγόριο επανήλθαν στη Φανερωμένη και *συνέχισαν μετά του αυτού ζήλου το τε Θρησκευτικόν και το Εθνικόν έργον των*⁵⁴⁸.

Λίγα χρόνια πριν το τέλος της ζωής του φαίνεται ότι ο ηγούμενος Γρηγόριος πέρασε μια μεγάλη δοκιμασία. Το Μάρτιο του 1831⁵⁴⁹ το Μοναστήρι ανέλαβε με την προτροπή τού τότε Διοικητού Σαλαμίνας τη φιλοξενία ενός επταετούς αγοριού, μάλλον ψυχικά ασθενούς, το οποίο θεωρείτο για τα τότε δεδομένα της εποχής δαιμονισμένο. Ο μικρός αυτός, Σπύρος Αθηναίος στο ονοματεπώνυμο, συνοδευόταν από τον ενήλικα, Γεωργάκη Καζαντζή, και είχε αναλάβει τη διαδικασία συμπαράστασης στον αποδαιμονισμό του. Στο εναργές αυτό έγγραφο του Διοικητού καταγράφεται πως είχε εξασφαλιστεί και η συγκατάθεση του αγοριού για την *Παλιγγενεσία* του, την επαναφορά του δηλαδή στο δρόμο της Χριστιανοσύνης: *σεβαστέ μοι καθηγούμενε ό έπιφέρων το παρόν γεωργάκης καζαντζής άθηναϊος μετά τοῦ συνοδοιπόρου του σπύρου άθηναίου θέλμ σάς όμιλήση προφορικώς τό τέλος τοῦ αύτόσε έρχομοῦ του, Καί έπειδή ό έπιστρέψας άμαρτωλόν εκ πλάνης όδοῦ καλύπτει πλήθος άμαρτιών, καί έπειδή ό συνοδοιπόρος αύτός έτι ών έπταετής τον μετεμόρφωσαν*

⁵⁴⁷ Ε υ χ ε ν ί α Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η , *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς*, σελ. 133-134.

⁵⁴⁸ Γ κ η τ ά κ ο ς , *Η Μονή Φανερωμένης*, σελ. 79.

⁵⁴⁹ Έναν περίπου χρόνο πριν, ο Γρηγόριος ήταν μάρτυρας σε σύνταξη προικοσυμφώνου στη Σαλαμίνα, βλ. Δ η μ η τ ρ ί ο υ Ι . Π ά λ λ α , «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδοτική φροντίδα Όλγα Γκράτζιου και Χρήστου Λούκου, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του περιοδικού ΜΝΗΜΩΝ, αρ. 11, σελ. 51-52.

ἄκοντα, καί ἤδη ἐπιθυμῆ νά ἐπανέλθῃ εἰς τήν ἀρχαίαν του μορφήν ἐκουσίως, ἔκρινεν εὐλογον νά σταθῇ αὐτόσε εἰς τό ἱερόν μοναστήριον διά μερικάς ἡμέρας ὥστε να κατηχηθῇ ὅπως οὖν ἀπό τόν πνευματικόν, καί ἀκολούθως νά δεχθῇ καί νά ἐνδυθῇ τό φόρεμα τῆς παλιγγενεσίας· φέρωντας λοιπόν κατά 'νον τὸ ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλὸν ἐκ πλάνης καλύπτῃ πλῆθος ἀμαρτιῶν⁵⁵⁰ δὲν δυστάζω τὴν προσωρινὴν αὐτόσε σύστασιν τοῦ ἄνωθεν⁵⁵¹. Ἀπὸ δύο ἐγγραφα, ὁμως, που ἀκολουθοῦν διαπιστώνεται πως υπήρχαν αλυσιδωτές ἀντιδράσεις· ὁ ἐκκλησιαστικὸς τοποτηρητὴς Μεγάρων καὶ Σαλαμίνοσ, Λεόντιοσ, με ἐπιστολὴ του πρὸσ τον ηγούμενο Γρηγόριο ζήτησε τὴν ἀποστολὴ δύο ιερομόναχων, για να λειτουργήσουν στὶς ἐκκλησίεσ *διὰ νά ἡσυχάσομε τὴν ὄργην τοῦ λαοῦ*⁵⁵², ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει. Φαίνεται πως ἡ διαμονὴ τοῦ ἐν λόγῳ ἀγοριοῦ προκάλεσε ἀνησυχία καὶ συντάραξε τὸσ κατοίκουσ τῆσ Σαλαμίνασ, οἱ οἱοῖτι τὶσ ἡμέρεσ ἐκεῖνεσ προσέτρεχαν στοὺσ ναοὺσ για προσευχὴ. Τα γεγονότα, ὁμως, αὐτὰ μαθεύτηκαν ὅπως φαίνεται ἀπὸ το ἐπόμενο ἐγγραφο, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία των Ἀθηνῶν. Ὁ Λεόντιοσ αὐτὴν τὴ φορὰ ζήτησε συγκεκριμένο ιερομόναχο για να ἐκπροσωπήσει τὴ Μονὴ Φανερωμένησ στὴν Ἀθῆνα *διὰ να μὴν πέσουν εἰς τα κρητίρρια, Καί εἶναι εἰς μίον μασ*⁵⁵³, μὴσ καὶ ὁ ἴδιοσ θα ἦταν μέλοσ τῆσ ἐπιτροπῆσ ἐξέτασῆσ του θέματοσ καὶ θα φρόντιζε να μὴν ἦταν οἱ ποινέσ μεγάλεσ για το μοναστήρι καὶ τον Γρηγόριο.

Ὁ ηγούμενοσ Γρηγόριοσ ἀπεβίωσε λίγα χρόνια μετὰ, στὶσ 25 Σεπτεμβρίου του 1834, ἔχοντασ διανύσει μὴ δεκαπενταετὴ περίπου θητεία στὴν ηγουμενία τῆσ Μονῆσ καὶ δίνοντασ τὴ σκυτάλη στον ηγούμενο Ἰωακείμ Γ' Τομπρογιάννη. Ἀπὸ το 1840 ηγούμενοσ γίνεται ὁ Αὐξέντιοσ Σταμπόλασ καὶ το Μοναστήρι ἀναλαμβάνει τὴν περίθαλψη φρενοβλαβῶν, ὅπως τούτο φαίνεται ἀπὸ σχετικὰ ἐγγραφα που βρίσκονται στα Γενικά Ἀρχεῖα του Κράτουσ⁵⁵⁴.

⁵⁵⁰ Ἡ φράση προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ Ἰακώβου, κεφ. 5, 20, βλ.

http://users.sch.gr/aiasgr/Kainh_Diathikh/Epistolh_Iakwbou/Epistolh_Iakwbou_kef.5.html

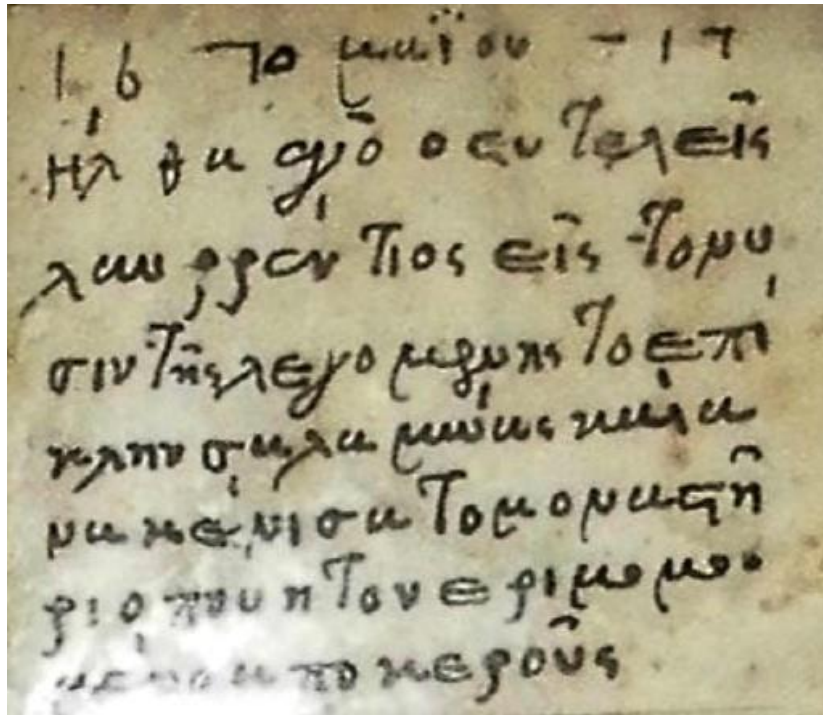
⁵⁵¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 46.

⁵⁵² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 45.

⁵⁵³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΓ, ἀριθμ. 44.

⁵⁵⁴ <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=12806>

Χειρόγραφο σημείωμα του Οσίου Λαυρεντίου

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι τα ελληνικά και οθωμανικά έγγραφα, πολλά από τα οποία παρουσιάζονται εδώ για πρώτη φορά, φωτίζουν όλες τις πτυχές της ιστορικής πορείας της Ιεράς Μονής Φανερωμένης καθώς και τον ρόλο που διαδραμάτισαν ο Όσιος Λαυρέντιος και επόμενοι από αυτόν ηγούμενοι στη μικροϊστορία της Σαλαμίνας, της Ελευσίνας και των Μεγάρων. Περισσότερο έγινε εμφανές ότι οι προφορικές παραδόσεις περί της ανακαίνισης του Καθολικού της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας από τον Όσιο Λαυρέντιο βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με τις γραπτές πηγές. Οι παραδόσεις αυτές σχετίζονταν με τα οράματα του Οσίου περί της εμφάνισης της Θεοτόκου και της υπόδειξης από εκείνη των οροθεσιών μιας διαλυμένης Μονής και της κατ' επέκταση ανασύστασής της από τον Λαυρέντιο. Αυτά συνδέονταν, επίσης, και με την απόπειρα από μέρους του Οσίου της επαναφοράς του ιδιοκτησιακού καθεστώτος του μοναστηριού, όπως εκείνο ήταν στο παρελθόν.

Μέχρι πρότινος πιστευόταν ότι εκείνα τα οράματα σχετίζονταν με την προσπάθεια του Οσίου για μια ολοκληρωτική ανακαίνιση του μνημείου και πως το σημερινό Καθολικό ήταν κτίσμα των τελών του 17^{ου} αιώνα. Από τα έγγραφα, όμως, αποδείχθηκε ότι η πλήρης ανακαίνιση του μνημείου (ανοικοδόμηση - τοιχογράφιση)

πραγματοποιήθηκε από τον γιο του Λαυρεντίου, Ιωακείμ Α΄. Ορθότερα, λοιπόν, μπορούμε πλέον να ισχυριστούμε ότι από το 1670, έτος εγκατάστασης του Λαυρεντίου στη Μονή, μέχρι και το 1714 δεν είχαν πραγματοποιηθεί ευρείας κλίμακας επισκευές στον κυρίως ναό, παρά μόνο μικροεπεμβάσεις στατικού χαρακτήρα και κάποιες ανεγέρσεις κελιών. Το σημερινό Καθολικό της Μονής Φανερωμένης ανακαινίσθηκε με την κατασκευή της οικοδομικής κάλυψης του προϋπάρχοντος μνημείου (*Μεταμόρφωση Σωτήρος*) μεταξύ των ετών 1704-1707 (μικροεπισκευές, εργασίες στήριξης κ.ά.= έργα του Οσίου Λαυρεντίου). Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη το έτος λήξης του τουρκοβενετικού πολέμου (1718), τότε μπορούμε με βεβαιότητα να ισχυριστούμε πως οι εργασίες της πλήρους ανακαίνισης του ναού (ανύψωση στέγης και τρούλου) έγιναν μεταξύ των ετών 1719 και 1732 (το τελευταίο έτος είναι εκείνο της έναρξης των αγιογραφικών εργασιών), και πως το σημερινό μνημείο είναι έργο της τρίτης δεκαετίας περίπου του 18ου αιώνα και όχι του τέλους του 17ου αιώνα, όπως είχε υποστηριχθεί. Ουσιαστικά πρόκειται για έργο του γιού και διαδόχου του Λαυρεντίου στην ηγουμενία της Μονής, Ιωακείμ Α΄, ο οποίος πραγματοποίησε το όραμα και την επιθυμία του πατέρα του.

Για την επισκευή του Καθολικού του μοναστηριού χρησιμοποιήθηκε αρχαίο οικοδομικό υλικό, τόσο από τα ερείπια της Αρχαίας Πόλης της Σαλαμίνας, όσο και από εκείνα της Αρχαίας Ελευσίνας. Τούτο φαίνεται από τις επιγραφές και τα αρχιτεκτονικά μέλη που βρίσκονται εντοιχισμένα ή και ελεύθερα τοποθετημένα διακοσμούν σήμερα τους περιβόλους και τους εξώστες των κελιών. Εξάλλου, ήταν συνήθης από τους χριστιανούς η τακτική της *ανακύκλωσης* του αρχαίου οικοδομικού υλικού όχι μόνο για την ανέγερση των εκκλησιών αλλά και για την οικοδόμηση των οικιών τους.

Πολύ κοντά με την ιστορική αλήθεια αποδείχτηκε ότι βρίσκεται η προφορική παράδοση περί της θεραπείας ασθενούς οθωμανίδα που ανήκε στην αριστοκρατική τάξη. Από τα διασωθέντα έγγραφα φαίνεται ότι η οθωμανίδα αυτή ήταν κάτοχος ενός μεγάλου και πλούσιου κτήματος στη *Βλυχάδα Μεγάρων*, το οποίο διεκδικείτο και από το μοναστήρι της Φανερωμένης. Οι πολύχρονες δικαστικές διαμάχες μεταξύ του μοναστηριού και της οθωμανής μάς οδηγούν να διατυπώσουμε με μεγάλη ασφάλεια ότι πρόκειται για τη Ρουκιγιέ Χανούμ (ή Ρακκιγιέ Χατούνα), σύζυγο του Εμπομπέκρ Πασά, η οποία παρουσιάζεται στα έγγραφα ως διεκδικήτρια του κτήματος αυτού.

Πάντως, τόσο ο Όσιος Λαυρέντιος όσο και ο γιος του, Ιωακείμ Α΄, αναδείχθηκαν σε ηγετικές φυσιογνωμίες συσπειρώνοντας γύρω τους έναν ικανοποιητικό αριθμό

μοναχών, ώστε να δημιουργηθεί μια μοναστική και δραστήρια κοινότητα από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και καθόλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Όμως, η ηγεσία της Μονής φαίνεται ότι συχνά ταλανιζόταν από διενέξεις που αφορούσαν κτηματικές διαφορές, γεγονός που μάλλον οφειλόταν στην τρόπο ερμηνείας του οθωμανικού δικαίου περί δημοσίων και βακουφικών γαιών. Ο Όσιος Λαυρέντιος δεν δίστασε να εναντιωθεί ακόμα και με άτομα που ανήκαν στην ανώτατη κοινωνική και οικονομική τάξη της οθωμανικής κοινωνίας της Αττικής και των περιχώρων της, ώστε να αποκτήσει κτήματα για χάρη της οικονομικής ευρωστίας της Μονής· η διάθεσή του, μάλιστα, να επιλύεται το ζήτημα όσο πιο επίσημα γινόταν από την ανώτατη οθωμανική αρχή επιβεβαιώνεται και από τα έγγραφα που απόκεινται στο Αρχείο Εγγράφων του μοναστηριού. Η αφοβία του αυτή μάλλον προερχόταν από το γεγονός των ισορροπητικών σχέσεων που προσπαθούσε να διατηρήσει ο ίδιος με υψηλά ιστάμενους αξιωματούχους του Σουλτάνου, αλλά και από την τυπικότητα, την τακτικότητα και τη σταθερότητά του στην καταβολή των αναγκαστικών φόρων σε είδος καθώς και από την εισφορά της δεκάτης. Η εισφορά αυτή κατοχύρωνε όχι μόνο τη δική τους ασφάλεια αλλά και εκείνη των συμμοναζόντων τους. Αποκορύφωμα της αφοβίας του αυτής ήταν οι ψευδείς, παραπλανητικές και αόριστες πληροφορίες που παρείχε στους Οθωμανούς αξιωματούχους για τις κινήσεις του Βενετικού στόλου στον Σαρωνικό κόλπο.

Η περιουσία της Μονής αυξήθηκε από τις δωρεές των πιστών, τις ανταλλαγές ακινήτων, την ενοικίαση της δεκάτης και τις κατ' επέκταση φοροεισπράξεις, την παραγωγή μελιού, ελαιολάδου, την τακτική της κολιγιάς και την εκχέρσωση δασών και τη μετατροπή αυτών σε αρόσιμες εκτάσεις και αγροκαλλιέργειες. Όλα αυτά τα έσοδα που εισέρρεαν στο ταμείο της Μονής επενδύονταν σε αγορές ακινήτων στη Σαλαμίνα και πολύ περισσότερο στην Αθήνα. Μάλιστα, σε όλα τα έγγραφα που συντάχθηκαν λόγω αγορών ακινήτων επαναλαμβάνεται ότι *ἀπό δέ τοῦ νυν καί εἰς τό ἐξῆς ἀγροικωνται και εἶναι καθολικοί ἐξουσιασταί οἱ νυν, καί οἱ κατά διαδοχὴν ἱερεῖς της μονῆς νά κάμουν ως' θέλουν καί βούλονται*. Με τον τρόπο αυτόν δεν ήταν δυνατό να σφετεριστεί κανείς την περιουσία του Μοναστηριού, αφού υποδηλώνεται έμμεσα η συγκατάθεση ή μη, ενός συλλογικού οργάνου, εκείνου του Ηγουμενοσυμβουλίου που θα αποφάσιζε κατόπιν συζήτησης και λήψης απόφασης, κατά πλειοψηφία ή ομόφωνα, για οποιαδήποτε κίνηση οικονομικού χαρακτήρα. Όπως και να 'χει, οι δραστηριότητες των αγοραπωλησιών και των ενοικιάσεων των φόρων καθώς και οι υποχρεώσεις παροχής στρατιωτικών και πολεμικών ειδήσεων φαίνονται

ασυμβίβαστες με το ιερατικό σχήμα των κληρονομικών διαδόχων του Λαυρεντίου, πολύ περισσότερο του ιδίου ως ηγουμένου. Είναι, όμως, προφανές πως ο δυναμικός ηγούμενος αξιοποιούσε τα χρήματα που προσποριζόταν από τις φοροεισπράξεις προς όφελος της Μονής, αγοράζοντας γη και ακίνητα. Προφανές, επίσης, είναι πως η ανάγκη των πραγμάτων επέβαλε την αποδοχή τέτοιων υπηρεσιών, δηλαδή την παροχή πληροφοριών, προς το συμφέρον των χριστιανών ώστε να μην ενοχλούνται από τους οθωμανούς. Ως αντάλλαγμα ο Λαυρέντιος ήταν υποχρεωμένος να παρέχει οποιαδήποτε ενημέρωση του ζητούσαν οι τούρκοι που αφορούσε τα Μέγαρα και τη Σαλαμίνα. Και αρκετές φορές, όπως είδαμε, παρείχε πληροφορίες αόριστες και παραπλανητικές. Κατά κύριο λόγο, όμως, ήταν επιβαρυνμένος να δίνει αναφορά για οτιδήποτε συνέβαινε στο θαλάσσιο και στρατηγικής σημασίας πορθμείο που ήλεγχε λόγω της θέσης της η μονή του.

Τα σιγίλλια που παρουσιάστηκαν συμπληρώνουν την ιστορία της Μονής Φανερωμένης κατά τον 18^ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο σιγίλλιο ο εγγονός του Λαυρεντίου, Ιωακείμ Β΄, μαζί με τους άλλους μοναχούς της μονής *εδέηθησαν μετά θερμών παρακλήσεων* στο Οικουμενικό Πατριαρχείο να τεθεί η Μονή υπό την προστασία του, δηλαδή να καταστεί Σταυροπηγιακή. Τα άλλα τρία σιγίλλια επικυρώνουν και ανανεώνουν την πιο πάνω απόφαση του Πατριαρχείου κατόπιν παρακλήσεων των εκάστοτε ηγουμένων της Μονής και των μοναχών της. Σε αυτά μνημονεύεται ότι ο Οικουμενικός θρόνος αναλαμβάνει την κηδεμονία του μοναστηριού και εξυμνείται ο θρησκευτικός ζήλος του Λαυρεντίου, *ανδρός ευλαβούς περί τα Θεία και αρετής κεκοσμημένου*, παρουσιάζονται τα περιστατικά της ανεύρεσης της Ιεράς Εικόνας της Παναγίας, της ανοικοδόμησης του ναού και αναγνωρίζεται η κληρονομική διαδοχή της ηγουμενίας του μοναστηριού σύμφωνα με τη γραπτή διαθήκη του καλουμένου *πρώτου* ιδρυτή της, την οποία αυτός *κατέλιπεν, ότε έμελλε μεταλλάξας τον βίον και την προστασίαν και ηγουμενίαν του ιερού τούτου μοναστηριού μεταβιβάσας κατά διαδοχήν τοις απογόνοις αυτού*. Παράλληλα χορηγούνται στη μονή τα προνόμια που σχετίζονται με τις Σταυροπηγιακές μονές, υποδεικνύονται συστάσεις και ορίζονται οι υποχρεώσεις της. Συγκεκριμένα, η μονή Φανερωμένης μαζί με όλα τα περιουσιακά της στοιχεία, *κινητά τε και ακίνητα, τα ήδη τε κεκτημένα και τα εις έπειτα προσγενησόμενα*, δεν υπόκειται στο Μητροπολίτη Αθηνών, αλλά *μηδενί άλλω υποκειμένη ειμή τω Αγιοτάτω Οικουμενικώ Θρόνω και υπ' αυτού μόνον δεσποζομένη, κρινομένη και ανακρινομένη, μνημονευομένου εν αυτή και πάσι τοις*

μετόχοις αυτής, του κανονικού Πατριαρχικού ονόματος σε όλες τις θρησκευτικές τελετές.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα έσοδα από τις εισπράξεις των δεκατών, τα γεννήματα των αγροκαλλιεργειών και οι δωρεές των πιστών είχαν σωρεύσει χρήματα στο ταμείο της Μονής. Έτσι, κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης η Μονή ήταν πάμπλουτη. Στην ηγουμενία της βρισκόταν ο ηγούμενος και ιατρός Γρηγόριος, ο οποίος λίγο καιρό πριν την επίσημη έναρξη της εξέγερσης, είχε γίνει μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Μαζί με τον Γεώργιο Καραϊσκάκη εγκατέστησε το γενικόν αρχηγείον εις το Γουμενίον της Μονής Φανερωμένης και ίδρυσε νοσοκομείο για την περίθαλψη των τραυματιών. Από την αλληλογραφία του διαπιστώνεται ότι φιλοξένησε πολλούς από τους αγωνιστές του 1821 στα κελιά του μοναστηριού, ενώ ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις είχε αναπτύξει με τον Δημήτριο Υψηλάντη. Επιπροσθέτως, οι επιστολές αποδεικνύουν πως ο Γρηγόριος απλόχερα χορηγούσε με υλικά αγαθά τα στρατεύματα των αγωνιστών· άχυρα για τα άλογα, ψωμί, στάρι, λάδι, κρασί, γαλακτοκομικά προϊόντα, άλογα για τη μεταφορά λαφύρων, χρήματα και γενικά ό,τι ήταν αναγκαίο για την Εξέγερση. Στην ιδιοκτησία της Μονής την περίοδο της ηγουμενίας του Γρηγορίου συμπεριλαμβανόταν και ένα καϊκι, που προοριζόταν για τη διεκπεραίωση του θαλάσσιου διάπλου των μοναχών αλλά και των αγαθών από την ακτή της Φανερωμένης στην έναντι ακτή της Μεγαρίδος.

Από όλα όσα αναφέρθηκαν διαπιστώνεται ότι τα δικαιοπρακτικά έγγραφα που διασώζονται στο Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας παρέχουν μια πλήρη εικόνα για την πορεία του συγκεκριμένου μοναστηριού από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και αναθεωρούν πολλά σημεία της ιστορίας του. Μάλιστα, η παρουσίαση και αξιολόγηση των εγγράφων αυτών -αγοραπωλησίες, συμβάσεις κολιγιάς, συμφωνητικά και άλλα- αποκάλυψε πλευρές του εθνικού δικαίου τόσο των Αθηνών όσο και της Σαλαμίνας και συμπλήρωσε πτυχές της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου.

Το πλέον σημαντικό που συνάγεται από τα παραπάνω είναι ότι η Ιερά Μονή Φανερωμένης αποτελεί τόπο μνήμης για τους Κουλουριώτες· είναι σημείο αναφοράς της ζωής των προγόνων τους. Ο προστατευτικός ρόλος του Οσίου Λαυρεντίου στα δύσκολα για τους χριστιανικούς πληθυσμούς χρόνια της Τουρκοκρατίας συνδέεται με την ίδια τους την ύπαρξη. *Υπάρχουν, γιατί ο άγιος προστάτεψε τους παππούδες τους*. Η δε προσφορά της Μονής, οικονομική και ηθική, στην Επανάσταση του 1821 αποτελεί δείγμα της κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στην Εκκλησία και την Πολιτεία. Το

έντονο, λοιπόν, θρησκευτικό συναίσθημα που διακατέχει τους Σαλαμινίους δικαιολογείται από τις παραπάνω επισημάνσεις. Το Μοναστήρι της Κούλουρης αποτελεί στοιχείο της συλλογικής τους συνείδησης και, κυρίως, της θρησκευτικής τους ταυτότητας, όπως αυτή εκδηλώνεται με τη *λατρεία* προς την Παναγία και τον Όσιο Λαυρέντιο, τα *τάματα*, τις τακτές τους επισκέψεις στο μοναστήρι και τη συμμετοχή τους στην εμποροπανήγυρη, η οποία διεξήχθη τα δύο τελευταία χρόνια με κάποια *ιδιαίτερα* προβλήματα⁵⁵⁵.

Σαλαμίνα, Ιερά Μονή Φανερωμένης, επιστολικό δελτάριο του 1888, στερεοσκοπική φωτογραφία του Léon Quinault στο <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8553788c/f37.item>

⁵⁵⁵ Η τελευταία φορά που πραγματοποιήθηκε το πανηγύρι ήταν το καλοκαίρι (Αύγουστος) του 2015. Ακολούθησαν διαμάχες μεταξύ του Δήμου Σαλαμίνας και της Μονής για το ποιος από τους δύο φορείς ήταν αρμόδιος να οργανώσει το πανηγύρι. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στη μη πραγματοποίησή του, τουλάχιστον μέχρι σήμερα. Η πρώτη γραπτή αναφορά για το πανηγύρι της Φανερωμένης προέρχεται από το περιοδικό *Η ΕΥΤΕΡΠΗ* σε τεύχος του 1851, βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων, σελ. 1665.

4. Έγγραφα Ομολογιών - Συμβάσεις και Αγοραπωλησίες.

Παρά τη λειτουργία της *Καγκελαρίας* (Γραμματείας) της Δημογεροντίας στη Σαλαμίνα κατά την μακραίωνη κυριαρχία των Οθωμανών και την παράλληλη συγγραφή και κατάθεση σε αυτήν ποικίλων εγγράφων τοπικού ενδιαφέροντος, δεν διασώθηκαν σε εμάς έγγραφα αγοραπωλησιών ή συμβάσεις αγροληπιών⁵⁵⁶. Αντίθετα, στα οικογενειακά αρχεία ιδιωτών διασώθηκαν έγγραφα που σχετίζονταν με

⁵⁵⁶ Το Αρχείο της Δημογεροντίας Σαλαμίνας καταστράφηκε σε πυρκαγιά που σημειώθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Για τις συμβάσεις και τις αγοραπωλησίες γενικά, βλέπε τις δημοσιεύσεις των παρακάτω: Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος, *Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής, Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή «νομοθεσία»*, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, αριθμ. 69, Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, Αθήνα 1999, Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος - Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης, *Η νομική συναγωγή του Δοσιθέου, Μία πηγή και ένα τεκμήριο*, Α', έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, αριθμ. 35, Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, Αθήνα 1987, σελ. 57-136, Ιωάννης Γρυπτάκης, «Οικονομικές σχέσεις των κατοίκων του διαμερίσματος Ρεθύμνου κατά την τελευταία δεκαετία της Βενετοκρατίας με βάση νοταριακά έγγραφα» στον τόμο *Της Βενετίας το Ρέθυμνο*, Μαλτέζου Χρ. & Ασπ. Παπαδάκη (επιμ.), *Πρακτικά Συμποσίου, Ρέθυμνο, 1-2 Νοεμβρίου 2002*, σελ. 109-128, Βενετία 2003, ο ίδιος, «Μορφές ιδιωτικού δανεισμού στο βενετοκρατούμενο Ρέθυμνο» στον τόμο *Πεπραγμένα Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996), Ηράκλειο 2000, σελ. 163-180, Δημήτρης Δημητρώπουλος, «Μύλοι της μονής Ιωάννη Θεολόγου Πάτμου στη Σάμο: Πρακτικές διαχείρισης και οικονομική εκμετάλλευση (17ος-αρχές 19ου αι.)» στον τόμο *Η Σάμος στα νεότερα χρόνια, Πρακτικά συμποσίου*, Βουρλιώτη, Μ. & Σφοίνη, Α. (επιμ.), Αθήνα 20-21 Δεκεμβρίου 1999, σελ. 55-74, Αθήνα 2002, Ανδρέας Καπετάνιος, «Γη και εργασία σε χωριά της ΝΔ Λευκάδας: συνεργασίες, ανταποδοτικότητες και εκχρηματισμός» στον τόμο *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, Κύθηρα 2009, σελ. 174-194, Σπυρίδων Ι. Ασδραχάς, «Στρατηγική κεφαλαίων και γραφειοκρατικές λειτουργίες: μία περίπτωση μίσθωσης προσόδων στα 1790», *Ο Εραμιστής* τεύχ. 11, 1974, σελ. 160-174, Στέφανος Δ. Ημελλος, «Παρατηρήσεις σε ναζιακό έγγραφο του 1639» στον τόμο *Μελετήματα λαϊκού δικαίου των Κυκλάδων*, Αθήνα 2010, σελ. 104-121, Νικόλαος Ζαφειρίου, «Σαμιακά έγγραφα επί Τουρκοκρατίας», *Αρχείον Σάμου* 1, 1946, σελ. 31-43, Χαράλαμπος Μπαμπούνης-Στέλιος Α. Μουζάκης, «Οι αγώνες του "κοινού του Παναγίου Τάφου" για την επανοικοδόμηση του ναού της Αναστάσεως της Ιερουσαλήμ κατά τον 19ο αιώνα. Σχόλια και παρατηρήσεις σε χρεωστικές ομολογίες» στον τόμο Μανόλης Γ. Βαρβούνης - Παναγιώτης Τζουμέρκας (επιμ.), *Αλεξανδρινός αμνητός. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ιωάννη Μ. Χατζηφώτη*, Αλεξάνδρεια 2008, σελ. 387-402, Γιούλη Ευαγγέλου-Μποτί, ««απόσχεται το μοναστήριον να του δίνη την ζωοτροφίαν του». Αφιέρωση προς τα μοναστήρια της Σάμου κατά τους νεότερους χρόνους» στον τόμο Βουρλιώτη, Μ. & Α. Σφοίνη (επιμ.) *Η Σάμος στα νεότερα χρόνια (Πρακτικά συμποσίου, Αθήνα 20-21 Δεκεμβρίου 1999)*, Αθήνα 2002, σελ. 43-54, Σοφία Λαΐου, «Αφιερωτήρια έγγραφα των μονών της Σάμου (17^{ου}-18^{ου} αι.)» στον τόμο: *Πρακτικά του ΙΔ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (28-30 Μαΐου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 203-212, Λυδία Παπαρρήχα-Αρτεμιάδα, «Μεταβιβάσεις ακινήτου περιουσίας αναδόχων δια «βαπτιστικών» συμβολαίων στη Μύκονο (17^{ου}-18^{ου} αι.)», *Μνημοσύνη* 15, 2001-2002, σελ. 225-247, η ίδια, «Μορφές δωρεών και νομικοί περιορισμοί στον κυκλαδικό χώρο κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο (17^{ου}-18^{ου} αι.)», *Επετηρίδα Κέντρου Ερευνών Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου* 36, 2002, σελ. 135-181, Μάρκος Ρούσσο-Μηλιτώνης, *Η τουρκοκρατούμενη "Ελλάδα" μέσα από ανέκδοτα έγγραφα Ιησουϊτών του 17ου και 18ου αιώνα. Ι. Το ελληνικό αρχιπέλαγος Α' Σίφνος, Σέριφος, Κύθνος, Ανδρος, Νάξος, Θήρα*, Αθήνα 2002, Πανταζής Κοντομίχης, «Οι εργασιακές σχέσεις του αγροτικού χώρου στη Λευκάδα. Οργάνωση αγροτικών εργασιών» στον τόμο: *Λαογραφικά σύμμεκτα Λευκάδας. Ηθη και έθιμα - οι μεγάλες γιορτές - ο κύκλος της ζωής - παραδόσεις & παραμύθια - προλήψεις και δεισιδαιμονίες*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1995, σελ. 168-182, Ευδοκία Ολυμπίου, «Σχεδιάζοντας το ταξίδι: σπογγαλιευτικά συμφωνητικά και εργασιακές σχέσεις των πληρωμάτων στην Κάλυμνο (19ος - 20ος αι.)» στον τόμο: Αστέριος Αργυρίου, (επιμ.), *Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα (Πρακτικά του Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, Ρέθυμνο 10-12 Μαΐου 2002)*, τόμ. Β, Αθήνα 2004, σελ. 401-414, Θεόδωρος Δρακόπουλος, «Συνήθεται εις τας συναλλαγάς των κτηνοτρόφων», *Χρονικά του Μοριά* 2, 1953, σελ. 139-140.

την κατοχή και αξιοποίηση ακινήτων καθώς και με τις αγοραπωλησίες καλλιεργούμενων εκτάσεων που βρίσκονταν εντός ή εκτός των οικισμών του Αμπελακίου, του Μουλκίου και της Κούλουρης. Δεν γνωρίζουμε, επίσης, αν η κατάθεση τέτοιων εγγράφων και η ένταξή τους στους νοταριακούς κώδικες της Καγκελαρίας της Σαλαμίνας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση μιας αγοραπωλησίας ή μιας σύμβασης μεταξύ των κατοίκων. Διαφαίνεται πάντως ότι η Σαλαμίνα γρήγορα απαλλάχθηκε από τις γαιοκτητικού χαρακτήρα σχέσεις που αφορούσαν την επιβίωση θεσμών, σχετικών με τη φεουδαρχία της φραγκοκρατούμενης περιόδου, και τα συμφωνητικά αυτά υπογράφονταν πλέον μεταξύ των ενδιαφερομένων. Μάλιστα, περισσότερα είναι τα έγγραφα των αγοραπωλησιών και κάπως λιγότερα τα έγγραφα των συμβάσεων που αντιπροσωπεύουν ένα κάπως σημαντικό τμήμα του συνόλου των δικαιοπρακτικών εγγράφων στα διασωθέντα αρχεία των ιδιωτών. Ενδεικτικά η συλλογή εγγράφων του Κυριάκου Παπαγγελή περιλαμβάνει έξι (6) έγγραφα συμβάσεων και τριάντα (30) έγγραφα αγοραπωλησιών σε σύνολο σαράντα τεσσάρων (44) εγγράφων (ποσοστό: 88,1%).

Όλα τα έγγραφα που σχετίζονται με αγοραπωλησίες αγροκαλλιεργειών παρουσιάζουν τυπική δομή. Αρχικά δηλώνεται η οικειοθελής προαίρεση του πωλητού να μεταβιβάσει τη γη του· καταγράφεται στη συνέχεια η έκταση του χωραφιού καθώς και οι συνορευόμενοι ιδιοκτήτες των παρακείμενων εκτάσεων· έπειτα αναφέρεται η τιμή αγοράς και διατρανώνεται η πλήρης αποχή του πωλητού ή των συγγενών του από οποιοδήποτε δικαίωμα επί της πωληθείσης έκτασης και η ολοκληρωτική πια κυριότητά της στον νέο ιδιοκτήτη. Τέλος, ακολουθούν τα ονόματα των μαρτύρων⁵⁵⁷. Παρουσιάζεται παρακάτω ανάλογο έγγραφο που συντάχθηκε το 1727: *Μὲ τὸ παρὸν φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ ὁ Κόλιας Γαρίοα πὼς μὲ βουλῆς καὶ θελήσεώς του καὶ μὲ καλή του προαίρεση τὸ ἀμπελότοπο ὁποῦ ἔχει εἰς τὶς Ἀχλάδες στρέμμα ἓνα πλέον ἢ ὀλιγότερο, σύμπληα βορεινὰ Καλὴ τοῦ Γκέμα, ἀνατολικὰ Γιωργάκη Φραγκούλης, δυτικὰ ἢ Ζήσω ἢ θυγατέρα του· ἀκόμα καὶ ἓνα κομμάτι ἀμπελότοπο, κείμενο καὶ αὐτὸ εἰς τὰ Ἀμπέλια, στρέμμα μισὸ μὲ μερικὰ κλήματα, μὲ σύμπληα Σταμάτη Γαρίο καὶ τὸ Μοναστήρι Φανερωμένη καὶ ὁ πουλητὴς ἀπὸ πάνω. Τὰ*

⁵⁵⁷ Τυπική δομή παρουσιάζουν τα έγγραφα αγοραπωλησιών: ΠΓ4, 6, 9,10, 12, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 23, 26, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41//ΠΔ1, 3, 5, 10, 20, 31α// ΔΑ9, 12//Ζ2, 4, 5, 6, 9, 13//ΚΠ9 και 12.

ἄνωθεν ἀμπελότοπα, ὡς ἄνωθεν, τὴν σήμερον τὰ ἐπούλησε εἰς σὲ τέλειαν πούληση τοῦ Μιχάλη Μαρούδη καὶ τὰ δύο κομμάτια, ὡς ἄνωθεν, διὰ ρεάλια τρία καὶ μισό, ἥτοι ρεάλια 3 καὶ ἔλαβε τὰ ἄσπρα ἐπὶ χεῖρας τῆς αὐτῆς ὥρας, σῶα καὶ ἀνελλιπῶς καὶ ἀποξενώθη ὁ ἄνωθεν πωλητῆς καὶ ἔγινε ἴδιος καὶ καθολικὸς νοικοκύρης ὁ ἄνωθεν ἀγοραστῆς νὰ κάμει εἰς σὲ δαῦτα ὡς βούλεται. Καὶ διὰ τὸ παρὸν κατέμπροστεν τῶν ὑποκάτωθεν ἀξιοπίστων μαρτύρων: Γιάννης Δήμα Γκίκας μαρτυρῶ Παυλῆς Σταμάτης μαρτυρῶ Ἰω(άννης) Καπέτζης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ⁵⁵⁸

Το 1726 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα ένα συμφωνητικό ειρήνευσης μεταξύ δύο Σαλαμινίων. Το έγγραφο γράφτηκε ενώπιον των Δημογερόντων της νήσου, του ζαμπίτη-αστυνόμου, του Μεημέτ αγά, ο οποίος ήταν μάλλον ο εντεταλμένος των τούρκων για τις φοροεισπράξεις και, τέλος, του υπασπιστή του Καπουδάν Πασά. Από το έγγραφο φαίνεται ότι ο Κόλιας Γαρείος είχε πουλήσει στον Γιωργάκη Θανάση χωράφι σπαρμένο με χορτάρι. Για δύο συνεχή έτη, όμως, υπήρχαν φασαρίες-βοβοτάδες μεταξύ τους, μάλλον για τα σύνορα των χωραφιών τους. Οι προστριβές αυτές είχαν προκαλέσει αναστάτωση στη νησιωτική κοινωνία και συχνά οι δύο διάδικοι απευθύνονταν στη Δημογεροντία για την επίλυση της διαφοράς τους. Όμως, οι προτεινόμενες λύσεις από τους προεστούς μάλλον δεν τους έβρισκαν σύμφωνους. Γι' αυτό θεωρήθηκε καλό να κληθεί ο αστυνόμος και ο Μεημέτ αγάς που είχε χρέη φοροεισπράκτορα, συνοδευόμενος μάλιστα από τον υπασπιστή τού Αρχιναύαρχου του οθωμανικού στόλου. Από τις λίγες γραμμές του εγγράφου φαίνεται η παραστατικότητα της εικόνας όλων των εμπλεκόμενων φορέων· ο ζαμπίτης και οι προεστοί ανέμεναν τους δύο αντιδίκους στην Καγκελαρία της Δημογεροντίας, οι οποίοι εμφανίστηκαν με τη συνοδεία του Μεημέτ αγά και του επίσημου υπασπιστή. Διαφαίνεται πως προηγήθηκε συζήτηση σε ήρεμο κλίμα και οι δύο αντίδικοι *ετεργιαστήκαν*. Το συμφωνητικό έγινε καλοπροαίρετα, με *καλή απόδειξη*, όπως μας ενημερώνει το έγγραφο: *δια της παρούσης ομολογίας κε καλης αποδιξε ος την σημερον φανερονο κε ομολόγο εγώ [ο κόλιας γαρίος είχα] μερικο γρασιδι πωλιμενο του γιοργακι θανασι κε εμαλοναμε κε εσικοσαμε διο χρονος βοβοταδες κε ηστερα ηρθε ο μεημετ αγας κι ο χαταρης του καπεταν πασα κε τον επιγαμε τον μεημετ αγα κε ετεργιαστικαμε με το ζαμπίτι κε με τους πιτροπος κε να μιν εχι να καμι ο κολια γαριος με το γιοργακι θανασι ταβι νιζαμι μηδέ τα πεδια μας⁵⁵⁹.*

⁵⁵⁸ ΠΔ23.

⁵⁵⁹ ΠΓ3.

Πολλές από αυτές τις αγοραπωλησίες συντάχθηκαν εξαιτίας χρεών. Σε περίπτωση, μάλιστα, που οι χρεοφειλέτες δεν ήταν σε θέση να αποδώσουν τα χρήματα στον δανειστή, αναγκάζονταν να αποδώσουν τις αγροκαλλιέργειές τους σε αυτόν. Όταν, μάλιστα, ο χρεοφειλέτης πέθαινε, τότε το χρέος ακολουθούσε την οικογένειά του η οποία μεταβίβαζε εκτάσεις για τη διαγραφή του χρέους. Σχεδόν όλες τις φορές, η χήρα-σύζυγος του εκλιπόντος αναλαμβάνει τη σύνταξη του εγγράφου στο οποίο δηλώνεται ξεκάθαρα πως η σύνταξή του οφείλεται σε χρέος του συζύγου της. Δηλωτικό των παραπάνω αποτελεί το ακόλουθο έγγραφο του 1729: *Τήν σιμερ(ον) με το παρ(ον) φα(νε)ρονο κη όμολογο εγο ή όρσα γενη του ποτε λανπρο κατζουλη το πός με βουλης κή θελισεός μου επουλισα το χοραφι οπου εχη ο αντρας μου ής τον αγιον ήοανη στρεματα τεσερα τα οπία τα επουλισα δια χρεος μου του ανδρός μου του παναγιου θοδουρου κη γιάνη θέδορου δια ριαλιά 2 κη από την σιμερον αποξενοθίκανε τα πέδια του ανωθεν λανπρου από το άνοθεν χοραφι κη να ήναι η ανοθεν νικοκιρι να ντο εξουσιαζουν ός θέλουν κή βουλουντε κι δια το αλιθες επισημα το παρον ένπροστεν τον ιποκατοθεν γεγραμενον αξιοπιστον μαρτιρον ης ασφαλιαν⁵⁶⁰.*

Τα χρέη φαίνεται ότι ταλάνιζαν αρκετούς από τους κατοίκους της σαλαμινιακής κοινωνίας· οι χρεοφειλέτες πολλές φορές αδυνατούσαν να επιστρέψουν το δανειζόμενο ποσό και εγκατέλειπαν το νησί για να αποφύγουν τις οποιεσδήποτε κυρώσεις. Από το παρακάτω έγγραφο που συντάχθηκε το 1735 ενημερωνόμαστε για ένα τέτοιο περιστατικό, στο οποίο η Δημογεροντία ανέλαβε να δώσει λύση. Ο Νικολός Μαυράκης δάνεισε χρήματα στον Γιώργο Γκούμα ο οποίος, όμως, είχε εγκαταλείψει τη Σαλαμίνα για επτά συνεχή έτη. Έτσι, ο δανειστής απευθύνθηκε στη Δημογεροντία και εξέθεσε την υπόθεση. Οι Δημογέροντες αποφάσισαν να αποδώσουν σε αυτόν την προσωρινή εκμετάλλευση αγροκαλλιεργειών που ανήκαν στον δανειζόμενο-χρεοφειλέτη για έναν χρόνο και έντεκα ημέρες. Σε περίπτωση που ο δανειζόμενος εμφανιζόταν στο χρονικό αυτό διάστημα και επέστρεφε στον δανειστή το οφειλόμενο ποσό, τότε οι αγροκαλλιέργειες θα παρέμεναν στη διαχείριση του δανειζόμενου· αν, όμως, δεν γινόταν αυτό, τότε οι εκτάσεις θα περνούσαν στην πλήρη κυριότητα του δανειστή. Δεν γνωρίζουμε από πού προέρχεται αυτό το όριο της διορίας των τριακοσίων εβδομήντα έξι ημερών, το οποίο θέτει ως προϋπόθεση η σαλαμινιακή Δημογεροντία. Πάντως, το όλο πνεύμα του συμφωνητικού κλίνει προς το συμφέρον του δανειστή. Χαρακτηριστικά το έγγραφο

---

⁵⁶⁰ ΠΓ29.

αναφέρει τα ακόλουθα: *Με το παρόν γράμμα στην σήμερον φανερόνομεν κε ομολογούμεν εμής ηπό.....γέροντες του νησιού κούλουρης να εχρώσταε ο γιώργος κόλιας γκούμας υός κε του άνωθεν κόλια μερικό χρέως του νικολάου μαβράκι κε επί ζήν σήμερον του χρέος τι ριαλα ζεκατέσσερα νούμε ρο: ρτα- 14 ..... της και άνωθεν χρεόφελε τις να λείπει την σήμερον χρόνους επτά νούμερ-7 κε εκεί δια να μη έλθει εις την πατρίδα του ευχαρίστηση τάχιστα ..... άνωθεν γέροντες κε προεστούς παρακαλετικός κε τους είπα την ηνπόθεσην κε κι του βρούνε δια να μου χρέος όπου εχρεώσται την σήμερον μου τα πουλού(ν) ης τελίαν πούλησην στρέμματα είκοσι τρία νούμερο 23 και δια ενθίμιπον γράφομεν κε τους τόπους όπου είναι αρχίς στο καμίνι στρέμματα 2 σμήλιος τρίτζα ζούγρης και γιάννη θεοχάρης στο λιθάρι του κόλε στρέμμα 1 συνορήτης τρίτζα ζούγρης παρα κείθε.....στρέμματα 2 συνορήτης τρίτζας ζούγρης στη στράτα του πέρου στρέμματα 2 συνορήτης τρίτζα ζούγρης το κομμάτι στη σκηνέα όπου είναι και το δέντρο όπου έχει από πάνω μήτρο καλοτζός και από κάτω η οδός παρακεί θέση στη λουρίδα στρέμμα 1 πάρομε του το να έχει ο άνωθεν νικολός να ακαρπερεί εις διόρια καιρού χρόν(ο) ένα και μέρες έντεκα και – αν ίσως ο άνωθεν γιώργης και έρθει εις τον άνωθεν καιρό και δόση τα..... τον άνωθεν νικολού μαβράκι να είναι νοικοκύρης εις τα ιπποστατικά του ειδεμί και δεν έλθει εις την διοριά του καιρού όπου άνωθεν εγράψαμε να έχει να γίνεται ‘άνωθεν νικολός ίδιος κε καθολικός νοικοκύρης κε να μην έχεινα τον έδιασε ο κανείς από ένα εως χίλια και από χίλια εως ένα και εκεί έγινε το παρόν εις ένδειζιν τον υπογεγραμμένο μάρτυρον και επίτροπον⁵⁶¹.*

Οι διαθήκες ήταν επίσημα έγγραφα και γι' αυτό συντάσσονταν ενώπιον των Δημογερόντων. Σε αυτά τα έγγραφα οι διαθέτες παραχωρούν την πλήρη κυριότητα των περιουσιακών τους στοιχείων θέτοντας όρους. Έτσι, σε διαθήκη του 1774 ή Σταμάτα θυγάτηρ τοῦ Πατάπα καὶ γυνὴ τοῦ Θανάση Γιάννη Θανάση φανερόνει καὶ όμολογεῖ πὼς με βουλήν καὶ θελήσεώς της καὶ με καλήν της προαίρεσή της ὄ, τι ἔχει ἀπὸ τοῦ πατέρα της καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα της, χωράφι, ἀμπέλι ἐλιόδεντρα, μεσαρικό, χάλκιω μερτικό κινητὸ καὶ ἀκίνητο, τοῦ τὰ ἐχάρισε τὴν σήμερον ἔπροστεν εἰς τοὺς γερόντας καὶ προεστούς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους τοῦ υἱοῦ της τοῦ Σιδέρη με τὴν εὐχὴν της καὶ νὰ μὴν ἔχει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι· μόνος νὰ τὴν ἐζωοθροφήσει ὁ Σιδέρης τὴ μάνα του ὡς πότε νὰ πληρώσει τὸ κοινὸν χρέος καὶ τότες νὰ τὰ ἐξουσιάζει ὁ Σιδέρης τὰ πάντα οὗλα, ρουχικό της, χαλκωματικό της, χάρισμά της, νὰ τὰ κάμει ὡς

⁵⁶¹ ΔΑ3.

θέλει και βούλεται. Ακόμη φανερώνει ὅπως τὸ ἀμπέλι ὅπου ἔχει χάρισμα ἀπὸ τὸν ἄντρα της, ὅσο ἐστὶ, καὶ χωράφι καὶ δέντρο καὶ ὅ, τι καὶ ἂν εὐρεθῆ τὸ χάρισμα τοῦ ἀντρός της καὶ αὐτὰ τὰ ἐχάρισε μὲ τὴν εὐχή της καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἐγράψαμεν τὸ παρὸν ἔπροσθεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν ὅπου νὰ μὴν ἔχει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι καὶ διὰ σιγουρία τοῦ ἐδώσαμεν τὴν παροῦσα εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ της Σιδέρη⁵⁶². Εἶναι φανερό ἀπὸ τὸ ἐγγραφο πὼς ὅλη ἡ περιουσία που προέρχεται ἀπὸ τον πατέρα, τὴ μητέρα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ χάρισμα του (αποβιώσαντος) συζύγου της περνά στην ολοκληρωτικὴ διαχείριση μετὰ τον θάνατό της στον γιο της. Ἡ ὅλη διάθεση της περιουσίας γίνεται με τὴν εὐχή της, ἀρκεῖ νὰ τηρηθοῦν δύο προϋποθέσεις· ὁ γιος της νὰ ἀναλάβει τὴ φροντίδα της στα γεράματά της καὶ νὰ ἀποπληρώσει τὸ κοινὸν χρέος, δηλαδή τὰ ἐξόδα της κηδείας.

Απὸ τὸ 1782 προέχεται μία ἐκχώρηση ἀπαιτήσης. Ἡ Ἀγγέλω, μητέρα του Γιωργάκη Σαλιάρη, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀποκτήσει με τὸν πρῶτο της σύζυγο, Κόλια Σαλιάρη, ἀπεβίωσε. Ὁ γιος της, ὁμως, εἶχε νυμφευθεῖ καὶ εἶχε ἓναν ψυχογιό, τὸν Δημητράκη. Ἐπειδὴ ὁ γιος δὲν ἦταν δικός του καὶ κατ' ἐπέκταση δὲν υπήρχαν φυσικοὶ ἀπόγονοι, κληρονομικὰ δικαιώματα μποροῦσε νὰ διεκδικήσῃ ἡ μητέρα του, Ἀγγέλω. Ἐνώπιον, λοιπόν, τῶν μελῶν της Δημογεροντίας ἡ μητέρα του ἀποβιώσαντος γιου λαμβάνει τὸ μερίδιό της καὶ μάλιστα τυχαία, ἐτράβηξα καὶ πήρα, ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει τὸ ἐγγραφο. Ἐφεξῆς, ἡ νύφη της καὶ ὁ ψυχογιός της ἦταν πλέον οἱ κύριοι διαχειριστὲς τῶν υπόλοιπων κινητῶν καὶ ἀκινήτων καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ ἐγγραφο παραδίδεται στα χέρια της νύφης της. Συγκεκριμένα τὸ ἐγγραφο λέει: *Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος τὴ σήμερον φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἐγὼ ἢ γυνὴ τοῦ Δήμα Ξεράκη ὀνόματι Ἀγγέλω, πὼς μὲ τὸ νὰ μοῦ πεθάνει τὸ πρῶτο μου παιδί ὁ Γιωργάκης, ὅπου εἶχα μὲ τὸν πρῶτον μου ἄντρα, τὸν Κόλια Σαλιάρη, καὶ ἐβγήκαμε εἰς τοὺς γέροντες καὶ προεστοὺς καὶ ἐτράβηξα καὶ ἐπήρα καὶ ἐγὼ ἢ Ἀγγέλω ἢ μάνα τοῦ Γιωργάκη τὸ μεράδιόν μου ἀπὸ τὴ νύφη τοῦ Γιωργάκη καὶ ἀπὸ τὸ παιδί του Δημητράκη, ὅπου ἄφησε ψυχοπαῖδι καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέρα ἐξενώθηκα ἐγὼ ἢ Ἀγγέλω ἀπὸ τὸ ἔχει τοῦ παιδιοῦ μου καὶ γίνεται ἴδια καὶ καθολικὴ νοικοκυρὰ ἢ νύφη τοῦ Γιωργάκη μου μαζί μὲ Δημητράκη τὸν υἱόν της, νὰ κάνουν ὡς καθὼς θέλουν καὶ βούλονται, εἰς τὰ ὁποῖα ροῦχα τοῦ παιδιοῦ μου ὅ,τι τζᾶν εὐρεθοῦν κινητὰ καὶ ἀκίνητα· καὶ πείραξη νὰ μὴν ἔχη ἀπὸ κανένα, μήτε ἀπὸ δικὸ μέρος μήτε ἀπὸ ἄλλον κανένιναν καὶ διὰ τῆς ἀληθείας ἔγινε τὸ παρὸν ἔπροσθεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ ἐδόθη*

⁵⁶² ΠΔ29 (ἴδιο με ΔΑ14).

είς χειρας τῆς νύφης καὶ τοῦ Δημητράκη καὶ ὅποιος νὰ γυρέψει νὰ παγαίνει εἰς στή κρίσιν νὰ ἔχει, νὰ πλερώσει εἰς στή κρίσιν γρό(σια) 51 εἰς στὸν εὐρισκόμενον ζαπίτη⁵⁶³.

Το 1786 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα μία διαθήκη σύμφωνα με την οποία η γυναίκα του Λάμπρου Φλοκάτη παραχώρησε τα περιουσιακά της στοιχεία στον Νικολό Τριανταφύλλου. Ο όρος που τέθηκε ήταν η ανάληψη της φροντίδας της μέχρι τα γεράματά της καθώς και των εξόδων της ταφής της, *να την εξωθροφήση ὅσο να ζήση κε να την ἀθάψη*. Φαίνεται, όμως, πως η συγκεκριμένη ηλικιωμένη είχε φυσικούς απογόνους τους οποίους είχε προικοδοτήσει στο παρελθόν. Αναίρεσε, όμως, την προίκα που είχε παραχωρήσει στα παιδιά της, ώστε να την αποδώσει στον Νικολό Τριανταφύλλου. Στο εν λόγω έγγραφο προνόησε η ίδια η διαθέτης πως, σε περίπτωση που κάποιο από τα παιδιά της αξίωνε δικαίωμα στα περιουσιακά της στοιχεία, τότε ο Νικολός να έπαιρνε το μερίδιό της που έχει από κοινού με συγγενικό της πρόσωπο. Το έγγραφο, παρά τη σημαντικότητά του δεν συντάχθηκε ενώπιον της Δημογεροντίας αλλά ενώπιον αξιόπιστων μαρτύρων: *την σήμερον φανερονομε κε ὁμολλογῶ ἰ δογῶ ἢ γῆνι του λλάμπρου φλοκάτη με τω νὰ ἦχα μερηκά ρούχα πατρογονηκά μη δυναμένη με τη να μην ἦχα να ζω ἀθρώφή κέ τήν ἱπηρε ὁ νηκολλός ὠ τρηατάφηλλος ὁ αναγνοστης να την εξωθροφήση ὅσο να ζήσης κε να την ἀθάψη κε ἔχη μερηκα ρουχα να τοῦ ἀφήση χοράφη ης το τωρηβηρη λαχήδη ὅσο ἔστη σηπληάστης ε τρήκηας ζοῦρη δυσηκά ἀνατολλήκα πρήπηλλης και με δύο κερακεας η μηα αγρήα και η μήα ἡμερη ἔτερω σπητωτωπο ἡς την καληβουλά ἡς τω γρασήδη ὅσο ἔστη ἡτη να τῆς ἔβρεθης _____ ἔδηκά του(ν) ἄλλου του ἀνοθεν νηκολλοῦ κε να μην ἔχη πήραξη ἀπο κανενηναςνας κε ὀπηός ἔσηκοθή ἀπο τα πεδια της κε ἔναζητήξη ἀπο αυτὰ τα ροῦχα να ἔχην την καταρα μου κε δια το αλληθές ἔγηνε το παρόν κάταιπροστεν το μαρτηρων κε εις εαυτώ το λαχήδη ἔχη δομένα τον πεδηό της πρηκηω κε το ἔβανε το πεδηόν του ἀνωθεν και ανησοστας και δεν το δώση να ἔχη να πάρη ἡς το σοχορη το μερτηκο της ὀθεν ἔχη ἡς το σοχωρη μαζή με το δήμα⁵⁶⁴.*

Από το 1787 προέρχεται μία εξουσιοδότηση που συντάχθηκε στον Γέροντα της Μικράς Ασίας. Είναι γνωστό ότι οι Σαλαμίνιοι πήγαιναν στα μέρη αυτά πριν τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και παρήγαν *κατράμι*, παράγωγο του ρετσινόπευκου, το οποίο παραχωρούσαν ως έμμεσο φόρο στον οθωμανικό στόλο για τη στεγανοποίηση των αρμών των πλοίων και των караβόσχοινων. Εκεί παρευρισκόταν και ο

⁵⁶³ ΠΔ7.

⁵⁶⁴ ΠΓ8.

Χατζηγιωργάκης Διδυμιώτης από την Κούλουρη, ο οποίος εξουσιοδοτείται από τον Κωνσταντίνο Κικίδη να παραλάβει χρήματα που του όφειλε ο Γιάννης Στρατούρης. Μάλιστα, το έγγραφο απευθύνεται σε ελεύθερο πλάγιο λόγο στον οφειλέτη να αντιμετωπίσει τον Χατζηγιωργάκη όπως θα ήταν ο ίδιος ο Κικίδης, *σὰ νὰ εἶμαι καὶ ἀτός μου, νὰ εἶναι νοικοκύρης βέβαιος· καὶ νὰ τὰ δώσει(ς) τὰ ἄσπρα, ξηλώνει(ς) τὴν ὁμολογία, βάστα καὶ τὸ γράμμα μου: Ἐγὼ ὁ Κωσταντῆς Κικίδης κάνω νοικοκύρη τὸ Χατζηγιωργάκη τὸ Διδυμιώτη ἀπὸ τὴ Κούλουρη ἀπάνω εἰς στήν ὁμολογία, ὅπου μοῦ χρεωστεῖ ὁ Γιάννης τοῦ Μήτρου Στρατούρη, νὰ λάβει τὰ ἄσπρα μου τῆς ὁμολογίας, ὅπου μοῦ χρεωστεῖ ὁ Γιάννης, ὅπου τοῦ ἔχω δοσμένα τὴν ὁμολογία τοῦ Χατζηγιωργάκη, ὅπου τοῦ δίνω καὶ τὸ γράμμα μου ἀπὸ τὸ χέρι μου, σὰ νὰ εἶμαι καὶ ἀτός μου, νὰ εἶναι νοικοκύρης βέβαιος· καὶ νὰ τὰ δώσει(ς) τὰ ἄσπρα, ξηλώνει(ς) τὴν ὁμολογία, βάστα καὶ τὸ γράμμα μου.*⁵⁶⁵

Σε έγγραφο του 1792 ένα ζεύγος πώλησε περιουσιακά στοιχεία που ανήκαν στον σύζυγο και προέρχονταν από τη μεριά του πατέρα του. Είναι περίεργο το γεγονός ότι τα πατρογονικά-πατρογραμμικά αυτά χωράφια πωλήθηκαν από κοινού με τη σύζυγο. Το μόνο που είμαστε σε θέση να υποθέσουμε είναι ότι τα ακίνητα αυτά συνανήκαν και στους δύο συζύγους και μάλλον αποτελούσαν το λεγόμενο *χάρισμα* προς τη νύφη, που συντασσόταν ως *ξωφύλλι* πριν τον επίσημο αρραβώνα: *την σημερον με τω παρόν γράμμα φανερονο κε με καλήν μου προῆρεση εποῦλησα εγω̄ ο δήμας γηόργῆς τζήκας με τη̄ν γηνή μου καλωμηρα τω σπη̄τη κε τω̄ κρασήδη ης τω μουλκη τω μερτηκω̄ μοῡ οποῦ ἦχα απω̄ των̄ πατέραμοῡ τοῡ τω̄ εποῦλησα του νη̄κωλοῡ τραταφήλη με τη̄ν πασήαν τοῡς με την βλαση̄ τους̄ εποῦλησα του νη̄κωλου ης τέλη̄αν ποῦλησῆν δηα ριαλληα δέκᾱ -ν̄- μένων - ριαλληα.- :10- κεεξενωθήκα εγω̄ ο δήμας κε ἐγήνε νηκω̄κη̄ρις: ο ανωθεν αγωρᾱστης ο νηκωλω̄ς να κτήση να κρέμηση ος θελη̄ βουλετε κε να μη̄ν ἐχη πήραξην απω̄ κανῆνανε κε ελαβα τα ασπρα ο δημας της αῦτη̄ς ὠρας σωά κε ἀνέληπος κε να μην ἐχη πηραξην ἦτε αδερφές ἦτε παιδες μας και δι της αληθῆας εγραψαμεν τω παρον ης σενδηζην κε ασφαληαν*⁵⁶⁶.

Ἐγγραφο διαθήκης του 1796 μας ενημερώνει ότι παραχώρησε ὁ *Γιωργάκης Τουλουπανᾶς* στὴ *Φου<ν>ταρέα* στὸν Ἅγιο *Γιώργη(·)* με̄ τις ἀδερφάδες της καὶ νὰ μὴν ἔχει *πειραξην ἀπὸ κανένινα ἀπὸ τὸν παπά μου εὐχή* καὶ ἓνα *δέ<ν>τρο* πίσω εἰς τὴν *Παναγία*, ὅπου παίρνομε νερό, ἀπὸ πάνω *κο<ν>τὰ* στὸ *δέ<ν>τρο* τοῦ *Φουρίκη* ἀπὸ

⁵⁶⁵ ΠΔ22.

⁵⁶⁶ ΠΓ11.

κάτω [καί] ἕτερον χωράφι εἰς τὰ Παλούκια στρέμμα ἕνα σουμπλιαστή δυσικά ἢ ἀδελφή του ἢ Παπαδιά⁵⁶⁷. Τα έγγραφα αυτά φέρουν τον τίτλο *Θύμηση*, λέξη που έχει ετυμολογική σχέση με το αρχαίο ελληνικό ρήμα *θυμῶ* που σημαίνει επιθυμώ· ανταποκρινόταν δηλαδή στη μετά θάνατο επιθυμία της μεταβίβασης των περιουσιακών στοιχείων του διαθέτη σε συγκεκριμένο πρόσωπο.

Αρχές του 19^{ου} αιώνα, συγκεκριμένα το 1802, πραγματοποιήθηκε στη Σαλαμίνα πώληση ακινήτων σε έναν αγοραστή. Μεταβιβάστηκε σε αυτόν έναντι αντιτίμου *σπιτότοπος*, δηλαδή έκταση κατάλληλη για την οικοδόμηση οικίας. Τα χρήματα δηλώθηκαν ότι ελήφθησαν από τους πωλητές *τις άυτις ώρας σωᾶ κε ανελιπωῶς*. Για τους πρώην ιδιοκτήτες αναφέρεται στο έγγραφο ότι *εξενώθηκα(ν) η πουλιτάδες και ο νέος ιδιοκτήτης δηλώνεται πια ως ο απόλυτος διαχειριστής να κτίση να κρεμήση ὄς μουῖλκη δηκών του κε πήραξη να μην έχη απω καννήν*. Του πουλούν, μάλιστα, και έκταση *τριάντα μίας διασκελιών*· η μία διασκελιά είναι το μήκος κανονικού βήματος ενός ανθρώπου και χρησιμοποιείται ως πρόχειρο μέτρο μήκους για μικρές αποστάσεις. Υπολογίζεται προς 0,70 - 0,75 του μέτρου⁵⁶⁸. Σε περίπτωση, μάλιστα που *σηκωθη κανένας απω τους δηκοῦς τωνε να του κάμη λωγια του νηκωλοῦ να απωκριθουν η πουληταδές οτι τω εποῦλισαν ις τέλιαν πούλισην*. Το έγγραφο έχει ως εξής: *δηα του παρωῶντος γράματος φανερώνουν με καλιν τους' πρωερε(ση) κε με καλιν τους γνώμη ηθέλησαν κε εποῦλισαν ο κωλιας του γιάνη σταμάτη κε ο ανησω των παναγιώτις του τεληγιώργη κε ω παπαγιάνις εποῦλησαν του νηκωλου τρατάφηλου μερηκόν σπητώτωπων δηα ριάλια σαράτα -ν'ριάλια 40 κε ελαβαν τα άσπρα η πουλιτάδες απω τών αγοραστίν τις άυτις ώρας σωᾶ κε ανελιπωῶς κε εξενώθηκα(ν) η πουλιτάδες κε εγινε νικοκηρις ω αγοραστίς να κτίση να κρεμήση ὄς μουῖλκη δηκών του κε πήραξη να μην έχη απω καννήν κε βρισκετε τω τόπων ις στω πηγαῶδη τις πανάγιας ἴγουν αντίπερα απω τω ρέμα κε βρισκουτέ σηπλιαστάδες ανατωλικά τα θηλικά του δήμα κωκηῖκου βωρηνά τω ρέμα δησηκά ἢ δηῖ πουληταδες νωτίνα τα θηληκᾶ του γιάνη κοῦμα ακομη φανερώνουν πως του εποῦλισαν δηάσκελις τριατημηᾶ -ηγουν 31- ανατωληκα κε δησηῖκ ἡγουν δήω δηάς κελίς να σταθη (α) πωταν πάτω του δετρου ὠπου(ου) βρίσκετε δησηκα κε εάν σηκωθη κανένας απω τους δηκοῦς τωνε να του κάμη λωγια του νηκωλοῦ να απωκριθουν η πουληταδές οτι τω εποῦλισαν ις τέλιαν πούλισην*

⁵⁶⁷ ΠΔ8, φ. 2^α και ΚΠ8 (ετέρα θύμηση).

⁵⁶⁸ <https://pemkerkyras.files.wordpress.com/.../cebbceb5cebeceb9cebaf8c-c...>

κε δηα τω βεβεω̄ν κε σηγουριτά έγινε τω παρων γράμα κε εδώθη ις χίρας του νηκωλοῦ τραταφιλου⁵⁶⁹.

Από την ίδια χρονιά προέρχεται και ένα συμφωνητικό μεταξύ δύο Σαλαμινίων, το οποίο σχετίζεται με την από κοινού καλλιέργεια συγκεκριμένης έκτασης. Ο συνεταιρισμός αυτός θα διαρκούσε πέντε έτη και ύστερα θα παραχωρείτο πλήρως στον έναν από τους δύο, μάλλον λόγω χρέους, όπως τούτο διαφαίνεται από τη συνέχεια του εγγράφου: *Την σήμερα εσυμφωνήσαμε εγώ ο Σπύρος Μαυράκης μαζί με τον Κόλια Κούκη πως είχαμε μερικό χωράφι κείμενο εις στη ψιλή άμμο στρέμμα 6 και με το να ήτανε χέρσο το έδωσα του Κόλια και το άνοιξε να το σπείρομε μαζί έως χρόνους πέντε ήται 5 και εις τέλις να το εξουσιάση άνωθεν Σπύρος ο Μαβράκης και κατά την ομολογία όπου έχει από τον γέρο Τάρσα ως ομολόγου κι ειδικο της δια σιγουριτά εγράψαμε το παρόν⁵⁷⁰.*

Η επόμενη ομολογία συντάχθηκε το 1803. Σύμφωνα με αυτήν ο Θανάσης Δημούκης πούλησε μία οικία στον Θανάση Τσεβά. Είναι το μοναδικό έγγραφο στο οποίο γίνεται αναφορά σε προηγούμενο συμβόλαιο που σχετίζεται με το σπίτι, ότι δηλαδή η οικία αυτή είχε πουληθεί στο παρελθόν στον Θ. Δημούκη από τον Γιάννη Δήμα Δημούκη. Η αναφερόμενη μεταβίβαση στον Θανάση Τσεβά γίνεται *ις τελίαν πούλισιν... και εγίνε ήδηως και καθωληκος νηκοκῆρις ω αγωραστῆς ω θανασις καιβας να τω εξουσηάση ως θελη και βούλετε να κτίση να κρεμῆση και πηραιξη να μην ε{χει} ηπω κᾶνενη. Επιπροσθέτως, δηλώνονται στο έγγραφο λεπτομέρειες που αφορούν την είσοδο και την έξοδο του σπιτιού: *ακόμη τω σπήτη εχη την πασηᾶν της να βγή πῆσω απω των σπήτη του παναγιωτη κόληα μαγιᾶτη ήγούν ν αφίση ω τηλαβέρις σωκακη να βγή ω θανασις καιβάς δηατη ηχη αφιζμένω τωπων... και ωτη κάιρω να βγου ις γερωτοκρισηᾶ ι ςσε ζαπήτη θάχη τιν πασίαν τις καθω γραφη ανωθέν. Ολόκληρο το έγγραφο παρατίθεται εδώ: *δηα του παρώντως γράματωσ φανερόνη και ωμολώγει ω θανασις δημούκις πως με ηδήαν τοῦσ βουлин και με καλίν του γνῶ^ςη θέλησε και επούλησε τω σπητη ωπου ήχε αγωρασμένα απω των γιάνι δημα δημούκη τήν σήμερα βρίσκετε τω σπήτη σήπλιων γεωργάκη τηλαβέρις δησηκᾶ νωτηνᾶ κόληας τζώκας και τω επούλισε ω θανασις δημούκις του θαναση κεβᾶ ις τελίαν πούλισιν δηα ριαλια εκατων έξιτα πέτε ητι ρεαλιᾶ – 165 – και εξενόθη και ω θανασις δημούκις και εγίνε ήδηως και καθωληκος νηκοκῆρις ω αγωραστῆς ω θανασις καιβας να τω εξουσηάση ως***

⁵⁶⁹ ΠΓ13.

⁵⁷⁰ ΔΑ2.

θῆλη και βούλετε να κτίση να κρεμῆση και πηραιζη να μην ε ηπω κᾶνενη ἀκόμη τω σπήτη εχη την πασηᾶν της να βγή πῆσω απω των σπήτη του παναγιωτη κόλλη μαγιᾶτη ἡγόνυ ν αφίση ω τηλαβέρις σωκακη να βγή ω θανᾶσις καιβάς δηατη ηχη αφιζμένο τωπων καῖ τώ πηρε ις τω μάκρωσ ω γιωργακης τηλαβερις και ωτη κάιρω να βγου ις γερωτοκρισηᾶ ι ςσε ζαπήτη θάχη τιν πασίαν τις καθω γραφη ανωθέν και δηα τις αλιθήας έγινε τω παρών γραῦμα κατεπρωσθέν των ηπωκάτωθεν γεγραμενων μάρτηρων ησ ασφάληαν και ις εδηξον και εδωθηῖ ις χιρας του αγωραστη θανάση καιβα⁵⁷¹.

Το 1806 συντάχθηκε ένα συμφωνητικό κατά το οποίο ένας γεωργός όφειλε σε έναν άλλον χρήματα και αγροτικά προϊόντα (ήμερο και άγριο σῆαρι). Η συμφωνία αναφέρεται στην καταβολή των οφειλών κατά τα ερχόμενα αλωνίσματα, παρουσία του διορισμένου κυρίου, δηλαδή του εντεταλμένου από τη Δημογεροντία για τη συλλογή του φόρου της δεκάτης. Στο έγγραφο αυτό καταγράφεται ως μονάδα μέτρησης βάρους των σιτηρών το κοίλο. Αυτό ήταν ένας μεγάλος ξύλινος κάδος που τον χρησιμοποιούσαν για μέτρο χωρητικότητας και ήταν διαφορετικό ανάλογα με το είδος. Το κοίλο ή κοιλό υποδιαιρείτο σε μισόκοιλα ή τέταρτα. Έτσι, η αντιστοιχία ενός κοιλού σε οκάδες για διάφορα προϊόντα ήταν η παρακάτω: ένα κοιλό σῆαρι αντιστοιχούσε με 22 οκάδες· ένα κοιλό κριθάρι αντιστοιχούσε με 18 οκάδες· ένα κοιλό με κουκιά ισοδυναμούσε με 22 οκάδες· ένα κοιλό ρεβίθια ή φακές ισοδυναμούσε με 24 οκάδες⁵⁷². Το έγγραφο έχει ως εξής: *Τιν σιμερον εγινέ ο παναγιωτις πιληχος να χρεοστι του γιοργακη ληανού (ληακου;) γροσιά δεκά και σταρη κηλο ενα - και άγριο σταρη κηλλ 1: τα οπιά υποσχέτος ναν τα εδοσι εις τελιαν ωρα χρονου ενανέ και το σταρη εις τα ερχομενᾶ αλονῖα και ερχοντας ο διοριζμενος κυριος υποσχετε ναν τα εδοσι με καλην ευχαριστιαν και ουτος εγινε το παρον γραμά εις ασφαλίαν⁵⁷³.*

Σε ένα άλλο συμφωνητικό αγοραπωλησίας του 1807 παρουσιάζονται δύο συννυφάδες να πουλούν αγροτεμάχια. Η μία εμφανίζεται με τον γιο της ο οποίος θα

⁵⁷¹ ΚΠ6.

⁵⁷² <https://pemkerkyras.files.wordpress.com/.../cebbceb5cebeceb9cebacf8c-c...> Το κοίλο ή κοιλό μπορούμε να το συναντήσουμε και σήμερα σε παλιά συμβολαιογραφικά έγγραφα, στα οποία η έκταση ενός αγρού αναγραφόταν με βάση την ποσότητα του σπόρου που χρειαζόταν για να τον καλλιεργήσουνε, π.χ. αγρός έκτασης πέντε κοιλών σπόρου. Μέχρι και τη δεκαετία του 1950 υπήρχαν στα παντοπωλεία της Σαλαμίνας ξύλινοι κοίλοι κάδοι, τα κοίλα, που χρησιμοποιούνταν ως μονάδες μέτρησης βάρους των σιτηρών.

⁵⁷³ ΟΜ1.

ήταν και ο νόμιμος κληρονόμος της έκτασης αυτής, αφού έμμεσα φαίνεται πως οι άντρες σύζυγοι έχουν αποβιώσει. Η συγκεκριμένη έκταση είναι *αδελφομοιράδι*, δηλαδή την κατείχαν τα αδέλφια από κοινού και εξ αδιαιρέτου. Μετά τον θάνατό τους κύριοι διαχειριστές της έκτασης αυτής ήταν οι γυναίκες σύζυγοί τους οι οποίες και αποφάσισαν να το πουλήσουν: *δια τις παροῦσις ομωλωγίας κε καλῖς απώδιξεοῶ τιν σιμερον γράμα φανερωνη κε ωμωλωγῶ εγῶ ἡ γινι του γιανι παπαλιναρδω με τω πεδι μου ωνωματι κωτατι εγῶ ἡ πικιω εχωνταςαπω των αντρα μου μερικω χωράφι αδερφομεραδιω κε εγῶ ἡ μαλτου γινι του μιτρο παπαλιναρδω τω μερτικω του ατρος μου ἡ διο μας τα επουλισαμεν με βουλιν κε θελισεος μας τω επουλισαμεν ὕς τελιαν πουλισιν του νικολου τραταφίλω κιμενον βρισκετε τω χωραφι κατω̄ στω μουλκη ης τι σκιννεα λαχιδι ένα οσω εστι σιπλιαστις ανατωλικά τρικιας σταπαπας διτικα στρατα του κινανι ετερω χωραφι απανο στο νικωλοπετρο λαχιδι ένα οσω εστι διτικα ηδιος αγοραστις νικολος ανατωλικά πετδες του παπαδιμιτριου πανω δια ριαλια 10 κε νικολου τραταφίλω κε εγινε νικωκιρις να τα εξουσιασι ηδιας θελι κε βουλετε κε να μιν εχι πιραξιν απω κανενινε τω παρον γρα(μα) ης ενδιξιν κε ισ ασφαλιαν κε εδωθι η ομωλωγια ις χερ(α)κε του νικολου τραταφιλο⁵⁷⁴.*

Έναν χρόνο αργότερα ο Δήμας Γκίκας μαζί με τη σύζυγό του πούλησαν αγροκαλλιέργειες και αμπελότοπους. Δηλώνεται, όμως, στο έγγραφο αυτό πως ο Γκίκας λόγω της πώλησης αποποιείται στο μέλλον οποιουδήποτε δικαιώματος επί των εκτάσεων αυτών που τις είχε από τη γυναίκα του. Μάλλον και εδώ πρόκειται για εκτάσεις που είχαν παραχωρηθεί ως *χαρίσματα* από την οικογένεια της νύφης, πριν γίνει ο επίσημος αρραβώνας και γάμος: γι' αυτό και η παρουσία της συζύγου κατά τη διάρκεια της σύνταξης του εγγράφου κρίνεται απαραίτητη: *δια τις παρουσις ομωλωγίας κε καθωλικις εμαρτιρου απωδίξεοῶ τιν σιμερων γράμα φανερωνη κε̄ ωμωλωγῶ εγῶ ο διμας γιώργις γγικας με τιν γινη̄ μου ζωτας η διο μας εχωντας μερικα χωραφια κεμένων εβρισκετε ης τω χοριω στο μουλκη λαχιδι ένα τω μερτικο μου βωρινα σιπλιαστι η φανερομενι ανατωλικά πεδες του γιωργακι ανοῦστι ετερα χωραφια στα απελια τα διο μερτικο̄ μου σιπλιαστις βωρινα ηδιος αγοραστις ανατωλικά ποταμι στω ετερο χωραφι με τα τ απελι σιπλιαστις βωρινα ηδιος αγοραστις ετερώ χωραφι στω γγικα τω λαχιδι ένα οσω εστι σιπλιαστις βωρινα περις ετερο χωραφι στι καρελα στρεμα μια ανατωλικά βασιλις ζοῦκρι βωρινα θάλατα ετερω χωραφι στι κουρσαφή τω μερτικο μου ετερα χωραφια στω γιοῦρι τα μερτικα μου οσω̄ περῶνάν τω γενί κε τω κικουρι τα*

⁵⁷⁴ ΠΓ17.

επουλισα εις τελιαν πουλισιν του νικολου τραταφιλο δια ριαλια ηκωσι πετε νοῦμερω ριαλια 25 κε εξενοθικα εγω ο διμας γιωργις γγικας απω τα μερτικα μου οπου ηχα απω τιν γινι μου κε εξενοθικα κε εγινε νικωκιρις αγοραστις νικολος να τα ζουσιάσι ος θελι κε βουλετε κε να μιν έχι πιαζιν απω κανενι οὔτε απω ιους του ουτε (πο)ασικενις κε δια τω βεβεον τις αλιθιας κε πιστεος εγινε η παρουνσα ομωλωγια ηπω των κάτωθεν γεγραμενον μαρτιρον ης ενδιζιν κε ηςσαςφαλιαν κε εδωθι η ομωλωγια ης χιρας του νικωλου⁵⁷⁵.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το ακόλουθο έγγραφο του 1808, που σχετίζεται με ανταλλαγή αγροκαλλιεργειών, αλαξιά, μεταξύ δύο Σαλαμινίων: τιν σιμερον γραμα φανερονο κε ομωλογο εγω ο κωλιας καλιοκιος εκαμαμε αλαξια με των νικωλο τραταφιλο τα χοραφια εχοντας εγω ο κολιας καλιοκιος χοραφι ης το μουλκι ης τι σκινεα τω μερτικο μου σιπλιαστις δυτικά σταπαπας κε το απω πανο από το νικολουπετρο το μερτικω μου κε τα εδωσα του νικολου τραταφιλο εγο του δινο ο νικολος το χοραφι ης τον αγιων αθανασιον λαχιδι ένα σιπλια στις βωρινα παπαδιμιτρις παλας κε εξε{νω}θικαμεν η διο μας⁵⁷⁶.

Το 1810 δύο συννυφάδες ανέλαβαν την πρωτοβουλία, εν απουσία των συζύγων τους (μάλλον έλειπαν στη λοτομιά), να δανειστούν χρήματα, ώστε να αγοράσουν αγροτεμάχια από τον αδελφό των αντρών τους. Μη μπορώντας, όμως, η μία να ανταποκριθεί στην καταβολή του δανείου προς τον δανειστή, παρενέβη ο αδελφός των συζύγων, ο οποίος επέστρεψε τα οφειλόμενα χρήματα στον δανειστή. Τα ακίνητα περιήλθαν πάλι σε εκείνον με τον όρο πως σε περίπτωση που ο ένας από τους δύο αδελφούς, του οποίου η σύζυγος είχε καταβάλλει την οφειλή, ζητήσει την επιστροφή των χρημάτων, τότε να του καταβληθούν πενήντα παράδες: Δια του παρόντος γράμματος φανερόνομεν εμείς η από κάτωθεν γεγραμένη ότι η γυνή του σπύρου μαβράκη και η γυνή του γιάννη μαβράκη οι δύο νιφάδες αυτοθελήτος και αυτοπροαιρέτος εδανίστηκα(ν) από μιχάλη караδήμα άσπρα με ομολογίαν γρόσια εκατόν, ζώζεκα, παράδες τριάντα δύο γρ. 1120:32 και αγόρασαν τα χωράφια του άνδραδελφού τους του σίδερη μαβράκη ομού με δύο δέντρα καθώς λαμβάνει η ομολογία όπου τα επούλησε ο σιδέρης ο ίδιος εις τους νιμφάδες τον αδελφόν του τον οποίον άνωθεν χρέος ανταμώθηκαν ο ζανιστής ο μιχάλης όμου τον γιάννη και του παίρνει τα άσπρα εις ομολογίαν όταν και ανελιπώς και έσκισαν την ομολογία και

⁵⁷⁵ ΠΓ35.

⁵⁷⁶ ΠΓ19.

έμεινεν όλη η αγορά των χωραφιών και των δεντρων απάνω εις του γιάννη όπου έδωσε τα άσπρα επειδή η νίμφη του αδελφού του σπύρου ζεν μπόρεσε να έβρει τα άσπρα το μερίδιον δυο τους όπου κατείχαν πάλι μαζί και δια τούτο από τον νυν εις το εξής γίνεται ίδιος και καθολικός νοικοκύρης ο γιάννης να κάμει εις τα αυτά χωράφια όπου το μερίδιον του σίδηρη αδελφού του όπου είναι στο αμπελάκι και έδω εις το χωριό όμου και τα δυό δέντρα καθώς διαλαμβάνει η ομολογία να κάμει ως θέλει και βούλεται και πράζει να μην έχει από ζένο ούτε από αδέρφια του ρυτές από άλλον σιγγενεις του αν όμως εις τον ερχομόν του αδελφού του του σπύρου ήθελε ζητήξει και αυτός μερίδιον να αποκρίνεται όλα τα ήμισυ τα άσπρα ομού με τα του διαφόρου και να μεράσει και τα χωράφια και τα διων δέντρα ως αδέλφια και εις ένδειξιν έγινε το παρόν γράμμα ανώπιον των παρόντων των αξιόπιστων μαρτύρων και δίδεκα εις χείρας του γιάννη να έχει το κύρος και την ισχύν. Ακόμη φανερόνομεν ότι από τα εκατόν 12 γρόσια και τριάντα δύο παράδες όπου χρεωστούσαν τον μιχάλη εχώρησε τα 12 και τις παρέδωκει εξούσε μονο ο γιάννης τα εκατο γρόσια⁵⁷⁷.

Ενδεικτικό των δυσμενών οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στο νησί κατά τους πρώτους χρόνους του 19^{ου} αιώνα -συγκεκριμένα το 1810- αποτελεί το παρακάτω συμφωνητικό αγοραπωλησίας, το οποίο συντάχθηκε καθαρά για λόγους επιβίωσης. Πωλήθηκε, λοιπόν, ένα χωράφι από μια χήρα. Στο έγγραφο δηλώνεται ότι αυτό γίνεται γιατί η ίδια αδυνατούσε να αναθρέψει τα παιδιά της: *Δια τής παρούσης όμολογίας και καθολικής αποδείξεως δηλοποιώ και φανερόνω ότι εγώ ή γυνή του Σιδέρη Νάνου με τὸ νὰ εἶχα μερικὸ χωράφι ἀπὸ τὸν ἄντρα μου καὶ μὴν ἔχοντας διατροφὴ νὰ ζήσω τὰ παιδιά μου ἐπούλησα τὸ ὅποῖον χωράφι τοῦ Παναγιώτη Πακογιάννη, ὁποῦ βρίσκεται εἰς τὴν Παναγία ἀπὸ πάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλιος ἀνατολικὰ Σπύρος Παπαναγιώτης, δεσικὰ Μιχάλης Κριτσίκης, νοτινὰ Παναγιώτης Μασάρος, σήμερον με βουλήν καὶ θέλησή μου καὶ με καλήν μου προαίρεση τὸ ἐπούλησα τοῦ Παναγιώτη Πακογιάννη εἰς τέλειαν πούλησιν γρόσια εἴκοσι, ἤτοι ρ(ιά)λλ(ια) 20 καὶ ἔλαβα τὰ ἄσπρα τῆς αὐτῆς ὥρας καὶ ἀποξενώθηκα ἐγὼ ή γυνή τοῦ Σιδέρη Γιάννη Νάνου καὶ ἔγινε ἴδιος καθολικὸς νοικοκύρης <ό> Παναγιώτης νὰ κάμη ὡς θέλει καὶ βούλεται καὶ πείραξη νὰ μὴν ἔχει ἀπὸ τινος καὶ ὅποιος ἤθελε ἔβγει ἐνάντιός του ἔχω νὰ ἀποκριθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πούληστής καὶ οὕτως ἔγινε τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ἄνωθεν Παναγιώτη Πακογιάννη εἰς ένδειξιν καὶ ἀσφάλειαν⁵⁷⁸.*

⁵⁷⁷ ΔΑ7.

⁵⁷⁸ ΠΔ12.

Στο παρακάτω συμφωνητικό αγοραπωλησίας του 1813 η σύζυγος του Γιάννη Μήτρου Καραγιάννη ανέλαβε να πουλήσει ένα *λαχίδι*. Η πράξη της αυτή δεν έγινε με δική της βούληση αλλά με τη θέληση του συζύγου της, ο οποίος την ενημέρωσε για την επιθυμία του αυτήν με κάποιον γνωστό τους επειδή εκείνος απουσίαζε (μάλλον στη *λοτομιά*). Στο έγγραφο δεν διασαφηνίζεται αν η ενημέρωση αυτή ήταν γραπτή ή προφορική: *δια τής παρούσις ωμολογίας κε καθολικής εμάρτηραν αποδίξεος την σμερον γραμμα φανερονω κε ομολογω̄ εγὼ η γινί του γιάνι του ποτέ μητρο καραγιάνι προς με θέλημα του ατρός μου του γιάνι οπου μούστηλε να το πουλήσει και πουλήσα το χοραφι οπου βρίσκετε ης το τοροτό λαχίδι ·1· ωσο εστι σηπλία ανατολήκα πεδες του παπαγιουργάκι διτικα ήδιος νικόλός τραταφιλο νοτινα βουνός βορινα ποδιός κε του το επούλιστα του νικολο τραταφιλι ης τέλιαν πουλιστα δια ριαλια -15- κε αποξενοθήκαμε εμίς κέγινε ήδιος κε καθολικος νεκοκήρις ο αγοραστίς ο νικολός κέγινε `νικοκίρις να τον εξουσιάσι ος θέλι κε βούλετε κε πήραξη να μιν έχι αποκάνινε κε δια το βέβεον της αλιθίας κε διαπίστεος τον υποκάτοθεν γεγραμένον μάρτιρον εγραψαμεν το παρόν ης ασφάλιαν⁵⁷⁹.*

Από το 1817 προέρχεται μία *θύμηση*-διαθήκη. Σε αυτή διευθετούνται περισσότερο θέματα χρεών παρά παραχωρούνται κινητά ή ακίνητα. Φαίνεται ότι ο διαθέτης δεν ήθελε να αφήσει χρέη στους συγγενείς του μετά τον θάνατό του. Έτσι, καταγράφεται αναλυτικά το ιστορικό των οφειλών και των εξοφλήσεων αυτών και μόνο στο τέλος του εγγράφου αφιερώνεται ένα ποσό για να το μοιραστούν δύο ανιψιές του διαθέτη, όποτε εκείνες παντρευτούν. Άξια λόγου στο έγγραφο αυτό είναι η ίδρυση της αλυκής, μιας παραθαλάσσιας δηλαδή μικρής επιχείρησης που επεξεργαζόταν το αλάτι και το διοχέτευε στην αγορά. Παράκτια περιοχή της Σαλαμίνας φέρει σήμερα το ακτωνύμιο *αλυκή* (στην ευρύτερη περιοχή του Μουλκίου) και χρειάζεται να ταυτιστεί με την εν λόγω επιχείρηση. Έμμεση αναφορά στην ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας στο νησί αποτελεί και ο λόγος που γίνεται για την αγορά πανιών ιστιοφόρου σκάφους καθώς και ο συνεταιρισμός των Σαλαμινίων για τα έξοδα που απαιτούνταν για τη θαλάσσια μεταφορά αγαθών. Η εξόφληση χρεών γινόταν αρκετές φορές και σε είδος (στάρι, καλαμπόκι), όπως μας ενημερώνει η εν λόγω διαθήκη: *Θύμηση γράφω εγὼ ὁ Ἄντριανὸς ζώντας μου: Ὅτι ἔχω δοσμένα τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Γιάννη ἀρχῆς ποῦ ἦτανε μετὸν Ἀναγνώστη τὸν Μυλωνᾶ, ποῦ ἐδώσανε ἀπὸ ἑκατὸ γρόσα τζερεμε εἰς τὸ χωρίο καὶ τοῦ τᾶδωσα ἐγὼ τὰ ἑκατό, ἦτοι γρό(σα) 100· καὶ εἰς καιρὸν ὁποῦ ἀνοίξανε τὴν ἀλυκὴ*

⁵⁷⁹ ΠΓ20.

κάτω εἰς σὸ Χαλιώτη καὶ πῆγε ἡ γριά καὶ τοὺς παίρνει ἑκατὸ γρόσια ἀπὸ τὸν Μῆτρο Λουκᾶ καὶ τοὺς τᾶδωσε μαζὶ μὲ τὸν Γιωργάκη καὶ ἐπλέρωσα καὶ τρία χρόνια διάφορα καὶ ἔγινε τὸ μερτικὸ τοῦ Γιάννη γρόσια ὀγδοήντα, ἦτοι γρό(σια) 80· καὶ ἐχρωστοῦσε τοῦ Ἀγγελῆ Σοφρᾶ ἄγροσια δεκαπέντε καὶ τοῦ τὰ ἔδωσα ἐγὼ πού τὸν ἐπῆγε εἰς τὸν ὄντα καὶ τοῦ τᾶδωσε· καὶ εἰς καιρὸν πού δουλεύαμε μαζὶ μὲ τὸν Φίλη πῆρε ἕνα τόπι πανὶ διὰ τὸ καῖκι του πρὸς δέκα παράδες ἡ πήχη κάνει γρόσια εἴκοσι πέντε, ἦτοι γρό(σια) 25 καὶ ἔδωσα ἐγὼ τοῦ Φίλη τὸ μερτικὸ του· ἔτι πάλι πανὶ πλατὸν τριάντα δύο πῆχες πρὸς εἴκοσι παράδες ἡ πήχη κάνει γρόσια δεκάξι, ἦτοι γρό(σια) 16· τοῦ Νυδριώτη πού τοῦ εἶχε δοσμένα ἕξι τάλαρα καὶ ἕνα ζευγάρι χαράρια νὰ τοῦ πάρει σῆρι νὰ τοῦ τὸ πάγει καὶ ἐκεῖνος δὲν ἐγύρισε πίσω μήτε παράδες νὰ τοῦ πάει, μήτε χαράρια καὶ μὲ ἔπιασε ἐμένα καὶ μὲ παίρνει (ἐπ)τὰ τάλαρα, ἕξι γιὰ τὸ σῆρι καὶ ἕνα γιὰ τὰ χαράρια· καὶ τοῦ Μανόλη σὴν Νύδρα, μὲ ἔπιασε καὶ μὲ παίρνει καὶ αὐτὸς τάλαρα πέντε, πού τὰ χρωστοῦσε αὐτὸς καὶ γίνονται γρό(σια) 30· ἔτι τοῦ πῆρε τοῦ Σωτήρη ὁ Μανόλης ὁ Νέτζας ὁ Νυδριώτης τάλαρα πέντε, νού(με)ρο {τὰ} 5, καὶ ἔγινε ὁ λογοργιασμὸς τοῦ Γιάννη σούμα γρόσια τριακόσια τριάντα πέντε καὶ μισὸ, ἦτοι νού(με)ρ(ο) γρό(σια) 335, π(α)ρ(άδες) 20. Ἐπι γράφω καὶ τοῦ Κωσταντῆ ὅτι τοῦ ἔχω δοσμένα: Πού ἔκτισε τὸ σπίτι τοῦ ἔδωσα γρόσια ἑκατό, ἦτοι γρό(σια) 100· καὶ εἰς σὶς Σπέτζες τοῦ ἔδωσα γρόσια εἴκοσι, ἦτοι γρό(σια) 20 καὶ ὄντες πῆρε τὸ καῖκι ἀπὸ τὸ Λάζαρο γρόσια ὀγδοήντα, ἦτοι γρό(σια) 80· καὶ εἰς καιρὸν πού πῆρε τὸ καλαμπόκι ὀκάδες ἑκατό, γρόσια σαράντα, ἦτοι γρό(σια) 40· ἔδωσα καὶ τοῦ Μεθενίτη διὰ τὰ δοσίματά του γρόσια εἴκοσι δύο, ἦτοι γρό(σια) 22· καὶ εἰς καιρὸν, ὅπου ἦτανε μὲ τὸν Κοσμᾶ σὸ Θυννί, τοῦ ἔδωσα γρόσια δώδεκα, γρό(σια) 12. Τοῦ Μιχάλη τοῦ Γενίτη τοῦ ἤθελε γρόσια δεκαπέντε, ἦτοι γρό(σια) 15· ἐπῆρε καὶ ἀπὸ τὸν Φίλη ἀλεύρι ὀκάδες σαράντα καὶ ἐπλέρωσα γρόσια εἴκοσι πέντε, ἦτοι γρό(σια) 25· ἔτι τοῦ ἔδωσα γρόσια ὀκτώ, ἦτοι γρό(σια) 8. Ἐγιναν καὶ τοῦ Κωσταντῆ, ὅπου ἔχει παρμένα, σούμα γρόσια τρακόσια εἴκοσι δύο ἦτοι νού(με)ρ(ο) γρόσια 322· καὶ ἐπῆραν τὸ μερτικὸ τους παρὰ μπρὸς καὶ δὲν ἔχουν νὰ ζητήσουν τίποτις ἀπὸ τὸν Σωτήρη· κι ἂν σηκωθοῦν καὶ γυρέψουν τίποτις ἀπὸ τὸν Σωτήρη καὶ τὸν ἐπᾶνε εἰς κρίσιν, νὰ ἔχουν τὴν ὀργὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ πάντων τῶν ἀγίων, νὰ ἔχουν καὶ τὴν κατάρα μου καὶ προκοπὴ νὰ μὴν κάμουνε· κι ἂν σταθοῦν εἰς τὸν λόγον μου νὰ ἔχουν τὴν εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ πάντων τῶν ἀγίων, νὰ ἔχουν καὶ τὴν εὐχὴ μου. Κι ἀκόμα φανερώνω ὅτι ἀφήνω τοῦ Σωτήρη ἑκατὸ γρόσια, ἦτοι γρό(σια) 100, νὰ ἔχει νὰ τῆς δώσει τῆς Σιδερῆς τοῦ Γιάννη εἰς καιρὸν ὅπου νὰ παντρευτῆ γρόσια πενήντα, ἦτοι γρό(σια) 50 καὶ τὰ ἄλλα πενήντα νὰ ἔχει νὰ τῆς τὰ δώσει τῆς Μαρδίτζας τοῦ Κωσταντῆ εἰς καιρὸν ὅπου νὰ

παντρευτή να της δώσει πενήντα και αυτής, ήτοι γρό(σια) 50. Και όποιος είναι εκείνος, όπου θέλει διασεισει την διαθήκη μου ταύτην, αν είναι έδικός, να έχει την κατάρα μου κι αν είναι κανένας φιλοτάραχος ξένος, να έχει την όργην του Χριστού και να κρίνεται μετ' έμοϋ εις την φοβεράν ήμέραν του Κυρίου μας. Είς ένδειξιν και ασφάλειαν. (με άλλο χέρι): Έγώ ό πατήρ τους ό Άνδριανός έβανα και έγραψαν τα άνωθεν και βεβαιώνω και υπογράφομαι ιδιοχείρως μου και να μην έχουν να του γυρέσουν του Σωτήρη όσο σηκώνει ή μύτη της βελόνας, έπειδή τους τάχω δοσμένα εις τα ζώντα μου τó μερτικό τους και αν οϋτως και σηκωθοϋν και τον ένοχλήσουν ν<ά> έχουνε την γκατάρα μου και ά δεν φοβηθοϋν την γκατάρα μου να έχουν να δώσουν του βρισκόμενου ζαπίτη γρόσια τρακόσια, ήτοι νούμερον γρό(σια) 300⁵⁸⁰.

Τα χρεωστικά ομόλογα αποκαλύπτουν μια πτυχή των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης που επικρατούσαν στο νησί της Σαλαμίνας. Στο παρακάτω έγγραφο του 1818 ο Κοντογιωργάκης δανείστηκε τριάντα τρία γρόσια από τον Παρασκευά Σαμαρτζή, τα οποία υπόσχεται να επιστρέψει σε καθορισμένη ημερομηνία χωρίς λόγον και πρόφασιν: *Διά της παρούσης όμολογίας και καθολικής άποδείξεως φανερώνω και όμολογώ ότι έγώ ό Κοντογιωργάκης, πώς την σήμερα έλαβα από τον Παρασκευά Σαμαρτζή γρόσι^{σα} τριαντατρία, λέγω γρ(όσια) 33, τα όποια έπηρα: τάλαβα δάνεια και υπόσχομαι να του τά έχειρίσω Αγούστου 15 χωρίς λόγον και πρόφασιν. Είς ασφάλειαν και εις βεβαίωσιν⁵⁸¹. Ανάλογο έγγραφο του ίδιου έτους μας ενημερώνει πως με καλίν ευχαριστίσην θα επιστραφούν τα χρήματα στον δανειστή: *δια της παρούσης γραμάτος κε καλίσ αποδιξέος φανέρονο κε ομόλω ότι εγώ ο θανāsισ του πότε πανάγιоти κεβα πός επίγα περικαλεστικό ης τον βασιλι ζουκουρη κε δανίσε γροσία τον αριθμόν σανραν διό ητι γρο 42 τα οπία ασπῖρα τα ελάβα κε ηποςχόμε να του τα επιστρέψο με καλίν ευχαριστίσην κε δια τις αλιθίας εγινέ το παρόν κε αιδόθη ης χήρας του ανδθεν βασίλι ζουγκίρι⁵⁸².**

Από συμφωνητικό έγγραφο του 1819, που συντάχθηκε μεταξύ δύο αδελφών, πληροφορούμαστε για τη μοιρασιά των ακινήτων της πατρικής περιουσίας. Το έγγραφο μάς ενημερώνει ότι προηγήθηκε εκτίμηση της περιουσίας από μαστόρους, η κατανομή έγινε με κλήρωση και δεν προκλήθηκε κανένα πρόβλημα στις μεταξύ τους σχέσεις, αφού κυριάρχησε η αγάπη και η ομόνοια, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται

⁵⁸⁰ ΠΔ14.

⁵⁸¹ ΠΔ15.

⁵⁸² ΚΠ9.

στο κείμενο. Καταγράφονται, μάλιστα, και λεπτομέρειες μελλούμενων οικοδομικών δραστηριοτήτων: *Τιν σιμερον γραμα φᾶνερόνομε ἐμῖς τά δύο ἀδέρφια ὁ σιδέρις καί ὁ δίμας παιδιά τοῦ μακαρίτι κόλια γκιοκα πῶς εὐχαριζιθίκαμε τά δύο μέ ἀγάπι καί μέ ὁμόνια καί ἐστερθίκαμε καί ἐμιράσαμε τά σπίτια ὅπου ἤχαμε ἀπό τό πατέρα μας τό μακαρίτι κολια γκιοκα καί ἐπίραμε μαστόρους καί εχτιμίσανε τό σπίτι καί ἐρίζαμε λαχνό καί τούπεσε τοῦ διμα ἔτανογι καί τό κατόγι καί τοῦ σιδέρι τούπεσε τό σπίτι τό ἀπό πάνο καί ἐστερθίκαμε με ἡρίνι μέ ὁμόνια καί ὅτι ἤχαμε μασαρικό τά μεράσαμε. ἀκόμα φανερόνομε τά δύο ἀδερφια ὁ σιδέρις καί ὁ δίμας πός ἔχι ὁ σιδέρις κτισμένα τό σπίτι ὅπου τιράζη τον ἡλιω τό ἔχι κτισμένα ἀτός του. καί τά ἄλλα ὅπου ηχαμε μαζί τά μιράσαμε μέ παρόν ἀνθρώπους. ἀκόμα φανερόνομε πος ἐμιράσαμε καί τά σελίνια. ἐβγάλαμε τό τόπο ὅπου ηχε κτισμένα τό σπίτι ὁ σιδέρις καί τό πίρε καί ὁ δίμας ἀπό κατο μεριά ὅσω εχι τό σπιτι του σιδερι μέσα καί ταποδελιπο το ἐμιράσαμε στί μέσι καί δέν ἔχι ὁ δίμας να γυρίζη ἀπό τόν τόπο ὅπου ἔχι τό σπιτι τοῦ σιδέρι μέ διάθετο πιρε και ὁ δίμας ἀπό κατο μεριά ὅπου τούπεσε λαχνό. ἀκόμα φανερόνομε πος ὁ σιδερις νά βγῆ ἀπό πάνω καί ὁ δίμας νάχι να βγι ἀπό κάτω μεριά ἀπό τον παππαναγιότι καί δέν ἔχι ἕνα ἀπό τόν ἄλλο νά πάρη μήτε νά μιλήσουν ἀκόμα φανερονομε πός νά καθίσι ὁ δίμας στό σπιτι τοῦ σιδέρι ὁ δίμας ὅσο νάλθουν ἀπό τό ταξίδι καί τοτες ἄς πάη στο σπιτι του. ἀκόμα γράφομε τά δύο ἀδερφια ὁ σιδερις καί ὁ δίμας μέ τιν ἀδελφί μας τιν καλομιρα ἐστερθίκαμε ἀπό τό σπιτι καί δεν ἔχι ἡ ἀδελφι μας ἡ καλομιρα νά γιρεύη πλέον καί διά τό βεβεον τις αλιθιας ἔγινε το παρόν γράμα ἐμπροσθεν τον μαρτύρον ἡς ἀσφαλια⁵⁸³.*

Το 1819 ο Αναγνώστης παπα-Δημήτρης Σαλιαρίας ἔλαβε τα χρήματα τα οποία εἶχε δανείσει στον Μιχάλη Ράκα. Το εξοφλητήριο έγγραφο που του παραχώρησε, φέρει τον τίτλο *ξεδιάλυση* και αποτελεί έγγραφη απόδειξη της επιστροφής των οφειλών: *Ἔλαβα ἐγὼ ὁ Ἀναγνώστης παπα-Δημήτρης Σαλιαρία ἔλαβα ἀπὸ τὸ κουμπάρο μου τὸν Μιχάλη Ράκα τὶς παράδες, ὅπου εἶχα τὶς ὁμολογίες· καὶ μοῦ τὰ ἔδωσε, τοὺς δικούς μου καὶ τοῦ πατέρα μου τὶς παράδες καὶ ἦτανε δικά μου γρ(όσια) 90 καὶ τοῦ πατέρα μου γρ(όσια) 29· καὶ τοῦ δίνω ξεδιάλυση⁵⁸⁴.* Αρκετές φορές πραγματοποιήθηκαν καταστροφὴ των χρεωστικῶν ὁμολόγων παρόντων του δανειστή και του οφειλέτη.

Το 1823 κατέτροσθεν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ κεφαλῶν συντάχθηκε συμφωνητικὸ ἐγγραφο στο οποίο γίνεται λόγος για οικοδομικὲς δραστηριότητες λόγω γειννίας. Η μεσοτοιχία δύο ιδιοκτησιῶν αποτέλεσε την αἰτία σύνταξης του

⁵⁸³ ΔΑ8.

⁵⁸⁴ ΠΔ16.

κειμένου με απώτερο στόχο τη μη πρόκληση στο μέλλον διαμαχών και εντάσεων που θα καθιστούσαν επισφαλή την ειρηνική διαβίωση των γειτόνων: *Διὰ τοῦ παρόντος φανερώνω ἐγὼ ἢ Γαρέφω μὲ τὰ παιδιά μου ὅτι τὸν τόπον ὅπου εἶχα μαζικῶς μὲ τὸν μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση τὸ ἐπῆρα ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος δυτικὰ καὶ τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση τὸ ἐπῆραν ἀνατολικὰ καὶ ἔχω ἐγὼ ἢ Γαρέφω μὲ τὰ παιδιά μου νὰ χτίσω τὸν τοῖχον, ἤγουν τὸ μεσάρι, μὲ τὰ ἔξοδά μου καὶ ὅποτε καιρὸν ἤθελαν τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση χτίσουν νὰ ἔχουν νὰ ρίζουν τὰ πάτερα ἀπάνω εἰς τὸν τοῖχον μου δίχως κανένα ἔξεδον· ἦτοι φανερώνομεν καὶ ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθεση ὅτι, ἂν οὕτως καὶ θέλει ἢ Γαρέφω νὰ χτίσει, ἢ Γαρέφω κοντὰ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ Γιάννη Τράπελου νὰ ρίξει τὰ πέτατρα καὶ ἂν οὕτως καὶ τὴν ποδίσει ὁ Γιάννης νὰ ἔχουμε ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ Γιωργάκη Μάθεση νὰ ἀποκριθοῦμε. Καὶ οὕτως ἔγινεν τὸ παρὸν κατέτροσθεν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ κεφαλῶν*⁵⁸⁵.

Στο ακόλουθο έγγραφο αγοραπωλησίας του 1826 ο σύζυγος Γιωργάκης Τηλαβέρης πούλησε αγροκαλλιέργεια που είχε από τη γυναίκα του. Μάλλον πρόκειται και εδώ για έκταση που προέρχεται από το *χάρισμα* της οικογένειας της νύφης προς τον γαμπρό, πριν γίνει ο επίσημος αρραβώνας και ο γάμος. Τα χαρίσματα συντάσσονταν στο ξωφύλλι μαζί με άλλα κινητά αντικείμενα αλλά και ακίνητα: *δια του παρός γραματος φανερονῶ εγω αθανασοῖς του ποτε γιωργακι τιλαβερί εχοντας χωραφοί από την γινεκα μου θιχατιρα του μακαριτι κολια κουτουργιωτι ονοματι ζᾱθη τωπιόν χωραφι βρικετι κατα την στρατα που παμῆ υς στ αμπελαῖ βορινά μερος σηπλιοῖ ηδιος αγοραστοῖς το ὠπιον τω επουλισιά του παπάθεωχαρι ὠσω εστι το μερτικον μου ης τελιαν πουλισῆς γροσιά δεκα ητ γρ^ο :10 – και ελαβα τα ασπρα τι αφτη ωρας και αποξενωθικᾶ εγω ὠ πουλιτη σοαν και ανελιπῶς και εγινε ηδιος και καθωλλικος νικοκιρῆς ηδιος αγορασις να καμι ος θελι και βουλεται και ποίραζι να μην εχοι απο τινα και ωπιος ἠθελι και βγι ηνατιος στοῦ εχω να ποκριθῶ εγῶ ο πουλιτις και δια σιγουριτα του εδοσα τὴν παρουσα μου οῖς χοιρας̄ στου και οῖς ενδιζην και ασφαλλιάν*⁵⁸⁶.

Το 1827 συντάχθηκε εξοφλητήριο έγγραφο εκατόν είκοσι γροσιών. Ο οφειλέτης, όμως, δεν ήταν σε θέση να επιστρέψει τα χρήματα και γι' αυτό δίνονται στον δανειστή, ο οποίος τυγχάνει και συγγενικό πρόσωπο του οφειλέτη, πατρογονικά χωράφια για τη διαγραφή του χρέους: *καγο εγῶ ο πανουσις του μηχαλι παρπα πος*

⁵⁸⁵ ΠΔ36β και ΔΑ16.

⁵⁸⁶ Ζ11.

εχρεοστουσα ης τον παρπα μου τον νικολο τρανταφιλη γροσια εκατον εικοσι νουμ. 120 κε του πουλισα τα χωφια ὅπου ἔχο πατρογονικά μου ἤς αμπελακι το ένα χοραφι ινε ης θεσι γιόνι ανατολικά αναστάσις παρπας βορινα κολιας γγίκας νοτινα βουνό το αλο χοραφι εβρισκετε ης την τωροτο ης την στρατα του μουκι ανατολικά ο ιδιος αγοραστις δισικά βραγκός βορινα στρατα νοτινα βουνο κε εινε τοχοραφι ης στο τοροτο στρεματα τρια κε να μιν εχι πιαζι απο κανενα⁵⁸⁷.

Σε διανεμητήριο έγγραφο του 1827, τρία αδέρφια μοίρασαν με κοινή αποδοχή και συμφωνία μεταξύ τους την περιουσία. Όλες οι αγροκαλλιέργειες διανέμονται στα τρία, μόνο μία δωρίζεται από κοινού σε έναν από τους γιούς των τριών: *Σήμερον τὴν 8 Σεπτεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἑβδόμου μαζευτήκαμε τὰ τρία ἀδέρφια, ὁ Κώστας, ὁ Σταμάτης καὶ Ἀθανάσης καὶ συμφωνήσαμε νὰ μεράσουμε τὰ κτήματα καὶ μείναμε σύμφωνοι νὰ μεράσουμε: 1) χωράφι στρέμματα (3) εἰς τὴν ψιλὴ Ἄμμο καὶ τὸ κάναμε μερίδια τρία 2 8 (;), [2] τῆ] Μάντρα Ραπαντζίκου στρέμματα 7 εἰς τὴν ψιλὴ Ἄμμο καὶ τὴ κάναμε τρία μερίδια εἰς θέσιν Παλιάμπελα· 3) ἓνα ἀμπέλι {3} εἰς θέσιν Παλιάμπελα ἓνα ἀμπέλι} στρέμματα (2) καὶ τὸ μεράσαμε εἰς τρία μερίδια· 4) 1 ἓνα ἀμπέλι εἰς θέσιν Βρετὸ ἢ Ἀλώνια στρέμματα) 3 καὶ τὸ κάναμε μερίδια τρία· 5) ἀμπέλι εἰς θέσιν Ντορότο στρέμματα) 4 καὶ τὸ κάναμε μερίδια τρία· 6) ἓνα χωράφι εἰς θέσιν Σκάλα Ἀμπελάκι στρέμματα) δύο συνορευόμενον ἀνατολικῶς μὲ Ἀναγνώστην Κωτσῆκον καὶ δυτικῶς [μὲ] Ἀχιλλέα Ζούγγην καὶ πρὸς βορρὰν μὲ Ἀχιλλέα Ζούγγην καὶ πρὸς νότον μὲ θάλασσαν· τὸ δωρήσαμε εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κώστα Σπύρου Ραπαντζίκου, τὸ Σπύρο, νὰ ἔχει δικό του αὐτὸ τὸ χωράφι καὶ τὸ δεχτήκαμε ὅλοι καὶ τὸ ὑπογράφουμε τὰ ἀδέρφια.*⁵⁸⁸

Χρεωστικό ομόλογο του 1828 επισημαίνει το ποσό που οφείλεται στον δανειστή και γίνεται αναφορά πως σε περίπτωση που ο οφειλέτης δεν είναι σε θέση να τα επιστρέψει, τότε να δοθούν σε αντάλλαγμα τα ρουχά της πητζηάς, δηλαδή η προίκα της Πικιάς: *την σιμερον δηά θημίσι γραώ δια τῆν ὠμολογιαν του αναστάση κοληās ἔλαβα τα γρόσια ἀπό τὸν φιλη τριανταφιλω̄ τα γροσιᾶν ὄλα ὄσα εκανε η ὠμολωγιά κε του εδοσά τῆν ὠμολογιαν : ης τον χερῖ του φιλη δηα νηκοκηρί κε κανω̄ ἔγω ο ηωανης και ο φιλης ..... ἐγώ ημαρτηρησα μι τον φιλη̄ κ'ι ἔλαβα τα γροσια ἦνα ἔχο να του δοσὸ τα ρουχά της πητζηάς*⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ ΠΓ43.

⁵⁸⁸ ΠΔ37.

⁵⁸⁹ ΠΓ24.

Από το ίδιο έτος προέρχεται και συμφωνητικό που συντάχθηκε μεταξύ τεσσάρων αμπελακιωτών οι οποίοι οικειοθελώς αναλαμβάνουν να αποδώσουν τα χρέη που άφησε ο αποβιώσας Αναστάσης Κόλιας και που άμεσα μεταβιβάστηκαν στην κόρη του. Σε αντάλλαγμα αυτοί θα μοιραστούν σε τέσσερα μερίδια όλη την κινητή και ακίνητα περιουσία του *οπού περνάη το ενί κε το κηκούρι*. η κατανομή της περιουσίας θα γίνει *αδελφικάτα*, δηλαδή με ομόνοια και ηρεμία μεταξύ τους· κανείς, μάλιστα, από τους συγγενείς του Κόλια δεν προέβαλε αντίδραση σε αυτήν την παρέμβαση και έτσι οι τέσσερεις *καλοθελητές* βρήκαν την ευκαιρία να επιβάλλουν πρόστιμο εκατό γροσιών σε όποιον συγγενή στο μέλλον εμφανιστεί και ζητήσει αξιώσεις: *την σήμερον εσηφόνισαμε εμής πογεγράμένι ο σιδέρις κε ο πατελής τα δύο αδέλφα του αναγνόστι πίλιο κε ο φίλης του νικολού τράτάφιλο κε ο πανούσης του μήμηχάλη πάρπα προς εστρέχθήκαμε η τεσερις κε γινίκαμε αδέλφια να πλεῖρόσομε τό χρέη του ποτέ αναστάσι κόλια οπου ήχε η δεχατεῖρα της κε να κληρονομήσομε το τηποτές του, όλο κηνιτα κε ακηῖνιτα οπού περνάη το ενι κε το κηκούρι να τα κάμομε τεσερα μερίδια κε να μήν έχομε ή τεσερις να ηπούμε προς ενου του τρέχι κι άλος ηνε πῆο κληρονοῖμος όχι μόνε η τέσερις να τα μέρίζομε αδελφικάτα η διάφορο η ζημήα τρεχι ν(α)χι ; εγρισε ο ακανένας κε δε το στρεγη οπος το έχομε γραμένα η άχή να πλερόση ης το εβρισκομενο (ε)ξουσιαστή της πολιτήας γροσια 100 κε δια το βεβεον τις αλιθίας κε δια επηστοσίνι εγράψαμε το παρόν⁵⁹⁰.*

Λογικό και επόμενο ήταν η περιουσία του Αναστάση Κόλια να πουληθεί από τους τέσσερεις αμπελακιώτες ώστε να καρπωθούν τα έσοδα από την πώληση. Δύο χρόνια αργότερα, συγκεκριμένα το 1830, πώλησαν την οικία του μακαρίτη στον Παπαθεοχάρη Παπαϊωάννου. Στο εν λόγω πωλητήριο έγγραφο καταγράφονται, μάλιστα, λεπτομέρειες για την είσοδο και την έξοδο του οικοπέδου της οικίας: *δια τις παρούσις ομολογίας και καθολικής ηποδιζέος τιν σῖμερον γράμα φανερόνι και ωμολογούμε νικολός τραντάφιλος και παναγιότις μαχάλις παρπας και σιδέρις μπιλιος και παντελής μπίλιως προς ήχαμε σῖπιτι κληρόνομῖκα από τόν μακῆρίτι ανασταῖσι κῶλια μπίλιω ης τόποθέσῖα σῖμπλια βορίνα π^παθεοχάρις τιν σῖμερον με τιν ηδιάν μας βουλῖν και μῆ θελισεός μάς το επουλίσάμε του ^ππαθεοχάρη ης στέλιαν πούλησιν καθός κ με τιν στενοῦρα στο κηφαλάρι του ανατολικά και ήσαμε τον κηφαλάρι του πιργου του αγγέλι μῶςτρογιάνι διχο μπάσια και να ανίξι από τιν αβλι του τιν πόρτα ο ^ππαθεοχάρις κι το επουλίσαμε γροσῖα οχδοήντα : ητε γρόσια ·· 80 – και έλάβαμε τα ασῖρα τις αυτι όρας*

⁵⁹⁰ ΠΓ25.

και εξενοθικάμε εμῖς ι πουλιτάδες κι έγινε (διαγραφή συντάκτη) καθολικός νικόκίρις ο αγοραστῖς παθεοχαρίς παηοάνις να χτίσι να κρεμίσι πῖραξι νά μίν έχι από κανένα ούτε από δικόν οὔτε από ξένου και άν βγι ή σίγγενίς η ξενός να γιρέψι να πλιρόσομε διπλά τα γρόσια εμῖς πουλιτάδες του απ παθεοχάρι οπου πέραμε και οὔτος έγινε το παρόν εμπροσθεν τον εβρισθάντον μαρτίρον ης ασφάλιαν και εδόθη ης χίρας του αγοραστή παπαθεοχάρι ·⁵⁹¹.

Εξόφληση χρέους αποτελεί το ακόλουθο έγγραφο που συντάχθηκε το 1830. Ο χρεοφειλέτης μη μπορώντας να αποδώσει τα οφειλόμενα μεταβιβάζει εν είδει πώλησης στον δανειστή όλα τα μερίδιά του που σχετίζονται με αγροκαλλιέργειες καθώς και μία οικία: *τήν σήμερον με το παρόν φανερόνο κε ομολογώ εγώ ό κάτοθεν γεγραμένος ο πανούσης του μηχάλη πάρπα προς εχροσταγα ης τον νηκολο τρατάφιλο γρωσια 121 κε μέ την ηδιάν μου βουλήν ηθέλησα κέ δοσα απο το μερίδι μου οπου έπηρα απο τον μακάριτη τον παρπα μου τον αναστάση του έδοσα ης τον αγιον ηοάνη το λαχίδη το μερτικό μου. ετερο τού εδοσα ης το κοληπεδι. ετερο τουδοσα πήσο ης τα απέληα· ετερο χοράφι παραπάνο δισικα. (ετερο;) απάνο από τη στράτα. έτερο χόραφι πάλη ης το κοληπέδι απάνο απο το βράκό κε το σπήτη απο τα οπήα χοράφια οπου φανερόνη η ομολόγια. κε σπήτι το μερτικό μου του τω έδοσα του νηκολού τρατάφιλο ης τέληαν πουλησι κε εξεφλήστηκα απο το χρεος μου που χρόσταγα κε να μην εχη πηραξη ο νηκολός απο τα οπήα χοράφια κε σπήτη μονε να τά εξουσιάζι ος καθοληκος νικοκηρίς κε δια το βεβεον της αληθής εγραψαμεν το παρόν γραμα ης αφάληαν κε δόθη το παρόν ης τα χέρια του νηκολού ναχι το κήρος κε την ησχήν εν πατι κριτηρίο⁵⁹².*

Το 1837 ιδρύθηκε στη Σαλαμίνα το Ειρηνοδικείο. Για την απόκτηση κύρους και ευρύτερης αποδοχής οι αγοραπωλησίες συντάσσονται πια από τον Ειρηνοδίκη. Το ακόλουθο έγγραφο είναι επικυρωμένο από την αρχή της Δημόσιας αυτής Υπηρεσίας και το νόμισμα που χρησιμοποιείται ως αντάλλαγμα για τη συγκεκριμένη αγορά είναι ο φοίνικας⁵⁹³: *Η υποφαινόμενη αυτοπροαιρέτως και οικειοθελώς επώλησα προς τον μήτρο ντζιοβά ομοπολίτη μου 2 κομμάτια χωράφια δια φοίνικη ζέκα αριθ. 10 το μεν εν κομμάτιου εις ζαρλί οδόν είναι έχων συνορίτας δεξιόθεν τον γεωργακην μίχα εξ αριστερόν τα χωράφια της φανερωμένης και άνωθεν το βουνό. Το δε άλλο εις τη σπηλιάν όσον είναι ετών συνορίτας και αυτό δεξιόθεν πανούσιν Τρούκιν και εξ*

⁵⁹¹ Z10.

⁵⁹² ΠΓ44.

⁵⁹³ <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper200302.pdf>, σελ. 5-7.

αριστερόθεν τον αποθανούσα θυγατέραν μου μαρίζιτσα ήτοις εξουσίαζε κα αυτό το μερτικατα το προικοσύμφωνο της και μετ` αυτή ανήκεις εις τους κληρονόμους του τούτο το μερίτη ο κάτωθεν έχει την οδόν επάνωθεν το βουνί έχει δε την κυριότητα των χωραφίων τούτωνο διαληφθεί ο τσεβάς ως ιδοκτήτης του λοιπού ανενόχλητος και ακαταζήτητος παρα τούτο κάθος ιδία μου θέληση ταύτα επούλησα δύο και εις ασφάλειαν των δίδοται το παρόν μου πωλητήριο ενυπογράφουμιν επικυρωμένον παρά της τοπικής αρχής εν σαλαμίनि την ένα την αυγούστον των χιλιστών οκτακοσιών τετρακοσιών τριακοσιών έτη (ορθά: 1843). Δια τον δράκο μίχα σαλαμίνιο τον πώλησαν μην εξεύροντα να γράψει δια λόγου της τον υπογράφω Χριστόδουλος Παπαϊωάννου εξ Αφράφων όσης και μαρτυρώ δια τον γιωργάκη μίχου μην ηζεβρονιας να γραφή γρόφο γεώργιο παναγιώτα⁵⁹⁴.

Ένα ενδιαφέρον έγγραφο που συντάχθηκε το 1848 μας αποκαλύπτει πως η μελισσοκομία στο νησί ήταν σε άνθηση και πως πολλοί ντόπιοι ασχολούνταν με την αγροτική αυτήν δραστηριότητα και συμπλήρωναν το εισόδημά τους από την πώληση του μελιού. Το έγγραφο αφορά αγοραπωλησία μελισσότοπου και καταγράφονται σε αυτό το κείμενο άλλα δύο μελισσοτόπια που συνορεύουν με τον πωληθέντα. Μάλιστα, αναφέρεται η διορία έξι μηνών που δίνεται στον παλαιό ιδιοκτήτη ώστε να αναζητήσει νέο μελισσοτόπι και να εγκαταστήσει εκεί τις κυψέλες του: *ό ύποφαινόμενος Νικόλαος Φίλης επούλησα εις τόν αιδεσιμώτατον πα^παθεοχάρην πα^πα Ιωάννου τόν ιδιόκτητον πατρογονικόν μου μελισσότοπον κείμενον εις θέσιν αμυγδαλαίς ' πλησίον τοῦ χωρίου άμπελακίων τοῦ δήμου Σαλαμίνος ' έχων προς άρ'κτον τό χωράφιο τοῦ Πανοῦση Δεληγεώργη ' προς' μεσημβρίαν ό μελισσότοπος του Ιωάννη Φίλη ' και προς' άνατολάς ό μελισσότοπος της Φυλιάς θυγατέρος του Φίλη ' και προς' δυσμάς το χωράφιον του Δήμα Γκίοκα εκ' στρεμμάτων ως' έγγιστα ε'ν τέρταρτον τοῦ στρέμματος · εις τόν όποϊον εύρίσκονται εντός' αὐτοῦ άμυγδαλαίες ' τας' όποίας θέλει τας διανεμουν εις' ἴσα μερίδια ' ό αδελφός μου Ιωάννης Φίλης και ή αδελφή μου Φιλιά · καθώς και ή μητριά μου - όμοῦ μέ τόν αγοραστην̄ μου πα^παθεοχάρην πα^πα Ιωάννου . προσέτι εις τόν αὐτόν μελισσότοπον εύρίσκεται και ε'ν δένδρον σχίνος ' από τόν όποϊον δεν' ενέχεται οὔτε ό αδελφος' μου οὔτε η αδελφή μου άλλ' οὔτε η μητριά μου · τόν όποϊον τόν επώλησα προς' τόν ειρημένον πα^παθεοχάρην πα^πα Ιωάννου ' διά δραχμάς εκατόν · ήτοι · δραχ[#] · 100 · τας' όποιας · έλαβον επί χει-σῶας και' άνελλιποῦσ' · ὅθεν παραδίδω σήμεραν τόν ειρημένον μελισσότοπον εις τόν*

⁵⁹⁴ ΔΑ11.

ἀγοραστήν, ἐλεύθερον πάσης ὑποθήκης καί χρέους παραιτούμενος ἐγώ καί οἱ κληρονόμοι μου παντός ἐπ' αὐτοῦ δικαϊώματος, καί κηρύττω ἀπό τήν σήμερον τέλειον καί ἀνενόχλητον ιδιοκτήτην τόν εἰρημένον αἰδεσιμώτατον πα^παθεοχάρην πα^παἰωάννου ἐκτός μόνον μέ τήν παρατήρησιν και συμφωνίαν ὅτι νά ἔχω τα κυψέλια μου / μελίσσια / ἐντός αὐτοῦ ἕως σχεδόν – 6 · ἕξ μήνας ὅπου νά εὔρω θέσιν νάν τά μεταφέρω. Προς ἔνδειξιν δέ και ἀσφάλειαν συνετάχθη το παρόν πωλητήριο, τό ὁποῖον ἀν' και ἰδιοτικόν ἰσχύει ὡς νά ἐγίνετο, ἐπί συμβολαιογράφου, ἤ δικαστηρίου, και ὑπογραφθέν παρ' ἐμοῦ καί τῶν μαρτύρων, δίδεται εἰς χήρας τοῦ αἰδεσιμωτάτου πα^παθεοχάρην πα^παἰωάννου καί ὑποφαίνωμαι.⁵⁹⁵

Ἐνα στοιχεῖο του εθιμικοῦ δικαίου των αγοραπωλησιῶν που ἴσχυε στη Σαλαμίνα ἦταν η πώληση της οριζόντιας ιδιοκτησίας των αγροκαλλιεργειῶν. Να σημειωθεί ὅτι ο τρόπος αὐτός μεταβίβασης ἴσχυε και στην Αἴγινα και στα γειτονικά Μέγαρα μέχρι και τη δεκαετία του 1970. Σε ἕνα ἐγγραφο δηλώνεται πως ο πωλητής διατηρεῖ τα δικαϊώματα της αξιοποίησης των ὁποίων δέντρων βρίσκονται ἐπί του πωληθέντος αγροτεμαχίου, ενώ ο αγοραστής θα εκμεταλλεύεται μόνον τη γη: *τα ἐπούλιστα του νηκολού τρατάφηλο ἤς τέλην πούλησι δια ριάλια 25 μοναχα τα χοράφια κε στη ηνε μεσα κλαρή – δετρά η ἀγρηοελες η ξηλοκερηκές αγρία ἡμερα να ἦνε δικά μου κε τα χοράφια του τα ἐπούλιστα του νηκολού τρατάφηλο*⁵⁹⁶.

Τα ἐγγραφα των ομολογιῶν που συντάχθηκαν στη Σαλαμίνα κατά τον 18^ο αἰῶνα μέχρι και τα μέσα του 19^{οῦ} αἰῶνα εἶναι ἐπηρεασμένα ὅσον ἀφορᾷ το τυπικό της δομής τους ἀπό τα ἀντίστοιχα συμφωνητικά που συντάχθηκαν στην Αθήνα⁵⁹⁷.

⁵⁹⁵ Ζ8.

⁵⁹⁶ ΠΓ37. Σήμερα ο τρόπος αὐτός της μεταβίβασης ἔχει ἐκλείψει ἀπό το νησί.

⁵⁹⁷ Ομοιότητες παρουσιάζουν τα ἐγγραφα των ομολογιῶν που ἀπαντοῦν στον νοταριακό κώδικα του Παναγή Πούλου, βλ. Γ ε ὡ ρ γ ι ο ς Π ε τ ρ ὀ π ο υ λ ο ς, *Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684-1835) μετά συμβολῶν εἰς την ἐρευναν του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου*, Μνημεῖα της Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ. Γ', τεύχ. Ι, Αθήνα 1956, ο ἰ δ ι ο ς, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνῶν Παναγή Πούλου, 1822-1833*, Παράρτημα της Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος της Νομικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, Μνημεῖα του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου 1, Αθήνα 1957. Οι ομοιότητες μειώνονται σε μεγάλο βαθμό, ὅταν ο ἐρευνητής συγκρίνει ἄλλες δημοσιευμένες ομολογίες-συμβάσεις, βλ. ο ἰ δ ι ο ς, *Νοταριακαὶ πράξεις Παζῶν διαφόρων νοταρίων των ἐτῶν 1658-1810*, Παράρτημα της Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος της Νομικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, Μνημεῖα του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου 2, Αθήνα 1958, ο ἰ δ ι ο ς, *Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου των ἐτῶν 1663-1779*, Παράρτημα της Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος της Νομικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, Μνημεῖα του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου 3, Αθήνα 1960, ο ἰ δ ι ο ς, *Α. Νοταριακαὶ πράξεις*

Ενδεικτικά θα παρουσιαστούν αποσπάσματα από διάφορα συμφωνητικά-ομολογίες που κείνται στο Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας και τα οποία συντάχθηκαν στην Αθήνα κατά την παραπάνω χρονική περίοδο. Για παράδειγμα, η οικειοθελής πώληση του ακινήτου από την πλευρά του πωλητή δηλώνεται στην έναρξη τόσο των αθηναϊκών όσο και των σαλαμινιακών ομολογιών και ως προς τη διατύπωση, μάλιστα, ομοιάζουν: *ὁμολογί η φλωρου ή θυγάτηρ του ποτε γιανακι σουφρί καί γηνή τὸν ἀπεχομένου Ιωάννου λήμπεριου προς μετα βουλής καί θελήσεως της επούλισε Την οσπητοκάθισιν ηνπερ ἔχει ἐκ του ἀνδρός αὐτῆς δια την προγαμίαιας αὐτῆς δορέας ὅς διαλαμβάνετε ἡς την προικοπαράδοσιν της*⁵⁹⁸. Και στα αθηναϊκά έγγραφα δηλώνεται η ολοκληρωτική πώληση του ακινήτου: *τα επουλησε ἡ ρηθειςα φλωρου η γιανάτζενα σαπουνου εις τελειαν πούλισι*⁵⁹⁹ και καταγράφεται πως κατατέθηκε ολόκληρο το ποσό από τον αγοραστή στον πωλητή - *έλαβε δέ τᾶ ἄσπρα ὅλα ἐπί χειρας*⁶⁰⁰ // και ελαβεν τα ασπρα μετριτὰ ἐπη χείρας⁶⁰¹. Μετά την

Κεφαλληνίας της συλλογής Ε. Μπλέσσα των ετών 1701-1856, Β. Έγγραφα της Ηπείρου και Ιερών Μονών Αιτωλίας των ετών 1701-1887, Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 4, Αθήνα 1962 και ο ἰ δ ι ο ς, Α. Νοταριακαὶ πράξεις Χίου των ετών 1724-1780, Β. Έγγραφα Ρόδου και Καστελλορίζου των ετών 1847-1874, Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 5, Αθήνα 1962, Α ν δ ρ έ α ς Α μ ά ρ α ν τ ο ς, Νοταριακές πράξεις, Αράκλι Κεφαλονιάς (1548-1562), επιστημονική εποπτεία Νίκος Μοσχονάς, εκδίδουν Χρήστος Βαγιωνάκης, Όλγα Κατσιβελα, Δέσποινα Μιχάλαγα, Βάσω Μπελαβγένη, Μάριος Μπλέτας, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 5, Αθήνα 2001, Ν ι κ ό λ α ο ς Κ α π ι ά ν ο ς, Νοταριακές πράξεις, Κάστρο Κεφαλονιάς (1571-1576), επιστημονική εποπτεία Νίκος Μοσχονάς, εκδίδουν Χρήστος Βαγιωνάκης, Δέσποινα Μιχάλαγα, Μάριος Μπλέτας, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 11, Αθήνα 2008.

⁵⁹⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}. Δημοσιεύεται και από τον Στογιόγλου, Περί της εν Σαλαμίνη Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, ό.π., σελ. 46-47, αριθμ. 18. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

⁵⁹⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.

⁶⁰⁰ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}.

⁶⁰¹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 3, 5, 6, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21.

αγοραπωλησία ο πρώην ιδιοκτήτης διατρανώνει την πλήρη απο- ζένωσή του από οποιοδήποτε δικαίωμα επί του πωληθέντος ακινήτου: *καί εξενωθη τελιος από τα αυτα το οσπίτιον αμπέλιον χωράφιον και τα δενδρά και δέν έχει πλέον να κάμι εις τα αυτᾶ τίποτι μόνε Ινε ζένη και αμέτοχη*⁶⁰² // *και εξενωθη τελιος και δέν έχει πλεον να κάμη τιποτε μόνε ινε ζένη και αμέτοχη*⁶⁰³ και ο νέος ιδιοκτήτης είναι πια ο καθολικός νοικοκύρης: *και από του νυν και εις τον̄ αιωνων αγρικατε και κραζετε ιδιος και καθολικός νικοκύρις εις τα αυτᾶ υποστατικᾶ ὁ ανοθεν Κιρ λαβρεντιος ὁ αγοραστής και η Κατα διαδοχὴν πατέρες τοῡ αυτοῦ μοναστηριου της φανερομένης να κάμουν η τι θελίσουν και βούλonte εις τα αυτᾶ πουλίσουν τα χαρίσουν τα ανταλαξουν τα*⁶⁰⁴ // *και απο του νυν και εις το εξής αΓρηκατε και τήραζετε ιδιος νικοκῦρις και εξουσιαστῆς ο ρηθείς κύρ λαβρέντιος και οι κατά διαδοχὴν ηγουμενοι και ιῆρις του αυτοῦ μοναστηριου να καμούν εις αυτᾶ ωτη θέλουν και βουλοντε μην εἰμπορόντας να λαβουν καμιαν πῖραζιν υπο τηνος*⁶⁰⁵. Η αγοραπωλησία ή η οποιαδήποτε συμφωνία επιβεβαιώνεται από μάρτυρες που υπογράφουν στο τέλος.

Η μόνη διαφορά που εντοπίζεται μεταξύ των αθηναϊκών και των σαλαμινιακών ομολογιών είναι στον επίλογό τους· ενώ στα σαλαμινιακά έγγραφα αποδίδονται αρές προς εκείνους οι οποίοι στο μέλλον θα αμφισβητήσουν την πράξη της αγοραπωλησίας, στα αθηναϊκά ο πωλητής ορίζει και εξουσιοδοτεί έναν συμπολίτη του ο οποίος θα επιβεβαιώσει τη μεταβίβαση στο μέλλον και ο οποίος θα οδηγεί τους αμφισβητίες στη δικαιοσύνη για την έκδοση έγγραφης απόφασης της αγοράς: *μή ημπορόντας να πῖράζοντε υπο τινος προσέτι δε ι ανοθεν φλορου η πουλιτρια βέλι επίτροπον ος το ίδιον τη κόρμῖ τον̄ Κιρ νικολὸ χηλᾶ ὅποταν θελισι ὁ αγοραστής νά πιΓενι ὁ αυτος επίτροπος στὸν αφέτη τον̄ κατή να ντου διδι χοντζετιον δια Τα αυτᾶ υποστατικᾶ [...]*⁶⁰⁶ // *υποσχομενη η ανοθεν πουλιτρια να αποκρένετε και δια πλεον σιΓουριτα βαλη επιτροπον ος το ίδιον της κορμῖ τον̄ κυρ νικολαο μᾶρμπανο ὅταν*

⁶⁰² Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}, , βλ. παραπάνω. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 5, 6, 7, 9, 12, 14, 16, 17, 18, 20.

⁶⁰³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}.

⁶⁰⁴ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}, βλ. παραπάνω. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 3, 5, 8, 9, 21.

⁶⁰⁵ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}. Βλ. ακόμη και από Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., τις ομολογίες αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν στην Αθήνα με τους αριθμ. 2, 3.

⁶⁰⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 52, {α.α.: 4}, βλ. παραπάνω.

θελη ο αΓοραστής να πηΓενί ο αυτος επιτροπος στον αφετη τον κατη να ντου δίδη χοντζετη εις δε την̄ τοῦτου δηλοσιν εγινε το παρον υποΓεΓραμενων κε τιμων μαρτιρων⁶⁰⁷ // ει δέ και πειραχθουν̄ ποτέ καιρω̄ υπο̄ τινος υπο̄σχονται οῑ ανωθεν πουληταῑ να ντοῡ αποκρινονται εις̄ κάθε ντοῡ ζημιας καῑ πείραζιν προσέτι βάλουν̄ ἀμφοτέροῑ ἐπίτροπον̄ οῑ ανωθεν πουληταις̄ ως̄ τό̄ ἴδιον̄ τους̄ πρόσωπον̄ τον̄ κυρ̄ δημήτρῑ ποθητον̄ να ντους̄ δόσῑ χοντζέτῑ υπο̄ της̄ βασιλικης̄ κρίσεως⁶⁰⁸.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι όλα τα συμφωνητικά αρχίζουν με τη βεβαίωση της δήλωσης από τον πωλητή της πλήρους κυριότητας του προς πώληση ακινήτου, κυρίως αγροκαλλιέργειας. Η πώληση γίνεται με την ίδια την επιθυμία του όπως καταδεικνύουν οι λέξεις *βουλή, θέληση, γνώση, προαίρεση* και δείχνουν την ελευθερία στη λήψη της απόφασης για την πώληση και τη μη παρέμβαση κάποιου εξωγενούς παράγοντα. Βέβαια, σε αρκετά συμφωνητικά δηλώνεται πως η πώληση ακινήτου γίνεται για την απόσβεση χρεών προς τον οφειλέτη ο οποίος είναι και ο αγοραστής. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν: *δια της παρούσης ομολογιας κε καλης αποδιξεος την σημερον φανερονο κε ομολόγο εγώ⁶⁰⁹ // με το παρόν γράμα φανερόνο και ομολογό εγο ο δίμα ρέστης πος με βουλίς και θελισεος μου επούλισα⁶¹⁰ // την σημερον με τον παρόν φάνερόνω κε ωμολογω εγ' ώ Άγγελος θόδορος πος με την ηδῆαν μου βουλήν κέ θελησεώς μου ἠθέλησα κε επούλησα⁶¹¹ // τίν σίμερον φανερόνο η' ομολογώ εγώ⁶¹² // τίν σίμερον φανερόνω η' ομολογώ εγώ άγγελος φλοκάτης πός με τίν ιδική μου βουλήν η' θελισεός μου ἐπούλισα⁶¹³ // την σημερον με τω παρόν γράμα φανερονο κε με καλήν μου προῆρεση εποῦλησα εγω⁶¹⁴ // την σῆμερον με το παρόν φανερόνο κε ομολογώ εγω ο γιανις του πότε παπασηδέρη πος με τη ηδιάν μου βουλήν κε θελησεός μου κε με καλήν μου προῆρεση ηθέλησα κε πουλησα⁶¹⁵ // τιν σημερον φανερωῶνη η γηνη̄ τοῡ ποτε̄ ἰωᾶνη̄ πάπάγιωργᾶκη̄ ονόματῑ μαρδῆκη̄ᾱ πος̄ με̄ τιν̄ ηδῆαν*

⁶⁰⁷ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 31, {α.α.: 7}.

⁶⁰⁸ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε., αριθμ. 26, {α.α.: 35}.

⁶⁰⁹ ΠΓ3, ΔΑ16, ΠΔ5, 7, 10, 12, ΚΠ9, Ζ6, 9.

⁶¹⁰ ΠΓ4, 41.

⁶¹¹ ΠΓ6.

⁶¹² ΠΓ7, 14, 26, 31, ΠΔ36β.

⁶¹³ ΠΓ10, 29, ΚΠ12.

⁶¹⁴ ΠΓ11, ΔΑ12.

⁶¹⁵ ΠΓ22, 33, 34, 36, ΠΔ1, 3.

τις βουλιῆν καιμε καλιῆν τις πρωέρεση̄ επούλησε⁶¹⁶ // ο ὑποφενόμενος κόλιας καλότζος ἔχον χοράφι⁶¹⁷ // δια τις παρουσις ομωλωγιας κε καθω(λ)ικης εμαρτιρου αποδιξεος τιν σημερον γραμα φανερονη κε ομωλογό εγώ⁶¹⁸ // διά τοῦ παρόντος διλονουμεν; ἡμῆς οἱ ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμένοι ὅτι σήμερον ἐπουλίσαμεν⁶¹⁹ // εχοντας χοραφι εγο ο κολης κουκες ης στο τοροτο στερματα πεντε στεργο εγο ο κοληας κουκες κη του τω επουλησα⁶²⁰ // δια τις παροῦσις ομωλωγίας κε καθωλικις εμαρτιρου αποδιξεος τιν σιμερον με βουλις κε θελισεος μου εγο⁶²¹ // δια του παροντος φανερόνη κε τατη ο νηκολος κοπανα πο με τη βουλις κε θελισεος του επουλισε⁶²² // δηα του παρώντως γράματως φανερόνη και ωμολώγει πως με ηδήαν τοῦς βουλιν και με καλίν του γνῶ^Cη⁶²³ // δια τοῦ παρόντος μου διλοποιῶ πός φαναιρόνω⁶²⁴.

Τα σύνορα των προς πώληση αγροκαλλιεργειῶν ορίζονταν με τους ιδιόκτητους αγρούς των γειτόνων. Αρχικά δηλωνόταν η τοποθεσία που βρισκόταν το χωράφι και στη συνέχεια χρησιμοποιούνταν τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα για τη δήλωση της γειτνίασης. Αρκετές φορές καταγράφονταν και φυσικά όρια, όπως ένας βραγκός (=βράχος), ένα βουνό ή και κάποια στράτα (δρόμος). Για παράδειγμα: *το ένα χοραφι ινε ης θεσι γιόνι ανατολικά αναστάσις παρπας βορινα κολιας γγίκας νοτινα βουνό το αλο χοραφι εβρισκετε ης την τωροτο ης την στρατα του μουκι ανατολικά ο ιδιος αγοραστις δισικα βραγκός βορινα στρατα νοτινα βουνο⁶²⁵.*

Η μεταβίβαση των δικαιωμάτων της πλήρους κατοχής και κυριότητας του ακινήτου προς τον αγοραστή δηλωνόταν με τη φράση *τέλεια πούληση* (=ολοκληρωτική) και τονιζόταν η *αποξένωση* του πωλητού, δηλαδή η απομάκρυνσή του από οποιαδήποτε έφεση για έγερση κάποιας αξίωσης επί του ακινήτου στο μέλλον. Ο αγοραστής ήταν πια ο *καθολικός νοικοκύρης* να εξουσιάζει το ακίνητο ως δικό του *μούλκι* (=ιδιόκτητο υποστατικό): *κε ἔγηνε ὁ νηκολλος νηκοκήρης να καμη ὅς*

⁶¹⁶ ΠΓ12, 13, ΔΑ14, ΠΔ20, 23, 29.

⁶¹⁷ ΠΓ15.

⁶¹⁸ ΠΓ16, 17, 20, 35, 37, 40, ΠΔ15, Ζ5, 10.

⁶¹⁹ ΠΓ18, 25, 38, 44, ΔΑ7, 9, 11, Ζ2, 4.

⁶²⁰ ΠΓ21.

⁶²¹ ΠΓ23.

⁶²² ΠΓ32.

⁶²³ ΚΠ6.

⁶²⁴ Ζ3.

⁶²⁵ ΠΓ43.

θέλλη κε βουλετε⁶²⁶ // και άποζενώθη ό άνωθεν πουλητής και έγινε ίδιος και καθολικός νοικοκύρης ό άνωθεν άγοραστής να κάμει εις σε δαυτα ως βούλεται⁶²⁷ // να ντο εξουσιαζουν ός θέλουν κή βουλουντε⁶²⁸ // να είναι νοικοκύρης εις τα ιπποστατικά του ... κε να μην έχει να τον έδιασε ο κανείς από ένα εως χίλια και από χίλια εως ένα⁶²⁹ // κε εξενώθηκα εγω̄ ο δήμας κε έγίνε νηκω̄κῆρις: ο ανωθεν αγωρᾱστης ο νηκω̄λω̄ς να κτήση να κρέμηση ος θελη̄ βουλετε⁶³⁰ // κε εξενώθηκα(ν) η πουλιτάδες κε εγινε νικοκηρις ω αγωραστῖς να κτίση να κρεμήση ός μοϋλκη δηκών του⁶³¹ // και εις τέλις να το εξουσιάση⁶³². Μάλιστα, το χρηματικό αντίτιμο της αξίας του ακινήτου δηλωνόταν πως καταβλήθηκε από τον αγοραστή *σώο και ανελλιπές: κέλαβα τα ασπρα*⁶³³ της αυτης όρας⁶³⁴ // κε ελαβα τα ασπρα ο δημας της αυτης 'ωρας σωά κε άνέληπος⁶³⁵.

Το πλέον σημαντικό τμήμα των εγγράφων αυτών είναι ο επίλογός τους. Εκεί πια εκφραζόταν με την απόδοση αρών η πλήρης αποποίηση από την πλευρά τού πωλητού και των συγγενών του οποιωνδήποτε δικαιωμάτων επί του ακινήτου στο μέλλον. Οριζόταν, μάλιστα, και χρηματική ποινή που θα καταβαλόταν στον ζαμπίτη ή στην επιτροπή των Δημογερόντων, αν κάποιος από τους συγγενείς του πωλητού αμφισβητούσε την αγοραπωλησία. Έμμεσοι μάρτυρες της αγοραπωλησίας καταλείπονταν συγγενείς ή γνωστοί του πωλητού, οι οποίοι θα βεβαίωναν την αγορά στην περίπτωση του θανάτου του. Τα αποσπάσματα που παρατίθενται είναι δηλωτικά των παραπάνω: *να μην έχη πήραξη άπο κανενηνας κε όπηός έσηκοθή άπο τα πεδια της κε έναζητήξη άπο αυτά τα ροῡχα να έχην την καταρα μου*⁶³⁶ // // ν(α)χι ; εγρισε ο α κανένας κε δε το στρεγη οπος το έχομε γραμένα η άχη να πλερόση ης το εβρισκομενο

⁶²⁶ ΠΓ9, 10.

⁶²⁷ ΠΔ23.

⁶²⁸ ΠΓ29.

⁶²⁹ ΔΑ3.

⁶³⁰ ΠΓ11.

⁶³¹ ΠΓ13.

⁶³² ΔΑ2.

⁶³³ *Άσπρα*: ήταν η μικρότερη μονάδα του οθωμανικού νομίσματος και ήταν χάλκινο νόμισμα. Τρία άσπρα αξίζουν έναν παρά (σαράντα πέντε παράδες = ένα γρόσι· η αξία του γροσιού δεν ήταν σταθερή και προσδιοριζόταν από το βάρος και την περιεκτικότητά του σε ασήμι, καθώς αυτό διαφοροποιόταν από εποχή σε εποχή), βλ. http://www.coinsmania.gr/cm/ancient/turkish_coins/turkish_coins6.htm

⁶³⁴ ΠΓ4.

⁶³⁵ ΠΓ11, 12.

⁶³⁶ ΠΓ8.

(ε)ξουσιαστή της πολιτήας γροσια 100⁶³⁷ // κε να μην έχει να τον έδιασε ο κανείς από ένα εως χίλια και από χίλια εως ένα⁶³⁸ // αν είναι έδικός, να έχει την κατάρα μου κι αν είναι κανένας φιλοτάραχος ζένος, να έχει την όργην του Χριστού και να κρίνεται μετ' έμοῦ εἰς την φοβερὰν ήμέραν του Κυρίου μας⁶³⁹. // και αν οὔτως και σηκωθοῦν και τὸν ένοχλήσουν ν<α> έχουνε την γκατάρρα μου και ἃ δὲν φοβηθοῦν την γκατάρρα μου να έχουν να δώσουν του βρισκούμενου ζαπίτη γρόσια τρακόσια, ήτοι νούμμερον γρό(σια) 300⁶⁴⁰. // και ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο σηκωθεῖ καμίαν φορὰν να τοὺς ζητήξει καμίαν ἄλλην κρίσην να έχει να πληρώνει σε ὅποιον ζαμπίτη λάχει ριάλλια 51 και ή κρίση τους να μείνει ἄκυρη⁶⁴¹. // και αν οὔτως και την ποδίσει ὁ Γιάννης να έχουμε έμεῖς τὰ παιδιά του Γιωργάκη Μάθεση να ἀποκριθοῦμε⁶⁴². // και ωτη κάιρω να βγου ις γερωτοκρισηα ι ρσε ζαπήτη θάχη τιν πασίαν τις⁶⁴³ // αν ήτω κυ βγῆ κανῆς ηνάντηως η ζένος η αδερφῆ μου (μελάνι) έχω να πο^κρηθῶ εγῶ ο πουλητῆς⁶⁴⁴ // ὅποιος έβγη εναντιός αν ίναι συγγενίς μου (να κρίνεται = το έχει διαγράψει ο γραφέας) να έχη τιν κατάρα μου και αν ίνε ζένος να κρίνεται μετ αιμοῦ ής τίν φοβερὰν ήμέραν του κυρίου μας⁶⁴⁵ // και αν βγι (διαγραφή συντάκτη) ή σίγγενίς η ζενός να γιρέψι να πλιρόσομε διπλά τα γρόσια εἰμις πουλιτάδες του ^{απ}παθεοχάρι οπου πίραμε⁶⁴⁶ // κε του δῖνο ταπά μαραφετη εἰς τα χέρηα του με τη βούλα μου να μην έχη να τονε πηράζη κανενάς εἰς το ανοθεν νησή⁶⁴⁷ // κε εδοσαμε ταπια στο χερι του καθος γραφι το βασιλικο κανονι⁶⁴⁸ // κε να μιν εχι να καμι ο κολια γαριος με το γιοργακι θανασι ταβι νιζαμι μηδέ τα πεδια μας⁶⁴⁹ // κε ανησοστας κε σήκοθή κανένας άνθρωπος απο τοῦς έδηκοῦς του, να έχη ν αποκρίνεται ὁ ανωθεν μπολη τη^ς⁶⁵⁰ // κε να μην έχη πηραζην ήτε αδερφές ήτε παιδεσ μας⁶⁵¹ // κε εαν σηκωθη

---

⁶³⁷ ΠΓ25.

⁶³⁸ ΔΑ3.

⁶³⁹ ΠΔ14.

⁶⁴⁰ Ο.π..

⁶⁴¹ ΠΔ30.

⁶⁴² ΠΔ36β.

⁶⁴³ ΚΠ6.

⁶⁴⁴ Ζ2.

⁶⁴⁵ Ζ3.

⁶⁴⁶ Ζ10.

⁶⁴⁷ ΠΓ1.

⁶⁴⁸ ΠΓ2.

⁶⁴⁹ ΠΓ3.

⁶⁵⁰ ΠΓ9.

κανέννας απω τους δηκοῦς τωνε να του κάμη λωγια του νηκωλοῦ να απωκριθουν η πουληταδές ο τι τω εποῦλισαν ις τέλιαν πούλισην⁶⁵².

Όλα τα έγγραφα καταλήγουν σε έναν μικρό κατάλογο μαρτύρων οι οποίοι βεβαιώνουν την πράξη της αγοραπωλησίας. Δηλώνεται ότι οι μάρτυρες είναι αξιόπιστοι και ότι το έγγραφο παραδίδεται στα χέρια του αγοραστή ο οποίος είναι πια και ο κύριος του ακινήτου: *ηπο μαρτιρίας τον κατοθεν*⁶⁵³ // *δηα το ἀληθες ἐγηνε το παρον ἐπροστεν τον μαρτηρον ἡσαςφάληα*⁶⁵⁴ // *ὄθεν ἡς ἐδηξην τη̄ς ἀληθῆας ἐγηνε το παρόν καταιπρόστεν τόν μαρτυρον κε ἐδοθη ης χήρας τοῦ νικολοῦ*⁶⁵⁵ // *και δι της ἀληθῆας εγραψαμεν τω παρον ης σενδηξην κε ασφαληαν*⁶⁵⁶ // *κε δηατω βεβεωῶν κε σηγουριτά ἐγινε τω παρων γράμα κε εδῶθη ις χήρας του νηκωλοῦ τραταφιλου*⁶⁵⁷ // *κε δόθη το παρόν ης τα χέρια του νηκωλοῦ ναχι το κήρος κε την ησχὴν εν πατι κριτηρίο*⁶⁵⁸ // *καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἐγράψαμεν τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν*⁶⁵⁹.

Οι συμβάσεις-ομολογίες που συντάχθηκαν στη Σαλαμίνα κατά τον 18^ο αιώνα και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είναι ποικίλου περιεχομένου και αφορούν αγοραπωλησίες αγροκαλλιεργειών ή ανταλλαγές αυτών, εκχωρήσεις απαιτήσεων, επιστροφή προίκας, εξουσιοδοτήσεις, διαθήκες, διευθετήσεις συνόρων και ένα διαζύγιο. Στην ουσία είναι διμερείς συμβάσεις-δικαιοπραξίες, κατά τις οποίες δύο αντιτιθέμενες δηλώσεις βούλησης οδηγούν στην παραγωγή του ίδιου θελημένου έννομου αποτελέσματος (π.χ. αγοραπωλησία). Σε άλλες συμβάσεις, ο ένας συμβαλλόμενος αναλαμβάνει υποχρεώσεις (π.χ. να γηροκομήσει έναν ηλικιωμένο) με αντάλλαγμα τη λήψη της περιουσίας του μετά θάνατο, ενώ σε άλλα διευθετούνται οι σχέσεις μεταξύ δύο ατόμων λόγω κάποιας διαφωνίας ή διαμάχης που είχε προκύψει για συγκεκριμένο λόγο στο παρελθόν (π.χ. όρια αγροκαλλιεργειών). Το φυσικό γεγονός του θανάτου αποτελεί την αιτία για την παραγωγή έννομων αποτελεσμάτων (π.χ. στις εκχωρήσεις απαιτήσεων, στις οποίες το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη αποποιείται

⁶⁵¹ ΠΓ11.

⁶⁵² ΠΓ13.

⁶⁵³ ΠΓ4.

⁶⁵⁴ ΠΓ6.

⁶⁵⁵ ΠΓ9.

⁶⁵⁶ ΠΓ11.

⁶⁵⁷ ΠΓ13.

⁶⁵⁸ ΠΓ44, 22, Ζ2, 4.

⁶⁵⁹ ΠΔ29.

κληρονομικών δικαιωμάτων με αποτέλεσμα την κατάργηση οποιασδήποτε εμπράγματος απαίτησης), ενώ σε άλλες περιπτώσεις ανατίθεται σε τρίτο άτομο *υποσχετική σύμβαση-υποχρέωση* (π.χ. η επιβεβαίωση αγοραπωλησίας).

Σε αρκετά από αυτά τα συμφωνητικά καθορίζονται όροι δόμησης οικιών, εξουσιοδοτούνται τρίτοι για την είσπραξη χρημάτων, μεταβιβάζονται περιουσιακά στοιχεία και γενικά οι δικαιοπραξίες αυτές αποβλέπουν στην προληπτική θεραπεία κάποιων θεμάτων που πιθανόν να προκύψουν στο μέλλον.

Αρκετές από τις αγοραπωλησίες αγροκαλλιεργειών δηλώνονται πως έγιναν για τη διαγραφή χρεών προς τον αγοραστή-δανειοδότη, γεγονός που δείχνει όχι μόνο τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που αντιμετώπιζαν οι Σαλαμίνοι, αλλά και τους σκληρούς όρους που επέβαλαν οι τοκογλύφοι της εποχής.

Σε πολλές από τις συμβάσεις αυτές ως μάρτυρες μιας δικαιοπραξίας αλλά και ως ρυθμιστές της κοινωνικής ισορροπίας εμφανίζονται οι Δημογέροντες της νήσου, οι οποίοι λάμβαναν υπόψη το εθιμικό δίκαιο της Σαλαμίνας για τη διευθέτηση των όποιων διαφορών μεταξύ των δύο συμβαλλομένων μερών. Γενικά, οι συμβάσεις αυτές εντάσσονται στο Ιδιωτικό Δίκαιο.

Ειδικότερα, θα λέγαμε ότι αυτά τα δικαιοπρακτικά έγγραφα δείχνουν ανθρώπους ελεύθερους στη βούληση, οι οποίοι διαχειρίζονται την ιδιωτική τους περιουσία κατά το συμφέρον τους. Η έγγραφη δήλωση της αποποίησης οποιουδήποτε δικαιώματος αυτών και των προγόνων τους επί του πωληθέντος ακινήτου επισφραγίζει τη μεταβίβαση, η οποία κατοχυρώνεται με την υπογραφή αξιόπιστων μαρτύρων, δηλαδή, δημογερόντων και κοινωνικά αποδεκτών ατόμων.

5. Κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας μέσα από έγγραφα προικοσυμφώνων, ζωφυλλίων, διαφόρων συμφωνητικών και ενός εγγράφου διαζυγίου - Οι δομές της οικογένειας και της συγγένειας στους Σαλαμινίους

Ως οικογένεια ορίζεται μια ομάδα ατόμων που συνδέονται με δεσμούς γάμου, αίματος ή υιοθεσίας, αποτελώντας ένα μοναδικό νοικοκυριό και αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους στις αντίστοιχες κοινωνικές θέσεις των συζύγων, της μητέρας και του πατέρα, του γιού και της κόρης, του αδελφού και της αδελφής, των γονιών προς τα παιδιά τους, των παιδιών προς τους γονείς τους και όλων αυτών προς τα υπόλοιπα συγγενικά μέλη. Η οικογενειακή ομάδα συγγέεται συχνά με το νοικοκυριό για τον λόγο ότι συνιστά ένα μοναδικό νοικοκυριό⁶⁶⁰. Σε ένα νοικοκυριό, όμως, μπορεί να περιλαμβάνονται οικότροφοι και συγκάτοικοι που μοιράζονται με την οικογενειακή ομάδα μια κοινή κατοικία. Μερικές φορές, επίσης, η οικογένεια συγγέεται με τη συγγενική ομάδα λόγω της συγγένειας εξ αίματος, αλλά η συγγενική ομάδα μπορεί να διαμοιράζεται σε αρκετά νοικοκυριά⁶⁶¹.

Η οικογένεια αποτελεί μια από τις σημαντικότερες όψεις της ανθρώπινης κοινωνίας. Η μελέτη της εμπίπτει ιδιαίτερα στη σφαίρα των επιστημονικών κλάδων της Λαογραφίας, της Κοινωνιολογίας, της Ανθρωπολογίας και της Κοινωνικής Ιστορίας. Οι κοινωνιολογικές μελέτες τείνουν να επικεντρώνονται στη μορφή και την οργάνωση της σύγχρονης οικογένειας και στα κοινωνικά προβλήματα που αφορούν στη ζωή της⁶⁶². Οι ανθρωπολογικές μελέτες ασχολούνται συχνά με την οικογένεια,

⁶⁶⁰ Για τη διαφοροποίηση βλ. ενδεικτικά Κώστας Κόμης, *Δημογραφικές όψεις του ελληνικού νοικοκυριού, Δύο παραδείγματα από την Ήπειρο (18^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα 2000, Margaret Hasluck, *Ο Άγραφος Νόμος στην Αλβανία*, μτφρ: Εύα και Παναγιώτα Χατζηπαυλή, Γενική επιμέλεια: Ηλίας Γ. Σκουλίδας, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2003, σελ. 24-26, Γιώργος Συμεωνίδης, «Ο κύκλος ανάπτυξης του νοικοκυριού στο Λεωνίδιο», περιοδ. *Εθνολογία*, τόμ. 1/ 1992, σελ. 9-37.

⁶⁶¹ Δημήτρης Καρύδης, *Χωρογραφία νεοτερική ή Λόγος για τη συγκρότηση και εξέλιξη των ελληνικών πόλεων από τον 15^ο στον 19^ο αιώνα*, εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 2000.

⁶⁶² Βλέπε ενδεικτικά: Μάγδας Νικολαΐδου, *Η γυναίκα στην Ελλάδα, δουλειά και χειραφέτηση*, εκδ. Καστανιώτη, 2^η έκδ., Αθήνα 1981, Αναστάσιος Μαδαμόπουλος, *Σημειώσεις για τον άνθρωπο και τον κόσμο του*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979, σελ. 77-95, Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, «Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη», περιοδ. *Μνήμων* 5, 1975, σελ. 49-80, ο ίδιος, *Η εξαγορά της νύφης. Συμβολή στην μελέτη των γαμήλιων παροχών στη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1984, ο ίδιος, *Τα παιδιά της σιωπής. Οικογένεια*,

δίνοντας, όμως, έμφαση στην ποικιλία των οργανώσεων της οικογένειας και των διαπολιτισμικών συγκρίσεων. Οι ανθρωπολόγοι ενδιαφέρονται κυρίως για τους συγγενικούς δεσμούς και τις υποχρεώσεις πέρα από την άμεση οικογένεια, καθώς αυτά είναι συχνά εξαιρετικά σημαντικά σε μικρής κλίμακας μη βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, στις οποίες τείνουν να επικεντρώνονται οι ανθρωπολογικές μελέτες⁶⁶³.

συγγένεια και γάμος στους Αρβανίτες της ΝΑ. Αττικής - Λαυρεωτικής (1850-1940), Αθήνα 1996, ο ίδιος, «Ονοματοθεσία και στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας στην Κέα Κυκλάδων» στον τόμο: Αργυρίου, Αστ. (επιμ.), *Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα (Πρακτικά του Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, Ρέθυμνο 10-12 Μαΐου 2002*, τόμ. Β, Αθήνα 2004, σελ. 385-400, ο ίδιος, «Το κοινωνικό φύλο του δώρου. Γαμήλιες ανταλλαγές και μεταβίβαση της περιουσίας στη Ναυπακτία», *Ναυπακτικά* 14, 2004-2006, σελ. 443-480, Εφ η Α ρ χ υ ρ ο ύ, «Συστήματα εισροής ανθρώπινου δυναμικού στις οικογένειες της Λευκάδας του 18ου αιώνα», *περιοδ. Μνήμων* 28, 2006-2007, σελ. 49-90, η ίδια, «Οι αδελφοσύνες στα νοταριακά έγγραφα: Πρόσκαιρες και ανανεούμενες στον τόμο: Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας», *Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πρακτικά ΙΕ' Συμποσίου, Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010*, Αθήνα 2011, σελ. 127-161, Μ α ρ χ α ρ ί τ α Β ρ ε τ τ ο ύ-Σ ο ύ λ η, *Η θέση της γυναίκας στην παραδοσιακή κοινωνία των Κυκλάδων (18ος-20ος αιώνας)*, Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ 2009, Σ ο φ ί α Δ α σ κ α λ ο π ο ύ λ ο υ-Κ α π ε τ α ν ά κ η, «Εγκατάσταση-προϊκα-κληρονομιά. Κατά φύλα διαφοροποιήσεις» στον τόμο: Παπαταξιάρχης, Ε. & Θ. Παραδέλλης (επιμ), *Ανθρωπολογία και παρελθόν: Συμβολές στην κοινωνική ιστορία της νεότερης Ελλάδας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 291-306, Ε ύ α Κ α λ π ο υ ρ τ ζ ή, «Κοντετζιόνες και τεφερέντζιες: Παρατηρήσεις για τις συγγενικές σχέσεις στη Μύκονο κατά τους 17^ο και 18^ο αιώνες», *Ελληνική Κοινωνία* 4, Αθήνα 1998, σελ. 112-174, η ίδια, *Συγγενικές σχέσεις και στρατηγικές ανταλλαγών. Το παράδειγμα της Νάξου τον 17^ο αιώνα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, Ν ι κ ό λ α ο ς Κ α ρ α π ι δ ά κ η ς - Β ι β ή Κ ο υ ρ ή *Οι "αδελφοσύνες". Σιωπηρές και γραπτές: Το γενικό πλαίσιο* στον τόμο: Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας, Αθήνα 2011, σελ. 111-126, Aglaia E. Kasdaglis, *Family and inheritance in the Cyclades 1500-1800: present knowledge and unanswered questions* *The History of the Family* 9 (3), 2004, σελ. 257-274, Α ν τ ω ν ί α Κ ι ο υ σ ο π ο ύ λ ο υ, *Ο θεσμός της οικογένειας στην Ηπειρο κατά τον 13^ο αιώνα*, εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1990, Β ι β ή Κ ο υ ρ ή, «"Η αδελφοσύνη" των χωρικών στην Κέρκυρα από τον 16ο ως τον 19ο αιώνα», *Τα Ιστορικά* 27/53, 2010, σελ. 303-338, Μ α ρ ί α Κ ο υ ρ ο ύ κ λ η, «Η οικογένεια στην Κέρκυρα του 19ου αιώνα» στον τόμο: Τσαούσης, Δ. Γ. (επιμ), *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984, σελ. 149-157, Angeliki Laiou, «Contribution à l'étude de l' institution familiale en Épire au XIIIème siècle», *Fontes Minores* 6, 1984, σελ. 275-323, Ν ι κ ό λ α ο ς Μ ά τ σ η ς, *Το οικογενειακό δίκαιον κατά την νομολογίαν του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως των ετών 1315-1401*, Αθήνα 1962, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Μ ι χ α η λ ί δ η ς-Ν ο υ ά ρ ο ς, «Επιβιώσεις μητριαρχικών θεσμών στα οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και άλλων νησιών», *ΕΚΕΙΕΔ* 31, 1995, σελ. 1-22, Μ ε ν έ λ α ο ς Α . Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, «Στοιχεία οικογενειακού δικαίου εις τας παροιμίας και τα άσματα του ελληνικού λαού», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας* 22, 1969-1972, Ι ω ά ν ν η ς Χ α τ ζ ά κ η ς, «Τα «βρετά παιδιά», Οι ιδιαίτερες διαστάσεις του φαινομένου της έκθεσης βρεφών στη βενετική Κύπρο», *Νόμος, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών*, τόμ 13, 2010, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 485-503.

⁶⁶³ Σχετικά βλ. Margaret Keena, «Ονοματοδοσία, κληρονομιά και η μοίρα της ψυχής: σκέψεις για τη συνέχιση και την αλλαγή των συμβολικών πρακτικών σ' ένα κυκλαδίτικο νησί» στο *Ανθρωπολογία και συμβολισμός στην Ελλάδα*, επιμέλεια: Ελευθέριος Αλεξάκης, Μαρία Βραχιονίδου, Ανδρομάχη Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2008, σελ. 205-230, Rae L. Blumberg, Robert F. Winch, «Social Complexity and Familial Complexity. Evidence for the Curvilinear Hypothesis»,

Τέλος, οι ιστορικοί που έχουν ως αντικείμενο την κοινωνική και οικονομική ιστορία, ιδίως αυτοί που ασχολούνται με την ιστορία της οικογένειας, χρησιμοποιούν τις απόψεις πολλών επιστημονικών κλάδων, όπως της ψυχολογίας, των οικονομικών, της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας⁶⁶⁴.

Ο Γεώργιος Σπυριδάκης θεωρεί την οικογένεια βασικό κύτταρο και αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Αποδέχεται, μάλιστα, πως η συγκρότηση της οικογένειας στηρίζεται και σε ψυχολογικά αίτια (*φυσικά ένστικτα* τα ονομάζει), τα οποία έχουν κεφαλαιώδη σημασία για τη στήριξή της. Επισημαίνει πως οι κανόνες του θετού και εθιμικού δικαίου που εφαρμόζονται για την ομαλή λειτουργία της αποσκοπούν στη ρύθμιση της θέσης κάθε μέλους της οικογένειας και κυρίως στις μεταξύ των μελών σχέσεις τους για την εύρυθμη συμβίωση. Αφού παρουσιάζει τις θεωρίες για τη σύσταση της οικογένειας, αναφέρεται διεξοδικά στη νεότερη ελληνική οικογένεια (μέχρι τουλάχιστον τη δεκαετία του 1960), η οποία είχε χαρακτηριστικά πατριαρχίας, οικονομικής αυτάρκειας προερχομένης από δραστηριότητα και ασχολίες αγροτο-κτηνοτροφικές⁶⁶⁵. Ο γάμος αποτελεί κατά τον Σπυριδάκη τη φυσική κατάληξη του ατόμου μετά την ενηλικίωσή του. Τονίζει μάλιστα ο ίδιος πως η σύζευξη του άντρα και της γυναίκας έχει στόχο την ίδρυση νέας οικογένειας με κοινές επιδιώξεις (γέννηση παιδιών⁶⁶⁶). Μεγάλο ρόλο στην

American Journal of Sociology 77, 1972, σελ. 898-920, Pierre Bourdieu, «Marriage Strategies as Strategies of Social Reproduction» στο συλλογικό R. Foster και άλλων (επιμέλεια), *Family and Society: Selections from the Annales*, University Studio Press, Βαλτιμόρη 1976, σελ. 117-144, Βί κ α ς Γ κ ι ζ ε λ ή, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της ελληνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1984, John K. Campbell, *Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1964.

⁶⁶⁴ Α χ ν ή Ρ ο υ σ ο π ο ύ λ ο υ, «Απόψεις της νομολογίας για τα θέματα του γάμου και της εργαζόμενης γυναίκας», περιοδ. *Σύγχρονα θέματα*, χρόνος Δ', τεύχ. 21, Μάιος-Ιούνιος 1966, σελ. 289-308.

⁶⁶⁵ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς, *Ελληνική Λαογραφία, Πανεπιστημιακά Παραδόσεις*, τεύχ. Β', Πανεπιστήμιον Αθηνών, α.ε., α.χ., σελ. 150-179, Ά λ κ η Κ υ ρ ι α κ ι δ ο υ - Νέ σ τ ο ρ ο ς, *Η θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας*, κριτική ανάλυση, έκδ. Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας (Σχολής Μωραΐτη), σειρά Βιβλιοθήκη γενικής παιδείας, αριθμ. 6, Δ' έκδ. Αθήνα 1978, σελ. 111-167.

⁶⁶⁶ Για την εγκυμοσύνη, τον τοκετό και την περίοδο λοχείας της γυναίκας βλ. Β α σ ι λ ι κ ή Χ ρ υ σ α ν Θ ο π ο ύ λ ο υ, «'Νάνι, που το 'σπερνε αητός τσαι που το γέννα κόρη'»: Η γέννηση στον ελληνόφωνο κόσμο κατά τον 19^ο και το πρώτο ήμισυ του 20^ο αιώνα», περιοδ.

ανύψωση της σημασίας του γάμου ως *μυστήριο* έπαιξε ο Χριστιανισμός και η Εκκλησία θεωρώντας τούς νεόνυμφους ως ηθικά τέλειους⁶⁶⁷.

Το ζήτημα της προίκας ήταν το βασικό θέμα που απασχολούσε τους ενδιαφερόμενους κατά το προξενικό και το συνοικέσιο (δηλαδή την προωθημένη φάση των πρώτων επαφών που γίνονταν με το προξενικό)⁶⁶⁸, ίσως και το πλέον

Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχ. 104, ειδικό αφιέρωμα: *Η Ιατρική στη νεότερη εποχή*, Σεπτέμβριος 2007, σελ. 45-55.

⁶⁶⁷ Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς, *Ελληνική Λαογραφία (Λαϊκός Πολιτισμός των Νεώτερων Ελλήνων)*, τεύχ. Γ' (Κοινωνικός Βίος), εν Αθήναις 1972, ά.έ., σελ. 35-56. Για πιο ενδιαφέροντα στοιχεία βλ. Ε υ ρ υ δ ί κ η Α ν τ ζ ο υ λ ά τ ο υ - Ρ ε τ σ ί λ α, *Τα Στέφανα του Γάμου στη Νεώτερη Ελλάδα*, Διδακτορική διατριβή, δεύτερη έκδοση, πρόλογος Μ. Γ. Μερακλής, εκδ. Αλέξανδρος, Αθήνα 1999.

⁶⁶⁸ Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο ς Π. Α λ ε ξ ά κ η ς, *Η εξαγορά της νύφης: συμβολή στη μελέτη των γαμήλιων θεσμών στη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1984, ο ίδιος, «Η πρόσληψη της δεύτερης συζύγου ή η στρατηγική της πατρογραμμικής γενιάς στην Ελλάδα», περιοδ. *Εθνολογία* 3, 1994, σελ. 51-83, Ι ά κ ω β ο ς Τ. Β ι σ β ί ζ η ς, «Αι μεταξύ των συζύγων περιουσιακά σχέσεις εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν», *ΕΑΙΕΔ* 1, 1948, σελ. 1-162, Μ α ν ο υ ή λ Γ ε δ ε ώ ν, «Κανονικά δύο διατάξεις" (πατριαρχικά γράμματα για κωλύματα γάμου και κληρονομιά)», περιοδ. *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 31, 1911, σελ. 71-72., Aglaia E. Kasdagli, *Land and marriage settlements in the Aegean. A case study of the seventeenth-century Naxos*, Βενετία 1999, Α λ έ ξ α ν δ ρ ο ς Λ έ τ σ α ς, «Ο γάμος εν Βογατσικώ», *Μακεδονικά* 1, 1940, σελ. 123 κ. εξ., Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Σ. Μ α ρ ι δ ά κ η ς, «Γάμος Ελλήνων καθολικών και το Πρωτόκολλον του Λονδίνου της 3 Φεβρουαρίου 1830», *ΕΚΕΙΕΔ* 23, 1976, σελ. 1-18, Π α ν α γ ι ώ τ η ς Μ ι χ α η λ ά ρ η ς, «Εγγυήσεις αγαμίας στη μητρόπολη Μυτιλήνης (α' μισό 19ου αιώνα)» στον τόμο Λάππας, Κ., Αναστασόπουλος, Α. & Η. Κολοβός (επιμ), *Μνήμη Πηνελόπης Στάθη. Μελέτες ιστορίας και φιλολογίας*, Ηράκλειο 2010, σελ. 79-102, ο ίδιος, «Προσπάθειες περιστολής της πολυτέλειας στο νησί της Λέσβου (18ος-19ος αι.)», *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 11, 2014, σελ. 221-238, Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο ς, «Κεπήνιον. Συμβολή εις την έρευναν του πολιτικού γάμου επί Τουρκοκρατίας» στον τόμο: *Τιμητικός Τόμος Αλεξάνδρου Λιτζεροπούλου*, Θεσσαλονίκη 1985, Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Π α π α σ τ ά θ η ς, «Κοριτσιάτικο. Θεσμός του εθιμικού δικαίου στη Θάσο», *Θασιακά* 10, 1996-1997, σελ. 531-40, Efthimios Papataxiarchis, «La valeur du ménage: Classes sociales, stratégies matrimoniales et loi ecclésiastique à Lesbos au 19e siècle» στον τόμο: Woolf, S. (ed) *Sociétés Sud-européennes à l'âge moderne: Adaptation et Résistance*, Paris 1991, σελ. 109-142, Π α ν α γ ι ώ τ η ς Σ α β ο ρ ι α ν ά κ η ς, «Οικογένεια και γαμήλιες πρακτικές στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο. Η Κώς στο 18^ο και 19^ο αιώνα», περιοδ. *Μνήμων* 22, 2000, σελ. 31-68, Β α σ ί λ ε ι ο ς Σ φ υ ρ ό ε ρ α ς, «Γάμοι και διαζύγια στη Νάξο τον ιζ' και

καθοριστικό για την επίτευξη συμφωνίας για τον γάμο⁶⁶⁹. Υπήρχαν περιπτώσεις κατά τις οποίες ο προξενητής (συνήθως γυναίκα) παρέδιδε αμέσως και μια πρόχειρη σημείωση για τα προικώα, την οποία αργότερα, κατά τους επίσημους αρραβώνες, θα αντικαθιστούσε το κανονικό προικοσύμφωνο (ξωφύλλι⁶⁷⁰) με τις υπογραφές των γονέων, του συντάκτη (συνήθως κάποιου ιερέα) και των μαρτύρων. Το είδος και το μέγεθος της προίκας διέφερε ανάλογα με την εποχή και τους παράγοντες που επηρέαζαν, μεταξύ άλλων, σε μια δεδομένη κοινωνία, την ποσοτική σχέση ανδρών και γυναικών (π.χ. πόλεμος, μεταναστευτική δραστηριότητα κ.ά.) ή ανάλογα με τη θέση της γυναίκας στην οικονομία της οικογένειας⁶⁷¹.

Ουσιαστικά, η προίκα δινόταν στον άντρα-γαμπρό για να τον ανακουφίσει από τα οικονομικά βάρη του γάμου που ήταν υποχρεωμένος να επωμιστεί. Κατά τη διάρκεια του γάμου ο άντρας αποκτούσε κατά κυριότητα τα προικώα κινητά και την επικαρπία των ακινήτων, εκτός αν του είχαν μεταβιβαστεί κατά κυριότητα. Ως διαχειριστής της προικώας περιουσίας ο άντρας μπορούσε να εκποιήσει τα προικώα κινητά και ακίνητα μετά από προηγούμενη συγκατάθεση της γυναίκας-συζύγου⁶⁷². Η θεωρία, με την οποία ερμηνεύεται ως τώρα ο θεσμός της προίκας, συνίσταται σε τρεις απόψεις: η

την αιώνα. (Ανέκδοτα έγγραφα από τον κώδικα Α΄ της Μητροπόλεως Παροναξίας)», περιοδ. *Κυκλαδικά* 1, 1956, σελ. 265-275.

⁶⁶⁹ Μιχαήλ Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία Α΄, Κοινωνική συγκρότηση*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1984, σελ. 50-51.

⁶⁷⁰ Πέτρος Αναγν. Φουρικής, *Γάμος και Γαμήλια Σύμβολα παρά τοις Αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας*, Διδακτορική διατριβή, Γενική επιμέλεια: Αναστασίου Καραντή, επανέκδοση, εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996, σελ. 68-70 και 124-128. Το ξωφύλλι συναντάται και σε άλλα μέρη της Ελλάδας: για παράδειγμα, στη Σκύρο το προσύμφωνο αυτό καλείται *ίσον*, καταρτιζόταν στους αρραβώνες ώστε βάσει αυτού να συνταχθεί το επίσημο προικοσύμφωνο. Συνήθως ήταν άτυπο και δεν διέφερε από έναν απλό κατάλογο κινητών και ακινήτων, χωρίς μάρτυρες και υπογραφές. Για τα αφορούντα τη Σκύρο, βλ. Ξενοφών Α. Αντωνιάδης, *Αρχείο Εγγράφων Σκύρου*, Έκδοση Συλλόγου Σκυριανών, Αθήνα 1990, σελ. 44, πρπμ 1.

⁶⁷¹ Μιχαήλ Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Β΄, Ήθη και Έθιμα*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1986, σελ. 43 και 188-189 (όπου και σχετική βιβλιογραφία).

⁶⁷² Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης, *Ελληνική Λαογραφία (Λαϊκός Πολιτισμός των Νεώτερων Ελλήνων)*, τεύχ. Γ΄ (Κοινωνικός Βίος), εν Αθήναις 1972, α.ε., σελ. 56-70. Βλ. ακόμη Αχλαΐα Κάσδαχλη, «Κριτική στη μελέτη της Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, Η προίκα ή περί του θρησκευτικού βίου των Νεοελλήνων» και απάντηση της τελευταίας «Παρ' όλην την επιθυμίαν», περιοδ. *Πολίτης*, τεύχ. 71, 1986, σελ. 96-104.

μία θέλει την προίκα έκφραση της δυνατότητας της γυναίκας να κληρονομεί περιουσία από τους γονείς της, της αποκλίνουσας δηλαδή μεταβίβασης της περιουσίας· η δεύτερη βλέπει την προίκα ως έναν εύσημο τρόπο να αποκληρωθούν οι κόρες και η τρίτη ως μία παροχή-αντίβαρο για την περιορισμένη προσφορά παραγωγικής εργασίας της γυναίκας⁶⁷³.

Ο Μιχάλης Μερακλής θεωρεί ότι η εμφάνιση, ο περιορισμός ή η εξάπλωση της προίκας προσδιορίστηκε από την αναλογία αντρών/γυναικών σε μια κοινότητα ή ακόμη και από τη συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγή αγαθών. Εντάσσει τον θεσμό αυτόν στον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης και τον συναξιολογεί με άλλους όρους της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που κατά τόπους επικρατούσαν. Ορθά, μάλιστα, παρατηρεί πως η εξέλιξη του θεσμού της προίκας συμβάδισε με την εξέλιξη της ηλικίας του γάμου καθώς και με τη θέση της γυναίκας στην αγροτική οικονομία⁶⁷⁴.

Σταθμό στη μελέτη των γαμήλιων παροχών αποτελεί η έκδοση του βιβλίου *Τα παιδιά της σιωπής* του Ελευθέριου Αλεξάκη, το 1996⁶⁷⁵. Αξιοποιώντας ο συγγραφέας τα Βιβλία Μεταγραφών των παλαιών Δήμων και τα Αρχεία Συμβολαιογραφούντων των περιοχών της Νοτιοανατολικής Αττικής και της ευρύτερης περιοχής του Λαυρίου παρουσιάζει διάφορες γαμήλιες στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας στους Αρβανίτικους πληθυσμούς των παραπάνω περιοχών από το 1850 μέχρι και το 1940. Κατά τον Αλεξάκη, η μελέτη των τρόπων μεταβίβασης υποβοηθεί την κατανόηση της δομής της συγγένειας καθώς και το κοινωνικό σύστημα ενός λαού, γιατί συνδέονται άμεσα με το γάμο, τον καταμερισμό της εργασίας και την κοινωνική διαστρωμάτωση⁶⁷⁶. Συστήματα συγγένειας και γαμήλιες στρατηγικές βρίσκονται σε απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ τους⁶⁷⁷. Συνεξετάζοντας την επίδραση των αμφιπλευρικών συστημάτων συγγένειας, τα οποία επιχωριάζουν στα νησιά του Αιγαίου απ' όπου κατάγονται αρκετές οικογένειες της Νοτιοανατολικής Αττικής, με

⁶⁷³ Stevan Harel - Sara A. Dickey, «Dowry Systems in Complex Societies», περιοδ. *Ethnology*, τεύχ. 24 (1985) σελ. 105-111.

⁶⁷⁴ Μιχάλης Γ. Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Β', Ήθη και Έθιμα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1986, σελ. 49-52.

⁶⁷⁵ Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, *Τα παιδιά της σιωπής, Οικογένεια, συγγένεια και γάμος στους Αρβανίτες της ΝΑ. Αττικής-Λαυρεωτικής (1850-1940)*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1996.

⁶⁷⁶ Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, ό.π., σελ. 103.

⁶⁷⁷ ό.π., σελ. 221 και εξής.

κάποιες γυναικοκρατικές καταβολές στην οργάνωση των συγγενικών ομάδων που έχουν προέλευση τη Νότιο Αλβανία και τη Βόρειο Ήπειρο, αναδεικνύει γυναικοκρατικά στοιχεία, υποτιμημένα στο σύστημα συγγένειας των Αρβανιτών, τα οποία λειτουργούν υποσυνείδητα και εκδηλώνονται στο συμβολικό ή ιδεολογικό επίπεδο οργάνωσης της οικογένειας και της συγγένειας (πρβλ. *βιτόρα, γκιρί, γκινί*)⁶⁷⁸.

Η μεταβίβαση της περιουσίας⁶⁷⁹, κύρια όψη της οποίας αποτελεί το προικοδοτικό σύστημα, θα βρεθεί στο επίκεντρο της έρευνάς μας. Η αξιοποίηση δημοσιευμένων

⁶⁷⁸ ό.π. σελ. 103-220. Βλ. ακόμη Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο ς Π. Α λ ε ξ ά κ η ς, «Περί της Βιτόρας ή του στοιχείου του σπιτιού. Η συμβολική συγκρότηση της οικογένειας και της συγγένειας στους Αρβανίτες της Αττικής», περιοδ. *Εθνολογία* 2 (1993), σελ. 129-153, επίσης ο ίδιος, *Η εξαγορά της νύφης. Συμβολή στη μελέτη των γαμήλιων θεσμών στη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1984.

⁶⁷⁹ Βλ. Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο ς Α λ ε ξ ά κ η ς, «Παρατηρήσεις σε μια μορφή γαμήλιας παροχής: το αντιπρόικι», *Ελληνική Κοινωνία* 1, 1987, σελ. 129-141, ο ίδιος, «Γαμήλιες παροχές στους Αλβανόφωνους της ΝΑ. Αττικής-Λαυρεωτικής (1850-1940)» στον τόμο: Φιλίππου-Αγγέλλου, Π. Ι. (επιμ.), *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής (Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987)*, Καλύβια Αττικής 1988, σελ. 471-514, ο ίδιος, «Διτοπική μεταγαμήλια εγκατάσταση και προίκα σε μια νησιώτικη κοινότητα: Κέα Κυκλάδων», *Εθνολογία* 5, 1996-1997, σελ. 5-68, ο ίδιος, «Εργάτες-Αγρότες και προίκα στην Λαυρεωτική, 1870-1940» στον τόμο: *Πρακτικά Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, Κορωπί 1998, σελ. 331-356, ο ίδιος, «Εξαγορά της νύφης, προίκα και κοινωνική διαστρωμάτωση στη Μέσα Μάνη (1840-1950): Η διαπραγμάτευση της κοινωνικής θέσης», *Εθνογραφικά* 11, 1998, σελ. 57-68, Ν ι κ ό λ α ο ς Χ. Α λ ι π ρ ά ν τ η ς, «Ανέκδοτα Παριανά έγγραφα της Τουρκοκρατίας. Α. Έγγραφα της πνευμ. στέγης Μαρπήσσης», *Παριανά* 4, 1980, σελ. 109-12, ο ίδιος, «Λευκιανό προικοσύμφωνο του 1721», *Παριανά* 4, 1980, σελ. 118-120, Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Γ έ ρ ο ν τ α ς, «Η προίξη και η πρόγαμος δωρεά κατά το εθιμικόν δίκαιον εις τας Αθήνας της τουρκοκρατίας», *Τα Αθηναϊκά* 17, 1960, σελ. 49-60, Ε υ α χ ρ ε λ ί α Γ ι α ν χ κ α λ ή - Κ α ρ α ο υ λ ά ν η, «Ένα προικοσύμφωνο του 1817 από τον αγ. Λαυρέντιο του Πηλίου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 51, 2007, σελ. 320-322, η ίδια, «Ένα προικοσύμφωνο του 1875 από τον αγ. Λαυρέντιο του Πηλίου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 53, 2008, σελ. 94-96, Π α ν α χ ι ώ τ η ς Ζ έ π ο ς, «Μία αίτηση αναίρεσεως των Καποδιστριακών χρόνων», *Πελοποννησιακά* 1, 1956, σελ. 197-237, ο ίδιος, «Παλληκαριάτικον» ή «Αγριλίκιον», *Πελοποννησιακά* 5, 1962, σελ. 322-347, Λ ε ω ν ί δ α ς Χ. Ζ ώ η ς, «Εν παλαιόν προικοσύμφωνον», *Επτανησιακά Φύλλα* 18, 1952, σελ. 308-11, Ε ύ α Κ α λ π ο υ ρ τ ζ ή, «Δια προίκα και δια δούλευσιν της». Σχόλια σχετικά με μια ιδιαίτερη μορφή προικοδοσίας στην ορεινή Πελοπόννησο κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα», *Ελληνική κοινωνία* 3, 1994, σελ. 153-171, Π α ν τ ε λ ή ς Κ α μ μ ά ς, «Ο τηλιακός γάμος», *Δωδεκανησιακή Επιθεώρησις* 1, 1947, σελ. 384-389, Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ, «Οι προικοθήρες του παρελθόντος αιώνας και τα τραχώματα», *Παρνασσός*, τεύχ. 17, 1894, 161-167, Aglaia Kasdagli, *Dowry and inheritance in 17th-century Naxos, Melanges de l' Ecole Francaise de Rome. Italie et Mediterranee*, 1998, σελ. 211-216, η ίδια, «Dowry and inheritance, gender and empowerment», στον τόμο: Jacobsen (επιμ.) *Notarial societies' of the early modern Greek world*, 2005, στην ηλεκτρονική σελίδα: http://www.kb.dk/export/sites/kb_dk/da/nb/publikationer/fundogforskningonline/pdf/A09_Kasdagli.pdf Ν ι κ ό λ α ο ς Κ α τ η φ ό ρ η ς, «Προικοσύμφωνον εις Παξούς», *Εφημερίς Ελλήνων Νομικών* 5, 1938, σελ. 94, Ν ί κ ο ς Κ ε φ α λ λ η ν ι ά δ η ς, «Ο πύργος του Μπελόνια», ανάπτυπο από την εφ. *Ναζιακή Πρόοδος*, Αθήνα, 1969, Κ α τ ε ρ ί ν α Κ ο ρ ρ έ, «Νεοελληνικός κεφαλόδεσμος», *Νέα Εστία* 102, 1977, σελ. 1509-1513, Ν ι κ ή τ α ς Κ ο υ μ έ ν τ ο ς, «Ο γάμος στη Νίσυρο. Ιστορική αναδρομή του θεσμού», *Νισυριακά* 5, 1976, σελ. 157-242, Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, «Γάμος και γαμήλια συμβόλαια παρά τοις αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας», *Λαογραφία* Θ' (9), 1926, σελ. 507-563.

και ως επί το πλείστον αδημοσίευτων δικαιοπρακτικών εγγράφων που αφορούν τη Σαλαμίνα, η σύνταξη των οποίων πραγματοποιήθηκε από τα τέλη του 17^{ου} μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, καθώς και η ανάλυση της μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων, κινητών και ακινήτων, σε συνδυασμό με τη λειτουργία του συστήματος της προίκας θα αναδείξουν πολλαπλές όψεις του θεσμού της οικογένειας -ρόλοι γονέων, ρόλοι δύο φύλων και κοινωνική τους θέση, πατρογραμμική ή μητρογραμμική προέλευση προίκας- και αρκετές πτυχές του λαϊκού νομικού πολιτισμού στο τοπικό επίπεδο ενός νησιού του Αργοσαρωνικού⁶⁸⁰.

Όσον αφορά τη Σαλαμίνα, η φύση των διαθέσιμων πηγών προεξόφλησε πως η ποσοτική προσέγγιση της μελέτης της οικογένειας στη Σαλαμίνα από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} είναι μερικώς δυνατή. Αντίθετα, η έρευνα με ποσοτικά δεδομένα ενοριακών κωδίκων που θα περιείχαν αναλυτικές ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων, γάμων και θανάτων ή με δεδομένα αναλυτικών απογραφών των εκάστοτε οικογενειακών μονάδων, θα διευκρίνιζε πολλά ζητήματα σχετικά με τη μορφή της οικογενειακής εστίας και την ιστορική και κοινωνιολογική της πορεία και εξέλιξη κατά τους παραπάνω αιώνες. Στην περίπτωση της Σαλαμίνας, ποσοτικού χαρακτήρα μελέτες σπανίζουν, όχι τόσο εξαιτίας των προθέσεων των ερευνητών, όσο λόγω της απουσίας των κατάλληλων πηγών. Για να κατανοηθεί ο τρόπος συγκρότησης της οικογένειας στη Σαλαμίνα κατά την παραπάνω χρονική περίοδο που εξετάζουμε, θα χρειαζόμασταν αναλυτικές ονομαστικές καταστάσεις και μνεία συγγενικών σχέσεων, στοιχεία που στην περίπτωση της Σαλαμίνας ή απουσιάζουν πλήρως ή και όταν τα συναντούμε είναι αποσπασματικά⁶⁸¹.

⁶⁸⁰ Μ η ν ά ς Α λ . Α λ ε ξ ι ά δ η ς, «Λαογραφία και Επιστήμη του Δικαίου», Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμ. ΜΓ'-2012, Αθήνα 2012, ανάτυπο.

⁶⁸¹ Έως τώρα, τη μελέτη της οικογένειας και των συγγενικών δεσμών στον ελληνικό χώρο του πρόσφατου παρελθόντος είχαν αναλάβει κυρίως ανθρωπολόγοι. Από τις ανθρωπολογικές και εθνολογικές μελέτες, εκτός εκείνων που αφορούν την προίκα, ξεχωρίζουν αυτές του Ε λ ε υ θ έ ρ ι ο υ Π . Α λ ε ξ ά κ η, «Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη», *Μνήμων* 5, 1975, σελ. 49-80, τ ο υ ί δ ι ο υ, *Γένη και οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, Αθήνα 1980 και επίσης τ ο υ ί δ ι ο υ, «Παρατηρήσεις στην οικογενειακή και συγγενική οργάνωση των Ελλήνων του Πόντου», *Αρχαίον Πόντου*, 38 (1983), (*Πρακτικά Α' Συμποσίου Ποντιακής Λαογραφίας, Αθήνα 12-15.6.1981*), σελ. 227-240.

Η σημασία της εξέτασης των γαμήλιων κληρονομικών πρακτικών στη Σαλαμίνα που θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν παρακάτω, θα αποδειχθεί ακόμη μεγαλύτερη, αν ληφθεί υπόψη πως η μελέτη του γάμου αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση εσωτερικών αρχών και πρακτικών μιας ιδιαίτερης κοινωνικής παράδοσης⁶⁸². Εξάλλου, όπως τονίζεται από τον Παναγιώτη Σαβοριανάκη, *τα οικογενειακά πρότυπα δεν συνιστούσαν αυτόνομες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά αντίθετα, ήταν φαινόμενα με βαθιές ρίζες στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες του περιβάλλοντος*⁶⁸³.

Κρίσιμος, λοιπόν, παράγοντας για το δεδομένο ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο ήταν ο θεσμοθετημένος από την Οθωμανική Υψηλή Πύλη ρόλος της Εκκλησίας με τις αυξημένες αρμοδιότητες σε όλο το φάσμα των υποθέσεων αστικού δικαίου των χριστιανικών κοινοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁶⁸⁴, καθώς και η παράλληλη εμπλοκή των εκάστοτε δημογερόντων της Κοινότητας, οι οποίοι εφάρμοζαν απαρέγκλιτα τους κανόνες εθιμικού δικαίου και απένειμαν δικαιοσύνη σύμφωνα με τους ηθικούς νόμους που υπαγόρευε όχι μόνο η ατομική τους συνείδηση αλλά κυρίως η συλλογική, όπως αυτή αντικατοπτριζόταν στους κανόνες των άγραφων νόμων και κυρίως στον ψυχισμό όλων των συγχωριανών τους⁶⁸⁵.

⁶⁸² Για τα έθιμα του γάμου στη Σαλαμίνα βλ. κυρίως το σχετικό χειρόγραφο συλλογής πρωτογενούς υλικού του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών με τον αριθμό 2188/1973, σελ. 27-50 (Συλλογείς Τσαϊλάκη Βασιλική).

⁶⁸³ Π α ν α γ ι ώ τ η ς Σ α β ο ρ ι α ν ά κ η ς, «Οικογένεια και Γαμήλιες Πρακτικές στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο, Η Κως στο 18^ο και 19^ο αιώνα», στο www.mnimon.gr/index.php/mnimon/article/download/584/973.pdf

⁶⁸⁴ Από την πλούσια βιβλιογραφία ενδεικτικά αναφέρονται: Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ά μ α ν τ ο ς, «Οι προνομιακοί ορισμοί του μουσουλμανισμού υπέρ των Χριστιανών», *Ελληνικά*, 9 (1932), σελ. 103-166, Ι ά κ ω β ο ς Β ι σ β ί ζ η ς, «Η κοινοτική διοίκηση των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατίαν», *L' Hellenisme Contemporain, 1453-1953. Η πεντακοσιοστή επέτειος από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως*, 1953, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/visvizis.html>, Σ π ύ ρ ο ς Α σ δ ρ α χ ά ς, *Οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας*, ιε-ιθ αι., Αθήνα 1979, Β α σ ί λ ε ο ς Σ φ υ ρ ό ε ρ α ς, *Οι δραγομάνοι του στόλου. Ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήνα 1965.

⁶⁸⁵ Από την πλούσια βιβλιογραφία ενδεικτικά αναφέρονται: Ε λ έ ν η Κ ο ύ κ κ ο υ, *Θεσμοί και προνόμια του Ελληνισμού μετά την Άλωση, Διαμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας κατά την Τουρκοκρατία*, Δεύτερη έκδοση, Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα 1988, η ί δ ι α, *Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία*, Δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1980, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς

Όσον αφορά τις προικοδοτήσεις και τις κληροδοτικές πρακτικές που ακολουθήθηκαν στη Σαλαμίνα από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα θα παρουσιαστούν στο παρόν πόνημα σαράντα ένα προικοσύμφωνα που συντάχθηκαν κατά την παραπάνω χρονική περίοδο στο νησί και τα οποία διαφωτίζουν το *ιδίωμα* της συγγένειας ως γενική οργανωτική αρχή των κοινωνικών σχέσεων⁶⁸⁶. Ο Πέτρος Φουρίκης στη Διδακτορική του Διατριβή *Γάμος και Γαμήλια Σύμβολα παρά τοις Αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας*⁶⁸⁷ διαχωρίζει σαφώς το ξωφύλλι από το προικοσύμφωνο. Το μεν πρώτο ήταν στην ουσία ένα πρόχειρο προικοσύμφωνο που συντασσόταν από έναν εγγράμματο συγγενή και στο οποίο καταγράφονταν τα ταξίματα, όταν το προξενιό είχε αίσιο τέλος⁶⁸⁸. Το δε προικοσύμφωνο ήταν το επίσημο κείμενο που περιελάμβανε αναλυτικά την προίκα του γαμπρού ή της νύφης αντίστοιχα και συντασσόταν κατά την τέλεση του αρραβώνα⁶⁸⁹.

Ανά κατηγορίες και κατά χρονολογική σειρά θα παρουσιαστούν ξωφύλλια, προικοσύμφωνα, μία διαθήκη, ένα δωρητήριο, μία εκχώρηση απαίτησης, ένα έγγραφο που αναφέρεται σε επιστροφή προίκας και ένα διαζύγιο.

Ξωφύλλια

Τα δύο παρακάτω έγγραφα συντάχθηκαν το 1784, είναι ξωφύλλια και σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς αφορούν ζεύγος που επρόκειτο να παντρευτεί. Στο ξωφύλλι της νύφης συμμετέχει και ο νονός της χαρίζοντάς της ένα τηγάνι και ένα μαντίλι καλής ποιότητας. Και στα δύο προτάσσεται το σημείο του Σταυρού: **A) f** *Εις τω ονώμά του*

Κ ο ν τ ο χ ι ώ ρ χ η ς, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982, ο ίδιος, «Όψεις από το θεσμικό πλαίσιο και την πολιτική ζωή στην κοινότητα της Αθήνας κατά την τουρκοκρατία», *Διοικητική Μεταρρύθμιση* 6, 1981.

⁶⁸⁶ Ενδεικτικά για τη συγγένεια ως οργανωτική αρχή των κοινωνικών σχέσεων βλ. Εύα Κ α λ π ο υ ρ τ ζ ή, *Συγγενικές σχέσεις και στρατηγικές ανταλλαγών, Το παράδειγμα της Νάξου τον 17^ο αιώνα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σελ. 18 κ. εξ..

⁶⁸⁷ Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, «Γάμος και Γαμήλια Σύμβολα παρά τοις Αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας», Διδακτορική Διατριβή, *Λαογραφία*, τόμ. Θ (9), 1927, σελ. 507-563.

⁶⁸⁸ Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, *Γάμος και Γαμήλια Σύμβολα στη Σαλαμίνα*, Πρόλογος από τον Μ. Γ. Μερακλή, επιμέλεια Α. Καραντής, εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996, σελ.69-70.

⁶⁸⁹ Ο.π., σελ. 124-126.

πατρός και του ηού και του αγίου πνευματος γραφο τω 'ξωφιλή τις νίφεις · - - - - τω
 μὲν προτων αρχίς πωκάμισα - 9 και του γάπρου · · 1 πολίς - - 10 ζιπουνία - 6
 φούστανια - - 4 πμάτιλία τ'ις κέ(φα)λις: 3 καινα του γάπρου ° ζινάρια · - 3 στροσι - 1
 προσκέφαλαδές · - 2 μικρω - 1 σκάβινά · - 1 ατρομιδα · · 1 σάκούς - - 2 ταγαριά - - 2
 κάσελά - - 1 ματιλα - 1 κώτωματίλα - - 3 σκόλαρικεια ζιγι - 1 δάχτιλία · · 5 και το γίρō
 τισ' ριάλιω - 9 κέτερα · · 1 σειδερόστία - - 1 κουταλα 1 τηροτιρτά · · 1 σουλα - - 1 και η
 ευχί του θεου και τον γωνεων αμιν γράφί και ω νωνω στις ω κώνομός τιν' ανί - 1 καινα
 μάτιλί άπε τά καλά⁶⁹⁰. **B)** f ξωφίλι του γάπρου εις' τω νώμά του πατρός και του ηού
 και του αγίου πνευματος γραφο τω ξωφίλι του γάπρου αρχίς γράφωμε χαρισμά - -
 ριαλλώ - - 41 ήτι σαράτα ένα δαχτυλιδιά - ° 1 γράφω και δετρώ ένα στις κεινεουζ' στω
 σινώρό χωράφι φθορά διμό παλί στρέμάτά τριά και υ ευχι του θεού και των γωνέων
 αμίν γράφω τισ' νίφεις χωράφι στρέμά - ένα στω πάκει σεινωρίτις ή μεξιδες · θιδίσεικά
 γιώργακεις σαλιαρίς - ⁶⁹¹.

Το 1798 συντάσσεται ένα ξωφύλλι, κατά το οποίο η χήρα του Κωνσταντίνου Μαυράκη παντρεύει τον γιο της, Γιάννη, με τη Μάρω, κόρη του Θανάση Κανάκη, και ως πεθερά της χαρίζει τιμαλή: *Ες το όνομα του πατρός κε του που κε του αγίου πεύματος της παρευβλογημένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου κε απαρθένου μαρίας τον αγιον Θεοτε τον κε ης σαποστολον κοσστατηνου κε Ελένης του αγίου μεγαλομάρτυρος προκοπίου κε πατόν τον αγιον καγο εγώ η γη(νή) του πότε κοσστατη μαβράκη έχοτας ηον ωνόματος γιάνη βούλομε σύζεζον ατόν με την θυγατέρα του πότε Θανάση κανάκη ωνόματη μάρο ης νόμου λήκης προς θήη κε περίς νομή της Χρηστόν εκκλησίας τάσω τας προς δωρεάς το μέγα κε πλούσιον έλεος ευχή γονέων στερίζει θεμέλιον οίκου αρχίς φαρεγγε(ον) κροσια μεταζύ τα γύρω του λαιμού σούμα γρόσια 12 δακτυλίδια 5 κε η ευχή των γονέων αμήν⁶⁹².*

Ξωφύλλι, επίσης, είναι και το επόμενο έγγραφο που συντάχθηκε το 1799, κατά το οποίο ο πεθερός Θανάσης Νάνος, νυμφεύει τον γιο του, Αντώνη, και χαρίζει στη νύφη, Ορσία, κόρη του Κώστα Γοβιού, χρήματα: *Ες τω ωνώμά του πατρος και του ηου και του αγηου πνεύματος της ηπανηπερευλωγημενης ενδωξου δεσπίνης ημων θεωτωκου και ηη μαρθθενου μαριας των αγηων ενδωξων και πανευφημων απωστώλων των αγηων ενδωξων και θεωστατων και ισαπωστωλων κώστατηνου και*

⁶⁹⁰ ΚΠ4.

⁶⁹¹ ΚΠ5.

⁶⁹² ΔΑ4 και ΠΔ32.

ελενης του αγηου μεγαλωμαρτηροῦ προκοῦπηνου και παν̄ των̄ αγιων̄ αμην̄ τημηωῦ ω γαμωῦ και κητη αμηατωῦ καγω εγω ω θανάσυσ νανωῦ πως εχω ηων̄ ωνωματωῦ ατωνη και βουλωμέ συζευζω αυτων̄ με τιν̄ θηγατρι του ποτε κωστα γωβηῶ νωματη ορσα καθωῦ δηακαυλαῦβουσην̄ η θηη και ηερι νωμη της του χριστου εκλήσειας τω μεγα και πλουσηων̄ ελεωῦ και γραφωμέ τα προς γαμου δωρεας̄ τω μεγα και πλουσηων̄ ελεωῦ αρχη τω χαρισμα της νηφης σουμα – ρλλ ----53 και ευχή του θεου και των̄ γωνεων̄ αμην⁶⁹³.

Δύο ξωφύλλια διασώζονται από τον Πέτρο Φουρίκη στη Διδακτορική του Διατριβή. Συντάχθηκαν το 1808 και σύμφωνα με το πρώτο η οικογένεια του γαμπρού χαρίζει στη νύφη χρήματα, δακτυλίδια και χωράφια. Στο δεύτερο η οικογένεια της νύφης φαίνεται ότι συντάσσει κείμενο που ενώ θεωρείται ξωφύλλι είναι ουσιαστικά το κύριο προικοσύμφωνο. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως από τα τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είχε αρχίσει να επέρχεται μία σύγχυση μεταξύ ξωφυλλιού και προικοσύμφωνου. Και τα δύο έγγραφα κοσμούνται στην πίσω όψη της δεύτερης σελίδας με το σύμβολο του Σταυρού: Α) *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπ[ο]ίνης ἡμῶν θεοτόκου [καὶ] ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων· τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοσ[τ]έπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κω[ν]σταντίνου καὶ Ἑλένης· τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμὴν. Τίμιος [ὁ γάμος] καὶ ἡ κοίτη ἀμία[ν]τος. Κάγὼ ἐγὼ [ὁ] Χαγγῆς(sic) Γεωργάκης Πορδοκούρης ἔχοντας υἱὸν ὀνόματος Νικόλαος καὶ ἐλθὼν εἰς νόμου [ἡ]ϊκίας καὶ βούλομαι συζε[ῦ]ξαι αὐτὸν μὲ τῆ[ν] θυγατέρα τοῦ ποτὲ Κώστα Βενεκιάνη ὀνόματη Φλωροῦ καθ' ἃ διακελεύουσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἰ[ε]ροὶ νόμοι τῆς [τοῦ] Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ γράφομεν τὰ προγάμου δωρεᾶς (sic) τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος· εὐχὴ γονέων στηρίζουν θεμέλια [οἴκου]· καὶ ἀρχὴ τὸ χάρισμα τῆς νύφης σουμα ριάλια ... 81. Δακυλίδια -5 χωράφι εἰς στὸ Δημήτραι Ξένο ὅσο ἐστί· τὸ μερτικό μου· δεύτερο εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων.*⁶⁹⁴ Β) *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ [τοῦ] Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευ[φ]ήμων ἀποστόλων· τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεοστέπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κω[ν]στα[ν]τίνου καὶ Ἑλένης· τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ*

⁶⁹³ ΚΠ1.

⁶⁹⁴ ΠΔ33.

κοίτη ἀμία[ν]τος· κάγω ἐγὼ ὁ Κώστα Βε[νε]κιάνης ἔχοντας θυγάτηρ (sic) ὀνόματι Φλωροῦ καὶ ἐλθὼν ἐ[ν] νόμου [ἡ]λικίας καὶ βούλομαι συζεῦξαι αὐτὴν μὲ τὸ υἱὸν τοῦ Χαγγῆ Γεωργάκη Πορδοκούρη ὀνόματος Νικόλα καθὼς διακελεύουσι οἱ θεῖοι καὶ ἰ[ε]ροὶ νόμοι τῆς [τοῦ] Χριστοῦ ἐ[κ]κλησίας καὶ γράφομεν τὰ προγάμου δωρεὰς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος εὐχὴ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἴκου· ἀρχὴ ποκάμισα τῆς νύφης..13, ζιπού[νια]..[μ]πόλιες..11 μα[ν]τήλια τῆς κεφαλῆς.. 7. κο[ν]το[μ]πόλιες.. 6. μα[ν]τήλια .. 2, προσκέφαλα 2, ζωνάρια 3, γρίζους 2, σιγού[νια] 3, σακκιά 2, ταγάρια 3, ἀ[ν]τρομίδα 1, σκ[λ]αβῖνα 1, σά[γ]ισμα 1, κα[σ]σέλ[λ]α 1, γῦρο λαιμοῦ ρλλ (ρεάλια), 20, δακτυλῖδια 5, σκουλαρίκια ζυγὴ 1, τεντζερὲ 1, ταψί 1, σιδροστὶ 1, τηγάνι 1, τυροτρι[φ]τη 1, κουτάλα 1, χωράφι εἰς τὸ Κιβούρι λαχ[ί]δι 1, ὅσο ἐστὶ [συ]μπλη[σι]αστῆς ἀνατολικά.., δυτικά ἢ ὁδό[ς], νοτινὰ Για[ν]νης Βε[νε]κιάνης βορεινὰ Βασιλικῆς· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ [N]τοροτὸ λαχίδι 1, [συ]μπλη[σι]αστῆς δυτικά Γιά[ν]νης Βενεκιάνης, βορεινὰ ἢ ὁδός, νοτινὰ βράκος· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ πηγάδι τοῦ Λιβαδι[οῦ] ὅσο ἐστὶ (συ)μπλη[σι]αστῆς νοτινὰ Γιά[ν]νης Βενεκιάνης βορεινὰ Κολιὸς Καλόκιος· ἕτερο χωράφι ἀ[μ]πελότοπο ὅσο ἐστὶ [συ]μπλη[σι]αστῆς δυτικά Σοφιὰ Παρκότη(:)· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Δημήτρωνι Ξένο λαχίδι 1, ὅσο ἐστὶ ἀνατολικά Γιωργάκης Χατζῆς, δυτικά Πορδοκούρης· δε[ν]τρι εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον Πίσω 1, καὶ μιὰ μωκίδα 1, καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων.⁶⁹⁵

Το 1810 συντάσσονται δύο ξωφύλλια, ἀντίστοιχα γιὰ τὸν γαμπρό καὶ τὴν νύφη. Σύμφωνα με τὸ ξωφύλλι τοῦ γαμπροῦ, Ἀργύρη, γιου τοῦ Γιωργάκη Μάθεση, χαρίζονται στὴ νύφη χρήματα καὶ ἓνα χωράφι, τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει νὰ το μοιραστεῖ μετὰ ἄλλα ἀδελφία τοῦ μέλλοντος συζύγου. Τὸ ξωφύλλι τῆς νύφης ἔχει συνταχθεῖ κατὰ τὰ πρότυπα τῶν προικοσυμφώνων, στοιχεῖο ποῦ επιβεβαιώνει αὐτὸ ποῦ ἐπισημάνθηκε προηγουμένως, ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα εἶχε ἐπέλθει ἡ ταύτιση μετὰξὺ ξωφυλλιοῦ καὶ ἐπίσημου προικοσύμφωνου: Α) *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς Πανυπερυλογημένης ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ αειπάρθενου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφημῶν Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεόσεπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ελένης τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ Πάντων τῶν Ἁγίων ἀμὴν τίμιος ὁ γάμος κ ἡ πίστη ἀμίαντος καγὼ ἐγὼ ὁ γιωργάκης μάθεσης ἔχοντας υἱὸν ἀνομαστός ἀργύριος ἐλθὼ εἰς νόμου λικίας κ βούλομαι συζεῦξω αὐτόν με τὴ θυγατέρα τὸν παναγιώτη καρνέση ὀνόματι κηράνα καθὼς κελεύσω ὅτι ὁ*

⁶⁹⁵ ΠΔ34.

θείος κ ιερά νόμο του χριστού εκκλησίας κ γράφωμεν τα προς γάμου δώρα και το μέγα κ πλούσιον έλεος ευχή γονέων στηρίζουσα θεμέλιον οίκον αρχή το χάρισμα ριάλλια 81 και η ευχή το χωράφι ιστο κλιόρι λαχίδι ένα όσο εστι δυτικά κόλιας πирπάλης σιπλιάστη από τον άλλο μέρος να μεραστούν με τα άλλα αδέρφια⁶⁹⁶. Β) Είς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεοστέπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κάγὼ ἐγὼ ὁ Πναγιώτης τοῦ ποτε ὁ Καρνέση, ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Κυράννα καὶ ἐλθὼν εἰς νόμου λικίας καὶ βούλομαι συζεύξω αὐτὴν μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Γιωργάκη Μάθεση ὀνόματος Ἄργυρός, καθὼς διακελεύουσιν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας· καὶ γράφομεν τὰ πρὸς γάμου δῶρα καὶ τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Εὐχὴ γονέων στηρίζουσι θεμέλιον οἴκου. Ἀρχή[...] καπουτσάλι 1 φουστάνια 8 καὶ ζιπούνια [...] 8, κοντοζιπούνια 3, μπόλιες 1, [...] 1, μαντήλια τῆς κεφαλῆς [...] 30, τάσι 3, σᾶς [...] στρῶμα 1, ὁ γ, ἀντρομίδια 1, προσκεφαλάδες [...] 3, σάκκους 2, ταγάρια 3, κασέλα 1, κοντομπόλιες 6, κακαβια [...] 1, σαχάνια 2 τηγάνι 1, κουτάλα 1, τυροτρίφτα 1, μ σούβλα 1, ταψι 1 σκουλαρίκια ζύγι 1, γύρω τοῦ λαιμοῦ 61, χωράφι στὰ Παλούκια συμπληαστῆς ἀνατολικά ἢ ἀδελφή του Μαρία, δυτικά ἢ Καλομοίρα τοῦ Κολια(·) Νέση καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων. Δακτυλίδι⁶⁹⁷.

Σε ένα άλλο ξωφύλλι που συντάχθηκε το 1819 δωρίζονται στη νύφη χρήματα, δακτυλίδια και ακίνητα. Το οπισθόφυλλο κοσμείται με Σταυρό και στα τεταρτημόριά του είναι γραμμένη ακρωνυμικά η φράση *Ιησούς Χριστός Νικά: Είς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλω(ν) Κωσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν. Κάγὼ ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ ποτὲ Γιάννη [κενὸ] ἔχοντας υἱὸν ὀνόματος Δημητρίου ἤλθεν εἰς νόμιμον ἡλικίας βούλομαι συζεύξω αὐτὸν μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Μητρο Σάντη ὀνόματι Παρασκευή, καθὼς κελεύουν οἱ ἱεροὶ νόμοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας· καὶ γράφομε τὰ πρὸ δωρεᾶς γάμου τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ἀμήν. Ἀρχὴ τὸ χάρισμα τῆς νύφης γρ(όσια) , δακτυλίδια 5, χωράφι εἰς τὸ Σατιρλῆ λαχίδι , ὅσο ἐστὶ,*

⁶⁹⁶ ΔΑ15 και ΠΔ36.

⁶⁹⁷ ΠΔ35.

κι ἓνα δεντρὸ μέσα, σούμπλιος νοτινὰ Μούρλακας και ἡ εὐχή τῶν γονέων ἀμὴν. ἔτι ἓνα δεντρὸ κάτω στὸ γιालό, τὸ μεγάλο στὴν ρίζα τοῦ βουνοῦ.⁶⁹⁸

Ἐνα ξωφύλλι του 1826 μας επιβεβαιώνει τη σύγχυση που επισημάνθηκε προηγουμένως, ὅτι δηλαδή ἀπὸ τις ἀρχές του 19^{ου} αἰῶνα ξωφύλλι και προικοσύμφωνο τελικά ταυτίζονταν. Η ἀναλυτικὴ προικοδωρεὰ το επιβεβαιώνει. Μάλιστα, για πρώτη φορά ἀναφέρεται τὸ θηλυκὸ γένος του ἐγγράφου, ὅτι δηλαδή δεν εἶναι τὸ ξωφύλλι ἀλλὰ ἡ ξωφύλλη. Διαβάζοντας τὸ προικοσύμφωνο δίνεται ἡ ἐντύπωση πως εἶναι ἓνα ἐγγράφο που ἀφορὰ και τον γαμπρό και τη νύφη, καθὼς συγχέονται οἱ προικοδωρεές του πατέρα της νύφης με ἐκείνες της μητέρας του γαμπροῦ ἀλλὰ και του ἴδιου του γαμπροῦ. Για πρώτη φορά, μάλιστα, προικοδοτεῖται οἰκία: *Εἰς τ · ωνόμα · του πατρός · ἡ' του ηοῦ κι του αγιου · πνευματος αὐτου · αμιν · ἐδό · γραφομε · ξωφιλν · · τῆς · δεχατιρῶς · του θανασί · τσεβά · ὠνωμαζωμενος · τσεβη · · · του γράφο · με · ευχυ γωνεον σιριζω · θεμελυνόν · πκό · · ὁτη · 24 · φευουαριου · 1826 ὁ σαλαμινα αρχυ · γραφομε · τα επριτζα · τα ωτη · γηα να τα δοσω · με την ευχυ ποκαμισα · δεκα · νοῦ · 10 ὁ φούστανῆα · τεσερῖς · νοῦ · 4 ὁ ζηπουνηά · ωχτο · · νοῦ · 8 · πολυες της κηφαλυς · ἐν3α · νοῦ · · 9 · μαντηλυα πέντε · νοῦ · 5 · ζωςστρές · τρις · νοῦ · 3 : κονωπολυες · τεσερι νοῦ · 4 · μουσαλά · ἐνά · νο ὕ · 1 · πρῶςκέφαλαδες · διό · νοῦ 2 σκλάβηνα · μία · νόῦ · 1 αντρομιδα · μια · νο ὕ · 1 · δερμα · ἓνα νοῦ · 1 · σακοῦς · διό · νοῦ 2 · ταγαρία · πεντέ · νοῦ · 5 : κασελᾱ μῑα νοῦ : 1 χωραφία · λαχ·δια · δυό · νοῦ · 2 στρε̄ματα εξε · νοῦ · 6 ελέω · δεντρα · πέντε · νοῦ · 5 ἡ' ἀκόμα · τὸ χωραφι εις τῶν πηγαδι · του παυβλῶ · να τὸ μερασουνέ · ἡ διό ἀδερφαδές ἡ' τὸ σπητη · τὸ ἓνα · νοῦ · τηραγ · δισίκα · με τῆν' πανσιαν του κεί με τῆν' βγαλ·σιαν του .: ἐπήδι . ηνέ · τὸ σπητη · διαγηροῦ .: μιν εχόμε · παιραδες · να του δοσομε · ἡ' ἀκομα · του γραφω · ἔγω · ἡ μιτερα του · ἀπο τα ἔδικα μου · χοραφια · στρέματα · πεντε · νοῦ 5 · τεγγερέ · ἓνας · νοῦ 1 · τηγανή · ἓνα · νοῦ · 1 · τηροτριφτη · ἓνα · νοῦ : 1 κουταλύα · ἓνα : νοῦ · 1 : σουγία · 1 ετη · ἓνα · σιδρόστη · ἓνα νοῦ 1 [...] γράφη και ο γαμπρός ο θανάσης τις νύμφης την προγαμιέαν δόρεαν ἐνενηντα ἓνα : υτι : γρω : 91 : και ἡ ευχή του θεοῦ και τον γονέων ἀμὴν⁶⁹⁹.*

Δύο χρόνια μετὰ, τὸ 1832, ὁ Ἀναστάσης Μπούκης νυμφεύει τὸν γιο του, Γεώργιο, με τὴ Βενετσάνα, ψυχοπαῖδα του Νικολοῦ Τριανταφύλλου, και συντάσσεται για τὸν λόγο αὐτὸ ξωφύλλι, στο ὁποῖο καταγράφονται τὰ δῶρα του πεθεροῦ προς τὴ νύφη: ἡς

⁶⁹⁸ ΠΔ17.

⁶⁹⁹ ΚΠ10.

το ονομα τού πατρός κε του ήού κε του αγίου πνεύματος αμιν τις πανιπερβλογιμένις ενδόξου δεσπίνις ημον θεοτόκου κη άηπαρθενου μαρίας τον αγίον θεοστέπτον κη ησαποστολον μεγαλον βασιλέον κονσταντίνου κε ελένις του αγίου μεγαλομάρτιρος προκοπίου κε πάντον τον αγιον αμιν τίμιος ο γαμος κε η κίτι ανμίαντος καγο εγώ ω αναστασις του ποτε γιοργάκι μπουϊκι ήχωντας ίον' ωνῶματος γεόργιον έρχωντας εις γάμου λικίαν καθος κελέβουν η θιη κι ιερι νόμι τις εκκλισίας μας βουλομε σιζεύζω αυτόν με τα τίν ανιψια της γινις του φίλι τρανταφίλου ψυχοπέδα του νικολου τραταφίλου ονόματι βενετζάνα ο θεος σιζεύζον αυτούς άνθρωπος μι χωριζέσθο κε τάσο το χαρισμάτις το μέγα κε πλούσιον ελεος αμιν αρχις το ναχοτι τις γρόσια 101 (κενό) 2 μεταμε (κενό) βετούλα δετρα 3, χωράφι ης στο τζουρένι ωσω εστί σιμπλια βορινα νικολός πετρος δισικα βασίλις τζούγκρις ανατολικά γιοργις τζουγκρις μπεζελικιά ζιγι 1 κροσια ζιγι 1, κουντούρε βελδεντε ζίγι 1 πλεξοδες ζούγκρι 1 – δαχτιλιδια 7 του θεου κη η ευχι τον νεον αμην⁷⁰⁰.

Προικοσύμφωνα

Το παλαιότερο προικοσύμφωνο που μέχρι σήμερα έχει εντοπιστεί στη Σαλαμίνα συντάχθηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Αν και είναι αχρονολόγητο, η σύνταξή του τοποθετείται στους χρόνους εκείνους λαμβάνοντας υπόψη τα ονόματα των γαμπρών (στη συγκεκριμένη περίπτωση, πατέρα και γιου⁷⁰¹). Το έγγραφο ξεκινά με την επίκληση στον Θεό, τον Χριστό και τον Άγιο Προκόπιο. Ο πατέρας της νύφης δίνει ως προίκα γη, δηλαδή χωράφι και δέντρα· έπειτα δωρίζονται ζώα: πρόβατα, γαΐδαρος και γίδια. Στη συνέχεια καταγράφονται τα υφαντά είδη: πουκάμισα του γαμπρού, νάπι (;), μπόλιες, ζωνάρια, μαντίλα, αντρομίδα, δισάκι, ταγάρια. Ακολουθούν τα τιμαλφή (σκουλαρίκια) και τα χρήματα. Έπειτα αναφέρονται τα μεταλλικά αντικείμενα: κουδούνια, τέντζερης και κάδος. Στην προικοδότηση συμμετέχει και ο θείος του γαμπρού, ο οποίος δωρίζει ένα λαχίδι⁷⁰² χωράφι. Το κυρίως κείμενο του

⁷⁰⁰ ΠΓ42.

⁷⁰¹ Στο χωρίς χρονολόγηση προικοσύμφωνο παντρεύεται ο Γιάννης Φλοκάτης. Στο μεθεπόμενο προικοσύμφωνο του 1717 που παρατίθεται εδώ, ο Γιάννης Φλοκάτης παντρεύει τον γιο του, Λάμπρο. Αν ληφθεί υπόψη πως η κατάλληλη ηλικία για γάμο την εποχή εκείνη ήταν αυτή των 25-35 ετών, τότε εύκολα εντάσσεται χρονολογικά το έγγραφο στα τέλη του 17^{ου} αι.

⁷⁰² Λαχίδι<λαχνός= μακρόστενο χωράφι που προέρχεται από κατάτμηση μεγάλης έκτασης αγροκαλλέργειας. Κατά τη διανομή της χερσαίας περιουσίας των γονιών προς τα παιδιά, οι μεγάλες

προικοσυμφώνου τελειώνει με την ευχή των γονέων: *εις τω οἰνομά τῷ θεοῦ τοῦ κύριου ἡσου Χριστοῦ κεί τοῦ ἀγίου μεγαλομαρτήρός προκοπίου τὴν σήμερον ὁμολο(γο) εἶπω γιο(ρ)γακῆς κινις εἶχο θυγατεραν νόμιμη κε θελο να τη ζῆσο με το γιᾶνι φλοκάτου ἰκοσι στρεματα χοραφι τρις κερακιες δετρα δεκα προβατα μεγαλα μφαιότι(;) γαδαρα 1 κε γιδια ε (=3) ποκαμισε πετε του γαπρου ποκαμισα ναπι ζευ(γη) πε(ν)τε πολιες 2 ζουναρια ε μα(ν)τιλα 1 μια ατρομιδα 1 μια δυσακυ ένα ταγαρια τεσσαρα σκουλαρικνα ζευγαρια δυο ὅτι κε ασπρα πετακοσια κοδοῦνια 3 τεκέρα κυ ένα κεδο(=κάδο) δυσανάγνωστο κε ο πάρπας του κε ένα λαχιδι χοραφι κη η εφχι του γονεον αμὴν⁷⁰³.*

Το 1716 ο παπα-Δημήτρης Κανέλλος, γιος του Οσίου Λαυρεντίου, παντρεύει την κόρη του Μαρδίτσα. Το προικοσύμφωνο αρχίζει με τις επικλήσεις στην Αγία Τριάδα, την Παναγία, τους Αποστόλους, τον Μεγάλο Κωνσταντίνο και την Αγία Ελένη. Ο συντάκτης του κειμένου, ο οποίος μάλλον ήταν ιερέας, δανείζεται εκφράσεις από τα εκκλησιαστικά βιβλία, όπως *τίμιος ο γάμος και η κοίτη αμίαντος και το μέγα και πλούσιον ἔλεος*. Λόγω της φθοράς του εγγράφου διακρίνονται μόνο τα υφαντά προικῶα: *Εἰς τό ὄνομα τοῦ πατρός καί τοῦ υἱοῦ καί τοῦ ἀγίου πνεύματος τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπίνης ἡμὸν θεοτόκου καί ἀπαρθένου μαρίας τῶν ἀγίων ἐνδόξων καί πανεφίμων ἀποστόλων τῶν ἀγίων καίθεωσέπτων κονσταντίνου καί ἐλένης τοῦ ἀγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτιρος προκοπίου καί πάντων τῶν ἀγίων ἡμῶν πρὸς γάμου δόρα - καθὼς θέλη καί ....λάβουσι εὐχὴ γονέων σιρίζουσι θεμέλοια ὑκου τίμιος ὁ γάμος καί ὁ κίτι ἀμίαντος τό μέν προστασία αὐτῶν τό μέγα καί πλούσιον ἔλεος ἀρχῆς καί ἐγὼ ὁ διμήτριος ὑερέας (;) τοῦ γέρου λαυρεντίου υἱός ἔχον τὴν θιγάτηρ ὀνόματι μαρδικία καί βουλόμενος συζεύξε αὐτὴν μέ τόν υἱόν του ποτέ βλάσι κωμπὶ ὀνόματος κανέλλος - πρῶτα στρώσες – 2 παπλόματα – 2 – σεντόνια – 2 – προσκεφαλάδες – 2 προσκέφαλλα μικρά – 4 ποκάμισα... 12 καί ένα ..... ἀπὸ τό μισό ζευγάρι πού τόδοσα τῆς δεχατέρος μου μαρδίτσας ἐγὼ παπαδημήτρης τοῦ γέρου λαβρέντη υἱός του...»⁷⁰⁴*

Ἐναν χρόνο μετά, συντάσσεται στη Σαλαμίνα προικοσύμφωνο, κατά το οποίο ο πατέρας δωρίζει στην κόρη του την προίκα της. Το κείμενο ξεκινά κι αυτό με τις επικλήσεις στην Αγία Τριάδα, στην Παναγία, στους Αποστόλους, στους

αγροτικές εκτάσεις χωρίζονταν σε μακρόστενα χωράφια που καταλάμβαναν ὅλο το πλάτος της ἔκτασης και διανεμόταν μετά από κλήρωση (λαχνό). Ἐτσι, κανένα ἀπὸ τα παιδιά δεν αδικούνταν.

⁷⁰³ ΠΓ27.

⁷⁰⁴ Δημοσιεύθηκε ἀπὸ Ε υ γ ε ν ι α Σ ο φ ρ ᾶ-Μάθ ε σ η, *Λαυρέντιος ο Μεγαρέυς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*, εκδ. Επτάλοφος, Μέγαρα 2007, σελ. 131.

Ισαποστόλους Κωνσταντίνο και Ελένη και στον Μεγαλομάρτυρα Προκόπιο. Μετά τις επικλήσεις ακολουθούν κι εδώ εκφράσεις δανειζόμενες από τα εκκλησιαστικά βιβλία. Το κυρίως κείμενο της προικοδωρεάς εγκλείεται από την ευχή των γονέων και περιλαμβάνει ομαδοποιημένα κατά σειρά υφαντά, διάφορα εξαρτήματα της γυναικείας στολής, τιμαλφή, δέντρα και χωράφια: *Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς κέ τοῦ ἱοῦ κή τοῦ αγίου Πνεύματος τῆς ὑπερευλ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμον̄ θεωτοκου κή αἱ παρθένου μαριάς τον αγίων ενδοξών κη πανεφιμον ἀποστόλων τον̄ αγίων θεοστέπτον βασιλέον κη ἡσαποστόλων κονσταντίνου κή ελένης τοῦ αγίου ενδόξου μεγαλομάρτυρος προκοπιου τιμίως ο γάμος κή η κητί ἀμῆαντος κή οῦς ο θεός ἐξευξέν ἀνθρωπος μη χωρίζετο. Καγω ο διμας καλογρεας ενεχων θυγατέρα ονομάζομενήν θεόδο κή βουλόμενος σινζευξε με τον ανοθεν λαπρο του γιανι φλωκάτι τῶν ιων νομιμο ὡς ἡ θιή κη ηερι νομι διακληλεβουσιν ενμιν. Προτο δινο τιν̄ εὐχην κατά το γεγραμένων ὅτι εὐχι γονεον στηριζη θεμελία ηκου ητα διάχηζιν πρικόδοσιν εξων ο κυριος ἡμιν εδορίσατο: ποκαμίσα -4- ράσα -2- πόλες -3 ζηναρια -2. δισακηζηγι -1- γρίζος -1- αντρομιδα -2- τριγεσα -2- ταγαρια -2- σακο -1- ζιποῦνι -1 ζουναρία 3 κολαζιγγία ζιγι -2 περπελούθες ζιγι -1- δινο κη εγο ὁ πατέρας τις νιφισ- δεντρα -3- και ρωκαίς -3 στραμάτα χοραφια -6- σουπληῶστις πετρος την ἀπάνο μερια και η εὐχι τῶν γονε⁷⁰⁵.*

Το 1734 η χήρα Μαρδίτσα, σύζυγος του μεταστάντος Δήμα Λιά, προικοδοτεί τον ψυχογιό της και του μεταβιβάζει χρήματα, τιμαλφή, ζῶα και χωράφια. Το προικοσύμφωνο ξεκινά με το σημείο του Σταυρού και με τις συνήθειες επικλήσεις στην Αγία Τριάδα και τους Αγίους: *+ Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ Αγίου Πνεύματος, τῆς πανευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου και ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἀγίων ἐνδόξων και πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν Ἀγίων θεοστέπτων και ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου και Ἐλένης, τοῦ Ἀγί(ου) μεγαλομάρτυρος Προκοπίου και Πάντων τῶν Ἀγίων, Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος και ἡ κοίτη ἀμίαντος. Καγὼ ἡ γυνή τοῦ ποτε Δήμα Λιά ἡ γυνή, ἡ Μαρδίτσα, ἔχοντας παρμένον ἕνα ψυχογιὸ τὰ δύο ἀντρόγενα Δήμας και Μαρδίτσα, ἔρχοντας εἰς νόμου λικίας, καγὼ ἡ Μαρδίτσα ἔχοντας ὀνόματος Κόλια και βούλομαι συζεύξω αὐτὴ τὴ θυγατέρα τοῦ ποτε Κόλια Καρνέση ὀνόματος Ὅρσία, ὡς καθὼς <οἱ> θεῖοι και ἱεροὶ διακελεύουσι. Εὐχὴ γονέων στηρίζει θεμέλια οἴκου. Πρὸς γάμου δωρεᾶς, ἐξ ὧν ὁ Κύριος ἡμῖν ἐδωρήσατο, γένοιτο Κυρίῳ. Ἀρχὴ στὸ ὄνομα τοῦ Θε<οῦ>: φερεγε –ριάλια –{ριάλια} – 17, γύρος τοῦ λαιμοῦ ριάλια – 7 – Κανάκα – ριάλιο – 5 – γκόλφι ριάλια – 3, βραχιόνι – ριάλια – 5, κουδούνια –*

⁷⁰⁵ ΠΓ28.

ριάλι<α> 5, γιορντάνι – ριάλια – 3, δακτυλίδια – 5, γιδοπρόβατα μικρά μεγάλα – 20, χωράφι στο Τοροτό λαχίδι – 1, ὅσο εἶναι, συνορίτης ἀμπρο Ζεβος, χωράφι στο Ὁζω πηγάδι, ὅσο εἶναι, συνορίτης Στάμο Βοσκός, πίσω στήν Παναγία χωράφι τὸ μερτικὸ ὅσο εἶναι, συνορίτης Θασκευα⁷⁰⁶ Σταμάτη, Παῦλο Καρνέσης, δέντρο – 1 στὸν Ἅγιον Γεώργιον, σπίτι μέσα στήν ἀύλη ποὺ ζατένει κατὰ τὸ Θασκεμα καὶ ἡ εὐχή τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν.⁷⁰⁷

Δέκα χρόνια μετὰ, τὸ 1744, ὁ Κωνσταντῖνος Σάκος παντρεύει τὴν κόρη του, Ἀσήμω, με τὸν Ἀργυρὸ Φραγκούλη. Τὸ προικοσύμφωνο ἀκολουθεῖ τὴν τυπικὴ σύνταξη τῶν προηγούμενων ἐγγράφων: +Εἶς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθινῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας(ς), τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κἀγὼ ὁ Κωσταντῆς Σάκος, ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Ἀσήμω καὶ βούλομαι συζεύξω αὐτὴ με τὸν υἱὸν τοῦ Γιωργάκη Φραγκούλη ὀνόματι Ἀργυρὸς καὶ τάσσω αὐτῆς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀρχῆς. Γένοιτο Κύριε ποκάμισα - 11, τοῦ γαμπροῦ - 3, φουστάνι<α> - 7 μπόλιες - 17, ζιπούνια - 7, τὰ δύο δαντελένια ζινάρια - 3 τὸ ἕνα μεταξωτό, μαντήλια τῆς κεφαλῆς - 3 καὶ τοῦ γαμπροῦ - 1, στρῶσες - 2, παπλώματα - 2 σεντόνι - 1, προσκεφαλάδες - 3 καὶ δύο μικρά, ἀνθρωμίδα - 1, σεντούκι - 1, σακκιά 2 ταγάρια {2}3, μαντήλα τοῦ ψωμοῦ - 1 καὶ πισκίρι - 1, δύο κοντομάνηλα, μπεμπαλοῦφες ζύγι - 1, σκολαρίκια - ζύγι - 1, δακτολίδια - 3, γύρο τοῦ λαιμοῦ, νάκτι ρ(εά)λι(α) 7, κακάβι - 1 τηγάνι - 1, σιδεροστία - 1, κουτάλα 1, τυροτρίφτα - 1, σούγλα - 1, σαγάνια - 2, ἀμπέλι ἀπὸ τοῦ Γαρίου, ὅσο ἐστίν, σύμπληρος Γιάννη Τούτσης καὶ τὴν ἀχλαδέα, ὅπου ἔχει μέσα λαχί<δι> - 1 στὸν Ἅγιον Ἰωάννη(ην), σύμπληρος Δήμο Τούτσης, μελίσι - 1 καὶ ἡ εὐχή τοῦ Θε(οῦ) καὶ τῶν γονέων Ἀμήν.⁷⁰⁸

Ἀπὸ τὸ 1744 προέρχεται καὶ τὸ ἀκόλουθο προικοσύμφωνο, στο ὁποῖο μεταβιβάζει ὁ πατέρας Δήμας Κανάκης, σὴν κόρη του, Μαρδίτσα, περιουσιακὰ στοιχεῖα. Διευκρινίζεται, ὅμως, πὼς ἀπὸ τὴ μητέρα τῆς λαμβάνει δύο ζῶα καὶ ἀπὸ ἕνα συγγενικὸ ζευγάρι μία κουτάλα. Τὸ ἐγγράφο ξεκινᾷ με τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ καὶ με τὶς ἴδιες ἐπικλήσεις. Τηρεῖται, μάλιστα, ἡ ἴδια σειρά καταγραφῆς τῶν πρὸς δωρεὰ

⁷⁰⁶ δυτικά

⁷⁰⁷ ΠΔ24

⁷⁰⁸ ΠΔ25.

αντικειμένων και ακίνητων: + Ης τω ονομα του πάτρος και του υου και του αγίου πνεύματος τής κირιας και αλιθινής δεσπινής υμων θεοτοκου και αυπαρθενου μαριας των αγίων ενδοξον και πανεφίμων απῶστολον τον αγίων κε θεοστεπτον και υσάπόστῶλον κοσταντινου κε ελένης του αγίου μεγαλομάρτιρος προκοπίου και παντων των αγίων αμῆν τιμῖος ο γαμῶς κε υ κῆτι αμιαντος καγο ο δημωσ κῆνακισ εχώτας θηγατερα ονοματι μαρδικῆ κε βουλομεν σηξευξω αυτῆ(ην) με των υον του μίτρου κοφῆνα ονοματος σταματης και τασω αυτῆς ῆ(ην) πρίκα το μῆγά κε πλουσίον ελεος γενιτω κύριε αρχῆς σην θῆω αγῖο – ποκαμισα – 10 με του γαπρου ζιπούνια – 5 μπολιες – 8 - μαντιλία της κεφαλῆς – 4 · και του γαπρου – 1 · ρασα – 3 · γριζους – 2 – ζιναρια – 3 – αντρομίδα – 1 – προσκεφαλαδα – 2 σκλαβινα – 1 – δεσακι – σακια – 2 · ταγαρια – 3 – μαντιλες του ψομιου – 2 – στροση – 1 Τα δύο πρώτα γράμματα δυσανάγνωστα _ _ντομαντιλο φθορά εγγράφου - - ριαλια – 5 – τῆς ὄκουφιας – γιρος του λεμου – ριαλια = 3 – σκολαρικια - ζιγι – 1 μεγαλα – μπεμπελουφες – ζιγι – 1 – δακτιλιδια – 3 – μίνολι – 1 – τιγανι – 1 – κακαβι – 1 - σιδεροστια – 1 – σουγλα – 1 – τιροξιστρα – 1 κουταλα – 1 χοραφι στο καλοβολο λαχιδι – 1 · σινορηστης βγερινος · χοραφι στον αγιον Ἰωαννην στρεματα · 2 σῆνορητης απο κατο τουμενης χοράφι στον αγιον γεοργιον λαχιδι – 1 · απο την μανα της μωσκιδα – 1 – – πουλαρα – 1 · και υ ευχι του θεού και τον γονεον αμην ετερο χοραφι στο μεγαλο σπιθαρι οσώ εστην σίπλιος γιοργακι σουρμπας σακι – 1 · η θια της υ χρισαφο · και ο νικολός ο ανδρα στης κουταλα – 1⁷⁰⁹.

Την επόμενη χρονιά, το 1745, ο πατέρας, Λάμπρος Φλοκάτης, παντρεύει την κόρη του, Κασσάνδρα, με τον Τριαντάφυλλο, γιο του Παναγιώτη Θεοδώρου. Και στο προικοσύμφωνο αυτό, μετά από την πατρική προικοδωρεά, ακολουθούν δύο δωρεές συγγενικών προσώπων, του θείου της, Κώστα, ο οποίος της χαρίζει δύο ζώα, και της αδελφῆς της, Μάρως, που της δίνει μία μπόλια: *Εις το ωνόμα του πατρός κε του υιού κε του αγιού πνευματός τις πανηπέρευλογῆμενης δεσπινης υμῶν θεωτοκου κε αυ παρθενου μαριας τον αγιον θεωστεπτον βασιλέων κε ησαποστολον κοστατηνου κε ελενης του αγῆου μεγαλομάρτηρος προκοπιου κε πατων τον αγιον αμῆνταμιός ω γαμῶς κε η κῆτή αμιατοῶς καγό ω λαπρός φλοκάτης εχοτας θηγατερα ονοματη κασατρα κε βουλομε σῆξευξω ατήν μετατον υον του ποτέ παναγιωτη θεοδόρο ωνοματη τρηταφιλη κε τασω αυτης τομε κε πλοῦσηου ελεός του μεγαλού θεού αρχις ποκαμισα – 8 – κε του γαμπρου – 1 – ζιπουνια – 4 – πολες – 6 – γριτες – 2 – ρασά – 3 – σλαβίνα – 1 – αντρομίδι 1 δισάκι 1 σακος – 2 – ταγαρια – 2 – φθορά προσκεφαλάδα – 1 – ματιλια*

⁷⁰⁹ ΚΠ2.

– 2 – ζιναρια –2 δι – χτα – ρι^α – 4 - σκουλαρικια μικρα ζιγι – 1 – πέρπελοῦθες ζιγι – 1 – δαχτυλidia – 2 – κουδουνια 3 – χωράφι λαχιδι – 1 – στο μοσχογιανη σιπληασταδες πεδας του σταμο πουκι δισηκα κε ανατολικά στο μισο κε πάνο το χωραφή του σαουρητη λαχιδί ένα σιπληασταδές υνοθεν παδάς βορινα κε νοτινα τις κροπάς κε τον αγιων γεοργιον στρεματα – 3 συμπληασταδες ανατολικά ρεμα δασηκα στρατα νοτινα κουτζουρις δε τρά – 2 – στ(η) σικεα απάνο ξιλοκερατες 9(;) - στο κοκιλιδη κακαβι – 1 – τηγανι – σηδεροστία – 1 – σουγλα – 1 – ο παρπα τις ο κωστας γιδι – 1 – με το κακιχη κε ι αδλάφι της μαρο – πολια – 1 – κε υ ευχι του θεου κε τον γονεον⁷¹⁰.

Το 1748 ο Δήμας Θανάσης παντρεύει την κόρη του, Ασήμω, με τον Νικόλαο Κανάκη. Στην προικοδωρεά περιλαμβάνεται και χωράφι της μητέρας τής νύφης καθώς και η επισήμανση της απόκτησης μεριδίου από χωράφι κατόπιν επικείμενου διαχωρισμού με τα αδέρφια της νύφης: *Εις το όνομα του πατρός και του υιού και του αγίου πνεύματος της πανι περ εβλογημένης ε(ν)δόξου δεσποινής ημών θεοτόκου και αη παρθένου μαρίας τον αγίων ενδόξων θεόσεπτων βασιλέαν και η σαπόστολον κωστατίνου και ελένης του αγίου μεγαλομάρτυρος προκοπίου και πάτων των αγίων ως καθώς κελεύουν οι θείοι κι η ερι νόμοι της εκκλησίας μας. Καγώ ο δήμας γιάννη θανάσης έχω θυγατέρα ονόματι άσιμο κε ήλθε ως νόμου (η)λικίας κι βούλομε να τι σιζεύζω με τον υιό του ποτε κανάκη ονόματη νικόλαος και τάσο της τη προίκα της το μέγα κε πλούσιο έλεος αρχι ποκαμίσα, ο, πάσα 3, γρίζους 2, σάκουσ 2, ζιπούναι 4, πόλιας 1, μαντήλια της κεφαλής 3, ζινάρια μάλινα 3 ατρομίδες 2, ταγάρια 2, στρώση 1, προσκέφαλα 1, μαντίλα 1 κουδούνια ζυγά 1 παραπλούφες ζυγά 1 σκουλαρίκια ζυγιά 1 κανατάκια μικρά 3, δίχτυ (ριάλια) 4 κακάβι 1 τηγάνι 1 λιβέτι 1 σιδεροστία 1 στρέμμα μάνας και χωράφι το μερτικό του να μεράζει με τα παιδιά τα Θανάση ανατολικά γιάννης λιας στο πατζή λαχίδι 1 να μεράζει με τα παιδιά του θανάση ανατολικά γιάννης λιας στα παλούκια στο σταβροδρόμι χωράφι όσο εστί σιπλιαστής βορινά καλοστός νοτινά καλογέρικα χωράφι στο το τοροτό όσο όση σιπλιάστης νικολός τράσιας και δύο δέτρα εις στα αλώνια το μερτικό του απέλι στρέμμα 4 σιπλιάστης του παιδιά του θανάση απελότοπο σιπλιάστης γιάννη σωτήρχος (από) την άλλη μεριά γιώργη πάστρας και η είχι τον θεού και το γονέων αμήν⁷¹¹.*

Το 1755 ο Άγγελος Φεράχης παντρεύει την κόρη του και συντάσσεται για τον λόγο αυτόν προικοσύμφωνο, στο οποίο καταγράφονται τα κινητά και ακίνητα δώρα.

⁷¹⁰ ΠΓ5.

⁷¹¹ ΔΑ6.

Ενώ, όμως, η αρχή του προικοσυμφώνου ακολουθεί την τυπική έναρξη των κειμένων αυτών, τα προς γάμου δώρα δεν ακολουθούν τη συνήθη ομαδοποιημένη κατάταξη που συναντάται στα προηγούμενα προικοσύμφωνα, αλλά καταγράφονται με τυχαία σειρά: *ειστω ονομα του παντ(ρός και) του αγηου πνευματως της ηπερεβλογιμενης εν(δό)ξου δεσπηνης ημων θεωτοκου κι αιπαρθένου μαρηας τον αγι(ων) θεοστεπτών βασιλεών κι ησαπωστολον κωστατηνου κη ελενις του αγιων ενδοξου μεγαλομαρτηρός προκωπηού κι παντών τον αγιων καγω ο αγγελος μηχαλης φεραχης βουλομε συζ(ευξω) την (θυγ)ατέραν ----- ονοματι φλωρου τασο τα προς γαμου διξεως τομεγα κε πλουσιον ελεος αρχη φερεγγε(ον) λιω(δεντρα)(ελιά) -10- κανακη αςσπρη -1- κανακη η λιωδ -3- βραχηωνα -1- δακτηληδια -5- κουδουνηα ζιγηα -1- γηδηα μεγαλα -5- κακυκβα μ(ι)κρα -5- χωραφη στω κληωρι λαχιδι ένα συμπληασταδες πεδες του νηκολου φεραχη – απελοτωπω στω πατητηρι τω μερτηκο του ώσω ηνε κε κερακιές -1-κι η ευχη των γωνεων⁷¹².*

Το 1758 παντρεύεται η Κρέουσα, κόρη του Γεωργίου Κιακίρη (Τσακίρη), και ο πατέρας της της χαρίζει μόνον ό,τι αφορά τα ενδυματολογικά και ρουχικά. Στην προικοδωρεά συμμετέχει μία θεία της, η οποία της χαρίζει κατά κύριο λόγο μεταλλικά σκεύη και τιμαλφή, καθώς και η αδελφή της που της δίνει μία μπόλια και ένα ζιπούνι. Η αρχή του εγγράφου ακολουθεί την τυπική έναρξη των προικοσυμφώνων της εποχής εκείνης και προτάσσεται σύμβολο που θυμίζει το Χριστόγραμμα: *2 Εις τος ώνόμα του πάτρος κε του είου κε του αγίου πνέματος της πάνηπερέβλόγιμένης ενδόξου δεσπήνης ημών θεωτώκου κε ἀήπάρθενου μαρήασ τον αγίον ενδόξο θεώστέπτον κε ησαποστόλον κοστατήνου κε ελένης του αγίου μέγαλομάρτύρος πρώκοπήου κε πατον τον αγίων ως καθός κέλέβουν η θήη κε ηερη νόμη της εκκλησιάς μας καγο ώ ποτε γιωργάκης κηακήρης έχω θυγατέρα ωνò ματη κρεούζα κε βούλομε συνζεύξο με τον ήων' του ποτε παναγιότη αλαβερα ωνόματος μηχάλλης κε δίνο της την πρήκα της το μέγα κε πλούσιων έλεως άρχη ποκάμησα -1- φουστανιά -4 μπολιές -10- ζιπουνία -6. ζουνάρια -2 ματηλια τη κεφαλη-3 πάπλόμα -1 στρώσες -1 προσκεφαλάδα -1 κε μηκρα – 2 ατρομήδα -1 ταγαρια -2 κε η θια της ταγαρι -1 ακη-1 τηγάνι -1 τηροτριφτα -1 κουταλα -1 σιδεροστήα -1 σουγλα 1 σκολαρκια ζίγι -1 δαχτηλιδια -6 δίνι της κε η αδρεφι τις ζιπούνη -1 κε μπολια -1 κε η εχι του θεου και το γονέων⁷¹³.*

⁷¹² ΠΓ30.

⁷¹³ ΔΑ18 και ΠΔ27

Έναν χρόνο μετά, το 1759, η Φλωρού, χήρα του Νικολού Βασίλη (Βασιλείου), παντρεύει την κόρη της, Παρασκευή, με τον Κωνσταντή Μαυράκη. Η προίκα της περιλαμβάνει ενδυματολογικά και ρουχικά είδη, τιμαλφή, μεταλλικά σκεύη και μία κασέλα: *Ες το όνομα του πατρός και του υιού και του αγίου πνεύματος της υπερευλογημένης ενδόξου δεσποινίς ημών θεοτόκου κε αιπάρθενου μαρίας των αγίων ενδόξων και πανέ φύμον απόστολον τον αγίων θεόσεπτων και εις απόστολον κωνσταντίνου και ελένης του αγίου ενδόξου μεγαλομάρτυρος προκοπίου και πάντων των αγίων τίμιος ο γάμος και η κοίτη αμιάντων. Καγώ εγώ η γυνή του πότε βασίλη νικολού ονόματη φλόρου βούλομεν συζεύζω τη θυγατέρα μου ονόματη Παρασκευή με τον υιό του νικολού μαβράκη ονόματη κωνσταντή. Εις τον μέγαν και πλούσιον έλεος συν γονένον θεμέλιον οίκον στηρίζει αρχής: πουκάμισα – 11 με του γαμπρού, πόλαις 15 βουστάνιας – 5 ζιπούνια: 7 και ένα της αδελφής της καλούς: μαντήλια της κεφαλής – 4 και του γαμπρού ένα: μαντήλια 1 κοντομπόλια 3, ζινάρια 3 στρώσεις 2, προσκεφαλασαις 2: πάπλωμα 1 ατρομίδα 2 σακιά 2, ταγάρια 2, κασέλα 1, δακτυλίδια 3 περπελούδες, ζίγι μία σκουλαρίκια ζίγι 1 τέγγερε 1 τηγάνι 1, σιδερόσκι, σούγλα 1 κουτάλα 1 πείρο⁷¹⁴.*

Το 1765 η Μαρδίτσα, χήρα του Παναγιώτη Κοκίκου (Κοτσίκου) παντρεύει την κόρη της, Παγώνα, με τον Γιάννη Σταμάτη (Σταματίου). Το έγγραφο ακολουθεί την τυπική έναρξη των αντίστοιχων προικοσυμφώνων της εποχής καθώς και τη διάταξη των κινητών και ακινήτων που προικοδοτούνται. Όσον αφορά μία αγροκαλλιέργεια γίνεται η επισήμανση της διαμοίρασής της με συγγενικό πρόσωπο, συγκεκριμένα την εξαδέλφη του πατέρα της νύφης, τη Μαλτού: *Εις το ὄνομα του πατρος κυ του υου κυ του αγηου πνευματος τοις πανυπερυλογημενοις δεσπῆνεις γμον θεοτωκου κυ αυπαρθενου μαριας τον αγηον θεοστεπτον μέγáλον βασηλε.. κυ ησαποστόλον κοστατήνου κυ ελενοις του αγηου μέγαλωμαρτηρος προκοπηου κυ πατον τον αγηον αμην καγω γ μαρδητζα γνηη του ποτε παναγηωτη κογκκου εχοντας θηγατέρα ὄνοματη παγῶνα κυ βουλομε σηζεύζο αυτην μετα τον γον του παναγηωτη σταματη ωνοματη γηανγ κυ τασο αυτοις το πρητζο της το μεγαλον κυ πλουσηόν ελεος του μεγαλου θού αμ^{iv} αχης ποκαμησα – 8 – κυ του γαμπρού – 1 – ζηπουνηα – 5 – γρηζους – 2 – ρασου – 3 – ζωναρια – 3 – ποληες – 6 – μαντηληα της κεφαλοισ – 5 – προσκυφαλα – 1 – ματηλα – 1 – κοτοπολιες – 3 – σλαβηνα – 1 – αντρομηδα – 1 - σακους – 2 – ταγαγαρηα – 3 – τοις σκουφιας - ρι^λ – 6 – σκουλαρικηα ζηγη - -1 – δαχτηληδηα – 3 – κακαβη – 1 – σουγλα – 1 – στο βαρι του τουρκου χοραφη στρεματα – 2 – σηπληα ανατόληκα πουλος*

⁷¹⁴ ΔΑ5.

δησηκα γγουμας στο ασπρο ληθαρή στρεματα : 2 σηπληα ανατοληκα κουμας δησηκα βρακος το μετηκο τους ωσο υνε στο δετρο του κακαγγηου οπού εχη από τον πατερα τοις το γερω λασκω το μερτηκο τοις ωσο εστη γηδια – 4 – ξηλοκρατα – 1 – στο λαχηδι του λασκου στα σεληνηα στο γγονη στρεμα – 1- να μερασουνε με την αζαδεληφσα του τοιν μαλτου με την θηγατερα του νηκολού θεωδορου κυ ωτα εχη το αυ χοραφη μεσα ελεοδετρα αγρηα κυ υμερα δετρα _ κυ υ ευχη τον γονεον αμην⁷¹⁵.

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1770, ο Γιάννης Γοβιός παντρεύει την κόρη του, Πίλιω (Ολυμπία), με τον Γιάννη Φήμη. Το προικοσύμφωνο και εδώ είναι τυπικό, όπως και τα προηγούμενα. Επισημαίνεται και πάλι ο μελλούμενος διαχωρισμός χωραφιών με συγγενικό πρόσωπο, συγκεκριμένα την εξαδέλφη της νύφης, Μάρω: *SS Eίς τό ωναμία · του πάτρός · και του ειού · και του αγίου πνευμάτωζ' τίς · ειπαιρέν · βλογιμαίνις · ανιδόξου δαισπινίς · ειμων' θαιοτωκού κ' αίαει · παρθαινού · μαριάς · των αγιόν · θαιοστάιπτόν · βασιλεόν' αποστίωλόν κωστατινού · και αιαινίς · του αγιού · ενδόξου· μαιγαλό· μαρτιρός · προκώπιου · κει πατων' · τον αγιόν · αμίν' · καγώ · εγώ · ο γιανίς · γωβιος · αιχόντάς θειγαταιρά · τώ ονομά · αυτις' · πιλι · βουλομάι · να τίν' · σιζεύζο · μάι ανδρά νομιμόν · ως καθός · διακαικαιβον' ει θιά · και ειάρι νομιμόν · και ει άγαπί · του χριστού · αικλίσια μάς · μαι των' νιγιόν' · του γιανί φειμεί · τω ονομά · αυτού · παναγίоти και γ'ραφομαίν · τα πρόσ γαμιού δοραιάς · το μαιγά · και πλούσιόν' · αιλαιος · αρχις' · ποκαμίσα – 11 φουσανια · 4 μ'πολιάις · 15 ζιπουνία · μουτζαλιά γραφέα 5 ματιλιά · τις καιφάλις · 4 ζιναρία · 3 κοντόμπολιάις · 4 ματιλιά · 1 προσκάι · φαλάδες · 2 και κεί κρόδια 2 · αντρομειδά φθορά εγγράφου πάπλόματά · 2 ταγάρια · 2 σακους · 2 παιρπαίλουθαίς · ζιγι 1 σκολάρικια · ζιγι' 1 γιρό · του λαίμου · ρλλ 3 τιγανί · 1 κοντάλα · 1 τιροτρίφτα · 1 ταικαιράι · 1 αμπαίλι · σποταία 1 στις άχλαδαις' · στο δρομό · του αγιού · γριγωρίου · οσω είναι · χοράφι · στο λιβαδι λαχίδι · 1 να το μαιράσουναί · με τιν α·ξαδελφι τις' · τιν μαρό · δαιντρό πεισώ · στον αγιόν · διμιτριόν' · στο κάτζουλι · δαιντρό 1 λαχίδι · 1 χωρά · φι · στον αγιόν · γάιοργιόν' · να το μαιρασούν' · μια τιν ά·ξαδελφι τις' · τίν μαρό · χωραφι · στράιματά · 2 στο φιχθι · να το μαράσουν · παλί μαι τι μαρό · και ει αιφχι · τον γάναιον' S διμάς · τριτος' · μαρτιρό + αγγαιλίς · θομάς · μαρτιρό⁷¹⁶.*

Την επόμενη χρονιά συντάσσεται ένα άλλο προικοσύμφωνο που ακολουθεί σε όλα το τυπικό της σύνταξης και της διάταξης των προικίων. Προτάσσεται, μάλιστα, του

⁷¹⁵ Ζ1.

⁷¹⁶ ΚΠ3.

εγγράφου το σημείο του σταυρού: + εἷς τω ὄνομα του πατρῶς και του εἰου και του αγίου πν. τις ηπεραιβλωγιμένις εδοξου δεσπῆνοις ημῶν θεῶτόκου και αηπαρθένου μαρῆας τον αγιῶν ἐνδῶξον θεῶστέπτον βασηλαῖων και ησαποστῶλον κωστάντηνου και ελαῖνις του αγιού ενδῶξου μεγάλωμάρτιρος προκωπήου και πάντων τον ἀγιῶν αμῖν. καγῶ εγῶ δημᾶς καραπάτις ἐχῶτας θηγάτέρα ωνῶματι καλώμιρα και βούλωμα(ι) σιζέυζω με τον ιῶν μιχᾶλη δηῶνίσοι ωνῶματι φίλη προσκοιτιτίς τάσω τις το μέγα και πλοῦσηων ἐλαιος . α. πωκάμισα -9- σιποῦνια μεταζῶτα -2- κηπουκασῆνια -4- μπῶλῆες -12- ζηνᾶρια μεταζῶτα -2 κημαν κ μαιταζῶτες μαντήλῆες τις καλῆς- σκλαβίνα -1- αντρομηδες -2- στρῶσες -2- προσκεφαλάδια -2- παπλώματα -2- γιάμπολι ᾶπρι -1- σάκους -3- ταγάρια φουστάνια -4- 4- μαντίλα -1- κασῆλα -1- κακάβι -1- τηγανι -1- σιδερόσῆτα -1- σουῆρα -1- κουτάλα -1- κρῶσια χρίσα ζῆγι -1- σκωλαρίκια – ζῆγι -1- δακτυλῆδια -5- μπερπελουθες ζῆγι -1- κωλφίω -1- και μία αλισι ασιμῆνια, γιρο του λεμουῦ ρῆλλ-5- ἔτερα ρῆλα 29 χωράφι στου μπῶκι λαχιδι ἕνα σιμπλιαστῆς δισικᾶ πεδες του κοντι τουμῆνι ανατωλῆκα ἦ θιά μου η παπαδιά, αμπῆλη στο πατητήρι σποιριά -1- στου περοῦ ἐλαιοδεντρο -1- και η ευχί τον γῶνέον⁷¹⁷.

Το 1781 ο Αργύρης Οικονόμου νυμφεύει τον γιο του, Νικόλαο, με τη Σταμάτα Σακελλαρίου. Το άξιο λόγου σε αυτό το ζωφύλλι είναι ότι φαίνεται ξεκάθαρα πως ο πεθερός χαρίζει στη νύφη κινητά και ακίνητα: + Εἷς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Αγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἀγίων ἐνδόξων θεοστέπων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωστατίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἀγίων ἀμῆν. Καγῶ ἐγῶ ὁ Ἀργυρὸς τοῦ Οἰκονόμου, ἔχοντας υἱὸν ὀνόματι Νικόλαον ἐλθόντα εἰς νόμον ἡλικίαν, βούλωμαιν αὐτὸν συζεύζω με τὴν θυγατέρα τοῦ Σακελλαρίου ὀνόματι Σταμάτα δίδων αὐτῆς διὰ προικίω τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀρχῆ· γούνα ριαλίω 25, κρῶσια ριαλίω 10, πελεξίκια ριαλίω 10, γῦρος τοῦ λαιμοῦ ριαλίω 13, δακτυλίδια 5, χωράφι στὴ στράτου Παλουκίω λαχίδι 1, δυσικᾶ Κωσταντῆς Μαυράκης, ἀνατολικὰ Δῆμα Ζαρίβας, δέτρος στοῦ Πέρου 1, τὴν ἀπάνω μερία, καὶ μία. Καὶ ἡ εὐχὴ γονέων ἀμῆν ⁷¹⁸.

Το 1791 παντρεύεται η Χρυσούλα, κόρη του Γεωργίου Τουλουπανά, ο οποίος της χαρίζει αρκετά κινητά και ακίνητα. Γίνεται και πάλι η επισήμανση σε δύο αγροκαλλιέργειες να διαμοιραστούν με τις αδελφές της. Του κειμένου προτάσσεται

⁷¹⁷ ΔΑ17 και ΠΔ28.

⁷¹⁸ ΠΔ6.

το σύμβολο του Σταυρού: + *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πά<v>των τῶν ἁγίων [ἀ]μῆν. Καὶ ἐγὼ ὁ Γιωργάκης Τουλουπανάς, μὲ τὸ νὰ ἔχω θυγατέρα ὀνόματι Χρυσούλα καὶ βούλομαι νὰ τῇ συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Γιάννη Σκουρία ὀνόματος Ἀργυρός, ὡς καθὼς κελεύει ἡ θεία καὶ ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας μας, ἀμῆν· καὶ δίδει τὸ τυπικὸ τῆς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ἀμῆν. Ἀρχὴ ποκάμισα 11, καὶ τοῦ γαμπροῦ 2, φουστάνια 6, ζιπούνια μακρομάνικα 1, μπόλιες 11, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 5, ζινάρια 3, παπλώματα 2, στρῶσες 2, ἀντρομίδα 1, προσκεφαλάδες 2, σακία 2, ταγάρια 2, κασέλα 1, μα<v>τήλα 1, κοντοπόλια 3, δακτυλῖδια 5, σκολαρίκια ζ<γι> 1, γύρος τοῦ λαιμοῦ ρ(ιά)λλ(ια) 15, τεγκερὲ 1, τηγάνι 1, σιδεροστία 1, ταψί 1, σούγλα 1, τυροτρίφτα 1, κουτάλα 1, χωράφι εἰς στὸ Πατητήρι ὅσο ἐστὶ συμπλιαστάδες ἀνατολικά παπα Γιάννης Τουλουπανάς, δυτικά Μαρουδής, ἕτερο χωράφι στὸ Φίκθι στρέμμα(τα) 2, συμπλιαστάδες βορινὰ παπα Γιάννης Μαυράκης, νοτινὰ Παναγιώτης Κεβάζ, ἕτερο χωράφι στὸ Βρωμοπούσι λαχίδι συμπλιαστάδες ἀπὸ πάνω ἢ ὁδό, βορινὰ Στάμος Κιόκαλης, νοτινὰ Γιῶργο Φεράκης, ἕτερο χωράφι στὰ Παλούκια, ὅσο ἐστὶ συμπλιαστάδες νοτινὰ Σταμάτης τοῦ παπ Δημήτρη, βορινὰ ὁ ξάδελφός τῆς ὁ Μῆτρος, ἕτερο χωράφι στὶς Ράχιζες διὰ νὰ μεράσει μὲ τὶς ἀδερφάδες τῆς, ἕτερο χωράφι εἰς στὴν Ἀρμύρα ὅσο ἐστὶ τὸ μερτικὸ τῆς, συ<μ>πλιαστάδες νοτινὰ Μῆτρος Μαυράκης, βορινὰ ὁ ξάδελφός τῆς ὁ Μῆτρος, ἐλιόδεντρα στὸ Καμπόλι 3, μοσκίδα μία, γίδα μία καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων ἀμῆν.⁷¹⁹*

Αρχές του 19^{ου} αἰώνα και συγκεκριμένα το 1804 συντάσσεται προικοσύμφωνο, σύμφωνα με το οποίο η χήρα του Σιδέρη Φουρική νυμφεύει την κόρη της, Μαρδίτσα, με τον γιο, Αναστάση, της επίσης χήρας του Γιάννη Βούλγαρη. Του κειμένου προτάσσεται το σημείο του Σταυρού και στην προικοδωρεά της νύφης συμμετέχει και η αδελφή της. Αξίζει να σημειωθεί ότι και στο έγγραφο αυτό γίνεται η επισήμανση του διαχωρισμού των ακινήτων με τα αδέλφια της, καθώς και η αναφορά σε δωρεά *σπιτότοπου*, σε οικοπέδου, δηλαδή, που προορίζεται για οικοδόμηση οικίας: + *Εἰς στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπανυπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ*

⁷¹⁹ ΠΔ8.

πάντων σου τῶν ἁγίων, Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, ὅτι ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Σιδέρη Φουρίκη, πῶς ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Μαρδίτζια καὶ ἦλθεν εἰς νόμο λικίας καὶ βούλομαι συνζεύξω αὐτὴν μετὸν υἱὸν τῆς γυνῆς τοῦ Γιάννη Βούλγαρη ὀνόματι Ἀναστάση, ὡς καθὼς λέγουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων στηρίζει θεμέλιον οἴκου· καὶ ἰδοὺ τοῦ γράφω τὴν προικοδωρεάν της τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος: Ἀρχὴ ποκάμισα 10, τζιπούνια μακρομάνικα 4 καὶ κοντομάνικα 3, φουστάνια 4, μπόλιες 11, μα<v>τήλιες τῆς κεφαλῆς 1, τζουνάρια 3, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδα καλὴ 2 καὶ ἄλλη κατώτερη 1, προσκεφαλάδες 2, μαντήλα 1, κοντομπόλιες 3, ταγάρια 3, σάκους 2, κακάβι 1, σινδρόστη 1, τυροτρίφτα 1, κουτάλα 1 καὶ ἄπλα 1· καὶ ἡ θεία της ἡ Λάσκω ταγάρι 1, κοντομπόλι 1 καὶ ἄλλη θεία ἡ Παγώνα ταγάρι 1, κοντομπόλι 1, δακτύλια 5, σκολαρίκια τζύγι 1, τηγάνι 1, χωράφι ἀμπελότοπον συνπλιαστής βορινὰ ὁ παπα Μιχάλης Παπαθανάσης, νοτινὰ ὁ πάρπας του ὁ Μιχάλης, ἕτερο χωράφι ἐδῶ ἀπάνω εἰς στὴ Ρίτζα νὰ ντὸν μεράτζουν μετὸν ἀδελφὸ <της> τὸν Μιχάλη συμπλιαστής νοτινὰ ἡ Βασιλική, ἕτερο τοῦ γράφω καὶ σπιτότοπον ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ σπιτί τοῦ Ἀναστάση Ἀλαβεραῶς ὅ,τι τοῦ πέφτει τὸ μερίδιόν της καὶ τοῦ γράφω καὶ στὸ Μεγάλο Δέντρο ὅτι τοῦ πέφτει τὸ μερίδιόν της, ἕτερα δέντρα στὴν Κακηβίλα 3, νὰ ντα μεράσουν μετὸν ἀδερφὴ τ<ης> καὶ ἡ δερφὴ της τῆς δίδει γρόσια 5 καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων. Ἀμήν.⁷²⁰

Το 1806 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα ἓνα ημιτελές προικοσύμφωνο, το οποίο θεωρεῖται προκλητικό γιὰ τα δεδομένα τῆς εποχῆς ἐκείνης, καθὼς ἡ ἴδια ἡ νύφη φαίνεται ὅτι συντάσσει τὸ προικοσύμφωνό της. Τὸ κείμενο διακόπτεται ἀπότομα, γεγονός που ἐμμεσα φανερώνει πῶς τελικὰ ἡ μέλλουσα νύφη δὲν κατάφερε νὰ καταλύσει τὸ παραδοσιακὸ εθιμοτυπικόν: *οἷς το ὄνομα του πατρος καὶ του νοῦ καὶ ἁγίου πνευματος τὶς ἠπερευλόγιμενὶς ἐνδόξου δεσποινὶς ἡμὸν θεοτόκου καὶ ἀη παρθένου μαρίας τον ἁγίον ἐνδόξον θεοστεπτον βασιλέον καὶ εἰσαποστόλον κονσταντίνου καὶ ἐλένης του ἁγίου ἐνδόξου μεγάλομάρτιρος προκοπίου καὶ πάντων τον ἁγίων καγῶ· ἡ θηγάτηρ του ποτέ κοσταντή γωβιού ὀνῶματι ὄρσα σιμερον βούλομε σὶνζεύξο με τὸν δῆμα λουλη γράφο τὶν προγαμιαίαν μου δωρεάν ἀρχῆς ποκάμισα δέκα εἰτι : 10 φουστάνια τρία ζηπούνια · τέσερα μαντίλια της κίφαλης τρία μπόλῆες πέντε ζηνάρια διο παπλομα μία προσκεφαλάδες δῆο ἀντρομίδα μία ταγάρια γιαμπουλα μία στρόσι ἓνα γοῦνα μία ἀλισάκοια ζῆγι ἓνα δακτιλιδια · δέκα ἀπλάδα μία τετζερέδες δηο : 2 κασέλα μία πιροστήα : μια κουτάλα μία τιροτρίφτα : μία καὶ ἓνα σποῖτι πατρικόν μου*

⁷²⁰ ΠΔ9.

χοράφια όθεν ήναι το μερίδιον του πατερα μου έτη χοράφια τισ' μιτεραις μου χοράφη εις τον άγιον άθανάσιον στρέματα έξε ειτι : 6 : συμπιλίος⁷²¹.

Το 1807 ο Νικολός Τριαντάφυλλος παντρεύει την κόρη του, Μαρία, με τον Θεοχάρη Παπαγιάννη και συντάσσει προικοσύμφωνο. Τα κινητά και ακίνητα που της μεταβιβάζει ακολουθούν το γνωστό τυπικό των άλλων προικοσυμφώνων. Συμμετέχει, όμως, και στην προικοδωρεά και η γιαγιά της με ρουχικά και ενδυματολογικά είδη. Στην πίσω όψη του εγγράφου υπάρχει το σημείο του Σταυρού και ακρωνυμικά γραμμένη η φράση *Ιησούς Χριστός Νικά: Εις τω όνωμα του πατρως και του ήου και του αγιου πνευματως τις ηπερευλωγιμένες δεσπηνις ήμον θεωτόκου και άή παρθένου μαρίας των αγιων ενδωξων και πανεφήμον απωστολων και πρωτων κορυφειων πέτρου και παυλου του αγίου πρωτωμάρτήρως και άρχη δηακόνου στεφανου των αγίων θεωστέπτων μεγάλων και ισαπωστολων βασηλέων κοστατήνου και ελένις του άγιου μεγαλωμάρτιρως πρωκοπήου και πατων των αγίων αμήν καγω ω νηκολώς τρατάφιλως εχοτας θηγατέρα ονωματή μαρία και ερχώμένυ ες νόμου ληκῆας και βούλωμε σηζεύζο μετα των ηῶν του παπα ίωάνυ ωνωματή θεωχάρι καθως καιλέβουν ή θήή και ιέρι νωμη τις εκκισίας μας ω γάμως τήμηως και η κοίτη αμύαντος και ούς ω θεως εξευξέν αθρωπώς μη χωριζιστῶ ευχή γωνέων στηριζουση θεμέλιων ήκου και τασω αυτις πρως γαμέας δωριας τω μεγα χάρισμα και πλοῦσιων ελεως – αρχις πωκαμησα – 16 – και – 2 – του γάπρου – οπου γινουτε – ουλα – 18 · ζυπούγγα – 13 – πωλιές – 17 ματήλια τις κυφαλίσ – 11 – ζηναρια – 4 – μαξηλάρια – 3 – πεσκργυ – 1 – κοτωπόλιες – 1 – ράζους – 4 – γριζους – 2 – ταγαρια – 4 – τρίγεσα – 1 – σακους – 3 – ατρωμήδα – 1 - σκλαβήνα – 1 - σκύσμα – 1 – κασέλα – 1 – τεγγέρι – 1 – ταψη – 1 – τηγανη – 1 – σηδερωστία – 1 – τηρωτριφτα – ζηγι – 1 – γιρω του λεμού ριαλλ – 55 – – σκουλαρίκηνα – ζηγι – 1 - δακτηλιδηα – 5 – δέτρα – 6 – ις στω λωγκώ του πάστρα, ις τι κυφαλαρῖ ις στου πέρου – ετερω δέτρω ις στου περου ις τιν κωκυνέα – 1 – ετερω δετρω – 1 – ις στου πέρου μοσκύδα – 1 – μελισια – 2 – χωραφι ις στω κενούργου πιγάδυ – απω καταω απω τω ρεμα κατά τω νότως μέρωσ ωσω ήνε δυσίκα πέδες του σιδερι κολια κυκα νωτηνά πεδέσ πεδες του παναγιωτη παρπά ανατωλικά βράκων βωρίνα τω ρεμα ετερω σπωρια μια ις στα παλιαμπελα σηνωρίτις ανατωλικκα παπαγιανις ετερο χωραφι ις τιν ραχι τις πούτας λαχιδη – 1 – ανατωλικά γιάνις παχίς δησήκα κολιας σταμάτις ετερω φιχωρα ις τι πλάκῆζα ωσω έστη σήπλια νωτηνᾶ ατόνις παπαγιωργακις βωρίνα πεδες δυμούκης*

⁷²¹ ΚΠ7.

ξηλωκερατια – I – ις τιν καρέλα και απω τιν μαμη τις ποκαμύζα – I – σγπουγυ – I – κωτωπωλια – I – γ ευχι του θεοῦ και των γωνέων αμην ⁷²².

Το 1815 ο Αναγνώστης του Παπαγιάννη Σακελλάρη παντρεύει την κόρη του, Κυριακή, με τον Δημήτρη, γιο τού Σταύρου Κοφινά. Τα προικώα είναι τα συνήθη κινήτά και ακίνητα που συναντώνται στα προικοσύμφωνα· προτάσσεται του κειμένου το σημείο του Σταυρού και υπάρχουν οι τυπικές επικλήσεις στην Αγία Τριάδα και στους Αγίους: *+Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τ[οῦ ἁγί]ου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ [ἡ] κοίτη ἀμίαντος. Κάγῳ ὁ Ἀναγνώστης τοῦ παπα Γιάννη Σακ<ε>λλάρη, ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Κυριατζῆ ἐλθόντας εἰς νόμου λικίας καὶ βούλομαι συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ ποτὲ Σταύρου Κοφινᾶ ὀνόματι Δημήτριον, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας, γράφω αὐτῆς τὴν προγαμιαίαν δωρεὰν τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Πρῶτον εὐχὴ γονέων στηρίζει θεμέλιον οἴκου: ἀρχῆς ποκάμισα 14, τοῦ γαμπροῦ δύο, φουστάνια 7, μακρομάνικα 7, κοντομάνικα 4, μπόλιες καλῆς 10, μπόλιες χαρτίσο 6, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 10, ζινάρια 4, μισάλες 2, κοντομπόλιες 5, στρώση 1, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδες 2 μία καλή, προσκεφαλάδες 3, σάκους 2, ταγάρια 4, κακάβι 1, τηγάνι 1, σιδροστία 1, καυτάλα 1, σούγλα 1, τυροτριφτα 1, κασέλα 1, σκολαρίτζα ζύγια 12, δαχτυλίδια 5, τὸ νάχτι⁷²³ τοῦ κοριτζίου γρόσια 81. Ἀκόμα τῆς δίνω χωράφι εἰς τὴν Καπρισεὰ τοῦ Καρκέλη εἰς τὸ Βραγκοῖ ἀπάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλιος ἀνατολικὰ Καλιότζος, δυσικὰ Σῶσος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν ἅγιο Γεώργιο λαχίδι μισό, συνορίτης δυσικὰ Σῶσος, ἀνατολικὰ Βενετζάνηδες, ἕτερο χωράφι εἰς τοῦ Καμπόλι στη λάκα, ὅσο ἐστὶ ἔχι καὶ δετρά 3 μέσα, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάτζη στρέμα μισό, σύμπλιος βορινὰ Νικολὸς Πέτρος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Ντοροτὸ εἰς τὴ θράμη, σύμπλιος βορινὰ Ντριτζα, Σταμπάμπας, νοτινὰ παῖδες τοῦ Παναγιώτη Γαρίου· τῆς δίνω καὶ δεντρο εἰς τὴ στράτα, ὅπου πᾶνε στὸ Κοτζηλίδι μέσα εἰς τὸ χωράφι τοῦ παποῦ του, ἕτερο δεντρο εἰς τὰ πεζούλια τοῦ παποῦ τὴ ἀπὸ κάτω μέσα στὸ ρέμα τῆς δίνω καὶ γίδια 3 ⁷²⁴.*

⁷²² Ζ7.

⁷²³ Νάχτι= το χρηματικό τμήμα της προίκας (nakit= λέξη αραβικής προέλευσης), βλ. Νικολάος Παντελίδης, ὀ.π., σελ. 136. Ίσως η λέξη να είναι ελληνική και να είναι συμφυρμός των λέξεων να ἔχει τι= νάχτι.

⁷²⁴ ΠΔ13.

Ένα προικοσύμφωνο του 1820 συντάχθηκε στα Μέγαρα, αλλά ο γαμπρός είναι Σαλαμίνιος. Τα προικώα είναι λίγα αλλά μεγάλα σε αξία. Συγκεκριμένα ο Νικολός Τριαντάφυλλος δωρίζει στον γιο του, Φιλιππή, διακόσια είκοσι γρόσια και δώδεκα στρέμματα αμπελοκαλλιέργειες: *ης δόξαν πατρός ήου κε αγίου πνεύματος της όμουσιου κε αδιερέδου τριάδος της πάν ύπευλογιμένοις ήμων θεωτόκου κε` άείπαρθενου μαρίας τόν αγίον ένδόξον κε παναίφήμον άποστόλον τόν άγιον ενδόξον κι εις αποστόλον κωνσταντη κε ελένης κε του άγιου μεγαλομάρτρος προκόπι κέ πάντον τον αγίον κεγό ο νικολος τριανταφήλος από κούλουρι έ`χοντας ήόν όνοματι φηληπηή κατά τους θείους κε νόμους της χριστού έκλεισίας ήβούλομην νατον σιζεύζο με την θηγατέρα του αναγνόστη χατζή μουρτζυς όνόματι ασήμο κε τουδίδο το χάρσμα τα προς γαμου δορεάν κε τιν ευχήν μου αρχός γονο κε ήτελε χάρσματά του γρόσια διακόσια ήκοσι ήτ νούμρ: 220 έξ ελεοδδρα, τρία στο μεγάλο λούγγου χοραφη στρέματα δώδεκα στο αμπελη του κανακη κ η ευχή τον γοναίων⁷²⁵.*

Το 1827 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα προικοσύμφωνο, σύμφωνα με το οποίο ο Αναστάσης Μπούκης παντρεύει την κόρη του, Λεμονιά, με τον Γιάννη Βενεκιάνη (Βενετσάνο). Και εδώ το προικοσύμφωνο είναι τυπικό ως προς τις εναρκτήριες επικλήσεις καθώς και στη διάταξη των προικώων. Στην προικοδότηση συμμετέχει και ο παππούς της που της χαρίζει τιμαφή και ένα μελίτσι. Το οπισθόφυλλο κοσμείται με Σταυρό και στα τεταρτημόριά του είναι γραμμένη ακρωνυμικά η φράση *Ιησούς Χριστός Νικά: Ες τω ονομά του πατρός και του ήου και του αγήου πνεύματό της πανιπερεφβλόγημενης δεσπήνης ημων θεωτόκου και απαρθένου μαρίας τον αγήον ενδόξον και πανεφίμον απωστόλον π̄τρου και πάβλου τον αγήον θεωστέπων βασιλίον ηησαπωστ̄δλον Κωνσταντήνου και ελένης του αγήου μεγαλομάρτηρος προκωπ̄ηου και π̄ατον σου τον αγιόν αμ̄ην τ̄μηος ω γάμωσ και η κ̄ητη αμίαντος καγ̄ο ω αναστ̄ασις μπουδ̄κης εχοντας θηγατέρα ωνοματη λεμωνηά και ελθ̄ον ης νόμου ληκ̄ηας βοϋλομε σιζέφζο αφτην̄ με τον ηον̄ του πωτέ ανγγελή βενεκη̄ανι ων̄δματαωσ γιάνη ως καθ̄ος κελε̄βουν η θ̄ηη και ηερί νόμη της εκλησίας μας τον μεν πρώτον εφχ̄ή γον̄εον στηρίζη θεμ̄εληα ήκου και δήδω αφτης τη πρικωδορε̄αν της τω μέγα και π̄λουσιον έλεος αρχ̄η πωκᾱμησα : 15 : ζηποῡνηα μακρομᾱνικα : 7 φουστάνια 6 ζώστρες : 5 μπωληες : 13 μαντήληα της κεφαλ̄ης · 7 προσκεφαλᾱδες: 3 κωντομπ̄ώλες : 5 μαντήλα : 1 φέσι : 1 : σκλαβ̄ήνα : 1 αντρομηδα καλή : 1 : έτη αντρομήδα τράγηνη : 1 σᾱκι μια 1 σάκουσ : 2 ταγᾱρια : 3 σέντουκη : 1 τεγγερέ 1 ταψη : 1 σίδερ̄οστ̄ηα : 1 τηγάνη : 1 κουτάλα : 1*

⁷²⁵ ΠΓ39.

τηροτριφτα : 1 γῆρο του λεμού : 83 γήδηα με τα κακήκηα : 20 χωράφι στο
 μωσκωγηάνη λαχήδη : 1 ωσώ εσθή σίπληως δησικά κόσταστη παπαγήα ανατοληκά
 γηόργης μπισιότης νοτηνά η ωδοσ' βορινά πανούσις κωληας δίμας δεντρό στω παχαλά :
 1 μέσα στω χωράφι του πᾶρπα της του κώληα έτη δεντρό στω λεσκούκη : 1 έτη δεντρό
 στο δρόμω του πέρανη στω χωραφι του κώληα του πᾶρπα της : 1 στω χερόμα του
 πούκκη το μερτηκω του πατέρα της δεντρα : 2 διαγραφή γραφέως με το χωραῖφι
 σίπλιως βορινά η γρεα νηκολᾶκινα ξηλοκῖρατήξ 2 στω κωληα μακούμια τη δῆνιω
 παπού στης ένα μελήσι δαχτήληδηα: 5 μινᾶτη : 1 σκολαρίκα ζηγη : 1 και η εφχή τον
 γονέων⁷²⁶.

Το 1830 ο Κόλια Σοφράς παντρεύει την κόρη του, Καλομοίρα, με τον Ιωάννη
 Σαλιάρη. Το κείμενο ξεκινά με το σύμβολο του Σταυρού και το οπισθόφυλλό του
 κοσμεύεται επίσης με το σημείο του Σταυρού και είναι γραμμένη ακρωνυμικά η φράση
Ιησούς Χριστός Νικά. Κατά τα άλλα και εδώ το προικοσύμφωνο ακολουθεί το τυπικό
 των προηγούμενων εγγράφων: + *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου*
Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν, τῆς ὑπερευλογημένης
δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ
πανευφήμων ἀποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου
μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη
ἀμίαντος καὶ ὁ Κόλιας Μῆτρο Σοφράς, ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Καλομοίρα, τὴν
ὀποῖαν βούλομαι τὴν συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ πα(πα) Δημήτρη Σαλιάρη ὀνόματι
Ἰωάννου καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας, γράφω αὐτῆς τὴν
προικοδωρεάν της. Ἀρχῆς τὸ πλούσιον {ποκάμισα} καὶ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν
πατρικὴν καὶ μητρικὴν εὐχὴν· ποκάμισα 21, φουστάνια 9, γρίζους ζῦγι, 1, ζιπούνια 15,
μπόλιες τῆς κεφαλῆς 25, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 15, κοντομπόλιες 7, μαντηλα|ρέ(;) 2,
ζωστήρες 5 καὶ μία καλή, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδα 1 καὶ ἓνα καρπέτι 1, στρῶσες 2,
προσκεφ ἀλάδες 5, ταγάρια 5, σάκουσ 2, ταψί 1, τετζερέδες 2, τηγάνια 2, τυροτριφτα 1,
κουτάλα 1, σιδεροστιὰ 1, κασέλα 1, ἀπλάδα 1, σούβλα 1, σκολαρίκια ζυγὲς 2, μασούρια
ἀσημένια ζῦγι 1, δακτυλίδια 11, γῆρο τοῦ λαιμοῦ γρόσια 40, 1 ἀμπέλι μισὸ στέρμα
σούμλιος νοτινὰ Χατζῆς Γκεκοβρέθης(;), ἀνατολικά Σταμούλης, χωράφι εἰς τὶς Ράχιζες,
σύμπλιος δυσικὰ Βασίλη Χαλιώτης(;), ἀνατολικά ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων
*ἀμήν*⁷²⁷.

⁷²⁶ ΚΠ11.

⁷²⁷ ΠΔ21.

Την ίδια χρονιά συντάχθηκε στο Αμπελάκι προικοσύμφωνο, κατά το οποίο ο Θανάσης Παπούρας παντρεύει την κόρη του, Φωτεινή, με τον Παντελή Μπήλη (Μπίλια). Στην προικοδότηση συμμετέχουν τέσσερεις θείες της νύφης και ένας θείος της. Για πρώτη φορά συναντάται στην έναρξη του κειμένου η διαβεβαίωση πως ο πατέρας της νύφης έδωσε με ευχαρίστηση τα προικώα: *θανάσης παπούρας τα ἔδοσα με την ευχήν μου εἰς το ὄνομα του πατρός και του ιοῦ και του αγίου πνεύματος της ηπερευλογημένης ενδοξου δεσπῆνης ημον θεοτόκου και απαρθένου μαρίας τον αγίον ενδόξον θεοστεπτον βασηλέον και ησαποστόλον κονσταντήνου και ελένης του αγίου μεγαλομάρτηρος προκοπήου και πάντων τον αγίον αμῆν τήμηος ο γάμος και η κητη αμῆαντος καγό ο θανάσης παπούρας ἔχον θηγατέρα ονόματη φοτηνί η σπήα ελθῶν ης νόμου ληκίας και βοῦλομαι σηζεύζαι αυτήν με τον ηόν του ποταί ἀναγνόστη μπήλη <a> ονόματη παντελη καθός κελέβουν ι θήν και ιερῖ νόμη της εκκλησίας μας το μέγα και πλούσηον ἔλεος ευχαί γονέον στηρίζουση θεμέλια ἤκου και γράφο αυτής το νᾶκτη της αρχῆς ποκάμησα: 15: φουστάνια: 6: ζηπούνια: 7: μαντήληα της κεφαλῆς: 7: μπόλες: 16: ζηνάρια: 3: σκλαβήνα: 1: στρόση: 1: αντρομήδα καλή: 1: προσκεφαλάδες: 3: σάκους: 2: ταγάρια: 4: κασέλα: 1: κοντομπόλες: 5: μηςάλα: 1: και η θήα της η καλομήρα ταγάρι: 1: και η θήα της η καιβή μαντήλη καλό: 1: και ο μπαρμπα της ο σηδέρικς μαντήλη: 1: ταψή: 1: τηγάνι: 1: τηροτρυφτα: 1: κουτάλα: 1: τενζερε: 1: σηδροστήα: 1: γήρο του λεμού εις μετριτά γρ^ο: 41: χοράφη οπού πᾶμαι στο πηγάδη της παναγίας στο δρῶμό από πάνο κατά τον προφήτην ηλήαν οπου εχο παρμένα από τον μακα<ρί>τη σοτήρχο του σταμάτη πα^οδημήτρι το μερτηκό του καθός δηλααμβάνι η ομ<ο>λογία και η ευχή του θεου και τον γονέον ἀμῆν δακτηλήδηα: 5: σκολαρίτζια ζευγάρι: 1: και η θήα της η κούλα ταγάρι 1 και μπόλληα: 1: και η θηα της η ελένι ταγάρι: 1⁷²⁸.*

Το 1835 συντάχθηκε στο Αμπελάκι προικοσύμφωνο, κατά το οποίο ο Δημήτρης Κοφινάς παντρεύει την κόρη του, Αναστασία, με τον Παναγή Γιώργα (Γεωργίου). Επισημαίνεται, μάλιστα, ο διαχωρισμός δύο ελαιοδένδρων με μία εξαδέλφη της. Το έγγραφο ξεκινά με το σημείο του Σταυρού και καταλήγει στο οποσθόφυλλο να κοσμεύεται με το σίδιο σημείο και τη συντομογραφία $\overline{IC} \overline{XC}$ - NI KA: + *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Αγίου Πνεύματος. Ἀμῆν. Της πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Τῶν ἀγίων θεοστέπων καὶ ἰσαποστόλων μεγάλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τῶν ἀγίων μεγάλων*

⁷²⁸ OM2

μαρτύρων Προκοπίου και πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κάγὼ ὁ Δημητράκης Κοφίνας ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Ἀναστασία εἰς νόμου λικίας, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας, βούλομαι συζεύξω αὐτὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ποτε Σίδερη Γιώργα ὀνόματος Παναγῆ. Ὁ Θεὸς συζεύξων αὐτοὺς ἄνθρωπος μὴ χωριζέσθω. Καὶ τάσσω τὸ μέγα προικον τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀμήν. Ἀρχῆς: Ποκάμισα 15, φουστα<νέ>λα 1, φουστάνια 5, ζιπούνια 10, μπόλιες τῆς κεφαλῆς 16, κ<α>τίμπρι(ες) 2, μαντήλια τῆς κεφαλ(ῆς) 10 καὶ ἓνα τῆς μαμ(ῆς), προσκεφαλάδες 3, βαγιόλες (;) 5, ψωμομαντήλες (;) 2, στρώση 1, σάκουσ 2, ταγάρια 5 καὶ τῆς μαμῆς 1, ζινάρια 3, ἀντρομίδα τράγια 1, ἀντρομίδα καλῆ 1, σκλαβίνα μία, φέσι μετὰ τὰσι, κακάβι 1, τηγάνι 1, πυροστιὰ 1, τυροτρίφτα 1, κουτάλα 1, δαχτυλίδια 5, τζαπράκια ἀσημένια ζύγι 1, καὶ ἓνα ζινάρι ἢ μαμή της καὶ ἡ θεία ἢ Ἀσήμω, ταγάρια 1, μπόλια 1, ἡ θεία της ἢ Μαργιὼ μπόλια 1. Δίδω δραχμάς μετρητὰ 40, λεπτὰ 41 μασούρια (;) ἀσημένια ζύγι 1. Δίδω χωράφι στὴν Κοπρισὰ τοῦ Κριτζέλη εἰς τὸ βρακὸ ἀπάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλο ἀνατολικά Καλόκιος, δυτικά Σῶσος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν Ἅγιο Γεώργιο, λαχίδι μισό, σύμπλο δυτικά Σῶσος, ἀνατολικά Βενετζάνης. Ἔτερο χωράφι εἰς τὸ Καμπόλη στὴ λάκα, ὅσο ἐστὶ, ἐλαιόδενδρα μέσα, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάκη, στρέμμα μισό, σύμπλο βορινὰ Νικολὸς Πέτρος, ἕτερο χωράφι στὸ Ἀμπελάκι στὸν Ἅγιον Πέτρον ἐπάνω λαχίδι ἓνα, σύμπλο ἀνατολικά παῖδες Γεώργης Μερκούρης, δυτικά Παπα-Παναγιώτης, ἐλαιόδενδρο 1 στὴ στράτα, ὅπου πᾶνε στὸ Κοκιλίδη μέσα στὸ χωράφι τοῦ παποῦ του· χωράφι στὸ Ἀμπελάκι κείμενο στὴν τοποθεσία τὴν Πούντα, τὸ μερίδιόν μου, ὅσο εἶναι, σύμπλο ἀνατολικά Μητρο Πανταλέος, δυτικά ὁ Βραγγός, ἐλαιόδενδρα 2 νὰ τὰ μεράσουν μετὰ τὴν ἐξαδέλφη της στὸ Μαρούδη, στὸ σπίτι ἀποκάτω· καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν⁷²⁹.

Πέντε ἔτη ἀργότερα, τὸ 1840, ὁ Κόλιας Μάθεσης παντρεύει τὴν κόρη του, Μαρία, μετὰ τὸν Ἀνδριανὸ Ἀνδριανού. Ἐπισημαίνεται καὶ ἐδῶ ὁ διαχωρισμὸς ἀγροκαλλιεργειῶν μετὰ συγγενικά πρόσωπα, ἀλλὰ ὅσα κτήματα προέρχονται ἀπὸ τὴν μητέρα της, σύμφωνα μάλιστα μετὰ τὸ προικοσύμφωνό της ποὺ συντάχθηκε ὅταν ἐκείνη παντρεύτηκε, νὰ περάσουν στὴ δικαιοδοσία της κόρης: *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, της υπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ αειπαρθένου μαρίας, των ἁγίων θεοστέμπτων καὶ ἰσαποστόλων κωνσταντίνου καὶ ελένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος προκοπίου καὶ πάντων των ἁγίων*

⁷²⁹ ΠΔ38.

καγὸ ἐγὼ ὁ κόλιας μάθεσης ἔχοντας θυγατέρα ονόματι μαρία, βούλομαι συζεύξω αὐτήν με υἱὸν τοῦ ποτε Ἰωάννου ἀνδριανοῦ ονόματος ἀνδριανών, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας καὶ γράφω αὐτῆς τὴν προίκα, ἀρχὴ ὑποκάμισα τῆς νίμφις 14, τοῦ γαμπροῦ 2, φουστάνια 6, ζιπούνια 9, μαντήλια 1, πεσκίρι 1, βαγιόλια 4, ζινάρια 3, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 7, ταγάρια 3, σάκουσ 2, προσκεφαλάδες 3, πόλιες τῆς κεφαλῆς 15, στρώση 1, ἀντρομίδα 1, σκλαβίνα 1, δαχτυλίδια 3, σκουλαρίκια ζεύγη 1, φέσι 1, τάσι τοῦ φεσιοῦ ἀργυρόν 1, καπουτσάλι 1, γιρντάνι 1, λαυσο ἀργυροῦν δρα (σκόπιμο κενό), τενκέρε 1, τιγάνο 1, σιδροστιά 1, τυροτρίφτα 1, κουτάλι 1, μασούρια ἀργιρά ζεύγος 1, κασέλα 1, χωράφι ἀπὸ τὴν μιτρά τις εἰς τοποθεσία ψιλὶ ἄμμος, τὸ μερτικὸ τῆς ἀπὸ τὸν πατέρα τις, καὶ τὸν πάρπα τῆς τὸν Ἀργιρό εἰς τοποθέσιον Πελιστέρι νὰ μεράσι με τοὺς παρπάδες τοῦ, τὰ δε χωράφια τῆς μάνας τοῦ νὰ ἦνε ὅλα ἐδικὰ τῆς καθὼς γράφει τὸ προικοσύμφωνον τῆς μάνας τοῦ καὶ ἰεὺχὶ τοῦ πατρός τοῦ καὶ γέρο τοῦ λεμοῦ δρχμέσ σαρανταμία. [...] Ἀκόμα φανερόνομε ἡ δίο παρπάδες τοῦ Ἰωάνις μάθεσις καὶ δαμιανὸς μάθεσι ὅτι τὸ χωράφιον στο πελιστέρι ὅπου ἔχομεν πατρικόν μας τούτο χωρίζομεν τὰ μερτικὰ μας τις ὀπισθεν μαργιὸς νὰ ἦνε ἰδικὸ τις καὶ εἰς ἐνδιζιν ὑποφενόμεθα⁷³⁰

Τὸ 1847 ἡ Ρούσα Πουλή ἀναλαμβάνει νὰ παντρέψῃ τὴν ἀνιψιά τῆς, Γιαννούλα, με τὸν Κωνσταντὴ Φερλέμη. Φαίνεται ὅτι ἡ μέλλουσα νύφη ἦταν ὀρφανή καὶ ὡς χρέος εἶχε ὁ ἀμεσότερος συγγενὴς τῆς -στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, ἡ θεία τῆς- νὰ φροντίσει τὴν ἀποκατάστασή τῆς. Στὴ προικοδότηση συμμετέχει καὶ ἓνας ἄλλος θεῖος τῆς νύφης. Τὸ προικοσύμφωνο ἀρχίζει με τὶς τυπικὲς ἐπικλήσεις στὰ θεία καὶ στὴ συνέχεια καταγράφεται ὅτι ἡ θεία τῆς ρούσα γιαννακοῦ πουλή ἔχων τὴν ἀνεψιά ονόματι γιαννούλα ἐλθεις νόμον ἡλικίας βούλομαι συζεύξω αὐτήν με τὸν υἱὸ τοῦ ἰωάννου φερλέμη ονόματι κωνσταντὴ τάσω εἰς ὥρα γάμου δωρεάν τὸ μέγαν καὶ πλούσιον ἔλεος γάμου: 15 ὑποκάμισα, 6 φουστάνι 8 ζιπούνια 3 προσκεφαλάζι, 10 μπόλιες, 7 μαντήλια, 1 μισάλα 8 κοντομπόλιες ζώστρες 3 ἀντρομίδες 2: σκλαβίνα 1, κασέλα 1 τενκέρε 1 τηγάνι 1 τυροτρίφτα 1 σίδερο τῆς κουτάλα 1, 4 ταγάρια σακιά 2 γύρω τοῦ λαιμοῦ γρ. 50, ἐλιά μία εἰς τὴν θέση μούλκι καὶ καμπόλι των 2 κι ἐγὼ ἡ θεία τῆς ἡ ρούσα τὸ ἀμπέλι ποῦ ἔχομε εἰς παλιά ἀμπελα ὀνομαζόμενον ἀχλάδι. Τὸ μερίδιον

⁷³⁰ Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Ἐνα προικοσύμφωνο τοῦ 1840», περιοδικὸ *Ρυθμοὶ τῆς Σαλαμίνας*, τεύχ. 2 - Ἰούλιος 2000, σελ. 17-19, ἀπὸ Ευγενία Παρασκευοπούλου, Συλλογὴ Πρωτογενοῦς Ὑλικοῦ Λαογραφικοῦ Σπουδαστηρίου Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, αρ.χειρ.: 640/1969.

μου καγώ ο Χρήστος Πουλής το μερίδιον μου εις το ίδιον μέρος νοτινά κόλι του σοφρά νοτινά παίδες ιωάννου πουλή 2 ζευγάρια σκουλαρίων ζακτυλίδι 7, 1 κοντομπόλια η σπύρενα η καρνέσαινα κα η ευχή του θεού και των γονιών αμην⁷³¹.

Το 1855 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα προικοσύμφωνο, κατά το οποίο ο Παναγής Γεώργας παντρεύει την κόρη του, Τριανταφυλλιά, με τον Κωστή Ραπαντζίκο. Το έγγραφο ακολουθεί το τυπικό των επικλήσεων στους Αγίους και στη διάταξη των προικίων. Επισημαίνεται και πάλι ο διαχωρισμός αγροκαλλιεργειών με συγγενικά πρόσωπα. Μάλιστα, η θεία του γαμπρού δωρίζει στη νύφη μερικά είδη ρουχισμού. Το οπισθόφυλλο κοσμεύεται με Σταυρό επάνω σε κιονοειδή βάση: *Είς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Τίμιος ὁ γάμος καὶ τάσσω αὐτὸς ἐγὼ ὁ Παναγής Γεώργας τὴν προγαμιαίαν δωρεὰν τῆς θυγατρὸς μου ὀνόματι Τριανταφυλλιά τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεον· καὶ θέλω σήμερον νὰ τὴν συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Σπύρου Ραπαντζίκου, ὀνόματι Σπύρον, τοῦ Κωστή Ραπαντζίκου. Α. Ποκάμισα τῆς νύφης κεντητὰ καὶ σατίτικα ἔτοιμα (·) δέκα πέντε, ἀριθ. 15 καὶ μία φουστανέλα τοῦ γαμβροῦ μὲ τὸ κοντοπουκάμισο· φουστάνια ἔξε, ἀριθ. 6· ζιπούνια δέκα, ἀριθ. 10· μπόλιες τῆς κεφαλῆς κεντητὲς καὶ σατίτικα δέκα, ἀριθ. 10· μανδήλια τῆς κεφαλῆς ἑννέα, ἀριθ. 9, τὰ ἔξη καλιμκεριά· στρώσι ἕνα, ἀριθ. 1· προσκεφαλάδες τέσσερα, ἀριθ. 4· κοντομπόλιες ἔξε, ἀριθ. 6 καὶ μία μισάλα τῆς τραπέζης· σκλαβίνα μία, ἀριθ. 1· ἀντρομίδα καλὴ μία 1· σάκκουες δύο, ἀριθ. 2, ταγάρια τέσσερα, ζηνάρια τέσσερα, ἀριθ. 4· κασέλλα μία, ἀριθ. 1, ταψὶ ἕνα, ἀριθ. 1, τέντζερι ἕνα 1· τηγάνι ἕνα 1· τυροτρίφτα μία 1, κουτάλα μία 1, σιδεροστέα μία, ἀριθ. 1, δραχμάς ἀργυρᾶς πενήτηκοντα μία, ἀριθ. 51, δακτυλίδια 5, σκουλαρίκια ζευγάρια 1, σγαντζοῦδια ζευγάρια τρία 3, καὶ ἕνα φέσι μὲ τὸ καπουτζάλι. Χωράφι εἰς τὴν κοπριά τοῦ Κατζέλη, στὸ Βρακὸ ἀπὸ πάνω, ὅσο ἐστίν, νὰ ντὸ μοιράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς· σύμπληρος ἀνατολικά Καλότζος, δυσικὰ Σωσός, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον λαχίδι μισὸ νὰ ντὸ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς, σύμπληρος δυσικὰ Σῶσος, ἀνατολικά Βενετζάνης. Ἔτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάκι εἰς τὸ Μοῦλκι στρέμματα 2/4· σύμπληρος βορινὰ Νικολὸς Πέτρος. Ἔτερο χωράφι εἰς τὸ Ἀμπελάκι, εἰς τὸν Ἅιο Πέτρο ἀπὸ πάνω, λαχίδι ἕνα ἀριθ. 1 νὰ ντὸ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς, σύμπληρος ἀνατολικά παῖδες Γεωργίου Μερκούρη, δυσικὰ Παπα-Παναγιώτης. Ἐν δεντρὸ στὴ στράτα ποῦ πάγει στὸ Κοτζιλίδη μέσα στὸ χωράφι τοῦ παποῦ τῆς. Ἔτερο χωράφι στὴ Πούντα τοῦ Ἀμπελακιοῦ τὸ μερίδιόν μου νὰ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς· σύμπληρος ἀνατολικά*

⁷³¹ ΔΑ10.

Μῆτρο Πανταλέος, δυσικά ὁ βραγκός. Ἐλαιόδενδρα 2 εἰς τὸ Μαρούδι νὰν τὰ μεράσουν με τὴν ἐξαδέλφη της καὶ με τὴν ἀδελφὴ του. Εὐρίσκονται εἰς τὸ σπίτι ἀπὸ κάτω. Ἐτερο χωράφι εἰς τὴν Ράχη τοῦ Ἀμπελακίου τὸ μερίδιόν μου νὰ τὸ μεράσουν με τὴν ἀδελφὴν σύμπληρος Ἀναγνώστης Σακελλάριος, ὁ παπούς του δυσικά, βορινὰ ἢ ὁδός. Ἀκόμη τοῦ δίδω καὶ ἐγὼ ἢ θεία του ἢ Μαρία μπόλιες δύο, ἀριθ. 2, κοντομπόλια 1, ταγάρι 1 καὶ ἓνα μαντήλι. Καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων⁷³².

Το 1869 ὁ Δήμας Καλογήρου παντρεύει τὴν κόρη του, Μαριγώ, με τὸν Πολυχρόνη Κοκλιώτη. Στὸ προικοσύμφωνο συμμετέχει καὶ ἡ γιαγιά της ἀλλὰ καὶ ἡ μέλλουσα πεθερά της προσφέροντας καὶ οἱ δυο τοὺς χρήματα: *Σήμερον τὴν εἰκοστὴν ἕκτην Δεκεμβρίου τοῦ χίλια ὀκτακόσια ἐξήντα ἑννέα ὁ ὑποφαινόμενος Δήμας Γκίκα Καλογέρου εὐχαρίστως ὑπανδρεύω τὴν θυγάτηρ μου ὀνόματι Μαριγὼ με τὸν υἱὸν τοῦ ποτε Κωσταντῆ Κοκλιώτη ὀνόματι Πολυχρόνη. Δίδω πρὸς αὐτὴν διὰ προῖκα της τὰ ἀκόλουθα. α. Ὑποκάμισα γυναικεῖα 20, φουστάνια 6, ζιπούνια 16, μπόλιες τῆς κεφαλῆς 17, κοντομπόλιες 14, πεσχίρι 1, προσκεφαλάδες 7, στρώση 1, ζῶστρες 15, ἀνδρομίδες 2, γιάμπολη 1, πάπλωμα 1, μανδήλια 15, κασέλα 1, ταγάρια 4, σάκκους 2, καζάνι 1, φέσι τῆς κεφαλῆς γυναικεῖο με τὸ τάσι καὶ καπουτζάλι. Χράμι 1, σιδηροστία 1, σκουλαρίκια ζεύγη 2, δακτυλίδια 5. Ἀμπελον εἰς θέσιν Σαλαμίνοσ Βρετὸ Ἀμπελακίου ὡς ἔγγιστα στρέμματα 2, συνορεύεται ἀνατολικά <με> παῖδες Παπαμιχάλη, δυτικά Κόλιας Γεώργας, νοτιῶς Κόλιας Γεώργας, βορινὰ δημόσιος δρόμος. Καὶ μετρητὰς δραχμὰς ἑκατὸν μία, ἀριθ. 101. Δίδει καὶ ἡ μάμη της ἢ Λάμπραινα δραχμὰς 20, εἴκοσι. Ἐπίσης δίδει καὶ ἡ πενθερά της διὰ προγαμιαίαν δωρεὰν τῆς νύφης τὸ χάρισμα μετρητὰς δραχμὰς ἑκατὸν πενήντα μία, ἀριθ. 151, δακτυλίδια 7 καὶ <ἢ> εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν.⁷³³*

Διαθήκες

Το 1817 ὁ Παπα-Σταμάτης ἀναλαμβάνει νὰ συντάξει τὴ διαθήκη τοῦ Αντριάου, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἀφήνει στὸν γιο του, Σωτῆρη, ἑκατὸ γρόσια γιὰ νὰ δώσει ἀπὸ πενήντα στις δύο ἐγγονές του, ὅποτε ἐκεῖνες παντρευτοῦν. Σε ὅποιον, μάλιστα, θελήσει νὰ διασειεῖ τὴ διαθήκη του, γίνεται διαχωρισμὸς στὴν ποινὴ· ἀν εἶναι συγγενὴς του, νὰ ἔχει τὴν κατάρα του, ἐνὼ ἀν εἶναι ξένος, νὰ ἔχει τὴν οργὴ του Χριστοῦ καὶ νὰ κριθεῖ μαζί με τὸν Αντριάου τὴν Ἡμέρα της Κρίσεως. Επιπροσθέτως,

⁷³² ΠΔ39.

⁷³³ ΠΔ40.

επιβάλλει ο ίδιος ο Αντριανός χρηματική ποινή τριακοσίων γροσίων σε όποιον αμφισβητήσει τις επιθυμίες του αυτές. Συγκεκριμένα *ἐγὼ ὁ Αντριανὸς ζώντας μου [...] ἀφήνω τοῦ Σωτήρη ἑκατὸ γρόσια, ἥτοι γρό(σια) 100, νὰ ἔχει νὰ τῆς δώσει τῆς Σιδεργῆς τοῦ Γιάννη εἰς καιρὸν ὅπου νὰ παντρευτῆ γρόσια πενήντα, ἥτοι γρό(σια) 50 καὶ τὰ ἄλλα πενήντα νὰ ἔχει νὰ τῆς τὰ δώσει τῆς Μαρδίτζας τοῦ Κωσταντῆ εἰς καιρὸν ὅπου νὰ παντρευτῆ νὰ τῆς δώσει πενήντα καὶ αὐτῆς, ἥτοι γρό(σια) 50. Καὶ ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος, ὅπου θέλει διασειήσει τὴν διαθήκην μου ταύτην, ἂν εἶναι ἐδίκος, νὰ ἔχει τὴν κατάρρα μου κι ἂν εἶναι κανένας φιλοτάραχος ξένος, νὰ ἔχει τὴν ὀργὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κρίνεται μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν φοβερὰν ἡμέραν τοῦ Κυρίου μας. Εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. (ἀπὸ ἐδῶ καὶ κάτω με ἄλλο χέρι) Ἐγὼ ὁ πατὴρ τους ὁ Ἀνδριανὸς ἔβανα καὶ ἔγραψαν τὰ ἄνωθεν καὶ βεβαιώνω καὶ ὑπογράφομαι ἰδιοχείρως μου καὶ νὰ μὴν ἔχουν νὰ τοῦ γυρέσουν τοῦ Σωτήρη ὅσο σηκώνει ἡ μύτη τῆς βελόνας, ἐπειδὴ {τῆς} τοὺς τᾶχω δοσμένα εἰς τὰ ζώντα μου τὸ μερτικὸ τους καὶ ἂν οὕτως καὶ σηκωθοῦν καὶ τὸν ἐνοχλήσουν ν<α> ἔχουνε τὴν γκατάρρα μου καὶ ἂ δὲν φοβηθοῦν τὴν γκατάρρα μου νὰ ἔχουν νὰ δώσουν τοῦ βρισκούμενου ζαπίτη γρόσια τρακόσια, ἥτοι νούμερον γρό(σια) 300⁷³⁴.*

Δωρητήριο

Το 1774 συντάσσεται ενώπιον των Δημογερόντων της Σαλαμίνας δωρητήριο έγγραφο. Σύμφωνα με αυτό η Σταμάτα Θανάση (Αθανασίου) κληροδοτεί στο γιο της, Σιδέρη, την περιουσία που προέρχεται από τον πατέρα και τη μητέρα της. Επιπροσθέτως, κληροδοτεί σε αυτόν και τα *χαρίσματα* που της δώρισε ο άντρας της πριν γίνει ο γάμος τους, δωρεά που άμεσα δηλώνει πως τα χαρίσματα περνούσαν στην απόλυτη διακαιοδοσία και διαχείριση εκείνου που αποδεχόταν το *χάρισμα*. Η δωρεά αυτή προς τον γιο της γίνεται με την προϋπόθεση να την γηροκομίσει· στον απόλυτο έλεγχο του θα περιέλθει η περιουσία και με την τήρηση ενός άλλου όρου, εκείνου της κάλυψης των εξόδων της κηδείας της. Έτσι, *τὴν σήμερον ζώντα της ἡ Σταμάτα θυγάτηρ τοῦ Πατάπα καὶ γυνὴ τοῦ Θανάση Γιάννη Θανάση φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ πὼς με βουλήν καὶ θελήσεώς της καὶ με καλὴν της προαίρεσή της ὃ, τι ἔχει ἀπὸ τοῦ πατέρα της καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα της, χωράφι, ἀμπέλι ἐλιόδεντρα, μεσαρικό, χάλικιο μερτικὸ κινητὸ καὶ ἀκίνητο, τοῦ τὰ ἐχάρισε τὴν σήμερον ἔπροστεν εἰς τοὺς γερόντας καὶ προεστοὺς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους τοῦ υἱοῦ της τοῦ Σιδέρη με τὴν*

⁷³⁴ ΠΔ14.

εὐχὴν της καὶ νὰ μὴν ἔχει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι· μόνος νὰ τὴν ἐζωοθροφήσει ὁ Σιδέρης τὴ μάνα του ὡς πότε νὰ πληρώσει τὸ κοινὸν χρέος καὶ τότες νὰ τὰ ἐξουσιάζει ὁ Σιδέρης τὰ πάντα οὐλα, ρουχικό της, χαλκωματικό της, χάρισμά της, νὰ τὰ κάμει ὡς θέλει καὶ βούλεται. Ἀκόμη φανερώνει ὅπως τὸ ἀμπέλι ὅπου ἔχει χάρισμα ἀπὸ τὸν ἄντρα της, ὅσο ἐστί, καὶ χωράφι καὶ δέντρο καὶ ὅ, τι καὶ ἂν εὐρεθῆ τὸ χάρισμα τοῦ ἀντρός της καὶ αὐτὰ τὰ ἐχάρισε μὲ τὴν εὐχὴ της καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἐγράψαμεν τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν ὅπου νὰ μὴν ἔχει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι καὶ διὰ σιγουρία τοῦ ἐδώσαμεν τὴν παροῦσα εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ της Σιδέρη⁷³⁵.

Εκχώρηση απαίτησης

Το 1782 συντάσσεται ενώπιον της Δημογεροντίας έγγραφο εκχώρησης απαίτησης ἀπὸ τὴν Ἀγγέλω Ξεράκη, πρώην χήρα Κόλια Σαλιάρη, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἡ Ἀγγέλω λαμβάνει μέρος ἀπὸ τὴν περιουσία του θανόντος γιου της, Γιωργάκη, καὶ ἀποποιεῖται οποιοδήποτε ἄλλου κληρονομικοῦ δικαιώματος, ἀφήνοντας τὴν υπόλοιπη περιουσία του στη δικαιοδοσία της γυναίκας του καὶ του ψυχογιού του, Δημητράκη. Το κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς: *Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος τὴ σήμερον φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Δήμα Ξεράκη ὀνόματι Ἀγγέλω, πὼς μὲ τὸ νὰ μοῦ πεθάνει τὸ πρῶτο μου παιδί ὁ Γιωργάκης, ὅπου εἶχα μὲ τὸν πρῶτον μου ἄντρα, τὸν Κόλια Σαλιάρη, καὶ ἐβγήκαμε εἰς τοὺς γέροντες καὶ προεστοὺς καὶ ἐτράβηξα καὶ ἐπῆρα καὶ ἐγὼ ἡ Ἀγγέλω ἡ μάνα τοῦ Γιωργάκη τὸ μεράδιόν μου ἀπὸ τὴ νύφη τοῦ Γιωργάκη καὶ ἀπὸ τὸ παιδί του Δημητράκη, ὅπου ἄφησε ψυχοπαῖδι καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέρα {ἡμέρα} ἐξενώθηκα ἐγὼ ἡ Ἀγγέλω ἀπὸ τὸ ἔχει τοῦ παιδιοῦ μου καὶ γίνεται ἴδια καὶ καθολικὴ νοικοκυρὰ ἡ νύφη τοῦ Γιωργάκη μου μαζί μὲ Δημητράκη τὸν υἱόν της, νὰ κάνουν ὡς καθὼς θέλουν καὶ βούλονται, εἰς τὰ ὁποῖα ροῦχα τοῦ παιδιοῦ μου ὅ,τι τῶν εὐρεθοῦν κινητὰ καὶ ἀκίνητα· καὶ πείραξη νὰ μὴν ἔχη ἀπὸ κανένα, μήτε ἀπὸ δικὸ μέρος μήτε ἀπὸ ἄλλον κανένιναν καὶ διὰ τῆς ἀληθείας ἔγινε τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τῆς νύφης καὶ τοῦ Δημητράκη καὶ ὅποιος νὰ γυρέψει νὰ παγαίνει εἰς στή κρίσιν νὰ ἔχει, νὰ πλερώσει εἰς στή κρίσιν γρό(σια) 51 εἰς τὸν εὐρισκόμενον ζαπίτη⁷³⁶.*

Επιστροφή προίκας

⁷³⁵ ΠΔ29.

⁷³⁶ ΠΔ7.

Το 1749 συντάχθηκε στη Σαλαμίνα έγγραφο επιστροφής προίκας (ξέφληση < εξόφληση) λόγω θανάτου του συζύγου. Η όλη σύνταξη του κειμένου έγινε ενώπιον της Δημογεροντίας της νήσου, καθώς το θέμα αυτό περιελάμβανε την ακριβή επιστροφή των προικίων κινήτων και ακινήτων της νύφης σύμφωνα με το αρχικό έγγραφο της προικοδότησης. Η διαδικασία φαίνεται πως ήταν ειρηνική και νύφη και πεθερά, πρώην πια η μία για την άλλη, ήταν ικανοποιημένες για την έκβαση του σοβαρού αυτού θέματος: *Διά τῆς παρούσης ξέφλησης φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ ἡ νύφη τῆς Τσεβῆς, γυνῆς τοῦ ποτε Ἀργυροῦ Φραγκούλη ὀνόματι Λάσκω, θυγατέρα τῆς γυνῆς τοῦ ποτε Γιάννη Φεράχη, ἔμπροσθεν εἰς τοὺς γερόντους καὶ προεστοὺς τοὺς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους, πὼς μὲ τὸ νὰ ἐπέθανε ὁ ἄντρας τῆς ὁ Μῆτρο Φραγκούλης, υἱὸς τῆς Τσεβῆς καὶ κληρονομία δὲν ἄφησε, τὴν σήμερον ἦλθαν οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ εἰς τὴν πεθεράν τῆς, τὴν Τσεβῆ καὶ τῆς ἔδωσε τὰ προιτζά τῆς, τῆς νύφης τῆς, τῆς Λάσκως, σῶα καὶ ἀνελλιπῶς, πιρταμάμι ὅπου ἔχει φερμένα, τὰ ὅσα ἀφανέρωσε τὸ προικοσύμφωνό τῆς· καὶ εὐχαριστήθη ἡ νύφη τῆς ἀπὸ τὴν πεθερά τῆς τὴν Τσεβῆ καὶ ἡ πεθερά τῆς ἀπὸ τὴν νύφη καὶ ἔμειναν τὰ δύο μέρητα εὐχαριστημένα καὶ ἐξοφλημένη καὶ δὲν ἔχει πλέον ἡ νύφη τῆς νὰ λάβει τίποτε, οὔτε ἀπὸ προιτζά τῆς, οὔτε ἀπὸ χάρισμά τῆς, ὅπου τῆς ἔχει γραμμένα ὁ ἄντρας τῆς ὁ Μῆτρος. Τὰ ἔλαβε οὐλα πιρταμάμι ἔμπροσθεν εἰς τοὺς γερόντους καὶ προεστοὺς καὶ εὐχαριστήθη καὶ ἡ νύφη ἀπὸ τὴν πεθερά τῆς τὴν Τσεβῆ καὶ δὲν ἔχει πλέον τράβαλα καὶ μὲ ταύτηνε. Καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔγραψαμεν τὴν παρούσα ξέφληση. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν μαρτύρων· καὶ ἐδόθη ἡ παρούσα ξέφληση εἰς χεῖρας τῆς Τσεβῆς τῆς πεθερᾶς τῆς*⁷³⁷.

Διαζύγιο

Το 1776 ενώπιον του ζαμπίτη και των μελών της Δημογεροντίας συντάσσεται έγγραφο χωριστικόν-ξελυστικόν, διάλυσης δηλαδή γάμου μεταξύ του Στάμου Τσιλιβίγγου και της συζύγου του, Μπίτζας. Οι σχέσεις μεταξύ των συζύγων είχαν φτάσει σε αδιέξοδο, καθώς η πιθανότητα της διάπραξης ενός φόνου ήταν πιθανή, αφού προκαλούσαν προβλήματα ο ένας στον άλλον και είχαν προβή σε αγωγές. Οι δημογέροντες βλέποντας αυτήν την ισχυρή διένεξη αποφάσισαν τη διάλυση του γάμου παρά την προστασία του μυστηρίου αυτού από την ανώτατη αρχή της Εκκλησίας. Έτσι, η Μπίτζα λαμβάνει πίσω την πατρική της προίκα και ο Τσιλιβίγγος την επιμέλεια των παιδιών. Το γεγονός ότι ο πατέρας αναλαμβάνει τη φροντίδα τους

⁷³⁷ ΠΔ26.

φανερώνει πως μάλλον η σύζυγος ήταν αυτή που προξενούσε τα προβλήματα. Ενδεχομένως η γυναίκα αυτή ταυτίζεται με εκείνη που φασκέλωσε αγωνιστές που ξεκινούσαν από τη Σαλαμίνα για τη μάχη της Ακρόπολης των Αθηνών (24 Μαρτίου 1821). Ένας από τους αγωνιστές, ενοχλημένος, την πυροβόλησε, «την άφησε εις τον τόπο, την έρριπεν δε εις την ανατολικώτερην παραλίαν»⁷³⁸. Το κείμενο του διαζυγίου είναι γλαφυρό και παραστατικό: *Τὴν σήμερον, ἐπειδὴ καὶ ὁ Στάμος Τσιλιβίγγος ἀπὸ ἐνορίας Ἁγίου Μηνᾶ ἀπὸ νήσου Κούλουρης παρέστη ἐνώπιον τοῦ ζαμπίτη καὶ τῆς γερουσίας μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ὀνόματι Μπίτζας καὶ ἐκίνησαν ἀγωγὴν ὁ εἷς ἐκ τοῦ ἐτέρου, μὴ συμβάζοντας γνώμην νὰ κατοικήσουν μαζί, ὅθεν ἡμεῖς, βλέποντας εἰς σαυτοὺς μὲ τοιαύτην γνώμην ποιοῦντες εἰς σαυτοὺς διάφορα κολαστήρια, διὰ νὰ μὴ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην, κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους, οὗς ὁ Θεὸς συνέξευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω καὶ μὴν ἠμπορώντας νὰν τοὺς εἰρηνέψομεν, βλέποντας εἰς σαυτοὺς τὴν γνώμην ἰσχυρὴν εἰς τὸ ἀναμεταξύ τους, ὅπου ἤθελαν ἀκολουθήσει καὶ φόνον, ἐκρίναμεν εὐλόγον νὰ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην εὐχαριστώντας <ὁ> ἕνας τὸν ἄλλον, λαβάνοντας ἢ γυνὴ τὴν πατρικὴν τῆς περιουσίαν καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς μετὰ εὐχαριστίας ἔλαβε τὰ παιδία του, τὰ δύο ἀρσενικὰ καὶ τὸ τρίτον, θηλυκόν· καὶ εὐχαριστηθήκανε τὸ ἕνα μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ χίλια καὶ ἀπὸ τὰ χίλια ἕως τὸ ἕνα. Καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ τὴν σήμερον μήτε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς νὰν τὴν ἐζητήξει μήτε ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο σηκωθεῖ καμίαν φορὰν νὰ τοὺς ζητήξει καμίαν ἄλλην κρίσιν νὰ ἔχει νὰ πληρώνει σὲ ὅποιον ζαμπίτη λάχει ριάλλια 51 καὶ ἡ κρίση τους νὰ μείνει ἄκυρη. Ὅθεν διὰ τὸ βέβαιον τῆς ἀληθείας ἐδόθη τὸ παρὸν γράμμα εἰς στὰς χεῖρας τῶν γερόντων κατέμπροστεν τῶν μαρτύρων εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν»⁷³⁹.*

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι το ξωφύλλι ήταν ένα πρόχειρο έγγραφο-δωρητήριο, ουσιαστικά ένα προσύμφωνο, στο οποίο αναγράφονταν τα δώρα της οικογένειας προς τον μέλλοντα γαμπρό ή νύφη αντίστοιχα. Ο Πέτρος Φουρίκης μάς διασώζει το εθιμοτυπικό σύνταξης και κατάθεσης του εγγράφου αυτού από τη μια οικογένεια στην άλλη. Γράφει ότι συντασσόταν από κάποιον εγγράμματο συγγενή

⁷³⁸ Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821)*, εκδ. Radical Grafx, Σαλαμίνα 2010, σελ. 32.

⁷³⁹ ΠΔ30. Δημοσιεύθηκε πρώτα από τον Ν. Ι. Σαλτάρη, «Το διαζύγιο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», εφημ. *Το Βήμα*, 3 Μαρτίου· και Ν. Σαλτάρη, *Η ζωή των Αρβανιτών*, ό.π., σελ. 361-362, απεικόνιση του εγγράφου στη σελ. 362.

της εκάστοτε οικογένειας και υπαγορευόταν από τον πατέρα ή τη μητέρα ή από αυτόν που ασκούσε την επιμέλεια του/της μέλλοντος συζύγου. Τούτο συνοδευόταν από ένα μεταξωτό μαντίλι -τη λεγόμενη *καλαμάτα*- μέσα στο οποίο έβαζαν ξηρούς καρπούς, φρούτα⁷⁴⁰, ένα ασημένιο ή χρυσό νόμισμα μπηγμένο σε ρόδι⁷⁴¹ και πάνω από αυτά ετίθετο το ξωφύλλι. Το δώρο αυτό δινόταν σε αμφιθαλές παιδί που συνοδευόταν από τους γονείς ή κάποιον οικείο του και κατετίθετο στην άλλη οικογένεια. Τις περισσότερες φορές το έγγραφο γινόταν δεκτό ασυζητητί. Ενίοτε επιστρεφόταν για να γίνουν οι υποδεικνυόμενες τροπολογίες. Μετά την έγκριση δινόταν ο λόγος στην οικία της νύφης και ακολούθουσε στην οικία του γαμπρού ο επίσημος αρραβώνας, του οποίου η ημερομηνία είχε οριστεί κατά τη διάρκεια συζήτησης στον λόγο⁷⁴².

Στο τμήμα αυτό του εθιμοτυπικού, κύριο ρόλο διαδραματίζουν οι ξηροί καρποί οι οποίοι ενώ φαινομενικά δίνουν την εντύπωση πως είναι άβιοι, ουσιαστικά ενέχουν τη ζωή που εγκλείεται σε αυτούς. Το ρόδι με την πολυσπερμία του θα μεταβιβάσει στους μέλλοντες νεόνυμφους την ευτυχία, την ευγονία και την ευζωία. Οι ιδιότητες του ροδιού ενισχύονται από τη σκόπιμη διείσδυση κέρματος το οποίο λόγω του υλικού κατασκευής του θα ενισχύσει τη σιδερένια ζωή των νεόνυμφων, αλλά και λόγω της στιλπνότητάς του θα προσελκύσει τα καλά πνεύματα που τόσο είναι αναγκαία για το ζευγάρι στο ξεκίνημα της νέας τους ζωής. Όλα αυτά τα αγαθά θα μεταφερθούν στο σπίτι από αειθαλές παιδί, που ζουν δηλαδή και οι δύο γονείς του. Έτσι, θα μεταβιβαστεί στο ζεύγος η τόσο αναγκαία ιδιότητα της γονιμότητας και θα απομακρυνθεί η έννοια του θανάτου και της δυστυχίας. Όλα όσα περιγράφηκαν παραπάνω δείχνουν την ανησυχία του λαϊκού ανθρώπου να ενισχύσει την καλοτυχία στο πλέον σημαντικό διαβατήριο έθιμο της ζωής του ανθρώπου, τον γάμο.

Όλα τα έγγραφα αρχίζουν με την επίκληση στην Αγία Τριάδα, στην Παναγία και στους απόστολους. Τούτο είναι λογικό να γίνεται, γιατί ο γάμος αποτελεί τον μεσαίο από τους σταθμούς της ανθρώπινης ζωής, ο οποίος παρουσιάζει ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνική συγκρότηση των παραδοσιακών κοινωνιών, δεδομένου ότι από

⁷⁴⁰ Για τους συμβολισμούς των καρπών βλ. Μ α ρ ί α ς Μ η λ ί γ κ ο υ -Μ α ρ κ α ν τ ώ ν η, «Παραδοσιακή Διατροφή (Πρωτογενή Διατροφικά Είδη) Φρούτα-Καρποί-Σιτάρι, Μαγικο-Θρησκευτικές Επισημάνσεις», *Πρακτικά Β' Συμποσίου Ιστορίας Λαογραφίας Αττικής*, ανάπτυπο, Ασπρόπυργος 1992, σελ. 343-349

⁷⁴¹ Ο.π., σελ. 361.

⁷⁴² Π έ τ ρ ο υ Φ ο υ ρ ί κ η, ό.π., σελ. 69-70 και 134, υποσημ. 12.

αυτόν προέρχονται τόσο η οικογένεια, όσο και η κοινωνικώς αποδεκτή τεκνοποίηση. Γι' αυτό ο γάμος προσδιορίζεται από μια σειρά διαβατηρίων τελετών, οι οποίες επισημαίνουν το πέραςμα των νεόνυμφων από μια κατάσταση της ζωής τους σε μια νέα, εκείνη του εγγάμου. Στους αιώνες εκείνους που αναφέρονται τα εν λόγω έγγραφα οι άνθρωποι ζούσαν σε πιο κλειστές κοινωνίες και οι σχετικές διαδικασίες με τον γάμο αποτελούσαν το επίκεντρο της ζωής των κατοίκων για πολλές μέρες. Κυρίως όμως το μυστήριο αυτό περιβάλλεται με το κύρος της θρησκείας. Εξάλλου, και ο ίδιος ο Χριστός ευλόγησε τον γάμο στην πόλη της Κανά⁷⁴³.

Φαίνεται ότι μερικά από τα έγγραφα έχουν συνταχθεί από ιερείς, οι οποίοι προσπαθούν να αντιγράψουν συγκεκριμένα αποσπάσματα από την Ιερά Ακολουθία της τέλεσης του μυστηρίου του στεφανώματος. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που παρατίθεται εδώ και προέρχεται από την εκτενή Δέηση της Ακολουθίας του Μυστηρίου του Γάμου και αποδεικνύει αυτήν την επίδραση: *Ὁ διὰ τῆς ἐν Κανᾶ ἐπιδημίας τίμιον ἀναδείξας τὸν γάμον, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου αὐτοῦ Μητρός, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων θεοστέπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ἐλέησαι καὶ σῶσαι ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός*⁷⁴⁴. Πιο συγκεκριμένα, η επίκληση προς τον Άγιο Προκόπιο συνδέεται συνεκδοχικά με την προκοπή του ζευγαριού. Το όνομα του Αγίου ακούγεται και μνημονεύεται στην ιερολογία του Μυστηρίου του Γάμου, συνδεόμενο με το γεγονός της προκοπής. Αυτήν η Εκκλησία εύχεται στους νεόνυμφους για την από κοινού πλέον ζωή τους και ο Άγιος παρουσιάζεται, τρόπον τινά, ως η ενσάρκωση της προκοπής. Στην τελευταία ευχή του Μυστηρίου ο ιερέας ευλογεί το ζευγάρι, ευχόμενος η Αγία Τριάδα να του χαρίσει προκοπή βίου και πίστεως, ενώ και στην *Απόλυση* της Ιεράς Ακολουθίας το όνομα του Αγίου δεσπόζει, καθιστώντας την παρουσία του κομβική στη λογική του Μυστηρίου του Γάμου. Η σύνδεση του Αγίου Προκοπίου με την ευχή της Εκκλησίας για την πρόοδο των ανθρώπων επισφραγίζεται και από την υμνογραφία που περιβάλλει το πρόσωπό του· από τους ιερούς υμνογράφους εγκωμιάζεται ως *προκόπτων εν Θεώ, τη πίστει προκόπτων* ή *φερόμενος προκόπτων*⁷⁴⁵. Η προτροπή *ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιον*

⁷⁴³ Γ ω .β' 1-11. Ακολουθία του στεφανώματος ή του γάμου απόλυσις.

⁷⁴⁴ Ο.π.

⁷⁴⁵ Από την Ακολουθία του Αγίου Προκοπίου, *passim* (= σε πολλά σημεία, πολλαχού).

Πνεύμα, η Παναγία Τριάς...παράσχοι υμίν...προκοπήν βίου και πίστεως, λέγεται στην απόλυση του μυστηρίου του Γάμου. Μας ξενίζει ίσως το λαϊκότροπο του πράγματος, αλλά η θεία λατρεία δεν είναι αμέτοχη του λαϊκού αυτού στοιχείου. Δεν προορίζεται μόνον για τους λόγιους αλλά και για τον πολύ λαό. Υπάρχει περιθώριο να το δουν οι λογιότεροι με περισσότερη συμπάθεια και κατανόηση. Εξάλλου, η περίπτωση του αγίου Προκοπίου είναι ιδιάζουσα και ιδιαίτερα εντυπωσιακή. Ειδικά δηλαδή στο να θεωρηθεί ο άγιος Προκόπιος ταυτόσημος με την προκοπή συντρέχουν όλοι οι ανωτέρω λόγοι: το όνομά του, το συναξάριό του, η λαϊκή ευσέβεια και η ιερή υμνογραφία⁷⁴⁶.

Περισσότερο εντύπωση προκαλεί η επίκληση στον Άγιο Κωνσταντίνο και την Αγία Ελένη, οι οποίοι θεωρούνται από την Εκκλησία ως οι προστάτες της οικογένειας, αν και είναι μάνα και γιος, δεν είναι δηλαδή σύζυγοι. Ο επιθετικός προσδιορισμός *θεοστέπων*, στεφανωμένοι από το θεό, ο οποίος ακολουθεί τους δύο αυτούς αγίους παραλληλίζει ευκρινώς τη σχέση τους με τους νεόνυμφους και σχετίζεται με το στεφάνωμα των νεόνυμφων κατά την τέλεση του μυστηρίου του γάμου.

Η δε αποτύπωση του σημείου του Σταυρού κυριαρχεί σε όλα τα προικοσύμφωνα και στην έναρξη και στο τέλος κάθε τέτοιου εγγράφου⁷⁴⁷ και συνδέεται εν μέρει με τους δύο αυτούς αγίους. Ο Σταυρός γενικά αποτελεί το βασικό ιερό σύμβολο του χριστιανισμού αλλά η χρήση του στα προικοσύμφωνα φαίνεται ότι δεν ενέχει μόνο διακοσμητικό ρόλο, αλλά καθοσιώνει τον μέλλοντα γάμο του οποίου η επικύρωση θα επέλθει με την τέλεσή του από τον ιερέα. Διασφαλίζεται, έτσι, θρησκευτικά η καλοτυχία του ζευγαριού, η ευζωία και η γονιμότητά του. Κυρίως, όμως, χρειάζεται να αποδοθεί στο συγκεκριμένο σύμβολο η αποτροπαϊκή και φυλακτική του δύναμη η οποία ενισχύεται και με την επαναλαμβανόμενη φράση *Ιησούς Χριστός Νικά*, που γράφεται συντομογραφικά στα τεταρτημόρια του Σταυρού. Το νέο ζευγάρι θα γίνει αντικείμενο επιβουλής από το κακό μάτι, από τη βασκανία, και ο Σταυρός είναι το σύμβολο εκείνο που θα το προφυλάξει και θα νικήσει την οποιαδήποτε αρνητική ενέργεια σε βάρος του με τη βοήθεια του Ιησού Χριστού.

⁷⁴⁶ <http://orthodoxanswers.gr/γιατι> μνημονεύεται άγιος Προκόπιος

⁷⁴⁷ Ά ν ν α Π α π α μ ι χ α ή λ - Κ ο υ τ ρ ο ύ μ π α , «Ο σταυρός εις τους διαφόρους κλάδους του Ελληνικού εθμικού δικαίου», Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας, τόμ. 26-27 (1990), σελ. 3 κ.εξ..

Τα απολυτικά του Αγίου Κωνσταντίνου και το Κοντάκιο του ιδίου και της Αγίας Ελένης ενισχύουν τη παρουσία του συμβόλου του Σταυρού και εκείνη των δύο αγίων στη διατήρηση, συνοχή και προφύλαξη του γάμου: στο πρώτο απολυτικό του Αγίου Κωνσταντίνου διαβάζουμε *Τοῦ Σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῶ θεασάμενος καὶ ὡς ὁ Παῦλος τὴν κλήσιν οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος, ὁ ἐν βασιλεῦσιν Ἀπόστολός σου, Κύριε, Βασιλεύουσαν πόλιν τῇ χειρὶ σου παρέθετο· ἦν περίσωζε διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, μόνε Φιλάνθρωπε, και στο δεύτερο *Πρῶτος πέφηνας ἐν Βασιλεῦσι, θεῖον ἔδρασμα τῆς εὐσεβείας, ἀπ' οὐρανοῦ δεδεγμένος τὸ χάρισμα· ὅθεν Χριστοῦ τὸν Σταυρὸν ἐφάνέρωσας καὶ τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν ἐφήπλωσας. Κωνσταντῖνε Ἰσαπόστολε, σὺν Μητρὶ Ἑλένῃ τῇ θεόφρονι, πρεσβεύσατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Το δε Κοντάκιο που αναφέρεται και στους δύο συγγενεῖς αγίους εἶναι περισσότερο εναργές και παραστατικό: *Κωνσταντῖνος σήμερον σὺν τῇ μητρὶ τῇ Ἑλένῃ τὸν Σταυρὸν ἐμφαίνουσι, τὸ πανσεβάσμιον ξύλον, πάντων μὲν τῶν Ἰουδαίων αἰσχύνῃν ὄντα, ὄπλον δὲ πιστῶν ἀνάκτων κατ' ἐναντίων δι' ἡμᾶς γὰρ ἀνεδείχθη, σημεῖον μέγα καὶ ἐν πολέμοις φρικτόν*⁷⁴⁸.**

Χρειάζεται να επισημανθεῖ ἀκόμη ὅτι στα προικοσύμφωνα και τα ζωφύλλια που δημοσιεύονται ἐδῶ υπάρχουν και ἄλλες φράσεις που προέρχονται ἀπὸ ιερές ακολουθίες της Εκκλησίας. Στο μυστήριο της τέλεσης του γάμου υπάρχει η φράση *τίμιος ο γάμος και η κοίτη αμίαντος*, ἐνῶ κατὰ τη διάρκεια χειροτονιῶν ἢ σε ἀνάληψη ιερατικού οφίκιου λέγεται ἀπὸ τον Μητροπολίτη ευχή στην οποία ἀκούγεται η φράση *καθὼς διακελεύουσιν οἱ θεῖοι και ιεροὶ νόμοι της του Χριστοῦ Εκκλησίας*. Ἀπὸ την Ἀκολουθία του Ἑσπερινοῦ καθὼς και ἀπὸ την εκτενὴ δέηση της Θείας Λειτουργίας προέρχεται η φράση *το μέγα και πλούσιον ἔλεος*, ἐνῶ συναντῶνται και οἱ φράσεις *συν Θεῷ αγίῳ, η ευχή του Θεοῦ και το ευχητικό επιφώνημα αμήν*. Τέλος, ὅλα τα προικοσύμφωνα και τα ζωφύλλια κλείνουν με την ευχή των γονέων, η οποία υποδηλώνει την πλήρη συγκατάθεση αὐτῶν για το νέο ξεκίνημα των νέων.

Ἐκτός ἀπὸ τους οικείους, προικοσύμφωνα και ζωφύλλια συντάσσονταν και ἀπὸ τους ιερεῖς, οἱ οποίοι προσπαθοῦσαν να μιμηθοῦν τη στερεοτυπικὴ ἐναρξη που ἀπαντᾶ στα αθηναϊκά προικοσύμφωνα της ἴδιας εποχῆς. Ἀν συγκρίνει κανεῖς τα προικοσύμφωνα που μας διασώζει ο αθηναιογράφος Δημήτριος Καμπούρογλου, θα διαπιστώσει πως τα σαλαμινιακά προικοσύμφωνα ἀκολουθοῦν τα αθηναϊκά πρότυπα στο τυπικὸ τῆς σύνταξής τους. Σχετικὰ αθηναϊκά προικοσύμφωνα και ζωφύλλια

⁷⁴⁸ <http://www.saint.gr/1685/saint.aspx>

αποδεικνύουν την επιρροή αυτήν: Προικοσύμφωνο του 1627 . † Έν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Κυρίας καὶ ἀληθινῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων Βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τοῦ Ἁγίου καὶ Οἰκουμενικοῦ Διδασκάλου καὶ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων ἀμήν. Κάγῳ ἡ Φλουροῦ τοῦ ποτὲ Σταμάτη Κόνταρη θυγάτηρ, ἔχω ἀδελφὴν ὀνόματι Λασκαροῦ, καὶ ἐλθοῦσα εἰς νόμον ἡλικίαν ἐβουλήθην τοῦ συζεῦσαι αὐτὴν νομίμῳ ἀνδρὶ ὡς κελεύει ἡ ἁγία ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννη Σταματάκη ὀνόματι, τάσσει αὐτὴν ἐν πρώτοις τοῦ ἔχειν πίστιν βεβαίαν καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ διὰ προῖκα ... τάσσομεν: Ἀρχὴ ἄσπρα νάχτη τὸν ἀριθμὸν πέντε χιλιάδες ... καὶ ἐνάμισυ στρέμμα ἀμπέλι καὶ ἐνάμισυ στρέμμα χωράφι ἀπάνω στὰ Ἄσπρα· ἀκόμη ἄλλο ἐνάμισυ στρέμμα ἀμπέλι καὶ αὐτὸ ἀπάνω εἰς προῖκα· καὶ δέντρα τῶν ἐλαιῶν 35 ἦτοι τριάντα πέντε τὰ εἴκοσι εἰς τὰμπέλι καὶ δεκαπέντε εἰς τὴν Κούλουρι, ἀκόμη κραβατοστρώσια δύο, ἀναλεκτὸ καὶ λουρωτὸ, παπλώματα δύο ἀναλεκτὸ καὶ μεταξωτὸ· προσκεφαλάδες τρεῖς μία κίτρινη καμουχένια καὶ δύο λουρωταῖς· προσκέφαλα δύο κίτρινα καμουχᾶ· σεντόνια δύο τεσσαρόφυλλα· σεντοῦκι ἀλπέδινο· ποκάμισα τοῦ γαμπροῦ τρία, τῆς νύμφης ἕξι, τὰ δύο χρυσᾶ, κακάβη μικρὸν, τενκερὲ ἓνα, πυροστία μία καὶ ἕτερη μικρὴ· σούγλα ἄξια ἕτερας δύο μικραῖς· πόλῃαις 10 δέκα, οἱ δύο χρυσαῖς· μπουρεκόταψο ἓνα, σαχάνια δύο, καρπίτη ἄξια· ἀντρομίδα καρπητάκι μία, ἕτερη Ἀντριανοπολίτικη τριμένη καὶ ἕτερη τρίχινη τριμένη· βουρσέλα ξηστίων πέντε· πυθάρια τρία· μπούκλιζες δύο, κουκουμάρη ἓνα, μάσια μία, κάνεστρα 8 ἦτοι ὀκτὼ, ἀναστάρεις δέκα κανάτια τρία, σκλαβήνες δύο, καὶ τὴν εὐχὴν τῶν ἐμῶν γονέων· ἀκόμη καὶ ζελήτρες νέματα· λινὰ παμπακερὰ λίτρες δύο· κουδούνια μικρὰ ζυγὴ μία⁷⁴⁹. Σε ξωφύλλι του 1797, που συντάχθηκε στην Αθήνα, διαβάζουμε: Προγαμιαία δωρεά Σπυρίδωνος Λογοθέτου πρὸς τὴν μέλλουσαν νύμφην του Μαρίαν Ταρωνίτου. Έν ὀνόματι τῆς Ὁμοουσίου καὶ Ζωοποιοῦ καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει Θεοῦ, τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, τῶν ἁγίων θεοστέπων βασιλέων καὶ Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Κάγῳ ὁ Σπυρίδων Λογοθέτης ἔχων υἱὸν ὀνόματι

⁷⁴⁹ Δ η μ ἦ τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ὕ ρ ο υ λ ο υ , Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, Τόμ. Α΄, σελ 240.

Νικόλαον, ἠβουλήθην συζευξαι αὐτόν εἰς γάμου κοινωνίαν κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῇ κυρίᾳ Μαρίᾳ, θυγατρὶ τοῦ ποτὲ Λεονάρδου Ταρωνίτου, δώη οὖν αὐτοῖς ἐν πρώτοις Κύριος ὁ Θεὸς τὸ παρ' αὐτοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ὑπόσχομαι δὲ καὶ τάσσω κἀγὼ διὰ προγαμιαίαν δωρεὰν τῇ κυρίᾳ νύμφῃ μου Μαρίᾳ, γρόσια τὸν ἀριθμὸν χίλια ἐν μετὰ τῆς εὐχῆς τῶν γονέων. Ἀμήν⁷⁵⁰.

Ομοιότητα των σαλαμινιακῶν προικοσυμφώνων με τα αθηναϊκά παρατηρεῖται και στη διάταξη των προγαμιαίων δώρων που καταγράφονται σε αυτά. Στα σαλαμινιακά προικοσύμφωνα και ξωφύλλια καταγράφονται πρώτα τα είδη ρουχισμού -ιδίως όσα σχετίζονται με τη γυναικεία φορεσιά- και ακολουθούν τα ξύλινα και μεταλλικά σκεύη, τα τιμαλφή και τέλος τα ζώα και τα χωράφια. Για τη σύγκριση παρατίθεται το παρακάτω αθηναϊκό προικοσύμφωνο του 1770: *Ἡ προικοπαράδοσις τῆς νεονύμφου κυρὰ Ἐλευθερίτσας θυγατρὸς τοῦ Σιῶρ Δημητρίου Ἀστρακάρη ὁποῦ τῆς παραδίδει ὁ πατὴρ αὐτῆς διὰ πατρικὸν καὶ μητρικὸν της μοιράδιον τὰ κάτωθεν: † Ἀρχῆς: σεντοῦκι κάρινον 1, φορτσέρι βενέτικον 1, κασέλα κάρινη 1, στρῶσες 3, ἀπὸ αὐταῖς ἢ μία γεμάτη, προσκεφαλάδες 3, ἢ μία χρυσῆ καὶ δαμάσκαις 2, προσκεφαλάδια ὅμοια τῶν προσκεφαλάδων 6, τὰ δύο μὲ κόμπους μαργαριταρένιους, παπλώματα 3, τὸ ἐν χρυσὸν τὸ ἄλλον Καμουχὰς καὶ τὸ ἕτερον χιταῖ, μεντέρια γεμάτα 3, μακάτια τσόχινα 3 μὲ τὰ κρόσια τους, προσκεφαλάδες βελουδένιαις γεμάταις 8, σενδόνια 6, ὑποκαμισόβρακα 20, λουτρόμπολιαις χρυσοκέντισταις 5, μπόλιαις 13, οἱ δέκα χρυσαῖς καὶ σκέταις 6, ... χρυσὸς 1, ... μανδύλια γεμενὰ χρυσᾶ 13, ὄσουλούκια 2, τὸ ἐν χρυσὸν, φέρεντζες σιαλὶς ἔγκιοορις 1, τζουμπέδες 5, ὁ εἷς χρυσὸς μὲ κακοῦμι· ὁ ἕτερος μπελιτερὶς μὲ σιντζάπι· ὁ ἄλλος . . . . . μὲ γαλόνια φραντζέζικα καὶ οἱ δύο σιαλὶ σκέτι ὁ ἕνας ἔγκιοορις, ἀντερία 9, τὸ ἐν κρεμεζόχρυσον τὸ ἄλλον μπελιτερὶ χρυσὸν τὸ ἄλλον μπελακόσα χρυσὸν καὶ μπελιταρία δύο τὸ ἕτερον σόφι καὶ σιάμ ἀλατζάδες 2 καὶ φυτίλι 1, φέσια σκέτα 3, μανδύλια τῆς κεφαλῆς μουνγγεσίμια 9 τὸ ἐν μὲ . . . Καψάλι μαργαριταρένιον 1, λουριὰ ἀργυρᾶ μὲ κολάνια χρυσᾶ 3, ζώστρα μπελιταρὶ 1, καρπίτι 1, κιλίμι σμυρνέϊκον 1, πεσκίρια 2, τὸ ἐν μεταξωτὸν μαντῆλα 1, βαγιόλια 12 σοφράμπεζι, σοφρὰ σκαμνὶ καὶ φαράσι, μποχτζάδες 6 ὁ εἷς πολίτικος χρυσοκέντητος ὁ ἄλλος χρυσὸς βενέτικος καὶ οἱ ἕτεροι σκέτοι σαντάλι μπελακόζα ἀτλάζι καὶ . . . ἕτεροι μικροὶ 2, ἀσημόκουπα 1, ζάρφια μὲ τὰ φιλιτζάνια τους φαρφουρένια 7, ποζάδες ἀσημένια δηλαδὴ πηρούνια 6 καὶ κουτάλια 6, πούλια ἀργυρόχρυση ἀράδες 8, ταμπακέρα ἀργυρῆ 1, σταυρὸς χρυσὸς μὲ σμάλτο 1, μπελεζίκια χρυσᾶ ζυγὶ 1, σκουλαρίκια ζυγιαῖς 3, οἱ δύο μὲ*

⁷⁵⁰ Ο.π., σελ. 269-270.

μαργαριτάρι, σαλκούμια μαργαριταρένια με μισόφλουρα 20, Γερντάνι μαργαριταρίνιο 1 μεμισόφλωρα βενέτικα 15, ύποδεμαῖς ζυγιαῖς 2, μανδροκάκαβο 1, τετζερέδες 3 με τὰ καπάτζια τους, πυροστίαις 4, σαγάνια με τὰ καπάτζια τους 9, σιγή 1, μποκλαῖ ταψιά 2, τηγάνια χάλκινα 2, σούβλες 2, κουτάλες 2, ἀπλάδες 2, μαγκάλι 1, πιάτα στάγγινα 12, καβέμπρικα 2, ταμπλάς 1, καντιλόρα 3, τὸ ἐν τοῦ λαδίου, μάσια 1, λεγενόμπρικο 1, πρόβατα εἰς τὸν μεσοίτην 45, περιβόλι εἰς τὸν βουνὸν στρέμματα 2, τὸ 1 με νερόν ὄρες 2, ἀμπέλι εἰς τὴν Βάρην στρέμματα μεγάλα 3 καὶ βήματα 143, ἐλαιόδενδρα εἰς τὸ Κουμάρι ρίζαις 32 καὶ εἰς τὴν Φράγγενα ρίζαις 43, εἰς δὲ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον ρίζαις 36, εἰς δὲ τὸ Κασιμάκι ρίζαις 39. Ἔταξε καὶ ὁ γαμβρὸς ὁ σιὸρ Σπυριδάκης Λογοθέτης διὰ προγαμιαίαν δωρεὰν φλλ. (;) 602.⁷⁵¹

Αξιολογώντας συνολικά τα σαλαμινιακά ξωφύλλια και προικοσύμφωνα διαπιστώνεται ὅτι αποκαλύπτονται σε αυτά στρατηγικές πρακτικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας καθώς και πολλές λεπτομέρειες της Σαλαμινιακής προικοδότησης. Σε αυτά καταγράφονται κατά κύριο λόγο ακίνητα και κινητά αντικείμενα, καθώς και λέξεις που σχετίζονται με αυτά και συμπληρώνουν το λεξιλόγιο των μεσαιωνικών χρόνων της Σαλαμίνας. Πιο συγκεκριμένα:

Ακίνητα

- Στρέμματα
- *Λαχίδι*: μακρόστενο αγροτεμάχιο που προέρχεται από κατάτμηση ευρύτερης αγροκαλλιέργειας. Το γεγονός της πολυτεκνίας οδηγούσε πολλούς γονεῖς στην απόφαση για κατάτμηση μεγάλου αγροτεμαχίου σε στενόμακρα τμήματα, ὥστε να μην αδικηθεῖ κάποιος από τα παιδιά τους. Τα τελευταία αποκτούσαν το μερίδιό τους κατόπιν κλήρωσης, εξού και η λέξη *λαχίδι*<λαχνός.
- Ρόκα: καλλιεργήσιμο χωράφι με οπωροκηπευτικά.
- Χωράφι
- Ζευγάρι: μονάδα μέτρησης αγροκαλλιεργειών. Ονομαζόταν το χωράφι το οποίο οργωνόταν μέσα στο χρονικό διάστημα μίας ημέρας από ένα ζευγάρι βόδια και αντιστοιχούσε σε έκταση λιγότερη των δύο στρεμμάτων.
- Αμπελότοπος

⁷⁵¹ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ύ ρ ο υ λ ο υ , *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, Τόμ. Α΄, σελ. 263-265.

- Σποριά: χωράφι αγροκαλλιέργειας και μονάδα μέτρησης καλλιεργειών, κατά κύριο λόγο αρόσιμων, που ισοδυναμούσε με έκταση λιγότερη του ενός στρέμματος και αντιστοιχούσε με τη δυνατότητα του γεωργού να σπείρει μέσα σε μία ημέρα την έκταση δύο φορές.
- Οικία: μόνο σε ένα σαλαμινιακό προικοσύμφωνο κληροδοτείται οικία, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση για τα σημερινά δεδομένα και λόγω του ότι η οικία ήταν το επίκεντρο της νέας οικογένειας. Η οικία που περιγράφεται στο εν λόγω προικοσύμφωνο⁷⁵² διαθέτει *μπανσία* (<έμβασις), είσοδο και *βγαλσία*, δηλαδή έξοδο.
- Σπιτότοπος: οικόπεδο που προορίζεται για την ανέγερση οικίας.

Δέντρα

- Δέντρο
- Κερασιά
- Ελαιόδενδρο
- Ήρεμα δέντρα
- Άγρια δεντρα
- Ξυλοκερατιά: χαρουπιά

Ζώα

- Πρόβατα
- Γάιδαρος
- Γίδια
- Γίδια με τα κατσίκια
- Κατσίκια
- Μοσκίδα
- Βετούλι: νεαρός τράγος, ενός περίπου έτους

---

⁷⁵² Κυρ. Πάλλας, 10.

Είδη ρουχισμού

- Πουκάμισα ανδρικά και γυναικεία
- Μπόλιες: κεφαλομάντηλα
- Κοντομπόλιες: μικρά τετράγωνα κεφαλομάντηλα
- Ζωνάρια
- Μαντίλα
- Κοντομαντίλα
- Δισάκι
- Ταγάρι
- Γούνα: ονομαζόταν έτσι και το γιουρντί, αμάνικο ζιπούνι, τσόχινο ή μάλλινο
- Ράσα: τα μεσοφόρια
- Καπουτσάλι: καλείται σήμερα και υποσιαγώνιο· μακρόστενο ύφασμα που συγκρατούσε το φέσι της κεφαλής
- Δέρμα
- Ζιπούνι: είδος κοντού πανωφοριού, μοιάζει με γιλέκο με τη διαφορά ότι έχει μανίκια
- Ζιπούνια μακρομάνικα και κοντομάνικα
- Φέσι: γυναικείο κάλυμμα κεφαλής
- Φουστάνια
- Δαντελένια ζωνάρια, μεταξωτά, μάλλινα
- Μαντίλια γαμπρού και νύφης
- Κούντουρα βελβεντέ: πασούμια χρυσοκεντημένα πάνω σε βελούδο
- Κηπουκασένια: μάλλον η λέξη σχετίζεται με το υποκάμισο
- Φουστανέλα
- Δίχτυ: δικτυωτό ύφασμα που το χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες για τη στερέωση των μαλλιών τους.
- Πεσκίρι: πετσέτα, προσόψι⁷⁵³
- Σκλαβίνα: στριμμένο μαντίλι κάτω από το φέσι που το έδεναν περιμετρικά της κεφαλής για το στερέωμα του φεσιού
- Σκίσμα: άγνωστη λέξη, κουρέλι;
- Γρίζος: άγνωστη λέξη

⁷⁵³ <http://www.openarchives.gr/view/443391>

- Τρίγεςα: μάλλινο σκουτί
- Σάκος – σακιά
- Μαντίλα του ψωμιού
- Ψωμομάντηλο
- Μισάλα⁷⁵⁴

Κοσμήματα

- Σκουλαρίκια
- Περπελούθες (μπεμπαλούφες): ασημένια ένθετα στις άκρες των κοτσιδών
- Κρόσια (χρυσά)
- Γύρος του λαιμού
- Γκόλφι: εγκόλπιο, γιορντάνι
- Βραχιόλι
- Γιορντάνι
- Δαχτυλίδια
- Ρυάλια της σκούφας
- Πελεξίκια: άλλη ονομασία για τις περπελούθες
- Λάυσο αργυρό: άγνωστη λέξη σήμερα
- Αλυσάκια
- Τζαπράκια ασημένια: δύο πόρπες σκαλισμένες, επίχρυσες ή ασημένιες που έδεναν το ζιπούνι
- Σγαντζούδια: άλλη ονομασία για τα τζαπράκια
- Κατίμπριες ή κατρίμπες: άλλη ονομασία για τα τζαπράκια και τα σγαντζούδια
- Μπεζελίκια: βραχιόλια που στόλιζαν δυό - δύο μαζί τα χέρια των γυναικών. Ήταν πέντε ως δεκαπέντε κομμάτια αλυσίδες ασημένιες ή

---

⁷⁵⁴ λατ. mensale < mensa (τραπέζι). Για τα ενδυματολογικά της κουλουριώτικης γυναικείας φορεσιάς βλ. Νά ν ο υ Χ α ρ μ α ν τ ά, *Η γυναικεία φορεσιά της Σαλαμίνας στις αρχές το 20ού αιώνα*, περιοδ. Ενδυματολογικά 1, *Πρακτικά πρώτου κύκλου μαθημάτων του Εθνικού Αρχείου Ελληνικής Παραδοσιακής Ενδυμασίας*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 2000, σελ. 188-206 και Μ α ρ ί α Π ά λ λ α, (Πρεσβυτέρα, 1885-1964), *Λαογραφικά σημειώματα για την ενδυμασία και τον γάμο στη Σαλαμίνα (Αττικής)*. Περισυλλογή και παρουσίαση Δημ. Ι. Πάλλας, περιοδ. Λαογραφία, τόμ. ΛΓ' (1982-1984), Αθήνα 1985, σελ. 382-389.

επιχρυσωμένες φάρδος ένα πόντο η κάθε μία Οι δύο τους άκρες ήταν κολλημένες σε δυο ασημένιες πλάκες με σχέδια όπως τριαντάφυλλα, ροζέτες που όταν τις φόραγαν ενώνονταν με ένα λεπτό και ομορφοφτιαγμένο συρτάκι⁷⁵⁵.

- Πλεξούδες⁷⁵⁶

Χρήματα

- Μασούρια ασημένια
- Άσπρα
- Ριάλια
- Γρόσια

Μεταλλικά σκεύη

- Τέτζερης
- Κακάβι: τσουκάλι
- Τηγάνι
- Σιδεροστιά
- Πίρο: πιρούνι
- Τυροτρίφτρα
- Σούγλα: σούβλα
- Σαχάνι (σαγάνι)⁷⁵⁷

---

⁷⁵⁵ [elftherovima.files.wordpress.com/2011/10/Χορός και φορεσιά στα Μεσόγεια Αττικής pdf](http://elftherovima.files.wordpress.com/2011/10/Χορός_και_φορεσιά_στα_Μεσόγεια_Αττικής.pdf) και στο <http://photoarxeiopkda.weebly.com/gammaupsilonannualphaiotakappaepsilon943alpha-phiomicronrho-epsilonsigmaiota940-muepsilon-taualphabetaepsilonlambdaomicron973deltaiotanalpha-942-kappa-epsilonnutauetatau940.html> και Ρέα Κακάμπουρα & Ευαγγελή Σαλταπίδα, *Φολκλωρισμός και Λαογραφία: Η παράσταση του Συλλόγου ΣΕΜΕΛΗ με τίτλο «Από την παράδοση στην παράσταση-Τα βιωματικά χοροστάσια και οι αναπαραστάσεις τους»*, στο Μανόλης Βαρβούνης, Μανόλης Σέρρης, Δέσποινα Δαμιανού, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη και Γαρυφαλλιά Θεοδωρίδου (επιμ.), *Η διαχείριση της παράδοσης: Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλωρισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, εκδ. Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 311-320.

⁷⁵⁶ Για τα κοσμήματα της κουλουριώτικης γυναικείας φορεσιάς βλ. Νά ν σ υ Χ α ρ μ α ν τ ά, ό.π., και Μ α ρ ί α Π ά λ λ α, (Πρεσβυτέρα, 1885-1964), ό.π.

⁷⁵⁷ el.wiktionary.org/wiki/σαχάνι

- Λεβέτι
- Ταψί
- Σάσι: σήμερα καλείται σάτσι· μεταλλικό επίπεδο σκεύος στο οποίο ψήνονται τη Μεγάλη Παρασκευή αλάδωτες πίτες
- Κουδούνια

Ξύλινα σκεύη

- Κάδος
- Σεντούκι
- Κασέλα
- Κουτάλα

Πήλινα σκεύη

- Κανάτα
- Κανατάκια

Κλινοσκεπάσματα

- Στρώση
- Παπλώματα
- Σεντόνια
- Προσκεφαλάδα (μεγάλο μαξιλάρι για δύο άτομα)
- Προσκέφαλο (ατομικό μαξιλάρι)
- Γιάμπουλη: ολόμαλλο κλινοσκεπάσμα, αρκετά βαρύ
- Απλάδα, άπλα: μάλλινη ελαφριά κουβέρτα που υφαινόταν στον αργαλειό⁷⁵⁸
- Σάγισμα: κομμάτι υφάσματος από σαγιάκι (χοντρό μάλλινο, δίμιτο) που χρησιμοποιείται ως κλινοσκεπάσμα από τους χωρικούς⁷⁵⁹ αλλά και κοντό, χοντρό ένδυμα των χωρικών, αλλιώς σαγιάς, κοντογούνι⁷⁶⁰.

⁷⁵⁸ <https://gerbesi.wordpress.com/2011/08/11/λεξιλόγιο-μέρος-α/>

⁷⁵⁹ <http://www.livepedia.gr/index.php/Σάγισμα>

⁷⁶⁰ <http://www.livepedia.gr/index.php/Σαγιάκι>

Χαλιά

- Καρπέτι: χαλί
- Αντρομίδα: ολόμαλλο χαλί που υφαινόταν στον αργαλειό· χρησιμοποιόταν και ως κλινοσκέπασμα.

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η προικοδότηση σχετιζόταν κατά κύριο λόγο με τον εξοπλισμό σε σκευή, ρουχισμό και ένδυση⁷⁶¹, ο οποίος θα κάλυπτε τις ανάγκες του ζεύγους στο ξεκίνημα της νέας του ζωής. Πιο συγκεκριμένα, στα σαλαμινιακά *ξωφύλλια* και τα προικοσύμφωνα καταγράφονται ονομασίες ειδών ρουχισμού, κλινοσκεπασμάτων, γυναικείων κοσμημάτων καθώς και μεταλλικών, πήλινων και ξύλινων σκευών⁷⁶². Με αυτόν τον τρόπο διασώζονται έμμεσα πολλά από τα στοιχεία του παραδοσιακού υλικού πολιτισμού της Σαλαμίνας.

Τα ακίνητα, ιδίως τα χωράφια, συνέβαλαν με την καλλιέργειά τους στην προσπόριση των απαραίτητων ειδών διατροφής, ικανών για τη συντήρηση των μελών της νεοσύστατης οικογένειας, ενώ τα χρήματα που διετίθεντο από τους γονείς

⁷⁶¹ Αντίστοιχα στοιχεία καταγράφονται και στα εξής χειρόγραφα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας: αριθμ. χειρογράφου: 3493/1985, Συλλογεύς Θωμούλα Μπεκιάρη, στις σελ. 27-43 για την ένδυση, την υπόδεση, την κόμμωση και τον καλλωπισμό, στις σελ. 69-95 για την κεντητική και την υφαντική // αριθμ. χειρογράφου: 1024/1970, Συλλογεύς Περούλη Αθηνά, στις σελ. 19-21 για τα έπιπλα και τη σκευή, στις σελ. 21-22 για τον ρουχισμό // αριθμ. χειρογράφου: 3709/1994, Συλλογεύς Παπαδά Μαρία, στις σελ. 28^α-29^α για τον ρουχισμό, στις σελ. 44-51 για την ενδυμασία και την υπόδεση, στις σελ. 51-53 για την κόμμωση // αριθμ. χειρογράφου 1204/1970, Συλλογεύς Καλογήρου Βασιλική, στις σελ. 16-18 για την ένδυση, στις σελ. 19-21 για την υφαντική και στις σελ. 22-23 για την κεντητική και πλεκτική.

⁷⁶² Σ τ έ φ α ν ο ς Δ . Η μ ε λ λ ο ς, «Παραδοσιακά έπιπλα και σκευή στο ελληνικό σπίτι: ενδεικτικές επισημάνσεις», περιοδ. *Λαογραφία*, τόμ. ΛΕ' (1990), σελ. 104-128, Σ τ έ φ α ν ο ς, Δ . Η μ ε λ λ ο ς, Α ι κ α τ ε ρ ί ν η Π ο λ υ μ έ ρ ο υ - Κ α μ η λ ά κ η, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αριθμ. 17, Αθήνα 1983, για τα έπιπλα τη σκευή στις σελ. 21-31, για τα ενδυματολογικά, την υπόδεση και κόμμωση-καλλωπισμός στις σελ. 32-49 και Σ τ έ φ α ν ο ς Δ . Η μ ε λ λ ο ς, «Η τροφή από λαογραφική άποψη», Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμ. ΚΗ', 1979-1985, σελ. 214-246, τ ο υ ί δ ι ο υ, *Ζητήματα Παραδοσιακού υλικού βίου*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων Αθήνα 1993.

κάλυπταν τις πρώτες ανάγκες του ζεύγους. Όσον αφορά τις κληροδοτικές πρακτικές, κυρίως στα ακίνητα, παρατηρείται ένα μεικτό σύστημα *πατρογραμμικότητας* / *μητρογραμμικότητας*, επηρεασμένο από τα αθηναϊκά δεδομένα των κληροδοτικών συνηθειών της Αθήνας του 18^{ου} αιώνα. Το φύλο δεν λαμβάνεται υπόψη στη διάθεση των προικίων και ο κληροδότης πατέρας ή μητέρα μεταβιβάζει στο προς γάμο παιδί του ό,τι εκείνος/η διαθέτει και θεωρεί δίκαιο προς διανομή. Χαρακτηριστικό της σαλαμνιακής προικοδότησης αποτελούν τα *λαχίδια*, μακρόστενες και επιμήκεις εκτάσεις χωραφιών που προέρχονται από ίση κατάτμηση και διάθεση αυτών στους κληρονόμους γιους και κόρες κατόπιν κλήρωσης, ώστε να μην αδικηθεί κανένα μέλος. Ο τρόπος αυτός διανομής αποτελούσε μέρος του εθιμικού δικαίου της Σαλαμίνας, αποδεκτού από την τότε κοινωνία, εξασφάλιζε τις ισορροπίες στις μελλοντικές σχέσεις μεταξύ των κληρονόμων παιδιών και η οικογενειακή περουσία μεταβιβαζόταν ισόποσα στα παιδιά.

Σε περίπτωση που ένας από τους δύο γονείς είχε πεθάνει, ο ζων αναλάμβανε την αποκατάστασή του και τη σύνταξη του προικίου εγγράφου. Έτσι, σε πολλά σαλαμνιακά προικοσύμφωνα συναντάται η εν ζωή μητέρα να προικοδοτεί τον γιο ή την κόρη. Μάλιστα, στη διάθεση των προικίων προς τους νεόνυμφους συμμετέχουν και συγγενικά πρόσωπα δευτέρου βαθμού των γονέων, όπως θείοι και θείες, ή ακόμα και οι ανάδοχοι των νεόνυμφων. Θέση γονέως σε νεόνυμφη που έχει χάσει και τους δύο γονείς της επέχει συγγενικό της πρόσωπο, συγκεκριμένα η θεία της, η οποία αναλαμβάνει την προικοδότησή της χωρίς να υπολείπεται σε κάτι από μια τυπική προικοδωρεά ενός φυσικού γονιού. Το ίδιο συμβαίνει και με τους ψυχογιούς ή τις ψυχοκόρες· οι θετοί γονείς αποδίδουν κανονικά σε εκείνους τα προικία σαν να ήταν φυσικά τους παιδιά. Σε πολλά, μάλιστα, από τα προικοσύμφωνα επισημαίνεται ο επικείμενος διαχωρισμός χωραφιών ή δέντρων μεταξύ του γαμπρού ή της νύφης με συγγενικά τους πρόσωπα (αδέλφια, ξαδέλφια). Χρειάζεται να αναφερθεί πως υπάρχουν προικοσύμφωνα, λίγα στον αριθμό, στα οποία ο πατέρας προικοδοτεί τον γιο του, κάτι που δεν είναι σύνηθες τόσο στην ηπειρωτική όσο και στη νησιωτική Ελλάδα. Τούτο μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως ίσως η οικογένεια διέθετε μεγάλη περιουσία αλλά και αρκετά παιδιά και το προικοσύμφωνο ως έγγραφο να αποτελούσε ένα είδος διανεμητηρίου εγγράφου της οικογενειακής περιουσίας. Πάντως, προικοσύμφωνα γίων φαίνεται ότι συντάσσονταν και στην Αθήνα (βλ. εδώ, σελ. 331-332). Από τα προικοσύμφωνα δεν γίνεται σαφές πού διέμενε το νέο ζευγάρι· στην πατρική οικία του γαμπρού ή σε εκείνη της νύφης; Η απάντηση στο ερώτημα

αυτό από τους συνομιλητές ήταν: όποιος από τα πεθερικά διέθετε χώρο και... διάθεση.

Το πλέον αξιόλογο που γίνεται εμφανές κυρίως από τα *ζωφύλλια*, τα πρόχειρα δηλαδή προικοσύμφωνα που προηγούνταν από εκείνα των επισήμων του αρραβώνα, είναι τα δώρα προς τον γαμπρό ή τη νύφη από τη μία οικογένεια στην άλλη. Ουσιαστικά μεταβιβάζονταν χρήματα, αγροκαλλιέργειες και μικροδώρα χωρίς να δείχνεται ενδιαφέρον αν τα ακίνητα που είναι πατρογραμμικά ή μητρογραμμικά μεταφέρονται εξ ολοκλήρου στη δικαιοδοσία, τη διαχείριση και τον απόλυτο έλεγχο μιας άλλης οικογένειας. Η έννοια, βέβαια, του *δώρου* στην περίπτωση αυτήν ενέχει την αντίληψη πως τα δωρηθέντα χρήματα ή αγροκαλλιέργειες θα διαχειρίζονταν από κοινού από το νέο ζεύγος και πως κατ' επέκταση δεν χάνονταν τα οποιαδήποτε προνόμια ελέγχου των ακινήτων που προέρχονται από την περιουσία των γονέων. Επιπροσθέτως, η γαμήλια αυτή ανταλλαγή και η μεταβίβαση περιουσίας των συγκεκριμένων αυτών δώρων ενισχύει την αίσια έκβαση του προξενιού καθώς και τη βεβαιότητα του επερχόμενου αρραβώνα και γάμου.

Σημαντικό έγγραφο της παρούσης εργασίας θεωρείται η απόφαση διαζυγίου, έγγραφο το οποίο παρουσιάστηκε παραπάνω. Η απόφαση εκδίδεται μετά από συνεδρίαση της Δημογεροντίας στην οποία παίρνουν μέρος ο ζαμπίτης, οι επίτροποι, ο ιερέας και ο γραμματέας της Καγκελαρίας. Η γερουσία επέβαλε στους δύο διαδίκους διάφορα *κολαστήρια*, ώστε να μη λυθεί ο γάμος μεταξύ τους, γεγονός που ήταν αντίθετο με τους θείους και ιερούς νόμους της Εκκλησίας. Μπροστά, όμως, στην αθεράπευτη έχθρα τους η γερουσία αναγκάζεται να πάρει την αμετάκλητη απόφαση του χωρισμού τους. Ενώ η εκκλησιαστική και πολιτική αρχή συμμετέχει σε αυτήν την απόφαση, δεν γίνεται κάποια προσφυγή του συμβουλίου αυτού σε ανώτερη αρχή για μια έστω κάποια καθοδήγηση. Αντίθετα, η κατακλείδα του κειμένου βεβαιώνει ότι το έγγραφο συντάχθηκε από τους ίδιους τους Δημογέροντες και κατατέθηκε στο αρχείο της Καγκελαρίας της ώστε να έχει ισχύ. Οι προεστοί αναγνωρίζουν στη γυναίκα απόλυτα το προσωπικό της δικαίωμα στην πατρική της περιουσία και αποφασίζουν την επιστροφή της προίκας της σε αυτήν. Η μάλλον όχι καλή *διαγωγή* της επέβαλε την απόφαση της ανατροφής των τέκνων από τον πατέρα τους. Η σοβαρότητα του θέματος πάντως είναι εμφανής από την όλη παρουσία του εγγράφου που κοσμείται από τη σφραγίδα του τούρκου τοποτηρητή-ζαμπίτη.

Σε ένα άλλο προικοσύμφωνο των αρχών του 19^{ου} αιώνα, συγκεκριμένα του 1806, η ίδια η νύφη αναλαμβάνει τα διαδικαστικά της σύνταξης του προικοσύμφωνου. Δεν

γίνεται εμφανές αν ο γάμος γίνεται με ή χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών της ή αν αυτοί εκλείπουν από τη ζωή. Σε περίπτωση που οι γονείς είχαν πεθάνει, σίγουρα κάποιος από τους εγγύς συγγενείς θα είχε αναλάβει την αποκατάστασή της· τέτοια παραδείγματα έχουμε και είναι σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο της Σαλαμίνας αλλά και με τα ήθη της εποχής. Το γεγονός, όμως, ότι το κείμενο διακόπτεται απότομα φανερώνει πως η μέλλουσα νύφη απευθύνθηκε μόνη της σε έναν εγγράμματο συντάκτη, πιθανότατα κάποιον συγγενή της ή ιερέα. Η αμφισβήτηση, όμως, της διαδικασίας, μάλλον από το μέρος του ίδιου του συντάκτη, ότι δηλαδή μια γυναίκα-μέλλουσα νύφη αναλαμβάνει την υπαγόρευση των προικίων της, οδήγησε στη διακοπή της *παράτερης* αυτής διαδικασίας που καταπατούσε το ισχύον εθιμικό δίκαιο.

Γενικά θα λέγαμε ότι από τα έγγραφα αυτά γίνεται εμφανές πως στη Σαλαμίνα του 18^{ου} αιώνα ισχύει ένα σύστημα αμφιπλευρικής κληρονομιάς -θα λέγαμε και συμπληρωματικής- όσον αφορά τη μεταβίβαση της περιουσίας. Οι γαμήλιες παροχές της μιας οικογένειας προς την άλλη (*ξωφύλλια*) εντάσσονται στο πλαίσιο των γαμήλιων στρατηγικών και ενίσχυαν το βέβαιο του γάμου. Στην εθιμική διαδικασία της σύνταξης των προικοσυμφώνων δεν συμμετέχει η Κοινότητα. Η όλη διαδικασία ήταν καθαρά οικογενειακή υπόθεση και σε αρκετές περιπτώσεις συμμετέχει ως συντάκτης και μάρτυρας ένας ιερέας ή ένας καλόγερος. Στο μόνο έγγραφο που η Δημογεροντία της Σαλαμίνας συμμετέχει ενεργά είναι αυτό της λύσης ενός γάμου.

Η παρουσίαση των παραπάνω δικαιοπρακτικών εγγράφων που σχετίζονται με τις γαμήλιες στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας μάς βοήθησαν να κατανοήσουμε τις πραγματικές τάσεις μιας σημαντικής εθιμικής πρακτικής που ήταν σε χρήση από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αυτό που κατά κύριο λόγο φαίνεται από τα παραπάνω έγγραφα είναι ότι όλα τα παιδιά, είτε αγόρια είτε κορίτσια, είχαν δικαιώματα. Δηλαδή, η έννοια της ιδιοκτησίας στηριζόταν από τη μια μεριά σε ένα πλαίσιο εθιμικής αρχής που δεν λάμβανε υπόψη το φύλο και από την άλλη ήταν σε αρμονία με το σύστημα της αμφίπλευρης οργάνωσης της συγγένειας. Τα προγαμιαία δώρα ουσιαστικά δεν δίνονταν από τον γαμπρό ή τη νύφη αλλά από τον πατέρα του/της, που ήταν και ο διαχειριστής της οικογενειακής περιουσίας, συναινώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον γάμο του παιδιού του. Η συνδιαχείριση των μεταβιβασθέντων κινητών και ακινήτων στοιχείων της περιουσίας γινόταν από κοινού από το νέο ζεύγος. Πρακτικά εξασφαλιζόταν η γυναίκα σε περίπτωση θανάτου του άντρα της και η κληρονομιά διασωνόταν από τον κατακερματισμό της με την

ύπαρξη ενός πατροτοπικά εγκατεστημένου κληρονόμου, ακόμα κι αν αυτός ήταν *ψυχοπαίδι*.

Χαρακτηριστικό, λοιπόν, της οικογένειας των Σαλαμινίων ήταν η ίση αντιμετώπιση των παιδιών ανεξαρτήτως φύλου, αντίληψη που στηριζόταν στην αρχή των ίδιων δικαιωμάτων επί της οικογενειακής περιουσίας. Η ισότιμη αυτή αντιμετώπιση των παιδιών απομάκρυνε τους γονείς από οποιεσδήποτε προτιμητέες δωρεές, οι οποίες, όπως φαίνεται από τα έγγραφα, ήταν έξω από το εθιμικό δίκαιο της προικοδότησης. Η πρακτική αυτή εξασφάλιζε και την αρμονία στις σχέσεις των παιδιών.

Από το 1837 και μετά, έτος ίδρυσης του Ειρηνοδικείου Σαλαμίνας⁷⁶³, ο αριθμός των προικοσυμφώνων που συντάσσονταν από ιερείς ή από κάποιους εγγράμματους συγγενείς μειώνεται, αφού οι περισσότεροι Σαλαμίνιοι απευθύνονται στον Ειρηνοδίκη για τη σύνταξη του εγγράφου αυτού και την κατάθεσή του στα Αρχεία της υπηρεσίας αυτής⁷⁶⁴. Η ύπαρξη πάντως λαϊκών προικοσυμφώνων μέχρι και τις αρχές του 20^{ού} αιώνα⁷⁶⁵ δείχνει πως στη συνείδηση των απλών ανθρώπων το εθιμικό δίκαιο ήταν περισσότερο ισχυρό και πως οι εν λόγω διαδικασίες δεν αφορούσαν καμία δημόσια υπηρεσία, αλλά σχετιζόνταν αποκλειστικά και μόνο με την οικογένεια⁷⁶⁶.

Το σύμβολο του Σταυρού σε οπισθόφυλλο προικοσυμφώνου.

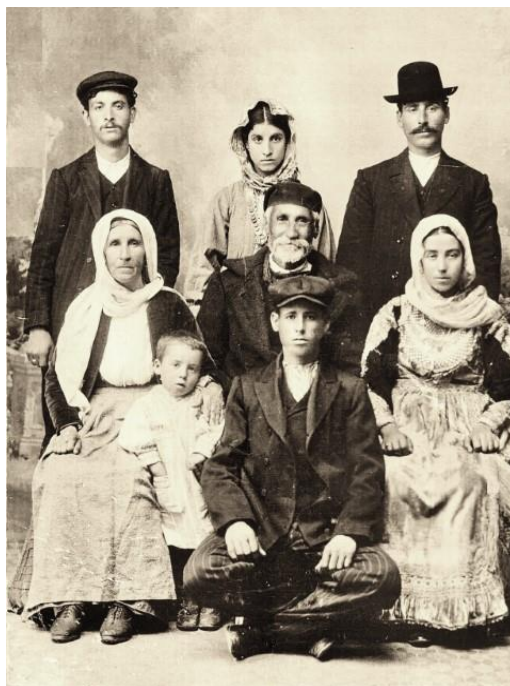
⁷⁶³ Φ.Ε.Κ. 29, 17.8.1837, ίδρυση Ειρηνοδικείου Σαλαμίνας με πρώτο ειρηνοδίκη τον Κυριάκο Αναγν. Καρνέση και γραμματέα τον Προκόπιο Κανάκη.

⁷⁶⁴ Βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων τα προικοσύμφωνα ΔΑ23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 35, 36.

⁷⁶⁵ Τάσος Καραντής, Ένα κουλουριώτικο προικοσύμφωνο του 1905, εφημερ. Η Νέα Σαλαμίνα, Φεβρουάριος 2001, σελ. 5.

⁷⁶⁶ Ιάκωβος Τ. Βισβίλης, *Νομικά τινά έθιμα των νήσων Σπετσών, Ύδρας, Πόρου και Σαλαμίνας*, Ακαδημία Αθηνών, Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τεύχ. 3, εν Αθήναις, 1950, σελ. 8-16.

6. Οικογενειακά επίθετα που απαντούν στα δικαιοπρακτικά έγγραφα - Η δημογραφική και εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Σαλαμίνας και η δημιουργία της σαλαμινιακής εντοπιότητας

Αμπελάκι 1912. Οικογένεια Γεροντιώτη.

Όσον αφορά στη Σαλαμίνα πηγές για την ποσοτική αξιολόγηση του θεσμού της οικογένειας κατά τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα δεν υπάρχουν. Η αναζήτηση φορολογικών καταλόγων και *καταστίχων*⁷⁶⁷ που συντάχθηκαν επί τουρκοκρατίας⁷⁶⁸ ή ενοριακών κωδίκων με ληξιαρχικές πράξεις βαπτίσεων, γάμων και θανάτων, που καταγράφηκαν κατά τους παραπάνω αιώνες, ατυχώς δεν έχει αποδώσει κάποιο

⁷⁶⁷ Για τα κατάστιχα ενδεικτικά βλ. Χ α ρ ά λ α μ π ο ς Γ ά σ π α ρ η ς, *Catastici Feudorum Crete, Catasticum Sexterii Dorsoduri 1227-1418*, τόμ. Β', έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 6, Αθήνα 2004, ο ίδιος, *Catastici Feudorum Crete, Catasticum Chanee, 1314-1396*, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 9, Αθήνα 2008, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Λ ε ο ν τ σ ί ν η ς, *Χειρόγραφος κώδικας χορηγούμενων αδειών γάμου Ιεράς Επισκοπής Κυθήρων 1862-1887*, Πηγές της Εκκλησιαστικής Ιστορίας Κυθήρων, Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Αθήνα 2016.

⁷⁶⁸ Ε υ α χ χ ε λ ί α Μ π α λ τ ά, *Οθωμανικά Αρχεία στην Ελλάδα, Προοπτικές της έρευνας*, στην ηλεκτρ. σελ. <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8134/8092>, ημερομηνία πρόσκτησης: 9.8.2016

αποτέλεσμα. Σε αντίθετη περίπτωση μια έρευνα που θα εντόπιζε ποσοτικά τουλάχιστον δεδομένα απογραφών των οικογενειακών εστιών θα διευκόλυνε εν μέρει την αποτίμηση του θεσμού αυτού στο τοπικό πλαίσιο της Σαλαμίνας. Οι περισσότερες ενορίες της νήσου διαθέτουν ανάλογα αρχεία από το 1915 και εξής, γεγονός που δυσχεραίνει την έρευνα για την ιστορική πορεία του θεσμού της οικογένειας στη Σαλαμίνα κατά τους αιώνες που μας ενδιαφέρουν εδώ. Πολύ περισσότερο απουσιάζει κάποια μελέτη για την ποιοτική προσέγγιση και τον τρόπο συγκρότησης της σαλαμινιακής οικογένειας, τη μορφή και την έκταση της οικογενειακής εστίας, καθώς και την ιστορική της εξέλιξη. Η διδακτορική διατριβή του Πέτρου Φουρίκη, *Γάμος και Γαμήλια ἔθιμα παρά τοῖς Ἀλβανοφώνοις τῆς Σαλαμῖνος*, που περατώθηκε το 1928 και εκδόθηκε έναν χρόνο μετά, δεν θίγει τέτοια ζητήματα, αλλά στέκεται στην εθιμογραφία του αρραβώνα και του γάμου, γεγονός που αιτιολογείται από τις τότε κατευθύνσεις της επιστήμης της Λαογραφίας. Το ίδιο πρόβλημα αντιμετωπίζει ο ερευνητής και στη δημοσίευση του Δημητρίου Ι. Πάλλα, «Σαλαμινιακά έγγραφα», όπου εκεί οι επιμελητές της έκδοσης έχουν συντάξει έναν πίνακα οικογενειακών επιθέτων κατά αλφαβητική σειρά.⁷⁶⁹

⁷⁶⁹ Παρόλο που τα ενδιαφέροντα του Πάλλα επεκτείνονταν σε τέτοιου είδους λαογραφικές αξιολογήσεις μιας και ο ίδιος ήταν βαθύς γνώστης του σαλαμινιακού πολιτισμού, φαίνεται ότι η σκέψη του επερχόμενου θανάτου δεν του επέτρεψε τη σύνταξη κάποιων σχολίων, σχετικών με το εθμικό δίκαιο της ιδιαίτερης πατρίδας του. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας γεννήθηκε στη Σαλαμίνα την 5^η Ιανουαρίου του 1907. Ήταν μέλος πολλών επιστημονικών συλλόγων και Εταιρειών· ανάμεσα σε αυτές και της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας. Δημοσίευσε άρθρα και μελέτες αρχαιολογικού και θρησκευολογικού ενδιαφέροντος ενσωματώνοντας σε αυτά λαογραφικές επισημάνσεις. Ο παππούς του και ο πατέρας του ήταν ιερείς. Μεγάλωσε σε μια πολυμελή οικογένεια (είχε τέσσερα αδέρφια) και μέσα σε ένα εκκλησιαστικό περιβάλλον που τον επηρέασε σε όλη του τη ζωή. Ως έφηβος περιφρονούσε τις εκκλησίες και την αξία των εικόνων· γι' αυτόν υπήρχε μόνον ο αρχαίος κόσμος. Μαζί με έναν δάσκαλό του επισκέφτηκαν κάποτε το Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, που τότε βρισκόταν στο υπόγειο της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Το Βυζαντινό Μουσείο ήταν γι' αυτόν μια αποκάλυψη· τα εκκλησιαστικά αντικείμενα, τα χριστιανικά γλυπτά, τα ξυλόγλυπτα, τα ιερατικά άμφια, όλα αυτά που εκείνος περιφρονούσε και που ήταν γι' αυτόν η καταπιεστική καθημερινότητα της παιδικής και εφηβικής του ηλικίας, ήταν αντικείμενα μουσειακά και άξια μελέτης και δημοσιεύσεων. Σταδιακά αφοσιώθηκε στη μελέτη της Βυζαντινής Αρχαιολογίας και με την παρότρυνση των γονιών του σπούδασε Θεολογία, γιατί, όπως έλεγε και ο ίδιος, *με προόριζαν για Αρχιεπίσκοπο*. Η δύσκολη οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του τον ανάγκασε να εργαστεί ως έκτακτος υπάλληλος στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών. Η ηλικία του και τα προσόντα που απαιτούνταν για τη συγκεκριμένη θέση (εκπλήρωση στρατιωτικών υποχρεώσεων) δεν δικαιολογούσαν την πρόσληψή του. Με την προτροπή και την ανοχή του Γεωργίου Α. Σωτηρίου, Καθηγητή της Χριστιανικής Αρχαιολογίας στη Θεολογική Αθηνών και Διευθυντή του Βυζαντινού Μουσείου, ο οποίος τον εκτιμούσε πολύ για την ευρύτητα των γνώσεών του, ο Πάλλας παρακάλεσε έναν συνονόμάτο του συγγενή από την Κούλουρη να προχωρήσει στη σύνταξη της αίτησης, γεγονός που έγινε. Έτσι, ο Πάλλας προσλήφθηκε ως γραφέας και μπόρεσε να συντηρήσει όχι μόνο τον εαυτό του αλλά και τον αδελφό του, Λάμπρο, που σπούδαζε τότε Μαθηματικά. Το 1933 διορίζεται μετά από διαγωνισμό ως Επιμελητής Αρχαιοτήτων στην Αρχαιολογική Υπηρεσία. Ατυχώς, η φυματίωση, που μαστίζε τον πληθυσμό εκείνη την περίοδο, προσέβαλε τον ίδιο και τον αδελφό του. Ο Λάμπρος έφυγε από τη ζωή (1935), ενώ ο Πάλλας παρέμεινε για τέσσερα χρόνια σε νοσοκομείο, όπου και ανάρρωσε (1938). Στην Κατοχή αποποιήθηκε εκπαιδευτική άδεια που του πρόσφερε η Υπηρεσία του για τη Γερμανία. Εντάχθηκε στην Π.Ε.Ε.Α. και για λογαριασμό του Ε.Λ.Α.Σ. εκπόνησε σχέδιο διάσωσης των βυζαντινών μνημείων. Στη Σαλαμίνα ίδρυσε τριμελείς αντιστασιακές ομάδες με έναν κοινό σύνδεσμο η μία με την άλλη. Κατά τη διάρκεια της

Η Σαλαμίνα αποτελούσε ανέκαθεν τον τόπο καταφυγής των αθηναϊκών οικογενειών σε δύσκολες ιστορικές περιστάσεις. Οι βενετοτουρκικοί πόλεμοι συχνά συνοδεύονταν από σφαγές και λεηλασίες σε βάρος των κατοίκων της πόλης της Αθήνας με άμεση συνέπεια την εγκατάλειψη και την προσφυγή τους στη φιλόξενη νήσο της Σαλαμίνας, *σαν σε συγγενικό τους σπίτι*. Από τον πρώτο κιόλας βενετοτουρκικό πόλεμο (1463-1479) η Αθήνα υπέστη λεηλασίες· μάλιστα, αιχμαλωτίστηκαν από τους Βενετούς πεντακόσιοι περίπου κάτοικοι⁷⁷⁰. Από την άλλη, οι φορολογικές αυθαιρεσίες των Τούρκων δυσκόλευαν τη γεωργία και την οικονομική ανάπτυξη των αθηναίων⁷⁷¹, ενώ οι φοβερές επιδημίες της διετίας 1522-1523 και αυτή του 1550 πρόσθεσαν νέες συμφορές στην πόλη, που βάρυναν ασφυκτικά τη ζωή των κατοίκων⁷⁷². Οι οικονομικές αυθαιρεσίες των τούρκων

Κατοχής συνελήφθη από τις γερμανικές αρχές έχοντας επάνω του τον κατάλογο με τα ονόματα των συμμετεχόντων. Τούτο γνώριζε ο Νίκος Σαλπάρης, ο οποίος κατάφερε με έναν ιδιαίτερα *θεατρικό* τρόπο να αποσπάσει το έγγραφο από τον Πάλλα. Σε μια δύσκολη, μάλιστα, περίπτωση στις αρχές του Εμφυλίου ενημερώθηκε από τον αξιωματικό χωροφυλακής της Σαλαμίνας, Στεφανάκη, να ειδοποιήσει όσα μέλη των ομάδων μπορούσε, ώστε να εγκαταλείψουν το νησί, πράγμα που έκανε όσο ήταν δυνατό. Από το 1946 έως το 1948 η φυματίωση τον καθήλωσε πάλι στο κρεβάτι. Κατάλοιπο της ασθένειας ήταν το ιδιαίτερο περπάτημά του. Οι πολιτικές του πεποιθήσεις τον απέκλεισαν συχνά από υψηλόβαθμες υπηρεσιακές θέσεις, ενώ απολύθηκε για αυτές το 1947. Από το 1966 έως και το 1968 διετέλεσε Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, από το οποίο απολύθηκε από το δικτατορικό καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου. Την απόλυσή του πληροφορήθηκε τυχαία από το ραδιόφωνο. Συχνά αναφερόταν με πικρία για τη συμπεριφορά των συμπατριωτών του απέναντί του μετά το τέλος του Εμφυλίου, καθώς και σε σχετικό περιστατικό ασθένειας του πατέρα του, ο οποίος εξέπνευσε κατά τη μεταφορά του σε νοσοκομείο της Αθήνας, επειδή ο γιατρός που κλήθηκε δεν παρουσιάστηκε για τις πρώτες βοήθειες. Προς το τέλος της ζωής του και κάτω από την αίσθηση ότι ο θάνατος πλησίαζε, επέσπευσε τη διευθέτηση όλων των επιστημονικών εκκρεμοτήτων που σχετίζονταν με τη Σαλαμίνα. Προχώρησε σε ανασκαφές σε περιοχές με βυζαντινό ενδιαφέρον και στη σύνταξη άρθρων σχετικών με τη μεσαιωνική ιστορία της Σαλαμίνας, ενώ μετά τον θάνατό του δημοσιεύτηκαν τα «Σαλαμινιακά έγγραφα», τα οποία κατείχε από φοιτητής και μετέγραψε τα τελευταία χρόνια πριν φύγει από τη ζωή. Πέθανε στην Αθήνα στις 11.5.1995. Κηδεύτηκε πάνδημα στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου Σαλαμίνας. Τον επικήδειο λόγο εκ μέρους της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών εκφώνησε ο Καθηγητής Νικόλαος Γκιολές. Εκ μέρους του Φιλολογικού Συλλόγου *Ο Παρνασσός* και της *Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* τον επικήδειο εκφώνησε ο Καθηγητής Νικόλαος Λιβαδάρας. Ετάφη σε οικογενειακό τάφο στο Δημοτικό Κοιμητήριο Σαλαμίνας.

⁷⁷⁰ Ι ω ά ν ν η ς Χ α σ ι ώ τ η ς, «Ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος (1463-1479) και οι μεταπολεμικές κρίσεις», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Ι', Εκδοτική Αθηνών, (εφεξής:ΙΕΕ), Αθήνα 1974, σελ. 269 και Θ ε μ ι σ τ ο κ λ ή ς Ν . Φ ι λ α δ ε λ φ ε ύ ς, *Ιστορία των Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας. Από τον 1400 μέχρι και τον 1800*, τόμος Α', εκδόσεις Διονύση Νότη Καραβία, Αθήνα 1981, επανέκδοση του έργου του 1902, σελ. 153.

⁷⁷¹ Μ ι χ α ή λ Β . Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ , *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1978 (ανατύπωση της έκδοσης του 1939), σελ. 54-77.

⁷⁷² Ε υ Θ ύ μ ι ο ς Κ α σ τ ό ρ χ η ς, *Περί του πλήθους των της Αττικής κατοίκων*, Αθήνα 1874, Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Π ρ ί φ τ η ς, «*Η γαιοκτησία εις την Αττική: το πέρασμα από τους Τούρκους στους Έλληνες (αναφορά στα Μεσόγεια)*», περιοδικό *Συμβολή*, τεύχ. 22 (1985), σελ. 19-28 και Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ν . Κ α ρ ύ δ η ς, «Αθήνα-Αττική στον πρώτο αιώνα Οθωμανικής

πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων και η θρησκευτική καταπίεση που ασκούσαν σε βάρος των Αθηναίων παρά τα θρησκευτικά προνόμια που είχαν παραχωρηθεί, καταφαίνονται από τις δύο διώξεις που υπέστη η Αγία Φιλοθέη (Μπενιζέλου) το 1589. Σύμφωνα με παλαιά σαλαμινιακή προφορική παράδοση η Φιλοθέη βρήκε καταφύγιο στη Σαλαμίνα μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης διώξής της και συγκεκριμένα στα κελιά που βρίσκονταν δίπλα στον σπηλαιώδη ναύσκο του Αγίου Χαραλάμπους και του ναού της Παναγίας του Μπόσκου (Καθαρού⁷⁷³). Κατά τη δεύτερη σύλληψή της στην Αθήνα μαρτύρησε στις 19 Φεβρουαρίου 1589, επί αρχιερατείας του μητροπολίτη Νικάνορα⁷⁷⁴. Τόσο οι επιδημίες, όσο και το περιστατικό με την Αγία Φιλοθέη καταδεικνύουν πως η Σαλαμίνα αποτελούσε καταφύγιο των Αθηναίων σε όλες τις δύσκολες για την Αθήνα ιστορικές στιγμές.

Το 1655 ένας νέος βενετοτουρκικός πόλεμος ξέσπασε· η κατάληψη της Αίγινας και λίγο αργότερα του Ναυπλίου και μερικών άλλων πόλεων της τουρκοκρατούμενης χώρας από το Φραγκίσκο Μοροζίνι υπήρξε το έναυσμα για κινητοποιήσεις των Αθηναίων κατά των Τούρκων. Όλα τα παραπάνω γεγονότα της περιόδου αυτής μαζί με την πολιτική ανωριμότητα και την εσφαλμένη πληροφόρηση εξέθρεψαν την ελπίδα ότι με τη βοήθεια των Βενετών θα ήταν δυνατή η αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Οι Αθηναίοι γνωστοποίησαν την απόφασή τους να καταβάλλουν 40 χιλιάδες ρεάλια στους Βενετούς, για να ανακτήσουν την ελευθερία τους. Η απόφασή τους αυτή στηριζόταν στη λανθασμένη πληροφόρηση για τις πραγματικές στρατιωτικές

κατοχής: η σχέση πόλης-υπαίθρου», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας Νεοελληνική Πόλη: Οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος (1984)*, τόμος 1ος, Αθήνα 1985, στην ηλεκτρ. διεύθυνση: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/65-3.pdf>, ημερ. πρόσκτησης: 26.8.2016.

⁷⁷³ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου, Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι 1957, αριθμ. νοταριακών πράξεων 23, 156, 186, 214, 222, 439, 517, 681 με τη γραφή *Ασκάθαρης* (εφεξής: Πούλος) και Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 31 (1705).

⁷⁷⁴ Φ ώ τ η ς Δ η μ η τ ρ α κ ό π ο υ λ ο ς-Μ α ρ ί α Χ ρ ό ν η, «Πρωτόκλητος Ανδρέας και Οσία Φιλοθέη», Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, (επιμέλεια: Φωτίου Αρ. Δημητρακόπουλου), τόμος ΜΒ' (2010-2011), Αθήνα 2011, σελ. 11-40 και Μ α ρ γ α ρ ί τ α Δ η μ η τ ρ ι ά δ ο υ, «Αγία Φιλοθέη, το έργο και το πέρασμά της από τη νήσο Σαλαμίνα», στο Π. Βελτανισιάν - Μ. Δημητριάδου (επιμ.), *Σαλαμίνα, Πτυχές της Νεότερης Ιστορίας της, Α' Κύκλος Ομιλιών*, Δημαρχιακό Μέγαρο Αμπελακίων, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15 Δεκεμβρίου 2013, Σαλαμίνα 2013, σελ. 11-20.

δυνατότητες των Βενετών έναντι των Τούρκων. Ο Μοροζίνι δέχτηκε την πρόταση, γιατί η Αθήνα προσφερόταν για τη δημιουργία κέντρου επιχειρήσεων κατά της τουρκοκρατούμενης Χαλκίδας. Έτσι, στις 10 Σεπτεμβρίου του 1687 ο βενετικός στρατός αποβιβάστηκε ανενόχλητος στο Λιμάνι του Δράκου (Πειραιάς), ενώ το ίδιο απόγευμα ο σουηδός στρατηγός Κένιγκσμαρκ βάδιζε στην Ιερά Οδό προς την Αθήνα. Η μικρή τουρκική φρουρά οργανώθηκε για την άμυνα της Ακρόπολης και άφησε ανενόχλητους τους Βενετούς να καταλάβουν την πόλη και παράλληλα πρεσβεία των αθηναίων επισκέφθηκε τον Μοροζίνι στη γαλέρα του στον Πειραιά και πρόσφερε την υποταγή της πόλης. Οργανωμένα στρατιωτικά τμήματα από τη Θήβα προσπάθησαν να ενισχύσουν την άμυνα των Τούρκων στην Ακρόπολη, αλλά η προσπάθεια απέτυχε, γιατί ο Κένιγκσμαρκ παρεμπόδιζε κάθε κίνηση υποστήριξης. Έτσι, στις 25 Σεπτεμβρίου του 1687 τα Προπύλαια που είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές από την έκρηξη της πυριτιδαποθήκης το 1656, γνώρισαν νέα καταστροφή από τις κανονιοστοιχίες των Βενετών που ήταν τοποθετημένες στο Λόφο των Μουσών, στην Πνύκα και στην βορειοανατολική πλευρά του βράχου της Ακρόπολης. Την επόμενη μέρα (26 Σεπτεμβρίου) βενετική οβίδα ανατίναξε τη στέγη και μέρος της νότιας κιονοστοιχίας του Παρθενώνα που είχε μετατραπεί από την τουρκική φρουρά σε πυριτιδαποθήκη. Στις 4 Οκτώβρη οι πεντακόσιοι άντρες της τουρκικής φρουράς τη Ακρόπολης παραδόθηκαν και αποχώρησαν για τη Μικρά Ασία μαζί με άλλους 2.000 αμάχους. Ο Μοροζίνι έγινε κύριος των Αθηνών και παραχώρησε σημαντικές ελευθερίες στους Αθηναίους.

Ωστόσο, η βενετική κατοχή δεν ήταν βιώσιμη, γιατί οι Τούρκοι της Θήβας έκαναν συνεχώς επιδρομές προκαλώντας προβλήματα στους νέους κυρίαρχους της πόλης. Οι απώλειες των κατακτητών από το λοιμό ενίσχυσαν την απόφασή τους να εγκαταλείψουν την πόλη παρά τις παρακλήσεις των Αθηναίων. Στις 27 Δεκεμβρίου του 1687 οι Βενετοί εγκατέλειψαν την πόλη αιφνιδιαστικά και οι Τούρκοι της Θήβας ανεμπόδιστα ανέκτησαν τον έλεγχο της Αθήνας. Οι Αθηναίοι προδομένοι από τους Βενετούς και φοβούμενοι για την τουρκική εκδίκηση αποφάσισαν να εκκενώσουν την πόλη τους. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού κατέφυγε στη Σαλαμίνα⁷⁷⁵.

⁷⁷⁵ Για τα παραπάνω γεγονότα βλ. Κωνσταντίνος Μέρτζιος, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272 και κυρίως στο Παράρτημα Εγγράφων τα έγγραφα 1, 2, 3, 4, 5 και 8, Ιωάννης Χασιώτης, «Οι βενετοτουρκικές συγκρούσεις στις ελληνικές χώρες (1684-1698)», Ι.Ε.Ε., τόμος ΙΑ', σελ. 27-29,

Είναι πολύ χαρακτηριστική η περιγραφή του αθηναίου λόγιου Αργυρού Βερναρδή που μαζί με άλλους Αθηναίους κατέφυγε στην Κούλουρη. Αποβιβαζόμενος μαζί με εκατοντάδες Αθηναίων προσφύγων στις ακτές της Σαλαμίνας και βλέποντας στο βάθος τον Πειραιά και την Αθήνα να φλέγονται από την μανία των τούρκων γράφει: *μετανάσται καὶ πάροικοι καὶ κρείττους εὐπραγίας κατέστημεν, καὶ δὴ τῶν γλυκείων ὀρόφων, πόρρω τε τῆς Ἀττικῆς ἀγλαΐας ἐξαντικρὸν ἐφεζόμενοι, καὶ τὰς θρηνώδεις ὀλολυγὰς Ἰερεμίου τοῦ θεοῦ ἐρανισάμενοι, ἐρημωθεῖσαν θρηνοῦμεν πατρώαν γῆν, κατασκαφεῖσας τὰς τοῦ γένους ἐστίας, ναῶν ὀρόφους καὶ πύργων ἀντιπάλου πυρὸς ἀνάλωμα γεγονότας, καὶ πολεμίας χειρὸς οἰκτρὸν πάρεργον, Σαλαμίνα τὴν πρόην εὐράμενοι τῶν ἡμετέρων συμφορῶν καταφύγιον ἅμα καὶ μαρτυρίαν [...]* καὶ ἦν αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος θορύβῳ τότε θρηνώδει κατάδουπος· μητέρες κύουσαι δύστηνοι ἄωρὶ τὰς ὀδύνας ὑπέμενον τῆς γονῆς, καὶ νήπια μητέρων ἐπικουρίαν ψελλιζούσαις φωναῖς ἐπικαλοῦντα κατηδαφίσθησαν πέτραις, καὶ τυραννικῆς ἀκολασίας νεάνιδες ἀκμάζουσαι γεγόνασι θῦμα δεινόν· καὶ οἱ λαμπρῶς γεγηρακότες δούλειον ἔσχον τῆς ζωῆς τὸν ἐπίλογον· διέσπαρται πλειόνων τὰ ἔγκονα ἀλλοδαπῆς ἐν ἄκρα χθονὸς, καὶ τοῦ γένους τὰ φίλτατα ὠμότητος Βαρβάρου σκῦλον κατέστη, καὶ θλίβει πρόρας ἀπίστων πρὸς ὕδωρ πλοῦτος Ἀθηναίων δορυκτῆτος· πρεσβυτέρων δὲ χεῖρες ἱερουργοὶ πιεζόμεναι, καὶ πρὸς ζυγὸν ἐλαυνόμεναι, καὶ λησταῖσιν αὐτοῖς ἐλεεινὸν ἔδοξε θέαμα, καὶ πᾶσαν σχεδὸν ἡλικίαν ἐπολιόρκει ὁ ληστρικῆς οἴστρος πλεονεξίας· τελευταῖον ἦν τῶν κακῶν ἐπεισόδιον δαιμονία τις φλόξ αὐτομάτως ἀναδυθεῖσα, τοὺς τε περὶ τὸν ἡμέτερον Πειραιᾶ κλίνοντας ἀμπελῶνας ἐμπρήσασα, καὶ τὸν ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐλαιῶνα τυφλώσασα, καὶ ὄρια ἄχρι θαλάσσης αὐτῆς ἐκβακχεύσασα αὐτῆς τὴν ὀρμὴν ὁ τῶν κυμάτων ἐπέσχεν ἀντίρρους⁷⁷⁶.

Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς Κ α μ π ο ῦ ρ ο γ λ ο υ , *Ιστορία των Αθηναίων*, τόμος Δ', εκδοτικός οίκος Παλμός, Αθήνα 1969 (επανεκδοση του έργου του 1896), σελ. 31-52, (εφεξής: Καμπούρογλου, *Ιστορία των Αθηναίων*), Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ς Ν τ ὀ κ ο ς, «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)», περιοδικό *Μνήμων*, [S.I.], ν. 10, σελ. 96-138, Ιαν. 1985. ISSN 2241-7524. Διαθέσιμο από την ηλεκτρονική πηγή: <<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8023/7872>> σελ. 100. Ημερομηνία πρόσκτησης: 31 Μαΐου 2016

⁷⁷⁶ Βλ. Παράρτημα Εγγράφων, Κ υ ρ ι α κ ὸ ς Σ . Π ι τ τ ᾶ κ η ς, «Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κυρίου Μπενάλδῃ», *Αρχαιολογικὴ Εφημερίς*, φυλλάδιον 32, Ιανουάριος 1853, σελ. 940-945.

Μετά την άφιξη του ρωσικού στόλου στον Πειραιά αρχίζει μια επώδυνη περίοδος για τους κατοίκους της Αθήνας, αυτή του ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774). Το 1771 ο Μητρομάρας με τα παλικάρια του, που ονομάζονταν *Λεμπέσηδες* (= ταραχοποιοί, τρομοκράτες⁷⁷⁷), ύψωσε στη Σαλαμίνα τη ρωσική σημαία⁷⁷⁸. Ακολούθησαν πειρατικές επιδρομές, ληστείες και απαγωγές από τη μεριά του Μητρομάρα και της ομάδας του με συνέπεια η νήσος να χαρακτηριστεί ως «λησταρχείον». Μετά τον θάνατο του Μητρομάρα (αρχές 1772) και τη διάλυση του σώματος των Λεμπέσηδων επικράτησε σχετική ηρεμία, η οποία διεκόπη από τις αντιδικίες του αθηναίου βοεβόδα με τον πασά του Ευρίπου⁷⁷⁹.

Η ρωσοτουρκική συνθήκη του Κιουτσούκ – Καϊναρτζή (1774) και οι όροι της αντιμετώπιστηκαν με ανακούφιση από τους Αθηναίους και τους Σαλαμίσιους⁷⁸⁰. Η εγκατάσταση και ο διορισμός του νέου βοεβόδα Χατζή Αλή αγά Χασεκί (1775) ανέκοψαν τις όποιες ελπίδες των κατοίκων για καλύτερευση της ζωής τους. Έχοντας εξασφαλίσει αυτός ο βοεβόδας τη σουλτανική προστασία προέβη σε αυθαιρεσίες και βιαιότητες, συμπεριφερόμενος πολλές φορές εκδικητικά σε όποιον τον κακολογούσε και τιμωρώντας μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού. Η πολύχρονη διοίκηση του Χασεκί (1775 – 1795) έγινε συνώνυμη με την τυραννία. Ξυλοδαρμοί, φυλακίσεις και αυθαίρετες φορολογικές επιβαρύνσεις έγιναν καθημερινότητα των Αθηναίων⁷⁸¹. Μάλιστα, για την ανέγερση του τείχους γύρω από την πόλη της Αθήνας οι κάτοικοι

⁷⁷⁷ Γ ι ό ν α Μ ι κ έ Πα ῖ δ ο ὄ σ η - Π α π α ν τ ω ν ί ο υ , *Η Ερμιονίδα ανά τους αιώνες*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αθήνα 1996, σελ. 410, παραπομπή 12, όπου και η ενδιαφέρουσα ερμηνεία του προσωνυμίου *Λεμπέσης* ως ταραχοποιός.

⁷⁷⁸ Τ ά σ ο ς Π . Κ α ρ α ν τ ή ς , «Ο ήρωας Μητρομάρας και η επανάστασή του στη Σαλαμίνα», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, Ιούνιος 2001, σελ. 8 και σε συνέχεια αριθμ. φύλ. 143, Αύγουστος 2001, σελ. 6.

⁷⁷⁹ Δ η μ ή τ ρ η ς Γ . Γ ι ώ τ α ς , *Οι Μενιδιάτες κατά τον 18^ο αιώνα και την Επανάσταση του '21*, Τεχνική Εκδοτική Ε. Λαμπρινός, Αχαρνές 1990, σελ. 21-28.

⁷⁸⁰ Κ ώ σ τ α ς Α υ γ η τ ί δ η ς , «Τα Ορλωφικά (1770-74), Οι απόψεις των Ρώσων ιστορικών για την τελευταία ελληνική εξέγερση πριν από το 1821», περιοδ. *Ιστορικά Θέματα*, τεύχ. 54, Σεπτ. 2006, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.livepedia.gr/content-providers/periskopio/ORLOFIKA.pdf>, ημερ. πρόσκτησης: 27.8.2016.

⁷⁸¹ Ι ω ά ν ν η ς Μ π ε ν ι ζ έ λ ο ς , *Ιστορία των Αθηνών* (επιμ. Ι. Κόκκωνας-Γ. Μπώκος), τόμος Α', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986, σελ. 162-173, (εφεξής: Μπενιζέλος) και Π α ν α γ ή ς Σ κ ο υ ζ έ ς , *Η τυραννία του Χατζή Αλή Χασεκί, στην τουρκοκρατούμενη Αθήνα (1772-1796)*, επιμέλεια-εισαγωγή-σχόλια Θανάσης Παπαδόπουλος, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1975, σελ 137.

επιβαρύνθηκαν με 42.000 γρόσια· αφορμή για την ανέγερσή του αποτέλεσαν διάφορες επιδρομές τουρκαλβανών⁷⁸².

Το 1778 πολλοί Αθηναίοι εγκαταλείπουν την πόλη τους και βρίσκουν καταφύγιο στη Σαλαμίνα καθότι πληροφορίες διεδίδονταν πως ο Μαζούτ – Μπουλούμπασης με σώμα 6.000 Αρβανιτών θα επιτεθεί στην Αθήνα⁷⁸³. Μετά την καταβολή λύτρων οι Αθηναίοι επιστρέφουν στην πόλη τους και ο Χασεκί συνεχίζει τη γνωστή τακτική εκφοβισμού των υπηκόων Αθηναίων με δολοφονίες, απαγχονισμούς και *εξαφανίσεις*

---

⁷⁸² Για να αντιμετωπιστούν οι επιδρομές των τουρκαλβανών επί βοεβόδα Χατζή Αλή Χασεκί, κτίστηκε το 1778 ένα πρόχειρο τείχος. Το τείχος αυτό ξεκινούσε μπροστά από την Ακρόπολη, όπου υπήρχε η λεγόμενη *Πόρτα του Κάστρου* (ή *των Μνημάτων* ή *του Καράμπαμπα*). Από την Ακρόπολη, διέσχισε την κορυφή του Αρείου Πάγου και προχωρούσε ως τη σημερινή πλατεία του Θησείου, όπου υπήρχε η *Πόρτα του Δράκου* (ή *Ασλάν Καπουσί* ή *Πόρτα του Μαντραβίλη*)· από εκεί ξεκινούσε ο δρόμος προς τον Πειραιά. Το τείχος συνέχιζε ως την περιοχή των Αγίων Ασωμάτων, όπου συναντούσε την *Πόρτα του Μωριά* (*Μωρά Καπουσί* ή *Γύφτικη Πόρτα*)· από εδώ ξεκινούσε ο δρόμος για την Ελευσίνα (*Λεψίνα*). Εν συνεχεία έφθανε στην περιοχή της σημερινής πλατείας Κουμουνδούρου, συνέχιζε προς την οδό Ευριπίδου, διέσχισε την οδό Σωκράτους και την Αθηνάς και έφθανε στη Σοφοκλέους, όπου ανοιγόταν η *Μενιδιάτικη Πόρτα* (ή *Γκριμπ Καπουσί* ή *Πόρτα των Αγίων Αποστόλων*)· από εδώ ξεκινούσε ο δρόμος για το Μενίδι και την Εύβοια (η σημερινή οδός Αχαρνών). Το τείχος εξακολουθούσε προς την κατεύθυνση της κατοπινής πλατείας Κλαυθμώνος, την οποία και διέσχισε, για να φθάσει στη Σταδίου. Από εκεί, διασχίζοντας το σημερινό τετράγωνο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, ως την Πανεπιστημίου, έστριβε προς την κατεύθυνση της πλατείας Συντάγματος και έφθανε ως τη λεωφόρο Αμαλίας, στη διασταύρωσή της με την Οθωνος, όπου βρισκόταν η *Μεσογειτική Πόρτα* (*Μσόγια Καπουσί* ή *Πόρτα της Μπουμπουνίστρας*)· από εδώ ξεκινούσε ο δρόμος προς τα Μεσόγεια. Ακολουθώντας χονδρικός την Αμαλίας εν συνεχεία, το τείχος έφθανε ως την *Καμαρόπορτα* ή *Πόρτα της Βασιλοπούλας*, δηλαδή την Πύλη του Αδριανού και από εκεί διέσχισε κάθετα την Αμαλίας και κατευθυνόταν προς τη γωνία της Μακρυγιάννη, όπου ανοιγόταν η *Πόρτα των Τριών Πύργων* (ή *Ιντέ Καπουσί* ή *Αρβανίτικη*)· από εδώ ξεκινούσε ο δρόμος προς το Σούνιο και το Φάληρο. Και το τείχος, αφού συνέχιζε στα ριζά της Ακρόπολης ως και το Ηρώδειο (ταυτιζόμενο προς το νότιο τμήμα του Ριζόκαστρου του 12ου αιώνα), έστριβε προς βορρά και έφθανε πάλι στην Ακρόπολη. Εκτός από την κατοικημένη περιοχή, το τείχος περιέκλειε και μη οικοδομημένες εκτάσεις, ιδίως προς τα βόρεια, βορειοανατολικά και ανατολικά. Για τα προηγούμενα βλ. Θ ε μ ι σ τ ο κ λ ή ς Ν . Φ ι λ α δ ε λ φ ε ύ ς, *Ιστορία των Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας. Από τον 1400 μέχρι και τον 1800*, τόμος Β΄, εκδόσεις Διονύση Νότη Καραβία, Αθήνα 1981, επανέκδοση του έργου του 1902, σελ. 132-134, Τ ρ α υ λ ό ς Ι ω ά ν ν η ς, *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19^{ου} αιώνας*, Αθήνα 1960, σελ. 198-199 και στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_9.aspx, ημερ. πρόσκτησης: 25.8.2016.

⁷⁸³ Μ π ε ν ι ζ έ λ ο ς, ό.π., σελ. 268.

προκρίτων. Η σιτοδεία του 1788 και η επιδημία του 1789, κατά την οποία πέθαναν 2.500 περίπου Αθηναίοι, ανάγκασαν πολλούς να καταφύγουν στη Σαλαμίνα⁷⁸⁴. Η περίοδος εκφοβισμού από τον Χασεκί τελειώνει στα τέλη του 1795 όταν ο ίδιος ανακαλείται στην Κωνσταντινούπολη και από κει στέλνεται στην Κω, όπου και δολοφονείται⁷⁸⁵.

Τα παραπάνω γεγονότα επηρέασαν πολύ την πληθυσμιακή ισορροπία της Σαλαμίνας, καθώς οι αυξομειώσεις του αριθμού των κατοίκων ήταν συχνές και σε άτακτα χρονικά διαστήματα. Οι πολεμικές συγκρούσεις, οι λιμοί και οι σιτοδείες, οι αυθαιρεσίες των τούρκων διοικητών της Αθήνας έκαναν ασφυκτική τη ζωή των Αθηναίων. Η συνέπεια αυτή ανάγκαζε πολλούς να εγκαταλείψουν πρόσκαιρα την πόλη τους και να βρουν καταφύγιο στο γειτονικό νησί της Σαλαμίνας. Τα έγγραφα που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, κυρίως τα προικοσύμφωνα και οι αγοραπωλησίες, μας δίνουν αρκετά στοιχεία για την εγκατάσταση των αθηναϊκών οικογενειών στο νησί και κυρίως για τη μονιμότητά τους ή μη.

Ο δημοσιευμένος από τον Γεώργιο Πετρόπουλο *Κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου* σχετίζεται με έγγραφα που συντάχθηκαν από την περίοδο 1822-1833⁷⁸⁶. Ατυχώς, τα οικογενειακά επίθετα που καταγράφονται σε αυτές τις συμβολαιογραφικές πράξεις συνδέονται χρονικά με τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, γεγονός που διευκόλυνε μερικώς τον εντοπισμό εκείνων των αθηναϊκών οικογενειών που εγκαταστάθηκαν ή εγκατέλειψαν τη Σαλαμίνα. Μικρή διευκόλυνση υπήρξε και από τον δημοσιευμένο κατάλογο *Αί οίκογένειαι τῶν Ἀθηνῶν αἱ ἐπαναστατήσασαι κατά τῶν κρατούντων* του Διονυσίου Σουρμελή⁷⁸⁷. Ο παραπάνω περιορισμός κατηύθυνε την έρευνά μας στην αναζήτηση άλλων αρχειακών πηγών που σχετίζονταν με τον 18^ο

⁷⁸⁴ John Sibthorp, *Remarks respecting Attica; From the journals of the late Dr. Sibthorp στο Travels in various countries of the East; Being a continuation of memories relating to European and Asiatic Turkey*, edited by Robert Walpole, Λονδίνο 1820, σελ. 144.

⁷⁸⁵ Μ π ε ν ι ζ έ λ ο ς, σελ. 459.

⁷⁸⁶ Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου, Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι 1957, (εφεξής: Πούλος).

⁷⁸⁷ Δ ι ο ν υ σ ί ο ς Σ ο υ ρ μ ε λ ή ς, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, τύποις Νικολάου Αγγελίδου, Δευτέρα έκδοσις, Αθήνα 1853, (εφεξής: Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312).

αιώνα. Οι δημοσιεύσεις του Κωνσταντίνου Ντόκου, *Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)*⁷⁸⁸, καθώς και εκείνη του Κωνσταντίνου Μέρτζιου, *Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων*⁷⁸⁹, διευκόλυναν την έρευνά μας και κυρίως την ταύτιση των αθηναϊκών εκείνων οικογενειών που προσωρινά ή μόνιμα παρέμειναν στη Σαλαμίνα, καθώς στις δημοσιεύσεις αυτές διασώζονται οικογενειακά επίθετα των τελών του 17^{ου} αιώνα.

Παρακάτω ακολουθεί η καταλογογράφηση των οικογενειών, η καταγραφή των καταγεγραμμένων μελών τους όπως εκείνα παρουσιάζονται στα εξεταζόμενα έγγραφα της εργασίας αυτής, η παρουσία ή απουσία τους στη Σαλαμίνα και η επισήμανση ή μη της αθηναϊκής καταγωγής τους με βάση τα δεδομένα των πηγών.

Αλαβερά, σήμερα Λαϊβερά. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1758. Ως μέλη της οικογένειας αυτής καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: *Αναστάσης, Παναγιώτης και Μιχάλης* (= γιος του Παναγιώτη)⁷⁹⁰. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στη Σαλαμίνα⁷⁹¹. Το επίθετο φαίνεται να είναι μητρωνυμικό και προέρχεται από τα κύρια ονόματα Λαύρα ή Λαυρεντία. Σήμερα η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη και στο Αμπελάκι.

Αμουράτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1748. Ως μέλη της οικογένειας αυτής καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης και Γιώργης⁷⁹². Σήμερα η οικογένεια δεν απαντά στο νησί.

⁷⁸⁸ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ν τ ό κ ο ς, «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)», περιοδικό *Μνήμων*, [S.l.], v. 10, p. 96-138, Ιαν. 1985. ISSN 2241-7524. Διαθέσιμο από: <<http://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8023/7872>>. Ημερομηνία πρόσβασης: 31 Μαΐου 2016 doi: <http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.326>. Από τη δημοσίευση αυτήν χρησιμοποιούνται εδώ ως πρωτογενής πηγή οι κατάλογοι των οικογενειών των σελίδων 107-138.

⁷⁸⁹ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272.

⁷⁹⁰ ΠΔ27 (1758) και 9 (1804).

⁷⁹¹ Μέλη της οικογένειας Λαϊβερά θεωρούν ότι κατάγονται από την πόλη της Γαλλίας *Λαβεράν*, άποψη που δεν επιβεβαιώνεται, ενώ άλλα μέλη της οικογένειας πιστεύουν ότι το επίθετό τους ήταν αρχικά *Λαβεράν*, πάλι γαλλικής προέλευσης. Από άλλους αναφέρεται η αιτιολογική παράδοση ότι ήταν δεινοί κυνηγοί λαγών, *λαγιβεράδες*, εξ ου και το επώνυμό τους. Οι απόψεις αυτές φαίνεται ότι είναι αδιάφορες.

⁷⁹² ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και ΠΔ3 (1772).

Αναστάσης, σήμερα Αναστασίου (γενική ενικού). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1804. Ως μέλη της οικογένειας αυτής καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σάββας, Αναγνώστης και Κόλιας⁷⁹³. Το επίθετο είναι πατρωνυμικό. Σήμερα η οικογένεια απαντά στο Αμπελάκι.

Ανδριανός/Αντριανός, σήμερα Ανδριανός και Ανδριανού (γενική ενικού). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1796. Ως μέλη της οικογένειας αυτής καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σωτήρης (συντάκτης εγγράφων), Γιάννης, Κωνσταντής, Σίδερης (= γιος του Γιάννη) και Μαρδίτσα (= κόρη του Κωνσταντή)⁷⁹⁴. Το επίθετο είναι πατρωνυμικό. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁷⁹⁵ και σήμερα απαντά στην Κούλουρη και στα Παλούκια. Διακρίνονται σε τρεις κλάδους, του Νέστορα, του Μπούμπουλη και του Ζωγράφου.

Ανούστης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1808. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης και Δημήτρης⁷⁹⁶. Το επίθετο προέρχεται από το υποκοριστικό του κυρίου ονόματος Ανέστης/Αναστάσιος. Σήμερα η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Αρμπανέζος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα έγγραφο του 1733 και ως κύριο όνομα καταγράφεται το Θανάσης⁷⁹⁷. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στη Σαλαμίνα.

Αρφανός: Σε ένα έγγραφο του 1772 απαντά το επίθετο Αρφανός και ως κύριο όνομα αναφέρεται το Νικολός⁷⁹⁸. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί.

Αυγουστής (;): Με επιφύλαξη δίδεται ως οικογενειακό επίθετο, διότι στο έγγραφο στο οποίο αναφέρεται⁷⁹⁹ δεν παρέχονται σαφείς ενδείξεις για το αν πρόκειται περί επιθέτου ή βαφτιστικού ονόματος.

Βασίλης/Βασιλείου, σήμερα Βασιλείου (γενική ενικού). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1717. Ως μέλη της οικογένειας αυτής

⁷⁹³ ΠΔ9 (1804), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 33, 34 (1808) και Ζ5 (1831).

⁷⁹⁴ ΠΔ31β (1796), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1817), ΔΑ16 (1823) και Ζ4 (1829).

⁷⁹⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁷⁹⁶ ΠΓ35 (1808), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και Ζ6 (1818).

⁷⁹⁷ ΠΓ4 (1733).

⁷⁹⁸ ΠΔ3 (1772).

⁷⁹⁹ ΦΓ13, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Αναστάσης, Γιώργης, Μιχάλης (= γιος του Μήτρου), Νικολός, Φλωρού (= σύζυγος του Νικολού), Παρασκευή και Καλή (= κόρες του Νικολού και της Φλωρούς) και ένας με το αρχικό γράμμα Ε⁸⁰⁰. Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁸⁰¹. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη και στο Μούλκι.

Βασιλικής, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1804. Ατυχώς τα έγγραφα δεν καταγράφουν κύρια ονόματα⁸⁰². Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Βασιλικής). Σήμερα η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Βγένας, σήμερα Βιέννας/Βιένας. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1819. Ως μέλη της οικογένειας αυτής καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιώργης (= γιος του Αντώνη) και Γιάννης⁸⁰³. Τα μέλη της οικογένειας θεωρούν σήμερα ότι κατάγονται από την πόλη Βιέννη. Πρόκειται, όμως, για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Βγένας<Βγενιάς<Ευγενιάς). Σήμερα η οικογένεια απαντά κυρίως στο Αμπελάκι.

Βγερινός: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο του 1744, χωρίς να καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁰⁴. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁸⁰⁵ και δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Βελλέκης: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και δεν καταγράφεται σε αυτό κάποιο κύριο όνομα⁸⁰⁶. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Βενετσάνης, σήμερα Βενετσάνος. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1782. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αγγελής, Γιάννης (= γιος του Αγγελή), Παναγιώτης (αργότερα ιερέας και αναφέρεται ως Παπαπαναγιώτης), Κώστας και Κωνσταντής και Φλωρού (= κόρη του Κώστα). Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του

⁸⁰⁰ ΠΓ28 (1717), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 15 (1804), 33 (1795), ΠΔ40 (1869), ΦΓ13 (περ. 1830), ΚΠ6 (1803), ΔΑ5 (1759).

⁸⁰¹ Ντόκος, αριθμ. 10, 217 και 600, Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 60, 519 και 534.

⁸⁰² ΠΔ9 (1804), 34 (1808).

⁸⁰³ ΠΔ17 (1819), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 36β (1823) και ΚΠ11 (1827).

⁸⁰⁴ ΚΠ2 (1744).

⁸⁰⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸⁰⁶ ΦΓ14 (περ. 1830).

επιθέτου: Βενετσάνης (1782) → Βενατζάνης (1811) → Βενακιάνης (1827)⁸⁰⁷. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ήταν ισχυρή οικογένεια караβοκύρηδων. Τα μέλη της οικογένειας θεωρούν ότι κατάγονται από τη Βενετία. Πρόκειται, όμως, για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Βενετσάνας). Η οικογένεια προέρχεται από την Αθήνα⁸⁰⁸ και σήμερα απαντά στην Κούλουρη.

Βιλιώτης, σήμερα καλείται ως ήταν. Υπάρχουν οι τύποι: Βιλλιιώτης/Βιλιιώτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1771. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αγγελής/Άγγελος και Νικόλαος (πρωτόπαπας)⁸⁰⁹. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Βίλια < Ειδυλία Βοιωτίας). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸¹⁰. απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Βιόλης, σήμερα Διολής. Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1807 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός⁸¹¹. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸¹². Σήμερα η οικογένεια απαντά στο Αμπελάκι.

Βλάχος, σήμερα καλείται ως ήταν. Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1804 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Αναστάσης⁸¹³. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁸¹⁴ και σήμερα απαντά στο Αμπελάκι.

Βοσκός: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1734 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Στάμος⁸¹⁵. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στο νησί.

⁸⁰⁷ ΠΔ7 (1782), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 33, 34 (1808), ΠΓ36 (1811), ΚΠ11 (1827).

⁸⁰⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 με τον τύπο Βενέτας.

⁸⁰⁹ ΠΔ (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), ΠΓ8 (1786) και Ζ3 (1799). Στον Ντόκο, αριθμ. 82, καταγράφεται το γυναικωνυμικό Μπολλέτα <Βιολέτα. Από αυτόν τον τύπο υπάρχει η πιθανότητα να προέρχεται ο τύπος Βιλιώτα και το επίθετο να είναι μητρωνυμικό (τα παιδιά της Βιλιώτας). Βλ. και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 88, 323 και 729.

⁸¹⁰ Πούλος, αριθμοί νοταριακών πράξεων 88, 323 και 729 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Βυλιώτης.

⁸¹¹ ΠΓ18 (1807).

⁸¹² Βλ. Ντόκος, αριθμ. 15= Βιολάτης, 69= Διολάντης. Επίσης, Διολάντης στον Μέρτζιο, έγγραφο 21 και 22.

⁸¹³ ΠΔ9 (1804).

⁸¹⁴ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸¹⁵ ΠΔ24 (1734).

Βούλγαρης: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1804 και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Γιάννης και Αναστάσης (= γιος του Γιάννη)⁸¹⁶. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη πλέον στο νησί.

Βουνός: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1818, χωρίς να καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸¹⁷. Σήμερα απαντά στο Αμπελάκι ως παρωνύμιο κλάδου της οικογένειας Γκιόκα.

Βώσης: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1831 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός⁸¹⁸. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Βώση/Βασίλη). Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γαλέος, σήμερα καλείται ως ήταν. Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1831 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Αθανάσιος⁸¹⁹. Πρόκειται για οικογένεια караβοκύρηδων και κλάδος της οικογένειας Νάννου⁸²⁰. Μέλη της οικογένειας Γαλέου απαντούν και σήμερα στην Κούλουρη.

Γαρειός, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1726. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κόλιας και Παναγιώτης⁸²¹. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη. Πρόκειται για παρωνύμιο που επικράτησε του επιθέτου.

Γενίτης: Το επίθετο αναφέρεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1817 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Μιχάλης⁸²². Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Αίγινα) παλαιάς οικογένειας από το Αμπελάκι. Η οικογένεια απαντούσε και στην Αθήνα⁸²³. είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γερογιάννης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1771. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολός,

⁸¹⁶ ΠΔ9 (1804).

⁸¹⁷ Ζ6 (1818).

⁸¹⁸ Ζ5 (1831).

⁸¹⁹ ΚΠ12 (1831).

⁸²⁰ Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Γεώργιος Αθ. Γαλέος (1846-1922) Ο μεγάλος ευεργέτης της Σαλαμίνας», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 323, Ιουλ.-Αύγ. 2016, σελ. 10 και 14.

⁸²¹ ΠΓ3 (1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ5 (1782), 13 (1815), 23 (1727), 25 (1743).

⁸²² ΠΔ14.

⁸²³ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Στάθης και Θράκενα (= κόρη του Αναγνώστη)⁸²⁴. Το γυναικείο όνομα Θράκενα σχετίζεται με τις εκτάσεις της περιοχής Θρακιά, δυτικά της περιοχής Ντρένια, οι οποίες φαίνεται ότι ανήκαν σε αυτήν, μάλλον ως προικώα. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γεώργας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1821. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σωτήρης (= γιος του Γιάννη), Νικολός/Κόλιας, Σιδέρης, Παναγής (= γιος του Σιδέρη), Τριανταφυλλιά (= κόρη του Παναγή) και ο παπα-Γιωργάκης (= γιος του Μήτρου)⁸²⁵. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Γεωργίου). Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Γιώργης (1821) → Γεώργας (1829) → Γιώργας (1830) → Γεώργας (1835). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁸²⁶. Απαντούσε στο Αμπελάκι, αλλά σήμερα είναι αμάρτυρη στο νησί.

Γιωργάκης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1798. Ως μέλος της οικογένειας αυτής αναφέρεται σε άλλο έγγραφο ο Αναγνώστης⁸²⁷. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γιωργούλης: Το επίθετο αναφέρεται μόνο σε ένα έγγραφο, χωρίς να δίνεται κάποιο κύριο όνομα⁸²⁸. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γιαννηθανάσης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1774 και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Θανάσης και Σιδέρης. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο που ενέχει παλαιό πρόγονο της οικογένειας (τα παιδιά του Γιάννη του Θανάση)⁸²⁹. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γιάννης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1792. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παναγιώτης (= γιος του Σιδέρη και συντάκτης εγγράφων) και Αναγνώστης (= κι αυτός γιος του

⁸²⁴ ΠΔ2 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), 7 (1782), 29 (1774), 30 (1776), ΠΓ21 (1821), ΔΑ12 (1798) και 14 (1774)

⁸²⁵ ΠΓ22 (1821), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου και Ζ4 (1829), 9 (1830), ΠΔ38, (1835), 39 (1853), 40 (1869).

⁸²⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως *Γεώργης*.

⁸²⁷ ΠΔ32 (1798), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και 15 (1818).

⁸²⁸ ΦΓ13 (±1830)

⁸²⁹ ΠΔ29 (1774).

Σιδέρη, μάλλον πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο που πήρε το εκκλησιαστικό αξίωμα του Αναγνώστη)⁸³⁰. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γκέμας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα έγγραφο του 1727, στο οποίο καταγράφεται το γυναικείο κύριο όνομα Καλή⁸³¹. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γκίζας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα έγγραφο του 1822, στο οποίο καταγράφεται το γυναικείο κύριο όνομα Διαμάντω (= κόρη του Κόλια)⁸³². Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁸³³ και είναι αμάρτυρη σήμερα στο νησί.

Γκιόκας, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1780. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικόλας, Γιάννης, Κόλιας και τα παιδιά του: Σιδέρης, Δήμας, Καλομοίρα, Μαρδίτσα, Τσεβή⁸³⁴. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Γκιόκας (1780) → Τζόκας⁸³⁵ (1792) → Γκόκας (1799) → Τζόκας (1803) → Γκιόκας (1819) → Γγόκας (1829) → Τζόκας (1830) → Γκιόκας (1848). Το επίθετο προέρχεται από το υποκοριστικό του ονόματος Γεώργιος. Η οικογένεια απαντά σήμερα στο Αμπελάκι.

Γκίκας, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1727. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σιδέρης, Δημητράκης (= γιος του Σιδέρη Κόλη), Γιάννης (= γιος του Δήμα/Δημητρίου), Κόλιας, Θανάσης (γιος του Κόλια), Κωσταντής (= γιος του Γιάννη Κόλια), Παναγιώτης, Δήμας (= γιος του Γιώργη), Καλομοίρα (= σύζυγος του Δήμα),

⁸³⁰ ΠΓ11 (1792), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1800), 16 (1806) και ΚΠ6 (1803).

⁸³¹ ΠΔ23 (1727).

⁸³² ΠΔ18 (1822).

⁸³³ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸³⁴ ΠΔ31^α (1780), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 20 (1829), ΠΓ11 (1792), 13 (1802), 32 (1799), 41 (1829), 43 (1827), ΚΠ6 (1803), ΔΑ8 (1819), ΦΓ14 (±1830), και Ζ8 (1848).

⁸³⁵ Ανάλογο είναι και το επίθετο Τζοκάκης που απαντούσε στην Αθήνα, βλ. Κωνσταντίνου Ντόκου, «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688-1691)», περιοδικό *Μνήμων*, [S.l.], v. 10, p. 96-138, Ιαν. 1985. ISSN 2241-7524, αριθμ. 302. Διαθέσιμο από: <<http://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8023/7872>>. Ημερομηνία πρόσβασης: 31 Μάι. 2016 doi:<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon. αριθμ. 326>. Από τη δημοσίευση αυτήν χρησιμοποιούνται εδώ ως πρωτογενής πηγή οι κατάλογοι των οικογενειών των σελίδων 107-138. Εφεξής: Ντόκος.

Αθανάσιος, Γιάννης (= γιος του Κόλια)⁸³⁶. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Γκίκας και Γγίκας (1727) → Τζίκα (1792) → Κίκας (1802) → Γγίκας (±1830). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁸³⁷. Το επίθετο προέρχεται από το υποκοριστικό του κυρίου ονόματος Γεώργιος. Σήμερα η οικογένεια απαντά στο Αμπελάκι.

Γκίνης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1695 περίπου. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης, Τρίκιας/Τρίγκας/Ντρίτζας (= Αντρέας), Νικολός και Θανάσης (= γιοι του Ντρίτζα), Νικολής (= γιος του Θανάση) και Κωστής⁸³⁸. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κίνης (± 1695), Γκίνης (1780) και Γγίνης (1803). Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁸³⁹. Το επίθετο προέρχεται από το υποκοριστικό του κυρίου ονόματος Γιάννης. Σήμερα η οικογένεια απαντά στο Αμπελάκι.

Γκούμας, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1717. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης και Γιώργης (= γιοι του Κόλια), Στεφανής, Μάρω (= κόρη του Γιάννη και σύζυγος του Ζουπάτη) και Αναγνώστης⁸⁴⁰. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κούμας (1717) → Γκούμας (1735) → Γγούμας και Κούμας (1765) → Γκούμας (1822) → Κούμας (1830). Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁸⁴¹. Το επίθετο προέρχεται από το υποκοριστικό του κυρίου ονόματος Ιάκωβος (Γιακουμής). Στην Αθήνα απαντούσε ο

⁸³⁶ ΠΔ23 (1727), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 24 (1734, όπου αναφέρεται ως επίθετο το Δημογκίκας), ΠΓ7 (1776), 8 (1786), 10 (1780), 11 (1792), 13 (1802), 15 (1804), 16 (1806), 23 (1825), 31 (1772), 32 (1799), 35 (1808), 43 (1827), Ζ7 (1807), ΚΠ6 (1803), ΔΑ3 (1735), 8 (1819) και ΦΓ14 (±1830).

⁸³⁷ Μέρτζιος, έγγραφο 22, Πούλος, αριθμ. αριθμ. νοταριακής πράξης 206 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 ως Γκίκας και Τζίγκας.

⁸³⁸ ΠΓ27 (± 1695), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 22 (1821), 26 (1830, όπου αναφέρεται ως επίθετο το Τριγκαγγίνης και εκ παραδρομής Τρίγγινης), 41 (1829), ΠΔ31^a (1780) ΚΠ6 (1803) και ΦΓ32 (±1830).

⁸³⁹ Πούλος, αριθμ. αριθμ. νοταριακής πράξης 295.

⁸⁴⁰ ΠΓ28 (1717), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 13 (1802), 26 (1830), 34 (1796), 40 (1828), ΔΑ3 (1735), Ζ1 (1765), 13 (1814), ΠΔ18 (1822).

⁸⁴¹ Ντόκος, αριθμ. 346 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Κούμας.

τύπος Γιάκουμος και ως αντρικό κύριο όνομα ⁸⁴² αλλά και ως επίθετο ⁸⁴³. Σήμερα η οικογένεια απαντά στο Αμπελάκι.

Γοβιός: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1748. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολός, Γιάννης, Κώστας/Κωσταντής, Φίλης (= αδελφός του Κώστα), Όρσα (= κόρη του Κωσταντή), Πίλη (=Ολυμπία, κόρη του Γιάννη) ⁸⁴⁴. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα. Το συγκεκριμένο επίθετο συνδέεται με το λεγόμενο ως σήμερα πηγάδι του Γοβιού, στην είσοδο του Ναυστάθμου Σαλαμίνας, καθώς και την γύρω περιοχή του, η οποία βρισκόταν στην ιδιοκτησία της εν λόγω οικογένειας. Πρόκειται για παρώνυμο που επικράτησε του επιθέτου.

Γραμματικός, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1758. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Μήτρος και Λάμπρος ⁸⁴⁵. Η οικογένεια ίσως κατάγεται από το χωριό Γραμματικό, ένα ημιορεινό χωριό της Βορειοανατολικής Αττικής, πλησίον του Μαραθώνα. Υπάρχει, επίσης, το ενδεχόμενο το επίθετο να σχετίζεται με την επαγγελματική ιδιότητα του Γραμματικού της Χώρας, του γραμματέα δηλαδή της Καγκελαρίας της Κοινότητας της νήσου Σαλαμίνας. Σήμερα η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Δαμαλίτης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1743. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Ιωάννης, Γιάννης, Κόλιας, Μήτρος, παπα-Γιάννης (συντάκτης εγγράφων), Μαρδίτσα (=κόρη του Μήτρου). Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Δαμαλός Επιδαύρου) ⁸⁴⁶. Σε άλλα έγγραφα απαντά ο τύπος Δαμαστίτης (Δαμάστα Αττικής). Σήμερα η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Δήμας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1744. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης και

⁸⁴² Ντόκος, αριθμ. 215.

⁸⁴³ Ντόκος αριθμ. 324 και 325.

⁸⁴⁴ ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΚΠ1 (1799), 3 (1770), 7 (1806).

⁸⁴⁵ ΠΔ18 (1758), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 1 (1768), 9 (1804), 31^α (1780).

⁸⁴⁶ ΠΔ25 (1743), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 8 (1791), 10 (1806), 20 (1829), 27, ΔΑ6 (1748) και 18 (1758) και ΟΜ2 (1830). Στα έγγραφα ΠΔ10 και 27 (1758) απαντά ο τύπος Δαμαστίτης (εκείνος που κατάγεται από τη Δαμάστα Φθιώτιδας, σημερινός Μπράλος).

Πανούσης (= γιος του Κόλια)⁸⁴⁷. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί. Σε περίπτωση που το επίθετο εξελίχθηκε σε Δημητρίου, τότε πρόκειται για οικογένεια που απαντά στη Σαλαμίνα και η οποία σχετίζεται με το τοπωνυμικό Δημήτρανι.

Δημούκης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1803. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης (= γιος του Δήμα) Γιάννης (= γιος του Σιδέρη), Χατζηγιάννης (ένας από τους δύο έγινε Χατζής) και Θανάσης⁸⁴⁸. Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί. Το επίθετο συνδέεται με το αμπελακιώτικο τοπωνυμικό το ρέμα του Δημούτση < με τσιτακισμό από το Δημούκης.

Δεληγιώργης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1802. Ως μέλος της οικογένειας αυτής αναφέρεται και σε άλλα έγγραφα ο Παναγιώτης / Πανούσης / Πανούτσης (Πανούτσος)⁸⁴⁹. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τεληγιώργης (1902) → Ντεληγιώργης (1815) → Τεληγιώργης (1816) → Δεληγιώργης (1848). Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί.

Διονύσης/Διονυσίου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1771. Ως μέλη της οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μιχάλης και Φίλης (= ή προσκυνητής και γιος του Μιχάλη)⁸⁵⁰. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Διονύσης (1771) → Διονυσίου (±1830). Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί.

Δρόσος, η οικογένεια καλείται ως ήταν. Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1759, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Χρήστος (συντάκτης κειμένου)⁸⁵¹. Η οικογένεια υπάρχει ακόμη και σήμερα στο Αμπελάκι.

Ζαρίβας: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1781, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Δήμας⁸⁵². Η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί. Σε περίπτωση που το επίθετο αυτό εξελίχθηκε σε Ζαρίφης, η οικογένεια απαντά στην

⁸⁴⁷ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και 11 (1827).

⁸⁴⁸ ΚΠ6 (1803), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΔΑ8 (1819) και Ζ7 (1807).

⁸⁴⁹ ΠΓ13 (1802), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 37 (1816), ΠΔ13 (1815) και Ζ8 (1848).

⁸⁵⁰ ΠΔ28 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και ΦΓ13 (±1830).

⁸⁵¹ ΔΑ5 (1759).

⁸⁵² ΠΔ6 (1781).

Κούλουρη και σχετίζεται με το ομώνυμο τοπωνύμιο στη θέση Χαλιώτη. Προέρχεται δε το επίθετο από το μητρωνυμικό όνομα Ζαφειρία.

Ζεβός/Ζερβός, σήμερα καλείται Ζερβός: η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου εντοπίζεται σε έγγραφο του 1734. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται οι: Λάμπρος, Δήμας και Μαρδίκια⁸⁵³. Η αριστεροχειρία κάποιου προγόνου αυτής της οικογένειας έδωσε το επίθετο σε αυτήν. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Ζουγράφος: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1770, χωρίς να καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁵⁴. Πρόκειται περί επιθέτου που δηλώνει επάγγελμα. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁸⁵⁵. Το επίθετο απαντά σήμερα στην Κούλουρη ως παρωνύμιο κλάδου της οικογένειας Ανδριανού.

Ζούγρας, σήμερα καλείται Ζούγρης. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1717. Ως μέλη αυτής οικογένειας αυτής αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Τρίκας, Τρίτσας, (= Αντρέας), Γιώργος, Άγγελος, Αχιλλέας, Κώστας, Βασίλης, Γιάννης⁸⁵⁶. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Ζούγρας (1717) → Ζιούγρης (1733) → Ζούγρης (1745) → Ζούρης (1786) → Ζούκρης (1802) → Ζούκουρης και Ζούγκιρης (1818) → Ζούγρης (1827) → Τζούγκρης (1832). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸⁵⁷. Η οικογένεια απαντά σήμερα στο Αμπελάκι και κατά τον 20ό αιώνα πολλά από τα μέλη της ήταν караβοκύρηδες και διέπρεψαν στη ναυτιλία.

Ζουπάτης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός⁸⁵⁸. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στο νησί.

Θανασάκος: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830, και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁵⁹. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στο νησί.

Θανάσης, σήμερα η οικογένεια καλείται Αθανασίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1726. Ως μέλη της οικογένειας αυτής

⁸⁵³ ΠΔ24 (1734), Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 35 (1745).

⁸⁵⁴ ΠΓ6, (1770).

⁸⁵⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Ζωγράφος.

⁸⁵⁶ ΠΓ28 (1717), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1733), 5 (1745), 8 (1786), 13 (1802), 35 (1808), 42 (1832), ΔΑ3 (1735), ΚΠ9 (1818).

⁸⁵⁷ Πούλος, αριθμ. νοταριακής πράξης 107.

⁸⁵⁸ ΠΓ26 (1830).

⁸⁵⁹ ΦΓ13 (±1830).

αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος, Ιωάννης, Γιάννης (= γιος του Δήμα), Ασήμω (= κόρη του Γιάννη), Θανάσης (= γιος του Γιάννη), Σιδέρης (= γιος του Θανάση και της Σταμάτας Πατάπη), Άγγελος, Γιωργάκης⁸⁶⁰. Το επίθετο είναι πατρωνυμικό. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸⁶¹ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Θεόδωρος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1729. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Άγγελος, Γιωργάκης, Νικολός, Παναγιώτης, Τριανταφύλλης, Μαλού⁸⁶² (= κόρη του Νικολού και ξαδέλφη τής Παγώνας)⁸⁶³. Το επίθετο Θεοδώρου είναι πατρωνυμικό και σχετίζεται με την περιοχή του Ντοροτού (Θεόδωρος <αρβ. Ντοροτός). Μέλη της οικογένειας φαίνεται ότι ήταν οι μεγαλογαιοκτήμονες της τοποθεσίας αυτής. Η οικογένεια είναι αθηναϊκή⁸⁶⁴. Γηραιοί αμπελακιώτες καλούν σήμερα την περιοχή ως *Θοδώρα*. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

---

⁸⁶⁰ ΠΓ3 (1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΔΑ6 (1748), 14 (1774), Ζ9 (1830). Ο αγιογράφος Ιωάννης Αθανασίου εξ Αθηνών (*Ντούτας*) φαίνεται να έδρασε και στη Σαλαμίνα από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα (1788) έως και τα πρώτα χρόνια του 19^{ου} αιώνα, καθώς έχουν διασωθεί πολλά έργα του στο νησί. Συγκεκριμένα, α) τρεις δεσποτικές, το βημόθυρο και έντεκα εικόνες του δωδεκαόρτου στο παρεκκλήσιο του Αγίου Νικολάου Φανερωμένης (και τα διακοσμητικά μοτίβα με τον φυτικό διάκοσμο κάτω από τις δεσποτικές) καθώς και μία εικόνα της Ανάστασης του Χριστού που φυλάσσεται στο Σκευοφυλάκιο του μοναστηριού, β) εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου στην Παναγία στο Μπόσκο (σε προσκυνητάρι), γ) επτά δεσποτικές εικόνες στο παρεκκλήσιο του Αγίου Δημητρίου (=Αγίας Ειρήνης) στην Κούλουρη και αρκετές από το Δωδεκάορτο στο Πνευματικό κέντρο του ίδιου ναού (τα λυπηρά στο Πνευματικό κέντρο, επίσης έργα του Αθανασίου και τμήμα τους στο Λαογραφικό Μουσείο Σαλαμίνας), δ) τέσσερις δεσποτικές και μία με τον ένθρονο Χριστό ανάμεσα στην Παναγία και στον Ιωάννη τον Πρόδρομο στο εσωτερικό του Ι. Βήματος της εκκλησίας του Αγίου Μηνά καθώς και δώδεκα εικόνες από το Δωδεκάορτο στο χτιστό τέμπλο της ίδιας εκκλησίας (παρεμβάλλονται εικόνες του Νικ. Ανδριανού), ε) οι πέντε δεσποτικές εικόνες του τέμπλου, του δωδεκαόρτου (εκτός από την 13^η εικόνα του Αποστόλου Φιλίππου), τα λυπηρά και το βημόθυρο του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στο Αμπελάκι και ο φυτικός διάκοσμος κάτω από την Αγία Τράπεζα και στ) τέσσερις δεσποτικές, όλο το δωδεκάορτο, το βημόθυρο και τα λυπηρά στο τέμπλο του ναού του μοναστηριού του Αγίου Νικολάου στα Λεμόνια (*Ελεήμων*).

⁸⁶¹ Μέρτζιος, έγγραφο 21.

⁸⁶² Μέχρι πρότινος

⁸⁶³ ΠΓ29 (1729), 1 (1730), 5 (1745), 6 (1770), Ζ1 (1765), 6 (1818).

⁸⁶⁴ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 115, όπου καταγράφεται το οικογενειακό επίθετο *Ντόρος*. Και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Θεοχάρης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1735. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αναστάσης και Γιάννης⁸⁶⁵. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο. Η οικογένεια απαντά σήμερα στο Αμπελάκι και κατά τον 20ό αιώνα ήταν караβοκύρηδες.

Θωμάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1726. Ως μέλος αυτής της οικογένειας αναφέρεται σε έγγραφο ο Αγγελής⁸⁶⁶. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸⁶⁷ και σήμερα δεν απαντά στο νησί.

Ίσκας: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1743, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Στάμος⁸⁶⁸. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καβουράκης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830, και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁶⁹. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καλοτζός, σήμερα καλείται Καλιότσος. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1735. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κόλιας, Μιχάλης, Μήτρος⁸⁷⁰. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Καλοτζός (1735) →Καλοστός (1748) →Καλόκιος (1770) →Καλότζος (1804) →Καλιότζος (1815) →Καλότζος (1855). Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (= τα παιδιά του Κολιάτσου <Καλιότσου (Νικόλας-Νικολιός-Κολιός-Κόλιας) και η οικογένεια αυτή μάλλον είναι κλάδος των αθηναϊκών οικογενειών Κολιάτσου⁸⁷¹ ή Καλιοντζή⁸⁷². Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Καλογριάς, σήμερα καλείται Καλογήρου (σε γενική ενικού). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε περίπου προς τα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Τρίκιας (= Αντρέας), Δήμας (= γιος του Γκίκα), Μαρία και Θεοδώρα (= κόρες του Δήμα),

⁸⁶⁵ ΔΑ3 (1735), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και ΠΓ31 (1772).

⁸⁶⁶ ΠΓ3 (1726), , όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και ΚΠ3 (1770).

⁸⁶⁷ Ντόκος, αριθμ. 313 και Μέρτζιος, έγγραφο 16 και 21 και 22.

⁸⁶⁸ ΠΔ25 (1743).

⁸⁶⁹ ΦΓ13 (±1830).

⁸⁷⁰ ΔΑ3 (1735), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 6 (1748), ΠΓ6 (1770), 14 (1803), 15 (1804), 17 (1807), 19 (1808) ΠΔ13 (1815), 34 (1808), 39 (1855).

⁸⁷¹ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 31, 85, 114, 115, 203, 204, 215, 376, 590 και 790.

⁸⁷² Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Αναστάσιος⁸⁷³. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Καλογριάς (τέλη 17^{ου} αι.) →Καλογεράς (1717) →Καλόγηρος (1772) →Καλογέρου (1869). Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁸⁷⁴. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Καλογιάννης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1826 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Τέντες (= Τίτος και γιος του Παναγιώτη)⁸⁷⁵. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη, ενώ στο Αμπελάκι τείνει να εξαλειφθεί. Κατά τον 20ό αιώνα οι Καλογιανναίοι του Αμπελακίου ήταν ισχυρή οικογένεια καρaboκύρηδων⁸⁷⁶.

Κανάκης, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1744. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Λάμπρος, Δήμος/Δήμας (= γιος του Λάμπρου), Μαρδίκια (= κόρη του Δήμου), Θανάσης, Μάρω (= κόρη του Θανάση), Γιωργάκης, Νικόλαος⁸⁷⁷. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο του υποκοριστικού ονόματος Κανάκης, συνήθης προσφώνηση του κυρίου ονόματος Κωνσταντίνος από τους αρβανίτες. Η οικογένεια είναι αθηναϊκή⁸⁷⁸ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Καπέτζης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1727 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Ιωάννης⁸⁷⁹. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

⁸⁷³ ΠΓ27 (±τέλη 17^{ου} αι.), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 15 (1804), 28 (1717), 31 (1772), ΠΔ40 (1869).

⁸⁷⁴ Ντόκος, αριθμ. 308, όπου καταγράφονται μέλη της οικογένειας Καλογερά, Μέρτζιος, έγγραφο 20 και 22, Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 2, 44, 74, 161, 170, 402, 647 και 798 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Καλογεράς και Καλόγερος.

⁸⁷⁵ ΚΠ10 (1826)

⁸⁷⁶ Για το ιστορικό της οικογένειας βλ. Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Οι Ντέντηδες-Καλογιανναίοι και ένα Λαογραφικό Μουσείο-Ένα Θαύμα», εφημερίδα *Πολίτης με δικαίωμα*, Οκτ-Νοέ. 2007, σελ. 18. Το επίθετο Δέδες απαντούσε και στην Αθήνα, Μέρτζιος, έγγραφο 19.

⁸⁷⁷ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 6 (1748), ΠΔ1 (1768), 13 (1815), 20 (1829), 32 (1798), ΠΓ8 (1786).

⁸⁷⁸ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 10, 110, 267 και 329 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸⁷⁹ ΠΔ23 (1727). Καπιτζής= ο φρουρός της πύλης, βλ. Κριαράς Εμμανουήλ, Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669), εκδ. Εμμανουήλ Σφακιανάκη και υιοί, Θεσσαλονίκη 1973.

Καπετάνης, σήμερα Καπετάνιος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1755 και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Κυριάκος και Παναγιώτης⁸⁸⁰. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁸⁸¹. Κατά τον 20ό αιώνα μέλη της οικογένειας ασχολήθηκαν με τη ναυτιλία. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Καραγιάννης, σήμερα καλείται ως ήταν: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1813 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα. Δηλώνεται μόνο ότι αναφέρεται σε γυναίκα σύζυγο του Γιάννη, γιου του Μήτρου Καραγιάννη⁸⁸². Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁸⁸³. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Καραδήμας: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1810 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Σιδέρης⁸⁸⁴. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁸⁸⁵ και δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καραμπέτης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Μιχάλης⁸⁸⁶. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καραπάτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1749. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Δήμας, Καλομοίρα (= κόρη του Δήμα), Γιάννης (= γιος του Δήμα και αδελφός της Καλομοίρας)⁸⁸⁷. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καρατζόλης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁸⁸. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁸⁸⁹ και δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καρέλης/Κεράλης: Ως Κεράλης απαντά το επίθετο σε ένα έγγραφο του 1810 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιάννης⁸⁹⁰. Ως Καρέλης απαντά σε ένα, επίσης,

⁸⁸⁰ ΠΓ30 (1755).

⁸⁸¹ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 209 και 598 και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 361, 830.

⁸⁸² ΠΓ20 (1813).

⁸⁸³ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 208 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸⁸⁴ ΔΑ7 (1810).

⁸⁸⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁸⁸⁶ ΦΓ13 (±1830).

⁸⁸⁷ ΠΔ26 (1749), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), 28 (1771), 30 (1776), ΔΑ17 (1771).

⁸⁸⁸ ΦΓ13 (±1830).

⁸⁸⁹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Κατζοράλης.

έγγραφο του 1823 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το εκκλησιαστικό αξίωμα Αναγνώστης⁸⁹¹. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί. Το επίθετο φαίνεται να σχετίζεται με το τοπωνυμικό Καρέλα στη δυτική απόληξη της οροσειράς της Μάλιζας Μουλκίου· ιδιοκτήτες της περιοχής θα ήταν μέλη της οικογένειας.

Καρκέλης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1815 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁹². Το επίθετο ίσως να σχετίζεται με το σημερινό τοπωνυμικό Κατσέλη. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Καρνέσης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1733. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παναγιώτης, Κυράνα και Μαρία (= κόρες του Παναγιώτη), Αντώνης (= γιος του Σίδηρη), Κόλιας, Παύλος, Σταμάτης και η Σπύρενα Καρνέσαινα⁸⁹³. Το τελευταίο γυναικείο όνομα είναι δηλωτικό των κλειστών παραδοσιακών κοινωνιών, στις οποίες η γυναίκα μετά τον γάμο της έχανε το δικό της κύριο όνομα και αποκτούσε εκείνο του συζύγου της. Η οικογένεια κατάγεται από τα Καρνεζέικα Πελοποννήσου και απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Κατζανιώτης: Το επίθετο απαντά μόνο σε ένα έγγραφο του 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁹⁴. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Κατζούλη: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1729. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Όρσα (= σύζυγος του Λάμπρου) και Παναγιώτης⁸⁹⁵. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κατζούλης (1729) → Κατσούλης (1795). Η οικογένεια σχετίζεται με την ομώνυμη περιοχή Κατσούλη στο Μούλκι, ιδιοκτήτες της οποίας ήταν μέλη της. Η οικογένεια υπήρχε στο Μούλκι μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα.

Κεβάς, σήμερα καλείται Τσεβάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1791. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παναγιώτης, Θανάσης (= γιος του Παναγιώτη), Τσεβή (= κόρη του Θανάση)

---

⁸⁹⁰ ΠΔ35 (1810).

⁸⁹¹ ΠΔ36β (1823).

⁸⁹² ΠΔ13 (1815).

⁸⁹³ ΠΓ4 (1733), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ24 (1734), 32 (1798), 35 και 36^a (1810), ΔΑ10 (1847), 15 (1810), ΦΓ14 (±1830).

⁸⁹⁴ ΦΓ14 (±1830).

⁸⁹⁵ ΠΓ29 (1729), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και 33 (1795).

Μήτηρος/Δήμας⁸⁹⁶. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Παρασκευά <Τσεβά, με τσιτακισμό). Η οικογένεια προέρχεται από την Αθήνα⁸⁹⁷ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Κικίδης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1830, χωρίς να καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁸⁹⁸. Στην Αθήνα απαντούσε η οικογένεια Κυκλίδη⁸⁹⁹. Η οικογένεια δεν υπάρχει πια στη Σαλαμίνα.

Κιλιβίγκος, σήμερα Τσιλιβίγκος. Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1776 και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Στάμος και Μπίτσα (Ολυμπίτσα <Ολυμπία)⁹⁰⁰. Η οικογένεια απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Κιόκαλης/Τζόκαλης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1786. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Στάμος και Άνθιμος⁹⁰¹. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τζόκαλης (1786) →Κιόκαλης (1791). Πρόκειται για την αθηναϊκή οικογένεια Κόκαλη⁹⁰². Η οικογένεια υπήρχε ως Τσόκαλη (με τσιτακισμό) μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα στο Αμπελάκι, ενώ σήμερα έχει υποπέσει σε παρώνυμο.

Κριτσίκης/Κρικίκης/Κιρκίκης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1810. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης (= γιος του Κώστα), Αναστάσης (= γιος του Μήτρου) και Μιχάλης⁹⁰³. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κριτσίκης (1810) →Κιρκίκης (1821) →Κρικίκης (1831). Σήμερα η οικογένεια καλείται Κριτσίκη (με τσιτακισμό) και απαντά στην Κούλουρη.

⁸⁹⁶ ΠΔ8 (1791), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΚΠ6 (1803), 9 (1818), 10 (1826), ΔΑ11 (1843), ΦΓ32 (±1830).

⁸⁹⁷ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 7 και 53 με τη γραφή *Τζεβάς*.

⁸⁹⁸ ΠΔ21 (1830).

⁸⁹⁹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹⁰⁰ ΠΔ30 (1776).

⁹⁰¹ ΠΓ9 (1786), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ8 (1791).

⁹⁰² Ντόκος, αριθμ. 576 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Κόκαλης.

⁹⁰³ ΠΔ12 (1810), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ1 (1821), ΚΠ12 (1831). Στην Αθήνα απαντούσε η οικογένεια Κρίτζη, βλ. Πούλος, αριθμ. νοταριακής πράξης 569.

Κλαίρης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1830, χωρίς να καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁰⁴. πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Κλαίρης). Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Κοκίκος, σήμερα Κοτσίκος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1765. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Δήμας, Γιώργης, Παναγιώτης, Αναγνώστης, Κυράστα (= κόρη του Αντώνη Κοκίκου και σύζυγος του Αναστάση Κοκίκου), Μαρδίτσα (σύζυγος Παναγιώτη Κοκίκου), Παγώνα (= κόρη Παναγιώτη και της Μαρδίτσας Κοκίκου)⁹⁰⁵. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κοκίκος (1765) →Κωτσίκος (1827) →Κοντζίκος (±1830). Το επίθετο είναι πατρωνυμικό (τα παιδιά του Κωστίκου <Κωστίκου = Κωνσταντίνου). Η οικογένεια σχετίζεται με την περιοχή, όπου άλλοτε υπήρχε το λεγόμενο *Πεύκο του Κοτσίκου*, στα νότια της περιοχής Άσπρο Λιθάρι, στο Αμπελάκι. Η οικογένεια ίσως κατάγεται από την Αθήνα⁹⁰⁶. απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Κόλιας/Κόλος (Κολός<Κολιός<Νικολιός): Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1748. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης, Αναστάσης, Βασίλης, Κωστής (συντάκτης εγγράφων)⁹⁰⁷. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κόλιας (1748) → Κόλος (1815). Το επίθετο είναι πατρωνυμικό (τα παιδιά του Κόλια <Νικολάου). Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα. Η οικογένεια είναι κλάδος των Καλογιανναίων από το Αμπελάκι.

Κολοζούμης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1820. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αναγνώστης και Πανούσης⁹⁰⁸. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Κοπανάς: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1799, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός⁹⁰⁹. Η οικογένεια φαίνεται ότι κατάγεται από την Αθήνα⁹¹⁰. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

⁹⁰⁴ ΦΓ14 (±1830).

⁹⁰⁵ Ζ1 (1765), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ12 (1800), 13 (1802), 33 (1795), ΚΠ6 (1803), ΠΔ37 (1827), ΦΓ14 (±1830).

⁹⁰⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Κατζίκας και Κάτζικας .

⁹⁰⁷ ΔΑ6 (1748) όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ24 (1828), 25 (1828), ΠΔ13 (1815), Ζ8 (1848).

⁹⁰⁸ ΠΓ39 (1820), ΦΓ13 (±1830).

Κοπιτζής: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1816, και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Δημητράκης, Ζάφρα (<Ζαφειρία = κόρη του Δημητράκη) και Παγώνα (= κόρη του Δημητράκη και σύζυγος Σταύρου Σοφρά)⁹¹¹. Η οικογένεια σχετίζεται με το σαλαμινιακό τοπωνυμικό ο Βράχος του Κοπίκη. Καταγόταν από την Αθήνα⁹¹² και σήμερα δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Κοσμάς: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1726⁹¹³ και δεν αναφέρεται κάποιο κύριο όνομα μέλους της οικογένειας. Το επίθετο είναι αθηναϊκό⁹¹⁴ και η οικογένεια δεν απαντά πλέον στο νησί.

Κούκης/Κούκες/Κούκος, σήμερα Κούκης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1802. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κόλιας και Γιάννης⁹¹⁵. Στα αρβανίτικα *cutshe* σημαίνει ο κοκκινοπρόσωπος αλλά και ο κοκκινομάλλης. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κούκης (1802) →Κούκες και Κούκος (1821) →Κούκες (1831). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁹¹⁶ και σήμερα απαντά στην Κούλουρη.

Κουτζουρης/Κούκιουρης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1745. Ως μέλος αυτής της οικογένειας αναφέρεται και σε έγγραφο ο Μαρίνης (= γιος του Κόλια⁹¹⁷). Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κουτζουρης (1745, με τσιτακισμό) → Κούκιουρης (1800). Στην Αθήνα απαντούσε ως επίθετο⁹¹⁸. Σήμερα το επίθετο έχει υποπέσει σε παρώνυμο κλάδου της οικογένειας Κοτσίκου από το Αμπελάκι.

---

⁹⁰⁹ ΠΓ32 (1799).

⁹¹⁰ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 84, όπου καταγράφεται ο τύπος Κοπανάκης και αριθμ.321, όπου καταγράφεται ο τύπος Κοπανούς.

⁹¹¹ Ζ2 (1816)

⁹¹² Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹¹³ ΠΓ2 (1726).

⁹¹⁴ Ντόκος, αριθμ. 124 και 141, Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, Μέρτζιος, αριθμ. εγγράφου 21,

⁹¹⁵ ΔΑ2 (1802), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ21 (1821) και ΦΓ14 (±1830).

⁹¹⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Γκούκης.

⁹¹⁷ ΠΓ5 (1745), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και 12 (1800).

⁹¹⁸ Ντόκος, αριθμ. 437, Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 672, 796 και 849 με τη γραφή Κουτζούρης και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Τζουτζούρης.

Κοκλιώτης, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1791. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κωνσταντής και Πολυχρόνης (= γιος του Κωνσταντή)⁹¹⁹. Το επίθετο είναι πατριδωνυμικό (από τα Κόκλα Βοιωτίας). Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Κολασμένος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1818, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Φράτης⁹²⁰. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα. Όμως, υπάρχει στην Κούλουρη οικογένεια με το επίθετο Φράττης. Τούτο σημαίνει πως υπάρχει η πιθανότητα η σημερινή οικογένεια Φράττη να κατάγεται από την οικογένεια Κολασμένου και το σημερινό επίθετο να είναι πατρωνυμικό (τα παιδιά του Φράττη).

Κολιαγιωργάκης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1734, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιωργάκης⁹²¹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο που ενέχει παλαιό πρόγονο της οικογένειας (τα παιδιά του Κόλια του Γιωργάκη).

Κοντογιωργάκης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1818, και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹²². Η οικογένεια δεν υπάρχει στη Σαλαμίνα.

Κοντογκίκας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1782, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Παναγιώτης⁹²³. Η οικογένεια δεν υπάρχει στη Σαλαμίνα.

Κορογιάννης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1749, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός⁹²⁴. Η οικογένεια δεν υπάρχει στη Σαλαμίνα. Απαντά, όμως, στην Κούλουρη η οικογένεια Κορρός. Το δε Κορογιάννης είχε υποπέσει σε παρωνύμιο μέχρι και τη δεκαετία του 1980.

Κουλλούρης/Κουλούρης, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1802. Ως μέλη αυτής της οικογένειας

⁹¹⁹ ΠΔ8 (1791), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, και 40 (1869).

⁹²⁰ ΠΔ15 (1818).

⁹²¹ ΠΔ24 (1734).

⁹²² ΠΔ15 (1818).

⁹²³ ΠΔ7 (1782).

⁹²⁴ ΠΔ26 (1749).

αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος (συντάκτης εγγράφων), Αντώνιος, Πέτρος⁹²⁵. Η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Κουριάς: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1818, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Αργυρός⁹²⁶. Η οικογένεια δεν υπάρχει στη Σαλαμίνα.

Κουτούνας, σήμερα Κουδούνας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1814. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μαρίνης, Γιάννης, Παναγιώτης⁹²⁷. Η οικογένεια υπάρχει σήμερα στην Κούλουρη και τα Παλούκια.

Κουτουριώτης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1826, και στο οποίο καταγράφεται το γυναικείο κύριο όνομα Ξανθή (= κόρη του Κόλια και σύζυγος του Αθανάση Τηλαβέρη)⁹²⁸. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁹²⁹ και σήμερα δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Κοφινάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1735. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος, Σταμάτης (γιος του Μήτρου), Σταύρος, Δημητράκης (= γιος του Σταύρου), Αναστασία (κόρη του Δημητράκη)⁹³⁰. Πρόκειται περί επιθέτου που δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα. Το επίθετο Κοφίνος απαντούσε στην Αθήνα⁹³¹, όπως και το Κοφινάς⁹³². Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Κρανιδιώτης, καλείται ως ήταν: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1818, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιωργάκης. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Κρανίδι, στην Ερμιονίδα Αργολίδας). Η οικογένεια απαντούσε στην Αθήνα⁹³³ και σήμερα υπάρχει ακόμη στο Αμπελάκι.

Κρητικός, καλείται ως ήταν: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1818, και στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Νικόλας και Αγγέλω (σύζυγος του

⁹²⁵ ΔΑ2 (1802), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, Ζ8 (1848), ΟΜ2 (1830), ΠΔ39 (1855).

⁹²⁶ ΠΓ38 (1818).

⁹²⁷ Ζ13 (1814), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1816), ΠΔ38 (1835).

⁹²⁸ Ζ11 (1836).

⁹²⁹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹³⁰ ΔΑ3 (1735), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΚΠ2 (1744), ΠΔ13 (1815), 38 (1835), 39 (1855), ΦΓ14 (±1830).

⁹³¹ Ντόκος, αριθμ. 585.

⁹³² Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹³³ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 135, 153 και 382.

Νικόλα) ⁹³⁴. Πρόκειται περί πατριδωνυμικού επιθέτου. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στην Κούλουρη.

Κριτζέλης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1835, στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα ⁹³⁵. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πια.

Κυράς: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1823, και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το εκκλησιαστικό αξίωμα Αναγνώστης ⁹³⁶. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πια. Το επίθετο σχετίζεται με την θέση Κύριζα και τελικά φαίνεται ότι η εν λόγω περιοχή ανήκε στη συγκεκριμένη οικογένεια γαιοκτημόνων. Στην Αθήνα απαντούσε το επίθετο Κύραινας ⁹³⁷ που σχετίζεται με την εν λόγω οικογένεια αλλά και το τοπωνυμικό Κύριζα. Το όνομα-εκκλησιαστικό αξίωμα *Αναγνώστης* σχετίζεται, επίσης, με τα ερείπια της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου του Νηστικού που βρίσκονται στην εν λόγω περιοχή και μάλλον μέλη της οικογένειας αυτής είχαν αναπτύξει εκεί κάποια μοναστική δραστηριότητα.

Κώστας/Κωνσταντής/Κωνσταντίου, σήμερα Κωνσταντίνου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1726. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολός, Αναστάσης, Γιωργάκης, Αγγελής, Σύρμω (κόρη του Δήμα και της Χρυσάφως και σύζυγος του Κώστα Γιωργάκη) ⁹³⁸. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κωστατής (1726) → Κωνσταντής (1782) → Κώστας (1799) → Κωνσταντής (1810) → Κωνσταντίου (1830). Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Κωσταντή). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα ⁹³⁹ και σήμερα απαντά στην Κούλουρη.

Κωνσταντάρης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1744. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Θανάσης και Παναγιώτης ⁹⁴⁰. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Κωστατάρης (1744) → Κωνσταντάρης (1798)

⁹³⁴ ΠΔ15 (1818).

⁹³⁵ ΠΔ38 (1835).

⁹³⁶ ΔΑ9 (1823).

⁹³⁷ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 186.

⁹³⁸ ΠΓ3 (1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ7 (1782), 12 (1810), Ζ3 (1799), ΦΓ13 (±1830).

⁹³⁹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Κωνστής, Κωντζάς και Κώτζος.

⁹⁴⁰ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ32 (1798), ΦΓ14 (±1830).

→Κωσταντάρης (1830). Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο με την μεγεθυντική κατάληξη *-άρης*. Το επίθετο σχετίζεται με τη θέση *το Δέντρο του Κωνσταντάρη* στην περιοχή της *Φραγκοκλησιάς Αμπελακίου* και ίσως η οικογένεια να σχετίζεται με την παλαιά αμπελακιώτικη οικογένεια Κοτσίκου. Πάντως το επίθετο ως ήταν δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Λάζαρος/Λαζαρής, σήμερα Λαζάρου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1810. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αναγνώστης (συντάκτης εγγράφων) και Θανάσης⁹⁴¹. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Λάζαρος (1810) →Λαζαρής (1826). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁹⁴². Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Λάζαρου). Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Λάσκος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1729. Ως μέλος αυτής της οικογένειας αναφέρεται ο Νικολός⁹⁴³. Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Λάσκως <Λιάσκως <Λασκαρίνας⁹⁴⁴). Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁹⁴⁵ και δεν απαντά στη Σαλαμίνα πια.

Λιανάκης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1848, και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁴⁶. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πια.

Λιάκος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1806, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιωργάκης (υποκοριστικό)⁹⁴⁷. Επειδή το έγγραφο στο οποίο καταγράφεται το επίθετο έχει σχέση με την αγροτική δραστηριότητα του αλωνίσματος, υπάρχει η πιθανότητα το επώνυμο αυτό να σχετίζεται με το τοπωνυμικό ο λόφος του Λιά, όπου και ανεμόμυλος της συγκεκριμένης οικογένειας. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

⁹⁴¹ ΠΔ12 (1810), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1817), 17 (1819), Ζ11 (1826).

⁹⁴² Βλ. Ντόκος, αριθμ. 200.

⁹⁴³ ΠΓ29 (1729), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, Ζ1 (1765).

⁹⁴⁴ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 18, 96, 135 και αλλού, όπου καταγράφεται το γυναικείο κύριο όνομα Λασκαρού.

⁹⁴⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Λιάσκας (σήμερα στην Κούλουρη κλάδος της οικογένειας Βενετσάνου φέρει το διακριτικό παρώνυμο Λάσκας).

⁹⁴⁶ Ζ8 (1848).

⁹⁴⁷ ΟΜ1 (1806).

Λίας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1748. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης και Κόλιας⁹⁴⁸. Το επίθετο είναι μητρωνυμικό (τα παιδιά της Λίας <Ευαγγελίας). Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Λιόσης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Αυγερινός⁹⁴⁹. Το επίθετο είναι πατριδωνυμικό (Λιόσης <Λιόσια). Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Λουκάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1798. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος και Πανούσης. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Λουκά)⁹⁵⁰. Το επίθετο σχετίζεται με τα τοπωνυμικά Λούκο, Λούκεζες και Στεφηλούκο (= ο Στέφανος του Λουκά). Οι εν λόγω τοποθεσίες ανήκαν στην ιδιοκτησία της οικογένειας Λουκά. Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια⁹⁵¹. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Λούλης, σήμερα Λιούλης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1806, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Δήμας⁹⁵². Το επίθετο είναι μητρωνυμικό (τα παιδιά της Λούλης <Λούλας <χαϊδευτικό της Ελευθερίας). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁹⁵³ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μαγιάτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1776. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κωστάκης, Σταύρος, Κωσταντής, Γιάννης και Παναγιώτης (= γιοι του Κόλια)⁹⁵⁴. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι. Σύμφωνα με τις προφορικές παραδόσεις των μελών της οικογένειας θεωρείται ότι κατάγονται από το Κρανίδι.

Μάθησης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1804. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι:

⁹⁴⁸ ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ4 (1776), ΦΓ14 (±1830).

⁹⁴⁹ ΦΓ14 (±1830).

⁹⁵⁰ ΠΔ32 (1798), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1817), 36β (1823), ΔΑ16 (1823), ΦΓ7 (±1830).

⁹⁵¹ Ντόκος, αριθμ. 342, 490 και Μέρτζιος, έγγραφο 22.

⁹⁵² ΚΠ7 (1806).

⁹⁵³ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹⁵⁴ ΠΔ4 (1776), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 33 και 34 (1808), ΠΓ26 (1830), 40 (1828), ΚΠ6 (1803), Ζ13 (1814), ΦΓ31 (±1830).

Γεώργιος/Γεωργάκης, Αργύρης/Αργυρός (= γιος του Γεωργάκη)⁹⁵⁵. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μακούμιας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1827, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Κόλιας. Στο έγγραφο στο οποίο καταγράφεται το επίθετο μαζί με το κύριο όνομα φαίνεται ότι δηλώνεται ως τοπωνυμικό (στο Κόλια Μακούμια)⁹⁵⁶. Τούτο φανερώνει τη συνήθεια του τότε ντόπιου πληθυσμού να ονοματοδοτεί από τα επίθετα των οικογενειών τοποθεσίες που ανήκαν στην ιδιοκτησία τους. Το επίθετο Μακούμιας ίσως να σχετίζεται με το Ιάκωβος και η εν λόγω οικογένεια να αποτελεί κλάδο της αμπελακιώτικης οικογένειας Γκούμα. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Μαρούγγας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1835, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιάννης⁹⁵⁷. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁹⁵⁸ και δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα. Το επίθετο είναι μητρωνυμικό (τα παιδιά της Μαρουγκώς <Μαριγώς>). Ως παρώνυμο αποδίδεται σε κλάδο της οικογένειας Καπογιαννάτου από τα Παλούκια.

Μαρούδης: σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1727. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μιχάλης και Στάμος⁹⁵⁹. Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Μαρούδας <Μαρδίτσας>). Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μάρκου: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1798, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Παναγιώτης⁹⁶⁰. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα⁹⁶¹ και δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Μασάρος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1810, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Παναγιώτης⁹⁶². Πρόκειται περί επιθέτου που δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα και συγκεκριμένα αυτόν που κατασκεύαζε και προμήθευε τα

⁹⁵⁵ ΠΓ15 (1804), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ11 (1808), 35 και 36^a (1810), ΔΑ15 (1810), 16 (1823).

⁹⁵⁶ ΚΠ11 (1827).

⁹⁵⁷ ΠΔ38 (1835).

⁹⁵⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹⁵⁹ ΠΔ23 (1727), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 8 (1791), ΦΓ7 (±1830).

⁹⁶⁰ ΔΑ12 (1798).

⁹⁶¹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹⁶² ΠΔ12 (1810).

νοικοκυριά με μασαρικά, δηλαδή την οικοσκευή. Η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Μαστρογιάννης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1799. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αγγελής και Νικολός⁹⁶³. Το επίθετο δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα (οικοδόμου;). Η οικογένεια απαντούσε στο Αμπελάκι μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα.

Μαυράκης, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1726. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παναγιώτης, Νικολός, Κωνσταντής (= γιος του Νικολού), Γιάννης και Σταύρος (= γιοι του Κωνσταντή· αργότερα ο Γιάννης ιερώθηκε και πήρε τον βαθμό του Σακελάριου), Θανάσης, Μήτρος (= γιος του Θανάση), Μητζούλης, Σπύρος, Σίδηρης⁹⁶⁴. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁹⁶⁵ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μεγάλος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1780. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αναγνώστης (συντάκτης εγγράφων) και Θανάσης⁹⁶⁶. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πλέον.

Μεγαριτικός: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1758, και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Στάμος⁹⁶⁷. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Μέγαρο Αττικής). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα⁹⁶⁸ και δεν απαντά στη Σαλαμίνα πλέον.

Μεθενίτης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1817, στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁶⁹. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο

⁹⁶³ Ζ3 (1799), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 10 (1830), 13 (1814), ΠΓ40 (1828), ΦΓ32 (±1830).

⁹⁶⁴ ΠΓ2 και 3 (1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΚΠ4 και 5 (1784), ΔΑ2 (1802), 3 (1735), 4 (1798), 5 (1759), 7 (1810), 12 (1798), ΠΔ4 (1776), 6 (1781), 8 (1791), 25 (1743), 32 (1798), ΦΓ32 (±1830).

⁹⁶⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

⁹⁶⁶ ΠΔ31^α (1780), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 32 (1799), ΠΓ15 (1804), ΦΓ32 (±1830).

⁹⁶⁷ ΠΔ27 (1758).

⁹⁶⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Μεγαρίτης.

⁹⁶⁹ ΠΔ14 (1817).

(Μέθανα). Η οικογένεια απαντούσε μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα στο Αμπελάκι.

Μελέτης, σήμερα καλείται Μελετίου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1802. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολής, Παναγιώτης, Γιάννης και Παναγιώτης (= γιοι του Παναγιώτη)⁹⁷⁰. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Μελέτης (1802) →Μελετίου (±1830). Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Μελετίου). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Μέξης, σήμερα καλείται ως ήταν: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1784, στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁷¹. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Μερκούρης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1795. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γεώργιος και Κοσμάς⁹⁷². Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Μερκούρη). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι και μέλη της είχαν αναπτύξει έντονη ναυτιλιακή δραστηριότητα μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα. **Μήτρος**, σήμερα καλείται Δημητρίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1786 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Παναγιώτης (= γιος του Γιώργου)⁹⁷³. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μητροφάνης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁷⁴. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Μητρολουκάς: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1798 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁷⁵. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

⁹⁷⁰ ΠΓ13 (1802), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 20 (1813), 35 (1808), 41 (1829), Ζ5 (1831), ΦΓ13 (±1830).

⁹⁷¹ ΚΠ5 (1784).

⁹⁷² ΠΓ33 (1795), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ38 (1835), 39 (1855).

⁹⁷³ ΠΓ8 (1786).

⁹⁷⁴ ΦΓ13 (±1830).

⁹⁷⁵ ΔΑ4 (1798).

Μίχας, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Δράκος⁹⁷⁶, Γιωργάκης, Λασκαρού και Μπίτζα (= Ολυμπίτσα <Ολυμπία, κόρη του Δράκου και σύζυγος του Σκούρδα Πανούση)⁹⁷⁷. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Μίχα <Μιχάλη). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Μούρλακας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1819 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁷⁸. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Μπάρπας/Πάρπας, σήμερα Μπάρμπας (συγγενικό): Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1807. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παπα-Μιχάλης, Παναγιώτης/Πανούσης/Πανούσος (= γιος του Μιχάλη), Αναστάσης, Θανάσης⁹⁷⁹. Η οικογένεια απαντούσε στην Αθήνα⁹⁸⁰ και σήμερα υπάρχει ακόμη στην Κούλουρη.

Μπαρμπάτης/Παρπάκης: Το επίθετο αναφέρεται σε δύο έγγραφα που συντάχθηκαν το 1798. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται ο Γιωργάκης και ο Θανάσης (= γιος του Νικολάου)⁹⁸¹. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Μπαρμπέρης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1819 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Γιάννης⁹⁸². Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει την επαγγελματική ιδιότητα του κουρέα. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Μπατής: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1806 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το Παναγιώτης⁹⁸³. Το επίθετο σχετίζεται με την

⁹⁷⁶ Ως αντρικό κύριο όνομα το Δράκος απαντούσε στην Αθήνα, βλ. Ντόκος, αριθμ. 401 και 480. Στον Μέρτζιο απαντά ως επίθετο, βλ. έγγραφο 21.

⁹⁷⁷ ΦΓ7 (±1830), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΔΑ11 (1843).

⁹⁷⁸ ΠΔ17 (1819).

⁹⁷⁹ Ζ7 (1807), 10 (1830), ΠΓ25 (1828), 43 (1827), 44 (1830), ΔΑ9 (1823) όπου καταγράφονται στο ίδιο έγγραφο και οι δύο παραλλαγές του επιθέτου. Στην Αθήνα απαντούσε η ονοματολογικά συναφής οικογένεια Μπάρμπανου, βλ. Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 31, 41, 49, 98, 184, 234, 239, 245, 276, και 585.

⁹⁸⁰ Πούλος, αριθμ. νοταριακής πράξης 394.

⁹⁸¹ ΠΔ32 και ΔΑ12 (1798).

⁹⁸² ΠΔ16 (1819).

⁹⁸³ ΟΜ1 (1806).

τοποθεσία Μπατσι, ιδιοκτήτες της οποίας ήταν μέλη της συγκεκριμένης οικογένειας. Σήμερα το επίθετο δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Μπερής, σήμερα καλείται ως ήταν: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1780 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁸⁴. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μπιθιζής, σήμερα καλείται ως ήταν: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1780 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁸⁵. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη. Πρόκειται περί παρωνυμίου που κατέληξε σε επίθετο· αρβ. bitha+iziu= μαύρα οπίσθια, αυτός που γενικά είναι μελαμψός. Η οικογένεια φαίνεται να έλκει την καταγωγή της από την παλαιά και μη διασωθείσα σήμερα οικογένεια Θεοδώρου/Ντοροτού από το Αμπελάκι. Απόγονος της οικογένειας Θεοδώρου ήταν ο μεγαλοκτηματίας Νικολός Τριανταφύλλου. Μέλη της οικογένειας Μπιθιζή αναφέρουν ότι *είχαμε ένα όνομα μοσχομυριστό και μας το κάνανε να βρομάει· μας λέγανε Τριανταφύλλου και μας το κάνανε Μπιθιζή*.

Μπίλιας/Πίλιας/Μπίλιος/Πίλιος, σήμερα καλείται Μπίλιας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1776. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σιδέρης, Αναγνώστης (= γιος του Σιδέρη και συντάκτης εγγράφων), Σιδέρης και Παντελής (= γιοι του Αναγνώστη)⁹⁸⁶. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Μπίλιας (1776) → Πίλιας (1803) → Πίλιος (1807) → Μπίλιος και Μπίλιας (1830). Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο· τα παιδιά της Μπίλιως <Ολυμπίας. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι και μέλη της είχαν αναπτύξει έντονη ναυτιλιακή δραστηριότητα μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα.

Μπισιώτης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1827 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γιώργης⁹⁸⁷. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (Μπίσια Περαχώρας Κορινθίας). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Μπιρμπίλης/Πιρπίλης, σήμερα Βιρβίλης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1782. Ως μέλη αυτής της οικογένειας

⁹⁸⁴ ΠΓ10 (1780).

⁹⁸⁵ ΠΓ10 (1780).

⁹⁸⁶ ΠΓ7 (1776),), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1803), 17 (1807), 19 (1808), 23 (1825), 25 (1828), 35 (1808), 44 (1830), Ζ6 (1818), 10 (1830), ΟΜ2 (1830).

⁹⁸⁷ ΚΠ11 (1827).

αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αντώνης, Κόλιας, Αναγνώστης (= γιος του Κόλια)⁹⁸⁸. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Πιρπίλης (1782) → Πριπίλης (1786) → Μπιρμπίλης (1831). Μέλη της οικογένειας ανέπτυξαν ενεργό δράση την περίοδο της Επανάστασης⁹⁸⁹. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁹⁹⁰. απαντά και σήμερα στην Κούλουρη και στο Αμπελάκι.

Μπογιατζής: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα⁹⁹¹. Πρόκειται για επίθετο οικογένειας, η οποία κατάγεται από την Αθήνα⁹⁹² και ως επώνυμο δηλώνει επάγγελμα. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Μπούκης/Πούγγης/Πούκης, σήμερα καλείται Μπούτσης (με τσιτακισμό). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κώστας, Αναστάσης, Γεώργιος/Γιωργάκης (= γιος του Αναστάση), Αναστάσης (= γιος του Γιωργάκη), Λεμονιά (= κόρη του Αναστάση), Γιάννης (= αδελφός του Αναστάση και θείος της Λεμονιάς), Θανάσης, Σιδέρης, Στάμος, Κόλιας⁹⁹³. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Μπούκης (τέλη 17^{ου} αι.) → Πούγγης (1717) → Πούκης (1745) → Μπούκης (1827). Το επίθετο είναι αρβανίτικο και δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα (bukë= ψωμί <ο ψωμάς, ο αρτοποιός). Το επίθετο σχετίζεται με την τοποθεσία Πούκανι, ιδιοκτήτες της οποίας ήταν μέλη της συγκεκριμένης οικογένειας. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁹⁹⁴. απαντά και σήμερα στο Μούλκι.

Μπούταλης/Πούταλης, σήμερα καλείται Μπούνταλης. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1818. Ως μέλη αυτής της

⁹⁸⁸ ΠΔ7 (1782), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 36^a (1810), ΚΠ12 (1831), ΠΓ8 (1786), 36 (1811), Ζ3 (1799), ΔΑ12 (1798), 15 (1810), 16 (1823).

⁹⁸⁹ Θ ε ο φ ά ν η ς Π . Κ α π α ρ α λ ι ώ τ η ς, «Βιββίληδες, Χατζημελέτηδες και Πάγκαλοι», περιοδικό *Έρευνα*, τεύχ. 19-20 (104-105), Ιούλ.-Αύγ. 2001, σελ. 120-137.

⁹⁹⁰ Πούλος, αριθμ. νοταριακής πράξης 41 με τη γραφή *Μπιρμπήλης*.

⁹⁹¹ ΦΓ31 (±1830).

⁹⁹² Βλ. Ντόκος, αριθμ. 25, 422 και Μέρτζιος, έγγραφο 22.

⁹⁹³ ΠΓ27 (τέλη 17^{ου} αι.), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 5 (1745), 28 (1717), 34 (1796), 42 (1832), ΚΠ11 (1827),

⁹⁹⁴ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 77, 127, 330, 339, 432, 518 και 519 με τη γραφή *Μπούτζης*.

οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Βασίλης, Γιώργης (= γιος του Βασίλη), Μήτρος, Στάμος⁹⁹⁵. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Μπούταλης (1818) →Πούταλης (1829) →Μπούταλης (±1830). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Μπρίμπος/Πίρπας, σήμερα Μπρίμπος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1733. Ως μέλος της οικογένειας καταγράφεται ένας Παναγιώτης⁹⁹⁶. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Μπρίμπος (1733) →Πίρπας (1796). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα⁹⁹⁷ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Μυλωνάς, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1798. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κόλιας, Αναγνώστης (= γιος του Κόλια), Γιωργάκης⁹⁹⁸. Πρόκειται για επίθετο που δηλώνει επαγγελματική ιδιότητα. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Νάνος, σήμερα καλείται ως ήταν και γράφεται Νάννος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1758. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικόλαος, Σίδηρης (= γιος του Γιάννη), Θανάσης, Α(ν)τώνης (= γιος του Θανάση)⁹⁹⁹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Νάννου <Γιάννου). Η οικογένεια προέρχεται από την Αθήνα¹⁰⁰⁰ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Νέζης, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε δύο έγγραφα που συντάχθηκαν το 1810. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται ο Κόλιας και η Καλομοίρα¹⁰⁰¹. Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Νέζας <Αννέζας). Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

⁹⁹⁵ Ζ6 (1818), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ41 (1829), ΦΓ32 (±1830).

⁹⁹⁶ ΠΓ4 (1733), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 34 (1796).

⁹⁹⁷ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 41, 199, 378, 591 και 805. Στον Σουρμελή, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Βίμβος.

⁹⁹⁸ ΔΑ12 (1798), ΠΓ14 (1817), 36 (1811), ΦΓ14 (±1830).

⁹⁹⁹ ΠΔ27 (1758), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1810), ΚΠ1 (1799), ΔΑ9 (1823).

¹⁰⁰⁰ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 69, 91, 105, 119, 635, 663, 678, 723 και 801 με τη γραφή Νιάνιος.

¹⁰⁰¹ ΠΔ35 και 36 (1810).

Νίκας, σήμερα καλείται ως ήταν: το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1831 και καταγράφεται σε αυτό το κύριο όνομα Μήτρος (= γιος του Κόλια)¹⁰⁰². Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Νίκας <Νίκης>). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹⁰⁰³. Απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Ντάρας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1798 και καταγράφεται σε αυτό το κύριο όνομα Γιωργάκης (= γιος του Κώστα)¹⁰⁰⁴. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Ντούτας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹⁰⁰⁵. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα. Σήμερα είναι παρώνυμο της οικογένειας Ευσταθίου από την Κούλουρη.

Ντζιοβάς, σήμερα Γιοβάς: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1843 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Μήτρος¹⁰⁰⁶. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Ντζιοβά <Τζιοβάνη, Γιοβάνη και Κοβάνη>). Στην Αθήνα απαντούσε το παρεμφερές επίθετο Τζιορβάς¹⁰⁰⁷. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Ντίτζας/Τρίτζας: Το επίθετο απαντά σε δύο έγγραφα. Στο ένα από αυτά αναφέρεται η Σταμάτα, κόρη του Χρήστου. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Ντίτζας (1815) → Τρίτζας (1829)¹⁰⁰⁸. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Αντρέα). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Ξεράκης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1782 και στο οποίο καταγράφεται η Αγγέλω (= σύζυγος του Δήμα Ξεράκη)¹⁰⁰⁹. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

¹⁰⁰² ΚΠ12 (1831).

¹⁰⁰³ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 137, Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Μέρτζιος, έγγραφα 21 και 22.

¹⁰⁰⁴ ΠΔ32 (1798).

¹⁰⁰⁵ ΦΓ31 (±1830).

¹⁰⁰⁶ ΔΑ11 (1843).

¹⁰⁰⁷ Μέρτζιος, έγγραφο 22.

¹⁰⁰⁸ ΠΔ13 (1815), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 20 (1829).

¹⁰⁰⁹ ΠΔ7 (1782). Βλ. Παλάσας, «Σαλαμινιακά έγγραφα», σελ 50, τη σημείωση.

Ξουλερής: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹⁰¹⁰. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Οικονόμος/Οικονόμου, σήμερα καλείται στη γενική ενικού: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1749. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αργυρός (συντάκτης εγγράφων και ο γραμματικός της Καγκελαρίας της Κοινότητας της Κούλουρης), Νικόλαος (γιος του Αργυρού), Παπα-Παναγιώτης, Χρήστος¹⁰¹¹. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Οικονόμος (1749) → Οικονόμου (1781) → Οικονόμος (1784) → Οικονόμου (1806) → Οικονόμος (1826). Πρόκειται για επίθετο που δηλώνει ιερατικό αξίωμα. Απαντούσε και στην Αθήνα ως επίθετο¹⁰¹². Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Πακογιάννης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1819 και στο οποίο καταγράφεται ένας Μήτρος¹⁰¹³. Η οικογένεια προέρχεται από την Αθήνα¹⁰¹⁴ και δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Πάλας, σήμερα καλείται ως ήταν και γράφεται Πάλλας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1808. Και στα τρία έγγραφα στα οποία απαντά το επίθετο καταγράφεται ως μέλος της οικογένειας ο Παπα-Δημήτρης¹⁰¹⁵. Το επίθετο προέρχεται από την αρβανίτικη λέξη *baljië*= ο πλατυμέτωπος. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰¹⁶. απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Παναγιώτας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1843 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Γεώργιος¹⁰¹⁷. Πρόκειται για

¹⁰¹⁰ ΦΓ14 (±1830).

¹⁰¹¹ ΠΔ26 (1749, όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1771), 6 (1781), 10 (1806), 40 (1869), ΚΠ4 (1784), 5 (1784), 10 (1826), Ζ6 (1818), ΠΓ8 και 9 (1786).

¹⁰¹² Ντόκος, αριθμ. 83 και 189, Μέρτζιος, έγγραφο 21 και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 247, 453 και 757.

¹⁰¹³ ΠΔ17 (1819). Στον Ντόκο, αριθμ. 83 και 189 καταγράφεται το αθηναϊκό επίθετο ως Κονόμος.

¹⁰¹⁴ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Βακογιάννης.

¹⁰¹⁵ ΠΓ19 (1808), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ20 (1829), ΦΓ31 (±1830). Για τον Παπαδημήτρη βλ. Πά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», σελ 50, τη σημείωση.

¹⁰¹⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Πάλλης.

¹⁰¹⁷ ΔΑ11 (1843).

μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Παναγιώτας). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Πανταζής: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Πανούσης¹⁰¹⁸. Πρόκειται για παλαιό, αντρικό κύριο όνομα που απαντούσε στην Αθήνα¹⁰¹⁹ (τα παιδιά του Πανταζή), όπου και χρησιμοποιείτο και ως επίθετο¹⁰²⁰. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Πανταλέος/Πατελέος, σήμερα Πανταλέων και Παντολέων. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1830. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται ο Κωνσταντής και ο Μήτρος¹⁰²¹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Πανταλέου <Παντελή). Ως αντρικό κύριο όνομα απαντούσε και στην Αθήνα¹⁰²². Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Παπαγγελής: σήμερα καλείται ως ήταν. Πρόκειται για ιερατική οικογένεια, η οποία κατάγεται από την επίσης ιερατική οικογένεια Παπαμιχαήλ. Ως μέλη της καταγράφονται: Παπαγγελής (συντάκτης εγγράφων και γιος του Πρωτόπαπα Μιχάλη, του αναφερόμενου ως Παπαμιχαήλου) και Κυριάκος¹⁰²³. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Παπαγεωργάκης/Παπαγιώργης/Παπαγεωργίου: σήμερα καλείται Παπαγεωργίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1770. Ο προπάτορας της οικογένειας ήταν ιερέας και γι' αυτό είναι ο συντάκτης αρκετών εγγράφων. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αναστάσης, Α(ν)τώνης, Μήτρος, Πανούσης και Γιώργης, (= γιοι του Μήτρου), Ιωάννης (συντάκτης εγγράφων), Μαρδίκια (= σύζυγος του Ιωάννη) και Παπα-Δημήτρης¹⁰²⁴. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Παπαγιωργάκης (1770) → Παπαγιώργης (1771) → Παπαγεωργάκης

¹⁰¹⁸ ΦΓ13 (±1830).

¹⁰¹⁹ Ντόκος, αριθμ. 509 και Μέρτζιος, έγγραφο 22.

¹⁰²⁰ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰²¹ ΟΜ2 (1830), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ38 (1835), 39 (1855).

¹⁰²² Ντόκος, αριθμ. 427.

¹⁰²³ ΠΓ30 (1755), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 42 (1832), 44 (1830), Ζ10 (1830), ΦΓ32 (±1830).

¹⁰²⁴ ΠΓ6 (1770), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 8 (1813), 12 (1800), 20 (1813), 22 (1821), 33 (1795), ΠΔ2 (1771), 5 (1779), 29 (1774), 30 (1776), 31^α (1780), ΔΑ14 (1774), ΚΠ10 (1826), Ζ3 (1799), 7 (1807), 10 (1830).

(1780) → Παπαγιωργάκης (1799) → Παπαγεωργίου (1826). Η οικογένεια, αν και προέρχεται από το Αμπελάκι, έχει εκλείψει το χωριό. Απαντά, όμως, σήμερα στην Κούλουρη.

Παπαγιάννης/Παπαϊωάννης, σήμερα Παπαϊωάννου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1770. Ο προπάτορας της οικογένειας ήταν ιερέας (σακελάριος) και γι' αυτό είναι ο συντάκτης αρκετών εγγράφων. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παπαϊωάννης (= γιος του Μιχάλη), Κωστατής, Παπα-Δημήτρης, Θεοχάρης (αργότερα ιερώθηκε και αναφέρεται ως Παπα-Θεοχάρης) και Χριστόδουλος (= από τα Άγραφα)¹⁰²⁵. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Παπαγιάννης (1770) → Παπαϊωάννης (1784) → Παπαγιάννης (1796) → Παπαϊωάννης (1807). Η οικογένεια, αν και προέρχεται από το Αμπελάκι, έχει εκλείψει από το χωριό. Ως επίθετο απαντούσε στην Αθήνα¹⁰²⁶ και σήμερα στην Κούλουρη (βλ. τα σχόλια για την οικογένεια Παπαδημητρίου).

Παπαδήμας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1743 και αναφέρεται ως μέλος της οικογένειας ο Παναγιώτης¹⁰²⁷. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Παπαδημήτρης/ Παπαδημητρίου, σήμερα Παπαδημητρίου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1771. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παπα-Θεοχάρης (= γιος του Παπα-Ιωάννου), Σταμάτης, Σωτήρχος και Γιάννης (= γιοι του Σταμάτη), Παπαγιάννης, Παπακωσταντής¹⁰²⁸. Ο αμπελακιώτικος κλάδος της οικογένειας Παπαδημητρίου έλκει τη καταγωγή από την οικογένεια Πέπα (βλ. παρακάτω). Φαίνεται ότι είναι ιερατική οικογένεια από την οποία προήλθαν οι οικογένειες του Αμπελακίου, Παπαθεοχάρη, Παπαϊωάννου και Παπαπαναγιώτου. Η οικογένεια Παπαδημητρίου απαντά και στην Κούλουρη ως κλάδος της αθηναϊκής οικογένειας Καρύτση¹⁰²⁹. Κατά

¹⁰²⁵ ΠΓ6 (1770), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1800), 13 (1802), 18 (1807), 34 (1796), ΚΠ4 και 5 (1784), 6 (1803), 11 (1827), Ζ2 (1816), 7 (1807), 10 (1830), 12 (άνευ έτους), ΠΔ2 (1771), 4 (1776), ΔΑ11 (1843).

¹⁰²⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰²⁷ ΠΔ25 (1743), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 3 (1772).

¹⁰²⁸ ΠΔ2 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), 8 (1791), ΠΓ17 (1807), 33 (1795), Ζ4 (1829), 5 (1831), ΟΜ, 2 (1830), ΚΠ9 (1818), ΦΓ31 (±1830).

¹⁰²⁹ Ντόκος, αριθμ. 569.

χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Παπαδημήτρης (1771) → Παπαδημητρίου (1807) → Παπαδημήτρης (1829). Η οικογένεια απαντά σήμερα μόνο στην Κούλουρη (Καρύτσηδες).

Παπαδιάς, σήμερα Παπαδάς. Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1802 και στο οποίο αναφέρεται ως μέλος της οικογένειας ένας Σταμάτης¹⁰³⁰. Το επίθετο είναι μητρωνυμικό και συγκεκριμένα σχετίζεται με τα παιδιά κάποιας παπαδιάς. Μάλλον πρόκειται για την παπαδιά που αναφέρεται σε άλλο έγγραφο και η οποία ήταν κόρη του Γιωργάκη Τουλουπανά¹⁰³¹. Συνεπώς η σημερινή οικογένεια Παπαδά έλκει την καταγωγή της από την οικογένεια Τουλουπανά, η οποία τείνει προς εξαφάνιση από τη Σαλαμίνα.

Παναγιώτου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και αναφέρεται ως μέλος της οικογένειας ο Σπύρος¹⁰³². Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Παπαθανάσιος / Παπαθανασίου / Παπαθανάσης, σήμερα Παπαθανασίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1771. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος, Ιωάννης/Γιάννης, Θανάσης, Πανούσης (= γιοι του Μήτρου), Παπα-Μιχάλης¹⁰³³. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Παπαθανάσιος (1771) → Παπαθανασίου (1774) → Παπαθανάσης (1804). Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Παπαθεοχάρης: Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1813. Ήταν ιερέας και συντάκτης πολλών εγγράφων¹⁰³⁴. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η αμπελακιώτικη οικογένεια Παπαθεοχάρη.

Παπαλινάρδος, σήμερα Παπαλεονάρδου. Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1807 και στο οποίο καταγράφονται ως μέλη της οικογένειας οι: Γιάννης, Κωσταντής, Μήτρος, Μαλτού (= σύζυγος του Μήτρου),

¹⁰³⁰ ΔΑ2 (1802).

¹⁰³¹ ΠΔ8 (1791).

¹⁰³² ΦΓ13 (±1830).

¹⁰³³ ΠΔ2 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 9 (1804), 12 (1810), 29 (1774), ΔΑ9 (1823), ΦΓ7 (±1830).

¹⁰³⁴ ΠΓ20 (1813), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 22 (1821), 25 (1828), 41 (1829), 44 (1830), Ζ4 (1829), 6 (1818), 9 (1830), 10 (1830), 11 (1826), 13 (1814).

Πικιώ (= σύζυγος του Γιάννη)¹⁰³⁵. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη και στα Παλούκια.

Παπαμαρκάκης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και δεν αναφέρεται κάποιο κύριο όνομα¹⁰³⁶. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹⁰³⁷ και δεν απαντά πια στη Σαλαμίνα.

Παπαμιχαήλ: Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1792. Ήταν ιερέας και συντάκτης πολλών εγγράφων¹⁰³⁸. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη αμπελακιώτικη οικογένεια, η οποία φαίνεται ότι μαζί με την οικογένεια Πέπα και Γκίνη είναι από τις παλαιότερες του χωριού του Αμπελακίου. Από την οικογένεια Παπαμιχαήλ προήλθε η οικογένεια Παπαγγελή. Από τα έγγραφα φαίνεται ότι από το 1816 είχε τη χρήση επώνυμου. Η οικογένεια Παπαμιχαήλ υπάρχει και σήμερα στο Αμπελάκι και καλείται με το επαγγελματικό παρώνυμο Μυλωνάς.

Παπαναγιώτης/Παπαπαναγιώτης, σήμερα Παπαπαναγιώτου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1744. Ήταν ιερέας και συντάκτης πολλών εγγράφων¹⁰³⁹. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη αμπελακιώτικη οικογένεια. Απόγονος της οικογένειας αυτής ήταν ο Παπα-Σωτήρης Παπαπαναγιώτου (Οικονόμος), μέλος της Φιλικής Εταιρείας¹⁰⁴⁰. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στο Αμπελάκι (βλ. σχόλια για την οικογένεια Παπαδημητρίου).

Παπανικόλαος, σήμερα Παπανικολάου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1743. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη οικογένεια περιβολάρηδων από τη

¹⁰³⁵ ΠΓ17 (1807).

¹⁰³⁶ ΦΓ13 (±1830).

¹⁰³⁷ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Παπαμάρκος.

¹⁰³⁸ ΠΓ11 (1792), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1800), 22 (1821), 33 (1795), 34 (1796), 37 (1816), όπου και χρησιμοποιείται ως επώνυμο ενός Κωσταντή, Ζούγρη 3 (1799), 5 (1831), ΠΔ33 και 34 (1808), 40 (1869).

¹⁰³⁹ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 6 (1803), ΠΓ13 (1802), 33 (1795), Ζ13 (1814), ΔΑ8 (1819), ΠΔ38 (1835).

¹⁰⁴⁰ Μάλλον είναι ο διάκονος από το Αμπελάκι που αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ19.

συνοικία Μπόσκο της Κούλουρης. Ήδη από το 1830 περίπου χρησιμοποιείται ως επίθετο¹⁰⁴¹. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Παπασάκος: Η οικογένεια Σάκου σχετίζεται με την περιοχή της Παναγίας της Βροντούς στο Λιβάδι Μουλκίου. Ως Παπασάκος αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και σχετίζεται με κάποιον ιερέα¹⁰⁴². Σε ένα άλλο παλαιότερο έγγραφο του 1743 καταγράφονται σε αυτό ο Κωνσταντής Σάκος και η κόρη του Ασήμω¹⁰⁴³. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα. Το τοπωνυμικό Παπασάκος που απαντά σε έγγραφα του 18^{ου} αιώνα ταυτίζεται με την περιοχή της σημερινής Βροντούς. Το επίθετο Βροντάς απαντούσε στην Αθήνα¹⁰⁴⁴. στην περίπτωση αυτήν το τοπωνυμικό είναι πιθανό να προέρχεται από την ομώνυμη οικογένεια, της οποίας μέλη θα ήταν οι μικρογαιοκτήμονες της περιοχής.

Παπασίδερης/Παπασιδέρης, σήμερα Παπασίδερης και Παπαϊσιδώρου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1770. Ήταν ιερέας και συντάκτης πολλών εγγράφων. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη οικογένεια. Από το 1821 φαίνεται ότι χρησιμοποιείται ως επίθετο¹⁰⁴⁵. Απόγονος της οικογένειας ήταν ο γνωστός τραγουδιστής δημοτικών τραγουδιών, Γιώργος Παπασίδερης (1902-1977)¹⁰⁴⁶. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Παπασταμάτης, σήμερα Παπασταματίου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1817¹⁰⁴⁷. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη οικογένεια που απαντά σήμερα στην Κούλουρη. Η οικογένεια φαίνεται να κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁴⁸.

¹⁰⁴¹ ΠΔ25 (1743), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΦΓ13 (±1830), όπου και χρησιμοποιείται ως επώνυμο ενός Αναστάση.

¹⁰⁴² ΦΓ32 (±1830).

¹⁰⁴³ ΠΔ25 (1743).

¹⁰⁴⁴ Ντόκος, αριθμ. 355.

¹⁰⁴⁵ ΠΓ6 (1770), όπου και η παλαιότερη αναφορά, 12 (1800), 22 (1821), 40 (1828), ΠΔ4 (1776), 32 (1798). Στα έγγραφα ΠΓ22 και 40 χρησιμοποιείται ως επίθετο ενός Γιάννη.

¹⁰⁴⁶ Η λ ί α ς Δ ρ ι β α ς-Μ α ρ ί α Μ π ο ύ τ σ η, *Κατάλογος Έργων Σαλαμινίων Συγγραφέων*, Σαλαμίνα 1996, σελ. 86-87 και 127-132.

¹⁰⁴⁷ ΠΔ14 (1817), όπου και η παλαιότερη αναφορά, Ζ4 (1829), ΟΜ(1830), ΠΓ26 (1830).

¹⁰⁴⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Παπασπύρος σήμερα Παπασπύρου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1810¹⁰⁴⁹. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη οικογένεια που απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Παπασωτηράκης/Παπασωτήργος, σήμερα Παπασωτηρίου. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1828 και στο οποίο είναι ο συντάκτης του¹⁰⁵⁰. Καταγράφεται εδώ ως οικογενειακό επίθετο, γιατί από τον συγκεκριμένο ιερέα προήλθε η ομώνυμη οικογένεια. Ως ανδρικό κύριο όνομα απαντούσε και στην Αθήνα¹⁰⁵¹. Από το 1829 φαίνεται ότι χρησιμοποιείται ως επίθετο. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Παπαφράγκου: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και αναφέρεται το κύριο όνομα Μήτρος¹⁰⁵². Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Παπούς: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1829 και στο οποίο καταγράφεται η Σταμάτα (= κόρη του Αναγνώστη)¹⁰⁵³. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹⁰⁵⁴ και δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Παρκότης: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1808 και στο οποίο καταγράφεται κάποια Σοφία¹⁰⁵⁵. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Παπούρας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο του 1830 και στο οποίο καταγράφονται ο Θανάσης και η κόρη του, Φωτεινή¹⁰⁵⁶. Η λέξη παπούρας είναι μεγεθυντικό του ουσιαστικού παπούς και φαίνεται να σχετίζεται με το επώνυμο αυτό. Το επίθετο σήμερα χρησιμοποιείται ως δηλωτικό παρωνύμιο κλάδου της αμπελακιώτικης οικογένειας Μπίλια. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁵⁷.

¹⁰⁴⁹ ΠΔ12 (1810), όπου και η παλαιότερη αναφορά, ΦΓ13 (±1830).

¹⁰⁵⁰ ΠΓ40 (1828), όπου και η παλαιότερη αναφορά, Ζ4 (1829), όπου χρησιμοποιείται ως επίθετο του Αναστάση, του γιου τού Πανούση.

¹⁰⁵¹ Ντόκος, αριθμ. 108 και 135.

¹⁰⁵² ΦΓ13 (±1830). Βλ. Ντόκος, αριθμ. 60, όπου καταγράφεται το επίθετο Φράγκος.

¹⁰⁵³ ΠΔ20 (1829).

¹⁰⁵⁴ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁵⁵ ΠΔ34 (1808).

¹⁰⁵⁶ ΟΜ2 (1830).

¹⁰⁵⁷ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Παρέντας Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 και δεν αναφέρεται κάποιο κύριο όνομα¹⁰⁵⁸. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Πάστρας, σήμερα καλείται ως ήταν: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1748. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μιχάλης, Σταμάτης, Γιώργης, Γιάννης και Καλομοίρα (= σύζυγος του Γιάννη)¹⁰⁵⁹. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Πατάπας/Πατάπης, σήμερα καλείται Πατάπης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1774. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σταμάτα (= σύζυγος του Θανάση Γιαννηθανάση) και Καλομοίρα (= σύζυγος Λάμπρου)¹⁰⁶⁰. Σε δύο διαφορετικά έγγραφα που συντάχθηκαν το ίδιο έτος απαντούν οι δύο αποδόσεις του επωνύμου. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Παυλής/Παύλος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1727. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται ο Σταμάτης και ο Στάμος (πρόκειται για διαφορετικά πρόσωπα)¹⁰⁶¹. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Παυλής (1727) → Παύλος (1768). Η οικογένεια σχετίζεται με το λεγόμενο πηγάδι του Παύλου, το οποίο βρισκόταν εντός της ιδιοκτησίας της. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Παχής, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1749. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σταμάτης, Σίδερης, Γιάννης, Φίλης και κάποιος Χατζής¹⁰⁶². Το επίθετο σχετίζεται με το τοπωνυμικό Παχή που βρίσκεται στο οροπέδιο του Γκίνανι. Ίσως δε να σχετίζεται και με το τοπωνυμικό Μπασι (Παχής <Πακής

¹⁰⁵⁸ ΦΓ13 (±1830).

¹⁰⁵⁹ ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1774), ΠΔ4 (1776), 29 (1774), ΠΓ12 (1800).

¹⁰⁶⁰ ΠΔ29 (1774) και ΔΑ14 (1774), όπου και οι παλαιότερες αναφορές του επιθέτου και οι δύο αποδόσεις του, ΠΓ23 (1825), ΦΓ32 (±1830).

¹⁰⁶¹ ΠΔ23 (1727), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 1 (1768), 10 (1806).

¹⁰⁶² ΠΔ26 (1749), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1771), 4 (1776), Ζ7 (1807), ΠΓ21(1821), ΟΜ2 (1830).

<Πατσής <Μπατσής¹⁰⁶³). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁶⁴. απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Πέπας, σήμερα καλείται ως ήταν και γράφεται Πέππας. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1771. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παπα-Ιωάννης, Παπα-Παναγιώτης (=γιος του Παπα-Ιωάννου), Ασήμω και Αθανάσης¹⁰⁶⁵. Το επίθετο Πέπας ίσως να προέρχεται από το υποκοριστικό της ιταλικής λέξης *Giuseppe*. Περισσότερο πιθανό είναι να σχετίζεται με το αρβανίτικο χαϊδευτικό του κύριου ονόματος Πέτρος. Στο τελευταίο συνηγορεί η αφιερωματική επιγραφή κάποιου Πέπα Πέτρου, η οποία υπάρχει στην παράσταση των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στην ομώνυμη εκκλησία στο Αμπελάκι. Η εν λόγω τοιχογραφία χρονολογείται γύρω στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα¹⁰⁶⁶, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η οικογένεια Πέπα είναι η μέχρι σήμερα παλαιότερη στη Σαλαμίνα σύμφωνα με τη γραπτή αναφορά στην τοιχογραφία. Στην Αθήνα απαντούσε ως οικογενειακό επίθετο¹⁰⁶⁷ και καταγράφεται και ο τύπος Μπέπας¹⁰⁶⁸.

Πέρος/Πέρης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1745. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Μήτρος, Γιωργάκης, Γεώργιος (= γιος του Μαρίνη), Κόλιας (= γιος του Γιάννη), Χρυσάφω (= κόρη του Γιωργάκη) και Πέραινα (τα δύο τελευταία πρόσωπα

¹⁰⁶³ Στην Αθήνα απαντούσε η οικογένεια *Μπάτη*, βλ. Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 38, 44, 142, 153, 464 και 626. Απαντούσε, επίσης, και ο συναφής ονοματολογικά οικογενειακός τύπος *Μπατίστα*, βλ. Πούλος, αριθμ. νοταριακής πράξης 666.

¹⁰⁶⁴ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Παγκής.

¹⁰⁶⁵ ΠΔ28 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου σε έγγραφο, Ζ12 (άνευ χρονολογίας λόγω φθοράς), ΦΓ14 (±1830).

¹⁰⁶⁶ Στην εκκλησία του Αγ. Γεωργίου (πρώην Άγ. Θεόδωροι) στο Γκίνανι υπάρχουν οι τοιχογραφίες των έφιππων Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου και του Ιωάννου του Προδρόμου. Αυτές φέρουν αφιερωματικές επιγραφές και τη χρονολογία 1623. Στην εκκλησία των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στο Αμπελάκι οι τοιχογραφίες είναι ίδιες με εκείνες του Αγ. Γεωργίου. Ομοιάζει, επίσης, και γραφικός χαρακτήρας των αφιερωματικών επιγραφών. Με βάση τον παραπάνω συσχετισμό εντάσσουμε χρονολογικά την οικογένεια Πέπα στις παλαιότερες του Αμπελακίου.

¹⁰⁶⁷ Ντόκος, αριθμ. 367, Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 455, 519 και 824.

¹⁰⁶⁸ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 23 και 54.

μάλλον ταυτίζονται)¹⁰⁶⁹. Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Πέρος (1758) → Πέρης (1806) → Πέρος (1807). Η οικογένεια σχετίζεται με το τοπωνυμικό Πέρανι, το οποίο βρισκόταν στη ιδιοκτησία τους. Επίσης, η τοποθεσία Κουρσάφη φαίνεται να σχετίζεται με το γυναικωνυμικό Χρυσάφω και σε αυτήν την περίπτωση χρειάζεται να τοποθετήσουμε την εν λόγω θέση εντός της ευρύτερης περιοχής του Πέρανι. Το παρωνύμιο Μαρίνης¹⁰⁷⁰ που αναφέρεται σήμερα σε κλάδο της οικογένειας Μπούτση δηλώνει έμμεσα την καταγωγή του συγκεκριμένου κλάδου από την παλαιά οικογένεια του Πέρου (πιθανότατα μία από τις μεσαιωνικές της Σαλαμίνας). Το όνομα Πέρος <Πιέρος ίσως προέρχεται από το ιταλικό Pietro και χρειάζεται να θεωρηθεί ως ένα από τα κατάλοιπα του καθολικισμού στη Σαλαμίνα. Ως οικογενειακό επίθετο το Πέρος απαντά και στην Αθήνα¹⁰⁷¹. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Πιλιχός: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1806 και στο οποίο αναφέρεται το κύριο όνομα Παναγιώτης¹⁰⁷². Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Πορδοκούρης/Περδικούρης, σήμερα καλείται Περδικούρης. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1749. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης, Θανάσης, Παναγιώτης, Χατζηγιωργάκης, Γιάννης, (= αδελφός του Χατζηγιωργάκη), Νικολός (= γιος του Χατζηγιωργάκη), Τρίτζας (= Αντρέας), Αναστάσης/Γάτσης¹⁰⁷³. Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Πορδοκούρης (1749) → Περδικούρης (1772) → Πορδοκούρης (1808). Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια¹⁰⁷⁴. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Πέτρος/Πέτρον, σήμερα καλείται Πέτρον. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1717. Ως μέλη αυτής της οικογένειας

¹⁰⁶⁹ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 35 (1745) όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ27 (1758), 5 (1770), 17 (1819), ΠΓ16 (1806), 18 (1807), Ζ5 (1831), ΦΓ14 (±1830).

¹⁰⁷⁰ Απαντά και ως αθηναϊκό επίθετο, βλ. Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁷¹ Ντόκος, αριθμ. 222, 314, 497, Μέρτζιος, έγγραφο 22 και Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 134 και 554. Στον Σουρμελή, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Περούς.

¹⁰⁷² ΟΜ1 (1806).

¹⁰⁷³ ΠΔ26 (1749), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1810), 16 (1819), 33 (1808), 34 (1808), 38 (1835), ΠΓ31 (1772), 38 (1818), ΦΓ14 (±1830). Στον Ντόκο, αριθμ. 73, καταγράφονται τα αθηναϊκά επίθετα Παιδικούγιας (τα παιδιά του Κούγια) και αριθμ. 81, Παρδικάρης.

¹⁰⁷⁴ Ντόκος, αριθμ. 156 και 519.

αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολός, Παναγιώτης, Αναστάσης. Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Πέτρος (1717) → Πέτρου (1830)¹⁰⁷⁵. Πρόκειται περί πατρωνυμικού επιθέτου (= τα παιδιά του Πέτρου). Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁷⁶ και απαντά σήμερα στο Αμπελάκι.

Πόγρης, σήμερα Μπόγρης. Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο ως επώνυμο κάποιου Σωτήρχου¹⁰⁷⁷. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁷⁸ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Πούλος/Πουλής, σήμερα καλείται Πουλής. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1765. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Ιωάννης/Γιαννακός, Ρούσα (= σύζυγος Γιαννακού), Χρήστος (= θείος της Ρούσας), Κηβή (Τσεβή=Παρασκευή, σύζυγος Πουλή Παναγιώτη και κόρη Νικολού Βόση), Παναγιώτης (= γιος του Σταμάτη) και κάποιος Πουλής (= γιος του Κοβάνη <Τζιοβάνη). Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Πούλος (1765) → Πουλής (±1830)¹⁰⁷⁹. Πρόκειται για αθηναϊκή οικογένεια¹⁰⁸⁰. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Ράκας: σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1745. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γκεβάς (<Τσεβάς <Παρασκευάς) και Μιχάλης¹⁰⁸¹. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Ραπαντζίκος/Ραπακίκος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1827. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Αθανάσης, Σταμάτης, Κώστας, Σπύρος (= γιος του Κώστα). Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του

¹⁰⁷⁵ ΠΓ28 (1717), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 11 (1792), 16 (1806), 17 (1807), 20 (1813), 42 (1832), ΟΜ2 (1830), ΔΑ3 (1735), ΠΔ13 (1815), 38 (1835), 39 (1855).

¹⁰⁷⁶ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁷⁷ ΔΑ12 (1798).

¹⁰⁷⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Βόγρης.

¹⁰⁷⁹ Ζ1 (1765), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 5 (1831), 13 (1814), ΔΑ10 (1847), ΦΓ13 (±1830).

¹⁰⁸⁰ Ντόκος, αριθμ. 442, 484, Μέρτζιος, έγγραφο 21 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁸¹ ΠΓ5 (1745), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 23 (1825), ΠΔ15 (1818).

επιθέτου: Ραπαντζίκος (1827) →Ραπακίκος (1831) →Ραπαντζίκος (1855)¹⁰⁸². Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει την επαγγελματική ιδιότητα του νεαρού βοηθού του αμαξά, δηλαδή του αραμπαντζίκου. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Ρέστης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1733 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Δήμας¹⁰⁸³. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Ορέστη <Ρέστη). Το επώνυμο σχετίζεται με την ομώνυμη περιοχή στα δυτικά της Κούλουρης και ο Δήμας ήταν μέλος της οικογένειας αυτής των γαιοκτημόνων που κατείχαν την τοποθεσία. Το επίθετο υπήρχε μέχρι και τη δεκαετία του 1950 στο Αμπελάκι. Η εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Ρέστη (τέλη 11^{ου} αιώνα)¹⁰⁸⁴ φαίνεται να είναι κτίσμα της μεσαιωνικής αυτής οικογένειας. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹⁰⁸⁵ και δεν απαντά πια στη Σαλαμίνα.

Ρήγας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹⁰⁸⁶. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Ρήγα). Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹⁰⁸⁷ και δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Ρούσους: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1831. Σε αυτό καταγράφεται το κύριο όνομα Γιάννης. Πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Ρούσας)¹⁰⁸⁸. Σε ένα άλλο έγγραφο που συντάχθηκε γύρω στο 1830 καταγράφεται η Ρούσα ως ιδιοκτήτρια αγρού¹⁰⁸⁹. Η καταγωγή της οικογένειας προέρχεται από την Αθήνα¹⁰⁹⁰. Αν και απαντά στη Σαλαμίνα, δεν σχετίζεται με το νησί, καθώς η συγκεκριμένη έλκει την καταγωγή της από τις Κυκλάδες.

¹⁰⁸² ΠΔ37 (1827), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 39 (1855), ΚΠ12 (1831).

¹⁰⁸³ ΠΓ4 (1733).

¹⁰⁸⁴ Κ λ ή μ η ς Α σ λ α ν ί δ η ς, Χ ρ ι σ τ ί ν α Π ι ν ά τ σ η, «Ναοδομία της Μέσης Βυζαντινής περιόδου στη Σαλαμίνα», ανάτυπο από το Αρχαιολογικό Δελτίο, τόμος 48-49 (1994-1995), Μελέτες, Αθήνα 1998, σελ. 185-187.

¹⁰⁸⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Ρέτζας.

¹⁰⁸⁶ ΦΓ13 (±1830).

¹⁰⁸⁷ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁸⁸ ΚΠ12 (1831).

¹⁰⁸⁹ ΦΓ31 (±1830).

¹⁰⁹⁰ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Σάββας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Νικολός¹⁰⁹¹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Σάββα). Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Σακελλάριος/Σακελαρίου/Σακελάρης, σήμερα καλείται Σακελαρίου (γενική ενικού). Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1749. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αργύρης/Αργυρός, Κόλιας, Σταμάτα, Παπαγιάννης, Αναγνώστης, Κυριακή (= κόρη του Αναγνώστη), Μιχάλης. Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Σακελλάριος (1749) →Σακελλαρίου (1774) →Σακηλάριος →Σακελλάρη (1815) →Σακελάριος (1831) →Σακελάρης και Σακελλάριος (1835)¹⁰⁹². Πρόκειται για επώνυμο που προέρχεται από τον ομώνυμο ιερατικό τίτλο. Η οικογένεια κατάγεται από την Αθήνα¹⁰⁹³. απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Σαλιάρης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1772. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης, Κόλιας, Αγγέλω (= χήρα του Κόλια), Δημητράκης, Αναγνώστης, Παπαδημήτρης, Ιωάννης (= γιος του Παπαδημήτρη)¹⁰⁹⁴. Το επίθετο δεν απαντά σήμερα στην Κούλουρη. Ως οικογένεια σχετίζεται με την οικογένεια Ξεράκη και τον θετό γιο, Δημητράκη, από τον οποίο προήλθε η σημερινή οικογένεια Πάλλα¹⁰⁹⁵.

Σάντης, σήμερα Σάντος. Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1819 και στο οποίο καταγράφεται ο Μήτρος με την κόρη του Παρασκευή¹⁰⁹⁶. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Σαράντης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1799 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Γιωργάκης¹⁰⁹⁷. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά

¹⁰⁹¹ ΦΓ13 (±1830).

¹⁰⁹² ΠΔ26 (1749), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1771), 6 (1781), 13 (1815), 29 (1774), 38 (1835), ΚΠ12 (1831), ΠΓ32 (1779), ΔΑ14 (1774), ΦΓ31 (±1830).

¹⁰⁹³ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁹⁴ ΠΔ3 (1772), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 7 (1782), 16 (1819), 21 (1830), ΠΓ38 (1818), ΚΠ5 (1784), ΦΓ32 (±1830).

¹⁰⁹⁵ Πάλλας, «Σαλαμινικά έγγραφα», σελ 50, την υποσημείωση.

¹⁰⁹⁶ ΠΔ17 (1819).

¹⁰⁹⁷ ΠΓ32(1799).

του Σαράντη). Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹⁰⁹⁸ και δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Σιδέρης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1807 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Αναγνώστης¹⁰⁹⁹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (= τα παιδιά του Σιδέρη). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Σκούρδας: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Πανούσης¹¹⁰⁰. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹¹⁰¹. απαντά σήμερα στο Αμπελάκι.

Σκουριάς/Σκουρίλος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1791. Ως μέλος αυτής της οικογένειας αναφέρεται και σε άλλα έγγραφα ο Αργυρός (= γιος του Γιάννη)¹¹⁰². Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Σκουριάς (1791) → Σκουρίλος (1829). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Σαμαρτζής: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1818 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Παρασκευάς¹¹⁰³. Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει την επαγγελματική ιδιότητα του σαγματοποιού. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹¹⁰⁴, ενώ σήμερα δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Σολάγγης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1717 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Τέτες (= Τίτος)¹¹⁰⁵. Η οικογένεια σχετίζεται με το ομώνυμο τοπωνύμιο Σολάκη στο Μούλκι, νοτιοδυτικά του Ζαρμπαλά, και μέλη της θα κατείχαν την εν λόγω τοποθεσία. Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Σούρμπας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1744. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης και Παπαπαναγιώτης¹¹⁰⁶. Σήμερα το επίθετο απαντά στην

¹⁰⁹⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁰⁹⁹ Ζ7 (1807).

¹¹⁰⁰ Φ7 (±1830).

¹¹⁰¹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Σκορδαράς.

¹¹⁰² ΠΔ8 (1791), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 20 (1829).

¹¹⁰³ ΠΔ15 (1818).

¹¹⁰⁴ Ντόκος, αριθμ. 441 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹¹⁰⁵ ΠΓ28 (1717).

¹¹⁰⁶ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΓ32 (1799), ΠΔ33 (1808), ΦΓ31 (±1830).

Κούλουρη ως παρώνυμο και σχετίζεται με κλάδο της σημερινής οικογένειας Παπασωτηρίου.

Σοφράς, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1816. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σταύρος, Παγώνα (= σύζυγος του Σταύρου), Σπύρος, Μήτρος (= γιος του Αντρέα), Κόλης/Κόλιας (= γιος του Μήτρου), Καλομοίρα (= κόρη του Κόλια), Δημητράκης (= γιος του Κόλια), Αναγνώστης (συντάκτης εγγράφων), Αγγελής¹¹⁰⁷. Ίσως πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Φροσύνης <Σοφράνας <Σοφράς). Στην περίπτωση αυτή η οικογένεια σχετίζεται με το δύσκολα εντοπίσιμο σήμερα τοπωνύμιο Σοφράνιες). Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹¹⁰⁸ και απαντά σήμερα στην Κούλουρη και στο Καματερό. Χωρίζεται δε σε πολλούς κλάδους οικογενειών με κριτήριο τα παρώνυμα, όπως Βιζαβής (οι Σοφράδες του χωριού του Καματερού) οι Ζούργηδες (οι Σοφράδες του Αμπελακίου), Μαναμάνας, Φούντες, Λίγδας, Σκύλος, Κολέας και άλλα.

Σπαθής, σήμερα καλείται ως ήταν. Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹¹⁰⁹.

Το επίθετο ως λέξη προέρχεται από τις αρβ. λέξεις *shepatë*= το τσεκούρι ή από τη *shratë*= το σπαθί¹¹¹⁰. Μέλη της οικογένειας ήταν ιδιοκτήτες αγρού, όπως φαίνεται και από το ομώνυμο τοπωνύμιο *Ara e Spatosë* (= ο αγρός της οικογένειας Σπάτα), που βρίσκεται στα ανατολικά της *Τηγανέζας* Μαυροβουνίου. Ίσως σήμερα απόγονοι της εν λόγω οικογένειας να είναι η οικογένεια Σπαθή, που απαντά στη Σαλαμίνα¹¹¹¹.

Σταματάκος: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1770 και στο οποίο καταγράφεται ο ιερέας Παπαγιάννης που είναι και ο συντάκτης του εγγράφου¹¹¹². Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

¹¹⁰⁷ Z2 (1816), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 6 (1818), ΔΑ10 (1847), ΠΔ14 91817), 21 (1830), ΠΓ21 (1821), 43 (1827).

¹¹⁰⁸ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 159, 205 και 410 με τη γραφή *Σουφρής*: βλ. ακόμη και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Σωφρής.

¹¹⁰⁹ ΦΓ14 (±1830).

¹¹¹⁰ Βλ. λεξικό Niko H. Gjini, ό.π.

¹¹¹¹ Στην Αθήνα απαντούσε ο τύπος του επιθέτου Σπαντής, βλ. Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹¹¹² ΚΠ3 (1770).

Σταμουλής/Σταμούλης: Το επίθετο απαντά σε δύο έγγραφα. Στο ένα από αυτά καταγράφεται το κύριο όνομα Στάμος. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο-χαϊδευτικό (τα παιδιά του Σταμούλη). Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Σταμουλής (1811) → Σταμούλης (1830)¹¹¹³. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Σταμάτης, σήμερα καλείται Σταματίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1729. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Κόλιας (= γιος του Γιάννη), Γιωργάκης, Παναγιώτης, Αργυρός (= γιος του Κόλια), Γκίκας¹¹¹⁴. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Σταμάτη). Η οικογένεια απαντά σήμερα στο Αμπελάκι.

Σταμπάπας / Σταμομπάπας / Σταπάπας / Σταμιμπάπας, σήμερα καλείται Σταμπάπας. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1771. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης και Τρίτζιας/Τρίκιας (Αντρέας). Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Σταμπάπας (1771) → Σταμοπάπας (1799) → Σταπάπας (1803) → Σταμιμπάπας (1806) → Σταπάπας (1807) → Σταμιμπάπας (1815)¹¹¹⁵. Το επίθετο προέρχεται από κάποιον ιερέα με το όνομα Στάμος <Σταμάτης. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Στάμος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1726. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιώργης (= γιος του Γιάννη) και Γιωργάκης (= γιος του Δήμα, αργότερα έγινε ιερέας και συντάκτης εγγράφων)¹¹¹⁶. Από τον συγκεκριμένο ιερέα φαίνεται ότι προήλθε η οικογένεια Παπαγεωργίου του Αμπελακίου, η οποία απαντά σε έγγραφα μετά το 1770 (βλ εδώ οικογένεια Παπαγεωργάκης/Παπαγιώργης/Παπαγεωργίου). Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Στάμου). Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

¹¹¹³ ΠΓ36 (1811), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ21 (1830).

¹¹¹⁴ ΠΓ29 (1729), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 13 (1802), 34 (1796), Ζ1 (1765), 7 (1807), 13 (1814), ΠΔ24 (1734), ΚΠ6 (1803), ΦΓ32 (±1830).

¹¹¹⁵ ΠΔ2 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), 6 (1781), 10 (1806), 13 (1815), 30 (1776), ΠΓ14 (1803), 17 (1807), 19 (1808), Ζ3 (1799).

¹¹¹⁶ ΠΓ3(1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΔΑ3 (1735).

Σταυριανός: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο του 1807 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Πανταλέος (Παντελής)¹¹¹⁷. Η οικογένεια καταγόταν από την Αθήνα¹¹¹⁸ και δεν απαντά πια στη Σαλαμίνα.

Σωτήρχος, σήμερα Σωτήρχου (σε γενική ενικού) : Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1748. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Αναστάσης/Αναστάσιος και Παπαργυρός (γιος του Κόλου= Κόλια)¹¹¹⁹. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Σωτήρχου= Σωτήρη). Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Σώσος: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1815. Δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹¹²⁰. Ίσως πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Φρόσως <Σώσως). Στο χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα αναφέρεται μία Μπίτσα του Σώσου, όμορφη και γνωστή για τον ελευθέριο βίο της, η οποία μούντζωσε τους σαλαμίνιους επαναστάτες την 24.3.1821, όταν εκείνοι ξεκινούσαν σε πομπή για την Αθήνα. Όμως, την πυροβόλησε ένας από αυτούς, *την άφησε εις τον τόπον, την έρριψε δε εις την ανατολικότερη παραλίαν*¹¹²¹. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα.

Τράσιας/Τάρσας/Ταρσίας: Το επίθετο απαντά σε δύο έγγραφα με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1748. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται ο Νικολός και ο Μήτρος. Κατά χρονολογική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τράσιας (1748) → Τάρσας (1802) → Τάρσιας (±1830)¹¹²². Ίσως πρόκειται για μητρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά της Αντριάνας <Τάρσιας). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Τζαμίλης, σήμερα Κιαμίλης. Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1772, στο οποίο δεν καταγράφεται κάποιο κύριο όνομα¹¹²³. Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

¹¹¹⁷ Ζ7 (1807).

¹¹¹⁸ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹¹¹⁹ ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1774), Ζ2 (1816), 3 (1799), ΠΔ2 (1771), 4 (1776), 5 (1779), 7 (1782), 13 (1815), 14 (1817), 26 (1749), 29 (1774), 30 (1776), ΦΓ7 (±1830).

¹¹²⁰ ΠΔ13 (1815), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 38 (1835), 39 (1855).

¹¹²¹ Πάλλας, «Σαλαμινιακά έγγραφα», σελ. 64, την υποσημ. με τους δύο αστερίσκους.

¹¹²² ΔΑ6 (1748), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1802), ΦΓ7 (±1830).

¹¹²³ ΠΓ31 (1772).

Τηλαβέρης, σήμερα Δηλαβέρης. Το επίθετο απαντά σε δύο έγγραφα. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται οι: Γιωργάκης και Αθανάσης (= γιος του Γιωργάκη)¹¹²⁴. Η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα μέλη της ανέπτυξαν έντονη ναυτιλιακή δραστηριότητα.

Τζατζίρης/Κιακίρης: Το επίθετο αναφέρεται σε δύο έγγραφα του 1735 και του 1758 και στα οποία καταγράφονται τα κύρια ονόματα Γιωργάκης, Κρεούζα (= κόρη του Γιωργάκη και μετέπειτα σύζυγος Αλαβερά Μιχάλη) και Παναγιώτης¹¹²⁵. Το όνομα Κρέουσα είναι αθηναϊκό και απαντούσε μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα στο Αμπελάκι. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τζατζίρης (1735, τσιτακισμός) →Κιακίρης (1758). Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Τουβρίτσας/Ντουβρίτσας: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1782¹¹²⁶. Ως μέλος της οικογένειας καταγράφεται σε ένα από αυτά ο Γιωργάκης. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τουβρίτσας (1782) →Ντουβρίτσας (±1830). Η οικογένεια δεν απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα.

Τζουράνας: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε περίπου το 1830 και στο οποίο αναφέρεται το κύριο όνομα Αργυρός¹¹²⁷. Η οικογένεια σχετίζεται με το τοπωνυμικό Τζουρένι, θέση την οποία θα κατείχαν ως μικρογαιοκτήμονες (βλ. στα τοπωνυμικά το Τζουρένι, σήμερα έχει εκπέσει σε Τσουρέκ και Τσουρέκι). Το επώνυμο είναι μητρωνυμικό (τα παιδιά της Τζουράνας (τσιτακισμός) <Κιουράνας <Κυράνας). Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Τουμένης/Ντουμένης, σήμερα Δουμένης. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1744. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται ο Θανάσης, Κουντής και ο Κωνσταντής¹¹²⁸. Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τουμένης (1744)

¹¹²⁴ ΚΠ6 (1803), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, Ζ11 (1826).

¹¹²⁵ ΔΑ3 (1735), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ27 (1758).

¹¹²⁶ ΦΓ32 (±1830).

¹¹²⁷ ΦΓ14 (±1830).

¹¹²⁸ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΔΑ17 (1771), ΠΔ20 (1829), 38 (1835), ΦΓ14 (±1830).

→Ντουμένης (1829). Το επίθετο φαίνεται ότι είναι παρεμφερής τύπος του αθηναϊκού επιθέτου Δούσμανης¹¹²⁹. Η οικογένεια απαντά και σήμερα στην Κούλουρη.

Τουλουπανάς/Τουλπανάς/Τουπανάς, σήμερα καλείται Τουλουπανάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1734. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Κόλιας, Γιωργάκης, Χρυσούλα (= κόρη του Γιωργάκη), Παναγιώτης, Παπαδημήτρης, Θανάσης και Πανούσης (= γιοι του Παπαδημήτρη), Γιάννης, Κατερίνα (= σύζυγος του Γιάννη). Κατά χρονική σειρά καταγράφονται στα έγγραφα οι εξής αποδόσεις του επιθέτου: Τουλουπανάς (1734) →Τουλπανάς (1799) →Τουπανάς και Τουλουπανάς (±1830)¹¹³⁰. Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει την επαγγελματική ιδιότητα της γυναίκας που ύφαινε τουλουπάνια¹¹³¹. Η οικογένεια σήμερα απαντά στα Παλούκια και τείνει να εκλείψει από το νησί.

Τουργούτης, σήμερα Δρυγούτης. Η πρώτη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1798. Καταγράφονται σε αυτά δύο ονόματα ιερέων, του Παπαϊτρού (Παπαϊατρού;) και του Παπασίδερη¹¹³². Η οικογένεια απαντά σήμερα στην Κούλουρη.

Τραπέλος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1823 και στο οποίο αναφέρεται το κύριο όνομα Γιάννης¹¹³³. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πλέον.

Τριανταφύλλου: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1770. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Νικολός (μετέπειτα Αναγνώστης), Μαρία (=κόρη του Νικολού), Φίλης/Φιλίππης, (= γιος του Νικολού), Βενετζάνα (= ψυχοπαίδα του Φίλη) και Παναγιώτης¹¹³⁴. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την οικογένεια

¹¹²⁹ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 204 και 220 και Μέρτζιος, έγγραφα 21 και 22.

¹¹³⁰ ΠΔ24 (1734), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 8 (1791), 31β (1796), Ζ12 (άνευ έτους λόγω φθοράς), 13 (1814), ΠΓ32 (1799), 40 (1828), 41 (1829), ΦΓ7 και 14 (±1830).

¹¹³¹ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 24 και Μέρτζιος, έγγραφο 22, όπου και ανάλογο επίθετο Κωλοπανάς/Κολοπανάς.

¹¹³² ΠΔ32 (1798), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΚΠ9 (1818).

¹¹³³ ΠΔ36β (1823).

¹¹³⁴ ΠΓ6 (1770), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 7 (1776), 8 (1786), 9 (1786), 10 (1780), 11 (1792), 12 (1800), 13 (1802), 14 (1803), 15 (1804), 16 (1806), 17 (1807), 18 (1807), 19 (1808), 20 (1813), 21 (1821), 22 (1821), 23 (1825), 25 (1828), 26 (1830), 31 (1772), 32 (1799), 33

Θεοδώρου/Ντοροτού και μέλη της ήταν μεγαλοκτηματίες της περιοχής του Ντοροτού. Απόγονοι της οικογένειας Τριανταφύλλου είναι η σημερινή οικογένεια Μπιθιζή. Η οικογένεια Τριανταφύλλου έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹¹³⁵.

Τρίτος: Το επίθετο αναφέρεται σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1770 και στο οποίο καταγράφεται το κύριο όνομα Δήμας¹¹³⁶. Το επώνυμο αναφέρεται στη σειρά κατάταξης της οικογένειας σύμφωνα με την οικονομική της δυνατότητα. Η οικογένεια δεν απαντά στη Σαλαμίνα πλέον.

Τρούκης: Το επίθετο αναφέρεται σε δύο έγγραφα, στα οποία καταγράφονται τα κύρια ονόματα Παναγιώτης και Πανούσης¹¹³⁷. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο του 1768. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Φεράχης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1734. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Παπαθανάσης, Άγγελος (= γιος του Μιχάλη), Φλωρού (= κόρη του Άγγελου), Γιώργος, Νικολός, Παπανικόλας και Τζίκας¹¹³⁸. Από προφορικές παραδόσεις της οικογένειας Παπανικολάου ο προπάτοράς τους ήταν ο Φεράχης Γεώργιος, ιερέας, γνωστός ως Παπα-Φεράχης. Από αυτόν προήλθαν τρεις οικογένειες: η Βουδούρη, η Ζερβού και εκείνη του Παπανικολάου. Γιος του Παπανικόλα ήταν ο Δήμας, ο οποίος ήταν αρκετά σκληρός και πεισματάρης και γι' αυτό τον αποκαλούσαν ως Δημη-Τούρκ.

Φερλέμης, σήμερα καλείται ως ήταν. Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο, στο οποίο καταγράφονται τα κύρια ονόματα Ιωάννης και Κωνσταντής¹¹³⁹. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στην Κούλουρη.

Φήμης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1770. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Δημήτρης και Παναγιώτης (= γιοι του Γιάννη)¹¹⁴⁰. Πρόκειται για

(1795), 34 (1796), 35 (1808), 37 (1816), 38 (1818), 39 (1820), 40 (1828), 41 (1829), 42 (1832), 43 (1827), 44 (1830), 23 (1825), 25 (1828), Z3 (1799), 7 (1807), 10 (1830).

¹¹³⁵ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹¹³⁶ ΚΠ3 (1770).

¹¹³⁷ ΠΔ1 (1768), ΔΑ11 (1843).

¹¹³⁸ ΠΔ24 (1734), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 8 (1791), 10 (1806), ΠΓ30 (1755), ΦΓ31 και 32 (±1830).

¹¹³⁹ ΔΑ10 (1847).

¹¹⁴⁰ ΚΠ3 (1770), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 12 (1831).

πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Φθύμη= Ευθύμη). Ως αντρικό κύριο όνομα το Φθύμης απαντούσε στην Αθήνα¹¹⁴¹. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στην Κούλουρη.

Φίλης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο του 1771. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Διονύσης (= γιος του Μιχάλη), Ιωάννης, Νικολός, Φιλιά (= κόρη του Νικολάου), Πανούσης¹¹⁴². Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Φίλη <Φίλιππα). Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Φλοκάτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιάννης, Λάμπρος, (= γιος του Γιάννη), Θεόδωρος, Κασάτρα (Κασσάνδρα), Μαρία, Άγγελος, Κώστας, Μήτρος, Φίλης¹¹⁴³. Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει τον υφαντή φλοκάτων. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Φουρίκης, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1791. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Σωτήρης (= γιος της Ρήνης), Δέσποινα (= σύζυγος του Σωτήρη), Μαρδίτζια, Σίδερης¹¹⁴⁴. Στην αρβανίτικη φουρίκι σημαίνει το ομοίωμα του αβγού που τοποθετείται στον ορνιθώνα. Συνεκδοχικά καλούνται έτσι οι στρογγυλοπρόσωποι. Η οικογένεια απαντά στην Κούλουρη.

Φραγκούλης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1726. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Γιωργάκης, Ζώσω (=κόρη του Γιωργάκη), Αργυρός, Λάσκω και Κεβή (= σύζυγοι του Αργυρού¹¹⁴⁵), Μήτρος (= γιος του Αργυρού), Στάμος¹¹⁴⁶. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Φραγκούλη). Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

¹¹⁴¹ Ντόκος, αριθμ. 373 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Ευθύμιος.

¹¹⁴² ΠΔ28 (1771), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 14 (1817), Ζ8 (1848), ΚΠ12 (1831).

¹¹⁴³ ΠΓ27 (τέλη 17^{ου} αι.), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 2 (1726), 4 (1733), 5 (1745), 7 (1776), 8 (1786), 10 (1780), 23 (1825), 28 (1717), 31 (1772).

¹¹⁴⁴ ΠΔ8 (1791), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 31β (1796), 9 (1804), ΦΓ32 (±1830).

¹¹⁴⁵ Στο ΠΔ26 (1749) παρουσιάζεται ως σύζυγος του η Λάσκω, ενώ στο ΠΔ28 (1771) η Κεβή.

¹¹⁴⁶ ΠΓ3 (1726), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ23 (1727), 25 (1743), 26 (1749), 28 (1771),

Φυλακτός: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1830. Ως μέλος της οικογένειας καταγράφεται σε ένα από αυτά κάποιος Γιάννης¹¹⁴⁷. Πρόκειται για πατρωνυμικό επίθετο (τα παιδιά του Φυλακτού), μάλλον αθηναϊκό¹¹⁴⁸. Η οικογένεια δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα.

Χαλιώτης: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1744. Ως μέλη αυτής της οικογένειας αναφέρονται και σε άλλα έγγραφα οι: Αντώνιος (= ιερέας), Βασίλης, Παπαργυρός¹¹⁴⁹. Πρόκειται για πατριδωνυμικό επίθετο (= Χάλια Βοιωτίας¹¹⁵⁰) και η οικογένεια σχετίζεται με το τοπωνυμικό Χαλιώτη, στα νότια της Σαλαμίνας. Μέλη της οικογένειας ήταν οι μικρογαιοκτήμονες της εν λόγω περιοχής. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Χατζής, σήμερα καλείται ως ήταν. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1758. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται οι: Γκέκο Βρέθης και Θανάσης¹¹⁵¹. Από τον Θανάση προήλθε ο σημερινός κλάδος Χατζηαθανασίου (βλ. αμέσως παρακάτω). Ο Γκέκο Βρέθης ίσως να σχετίζεται με το τοπωνυμικό Ρέθη που διασώζει ο Φουρίκης στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στη Σαλαμίνα.

Χαγγής Αθανάσης, σήμερα Χατζηαθανασίου. Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1798. Ως μέλη της οικογένειας καταγράφονται και σε άλλα έγγραφα οι Αναγνώστης, Δημητράκης, Πανούσης¹¹⁵². Όσον αφορά το επίθετο Χατζή-Αθανασίου φαίνεται ότι πρόκειται για κάποιον Αθανάσιο (βλ. παραπάνω, Χατζής), ο οποίος βαπτίστηκε στον Ιορδάνη και έτσι πήρε το προσωνύμιο Χατζής. Η οικογένεια υπάρχει και σήμερα στη Σαλαμίνα.

¹¹⁴⁷ Ζ9 (1830), ΦΓ31 (±1830).

¹¹⁴⁸ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 2, 95, 96, 326 και Μέρτζιος, έγγραφο 21 όπου αναφέρεται ως ανδρωνυμικό το κύριο όνομα Φυλακτός.

¹¹⁴⁹ ΚΠ2 (1744), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ1 (1768), 21 (1830), ΦΓ7 (±1830).

¹¹⁵⁰ Πούλος, αριθμ. νοταριακών πράξεων 11, 263, 420 και 474, όπου απαντά ο τύπος Χελιότης που δεν σχετίζεται με το επίθετο Χαλιώτης.

¹¹⁵¹ ΠΔ27 (1758), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 4 (1776), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 5 (1779), 6 (1781).

¹¹⁵² ΔΑ12 (1798), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, Ζ11 (1826), ΦΓ31 (±1830).

Χατζηαναγνώστης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1810 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το ιερατικό αξίωμα Αναγνώστης¹¹⁵³. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Χατζηγιάννης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1810 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το ιερατικό αξίωμα Αναγνώστης¹¹⁵⁴. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Χατζηγιωργάκης: Το επίθετο απαντά σε δύο έγγραφα, στα οποία δεν καταγράφονται κάποια κύρια ονόματα. Η παλαιότερη αναφορά βρίσκεται σε έγγραφο του 1802¹¹⁵⁵. Η οικογένεια δεν υπάρχει πια στη Σαλαμίνα.

Χατζημούρτζης: Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1820 και στο οποίο καταγράφεται ως κύριο όνομα το ιερατικό αξίωμα Αναγνώστης¹¹⁵⁶. Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Χιβαδάς: Η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου βρίσκεται σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1776. Σε ένα από αυτά καταγράφεται κάποιος Παπα-Ιωάννης¹¹⁵⁷. Πρόκειται για επώνυμο που δηλώνει το επάγγελμα του οστρακαλιέα (αχιβαδάς). Η οικογένεια δεν υπάρχει πλέον στη Σαλαμίνα.

Χιώτης, σήμερα καλείται ως ήταν. Το επίθετο απαντά σε ένα μόνο έγγραφο που συντάχθηκε το 1798 και στο οποίο καταγράφεται κάποιος Πέτρος (= γιος του Φωτεινού), ο οποίος είναι και ο συντάκτης του εγγράφου¹¹⁵⁸. Το επώνυμο είναι πατριδωνυμικό. Η οικογένεια έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹¹⁵⁹. απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Από τα διακόσια πενήντα δύο οικογενειακά επίθετα που καταγράφονται στα έγγραφα -κυρίως στα προικοσύμφωνα και στις αγοραπωλησίες του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα και τα οποία εξετάζονται στην παρούσα εργασία- προκύπτει ότι τα πατρωνυμικά αποτελούν το 22,8⁰%, τα μητρωνυμικά το 9,4⁰%, τα

¹¹⁵³ ΠΔ35 (1810).

¹¹⁵⁴ ΦΓ7 (±1830).

¹¹⁵⁵ ΔΑ2 (1802), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, ΠΔ34 (1808).

¹¹⁵⁶ ΠΓ39 (1820).

¹¹⁵⁷ ΠΔ4 (1776), όπου και η παλαιότερη αναφορά του επιθέτου, 5 (1779), ΦΓ14 (±1830).

¹¹⁵⁸ ΠΔ32 (1798).

¹¹⁵⁹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

πατριδωνυμικά το 6,6⁰/ο, τα επαγγελματικά το 6,2⁰/ο, τα προγονωνυμικά το 1, 96⁰/ο και όσα σχετίζονται με ιερείς το 10,6⁰/ο. Πιο συγκεκριμένα:

Πατρωνυμικά: Αναστάσης, Αντριανός, Ανούστης, Αυγουστής, Βασιλείου, Βόσης, Γεώργας, Γιωργάκης, Γεωργούλης, Γιάννης, Γκικόκας, Γκίκας, Γκίνης, Γκούμας-Μακούμιας, Δήμας, Δημούκης, Διονυσίου, Θανασάκος, Θανάσης, Θεόδωρος, Θεοχάρης, Θωμάς, Καλοτζός, Κανάκης, Κεβάς, Κοτσίκος, Κόλιας, Κωνσταντίνου, Κωνσταντάρας, Λαζαρής, Λιάκος, Λουκάς, Μάρκου, Μελέτης, Μερκούρης, Μήτρος, Μίχας, Νάννος, Πανταζής, Παντολέον, Παναγιώτου, Παύλος, Πέπας, Πέρος, Πέτρου, Ρέστης, Ρήγας, Σάββας, Σαράντης, Σιδέρης, Σταματάκος, Σταμούλης, Στάμος, Σταμάτης, Τριανταφύλλου, Φήμης, Φίλης, Φυλαχτός. (58)

Μητρωνυμικά: Αλαβεράς, Βασιλικής, Βγένας, Βενετσάνης, Βιλιώτης, Διολής, Θράκαϊνα, Ζαρίφης, Κλαίρης, Κυράς, Λάσκος, Λίας, Λούλης, Μαρούδης, Μπίλιας, Νέζης, Νίκας, Τζιοβάς, Παναγιώτας, Ρούσους, Σοφράς, Σώσος, Τράσιας, Τζουράνας. (24)

Πατριδωνυμικά: Βούλγαρης, Βλάχος, Βιλιώτης, Γενήτης, Γραμματικός, Δαμαλίτης, Καρνέσης, Καστανιώτης, Κοκλιώτης, Κουντουριώτης, Κρανιδιώτης, Κρητικός, Μεγαριτικός, Μεθενίτης, Μπισιώτης, Χαλιώτης, Χιώτης. (17)

Επαγγελματικά: Βοσκός, Γραμματικός, Καπετάνιος, Κοπανάς, Κουδούνας, Κοφινάς, Μασάρος, Μαστρογιάννης, Μπαρμπέρης, Μπογιατζής, Μπούτσης, Μυλωνάς, Ραπατζίκος, Σαμαρτζής, Φλοκάτης, Χιβαδάς. (16)

Προγονωνυμικά: Γιαννηθανάσης, Κολιαγιωργάκης, Μητροφάνης, Μητρολουκάς, Στεφηλούκος,. (5)

Ιερατικά: Οικονόμου, Σακελλαρίου, Παπαγγελής, Παπαγεωργίου, Παπαγιάννης, Παπαδήμας, Παπαδημήτρης, Παπαθανάσης, Παπαθεοχάρης, Παπαλινάρδος, Παπαμαρκάκης, Παπαπαναγιώτου, Παπαμιχαήλ, Παπανικόλας, Παπασάκος, Παπασίδερης, Παπασταμάτης, Παπασωτηρίου, Παπασπύρου, Παπαφράγκου, Σταμπάμπας, Χατζής, Χατζηαθανάσης, Χατζηαναγνώστης, Χατζηγιάννης, Χατζηγεωργάκης, Χατζημούρτζης. (27)

Οι πληθυσμιακά μεγαλύτερες μετακινήσεις των αθηναϊκών οικογενειών προς τη Σαλαμίνα προκαλούνταν από δυσμενείς ιστορικές συγκυρίες και από διάφορες αιτίες. Κυρίως αυτές ήταν οι επιδημίες της διετίας 1522-1523 και αυτή του 1550, η εγκατάλειψη και παράδοση της Αθήνας από τους Βενετούς στους Τούρκους το 1687-1688, τα πολεμικά γεγονότα του ρωσοτουρκικού πολέμου (Ορλωφικά), που

κορυφώθηκαν την τριετία 1770-1772, η τυραννική διοίκηση του Χασεκί, που συνέπεσε με εκείνη των Ορλωφικών, η εγκατάλειψη από τους Αθηναίους της πόλης τους το 1778 λόγω της επικείμενης επίθεσης του Μαξούτ-Μπουλούμπαση και, τέλος, η σιτοδεία του 1788 και η επιδημία του 1789¹¹⁶⁰. Στα παραπάνω γεγονότα να προστεθούν και οι εγκαταστάσεις αρβανιτών εποίκων στις αρχές του 15^{ου} καθώς και στα τέλη του 16^{ου} αιώνα στη Σαλαμίνα. Τα παραπάνω χρονολογικά ορόσημα μάς επιτρέπουν να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν πλησιέστερα την είσοδο και την προσωρινή/μόνιμη εγκατάσταση των οικογενειών στη Σαλαμίνα με κριτήριο την πρώτη αναφορά που εντοπίστηκε σε έγγραφο της παρούσης εργασίας:

1) Μετά τις επιδημίες του 1522-1523 και εκείνη του 1550 εγκαταστάθηκε στη Σαλαμίνα η οικογένεια Πέπα¹¹⁶¹. (σύνολο= 1)

2) Μετά τα γεγονότα των Μοροζινιακών των ετών 1687/88: Αλαβεράς, Αμουράτης, Αρμπανέζος, Βασιλείου, Βγερινός, Βοσκός, Γαρείος, Γκέμας, Γκίκας, Γκίνης, Γκούμας, Γοβιός, Γραμματικός, Δαμαλίτης, Δήμας, Δρόσος, Ζερβός, Ζούγρης, Θανάσης, Θεόδωρος, Θεοχάρης, Θωμάς, Ίσκας, Καλοτζός, Καλογριάς, Κανάκης, Καπέτζης, Καπετάνης, Καραπάτης, Καρνέσης, Κατσούλης, Κοτσίκος, Κόλιας, Κοσμάς, Κουτζούρης, Κολιαγιωργάκης, Κορογιάννης, Κοφινάς, Κωνσταντίνου, Κωνσταντάρας, Λάσκος, Λίας, Μαρούδης, Μαυράκης, Μεγαριτικός, Μπούκης, Μπρίμπος, Νάννος, Οικονόμου, Παπαγγελής, Παπαδήμας, Παπαπαναγιώτου, Παπανικόλας, Παπασάκος, Πάστρας, Παύλος, Παχής, Πέρος, Περδικούρης, Πέτρου, Πουλής, Ράκας, Ρέστης, Σακελλαρίου, Σολάγγης, Σούρμπας, Σταμάτης, Στάμος, Σωτήρχος, Τράσιας, Τζατζίρης, Τουμένης, Τουλουπανάς, Τρούκης, Φεράχης, Φλοκάτης, Φραγκούλης, Χαλιώτης, Χατζής. (σύνολο= 79)

3) Μετά την έναρξη των Ορλωφικών και τη συμπτωματική έναρξη της τυραννικής διοίκησης των Αθηνών από τον τούρκο Χασεκί το 1770: Αρφανός, Βιλλιώτης, Γερογιάννης, Γιωργούλης, Γιαννηθανάσης, Διονυσίου, Ζωγράφος, Κιλιβίγκος, Μαγιάτης, Μπίλιας, Παπαγεωργίου, Παπαγιάννης, Παπαδημητρίου, Παπαθανασίου,

¹¹⁶⁰ Βλ. στην εισαγωγή της ενότητας αυτής.

¹¹⁶¹ Η ένταξη της οικογένειας στην περίοδο που ακολούθησε μετά τις επιδημίες αυτές οφείλεται σε έμμεση πηγή, βλ. εδώ, στο επίθετο Πέπας.

Παπασίδερης, Πατάπης, Σαλιάρης, Σταματάκος, Σταμπάμπας, Τζαμίλης, Τριανταφύλλου, Τρίτος, Φήμης, Φίλης, Χιβαδάς. (σύνολο= 25)

4) Λόγω της επικείμενης επίθεσης του Μαζούτ-Μπουλούμπαση το 1778: Βενετσάνος, Γκιοκάς, Ζαρίβας, Τζόκαλης, Κοντογκίκας, Μεγάλος, Μέξης, Μήτρος, Μπερής, Μπιθιζής, Μπιρμπίλης, Ξεράκης, Τουβρίτσας. (σύνολο= 13)

5) Μετά τη σιτοδεία του 1788 και την επιδημία του 1789: Αναστασίου, Αντριανός, Ανούστης, Βασιλικής, Βιένας, Βιολής, Βλάχος, Βούλγαρης, Βουνός, Γενίτης, Γιωργάκης, Γιάννης, Δημούκης, Δεληγιώργης, Καραγιάννης, Καραδήμας, Καρέλης, Καρκέλης, Κεβάς, Κριτσίκης, Κολοζούμης, Κοπανάς, Κοπιτζής, Κούκης, Κοκλιώτης, Κολασμένος, Κοντογιωργάκης, Κουλούρης, Κουριάς, Κουτούνας, Κρανιδιώτης, Κρητικός, Λάζαρος, Λιάκος, Λουκάς, Λούλης, Μάθεσης, Μάρκου, Μασάρος, Μαστρογιάννης, Μεθενίτης, Μελέτης, Μερκούρης, Μητρολουκάς, Μούρλακας, Μπάρμπας, Μπαρμπάτης, Μπαρμπέρης, Μπατής, Μπούταλης, Μυλωνάς, Νέζης, Ντάρας, Ντίτζας, Πακογιάννης, Πάλλας, Παπαδιάς, Παπαθεοχάρης, Παπαλινάρδος, Παπαμιχαήλ, Παπασταμάτης, Παπασπύρου, Παρκότης, Πιλιχός, Πόγρης, Σάντης, Σαράντης, Σιδέρης, Σκουριάς, Σαμαρτζής, Σοφράς, Σταμούλης, Σταυριανός, Σώσος, Τηλαβέρης, Τουργούτης, Φουρίκης, Χατζηαθανασίου, Χατζηαναγνώστης, Χατζηγιάννης, Χατζηγεωργάκης, Χατζημούρτζης, Χιώτης. (σύνολο= 83)

6) Μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821: Αυγουστής, Βελέκης, Βώσης, Γαλέος, Γεώργας, Γκίζας, Ζουπάτης, Θανασάκος, Καβουράκης, Καλογιάννης, Καραμπέτης, Καρατζόλης, Κατζανιώτης, Κικίδης, Κλαίρης, Κουντουριώτης, Κριτζέλης, Κυράς, Λιαπάκης, Λιώσης, Μακούμιας, Μαρουγκας, Μητροφάνης, Μίχας, Μπισιώτης, Μπογιατζής, Νίκας, Ντούτας, Ντζιοβάς, Ξουλερής, Παναγιώτας, Πανταζής, Παναλέων, Παναγιώτου, Παπαμαρκάκης, Παπασωτηράκης – Παπασωτήρχος, Παπαφράγκου, Παππούς, Παπούρας, Παρέντας, Ραπαντζίκος, Ρήγας, Ρούσους, Σάββας, Σκούρδας, Σπαθής, Τζουράνας, Τραπέλος, Φερλέμης, Φυλαχτός. (σύνολο= 51)

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι μεγαλύτερες εισροές οικογενειών στη Σαλαμίνα πραγματοποιήθηκαν μετά τη σιτοδεία και την επιδημία του 1788/89, μετά τα Μοροζινικά και μετά την έναρξη της Επανάστασης. Ακολουθούν οι εγκαταστάσεις

των οικογενειών μετά τα Ορλωφικά το 1770, εκείνες μετά την επίθεση του Μαξούτ-Μπουλούμπαση το 1778 και, τέλος, μία οικογένεια παρουσιάζεται μετά τις επιδημίες του 1522-1523 ή του 1550. Να τονιστεί ότι οι διαπιστώσεις αυτές είναι κατά προσέγγιση, διότι υπάρχει το ενδεχόμενο αρκετές από τις οικογένειες να προϋπήρχαν στη Σαλαμίνα λίγο πριν την πρώτη τους γραπτή αναφορά στα εξεταζόμενα έγγραφα.

Από τις διακόσιες πενήντα δύο οικογένειες που καταγράφονται στα έγγραφα οι εκατόν τριάντα μία δεν απαντούν πλέον στη Σαλαμίνα είτε λόγω θηλυγονίας, είτε από κάποια μετεγκατάσταση των οικογενειών αυτών σε άλλο μέρος ή επιστροφής τους στον αρχικό τόπο κατοικίας. Οι οικογένειες που δεν απαντούν στο νησί είναι: Αμουράτης, Αρμπανέζος, Αρφανός, Αυγουστής, Βελέκης, Βοσκός, Βγερινός, Βούλγαρης, Βώσης, Γερογιάννης, Γεώργας, Γιωργούλης, Γιαννηθανάσης, Γκέμας, Γενήτης, Γιωργάκης, Γιάννης, Γκίζας, Γοβιός, Δήμας, Δημούκης, Δεληγιώργης, Διονυσίου, Δρόσος, Ζουπάτης, Ζωγράφος, Θανασάκος, Θεόδωρος, Θωμάς, Ίσκας, Καραδήμας, Καρέλης, Καρκέλης, Κολοζούμης, Κοπιτζής, Κολασμένος, Κοντογιωργάκης, Κουριάς/Σκουριάς, Καπέτζης, Καραπάτης, Καβουράκης, Καραμπέτης, Καρατζόλης, Κατζανιώτης, Κικίδης, Κλαίρης, Κοντογκίκας, Κουντουριώτης, Κριτζέλης, Κυράς, Κατσούλης, Κόλιας, Κοσμάς, Κούτζουρης, Κολιαγιωργάκης, Κορογιάννης, Κωνσταντάρας, Λιαπάκης, Λιώσης, Λάσκος, Λιάκος, Λίας, Μάρκου, Μακούμιας, Μαρούγκας, Μητροφάνης, Μπογιατζής, Μεγάλος, Μαστρογιάννης, Μεθενίτης, Μητρολουκάς, Μούρλακας, Μπαρμπάτης, Μπαρμπέρης, Μπατής, Μεγαριτικός, Ντάρας, Ντίτζας, Ντούτας, Ξεράκης, Ξουλερής, Πακογιάννης, Παρκότης, Πιλιχός, Παναγιώτας, Πανταζής, Παναγιώτου, Παπαμαρκάκης, Παπαφράγκου, Παππούς, Παπούρας, Παρέντας, Παπαδήμας, Παπασάκος, Παύλος, Πέρος, Ρήγας, Ρούσους, Ρέστης, Σάββας, Σαλιάρης, Σαράντης, Σιδέρης, Σαμαρτζής, Σταμούλης, Σταυριανός, Σόσως, Σταματάκος, Σολάγγης, Σούρμπας, Στάμος, Σωτήρχος, Τράσιας, Τζατζίρης, Τζόκαλης, Τουβρίτσας, Τζουράνας, Τριανταφύλλου, Τραπέλος, Τρούκης, Φεράχης, Φίλης, Φραγκούλης, Φυλαχτός, Χαλιώτης, Χατζηαθανασίου, Χατζηαναγνώστης, Χατζηγιάννης, Χατζηγιωργάκης, Χατζημούρτζης και Χιβαδάς. (σύνολο= 131)

Το εντυπωσιακότερο που διαπιστώνεται είναι ότι, κατόπιν αντιπαραβολής με τους καταλόγους των οικογενειακών επιθέτων που δημοσιεύθηκαν από τον Ντόκο, τον Πούλου, τον Μέρτζιο και τον Σουρμελή, τα ενενήντα ένα από αυτά προέρχονται από την Αθήνα και είναι ελληνικά (35,8 %). Ενώ, λοιπόν, οι αναφορές των περιηγητών που επισκέφτηκαν το νησί της Σαλαμίνας μετά τα μέσα του 17^{ου} αιώνα αναφέρουν

ότι ο σαλαμινιακός πληθυσμός ήταν εν μέρει ελληνικός και εν μέρει αρβανίτικος¹¹⁶², τούτο δεν φαίνεται να συνάδει με το 1,57⁰/ο των αρβανίτικων οικογενειών που είχαν εγκατασταθεί στο νησί κατά τους αιώνες που ενδιαφέρουν εδώ. Ακόμη φαίνεται ότι είναι ελάχιστα τα βενετσιάνικα και τα τουρκικά (0,78⁰/ο και 0,39⁰/ο αντίστοιχα). Συγκεκριμένα:

Ελληνικά: Βασιλείου, Βιλιώτης, Διολής, Γκίκας, Γκίνης, Γκούμας, Ζούγρης, Θανάσης, Θόδωρος, Θωμάς, Καλοτζός, Καλογήρου, Κανάκης, Καπετάνιος, Καραγιάννης, Τσεβάς, Κριτσίκης, Κοπανάς, Κούτζουρης, Κοφινάς, Κρανιδιώτης, Μπάρμπας, Μπάρμπανος. Μπατής, Βιρβίλης, Μπογιατζής, Μπούτσης, Μπρίμπος, Νάννος, Ντούτας, Τζιοβάς, Οικονόμου, Παπαδημήτρης, Βροντάς, Παχής, Πέππας, Πέρος, Περδικούρης/Πορδοκούρης, Πούλος, Σοφράς, Δουμένης, Φήμης, Ζωγράφος, Καραδήμας, Καρατζόλης, Κοπίκης, Κουντουριώτης, Αντριανός, Βγερινός, Βενετσάνος, Βώσσης, Μπακογιάννης, Βρετός, Μπόγρης, Γενήτης, Γεώργας, Γκίζας, Αράπης, Μαρίνης, Κούκης, Δανίλης, Κουβέλης, Τζόκαλης, Κώστας, Λιούλης, Μακρής, Μάρκου, Μαρούγκας, Μαυράκης, Μεγαριτικός, Μερτζάνης, Πανταζής, Παπαμαρκάκης, Παπαγιάννης, Παππούς, Παππούρας, Πέτρου, Ρέστης, Σαμαρτζής, Σαράντης, Σακελάρης, Σκούρδας, Σταυριανός, Σχινάς, Κολασμένος, Τριανταφύλης, Χιώτης. (σύνολο= 87)

Αρβανίτικα: Μπιθιζής, Πάλλας, Σπαθής, Φουρικής, Μπούτσης (σύνολο= 5)

Βενετσιάνικα: Μπατής, Πέρος, Ρήγας, Μπενάρδος, Ρούσος σύνολο= (5)

Τουρκικά: Κιαμίλης, Μπαχαλάς (σύνολο= 2)

Τα οικογενειακά επίθετα αποτελούν στοιχεία που αντανακλούν τη δημογραφική και εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Σαλαμίνας. Πιο συγκεκριμένα, τα δυσάρεστα γεγονότα που παρουσιάστηκαν παραπάνω με όλες τις οδυνηρές συνέπειές τους προκάλεσαν μετακινήσεις του αθηναϊκού πληθυσμού προς τη Σαλαμίνα, που τότε ήταν ο πλησιέστερος και ασφαλέστερος προορισμός. Συνέπεια αυτών των μετακινήσεων ήταν η παραμονή αρκετών αθηναϊκών οικογενειών στο νησί. Συνεπώς, η σαλαμινιακή εντοπιότητα βασίζεται στην αθηναϊκή καταγωγή.

¹¹⁶² Παλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 134.

Αμπελάκι 1932. Μέλη της οικογένειας Γεροντιώτη στην κηδεία της προγόνου τους, μπάμπε-Κατερινιώς.

7. Τα τοπωνύμια της Σαλαμίνας μέσα από τα δικαιοπρακτικά έγγραφα

Τόποι μνήμης της μικροϊστορίας μέσα στη μακροϊστορία της

Σαλαμίνα 1902. Η πόλη της Κούλουρης και ο Βράχος του Προφήτη Ηλία.

Ο Μιχάλης Γ. Μερακλής έχει ήδη παρατηρήσει ότι με τον χώρο ως τόπο κατοίκησης και ανάπτυξης της ανθρώπινης δραστηριότητας συσχετίζεται και η τοπωνυμολογία του¹¹⁶³. Η δε Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος απέδωσε στον χώρο τρία βασικά χαρακτηριστικά του: την ιερότητά του, τον προσανατολισμό του και την ύπαρξη δέντρων σε αυτόν¹¹⁶⁴. Το τοπωνύμιο ενέχει από μόνο του μια ιστορία, την οποία αφηγείται και μεταβιβάζει στην επόμενη γενιά ως στοιχείο της ιστορίας και της μνήμης της· είναι ομιλούντα πρόσωπα. Άρα, ο άνθρωπος εγγράφει τον εαυτό του στον χώρο¹¹⁶⁵, με τον οποίο συνομιλεί και από τον οποίο προσδιορίζεται.

¹¹⁶³ Μιχάλης Γ. Μερακλής, «Όψεις παραδοσιακότητας του χώρου», *Λαογραφικά Ζητήματα*, εκδ. Καστανιώτη & Διάττων, Αθήνα 2004, σελ. 193.

¹¹⁶⁴ Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Σημάδια του τόπου ή η λογική του ελληνικού τοπίου», *Λαογραφικά Μελετήματα*, εκδ. Ολκός, 1975, σελ. 15-40.

¹¹⁶⁵ Μαριλένα Παπαχριστοφόρου, «Αφηγηματικότητα, χώρος, σύμβολα: συνομιλώντας με ένα νησιωτικό τοπίο», *Ανθρωπολογία και συμβολισμός στη Ελλάδα*, επιμέλεια: Ελευθέριος Αλεξάκης, Μαρία Βραχιονίδου, Ανδρομάχη Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2006, σελ. 283.

Όσον αφορά στη Σαλαμίνα ο πρώτος που δημοσίευσε μικρή μελέτη, σχετική με τα τοπωνυμικά της, ήταν ο Αντώνιος Χ. Χατζής¹¹⁶⁶. Αντικείμενο της δημοσίευσής του ήταν μία αρχαία επιγραφή, στην οποία καταγράφονταν τοποθεσίες της αρχαίας Σαλαμίνας¹¹⁶⁷. Στην εισαγωγή ανέφερε τα ονόματα του νησιού, τα οποία απαντούν σε διάφορες γραπτές πηγές, όπως *Σαλαμίς*, *Κόλουρις-Κούλουρις*, *Κυχρεία-Κύχρεια*, *Σκιράς*, *Πιτυούσα*, *Ιαονία*, *Πελάνα*, *Ελαιούσσα*, *Υδρούσα*, *Ελευσίς* (λόγω σφάλματος των αντιγραφών της αρχαιότητας¹¹⁶⁸) και *Νήσος Δράκοντος* (λόγω του μυθικού βασιλιά της Σαλαμίνας, Κυχρέα, ο οποίος ήταν από τη μέση και πάνω άνθρωπος και από τη μέση και κάτω φίδι). Στη συνέχεια προχώρησε στην παρουσίαση και αξιολόγηση των τεσσάρων τοπωνυμικών της επιγραφής, η αξιολόγηση των οποίων αποτελεί και το κύριο μέρος της δημοσίευσής του· αυτά ήταν η *Συπταλία* (= η νήσος *Ψυττάλεια* ή *Λειψοκουτάλα*¹¹⁶⁹), η *Βοσφαγέα*, η *Βοειτομία* και η *Κόλουρις*. Στο τέλος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πριν το 400 π.Χ. το σαλαμινιακό ακρωτήριο της σημερινής *Πούντας Αμπελακίων* ονομαζόταν *Κόλουρις* και ότι από τον 3^ο αιώνα π.Χ. η Αρχαία Πόλη καλείτο *Κόλουρις* και ίσως όλη η νήσος συνεκδοχικά. Τα ονόματα *Σαλαμίς* και *Κόλουρις* χρησιμοποιούνταν συγχρόνως μέχρι και τον 12^ο αιώνα, ενώ από τον 9^ο μέχρι και τον 18^ο αιώνα το νησί καλείτο παράλληλα *Κόλουρις* και *Κούλουρις* ή *Κόλουρι* και *Κούλουρι*. Η σημερινή άκρα της *Πούντας Αμπελακίων* ονομάστηκε στην αρχαιότητα *Κόλουρις* εξαιτίας του *κολοβού* της σχήματος, εν αντιθέσει με την πλησιέστερη και αρκετά επιμήκη προς αυτήν άκρα της *Κυνόσουρας*. Τέλος, επισημαίνει ότι από κάποιο γεγονός μετατέθηκε η πόλη *Κόλουρις* στη θέση της σημερινής πόλης της Σαλαμίνας, διατηρώντας την ονομασία *Κόλουρις*, από την οποία κλήθηκε και όλο το νησί ομοίως.

Με τα τοπωνυμικά της Σαλαμίνας ασχολήθηκε και ο σαλαμίνιος λαογράφος Πέτρος Φουρικής, ο οποίος συνέταξε και σχετικό κατάλογο γύρω στο 1920¹¹⁷⁰. Από

¹¹⁶⁶ Α ν τ ώ ν ι ο ς Χ α τ ζ ή ς, «Τα αρχαία ονόματα της νήσου Σαλαμίνας, (Σαλαμίς-Κόλουρις)», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1930, Αθήνα 1931, σελ. 60-73.

¹¹⁶⁷ *Corpus Inscriptionum Graecarum*, τεύχ. ΙΙ², αριθμ. επιγραφής 1590a.

¹¹⁶⁸ Προφορική παράδοση γηραιών Αμπελακιωτών αναφέρει ότι ένα γενναίο παλικάρι στα παλιά χρόνια πήρε τον θρόνο, αφού σκότωσε έναν δράκοντα που κατέτρωγε τους ανθρώπους στο νησί.

¹¹⁶⁹ Παραφθορά της σημείωσης *ile Psytalie* που σημειωνόταν σε γαλλικούς ναυτικούς χάρτες του 19^{ου} αιώνα.

¹¹⁷⁰ Για τα κατάλοιπα του Πέτρου Φουρικής βλ. Η λ ί α ς Δ ρ ί β α - Μ α ρ ί α Μ π ο ύ τ σ η, *Κατάλογος Έργων Σαλαμινίων Συγγραφέων*, Εκδόσεις Τυπογραφική Σαλαμίνας - Ν. Π. Λουκάς,

τις ήδη δημοσιευμένες μελέτες του Φουρίκη, που σχετίζονται με τα τοπωνυμικά, διαπιστώνεται ότι τον απασχολούσε πολύ η επίλυση των εθνολογικών ζητημάτων που σχετίζονταν με τη γλώσσα και την ιστορία των λαών. Πρέσβευε ότι η όποια επίλυση προτεινόταν από τους ερευνητές, χρειαζόταν να διέρχεται από την ερμηνεία των τοπωνυμίων¹¹⁷¹, γιατί θεωρούσε ότι οι *άγραφες* αυτές επιγραφές αποτελούν τα

Σαλαμίνα 1996, σελ. 117. Όλο το Αρχείο του Πέτρου Φουρίκη φυλάσσεται στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ιστορίας του Δήμου Σαλαμίνας. Αυτά σχετίζονται με την ιστορία και τη λαογραφία της Αττικής, της Σαλαμίνας και των Μεγάρων. Ο κατάλογος των τοπωνυμικών της Σαλαμίνας, που μας ενδιαφέρει εδώ, συντάχθηκε από τον Φουρίκη γύρω στο 1920 και χρησιμοποιείται στο παρόν πόνημα ως πρωτογενής πηγή (βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων). Ο κατάλογος δόθηκε σε δακτυλογραφημένο αντίγραφο στον γράφοντα από τον Ηλία Δρίβα, εκπαιδευτικό. Στον εν λόγω κατάλογο αναφέρονται πολλά οικογενειακά επίθετα ως τοπωνυμικά: *Γκλιάτα* (σημαίνει *μακρύς*), *Καναβούρι* (οικογένεια *Καναβούρη*), *Καπαρέλι* (οικογένεια *Καπαρέλη* - σήμερα *Καπαραλιώτη*), *Καρέλλι* (οικογένεια *Καρέλλη*), *Μούγγουλη*, *Κοτρόνι* (οικογένεια *Κοτρώνη*), *Κριεκούκη*, *Λαμπρανό* (ως αντρικό κύριο όνομα απαντούσε στην Αθήνα, βλ. Κωνσταντίνος Ντόκος, «Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)», περιοδικό *Μνήμων*, [S.l.], v. 10, p. 96-138, Ιαν. 1985. ISSN 2241-7524, αριθμ. 127 και 527. Διαθέσιμο από: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8023/7872>>. Ημερομ. πρόσβασης: 31 Μάι. 2016 doi:<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.326>. Από τη δημοσίευση αυτήν χρησιμοποιούνται εδώ ως πρωτογενής πηγή οι κατάλογοι των οικογενειών των σελίδων 107-138. Εφεξής: *Ντόκος*), *Ξουλερί* (οικογένεια *Ξουλερή*), *Θάτι* (*Θάτη* =δίδεται με επιφύλαξη ως οικογενειακό επίθετο), *Ράθι* (*Ράττη*= δίδεται με επιφύλαξη ως οικογενειακό επίθετο), *Σοφράνιες* (οικογένεια *Σοφράνη*), *Τσουλούφα* (οικογένεια *Τσουλούφη*), *Τσάμη*, *Φλάσκα*, *Φούτουλι* και *Φουτούλι* (οικογένεια *Φούτουλη*) και το τουρκικό *Χαραϊτίν* (τουρκικό όνομα, πρβλ το *Χαραϊντίνι* της Θήβας).

¹¹⁷¹ Πέτρος Φουρίκης, «Συμβολή εις το τοπωνυμικόν της Αττικής, Α'. Ελληνικά τοπωνύμια, Β'. Αλβανικά τοπωνύμια», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 41, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1929, σελ. 77-178, ο ίδιος, «Συμβολή εις το τοπωνυμικόν της Αττικής, Γ'. Τοπωνύμια αμφιβόλου ετυμολογικής αρχής ή αβεβαίου θέσεως», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 42, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1930, σελ. 111-136, ο ίδιος, «Πόθεν το εθνικόν Αρβανίτης», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 43, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1931, σελ. 3-37, ο ίδιος, «Η εν Αττική ελληνοαλβανική διάλεκτος, (Α' μέρος)», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 44, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1932, σελ. 28-76, ο ίδιος, «Η εν Αττική ελληνοαλβανική διάλεκτος, (Β' μέρος)», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 45, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1933, σελ. 49-181, ο ίδιος, «Αρβα - Άλβα Λόγγα (Μέρος Α' - Άρβα, Μέρος Β' - Άλβα Λόγγα)», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας,

διακριτικά αποτυπώματα των λαών επί του εδάφους· γι' αυτό στις δημοσιεύσεις του βοηθητικό και ενισχυτικό ρόλο αποκτούσαν η γλωσσολογία, η ετυμολογία των λέξεων, η ιστορία των λαών, τα αρχαιολογικά δεδομένα του τόπου και κυρίως η προφορική παράδοση. Όντας γνώστης των αρβανίτικων προέβη σε δημοσιεύσεις γλωσσολογικού τύπου, καταγράφοντας όχι μόνο τοπωνυμικά αρβανίτικης προέλευσης, αλλά και στην καταγραφή ολόκληρων παραμυθιών στα αρβανίτικα.

Το 1989 ο σαλαμίνιος Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Δημήτριος Ι. Πάλλας, δημοσίευσε στο περιοδικό *Αθηνά* το άρθρο *Βροκή<*Βοϊκή, Σαλαμίνας τοπωνυμικά-τοπογραφικά-ιστορικά*¹¹⁷², όπου καταγράφονται και αξιολογούνται

τόμος 46, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1935, σελ. 9-34, ο ίδιος, «Άλβα Φουκίνη, (Μέρος Γ')», *ΑΘΗΝΑ*, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας, τόμος 47, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1937, σελ. 262-263 (το τελευταίο δημοσιεύθηκε μετά τον θάνατό του).

¹¹⁷² Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Βροκή<*Βοϊκή, Σαλαμίνας τοπωνυμικά-τοπογραφικά-ιστορικά», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος Π (80^{ος}), 1989, σελ. 99-135 (εφεξής: Πάλλας, *Βροκή<*Βοϊκή*). Αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *ΑΠΟΨΕΙΣ* του Συλλόγου Επιστημόνων Σαλαμίνας, τεύχος 30-31, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1989. Στη συχνά αναφερόμενη εδώ τοπωνυμική μελέτη *Βροκή<*Βοϊκή* του Πάλλα γίνεται σαφές από τον ίδιο τον συγγραφέα, ότι η ετυμολογία του τοπωνυμικού *Βροκή* προέρχεται από την αμάρτυρη λέξη *Βοϊκή*, γεγονός που παραξενεύει. Λογικότερη θα ήταν η σύνδεση της τοποθεσίας *Βροκή* με την ηχητική συγγένεια της αρχαίας πόλης *Βρυκούντος* της Καρπάθου ή με τη λέξη *βρόκος/βρούκος* (=ακρίδα) που απαντά στον Ησύχιο ή ακόμη και με την αρχαία λέξη *εύρροη*. Περισσότερο πιθανή φαίνεται η ετυμολογική συγγένεια του τοπωνυμικού του όρους *Βροκή* με τη λέξη *βραγκός/βρακός*= *βράχος*. Γενικά, το βραχώδες όρος καλείται στα αρβανίτικα από τους γηραιότερους σαλαμινίους ως *Vrægkji* (*Βρεγκί*), λέξη που όχι μόνο φαίνεται ότι είναι ηχητικά συγγενική με τη λέξη *Βροκή*, αλλά και αντικατοπτρίζει το βραχώδες χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου βουνού. Όμως, δεν είναι δυνατό να αιτιολογηθεί η μετατροπή του *ä* σε *o*, η μετάπτωση δηλαδή του τοπωνυμικού από *Βρεκί* σε *Βροκή*. Εξάλλου, πολλά από τα βουνά της Σαλαμίνας έχουν όμοια γεωμορφολογία με το συγκεκριμένο και αναλογικά θα καλούνταν οι βραχώδεις αυτοί λόφοι με το εν λόγω τοπωνυμικό. Θεωρώ ότι η αιτιολόγηση της ετυμολογίας του συγκεκριμένου τοπωνυμικού είναι απλή· στη Σαλαμίνα υπάρχουν πολλά τοπωνυμικά που λήγουν σε *-i*, όπως *Σκλάβι*, *Ντούνι*, *Μπότσι* και *Μπόκι*, *Γκλιόνι*, *Κούρθι* (*Κούρτι*), αλλά και *Δανήλι/Δανήλι*, *Ρέστι* (Ορέστης) και *Κλιόρι*. Τα τοπωνύμια αυτά είναι η γενική πτώση ελληνικών βαφτιστικών ονομάτων {του *Ορέστη*>*Ρέστη*, του *Δανιήλ*, της *Καλλιόρης* (>της *Καλιόρης* >της *Κλιόρης*)} ή τύποι ονομαστικής πληθυντικού έναρθρων οικογενειακών επιθέτων. Προέρχονται από τα μονοσύλλαβα επίθετα *Ntunj*, *Sklanj*, κ.ο.κ. και το άρθρο *-i*, το οποίο στην αρβανίτικη ακολουθεί μετά το ουσιαστικό. Έτσι, προέκυψαν οι τύποι *Ntunj-i*, *Sklanj-i* κ.ο.κ. που σημαίνει οι *Ντουνάιοι*, οι *Σκλαβάιοι* κ.ο.κ. και κατ' επέκταση οι εκτάσεις που έμεναν ή και καλλιεργούσαν οι οικογένειες αυτές. Έτσι κατά την αρβανίτικη έχουμε τη θέση *Sklanj-i*= τα κτήματα

ενενήντα έξι τοπωνύμια του νησιού. Στη δημοσίευση αυτήν ο Πάλλας ξεκινώντας από την προσπάθεια ερμηνείας του τοπωνυμικού *Βροκή*, του βραχώδους λόφου στην είσοδο του λιμένος των *Παλουκίων* Σαλαμίνας, προβαίνει σε μία παρουσίαση της τοπωνυμικής εικόνας του νησιού δίνοντας ετυμολογικές ερμηνείες που βασίζονται σε γλωσσολογικά στοιχεία, αρχαιολογικά ευρήματα και ιστορικά γεγονότα. Στο απροσδόκητο συμπέρασμά του καταλήγει ότι τα ελληνικά τοπωνυμικά της Σαλαμίνας είναι περισσότερα από τα αρβανίτικα¹¹⁷³ και ότι οι αρβανίτες έποικοι διδάχτηκαν αυτά από τον ντόπιο ελληνικό πληθυσμό προσαρμόζοντάς τα στη δική τους διάλεκτο. Επισημαίνει δε, ότι οι αρβανίτες επέβαλαν λίγα οικογενειακά τοπωνύμια στο νησί και έδωσαν ειδικότερους τοπικούς προσδιορισμούς στην αρβανίτικη εντός ευρύτερων εκτάσεων, οι οποίες είχαν ελληνικά ονόματα¹¹⁷⁴.

Το 1996, έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Πάλλα, η Όλγα Γκράτζιου και ο Χρήστος Λούκος δημοσίευσαν στο Παράρτημα του περιοδικού *Μνήμων* τα «Σαλαμινιακά έγγραφα», έργο του Δημητρίου Πάλλα, όπου εκεί είναι μεταγεγραμμένα ποικίλα έγγραφα του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Στο τέλος της δημοσίευσης παρουσιάζεται και ένας μικρός κατάλογος τοπωνυμικών που σχετίζονται με τα εν λόγω έγγραφα¹¹⁷⁵.

της οικογένειας *Sklanj*, *Ntunj-i*= τα κτήματα της οικογένειας *Ntunj* κ.ο.κ Όσον αφορά, λοιπόν, το τοπωνύμιο *Βροκή*, είναι ορθότερη η γραφή του σε *Βρόκι* εκ του μονοσύλλαβου οικογενειακού επιθέτου *Vrokj* και του άρθρου -i και συνεπώς σημαίνει τις γαιοκτησίες της οικογένειας *Vrokj*. Η καταβίβαση του τονισμού από *Βρόκι* σε *Βροκή* έχει παρατηρηθεί στη Σαλαμίνα και συγκεκριμένα στην περιοχή *Ζαρλί* της *Κακηβίγλας*. Γηραιοί Αμπελακιώτες αποκαλούν ακόμη και σήμερα την περιοχή ως *Ζάρλι* και όχι *Ζαρλί*. Επιπροσθέτως, στον χάρτη των *Curtius-Kaupert* σημειώνεται η τοποθεσία ως *Sárlí* (*Ζάρλι*). Όσον αφορά το οικογενειακό επίθετο *Βρόκης* να αναφερθεί ότι τούτο απαντά σήμερα με τσιτακισμό ως *Βρότσης* στην Αθήνα, ενώ στη Σαλαμίνα εκλείπει. Το γεγονός ότι το τοπωνυμικό δεν εξελίχθηκε με το συχνό φαινόμενο του τσιτακισμού, αλλά και ούτε επίσης εξελίχθηκε σε *Vrokjiani* (κατά το *Peranji*, *Ginanji* κ.ά.) το εντάσσει -μαζί με το *Ντούνι*, *Σκλάβι*, *Μπόκη*, *Κούρθι* και *Γκιόνι*- στα πρώτα από τα τοπωνύμια που ονοματοδοτήθηκαν από τους αρβανίτες κατά τους αρχικούς χρόνους της εγκατάστασής τους στη Σαλαμίνα κατά τον 15^ο αιώνα. Η οικογένεια *Vrokj* μάλλον εγκατέλειψε γρήγορα το νησί ή λόγω θηλυγονίας εξέλειψε. Ως ανάμνηση πια αυτών των συμβάντων της μικροϊστορίας της Σαλαμίνας έμεινε στις μέρες μας το συγκεκριμένο όνομα του βουνού.

¹¹⁷³ Ο.π., Πά λ λ α ς, *Βροκή*<*Βοϊκή, σελ. 135.

¹¹⁷⁴ Ο.π., σελ. 120-121.

¹¹⁷⁵ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Πά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδοτική φροντίδα, Όλγας Γκράτζιου-Χρήστου Λούκου, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του περιοδικού *ΜΝΗΜΩΝ*, αριθμ. 11, Αθήνα 1996 (εφεξής Πά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα»).

Το 1997 ο σαλαμίνιος ερευνητής-ιστοριοδίφης Θεοφάνης Π. Καπαραλιώτης δημοσίευσε άρθρο σχετικό με τα ακτωνυμικά του νησιού¹¹⁷⁶, όπου εκεί παρουσιάζονται για πρώτη φορά πολλά παράλια τοπωνύμια, γνωστά στους αλιείς της Κούλουρης. Η εργασία αυτή ήρθε να συμπληρώσει κατά μεγάλο μέρος την ιστορική-τοπογραφική δημοσίευση του Δημητρίου Ι. Πάλλα για τα σαλαμινιακά τοπωνύμια και να δώσει μια πληρέστερη εικόνα του θαλάσσιου τοπωνυμικού τοπίου του νησιού της Σαλαμίνας.

Τα προικοσύμφωνα και τα έγγραφα αγοραπωλησιών, που συντάχθηκαν κατά τη χρονική περίοδο του 18^{ου} αιώνα και των αρχών του 19^{ου} αιώνα και μεταγράφονται στην παρούσα εργασία, έρχονται και αυτά να αυξήσουν τον αριθμό των αναφορών στα ήδη δημοσιευμένα τοπωνυμικά. Κυρίως, όμως, στα έγγραφα αυτά καταγράφονται νέα τοπωνύμια που συμπληρώνουν μερικώς την τοπογραφική εικόνα του νησιωτικού χώρου¹¹⁷⁷ της Σαλαμίνας. Αυτά θα παρατεθούν κατά αλφαβητική σειρά και στο τέλος της ενότητας θα αξιολογηθούν συνολικά.

Άγιος Αθανάσιος: η περιοχή της εκκλησίας του *Αγίου Αθανασίου* βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του *Μουλκίου* (σήμερα *Αιαντείου*, βλ. τα όσα γράφονται στην ενότητα αυτήν για το Μούλκι)· πιο συγκεκριμένα, αμέσως μετά από την παραλία *Κατσούλη* και ανατολικά της *Λεωφόρου Αιαντείου* και επί της οδού *Αγίου Χαραλάμπους*. Η περιοχή ονοματοδοτήθηκε έτσι από την ύπαρξη μικρής εκκλησίας, που σηματοδοτούσε την αφετηρία της *μεσαιωνικής στρατας του Πέρον*, η οποία ξεκινούσε από εκεί, κατευθυνόταν στην *Κακηβίγλα*, περνούσε από το *Δημήτрани*, την *Κύριζα* και κατέληγε στην περιοχή του *Πέρανι*. Ο μικρός αυτός μονοκάμαρος ναός οικοδομήθηκε κατά τους χρόνους της Φραγκοκρατίας και ανήκε σε κάποιον

¹¹⁷⁶ Θεοφάνης Π. Καπαραλιώτης, «Σαλαμινιακός περίπλους, Γνωριμία με τα ακτωνύμιά μας», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, αριθμός φύλλου, 97 (300), Οκτώβριος 1997, σελ 17-18. Εκτός των ιστορικών άρθρων που δημοσιεύονται κατά καιρούς σε σαλαμινιακά φύλλα, δημοσιεύονται και ποιήματα λαϊκών ποιητών του νησιού (Μόδεστου Κιαμίλη, Σπύρου Δουμένη κ. ά.) που εμπίπτουν στη Νεωερική Λαογραφία, βλ. Μηνιάς Αλ. Αλεξιάδης, *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία, Συναγωγή Μελετών*, εκδ. Ινστιτούτου του βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2006.

¹¹⁷⁷ Για την αξιολόγηση των νησιωτικών τοπωνυμίων από λαογραφική άποψη βλ. Μανόλης Γ. Σέργης, *Για μια Λαογραφία των Τοπωνυμίων. Τα τοπωνύμια («μικρο-τοπωνύμια») μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου ως «μελέτη περίπτωσης»*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016.

μικρογαιοκτημόνα της περιοχής, ο οποίος έκτισε τον ναό για την κάλυψη των θρησκευτικών αναγκών της οικογένειάς του και των εργατών του¹¹⁷⁸.

Άγιος Γεώργιος: η περιοχή της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται αριστερά του δρόμου για το Μοναστήρι της Φανερωμένης και παλαιότερα υπήρχαν πλησίον της χωράφια με οπωροκηπευτικά και εκτενείς αμπελοκαλλιέργειες. Γι' αυτό και σήμερα η περιοχή καλείται και ως *Περιβόλια*. Ουσιαστικά και αυτή η εκκλησία σηματοδοτούσε την αφετηρία για την αριστερόστροφη κατεύθυνση του διαβάτη προς τις εκτάσεις των αγροκαλλιεργειών στην ομώνυμη περιοχή ή την κατεύθυνσή του προς τη Μονή Φανερωμένης. Έτσι, σε έγγραφο της παρούσης εργασίας αναφέρεται και η *Στράτα του Αγίου Γεωργίου*. Ο ναός είναι κτισμένος γύρω στον 12^ο αιώνα και δέχθηκε μετασκευές και προσθήκες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Αποτελεί κι αυτός κτίσμα κάποιου μικρογαιοκτημόνα της περιοχής κατά τους χρόνους της Φραγκοκρατίας¹¹⁷⁹. Πλησίον του ναού και στη μέση της Λεωφόρου Φανερωμένης υπήρχε υπεραιωνόβιος πεύκος που συνδεόταν με προφορικές παραδόσεις περί της ιερότητάς του. Οι παραδόσεις αυτές σχετίζονταν με τις άκαρπες προσπάθειες κοπής

¹¹⁷⁸ Η περιοχή αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ15 και 19, ΚΠ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1804 (=ΠΓ15). Για τον ναό βλ. Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Τ σ α μ ί λ η ς, *Εξωκλήσια και μικροί ναοί της νήσου Σαλαμίνας, Από το Βυζάντιο μέχρι σήμερα*, περιφερειακές εκδόσεις ολόγραμμα, α' έκδοση, Σαλαμίνα 2010, σελ. 157-159 (εφεξής Τσαμίλης, *Εξωκλήσια*). Για το τοπωνύμιο βλ. Πάλλας, *Βροκή<*Βοϊκή*, σελ. 105. Για την άποψη της οικοδόμησης των ναών αυτών για την κάλυψη των θρησκευτικών αναγκών των γαιοκτημόνων και των υπηκόων τους βλ. Μ α ρ ί α Π α λ έ ρ μ ο υ , «Η Σαλαμίνα μέσα από το πέρασμα των αιώνων, Απλή αναφορά στα γεγονότα, κατά τη Βυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία στηριγμένη σε υπάρχοντα Μνημεία και έγγραφα», περιοδ. *Έρευνα*, αρ. φύλ. 19-20 (104-105), Ιούλιος-Αύγουστος 2001, σελ. 83, στήλη α' και κύριως Μ ε λ έ τ ι ο ς Τ ο ύ τ σ η ς , «Σαλαμίνα: γνωστές και άγνωστες σελίδες του ιστορικού της παρελθόντος (Αρχαία, Βυζαντινή και Ευρωπαϊκή Περιηγητική Γραμματεία) Μέρος Β'», περιοδ. *Βάκιλος, γ'επετηρίδα*, Σαλαμίνα, φθινόπωρο 2010, σελ. 79.

¹¹⁷⁹ Η περιοχή του Αγίου Γεωργίου αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ5, ΠΔ13, 24, 31, 38 και 39, ΚΠ2, 3 και 12, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1734 (=ΠΔ24). Η Στράτα του Αγίου Γεωργίου αναφέρεται σε έγγραφο του ΦΓ7 (±1830). Για τον ναό βλ. Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Πάλλας, «Το τρίκογχον ναύδριον του Αγίου Γρηγορίου εις την Σαλαμίνα», ΕΕΒΣ 48 (1990-1993), σελ. 13-25, όπου εκεί γίνεται αναφορά στον ναό του Αγίου Γεωργίου, Τ σ α μ ί λ η ς, *Εξωκλήσια*, σελ. 56-59, Κ λ ή μ η ς Α σ λ α ν ί δ η ς, Χ ρ ι σ τ ί ν α Π ι ν ά τ σ η, «Ναοδομία της Μέσης Βυζαντινής περιόδου στη Σαλαμίνα», ανάπτυπο από το Αρχαιολογικό Δελτίο, τόμος 48-49 (1994-1995), Μελέτες, Αθήνα 1998, σελ. 177-180 (εφεξής Α σ λ α ν ί δ η ς-Π ι ν ά τ σ η).

του, καθώς και με την τραυματική εμπειρία κάποιου που αποπειράθηκε να το κόψει¹¹⁸⁰.

Άγιος Γρηγόριος: Μικρή εκκλησία των Μέσων Βυζαντινών χρόνων που βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής των *Βασιλικών*¹¹⁸¹ (παλαιότερα η περιοχή καλείτο από τους γηραιούς κουλουριώτες ως *Βασιλικό*¹¹⁸²). Το τοπωνυμικό *Βασιλικό* ή *Βασιλικά* υποδηλώνει πως τούτο ήταν ένα από τα βασιλικά κτήματα της αυτοκρατορικής αυλής του βυζαντινού κράτους, τα οποία υπάγονταν στον θεσμό της Πρόνοιας. Ο θεσμός αυτός ξεκίνησε τον 7^ο αιώνα και έγινε εντονότερος κατά τον 11^ο και 12^ο αιώνα¹¹⁸³. είχε ως αφετηρία του την πιεστική ανάγκη εξεύρεσης σταθερών ποσοτήτων σιτηρών και ελαίου για την τροφοδοσία της Κωνσταντινούπολης και εκφραζόταν με την από μέρους του αυτοκράτορα παροχή προς τους στρατιωτικούς *προνοιάρους* αγροτικών εκτάσεων ή του δικαιώματος είσπραξης φόρων με αντάλλαγμα την προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών¹¹⁸⁴. Το τοπωνυμικό αυτό σχετίζεται άμεσα με τον ναό του Αγίου Γρηγορίου (α' μισό 11^{ου} αιώνα), μάλλον ευκτήριο οίκο γαιοκτήμονα σε σχετικά εύφορη κοιλάδα, με την άλλοτε επιμελώς περιτοιχισμένη έκταση βορειοανατολικά και σχεδόν σε επαφή με τον παραπάνω ναό, με τον -ίσως-

¹¹⁸⁰ Για τον πεύκο και τις προφορικές παραδόσεις των Σαλαμινίων περί δενδρολατρίας βλ. Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Δύο λιθανάγλυφα από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στην πόλη της Σαλαμίνας», στο Παναγιώτης Βελτανισιάν (επιμέλεια), *Σαλαμίνα, πτυχές της νεότερης ιστορίας της*, Α' Κύκλος Ομιλιών, Δημαρχιακό Μέγαρο Αμπελακίων, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15 Δεκ. 2013, σελ 57-58.

¹¹⁸¹ Για την καλύτερη κατανόηση της ιστορίας, της αρχαιολογικής φυσιογνωμίας και των λαογραφικών επισημάνσεων που σχετίζονται με το τοπωνυμικό Βασιλικό, χρειάζεται ο αναγνώστης να συνεξετάσει και τα τοπωνύμια των Παλιάμπελων, του Βασιλικού, του Αγίου Δημητρίου στα Αμπέλια και του Αγίου Γρηγορίου, που αναφέρονται εδώ, καθώς και την ενότητα για την Ι. Μ. Φανερωμένης Σαλαμίνας.

¹¹⁸² Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται ως θέση ο *Ήμερος Πεύκος* εντός της ευρύτερης τοποθεσίας του *Βασιλικού*.

¹¹⁸³ Παλλάς, *Βροκή* < *Βοϊκή, σελ. 112, υποσημ. 8.

¹¹⁸⁴ Τριανταφυλίτσα Μανιάτη-Κοκκίνη, *Ο βυζαντινός θεσμός της Πρόνοιας, Συμβολή στη μελέτη του χαρακτήρα του*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοδοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη 1990. Βλ. ακόμη Oikonomides Nicolas, «The Role of the Byzantine State in the Economy», στο *The Economic History of Byzantium: From the seventh through the Fifteenth Century*, (επιμ. Angeliki Laiou), Washington 2002, σελ. 973-1058, ο ίδιος, «The social structure of the Byzantine countryside in the first half of the Xth century», *Σύμμεικτα* 10 (1996), σελ. 105-125.

παλαιοχριστιανικό ή μεσοβυζαντινό ναό των Αγίων Αποστόλων, στη θέση όπου σήμερα είναι χτισμένη η μονή Φανερωμένης, καθώς και τους ναούς του Αγίου Ιωάννου στην περιοχή *Ρέστη*¹¹⁸⁵ (τέλη 11^{ου} – αρχές 12^{ου} αι.) και του Αγίου Γεωργίου στο δρόμο για τη Φανερωμένη (12^{ος} αι.). Γίνεται προφανές ότι η τοπωνυμία αυτή αναφερόταν σε ευρύτατες εκτάσεις της βορειοδυτικής Σαλαμίνας, όπου εκεί καλλιεργούνταν αμπέλια και ελιές, τα προϊόντα των οποίων αποστέλλονταν στην αυτοκρατορική αυλή. Τα ερείπια του διπλής χρήσης κτηρίου *-πύργου και ελαιοτριβείου-* που υπάρχουν πλησίον του Αγ. Γρηγορίου υποδηλώνουν την παρουσία στην περιοχή βυζαντινού οικισμού, ο οποίος ήταν σε άμεση εξάρτηση με εκείνον της Ζωοδόχου Πηγής και αργότερα με εκείνον του *Βράχου* της Κούλουρης. Οι δύο αυτοί οικισμοί επικοινωνούσαν μεταξύ τους με τον αμαξωτό δρόμο που ακολουθούσε τη μικρή ανωφερή κοιλάδα, με κατεύθυνση προς τα ανατολικά.

Ο οικισμός του Αγίου Γρηγορίου Βασιλικών είναι αρχαίος και χρειάζεται να ταυτιστεί με έναν από τους τέσσερεις (συγκεκριμένα έναν από τους δύο τελευταίους) που μνημονεύονται στη δημοσιευμένη από τον Αντώνιο Χατζή επιγραφή του 4^{ου} αι. π. Χ. από το Αμπελάκι¹¹⁸⁶, στην οποία αναφέρονται ως τοποθεσίες της αρχαίας Σαλαμίνας η *Συπταλία*, η *Κόλουρις*, η *Βοσφαγέα* και η *Βοειοτομία*¹¹⁸⁷. Κατά τους

¹¹⁸⁵ Το προσωνύμιο *ο Λούτσας* για τον *Άγιο Γιάννη στο Ρέστη* είναι αδιάφορο. Ξεκίνησε από τη σημείωση του Φουρική *Άγιος Ιωάννης Λούτσα* (όχι Λούτσας), σημείωση που υπάρχει στον Κατάλογο, προφανώς ως διευκρίνιση για τον ίδιο, ώστε, όποτε προέβαινε στην αναλυτική παρουσίαση των τοπωνυμικών της Σαλαμίνας να γνώριζε ότι θα αναφερόταν στη συγκεκριμένη εκκλησία που βρίσκεται στην περιοχή *Λούτσα*, βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων τον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας Π. Φουρική. Έτσι, λοιπόν, όταν του δίνεται η ευκαιρία να αναφερθεί στο εν λόγω τοπωνυμικό, γράφει *Άγιος Ιωάννης στη Λούτσα* (και όχι *ο Λούτσας*) *Sën Nianji ndë Lutsë*, βλ. Πέτρος Φορικός, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 132, υποσημ. 4. Λούντζα σημαίνει τον υγρό τόπο με εδαφικές λεκάνες που κρατούν το νερό της βροχής. Όμως, στην Αθήνα απαντούσε το επίθετο Λούτζας (αλλά και Λούτζης και Λούντζης). Υπάρχει, λοιπόν, μεγάλη πιθανότητα το τοπωνυμικό να σχετίζεται με την αθηναϊκή ομώνυμη οικογένεια, μέλη της οποίας θα ήταν οι μικρογαιοκτήμονες της εν λόγω περιοχής. Για το επίθετο βλ. Γεώργιος Πετρόπουλος, *Ο κώδικς του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου, Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1957, αριθμ. συμβολαίων 84, 796 και 839 (εφεξής: Πούλος).

¹¹⁸⁶ Βλ. την εισαγωγή της ενότητας αυτής.

¹¹⁸⁷ Αντώνιος Χατζής, «Τα αρχαία ονόματα της νήσου Σαλαμίνας, (Σαλαμίς-Κόλουρις),» ό.π.

χριστιανικούς χρόνους η περιοχή συνέχισε να κατοικείται γύρω από τον ναό του Αγίου Γρηγορίου, όπως τούτο φαίνεται από μία ολιγάριθμη συστάδα τάφων (ενός καμαρωτού και τριών κιβωτιόσχημων, στα βορειοδυτικά του ναού), από αρχιτεκτονικό υλικό παλαιοχριστιανικής βασιλικής, κείμενο στον αύλειο χώρο του ναού (αράβδωτοι κίονες, ένα ιωνικό επιθηματοειδές κιονόκρανο, τμήμα διαχωριστικού αμφικιονίσκου παραθύρου) και, τέλος από τμήματα διαφόρων θωρακίων, από μία αγνύθα και από ένα απότμημα παλαιοχριστιανικής Αγίας Τράπεζας. Ίσως πλησίον ή επί της βασιλικής αυτής να οικοδομήθηκε ο ναός του Αγίου Γρηγορίου.

Η αγροτική δραστηριότητα του βυζαντινού αυτού οικισμού μαρτυρείται, κυρίως από τα ερείπια του προαναφερθέντος πύργου-ελαιοτριβείου, δυτικά του ναού. Συγκεκριμένα, τρία ογκώδη μονόλιθα βάθρα ελαιοτριβικού συστήματος πιεστηρίου, μία μονόλιθη ελαιοτριβική λεκάνη, ένας ελαιοτριβικός τροχός με οπή στο κέντρο για την περιστροφή του γύρω από ξύλινο δοκό και ένας ελαιοτριβικός κύλινδρος συνιστούν μία ελαιοτριβική βιοτεχνική εγκατάσταση μακράς διάρκειας. Στην εν λόγω περιοχή υπάρχουν και κοσμικές κατασκευές που δηλώνουν ξεκάθαρα την παρουσία βυζαντινού οικισμού. Εκτός του περιβόλου που περιέκλειε κτήμα, ανατολικά του Αγίου Γρηγορίου, ο Πάλλας σε ανασκαφή του το 1941 είχε εντοπίσει όστρακα από εφυαλωμένα αγγεία, θραύσματα αμφορέα, έναν ολόκληρο αμφορέα με κομμάτι από το σκέπασμά του και έναν πήλινο δίσκο. Το 1987, ο Πάλλας σε προχωρημένη πια ηλικία, επανέλαβε τις ανασκαφές, βόρεια του ναού, και εντόπισε τοιχία, πιθανότατα στεγασμένων χώρων, καθώς και τρεις σιρούς (υπόγειους αποθηκευτικούς χώρους, κτιστούς μέσα στο έδαφος). Οι συγκεκριμένοι σιροί έχουν βάθος περίπου 1,50μ. και η διάμετρος του πυθμένα τους είναι γύρω στο ένα μέτρο. Στο εσωτερικό τους έχουν δεχθεί ισχυρό επίχρισμα και διατηρούνταν ίχνη χυμών από σταφύλια (μούστου ή τσίπουρου) και μάλλον είναι κατασκευασμένοι κατά τον 17^ο αιώνα, μη βυζαντινής δηλαδή εποχής¹¹⁸⁸. Η τελευταία επισήμανση συνδέεται με την εποχή που ενδιαφέρει

¹¹⁸⁸ Για τα παραπάνω βλ. Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Ερευνες στη Σαλαμίνα», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1987, σελ. 30-43 (εφεξής: Πάλλας, Έρευνες), ο ίδιος, «Αρχαιολογικές Επισημάνσεις στη Σαλαμίνα», ανάπτυπο από τις Μελέτες του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμ. 42, 1987, σελ. 218-220 (εφεξής: Πάλλας, Επισημάνσεις). Το πλέον σημαντικό εύρημα από αυτήν την ανασκαφή του Πάλλα ήταν ένας νομισματικός θησαυρός δεκαπέντε δηναρίων τορνησίων, που βρέθηκε βόρεια του ναού. Τα νομίσματα αυτά ήταν διάσπαρτα σε χώρο ευτελούς θεμελίωσης κάποιου κτίσματος αγροτικής οικογένειας. Ίσως να πρόκειται για απόκρυψη θησαυρού που έγινε μετά το 1285,

στην παρούσα εργασία και δηλώνεται άμεσα η καλλιέργεια αμπελιών στην περιοχή αυτήν¹¹⁸⁹.

Άγιος Δημήτριος (περιοχής Ζαρμπαλά): Το τοπωνύμιο βρίσκεται στα δεξιά της μεσαιωνικής *Στράτας του Πέρου* και σχετίζεται με τα ερείπια ναού του 11^{ου} αιώνα, αφιερωμένου σύμφωνα με την τοπική παράδοση στη μνήμη του Αγίου Δημητρίου στην περιοχή *Ζαρμπαλά Μουλκίου (Αιαντείου)*¹¹⁹⁰. Συγκεκριμένα, τα ερείπια βρίσκονται επί της οδού Αγίου Χαραλάμπους και σηματοδοτούνται από την ύπαρξη παλαιού εικονοστασίου. Ατυχώς σήμερα καλύπτονται από έναν τεράστιο σκίνο, ο οποίος έχει καταλάβει όλη την έκταση των ερειπίων¹¹⁹¹. Ο Πάλλας αναφέρεται σε αυτόν τον μεγάλο θάμνο και καταγράφει ότι βρήκε ισχυρή αντίσταση από τους ιδιοκτήτες του οικοπέδου, όταν αποφάσισε το 1941 να κάνει την ανασκαφή, επειδή εκείνοι πίστευαν πως ο θάμνος είχε καθαγιασθεί, αφού οι ρίζες του ήταν ανάμεσα στα ερείπια του ναού¹¹⁹².

Άγιος Δημήτριος στα Αμπέλια (Περιβόλια ή Παλιάμπελα Βασιλικών): Στην ευρύτερη περιοχή των *Βασιλικών* εντάσσεται και η περιοχή με το εκκλησάκι του Αγίου Δημητρίου (προχωρημένος 16^{ος} αιώνας), κτίσμα γαιοκτήμονα της περιοχής¹¹⁹³. Στην τοιχοποιία του ναού ο Πάλλας είχε εντοπίσει άφθονο παλαιοχριστιανικό υλικό

όπως τουλάχιστον δείχνουν οι νομισματικές χρονολογικές ενδείξεις, ή να πρόκειται για «ταξιδιωτικό» θησαυρό ατόμου που ήρθε κατευθείαν από τη Δύση, βλ. Μί ν α Γ α λ ά ν η -Κ ρ ί κ ο υ , την αξιολόγηση του νομισματικού θησαυρού στο Βιβλίο Εισαγωγής Νομισματικού Μουσείου, αριθμ. εισαγ. 517. Η αξιολόγηση δημοσιεύεται στο Πά λ λ α ς, *Έρευνες*, σελ. 41-43.

¹¹⁸⁹ Το τοπωνύμιο της περιοχής του ναού του Αγίου Γρηγορίου αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ3 που συντάχθηκε το 1770. Στην ευρύτερη περιοχή του Αγίου Γρηγορίου εντάσσεται και το τοπωνυμικό *Σαμάρι (Σαμάνθι ή Σαμάρθι)* που είναι μικρός λόφος απέναντι από τον λόφο *Λούκεζα* (σήμερα καλείται και *Λούκισσα*). Το *Σαμάρι* αναφέρεται στον ΦΓ7(±1830).

¹¹⁹⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ3 που συντάχθηκε το 1770.

¹¹⁹¹ Για τον σκίνο και τις προφορικές παραδόσεις των Σαλαμινίων περί δεισιδαιμονίας βλ. Π α ν α γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν , «Δύο λιθανάγλυφα από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στην πόλη της Σαλαμίνας», ό.π. Για την ανασκαφή του 1941 βλ. Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Πά λ λ α ς, «Ανασκαφή εν Σαλαμίνι», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1941-1944, σελ 21-26.

¹¹⁹² Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Πά λ λ α ς, ό.π., και ο ίδιος, «Α΄, Σαλαμίσι-Μούλκι, Β΄, Το παρά το Μούλκι ναϊδριον του Αγίου Δημητρίου», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1948-1949 (1950-1951), σελ. 112-134, και «Γ΄, Οι τάφοι», στον ίδιο τόμο, σελ. 163-181.

¹¹⁹³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ5, 33, 34, ΦΓ7, 13 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1779 (=ΠΔ5).

προερχόμενο από τη γύρω περιοχή, το οποίο αποτοίχισε και μετέφερε προς φύλαξη στην τότε Αρχαιολογική Συλλογή Σαλαμίνας. Από αυτό το υλικό, ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα μικρό, διακοσμημένο με φύλλα ακάνθου, κιονόκρανο από κάποια παλαιοχριστιανική βασιλική, έργο καλού αθηναϊκού εργαστηρίου του 5^{ου} αιώνα, δύο στρογγυλές πλάκες πιεστηρίου έκθλιψης ελαιοκάρπου ή σταφυλιών, μία ορθογώνια πλάκα από κρηπίδα πιεστηρίου και ένα απότμημα τροχού. Τα παραπάνω εξαρτήματα προέρχονται από αντίστοιχη βιοτεχνική εγκατάσταση που γειτνιάζει με τον άγιο Δημήτριο και βρίσκεται νοτιοανατολικά, εντός των κτημάτων του *Δημη-Λάμπρου Κανάκη*¹¹⁹⁴, όπου και εμφανή θεμέλια. Η εγκατάσταση αυτή είχε, μάλλον, διπλή χρήση ανάλογα με την εποχή· στον τρύγο χρησιμοποιόταν ως πατητήρι και στο μάζεμα της ελιάς ως λιοτρίβι. Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπήρχε εντοιχισμένο στην εξωτερική πλευρά του Ιερού Βήματος του ναού μετρονομικό ανάγλυφο, το οποίο αποτοιχίστηκε και μεταφέρθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά¹¹⁹⁵. Αντίγραφό του εκτίθεται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας. Σημαντικό μνημείο παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των νεότερων χρόνων αποτελεί και το εντυπωσιακό πηγάδι εντός των αγροκαλλιεργειών της οικογένειας Νέζη. Στο βάθος του πυθμένα του υπάρχουν τέσσερις μεγάλες λιθόκτιστες ημικυκλικές στοές που συναντώνται στο κέντρο του πηγαδιού και οι οποίες έχουν στόχο να διευρύνουν την επιφάνεια του προς άρδευση υδάτινου ορίζοντα¹¹⁹⁶.

¹¹⁹⁴ Για τα επιμέρους αρχαιολογικά ευρήματα βλ. Παλάλας, *Επισημάνσεις*, σελ. 220.

¹¹⁹⁵ Ifigenia Dekoulakou, «A metrological relief from Salamis», *περιοδικό American Journal of Archaeology*, τεύχ. 94, σελ. 445-451, 1990, Bozidar Slapsak, «The 302 mm foot measure on Salamis», *Dialogues d'histoire ancienne*, τεύχ. 19.2, 1993, σελ. 119-136, Marc Wilson-Jones, «Doric measure and architectural design 1: The evidence of the relief from Salamis», *περιοδικό American Journal of Archaeology*, τεύχ. 104, 2000, σελ. 73-93.

¹¹⁹⁶ Βλ. εδώ πρπμ 1433 και Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Επισημάνσεις στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Σαλαμίνας (15^{ος} αι. – 20^{ος} αι.)», *Μια ιστορική και λαογραφική προσέγγιση*, *περιοδ. Βάκιλος*, τεύχ. 5, σελ. 9-31, πρπμ 89. Στη γειτονική περιοχή *Άγ. Γεώργιος* υπήρχε πηγάδι αντίστοιχης κατασκευής μέχρι και τη δεκαετία του 2000. Τέτοιας κατασκευής πηγάδια υπάρχουν και σε άλλες περιοχές αγροτικού ενδιαφέροντος (Πέρανι, Κύριζα, Περιστέρια, Αμπελάκι). Τα ανακουφιστικά τόξα στόχο είχαν να συγκρατούν το βάρος της ζωοκίνητης μεταλλικής κατασκευής άντλησης του νερού, η οποία υπήρχε επάνω από το στόμιο του πηγαδιού.

Άγιος Δημήτριος (της Κούλουρης): Πρόκειται για τον ενοριακό ναό στο κέντρο της πόλης της Κούλουρης¹¹⁹⁷. Στην εξωτερική, δυτική, πλευρά του ενοριακού ναού του Αγίου Δημητρίου Σαλαμίνας, βρίσκονται τρεις λιθανάγλυφες παραστάσεις. Πάνω από την κεντρική είσοδο της εκκλησίας δεσπόζει μια ένθετη λιθανάγλυφη στήλη, στην οποία απεικονίζεται ο άγιος Δημήτριος, έφιππος, με στρατιωτική ενδυμασία και εξοπλισμό, να φονεύει έναν αντίπαλο στρατιώτη¹¹⁹⁸. Το έδαφος υποδηλώνεται με πλούσιο φυτικό διάκοσμο που περιτρέχει τη στήλη, στην κορυφή της οποίας κυριαρχεί ο σταυρός και από κάτω του τα χερουβείμ. Τα σχηματοποιημένα κτίσματα, αριστερά και δεξιά της παράστασης, δηλώνουν κάστρα ή αντίπαλα στρατόπεδα, ή και την ίδια την πόλη της Θεσσαλονίκης. Η έντονη σχηματοποίησή τους αποδίδεται με τους ψηλοτύμπανους τρούλους, τα αψιδόσχημα παράθυρα και τις θύρες¹¹⁹⁹. Στο κάτω μέρος της πλάκας υπάρχει η επιγραφή «+ΑΩΣΤ ΜΗΝΙ ΜΑΡΤΙΟΥ Α» (= σημείο σταυρού 1806 μηνί Μαρτίου 1^η) που αναφέρεται στην ημερομηνία και χρονολογία ανέγερσης του ναού, πάνω σε παλαιότερο από οικοδομικό συνεργείο, αθηναϊκό ή ηπειρώτικο, που διέθετε και έναν τουλάχιστον λιθογλύπτη (πελεκάνο). Δύο λιθανάγλυφες παραστάσεις αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της τελευταίας επισκευής της εξωτερικής τοιχοποιίας του ναού¹²⁰⁰. Βρίσκονται εκατέρωθεν της κεντρικής εισόδου και κάτω από παράθυρα, τοποθετημένες σε οριζόντια διάταξη, ως

¹¹⁹⁷ Για τον ναό του Αγ. Δημητρίου Σαλαμίνας βλ. Α ρ χ ύ ρ η ς Π ε τ ρ ο ν ώ τ η ς, «Ο Άγιος Δημήτριος της πόλης Σαλαμίνας», στο *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση (1453-1850)*, Αθήνα 1979, σελ. 199 κ. εξ. και Πα τ ή ρ Ε υ δ α ί μ ω ν Α ν ά ρ χ υ ρ ο ς, Προϊστάμενος του Ιερού Ναού του Αγίου Δημητρίου, «Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου Σαλαμίνας», περιοδικό *Επικοινωνία*, τεύχ. 1, 2000, σελ. 28-29. Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ11, 19 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1808 (=ΠΔ11).

¹¹⁹⁸ Ο συγκεκριμένος εικονογραφικός – απεικονιστικός τύπος του Αγ. Δημητρίου που σκοτώνει με το δόρυ του έναν εχθρό οφείλεται στη θαυματουργή διάσωση της Θεσσαλονίκης από τον άγιο κατά τις αβαρο-σλαβικές επιδρομές του 6^{ου} και 7^{ου} αι. και γενικότερα στο ακριτικό και στρατιωτικό πνεύμα των Βυζαντινών του 7^{ου} αι. που εξαίρει τους σωτήρες άγιους ως στρατιωτικούς και προστάτες των μαχόμενων χριστιανών, βλ. Μ. Αρχιμανδρίτης, Ι ω ά ν ν η ς Χ . Τ α σ σ ι ά ς, Πρωτοσύγκελος Ιεράς Μητροπόλεως Θεσ/νίκης, *Ο Άγιος Δημήτριος, Πολιούχος Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2007, 35-40.

¹¹⁹⁹ Πα ν α χ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, «Λιθανάγλυφα και παραδοσιακά διακοσμητικά μοτίβα σε σπίτια και εκκλησίες στη Σαλαμίνα», περιοδικό *Επικοινωνία*, τεύχ. 4, 2001, σελ. 28-33.

¹²⁰⁰ Οι επισκευές ξεκίνησαν τον Αύγουστο του 2011 και ολοκληρώθηκαν τον Αύγουστο του 2013. Αποδείχτηκαν σωτήριες για το δυσάρεστο περιστατικό της 19^{ης} Μαΐου 2013.

περβάζια σε αυτά. Φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικά υλικά κατά τις εργασίες επέκτασης του ναού προς τα δυτικά, το 1874. Στην πρώτη παράσταση, αριστερά της εισόδου, εικονίζεται μύδης άντρας που φορεί κοντό παντελόνι και ξεπροβάλλει μέσα από άνθη. Του επιτίθενται δύο φίδια· η ουρά του ενός ξεκινά πίσω από τον αγκώνα του άντρα, περιτρέχει το κεφάλι του και τον δαγκώνει στον ώμο· η ουρά του δεύτερου φιδιού ξεκινά από το ύψος της μέσης του άντρα, κατευθύνεται προς τα κάτω περνώντας από το πίσω μέρος των ποδιών και ανασηκώνεται για να τον δαγκώσει στην κοιλιά του. Ο άντρας φαίνεται να αντιστέκεται και να μάχεται με τα φίδια, όπως δείχνει η έντονη κίνηση των χεριών, ιδίως του υψωμένου αριστερού χεριού του. Στη δεύτερη παράσταση, δεξιά της εισόδου, στη νότια πλευρά, απεικονίζεται μια γυναίκα με πλούσια κόμη να στέκεται στην κορυφή ενός ψηλού δέντρου με πλατιά φύλλα. Επιτίθενται και σ' αυτήν δύο φίδια· η ουρά του ενός φιδιού ξεκινά περίπου από το ύψος της δεξιάς κνήμης της, κατευθύνεται πίσω από την πλάτη της, ξεπροβάλλει πάνω από τον αριστερό ώμο της και κατευθύνεται προς το αιδόιο της το οποίο και δαγκώνει. Η ουρά του δεύτερου φιδιού ξεκινά και αυτή από το ύψος της κνήμης του αριστερού ποδιού της γυναίκας, προχωρεί ανάμεσα στα πόδια της και το φίδι κατευθύνεται προς το κεφάλι της, όπου και τη δαγκώνει. Η γυναίκα φαίνεται κι αυτή να αντιστέκεται και να παλεύει με τα φίδια, όπως δείχνει το ανυψωμένο δεξί της χέρι. Στην παράσταση αυτή αισθητοποιείται ο πόνος στο πρόσωπο της γυναίκας με τα εξόφθαλμα μάτια και το ανοιχτό στόμα ως δείγμα της έντασης που προκαλούν τα τσιμπήματα των φιδιών. Είναι πολύ πιθανό ο λαϊκός λιθογλύπτης του Αγίου Δημητρίου να είχε υπόψη του συγκεκριμένες παραστάσεις περί της τιμωρίας των κολαζομένων από τη βυζαντινή εικονογραφία και να τις αποτύπωσε σε μάρμαρο συνδυάζοντας τα παραδοσιακά διακοσμητικά μοτίβα του δέντρου και των ανθέων. Τοποθέτησε αυτές τις παραστάσεις φόβου¹²⁰¹ στην είσοδο του αρχικού ναού του 1806, μαζί με το λιθανάγλυφο του Αγίου Δημητρίου ως υπέρθυρο, όχι μόνο για να «αφ – ορίσει» τον ιερό από τον έξω – κοσμικό χώρο, αλλά και να τονίσει πως στον χώρο του ναού εισέρχονται μόνον οι ενάρετοι και ηθικοί πιστοί. Έχουμε να

¹²⁰¹ Ευγενία Δρακοπούλου, Ο φόβος της τιμωρίας στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική, *Οι συλλογικοί φόβοι στην Ιστορία*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2000, 93-110.

κάνουμε, λοιπόν, με δύο «σωφρονιστικού χαρακτήρα» ανάγλυφα πάνω σε μάρμαρο¹²⁰².

Σχετική με την προέκταση του ναού προς τα δυτικά είναι η επιγραφή που είχε τοποθετηθεί πάνω από την τότε είσοδο εξωτερικά της νότιας πλευράς και βρίσκεται ακόμη και σήμερα στη θέση της, στο εσωτερικό πια του ναού: Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΕΝ ΑΡΧΗ ΩΚΟΔΟΜΗΘΗ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ | Σ. ΜΑΘΕΣΗ ΤΗΝ 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1806, ΕΚ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΕ ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΠΡΟΣΤΕΘΕΝ ΑΝΗΓΕΡ_ | ΘΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 10 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1874 ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΜΟΝΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ | ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΚΟΣΜΑ Ν. ΜΑΘΕΣΗ [ΕΓΓΟΝΟΥ ΤΟΥ ΑΝΩ Γ. ΜΑΘΕΣΗ] ΙΩΑΝΝΟΥ Σ. | ΑΝΔΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΛΛΑ | ΚΑΙ ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΟΥ Α. ΚΟΥΛΛΟΥΡΗ * | Στην επιγραφή αυτήν προκαλεί εντύπωση η προσπάθεια απόξεσης με κοπίδι του μεγαλύτερου τμήματος της τέταρτης γραμμής της επιγραφής και κυρίως του ονόματος του Κοσμά Ν. Μάθηση, πράξη που ερμηνεύεται ως απόπειρα εσκεμμένης λήθης του συγκεκριμένου αυτού προσώπου. Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου φέρεται ως κτητορική της οικογένειας Μάθηση. Από δημοσιευμένο έγγραφο¹²⁰³ μαθαίνουμε ότι ο Γεώργιος Μάθησης (συμπολεμιστής του Γιωργάκη Γκλίστη, οπλαρχηγού της Σαλαμίνας που σκοτώθηκε στη μάχη της Ακρόπολης, το 1821) είχε αναλάβει με δικές του δαπάνες να ανεγείρει την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου, πάνω σε παλαιότερη και ήδη πολύ σαθρή. Οι Τούρκοι, όμως, εναντιώθηκαν και φαίνεται να υποχρέωσαν τον Γ. Μάθηση να καταβάλει σε αυτούς βαρύ χρηματικό τίμημα, δυσανάλογο με τις οικονομικές του δυνατότητες. Προς τούτο, η δημογεροντία της νήσου εφοδίασε τον Μάθηση με έγγραφο – απανταχούσα για οικονομική ενίσχυση για να καταφύγει σε ζητεία, δύο χρόνια μετά την ανέγερση της εκκλησίας¹²⁰⁴. Ο Γεώργιος Μάθησης απέκτησε τέσσερεις γιούς, τον Δημήτριο, τον Νικόλαο και τους δίδυμους Κοσμά και Δαμιανό. Ο πατέρας Γεώργιος σκοτώθηκε και αυτός στη μάχη

¹²⁰² Για περισσότερα βλ. Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Δύο λιθανάγλυφα από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στην πόλη της Σαλαμίνας», ό.π.

¹²⁰³ Δημήτριος Ι. Πάλλας, «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ο. Γκράτζιου, Χ. Λούκου, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του Περιοδικού ΜΝΗΜΩΝ 11, Αθήνα 1996, 38-40.

¹²⁰⁴ Ευγενία Σοφρά-Μάθηση, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα, Η Συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821*, Σαλαμίνα 2010, 121-130, όπου αναφέρεται ότι αρχικός κτήτορας της παλαιάς εκκλησίας ήταν ο Ιωάννης Παχής

της Ακρόπολης, το 1821, μαζί με τον γιό του, Κοσμά. Ο Κοσμάς Ν. Μάθησης της παραπάνω επιγραφής είναι ο γιος του Νικολάου και εγγονός του Γεωργίου Μάθηση. Εικόνα με τον Άγ. Δημήτριο (του 1874;) που φυλάσσεται στο παρεκκλήσιο του ναού που χτίστηκε το 1972 και είναι αφιερωμένο στη μνήμη των νεοφανών μαρτύρων Ραφήλ, Νικολάου και Ειρήνης, είναι αφιερωματική του Κοσμά Μάθηση, γιου του Δαμιανού Μάθηση που ονόμασε τον γιο του, Κοσμά, σε ανάμνηση του χαμένου αδελφού του. Στο Ιερό και στο τέμπλο του ναού των νεομαρτύρων αγίων φυλάσσονται έργα του αγιογράφου Ιωάννου Αθανασίου, της οικογένειας *Ντούντα* από την Αθήνα¹²⁰⁵. Συγκεκριμένα, οι εικόνες του Αγίου Γεωργίου, των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ καθώς και εκείνη του Αγίου Σάββα που βρίσκονται στο Ιερό Βήμα του παρεκκλησίου καθώς και η εικόνα του Αγίου Δημητρίου, τοποθετημένη στον νότιο τοίχο του, έξω από το Διακονικό του Ι. Βήματος είναι έργα του Αθανασίου Ιωάννου (Ντούντα) κατά το έτος 1796 (χρονολόγηση φέρει μόνον η εικόνα του Αγ. Δημητρίου). Στο τέμπλο, ο Χριστός Παντοκράτορας, η Παναγία, και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος είναι ανυπόγραφα έργα του Ιωάννη Αθανασίου (Ντούντα) κατά το 1806¹²⁰⁶. Οι τέσσερις εικόνες του 1796 καθώς και αυτή που είναι σε προσκυνητάρι με τον Άγ. Δημήτριο (του 17^{ου} αι.; και πλησίον του τάφου του Καραϊσκάκη) και φέρει ασημένιο «πουκάμισο», προφανώς προέρχονται από τον παλαιότερο ναό που κατεδαφίστηκε λόγω της σαθρότητάς του, για να χτιστεί το 1806 ο νέος ναός. Στην προσκυνηματική εικόνα του Αγίου Δημητρίου (17^{ου} αι.), πάνω στο ασημένιο «πουκάμισο» και στην κάτω πλευρά του υπάρχει η ακόλουθη επιγραφή: *η παρούσα εικόν υπάρχει του Αγ. Δημητρίου Σαλαμίνος επιμέλεια δε του κτήτορος της εκκλησίας κου Αργυρού Γεωργίου Μάθηση 1824 Ιουλίω*. Οι εικόνες του 1806 στόλιζαν το τέμπλο μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οπότε και αντικαταστάθηκαν το 1899 με τις δεσποτικές εικόνες του Πολυχρόνη Λεμπέση, αφού πρώτα τοποθετήθηκαν σε διάφορα σημεία μέσα στην εκκλησία. Ο ναός κοσμεύεται και με έργα του Δημ. Π.

¹²⁰⁵ Μανόλης Χατζηδάκης - Ευγενία Δρακοπούλου, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε. 62, Αθήνα 1997, σελ. 251 και Νικόλαος Γραϊκός, *Ακαδημαϊκές τάσεις της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. Πολιτισμικά και εικονογραφικά ζητήματα*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011, σελ. 86-87 και 894-896

¹²⁰⁶ Αποδίδονται από εμάς σε αυτόν τον αγιογράφο, γιατί είναι πανομοιότυπα έργα με τις υπογεγραμμένες δεσποτικές εικόνες στην εκκλησία του μοναστηριού του Αγ. Νικολάου στα *Λεμόνια* και έχουν χρησιμοποιηθεί, όπως φαίνεται, τα ίδια ανθίβολα.

Ανδριανού (1843-1923). Το 1972, με την οικοδόμηση του παρεκκλησίου, τοποθετήθηκαν όλες οι παλιές αυτές εικόνες (εκτός των έργων του Π. Λεμπέση) σε αυτό¹²⁰⁷.

Άγιος Ιωάννης (Αμπελακίου): Μικρός σταυρεπίστεγος ναός του 13^{ου} αιώνα¹²⁰⁸, που σήμερα βρίσκεται επί της Λεωφόρου Ελ. Βενιζέλου (παλαιότερα Λεωφ. Σαλαμίνας). Περιβάλλεται από ισχυρό περίβολο και έχει ατυχώς δεχθεί άκομμη προέκταση στα δυτικά του. Η παράδοση αναφέρει ότι ο αύλειος χώρος τού συγκεκριμένου ναού χρησιμοποιήθηκε στα μεσαιωνικά χρόνια ως κοιμητήριο. Άλλη παράδοση συνδέει τον ναό με τις τελευταίες στιγμές του Γεωργίου Καραϊσκάκη, λίγο πριν τον θάνατό του, καθώς γηραιοί Αμπελακιώτες αναφέρουν πως εκεί ο αγωνιστής της Επανάστασης μετέλαβε τη Θεία Κοινωνία, γεγονός που καταρρίπτεται από γραπτή πηγή¹²⁰⁹.

Αγία Μαρίνα: Η περιοχή της Αγίας Μαρίας¹²¹⁰ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής της Κακηβίγλας. Πρόκειται για μικρή καμαροσκεπή εκκλησία με δίρριχτη στέγη. Δυτικά της και σε απόσταση λίγων μέτρων βρίσκεται η βίγλα-παρατηρητήριο, κτίσμα που χρησιμοποιήθηκε και ως ελαιοτριβείο κατά τους Μεσαιωνικούς χρόνους¹²¹¹. Ατυχώς σήμερα κτίζεται βόρεια αυτής της εκκλησίας μεγάλος ναός στη μνήμη των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, κτίσμα που αλλοιώνει την αρχαιολογική και αισθητική φυσιογνωμία του χώρου (Για περισσότερα βλ. στην ενότητα αυτήν όσα παρουσιάζονται για την περιοχή της Κακηβίγλας).

¹²⁰⁷ Έργα του Ιωάννη Αθανασίου υπάρχουν στον Άγιο Μηνά, στον Άγιο Νικόλαο στα Λεμόνια και στη Φανερωμένη (= εικόνα της Ανάστασης στη Μονή Φανερωμένης), βλ. Μανόλης Χατζηδάκης - Ευγενία Δρακοπούλου, ό.π.).

¹²⁰⁸ Δημήτριος Ι. Πάλλας, Βροκή*Βοϊκή, σελ. 132, Τσαμίλης, *Εξωκλήσια*, σελ. 142-143 (λανθασμένα τοποθετείται στο βιβλίο αυτό η ανέγερση του ναού κατά τον 16^ο αιώνα). Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα: ΠΓ23, 29, 43, 44, Ζ4, 14, ΚΠ2, ΠΔ25 και στον ΦΓ32, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1729 (=ΠΓ29).

¹²⁰⁹ Βλ. παρακάτω στην ενότητα: *Μικρά περιστατικά της καθημερινότητας από τους χρόνους της Επανάστασης και από τους μετεπαναστατικούς χρόνους στη Σαλαμίνα* από γραπτές πηγές.

¹²¹⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ7, που συντάχθηκε το 1776.

¹²¹¹ Δημήτριος Ι. Πάλλας, Βροκή*Βοϊκή, σελ. 106, υποσημ. 1, Τσαμίλης, *Εξωκλήσια*, σελ. 65-68 και Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο αριθμ. 3, σελ. 25-26 (εφεξής: Π. Βελτανισιάν, Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου).

Άγιος Μηνάς: Η περιοχή του ναού του Αγίου Μηνά¹²¹² βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Σαλαμίνας. Σήμερα είναι ο μητροπολιτικός ναός του νησιού και ο Άγιος Μηνάς ο πολιούχος της Κούλουρης. Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα (συγκεκριμένα λίγο πριν το 1869¹²¹³) υπήρχε στη θέση του ομώνυμος ναός, δικιόνιος, σταυρεπίστεγος με τρούλο¹²¹⁴, ο οποίος κατεδαφίστηκε για να οικοδομηθεί ο σημερινός. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα κατεδαφίστηκε ολόκληρη συνοικία δυτικά του, γνωστή ως *τα Δαμαλίτικα*, ώστε να δημιουργηθεί πλατεία.

Άγιος Νικόλαος (περιοχής Σεληνίων): Μικρή καμαροσκεπής εκκλησία με δίρριχτη στέγη, οικοδομημένη σε παράκτια θέση των Σεληνίων¹²¹⁵, όπου σήμερα βρίσκεται ο νεότερος, ομώνυμος ναός, κτίσμα του αρχιτέκτονα Σόλωνα Κυδωνιάτη (οικοδομήθηκε το 1956). Τα φωτογραφικά τεκμήρια των αρχών του 20^{ου} αιώνα

¹²¹² Το τοπωνύμιο του Αγίου Μηνά αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ31, που συντάχθηκε το 1780.

¹²¹³ Επιγραφή στον βόρειο τοίχο του ναού μάς ενημερώνει τα εξής: *ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ / ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΙΕΡ(ΟΥ) ΝΑ(ΟΥ) / "ΑΓΙΟΣ ΜΗΝΑΣ" / Ο ΘΕΜΕΛΙΟΣ ΛΙΘΟΣ ΕΤΕΘΗ / ΤΗΝ 3 ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ 1869 ΗΜΕ/ΡΑΝ ΣΑΒΒΑΤΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ ΙΕ/ΡΟΥ ΝΑΟΥ ΗΣΑΝ ΟΙ: / ΣΠΥΡΙΑ. ΑΡΓ. ΜΥΛΩΝΑΣ / ΠΑΝΑΓ. ΠΑΠΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ / ΜΙΧ. ΚΑΡΑΛΗΣ / ΚΩΝΣΤ. ΜΠΑΛΑΦΟΥΤΑΣ / ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΕΓΕΝΟΝΤΟ ΤΗΝ 30 ΙΟΥΝΙΟΥ 1887. ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ / ΗΣΑΝ ΟΙ: / ΜΙΧ. ΚΑΡΑΛΗΣ ΙΕΡΕΥΣ / ΠΑΝΑΓ. ΠΑΠΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ / ΔΗΜΗΤΡ. ΚΟΥΠΠΟΡΗΣ / ΙΛΙΑΣ ΣΟΥΡΜΕΛΗΣ / ΑΝΔΡ. ΧΑΤΖΗΣ (ΤΣΕΠΗΣ) / Η ΑΓΙΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣ-/ΜΙΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΗΡΞΑΤΟ ΤΗΝ / 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1919 ΚΑΙ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ ΤΗΝ 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1925 / ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΟΥ ΔΗΜΗ-ΤΡΙΟΥ ΑΘ. ΣΟΥΤΣΟΥ ΚΑΙ ΥΙΩΝ / ΕΚ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΩΝ ΕΝΟΡΙΤΩΝ / ΚΑΙ ΜΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ Τ(ΟΥ)Τ(ΟΥ) ΝΑΟΥ / ΤΗ ΕΝΔΕΛΕΧΕΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ / ΕΠΙΒΛΕΨΕΙ ΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΚΑΘ' / ΟΛΟΝ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥΤΟ / ΔΙΑΣΤΗΜΑ / ΑΘΑΝΑΣ. ΓΕΩΡ. ΓΑΛΕΟΥ / ΑΘΑΝΑΣ. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΟΥ / ΒΑΣ. Ι. ΠΑΠΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ / ΜΕΛΕΤΙΟΥ Ε. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ / ΣΑΛΑΜΙΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1931 / ΜΙΧ. ΒΙΣΣΕΦ / "Ο ΘΕΟΣ ΦΥΛΑΤΤΕ / ΤΟΥΣ ΑΓΑΠΩΝΤΑΣ / ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑ ΤΟΥ / ΟΙΚΟΥ ΣΟΥ". Στον δυτικό τοίχο είναι τοποθετημένη νεότερη επιγραφή στην οποία διαβάζουμε: *ΧΡΟΝΙΚΟΝ / ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤ(ΟΥ) / ΙΑΚΩΒ(ΟΥ) ΒΑΒΑΝΑΤΣ(ΟΥ) / ΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΚΩΝ/Ν(ΟΥ) ΠΑΠΙΣΤΑ / ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΩ ΝΙΚΟΛΑ(ΟΥ) Ι. ΣΑΛΤΑΡΗ / ΚΩΝ/Ν(ΟΥ) ΔΗΜ ΚΥΡΙΑΚ(ΟΥ) / ΝΙΚΟΛΑ(ΟΥ) Ε. ΑΛΛΑΤΣΙΔΩΡ(ΟΥ) / ΣΠΥΡ(ΟΥ) Κ. ΡΑΠΠΑΝΤΖΙΚΟΥ / ΕΘΕΜΕΛΙΩΘΗΣΑΝ ΠΡΟΝΑΟΣ ΚΑΙ / ΚΩΛΩΝΟΣΤΑΣΙΟΝ ΕΠΙ ΣΧΕΛΙΩ ΑΡΧΙΤΕ-/ΚΤΟΝΟΣ ΓΕΩΡΓ. ΝΟΜΙΚ(ΟΥ) ΔΩΡΕΑΙΣ / ΣΑΛΑΜΙΝΙΩΝ ΤΗ 10 ΑΠΡΙΛΙ(ΟΥ) 1949 / ΚΑΙ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗΣΑΝ ΜΕΧΡΙΣ ΟΡΟΦΗΣ / ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ / ΤΗ 25 ΜΑΪ(ΟΥ) 1951. Περισσότερες πληροφορίες για τον ναό βλ. Δ α ν ι ή λ Μ α ρ ι ά , Ζ ύ ρ μ π α Σ ο φ ί α , Κ α κ α β ά ς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς, «Η εκκλησιαστική τέχνη στη Σαλαμίνα, 1830-1940», ανάπτυπο από το *Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο της Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης, Πρακτικά*, Αθήνα 2009, Β΄ Αμφιθέατρο Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, 14-15.3.2008, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Θεολογική Σχολή - Τμήμα Θεολογίας, τις σελ. 34-36 και Ν ι κ ό λ α ο ς Γ ρ α ι κ ο ς, ό.π., σελ. 84-86 και 892-894.**

¹²¹⁴ *Πάλλας*, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 129, υποσημ. 3

¹²¹⁵ Ο ναός αναφέρεται στα έγγραφα Ζ13 και ΦΓ14 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1814 (=Ζ13).

δείχνουν και μία άλλη εκκλησία, εφραπτόμενη του Αγίου Νικολάου, την Αγία Παρασκευή. Ο ναός αυτός οικοδομήθηκε σκόπιμα από τους παραθεριστές της περιοχής, γύρω στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ώστε να εορτάζουν και αυτοί μία *πανύγηση* κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών τους στα Σελήνια.

Άγιος Νικόλαος ο Παλαιός (σήμερα Άγιοι Ανάργυροι): Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου βρίσκεται εντός του κοιμητηρίου του Αμπελακίου και κτίστηκε γύρω στα τέλη του 18^{ου} αιώνα¹²¹⁶. Τις τελευταίες δεκαετίες εορτάζει και τη μνήμη των Αγίων Αναργύρων. Για την οικοδόμησή της χρησιμοποιήθηκε υλικό από τα κατάλοιπα της Αρχαίας Πόλης των Κλασικών χρόνων που γειτνιάζει με το Αμπελάκι, όπως τούτο είναι εμφανές από επιτύμβια στήλη και άλλα ένθετα μαρμάρινα στοιχεία που κοσμούν την πρόσοψή της.

Άγιος Πέτρος: Μικρός σταυρεπίστεγος ναός του 13^{ου} αιώνα¹²¹⁷, ο οποίος βρισκόταν εκτός του μεσαιωνικού οικισμού του Αμπελακίου. Είναι και αυτός κτισμένος με αρχαίο οικοδομικό υλικό, προερχόμενο από τα ερείπια της Αρχαίας Πόλης των Κλασικών χρόνων, όπως τούτο φαίνεται από τις ανθεμωτές επιτύμβιες στήλες που κοσμούν περιμετρικά την εκκλησία, καθώς και τον επιτύμβιο κιονίσκο που είναι τοποθετημένος στον αύλειο χώρο του. Ατυχώς έχει δεχθεί προσθήκη στους νεότερους χρόνους.

Αλυκή: Παράκτιο τοπωνύμιο εντός της ευρύτερης περιοχής του Μουλκίου (Αιαντείου). Σχετίζεται με τη συλλογή και επεξεργασία του αλατιού και υποδηλώνει μικρή βιοτεχνική εγκατάσταση σύμφωνα με σχετικό έγγραφο¹²¹⁸.

Αλώνια (στην περιοχή Βρετό): Το τοπωνύμιο σχετίζεται με την αγροτική δραστηριότητα του αλωνίσματος των σιτηρών¹²¹⁹. Δεν πρέπει να συγχέεται με τη σημερινή συνοικία των Αλωνιών στην πόλη της Κούλουρης, καθώς τα περισσότερα έγγραφα διευκρινίζουν πως το τοπωνυμικό *Αλώνια* βρίσκεται εντός της περιοχής *Βρετό* (βλ. παρακάτω σε αυτήν την ενότητα).

¹²¹⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ5, που συντάχθηκε το 1831.

¹²¹⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ9, που συντάχθηκε το 1830.

¹²¹⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ20, που συντάχθηκε το 1829. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών του Π. Φουρίκη αναφέρεται ως θέση το τοπωνυμικό *Μεγάλη Αλυκή*.

¹²¹⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ37 και ΔΑ6, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1748 (=ΔΑ6).

Αμπελάκι: Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας, αναφερόμενος στην περιοχή του Αμπελακίου¹²²⁰, σημειώνει ότι η αρχαία πόλη (εννοεί την *Κόλουριν*, την πόλη των κλασικών χρόνων που υπήρχε στη νότια πλαγιά του ακρωτηρίου της Πούντας Καματερού Αμπελακίων, με δικό της λιμένα και τείχη) παρήκμασε νωρίς και ότι κατά τους χριστιανικούς χρόνους ήταν έρημη. Η παραθαλάσσια αυτή πολιτεία, αν και πλησίον του Πειραιά και της Αθήνας, ήταν ευάλωτη εξαιτίας της θέσης της σε κάθε είδους πειρατικές επιδρομές και λεηλασίες. Τα δεινά αυτά ξεκίνησαν από τα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ. και κορυφώθηκαν στο μεταίχμιο του 1^{ου} αι. μ.Χ. με τις επιδρομές των Ρωμαίων. Παράλληλα, τους χρόνους εκείνους η οικονομία των ελληνικών πόλεων αποδυναμώθηκε και το βιοτικό επίπεδο των μεσαίων και λαϊκών στρωμάτων υποβαθμίστηκε¹²²¹. Έτσι, από τους πρώτους χρόνους της μετά Χριστόν εποχής η Αθήνα, η οποία θεωρούσε ανέκαθεν τη Σαλαμίνα ως εδαφική της προέκταση και είχε συμβάλει συγχρόνως στην ανάδειξή της ως αστικού κέντρου, απώλεσε τη ρυθμιστική της επιρροή στον πολιτικό και οικονομικό τομέα στους γύρω από αυτήν δήμους, αφού πλέον ήταν μια μικρή επαρχία μέσα στην απέραντη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Το γενικότερο αυτό οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο επηρέασε τη ζωή στη Σαλαμίνα, μετατοπίζοντας κάθε δραστηριότητα στα ενδότερά της προς αναζήτηση καλλιεργήσιμων εκτάσεων, αφού η οικονομία πλέον βασιζόταν στην πρωτογενή γεωργική παραγωγή που απλά και μόνο εξασφάλιζε την επάρκεια στα απαραίτητα είδη διαβίωσης των κατοίκων. Αρκετά πριν, λοιπόν, από τα μέσα του 2^{ου} αι. μ.Χ. η ζωή είχε μετατοπιστεί σε περιοχές όπου υπήρχε επάρκεια γης και συγκεκριμένα στις περιοχές του Ντοροτού, της Ζωοδόχου Πηγής, των Βασιλικών και ίσως στην περιοχή του Ζαρμπαλά στο Μούλκι¹²²². Αυτά τα πολίσματα προϋπήρχαν ήδη από τον 4^ο αι. π.Χ. και τα δύο εξ αυτών χρειάζεται να ταυτιστούν με τα δύο από τέσσερα ονόματα των πόλεων – *Βοσφαγέα*, *Βοειστομία* – που αναφέρονται μαζί με τα τοπωνύμια *Κόλουρις* και *Συπταλία* (=Ψυττάλεια) σε επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ. από το

¹²²⁰ Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Σαλαμινιακά, Α΄. Σαλαμίνη-Μούλκι», *Αρχαιολογική Εφημερίς, Περιοδικόν της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1948-1949, εν Αθήναις, 1951, σελ. 116-117 (εφεξής: Πάλλας, Σαλαμινιακά).

¹²²¹ Δήμος Αμπελακίων, Διαδρομή στο χρόνο, κείμενα Παναγιώτης Βελτανισιάς, εκδ. Θεοχάρη, Σαλαμίνα 2002, σελ. 8-15.

¹²²² Πάλλας, Σαλαμινιακά, σελ. 112-113.

Αμπελάκι¹²²³ (δεν είμαστε, όμως, σε θέση να τις αντιστοιχίσουμε ονομαστικά λόγω έλλειψης επιπρόσθετων επιγραφικών μαρτυριών). Συνεπώς, η παρακμή της *Κολούριδος*, της πόλης δηλαδή των κλασικών χρόνων, ουσιαστικά σήμανε την κατεύθυνση κάθε οικιστικής και οικονομικής δραστηριότητας σε τέσσερις περιοχές γεωργικής, κτηνοτροφικής και αλιευτικής παραγωγής με κέντρα τα τέσσερα παραπάνω πολίσματα.

Κατά τα πρώτα χρόνια του 1^{ου} αι. μ.Χ. η αρχαία πόλη είχε πλέον ερημωθεί και είχε εκλείψει κάθε μορφή αστικής ζωής. Ωστόσο, στα ενδότερα της μικρής κοιλάδας του Αμπελακίου υπάρχει ένα ερείπιο που αποκαλείται από τους ντόπιους *Φραγκοκλησιά* (οδός Αγ. Τριάδος 65). Η ανασκαφική δραστηριότητα που επιχείρησε ο Δημήτριος Ι. Πάλλας – όσο αυτή ήταν δυνατή λόγω των αντιδράσεων του ιδιοκτήτη που είχε οικοδομήσει οικία πάνω σε μέρος των ερειπίων – έδειξε ότι μάλλον πρόκειται για κτίσμα ρωμαϊκών χρόνων. Πριν την ανοικοδόμηση της οικίας υπήρχαν τοίχοι, πλινθόκτιστη ασπίδα, δύο μαρμάρινα ιωνικά κιονόκρανα και ένας όρθιος αράβδωτος κίονας (υπάρχει και σήμερα στη θέση του)¹²²⁴. Άλλα παλαιοχριστιανικά ή βυζαντινά ερείπια ο Πάλλας δεν εντόπισε στο Αμπελάκι, εκτός από εκείνα του μεσαιωνικού πύργου που οικοδομήθηκε από αρχαίους λιθόπλινθους και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη από τα κτήρια της αρχαίας *Κολούριδος*. Γύρω από τον πύργο συμπήχθηκε το χωριό.

Επιπρόσθετα αρχαιολογικά δεδομένα των τελευταίων ετών έρχονται να ανατρέψουν την άποψη του Πάλλα, πως από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους η περιοχή της Αρχαίας Πόλης των Κλασικών χρόνων ερημώθηκε. Οι ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα δείχνουν ότι κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο υπήρχαν μόνιμες εγκαταστάσεις, άμεσα σχετιζόμενες με τις αγροκαλλιέργειες της γειτνιαζούσης πεδιάδας του Ντοροτού αλλά και του ασφαλούς λιμανιού, μεταξύ των ακρωτηρίων της Κυνόσουρας και εκείνου της Πούντας¹²²⁵. Ακόμη και επιφανειακά ευρήματα στη νότια πλαγιά της Ράχης της Πούντας επιβεβαιώνουν κατοίκηση στην περιοχή, μέχρι και τον ύστερο 8^ο αιώνα μ.Χ. Μάλιστα, έχουν εντοπιστεί σε

¹²²³ Α ν τ ώ ν ι ο ς Χ α τ ζ ή ς, ό.π.

¹²²⁴ Π ά λ λ α ς, Έρευνες, ό.π., σελ. 39-41.

¹²²⁵ Γ ι ά ν ν η ς Χ α ι ρ ε τ ά κ η ς, «Η Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα, Ο οικισμός του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 9, Μάρτιος 2015, σελ. 19, στήλη β.

ανασκαφή, επίσης σωστικού χαρακτήρα, τρεις λάκκοι απορριμμάτων με εφυαλωμένα όστρακα μεσοβυζαντινών χρόνων (12^ο – αρχών 13^ο αι. μ.Χ.) καθώς και ένας πλήνιος λουλάς πίπας του δεύτερου μισού του 18^ο αιώνα¹²²⁶.

Όσον αφορά την ονοματοδοσία του οικισμού *Αμπελάκι* ο Πάλλας σωστά γράφει πως αυτό έγινε σε αρκετά όψιμα χρόνια από την ύπαρξη μικρής αμπελοκαλλιέργειας¹²²⁷. Μάλιστα, γύρω στα τέλη του 17^ο αι., συνεχίζει ο Πάλλας, ο οικισμός είχε είκοσι με τριάντα σπίτια, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες περιηγητών και ότι ο οικισμός του Αμπελακίου συμπήχθηκε από αρβανίτες έποικους της περιοχής της Αργοναυπλίας που ήλθαν στο Αμπελάκι προς τα τέλη του 16^ο αιώνα¹²²⁸. Πράγματι, γύρω στο 1570 ο τούρκος διοικητής της Αττικής, Ουλούτς Αλή, αποφάσισε να αποσπάσει φυλετικές ομάδες αρβανιτών από την ευρύτερη παραθαλάσσια περιοχή της Αργοναυπλίας και να τις εγκαταστήσει στην Αττική και στα νησιά του Σαρωνικού. Η μετακίνηση αυτή ήταν επιβεβλημένη, γιατί οι αρβανίτες είχαν αρχίσει να δημιουργούν προβλήματα στους τούρκους της βορειοανατολικής Πελοποννήσου σε τέτοιο σημείο, ώστε η συμβίωση μεταξύ τους να είναι αδύνατη¹²²⁹.

Τη συγκεκριμένη μετακίνηση επιβεβαιώνει και η προφορική παράδοση, σύμφωνα με την οποία αρβανίτες από το Κρανίδι εγκατέλειψαν με πλοίαρτα την περιοχή αυτήν και αναζητούσαν για μέρες ένα όμοιο μορφολογικά λιμάνι με εκείνο της Ερμιόνης. Μετά από περιπλανήσεις αποβιβάστηκαν στον όρμο του Αμπελακίου. Δημιουργείται, όμως, το ερώτημα πώς είναι δυνατόν ο οικισμός του Αμπελακίου να δημιουργήθηκε εξ ολοκλήρου από αρβανίτες επήλυδες και να ονομαστεί με ένα καθαρά ελληνικό όνομα. Η διατήρηση του αμιγώς ελληνικού τοπωνυμικού *Αμπελάκι* οφείλεται σίγουρα σε προϋπάρχοντα ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος δίδαξε στους νέους έποικους και τα

¹²²⁶ Γ ι ά ν ν η ς Χ α ι ρ ε τ ά κ η ς, «Το οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: Στρωματογραφία και χρονολόγηση», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 5, Μάρτιος 2011, σελ. 26, στήλη β.

¹²²⁷ Το τοπωνυμικό συναντάται στα έγγραφα ΠΓ1, 7, 8, 10, 22, 40, 41, 43, Ζ2, 3, 4, 6, 8, 10, 13, ΔΑ7, ΦΓ31, 32, ΠΔ38, 39 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1730 (=ΠΓ1). Ειδικότεροι τοπικοί προσδιορισμοί, σχετικοί με το Αμπελάκι: *μονοπάτι Αμπελακίου στη βγέστα*: ΦΓ32 (=1830;), *Πούντα Αμπελακίου*: ΠΔ38 και 39 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1835 (=ΠΔ38), *Ράχη Αμπελακίου*: ΠΔ38 και 39 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1835 (=ΠΔ38), *Σκάλα Αμπελακίου*: ΠΔ37 (=1827), *Στράτα Αμπελακίου*: Ζ11 και ΦΓ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1826 (=Ζ11) και *χωριό Αμπελακίων*: Ζ8, που συντάχθηκε το 1848.

¹²²⁸ Π ά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 118-119 και 132.

¹²²⁹ Ο.π., σελ. 134-135.

τοπωνύμια της ευρύτερης περιοχής του *Αμπελακίου*, όπως *Σελήνια* και *Λιμνιώνα*, τα οποία είναι αρχαία ελληνικά. Αν οι αρβανίτες ήθελαν να το ονομάσουν *Αμπελάκι* θα το έλεγαν *Vréstëzë Brésitzë* (=μικρή αμπελοκαλλιέργεια, μικρό αμπελοχώραφο, αμπελοχωραφάκι).

Εξάλλου, μια άλλη προφορική παράδοση του Αμπελακίου, η οποία φαίνεται να είναι πολύ παλαιά και να ανταποκρίνεται στην τότε πραγματικότητα, επιβεβαιώνει την ύπαρξη προϋπάρχοντος της εγκατάστασης των αρβανιτών ντόπιου πληθυσμού, μάλλον αθηναϊκού, σύμφωνα με την οποία οι τότε κάτοικοι του χωριού δυσφορούσαν που δεν γνώριζαν την αρβανίτικη διάλεκτο, με συνέπεια να μην μπορούν να συνάψουν γάμους οι κόρες τους με τους αρβανίτες νέους, που είχαν αρχίσει τότε να κατακλύζουν το *Αμπελάκι*. Η παράδοση αυτή φανερώνει ακόμη ότι ο ερχομός των νέων εποίκων ήταν ειρηνικός και ότι δεν συνοδεύτηκε από κάποιου είδους ταραχή. Αντίθετα, έγιναν καλοδεχούμενοι στον νέο τόπο που επέλεξαν για πατρίδα τους, συμβίωσαν ειρηνικά με τους προϋπάρχοντες κατοίκους και τόνωσαν, τέλος, αριθμητικά τον εκεί πληθυσμό.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν πως κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους το Αμπελάκι κατοικήθηκε γύρω από τον μεσαιωνικό του πύργο, ερείπια του οποίου στέκονται ακόμη και σήμερα στη λεγόμενη *Παλαιά Αγορά*. Οι εναπομείνουσες καστρικού τύπου γειτονιές (μαχαλάδες¹²³⁰) στο *Αμπελάκι* μαρτυρούν αρχιτεκτονικά στοιχεία που παραπέμπουν στους Μεσαιωνικούς χρόνους. Πρώτα απ' όλα χρειάζεται να τονιστεί ότι, όταν λέμε «κάστρο», δεν εξυπακούεται πως υπήρχε πάντοτε περιμετρικά ένα τείχος, αλλά συχνά πρόκειται για εφραπτόμενα σπίτια σε σχήμα Π, η περιφέρεια των οποίων σχηματίζει τείχος. Το αρχιτεκτονικό αυτό οικοδόμημα έχει κοινή είσοδο – έξοδο στη μία πλευρά, κοινή αυλή και χαρακτηριστικό του είναι η ανυπαρξία παραθύρων στην εξωτερική του πλευρά. Αν θελήσουμε, μάλιστα, να αποδώσουμε την έννοια της αρχιτεκτονικής κατασκευής των αμπελακιώτικων καστρικών γειτονιών, θα λέγαμε (ας μας επιτραπεί ο όρος) «μάντρωμα». Τμήμα, μάλιστα, ενός τέτοιου αμυντικού περιβόλου έχει σωθεί στην οδό Εισοδίων Θεοτόκου, στην ανατολική πλευρά της οικίας των κληρονόμων της οικογένειας Κοτσίκου. Είναι

¹²³⁰ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό *Μπαχαλάς*. Στον Ντόκο, αριθμ. 164. Βλ. και Δ ι ο ν ύ σ ι ο ς Σ ο υ ρ μ ε λ ή ς, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, τύποις Νικολάου Αγγελίδου, Δευτέρα έκδοσις, Αθήνα 1853, (εφεξής: Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312), όπου καταγράφεται ως επίθετο.

κτισμένος και αυτός, όπως και το σωζόμενο τμήμα του πύργου με μεγάλους αρχαίους δόμους και σπόνδυλους, τυχαία τοποθετημένους. Τα κενά μεταξύ των δόμων έχουν συμπληρωθεί με αμμοκονίαμα και θραύσματα κεραμίδων και από τμήματα πλίνθων. Η υδροδότηση δε του οικισμού γινόταν από το παλαιό πηγάδι που παλαιότερα βρισκόταν νότια του ναού των Εισοδίων και στους νεότερους χρόνους ονομαζόταν το *πηγάδι της Παναγίας* καθώς και από τα λεγόμενα *Καλά Πηγάδια* που βρίσκονταν νότια του οικισμού και μέσα σε αγροκαλλιέργειες.

Η άμυνα, λοιπόν, του χωριού εξασφαλιζόταν με αμυντικούς περιβόλους, μέσα στους οποίους βρίσκονταν οι οικίες, ενώ σε τμήμα ενός από αυτούς εντάχθηκε ο πύργος. Στο εσωτερικό του πύργου υπάρχουν δύο σιροί (υπόγειοι αποθηκευτικοί χώροι), ενώ υπάρχουν άλλοι τρεις εκτός αυτού. Στους σιρούς αποθήκευαν νερό και τρόφιμα σε περίπτωση πολιορκίας του χωριού από πειρατές. Ο πύργος θα είχε ύψος δώδεκα με δεκαπέντε μέτρα και, όταν ήταν σε χρήση, θα ήταν εφοδιασμένος με σήμαντρα, ώστε να ειδοποιεί τον οικισμό για επερχόμενο κίνδυνο από θάλασσα. Ο πύργος του Αμπελακίου βρισκόταν σε ακουστική επαφή με τον πύργο της Βροντούς και αυτός με τη σειρά του με τον μεσαιωνικό πύργο του οικισμού της Ζωοδόχου Πηγής, ανατολικά του βραχώδους λόφου του Προφήτη Ηλία (αρβ. *Sënt Ili*¹²³¹) στην Κούλουρη. Ουσιαστικά, λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με ένα «τριγωνικό» σύστημα ειδοποίησης επερχόμενου κινδύνου, το οποίο ενημέρωνε τους δύο οικισμούς (Αμπελακίου και Ζωοδόχου Πηγής) για πειρατικά πλοία που πλησίαζαν από τη θάλασσα¹²³². Θρησκευτικός τόπος λατρείας του μεσαιωνικού οικισμού του Αμπελακίου ήταν η εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, κτισμένη στο κέντρο του χωριού και μέσα σε γειτονιά. Η ανέγερσή της στο σημείο αυτό του οικισμού υποδηλώνει έμμεσα και την επιθυμία των τότε πιστών να τοποθετήσουν μεταφορικά στο κέντρο της ζωής τους τη λατρεία του συγκεκριμένου αγίου.

Αμπέλι: Αρκετά γενικός τοπικός προσδιορισμός¹²³³. μάλλον σχετίζεται με το τοπωνυμικό Παλιάμπελα της περιοχής των Βασιλικών (βλ. αμέσως παρακάτω).

Αμπέλια και Παλιάμπελα: Αρκετά παλαιό τοπωνύμιο¹²³⁴, που βρίσκεται εντός της περιοχής των Βασιλικών. Σχετίζεται με εκτενείς αμπελοκαλλιέργειες, καθώς και με

¹²³¹ Βλ. Πέτρος Φουρικής, περιοδικό ΑΘΗΝΑ, τόμος 41, σελ. 158, υποσημ. 1.

¹²³² Για τα παραπάνω, βλ. Π. Βελτανισιάν, Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου, ό.π.

¹²³³ Αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ13, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

την ύπαρξη βυζαντινού πατητηριού, ερείπια του οποίου υπάρχουν βόρεια του ναού του Αγίου Δημητρίου. Ίσως, ο επιθετικός προσδιορισμός *Παλαιά* να αναφέρεται στο προαναφερόμενο πατητήρι και τις δύο λεκάνες έκθλιψης σταφυλιών, οι οποίες βρίσκονται σήμερα έξω από τον περίβολο της εκκλησίας του Αγ. Δημητρίου (βλ. παραπάνω: *Άγιος Δημήτριος στα Αμπέλια (Παλιάμπελα Βασιλικών)*).

Αμπέλι Κανάκη: Αμπελότοπος¹²³⁵ που συνδέεται με την οικογένεια Κανάκη, που υπάρχει ακόμη και σήμερα στη Σαλαμίνα. Το τοπωνυμικό είναι άγνωστο σήμερα.

Αμυγδαλέες: Ειδικότερο τοπωνύμιο του Αμπελακίου¹²³⁶. Βρίσκεται βόρεια της εκκλησίας του Αγίου Πέτρου και σχετίζεται με την καλλιέργεια αμυγδαλιών. Ίδιο τοπωνύμιο βρίσκεται και εντός της περιοχής της Ψιλής Άμμου¹²³⁷ καθώς και στην περιοχή Λιβάδι, στη Βροντού. Η συχνή χρήση του ονόματος του δέντρου της αμυγδαλιάς στα έγγραφα ως τοπωνυμικού φανερώνει μία πτυχή των αγροτικών δραστηριοτήτων των Σαλαμινίων της εποχής του 18^{ου} αιώνα¹²³⁸.

Απάνω Μεριά: Με το τοπωνυμικό αυτό¹²³⁹ ορίζεται η βόρεια κλιτύς των λόφων *Σπιθάρι* και *Τζούμπα Λοχαγού*¹²⁴⁰ που βρίσκονται μεταξύ *Αμπελακίου* και *Σελήνιων*. Συγκεκριμένα, το τοπωνυμικό της *Απάνω Μεριάς* είναι η μεσαιωνική *Στράτα* που συνέδεε το *Αμπελάκι* με τα *Σελήνια* (σημερινή Λεωφόρος Αμπελακίων. Ξεκινούσε στα δυτικά του ναού του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου *Αμπελακίου* και κατέληγε

¹²³⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ23, 37, ΠΓ35, ΔΑ10, Ζ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1727 (=ΠΔ23). Στον Κατάλογο των Τοπωνυμικών του Φουρίκη δίνεται και ο τύπος *Πολλάμπελα*.

¹²³⁵ Το τοπωνυμικό συναντάται στο έγγραφο ΠΓ39, που συντάχθηκε το 1820.

¹²³⁶ Το τοπωνύμιο αναφέρεται στο έγγραφο Ζ8, που συντάχθηκε το 1848. Βλ. και Πέτρος Φουρίκης, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 143.

¹²³⁷ Το τοπωνύμιο, που σχετίζεται με την περιοχή της *Ψιλής Άμμου*, αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ12 και συντάχθηκε το 1831.

¹²³⁸ Μια άλλη πτυχή των αγροτικών δραστηριοτήτων των Σαλαμινίων ήταν και η κατασκευή αυλακίων που έφερναν νερό στις αγροκαλλιέργειες. Πολλά από αυτά καταγράφηκαν ως τοπωνυμικές θέσεις από τον Π. Φουρίκη, όπως το αυλάκι του Φράγκου (ορθότερο της Φράγκως= Φραγκίσκης), του Μπαρμπουνιού και του Μπαλκούρη (τα δύο τελευταία είναι οικογενειακά επίθετα, αμάρτυρα στη Σαλαμίνα σήμερα), βλ. στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη.

¹²³⁹ Το τοπωνύμιο αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ28, που συντάχθηκε το 1717.

¹²⁴⁰ Το τοπωνυμικό αυτό σχετίζεται με την εγκατάσταση μικρού στρατοπέδου την περίοδο του Καποδίστρια. Τα ερείπιά του είναι εμφανή στη νότια πλαγιά του ομώνυμου λόφου. Γενικά, ως *Τζούμπες* ή *Τσούμπες* καλούνται από τους αρβανίτες οι χαμηλοί λόφοι, τα φυσικά ή τεχνητά εξάρματα.

στην παραθαλάσσια εκκλησία του Αγίου Νικολάου *Σεληνίων*. Κατά τόπους διακλαδιζόταν σε παράδρομους και μονοπάτια.

Αρμύρα: Πρόκειται για ακτωνυμικό¹²⁴¹. Τον περασμένο αιώνα καλείτο από τους αλιείς ως *Αρ(λ)μύρεζα* η ακτή νότια του Προφήτου Ηλία, που εκτεινόταν από το σημερινό *Βουρκάρι* μέχρι και τον μυχό της, όπου σήμερα το Δημαρχείο της νήσου.

Άσπρα χώματα (και χούματα): Το τοπωνύμιο¹²⁴² βρίσκεται μεταξύ του χωριού του Αμπελακίου και της περιοχής του Ντοροτού. Συγκεκριμένα πρόκειται για βραχώδες έξαρμα, στη βάση του οποίου υπάρχει άφθονο αργιλώδες χώμα λευκού-υποκίτρινου χρώματος. Την περίοδο του τρύγου και κυρίως κατά τη διαδικασία της βράσης του μούστου από τις νοικοκυρές λαμβάνεται χώμα από την εν λόγω περιοχή, για να σκορπιστεί μέσα στο καζάνι που έχει ήδη βράσει ο μούστος και να παρασύρει ως κατακάθι διάφορα υπολείμματα.

Άσπρο λιθάρι: Το τοπωνύμιο¹²⁴³ σχετίζεται με μαρμάρινο κορμό αλόγου, ακέφαλου και χωρίς πόδια, που βρισκόταν εντός αγροκαλλιιεργειών μεταξύ Καματερού και Αμπελακίου. Πιθανώς προέρχεται από κάποιον ανδριάντα επιφανούς προσώπου της αρχαίας σαλαμινιακής ιστορίας¹²⁴⁴. Ατυχώς ο μαρμάρινος κορμός αλόγου θρυμματίστηκε μετά την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής, επειδή εμπόδιζε τους γεωργούς στο όργωμα. Στην αρβανίτικη η τοποθεσία αυτή καλείται και ως *Γκουρ -ι- Μπάρδε*¹²⁴⁵ (= Λιθάρι Λευκό).

Αχλαδέα (Αχλάδι και Αχλαδιές) : Το τοπωνύμιο¹²⁴⁶ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής των *Βασιλικών* και σχετίζεται με καλλιέργεια δέντρων αχλαδιάς. Σήμερα καλείται *Αχλάδι*.

¹²⁴¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ8, που συντάχθηκε το 1791.

¹²⁴² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ6, που συντάχθηκε το 1818.

¹²⁴³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ1, που συντάχθηκε το 1765.

¹²⁴⁴ Ο κορμός αυτός του αλόγου αναφερόταν συχνά από τον πατέρα μου Ιωάννη Α. Βελτανισιάν (Βελτανέσης) ως τόπος παιδιάς των πρώτων χρόνων της ζωής του, όπου ως αναβάτης έπαιζε με τους ομηλικούς του.

¹²⁴⁵ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται ως θέσεις *Γκουρ ι Κόστα*= αρβ. *Gur i Kosta*, *Γκουρ ι Κούκιε*= αρβ. *Gur I Kukjie*, *Γκουρ ι Κόλια*= αρβ. *Gur i Kolië* και *Βραχ ι Κοπίτσιτ*= αρβ. *Gur i Koritsit*, Κοπίκης= οικογενειακό επίθετο. Βλ. Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 104-105.

¹²⁴⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΚΠ3, Παπαγγελής 32, ΠΔ23 και ΔΑ10, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1727 (=ΠΔ23).

Βασιλικό: Το τοπωνύμιο βρίσκεται στα βορειοδυτικά του νησιού και σχετίζεται με βασιλικό κτήμα της αυτοκρατορικής αυλής του Βυζαντίου (βλ. στην ενότητα αυτήν το τοπωνυμικό *Άγιος Γρηγόριος* και τα όσα γράφονται για το *Βασιλικό*). Σε έγγραφο υπάρχει ο διαχωρισμός *Πάνω και Κάτω Βασιλικό*: στο ίδιο αναφέρεται και το *πηγάδι του Βασιλικού*¹²⁴⁷.

Βάρη του Τούρκου: Το τοπωνύμιο¹²⁴⁸ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του Αμπελακίου και συγκεκριμένα νότια της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου (Γ' Εύρεση της Κεφαλής του Τιμίου Προδρόμου). Στην αρβανίτικη *βάρη* σημαίνει *μνήμα* και η περιοχή φαίνεται να σχετίζεται με την ύπαρξη κάποιου μικρού οθωμανικού νεκροταφείου.

Βρακός: Το τοπωνυμικό¹²⁴⁹ σχετίζεται με κάποιον μεγάλο βράχο ή κάποιο βραχώδες έξαρμα και χρησιμοποιείται σε έγγραφα αγοραπωλησιών και προικοσυμφώνων ως προσδιοριστικό σημείο γειτνίασης ακινήτων.

Βρετό: Το τοπωνυμικό¹²⁵⁰ σχετίζεται με την οικογένεια Βρετού, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα. Η ερμηνεία του τοπωνυμικού ως υδαρή τόπου (=βρεκτός) είναι λογική αν λάβει κανείς ως κριτήριο την ποιότητα των εύφορων αυτών εδαφών ή το φρέαρ με άφθονο νερό στα δυτικά της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής. Όσον αφορά, όμως, τη Σαλαμίνα φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με την εν λόγω οικογένεια¹²⁵¹, η οποία φαίνεται ότι έλκει την καταγωγή της από την Αθήνα¹²⁵².

¹²⁴⁷ Τα τοπωνύμια αναφέρονται στο έγγραφο ΦΓ13, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

¹²⁴⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ1, που συντάχθηκε το 1765. Αναφέρεται και στο ΠΓ41, που συντάχθηκε το 1829. Στο τελευταίο έγγραφο αναφέρεται ως το *μνήμα του τούρκου*. Βλ. και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 98-99.

¹²⁴⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ38, ΠΓ12, 22 και 44, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1800 (=ΠΓ12). Η παραλλαγή *Βραγκός* συναντάται στο έγγραφο ΠΔ39, που συντάχθηκε το 1855 και η παραλλαγή *Βραγκόι* στα έγγραφα ΠΔ13, 39, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1815 (=ΠΔ13).

¹²⁵⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ37, 40 και ΦΓ14, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1827 (=ΠΔ37).

¹²⁵¹ Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 111, υποσημ. 5 και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 42, σελ. 117-118.

¹²⁵² Ντόκος, αριθμ. 110 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

Βρομοπήγαδο: Πηγάδι¹²⁵³ που βρισκόταν επί της σημερινής Λεωφόρου Βασιλικών και καταχώστηκε στο παρελθόν. Σε άλλο έγγραφο αναφέρεται στην αρβανίτικη ως Βρομοπούσι¹²⁵⁴ (=βρόμικο πηγάδι).

Γγόνη / Τζιόνι: Το τοπωνύμιο¹²⁵⁵ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του *Ντοροτού* και συγκεκριμένα στην αρχή της Λεωφόρου Αμπελακίων που διακλαδίζεται με την οδό Μαραθώνος. Η τοποθεσία δεν σχετίζεται με το νυκτόβιο πτηνό, αλλά συνδέεται με τον οικογενειακό κλάδο *Γκιόνη* της οικογένειας *Γκίκα* του *Αμπελακίου*. Σε έγγραφο απαντά ο τύπος Τζιόνι που προέρχεται από τσιτακισμό (οικογένεια Τζιόνη<Τσιόνη¹²⁵⁶)

Γιαούρης: Βραχοσπηλιά¹²⁵⁷ στη βόρεια κλιτύ του όρους *Ρέστης* και η οποία συχνά καλείται στα αρβανίτικα ως *spella Gjaurit*. Πρόκειται για τοπωνύμιο τουρκικής προέλευσης (*γκιαούρης*= άπιστος). Ο Πάλλας συνδέει το σπήλαιο αυτό με τον σαλαμίνιο τραγωδό Ευριπίδη, καθώς από τον πατέρα του είχε ακούσει ντόπια προφορική παράδοση που ταύτιζε τη βραχοσπηλιά αυτήν με τον τόπο γέννησης του σαλαμίνιου τραγωδού Ευριπίδη¹²⁵⁸ (Ευριπίδης= ο εθνικός, ο παγανός > ο άπιστος > ο γκιαούρης). Η ντόπια παράδοση αναφέρει ότι ο πατέρας του τραγωδού ήταν μικροαπατεώνας και η μητέρα του λαχανοπώλιδα. Μια σπηλιά, λοιπόν, για να γεννήσει μια γυναίκα κατώτερης τάξης είναι παράμετρος που ταιριάζει σε προφορικές παραδόσεις. Το προσωνύμιο *Γκιαούρης* προδίδει, όμως, μια προφιλολογική καταγωγή, επισημαίνει ο Πάλλας· οι Αρβανίτες άκουσαν από τον γηγενή πληθυσμό την παράδοση που συνδεόταν με ένα πρόσωπο μη χριστιανικό και την

¹²⁵³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ20, που συντάχθηκε το 1829.

¹²⁵⁴ Ως *Βρομοπούσι* το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφο Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 30, που συντάχθηκε το 1747 και στο ΠΔ8, που συντάχθηκε το 1791. Η ερμηνεία του πρώτου συνθετικού ως Δρόμος (*Βρομοπούσι-Δρομοπούσι*) είναι αδιάφορος, διότι στη Σαλαμίνα υπήρχαν, και ακόμη υπάρχουν, πηγάδια στους δρόμους και κατ' επέκταση θα ονομάζονταν κι αυτά με το προσωνύμιο *Δρομοπούσι*. Κυρίως, όμως, δεν λαμβάνεται υπόψη ότι στην αρβανίτικη ο προσδιορισμός ακολουθεί του ουσιαστικού (το πηγάδι του δρόμου) και δεν προηγείται. Βλ. και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 104.

¹²⁵⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα Ζ1, Πγ18, 43 και Φγ32 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1765 (Ζ1). Στο έγγραφο ΦΓ32 απαντά ο τύπος του επιθέτου με τον τσιτακισμό. Βλ. και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 42, σελ. 118-119.

¹²⁵⁶ Σήμερα Τσιώνη· από το διαδίκτυο.

¹²⁵⁷ Το τοπωνύμιο αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ35, που συντάχθηκε το 1808.

¹²⁵⁸ Πά λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, σελ. 217-218.

αφομοίωσαν. Ορθώς, λοιπόν, παρατηρεί ο Πάλλας ότι «για την εν λόγω σαλαμινιακή παράδοση προσφέρονται ως χρονικά όρια αφ' ενός -όριο *post quem* για το αρβανίτικο *spella Gjaurit*- οι χρόνοι εγκατάστασης των Τούρκων στην Αθήνα (1456) το ενωρίτερον· και αφ' ετέρου -όριο *ante quem* ως προς την εντόπια ελληνική παράδοση- οι χρόνοι εγκατάστασης των Αλβανών (Αρβανιτών) στη Σαλαμίνα (περίπου το 1400)»¹²⁵⁹.

Γκίκα: Το τοπωνυμικό¹²⁶⁰ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του Μεγάλου Ντοροτού και συνδέεται με την οικογένεια Γκίκα από το Αμπελάκι. Πρόκειται για την περιοχή *Γκιόνη*.

Δέντρο του Κακαγγίου: Μάλλον πρόκειται για το λεγόμενο *Πεύκο του Κοτσίκου*¹²⁶¹ (βλ. στην ενότητα αυτήν τα όσα γράφονται στο *Δέντρο Μεγάλο*. Η γενική κτητική *Κακαγγίου* ίσως να υποκρύπτει τη λέξη *Κοτσίκου* (*Κοκιγγίου*<*Κοτσικίου*).

Δέντρο του Κωστατάρα: Πρόκειται για μεγάλο πεύκο¹²⁶² που βρισκόταν στην περιοχή της *Φραγκοκλησιάς Αμπελακίου* και εντός της ιδιοκτησίας της οικογένειας *Κωνσταντάρα*, αμάρτυρης σήμερα στη Σαλαμίνα. Η περιοχή καλείται σήμερα και *Γιουρντίνες* (λ. τουρκ.= οι συμπατριώτισσες)¹²⁶³.

Δέντρο του Σπαθή: Πεύκος¹²⁶⁴ που βρισκόταν στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου Σαλαμίνας, στο δρόμο για τη Φανερωμένη.

Δημήτραι: Μικρή κοιλάδα που καταλήγει σε παραλία¹²⁶⁵ και βρίσκεται ανατολικά του *Πέρανι*. Χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα για την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών. Σχετίζεται με την οικογένεια *Δημητρίου* που μαρτυρείται ακόμη και σήμερα στη νήσο. Προφορικές παραδόσεις αναφέρουν την ύπαρξη μίας εκκλησίας στην περιοχή του *Δημήτραι*, επονομαζόμενης του *Αγίου Βασιλείου*¹²⁶⁶.

¹²⁵⁹ Ο.π., σελ 218.

¹²⁶⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ35, που συντάχθηκε το 1808.

¹²⁶¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ1, που συντάχθηκε το 1765.

¹²⁶² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ40, που συντάχθηκε το 1828.

¹²⁶³ Η ακτή του Αρχαίου Λιμένος, ανατολικά της θέσης *Γιουρντίνες*, καλείται *Ράμνιες*, όπου σήμερα το ερειπωμένο σπίτι του Παπα-Μερκούρη. Το πηγάδι, βόρεια της οικίας, πιθανόν αρχαίο, καταχώστηκε.

¹²⁶⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

¹²⁶⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ7, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

¹²⁶⁶ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική αναφέρεται στην αρβανίτικη ως *Sir Vasili*.

Δημήτρωνι Ξένο: Το τοπωνυμικό¹²⁶⁷ βρίσκεται στο βορειοδυτική Σαλαμίνα και συγκεκριμένα δυτικά της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του *Ρέστη*. Ονομαζόταν και *Δημητρηξένο*¹²⁶⁸. Σήμερα καλείται απλά *Ξένο*. Σχετίζεται με τον αρχικό του ιδιοκτήτη, τον Δημήτριο Ξένο, γαιοκτήμονα της περιοχής. Σήμερα η οικογένεια¹²⁶⁹ αυτή είναι αμάρτυρη στο νησί.

Ζαρλί: Μικρή κοιλάδα που καταλήγει στην ακτή της *Γυάλας* Κακηβίγλας στα νοτιοανατολικά του νησιού¹²⁷⁰. Πιθανότατα σχετίζεται με ομώνυμη οικογένεια, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα, μέλη της οποίας θα ήταν οι γαιοκτήμονες της περιοχής.

Ζαρμπαλά: Πεδιάδα στη δυτική κλιτύ του όρους *Μαλιζί* (*Μαυροβουνίου*) του *Μουλκίου* (*Αιαντείου*)¹²⁷¹. Στην περιοχή παρατηρούνται κατάλοιπα μεσοβυζαντινού οικισμού, βυζαντινών ελαιοτριβείων και ερειπίων δύο εκκλησιών, του Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Γεωργίου (βλ. τα όσα γράφονται στην ενότητα αυτήν στον *Άγιο Δημήτριο περιοχής Ζαρμπαλά*). Το όνομα της περιοχής σχετίζεται με ομώνυμη οικογένεια, μέλη της οποίας θα ήταν οι γαιοκτήμονες του τόπου. Σήμερα το επίθετο αυτό δεν συναντάται στη Σαλαμίνα.

Θυννί: Το τοπωνυμικό¹²⁷² αναφέρεται σε ακτή που βρίσκεται βόρεια των ορέων *Μεγάλο* και *Μικρό Στεφάνι* στο *Μούλκι* (*Αιάντειο*). Ετυμολογικά σχετίζεται με το ψάρεμα των θύννων (τόννων) αλλά και με τη λέξη *θίς* (-θινός= παραλία, ακτή). Περισσότερο φαίνεται το τοπωνύμιο να σχετίζεται με συγκεκριμένο τρόπο αλιείας των εν λόγω ψαριών, ο οποίος καλείται ακόμη και σήμερα *θινιό*. Σύμφωνα με αυτόν οι ψαράδες τοποθετούσαν αλιευτικό δίχτυ κατά μήκος της νοητής γραμμής των δύο ακρωτηρίων του κόλπου, αφήνοντας μία σκόπιμη δίοδο για να περάσουν τα κοπάδια των ψαριών. Όταν αυτά περνούσαν, τότε έκλειναν τη δίοδο με το υπόλοιπο μέρος του δικτυού και έπιαναν το αλίευμα με απόχες, καμάκια και γάντζους, ή τραβούσαν το δίχτυ από την ακτή προς τα έξω ή έριχναν πέτρες ώστε τα ψάρια να κατευθυνθούν

¹²⁶⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ33, 34, που συντάχθηκαν το 1808.

¹²⁶⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ10, που συντάχθηκε το 1806.

¹²⁶⁹ Πάλλας, *Βροκή*<*Βοϊκή, σελ. 113, υποσημ. 11.

¹²⁷⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΔΑ11, που συντάχθηκε το 1843.

¹²⁷¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ10, που συντάχθηκε το 1780.

¹²⁷² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ14, που συντάχθηκε το 1817. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφονται τα ακτωνυμικά *Μικρό* και *Μεγάλο Θυννιό*.

προς την παραλία και να τα *σηκώσουν* ευκολότερα. Σε αυτό το σαλαμινιακό τοπωνυμικό φαίνεται ότι ο τρόπος αλίευσης συνδέεται με το ομώνυμο ψάρι.

Καινούργιο Πηγάδι: Το πηγάδι αυτό ήταν δημόσιο¹²⁷³. Σήμερα είναι ανενεργό και βρίσκεται βόρεια της σημερινής πόλης της Κούλουρης, στη διασταύρωση των οδών Μακεδονίας και Ολύμπου, και καλείται *Πουσιρί* (αρβ.= το νέο πηγάδι). Συνεκδοχικά έχει ονομαστεί και η συνοικία που βρίσκεται γύρω από αυτό με το ίδιο όνομα. Η ονοματοδοσία του υποδηλώνει τη σύμπληξη νέας συνοικίας κατά τους χρόνους τουλάχιστον των μέσων του 18^{ου} αιώνα και τη διάνοιξη ορύγματος-πηγαδιού προκειμένου να καλυφθεί η πρώτηστη ανάγκη των κατοίκων για πόσιμο νερό. Το γεγονός, όμως, ότι το εν λόγω τοπωνυμικό συναντάται σε δικαιοπρακτικά έγγραφα από το *Αμπελάκι* προκαλεί προβληματισμό για το αν πρόκειται για το πηγάδι που βρίσκεται στην ομώνυμη συνοικία της *Κούλουρης*. Αν τελικά το πηγάδι σχετίζεται με το *Αμπελάκι*, τότε χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουμε τη θέση του και να το τοποθετήσουμε ή στη σημερινή οδό Εισοδίων Θεοτόκου, έξω ακριβώς από το σημερινό Δημοτικό Σχολείο Αμπελακίων, όπου βρισκόταν πηγάδι, το επονομαζόμενο του *Χιλέφη* (=οικογενειακό επίθετο, αμάρτυρο σήμερα στο Αμπελάκι και τη Σαλαμίνα) ή στη σημερινή οδό Αγίου Πέτρου, ανατολικά της ομώνυμης εκκλησίας, όπου και παλαιότερα υπήρχε πηγάδι. Και τα δύο πηγάδια σήμερα είναι καταχωσμένα¹²⁷⁴.

¹²⁷³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ26, 34 και Ζ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1796 (ΠΓ34). Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το ακτωνυμικό *Κακαλιμνιώνα*, το οποίο σήμερα καλείται απλώς *Λιμνιώνα*. Πρόκειται για κολπίσκο, νότια της παραλίας *Λευτέρη Κακηβίγλας*. Το επίθετο *Κακά* προφανώς σχετίζεται με την *Κακηβίγλα* ή λόγω των κοφτερών βράχων της ακτής και μάλλον έχει αποδοθεί από τους αλιείς σε αντιδιαστολή με τον/την *Λιμνιώνα Σεληνίων*.

¹²⁷⁴ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται τα ακόλουθα πηγάδια: *πηγάδι Αλωνακίων (πιθανώς εκείνο που είναι δυτικά της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής, γνωστό στα νεότερα χρόνια ως το πηγάδι της λεύκας), *πηγάδι Κουτσούκου (από την ομώνυμη οικογένεια που απαντά και σήμερα στο νησί), *πηγάδι Κοφινά (από την ομώνυμη οικογένεια που απαντά και σήμερα στο νησί), *πηγάδι Μητσουλιού (= του Μήτσου του Ηλία), *πηγάδια Μπόσκου (δύο πηγάδια στην ομώνυμη πλατεία, σήμερα καταχωσμένα), *πηγαδάκια ή πούσες (αρβ.= rusēs, άγνωστο τοπωνυμικό), ακολουθούν στην αρβ. *rus i Thati= το πηγάδι του Θάτη, άγνωστο σήμερα· η οικογένεια Θάτη δεν απαντά στη Σαλαμίνα, *rus i liut= το πηγάδι της ελιάς, άγνωστο σήμερα.

Κακηβίγλα: Η Κακηβίγλα βρίσκεται στα νοτιοανατολικά της νήσου¹²⁷⁵, μεταξύ του ακρωτηρίου *Τούρλα* και της παραθαλάσσιας περιοχής *Ντουλάπι*¹²⁷⁶. Αρχαιολογικά ευρήματα από την κοιλάδα της *Κακηβίγλας* δείχνουν ότι υπήρχε μικρός μεσαιωνικός οικισμός στην περιοχή, σε άμεση εξάρτηση με το μεσαιωνικό πόλισμα του Αγίου Δημητρίου στο *Ζαρμπαλά* αλλά και με εκείνο που είχε αναπτυχθεί γύρω από την Παναγία και την Αγια-Σωτήρα με την επωνυμία *Μητρόπολη*. Ο οικισμός αυτός μαζί με τις μεσαιωνικές εκκλησίες της *Κακηβίγλας* αλλά και τις βιοτεχνικές ελαιοτριβικές εγκαταστάσεις χρειάζεται να ενταχθεί στα όρια της λεγόμενης Μητρόπολης και αναπτύχθηκε ανατολικά του μεσαιωνικού πύργου-βίγλας και κυρίως νοτιοανατολικά του βράχου της Άγιας Ζώνης¹²⁷⁷. Ο βιγλάτορας του πύργου ειδοποιούσε με σήμαντρα για επερχόμενη πειρατική επιδρομή τον εκεί μεσαιωνικό οικισμό αλλά και τον μεγαλύτερο της *Μητρόπολης* (μετέπειτα *Μούλκι*) διαμέσου ενός βραχώδους εξάρματος, γνωστού ως *Γκουρ-ι-κόλιτ* (αρβ. Gur i kóllit=ο βράχος του σκοπού, σήμερα ο βράχος γνωστός και ως *Δραγατσούλα*= η καλύβα του δραγάτη, του επόπτη των αγρών)¹²⁷⁸. Μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα ακουγόταν η φράση στα αρβανίτικα *kampana i kollit* (= η καμπάνα του σκοπού, του φύλακα, του βιγλάτορα), ως κατάλοιπο της προειδοποιητικής κωδωνοκρουσίας σε περίπτωση πειρατικής επιδρομής, οπότε εσπευσμένα πραγματοποιείτο η απομάκρυνση των κατοίκων προς τους γύρω λόφους ή ο εγκλεισμός τους στις οικίες τους¹²⁷⁹.

Οι κάτοικοι του μεσαιωνικού οικισμού της *Κακηβίγλας* ασχολούνταν με την ελαιοπαραγωγή, όπως αυτό φαίνεται από την ύπαρξη ελαιοτριβείων. Το ένα από αυτά βρίσκεται νότια του βραχώδους εξάρματος, στα δεξιά του δρόμου που οδηγεί από την Αγία Ζώνη (εκκλησία του 18^{ου} αι. πάνω σε βράχο) στην παραλιακή τοποθεσία *Λευτέρι*. Σε οικόπεδο της οικογένειας κληρονόμων οικογένειας Γαβριήλ διακρίνονται στο έδαφος τοίχοι μεσαιωνικού ελαιοτριβείου σε σχήμα παραλληλογράμμου (η βόρεια στενή πλευρά του, χωρίς θεμέλια, εφάπτεται σε βράχο. Σε επαφή προς τον

¹²⁷⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ9 και 31^α και στον ΦΓ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1780 (=ΠΔ31^α). Βλ και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. ΑΘΗΝΑ, τόμ. 41, σελ. 100-101 και 103.

¹²⁷⁶ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό Σεδουκία<Σεντούκία= Ντουλάπια(;).

¹²⁷⁷ Πα λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, σελ. 195-196.

¹²⁷⁸ Π . Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν , Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου, σελ 25-26.

¹²⁷⁹ Πα λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 106, υποσημ. 1.

δυτικό του τοίχου προεξέχει κτιστό ορθογώνιο βάθρο με πλάκα, στην επιφάνεια της οποίας υπάρχει μια κυκλική κοιλότητα ανάμεσα σε δύο ορθογώνιες εγκοπές. Επίσης, υπάρχει μονόλιθος κυλινδρικός υποστάτης με όμοια κοιλότητα και εγκοπές στις άκρες. Κυρίαρχη θέση στο χώρο έχει το κυκλικό τριβείο με ομφαλό, στο κέντρο του οποίου η εκβάθυνση χρησίμευε για τη στήριξη του συστήματος περιστροφής των λίθινων τροχών σύνθλιψης ελαιοκάρπου, ενώ το βάθρο και ο υποστάτης χρησίμευαν ως υποδοχή ξύλινου κοχλία¹²⁸⁰.

Νοτιοανατολικά του μικρού ναού της Αγια-Σωτήρας *Κακηβίγλας* και σε οικόπεδο ιδιοκτησίας Α.Ν. Πούτου είχαν μετατοπιστεί με μηχανήματα από τον ιδιοκτήτη δύο ογκώδεις πελεκητοί λίθοι, από τους οποίους ο ένας ήταν κυλινδρικός με δύο μεγάλες εγκοπές στη βάση και ο άλλος σε σχήμα πεπλατυσμένου ορθογωνίου πρίσματος, εφοδιασμένος και αυτός με δύο μεγάλες επιμήκειες εγκοπές στο επάνω μέρος της επιφάνειάς του. Τα δύο αυτά βαριά λίθινα μέλη αποτελούν στοιχεία πιεστηρίου ελαιοτριβείου και συνδέονται με το τριβείο με ομφαλό που χρησιμοποιήθηκε ως ποτίστρα, δίπλα σε πηγάδι, στα δεξιά του δρόμου προς το *Δημήτρωνι* και την *Κύριζα* (ατυχώς το τριβείο αυτό εκλάπη). Στον ίδιο χώρο βρέθηκε σφαίρα από σιδηρόλιθο (διαμ. ±0,70μ.) που τη χρησιμοποιούσαν ως βάρος κρεμώντας της στην ελεύθερη άκρη του δοκαριού, ως δύναμη μοχλού, με την οποία πίεζαν τη στοίβα με τον πολτό του ελαιοκάρπου για την έκθλιψή του. Διάσπαρτα στην παραπάνω περιοχή είναι και άλλα λίθινα μέλη από πιεστήρια, τα οποία υποδηλώνουν την ύπαρξη τουλάχιστον άλλου ενός ελαιοτριβείου¹²⁸¹. Συνεπώς στην περιοχή της *Κακηβίγλας* υπήρχαν στα μεσαιωνικά χρόνια τουλάχιστον τέσσερα ελαιοτριβεία, συμπεριλαμβανομένου και αυτού που λειτουργούσε μέσα στον πύργο της *Κακηβίγλας*, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

Ο εσθονός περιηγητής Otto Magnus von Stackelberg που επισκέφτηκε τη Σαλαμίνα το 1811, αναφέρει τον πύργο της *Κακηβίγλας* ως *υπερμέτρως υψούμενον κωδωνοστάσιον*¹²⁸². Η παρατήρηση αυτή σημαίνει πως ο περιηγητής βρήκε τον πύργο της περιοχής σε χρήση και λειτουργία. Στο εσωτερικό του παρατηρητηρίου αυτού υπάρχουν βαριά λίθινα στοιχεία ελαιοτριβικής εγκατάστασης που χρησίμευαν για τη σύνθλιψη ελιάς και την παραγωγή λαδιού. Η διπλή αυτή χρήση των κτηρίων ήταν

¹²⁸⁰ Πα λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, ό.π.

¹²⁸¹ Πα λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, ό.π.

¹²⁸² Πα λ λ α ς, *Σαλαμινιακά*, σελ. 15, υποσημ. 4.

συνήθης στα μεσαιωνικά χρόνια και συνάγεται το συμπέρασμα πως ο πύργος αυτός δεν είχε μόνον τον σκοπό της επιτήρησης των ακτών και της ειδοποίησης με σήμαντρα των εγγύς οικισμών (*Κακηβίγλας* και *Μητρόπολης Μουλκίου*) για επερχόμενο κίνδυνο, αλλά εξυπηρετούσε και μια λειτουργική ανάγκη των ντόπιων, την παραγωγή λαδιού. Μάλιστα, ο δημόσιος χαρακτήρας του κτηρίου υποδηλώνεται έμμεσα, αν υποθέσουμε πως ο βιγλάτορας, ως εντεταλμένος των γαιοκτημόνων-*προνοιάρων*, είχε ανάμεσα στα καθήκοντά του και την επίβλεψη της παραγωγής του λαδιού εντός του παρατηρητηρίου-ελαιοτριβείου.

Στο οικόπεδο της οικογένειας Πούτου που αναφερθήκαμε πιο πριν, είχε πραγματοποιηθεί το 1972 μικρή ανασκαφική έρευνα από την Α΄ Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και είχαν επισημανθεί τότε λείψανα θεμελιώσεων και τοιχοποιίας, τάφοι, δύο κίονες, κιονόκρανο, τεμάχιο θωρακίου κ.ά. Όλα αυτά τα αρχιτεκτονικά στοιχεία συνιστούν τμήματα της χαμένης εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής, την οποία η προφορική παράδοση τοποθετεί στη συγκεκριμένη περιοχή. Από την τοιχοδομία, αργολιθοδομή με πολύ αραιή χρήση παρένθετων θραυσμάτων πλίνθων και με γωνίες από μεγάλους πελεκητούς λίθους, είναι δυνατό να χρονολογηθεί η ανέγερση του ναού αυτού γύρω στον 8^ο με 9^ο αιώνα¹²⁸³.

Ένας άλλος ναός που υπάρχει στην περιοχή αυτή είναι το σταυρεπίστεγο ναύδριο της Αγια-Σωτήρας με εξωτερικά τρίπλευρη ανήκοντα και παρουσιάζει δύο οικοδομικές φάσεις: στην πρώτη και παλαιότερη ανήκουν τα κάτω μέρη των τοίχων, ενώ στη δεύτερη φάση ανήκουν τα υψηλά μέρη και οι καμάρες. Τα στοιχεία αυτά της δεύτερης φάσης είναι χτισμένα με ευτελή υλικά και η αργολιθοδομή τους είναι κακότεχνη, ενώ οι τοίχοι της πρώτης φάσης είναι επιμελώς χτισμένοι με μεγάλους πελεκητούς λίθους στις γωνίες και με παρένθεση πλίνθων οριζοντίως. Η τοιχοδομία αυτή της α΄ φάσης προσιδιάζει με εκείνη της Αγίας Παρασκευής που βρίσκεται πλησίον της, στοιχείο που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και οι δύο ναοί οικοδομήθηκαν κατά τον 8^ο αι. με 9^ο αιώνα και ανήκαν σε δύο διαφορετικά γειτονικά υποστατικά μικρών γαιοκτημόνων. Το ναύδριο της Αγια-Σωτήρας αρχικά φαίνεται να ήταν χτισμένο στον τύπο της μονόχωρης σταυροειδούς εκκλησίας με τρούλο¹²⁸⁴. Κατά πάσα πιθανότητα, κάποια σεισμική δραστηριότητα επέφερε την κατάρρευση του επάνω μέρους της εκκλησίας της Αγια-Σωτήρας και την ολοκληρωτική καταστροφή

¹²⁸³ Πα λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, σελ. 197.

¹²⁸⁴ Πα λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, ό.π.

της Αγίας Παρασκευής. Προτιμήθηκε, λοιπόν, τότε από τους ντόπιους η επισκευή της Αγια-Σωτήρας, της οποίας έστεκαν τουλάχιστον οι τοίχοι, παρά η εκ νέου οικοδόμηση της Αγίας Παρασκευής, που μάλλον θα είχε καταρρεύσει όπως προαναφέρθηκε. Με το πέρασμα των αιώνων τα ερείπια της εκκλησίας αυτής καταχώσθηκαν με συνέπεια να διασώζεται η ύπαρξή της κατά κύριο λόγο από την προφορική παράδοση. Η εκκλησία της Αγια-Σωτήρας (Μεταμόρφωση του Σωτήρος) φαίνεται ότι υποδηλώνει τη χρήση αυτής ως κοιμητηριακού ναού του μικρού πολισματος της Κακηβίγλας κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι συνήθης ήταν και η τακτική των Αμπελακιωτών κατά την οικοδόμηση των οικιών τους να παίρνουν από μία μικρή πέτρα που γειτνιάζε με κάποια εκκλησία και να την εντοιχίζουν στα θεμέλια. Η πέτρα αυτή θεωρείτο ιερή. Ίσως, λοιπόν, ένας λόγος για τον αφανισμό της εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής στην Κακηβίγλα ήταν αυτό το έθιμο της σταδιακής αποξήλωσης λίθων που προέρχονταν από ιερά κτίσματα.

Καλόβολο: Άγνωστο τοπωνύμιο σήμερα¹²⁸⁵. Ίσως να πρόκειται για επίθετο οικογένειας, μέλη της οποίας θα ήταν οι ιδιοκτήτες της περιοχής.

Καλογερικά χωράφια: Με τον τοπικό αυτόν προσδιορισμό σχετίζονται τα κτήματα της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας¹²⁸⁶, τα οποία βρίσκονται στις περιοχές της Κακηβίγλας, συγκεκριμένα γύρω από τον βραχώδη λόφο της εκκλησίας του Προφήτου Ηλία στην περιοχή *Λευτέρη*.

Καλυβούλα: Άγνωστο τοπωνυμικό σήμερα. Σχετίζεται με κάποιο πρόχειρο και προσωρινό κατάλυμα εντός αγροκαλλιέργειας. Στο έγγραφο που αναφέρεται το τοπωνυμικό¹²⁸⁷, προσδιορίζεται η εν λόγω περιοχή ότι βρίσκεται εντός ενός ευρύτερου τοπωνυμικού που καλείται *Γρασίδι*, άγνωστο επίσης τοπωνύμιο. Το τελευταίο σχετίζεται με την καλλιέργεια του τριφυλλιού. Μάλλον και τα δύο τοπωνυμικά βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή του *Αμπελακίου*, καθώς το έγγραφο συντάχθηκε στο *Αμπελάκι* και αναφέρονται σε αυτό αμπελακιώτικα οικογενειακά επίθετα.

¹²⁸⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ2, που συντάχθηκε το 1744.

¹²⁸⁶ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών του Π. Φουρική αναφέρεται ως θέση το *αμπέλι του Καλογήρου* (του Οσίου Λαυρεντίου;).

¹²⁸⁷ Το τοπωνύμιο αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ8, που συντάχθηκε το 1786.

Καματερό Το *Καματερό*¹²⁸⁸ είναι χτισμένο στη βόρεια πλαγιά του ακρωτηρίου της *Πούντας-Ράχης Αμπελακίου*¹²⁸⁹. Η μέχρι τώρα βιβλιογραφία προσδιόριζε ότι η ονοματοδοσία *Καματερό* ξεκίνησε σχετικά πρόσφατα, συγκεκριμένα γύρω στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20ού αιώνα και ότι παλαιότερα η περιοχή καλείτο *Πέραμα* και το σημερινό *Πέραμα Αττικής Αντιπέραμα*¹²⁹⁰. Ο Πάλλας θεωρούσε πιθανότερο πως η ετυμολογία του τοπωνυμίου σχετιζόταν με τη χρήση των καματερών βοδιών, ζώων που χρησιμοποιούνταν για τις ανάγκες της άρωσης. Η προφορική παράδοση, όμως, δεν διασώζει κάποια πληροφορία που να σχετίζεται με τη χρήση βοδιών στην εν λόγω περιοχή. Η άποψη ότι το *Καματερό* ονομαζόταν *Πέραμα*, ενισχυόταν και από το γεγονός ότι μέχρι και τη δεκαετία του 1930 προσορμίζονταν στον μόλο της περιοχής τα ιστιοφόρα πλοία που διεκπεραίωναν τον διάπλου με την απέναντι αττική ακτή. Η θαλάσσια αυτή συγκοινωνία μαρτυρείται ήδη από τον περιηγητή Ζιρό, ο οποίος επισκέφτηκε το νησί γύρω στο 1670¹²⁹¹. Μέσω αυτής της θαλάσσιας συγκοινωνίας μεταφέρονταν όχι μόνο άνθρωποι αλλά και εμπορεύματα, όπως λάδι, στάρι, αλεύρι καθώς και το γνωστό κρασί του νησιού, το σαββατιανό. Τα αγαθά αυτά παράγονταν στις αγροτικές περιοχές του *Αμπελακίου*, του *Ντοροτού*, του *Καματερού*

¹²⁸⁸ Το τοπωνυμικό συναντάται στο έγγραφο Z2, που συντάχθηκε το 1816. Στον χάρτη των Curtius-Kaupert σημειώνεται ως *Καματερός*. Δεν είναι ορθή η σύνδεση του εν λόγω τοπωνυμίου με τη βυζαντινή οικογένεια των *Καματηρών*, διότι δεν υπάρχει κάποια γραπτή πηγή στην οποία καταγράφονται γαιοκτησίες της οικογένειας αυτής στη Σαλαμίνα. Άλλα ειδικότερα τοπωνυμικά του Καματερού είναι ο *Μύλος* (ή *Βουνό* ή *στου Παπαδόπουλου* (επίθετο παραθεριστή), όπου το πλάτωμα πάνω από Δημοτικό Σχολείο Καματερού), η *Γλώσσα*, όπου και παλαιότερα το ναυπηγείο Ψηλοπάτη, ο *Μόλος* (ή *Σκάλα*), το *Ασπρο Λιθάρι* (περιοχή Γυμνασίου-Λυκείου Αμπελακίων, βλ. παραπάνω όσα γράφονται γι' αυτό), η *Ράχη του Καματερού* (ελαφρύ ύψωμα αμέσως μετά τα σχολεία), η *Λίμνη* (όπου σήμερα το Γήπεδο), το *Σκίντεζι* (ανατολικά της Λίμνης), *στον Τσικουράκου* (από επίθετο παλαιού παραθεριστή), το *Κάβο-Μπάνιο* (ακτή Κουπετώρη), *Ντράσα* (βραχώδης ακτή, όπου μέχρι και τη δεκαετία του 1980 αποτελούσε το σημείο της παροχής νερού στη Σαλαμίνα από την Ε.ΥΔ.ΑΠ. Για τη *Ντράσα* γενικά βλ. και Πέτρος Φουρικός, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 144.), η *Πούντα* (ακρωτήριο), η *Καλάδα του πεθαμένου*, και ο ύφαλος *Ρηχό* (τα δύο τελευταία είναι θαλασσωνάμια). Βλ. ακόμη Πέτρος Φουρικός, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 84-85.

¹²⁸⁹ Το τοπωνυμικό συναντάται στο έγγραφο Z7, που συντάχθηκε το 1807.

¹²⁹⁰ Για τα παραπάνω βλέπε Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 110, υποσημ. 4 και στην ηλεκτρονική σελίδα <https://freethinkingisland.wordpress.com/2015/10/26/παναγιώτης-βελτανισιάν-το-καματερό/> ημερ. πρόσκτ.: 6.7.2016. Οι γηραιές Αμπελακιώτισσες, όταν ήθελαν να επισκεφθούν συγγενισσές τους στο Καματερό, έλεγαν περιπαικτικά: *Πάμε να δούμε τις Περαματζούδες*.

¹²⁹¹ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 110, υποσημ. 5.

και των *Σεληνίων*. Το στάρι αλεθόταν στη *Ράχη*, όπου και ο ανεμόμυλος που αποτυπώνεται στην περίφημη χαλκογραφία του 1811, που σχεδιάστηκε από τον εσθονό βαρόνο Otto Magnus von Stakelberg¹²⁹². Το τοπωνύμιο *Καματερό* προσδιόριζε τις αγροτικές εκτάσεις της περιοχής, κυρίως αυτές που βρίσκονταν στην κατωφέρεια της βόρειας πλαγιάς της *Ράχης Αμπελακίου*. Ορθότερα ο Φουρίκης επισημαίνει ότι το άγονο έδαφος της περιοχής απαιτούσε κάματο, κόπο. Τα χώματα αυτά καλούνται από τους καλλιεργητές μέχρι σήμερα ως *καματερά*. Ο εντοπισμός του τοπωνυμικού του *Καματερού* σε έγγραφο του 1816 στην παρούσα εργασία αναιρεί την άποψη για το σχετικά πρόσφατο του τοπωνυμικού και το ανάγει πλέον σε χρόνους παλαιότερους. Και τα δύο τοπωνυμικά *Καματερό-Πέραμα* χρειάζεται να θεωρηθούν ότι ήταν σε χρήση κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους· το μεν *Καματερό* αναφερόταν στα καλλιεργήσιμα χωράφια της πλαγιάς, το δε *Πέραμα* αναφερόταν στη διαδικασία του διάπλου, από την οποία ονοματοδοτήθηκε έτσι η περιοχή του μόλου.

Πούντα Καματερού, 1936. Το πέραμα Παναγής.

Καμίσι / Καμίσινα: Τοπωνυμικό¹²⁹³ που σχετίζεται με τον χώρο παραγωγής ασβέστη¹²⁹⁴. Το τοπωνυμικό *Καμίσινα* ίσως να σχετίζεται με την περιοχή *Καμινάκια*

¹²⁹² Παναγιώτης Βελτανισιάς, «Ο ανεμόμυλος στο Καματερό Σαλαμίνας – Η πρώτη απεικόνισή του», περιοδ. *Βάκιλος*, Δ' Επετηρίδα, Σαλαμίνα, φθινόπωρο 2011, σελ. 6-7

¹²⁹³ Το τοπωνύμιο *Καμίσι* συναντάται στο έγγραφο ΔΑ3, ενώ το τοπωνυμικό *Καμίσινα* στον ΦΓ7 και 14 με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1735 (=ΔΑ3).

που βρίσκεται σήμερα επί της Λεωφόρου Φανερωμένης, απέναντι από τα Λύκεια της Σαλαμίνας. Αυτά ήταν υποτυπώδη καμίνια για την κατασκευή πρόχειρων πήλινων αγγείων για οικιακή χρήση.

Καμπόλη: Η κοιλάδα του *Καμπόλη*¹²⁹⁵ βρίσκεται στα δεξιά της μεσαιωνικής *Στράτας του Πέρου*, μεταξύ του βραχώδους όγκου του *Μαλιζι* (*Μαυροβουνίου*), του μικρού δασώδους λόφου του Προφήτου Ηλία (*Λούγγου*) και της ανατολικής απόληξης της οροσειράς της *Μάλιζας*¹²⁹⁶, πάνω από το *Χωριό του Μουλκίου*. Πρόκειται για αγροτικές εκτάσεις που ανήκαν στην ομώνυμη οικογένεια, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα¹²⁹⁷. Το *Καμπόλη*, μεταξύ του *Μουλκίου* και της *Κακηβίγλας*, εντάσσεται κι αυτό στα όρια της βυζαντινής *Μητρόπολης* και στην περιοχή του εντοπίζονται θεμέλια παλαιοχριστιανικού κτηρίου (στον άλλοτε *μελισσώνα του Μπερή*). Στα ανατολικά της κοιλάδας είναι κτισμένο το εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου, με δίρριχτη σκεπή από βυζαντινές κεραμίδες και δύο ισχυρές αντηρίδες στη νότια πλευρά του (ατυχώς στα τέλη της δεκαετίας του 1990 δέχθηκε άκομψη προσθήκη στα δυτικά του). Ο κίονας που βρίσκεται σήμερα στον πρόναο (προσθήκη), αρχικά βρισκόταν στα δεξιά της εισόδου του αρχικού ναού ως παραστάδα, ενώ στην Αγία Τράπεζα είχε τοποθετηθεί τμήμα αμφικιονίσκου στο ύψος της επιφάνειας της τραπέζης και σε θέση οριζόντια. Και τα δύο αυτά λίθινα αρχιτεκτονικά στοιχεία αποτελούν συλλήματα από τα ερείπια του γειτονικού παλαιοχριστιανικού κτηρίου.

Ένα άλλο εκκλησάκι, εκείνο του Αγίου Χαραλάμπους (αρβ. *Sën Charilamproi*), βρίσκεται στις ανατολικές υπώρειες του όγκου της οροσειράς της *Μάλιζας*. Είναι και αυτό μονόχωρο με δίρριχτη σκεπή, η οποία καλυπτόταν παλαιότερα από

¹²⁹⁴ Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Το παραδοσιακό ασβεστοκάμινο της Σαλαμίνας», *ΑΚΑΜΑΣ, Ομιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 2, σελ. 18-19.

¹²⁹⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ8, 13 και 38, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1791 (=ΠΔ8).

¹²⁹⁶ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 106, υποσημ. 2 και Πέτρος Φορικός, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 136-137.

¹²⁹⁷ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 105, υποσημ. 7. Σημειώνουμε ότι στη γειτονική με τη Σαλαμίνα Ελευσίνα συναντάται το οικογενειακό επίθετο *Καμπόλης*. Βλ. και Πέτρος Φορικός, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 42, σελ. 121. Σε περίπτωση που το τοπωνυμικό συνδέεται με την τουρκική λέξη *καμπούλι*= αποδοχή, τότε το τοπωνυμικό προέρχεται από κτήματα κατόπιν αποδοχής κληρονομιάς, βλ. Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 28 (1733).

σχιστολιθικές επίπεδες πλάκες που αφθονούν στην περιοχή. Και τα δύο αυτά ναύδρια χτίστηκαν κατά τους χρόνους της Φραγκοκρατίας (τέλη 14^{ου} αι. - αρχές 15^{ου} αι.) και εντάσσονται σε υποστατικά μικρών γαιοκτημόνων.

Καρέλα: Πρόκειται για δασώδες βουνό¹²⁹⁸ της οροσειράς της Μάλιζας και βρίσκεται μεταξύ των βουνών *Φούρθι* και *Στεφάνι*. Οι υπώρειες του συγκεκριμένου βουνού ήταν καλλιεργήσιμα εδάφη μέχρι και τη δεκαετία του 1970, οπότε και απαλλοτριώθηκαν από το Δημόσιο για την εγκατάσταση μικρής ΝΑΤΟϊκής βάσης τροφοδοσίας πετρελαίου. Το τοπωνυμικό σχετίζεται με το παρεμφερές Καρέλλι που καταγράφει ο Φουρίκης¹²⁹⁹ και φαίνεται ότι είναι οικογενειακό επίθετο.

Κατζέλη: Το τοπωνυμικό¹³⁰⁰ βρίσκεται βόρεια της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής. Βορειοανατολικά της βρίσκεται η περιοχή *Μπιζάνι*¹³⁰¹. Σχετίζεται με την οικογένεια *Κατσέλη*, μέλη της οποίας θα ήταν οι ιδιοκτήτες της συγκεκριμένης περιοχής. Σήμερα η οικογένεια είναι αμάρτυρη στο νησί. Η περιοχή καλείται από τους ντόπιους *Κατσέλη* και *Καστέλι*.

Κατζούλη: Το τοπωνύμιο¹³⁰² βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του *Μουλκίου-Αιαντείου* και συγκεκριμένα βορειοδυτικά της περιοχής του *Αγίου Αθανασίου*. Περισσότερο γνωστή σήμερα είναι η πολυσύχναστη παραλία του. Στα ενδότερα της περιοχής υπήρχε μέχρι και τη δεκαετία του 1950 ομώνυμο πηγάδι με άφθονο νερό, που υδροδοτούσε τις γύρω αγροκαλλιέργειες. Η περιοχή σχετίζεται με την οικογένεια *Κατσούλη*, μέλη της οποίας ζούσαν μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα στη Σαλαμίνα και ήταν οι ιδιοκτήτες των εκτάσεων αυτών¹³⁰³.

Κελλιά: Το τοπωνυμικό¹³⁰⁴ δεν εντοπίζεται σήμερα. Ο Πάλλας θεωρεί ότι δεν σχετίζεται με τη Σαλαμίνα¹³⁰⁵. Η αναφορά, όμως, του τοπωνυμικού σε έγγραφο που

¹²⁹⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ35 και Ζ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1807 (=Ζ7).

¹²⁹⁹ Βλ. Κατάλογος Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη.

¹³⁰⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ39, που συντάχθηκε το 1855.

¹³⁰¹ Πρόκειται για τοποθεσία που ανήκε σε μέλη της οικογένειας *Πιζάνι*, βλ. Κωνσταντίνος Μέρτζιος, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272, έγγραφο 4, (εφεξής: Μέρτζιος).

¹³⁰² Το τοπωνυμικό συναντάται στα έγγραφα ΚΠ3 και στον ΦΓ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1770 (=ΚΠ3).

¹³⁰³ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 105, υποσημ. 6.

¹³⁰⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ3 και στον ΦΓ13, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1772 (=ΠΔ3).

μάλλον συντάχθηκε από τον ηγούμενο Γρηγόριο της Μονής Φανερωμένης καθώς και η ένταξή του στο κείμενο ανάμεσα σε άλλα σαλαμινιακά τοπωνύμια, μας οδηγούν στη διατύπωση της θέσης πως ίσως πρόκειται για ντόπιο τοπωνύμιο. Πιθανό να σχετίζεται με κάποιες μοναστηριακές εγκαταστάσεις της παραπάνω Μονής¹³⁰⁶ ή με εκείνες των ερειπίων του Αγίου Νικολάου (*Παλαιομονάστηρο*) στην κορυφή της *Μάλιζας*, όπου και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα κελιών.

Κηφαλάρι του Πύργου του Άγγελου Μαστρογιάννη: Το τοπωνυμικό βρίσκεται στο Αμπελάκι και συγκεκριμένα στα βόρεια της εκκλησίας του Αγίου Πέτρου¹³⁰⁷. Αναφέρεται στην υψηλότερη κορυφή της έκτασης που ήταν χτισμένο το *πυργάκι* του Άγγελου Μαστρογιάννη. Η οικογένεια σήμερα δεν μαρτυρείται πλέον στο νησί. Γενικά, το *πυργάκι* ήταν ένα διώροφο κτίσμα, αμυντικού χαρακτήρα και χωρίς παράθυρα από την εξωτερική του πλευρά. Ορθωνόταν πάνω από τα κτίσματα του ισόγειου και προέβαλε κοινωνικά τον ιδιοκτήτη του. Επικοινωνούσε με την αυλή με εξωτερική πέτρινη σκάλα· η κάτοψή του ήταν παραλληλόγραμμη ή τετράγωνη και η στέγη του ήταν τετράριχτη. Στο ισόγειο και σε ένα σκόπιμα δίχως παράθυρα δωμάτιο υπήρχε στη σκοτεινή του πλευρά το *φούντι* (<fonto= βάθος, πυθμένας)· πρόκειται για ένα μικρό χώρο με στενό και μικρό πέρασμα με ελάχιστη χωρητικότητα που μετά βίας χωρούσε τα άτομα της οικογένειας. Το πέρασμα καλυπτόταν με ένα απλό ξύλο ή ύφασμα που είχε το ίδιο χρώμα με τον τοίχο. Έτσι, ο τοίχος φαινόταν ενιαίος και το άνοιγμα δεν διακρινόταν από τον ανεπιθύμητο εχθρό. Στην περίπτωση που το *φούντι* γινόταν αντιληπτό από τον εχθρό, αυτός ήταν ευάλωτος, αφού για να εισέλθει στο *φούντι* έπρεπε να βάλει πρώτα το κεφάλι του¹³⁰⁸. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι τα *πυργάκια* του Αμπελακίου αποτελούσαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των

¹³⁰⁵ Πα λ λ α ς, «Σαλαμινιακά έγγραφα», σελ. 28, την υποσημ. με τον αστερίσκο.

¹³⁰⁶ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται η θέση *Κουλάρια*. Ίσως να σχετίζεται με το εν λόγω τοπωνύμιο: *Κελλιά<Κελλάρια<Κουλάρια*.

¹³⁰⁷ Για τα τοπωνυμικά που σχετίζονται με τη λέξη *πύργος* βλ. Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 92-93.

¹³⁰⁸ Στο Αμπελάκι σώζεται το *πυργάκι* της οικογένειας Καλογιάννη, το οποίο στον δεύτερο όροφο διαθέτει πολεμίστρα. Το *πυργάκι* με τα προσκτίσματά του δωρήθηκαν από την οικογένεια στην εκκλησία των Εισοδίων Θεοτόκου και σήμερα εκεί στεγάζεται το Εκκλησιαστικό και Λαογραφικό Κειμηλιοφυλάκιο της Ενορίας των Εισοδίων με εξαιρετικά εκθέματα.

καστρικών συνοικιών που οικοδομήθηκαν στους μεσαιωνικούς χρόνους, κατά τους οποίους η θαλάσσια περιοχή του Σαρωνικού μαστιζόταν από την πειρατεία¹³⁰⁹.

Κιβούρι: Το τοπωνυμικό¹³¹⁰ σήμερα δεν εντοπίζεται. Προφανώς πρόκειται για κάποιο κατάλοιπο νεκροταφείου, μάλλον βυζαντινού, από το οποίο ονομάστηκε η περιοχή.

Κλιόρι: Το τοπωνυμικό¹³¹¹ καλείται σήμερα και *Κλιούαρι*. Βρίσκεται βόρεια της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής, όπου και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις βοοειδών. Ο Πάλλας ετυμολογεί το τοπωνυμικό εκ της αρβανίτικης λέξης *kulluar* (= ο καθαρός, ο αγνός, ο λαγαρός) και το σχετίζει με τοπίο που ξερουμανιάστηκε από την άγρια βλάστηση και αποδόθηκε για βοσκή και καλλιέργεια¹³¹². Πολλές, όμως, είναι οι περιοχές που *ξερουμανιάστηκαν* από τους αγρότες για να μετατραπούν σε καλλιεργήσιμα εδάφη και κατ' επέκταση θα χρειαζόταν να καλούνται κι αυτές ως *Κλιόρι* ή *Κλιούαρι*. Περισσότερο πιθανή είναι η ερμηνεία του τοπωνυμίου να προέρχεται από τις εκτάσεις που ανήκαν σε γυναίκα με το όνομα Καλλιρόη > Καλιόρη > Κλιόρη ή σε κάποια οικογένεια με το επίθετο *Καλλιόρης/Καλλιορής*¹³¹³.

Κοκιλίδη και Κοτσιλίδι: Το τοπωνυμικό¹³¹⁴ βρίσκεται εντός της περιοχής *Δημηγγέλας Μουλκίου (Αιαντίου)*, στους πρόποδες του όρους της *Μάλιζας*. Πιθανό να σχετίζεται με τις ιδιοκτησίες ομώνυμης οικογένειας, αμάρτυρης σήμερα στο νησί, ή με το χρώμα του χώματος των χωραφιών. Αν δεχθούμε το δεύτερο, τότε το *Κόκκινο χωράφι* που παρουσιάστηκε προηγουμένως είναι η τοπωνυμία εντός της περιοχής της *Δημηγγέλας*. Ο τύπος *Κοτσιλίδι* προέρχεται από τσιτακισμό¹³¹⁵.

Κόκκινο χωράφι: Το τοπωνύμιο¹³¹⁶ σήμερα δεν εντοπίζεται. Ονομάστηκε έτσι λόγω της απόχρωσης των χωμάτων του.

Κοκκινέα Πέρου: Το τοπωνυμικό¹³¹⁷ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του Πέρανι και αποτελούσε ιδιοκτησία της οικογένειας Πέρου, αμάρτυρης στη Σαλαμίνα

¹³⁰⁹ Π α ν α χ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν , Ο Μεσαιωνικός οικισμός του Γκίνανι, ό.π., σελ. 8-10.

¹³¹⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ34, που συντάχθηκε το 1808.

¹³¹¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ30, ΠΔ36^α, ΔΑ15 και στον ΦΓ31 και 32, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1755 (=ΠΓ30).

¹³¹² Π ά λ λ α ς , Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 112, υποσημ. 4.

¹³¹³ Το επίθετο Καλλιόρης απαντά στην Λειβαδιά.

¹³¹⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ5, ΠΔ13 και 38, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1745 (=ΠΓ5). Στο ΠΔ13 απαντά ο τύπος *Κοτσιλίδι*.

¹³¹⁵ Μέρτζιος, έγγραφο 21, απαντά παρόμοια γραμματική κατάληξη στο επίθετο Πουτσιλίδι.

¹³¹⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στον ΦΓ13, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

σήμερα. Στην Αθήνα απαντούσε και εκεί ως οικογενειακό επίθετο¹³¹⁸. Προφανώς ονομάστηκε έτσι λόγω του κόκκινου χρώματος του χώματος του χωραφιού.

Κόλια Μακούμια: Το τοπωνύμιο¹³¹⁹ δύσκολα εντοπίζεται σήμερα. Σχετίζεται με τις ιδιοκτησίες κάποιου Κόλια (Νικολάου) Μακούμια. Το επίθετο στη Σαλαμίνα δεν μαρτυρείται πια.

Κολιμπάδη και Κολιπαίδι: Το τοπωνυμικό¹³²⁰ σήμερα δύσκολα εντοπίζεται. Ονομάστηκε έτσι λόγω της ιδιοκτησίας των παιδων κάποιου Κόλια¹³²¹.

Κοπριές: Κοπριά του Κατζέλη¹³²², Κοπρισιά του Καρκέλη¹³²³, Κοπρισιά του Κριτζέλη¹³²⁴: Τα τοπωνυμικά δύσκολα εντοπίζονται σήμερα. Πρόκειται για χώρους εναπόθεσης της κοπριάς των ζώων. Μέχρι σήμερα οι κτηνοτρόφοι συλλέγουν την κοπριά και την συγκεντρώνουν σε αλάνες, όπου την εκθέτουν στον ήλιο για αρκετές ημέρες, για να σιτέψει, όπως χαρακτηριστικά λένε. Η διαδικασία αυτή στοχεύει στην απώλεια των καυστικών ουσιών της κοπριάς και στη μετέπειτα χρήση αυτής στα χωράφια των οπωροκηπευτικών των αγροτών, στους οποίους και πωλείται από τους κτηνοτρόφους. Από τα παραπάνω τοπωνύμια μπορούμε να τοποθετήσουμε την Κοπριά του Κατζέλη, εντός της ομώνυμης περιοχής Κατσέλη που βρίσκεται βόρεια της Ζωοδόχου Πηγής. Τα παραπάνω επίθετα ομοιάζουν με το παλαιό αθηναϊκό επίθετο Καλτσέλλας¹³²⁵.

Κουβέλη: Το τοπωνυμικό¹³²⁶ βρίσκεται μεταξύ της ευρύτερης περιοχής του Πέρανι και της Κύριζας και συγκεκριμένα στη νότια κλιτύ του Λούγγου. Σχετίζεται με την ιδιοκτησία της οικογένειας Κουβέλη, αμάρτυρης σήμερα στη Σαλαμίνα. Η οικογένεια

¹³¹⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στον ΦΓ13, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³¹⁸ Ντόκος, αριθμ. 222 και 314.

¹³¹⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ11, που συντάχθηκε το 1827.

¹³²⁰ Το τοπωνυμικό Κολιμπάδη αναφέρεται στο ΠΓ6, που συντάχθηκε το 1770, ενώ το Κολιπαίδι αναφέρεται στο ΠΓ44, που συντάχθηκε το 1830.

¹³²¹ Το επίθετο Κολυμπάδης απαντά στην Αθήνα.

¹³²² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ39, που συντάχθηκε το 1855. Βλ. και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. ΑΘΗΝΑ, τόμ. 41, σελ. 116-117.

¹³²³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ13, που συντάχθηκε το 1815.

¹³²⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ38, που συντάχθηκε το 1835.

¹³²⁵ Μέρτζιος, έγγραφο 16.

¹³²⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ31, που συντάχθηκε το 1772. Βλ. Ντόκος, αριθμ. 40, όπου απαντά ο τύπος του επιθέτου ως Κουμπελής.

απαντούσε στην Αθήνα¹³²⁷ και φαίνεται να σχετίζεται με την ομώνυμη περιοχή. Μέλη της θα ήταν οι ιδιοκτήτες της τοποθεσίας.

Κούλουρη: Το τοπωνυμικό¹³²⁸ σχετίζεται με τη μεσαιωνική πόλη που συμπήχθηκε κοντά στον μυχό του κόλπου της Σαλαμίνας, σε μικρή κοιλάδα αθέατη από τη θάλασσα, μεταξύ του βραχώδους λόφου του Προφήτη Ηλία και εκείνου των Μύλων. Το μεσαιωνικό πόλισμα βρισκόταν γύρω από τις εκκλησίες του Αγίου Ανδρέα (*Sën Entreu*) και του Αγίου Μηνά (*Sën Minai*). Αυτές χτίστηκαν κατά τον 12^ο αιώνα, όπως τούτο συνάγεται από προφορικές μαρτυρίες για την αρχιτεκτονική τους φυσιογνωμία. Η μεν πρώτη ανήκε στον τύπο της τετρακιονίου σταυροειδούς εκκλησίας με τρούλο ή τρίκλιτης βασιλικής, ενώ η δεύτερη στον τύπο της δικιονίου σταυροειδούς με τρούλο¹³²⁹. Αναφέρεται, μάλιστα, πως ο ναός του Αγ. Μηνά ήταν αρκετά κεχωσμένος και διακρίνονταν πάνω από την επιφάνεια του εδάφους τα 2/3 περίπου του όλου κτίσματος. Η μερική αυτή επιχωμάτωση ήταν εύλογο να συμβεί, μιας και βορειοδυτικά του ναού και σε μικρή απόσταση από αυτόν διασταυρώνονταν τρία ρέματα, το ρέμα της *Βένιζας*¹³³⁰, της *Λένιζας* και του *Μανάκα*. Αυτά ενώνονταν σε ένα κοινό ρέμα (εκεί όπου η σημερινή οδός Άγγελου Σικελιανού) που περνούσε μπροστά από την εκκλησία του Αγ. Μηνά και χυνόταν στη θάλασσα. Η λάσπη που μετέφεραν τα τρία αυτά ρέματα συνέβαλαν κατά καιρούς στο μερικό καταχώσιμο του ναού. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι δύο αυτές εκκλησίες κατεδαφίστηκαν και άρχισαν να οικοδομούνται σταδιακά οι σημερινές που γνωρίζουμε. Κατά τη διαδικασία της επέκτασης του ναού του Αγ. Ανδρέα το πηγάδι που βρισκόταν ανατολικά του ιερού καταχώστηκε, όπως και εκείνο του Αγ. Μηνά λόγω της εγγύς οικοδομικής δραστηριότητας στα νότιά του.

¹³²⁷ Μέρτζιος, έγγραφο 21, Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Πούλος, αριθμ. συμβολαίων 50, 101, 64, 207, 426 και 714 με τη γραφή Κούβελος.

¹³²⁸ Το τοπωνυμικό συναντάται στα έγγραφα ΠΓ1, 2, 5, 9, 15, 30, 31, 32, 39, Ζ1, 2, 3, ΔΑ4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 16, 18, ΠΔ1, 2, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 17, 21, 27, 29, 30, 31^α, 32, ΚΠ1, 2, 3, 7, 8, 9 με παλαιότερη αναφορά του τύπου *Κούλουρη* (<αρχ. *Κόλουρις*) σε δημοσιευμένο έγγραφο του 1720, βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Δ . Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, «Θωμάς Φλαγγίνης και ο μικρός Ελληνομνήμων, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών», τόμ. Θ', εν Αθήναις, Γραφείον Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, τόμος ΙΔ'-1939, σελ. 143.

¹³²⁹ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 127-128 και 129 την υποσημ. 3.

¹³³⁰ Γενικά για το τοπωνυμικό βλ. Πέτρος Φουρικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 100.

Οι συστάδες των χριστιανικών τάφων που αποκαλύφθηκαν κατά καιρούς μέσα στη σημερινή πόλη της Κούλουρης καθώς και το βυζαντινό νεκροταφείο που εντοπίστηκε στα βορειοδυτικά της, αποτελούν επιπρόσθετα τεκμήρια για τη σύμπληξη μεσαιωνικού οικισμού. Ο σχετικά μεγάλος αριθμός λίθινων μελών ελαιοτριβικών μηχανισμών, προερχομένων από την περιοχή του σημερινού κέντρου της πόλης της *Κούλουρης*, αποδεικνύουν πως οι κάτοικοι ασχολούνταν και εδώ με την ελαιοκαλλιέργεια και την παραγωγή λαδιού στις περιοχές του *Ξένου*, του *Άγ. Γεωργίου*, του *Ρέστη* και του *Βρετού – Χαρίτου*. Συγκεκριμένα, από την περιοχή της Ζωοδόχου Πηγής προέρχονται δύο λίθινα, μέλη ελαιοτριβικού μηχανισμού (σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας): το ένα είναι κυλινδρικό με τόρμο στο κέντρο και λειτουργούσε με το να το κυλούν πλαγιαστό, περιστρεφόμενο σε άξονα πάνω σε απλωτό τριβείο· το άλλο έχει κωλούρου κώνου σχήμα με βαθύ τόρμο στο κέντρο και με δύο βαθιές χαρακίες σταυρωτά και περιστρεφόταν γύρω από έμβολο προσαρμοσμένο στις εγκοπές. Από το κέντρο της πόλης της Κούλουρης προέρχεται, επίσης, ένας ελαιοτριβικός τροχός με τη μία του επιφάνεια κυρτή και την άλλη επιπεδική, με οπή στο κέντρο ώστε να περιστρέφεται γύρω από ξύλινο άξονα και, τέλος, δύο μονολιθικά κυλινδρικά τριβεία, το ένα με ομφαλό και το άλλο χωρίς, που βρίσκονταν στην πλατεία του *Μπόσκου* και χρησίμευαν ως γούρνες για το πότισμα των ζώων δίπλα στα δύο πηγάδια¹³³¹ (ατυχώς καταχώστηκαν, όταν έγινε ανάπλαση της πλατείας πριν από αρκετές δεκαετίες).

Οι γύρω από την πόλη της Κούλουρης αγροτικές περιοχές (*Ρέστης*, *Άγ. Γεώργιος*, *Ξένο*, *Βρετό*) εντάσσονται στην αυτοκρατορική τακτική της «πρόνοιας», η οποία, όπως έχουμε γράψει (βλ. Βασιλικό), εκφραζόταν με την παροχή στους στρατιωτικούς αξιωματούχους εκτάσεων, ή των δικαιωμάτων είσπραξης φόρων από την αντίστοιχη περιοχή με αντάλλαγμα την προσφορά στρατιωτικών υπηρεσιών. Ο σχεδόν φεουδαρχικός αυτός θεσμός δείχνει ότι η στρατιωτική τάξη ζούσε σε βάρος του εξαθλιωμένου ντόπιου πληθυσμού, η ζωή και η διαβίωση του οποίου ήταν σε εξάρτηση, σχεδόν «εκβιαστική», από τους εκάστοτε γαιοκτήμονες. Οι τελευταίοι σε ένδειξη γενναιοδωρίας – μάλλον λαϊκισμού θα λέγαμε – ανοικοδομούσαν εντός των αγροτικών εκτάσεων που λάμβαναν ως δώρο από την αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης ναΐδρια για την πραγματοποίηση της χριστιανικής λατρείας και την εκπλήρωση των θρησκευτικών καθηκόντων των εργατών–υπηκόων τους.

¹³³¹ Παλλας, *Επισημάνσεις*, σελ. 215-217.

Παράλληλα, οι κτηματίες αυτοί εκδήλωναν την υποταγή τους στην πολιτική της βασιλεύουσας αρχής εξασφαλίζοντας την εύνοιά της αλλά και την ανοχή της για οποιαδήποτε επιλογή τους εις βάρος του υπόδουλου ντόπιου πληθυσμού που ζούσε εξαθλιωμένα και εργαζόταν για την προσπόριση αγαθών υπέρ της άρχουσας τάξης.

Να σημειωθεί, τέλος, ότι ο οικισμός της Κούλουρης προς το τέλος του Μεσαίωνα πήρε το όνομα *Βράχος*, όπως αυτό φαίνεται ξεκάθαρα σε ενετικό έγγραφο του 1720: *συμφώνως πληρεξουσίω γενομένω εν τω Βράχω Κουλούρης*¹³³² (ο καταβιβασμός της οξείας στην παραλήγουσα, προφανώς λόγω της γενικής πτώσης). Το τοπωνυμικό *Βράχος* απαντά σε πολλές περιπτώσεις μεσαιωνικών οικισμών που ήταν χτισμένοι επάνω ή πλησίον βραχωδών βουνών. Στο παραπάνω έγγραφο *Κούλουρη* ονομάζεται προφανώς όλο το νησί, ενώ *Βράχος* ο οικισμός που συμπήχθηκε δυτικά–νοτιοδυτικά του βραχώδους όγκου του προφήτη Ηλία, μια θέση επιβλητική στον μυχό του κόλπου της Σαλαμίνας. Σε έγγραφο του 1810 αναφέρεται ως τοπογραφικός προσδιορισμός *το χωριό της Κούλουρης*¹³³³.

Κουμουράδα: Το τοπωνύμιο¹³³⁴ αναφέρεται συχνά έως και σήμερα. Πρόκειται για αρβανίτικη λέξη που σημαίνει *σωρός από πέτρες, έρμακας, αρμακάς*. Κατά το *ξερουμάνιασμα* των χωραφιών, τον καθαρισμό δηλαδή από αγριόχορτα και μικρά δέντρα, σωρεύονταν σε μία άκρη του χώρου οι πέτρες που εμπόδιζαν στο όργωμα, ώστε η καλλιέργεια του χωραφιού να είναι εύκολη και αποδοτική¹³³⁵.

Κούρθη / Κουρσάφη: Πρόκειται για παραλλαγές¹³³⁶ του ίδιου τοπωνυμίου. Η τοπωνυμία σήμερα εντοπίζεται στην περιοχή *Αμυγδαλιές*, βόρεια του Αγίου Πέτρου. Σχετίζεται με εκτάσεις που ανήκαν σε γυναίκα με το όνομα *Χρυσάφω*¹³³⁷.

¹³³² Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος, «Θωμάς Φλαγγίνης και ο Μικρός Ελληνομνήμων», *Πραγματεΐαι της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμος Θ', εν Αθήναις, Γραφείον Δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, ΙΔ'.-1939, σελ. 143, (εφεξής: Μέρτζιος, Ο Μικρός Ελληνομνήμων).

¹³³³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΔΑ7, που συντάχθηκε το 1810.

¹³³⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ32, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³³⁵ Στον Κατάλογο τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται ως θέση η *Γκουμουράδα Γκλιάτα*, βλ. Πέτρος Φουρικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 97 και 135

¹³³⁶ Το τοπωνυμικό *Κούρθη* αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ16, που συντάχθηκε το 1806, ενώ το τοπωνυμικό *Κουρσάφη* αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ35, που συντάχθηκε το 1808. Ως γυναικείο κύριο όνομα απαντούσε στην Αθήνα, Ντόκος, αριθμ. 561.

¹³³⁷ Ίσως να πρόκειται για εκείνη που αναφέρεται στο έγγραφο Ζ3, το οποίο συντάχθηκε το 1799.

Κρόπα: Αρβανίτικο τοπωνυμικό¹³³⁸ που σημαίνει γούβα. Δύσκολα εντοπίζεται το τοπωνύμιο, καθώς η γεωμορφολογία της νήσου διαθέτει πολλές τέτοιες εδαφικές διαμορφώσεις.

Λάκκα: Τοπωνυμία¹³³⁹ που διαφοροποιείται από τη (γ)κρόπα. Η λάκκα σχετίζεται με ανοικτό και σχεδόν επίπεδο χώρο καλλιεργείων, που καταλήγει σε θάλασσα, ενώ η γκρόπα περιβάλλεται από μικρούς λόφους και υψώματα¹³⁴⁰. Και αυτό το τοπωνυμικό δύσκολα εντοπίζεται, καθώς η γεωμορφολογία του νησιού διαθέτει πολλές τέτοιες εδαφικές διαμορφώσεις.

Λεσκούκι: Παραφθορά του τοπωνυμικού *Λιέστι τε Κούκιε*¹³⁴¹, αρβ= *Ljiesti te Kukjë*. Το τοπωνύμιο¹³⁴² σχετίζεται με τον αρχικό ιδιοκτήτη του, κάποιον Κούκη με τις ελιές του. Η τοποθεσία δύσκολα εντοπίζεται σήμερα. Παρόμοια τοπωνυμικά που συνδυάζουν το όνομα και το επίθετο απαντούν στη Σαλαμίνα· για παράδειγμα το *Στεφηλούκο*¹³⁴³ (=Στέφανος Λουκάς) και το *Κολκανάκη*¹³⁴⁴ (=Κόλιας Κανάκης)¹³⁴⁵, *Ντετιμάρκο*¹³⁴⁶. Η οικογένεια Κούκη (αρβ. *Kukjë* και με τσιτακισμό *Kutsë*= κόκκινος,

¹³³⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ5, που συντάχθηκε το 1745.

¹³³⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΦΓ13, που συντάχθηκε το 1830 περίπου και στο οποίο καταγράφεται πέρα από το τοπωνυμικό *Λάκκα* και το *πηγάδι της Λάκκας*. Στο έγγραφο ΠΓ4 αναφέρεται η *λάκκα του Μοναστηριού*, προφανώς της Φανερωμένης. Το έγγραφο αυτό συντάχθηκε το 1733.

¹³⁴⁰ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται ως θέσεις: *Γουβίτσες*= αρβ. *Gropizës*, *Γούβα τ' Άη Γιαννιού*= αρβ. *Gropa e Sën Nianit*, *Γούβα τ' Άη Θανάση*= αρβ. *Gropa e Sën Thanasit*. Βλ. και Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 105-106 και 161-162.

¹³⁴¹ Βλ. στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική.

¹³⁴² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ11, που συντάχθηκε το 1827.

¹³⁴³ Πρόκειται για πηγή στα βόρεια του όρους *Φούρθι* (=αρβ. φουρνάκι, λόγω των ερειπίων αρχαίου πύργου στην κορυφή του) και μέσα σε δασώδη χαράδρα (αρβ.= *γκράβα*, βλ. Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική). Διαθέτει ισχυρό αναλημματικό τοίχο, ημικυκλικού σχήματος, πιθανώς κατασκευασμένο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στο κέντρο και στη βάση του τοίχου αναβλύζει το νερό. Η περιοχή ανήκε στον ομώνυμο ιδιοκτήτη. Βλ. Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 108, υποσημ. 5 και σελ. 111, υποσημ. 7.

¹³⁴⁴ Μικρή κοιλάδα στα βόρεια της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής.

¹³⁴⁵ Για περισσότερα βλ. την παρατήρηση του Πάλλα στο Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 112, υποσημ. 1.

¹³⁴⁶ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό *Ντετ ι Μάρκο*= ο Τίτος του Μάρκου. Ο Τίτος στα αρβ. λεγόταν *Ντέντες*. Το βαφτιστικό αυτό όνομα υπήρχε

κοκκινωπός, κοκκινοπρόσωπος αλλά και κοκκινομάλλης) υπάρχει και σήμερα στη Σαλαμίνα.

Λιβιάδι: Το τοπωνύμιο¹³⁴⁷ σχετίζεται με την ομώνυμη περιοχή που βρίσκεται ανάμεσα στην εκκλησία της *Παναγίας της Βροντούς* και εκείνης της Αγίας Παρασκευής, στην ευρύτερη περιοχή του *Μουλκίου (Αιαντίου)*. Σε άλλο έγγραφο αναφέρεται και το πηγάδι της περιοχής¹³⁴⁸.

Λιθάρι: Το τοπωνύμιο σχετίζεται με κάποιο βραχώδες έξαρμα και είναι δύσκολο να εντοπιστεί, καθώς το έγγραφο στο οποίο καταγράφεται η τοποθεσία¹³⁴⁹ δεν δίνει εγγύς τοπωνυμίες. Γνωστά εξάρματα στη Σαλαμίνα είναι η *Μύτη της Μάγισσας*, στη βορειοδυτική πλευρά του *Λόφου των Μύλων*, το *Άσπρο Λιθάρι (Gur i mparðë)* στο *Καματερό* και το *Παπά-Λιθάρι*¹³⁵⁰ (= αρβ. Gur i priftit¹³⁵¹, γνωστότερο και ως η *Πέτρα του Παπά*). Το τελευταίο βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του *Μεγάλου Ντοροτού*, στους πρόποδες του *Βελανιδιού*, βουνού της οροσειράς του *Μαυροβουνίου (Μαλιζί)*. Το τοπωνυμικό σχετίζεται με ιδιοκτησία κάποιου ιερέα ή μελών οικογένειας με το ομώνυμο επίθετο. Είναι απίθανο το εν λόγω τοπωνύμιο να σχετίζεται με το *Άσπρο Λιθάρι* στην περιοχή *Καματερό* ή τη *Μύτη της Μάγισσας*.

Λιθάρι του Κόλε: Το τοπωνύμιο¹³⁵² σχετίζεται με το βραχώδες έξαρμα, εντός ιδιοκτησίας κάποιου Κόλια. Δύσκολα η θέση μπορεί σήμερα να εντοπιστεί.

Λόγγος του Πάστρα: Το τοπωνυμικό¹³⁵³ σχετίζεται με την οικογένεια Πάστρα που υπάρχει και σήμερα στη Σαλαμίνα. Η εν λόγω οικογένεια διαθέτει εκτάσεις στην περιοχή του *Σατερλή*, στα νοτιοδυτικά της νήσου, όπου και χρειάζεται να τοποθετηθεί το παραπάνω τοπωνυμικό.

μέχρι και μετά τα μέσα του 20^{ου} αι. στο *Αμπελάκι*. Σήμερα διασώζεται στο οικογενειακό επίθετο *Λέδες*, πάλι στο *Αμπελάκι*. Οι γηραιοί κάτοικοι του χωριού αυτού θεωρούν στην οικιακή τους χριστιανική λατρεία τον Άγιο Τίτο ως προστάτη τους.

¹³⁴⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΚΠ3, ΦΓ14, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1770 (=ΚΠ3).

¹³⁴⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ34, που συντάχθηκε το 1808. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό *Λιβαδόστρα*.

¹³⁴⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³⁵⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³⁵¹ Βλ. τον Κατάλογο Τοπωνυμικών του Π. Φουρική.

¹³⁵² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο ΔΑ3, που συντάχθηκε το 1735.

¹³⁵³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ7, που συντάχθηκε το 1807.

Μαντράτζι: Το τοπωνυμικό¹³⁵⁴ βρίσκεται εντός της περιοχής του Καματερού, στη βόρεια πλευρά της Ράχης Πούντας Αμπελακίου. Πρόκειται για κάποια ποιμενική εγκατάσταση που δύσκολα εντοπίζεται σήμερα (για το Καματερό βλ. παραπάνω).

Μαρούδη: Η τοποθεσία¹³⁵⁵ βρίσκεται στα νοτιοανατολικά της Σαλαμίνας. Πρόκειται για μικρή κοιλάδα μεταξύ του βραχώδους λόφου *Σκλάβι* και της περιοχής *Χαλιώτη*. Ακτωνυμικό της περιοχής *Μαρούδη* είναι και το ακρωτήριο *Μερτζάνη*¹³⁵⁶. Η κοιλάδα καταλήγει στη θάλασσα, όπου κείτονται καταβυθισμένα ερείπια (παλαιοχριστιανικής;) εκκλησίας. Οι εκτάσεις αυτές ανήκαν στην οικογένεια Μαρούδη που απαντά και σήμερα στη Σαλαμίνα.

Μεγάλο Δέντρο: Πρόκειται για έναν τεράστιο πεύκο¹³⁵⁷ που βρισκόταν εντός των αγροκαλλιεργειών της αμπελακιώτικης οικογένειας Κοτσίκου. Η ύπαρξη τέτοιων δέντρων εντός εκτενών καλλιεργειών διευκόλυνε τις γεωργικές εργασίες, καθώς η σκιά τους αποτελούσε μέρος ανάπαυσης των γεωργών και των ζώων, τα οποία χρησιμοποιούνταν στο όργωμα. Ατυχώς τη δεκαετία του 1980 ο πεύκος υλοτομήθηκε.

Μεγάλο Λούγγου: Το τοπωνύμιο¹³⁵⁸ σχετίζεται με δασώδη λόφο στην περιοχή της Κακηβίγλας, μεταξύ Πέρανι, Κύριζας και Καμπόλη· πιο συγκεκριμένα βρίσκεται νοτίως της εκκλησίας της Αγίας Μαρίας. Στην κορυφή του υπάρχουν ερείπια μικρής εκκλησίας και κτίσματα που εφάπτονται αυτής. Η προφορική παράδοση αποδίδει την εκκλησία στο όνομα του Προφήτου Ηλία. Ο Πάλλας, αν και δεν είχε ανέλθει ποτέ στην κορυφή, γνώριζε την ύπαρξη της εκκλησίας. Ενέταξε χρονικά αυτήν στους χρόνους πριν του 11^{ου} αιώνα και τη συσχέτισε με το περιστατικό του Οσίου Νίκωνος του Μετανοείτε¹³⁵⁹. Η κάτοψη της εκκλησίας του Προφήτου Ηλία είναι όμοια με τα

¹³⁵⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ2, που συντάχθηκε το 1816.

¹³⁵⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ38, 39, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1835 (=ΠΔ38).

¹³⁵⁶ Από το αραβ.τουρκ. *mercän*, κοράλλι. Χρησιμοποιείται και ως βαφτιστικό. Στην Αθήνα απαντούσε η οικογένεια Μερτζάνη (Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312), καθώς και το επίθετο Μπερτζάνης, (βλ. Ντόκος, αριθμ. 354), το οποίο ομοιάζει με το Μερτζάνη.

¹³⁵⁷ Το τοπωνύμιο αναφέρεται στα έγγραφα Ζ13 και ΠΔ9, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1804 (=ΠΔ9). Μικρός ενθυμούμαι ότι με φίλους ανεβίναμε στον πεύκο, περπατούσαμε στους κλώνους του και καθόμασταν για να παρακολουθήσουμε τους μεγαλύτερους που έπαιζαν ποδόσφαιρο.

¹³⁵⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ39, που συντάχθηκε το 1820.

¹³⁵⁹ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 126.

ερείπια της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου του Νηστευτή (Νηστικού) στην Κύριζα, όπου και πραγματοποίησε ανασκαφική έρευνα ο Πάλλας¹³⁶⁰.

Μεγάλο Σπιθάρι: Πρόκειται για μεγάλη και εντυπωσιακή δεξαμενή συλλογής ρετσινιού¹³⁶¹, που βρίσκεται σε δασώδη πλαγιά, βόρεια του όρους Φούρθι, πάνω από την Παναγία τη Φλεβαριώτισσα στη Νέα Μενεμένη. Τέτοιες εγκαταστάσεις ήταν συνήθεις από τους ρετσινάδες, οι οποίοι κατασκεύαζαν πετρόκτιστες δεξαμενές όπου και συγκέντρωναν το ρετσί¹³⁶² (βλ. την ενότητα Συντεχνίες).

Μεϊτάνι: Τοπωνυμικό¹³⁶³ τουρκικής προέλευσης που σημαίνει αλάνα, πλατεία. Δύσκολα εντοπίζεται σήμερα.

Μελισσότοποι: Τα τοπωνυμικά που σχετίζονται με μελισσότοπους¹³⁶⁴ φανερώνουν και την ενασχόληση των Σαλαμινίων με την παραγωγή μελιού, η πώληση του οποίου συμπλήρωνε το εισόδημά τους. Επειδή οι μελισσότοποι αναφέρονται σε δικαιοπρακτικά έγγραφα που συντάχθηκαν στο Αμπελάκι και καταγράφονται σε αυτά αμπελακιώτικα επίθετα, χρειάζεται τα ειδικότερα αυτά τοπωνυμικά να τα εντάξουμε στην ευρύτερη περιοχή του χωριού αυτού.

Μνήμα Τούρκου: Βλ. εδώ τα όσα γράφονται στο τοπωνυμικό *Βάρη Τούρκου*.

Μοναστήρι της Κούλουρης της Φανερωμένης της Παναγίας¹³⁶⁵: Βλ. κεφάλαιο *Η Ιερά Μονή Φανερωμένης μέσα από προφορικές παραδόσεις και γραπτές πηγές (μέσα 17^{ου} αιώνα – αρχές 19^{ου} αιώνα)*.

Μοσκογιάννη: Το τοπωνύμιο¹³⁶⁶ δύσκολα εντοπίζεται στο νησί. Συνδέεται με την ομώνυμη οικογένεια, μέλη της οποίας ήταν οι ιδιοκτήτες της περιοχής. Η οικογένεια σήμερα δεν συναντάται στη Σαλαμίνα.

¹³⁶⁰ Πάλλας, Έρευνες, σελ. 24 και 27.

¹³⁶¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΚΠ2 και ΦΓ31, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1744 (=ΚΠ2). Βλ. και Πέτρος Φουρικός, περιόδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 94.

¹³⁶² Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό *Καψάλα*, που σχετίζεται με κάποια καμένη δασική έκταση. Αυτές τις απέφευγαν οι ρετσινάδες, γιατί δεν απέδιδαν καθόλου ρετσί¹³⁶² λόγω πυρκαγιάς που είχε προηγηθεί. Βλ. ακόμη, Πέτρος Φουρικός, περιόδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 86.

¹³⁶³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ13, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³⁶⁴ Μελισσότοποι αναφέρονται στα έγγραφα Ζ6 και 8, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο, που συντάχθηκε το 1818 (=Ζ6).

¹³⁶⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ3, που συντάχθηκε το 1799. Στο έγγραφο ΠΔ21 αναφέρεται ως *Μονή Φανερωμένης*. Το εν λόγω έγγραφο συντάχθηκε το 1830. Ως *Φανερωμένη* αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ35, που συντάχθηκε το 1808.

Μούλκι: Το τοπωνυμικό συναντάται σε αρκετά έγγραφα¹³⁶⁷. Σύμφωνα με την τοπική προφορική παράδοση *άλλοτες το Μούλκι ήτανε απέναντι, στον άγιο-Δημήτρη, κι εδώ* (ενν. στο σημερινό χωριό του Μουλκίου) *ήτανε μοναστήρι με καλογέρους. Οι γυναίκες θέλανε να φύγουνε από κει και να 'ρθουνε κοντά στους καλογέρους. Οι άντρες δεν θέλανε. Τότες οι γυναίκες άρχισαν να ρίχνουν στο πηγάδι του Φράγκου (κοντά στα ερείπια του αγίου Δημητρίου στον Ζαρμπαλά) κάθε μέρα από ένα μικρό παιδί και λέγανε πως ο τόπος είχε αγερικά κι έριχναν τα παιδιά στο πηγάδι. Κι έτσι άφησαν το παλιό χωριό κι ήρθανε και κάτσανε εδώ. Κατά άλλη παραλλαγή οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τον παλιό οικισμό, επειδή δράκοντα κατέτρωγε τα παιδιά τους¹³⁶⁸. Οι παραπάνω δύο προφορικές παραδόσεις σχετίζονται μεταξύ τους και αναφέρονται στο πόλισμα που είχε ιδρυθεί κατά τους παλαιοχριστιανικούς και πρωτοβυζαντινούς χρόνους και ήκμασε μέχρι τον 11^ο αιώνα με 12^ο αιώνα στη σημερινή περιοχή Ζαρμπαλά, στις υπώρειες νοτίως του Μαυροβουνίου. Οι θάνατοι στο πηγάδι καθώς και η παρουσία του δράκοντα αντανακλούν κάποιο δυσάρεστο γεγονός λοιμού ή και λειψυδρίας. Η παραλλαγή της αρχικής παράδοσης που αναφέρεται στη δραστηριότητα του δράκοντα ίσως να πρόκειται για μια ορθολογιστική ερμηνεία του δέους που υπέβαλαν τα ερείπια στους ανθρώπους της εποχής εκείνης.*

Ο οικισμός αυτός ήταν κατά κύριο λόγο αγροτικός και κτηνοτροφικός και λιγότερο αλιευτικός. Υπέστη σοβαρές καταστροφές μεταξύ του 551 με 601 από τις κατά καιρούς σεισμικές δραστηριότητες, όπως και ο αντίστοιχος οικισμός της Ζωοδόχου Πηγής. Κατά τα τέλη μάλιστα του 6^{ου} αιώνα προστέθηκαν στους κινδύνους που είχαν να αντιμετωπίσουν οι ντόπιοι και οι επιδρομές των Σλάβων που έγιναν σε μεγάλο τμήμα της Νότιας Ελλάδας¹³⁶⁹. Τα πορίσματα των αρχαιολογικών ανασκαφών που θα εκτεθούν εν μέρει συνοπτικά, συμπληρώνουν την εικόνα του

¹³⁶⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΚΠ11 και ΠΔ5, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1745 (=ΠΔ5).

¹³⁶⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ7, 9, 10, 11, 16, 17, 19, 35, 37, ΠΔ39 και ΔΑ10, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1776 (=ΠΓ7). Η *Στράτα του Μουλκίου* αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ32 και 43, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1799 (=ΠΓ32) και, τέλος, το *Χωριό του Μουλκίου* αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ35, που συντάχθηκε το 1808.

¹³⁶⁸ Οι δύο αυτές προφορικές παραδόσεις διασώζονται από Πάλλας, *Σαλαμινιακά*, σελ.118, υποσημ. 4.

¹³⁶⁹ Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Κ α κ α β ά ς - Σ ο φ ί α Ζ ύ ρ μ π α, «Νέα αρχαιολογικά δεδομένα για την Παλαιοχριστιανική και Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 3, σελ. 19-22.

μεσαιωνικού πολισίματος του Μουλκίου στις όσο το δυνατόν περισσότερες όψεις της ιστορίας του, όπως τις κατέγραψαν οι ίδιοι οι ανασκαφείς του (Πάλλας, Κακαβάς).

Πριν από αρκετές δεκαετίες, συγκεκριμένα το 1941 και κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής, ο Δημήτρης Πάλλας πραγματοποίησε ανασκαφή στη περιοχή του Ζαρμπαλά Μουλκίου και στα δεξιά της μεσαιωνικής *Στράτας του Πέρου* που οδηγούσε στην *Κακηβίγλα*, το *Δημήτрани*, την *Κύριζα* και το *Πέρανι*. Εκεί ανέσκαψε ερείπια εκκλησίας που η προφορική παράδοση τα απέδιδε στον Άγιο Δημήτριο. Τα θεμέλια του μικρού ναού που αποκαλύφθηκαν οδήγησαν τον ανασκαφέα στο συμπέρασμα ότι χτίστηκε στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας. Τα αρχιτεκτονικά ευρήματα έδειξαν ότι έγινε μερική κατάρρευση του ναού, πιθανώς από κάποιον σεισμό και διαρρυθμίστηκε στα τέλη του 13^{ου} αιώνα με επισκευή και προέκταση. Ο ναός ήταν τοιχογραφημένος και κατά την α΄ και κατά τη β΄ φάση (οικοδόμηση και επισκευή-προέκταση). Ταφές (των κτητόρων) εντοπίστηκαν εντός και εκτός του ναού, ενώ τα γλυπτά ευρήματα (πεσσίσκοι, ιωνικά και κορινθιακά κιονόκρανα, θωράκια) ανήκουν στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, στοιχείο που δείχνει ότι κάτω από τα ερείπια του ναού ή πλησίον αυτού υπάρχει κάποιο άλλο παλαιοχριστιανικό μνημείο. Να σημειωθεί ακόμη ότι μαρμάρινα μέλη από αρχαίο μνημείο της περιοχής (τράπεζα, κυβόσχημο βάθρο, υποστάτης κ.ά.), πιθανότατα ρωμαϊκών χρόνων, χρησιμοποιήθηκαν ως υλικό οικοδόμησης του ναού¹³⁷⁰. Κατά τους νεώτερους χρόνους τα αρχαία αυτά μέλη μαζί με άλλες πέτρες χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή «βραγκού», επιμήκους δηλαδή τειχίου ως διαχωριστικού ορίου μεταξύ δύο ιδιόκτητων εκτάσεων, κοντά στον παλιό μελισσώνα του Σωτήρη Β. Βασιλείου στον άγιο Αθανάσιο του Ζαρμπαλά¹³⁷¹, από όπου ξεκινούσε η μεσαιωνική Στράτα του Πέρου.

Το 2007 η τότε Α΄ Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, στη δικαιοδοσία της οποίας υπαγόταν η Σαλαμίνα, πραγματοποίησε σωστική ανασκαφή στην περιοχή *Σολάκη*, όπου αποκαλύφθηκε νεκροταφείο (5^{ου} αι. – 7^{ου} αι.) με αξιόλογα ευρήματα, όπως αγγεία, ενώτια (σκουλαρίκια), χάλκινες και αργυρές περόνες, δύο χάλκινες και μία αργυρή μηλωτρίς (εργαλείο ωτοκαθαρισμού), δύο χάλκινοι κωδωνίσκοι (περίαπτο αλλά και παίγνιο των παιδιών), πόρπες και ένα νόμισμα – χάλκινο

¹³⁷⁰ Για τα παραπάνω βλ. Πάλλας Ι. Δημήτριου, «Ανασκαφή εν Σαλαμίνι», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1941-1944, Αθήνα 1945, σελ 21-26.

¹³⁷¹ Πάλλας, Σαλαμινιακά, σελ. 113.

εικοσανούμιο της εποχής του Φωκά (602-610). Η παρουσία των πορπών αποδεικνύει ότι τουλάχιστον τρεις νεκροί ήταν άντρες, πιθανότατα στρατιωτικοί ή αξιωματούχοι, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για θέματα φορολογίας, στρατολογίας και απονομής δικαιοσύνης. Στο ανώτερο στρώμα ενός ομαδικού τάφου επτά ατόμων εντοπίστηκε μεγάλη ποσότητα επιχρίσματος ασβέστη, στοιχείο που δείχνει ότι οι νεκροί αυτοί ήταν θύματα λοιμού. Έτσι, για τη μη μετάδοση της τότε ασθένειας αλλά και για λόγους απολύμανσης ο τάφος σφραγίστηκε με παχύ στρώμα ασβέστη¹³⁷². Ο λοιμός αυτός μπορεί να σχετιστεί με την προφορική παράδοση που αναφέρθηκε προ ολίγου περί ερήμωσης του οικισμού, αν και θεωρείται κάπως απίθανο λόγω των τεσσάρων περίπου αιώνων που παρεμβάλλονται (7^{ος} - 11^{ος}).

Η ερήμωση του οικισμού του Ζαρμπαλά πιθανότατα επήλθε λόγω λειψυδρίας ή λόγω σεισμικής δραστηριότητας που οδήγησε στην κατάρρευση και επίχωση των πηγαδιών. Αυτό συνέβη μάλλον κατά τον 11^ο ή 12^ο αιώνα και σχετίζεται περισσότερο με την προφορική τοπική παράδοση περί της ρίψεως μικρών παιδιών σε πηγάδι. Οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να αναζητήσουν άλλο μέρος, πλησίον του παλαιού οικισμού, και συγκεκριμένα εγκαταστάθηκαν κοντά σε πηγή άφθονου ύδατος (όπου σήμερα είναι ο Άγιος Γιάννης ο Νηστικός). Εκεί συνέπηξαν οικισμό, ο οποίος σήμερα ονομάζεται *Χωριό*. Οι βυζαντινές εκκλησίες της Παναγίας και της Αγια-Σωτήρας (Μεταμόρφωση του Σωτήρος Χριστού), χτισμένες και οι δύο κατά τον 12^ο αιώνα¹³⁷³, φαίνεται ότι ανήκαν σε υποστατικό ισχυρού γαιοκτήμονα, ο οποίος ήταν στρατιωτικός ή κάποιος αξιωματούχος της αυτοκρατορικής αυλής της Κωνσταντινούπολης και έλαβε τις εκτάσεις αυτές ως *πρόνοια*. Τα ναύδρια αυτά αποτελούσαν μέσο επίδειξης της ισχύος του αλλά και μέσο λαϊκισμού αφού ο ναός εξυπηρετούσε την κάλυψη των θρησκευτικών πεποιθήσεων των δουλοπάροικων, οι οποίοι εργάζονταν για να συντηρούν την ανώτατη τάξη και να συμβάλλουν παράλληλα στην πειστική ανάγκη εξεύρεσης σταθερών ποσοτήτων λαδιού και σταριού για την τροφοδοσία των τοπικών στρατιωτικών αξιωματούχων αλλά και της Βασιλεύουσας.

Για το πότισμα των αγροκαλλιεργειών είχαν κατασκευαστεί δύο μεγάλες δεξαμενές, στις οποίες συγκεντρωνόταν νερό από την πηγή του Αγίου Ιωάννη του

¹³⁷² Γ ε ώ ρ χ ι ο ς Κ α κ α β ά ς - Σ ο φ ί α Ζ ύ ρ μ π α, ό.π.

¹³⁷³ Α σ λ α ν ί δ η ς-Π ι ν ά τ σ η, σελ. 167-176.

Νηστικού και από άλλο ένα πηγάδι δυτικά της Αγια-Σωτήρας¹³⁷⁴. Από το μέγεθος και τη χωρητικότητα των δεξαμενών γίνεται εμφανές ότι προορίζονταν για την υδροδότηση μεγάλης έκτασης ελαιοκαλλιιεργειών και γενικά αγροκαλλιιεργειών και έπαιξαν μεγάλο ρόλο στη διατήρηση και εδραίωση της αγροτικής οικονομίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους στο Μούλκι¹³⁷⁵.

Η εκκλησία της Αγια-Σωτήρας (Μεταμόρφωση του Σωτήρος) αποτέλεσε από τα βυζαντινά χρόνια τον κοιμητηριακό ναό του νεκροταφείου του μεσαιωνικού οικισμού του Μουλκίου. Ο δε ναός της Παναγίας επιβίωσε ως αντρικό μοναστήρι κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους και τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας. Η προφορική παράδοση, η οποία μάλλον είναι αληθής και φαίνεται ότι απηχεί πραγματικά

¹³⁷⁴ Πα λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 117, στην υποσημ.

¹³⁷⁵ Κατά τους χρόνους της Φραγκοκρατίας χτίστηκε και ο Άγιος Γιάννης ο Νηστικός, όπως δείχνουν τα αρχιτεκτονικά τυπολογικά χαρακτηριστικά τού μικρού αυτού μνημείου (οξυκόρυφη είσοδος, υπόσκαφη οροφή). Λίγο μετά το τέλος της Φραγκοκρατίας οικοδομήθηκε το εκκλησάκι της Παναγίας της Φλεβαριώτισσας κοντά σε πηγή υστερορωμαϊκών χρόνων. Η πηγή, διακοσμείται με μαρμάρινη κεφαλή ζώου (λέοντα), έργο των παραπάνω χρόνων. Από το στόμα του λέοντα έρρεε το νερό. Όσον αφορά τη χρονολόγηση των τοιχογραφιών του Αγίου Ιωάννου του Νηστικού χρειάζεται να σημειωθούν τα ακόλουθα: οι τοιχογραφίες της εν λόγω εκκλησίας ομοιάζουν με τις χρονολογημένες κατά το 1623 τοιχογραφίες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου στο Γκίνανι σύμφωνα με σημείωση του ίδιου του αγιογράφου πάνω σε μία από τις τοιχογραφίες. Οι τοιχογραφίες των εκκλησιών του Αγίου Δημητρίου στα Παλιάμπελα Βασιλικών, του Αγίου Νικολάου του εν Βουνένους στο Μπατσί (έχουν συντηρηθεί), της Παναγίας του Μπόσκου, της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στο χωριό του Μουλκίου, του παρεκκλησίου της Αγίας Παρασκευής που εφάπτεται στην Μεταμόρφωση του Σωτήρος, του Αγίου Ιωάννου (Γ' Εύρεση της Κεφαλής του Προδρόμου) στο Αμπελάκι και του Αγίου Πέτρου, επίσης στο Αμπελάκι, οι δεσποτικές εικόνες του τέμπλου της Υπαπαντής (σήμερα εντός βοηθητικού χώρου της εκκλησίας και οι οποίες προέρχονται από την εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στο Αμπελάκι), του Αγίου Ιωάννου στο Ρέστη καθώς και μία εικόνα του σε ξύλο με τον ένθρονο Χριστό, η οποία φυλάσσεται στη Μονή του Αγίου Νικολάου στα Λεμόνια (ίσως και άλλες, οι οποίες θα κοσμούσαν το *Παλιομονάστηρο* στην κορυφή της *Ντάρδεζας*)), είναι έργα του ίδιου δημιουργού, καθώς έχουν χρησιμοποιηθεί τα ίδια ανθίβολα. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για συνεργείο αγιογράφων, το οποίο φαίνεται ότι έδρασε κατά το δεύτερο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα στη Σαλαμίνα. Η ευρύτητα του καλλιτεχνικού αυτού έργου στο νησί ίσως υποδηλώνει κάποιο τοπικό συνεργείο. Η γεινίαση, όμως, με την Αθήνα μάς οδηγεί να αποδώσουμε τα έργα αυτά σε κάποιο αθηναϊκό συνεργείο. Μάλιστα, στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου του εν Βουνένους στο Μπατσί υπάρχει πάνω σε τοιχογραφία σημείωση από κάποιο μέλος του εν λόγω συνεργείου που έγραψε τα εξής: *1647 μηνί οκτοβρίου 3 / +.....ο νικολός έΓγραφα / με τον κυρηο μας τι έβαλα [κατά τις:] / απείσης του φράκου και ο αδελφός του σταμάτις και ο γιάνις μα/θητής του.*

γεγονότα, διασώζει ότι οι καλόγεροι ήρθαν σε διένεξη με τους κατοίκους του ολιγοπρόσωπου οικισμού για κτηματικές διαφορές. Οι διαμάχες οδήγησαν τους μοναχούς να εγκαταλείψουν το μοναστήρι και τα κτήματά τους και να αναζητήσουν ηρεμία σε πτυχή της δασώδους κορυφής του βουνού της *Μάλιζας*, όπου έχτισαν εκεί το μοναστήρι του αγίου Νικολάου κοντά σε μικρή πηγή που κάλυπτε τις ανάγκες της επιβίωσής τους. Φαίνεται, όμως, ότι με το πέρασμα των χρόνων η ποσότητα του ύδατος της πηγής ολοένα και λιγόστευε, γεγονός που ανάγκασε τους μοναχούς να εγκαταλείψουν τη μονή αυτήν και να μεταφερθούν λίγο πιο κάτω σε άλλη δασώδη χαράδρα, και κοντά σε πηγή άφθονου νερού (δυτικά του Αγίου Ιωάννου του Καλυβίτη) και να ιδρύσουν εκεί τη νέα μοναστική τους κοινότητα ανεγείροντας νέο ναό (1752) στη μνήμη και πάλι του αγίου Νικολάου¹³⁷⁶. Το μοναστήρι αυτό υπάρχει και σήμερα και είναι γνωστό ως ο άγιος Νικόλαος στα *Λεμόνια* (<Ελεήμων)¹³⁷⁷.

Πίσω από τις διαμάχες και τις διενέξεις ντόπιων και καλογέρων γίνεται αντιληπτό ότι έχουμε να κάνουμε με την -ίσως- πρώτη κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους λαϊκή μικροεξέγερση, η οποία συνοδεύτηκε από τη δίωξη των μοναχών και την κατάληψη από τους εξεγερμένους των αγρών που ανήκαν στη μικρή μονή. Η τοπικού χαρακτήρα αυτή μικροεξέγερση, που σημειώθηκε στο νησί μας εκδηλώθηκε κατά της εξουσίας της Εκκλησίας, η οποία τότε εκφραζόταν στο Μούλκι με την κατοχή και εκμετάλλευση εκτεταμένων αγροτικών καλλιεργειών και την αφαίρεση κάθε δυνατότητας από τους ντόπιους να κατέχουν κτήματα, ώστε να είναι σε θέση να καλύψουν τις βασικές ανάγκες για την επιβίωσή τους. Οι διάσπαρτες, μάλιστα,

¹³⁷⁶ Πέτρος Φουρικός, «Ο παλαιός Άγιος Νικόλαος της Σαλαμίνας», *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος*, 1923 (έτος 2^ο), σελ. 443-448, ο ίδιος, «Ο Άγιος Νικόλαος της Σαλαμίνας», *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος*, 1924 (έτος 3^ο), σελ. 121-141.

¹³⁷⁷ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό *Λουτρό*, νότια του Αγίου Νικολάου στα Λεμόνια. Πρόκειται για πηγάδι βυζαντινών χρόνων που βρίσκεται κοντά σε ερείπια αγροτικής εγκατάστασης των ίδιων χρόνων. Μπροστά από το πηγάδι ξεκινούσε αυλάκι που κατέληγε στα περιβολάκια (σήμερα καταχωσμένο). Τα ερείπια αυτά ενδέχεται να σχετίζονται με την εκκλησία του Αγίου Ιωάννου του Καλυβίτου και τον ερημίτη που ασκήτευε εκεί. Βλ. και Π. Φουρική, περιοδ. ΑΘΗΝΑ, τόμ. 41, σελ. 109, τα όσα γράφει για την *Καμάρεζα*. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται, επίσης, το τοπωνυμικό *Μετόχι* που σχετίζεται με τη σημερινή περιοχή *Σκουπίδια* στο *Κανάκιανι*, όπου και εντυπωσιακό ακτινωτό πετράλωνο, βλ. Παναγιώτης Βελτανισιάν, «Επισημάνσεις στην Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Σαλαμίνας (15^ο αι. – 20^ο αι.)», περιοδικό *Βάκιλος*, τεύχος 5, Σαλαμίνα 2015, σελ. 9-31 και συγκεκριμένα στη σελ. 26, υποσημ. 88.

λίθινες λεκάνες ελαιοτριβείων στο Μούλκι δείχνουν πως η κύρια ασχολία των κατοίκων στα βυζαντινά χρόνια ήταν η ελαιοκομία και κατ' επέκταση πηγή εσόδων το λάδι. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 κοντά στην πηγή του Αγίου Ιωάννου του Νηστικού υπήρχε πηγάδι και δίπλα του τριβείο ελαιοκάρπου, μια λίθινη δηλαδή λεκάνη με ομφαλό στο κέντρο. Σε μικρή απόσταση ανατολικά της πηγής σωζόταν, πριν τη διαπλάτυνση του δρόμου στη νότια πλευρά του, υπόλειμμα τοίχου από αργολιθοδομή, ασβεστοκτισμένου με επιμέλεια και με έναν όρθιο δόμο με κυκλωτερή κοιλότητα. Ο δόμος με την κοιλότητα χρησίμευε ως υπομόχλιο πιεστηρίου ελαιοτριβείου· δεχόταν δηλαδή την άκρη ισχυρού δοκαριού, μέσω του οποίου πίεζαν τη στοίβα από τα μουντάφια ελαιοπολτού για την έκθλιψή του¹³⁷⁸.

Να σημειωθεί, τέλος, ότι το Μούλκι μέχρι τουλάχιστον τον 17^ο αιώνα ονομαζόταν *Μητρόπολη*¹³⁷⁹, όπως μνημονεύεται από ξένους περιηγητές του παραπάνω αιώνα (*Metropolis*, *Metropi* και *Metropis*). Η τοπωνυμική αυτή μαρτυρία είναι ακριβής και όσον αφορά την Αθήνα μαρτυρείται ο συγκεκριμένος όρος πριν το έτος 1204 να χαρακτηρίζει κτήσεις εκκλησιαστικές κάτω από τη δικαιοδοσία του μητροπολίτη. Το πόλισμα, λοιπόν, αυτό υπήρξε επισκοπή πριν τον 10^ο αιώνα αλλά και έδρα του επισκόπου Σαλαμίνας. Κατά τους χρόνους αυτούς η *Επισκοπή Σαλαμίνας* κατείχε την τρίτη θέση στην επικράτεια της Μητρόπολης της Αθήνας. Ο περιηγητής Spon (1676) καταγράφει την εκκλησία της Παναγίας ως αντρική μονή, καλουμένη Μητρόπολη και κοντά σ' αυτήν μερικά σπίτια. Ο συνταξιδιώτης του Wheler αναφέρει αντί μονής χωριό που είναι χτισμένο πάνω σε λόφο, ενώ ο Chandler, περιηγητής και αυτός της ίδιας περίπου εποχής, αναφέρει τα ερείπια ενός εγκαταλειμμένου χωριού, μάλλον του οικισμού του Αγίου Δημητρίου που είχε ήδη εγκαταλειφθεί κατά τον 12^ο με 13^ο αιώνα. Το χαμένο πια τοπωνύμιο *Μητρόπολη* αντικατοπτρίζει μια πραγματικότητα. Χρειάζεται να θεωρηθεί ότι ο Άγιος Δημήτριος στο *Ζαρμπαλά* υπήρξε η έδρα του επισκόπου της βυζαντινής *Σαλαμίνας*. Μετά την εγκατάλειψη του εκεί οικισμού (μάλλον λόγω λειψυδρίας) και τη μετεγκατάσταση των κατοίκων στις υπώρειες της *Μάλιζας*, μεταφέρθηκε παράλληλα και η έδρα της επισκοπής με το να ανεγερθούν εκεί οι δύο εκκλησίες της Παναγίας και της Αγια-Σωτήρας. Εξάλλου το ίδιο το τοπίο την εποχή εκείνη θύμιζε μια μικρή μοναστική κοινότητα με τα ερείπια του Αγίου Δημητρίου και τις δύο βυζαντινές εκκλησίες να

¹³⁷⁸ Παλλας, *Επισημάνσεις*, σελ. 191.

¹³⁷⁹ Παλλας, *Βροκή*<*Βοϊκή, σελ. 114, υποσημ. 5 και σελ. 116, υποσημ. 2.

δεσπόζουν των χαμηλών οικιών στο φόντο ενός καταπράσινου δάσους, αλλά και τα διάσπαρτα εκκλησάκια της περιοχής της *Κακηβίγλας* έδιναν την εντύπωση ότι η περιοχή αυτή ήταν μια μοναστηριακή πολιτεία. Το βυζαντινό τούτο πόλισμα αναπτύχθηκε στο εσωτερικό του νότιου μυχού του όρμου της Σαλαμίνας, μιας και οι νοτιοανατολικές ακτές του νησιού αποτελούσαν τότε τα σημεία ελλιμενισμού στη νήσο.

Η μετάπτωση του τοπωνυμικού *Μητρόπολη* σε *Μούλκι* μάλλον έγινε γύρω στα τέλη του 17^{ου} με τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, όταν οι μοναχοί της μονής της Παναγίας είχαν εκδιωχθεί από εκεί και ως εκ τούτου είχαν απωλέσει τον έλεγχο των αγροκαλλιεργειών που ανήκαν στο μοναστήρι. Εξαιτίας, λοιπόν, της απόσυρσής τους στη δασώδη πτυχή της *Μάλιζας* και των σχετικά μακριά από αυτούς κτημάτων, ιδιώτες του χωριού (να σημειωθεί ότι την εποχή αυτήν είχαν εγκατασταθεί και οι νεοφερμένοι Αρβανίτες και επομένως είχε αυξηθεί και ο πληθυσμός) θέλησαν να οικειοποιηθούν τα χωράφια και τις ελιές με το να υπαγάγουν τις εκτάσεις αυτές σε *μούλκι* χωρίς, όμως, κάποια σουλτανική επικύρωση. Με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους ο επίσκοπος Αιγίνης, Ύδρας και Σαλαμίνας Σαμουήλ θεώρησε το Μούλκι της Σαλαμίνας ως *κατά παράδοσιν* κτήμα, του οποίου τη νομή είχε ο εκάστοτε Μητροπολίτης Αθηνών μέσω της εμπραγμάτου σχέσης της αλλοτινής *Επισκοπής Σαλαμίνας* με την Μητρόπολη της Αθήνας και διεκδίκησε έτσι τα δικαιώματα της νομής έναντι της κοινότητας της Σαλαμίνας, η οποία υπερασπιζόταν τότε τη δική της κυριότητα επί των κτημάτων αυτών, ώστε να αποκομίσει έσοδα για τη σύσταση ελληνικού σχολείου¹³⁸⁰. Μετά από όλα αυτά συνάγεται το συμπέρασμα ότι ενώ *μούλκι* στην τουρκική σημαίνει το περιμαντρωμένο κτήμα που επικυρώθηκε από το σουλτάνο σε χριστιανούς κατά πλήρες δικαίωμα ιδιοκτησίας, στη δική μας περίπτωση *μούλκι* σημαίνει απλά την *ιδιόκτητη γη*, όπως αυτό γίνεται εμφανές και από αναφορές σε προικοσύμφωνα και πωλητήρια έγγραφα του 18^{ου} αιώνα. Με την έννοια του αγαθού ως αποκτήματος -ή καλύτερα θα λέγαμε ως επίκτητου χαρίσματος της προσωπικότητας κάποιου- η λέξη *μούλκι* λάμβανε την παραπάνω ιδιότητα σύμφωνα με παλαιό δίστιχο που λεγόταν στη Σαλαμίνα: η φρονιμάδα κι η τιμή είναι μεγάλο *μούλκι* / και μοιάζει με το μάλαμα κλεισμένο στο σεντούκι¹³⁸¹.

¹³⁸⁰ Για τα παραπάνω βλ. Παύλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 116, υποσημ. 2.

¹³⁸¹ Παύλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 117, στο τέλος της υποσημείωσης 2.

Μπόκη / Μπότση: Το τοπωνύμιο¹³⁸² ίσως συνδέεται με το οικογενειακό επίθετο *Βότσης* που δεν συναντάται πλέον στη νησί (*Μπόκης>Μπότσης>Βότσης*). Η παραλλαγή *Μπότση* προέρχεται από τσιτακισμό. Η τοποθεσία σήμερα δύσκολα εντοπίζεται.

Μύλος του Παχή: Το τοπωνυμικό¹³⁸³ δηλώνει την ύπαρξη ανεμόμυλου, ιδιοκτήτες του οποίου ήταν μέλη της οικογένειας Παχή. Η συγκεκριμένη οικογένεια απαντά και σήμερα στη Σαλαμίνα. Το τοπωνυμικό εντοπίζεται στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου¹³⁸⁴, στο δρόμο για τη Μονή Φανερωμένης.

Νικολοπέτρο: Η περιοχή¹³⁸⁵ δύσκολα εντοπίζεται στις μέρες μας. Συνδέεται με το ονοματεπώνυμο του Νικολάου Πέτρου. Επειδή το επίθετο απαντά στο Αμπελάκι ακόμα και σήμερα και επειδή ως τοπωνυμικό αναφέρεται σε αμπελακιώτικα δικαιοπρακτικά έγγραφα, χρειάζεται να τοποθετήσουμε την εν λόγω τοποθεσία εντός της ευρύτερης περιοχής του Αμπελακίου.

Οβρικές: Το τοπωνυμικό¹³⁸⁶ δύσκολα εντοπίζεται στις μέρες μας. Πιθανό να σχετίζεται με χείμαρρους όμβριων υδάτων.

Πακή / Πατζή: Η τοποθεσία¹³⁸⁷ λέγεται ακόμη και σήμερα και αποτελεί ειδικότερη τοπωνυμία εντός του οροπεδίου του *Γκίνανι*. Σχετίζεται με τις ιδιοκτησίες αγροκαλλιεργειών της οικογένειας *Πακή*, η οποία απαντά και σήμερα στη Σαλαμίνα ως *Παχή*. Ο τύπος *Πατζή* προέρχεται από τσιτακισμό. Στην τελευταία περίπτωση ίσως να πρόκειται για την οικογένεια *Μπατσή*, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα, και με την

¹³⁸² Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ17 και ΠΔ28. Και τα δύο έγγραφα συντάχθηκαν το 1771. Το αξιοσημείωτο είναι ότι το ίδιο έτος χρησιμοποιείται στο ένα έγγραφο ο τύπος *Μπόκη* και στο άλλο η παραλλαγή του τοπωνυμίου με τσιτακισμό, ως *Μπότση*.

¹³⁸³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³⁸⁴ Θ ε ο φ ά ν η ς Π . Κ α π α ρ α λ ι ώ τ η ς, «Οι μύλοι και οι μυλωνάδες στη Σαλαμίνα», περιοδικό *Ρυθμοί της Σαλαμίνας*, τεύχος 2, Ιούλ. 2000, σελ. 9, στήλη β. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται οι *Μύλοι*: του *Κριτσίκη*, του *Λια* και του *Λιούλικ* (σήμερα οικογένεια *Λιούλη*, που απαντά στη Σαλαμίνα).

¹³⁸⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ17 και 19, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1807 (=ΠΓ17)

¹³⁸⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ7, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹³⁸⁷ Το τοπωνυμικό *Πατζή* αναφέρεται στο έγγραφο ΔΑ6, που συντάχθηκε το 1748, ενώ το τοπωνυμικό *Πακή* στο έγγραφο ΦΓ7, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

οποία σχετίζεται η ομώνυμη τοποθεσία *Μπασι* στα βόρεια του νησιού (*Πατζή<Πατσή<Μπασι*¹³⁸⁸).

Παλιάμπελα: Ειδικότερο τοπωνυμικό¹³⁸⁹ εντός της ευρύτερης περιοχής των Βασιλικών. Στην περιοχή αυτήν υπάρχει και η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου (Sě(n) Mítři, προχωρημένος 16^{ος} αιώνας). Στον τύπο του τοπωνυμικού Παλιάμπελα υπάρχει ο επιθετικός προσδιορισμός *Παλιά*, ο οποίος αναφέρεται στην ύπαρξη αμπελοκαλλιέργειας στο παρελθόν. Πράγματι, βόρεια του Αγίου Δημητρίου σώζονται μέχρι σήμερα θεμελιώσεις βυζαντινού πατητηριού. Οι δύο μεγάλες λίθινες λεκάνες με προχολή, που βρίσκονται δυτικά της εκκλησίας, αποτελούν μηχανισμούς της βιοτεχνικής αυτής εγκατάστασης. Απότμημα κίονα που σήμερα υπάρχει εντός αυλής σε παρακείμενη οικία, νότια του Αγ. Δημητρίου, αποτελούσε το μέσο για την πίεση των σταφυλιών στα μούτφια.

Παλούκια: Ακτωνύμιο¹³⁹⁰ μεταξύ του όρους της *Βροκής* και της περιοχής της Αγίας Βαρβάρας¹³⁹¹. Σήμερα είναι το επίνειο του νησιού. Το ακτωνύμιο σχετίζεται με τους πασσάλους που υπήρχαν προπολεμικά στα ρηγά της αμμώδους ακτής και στους οποίους έδεναν τις βάρκες τους οι αλιείς¹³⁹². Οι πάσσαλοι αυτοί ήταν κατά τα δύο τρίτα μπηγμένοι στον βυθό και το υπόλοιπο εξέιχε της επιφάνειας της θάλασσας. Στην ουσία ήταν το *ρεμέτζο* (αγκυροβόλιο) για το δέσιμο με σχοινί της λέμβου από

¹³⁸⁸ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ.112, υποσημ. 3.

¹³⁸⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ10, Ζ7 και ΠΔ37, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1807 (=Ζ7). Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό Λούκ που σχετίζεται με τις ιδιοκτησίες της οικογένειας Λουκά. Το εν λόγω τοπωνύμιο εντοπίζεται στην περιοχή των Παλιάμπελων. Πρόκειται για αθηναϊκό επίθετο, βλ. Ντόκος, αριθμ. 342 και Μέρτζιος, έγγραφο 22.

¹³⁹⁰ Το ακτωνύμιο αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ6, ΠΔ6, 8, 31β, 35 και στον ΦΓ35, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1747 (=Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 30). Βλ. ακόμη Πέτρος Φορικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 91.

¹³⁹¹ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική σημειώνεται το ακτωνυμικό Κάβο Βάρβαρο. Από τους Καματεριώτες αλιείς καλείται Κάβο Βάρβαρι. Ο Πάλλας σχετικά γράφει: *υπό το «Βάρβαρι» υπονοείται, πιθανώς, και η εντεύθεν της Κυνοσούρας θάλασσα του στενού της Σαλαμίνας, τερματιζομένου εις τον όρμο των Παλουκίων, όπου παλαιόν σταυρεπίστεγον ναύδριον της Αγίας Βαρβάρας...* Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 110, υποσημ. 2.

¹³⁹² Από γηραιούς αλιείς λέγεται συχνά ότι είχαν ακούσει από τους προγόνους τους πως σε περιπτώσεις κακοκαιρίας «κατέβαιναν κάτω στα Παλούκια να δουν αν οι βάρκες ήταν στη θέση τους ή τις είχε πάρει ο καιρός».

την πρύμνη, ενώ η πλήρη δενόταν σε μικρότερο μπηγμένο πάσσαλο επί της ακτής. Έτσι, η βάρκα έμενε όσο το δυνατό σταθερή στους δυνατούς ανέμους. Ο τρόπος αυτός πρόσδεσης των λέμβων θυμίζει βενετσιάνικο τρόπο, τον οποίο θα διδάχτηκαν οι ντόπιοι από τους Βενετούς κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας. Σήμερα η ακτή έχει δεχθεί εκτενή προκυμαία, όπου αράζουν τα φεριμπότ της γραμμής *Παλούκια-Πέραμα*. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ο τρόπος πρόσδεσης των λέμβων με πασσάλους απαντούσε και στο *Καματερό*, περιοχή που γειτνιάζει με εκείνη των *Παλουκίων*. Σε έγγραφο της παρούσης εργασίας απαντά η γραφή *Παλλούκια* (με δύο - λ-), η οποία αποδίδει φωνητικά τη λέξη με παχύ και ηχηρό το γράμμα λάμδα¹³⁹³.

Παναγία: Το τοπωνυμικό¹³⁹⁴ σχετίζεται με την Ιερά Μονή Φανερωμένης (βλ. ενότητα *Η Ιερά Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας μέσα από προφορικές παραδόσεις και γραπτές πηγές- από τα μέσα 17^{ου} αιώνα έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα*). Στα έγγραφα των προικοσυμφώνων και των αγοραπωλησιών που εξετάζονται στην παρούσα εργασία αναφέρεται και ως *Παναγία Φανερωμένη*¹³⁹⁵.

Παναγία (Μπόσκο): Το τοπωνυμικό¹³⁹⁶ σχετίζεται με την Παναγία στο *Μπόσκο*¹³⁹⁷, όπου δυτικά της και βραχοσπηλιά, διαμορφωμένη σε εκκλησία στο όνομα του Αγίου

¹³⁹³ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., αριθμ. 30, {-}, που συντάχθηκε το 1747.

¹³⁹⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ7, ΦΓ14 και συχνές αναφορές γίνονται στον Φάκελο Λαυρεντίου (ΦΛ) σε έγγραφα από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

¹³⁹⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ7, που συντάχθηκε το 1776.

¹³⁹⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ12, που συντάχθηκε το 1810. Από τους συνορίτες *Κριτσίκης* και *Μασάρος*, που καταγράφονται στο έγγραφο, το τοπωνύμιο φαίνεται ότι σχετίζεται με την περιοχή της Παναγίας στο *Μπόσκο*.

¹³⁹⁷ Μπόσκο<bosco= ιταλική λέξη που σημαίνει *δάσος, ρουμάνι*. Η λέξη χρειάζεται να θεωρηθεί ως κατάλοιπο της Ενετοκρατίας, βλ. <http://www.lithoksou.net/p/leksiko-ton-daneion-sti-romaiiki-dimotiki-glossa>, ημερομηνία πρόσκτησης 11.7.2017. Το τοπωνύμιο ίσως να απηχεί το γεγονός της ξύλευσης για τις ανάγκες οικοδόμησης των νέων οικιών των Αθηναίων που εγκαταστάθηκαν μετά τα γεγονότα των *Μοροζινακών* στο νησί. Κατάλοιπο, επίσης, του γεγονότος του *ξερουμανιάσματος* του τοπίου αποτελεί και το τοπωνύμιο *το δάσο* (όχι το δάσος), που βρίσκεται έναντι της περιοχής *Μπόσκο*, όπου και το 3^ο Δημοτικό Σχολείο Σαλαμίνας (βλ. Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Το Δάσο», περιοδικό *Απόψεις*, τεύχος 32-33, Ιαν.-Ιούν. 1990, σελ. 12-13). Συνεπώς, ο οικισμός της Κούλουρης εκτεινόταν δυτικά από την περιοχή του δασυλλίου στο *Μπόσκο* και κατέληγε ανατολικά στο *Βορό* (=κυκλική μάντρα, στάνη). Το τελευταίο τοπωνύμιο δηλώνει τις ποιμενικές εγκαταστάσεις προβάτων και αγελάδων, που υπήρχαν στις υπώρειες του βραχώδους λόφου του Προφήτη Ηλία, περιοχή ευήλιος και ιδανική για στάνες. Κατά το Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας των Liddell-Scott – Συμπλήρωμα, σελ. 87, στήλη α', *βορρός* (αρσ.) σημαίνει *χυμός πεπατημένων σταφυλών*. Για τη λέξη *Βιρόι* και *Βιρός*

Χαραλάμπους. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική αναφέρεται ως Παναγία η Καθαρέςσα / *Sir Maria Katharese*¹³⁹⁸.

Παναγία (Ζωοδόχος Πηγή): Το τοπωνύμιο¹³⁹⁹ σχετίζεται με εύφορη κοιλάδα στα ανατολικά-βορειοανατολικά του βράχου του Προφήτη Ηλία της *Κούλουρης*. Ειδικότερα τοπωνυμικά εντός της περιοχής αυτής είναι το *Βρετό*, το *Χαρίτο* και το *Φούτουλη*¹⁴⁰⁰ (και τα τρία προέρχονται από επίθετα οικογενειών¹⁴⁰¹, μέλη των οποίων ήταν οι ιδιοκτήτες των αγροκαλλιεργειών). Το πόλισμα της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής χρειάζεται να ταυτιστεί με ένα από τα δύο ονόματα των αρχαίων πόλεων που αναφέρονται στην επιγραφή του 4^{ου} αι. π.Χ., που βρέθηκε στο Αμπελάκι (*Βοσφαγέα*, *Βοειοτομία*). Η εν λόγω περιοχή φαίνεται ότι κατοικείται από τους προϊστορικούς χρόνους και κυρίως κατά τους παλαιοχριστιανικούς. Η περιοχή αυτή φαίνεται ότι δέχτηκε τον μεγαλύτερο αριθμό των κατοίκων που εγκατέλειψαν λόγω της ανασφάλειας που προκλήθηκε από τις επιδρομές των Ρωμαίων σε βάρος της αρχαίας πόλης των κλασικών χρόνων, της *Κολούριδος*, που βρισκόταν στη νότια κλιτύ του ακρωτηρίου της *Πούντας Καματερού*. Οι κάτοικοι αυτοί, μάλλον, έδωσαν στον νέο τόπο διαμονής τους το όνομα *Κόλουρις* σε ανάμνηση της παλιάς τους πατρίδας¹⁴⁰². Το τοπωνύμιο αυτό μεταφέρθηκε αργότερα στο πόλισμα που συμπήχθηκε δυτικά του

βλ. Πέτρος Φουρικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 103. Ανατολικά του *Βορό* είναι η συνοικία *Κουφό*, η οποία σχετίζεται με την ομώνυμη παλαιά αθηναϊκή οικογένεια *Κωφού*, βλ. Ντόκος, αριθμ. 506.

¹³⁹⁸ Από την οικογένεια Καθαρού<Ακάνθαρου από την Αθήνα· η οικογένεια Καθαρού απαντά στη Σαλαμίνα και σήμερα. Στην Αθήνα απαντούσε και ο τύπος Σκαθάρης, βλ. Ντόκος, αριθμ. 439.

¹³⁹⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ8, 24 και 31β, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1734 (=ΠΔ24). Σε άλλα έγγραφα αναφέρεται ως τοπωνυμικό *το πηγάδι της Παναγίας*, το οποίο βρίσκεται σήμερα στα δυτικά του ναού και πάνω σε δρόμο [ΠΓ13 και ΟΜ2, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1802 (=ΠΓ13)]. Άλλο πηγάδι της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής είναι *το πηγάδι στο Όζω Λιβάδι* ή *το Όζω πηγάδι* και αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ24 και 34, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1734 (=ΠΔ24). Το τελευταίο χρειάζεται να σχετιστεί με κάποιο πηγάδι που υπήρχε στο *Βρετό-Χαρίτο*, περιοχή που γειτνιάζει με εκείνη της Ζωοδόχου Πηγής και η οποία διέθετε σιτοβολώνα και αμπελοκαλλιέργειες.

¹⁴⁰⁰ Από τις παραπάνω τρεις οικογένειες υπάρχει στο Αμπελάκι ακόμη και σήμερα μόνο η αθηναϊκή οικογένεια Χαρίτου (Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312), ενώ οι άλλες δύο είναι αμάρτυρες στη Σαλαμίνα.

¹⁴⁰¹ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 192, όπου καταγράφεται ως αντρικό κύριο όνομα.

¹⁴⁰² Πάλλας, *Επισημάνσεις*, σελ. 213 και Πάλλας, *Έρευνες*, σελ. 29-30.

Προφήτη Ηλία και διασώθηκε και στα νεότερα χρόνια αποδιδόμενο συνεκδοχικά σε όλο το νησί ως *Κούλουρη*.

Στην περιοχή της Ζωοδόχου Πηγής υπήρχαν ένα ή δύο αξιόλογα και ευμεγέθη κτήρια, πιθανόν παλαιοχριστιανικές εκκλησίες, όπως τούτο φαίνεται από δύο μεγάλα κιονόκρανα διαχωριστικών κιονίσκων παραθύρων βασιλικών ναών, τα οποία περισυλλέγησαν από την περιοχή και χρονολογούνται γύρω στον 6^ο αιώνα. Το εκεί παλαιοχριστιανικό πόλισμα υδροδοτείτο από το πηγάδι που σήμερα βρίσκεται ακριβώς μπροστά από την είσοδο του ναού της Ζωοδόχου Πηγής και είχε άφθονο και καλής ποιότητας νερό¹⁴⁰³. Πάντως φαίνεται ότι τουλάχιστον μέχρι τον 8^ο αιώνα το παλαιοχριστιανικό πόλισμα της Ζωοδόχου Πηγής αποτελούσε το αστικό κέντρο του νησιού.

Ανατολικά της εκκλησίας και σε μικρή απόσταση από αυτήν υπήρχε ερειπωμένος μεσαιωνικός πύργος, του οποίου ερείπια σώζονταν μέχρι και πριν από μερικές δεκαετίες. Ο πύργος ανταποκρινόταν με όμοιό του κοντά στην εκκλησία της Παναγίας της *Βροντούς*. Ερείπια και του πύργου αυτού σώζονταν μέχρι πριν λίγες δεκαετίες. Ο πύργος της *Βροντούς*, εφοδιασμένος με σήμαντρα (από εκεί και το όνομα της περιοχής, δηλαδή από το ρήμα βροντώ= χτυπά θορυβώδικα, κάνω πάταγο¹⁴⁰⁴), ανταποκρινόταν με τον πύργο του *Αμπελακίου* ειδοποιώντας τους κατοίκους για επερχόμενο πειρατικό πλοίο ή για κάποιον άλλον κίνδυνο, καθώς και με τον πύργο του μεσαιωνικού πολισματος της Ζωοδόχου Πηγής· έτσι, οι κάτοικοι απομακρύνονταν από τις ακτές ή τις εστίες τους στα γύρω υψώματα για ασφάλεια και επέστρεφαν όταν οι επιδρομείς είχαν πια φύγει από το νησί¹⁴⁰⁵.

¹⁴⁰³ Ο.π., σελ. 214-217.

¹⁴⁰⁴ Η προφορική παράδοση συνδέει το προσωνύμιο *Βροντού* με την ημέρα εορτασμού του Γενεθλίου της Υπεραγίας Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρίου λόγω της έναρξης των φθινοπωρινών βροχών (*επειδή ο καιρός αρχίζει να βροντάει, αρχίζει με βροχές η μέρα εκείνη, γι' αυτό τη λέμε Βροντού*). Στην παράδοση αυτήν είναι εμφανής ο αιτιολογικός χαρακτήρας του προσωνυμίου, ο οποίος, όμως, δεν αντικατοπτρίζει την ιστορική και αρχαιολογική φυσιογνωμία του τόπου και ως εκ τούτου δεν τον συσχετίζει με τον μεσαιωνικό πύργο (καμπάνες-θόρυβος). Το επίθετο Βροντάς απαντούσε στην Αθήνα, βλ. Ντόκος, αριθμ. 355. Στην περίπτωση αυτήν το τοπωνυμικό είναι πιθανό να προέρχεται από την ομώνυμη οικογένεια, της οποίας μέλη θα ήταν οι μικρογαιοκτήμονες της περιοχής.

¹⁴⁰⁵ Για τις επισημάνσεις των περιγητών βλ. Παλάλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 127 και Πα να γ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου, ό.π., σελ. 25-26.

Πλησίον της σημερινής εκκλησίας της Παναγίας της *Βροντούς* υπήρχε και ο πύργος. Στη θέση αυτήν ο περιηγητής Le Roy, που επισκέφτηκε το νησί πριν το 1770, τοποθετεί μοναστήρι της Θεοτόκου (εννοείται η Παναγία η *Βροντούς*), ενώ ο Richard Chandler που ήρθε στη Σαλαμίνα γύρω στο 1770 παρατήρησε αρχαία γλυπτά γύρω από την εκκλησία αυτήν. Παλαιότεροι περιηγητές, όπως ο Spon, ο Wheeler και ο Dapper (1670) αναφέρουν ερείπια φραγκικής εκκλησίας και κοντά σ' αυτά στήλες με επιγραφές¹⁴⁰⁶. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η σημερινή *Παναγία η Βροντούς* είναι εκείνη που αναφέρεται σε έγγραφο ως *η Παναγία του Παπασάκου*¹⁴⁰⁷.

Οι πύργοι της Ζωοδόχου Πηγής και της *Βροντούς* φαίνεται να υπέπεσαν σε αχρησία, όταν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η πειρατεία άρχισε σταδιακά να μειώνεται από την προσπάθεια του τότε Κυβερνήτη της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια. Παράλληλα με τον χριστιανικό οικισμό της Ζωοδόχου Πηγής αναπτύχθηκε στη μικρή και αθέατη από θάλασσα κοιλάδα, στα νοτιοδυτικά του βραχώδους λόφου του Προφήτη Ηλία και της βορειοανατολικής κλιτύς του λόφου των Μύλων, το μεσαιωνικό πόλισμα της μεσαιωνικής Κούλουρης. Η περιοχή διέθετε άφθονο και καλό νερό και ο οικισμός υδροδοτείτο από τα πηγάδια του Αγ. Ανδρέα, του Αγ. Μηνά, από εκείνο που είναι ακόμα και σήμερα στην πλατεία στα Αλώνια, από τα δύο πηγάδια της σημερινής πλατείας στο Μπόσκο¹⁴⁰⁸ και από το πηγάδι *Πουσιλί* (rus -i-Li= το πηγάδι του Ηλία) στα *Αλώνια* της Κούλουρης.

Παναγία Παπασάκου ή στον Παπασάκου: Για το τοπωνύμιο¹⁴⁰⁹ βλ. τα όσα γράφονται προηγουμένως στο τοπωνυμικό *Παναγία Ζωοδόχος Πηγή*. Καταγράφεται ακόμη σε έγγραφο ως τοπωνυμικό το *κεφαλάρι του λαχιδιού του Παπασάκου*¹⁴¹⁰.

Πατητήρι: Το τοπωνύμιο¹⁴¹¹ δηλώνει αγροτική εγκατάσταση και σχετίζεται με τη δραστηριότητα της αμπελοκαλλιέργειας, η οποία ήταν ευρύτατα διαδεδομένη στη Σαλαμίνα μέχρι και τη δεκαετία του 1960, οπότε και άρχισε η κατάτμηση μεγάλων εκτάσεων προς οικοπεδοποίηση και πώληση. Σήμερα το τοπωνύμιο *Πατητήρι* λέγεται

¹⁴⁰⁶ Πα λ λ α ς, *Σαλαμινιακά*, σελ. 115, υποσημ. 1.

¹⁴⁰⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ32, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹⁴⁰⁸ Σήμερα καταχωσμένα.

¹⁴⁰⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ32, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹⁴¹⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται και αυτό στο έγγραφο ΦΓ32, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹⁴¹¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ17, Παπαγγελής 30, ΠΔ8 και 28, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1755 (=ΠΓ30). Βλ. και Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41. σελ. 149.

για μία από τις παραλίες της περιοχής Κολώνες, το οποίο δεν φαίνεται να σχετίζεται τοπογραφικά με το δικό μας τοπωνύμιο που αναφέρεται σε έγγραφο. Το πατητήρι στις Κολώνες φαίνεται να χτίστηκε γύρω στον 18^ο αιώνα. Τμήμα του τοίχου του εφάπτεται σε εντυπωσιακά ερείπια αρχαίου οικοδομήματος πλούσιου γαιοκτήμονα της περιοχής (5^{ος} αι. – 4^{ος} αι. π. Χ.)¹⁴¹². Εντυπωσιακό ήταν και το πατητήρι με το πουρλάκι (δεξαμενή) που βρισκόταν εντός της οικίας Κοτσίκου στο Αμπελάκι. Εφαπτόταν σε τμήμα του μεσαιωνικού τείχους που περιέβαλε άλλοτε τη μία από τις καστρικού τύπου γειτονιές του χωριού.

Πεζούλι: Το τοπωνύμιο¹⁴¹³ δύσκολα μπορεί να εντοπιστεί στη Σαλαμίνα, αφού τέτοιες αγροτικές κατασκευές απαντούν σε πολλά σημεία του νησιού. Μπορούμε να πούμε, μάλιστα, ότι το αγροτικό τοπίο της Σαλαμίνας σηματοδοτείται από τις αναβαθμίδες με ξερολιθιά. Με αυτές συγκρατήθηκε το λιγιστό χώμα στα επικλινή εδάφη της περιοχής, αξιοποιήθηκε αυτό με την καλλιέργεια της ελιάς και έτσι το τοπίο μετατράπηκε με το πέρασμα του χρόνου, με θαυμαστή υπομονή και σοφία, στις μικρές αυτές καλλιεργήσιμες πεζούλες. Η εκτεταμένη αυτή ανθρώπινη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον των νησιωτικών περιοχών γενικά στηρίχθηκε στην κοπιώδη προσπάθεια των ανθρώπων και υποδηλώνει αναπτυγμένες παραδοσιακές γνώσεις τοπογραφίας και υδρογραφίας, σοφή αξιοποίηση του προσφερόμενου φυσικού χώρου και κυρίως ορθολογική χρήση της πέτρας που μαζευόταν από το καθάρισμα των χωραφιών. Έτσι, η δημιουργία των αναβαθμίδων με το χτίσιμο των ξερολιθιών συνιστά τον πλέον παλιό και αποτελεσματικό τρόπο ανακύκλωσης υλικού. Εκτός από τη συγκράτηση του χώματος από τη βροχή, οι πεζούλες έχουν εξελιχθεί σε έναν αξιόλογο βιότοπο φυτών και ζώων. Στους πέτρινους αυτούς τοίχους επικρατούν ακραίες συνθήκες ζωής, αφού το νερό απουσιάζει· η έκθεση στην ηλιακή ακτινοβολία είναι διαρκής και κατά κύριο λόγο η θερμοκρασία σημειώνει διακυμάνσεις. Φυτά που συναντά κανείς στις ξερολιθιές είναι τα βρύα, οι λειχήνες, τα αγριόχορτα, οι κρεμμύδες (μπόσκες ή αμάραντα), τα σφοδέλια. Από ζώδια βρίσκει κάποιος αράχνες, μυρμήγκια, σαλιγκάρια, φίδια και σαύρες. Η απουσία, μάλιστα, αρμού (συνεκτικού ασβεστοκονιάματος) μεταξύ των πετρών δημιουργεί διόδους

¹⁴¹² Ι φ ι χ έ ν ε ι α Δ ε κ ο υ λ ά κ ο υ , «Ανασκαφικές έρευνες στην Σαλαμίνα», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός, Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος 26-29 Ιουνίου 1998*, τόμος Β', Αθήνα 2003, σελ. 29-44.

¹⁴¹³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ7, που συντάχθηκε το 1830 περίπου. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται η θέση *Πεζούλες*.

αερισμού και δροσιάς, με αποτέλεσμα να γίνεται περισσότερο βιώσιμη η διαβίωσή τους.

Πελιστέρι: Λόφος επί της διασταύρωσης της σημερινής Λ. Φανερωμένης και της Λ. Βασιλικών, έναντι της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας. Ήταν ιδανικό μέρος για αμπελοκαλλιέργειες. Το τοπωνυμικό¹⁴¹⁴ συνδέεται με την ύπαρξη περιστεριών.

Πέρανι: Το Πέρανι¹⁴¹⁵ είναι μια σχετικά ευρύχωρη κοιλάδα, η οποία ανοίγεται στη θάλασσα σε ήρεμο όρμο. Το δυτικό μέρος της παραλίας είναι αμμώδες, ενώ το ανατολικό καταλαμβάνεται από βραχώδεις πλάκες, από τις οποίες οι ντόπιοι κατασκεύαζαν τις στρογγυλές επίπεδες πέτρες για τη σύνθλιψη σταριού, τις λεγόμενες *μόκρες* (χερόμυλους) μέχρι και τα νεότερα χρόνια¹⁴¹⁶. Στην εύφορη ενδοχώρα του Πέρανι εκτείνεται ο μεσαιωνικός του ελαιώνας. Στα δυτικά της κοιλάδας και σε κορυφή χαμηλού μαστοειδούς λόφου υπήρχαν ερείπια εκκλησίας, η οποία ανεγέρθηκε πιθανότατα μετά τον 6^ο αιώνα. Σε συνάφεια με τα λείψανα της εκκλησίας υπάρχει καμαρωτός τάφος, κατασκευασμένος κι αυτός μετά τον παραπάνω αιώνα και είναι όμοιου τύπου με αυτόν στο Πυργιακόνι¹⁴¹⁷. Ατυχώς ο τάφος χρησιμοποιείται από τους εκεί αγροκαλλιεργητές ως βοηθητικός χώρος, ενώ πάνω στα ερείπια της εκκλησίας έχει χτιστεί εξοχική κατοικία με μορφή ανεμόμυλου¹⁴¹⁸.

¹⁴¹⁴ Συλλογή χειρογράφων Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, Ευγενία Παρασκευοπούλου, αρ. χειρ. 640/1969.

¹⁴¹⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ15 και 31, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1772 (=ΠΓ31). Στο έγγραφο ΚΠ11 που συντάχθηκε το 1827, αναφέρεται ο *δρόμος του Πέρανι*. Στα έγγραφα ΠΓ4 και ΔΑ3 αναφέρεται η μεσαιωνική *Στράτα του Πέρον* με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1733 (=ΠΓ4). Η Στράτα ξεκινούσε από την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, αμέσως μετά την περιοχή *Κατσούλη*, περνούσε από την *Κακηβίγλα*, το *Δημήτρωνι* και την *Κύριζα* και κατέληγε στο Πέρανι. Η παρουσία της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου σηματοδοτούσε την έναρξη της *Στράτας*. Στα έγγραφα ΔΑ17 (=1771) και ΠΔ16 (=1819), η τοποθεσία αναφέρεται *στον Πέρον*. Στο έγγραφο Ζ7 (1807) αναφέρεται το *Κηφαλάρι του Πέρον*, το υψηλότερο δηλαδή σημείο των εκτάσεων της εν λόγω οικογένειας γαιοκτημόνων. Γενικά η παλαιότερη αναφορά του τοπωνυμικού είναι σε έγγραφο του 1733 (=ΠΓ4).

¹⁴¹⁶ Εύη Μικρομάστορα, «Αποτυπώματα στον τόπο και στον χρόνο: κατασκευή μυολίθων από παραθαλάσσιο πέτρωμα στην περιοχή Πέρανι Σαλαμίνας», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 2, σελ 23-24.

¹⁴¹⁷ Με τη λέξη *πυργάρι* οι αρβανίτες του Αμπελακίου εννοούν τον οικογενειακό τάφο, χτισμένο με ξερολιθιά σε σχήμα χαμηλού πύργου. Εξ ου και το τοπωνυμικό *Πυργιακόνι* εκ του εκεί καμαρωτού τάφου του 6^{ου} αιώνα.

¹⁴¹⁸ Παλλας, Έρευνες, σελ. 20-22.

Στο βάθος της κοιλάδας, δυτικά-βορειοδυτικά της Παναγίας του *Πέρανι* και πάνω σε ύψωμα, υπάρχει εκτενής ελαιοτριβική εγκατάσταση που αποτελείται από περίβολο, βάση πιεστηρίου ελαιοτριβείου, στο κέντρο περίπου της έκτασης, και, τέλος, δύο τριβεία που με τον καιρό αλλά και τις συνεχείς αναμοχλεύσεις από τις εκεί γεωργικές εργασίες έχουν παραπέσει βόρεια του υψώματος (από τα δύο αυτά τριβεία σώζεται το ένα, ενώ το άλλο – και μεγαλύτερο – κλάπηκε). Η βυζαντινή αυτή εγκατάσταση χρονολογείται τον 10^ο αιώνα περίπου και συνδέεται ενδεχομένως με το γνωστό περιστατικό του Οσίου Νίκωνος του *Μετανοείτε*. Ο δε μεσαιωνικός οικισμός της περιοχής είναι η μικρή συστάδα παλαιών και ερειπωμένων οικιών που βρίσκονται σήμερα στην ενδοχώρα της κοιλάδας και ακριβώς απέναντι από την εκκλησία της Παναγίας της *Μισοσπορίτισσας*.

Το *Περανήσι* (αλλιώς: *νησί στο Πέρανι*, *νησί του Πέρανι*, *νησί του Πέρα*, *Πέρα*, ή *Περανός*) βρίσκεται σε μικρή απόσταση από την ακτή του *Ζαρλή*¹⁴¹⁹ και του *Πέρανι* και έχει ως κύριο γεωμορφολογικό χαρακτηριστικό μια ήπια επικλινή και σχεδόν επίπεδη επιφάνεια στην ανατολική – βορειοανατολική του πλευρά. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας γράφει πως το νησάκι αυτό δέχτηκε εποικισμό γύρω στα μέσα του 7^{ου} αιώνα. Τα λείψανα των κτισμάτων είναι κατασκευασμένα με επιμέλεια και με κανονικότητα σχεδίου, στοιχεία που δείχνουν πως οι κάτοικοι αυτοί ήταν συνηθισμένοι σ' έναν αστικό τρόπο ζωής, που όμως αντιμετώπισαν στενότητα χώρου στο μικρό αυτό νησί. Ο Πάλλας πιθανολογεί ότι κατοικήθηκε από Κορίνθιους που εγκατέλειψαν την πόλη τους μετά τη σεισμική δραστηριότητα των ετών 597 – 601. Τα νομίσματα που εντοπίστηκαν σε επιφανειακή έρευνα μαρτυρούν παρουσία ζωής τουλάχιστον μισού αιώνα (μέσα 7^{ου} αι. – αρχές 8^{ου} αι.) και δείχνουν πως οι κάτοικοι αυτοί είχαν ικανοποιητικές προσόδους και ίσως ασχολούνταν με το ναυτικό εμπόριο ή και τις θαλάσσιες μεταφορές μικρών αποστάσεων¹⁴²⁰. Η επικοινωνία με τις ακτές της Σαλαμίνας και της Αττικής γινόταν με μικρά πλοία, όπως αυτό φαίνεται από τη μικρή, τεχνητή και λαξευμένη στα βράχια διαμόρφωση ελλιμενισμού στην ακτή της νησίδας και η οποία χωρούσε ένα πλοίαριο. Τόσο το *Περανήσι* όσο και το *Πέρανι*

¹⁴¹⁹ Επίθετο οικογένειας γαιοκτημόνων, που δεν μαρτυρείται πια στη Σαλαμίνα. Η τοποθεσία φαίνεται ότι ανήκε σε μέλη της οικογένειας αυτής.

¹⁴²⁰ Πάλλας, *Επισημάνσεις*, σελ. 202-205.

σχετίζονται με την παλαιά αθηναϊκή οικογένεια Πέρου¹⁴²¹, μέλη της οποίας ήταν οι μεγαλογαιοκτήμονες των τοποθεσιών αυτών.

Πηγάδι του Μαργάλια: Το πηγάδι τούτο¹⁴²² υπήρχε εντός αγροκαλλιεργειών που ανήκαν στην οικογένεια Μαργάλια, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα. Το τοπωνυμικό δύσκολα εντοπίζεται.

Πηγάδι του Παπασπύρου: Το πηγάδι σχετίζεται με την οικογένεια Παπασπύρου που απαντά και σήμερα στο νησί. Το τοπωνυμικό¹⁴²³ δύσκολα εντοπίζεται σήμερα. Βρισκόταν εντός των αγροκαλλιεργειών που ανήκαν στην παραπάνω οικογένεια και γι' αυτό ονομάστηκε έτσι.

Πηγάδι του Παύλου: Το πηγάδι σχετίζεται με την οικογένεια Παύλου που δεν μαρτυρείται πλέον στο νησί. Το τοπωνυμικό¹⁴²⁴ δύσκολα εντοπίζεται σήμερα. Βρισκόταν εντός των αγροκαλλιεργειών που ανήκαν στην παραπάνω οικογένεια και γι' αυτό ονομάστηκε έτσι.

Πλάκεζα: Άγνωστο τοπωνυμικό¹⁴²⁵ σήμερα. Η κατάληξη –εζα είναι αρβανίτικη. Το πρώτο συνθετικό πλάκα σημαίνει βραχώδης επίπεδη τοποθεσία. Αν όμως θεωρηθεί ότι η λέξη rliakj στην αρβανίτικη σημαίνει τον *πολιό*, τον *ασπρομάλλη*, τον *γέρο*, τον *παλιό*, τότε το τοπωνυμικό σχετίζεται με κάποιον παλιό οικισμό, ερείπια του οποίου θα υπήρχαν κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα.

Προφήτης Ηλίας: Εντυπωσιακός βραχώδης λόφος¹⁴²⁶ στον μυχώ του όρμου της Σαλαμίνας. Στην κορυφή του βρίσκεται η εκκλησία του Προφήτου Ηλία, που οικοδομήθηκε κατά τους χρόνους της Φραγκοκρατίας. Στα νεότερα χρόνια η εκκλησία δέχθηκε επέκταση με πρόναο στα δυτικά της. Μπροστά από το τέμπλο, στα νότια του εσωτερικού τής εκκλησίας, υπάρχει δεξαμενή συλλογής όμβριων υδάτων, σήμερα σφραγισμένη. Η θέση του λόφου διαδραμάτισε ρόλο στην ιστορία της νήσου σε όλες σχεδόν τις εποχές, καθώς από τα αρχαιολογικά ευρήματα της ευρύτερης

¹⁴²¹ Ντόκος, αριθμ. 222, 314, 497, 501 και Μέρτζιος, έγγραφο 22.

¹⁴²² Το πηγάδι αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹⁴²³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ13, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

¹⁴²⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ10, που συντάχθηκε το 1826.

¹⁴²⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο Ζ7, που συντάχθηκε το 1807.

¹⁴²⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΟΜ2, που συντάχθηκε το 1830.

περιοχής του λόφου διαπιστώνεται κατοίκηση ήδη από τη 2^η χιλιετία π.Χ.¹⁴²⁷. Να σημειωθεί, τέλος, ότι ο οικισμός της Κούλουρης προς το τέλος του Μεσαίωνα πήρε το όνομα «Βράχος», όπως αυτό φαίνεται σε ενετικό έγγραφο του 1720: *συμφώνως πληρεξουσίω γενομένω εν τω Βράχω Κουλούρης*¹⁴²⁸ (ο καταβιβασμός του τόνου στην παραλήγουσα προφανώς λόγω της γενικής πτώσης). Το τοπωνυμικό *Βράχος* απαντά σε πολλές περιπτώσεις μεσαιωνικών οικισμών που ήταν χτισμένοι επάνω ή πλησίον βραχωδών βουνών. Στο παραπάνω έγγραφο *Κούλουρη* ονομάζεται προφανώς όλο το νησί, ενώ *Βράχος* ο οικισμός που συμπίχθηκε δυτικά–νοτιοδυτικά του βραχώδους όγκου του προφήτη Ηλία.

Πρώην του Αράπη: Το τοπωνύμιο¹⁴²⁹ σχετίζεται με χείμαρρο σε μικρή κοιλάδα, δυτικά του όρους της *Πέρδικας* (ή *Περδίκας*) και του *Αράπη* (όπου και ο Ναύσταθμος Σαλαμίνας) και σήμερα καλείται *Προ-Αράπη*¹⁴³⁰. Προέρχεται από την ομώνυμη αθηναϊκή οικογένεια¹⁴³¹ η οποία σήμερα δεν συναντάται στη Σαλαμίνα¹⁴³². Στη νότια κλιτύ του όρους *Αράπης* υπάρχουν τα ερείπια του ναού της Σκιράδος Αθηνάς και του Ενυάλιου Άρη, τα οποία λόγω του κυκλώπειου μεγέθους τους προσδιορίζονται από την προφορική παράδοση ως *το σπίτι του Αράπη*¹⁴³³, επειδή μόνο ένα υπερφυσικό ον θα μπορούσε να οικοδομήσει ένα τέτοιο κτίσμα.

¹⁴²⁷ Τριανταφυλλιά Κάττουλα, «Επίμηκες ταφικό όρυγμα στην πόλη της Σαλαμίνας», στα υπό δημοσίευση *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Η Ιστορία της Αθήνας και της Αττικής, Αθήνα 27-31.5.2015*.

¹⁴²⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος, *Ο Μικρός Ελληνομνημόν*, σελ. 143.

¹⁴²⁹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ31, που συντάχθηκε γύρω στο 1830.

¹⁴³⁰ Προ-Αράπη= αρβ. προί i Aραp= p'ro= χείμαρρος στα κτήματα της οικογένειας Αράπη. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφονται τέτοιες περιοχές: *αρβ. προί i Frasarit= στον χείμαρρο του Φράσαρη (δεν απαντά η οικογένεια στη Σαλαμίνα σήμερα) *αρβ. προί i Mpletēsē στον χείμαρρο του μελισσώνα *αρβ. προί i Mpretit= στον χείμαρρο του Μπρέτη (Μπράτη(:)· δεν απαντά η οικογένεια στη Σαλαμίνα σήμερα) *αρβ. προί i Stremper= στον χείμαρρο του Στρέμπερη (Στρίμπερη(:)· δεν απαντά η οικογένεια στη Σαλαμίνα σήμερα).

¹⁴³¹ Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312, ως Γιανάραπης (= ο Γιάννης Αράπης).

¹⁴³² Παλάλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 111, υποσημ. 2.

¹⁴³³ Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση, *Το σπίτι του αράπη, Θρύλοι και δοξασίες γύρω από ένα τοπωνύμιο*, εφημ. Η νέα Σαλαμίνα, α' μέρος, αριθμ. φύλ. 313, Σεπτέμβριος 2015, σελ. 11 και β' μέρος, αριθμ. φύλ. 314, Οκτώβριος 2015, σελ. 11.

Ράχιζες: Το τοπωνυμικό¹⁴³⁴ σημαίνει *ραχούλες, μικρές ράχες*. Το τοπωνύμιο είναι σε χρήση ακόμη και σήμερα. Η τοποθεσία σχετίζεται με τις ράχες που βρίσκονται μεταξύ της περιοχής του *Μικρού Ντοροτού* και των θέσεων *Ντρένια*¹⁴³⁵ και *Θρακιά*. Καλείται, επίσης, και ως *Στάνη του Τούτση*, λόγω της ποιμενικής εγκατάστασης που υπήρχε εκεί από την οικογένεια *Τούτση* (= ο τύπος προέρχεται από τσιτακισμό· αρχικά η οικογένεια λεγόταν *Τούκη*). Καλούνται επίσης ως *Ράχιζες* ο λόφος της *Μπουκουρίμεζας* και του Κοιμητηρίου Σαλαμίνας. Το τελευταίο καλείται *Μαυρίκι* και *Μαυράκι*, λόγω της εκκλησίας της Αγίας Μαύρας που οικοδομήθηκε γύρω στο 1920 πλησίον ομώνυμου εικονοστασίου.

Ρέμα: Το τοπωνυμικό¹⁴³⁶ σχετίζεται με κάποιο ρέμα που σχηματιζόταν μετά από δυνατή νεροποντή. Είναι αδύνατο να εντοπιστεί η θέση, καθώς στο νησί της Σαλαμίνας μετά από ισχυρές βροχοπτώσεις σχηματίζονται πολλά ρέματα.

Σαλαμίνα: Το τοπωνυμικό¹⁴³⁷ αναφέρεται στην πόλη της σημερινής Κούλουρης αλλά και σε όλο το νησί. Απαντά από τους χρόνους της δεύτερης δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα και έπειτα, κατά τους οποίους χρόνους η νήσος λαμβάνει μέρος στις Εθνικές Συνελεύσεις με αντιπροσώπους της (βλ. την ενότητα : Μικρά περιστατικά της καθημερινότητας από τους χρόνους της Επανάστασης και από τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους στη Σαλαμίνα μέσα από γραπτές πηγές).

Σαούρτι / Σαρίγκι: Πρόκειται για τοπωνυμικό¹⁴³⁸ του Αμπελακίου. Η τοποθεσία βρίσκεται στα νότια της άλλοτε *Λίμνης Καματερού*¹⁴³⁹. Αναφέρεται κατά κύριο λόγο από τους ηλικιωμένους και ως *Σαρόγκι*. Ο τύπος *Σαούρτι* φαίνεται ότι είναι ο

¹⁴³⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ8, 21 και στον ΦΓ14, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1791 (=ΠΔ8).

¹⁴³⁵ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφεται το τοπωνυμικό Ντρένος που σχετίζεται με την εν λόγω περιοχή και πρόκειται για οικογενειακό επίθετο.

¹⁴³⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στον ΦΓ7, που συντάχθηκε το 1830 περίπου. Στον κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφεται η θέση *Μπουτόκι* αρβ.= ρέμα.

¹⁴³⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ24, 42, Ζ5, 8, 11, ΚΠ10, 12, ΟΜ2, ΠΔ20, 38, 40, ΔΑ10, 11, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1826 (=Ζ11 και ΚΠ10).

¹⁴³⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ5 και 33, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο που συντάχθηκε το 1745 (=ΠΓ5).

¹⁴³⁹ Εκτενής φυσικός συλλεκτήρας όμβριων υδάτων. Τον χειμώνα αποτελούσε χώρο στάθμευσης μεταναστευτικών πουλιών, ενώ κατά τους θερινούς μήνες η *Λίμνη* στραγγιζόταν και γινόταν ποδοσφαιρικό γήπεδο. Κατά τους ίδιους μήνες, μέρος της χρησιμοποιούταν ως χώρος προσωρινής εγκατάστασης από πλάνητες τσιγγάνους που διέμεναν σε σκηνές-τσαντήρια.

παλιότερος και σχετίζεται με την αμάρτυρη οικογένεια στο νησί *Σαούρτη*. Αντίστοιχα τοπωνύμια στο νησί υποδηλώνουν τις γαιοκτησίες αρβανίτικων οικογενειών που εγκαταστάθηκαν κατά τους πρώτους χρόνους του 15^{ου} αιώνα, όπως εκείνες των *Ντούνη*, *Σαούρτη*, *Αράπη* (Ntun-i, Saurt-i, Arap-i= του Ντουν, του Σαούρτ και του Αράπ· το -i είναι η γενική πτώση *του*, που ακολουθεί στην αρβανίτικη μετά το ουσιαστικό, δηλαδή τα κτήματα της οικογένειας *Ντουν*, *Σαούρτ* και *Αράπ*). Οι αρβανίτικες αυτές οικογένειες εγκατέλειψαν σχετικά νωρίς τη Σαλαμίνα λίγα χρόνια μετά την αρχική τους εγκατάσταση ή αφομοιώθηκαν λόγω θηλυγονίας κατά τις πρώτες δεκαετίες της εγκατάστασής τους από άλλες οικογένειες. Έτσι, τα επίθετα αυτά χάθηκαν και επιβίωσαν μόνο ως τοπωνυμικά.

Σατιρλή: Η τοποθεσία¹⁴⁴⁰ βρίσκεται στα νοτιοδυτικά του νησιού. Πρόκειται για μικρή κοιλάδα που ανοίγεται προς τη θάλασσα σε μικρό όρμο. Οι εκτάσεις αυτές φαίνεται να ανήκαν στην οικογένεια Σατιρλή (σατίρα<τσατίρα= μαχαίρι, είδος πελέκεως¹⁴⁴¹) αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα. Στο βάθος της κοιλάδας, ανατολικά, υπάρχει το ναύδριο του Αγίου Δημητρίου, το οποίο μέχρι και τη δεκαετία του 1930 στέγαζε στο εσωτερικό του πηγάδι με χαμηλό χείλος, ακριβώς μπροστά από το Ιερό Βήμα. Μικρός οχετός που κατέληγε σε οπή στη δυτική πλευρά του ναού οδηγούσε το νερό έξω, όταν το πηγάδι ξεχειλίζει. Η είσοδος του ναού ήταν αρχικά στη βόρεια πλευρά του. Κατά τη δεκαετία του 1930 το πηγάδι καταχώστηκε, επειδή υπήρχε ο κίνδυνος της πτώσης του ιερέα αλλά και των προσκυνητών. Έτσι, ανοίχτηκε νέο φρέαρ, δυτικά και έξω του ναού, ενώ η είσοδος μετατράπηκε σε παράθυρο και ανοίχτηκε νέα στη δυτική πλευρά. Όμορφο διακοσμητικό στοιχείο αποτελεί ένας κεραμοπλαστικός σταυρός στην εξωτερική πλευρά του ιερού βήματος¹⁴⁴². Σε πορώλιθο και στην εξωτερική βόρεια πλευρά, εκεί όπου άλλοτε η αρχική είσοδος, διακρινόταν χάραγμα που ανέγραφε τα εξής: +ΘΕΟΦΥΛΑΑΚ<ΤΟΣ> | Η<ΣΟΥΣ> Χ<ΡΙΣΤ>ΟC ΘΕ ΕΟC | ΨCΑ ΔΕ<ΗΣΙΣ> | . Ο Πάλλας θεωρούσε τη χρονολογία ΨCΑ ως αναγραμματισμό του έτους CΨΑ. Με βάση αυτήν την επισήμανση, η

¹⁴⁴⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ17, που συντάχθηκε το 1819. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται το τοπωνυμικό Μπαλαδόνα, αρβ. balljie= μέτωπο. Πρόκειται για μικρό βραχώδη λόφο που η πρόσοψή του ομοιάζει με μέτωπο. Για τη νησίδα *Αρπεδόνα*, μεταξύ Σαλαμίνας και Φυλατούρι Περάματος βλ. Πέτ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 80-82.

¹⁴⁴¹ Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 108, υποσημ. 4.

¹⁴⁴² Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 108, 131 και στην ίδια σελ. την υποσημ. 3.

εκκλησία οικοδομήθηκε το 1222, κατά τους πρώτους δηλαδή χρόνους της Φραγκοκρατίας¹⁴⁴³. Η εκκλησία χτίστηκε, όπως φαίνεται και από την επιγραφή, από τον μοναχό Θεοφύλακτο, μέλος της οικογένειας Σατιρλή(ς). Αυτός είχε αποσυρθεί εκεί και ζούσε ως ασκητής στο ησυχαστήριο αυτό· θεώρησε το νερό του πηγαδιού ως αγίασμα και γι' αυτό το ενέκλεισε στον μικρό αυτόν ναό. Ένας καμαρωτός τάφος που υπήρχε βορειοανατολικά του ναού είναι μάλλον του Θεοφύλακτου, ενώ το κελί του υπάρχει σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση βόρεια της εκκλησίας. Το ναύδριο είχε μαρμάρινο τέμπλο που καταστράφηκε μάλλον από κάποια σεισμική δραστηριότητα, κατά την οποία κατέρρευσε και μέρος του τρούλου του. Το τέμπλο αυτό ήταν κατασκευασμένο από διάφορα συλήματα που προέρχονταν από παλαιοχριστιανικές και βυζαντινές εκκλησίες της περιοχής του *Μουλκίου – Κακηβίγλας – Πέρανι*. Ένα θωράκιο που βρίσκεται σήμερα εντοιχισμένο στην Αγία Τράπεζα χρονολογείται στις αρχές του 11^{ου} αιώνα και προέρχεται προφανώς από αθηναϊκό εργαστήριο. Είναι συλήματα και πιθανώς προέρχονται από τον ερειπωμένο κατά τον 13^ο αιώνα ναό του Αγίου Δημητρίου στο Ζαρμπαλά Μουλκίου ή λιγότερο πιθανό από κάποια εκκλησία της περιοχής της Ζωοδόχου Πηγής. Τα υπόλοιπα αρχιτεκτονικά μέλη του τέμπλου (κιονόκρανο, αποτμήματα θωρακίων) θάφτηκαν ατυχώς κάτω από παχύ στρώμα τσιμέντου ακριβώς μπροστά και έξω από τη νέα είσοδο¹⁴⁴⁴.

Σελήνια: Τα *Σελήνια*¹⁴⁴⁵ είναι μια μεγάλη κοιλάδα που καταλήγει σε ακτή. Περικλείεται από τη *Βαθιά Πούντα* ή *Κάβο Μπενάρδο*¹⁴⁴⁶, την *Τούρλα* και το *Τουρλοτό*, το όρος *Πηλός*¹⁴⁴⁷, το *Ντούνι*, τη *Λάκκα του Καμινιού* (ασβεστοκάμινου), τη *Τζούμπα του Λοχαγού*, τον *λόφο των Πυροβολείων* και τον όρμο της *Λιμνιώνας*.

¹⁴⁴³ Για τη χρονολόγηση της εκκλησίας βλ. περισσότερα Α σ λ α ν ί δ η ς - Π ι ν ά τ σ η , σελ. 188-189.

¹⁴⁴⁴ Π ά λ λ α ς, *Επισημάνσεις*, σελ. 175-179.

¹⁴⁴⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα Ζ1, 13 και στον ΦΓ32, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1765 (Ζ1). Στο έγγραφο του Φάκελου Γρηγορίου αναφέρεται ως *Σελήνες*, μάλλον ως ανάμνηση του αρχαίου τύπου *Σιληνίαι*, Π ά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 110, υποσημ. 1.

¹⁴⁴⁶ Πρόκειται για ανδρωνυμικό τοπωνυμικό που σχετίζεται με το κύριο όνομα Μπενάρδος, βλ. Ντόκος, αριθμ. 16, Μέρτζιος, έγγραφα 21 και 22 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 ως Βενάρδος.

¹⁴⁴⁷ Περιοχή από όπου έπαιρναν οι Σαλαμίνιοι τον πηλό της χρονιάς. Τον χρησιμοποιούσαν στο λούσιμο των μαλλιών και στα συγκάματα, βλ. Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, «Συνήθειες που σβήνουν. Ο Πηλός», *Ημερολόγιο Μεγάλης Ελλάδος*, έτος 13, 1934, σελ. 291-301 και Π ά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 105, υποσημ. 5.

Ειδικότερα τοπωνύμια εντός της περιοχής αυτής είναι η *Γούβα του Τσεβά*, το *Σπιθάρι* και άλλα. Στον όρμο των Σεληνίων βρίσκεται η βραχονησίδα *Έλενα*¹⁴⁴⁸ και ανατολικότερα οι ύφαλοι *Σκρόφες*¹⁴⁴⁹ ή *Μυρμήγκια*. Όσον αφορά το όνομα *Σελήνια* ο

¹⁴⁴⁸ Η προφορική παράδοση αναφέρεται σε πνιγμό κάποιας *Έλενας*, η σορός της οποίας βρέθηκε στους βράχους της νησίδας. Έκτοτε καλείται από τους ντόπιους αλιείς και ναυτικούς με το όνομα της κοπέλας σε ανάμνηση του δυσάρεστου αυτού περιστατικού. Πρόκειται για αιτιολογική παράδοση που προκλήθηκε από την παραφθορά της λέξης *Πέλισες* σε *Έλενα*. Στον χάρτη των *Curtius-Kaupert* (1881) η βραχονησίδα σημειώνεται ως *Pélisäs*. Στον ίδιο χάρτη, μάλιστα, ανατολικότερα από τις Πέλισες, σημειώνονται οι ύφαλοι *Σκρόφες* ως *Scrófäs*, αρβ. (=θηλυκοί χοίροι, γουρούνες, συνεκδοχικά οι πόρνες). Οι ύφαλοι τούτοι λέγονταν και Χοιράδες και δεν είναι άλλοι από εκείνους που αναφέρονται στην τραγωδία του Αισχύλου *Πέρσαι* (στίχ. 421) *ακαί χοιράδες νεκρῶν τ' ἐπλήθουον*. Ο Ιωάννης Σαρρής (*Τα τοπωνύμια της Αττικής*, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 40, 1928, σελ. 126) πιθανολογεί ότι η ονομασία *Πέλισαι* συνδέεται με την αρχαία λέξη *πέλειαι* (= περιστερία). Από τα όσα σημειώνει ο Φουρίκης για τις *Πέλισες* (περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 149-150) φαίνεται ότι συγγέει αυτές με τις *Σκρόφες*, διότι τις αναφέρει ως ύφαλους, ενώ είναι μικρή βραχονησίδα. Ορθότερο είναι ότι το νησιωνυμικό *Πέλισες* σχετίζεται με το αναφερόμενο από τον Ησύχιο *Πελεστόρθη*, ως όνομα όλου του νησιού, αλλά και με το επίθετο *πελειοθρέμμονα* που αναφέρεται από τον Αισχύλο (*Πέρσαι*, 309), ως χαρακτηριστικό της Σαλαμίνας που θρέφει περιστερία. Φαίνεται ότι τα περιστερία εκτρέφονταν από τους ίδιους τους κατοίκους κατά την αρχαιότητα (βλ. Γιάννη Χαιρετάκη, *Οι ασχολίες των Σαλαμινίων κατά την αρχαιότητα: η πρωτογενής παραγωγή*, περιοδ. Βάκιλος, τεύχ. 5, Σαλαμίνα 2015, σελ. 36), ενώ κατά τα μεσαιωνικά χρόνια τα νησιά περίξ της νήσου αποτελούσαν καταφύγιο των αγριοπεριστεριών. Με τον ερχομό των αρβανιτών στη Σαλαμίνα και την επακόλουθη εγκατάστασή τους διδάχτηκαν από τους ντόπιους το ελληνικό *Πέλισες* και το προσάρμοσαν στην αρβανίτικη καλώντας τη βραχονησίδα ως *Pélažë* (= φοραδίτσες). Με το προσωνόμιο αυτό οι αρβανιτόφωνοι καλούν μικρά έντομα, με κόκκινα γυαλιστερά φτερά και μαύρα στίγματα. Ήταν ιδιαίτερα αγαπητά έντομα από εκείνους, διότι η εμφάνισή τους την άνοιξη θεωρείτο προάγγελος του Πάσχα (σήμερα καλούνται *πασχαλίτσες*). Από τους ντόπιους διδάχτηκαν, επίσης, και την αρχαία ονομασία των υφάλων *Χοιράδες*, την οποία προσάρμοσαν και εκείνη στη διάλεκτό τους αποδίδοντάς την ως *Σκρόφες*. Ο εν λόγω θαλάσσιος χώρος αποφεύγεται από τους αλιείς λόγω των συχνών συγκρούσεων των λέμβων τους επί των υφάλων τούτων, ιδίως όταν ο καιρός έχει *σοροκάδα*. Η τελευταία μετονομασία μάλλον ήταν σκόπιμη προς αποφυγή της σύγχυσης με μία άλλη νησιωνυμική θέση που αναφέρεται σε σύμπλεγμα δύο νησιών, μεταξύ της ακτής της Σαλαμίνας και της Αμφιάλης, τις *Κυράδες* (πιθανόν από την Παναγία την *Κυρά*, λόγω των ερειπίων εκκλησίας που υπάρχουν στο μεγαλύτερο νησί). Στα νεότερα χρόνια οι *Σκρόφες* καλούνται από τους ναυτικούς ως *Μυρμήγκια* λόγω του μικρότερου μεγέθους τους από τις *Πέλισες-Έλενας*, αλλά και προς αποφυγή του άσεμνου της λέξης και εν τέλει προς κοσμία απόδοση. Γενικά, είναι συνήθης η τακτική των ναυτιλλομένων να ονομάζουν ύφαλους και βραχονησίδες με ονόματα εντόμων, ζώων και πτηνών.

¹⁴⁴⁹ Βλ. παραπάνω υποσημ. και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 93-94.

Πάλλας σημειώνει ότι πρόκειται για το αρχαίο τοπωνυμικό *Σιληνίαι ακταί*¹⁴⁵⁰. Μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα υπήρχαν στην περιοχή εκτενείς σιτοβολώνες και αμπελοκαλλιέργειες, που υδροδοτούνταν από πηγάδια¹⁴⁵¹ με άφθονο νερό. Οι εκτάσεις των *Σεληνίων* ανήκαν σε αμπελακιώτες αγρότες, καθώς τα Σελήνια συνορεύουν με το *Αμπελάκι*. Ο δρόμος που συνέδεε τις δύο περιοχές ήταν η *Στράτα της Απάνω Μεριάς* (= σημερινή Λεωφ. Αμπελακίων)¹⁴⁵² που ξεκινούσε δυτικά της εκκλησίας των Εισοδίων Θεοτόκου *Αμπελακίου*, ανηφόριζε ανάμεσα από τον *λόφο*

¹⁴⁵⁰ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 26 και Επισημάνσεις, σελ. 205-206.

¹⁴⁵¹ Πολλά από τα πηγάδια της Σαλαμίνας, ιδίως αυτά που βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές (Άγιος Γεώργιος, Παλιάμπελα), παρουσιάζουν ιδιαίτερη κατασκευή. Στο βάθος του πυθμένα τους έχουν τέσσερις μεγάλες, λιθόκτιστες, ημικυκλικές στοές που συναντώνται στο κέντρο του κάθε πηγαδιού και οι οποίες στόχο έχουν να διευρύνουν την επιφάνεια του προς άρδευση υδάτινου ορίζοντα. Στην παραλία, στο Κανάκιανι (Κανάκια), ο πυθμένας του ονομαζόμενου πηγαδιού *Ποτιστήρι* έχει διευρυνθεί με περαιτέρω λάξευση στον φυσικό βράχο ώστε να μεγαλώσει περισσότερο ο υδάτινος ορίζοντάς του. Παρόμοια τεχνική παρατηρείται και στην πηγή του Αγίου Ιωάννη του Νηστικού στο Μούλκι, η οποία αναβλύζει από τη βάση μεγάλου βράχου. Μέχρι σήμερα σώζεται πλησίον της πηγής και σε επαφή με το βράχο υδρορροή που καταλήγει σε γούρνα για το πότισμα των ζώων. Παλαιότερα υπήρχε στο δρόμο πηγάδι το οποίο μπαζώθηκε και κοντά του λίθινη λεκάνη ελαιοτριβείου βυζαντινών χρόνων, που συλλέχθηκε τη δεκαετία του 1980 από ντόπιο και φυλάσσεται σήμερα σε κήπο. Εντυπωσιακή είναι και η πηγή *Στεφηλούκο* στην ενδοχώρα των Κανακίων, κατασκευασμένη κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας. Στο Αμπελάκι, στην οδό Μητροπολίτου Γερμανού Γκούμα, υπάρχει πηγάδι που βρίσκεται στο σύνορο δύο αυλών, δηλαδή το μισό στόμιο βρίσκεται εντός της μίας αυλής και το άλλο μισό εντός της άλλης. Ο μαντρότοιχος που διαχωρίζει τις δύο αυλές διακόπτεται από το πηγάδι και συνεχίζει έπειτα. Έτσι, το νερό εκμεταλλευόταν από δύο οικογένειες και το πηγάδι το αποκαλούσαν *μεισιακό*. Από το δεύτερο τέταρτο του 20^{ου} αι. αρχίζουν να τοποθετούνται στο νησί ζωοκίνητες ή πετρελαιοκίνητες σιδηροκατασκευές άντλησης νερού από πηγάδια καθώς και μεταλλικοί ανεμόμυλοι για τον ίδιο σκοπό, τα οποία αποτελούν αξιόλογα δείγματα της Βιομηχανικής Αρχαιολογίας. Για δημοσιεύσεις σχετικές με τα πηγάδια στη Σαλαμίνα βλ. Μόδεστου Κιμίλη, «Πηγές και πηγάδια της Κούλουρης», εφημ. *Σαλαμνία*, αρ. φύλ. 39, 15-8-2010 και Παναγιώτη Βελταβισιά, «Η πηγαδομαντεία στο Αμπελάκι», περ. *Βάκιλος*, τεύχ. 3, Σαλαμίνα 2010, σελ. 8-10, όπου και βιβλιογραφία σχετική με το νερό ως πηγή ζωής, δύναμης και καθαρισμού. Τα περισσότερα από τα στοιχεία για τη γενική αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της Σαλαμίνας και τους τύπους των παραδοσιακών οικιών προέρχονται από τα εξής χειρόγραφα του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας: αριθμ. χειρογράφου: 3493/1985, Συλλογές Θωμούλα Μπεκιάρη, σελ. 13-25, αριθμ. χειρογράφου: 1024/1970, Συλλογές Περούλη Αθηνά, σελ. 13-19 και 22-26, αριθμ. χειρογράφου: 3709/1994, Συλλογές Παπαδά Μαρία, σελ. 24-28^a, 29^a-30 και 35-39.

¹⁴⁵² Βλ. σε αυτήν την ενότητα τα όσα γράφονται για το τοπωνυμικό της Απάνω Μεριάς.

της *Τζούμπας του Λοχαγού* και του *Σπιθαριού* (οικισμός Αγίου Χριστοφόρου) και διερχόταν μέσω των αμπελοκαλλιιεργειών και του σιτοβολώνα για να καταλήξει στην ακτή, όπου και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου (οικοδομήθηκε στα χρόνια της τουρκοκρατίας). Κατά την πορεία της *Στράτας* υπήρχαν παράδρομοι και μονοπάτια που οδηγούσαν σε ειδικότερες τοποθεσίες. Η περιοχή των *Σεληνίων* οικοπεδοποιήθηκε μετά τα μέσα του 20ού αιώνα¹⁴⁵³.

Σκηνέα: Η περιοχή¹⁴⁵⁴ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του *Μουλκίου* και συγκεκριμένα δυτικά του *Χωριού του Μουλκίου* και βόρεια της *Δραγατσούλας*. Η τοποθεσία έβριθε σκίνων και γι' αυτό δόθηκε το προσωνύμιο αυτό από τους αγρότες του *Μουλκίου*.

Σολάκη: Η περιοχή¹⁴⁵⁵ βρίσκεται εντός της ευρύτερης περιοχής του *Μουλκίου* και συγκεκριμένα στα νότια της περιοχής του *Ζαρμπαλά* και βόρεια του *Χωριού του Μουλκίου*. Η περιοχή καταλήγει στην ακτή *Σαβούρα*¹⁴⁵⁶. Την περιοχή διέρχεται και ρέμα, επίσης ονομαζόμενο ως *Σολάκη* (νότια του Αγίου Δημητρίου στο *Ζαρμπαλά*). Πρόκειται για επίθετο οικογένειας, μέλος της οποίας ήταν ο μικρογαιοκτήμονας της περιοχής. Ο τύπος *Σολάτζη* που απαντά σε έγγραφο προέρχεται από το φαινόμενο του τσιτακισμού.

Σουράβλια: Τα *Σουραύλια*¹⁴⁵⁷ είναι μια μικρή κοιλάδα μεταξύ της περιοχής των Βασιλικών και του Μπατσι. Μέχρι και τη δεκαετία του 1960 υπήρχαν

¹⁴⁵³ Ενδεικτικό της δημιουργίας των τοπωνυμίων αποτελεί το γεγονός, πως μετά την οικοπεδοποίηση και την επακόλουθη οικοδόμηση της περιοχής των Σεληνίων καθώς και τη σταδιακή μετατροπή του σε παραθεριστικό θέρετρο, γεννήθηκαν νέα τοπωνύμια στην περιοχή, όπως *Φλώρα* (γυναίκα που διέθετε παραλιακό κέντρο), *Βασιλείου* και *μόλος Βασιλείου*, *Κουρσάρος* (σημείο αναφοράς για πολλούς νέους), *μόλος Αγίου Νικολάου*, *Θεατράκι*, *Λιμανάκι στο Θεατράκι*, *Πολυκατοικίες* (=δύο συγκροτήματα πολυκατοικιών, το ένα στη στροφή από Φλώρα προς Λιμανάκι (όχι το Λιμανάκι του Θεάτρου) και το άλλο πάνω από την πλατεία του Αγίου Νικολάου), *Στρογγυλή* (πλατεία στη αρχή του *Πηλού*), *Μυκονιάτικο* (=οικία που η αρχιτεκτονική του θυμίζει τη Μύκονο) και άλλα. Το τοπωνύμια αυτά φανερώνουν ότι η αλλαγή του τοπίου αλλά και η αλλαγή της σύνθεσης της τοπικής κοινωνίας προκαλούν τη γέννηση νέων τοπωνυμικών.

¹⁴⁵⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ3, ΠΓ14, 17, 19, ΚΠ5, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1735 (=ΔΑ3). Στο έγγραφο της συλλογής του ΚΠ καταγράφεται ο τύπος *Σκηνέοι*.

¹⁴⁵⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ13, 38, 39, με παλαιότερη αναφορά του τοπωνυμίου σε έγγραφο του 1815 (=ΠΔ13). Στο έγγραφο αυτό βρίσκεται ο τύπος με τον τσιτακισμό.

¹⁴⁵⁶ Βλ. στο Παράρτημα Εγγράφων τον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη.

¹⁴⁵⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στον ΦΓ14, 31, 32, που συντάχθηκαν το 1830 περίπου. Στην ακτή, στα Σουράβλια, υπήρχε πηγή που λεγόταν Ούγιθι, υποκοριστικό της αρβ. λέξης *ujë*= νερό. Ως

αμπελοκαλλιέργειες. Η περιοχή γρήγορα οικοπεδοποιήθηκε, αφού πρώτα μετονομάστηκε σε *Μπλε Λιμανάκι*. Στην περιοχή έχει εντοπιστεί βυζαντινό ελαιοτριβείο ή πατητήρι, όπως φαίνεται από τμήμα τοίχου με μία μονόλιθη πλάκα που έχει δύο ορθογώνιες εκβαθύνσεις στον κατά μήκος άξονά της. Κοντά στο κτίσμα αυτό παρατηρούνται όστρακα από χοντρά αγγεία και χείλη πίθων, μάλλον ως αποθηκευτικών του λαδιού ή του κρασιού¹⁴⁵⁸. Σε έγγραφα αναφέρεται και ως θηλυκό, η *Σουραύλα*. Το τοπωνυμικό ίσως να απηχεί ιδιοκτησία της οικογένειας *Σουραυλά*¹⁴⁵⁹, αμάρτυρης σήμερα στο νησί.

Στάνη: Πρόκειται για ποιμενική εγκατάσταση¹⁴⁶⁰, που δύσκολα μπορεί να εντοπιστεί λόγω της συχνής παρουσίας ανάλογων εγκαταστάσεων στη Σαλαμίνα.

Στράτα του Κίνανι: Τμήμα¹⁴⁶¹ της μεσαιωνικής *Στράτας του Πέρου*. Η *Στράτα* διακλαδιζόταν με εκείνη που κατευθυνόταν στο *Καμπόλη* (βλ. παραπάνω στην ενότητα αυτήν) και στο οροπέδιο του *Γκίνανι*, όπου και ο Μεσαιωνικός οικισμός της περιοχής¹⁴⁶². Σήμερα είναι η οδός Αγίου Χαραλάμπους. Το τοπωνυμικό Γκίνανι σχετίζεται με την οικογένεια Γκίνη¹⁴⁶³ που απαντά και σήμερα στο Αμπελάκι.

Συκέα: Άγνωστο τοπωνυμικό¹⁴⁶⁴, μάλλον της ευρύτερης περιοχής του Αμπελακίου. Σχετίζεται με κάποια συκιά που δέσποζε στον εκεί τόπο.

Σωχώρι: Άγνωστο τοπωνυμικό¹⁴⁶⁵. Σχετίζεται με τα ενδότερα ευρύτερης περιοχής.

υποκοριστικό συναντάται και το Λιούμιθι, αρβ. liumē= ποτάμι) και βρισκόταν εκεί, όπου είναι σήμερα η οδός Ζωοδόχου Πηγής (Επαγγελματικά Λύκεια).

¹⁴⁵⁸ Πάλλας, Επισημάνσεις, σελ. 232.

¹⁴⁵⁹ Το επίθετο απαντά στο διαδίκτυο. Για τη λέξη βλ. Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 112, υποσημ. 5.

¹⁴⁶⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ13, που συντάχθηκε του 1830 περίπου.

¹⁴⁶¹ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ17, που συντάχθηκε το 1807. Ειδικότερο τοπωνύμιο της περιοχής *Γκίνανι* είναι και ο λόφος *Ορθολί* (<*Ορθολίθι*).

¹⁴⁶² Παυαγιώτης Βελτανισιάν, Ο Μεσαιωνικός οικισμός του Γκίνανι, περιοδικό Οι Ρυθμοί της Σαλαμίνας, τεύχος 4, Δεκ.-Φλεβ. 2001, σελ 2-11. Νότια του *Γκίνανι* βρίσκεται και το οροπέδιο *Δανήλι*, από την οικογένεια *Δανιήλ*, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη σημειώνεται ως *Δανιήλι*. Στον Πούλο σημειώνεται ως οικογενειακό επίθετο των Αθηνών με τη γραφή *Δανίλης*, βλ. αριθμ. συμβολαίων 5, 6, 15, 37, 38, 39, 111, 170, 180, 333, 354, 406, 620, 621 και 816 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312.

¹⁴⁶³ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 109, υποσημ. 5.

¹⁴⁶⁴ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ5, που συντάχθηκε το 1745.

Τζουρένι: Άγνωστο τοπωνυμικό¹⁴⁶⁶. Μάλλον σχετίζεται με το γυναικείο όνομα Κυράνα<Κιουράνα<Τζουράνα¹⁴⁶⁷ και το μητρωνυμικό επίθετο Τζουράνας. Μέλη της οικογένειας ήταν οι μικρογαιοκτήμονες της περιοχής. Το τοπωνυμικό προέρχεται από τσιτακισμό.

Τζύριζα / Τσύρεζα / Cirëze / Cërëzë: Η τοποθεσία¹⁴⁶⁸ καλείται σήμερα Κύρεζα και Κύριζα. Ο τύπος Τζύριζα προέρχεται από τσιτακισμό. Πρόκειται για μια μικρή

¹⁴⁶⁵ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ8, που συντάχθηκε το 1786.

¹⁴⁶⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΓ42, που συντάχθηκε το 1832. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφεται το τοπωνυμικό *Τσουρέκ*, πολύ πιθανό ως παραφθορά του *Τζουρένι*.

¹⁴⁶⁷ Μητρων. επώνυμο από το βαφτ. Κυράν(ν)α, μεσν. κυράνα « η μητέρα», ίσως < κυρά και μεγενθ. καταλ. -άνα. {TOZ}

¹⁴⁶⁸ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ7, που συντάχθηκε το 1830 περίπου. Από τον κατάλογο των τοπωνυμικών του Π. Φουρίκη αντλούμε τις ακόλουθες τοποθεσίες σε εζέ: **Αλωνάκια Λεμένεζε*= αρβ. *Αλωνάκια Limenjiëzë* (= τα μικρά αλώνια του λιμανιού· πρόκειται για τα αλώνια βόρεια της Αγίας Τριάδος *Αμπελακίου*, στο Αρχαίο Λιμάνι), *Βένεζα= αρβ. *Veniëzë* (βένια= είδος κέδρου που αφθονούσε άλλοτε στη Σαλαμίνα· πρόκειται για βουνό στο οροπέδιο του *Γκίνανι*· σήμερα, δύο βουνά του οροπεδίου καλούνται *Μικρή* και *Μεγάλη Βένιζα* ή *Βενίστα*), *Εκκλησία= αρβ. *Klisëzë*, βλ και Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 113, **Κοκοσίλα Κοϊδέλεζα* = αρβ. *kokosila Koïdelëzë* (*κοκοσιά*= πηγή στην άκρη της ακτής, εντός των εκτάσεων της αμάρτυρης σήμερα στο νησί οικογένειας *Κοϊδέλη* ή από την αμάρτυρη σήμερα οικογένεια *Κοκοσούλα* που συνόρευε με τις εκτάσεις της οικογένειας *Κοϊδέλη*· δύσκολο να προσδιοριστεί το τοπωνύμιο σήμερα), *Μάλεζα= αρβ. *Maljëzë* (βουνό πάνω από το *Μούλκι*· σε αντιδιαστολή με το Μαλιζί= αρβ. *Maljëzi*= βουναλάκι, την κορυφή της οροσειράς του *Μαυροβουνίου*), *Μελίσσια, αρβ.= *Mpljetëzë*, σήμερα καλείται *Μπλιέτες*, *Μπουκουρίμεζα= αρβ. *Bukurimëzë* (= όμορφος λόφος, βρίσκεται δυτικά του Κοιμητηρίου Σαλαμίνας), *Παλεθούρεζα= αρβ. *Paljieturëzë*= μικρό παράθυρο, βουνό στα ανατολικά της οροσειράς του *Μαυροβουνίου*, προς τον *Ντοροτό* και το *Αμπελάκι*, *Σκινέζ = αρβ. *Skinëzë* = περιοχή με γαϊδουράγκαθα· σήμερα εντοπίζεται στο *Καματερό*· καλείται και *Σκίντεζι* (=βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 159. Το επίθετο *Σχινάς* που απαντούσε στην Αθήνα (βλ. Πούλος, αριθμ. συμβολαίων 1, 44, 181 και 807 και Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312) δεν φαίνεται να σχετίζεται με το εν λόγω τοπωνυμικό), *Σόρεζα= αρβ. *Sorëzë*= βουνό στα δυτικά της Άσπρης Ράχης (αρβ. *rache e mparëdë*) του *Γκίνανι*, εντός της μικρογαιοκτησίας της οικογένειας Σώρρα που δεν απαντά πλέον στη Σαλαμίνα· σημαίνει δε και μικρή κορακοφωλιά, *Τουτούλεζα= αρβ. *Tutulëzë*, από το οικογενειακό επίθετο *Τουτούλης* (δεν συναντάται πια στη Σαλαμίνα η οικογένεια)· η περιοχή εντοπίζεται στο *Μούλκι*, όπου σήμερα βρίσκεται η *Ελιά της Όρσας*. Η ίδια περιοχή καλείται και *Πολυέλαιος*= λόγω της άφθονης παραγωγής ελαιολάδου) και *Ταούλεζα= αρβ. *Taulëzë*. Το τελευταίο τοπωνυμικό αναφέρεται στον Τύμβο των Σαλαμινομάχων. Από τους Καματεριώτες αλιείς καλείται ο Τύμβος ως *Μαγούλα* και *Μαγγούλα*, βλ. και

παραθαλάσσια κοιλάδα δίπλα στο Πέρανι, με ήρεμους λόφους και ανοίγεται προς τη θάλασσα σε βραχώδη όρμο. Καταλαμβάνεται κι αυτή σήμερα από παραθεριστικές κατοικίες και κυρίως από αγροκαλλιέργειες και ελαιώνες. Όσον αφορά το ετυμολογικό του τοπωνυμικού ο Πάλλας σημειώνει ότι τούτο φαίνεται υποκοριστικό της «Κυρίας» και σημαίνει την «Κυρούλα». Ενδέχεται, δηλαδή το μέρος αυτό να αναφέρεται σε κάποια καλόγρια ή άλλη σεβάσμιμα γυναίκα που να έμενε εκεί ή να κατείχε όλη την περιοχή της Κύριζας¹⁴⁶⁹. Το επίθετο Κυράς απαντά, όμως, σε σαλαμινιακό έγγραφο¹⁴⁷⁰ και φαίνεται ότι η έκταση ανήκε στην ομώνυμη οικογένεια μικρογαιοκτημόνων, από την οποία ονοματοδοτήθηκε η τοποθεσία. Παρεμφερές επίθετο απαντούσε και στην Αθήνα¹⁴⁷¹.

Στα νοτιδυτικά όρια της περιοχής αυτής με το Πέρανι, στην κορυφή μαστοειδούς λόφου υπάρχουν ερείπια εκκλησίας, τα οποία η προφορική παράδοση αποδίδει στο όνομα του Αγίου Ιωάννη του Νηστικού. Η έρευνα του Πάλλα αποκάλυψε ότι πρόκειται για μικρή εγκατάσταση που αποτελείται από αυλή, μικρό ναό και έναν επιμήκη χώρο, εφαπτόμενο στη νότια πλευρά του ναυδρίου. Ο επιμήκης αυτός χώρος ίσως ήταν στάβλος ή αποθήκη και μάλλον υπήρχε πάνω από αυτόν όροφος για κατοίκηση, ο οποίος επικοινωνούσε με την αυλή με τη βοήθεια μόνιμης ξύλινης σκάλας. Συνεπώς, το βυζαντινό αυτό μνημείο συνιστά καταφύγιο κάποιου αναχωρητή ή το υποστατικό μικρού γαιοκτήμονα, εφοδιασμένο με μικρό ευκτήριο οίκο. Το πλήθος των μαρμάρινων συλημάτων (μονόλιθη τράπεζα, αράβδωτοι κιονίσκοι, κιονόκρανα, αμφικιονόκρανα, μαρμάρινοι πεσσίσκοι κ.ά.) προέρχεται πιθανότατα από την ερειπωμένη εκκλησία του Πέρανι ή και την περιοχή των Περιστεριών¹⁴⁷² και της Κακηβίγλας και δείχνει τον ιδιαίτερο ζήλο του ιδρυτή να

Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 133, στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του ίδιου και Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 35 (1745).

¹⁴⁶⁹ Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 109, υποσημ. 9. Για την ερμηνεία ως χώρου παιχνιδιού της τραμπάλας, βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, σελ. 166. Η ερμηνεία Γκούριζα>Κύριζα είναι αδιάφορος, διότι τα τοπωνυμικά με πρώτο συνθετικό τη λέξη Γκουρ= αρβ. gur= ο βράχος, είναι συνήθη στους αρβανίτες και δεν έχουν εκπέσει σε διαφορετική φωνολογική απόδοση· αν δηλαδή το τοπωνυμικό λεγόταν από παλιά Γκούριζα, θα λεγόταν και σήμερα κατά τον αυτόν τρόπο.

¹⁴⁷⁰ ΔΑ9 (1823).

¹⁴⁷¹ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 186, όπου καταγράφεται το επίθετο Κύραινας.

¹⁴⁷² Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφεται η σπηλιά στα *Περιστερία*, γνωστή στους ντόπιους και ως η Σπηλιά του Αίαντα ή η Σπηλιά στις Κολώνες (σήμερα λέγεται η

προσδώσει καλαίσθητη διάθεση στο κτίσμα του. Η δε χρονολόγηση της ανέγερσής του προσανατολίζεται λίγο πριν το τέλος της πρώτης χιλιετίας¹⁴⁷³. Η κάτοψη της εκκλησίας με τους βοηθητικούς χώρους που εφάπτονται σε αυτήν, θυμίζουν τα ερείπια της εκκλησίας του Προφήτη Ηλία, στην κορυφή *Λούγγου Κακηβίγλας*.

Τοριβίρι: Η λέξη στην αρβανίτικη σημαίνει τον ορμητικό κατηφορικό χείμαρρο. Τέτοιοι χείμαρροι σχηματίζονται στο νησί μετά από ισχυρές νεροποντές και γι' αυτό δεν εντοπίζεται εύκολα η τοποθεσία. Πάντως μετά από ισχυρή νεροποντή σχηματίζονται στο νησί ορμητικοί χείμαρροι σε δύο σημεία· στο *Πέρανι*, όπου και ο μικρός καταρράκτης της *Ντρισίλας* ή *Δριστίλας*¹⁴⁷⁴ και στο δάσος στο *Κανάκιανι* (*Κανάκια*¹⁴⁷⁵), στα βόρεια της Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου στα *Λεμόνια*, όπου

Σπηλιά του Ευριπίδη, λόγω της εύρεσης εντός του σπηλαίου αρχαίου σκύφου με το όνομα του Σαλαμίνιου τραγωδού κατά τη διάρκεια αρχαιολογικών ανασκαφών. Στον ίδιο κατάλογο αναφέρονται οι σπηλιές: η σπηλιά του *Αράπη* (στο Ναύσταθμο), του *Γκιαούρη* και οι *Σπηλίτσες*, αρβ= Spelëzë. Το *Ζαστάνι* που αναφέρει ο Φουρικός είναι το βάραθρο στην περιοχή *Στενό*. Για το *Στενό* βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς , περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 94. Για το *Ζαστάνι*, ό.π., σελ. 107-108. Όσον αφορά το τοπωνύμιο *Περιστέρια* να σημειωθεί ότι είναι ένα μικρό φυσικό λιμάνι που προστατεύεται από νησίδες και βράχους και από την αρχαιότητα αποτελεί απάνεμο και ασφαλές αγκυροβόλιο για τα ιστιοφόρα κατά τις τρικυμίες. Εκεί ζούσαν άλλοτε σμήνη από αγριοπερίστερα, τα περισσότερα των οποίων εξολοθρεύτηκαν την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής. Καθώς τα αγριοπερίστερα κούρνιαζαν στις εσοχές των γκρεμών, οι ντόπιοι έριχναν από την κορυφή των βράχων δίχτυα και έτσι τα εγκλώβιζαν. Σήμερα μόνο ένα σμήνος υπάρχει με 20-30 περίπου αγριοπερίστερα. Πάντως, το τοπωνυμικό σχετίζεται με την αρχαία λέξη *πέλειαι*= αγριοπερίστερα και με το αναφερόμενο από τον Ησύχιο *Πελεστόρθη*, ως ένα από τα ονόματα της Σαλαμίνας, βλ. Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 109, υποσημ. 2. Στην τραγωδία του Αισχύλου *Πέρσαι* (στίχ. 309) η νήσος αναφέρεται ως πελειοθρέμμων *ἀμφι νήσον τὴν πελειοθρέμμονα* (αυτή που θρέφει περιστέρια).

¹⁴⁷³ Πάλλας, Έρευνες, σελ. 22-29.

¹⁴⁷⁴ Στη βάση του καταρράκτη έχει σχηματιστεί από τη διάβρωση του νερού κοιλότητα όπου οι νοικοκυρές έπλεναν τα λεγόμενα *χράμια της δριστίλας*. Το τοπωνυμικό είναι σε χρήση ακόμη και σήμερα και η τοποθεσία βρίσκεται στην ενδοχώρα της περιοχής του Πέρανι, δυτικά της Παναγίας της *Μισοσπορίτισσας* και νότια της περιοχής *Καμπόλη*. Βλ. και τον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική.

¹⁴⁷⁵ Το τοπωνυμικό *Κανάκιανι* (το) και *Κανάκια* (τα) σχετίζεται με την οικογένεια *Κανάκη* που απαντά σήμερα στη Σαλαμίνα και μάλλον ήταν οι αρχικοί ιδιοκτήτες της περιοχής. Από τον 19^ο αιώνα και έπειτα παρουσιάζονται σε έγγραφα του Αρχείου Συμβολαιογραφούντων Ειρηνοδικών ως ιδιοκτήτες μέλη της οικογένειας *Βασιλείου*. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται τα δύο νησιά που βρίσκονται στον κόλπο του *Κανάκιανι* με το ίδιο όνομα (*νησίδες*

δημιουργείται εντυπωσιακός υψηλός καταρράκτης. Αυτός ταυτίζεται με τον αρχαίο ποταμό *Βώκαρο* του όρους *Ακάμας*, της σημερινής οροσειράς της *Μάλιζας*. Χαρακτηριστικά ο Ησύχιος γράφει: *Βώκαρος· ποταμός ἐν Σαλαμῖνι ἐκ τοῦ Ἀκάμαντος ὄρους φερόμενος*¹⁴⁷⁶.

Τοροτό¹⁴⁷⁷: Σήμερα η περιοχή ονομάζεται *Ντοροτό*. Πρόκειται για δύο μικρές κοιλάδες, η μία μεγαλύτερη από την άλλη, που χωρίζονται από μια σειρά χαμηλών λόφων με κατεύθυνση ανατολικά προς δυτικά, και βρίσκονται στην ενδοχώρα του *Αμπελακίου*. Οι κοιλάδες αντίστοιχα χωρίζονται στο *Μικρό* (βόρεια) και *Μεγάλο Ντοροτό* (νότια). Μέχρι και τη δεκαετία του 1970 υπήρχαν εκτενέστατες αμπελοκαλλιέργειες, οι οποίες καταστράφηκαν από τους αμπελακιώτες ιδιοκτήτες για να οικοπεδοποιηθούν. Οι γηραιοί Αμπελακιώτες καλούν την περιοχή ως *Θοδώρα*, προσωνύμιο που συνδέεται με το αντίστοιχο *Τοροτό*<*Θόδωρο*. Οι εκτάσεις φαίνεται ότι ανήκαν στην οικογένεια μεγαλογαιοκτημόνων *Θεοδώρου*, η οποία αργότερα μετονομάστηκε σε *Τριανταφύλλου* (βλ. την ενότητα Σαλαμινιακές Οικογένειες). Η οικογένεια φαίνεται ότι είναι αθηναϊκή¹⁴⁷⁸. Και τα δύο επώνυμα υπήρχαν στο *Αμπελάκι*, αλλά μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα δεν ήταν σε χρήση¹⁴⁷⁹.

Τουρκολιμνιάνα: Απάνεμο φυσικό λιμάνι¹⁴⁸⁰ στο νότιο από τα δύο δυτικά άκρα της Σαλαμίνας, μεταξύ του Κάβο-Μάνεση¹⁴⁸¹ και του Κάβο-Καρά. Σήμερα η περιοχή

Κανάκιανι). Οι αλιείς καλούν σήμερα το μεγάλο νησί ως *Γαϊδουρονήσι* και το μικρό ως *Τρίγκο* (*Τρίκιας*<*Τρίγκας*= *Αντρέας*, σήμερα οικογένεια *Ανδρέου* που υπάρχει στη Σαλαμίνα).

¹⁴⁷⁶ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 106, υποσημ. 2. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρίκη καταγράφεται το τοπωνυμικό *Λουμ ι μάδε*, αρβ.= *Liut i Maðe*= το ποτάμι το μεγάλο, που ίσως να σχετίζεται με τον χείμαρρο του *Βώκαρου*. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα το τοπωνυμικό να σχετίζεται με ιδιοκτησία της οικογένειας *Νταρηβήρη*. Ως οικογενειακό επίθετο απαντά στο έγγραφο Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 44, που συντάχθηκε το 1717.

¹⁴⁷⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΔΑ6, ΠΓ20, 21, 32, 38, 43, ΠΔ13, 21, 34 και στο ΦΓ7, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1748 (=ΔΑ6).

¹⁴⁷⁸ Βλ. Ντόκος, αριθμ. 115, όπου καταγράφεται το οικογενειακό επίθετο Ντόρτος.

¹⁴⁷⁹ Ο γράφων θεωρούσε ότι η οικογένεια αυτή και οι κλάδοι της είχαν εξαλειφθεί από τη Σαλαμίνα, είτε λόγω θηλυγονίας, είτε κάποιας μετεγκατάστασης σε άλλη περιοχή. Το καλοκαίρι του 2014 η Μαριέττα Μιχαήλ από την Κούλουρη, με πληροφόρησε πως σε συζήτηση που είχε με ηλικιωμένη κάτοικο του Αμπελακίου, της είπε τα ακόλουθα: *Κορίτσι μου, είχαμε ένα όνομα μοσχομυριστό και μας το κάνανε να βρομάει· μας λέγανε Τριανταφύλλου και μας το κάνανε Μπιθιζή* (αρβ.= *mpitha isiu*= *κόλος μαύρος*). Η οικογένεια *Μπιθιζή* είναι σήμερα πολυπληθής στη Σαλαμίνα.

¹⁴⁸⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΦΓ14, που συντάχθηκε το 1830 περίπου.

έχει μετονομαστεί από τους παραθεριστές σε Ηλιακτή, αν και από τους ντόπιους σε χρήση είναι ακόμη ως Τουρκολίμανο. Το πρώτο συνθετικό της λέξης υποδηλώνει ή την παρουσία του τουρκικού στόλου εκεί και την αγκυροβόληση των πλοίων του ή αντανακλά γεγονότα που διαδραματίστηκαν με τούρκους. Πράγματι, το 1332/3 οθωμανοί πειρατές του *Σουλτανάτου του Ικονίου* της Σμύρνης λεηλατούσαν τις ακτές του Σαρωνικού και το 1340 επιτέθηκαν στον Πειραιά και την Αθήνα. Στο Τουρκολίμανο η παρουσία σαλαμινιακής ναυτικής μοίρας, ως μέρος της συμμαχίας δυτικών και βυζαντινών κατά των τούρκων του Ικονίου Σμύρνης (1344) ήταν ισχυρή. Μάλιστα, η ναυμαχία μεταξύ Τούρκων και συμμάχων των Καταλανών που έγινε γύρω στο 1360 στο στενό μεταξύ Σαλαμίνας και Μεγάρων, βόρεια του Τουρκολίμανου και σε μικρή απόσταση από αυτό, οδήγησε στην απώλεια τριάντα πέντε τουρκικών πλοίων¹⁴⁸². Για τους παραπάνω λόγους το τοπωνυμικό φαίνεται να έχει περισσότερη σχέση με τα γεγονότα τα σχετικά με τους τούρκους¹⁴⁸³.

Φίκθι: Η περιοχή είναι παραθαλάσσιος¹⁴⁸⁴ και βρίσκεται στην παραλία των *Βασιλικών*. Γράφεται και ως *Φύκθι* και *Φύχθι*. Το τοπωνυμικό σημαίνει στην αρβανίτικη τη μικρή συκιά¹⁴⁸⁵.

¹⁴⁸¹ Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφονται τα ακρωτήρια: *Αράπης*, *Γαρμπής* (μάλλον επίθετο και άσχετο με τον άνεμο), *Κάβο-Βάρβαρο* (*Κυνόσουρα*), *Καλογηριάς* (σήμερα λέγεται Πέτρα Καλογήρου, βλ. Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312 και Μέρτζιος, έγγραφο 20 και 22, όπου καταγράφεται το επίθετο Καλογεράς), *Κολώνες*, *Μάνεσι*, *Μαρούδι*, *Καράς*, *Πετρίτης* (ανάμεσα στο *Θυννιό* και το *Κανάκιανι*), *Σταυρός*, τα ακτωνυμικά *Ούρια*, *Βαθύ* και *Σαβούρα* και οι νησίδες *Βρυσάκια* (< ο *Ευρυσάκης*; η *Ρεβυθούσα*;), *Θερίμα*, *Κανάκιανι*, *Λυκοπούλα* (όπου και το ομώνυμο ακρωτήριο στην περιοχή *Κολώνες*), *Περανήσι*, *Πυργιακόνι* (ανάμεσα στο *Κανάκιανι* και το *Λαμπρανό*) και *Πελισαί* (από λάθος του αντιγραφέα αντί *Πέλισαι*). Για τη διαφοροποίηση *Πούντας* και *Κάβου*, βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 91-92. Για τις νησίδες *Κυράδες* βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 88-90. Για τη νήσο *Λέρο*, βόρεια του Ναυστάθμου, βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 90. Για το *Ταλαντονήσι* βλ. Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 96.

¹⁴⁸² Πά λ λ α ς, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 130.

¹⁴⁸³ Το τοπωνυμικό *Φραγκολιμίονα*, που καταγράφει ο Πάλλας από άλλη πηγή, δεν επιβεβαιώνεται από την προφορική παράδοση, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει και ο ίδιος, Πά λ λ α ς, Σαλαμινιακά, σελ. 112, υποσημ. 2.

¹⁴⁸⁴ Το ακτωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ8, που συντάχθηκε το 1791.

¹⁴⁸⁵ Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 167.

Φουνταγά / Φουνταρέα: Πρόκειται για θαλασσωνόμιο και σχετίζεται με το απάνεμο λιμάνι του Αμπελακίου (Αρχαίος Λιμένος της Πόλης των Κλασικών χρόνων). Μέχρι και τα μέσα του 1940 ελλιμενίζονταν εκεί τα ιστιοφόρα πλοία, ατμόπλοια και πλοiάρια των αμπελακιώτικων οικογενειών. Η λέξη είναι ιταλική, *fonto*= βάθος, *πυθμένας*.

Φούτουλι: Η περιοχή¹⁴⁸⁶ βρίσκεται στα δεξιά της σημερινής Λεωφόρου Σαλαμίνας, μετά το ύψωμα της εκκλησίας του Αγίου Λαυρεντίου. Ανήκε στην οικογένεια Φούτουλη ή Φουτούλη, αμάρτυρη σήμερα στη Σαλαμίνα.

Φραγκοκλησία: Τοπωνυμικό¹⁴⁸⁷ του *Αμπελακίου* που σχετίζεται με τα ερείπια φραγκικής εκκλησίας (οδός Αγ. Τριάδος 65). Καλείται και σήμερα από τους ντόπιους ως *Φραγκοκλησιά*. Η ανασκαφική δραστηριότητα που επιχείρησε ο Πάλλας – όσο αυτή ήταν δυνατή¹⁴⁸⁸ – έδειξε ότι μάλλον πρόκειται για κτίσμα ρωμαϊκών χρόνων. Πριν την ανοικοδόμηση της οικίας υπήρχαν τοίχοι, πλινθόκτιστη αψίδα, δύο μαρμάρινα ιωνικά κιονόκρανα και ένας όρθιος αράβδωτος κίονας¹⁴⁸⁹. Ο καμαροσκεπής τάφος που ανακαλύφθηκε πρόσφατα, σε εγγύτητα με τα ερείπια της *Φραγκοκλησίας*, φαίνεται να οικοδομήθηκε κατά τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, στοιχείο που δείχνει ότι η περιοχή της Αρχαίας Πόλης και του Αρχαίου Λιμένος δεν ερημώθηκε, όπως πιστευόταν, κατά τους χρόνους εκείνους. Το εν λόγω τοπωνύμιο δεν πρέπει να σχετίζεται με την αντίστοιχη *Φραγκοκλησιά* της περιοχής *Παπασάκου* (βλ. στην ενότητα αυτήν *Παναγία Ζωοδόχος Πηγή*).

Χαλιώτη Αλοκή: Ακτωνυμικό¹⁴⁹⁰ εντός της περιοχής του Χαλιώτη στα νοτιοανατολικά του νησιού. Πρόκειται για παραθαλάσσια εγκατάσταση συλλογής και επεξεργασίας του αλατιού. Η τοποθεσία Χαλιώτη ανήκε στην ομώνυμη οικογένεια

¹⁴⁸⁶ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΦΓ31 και 32, που συντάχθηκαν το 1830 περίπου.

¹⁴⁸⁷ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΓ33, και Ζ9, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του 1795 (=ΠΓ33).

¹⁴⁸⁸ Ο Πάλλας αντιμετώπισε εμπόδια λόγω των αντιδράσεων του ιδιοκτήτη που είχε οικοδομήσει οικία πάνω σε μέρος των ερειπίων. Λέγεται από τους Αμπελακιώτες ότι ο ιερέας του χωριού, π. Αλέξανδρος Μάθεσης, *όταν τον φώναζαν να ευλογήσει τα θεμέλια διάβασε ειδική ευχή, γιατί γνώριζε ότι το σπίτι θα χτιζόταν πάνω στα χαλάσματα της Φραγκοκλησίας*.

¹⁴⁸⁹ Για τα παραπάνω βλ. Πάλλας, *Ερευνες*, σελ. 39-41, ο ίδιος, *Επισημάνσεις*, 209-210.

¹⁴⁹⁰ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΠΔ14, που συντάχθηκε το 1817.

που δεν απαντά πλέον στο νησί ήδη από τον 19^ο αιώνα¹⁴⁹¹. Πρόκειται περί πατριδωνυμικού· εκείνος που κατάγεται από τα Χάλια Βοιωτίας¹⁴⁹² (σημερινή Δροσιά Χαλκίδας).

Χέρωμα του Πούκανι. Το τοπωνυμικό¹⁴⁹³ εντάσσεται στην ομάδα εκείνων των τοποθεσιών σε -ανι. Σήμερα η χρήση του δεν είναι συχνή. Η τοποθεσία βρίσκεται στην πλαγιά του διάσελου της *Τηγανέζας*¹⁴⁹⁴ και της βραχώδους κορυφής που καλείται σήμερα *Χέρωμα* ή *Χύρωμα* (=οχύρωμα, οχυρό) και καταλήγει στην παραλία της *Αλυκής Μουλκίου*. Οι εκτάσεις ανήκαν στην οικογένεια Πούκη (Μπούτσης<Μπούκης<Πούκης· ο πρώτος τύπος με τσιτακισμό· και οι τρεις τύποι του οικογενειακού επιθέτου απαντούν στη Σαλαμίνα).

Ψιλή Άμμος. Ακτωνυμικό¹⁴⁹⁵ της ευρύτερης περιοχής των Βασιλικών. Η άμμος της παραλίας χρησιμοποιείτο μέχρι και τα νεότερα χρόνια για οικοδομικά έργα. Στην αρβανίτικη καλείται ως *Sür i höle*¹⁴⁹⁶ (= η άμμος η ψιλή).

Αξιολογώντας συνολικά τα τοπωνύμια της Σαλαμίνας, όπως τούτα προκύπτουν από τα δημοσιευμένα και αδημοσίευτα έγγραφα των τελών του 17^{ου} αιώνα, του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα, καθώς και από τον επίσης αδημοσίευτο *Κατάλογο*

¹⁴⁹¹ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 109, υποσημ. 3 και Πέτρος Φουρικής, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 42, σελ. 130-136.

¹⁴⁹² Πρόκειται για την αρχαία πόλη Χαλία.

¹⁴⁹³ Το τοπωνυμικό αναφέρεται στο έγγραφο ΚΠ11, που συντάχθηκε το 1827.

¹⁴⁹⁴ Ανατολικά της *Τηγανέζας* βρίσκεται η κορυφή *Σπάτα η Μεγάλη*. Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών του Π. Φουρική αναφέρεται ως θέση το τοπωνυμικό *Ara e Spatosë* (= ο αγρός της οικογένειας Σπάτα), βλ. ακόμη Πέτρος Φουρικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 97-98. Να σημειωθεί ότι συχνά είναι τα τοπωνυμικά *Κιάφα*, αρβ.= *kjiafea* και *Κρίκι*, αρβ.= *Grikea*, τα οποία στην αρβανίτικη σημαίνουν *λαιμός*, *τράχηλος* και αναφέρονται σε διάσελα βουνών, βλ. Πέτρος Φουρικής, περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 41, σελ. 110-112. Η δε *Κόγχη* (και *Κόχη* ή *Κουκί*) αναφέρεται στο νοτιότερο σημείο του νησιού, όπου και ομώνυμο ακρωτήριο από το οποίο ονομάστηκε ομοίως και η οροσειρά στις *Κολώνες*.

¹⁴⁹⁵ Το ακτωνυμικό αναφέρεται στα έγγραφα ΠΔ37 και ΔΑ2, με παλαιότερη αναφορά σε έγγραφο του Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-ΦΛ-Ε.Ε., 35 (1745). Στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική καταγράφεται ως θέση το *Ζαρίφι*, ένα ειδικό ακτωνυμικό της περιοχής *Χαλιώτη*. Η οικογένεια Ζαρείφη απαντά στη Σαλαμίνα.

¹⁴⁹⁶ Πάλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 112 και στον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Π. Φουρική.

Τοπωνυμικών της Σαλαμίνας του Πέτρου Φουρίκη, διαπιστώνεται ότι σε αυτά καταγράφονται τριακόσια πέντε (305) τοπωνυμικά. Τα περισσότερα σχετίζονται με επίθετα οικογενειών, τα μέλη των οποίων είτε διέμεναν είτε κατείχαν ως γαιοκτήμονες τα μέρη εκείνα. Το πλέον εντυπωσιακό είναι ότι σε σύνολο ενενήντα τριών (93) τοπωνυμικών που αναφέρονται σε οικογενειακά επίθετα τα εξήντα εννέα (69) από αυτά σχετίζονται με οικογένειες που δεν απαντούν πια στη Σαλαμίνα. Οι οικογένειες αυτές ή εγκατέλειψαν το νησί ή συγχωνεύτηκαν λόγω θηλυγονίας με άλλες αριθμητικά ισχυρότερες οικογένειες του νησιού. Έτσι, τα τοπωνύμια αυτά αποτελούν μάρτυρες της παρουσίας τους στη Σαλαμίνα και συμπληρώνουν πτυχές της μικροϊστορίας του νησιού. Στα ονοματολογικά αυτά τοπωνύμια χρειάζεται να προστεθούν και όσα προέρχονται από τα γυναικεία βαπτιστικά ονόματα (3), καθώς και από τα αντρικά, επίσης βαπτιστικά, που συνοδεύονται από το πατρώνυμο (4). Ακολουθούν τα τοπωνύμια που στα ακτωνυμικά και νησιωνυμικά (34), όσα σχετίζονται με τα γεωμορφολογικά του εδάφους (27), όσα αναφέρονται σε εκκλησίες (23), όσα σχετίζονται με αγροτικές-βιοτεχνικές εγκαταστάσεις (23), εκείνα που αναφέρονται στα πηγάδια (17), όσα λήγουν σε *-ëzë* (17), εκείνα που αναφέρονται σε ποτάμια (11), σε δέντρα (11), σε στράτες, δρόμους και μονοπάτια (7), σε βράχους (7), όσα λήγουν σε *-anji* (6), σε σπήλαια (5), σε αρχαιολογικά μνημεία (4), σε μοναστηριακές τοποθεσίες (3), σε αρχιτεκτονικές επισημάνσεις (3), σε πτηνά (2) και σε ιερατικό αξίωμα (1). Σε αυτά να προστεθούν τα τοπωνυμικά Κούλουρη, Βασιλικό/ά, Σαλαμίνα και το Χαραϊντίν (4).

Οικογένειες που έχουν εκλείψει: Αράπης¹⁴⁹⁷, Γαρμπής¹⁴⁹⁸, Γκλιάτας¹⁴⁹⁹, Καναβούρης¹⁵⁰⁰, Καρέλλης και Καρέλας, Μούγγουλης¹⁵⁰¹, Κοτρώνης,

¹⁴⁹⁷ Από την τουρκ. *Arar* και το δημόδες *αράπης*= αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή, ο μαύρος, ο νέγρος, ο Άραβας, ο πολύ μελαχρινός, ο μελαμψός, βλ. *Μ π α μ π ι ν ι ώ τ η ς Γ ε ρ - χ ι ο ς*, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, έκδοση Κέντρου Λεξικολογίας, β' έκδοση, Αθήνα 2002, (εφεξής, *Μ π α μ π ι ν ι ώ τ η ς*).

¹⁴⁹⁸ Βενετική *garbin*= δυτικός Μτφ. ο βάνουσος. μσν. *γαρμπής* <βεν. *Garbin* <αραβ. *garbī*, βλ. *Μ π α μ π ι ν ι ώ τ η ς*.

¹⁴⁹⁹ Γκιάτας < *gjatë* (i,e), ο μακρύς ταυτόσημο με το Γκλιάτης, βλ. Niko H. Gjini: *Fjalor Shqipërisht*, Λεξικό Αλβανο-Ελληνικό, Εκδοτικός Οργανισμός Σχολικών Βιβλίων – Tiranë 1971, (εφεξής Niko H. Gjini). Στην Αθήνα απαντούσε το επίθετο Μακρής (Σουρμελής, στον αλφαβητικό κατάλογο, σελ. 309-312) αλλά και το παρεμφερές επίθετο Γκιάστα, βλ. Μέρτζιος, έγγραφο 21.

Κριεκούκης¹⁵⁰², Ξουλερής, Θάτης, Ράθης ή Ράτης ή Ρέθης, Σωφράνης, Τσουλούφας¹⁵⁰³, Φλάσκας¹⁵⁰⁴, Φούτουλης¹⁵⁰⁵, Βρόκης, Ζάρλης, Σκλάβης ή Σκλάβος, Ντούνης, Μπότσης ή Μπόκης¹⁵⁰⁶, Γκίονης ή Τσιώνης¹⁵⁰⁷, Κούρθης ή Κούρτης¹⁵⁰⁸, Σαμάρης¹⁵⁰⁹, Μοσχογιάννης, Σπάτας¹⁵¹⁰ ή Σπάτος, Χαλιώτης¹⁵¹¹, Καράς¹⁵¹², Πετρίτης¹⁵¹³, Γκιαούρης¹⁵¹⁴, Μάνεσης¹⁵¹⁵, Ντοροτός, Σώρρας, Τουτούλης¹⁵¹⁶,

¹⁵⁰⁰ Αυτός που έχει το χρώμα της καννάβεως. < μεσαιων. καννάβι(v) < ελνστ. καννάβιον υποκοριστικό του αρχ. κάνναβις, βλ. http://www.projethomere.com/travaux/bibliotheque_homere/dimitrakou_2.html

¹⁵⁰¹ Βλ. http://www.projethomere.com/travaux/bibliotheque_homere/dimitrakou_2.html

¹⁵⁰² Από το αρβαν. Κρίε (κεφάλι) και κούκ-ι (κόκκινος), ο κοκκινοτρίχης, βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵⁰³ Τουρκική λέξη, βλ. Λεξικό της Δημοτικής, Ορθογραφικό-Ερμηνευτικό-Ετυμολογικό, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1977, (εφεξής, Λεξικό της Δημοτικής).

¹⁵⁰⁴ Ιταλική λέξη, βλ. Λεξικό της Δημοτικής.

¹⁵⁰⁵ Από την τουρκική λέξη *fodul*, ρυσοκίνδυνος. βλ. http://www.projethomere.com/travaux/bibliotheque_homere/dimitrakou_2.html

¹⁵⁰⁶ Είδος πιθαριού, <διαλεκτ. ιταλ. *bocco*, Ε μ μ α ν ο υ ή λ Κ ρ ι α ρ άς, Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669), (εφεξής, Κ ρ ι α ρ άς).

¹⁵⁰⁷ Από το προσηγ. τσόνι «ωδικό πτηνό σπίνος», από το βλαχ. *șiona* «το σπουργίτι», βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς Ο ι κ ο ν ό μ ο ς, *Τοπωνυμικό Ζαγορίου*, Διδ. Διατρ., Ιωάννινα 1986 στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/0252#page/1/mode/2up>

¹⁵⁰⁸ Από το δημώδες *κοθρής*, αυτός που μαζεύει υπολείμματα ψωμιού, ψίχες (αλλιώς *κοθρί*), μτφ. ο ευτελής και συμφεροντολόγος, μεσν. *κόδρα* γύρος ψωμιού, γύρος ταψιού <λατ. *Codra*, βλ. Κ ρ ι α ρ άς.

¹⁵⁰⁹ Μεσαιωνική ελληνική σαμάρι(v) <σαγμάριον, υποκοριστικό, βλ. Κ ρ ι α ρ άς.

¹⁵¹⁰ Προέρχεται από τις αρβ. λέξεις *shepatë*= το τσεκούρι ή από τη *shpatë*= το σπαθί, βλ. Niko H. Gjini. Ίσως σήμερα απόγονοι της εν λόγω οικογένειας να είναι η οικογένεια Σπαθή, που απαντά στη Σαλαμίνα.

¹⁵¹¹ Πατριδωνυμικό· αυτός που κατάγεται από τα Χάλια Βοιωτίας (αρχαία Χαλία, σημερινή Δροσιά Βοιωτίας).

¹⁵¹² *καρα-* < τουρκική *kara-* (μαύρος) βλ. Κ ρ ι α ρ άς. Στον Ντόκο, αριθμ. 176, καταγράφεται ως αθηναϊκό επίθετο.

¹⁵¹³ *πετρ* (πέτρα) -ίτης] (ζωολ.) α) είδος πουλιού, αλλιώς πυρούλος, β) είδος γερακιού, βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς, Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσης.

¹⁵¹⁴ Γκιαούρης < *τουρκική*, βλ. Λεξικό της Δημοτικής.

¹⁵¹⁵ Μάνεσα= μουριά, εκ συκαμνιάς Μάνεσης- Από το αρβαν. *μανεσë-α*, η αργοπορία, λογικά Μάνεσης ο βραδύς, ο αργός, βλ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσης.

Ταούλας;, Σουραβλάς¹⁵¹⁷, Σαβούρης¹⁵¹⁸, Σολάκης¹⁵¹⁹, Σατιρλής¹⁵²⁰, Σαρίκος¹⁵²¹, Ντρένος¹⁵²², Παπασάκος, Πέρος, Μαργάλιας, Παύλος, Φράσσαρης, Μπρέτης ή Μπράτης (=αδελφός), Στρίμπερης, Παπάς, Μακούμιας, Κατσέλης¹⁵²³, Κρικέλης¹⁵²⁴ ή Κρακέλης, Μαστρογιάννης, Καλόβολος, Καμπόλης, Κατσούλης¹⁵²⁵, Ζαρμπαλάς¹⁵²⁶, Κωνσταντάρας, Μπάρδας¹⁵²⁷, Μπαρμπούνης¹⁵²⁸, Μπαλκούρας και Μπαλικούρας,

¹⁵¹⁶ *Τατούλης*, χαϊδευτ. του *τάτας*, ο μπαμπακούλης, βλ. Niko H. Gjini: Fjalor Shqip – greqisht, Λεξικό Αλβανο-Ελληνικό, Εκδοτικός Οργανισμός Σχολικών Βιβλίων – Tiranë 1971 (Τίρανα 1971). Πιθανότερο να προέρχεται από το οικογενειακό επίθετο Τουτούλης.

¹⁵¹⁷ *Σουραύλι* < μσαιωνική ελληνική σουραύλιον < αρχαία ελληνική σϋριγξ+αυλός, βλ. Κ ρ ι α ρ άς.

¹⁵¹⁸ *σαβούρα* < λατινική *saburra*, Σ τ έ φ α ν ο ς Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η ς, Λεξικό Λατινο-Ελληνικόν, (εφεξής Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η ς).

¹⁵¹⁹ Από την τουρκ. λέξη *sollak*= ο αριστερόχειρας, βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς, Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσας.

¹⁵²⁰ *Σατίρι*, *σατίρα* ή *σατίρ* λεγεται το μαχαίρι του μαγειρείου. Σατιρλής < σατιρ+-λης επίθημα προέλευσης ή κατοχής= αυτό που φέρει μάχαιρα, ο μάγειρος (πρβλ. ντερτιλής, μερακλής, καίμακλής, πενιρλί κλπ), βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς. Όμως, στη Νάξο, την Τραγαία και αλλού απαντά ως επίθετο. Προέρχεται από τη λατινική λέξη *saltus – salteris*= δρυμός. Κατά τη φεουδαρχική οργάνωση του Δουκάτου των Κυκλάδων ο *σαλτερής* ήταν ο δασοφύλακας, ο επιφορτισμένος με τον έλεγχο των δασών. Είναι πολύ πιθανό το τοπωνυμικό να είναι περισσότερο φραγκικής προέλευσης παρά τουρκικής. Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο *Σατερλί*, χτισμένη κατά τους χρόνους της πρώιμης φραγκοκρατίας, ενισχύει την παραπάνω θέση. Στη Σαλαμίνα μέχρι και τη δεκαετία του 1980 υπήρχε το επίθετο *Σαλτάρης* που πιθανό να σχετίζεται με το επαγγελματικό όνομα *Σαλτερής* αλλά και το τοπωνυμικό *Σατερλί*.

¹⁵²¹ Σαρίκι < *τουρκική* *sarik* και μσαιωνικό καισαρικό, βλ. Κ ρ ι α ρ άς.

¹⁵²² Ντρένια= αγριόπαπια και από το δημωδ. δρένιος, ντρένιος, το ξύλο της οξιάς και αυτό που έχει το χρώμα της. Μεταφορικά ο άμυαλος, ασυνείδητος, ο αναίσθητος, βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς.

¹⁵²³ *kaçel-e* ο κουτσός, ο χωλός, βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵²⁴ Στην Αθήνα απαντούσε ο συναφής ονοματολογικά τύπος του επιθέτου Κρίκης, βλ. Πούλος, αριθμ. συμβολαίων 334 και 572.

¹⁵²⁵ *kacul - i*, αρβ., η κουκούλα, το λοφίο πουλιού, το λειρί κόκορα, ο Κατσουλιέρης, Τσαλαπετεινός, ο Κατσούλης.

¹⁵²⁶ *Ζαρπαλής*- από το τουρκ. *zarpa*, ορμητικός, σφοδρός, βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς.

¹⁵²⁷ Από την αρβανίτικη λέξη *barðë*= ο άσπρος, βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵²⁸ μπαρμπούνι < βενετική *barbon*<ιταλική *barba*.

Βρετός¹⁵²⁹ Χαρίτος, Καλιόρης, Ρέστης, Κοπίτσης και Κοπιτσής¹⁵³⁰, Καματηρός¹⁵³¹, Μπατσής¹⁵³², Κολυμπάδης, Κοϊδέλης. (σύνολο= 69)

Οικογένειες που απαντούν στη Σαλαμίνα: Καπαρέλης/Καπαραλιώτης, Λαμπριανός¹⁵³³/Λάμπρος, Γκίνης¹⁵³⁴, Δημητρίου, Λουκάς, Κωνσταντίνου, Κούκης, Γκίκας¹⁵³⁵, Κοτσίκος, Σπαθής, Κουτσούκος¹⁵³⁶, Κοφινάς, Μυλωνάς, Πάστρας¹⁵³⁷, Μαρουδής¹⁵³⁸, Παχής, Πέτρου, Παπασπύρου, Κανάκης¹⁵³⁹, Καλογήρου, Πούκης/Μπούκης/Μπούτσης¹⁵⁴⁰, Ζαρείφης¹⁵⁴¹, Μακρής¹⁵⁴² (Γκλιάτα;), Μαυράκης (σύνολο= 24).

¹⁵²⁹ Από το δημώδες βρετός<ευρετός. Λεγόταν για νήπιο που προσωρινά αφηνόταν από τους γονείς του σε είσοδο εκκλησίας, ώστε ο πρώτος τυχών διαβάτης να αναλάβει τη βάπτισή του. Το συγκεκριμένο έθιμο γινόταν στο Αμπελάκι με τη διαφοροποίηση ότι το παιδί βαφτιζόταν *Παναγιώτης* ή *Μαρία*, επειδή ο διαβάτης το έβρισκε στην είσοδο της εκκλησίας των Εισοδίων Θεοτόκου Αμπελακίου. Οι αμπελακιώτες ανάδοχοι θεωρούσαν τα παιδιά αυτά τυχερά για τους ίδιους και έχαιραν εκτίμησης από αυτούς. Όσον αφορά το *Βρετός* να σημειωθεί ότι χρησιμοποιείτο από οικογένειες που ταλαιπωρούνταν από θανατικά νηπίων και κατέφευγαν στην παραπάνω τακτική ονοματοδοσίας του παιδιού. Το συγκεκριμένο όνομα θεωρείτο αποτρεπτικό της κακοδαιμονίας, διότι με την προσφώνηση αυτήν το νήπιο θεωρείτο από τους κακούς δαίμονες πως δεν ανήκει στην οικογένειά του και κατ' επέκταση είναι ξένο προς αυτήν. Έτσι, η κακοτυχία και το θανατικό σταματούσε να ταλανίζει την οικογένεια. Βλ. Δ ι κ α ί ο ς Β . Β α γ ι α κ ά κ ο ς, «Αρχαία και μεσαιωνικά τοπωνύμια εκ Μάνης», περιοδ. *Ελληνικά*, τεύχ. 15 (1957), σελ. 207-208 και Δ η μ η τ ρ ά κ ο ς.

¹⁵³⁰ κόπιτσα < τουρκική korça, = παραμάνα, βλ. Λεξικό της Δημοτικής.

¹⁵³¹ ο φίλεργος, εργατικός (κάματος) <αρχ. επίθ. καματηρός. Ως επώνυμο ήδη από τον 11^ο αιώνα, και επώνυμο πατριάρχη του 12^{ου} αιώνα, *Καματερός Βασίλειος*, «Γλωσσάριον Λέσβιον», *Νεοελληνικά Ανάλεκτα: περιοδικώς εκδιδόμενα υπό του φιλολογικού συλλόγου Παρνασσός, επιστασία πενταμελούς επιτροπής*, τεύχ. 1 (1870) 385-429, (εφεξής: Γλωσσάριον Λέσβιον).

¹⁵³² Από το *Battista*, βλ. Πά λ λ α ς, Βροκή>Βοϊκή, σελ. 112, υποσημ. 3.

¹⁵³³ Ως αντρικό κύριο όνομα απαντά και στον Ντόκο, αριθμ. 127.

¹⁵³⁴ Από την αρβαν. εκδοχή του βαφτ. Ιωάννης-Γιάννης. βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵³⁵ Από την αρβαν. βαφτ. Γκικόκας-Γεώργιος. βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵³⁶ Από το τουρκ. kucuk, μικρός. Απαντούσε και στην Αθήνα, βλ. Πούλος, αριθμ. 675.

¹⁵³⁷ Μεσαιωνική ελληνική σπάστρα <σπαστρεύω <σπαρτεύω <σπάρτον <αρχαία ελληνική σπάρτον.

¹⁵³⁸ μαυρουδής>μαρουδής;

¹⁵³⁹ από τη λέξη κανάκια, χάρδια. <αρχ. ουσ. καναχή. Η λέξη χρησιμοποιόταν και ως βαφτιστικό του κυρίου ονόματος Κωνσταντίνος) βλ. Γλωσσάριον Λέσβιον.

¹⁵⁴⁰ Από το αρβ. bukë= ψωμί, και με τον τσιτακισμό μπούτσε, ο ψωμάς.

¹⁵⁴¹ Ζαρίφης < τουρκική zarif= ευγενικός, κομψός, βλ. Λεξικό της Δημοτικής.

¹⁵⁴² Ντόκος, αριθμ. 320.

Γυναικεία ονόματα: Κουρσάφη / Χρυσάφω, Τζουρένη / Κυράννα, Φράγκω / Φραγκίσκη, Κλιόρη (σύνολο= 3).

Αντρικά ονόματα μαζί με πατρώνυμο: Ντέτ ι Μάρκο, Νικολοπέτρο, Κόλια Μακούμια (σύνολο= 3).

Παιδιών: Κολιμπάδι = Κολιπαίδι = επίθετο Κολυμπάδης (σύνολο= 1).

Ακτωνύμια-Νησιονομικά: Σκάλα¹⁵⁴³, Παλούκια¹⁵⁴⁴, Πούντα, Αρμύρα, Θυννί, Ζαρλί, Τούρλα¹⁵⁴⁵, Τουρλωτό¹⁵⁴⁶, Σεδουκία¹⁵⁴⁷, Σελήνια, Πέλισες, Σαβούρα, Αλωνάκια Λιμένεζε, Τσύριζα, Κανάκιανι, Τουρκολιμνιώνα, Κάβο Βάρβαρο, Καλογραιάς, Κολώνες, Καρά, Πετρίτης, Σταυρός, Ούρια, Βαθύ, Βρυσάκια, Θερίμια, Λυκοπούλα, Πυργιακόνια, Φουνταριά, Αλυκή, Ψιλή Άμμος, Μάνεση, Γαρμπής, Πούντα (σύνολο= 34).

Γεωμορφολογικά: λούτσα¹⁵⁴⁸, άσπρα χώματα, κόκκινο χωράφι (=κοκκινέα Πέρου/Κοκκιλίδι), κρόπα, λάκκα, γούβες¹⁵⁴⁹, γουβίτσες (και ελληνική και αρβανίτικη καταγράφονται από Π.Φ.), λιβάδι, λόγγος, μεγάλο λούγγου, πλάκεζα, ράχιζες, μάλεζα, μαγγούλα, σπηλιές, ζαστάνι, βαθύ, κιάφα, γκρίκε, κόγγη, σωχόρι, τζούμπα, μεϊντάνι=αλάνα, τούρλα/τουρλωτό γκράβα= χαράδρα, μειδάνη¹⁵⁵⁰, κουβέλη¹⁵⁵¹ (σύνολο= 27).

Ονόματα εκκλησιών: Αγ. Αθανάσιος, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Γρηγόριος, Αγ. Γιάννης στο Ρέστη, Αγ. Δημήτριος στο Ζαρμπαλά, Αγ. Δημήτριος στα Παλιάμπελα ή στα Αμπέλια, Αγ. Δημήτριος Κούλουρης, Σιρ-Βασίλι, Αγ. Ιωάννης Αμπελάκι, Αγ. Μαρίνα, Αγ. Μηνάς, Αγ. Νικόλαος Σεληνίων, Αγ. Νικόλαος ο Παλιός στο Αμπελάκι, Αγ. Πέτρος, Σίντιλι, Αγ. Χαράλαμπος Χαριλάμποϊ, Μονή Φανερωμένης, Παναγία

¹⁵⁴³ Σκάλα <λατινική scala, βλ. Κ ο υ μ α ν ο ύ δ η ς.

¹⁵⁴⁴ Μεσαιωνική ελλ. λέξη, παλούκιον (λατ. λ. paluceus), βλ. Εμμανουήλ Κ ρ ι α ρ ά ς.

¹⁵⁴⁵ Τούρλα <μεσαιωνική ελληνική εκ της λατινικής trulla (μετάθεση του ρ), βλ. Κ ρ ι α ρ ά ς.

¹⁵⁴⁶ Αυτός που έχει τη μορφή, το σχήμα τούρλας, που προεξέχει και έχει στρογγυλό σχήμα, ο φουσκωτός

¹⁵⁴⁷ Από τη λέξη σεντούκι ή από το ύφασμα σαντούκ.

¹⁵⁴⁸ Λούτσα <σλαβ. luza = υδαρής τόπος, βλ. Μ π α μ π ι ν ι ώ τ η ς.

¹⁵⁴⁹ Ελληνιστ. ή μεσαιων. λέξη γουβάς, λάκκος, σπηλιά ή αλβ. guv(ë)= κοίλωμα, πρβλ βλάχ. guva - α· γούβ(α) -ίτσα.

¹⁵⁵⁰ Τουρκική λέξη, βλ. Λεξικό της Δημοτικής.

¹⁵⁵¹ Σλαβ. kubel= κοιλότητα και η κυψέλη, βλ. Κ ρ ι α ρ ά ς.

Αμπελακίου, Παναγία Παπασάκου, Παναγία Μπόσκο Sir Maria Katharese, Παναγία Ζ. Πηγή, Προφήτης Ηλίας, Κλίσεζα, Φραγκοκλησιά (σύνολο= 23).

Επαγγελματικές-αγροτικές εγκαταστάσεις: αλυκή, πατητήρι, σπιθάρια, περιβόλια, αλώνια, αλωνάκια, καλυβούλα, γρασίδι, καμίνια, κουμουράδες, μαντράτζι, μελισσότοποι/μπλέτεζες¹⁵⁵², καψάλα¹⁵⁵³, μύλοι, αμπέλια, Αμπελάκι, πεζούλια, λαχίδια και κεφαλάρια, στάνη, δριστίλια, αυλάκια, μούλκι, κοκοσίλα¹⁵⁵⁴ (σύνολο= 23).

Πηγάδια: Βρομοπήγαδο, Καινούργιο πηγάδι, Αλωνακίων, Κουτσούκου, Κοφινά, Μητσουλιού, Μπόσκο, Πούσες, Θάτη, Λιούτ, της Λάκκας, της Παναγίας, στο Όξω Λιβιάδι ή Όξω πηγάδι, Μαργάλια, Παπασπύρου, Παύλου, Λουτρό (σύνολο= 17).

Με την κατάληξη -εζα: Τσύρεζα, Λούκεζα, Καμάρεζα, Πλάκεζα, Ράχιζες, Αλωνάκια Λιμένεζε, Βένεζα, Κοϊδέλεζα, Μάλεζα/Μαλιζί, Μπλέτεζε, Μπουκουρίμεζα, Παλεθούρεζα, Σκίνεζα, Σόρεζα, Τουτούλεζα, Ταούλεζα, Άρα ε Σπάτοσε¹⁵⁵⁵ (σύνολο= 17).

Ποτάμια: Οβρικές, Πρόι Αράπη, Πρόι Φράσσαριτ, Πρόι Μπλέτεσε, Πρόι Μπρέτιτ, Πρόι Στρέμπερ, Ρέμα, Τοριβίρι, Δριστίλια, Λουμ ι μάδε=αγ. Νικολάου, Πουτόκι (11).

Δέντρα: Ήμερος Πεύκος, Κακαγγίου (Κοτσίκου;), Κωνσταντάρια, Σπαθή, Μεγάλο Δέντρο, Αμυγδαλιές, Αχλαδέα και Αχλάδι, Συκέα, Λεσκούκι, Φίκθι, Σκινέα (σύνολο= 11).

Στράτες: Πέρου, Γκίνανι, Αγ. Γεωργίου, Απάνω Μεριάς, Αμπελακίου, Μουλκίου, μονοπάτι στη βγέστα, Δρόμος του Πέρανι (σύνολο= 7).

¹⁵⁵² Το επίθετο *Μπλέτας* απαντά στην Αθήνα. Δεν φαίνεται, όμως, να έχει σχέση το τοπωνύμιο με την αντίστοιχη οικογένεια.

¹⁵⁵³ Σχετικό με τη λέξη *καψάλα*. Σύμφωνα με το Λεξικό του Τριανταφυλλίδη: *καψάλα*= καμένο μέρος.

¹⁵⁵⁴ Χωράφι σπαρμένο με κριθάρι.

¹⁵⁵⁵ Πέτρος Φορικός, ό.π. περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, 1929, σελ. 77-178, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 42, 1930, σελ. 111-136, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 44, 1932, σελ. 28-76, περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 45, 1933, σελ. 49-181.

Βράχοι: Βραγκός/Βρακός/Βρεγκός/Βράχος, Άσπρο Λιθάρι ή Γκουρ ι Μπάρδε, Γκουρ ι Κώστα, Γκουρ ι Κούκιε, Γκουρ ι Κόλια¹⁵⁵⁶ ή Κόλε Λιθάρι, Βράχ ι Κοπίτσιτ, Λιθάρι Παπά Λιθάρι ή Γκουρ ι Πρίφτιτ (σύνολο= 7).

Με την κατάληξη –ανι: Πέρανι, Κίνανι, Δημήτρανι, Δημήτρανι Ξένο, Πούκανι, Κανάκιανι¹⁵⁵⁷ (σύνολο= 6).

Σπηλιές: Περιστερία, Αράπη, Γκιαούρη, Σπηλίτσες, Ζαστάνι (σύνολο= 5).

Αρχαιολογικές τοποθεσίες: Χέρωμα, Μνήμα-Βάρι του Τούρκου, Κιβούρι, Πυργιακόνια (σύνολο= 4).

Μοναστηριακά: Κελλιά=Κουλάρια, Καλογερικά χωράφια, Μετόχι (σύνολο= 3).

Από αρχιτεκτονικές επισημάνσεις: του Πύργου του Άγγελου Μαστρογιάννη, Κακηβίγλα, Μπαχαλάς (σύνολο= 3).

Πτηνά: Πελιστέρι, Σόρεζα, Πέλισες (σύνολο= 3) και

Ιερατικό: Παπά (σύνολο= 1).

Από τα παραπάνω τοπωνυμικά άλλα είναι ελληνικά, άλλα αρβανίτικα και άλλα είναι τουρκικά, βενετσιάνικα, σλαβικά, βλάχικα και μερικά αβέβαιης ετυμολογικής καταγωγής· συγκεκριμένα:

Ελληνικά: Καναβούρη, Μούγγουλη, Κοτρώνη, Σοφράνης, Σκλάβος, Κούρθης, Σαμάρης, Μοσχογιάννη, Πετρίτης, Σουραβλάς, Ντρένος, Παπασάκος, Παύλου, Παπάς, Κρικέλης, Μαστρογιάννης, Καλόβολος, Κωνσταντάρας, Βρετός, Χαρίτος, Καλιόρης, Καματηρός, Κολιμπάδι, Λαμπριανός, Δημητρίου, Λουκάς, Ξένος, Κωνσταντίνου, Κοφινάς, Μυλωνάς, Πάστρας, Μαρούδης, Παχής, Πέτρου, Παπασπύρου, Κανάκης, Καλογήρου, Μακρής (Γκλιάτας), Μαυράκης, Ημέρος Πεύκος, Λουτρό, της Παναγίας, Μητσουλός, Λάκκα, Λιβάδι, Πηγάδι, Μεγάλο Δέντρο, Αμυγδαλιές, Αχλάδι, Συκέα, Σκινέα, Παλούκια, Αρμύρα, Θυννί, Τούρλα, Τουρλωτό, Σελήνια, Πέλισες, Αλώνια – Αλωνάκια, Τουρκολιμνιώνα, Κάβο – Βάρβαρο, Κάβο – Καλογρεάς, Κάβο – Κολόνες, Κάβο – Πετρίτης, Σταυρός, Ούρια, Βαθύ, Βρυσάκια, Θερίμια, Λυκοπούλα, Πυργιακόνη, Αλυκή, Ψιλή άμμος, Βράχος, Κακηβίγλα, Πατητήρι, Σπιθάρια, Περιβόλια, Καλυβούλα, Γρασίδι, Καμίνια, Μαντράτζι, Μελισσότοποι, Μύλοι, Αμπέλια, Πεζούλια – Πεζούλες, Λαχίδια,

¹⁵⁵⁶ Από το Κολλιός-Κολιός μορφές του Νικόλαος> Νικολιός>Κολιός. Οι Αρβανίτες χρησιμοποιούν την παραλλαγή Κόλλιας/Κόλιας, με τροπή του ο σε α, όπως παρατηρούμε και σε άλλες περιπτώσεις Νίκος-Νίκας, Ζερβός-Ζέρβας κτλ., βλ. Niko H. Gjini.

¹⁵⁵⁷ Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, ό.π.

Κεφαλάρια, Στάνη, Δριστίλια, Αυλάκια, Άσπρα Χώματα, Κόκκινο χωράφι – Κοκκιλίδι – Κοκκινέα Πέρου, Λόγγος, Μεγάλο Λούγγου, Μαγγούλα, Σπηλιές, Κόγγη, Οβρικές, Ρέμα, Περιστερία, Κελιά–Κουλάρια, Καλογερικά Χωράφια, Μετόχι, Χέρωμα, Κιβούρι, Απάνω Μεριά, πηγάδια, εκκλησίες, τάφοι, Βράχοι, γούβες–γουβίτσες, Αμπελάκι, Μονοπάτι στη Βγέστα, Πύργος, Σωχώρι, Κούλουρη, Βασιλικό/Βασιλικά – Άνω, Κάτω, Σαλαμίνα και χωριά, Χαλιώτης. (σύνολο= 126).

Αρβανίτικα: Κριεκούκι, Βρόκης, Ζάρλη, Ντούνη, Σπάτα, Ντοροτό, Σώρρας, Τουτούλης, Μπρέτης, Κατσούλης, Μπάρδας, Μπαλκούρας, Κοϊδέλης, Καπαρέλης, Γκίκας, Γκίνης, Κούκης, Μπούτσης, Ντετ ι Μάρκου, Κόλια Μακούμια, Λεσκούκι, Φίχθι, Βραγγός, Πέρανι, Γκίανι, Δημήτρανι, Πούκανι, Κανάκιανι, Τσίρεζα, Λούκεζα, Καμάρεζα, Πλάκεζα, Πουτόκι, Ραχίζες, Λιμένεζε, Βένεζα, Κοϊδέλεζα, Μάλεζα, Μαλιζί, Μπλέτεζε, Μπουκουρίμεζα, Παλεθούρεζα, Σκίνεζα, Σόρεζα, Τουτούλεζα, Τααούλεζα, Άρα ε Σπάτοσε, Γκουμουράδες, Γκρόπα, Κιάφα, Κρίκε, Τζούμπα, Γκράβα, Λούμ ι Μάδε, Πουτόκι, Τοριβίρι και όλα τα πρόι= ποτάμια (57),

Τουρκικά: Αράπης, Τσουλούφι, Φούτουλι, Καράς, Γκιαούρη, Σολάκη, Σαρίκι/Σαρόγκι, Μειδάνης/Μεϊντάνι, Κατσέλης, Ζαρμπαλάς, Κοπίτσης, Κοτσίκος, Κουτσούκος, Ζαρίφης, Χαραϊντίν, Μπαχαλάς, Μούλκι (σύνολο= 17).

Βενετσιάνικα: Γαρμπής (Βεν.), Στράτες (λατ), Φλάσκα (Ιταλ.), Μπότση (Ιταλ), Σαβούρης (Λατ.), Πέρος, Μπαρμπούνης (Βεν.), Μπατσή (Ιταλ.), Μπόσκο (Ιταλ), Σκάλα (Ιταλ.), Πούντα (Ιταλ), Σατερλής, Φουνταριά (Ιταλ.) (σύνολο= 13).

Σλαβικά: Λούτσα, Ζαστάνι, Κουβέλι (σύνολο= 3).

Βλάχικα: Γκιόνης (Τσιώνης) (σύνολο= 1)

Αβέβαιης καταγωγής: Καρέλας/Καρέλης, Ξουλερής, Θάτης, Ράθης/Ρέθης, Μαργάλιας, Φράσσαρης, Στρίμπερης/Στρέμπερης, Καμπόλι, Σεδουκία (σύνολο= 9).

Τα ελληνικά τοπωνυμικά είναι εκατόν είκοσι έξι (126), ενώ τα αρβανίτικα, τα τουρκικά, τα φράγκικα, τα σλάβικα, τα βλάχικα και τα αμφιβόλου ετυμολογίας και καταγωγής είναι συνολικά εκατό (100). Από τον Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας του Πέτρου Φουρίκη γίνεται κατανοητό ότι τα τοπωνυμικά που σχετίζονται με εκκλησίες, πηγάδια, μελισσότοπους, τάφους, ρέματα, βράχους, γούβες και γουβίτσες είναι διπλά: καλούνταν δηλαδή και στην ελληνική και στην αρβανίτικη. Το ίδιο συμβαίνει και με τα τοπωνυμικά Ψιλή Άμμος, Μαυροβούνι, Συκέα, τα οποία μετέφρασαν οι αρβανίτες επί το οικειότερο. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι τα τοπωνύμια *Κούλουρη*, *Σελήνια* και *Περιστερία* και *Λιμνιώνας* επιβίωσαν από την

αρχαιότητα, τα δε *Βασιλικά* και *Κακηβίγλα* από τους βυζαντινούς χρόνους, ενώ το τοπωνύμιο *Αμπελάκι* φαίνεται να καλείται έτσι τουλάχιστον από τους χρόνους της ύστερης φραγκοκρατίας. Τα ελληνικά τοπωνυμικά, μάλιστα, είναι ευρύτερες περιοχές, εντός των οποίων οι ειδικότερες θέσεις καλούνται στην αρβανίτικη, Στην αρβανίτικη καλούνται και όσες είναι απομακρυσμένες από τα χωριά της Κούλουρης, του Μουλκίου και του Αμπελακίου ή βρίσκονται σε κοιλάδες και υψίπεδα.

Παρατηρείται ακόμη ότι τα ελληνικά τοπωνυμικά είναι εκατόν είκοσι έξι (126), ενώ τα πενήντα επτά (57) είναι αρβανίτικα. Ο μεγάλος αυτός αριθμός ελληνικών τοπωνυμίων δεν εξηγείται από το γεγονός που σχετίζεται με τις πρόσκαιρες εγκαταστάσεις Αθηναίων σε περιπτώσεις ανάγκης, αλλά από την προϋπαρξη ντόπιου ελληνικού πληθυσμού, από τον οποίο τα διδάχθηκαν οι αρβανίτες. Οι τελευταίοι επέβαλαν λίγα οικογενειακά επίθετα σε τοποθεσίες και έδωσαν ειδικότερα τοπωνύμια σε ειδικότερες θέσεις εντός ευρύτερων τοπωνυμικών εκτάσεων. Τα ειδικότερα αυτά τοπωνυμικά αναφέρονται σε θέσεις που εντοπίζονται εντός εκτενών αγροκαλλιεργειών με ελληνικό όνομα, οι οποίες ήταν προφανώς εγκαταλελειμμένες και καταλήφθηκαν από τους νέους εποίκους για καλλιέργεια¹⁵⁵⁸.

Ανακεφαλαιώνοντας διαπιστώνεται ότι η τοπωνυμική ονοματολογία εκφράζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλήφθηκαν και βίωσαν τις σχέσεις τους με το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον. Συγχρόνως, όμως, φέρει αυτή και τα ίχνη τής ιστορικής και της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η κατονομασία ενός τόπου, η απόδοση σε αυτόν μιας *ταυτότητας* είναι ίσως η πλέον εύγλωττη εκδήλωση με την οποία μια ομάδα ανθρώπων σηματοδοτεί τη μονιμότητά της σε μια περιοχή, η οποία είναι είτε ο τόπος επί του οποίου εκφράζεται η κυριαρχία της ομάδας, είτε το στήριγμα που εξασφαλίζει διαχρονικά την ύπαρξη και την επιβίωσή της.

Τα τοπωνύμια της Σαλαμίνας είναι τόποι μνήμης· αντικατοπτρίζουν όχι μόνο στοιχεία της μικροϊστορίας της, αλλά εντάσσουν αυτήν στο ευρύτερο πλαίσιο της μακροϊστορίας της και κυρίως στο αρχαιολογικό και στο ιστορικό της *γένεσθαι*. Τα τοπωνυμικά ανάγουν την ιστορική συνείδηση των σημερινών Σαλαμινίων στο απώτερο παρελθόν των προγόνων τους, τους συνέχουν με αυτούς και οι ίδιοι *αποκωδικοποιούν* το τοπωνύμιο όχι μόνο ως στοιχείο της εντοπιότητάς τους, αλλά

¹⁵⁵⁸ Για τους λόγους τους οποίους τα αρβανίτικα είχαν ευρύτατη απήχηση στον ελληνικό πληθυσμό της Σαλαμίνας βλέπε στο τέλος της ενότητας που σχετίζεται με τα οικογενειακά επίθετα.

και ως στοιχείο που τους εντάσσει σε ένα μακραίωνα παρελθόν, βαθιά χαραγμένο στη συνείδησή τους.

Πολυχρόνης Λεμπέσης, *Πλαγιά στην Κούλουρη*.

8. Στοιχεία λαϊκού λόγου και φωνολογικά φαινόμενα στα δικαιοπρακτικά έγγραφα - Η γλωσσική ταυτότητα των Σαλαμινίων

Οι παροιμιακές φράσεις ως στοιχεία του λαϊκού λόγου απαντούν στα εξεταζόμενα έγγραφα και διασώζουν έμμεσα κοινωνικές αντιλήψεις για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι εκείνης της εποχής αντιλαμβάνονταν το ατομικό ή το συλλογικό γίνεσθαι. Επιπροσθέτως, μέσα από τις παροιμιακές αυτές στερεοτυπικές εκφράσεις διασώζονται λέξεις που πλέον έχουν χαθεί και ανήκαν είτε στην ελληνική είτε στην οθωμανική γλώσσα.

Σε δικαιοπρακτικά έγγραφα αγοραπωλησιών δηλώνεται με ελεύθερο πλάγιο λόγο η από μέρους του πωλητή ολοκληρωτική παραχώρηση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων των αγροκαλλιεργειών προς τον αγοραστή· *να ντο εξουσιάζι ος θέλι κυ βουλέτε ος μούλκι εδικόν του*¹⁵⁵⁹. Ενώ στην τουρκική *mülk-μούλκι* σημαίνει το περιμαντρωμένο κτήμα που επικυρώθηκε από τον σουλτάνο σε χριστιανούς κατά πλήρες δικαίωμα ιδιοκτησίας¹⁵⁶⁰, το όλο νόημα που απορρέει από τη συγκεκριμένη φράση οδηγεί στην ερμηνεία ότι *μούλκι* σημαίνει απλά την *ιδιόκτητη γη*. Ο νέος αγοραστής είναι πλέον και ο απόλυτος εξουσιαστής της γεωργικής έκτασης να τη διαχειριστεί εφεξής, όπως εκείνος επιθυμεί κατά τη δική του βούληση και κατά το δικό του συμφέρον. Στο ίδιο, μάλιστα, πλαίσιο της αγοραπωλησίας δηλώνεται από τον πωλητή η άμεση παραλαβή των χρημάτων με την έκφραση *και ελαβα τα ασπρα τις αφτης ωρας*¹⁵⁶¹. Η έκφραση *της αυτής ώρας* φαίνεται ότι χρησιμοποιείτο γενικά σε καταστάσεις του λόγου, κατά τις οποίες υπήρχε η ανάγκη δήλωσης της χρονικής αμεσότητας.

Η στερεοτυπική, παροιμιακή φράση *οπούθε επέρασε το ννί και το κικούρι του πατέρα τους*¹⁵⁶², δηλώνει την ευρύτητα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Τα εργαλεία *ννί* και *τσεκούρι* σχετίζονται αντίστοιχα με τις γεωργικές εργασίες της άροσης και της ρητινοσυλλογής και αποτελούν έμμεσα τεκμήρια της ιδιοκτησίας, υποδεικνύοντας τα όρια των εκτάσεων. Η κληρονομικότητα των αγροκαλλιεργειών στηρίζεται στο γεγονός ότι αυτές αξιοποιούνταν γεωργικά, όχι από οποιονδήποτε, αλλά από τον

¹⁵⁵⁹ Ενδεικτικά βλ. Ζ5.

¹⁵⁶⁰ Παλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 116, υποσημ. 2.

¹⁵⁶¹ Ενδεικτικά βλ. Ζ11.

¹⁵⁶² ΠΓ2.

πατέρα των ιδιοκτητών, αποκαλύπτοντας έτσι ότι στο παρελθοντικό ιδιοκτησιακό καθεστώς ενυπάρχει η έννοια του προγόνου, η οποία ενισχύει και κατοχυρώνει το ιδιόκτητο αλλά και το αναφαίρετο δικαίωμα της μεταβίβασης της ιδιοκτησίας.

Γενικά, σε μια αγοραπωλησία υπάρχουν δύο αντίθετες διαθέσεις, αυτή της πώλησης και αυτή της αγοράς. Οι δύο αυτές αντίθετες διαθέσεις στοχεύουν σε έναν κοινό στόχο, την αγοραπωλησία. Η επιτυχία του επιθυμητού αποτελέσματος δηλώνεται στα έγγραφα των αγοραπωλησιών με τη φράση *και εύχαριστηθήκανε τὸ ἓνα μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὰ χίλια καὶ ἀπὸ τὰ χίλια ἕως τὸ ἓνα*¹⁵⁶³. Η ολοκληρωτική κάλυψη της επιθυμίας του πωλητή και του αγοραστή δηλώνεται αριθμητικά με την έκφραση 1 έως 1.000 και αντίστροφα 1.000 έως 1, δηλαδή κατά αύξουσα και φθίνουσα πορεία, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο την ολόπλευρη κάλυψη του επιθυμητού αποτελέσματος της αγοραπωλησίας.

Ήταν αναπόφευκτο αρκετές φορές να προκαλούνται έριδες και διαμάχες για τα σύνορα των αγροκαλλιεργειών. Σε ένα έγγραφο διασώζεται ένα τέτοιο περιστατικό, σύμφωνα με το οποίο οι δύο συνορίτες για δύο χρόνια λογομαχούσαν για τα όρια των ιδιοκτησιών τους *και εσηκώσανε βοβοτάδες*¹⁵⁶⁴. Από το γλωσσικό περιβάλλον της έκφρασης γίνεται αντιληπτό ότι *βοβοτάδες* σημαίνει *φασαρίες*. Η λέξη σχετίζεται με το αρχαίο ρήμα *βοάω* που σημαίνει *φωνάζω δυνατά, κραυγάζω*¹⁵⁶⁵, ενώ ο ηχομιμητικός αναδιπλασιασμός¹⁵⁶⁶ *βο - βο* προκαλεί στον αναγνώστη μία θορυβώδη ακουστική εικόνα. Στο ίδιο έγγραφο οι δύο συνορίτες αποδέχονται τα όρια των αγροκαλλιεργειών τους και συμφωνούν να επικρατήσει στο μέλλον ηρεμία στις σχέσεις μεταξύ τους. Η ειρήνευση αυτή δεν θα υπάρχει μόνο ανάμεσά τους αλλά θα επεκταθεί χρονικά και στους απογόνους τους: *κε να μιν εχι να καμι ο κολια γαριος με το γιοργακι θανασι ταβι νισαφι μηδέ τα πεδια μας*. Η λέξη *νισάφι* σημαίνει *έλεος, φτάνει πια*¹⁵⁶⁷. προέρχεται από την τουρκική λέξη *insaf* που παρεφθαρμένη έφτασε στην ελληνική ως *νισάφι* και αναφωνείται σε στιγμές απελπισίας, όταν δεν είναι πλέον ανεκτό κάτι που συμβαίνει. Η συνύπαρξη, όμως, της λέξης *νισάφι* με τη λέξη

¹⁵⁶³ ΠΔ30, ΔΑ3.

¹⁵⁶⁴ ΠΓ3.

¹⁵⁶⁵ Liddell-Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, εκδότης Ιωάννης Σιδέρης, Αθήναι, τόμος Ι, σελ. 496.

¹⁵⁶⁶ Για τον όρο βλ. Ε λ π ί δ α Ι . Τ η λ ι κ ί δ ο υ , *Ιδιωτισμοί: η δομή χ' κ(α)ι χ'*, <http://ikee.lib.auth.gr/record/136156/files/GRI-2015-14096.pdf> σελ. 40.

¹⁵⁶⁷ <https://www.slang.gr/lemma/7276-nisafi>

ταβί, μας οδηγεί σε μια απόπειρα αποκατάστασης της έκφρασης *ταβί νισάφι*. Η έκφραση *ταβί νιζάμι* επαναλαμβάνεται σε πολλά οθωμανικά έγγραφα και ερμηνεύεται ως *ενόχληση και έριδα*¹⁵⁶⁸. Το όλο νόημα του κειμένου αποκαθίσταται τώρα καλύτερα: *και να μην έχει να κάμει ο Κόλιας Γαρειός με τον Γιωργάκη Θανάση, ούτε ενόχληση και έριδα τα παιδιά μας*.

Το 1835 συντάχθηκε στο Αμπελάκι διανεμητήριο έγγραφο-συμφωνητικό μοιρασιάς της οικογενειακής περιουσίας σε δύο αδέρφια, στον Σιδέρη και στον Δήμα, γιους του Νικολάκη Γκιόκα. Στο έγγραφο σημειώνεται ότι η μοιρασιά δεν ήταν μόνο δίκαιη και *ταιριαστή*, αλλά και ότι η όλη διαδικασία έγινε μεταξύ τους ειρηνικά, καθώς διένειμαν ακόμη και τα πιο ευτελή αντικείμενα *έως ραμμάτι έως βελόνι* κι έτσι έγιναν μεταξύ τους *νέτα*, δηλαδή *καθαροί*. Η λέξη *νέτα* είναι βενετσιάνικη και προέρχεται από το *netar* που σημαίνει καθαρός, λαμπερός. Η λέξη αυτή μάλιστα έχει διασωθεί στη λαϊκή ναυτική ορολογία της Σαλαμίνας: συγκεκριμένα οι αλιείς όταν καθαρίζουν ή επισκευάζουν τα δίχτυα λένε *νεταίρνω* ή *νετάρω τα δίχτυα*¹⁵⁶⁹.

Όσον αφορά τα φωνολογικά φαινόμενα που απαντούν στα δικαιοπρακτικά έγγραφα χρειάζεται να σημειωθεί ότι η Σαλαμίνα είναι το πλησιέστερο νησί των Αθηνών. Γεωγραφικά περιβάλλεται από την Ελευσίνα, τη Μάνδρα, τον Ασπρόπυργο και τα Βίλια, δηλαδή από πόλεις και χωριά με αρβανιτόφωνους πληθυσμούς, αλλά

¹⁵⁶⁸ Νικολάος Ι. Γιαννόπουλος, «Έγγραφα εκ Γούρας και Λαρίσης δι' ων συναλλάσσονται οθωμανοί μετά χριστιανών κατά τον ΙΗ' αιώνα και εξής», Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, έτος 13, περίοδος Β', εν Αθήναις 1918, σελ. 159-175 και συγκεκριμένα στη σελ. 174.

¹⁵⁶⁹ Συλλογή Γεωργίου Γκιόκα, μικροβιολόγου. Το έγγραφο έχει ως εξής: *κάτα τοῦ παροντός ἰσηφονιτικοῦ τα διο ανδερφια ωτι ἔγώ ὠ σηδέρις του νηκολακου γηγοκᾶν ἰ κι ὠ διμας του νηκολάκου γηγοκᾶν μετα τον(α) ηχαμε κατη ανμεραστα πατρογωνήκα μας ἰ η χρεωστουσαμε η κερδος ηχαμε τελως πάντον ἰ απω την σημέρον κατα της ἰ 1835 ημερᾶν ἰ *δυσανάνγνωστο* ἰ κατα ἰ της ἰ 18 ἰ Ἰουλίου: ὠτη ἐνδόσαμεν κι ἐντήραμε ἐνά ηπερ τον ἀλλῶ: κι ημαστε ἰ νετά ἰ απο την ἰ σημερῶν κι εἰς το εξής να μήν ἔχῃ να μηλιση ἰ αν ενατηωθη κανένα απο ἔμας απο τα διό ανδερφιά ἐνά η απο τον ἀλω να ζητηση τιποτα ηκετηριῶν Ἰπερ ἰ ον. ωρκόν: να μην ἰνε δέχτη: ουτε: ὠ ἐνάς ουτε ὠ ἀλώς ουτε τα πεδια τους ἰ γιαιη ἰ εντεργιασθισαν ὠσῶ δινωτουσαν κι τα διο ανδερφια παρισιας ἰ κι ὠχι με καμηᾶν στανηκοῦ ἰ η με κριτηριων παρα με θελιση τους καθος μαρτηρανέ εκ στοματος τους ηπογραφθηκαμε ἰ κι η μαρτηριᾶν ἐνατιωθη κανένα απο τους δυο δια να ζητηση κυριος ὠπῆῶ κριτητιω να ηνέ να μην τους δεχετε ἰ παρεῖ ἰ να πλερῶση ὠσα ἐξοδα να πανε κι να μη κερδιση τηποτα ἰ γιαιη τα μεραςάμε εος ραματη ἰ εός βελῶνη ἰ ακομα ἰ φανερωνομε:κι δια τα σπητηα καθος τα ηχαμε μεραςμενά κι ὠ σηδερις ναυβγη ἰ δισικᾶ απω πανω κι ὠ διμος να βγη απο κατο α(ν) θελη κι ὠ σηδερις να βγηαπο κατο εός τον παραθιρο ωρίζη κατα δισηκα κι ὠχῃ παρα εκῆ: τελος παντων ἰ ημαστε νετα κι ουτος ἔγινε τον παρόν: κατα ἐνπροσθεν τον εβριθεντον ἀζητωπηστους μαρτηρους δηα ἀΣφαλιᾶ μάς ἰ τη ἰ 18 ἰ Ἰουλιου ἰ 1835 ἰ ενοισις Σαλαμηνωος ἰ Ἄναγνώστης τέντες ἰ παρόν μαρτιρῶ: νηκωλαως του παπαγγελη παρον μαρτιρω, αναγνόστος πέτρου χιοτι μαρτιρο, παπαθεοχάρης μαρτηρό, αναγνώστης παπαμηχαλῆς μαρτης, δηα τον αγραματον γεωργακηη γηγοκᾶν Ἰωανῖς παπαγεωργίου κανω τον σημηον του σταβρου ἰ + ἰ δηα τον αγραματον δημητηρακηη κοκηκο Ἰωᾶνῖς παπαγεωργίου υκανω τον σημηων σταβρου ἰ + ἰ ὠν γραψας Ἰωᾶνῖς παπαγεωργίου κι ἰ μαρτιρο.*

και από την πόλη των Μεγάρων που έχει ομιλητές της Κοινής Νέας Ελληνικής¹⁵⁷⁰. Αν και γεωγραφικά εντάσσεται στη ζώνη του -ίντα¹⁵⁷¹, φαίνεται ότι δεν παρουσιάζει καμία ομοιότητα με τα νότια ιδιώματα των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης εξαιτίας των ετερόκλητων φωνολογικών και μορφολογικών φαινομένων και χαρακτηριστικών¹⁵⁷².

Αρκετά φωνολογικά φαινόμενα καταγράφονται και στα έγγραφα που παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία. Η αντιπαραβολή, μάλιστα, των σαλαμινιακών εγγράφων που συντάχθηκαν από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα με εκείνα που συντάχθηκαν στην Αθήνα και προέρχονται από το Αρχείο Εγγράφων της Ιεράς Μονής Φανερωμένης και αναφέρονται χρονικά στην ίδια περίοδο θα διευκολύνει τη διαδικασία της έρευνας, όσον αφορά το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα. Να σημειωθεί ότι η διάλεκτος των παλαιών Αθηναϊκών¹⁵⁷³ αντικαταστάθηκε σταδιακά ήδη από τον 19^ο αιώνα¹⁵⁷⁴ από τη διάλεκτο των καλούμενων Νέων Αθηναϊκών, η οποία δημιουργήθηκε πάνω στα

¹⁵⁷⁰ Σ τ α μ ά τ η ς Κ . Κ α ρ α τ ζ ά ς, «Παλαιοαθηναϊκά γλωσσικά», περιοδικό *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, τεύχος 17, 1944, σελ. 125-134.

¹⁵⁷¹ Ν ι κ ό λ α ο ς Γ . Κ ο ν τ ο σ ό π ο υ λ ο ς, «La Grèce du ‘τι’ et la Grèce du ‘είντα’», περιοδ. *Γλωσσολογία*, τεύχος 2-3, 1983-1984, σελ. 149-162 και ο ίδιος, *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2001.

¹⁵⁷² Νί κ ο ς Π α ν τ ε λ ί δ η ς, «Πελοποννησιακός ιδιοματικός λόγος και Κοινή Νεοελληνική», περιοδικό *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 21, εκδόσεις Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 550-561 και ο ίδιος, «Κοινή Δημοτική: Παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της», περιοδικό *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 27, εκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 337-347.

¹⁵⁷³ Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, «Μεγαρικά μελετήματα. Μέρος Α΄: Μεγαρική διάλεκτος», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 30, 1919, σελ. 343-377, ο ίδιος, «Η εν Αττική ελληνοαλβανική διάλεκτος», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 44, 1932, σελ. 28-76 και τόμ. 45, 1933, σελ. 49-181, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Χ α τ ζ ι δ ά κ ι ς, «Περί της Μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. Γλωσσολογικά Έρευναι», Επετηρίς του Πανεπιστημίου Αθηνών, αριθμός 73, 1915-1916, σελ. 1-27, Σ τ α μ ά τ η ς Κ . Κ α ρ α τ ζ ά ς, *Συμβολή εις την ευβοϊκήν διαλεκτολογία. Αφιέρωμα εις Κ. Αμαντον*, Αθήνα 1940, σελ. 253-286, Α γ γ ε λ ι κ ή Σ ύ ρ κ ο υ, *Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα. Λεξικογραφική μελέτη*, εκδ. νήσος, Αθήνα 2006.

¹⁵⁷⁴ Brian Newton, *The Generative Interpretation of Dialect. A study of Modern Greek Phonology*, Cambridge, CambridgeUniversity Press, 1972.

Πελοποννησιακά κυρίως ιδιώματα¹⁵⁷⁵. Συνεπώς, τα αθηναϊκά έγγραφα του μοναστηριακού Αρχείου της Φανερωμένης ως πρωτογενείς πηγές διασώζουν φωνολογικά φαινόμενα του νεκρού σήμερα αθηναϊκού ιδιώματος, το οποίο εντασσόταν στην ομάδα εκείνη των ιδιωμάτων που συμπεριελάμβανε και εκείνα της ελληνόφωνης Νότιας Εύβοιας, των Μεγάρων και της Αίγινας¹⁵⁷⁶.

Το πρώτο φωνολογικό φαινόμενο που θα συγκριθεί μεταξύ των σαλαμινιακών και των αθηναϊκών εγγράφων είναι ο τσιτακισμός ή η απουρανικοποίηση. Με τον όρο αυτόν εννοούμε τη μεταβολή των υπερωικών κλειστών /k/ (άηχο) και /g/ (ηχηρό) σε [ts]/[tʃ] ή [dʒ]/[dʒ] αντίστοιχα. Ενδεικτικά παρουσιάζονται τα ακόλουθα παραδείγματα:

<u>Τσιτακισμός σε έγγραφα από τη</u>	<u>Τσιτακισμός σε έγγραφα από την Αθήνα</u>
<u>Σαλαμίνα</u>	
<i>Τζεβάς</i> ¹⁵⁷⁷ και <i>Τσεβάς</i> ¹⁵⁷⁸ ,	<i>Τζιδονέα</i> ¹⁵⁷⁹
<i>Κοκίκος</i> ¹⁵⁸⁰ , <i>μαντράτζι</i> ¹⁵⁸¹	<i>Πρέτζας</i> ¹⁵⁸²
<i>προιτζό</i> ¹⁵⁸³ , <i>Τζίκας</i> ¹⁵⁸⁴	<i>καβουπτζιον</i> ¹⁵⁸⁵
<i>Κοπίτζης</i> ¹⁵⁸⁶ , <i>σκολαρίτζια</i> ¹⁵⁸⁷ .	<i>πρίτζηπας</i> ¹⁵⁸⁸ .

¹⁵⁷⁵ Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ ε λ ί δ η ς, «Πελοποννησιακός ιδιοματικός λόγος και Κοινή Νεοελληνική», περιοδικό *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 21, Θεσσαλονίκη 2001, εκδ. Κυριακίδης, σελ. 550-561, ο ίδιος, «Κοινή Δημοτική: Παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 27, Θεσσαλονίκη 2007, εκδ. Κυριακίδης, σελ. 337-347.

¹⁵⁷⁶ Brian Newton, ό.π.

¹⁵⁷⁷ ΚΠ1

¹⁵⁷⁸ ΔΑ11

¹⁵⁷⁹ ΦΛ15

¹⁵⁸⁰ Ζ1

¹⁵⁸¹ Ζ2

¹⁵⁸² ΦΛ24

¹⁵⁸³ Ζ1

¹⁵⁸⁴ ΠΓ11

¹⁵⁸⁵ ΦΛ28

¹⁵⁸⁶ Ζ2

¹⁵⁸⁷ ΟΜ2

¹⁵⁸⁸ ΦΛ49

Τα γραπτά, όμως, κείμενα που παρουσιάζονται εδώ δεν μπορούν να μας οδηγήσουν σε μια ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων για το φαινόμενο του τσιτακισμού σε όλο του το εύρος· εξάλλου, είναι ένα φωνολογικό φαινόμενο που απαντά σε όλον σχεδόν τον ελληνικό χώρο, ηπειρωτικό και νησιωτικό. Αρκετά συχνό, μάλιστα, είναι και το αντίστροφο φαινόμενο της τροπής του προστριβόμενου [ts] στο κλειστό υπερωικό [k], όπως *κικούρι* αντί *τσικούρι*¹⁵⁸⁹, *Κεβάς* αντί *Τσεβάς*¹⁵⁹⁰, στα σαλαμινιακά έγγραφα. Οι τύποι αυτοί προέκυψαν από *υπερδιόρθωση*¹⁵⁹¹, φαινόμενο που οφείλεται στην προσωπική παρέμβαση του συντάκτη του κειμένου να προσδώσει ένα λόγιο ύφος στο κείμενο που ο ίδιος συνέτασσε και στην προσπάθειά του να απαλλαγεί το γραπτό του από καθετί λαϊκό. Άξια αναφοράς είναι και η παρατήρηση ότι σε ένα έγγραφο απαντά το ίδιο κύριο όνομα και με τσιτακισμό και χωρίς τσιτακισμό, *Μαρδίκια-Μαρδίτζια*¹⁵⁹².

Το επόμενο φαινόμενο είναι η ασυνιζησία. Στα σαλαμινιακά έγγραφα απαντά συχνά το φαινόμενο, ιδίως στα ουσιαστικά που αναφέρονται στα δέντρα. Το ίδιο συμβαίνει και στα αθηναϊκά έγγραφα. Από τα παραδείγματα που δίνονται παρακάτω διαπιστώνεται ότι η ασυνιζησία έχει ένα ευρύ περιβάλλον εμφάνισης τόσο στα αθηναϊκά, όσο και στα σαλαμινιακά έγγραφα, καθώς είναι δυνατό να εντοπισθεί το φαινόμενο στο εσωτερικό μορφημάτων. Η εμβέλεια του φαινομένου πιστοποιείται και από το γεγονός ότι αυτό δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένες ομάδες λέξεων, όπως λόγου χάρη τα ονόματα σε *-έα* για τα δέντρα, αλλά και στο ουσιαστικό *ποταμός* και στην αγροτική δραστηριότητα της *σποριάς*. Μάλιστα, η απουσία συνιζησης φαίνεται ότι είναι δάνειο από την αρβανίτικη διάλεκτο¹⁵⁹³.

Πιο συγκεκριμένα:

---

¹⁵⁸⁹ ΠΓ2

¹⁵⁹⁰ ΠΓ26, ΠΔ26

¹⁵⁹¹ Για τον όρο, βλ. Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Χ α τ ζ ι δ ά κ ι ς, «Περί της Μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. Γλωσσολογικά Έρευναι», Επετηρίς του Πανεπιστημίου Αθηνών, αριθμός 73, 1915-1916, σελ. 1-27.

¹⁵⁹² ΦΛ8

¹⁵⁹³ Για τη συγκεκριμένη παρατήρηση βλ. Π έ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ι κ η ς, «Συμβολή εις το τοπωνυμικόν της Αττικής», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 41, 1929, σελ. 82-83.

<u>Ασυνιζησία σε έγγραφα από τη Σαλαμίνα</u>	<u>Ασυνιζησία σε έγγραφα από την Αθήνα</u>
σκηνέα ¹⁵⁹⁴ , συκέα ¹⁵⁹⁵ ,	κυδωνία ¹⁵⁹⁶ , τζιδονέα ¹⁵⁹⁷ ,
κερακέας ¹⁵⁹⁸ , σπορέα ¹⁵⁹⁹ ,	σπορία ¹⁶⁰⁰ , σπορίες ¹⁶⁰¹ ,
αμυγδαλέες ¹⁶⁰² , αχλαδέα ¹⁶⁰³ .	βερικοτζαία ¹⁶⁰⁴ , καρυδέα ¹⁶⁰⁵ ,
ξύλοκερατέα ¹⁶⁰⁶	αγριελέας ¹⁶⁰⁷ , ποταμέα ¹⁶⁰⁸ .

Το φωνολογικό φαινόμενο της επένθεσης απαντά συχνά στα σαλαμινιακά και αθηναϊκά έγγραφα και αφορά στην ανάπτυξη φωνημάτων. Ακολουθούν τα παρακάτω παραδείγματα:

<u>Επένθεση σε έγγραφα από τη Σαλαμίνα</u>	<u>Επένθεση σε έγγραφα από την Αθήνα</u>
αθροφή ¹⁶⁰⁹	οσπίτιον ¹⁶¹⁰ ,
φελιγγάνα ¹⁶¹¹	ασκάλα ¹⁶¹² ,
επροιτζά ¹⁶¹³ .	εσοδίαν ¹⁶¹⁴ , ροϊδές ¹⁶¹⁵ .

Οι τροπές διαφόρων συμφώνων είναι κοινές κι αυτές τόσο στα σαλαμινιακά όσο και στα αθηναϊκά έγγραφα:

---

¹⁵⁹⁴ ΔΑ3, ΠΓ14, 17, ΚΠ5

¹⁵⁹⁵ ΠΓ5

¹⁵⁹⁶ ΦΛ4

¹⁵⁹⁷ ΦΛ15

¹⁵⁹⁸ ΠΓ8

¹⁵⁹⁹ Ζ9

¹⁶⁰⁰ ΦΛ4

¹⁶⁰¹ ΦΛ7, 17, 26

¹⁶⁰² Ζ8

¹⁶⁰³ ΠΓ32

¹⁶⁰⁴ ΦΛ2, 22, 27

¹⁶⁰⁵ ΦΛ17, 28

¹⁶⁰⁶ Ζ1

¹⁶⁰⁷ ΦΛ22

¹⁶⁰⁸ ΦΛ25

¹⁶⁰⁹ ΠΓ8

¹⁶¹⁰ ΦΛ8

¹⁶¹¹ ΚΠ8

¹⁶¹² ΦΛ9, 24, 26

¹⁶¹³ ΚΠ10

¹⁶¹⁴ ΦΛ41, 42, 50

¹⁶¹⁵ ΦΛ49

<u>Τροπές συμφώνων σε σαλαμινιακά έγγραφα</u>	<u>Τροπές συμφώνων σε αθηναϊκά έγγραφα</u>
<i>σούγλα</i> ¹⁶¹⁶ (αντί σούβλα)	<i>Μοσκάτο</i> ¹⁶¹⁷ (αντί Μοσχάτο)
<i>κρασίδι</i> ¹⁶¹⁸ (αντί γρασίδι)	<i>κρόδια</i> ¹⁶¹⁹ (αντί κρόσια)
<i>Θράκενα</i> ¹⁶²⁰ (αντί Δράκενα)	<i>χτιμητής</i> ¹⁶²¹ (αντί (ε)κτιμητής)
<i>δεχατέρα</i> ¹⁶²² (αντί θυγατέρα)	
<i>θυχατέρα</i> ¹⁶²³ (αντί θυγατέρα)	
<i>βουστάνια</i> ¹⁶²⁴ (αντί φουστάνια)	
<i>ζανειστής</i> ¹⁶²⁵ (αντί δανειστής)	
<i>κουτούνας</i> ¹⁶²⁶ (αντί κουδούνας)	
<i>ποκαμίζα</i> ¹⁶²⁷ (αντί ποκαμίσα)	

Παρατηρείται, επίσης, το φωνολογικό φαινόμενο της ηχηροποίησης ανάμεσα στα σαλαμινιακά και στα αθηναϊκά έγγραφα:

<u>Ηχηροποίηση σε σαλαμινιακά έγγραφα</u>	<u>Ηχηροποίηση σε αθηναϊκά έγγραφα</u>
<i>Πούγκης</i> ¹⁶²⁸ (αντί Πούκης),	<i>Μοσκάτο</i> ¹⁶²⁹ (αντί Μοσχάτο),
<i>Σολάγκης</i> ¹⁶³⁰ (αντί Σολάκης),	<i>βαμπάκι</i> ¹⁶³¹ (αντί βαμβάκι),
<i>τεγκέρα</i> ¹⁶³² (αντί τεντζέρα),	<i>να ντον</i> ¹⁶³³ (αντί να τον), <i>να ντο</i> ¹⁶³⁴ (αντί

¹⁶¹⁶ ΠΓ5, ΚΠ10

¹⁶¹⁷ ΦΛ1, 4, 42

¹⁶¹⁸ ΠΓ11

¹⁶¹⁹ ΦΛ25

¹⁶²⁰ ΠΓ21

¹⁶²¹ ΦΛ40

¹⁶²² ΠΓ25

¹⁶²³ Ζ12

¹⁶²⁴ ΔΑ5

¹⁶²⁵ ΔΑ7

¹⁶²⁶ Ζ2

¹⁶²⁷ Ζ7

¹⁶²⁸ ΠΓ28

¹⁶²⁹ ΦΛ1, 4, 42

¹⁶³⁰ ΠΓ28

¹⁶³¹ ΦΛ42

¹⁶³² ΔΑ5, Ζ7

τιγκάνι (αντί τιγάνι)¹⁶³⁵.

να το),

Μπίτζα¹⁶³⁶ (αντί Πίτσα)

χαγιάντι¹⁶³⁷ (αντί χαγιάτι)

λιοντρίβι¹⁶³⁸ (αντί λιοτρίβι).

Το τελευταίο κοινό φωνολογικό φαινόμενο μεταξύ των σαλαμινιακών και αθηναϊκών εγγράφων που αναγνωρίζεται είναι η μετατροπή ηχηρών συμπλεγμάτων σε άηχα, κυρίως του *-μπ σε -π* και του *-ντ σε -τα*

Μετατροπή ηχηρών συμπλεγμάτων σε
άηχα

Σαλαμινιακά Έγγραφα

πόλεις¹⁶³⁹ (αντί μπόλιες)

ατρός¹⁶⁴¹ (αντί αντρός),

Ατώνης¹⁶⁴³ (αντί Αντώνης)

Κίνανι¹⁶⁴⁴ (αντί Γκίνανι)

Τοροτό¹⁶⁴⁵ (αντί Ντοροτό)

Απελάκι¹⁶⁴⁶ (αντί Αμπελάκι)

Πούτα¹⁶⁴⁷ (αντί Πούντα)

συκενείς¹⁶⁴⁸ (αντί συγγενείς),

Μετατροπή ηχηρών συμπλεγμάτων σε
άηχα

Αθηναϊκά έγγραφα

Λάμπρος¹⁶⁴⁰ (αντί Λάμπρος)

Κελεπής¹⁶⁴² (αντί Κελεμής)

¹⁶³³ ΦΛ20

¹⁶³⁴ ΦΛ40

¹⁶³⁵ ΚΠ8

¹⁶³⁶ ΦΛ24

¹⁶³⁷ ΦΛ26

¹⁶³⁸ ΦΛ9

¹⁶³⁹ ΠΓ5

¹⁶⁴⁰ ΦΛ16

¹⁶⁴¹ ΠΓ17, 20

¹⁶⁴² ΦΛ27

¹⁶⁴³ ΚΠ1

¹⁶⁴⁴ ΠΓ17

¹⁶⁴⁵ ΠΓ20, 38

¹⁶⁴⁶ ΠΓ22

¹⁶⁴⁷ Ζ7

¹⁶⁴⁸ ΠΓ23

<i>ατρομίδα</i> ¹⁶⁴⁹	(αντί αντρομίδα)
<i>απελότοπος</i> ¹⁶⁵⁰	(αντί αμπελότοπος)
<i>Πόγρης</i> ¹⁶⁵¹	(αντί Μπόγρης)
<i>ζαπίτης</i> ¹⁶⁵²	(αντί ζαμπίτης)
<i>ματήλια</i> ¹⁶⁵³	(αντί μαντήλια)
<i>κοτοπόλιες</i> ¹⁶⁵⁴	(αντί κοντομπόλιες)
<i>δέτρα</i> ¹⁶⁵⁵	(αντί δέντρα)
<i>σαράτα</i> ¹⁶⁵⁶	(αντί σαράντα)

Τα παραπάνω παραδείγματα φωνολογικών φαινομένων που απαντούν στα σαλαμινιακά και στα αθηναϊκά έγγραφα συνέβαλαν στο να αποκτήσουμε μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για τη φυσιογνωμία του σαλαμινιακού ιδιώματος. Τούτο ομοιάζει με το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα, το οποίο μοιράζεται μορφολογικά και φωνολογικά φαινόμενα με το ιδίωμα των Μεγάρων, της Εύβοιας, της Ανατολικής Στερεάς (Βοιωτίας) και τμημάτων της βορειοανατολικής Πελοποννήσου¹⁶⁵⁷. Από τους μελετητές η Αθήνα θεωρείται η εστιακή περιοχή γένεσης του ιδιώματος αυτού¹⁶⁵⁸, γεγονός όμως που χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Το σαλαμινιακό ιδίωμα δεν είναι άλλο από το παλαιοαθηναϊκό και μοιράζεται με αυτό τον τσιτακισμό, την απουσία συνίζησης, την επένθεση, τις διάφορες τροπές συμφώνων, την ηχηροποίηση συμφώνων και τη μετατροπή ηχηρών συμφωνικών συμπλεγμάτων σε άηχα.

Εξάλλου, η γειτνίαση της Σαλαμίνας με την Αθήνα, οι σχεδόν *συγγενικοί δεσμοί* που ιστορικά είχαν αναπτυχθεί, αλλά και οι ίδιοι οι αθηναϊκοί πληθυσμοί που κατά καιρούς εποίκησαν προσωρινά ή μόνιμα το νησί, φαίνεται πως αποτέλεσαν τους παράγοντες, εξαιτίας των οποίων οι αθηναίοι κάτοικοι άφησαν ανεξίτηλο το

¹⁶⁴⁹ ΠΓ27, Ζ7

¹⁶⁵⁰ ΠΓ30

¹⁶⁵¹ ΔΑ12

¹⁶⁵² ΚΠ6

¹⁶⁵³ ΔΑ18

¹⁶⁵⁴ Ζ7, 13

¹⁶⁵⁵ Ζ7

¹⁶⁵⁶ Ζ13

¹⁶⁵⁷ Ν ι κ ό λ α ο ς Π α ν τ ε λ ί δ η ς, «Το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα: Πηγές, μαρτυρίες, χαρακτηριστικά», περιοδικό *Γλωσσολογία*, τεύχος 24, 2016, σελ. 103-146

¹⁶⁵⁸ Ο.π.

γλωσσικό τους στίγμα στη Σαλαμίνα. Η εισροή Αρβανιτών και η διγλωσσία που επικράτησε σποραδικώς (μέχρι και τη δεκαετία του 1960) επέφεραν μια σύγχυση, σχετική με την εθνοτική ταυτότητα των Σαλαμινίων. Τα ίδια τα έγγραφα, όμως, αποδεικνύουν πως η εξάπλωση των αρβανίτικων από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν μικρή, γεγονός που υποσημαίνει πως αριθμητικά οι Αρβανίτες θα ήταν λίγοι· αντίθετα, διαπιστώνεται ότι η Σαλαμίνα είχε ελληνόφωνο πληθυσμό κατά την παραπάνω χρονική περίοδο, κατά κύριο λόγο αθηναϊκό, ο οποίος χρησιμοποιούσε ευρύτατα την ελληνική.

Κούλουρη, παραλία Αλμύρεζας, αρχές 20ού αιώνα. Ο χορός της *τράτας*. Φωτογραφία του William J. Woodhouse.

Η συνολική θεώρηση των τοπωνυμικών της Σαλαμίνας, των οικογενειακών της επιθέτων και των φωνολογικών της φαινομένων μάς οδηγεί στη διατύπωση μερικών σκέψεων. Γίνεται εμφανές ότι τόσο ο ελληνικός πληθυσμός όσο και ο αρβανίτικος είχαν παράλληλη παρουσία στη Σαλαμίνα κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Αναφορές των περιηγητών που επισκέφτηκαν το νησί της Σαλαμίνας λίγο μετά τα μέσα του 17^{ου} αιώνα επιβεβαιώνουν ότι ο πληθυσμός του νησιού ήταν *εν μέρει ελληνικός και εν μέρει αρβανίτικος*¹⁶⁵⁹. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται τη συνύπαρξη της ελληνικής γλώσσας με την αρβανίτικη διάλεκτο. Από τη γενική θεώρηση των

¹⁶⁵⁹ Παλλας, Βροκή<*Βοϊκή, σελ. 134.

τοπωνυμικών και των οικογενειακών επιθέτων διαπιστώνεται ότι τόσο τα ελληνικά τοπωνυμικά όσο και τα ελληνικά ονόματα οικογενειών είναι κατά πολύ περισσότερα από τα αρβανίτικα. Η δε συνολική παρουσίαση των δικαιπρακτικών εγγράφων κατέδειξε ότι στον γραπτό λόγο, και κυρίως σε κείμενα διοικητικού και γενικότερου νομικού περιεχομένου, χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα αποκλειστικά η ελληνική, ενώ στον προφορικό λόγο χρησιμοποιείται η αρβανίτικη διάλεκτος. Ποιοι, λοιπόν, ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην υπερίσχυση της αρβανίτικης διαλέκτου στη Σαλαμίνα;

Οι επιγαμίες μεταξύ Ελλήνων και Αρβανιτών πιθανώς αποτέλεσαν ένα από τα βασικότερα αίτια της υπερίσχυσης των αρβανίτικων στη Σαλαμίνα. Προφορική παράδοση του Αμπελακίου, η οποία χρονικά σχετίζεται με τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης Αρβανιτών στο χωριό (τέλη 16^{ου} αι.), αναφέρει ότι οι κάτοικοι δυσφορούσαν που δεν γνώριζαν την αρβανίτικη διάλεκτο, με συνέπεια να μην μπορούν να συνάψουν γάμους οι κόρες τους με τους αρβανίτες νέους, που είχαν αρχίσει τότε να κατακλύζουν το *Αμπελάκι*. Η επιθυμία αυτή των Αμπελακιωτών φανερώνει ακόμη ότι οι νέοι έποικοι συμβίωσαν ειρηνικά με τους προϋπάρχοντες κατοίκους και τόνωσαν αριθμητικά τον εκεί πληθυσμό.

Οι Αρβανίτες, όπως αναφέρθηκε, ασχολούνταν με τις αγροτικές εργασίες του δάσους και όλα τα προϊόντα που προέρχονταν από αυτό (ξύλα, πετίκι, κάρβουνο, ασβέστη, σαπούνι). Ιδιαίτερως, το προϊόν του ρετσινιού αποτελούσε το είδος εκείνο που κατετίθετο εν είδει φορολογίας στην Υψηλή Πύλη. Η συγχώνευση αυτών στη συντεχνία των κατραμιτζήδων καθώς και οι επαγγελματικές και οικονομικές συναλλαγές στην καθημερινότητα των ντόπιων είναι πιθανό να οδήγησαν στην υιοθέτηση του αρβανίτικου ιδιώματος από τον ελληνικό πληθυσμό του νησιού.

Ένα άλλο επιχείρημα θα μπορούσε να είναι ότι η αρβανίτικη διάλεκτος χαρακτηρίζεται για τη συναισθηματικά πλούσια έκφρασή της. Ο Δημήτριος Ι. Πάλλας θέλοντας να προβάλλει το χαρακτηριστικό αυτό γνώρισμα της αρβανίτικης, τη χαρακτηρίζει ως *γλώσσα των χελιδονιών*¹⁶⁶⁰. Επιπροσθέτως, το ομόθηρσκο μεταξύ αρβανιτών και σαλαμινίων ήταν ίσως ένας άλλος λόγος που υποβοήθησε την εξάπλωση των αρβανίτικων¹⁶⁶¹, κυρίως στον αγροτοποιομενικό πληθυσμό. Σχετικό με

¹⁶⁶⁰ Πάλλας, Βροκή>Βοϊκή, σελ. 135.

¹⁶⁶¹ Πέτρος Φουρικής, «Ελληνοαρβανικά λαογραφικά έρευνα», περιοδικό *ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*, τόμος Ι', Αθήνα 1928, σελ. 3-22. Για μια γλωσσολογική-ανθρωπολογική οπτική των

την εξάπλωση της αρβανίτικης είναι και το ακόλουθο απόσπασμα του Πάλλα, γεννημένου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα: *κατά τούς χρόνους τῆς παιδικῆς καί ἐφηβικῆς μου ἡλικίας μετεχειρίζοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Σαλαμῖνος μὴ ἀνέτως τὴν ἐλληνικὴν οἱ ἐκ τῶν ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς περὶ ἐργασίας τῆς ὑπαίθρου (ποιμένες, ρητινοσυλλέκται, ὑλοτόμοι), μεταξύ δέ τούτων ἰδιαιτέρως αἱ γυναῖκες*¹⁶⁶². Η επισήμανσή του αυτή έχει και κοινωνιολογικές προεκτάσεις. Ο άντρας διαχειριζόταν την περιουσία, έκλεινε επαγγελματικές συμφωνίες και γενικότερα διεκπεραίωνε κάθε είδους οικονομική και νομική υπόθεση της οικογένειας· άρα, ήταν εκείνος που συνέτασσε συμφωνητικά στην επίσημη γλώσσα, την ελληνική. Αντίθετα, η γυναίκα ήταν περιορισμένη στο σπίτι, ασχολιόταν με τις οικιακές εργασίες και, κυρίως, είναι εκ φύσεως συναισθηματικά πλουσιότερη από τον άντρα· για εκείνη, λοιπόν, ήταν πιο εύχρηστο να χρησιμοποιεί την αρβανίτικη διάλεκτο στην καθημερινότητά της και κυρίως σε εκείνες τις πλευρές του κοινωνικού βίου, στις οποίες το συναίσθημα διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, όπως στο *κανάκεμα* των παιδιών, στο μοιρολόι, στο κουτσομπολιό και αλλού.

Παρόλο που τα στοιχεία είναι κάπως πενιχρά φαίνεται ότι ο ντόπιος ελληνικός πληθυσμός υιοθέτησε σταδιακά την αρβανίτικη διάλεκτο. Η επιβίωση, ωστόσο, των ελληνικών τοπωνυμικών αλλά και η έντονη παρουσία ελληνικών οικογενειών, ιδίως αθηναϊκών, δηλώνει άμεσα ότι και η ελληνική γλώσσα ήταν σε χρήση στη Σαλαμίνα κατά τους εξεταζόμενους χρόνους. Σε κάθε περίπτωση όμως υπάρχει μία σαφής υπερίσχυση της αρβανίτικης διαλέκτου κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, γεγονός που εκφεύγει των χρονολογικών ορίων της παρούσης και θα πρέπει να μελετηθεί διεξοδικότερα.

Όσον αφορά την τελευταία επισήμανση αναφέρουμε ενδεικτικά ένα αδημοσίευτο έγγραφο που εντόπισε η έρευνά μας σε αταξινόμητο υλικό στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αν και το έγγραφο συντάχθηκε το 1860, χρονικά βρίσκεται κοντά με την εξεταζόμενη περίοδο της διατριβής μας, ώστε να μας οδηγήσει να

αρβανίτικων βλ. Lukas D. Tsitsipis, *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift, Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*, στη σειρά Oxford Studies in Language Contact, Clarendon Press, Oxford 2006, επανέκδοση. Για το νεοελληνικά επίθετα βλ. Μ a ν ό λ η ς Γ . Σ έ ρ γ η ς, *Νεοελληνικών επωνύμων λαογραφική επισκόπησης – Τα σύγχρονα επώνυμα μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου*, εκδ. οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2017.

¹⁶⁶² Πά λ λ α ς, Βροκή>Βοϊκή, σελ. 121.

συνειδητοποιήσουμε τι πραγματικά συνέβαινε. Σε αυτό το έγγραφο αναφέρεται ότι η καθομιλουμένη *άλβανική* γλώσσα μεταξύ των μαθητών του σχολείου, παρόλο που δυσχέραινε την εκπαιδευτική διαδικασία μεταξύ μαθητών και δασκάλων, δεν στεκόταν τροχοπέδη στην πρόοδο των μαθητών. Συγκεκριμένα, ο τότε Δήμαρχος Σαλαμίνας γράφει στην αναφορά του (13.8.1860) προς το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως: *γενικῶς περρηρήσαμεν ὅτι ἂν καί ἐκ τῆς καθομιλουμένης ἄλβανικῆς γλώσσης οἱ μαθηταὶ ἀπαντῶσι, πολλάς δυσχερείας καί αυτοὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι πρὸς μετάδοσιν καί ἀντίληψιν τῶν ἰδεῶν, μ' ὅλα ταῦτα ἂ προεξεθέσαμεν ἀπεκρίθησαν μέ πολλάς ἀστείας καί φυσικάς τάσεις καί ἔδωκαν καί δίδουν θάρρος καί ἐλπίδας εἰς τούς γονεῖς ...*¹⁶⁶³.

Αν και από την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ιδρύθηκε Δημοτικό Σχολείο στην πόλη της Σαλαμίνας, φαίνεται ότι η περιοδική του λειτουργία, οι καθυστερήσεις στις τοποθετήσεις δασκάλων, οι αποχωρήσεις τους στη μέση της σχολικής περιόδου και οι διαμάχες μεταξύ δασκάλων και Δημοτικής Αρχής επέτειναν την αστάθεια του εκπαιδευτικού συστήματος σε τοπικό επίπεδο. Από την άλλη, η αυταρχικότητα των δημοδιδασκάλων, οι τιμωρίες που επέβαλαν στους μαθητές αλλά και οι διενέξεις που προέκυπταν μεταξύ δασκάλων και γονιών, προκαλούσαν ένα τεταμένο κλίμα έντασης που δεν διευκόλυνε την εκπαιδευτική δραστηριότητα. Ο κύριος παράγοντας, όμως, που απέτρεπε περισσότερο τους γονεῖς από το να εγγράψουν ή από το να επιτρέψουν τη συνέχιση της φοίτησης των παιδιών τους στο σχολείο ήταν η επιτακτική καταβολή διδάκτρων για την πληρωμή των δασκάλων. Το τελευταίο ανάγκαζε πολλούς από τους γονεῖς να απομακρύνουν τα παιδιά τους από τις αίθουσες διδασκαλίας και γενικά από όλες τις μαθησιακές διαδικασίες¹⁶⁶⁴. Η πενία που μάστιζε τους αγροτοποικιμικούς πληθυσμούς του νησιού και κυρίως η ανάγκη για επιβίωση, που εκφραζόταν με την είσοδο των παιδιών στις οικιακές εργασίες και στις επαγγελματικές ασχολίες των γονιών, συντήρησαν τη χρήση της αρβανίτικης διαλέκτου από τον ελληνικό πληθυσμό της Σαλαμίνας μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{οῦ} αιώνα. Ενδεικτικό της οικονομικής κατάστασης των κατοίκων του νησιού είναι ότι στον *Κατάλογο των εξετασθέντων και αριστευσάντων μαθητών του Δημοτικού*

¹⁶⁶³ Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αταξινόμητο – Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Γ' περίοδος (1860-1861), φάκελος 2 (εφεξής: ΓΑΚ-Υ.Ε.Δ.Ε., 2φ).

¹⁶⁶⁴ Ελένη Τούτση-Δριβα, *Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας, Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1832)*, εκδόσεις Ολόγραμμα, Σαλαμίνα 2010, σελ. 76-92.

Σχολείου Σαλαμίνας κατά τας θερινάς εξετάσεις του έτους 1860, τριάντα πέντε δηλαδή περίπου χρόνια μετά την ίδρυση του σχολείου, οι περισσότεροι από τους γονείς των μαθητών είναι γεωργοί, αμπελουργοί, υλοτόμοι, αλιείς, ναύτες, καραγωγείς και αγωγάτες, ενώ το 14⁰/0 των μαθητών δεν εμφανίστηκε καθόλου κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης σχολικής χρονιάς¹⁶⁶⁵.

Σχετική με τα παραπάνω είναι και μία επισήμανση του Αντωνίου Κεραμόπουλου στην εισήγηση της Διδακτορικής Διατριβής του Πέτρου Φουρίκη, *Γάμος και Γαμήλια έθιμα παρά τοις Άλβανοφώνοις τής Σαλαμίνος*. Το πρωτογενές υλικό τής διατριβής συλλέχθηκε από τον Φουρίκη κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα. Εκεί σημειώνεται από τον Κεραμόπουλο ότι τα ελληνικά τραγούδια που συνόδευαν πολλές από τις γαμήλιες πράξεις *λείπουν εν Σαλαμίνι... έπειδή ταυτα άπητουν γνῶσιν τής Ελληνικής, ήτις έλλείπει*¹⁶⁶⁶.

Ελάχιστα περιστατικά αλλά ενδεικτικά του γεγονότος της ευρύτατης χρήσης των αρβανίτικων, μέχρι τουλάχιστον και τη δεκαετία του 1960, είναι εκείνα που αναφέρονται στην ύπαρξη διερμηνέως της αρβανίτικης σε δικαστικές υποθέσεις Σαλαμινίων, η ακρόαση των οποίων γινόταν στο Ειρηνοδικείο του νησιού. Κατά πολύ περισσότερες είναι οι αναφορές ντόπιων Σαλαμινίων, οι οποίες επισημαίνουν από τη μια την άγνοια της ελληνικής από τους προγόνους τους και από την άλλη την πλήρη γνώση των αρβανίτικων. Χαρακτηριστικά λέγουν, *όταν η γιαγιά μου συζητούσε με τη μάνα μου και δεν ήθελαν να ακούσουμε εμείς τα παιδιά τι λένε, τότε μιλούσαν στ' αρβανίτικα*. Κάτι αντίστοιχο, αλλά σε πιο έντονο βαθμό, γινόταν στις συζητήσεις μεταξύ πεθεράς και κόρης, παρουσία της νύφης, η οποία δεν γνώριζε την αρβανίτικη¹⁶⁶⁷.

Από τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι τα αρβανίτικα είχαν μεγάλη απήχηση στον ελληνικό πληθυσμό της Σαλαμίνας, τουλάχιστον από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η διαδικασία, όμως, αυτή σίγουρα θα είχε αρχίσει νωρίτερα. Πάντως, η γλωσσική ταυτότητα των Σαλαμινίων κατά τους εξεταζόμενους χρόνους ήταν ελληνική, όπως αποδεικνύεται από τα δικαιοπρακτικά έγγραφα.

¹⁶⁶⁵ ΓΑΚ-Υ.Ε.Δ.Ε., 2φ.

¹⁶⁶⁶ Πέ τ ρ ο ς Φ ο υ ρ ί κ η ς, *Γάμος και Γαμήλια σύμβολα στη Σαλαμίνα*, επιμέλεια Αναστασίου Καραντή, εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996, σελ. 54.

¹⁶⁶⁷ Ο Γραμματέας του Ειρηνοδικείου Σαλαμίνας, Θεοφάνης Π. Καπαραλιώτης, μου είχε επιδείξει έγγραφα από δικαστική υπόθεση, στα οποία σημειωνόταν η ύπαρξη διερμηνέως της αρβανίτικης κατά τη διάρκεια δίκης που έγινε τη δεκαετία του 1960.

9. Μικρά περιστατικά της καθημερινότητας κατά την περίοδο της Επανάστασης του 1821 και τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους στη Σαλαμίνα μέσα από γραπτές πηγές - Η πολιτειακή ταυτότητα των Σαλαμινίων

Δημοσιεύσεις Σαλαμινίων, σχετικές με τη συμμετοχή των Κουλουριωτών και των Αμπελακιωτών στην Επανάσταση του 1821, υπάρχουν αρκετές. Κατά κύριο λόγο αυτές αναφέρονται στην ενεργό δράση επιφανών Σαλαμινίων, οι οποίοι συνδέθηκαν με ηγετικές προσωπικότητες της εξέγερσης αυτής, όπως τον Γεώργιο Καραϊσκάκη και τον Δημήτριο Υψηλάντη. Από αυτές ξεχωρίζουν τα άρθρα του λογοτέχνη-λαογράφου Νίκου Σαλτάρη, του γιατρού Περικλή Χατζή, του δικηγόρου Παντελή Καλογιάννη, του βυζαντινολόγου Δημητρίου Ι. Πάλλα, του ερευνητή-ιστοριοδίφη Θεοφάνη Π. Καπαραλιώτη, του εκπαιδευτικού Ηλία Δρίβα και κυρίως το βιβλίο για το *Χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα* με τα εξαιρετα σχόλια της πρεσβυτέρας Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση¹⁶⁶⁸.

¹⁶⁶⁸ Νίκος Σαλτάρης, «Η πρώτη εφημερίδα των Αθηνών εξεδίδετο στη Σαλαμίνα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 21 έως 23, 1962, ο ίδιος, «Δύο ακόμη ιστορικά αντικείμενα στη συλλογή του Ευριπίδη, Ένα κουμπί του Καραϊσκάκη – Ένα θραύσμα από τουρκική οβίδα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 74, 1965, ο ίδιος, «Κάτι που μας θυμίζει τα χρόνια του Αλή-Πασά», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 78 και 79, 1965, ο ίδιος, «Ένα ανέκδοτο περιστατικό από την Επανάσταση του 1821», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 144, 1969 (το περιστατικό σχετίζεται με την Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου στα *Λεμόνια*), Παντελής Καλογιάννης, «Οι Σαλαμίνοι κατά τας δύο πολιορκίας και την παράδοσιν της Ακροπόλεως», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 109 έως 114, 1967, Περικλής Α. Χατζής, «Η Σαλαμίνα και το 1821», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 165 έως 170, 1971, Δημήτριος Ι. Πάλλας, «Η Σαλαμίνα και ο Καραϊσκάκης», περιοδ. *Απόψεις*, τεύχ. 26 και 27, Ιούλ.-Δεκ. 1988, Γιάννης Μαγιάτης, «Οι Αμπελακιώτες στην Επανάσταση του '21», ομιλία στον κινηματογράφο *ΤΟ ΝΕΟΝ*, 24.3.1988, μη δημοσιευμένη, Θεοφάνης Π. Καπαραλιώτης, «Ο Ηγούμενος Γρηγόριος Χατζηαθανασίου Κανέλλος, Ο πυρφόρος αγωνιστής του '21», εφημ. *Πολίτης με δικαίωμα*, αριθμ. φύλ. 33, Αύγουστος 2010, σελ. 22 (σε συνέχειες), ο ίδιος, «Βενετοκρατία-Τουρκοκρατία, Γεγονότα και συνθήκες ζωής στη Σαλαμίνα», αδημοσίευτη ομιλία στο Συνέδριο *Σαλαμίνα, ένα ταξίδι στον χρόνο από την Προϊστορία έως σήμερα*, Σαλαμίνα, 7-8 Αυγούστου 2001 (υπάρχει μόνο μία μικρή περίληψη αυτής της ομιλίας γραμμένη από τον ίδιο τον ομιλητή, η οποία διανεμήθηκε σε φωτοαντίγραφα στους ακροατές του συνεδρίου), Ηλίας Δρίβας, «Το ξόδι», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 153, Ιούνιος 2002, ο ίδιος, «Ο Καραϊσκάκης στη Σαλαμίνα», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 171, Δεκ. 2003, (αναδημοσιεύτηκε στην ίδια εφημερίδα, αριθμ. φύλ. 320, Απρίλιος 2016), Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των*

Στην παρούσα ενότητα θα δοθεί έμφαση σε μικρά, άγνωστα περιστατικά, που συνέβησαν στα επαναστατικά και στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια στη Σαλαμίνα, τα οποία αποκαλύπτουν πλευρές της καθημερινότητας των κατοίκων, άγνωστες μέχρι σήμερα. Τα μικρογεγονότα αυτά επέφεραν αλλαγές στην κοινωνία του νησιού και τη συντάραξαν για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα. Οι πρωτογενείς πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την ανασύνθεση της ζωής κατά τους παραπάνω χρόνους ήταν τα ψηφιοποιημένα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας¹⁶⁶⁹, τα Αρχεία της Ακαδημίας Αθηνών (Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη)¹⁶⁷⁰ και οι επιστολές του Ιωάννη Καποδίστρια (Γενικά Αρχεία Κράτους-Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας)¹⁶⁷¹. Από τις δημοσιευμένες πηγές αντλήθηκε υλικό από το ημερολόγιο του γερμανού φιλέλληνα-γιατρού Ερρίκου Τράιμπερ, από την αυτοβιογραφία του τυπογράφου και εκδότη εφημερίδας Γεωργίου Ψύλλα και από το *Χειρόγραφο του σαλαμίνιου Παρασκευά Πάλλα*.

Σε επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια αναφέρεται ότι μέχρι το 1821 στη Σαλαμίνα βρίσκονταν τέσσερεις χιλιάδες χριστιανοί, ενώ μετά την επανάσταση πέντε χιλιάδες¹⁶⁷². Η Σαλαμίνα, όπως και τα άλλα νησιά, βρισκόταν κάτω από τη δικαιοδοσία του Καπουδάν Πασά, ο οποίος έστελνε έναν δεκατοσυλλέκτη, οθωμανό ή χριστιανό, τον λεγόμενο *ζαμπίτη*. Κάθε νησί είχε τους προεστούς του και η επιτροπή των δημογερόντων δύο βοηθούς. Οι διαφορές επιλύονταν από τη Δημογεροντία, αλλά σε σοβαρή περίπτωση προσέτρεχαν στον Πασά¹⁶⁷³.

Η ύψωση της επαναστατικής σημαίας στην Κούλουρη έγινε την Κυριακή του Πάσχα, στις 10 Απριλίου του 1821, ημέρα της άλωσης των Σαλώνων από τους

Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821), εκδ. Radical grafx, Σαλαμίνα 2010, Θεοφάνης Π. Καπαλιώτης, «Γεωργάκης Σταμ. Μάθησης, (1865-1821), Ο μεγάλος αγωνιστής και πατριώτης, ο κτήτορας του Αγ. Δημητρίου», εφημ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 320, 2016, Παντελής Διολέτης, «Ο γιος της καλογριάς», εφημ. *Η Σαλαμινία*, Δεκ. 2015.

¹⁶⁶⁹ <http://paligenesia.parliament.gr>

¹⁶⁷⁰ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr>

¹⁶⁷¹ http://www.ioannis-kapodistriasis.gr/p/blog-page_3627.html

¹⁶⁷² *Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος. Διπλωματικά, Διοικητικά και Ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831*, τόμ. 4, εκδ. Γ. Χαρτοφύλακος, Αθήνησι 1843, σελ. 437.

¹⁶⁷³ Ο.π., σελ. 359 και κυρίως 394.

Τούρκους¹⁶⁷⁴. Στη Σαλαμίνα το επαναστατικό έδαφος είχε ήδη προετοιμαστεί από τη Φιλική Εταιρεία και από τα εντόπια μέλη της που έριξαν τους σπόρους της εξέγερσης και βρήκαν γόνιμο έδαφος στις συνειδήσεις των Σαλαμινίων¹⁶⁷⁵. Ηγετικές φυσιογνωμίες αναδείχθηκαν ο ηγούμενος της Μονής Φανερωμένης και γιατρός Γρηγόριος καθώς και ο λοτόμος-κατραμιτζής Γιωργάκης Γκλίστης¹⁶⁷⁶. Ο τελευταίος συσπείρωσε γύρω του τριακοσίους Κουλουριώτες που πήραν μέρος τότε (1821) στην πρώτη και στη δεύτερη πολιορκία της Ακρόπολης της Αθήνας¹⁶⁷⁷. Στο χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα αναφέρεται ότι *ο Γκλίστης ανεχώρησεν εκ Σαλαμίνας την 24^η Μαρτίου 1821 [...] και τους προέπεμψαν ο λαός και οι ιερείς ενδεδυμένοι τας ιερατικάς στολάς, ανά χείρας έχοντες αγίας εικόνες, ψάλλοντες ικετευτηρίους ευχάς. Κατά την αναχώρησιν μία γυνή Σαλαμινία, η Μπίτσα του Σώσου, όχι καλής διαγωγής, εβασκέλωσε τα παιδιά καθ' οδόν, και παρευθής εδυσσάρεστησεν πάντας, επυροβόλησε δε κατ' αυτής ο Ιωάννης Καπετάνιος και την άφησε εις τον τόπον, την έρριψεν δε εις την ανατολικότερην παραλίαν*¹⁶⁷⁸. Το περιστατικό αυτό καταδεικνύει τη θέση των όχι καλής διαγωγής γυναικών στη σαλαμινιακή κοινωνία· η όμορφη Μπίτσα, γνωστή για τον ελευθέριο βίο της¹⁶⁷⁹, φαίνεται ότι δεν ήταν αποδεκτή από την ευρύτερη κοινωνία του νησιού. Ενώ το χειρόγραφο μας ενημερώνει για τη δυσσάρεσκεια που προκάλεσε στο πλήθος η χειρονομία της όμορφης Μπίτσας, δεν μας πληροφορεί για την όποια αντίδρασή του στην εν ψυχρώ δολοφονία της. Φαίνεται πάντως πως η ψυχολογική ένταση που προκάλεσε η περίπτωση αυτής της έντονης συναισθηματικής στιγμής βρήκε ανεκτικό το πλήθος στην αποτρόπαια αυτή πράξη.

¹⁶⁷⁴ Π α ν τ ε λ ή ς Κ α λ ο γ ι ά ν ν η ς, «Οι Σαλαμίνιοι κατά τας δύο πολιορκίας και την παράδοσιν της Ακροπόλεως», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 109 (εφεξής Κ α λ ο γ ι ά ν ν η ς).

¹⁶⁷⁵ Κ α λ ο γ ι ά ν ν η ς, ό.π.

¹⁶⁷⁶ Για τον Γιωργάκη Γκλίστη βλ. Ε υ χ ε ν ί α ς Σ ο φ ρ ά - Μ ά θ ε σ η, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα – Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821*, εκδ. Radical Grafx, Σαλαμίνα 2010, σελ. 28-29 (εφεξής: *Το Χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα*)

¹⁶⁷⁷ Κ α λ ο γ ι ά ν ν η ς, ό.π., αριθμ. φύλ. 110, 111, 112.

¹⁶⁷⁸ Π ά λ λ α ς, Έγγραφα, σελ. 64, την υποσημ. με τους δύο αστερίσκους και *Το Χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα*, σελ. 31-32 (διατηρήθηκε εδώ το μονοτονικό σύστημα της έκδοσης του *Χειρογράφου του Παρασκευά Πάλλα*).

¹⁶⁷⁹ Πάλλας, ό.π. Για τον βίο των φιλελεύθερων γυναικών κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους βλ. Φαίδων Κουκουλές, «Αι πάνδημοι γυναίκες», στο *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. Β', ΙΙ, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, άνευ έτους, σελ. 117-162.

Η κάθοδος του Ομέρ Βρυώνη στην Αθήνα (20.7.1821) είχε ως συνέπεια την καταφυγή πολλών Αθηναίων στη Σαλαμίνα. Η παραμονή τους αυτή ήταν ολιγόμηνη, αφού τον Οκτώβριο του ίδιου έτος ο Ομέρ Βρυώνης εγκατέλειψε την Αθήνα και οι Αθηναίοι επέστρεψαν στην πόλη τους, την οποία και ανακατέλαβαν στις αρχές του Νοεμβρίου¹⁶⁸⁰.

Το 1822 τα γειτονικά Μέγαρα ήταν το επιχειρησιακό κέντρο των Δερβενοχωριτών και έδρευε εκεί η τοπική επαναστατική επιτροπή. Ο Δημήτριος Υψηλάντης υποσχέθηκε στους Μεγαρίτες να προετοιμάσει εκστρατευτικό σώμα και να μεγιστοποιήσει τις δυνατότητες της επιτυχίας του. Έτσι, στις αρχές του Μαρτίου του 1822, μαζί με τους Δερβενοχωρίτες μετέβη στη Σαλαμίνα, και συγκεκριμένα στο μοναστήρι της Φανερωμένης, για να ενωθεί με το στρατιωτικό σώμα του Γκλίστη και ενός άλλου σαλαμίνιου οπλαρχηγού, του Γιάννη Βιένα. Από την Κούλουρη προχώρησαν όλοι μαζί στην Αθήνα και ενίσχυσαν τα εκεί αθηναϊκά στρατιωτικά σώματα που αντιστέκονταν κατά των Τούρκων εντός του φρουρίου της Ακρόπολης¹⁶⁸¹. Οι πρώτοι φυγάδες Αθηναίοι άρχισαν να έρχονται στη Σαλαμίνα φέρνοντας μαζί τους ως αιχμαλώτους Τούρκους συλληφθέντες¹⁶⁸².

Στα μέσα του παραπάνω μήνα το Εκτελεστικό Σώμα της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας, που ήταν στο Σοφικό της Κορίνθου, διέταξε τους Έπαρχους της Κούλουρης, των Κούνδουρων και των Μεγάρων να παρασκευάσουν 3.000 οκάδες νέφτι, 200 καντάρια ρετσίι και άλλα τόσα κατράμι για την κατασκευή πολεμοφοδίων (μπουρλότων). Μάλιστα, η Περαχώρα και τα Βίλια ήταν υποχρεωμένα να παραγάγουν αδιάκοπα τα προϊόντα αυτά και να τα παραδώσουν στο Υπουργείο των Ναυτικών¹⁶⁸³. Η ανταπόκριση των Έπαρχων αλλά και των κατοίκων ήταν θετική. Με επίσημο έγγραφο τους γνωστοποίησαν στα μέλη του Εκτελεστικού Σώματος ότι θα παράσχουν τα απαιτούμενα αυτά υλικά για τις πολεμικές επιχειρήσεις¹⁶⁸⁴.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι σε όλους τους επαναστατημένους Έλληνες ήταν γνωστή η δραστηριότητα των κατοίκων της Σαλαμίνας, των Μεγάρων

¹⁶⁸⁰ Σ τ α ύ ρ ο ς Γ . Κ α π ε τ α ν ά κ η ς, «Οι Μανιάτες στην Επανάσταση του 1821», *Λακωνικά Σπουδαί*, περιοδικόν σύγγραμμα Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών, Παράρτημα, Αθήναι 2015, σελ. 244.

¹⁶⁸¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=218>

¹⁶⁸² George Waddington, *Visit to Greece in 1823 and 1824*, δεύτερη έκδοση, Λονδίνο 1825, σελ. 69.

¹⁶⁸³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=331>

¹⁶⁸⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=7027>

και της Ελευσίνας που σχετιζόταν με τη διαδικασία της ρητινοσυλλογής και της παρασκευής των προϊόντων που προέρχονταν από τα πεύκα. Οι εξαιρετικά μεγάλες ποσότητες που απαιτήθηκαν από την Προσωρινή Διοίκηση ήταν λογικό να οδήγησαν στην αποψίλωση μεγάλου μέρους των δασικών εκτάσεων του νησιού. Μάλιστα, η αμεσότητα της παραγωγής και της αποστολής των προϊόντων στην Αθήνα επέβαλε την κοπή των πεύκων από τις εγγύς περιοχές του κέντρου της πόλης της Κούλουρης, γεγονός που μας οδηγεί στη βάσιμη υποψία πως οι περιοχές του Μπόσκου και των Αλωνιών απογυμνώθηκαν. Οι περιοχές αυτές σύμφωνα με τις προφορικές παραδόσεις ήταν πευκόφυτες. Διαπιστώνεται, ακόμη, ότι τα απαιτούμενα αυτά υλικά ήταν εύφλεκτα και χρησιμοποιούνταν συχνά στις πολεμικές επιχειρήσεις των Ελλήνων κατά των Τούρκων.

Η Σαλαμίνα, γνωστός τόπος καταφυγής των Αθηναίων σε δύσκολες ιστορικές περιστάσεις, αποτέλεσε τον τόπο προσφυγής και εγκατάστασης της Διοικούσης Επιτροπής του Αρείου Πάγου¹⁶⁸⁵ μετά την κατάληψη των Σαλώνων το 1821. Στις αρχές του Ιουλίου του 1822 τα μέλη του Αρείου Πάγου με επιστολή τους προς τον Πανούτσο Νοταρά παρουσίασαν με εναργή τρόπο την προσφορά των μοναχών της Ιεράς Μονής Φανερωμένης προς τους πρόσφυγες· συγκεκριμένα έγγραψαν ότι *ήλθομεν ενταῦθα εἰς το Ἱερόν μοναστήριον τῆς ἐν Σαλαμῖνι φανερωμένης, καί ἤδη ἐν τῇ ἐνεστώσει ἐπιδρομῇ ὑπό τῶν ἐχθρῶν μας τυραννῶν, ἐγενόμεθα αὐτόπται ὀίας βοηθείας, καί χορηγίας μετ' αὐθονείας προφθάνουσιν ἀρτίους τοὺς δυστυχεῖς πενήτας, καταφάγοντας εἰς τὴν Νῆσον, νήστεια, γυμνοὺς ἀνυποδέητους, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας μετὰ παιδίων, τῶν ὅντι εἶναι μία τραγική σκηνή τὸ νά θρηνηῖ ἀενάως τίς τὸ ὑπερβάλλον δυστύχημα . Οἱ τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηριοῦ τούτου συνασκούμενοι Πατέρες οὐ πάουσι καθ' ἐκάστην νά τρέφωσιν ἅπαντας τοὺς χρεῖαν ἔχοντας καί νά περιθάλωσι παντοίοις τρόποις τοὺς τεθλημένους ἀδελφούς, δίδοντες καί οἰκήματα αὐτοῖς καί καλύβας πῆγουσιν εἰς τὴν τοῦ Μοναστηριοῦ περιφέρειαν διὰ τὸ εἶναι πλεῖον, πρὸς ἄνεσιν καὶ ψυχαγωγίαν τῶν δυστυχῶν . διὸ γενόμενοι αὐτόπται τῆς ἀρετῆς αὐτοῦς καθά ἴδαμεν [...]*¹⁶⁸⁶.

Το καλοκαίρι του 1822 ο Δημήτριος Υψηλάντης επέδειξε ανυπακοή στην Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας που είχε μεταφερθεί τότε στην Ερμιόνη και

¹⁶⁸⁵ Ο Άρειος Πάγος ήταν η πρώτη διοικητική οντότητα που αναδύθηκε από τις πρώτες κιόλας ημέρες της εξέγερσης των Ελλήνων και συστήθηκε στην Άμφισσα (Σάλωνα).

¹⁶⁸⁶ Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε.-ΦΛ, αριθμ. εγγρ. 53.

αποσχίστηκε με δική του πρωτοβουλία πηγαίνοντας στη Σαλαμίνα¹⁶⁸⁷. Η κινητικότητα των πολεμικών προετοιμασιών που επικρατούσε στα γειτονικά Μέγαρα έκανε τους Τούρκους να στραφούν προς αυτά και να τα καταλάβουν με συνέπεια πολλοί Μεγαρίτες να βρουν καταφύγιο στην ασφαλή Σαλαμίνα¹⁶⁸⁸. Την ίδια περίοδο τα μέλη της επιτροπής του Αρείου Πάγου εγκαταστάθηκαν στο νησί¹⁶⁸⁹. Η επιτροπή αυτή ανήγγειλε στην Προσωρινή Διοίκηση ότι Αθηναίοι στρατιώτες είχαν έρθει στη Σαλαμίνα για να συναντήσουν τους εφόρους, ώστε να τους έδιδαν πληροφορίες για τα όσα συνέβαιναν στο φρούριο των Αθηνών¹⁶⁹⁰. Κατά την πορεία τους προς την Αθήνα, σκότωσαν τον Έφορο Πειραιά, Χατζή Σκουζέ, και συνέλαβαν αρκετούς Πειραιώτες τους οποίους πήραν μαζί τους στο αθηναϊκό φρούριο¹⁶⁹¹.

Ενώ ο Καραϊσκάκης είχε καταλύσει στα *Παλούκια*, άρρωστος από φυματίωση¹⁶⁹², τα μέλη της επιτροπής του Αρείου Πάγου απέστειλαν επιστολή προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, ενημερώνοντάς το ότι κατά τη μετάβασή τους από τα Σάλωνα στη Θήβα κατέφυγαν στη Σαλαμίνα αποφεύγοντας ισχυρή επίθεση των Τούρκων¹⁶⁹³. Μετά από αυτήν την επίθεση τα μέλη της επιτροπής του Αρείου Πάγου έμειναν στην Κούλουρη (15.7.1822) και μπόρεσαν να εγκαταστήσουν δύο χιλιάδες στρατιωτών στα Δερβένια. Τα μέλη αυτά μπόρεσαν, ακόμη, να προσποριστούν για τους στρατιώτες στα Δερβένια πεντακόσια κιλά στάρι. Επειδή, όμως, δεν υπήρχαν ανεμόμυλοι στη Σαλαμίνα, απέστειλαν αυτό με καΐκι στην Αίγινα για να αλεστεί ή να ανταλλαχθεί με παξιμάδια.

Όμως, κατά τη διάρκεια του πλου τρία πειρατικά καΐκια, ένα υδραϊκό, ένα σπετσιώτικο και ένα ποριώτικο, κούρσεψαν το πλοίο που μετέφερε το στάρι και αφαίρεσαν τετρακόσια κιλά¹⁶⁹⁴. Από τα παραπάνω εντύπωση προξενεί η επισήμανση της απουσίας μύλων στο νησί, γεγονός που αντιφάσκει με την ύπαρξη τουλάχιστον

¹⁶⁸⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=69>

¹⁶⁸⁸ Σ τ α υ ρ ο ς Γ . Κ α π ε τ α ν ά κ η ς, ό.π., σελ. 289.

¹⁶⁸⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4712>

¹⁶⁹⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=500>

¹⁶⁹¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=501>

¹⁶⁹² Κ ω σ τ ή ς Π α π α γ ι ώ ρ γ η ς, *Τα καπάκια, Βαρνακιώτης, Καραϊσκάκης, Ανδρούτσος*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σελ. 161-162.

¹⁶⁹³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=501>

¹⁶⁹⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4713>

ενός μύλου στην περιοχή της Ράχης Καματερού¹⁶⁹⁵. Φαίνεται, όμως, ότι με το ξέσπασμα της εξέγερσης, καθώς και με τη γενικότερη αναστάτωση που αυτή προκάλεσε στο νησί, ο ανεμόμυλος του Καματερού γρήγορα υπέπεσε σε αχρησία με συνέπεια τη μερική του ερήμωση. Για τον λόγο αυτόν η διοικούσα επιτροπή του Αρείου Πάγου αποφάσισε τη μεταφορά του σταριού στη γειτονική Αίγινα.

Η επιτροπή του Αρείου Πάγου, όμως, δεν κατέβαλε τον συμφωνημένο μισθό σε δύο κατοίκους από το Αμπελάκι, οι οποίοι είχαν αναλάβει τη μεταφορά και την επίβλεψη του αλέσματος του εν λόγω σταριού. Έτσι, μετά από αρκετούς μήνες ο Αναστάσης Μελέτης και ο Αναγνώστης Γιαννακός με επιστολή τους (6.10.1823) ζήτησαν από το Βουλευτικό την αποπληρωμή τριών μηνών δεδουλευμένων στον μύλο της Αίγινας για την επιστασία του αλέσματος των όσων οκάδων στάρι είχαν απομείνει. Στην αναφορά τους οι δύο άντρες επεσήμαναν ότι *Ἡμεῖς διὰ μισθὸν δὲν ἐλάβαμεν τίποτες καὶ παρακαλοῦμεν τὴν Σεβαστὴν Βουλὴν νὰ μᾶς δώσῃ διαταγὴν νὰ λάβωμεν ἀκόντο τοῦ μισθοῦ μας αὐτὸ τὸ ἀλεύρι, διότι εἴμεθα πτωχότατοι ἄνθρωποι, φαμελῖται καὶ ἐδουλεύσαμεν πιστῶς περίπου μῆνας τρεῖς· καὶ ἅς μὴν τὸ καταδεχθῆ πτωχοὶ νὰ λιμοκτονήσουν δουλεύοντες τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν. Ταῦτα καὶ μὲ ὄλον τὸ δουλικὸν σέβας μένομεν*¹⁶⁹⁶.

Τον Απρίλιο του 1823 προτάθηκε από την Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας και εγκρίθηκε η τοποθέτηση του Ιωάννη Λιβαδίτη ως Έπαρχου Πόρου, Αίγινας, Σαλαμίνας και Αγκιστριού^{1697,1698}. Αυτός επίσημα εγκαταστάθηκε στην Κούλουρη τον επόμενο μήνα¹⁶⁹⁹, ενώ τον Ιούνιο ο οπλαρχηγός Οδυσσέας Ανδρούτσος βρισκόταν ήδη στο Αμπελάκι μαζί με 800 άντρες. Από εκεί κατευθύνθηκε στη Θήβα για να αντισταθεί στις πολεμικές επιχειρήσεις του Δράμαλη¹⁷⁰⁰.

¹⁶⁹⁵ Ο ανεμόμυλος αυτός αποτυπώνεται σε σχέδιο του 1811 από τον περιηγητή Otto Magnus von Stakelberg (δημοσιεύθηκε το 1834)· διακρίνεται, ευδιάκριτα μάλιστα, και η φτερωτή του, στοιχείο που υποδηλώνει τη χρήση του την περίοδο πριν από την Επανάσταση, βλ. Π α ν α χ ι ώ τ η ς Β ε λ τ α ν ι σ ι ά ν, «Ο ανεμόμυλος στο Καματερό Σαλαμίνας - Η πρώτη απεικόνισή του», περιοδ. *Βάκιλος*, τεύχ. 4, Σαλαμίνα 2011, σελ. 6-7.

¹⁶⁹⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4920>

¹⁶⁹⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=595>

¹⁶⁹⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=624>

¹⁶⁹⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1012>

¹⁷⁰⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=6599>

Από τα πρακτικά της Συνέλευσης του Βουλευτικού Σώματος (25.7.1823), πληροφορούμαστε ότι το Βουλευτικό Σώμα μετέβη στη Σαλαμίνα¹⁷⁰¹. Αντίθετα, το Εκτελεστικό Σώμα έδρευε ακόμη στο Σοφικό. Κρίθηκε, όμως, επιτακτική η ανάγκη συνύπαρξης των δύο σωμάτων στη Σαλαμίνα για την αμεσότερη λήψη αποφάσεων, όπως τούτο φαίνεται από επιστολή του Εκτελεστικού Σώματος προς το Βουλευτικό (19.7.1823)¹⁷⁰². Στα τέλη του Ιουλίου του 1823 τα μέλη της Διοικούσης Επιτροπής του Βουλευτικού Σώματος μετέβησαν για ολιγοήμερο διάστημα στη Μεθώνη. Από εκεί διέταξαν την πολιορκία της. Μετά από αυτό το γεγονός επέστρεψαν άμεσα στην Κούλουρη¹⁷⁰³. Στη Συνέλευση του Βουλευτικού Σώματος, που πραγματοποιήθηκε στην Κούλουρη (26.7.1823), διαβάστηκε έγγραφο αγωγής των Έπαρχων του Ναυπλίου, οι οποίοι κατήγγειλαν δύο ιερείς που προξενούσαν προβλήματα στην περιφέρειά τους. Το Βουλευτικό αποφάσισε να τους οδηγήσει στη Σαλαμίνα για απολογία και να διατάξει τον Έπαρχο του Ναυπλίου, όπως απαλλάξει τους ιερείς αυτούς από τα καθήκοντά τους¹⁷⁰⁴.

Η μετακόμιση όλων των βουλευτών του Βουλευτικού Σώματος δεν είχε ακόμη πραγματοποιηθεί. Έτσι, το Εκτελεστικό που βρισκόταν ακόμη στο Σοφικό ενημέρωσε με επιστολή του το Βουλευτικό (28.7.1823) ότι ανέμενε την εγκατάσταση όλων των βουλευτών του για την από κοινού λήψη αποφάσεων για διάφορα θέματα¹⁷⁰⁵. Από την άλλη, τα μέλη της Διοικούσης Επιτροπής του Βουλευτικού αποφάσισαν να πραγματοποιηθεί στη Σαλαμίνα η δημοπράτηση της είσπραξης των δασμών¹⁷⁰⁶.

Σταδιακά, από τις 29 Ιουλίου μέχρι και τις 24 Αυγούστου του 1823, πραγματοποιήθηκε η μετακόμιση όλων των βουλευτών του Βουλευτικού Σώματος από την Τριπολιτσά¹⁷⁰⁷ στη Σαλαμίνα¹⁷⁰⁸. Μάλιστα, το Βουλευτικό πρότεινε στο Υπουργείο των Εσωτερικών να συνακολουθήσουν και τα υπόλοιπα Υπουργεία ώστε

¹⁷⁰¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=706>

¹⁷⁰² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=5282>

¹⁷⁰³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=707>

¹⁷⁰⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=709> και <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1120>

¹⁷⁰⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=712>

¹⁷⁰⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=710> και <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=711>

¹⁷⁰⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1126>

¹⁷⁰⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=714>

να εγκατασταθούν στη Σαλαμίνα. Προέτρεπε δε, όπως διαταχθεί ο Έπαρχος να εφοδιαστεί με εκατό υποζύγια που θα χρησιμοποιούνταν για τη μετάβαση των βουλευτών στη Σαλαμίνα και τη μεταφορά των αποσκευών τους¹⁷⁰⁹. Στο τέλος του Αυγούστου του 1823 (31.8.1823) συγκεντρώθηκαν στη Φανερωμένη οι νοικοκυραίοι ΔερβENOχωρίτες και αποφάσισαν να εκφράσουν γραπτώς την επιθυμία τους για την ίδρυση Επαρχίας ΔερβENOχωρίων¹⁷¹⁰.

Φαίνεται, όμως, πως από την κινητικότητα αυτήν του πληθυσμού αλλά και από την αναστάτωση που είχε αρχίσει να προκαλείται στο νησί, κάποιοι τυχοδιώκτες καιροφυλακτούσαν για να αρπάξουν την ευκαιρία του εύκολου πλουτισμού. Τον Σεπτέμβριο του 1823 ο βουλευτής Γεώργιος Βούλγαρης με γραπτή αναφορά του (23.9.1823) ενημέρωσε το Βουλευτικό Σώμα ότι *σήμερον τὸ πρωῖ ὁ υἱός μου εἶχεν εἰς χεῖρας του μίαν σακκούλα μὲ γρόσια 300 σχεδὸν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ ὑπόθεσίν μας, ἕνας τῶν παρεστῶτων (γνωστὸς ἄνθρωπος) ἤρπασεν ληστρικῶς τὴν σακκούλα καὶ βιαίως τοῦ ἐπῆρεν γρόσια 200 σχεδόν. Ἐκ τῆς κραυγῆς δὲ τοῦ λαοῦ μαθὼν τὸ συμβεβηκὸς ἔτρεξα καὶ γνωρίσας τὸν ἀρπάσαντα εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἔπιασα τὰς χεῖρας εἰς τὰς ὁποίας ἐβαστοῦσε τὰ γρόσια. Ἀλλά, ἀντὶς ἢ φρουρὰ τῆς Διοικήσεως, ὅπου εἶναι ἀρχηγὸς ὁ Σπαρτιάτης Μιχάλης, νὰ ἔλθῃ πρὸς βοήθειάν μου καὶ νὰ κατατρέξῃ τὸν ληστήν, αὐτὸς ἀπανθρώπως μὲ ἐκτυποῦσε πανταχόθεν μὲ τὸ ξύλον καὶ ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους ὀπαδοὺς του ἐπῆρε αὐτὸν ἀπὸ τὰς χεῖρας μου. Ἐγὼ δὲ φέροντας σέβας πρὸς τὴ Διοίκησιν δὲν ἠρπάχθην ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν διὰ νὰ ἐκδικηθῶ.*¹⁷¹¹. Η γραπτή αυτή αναφορά του Βούλγαρη έχει ως κύριο στόχο να στηλιτεύσει την αντίδραση της φρουράς της Διοίκησης που δεν τον υπερασπίστηκε. Μας ενημερώνει, όμως, και για τις ληστρικές διαθέσεις που είχαν αρχίσει να προκαλούνται στον ψυχισμό πολλών Ελλήνων κατά τους πρώτους χρόνους της Επανάστασης. Το επεισόδιο έλαβε χώρα εις το μέσον της αγοράς της πόλης της Κούλουρης, δηλαδή πλησίον της εκκλησίας του Αγίου Μηνά, που τότε ήταν το κέντρο όλων των δραστηριοτήτων του νησιού. Η ανεμελιά και η αφέλεια του νεαρού γιου του Βούλγαρη, που περιφερόταν επιδεικτικά με μια σακούλα νομίσματα, ίσως και να προκάλεσε την απροκάλυπτη αυτήν κλοπή.

Τον Σεπτέμβριο του 1823, λεγεώνα αποτελούμενη από γερμανούς φιλέλληνες που βοηθούσαν την ελληνική επανάσταση είχε εγκατασταθεί στους χώρους του

¹⁷⁰⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1114>

¹⁷¹⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=5880>

¹⁷¹¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4907>

μοναστηριού της Φανερωμένης και προμηθευόταν τα αναγκαία από αυτήν¹⁷¹². Από σχετική αναφορά του Βουλευτικού Σώματος πληροφορούμαστε ότι το μοναστήρι τούς σίτισε με 68 οκάδες ψωμί και 10 οκάδες τυρί¹⁷¹³. Όμως, μέλη του γερμανικού αυτού στρατεύματος πούλησαν διάφορα εργαλεία που βρίσκονταν στη μονή και που χρησίμευαν στην κατασκευή ντουφεκιών σε έναν αυστριακό πλοίαρχο, ονομαζόμενο Νατάλε, αντί ενός ευτελούς ποσού. Διατάχθηκε, έτσι, ο Λιμενάρχης Σαλαμίνας και ο βουλευτής Νικόλαος Λουμάκης να εντοπίσουν τον πλοίαρχο και να του μιλήσουν, ώστε να επιστρέψει τα εργαλεία, καθώς εκείνα θεωρούνταν πως ανήκαν στο Έθνος¹⁷¹⁴.

Από τον Οκτώβριο του 1823 (4.10.1823) είχαν οριστεί τέσσερα καράβια να επιτηρούν τα παράλια της Σαλαμίνας και Αίγινας¹⁷¹⁵. Φαίνεται ότι προείχε η ασφάλεια των μελών του Βουλευτικού Σώματος, αλλά και ότι η πειρατεία δεν είχε ακόμη κατασταλεί, ιδίως στη θαλάσσια περιοχή του Αργοσαρωνικού. Στην πρώτη συνέλευση του Βουλευτικού Σώματος που έγινε στην Κούλουρη (25.8.1823), πρόεδρος ήταν ο Πανούτσος Νοταράς. Η επιτροπή αποφάσισε να ενημερώσει με επιστολές τα απόντα μέλη για την αργοπορία τους. Αρκετά από αυτά, μάλιστα, άρχισαν να καταφθάνουν στο νησί από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους κι έπειτα¹⁷¹⁶.

Ανάμεσα στα εξεταζόμενα θέματα ενδιαφέρον παρουσιάζει μία αναφορά γυναικών και συζύγων αρτοποιιών, οι οποίες ζητούν από τον Φροντιστή του στρατοπέδου, ονόματι Ρήγα, να απελευθερώσει τους συζύγους τους, αρτοποιούς, τους οποίους αυτός φυλάκισε με την πρόφαση ότι έκλεψαν αλεύρι. Δεν διευκρινίζεται, αν οι αρτοποιοί αυτοί ήταν Σαλαμίνιοι ή αν ήταν μέλη κάποιας συντεχνίας. Πάντως φαίνεται ότι για τις ανάγκες της σίτισης του Βουλευτικού Σώματος είχε προνοηθεί η πρόσληψη αρτοποιιών για τον εφοδιασμό του Σώματος με ψωμί¹⁷¹⁷. Από την πρώτη κιόλας συνεδρίαση γίνεται αντιληπτό ότι η επιτροπή διαπραγματευόταν ποικίλα θέματα που απασχολούσαν τον επαναστατημένο ελληνισμό, όπως τούτο φαίνεται από

¹⁷¹² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=5288>

¹⁷¹³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1150>

¹⁷¹⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=746> και

<http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/02/01157581.gif>

¹⁷¹⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=747>

¹⁷¹⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=734>

¹⁷¹⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/02/00714136.gif> και

<http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/02/00715137.gif>

τις επιστολές που κατέφθαναν στο νησί από όλη την επαναστατημένη τότε επικράτεια¹⁷¹⁸. Ως ανταποδοτικό τέλος στη συνεισφορά των Σαλαμινίων για την παροχή των υπηρεσιών τους στον Αγώνα το Εκτελεστικό με επιστολή του (26.9.1823) προς το Βουλευτικό Σώμα ζήτησε την απαλλαγή των Σαλαμινίων από την καταβολή της δεκάτης¹⁷¹⁹. Εκτός των άλλων οι Σαλαμίνιοι επιδίωξαν την ίδρυση επαρχίας Μεγάρων και Σαλαμίνας, όπως τούτο φαίνεται από γραπτό αίτημά τους (10.10.1823)¹⁷²⁰.

Στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 1823 και το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό ήταν ήδη εγκατεστημένο στη Σαλαμίνα. Οι ντόπιοι παραχώρησαν τα σπίτια τους στα μέλη των διοικήσεων και στους υπαλλήλους των για τις ανάγκες της στέγασής τους. Παραχώρησαν, επίσης, τις οικίες τους και στους πρόσφυγες που είχαν συρρεύσει από τις επαρχίες της Αττικής, της Βοιωτίας και της Φθιώτιδας. Ζήτησαν, λοιπόν, από τις Διοικήσεις την απαλλαγή από την καταβολή του φόρου της δεκάτης για πέντε έτη, αίτημα που ικανοποιήθηκε¹⁷²¹. Από την αναφορά του επιτρόπου Μητροπόλεως Αθηνών Δανιήλ (11.9.1823), αντλούμε την πληροφορία ότι πολλοί Θηβαίοι είχαν καταφύγει στη Σαλαμίνα¹⁷²². Η μεταχείριση, όμως, που αντιμετώπιζαν οι πρόσφυγες από αξιωματούχους που ήταν τοποθετημένοι σε καίριες θέσεις δεν ήταν η δέουσα.

Στις 13.9.1823 το Βουλευτικό υποβάλλει αναφορά προς το Εκτελεστικό, στην οποία καταγράφονται οι πληροφορίες που είχε σχετικά με την απάνθρωπη μεταχείριση των προσφύγων. Οι πληροφορίες ανέφεραν ότι μετά την αποβίβασή τους στη Σαλαμίνα ζητήθηκε από τους πρόσφυγες πειστικά η καταβολή φόρων για όλα τα υπάρχοντα που μετέφεραν μαζί τους¹⁷²³. Η απάνθρωπη αυτή μεταχείριση κορυφώθηκε στις αρχές του Οκτωβρίου του 1823, όπως αυτό φαίνεται από έγγραφη καταγγελία των προσφύγων από τη Θήβα και από τα Σάλωνα. Στην αναφορά τους αυτήν απήγγειλαν κατηγορίες κατά του Έπαρχου Σαλαμίνας, Ιωάννη Λογοθέτη, για υβριστική συμπεριφορά του απέναντί τους και για την επιβολή δασμών. Η αναφορά τους ήταν αποκαλυπτική: *Οί ύπογεγραμμένοι δυστυχεῖς ἐπαρχιῶται Θηβῶν καὶ Σαλῶνου σήμερον θέλοντας νὰ ἐρωτήσωμεν τὸν ἔπαρχον ταύτης τῆς νήσου διατί*

¹⁷¹⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/02/00715137.gif>

¹⁷¹⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=5306>

¹⁷²⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/11/05798108.gif>

¹⁷²¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3261>

¹⁷²² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=6154>

¹⁷²³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1136>

ἔστειλεν πρὸς ἡμᾶς κονάκια διὰ τὰ γρόσια τῶν караβίων. Ἡ εὐγένειάν του ἄρχισεν νὰ μᾶς καθυβρίζει καὶ νὰ μᾶς ἀτιμῇ μὲ τόσες ἄτιμες ὑβρισίεις ὅπου εἶναι ἐντροπὴ καὶ νὰ τὰ γράψωμεν· καὶ ἄλλους ἀπὸ ἡμᾶς ἐφοβέριζεν νὰ βάλῃ εἰς τὰ σίδηρα καὶ ἄλλους νὰ παιδεύσῃ. Σεβαστὴ Βουλὴ, ἡμεῖς διὰ αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ διὰ νὰ λείψουν οἱ ἄδικες ὑβρισίεις ἀπεφασίσαμε πόλεμον ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐχάσαμε ὑποστατικά, γρόσια, ὀσπίτια, συγγενεῖς καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ σήμερον ἕνας ὁμόθρησκός μας, ἕνας πατριώτης μας, ἕνας ἑπαρχος τῆς Διοικήσεως, οἷος ὁ Λογοθέτης, νὰ μᾶς σηκώσῃ τιμὴν χωρὶς κανέναν λόγον δίκαιον, τοῦτο δὲν ὑποφέρεται ¹⁷²⁴. Παρά τις δύσκολες συνθήκες που αντιμετώπισαν στο νησί οι πρόσφυγες, οι ίδιοι παρείχαν ψωμί στους στρατιώτες. Η προσφορά τους αυτή αναγνωρίστηκε αμέσως από το Βουλευτικὸ Σώμα το οποίο και διέταξε τὴν ἀποπληρωμὴ τους ¹⁷²⁵.

Ἡ συρροὴ τῶσων ἀνθρώπων στο νησί ἦταν εὐλόγο νὰ δημιουργήσῃ διάφορα προβλήματα. Οἱ πρόσφυγες, εὐάλωτοι καθὼς ἦταν, μετέφεραν μαζί τους ὅ,τι πολῦτιμο εἶχαν γιὰ νὰ καλύψουν τὶς τυχούσες ἀνάγκες που θα προέκυπταν σε ἕναν ξένο τόπο. Μία γυναίκα ἀπὸ τὴ Λειβαδιά εἶχε ἀποκρύψει διάφορα τιμαλφὴ σε ἕνα ἀγγεῖο καὶ τὸ εἶχε θάψει στὴ γῆ γιὰ ἀσφάλεια. Ὅμως, εἶχε γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ὁ ὁποῖος καὶ ἀφαίρεσε τὰ πολῦτιμα ἀντικείμενα ἀπὸ τὸ ἀγγεῖο. Με ἀναφορὰ τῆς στὸν Ἐπαρχο Σαλαμίνας, Ἰωάννη Λογοθέτη, ἡ μὲν γυνὴ ζητεῖ ἐπιμόνως καὶ ἀνελλιπῶς τὰ ὅσα ἐν τῷ θαμμένῳ ἀγγεῖῳ εἶχεν, ὁ δὲ Νικόλαος Μπούφης λέγει ὅτι ἐκ τῶν ὄσων ἐγγείρισεν εἰς αὐτὴν δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν ἄλλο τι, μὲ τὸ νὰ τὰ ἐπῆρε ὁ Τοῦρκος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκούσει τὴν γυναῖκα μεθ' ἡμέρας δύο τῆς πρώτης. Παρασταίνει καὶ μάρτυρα ὅτι τὸ ζωνάρι ἐξ ἐκείνων ὅπου ἡ γυνὴ ζητεῖ τὸ εἶδεν εἰς τὸν Τοῦρκον. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἱστορία ταύτης τῆς διαφορᾶς καὶ ἡ Σεβαστὴ Βουλὴ ἄς ἀποφασίσῃ ¹⁷²⁶. Ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται κατανοητὸ ὅτι οἱ πρόσφυγες ἐγίναν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπὸ ἐπιτήδειους καιροσκόπους.

Γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς σίτισης τῶσων ἀνθρώπων γινόταν καὶ εἰσαγωγὴ διαφόρων προϊόντων στο νησί ^{1727,1728}. Ἀρκετοί, μάλιστα, ἀξιωματικοὶ κατώτατου βαθμοῦ εἶχαν

¹⁷²⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=6179>

¹⁷²⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=749>

¹⁷²⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=6179> καὶ

<http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/02/01177601.gif>

¹⁷²⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4925>

¹⁷²⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4931>

πάρει μαζί και τις συζύγους τους¹⁷²⁹. Η αύξηση του πληθυσμού ήταν δραματικά κατακόρυφη στο νησί. Ένας άγγλος ιερέας, ο George Waddington, καταμέτρησε τους πρόσφυγες που είχαν τότε κατακλύσει τη Σαλαμίνα: 1.369 από τη Θήβα, 7.460 από τα χωριά της Βοιωτίας, εκ των οποίων τα 4/5 ήταν γυναικόπαιδα, 2.314 από τη Λειβαδιά, το Αϊβαλί και την Εύβοια και μόλις 3.000 χιλιάδες ο ντόπιος πληθυσμός¹⁷³⁰. Η προφορική παράδοση αναφέρει ότι πολλοί από τους πρόσφυγες διέμεναν σε πρόχειρους καταυλισμούς στις περιοχές των Παλιάμπελων Βασιλικών και του Αγίου Γεωργίου. Η επιλογή των θέσεων αυτών δεν ήταν τυχαία, καθώς σε αυτές υπάρχουν πηγάδια από όπου οι πρόσφυγες θα προμηθεύονταν νερό.

Στα τέλη του Μαρτίου του 1824 (23.5.1824) το Βουλευτικό Σώμα δημοσιεύει προβούλευμα για τη στρατολόγηση χιλίων πεντακοσίων στρατιωτών από τα Μέγαρα, την Κόρινθο, το Άργος, την Αίγινα και τη Σαλαμίνα. Στόχος ήταν η κατάληψη των Δερβενοχωρίων¹⁷³¹. Εκατό άντρες από Σαλαμίνα στρατολογήθηκαν για τον σκοπό αυτόν¹⁷³². Δεν γνωρίζουμε αν η στρατολόγηση αυτή ήταν υποχρεωτική ή προαιρετική· πάντως η ενασχόληση των ντόπιων Σαλαμινίων με τα στρατιωτικά υποδηλώνει την απομάκρυνσή τους από οποιαδήποτε ασχολία με τις γεωργικές εργασίες, γεγονός που σίγουρα είχε αρνητικό αντίκτυπο στην τοπική οικονομία, ιδίως εκείνες τις δύσκολες στιγμές. Φαίνεται ότι η έμμισθη θέση ενός στρατιώτη ήταν αρκετά ελκυστική για τους οικονομικά αδύναμους νέους του νησιού, οι οποίοι προτιμούσαν να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους σε μια πολεμική επιχείρηση, παρά να ασχοληθούν με τις κοπιαστικές γεωργικές εργασίες.

Αρχές του Απριλίου του παραπάνω έτους το Βουλευτικό αποφάσισε να φροντίσει τη διαφύλαξη πέντε μπρούτζινων κανονιών που ήταν λάφυρα των στρατιωτικών

¹⁷²⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4919>

¹⁷³⁰ George Waddington, *Visit to Greece in 1823 and 1824*, δεύτερη έκδοση, Λονδίνο 1825, σελ. 98 και Η λ ι α ς Δ ρ ι β α ς, «Ο Καραϊσκάκης στη Σαλαμίνα», εφημερ. Η νέα Σαλαμίνα, αρ. φύλ. 171, Δεκ. 2003, (αναδημοσιεύτηκε ως ένθετο αφιέρωμα στην ίδια εφημερίδα, αριθμ. φύλ. 320, Απρίλιος 2016). Ο Γάλλος περιηγητής Pouqueville σημειώνει ότι διακόσιες χιλιάδες πρόσφυγες είχαν καταφύγει στη Σαλαμίνα, αριθμός ο οποίος μάλλον δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, βλ. Francois Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Histoire de la regeneration de la Grece, 1740-1824*, τόμος τέταρτος, Παρίσι 1824, σελ. 390.

¹⁷³¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=879>

¹⁷³² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=5415>

επιχειρήσεων στα Δερβένια (Απρίλιος 1824)¹⁷³³ και προέρχονταν από κάποιο στρατιωτικό σώμα του Δράμαλη¹⁷³⁴. Τα κανόνια αυτά μεταφέρθηκαν προς φύλαξη στη Μονή Φανερωμένης. Όμως, στα τέλη του ίδιου μήνα (26.4.1824) τα τέσσερα από αυτά παραχωρήθηκαν από τον Έπαρχο Μεγάρων, Δημήτρη Μούρτο, αντί του τιμήματος των 1.300 γροσιών, σε άγνωστο παραλήπτη¹⁷³⁵, ενώ το πέμπτο μεταφέρθηκε στην Περαχώρα Κορινθίας¹⁷³⁶. Από το γεγονός αυτό διαπιστώνεται ότι αρκετοί Έλληνες που είχαν τοποθετηθεί σε διοικητικές θέσεις εκμεταλλεύονταν προς ίδιον όφελος ευκαιρίες που θα τους απέφεραν χρήματα. Ίσως το περιστατικό αυτό να είναι το πιο χαρακτηριστικό που καταδεικνύει ότι η ασυδοσία και ο τυχοδιωκτισμός καιροφυλακτούσαν στις τάξεις των διοικητικά υπεύθυνων ατόμων και η κερδοσκοπία ήταν μερικές φορές πάνω από την αξία της απελευθέρωσης του Γένους.

Στις 4.6.1824 το Βουλευτικό Σώμα, που ήταν στη Σαλαμίνα από τα μέσα του καλοκαιριού του προηγούμενου έτους, όρισε τον Ανάργυρο Πετράκη και τον Σταύρο Ιωάννου να επιστατήσουν στην *έκλογή παραστάτου Θηβῶν καὶ τοῦ ἐκλέκτορα νόμων*¹⁷³⁷. Παράλληλα αποφασίστηκε η Σαλαμίνα μαζί με την Αίγινα και το Αγκίστρι, να αποτελέσουν μία ενιαία επαρχία¹⁷³⁸. Και τα τρία νησιά, μαζί και ο Πόρος, διεκδικούσαν να κηρυχθούν πρωτεύουσα της επαρχίας¹⁷³⁹. Έπαρχος ορίστηκε ο υδραίος Ιωάννης Γκίκας¹⁷⁴⁰. Όσον αφορά την εκκλησιαστική διοίκηση ορίστηκε στις αρχές Νοεμβρίου του 1824 (5.11.1824) επίσκοπος Σαλαμίνας, Μεγάρων, Βιλίων και Κουντούρων ο Αθηνών Διονύσιος με απόφαση του Βουλευτικού Σώματος¹⁷⁴¹.

Τον Ιούλιο του 1824 το Βουλευτικό Σώμα της Προσωρινής Διοίκησης που έδρευε στη Σαλαμίνα ασχολήθηκε με μία δικαστική διαφορά μεταξύ Θηβαίων πολιτών. Οι κάτοικοι της Θήβας ζήτησαν τη διάθεση χρηματικού ποσού από το κληροδότημα του επισκόπου Θηβών Ανανία για την κάλυψη των στρατιωτικών αναγκών. Στο αίτημά τους ανέφεραν ότι εξαιτίας της Επανάστασης μετακόμιζαν *τῆδε κάκεισε δυστυχοῦντες*

¹⁷³³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3304>

¹⁷³⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/10/05356262.gif>

¹⁷³⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=856> και

<http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=863>

¹⁷³⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/06/0330596.gif>

¹⁷³⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3353>

¹⁷³⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=891>

¹⁷³⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=945>

¹⁷⁴⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=955>

¹⁷⁴¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3555>

και προέβαλαν ως επιτακτική την ανάγκη προστασίας από τους Τούρκους. Σύμφωνα με την πρότασή τους η προστασία αυτή θα ήταν εφικτή με την ανάθεση της επιτήρησης της θαλάσσιας περιοχής που γειτνιάζε με τη Θήβα σε τρία πλοία. Για την ανταπόκρισή τους στα οικονομικά έξοδα του εγχειρήματος αυτού επιθυμούσαν να αξιοποιήσουν τα χρήματα από το κληροδότημα που άφησε ο επίσκοπος Θηβών Ανανίας. Σύμφωνα με το κληροδότημα τα χρήματα θα χρησιμοποιούνταν για την ίδρυση σχολείου στη Θήβα. Η περίπτωση, όμως, απαιτούσε τη διάθεση των χρημάτων για την ασφάλεια της ζωής τους. Από τους ισχυρισμούς τους φαίνεται ότι ένας Θηβαίος, ο Σωτήριος Ντούρος, ο οποίος πέθανε ως πρόσφυγας στη Σαλαμίνα, είχε δανειστεί από τον επίσκοπο Ανανία ένα μεγάλο χρηματικό ποσό. Έτσι, οι κάτοικοι της Θήβας ζήτησαν από τον κληρονόμο γιο τού θανόντος, Λουκά Ντούρο, να επιστρέψει σε αυτούς το δανειζόμενο ποσό ώστε να το χρησιμοποιήσουν για την αντιμετώπιση των οικονομικών αναγκών των πλοίων. Ο Λουκάς Ντούρος, όμως, παρουσίασε γραπτή ομολογία του επισκόπου Ανανία, σύμφωνα με την οποία ο πατέρας του είχε αποδώσει τα οφειλόμενα σε αυτόν¹⁷⁴². Εκτός της ομολογίας ο Λ. Ντούρος επικαλέστηκε την εξομολόγηση του θανόντος πατρός του προς τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου *Λεμονίων* Σαλαμίνας, Ευθύμιο, ότι δεν χρωστούσε ούτε σε ιδιώτη, ούτε στο *κοινόν τῆς πολιτείας*¹⁷⁴³. Η όλη αυτή δικαστική διαμάχη εκτυλίχθηκε στην πόλη της Κούλουρης και είχε διχάσει τη σαλαμινιακή κοινωνία. Πολύ περισσότερο είχε προκαλέσει ανησυχία στους κόλπους της και διατάραξη της ηρεμίας της. Το Βουλευτικό με την απόφασή του τάχθηκε υπέρ του Λουκά Ντούρου και διέταξε όπως οι αίτιοι της πρόκλησης ανησυχίας στο νησί να κληθούν προς απολογία¹⁷⁴⁴.

Τον Μάρτιο του 1825 οι κάτοικοι της Σαλαμίνας κατέβαλαν στην Προσωρινή Διοίκηση φόρο πέντε χιλιάδων γροσιών¹⁷⁴⁵. Το υπερβολικό αυτό ποσό προκάλεσε αντιδράσεις τόσο στους ντόπιους όσο και στους παροικούντες πρόσφυγες, οι οποίοι με έγγραφό τους ζήτησαν την απαλλαγή τους από τον φόρο ζωοτροφίας και από εκείνον που σχετιζόταν με τη μεταφορά των ζώων τους από την Αθήνα και από τα Μέγαρα προς τη Σαλαμίνα¹⁷⁴⁶. Η Προσωρινή Διοίκηση κατανοώντας την περίπτωση

¹⁷⁴² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4910>

¹⁷⁴³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4912>

¹⁷⁴⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3405>

¹⁷⁴⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/07/03679160.gif>

¹⁷⁴⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3760>

και τις δύσκολες στιγμές των προσφύγων απάλλαξε από την καταβολή των φόρων τους καταφυγόντες των Σαλώνων για τα όσα υπάρχοντα είχαν φέρει μαζί τους στη Σαλαμίνα. Ορίστηκε, μάλιστα, διαταγή μη είσπραξης των φόρων αυτών¹⁷⁴⁷. Το γεγονός ότι η φορολόγηση ήταν το βασικότερο μέσο προσπορισμού εσόδων για την Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας φαίνεται και από την επιβολή φόρου ενός τελωνίου για τα μαλλιά και τα σκουτιά που έφεραν μαζί τους στη Σαλαμίνα μια συντεχνία καποτάδων¹⁷⁴⁸. Η συντεχνία αυτή είχε αναλάβει τη ραφή καπών για τους στρατιώτες.

Η συγκέντρωση προσφύγων στο νησί προκάλεσε προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ αυτών και των ντόπιων. Περισσότερο ευάλωτος ήταν ο γυναικείος πληθυσμός στις ερωτικές διαθέσεις των προσφύγων. Από μια έγγραφη αναφορά πληροφορούμαστε έναν βιασμό μιας νεαρής Σαλαμίνας από κάτοικο των Σαλώνων. Σύμφωνα με το έγγραφο η Λάσκω Κουλιαβλιώτη... *παρακαλεῖ νὰ ἐλευθερωθῆ ὁ ἐν φυλακῇ γαμβρός της, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀδελφὸς ἔφθειρε μίαν παρθένον εἰς Σαλαμίνα, αὐτὸς δὲ εἶναι διόλου ἀθῶος. Ἐστάλη εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν διὰ νὰ διατάξῃ, ὅπου ἀνήκει, νὰ ἐλευθερωθῆ, ἂν εἶναι ἀθῶος*¹⁷⁴⁹.

Το καλοκαίρι του 1825 η κοινωνία της Σαλαμίνας συνταράσσεται από ένα βίαιο γεγονός, όπως τούτο φαίνεται από έγγραφη επιστολή του Χατζή-Αναγνώστη Μπιρμπίλη προς τον Ιωάννη Κωλέττη (2.6.1825). Ο Μπιρμπίλης καταγγέλλει ότι ο πρώτος του εξάδελφος και προύχοντας της Κούλουρης, Αναγνώστης Μπιρμπίλης (του Κόλια), εμπόδισε τη στρατολόγηση των ντόπιων δυνάμεων και όσων μη Σαλαμινίων βρίσκονταν στο νησί. Επέτρεψε μόνο τη στρατολόγηση πενήντα αντρών, τους μισθούς των οποίων όρισε να πληρώσουν οι οικονομικά ασθενείς τάξεις του νησιού. Ανέφερε, μάλιστα, ότι ο αδελφός του, Γιάννης, γρονθοκοπήθηκε από τον Αναγνώστη Καρνέση¹⁷⁵⁰ και τον Αργυρό Μάθεση, έμπιστους του προύχοντα. Συγκεκριμένα, *ὁ αὐτάδελφός μου Γιάννης μπιρμπίλη ἔλαβεν αἰτίαν νὰ τὸν ὀμιλήσῃ λέγωντάς τον, διατί Κύρ ἀναγνώστη κάμνεις παρόμοια, καὶ κοντὰ ὁπού γίνεσαι παρήκοος εἰς τὴν προσταγὴν τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως, ἀδικεῖς καὶ τὴν πτώχιαν καὶ*

¹⁷⁴⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3778>

¹⁷⁴⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3903>

¹⁷⁴⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3704>

¹⁷⁵⁰ Για τον Αναγνώστη Καρνέση βλ. Θ ε ο φ ἄ ν η ς Π . Κ α π α ρ α λ ι ῶ τ η ς, «Αναγνώστης (Σπύρος) Δημ. Καρνέσης – Ο πολεμιστής, δικαστής και δήμαρχος Σαλαμίνας 1790-1875», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 317, σελ. 10 και 15.

ὕποχρεώνεις νὰ πληρώσουν αὐτοὶ τοὺς μισθοὺς, ὅπου δὲν ἔχουν ψωμὶ νὰ φάγουν, ἐν ᾧ τὸ κοινόν μας σήμερον ἔχει μετρητὰ ὀλίγα πολλὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ αὐτοὺς τοὺς μισθοὺς, καὶ οἱ δυστυχοῦντες νὰ μείνωσιν ἀνενόχλητοι; Αὐτὰ ἀκούοντας λοιπὸν καὶ δυσαρεστηθεὶς ἐδιόρισε τὸν γαμβρόν του Ἀναγνώστην Καρνέση, ὃν καὶ πολιτάρχην ἔχη ἤδη τῆς νήσου, καὶ κάποιον ἄλλον καπετανίσκον του ἀργυρόν μάθησιν, καὶ τὸν ἐπλίσσαν κυρίως κτυπήσαντές τον μὲ ἐν κιουλιούν (σουγιά), εἰς τὸ χέρι, καὶ ὁ θεὸς τὸν ἐφύλαξεν, ἃν εἶχε τὸν πάρη εἰς τὴν κεφαλὴν, ὅπου αὐτοὶ εἶχον σκοπὸν νὰ τὸν κτυπήσουν, πράγμα ἀνέλπιστον καὶ παράλογον! Χωρὶς τινὰ αἰτίαν νὰ τὸν θανατώσουν σχεδὸν τὸν ἄνθρωπον...¹⁷⁵¹. Ἀπὸ το γεγονός αὐτό καταφαίνεται ὅτι τα ασθενή οικονομικά στρώματα ἀναλάμβαναν τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῶν στρατευμάτων. Νὰ σημειωθεῖ, μάλιστα, ὅτι ὁ Ἀναγνώστης Καρνέσης ἀνταμείφθηκε ἀργότερα (1837) ἀπὸ τὸ Νεοελληνικὸ Κράτος με τὴ θέση τοῦ πρώτου Εἰρηνοδίκου στὴ Σαλαμίνα καὶ ἀργότερα τοῦ Δημάρχου.

Τὸ ἴδιο καλοκαίρι φαίνεται ὅτι ἐπιδεινώθηκε τὸ κλίμα τῆς ἀναστάτωσης καὶ τῆς γενικῆς ἀναρχίας στὴ Σαλαμίνα. Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Θηβῶν Παΐσιου πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Καρύστου Νεόφυτο (29.7.1825) μαθαίνουμε ὅτι οἱ Σαλαμίνοι ἀρνοῦνταν νὰ προσφέρουν χρήματα γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ νέου Ἐπαρχοῦ καὶ ὅτι στὸ νησί γίνονταν συνεχῶς ταραχές. Χαρακτηριστικὰ ἔγραψε ὅτι ἡ Σαλαμὶν ἔγινε μακελλεῖον καὶ ἐπεσήμανε πὼς σὲ περίπτωσιν ποὺ ἡ Διοίκησις δὲν λάμβανε μέτρα σωφρονισμοῦ τῶν πρωταίτιων γιὰ τὴν ἀναρχία αὐτὴν κατάστασις, τότε ὅλοι τοὺς ἐπρόκειτο γενέσθαι ἀδίκαια θύματα τῶν βαρβάρων. Στὴ Σαλαμίνα οὔτε πολιτάρχης εὐδοκιμεῖ, οὔτε καμμία εὐταξία γίνεται. Ἐνα σοβαρὸ ἐπεισόδιον, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν δίνονται σαφεῖς πληροφορίες, φαίνεται πὼς τὸ ξεκίνησαν οἱ ἴδιοι οἱ προύχοντες τοῦ νησιοῦ, καὶ τὸ προχθεσινόν τῶν κατόρθωμα, ὅπου ἐστάθη ἐξαισίον, καὶ ἔπεσον ἀπὸ αὐτοὺς τρεῖς ἀδίκως ἀδελφοὶ μας, χωρὶς νὰ ρίψῃ οὔτε λιάπης τουφέκι, οὐδὲ ἄλλος τις, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἰδίους προύχοντας ἔγινεν ἡ κακὴ αὕτη ἀρχή¹⁷⁵².

Ἀπὸ σχετικὰ ἔγγραφα φαίνεται ὅτι στὴ Σαλαμίνα υπῆρχε τὸ 1825 τελωνεῖο καὶ τελώνης¹⁷⁵³, ἐνῶ Διευθυντὴς τῆς νεοσυσταθείσης Γενικῆς Αστυνομίας τοῦ νησιοῦ ἦταν κάποιος Παῦλος Καμίνης¹⁷⁵⁴. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου χρόνου ὀρίστηκαν ὁ Ἀναγνώστης Ζαφειρόπουλος με τὸν Σπυρίδωνα Δάσιο ὡς ἐπίτροποι τῆς Σαλαμίνας,

¹⁷⁵¹ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=73833>

¹⁷⁵² <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=73892>

¹⁷⁵³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3903>

¹⁷⁵⁴ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=9302>

της Αίγινας και Δερβενοχωρίων¹⁷⁵⁵. Επιπροσθέτως, διορίστηκαν από το Βουλευτικό ως επίτροποι στρατολόγησης στη Σαλαμίνα ο επίσκοπος Νεόφυτος Καρύστου και ο Ιωάννης Χατζημελέτης από τα Δερβενοχώρια. Ανάμεσα στα καθήκοντά τους ήταν η σύνταξη και αποστολή προτρεπτικών επιστολών προς τους προκρίτους και οπλαρχηγούς των γειτονικών περιοχών, ώστε η στρατολόγηση να γινόταν το ταχύτερο δυνατό¹⁷⁵⁶. Επιπροσθέτως, το Βουλευτικό όρισε τον επόμενο μήνα πολιταρχία αποτελούμενη από πέντε στρατιώτες που θα βρίσκονταν κάτω από τις διαταγές των Σαλαμίνιων Δημογερόντων¹⁷⁵⁷.

Τον Μάρτιο του 1826 εκλέχθηκε από τους προεστούς και τους κατοίκους της Σαλαμίνας ο Αναγνώστης Μπιρμπίλης ως πληρεξούσιος για την τρίτη Εθνοσυνέλευση¹⁷⁵⁸. Για άγνωστους λόγους αυτός αντικαταστάθηκε με άλλη απόφαση από τον Σωτήρη Πορδοκούρη¹⁷⁵⁹. Η αναστάτωση φαίνεται πως είχε καταλαγιάσει στο νησί και γι' αυτό ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ζήτησε να πραγματοποιηθεί η Εθνοσυνέλευση στη Σαλαμίνα ή την Αίγινα. Για τη Σαλαμίνα αιτιολόγησε, μάλιστα, την επιλογή του: *είναι και μέρος ήσυχον διὰ τὴν Συνέλευσιν*¹⁷⁶⁰, έγραψε χαρακτηριστικά.

Από μια άλλη επιστολή του αγωνιστή Δημητρίου Χρηστίδη προς τον Ι. Κωλέττη (7.7.1826) ενημερωνόμαστε για τη σημασία που είχε η Σαλαμίνα στην ασφάλεια της Ανατολικής Ελλάδας και στον ανεφοδιασμό των στρατοπέδων της. Περιέγραψε την κατάσταση των κατοίκων και των αρχόντων του νησιού και πρότεινε την αποστολή πολεμικών πλοίων για την προστασία της. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε στην καίρια γεωγραφική της θέση, στην ευταξία που επικρατούσε, στην ύπαρξη πολλών καϊκιών τα οποία θα ναυλώνονταν για τη μεταφορά πολεμοφοδίων και κυρίως στους άρχοντες της νήσου, οι οποίοι ήταν κατά τον συντάκτη της επιστολής οργανωτικοί¹⁷⁶¹.

Αρχές Σεπτεμβρίου του 1826 η Εφορία Σαλαμίνας με επιστολή της παρακάλεσε τον Ιωάννη Κωλέττη, όπως μεριμνήσει για την άμεση αποστολή του ιατροχειρουργού

¹⁷⁵⁵ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3837>

¹⁷⁵⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=4436>

¹⁷⁵⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=3909>

¹⁷⁵⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=9366>

¹⁷⁵⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img=books/tome/20/09370139.gif>

¹⁷⁶⁰ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1591> σύμφωνα με επιστολή του (26.1.1827) που διαβάστηκε στις 31.1.1827 στην Προκαταρκτική Συνεδρίαση της Γ' Εθνικής Συνέλευσης

¹⁷⁶¹ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=74127>

Μπαλίν για την περίθαλψη των τραυματιών. Φαίνεται ότι η Σαλαμίνα είχε ματατραπεί σε κέντρο περίθαλψης των τραυματιών από τις πολεμικές επιχειρήσεις κατά των Τούρκων. Σε αυτό συντέλεσε και ο ηγούμενος της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Γρηγόριος, μέλος της Φιλικής Εταιρείας, η οποία αξιοποίησε τις πρακτικές του γνώσεις περί ιατρικών θεμάτων¹⁷⁶².

Τα γεγονότα του 1826 και του 1827 αποτυπώνονται εναργέστερα στις αυτοβιογραφίες του Γεωργίου Ψύλλα και του Ερρίκου Τράιμπερ. Ο Γεώργιος Ψύλλας (1794-1878) είχε αποδεχτεί την πρόταση του Άγγλου Συνταγματάρχη Stanhope να καλύψει την ανάγκη έκδοσης εφημερίδας στην Αθήνα για την καλύτερη ενημέρωση των κατοίκων. Ο Ψύλλας εξέδωσε εφημερίδα με τον τίτλο *Εφημερίς των Αθηνών*, (Αύγουστος 1824-Απρίλιος 1826)¹⁷⁶³. Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας τυπώθηκε στο Αμπελάκι της Σαλαμίνας¹⁷⁶⁴. Η μεταφορά του τυπογραφείου κρίθηκε απαραίτητη, γιατί οι Αθηναίοι Έφοροι της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας φοβήθηκαν για την ασφάλεια των μηχανημάτων από μια πιθανή επίθεση των Τούρκων της Χαλκίδας, που τότε φημιολογείτο. Αποφάσισαν, έτσι, τη μεταφορά του τυπογραφείου στο Αμπελάκι. Τα μηχανήματα του τυπογραφείου παρέμειναν εκεί από τον Ιούλιο του 1824 μέχρι και τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους¹⁷⁶⁵. Το τυπογραφείο μεταφέρθηκε ξανά στο Αμπελάκι τον Μάιο του 1825, μετά την καταστροφή των Σαλώνων από τους Τούρκους. Το καλοκαίρι του 1826 και κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Αθήνας από τα στρατεύματα του Κιουταχή το τυπογραφείο δεν μεταφέρθηκε στο Αμπελάκι λόγω ασυμφωνιών κι έτσι καταστράφηκε από τους Τούρκους.

Κι ενώ ο Κιουταχής κατευθυνόταν προς την Αθήνα για να την κυριεύσει, χωρίς να βρίσκει πουθενά κάποια αντίσταση, πολλές αθηναϊκές οικογένειες κατέφυγαν στη Σαλαμίνα. Ανάμεσά τους ο Ψύλλας με τη μητέρα του, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο

¹⁷⁶² Γ κ ι ά λ α ς Α θ α ν ά σ ι ο ς, *Έλληνες ιερωμένοι επιστήμονες Ιατροί από της Αλώσεως μέχρι και της εθνεγερσίας*, εκδόσεις Ακτίνες, Αθήνα 1976, σελ. 11-14.

¹⁷⁶³ Γ ε ω ρ γ ι ο υ Ψ ύ λ λ α, *Απομνημονεύματα του βίου μου*, εισαγωγή Νικολάου Κ. Λούρου, έκδοση και σημειώσεις Ελευθερίου Γ. Πρεβελάκη, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου ελληνισμού, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, 8, Αθήναι 1974, η εισαγωγή στις σελ. θ'-λζ', και σελ. 109-141 (εφεξής: Ψ ύ λ λ α ς). Βλ. ακόμη Ηλία Δρίβα, «Εφημερίς Αθηνών, τύπωση του πρώτου φύλλου της το 1824 στη Σαλαμίνα», περιοδικό *Έρευνα*, τεύχ. 19-20 (104-105), Ιούλ.-Αύγ. 2001, σελ. 88-91 (εφεξής: Δρίβας).

¹⁷⁶⁴ Ψ ύ λ λ α ς, σελ. 126.

¹⁷⁶⁵ Δ ρ ι β α ς, σελ. 89, στήλη α'.

Αμπελάκι¹⁷⁶⁶. η πρόσφατη απώλεια της αδελφής του είχε γεμίσει θλίψη τη μητέρα του. Μαζί με άλλους πολίτες ο Ψύλλας προσπάθησε να πείσει τον Φαβιέρο να εγκατασταθεί με τον στρατό του στη Μονή της Φανερωμένης, από όπου εκείνος θα προμηθευόταν τα απαραίτητα για το στράτευμα. Η πρότασή του αυτή ενισχυόταν και από το γεγονός ότι η θέση της Μονής ήταν καίρια και στρατηγική· ο Φαβιέρος από εκεί εύκολα θα μπορούσε να καταλάβει την Ελευσίνα από τους Τούρκους και να επιστρέψει πάλι με ασφάλεια στο μοναστήρι.

Μετά την άρνηση της πρότασης αυτής από τον Φαβιέρο και την κατατρόπωση του στρατού του στο Χαϊδάρι στις αρχές του Αυγούστου, κάτω από το πιεστικό γεγονός της κατάληψης των Αθηνών από τον Κιουταχί (εκτός της Ακρόπολης), αποφάσισε τελικά την μετάβαση του εξαιρετικά πειθαρχημένου στρατεύματός του¹⁷⁶⁷ πλησίον της Φανερωμένης, ενώ ο ίδιος και οι ανώτεροι αξιωματικοί του κατευθύνθηκαν στο Αμπελάκι, όπου και παρέμειναν.

Εκεί, ένας βουλευτής, ο Νικόλαος Χατζη-Ζαχαρίτσας θέλοντας να μεταπείσει τον Φαβιέρο από το να μεταβή στα Μέθανα, παρακίνησε κάποιες θαρραλέες Αμπελακιώτισσες να παρασύρουν μαζί τους κι άλλες γυναίκες του χωριού, να μαζευτούν έξω από το σπίτι που είχε για κατάλυμα και με φωνές να του αλλάξουν γνώμη. Πράγματι, οι γυναίκες συγκεντρώθηκαν έξω από το σπίτι και φωνάζοντας στον Φαβιέρο πως δεν πρέπει να φύγει για τα Μέθανα, αλλά να δώσει *χειρα βοήθειας εις τούς πολιορκουμένους εν τῇ Ακροπόλει γονεῖς, ἀδελφούς και τὰ τέκνα αὐτῶν*¹⁷⁶⁸, οι οποίοι πολιορκούνταν στο φρούριο για έναν μήνα από τον Κιουταχί¹⁷⁶⁹. Στις φωνές αυτές ο Φαβιέρος ζήτησε από τον Ψύλλα, μιας και ο ίδιος δεν γνώριζε την ελληνική, να ρωτήσει τις γυναίκες αν οι εκτός της πολιορκίας συγγενείς τους θα επιθυμούσαν να καταταχθούν κάτω από τις διαταγές του. Την ερώτηση αυτήν ο Ψύλλας δεν την απηύθυνε στις Αμπελακιώτισσες, αλλά διαβεβαίωσε τον Φαβιέρο ότι όσοι Αμπελακιώτες δεν είχαν ενταχθεί σε κάποιο από τα άτακτα στρατεύματα, θα τον ακολουθούσαν ως εθελοντές και θα συντάσσονταν στο πλευρό του και στον τακτικό

¹⁷⁶⁶ Προφορική παράδοση του Αμπελακίου αναφέρει ότι η μητέρα τού Ψύλλα ενταφιάστηκε στο κοιμητήριο του χωριού, που τότε ήταν εντός του περιβόλου της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννου (Γ' Εύρεση Τιμίας Κεφαλής Προδρόμου).

¹⁷⁶⁷ Κ ω σ τ ή ς Π α π α γ ι ώ ρ γ η ς, *Τα καπάκια, Βαρνακιώτης, Καραϊσκάκης, Ανδρούτσος*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σελ. 273.

¹⁷⁶⁸ Ψ ύ λ λ α ς, σελ 123.

¹⁷⁶⁹ Ψ ύ λ λ α ς, σελ 123, υποσημ. 1.

του στρατό. Μετά από την επισήμανση αυτήν του Ψύλλα ο Φαβιέρος παρότρυνε τις Αμπελακιώτισσες να μεταβούν στην περιοχή της Φανερωμένης, όπου είχε στρατοπεδεύσει ο στρατός του, και να πείσουν τους στρατιώτες να παραμείνουν σε περιοχή κοντά στην Αθήνα που πολιορκείται¹⁷⁷⁰.

Κατά το τελευταίο εξάμηνο του 1826 χιλιάδες αθηναϊκών οικογενειών είχαν προσωρινά εγκατασταθεί στη Σαλαμίνα, για να γλιτώσουν από τη μανία των Τούρκων του Κιουταχί. Κρινόταν, όμως, απαραίτητη η επάνδρωση της Ακρόπολης από οπλίτες και η οχύρωση του Πειραιά, καθώς πλησίαζαν πλοία του τουρκικού στόλου¹⁷⁷¹. Ο Καραϊσκάκης κατευθύνθηκε τότε στον Πειραιά για να εξετάσει τον τόπο και επιστρέφοντας στο Αμπελάκι συγκάλεσε σε μικρή σύσκεψη τον Ψύλλα, τους στρατηγούς Βάσσο και τον Νάκο Πανουργιά, για να τους εκθέσει τον δισταγμό του για το ενδεχόμενο εγκατάστασης Ελλήνων στρατιωτών στον Πειραιά. Η επιφύλαξη του αυτή ήταν δικαιολογημένη, καθώς δεν υπήρχε κάπου κοντά κάποιο πηγάδι, από όπου θα τροφοδοτείτο με νερό ο στρατός. Όσες δεξαμενές υπήρχαν, είχαν σκόπιμα καταχωστεί από τους Τούρκους.

Ο Ψύλλας τότε πρότεινε τον εφοδιασμό του στρατεύματος με τρόφιμα και νερό από αμπελακιώτικα πλοιάρια, ιδέα που δεν βρήκε σύμφωνο τον Καραϊσκάκη. Αποφασίστηκε η εκ νέου επανεξέταση της περιοχής του Πειραιά από τους στρατηγούς Βάσσο και Λέκκα, καθώς ο Νικ. Ζαχαρίτσας επέμενε πως υπήρχε σε χρήση πηγάδι στο λιμάνι, το λεγόμενο *του Στρατιώτου*. Παράλληλα, αποφασίστηκε να ετοιμαστούν από τους κατοίκους του Αμπελακίου αξίνες και φτυάρια που θα χρησιμοποιούνταν για την οχύρωση του Πειραιά¹⁷⁷². Το ίδιο βράδυ οι στρατηγοί κατευθύνθηκαν μαζί με Αμπελακιώτες στρατιώτες στον Πειραιά, ενώ παράλληλα άρχισαν στο Αμπελάκι οι προετοιμασίες κατασκευής των εργαλείων έχοντας στραμμένο το βλέμμα τους οι Αμπελακιώτες προς τον Πειραιά και την Ακρόπολη. Πολλοί, όμως, από αυτούς τους στρατιώτες σκοτώθηκαν και αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους που ενέδρευαν το βράδυ εκείνο στον Πειραιά¹⁷⁷³. Η δυσάρεστη αυτή είδηση μαθεύτηκε αργότερα στο Αμπελάκι.

---

¹⁷⁷⁰ Ψύλλας, σελ. 124.

¹⁷⁷¹ Ψύλλας, σελ. 126-127.

¹⁷⁷² Ψύλλας, σελ. 128.

¹⁷⁷³ Ψύλλας, σελ. 129.

Τα ξημερώματα, φρουρά που επιτηρούσε τις ανατολικές ακτές του Αμπελακίου παρατήρησε ότι εντός του λιμένος του Πειραιά είχε αγκυροβολήσει αγγλικό πλοίο. Ο Ψύλλας επιβιβάστηκε σε ένα μικρό πλοιάριο και κατευθύνθηκε κρυφά πλησίον του πλοίου, προσπαθώντας να αποφύγει τα βλέμματα των Τούρκων που επιτηρούσαν το λιμάνι. Σκοπός του ήταν να πληροφορηθεί τις προθέσεις του ξένου αυτού πλοίου. Οι Άγγλοι ενημέρωσαν τον Ψύλλα ότι (οι Τούρκοι) *τὴν νύκταν ταύτην ἐφόρευσαν ἐνταῦθα καὶ αἰχμαλώτισαν Ἑλληνας καὶ ἐφόρτωσαν κεφαλᾶς, κομίσαντες αὐτάς εἰς Ἀθήνας*¹⁷⁷⁴. Όμως, το αμπελακιώτικο πλοιάριο που πλησίασε το αγγλικό πλοίο έγινε αντιληπτό από τους Τούρκους. Αυτοί προσπάθησαν από τις βραχώδεις ακτές εκατέρωθεν της εξόδου του λιμένος του Πειραιά να αποτρέψουν τη διαφυγή του. Παρόλα αυτά ξέφυγαν από τους Τούρκους *μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ καταρῶν τοῦ Σαλαμινίου πλοιάρχου* και τους φάνηκε σα να εξήλθαν *ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἄδου*. Όταν επέστρεψαν στο Αμπελάκι άκουγαν από παντού γοερά κλάματα και οδυρμούς *διὰ τοὺς ἀπολεσθέντας στρατιώτας*¹⁷⁷⁵, νέο που είχαν ήδη μάθει από όσους σώθηκαν και επέστρεψαν στο χωριό. Όλα αυτά οδήγησαν στη ματαίωση της κατάληψης του Πειραιά.

Από επιστολή του αγωνιστή Παναγιώτη Νοταρά, η οποία συντάχθηκε στη Σαλαμίνα στις 6.2.1827, μαθαίνουμε ότι η μάχη στο Καματερό Αττικής απέβη εις βάρος των εξεγερθέντων και ότι η κατάσταση στην Ακρόπολη των Αθηνών ήταν δεινή για τους εκεί αγωνιζόμενους. Οι στρατιωτικές αυτές επιχειρήσεις επέφεραν την απώλεια καπών στους στρατιώτες, γεγονός που ανάγκασε τον Νοταρά να μεταβή στην Κούλουρη προς εξοικονόμηση καινούργιων¹⁷⁷⁶. Η προμήθεια σε κριθάρι, μπαρούτι, μολύβι και χαρτί ήταν αναγκαία, όπως τούτο φαίνεται από επιστολή που συντάχθηκε στα τέλη του Μαρτίου του 1827 προς την επαναστατική επιτροπή που έδρευε στο Ναύπλιο. Διατάχθηκε, μάλιστα, στην επιστολή αυτήν να μεταφερθούν με καΐκι οι προμήθειες αυτές στη Σαλαμίνα¹⁷⁷⁷. Από τα Πρακτικά της Συνεδρίασης της 4^{ης} Μαρτίου του 1827 της Γ' Εθνοσυνέλευσης μαθαίνουμε ότι προτάθηκε αποζημίωση προς του κατοίκους της Σαλαμίνας για τα όσα υπέστησαν από τα ελληνικά στρατεύματα που συνέρρευσαν εκεί¹⁷⁷⁸.

¹⁷⁷⁴ Ψύλλας, σελ. 131.

¹⁷⁷⁵ Ο.π.

¹⁷⁷⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1612>

¹⁷⁷⁷ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1727>

¹⁷⁷⁸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=1842>

Από το προσωπικό ημερολόγιο του γιατρού Ερρίκου Τράιμπερ, ενημερωνόμαστε για πολλές λεπτομέρειες της ζωής στο Αμπελάκι κατά την περίοδο της Επανάστασης. Στις 15 Μαΐου του 1826¹⁷⁷⁹ ο Τράιμπερ έφθασε στο χωριό και περιέθαλψε τους αρρώστους και τους τραυματίες. Όμως, η έλλειψη τροφίμων τον ανάγκασε να σκεφτεί την παραίτησή του από τον Αγώνα και την άσκηση του επαγγέλματός του στο Ναύπλιο¹⁷⁸⁰. Απογοητευμένος αναχώρησε από το Αμπελάκι, κατευθύνθηκε στην Κούλουρη και από εκεί επιβιβάστηκε σε μια γαλλική γολέτα με κατεύθυνση τον Πόρο. Στο νησί αυτό υπέβαλε την παραίτησή του, η οποία γίνεται δεκτή από τον Φαβιέρο με πολλές δυσκολίες. Με πλοίο πέρασε από την Τζιά, την Ύδρα και το Ναύπλιο και αργότερα κατευθύνθηκε στα Δερβενάκια, στην ορεινή Κορινθία και στα Μέγαρα. Στις 7 Αυγούστου του 1826 αποβιβάστηκε με βάρκα στην ακτή της Φανερωμένης, κάτω από το Μοναστήρι. Οι καλόγεροι με χαρά τον υποδέχτηκαν και του έκαναν το τραπέζι. Έμεινε εκεί για δεκαπέντε περίπου ημέρες. Από την επίσκεψη αυτήν ο Τράιμπερ ενημερώθηκε από τον ηγούμενο και πρακτικό γιατρό Γρηγόριο για την εξέλιξη και τα δεδομένα της Εξέγερσης και ως συνάδελφοι αντάλλαξαν απόψεις για ιατρικά θέματα.

Από τη Φανερωμένη επέστρεψε στην Ελευσίνα και στις 20 Αυγούστου του 1826 κατέφθασε και πάλι στο Αμπελάκι¹⁷⁸¹. Οι συνεχείς μετακινήσεις και οι συχνές αλλαγές κλίματος του προκάλεσαν πυρετό και κλόνισαν την υγεία του. Στο Αμπελάκι υποβλήθηκε σε δύο αφαιμάξεις. Μετά από πέντε ημέρες η υγεία του αποκαταστάθηκε και οι επίτροποι της Δημογεροντίας τον κάλεσαν στην Κούλουρη για να φροντίσει τους εκεί τραυματίες. Τα ιατρικά του καθήκοντα δεν τον εμπόδισαν να πηγαίνει βόλτες στο Αμπελάκι με τους συμπατριώτες του Γερμανούς, για κυνήγι, ακόμη και για την παρακολούθηση μονομαχιών με πιστόλια.

Όμως, οι δυσκολίες του Αγώνα τον είχαν οδηγήσει στην απόφαση να εγκαταλείψει την Ελλάδα¹⁷⁸². Μέχρι το τέλος του 1826 περιφερόταν σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου, της Αττικής και των νησιών του Σαρωνικού¹⁷⁸³. Στις 30 Ιανουαρίου 1827 και κάτω από την πίεση της κατάληψης της Αθήνας από τον Κιουταχή επέστρεψε και πάλι στο Αμπελάκι. Στις 4 και στις 5 Φλεβάρη

¹⁷⁷⁹ Οι ημερομηνίες που καταγράφονται στο ημερολόγιο του Treiber είναι με το νέο ημερολόγιο.

¹⁷⁸⁰ Treiber, σελ. 69.

¹⁷⁸¹ Treiber, σελ. 70-71.

¹⁷⁸² Ο.π., σελ. 72.

¹⁷⁸³ Ο.π., σελ. 73-76.

πληροφορούμαστε από το ημερολόγιό του ότι τα στρατεύματα του Μακρυγιάννη και του Νοταρά στρατοπέδευσαν στην Κούλουρη¹⁷⁸⁴. Στις 8 Φλεβάρη του 1827 το σώμα του Βάσσου υπέστη πανωλεθρία στη μάχη του Καματερού Αττικής. Οι τραυματίες ανέρχονταν στους εκατόν πενήντα και είχαν μεταφερθεί όλοι στο Αμπελάκι και στην Κούλουρη, κοντά στα σπίτια της Μεγάλης Σκάλας, του *Πόρτο* όπως τότε καλείτο, ενώ ο αυστριακός πρόξενος George Christian Groppius, γνωστός του Ψύλλα, ήταν ήδη στο Αμπελάκι¹⁷⁸⁵. Από τις 23 του μήνα αυτού κυκλοφορούσαν φήμες για τη διεξαγωγή μάχης στο Φάληρο μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων. Οι φήμες αυτές ανάγκασαν τον Τράιμπερ να περιφέρεται πάλι σε διάφορα νησιά του Σαρωνικού. Στις 24 Μαρτίου του 1827 ήταν επιβάτης στο ιταλικό πλοίο *Il Veneto* το οποίο είχε αγκυροβολήσει στο απάνεμο λιμάνι του Αμπελακίου¹⁷⁸⁶.

Στις 4 Μαΐου (νέο ημερολόγιο) ο Καραϊσκάκης τραυματίστηκε θανάσιμα στη μάχη του Φαλήρου. Στις τελευταίες του στιγμές δίπλα του ήταν ο φιλέλληνας βαρόνος, Κάρολος Άιδεκ. Στα απομνημονεύματά του γράφει: *Ότε ο Καραϊσκάκης τραυματισθείς μετεφέρετο εκεί όθεν εξώρμησεν, εγώ μη δυνάμενος να πιστεύσω ότι ο γενικός άρχηγός ήθελεν αυτός παραστή έν άψιμαχία μεταξο εκατοντάδων τινων ανδρων, συμβάση τοσοϋτον τυχαίως, και λίαν τεθορυβημένος ών έσπευσα προς το μικρόν στρατευμα, ένθα εύρον τον τραυματίαν σπαρασσόμενον υπό τοϋ άλλου. Προσεπάθησα να παρηγορήσω αυτόν, εκείνος όμως ήσθάνετο τον θάνατον έντος των υπό δύο σφαιρων διατρυπηθέντων έντοσθίων αυτού και με ίκέτευσε δια φιάλην ρουμίου, ήν διέταξα να κομίσωσιν εκεί, τοϋ ίατροϋ ούδεμίαν δίδοντας έλπίδα. Μετ' όλίγον έπαύσατο άλλων και έν αυτόϋ απέθανεν ο διαπρεπέστατος Έλλην άρχηγός των παλληκαρίων*¹⁷⁸⁷.

Την επόμενη μέρα ο Treiber παρέλαβε τη σορό του Καραϊσκάκη στο Αμπελάκι. Από εκεί ακολουθώντας τη μεσαιωνική στράτα συνόδευσε τη σορό στην Κούλουρη,

¹⁷⁸⁴ Ο.π., σελ 78.

¹⁷⁸⁵ Ο.π., σελ. 81.

¹⁷⁸⁶ Ο.π., σελ. 84.

¹⁷⁸⁷ Κά ρ ο λ ο ς Ά ι δ ε κ , «Τα των Βαυαρών Φιλελλήνων εν Ελλάδι κατά τα έτη 1826-1829», περιοδικό *Αρμονία-Όθων*, τεύχος 2, 1902, σελ. 332. Το περιστατικό του θανάσιμου τραυματισμού του Καραϊσκάκη, της μεταφοράς του στο πλοίο του ναύαρχου Κόχραν και του ενταφιασμού του στη Σαλαμίνα διασώζεται και από τον Αντ. Πρόκες-Όστεν, *Ιστορία της Επανάστασεως των Ελλήνων εν έτει 1821 και της ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου*, μτφρ. Γ. Εμμ. Αντωνιάδου, εκ του τυπογραφείου της «Αθηνάς», Αθήνησι 1869, τόμ. 2, σελ 142-143.

όπου και αυτή ενταφιάστηκε στην αυλή της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου κατόπιν επιθυμίας του ίδιου του Καραϊσκάκη¹⁷⁸⁸. Η είδηση του θανάτου του διαδόθηκε γρήγορα σε όλη την επαναστατημένη Ελλάδα, όπως φαίνεται και από επιστολή του αγωνιστή Αντωνίου Γεωργαντά¹⁷⁸⁹. Μετά από το τραγικό αυτό γεγονός ο γιατρός Bailli προτείνει στους συναδέλφους του, Treiber, Dumont και Bernardi την ίδρυση νοσοκομείου στο Αμπελάκι, το οποίο και συστάθηκε. Ο Treiber, όμως, αποχώρησε από αυτό, αποδεχόμενος πρόσκληση του άγγλου πλοιάρχου Frank Hastings (Αστιγξ) να αναλάβει τη θέση του γιατρού στο πλοίο *Καρτερία*¹⁷⁹⁰.

Στα μέσα του Μαΐου του 1827 επισκέφθηκε το Αμπελάκι ο Άγγλος φιλέλληνας George Jones. Βρήκε το χωριό γεμάτο πρόσφυγες και με κάθε είδους αθλιότητα που μπορούσε κάποιος να φανταστεί. Ο μικρός του περίπατος στο Αμπελάκι διακόπηκε από τις φωνές και τα παρακάλια ενός Τούρκου κρατούμενου που είχε συλληφθεί στην Αθήνα, επειδή μετέφερε πληροφορίες στο στράτευμά του. Ο κρατούμενος παρακάλεσε τον Jones να τον αποφυλακίσει καταβάλλοντας κάποια λύτρα για χάρη του. Πράγματι, την επόμενη μέρα ο Jones έφερε χρήματα, αλλά δεν μπόρεσε να πετύχει κάτι· από τις διαπραγματεύσεις κατάλαβε ότι ήταν κρατούμενος της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας. Η επίσκεψή του στο Αμπελάκι στιγματίστηκε και από ένα άλλο δυσάρεστο γεγονός· ένα μικρό παιδί από το Σούλι είχε βρει καταφύγιο με τη μητέρα του στην παραλία του λιμανιού του Αμπελακίου. Και οι δύο βρέθηκαν αποστεωμένοι λόγω της πείνας. Κάποιοι ναύτες ενός πλοίου λυπήθηκαν το παιδί και αφού το έπλυναν το παρέδωσαν σε έναν γιατρό στο χωριό για να το περιθάλψει¹⁷⁹¹.

Ηγετική φυσιογνωμία της Ελλάδας από το 1828 κι έπειτα αναδεικνύεται ο Ιωάννης Καποδίστριας¹⁷⁹². Με απόφαση, μάλιστα, της Τέταρτης Εθνοσυνέλευσης ανακηρύχθηκε Πρόεδρος. Εκεί ορίστηκε από τον ίδιο ότι η Ύδρα, οι Σπέτσες, ο Πόρος, η Αίγινα και η Σαλαμίνα θα αποτελέσουν μία ενιαία επαρχία με το όνομα *Δυτικά Σποράδες*¹⁷⁹³. Στις 3 Ιανουαρίου του ίδιου έτους φρουροί που επέβλεπαν το

¹⁷⁸⁸ Ο.π., σελ. 85.

¹⁷⁸⁹ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=71499>

¹⁷⁹⁰ Treiber, σελ. 85.

¹⁷⁹¹ George Jones, *Sketches of Naval Life with Notices of Men, Manners and Scenery on the shores of the Mediterranean*, N. Haven 1829, τόμος 1, σελ. 275.

¹⁷⁹² <http://cathpain.blogspot.gr/2014/08/blog-post.html>

¹⁷⁹³ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=2349>

πέραςμα Καματερού Σαλαμίνας και του σημερινού Περάματος Αττικής, εγκατεστημένοι στο ύψωμα της Ράχης Καματερού, βεβαίωσαν ότι προς το μέρος της νήσου του Αγίου Γεωργίου φάνηκαν δύο ευρωπαϊκά πολεμικά πλοία. Νεότερη αναφορά τους ενίσχυσε την ελπίδα της άφιξης του Καποδίστρια στη Σαλαμίνα, καθόσον επεσήμαναν ότι στα δύο ανωτέρω πολεμικά πλοία προστέθηκε κι ένα ελληνικό και εικαζόταν ότι θα ήταν εκείνο που θα αναλάμβανε τη μεταφορά του¹⁷⁹⁴. Παρά την κινητικότητα αυτήν στο θαλάσσιο πέραςμα ο Καποδίστριας δεν επισκέφτηκε τη Σαλαμίνα και επιβεβαιώθηκαν πως όλα αυτά που διαδίδονταν ήταν φήμες.

Στα μέσα του Ιανουαρίου του 1828 ο επί των Εσωτερικών και της Αστυνομίας Σαλαμίνας γραμματέας, Αναστάσιος Λιόντος, ενημέρωσε με επιστολή του (16.1.1828) τον Καποδίστρια ότι παρατηρείται αποστολή τροφίμων από τη Σαλαμίνα στους εν Αττική έχθρους, και επειδή έμελλε (ή Κυβέρνησις) να συστήση στρατόπεδον εις Έλευσίνα, διὰ να ἐμποδίση τὸ πρῶτον καὶ διὰ να προοδεύση τὸ δεύτερον, διώρισεν εἰς Σαλαμίνα Προσωρινὸν Διοικητὴν τὸν Κύριον Στάμο Σεραφεῖμ. Οἱ κάτοικοι δὲν ἀπεδέχθησαν αὐτὸν μὲ τὴν ἀνήκουσαν προθυμίαν καὶ ὑποταγὴν, εἴτε διότι ἀπατήθησαν ἀπὸ τοὺς ἐνεργούντας τὸ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἐμπόριον, εἴτε διὰ ἄλλας αἰτίας. Συνέβησαν λοιπὸν ταραχαί, καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ να λάβη καθαρὰς καὶ ἀληθεῖς πληροφορίας περὶ τῶν αἰτίων καὶ τῆς ἀληθοῦς πηγῆς τῶν ταραχῶν τούτων, ἀπέστειλεν εἰς Σαλαμίνα ἐπιτροπὴν διὰ να ἐξετάση τὸ πρᾶγμα. Ἄλλ' αὕτη ἐπιστραφεῖσα κατ' αὐτὰς δὲν ἔδωκεν καμμίαν πληροφορίαν εἰς τὴν Γραμματεῖαν ταύτην. Ἐφερε δὲ μόνον ἐνταῦθα τὸν Προσωρινὸν Διοικητὴν καὶ τινὰς τῶν κατοίκων, ὅσοι ἐφάνησαν πρωταίτιοι τῆς κατὰ τοῦ προσωρινοῦ Διοικητοῦ ἀπειθείας, παρρησιάζουσαν καὶ τὴν ὁποῖαν ἐκεῖ ἔλαβεν ἀλληλογραφίαν¹⁷⁹⁵. Η αναστάτωση των κατοίκων της Σαλαμίνας κατά τα έτη 1827-1828 επιβεβαιώνεται και από ένα άλλο έγγραφο των αρχών του 1828, στο οποίο αναφέρεται ότι ἡ γύμνωσις τῶν κατοίκων συνέβη ἀπὸ τὴν συνήθη στρατιωτικὴν ἀταξίαν¹⁷⁹⁶.

Περισσότερο σκληρή είναι η εικόνα του νησιού, όπως αποτυπώθηκε στη δημοσιευμένη από την Ευγενία Σοφρά-Μάθεση έγγραφη αναφορά Σαλαμινίων προς την τότε Αντικυβερνητική Επιτροπή της Ελλάδας, στην οποία καταγράφηκαν τὰ ὅσα

¹⁷⁹⁴ http://www.corfu-museum.gr/index.php/gr/ct-menu-item-1/ct-menu-item-9/235-2013-03-28-160949#_ftn1

¹⁷⁹⁵ <http://kapodistrias.digitalarchive.gr/archive.php?type=node&id=1603>

¹⁷⁹⁶ <http://kapodistrias.digitalarchive.gr/archive.php?type=node&id=1606>

δεινά, καταχρήσεις και ζημίας συμαντικὰς ἐδοκίμασεν ἢ δύστυχος νῆσος μας Σαλαμίνα ἀπαρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μας[...]. Δώδεκα χιλιάδας γιδιπρόβατα εἶχεν γενικῶς ἡ νῆσος μας καθὼς εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς καταμετρήσαντας πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν στρατευμάτων. Ἐλαίας ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας, ἀμυγδαλεὰς καὶ ἄλλα κάρπιμα δένδρα ποσότητος ἱκανῆς καὶ ἤδη μόλις ἐναπελήφθησαν περίπου πεντακόσια γιδοπρόβατα. Τὰ δὲ κάρπιμα δένδρα ἐξέλειπον διόλου ἀνασπασθέντα αὐτόπρεμον καὶ γενόμενα πυρίκαυστα. Καλλιεργοῦμεν τὰς ἀμπέλους μας εἰς καιρῷ μὲ τοὺς ἀπαιτούμενους ἰδρώτας, καὶ ἀλλότριον ἄδονται τοὺς κόπους ἡμῶν καταναλίσκοντες ἅπασαν τὴν ἰδιοκτησίαν μας. Τὰ ὀσπίτιά μας ἐγένοντο στρατιωτικὰ καταλύματα. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μας ἐνασχολοῦνται ὡς αἰχμάλωτοι εἰς ὑπηρεσίαν τῶν καθ' ἐκάστην συρρεόντων στρατευμάτων. Δὲν παραπονούμεθα διὰ τοὺς λαβωμένους καὶ ἀσθενεῖς, μὲ ὄλον ὅπου εἶναι ἐπέκεινα τῶν τετρακοσίων καὶ ἀπαιτεῖται ἡ ἀναγκαῖα καὶ χρεωστικὴ περίθαλψις εἰς αὐτούς, ὡς ὑπὲρ πατριδος παθόντας. Πρέπει ὅμως νὰ γίνεταί ἡ περίθαλψις κοινῶς ἀπὸ τὸ ἔθνος καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς σαλαμηνίους. Ὑπὲρ τὰ τριακόσια κιλὰ σιταροκρίθι ἐπήραμε καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἄλογα κατέφαγον διόλου, ὥστε πρασινάδα εἰς τὴν νῆσον μας δὲν φαίνεται. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ κατάλειπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ἡ κάμβη. Ἡ Ἐφορία καθημένη εἰς τὴν νῆσον μας καὶ μὴ δυνάμενη νὰ ἐξοικονομῇ τοὺς ὑπὲρ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους τρωθέντας, ὑποχρέωσεν τὴν νῆσον μας μὲ ἐράνους ἀτομικούς, ὡς ἐν τοῖς ἡμετέροις καταστῆχοις φαίνονται, καὶ αὐτὰ τὰ ἐνοίκια τῶν ὀσπιτιῶν μας συμπάρελαβε. Τὰ καῖκια μας καθ' ἐκάστην καταγίνονται εἰς μετακόμισιν τροφῶν, πολεμοφοδίων καὶ στρατευμάτων ἀμισθί¹⁷⁹⁷.

Στις 17 Φεβρουαρίου 1828 ο Καποδίστριας ἀπηύθυνε διαταγή πρὸς τοὺς ὀπλαρχηγούς των Σποράδων, με τὴν ὁποία κατέστησε σαφὴ τὴν πρόθεση τῆς κυβέρνησης γιὰ τὴν ἐκκαθάριση των νησιῶν ἀπὸ τοὺς πειρατὲς καὶ ταυτόχρονα τοὺς κάλεσε νὰ ἀκολουθήσουν τὸν Μιαούλη στὴν Σαλαμίνα καὶ νὰ ἐνταχθοῦν στὸ νόμιμο στράτευμα¹⁷⁹⁸. Ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντρέα Μεταξά, γνωστοῦ ὡς Κόντε Λάλα, (16.7.1829), πληροφοροῦμαστε ὅτι ἓνα μικρὸ σῶμα ἀπομάχων στρατιωτῶν βρισκόταν ἀκόμα στὴ Σαλαμίνα. Ὁρίστηκε, μάλιστα, ἀπὸ τὴν τέταρτη

¹⁷⁹⁷ Ε υ γ ε ν ι α Σ ο φ ρ ᾶ-Μ ᾶ θ ε σ η, «Σαλαμίνα 1827», ἐφημερίδα *Ἡ νέα Σαλαμίνα*, Μάιος 2013, σελ 10.

¹⁷⁹⁸ [http://www.kapodistrias.info/component/content/article?id=213:i-pataksi-tis-peiratias-sto-aigaio-
apo-ton-kapodistria](http://www.kapodistrias.info/component/content/article?id=213:i-pataksi-tis-peiratias-sto-aigaio-apo-ton-kapodistria)

Εθνοσυνέλευση το σώμα τούτο να σιτίζεται, να πληρώνεται και να υπηρετεί την πολιταρχία του νησιού¹⁷⁹⁹.

Η ζωή στη Σαλαμίνα συμπληρώνεται και από ένα ακόμη απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του φιλέλληνα βαρόνου, Καρόλου Άιδεκ, ο οποίος επισκέφτηκε τη μονή της Φανερωμένης και το Αμπελάκι το 1829. Χαρακτηριστικά διαβάζουμε: *Ἐν τῇ μονῇ τῆς Φανερωμένης εἶχεν ἰδρυθεῖ τὸ ἀρτοποιεῖον ὅπερ ἐπεσκέφθημεν τὴν ἐπαύριον, ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς Κούλουρην τὸ μεγαλύτερον χωρίον τῆς νήσου κείμενον ἐν τῷ βάθει τοῦ εὐρέως ἐντὸς τῆς νήσου εἰσδύοντος κόλπου καὶ λιμένος. Πλεῖστα δεινοπαθήματα ἅτινα δὲν ἐπήνεγκον οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες οὐδέποτε διαρκοῦντος τοῦ πολέμου εἶχον ἔλθῃ εἰς τὴν νῆσον, ἀλλὰ τὰ ἀχαλίνωτα στίφη τῶν παλληκαρίων καὶ ἡ αἰσχροῦτης τινῶν ἀρχηγῶν των, κατὰ τῶν κατοίκων τοῦ ποτὲ εὐποροῦντος τόπου παρεκίνησαν πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν τὸ εὐποροῦν μέρος τῶν κατοίκων εἰς ἀποδημίαν. Αἱ πλεῖσται ἐνίστε ἀρκούντως ὠραῖαι οἰκίαι εἶχον ἐγκαταλειφθῆ καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ πλῆθος παλληκαρίων περιεφέροντο τῆδε κάκεισε, εἶχεν ἄξενον ὄψιν. Μετ' ὀλίγον ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν ἡμῶν πρὸς τὰ Ἀμπελάκια τὰ κείμενα ἐν τῷ ἀνατολικῷ τῆς νήσου ἐπὶ ἀμμοχώστου σχεδὸν λιμενίσκου παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Σαλαμίνας. Ἐνταῦθα ὑπῆρχον κάτοικοι ἔτι, ἐν ταῖς ὀλιγαρίθμοις οἰκίας. Ὁρίσθη ἡμῖν κατάλυμα ἐν τινι κτιρίῳ, ἐν ᾧ πρότερον κατέλυε ἡ μουσικὴ τοῦ τακτικοῦ σώματος. Τὸ ἀρκούντως εὐρύχωρον ἡμῶν δωμάτιον κατελάμβανεν ὅλον τὸ ἄνω πάτωμα, ἐν δὲ τῷ ἰσογείῳ κατῴκει ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰδιοκτήτου. Αἱ πλεῖσται οἰκίαι τῶν Ἀμπελακίων εἶναι ὡς αἱ τῆς Αἰγίνης κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀνδῆρων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ἀντιστῶσι πρὸς ῥαγδαίαν βροχὴν καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην αἰωνίας ἐπισκευῆς διὰ πηλοῦ καὶ ἀργίλου, διότι οἱ διὰ δοκῶν στρωτῆρες εἶναι λεπτοὶ καὶ κλονούμενοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἄνωθεν αὐτῶν πεπιεσμένον χῶμα καὶ τὸ καλύπτον ταῦτα ἀσβεστοκονίαμα εὐκόλως σχίζονται. Ἡ νύξ ἦν διήγαγον ἐνταῦθα, θέλει μείνη ἀλησμόνητος δι' ἐμὲ διὰ τὰ ἀηδῆ συμβάντα αὐτῆς δὲν διστάζω νὰ περιγράψω, ὡς συντελοῦντα νὰ ἀναπαραστήσωσι τὴν τότε κατάστασιν ἐν Ἑλλάδι. Αἱ στρωματὰ ἡμῶν ἔκειντο κατὰ σειρὰν παραπλεύρως, κάτωθεν ὅμως τῆς ἐμῆς εἶχεν ὁ γηραιὸς Ἰωάννης ἐξαπλώσει παλαιὸν φαιὸν τάπητα ἴσως ὅπως καταρρυπανθῆ αὕτη, ὃν εὔρεν ἐντὸς τοῦ δωματίου καὶ ἐπιστρώσει καθαρὰ λινᾶ σινδόνια. Μόλις ἀπεκοιμήθην κεκμηκῶς ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὅτε βόμβος καὶ ταραχὴ ἐντὸς τοῦ ὠτός μου μ' ἐξύπνησε. Ἀφ' οὐ μάτην ἐκοπίασα νὰ ἐξαγάγω τὸ ζώφιον τὸ εἰσδύσαν ἐντὸς τοῦ ὠτός μου, ἐξύπνησα τὸν*

¹⁷⁹⁹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=2505>

ἰατρὸν ἡμῶν ὅπως διὰ λαβίδος ἢ ὀδοντογλυφίδος κρατήση τοῦ ἀπηνουῦς τούτου ξένου, οὔτινος ἢ λύσσα παρὰ τὸ ἀκουστικὸν τύμπανον ἤρχισεν ἐπὶ τέλους νὰ καθίσταται εἰς ἐμὲ ὀδυνηρὰ καὶ ἀνυπόφορος. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς δόκτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὸ ζῶφιον, ἔφραξα ὅθεν τὸ οὖς μου διὰ βάμβακος μετ' ἐλαίου καὶ μετὰ ὄραν περίπου ἔπαυσε βαθμηδὸν ὁ θόρυβος, ἴσως διότι τὸ ζῶιον ἀπεπνίγη. Τότε δὲ ἀπεκοιμήθην καὶ πάλιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον μὲ ἐξήγειραν δῆγματα καὶ κεντήματα καὶ ἐν ᾧ ἐν τῷ σκότει ὄρμησα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μεταξὺ τῶν δακτύλων μου ἐνέπεσον φθειρὲς τεραστίων διαστάσεων ἅς μετὰ φρίκης ἐξετίναξα μακρὰν ἐντὸς τοῦ δωματίου. Ἀηδία καὶ ἀδιάκοπα δῆγματα δὲν μὲ ἀφῆκαν νὰ ἀποκοιμηθῶ πάλιν καὶ ἐζήλευσα τοὺς συντρόφους μου τοὺς ῥέγγοντας λίαν ἀνέτως. Οὔτω πως ἀνέμενον ἀνυπομόνως τὴν ὑποφώσκουσαν ἡμέραν καὶ ὅτε μόλις ἀσθενὲς φῶς εἰσῆλθε διὰ τῆς ῥωγμῆς τοῦ παραθύρου ἐκάλεσα τὸν ὑπρέτην ὅπως μὲ ἐνδύσῃ καὶ διαφύγῃ τὴν βάσανον ταύτην καταρώμενος τὴν εὐαισθησίαν μου ἣν ἐθεώρουν ὡς τὴν μόνην αἰτίαν ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ κοιμῶμαι ἡσύχως ὡς οἱ σύντροφοί μου παρ' οἷς ἐπίσης εἶχον πληρέστατα δίκαιον νὰ ὑποπτεύω ὁμοίαν ἐπιδρομὴν φθειρῶν. Ὅτε δὲ ἐσήκωσα τὸ ἐφάπλωμα ὅπως ἐγερθῶ εἶδον ἐπὶ τῆς λευκῆς σινδόνης ὑποφαίους φθειρας κατὰ χιλιάδας ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι δὲν εἶχον ἔτι ἀναβῆ ἐπὶ τῆς στρωμνῆς, ἀλλὰ φαλαγγηδὸν προσήρχοντο ἐπ' ἐκείνου τοῦ μέρους τῆς σινδόνης τῆς ἐκτεινομένης πέραν τῆς στρωμνῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐφώρμησα μανιώδης κατὰ τῶν ἀηδῶν τούτων Λιλιπουτείων τῶν βασανισάντων με καθ' ὄλην τὴν νύκτα κατὰ τοσοῦτον δηκτικὸν τρόπον ὡς συνέβη ποτὲ καὶ τῷ μακαρίτῃ Γυλλιβέρῳ καὶ ἐζύπνησα τοὺς συντρόφους ὅπως ἴδωσι τοῦτο τὸ φρικῶδες θέαμα. Καὶ οὗτοι ἐδέχθησαν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ζῶφίων καὶ φαίνεται ὅτι ἡ νεόπλυτος καθαρὰ σινδὼν μου προσεῖλκυσε τὴν πλειότητα τοῦ ἔθνους τῶν φθειρῶν. Ἐντὸς περιτοιχισθέντος παραθύρου παρατηρήσαμεν περὶ τοὺς εἴκοσι σάκκους τῶν τακτικῶν φιλοζενήσαντας βεβαίως τὸ κύριον σῶμα τῶν φθειρῶν, ἐν ᾧ ὁ παλαιὸς τάπης θὰ παρέσχεν ἀναμφιβόλως κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν χιλιάδας τινὰς περίπου κληρωτῶν. Ἐδράμομεν τότε εἰς τὸ ὑπαιθρον διατάζαντες νὰ φέρωσι πρὸς ἡμᾶς καθαρὰ ἀσπρόρρουχα καὶ ἐνδυμασίας ἐκ τῶν μαρσίππων ἡμῶν, καὶ ἐξελθόντες ἐν τοῖς ἀγροῖς γυμνοὶ ἀπεξέσαμεν πᾶν ζῶφιον προσκεκολλημένον ἐφ' ἡμῶν, κατελείπομεν δὲ συσσωρεύσαντες τὰ παλαιὰ ἐνδύματα καὶ πηδήσαντες ὀλίγα βήματα περαιτέρω ἐνεδύθημεν καθάρεια φορέματα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. Τα δὲ ἀποτεθέντα φορέματα καὶ ἀσπρόρρουχα ἐκομίσθησαν ἐντὸς θερμανθέντος κλιβάνου ὅπως θανατωθῶσι τὰ εἰσχωρήσαντα ἔντομα, τέχνη ἣν

ἐδιδάχθημεν ὑπὸ τῶν παλληκαρίων. Οἱ μανδύαι ἐπίσης καὶ αἱ στρωμαὶ ἤλθον εἰς τὸν κλίβανον καὶ οὕτω ἀπηλλάγημεν τῆς λύμης ταύτης πολὺ πρότερον ἢ ὡς ἠλπίζομεν¹⁸⁰⁰.

Ο σαλαμίνιος συμπληρεξούσιος της Εθνοσυνέλευσης Αναγνώστης Καρνέσης με αναφορά του στα μέσα του καλοκαιριού του 1829 κατέγραψε τις ζημιές που προκλήθηκαν στη Σαλαμίνα από τις συνεχείς μεταβάσεις στρατιωτών και αιτήθηκε μέτρων ανακούφισης¹⁸⁰¹. Τον επόμενο μήνα κατέθεσε αίτημα αποζημίωσης των Σαλαμινίων από τα δεινά που υπέστησαν την περίοδο της επανάστασης. Σχετικά έγγραψε: *ἡ δυστυχὴς Σαλαμίς ἐστάθη τὸ μόνον πρόχειρον καταφύγιον ἀπάσης σχεδὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου. Εἶναι ἐνδεὴς καὶ ἄπορος, ταλαιπωρεῖται ἀκόμη ἀπὸ τὴν παραμονὴ στρατιωτῶν ἐκεῖ*¹⁸⁰².

Από το 1829 υπήρχε δασμοτελωνεῖο στη Σαλαμίνα¹⁸⁰³, το οποίο είχε αναλάβει την επιβολή φόρων, τον έλεγχο των εισαχθέντων εμπορευμάτων στο νησί και την πάταξη του λαθρεμπορίου. Από το δημοσιευμένο Αρχεῖο του Ιωάννη Καποδίστρια ενημερωνόμαστε ότι ἐν Σαλαμῖνι πρὸς φύλαξιν τῆς ἀκτῆς καὶ κατὰ τῆς λαθρεμπορίας στέκει με ὀλίγους ὁ καπιτὰν Μηναῖος¹⁸⁰⁴. Από το ίδιο Αρχεῖο αντλούνται και άλλες πληροφορίες, ὅπως ὅτι το 1830 εἰς τὴν νῆσον τῆς Σαλαμῖνος εὐρίσκονται 39.200 πεῦκα ἰδιόκτητοι παράγουσαι ρητίνην. Τὰ εἰς τὴν τοποθεσίαν Μούλκης (=Μούλκι) 320 στρέμματα γῆς ἀκαλλιεργήτου καὶ 140 ἐλαιόδενδρα ἦσαν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἰδιοκτησία τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, μετὰ ταῦτα δὲ ἔμειναν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κοινοῦ τῆς Σαλαμῖνος καί, τέλος, ἐπὶ τῆς νήσου Σαλαμῖνος εἰς τοποθεσίαν Ἀβρακὴν καὶ ἄντικρυ τῆς πόλεως εὐρίσκονται τρεῖς ἀλυκαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνάγεται κατ' ἔτος περὶ τὰς ὀκτὼ χιλιάδας ὀκάδας ἄλατος¹⁸⁰⁵. Μία από τις προσόδους του νεοσυσταθέντος Νεοελληνικοῦ Κράτους φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ ενοικίαση αλυκῶν. Το 1832 ἡ ενοικίαση τῆς αλυκῆς στη Σαλαμίνα παρέμενε εκκρεμῆς· το αλάτι που συλλεγόταν σε μεγάλες ποσότητες δεν ἀφηνε κέρδη και ὡς ἐπιχείρηση ἦταν πολυέξοδη¹⁸⁰⁶.

¹⁸⁰⁰ Κάρ ο λ ο ς Α ι δ ε κ , «Τα των Βαυαρών Φιλελλήνων εν Ελλάδι κατά τα ἔτη 1826-1829», περιοδικό *Ἀρμονία-Θῶν*, τεύχος 3, 1902, σελ. 452-454.

¹⁸⁰¹ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=2161>

¹⁸⁰² <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=2661>.

¹⁸⁰³ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=66319>

¹⁸⁰⁴ <http://62.217.127.123/~jkok/kapodistriais/search.html>

¹⁸⁰⁵ <http://62.217.127.123/~jkok/kapodistriais/search.html>

¹⁸⁰⁶ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?id=19675>

Το 1830 ο Καποδίστριας είχε να αντιμετωπίσει έναν εσωτερικό και απρόσμενο εχθρό, τον Ανδρέα Μιαούλη. Αυτός επεδίωκε την ίδρυση του Πολεμικού Ναυστάθμου του Νεοελληνικού Κράτους στην ιδιαίτερή του πατρίδα, την Ύδρα, θέση που δεν φαινόταν ιδανική από τον Καποδίστρια. Σε αντίποινα ο Μιαούλης έκαψε στο λιμάνι της Ύδρας τη φρεγάτα *Ελλάδα* και την κορβέτα *Ύδρα*¹⁸⁰⁷. Σύμφωνα, μάλιστα, με προφορική παράδοση γηραιών κατοίκων του Αμπελακίου τάγμα εγκατεστημένο πλησίον της Μεσαιωνικής Στράτας του Αμπελακίου προς τα Σελήνια, όπου και ο λόφος ο καλούμενος ως σήμερα *η Τζούμπα του Λοχαγού*, απέκρουσε από την παραλία των Σεληνίων με τέσσερεις κανονιοβολισμούς την επιδρομή των πλοίων του Μιαούλη προς τον Πειραιά. Η παράδοση αυτή φαίνεται να είναι αληθής, καθώς από επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη (27.1.1830) μαθαίνουμε ότι καποδιστριακά στρατεύματα είχαν οργανωθεί στη Σαλαμίνα: *Καί έναντίον δὲ τοῦ χειμῶνος, ὅστις εἶναι πολλὰ βαρῦς, κατώρθωσα ἄρκετὰ νὰ προχωρήσῃ ἢ διοργάνωσις τῶν στρατευμάτων εἰς Σαλαμίνα. Ἐχομεν ἤδη τάγματα ἕξ, τὰ ὅποια καὶ τὸν ὄρκον ἔκαμαν τῇ 20 τοῦ μηνὸς καὶ τὰς σημαίας ἔλαβον παρ' ἐμοῦ*¹⁸⁰⁸.

Αρχές Ιανουαρίου του 1831 οι πρόεδροι των συμμαχικών αυλών βρίσκονταν στη Σαλαμίνα. Μέλημά τους ήταν οι συνεννοήσεις με τον Ισμαήλ Μπέη για την επιτακτική ανάγκη εκκένωσης της πόλης των Αθηνών από τους Τούρκους στο πλαίσιο της συμφωνίας με τις μεγάλες δυνάμεις. Μαζί τους ήταν και δύο ναύαρχοι, ο Μαλκόλμος και ο Ρικόρδος και ο γάλλος στολομοίραρχος Λαλάνδος και ο στρατηγός Σεϊδνέρος. Ο Οθωμανός Επίτροπος, όμως, αδιαφόρησε για την ανάγκη εκκένωσης παρά τις πιέσεις της επιτροπής αυτής¹⁸⁰⁹. Στο πλαίσιο της σταδιακής ίδρυσης του Νεοελληνικού Κράτους και της αποφυγής οποιωνδήποτε περιττών εξόδων εντάσσεται και η άρνηση της Γραμματείας των Στρατιωτικών να καταβάλει το ενοίκιο για το σπίτι του γιατρού του Στρατιωτικού Νοσοκομείου στο Αμπελάκι, όπως τούτο φαίνεται σε έγγραφο που συντάχθηκε τον Μάρτιο του 1831: *ἡ Γραμματεία αὕτη*

¹⁸⁰⁷ Ο.π., Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, σελ. 249.

¹⁸⁰⁸ https://books.google.gr/books?id=KkQOAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:te%CC%84s&lr=lang_el&num=100&as_brr=3&redir_esc=y#v=onepage&q=%CE%A3%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CE%AF%CE%BD%CE%B1&f=false

¹⁸⁰⁹ Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος. Διπλωματικά, Διοικητικά και Ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831, τόμ. 4, εκδ. Γ. Χαρτοφύλακος, Αθήνησιν 1843, σελ 149

δὲν δύναται νὰ παραδεχθῆ κανέν ἔξοδον ἐνοικίου οἰκίας τοῦ Ἰατροῦ τοῦ εἰς Ἀμπελακίους Στρατιωτ. Νοσοκομείου¹⁸¹⁰. Ἡ οικονομικὴ κατάστασις του νεοϊδρυθέντος κράτους ἦταν δεινὴ, καθὼς οἱ υπηρεσίαι του ἐπίσημα ζητούσαν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας νὰ καταβάλουν οικειοθελῶς καὶ προαιρετικὰ ποσὰ γιὰ τὰ μέτρα που ἔλαβε ἡ Κυβέρνησις ὑπὲρ των προσφύγων¹⁸¹¹. Στὸ ἴδιο κλίμα τῆς ἰδρύσεως του ἐλληνικοῦ κράτους ἐντάχθησαν καὶ οἱ ἀπολύσεις στρατιωτῶν που ἀπέτελεσαν τὴν πολιτοφυλακίαν τῆς Σαλαμίνας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐξέγερσης καὶ οἱ ὁποῖοι πλέον δὲν εἶχαν κάποιον υπηρεσιακὸ ρόλο¹⁸¹².

Ἡ ἐκρυθμὴ κατάστασις στὴ Σαλαμίνα συνεχίστηκε καὶ μετὰ τὴ δολοφονίαν του Καποδίστρια¹⁸¹³ μέχρι καὶ τῆς ἀρχῆς του 1832¹⁸¹⁴. Τὸν Μάρτιο του ἴδιου ἐτους πληροφοροῦμαστε ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ Διοικητοῦ Μεγαρίδας πρὸς τὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος ὅτι *ταύτην τὴν στιγμὴν περνοῦν διὰ θαλάσσης ἔνδεκα καΐκια συντροφευμένα μετὰ τὸ βρίκιον τοῦ Γιαννίτζη. Ἡ διεύθυνσίς των εἶναι διὰ Καλαμάκι, ἢ Πιάδα, ἢ Κεγχριαῖς. Αὐτὰ πρέπει νὰ εἶχον στρατιώτας ἐκ τῆς Ἐλευσίνος (καὶ) ἐκ τῆς Σαλαμίνας*¹⁸¹⁵. Ἀτυχῶς τὸ ἐγγράφον δὲν μας δίνει περισσότερας λεπτομέρειας γιὰ τὰς πολιτικὰ προσκείμενας διαθέσεις των Σαλαμινίων που ἐπλεον ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον. Καταλαβαίνουμε, ὅμως, πὼς ἦταν υποστηρικτῆς του Καποδίστρια καὶ τῆς πολιτικῆς που πρέσβευε, καθὼς πρὶν ἀπὸ ἕνα περίπου χρόνον ἀρκετοὶ κάτοικοι του νησιοῦ εἶχαν ὀρκιστεῖ νὰ εἶναι μετὰ τὸ μέρος του καὶ ἦσαν μέλη των εγκατεστημένων ἀπὸ ἐκεῖνον ταγμάτων στο νησί.

¹⁸¹⁰ Λαϊβερὰς, ἐγγράφον 3, (ἐφεξῆς Λ).

¹⁸¹¹ Λ1.

¹⁸¹² Λ2.

¹⁸¹³ Σύσσωμος ὁ σαλαμινιακὸς λαὸς θρήνησε τὴν ἀποτρόπαια πράξιν τῆς δολοφονίας του Ἰωάννη Καποδίστρια, ὅπως τούτο φαίνεται ἀπὸ <http://paligenesia.parliament.gr/page.php?img= books/tome/K2/019737130.GIF> .

¹⁸¹⁴ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=74154>

¹⁸¹⁵ <http://psifiakaarxeia.academyofathens.gr/rec.asp?id=74882>

Από όλα όσα παρουσιάστηκαν διαπιστώνεται ότι κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης η Σαλαμίνα αναδείχτηκε σε στρατηγικό κέντρο αποφάσεων και προετοιμασιών των πολεμικών και στρατιωτικών επιχειρήσεων στις γειτνιάζουσες περιοχές (Αθήνα, Χαϊδάρι, Καματερό Αττικής, Φάληρο). Ιδίως το κέντρο της παλαιάς αγοράς της πόλης της Κούλουρης αλλά και το χωριό του Αμπελακίου αποτέλεσαν τα σημεία εκείνα των διοικητικών αποφάσεων της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας για θέματα οικονομικά, δικαστικά, στρατιωτικά, πολεμικά και διοικητικά που αφορούσαν όλη την τότε επαναστατημένη Ελλάδα. Τα μέλη του Σώματος της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας, της Επιτροπής του Αρείου Πάγου και του Βουλευτικού εγκαταστάθηκαν στη Σαλαμίνα και ίδρυσαν Επαρχείο, Αστυνομία, Ακτοφυλακή, Δικαστήριο και Τελωνείο. Εκτός του ντόπιου στρατεύματος υπήρχαν και άλλα στρατεύματα οπλαρχηγών, τα οποία διοικητικά υπήχθησαν στην Προσωρινή Διοίκηση. Αυτή ήταν υπεύθυνη και για την πάταξη της πειρατείας στις γύρω από τη Σαλαμίνα παράκτιες περιοχές, καθώς και για την τροφοδοσία των στρατιωτών σε βασικά είδη διατροφής και διαβίωσης. Για τους λόγους αυτούς είχε μεταφέρει αρτοποιούς και καποτάδες στο νησί για την παρασκευή άρτου και το ράβιμο καπών. Όσον αφορά δε την εκκλησιαστική οργάνωση ορίστηκε με απόφαση του Βουλευτικού Σώματος επίσκοπος, στη δικαιοδοσία του οποίου ανήκε και η Σαλαμίνα.

Η συμμετοχή των Σαλαμινίων στην Εξέγερση κατά των Τούρκων ήταν καθολική, γεγονός που δείχνει τη συλλογικότητα, τη σύμπνοια και την άμεση ανταπόκρισή τους στο αίτημα της τότε εποχής, που ήταν η δημιουργία ενός ελεύθερου και ανεξάρτητου κράτους. Ηγετικές φυσιογνωμίες που συσπείρωσαν γύρω τους αρκετούς Σαλαμινίους ήταν ο Γιωργάκης Γκλίστης και ο Γιάννης Βιένας. Κατά την Επανάσταση δεν έλαβαν μόνο μέρος σε αυτήν οι άντρες ως στρατιώτες, αλλά και οι γυναίκες και τα παιδιά διαδραμάτισαν σημαίνοντα και βοηθητικό ρόλο σε μικροεπιχειρήσεις εφοδιασμού των στρατευμάτων με τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Η Φιλική Εταιρεία είχε ήδη στρατολογήσει τέσσερα μέλη από τη Σαλαμίνα· τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Γρηγόριο, τους αδελφούς Αναγνώστη και Αντώνη Μπιρμπίλη από την Κούλουρη και τον Παπα-Σωτήρη Παπαπαναγιώτου από το Αμπελάκι. Φαίνεται πως όλη σχεδόν η περιουσία της Μονής Φανερωμένης, αλλά και όσα χρηματικά αποθέματα υπήρχαν σε αυτήν, δόθηκαν για χάρη του Αγώνα. Ο ένθερμος για την ελευθερία του Έθνους ηγούμενος και γιατρός Γρηγόριος αποδείχτηκε άνθρωπος αποφασιστικός, με στρατηγικές ικανότητες που αψηφούσε

κάθε κίνδυνο. Μετέτρεψε αρκετά από τα κελιά της Μονής όχι μόνο σε χώρο φιλοξενίας για μια λεγεώνα Γερμανών φιλελλήνων αγωνιστών αλλά και σε δωμάτια ενός πρόχειρου νοσοκομείου, αναλαμβάνοντας παράλληλα και τη σίτιση χιλιάδων προσφύγων. Η αλληλεγγύη που επέδειξε ο Γρηγόριος σε πολλαπλά επίπεδα ήταν πρωτοφανής.

Κατά τη δεκαετή περίπου περίοδο της Επανάστασης το τοπίο της Σαλαμίνας άλλαξε ριζικά όψη· η αθρόα εισροή προσφύγων και η εγκατάσταση χιλιάδων στρατιωτών επέφερε την πλήρη απογύμνωση αρκετών δασικών περιοχών της. Αν αναλογιστεί κάποιος, ότι η ξυλεία ήταν τότε το βασικότερο μέσο θέρμανσης, καθαριότητας, πλυσίματος ρούχων, ψησίματος ψωμιού και ετοιμασίας φαγητού, μπορεί να υπολογίσει ότι οι ποσότητες ξυλείας που απαιτούνταν σε καθημερινή βάση ήταν μεγάλες. Επιπροσθέτως, οι σιτοβολώνες του νησιού θερίστηκαν, οι αμπελώνες τρυγήθηκαν, οι οπωρώνες ξυλεύτηκαν και καμία δυνατότητα καλλιέργειας δεν υπήρχε, αφού ο ντόπιος αντρικός πληθυσμός είχε μετατραπεί από αγροτικός-κτηνοτροφικός σε στρατιωτικό-πολεμικό. Δεν γνωρίζουμε αν η στρατολόγηση αυτή ήταν υποχρεωτική ή προαιρετική· πάντως ο προσανατολισμός των ντόπιων Σαλαμινίων στα στρατιωτικά υποδηλώνει την απομάκρυνσή τους από οποιαδήποτε ασχολία με τις γεωργικές εργασίες, γεγονός που σίγουρα θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στην τοπική οικονομία, ιδίως εκείνες τις δύσκολες στιγμές. Φαίνεται ότι η έμμισθη θέση ενός στρατιώτη ήταν αρκετά δελεαστική για τους οικονομικά αδύναμους νέους του νησιού, οι οποίοι προτιμούσαν να διακινδυνεύσουν τη ζωή τους σε μια πολεμική επιχείρηση, παρά να ασχοληθούν με τις κοπιαστικές αγροτικές εργασίες. Οι κάτοικοι της Σαλαμίνας προσέφεραν, επίσης, τα γιδοπρόβατά τους για τροφή των προσφύγων και των στρατιωτών, χρησιμοποίησαν για τις ανάγκες του Αγώνα τα αλιευτικά τους σκάφη για τη μεταφορά τροφίμων και πυρομαχικών και ήρθαν αντιμέτωποι με όλες εκείνες τις συνέπειες από την αναρχία που προκλήθηκε στη νήσο από τη μεταφορά χιλιάδων στρατιωτών και προσφύγων.

Παρά τα προβλήματα αυτά οι Σαλαμινίοι επέδειξαν μεγάλη κατανόηση και ανοχή, ιδίως στους πρόσφυγες των γειτονικών επαρχιών, τους οποίους φιλοξένησαν στα σπίτια τους ή τους επέτρεψαν να εγκαταστήσουν πρόχειρα καταλύματα στις ιδιοκτησίες τους. Στον ψυχισμό τους δεν υπήρχε κανένα αίσθημα ξενοφοβίας. Φαίνεται ότι ο πόθος για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και η δημιουργία ενός ελεύθερου κράτους έκανε τους κατοίκους του νησιού να αισθάνονται ότι βρίσκονται και αυτοί σε ανάλογη μοίρα με εκείνη των κατατρεγμένων προσφύγων. Χρειάζεται

να σημειωθεί ότι οι πρόσφυγες έγιναν αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης από ανθρώπους που είχαν τοποθετηθεί σε καίριες διοικητικές θέσεις. Η αυθαίρετη φορολογική αφαίμαξη οδήγησε αυτούς σε μεγάλη οικονομική στενότητα. Αυτή εκφράστηκε όχι μόνο με την αδυναμία τους να προσποριστούν βασικά είδη διατροφής, αλλά και να θεωρηθούν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας, αντιμετωπιζόμενοι τις περισσότερες φορές υποτιμητικά και χλευαστικά από τους διοικητικούς υπαλλήλους της Επαναστατικής Κυβέρνησης. Φαίνεται ότι η ασυδοσία και ο τυχοδιωκτισμός κυριαρχούσαν στις τάξεις των διοικητικά υπεύθυνων ατόμων και η κερδοσκοπία ήταν πάνω από την αξία της απελευθέρωσης του Γένους. Αρκετά είναι τα περιστατικά που αποκαλύπτουν πως κάποιοι τυχοδιώκτες καιροφυλακτούσαν, για να αρπάξουν την ευκαιρία του εύκολου πλουτισμού εξαιτίας της κινητικότητας των προσφύγων στο νησί αλλά και της γενικότερης αναστάτωσης που είχε αρχίσει να προκαλείται.

Ο οικισμός του Αμπελακίου σηματοδοτήθηκε από δύο γεγονότα: την έκδοση εφημερίδας *Εφημερίς των Αθηνών* από τον Γεώργιο Ψύλλα (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1824 και Μάιος 1825) και την ίδρυση του Στρατιωτικού Νοσοκομείου από τον Γερμανό Heinrich Treiber μετά τον θανάσιμο τραυματισμό του Γεωργίου Καραϊσκάκη το 1827. Ο λιμένας του δεχόταν σε τακτά διαστήματα πλοία που αποβίβαζαν πρόσφυγες σε άθλια κατάσταση, οι οποίοι παραλαμβάνονταν από τους κατοίκους του οικισμού και μεταφέρονταν στο νοσοκομείο για περίθαλψη. Τα στρατιωτικά σώματα του Οδυσσέα Ανδρούτσου, του Βάσου Μαυροβουνιώτη και του Νικολάου Χατζη-Ζαχαρίτσα ήταν εγκατεστημένα στις γύρω από το κέντρο του χωριού περιοχές και οι Αμπελακιώτες είχαν αναλάβει υποβοηθητικό ρόλο στις στρατιωτικές τους επιδρομές.

Κατά τους πρώτους χρόνους της διακυβέρνησης του Καποδίστρια η Σαλαμίνα διοικείτο και πάλι από τη Δημογεροντία, η οποία υποβοηθιόταν από στρατιώτες που είχαν απομείνει στη Σαλαμίνα από την περίοδο της Επανάστασης. Ο Κυβερνήτης εγκατέστησε νέα τάγματα στρατιωτών στο νησί, τα οποία είχαν ως κύριο μέλημα τη φύλαξη των ακτών του νησιού και την πάταξη της πειρατείας. Στη Σαλαμίνα άρχισαν να δραστηριοποιούνται τρεις αλυκές δημοτικού χαρακτήρα. Η διάρκεια της ζωής τους, όμως, ήταν μικρή καθώς το αλάτι που συλλεγόταν σε μεγάλες ποσότητες δεν άφηνε κέρδη και ως επιχειρήσεις αποδείχθηκαν πολυέξοδες, επιβαρύνοντας τον προϋπολογισμό της Δημογεροντίας και τους κατοίκους που τις είχαν αναλάβει.

Γενικά, κατά τους επαναστατικούς και τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους προκλήθηκε κοινωνική αναστάτωση σε όλη τη Σαλαμίνα, η οποία επέφερε δραματικές αλλαγές τόσο στην οικονομική κατάσταση του νησιωτικού πληθυσμού της, όσο και στο ίδιο το τοπίο της. Οι Σαλαμίνιοι υπομονετικά αντιμετώπισαν όλες εκείνες τις δυσμενείς συνέπειες της εξεγερμένης Ελλάδας για χάρη του οράματος μιας απελευθερωμένης από τον τουρκικό ζυγό χώρας και της ίδρυσης ενός συμπαγούς κράτους, ισάξιου των ευρωπαϊκών. Η κοινωνική αλληλεγγύη που επέδειξαν ήταν στοιχείο της ηθικότητάς τους· προσέτρεξαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των στρατιωτών και συμπαραστάθηκαν έμπρακτα στους κατατρεγμένους πρόσφυγες.

Η δολοφονία του Καποδίστρια συγκλόνισε τους Σαλαμινίους, μιας και στο πρόσωπό του διέβλεπαν εκείνον τον άνθρωπο με το φιλόδοξο όραμα μιας σύγχρονης Ελλάδας και με το οποίο είχαν οι ίδιοι ταυτιστεί. Η επίσημη ίδρυση του Δήμου Σαλαμίνας το 1835 άνοιξε σταδιακά νέους ορίζοντες για τους κατοίκους του νησιού όχι μόνο στην αντιμετώπιση των τοπικών προβλημάτων αλλά και στην επάνοδο της Σαλαμίνας σε μια θέση ισάξια με τις άλλες πόλεις της μετεπαναστατικής Ελλάδας.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η επαναστατική περίοδος είναι ίσως η πιο ενδεδειγμένη εποχή για να μιλήσουμε για τη συλλογική συνείδηση των τότε Σαλαμινίων. Αξίες, όπως η συμπαράσταση, ο αλτρουϊσμός, η αγωνιστικότητα, η θέληση, η ανδρεία, η αξιοπρέπεια, η αυτοθυσία, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός στον πρόσφυγα και η μεγαλοψυχία, εκδηλώθηκαν έμπρακτα στα δύσκολα αυτά χρόνια. Η πεποίθησή τους, πως αγωνίζονταν από κοινού με όλους τους άλλους Έλληνες για έναν κοινό στόχο, δεν τους ενέτασσε μόνο ως απλούς πολίτες σε ένα μελλοντικά οργανωμένο κράτος, αλλά προσδιόριζε την ταυτότητά τους με τους υπόλοιπους συναγωνιστές. Είχαν κοινό ιστορικό παρελθόν, κοινή συνείδηση της καταγωγής τους και, κυρίως, κοινό πολιτισμό και πολιτιστική παράδοση.

Christofer Wordsworth, επιχρωματισμένη χαλκογραφία με τον κόλπο της Σαλαμίνας. Από το βιβλίο Athens and Attica, 1855.

10. Η Σαλαμίνα και οι κάτοικοί της μέσα από κείμενα χαρτογράφων, γεωγράφων και περιηγητών (17^{ος} αιώνας – μέσα 19^{οο} αιώνα)

Ο ομηρικός ήρωας Αίας ο Τελαμώνιος, η Ναυμαχία της Σαλαμίνας του 480 π.Χ., ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης, τα ερείπια της αρχαίας πόλης¹⁸¹⁶ και το μοναστήρι της Φανερωμένης αποτέλεσαν τους λόγους των επισκέψεων αρκετών περιηγητών στη Σαλαμίνα. Μάλιστα, η γειτνίαση αυτής με την πόλη των Αθηνών, τον κύριο προορισμό των ταξιδευτών περιηγητών, έκανε ακόμη πιο εύκολη τη μετάβασή τους στη νήσο. Στα περιηγητικά τους κείμενα παρουσιάζονται στοιχειώδεις περιγραφές, που σχετίζονται με τη γεωμορφολογία της Σαλαμίνας καθώς και εικόνες της τοπικής

¹⁸¹⁶ Η παράκτια πόλη των ιστορικών χρόνων τοποθετείται στο Αμπελάκι, ταύτιση η οποία δεν έχει αμφισβητηθεί ποτέ. Συγκεκριμένα τα ερείπια της πόλης βρίσκονται στη νότια κλιτύ που σήμερα καλείται *Ράχη Αμπελακίων* και οι καταβυθισμένες λιμενικές της εγκαταστάσεις στον γειτνιάζοντα, απάνεμο φυσικό όρμο της. Στην περιοχή αυτήν έχει αναγνωριστεί σχεδόν αδιάλειπτη κατοίκηση από τους προϊστορικούς μέχρι και τους νεότερους χρόνους. Τα ορατά κατάλοιπα, τα οποία είδαν και περιέγραψαν γλαφυρά οι περιηγητές, ανάγονται κυρίως από τον 4^ο έως και τον 2^ο αιώνα π.Χ., βλ. *Ι φ ι χ έ ν ε ι α Δ ε κ ο υ λ ά κ ο υ*, «Ανασκαφές στη Σαλαμίνα, 1985-2007», Ενημερωτικό Δελτίο ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας, αριθμ 2, Μάρτιος 2008, σελ. 10-13.

κοινωνίας. Καταγράφονται, επίσης, περιστατικά που χαραχθήκαν στη μνήμη των περιηγητών, καθώς και τοπωνυμικές θέσεις και ποσοτικά πληθυσμιακά στοιχεία. Όλα αυτά σημειώθηκαν από τους περιηγητές όχι μόνο για να αποδοθεί κύρος και ευρύτερη αποδοχή στα κείμενά τους αλλά ως τεκμήρια της επίσκεψής τους. Βέβαια, τα προβλήματα της αξιοπιστίας και της μεθοδολογίας κατά τη συγκέντρωση και καταγραφή των πληροφοριών που παρέχουν οι περιηγητές έχουν επισημανθεί από τους ειδικούς και γι' αυτόν τον λόγο αρκετές φορές τα πορίσματα των ερευνητών ενδέχεται να είναι επισφαλής¹⁸¹⁷. Τα προβλήματα αυτά είναι ακόμη πιο έντονα στην αποτύπωση των ηπειρωτικών και νησιωτικών τόπων σε πορτολάνους και χάρτες, μιας και η επιστήμη της γεωγραφίας και της χαρτογραφίας δεν είχε εξελιχθεί τόσο κατά την εποχή που εξετάζουμε, ώστε να είναι ευδιάκριτη η γεωμορφολογία ή γενικά η ακτογραμμή. Τα κείμενά τους, όμως, είναι εναργή και γλαφυρά και φωτίζουν λεπτομέρειες της ζωής και της μικροϊστορίας, πόσο μάλλον της Σαλαμίνας που εδώ μας ενδιαφέρει.

Ο Οθωμανός χαρτογράφος Πίρι Ρέις στο πρώτο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα έγραψε για την *Γκιουλούρ* (*Κούλουρη*) ότι ήταν ένα νησί γεμάτο από πεύκα αλλά και από κουνούπια. Προς ανεύρεση νερού στο νησί κατέγραψε οδηγίες προς τους ναυτιλλόμενους για τον εντοπισμό μιας πηγής που είναι πλησίον μιας ερειπωμένης εκκλησίας. Πιθανότατα εννοεί το φυσικό και απάνεμο λιμάνι των *Περιστεριών* και τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας του Αγίου Νικολάου, τα οποία τότε δέσποζαν επί της βραχώδους ακτής. Σε μικρή απόσταση από αυτήν και εντός της μικρής ενδοχώρας της συγκεκριμένης τοποθεσίας υπάρχει ακόμη και σήμερα στη βάση βραχώδους βουνού φυσικός συλλεκτήρας βρόχινου νερού, από όπου οι ταξιδιώτες το προμηθεύονταν μεταφέροντάς το σε πήλινα αγγεία ή ασκιά¹⁸¹⁸. Ο Πίρι Ρέις σημείωσε, επίσης, ότι οι κάτοικοι της Αίγινας έρχονταν στο νησί και συνέλεγαν

¹⁸¹⁷ Δ η μ ή τ ρ η ς Δ η μ η τ ρ ό π ο υ λ ο ς, «Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15^{ος} – αρχές 19^{ου} αιώνα», *Τετράδια Εργασίας*, αριθμ. 27, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2004 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/13495/1/A4_Plithismoi_Aigaioy_TE27.pdf

¹⁸¹⁸ Η πηγή αυτή βρίσκεται κάτω από το ιστορικό σπήλαιο του Ευριπίδη και δίπλα από μικρό ιερό, αφιερωμένο στη λατρεία του θεού Διονύσου.

ρετσίνι¹⁸¹⁹. Στα νεότερα χρόνια, μάλιστα, η εποχική παραμονή των κατοίκων από το Αγκίστρι ήταν τακτική στα δάση της Σαλαμίνας για τη συλλογή της ρητίνης.

Το 1667 κατέφθασε στη Σαλαμίνα ο τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί. Από τα γραφόμενά του φαίνεται ότι δεν αποβιβάστηκε στο νησί, καθώς το πλοίο στο οποίο επέβαινε προσορμίστηκε σε έναν απάνεμο όρμο, μάλλον εκείνον των *Περιστεριών*. Σημειώνει ότι η Σαλαμίνα ήταν κατάφυτη από πεύκα, ενώ τα πόσιμα και ποτιστικά νερά βρίσκονταν στις δασώδεις χαράδρες του νησιού. Στη συνέχεια παρουσιάζει μια εικόνα του τοπίου από το φυσικό αυτό αγκυροβόλιο · *εκεί άραζαν τα πλοία μπροστά στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου*. Αναφέρεται, τέλος, στην *Ψυττάλεια*, την οποία καταγράφει με την ονομασία *Χράμι*, και η οποία απέχει μόλις ένα μίλι από το *Εζντέρ-λιμανί* (= Πειραιάς)¹⁸²⁰.

Η πρώτη μαρτυρία επίσκεψης στο νησί προέρχεται από δύο συνταξιδιώτες που ήρθαν στη Σαλαμίνα το 1676, τον Jacob Spon και τον George Wheeler. Έφτασαν στην αττική ακτή του σημερινού *Περάματος* και αποβιβάστηκαν στη Σαλαμίνα χρησιμοποιώντας πλοiάριο της γραμμής. Αναφέρουν ότι γύρω από τη Σαλαμίνα υπάρχουν διάφορα νησιά, όπως η *Ψυττάλεια*, η *Μικρή* και η *Μεγάλη Κυρά*. Η πρώτη εντύπωση που καταγράφεται για το νησί είναι πως υπήρχαν βράχια και γκρεμοί αλλά και καλλιεργήσιμες πεδιάδες με σιτάρι, κριθάρι και οπωροφόρα δέντρα. Οι λόφοι ήταν καλυμμένοι από πεύκα και θάμνους· οι περιηγητές σημείωσαν ότι οι κάτοικοι από τα πεύκα παρήγαν το κατράμι, ενώ από την καύση των θάμνων χρησιμοποιούσαν τη στάχτη για την παρασκευή των σαπουνιών. Τα προϊόντα αυτά τα πωλούσαν στην αγορά της Αθήνας και από τα λίγα έσοδα που αποκόμιζαν, μετά βίας συντηρούνταν και ανταπεξέρχονταν στις ανάγκες τους. Όσον αφορά τη διοίκηση και τη φορολογία οι δύο αυτοί περιηγητές μάς ενημερώνουν ότι το νησί διοικείτο από έναν *βοεβόδα* και από έναν καδή που έδρευε στην Αθήνα. Οι κάτοικοι του νησιού κάθε έτος πλήρωναν φόρο στον *Καπουδάν Πασά* επτακόσια ογδόντα πέντε γρόσια.

Ο Spon και ο Wheeler μάς ενημερώνουν στη συνέχεια των κειμένων τους ότι στο νησί υπήρχαν τρία χωριά, η *Κούλουρη*, το *Αμπελάκι* και η *Μετρόπις* (Μητρόπολη= σημερινό Χωριό *Μουλκίου*). Η πόλη της Κούλουρης ήταν χτισμένη δίπλα σε έναν

¹⁸¹⁹ Δ η μ ή τ ρ η ς Λ ο ύ π η ς, *Ο Πίρι Ρέις, η Οθωμανική Χαρτογραφία και η Λίμνη του Αιγαίου*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1999, σελ. 293.

¹⁸²⁰ Ε β λ ι ά Τ σ ε λ ε μ π ι, *Ταξίδι στην Ελλάδα*, Έρευνα-Λογοτεχνική απόδοση Νίκος Χειλαδάκης, εκδόσεις Εκάτη, Αθήνα 1991, σελ. 197.

βραχώδη λόφο (ενν. Προφήτη Ηλία) και διέθετε λιμάνι. Στις καλλιεργήσιμες υπώρειες του βραχώδους αυτού λόφου παρατηρήθηκαν κιτριές. Υπήρχαν γύρω στις εκατόν πενήντα φτωχικές κατοικίες και περίπου τετρακόσιοι κάτοικοι. Στο χωριό του *Αμπελακίου* οι κατοικίες ήταν γύρω στις τριάντα. Η περιοχή διέθετε και αυτή λιμάνι, εκείνο της αρχαίας πόλης των κλασικών χρόνων. Περιηγήθηκαν, μάλιστα στην αρχαία αυτήν πόλη και στον λιμένα της, όπου επισημάνθηκαν από τους ίδιους ερείπια, πολλές εκτεθειμένες επιγραφές καθώς και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα στα ρηγά της θάλασσας. Σε μία, μάλιστα, εκκλησία στο *Αμπελάκι* παρατήρησαν ένα εντοιχισμένο ανάγλυφο με παράσταση¹⁸²¹.

Μια άλλη γραπτή αναφορά για τη νήσο της Σαλαμίνας προέρχεται από τον γεωγράφο Μελέτιο (1661-1714), μετέπειτα Μητροπολίτη Αθηνών, και χρονικά προσδιορίζεται στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Στο γνωστό του έργο *Γεωγραφία* καταγράφει τις ονομασίες που κατά καιρούς δόθηκαν στη νήσο και αναφέρεται σε γνωστά περιστατικά της αρχαιότητας που συνέδεαν τη Σαλαμίνα με την Αθήνα. Μας παρέχει, όμως, μία πολύ ενδιαφέρουσα πληροφορία για την εκκλησιαστική διοίκηση και οργάνωση στο νησί: ότι δηλαδή η Σαλαμίνα διέθετε Επίσκοπο, ο οποίος βρισκόταν κάτω από τη δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Αθηνών. Ο Επίσκοπος αυτός κατοικούσε τότε (τέλη 17^{ου} αι.) στο *Αμπελάκι*¹⁸²².

Το 1729 ήρθε στη Σαλαμίνα ο πλέον βάνδαλος αρχαιοθήρας του 18^{ου} αιώνα, ο αβάς Michel Fourmont. Είχε εξασφαλίσει ένα φερμάνι από τον Σουλτάνο Αχμέτ Γ', με το οποίο αποκτούσε το δικαίωμα να ερευνήσει τους αρχαιολογικούς χώρους εντός της επικρατείας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με αυτό διήλθε την κυρίως Ελλάδα καταστρέφοντας συστηματικά σπάνιες αρχαιότητες¹⁸²³. Βρήκε τη Σαλαμίνα αραιοκατοικημένη. Ως πρωτεύουσα του νησιού ανέφερε την *Κούλουρη*, ενώ το Αμπελάκι σημείωσε ότι ονομαζόταν *Σαλαμίνα*, σε ανάμνηση του ονόματος της αρχαίας πρωτεύουσας της νήσου. Επισκέφτηκε τα μοναστήρια της *Παναγίας* (*Φανερωμένη*) και του *Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου*¹⁸²⁴. Η αναζήτηση βιβλίων στα

¹⁸²¹ Jacob Spon, *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant* (έτη 1675 και 1676), τόμος II, Λυών 1678, σελ. 261-267 και Wheler George, *A Journey into Greece, In Company of Dr Spon of Lyons*, volume VI, Λονδίνο 1682, σελ. 420-422.

¹⁸²² Μ ε λ ε τ ι ο υ, *Γεωγραφία Παλαιά και Νέα, Αττική*, Ενετίσι 1728, σελ. 352-353.

¹⁸²³ <http://www.rassias.gr/1004.html>

¹⁸²⁴ Στο βόρειο τμήμα του δυτικού άκρου της Σαλαμίνας ο περιηγητής Le Roy σημειώνει σε χάρτη το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Η συγκεκριμένη Μονή είναι εντελώς άγνωστη και δεν

μοναστήρια απέβη άκαρπη. *Για να μη φύγει με άδεια χέρια από το νησί, αντέγραψε όλες τις επιγραφές που μπόρεσε να βρει. Σχεδίασε, τέλος, τον χάρτη της Σαλαμίνας σημειώνοντας αρχαιολογικές θέσεις*¹⁸²⁵.

Το 1732 επισκέφθηκε το νησί ο άγγλος Charles Thompson. Αρχικά αναφέρει ότι η περίμετρος του νησιού ήταν γύρω στα πενήντα χιλιόμετρα. Οι πληροφορίες που καταγράφονται είναι ανάλογες με αυτές του Spon και του Wheeler. Ο περιηγητής εντυπωσιάστηκε από το τοπίο των βουνών και των βράχων, καθώς και από τους σιτοβολώνες του νησιού, οι οποίοι ήταν σπαρμένοι από σιτάρι και κριθάρι. Σημείωσε κι αυτός ότι από τα πεύκα οι κάτοικοι έβγαζαν πίσσα, ενώ από την καύση των θάμνων σαπούνι. Ο Thompson κατέγραψε δύο οικισμούς, εκείνον της *Κούλουρης* και εκείνον του *Αμπελακίου*, ο οποίος γειτνιάζε με την αρχαία πόλη. Τέλος, η *Κούλουρη* διέθετε αραιοκατοικημένο οικισμό με ευρύχωρο λιμάνι, ενώ οι κατοικίες της ήταν φτωχικές και ανέρχονταν στις εκατόν πενήντα περίπου¹⁸²⁶.

Μετά από λίγα χρόνια, το 1738, ήρθε στη Σαλαμίνα ο Άγγλος ευγενής και αρχαιοθήρας John Montagu. Επιβιβάστηκε σε πλοιάριο από τον Πειραιά και έφτασε στον αρχαίο λιμένα, κοντά στο χωριό του *Αμπελακίου*. Κατέγραψε στο νησί δύο χωριά, εκείνο του *Αμπελακίου* και εκείνο της *Κούλουρης*. Όταν έφτασε στο *Αμπελάκι*

υπάρχει σήμερα ούτε σε κάποια ερειπιώδη κατάσταση, αλλά ούτε και διασώζεται η ύπαρξή της σε κάποιες από τις προφορικές παραδόσεις του νησιού. Εκκλησία της Ύστερης Βυζαντινής περιόδου στο όνομα του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου υπάρχει στο κέντρο της Παλαιάς Αγοράς του Αμπελακίου, η οποία θα μπορούσε να είχε επιβιώσει ως μια μικρή μοναστική κοινότητα. Πάντως, η θέση που σημειώνεται στον χάρτη ταυτίζεται περισσότερο με τη βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Γρηγορίου (10^{ος} αι.) ή και με αυτήν του Αγίου Γεωργίου (12^{ος} αι.) στην ομώνυμη περιοχή. Στην περίπτωση αυτήν έχουμε να κάνουμε με μια *προσφιλή* συνήθεια των Σαλαμινίων, αυτή της μετονομασίας των εκκλησιών· π.χ. ο σημερινός Άγιος Γεώργιος στο *Γκίνανι* ονομαζόταν Άγιοι Θεόδωροι, ο Άγιος Δημήτριος στα *Παλιάμπελα* Άγιος Προκόπιος και ο Άγιος Ιωάννης στον *Ρέστη* Άγιος Αντώνιος. Για τον χάρτη βλέπε συγκεκριμένα Julien David Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grece, considérées du côté de l'histoire et du côté de l'architecture*, τόμος II, Παρίσι, Louis-François Delatour, MDCCLXX [1770], *Σχέδιο 1*, σελ. 3, *Plan de Plaine d' Athènes et de quelques lieux qui l' environment*. Συγκεκριμένα στη διαδικτ. σελ. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b2000057n/f38.item.r=Principes+architecturaux+des+temples+doriques.langFR> ημερομ. πρόσκτ. 30.10.2016.

¹⁸²⁵ Gottsched Luise Adelgyne Vict orie, *Geschichte der königlichen Akademie der schönen Wissenschaften zu Paris, darinnen zugleich unzählige Abhandlungen aus allen freyen Künsten, gelehrten Sprachen und Alterhümern*, τόμ. 4, Λειψία 1750, σελ. 432.

¹⁸²⁶ Charles Thompson, *The travels of the Late Charles Tompson Esq.* τόμος 2, Reading 1752, σελ. 354-356.

προσέτρεξε να βρει έναν τελάλη για να διαλαλήσει στο χωριό να φέρουν σε αυτόν νομίσματα για αγορά. Συγκεντρώθηκαν γύρω στα πενήντα, τα οποία ήταν μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας. Όσα δεν είχαν ευδιάκριτες παραστάσεις ή ήταν σε άσχημη κατάσταση επιστρέφονταν. Αργότερα πήγε στην πόλη της *Κούλουρης*: στη θέα του λιμανιού της εντυπωσιάστηκε, καθώς το αντίκρισε γεμάτο από πλοιάρια που, όπως σημειώνει ο ίδιος, *θα μπορούσαν να ταξιδέψουν με τα πανιά τους με οποιονδήποτε άνεμο*. Εντόπισε κι εκεί διάφορες αρχαιότητες και υπέθεσε πως υπήρχε στο παρελθόν μια αρχαία πόλη, της οποίας το όνομα δεν μπόρεσε να πληροφορηθεί. Η διανυκτέρευσή του σε ένα σπίτι της *Κούλουρης* δεν ήταν και η πιο ευχάριστη εμπειρία: ξάπλωσε στο πάτωμα απλώνοντας το παλτό του.

Την επόμενη μέρα κατευθύνθηκε με τα μέλη της συνοδείας του στο Μοναστήρι του *Σωτήρος (Φανερωμένη)*. Στη διαδρομή θαύμασε κάποια αρχαία ερείπια που είδε και τα απέδωσε στον ομηρικό ήρωα Αία (ηρώο). Φτάνοντας στη *Φανερωμένη* αντίκρισε το καστρικό οικοδόμημα με τους τέσσερεις πύργους στις γωνίες των τειχών του. Μας πληροφορεί ότι οι ιδιοκτησίες της μονής εκτείνονταν και στη Μεγαρική γη και ότι ο αριθμός των μοναχών ανερχόταν στους σαράντα. Αυτός, όμως, συνάντησε μόνο τον ηγούμενο (Ιωακείμ Α΄) και άλλους τέσσερεις καλόγερους: οι υπόλοιποι είχαν πάει για τη συλλογή του καλαμποκιού στους αγρούς. Αναφέρεται στις δύο εκκλησίες που ήταν στο κέντρο του μοναστηριακού συγκροτήματος: η μεγαλύτερη από αυτές ήταν αφιερωμένη στην Παναγία. Εντυπωσιάστηκε πολύ από τις τοιχογραφίες, ιδίως από αυτές που σχετίζονταν με τις τιμωρίες των αμαρτωλών την ώρα της Δευτέρας Παρουσίας. Ο περιβάλλον χώρος της Μονής ήταν διάσπαρτος από αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη, γεγονός που τον οδήγησε στη διατύπωση της υπόθεσης ότι υπήρχε πλησίον αυτής αρχαίος ναός ή μεταφέρθηκαν τα αρχαία αυτά μέλη από κάποια κοντινή τοποθεσία με αρχαιότητες. Τέλος, μας ενημερώνει για τα προϊόντα που παράγονταν στο νησί: καλαμπόκι, κρασί, κάρβουνο, ρετσίνι, πίσσα και στάχτη για σαπούνια. Με αυτά οι ντόπιοι κατάφερναν και ανταπεξέρχονταν στις φορολογικές απαιτήσεις του Καπουδάν Πασά. Συνάντησε και δύο υπεραιωνόβιους άντρες, ηλικίας 110 και 115 ετών, με υγιές σώμα και ακμαίο νου και θεώρησε ότι αυτό οφείλεται στο καλό κλίμα του νησιού¹⁸²⁷.

¹⁸²⁷ John Montague Earl of Sandwich, *A voyage performed by the late Earl of Sandwich round the Mediterranean in the years 1738 and 1739*, Λονδίνο 1799, σελ. 66-74.

Πολυχρόνης Λεμπέσης, Σαλαμίνα 1888. *Εσωτερικό οικίας.*

Ένας άλλος άγγλος περιηγητής, ο Richard Chandler, επισκέφθηκε τη Σαλαμίνα το 1765. Ταξιδεύοντας με πλοιάριο από την Αίγινα προς τη Σαλαμίνα αντιμετώπισε αυτός και η συντροφιά του μια τρικυμία. Ένας νεαρός αρβανίτης, μάλλον το τζόβενο του πλοίου, είχε πανικοβληθεί και γι' αυτό προσευχήθηκε στην Παναγία για να σωθούν. Κατάφεραν να προσεγγίσουν μια βραχώδη ακτή, όπου άναψαν φωτιά και πέρασαν τη νύκτα. Αργότερα κατευθύνθηκαν στα *Σελήνια* όπου είδαν την παράκτια εκκλησία του Αγίου Νικολάου, την οποία ο Chandler κατά τα γραφόμενά του, ταύτισε με τον ναό του μυθικού βασιλιά *Κυχρέα*. Αργότερα πήγε στην *Κυνόσουρα*, το *Punto Barbaro* (*Κάβο Βάρβαρο*) και στο χωριό του *Αμπελακίου*. Εκεί, σε μια εκκλησία είδε ένα εντοιχισμένο ανάγλυφο και το σχεδίασε. Στο κείμενό του επισημαίνει ότι το *Αμπελάκι* ήταν πλησίον ενός λιμανιού και ότι κατοικείτο από λίγους Αρβανίτες. Ενδιαφέρουσες είναι οι πληροφορίες που αντλούνται από την παραμονή του Chandler και της συνοδείας του σε ένα σπίτι στο *Αμπελάκι* και οι οποίες σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης των ντόπιων κατοίκων στις οικίες τους: *μείναμε σε ένα φτωχόσπιτο χωρίς καμινάδα με δάπεδο από πατημένο χώμα. Το βράδυ τυφλωθήκαμε από την κάπνα. Όλα τα μέλη της οικογένειας κοιμόντουσαν χάμω στρωματσάδα μαζί με τα ζώα τους.* Την επόμενη μέρα καβαλίκεψε έναν γάιδαρο και οδηγούμενος από έναν αρβανίτη ντόπιο κατευθύνθηκε σε ένα ερειπωμένο χωριό, για να δει κάποια εντοιχισμένα αρχαία έργα που, όμως, δεν τον ενθουσίασαν. Η αναφορά

του στον ποταμό *Βώκαρο* (ή *Βωκαλία*) μας οδηγεί στην υπόθεση πως το ερειπωμένο χωριό που επισκέφτηκε ήταν ο πρωτοβυζαντινός οικισμός της περιοχής *Ζαρυπαλά Μουλκίου* ή ο μεσαιωνικός οικισμός του *Γκίνανι*¹⁸²⁸.

Το 1771 κατέφθασε στη Σαλαμίνα ο Γάλλος γεωγράφος-υδρογράφος Νικόλα Βελλίν. Μας διασώζει δύο άλλα ονόματα για τη Σαλαμίνα: *Σάντα Μπρούσια*¹⁸²⁹ και *Δράκαινα*¹⁸³⁰. Αφού αποβιβάστηκε στο *Πέραμα* (σημερινό Καματερό), κατευθύνθηκε στην *Κούλουρη*. Η πόλη είχε γύρω στα διακόσια σπίτια και διέθετε ένα μεγάλο, βαθύ και ασφαλές λιμάνι. Το νησί παρήγαγε σιτηρά, κατράμι από τα πεύκα, κάρβουνα, και στάχτη από τα σκίνα. Την πόλη κατοικούσαν περίπου χίλιοι κάτοικοι, οι οποίοι ως επί το πλείστον ασχολούνταν με την αλιεία και την σπογγαλιεία. Τα προϊόντα αυτά τα μετέφεραν στην αγορά των Αθηνών και με τα λίγα κέρδη που αποκόμιζαν, μόλις που κατάφερναν να ανταπεξέρχονται στις φορολογικές απαιτήσεις των Οθωμανών. Τις επόμενες ημέρες επισκέφθηκε το *Αμπελάκι*. Όσον αφορά το τοπωνυμικό αυτό ο Βελλίν μάς διασώζει και τον τύπο *Αμπελάτσι* (τσιτακισμός). Ο οικισμός αυτός είχε γύρω στα είκοσι σπίτια και διέθετε ένα μικρό λιμάνι. Εκεί υπήρχε, μάλιστα, ένα κτήριο που έμοιαζε με μοναστήρι (η *Φραγκοκλησιά* ή ο *Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος*), δίπλα στο οποίο υπήρχαν και άλλες οικίες. Μας ενημερώνει ότι το κτήριο αυτό ήταν η έδρα του Επισκόπου, ο οποίος υπαγόταν στην τότε Μητρόπολη Αθηνών¹⁸³¹, πληροφορία που ταυτίζεται με εκείνην του Μητροπολίτη Αθηνών, Μελετίου (βλ. παραπάνω στην ενότητα αυτήν).

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, συγκεκριμένα το 1795, επισκέφθηκε το νησί της Σαλαμίνας ο Σικελός περιηγητής Xavier Scrofanì. Οι εντυπώσεις του κατευθύνθηκαν περισσότερο από τα διαβάσματά του για το ιστορικό γεγονός της Ναυμαχίας και τον

¹⁸²⁸ Richard Chandler, *Travels in Greece: Or an account of a tour made at the expense of the Society of Dilettanti*, Οξφόρδη, Clarendon Press, MDCCLXXVI [=1776], σελ. 201-204.

¹⁸²⁹ Ο Αντώνιος Χατζής εξηγεί ότι λόγω της στενότητας του χώρου επί των παλαιών χαρτών σημειώνονταν οι λέξεις *Drussia* s. *Brussia* (sive= ή διαζευκτικό) σε γειτνιάζον νησί της Σαλαμίνας. Η σημείωση s. παρερμηνεύθηκε με το *santa*, βλ. Α ν τ ω ν ί ο υ Χ α τ ζ ή, «Τα αρχαία ονόματα της νήσου Σαλαμίνας, (Σαλαμίν-Κόλουρις)», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1930, Αθήνα 1931, σελ. 63. Συνεπώς η ονομασία αυτή της Σαλαμίνας δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

¹⁸³⁰ Νήσος Δράκοντος αναφέρεται από τον γεωγράφο Μελέτιο, βλ. παραπάνω στην ενότητα αυτήν. Η ονομασία σχετίζεται με τον μυθικό βασιλιά Κυχρέα, ο οποίος ήταν μισός άνθρωπος και μισός φίδι.

¹⁸³¹ Jacques-Nicolas Bellin, *Description géographique du golfe de Venise et de la Morée*, Παρίσι 1771, σελ. 226-228.

ρόλο που διαδραμάτισε ο Περικλής. Χάρηκε που βρισκόταν σε αυτά τα θαλάσσια στενά. Ένωσε, όμως, απογοήτευση, γιατί τίποτα δεν του θύμιζε το ένδοξο παρελθόν του νησιού· παρόλα αυτά σημείωσε ότι όποιος βρεθεί σε αυτό το νησί θα απαλλαγεί από τα όποια προσωπικά του προβλήματα μόνο και μόνο ατενίζοντας τις ακτές του. Κατά την παραμονή του στο νησί φιλοξενήθηκε σε ένα μοναστήρι καλόγερων (ενν. Μονή *Φανερωμένης*). Αυτοί τον υποδέχτηκαν με εγκαρδιότητα. Κατά τη διάρκεια του γεύματος σκεφτόταν ότι συνέτρωγε με δύο μοντέρνους ήρωες. Ήταν περισσότερο ενθουσιασμένος για το γεγονός ότι βρισκόταν στο νησί του μυκηναίου βασιλιά Αίαντα και του Τεύκρου και στο διάσημο λιμάνι αυτού του *Βράχου* (= ενν. συνεκδοχικά όλο το νησί). Επισκέφθηκε την πόλη της Κούλουρης (την καταγράφει ως *Coluvri*) και στις ακτές της εντόπισε λουλούδια, στα οποία σύμφωνα με μια αρχαία παράδοση διακρίνονται τα γράμματα *AI*, που σχετίζονται με τα δύο πρώτα γράμματα του ονόματος του Αίαντα¹⁸³².

Αρχές του 19^{ου} αιώνα πέρασε από τη Σαλαμίνα ο περιηγητής François Charles Hugues Laurent Pouqueville. Από τα γραφόμενά του φαίνεται ότι δεν αποβιβάστηκε στο νησί, αλλά ότι ήταν επιβάτης σε πλοίο που διερχόταν το θαλάσσιο πέρασμα της βόρειας πλευράς της Σαλαμίνας. Ωστόσο, μας παρέχει στο κείμενό του ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τα ακτωνύμια και τα νησιωνύμια αλλά και για τους κατοίκους της. Αναφέρεται στις νησίδες *Τρούπια* (ή *Τρού*, σήμερα *Ρεβυθούσα*), στη *Μικρή* και τη *Μεγάλη Κυρά*, καθώς και στη μεγαρική ακτή *Μινώα*, που στα χρόνια του Pouqueville καλείτο *Σύμπαση*. Σημειώνει δε, ότι όλα τα νησιά μεταξύ της σαλαμινιακής και της μεγαρικής ακτής καλούνταν τότε *Μεθουρίδες νήσοι*. Θεωρεί τους Αρβανίτες κατοίκους του νησιού ως απόγονους των πολεμιστών *Σκιπετάρων* του Καυκάσου¹⁸³³. Τονίζει ότι οι Αρβανίτες αυτοί προσαρμόστηκαν στο άγονο έδαφος της Σαλαμίνας με τις ελιές και τα πεύκα. Από τα τελευταία έπαιρναν τη ρητίνη την οποία αναμείγνυαν στα κρασιά όλης της Αττικής και της ηπειρωτικής χώρας. Για την κάλυψη των αναγκών σε ρετσίνα ταξίδευαν ακόμη μέχρι και την Αλικαρνασσό. *Αυτοί, όμοιοι με πουλιά, έρχονται για να ξεχειμωνιάσουν και να ζήσουν στη Σαλαμίνα με τις*

¹⁸³² Xavier Scrofani, *Voyage en Grece fait en 1794 et 1795*, tome second, Παρίσι και Στρασβούργο 1801, σελ. 137-148. Ο Scrofani βασίζεται μάλλον στα λεγόμενα του Πausανία, βλ. Πausανίου, *Ελλάδος Περιήγησις*, I. 35, 4.

¹⁸³³ Robert H. Hewsen, «Ethno-History and the Armenian Influence upon the Caucasian Albanians», στο Thomas J. Samuelian (επιμέλεια), *Classical Armenian Culture, Influences and Creativity*, Σικάγο 1982, σελ. 27-40.

οικογένειές τους μέχρι την Άνοιξη, που είναι η εποχή της ετήσιας αποδημίας τους. Παραλληλίζει, μάλιστα, τους Σαλαμινίους που έφυγαν μαζί με τον Αία στην Τροία με τους Αρβανίτες που μετακινούνταν στη Μικρά Ασία για τη ρητινοσυλλογή¹⁸³⁴.

Το 1821 δημοσιεύτηκαν σε αφιερωματικό τόμο χαλκογραφίες από τον Άγγλο περιηγητή Edward Dodwell. Τα έργα αυτά αποτέλεσαν τις εικαστικές του αποτυπώσεις από τα ταξίδια του στην Ελλάδα κατά τα έτη 1801, 1805 και 1806 και συνοδεύτηκαν από μικρά κείμενα. Σε μία από αυτές τις χαλκογραφίες αποτυπώνεται το Μοναστήρι της Φανερωμένης και παρουσιάζονται από τον ίδιο κάποια ιστορικά στοιχεία για τη Μονή μαζί με την περιγραφή του τοπίου. Το μέρος, μας λέει, ήταν γεμάτο από δέντρα, θάμνους και μυρτιές. Γύρω του επιβλητικά στέκουν τα βουνά των Μεγάρων, της Ελευσίνας και της Πάρνηθας. Η ατμόσφαιρα στο εσωτερικό του κυρίως ναού του Μοναστηριού ήταν υγρή. Το σκοτάδι που επικρατούσε μειωνόταν από το άναμμα πολλών κεριών και φιαλών φωτισμού που αναδείκνυαν τα ορειχάλκινα φωτοστέφανα των αγίων στις τοιχογραφίες. Διάσπαρτα στον εξωτερικό χώρο της Μονής κείτονταν διάφορες αρχαιότητες, συλήματα από την περιοχή της Ελευσίνας. Εντυπωσιάστηκε, μάλιστα, από το τείχος που βρίσκεται στην κορυφογραμμή, νότια του Μοναστηριού, και σημειώνει ότι διέθετε και πύργους¹⁸³⁵ (αναφέρεται στο αρχαίο τείχος *Βούδορον*).

Οι περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή στη Σαλαμίνα κατά το 1810 αντλούνται από το περιηγητικό κείμενο του βαρόνου John Hobhouse. Με ένα αρκετά μεγάλο και καλοχτισμένο πλοiάριο με ιστία και δύο νοματαίους για πλήρωμα επιβιβάστηκε με τη συνοδεία του και τα άλογά τους από το σημερινό *Πέραμα* και διαπεραιώθηκαν στην απέναντι σαλαμινιακή ακτή. Μας ενημερώνει ότι η απόσταση ήταν μόλις ένα τέταρτο του μιλίου και έβλεπε κανείς εν πλω την *Κυνόσουρα* ή το *Κάβο Βάρβαρι*, όπου εκεί υπήρχε το τρόπαιο που έστησαν οι Αθηναίοι μετά τη νικηφόρο Ναυμαχία της Σαλαμίνας. Στα δεξιά της εισόδου του κόλπου ο Hobhouse αναφέρει ένα καταπράσινο νησί (ενν. τον Άγιο Γεώργιο), το οποίο βρίσκεται μεταξύ δύο εκκλησιών¹⁸³⁶ και στο οποίο βόσκουν μικρά άλογα και αγελάδες.

¹⁸³⁴ François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Voyage de la Grece*, τόμος τέταρτος, δεύτερη έκδοση, Παρίσι 1826, σελ. 499-502.

¹⁸³⁵ Edward Dodwell, *Views in Greece, Drawings*, Λονδίνο 1821.

¹⁸³⁶ Η μικρή απόσταση που χωρίζει τη νησίδα του Αγίου Γεωργίου από την ακτή των Παλουκίων δίνει την εντύπωση στον επισκέπτη ότι αυτό βρίσκεται μεταξύ δύο εκκλησιών, της Αγίας Βαρβάρας στα *Παλούκια* και του Αγίου Γεωργίου στην ομώνυμη νησίδα.

Αυτός και η συντροφιά του αποβιβάστηκαν στην αποβάθρα του *Καματερού* και από εκεί με τα άλογά τους κατευθύνθηκαν στο *Αμπελάκι*. Το χωριό είχε μόνο οκτώ σπίτια και κατοικείτο από Αρβανίτες. Οι οικίες του οικισμού ήταν τακτοποιημένες και ασπρισμένες. Υπήρχαν εκτεταμένοι αμπελώνες, αλλά το έδαφος ήταν λασπώδες και η ατμόσφαιρα ανθυγιεινή εξαιτίας της πολύωρης έκθεσης στον ήλιο. Προχώρησαν προς την αρχαία πόλη, όπου είδαν τα ερείπια και τα τείχη της. Παντού υπήρχαν αρχαία οικοδομικά κατάλοιπα καθώς και επιτύμβιες και αναθηματικές στήλες. Πολλά αρχαία μέλη είχαν μεταφερθεί στο χωριό του *Αμπελακίου* και είχαν χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικό υλικό για την ανέγερση των οικιών και των εκκλησιών. Στο υπέρθυρο, μάλιστα, μιας εκκλησίας υπήρχε εντοιχισμένο ένα κομμάτι, μάλλον από επιτύμβια στήλη, ενός μαρμάρινου ποδιού. Ένας ντόπιος είχε ένα δαχτυλίδι *καμέα* με κάποια εγχάρακτη παράσταση επάνω και ο Hobhouse ζήτησε να το αγοράσει. Η σύζυγος του χωρικού αποθάρρυνε τον άντρα της από την πώληση τονίζοντάς του ότι θα απολέσει για πάντα ένα πολύτιμο φυλακτό ενάντια στα κακά πνεύματα.

Ακολουθώντας τη Μεσαιωνική Στράτα του *Ντοροτού* κατευθύνθηκε στην *Κούλουρη*. Η περιοχή της ενδοχώρας πριν φτάσει στην *Κούλουρη* ήταν γεμάτη από καλλιέργειες αμπελιών και καλαμποκιού. Κατά την άφιξή του στην πρωτεύουσα του νησιού η σύγκριση με τον οικισμό του *Αμπελακίου* γίνεται από αυτόν αυθόρμητα· εδώ υπάρχουν επτακόσια περίπου σπίτια, πολλά από αυτά αρχοντόσπιτα, καθώς και αγορά με μαγαζιά και καφενεία. Η πόλη διέθετε ευρύχωρο λιμάνι και οι κάτοικοί της ήταν εν μέρει Αρβανίτες και εν μέρει Έλληνες. Τούρκοι δεν υπήρχαν, εκτός αν κάποιος τυχαία περνούσε από το νησί.

Όσον αφορά τη διοίκηση αναφέρει ότι οι Σαλαμίνιοι είχαν δικούς τους κοτζαμπάσηδες και ότι κατέβαλαν φόρο σε είδος στον Καπουδάν Πασά, τον Αρχιναύαρχο του Οθωμανικού Στόλου· συγκεκριμένα έδιναν τέσσερεις χιλιάδες οκάδες κατραμιού για τις ανάγκες των πλοίων των Οθωμανών. Επειδή, όμως, η εγχώρια παραγωγή κατραμιού δεν ήταν ικανή να καλύψει την τεράστια αυτήν ποσότητα, οι Σαλαμίνιοι ταξίδευαν σε μπουλούκια των τριακοσίων με τετρακοσίων περίπου ατόμων στη Μικρά Ασία ώστε να μπορέσουν να καλύψουν τη ζητούμενη ποσότητα. Η προσφορά αυτή του κατραμιού εξασφάλιζε μια ιδιότυπη ελευθερία στον ντόπιο πληθυσμό, κάτι που, όπως σημειώνει ο Hobhouse, ένας *Ευρωπαίος δύσκολα θα κατανοούσε*.

Οι αλιείς με μικρά πλοιάρια ψάρευαν κόκκινους κέφαλους (μπαρμπούνια) και συχνά ξάπλωναν στην παραλία. Ναύλωσε ένα αιγινήτικο πλοiάριο για την Αίγινα αλλά τελικά το ταξίδι μαιταιώθηκε. Στην απαίτησή του να λάβει πίσω τη χρηματική προκαταβολή, ο *Γενίτης* καπετάνιος ενημέρωσε τον Hobhouse πως τα χρήματα τα έδωσε στους ναύτες του που τα ξόδεψαν στις ταβέρνες του νησιού. Ο περιηγητής παραπονέθηκε για το περιστατικό στον κοτζαμπάση της *Κούλουρης*, αλλά ως απάντηση πήρε από αυτόν ότι δεν είχε κάποια δικαιοδοσία απέναντί του, διότι ο καπετάνιος και το πλοίο ήταν από την Αίγινα.

Αργότερα κατευθύνθηκε στη Μονή Φανερωμένης, το κύριο αξιοθέατο του νησιού, όπως χαρακτηριστικά γράφει. Οι μοναχοί ήταν οι πιο πλούσιοι άνθρωποι στο νησί, λέει. Οι κάτοικοι του νησιού ασχολούνταν με τις αγροκαλλιέργειες στις εύφορες πεδιάδες του και είχαν αναπτύξει εμπορικές σχέσεις με την αγορά των Αθηνών, καθώς συχνά μετέφεραν με περαματιάρικα πλοiάρια τα προϊόντα τους -κρασί, σαπούνι, στάχτη- στην εκεί αγορά. Οι παρατηρήσεις του για τον γυναικείο πληθυσμό της Σαλαμίνας είναι χαρακτηριστικές για το πώς βλέπει ένας ξένος τον άλλον· *οι γυναίκες της Σαλαμίνας είναι ντελικάτες και έχουν ένα ελεύθερο ανεπιτήδευτο πνεύμα συνδυάζοντας την εξυπνάδα της Αρβανίτισσας με την ευγένεια της Ελληνίδας*¹⁸³⁷.

Πολυχρόνης Λεμπέσης, Σαλαμίνα 1888. *Γυναίκες γνέθουν στην αυλή.*

¹⁸³⁷ Baron John Cam Hobhouse Broughton, *A Journey Through Albania, and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople during the years 1809 and 1810*, volume I, Φιλαδέλφεια 1817, σελ. 314-318.

Το ίδιο έτος (1810) επισκέφθηκε τη Σαλαμίνα ο Άγγλος περιηγητής John Galt. Αυτός και η συνοδεία του έφτασαν μετά από πεζοπορία σε έναν κολπίσκο (σημερινό Πέραμα Αττικής), όπου εκεί συνήθως βρισκόταν ένα περαματιάρικο πλοiάριο που διαπεραίωνε επιβάτες και αγαθά στην απέναντι σαλαμινιακή ακτή. Η απόσταση ήταν τόσο μικρή, ώστε μπορούσε κανείς να φωνάζει τον περαματιάρη να έρθει να τον παραλάβει. Όμως, κατά την άφιξή τους το πλοiάριο ήταν ήδη στη Σαλαμίνα (*Καματερό*) για τη μεταφορά ζώων. Παρακάλεσαν, λοιπόν, έναν ιερέα να τους μεταφέρει στη Σαλαμίνα. Αυτός ήταν ηλικιωμένος, αρκετά συμπαθής και καλοπροαίρετος· διέθετε μια βάρκα και έπιανε κυδώνια και αχιβάδες. Η σεβάσμια όψη και το μακρύ του μούσι τού θύμισαν τη βιβλική μορφή του Ααρών, αλλά και τον Χάροντα, τον πορθμέα του Άδη. Η βάρκα ήταν ένα παλιό αλλά άνετο σκαρί· διέθετε, μάλιστα, και μία ξύλινη άγκυρα (= πλωτή άγκυρα αφρού). Αφού αποβιβάστηκαν στην ακτή της Σαλαμίνας, κατευθύνθηκαν στο *Αμπελάκι*. Το χωριό ήταν χτισμένο μέσα σε αγρούς και σε γόνιμα χωράφια που γειτνιάζαν με ένα ανοιχτό αλλά αβαθές λιμάνι. Στην αυλή μιας εκκλησίας εντόπισε ένα μαρμάρινο πόδι και στο κατώφλι της μια επιτύμβια στήλη με παράσταση. Διηγείται ότι πριν από πολλά χρόνια ένας χωρικός βρήκε μια ατόφια λάρνακα. Η αίσθηση του βάρους έδωσε την εντύπωση στους κατοίκους του χωριού πως είχε κρυμμένο έναν θησαυρό μέσα της και γι' αυτό την κομμάτιασαν. Το νησί κατοικείτο από χριστιανούς Αρβανίτες, τους οποίους ο Galt θεωρεί αίτιους της καταστροφής των αρχαίων έργων, καθώς αυτά θεωρούνταν από αυτούς ως έργα του διαβόλου που θα τους επέστρεφαν στην ειδωλολατρία. Στη συνέχεια φιλοξενήθηκαν για λίγο σε ένα σπίτι, όπου τους κέρασαν ψωμί με μέλι.

Συνέχισαν την πορεία τους προς την Κούλουρη. Η πόλη ήταν χτισμένη στη βάση ενός κωνικού βράχου (*Προφήτης Ηλίας*), περιτριγυρισμένη από δέντρα, δίπλα σε ένα ευρύχωρο λιμάνι όπου κάθε είδους πλοίο μπορούσε να βρει ασφαλές αγκυροβόλιο. Όταν έφτασαν στην Κούλουρη, ο ήλιος έδυε και οι χωρικοί γυρνούσαν από τις δουλειές τους στα χωράφια. Η αναζήτηση κάποιου πανδοχείου ήταν μάταιη· μόνο ένα καφενείο υπήρχε. Διανυκτέρευσαν σε κάποια δωμάτια ενός εκκεντρικού και ιδιόρρυθμου γιατρού από τη Ζάκυνθο. Ο γιατρός, αν και ξυπόλυτος, φορούσε ένα μοβ πανωφόρι, φθαρμένο από τον χρόνο και τη συχνή χρήση, και μπλε πηλίκιο στο κεφάλι. *Ήταν σαν ένας ξεθωριασμένος Ρωμαίος αυτοκράτορας*. Το τετράχρονο παιδί του θήλαζε ακόμη από τη μητέρα του, γεγονός που σημειώνει ότι ήταν κάτι το σύνηθες στην Ελλάδα. Το επόμενο πρωί πήγε σε μια εκκλησία για να δει κάποια εντοιχισμένα αρχαία έργα. Στο καφενείο παρατήρησε ότι οι ντόπιοι έπαιρναν τον

καφέ τους, ενώ οι καμπάνες χτυπούσαν. Υπολόγισε ότι οι εκκλησίες στο νησί ήταν γύρω στις δέκα με δώδεκα.

Με άλογα κατευθύνθηκαν στη Φανερωμένη (*Fani Romani*). Το μοναστήρι ήταν αφιερωμένο στην Παναγία και πασίγνωστο σε όλη την Ελλάδα. Εκεί είδε και τον ηγούμενο, ο οποίος ήταν ο πιο εύσωμος άνθρωπος που είχε δει ποτέ του. Εντυπωσιάστηκε από τις τοιχογραφίες και από την πληθώρα των μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών και των βάθρων που ήταν διάσπαρτα στην αυλή της μονής. Από την ύπαρξη των αρχαιοτήτων αυτών υπέθεσε ότι το μοναστήρι ήταν οικοδομημένο πάνω σε ναό της αρχαιότητας ή ότι γειτνίαζε με κάποιον άλλον.

Πριν αποχωρήσει από το νησί για τα Μέγαρα, προέβη σε μια καταγραφή ενδιαφερόντων γενικών πληροφοριών για το νησί. Οι κάτοικοι ήταν γύρω στους πέντε χιλιάδες και ασχολούνταν με την ελαιοπαραγωγή και την καλλιέργεια αμυγδαλιών και αμπελιών. Το κυριότερο, όμως, προϊόν του νησιού ήταν τα σιτηρά. Το νησί κατοικείται ως επί το πλείστον από Αρβανίτες, οι οποίοι διψούσαν για την περιπέτεια και ήταν ενθουσιώδεις για τα ταξίδια. Τέλος, μας ενημερώνει ότι οι νεαροί Αρβανίτες μετανάστευαν στη Λειβαδιά και στη Σμύρνη. *Μερικοί, αφού ξενιτευτούν κάμποσα χρόνια, γυρίζουν στο νησί με μια μακριά πίπα και λίγα χρήματα. Καπνίζουν και κουβεντιάζουν μέχρι να ξοδέψουν όλους τους παράδες τους. Ύστερα ξενιτεύονται πάλι για μην ξαναγυρίσουν ποτέ πια*¹⁸³⁸.

Ο Count Forbin ήρθε στη Σαλαμίνα το 1817 περνώντας κι αυτός με πλοιάριο από την ακτή του σημερινού *Περάματος* απέναντι στο *Καματερό*. Εντυπωσιάστηκε από την όψη των ντόπιων κατοίκων· *έχουν τη φυσιογνωμία αγρίου παρά πολιτισμένου ανθρώπου*, γράφει χαρακτηριστικά. Σημειώνει ότι μόνο δύο σημεία του νησιού κατοικούνται (ενν. *Αμπελάκι* και *Κούλουρη*) και επισκέφτηκε ο ίδιος και η συνοδεία του δύο άθλια μοναστήρια¹⁸³⁹.

Το 1828 δημοσιεύθηκε ένα βιβλίο σχετικό με την ιστορία και γεωγραφία της Αρχαίας Ελλάδας από τον Άγγλο John Antony Cramer. Στη συνοπτική του περιγραφή για τη Σαλαμίνα καταγράφει τα νησιά που βρίσκονται γύρω της· τη *Λιψοκουτάλια* (*Ψυττάλεια*), το *Τάλαντους* (*Ταλαντονήσι* ή *Αταλάντη*) και τις αρχαίες *Φαρμακούσες*,

¹⁸³⁸ John Galt, *Letters from the Levant, containing views of the state of Society, Manners, opinions and Commerce in Greece and several of the Principal Islands of the Archipelago*, Λονδίνο 1813, σελ. 149-161.

¹⁸³⁹ Count Forbin, *Travels in Greece, Turkey and the Holy Land in 1817-1818*, Λονδίνο 1819, σελ. 10.

τις οποίες σημειώνει ότι τότε ονομάζονταν *Κυράδες*. Στη μία από τις δύο αναφέρει ότι κατά την προφορική παράδοση υπήρχε ο λεγόμενος Τάφος της Κίρκης. Σε άλλες σελίδες αναφέρεται στον ποταμό *Βώκαρο* και στην πρωτεύουσα του νησιού, την *Κούλουρη*¹⁸⁴⁰.

Το 1828 ο Γάλλος αρχιτέκτονας Abel Blouet ήρθε στη Σαλαμίνα στο πλαίσιο των αρχαιολογικών ερευνών μιας επιστημονικής αποστολής στην Πελοπόννησο, την Αττική και τις Κυκλάδες. Πλέοντας αυτός και τα μέλη της ομάδας του με ένα πλοίο εισήλθαν στον λιμένα του Αμπελακίου. Προς την ίδια κατεύθυνση έπλεε και μια ρώσικη κορβέτα, στην οποία επέβαινε ο Καποδίστριας. Ο λόγος της επίσκεψής του στη Σαλαμίνα ήταν να απαλύνει τους κατοίκους της από τα δεινά που υπέστησαν κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Το πλοίο του Blouet ελλιμενίστηκε και αγκυροβόλησε κοντά στα ερείπια μιας *αρχαίας* προβλήτας. Οι Αμπελακιώτες κάτοικοι υπέδειξαν σε αυτόν και την ομάδα του τα ερείπια της αρχαίας πόλης που βρισκόταν σε μια πλαγιά στα βόρεια του λιμανιού. Ο Blouet εντυπωσιάστηκε από την πληθώρα των αρχαίων μνημείων και των τειχών της αρχαίας αυτής πολιτείας. Ένα άγημα έφιππων στρατιωτών, που είχε πλησιάσει το λιμάνι και είχε έρθει για να υποδεχτεί τον Καποδίστρια, διέκοψε την καταγραφή αυτήν των εντυπώσεων του περιηγητή: πενήντα περίπου καβαλάρηδες με ανομοιογενή περιβολή προχωρούσαν κάτω από τους ήχους πολεμικών οργάνων, ενώ προπορευόταν ένα λάβαρο. Χίλιοι περίπου κάτοικοι στέκονταν κατά μήκος του δρόμου που ένωνε το *Αμπελάκι* με την Κούλουρη (ενν. τη Μεσαιωνική Στράτα του *Αμπελακίου* που περνούσε από την πεδιάδα του *Ντοροτού*) και ανέμεναν την επιστροφή του ιππικού και τον ερχομό του Καποδίστρια. Κανονιοβολισμοί από ένα ατμόπλοιο στο λιμάνι της *Κούλουρης* ανήγγειλαν την άφιξη του Κυβερνήτου στο νησί. Αυτός κατευθύνθηκε σε μια εκκλησία (Άγιο Δημήτριο;) και έπειτα κατέλυσε σε ένα σπίτι και από εκεί διευθέτησε τα μισθολογικά του στρατεύματος που για έναν περίπου χρόνο ήταν απλήρωτο. Ενώ η πόλη της *Κούλουρης* ήταν χτισμένη κοντά σε μια άγρονη ακτή, η ενδοχώρα της καλυπτόταν από καλλιέργειες. Μάλιστα, οι Κουλουριώτες τού υπέδειξαν μιαν άλλη αρχαία πόλη που βρισκόταν στα βόρεια (ίσως εννοεί κάποια ερείπια μιας μυκηναϊκής θέσης στα σημερινά *Αλώνια* ή τα ερείπια του μεσαιωνικού πολιτισματος της περιοχής

¹⁸⁴⁰ John Antony Cramer, *Geographical and Historical description of Ancient Greece*, Volume II, Οξφόρδη 1828, σελ 354 και 367. Ο Cramer βασίζεται στον ^{Στράβωνα, Γεωγραφικά 9. 1, 13.}

της *Ζωοδόχου Πηγής* ή ακόμη τα ερείπια του βυζαντινού οικισμού στη θέση *Βασιλικά*)¹⁸⁴¹.

Το 1830 κατέφθασε στο Αμπελάκι ο Άγγλος φιλέλληνας πλοίαρχος Trant. Η επιθυμία του να συναντηθεί με έναν από τους οπλαρχηγούς του Αγώνα τον έφερε, κατόπιν υπόδειξης του Αυστριακού προξένου στην Ελλάδα George Christian Groppius, στην οικία του στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη. Τον συνόδευσε ο ίδιος ο πρόξενος στο σπίτι. *Ήταν ένα άθλιο αγροτόσπιτο· στους τοίχους ήταν κρεμασμένα λογής λογής όπλα.* Τους υποδέχτηκαν αυτός και η σύζυγός του, η οποία τους κέρασε καφέ. Η συζήτηση διεκόπη από τον γραμματικό του, ο οποίος έφερε την αλληλογραφία. Έτσι, αποχώρησαν από την οικία του στρατηγού και κατευθύνθηκαν στην Κούλουρη. Ο Trant μάς ενημερώνει ότι την προηγούμενη ημέρα είχε έρθει και ο Καποδίστριας στην Κούλουρη, για να διευθετήσει τα στρατιωτικά θέματα των σωμάτων που είχαν εγκατασταθεί στο νησί. Τα στρατεύματα αυτά αποτελούνταν από άντρες της Ακαρνανίας, της Αιτωλίας, της Δωρίδας, της Φωκίδας και της Εύβοιας. Γύρω στους εκατό άντρες ήταν από το Σούλι. Στην Κούλουρη αποχωρίστηκε τον George Christian Groppius και πήγε στη Μονή της Φανερωμένης. Εντυπωσιάστηκε από το καστρικό μοναστηριακό συγκρότημα και τις τοιχογραφίες του. Συνέχισε το ταξίδι του για τα *Εξαμίλια*¹⁸⁴².

Το 1835 επισκέφθηκε τη Σαλαμίνα ο πρεσβευτής της Αυστρίας Anton Prokesch von Osten. Η θέα της Σαλαμίνας τού έδωσε την εντύπωση ενός πίνακα ζωγραφικής που απέπνεε αισθήματα μελαγχολίας. Το νησί στεκόταν γαλήνια στη θάλασσα, περιτριγυρισμένο από τα βουνά του Θριασίου και της Αττικής, ενώ οι βραχώδεις κορυφές του αντηχούσαν το ένδοξό του παρελθόν. Ο Osten ερχόμενος με τη συνοδεία του από τα Μέγαρα αποβιβάστηκε στην ακτή του Μοναστηριού της Φανερωμένης, το οποίο ήταν στις μέρες του το πλουσιότερο της τότε ελληνικής επικράτειας. Οι μοναχοί του, όμως, ήταν πολύ λίγοι. Εκμυστηρεύτηκαν σε αυτόν ότι η Μονή ήταν χτισμένη πάνω σε ερείπια αρχαίου ναού. Στη συνέχεια συνέδεσε το προσωνόμιο *Φανερωμένη* με το όραμα του Οσίου Λαυρεντίου και περιέγραψε την

¹⁸⁴¹ Abel Blouet, *Expédition scientifique de Morée, ordonnée par le gouvernement français. Architecture, sculptures, inscriptions et vues du Péloponnèse, des Cyclades et de l'Attique*, 1831, τόμος 3, Παρίσι, 1838, σελ. 65.

¹⁸⁴² Captain Abercromby T. Trant, *Narrative of a journey through Greece in 1830 : with remarks upon the actual state of the naval and military power of the Ottoman empire*, Λονδίνο 1830, σελ. 292 και εξής.

Ιερά Εικόνα που βρήκε ο Όσιος θαμμένη στη γη. Ένας μοναχός, μάλιστα, του είπε ότι καμία δύναμη στη γη δεν πρόκειται να μετακινήσει αυτήν την εικόνα από τη Μονή. Τόσο εξωτερικά, όσο και εσωτερικά το Μοναστήρι τού προκάλεσε φόβο. Αναφέρθηκε και αυτός στο γνωστό από την αρχαιότητα τείχος *Βούδορον* ή *Βουδόριον* και σημειώνει ότι διέθετε στρογγυλό πύργο με διάμετρο 30 μέτρων και πύλη¹⁸⁴³.

Από το μοναστήρι κατευθύνθηκαν στην Κούλουρη. Η απόσταση ήταν γύρω στη μία ώρα με τα πόδια. Πέρασαν μέσα από μονοπάτια και εκτάσεις με άγριες ελιές. Ένας μοναχός βόσκαγε ένα κοπάδι. Ήταν καθισμένος σε έναν βράχο· το κεφάλι του το είχε ακουμπισμένο στο δεξί του χέρι και αγνάντευε τη θάλασσα. Η σκηνή τού θύμιζε έναν πίνακα βουκολικού θέματος που είχε δει σε σπίτι στη Βιέννη. Κοντά στον *Βράχο* της *Κούλουρης* σχηματίζονταν τρεις κοιλάδες· μία στα βόρεια, μία στα νοτιοδυτικά και μία στα ανατολικά. Οι κοιλάδες στα νοτιοδυτικά είχαν αμπελοκαλλιέργειες και ελαιώνες που ανήκαν στη Μονή Φανερωμένης και οι μοναχοί τις φρόντιζαν με επιμέλεια. Μετά έστριψαν προς νότο και είδαν έναν πύργο νεότερων χρόνων. Γύρω από αυτόν υπήρχαν καλύβες ζητιάνων. Ήταν φυγάδες από τη Χίο, τα Ψαρά, τη Θεσσαλία και την Εύβοια, μας λέει. Για τους δε Αθηναίους η Σαλαμίνα ήταν γνωστός τόπος αναψυχής, διασκέδασης και ψυχαγωγίας.

Στη συνέχεια του κειμένου του προβαίνει στην ετυμολογία του τοπωνυμικού *Κούλουρη* και μας διασώζει μία προφορική παράδοση· *το όνομα οφείλεται στην στρογγυλή κουλούρα που έφτιαχναν οι Αθηναίοι και τη μοίραζαν στους κατοίκους του νησιού*¹⁸⁴⁴. Η πόλη είχε όμορφα σπίτια και δύο εκκλησίες στα νότια του *Βράχου*. Στην πόλη συνάντησαν κορίτσια σε ένα πηγάδι που απάντησαν πολύ ευγενικά στον χαιρετισμό τους. Αναρωτήθηκε αν αυτή η χαρά και αμεριμνησία οφειλόταν στο γεγονός ότι το νησί δεν γνώρισε εγκατάσταση τούρκου κατακτητή. Αντίθετα οι πρόσφυγες είχαν πρόσωπα θλιμμένα και τους συναντούσες παντού.

Στο λιμάνι της *Κούλουρης* υπήρχαν δεκάδες πλοiάρια. Οι φωνές των ψαράδων αναμειγνύονταν με τη φασαρία στο διπλανό παζάρι και σε ένα ναυπηγείο, όπου κατασκευαζόταν μία μπρατσέρα. Αυτός και η συνοδεία του περικυκλώθηκαν από τους ντόπιους, οι οποίοι τους έκαναν συνεχώς ερωτήσεις. Αυτός υπέβαλε μόνο ένα

¹⁸⁴³ Από τις αναφορές του στον περιηγητή Dodwell, οι οποίες σχετίζονται με το Βούδορον, φαίνεται ότι δεν το επισκέφτηκε.

¹⁸⁴⁴ Για τη σχέση της κουλούρας με την *Κούλουρη*, βλ. Χ ρ ί σ τ ο ς Δ ά λ κ ο ς, «Το θεσσαλονικιό κουλούρι (κανονικά: κουλλούρι), η κολλούρα και η Κούλουρις» στην ηλεκτ. σελίδα <http://ardin-rixi.gr/archives/9680>

ερώτημα, αν δηλαδή υπήρχε κάποιο μέρος για να καταλύσουν το βράδυ· όμως, δεν πήρε κάποια απάντηση. Κατάλαβε ότι υπήρχε δυσκολία να τους φιλοξενήσει κάποιος. Ένας φτωχός έμπορος κρασιού τούς λυπήθηκε και προσφέρθηκε να τους προσφέρει κατάλυμα. Όμως, ένας ηλικιωμένος, με σχισμένο φράγκικο παλτό και εντυπωσιακό καπέλο, *ήταν σαν ένας αλήτης μεθύστακας του δρόμου*, διαφώνησε με την προσφορά αυτήν του κρασέμπορα και έφερε τον Πρόεδρο της Κοινότητας, για να εξασφαλίσει την άδεια φιλοξενίας τους. Τότε πολλοί ντόπιοι προσφέρθηκαν να τους πάρουν στα σπίτια τους. Ο Osten κάλεσε τον ηλικιωμένο να έρθει στο σπίτι που θα τους φιλοξενούσε να φάνε μαζί. Αυτός, όμως, αντί για φαΐ έπινε πολύ. *Ήταν ο γιατρός της Κούλουρης. Άτυχη πόλη*. Τον ρώτησε ποιες αρρώστιες αντιμετώπιζε συνήθως και ποια ιατρικά μέσα χρησιμοποιούσε. Αυτός απάντησε ότι ο πληθυσμός μαστιζόταν από τον κίτρινο πυρετό (ελονοσία) και όσον αφορά τα μέσα αντιμετώπισης έκανε αφαιμάξεις, προκλήσεις εμετών και γενικά αξιοποιούσε ό,τι του έπεφτε στα χέρια. Ο γιατρός, όμως, δεν έφευγε. Του ζήτησε να φύγει, γιατί διαφορετικά θα πλήρωνε εκείνος τον λογαριασμό του καταλύματος και το κρασί που ήπιαν. Το βαρέλι, μάλιστα, ήταν στο δωμάτιο που κοιμόντουσαν, δίπλα ακριβώς από το κρεβάτι. Ο Osten και τα μέλη της συνοδείας του είχαν δώσει παραγγελία να είναι έτοιμα τα άλογα την επόμενη μέρα χωρίς το πρωί, αλλά κόντευε μεσημέρι και δεν είχε ετοιμαστεί τίποτα.

Με αφορμή τα παραπάνω περιστατικά προβαίνει σε γενικές παρατηρήσεις για τη νοοτροπία των Νεοελλήνων. Χαρακτηριστικά γράφει ότι δεν πρέπει κανείς να τους εμπιστευτεί ή να υπολογίζει σε αυτούς, *ακόμα κι αν τους ζητηθεί ένα τίποτα*. Τύποι σαν τον γιατρό είναι ανέντιμοι, αδίστακτοι, τους αρέσει να κοκορεύονται στους ξένους και να δείχνουν πως γνωρίζουν τα πάντα. Οι Έλληνες ζουν έξω από το σπίτι και γενικά είναι υπερβολικοί, ανέμελοι, ψεύτες, αδιαφορώντας για τη δυσκολία του αύριο. Δεν ενώνονται για να πετύχουν κάτι καλύτερο. Παίρνουν μεγάλες αποφάσεις για την ελευθερία, αλλά τους ενδιαφέρει να έχουν έτοιμο το πλοiάριο για τη Σαλαμίνα, ώστε να αποφύγουν τον εκάστοτε κίνδυνο.

Στον μικρό του περίπατο στην πόλη της *Κούλουρης* διαπίστωσε ότι τα σπίτια δεν ήταν χτισμένα με αρχαία κατάλοιπα. Οι άντρες ήταν ντυμένοι με την ίδια παραδοσιακή στολή, ενώ οι γυναίκες χωρίς γούστο με βρόμικα και φτωχικά ρούχα. *Κορίτσια δεκατεσσάρων ετών έδιναν την εντύπωση ότι ήταν τριαντάχρονες γυναίκες*, γράφει χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια επισκέφθηκε το *Αμπελάκι* (το σημειώνει ως *Αμπολάκι*) διαμέσου της Μεσαιωνικής Στράτας του *Ντοροτού*. Η εκεί κοιλάδα ήταν γεμάτη από καλλιέργειες σιτηρών και αμπελιών. Το χωριό αυτό ονομαζόταν και

Σαλαμίνα σε ανάμνηση του ονόματος της αρχαίας πρωτεύουσας του νησιού και τα σπίτια του ήταν οικοδομημένα με αρχαίες πέτρες. Ήταν περιτριγυρισμένο από αμπελώνες, ώστε δεν έβλεπε κάποιος τη βρόμα στους δρόμους. Στο δρόμο για το αρχαίο λιμάνι πέρασε από πέντε βαθιά πηγάδια και πάτησε πάνω σε ερείπια και θεμελιώσεις. Ανέβηκε την πλαγιά με την αρχαία πολιτεία και στη συνέχεια κατέβηκε για να φύγει με πλοiάριο για τον Πειραιά¹⁸⁴⁵.

Το 1848 ήρθε στη Σαλαμίνα ο Louis Lacroix, ο οποίος κατέγραψε πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στο νησί. Κατά την περίοδο της επίσκεψής του η νήσος υπαγόταν τότε στον Νομό Αττικο-Βοιωτίας. Ως πρωτεύουσα του νησιού ανέφερε την *Κούλουρη*, η οποία ήταν χτισμένη στους πρόποδες του βραχώδους λόφου του *Προφήτου Ηλία*. Στην απόπειρά του να ερμηνεύσει ετυμολογικά το τοπωνυμικό *Κούλουρη* έγραψε ότι εκείνο οφειλόταν στο πεταλοειδές σχήμα του θαλάσσιου όρμου της. Ο αριθμός των κατοίκων της Κούλουρης υπολόγισε ότι ήταν γύρω στις δύο χιλιάδες· εκείνοι ασχολούνταν με την αλιεία και το εμπόριο ρετσινιού και στάχτης· η δε καταγωγή τους ήταν αρβανίτικη.

Καματερό 1971. Μπάλωμα δίχτυων από ψαράδες.

Στην Κούλουρη κατέγραψε την εκκλησία του Αγίου Ανδρέα και του Αγίου Δημητρίου. Το μεγαλύτερο, όμως, οικοδόμημα που κατέγραψε στο νησί ήταν το

¹⁸⁴⁵ Anton Prokesch von Osten Graf, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, Volume 3, Στουτγκάρδη 1836–1837, σελ. 355-372.

αχανές Μοναστήρι της Φανερωμένης, οι καλόγεροι του οποίου ασχολούνταν με αγροτικές κυρίως δραστηριότητες.

Όσον αφορά την ανασύσταση της Μονής από τον Όσιο Λαυρέντιο ο Lacroix μάς διασώζει μία παραλλαγή της προφορικής παράδοσης που σχετίζεται με την εμφάνιση της Παναγίας σε όνειρο του Λαυρεντίου· ενώ όλες οι παραδόσεις αναφέρουν ότι μετά από την τρίτη εμφάνιση της Παναγίας ο Λαυρέντιος μετέβη στη Σαλαμίνα, ο Lacroix ανέφερε ότι αυτό έγινε αφού ακολούθησε και μία τέταρτη. Η ολοκλήρωση της ιστορίας του ναού (1735) έγινε από τον γιο τού Λαυρεντίου, Ιωακείμ, ο οποίος είχε αναθέσει στον αγιογράφο Γεώργιο Μάρκο από το Άργος και στο συνεργείο του να την περατώσει. Η προσπάθειά του να συγκεντρώσει πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Γεωργίου Μάρκου απέβη άκαρπη, αν και απευθύνθηκε στους πιο μορφωμένους καλόγερους της Μονής. Η αιτιολόγηση του γεγονότος αυτού αποδόθηκε από τον ίδιο στην αδιαφορία των ίδιων των αγιογράφων να αφήσουν στοιχεία για τους μεταγενέστερους. Στο κείμενό του ανέφερε ότι η πληθώρα των πολυπρόσωπων τοιχογραφιών του Καθολικού της Μονής *ξεγέλασε* τον Γάλλο περιηγητή Rouqueville, ο οποίος υπολόγισε τον αριθμό των ιστορούμενων προσωπογραφιών στις πεντακόσιες χιλιάδες. Αντίθετα, εκείνος υπολόγισε ότι ο αριθμός ήταν 3.530, ενώ αν κανείς προσέθετε τα 126 πρόσωπα που εικονίζονταν στις τοιχογραφίες του παρεκκλησίου του Αγ. Νικολάου, τότε ο συνολικός αριθμός ανερχόταν στα 3.656 πρόσωπα αγίων¹⁸⁴⁶. Μάλιστα, διέσωσε την πληροφορία ότι κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του Νεοελληνικού Κράτους η Μονή χρησιμοποιήθηκε ως νοσοκομείο και φυλακή.

Κατά την επίσκεψή του στην αρχαία πόλη του Αμπελακίου εντυπωσιάστηκε από το γεγονός ότι περπατούσε ανάμεσα στα ερείπια του αρχαίου αυτού οικισμού και της νεκρόπολής του, ενώ την εγκατάλειψη της πόλης απέδωσε στην ανεπάρκεια ενός ευρύτερου λιμανιού. Στη συνέχεια αναφέρθηκε στη μεσαιωνική ιστορία της Σαλαμίνας, κατά την οποία η νήσος ανήκε διοικητικά στο Δουκάτο των Αθηνών της Επαρχίας της Αχαΐας (13^{ος} αιώνας).

Λόγω της γειτνίασης της Σαλαμίνας με την Αθήνα αναφέρθηκε ο Lacroix στις δύσκολες ιστορικές περιστάσεις κατά τις οποίες οι Αθηναίοι έβρισκαν πάντοτε

¹⁸⁴⁶ Ο ακριβής αριθμός των ιστορούμενων προσωπογραφιών ανέρχεται στις 3.597, βλ. Μ ι χ α ή λ Χ . Γ κ η τ ά κ ο ς, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας*, ό.π., σελ. 160.

καταφύγιο στο νησί, μεταφέροντας τις εικόνες των αγίων τους και τα ιερά κειμήλια των εκκλησιών τους.

Κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης υπολόγισε ότι οι πρόσφυγες ανέρχονταν στον υπερβολικό αριθμό των διακοσίων χιλιάδων, γεγονός που προκάλεσε έντονο πρόβλημα λειψυδρίας. Χαρακτηριστικά έγραψε ότι η Σαλαμίνα το μόνο που προσέφερε στους πρόσφυγες ήταν *η σκιά ενός βράχου ή μιας ελιάς για τους ηλικιωμένους, τους αρρώστους και τα γυναικόπαιδα*. Ο Κολοκοτρώνης, μάλιστα, είχε ορίσει τη Σαλαμίνα ως αρχηγείο της Επανάστασης, καθώς η γεωγραφική της θέση ήταν η ιδανικότερη για τις πολεμικές επιχειρήσεις¹⁸⁴⁷.

Κατά την τριετία 1853-1855 ο Γερμανός φιλόλογος και αρχαιολόγος Conrad Bursian επισκέφθηκε το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ιταλία και την Ελλάδα. Στο τελευταίο έτος του ταξιδιού του ήρθε στην Ελλάδα και κατέφθασε και στη Σαλαμίνα. Σημειώνει ότι η Σαλαμίνα καλείτο από τον λαό ως *Κουλούρι* λόγω του κυκλικού της σχήματος, όπως ο ίδιος λέει χαρακτηριστικά (ίσως από το σχήμα του θαλάσσιου κόλπου της). Αναφέρεται στον ποταμό Βάκαρο ή Βωκαλία, τη θέση του οποίου τοποθέτησε με επιφύλαξη στα νοτιοδυτικά της νήσου. Στη συνέχεια του κειμένου του προβαίνει στην περιγραφή του νησιού: *η Σαλαμίνα είναι πετρόδης και γεμάτη από πουρνάρια και θάμνους, ενώ τα εδάφη της ενδείκνυνται για την καλλιέργεια κρασιού και ελιάς. Οι κάτοικοι εξάγουν πουλερικά, κρασί και μέλι. Τα προϊόντα αυτά μεταφέρονται με πλοία λόγω της ίδιας της φύσης του τόπου*.

Στην αρχαία πόλη του *Αμπελακίου* διέκρινε ερείπια αρχαίων κτηρίων και ένα εκτεταμένο σε μήκος τείχος με πύργους κατά τόπους. Η *Κυνόσουρα* ονομαζόταν και ακρωτήριο της Αγίας Βαρβάρας¹⁸⁴⁸. Οι νότιες ακτές του ακρωτηρίου αυτού καλούντο τότε *Σιληνίες* και το δυτικότερό του άκρο καλείτο από τους ντόπιους *Τρόπαιο*. Στο βορειοδυτικό μέρος του νησιού, προς τη Μεγαρική ακτή, υπήρχε *Πέραμα* και νότια

¹⁸⁴⁷ M. Louis Lacroix, *Iles de la Grece*, Παρίσι 1853, σελ. 493-502. Ίσως να εννοεί τον Καραϊσκάκη.

¹⁸⁴⁸ Ορθώς ο Πάλλας σημείωσε αναφερόμενος στο ακτωνυμικό Καβο-Βάρβαρι ότι *υπό το Βάρβαρι υπονοείται, πιθανώς, και η εντεύθεν της Κυνοσούρας θάλασσα του στενού της Σαλαμίνας, τερματιζόμενου εις τον όρμον των Παλουκίων, όπου παλαιόν σταυρεπίστεγον ναῦδριον της Αγίας Βαρβάρας*, βλ. Δ η μ η τ ρ ι ο ς Ι . Π ά λ λ α ς, «Βροκή<*Βοϊκή, Σαλαμίνας τοπωνυμικά-τοπογραφικά-ιστορικά», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος Π (80^{ος}), 1989, σελ. 110, υποσημ. 2. Περίπου ίδιες πληροφορίες μάς παρέχει και ο Ελβετός περιηγητής Wilhelm Vischer, *Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland*, Βασιλεία 1857, σελ 197 και εξής.

της Μονής Φανερωμένης βρισκόταν το αρχαίο φρούριο *Βούδορον* με στρογγυλούς και τετράγωνους πύργους. Στην επίσκεψή του στο Μοναστήρι επεσήμανε δωρικούς κίονες και άλλα έργα αρχαίας τέχνης, τα οποία θεώρησε ότι προέρχονταν από τον εκεί ναό της *Σκιράδος Αθηνάς* και του *Εναλίου Αρη*¹⁸⁴⁹. Τέλος, καταγράφει τα νησιά *Λιποκουτάλα-Ψυττάλεια*, *Τάλαντο-Αταλάντη*, τον *Άγιο Γεώργιο* και τις *Κυράδες-Φαρμακούσες*¹⁸⁵⁰.

Κατά τους πρώτους χρόνους της ίδρυσης του Νεοελληνικού Κράτους πέρασε με το ατμόπλοιο *Μηδέα* από τα θαλάσσια στενά των Μεγάρων και της Σαλαμίνας ο Γερμανός αρχαιολόγος Ludwig Ross συνοδεύοντας τον βασιλιά Όθωνα. Από τη Μεγαρική ακτή πήραν μαζί τους ένα άγαλμα Νίκης που το εξέθεσαν αργότερα στην Αθήνα. Στο κείμενό του κατέγραψε τα νησιά που βρίσκονται στα στενά της Σαλαμίνας και συγκεκριμένα τις Φαρμακούσες και την Ψυττάλεια και αναφέρθηκε στο ακρωτήριο της Κυνόσουρας¹⁸⁵¹

Η ενότητα αυτή θα κλείσει με ένα εναργές χωρίο από το βιβλίο *Τα Ελληνικά* του Ιάκωβου Ρ. Ραγκαβή, το οποίο δίνει στοιχεία ιστορικά, γεωγραφικά και στατιστικά για τη Σαλαμίνα, που κείται κατά τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου τῆς Αἰγίνης (Σαρωνικοῦ) πλησίον τῆς στερεᾶς, ἔχουσαν πρὸς ἀνατολὰς τὸν Πειραιᾶ καὶ πρὸς ἄρκτον τὴν Ἐλευσίνα κατὰ τὰ Μέγαρα· τὸ μῆκος αὐτῆς εἶναι ὡς ἔγγιστα 4 ὥρων· ἔχει λιμένα μέγαν πρὸς τὸ δυτικὸν, μίαν κωμόπολιν ὁμώνυμον ἐπὶ τοῦ λιμένος κατὰ τὸ βορδυτικὸν, ἐν χωρίον Ἀμπελάκια καὶ ἕτερον Μούλκι, ἔτι δὲ καὶ σταθμὸν ὑγειονομικὸν καὶ δύο μοναστήρια, τῆς Παναγίας τῆς Φανερωμένης εἰς πρόποδας ὄρους κατὰ τὸ βορδυτικὸν, καὶ τοῦ Ἀγ. Νικολάου κατὰ τὸ νοτ-δυτικὸν ὡσαύτως εἰς πρόποδας ὄρους, διαλελυμένον δὲ ἤδη. Μεταξὺ τῆς κωμοπόλεως καὶ τῆς Φανερωμένης ἐν τόπῳ πεδινῷ ὑπάρχουσιν Ἑλληνικὰ ἐρείπια. Εἰσὶ δὲ ἐν Σαλαμίνι καὶ δύο μικρὰ ὄρη ὧν τὸ μὲν πρῶτον καλούμενον Μαυροβούνι καὶ κείμενον κατὰ τὸ μέσον τῆς νήσου μεταξὺ Ἀμπελακίων καὶ Μουλκίου, ἔχει ὕψος 380 μέτρ. γαλλ· τὸ δὲ κατὰ τὸ νοτιώτατον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν φέρει τὸ ὄνομα Κόχη καὶ ὑψοῦται εἰς 277 μέτρ. γαλλ. κάτωθεν τούτου νοτ-

¹⁸⁴⁹ Τα συγκεκριμένα ιερά βρίσκονται στην νότια κλιτύ του ὄρους Αράπης εντός του Πολεμικού Ναυστάθμου, βλ. Π. Βελταβισιάν, «Ο Ναύσταθμος Σαλαμίνας και η νησίδα του Αγίου Γεωργίου», περιοδ. *Επικοινωνία*, τεύχ. 3, Ιούλιος 2001, σελ. 33-41.

¹⁸⁵⁰ Conrad Bursian, *Geographie von Griechenland*, έκδ. B. G. Teubner, Λειψία 1862, σελ. 362-366.

¹⁸⁵¹ Ludwig Ross, *Wanderungen in Griechenlandim Gefolge des Koenigs Otto der Koeniginn Amalie. Mit besondere Ruecksicht auf Topographie und Geschichte*, έκδοση των C. A. Schwetschke & Sohn, Χάλε, σελ. 139-142.

δυτ. ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ σώζονται Ἑλληνικὰ ἐρείπια. Ἡ γῆ εἶναι ὄλως ἄκαρπος καὶ τραχεῖα, καὶ ἡ νῆσος οὐδὲν ἔχει εἰμὴ ἐλαίας ὀλίγας καὶ πεύκας πολλὰς, καὶ μελίτσια καὶ ἰχθεῖς καὶ ὄστρακόδερμα πολλὰ ἐν οἷς καὶ ὄστρεα μεγάλα ὀνομαζόμενα γαῖδουροπόδια. Οἱ κάτοικοι εἰσὶν Ἀλβανικῆς καταγωγῆς· τὸ κύριον αὐτῶν ἔργον εἶναι ἡ ἀλιευτικὴ καὶ ἡ συλλογὴ τῆς ῥητίνης, ἣν μεταχειρίζονται κατὰ πᾶσαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς τὴν οἴνοποιάν. Οἱ Σαλαμίνοι συνήθως μεταβαίνουνσι κατὰ τὸ ἔαρ εἰς Ἀλικαρνασσὸν (Βουδρούμι) καὶ ἀλλαγῶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς σύναξιν τῆς τοιαύτης πευκίνης ῥητίνης, ὡς εἰς τοῦτο λίαν ἐπιτηδεύομενοι· κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος ἐπανέρχονται καὶ παραχειμάζουσιν οἴκαδε μέχρι τοῦ ἐλευσομένου ἔαρος. Ἡ μονὴ τῆς Φανερωμένης εἶναι ὠχυρωμένη· ἔχει τεῖχη καὶ πύργους καὶ ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Λαυρεντίου οὗ σώζεται καὶ ὁ τάφος· ἡ ἐκκλησία εἶναι κεκοσμημένη διὰ πολλῶν καὶ καλῶν εἰκόνων· ἔξωθεν δὲ αὐτῆς εἰσὶν ὀκτὼ κίονες ἐκ μαρμάρου καὶ συηνίτου λίθου. Ἡ μονὴ αὕτη ὀνομάσθη τῆς Φανερωμένης, διότι ὁ Λαυρέντιος, πτωχὸς Μεγαρεὺς ξυλοκόπος εὗρεν ἐξ ὀπτασίας τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἐν ταύτῃ τῇ θέσει. Ἔχει ἡ μονὴ κτήματα οὐχὶ ἐπὶ τῆς νήσου, ἀλλ' ἀντικρὺ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Μεγάρων συνιστάμενα εἰς ἀγροὺς καὶ 8,000 ἐλαιοδένδρων ἃ δίδουσι πρόσοδον 15,000 δραχμῶν· δαπανῶνται δὲ πάντα σχεδὸν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς μονῆς ἣτις ἔχει ἓνα ἡγούμενον καὶ εἴκοσι μοναχοὺς· ἡ μονὴ αὕτη πάσχει λειψυδρίαν μὴ ἔχουσα ὕδωρ ἄλλο εἰμὴ τὸ ὄμβριον εἰς δεξαμενὰς συναγόμενον· ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς μονῆς φαίνεται ἡ Ἐλευσίς καὶ πολὺ μέρος τοῦ κόλπου τῆς Σαλαμίνας· μετὰ 45 λεπτὰ ἀπὸ τῆς μονῆς ὑπάρχει σπήλαιον βαθὺ ἐν ᾧ νομίζεται ὅτι ὁ Εὐρυπίδης ἐποίησε τὰς τραγωδίας. Ἡ Σαλαμίς ὡς ἐπὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου οὕτω καὶ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρξαμένου τῷ 1821 κατεπληρώθη ὑπὸ γυναικῶν καὶ παιδῶν τῶν Ἀθηναίων οἳ εἶχον καταφύγιον τὴν νῆσον ταύτην ὡς καὶ τὴν Αἴγινα. Ἡ Σαλαμίς ἀποτελεῖ τανῦν δῆμον τῆς ἐπαρχίας Μεγαρίδος. Ἐν Σαλαμίνι ὑπάρχει σχολεῖον δημοτικὸν Β' τάξεως καὶ σταθμὸς ὑγειονομικὸς Α' τάξεως καὶ σταθμὸς τελωνειακὸς καὶ εἰρηνοδικεῖον¹⁸⁵².

¹⁸⁵² Ἰάκωβος Ρ. Παγκάβης, *Τα Ἑλληνικά, ἡτοι περιγραφή γεωγραφική, ἱστορική, ἀρχαιολογική καὶ στατιστικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος*, τόμος τρίτος, ἐκδ. Κωνσταντίνου Αντωνιάδου, ἐν Αθήναις 1854, σελ. 89-90.

Θεωρώντας συνολικά τα αποσπάσματα από τα περιηγητικά κείμενα που σχετίζονται με τη Σαλαμίνα διαπιστώνεται ότι παρουσιάζονται σε αυτά πληροφορίες για το φυσικό της περιβάλλον, τον τρόπο διοίκησης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, τα μνημεία και τις αρχαιολογικές της τοποθεσίες, τον θαλάσσιο τρόπο επικοινωνίας με τις ακτές της Αττικής, τα χωριά της και τον πληθυσμό τους, τις ασχολίες των νησιωτών κατοίκων, τα προϊόντα που παράγονταν στο νησί καθώς και πολλές άλλες λεπτομέρειες.

Σχεδόν όλοι οι περιηγητές αναφέρουν ότι η Σαλαμίνα ήταν νησί με γκρεμούς, βράχια και βουνά. Αυτά καλύπτονταν από δάση με πεύκα, ελιές, δρύς, μυρτιές και θάμνους. Είχε πηγές και πηγάδια με πόσιμο νερό και έναν ποταμό στο νοτιοδυτικό της τμήμα, ο οποίος ταυτίζεται από εκείνους με τον *Βώκαρο* που αναφέρεται στα αρχαία κείμενα. Καταγράφουν, επίσης, τα κυριότερα τοπωνύμια του νησιού, (*Κούλουρη, Αμπελάκι, Σελήνια, Μητρόπολη ή Μούλκι*), τα ακτωνύμια του (*Κυνόσουρα ή Κάβο-Βάρβαρι, Παλούκια*) καθώς και ονόματα νησίδων που βρίσκονται περιμετρικά στον θαλάσσιο χώρο του (*Ψυτάλεια-Λειψοκουτάλα ή Χράμι, Άγιος Γεώργιος, Μικρή και Μεγάλη Κυρά, Τρούπικα= η Ρεβυθούσα, Μακρόνησος, Φαρμακούσες κ.ά.*).

Στον τομέα της διοίκησης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Σαλαμίνα, όπως και τα άλλα νησιά, βρισκόταν κάτω από τη δικαιοδοσία του Καπουδάν Πασά, ο οποίος έστελνε έναν δεκατοσυλλέκτη, οθωμανό ή χριστιανό, τον λεγόμενο *ζαμπίτη*. Η Σαλαμίνα είχε τους προεστούς της και η επιτροπή των δημογερόντων δύο βοηθούς. Οι διαφορές επιλύονταν από τη Δημογεροντία, αλλά σε σοβαρή περίπτωση προσέτρεχαν στον Πασά. Στα χρόνια της Επανάστασης η Σαλαμίνα υπήχθη στη δικαιοδοσία της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας και προς τα τέλη της δεκαετίας του 1830 ο Καποδίστριας εγκατέστησε στο νησί στρατιωτικά σώματα.

Όσον αφορά την εκκλησιαστική οργάνωση και διοίκηση παρέχεται η πληροφορία ότι η Σαλαμίνα ήταν έδρα επισκόπου, ο οποίος υπαγόταν στη Μητρόπολη Αθηνών. Ο εκάστοτε επίσκοπος, μάλιστα, κατά τον 17^ο αι. και μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αι. διέμενε στο Αμπελάκι, πιθανόν στα κτίσματα της Φραγκοκλησιάς, στην οποία θα είχε αναπτυχθεί και μια υποτυπώδης μοναστηριακή κοινότητα. Οργανωμένο μοναστικό κοινόβιο με ηγούμενο και καλόγερους ήταν εκείνο της Μονής Φανερωμένης, στο βορειοδυτικό άκρο του νησιού, έναντι της Μεγαρικής ακτής. Ως το μόνο αξιοθέατο του νησιού κατά τους χρόνους εκείνους αποτέλεσε τον τόπο επίσκεψης αρκετών περιηγητών. Όλοι τους εντυπωσιάστηκαν από το καστρικό οικοδόμημα, τον αριθμό

των παραστάσεων των τοιχογραφιών στο εσωτερικό τού κυρίως ναού καθώς και από την πληθώρα των αρχαίων καταλοίπων που ήταν διασκορπισμένα στον περιβάλλοντα χώρο. Πολλά από αυτά σημειώνουν ότι χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό για την ανέγερση του μοναστηριακού αυτού συγκροτήματος με τον ιδιότυπο φρουριακό χαρακτήρα.

Οι οικισμοί του νησιού που αναφέρονται από τους περιηγητές ήταν τρεις· η *Κούλουρη*, το *Μούλκι* (*Μητρόπολη*) και το *Αμπελάκι*. Πλησίον του τελευταίου υπήρχαν τα ερείπια της αρχαίας πόλης. Τα τείχη της, τα ερείπια της αγοράς και των εκτενών λιμενικών της εγκαταστάσεων αποτέλεσαν τον κύριο πόλο έλξης για τους ευρωπαϊούς ταξιδιώτες. Επισημαίνεται, μάλιστα, από εκείνους ότι πολλά από τα σπίτια και τις εκκλησίες του χωριού είχαν ανεγερθεί με αρχαίο οικοδομικό υλικό από τα ερείπια αυτά.

Η πρωτεύουσα του νησιού, η *Κούλουρη*, ήταν χτισμένη στη βάση του βραχώδους λόφου του σημερινού Προφήτου Ηλία και δέσποζε αυτή στον μυχό του θαλάσσιου όρμου του νησιού. Διέθετε πολλά αρχοντόσπιτα, ναυπηγείο στην παραλία καθώς και αγορά με μαγαζιά και καφενεία, σε αντίθεση με τους οικισμούς του *Αμπελακίου* και του *Μουλκίου* που είχαν μόνο λίγα σπίτια. Τα πληθυσμιακά στοιχεία των οικισμών που καταγράφονται από τους περιηγητές δίδονται κατά προσέγγιση και δεν βασίζονται σε κάποιες επίσημες απογραφές. Είναι, όμως, ενδεικτικά της αριθμητικής ποσόστωσης των κατοίκων και των οικιών των συγκεκριμένων οικισμών· μεγαλύτερο αριθμό και σε κατοίκους και σε σπίτια είχε η πόλη της *Κούλουρης*, ακολουθούσε το *Αμπελάκι* και έπειτα το *Μούλκι*.

Οι αναφορές των περιηγητών για την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Σαλαμίνας είναι διαφωτιστικές. Ο αρχιτεκτονικός τύπος της μονόχωρης οικίας φαίνεται ότι επικρατούσε στο νησί. Ως επί το πλείστον διέμεναν σε αυτά οικογένειες που προέρχονταν από την κατώτατη οικονομική τάξη. Στο εσωτερικό βρισκόταν η εστία, ενώ το δάπεδο ήταν από πατημένο χώμα. Κατά τη διάρκεια της νύχτας διέμεναν σε αυτά όλα τα μέλη της οικογένειας *στρωματσάδα*, μαζί με τα οικόσιτα ζώα. Γενικά, όμως, ήταν ασπρισμένα και τακτοποιημένα. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ο αρχιτεκτονικός τύπος που αναφέρονται οι περιηγητές είναι εκείνος του *λιακωτού*.

Οι πιο ενδιαφέρουσες πληροφορίες που αντλούνται από τα περιηγητικά κείμενα για τους κατοίκους της Σαλαμίνας είναι εκείνες που σχετίζονται με τις ανθρωπολογικού και λαογραφικού χαρακτήρα επισημάνσεις τους. Το νησί κατοικείτο τότε εν μέρει από Έλληνες και εν μέρει από Αρβανίτες, οι οποίοι με τα χρόνια

αφομοιώθηκαν. Οι Αρβανίτες είχαν έντονο το αίσθημα της μετανάστευσης, της *αποδημητικότητας*, και αρέσκονταν στα ταξίδια. Κύριο χαρακτηριστικό της νοοτροπίας τους ήταν η δεισιδαιμονία. Εξαιτίας αυτής πολλά αρχαία έργα τέχνης καταστράφηκαν από τους χριστιανούς Αρβανίτες, επειδή πίστευαν πως ήταν έργα του διαβόλου, τα οποία θα τους επέστρεφαν στην ειδωλολατρία. Αν και ορεσίβιος λαός οι Αρβανίτες, προσαρμόστηκαν στο άγονο έδαφος της Σαλαμίνας με τις ελιές και τα πεύκα. Οι τακτικές μετακινήσεις του ντόπιου αντρικού πληθυσμού στη Μικρασία για τη συλλογή ρετσινιού και την καταβολή αυτού ως έμμεσου φόρου στον Οθωμανικό Στόλο εξασφάλιζε μια ιδιότυπη ελευθερία στους Σαλαμινίους, κάτι που δεν ήταν δυνατό να κατανοηθεί από τον τρόπο σκέψης ενός Ευρωπαίου.

Οι παρατηρήσεις τους για τις φυσιογνωμίες των ντόπιων είναι χαρακτηριστικές· οι άντρες ομοίαζαν με άγριους, ενώ οι γυναίκες του νησιού ήταν όμορφες, ανοιχτόμυαλες και *συνδύαζαν την εξυπνάδα της Αρβανίτισσας με την ευγένεια της Ελληνίδας*. Εκείνες, όμως, έδιναν, στους περιηγητές την εντύπωση γερασμένων και ταλαιπωρημένων γυναικών, μάλλον λόγω των ασχολιών τους με τις γεωργικές εργασίες και λόγω της έλλειψης σε βασικά είδη διατροφής. Η έλλειψη αυτή στα βασικά διατροφικά είδη αντικατοπτρίζεται και σε δύο αντιφατικές εικόνες ανθρώπων της Σαλαμίνας που συνάντησαν οι περιηγητές· η σχεδόν αποστεωμένη μορφή του ιερέα βαρκάρη έρχεται σε αντίθεση με τον εύσωμο ηγούμενο της μονής Φανερωμένης. Οι επισημάνσεις αυτές δεν αποτελούν μόνο ένα δείγμα της εκ διαμέτρου αντίθετης οικονομικής κατάστασης ανάμεσα στον ανώτερο και κατώτερο κλήρο, αλλά αναδεικνύουν κατά κύριο λόγο και τη διαφοροποίηση μεταξύ των κατώτερων και των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων που υπήρχαν στη Σαλαμίνα. Παρά ταύτα οι κάτοικοι ήταν εγκάρδιοι και φιλόξενοι. Οι δε ήπιες κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούσαν τότε στο νησί δημιουργούσαν κατάλληλες συνθήκες για τη μακροζωία των ντόπιων.

Από τα κείμενα των περιηγητών γίνεται εμφανές ότι οι ντόπιοι γνώριζαν τις αρχαιολογικές τοποθεσίες του νησιού και συχνά υπεδείκνυαν στους Ευρωπαίους ταξιδευτές τα ερείπια της αρχαίας πόλης στο Αμπελάκι αλλά και σε άλλα μέρη του νησιού. Γνωστή, επίσης, ήταν στους κατοίκους της Σαλαμίνας και η αξία των τυχαίων ευρημάτων τους, ιδίως αγαλμάτων, επιγραφών, ακόμη και επιτύμβιων και αναθηματικών στηλών. Η χρήση αυτών των μαρμάρινων έργων τέχνης στην οικοδόμηση των οικιών και εκκλησιών του νησιού δεν δείχνει μόνο μια διακοσμητική διάθεση αλλά και μια προσπάθεια διάσωσης αυτών, *εν είδει μουσείου*, για τις

μελλούμενες γενιές. Χρειάζεται ακόμη να επισημανθεί ένα περιστατικό, το οποίο είναι αποκαλυπτικό των λαϊκών αντιλήψεων που επικρατούσαν τότε στο νησί: στο κάλεσμα ενός περιηγητού να συγκεντρωθούν αρχαία νομίσματα προς αξιολόγηση και αγορά αυτών, οι κάτοικοι του Αμπελακίου ανταποκρίθηκαν άμεσα. Η αντίδραση, όμως, μιας συζύγου να παραχωρήσει ο σύζυγός της ένα δαχτυλίδι με μία παράσταση ενός αντρικού προσώπου και η υπόδειξή της προς αυτόν ότι θα απολέσει ένα πολύτιμο φυλακτό, αποκαλύπτει την ευρύτατα διαδεδομένη λαϊκή αντίληψη της αποτρεπτικής ιδιότητας για το *βάσκανο μάτι*, την οποία διέθεταν οι παραστάσεις κεφαλών.

Επιπροσθέτως, οι περιηγητές μάς ενημερώνουν για τις κύριες επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων. Κυρίως ασχολούνταν με τη συλλογή του ρετσινιού από τα πεύκα που αφθονούσαν στο νησί. Το προϊόν αυτό παρέδιδαν στον Οθωμανικό Στόλο ως φορολογία σε είδος. Επειδή, όμως, η απαιτούμενη ποσότητα δεν καλυπτόταν από την τοπική παραγωγή, ταξίδευαν στα δάση της Μικράς Ασίας για να τη συμπληρώσουν. Στις μικρές αλλά εύφορες κοιλάδες καλλιεργούσαν ελιές, αμπέλια, αμυγδαλιές, κιτριές, οπωροκηπευτικά και έσπερναν στάρι, κριθάρι, και καλαμπόκι. Οι ντόπιοι ασχολούνταν, επίσης, με την καρβουνοποιία και την παραγωγή στάχτης που τότε χρησιμοποιείτο για την παρασκευή σαπουνιού. Η αλιεία, η οστρακαλιεία, η σπογγαλιεία¹⁸⁵³, η μελισσοκομία, η παραγωγή κρασιού και λιγότερο η πτηνοτροφία και η προβατοτροφία συμπλήρωνε το πενιχρό τους εισόδημα, μέρος του οποίου απέδιδαν ως χρηματικό φόρο στον Καπουδάν Πασά. Είχαν, μάλιστα, αναπτύξει και εμπορικές σχέσεις και συναλλαγές με την Αθήνα, όπου και πωλούσαν τα αγαθά που παρήγαν. Τα παραπάνω προϊόντα, σημειώνουν οι περιηγητές, ότι μεταφέρονταν με πλοiάρια (τα λεγόμενα *λατίνια*) από τη Σαλαμίνα στην απέναντι ακτή της Αττικής. Κατά κύριο λόγο τα πλοiάρια αυτά ήταν επιβατηγά. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα φαίνεται ότι άρχισαν να χρησιμοποιούνται μεγαλύτερα πλοiα, τα *περάματα*, που μπορούσαν να μεταφέρουν μεγαλύτερο αριθμό επιβατών και, κυρίως, άμαξες με άλογα και προϊόντα σε μεγαλύτερες ποσότητες. Η θαλάσσια αυτή δραστηριότητα της μεταφοράς ανθρώπων και εμπορευμάτων από και προς το

¹⁸⁵³ Για τη σπογγαλιεία στη Σαλαμίνα κατά τον 19^ο αιώνα βλ. Μ α ρ ί α Π α λ έ ρ μ ο υ, «Οι σφουγγαράδες στη Σαλαμίνα», περιοδικό *Έρευνα*, αριθμ. φύλ. 19-20 (104-105), Ιούλιος-Αύγουστος 2001, σελ. 87.

νησί (Καματερό-Πέραμα) δηλώνει ότι ένας μικρός αριθμός κατοίκων ασχολείτο με το επάγγελμα του πορθμέα.

Τέλος, όσον αφορά την ετυμολογία του νησιωνυμικού *Κούλουρη* καταγράφεται μια προφορική παράδοση αιτιολογικού χαρακτήρα· το νησί πήρε το όνομα από την *στρογγυλή κουλούρα που έφτιαχναν οι Αθηναίοι και τη μοίραζαν στους κατοίκους του νησιού*. Η προφορική αυτή παράδοση, άγνωστη μέχρι σήμερα, δείχνει τη διαρκή σχέση που είχε αναπτυχθεί μεταξύ Αθηναίων και Σαλαμινίων ανά τους αιώνες, καθώς το νησί της Σαλαμίνας αποτελούσε ανέκαθεν τον τόπο καταφυγής των Αθηναίων στις δύσκολες ιστορικές περιστάσεις που ενέσκηπταν στην πόλη τους. Γενικά, θα λέγαμε ότι η συγκεκριμένη παράδοση επισφραγίζει το γεγονός πως η Σαλαμίνα ακολουθούσε πάντα την τύχη της Αθήνας, είτε οικονομική, είτε διοικητική, είτε πολιτική.

Ουσιαστικά, τα κείμενα των περιηγητών αποτυπώνουν πώς είδαν οι ξένοι τους ντόπιους Σαλαμινίους, οπτική που συμπυκνώνεται στη φράση *εμείς και οι άλλοι*.

Otto magnus von Stackelberg, Μούλκι 1811. Επιχρωματισμένη χαλκογραφία από το βιβλίο *La Grèce*.

Vues pittoresques et topographiques, Παρίσι 1834.

Δ. Συμπεράσματα: Η ταυτότητα της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όπως αναδύεται μέσα από τις πρωτογενείς πηγές, προφορικές και γραπτές, αυτής της περιόδου

Στην παρούσα διατριβή παρουσιάστηκαν πτυχές της ιστορίας και της λαογραφίας της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές ποικίλα δικαιопρακτικά έγγραφα δημόσιων, ιδιωτικών και μοναστηριακών αρχείων, περιηγητικά κείμενα και ψηφιοποιημένα αρχεία που είναι διαθέσιμα σε βάσεις δεδομένων στο διαδίκτυο. Ακόμη συναξιολογήθηκαν προφορικές παραδόσεις και προφορικό υλικό από συνεντεύξεις, που κατά καιρούς είχαν συγκεντρωθεί από τον γράφοντα, καθώς και πρωτογενές υλικό από το Σπουδαστήριο Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σε αρκετές πτυχές της Σαλαμινιακής Λαογραφίας και Ιστορίας αποδείχθηκε ότι μια προφορική παράδοση βρίσκεται σε διαλεκτική αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με μια γραπτή πηγή, ενισχύοντας τη θέση πως πίσω από τις προφορικές παραδόσεις λανθάνει ένα πραγματικό γεγονός. Επιπροσθέτως, η παρουσίαση της σύνθεσης της ζωής στη Σαλαμίνα κατά τους εξεταζόμενους χρόνους μέσα από τις ποικίλες γραπτές και προφορικές πηγές ανέδειξε στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης στο τοπικό επίπεδο του νησιού, άγνωστα μέχρι σήμερα.

Στις ενότητες της διατριβής αναλύθηκαν οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας Σαλαμίνας, η επαγγελματική δραστηριότητα της συντεχνίας των ρετιναδών, η ιστορία της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας και η σχέση της με την κοινωνία του νησιού, η οικονομική κατάσταση των κατοίκων όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από τα έγγραφα των αγοραπωλησιών ακινήτων, οι πλευρές του εθνικού δικαίου όπως αυτές αναδείχθηκαν μέσα από τα έγγραφα των συμβάσεων και των προικοσυμφώνων, οι οικογένειες και τα τοπωνυμικά της Σαλαμίνας, τα φωνολογικά φαινόμενα και τα στοιχεία λαϊκού λόγου που εντοπίστηκαν μέσα στα έγγραφα και, τέλος, η καθημερινή ζωή των κατοίκων του νησιού κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους.

Τόπος και άνθρωποι

Όσον αφορά στο φυσικό τοπίο της Σαλαμίνας κατά την εξεταζόμενη περίοδο εκείνο καλυπτόταν από πλούσια πευκοδάση, από ελιές, δρύς, μυρτιές και θάμνους. Είχε πηγές και πηγάδια με πόσιμο νερό και έναν χείμαρρο στο νοτιοδυτικό της τμήμα. Στο νησί υπήρχαν τρεις οικισμοί: η *Κούλουρη*, το *Μούλκι* (*Μητρόπολη*) και το

Αμπελάκι. Ο αρχιτεκτονικός τύπος της μονόχωρης οικίας (*λιακωτό*) φαίνεται ότι επικρατούσε στο νησί. Οι κάτοικοι ασχολούνταν κυρίως με τη συλλογή του ρετσινιού από τα πεύκα. Το δασικό αυτό προϊόν παρέδιδαν στον Οθωμανικό Στόλο ως φορολογία σε είδος. Επειδή, όμως, η απαιτούμενη ποσότητα δεν καλυπτόταν από την τοπική παραγωγή, ταξίδευαν στα δάση της Μικράς Ασίας για να τη συμπληρώσουν. Στις μικρές αλλά εύφορες κοιλάδες καλλιεργούσαν ελιές, αμπέλια, αμυγδαλιές, κιτριές, οπωροκηπευτικά και έσπερναν στάρι, κριθάρι, και καλαμπόκι. Οι ντόπιοι ασχολούνταν, επίσης, με την καρβουνοποιία και την παραγωγή στάχτης που τότε χρησιμοποιείτο για την παρασκευή σαπουνιού. Η αλιεία, η οστρακαλιεία, η σπογγαλιεία, η μελισσοκομία, η παραγωγή κρασιού και λιγότερο η πτηνοτροφία και η προβατοτροφία συμπλήρωναν το πενιχρό τους εισόδημα, μέρος του οποίου απέδιδαν ως χρηματικό φόρο στον Καπουδάν Πασά. Είχαν, μάλιστα, αναπτύξει και εμπορικές σχέσεις και συναλλαγές με την Αθήνα, όπου και πωλούσαν τα αγαθά που παρήγαν. Τα παραπάνω προϊόντα μεταφέρονταν με πλοiάρια (τα λεγόμενα *λατίνια*) από τη Σαλαμίνα στην απέναντι ακτή της Αττικής. Κατά κύριο λόγο τα πλοiάρια αυτά χρησιμοποιούνταν και για τη μεταφορά επιβατών. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα φαίνεται ότι άρχισαν να χρησιμοποιούνται μεγαλύτερα πλοiα, τα *περάματα*, που μπορούσαν να μεταφέρουν μεγαλύτερο αριθμό επιβατών και, κυρίως, άμαξες με άλογα και προϊόντα σε μεγαλύτερες ποσότητες. Η θαλάσσια αυτή δραστηριότητα της μεταφοράς ανθρώπων και εμπορευμάτων από και προς το νησί (*Καματερό Σαλαμίνας-Πέραμα Αττικής*) δηλώνει ότι ένας μικρός αριθμός κατοίκων ασχολείτο με το επάγγελμα του πορθμέα.

Κατά τη δεκαετή περίπου περίοδο του Αγώνα το τοπίο της Σαλαμίνας είχε αλλάξει ριζικά όψη· η αθρόα εισροή προσφύγων και η εγκατάσταση χιλιάδων στρατιωτών επέφερε την πλήρη απογύμνωση αρκετών δασικών περιοχών της. Επιπροσθέτως, οι σιτοβολώνες του νησιού θερίστηκαν, οι αμπελώνες τρυγήθηκαν, οι οπωρώνες ξυλεύτηκαν και καμία δυνατότητα καλλιέργειας δεν υπήρχε, αφού ο ντόπιος αντρικός πληθυσμός είχε μετατραπεί από αγροτικός-κτηνοτροφικός σε στρατιωτικό-πολεμικό.

Η πολιτειακή ταυτότητα της Σαλαμίνας (Δημογεροντία - Επαναστατική περίοδος - πρώτοι μετεπαναστατικοί χρόνοι)

Όσον αφορά στη Διοίκηση η Σαλαμίνα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας βρισκόταν κάτω από τη δικαιοδοσία του Καπουδάν Πασά, ο οποίος έστελνε έναν δεκατοσυλλέκτη, οθωμανό ή χριστιανό, τον λεγόμενο *ζαμπίτη*. Κατά κύριο λόγο το

σώμα των Δημογερόντων της Κούλουρης ήταν αυτό που ασκούσε ουσιαστικά την διοίκηση του νησιού σε τοπικό επίπεδο. Οι διαφορές επιλύονταν από τη Δημογεροντία, αλλά σε σοβαρή περίπτωση προσέτρεχαν στον Πασά. Από την παρουσίαση και αξιολόγηση των σχετικών εγγράφων διαπιστώθηκε ότι η Δημογεροντία της Κούλουρης καθόλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα είχε ως υποχρέωση την κατοχύρωση της ασφάλειας της ζωής του ντόπιου πληθυσμού, την ειρήνευση στις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων σε προβλήματα οικονομικής φύσης καθώς και σε θέματα που προέκυπταν από κτηματικές διαφορές. Άλλα καθήκοντά της ήταν το μέλημα της συλλογής των φόρων, η τήρηση του παραδοσιακού εθιμικού δικαίου όπως τούτο φάνηκε από τις διαθήκες και από τα ρυθμιστικά έγγραφα οικοδόμησης οικιών σε γειτνιάζοντα οικόπεδα, η παροχή εγγράφων σε δημότη (έγγραφο *ζητείας* για τη χρηματική συνδρομή προς ανέγερση εκκλησίας), η διευθέτηση διαφόρων προβλημάτων που προέκυπταν από τους γάμους (περιπτώσεις ακληρίας και παράλληλου θανάτου του ανδρός συζύγου, διαζυγίων κ.ά.) και, τέλος, η ανάληψη *ζωοτροφίας*, δηλαδή ο καθορισμός των υποχρεώσεων και των οφελών που προέκυπταν από τη φροντίδα κάποιου ηλικιωμένου κατά την περίοδο του γήρατός του από τρίτους. Τα τελευταία αποτελούσε δείγμα της πρόνοιας που έδειχνε η Δημογεροντία προς τα ασθενή μέλη της κοινωνίας της. Τέλος, όλα τα έγγραφα συντάσσονταν από τον γραμματέα της *Καγκελαρίας* (=Γραμματείας) της Δημογεροντίας της νήσου Κούλουρης και υπογράφονταν από τους επιτρόπους και από εξέχοντα μέλη της τότε κοινωνίας της Σαλαμίνας. Τούτο γινόταν, για να έχει η κάθε δικαιοπρακτική πράξη το απαιτούμενο κύρος και την όσο το δυνατό ευρύτερη κοινωνική και κυρίως δικαιοκή αποδοχή.

Οι αρμοδιότητες της Δημογεροντίας της Σαλαμίνας βασιζόνταν, λοιπόν, στις έννοιες του εθιμικού δικαίου, της απόδοσης της δικαιοσύνης γενικά, της κοινωνικής αλληλεγγύης, των δικαιωμάτων, της επίλυσης των προβλημάτων μεταξύ των μελών της και της επικράτησης της ειρήνης και της ηρεμίας. Οι δε πολίτες της κοινότητας με το να απευθύνονται σε μίαν ανώτερη αρχή για την απόδοση της δικαιοσύνης δεν έδειχναν μόνον ότι αναγνώριζαν αυτήν ως τον μοναδικό φορέα της εξισορρόπησης των σχέσεων με τους συμπολίτες τους, αλλά και ότι οι ίδιοι διαπνέονταν από δημοκρατικά ιδεώδη.

Όσον αφορά στον τομέα της Διοίκησης κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης η Σαλαμίνα αναδείχτηκε σε στρατηγικό κέντρο αποφάσεων και προετοιμασιών των πολεμικών και στρατιωτικών επιχειρήσεων στις γειτνιάζουσες

περιοχές. Ιδίως το κέντρο της παλαιάς αγοράς της πόλης της Κούλουρης αλλά και το χωριό του Αμπελακίου αποτέλεσαν τα σημεία εκείνα των διοικητικών αποφάσεων της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας για θέματα οικονομικά, δικαστικά, στρατιωτικά, πολεμικά και διοικητικά, τα οποία αφορούσαν όλη την τότε επαναστατημένη Ελλάδα. Το Αμπελάκι σηματοδοτήθηκε από δύο γεγονότα: την έκδοση εφημερίδας *Εφημερίς των Αθηνών* από τον Γεώργιο Ψύλλα (φύλλα Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 1824 και Μάιος 1825) και την ίδρυση του Στρατιωτικού Νοσοκομείου από τον Γερμανό Heinrich Treiber μετά τον θανάσιμο τραυματισμό του Γεωργίου Καραϊσκάκη το 1827. Τα μέλη του Σώματος της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας, της Επιτροπής του Αρείου Πάγου και του Βουλευτικού εγκαταστάθηκαν στη Σαλαμίνα και ίδρυσαν Επαρχείο, Αστυνομία, Ακτοφυλακή, Δικαστήριο και Τελωνείο. Εκτός του ντόπιου στρατεύματος υπήρχαν στο νησί την επαναστατική περίοδο και άλλα στρατεύματα οπλαρχηγών, τα οποία διοικητικά υπάγονταν στην Προσωρινή Διοίκηση.

Παρά τα προβλήματα που προκλήθηκαν από την αθρόα εισροή προσφύγων από τις γειτονικές επαρχίες οι Σαλαμίνοι επέδειξαν μεγάλη κατανόηση και ανοχή απέναντί τους. Δεν επικράτησε κανένα αίσθημα ξеноφοβίας. Αντίθετα, τους φιλοξένησαν στα σπίτια τους και τους επέτρεψαν να εγκαταστήσουν πρόχειρα καταλύματα στις αγροκαλλιέργειές τους. Φαίνεται ότι ο πόθος για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και η δημιουργία ενός ελεύθερου κράτους έκανε τους κατοίκους του νησιού να αισθάνονται ότι βρίσκονται και αυτοί σε ανάλογη μοίρα με εκείνη των κατατρεγμένων προσφύγων. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι οι πρόσφυγες έγιναν αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης από ανθρώπους που είχαν τοποθετηθεί σε καίριες διοικητικές θέσεις. Η αυθαίρετη φορολογική αφαίμαξη οδήγησε αυτούς σε μεγάλη οικονομική στενότητα. Αυτή εκφράστηκε όχι μόνο με την αδυναμία τους να προσποριστούν βασικά είδη διατροφής, αλλά και να θεωρηθούν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας, αντιμετωπιζόμενοι τις περισσότερες φορές υποτιμητικά και χλευαστικά από τους διοικητικούς υπαλλήλους της Επαναστατικής Κυβέρνησης.

Κατά τους πρώτους χρόνους της διακυβέρνησης του Καποδίστρια η Σαλαμίνα διοικείται και πάλι από τη Δημογεροντία με τη συνδρομή στρατιωτών που είχαν απομείνει στη Σαλαμίνα από την περίοδο της Επανάστασης. Ο Κυβερνήτης, μάλιστα, εγκατέστησε νέα τάγματα στρατιωτών στο νησί, τα οποία είχαν ως κύριο μέλημα τη φύλαξη των ακτών του νησιού και την πάταξη της πειρατείας.

Η επαναστατική περίοδος είναι ίσως η πιο ενδεδειγμένη εποχή για να μιλήσουμε για την κοινωνική και πολιτειακή συνείδηση των τότε Σαλαμινίων. Αξίες, όπως η συμπαράσταση, ο αλτρουϊσμός, η αγωνιστικότητα, η θέληση, η ανδρεία, η αξιοπρέπεια, η αυτοθυσία, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός στον πρόσφυγα και η μεγαλοψυχία, εκδηλώθηκαν έμπρακτα στα δύσκολα αυτά χρόνια. Η πεποίθησή τους, πως δηλαδή αγωνίζονται από κοινού με όλους τους άλλους Έλληνες για έναν κοινό στόχο, δεν τους ενέτασσε μόνο ως απλούς πολίτες σε ένα μελλοντικά οργανωμένο κράτος, αλλά προσδιόριζε την ταυτότητά τους με τους υπόλοιπους συναγωνιστές. Είχαν κοινό ιστορικό παρελθόν με εκείνους, κοινή συνείδηση της καταγωγής τους και, κυρίως, κοινό πολιτισμό και πολιτιστική παράδοση.

Η συντεχνία των κατραμιτζήδων

Σχετικά με τη *συντροφία* των κατραμιτζήδων και τη δραστηριότητα αυτής από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα φάνηκε ότι ασχολείτο με την παραγωγή όλων των προϊόντων που προέρχονταν από το δάσος, δηλαδή το κατράμι, το ρετσίνι και το κάρβουνο, καθώς και με παραπλήσιες δραστηριότητες, όπως αυτής της παρασκευής σαπουνιού, ασβέστη και της συλλογής του *πετικιού*, δηλαδή του φλοιού των πεύκων. Η συντεχνία αυτή αξιοποίησε τη διαδικασία της παρασκευής του κατραμιού προς όφελος της Κοινότητας της Σαλαμίνας κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, παρέχοντας το προνόμιο και την οικονομική διευκόλυνση σε όλον τον ντόπιο πληθυσμό του νησιού της καταβολής μικρής φορολογίας προς το ταμείο της Οθωμανικής Πύλης. Σε αντάλλαγμα η Κοινότητα της Σαλαμίνας είχε οικοδομήσει σε παραθαλάσσια περιοχή κτήριο δημόσιου χαρακτήρα για τις ανάγκες της συγκέντρωσης, αποθήκευσης και μεταφόρτωσης των δασικών προϊόντων και την κατ' επέκταση εξυπηρέτηση της συντεχνίας των κατραμιτζήδων (*do ut des*). Κατά την Επανάσταση οι κατραμιτζήδες της Κούλουρης παρήγαν κατράμι, το οποίο απέδιδαν στη Διοίκηση της Προσωρινής Επαναστατικής Κυβέρνησης για τις ανάγκες των πλοίων του Ελληνικού Στόλου, τα οποία συμμετείχαν στην εξέγερση αυτήν.

Οι προφορικές παραδόσεις που σχετίζονται με τη συντεχνία αυτήν, καθώς και το συλλεχθέν προφορικό υλικό συνεντεύξεων με γηραιούς κατραμιτζήδες συμπλήρωσαν όψεις όχι μόνο της ιστορίας και του υλικού λαϊκού πολιτισμού της Σαλαμίνας αλλά και του παραδοσιακού επαγγελματικού βίου των κατοίκων της κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Αυτό, όμως, που κατά κύριο λόγο φαίνεται από τα παραπάνω είναι

πως υπήρχε ανάμεσα στη βιοτεχνική συντεχνία και στη Δημογεροντία, ανάμεσα, δηλαδή σε έναν οικονομικό-παραγωγικό φορέα και σε έναν διοικητικό, η αξία της κοινωνικής αλληλεγγύης που στόχευε στο γενικότερο καλό όλων των κατοίκων του νησιού. Δικαιολογημένα, λοιπόν, σήμερα ένα ερειπωμένο ασβεστοκάμινο, ένα χτυπημένο από ρετσίνα πεύκο, αποτελούν τόπους μνήμης της συλλογικής ιστορικής συνείδησης που έχουν οι σημερινοί Σαλαμίνιοι για το παρελθόν των προγόνων τους· είναι μέρη της ιστορίας τους, είναι οι απόηχοι της νοοτροπίας και του τρόπου σκέψης των προγόνων τους, η οποία τους διδάσκει, τους ενώνει και κατ' επέκταση συνέχει τη συλλογική μνήμη.

Ο Όσιος Λαυρέντιος και Η Ιερά Μονή Φανερωμένης – τόπος μνήμης στη θρησκευτική ταυτότητα των Σαλαμινίων

Όσον αφορά την εκκλησιαστική διοίκηση και οργάνωση φαίνεται ότι η Σαλαμίνα κατά τον 17^ο αιώνα ήταν έδρα επισκόπου, ο οποίος διοικητικά υπαγόταν στη Μητρόπολη Αθηνών. Η επανίδρυση Μονής στα τέλη του 17^{ου} αιώνα στο βορειοδυτικό άκρο του νησιού από τον μεγαρίτη Λάμπρο Κανέλο, μετέπειτα μοναχό Λαυρέντιο, και η κήρυξή αυτής από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ως Σταυροπηγιακής, μετέβαλε τα εκκλησιαστικά διοικητικά δεδομένα.

Οι προφορικές παραδόσεις περί της ανακαίνισης του Καθολικού της Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας από τον Όσιο Λαυρέντιο αποδείχτηκε ότι βρίσκονται σε μια αλληλεξάρτηση με την ίδια την ιστορική πραγματικότητα. Οι παραδόσεις αυτές σχετίζονταν με τα οράματα του Οσίου περί εμφάνισης της Θεοτόκου και της υπόδειξης από εκείνη των οροθεσίων μιας διαλυμένης Μονής και της κατ' επέκταση ανασύστασής της από τον Λαυρέντιο. Τα οράματα αυτά συνδέονταν, επίσης, και με την απόπειρα από μέρος του Οσίου της επαναφοράς του ιδιοκτησιακού καθεστώτος του μοναστηριού, όπως εκείνο ήταν στο παρελθόν. Ταύτιση με την ιστορική αλήθεια φαίνεται ότι έχει και η προφορική παράδοση περί της θεραπείας ασθενούς οθωμανής που ανήκε στην αριστοκρατική τάξη. Η παράδοση αυτή, ίσως, δημιουργήθηκε και από τα ίδια τα δικαιопρακτικά έγγραφα που βρίσκονται στο Αρχείο της Μονής, γεγονός που δείχνει την αλληλεπίδραση μεταξύ των προφορικών παραδόσεων και των γραπτών πηγών.

Μέχρι πρότινος πιστευόταν ότι οι προφορικές παραδόσεις περί των οραμάτων αυτών αναφέρονταν και στην προσπάθεια του Οσίου για μια ολοκληρωτική ανακαίνιση του μνημείου και πως το σημερινό Καθολικό ήταν κτίσμα των τελών του

17^{ου} αιώνα. Από τα έγγραφα, όμως, αποδείχθηκε ότι η πλήρης ανακαίνιση του μνημείου (ανοικοδόμηση - τοιχογράφηση) πραγματοποιήθηκε από τον γιο τού Λαυρεντίου, Ιωακείμ Α΄. Ορθότερα, λοιπόν, μπορούμε πλέον να ισχυριστούμε ότι από το 1670, έτος εγκατάστασης του Λαυρεντίου στη Μονή, μέχρι και το 1714 δεν είχαν πραγματοποιηθεί ευρείας κλίμακας επισκευές στον κυρίως ναό, παρά μόνο μικροεπεμβάσεις στατικού χαρακτήρα και κάποιες οικοδομήσεις κελιών. Το σημερινό Καθολικό της Μονής Φανερωμένης ανακαινίσθηκε με την κατασκευή της οικοδομικής κάλυψης του προϋπάρχοντος μνημείου (*Μεταμόρφωση Σωτήρος*) μεταξύ των ετών 1704-1707 (μικροεπισκευές, εργασίες στήριξης κ.ά.= έργα του Οσίου Λαυρεντίου). Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη το έτος λήξης του τουρκοβενετικού πολέμου (1718), τότε μπορούμε με βεβαιότητα να ισχυριστούμε πως οι εργασίες της πλήρους ανακαίνισης του ναού (ανύψωση στέγης και κατασκευής τρούλου και ψευδότρουλων-ναΐσκων) έγιναν μεταξύ των ετών 1719 και 1732 (το τελευταίο έτος είναι εκείνο της έναρξης των αγιογραφικών εργασιών), και πως το σημερινό μνημείο είναι έργο της τρίτης δεκαετίας περίπου του 18ου αιώνα και όχι του τέλους του 17ου αιώνα. Ουσιαστικά πρόκειται για έργο του γιού και διαδόχου τού Λαυρεντίου στην ηγουμενία της Μονής, Ιωακείμ Α΄, ο οποίος πραγματοποίησε το όραμα και την επιθυμία του πατέρα του.

Πάντως, τόσο ο Όσιος Λαυρέντιος όσο και ο γιος του, Ιωακείμ Α΄, αναδείχθηκαν σε ηγετικές φυσιογνωμίες συσπειρώνοντας γύρω τους έναν ικανοποιητικό αριθμό μοναχών, ώστε να δημιουργηθεί μια μοναστική και δραστήρια κοινότητα από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Όμως, η ηγεσία της Μονής φαίνεται ότι συχνά ταλανιζόταν από διενέξεις που αφορούσαν κτηματικές διαφορές, γεγονός που μάλλον οφειλόταν στον τρόπο ερμηνείας του οθωμανικού δικαίου περί δημοσίων και βακουφικών γαιών.

Η περιουσία της Μονής αυξήθηκε από τις δωρεές των πιστών, τις ανταλλαγές ακινήτων, την ενοικίαση της δεκάτης και τις κατ' επέκταση φοροεισπράξεις, την παραγωγή μελιού, ελαιολάδου, την τακτική της κολιγιάς, την εκχέρσωση δασών και τη μετατροπή αυτών σε αρόσιμες εκτάσεις και αγροκαλλιέργειες. Όλα αυτά τα έσοδα που εισέρρεαν στο ταμείο της Μονής επενδύονταν σε αγορές ακινήτων στη Σαλαμίνα και πολύ περισσότερο στην Αθήνα. Τα ακίνητα αυτά ανήκαν στη Μονή και όχι στον εκάστοτε ηγούμενο ή σε κάποιον από τους μοναχούς του μοναστηριού. Έτσι, δεν ήταν δυνατό να σφετεριστεί κανείς την περιουσία του Μοναστηριού, αφού υποδηλώνεται άμεσα από τις δικαιοπραξίες η συγκατάθεση ή μη, ενός δημοκρατικού

οργάνου, εκείνου του Ηγουμενοσυμβουλίου που θα αποφάσιζε κατόπιν συζήτησης και λήψης απόφασης, κατά πλειοψηφία ή ομόφωνα, για οποιαδήποτε κίνηση οικονομικού χαρακτήρα.

Τα έσοδα από τις εισπράξεις της *δεκάτης*, τα γεννήματα των αγροκαλλιεργειών και οι δωρεές των πιστών είχαν σωρεύσει χρήματα στο ταμείο της Μονής. Έτσι, κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης η Μονή ήταν οικονομικά ισχυρή. Στην ηγουμενία της βρισκόταν ο ηγούμενος και γιατρός Γρηγόριος, ο οποίος λίγο καιρό πριν την επίσημη έναρξη της εξέγερσης, είχε γίνει μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Μαζί με τον Γεώργιο Καραϊσκάκη εγκατέστησαν *το γενικόν αρχηγείον εις το Γουμενίον της Μονής Φανερωμένης* και ίδρυσαν νοσοκομείο για την περίθαλψη των τραυματιών. Από την αλληλογραφία του ηγουμένου Γρηγορίου διαπιστώνεται ότι ο ίδιος φιλοξένησε πολλούς από τους αγωνιστές του 1821 στα κελιά του μοναστηριού, ενώ ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις είχε αναπτύξει με τον Δημήτριο Υψηλάντη. Επιπροσθέτως, οι επιστολές αποδεικνύουν πως ο Γρηγόριος απλόχερα επιχορηγούσε με υλικά αγαθά τα στρατεύματα των αγωνιστών.

Για τους σημερινούς Κουλουριώτες η Ιερά Μονή Φανερωμένης αποτελεί έναν από τους πλέον σημαντικούς τόπους μνήμης· είναι σημείο αναφοράς της ζωής των προγόνων τους. Ο προστατευτικός ρόλος του Οσίου Λαυρεντίου στα δύσκολα για τους χριστιανικούς πληθυσμούς χρόνια της Τουρκοκρατίας συνδέεται με την ίδια τους την ύπαρξη. *Υπάρχουν, γιατί ο άγιος προστάτεψε τους παππούδες τους*. Η δε προσφορά της Μονής, οικονομική και ηθική, στην Επανάσταση του 1821 αποτελεί δείγμα της κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στην Εκκλησία και την Πολιτεία. Το έντονο, λοιπόν, θρησκευτικό συναίσθημα που διακατέχει τους Σαλαμίνιους δικαιολογείται από τις παραπάνω επισημάνσεις. Το Μοναστήρι της Κούλουρης αποτελεί στοιχείο της συλλογική τους συνείδησης και, κυρίως, της θρησκευτικής τους ταυτότητας, όπως αυτή εκδηλώνεται με τη λατρεία προς την Παναγία και τον Όσιο Λαυρέντιο, τα τάματα, τις τακτές τους επισκέψεις στο μοναστήρι και τη συμμετοχή τους στην εμποροπανήγυρη, η οποία ατυχώς διεξάγεται με ιδιαίτερα προβλήματα από το 2016 και μετά.

Συμβάσεις και αγοραπωλησίες

Η οικονομική κινητικότητα των κατοίκων της Σαλαμίνας αναδείχθηκε από τα ποικίλα έγγραφα συμβάσεων και αγοραπωλησιών που συντάχθηκαν κατά τη διάρκεια των εξεταζόμενων χρόνων. Οι συμβάσεις-ομολογίες που συντάχθηκαν στη Σαλαμίνα

κατά τον 18^ο αιώνα και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είναι ποικίλου περιεχομένου και αφορούν αγοραπωλησίες αγροκαλλιεργειών ή ανταλλαγές αυτών, εκχωρήσεις απαιτήσεων, επιστροφή προίκας, εξουσιοδοτήσεις, διαθήκες, διευθετήσεις συνόρων και ένα διαζύγιο. Σε άλλες συμβάσεις, ο ένας συμβαλλόμενος αναλαμβάνει υποχρεώσεις (π.χ. να γηροκομήσει έναν ηλικιωμένο) με αντάλλαγμα τη λήψη της περιουσίας του μετά θάνατο, ενώ σε άλλα διευθετούνται οι σχέσεις μεταξύ δύο ατόμων λόγω κάποιας διαφωνίας ή διαμάχης που είχε προκύψει για συγκεκριμένο λόγο στο παρελθόν (π.χ. όρια αγροκαλλιεργειών). Σε αρκετά από αυτά τα συμφωνητικά καθορίζονται όροι δόμησης οικιών, εξουσιοδοτούνται τρίτοι για την είσπραξη χρημάτων, μεταβιβάζονται περιουσιακά στοιχεία και γενικά οι δικαιοπραξίες αυτές αποβλέπουν στην προληπτική θεραπεία κάποιων θεμάτων που πιθανόν να προκύψουν στις σχέσεις των ατόμων στο μέλλον. Αρκετές από τις αγοραπωλησίες αγροκαλλιεργειών δηλώνονται πως έγιναν για τη διαγραφή χρεών προς τον αγοραστή-δανειοδότη, γεγονός που δείχνει όχι μόνο τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που αντιμετώπιζαν οι Σαλαμίνοι, αλλά και τους σκληρούς όρους που επέβαλαν οι τοκογλύφοι της εποχής. Σε πολλές από τις συμβάσεις αυτές ως μάρτυρες μιας δικαιοπραξίας αλλά και ως ρυθμιστές της κοινωνικής ισορροπίας εμφανίζονται οι Δημογέροντες της νήσου, οι οποίοι λάμβαναν υπόψη το εθιμικό δίκαιο της Σαλαμίνας για τη διευθέτηση των όποιων διαφορών μεταξύ των δύο συμβαλλομένων μερών. Η αντιπαραβολή τους, μάλιστα, με αντίστοιχα έγγραφα συμβάσεων που συντάχθηκαν στην Αθήνα την ίδια περίπου χρονική περίοδο απέδειξε ότι το τυπικό και η δομή τους γενικά έχουν τις καταβολές τους στα αθηναϊκά πρότυπα.

Ειδικότερα, θα λέγαμε ότι αυτά τα δικαιοπρακτικά έγγραφα δείχνουν ανθρώπους ελεύθερους στη βούληση, οι οποίοι διαχειρίζονται την ιδιωτική τους περιουσία κατά το συμφέρον τους. Η έγγραφη δήλωση της αποποίησης οποιουδήποτε δικαιώματος αυτών και των προγόνων τους επί του πωληθέντος ακινήτου επισφραγίζει τη μεταβίβαση, η οποία κατοχυρώνεται με την υπογραφή αξιόπιστων μαρτύρων, δηλαδή, δημογερόντων και κοινωνικά αποδεκτών ατόμων.

Κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας
– Οι δομές της οικογένειας και της συγγένειας στους Σαλαμινίους

Οι κληροδοτικές πρακτικές και οι στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας αναδείχθηκαν μέσα από την εξέταση προικοσυμφώνων, *ζωφυλλίων*, διαφόρων συμφωνητικών και ενός εγγράφου διαζυγίου. Τα έγγραφα αυτά παρουσιάζουν τυπική δομή και καταγράφονται σε αυτά ακίνητα και κινητά αντικείμενα· οι λέξεις που σχετίζονται με αυτά συμπληρώνουν το σαλαμινιακό λεξιλόγιο και έχουν τις καταβολές τους στην Αθήνα των μεσαιωνικών χρόνων, όπως αποκάλυψε και η παράθεση με αθηναϊκά προικοσύμφωνα των αντίστοιχων με την εξεταζόμενη περίοδο χρόνων. Το πλέον αξιόλογο που γίνεται εμφανές κυρίως από τα *ζωφύλλια*, τα πρόχειρα δηλαδή προικοσύμφωνα που προηγούνταν από εκείνα των επίσημων του αρραβώνα, είναι τα δώρα από τη μία οικογένεια στην άλλη προς τον γαμπρό ή τη νύφη. Ουσιαστικά μεταβιβάζονταν χρήματα, αγροκαλλιέργειες και μικροδώρα χωρίς να δίνεται ενδιαφέρον αν τα ακίνητα, που ήταν άλλοτε πατρογραμμικά και άλλοτε μητρογραμμικά, μεταφέρονταν εξ ολοκλήρου στη δικαιοδοσία, τη διαχείριση και τον απόλυτο έλεγχο της άλλης οικογένειας. Η έννοια του *δώρου* στην περίπτωση αυτήν ενείχε την αντίληψη πως τα δωρηθέντα χρήματα ή οι αγροκαλλιέργειες θα αξιοποιούνταν από κοινού από το νέο ζεύγος και πως κατ' επέκταση δεν χάνονταν τα οποιαδήποτε προνόμια ελέγχου των ακινήτων που προέρχονται από την περιουσία των γονέων-δωρητών. Επιπροσθέτως, η γαμήλια αυτή ανταλλαγή και η μεταβίβαση περιουσίας των συγκεκριμένων αυτών δώρων ενίσχυε την αίσια έκβαση του προξενιού καθώς και τη βεβαιότητα του επερχόμενου αρραβώνα και γάμου.

Η προικοδότηση σχετιζόταν κατά κύριο λόγο με τον εξοπλισμό σε σκευή, ρουχισμό και ένδυση, ο οποίος θα κάλυπτε τις ανάγκες του ζεύγους στο ξεκίνημα της νέας του ζωής. Πιο συγκεκριμένα, στα σαλαμινιακά *ζωφύλλια* και τα προικοσύμφωνα καταγράφονται ονομασίες ειδών ρουχισμού, κλινοσκεπασμάτων, γυναικείων κοσμημάτων καθώς και μεταλλικών, πήλινων και ξύλινων σκευών. Με τις καταγραφές αυτές διασώζονται έμμεσα στοιχεία του παραδοσιακού υλικού βίου από τη Σαλαμίνα. Τα μεταβιβασθέντα ακίνητα, ιδίως τα χωράφια, συνέβαλαν με την καλλιέργειά τους στην προσπόριση των απαραίτητων ειδών διατροφής, ικανών για τη συντήρηση των μελών της οικογένειας. Η δε διάθεση χρημάτων από τους γονείς θα κάλυπτε τις πρώτες οικονομικές ανάγκες του ζεύγους. Όσον αφορά τις κληροδοτικές

πρακτικές, κυρίως στα ακίνητα, παρατηρείται ένα αμφιπλευρικό σύστημα *πατρογραμμικότητας/μητρογραμμικότητας*, επηρεασμένο από τα αθηναϊκά δεδομένα των κληροδοτικών συνηθειών της Αθήνας του 18^{ου} αιώνα.

Το φύλο δεν λαμβανόταν υπόψη στη διάθεση των προικίων και ο κληροδότης πατέρας ή μητέρα μετεβίβαζε στο προς γάμο παιδί του ό,τι εκείνος/η διέθετε και θεωρούσε δίκαιο προς διανομή. Χαρακτηριστικό της τότε σαλαμινιακής προικοδότησης αποτελούσαν τα *λαχίδια*, μακρόστενες και επιμήκεις εκτάσεις χωραφιών που προέρχονταν από ίση κατάτμηση και διάθεση αυτών στους κληρονόμους γιους και κόρες κατόπιν κλήρωσης, ώστε να μην αδικηθεί κανένα παιδί. Ο τρόπος αυτός διανομής αποτελούσε μέρος του εθιμικού δικαίου της Σαλαμίνας, αποδεκτού από την τότε κοινωνία και εξασφάλιζε τις ισορροπίες στις μελλοντικές σχέσεις μεταξύ των κληρονόμων παιδιών.

Σε περίπτωση που ένας από τους δύο γονείς είχε πεθάνει, ο ζων αναλάμβανε την αποκατάστασή του και τη σύνταξη του προικίου εγγράφου. Έτσι, σε πολλά σαλαμινιακά προικοσύμφωνα η εν ζωή μητέρα προικοδοτεί τον γιο ή την κόρη, γεγονός που δείχνει πως η θέση της γυναίκας-μητέρας ήταν ισχυρή και επέιχε τη θέση του πατέρα. Μάλιστα, στη διάθεση των προικίων προς τους νεόνυμφους συμμετείχαν και συγγενικά πρόσωπα δευτέρου βαθμού των γονέων -θείοι και θείες- ή ακόμα και οι νονοί των νεόνυμφων. Θέση γονέως σε νεόνυμφη που είχε χάσει και τους δύο γονείς της επέιχε συγγενικό της πρόσωπο, το οποίο αναλάμβανε την προικοδότησή της, χωρίς να υπολείπεται σε κάτι από μια τυπική προικοδοφέα ενός φυσικού γονιού. Το ίδιο συνέβαινε και με τους ψυχογιούς ή τις ψυχοκόρες· οι θετοί γονείς απέδιδαν κανονικά σε εκείνους τα προικία σαν να ήταν φυσικά τους παιδιά.

Σημαντικό έγγραφο της παρούσης εργασίας θεωρείται η απόφαση διαζυγίου. Η απόφαση εκδόθηκε μετά από συνεδρίαση της Δημογεροντίας, στην οποία πήραν μέρος ο ζαμπίτης, οι επίτροποι, ο ιερέας και ο γραμματέας της Καγκελαρίας. Η γερουσία επέβαλε στους δύο διαδίκους διάφορα *κολαστήρια*, ώστε να μη λυθεί ο γάμος μεταξύ τους, γεγονός που ήταν αντίθετο με τους θείους και ιερούς νόμους της Εκκλησίας. Μπροστά, όμως, στην αθεράπευτη έχθρα τους η γερουσία αναγκάστηκε να πάρει την αμετάκλητη απόφαση του χωρισμού τους. Η κατακλείδα του κειμένου βεβαιώνει ότι το έγγραφο συντάχθηκε από τους ίδιους τους Δημογέροντες και κατατέθηκε στο αρχείο της Καγκελαρίας της.

Στη διαδικασία της σύνταξης των προικοσυμφώνων δεν συμμετείχε η Κοινότητα. Η όλη διαδικασία ήταν καθαρά οικογενειακή υπόθεση και σε αρκετές περιπτώσεις

συμμετείχε ως συντάκτης και μάρτυρας ένας ιερέας ή ιερομόναχος. Στο μόνο έγγραφο που η Δημογεροντία της Σαλαμίνας συμμετέχει ενεργά είναι αυτό της λύσης του γάμου που αναφέρθηκε παραπάνω.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η οικογένεια της Σαλαμίνας έχει ως θεμελιώδη αρχή το αξίωμα ότι όλα τα παιδιά, είτε αγόρια είτε κορίτσια, είχαν δικαιώματα επί της περιουσίας των γονιών τους. Δηλαδή, η έννοια της ιδιοκτησίας στηριζόταν σε ένα πλαίσιο εθιμικής αρχής που δεν λάμβανε υπόψη το φύλο και βρισκόταν σε αρμονία με το σύστημα της αμφίπλευρης οργάνωσης της συγγένειας. Τα προγαμιαία δώρα ουσιαστικά δεν δίνονταν από τον γαμπρό ή τη νύφη αλλά από τον πατέρα του/της, που ήταν και ο διαχειριστής της οικογενειακής περιουσίας, συναινώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον γάμο του παιδιού του.

Με αυτές τις εθιμικές τακτικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας εξασφαλιζόταν η γυναίκα σε περίπτωση θανάτου του άντρα της. Από την άλλη η κληρονομιά διασωνόταν από τον κατακερματισμό της με την ύπαρξη ενός πατροτοπικά εγκατεστημένου κληρονόμου, ακόμα κι αν αυτός ήταν *ψυχοπαίδι*.

Στοιχείο, λοιπόν, της οικογένειας των Σαλαμινίων ήταν η ίση αντιμετώπιση των παιδιών ανεξαρτήτως φύλου, αντίληψη που στηριζόταν στην αρχή των ίδιων δικαιωμάτων επί της οικογενειακής περιουσίας. Η ισότιμη αυτή αντιμετώπιση των παιδιών απομάκρυνε τους γονείς από οποιοδήποτε προτιμητέες δωρεές, οι οποίες, όπως φαίνεται από τα έγγραφα, ήταν έξω από το εθιμικό δίκαιο της προικοδότησης. Η πρακτική αυτή εξασφάλιζε και την αρμονία στις μελλοντικές σχέσεις των παιδιών.

Η ιδιαιτερότητα της σαλαμινιακής εντοπιότητας

Η καταγωγή των κατοίκων της Σαλαμίνας αξιολογήθηκε από τα επίθετα των οικογενειών οι οποίες ζούσαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο στο νησί. Η αντιπαραβολή τους με άλλα δημοσιευμένα αθηναϊκά δικαιοπρακτικά έγγραφα της αντίστοιχης περιόδου απέδειξε ότι αυτές προέρχονταν από την Αθήνα. Οι πληθυσμιακά μεγαλύτερες μετακινήσεις των αθηναϊκών οικογενειών προς τη Σαλαμίνα προκαλούνταν από δυσμενείς ιστορικές συγκυρίες και από διάφορες αιτίες. Κυρίως αυτές ήταν οι επιδημίες της διετίας 1522-1523 και αυτή του 1550, η εγκατάλειψη και παράδοση της Αθήνας από τους Βενετούς στους Τούρκους το 1687-1688, τα πολεμικά γεγονότα του ρωσοτουρκικού πολέμου (Ορλωφικά) που κορυφώθηκαν την τριετία 1770-1772, η τυραννική διοίκηση του Χασεκή, η εγκατάλειψη από τους Αθηναίους της πόλης τους το 1778 λόγω της επικείμενης

επίθεσης του Μαξούτ-Μπουλούμπαση και, τέλος, σιτοδεία του 1788 και η επιδημία του 1789. Στα παραπάνω γεγονότα να προστεθούν και οι εγκαταστάσεις αρβανιτών εποίκων στις αρχές του 15^{ου} καθώς και στα τέλη του 16^{ου} αιώνα στη Σαλαμίνα. Πληθυσμιακά οι Αρβανίτες υπολείπονταν κατά πολύ των αθηναϊκών οικογενειών που είχαν προσωρινά ή μόνιμα εγκατασταθεί στη Σαλαμίνα.

Τα δυσάρεστα γεγονότα που παρουσιάστηκαν παραπάνω με όλες τις οδυνηρές συνέπειές τους προκάλεσαν μετακινήσεις του αθηναϊκού πληθυσμού προς τη Σαλαμίνα, που τότε ήταν ο πλησιέστερος και ασφαλέστερος προορισμός. Συνέπεια αυτών των μετακινήσεων ήταν η παραμονή αρκετών αθηναϊκών οικογενειών στο νησί. Η καταγωγή, λοιπόν, των Σαλαμινίων ως επί το πλείστον είναι αθηναϊκή. Η σχεδόν *συγγενική σχέση* που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στους πληθυσμούς των δύο αυτών τόπων αποτυπώνεται στα οικογενειακά επίθετα που είναι κυρίως αθηναϊκά και απαντούν ακόμη και σήμερα στη Σαλαμίνα.

Τα τοπωνυμικά της Σαλαμίνας - Τόποι μνήμης της μικροϊστορίας της μέσα στη μακροϊστορία

Από την αξιολόγηση των τοπωνυμικών της Σαλαμίνας διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα σχετίζονται με επίθετα οικογενειών, τα μέλη των οποίων είτε διέμεναν είτε κατείχαν ως γαιοκτήμονες τα μέρη εκείνα. Το πλέον εντυπωσιακό είναι ότι πολλές από τις οικογένειες αυτές δεν απαντούν πια στη Σαλαμίνα. Οι οικογένειες αυτές ή εγκατέλειψαν το νησί ή συγχωνεύτηκαν λόγω θηλυγονίας με άλλες αριθμητικά ισχυρότερες οικογένειες του νησιού. Έτσι, τα τοπωνύμια αυτά αποτελούν μάρτυρες της παρουσίας τους στη Σαλαμίνα και συμπληρώνουν πτυχές της μικροϊστορίας του νησιού.

Από τον *Κατάλογο Τοπωνυμικών Σαλαμίνας* του Πέτρου Φουρίκη γίνεται κατανοητό ότι τα τοπωνυμικά που σχετίζονται με εκκλησίες, πηγάδια, μελισσότοπους, τάφους, ρέματα, βράχους, γούβες και γουβίτσες είναι διπλά· καλούνταν δηλαδή και στην ελληνική και στην αρβανίτικη. Το ίδιο συμβαίνει και με τα τοπωνυμικά *Ψιλή Άμμος*, *Μαυροβούνι*, *Συκέα*, τα οποία μετέφρασαν οι αρβανίτες επί το οικειότερο. Ο μεγάλος αυτός αριθμός ελληνικών τοπωνυμίων δεν εξηγείται από το γεγονός που σχετίζεται με τις πρόσκαιρες εγκαταστάσεις Αθηναίων σε περιπτώσεις ανάγκης, αλλά από την προϋπαρξη ντόπιου ελληνικού πληθυσμού, από τον οποίο διδάχθηκαν αυτά οι αρβανίτες. Οι τελευταίοι επέβαλαν λίγα οικογενειακά επίθετα σε τοποθεσίες και έδωσαν ειδικότερα τοπωνύμια σε ειδικότερες θέσεις εντός

ευρύτερων τοπωνυμικών εκτάσεων. Τα ειδικότερα αυτά τοπωνυμικά αναφέρονται σε θέσεις που εντοπίζονται εντός εκτενών αγροκαλλιέργειών με ελληνικό όνομα, οι οποίες ήταν προφανώς εγκαταλελειμμένες και καταλήφθηκαν από τους νέους έποικους για καλλιέργεια. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι τα τοπωνύμια *Κούλουρη*, *Σελήνια*, *Περιστέρια* και *Λιμνιώνας* επιβίωσαν από την αρχαιότητα, τα δε *Βασιλικά* και *Κακηβίγλα* από τους βυζαντινούς χρόνους, ενώ το τοπωνύμιο *Αμπελάκι* φαίνεται να καλείται έτσι τουλάχιστον από τους χρόνους της ύστερης φραγκοκρατίας. Τα ελληνικά τοπωνυμικά, μάλιστα, χαρακτηρίζουν ευρύτερες περιοχές, εντός των οποίων οι ειδικότερες θέσεις καλούνταν στην αρβανίτικη. Στην αρβανίτικη καλούνταν επίσης και όσες περιοχές ήταν απομακρυσμένες από τα χωριά της Κούλουρης, του Μουλκίου και του Αμπελακίου ή βρίσκονταν σε κοιλάδες και υψίπεδα.

Η τοπωνυμική ονοματολογία εκφράζει όχι μόνο τον τρόπο με τον οποίο οι Σαλαμίνοι αντιλήφθηκαν και βίωσαν τις σχέσεις τους με το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον, αλλά συγχρόνως φέρει και ίχνη της ιστορίας τους. Η δε κατονομασία ενός τόπου και η απόδοση σε αυτόν μιας *ταυτότητας* είναι ίσως η πλέον εύγλωττη εκδήλωση, με την οποία μια ομάδα ανθρώπων σηματοδοτεί τη μονιμότητά της σε μια περιοχή. Είναι ο τόπος επί του οποίου εκφράζεται η κυριαρχία της οικογένειας και εξασφαλίζεται έμμεσα η ύπαρξη και η επιβίωσή της.

Τα τοπωνύμια της Σαλαμίνας είναι τόποι μνήμης· αντικατοπτρίζουν στοιχεία της μικροϊστορίας της και εντάσσουν αυτήν στο ευρύτερο πλαίσιο της μακροϊστορίας της και κυρίως στο αρχαιολογικό και στο ιστορικό της *γένεσθαι*. Ουσιαστικά θα λέγαμε ότι αυτά ανάγουν την ιστορική συνείδηση των σημερινών Σαλαμινίων στο απώτερο παρελθόν των προγόνων τους, τους συνέχουν με αυτούς, γιατί *αποκωδικοποιούν* το τοπωνύμιο ως στοιχείο της εντοπιότητάς τους, που τους εντάσσει σε ένα μακραίωνα παρελθόν, βαθιά χαραγμένο στη συνείδησή τους.

Η γλωσσική ταυτότητα των κατοίκων της Σαλαμίνας

Τα φωνολογικά φαινόμενα που απαντούν στα σαλαμινιακά και στα αθηναϊκά έγγραφα συνέβαλαν στο να αποκτήσουμε μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για τη φυσιογνωμία του σαλαμινιακού ιδιώματος. Τούτο ομοιάζει με το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα, το οποίο μοιράζεται μορφολογικά και φωνολογικά φαινόμενα με το ιδίωμα των Μεγάρων, της Εύβοιας, της Ανατολικής Στερεάς (Βοιωτίας) και τμημάτων της βορειοανατολικής Πελοποννήσου και συγκεκριμένα τον τσιτακισμό, την απουσία

συνίζησης, την επένθεση, τις διάφορες τροπές συμφώνων, την ηχηροποίηση συμφώνων και τη μετατροπή ηχηρών συμφωνικών συμπλεγμάτων σε άηχα.

Η συνθεώρηση των οικογενειακών επιθέτων, των τοπωνυμικών και του γλωσσικού ιδιώματος των κατοίκων της Σαλαμίνας κατά τους εξεταζόμενους αιώνες μάς οδηγεί στη διατύπωση κάποιων σκέψεων. Τόσο ο ελληνικός πληθυσμός όσο και ο αρβανίτικος είχαν παράλληλη παρουσία στη Σαλαμίνα κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται τη συνύπαρξη της ελληνικής γλώσσας με την αρβανίτικη διάλεκτο. Από τη γενική θεώρηση των τοπωνυμικών και των οικογενειακών επιθέτων διαπιστώνεται ότι τόσο τα ελληνικά τοπωνυμικά όσο και τα ελληνικά ονόματα οικογενειών είναι κατά πολύ περισσότερα από τα αρβανίτικα. Η δε συνολική παρουσίαση των δικαιπρακτικών εγγράφων κατέδειξε ότι στον γραπτό λόγο, και κυρίως σε κείμενα διοικητικού και γενικότερου νομικού περιεχομένου, χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα αποκλειστικά η ελληνική, ενώ στον προφορικό λόγο χρησιμοποιείτο η αρβανίτικη διάλεκτος. Ο κύριος λόγος που οδήγησε στην υπερίσχυση της αρβανίτικης διαλέκτου στον ελληνόφωνο -κυρίως αθηναϊκό- πληθυσμό της Σαλαμίνας και προτείνεται σε αυτήν τη διατριβή είναι το ελλιπές και σε πολλά σημεία προβληματικό σε τοπικό επίπεδο εκπαιδευτικό σύστημα. Φάνηκε, επίσης, ότι η εξάπλωση των αρβανίτικων από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν μικρή· αντίθετα, διαπιστώνεται ότι η Σαλαμίνα είχε ελληνόφωνο πληθυσμό κατά την παραπάνω χρονική περίοδο, κατά κύριο λόγο αθηναϊκό, ο οποίος χρησιμοποιούσε ευρύτατα την ελληνική γλώσσα.

Ε. Επίλογος

Από τα παραπάνω διαπιστώνονται κάποια σημαντικά στοιχεία που συνθέτουν την πολιτισμική και την τοπική ταυτότητα των κατοίκων της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η γλώσσα, η καταγωγή, το θρησκευτικό συναίσθημα, ο λαϊκός νομικός πολιτισμός, οι κοινωνικές πεποιθήσεις, η ηθική της κοινωνικής αλληλεγγύης, οι δεσμοί με τον τόπο αποτελούν αντικειμενικά και καθοριστικά κριτήρια για την οριοθέτηση της έννοιας της πολιτισμικής ταυτότητας της Σαλαμίνας για εκείνη την περίοδο. Η κοινωνική αλληλεγγύη ως ηθικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας του νησιού αποκαλύφθηκε μέσα από τα *ομιλούντα* έγγραφα σε συνδυασμό με σχετικές προφορικές παραδόσεις. Αξίες, όπως η συμπαράσταση στον κατατρεγμένο, η ισότητα στα δικαιώματα ανεξαρτήτως φύλου, η πρόνοια για τα αδύναμα μέλη, η ειρήνη στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών, η ελευθερία, συνδέονται με τόπους μνήμης, άυλους και υλικούς, οι οποίοι και συνέχουν τη συλλογική μνήμη των σημερινών Σαλαμινίων. Η δε εξέταση των μικροϊστοριών μέσα στη μακροϊστορία της Σαλαμίνας έγινε κατανοητή μέσα από όλους εκείνους τους παράγοντες που την αποτελούσαν -στη δική μας περίπτωση, τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Δημογεροντίας Σαλαμίνας, την καθημερινή ζωή των κατοίκων του νησιού, τον οικονομικό και επαγγελματικό τους βίο, την εκκλησιαστική και μοναστηριακή οργάνωση της Ιεράς Μονής Φανερωμένης και τον προστατευτικό ρόλο του Οσίου Λαυρεντίου, τις κληροδοτικές πρακτικές και στρατηγικές μεταβίβασης της οικογενειακής περιουσίας, τις μετακινήσεις πληθυσμών, τα οικογενειακά επίθετα και τοπωνύμια, καθώς και τα στοιχεία του λαϊκού λόγου. Όλες αυτές οι πτυχές και οι επιμέρους ταυτότητες συνθέτουν μια ενιαία ταυτότητα, την πολιτισμική.

Με τη διατριβή αυτή πιστεύουμε ότι συμβάλαμε στον εμπλουτισμό της γνώσης της ιστορίας και του λαϊκού πολιτισμού της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Οι προφορικές παραδόσεις, οι πρωτογενείς πηγές και κυρίως τα ποικίλα δικαιοπρακτικά έγγραφα δημόσιων και ιδιωτικών αρχείων ανέδειξαν όψεις της κοινωνίας του νησιού και του πολιτισμού του, οι οποίες δεν είχαν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης κατά το παρελθόν. Τέλος, θεωρούμε ότι η διατριβή αυτή μπορεί να λειτουργήσει και ως ένας τόπος μνήμης για τους Σαλαμινίους.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

A. ΠΗΓΕΣ

Α δημοσίευτα Έγγραφα

-Αρχείο Εγγράφων Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

-Διάφορα Αρχεία

-Συλλογή Εγγράφων Μαρίας Ζούγρη

-Συλλογή Εγγράφων Νικολάου Σπ. Λαϊβερά

-Συλλογή Εγγράφων Όθωνος Μαγιάτη

-Συλλογή Εγγράφων Κυριάκου Μιχ. Παπαγγελή

-Συλλογή Εγγράφων Κυριάκου Πάλλα

-Αρχείο Πρωτογενούς Λαογραφικού Υλικού Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών - Συλλογή Χειρογράφων:

1) Ευγενία Παρασκευοπούλου, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ νήσου Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 640/1969,

2) Αθηνά Περούλη, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ της νήσου Σαλαμίνας του νομού Αττικής* αριθμ. χειρογράφου 1024/1970,

3) Βασιλική Καλογήρου, *Συλλογή λαογραφικού υλικού εκ της Σαλαμίνας του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 1204/1970,

4) Βασιλική Τσαϊλάκη, *Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ της νήσου Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 2188/1973,

5) Θωμούλα Μπεκιάρη, *Συλλογή λαογραφικού υλικού από την Κούλουρη Σαλαμίνας, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 3493/1985 και

6) Μαρία Παπαδά, *Συλλογή λαογραφικού υλικού από την πόλη Σαλαμίνα ή Κούλουρη, της νήσου Σαλαμίνας, της επαρχίας Μεγαρίδος, του νομού Αττικής*, αριθμ. χειρογράφου 3709/1994.

-Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αταξινόμητο – Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, Γ΄ περίοδος (1860-1861), φάκελος 2.

Δημοσιευμένα Έγγραφα

- Δ η μ η τ ρ ί ο υ Ι . Π ά λ λ α , «Σαλαμινικά Έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ολ. Γκράτζιου, Χρ. Λούκου, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του περιοδικού *MNHMΩN*, αριθμ. 11, Αθήνα 1996.

Αγιολογικά κείμενα

Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου, Υμνογράφου της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, *Βίος και Ασματική Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου Πατρός ημών Λαυρεντίου του εν τη νήσω Σαλαμίνη Κτήτορος της αυτόθι Ι. Μονής Φανερωμένης. Εκδίδεται δαπάνη της εν Σαλαμίνη Μονής της Φανερωμένης, εν Αθήναις 1985.* Επιμέλεια εποίηθη εν Αγίω Όρει υπό Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου, έκδ. Ι. Μητροπόλεως Μεγάρων και Σαλαμίνας, εν Αθήναις 1984, ψαλλομένη τη Ζ΄ Μαρτίου.

Μπόγδη Χρυσοστόμου, Αρχidiaκόνου, Ακολουθία και Βίος του Οσίου Μελετίου, αθλήσαντος τω 1060, εκδ. Ι. Χατζηγιάννου, Αθήναι 1933, στον διαδικτυακό τόπο <http://www.ascsa.edu.gr/datab/digital/akolouthies/books/0486.pdf>

Περιηγητικά Κείμενα

Armao Ermanno, Vincenzo Coronelli: Cenni sull'uomo e la sua vita, catalogo ragionato delle sue opere, lettere-fonti bibliografiche-indiri, Φλωρεντία, εκδ. Bibliopolis, 1944.

Bellin Jacques-Nicolas, Description géographique du golfe de Venise et de la Morée, Παρίσι 1771.

Blouet Abel, Expédition scientifique de Morée, ordonnée par le gouvernement français. Architecture, sculptures, inscriptions et vues du Péloponèse, des Cyclades et de l'Attique, 1831, τόμος 3, Παρίσι, 1838.

Bursian Conrad, Geographie von Griechenland, έκδ. B. G. Teubner, Λειψία 1862.

Chandler Richard, Travels in Greece: Or an account of a tour made at the expense of the Society of Dilettanti, Οξφόρδη, Clarendon Press, MDCCLXXVI [=1776].

Cockerell Charles Robert, *Travels in southern Europe and the Levant, 1810-1817*. The journal of C. R. Cockerell by Cockerell, C. R. (Charles Robert), 1788-1863, Published Samuel Pepys Cockerell, 1903.

Collignon Maximus, *Le consul J. Giraud et la relation de l' Attique au XVIIe siècle 1674*, Παρίσι 1913.

Gottsched Luise Adelgynge Victorie, *Geschichte der königlichen Akademie der schönen Wissenschaften zu Paris*, darinnen zugleich unzählige Abhandlungen aus allen freyen Künsten, gelehrten Sprachen und Alterhümern, Τόμος 4, Λειψία 1750.

Cramer John Antony, *Geographical and Historical description of Ancient Greece*, τόμος 2, Οξφόρδη 1828.

Dapper Olfert, *Description exacte des isles de l' Archipel et de quelques autres adjacentes*, Άμστερνταμ 1703.

Dodwell Edward, *A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806*, Λονδίνο 1819, σελ. 574-580 και ο ίδιος, *Views in Greece, Drawings*, Λονδίνο 1821.

Forbin Count, *Travels in Greece, Turkey and the Holy Land in 1817-1818*, Λονδίνο 1819.

Galt John, *Letters from the Levant, containing views of the state of Society, Manners, opinions and Commerce in Greece and several of the Principal Islands of the Archipelago*, Λονδίνο 1813.

Gell William Sir, *The itinerary of Greece containing one hundred routes in Attica, Boeotia, Phocis, Locris and Thessaly*, Λονδίνο 1819.

Hobhouse Baron John Cam Broughton, *A Journey Through Albania, and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople during the years 1809 and 1810*, τόμος I, Φιλαδέλφεια 1817.

Leake William Martin, *The topography of Athens and the Demi*, Λονδίνο 1841.

Lacroix M. louis, *Iles de la Grece*, Παρίσι 1853.

Μελετίου, *Γεωγραφία Παλαιά και Νέα, Αττική*, Ενετίησι 1728.

Montague John Earl of Sandwich, *A voyage performed by the late Earl of Sandwich round the Mediterranean in the years 1738 and 1739*, Λονδίνο 1799.

Pouqueville François Charles Hugues Laurent, *Voyage de la Grece*, τόμος τέταρτος, δεύτερη έκδοση, Παρίσι 1826.

Prokesch Anton von Osten Graf, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, τόμος 3, Στουτγκάρδη 1836-1837.

Ross Ludwig, *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Koenigs Otto der Koeniginn Amalie. Mit besondere Ruecksicht auf Topographie und Geschichte*, έκδοση των C. A. Schwetschke & Sohn, Χάλε 1851.

Roy Le Julien David, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grece, considérées du côté de l'histoire et du côté de l'architecture*, τόμος II, Παρίσι, Louis-François Delatour, MDCCLXX [1770].

Scrofani Xavier, *Voygaze en Grece fait en 1794 et 1795*, tome second, Παρίσι και Στρασβούργο 1801.

Spon Jacob, *Voyage d' Italie, de Dalmatie, de Grece et du Levant* (έτη 1675 και 1676), τόμος II, Λυών 1678.

Stark K.B., *Nach dem griechischen Orient*, Χαϊδελβέργη 1874.

Sugar Peter F., *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία, 1354-1804*, μτφρ. Παυλίνα Χρ. Μπαλουξή, δίτομο, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1994.

Τσελεμπί Εβλιά, *Ταξίδι στην Ελλάδα*, Έρευνα - Λογοτεχνική απόδοση Νίκος Χειλαδάκης, εκδόσεις Εκάτη, Αθήνα 1991.

Thompson Charles, *The travels of the Late Charles Thompson Esq.*, τόμος 2, Ρίντινγκ 1752.

Trant T. Abercromby Captain, *Narrative of a journey through Greece in 1830 : with remarks upon the actual state of the naval and military power of the Ottoman empire*, Λονδίνο 1830.

Vischer Wilhelm, *Erinnerungen und Eindrucke aus Griechenland*, Βασιλεία 1857.

Wheler George, *A Journey into Greece, In Company of Dr Spon of Lyons*, volume VI, Λονδίνο 1682.

Wordsworth C., *Athens and Attica*, Λονδίνο 1836.

Λ ε ξ ι κ ά

Δημητράκος Δημήτριος, *Μέγα Λεξικόν Όλης της Ελληνικής Γλώσσης*, εκδ. Δομή, Αθήναι, 1964.

Κριαράς Εμμανουήλ, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669)*, εκδ. Εμμανουήλ Σφακιανάκη και υιοί, Θεσσαλονίκη 1973.

Λεξικό της Δημοτικής, *Ορθογραφικό-Ερμηνευτικό-Ετυμολογικό*, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1977.

Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, έκδοση Κέντρου Λεξικολογίας, β' έκδοση, Αθήνα 2002.

Gjini Niko H., Fjalor Shqip – greqisht, Λεξικό Αλβανο-Ελληνικό, Εκδοτικός Οργανισμός Σχολικών Βιβλίων – Tiranë 1971.

Liddell-Scott, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας, εκδότης Ιωάννης Σιδέρης, Αθήναι, ανατύπωση.

Β. Βοηθήματα

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελομάτη - Τσουγκαράκη Ελένη, «Το φαινόμενο της ζητείας κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο», περιοδ. *Ιόνιος Λόγος*, Επιστημονική περιοδική έκδοση του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, τόμος Α', χαριστήριο τόμος στον Δημήτρη Ζ. Σοφιανό, Κέρκυρα 2007, σελ. 247-293.

Ακριτίδης Νικόλαος Σ., *Η εκκλησιαστική γεωγραφία του Οικουμενικού Πατριαρχείου από τον 9^ο αιώνα μέχρι το 1453*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 100-101, στον διαδικτυακό τόπο <http://ikee.lib.auth.gr/record/9809/files/gri-2004-389.pdf>

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη», περιοδ. *Μνήμων*, τεύχ. 5, 1975, σελ. 49-80.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., *Γένη και οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, Αθήνα 1980.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Παρατηρήσεις στην οικογενειακή και συγγενική οργάνωση των Ελλήνων του Πόντου», *Αρχείον Πόντου*, τόμ. 38 (1983), (*Πρακτικά Α' Συμποσίου Ποντιακής Λαογραφίας, Αθήνα 12-15.6.1981*), σελ. 227-240.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., *Η εξαγορά της νύφης. Συμβολή στην μελέτη των γαμήλιων παροχών στη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα 1984.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Παρατηρήσεις σε μια μορφή γαμήλιας παροχής, το αντιπρόικι», περιοδ. *Ελληνική Κοινωνία*, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Κοινωνίας Ακαδημίας Αθηνών, 1987, σελ. 129- 130.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Γαμήλιες παροχές στους Αλβανόφωνους της ΝΑ. Αττικής-Λαυρεωτικής (1850-1940)» στον τόμο: Π. Ι. Φιλίππου - Αγγέλλου

(επιμ.), *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής (Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987)*, Καλύβια Αττικής 1988, σελ. 471-514.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Περί της Βιτόρας ή του στοιχείου του σπιτιού. Η συμβολική συγκρότηση της οικογένειας και της συγγένειας στους Αρβανίτες της Αττικής», περιοδ. *Εθνολογία* 2 (1993), σελ 129-153.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Η πρόσληψη της δεύτερης συζύγου ή η στρατηγική της πατρογραμμικής γενιάς στην Ελλάδα», περιοδ. *Εθνολογία* 3, 1994, σελ. 51-83.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., *Τα παιδιά της σιωπής. Οικογένεια, συγγένεια και γάμος στους Αρβανίτες της ΝΑ. Αττικής - Λαυρεωτικής (1850-1940)*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1996.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., « «Εμείς και οι άλλοι», Εθνοϊστορικές προσεγγίσεις στα περιηγητικά κείμενα για τη Μάνη», στο *Ταυτότητες και ετερότητες – Σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001, σελ. 129-163.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Ονοματοθεσία και στρατηγικές μεταβίβασης της περιουσίας στην Κέα Κυκλάδων» στον τόμο: Αστ. Αργυρίου (επιμ.), *Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα, Πρακτικά του Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, Ρέθυμνο 10-12 Μαΐου 2002*, τόμ. Β, Αθήνα 2004, σελ. 385-400.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Το κοινωνικό φύλο του δώρου. Γαμήλιες ανταλλαγές και μεταβίβαση της περιουσίας στη Ναυπακτία», περιοδ. *Ναυπακτικά*, τεύχ. 14, 2004-2006, σελ. 443-480.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Διτοπική μεταγαμήλια εγκατάσταση και προίκα σε μια νησιώτικη κοινότητα: Κέα Κυκλάδων», περιοδ. *Εθνολογία* 5, 1996-1997, σελ. 5-68.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Εργάτες-Αγρότες και προίκα στην Λαυρεωτική, 1870-1940» στον τόμο: *Πρακτικά Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, Κορωπί 1998, σελ. 331-356.

Αλεξάκης Ελευθέριος Π., «Εξαγορά της νύφης, προίκα και κοινωνική διαστρωμάτωση στη Μέσα Μάνη (1840-1950): Η διαπραγμάτευση της κοινωνικής θέσης», περιοδ. *Εθνογραφικά* 11, 1998, σελ. 57-68.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ., «Do ut des», περιοδ. *Δωδώνη*, 16:1 (1987), σελ. 253-266 και στο *Δίκαιο και Λαϊκός πολιτισμός*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 11, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2017, σελ. 65-80.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ., *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία. Συναγωγή μελετών*, Ινστιτούτο του βιβλίου - Α.Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2006.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ., «Folkloristics, Μια άλλη πρόταση για τη Διεθνή ονοματοθεσία της Λαογραφίας», ανάτυπο, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, τόμ. ΜΒ΄, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2011.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ., «Λαογραφία και Επιστήμη του Δικαίου», ανάτυπο, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, τόμ. ΜΓ΄-2012, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Αλεξιάδης Μηνάς Αλ., *Δίκαιο και Λαϊκός Πολιτισμός*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 11, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2017.

Αλιπράντης Νικόλαος, «Ανέκδοτα Παριανά έγγραφα της Τουρκοκρατίας. Α. Έγγραφα της πνευμ. στέγης Μαρπήσσης», περιοδ. *Παριανά*, τεύχ. 4, 1980, σελ. 109-112.

Αλιπράντης Νικόλαος, «Λευκιανό προικοσύμφωνο του 1721», περιοδ. *Παριανά*, τεύχ. 4, 1980, σελ. 118-120.

Αλιπράντης Νικόλαος Χ., «Δύο έγγραφα του 19ου αιώνα», περιοδ. *Παριανά*, τεύχ. 49, 1993, σελ. 143-146,

Αλιπράντης Νικόλαος Χ., «Από έγγραφο του 1792 συμφωνία εκμεταλλεύσεως χώματος για τα "δώματα" των σπιτιών», περιοδ. *Παριανά*, τεύχ. 8, 1987, σελ. 19-23,

Αλιπράντης Νικόλαος Χ., «Ανέκδοτα έγγραφα της μονής Ταξιαρχών Κουνάδου Πάρου (1831-1843)», περιοδ. *Παριανά*, τεύχ. 125, 2012, σελ. 251-253.

Άμαντος Κωνσταντίνος, «Οι προνομιακοί ορισμοί του μουσουλμανισμού υπέρ των Χριστιανών», περιοδ. *Ελληνικά*, τόμ. 9, 1936, εν Αθήναις, σελ.103-166.

Άμαντος Κωνσταντίνος, «Έγγραφο του 18ου αιώνα από την μονή του Ραγούση», περιοδ. *Αιγαίον*, τεύχ. 2, 1936, σελ. 53-58.

Αμάραντος Ανδρέας, «Νοταριακές πράξεις, Αράκλι Κεφαλονιάς (1548-1562)», επιστημονική εποπτεία Νίκος Μοσχονάς, εκδίδουν Χρήστος Βαγιωνάκης, Όλγα Κατσίβελα, Δέσποινα Μιχάλαγα, Βάσω Μπελαβγένη, Μάριος Μπλέτας, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Πηγές 5*, Αθήνα 2001.

Αμπατζή Θεοδώρα, *Το Αγκίστρι του Αργοσαρωνικού – Δημοτικό τραγούδι και καθημερινότητα*, Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου, Τμήματος, Φιλολογίας, Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Σειρά αυτοτελών εκδόσεων, αρ. 10, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2016.

Αναστασιάδης Βασίλης Ι., «Αρχείο της Ι. Μ. Χιλανδαρίου, Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων», έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών, *Αθωνικά Σύμμεικτα*, αριθμ. 9, Αθήνα 2002.

Αντζουλάτου – Ρετσίλα Ευρυδίκη, *Τα Στέφανα του Γάμου στη Νεώτερη Ελλάδα*, Διδακτορική διατριβή, δεύτερη έκδοση, πρόλογος Μιχάλης Γ. Μερακλής, εκδ. Αλέξανδρος, Αθήνα 1999.

Αντωνιάδης Ξενοφών Α., *Αρχείο Εγγράφων Σκύρου*, Έκδοση Συλλόγου Σκυριανών, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1990.

Αντωνοπούλου Μαρία Ν., *Οι κλασικοί της Κοινωνιολογίας*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2008.

Αποστολίδης Κοσμάς Μυρτίλος, *Η της Φιλιππουπόλεως ιστορία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, επιμ. Γ. Μέγα, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήναι 1959.

Αποστολόπουλος Δημήτρης Γ. - Μιχαηλάρης Παναγιώτης Δ., *Η νομική συναγωγή του Δοσιθέου, Μία πηγή και ένα τεκμήριο*, Α', έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, αριθμ. 35, Αθήνα 1987.

Αποστολόπουλος Δημήτρης Γ., *Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής, Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή «νομοθεσία»*, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, αριθμ. 69, Αθήνα 1999.

Αργυρόπουλος Περικλής, *Δημοτική Διοίκησης εν Ελλάδι*, τυπογραφείο Μαυρομμάτη, δευτέρα έκδοσις, Αθήναι 1859.

Αργυρού Έφη, «Συστήματα εισροής ανθρώπινου δυναμικού στις οικογένειες της Λευκάδας του 18ου αιώνα», περιοδ. *Μνήμων*, τεύχ. 28, 2006-2007, σελ. 49-90,

Αργυρού Έφη, «Οι αδελφοσύνες στα νοταριακά έγγραφα: Πρόσκαιρες και ανανεούμενες» στον τόμο: *Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, *Πρακτικά ΙΕ' Συμποσίου, Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, *Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010*, Αθήνα 2011, σελ. 127-161.

Αρμενοπούλου Κωνσταντίνου, *Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος*, επιμ. Κωνσταντίνος Γ. Πιτσάκης, εκδ. Δωδώνη - Ε. Κ. Λάζος, Αθήνα 1971.

Ασδραχάς Σπυρίδων, «Στρατηγική κεφαλαίων και γραφειοκρατικές λειτουργίες: μία περίπτωση μίσθωσης προσόδων στα 1790», περιοδ. *Ο Εραμιστής*, τεύχ. 11, 1974, σελ. 160-174.

Ασδραχάς Σπύρος, *Μηχανισμοί της αγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (ιε' - ιστ' αιώνας)*, εκδ. Θεμέλιο, σειρά Ιστορική Βιβλιοθήκη, β' έκδοση, Αθήνα 1978.

Ασδραχάς Σπύρος, «Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας)» το εισαγωγικό σημείωμα, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979.

Ασδραχάς Σπύρος, «Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία», στο *Ζητήματα Ιστορίας*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1983.

Ασδραχάς Σπύρος, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην Τουρκοκρατία», περιοδ. *Τα Ιστορικά*, τόμ. 3, τεύχ. 5, 1986, σελ. 45-62.

Ασδραχάς Σπύρος, *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη', και ιθ' αι., (Υποθέσεις και προσεγγίσεις)*, στη σειρά: *Νεοελληνικά Μελετήματα*, αριθμ. 5, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988.

Ασδραχάς Σπύρος, *Οικονομία και νοοτροπίες*, στη σειρά: *Νεοελληνικά Μελετήματα*, αριθμ. 10, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988.

Ασδραχάς Σπύρος, «Νησιώτικες κοινότητες: οι φορολογικές λειτουργίες (I)», περιοδ. *Τα Ιστορικά*, τ. 5, τχ. 8, 1988, σελ. 3-36 και τ. 5, τχ. 9, 1988, σελ. 229-258.

Ασλανίδης Κλήμης, Πινάτση Χριστίνα, *Ναοδομία της Μέσης Βυζαντινής περιόδου στη Σαλαμίνα*, Ανάτυπο από το Αρχαιολογικό Δελτίο, τόμος 48-49 (1994-1995), Μελέτες, Αθήνα 1998, σελ. 177-180.

Αυγητίδης Κώστας, «Τα Ορλωφικά (1770-74), Οι απόψεις των Ρώσων ιστορικών για την τελευταία ελληνική εξέγερση πριν από το 1821», περιοδικό *Ιστορικά Θέματα*, τεύχ. 54^ο, Σεπτ. 2006, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.livepedia.gr/content-providers/periskopio/ORLOFIKA.pdf>

Αυδίκος Ευάγγελος Γρ., «Λαογραφία και προφορική ιστορία», *Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός: Λαογραφία και Ιστορία, Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος*, επιμ. Χρυσούλας Χατζητάκη- Καψωμένου, εκδ. παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 154-165.

Αυδίκος Ευάγγελος Γρ., *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού – Λαογραφίες, Λαϊκοί πολιτισμοί, Ταυτότητες*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2009.

Abrams Lynn, *Θεωρία προφορικής ιστορίας, μετάφραση Λουκάς Ρινόπουλος*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2016.

Angold Michael, *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204, Μια πολιτική ιστορία*, μετάφραση Στάθης Κομνηνός, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1997.

Assmann Jan, *Η πολιτισμική μνήμη – Γραφή ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρόιμους ανώτερους πολιτισμούς*, μετάφραση-επιστημονική επιμέλεια, Δημήτρη Παναγιωτόπουλου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2017.

Βαγιακάκος Δικαίος Β., «Αρχαία και μεσαιωνικά τοπωνύμια εκ Μάνης», περιοδικό *Ελληνικά*, τεύχ. 15, 1957, σελ. 207-208.

Βαζούρας Αριστοτέλης, *Έθιμα και κράτος εις την νεωτέραν Ελλάδα, Εισαγωγικές σκέψεις Γεωργίου Α. Κουμάντου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήναι 1974.

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Τουρκοκρατία 1453-1669, Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας*, τόμ. 2, εκδ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 1977.

Βαρβούνης Μανόλης Γ., *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1994.

Βαρβούνης Μανόλης Γ., «Μια περίπτωση τρυποπεράσματος από το Σιδηρόκαστρο», περιοδ. *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 3, 2001, σελ. 267-270.

Βαρβούνης Μανόλης Γ., «Δύο έγγραφα για το μετόχι της μονής της Παναγίας Χοζοβιώτισσας Αμοργού στη Σάμο», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, τόμ. 20, 2006-2010, σελ. 371-382.

Βαρβούνης Μανόλης Γ. - Σέργης Μανόλης Γ., (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.

Βαρβούνης Μανόλης Γ. - Σέργης Μανόλης Γ., (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Β΄, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2012.

Βασιλόπουλος Χαράλαμπος Δ., *Ο Άγιος Λαυρέντιος Σαλαμίνας*, εκδ. Ορθοδόξου τύπου, Αθήνα, άνευ έτους, στη σειρά *Βίοι Αγίων* με τον αριθμό 187.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Το Καμαρόσπιτο της Σαλαμίνας», *AKAMAS, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθ. 1, Μάρτιος 2007, σελ. 7-8.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Το παραδοσιακό ασβεστοκάμινο της Σαλαμίνας», *AKAMAS, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 2, Μάρτιος 2008, σελ. 18-19.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Ο Μεσαιωνικός Πύργος του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ*, *Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 3, Μάρτιος 2009, σελ. 23-27.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Η πηγαδομαντεία στο Αμπελάκι», *περιοδ. Βάκιλος*, τεύχ. 3, Σαλαμίνα 2010, σελ. 8-10.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Δύο λιθανάγλυφα από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στην πόλη της Σαλαμίνας, Η πορεία του προβληματισμού για μια πρώτη ερμηνεία», στο Π. Βελτανισιάν - Μ. Δημητριάδου (επιμ), *Σαλαμίνα, Πτυχές της Νεότερης Ιστορίας της, Α΄ Κύκλος Ομιλιών*, Δημαρχιακό Μέγαρο Αμπελακίων, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15.12.2013, Σαλαμίνα 2013, σελ. 53-66.

Βελτανισιάν Παναγιώτης, «Η τύχη της νησίδας Αταλάντης στα χρόνια της τουρκοκρατίας», *Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Παράρτημα αρ. 83, *Σαλαμίς Ι, Συμβολή στην Αρχαιολογία του Σαρωνικού*, επιστημονική επιμέλεια Γιάννου Γ. Λώλου, Ιωάννινα 2012, σελ. 351-365.

Βερνίκος Νικόλαος, Δασκαλοπούλου Σοφία, «Ληματοχάρτια (προικοσύμφωνα) της Βόνιτσας. Προσπάθειες και πρακτικές αναβίωσης της συλλογικής μνήμης», στον τόμο *Η διαχείριση της παράδοσης - Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλορισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, (επιμ. Μ. Γ. Βαρβούνης – Μ. Γ. Σέργγης – Δ. Δαμιανού – Ν. Μαχά-Μπιζούμη – Γ. Θεοδωρίδου), εκδ. Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 407-453.

Βισβίξης Ιάκωβος Τ., «Αι μεταξύ των συζύγων περιουσιακαί σχέσεις εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν», *Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, τόμ. 1, Ακαδημία Αθηνών 1948, σελ. 1-162.

Βισβίξης Ιάκωβος Τ., «Νομικά τινά έθιμα των νήσων Σπετσών, Ύδρας, Πόρου και Σαλαμίνας», *Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, τεύχ. 3, Ακαδημία Αθηνών 1950, σελ. 8-16.

Βισβίξης Ιάκωβος Τ., «Η κοινοτική διοίκηση των Ελλήνων κατά την τουρκοκρατίαν», στο *L' Hellenisme Contemporain, 1453-1953. Η πεντακοσιοστή επέτειος από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως*, 1953, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/visvizis.html>

Βλάχου Ελέανα Γ., «Συγκέντρωση μοναστηριακών γαιών στην Κεφαλονιά κατά τον 17ο και 18ο αιώνα. Η περίπτωση της μονής Υπεραγίας Θεοτόκου στην Άτρο», *περιοδ. Κεφαλληνιακά Χρονικά*, τεύχ. 5, 1986, σελ. 219-226.

Βλυσίδου Βασιλική Ν., *Η βυζαντινή αριστοκρατία και η κρατική εξουσία*, στον διαδικτυακό τόπο: <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/1737/1/M01.028.05.pdf>

Βοβολίνης Κωνσταντίνος, *Η Εκκλησία εις τον αγώνα της ελευθερίας: 1453-1953*, εκδ. Economía PUBLISHING, επανεκτύπωση, Κέρκυρα 2002.

Βρεττού-Σούλη Μαργαρίτα, *Η θέση της γυναίκας στην παραδοσιακή κοινωνία των Κυκλάδων (18ος-20ος αιώνας)*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2009.

Bistra Cvetkova, «Η εξέλιξη του τουρκικού φεουδαλικού καθεστώτος από τα τέλη του ΙΣΤ΄ ως τα μέσα του ΙΗ΄ αιώνα» στο *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας)*, επιμ. Σπ. Ασδραχά, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979, σελ. 90 και στο ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eranistis/article/download/1736/1727.

Braudel Fernard, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Ο ρόλος του περίγυρου*, τόμ. Α΄, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005, του ίδιου, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Συλλογικά πεπρωμένα*, τόμ. Β΄, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002, του ίδιου, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ Ισπανίας, Τα γεγονότα*, (μετάφραση Κλαίρη Μιτσοτάκη), τόμ. Γ΄, Αθήνα 2006.

Γάγγας Σπύρος, *Ο Εμίλ Ντουρκχάιμ και η Συγκρότηση της Ηθικής στη Νεωτερικότητα*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010.

Γάσπαρης Χαράλαμπος, «Αρχείο Πρωτάτου, Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων», περιοδ. *Αθωνικά Σύμμεικτα*, αριθμ. 2, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1991.

Γάσπαρης Χαράλαμπος, *Catastici Feudorum Crete, Catasticum Sexterii Dorsoduri 1227-1418*, τόμ. Β΄, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 6, Αθήνα 2004.

Γάσπαρης Χαράλαμπος, *Catastici Feudorum Crete, Catasticum Chanee, 1314-1396*, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Πηγές 9, Αθήνα 2008.

Γεδεών Μανουήλ, «Κανονικαί δύο διατάξεις" (πατριαρχικά γράμματα για κωλύματα γάμου και κληρονομιά)», περιοδ. *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχ. 31, 1911, σελ. 71-72.

Γερμανίδου Σοφία, «Δύο εικόνες της Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, περίοδος 5^η, τόμος 140, Αθήνα 2001, σελ. 327-244.

Γέρων Δημήτριος, «Η προίξ και η πρόγαμος δωρεά κατά το εθιμικόν δίκαιον εις τας Αθήνας της τουρκοκρατίας», περιοδικό *Τα Αθηναϊκά*, αριθμ. 17, 1960, σελ. 49-60.

Γιανγκαλή - Καραουλάνη Ευαγγελία, «Ένα προικοσύμφωνο του 1817 από τον αγ. Λαυρέντιο του Πηλίου», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τεύχ. 51, 2007, σελ. 320-322.

Γιανγκαλή - Καραουλάνη Ευαγγελία, «Ένα προικοσύμφωνο του 1875 από τον αγ. Λαυρέντιο του Πηλίου», περιοδ. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τεύχ. 53, 2008, σελ. 94-96,

Γιαννόπουλος Ιωάννης, *Η Διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821)*, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1971.

Γιαννόπουλος Νικόλαος Ι., «Έγγραφα εκ Γούρας και Λαρίσης δι' ων συναλλάσσονται οθωμανοί μετά χριστιανών κατά τον ΙΗ' αιώνα και εξής», Επετηρίς Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, έτος 13^ο, περίοδος Β', εν Αθήναις 1918, σελ. 159-175.

Γιώτας Δημήτριος Γ., *Οι Μενιδιάτες κατά τον 18^ο αιώνα και την Επανάσταση του '21*, έκδ. Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αχαρνών και της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Αχαρνών, Αχαρνές 1990.

Γκητάκος Μιχαήλ, *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας εξ απόψεως ιστορικής, αρχαιολογικής και αγιογραφικής*, έκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Μεγάρων και Σαλαμίνας, έκδ. δεύτερη, Αθήνα 1981.

Γκιάλας Αθανάσιος, *Έλληνες ιερωμένοι επιστήμονες Ιατροί από της Αλώσεως μέχρι και της εθνεγερσίας*, εκδόσεις Ακτίνες, Αθήνα 1976.

Γκιζελή Βίκα, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της ελληνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, έκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1984.

Γουίτκροφτ Άντριου, *Οι Οθωμανοί*, μτφρ. Χριστιάννα Σακελλαροπούλου, έκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα 1994.

Γραίκος Νικόλαος, *Ακαδημαϊκές τάσεις της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. Πολιτισμικά και εικονογραφικά ζητήματα*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011.

Γρηγορόβιος Φερδινάνδος, *Ιστορία της πόλεως των Αθηνών κατά τους μέσους αιώνας, από του Ιουστινιανού μέχρι της υπό των Τούρκων κατακτήσεως*, μετάφραση Σπυρίδωνος Λάμπρου, τόμος Α', έκδ. Σακελλαρίου, εν Αθήναις 1904.

Γριτσόπουλος Αναστάσιος, *Τα Ορλωφικά. Η εν Πελοποννήσῳ επανάστασις του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, εν Αθήναις 1967.

Γρυντάκης Ιωάννης, «Οικονομικές σχέσεις των κατοίκων του διαμερίσματος Ρεθύμνου κατά την τελευταία δεκαετία της Βενετοκρατίας με βάση νοταριακά έγγραφα» στον τόμο *Της Βενετίας το Ρέθυμνο*, Μαλτέζου Χρ. & Ασπ. Παπαδάκη (επιμ.), *Πρακτικά Συμποσίου, Ρέθυμνο, 1-2 Νοεμβρίου 2002*, Βενετία 2003, σελ. 109-128.

Γρυντάκης Ιωάννης, «Μορφές ιδιωτικού δανεισμού στο βενετοκρατούμενο Ρέθυμνο» στον τόμο *Πεπραγμένα Η' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ηράκλειο, 9-14 Σεπτεμβρίου 1996), Ηράκλειο 2000, σελ. 163-180.

Δάλκος Χρίστος, *Το θεσσαλονικιό κουλούρι (κανονικά: κουλλούρι), η κολλύρα και η Κούλουρις* στην ηλεκτ. σελίδα <http://ardin-rixi.gr/archives/9680>

Δανιήλ Μαρία, Ζύρμπα Σοφία, Κακαβάς Γεώργιος, «Η εκκλησιαστική τέχνη στη Σαλαμίνα, 1830-1940», ανάτυπο, *Πρακτικά Α' Επιστημονικό Συμπόσιο της Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Αθήνα 2009, Β' Αμφιθέατρο Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, 14-15.3.2008, Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Θεολογική Σχολή - Τμήμα Θεολογίας.

Δασκαλοπούλου-Καπετανάκη Σοφία, «Εγκατάσταση-προίκα-κληρονομιά. Κατά φύλα διαφοροποιήσεις» στον τόμο: Παπαταξιάρχης, Ε. & Θ. Παραδέλλης (επιμ.) *Ανθρωπολογία και παρελθόν: Συμβολές στην κοινωνική ιστορία της νεότερης Ελλάδας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 291-306.

Δεκουλάκου Ιφιγένεια, «Ανασκαφικές έρευνες στην Σαλαμίνα», στο Ε. Κονσολάκη-Γιαννοπούλου (επιμ.), *Αργοσαρωνικός, Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού, Πόρος 26-29 Ιουνίου 1998*, τόμος Β', εκδ. Δήμου Πόρου, Αθήνα 2003, σελ. 29-44.

Δεκουλάκου Ιφιγένεια, «Ανασκαφές στη Σαλαμίνα, 1985-2007», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ 2, Μάρτιος 2008, σελ. 10-13.

Δημητρακόπουλος Φώτης - Χρόνη Μαρία, «Πρωτόκλητος Ανδρέας και Οσία Φιλοθέη», Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, (επιμέλεια: Φωτίου Αρ. Δημητρακόπουλου), τόμος ΜΒ' (2010-2011), Αθήνα 2011, σελ. 11-40.

Δημητριάδου Μαργαρίτα, «Αγία Φιλοθέη, το έργο και το πέρασμά της από τη νήσο Σαλαμίνα», στο Π. Βελτανισιάν - Μ. Δημητριάδου (επιμ.), *Σαλαμίνα, Πτυχές της Νεότερης Ιστορίας της, Α' Κύκλος Ομιλιών*, Δημαρχιακό Μέγαρο Αμπελακίων, Αμπελάκια Σαλαμίνας, 15 Δεκεμβρίου 2013, Σαλαμίνα 2013, σελ. 11-20.

Δημητρόπουλος Δημήτρης, «Μύλοι της μονής Ιωάννη Θεολόγου Πάτμου στη Σάμο: Πρακτικές διαχείρισης και οικονομική εκμετάλλευση (17ος-αρχές 19ου αι.)» στον τόμο *Η Σάμος στα νεότερα χρόνια, Πρακτικά συμποσίου, Βουρλιώτη, Μ. & Σφοίνη, Α. (επιμ.), Αθήνα 20-21 Δεκεμβρίου 1999, Αθήνα 2002, σελ. 55-74.*

Δημητρόπουλος Δημήτρης, «Χριστιανικές μονές και περιφερειακές οθωμανικές αρχές – Όψεις των τοπικών σχέσεων προστασίας», στον συλλογικό τόμο: *Μοναστήρια, Οικονομία και πολιτική από τους μεσαιωνικούς στους νεώτερους χρόνους*, επιμ. Ηλίας Κολοβός, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011, σελ. 191-205.

Δημητρόπουλος Δημήτρης, «Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15^{ος} – αρχές 19^{ου} αιώνα», *Τετράδια Εργασίας*, αριθμ. 27, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2004 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/13495/1/A4_Plithismoi_Aigaiou_TE27.pdf

Δημητσάντου-Κρεμέζη Αικατερίνη, *Το Καμαρόσπιτο της Αττικής, προέλευση και αντιστοιχίες μιας βασικής αρχιτεκτονικής ιδιοτυπίας*, τυπογραφείο Π. Αλεξάνδρου, Αθήνα 1986.

Δήμος Αμπελακίων, *Διαδρομή στο χρόνο*, κείμενα-φωτογραφίες-επιμέλεια ύλης Παναγιώτης Βελτανισιάν, εκδ. Θεοχάρη, Σαλαμίνα 2002.

Διαμαντής Απόστολος, «Το Κοινοτικό σύστημα» στο: *Ιστορία των Ελλήνων, Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία 1453-1821*, τόμ. 8, εκδ. Δομή, Αθήνα 2006, σσ. 505-507.

Διολέτης Παντελεήμων, «Ο γιος της καλογριάς», εφημ. *Η Σαλαμινία*, Δεκ. 2015, σελ. 9.

Δρακόπουλος Θεόδωρος, «Συνήθειαι εις τας συναλλαγάς των κτηνοτρόφων», περιοδ. *Χρονικά του Μοριά*, τεύχ. 2, 1953, σελ. 139-140.

Δρακοπούλου Ευγενία, Ο φόβος της τιμωρίας στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ζωγραφική, *Οι συλλογικοί φόβοι στην Ιστορία*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2000.

Δρίβας Ηλίας, Μπούτση Μαρία, *Κατάλογος Έργων Σαλαμινίων Συγγραφέων*, εκδ. Π. Λουκά, Σαλαμίνα 1996.

Δρίβας Ηλίας, «Οι σφραγίδες της Σαλαμίνας», εφημερ. *Η νέα Σαλαμίνα*, Ιαν. 1995, αρ. φύλ. 69.

Δρίβας Ηλίας, «Ο Καραϊσκάκης στη Σαλαμίνα», εφημερ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 171, Δεκ. 2003, (αναδημοσιεύτηκε ως ένθετο αφιέρωμα στην ίδια εφημερίδα, αριθμ. φύλ. 320, Απρίλιος 2016).

Δρίβας Ηλίας, «*Εφημερίς Αθηνών, τύπωση του πρώτου φύλλου της το 1824 στη Σαλαμίνα*», περιοδ. *Έρευνα*, τεύχ. 19-20 (104-105), Ιούλ.-Αύγ. 2001, σελ. 88-91.

Ευαγγέλλου-Μποτή Γιούλη, «*υπόσχεται το μοναστήριον να του δίνη την ζωοτροφίαν του*». Αφιερώσεις προς τα μοναστήρια της Σάμου κατά τους νεότερους χρόνους» στον τόμο Βουρλιώτη, Μ. & Α. Σφοίνη (επιμ.), *Η Σάμος στα νεότερα χρόνια στα Πρακτικά συμποσίου, Αθήνα 20-21 Δεκεμβρίου 1999*, Αθήνα 2002, σελ. 43-54.

Ευδαίμων Ανάργυρος, Ιερέυς, Προϊστάμενος του Ιερού Ναού του Αγίου Δημητρίου, «*Ο Ναός του Αγίου Δημητρίου Σαλαμίνας*», περιοδικό *Επικοινωνία*, τεύχ. 1, 2000, σελ. 28-29.

Ευθυμίου Μαρία, *Οι συντεχνίες – Η κρατική οργάνωση τεχνών και επαγγεμάτων, στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τόμ. 2, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 2003.

Ζακυθηνός Διονύσιος Α., *Η Τουρκοκρατία, Εισαγωγή εις την νεωτέραν ιστορίαν του Ελληνισμού*, εκδ. Ε. Γ. Βαγιονάκη, άνευ έτους.

Ζαφειρίου Νικόλαος, «*Σαμιακά έγγραφα επί Τουρκοκρατίας*», περιοδ. *Αρχείον Σάμου*, τεύχ. 1, 1946, σελ. 31-43.

Ζερλέντης Περικλής, *Φεουδαλική πολιτεία εν τη νήσω Νάξω*, χωρίς όνομα εκδότη, Ερμούπολη, 1925.

Ζέπος Παναγιώτης, «*Μία αίτηση αναιρέσεως των Καποδιστριακών χρόνων*», περιοδ. *Πελοποννησιακά*, τεύχ. 1, 1956, σελ. 197-237.

Ζέπος Παναγιώτης, «*Παλληκαριάτικον*» ή «*Αγριλίκιον*», περιοδ. *Πελοποννησιακά*, τεύχ. 5, 1962, σελ. 322-347.

Ζώης Λεωνίδας Χ., «*Έν παλαιόν προικοσύμφωνον*», περιοδ. *Επτανησιακά Φύλλα*, τεύχ. 18, 1952, σελ. 308-311.

Ήμελλος Στέφανος Δ., «*Περί του εν τη νήσω Νάξω εθίμου του τρυποπεράσματος*», Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών 1, 1961, σελ. 515-528.

Ήμελλος Στέφανος Δ. – Πολυμέρου Καμηλάκη Αικατερίνη, *Παραδοσιακός Υλικός Βίος του Ελληνικού Λαού (Ερωτηματολόγιο)*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αριθμ. 17, Αθήνα 1983.

Ήμελλος Στέφανος Δ., «*Η τροφή από λαογραφική άποψη*», Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμ. ΚΗ', 1979-1985, σελ. 214-246.

Ήμελλος Στέφανος Δ., *Λαογραφικά. Δημώδεις παραδόσεις*, τόμ. Α΄, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1988.

Ήμελλος Στέφανος Δ., «Παραδοσιακά έπιπλα και σκεύη στο ελληνικό σπίτι: ενδεικτικές επισημάνσεις», περιοδ. *Λαογραφία*, τόμ. ΛΕ΄, 1990, σελ. 104-128.

Ήμελλος Στέφανος Δ., *Ζητήματα Παραδοσιακού υλικού βίου*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων Αθήνα 1993.

Ήμελλος Στέφανος Δ., «Παρατηρήσεις σε ναξιακό έγγραφο του 1639», περιοδ. *Η Μελέτη*, τόμ Στ΄, *Μελετήματα λαϊκού δικαίου των Κυκλάδων*, Αθήνα 2010, σελ. 104-121.

Hasluck Margaret, *Ο Άγραφος Νόμος στην Αλβανία*, μτφρ: Εύα και Παναγιώτα Χατζηπαυλή, μετάφραση Ηλίας Γ. Σκουλίδας, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα 2003.

Hirschon-Φιλιππίδη Renée, «Μνήμη και ταυτότητα. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες της Κοκκινιάς», στο Ε. Παπαταξιάρχης – Θ. Παραδέλλης, *Ανθρωπολογία και Παρελθόν, Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδος*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 327-356.

Hunger Herbert, *Βυζαντινή Λογοτεχνία, Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμος Β': Ιστοριογραφία, Φιλολογία, Ποίηση, μετάφραση Ταξιάρχης Κόλιας, Κατερίνα Συνέλλη, Γ. Χ. Μακρής, Ιωάννης Βάσσης, έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1992.

Θανόπουλος Γεώργιος Ι., *Ο Νίκος Γκάτσος και η ελληνική λαϊκή παράδοση*, εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 2012, τρίτη έκδοση.

Θανόπουλος Γεώργιος Ι., *Ελληνική Λαϊκή Ποίηση-Από το δημοτικό τραγούδι στη σύγχρονη έντυπη και ηλεκτρονική λαϊκή ποίηση*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2014.

Θανοπούλου Χρυσούλα Γ., *Το νεοελληνικό μετάλλιο φορητό φυλακτό από τον 18^ο-20^ο αιώνα – Τεχνολογία, μορφές, λαϊκές πίστεις και δοξασίες, Αντιπροσωπευτικά δείγματα*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 2014 (βρίσκεται στο Σπουδαστήριο Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών).

Θεοχάρη Μαρία Σ., «Ανέκδοτα άμφια της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας», περιοδ. *Θεολογία*, τεύχ. 26, 1957, σελ. 325-333, πίν. Α΄-Δ΄.

Ιναλτζίκ Χαλίλ, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Η κλασική εποχή, 1300-1600*, Μτφρ. Μιχάλης Κοκολάκης, εκδ. Αλεξάνδρεια, δεύτερη έκδοση, άνευ έτους.

Κακάμπουρα Ρέα & Σαλταπίδα Ευαγγελή, «Φοκλορισμός και Λαογραφία: Η παράσταση του Συλλόγου ΣΕΜΕΛΗ με τίτλο «Από την παράδοση στην παράσταση-Τα βιωματικά χοροστάσια και οι αναπαραστάσεις τους», στο Μανόλης Βαρβούνης,

Μανόλης Σέργης, Δέσποινα Δαμιανού, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη και Γαρυφαλλιά Θεοδωρίδου (επιμ.), *Η διαχείριση της παράδοσης: Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλωρισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, εκδ. Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 311-320.

Καλογιάννης Παντελής, «Οι Σαλαμίνοι κατά τας δύο πολιορκίας και την παράδοσιν της Ακροπόλεως», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 109 έως 114, 1967.

Καλπουρτζή Εύα, «Δια προίκα και δια δούλευσιν της. Σχόλια σχετικά με μια ιδιαίτερη μορφή προικοδοσίας στην ορεινή Πελοπόννησο κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα», περιοδ. *Ελληνική Κοινωνία*, τεύχ. 3, 1994, σελ. 153-171.

Καλπουρτζή Εύα, «Κοντετζιόνες και τεφερέντζιες: Παρατηρήσεις για τις συγγενικές σχέσεις στη Μύκονο κατά τους 17^ο και 18^ο αιώνες», περιοδ. *Ελληνική Κοινωνία*, τεύχ. 4, Αθήνα 1998, σελ. 112-174.

Καλπουρτζή Εύα, *Συγγενικές σχέσεις και στρατηγικές ανταλλαγών, Το παράδειγμα της Νάξου τον 17^ο αιώνα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Καμμάς Παντελής, «Ο τηλιακός γάμος», περιοδ. *Δωδεκανησιακή Επιθεώρησις*, αριθμ. 1, 1947, σελ. 384-389.

Καμπούρογλου Δημήτριος Γρ., *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηναίων*, τόμ. Α', εκδ. Αλέξ. Παπαγεωργίου – Δήμου Αθηναίων, Αθήνα 1889, τόμ. Β', εκδ. Αλέξ. Παπαγεωργίου – Δήμου Αθηναίων, εν Αθήναις 1890.

Καμπούρογλου Δημήτριος Γρ., «Οι προικοθήρες του παρελθόντος αιώνας και τα τραχώματα», περιοδ. *Παρνασσός*, αριθμ. 17 (1894), σελ. 161-167.

Καμπούρογλου Δημήτριος Γρ., «Τα κειμήλια της Σαλαμίνας» στο *Αναδρομάρης*, Αθήναι 1914, σελ. 137-138.

Καμπούρογλου Δημήτριος Γρ., *Αι παλαιαί Αθήναι*, Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, αριθμ. 240, εκδ. Διονυσίου Καραβία, Αθήνα 1948.

Καναβός Θεόφιλος, Μητροπολίτης Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως, «*Κτίσε μου την εκκλησία...*», *Η ζωή και τα θαύματα του Οσίου Λαυρεντίου της Σαλαμίνας*, έκδ. Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, τύποις Φ. Τσιρώνη, άνευ έτους.

Κανάκη Βασιλική-Κανάκης Άγγελος, *Γνωριμία με τη Σαλαμίνα μας*, αυτοέκδοση, Αθήνα 1995, σελ. 102.

Καπιάνος Νικόλαος, *Νοταριακές πράξεις, Κάστρο Κεφαλονιάς (1571-1576)*, επιστημονική εποπτεία Νίκος Μοσχονάς, εκδίδουν Χρήστος Βαγιωνάκης, Δέσποινα Μιχάλαγα, Μάριος Μπλέτας, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, *Πηγές* 11, Αθήνα 2008.

Καπαραλιώτης Θεοφάνης Π., «Βενετοκρατία-Τουρκοκρατία, Γεγονότα και συνθήκες ζωής στη Σαλαμίνα», φωτοαντίγραφο με την ιδιόχειρη περίληψη της αδημοσίευτης ανακοίνωσης του ομιλητή στο Συνέδριο *Σαλαμίνα, ένα ταξίδι στον χρόνο από την Προϊστορία έως σήμερα*, Σαλαμίνα, 7-8 Αυγούστου 2001.

Καπαραλιώτης Θεοφάνης Π., «Κουλουριώτες στη Μικρά Ασία, στον Γέροντα», εφημερίδα *Πολίτης με δικαίωμα*, άρθρο σε συνέχειες, Σαλαμίνα, Ιούν.-Ιουλ.-Αύγουστος 2007.

Καπαραλιώτης Θεοφάνης Π., «Ο Ηγούμενος Γρηγόριος Χατζηαθανασίου Κανέλλος, Ο πυρφόρος αγωνιστής του '21», εφημ. *Πολίτης με δικαίωμα*, αριθμ. φύλ. 33, Αύγουστος 2010, σελ. 22 (ακολούθησαν επτά συνέχειες του άρθρου)

Καπετανάκης Σταύρος Γ., *Οι Μανιάτες στην Επανάσταση του 1821*, Λακωνικά Σπουδαί, περιοδικόν σύγγραμμα Εταιρείας Λακωνικών Σπουδών, Παράρτημα, Αθήνα 2015.

Καπετάνιος Ανδρέας, «Γη και εργασία σε χωριά της ΝΔ Λευκάδας: συνεργασίες, ανταποδοτικότητα και εκχρηματισμός», στον τόμο *Πρακτικά Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006)*, Κύθηρα 2009, σελ. 174-194.

Καπλάνογλου Μαριάνθη, *Ελληνική Λαϊκή Παράδοση, Τα παραμύθια στα περιοδικά για παιδιά και νέους (1836-1922)*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Καπλάνογλου Μαριάνθη, «Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι: διάδοση και διαφοροποίηση», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α', εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 867-882.

Καπλάνογλου Μαριάνθη, *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή – Το παράδειγμα των αφηγητών από τα νησιά του Αιγαίου και από τις προσφυγικές κοινότητες των Μικρασιατών Ελλήνων*, εκδ. Πατάκη, ε' έκδοση, Αθήνα 2010.

Καποδίστριας Ιωάννης, *Κυβερνήτης της Ελλάδος. Επιστολαί Διπλωματικά, Διοικητικά και Ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831*, τόμ. 4, εκδ. Γ. Χαρτοφύλακος, Αθήνησιν 1843.

Καραθανάσης Αθανάσιος, «Ανέκδοτη αλληλογραφία του Fr. Morosini και άλλων Βενετών στα χρόνια του πολέμου 1659-1660», περιοδικό *Κρητικά Χρονικά*, τεύχ. 25 (1973), σελ 21-124.

Καραντής Τάσος, «Ξένοι Ταξιδιώτες στη Σαλαμίνα», εφημερ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Δεκ. 1996, σελ. 10.

Καραντής Τάσος, «Ένα κουλουριώτικο προικοσύμφωνο του 1905», εφημερ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, Φεβρουάριος 2001, σελ. 5.

Καραντής Τάσος, «Ο ήρωας Μητρομάρας και η επανάστασή του στη Σαλαμίνα», εφημερ. *Η νέα Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 141, Ιούνιος 2001, σελ. 8 και σε συνέχεια αριθμ. φύλ. 143, Αύγουστος 2001, σελ. 6.

Καραπιδάκης Νικόλαος - Κουρή Βιβή, «Οι "αδελφосύνες". Σιωπηρές και γραπτές: Το γενικό πλαίσιο», στον τόμο: *Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, *Πρακτικά ΙΕ΄ Συμποσίου, Δρόμοι και παράδρομοι της τοπικής ιστορίας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010*, Αθήνα 2011, σελ. 111-126.

Καρατζάς Σταμάτης Κ., «Παλαιοαθηναϊκά γλωσσικά», περιοδικό *Byzantinisch – neugriechische Jahrbücher*, τεύχος 17, 1944, σελ. 125-134.

Καρολίδης Παύλος, *Ιστορία της Ελλάδος: μετ' εικόνων: από της υπό των Οθωμανών αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453) μέχρι της βασιλείας Γεωργίου του Α΄*, εκδ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1925.

Καρύδης Δημήτρης, *Χωρογραφία νεωτερική ή Λόγος για τη συγκρότηση και εξέλιξη των ελληνικών πόλεων από τον 15^ο στον 19^ο αιώνα*, εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 2000.

Καρύδης Δημήτριος Ν., «Αθήνα-Αττική στον πρώτο αιώνα Οθωμανικής κατοχής: η σχέση πόλης-υπαίθρου», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας Νεοελληνική Πόλη: Οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος (1984)*, τόμος 1ος, Αθήνα 1985, στην ηλεκτρ. διεύθυνση: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/65-3.pdf>, ημερ. πρόσκτησης: 26.8.2016.

Κάσδαγλη Αγλαΐα, «Κριτική στη μελέτη της Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, Η προίκα ή περί του θρησκευτικού βίου των Νεοελλήνων και απάντηση της τελευταίας Παρ' όλην την επιθυμίαν», περιοδ. *Πολίτης*, τεύχ. 71, 1986, σελ. 96-104.

Καστόρχης Ευθύμιος, *Περί του πλήθους των της Αττικής κατοίκων*, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήναι 1874.

Κατηφόρης Νικόλαος, «Προικοσύμφωνον εις Παξούς», *Εφημερίς Ελλήνων Νομικών*, αριθμ. φύλ. 5, 1938, σελ. 94.

Κατσούρος Εμμανουήλ, «Υδραίων και Σεριφίων εμπορικά σχέσεις», περιοδ. *Νησιωτική Επετηρίς*, τεύχ. 1, 1918, σελ. 224-235.

Καψωμένος Ερατοσθένης Γ., «Καλή 'ναι η μαύρη πέτρα σου»: *Ερμηνευτικά κλειδιά στον Σολωμό*, εκδ. Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1992.

Κιουσοπούλου Αντωνία, *Ο θεσμός της οικογένειας στην Ήπειρο κατά τον 13^ο αιώνα*, εκδ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1990.

Κοκολάκης Μιχάλης, *Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι, Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)*, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, αριθμ. 74, Αθήνα 2003.

Κόμης Κώστας, *Δημογραφικές όψεις του ελληνικού νοικοκυριού, Δύο παραδείγματα από την Ήπειρο (18^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ιωάννινα 2000.

Κομίνης Μάρκος, *Η Αθήνα κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Διοίκησης (18^{ος}-19^{ος} αιώνας) - Η πόλη και το διοικητικό καθεστώς*, Θεσσαλονίκη 2008, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: ikee.lib.auth.gr/record/113048/files/KOMINIS.pdf, ημερομ. πρόσκτησης: 8.9.2015.

Κονιδάρης Γεράσιμος Ι., «Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας», στο λήμμα: "Βυζάντιον", Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, έκδοση Αθανασίου Μαρτίνου, τέταρτος τόμος, Αθήνα 1964.

Κοντογιώργης Γεώργιος, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, Εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982.

Κοντογιάννης Παντελής Μ., *Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης Β' Ρωσοτουρκικόν πόλεμον 1768-1774*, εν Αθήναις 1903.

Κοντομίχης Πανταζής, «Οι εργασιακές σχέσεις του αγροτικού χώρου στη Λευκάδα. Οργάνωση αγροτικών εργασιών» στον τόμο: *Λαογραφικά σύμμεικτα Λευκάδας. Ήθη και έθιμα - οι μεγάλες γιορτές - ο κύκλος της ζωής - παραδόσεις & παραμύθια - προλήψεις και δεισιδαιμονίες*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1995, σελ. 168-182.

Κορρέ Κατερίνα, «Νεοελληνικός κεφαλόδεσμος», περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχ. 102, 1977, σελ. 1509-1513.

Κορρέ-Ζωγράφου Κατερίνα, *Τα κεραμικά του ελληνικού χώρου*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1995.

Κούκκου Ελένη, *Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την τουρκοκρατία*, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1980.

Κούκκου Ελένη, *Θεσμοί και προνόμια του Ελληνισμού μετά την Άλωση, Διαμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας κατά την Τουρκοκρατία*, Δεύτερη έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1988.

Κουκουλές Φαίδων, «Αι πάνδημοι γυναίκες», στο *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. Β', Π, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, άνευ έτους, σελ. 117-162.

Κουλουριώτης Χρυσόστομος, Αρχιμανδρίτης, «Σιγίλλιον του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σεραφείμ Β΄ περί της εν Σαλαμίनि Ιεράς Μονής Φανερωμένης», εφημ. *Ενημέρωση Μεγάρων και Δυτικής Αττικής*, στη στήλη *Εκκλησιαστικά Απηχήματα*, 26.9.1998.

Κουμαριανού Αικατερίνη-Αγγελάτος Δημήτρης, «Αρχείο Π. Κοδρικά», περιοδ. *Τετράδια εργασίας*, αριθμ. 11, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1987, σελ. 11-147.

Κουμέντος Νικήτας, «Ο γάμος στη Νίσυρο. Ιστορική αναδρομή του θεσμού», περιοδ. *Νισυριακά*, τεύχ. 5, 1976, σελ. 157-242.

Κουρή Βιβή, «Η άδελφοσύνη" των χωρικών στην Κέρκυρα από τον 16ο ως τον 19ο αιώνα», περιοδ. *Τα Ιστορικά*, τεύχ. 27/53 (2010), σελ. 303-338.

Κουρούκλη Μαρία, «Η οικογένεια στην Κέρκυρα του 19ου αιώνα» στον τόμο: Τσαούσης, Δ. Γ. (επιμ), *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1984, σελ. 149-157.

Κουτελάκης Χάρης, «Σαλαμίνα, η άγνωστη ιστορία ενός νησιού», περιοδ. *Ιστορικά Θέματα*, τεύχος 35 (2004), στον διαδικτυακό τόπο <http://www.livepedia.gr/content-providers/periskopio/1645 SALAMINA.pdf>

Κοψιδά-Βρεττού Παρασκευή, «Λαογραφία και ιστορία – μικροϊστορία. Επιστημολογικές συγκλίσεις και ετερότητες», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Α΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 477-524.

Κρέμος Γεώργιος, *Προσκυνητάριον της εν τη Φωκίδι Μονής του Οσίου Λουκά, τουπίκλιν Στειριώτου*, τόμος Α΄, εκ του τυπογραφείου της εφημερίδος των συζητήσεων, Αθήνα 1874.

Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη, *Η θεωρία της Ελληνικής Λαογραφίας*, κριτική ανάλυση, έκδ. Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας (Σχολή Μωραΐτη), σειρά Βιβλιοθήκη γενικής παιδείας, αριθμ. 6, Δ΄ έκδ. Αθήνα 1978.

Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη, *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμος ΙΙ, επιμέλεια Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κυρ. Ντελόπουλος, Μαρία Καϊρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993.

Κωνσταντάρης Βύρων, «Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας και το δοξασμένο μοναστήρι της (Η Φανερωμένη)», περιοδ. *Ελληνική Δημιουργία*, έτος Β΄, τεύχ. 37, 15.8.1949, σελ. 289-295.

Κωνσταντινίδης Χαράλαμπος, *Σύντομος ιστορία της Εκκλησίας της Κορίνθου*, ανάτυπο από τη Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Ζ', έκδ. Αθανασίου Μαρτίνου, εν Αθήναις 1966.

Keena Margaret, «Ονοματοδοσία, κληρονομιά και η μοίρα της ψυχής: σκέψεις για τη συνέχιση και την αλλαγή των συμβολικών πρακτικών σ' ένα κυκλαδίτικο νησί» στο *Ανθρωπολογία και συμβολισμός στην Ελλάδα*, επιμέλεια: Ελευθέριος Αλεξάκης, Μαρία Βραχιονίδου, Ανδρομάχη Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2008, σελ. 205-230.

Λαγόπουλος Αλέξανδρος Φ., «Τελετουργίες καθαγίας του ελληνικού παραδοσιακού οικισμού», περιοδ. *Εθνολογία*, τόμ. 7, 1998-1999, σελ. 61-92.

Λαζαρίδου Αναστασία, *Οι τοιχογραφίες του καθολικού της Ιεράς Μονής Φανερωμένης*, Διδακτορική Διατριβή, Σορβόνη, 1988.

Λαΐου Σοφία, «Αφιερωτήρια έγγραφα των μονών της Σάμου (17^{ος}-18^{ος} αι)» στον τόμο: *Πρακτικά του ΙΔ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (28-30 Μαΐου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 203-212.

Λαΐου Σοφία, «Σχέσεις μοναχών και χριστιανών λαϊκών κατά την οθωμανική περίοδο (15^{ος}-αρχές 19^{ου} αι.)», στο Ηλίας Κολοβός (επιμ.), *Μοναστήρια, οικονομία και πολιτική. Από τους μεσαιωνικούς στους νεώτερους χρόνους*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης και Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης, Ηράκλειο 2011, σελ. 207-223.

Λαμέρας Κωνσταντίνος, «Περί του θεσμού των επί Τουρκοκρατίας Δημογεροντιών», περιοδ. *Μικρασιατικά Χρονικά*, τεύχ. Γ, 1940, σελ. 1 -73.

Λαμπάκης Γεώργιος, «Η Μονή Φανερωμένης», περιοδ. *Εβδομάς*, Έτος Α', αρ. 27, τύποις Κορίνθης, Αθήναι 1884, σελ. 1.

Λάμπρος Σπυρίδων, *Ιστορία της Ελλάδος από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως*, τόμος Δ', παρά τω εκδότη Καρόλω Μπεκ, εν Αθήναις 1898.

Λάμπρος Σπυρίδων, «Μελέται», περιοδ. *Νέος Ελληνομνήμων*, τόμ. Δ', Αθήναι 1905.

Λαμψίδης Οδυσσεύς, *Ο εκ Πόντου Όσιος Νίκων ο Μετανοείτε (κείμενο-σχόλια)*, έκδ. Επιτροπής Ποντιακών Μελετών, Αθήνα 1982.

Λάππας Ιγνάτιος, Μητροπολίτης, «Το πουκάμισο του Αγίου Αθανασίου», περιοδ. *Το Τάλαντο*, τεύχ. 7, Οκτ. – Νοέμ. 1993, σελ. 17-19.

Λεοντσίνης Γεώργιος, *Ιστορία – Περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα 1999.

Λεοντσίνης Γεώργιος, *Χειρόγραφος κώδικας χορηγούμενων αδειών γάμου Ιεράς Επισκοπής Κυθήρων 1862-1887*, Πηγές της Εκκλησιαστικής Ιστορίας Κυθήρων, Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Αθήνα 2016.

Λέτσας Αλέξανδρος, «Ο γάμος εν Βογατσικώ», περιοδ. *Μακεδονικά*, τεύχ. 1, 1940, σελ. 123-134.

Λιάτα Ευτυχία, *Η Σέριφος κατά την Τουρκοκρατία (17ος-19^{ος} αιώνας)*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1987.

Λιάτα Ευτυχία, «Οι κοινότητες. Ένας θεσμός με πολλές όψεις» στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τόμ.2, Διαφωτισμός – Ιστορία της παιδείας – Θεσμοί και Δίκαιο, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Λιγνός Αντώνιος, *Ιστορία της νήσου Ύδρας*, τόμ. Α, εκδ. Ι. Λ. Αλευρόπουλος, Αθήνα 1946.

Λουκίσσας Δημήτριος Περσέας, *Βοιωτικές περιηγήσεις*, εκδόσεις Ιδεών Άντρον, στην ηλεκτρ. διεύθ. [http://thyrsos.gr/zine/Viotikes Periigiseis.pdf](http://thyrsos.gr/zine/Viotikes_Periigiseis.pdf)

Λουκάτος Δημήτριος, *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Β έκδοση, Αθήνα 1978.

Λουκόπουλος Δημήτριος, *Τα γεωργικά της Ρούμελης*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983.

Λούπης Δημήτρης, *Ο Πίρι Ρέις, η Οθωμανική Χαρτογραφία και η Λίμνη του Αιγαίου*, εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1999.

Λυκούρης Ιωάννης Β., *Αι ανά τους αιώνας καταστροφαι της Αιγίνης και η ζωτικότητα του πληθυσμού της*, χωρίς όνομα εκδότη, Πειραιάς 1950.

Lock Peter, *Οι Φράγκοι στο Αιγαίο, 1204-1500*, μτφρ. Γ. Κουσουνέλος, Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα 1998.

Μαγιάτης Γιάννης Ε., *Οι Αμπελακιώτες στην Επανάσταση του '21*, ομιλία στον κινηματογράφο *ΤΟ ΝΕΟΝ*, 24.3.1988, αδημοσίευτη.

Μαγιάτης Γιάννης, *Τα Αμφιθεατρικά*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1989.

Μαδαμόπουλος Αναστάσης, *Σημειώσεις για τον άνθρωπο και τον κόσμο του*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979.

Μανιάτη-Κοκκίνη Τριανταφυλλίτσα, *Ο βυζαντινός θεσμός της Πρόνοιας, Συμβολή στη μελέτη του χαρακτήρα του*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοδοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη 1990.

Μανίκας Κωνσταντίνος Ι., *Σημειώσεις Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Ελλάδος*, στην ηλεκτρονική διεύθ. <http://www.theol.uoa.gr/fileadmin/theol.uoa.gr/uploads/PDF/SC-pdf2011-12/manikasxeimerino2012.pdf>

Μαριδάκης Γεώργιος Σ., «Γάμος Ελλήνων καθολικών και το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3 Φεβρουαρίου 1830», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, αριθμ. 23, 1976, σελ. 37-52.

Μαρινέσκου Φλορίν, «Τα ρουμανικά έγγραφα του Πρωτάτου και των Μονών Ξηροποτάμου, Κουτλουμουσίου, Διονυσίου και Ιβήρων του Αγίου Όρους, πρόδρομη παρουσίαση», *περιοδ. Τετράδια εργασίας*, αριθμ. 11, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1987, σελ. 214-222 .

Μαρινέσκου Φλορίν, *Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους, Αρχείο Πρωτάτου*, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, αριθμ. 76, Αθήνα 2001.

Μάτσης Νικόλαος, *Το οικογενειακό δίκαιο κατά την νομολογία του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως των ετών 1315-1401*, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1962.

Μέγας Γεώργιος Α., «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας», τεύχ. 1, ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1939.

Μέγας Γεώργιος Α., «Μαγικά και δεισιδαίμονες συνήθειαι προς αποτροπήν επιδημικών νόσων», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 5-6, 1943-1944.

Μερακλής Μιχάλης Γ., *Ελληνική Λαογραφία Α΄, Κοινωνική συγκρότηση*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1984.

Μερακλής Μιχάλης Γ., *Ελληνική Λαογραφία, Β΄, Ήθη και Έθιμα*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1986.

Μερακλής Μιχάλης Γ., *Λαϊκός Πολιτισμός και Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, πρόλογος: Βασίλης Φίλιας, Σειρά: Σύγχρονες Κοινωνικές Επιστήμες · Θεωρία και Πράξη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Μέριανος Γεράσιμος, «Προστατεύοντας τα συμφέροντα ποιμνίου και μητρόπολης. Κατάδειξη δημοσιονομικών ατασθαλιών με αφορμή επιστολές του Ευθυμίου Μαλάκη», ανάτυπο από τον τόμο *Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό (Υπάτη 8-10 Μαΐου 2009)*, *Πρακτικά*, έκδ. Δήμου Λαμιέων, Αθήνα 2011, σελ. 273-291.

Μέρτζιος Κωνσταντίνος, «Θωμάς Φλαγγίνης και ο μικρός Ελληνομνήμων», *Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ. Θ΄, εν Αθήναις, Γραφείον Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, τόμος ΙΔ΄-1939.

Μέρτζιος Κωνσταντίνος, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272.

π. Μεταλληνός Γεώργιος Δ., *Τουρκοκρατία, οι Έλληνες στην οθωμανική αυτοκρατορία*, εκδ. Ακρίτας, σειρά Αίπος, τρίτη ανατύπωση, Αθήνα 1998.

Μηλίγκου-Μαρκαντώνη Μαρία, «Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1966-1986)», ανάτυπο, *Παρουσία*, τόμος Ε΄, 1987.

Μηλίγκου – Μαρκαντώνη Μαρία, «Η θέση της γυναίκας ως συζύγου και κόρης στην ελληνική παραδοσιακή οικογένεια μέχρι το 1940 (αποκλίσεις και παρεκτροπές από τα νόμιμα)», στον τόμο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης – Αναστασία Βαλεντίνη Ρήγα και συνεργατών (επιμ.), *Οικογένεια – Μητρότητα – Αναδοχή*, Διεπιστημονική προσέγγιση, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήνα 1991, σελ. 277-308.

Μηλίγκου-Μαρκαντώνη Μαρία, «Παραδοσιακή Διατροφή (Πρωτογενή Διατροφικά Είδη) Φρούτα - Καρποί - Σιτάρι, Μαγικο-Θρησκευτικές Επισημάνσεις», *Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Ιστορίας Λαογραφίας Αττικής*, Ανάτυπο, Ασπρόπυργος 1992, σελ. 343-349.

Μηνδρινός Ματθαίος Ε., *Το μοναστήρι του αγίου Χαράλάμπους στην Έξω Γωνιά στον τόμο Σαντορίνη. Θήρα, Θηρασία, Ασπρονήσι, Ηφαιστεια*, Ιωάννης Μιχ. Δανέζης (επιμ.), εκδ. Αδάμ, Αθήνα 2001, σελ. 355-358.

Μιαούλης Αντώνιος Α., *Ιστορία της νήσου Ύδρας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της εν έτει 1821 εκραγείσης Ελληνικής Επανάστασεως*, εκ του τυπογραφείου της Λακωνίας, εν Αθήναις 1874.

Μικρομάστορα Εύη, «Η Ιερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης, μια νέα περιήγηση», στο Ενημερωτικό Δελτίο του Ομίλου ΑΚΑΜΑΣ, αριθμ. 3, Μάρτιος 2009, σελ. 28-30.

Μικρομάστορα Εύη, «Αποτυπώματα στον τόπο και στον χρόνο: κατασκευή μυολογίων από παραθαλάσσιο πέτρωμα στην περιοχή Πέρανι Σαλαμίνας», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 2, σελ 23-24.

Μικρομάστορα Εύη, «Ενεπίγραφο αναθηματική στήλη ως τμήμα της Αγ. Τράπεζας της Ι.Μ. Φανερωμένης Σαλαμίνας. Μια πρώτη προσέγγιση», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 335, Αύγουστος 2017, ένθετο.

Μιχαηλάρης Παναγιώτης, «Εγγυήσεις αγαμίας στη μητρόπολη Μυτιλήνης (α' μισό 19ου αιώνα)» στον τόμο Λάμπας, Κ., Αναστασόπουλος, Α. & Η. Κολοβός (επιμ.), *Μνήμη Πηνελόπης Στάθη. Μελέτες ιστορίας και φιλολογίας*, έκδ. Κέντρου

Μεσαιωνικού και Νεότερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2010, σελ. 79-102.

Μιχαηλάρης Παναγιώτης, «Προσπάθειες περιστολής της πολυτέλειας στο νησί της Λέσβου (18ος-19ος αι.)», περιοδ. *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τεύχ. 11, 2014, σελ. 221-238.

Μιχαηλίδης-Νουάρος Γεώργιος, «Λαϊκόν και επίσημον δίκαιον εις την νομικήν ζωήν», Τιμητικός τόμος Κωνσταντίνου Τριανταφυλλόπουλου, Αθήναι 1959, σελ. 164-190.

Μιχαηλίδης-Νουάρος Γεώργιος, «Λαϊκόν και επίσημον δίκαιον εις την λαϊκήν ζωήν», στον τόμο *Δίκαιον και κοινωνική συνείδησις: Οκτώ μελέται Κοινωνιολογίας και Φιλοσοφίας του Δικαίου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήναι 1972.

Μιχαηλίδης-Νουάρος Γεώργιος, «Το κληρονομικόν έθιμον των κανακάρηδων εν Δωδεκανήσω», περιοδ. *Λαογραφία*, τόμ. 28, 1972, σελ. 161-174.

Μιχαηλίδης-Νουάρος Γεώργιος, «Επιβιώσεις μητριαρχικών θεσμών στα οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και άλλων νησιών», Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τόμ. 31, 1995, σελ. 1-22.

Μοσχοβάκης Νικόλαος, *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, Διατριβή επί υφηγεσία, Αθήνα 1882, επανέκδοση από τις εκδ. *Αρχιπέλαγος*, Αθήνα 1998.

Μπάδα Κωνσταντίνα, Ματσούκη Ευαγγελία, «Προσεγγίσεις στην υλική μνήμη και στους μνημονικούς τόπους», στο *Η έρευνα και διδασκαλία του υλικού πολιτισμού των νεώτερων χρόνων στα ελληνικά πανεπιστήμια. Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου (Αθήνα, 7-8 Μαΐου 2007)*, επιμ. Κατερίνας Κορρέ – Γεωργίου Χ. Κούζα, Αθήνα, Ε.Κ.Π.Α., Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2010, σελ. 375-399.

Μπαλτά Ευαγγελία, *Οθωμανικά Αρχεία στην Ελλάδα, Προοπτικές της έρευνας*, στον ιστότ. <http://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8134/8092>

Μπαμπούνης Χαράλαμπος – Μουζάκης Στέλιος Α., «Οι αγώνες του “κοινού του Παναγίου Τάφου” για την επανοικοδόμηση του ναού της Αναστάσεως της Ιερουσαλήμ κατά τον 19ο αιώνα. Σχόλια και παρατηρήσεις σε χρεωστικές ομολογίες» στον τόμο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Παναγιώτης Τζουμέρκας (επιμ), *Αλεξανδρινός αμητός. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ιωάννη Μ. Χατζηφώτη*, Αλεξάνδρεια 2008, σελ. 387-402.

Μπαμπούνης Χαράλαμπος, *Ιστορική αφήγηση και πηγές*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013.

Μπαμπούνης Χαράλαμπος - Τουλιάτος Σπύρος, *Μεθοδολογία και ερμηνεία της ιστορίας*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017.

Μπεναρδής Μελέτιος Α., «Μεγαρεῖς καὶ Δερβενοχωρῖται», περιοδ. *Ψήγματα Μεγαριτικών*, τόμ. Β΄, 1936, σελ. 9-34.

Μπενιζέλος Ιωάννης, *Ιστορία των Αθηνών*, (επιμ. Ι. Κόκκωνας-Γ. Μπώκος), τόμος Α΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.

Μπιλής Θεμιστοκλής, «Το κωδωνοστάσιο της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας (1853)», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Θεολογίας, Β'Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης, Βυζαντινὸ καὶ Χριστιανικὸ Μουσείο, 15-16 Νοεμβρίου 2010, *Πρακτικά*, Αθήνα 2012, σελ. 167-183.

Μπίρης Κώστας, *Αρβανίτες, οι Δωριείς του Νεωτέρου Ελληνισμού*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1960.

Μπίρης Μάνος Γ., «Το καθολικό της Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», στο *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, Αθήνα 1989, τόμ. ΙΙΙ, σελ. 179-188.

Μπούρας Χαράλαμπος, *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, τόμ. ΙΙ, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1999, σελ. 464 και 468.

Μπούρας Χαράλαμπος, *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη στην Ελλάδα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 2001.

Μπούρας Χαράλαμπος - Μπούρα Λασκαρίνα, *Η ελληνική ναοδομία κατά τον 12^ο αιώνα*, έκδ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 2002.

Miller William, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι (1204-1566)*, μετάφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, μετά προσθηκών και βελτιώσεων, τόμος Β'. Εν Αθήναις: Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία, 1909-1910.

Νατσούλης Τάκης, *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*, εκδ. Σμυρنيωτάκη, τέταρτη έκδοση, Αθήνα 1990.

Νικολαΐδου Μάγδα, *Η γυναίκα στην Ελλάδα, δουλειά και χειραφέτηση*, εκδ. Καστανιώτη, 2^η έκδ., Αθήνα 1981.

Νικολακόπουλος Γεώργιος, *Εντοιχισμένα κεραμικά στις όψεις των μεσαιωνικών και επί τουρκοκρατίας εκκλησιών μας, χωρίς όνομα εκδότη*, Αθήνα 1978-1980.

Νικολάου Κατερίνα, Χρήστου Ειρήνη, «Οι αντιλήψεις των Βυζαντινών για την άσκηση της εξουσίας από τις γυναίκες (780-1056)», (το κείμενο αυτό αποτελεί αναπτυγμένη μορφή της ανακοίνωσης με θέμα «Les conceptions des Byzantins sur l'exercice du pouvoir par des femmes (780-1056)», στο Συνέδριο *Curiosité, Savoir et*

Rouvoir, Σόφια, 16-19 Μαΐου 1996), βλ. στον διαδικτυακό τόπο: <http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/bz/article/viewFile/3650/3509.pdf>

Νιτσιάκος Βασίλης, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003.

Ντάτση Ευαγγελή Αρ., *Τα ισνάφια μας τα βασιλεμένα, Τα Γιάννενα των μαστόρων και των καλφάδων*, Μουσείο Μπενάκη, Εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2006.

Ντόκου Κωνσταντίνου, «Η Μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους 1688-1691», περιοδ. *ΜΝΗΜΩΝ* (10) 1985, σελ. 96-138, από www.mnimon.gr/index.php/mnimon/article/download/326/470.pdf

Nora Pierre, *Les lieux de la mémoire. La nation*, εκδ. Gallimard, Paris 1984.

Ευγγόπουλος Ανδρέας, «Εκκλησία και Μοναστήρια Σαλαμίνας» στο *Ημερολόγιον του Οδοιπορικού Συνδέσμου*, Αθήνα 1925, σελ. 9.

Ευγγόπουλος Ανδρέας, *Σχεδιάσμα ιστορίας της θρησκευτικής ζωγραφικής μετά την Άλωσιν*, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, αριθμ. 40, Αθήνα 1957, σελ. 283-289.

Οικονομόπουλος Ηλίας Ι., *Αρματολοί και Κλέφται, ήτοι Η Τουρκοκρατία εν Ελλάδι (1452-1828)*, εκδ. Ελεύθερη Σκέψη, ανατύπωση, Αθήνα 1998.

Οικονόμος Κωνσταντίνος, *Τοπωνυμικό Ζαγορίου*, Διδακτ. Διατ., Ιωάννινα 1986 στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/0252#page/1/mode/2up>

Οικονόμου Ανδρομάχη, «Η παραγωγή του κάρβουνου στα Βίλια της Αττικής», Περιοδικό *Εθνογραφικά*, τεύχ. 6, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αφιέρωμα στην Τεχνολογία, Ναύπλιο 1989, σελ. 87-96.

Οικονόμου Ανδρομάχη, «Παραγωγή και εμπορία της ρητίνης στα Βίλια της Αττικής», Περιοδικό *Εθνολογία*, τόμ. 2 (1993), σελ. 5-21.

Ολυμπίου Ευδοκία, «Σχεδιάζοντας το ταξίδι: σπογγαλιευτικά συμφωνητικά και εργασιακές σχέσεις των πληρωμάτων στην Κάλυμνο (19ος - 20ος αι.)» στον τόμο: Αστέριος Αργυρίου, (επιμ.) *Η Ελλάδα τω νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα στα Πρακτικά του Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, Ρέθυμνο 10-12 Μαΐου 2002*, τόμ. Β', Αθήνα 2004, σελ. 401-414.

Obolensky Dimitri, *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία, Η Ανατολική Ευρώπη, 500-1453*, τόμοι Α' και Β', μετάφραση Γιάννης Τσεβρεμέσ, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.

Ong Walter, *Προφορικότητα και Εγγραμματοσύνη*, μετάφραση Κώστα Χατζηκυριάκου, επιμέλεια Θεοδώρου Παραδέλλη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.

Παλέριμου Μαρία, «Η Σαλαμίνα μέσα από το πέρασμα των αιώνων, Απλή αναφορά στα Γεγονότα, κατά τη Βυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία στηριγμένη σε υπάρχοντα Μνημεία και έγγραφα», περιοδικό *Έρευνα*, αρ. φύλ. 19-20 (104-105), Ιούλιος-Αύγουστος 2001, σελ. 81-86.

Παλέριμου Μαρία, «Οι σφουγγαράδες στη Σαλαμίνα», περιοδικό *Έρευνα*, αριθμ. φύλ. 19-20 (104-105), Ιούλιος-Αύγουστος 2001, σελ. 87.

Παιδούση-Παπαντωνίου Γιόνα, *Η Ερμιονίδα ανά τους αιώνες*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αθήνα 1996.

Πάλλα Μαρία, (Πρεσβυτέρα, 1885-1964), «Λαογραφικά σημειώματα για την ενδυμασία και τον γάμο στη Σαλαμίνα (Αττικής)». Περισυλλογή και παρουσίαση Δημ. Ι. Πάλλας, περιοδ. *Λαογραφία*, τόμ. ΛΓ' (1982-1984), Αθήνα 1985, σελ. 382-389.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Ανασκαφή εν Σαλαμίनि», *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1941-1944, σελ 21-26.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Α', Σαλαμίनि-Μούλκι, Β', Το παρά το Μούλκι ναΐδριον του Αγίου Δημητρίου», *Αρχαιολογική Εφημερίς* 1948-1949 (1950-1951), σελ. 112-134, και Γ', *Οι τάφοι*, στον ίδιο τόμο, σελ. 163-181.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Σαλαμινιακά, Α. Σαλαμίनि-Μούλκι», *Αρχαιολογική Εφημερίς*, περιοδικόν της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, 1948-1949, εν Αθήναις 1951.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Μία ανώνυμη εκκλησία του Ακροκορίνθου και η Φανερωμένη της Σαλαμίνας», περιοδ. *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά* 1959, σελ. 49-58.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Έρευνες στη Σαλαμίνα», *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1987, σελ. 30-43.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Αρχαιολογικές Επισημάνσεις στη Σαλαμίνα», ανάτυπο, Μελέτες του Αρχαιολογικού Δελτίου, τόμ. 42 (1987), σελ. 218-220.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Η Σαλαμίνα και ο Καραϊσκάκης», περιοδ. *Απόψεις*, τεύχ. 26 και 27, Ιούλ.-Δεκ. 1988.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Βροκή<*Βοϊκή, Σαλαμίνας τοπωνυμικά-τοπογραφικά-ιστορικά», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμος Π (1989), σελ. 99-135.

Πάλλας Δημήτριος, «Το Δάσο», περιοδικό *Απόψεις*, τεύχος 32-33, Ιαν.-Ιούν. 1990, σελ. 12-13.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Το τρίκογχον ναϋδριον του Αγίου Γρηγορίου εις την Σαλαμίνα», *Επιστημονική Επετηρίδα Βυζαντινών Σπουδών*, αριθμ. 48 (1990-1993), σελ. 13-25.

Πάλλας Δημήτριος Ι., «Σαλαμινιακά έγγραφα», εκδ. φροντίδα Ο. Γκράτζιου, Χ. Λούκου, *Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του Περιοδικού ΜΝΗΜΩΝ*, 11, Αθήνα 1996.

Πάνου Δημήτριος, *Οι Καταλανοί στη Βοιωτία*, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας, 1994.

Πανταζόπουλος Νικόλαος Ι., *Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήνα 1958.

Πανταζόπουλος Νικόλαος Ι., «Κεπήνιον. Συμβολή εις την έρευναν του πολιτικού γάμου επί Τουρκοκρατίας» στον τόμο: *Τιμητικός Τόμος Αλεξάνδρου Λιτζεροπούλου*, Θεσσαλονίκη 1985.

Πανταζόπουλος Νικόλαος Ι., «Τα προνόμια ως πολιτιστικός παράγων εις τας σχέσεις χριστιανών-μουσουλμάνων, Συμβολή εις το Εθμικόν Κοινοδικαίον της Εγγύς Ανατολής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης», *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών*, τόμος Θ', ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1975.

Πανταζόπουλος Νικόλαος Ι., «Τόπος και νόμος στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων: Το λαϊκό κοινοτικό δίκαιο και ο Κωνσταντίνος Καραβίδα», στο *Κοινότητα, κοινωνία και ιδεολογία – Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*, επιμέλεια, εισαγωγή Μ. Κομνηνού-Ε. Παπαταξιάρχης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990.

Πανταζόπουλος Νικόλαος Ι., *Ο Ελληνικός κοινοτισμός και η νεοελληνική κοινοτική παράδοση*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1993.

Παντελίδης Νίκος, «Πελοποννησιακός ιδιοματικός λόγος και Κοινή Νεοελληνική», *περιοδικό Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 21, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 550-561.

Παντελίδης Νίκος, «Κοινή Δημοτική: Παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της», *περιοδικό Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, τεύχος 27, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 337-347.

Παντελίδης Νίκος, «Το παλαιοαθηναϊκό ιδίωμα: Πηγές, μαρτυρίες, χαρακτηριστικά», *περιοδικό Γλωσσολογία*, τεύχος 24, 2016, σελ. 103-146.

Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20ού αιώνα (αρχές 19^ο αι.-1912)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Παπαγεωργίου Δημήτριος Β., *Ιστορία της Σκύρου: από των αρχαιοτάτων χρόνων*, τυπογραφείο Ανδρέα. Β. Πάσχα, Πάτραι 1909.

Παπαγιώργης Κωστής, *Τα καπάκια, Βαρνακιώτης, Καραϊσκάκης, Ανδρούτσος*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2003.

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, «Η Σμύρνη κατά τα Ορλωφικά (1770). Εσωτερικές συγκρούσεις και ευρωπαϊκή παρέμβαση», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 5 (1984-1985), σελ. 133-185.

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, *Ο θεσμός των αστικών κοινοτήτων στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της βενετοκρατίας (13ος-18ος αι.). Μια συνθετική προσέγγιση*, Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας - αρ. 24, έκδ. 2^η, Βενετία 2008.

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, «Ελληνικές Κοινότητες και Ευρωπαϊκός Κόσμος (13ος-19ος αι). Μορφές αυτοδιοίκησης, κοινωνική οργάνωση, συγκρότηση ταυτοτήτων. Μια ερευνητική πρόταση», *Εώα και Εσπέρια* 7 (2007), 139-148.

Παπαδιά-Λάλα Αναστασία, «Κοινωνική μέριμνα και πολιτική στη βενετοκρατούμενη Τήνο. Ο θεσμός των δημόσιων σιταποθηκών (β' μισό 16ου - α' μισό 17ου αι.)», *Ministerium Historiae. Τιμή στον π. Μάρκο Φώσκολο*, στο Κώστας Α. Δανούσης – Κώστας Γ. Τσικνάκης (επιμέλεια), Δήμος Τήνου, Τήνος 2017, σελ. 455-473.

Παπαδόπουλος Χρυσόστομος, *Οι Νεομάρτυρες*, χωρίς όνομα εκδότη, εν Αθήναις 1934.

Παπαϊωάννου Κωνσταντίνος, *Τα μοναστήρια ως αρχιτεκτονικές συνθέσεις*, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήναι 1977.

Παπαμιχαήλ-Κουτρούμπα Άννα, «Ο σταυρός εις τους διαφόρους κλάδους του Ελληνικού εθνικού δικαίου», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας*, τόμ. 26-27 (1990).

Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη Λυδία, *Μεταβιβάσεις ακινήτου περιουσίας αναδόχων δια «βαπτιστικών» συμβολαίων στη Μύκονο (17^{ος}-18^{ος} αι.)*, *περιοδ. Μνημοσύνη*, τεύχ. 15, 2001-2002, σελ. 225-247.

Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη Λυδία, «Μορφές δωρεών και νομικοί περιορισμοί στον κυκλαδικό χώρο κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο (17^{ος}-18^{ος} αι.)», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, αριθμ. 36, 2002, σελ. 135-181.

Παπαστάθης Χαράλαμπος, «Κοριτσιάτικο. Θεσμός του εθιμικού δικαίου στη Θάσο», *περιοδ. Θασιακά*, τεύχ. 10, 1996-1997, σελ. 531-40.

Παπαχριστοφόρου Μαριλένα, «Αφηγηματικότητα, χώρος, σύμβολα: συνομιλώντας με ένα νησιωτικό τοπίο», *Ανθρωπολογία και συμβολισμός στη Ελλάδα*, επιμέλεια: Αελ. Αλεξάκης, Μ. Βραχιονίδου, Αν. Οικονόμου, Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας, Αθήνα 2006, σελ. 283-307.

Πετρονώτης Αργύρης, «Ο Άγιος Δημήτριος της πόλης Σαλαμίνας», στο *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση (1453-1850)*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979, σελ. 199-208.

Πετρόπουλος Γεώργιος, *Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου 1822-1833*, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 1, Παράρτημα Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήναι 1957.

Πετρόπουλος Γεώργιος, «Νοταριακαί πράξεις Παζών διαφόρων νοταρίων των ετών 1658-1810», Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 2, Αθήναι 1958.

Πετρόπουλος Γεώργιος, «Νοταριακαί πράξεις Μυκόνου των ετών 1663-1779», Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 3, Αθήναι 1960.

Πετρόπουλος Γεώργιος, «Α. Νοταριακαί πράξεις Κεφαλληνίας της συλλογής Ε. Μπλέσσα των ετών 1701-1856, Β. Έγγραφα της Ηπείρου και Ιερών Μονών Αιτωλίας των ετών 1701-1887», Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 4, Αθήναι 1962.

Πετρόπουλος Γεώργιος, «Α. Νοταριακαί πράξεις Χίου των ετών 1724-1780, Β. Έγγραφα Ρόδου και Καστελλορίζου των ετών 1847-1874», Παράρτημα της Επιστημονικής Επετηρίδος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Μνημεία του Μεταβυζαντινού Δικαίου 5, Αθήναι 1962.

Πετρόπουλος Ηλίας, *Το Μπουρδέλο, ήτοι λαογραφική πραγματεία περί των εν Ελλάδι οίκων ανοχής και του πληρώματος αυτών*, εκδ. Γράμματα, Αθήνα 1980.

Πιττάκης Κυριακός Σ., «Απόσπασμα έκ του χειρογράφου τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κυρίου Μπεναλδῆ», *Αρχαιολογική Εφημερίς, φυλλάδιον* 32, Ιανουάριος 1853, σελ. 940-945.

Πουλημένος Γρηγόριος, «Τρεις φάσεις του καθολικού στη Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα», *Πρακτικά 8^ο Συμποσίου Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης*, Αθήνα 1988, σελ 86-114.

Πολίτης Νικόλαος Γ., «Αι ασθένειαι κατά τους μύθους του ελληνικού λαού», Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τόμ. 1 (1883), σελ. 11-12.

Πολίτης Νικόλαος Γ., «Λαογραφία», *Λαογραφικά Σύμμεικτα Α΄*», Δημοσιεύματα Λαογραφικού Αρχείου, αριθμ. 1, εκ του τυπογραφείου Παρασκευά Λεωνή, εν Αθήναις 1920, σελ. 1-13.

Πούχγερ Βάλτερ, *Ιστορική Λαογραφία, Η διαχρονικότητα των φαινομένων*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2010.

Πρίφτης Κωνσταντίνος, «Η γαιοκτησία εις την Αττική: το πέρασμα από τους Τούρκους στους Έλληνες (αναφορά στα Μεσόγεια)», περιοδικό *Συμβολή*, τεύχ. 22 (1985), σελ. 19-28.

Ραγκαβής Ιάκωβος Ρ., *Τα Ελληνικά*, εκδ. Κωνσταντίνου Αντωνιάδη, εν Αθήναις 1854, τόμος τρίτος.

Ρεπούση Μαρία, *Οι ελληνικές κοινότητες κατά την οθωμανική κυριαρχία*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγική Σχολή, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Διδασκαλείο Δημήτρης Γληνός, Τμήμα Γενικής Αγωγής, Ακαδημαϊκό έτος 2008-2009.

Ροδολάκης Γεώργιος Εμμ., «Ιστορικό Αρχείο Ύδρας, απογραφικό διάγραμμα», περιοδ. *Τετράδια εργασίας*, αριθμ. 11, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 1987, σελ. 151-209.

Ροκίδη Ειρήνη Δ., *Η Μονή Φανερωμένης Σαλαμίνας*, α΄ έκδοση, 1997.

Ρόκου Βασιλική, «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15^ο-19^ο αιώνας. Προσεγγίσεις» στο Μανόλης Γ Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 723-758.

Ρόκου Βασιλική, «Η βιοτεχνική πόλη της παραδοσιακής κοινωνίας», στο Μανόλης Γ Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, Τόμος Α΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 759-789.

Ρόκου Βασιλική, «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15^ο-19^ο αιώνας. Προσεγγίσεις» στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία –*

Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές, Τόμος Α΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 721-758.

Ρουσσοπούλου Αγνή, «Απόψεις της νομολογίας για τα θέματα του γάμου και της εργαζόμενης γυναίκας», περιοδ. *Σύγχρονα θέματα*, χρόνος Δ΄, τεύχ. 21, Μάιος-Ιούνιος 1966, σελ. 289-308.

Ρούσσος-Μηλιδώνης Μάρκος, *Η τουρκοκρατούμενη "Ελλάδα" μέσα από ανέκδοτα έγγραφα Ιησουϊτών του 17ου και 18ου αιώνα. Ι. Το ελληνικό αρχιπέλαγος Α' Σίφνος, Σέριφος, Κύθνος, Ανδρος, Νάξος, Θήρα*, έκδ. Κέντρου Εκδηλώσεων-Ομιλιών, Αθήνα 2002.

Σαβοριανάκης Παναγιώτης, «Οικογένεια και Γαμήλιες Πρακτικές στο Νοτιοανατολικό Αιγαίο, Η Κως στο 18^ο και 19^ο αιώνα», στο www.mnimon.gr/index.php/mnimon/article/download/584/973.pdf

Σάθας Κωνσταντίνος, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη ή Συλλογή ανεκδότων μνημείων της ελληνικής ιστορίας*, τόμ. Ε΄, τύποις του Χρόνου, Βενετία-Παρίσι 1876.

Σάθας Κωνσταντίνος, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, Ιστορικών Δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων (1453-1821), εκ της τυπογραφίας των τέκνων Ανδρέου Κορομηλά, Αθήνησι 1869.

Σακελλαρίου Μιχαήλ Β., *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*,), εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1978, ανατύπωση της έκδοσης του 1939.

Σαλτάρης Νικόλαος *έγραψε* 1945, *Η Μονή Φανερωμένης στη Σαλαμίνα*, εκδ. Παναγιώτη Σάλτα, 1948.

Σαλτάρης Νικόλαος, «Η πρώτη εφημερίδα των Αθηνών εξεδίδετο στη Σαλαμίνα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 21 έως 23, 1962.

Σαλτάρης Νικόλαος, «Δύο ακόμη ιστορικά αντικείμενα στη συλλογή του Ευριπίδη, Ένα κουμπί του Καραϊσκάκη – Ένα θραύσμα από τουρκική οβίδα», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 74, 1965.

Σαλτάρης Νικόλαος, «Κάτι που μας θυμίζει τα χρόνια του Αλή-Πασά», εφημ. *Η Σαλαμίνα*, αριθμ. φύλ. 78 και 79, 1965.

Σαλτάρης Νικόλαος Ι., *Η ζωή των Αρβανιτών*, εκδ. Γέρου, Αρβανίτικη Βιβλιοθήκη, αριθμ. 1, Αθήνα 1986.

Σαρρής Ιωάννης, «Τα τοπωνύμια της Αττικής», περιοδ. *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 40, 1928, σελ. 115-137.

Σαρρής Νεοκλής, *Οσμανική Πραγματικότητα, Συστημική παράθεση δομών και λειτουργιών*, τόμ. Β, *Η Δοσιματική Διοίκηση*, εκδ. Ι. Δ. Αρσενίδης & Σία, Αθήνα, χωρίς όνομα εκδότη και άνευ έτους.

Σέργγης Μανόλης Γ., *Για μια Λαογραφία των Τοπωνυμίων. Τα τοπωνύμια («μικρο-τοπωνύμια») μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου ως «μελέτη περίπτωσης»*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016.

Σέργγης Μανόλης Γ., «*Νεοελληνικών επωνύμων λαογραφική επισκόπησης*» – *Τα σύγχρονα επώνυμα μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου*, εκδ. οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2017.

Σηφάκης Γρηγόρης, «*Λαογραφία, Ανθρωπολογία και Ιστορία ή ετερόνυμα που δεν έλκονται*», στο *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου: Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (Αθήνα, 19-21 Απριλίου 2002)*, Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, (Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη), Αθήνα 2003.

Σιγάλας Αντώνιος, «*Ανέκδοτα έγγραφα αφορώντα εις την εκλογήν των κοτζαμπάσηδων*», περιοδ. *Ελληνικά*, τεύχ. 3, 1930, σελ. 78-79.

Σκιαδάς Ελευθέριος Γ., *Ιστορικών διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος, 1833-1912, Σχηματισμός-σύσταση-εξέλιξη-πληθυσμός-εμβλήματα*, έκδ. του Δήμου Αθηναίων, εκδόσεις Μικρός Ρωμικός ΕΠΕ, βελτιωμένη έκδοση, Αθήνα 1994.

Σκουζές Παναγής, *Απομνημονεύματα: η τυραννία του Χατζή Αλή Χασεκή στην τουρκοκρατούμενη Αθήνα*, επιμέλεια-εισαγωγή-σχόλια Θανάσης Χ. Παπαδόπουλος, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1975.

Σουρμελής Διονύσιος, *Κατάστασις συνοπτική της πόλεως Αθηνών από της πτώσεως αυτής υπό των Ρωμαίων μέχρι τέλους της Τουρκοκρατίας*, εκ της τυπογραφίας Αγγέλου Αγγελίδου, Αθήναι 1842.

Σουρμελής Διονύσιος, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της Επανάστασεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, τύποις Νικολάου Αγγελίδου, Δευτέρα έκδοσις, Αθήνα 1853.

Σοφρά-Μάθηση Ευγενία, *Λαυρέντιος ο Μεγαρεύς και το Μοναστήρι της Φανερωμένης Σαλαμίνας*, εκδ. Επτάλοφος-Ευεργέτις, Μέγαρο 2007.

Σοφρά-Μάθηση Ευγενία, *Το χειρόγραφο του Παρασκευά Πάλλα (Η συμβολή των Σαλαμινίων στην Επανάσταση του 1821)*, εκδ. Radical GrafX, Σαλαμίνα 2010.

Σοφρά-Μάθηση Ευγενία, «*Σαλαμίνα 1827*», εφημερίδα *Η νέα Σαλαμίνα*, Μάιος 2013, σελ 10.

Σπαθάρη-Μπεγλίτη Ελένη, *Ιστορική και Κοινωνική Λαογραφία Ανατολικής Θράκης*, εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη, Αθήνα 1997, σελ. 190.

Σπαθάρη-Μπεγλίτη Ελένη, «Συντεχνίες: Μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης των παραδοσιακών τεχνιτών – Επαγγελματική συνοχή και κοινωνική αλληλεγγύη», στο Μπαδιερίτάκη – Γουήλ Άννας και άλλων, *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος στην Ελλάδα II: Οι νεότεροι χρόνοι*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, τόμ. Β΄, Πάτρα 2002, σελ. 93 κ.εξ.

Σπαθάρη-Μπεγλίτη Ελένη, «Χρόνος και Λαογραφία» στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία – Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμος Β΄, εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 671-703.

Σπυριδάκης Γεώργιος Κ., «Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης», ανάπτυπο εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. 13 και 14, (1960-1961), εν Αθήναις, 1962.

Σπυριδάκης Γεώργιος Κ., *Ελληνική Λαογραφία, Πανεπιστημιακαί Παραδόσεις*, τεύχ. Β΄, Πανεπιστήμιον Αθηνών, ά.έ., ά.χ.

Σπυριδάκης Γεώργιος Κ., *Ελληνική Λαογραφία (Λαϊκός Πολιτισμός των Νεώτερων Ελλήνων)*, τεύχ. Γ΄ (Κοινωνικός Βίος), εν Αθήναις 1972, χωρίς όνομα εκδότη και άνευ έτους.

Σταματιάδης Επαμεινώνδας Ι., *Οι Καταλανοί εν τη Ανατολή: οίς προσετέθη και ανέκδοτος της χρονολογίας των Αθηνών*, δαπάνη Κωνστ. Αντωνιάδου, Αθήναι, εκ του τυπογραφείου Κ. Αντωνιάδου, 1869, στον διαδικτυακό τόπο http://srv1-viv1-volou.mag.sch.gr/digitalbook_400#/0

Σταματίου Ιωάννης, *Η Σφαιρία και ο Πόρος*, τύποις Δ. Β. Δεληδημήτρη, Αθήναι 1937.

Στογιόγλου Γεώργιος, «Περί της εν Σαλαμίνι Ι. Μονής Φανερωμένης ανέκδοτα σιγίλλια, και λοιπά περί αυτής έγγραφα», ανάπτυπο από τον χαριστήριο τόμο ‘*Θεολογικόν Συμπόσιον*’, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 421-462.

Στράγκας Θεόκλητος Α., Αρχιμανδρίτης, *Εκκλησίας Ελλάδος Ιστορία εκ Πηγών Αψευδών 1817-1967*, Αθήνα 1971, τόμ. Α΄.

Συμεωνίδης Γιώργος, «Ο κύκλος ανάπτυξης του νοικοκυριού στο Λεωνίδιο», περιοδ. *Εθνολογία*, τεύχ. 1, 1992, σελ. 9-37.

Σύρκου Αγγελική, *Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα, Λεξικογραφική μελέτη*, εκδ. νήσος, Αθήνα 2006.

Σφυρόερας Βασίλειος, «Γάμοι και διαζύγια στη Νάξο τον ιζ΄ και ιη΄ αιώνα. Ανέκδοτα έγγραφα από τον κώδικα Α΄ της Μητροπόλεως Παροναξίας», περιοδ. *Κυκλαδικά*, αριθμ. 1, 1956, σελ. 265-275.

Σφυρόερας Βασίλειος, *Οι δραγομάνοι του στόλου. Ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήναι 1965.

Σφυρόερα Σοφία Ν., *Κωνσταντινούπολη, Πόλη της Ιστορίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006.

Σωτηρίου Γεώργιος, *Η εν Σαλαμίνη Μονή Φανερωμένης* στην Επετηρίδα Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, αριθμ. 1 (1924), σελ. 109-138.

Τασσιάς Ιωάννης Χ., Μ. Αρχιμανδρίτης, Πρωτοσύγκελος Ιεράς Μητροπόλεως Θεσ/νίκης, *Ο Άγιος Δημήτριος, Πολιούχος Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2007, 35-40.

Τοντόροφ Νικολάι, *Η Βαλκανική Πόλη, 15^{ος} - 19^{ος} αιώνας*, μετάφραση Αβδελά Ε. - Παπαγεωργίου Γ., εκδ. Θεμέλιο, τόμ. Α΄, Αθήνα 1986.

Τουρτόγλου Μενέλαος Α., «Στοιχεία οικογενειακού δικαίου εις τας παροιμίας και τα άσματα του ελληνικού λαού», Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας, αριθμ. 22, 1969-1972.

Τούτση-Δρίβα Ελένη, *Το Καποδιστριακό Σχολείο της Σαλαμίνας, Ιστορία του κτηρίου και των θεσμών (1830-1832)*, εκδόσεις Ολόγραμμα, Σαλαμίνα 2010.

Τούτσης Μελέτιος, «Σαλαμίνα: γνωστές και άγνωστες σελίδες του ιστορικού της παρελθόντος (Αρχαία, Βυζαντινή και Ευρωπαϊκή Περιηγητική Γραμματεία), Μέρος Β΄», περιοδικό *Βάκιλος*, γ΄επετηρίδα, Σαλαμίνα, φθινόπωρο 2010, σελ. 72-79.

Τραυλός Ιωάννης, *Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19^{ου} αιώνας*, Αθήνα 1960 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_9.aspx, ημερ. πρόσκτ. : 25.8.2016.

Τσαμίλης Γεώργιος, *Εξωκλήσια και μικροί ναοί της νήσου Σαλαμίνας, Από το Βυζάντιο μέχρι σήμερα*, περιφερειακές εκδόσεις ολόγραμμα, α΄ έκδοση, Σαλαμίνα 2010.

Τσαπαλιάρης Κωνσταντίνος Ν., φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής του εν Αθήναις Εθνικού Πανεπιστημίου, *Η νήσος Ικαρία δια μέσου των αιώνων, ήτοι γεωγραφική και ιστορική της νήσου περιγραφή από των αρχαίων μέχρι των καθ΄ ημάς χρόνων. Μετ΄ εικόνων συγγραφή επί τη βάσει αρχαίων και νεωτέρων κειμένων*, εκδ. Ιωάννου Λ. Τιγκλία, εν Αθήναις 1927.

Τσιλιβίγκος Αθανάσιος, *Σαλαμίνα, Μονή Φανερωμένης και ο πρώτος Ναύσταθμος (1878-1881)*, εκδ. Ίανθος, Αθήνα 2005.

Τσοποτός Δημήτριος, *Γη και γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την τουρκοκρατίαν*, β' έκδοση, Αθήνα 1975.

Tekeli Ihan, «Οι θεσμοθετημένες εξωτερικές σχέσεις των πόλεων στην οθωμανική αυτοκρατορία. Εξέταση οικιστικών μοντέλων», στο *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών*, Αθήνα 1979, σελ. 467-488.

Thompson Paul, *Φωνές από το Παρελθόν – Προφορική Ιστορία*, μετάφραση Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Ν. Ποταμιάνος, επιμ. Κ. Μπάδα, Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Αθήνα 2002.

Φήμης Παύλος, «Η συμβολή της Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας στην Εθνεγερσία», περιοδικό *Απόψεις*, τεύχ. 16, έτος Στ', Ιαν.-Μάρ. 1986, σελ. 2-7.

Φιλαδελφεύς Θεμιστοκλής Ν., *Ιστορία των Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας. Από του 1400 μέχρι και του 1800*, τόμος Α', εκδόσεις Διονύση Νότη Καραβία, Αθήνα 1981, επανέκδοση του έργου τού 1902.

Φιλίππου-Αγγέλου Πέτρος Ι., *Πέτρος Αν. Φουρικής (1878-1936), Ο Σαλαμίνιος αρχαιολόγος – ιστορικός – λαογράφος – γλωσσολόγος, Ανάλεκτα*, εκδ. ΑΩ, Καλύβια Αττικής 2017.

Φουρικής Πέτρος, «Μεγαρικά μελετήματα. Μέρος Α': Μεγαρική διάλεκτος», περιοδικό *ΑΘΗΝΑ*, τόμ. 30, 1919, σελ. 343-377.

Φουρικής Πέτρος, «Ο παλαιός Άγιος Νικόλαος της Σαλαμίνας», *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος*, 1923 (έτος 2^ο), σελ. 443-448.

Φουρικής Πέτρος, «Ο Άγιος Νικόλαος της Σαλαμίνας», *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος*, 1924 (έτος 3^ο), σελ. 121-141.

Φουρικής Πέτρος, «Γάμος και γαμήλια συμβόλαια παρά τοις αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας», *Λαογραφία*, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας Θ' (9), 1926, σελ. 507-563.

Φουρικής Πέτρος, «Ελληνοαλβανικά λαογραφικά έρευναι», *Λαογραφία*, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος Ι', Θεσσαλονίκη 1929, σελ. 3-22.

Φουρικής Πέτρος, «Συμβολή εις το τοπωνυμικόν της Αττικής, Α'. Ελληνικά τοπωνύμια, Β'. Αλβανικά τοπωνύμια», *ΑΘΗΝΑ*, *Σύγγραμμα περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 41, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1929, σελ. 77-178, Γ'. Τοπωνύμια αμφιβόλου ετυμολογικής αρχής ή αβεβαίου θέσεως», *ΑΘΗΝΑ*, *Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 42, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1930, σελ. 111-136.

Φουρικής Πέτρος, «Πόθεν το εθνικόν Αρβανίτης», *ΑΘΗΝΑ, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 43, Αθήνησιν, τύποις εταιρείας - Π. Δ. Σακελλάριος, 1931, σελ. 3-37.

Φουρικής Πέτρος, «Η εν Αττική ελληνοαλβανική διάλεκτος, (Α΄ μέρος)», *ΑΘΗΝΑ, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 44, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1932, σελ. 28-76, (Β΄ μέρος)», *ΑΘΗΝΑ, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 45, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1933, σελ. 49-181.

Φουρικής Πέτρος, «Συνήθειες που σβήνουν. Ο Πηλός», *Ημερολόγιο Μεγάλης Ελλάδος*, έτος 13, 1934, σελ. 291-301.

Φουρικής Πέτρος, «Συνήθειαι που σβήνουν. Το πουκάμισο τ΄ Αι-Θανάση», *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, έτος 13^ο, 1934, σελ. 301-307

Φουρικής Πέτρος, «Άρβα – Άλβα Λόγγα (Μέρος Α΄- Άρβα, Μέρος Β΄- Άλβα Λόγγα)», *ΑΘΗΝΑ, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 46, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1935, σελ. 9-34.

Φουρικής Πέτρος, «Άλβα Φουκίνη, (Μέρος Γ΄)», *ΑΘΗΝΑ, Σύγγραμμα Περιοδικόν της εν Αθήναις Επιστημονικής Εταιρείας*, τόμος 47, Αθήνησιν, τύποις Παρασκευά Λεωνή, 1937, σελ. 262-263 (το τελευταίο δημοσιεύθηκε μετά τον θάνατό του).

Φουρικής Πέτρος Α., *Γάμος και Γαμήλια Σύμβολα παρά τοις Αλβανοφώνοις της Σαλαμίνας*, Διδακτορική διατριβή, Γενική επιμέλεια: Αναστασίου Καραντή, επανέκδοση, εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996.

Φωτάκης Νικόλαος Γ., «Εκθεσις περί της εν Σαλαμίनि Μονής της Φανερωμένης», *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, αριθμ. 2, (1890), σελ. 11-18.

Φωτάκης Νικόλαος Γ., «Απανταχούσα Λαυρεντίου», στο *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμ. 2, 1890, σελ. 78-80.

Φωτάκος (Χρυσανθόπουλος Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Α΄, χωρίς όνομα εκδότη, Αθήναι 1899.

Χαιρετάκης Γιάννης, «Το οικόπεδο Ζούγρη στο Αμπελάκι Σαλαμίνας: Στρωματογραφία και χρονολόγηση», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 5, Μάρτιος 2011, σελ. 25-27.

Χαιρετάκης Γιάννης, «Η Πρωτοβυζαντινή Σαλαμίνα, Ο οικισμός του Αμπελακίου», *ΑΚΑΜΑΣ, Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Ενημερωτικό Δελτίο, αριθμ. 9, Μάρτιος 2015, σελ.18-22.

Χαιρετάκης Γιάννης, «Οι ασχολίες των Σαλαμινίων κατά την αρχαιότητα: η πρωτογενής παραγωγή», *περιοδ. Βάκιλος*, τεύχ. 5, Σαλαμίνα 2015, σελ. 32-37.

Χαρμαντά Νάνσυ, «Η γυναικεία φορεσιά της Σαλαμίνας στις αρχές το 20ού αιώνα», *περιοδ. Ενδυματολογικά 1, Πρακτικά πρώτου κύκλου μαθημάτων του Εθνικού Αρχείου Ελληνικής Παραδοσιακής Ενδυμασίας*, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 2000, σελ. 188-206.

Χασιώτης Ιωάννης, «Ο πρώτος βενετοτουρκικός πόλεμος (1463-1479) και οι μεταπολεμικές κρίσεις», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Ι΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σελ. 269-271.

Χασιώτης Ιωάννης, «Οι βενετοτουρκικές συγκρούσεις στις ελληνικές χώρες (1684-1698)», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΑ΄, σελ. 27-29.

Χατζάκης Ιωάννης, «Φυσικά τέκνα" στη βενετοκρατούμενη Κρήτη. Αρχαιακές μαρτυρίες και νομικές προεκτάσεις ενός κοινωνικού φαινομένου», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, αριθμ. 38, 2004, σελ. 181-219.

Χατζάκης Ιωάννης, «Τα «βρετά παιδιά», Οι ιδιαίτερες διαστάσεις του φαινομένου της έκθεσης βρεφών στη βενετική Κύπρο», *Νόμος, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών*, αριθμ. 13, 2010, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 485-503.

Χοτζάκογλου Χαράλαμπος Γ., «Ελληνικά χειρόγραφα και παλαιότυπα στη Σερβική Ορθόδοξη Βιβλιοθήκη του Αγίου Ανδρέα (Szentendre) Βουδαπέστης», *περιοδ. Τετράδια εργασίας*, αριθμ. 24, έκδ. Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2002.

Χατζηαναργύρου Ανάργυρος, *Τα Σπετσιωτικά: ήτοι συλλογή ιστορικών εγγράφων και υπομνημάτων αφορώντων τα κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν του 1821: εκ των αρχείων της νήσου Σπετσών και του Κράτους*, εκδοθέντα μερίμνη Ιωάννου Γ. Κούτση, άνευ έτους, τόμ. Β.

Χατζηδάκης Μανόλης, «Αρχιτεκτονικοί τύποι καί τρίκλιτη βασιλική», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΑ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σελ. 19-47 .

Χατζηδάκης Μανόλης - Δρακοπούλου Ευγενία, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, αριθμ. 62, Αθήνα 1997.

Χατζηϊωάννου Μαρία Χριστίνα, *Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία, Ο κώδικας αρ. 201 της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος*

Ζάβορδας, έκδ. Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, αριθμ. 75, Αθήνα 2000.

Χατζιδάκις Γεώργιος, «Περί της Μεγαρικής διαλέκτου και των συγγενών αυτής ιδιωμάτων. Γλωσσολογικά Έρευναι», *Επετηρίς του Πανεπιστημίου Αθηνών*, αριθμός 73, 1915-1916, σελ. 1-27.

Χατζημιχάλη Αγγελική, *Μορφές από τη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι συντεχνίες – Τα ισνάφια*, στο www.Myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichali-syntehnies.html, 20.10.2014, σελ. 4.

Χατζημιχάλη Αγγελική, «Ελληνική Λαϊκή τέχνη. Τα Βίλια του Κιθαιρώνα», *περιοδ. Νέα Εστία*, Αθήνα 1933, σελ. 123-145.

Χατζημιχάλη Αγγελική, «Μορφές από τη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην οθωμανική αυτοκρατορία (οι συντεχνίες-τα ισνάφια)», *L' Hellenisme Contemporain*, Αθήνα 1953, στο <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/hantzimichalisyntehnies.html>, ημερ. πρόσκτ.: 11.1.2016.

Χατζής Αντώνιος, «Τα αρχαία ονόματα της νήσου Σαλαμίνας, (Σαλαμίνες-Κόλουρις)», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* 1930, Αθήνα 1931, σελ. 60-73.

Χατζής Δημήτριος, «Ο Σιούλας ο ταμπάκος», διήγημα στη συλλογή *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, εκδ. Το ροδακίό, Αθήνα 1999.

Χατζής Περικλής Α., «Η Σαλαμίνα και το 1821», *εφημ. Η Σαλαμίνα*, αρ. φύλ. 165 έως 170, 1971.

Χατζηφώτης Ιωάννης Μ., *Η καθημερινή ζωή των Ελλήνων στην Τουρκοκρατία*, εκδ. Δημ. Παπαδήμα, Αθήνα 2002, σελ. 126-128.

Χρυσανθοπούλου Βασιλική, «'Νάνι, που το 'σπερνε αητός τσαι που το γέννα κόρη'»: Η γέννηση στον ελληνόφωνο κόσμο κατά τον 19^ο και το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, *περιοδ. Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχ. 104, ειδικό αφιέρωμα: Η Ιατρική στη νεότερη εποχή, Σεπτέμβριος 2007, σελ. 45-55.

Χρυσανθοπούλου Βασιλική, «Εορταστικές τελετουργίες, συμβολισμός και ταυτότητα στις κοινότητες της ελληνικής διασποράς», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία, Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμ. Β', εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σελ. 293-338.

Χρυσανθοπούλου Βασιλική, *Τόποι μνήμης στην Καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά*, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό

Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σειρά Μελετών της Μετανάστευσης & Διασποράς, αριθμ. 9, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2017.

Ψύλλας Γεώργιος, «Απομνημονεύματα του βίου μου», εισαγωγή Νικολάου Κ. Λούρου, έκδοση και σημειώσεις Ελευθερίου Γ. Πρεβελάκη, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου ελληνισμού, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 8, Αθήνα 1974, η εισαγωγή στις σελ. θ'-λζ', και σελ. 109-141.

Ξενογλωσση Βιβλιογραφία

Assmann Aleida, *Der Lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, εκδ. Beck, Munich 2006.

Blumberg L. Rae, Winch F. Robert, «Social Complexity and Familial Complexity. Evidence for the Curvilinear Hypothesis», *American Journal of Sociology*, τεύχος 77, 1972, σελ. 232-267.

Bourdieu Pierre, «Marriage Strategies as Strategies of Social Reproduction» στο συλλογικό R. Foster και άλλων (επιμέλεια), *Family and Society: Selections from the Annales*, University Studio Press, Βαλτιμόρη 1976.

Campbell John K., *Family and Patronage. A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1964.

Clinton Kevin, «Eleusis, the Inscriptions on Stone: Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme», *Archaeological Society at Athens*, 2008, αρ. επιγραφής 278.

Corpus Inscriptionum Graecorum, τεύχ. II², αριθμ. επιγραφής 1590a.

Dekoulakou Ifigenia, «A metrological relief from Salamis», περιοδικό *American Journal of Archaeology*, τεύχ. 94, 1990, σελ. 445-451.

Didron Manuel, *Iconographie chretienne*, Paris 1845.

Harel Stevan– Dickey Sara A., «Dowry Systems in Complex Societies», περιοδ. *Ethnology*, τεύχ. 24 (1985), σελ. 105-111.

Kasdaglis Aglaia, *Dowry and inheritance in 17th-century Naxos*, *Melanges de l' Ecole Francaise de Rome. Italie et Mediterranee*, 1998.

Kasdaglis Aglaia, *Land and marriage settlements in the Aegean. A case study of the seventeenth-century Naxos*, Βενετία 1999.

Kasdaglis Aglaia, «Dowry and inheritance, gender and empowerment», στον τόμο: Jacobsen (επιμ.), *Notarial societies' of the early modern Greek*

world, 2005, στην ηλεκτρονική σελίδα http://www.kb.dk/export/sites/kb_dk/da/nb/publikationer/fundogforskning-online/pdf/A09_Kasdagli.pdf

Kasdaglis Aglaia, «Family and inheritance in the Cyclades 1500-1800: present knowledge and unanswered questions» στο περιοδ. *The History of the Family*, τεύχ. 9, 2004, σελ. 257-274.

Marc Wilson-Jones, «Doric measure and architectural design: The evidence of the relief from Salamis», περιοδικό *American Journal of Archaeology*, τεύχ. 104, 2000, σελ. 73-92.

Newton Brian, *The Generative Interpretation of Dialect. A study of Modern Greek Phonology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1972.

Oikonomides Nicolas, «The Role of the Byzantine State in the Economy», στο *The Economic History of Byzantium: From the seventh through the Fifteenth Century*, (επιμ. Angeliki Laiou), Washington 2002, σελ. 973-1058.

Oikonomides Nicolas, «The social structure of the Byzantine countryside in the first half of the Xth century», περιοδ. *Σύμμεικτα*, τεύχ. 10 (1996), σελ. 105-125.

Ostrogorsky George, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://vizantinaistorika.blogspot.gr/2014/03/blog-post_4708.html

Papataxiarchis Efthimios, «La valeur du ménage: Classes sociales, stratégies matrimoniales et loi ecclésiastique à Lesbos au 19e siècle» στον τόμο: (επιμ. Woolf, S.), *Sociétés Sud-européennes à l'âge moderne: Adaptation et Résistance*, Paris 1991, σελ. 109-142.

Pitcher Donald Edgar, *An Historical Geography of the Ottoman Empire: From Earliest Times to the End of the Sixteenth Century*, Cambridge University Press, 1972.

Shaw Stanford Jay, Shaw Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, 1977.

Sibthorp John, «Remarks respecting Attica; From the journals of the late Dr. Sibthorp» στο *Travels in various countries of the East; Being a continuation of memories relating to European and Asiatic Turkey*, edited by Robert Walpole, Λονδίνο 1820.

Slapsak Bozidar, «The 302 mm foot measure on Salamis», περιοδ. *Dialogues d'histoire ancienne*, τεύχ. 19.2, 1993, σελ. 119-136.

Talbot Alice Mary, «Roger de Flor», στο *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3, έκδοση Kazhdan, Oxford - New York 1991.

Tsitsipis Lukas D., *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift, Arvanitika (Albanian) and Greek in Contact*, στη σειρά Oxford Studies in Language Contact, Clarendon Press, Oxford 2006, επανέκδοση.

Zakythinios Dionysios, «La Commune grecque. Les conditions historiques d'une decentralization administrative», στο *L'Hellénisme Contemporain*, 2 (1948).

Κατάλογος συνομιλητών

- Αλαϊσκας Μελ. Αθανάσιος, ολιγογράμματος, κατραμιτζής-λοτόμος (1923-2003).
- Γαβριήλ Αναστάσιος του Γεωργίου, ετών 52, απόφοιτος Ανωτέρας Δημόσιας Σχολής Εμπορικού Ναυτικού.
- Γαβριήλ-Κουπετώρη Ευαγγελία, απόφοιτος Εξατάξιου Γυμνασίου, ετών 56.
- Δρίβας Ηλίας, ετών 59, καθηγητής Τεχνικής Εκπαίδευσης.
- Ηγουμένη Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, Μοναχή Αγνή Παυλίδου (1926-2012).
- Ηγουμένη Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας, Μοναχή Παρθενία Κουγιουμτζή.
- Ηγουμένη Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου Λεμονίων Σαλαμίνας, Μοναχή Παχωμία, (1948-2016).
- Καπαραλιώτης Π. Θεοφάνης, ετών 69, πρώην Γραμματέας Ειρηνοδικείου Σαλαμίνας.
- Καπασάκη Ευστ. Ελένη, φιλόλογος-καθηγήτρια Μέσης Εκπαίδευσης, ετών 49.
- Καρνέση-Λαλούση Ελευθερία, απόφοιτος Τετρατάξιου Δημοτικού σχολείου, ετών 87, οικιακά.
- Κρουστάλλης Γ. Σπυρίδων, αλιεύς (1925-2014).
- Κρουστάλλη-Λαλούση Μαρίκα, ετών 96, οικιακά.
- Λαλούση-Δεμερτζή Ελένη, απόφοιτος Τετρατάξιου Δημοτικού σχολείου, ετών 94.
- Μαγιάτης Ευ. Ιωάννης, Θεατρικός συγγραφέας, πρώην Κοινοτάρχης Αμπελακίων Σαλαμίνας, απόφοιτος Εξατάξιου Γυμνασίου, ετών 84.
- Μιχαήλ Μαριέττα, ετών 35, απόφοιτος Πανεπιστημίου, διατροφολόγος.
- Μιχαλάκης Χρ. Δημήτριος, απόφοιτος τετρατάξιου Δημοτικού σχολείου (1921-2012).
- Μπούτση Ευαγγελία, ετών 28, απόφοιτος Λυκείου.
- Πάλλας Δημήτριος Ι., Βυζαντινολόγος, Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ, (1907-1995).
- Παπανικολάου Γ. Βασίλειος, φαρμακοποιός (1908-2001).
- Παπαπαναγιώτου Σοφία, οικιακά-τραγουδίστρια δημοτικών τραγουγιών, αγράμματη (προσωνύμιο Αλαλά, 1917-2000).
- Σύρακας Σταμάτιος, κοινωνιολόγος, ετών 37.
- Τάκου Μαρία, απόφοιτος Τετρατάξιου Δημοτικού σχολείου, ετών 77, οικιακά.
- Τσεκούρας Κων. Γεώργιος, απόφοιτος τετρατάξιου Δημοτικού σχολείου, καρβουνιάρης (1928-2015).
- Φιλιάγκου Μαρία, οικιακά, ολιγογράμματη (1911-2000).
- Φιλιάγκου Μαρίνα, οικιακά, ολιγογράμματη (1916-2001).
- Χαιρετάκης Ιωάννης, αρχαιολόγος, ετών 38.
- Χατζηαργυρίου Κωνσταντίνος, Ριμινίτης, ετών 97 (προσωνύμιο *γιατρός*).
- Χατζής Ιωάννης, ασβεστάς (1931-2013).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

-Εικόνα εξωφύλλου: Ο κόλπος της Σαλαμίνας. Επιχρωματισμένη ατσαλογραφία του E. Finden από το βιβλίο *Illustrations of Byron*, Λονδίνο 1835.

-J.D. Barbie du Bocage & T. Cook -. Χαλκογραφικός χάρτης Αττικής, Μεγαρίδος και μέρους της Εύβοιας, από το βιβλίο *Voyage du Jeune Anacharsis*, 1785.....σελ. 45

-Σφραγίδα αποτελούμενη από τρία μέρη: 1796 + Η ΒΟΥΛΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ
 ΚΟΥΛΟΥΡΗ (ΠΔ20).....σελ. 101

Συλλογή Κυριάκου Παπαγγελή, λεπτομέρεια από έγγραφο του 1726 (ΠΓ2).
 Εικονίζεται η παλαιότερη έως σήμερα εντοπισμένη σε σαλαμινιακό έγγραφο
 σφραγίδα της Δημογεροντίας. Στο κέντρο της στρογγυλής σφραγίδας εικονίζεται
 πουλί και ψάρι, ενώ περιμετρικά διακρίνονται το σημείο του Σταυρού, η κατάληξη
 ΡΙΑ (Καγκελαρία=Γραμματεία) και η γενική πτώση ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ (+ΡΙΑ
 ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ).....σελ. 102

-Αμπελάκι 1920. Το *καμινάκι*. Βιοτεχνική μονάδα παραγωγής ασβέστη της
 οικογένειας Μαγιάτη.....σελ. 125

-Χειρόγραφο σημείωμα του Οσίου Λαυρεντίου (Σκευοφυλάκιο Ιεράς Μονής
 Φανερωμένης Σαλαμίνας).....σελ. 246

-Σαλαμίνα, Ιερά Μονή Φανερωμένης, 1870. Επιστολικό δελτάριο, στερεοσκοπική
 φωτογραφία του Léon Quinault στο [http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8553788c/
 f37.item](http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8553788c/f37.item) .....σελ. 251

-Το σύμβολο του Σταυρού σε οπισθόφυλλο προικοσυμφώνου (ΚΠ1).....σελ. 340

-Αμπελάκι 1912. Οικογένεια Γεροντιώτη.....σελ. 341

-Αμπελάκι 1932. Μέλη της οικογένειας Γεροντιώτη στην κηδεία της προγόνου τους,
 μπάμπε-Κατερινιώς.....σελ. 410

- Σαλαμίνα 1902. Η πόλη της Κούλουρης και ο Βράχος του Προφήτη Ηλία.....σελ. 411
- Πολυχρόνης Λεμπέσης, *Πλαγιά στηνΚούλουρη*.....σελ. 501
- Κούλουρη, παραλία *Αλμόρεζας*, αρχές 20ού αιώνα. Ο χορός της *τράτας*. Φωτογραφία του William J. Woodhouse.....σελ. 512
- Christofer Wordsworth, επιχρωματισμένη χαλκογραφία με τον κόλπο της Σαλαμίνας. Από το βιβλίο *Athens and Attica*, 1855.....σελ. 553
- Πολυχρόνης Λεμπέσης, Σαλαμίνα 1888. *Εσωτερικό οικίας*.....σελ. 559
- Πολυχρόνης Λεμπέσης, Σαλαμίνα 1888. *Γυναίκες γνέθουν στην αυλή*.....σελ. 564
- Καματερό 1971. Μπάλωμα δικτυών από τους ψαράδες του χωριού (φωτογραφία του Γιάννη Μαργαρίτη).....σελ. 571
- Otto magnus von Stackelberg, Μούλκι 1811. Επιχρωματισμένη χαλκογραφία από το βιβλίο *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques*, Παρίσι 1834.....σελ. 580
- Karl Krazeisen, Αμπελάκι Σαλαμίνας, 1827. Τρεις χωρικές και χωριάτικο σπίτι.....σελ. 1680

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Σπουδαστήριο Λαογραφίας.....σελ. 651	
Συλλογή Κυριάκου Πάλλα..... ΚΠ , σελ. 655	
Συλλογή Μαρίας Ζούγρη..... Ζ , σελ. 683	
Συλλογή Δημήτρη Λαϊβερά..... Λ , σελ. 719	
Συλλογή Κυριάκου Παπαγγελή..... ΠΓ , σελ. 731	
Σαλαμινικά Έγγραφα Δημητρίου Ι. Πάλλα..... ΠΔ , σελ. 821	
Συλλογή Όθωνα Μαγιάτη..... ΟΜ , σελ. 919	
Διάφορα Αρχεία..... ΔΑ , σελ. 925	
Κωνσταντίνου Μέρτζιου .....σελ. 1036	
Κυριακού Πιττάκη.....σελ. 1074	
Κων. Μέρτζιου-Μικρός Ελληνομνήμων.....σελ. 1082	
Γκητάκος.....σελ. 1083	
Στογιόγλου.....σελ. 1119	
Σκευοφυλάκιο.....σελ. 1154	
Ευγενίας Σοφρά – Μάθηση.....σελ. 1167	
Φάκελος Οσίου Λαυρεντίου – Ανέκδοτα Ελληνικά Έγγραφα..... ΦΛ , σελ. 1180	
Φάκελος Οσίου Λαυρεντίου – Ανέκδοτα Οθωμανικά Έγγραφα.....σελ. 1321	
Φάκελος Ηγουμένου Γρηγορίου..... ΦΓ , σελ. 1421	
Κατάλογος Τοπωνυμικών Πέτρου Φουρίκη.....σελ. 1531	
Κωνσταντίνος Ντόκος.....σελ. 1538	
Κατάλογος οικογενειών.....σελ. 1577	
Κατάλογος τοπωνυμικών.....σελ. 1643	
Ανώνυμος, «Η εν Σαλαμίни Πανήγυρις της Φανερωμένης».....σελ. 1666	
Κατάλογος νομικών όρων.....σελ. 1671	
Λεξιλόγιο ελληνικών, αρβανίτικων και οθωμανικών λέξεων.....σελ. 1672	

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Μονόφυλλο 0, 294 γ 0, 202

φ. 1α

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ αἰειπαρθένου μαρίας, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων κωνσταντίνου καὶ ἐλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτιρος προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων καγὸ ἐγὼ ὁ κόλιας μάθεσις ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι μαρία, βούλομαι συζεύξω αὐτήν με υἱόν τοῦ ποτε Ἰωάννου ἀνδριανοῦ ὀνόματος ἀνδριανῶν, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας καὶ γράφω αὐτῆς τὴν προίκα τῆς, ἀρχὴ ὑποκάμισα τῆς νίμφις 14, τοῦ γαμπροῦ 2, φουστάνια 6, ζιπούνια 9, μαντήλια 1, πεσκίρι 1, βαγιόλια 4, ζινάρια 3, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 7, ταγάρια 3, σάκους 2, προσκεφαλάδες 3, πόλιες τῆς

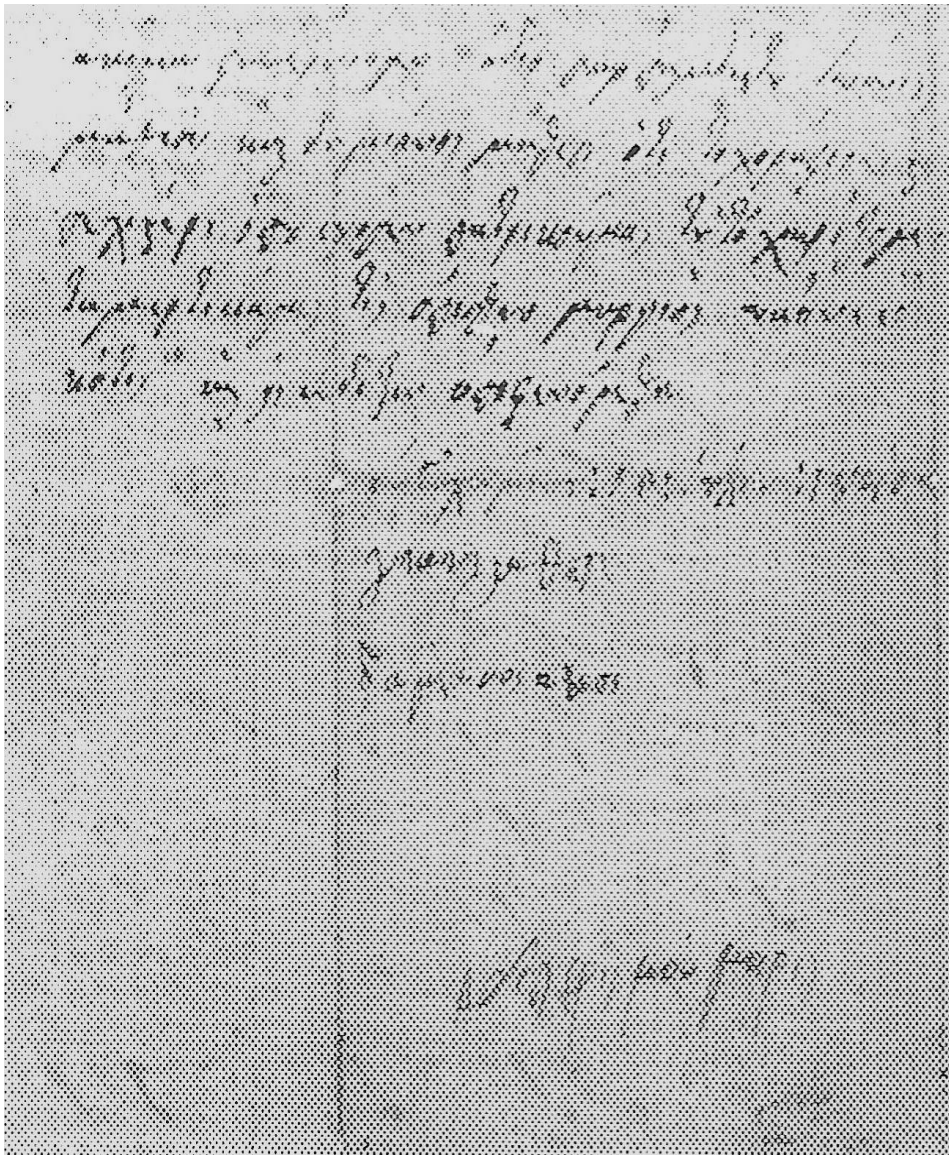
κεφαλῆς 15, στρώση 1, ἀντρομίδα 1, σκλαβίνα 1, δαχτυλίδια 3, σκουλαρίκια ζεύγη 1, φέσι 1, τάσι τοῦ φεσιού ἀργιρόν 1, καπουτσάλι 1, γιρτάνι 1, ἄλυσο ἀργυροῦν δρόα..., τενκέρε 1, τιγάνο 1, σιδροστιά 1, τυροτριφτα 1, κουτάλι 1, μασούρια ἀργιρὰ ζεύγος 1, κασέλα 1, χωράφι ἀπὸ τὴν μιτράτις εἰς τοποθεσίας ψιλί ἄμμο, τὸ μερτικὸ τῆς ἀπὸ τὸν πατέρα τις, χοράφι ἀπὸ τὸν πατέρα τις, καὶ τὸν πάρπα τῆς τὸν Ἀργιρό εἰς τοποθέσιον Πελιστέρι νὰ μεράσι με τοὺς παρπάδες τοῦ, τὰ δε χοράφια τῆς μάνας τοῦ νὰ ἦνε ὅλα ἐδικὰ τῆς καθὼς γράφει τὸ προκοσίμφωνον τῆς μάνας τοῦ καὶ ἰ ευχί τοῦ πατρὸς τοῦ καὶ γέρο τοῦ λεμοῦ δρχμέσ σαρανταμία.

Ἐν Σαλαμίνι 13 Ἰουλίου 1840

ἀργυρὸς μάθισις μαρτιρό

κόλιας μάθεσις μαρτιρό

παπαπέτρος Σακελάριος μαρτιρό

Σπουδαστήριο Λαογραφίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Συλλογή πρωτογενούς υλικού, χειρόγραφο Ευγενίας Παρασκευοπούλου, αριθμ. 640, 1973-1974. Δημοσιεύθηκε από τον γράφοντα στο περιοδικό *Ρυθμοί της Σαλαμίνας*, τεύχ. 2, Ιούλιος 2000, σελ. 17-19.

φ. 1β

Ακόμα φανερόνομε η δύο παρπάδες του Ιωάνις
μάθεσις και δαμιανός μάθεσι ότι το χοράφιον στο
πελιστέρι όπου έχομεν πατρικόν μας τούτο χωρίζομεν
τα μερτικά μας τις όπισθεν μαργιός να ήνε ιδι-
κό τις και εις ένδιξιν υποφενόμεθα.

Εν Σαλαμίνι 15 Ιουλίου 1840

γιάνις μάθεσι

δαμιανός [μ]αθεσι

Αδελφίς μου μαρις

Έγγραφο 1

ΚΠ

Δίφυλλο

1799 μνη νωμβριου - · 3 κουλουρι ς¹

Ες τω ωνώμά του πατρος και του ηου και του αγηου πνεύματος της ηπανηπερευ²
 λωγημενης ενδωξου δεσπτηνης ημων θεωτοκου και αη μπαρθενου μαριας³
 των αγηων εδωξων και πανευφημων απωστωλων των αγηων ενδωξων και θεω⁴·
 στατων και ισαπωσταλων κωστατηνου και ελενης του αγηου μεγαλωμαρτηρος
 προκο⁵
 ηου και παν των αγιων αμην τημηω⁶ ω γαμω⁶ και κητη αμηατω⁶ καγω εγω ω θανα⁶
 συς νανω⁶ πως εχω ηων ωνωματω⁶ ατωνη και βουλωμε συζεω⁶ αυτων με τιν
 θηγατρι⁷
 του πωτε κωστα γωβηω⁸ νωματη ορσα καθως δηακαυλουβουση⁸ η θηη και ηερι
 νωμη⁸
 της του χριστου εκλησειας τω μεγα και πλουσηων ελεω⁹ και γραφωμε τα προς γαμου
 δω⁹
 ρεας τω μεγα και πλουσηων ελεω⁹ αρχη τω χαρισμα της νηφης σουμα – ρλλ ----53¹⁰
 και ευχη του θεου και των γωνεων αμην¹¹

ς παναγηωτης δυσάγνωστο επίθετο μαρτηρας.¹²ς παρπα της ω φιλης - μαρτηρας¹³ς παπαμηχαλλης εγραψα και μαρτηρω.¹⁴

Στην πίσω όψη και στις κεραίες του Σταυρού IC XC / N KA / του γαμπρού
 (Σταυρός πάνω σε σχηματοποιημένο Γολγοθά).

Έγγραφο 2

ΚΠ

Μονόφυλλο

L 1744 J εν μίνι J οκτοβριου – 21 - κουλουρησι¹+ Ης τω ονομα του πάτρος και του υου και του αγίου πνεύματος τής κირιας και αλι²θινής δεσπινής υμων θεοτοκου και αυπαρθενου μαριας των αγίων³ενδοξον και πανεφιμων απδοστολον τον αγίων κε θεοστεπτον⁴και υσάπόστολον κοσταντινου κε ελένης του αγίου μεγαλομαρτιρος προ⁵κοπίου και παντον των αγίων αμην τιμίοσ ο γαμος κε υ κίτι αμιαν⁶τος καγο ο δημωσ κανακις εχώτας θηγατερα ονοματι μαρδικια⁷κε βουλομεν σηζευξω αυτ(ην) με των υον του μίτρου κοφινα ονο⁸ματος σταματης και τασω αυτής τ(ην) πρίκα το μεγά κε πλουσιον ελεος γενι⁹τω κύριε αρχής σην θέω αγίο – ποκαμισα – 10 με του γαπρου¹⁰ζιπούνια – 5 μπολιες – 8 - μαντιλια της κεφα¹¹λης – 4 · και του γαπρου – 1 · ρασα – 3 · γριζους – 2 |¹²ζιναρία – 3 – αντρομίδα – 1 – προσκεφαλαδα – 2 |¹³σκλαβινα – 1 – δεσακι – σακια – 2 · ταγαρια |¹⁴–3 – μαντιλες του ψομιου – 2 – στροση – 1 |¹⁵κοντομαντιλο φθορά εγγράφου - - ριαλια – 5 – τής όκουφιας – |¹⁶–γιρος του λεμου – ριαλια = 3 – σκολαρικια - ζιγι - 1 |¹⁷μεγαλα – μπεμπελουφες – ζιγι – 1 – δακτυλιδια |¹⁸–3 – μινόλι – 1 – τιγανι – 1 – κακαβι – 1 - |¹⁹σιδεροστια – 1 – σουγλα – 1 – τιροξιστρα – 1 |²⁰κουταλα – 1 χοραφι στο καλοβολο λαχιδι – 1 · σινο |²¹ρηστης βγερινος · χοραφι στον αγιον Ιωαννην στρεματα · 2 |²²σϊνορητης απο κατο τουμενης χοράφι στον αγιον γεοργιον |²³λαχιδι – 1 · απο την μανα της μωσκιδα – 1 – – |²⁴πουλαρα – 1 · και υ ευχι του θεού και τον γονεον αμην |²⁵ετερο χοραφη στο μεγαλο σπιθαρι οσώ εστην σίπλιος γιορ |²⁶γακι σουρμπας σακι – 1 · η θια της υ χρισαφο · και ο νικο |²⁷λός ο ανδρα στις κουταλα – 1 |²⁸< Ιωαννης Ιερευς και οϊκόνιμος εγγράφα και μαρτιρο |²⁹< αντωνης ιερες χαλιωτης μαρτηρο αθανασιως ερευς μαρτιρο |³⁰

(Στο κάτω μέρος του εγγράφου, αριστερά και στο πλάι)

πα

παπαναγιωτης μαροτιρο |³¹*Στην πίσω όψη του εγγράφου*γηωργακη σουπας μαρτηρο |¹θανασις κωσταταράς μαρτηρο |²·γιανι διμας μαρτιρο |³

Έγγραφο 3

ΚΠ

Δίφυλλο

1770 αυγουστοῦ · 23 Κουλουρί. |¹

SS Εἰς τό ὄναμα · του πατρός · και του εἰού · και του αγίου πνευμάτωξ |²
 τίς · εἰπαῖρεν · βλογιμαίνις · αἰνδόξου δαισπινίς · εἰμών · θαιστωκού κ' |³
 αἰαεί · παρθαινῶ · μαριάς · των αγίων · θαισστάιπτόν · βασιλεόν · αποστῶλόν |⁴
 κωστατινού · και αλαινίς · του αγίου · ενδόξου · μαγαλό · μαρτιρός · προκῶπι |⁵
 ου · κει πατών · τον αγιόν · αμίν · καγῶ · εγῶ · ο γιανίς · γωβίος · αιχόντάς |⁶
 θειγαταιρά · τῶ ονομά · αυτίς · πιλι · βουλομάι · να τίν · σιζεύξο · μάι |⁷
 ανδρά νομίμον · ως καθός · διακαλαιβουνῶ εἰ θιά · και ειῖρι νομίμον · |⁸
 και εἰ ἀγαπί · του χριστού · αικλίσια μάς · μαἰ τῶν · νιγιόν · του γιανί φει |⁹
 μεί · τῶ ονομα · αυτού · παναγίσι και γραφομαἰν · τα πρὸς γαμου δο |¹⁰
 ραιάς · το μαιγά · κάι πλούσιόν · αἰλαιος · αρχίς · ποκάμισα – 11 |¹¹
 φουστανία · 4 μπολιάις · 15 ζιπουνία · μουτζαλιά γραφέα 5 ματιλιά · τις καιφάλις ·
 4 |¹²

ζιναρία · 3 κοντόμπολιάις · 4 ματιλιά · 1 προσκάι · φαλάδες · 2 κάι |¹³
 κεί κρόδια 2 · αντρομειδά φθορά εγγράφου πάπλόματά · 2 ταγάρια · 2 σακους · 2 |¹⁴
 παιρπαίλουθαίς · ζιγι 1 σκολάρικια · ζιγί · 1 γίρο · του λαίμου · ρλλ 3 |¹⁵
 τιγανί · 1 κουτάλα · 1 τιροτρίφτα · 1 ταικαιράι · 1 αμπαίλι · σποταία 1 |¹⁶
 στις ἀχλαδαις · στο δρομο · του αγίου · γριγωρίου · οσω εἶναι · χοράφι · στο λιβα |¹⁷
 δι λαχίδι · 1 να το μαιράσουναί · με τιν ἀ·ξαδελφι τίζ · τιν μάρο · δαιντρό |¹⁸
 πεισῶ · στον αγιόν · διμιτριόν · στο κάτζουλι · δαιντρό 1 λαχίδι · 1 χωρά · |¹⁹
 φῖ · στον αγιόν · γάιοργιόν · να το μαιρασουνῶ · μια τιν ἀ·ξαδελφι τίζ · τίν |²⁰
 μαρό · χωραφι · στράιματά · 2 στο φιχθῖ · να το μαράσουν · παλί μαἰ τι |²¹
 μαρό · και εἰ αιφχῖ · τον γώναιον |²²
 S διμάς · τριτοξ · μαρτιρό + αγγαιλις · θομάς · μαρτιρό |²³
 S πα
 παγιανίς · στάματακός · εγραψα · και μαρτιρό |²⁴

Από το δεύτερο φύλλο διατηρείται μόνο το 1/6 του, όπου υπάρχει το σύμβολο του σταυρού και οι λέξεις στις κεραίες

υσους χριστός / Νίκα / τις νι φῖς |

Έγγραφο 4

Μονόφυλλο

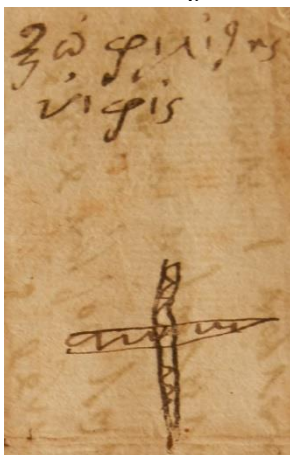
ΚΠ

1784 αύγουστου – 16 · · ·

f Εις τω ονώμά του πατρός και του |¹
 ηού και του αγιου πνευματως γραφο |²
 τω ῥωφιλη τις νίφεις · · · · · |³
 τω μεν προτων αρχίς πωκάμισα – 9 |⁴
 και του γάπρου · · 1 πολίς – 10 ζιπουνία – 6 |⁵
 φούστανία – 4 πμάτιλία τ'ις κέ(φα)λις: 3 |⁶
 καινα του γάπρου ῥ ζιναρία · · 3 στροσι – 1 |⁷
 προσκεφαλαδές · · 2 μικρω – 1 σκά |⁸
 βίνα · · 1 ατρομιδα · · 1 σάκούς – 2 |⁹
 ταγαριά · · 2 κάσελά · · 1 ματιλα – 1 |¹⁰
 κώτωματίλα · · 3 σκώλαρικεια ζιγι – 1 |¹¹
 δάχτιλία · · 5 και το γιρό τις ριάλιω – 9 |¹²
 κέτερα · · 1 σειδερόστία · · 1 κουταλα 1 |¹³
 τηροτιρτά · · 1 σουλα · · 1 και η ευχι |¹⁴
 του θεου και τον γωνεων αμιν |¹⁵
 γράφι και ω νωνω στις ω κωνομός |¹⁶
 τιγ'ανί – 1 καινα μάτιλί άπε τά |¹⁷
 καλά |¹⁸

< εικονόμωσ μάρ'τειρο |¹⁹
 < μήτροσ του θανάσι μαβράκει μάρτειρο |²⁰
 S παπαείωάνις του μίχάλι μάρτιρο |²¹
 και εγραψά |²²

Στην πίσω όψη   ξώφιλι της |¹
                                  νίφεις |²
 και σημείο σταυρού στο κέντρο.

f 1788 нөүрөс 16

Ыйла тарап 9 жапалар ыглатио
ноулорун сармалар уенги
92309110 үдес өтүс уен
фамилиясиа -- айта -- 25
или орадалава дайында -- 7
уенге нүктелер ала тис ы үдес
300000 үдеси 7000000
300 жа тара ноулорун сармалар
ноулор үдесин агуин
уенге 92309110 үдеси
3000000 үдеси 7000000
өтүс ырадалар -- дайында
вира үдес сармалар --

{ 92309110 үдеси

{ айта 92309110 үдеси

{ сармалар аин сармалар үдеси
ноул үдеси

Έγγραφο 5

ΚΠ

Μονόφυλλο

f 1784 αὐγούστου - - 16 |¹εἰς τῶ νόμα του πατρός καί του ἡοῦ |²καὶ του αγίου πνευματωσ γραφο |³τῶ ξῶφιλι του γαπροῦ ἀρχίς γρά |⁴φῶμε χαρίσμα - - ριαλλῶ - - 41 |⁵ἡτί σαράτα ἐνά δαχτιλιδιά - ο 1 |⁶γράφῶ καί δετρώ ἐνά στις κεινεοῦς |⁷στω σινώρό χωράφι φθορά διμό παλί |⁸στρέμάτᾱ τριά καὶ υ ευχι του θεοῦ |⁹καὶ των γῶνεῶν ἀμίν |¹⁰γράφῶ τίς νίφίς χωράφι |¹¹στρέμά - ἐνά στω πάκει σεινω |¹²ρίτις ἡ μεξιδεζ · θδισεικά |¹³γιώργάκεις σαλιαρίς - - - |¹⁴[εἰκωνῶμῶς μάρτειρῶ |¹⁵[μῆτρος του θανάσι μαβράκει μαρτειρῶ |¹⁶S παπαεῖῶανίς του μίχαλι μάρτιρῶ |¹⁷καὶ ἐγραψῶ |¹⁸Στην πίσῶ ὄψη: ξῶφίλι τοῦ |¹γαπροῦ |²

Σημεῖο σταυροῦ

Έγγραφο 6

ΚΠ

Δίφυλλο

1803 – μὴν – μὴν δεκεμβρίου – 24 |¹Σ δὴα τοῦ παρῶντος γράματος φανερώνη καὶ ὠμολώγει καὶ ὠμολώγη (διπλογραφὴ) |²

ὦ θανάσις δημοῦκίς πὼς με ἠδῆαν τοῦς βουλὶν καὶ με καλὶν τοῦ γνῶ |³
 ἠ ἔελησε καὶ ἐπούλησε τῷ σπητῆ ὠπου ἤχε ἀγωγασμένα ἀπὼ τῶν γιάνι |⁴
 δημα δημοῦκη τὴν σήμερον βρίσκετε τῷ σπῆτῆ σήπλιων γεωργάκη |⁵
 τηλαβέρις δεσηκᾶ νωτηνᾶ κόληας τζῶκας καὶ τῷ ἐπούλισε ὦ θανα |⁶
 σίς δημοῦκίς τοῦ θανᾶση κεβᾶ ἰς τελίαν πούλιςιν δεα ριαλία |⁷
 εκατῶν ἕξιτα πέτε ἠτι ρεαλία – 165 – καὶ ἐξενώθη καὶ ὦ θα |⁸
 νᾶσις δημοῦκίς καὶ ἐγίνε ἠδῆως καὶ καθωληκος νηκοκῆ |⁹
 ρίς ὦ ἀγωγαστῆς ὦ θανᾶσις καιβας νὰ τῷ ἐξουσηᾶση ὡς θῆλη καὶ |¹⁰
 βούλετε νὰ κτίση νὰ κρεμῆση καὶ πηραιξῆ νὰ μὴν ἐ ἠπὼ κᾶ |¹¹
 νενῆ ἀκόμη τῷ σπῆτῆ ἐχη τὴν πασηᾶν τῆς νὰ βῆ πῆσω ἀπὼ τῶν σπῆτῆ τοῦ |¹²
 παναγιωτῆ κόληα μαγιάτῆ ἠγδὺν ν ἀφίση ὦ τηλαβέρις σωκα |¹³
 κῆ νὰ βῆ ὦ θανᾶσις καιβᾶς δεατῆ ἠχη ἀφισμένῳ τῶπων καὶ |¹⁴
 τῷ πηρε ἰς τῷ μᾶκρως ὦ γιωργακῆς τηλαβερις καὶ ὠτῆ κᾶιρῳ νὰ |¹⁵
 βγῶ ἰς γερωτοκρισηᾶ ἰ ςσε ζαπῆτῆ θάχη τιν πασίαν τῆς καθῶ γρα |¹⁶
 φῆ ἀνωθέν καὶ δεα τῆς ἀλιθήας ἐγίνε τῷ παρῶν γράμα |¹⁷
 κατεπρωσθέν τῶν ἠπὼκάτωθεν γεγραμενῶν μάρτη |¹⁸
 ρῶν ἠσ ἀσφάλῆαν καὶ ἰς ἐδηξον καὶ ἐδωθῆ ἰς χιρας τοῦ ἀγῶρα |¹⁹
 στῆ θανάση καιβα |²⁰

] ἀναγνώστις τοῦ συδηρι γιάνι μαρτιρῶ γιῶργῆς κοκηκος μαρτυρῶ |²¹
 γιανίς μαγιάτις μαρτιρο γιάνίς κωλιας μαγυιατις μαρτιρο νικο |²²
 λῶς τρατάφιλος μαρτιρο νικολος τρικῆας γγίνῆς μαρτῆρο κωλιας |²³
 γιάνίς σταματις μαρτιρο μιχαλις μιτρος βασηλις μαρτιρο |²⁴
 γιάνίς σηδέρις διμουκῆς μαρτιρο ||²⁵

Αλλαγὴ σελίδας

1006 ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 6

ΚΠ

κωστατης του γηανη κοληα γγηκα μαρτηρας |¹
 δημητρακής του σήδερη κολη γγηκά μρατηρο |²
 γηανης γγηκας μρατηρό |³
 πα παναγιωτης μαρτηρο |⁴
 πα παγιανις μαρτιρο |⁵
 ως πρωτόπαπας μηχαλίς ώ γραψας μαρτηρω̃ |⁶

στην πίσω όψη

ωμολωγια δηα τω |¹
 σπήτη ωπου αγώρασα |²
 απω των θανάση δημου |³
 κη δηα ριαλλια |⁴
 - 165 |⁵

Έγγραφο 7

ΚΠ

Μονόφυλλο

1806 : άπριλίου : 3 κοϋλουρις |¹

όις το ωνομα του πατρος και του υου και αγίου πνευματος τις ηπερευλό |²
 γιμενίς ενδοξου δεσποινις ήμόν θεοτόκου και αη παρ |³
 θένου μαρίας τον αγιον ενδοξον θεοστεπτον βασιλέον |⁴
 και εισαποστόλον κονσταντίνου και ελένις του αγίου ενδό |⁵
 ξου μεγάλομάρτιρος προκοπίου και πάντον τον άγιον |⁶
 καγω· ή θηγάτηρ του ποτέ κοσταντή γωβιού όνωματι όρ |⁷
 σα σιμερον βούλομε σινζεύξο με τον δήμα λουλη γρά |⁸
 φο τίν προγαμιαίαν μου δορέαν άρχής ποκάμισα δέκα |⁹
 ειτι : 10 φουστάνια τρία ζηπούνια · τέσερα μαντίλια της κι |¹⁰
 φαλης τρία μπολίες πέντε ζηνάρια διο παπλομα μία |¹¹
 προσκεφαλάδες δήο αντρομίδα μία ταγάνια για |¹²
 μπουλα μία στρόσι ένα γουνα μία άλισάκοια ζήγι ένα |¹³
 δακτιλιδια · δέκα απλάδα μία τετζερέδες δηο : 2 |¹⁴
 κασέλα μία πιροστήα : μια κουτάλα μία τιροτρίφτα : μία |¹⁵
 και ένα σποίτι πατρικόν μου χοράφια όθεν ήναι το μερί |¹⁶
 διον του πατερα μου έτη χοράφια τις μιτερας μου χοράφη |¹⁷
 εις τον άγιον άθανάσιον στρέματα έξε ειτι : 6 : σιμπιλίος |¹⁸

Έγγραφο 8

ΚΠ

Μονόφυλλο

1808 ηουλίου 20 κούλουρι |¹

Θιμησι γράφομε τα ότη θελίματα ήχε η μακαρί²
 τησα γινί του γεοργάκη κανάκη αρχίς ποκάμησα³
 του <γ>ιλικού της ποκαμισα 12 – ζηπουνια 10 ζιγούνια 5⁴
 μπόλιες 10 κοτομπόλιες 8 βαλιούλιες 3 ταγαρια 4⁵
 ατορμίδες 4 σάκους 4 τεβεγγί 1 σακουλέβρες 4⁶
 σκλαβίνα 1 κασέλα 1 γιάμπουλες 2 ταψηή 1 κακά⁷
 βια 2 τηροτρίφτα 1 κουτάλα 1 τηροτρίφτα 1 τηγγάνι 1⁸
 σιδροστήα 1 περούνια 10 σαχάνι 1 πιθάρι 1 σωβρά 1⁹
 ληανικά 11 ποτήρια 4 γκαβάθε 12 πιάτο 4 κανάτες 7¹⁰
 φελιγγάνα 1 τατα φθορά εγγράφου σκουλαρίκηα ζίγι 1¹¹
 σκαφιδια 2 ροκα 3 κόζκηνα 3 κουταλια 2¹²
 μαστραπάδες 2 ναμαδούρες 1 πανακοτέα 1¹³

Έγγραφο 9

ΚΠ

Δίφυλλο

< 1818 : απριλίου 10 κουλουρι |¹

δια τής παρούσις γραμᾶτος κε καλῖς αποδιξέος φανῆρο|¹
 νο κε ομόλω ότι εἶο ο θανᾶσις του πῶτε πανάγιوتي κε|²
 βα πὸς ἐπίγα περῖκαλεστίκο ης τον βασιλῖ ζου|³
 κουρηῖ κε δανῖσε γροσῖα τον αριθμόν σανραν διό|⁴
 ητι γρο 42 τα οπία ασπῖρα τα ελάβα κε ηποςχό|⁵
 με να του τα επιστρέψο με καλῖν ευχαριστίσην κε δι|⁶
 α τις αλιθίας εγινέ το παρόν κε αιδόθη ης χῆρας|⁷
 του ανῶθεν βασιλι ζουγκῖρι|⁸

S γιορῆακις κρανῖδιοτις παρόν μαρτιρό|⁹
 πα παπάιτρως τουργοῦτις γράφο κε μαρτηρό|¹⁰
 πα παδημητρης παπακωστατης μαρτηρω|¹¹

Στην πίσω ὄψη : ὠμολόγια του θανα|¹
 σι παναγιῶτι κεβα|²

8
 1. ονομα. 4. παλιος. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Έγγραφο 10

ΚΠ

Δίφυλλο

Εἰς τ · ωνόμα · του πατρός · κ' του ηού κι του αγιου · πνευματος|¹
 αύτου · αμιν · ἐδό · γραφομε · ξωφιλυ · · τήσ · δεχατιρῶς · του θα|²
 νασί · τσεβά · ὠνωμαζωμενος · τσεβη · · · του γρᾶφο · με · ευχυ γωνεον|³
 στιριζω · θεμελῶν · πκό · · ° τη · 24 · φευουαριου · 1826 ° σαλαμινα|⁴
 αρχυ · γραφομε · τα επριτζα · τα ωτη · γηα να τα δοσω · με την ευχυ|⁵
 ποκαμισα · δεκα · νοῦ · 10 ° φούστανήα · τεσερῖς · νοῦ · 4 ° ζηπου|⁶
 νηά · ωχτο · · νοῦ · 8 · πολυες της κηφαλυς · έν3α · νοῦ · · 9 · μαντηλυα|⁷
 πέντε · νοῦ · 5 · ζωστρεῖς · τριζ · νοῦ · 3 : κονωπολυες · τεσερι|⁸
 νοῦ · 4 · μουσαλα · εν'α · νοῦ · 1 · πρῶςκέφαλαδεξ · διό · νοῦ 2|⁹
 σκλάβηνα · μιά · νόῦ · 1 αντρομιδα · μια · νοῦ · 1 · δερμα · ένα|¹⁰
 νού · 1 · σακουῦς · διό · νοῦ 2 · ταγαρία · πεντέ · νοῦ · 5 : κασελᾱ μιᾶ νου : 1|¹¹
 χωραφία · λαχυ·δια · δυό · νοῦ · 2 στρεματα εξε · νοῦ · 6|¹²
 ελέω · δεντρα · πέντε · νοῦ · 5 κ' ακόμα · το χωραφι ειζ του|¹³
 πηγαδι · του παυβλῶ · να το μερασουνέ · η διό αδερφαδέξ|¹⁴
 κ' το σπητη · το ένα · νωπου · τηραγ · δισίκα · με την · πανσιαν του|¹⁵
 κεί με την · βγαλ·σιαν του · · ἐπήδι · ηνέ · το σπητη · διαγηρού · · μιᾶ εχό|¹⁶
 με · παιραδεξ · να του δοσομε · κ' ακομα · του γραφῶ · ἐγω · η μιτε|¹⁷
 ρα του · ἀπο τα ἐδικα μου · χοραφια · στρέματα · πεντε · νοῦ 5 · |¹⁸
 τεγγερέ · εν'ας · νοῦ 1 · τηγάνη · εν'α · νοῦ · 1 · τηροτριφτη · εν'α · νοῦ : 1|¹⁹
 κουταλυά · ενα : νοῦ · 1 : σουγία · 1 ετη · εν'α · σιδρόστη · εν'α νοῦ 1|²⁰

" θανάσις · κ'βας βεβεονω · τανωθεν|²¹

" τεντες · του παναγηωτη καλογιαννη _ _ · μαρτηρο|²²

" ὠν γραφας · ηῶανης · του παπαγεοργιου – – μαρτηρω||²³

γραφὴν ἡγοράσθαι ὀθανάσθαι, βενυμθῆναι, βυθῶσα
 γαμικῶν δόρεων ἀνανήντα ἀνα: υβ: γρ: 91:
 ἡλιόχην ἰσθῶα ἡλιόγονέον ἀμιν

1826: φερεαελα: 24: ταχαμιννα
 " μίθροι δε βαι μαρβει
 " οίτιονόμῃ νοταελοι ἀγραγα ἡλιόμαρβει

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 10

ΚΠ

γράφη και ο γαπρός ο θανάσης τις νύμφης την προ|¹
γαμιέαν δόρεαί ενενηντα ένα : υτι : γρω : 91 :|²
και η ευχή του θεοῦ και τον γονέον αμην|³

1826 : φευρουαριου : 24 : σαλαμήνα|⁴
"μήτρος τζεβας μαρτιρι|⁵
"οικονόμος νοτάριος έγγραφα και μαρτιρο|⁶
Στην πίσω όψη: Υ · ξο · φιλυ ·

Έγγραφο 11

ΚΠ

Δίφυλλο

1827 · ηουνήου: 12 |¹

Ες τω ονομία του πατρός και του ήου και του αγήου πνέυφμάτο της πανιπερεφβλόγη|²
 μενης δεσπήνης ημω̄ν θεωτόκου και απαρθένου μαρίας τον|³
 αγήον ενδόξον και πανεφίμον απωστόλον π̄ετρου και πάβλου τον|⁴
 αγήον θεωστέπτων βασιλίον ηησαπωστω̄λον Κωνσταντήνου και έλένης|⁵
 του αγήου μεγαλομάρτηρος προκωπ̄ηου και π̄ατον σου τον αγιόν αμ̄ην|⁶
 τήμηος ω γάμως και η κ̄ητη αμίαντος καγ̄ο ω αναστ̄ασις μποϋκης εχοντας|⁷
 θηγατέρα ωνοματη λενωμω̄να και ελθ̄ον ης νόμου ληκ̄ηας βοϋλομε|⁸
 σιζέφξο αφτην̄ με τον ηον̄ του ποτέ ανγγελή βενεκη̄ανι ωνω̄ματωσ γιάνη|⁹
 ως καθός κελεβουν η θ̄ηη και ηερί νόμη της εκκλησίας μας τον με|¹⁰
 ν̄ πρώτον εφχη̄ γον̄εον στηριζ̄η θεμε̄ληα ήκου και δήδω αφτης τη|¹¹
 πρικωδορε̄αν της τω μέγα και π̄λουσιον έλεος αρχ̄η πωκ̄αμησα |¹²
 : 15 : ζηποῡνηα μακρομᾱνικα : 7 φουστ̄ανια 6 ζώστρες : 5 μπωλη|¹³
 ες : 13 μαντήληα της κεφαλής · 7 προςκεφαλᾱδες : 3 κωντομπ̄ω|¹⁴
 λες : 5 μαντήλα : 1 φέσι : 1 : σκλαβ̄ήνα : 1 αντρομηδα καλή : 1 : |¹⁵
 έτη αντρομήδα τράγηνη : 1 σ̄ακι μια 1 σ̄ακους : 2 ταγ̄αρια : 3 σέντου|¹⁶
 κη : 1 τεγγερέ 1 ταψη̄ : 1 σίδερόστ̄ηα : 1 τηγ̄άνη : 1 κουτάλα : 1 τηροτρι|¹⁷
 φτα : 1 γ̄ηρο του λεμοῡ : 83 γήδηα με τα κακήκηα : 20 χωράφι στο|¹⁸
 μωσκωγη̄άνη λαχήδη : 1 ωσώ εστή σ̄ιπλιωσ δησικ̄α κόσταστη παπαγη̄α|¹⁹
 ανατοληκά γηόργης μπισιότης νοτηνά η ωδοσ̄ βοριν̄α πανούσις κωληας δίμας|²⁰
 δεντρό στω παχαλά : 1 μέσα στω χωράφι του π̄αρπα της του κώληα έτη|²¹
 δεντρό στω λεσκούκη : 1 έτη δεντρό στο δρόμω του π̄ερανη στω χωραφι|²²
 του κώληα του π̄αρπα της : 1 στω χερόμα του ποϋκανη το μερτηκω του πα|²³
 τέρα της δεντρα : 2 διαγραφ̄η γραφέως με το χωράφι σ̄ιπλιωσ βοριν̄α η γ|²⁴
 ρεα νηκολ̄ακ̄ινα ξηλοκ̄ιρατήξ̄ς 2 στω κωληα μακούμια τη δ̄ηνη|²⁵
 ω παπού στις ένα μελήσι δαχτήληδηα : 5 μιν̄ατη : 1 σκολαρῑκα ζη|²⁶
 γη : 1 |²⁷
 και η εφχη̄ τον γον̄εων |²⁸

γηάνης μποϋκης πάρπα στις μαρτηρί |²⁹
 γηωργη βγένας μαρτηρί |³⁰
 προτω̄ π̄ας γράφο και μαρτηρο̄. |³¹

Στην πίσω όψη Σημείο Σταυρού και
 Ω / Π Χριστός Βικαή |¹
 της ν̄ημφις |²

1831: ...

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document. The text is written on aged, yellowed paper and is mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side. Some legible fragments include:
- '1831: ...' at the top.
- '... ..' in the middle.
- '... ..' at the bottom.

Έγγραφο 12

Δίφυλλο

ΚΠ

<1831: σεπτεμβριού : 9 : Σαλαμίνα |¹
 πέδες του πωτέ : Χ : γιάνη φήμι Σλαμίνοιος έχοντας κληρονομικά χωράφια |²
 πάτριωνικά τα, ώπια σήμερις αυτόθελίτως κέ καλής πρόωρέσεως |³
 πουλούμεν αυτά τα δώ χωράφια τού αθανάσιου γαλεώ εις τελίαν |⁴
 πούλησιν διά γρόσια έκατών σαράντα : αρθ: 140 : τα ωπία ελάβαμε |⁵
 τήν ηδείαν ώραν σωάν κέ ανελιπή κέ αποξενωθήκαμεν ειμίζ η που |⁶
 λιτέ παναγίοτις κέ δημίτρις φανερόνωμεν τας τωποθεσίας τον χώρα |⁷
 φίων τώ ένα ευρίσκετε εις τον αγίον γεώργιον πλισίων εις τώ αμ |⁸
 πέλη του αναστάσι μίτρου κρικίκη πλισίων βορινά νδτινά μίτρος |⁹
 κόλιας νίκας δισηκά θάλασα τω έτερον χωράφι άμπελότοπον |¹⁰
 εις τοποθέσιων όνομαζομενον στις αμιγδάλες σμίπληος ανατολί |¹¹
 κά αντόνης μπιρμπίλης δησικά αναστάσις μίτρου κρηκίκη διώ στη |¹²
 νε τώ παρών πουλιτίριων κέ έδωθι εις χίρας του άνοθεν θανᾶσι |¹³
 εις ένδιξην κέ ύπογεγράμενον παρά τον αξιωπίστον μαρτίρο |¹⁴
 παναγίοτης κέ δημίτρις τα δήω αδελφια βεβεόνομεν κέ πουλούμεν |¹⁵
 τάνοθεν χωράφια ευχαρίστος κέ ύπογραφόμεθα παρά τον Σακέλαριων |¹⁶

παπαπετρονοίτης ; κέ μαρτηρό |¹⁷

ς παουση φιλή – – μαρτηρον |¹⁸

ς γιανις ρα (μελάνι ίχνη) πακικος μαρτηρο |¹⁹

ς γιανις ρουσους μαρτιρο |²⁰

Συλλογή εγγράφων Ζούγρη Μαρίας

- 1765 - νοσηλεία - 10 - κελεύει

ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΩ ΠΑΤΡΟΣ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΤΩΙΣ ΠΑΝΤΩΣ
 ΠΕΡΙ ΟΛΟΝ ΜΗΤΕ ΤΟΙΣ ΔΕ ΟΠΙΟΥΝΤΕΣ ΥΜΕΙΝ ΔΕΟΪΑ ΚΑΙ ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΩΣ
 ΔΕ ΤΗ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΟΝ ΔΕΙΤΕ ΤΕ ΠΛΟΝ ΜΕΓΑΛΟΝ ΒΑΡΟΣ
 ΨΥΧΑΣ ΑΠΟ ΤΕΛΟΝ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΨΕΛΕ ΤΟΙΣ ΤΕ ΑΡΜΑΧ ΜΕΓΑΛΟΝ
 ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΡΟ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΥΠΑΡΧΟΝ ΤΟΝ ΑΡΜΟΝ ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΟΥ ΜΟΝΟ
 ΔΗ ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΑ ΠΑΝΤΑ ΜΗ ΟΥΤΗ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΕΧΟΝ ΤΑ ΤΑ ΜΑΡΤΙ
 ΡΑ ΟΝΟΜΑΤΗ ΠΑΡΩΝΑ ΨΕΛΟΜΕ ΣΥΖΩΣΟ ΜΕΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ
 ΤΩΝ ΤΑ ΠΑΝΤΩΝ ΟΤΑ ΤΑΜΑΤΗ ΟΝΟΜΑΤΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΨΕΛΟΜΕ ΤΟΙΣ
 ΠΡΟ ΤΩΝ ΤΩ ΜΕΓΑΛΟΝ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝ ΕΛΕΟΣ ΤΗ ΜΕΓΑΛΟΝ ΤΑ ΑΡΕΤΗ
 ΑΛΛΗ ΠΟΚΕΜΗ ΣΑ - Ε - ΨΕΛΟΜΕ ΤΗ - Ι - ΖΗΚΟΝΤΑ - Ε - ΜΗ
 ΖΑΣ - Α - ΡΑΤΑ - Β - ΖΗΚΟΝΤΑ - Β - ΠΑΛΕΣ - Β - ΜΑΝΔΙΛΙΑ
 ΤΩΝ ΨΕΛΟΜΕ - Ε - ΤΩΝ ΨΕΛΟΜΕ - Ι - ΜΑΡΤΙΑ - Ι - ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 Ε - Β - ΣΑΒΙΝΑ - Ι - ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ - Ι - ΣΑΜΕΣ - Α - ΤΩΝ
 ΓΑΡΑ - Β - ΤΩΝ ΣΑΜΕΣ - Α - Β - ΣΑΜΕΣ - Α - ΤΩΝ
 - Ι - ΔΑΜΑΛΙΔΙΑ - Β - ΚΑΜΑΒΑ - Ι - ΣΕΥΛΑ - Ι - ΤΩΝ
 ΤΩΝ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ - Α - ΣΗΠΛΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΑ
 ΠΕΛΟΣ ΔΕ ΣΗΚΑΓΗ ΜΑ ΤΩΝ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ
 ΣΗΠΛΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΠΑΤΕΡΑ ΤΩΙΣ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 Α - Α - ΖΗΚΟΝΤΑ - Ι - ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΝΑ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ - Ι - ΝΑΜΕΡΑ ΣΗΠΛΙΑ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΦΑΡΑ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΡΑ ΨΥΧΑΣ ΑΠΟ ΤΕΛΟΝ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΨΕΛΟΜΕ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΨΕΛΟΜΕ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ
 ΨΕΛΟΜΕ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ ΨΕΛΟΜΕ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ

ΨΕΛΟΜΕ ΤΩ ΜΑΧΟΡΑΦΗ ΤΡΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΔΙΣΚΑΒΡΑ ΚΟΤΑΓΙΩΝ

Αριθμ. εγγρ. 1

Z

- 1765 – νοεμβριου – 10 – κουλουρι |¹

Εις το ὄνομα του πατρος ky του υου ky του αγηου πνευματος τοις πανυ |²

περυλογημενοις δεσπίηνεις γμον θεοτωκου ky αυπαρ |³

θενου μαριας τον αγηον θεοστεπτον μέγαλον βασηλε.. |⁴

ky ησαποστόλον κοστατήνου ky ελενοις του αγηου μέγαλω |⁵

μαρτηρος προκοπηου ky πατον τον αγηον αμην καγω y μαρ |⁶

δητζα γηνη του ποτε παναγηωτη κοκυκου εχοντας θηγατέ |⁷

ρα ὄνοματη παγώνα ky βουλομε σηζεύξο αυτην μετα τον |⁸

γον του παναγηωτη σταματη ὄνοματη γηανυ ky τασο αυτοις το |⁹

πρητζο της το μεγαλον ky πλουσηὸν ελεος του μεγαλου θού αμ^v |¹⁰

αχης ποκαμησα – 8 – ky του γαμπρού – 1 – ζηπουνηα – 5 – γρη |¹¹

ζους – 2 – ρασου – 3 – ζωναρια – 3 – ποληες – 6 – μαντηληα |¹²

της κεφαλοις – 5 – προσκυφαλα – 1 – ματηλα – 1 – κοτοπολι |¹³

ες – 3 – σλαβηνα – 1 – αντρομηδα – 1 - σακους – 2 – ταγα |¹⁴

γαρηα – 3 – τοις σκουφιας - ρι^λ – 6 – σκουλαρικηα ζηγη - |¹⁵

- 1 – δαχτηληδηα – 3 – κακαβη – 1 – σουγλα – 1 – στο βαρι |¹⁶

του τουρκου χοραφη στρεματα – 2 – σηπληα ανατόληκα |¹⁷

πουλος δησηκα γγουμας στο ασπρο ληθαρή στρεματα : 2 |¹⁸

σηπληα ανατοληκα κουμας δησηκα βρακος το μετη |¹⁹

κο τους ωσο υνε στο δετρο του κακαγηου οπου εχη από τον |²⁰

πατερα τοις το γερω λασκω το μερτηκο τοις ωσο εστη γηδι |²¹

α – 4 – ξηλοκυρατεα – 1 – στο λαχηδι του λασκου στα σελη |²²

νηα στο γγονη στρεμα – 1- να μερασουνε με την αξαδελ |²³

φησα του τοιν μαλτου με την θηγατερα του νηκολού θεωδο |²⁴

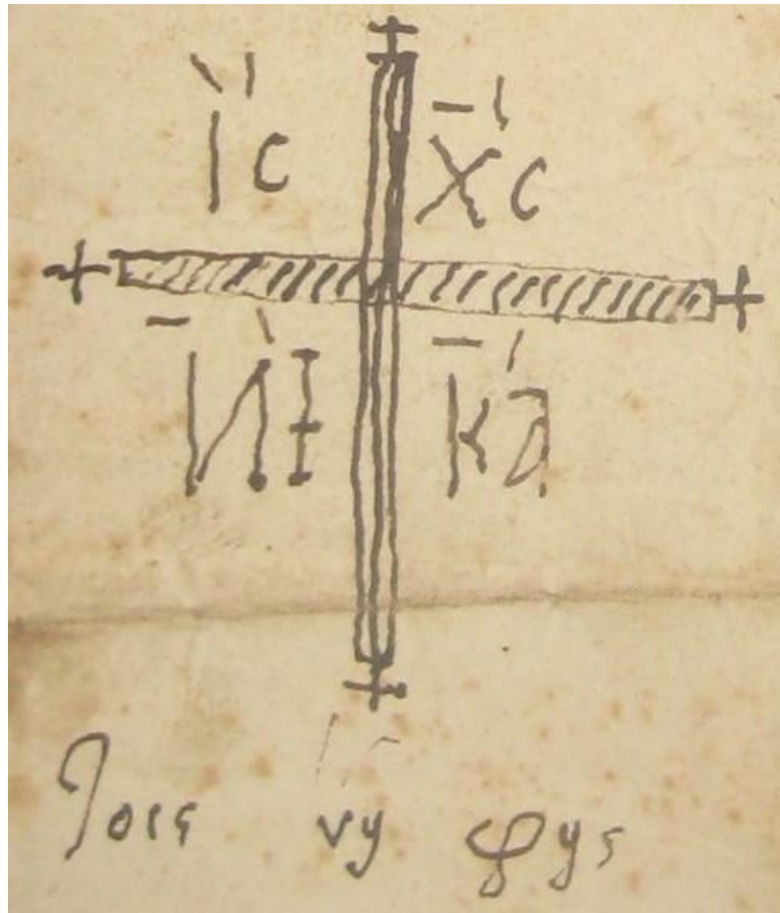
ρου ky ωτα εχη το αυ χοραφη μεσα ελεοδετρα αγρηα ky |²⁵

υμερα δετρα _ ky υ ευχη τον γονεον αμην |²⁶

δημητριος Ιερευς εγραψα ky μαρτηρω |²⁷

στο πλάι του εγγράφου αριστερά και κάθετα

κοληα σταματοις μαρτηρω δημα κοκυκος μαρτηρω |²⁸

στην πίσω όψη
το σύμβολο του σταυρού

IC	XC
ιί	KA

τοίς νυφύς

Αριθμ. εγγράφου 2

// την σήμερον με τω παρῶν φανερωῶν κυ ομωλογῶ εγῶ ο κᾶτο |¹
 θεν ηπωγεγραμμένη εγῶ η θηγατῆρα του μακαρῆτη δημητρᾶ |²
 κη κωπῆτζη η παγῶνα έχοντας χωρᾶφη πατριηκο |³
 ν ηστ πωθεσῆαν ης τω καματερῶ στω μαντρᾶτζη οσω εστῆ ση |⁴
 μπληως βωρηναῖ γιαλῶς δησηκᾶ γιαλῶς νωτηνᾶ η ωδῶς |⁵
 // κυ του τω εποῦλησα δηα τέληαν ποῦλησιν του παπαθεο |⁶
 χάρη του πωτῆ παπαγιᾶνη απω αμπελᾶκη δια γρῶ |⁷
 σια εκατῶν νοῦμερον γρῶ : 100 κυ ἔλαβα τα αςπῆρα |⁸
 της αυτῆς ὥρας σῶα κυ ανῆληπα κυ απεξενῶθηκα |⁹
 εγῶ ο πουλητῆς κυ ἔγινε ἡδηως κυ καθωληκῶς νη |¹⁰
 κωκήρης ο ἀνοθεν αγῶ^{ρᾶ} στῆς να κᾶμη ως βούλετε α |¹¹
 ν ἡτω κυ βγῆ κανῆς ηνάντηως η ξένος η αδερφῆ μου |¹²
 (μελάνι) ἔχω να πο^κρηθῶ εγῶ ο πουλητῆς κυ οὔτως εγινε |¹³
 τω παρῶν εμπρωσθεν των εβρεθῆντων μαρτῆρο |¹⁴
 ν κυ δώθη ης χῆρας τοῦ ἀνοθεν ᾤπαπαθεοχάρη να εχι |¹⁵
 τω κῆρως κυ την ηςχῆν εμπαντῆ κριτιρῆω |¹⁶
 κυ γο η αδελφή της η ζᾶφρα στῆργω |¹⁷
 1816 μαρτῆου:: 17 κοῦλουρη |¹⁸
 μῆτρως αντρέα σωφρᾶς μαρτιρο |¹⁹
 παναγιῶτις κουτουναῖς μαρτῆρο |²⁰

ω γρᾶψας παπαγιρῶς σωτῆρχου κῶλου μαρτιρῶ |²¹

Στην πίσω ὄψη

ομωλογία δη |¹
 α τω χωρᾶφη ωπου |²
 αγῶρασα απω την |³
 γινῆ του σταβρου σω |⁴
 φρά δηα γρ^ς:: 100

Αριθμ. εγγρ. 3

+ δια τοῦ παρόντος μου δилоποιῶ πός φαναίρονω ἐγῶ η γυνή του γυοργά |¹
 κοι κόστα ονόματι σίρμο ἐνμπροσθεν τον γερόντον καί προαιστόν πός με |²
 βουλήν καί θελισεός μου καί με καλήν μου προαίρεσιν ἔχοντας σποίτι |³
 πατρικόν μου μιτρικόν μου ἤς το ἀμπελάκοι ἤς τόπον κοίμενον |⁴
 σιμπλιαστίς αγγελή μάστρογυάνις δισικά νοτινά αναστάσις κολος |⁵
 το ὁποῖον σποίτι με τιν μασίαν τις και με τίν βγαλσίαν τις το αφήρο |⁶
 σα ἤς το μοναστίρι τις κοῦλλουρις τις φαναίρομένις τις παναγίας δια |⁷
 μνιμοσυνόν μου · ετι και ἔγραψα παρήσια τρία ονόματα τόν |⁸
 παταίρα μου διμα τιν μιτέρα μου χριCάφο καί το εδηκόν μου |⁹
 ὄνομα σίρμο · να μνιμονέβοντε παντοτας ἤς το ὠποῖον σποιτι να |¹⁰
 μην εβγη τινας ἐναντίος ἡ συγγεννίς μου ἡ ξένος ὁποιος ἐβγη εναντιός |¹¹
 αν ἵναι συγγεννίς μου (να κρίνεται = το ἔχει διαγράψει ο γραφέας) να ἔχη τιν κατάρα
 μου και αν ἵ|¹²
 νε ξένος να κρίνεται μετ αιμοῦ ἤς τίν φοβεράν ἡμέραν του |¹³
 κυρίου μας και ἤς ἐνδιξην ἐδόθη το παρόν μου γράμα ἤς |¹⁴
 χήρας τον παταίρον τις φαναίρομένις ἡποΓεγράμένον |¹⁵
 παρά τον προαιστόν τις νίσου ἤς ασφάλιαν - - |¹⁶

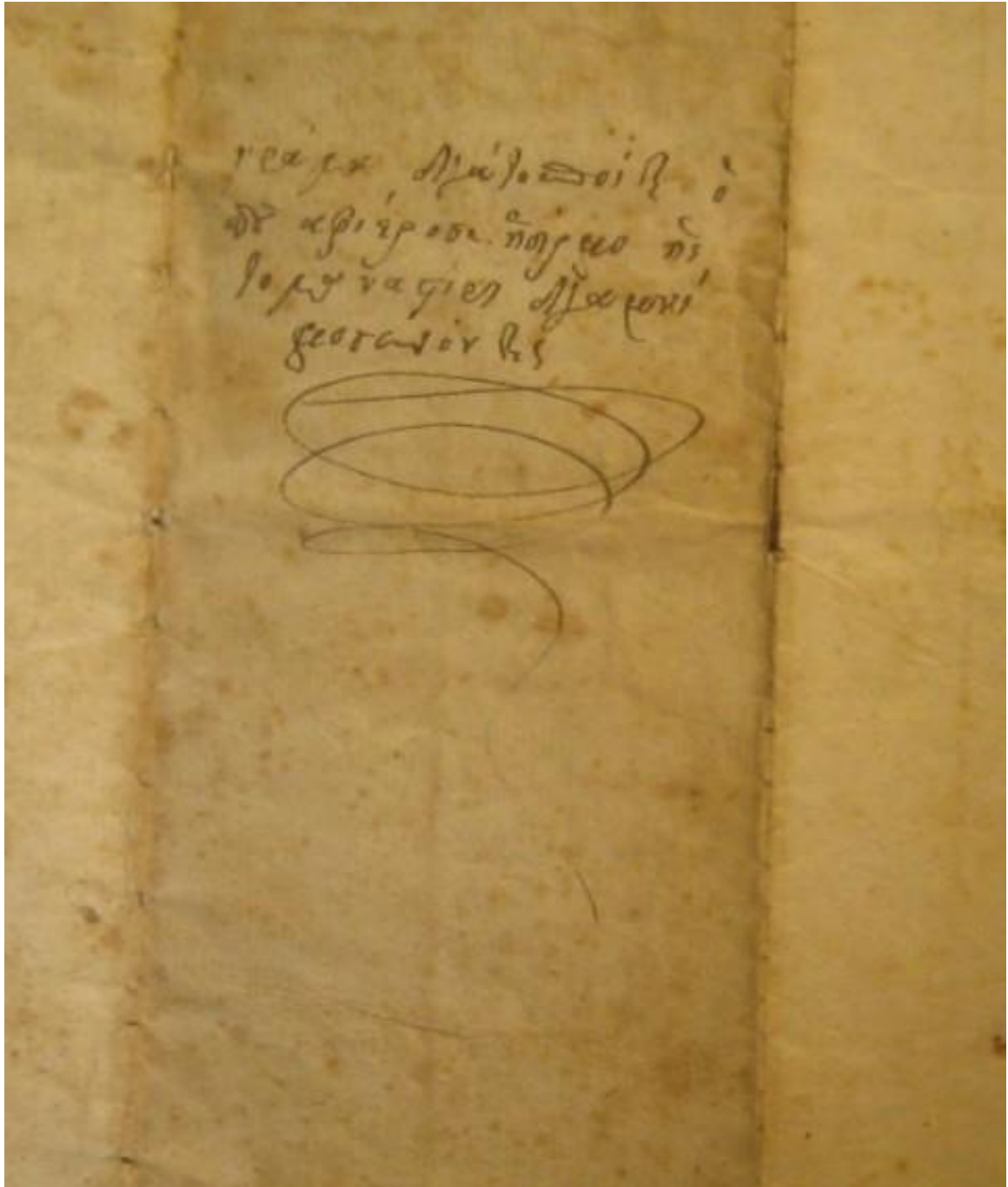
—//—

1799:σεμπταιμβρι^{ov} : πρότι |¹⁷Κοῦλλουρι |¹⁸

» προτόπαπας νικόλαος . βιλιώτις ἔγραψα καί μμάρτιρῶ |¹⁹
 κοληαξ πηρπηλῆς μαρτηρω |²⁰
 αναγνωστῆς πηρπήλης μαρτηρω |²¹
 νηκολος τραφηλος μαρτιρῶ - |²²
 σωτηρῶχος του ανασταση μαρτιρῶ |²³
 τριτζηας στάμομπαμπας μαρτηρό |²⁴
 S πᾶπάμυχαλις μαρτηρῶ |²⁴
 S μυτρως πάπά γιωργάκις μαρτηρῶ |²⁵

στο πλάι αριστερά και κάθετα στη σελίδα

ἐτι φαναίρονη ὅτι ἔχη να καθήσι ἡ ἀνοθεν σίρμο στο σποιτι μεCα |¹
 ἔος τέλους τις ζωῆς τις και μετά τόν θανατόν τις να ἦναι τις παναγίας |²
 ὄσω ζή ἡ γριά σιρμο να ἦναι ἤς τιν εξουσιάν τις |³

Στην πίσω όψη
γράμα διά το σποίτι ό |¹
ποῦ αφιέρωσε ή σίρμο ής |²
το μοναστίρι δια μνί |³
μοσυνόν τις |⁴

Αριθμ. εγγρ. 4

δηα του παρόντος γράματος φανερονο |¹
 εγώ ο υποκάτοθεν γέγραμμένος ανάστα |²
 σης ^ππασοτηρχος στη το πατρικόν μου χο |³
 ράφι το μεριδηόν μου το επούλησα του ^ππαθι |⁴
 οχάρι γς τέληαν πούλησην να κάμη ος θε |⁵
 λη ky βούλετε το οπήον χοράφι βρισκε |⁶
 τε γς τοποθισήαν γς αμπελάκη από κα |⁷
 το από τόν άγιόν ιω : σημίπληος γς το |⁸
 ένα χοράφι δισηκά ο αδελφος του ανα |⁹
 τοληκά γιάνης σταμάτης ^ππαδημητρι |¹⁰
 γς το έτερον ανατοληκά αδελφος του δη |¹¹
 σηκα σοτήρις γιάνη γεόργα ky ουτος εδο |¹²
 σα το παρον ηνα έχη το κηρός ky την η |¹³
 σχην έν παντη κριτηρίο δηκεοσηνης γς |¹⁴
 γρόσηα πενήντα 1829:απριλη^{ov} 18 |¹⁵
 »αναστᾱσης πανούση πα^πσοτήρχο μην ιξερόντας να |¹⁶
 γράψα ηπογραφετε δηα χηρῶς εμού οίκονόμος πα^π |¹⁷
 σταμάτις μαρτιρω |¹⁸
 Κοτήρις ανδριανού έγγραψα ky μάρτηρο |¹⁹

Στην πίσω όψη

γράμα δηα τα |¹
 χοράφια οπου |²
 αγόρασα από |³
 τον αναστάση |⁴
^ππασοτηρχό |⁵

Αριθμ. εγγρ. 5

1831 · μαρτιου ·· 9 – σαλαμινις |¹
 L- δια τις παρουργις ομολογίας και καθολικίς αποδιξέος |²
 τιν σίμερον φανερόνο και ομολόγω εγο ή γινι τού |³
 παναγιότι σταμάτι πουλις ονόματι κηβί θιγατέρα |⁴
 του νικολου βωσί πος ήχα μερικο χοράφι πατρογόνοι |⁵
 κό κίμενο ης τόποθεσίαν στο παλέον άγιον νικολά |⁶
 ων από πάνο όσο εστι το μερτικον του σίμπλιά νοτινã · |⁷
 παναγιότις μέλετις βορϊνα αναστάσις κολιας τιν σιμέ |⁸
 ρον με τιν ηδϊάν μου βουλιν και θελισεός μου ηθέλι |⁹
 σα και το εποϋλισα του π' θεοχάρι π' ηοάνι π' α |¹⁰
 διμήτρι ης τέλιαν πουλιςιν γρόσια ήκοσι · γρ· 20 - |¹¹
 και έλαβα τα άσπρα τις άυτις όρας σόα ky ανελίπος ky εξε |¹²
 νόθικα εγο ο πουλιτις εγινε ήδιος ky καθολικός νικω |¹³
 κίρις ο αγορᾶστις π'αθηοχάρις να ντο εξουσιάζι ος θέ |¹⁴
 λι ky βουλέτε ος μούλκι εδικόν του πῖραξι να μιν εχι α |¹⁵
 από κανενα ουτε από δικουῶ ουτε από ξένον ky δια το βε |¹⁶
 βεον ky δι αποξέος έγινε το παρόν έμπροσθεν τον ηπο |¹⁷
 κατοθεν αξιόπιστον μαρτιρο ης ασφαλιαν ky εδοθι ης χι |¹⁸
 ρας του π'αθεοχαρι του αγοραστι |¹⁹
 » · γεοργιος μαρινη περου μαρτιρο |²⁰
 »
 » π'αγγελις του π'αμιχαήλου ο γραψα μαρτιρο |²²

στην πίσω όψη

ομολόγια δια το |¹
 χοράφι οπο αγό |²
 ρασα από τιν γινι |³
 του παναγιουτι πουλι |⁴
 - γρ. ·20 - |⁵

1814 9-10-11 7

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

55 De... ..
 56 De... ..
 57 De... ..

Αριθμ. 6

Z

1818 Ιουναρίου . 1 |¹

+ δηα του παρόντος γράματος φανερόνο ky ομολογό ηγο η γηνή |²
του στάβρου σωφρά ωνώματη παγόνα έχοντας μαιρικόν χορά |³
φι ηστο αμπελάκι ηστόπωνθισήαν στα μαιλίσια του μουρ (δυσανάγνωστο) |⁴
ηστασπρα χώματα το ωπήον χοράφι ηνε πατρογονικῶν μου την σῖ |⁵
μερον του τω εποῦλισα · του π^αθεωχᾶρι ης στέλῃαν πόύλησιν |⁶
δηα ριάλια : δέκα πέντε νόυμερον : ρλλ : 15 σημπλιαστής νοτηνά |⁷
νηκωλόξ θέόδωρος βορινά αναγνόστης μπῖληας ανατωληκᾶ μοῦ |⁸
ταλης δησικᾶ βουνῶς το ωπήν την σῖμερον του το εποῦλησα ης τέληαν |⁹
πούλήσιν με βουλην μου ky με την κλην μου προῖρεσιν να κᾶμι ος |¹⁰
θέλη ky βούλιτε ky πῆραξην να μην ἔχη απω κανήν απω σηγγε |¹¹
νῆς μου η απω ἄλον κανγν ky δηα τουτω ἔδοσα τω παρῶν μου ης ενδη |¹²
ξην ky ασφάληαν ky να ἔχη το κήρος ky την υσχην εμ παντή κριτιριό |¹³
ky εδόθη ηςσ χήρας του π^αθεωχᾶρι - - - |¹⁴

« δημητρᾶκης ανούστης μαρτηρι |¹⁵

«

« π^ααπαναγηοτης του ηκονόμου γράφο ky μαρτηρό _ |¹⁷

Στην πίσω όψη

ωμωλογῆα του χοραφίου |¹
ωπου αγορασα απω την |²
γηνή του σταβρου σῶ |³
φρά · διη ρλλ : 15 |⁴

Αριθμ. 7

Z

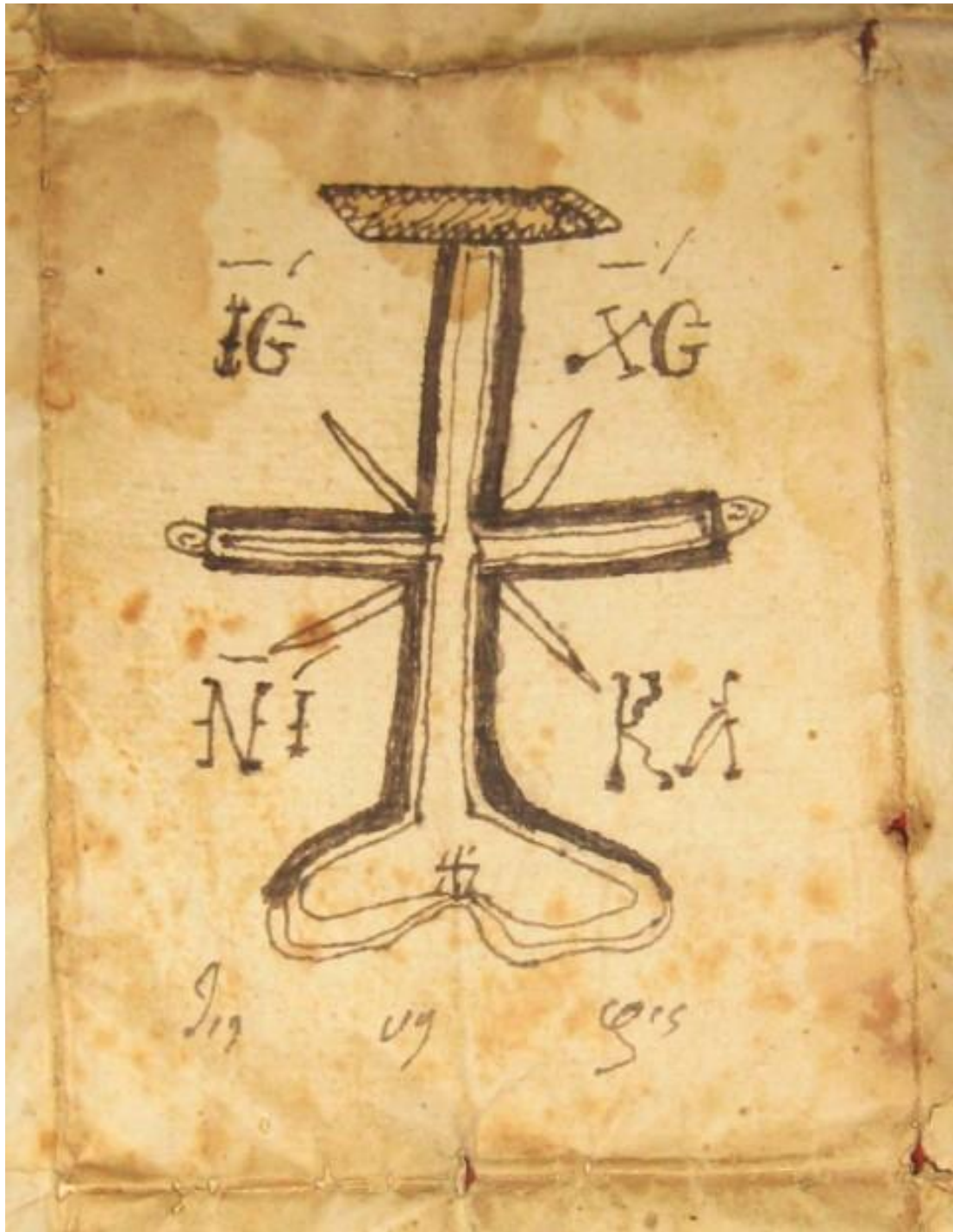
1807 - μην - απριλήου - 26 - |¹

Εις τω όνωμα του πατρως και του ήου και του αγιου πνευματως τις ηπερευλωγιμένις
δες |²

πηνις ήμον θεωτώκου και άή παρθένου μαρίας των αγιων ενδωξων και πανε |³
φήμον απωστολων και πρωτων κορυφειων πέτρου και παυλου του αγίου |⁴
πρωτωμάρτήρως και άρχη δηακόνου στεφανου των αγίων θεωστέπτων μεγάλον |⁵
και ισαπωστολων βασηλέων κοστατήνου και ελένις του άγιου μεγαλωμάρτιρως |⁶
πρωκοπήου και πατων των αγίων αμήν καγω ω νηκολώς τρατάφιλως εχο |⁷
τας θηγατέρα ονωματή μαρία και ερχωόμενυ ες νόμου ληκῶας και |⁸
βούλωμε σηζεύξο μετα των ηῶν του παπα ιωάνυ ωνωματη θεωχάρι |⁹
καθως καιλέβουν ή θήή και ιέρι νωμη τις εκκισίας μας ω γάμως τήμηως και |¹⁰
η κοίτη αμύαντος και ούς ω θεως εξευξεν άθρωπώς μη χωριζιστω ευχή |¹¹
γωνέων στηριζουση θεμέλιων ήκου και τασω αυτις πρως γαμέας δω |¹²
ριας τω μεγα χάρισμα και πλοῦσιων ελεως - αρχις πωκαμησα - 16 - |¹³
και - 2 - του γάπρου - οπου γινουτε - ουλα - 18 · ζυπούνγα - 13 - πωλιές - 17 |¹⁴
ματήλια τις κυφαλις - 11 - ζηναρια - 4 - μαξηλάρια - 3 - πεσκυρυ - 1 - |¹⁵
κοτωπώλιες - 1 - ράζους - 4 - γριζους - 2 - ταγαρια - 4 - τρίγεσα - 1 - σα |¹⁶
κους - 3 - ατρωμήδα - 1 - σκλαβήνα - 1 - σκῶσμα - 1 - κασέλα - 1 - τεγγέρι - 1 - |¹⁷
ταψη - 1 - τηγανη - 1 - σηδερωστία - 1 - τηρωτριφτα - ζηγι - 1 - γιρω του λεμου |¹⁸
ριαλλ - 55 - - σκουλαρίκη - ζηγι - 1 - δακτηλιδη - 5 - δέτρα - 6 - |¹⁹
ις στω λωγκώ του πάστρα, ις τι κυφαλαρι ις στου πέρου - ετερω δέτρω ις στου περου
|²⁰

ις τιν κωκυνέα - 1 - ετερω δετρω - 1 - ις στου πέρου μοσκῶδα - 1 - μελισια - 2 - |²¹
χωραφι ις στω κενούργου πιγάδυ - απω κατω απω τω ρεμα κατά τω νό |²²
τως μέρως ωσω ήνε δυσικά πέδες του σιδερι κολια κυκα νωτηνά πεδές πε |²³
δες (διπλογραφή) του παναγιωτη παρπα ανατωλικά βράκων βωρίνα τω ρεμα ετερω
σπω |²⁴

ρια μια ις στα παλιαμπελα σηνωρίτις ανατωλικκα παπαγιανις ετερο χωρα |²⁵
φι ις τιν ραχι τις πούτας λαχιδη - 1 - ανατωλικά γιάνις παχίς δησηκα κο |²⁶
λιας σταμάτις ετερω φιχωρα ις τι πλάκῆζα ωσω έστη σήπλια νωτηνά |²⁷
ατώνις παπαγιωργακις βωρίνα πεδες δυμούκης ξηλωκερατια - 1 - ις τιν |²⁸
καρέλα και απω τιν μαμη τις πωκαμῶζα - 1 - συπουνυ - 1 - κωτωπωλια - 1 - |²⁹
υ ευχι του θεου και των γωνέων αμην |³⁰

S νικολῶς τραταφίλος βεβεόνο |³¹
 αναγνόστις σνδέρις μαρτιρο |³²
 πανταλεος σταβριανος μαρτιρο |³³
 τα ανωθεν / αντωνις παπαγιωργα |³⁴
 κγς μαρτιρο |³⁵

Στο πλάι αριστερά του εγγράφου και κάθετα:

πρωτόπαπας μγχαλις ω γραψας μαρτις |³⁶

Στην πίσω όψη

ἸĆ	ḲĆ
ÑÍ	KA
τις νγφίς	

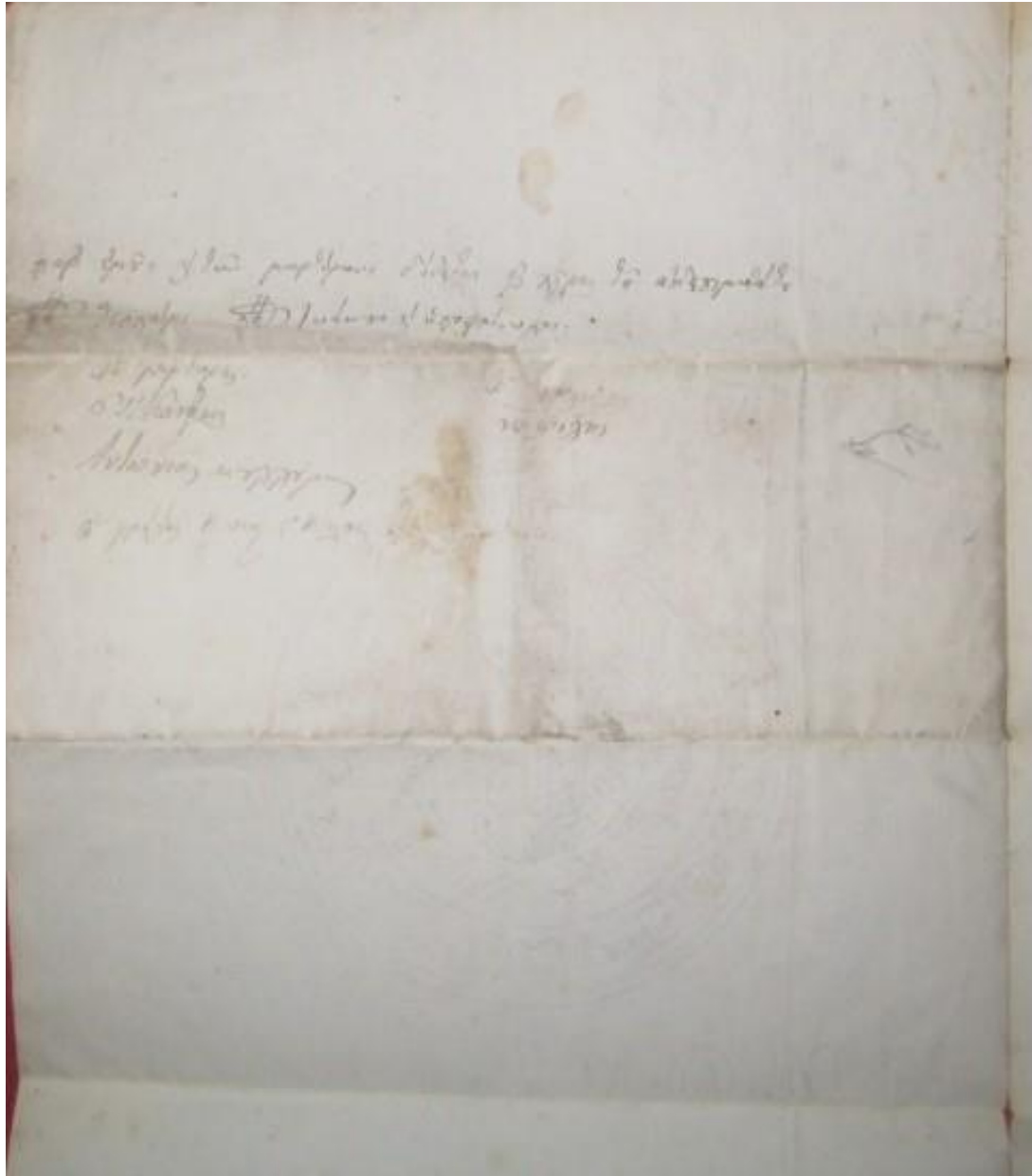
Αριθμός εγγράφου 8

Z

Σήμερον τήν εικοστήν ἐκτὴν Σεπ^τεμβρίου του 1848 · ὁ |¹
 ὑποφαινόμενος Νικόλαος Φίλης ἐπούλησα εἰς τόν αἰδεσιμώτατον |²
 πα^{πα} θεοχάρην πα^{πα} Ἰωάννου τόν ιδιόκτητον πατρογονικόν μου με- |³
 λισσότοπον κείμενον εἰς θέσιν αμυγδαλέαις ἄνω πλησίον τοῦ χωρίου ἀμ |⁴
 πελακίων τοῦ δήμου Σαλαμῖνος ἔχων πρὸς ἀρκτόν τό χωράφιο |⁵
 τοῦ Πανοῦση Δεληγεώργη ἄνω πρὸς μεσημβρίαν ὁ μελισσότοπος του |⁶
 Ἰωάννη Φίλη ἄνω και πρὸς ἀνατολάς ὁ μελισσότοπος της Φυλιάς θυγα |⁷
 τέρος του Φίλη ἄνω και πρὸς δυσμάς το χωράφιον του Δήμα Γκιόκα |⁸
 ἐκ στρεμμάτων ὡς ἔγγιστα εἶν τέρταρτον τοῦ στρέμματος · εἰς τόν |⁹
 ὅποιον εὐρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ ἀμυγδαλαίαις ἄνω τὰς ὁποίας θέλει |¹⁰
 τὰς διανεμῶν εἰς ἴσα μερίδια ἄνω ὁ ἀδελφός μου Ἰωάννης Φίλης |¹¹
 καὶ ἡ ἀδελφή μου Φιλιά ἄνω καθὼς και ἡ μητριά μου - ὁμοῦ μέ τόν αγοραστην |¹²
 μου πα^{πα} θεοχάρην πα^{πα} Ἰωάννου . προσέτι εἰς τόν αὐτόν μελισσότοπον |¹³
 εὐρίσκεται και εἶν δένδρον σχίνος ἄνω ἀπὸ τόν ὅποιον δέν ἐνέχεται |¹⁴
 οὔτε ὁ ἀδελφός μου οὔτε ἡ ἀδελφή μου ἀλλ' οὔτε ἡ μητριά μου · τόν ὅποιον |¹⁵
 ὁ τόν ἐπώλησα πρὸς τόν εἰρημένον πα^{πα} θεοχάρην πα^{πα} Ἰωάννου ἄνω |¹⁶
 διὰ δραχμὰς ἑκατόν · ἦτοι · δραχ[#] · 100 · τὰς ὁποίας ἄνω ἔλαβον ἐπὶ χει^ρ - |¹⁷
 σῶας καὶ ἀνελλιποῦς ἄνω ὅθεν παραδίδω σήμερον τόν εἰρημένον |¹⁸
 μελισσότοπον εἰς τόν αγοραστήν, ἐλεύθερον πάσης ὑποθήκης καὶ χρέους |¹⁹
 παραιτούμενος ἐγὼ καὶ οἱ κληρονόμοι μου παντός ἐπ' αὐτοῦ δικαιώμα |²⁰
 τος, καὶ κηρύττω ἀπὸ τήν σήμερον τέλειον καὶ ἀνενόχλητον ιδιοκτή- |²¹
 την τόν εἰρημένον αἰδεσιμώτατον πα^{πα} θεοχάρην πα^{πα} Ἰωάννου |²²
 ἐκτός μόνον μέ τήν παρατήρησιν και συμφωνίαν ὅτι νά ἔχω |²³
 τα κυνέλια μου / μελίτσια / ἐντὸς αὐτοῦ ἕως σχεδόν - 6 · ἕξ μήνας ὅπου |²⁴
 νά εὔρω θέσιν νάν τὰ μεταφέρω. |²⁵

Πρὸς ἔνδειξιν δέ και ἀσφάλειαν συνετάχθη το πα- |²⁶
 ρόν πωλητήριον, τό ὅποιον ἀν' και ιδιοτικόν ἰσχύει ὡς νά |²⁷
 ἐγίνετο, ἐπὶ συμβολαιογράφου, ἡ δικαστηρίου, και ὑπογραφθέν |²⁸
 ἀλλαγὴ σελίδας

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 8.

παρ' ἐμοῦ καί τῶν μαρτύρων, δίδεται εἰς χῆρας τοῦ αἰδεσιμωτάτου |¹
 πα^{πα} θεοχάρην πα^{πα} Ἰωάννου καί ὑποφαίνωμαι. |²

Οἱ μάρτυρες Ὁ πωλητής |³

-- Λιανακης (;) Νη Φιλῆς |⁴

Αντώνιος Κουλλούρης |⁵

Ὁ γράψας Κωσῆς · Γ · Κολιας, ὅστις καί μαρτυρῶ . |⁶

Αριθμός εγγράφου 9

1830 : αύγουστου πρότι |¹
 τήν σιμερον με τό παρόν φανερόνο και ομολογό εγό |²
 ο ιωάνις τού ποτέ θανάσι άγγελο πος ήχα μερικά |³
 χοράφια πατρικόν μου τα οπία χοράφια βρισκούντε |⁴
 ης τόν άγιον πέτρο νοτινά το ένα χοράφι ήνε μίσό |⁵
 στρέμα σημίπλια ανατοληκά ο μπάρπας μου ό γι |⁶
 άνις και ο αδελφός μου δισικά ο αδελφος μου ο μίτρος |⁷
 το έτερο χοραφι ης τόν ίδιον τόπο μία σπορέα σημ |⁸
 πλια νοτινά ο αδελφος μου βορινά ό άγιος πέτρος |⁹
 έτερο χοράφι τήν ήχα από τήν μιτέρα μου το όπίο |¹⁰
 χοράφι βρίσκετε ης την φράγγο εκκισία μισό – |¹¹
 στρέμα σημίπλια ανατολικά πεδεές νικολό γιοργα |¹²
 δισικά παπάθεοχάρις βορινά και νοτινά βρα |¹³
 γγός τα οπία χοράφια τα επούλιστα τού π^παθεό |¹⁴
 χάρι ης (διαγραφή συντάκτη) τελίαν πούλισιν διά ριάλια σαρά |¹⁵
 τα · αρ : 40 :: εξονόθικα εγό ο πούλιτης και έγινε |¹⁶
 καθόλικός νικοκίρις ό αγοραστις πα^παθεοχάρις |¹⁷
 και πίραξην να μίν έχι ούτε απώ τόν αδελφόν μου |¹⁸
 οϋτε από τόν μπάρπα οϋτε από τά αξαδελφι |¹⁹
 ά μου και αν ένάντιοθί κανίς να έχο να αποκρι |²⁰
 θό εγό ο πουλιτης και διά το βέβεον της αλιθίας |²¹
 έγινε η παρουσα ομολογία και έστο ης ασφάλιαν |²²
 και έδόθι ης χίρας τού παπάθεοχάρι να έχι το κίρο |²³
 και τήν ησχίν εν πάτι κριτιριού :: |²⁴

γιάνις φιλαχτος μαρτιρό |²⁵

Στην πίσω όψη:

ομολογία διά τα |¹
 χοράφια οπού – |²
 αγόρασα από τόν |³
 γιάνιν του ποτέ θα |⁴
 νάσι άγγελο |⁵

Αριθμός εγγράφου 10

Z

1830 ηουναρ^{ου} · · 21 · δυσανάγνωστο |¹
 ις άμπελάκι |²

δια τις παρούσις ομολογίας και καθολικής ηποδιξέος τιν |³
 σήμερον γράμα φανερόνι και ωμολογούμε νικολός τραν |⁴
 τάφιλος και παναγιότης μιχαλις παρπας και σιδέρις μπιλιος και |⁵
 παντελις μπίλιως προς ήχαμε σπῖτι κλιρόνομικα από τον μακᾶ |⁶
 ρίτι αναστάσι κῶλια μπῖλιω ης τόποθέσιᾶ σίμπλια βορίνα π^πα |⁷
 θεοχάρις τιν σήμερον με τιν ηδιάν μας βουλῖν και με θελισεοῦ μίας |⁸
 το επουλίσάμε του ^ππαθεοχάρι ης στέλιαν πούλησιν καθός κμε τι |⁹
 με τιν στενοῦρα στο κηφαλάρι του ανατολικά και ήσαμε τον κηφα |¹⁰
 λάρι του πηγου του αγγελί μᾶςστρογιάνι διχο μπάσια και να ανίξι |¹¹
 από τιν αβλι του τιν πόρτα ο ^ππαθεοχάρις κι το επουλίσάμε γρόσια |¹²
 οχδοήντα : ητε γρόσια ·· 80 – και έλάβαμε τα ασῖπρα τις αυτι ὄρας |¹³
 και εξενοθίκαμε εμῖς ι πουλιτάδες κι έγινε (διαγραφή συντάκτη) καθολικός νικό |¹⁴
 κίρις ο αγοραστῖς ^ππαθεοχαρῖς ^ππαηοάνις να χτίσι να κρεμίσι πι |¹⁵
 πῖραξι νά μίν έχι από κανένα ουτε από δικού ουτε από ξένου και άν βγι |¹⁶
 (διαγραφή συντάκτη) η σίγγενίς η ξενός να γιρέψι να πλιρόσομε διπλιά τα γρόσια εμῖς
 |¹⁷
 πουλιτάδες του ^{απ}παθεοχάρι οπου πέραμε και ουτος έγινε το παρον έμπροσθεν |¹⁸
 τον εβρισθάντον μαρτίρον ης ασφάλιαν και εδόθη ης χίρας του αγοραῶτη |¹⁹
 παπαθεοχάρι · |²⁰

» νικολος τρατάφιλος στέρῶ |²¹

» πάνουσος πάρπας στέρῶ |²²

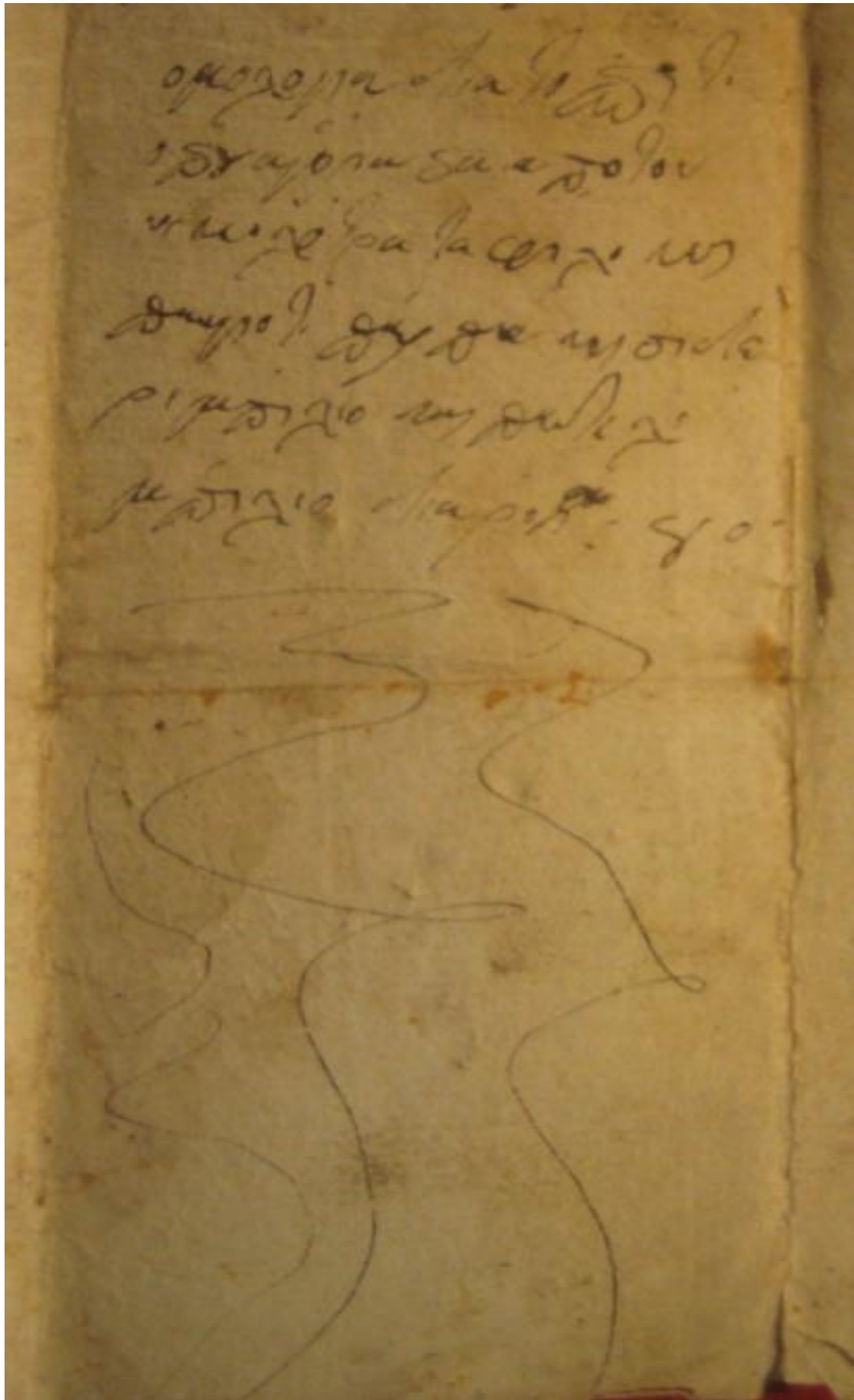
» σιδερις μπίλιος στέρῶ |²³

» παντελις μπίλιος στέρῶ |²⁴

»

» Ἰωανης παπαγεωργιου μαρτηρο |²⁶

ππαγγελις του ^ππαμίχαήλ έγγραψα και μαρτιρό |²⁷

Στην πίσω όψη : ομολογια δια το σπιτι |¹
οπου αγόρασα από τον |²
νικολό τραταφιλο και |³
παναγιоти πάρπα και σιδε |⁴
ρι μπίλιο και παντελύ |⁵
μπίλιο δια ροι^σ : 80 - |⁶

Αριθμός εγγράφου 11

Z

δια του παρός γραματος φανερονῶ εγω αθανασοῖς του ποτε γιωργακι τιλαβερι |¹
 εχοντας χωραφοῖ από την γινεκα μου θίχατιρα του μακαριτι κολια κου |²
 τουργιωτι ονοματι ξάθη τωπιόν χωραφι βρικετι κατα την στρατα που |³
 παμῆ υς στ αμπελακῖ βορινά μερος σηπλιοῦ ηδιος αγωραστοῖς το ὦ |⁴
 πιον τω επουλισά του παπάθεωχαρι ὡσω εστι το μερτικον μου ης τελιαν πουλι |⁵
 σής γροσιά δεκα ητ γρ^ο : 10 – και ελαβα τα αζπρα τι αφτη ωρας |⁶
 και αποξενωθικά εγω ὦ πουλιτη σοαν και ανελιπῶς και εγινε ηδιος και κα |⁷
 θωλλικος νικοκιρῆς ηδιῶς αγοραστῖς να καμι ος θελι και βουλεται και |⁸
 ποίραξι να μην εχοι απο τινα και ὡπιος ἠθελι και βγι ηνατιος |⁹
 στοῦ εχω να ποκριθῶ εγῶ ο πουλιτις και δια σιγουριτα του εδο |¹⁰
 σα την παρουσα μοῦ οῖς χοιραῶς στου και οῖς ενδιξην και ασφαλλιάν |¹¹

1826 : απριλλι^{ov} : 10 : Καλαμινᾶ |¹²

» θανασοῖς τιλαβερης επουλισα και βεβεονῶ |¹³

» πανοῦσοις χαγγις αθανασοῖς μαρτιρας |¹⁴

» ἀναγνωστῖς λαζαρης εγγραψα δυσανάγν. τι γινεται και μαρτιρω: - |¹⁵

Στην πίσω ὄψη

ωμολλογια δια το χωράφι ὡπου |¹

αγορασα από τον θανασοι τι |²

λαβερι : ρλλ : 10 : - |³

Αριθμός εγγράφου 12

Το έγγραφο είναι σκισμένο στη μέση και στο πλάι αριστερά.
Ανεπανόρθωτο.

...παρόντος γράματος " φανερόνω έγω ή θιχατερα του πωτε |¹
 ... τι άθάνάσι πεπά ονόματι ασιμό ενχωτας μερικα |²
 ... πρίκηϊον από τι μᾶνά μου που μου ηχέ χαρισί χωραφι |³
 ... δι τω μερτικόν μου οσῶ εστι σιπλιος βορινά ππαάγια |⁴
 ... ις δισικά παναγιωτις γγικ (δυσαναγν.) νοτινά παπα |⁵
 ... ανατολικᾶ πάπαδιμητρι τουπάνας ετερῶ |⁶
 ... λάχιδι ένα · σιπλιος δισικά αγγέ |⁷
 ... βουνος από κατό η στρατα ανατό |⁸
 ... ονόματι μάλτου · σιμερον με · |⁹

Απωλεσθέν από εδώ και κάτω

Στην πίσω όψη

ωμολωγιά δια τα χωραφια |¹
 ωπου αγορασα απω τη |²
 θιχατερα · του θανάσι πε |³
 πα ρλλ : 60 : - |⁴

Αριθμός εγγράφου 13

Z

18·14 · μγνός · μαρτηου 15 |¹
 δια της παρουσης κυ καλης απωδήξεως τη ση |²
 μερον εγω η γγνυ · του γιανη · τουλουπανα πως y |³
 χα χωρα·φια πατρογονγκα · ηγουν απα τη μανα |⁴
 μου γστω μαπελακυ και τα επουσα τεληα που |⁵
 λησιν χωραφη στω μεγαλο δετρο · σηπλια δη |⁶
 σηκα · y αδερφι μου · ανατωληκα · κουμα νοτηνα |⁷
 αγγελης · μαστρογιανυ · βωρινα · παλη μαστρογιανις |⁸
 ετερο χωρα ^{φ1} στων αγιων γωανυ στρεμα · μια · διση |⁹
 κα κοληα σταματη ανατωληκα τ αδερφια μου |¹⁰
 νοτηνα · y στρα ετερο χωρα στα σεληνυ·α στων αγιων |¹¹
 νγκολαου βωρινα · πουλος · νοτηνα νγκολως μαστρο |¹²
 γιανυ δισηκα · y στρατα · ανατωληκα ω γιαλος |¹³
 κι τα επουλησα του ^{πα}παθεωχαρι δια ριαληα |¹⁴
 σαρατα εξε – γτη ρλι 46 · κι απωξενοθικα |¹⁵
 εγω y κατερινα y γινυ του γιανυ τουλουπανα |¹⁶
 κι εγινε υδιως και καθολικώς νγκοκυρις ω ^{πα}παθε |¹⁷
 ωχαρις να καμυ ως δελη και βουλετε y από τα |¹⁸
 πεδια μου η απω σηκινυς μου γστω·ντας τα |¹⁹
 χωραφια πυραξη να μίν εχη και δια τας αλη |²⁰
 θιας εγραψαμε την ομολωγια και εδοθι ις |²¹
 χηρας του ^{πα}παθεοχαρ η
 < παναγιωτης μάγιατη μαρτηρο
 < μαρινυς κουτουνας μαρτηρο
 < ^{πα}παναγιωτης εγραψα και μαρτηρο

Στην πίσω όψη

ωμολωγια |¹
 τω χωραφιων |²
 ώπου αγορασα |³
 από τη γινη του |⁴
 γιανη τουλουπανα |⁵
 · ρλλ 46 |⁶

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Αριθμός 1

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ

Γραφείον Β΄

Τμήμα Α΄

Εγκύκλιος Αρ 783

Προς τον κατά της Σαλαμίνας Επιθεωρητήν.

Κυρ^{(1)ον} Δημ^{(ήτρι)ον} Αθανασίου

Επισυνάπτοντας διάταγμα της Α(υτού) Ε(ξοχότητος) του Κυβερνήτου υπ' =
Αρ 24 εκ του οποίου πληροφορεί ότι όσα η Κυβέρνησις έλαβε μέτρα
περί των καταφυγόντων εις την ελεύθερον Ελλάδα Κράτους {ων}

Κατά συνέπεια λοιπόν τούτου προυκαλείσθε κύριε φθορά εγγράφου και
νοποιήσθε τους όλους υπό την *δυσανάγνωστο σημείο λόγω φθοράς εγγράφου* της
Επιθεωρίας σας στρα
τιωτικούς, προτρέποντες αυτούς να συνεισφέρωσιν επί ονομαστικώ
καταλόγω, ό,τι έκαστος της δυνάμεώς του δυνηθή αυτοπροαιρέτως, επο
μένως δε να ειδοποιήσθε την Γραμματείαν δια το οποίον ήθελε συναθροι
σθή ποσόν, ή τούτο όσον τάχιστα δύνητε.

Τη 23. Μαρτίου 1831

Ναύπλιον

Π. Ι. Ρόδιος

Στην πίσω όψη

Αριθ 783

Προς τον κατά την Σαλαμίνα Επιθεωρητήν Κ^{ον} Δημ^{ήτριον} ΑθανασίουΟ επί των Στρατ^{ιωτικών} Γραμμ^{ατεύς}

Σαλαμίνα

Στο πλάι

Αριθ: 259:

Γραμματεία Στρατιωτικών

Ελήφθη την 27 Μαρτίου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΑ.

Ο ΕΝΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ.

Αρ. 670

Αποστολή
Πράξης 201
Πρωτόκολλο 201

Από τον Συνταγματάρχη Μπαλαφούρα .

Εἰς ἀνάθεσιν τῆς ἐν ἀριθμῷ 269. ἀναγραφῆς οὗς ἀπορρογῶν ἐν τῇ δυνάμει τῆς
ἀνδραγαθίας τῆς στρατιᾶς τῆς ἐκείνης, τῆς ἐκείνης, τῆς ἐκείνης,
ὅπως ἐκείνην οὖν τῆς 18^{ου} Ἰουλίου Ἰσχυροῦς ἐκείνης τῆς ἐκείνης
ἐκείνης αὐτῆς μετὰ τῆς ἐκείνης ἐκείνης τῆς ἐκείνης τῆς

ἐν Νάυκῳ τῆς 20. Μαΐου 1891.

Ὁ Συνταγματάρχης Μπαλαφούρας

Ἄνδραγαθία

Αριθμός 2

Λ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο ΕΠΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Αρ. 670

Προσωπικόν

Προς τον Επιθεωρητήν της Σαλαμίνας

Γραφείον Γον

Τμήμα Γον

Εις απάντησιν της υπ' αριθ^{ον} 269 αναφοράς σας προσκαλήσθε να δώσητε την τακτικήν άφεσιν των στρατιωτών Γιάννη Στέργιου, Ιωάννη Δεδούση, και Πανούση Χριστοδούλου εκ του ΙΒ^{ον} ελαφρού τάγματος, εξοφλούντες τα εις μισθόν δικαιώματα αυτών μέχρι της εσχάτης ημέρας της υπηρεσίας των.

Εν Ναυπλίω τη 20. Μαρτίου 1831.

Ο επί των Στρατ^{(ιστικ)ών} Γραμματεύς

Σφραγίδα

Π. Ι. Ρόδιος

Αριθμός 3

Λ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ

Γραφείον Γ^οΤμήμα Γ^ο

Αρ. 629

Προς τον κατά την Σαλαμίνα Επιθεωρητήν . Δ. Αθανασίου.

Εις απάντησιν της υπ'αρ^{ιθμόν}. 948 αναφοράς σας ειδοποιείσθε, ότι η Γραμματεία αύτη δεν δύναται να παραδεχθή κανέν έξοδον ενοικίου οκίας του Ιατρού του εις Αμπελακίους Στρατιωτ. Νοσοκομείου, *δυσανάγνωστο* δεν θέλει το παραδεχθή ούτε η Κυβέρνησις.

Εν Ναυπλίω τη 5. Μαρτίου 1831

Ο επί των Στρατιωτ. Γραμματεύς

Σφραγίδα

Π.Ι. Ρόδιος.

Αριθμός 4

Λ

Προς τον επιθεωρητήν Κ: Δημήτριον Αθανασίου

Δια να αποφύγωμεν τα ενδεχόμενα παράπονα
καθά και προφορικώς Σας ωμίλησα παρακαλείσθε να προσκαλέσε
τε τον ταμίαν Κ^{ύριον}: Γκριεζήν να μη κρατήση εις την ενεστώσαν
Πληρωμήν Δια την Γ:τ(ρ)ί(την): Τριμηνιαίαν των Ταξιαρχικών εικοσιπεντάρ
χων οι οποίοι κατά τον από την Γραμματείαν σταλλείτε κατά
λογον μέλλει (=πρόκειται) να πληρωθώσι την αύριον, το αποφασισθέν από
την _: κυβέρνησιν εις τα εκατό ήμισυ, και επειδή να ημπορεί
να απαντήσωμεν δυσκολείας, και φωνάς εν ταυτώ, με το να πληρώ
θησαν οι λοιποί την Τριμηνιαίαν αυτήν χωρίς να τοις βασταχθή
αυτό το αποφασισθέν.

έχω μεγίστην υπόληψιν να υποσημηούμαι

εν Σαλαμίτι τη 21: 8βρί^{ov} 1830

Βάσος Μαυροβουνιώτη

1801
12

Trésorier de la République Française
Monsieur de la Fayette

Le Directeur des Finances, par l'intermédiaire de Monsieur de la Fayette, a l'honneur de vous adresser ci-joint le rapport que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser le 10 courant.

Je vous prie de vouloir bien agréer, Monsieur de la Fayette, l'assurance de ma haute estime et de mon respectueux attachement.

Trésorier de la République Française

Le 10 Janvier 1801
au Palais National

Le Directeur des Finances
Monsieur de la Fayette

Trésorier de la République Française
Monsieur de la Fayette

Αριθμός 5

Λ

Δυσανάγνωστο

Προς το κατά την Ελευσίνα Επιθεωρητήριο.

Τάγμα : Δ

Κύριε Επιθεωρητά!

Αριθμός: 12

Ο Διοικητής μεγαρίδος και Θήβας ψες (=χθές) περί τας δύο ώρας της νυκτός
δυσανά-

γνωστο εις το τάγμα τούτο την εσώκλειστον πρόσκλησιν.

Μ'όλονότι εξεκίνησε μίαν ημιλοχίαν εκ του Α^{ου} λόχου και
κατέλαβε τα Σκούρτα προς εκτέλεσιν δυσανάγν. διαλαμβανομένην, και ετέ
ρα ημιλοχία εκ του Α^{ου} και κατέλαβε τη Χασιάν, εκ της οποίας έβγα
λεν όσους ηδυνήθη των κατοίκων, και οδηγουμένης παρ'αυτών κατέλαβε
τα καταλληλότερα μέρη προς εμπόδιον της ληστρικής δυσανάγν. του στασια
στικού δυασανάγν.

Προς οδηγίαν σας λοιπόν σπεύδωμεν να σας ιδεάσωμεν.

Τη 9 Ιουλίου 1831

Ο υποταγματάρχης

Εν Αιγίνη

θανάσ Ησαραφιανού

Σφραγίδα

Παρακαλείσθε να δυσανάγν. την εσώκλει

στον με τον ίδιον πάλιν

Από τον κατά τον Γεωργίου Κωνσταντίνου
Κόμητα Δ. Αδαμαντίου,

Ο μακαριστός πατριάρχης Νηπιού του Κωνσταντινουπόλεως, ενόχως
Ευδελφί, υπέρ της δικαιοσύνης, Απριλίου 1830, Αδαμαντίου, του Γεωργίου
Κόμητα Δ. Αδαμαντίου, υπέρ της δικαιοσύνης, υπέρ της δικαιοσύνης,
από τον Κόμητα Δ. Αδαμαντίου, υπέρ της δικαιοσύνης, υπέρ της δικαιοσύνης,
Από τον Κόμητα Δ. Αδαμαντίου, υπέρ της δικαιοσύνης, υπέρ της δικαιοσύνης,

Από τον 10 Ιουλίου 1830.

Από τον Κόμητα Δ. Αδαμαντίου, υπέρ της δικαιοσύνης, υπέρ της δικαιοσύνης,

Αριθμός 6**Λ**

Προς τον κατά την Σαλαμίνα επιθεωρητήν

Κύριον Δ. Αθανασίου,!

Παρακαλώ να δώσης Προς τον επιφέρων, λοχίαν

Συτιστήν, κριθής, ικάδες εκατό, Αριθ. 100, δυσανάγν. των ερχό

μενον μοι μερίδιον, δια το οποίον Σας ομύλισα, και προφορι

κώς ενταύθα, και με υποχρεώνετε, μένω δε με όλην

την ψυλήν υπόλυψιν ____

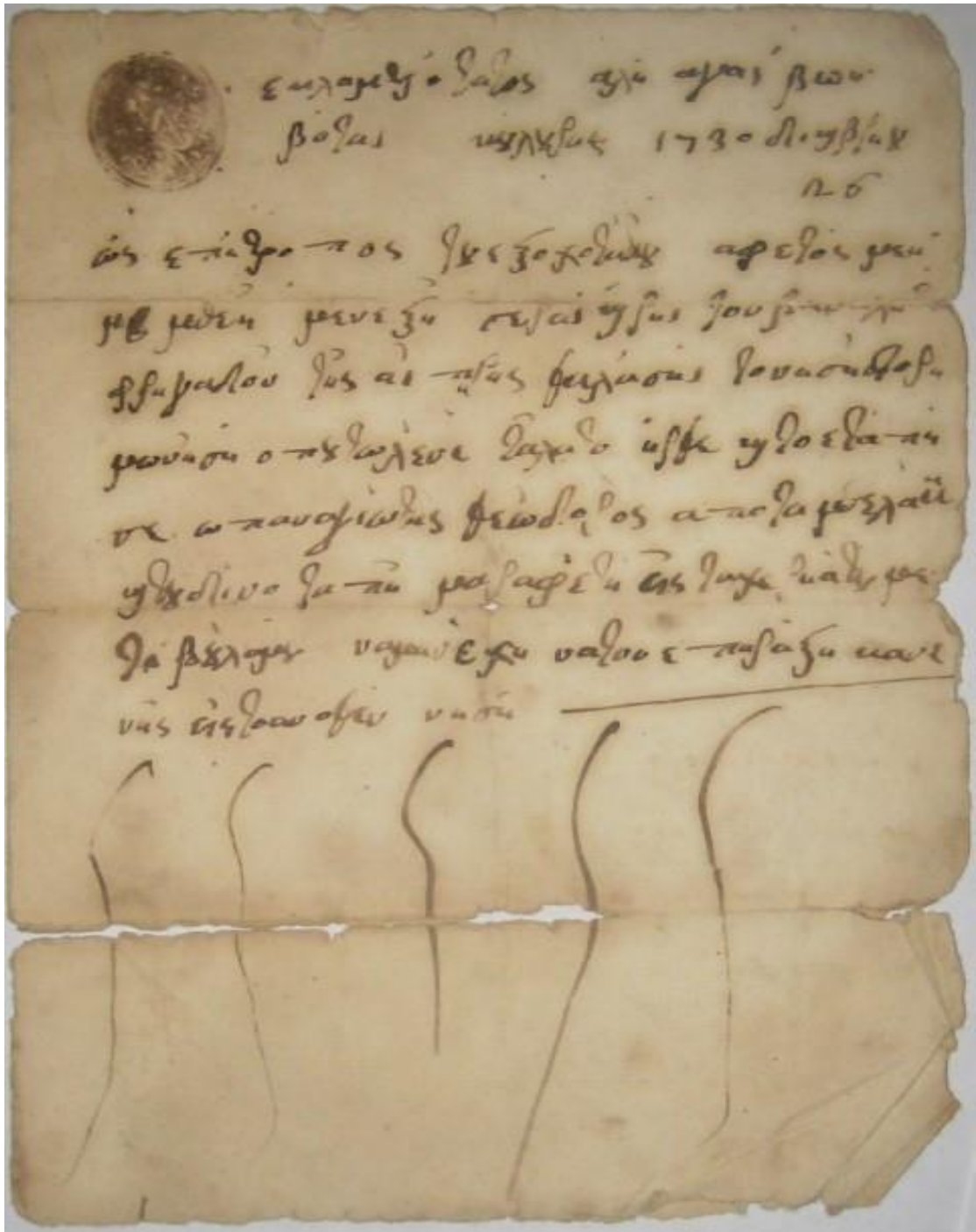
Τη .6. 10βρι^{ου} 1830. Εν Ελευσίνι

Ο Ταγματάρχης

Σφραγίδα

Αποστολιάρης (;)

Συλλογή εγγράφων
Κυριάκου Παπαγγελή

Αριθμός 1 Δίφυλλο 22,9 x 16,8

ΠΓ

Φύλλο 1^α

Σφραγίδα

δακτυλιδιού

του βοεβόδα.

Εκλαμπρότατος αλή αγάς βωη

βόδας |¹

κούλουρης 1730 δικεβρίου

26 |²

ώς επήτροπος του εξοχοτάτου αφε(ν)τός μεή |³
 μετ μπέη μενεξή σερασκερης του βασηληκου |⁴
 φρηγαδόν τής άσπρης θαλάσης το νησήδιο ρη |⁵
 μωνήση οπου τω λένε τάλατο ήρθε κε το ετάπη |⁶
 σε ω παναγιώτης θεώδορος από τα αμπελακ^η |⁷
 κε του δίνo ταπά μαραφετη είς τα χέρηα του με |⁸
 τη βούλα μου να μην έχη να τονε πηράξη κανε |⁹
 νάς είς το ανοθεν νησή |¹⁰

Φύλλο 2β

Ταπά δηα το ν(η)ση στω ταλατο |¹¹

Αριθμός 2 Μονόφυλλο 19,9 x 13,9
Φύλλο 1α

ΠΓ

Σφραγίδα 1726 μινι σεπτερ(ι)ου – 27 κουλουρης |¹

με το να ητο νε ο μεημέταγας κι ο χαταρης |²
του καπεταν πασα για ζαμπιτης της κουλουρης |³
κε το επουλισε το βοηβοτικι του κοσμα |⁴
κε εβαλαμε το παναγιوتي μαβρακι γι |⁵
α νικοκιρι καζα επι του νισιου μας πεθενι |⁶
της ο γιος του φλοκατι ο μιτρος κε εταπι |⁷
σε αδερφος του ο λαπρος τα χοραφια του αδερ |⁸
φου του του μιτρου χοραφια κινιτα κε ακινιτα |⁹
οπουθε επερασε το ηνι κε το κικουρι του πατε |¹⁰
ρα τος κε εδοσαμε ταπια στο χερι του καθος |¹¹
γραφι το βασιλικο κανονι |¹²

Αριθμός 3 Δίφυλλο 22,5 x 16,3

ΠΓ

Φύλλο 1α

1726 μινι μαρτιου 17 |¹

δια της παρούσης ομολογιας κε κα |²
 λης αποδιξεος την σημερον φανερονο |³
 κε ομολόγο εγώ ΦΘΟΡΑ |⁴
 μερικο γρασιδι πωλιμενο του γιορ |⁵
 γακι θανασι κε εμαλοναμε κε εσι |⁶
 κοσαμε διο χρονος βοβοταδες κε η |⁷
 στερα ηρθε ο μεημετ αγας κι ο χαταρης |⁸
 του καπεταν πασα κε τον επιγαμε τον |⁹
 μεημετ αγα κε ετεργιαστικαμε με το |¹⁰
 ζαμπίτι κε με τους πιτροπος κε να μιν εχι |¹¹
 να καμι ο κολια γαριος με το γιοργακι |¹²
 θανασι ταβι νιζαμι μηδέ τα πεδια μας |¹³

παναγιوتي μαβρακης μαρτιρο |¹⁴
 κοστατι νικολος κε επιτροπος μαρτιρο |¹⁵
 γιοργακι φραγκαλης μαρτιρο |¹⁶
 θομας μαρτυρο |¹⁷
 νικολο μαβρακης μαρτιρο |¹⁸
 γιοργακι διμα σταμος εγραψα κε μαρτιρο |¹⁹

φύλλο 2β

περιβολι |¹

17330 848-1a

+ μελοπυρόν. γρίμμι. φωκρονοχοι
 ομολογό. εγο ολίμμι. ρίςπε. ποσμα
 βοδλίσ. και θαλίσταος μεδ. ε πύλίστα
 Τεχέμπος. εχ κείτη. χοράφι. χαχίδι
 -1 τοοπίου. βορλοπιη τα. εινεπυ. λάχε
 Τεχέμπος. σριδ. σ. σριδασ. παροση
 μεπλιος. τριπια ζιγγρι και απο πωο
 μεπρίμκο. βοοππου χοράφι. ε τιμήθη
 δια παραδλεε-σο κήλαβει. λεας
 πρε τικαωτες. όρας κη αζαυοφτιχη
 κη αγίνω. ειθλιος. υληηο χίρις. οχά
 μεπρο. ελοηθεις η πομυφ λρίας
 του ηαυοφτω ^{πα}παλαφπριαυδελγραφ
 ήθλια. ηαυνοσπε και θαύασε.
 υρμεπιακίζοι. μεμοτιρο-

Αριθμός 4

Δίφυλλο 19,8 x 14,3

Φύλλο 1α

ΠΓ

1733 Ιουλίου – 15 |¹

με το παρόν γράμα φανερόνο και |²
 ομολογό εγο ο δίμα ρέστης προς με |³
 βουλίσ και θελισεος μου επούλισα |⁴
 του λάμπρου φλοκάτη χοράφι λαχιδι |⁵
 -1 το οπήον βρίσκατε εις την λάκα |⁶
 του μοναστιριου στι στρατας του περου ση |⁷
 μπλιος τρικια ζιουγρι κε από πανο |⁸
 μπρίμπο το οπηον χοράφι ετιμήθη |⁹
 δια παράδες – 50 κέλαβα τα ας |¹⁰
 πρα της αυτης όρας κε εξενόθικα |¹¹
 κε εγίνα ειδικος νηκοκίρις ο λά |¹²
 μπρο φλοκάτις ηπο μαρτιρίας |¹³
 τον κατοθεν ^{πα}παλαμπριανός έγγραψα |¹⁴
     κόλια καρνεσης και θανασις |¹⁵
     αρμπανεζος μαρτιρό |¹⁶

φύλλο 2β

ομολογια τού χοραφιου |¹
 οπου αγόρασα από τον |²
 διμα ρεστή |³

Αριθμός 5

Μονόφυλλο 28,1 x 19,2

Φύλλο 1α

– 1745 – τω μινη ότκοβριου – 21 – κουλουρή |¹Εις το ωνόμα του πατρός κε του υιού κε του αγιού πνευματός τις πανηπέρ|²ευλογίμενης δεσπινης υμόν θεωτοκοῦ κε αυ παρρθενου μαριας|³τον αγιον θεωστῆπτῶν βασιλέδν κε ησαποστολον κοστατηνου κε|⁴ελενης του αγῆου μεγαλομάρτηρος προκοπιου κε πατῶν τον αγιον|⁵αμῆνταμιός ω γαμδς κε η κῆτή αμιατῶς καγῶ ώ λαπρός φλο|⁶κάτης εχοτας θιγατερα ονοματη κασατρα κε βουλομῆ σιζευ|⁷ξο ατήν μετατον υοῦ του ποτέ παναγιοτη θεοδόρο ώνομα|⁸τη τρηατα φιλή κε τασο ἄντης τομε κε πλοῦσηου ελέος του|⁹μεγαλού θεού αρχις ποκαμισα – 8 – κε του γαμπρου – 1 – ζιπου|¹⁰νια – 4 – πολες – 6 – γριτες – 2 – ρασά – 3 – σλαβίνα – 1 – |¹¹αντρομίδι 1 δισάκι 1 σακος – 2 – ταγαρια – 2 – ΦΘΟΡΑ |¹²προσκεφαλάδα – 1 – ματιλια – 2 – ζιναρια|¹³– 2 δι – χτα – ρι^α – 4 – σκουλαρικιά μικρά ζιγι – 1 – πέρπελου|¹⁴θες ζιγι – 1 – δαχτυλιδια – 2 – κουδουνια 3 – χοράφή λαχη|¹⁵δι – 1 – στο μοσχογιανη σιπληασταδες πεδας του σταμο πουκι|¹⁶δισηκα κε ανατολικά στο μισο κε πάνο το χοραφή του σαου|¹⁷ρη λαχιδι ένα σιπληασταδῆς υνοθεν παδάς βορινα κε|¹⁸νοτινα τις κροπᾶς κε τον αγιων γεοργιον στρεματα – 3|¹⁹σιμπληασταδες ανατολικά ρεμα δυσηκα στρατα νοτινα|²⁰κουτζουρις δε τρά – 2 – στ(η) σικεα απάνό ξιλοκερατες 9(;) – |²¹στο κοκιλιδη κακαβι – 1 – τηγανι – σηδεροστία – 1 – σου|²²γλα – 1 – ο παρπα τις ο κωστας γιδι – 1 – με το κακιχη κε|²³ι αδλάφι της ιμαρο – πολια – 1 – κε υ ευχι του θεου κε τον γονεον|²⁴αμῆν πουλαρα – 1 – |²⁵γγεβαρακας μαρτυρό|²⁶αγγελο ζουγρης μαρτιρο|²⁷δημητριος ιερευς εγραψα κε μαρτιρο|²⁸

Αριθμός 6

Δίφυλλο 28,6 x 20,5

Φύλλο 1α

1770 μην απρῦλλης 22|¹

την σημερον με τον παρόν φάνερώνω κε ωμολογω|²
 εγ' ώ Άγγελος θόδορος πως με την ηδήαν|³
 μου βουλήν κέ θελησεώς μου ήθέλησα κε επούλη|⁴
 σα το μερτηκό μου χοράφη ώπου ήχα άπο τη μάνα|⁵
 μου κέ του το έπούλησα του νικολού του άνηψού μου|⁶
 ης το κολημπάδη σήπληά νοτηνά ζουγρᾶφος βορι|⁷
 να ο ήδηός νηκοκύρις κέ του το επούλησα τεληα πουύλη|⁸
 ση δηά ριάλληά – 8 – παραδες – 10 – κέ από την σή|⁹
 μερδῶν απόξενόθηκα έγο ώ άγγελος κέ από την σήμε|¹⁰
 ρον έγηνε ήδηος κέ καθοληκος νηκοκύρις ο νηκόλός του|¹¹
 του αδελφου του τριανταφιλη να τον εξουσηση οσοθέλη|¹²
 κέ βουλετε κέ δηα το άληθες έγηνε το παρον έπροστεν|¹³
 τον μαρτηρον ήσαςφάλληα |¹⁴

πα
 πασηδέρις εγραψα κέ μαρτηρο|¹⁵

μηχᾶλης καλοκιος μαρτηρο |¹⁶

πα παγηανς πα παδημητρης μαρτηρο |¹⁷

αναστασι π παγιοργακις |¹⁸

Φύλλο 2β

όμολογήα του χοραφηού|¹οπου αγόρασα άπο τον |²αγγελο δηα ριάλληα|³– 8 – πρ 10 |⁴

1776.正月. 16 日

此書之序言
 凡欲觀此書者
 必先觀其序言
 序言之要
 一曰
 二曰
 三曰
 四曰
 五曰
 六曰
 七曰
 八曰
 九曰
 十曰
 十一曰
 十二曰
 十三曰
 十四曰
 十五曰
 十六曰
 十七曰
 十八曰
 十九曰
 二十曰
 二十一曰
 二十二曰
 二十三曰
 二十四曰
 二十五曰
 二十六曰
 二十七曰
 二十八曰
 二十九曰
 三十曰
 三十一曰
 三十二曰
 三十三曰
 三十四曰
 三十五曰
 三十六曰
 三十七曰
 三十八曰
 三十九曰
 四十曰
 四十一曰
 四十二曰
 四十三曰
 四十四曰
 四十五曰
 四十六曰
 四十七曰
 四十八曰
 四十九曰
 五十曰
 五十一曰
 五十二曰
 五十三曰
 五十四曰
 五十五曰
 五十六曰
 五十七曰
 五十八曰
 五十九曰
 六十曰
 六十一曰
 六十二曰
 六十三曰
 六十四曰
 六十五曰
 六十六曰
 六十七曰
 六十八曰
 六十九曰
 七十曰
 七十一曰
 七十二曰
 七十三曰
 七十四曰
 七十五曰
 七十六曰
 七十七曰
 七十八曰
 七十九曰
 八十曰
 八十一曰
 八十二曰
 八十三曰
 八十四曰
 八十五曰
 八十六曰
 八十七曰
 八十八曰
 八十九曰
 九十曰
 九十一曰
 九十二曰
 九十三曰
 九十四曰
 九十五曰
 九十六曰
 九十七曰
 九十八曰
 九十九曰
 一百曰

Αριθμός 7

Μονόφυλλο 26 x 14,6

Φύλλο 1α

ΠΓ

1776 μαρτίου 16 αμπέλακι |¹

τίν σίμερον φανερόνο κ' ομολογώ ἐγώ η θιγατέρα|²
 του θεωδόρου φλοκάτι ότι ἔχω ένα λαχίδι χωρά|³
 φι ἀπό τόν πατέρα μου κάτω εἰς τό μούλκι εις|⁴
 τίν ἀγία μαρίνα ἀποκάτω τό ἐπούλισα του παρ|⁵
 πα μου τοῦ νικολοῦ τριανταφίλη διά ριαλία δεκά|⁶
 πεντέ νουμέρον 15 σινορίτις δυτικά ἡ|⁷
 παναγιά φανερομένι βορινά λόφος|⁸
 κ' ἀποξενόθικα ἐγώ ἡ θιγατέρα τοῦ θεωδορου|⁹
 φλοκάτι κ' ἐγινε νικοκίρις ὁ παρμάσμου ὁ νικολός|¹⁰
 τριανταφίλις ως θέλι κέ βουλεται.|¹¹

ἄγγελος φλοκάτις ἔγραψα κ' μαρτιρῶ|¹²
 ἀναγνώστης μπίλιας μᾶρτιρῶ|¹³
 ἀθανάσις γγίκας μαρτιρῶ|¹⁴

Φύλλο 1β

ὁμολογία τοῦ χωρα|¹
 φιού ἴστω μούλκι ἴστιν α|²
 γιαμαρίνα|³

Αριθμός 8

Δίφυλλο 27,8 x 19,2

Φύλλο 1α

1786 μαγίου 25 άπελλάκη¹

την σήμερον φανερονομε κε όμολλογό ι δογώ²
 ή γήνι του λλάπρου φλοκάτη με τω νά ήχα με³
 ρηκά ρούχα πατρογωνηκά μη δηναμένη⁴
 με τη να μην ήχα να ζω άθρώφή κέ τήν ι πηρε⁵
 ό νηκολλός ώ τρηατάφηλλος ό αναγνοστης να την⁶
 εζωθρωφήση όςσο να ζήσης κε να την άθάψη⁷
 κε έχη μερηκα ρουχα να του άφήση χοράφη⁸
 ης το τωρηβηρη λαχήδη όςσο έστη σηπληάστης⁹
 ε τρήκης ζοϋρη δυσηκά άνατολλήκα πρήπη¹⁰
 λλης και με δύο κερακεας η μηα αγρήα και η¹¹
 μήα ήμερη έτερω σπητωτωπο ής την καλη¹²
 βουλά ής τω γρασήδη όσο έστη ήτη να τής¹³
 έβρεθής _____ έδηκά του(ν) άλλου του άνοθεν¹⁴
 νηκολλου κε να μην έχη πήραξη άπο κανε¹⁵
 νηναςνας κε όπηός έσηκοθή άπο τα πεδια¹⁶
 της κε έναζητήξη άπο αυτά τα ρούχα να¹⁷
 έχην την καταρα μου κε δια το αλληθές έγη¹⁸
 νε το παρόν κάταιπροστεν το μαρτηρων¹⁹
 κε εις εαυτώ το λαχήδη έχη δομένα τον πε²⁰
 δηό της πρηκηω κε το έβανε το πεδηον του²¹
 άνωθεν και ανησοστας και δεν το δώση να έχη²²
 να πάρη ής το σοχορη το μερτηκο της ό²³

συνέχεια 8, σελίδα 1β

θεῖν ἔχη ἡς τοσο χωρα μαζί με το δήμα|¹
 γηδργάκης κανάκης κε ἐπήτροπος μαρτιρό|²
 δήμας γιορῆς γγήκα στέργω|³
 παπαδιμιτρης του παπαγιωργακι μαρτιρό|⁴
 παναγιωτις του γιοργα μητρ μαρτιρό|⁵

ἄγγελῆς βηληώτης μαρτυρώ|⁶
 παναγήότης τρηάτάφηλου μαρτυρώ|⁷
 ἄργυρος τον ἰκονομον κε γραματηκος τῆς χορας ἔγραψα κε μαρτηρωῖ|⁸

φύλλο 2β

ξέφληση τῆς γηνῆς|¹
 του λλονηρου φο|²
 κατη|³

1746 ...

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document, covering the main body of the page.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a closing phrase.

Αριθμός 9

Δίφυλλο 28 x 19,8

Φύλλο 1α

1786 νοεούρηου ____ Κοῦλλουρη|¹
 την σήμερον φάνερόνο κε ομολλογώ ίδως έγω|²
 ὁ άνθημος Τζοκαλλιῆς με τον να ἤχα ένα σπήτη|³
 κάτω ἤς το μούλκης κε το ίπουλληῆσα του νηκου|⁴
 λλου τρηαντάφυλον δια ρηάλληα δεκα ἤτη γρο|⁵
 σια 10 μέ το γρασήδι τοπο το μέρτηκό του|⁶
 κε έγηνε ὁ νηκολλος νηκοκήρης να καμη ὄς|⁷
 θέλλη κε βούλετε κε ανησοστας κε σήκοθή|⁸
 κανέννας άνθρωπος απο τους έδηκους|⁹
 του, να έχη ναποκρίναιται ὁ ανωθεν μπολη|¹⁰
 τῆς ὀθεν ἤς έδηξην τῆς άληθῆας έγηνε|¹¹
 το παρόν καταιπρόστέν τόν μαρτυρον κε|¹²
 έδοθη ης χήρας του νικολου|¹³
 άνθημος Τζοκαλιῆς στέργω τα ανώθεν|¹⁴
 σταυρός κε επιτροπος του ζαμπιτι μαρτυρο|¹⁵

αργυρος του ίκονόμου κε γραματηκός τῆς χορας μαρτυρω `|¹⁶

φύλλο 2β

ὁμολλογῆα του|¹
 σπητηου ὁ πογο|²
 ράσα άπο τον ά|³
 θημο ρ^αλλ : 10|⁴

1780 *Handwritten header text*

Main body of handwritten text, appearing to be a list or account of items.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or summary.

Αριθμός 10

Δίφυλλο 21 x 23

Φύλλο 1α

1780 γεναρίου 25 ἀμπελάκι¹
 τίν σίμερον φανερόνω κ̄ ομολογῶ ἐγὼ ἀγγελος φλο²
 κάτης πός με τίν ἰδική μου βουλίν κ̄ θελισεός μου ἐπούλισα³
 ἓνα κομάτι χωράφι κάτω ης το μούλκι ἤς τό ζαρμπα⁴
 λα στρέματα ἤκοσι νούμερον. 20. ἀνατολικά μπιθιζῖς⁵
 δυτικά μπερῖς βορινᾶ βουνῶ το ἐπούλισα του ἀξαδελ⁶
 φουμου του νικολοῦ τριανταφίλη διά ριάλια σαράντα⁷
 νούμερον: 40: κ̄ ἔγινε νικοκίρις ὁ νικολός⁸
 τριανταφίλης ἤς κ̄ατῶ τό χωράφι.⁹

ἀγγελος φλοκάτις βεβεόνω τα ἀνόθεν¹⁰
 κόλις γγίκας μαρτηρῶ¹¹
 ἀθανάσις γγίκας μαρτηρῶ¹²

φύλλο 2β

ὁμολογία του χωραφίου¹
 ἴστο μούλκι ἴστω ζαρπαλά²

Αριθμός 11

Δίφυλλο 28,1 x 19,7

Φύλλο 1α

ΠΓ

1792 εν μινη γενάριου ηκωστη¹
 την σημερον με τω παρόν γραμμα φανερο²
 νο κε με καλήν μου προέρεση επούλησα εγω³
 ο δήμας γηδργής τζήκας με τήν γηνή μου καλωμηρα⁴
 ρα τω σπήτη κε τω κρασήδη ης τω μουλκη τω μερ⁵
 τηκω μου οπου ήγα απω των πατέραμου του τω επού⁶
 λησα του νηκωλου τραταφήλη με τήν πασήαν⁷
 τους με την βλαση τους επούλησα του νηκωλου ης τε⁸
 τέληαν πούλησήν δηα ριαληα δέκα -v- μέ⁹
 νων - ριαλληα.- :10- κεεξένωθήκα εγω¹⁰
 ο δήμας κε έγήνε νηκωκίρις: ο ανωθεν αγω¹¹
 ραστης ο νηκωλως να κτήση να κρέμηση ος θε¹²
 λη βουλετε κε να μιν έχη πήραξην απω κα¹³
 νήνανε κε ελαβα τα ασπρα ο δημας της¹⁴
 αύτης ὠρας σωα κε ανέληπος κε να μην έχη¹⁵
 πηραξην ήτε αδερφές ήτε παιδες μας και δι¹⁶
 της αληθίας εγραψα μεντω παρον ης σενδη¹⁷
 ξην κε ασφαληαν¹⁸
 κόλης Τζωκας μαρτηρο¹⁹
 παναγήότης του σηδερη γηανη εγραψα κε μαρτηρο²⁰
 νηκόλως πέτρως μαρτηρο²¹
 παπα (μι) χάλις μαρτηρω²²

Αριθμός 12

Δίφυλλο 28 x 19,8

Φύλλο 1α

ΠΓ

1800 μήνα μαρτίου - - 4¹

τιν σημερον φανερωνη η γηνη του πωτε ιωανη παπαγιωργακη ονο²
 ματι μαρδηκηα πως με τιν ηδηαν τις βουλην καιμε καληντις³
 πρωερεση επουλησε το χωραφη β στις φουταρες ωπουηχι αω τιν⁴
 γηνη του γιανη παστρα ωνοματη καλωμηρα κε τω επουλησε του⁵
 νηκωλου τραταφιλου ις τελιαν πουλισιν δηα ριαλλια-τριατα-ν-ρι⁶
 αλλια - 30 - κε ελαβε τα ασπρα τις αυτις ωρας σωα κε ανεληπως κε⁷
 εξενοθη ηανωθεν μαρδητζα και εγινε ηδηως κε καθωλικως νη⁸
 κοκηρις ω νηκωλως τραταφηλως να τω εξουσηση ω(ς) θελη κε βουλει⁹
 κε πηραξη να μην εχη απο κανενος καη τωχωραφη βρισκου¹⁰
 τε σηπληασταδες βωρινα τα πεδηα τουπωτε παπασηδερι ανατω¹¹
 ληκαη θαλασα νωτηνα πεδες κωκηκου δησηκα ω βρακως¹²
 κε δηα τις αληθιας εγινε τω παρων γραμα κατεπροσθεν των η¹³
 πω κατωθεν μαρτιρων γεγραμενων ις ασφاليا¹⁴
 κε εδωθη τω παρον γραμα ις χιρας του νηκωλου¹⁵

αναγνωστις του σηδερι γιανη μαρτιρο¹⁶
 μαρινης του κωλια κουκιουρι μαρτιρο¹⁷
 μιτρος παπαγιωργακης μαρτιρο¹⁸
 παπαγιανη μαρτιρο¹⁹
 παπαμηχαλις πρωτοπαπας εγραψα κε μαρτηρω²⁰

Φύλλο 2β

ομωλωγηα δηα τω χο¹
 ραφη ωπου αχωρα(σα)²
 απω τιν γινη του πωτε³
 Ιωανη παπαγιωργα⁴
 κη δη ριαλλια-30-⁵

1802 - 2003 - 2004 - 2005

1) Synthesizing...
 2) ...
 3) ...
 4) ...
 5) ...
 6) ...
 7) ...
 8) ...
 9) ...
 10) ...
 11) ...
 12) ...
 13) ...
 14) ...
 15) ...
 16) ...
 17) ...
 18) ...
 19) ...
 20) ...
 21) ...
 22) ...
 23) ...
 24) ...
 25) ...
 26) ...
 27) ...
 28) ...
 29) ...
 30) ...

Αριθμός 13

Μονόφυλλο 21,2 x 15,9

Φύλλο 1α

ΠΓ

1802 μῆν φευρουαρηου 22|¹

δηα του παρῶντος γράματος φανερόνουν με καλινταῖς πρωερε(ση) κε με καλιν|²
 τους γνώμη ηθέλησαν κε επούλισαν ο κωλιας του γιάνη σταμάτη κε ο ανηψω|³
 των παναγιώτις του τεληγιώργη κε ω παπαγιάνις επούλησαν του νηκωλου|⁴
 τρατάφηλου μερηκόν στητώτῶπων δηα ριάλια σαράτα -ῆ-ριάλια 40|⁵
 κε ελαβαν τα ἄσπρα η πουλιτάδες απω τῶν αγωραστῖν τις ἄυτις ὠρας|⁶
 σῶα κε ανελιπῶς κε εξενώθηκα(ν) η πουλιτάδες κε εγινε νικοκηρις|⁷
 ω αγωραστῖς να κτίση να κρεμήση ὅς μοῦλκη δηκῶν του κε πήραξι να|⁸
 μην ἔχη απω καννήν κε βρισκετε τῶ τῶ τόπων ις στῶ πηγᾶδη|⁹
 τις πανάγιας ἴγουν αντίπερα απωτῶ ρέμα κε βρισκουτέ σηπλιαστάδες|¹⁰
 ανατωλικὰ τα θηλικὰ του δῆμα κωκῆκου βωρηναῖ τῶ ρέμα δηση|¹¹
 κὰ ἡ δηῆ πουληταδες νωτίνα τα θηληναῖ του γιάνη κουμα ακομη φα|¹²
 νερόνουν πως του επούλισαν δηάσκελις τριατημηῆ -ηγουν 31-|¹³
 ανατωληκα κε δησηκ ἡγουν δῆω δηάσκελις να σταθη (α)πῶ τον πάτῶ του δε|¹⁴
 τρυ ὠπου(ου) βρίσκετε δησηκα κε εἰν σηκῶθη κανέννας απω τους δηκοῦς τῶ|¹⁵
 νε να του κάμη λωγια του νηκωλοῦ να απωκριθουν η πουληταδές ο τι τῶ επού|¹⁶
 λισαν ις τέλιαν πούλισην κε δηατῶ βεβεῶν κε σηγουριτά ἔγινε τῶ πα|¹⁷
 πων γράμα κε εδῶθη ις χίρας του νηκωλοῦ τραταφίλου|¹⁸

γιάνις κόληας κηκας μαρτιρῶ
 παναγιώτις μελέτις μαρτιρω|²⁰
 γιανις ζουκρις μαρτιρω
 νηκολης μελετις μαρτιρω|²²
 γιανις γκῶκας μαρτιρω|²³
 γιργης κωκηκῶς μαρτιρω|²⁴

πρωτῶπαπας μηχᾶλις |¹⁹εγραψα κε μαρτηρω|²¹

1803 - 1804

Ην ούτως εν τω ερώτησει με ομοιομορφία ηαυτο εο
 ετο ο υδρια ηαυτοια εχοντα χορδαρ εν δίσκ
 μετ με εν τω σαρκια γαχερ. εν ανατοχ
 να ηαυτοια ηαυτοια ουχ ηαυτοια το ομοιο
 χορδαρ το ερωτησει τοι ηαυτοια ηαυτοια
 ετα διατηρ ομοιοτητ ητ ηαυτο ηαυτο ηαυτο
 ηαυτοια ηαυτο ομοιο ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια
 ηαυτο ηαυτο ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια

ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια

αναγνωσι ομοιοτητ ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια

ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια ηαυτοια

Αριθμός 14

Μονόφυλλο 19,7 x 13,8

Φύλλο 1α

ΠΓ

1803 φευρουαρίο 15 |¹
 τιν σίμερον φανερόνο κε ομολογό καγό εγό²
 εγο ο κόλιας καλόκιος εχοντας χοραφι εις θέσιν³
 μουλκι εις την σκινεα λαχιδι ένα ανατολι⁴
 κα σταπαπας διτικα παλι σταπάπας το οπιον⁵
 χοραφι το επούλισα του νικολου τριανταφιλου⁶
 δια ριαλια σαραντα ήτι ριαλ.40 κε αποξε⁷
 νοθικα εγο ο κολιας καλιοκιος από το χοράφι⁸
 κε εγινε καθολικος νικοκιρις ο νικολος τρι⁹
 ανταφιλος¹⁰

κολις καλιωκιος στεργο¹¹

αναγνωστις σιδερη πιλια εγραψα κε μαρτιρο¹²

1804 *perpetua* 10 *un*

οὐκ ἐπιθυμῶν ἄλλοις καὶ οὐκ ἔχων
κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἀδικῶν ἢ
πυλὴν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν 10 το-
κῆσιν κατὰ τὴν ἐξουσίαν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ
ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ ἐπιθυμῶν τὴν οὐκ

ἀναπνεύσας τὸ πνεῦμα καὶ τὸ
καρδιᾶν

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>

Αριθμός 16

Δίφυλλο 25,7 x 19,4

Φύλλο 1α

1806 μιν μαρτιου 4|¹
 δια τις παρουσις ομωλογιας κε καθω|²
 (λ)ικης εμαρτιρου αποδιξεος τιν σημερον γρα|³
 μα φανερονη κε ομωλογό εγώ ο διμας γιωργη|⁴
 γγικας προς με τιν ηδικν μου βουλιν κε θελισεος μου|⁵
 ηθέλισα κε επουλισα ένα χοραφι οπου των ηχα πο|⁶
 πατρόγωνηκο κημενον, εβρῖσκετε κατο στο μουλ|⁷
 κη ης στη κούρθη χοραφι οσο εστι συμπλιον από κα|⁸
 το βορινα περις θρασκενά διωχαρις ανατολι|⁹
 κα στρατα κε του δεσπότη κε το επουλισα δια|¹⁰
 ριαλι 15 του νηκωλου τριαταφιλι να το εξουσιασι|¹¹
 ος θελι κε βουλετε κε να μιν ναχι επιραξιν απο κανε|¹²
 νη τα ουτε από εδικους ουτε από φιλους κα δια το βεβεονο|¹³
 τις αλιθιας κε πιστεος εγινε το παρον γρα · από τον κα|¹⁴
 τοθεν γεγραμενον μαρτιρον ης ενδιξιν κε ασφαλι|¹⁵
 αν κε εδοθι η ομολογια του νικολου τριανταφιλι|¹⁶

νικολος πετρος μαρτιρο|¹⁷
 αναγνωστις του σιδερι γιανι μαρτιρο κε εγραψα|¹⁸

φυλλο 2β

¹	ομωλογια δια	(με άλλου χέρι)
²	το χοραφι που α	εις το μερτικό
³	γορασα από τον	μαρου
⁴	διμα γιωργ γγικα	δα(ς)
⁵	δια ριαλια 15	

Αριθμός 17

Δίφυλλο 25,6 x 19,3

Φύλλο 1α

1807 μιν οκτωβρίου προτι¹

δια τις παροῦσις ομωλογίας κε καλῖς απώ²
 διξεῶς τιν σιμερον γράμα φανερωνη κε ωμω³
 λωγώ εγώ ἡ γινι του γιανι παπαλιναρδω με τω⁴
 πεδι μου ωνωματι κωτατι εγῶ η πικιω εχωντας⁵
 απω των αντρα μου μερικω χωράφι αδερφομε⁶
 ραδιω κε εγώ η μαλτου γινι του μιτρο παπαλιναρ⁷
 δω τω μερικω του ατρος μου η διο μας τα επουλισα⁸
 μεν με βουλιν κε θελισεος μας τω επουλισαμεν⁹
 ὕς τελιαν πουλισιν του νικολου τραταφίλω κιμενον¹⁰
 βρισκετε τω χωραφι κατῶ στω μουλκη ης τι σκιν¹¹
 νεα λαχιδι ένα οσω εστι σιπλιαστις ανατωλι¹²
 κα τρικιας σταπαπας διτικα στρατα του κινα¹³
 νι ετερω χωραφι απανο στο νικωλοπετρο¹⁴
 λαχιδι ένα οσω εστι διτικα ηδιος αγοραστις¹⁵
 νικολος ανατολικά πετδες του παπαδιμιτριου¹⁶
 πανω δια ριαλια 10 κε νικωλου τραταφίλω κε¹⁷
 εγινε νικωκιρις να τα εξουσιασι ηδιας θελι κε βουλετε¹⁸
 κε να μιν εχι πιραξιν απω κανενινε τω παρον γρα(μα) ης εν¹⁹
 διξιν κε ισ ασφαλιαν κε εδωθι η ομωλογια ις χει²⁰
 ρ(α)κε του νικωλου τραταφιλο²¹

κόλιας καλιοκιος μαρτιρο²²
 νικωλος πετρος μαρτιρο²³
 αναγνωστις του σιδερι πιλιος εγραψα κε μαρτιρο²⁴

φύλλο 2β

ωμωλογια τις γινις¹
 του γιανι παπαλιναρδο²
 κε μητρο παλιναρδο³
 δια τα χωραφα δια⁴
 ριαλι 10⁵

1807: σελίδα 110

Τὸ ἐξουσιάζον διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐπιπέδου
 πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἀποκαταστήσει τὴν
 σφαιρικὴν ἐκείνην ἐπιπέδου
 ὡς ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου
 ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ἐκείνης ἐπιπέδου
 ὡς ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου
 ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ἐκείνης ἐπιπέδου
 ὡς ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου
 ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ἐκείνης ἐπιπέδου
 ὡς ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου

Ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου

ἐπιπέδου

ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου
 ἐπιπέδου ἐκείνης ἐπιπέδου

Αριθμός 18

Δίφυλλο 19,4 x 14,2

1α

1807 σεπτερίου 12|¹διά τοῦ παρόντος διλονουμεν; ἡμῆς οἱ ὑ|²ποκάτωθεν ὑπογεγραμένοι ὅτι|³σήμερον ἐπουλίσαμεν τοῦ νικοιλοῦ|⁴τριανταφίλη ις τοποθέσιον του γγιόνη|⁵ἔν ἡμησι στρέμα ὀποῦ το ἦχε η σύρμω|⁶βορινέ ^{πα}πα : γιάνι η δυτικά ο πέρος|⁷ανατολικά νικολός βιόλης το ὀποῖο|⁸χωράφι ἐτιμήθη γρόσι : τριανταεπτά : |⁹εἴλαβε το μοναστήρι κε αποξενοθη κε ἔγινεν|¹⁰ὁ ἄνωθεν αγοραστής νοικοκίρης να το κάμη|¹¹ὡς θέλη κέ ἐδώθη ης χεῖρας αὐτοῦ|¹²Χρῦσανθος ἡγούμενος βεβαιώνω|¹³μελέτης βεβαιώνω|¹⁴Δαμασκηνος ἔγραψα κε βεβεώνω|¹⁵νικόδιμος βεβιόνω|¹⁶

21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Αριθμός 19

Δίφυλλο 13 x 19,3

Φύλλο 1α

τιν σιμερον γραμα φανερονο κε ομω|¹
 λογο εγω ο κωλιας καλιοκιος εκαμαμε α|²
 λαξια με των νικωλο τραταφιλο τα χοραφι|³
 α εχοντας εγω ο κολιας καλιωκιος χοραφι|⁴
 ης το μουλκι ης τι σκινεα τω μερτικο μου σι|⁵
 πλιαστις δυτικά σταπαπας κε το α|⁶
 πω γπανο από το νικολο(ς,υ) πετρο το μερ|⁷
 τικω μου κε τα εδωσα του νικολου τρατα|⁸
 φιλο εγο του δινο ο νικολος το χοραφι ης|⁹
 τον αγιων αθανασιον λαχιδι ένα σιπλια|¹⁰
 στις βωρινα παπαδιμιτρις παλας κε εξε{νω}|¹¹
 θικαμεν η διο μας|¹²
 1808 φευρουαρι 15|¹³
 κωλιας καλιωκιος στεγο|¹⁴
 αναγνστις σιδερις πιλιο εγραψα κε μαρτιρο|¹⁵

φυλλο 2β

ωμολωγια οπου|¹
 άλαξαμε τα χο|²
 ραφια του κωλια|³
 καλιωκιω|⁴

Αριθμός 20

Δίφυλλο 25,9 x 19.4

Φύλλο 1α

1813 μαρτήου 25 |¹

δια τής παρούσις ωμολογίας κε καθολικής εμάρτηρουν|²
 αποδίξεος την σήμερον γράμα φανερόνω κε ομολογώ|³
 εγὼ η γινί του γιάνι του ποτέ μητρο караγιάνι πως με θέλη|⁴
 μα του ατρός μου του γιάνι οπου μούστηλε να το πουλήσει και πούλη|⁵
 σα το χοραφι οπου βρίσκετε ης το τοροτό λαχίδι · 1 · ωσο εστι|⁶
 σηπλία ανατολήκα πεδες του παπαγιοργάκι διτικα|⁷
 ήδιος νικόλός τραταφίλο νοτινα βουνός βορινα ποδιός|⁸
 κε του το επούλιστα του νικολο τραταφιλι ης τέλιαν πουλιστα|⁹
 διαριαλια -15- κε αποξενοθίκαμε εμής κέγινε ή|¹⁰
 διος κε καθολικος νεκοκήρις ο αγοραστίς ο νικολός κέγι|¹¹
 νε `νικοκίρις να τον εξουσιάσι ος θέλι κε βούλετε κε πή|¹²
 ραξη να μιν έχι αποκάνινε κε δια το βέβεον της αλιθίας|¹³
 κε διαπίστεος τον υποκάτοθεν γεγραμένον μαρτιρον εγρά|¹⁴
 ψαμεν το παρόν ης ασφάλιαν|¹⁵

νικολός πέτρος μαρτιρο|¹⁶πανουσις του μιτρο παπαγιοργακι μαρτιρο|¹⁷παπαθεοχάρις έγγραψα κε μαρτιρο|¹⁸γιάνις του παναγιότι μελέτη μαρτυρο|¹⁹

φύλλο 2β

ωμολογία του χο|¹ραφιου οπου αγόρα|²σα από τον γιάνι του|³μίτρο караγιάνι δι|⁴αριαλια -15-|⁵

Αριθμός 21

ΠΓ

Δίφυλλο

28 x 19,4

Φύλλο 1α

1821

εχοντας χοραφη εγο ο κολης κουκες ης στο|¹
 τοροτο στερματα πεντε στεργο εγο ο κοληας κουκες|²
 κη του τω επουλησα κοληα τρανταφηλη κη ε|³
 ξενοθηκα εγο ο κοληας κουκες απω το χορ(αφ)η του|⁴
 τοροτου κη να μην νέχουν να κάμουν τα πεδια|⁵
 μου οι συγκανης σουπλαστης θρακενα ποτε αναγνη|⁶
 γερογιανη νοτηνα σταθη γερογιανη ανατο|⁷
 ληκα γιανης του κοκα κηρκηκη κη εγινη|⁸
 κοληας τραταφηλη καθοληκος νηκοκηρης|⁹
 οπος θελη κη βουλετε κη να εχη το κυρος εν παν|¹⁰
 τη κρητηρηο κη ελαβα εγο ο κοληας κουκος|¹¹
 από τον κοληα τρανταφηλη γρ .30. κη του εδο|¹²
 σα τα χωραφια η στο ντοροτο οσο εστη τελια της|¹³
 πουλησηος|¹⁴

φηλης του παχη το παρον μαρτηρο|¹⁵
 αναγνοστης σοφρας εγρασψα κη μαρτηρο|¹⁶

φύλλο 2β ομολογηα δηα τα|¹
 χοραφια οπου αγο|²
 ρασα απ ο τον κοληα|³
 κουκι ης στο τοροτο|⁴

1821 - 28 - 19

Τα παλαιά μνηστήρια οφείλονται νεοπαλαιοί οφείλονται
 νησίδες παλαιά οφείλονται νησίδες οφείλονται
 νησίδες οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
 οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται

- οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
- οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
- οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται
- οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται οφείλονται

Αριθμός 22

Δίφυλλο 28 x 18,9

Φύλλο 1α

1821 απριλίου 14

την σήμερον με το παρόν φανερόνο κε ομολογώ εγω ο γιανις του πό²
 τε παπασηδέρη προς με τη ηδιάν μου βουλήν κε θελησεός μου³
 κε με καλήν μου προέρεση ηθέλησα κε πουλησα ένα χορά⁴
 φι οπου ήχα πατρικόν μου κημενον ης το απελάκη ης την⁵
 φουταρές στρεμα μησό σηπληο νοτηνα νηκοξλο τρατάφι⁶
 λος βορινα παπαμηχάλις ανατοληκᾶ γιαλός δησικά⁷
 βρακός το οπήο χοράφι του το επούλισα του φίλη του νικό⁸
 λο τραταφίλη δια ριάλια 25 ης τέληα πούληση κε ά⁹
 ποξενόθηκα εγω ω γιανις κεγινε ήδιος κε καθολικός νή¹⁰
 κοκήρις ο αγοραστής να κάμη ος θέλη κε βούλετε κε πή¹¹
 ραξη να μῆν έχη από κανήνε κε δια το βεβεον της αλιθιάς¹²
 κε δια πήστεος εγράψαμεν την παρούσαον ομολογία ηπο τον ής¹³
 ασφάληαν κε δόθη το παρον ης τα χέρια του φίλη ναχη το κή¹⁴
 ρος κε την ησχην εν πατι κριτηρίο¹⁵

γιόργης του μήτρο παπαγιουργάκη μάρτηρο¹⁶
 νηκολός γγῆνις μαρτηρό¹⁷

παπαθεοχάρις έγγραψα κε μαρτιρό¹⁸

φύλλο 2β ωμολογια του χο¹
 ραφιου οπου αγο²
 ρασα από τῶν γιανι³
 του παπά σιδέρι δια ρι⁴
 αλια 25

16 25 τον επαιδευτην ο αρχαρχι
 ανδρα πατριωτην ονομαζομενον νεκροδωτης ουκ εστιν
 ονομαζομενος ουδ' εστιν ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος
 ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος ονομαζομενος

- επιμαχητας δεικναι τον επαιδευτην
- επιμαχητας δεικναι τον επαιδευτην
- επιμαχητας δεικναι τον επαιδευτην

Αριθμός 23

Δίφυλλο 28,6 x 19,2

Φύλλο 1α

1825 μιν σεμτεβρίου 6 αμπελακη¹

δια τις παροῦσις ωμολογίας κε καθολικίς εμαρτιρου²
 απωδιξεος τιν σιμερον με βουλις κε θελισεος μου εγο³
 η καλωμίρα του πωτε λαπρο παταπι εχωτας τρια δετρα⁴
 πατρογονικα το μερτικω μας τα μεραζωμε τα τρια με⁵

κε βρισκουτε στι κήρια

τω μιχαλι ρακα και τω μερτικω μου του τω επουλισα του φλοκατι του φιλι⁶

κάτω στον αγιον ιωανι

τραταφιλω να μεραστουνε με το μιχαλι ρακα αδερφικα⁷
 τα ηδιω κε το μερτικω μου το πουλισα του φιλι δια γροσια ηκο⁸
 ση νουμερον γροσια 20 κε εξενωθικα εγω ο η καλομιρα⁹
 του λαπρο παταπι κε εγινε ηδιος αγωραστις ο φιλις¹⁰
 τραταφιλος να τω εξουσιάσι ος θέλι κε βουλετε κε πира¹¹
 ξιν να μιν νεχι απω κανενι ουτε απω συκενις ουτε απω¹²
 αλους κε δια τω βεβεον τις αλιθιας κε πιστεος εγραψαμεν¹³
 τιν παρουσαν ομολωγίαν ης σενδιξιν κε ης σασφαλιαν¹⁴
 κε εδοθι ι ωμολωγια ης χιρας του φιλι¹⁵

μιχαλις ρακος παρον μαρτιρο¹⁶θανασις γγίκας παρον μαρτιρο¹⁷αναγνώστις σιδέρις πιλιος έγγραψα κε μαρτιρο¹⁸φύλλο 2β ομολωγια δια τα¹δετρα τις καλομιρας²του παταπι δια γρο³σια 20⁴

Εξ οριστινῆς ἀρχῆς γενησὶ καὶ τὸ ἐπισημεῖον
αὐτῶν πρὸς τὴν βασιλείαν ἀποδοῦναι
ἀρχὴν. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία ἐστὶν ἐπὶ τῆς
καὶ μετὰ τὴν βασιλείαν ἕκαστος ἀποδοῦναι
ἐστὶν βασιλείαν ἀποδοῦναι. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία
καὶ ἀρχὴ ἐστὶν ἀρχὴ βασιλείας. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία
ἐστὶν ἀρχὴ βασιλείας. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία
ἐστὶν ἀρχὴ βασιλείας. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία
ἐστὶν ἀρχὴ βασιλείας. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία
ἐστὶν ἀρχὴ βασιλείας.

Ἐξ οριστινῆς ἀρχῆς γενησὶ καὶ τὸ ἐπισημεῖον.

Αριθμός 24

Μονόφυλλο 17,4 x 14,4 // 16,4 x 14,2

Φύλλο 1α

την σιμερον δη̄α θημίσι γραώ δια τῆν ὠμολογιαν του|¹
 αναστάση κολη̄ᾱς ἔλαβα τα γρόσια από τόν|²
 φιλη τριανταφιλῶ τα γροσιᾶν ὠλα ὠσα εκανε|³
 η ὠμολωγιά κε του εδοσᾶ τῆν ὠμολογιαν : ης̄ τον|⁴
 χε̄ρί του φιλη δη̄α νηκοκηρί κε κανῶ ἔγω ο ηω|⁵
 ανης και ο φιλης ἔγῳ ημαρτηρησα|⁶
 μι τον φιλη̄ κ'ι ἔλαβα τα γροσια ἦνα ἔχο να|⁷
 του δοσό τα ρουχά της πητζηάς|⁸

τῆν γεναρίου 1828 εν σαλαμιναν|⁹

1828. ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΡΑΣΜΟΥ

Αρτίφως γνοίμεν εφ' οὖν τοιαύτων με εἰς τὴν ἐπισημοσύνην μου
 ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ καὶ ἀναμνησθῆναι τὸν ὄρατον ἄνθρωπον
 οὗτος με ἀνέβη καὶ ἐμὴν ἑαυτὴν ἀποδείχθη καὶ
 αὐτὸν ἀλέγει με ἀπολύει καὶ ἀλλοτρίαν καὶ ἑαυτὸν ἐν
 χεῖρ ἵστα ἀνάγει με εἰς τὴν ἐπισημοσύνην μου
 ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ καὶ ἀναμνησθῆναι τὸν ὄρατον ἄνθρωπον
 οὗτος με ἀνέβη καὶ ἐμὴν ἑαυτὴν ἀποδείχθη καὶ
 αὐτὸν ἀλέγει με ἀπολύει καὶ ἀλλοτρίαν καὶ ἑαυτὸν ἐν
 χεῖρ ἵστα ἀνάγει με εἰς τὴν ἐπισημοσύνην μου
 ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ καὶ ἀναμνησθῆναι τὸν ὄρατον ἄνθρωπον
 οὗτος με ἀνέβη καὶ ἐμὴν ἑαυτὴν ἀποδείχθη καὶ
 αὐτὸν ἀλέγει με ἀπολύει καὶ ἀλλοτρίαν καὶ ἑαυτὸν ἐν
 χεῖρ ἵστα ἀνάγει με εἰς τὴν ἐπισημοσύνην μου

Ἡ ἀρετήν σου ἔχει με ἀναμνησθῆναι

Αριθμός 25

Δίφυλλο 28,7 x 19,4

ΠΓ

1828 φερουαρίου πρότι

την σήμερα εσηφόνισαμε εμής πογεγράμηνι ο σιδέρις κε ο|²
 πατελής τα δύο αδέρφα του αναγνόστι πίλιο κε ο φίλης του νικολού τρά|³
 τάφιλο κε ο πανούσης του μήμηγάλη πάρπα πος εστρέχθή|⁴
 καμε η τεσερις κε γινίκαμε αδέρφια να πλερόσομε τό|⁵
 χρέη του ποτέ αναστάσι κόλια οπου ήχε η δεχατέρα της κε νά|⁶
 κληρονομήσομε το τηποτές του, όλο κηνιτα κε ακήνιτα οπού|⁷
 περνάη το εVI κε το κηκούρι να τα κάμομε τεσερα μερίδια κε|⁸
 να μήν έχομε ή τεσερις να ηπούμε πος ενου του τρέχι κι άλος|⁹
 ηνε πηο κληρονόμος όχι μόνη η τέσερις να τα μερίζομε|¹⁰
 αδελφικά τα η διάφορο η ζημηά τρεχι ν(α)χι ; εγίρισε ο α κανένας|¹¹
 κεδετο στρεγη οπος το έχομε γραμένα η άχη να πλερόση ης το ει|¹²
 βρισκομενο (ε)ξουσιαστή της πολιτήας γροσια 100 κε δια το βεβε|¹³
 ον τις αλιθίας κε δια επηστοσίनि εγράγαμε το παρόν|¹⁴

παπαθεοχαρις έγραψα κε μαρτιρον

Αριθμός 26

ΠΓ

Δίφυλλο 28,1 x 19,5

1830 μινι ωτωβρου 25

δια του παρώντως γράματους φανερώνο|²
 κε ωμολωγώ εγω η μαρω με τω(ν)ών μου τω νικαλῶ|³
 ζουπατη θιγάτορ του γιάνι κούμα έχωτας χωράφι|⁴
 λαχήδι ένα υς τώπων κῆμενων στω κενουργω πιγάδι πως|⁵
 με τιν ιδιαν μου βουιλί κε με καλί μου πρωέρεσι|⁶
 υθέλισα κε του τω επούλισα του νικολο τριαταφύλι|⁷
 δια ριάλια 28 κε τα έλαβα ταςπρα της|⁸
 αυτης ωρας κε απεξενώθικα εγω υ μαρω κε έγινε|⁹
 υδιως κε καθωλικος νικοκήρις υ κολης τω αυτω χωραφι|¹⁰
 σιπλια δισικα νικολής θανάσις τρικγγινις ανατωλικά|¹¹
 παπαστάμωσ βωρινά θανάσι παναγιώτη κεβα απανω|¹²
 καφαλω τω βουνω κε απεξενώθικα εγω η μαρο κιεγινε|¹³
 νικοκήρις ω νικολῶς τρατάφιλως να καμη ως θελι κε|¹⁴
 βούλετε κέ εγινε τω παρων υς εδιξιν κε ησαςφάλιαν|¹⁵

νηκολωσ τριγκαγγίνι: μαρτηρο|¹⁶
 παναγώτι κόλια μαγιατ μαρτυρο|¹⁷
 θανασι παναγιώτι κεβα μαρτιρο|¹⁸
 αναγνωσι κούμα εγραψα κε μαρτηρω|¹⁹

φύλλο 2β ωμολωγία του χω|¹
 ραφίου ωπω αγω|²
 ρασα απω τη μᾱ|³
 ρο· ριαλια 28|⁴

Β ΕΓΩ ΟΝΟΜΑΤΑ ΔΕΧΤΑ ΥΨΙΣ ΥΟ
 ΧΣΙ ΣΑ ΧΑΥ ΔΑ ΜΙΧ ΕΕ ΖΕΜΟΡ ΟΕ ΤΗΣΟΣ
 ΣΡΟΧΟ ΣΤΟ ΤΗΝ ΤΙΣ ΕΣΟΙ ΟΜΟΡΟΕΘΟΛΙΟ
 ΖΑΥΣΥΝ ΕΡΘΕΙΧΑ ΤΕ ΣΑΝ ΕΙΣ ΜΕΧΑΙ ΕΕ
 ΤΟΥΑ ΤΗ ΖΥ ΣΟΣΕ ΤΗ ΜΑΙ ΤΡΟΧΟΑ ΤΙ
 ΙΥ ΠΙΟ ΟΕΩΤΑ ΧΟ ΣΑ ΦΙ ΤΣΕ ΥΕ ΣΑ ΧΟΙ ΤΕ ΤΙ
 ΑΟΥ ΕΕ ΚΑΙ ΠΟΒΕ ΤΑ ΕΕ ΜΑ ΜΑ ΧΡΑΙΟ ΤΙ
 ΙΜΕ ΣΑ ΣΑ ΧΥ ΜΑ ΕΣ ΤΟ ΚΑΙ ΜΙ ΤΕ ΤΕ ΤΕ ΤΙ
 ΖΑΥΣ ΤΟ ΧΑΥ ΜΙ ΣΑ ΧΑΥ ΤΕ ΕΠΟΙ ΚΕΙ Τ
 ΣΑΝ ΑΙ ΕΕΣ ΚΑΙ ΤΗ ΜΑ Α ΤΙ Ο Μ Α Τ Α ΤΙ
 ΣΟΣΕ Χ ΕΝ Α ΤΑ ΖΕ Μ ΤΕ ΣΑ ΣΑ Ο ΧΑΙ
 ΖΑΥΣ Α ΣΑ ΜΕ ΣΙΑ Α Ο Ο ΤΙ ΧΕΙ ΑΣ ΣΡΑ Τ
 ΤΑ Χ Ο ΤΑ Ο Ο Δ Ν Α Ι Σ ΤΕ ΚΑΙ ΣΑ Χ Ε Ν Α Χ Υ
 Α Ο Χ Ε Σ Α Τ Ο Σ Α Τ Α Σ Α Χ Ο Ν Α Χ Υ
 ΤΟ Σ Α Φ Χ Α Υ Μ Α Χ Υ Τ Ε Χ Ο Ν Ο Μ Α Χ Υ
 ΜΕ Σ Τ Α Σ Α Τ Τ Ι Χ Ο Κ Α Χ Ο Χ Υ Α
 Χ Ο Σ Α Χ Ε Σ Α Τ Τ Ι Χ Ο Κ Α Χ Ο Χ Υ Τ
 Ι Ο Σ Α Χ Ο Χ Υ Κ Α Χ Ο Χ Υ Α
 Χ Ο Σ Α Χ Υ

Αριθμός 27

Μονόφυλλο 20 x 14,8

Φύλλο 1α

εις τω ὄνῳ τῷ θεοῦ τοῦ κύριου ἡσου¹
 Χριστοῦ κεί τοῦ ἁγίου μεγαλομαρτήρος²
 πῶκοπιου τὴν σήμερον ὁμῶλο(γο) ἐγὼ γιῶ(ρ)³
 γακῆς κινίς ἐχο θυγατεραν νόμιμη κε θε⁴
 λο να τη ζῆσο με το γιᾶνι φλοκάτου⁵
 ἰκοσι στρεματα χοραφι τρις κερακιες δετρα⁶
 δεκα προβατα μεγαλα μφαιῶτι(;) ⁷
 γαδαρη κε γίδια ε ποκαμισε πετε του⁸
 γαπρου ποκαμισα να πιζες πε(ν)τε πολιες 2⁹
 ζουναρια ε μα(ν)τιλα¹ μια ατρομιδα¹ μια¹⁰
 δυσακυ ἕνα ταγαρια τεσσαρα σκου¹¹
 λαρικυα ζευγαρια δυο ὅτι κε ασπρα πε¹²
 τακοσια κουδούνια 3 τεκέρα κυ ἕνα κε¹³
 δο κε ο πάρπας του κε ἕνα λαχιδι¹⁴
 χοραφι κη η εφχι του γονεον ἀμήν¹⁵

μαρτιρας τρικη καλογρια¹⁶
 γιοργακη περτιρας κόστας μπουκης μαρτιρας¹⁷
 ἱερομόναχος κη εγραψα
 ἱεριας

φύλλο 1β

ΙΣ	ΧΣ
πρι	κοσιφο
νο	της νιφίς

Αριθμός 28

Δίφυλλο 29,7 x 21,2

Φύλλο 1α

(συντομ.) θεως 1717 νοευρίου 1... (φθαρμένο) |¹

Εν ονόματι του πατρός κέ του ήου κή του αγίου Πνεύματος της ύπερευλ ένδόξου
δεσ|²

ποίνις ημοῖ θεωτοκου κή αη παρθένου μαριάς τον αγίων ενδοξών κη πα|³
νεφιμον άποστόλων τον αγίων θεοστέπτον βασιλέον κη ησαποστόλων|⁴
κονσταντίνου κή ελένης του αγίου ενδόξου μεγαλομάρτιρος προκοπιου|⁵
τιμίως ο γάμος κή η κητί άμηάντος κή οῦς ο θεός εξευξέν άνθρωπος|⁶
μη χωρίζετο. Καγω ο διμας καλογρεας ενεχων θιγατέρα ονομάζοι|⁷
μενήν θεόδο(ρα) κή βουλόμενος σινζευξε με τον ανοθεν λαπρο|⁸
του γιανι φλωκάτι τῶν ιων νομιμο ὡς ἡ θιή κη ηερι νομι διακηλει⁹
βουσιν ενμιν. Προτο δινο τιῦ εύχην κατά το γεγραμένων ότι εύχι γονε|¹⁰
ον στηριζη θεμελία ηκου ητα διάχηζιν πρικόδοσιν εξων ο κυριος|¹¹
ήμιν εδορίσατο: ποκαμίσα -4- ράσα -2- πόλες -3|¹²
ζηναρια -2. δισακηζηγι -1- γρίζος -1- αντρομιδα -2- τριγεσα -2-|¹³
ταγαρια -2- σακο -1- ζιπουῖνι -1 ζουναρία 3 κολαζιγγία ζιγι -2|¹⁴
περπελούθες ζιγι -1- δινο κη εγο ὁ πατέρας τις νιφισ-|¹⁵
δεντρα -3- και ρωκαίς -3 στραμάτα χοραφια -6-|¹⁶
σουπληῆστις πετρος την απάνο μερια|¹⁷
και η εύχι τῶν γονε|¹⁸
γιωργιος ζούγρας μαρτιρο|¹⁹
θανάσις πούγγις μαρτιρ|²⁰
νι ολος βασίλης μαρτιρῶ|²¹
τετες σολαγγις μαρτιρῶ|²²
μακαριος Ιῆρομ(όναχος) μαρτιρῶ |²³
γιάνης καλογρεάς ματρῶ|²⁴
γιανι κολι κουμας μαρτιρο|²⁵

φύλλο 2β

του γαμπροῦ|¹
σύμβολο

της νηφης (σβησμένο)|²

— 1789 ΦΛΕΒΟΥΡΧ — 2

Εὐχόμενος μελοποιῶ φωνῆν ἡμολογῶ
 ἡσυχίαν παρὰ τὴν δὲ πάλαν περὶ καὶ κλη-
 τὴν ποιεῖται καὶ ἐπιθετικὸς μετὰ σοφίας το
 χορὸν φησὶ καὶ ἔχουσιν ἄρας καὶ κίτον ἄγιον
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν ἡσυχίαν
 σα διαχρῶμεν δὲ κινδύνημεν ἡσυχίαν
 μετὰ τὴν ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 μέρον ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 τρὸς ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 πρὶν ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν
 ἡσυχίαν ἐπιμαδαρὸν σὺν ταυθὲν

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΙΟΝΙΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ
 ΕΛΛΑΔΟΣ

Αριθμός 29

Μονόφυλλο 28,2 x 13,6

Φύλλο 1α

1729 φλεβαρηου 8

Τήν σιμερ(ον) με το παρ(ον) φα(νε)ρονο κη όμολογο ει²
 γο ή όρσα γενή του ποτε λανπρο κατζουλη³
 το πός με βουλης κή θελισεός μου επουλισα το⁴
 χοραφη οπου εχη ο αντρας μου ής τον αγιον⁵
 ήοανη στρεματα τεσερα τα οπία τα επουλι⁶
 σα δια χρεος μου του ανδρός μου του παναγιοτι⁷
 θοδουρου κη γιάνη θέδορου δια ριαλιά 2 κη από την σι⁸
 μερον αποξενοθίκα νε τα πέδια του ανοθεν λαν⁹
 πρου από το άνοθεν χοραφι κη να ήναι η ανοθεν νικο¹⁰
 κιρι να ντο εξουσιαζουν ός θέλουν κή βουλουντε κι¹¹
 δια το αλιθες επισημα το παρον ένπροστεν¹²
 τον υποκατοθεν γεγραμενον αξιοπιστον¹³
 μαρτιρον ης ασφαλιαν¹⁴
 νικόλοζλας λάσκος μαρτιρι ός ανοθεν¹⁵
 γγκιάς σταματής μαρτιρο ός ανοθεν¹⁶
 (γι)οργικη θοοδρος μερτιρο¹⁷
 βενιαμ ιερομοναχος¹⁸

Αριθμός 30

Δίφυλλο (η δεύτερη σελίδα διασώζεται κατά το ήμισυ) 28,1 x 27,9

Φύλλο 1α

1755 φλεβ(αρίου) κολουρι|¹

ειστω ονομα του παντ(ρός και) του αγηου πνευματως της|²
 ηπερεβλογιμενης εν(δό)ξου δεσπηνης ημων θεωτοκου κι αι|³
 παρθένου μαρηας τον αγι(ων) θεοστεπτών βασιλεών κι ησαπωστο|⁴
 λον κωστατηνου κη ελενις του αγιων ενδοξου μεγαλομαρτηρός προ|⁵
 κωπηού κι παντών τον αγιων καγω ο αγγελος μηχαλης φεραχης|⁶
 βουλομε συζ(ευξω) την (θυγ)ατέραν ονοματι φλω|⁷
 ρου τασο τα προς γαμου διξεως τομεγα κε πλουσιον|⁸
 πλουσιον ελεος αρχη φερεγγε(ον) λιω(δεντρα)(ελιά) -10- κανακη ας|⁹
 σπη -1- κανακα καλην -3- βραχηω|¹⁰
 να -1- δακτηληδια -5- κουδουνη|¹¹
 αζιγηα -1- γηδηα μεγαλα|¹²
 -5- κακυκυα μ(ι)κρα -5-|¹³
 χωραφη στω κληωρι λαχιδι ένα σημπλησταδες|¹⁴
 πεδες του νηκολου φεραχη – απελοτωπω στω πα|¹⁵
 τητηρι τω μερτηκο του ώσω ηνε κε κερακιές -1-|¹⁶
 κι η ευχη των γωνεων|¹⁷
 παπαγγελις εγρ(αψ)α κι μαρτηρο|¹⁸
 παναγηωτης κα(πε)τανης μαρτηρό|¹⁹
 κυριακως καπετανης μαρτηρό|²⁰

Αριθμός 31

Δίφυλλο 32 x 21,1

Φύλλο 1α

1772 μαρτίου 15 κούλουρι¹

τιν σιμερον φανερονο εγό ο αγγελος φλοκατης πός²
 ήγαμεν ένα χοραφι κατο εις το περανι εις το³
 ποθεσίαν κουβέλι μαζί με τον παρπαμου τον νικολο⁴
 τριανταφίλι στρέματα δέκα πεντε νουμερον 15⁵
 και πούλισα το μεριδιον μου του παρπαμου νικολου⁶
 τριανταφίλου εις τέλιαν πουλισιν δια ριαλία⁷
 τριαντα νουμερον 30 ανατολικά πεδες τζαμίλις⁸
 διτικά βραγγοσ και κλορονομί περδικουριδες⁹
 βοργινα αγνοστος αγρός νοτινα θεοχαριδες και¹⁰
 αποξενόθικα εγο ο αγγελος φλοκατης κη έγινε¹¹
 καθολικος νικοκιρις ο παρπασμου ο νικολος τρι¹²
 ανταφίλος και εσ ενδιξιν.¹³

αγγελος φλοκάτης βεβεόνο¹⁴
 τα ανοθεν¹⁵

μαρτηργες¹⁶άθανάσιος γγίκας¹⁷αναστάσιος καλογιρος¹⁸φύλλο 2β όμολογια του χοραφιου¹οπου αγορασα από τον²ανιπό μου τον άγγελον φο³κατι δια ριάλια 30⁴

1799: καλὴν αἰ... ..

διὰ τὴν ἀγαθὴν χάριν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν
 καὶ τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν

Ἡμεῖς οὖν ἀγαπᾶμεν αὐτοὺς ὡς ἑαυτοὺς
 ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς
 ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς
 ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς
 ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς ὡς ἑαυτοὺς

Αριθμός 32

ΠΓ

Δίφυλλο 38,8 x 29,05

Φύλλο 1α

1799 ωκτοβρήου : α : - - αθηνα¹

δια του παροντος φανερόνη κε τατη ο νηκολος κοπανα πο με τη βουλις κε θελισεος
του επου²

λισε τα χοραφια οπου εχη ης τη κουλουρη τα πατρηκα αχης ης τοροτο λαχηδη ενα³

πλησιον ανατοληκα γιανη κολια γγικα

οσο εστη κε ης στρατα οπε πανε ης το μουλκι οσο ε στη πληση⁴

ανατολικά θανασι μεγαλο ης τον αφτον τοπο ετερα στρεματα τρηα πλησηον⁵

σακηλαρης παπαγιανη ετι(ς) στην αχλαδέα του σουρμπα λαχηδι ένα οσο εστη⁶

πλησηον παναγιότης τουλπανα τα αφτά χοραφια την σιμερον τα επουλησα⁷

ης τεληαν πουλησην του νηκολου τραταφηλου δια γροσια σαράντα⁸

ένα : γ^ν : γς^α : 41 : κη ελαβε τα αςπρα ο νηκολος τουλπανας σοα κη ανελιπως κη ει⁹

ξεπληροθης κη εξενοθη την σιμερον ωσα ζητη ηδιος κη καθοληκος νηκο¹⁰

κηρης ο νηκολος ντραταφηλος να καμη αφτα ος θελη κη βουλετε ος μουλι¹¹

κη εξω κατο μα να μπορον τηποτα να εχη καμια πηραξη να εχη να¹²

αποκρινετε ο πουλητης ο νηκολος τουλπανας κη ουτος εγηνε το παρον ης ενδι¹³

ξην κη ης ασφαληαν:¹⁴

πρωτωπαπας μηγαλις μαρτηρω¹⁵

κολια γγοκας μαρτηρο ο αδελφος μου¹⁶

γιοργακις σαραντις μαρτηρο¹⁷

φύλλο 2β η ωμολογηα δηα¹

τα χοραφια ω²

που αγορασα απο³

το νηλο τουλπανα⁴

Αριθμός 33

Δίφυλλο 34,2 x 24,2

1795 – δηκηβρίου 8|¹

τιν σῆμερων με τω παρῶν φανερόνη κη ωμολγῆ ηγγυνῆ του|²
του αναστᾶση κωκῆκου κε θῆγατέρα τουπωτέ ατώνη κωκῆκου|³
ωνώματη κῆρᾶστα πως με τίν ηδιαν τῆς βουλῆν κε με κα|⁴
λιν τις πρωερεση επούλησέ μερικᾶ χωρᾶφια πουου ἦ|⁵
χε πατρῶγωνηκᾶ ις τωπωθεσήα ις στω σαρηγγῆ χωράφη ω|⁶
σω ἔστη σῆπλιών βωρινᾶ νηκωλῶς τρατᾶφηῆς νωτηνᾶ ποῦ|⁷
λης ἔτερω χωραφῆ ις στω φρωκωκλισηᾶ πω κάτω ωσω ἔστη|⁸
σηπλιων βωρινα παναγιῶτις κατσούλης ανατωλικά ὦ κοσ|⁹
μας μερκουρις νωτηνᾶ παπαγιᾶνις του παπαδημητρι|¹⁰
δησηκα γᾶνις βασῆλις κε τα ιπούλησε αυτᾶ τα χωράφια|¹¹
ις τέλιαν πουλισιν του νηκωλου τραταφιλου δια ρίαλιᾶ εξιτανι|¹²
εξηταενα -ν- ρηαλλια -61- κε ἔλαβε ἡ ανωθεν κηράστα τᾶ|¹³
αζπρά σώα κη ανελιπῶς κε εξενώθη ἡ ανωθεν κηραστα κη εγγινε|¹⁴
νηκωκηρις ω αγωραστῆς ω νηκωλῶς τραρᾶφίλως να τα εξουσι|¹⁵
αση ως θέλι κε βούλετέ κε πήραξῆ να μην ἔχη απω κανένᾶνε|¹⁶
κε δηᾶ τις αλιθίας εγράφτη η παρούσα ωμολωγία ηπω την υ(πο)|¹⁷
κάτωθεν γεγραμένων μαρτιρων ιςσασφάλιαν κε εδῶθη ις χίρας|¹⁸
του νῆκωλου τραταφιλου|¹⁹

μητρως παπαγεωργάκις μαρτηρῶ|²⁰παπαναγιῶτι μαρτηρ|²¹πάπάμηχάλις πωρτωπᾶπᾶς εγραψα κε μαρτιρῶ|²²

φύλλο 2β

ωμολωγια δηα τᾶ χω|¹ραφια ωπου αγῶρα|²σα απε τιν κηρᾶστα|³θηγατέρα του πωτε ἄτω|⁴νη κωτήκου δηα ρια|⁵

λια -61-.

1792

1792
 Ημερησίως λαμβάνει ο υποκείμενος
 1000 δραχμές. η οποία ποσότητα
 θα καταβάλλεται ο υποκείμενος
 με τη μορφή ποσότητας άμεσης με
 την οποία ο υποκείμενος θα καταβάλει

1000 δραχμές ημερησίως με την οποία
 ποσότητα ο υποκείμενος θα καταβάλει
 την ποσότητα των 1000 δραχμών ημερησίως
 με την οποία ο υποκείμενος θα καταβάλει
 την ποσότητα των 1000 δραχμών ημερησίως
 με την οποία ο υποκείμενος θα καταβάλει
 την ποσότητα των 1000 δραχμών ημερησίως

Υποκείμενος

Υποκείμενος

Υποκείμενος

Υποκείμενος

Αριθμός 34

Δίφυλλο 33,8 x 23,9

Φύλλο 1α

1796

την σιμερον φανερόνι κε ωμολωγῖ ω σιδέρηις πούκης|²
 πως υθέλησε κε ποῦλησε τώ δηκα χωράφω ιστο κενουργο|³
 πηγάδη στρεμα ένα σουπλιαστις νοτηνα παναγιώτι πηρ|⁴
 πα βωρινά ω υδηῶς άγωραστις κε τω ποῦλησε ω σιδέρηις|⁵
 δηα ριαληα ... 18 κε μησι κε τω ποῦλησε ω σιδέρηις|⁶
 του νημωλου Τριαταφῆλι με την ωρεξῆν μου κε με την θέλισιν|⁷
 τού πεδηου που των ιχε απε τη μανα τω επούλησε υς έληαν|⁸
 πουλισίν του νικωλού κ απεξενωθηκα εγω σιδερις κε απε|⁹
 ξενωθηκε κεγινε νικοκηρις νικωλως τραταφιλης να τω|¹⁰
 εξουσηῶσι ως θελι κε βουλετε σόα κε ανέλιπως κε ναμηνε|¹¹
 χι πειραξην απω κανενανε κε δηα τῆς αληθηνισ πησσεωσ|¹²
 εγραψαμεν την ωμολωγιαν υπω κάτωθεν μαρτηρες|¹³
 εις ασφάληαν|¹⁴

Παπαγιανις μαρτηροσ|¹⁵αργιροσ κωλια σταματης μαρτίρο|¹⁶πάπάμηχάλις πρωτόπαπας μαρτηρῶ Αναγνώστις κούμας έγγραψα κα μαρτυρα|¹⁷

φύλλο 2β ωμολωγια του χωρα|¹
 φυου ωπου αγορασα|²
 απω τω σιδερι πουκις|³
 με των υω του δια ριαλλι|⁴
 α ... 18 κε μυσι|⁵

Αριθμός 35

Δίφυλλο 30,5 x 20,9

Φύλλο 1α

1808 μην γεναρίου 12

δια τις παρουσις ωμολώγιας κε καθωλικις εμαρ²
 τιρου απωδίξεος τιν σιμερων γράμα φανερωνη³
 κῆ ωμολωγῶ εγώ ο διμας γιώργις γγικας με τιν γινῆ μου⁴
 ζωτας (;) η διω μας εχωντας μερικα χωραφια κεμένων⁵
 εβρισκετε ης τω χωριω στο μουλκη λαχιδι ένα τω μερτικο⁶
 μου βωρινα σιπλιαστι η φανερομενι ανατωλικά πεδες του γιωρ⁷
 γακι ανοῦστι ετερα χωραφια στα απελια τα διω μερικῶ⁸
 μου σιπλιαστις βωρινα ηδιος αγωραστις ανατωλικά ποτα⁹
 μι στω ετερο χωραφι με τα τ απελι σιπλιαστις βορι¹⁰
 να ηδιος αγωραστις ετερώ χωραφι στω γγικα τω λαλα¹¹
 χιδι ένα οσω εστι σιπλιαστις βορινα περις ετερο χωρα¹²
 φι στι καοελα στρεμα μια ανατωλικά βασιλις ζοῦκρι¹³
 βωρινα θᾶλατα ετερω χωραφι στι κουρ σαφή τω μερτικο¹⁴
 μου ετερα χωραφια στω γιαοῦρι τα μερτικα μου οσω πῆρ¹⁵
 νάν τω γενί κε τω κικυυρι τα επουλισα εις τελιαν πουλισιν¹⁶
 του νικολου τραταφιλο δια ριαλια ηκωσι πετε νοῦμερω¹⁷
 ριαλια 25 κε εξενοθικα εγω ο διμας γιωργις γγικας¹⁸
 απω τα μερτικα μου οπου ηγα απω τιν γινι μου κε εξενο¹⁹
 θικα κε εγινε νικωκιρις αγοραστις νικολος να τα ξου²⁰
 σιάσι ος θελι κε βουλετε κε να μιν έχι πιραξιν απω κανε²¹
 νι ούτε απω ιους του ουτε (πο)ασικενις κε δια τω βεβεον τις αλιθιας²²
 κε πιστεος εγινε η παρουσα ομολωγια ηπω των κάτωθεν γε²³
 γραμενον μαρτιρον ης ενδιξιν κε ηςσαςφαλιαν κε ²⁴
 εδωθι η ωμολωγια ης χιρας του νικωλου²⁵

Παναγιωτις μελετις μαρτιρο γιανις ιος του μαρτιρο παναγιωτις ιος του μαρτιρο²⁶
 αναγνωστις του σιδέρι πιλίο εγραψα κε μαρτιρο²⁷

φύλλο 2β ωμολωγία του δι¹
 μα γιωργι γγικα²
 δια τα χωραφια ης³
 το μουλκι⁴

Αριθμός 36

Δίφυλλο 31,5 x 22

Φύλλο 1α

Ιανουαρήου πρότη ... 1811¹
 την σήμερον φανερόνο κυ ομολογό εγό η γινύ του γιορ²
 γακο πιρπιλι προς με βουλήν κ θελισεώς μου κε με³
 καλήν μου προέρεσιν επούλισα μισό στρέμα αμπελό⁴
 τοπο δια γρόσια δεκαπέντε ητη νουμρ γρ 15 σινο⁵
 ριτις νοτινά νιδιος αγοραστίς το οπίον απελότοπον το⁶
 επουλίσα του αναγνόστου κόλια πιρπίλι ις τέλιαν πούλλι⁷
 σιν κε εξενόθικα εγό η γινύ από τιν σιμερον να ηνε⁸
 ήδιος κε καθολικός νικοκιρις ο ανόθεν αγοραστύς⁹
 να κάμι ος θέλι κε βούλετε κε δια βεβεον τισαλιθίας¹⁰
 εγράψαμεν το παρόν ένπροσθεν τον υπογεγρα¹¹
 μένον μαρτίρο εις ασφάλιαν¹²

παπάναγιώτις βενατζάνη μαρτηρο¹³
 στάμος σταμουλίζ μάρτηρο¹⁴
 άναγνόστις κόλια μιλονάς γραφοτος μαρτηρο¹⁵

αν

φύλλο 2β η ομολογιά δια το¹
 αμπελι του γιοργα²
 κι μπιρπιλι³

Αριθμός 37

Δίφυλλο 31,1 x 21,2

Φύλλο 1α

1816 απριλίου 11¹

δηα τη παροῦσις ωμολογίας κε καλής αποδίξεος την σήμερον²
 με το παρόν φανερόνο κε ομολογῶ εγὼ ο παναγήοτης του ποτέ Τελῆ³
 γήοργη πως με την ηδιάν μου βουλήν κε θελησιὸς μου ηθέλισα κε πούλισα⁴
 τα χοράφια οπου ἤχα μητρηκά ης τόποθεσία ης το μούλκι τι ἔνα⁵
 ὡσα ἤχα ποτι μανα μου του τα επούλισα του νηκολούτρατάφηλο ἤς⁶
 τέληαν πούλησι δια ριάλια 25 μοναχα τα χοράφια κε οτη ηνε⁷
 μεσα κλαρή – δετρά η ἀγρηοελες η ξηλοκερηκές αγρία ἡμερα⁸
 να ἦνε δικά μου κε τα χοράφια του τα επούλισα του νηκολούτρατάφηλο⁹
 την σήμερον εξενόθικα εγὼ ο παναγιότις κέγηνε ἡδιος κε καθολι¹⁰
 κος νικοκήρις ο αγοραδῶτις να τα εξουσιαζι ος θελι κε βούλετε¹¹
 κε δια το βέβεον της αλιθίας κε δια πίστεος τον ηποκάτοθεν γεγραμει¹²
 νον μάρτιρον εγράψαμε την παροῦσαν ομολογία ης ασφά¹³
 λιαν κε δοθι το παρόν ης χίρας του νικολο¹⁴

κωστατης του παπαμηχαλη μαρτιρω¹⁵

παπαμιχάλης ἔγραψα κε μαρτιρὸ¹⁶

φύλλο 2β   ὡμιλογία δια τα χορά¹
                     φιά οπου αγόρασα απο²
                     τον παπαγιότι του τελιγιόργι³

1818 μαρτ. 24

Ημερίς παρ' εως ομοιολογίας μεμνη-
 ληνοίς αβδηζέας, οδευγιο ομαζωδες
 νεγρομενος οθανάτης βορλοαίρησι
 δός έχοντες θαρραυγιο χαράησι
 σοδου δετηνο. εγώ θυρολι βωδωτον
 χωρήθη βωεσχητα βυβωαλνρη
 βεβρη αλχην και γροβηα βσιβη
 βωεσχητα βμεδετηνο βαλητην με
 ελκα βγυοδανάτης βατορε βανει
 ανελητος μετ βενωδηκα και γινε
 οδης οαχωραης βμεωρηι μεδετη
 μεβηρηι βγναβηνε ββραβηναδο
 βανβενε βατην βενε βαδοβανου
 βηβανερουβη. βσηβωτα βηοις βορ
 να βηβη βηοηκα οβηνο βγοβηβη
 να βηοηκα. βαβηο βδανοβηνο οβω
 βηβωβραβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βον βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βαν οβηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βον βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βον βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βον βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βον βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη

βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη
 βηβηβηβη βηβηβηβη βηβηβηβη

Αριθμός 38

Δίφυλλο 32,1 x 21,4

Φύλλο 1α

1818 μαρτιου 24|¹

δυα τής παρούσης ομωλογιάς κε καθο|²
 ληκοίς αποδήξεος οτε εγω ο κατωθεν|³
 γεγραμενος ο θανάσης πορδοκούρης|⁴
 πος έχωντας πατρωνεικό χωράφη ης|⁵
 στοπον θεσηον, εις το τωροτώ το ωπιον|⁶
 χωράφη του τω έπούλησα του νεικωλου Τρα|⁷
 ταφίλη λαχήδι ένα γρωσήα 25 κε|⁸
 τω έπουλησα δυα τεληον πουλησήν κε|⁹
 αίλαβα εγω ο θανάσης τα ασπρά σωαν κε|¹⁰
 ανεληπος κε αιξενωθηκα και εγινε|¹¹
 ο δήως ο αχωράστης νεικοκκιρης ως θελή|¹²
 κε βούλετε κη να μην ε πηραξην απο|¹³
 κανηνανε η από σηγγενης η απο ξενον|¹⁴
 ετη φανερονωμε του σημπραστηδες βορι|¹⁵
 να στρατα διτηκα ο ειδηος αγοραστής α|¹⁶
 νατοληκα καθαρο απανο βρούνο οσω ει|¹⁷
 στη τω χωραφι το μερτηκό του κε δια το βεβε|¹⁸
 ειον την αληθιάς εγραψαμε την παρου|¹⁹
 σαν ομωλογιαν ενωπρον τον α...η οπει|²⁰
 στον μαρτιρόν κ εδωθη ης χειρας του νη|²¹
 κωλου ης ενδιξην κε ης ασφαλιαν|²²
 αργιρος ο κουριάας μαρτιρο|²³
 παπαδιμητρις σαληαρις εγραψα κε|²⁴
 μαρτιρο|²⁵

φυλλο 2β ομωλογία του χω|¹
 ραφίου οπου εγω|²
 ρασα απο τον|³
 θανάση πορδο|⁴
 κουρι δια γρό 25|⁵

Αριθμός 39

ΠΓ

*Στη μέση του εγγράφου το σημείο του σταυρού
και η συντομογραφία Ιησούς Χριστός Νικά*

Δίφυλλο 31,4 x 23,4

Φύλλο 1α

1820 αππλληου 8 μέγαρα ης δόξαν πατρός ήου κε αγίου πνεύματος της όμουσιου κε
αδιερέδου |¹
 τριάδος της πάν ύπεευλογιμένοις ήμών θεωτόκου κε` άείπαρθενου μαρίας τόν αγίον|²
 ένδόξον κε παναίφήμον άποστόλον τόν άγιόν ενδόξον κι εις αποστόλον κωνσταντη|³
 κε ελένης κε του άγιου μεγαλομάρτρος προκόπι κέ πάντων τον αγίον κεγό ο νικολος|⁴
 τριανταφήλος από κούλουρι έ'χοντας ήόν όνοματι φηληππή κατά τους θείους κε
ιέρους|⁵
 νόμους της χριστού έκλεισίας ήβούλομην νατον σιζεύξο με την θηγατέρα του
αναγνόστη|⁶
 χατζή μουρτζυς όνόματι ασήμο κε τουδίδο το χάρσμα τα προς γαμου δορεάν κε τιν
ευχήν μου|⁷
 αρχός γονο κε ήτελε χάρσματά του γρόσια διακόσια ήκοσι ήτ νούμρ: 220 έξ ελεοδι|⁸
 δρα, τρία στο μεγάλο λούγγου χοραφη στρέματα δόδεκα στο αμπελη του κανακη κ
η ευχή τον|⁹
 γοναίων|¹⁰

νηκολως τραταφιλης|¹¹
 ανάγνωστης κολωζουμης μαρτηρώ|¹²
 παππαλευθήρη παρόν μαρτιρό|¹³

Αριθμός 40

Δίφυλλο 31,8 x 21,3

Φύλλο 1α

1828 μαγίου 6|¹

δηα τής παρουσης μου ωμολογίας κη καθοληκης αποδήξει|²
 ος φανερόνο κη ομολογό εγο ο θανάσης του ποτέ παπαδημή|³
 τρη του(λ)πανά εχόντας πατρογονηκόν μερηκό χοράφη|⁴
 εις το απενλάκη εις στόπον του δεντρου κοσταταρα φουν|⁵
 τάγας κη του το κανο τεληναν πουλησην τον φήλη νηκολου τρα|⁶
 τανφήλη γρασηά εκαστονπενητα ητη γρ 150|⁷
 συμπληός βορηνο ανγνόστης κουμας νοτηνά γηανης|⁸
 του κολια μαγιατη ανατοληκά γιανης μαγιατης προ|⁹
 στηνα νηκόλος μας(τ)ρογιάνης κη του το εκαμ τέληαν|¹⁰
 πουλησην κε καθεαφτου νηκοκήρης κε να μην έχης|¹¹
 από κανενα πηραξην η απο πεδήαν ή απο σηγγενηαν|¹²
 δηα αυτά εγηνε η παρουσά μας ομολογίας εις ενδη|¹³
 ξη κέ ασφάληα|¹⁴

εγό ο πανούσης αδελφας του μαρτηρο|¹⁵γιανη παπα σιδέρις μαρτηρο|¹⁶εγο ο παπασοταράκι του προτοπαπα εγραψα κε μαρτήρο|¹⁷

φύλλο 2β ομολογια του χορα|¹
 φηου εις το δεντρο του|²
 κωστατάρα δηα γρ|³
 _ _ _ 150|⁴

Αριθμός 41

Δίφυλλο 32,4 x 21,8

Φύλλο 1α

δια της παρούσης ομολογίας κε καλης αποδήξεος την σήμερον με¹
 το παρόν φανερόνο κε ομολογώ εγώ ο πανούσης του παπαδιμήτρι του(λ)²
 πάνα προς ήχα μέρικò χοράφι πατρικόν μου ης το απελακι ης τò³
 ποθεσήα ης το μνήμα του τούρκου ης τον άγιον ηοάνη σηπληα ανατο⁴
 ληκά κόληας γγόκας νοτηνά νηκολός γγηνης δισικά πάλη⁵
 γγόκας το οπήο χοράφι του το επουλησα του νηκολου τραταφίλου ης⁶
 τέληαν πούλησι δια ριάλια σαρατα οπου λέγομε ριάλια ·40·⁷
 κε εξενίθηκα εγο ο πανούσης πουλητής κέγινε ήδηος κε⁸
 καθοληκός νηκοκήρις ο αγοράστής να κάμι ος θέλη κε βού⁹
 λετε κε δια το βέβεον τις αληθήας εγράψαμεν τη παρούσαν ομο¹⁰
 λογία ης ασφαληαν κεδόθη το παρόν ης τα χέρια του νηκολού τον¹¹
 αγοραστή¹²

1829 δεκεβρίου πρώτη¹³

γιάνης μελέτης μαρτηρό¹⁴
 γιόργις του βασήλη πουταλι μαρτηρο¹⁵
 παπαθεοχάρις εγραψα κε μαρτηρό¹⁶

φύλλο 2β   ωμολογήα του χορα¹
                   φίου οπου αγορασα²
                   απο τον πανουση του³
                   παπαδμητρι δια ριάλια⁴
                   40⁵

1892 : 2970 151 200000

Ημερολόγιον της 1ης Αυγούστου 1892
 Ημερ. 1. 2970 151 200000
 Ημερ. 2. 2970 151 200000
 Ημερ. 3. 2970 151 200000
 Ημερ. 4. 2970 151 200000
 Ημερ. 5. 2970 151 200000
 Ημερ. 6. 2970 151 200000
 Ημερ. 7. 2970 151 200000
 Ημερ. 8. 2970 151 200000
 Ημερ. 9. 2970 151 200000
 Ημερ. 10. 2970 151 200000
 Ημερ. 11. 2970 151 200000
 Ημερ. 12. 2970 151 200000
 Ημερ. 13. 2970 151 200000
 Ημερ. 14. 2970 151 200000
 Ημερ. 15. 2970 151 200000
 Ημερ. 16. 2970 151 200000
 Ημερ. 17. 2970 151 200000
 Ημερ. 18. 2970 151 200000
 Ημερ. 19. 2970 151 200000
 Ημερ. 20. 2970 151 200000
 Ημερ. 21. 2970 151 200000
 Ημερ. 22. 2970 151 200000
 Ημερ. 23. 2970 151 200000
 Ημερ. 24. 2970 151 200000
 Ημερ. 25. 2970 151 200000
 Ημερ. 26. 2970 151 200000
 Ημερ. 27. 2970 151 200000
 Ημερ. 28. 2970 151 200000
 Ημερ. 29. 2970 151 200000
 Ημερ. 30. 2970 151 200000
 Ημερ. 31. 2970 151 200000

Ημερ. 1. 2970 151 200000
 Ημερ. 2. 2970 151 200000
 Ημερ. 3. 2970 151 200000
 Ημερ. 4. 2970 151 200000
 Ημερ. 5. 2970 151 200000
 Ημερ. 6. 2970 151 200000
 Ημερ. 7. 2970 151 200000
 Ημερ. 8. 2970 151 200000
 Ημερ. 9. 2970 151 200000
 Ημερ. 10. 2970 151 200000
 Ημερ. 11. 2970 151 200000
 Ημερ. 12. 2970 151 200000
 Ημερ. 13. 2970 151 200000
 Ημερ. 14. 2970 151 200000
 Ημερ. 15. 2970 151 200000
 Ημερ. 16. 2970 151 200000
 Ημερ. 17. 2970 151 200000
 Ημερ. 18. 2970 151 200000
 Ημερ. 19. 2970 151 200000
 Ημερ. 20. 2970 151 200000
 Ημερ. 21. 2970 151 200000
 Ημερ. 22. 2970 151 200000
 Ημερ. 23. 2970 151 200000
 Ημερ. 24. 2970 151 200000
 Ημερ. 25. 2970 151 200000
 Ημερ. 26. 2970 151 200000
 Ημερ. 27. 2970 151 200000
 Ημερ. 28. 2970 151 200000
 Ημερ. 29. 2970 151 200000
 Ημερ. 30. 2970 151 200000
 Ημερ. 31. 2970 151 200000

Αριθμός 42

Μονόφυλλο 32,5 x 22,8

Φύλλο 1α

1832 απριου 15 σαλαμινι¹

ης το ονομα τού πατρός κε του ήού κε του αγίου πνεύματος αμιν τις πανι²
 περβλογιμένες ενδόξου δεσπίνης ημον θεοτόκου κη άηπαρ³
 θενου μαρίας τον αγίον θεοστέπτον κη ησαποστολον μεγαλον βα⁴
 σιλέον κονσταντίνου κε ελένης του αγίου μεγάλομάρτιρος προκο⁵
 πίου κε πάντον τον αγιον αμιν τίμιος ο γαμος κε η κίτι ανμίαντος⁶
 καγο εγό ω αναστασις του ποτε γιοργάκι μπούκι ήχωντας ίόν ω⁷
 νώματος γεδργιον έρχωντας εις γάμου λικίαν καθος κελέβουν η θιη κι⁸
 ιερι νόμι τις εκλισίας μας βουλομε σιζεύξω αυτόν με τα τίν ανιψια⁹
 της γινις του φίλι τρανταφίλου ψυχοπέδα του νικολου τραταφίλου ονώ¹⁰
 ματι βενετζάνα ο θεος σιζεύξον αυτούς άνθρωπος μι χωριζέσθο¹¹
 κε τάσο το χαρισματίς το μέγα κε πλούσιον ελεος αμιν αρχις το ναχο¹²
 τι τις γρόσια 101 2 μεταμε βετούλα δε¹³
 τρα 3, χωράφι ης στο τζουρένι ωσω εστί συμπλια βορινα νι¹⁴
 κολός πετρος δισικα βασίλις τζούγκρις ανατολικά γιοργις τζουγκρις¹⁵
 μπεζελικιά ζιγι 1 κροσια ζιγι 1, κουντουρε βελδεντε¹⁶
 ζίγι 1 πλεξοδες ζούγκρι 1 – δαχτυλιδια 7 του θεου¹⁷
 κη η ευχι τον νεον αμην¹⁸
 κολιας μπουκις παρον μαρτιρο¹⁹

παπαγγελις του παπαμιχαήλου ο γράψας κη μαρτιρό²⁰

1827 10

ναιτ υψο οδωντων ε μνησιν οαδσα
 οει εχραοετου υν τον οαδσαμυρ το
 ναιοε λεανλαδην υροια εαυτοι α
 υοοι τομ. ιαο υς το οαητου εμ χα
 εμ εωου εχο οαδσαμυρ υμυρ ε
 ομωεαμ το να χοεαει με εδωι
 υοι αναδωμυ αναεαοι οαδσα
 εοενα υοηαι υμυαι υοηιυ ε
 το το υο χοεαει εβιουεη εμ
 λαελο ε μν εεαηε το μνυι αη
 τοηιυ οητω υροεαηη ειοηαι εμ
 υοη εοενα εεαηε υοηιυ εηυο
 υ υνε το χοεαει εεολεεο το εε
 μαια εεηα ηη υμ μνεχι οηουε
 αωοηυεηη.
 υοηιυ μνυοηαι μνε εηο
 εαυαυοη μνυαι μνε εηο
 αηυροηη οεεαη εηυεηη μνε εηο

Αριθμός 43

Δίφυλλο 30,3 x 21,2

Φύλλο 1α

1827 φεβαρίου 10¹

καγο εγώ ο πανουσις του μηχαλι παρπα²
 προς εχρεοστουσα ης τον παρπα μου τον³
 νικολο τρανταφιλη γροσια εκατον ει⁴
 κοσι νουμ. 120 κε του πουλισα τα χω⁵
 φια όπου έχο πατρογονικά μου ής⁶
 αμπελακι το ένα χοραφι ινε ης θεσι⁷
 γιόνι ανατολικά αναστάσις παρπας⁸
 βορινα κολιας γγίκας νοτινα βου⁹
 νό το αλο χοραφι εβρισκετε ης την¹⁰
 τωροτο ης την στρατα του μουκι ανα¹¹
 τολικα ο ιδιος αγοραστις δισικα βρα¹²
 γκός βορινα στρατα νοτινα βουνο¹³
 κε εινε τοχοραφι ης στο τοροτο στρε¹⁴
 ματα τρια κε να μιν εχι πираξι¹⁵
 απο κανενα¹⁶
 κολιας γκικόκας μαρτυρο¹⁷
 θανασις γκικας μαρτιρο¹⁸
 αναγνωστις σοφρας εγραψα κε μαρτιρο¹⁹

φύλλο 2β ομολογια του πανού¹
 σι παρπα²

Αριθμός 44

Δίφυλλο 31,6 x 21,4

Φύλλο 1α

1830 ηανού αρίου 17|¹τήν σήμερον με το παρόν φανερόνο κε ομολογό εγδ ό κάτοθεν|²γεγραμένος ο πανούσης του μηγάλη πάρπα προς εχροστα|³γα ης τον νηκολο τρατάφιλο γρωσια 121 κε με|⁴την ηδιαν μου βουλήν ηθέλησα κέ δοσα απο το μεριδι|⁵μου οπου έπηρα απο τον μακάριτη τον παρπα μου τον α|⁶ναστάση του έδοσα ης τον αγιον ηοάνη το λαχηδη το μερτικδ|⁷μου. ετερο του έδοσα ης το κοληπεδι. ετερο τουδοσα πήσο ης τα απέ|⁸ληα· ετερο χοράφι παραπάνο δισικα. (ετερο;) απάνο από τη|⁹στράτα. Έτερο χδραφι πάλη ης το κοληπέδι απάνο απο το|¹⁰βράκό κε το σπήτη απο τα οπήα χοράφια οπου φανερό|¹¹νη η ομολόγια. κε σπήτη το μερτικό μου του τω έδοσα του νη|¹²κολού τρατάφιλο ης τέληαν πουλησι κε εξεφλήστηκα α|¹³πο το χρεος μου που χρόσταγα κε να μην εχη πηραξη ο|¹⁴νηκολός απο τα οπήα χοράφια κε σπήτη μονε να τά|¹⁵εξουσιάζι ος καθοληκος νικοκηρις κε δια το βεβεον της ά|¹⁶ληθήας εγραψαμεν το παρόν γραμα ης αφάληαν|¹⁷κε δόθη το παρόν ης τα χέρια του νηκολού ναχι το κήρος κε την|¹⁸ησχήν εν πατι κριτηριδ|¹⁹παπαγγελις μαρτιρο|²⁰σιδερις πιλιος μαρτιρο (σβησμένο)|²¹παπαθεοχαρις έγγραψε κε μαρτηρό|²²φύλλο 2β ομολογια δια τα|¹χοράφια οπου|²επηρα ήγουν τα|³αγδρασα απο τον πα|⁴νούση του μακάριτη|⁵μηγάλη πάρπα|⁶

Σαλαμινιακά Έγγραφα
Δημητρίου Ι. Πάλλα

Τα κείμενα αναδημοσιεύονται με τη μορφή που παρουσιάστηκαν στην αρχική τους έκδοση. Τα πρωτότυπα έγγραφα εντοπίστηκαν στο Αρχείο του Εκπολιτιστικού Συλλόγου *Ο Ευριπίδης*, όπου και είχαν κατατεθεί προς φύλαξη από τον Δ. Ι. Πάλλα στις 15.10.1992. Μετά τη διάλυση του Συλλόγου το 1998 και την υπαγωγή της συλλογής του στη διαχείριση του Δήμου Σαλαμίνας, τα έγγραφα αποτέλεσαν μέρος του τότε συσταθέντος *Ιδρύματος Βιβλιοθήκης και Μουσείου Ιστορίας και Λαϊκής Τέχνης* του Δήμου Σαλαμίνας.

Α' ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΠΑΛΛΑ
(συγγενούς του Δ. Ι. Πάλλα)

1

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Μονόφυλλο, 0,212 x 0,167

1768 μηνι Απριλίου 6, Κούλουρη

² Μὲ τὸ παρὸν φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Στάμος Παῦλος μὲ βουλή καὶ θελήσεώς μου³ καὶ μὲ καλή μου προαίρεση τὸ σπίτι ὅπου ἔχω κάτω εἰς τὸ Πέρου τὸ μισὸ τὸ ἔχει ὁ Γιάννης Γραμμα⁴τικὸς τὸ ἄλλο μισὸ τὸ ἔδωσα τοῦ Δήμα Κανάκη καὶ ἐτιμήθηκε τὸ μισὸ σπίτι ριά⁵λια 3 μὲ τὴ πασία καὶ ἔλαβα ἐγὼ ὁ Στάμος Παῦλος τὰ ἄσπρα ἐπὶ χεῖρα τῆς αὐτῆς ὥρα καὶ ἐ⁶ζενώθηκα ἐγὼ ὁ Στάμο ἀπὲ τὸ σπίτι καὶ ἔγινε ἴδιος καὶ καθολικὸς νοικοκύρης ὁ⁷ Δήμας ὡς θέλει καὶ βούλεται εἰς ἐδικό του καὶ νὰ μὴν ἔχη ἀπὸ κανὴ πείραξη καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς⁸ ἐγράψαμε τὸ παρὸν εἰς ἀσφάλεια τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων μαρτύρων καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρα τοῦ Δήμα.

¹⁰ Παναγιώτης Τρούκης μαρτυρῶ

¹¹ Ἀντώνιος ἱερεὺς Χαλιώτης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

2 φανερόνι

7 ἐδικ(ό)το

2

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ

Δίφυλλο 0,200 x 0,175

Σφραγίδα: Διάμ. 0,022. Στο κέντρο στιγμή και ανάμεσα σε δύο κύκλους η επιγραφή Η ΒΟΥΛΑ ΤΗΣ ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ (Η Βούλα της Κούλουρης). Η επιγραφή αναστραμμένη.

1771 Ιουλίου 5

² Ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς γέροντες καὶ προεστοὺς καὶ ἐπίλοιποι τῆς νήσου Κούλουρης εἰσὲ
σᾶς³ Ἀμπελακιώτας· ἐπειδὴ τὸ νησί μας εὐρίσκεται εἰσὲ μεγαλότατη ἀνάγκη⁴ καὶ
κόψιμο καὶ σκλαβιά, ἀποφασίσαμε ὅλοι διὰ ἀγάπη Χριστοῦ καὶ⁵ Παναγίας ἢ οὗλοι νὰ
πεθάνουμε ἢ οὗλοι νὰ γλυτώσουμε καὶ διὰ τοῦτο ἔ⁶χομε νὰ παλέψομε ὅσο νὰ χυθεῖ τὸ
αἷμα μας καὶ νὰ λιπίσομε εἰς τὸν θεὸ ⁷ ἔχομε τὴν βοήθειά του καὶ τὸ θάρρος του νὰ
γλυτώσουμε μὲ τιμὴ ἢ νὰ χάσομε⁸ χωρὶς ἐντροπή. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδιορίσαμε ἀρκετοὺς
ἀνθρώπους διὰ φύ⁹λαξη τοῦ νησιοῦ· διορίσαμε ἀκόμα δώδεκα ἀνθρώπους προσώρας
¹⁰ ἀπὸ λόγους σας ἔχοντας τὸ μέτριον ταῖνι ἀπὸ τὸ χωρίον καὶ νὰ εἶναι¹¹ καπετάνιος
καὶ διαλεκτὸς μπιστὸς ὁ Ἄγγελος Βιλιώτης καὶ τοῦτο νὰ γί¹²νεται μπόρτσι καὶ ὅποιος
παρακούσει τὴν προσταγὴν μας ἔχει νὰ δαρθεῖ¹³ καὶ νὰ τζερεμετιστεῖ καὶ νὰ ἀφανιστεῖ
χωρὶς ἔλεος καὶ ἄς εἶναι τὸ κρῖμα εἰς¹⁴ τὸν λαιμὸ του.

¹⁵ Οἰκονόμος στέργω Ἀναστάσης Σωτήρχος καὶ ἐπίτροπος στέργω

¹⁶ Σακελάριος στέργω Σταμάτης Παχῆς στέργω

¹⁷ Δημήτριος ἱερεὺς στέργω παπα Δημήτρης ἔγραψα

¹⁸ παπα Γιάννης στέργω καὶ βεβαιώνω Νικολὸ Γερογιάννης στέργω

¹⁹ παπα Ἀτώνης στέργω καὶ βεβαιώνω Γιωργάκης Σταμπάπας στέργω

²⁰ παπα Γιώργης στέργω καὶ βεβαιώνω

²¹ παπα Ἀθανάσιος στέργω

6 μαλέγομαι. Λιπίσομε = ελπίσομε

10 μέτριον ταῖνι = αναγκαία εφόδια

12 μπόρτσι = οφειλή, χρέος, καθήκον

13 τζερεμετίζω = τιμωρῶ

19 Σταμιμπάπας

3

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο 0,201x0,147

φ. 1α

1772 Ὀκτωβρίου 28

¹² Μὲ τὸ παρὸν γράμμα φανερώνω καὶ ὁμολοῖ³ γῶ ἐγὼ ὁ Μιχάλης Γαλάνης πὼς μὲ θελήσει⁴ ὡς μου καὶ καλὴ μου προαίρεση ἐπούλησα δεντρά⁵ τρία εἰς τοποθεσίαν εἰς τὰ Κελιά,⁶ τὰ ἐπούλησα τοῦ Γιωργάκη⁶ Σαλιάρης διὰ ριάλια 12, τὰ ὅποια δεν⁷ τὰ ἐπούλησα τέλεια ξεπούληση ποὺ νὰ μὴ⁸ ἔχη κανεὶς νὰ τότε διασεῖση μῆτε ἀπὸ τὰ⁹ παιδιά του μῆτε ἀπὸ τὰ ἐγγόνια του μῆτε ἀπὸ¹⁰ τὴ συγγενεία του καὶ ἐξενώθηκα ἐγὼ ὁ Μι¹¹χάλης ὁ Γαλάνης καὶ ἐγίνηκα ξένος καὶ κατὰ¹² ξένος καὶ ἔγινε ὁ Γιωργάκης ὁ Σαλιάρης ἴδιος¹³ καθολικὸς νοικοκύρης νὰ τὸ ποιήση ὡς βούλει¹⁴ καὶ διὰ βέβαιον καὶ πίστεον τῆς ἀληθείας ἔγι¹⁵νε τὸ παρὸν μὲ ἀσφάλειαν τῶν ὑποκάτωθεν¹⁶ γεγραμμένω μαρτύρων

¹⁷ + Γιώργης Ἀμουράτης μαρτυρῶ

¹⁸ + Νικολὸ Ἄρφανὸς μαρτυρῶ

¹⁹ + παπα Δήμας ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

φ. 1β Ὁμολογία τοῦ² Μιχάλη Γαλά³νη διὰ τὰ δεντρ⁴ ἃ ὀποῦ ἐπούλ⁵ησα τοῦ Γιωργάκη Σαλιά⁶ρη διὰ ριάλια⁷ 12.

4 δετρα

5 ιστα κ(αι)λιὰ

9 πεδιά του, ἐγγόνια του

10 συγγενεία του

**ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ
ΑΝΑΘΕΣΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΠΙΣΣΑΣ**

Δίφυλλο 0,300 x 0,208

1776, ἐν μηνὶ Δεκεμβρίου 27, Κούλουρη

¹² Τὴν σήμερον φανερόνομεν ἐμεῖς οἱ γέροντες καὶ προεστοὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι τῆς νῆ³ σου Κούλουρης, πὼς μὲ βουλήν καὶ θελήσεώς σμας καὶ μὲ καλήν μας⁴ προ<αίρ>εσιν ἀνεφανίστηκεν πὼς νὰ ἔφυγε ὁλος ὁ κόσμος καὶ εἰ⁵ πήγανε εἰς τὰ ἀμέρη τῆς Ανατολῆς καὶ ἐμεῖς νὰ μὴν ἔχομεν τὰ κά⁶τι νὰ κάμομε τὸ κατράμι τὸ μπεγλίτικο, ἔβγηκε ὁ Ἀγγελῆς Βιλιώτης⁷ μὲ τὴν συντροφίαν του, ὅσους καὶ ἀνθρώπους ἔχει, καὶ τὸ εὔρει εὔλογο⁸ νὰ κάμει χίλια πεντακόσια καντάρια κατράμι, ἧτοι λέγομεν⁹ 1500 καντάρια κατράμι, καὶ νὰ ἔχει νὰ λαμβάνει ἀπὸ τὸν κόσμολ¹⁰ εἰσὲ κάθη καντάρι ἀπὸ ἐβδομήντα πέντε παράδες τὸ κάθη καντάρι· καὶ¹¹ ὅ,τι χάργκια τοῦ ἔρθει, χάργκια ἀπὸ τουλούμια ἀπὸ νάβους, νὰ μὴν ἔχει¹² ὁ κόσμος νὰ κάμει μόνον, νὰ εἶναι ὅλα τὰ χάργκια τὰ ἐδικὰ τονε καὶ¹³ νὰ μὴν ἔχει ὁ κόσμος νὰ κάμει. Καὶ διὰ σιγουριτὰ ἐγράψαμεν τὸ¹⁴ παρὸν {τὸ παρὸν} διὰ χειρός μας καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας στους καὶ μὲ τὴν βούλα¹⁵ τῆς χώρας σμας.

(Σφραγίδα) Διαμ. 0,024 μ. Στεφάνη με εγχάρακτη επιγραφή: *Η ΒΟΥΛΑ ΤΟΙΣ ΝΗΚΟΥΚ(ΟΥ)Λ(ΟΥ)ΡΙΣ ΓΓ*. Στο κέντρο στιγμῆ.

¹⁶ παπα Ἰωάννης τοῦ Μιχάλη καὶ ἐπίτροπος βεβαιώνω

¹⁷ Στάμος Πάστρας καὶ ἐπίτροπος βεβαιώνω

¹⁸ Χατζῆ Θανάσης βεβαιώνω

¹⁹ Σιδέρης Παπαδημήτρης καὶ γραμματικὸς τῆς χώρας βεβαιώνω

²⁰ Γεώργιος ἱερεὺς βεβαιώνω παπα Δημήτρης βεβαιώνω

²¹ Νικολὸς Γερογιάννης βεβαιώνω παπα Γιάννης σακελάριος

²² Δήμα Καραπάτης βεβαιώνω παπα Ἰωά(ννης) Χιβάδας βεβαιώνω

²³ Γιωργάκης Σταμοπάπας βεβαιώνω παπα Σιδέρης βεβαιώνω

²⁴ Αναστάση Σωτήρχος βεβαιώνω παπα Ἀτώνης βεβαιώνω

²⁵ Σιδέρης Παχῆς βεβαιώνω Κωστατῆς Μαγιάτης βεβαιώνω

²⁶ Κόλια Λίας βεβαιώνω

²⁷ Μῆτρο Μαυράκης βεβαιώνω

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο 0,196 x 0,143

Φ. 1α

1779 μηνι Ιανουαρίου 20

¹² + Με τὸ παρὸν γράμμα φανερώνει καὶ¹³ ὁμολογεῖ ὅτε ἡ γυνὴ τοῦ Γιωργάκη Πέ¹⁴ρου ὀνόματι Χρυσάφω, πὼς ἔχοντας χω¹⁵ράφι ἀπὸ τὸν πατέρα της κείμενον¹⁶ εἰς τοποθεσία πίσω εἰς τοῦ Ἁγίου Δη¹⁷μητρίου τὸ μερτικό της, ὅσο ἐστὶ λαχί¹⁸δι μισό, σὺπλια ἀνατολικά Πανα⁹γιώτης Γαρίος, βορινὰ τὸ βουνό, δυτικά Χα¹⁰τζῆ Θανάση, νοτινὰ πάλι ἡ ρίζα τοῦ βουνοῦ,¹¹ τὸ ὁποῖο χωράφι τὸ ἐπούλησε τοῦ Σωτήρχου διὰ ριάλια¹² ἕξ, νούμερον ριάλια 6, καὶ ἀπὸ τὴν σή¹³μερον ἀποξενώθηκε καὶ ἔγινε ἴδι¹⁴ος καὶ καθολικὸς νοικοκύρης ὁ Σωτήρχος¹⁵ τοῦ Ἀναστάση, νὰ κάμη ὡς θέλει καὶ βούλει¹⁶ται καὶ νὰ μὴν ἔχη πείραξη ἀπὸ κανένι,¹⁷ οὔτε ἀπὸ τὰ παιδιὰ της οὔτε ἀπὸ τὴν συγγένι¹⁸εἰά της· καί, ἂν ἴσως της καὶ ἀπωθοῦν οἱ ἄνθρωποι¹⁹ της, καὶ ἀποκρένετη ἡ Χρυσάφω. Καὶ διὰ²⁰ τὸ βέβαιον κατέ<μ>προστέν μαρτύρων καὶ ἐδό²¹θη εἰς χεῖρας τοῦ Σωτήρχου.

²² παπα Γιώργης μαρτυρῶ

²³ παπα Ἰωάν(νης) Χιβάδας μαρτυρῶ

Στο περιθώριο αριστερά: Χατζῆ-Θανάσης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶν

1 ηγιαρίου

4 εχοτας

20 κατεπροστέν

21 ης σχυρας

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο 0,276 x 0,194

1781 Νοεβρίου 6

² + Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογη³μένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,⁴ τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοστέπων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωστατί⁵νου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπί⁶ου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν.

⁷ Κἀγὼ ἐγὼ ὁ Ἀργυρὸς τοῦ Οἰκονόμου, ἔχοντας υἱὸν ὀνόματι Νικόλαον⁸ ἐλθόντα εἰς νόμον ἡλικίαν, βούλομαι αὐτὸν συζεύξω μετὴν θυ⁹γατέρα τοῦ Σακελλαρίου ὀνόματι Σταμάτα δίδων αὐτῆς διὰ¹⁰ προικίον τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀρχή· γούνα ριαλίω¹¹ 25, κρόσια ριαλίω 10, πελεξίγια ρι¹²άλιω 10, γῦρος τοῦ λαιμοῦ ριαλίω 13, δα¹³κτυλίδια 5, χωράφι στή στρατοῦ Παλουκί¹⁴ω λαχίδι 1, δυσικὰ Κωσταντῆς Μαυράκης,¹⁵ ἀνατολικὰ Δήμα Ζαρίβας, δέτρος στοῦ Πέ¹⁶ρου 1, τὴν ἀπάνω μερία, καὶ μία. Καὶ ἡ εὐχή¹⁷ γονέων ἀμήν.

¹⁹ Γιωργάκης Σταμπάτας μαρτυρῶ

²⁰ Μῆτρος Σακελλάριος μαρτυρῶ

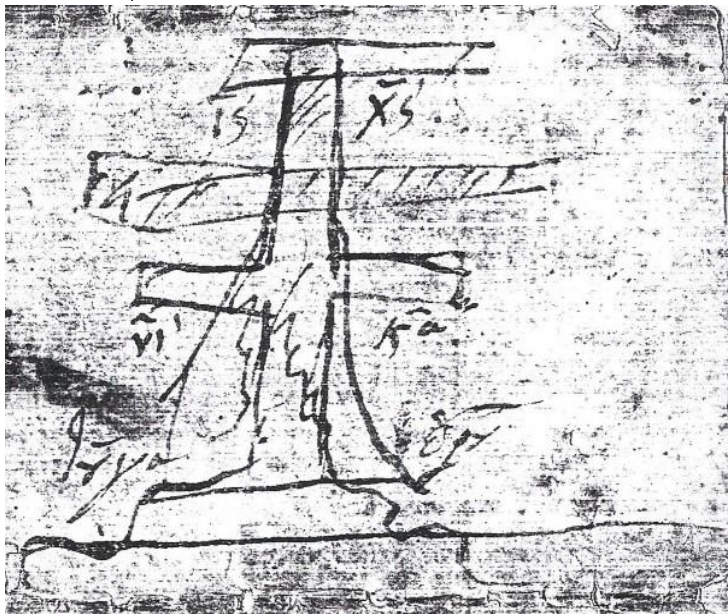
²¹ Κόλιας τοῦ Σακελλάριος μαρτυρῶ

²² Χατζῆ Θανάσης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

3 ἀειπαρθένου

7 ἔχοντας

14 κοστατης

7

ΕΚΧΩΡΗΣΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗΣ

Δίφυλλο 0,318 x 0,213

φ. 1α

1782 Νοεβίρου πρώτη

¹ Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος τῆ σήμερον φανερώνει³ καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Δήμα Ξεράκη ὀνόματι⁴ Ἀγγέλω, πὼς μὲ τὸ νὰ μοῦ πεθάνει τὸ πρῶτο μου παιδί⁵ ὁ Γιωργάκης, ὅπου εἶχα μὲ τὸν πρῶτον μου ἄντρα, τὸν⁶ Κόλια Σαλιάρη, καὶ ἐβγήκαμε εἰς τοὺς γέροντες καὶ προ⁷εστοὺς καὶ ἐτράβηξα καὶ ἐπῆρα καὶ ἐγὼ ἡ Ἀγγέλω ἢ μάνα τοῦ⁸ Γιωργάκη τὸ μεράδιόν μου ἀπὸ τῆ νύφη τοῦ Γιωργάκη καὶ ἀπὸ τὸ παιδί του Δημητράκη, ὅπου ἄφησε ψυχοπαίδι¹⁰ καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέρα {ἡμέρα} ἐξενώθηκα ἐγὼ¹¹ ἢ Ἀγγέλω ἀπὸ τὸ ἔχει τοῦ παιδιοῦ μου καὶ γίνεται ἴδια καὶ¹² καθολικὴ νοικοκυρὰ ἢ νύφη τοῦ Γιωργάκη μου μα¹³ζὶ μὲ Δημητράκη τὸν υἱόν της, νὰ κάνουν ὡς καθὼς θέλουν¹⁴ καὶ βούλονται, εἰς τὰ ὅποια ροῦχα τοῦ παιδιοῦ μου ὅ,τι τζᾶν εὔρει¹⁵θοῦν κινητὰ καὶ ἀκίνητα· καὶ πείραξῃ νὰ μὴν ἔχη ἀπὸ κα¹⁶νένα, μῆτε ἀπὸ δικὸ μέρος μῆτε ἀπὸ ἄλλον κανένιναν¹⁷ καὶ διὰ τῆς ἀληθείας ἔγινε τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων¹⁸ καὶ προεστῶν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τῆς νύφης καὶ τοῦ Δημητράκη¹⁹ καὶ ὅποιος νὰ γυρέψει νὰ παγαίνει εἰς στή κρίσιν νὰ ἔχει, νὰ πλε²⁰ρώσει εἰς στή κρίσιν γρό(σια) 51 εἰς στὸν εὐρισκόμενον ζαπίτη.

²¹ Ἀναστάσης Σωτήρχο καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ

²² Γιωργάκης Τουβρίτζας καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ Κόλιας Πιρπίλης μαρτυρῶ

²³ Ἀναστάσης Κωστατῆς στέργω

²⁴ Παναγιώτης Κοντογκίκας μαρτυρῶ Κωστατῆς Βενετζάνης μαρτυρῶ

²⁵ Μῆτρος Κουλούρης μαρτυρῶ καὶ ἔγραψα: καὶ γραμματικὸς

Στο περιθώριο αριστερά: Νικολὸς Γερογιάννης μαρτυρῶ

φ. 2β

ἡ ζέφληση τῆς νύφης τοῦ Γιωργάκη καὶ τοῦ Δημητράκη

14 τζᾶν = κι ἄν

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο 0,313 x 0,211

φ. 1α

1791 μηνι Δικεβρίου 21 Κούλουρη

^{|2} + Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν^{|4} Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων^{|5} θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων βασιλέων Κωστατίνου^{|6} καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου^{|7} καὶ πά<ν>των τῶν ἁγίων [ἀ]μῆν. Καὶ ἐγὼ ὁ Γιωργάκης^{|8} Τουλουπανάς, μετὸ νὰ ἔχω θυγατέρα ὀνόματι^{|9} Χρυσούλα καὶ βούλομαι νὰ τῆ συζεύξω μετὸν υἱὸν τοῦ Γι^{|10}άννη Σκουρία ὀνόματος Ἄργυρος, ὡς καθὼς κελεῖ^{|11} ὑεὶ ἡ θεία καὶ ἱερά τῆς ἐκκλησίας μας, ἀμῆν· καὶ δι^{|12}δει τὸ τυπικὸ τῆς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ἀμῆν.^{|13}

Ἀρχὴ ποκάμισα 11, καὶ τοῦ γαμπροῦ 2, φουστάνια^{|14} 6, ζιπούνια μακρομάνικα 1, μπόλιες 11, μαντήλια τῆς^{|15} κεφαλῆς 5, ζινάρια (!) 3, παπλώματα 2, στρῶσες 2,^{|16} ἀντρομίδα 1, προσκεφαλάδες 2, σακία 2, ταγά^{|17}ρια 2, κασέλα 1, μα<ν>τήλα 1, κοντοπόλια 3, δακτυλί^{|18}δια 5, σκολαρίκια ζυ<γι> 1, γύρος τοῦ λαιμοῦ ρ(ιά)λλ(ια) 15, τεγκε<^{|19}ρὲ 1, τηγάρι 1, σιδεροστία 1, ταψι 1, σούγλα 1, τυροτρίφτα 1^{|20}, κουτάλα 1, χωράφι εἰς στὸ Πατητήρι ὅσο ἐστὶ συμπλιαστάδες^{|21} ἀνατολικά παπα Γιάννης Τουλουπανάς, δυτικά Μαρουδῆς,^{|22} ἕτερο χωράφι στὸ Φίκητι στρέμμα(τα) 2, συμπλιαστάδες βορινὰ^{|23} παπα Γιάννης Μαυράκης, νοτινὰ Παναγιώτης Κεβάς,* ἕτερο^{|24} χωράφι στὸ Βρωμοπούσι λαχίδι συμπλιαστάδες ἀπὸ πάνω ἢ^{|25} ὁδό, βορινὰ Στάμος Κιόκαλης,** νοτινὰ Γιῶργο Φεράχης^{|26}, ἕτερο χωράφι στὰ Παλούκια, ὅσο ἐστὶ συμπλιαστάδες νοτι^{|27} νὰ Σταμάτης τοῦ παπ Δημήτρη, βορινὰ ὁ ξάδελφός τῆς ὁ Μῆτρος^{|28}, ἕτερο χωράφι στὶς Ράχιζες διὰ νὰ μεράσει μετὶ τὶς ἀδερφά^{|29}δες τῆς, ἕτερο χωράφι εἰς στήν Ἀρμύρα ὅσο ἐστὶ τὸ μερτικὸ τῆς^{|30}, συ<μ>πλιαστάδες νοτινὰ Μῆτρος Μαυράκης, βορινὰ ὁ ξάδερφό^{|31}ς τῆς ὁ Μῆτρος, ἐλιόδεντρα στὸ Καμπόλι 3, μοσκίδα μία, γί^{|32}δα μία καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων ἀμῆν.

^{|33} Κόλιας Δαμαλίτης μαρτυρῶ παπα Κωστατῆς ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

^{|34} Κωστατῆς Κοκουλιώτης μαρτυρῶ

* Κεβάς: Με τσιτακισμό Τσεβάς.

** Κιόκαλης: Με τσιτακισμό Τσόκαλης.

Συνέχεια εγγράφου 8

φ. 2α

|³⁵ 1796 Αύγουστου α'|³⁶ Θύμιση γράφω ἐγὼ ὁ Γιωργάκης Τουλουπανᾶς στὴ Φου<v>ταρέα στὸν Ἅγιο Γιώργη(;) |³⁷ με̄ τις ἀδερφάδες της καὶ νὰ μὴν ἔχει πείραξη ἀπὸ κανένινα|³⁸ ἀπὸ τὸν παπὰ μου εὐχὴ καὶ ἓνα δέ<v>τρο πίσω εἰς|³⁹ τὴν Παναγία, ὅπου παίρνομε νερό, *** ἀπὸ πάνω κο<v>τὰ στὸ δέ<v>τρο|⁴⁰ τοῦ Φουρίκη ἀπὸ κάτω [καὶ] ἔτερον χωράφι εἰς τὰ Παλούκια|⁴¹ στρέμμα ἓνα σουμπλιαστή δυσικὰ ἢ ἀδελφή του ἢ Παπαδία. ****

- 9 σιζεξο
 13 γαπρου
 14 πολιες ματιλια
 17 ματιλα κοτοπολιες
 17/18 δαςλιδια
 18 ζν
 22 φιθι σιπλιασταδες
 24 σιπλιαστάδες
 25 γιοργαφεράχης
 26 σιπλιαστάδες
 30 σιπιαστάδες
 31 ελιοδετρα Καπολι
 36/37 στον αγιορε\με της αφδεςφαδεστις
 38 δετρο κοτὰ
 38/39 δετρο

*** Είναι η Ζωοδόχος Πηγή.

**** Το κείμενο «ἔτερον χωράφι κλπ.» (στιχ. 40-41) είναι γραμμένο από άλλο χέρι.

9

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο, 0,319 x 0,218

1804 Δικεβρίου 17

12 + Εἰς σὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπανυπερε³υλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων⁴ θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προ⁵κοπίου καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων, Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμιάν⁶τος, ὅτι ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Σιδέρη Φουρίκη, πῶς ἔχοντας θυγατέρα ὀνόμα⁷τι Μαρδίτζια καὶ ἤλθεν εἰς νόμο λικίας καὶ βούλομαι συνζεύξω αὐτὴν μετὸν υἱὸν τῆς γυνῆς τοῦ Γιάννη⁸ Βούλγαρη ὀνόματι Ἀναστάση, ὡς καθὼς λέγουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς⁹ ἐκκλησίας μας καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων στηρίζει θεμέλιον οἴκου· καὶ ἰδοὺ τοῦ γράφω¹⁰ τὴν προικοδωρεάν της τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος: Ἀρχὴ ποκάμισα 10¹¹, τζίπουνια μακρομάνικα 4 καὶ κοντομάνικα 3, φουστάνια 4, μπόλιε¹²ς 11, μα<v>τήλιες τῆς κεφαλῆς 1, τζουνάρια 3, σκλαβίνα 1, ἀντρομί¹³δα καλὴ 2 καὶ ἄλλη κατώτερη 1, προσκεφαλάδες 2, μαντήλα 1, κοντομπό¹⁴λιες 3, ταγάρια 3, σάκουσ 2, κακάβι 1, σινδρόστη (!) 1,* τυροτρίφτα¹⁵ 1, κουτάλα 1 καὶ ἄπλα** 1· καὶ ἡ θεία της ἡ Λάσκα ταγάρι 1, κοντο¹⁶μπόλι 1 καὶ ἄλλη θεία ἡ Παγώνα ταγάρι 1, κοντομπόλι 1, δακτύλι¹⁷α 5, σκολαρίκια τζύγι 1, τηγάνι 1, χωράφι ἀμπελοτόπον συνπλ¹⁸ιαστῆς βορινὰ ὁ παπα Μιχάλης Παπαθανάσης, νοτινὰ ὁ πάρπα¹⁹ς του ὁ Μιχάλης, ἕτερο χωράφι ἐδῶ ἀπάνω εἰς στή Ρίτζα νὰ ντὸν μεράτζουν²⁰ μετὸν ἀδελφὸ <της> τὸν Μιχάλη συμπλιαστῆς νοτινὰ ἡ Βασιλική, ἕτερο τοῦ γράφω²¹ καὶ σπιτότοπον ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ Ἀναστάση Ἀλαβεράς ὅ,τι²² τοῦ πέφτει τὸ μερίδιόν της καὶ τοῦ γράφω καὶ σὸ Μεγάλο Δέντρο ὅτι τοῦ πέ²³φτει τὸ μερίδιόν της, ἕτερα δέντρα στήν Κακηβίλα 3, νὰ ντα με²⁴ράσουν μετὴν ἀδερφή τ<ης> καὶ ἡ δερφή της τῆς δίδει γρόσια 5 καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων. Ἀμήν.

125 Ἀργυρὸς τοῦ Οἰκονόμου μαρτυρῶ

126 Ἀναστάσης Βλάχος μαρτυρῶ

127 Μῆτρος Γραμματικὸς μαρτυρῶ

128 Σάββας τοῦ Ἀναστάση μαρτυρῶ παπα Δημήτρης Σαλιάρης ἔγραψα²⁹ καὶ μαρτυρῶ

11 κοτομανικα μπόλες

13 κατώτερε ματήλα

13/14 κοστομπόλιες

14 σινδρόστη

* σινδρόστη: ἡ σιδεροστή.

** ἄπλα: ἡ απλάδα.

15/16 καὶ τὸ κοτοπόλι

17 ἀπελοτοπον

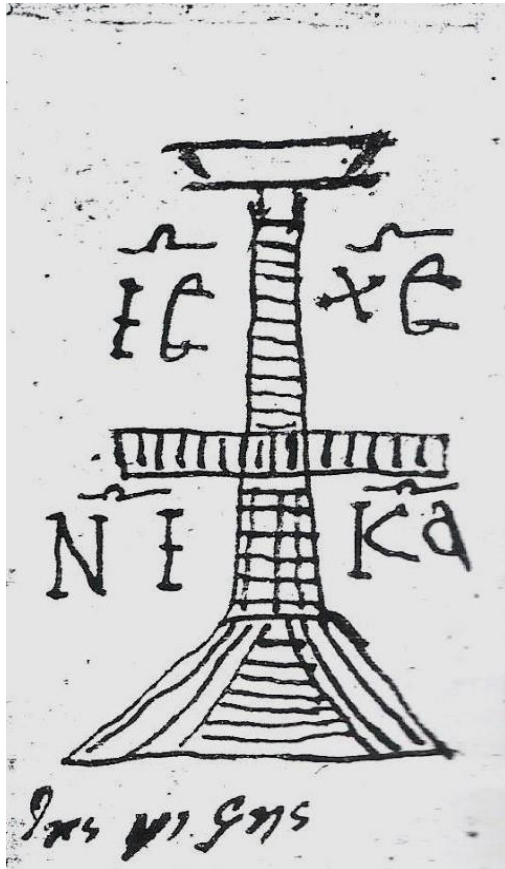
18 φορινα

20 τὴν ἀδελφὸς τους

24 ντὴν ἀδερφι του

Το οπισθόφυλλο

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο, 0,202 x 0,15

φ. 1α

1806 Φλεβαρίου πρώτη, Κούλουρη

¹² Διὰ τῆς παρούσης ὁμολογίας καὶ καθολικῆς ἀπο³δείξεως ὁμολογοῦμε καὶ φανεώνομε ἐμεῖς⁴, ἐμεῖς οἱ δύο ἀδερφάδες, ἐγὼ ἡ παπαδία ἡ Μαλτοῦ⁵ ὁμοῦ καὶ ἡ ἀδερφή μου ἡ Μαρδικία τοῦ Μήτρου⁶ Δαμαλίτη, ἔχοντας χωράφι πατρογονικὸν⁷ εἰς τὸ Δημητρηζένο καὶ ἐβουληθήκαμε νὰ τοῦ τὸ εἰ⁸πουλήσωμε τοῦ Θεοδωρῆ Δραπανιώτη. Τοῦ τὸ ἐπου⁹λήσαμε εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ Θεοδωρῆ διὰ ρ(ιά)λλ(ια) 50 τὴν σήμε¹⁰ρον νὰ εἶναι ἴδιος καὶ καθολικὸς νοικοκύρης, νὰ¹¹ κάμει ὡς θέλει καὶ βούλε(ται) καὶ νὰ μὴν ἔχει πείραξιν ἀπὸ¹² τοὺς συγγενεῖς τους. Συπλιαστής δυσικὰ Τρίκη(ς) καὶ (;) Σταμπάπ¹³ας, βορινὰ Στάμος τοῦ Σταμούλη, ἀπὸ πάνω ἡ ὀ¹⁴δος. Τὴν σήμερον ἔγινε <ἡ> παροῦσα ὁμολογία εἰς ἔνδειξι¹⁵ν καὶ εἰς ἀσφάλειαν¹⁶ καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας¹⁷ τοῦ Θεοδωρῆ.

¹⁸ πάπα Νικόλας Φεράχης¹⁹ μαρτυρῶ

²⁰ Μῆτρος Δαμαλίτης πατέρας τους μαρτυρῶ

²¹ παπα Παναγιώτης τοῦ Οἰκονόμου ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

φ. 2β

Ὅμολογία τοῦ χω²ραφίου ὁποῦ ἀγ³ρᾶσα ἀπὸ τοὺς θ⁴υγατέρες τοῦ Μήτρου⁵ Δαμαλίτη ἡ παπα⁶δία καὶ ἡ Μαρδίκια⁷ διὰ ρ(ιά)λλ(ια) 50

λογος ο εστιν ετι μετ' αλλοις ναυσι, οτι ετι παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι
 εστιν οτι παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι
 ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα
 υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην
 οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα
 ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια
 χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην
 παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι, ετι ην παλαια χειρα ην οτα υαγειοι ανθρωποι,

+ ημετεροι αλληλοι ανισωρητοι αυτες ημετεροι μελενα με ανισωρητοι ανισωρητοι
 ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι
 ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι ανισωρητοι

ΑΠΑΝΤΑΧΟΥΣΑ ΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ

Δίφυλλο (τα φύλλα συγκολλημένα) 0,310 x 0,215

Σφραγίδα: Η σφραγίδα διαμ. 0,032μ., αποτελείται από τρία κομμάτια. Γύρω στεφάνη με την επιγραφή Η ΒΟΥΛΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΟΥΛΟΥΡΙΣ 1796. Στο κέντρο δικέφαλος αετός με σταυρό.

Ἐπειδὴ ὁ θεῖός τε καὶ σεβάσμιος ναὸς ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ τῆς νήσου Κούλουρου εὐρισκόμενος² τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἐπωνομαζόμενος, ἐκ τῆς παλαιότητος ἐσαθρώθη³ καὶ εἰς μέγα κρημνισμὲν ἔφτασε νὰ ἔλθῃ, ὥστε κατήντησε νὰ ἐπαπειλῇ καὶ κίνδυνον⁴ μέγαν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς τοὺς ἐκεῖσε χάριν εὐλαβείας καὶ προσκυνήσεως⁵ εἰσερχομένους, τοὺς ἐφημερεύοντας, εὐρέθη τις χριστιανὸς θεοφιλῆς ἀπὸ τοὺς ἐνταῦθα⁶ συμπολίτας Γεώργιος Μάθησης ὀνομαζόμενος, ζήλω θεῖῳ κινούμενος νὰ κρημνίσῃ τὰ⁷ σαθρὰ ἐκεῖνα τοιχεῖα τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ ναοῦ, καὶ νὰ ἀνακαινίσῃ αὐτὰ μὲ δαπάνην ἰδίων του⁸ ἐξόδων, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ αὐτὸν στερεὸν μᾶλλον τῶν ἀρχαίων στοιχείων^{8α} καὶ ἐστάθῃ κτήτωρ τῆς ἐκκλησίας αὐτῇ καὶ οἰκοκύρης μὲ τὸ νὰ τὴν ἀνήγειρεν ἐκ θεμε^{8β}λίων, καὶ βάθρων αὐτὴν διὰ ἰδίων αὐτοῦ ἀναλημμάτων καὶ ἐξόδων, καὶ μὲ τὸ νὰ ἔμεινεν^{8γ} εἰς χρέος ἐξοδεύοντας οἰκεῖα αὐτοῦ καὶ ὥστε εἰς τὸ⁹ ἐξῆς νὰ μὴν ἀπειλῇ κίνδυνον εἰς τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς τοὺς ἐν αὐτῷ ἐφημερεύοντας¹⁰. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ καιροῦ ἀνωμαλία καὶ ὁ τῶν γειτόνων ἀλλοτρίων κίνδυνος ἐπροξένησε¹¹ νὰ ἐξοδεύσῃ βιαίως ὁ ῥηθεὶς Γεώργιος Μάθησης πλεον τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως, καὶ νὰ¹² κατανήσῃ εἰς χρέος μέγιστον· ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἀγκαλὰ καὶ ἐβοηθήσαμεν αὐτῷ κατὰ τι¹³, οὐκ ἰσχύομεν νὰ τὸν ἀπαλλάξωμεν τοῦ τοιοῦτου βαρυτάτου χρέους,* ἔγνωμεν κοινῶς τε καὶ¹⁴ ὁμοφώνως νὰ δώσωμεν πρὸς αὐτὸν τὴν παροῦσαν ἔνδειξιν νὰ προσδάμῃ εἰς τὰ¹⁵ φιλελεήμονα σπλάχνα τῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν, ὡσὰν ὅπου ὄχι μόνον εἶναι¹⁶ μακαριστὸν τὸ ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ καὶ θεόσδοτον· ἐξαιρέτως δὲ ὅταν γίνηται¹⁷ εἰς τοὺς θεῖους καὶ ἱεροὺς ναοὺς ἐν οἷς ἐπιτελεῖται ἀενάως ἡ θεία μυσταγωγία, σφραγιαζό¹⁸μενος ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, νὰ εὐσπλαχνισθῇ καὶ¹⁹ νὰ βοηθήσῃ αὐτῷ ἕκαστος καθὼς δύναται καὶ προαιτεῖται· ἵνα ὁ μὲν ῥηθεὶς Γεώργιος²⁰ ἐπικουφισθῇ τοῦ βαρυτάτου χρέους, οἱ δὲ εὐσεβεῖς φιλελεήμονες χριστιανοὶ ἀπολαύ²¹σωσιν ἀπειροπλασίως τὸν αἰώνιον μισθὸν εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν· πρὸς τούτοις δὲ²² θέλει καταραφῶσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ἐλεησάντων, νὰ μνημονεύωνται²³ ἀδιακόπως ὡς νέοι κτήτορες. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν νὰ ἔχη τὴν ὑποδοχὴν²⁴ εὐμενῶς καὶ ἰλαρῶ μὲ πᾶσαν παρακίνησιν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ ἡ πρεσ²⁵βεία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου θέλει καὶ ἀξιόσῃ αὐτοὺς, καὶ ὧδε ἐν τῇ παρουσίᾳ²⁶ ζωῆ νὰ ζήσωσιν εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ νὰ ἀξιοσθῶσι τὸν μισθὸν αἰώνιον.

²⁸ 1808** Μαρτίου 10, νῆσον Κούλουρη

5 εὐφημερεύοντας

6 καὶ 11 μαθεσις

8γ εἰκία

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο 0,250 x 0,185

1810 μηνι Ἀπριλίου 21, Κούλουρη

² Διὰ τῆς παρούσης ὁμολογίας καὶ καθολικῆς ἀποδείξεως³ δηλοποιῶ καὶ φανερόνω ὅτι ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Σιδέρη Νάνου⁴ μετὸ νὰ εἶχα μερικὸ χωράφι ἀπὸ τὸν ἄντρα μου καὶ μὴν ἔβ⁵χοντας διαθροφή νὰ ζήσω τὰ παιδιὰ μου ἐπούλησα⁶ τὸ ὅποσον χωράφι τοῦ Παναγιώτη Πακογιάννη,* ὅπου βρ⁷ίσκεται εἰς τὴν Παναγία ἀπὸ πάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλιος⁸ ἀνατολικά Σπύρος Παπαναγιώτης (!), δεσικὰ Μιχάλης⁹ Κριτσίκης, νοτινὰ Παναγιώτης Μασάρος, σήμερον¹⁰ μετὸ βουλήν καὶ θέλησίν μου καὶ μετὸ καλήν μου προαίρεση¹¹ τὸ ἐπούλησα τοῦ Παναγιώτη Πακογιάννη εἰς τέλειαν πού¹²λησιν γρόσια εἴκοσι, ἥτοι ρ(ιά)λλ(ια) 20 καὶ ἔλαβα τὰ ἄσπρα¹³ τῆς αὐτῆς ὥρας καὶ ἀποξενώθηκα ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ Σιδέ¹⁴ρη Γιάννη Νάνου καὶ ἐγινε ἴδιος καθολικὸς νοικοκύ¹⁵ρης <ὁ> Παναγιώτη νὰ κάμη ὡς θέλει καὶ βούλεται καὶ πείραξῃ νὰ μὴν¹⁶ ἔχει ἀπὸ τινος καὶ ὅποιος ἤθελε ἔβγει ἐναντίος του¹⁷ ἔχω νὰ ἀποκριθῶ ἐγὼ ὁ (!) ἴδιος (!) πουληστῆς¹⁸ καὶ οὕτως ἐγινε τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ἄνω¹⁹θεν Παναγιώτη Πακογιάννη εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

²⁰ Γιάννης Παπαθανάσης μάρτυς

²¹ Ἀγγ(ελ)ῆς Κωστατῆς

²² Ἀναγνώστης Λάζαρος γράφω καὶ μαρτυρῶ

4 ατρα

7 σηπλιος

---

* Ἡ ὀρθὴ προφορὰ εἶναι Μπακογιάννης.

13

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο 0,319 x 0,218

1815 Δικενβρίου 22, Κούλουρη

ἴ² +Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δε³σποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοσεπτῶν καὶ ἴσα⁴ποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τ[οῦ ἁγί]ου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν⁵ ἁγίων, ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ [ἡ] κοίτη ἀμίαντος. Καγὼ ὁ Ἀναγνώστης τοῦ παπα⁶ Γιάννη Σακ<ε>λλάρη, * ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Κυριατζῆ ἐλθόντας εἰς νόμου⁷ λικίας καὶ βούλομαι συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ ποτὲ Σταύρου Κοφινᾶ ὀνόματι⁸ Δημήτριον, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας, γρά⁹φω αὐτῆς τὴν προγαμιαίαν δωρεὰν τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Πρῶτον εὐχῆ¹⁰ γονέων στηρίζει θεμέλιον οἴκου: ἀρχῆς ποκάμισα 14, τοῦ γαμπροῦ¹¹ δύο, φουστάνια 7, μακρομάνικα 7, κοντομάνικα 4, μπόλιες καλῆς¹² 10, μπόλιες χαρτίσο 6, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 10, ζινάρια 4, μι¹³σάλες 2, κοντομπόλιες 5, στρώση 1, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδες 2¹⁴ μία καλή, προσκεφαλάδες 3, σάκους 2, ταγάρια 4, κακά¹⁵βι 1, τηγάνι 1, σιδροστία 1, καυτάλα 1, σούγλα 1, τυροτρίφτα 1, κα¹⁶σέλα 1, σκολαρίτζα ζύγια 12, δαχτυλίδια 5, τὸ νάχτι τοῦ κο¹⁷ριτζίου γρόσια 81. Ἀκόμα τῆς δίνω χωράφι εἰς τὴν Καπρισεά τοῦ Κα¹⁸ρκέλη εἰς τὸ Βραγκοῖ** ἀπάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλιος ἀνατολικά Καλιότζος, δυσι¹⁹κὰ Σῶσος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν ἅγιο Γεώργιο λαχίδι μισό, συνορίτης δυσι²⁰κὰ Σῶσος, ἀνατολικά Βενετζάνηδες, ἕτερο χωράφι εἰς τοῦ Καμπόλι²¹ στη λάκα, ὅσο ἐστὶ ἔχι καὶ δετρά 3 μέσα, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάτζη στρέ²²μα μισό, σύμπλιος βορινὰ Νικολὸς Πέτρος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Ντοροτὸ²³ εἰς τὴ θράμη, σύμπλιος βορινὰ Ντριτζα, Σταμπάμπας, νοτινὰ παῖδες τοῦ²⁴ Παναγιώτη Γαρίου· τῆς δίνω καὶ δεντροὶ εἰς τὴ στράτα, ὅπου πᾶνε στὸ Κοτζηλίδι²⁵ μέσα εἰς τὸ χωράφι τοῦ παποῦ του, ἕτερο δεντροὶ εἰς τὰ πεζούλια τοῦ παποῦ τη²⁶ ἀπὸ κάτω μέσα στὸ ρέμα τῆς δίνω καὶ γίδια 3.

ἴ²⁷ Ἀναγνώστης πατέρα του βε<βαι>ώνω Λάμπρος Κανάτζης μαρτυρῶἴ²⁸ Πανούσης τοῦ Ντεληγιώργη μαρτυρῶ Πανούσης Καρβελὰς μαρτυρῶἴ²⁹ Ὁ γράφας Παπαργυρὸς τοῦ ποτὲ Σωτήρχου Βασίλη Κολοῦ μαρτυρῶ

6 ἐλθόντας

12 χαρτισω

* Προφανῶς Σακελλάρη

** Βραγκοῖ. Το ἰώτα (ι) στο τέλος της λ. αποδίδει την αρβανίτικη έναρθρη κατάληψη (=ο Βραγκός). Βραγκός= σωρευμένες πέτρες.

13 κοντομπόλες

16 ζύγι

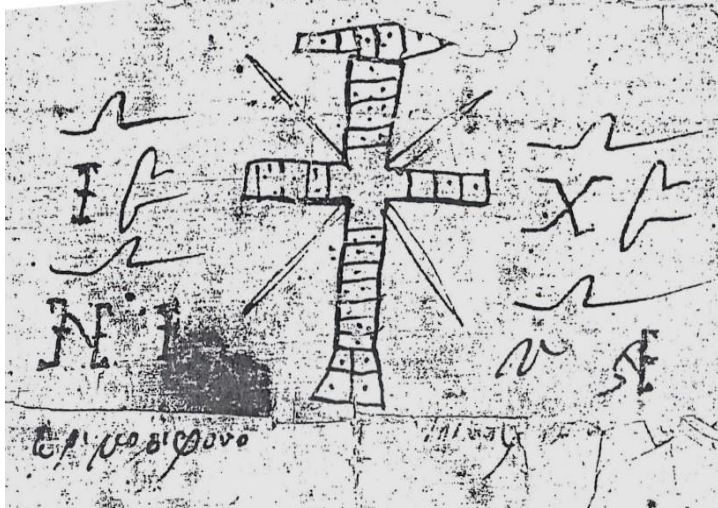
18 Βραγκοη

23 τριτζα στανπανπας

29 Κολοῦ: Κώλου

Στην πίσω όψη του δεύτερου φύλλου σταυρός με τα γράμματα IC - XC NI - ΚΑ και «προικοσύμφωνο τῆς νύφης».

φθισια γραφω εφο ανωθεν ζωνταμ υφειχο δορμια λουμυ λυγανη εφ
 και ανωθεν μων αναρτοζα λωνμιοζα δευδοτανε αδο οιαδ γραφα ζερερε
 γιλο κωλα αλ λυλαδοτα εφο: λαεβαλ: υφ: γε: 100: αλ γιλαρον οσταν ζερε βν
 αρωα και γισο καρπωλ αλ εσνε υρεα αλ λυλαζνη αιαβ γραφα απολονωφο
 λωα αλ λυλαδοτα μαλν μων υπογυβα αλ εσπερα αλ δενα κροννα αναφο
 ρα αλ εσπερα λωμυρε αιαβ γραφη γραφα ουδων λυ: υφ: γε: 80: εσπερα γε λα
 γραφ ταφρα γραφα δεκα εσιν αλ λυλα εδοτα εφο εσιν εσνε γιλον ονλα αλ λυλα
 δεκα αλ γιλαρον εσπερα ζωμια μαλν αιαβ φραζη εσπερα αιαβ εσιν αναβαν
 αιαβ εσπερα εσπερα εσπερα αιαβ γραφα υωσπ εσιν υφ: γε: 20: αλ εδοτα
 εφο λυλαζνη λωμυρε αιαβ ελ εσιν εσιν εσπερα λωμια ονο εσπερα εσπερα οσπ
 εσπερα εσπερα αιαβ γραφα δεκα γε: υφ: γε: 16: λωνδωαλ εσπερα εφο μωνα
 ελ ελ αρα αλ αναβ εσπερα χαρμενα ναλ εσπερα ναλ εσπερα αλ εσιν δεκα
 γραφ εσπερα μωλ εσπερα ναλ εσιν μαλν χαρμενα αλ με εσπερα εσπερα αλ
 με εσπερα λαζαρα ελ εσπερα αλ ανα ονα λαζαρα αλ λυμωρα εσιν
 εσπερα με εσπερα αλ με εσπερα αλ αιαβ λαζαρα εσπερα εσπερα εσπερα αλ
 γιλαρον γε: 80: ελ λυλαζνη λωμια εσπερα ονο εσπερα ονο εσπερα λαζαρα εσ
 περα εσπερα: αλ εσπερα ονο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο γο
 αια εσιν αλ με εσπερα υφ: γε: γε: 335: εσπερα 20

ελ γραφω αλ λυλαζνη υφ λυλαζνη λωμια εσπερα λωμια λωμια εσπερα
 εσπερα αιαβ υφ: γε: 100: αλ γιλαρον οσταν εσπερα γραφα οσταν υφ: γε: 20:
 αλ αιαβ εσπερα λωμια απολονωφο γραφα ουδων λυ: υφ: γε: 80: αλ γιλα
 ρον εσπερα λωμια μαλν οιαβ αιαβ γραφα εσπερα λυ: υφ: γε: 40:
 εσπερα αλ λυλαζνη λωμια εσπερα γραφα υωσπ εσιν υφ: γε: 20: αλ
 εσπερα αλ λυλαζνη μων αιαβ εσπερα εσπερα γραφα δεκα γε: 12:
 λωμια λωμια λωμια γραφα δεκα εσιν υφ: γε: 15: εσπερα αλ
 εσπερα εσπερα αλ λυλαζνη λωμια εσπερα γραφα υωσπ εσιν υφ: γε: 20:
 ελ εσπερα γραφα αιαβ υφ: γε: 2: εσπερα αλ λωμια οσταν εσπερα εσπερα
 εσπερα γραφα υωσπ εσιν υφ: γε: 322: αλ εσπερα λωμια εσπερα εσπερα
 εσπερα αλ λωμια ναλ εσπερα εσπερα απολονωφο εσπερα εσπερα εσπερα
 εσπερα απολονωφο αλ λωμια εσπερα εσπερα ναλ εσπερα λωμια εσπερα
 αλ εσπερα λωμια ναλ εσπερα αλ λωμια εσπερα εσπερα εσπερα εσπερα

ΔΙΑΘΗΚΗ

Δίφυλλο, 0,315 x 0,216

Θύμηση γράφω ἐγὼ ὁ Ἀντριανὸς ζώντας μου: Ὅτι ἔχω δοσμένα τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Γιάννη ἀρ²χῆς ποὺ ἦτανε μὲ τὸν Ἀναγνώστη τὸν Μυλωνᾶ, ποὺ ἐδώσανε ἀπὸ ἑκατὸ γρόσα τζερεμε³ εἰς τὸ χωρίο καὶ τοῦ τᾶδωσα ἐγὼ τὰ ἑκατό, ἦτοι γρό(σα) 100· καὶ εἰς καιρὸν ὅπου ἀνοίξανε τὴν⁴ ἀλυκὴ κάτω εἰς στὸ Χαλιώτη καὶ πῆγε ἡ γριὰ καὶ τοὺς παίρνει ἑκατὸ γρόσα ἀπὸ τὸν Μῆτρο⁵ Λουκᾶ καὶ τοὺς τᾶδωσε μαζί μὲ τὸν Γιωργάκη καὶ ἐπλέρωσα καὶ τρία χρόνια διάφο⁶ρα καὶ ἔγινε τὸ μερτικὸ τοῦ Γιάννη γρόσια ὀγδοήντα, ἦτοι γρό(σα) 80· καὶ ἐχρωστοῦσε τοῦ Α⁷γγελῆ Σοφρᾶ γρόσια δεκαπέντε καὶ τοῦ τὰ ἔδωσα ἐγὼ ποὺ τὸν ἐπῆγε εἰς τὸν ὄντα καὶ τοῦ τᾶ⁸δωσε· καὶ εἰς καιρὸν ποὺ δουλεύαμε μαζί μὲ τὸν Φίλη πῆρε ἕνα τόπι πανὶ διὰ τὸ καῖ⁹κι του πρὸς δέκα παράδες ἢ πήχη κάνει γρόσια εἴκοσι πέντε, ἦτοι γρό(σα) 25 καὶ ἔδωσα¹⁰ ἐγὼ τοῦ Φίλη τὸ μερτικὸ του· ἔτι πάλι πανὶ πλατὺ τριάντα δύο πήχες πρὸς εἴκοσι¹¹ παράδες ἢ πήχη κάνει γρόσια δεκάξι, ἦτοι γρό(σα) 16· τοῦ Νυδριώτη ποὺ τοῦ εἶχε δοσμένα¹² ἕξι τάλαρα καὶ ἕνα ζευγάρι χαράρια* νὰ τοῦ πάρει στάρι νὰ τοῦ τὸ πάγει καὶ ἐκεῖνος δὲν ἐ¹³γύρισε πίσω μῆτε παράδες νὰ τοῦ πάει, μῆτε χαράρια καὶ μὲ ἔπιασε ἐμένα καὶ¹⁴ μὲ παίρ(νει) (ἐπ)τὰ τάλαρα, ἕξι γιὰ τὸ στάρι καὶ ἕνα γιὰ τὰ χαράρια· καὶ τοῦ Μανόλη στὴν Νύ¹⁵δρα, μὲ ἔπιασε καὶ μὲ παίρνει καὶ αὐτὸς τάλαρα πέντε, ποὺ τὰ χρωστοῦσε αὐτὸς καὶ¹⁶ γίνονται γρό(σα) 30· ἔτι τοῦ πῆρε τοῦ Σωτήρη ὁ Μανόλης ὁ Νέτζας ὁ Νυδριώτης τάλαρα πέν¹⁷τε, νού(με)ρο {τὰ} 5, καὶ ἔγινε ὁ λογοργιασμὸς τοῦ Γιάννη σούμα γρόσια τριακόσια τρι¹⁸άντα πέντε καὶ μισὸ, ἦτοι νού(με)ρ(ο) γρό(σα) 335, π(α)ρ(ά)δες 20.

¹⁹ Ἔτι γράφω καὶ τοῦ Κωσταντῆ ὅτι τοῦ ἔχω δοσμένα: Ποὺ ἔκτισε τὸ σπίτι τοῦ ἔδωσα γρό²⁰σια ἑκατό, ἦτοι γρό(σα) 100· καὶ εἰς στίς Σπέτζες τοῦ ἔδωσα γρόσια εἴκοσι, ἦτοι γρό(σα) 20²¹ καὶ ὄντες πῆρε τὸ καῖκι ἀπὸ τὸ Λάζαρο γρόσια ὀγδοήντα, ἦτοι γρό(σα) 80· καὶ εἰς και²²ρὸν ποὺ πῆρε τὸ καλαμπόκι ὀκάδες ἑκατό, γρόσια σαράντα, ἦτοι γρό(σα) 40·²³ ἔδωσα καὶ τοῦ Μεθενίτη διὰ τὰ δοσίματά του γρόσια εἴκοσι δύο, ἦτοι γρό(σα) 22· καὶ²⁴ εἰς καιρὸν, ὅπου ἦτανε μὲ τὸν Κοσμᾶ στὸ Θυννί, τοῦ ἔδωσα γρόσια δώδεκα, γρό(σα) 12²⁵. Τοῦ Μιχάλη τοῦ Γενίτη** τοῦ ἤθελε γρόσια δεκαπέντε, ἦτοι γρό(σα) 15· ἐπῆρε καὶ ἀ²⁶πὸ τὸν Φίλη ἀλεύρι ὀκάδες σαράντα καὶ ἐπλέρωσα γρόσια εἴκοσι πέντε, ἦτοι γρό(σα) 25·²⁷ ἔτι τοῦ ἔδωσα γρόσια ὀκτώ, ἦτοι γρό(σα) 8. Ἔγιναν καὶ τοῦ Κωσταντῆ, ὅπου ἔχει παρμένα, σού²⁸μα γρόσια τρακόσια εἴκοσι δύο ἦτοι νού(με)ρ(ο) γρόσια 322· καὶ ἐπῆραν τὸ μερτικὸ τους παρὰ²⁹ μπρὸς καὶ δὲν ἔχουν νὰ ζητήσουν τίποτις ἀπὸ τὸν Σωτήρη· κι ἂν σηκωθοῦν καὶ γυρέψουν τί³⁰ποτις ἀπὸ τὸν Σωτήρη καὶ τὸν ἐπᾶνε εἰς κρίσιν, νὰ ἔχουν τὴν ὀργὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγί³¹ας καὶ πάντων τῶν ἀγίων, νὰ ἔχουν καὶ τὴν κατάρα μου καὶ προκοπὴ νὰ μὴν κάμουνε·³²

* χαράρια: σάκκοι ἀπὸ τρίχα γιδίσα.

** Γενίτη = Αἰγινήτη.

Φύλλο 1β

κι ἂν σταθοῦν εἰς τὸν λόγον μου νὰ ἔχουν τὴν εὐχὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ³³ πάντων τῶν ἁγίων, νὰ ἔχουν καὶ τὴν εὐχὴ μου. Κι ἀκόμα φανερώνω ὅτι ἀφήνω³⁴ τοῦ Σωτήρη ἑκατὸ γρόσια, ἥτοι γρό(σια) 100, νὰ ἔχει νὰ τῆς δώσει τῆς Σιδερῆς τοῦ Γιάννη εἰς καὶ³⁵ ρὸν ὅπου νὰ παντρευτῆ γρόσια πενήντα, ἥτοι γρό(σια) 50 καὶ τὰ ἄλλα πενήντα νὰ ἔχει νὰ³⁶ τῆς τὰ δώσει τῆς Μαρδίτζας τοῦ Κωσταντῆ εἰς καιρὸν ὅπου νὰ παντρευτῆ νὰ τῆς δώσει πε³⁷νήντα καὶ αὐτῆς, ἥτοι γρό(σια) 50. Καὶ ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος, ὅπου θέλει διασειεῖ τὴν διαθήκην³⁸ μου ταύτην, ἂν εἶναι ἐδικός, νὰ ἔχει τὴν κατάρρα μου κι ἂν εἶναι κανένας φιλοτάραχος³⁹ ξένος, νὰ ἔχει τὴν ὄργην τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ κρίνεται μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν φοβερὰν ἡμέραν⁴⁰ τοῦ Κυρίου μας. Εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

(με ἄλλο χέρι)

|⁴¹ 1817 Μαΐου 21

Ἐγὼ ὁ πατήρ τους ὁ Ἀνδριανὸς ἔβανα καὶ ἔγραψαν τὰ ἄνωθεν καὶ βεβαιώνω καὶ ὑπο⁴³γράφομαι ἰδιοχείρως μου καὶ νὰ μὴν ἔχουν νὰ τοῦ γυρέψουν τοῦ Σωτήρη ὅσο σηκώ⁴⁴νει ἡ μύτη τῆς βελόνας, ἐπειδὴ {τῆς} τοὺς τάχω δοσμένα εἰς τὰ ζῶντα μου τὸ μερτικό τους⁴⁵ καὶ ἂν οὕτως καὶ σηκωθοῦν καὶ τὸν ἐνοχλήσουν ν<ὰ> ἔχουνε τὴν γκατάρρα μου καὶ ἂ⁴⁶ δὲν φοβηθοῦν τὴν γκατάρρα μου νὰ ἔχουν νὰ δώσουν τοῦ βρισκούμενου ζαπίτη γρόσια⁴⁷ τρακόσια, ἥτοι νούμνερον γρό(σια) 300.

|⁴⁸ πα(πα) Σταμάτης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

Handwritten title at the top of the page.

Handwritten text block, possibly a list or a paragraph, starting with a large letter 'S'.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Vertical handwritten text on the right margin.

ΧΡΕΩΣΤΙΚΟ ΟΜΟΛΟΓΟ

Δίφυλλο, 0,218 x 0,155 (το β` φύλλο μισό)

1818 Αγούστου 15, Γέροντα

² Διὰ τῆς παρούσης ὁμολογίας καὶ καθολικῆς³ ἀποδείξεως φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἐγὼ⁴ ὁ Κοντογιωργάκης, πῶς τὴν σήμερον ἔλαβα⁵ ἀπὸ τὸν Παρασκευᾶ Σαμαρτζῆ γρόσι^{6α} τριαντατρία, λέγω γρ(όσια) 33, τὰ ὅποια ἐ⁷πῆρα· τᾶλαβα δάνεια καὶ ὑπόσχομαι νὰ⁸ τοῦ τὰ ἐγχειρίσω Αὔγουστου 15 χωρὶς λόγον καὶ⁹ πρόφασιν. Εἰς ἀσφάλειαν καὶ εἰς βεβαίωσιν.

¹⁰ Νικόλας Κρητικὸς μάρτυς

¹¹ Φράτης Κολασμένος μάρτυς

¹² Ὁ γράψας Ἀναγνώστης μαρτυρῶ Γιωργάκης¹³ καὶ μάρτυς

3 φανερον

5 σαμαριας

εγὼ ἔμαθον ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος
 ὅτι οἱ ἄγγελοι τοῦ κυρίου αἰσθάνονται
 τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας ὑμῶν ὡς ἂν
 ἦσαν ἀκούσιμα ἔργα τοῦ κυρίου
 ὡς ἂν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἀκούσιμος
 ἔργα τοῦ κυρίου ὡς ἂν ἐπὶ τῆς
 γῆς ἡ ἀκούσιμος ἔργα τοῦ κυρίου
 ὡς ἂν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἀκούσιμος
 ἔργα τοῦ κυρίου ὡς ἂν ἐπὶ τῆς
 γῆς ἡ ἀκούσιμος ἔργα τοῦ κυρίου

1814 οὐκ ἐστὶν ἰσχυρὸς
 ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἡ καρδία
 τοῦ κυρίου ὡς ἡ καρδία τοῦ κυρίου
 ὡς ἡ καρδία τοῦ κυρίου ὡς ἡ καρδία
 τοῦ κυρίου ὡς ἡ καρδία τοῦ κυρίου

16

ΕΞΟΦΛΗΣΗ

Δίφυλλο, 0,152 x 0,100

Ἔλαβα ἐγὼ ὁ Ἀναγνώστης παπα-Δημήτρης² Σαλιαρία ἔλαβα ἀπὸ τὸ κουμπάρο μου³
τὸν Μιχάλη Ράκα τὶς παράδες, ὅπου εἶχα⁴ τὶς ὁμολογίες· καὶ μοῦ τὰ ἔδωσε, τοὺς
δικούς⁵ μου καὶ τοῦ πατέρα μου τὶς παράδες⁶ καὶ ἦτανε δικά μου γρ(όσια) 90 καὶ τοῦ
πατέρα⁷ μου γρ(όσια) 29· καὶ τοῦ δίνω ξεδιάλυση.

⁸ Ἀναγνώστης πα(πα) Δημήτρης⁹ Σαλιαρίας γράφω διὰ χειρός μου

¹⁰ 1819 Ἰουνίου 10

¹¹ Ἀναστάσης Πορδοκούρης μαρτυρῶ

¹² Γιάννης Μπαρμπέρης ἐκ διὰ χειρός¹³ μου μαρτυρῶ

2 κουμπάρο

5 δικούς σμου

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο, 0,314 x 0,215

φ. 1α

1819 Νοεμβρίου 10, Κούλουρη

/ Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης³ ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων⁴ Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων⁵, ἀμήν. Κάγω ἐγὼ ἡ γυνὴ τοῦ ποτὲ Γιάννη [κενό] ἔχοντας υἱὸν ὀνόματος⁶ Δημητρίου ἤλθεν εἰς νόμιμον ἡλικίας βούλομαι συζεύξω αὐτὸν μετὰ τὴν θυγατέρα τοῦ Μῆτρο Σάντη ὀνόματι Παρασκευή, καθὼς κελεύουν οἱ ἱεροὶ νόμοι τῆς⁸ Χριστοῦ ἐκκλησίας· καὶ γράφομε τὰ πρὸ δωρεᾶς γάμου τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ἀμήν.

⁹ Ἀρχὴ τὸ χάρισμα τῆς νύφης γρ(όσια) , δαχτυλίδια 5, χωράφι εἰς τὸ Σατιρ¹⁰ λῆ λαχίδι , ὅσο ἐστὶ, κι ἓνα δέντρο μέσα, σούμπλιος νοτινὰ Μούρλακας¹¹ καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων ἀμήν¹². ἔτι ἓνα δέντρο κάτω στὸ γιαλό, τὸ μεγά¹³λο στὴν ρίζα τοῦ βουνοῦ.

¹⁴ Θανάσης Λαζάρου μαρτυρῶ Μῆτρος Πακογιάννης μαρτυρῶ

¹⁵ Κόλιας Γιάννης Πέρος μαρτυρῶ Γιώργης Ἀντώνης Βγένας μαρτυρῶ

¹⁶ Ὁ γράψας ἐνορίτης πα(πα) Πέτρος καὶ μαρτυρῶ

φ. 2β

Σταυρός: *I(HC)-X(PICTO)C NI-KA*

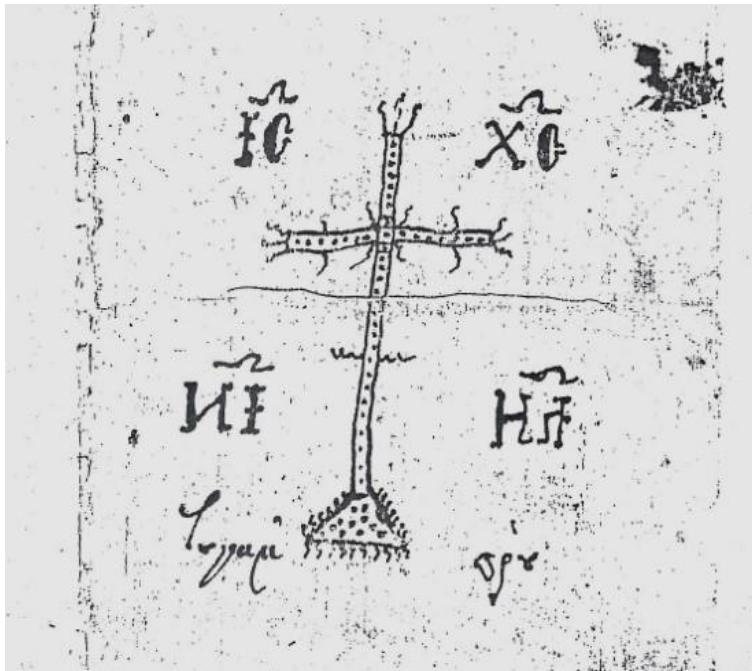
τοῦ γαμ|προῦ

4 κοσταίνου

6 λικίας συζευξον

8 προς δορεας γάμο ελεο

9 δαχτυλίδια

Ἐπεὶ ἀποδείχθη ὅτι τὸ πρῶτον
 ἵνα ἀποδείξωμεν τὴν ἀρτηρίαν
 τὸν τριγώνον ἡμεῖς ἠμεῖς
 ὁμοειδὸς ὅτι κενὸν ἦν
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἵνα μὴ κενὸν ἦν ἀποδείξωμεν
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον

[Signature]

ὡς ἀποδείχθη ὅτι τὸ πρῶτον
 ἵνα ἀποδείξωμεν τὴν ἀρτηρίαν
 τὸν τριγώνον ἡμεῖς ἠμεῖς
 ὁμοειδὸς ὅτι κενὸν ἦν
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἵνα μὴ κενὸν ἦν ἀποδείξωμεν
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον
 ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ πρῶτον

[Signature]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ

Μονόφυλλο, 0,11 x 0,80

Ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, στεφανώσατε³ τὸν Στεφανὴν Γκούμα μετὰ τῆς⁴ Διαμάντως τοῦ Κόλια Γκίζα⁵, ἀμφοτέρους εἰς γάμον πρῶτον⁶ προξετάσατε αὐτοὺς ἀκριβῶς⁷, ἵνα μὴ κωλύωνται κατὰ τοὺς⁸ θείους καὶ ἱεροὺς νόμους ὡς λόγον⁹ ἀποδώσοντες·

*τῇ ια^η Νοεμβρίου¹⁰, αωκβ
+ Ὁ Ἀθηνῶν Διονύσιος*

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ

Μονόφυλλο, 0,11 x 0,11

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου,

ἴ² βλέποντας τὴν ἀπόδειξίν μας³ στεφανώσατε τὸν Γεώργιον μετὰ τῆς⁴ Αἰκατερίνης εἰς γάμον πρῶτον, προξετάζοντες⁵ αὐτοὺς, ἵνα μὴ κωλύωνται κατὰ τοὺς⁶ θείους καὶ ἱεροὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας μας.

ἴ⁷ 1828^ω Ἀπριλίου 21^η

+ Ὁ Θηβῶν Παῖσιος

1829. 1829.

Handwritten text in a cursive script, likely a list or ledger. The text is written in a dark ink on aged paper. The entries are organized into columns, with some words appearing to be dates or numerical values. The script is dense and somewhat difficult to decipher due to its cursive style and the handwriting. The text appears to be a record of transactions or a list of items, possibly related to the date '1829' mentioned at the top.

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο, 0,225 x 0,166

φ. 1^α

1829 Ὀκτωβρίου 22

² Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ³ ἡ γυνὴ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Ντρίτζ Σταμάτα, ἡ θυγάτηρ⁴ τοῦ Αναγνώστη τοῦ Παποῦ κ(αὶ) Μάρως ὅτι ἐξ ἰδίας αὐτῆς⁵ βουλῆς καὶ θελήσεώς της καὶ μετὰ γνώμην της καλὴν θέλει⁶ καὶ πουλεῖ ἀμπέλι, ὅπου ἐξουσιάζει ἐπάνω εἰς τὸ νησι⁷ Σαλαμίνα καὶ ὅπου ἔχει πατρικόν της, δηλαδὴ προικ⁸ κίον της, εἰς τὴν τοποθεσίαν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Βρω⁹ μοπήγαδου στρ(έμμα) μισό, ἀνατολικά Ἀργυρὸς Σκουρίλο (;)¹⁰ βορινὰ Δαμαλίτης, νοτινὰ Ντρίτζα Σταμπάτας· ἔτι¹¹ χωράφι εἰς τὴν Ἀλυκὴν λαχίδι ἕνα, ὅσο ἐστὶ, βο¹² ρινὰ Ντουμένης, νοτινὰ Γκιόκας. Αὐτὰ τὰ χωράφι¹³ α καὶ τὸ ἀμπέλι τὰ ἐπούλησε εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ¹⁴ πα(πα) Δημήτρη Πάλα, ** διὰ γρόσια ἐξῆντα, ἥτοι νοῦ¹⁵ μερον γρ(όσια) 60, καὶ ἔλαβε τὰ ἄσπρα ἐπὶ χεῖρας της¹⁶ ἡ ἄνωθεν Μαρία καὶ ἐξεπληρώθη καὶ ἐξενώθη ἀπὸ αὐτὰ¹⁷ τὰ χωράφια καὶ ἀμπέλι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς καὶ τὴν¹⁸ {καὶ τὴν} σήμερον ἀγροικεῖται καὶ κράζεται ἴδιος καὶ κα¹⁹ θολικὸς νοικοκύρης ὁ ἄνωθεν παπα Δημήτρη Πάλας²⁰ νὰ κάμη εἰσὲ αὐτὸ τὸ χωράφι ὡς καθὼς βοῦ²¹

Αλλαγὴ σελίδας

γὰρ ὡς μετὰ τὸ πρῶτον ἔτι καὶ ἡδονὴν ἔχει δὲ
 εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἀπολαύσασθαι καὶ ἀπολαύσασθαι
 εἰς τὴν ἀπολαύσασθαι ἀπολαύσασθαι εἰς τὴν
 ἀπολαύσασθαι ἀπολαύσασθαι

} ἀπολαύσασθαι ἀπολαύσασθαι
 } ἀπολαύσασθαι ἀπολαύσασθαι
 } ἀπολαύσασθαι ἀπολαύσασθαι

Φύλλο 1β

λεται ὡς μούλκι ἐδικόν του καὶ μὴν ἠμπορώντας ποτὲ²² {ρις} νὰ ἔη πείραξη ἀπὸ τιναν
νὰ ἀποκρένεται ἢ Μα²³ρία.*** Καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔγινε τὸ παρὸν εἰς ἔνδει²⁴ζιν καὶ
ἀσφάλειαν.

²⁵ Δῆμας τοῦ Λάμπρου Κανάκη μαρτυρῶ

²⁶ Ἀναγνώστης Παπποῦς μαρτυρῶ

²⁷ πα(πα) Γεώργιος Μενιδιάτης ἔγραψα

φ. 2β

Ὁμολογία τῆς Μάρως*** τοῦ Ἀναγνώστη Παπποῦ διὰ τὸ χωράφι καὶ ἀμπέλι

3 τρητῆα

6 ἀπελη

8 ἠποθεσηαν

10 τρητῆα σταπάτας

12 τουμένης

17 ἀπέλη

21 ἐνδηκὼν ἠπορώντας

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο, 0,320 x 0,221

φ. 1α

+1830, Φλεβαρίου πρώτη, Σαλαμίνας

Ι² + Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ³ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν, τῆς ὑπερευλο⁴γημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρί⁵ας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων Κωνστα⁶ντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου⁷ καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ⁸ κοίτη ἀμίαντος κἀγὼ ὁ Κόλιας Μῆτρο Σοφράς (γράφει Σφοράς), ἔχοντας⁹ θυγατέρα ὀνόματι Καλομοῖρα, τὴν ὁποῖαν βούλομαι¹⁰ τὴν συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ πα(πα) Δημήτρη Σαλιάρη ὀνόματι¹¹ Ἰωάννου* καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλη¹²σίας μας, γράφω αὐτῆς τὴν προικοδωρεάν της. Ἀρχῆς τὸ πλούσιον¹³ {ποκάμισα} καὶ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πατρικὴν καὶ μητρικὴν εὐχὴν·¹⁴ ποκάμισα 21, φουστάνια 9, γρίζους ζύγι, 1, ζιπούνια 15, μπόλιες¹⁵ τῆς κεφαλῆς 25, μαντήλια τῆς κεφαλῆς 15, κοντομπόλιες 7, μαντηλα|ρέ(;) 2¹⁶, ζωστήρες 5 καὶ μία καλή, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδα 1 καὶ ἓνα καρπέτι 1¹⁷, στρῶσες 2, προσκεφαλάδες 5, ταγάρια 5, σάκους 2, ταψί 1, τετζερέ¹⁸δες 2, τηγάνια 2, τυροτρίφτα 1, κουτάλα 1, σιδεροστιὰ 1, κασέλα 1¹⁹, ἀπλάδα 1, σούβλα 1, σκολαρίκια ζυγὲς 2, μασούρια ἀσημένια ζύγι 1²⁰, δακτυλίδια 11, γῦρο τοῦ λαιμοῦ γρόσια 40, 1 ἀμπέλι μισὸ στέμμα σούμλιος νοτι²¹νὰ Χατζῆς Γκεκοβρέθης(;), ἀνατολικά Σταμούλης, χωράφι εἰς τὶς Ράχιζες, σύμπλιος²² δυτικὰ Βασίλη Χαλιώτης(;), ἀνατολικά ἡ ὁδός, καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων ἀμήν.

Ι²³ Ὁ ἡγούμενος Φανερωμένης Γρηγόριος μαρτυρῶ

Ι²⁴ Γ. Σκουρτανιώτης μαρτυρῶ**

Ι²⁵ Δημητράκης Κόλιας Σοφράς ὑπόσχομαι

Ι²⁶ Ὁ γράψας Ἰωάννης ἱερεὺς μαρτυρῶ

φ. 2β

Σταυρός: IC – XC NI-KA προικοσύμφωνο τής νύφης

- 1 Σαλαμήνος
- 10 ζευξο
- 13 ποκαμισα (διαγραμμένο) ελες
- 17 τεγγερεδες
- 19 σουφβλα ζιες
- 21 χαγγι γγε(;)κόβρέθις
- 22 καλια(;)τις
- 24 Γ: σκουρτιοτις

ΜΙΚΤΟ

Μονόφυλλο, 0,195 x 0,142

φ. 1α

Ἐγὼ ὁ Κωσταντῆς Κικίδης κάνω νοικοκύρη τὸ Χατζηγι² ωργάκη τὸ Διδυμιώτη ἀπὸ τῆ Κούλουρη ἀπάνω εἰς στήν ὀ³μολογία, ὅπου μοῦ χρεωστεῖ ὁ Γιάννης τοῦ Μήτρου Στρατού⁴ρη, νὰ λάβει τὰ ἄσπρα μου τῆς ὀμολογίας, ὅπου μοῦ χ⁵ρεωστεῖ ὁ Γιάννης, ὅπου τοῦ ἔχω δοσμένα τὴν ὀμολογί⁶α τοῦ Χατζηγιωργάκη, ὅπου τοῦ δίνω καὶ τὸ γρά⁷μμα μου ἀπὸ τὸ χέρι μου, σὰ νὰ εἶμαι καὶ ἀτός μου, νὰ⁸ εἶναι νοικοκύρης βέβαιος· καὶ νὰ τὰ δώσει{ς} τὰ ἄσπρα⁹, ξηλώνει τὴν ὀμολογία, βαστᾶ καὶ τὸ γράμμα μου.

1787 Μαΐου 6

Κάτω, ονόματα για μνημόνευση στην πρόθεση (από άλλο χέρι): Μεταξύ άλλων σημειώνεται και κάποιος Δημήτριος Προσκυνητής (ενν. των Αγίων Τόπων, κοιν. Χατζής).

φ. 1β

Η ευχή των κολλύβων. Αρχή: «Ὁ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου» (βλ. I. Goar, *Eὐχολόγιον, sive rituale Graecorum*, Βενετία 1647, σ. 653).

Βρέθηκε σε παλιό εκκλησιαστικό βιβλίο.

1 κοστατης

2 καὶ 5/6 Χακιγιωργάκι

Δεν εντοπίστηκε το πρωτότυπο στο Αρχείο του Πάλλα.

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο, περίπου 0,21 x 0,17

φ. 1α

1727 ἐν μηνὶν Φλεβαρίου 25, Κούλουρη

² Μὲ τὸ παρὸν φανερόνει καὶ ὁμολογεῖ ὁ Κόλιας Γαρίος πὼς μὲ βουλῆς καὶ θελή³σεώς του καὶ μὲ καλή του προαίρεση τὸ ἀμπελότοπο ὁποῦ ἔχει εἰς τὶς Ἀχλάδες στρέμ⁴μα ἓνα πλέον ἢ ὀλιγότερο, σύμπληρα βορεινὰ Καλὴ τοῦ Γκέμα, ἀνατολικά Γιωρ⁵γάκη Φραγκούλης, δυτικὰ ἢ Ζήσω ἢ θυγατέρα του· ἀκόμα καὶ ἓνα κομμάτι ἀμπελότο⁶πο, κείμενο καὶ αὐτὸ εἰς τὰ Ἀμπέλια, στρέμμα μισὸ μὲ μερικὰ κλήματα, με⁷ σύμπληρα Σταμάτη Γαρίοα καὶ τὸ Μοναστήρι Φανερωμένη καὶ ὁ πούλητῆς ἀπὸ⁸ πάνω. Τὰ ἄνωθεν ἀμπελότοπα, ὡς ἄνωθεν, τὴν σήμερον τὰ ἐπούλησε εἰς⁹ σὲ τέλειαν πούληση τοῦ Μιχάλη Μαρούδη καὶ τὰ δύο κομμάτια, ὡς ἄνωθεν¹⁰, διὰ ρεάλια τρία καὶ μισό, ἤτοι ρεάλια 3 καὶ ἔλαβε τὰ ἄσπρα ἐπὶ χεῖρας¹¹ τῆς αὐτῆς ὥρας, σῶα καὶ ἀνελλιπῶς καὶ ἀποξενώθη ὁ ἄνωθεν πούλητῆς¹² καὶ ἔγινε ἴδιος καὶ καθολικὸς νοικοκύρης ὁ ἄνωθεν ἀγοραστῆς νὰ κάμει εἰς¹³ σὲ δαῦτα ὡς βούλεται. Καὶ διὰ τὸ παρὸν κατέμπροσταν τῶν¹⁴ ὑποκάτωθεν ἀξιοπίστων μαρτύρων

¹⁵ Γιάννης Δήμα Γκίκας μαρτυρῶ

¹⁶ Παυλῆς Σταμάτης μαρτυρῶ

¹⁷ Ἰω(άννης) Καπέτζης⁴ ἔγραψα καὶ¹⁸ μαρτυρῶ

φ. 2β

«ὁμολογία τοῦ ἀμπελότοπου ὁποῦ ἀγόρασα ἀπὸ τὸν Κόλια Γαρίο διὰ ρεάλια 3.

4 καλή τοῦ γκέμα

7 γαρηωα (=ὁ Γαρίος). Ο γραφέας του κειμένου μετέφερε στο γραπτό λόγο φωνητικῶς (Γαρίο-α) την αρβανίτικη ἐναρθηρη διατύπωση του ἐπιθέτου Γαρίος

14 ἀζηων πῆστων

4 Καπητζῆς

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

1734 μηνί Νοεβρίου 10

² + Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πα³νευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρ⁴θένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν Ἀ⁵γίων θεοσιέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τοῦ Ἁγί(ου)⁶ μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ Πάντων τῶν Ἁγίων, Ἀμήν. Τί⁷μιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κἀγὼ ἡ γυνὴ τοῦ ποτε Δήμα Λιὰ⁸ ἡ γυνή, ἡ Μαρδίτσα, ἔχοντας παρμένον ἓνα ψυχογιὸ τὰ δύο ἀντρό⁹γενα Δήμας καὶ Μαρδίτσα, ἔρχοντας εἰς νόμου λικίας, καγὼ ἡ Μαρ¹⁰δίτσα ἔχοντας ὀνόματος Κόλια καὶ βούλομαι συζεύξω αὐτὴ τῇ θυ¹¹γατέρα τοῦ ποτε Κόλια Καρνέση ὀνόματος Ὀρσία, ὡς καθὼς <οἱ> θεῖοι καὶ ἰ¹²εροὶ διακελεύουσι. Εὐχὴ γονέων στηρίζει θεμέλια οἴκου. Πρὸς γάμου δω¹³ρεᾶς, ἐξ ὧν ὁ Κύριος ἡμῖν ἐδώρησατο, γένοιτο Κυρίῳ. Ἀρχὴ στὸ ὄνομα¹⁴ τοῦ Θε<οῦ>: φερεγε –ριάλια –{ριάλια} – 17, γύρος τοῦ λαιμοῦ¹⁵ ριάλια – 7 – Κανάκα – ριάλιο – 5 – γκόλφι ριάλια – 3,¹⁶ βραχιόνι – ριάλια – 5, κουδούνια – ριάλι<α> 5, γιορντάνι –¹⁷ ριάλια – 3, δακτυλίδια – 5, γιδοπρόβατα μικρὰ¹⁸ μεγάλα – 20, χωράφι στὸ Τοροτὸ λαχίδι – 1, ὅσο εἶναι, συ¹⁹νοριτής ἀμπρο Ζεβος (!)***, χωράφι στὸ Ὀζω πηγάδι, ὅσο εἶναι, συνοριτής Στά²⁰μο Βοσκός, πίσω σὴν Παναγία χωράφι τὸ μερτικὸ ὅσο εἶναι, συνο²¹ριτής Θασκευα(;)*** Σταμάτη, Παύλο Καρνέσης, δέντρο – 1 στὸν Ἅγιον Γεώργιον, σπῖτι μέσα σὴν αὐλὴ πὸν ζατένει κατὰ τὸ Θασκευα (!)*** καὶ²³ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν.

²⁴ Κόλια Τουλουπανὰ μαρτυρῶ

²⁵ Γιωργάκης Κόλιαγιωργάκης μαρτυρῶ

²⁶ Σταμάτης Καρνέσης μαρτυρῶ

²⁷ Γιάννης Δημογκίκας μαρτυρῶ

²⁸ Ἰωάννης ἱερ(εὺς) μαρτυρῶ

²⁹ Παπα-Θανάσης Φεράχης μαρτυρῶ καὶ ἔγραψα

4 ἐδόξον

7 γαμο

8 μαρόκνα

8/9 ατρογενα

9 καὶ 9/10 μαρδικνα

10 ἔχοτο

11/12 ιερις

14 Θε φερεγγε

15 κολφι

16 γερτανι

21 δετρο

22 ζατενι

25

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

+ 1743 ἐν μηνὶ Δεκεμβρίου 19, Κούλουρης

β² + Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθινῆς³ δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας(ς), τῶν ἁγίων ἐν⁴δόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἴσα⁵ποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ⁶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κἀγὼ ὁ Κω⁷σταντῆς Σάκος, ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Ἀσήμω καὶ βούλομαι⁸ συζεύξω αὐτὴ μετὸν υἱὸν τοῦ Γιωργάκη Φραγκούλη ὀνόματι Ἀργυρὸς⁹ καὶ τάσσω αὐτῆς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀρχῆς. Γένοιτο Κύριε¹⁰ ποκάμισα - 11, τοῦ γαμπροῦ - 3, φουστάνι<α> - 7¹¹ μπόλιες - 17, ζιπούνια - 7, τὰ δύο δαντελένια**¹² ζινάρια - 3 τὸ ἔνα μεταξωτό, μαντήλια τῆς κεφαλῆς - 3¹³ καὶ τοῦ γαμπροῦ - 1, στρῶσες - 2, παπλώματα - 2¹⁴ σεντόνι - 1, προσκεφαλάδες - 3 καὶ δύο μι¹⁵κρά, ἀντρωμίδα - 1, σεντούκι - 1, σακκιά 2¹⁶ ταγάρια {2}3, μαντήλα τοῦ ψωμοῦ - 1 καὶ πισκί¹⁷ρι - 1, δύο κοντομάντηλα, μπεμπαλοῦφες***¹⁸ ζύγι - 1, σκολαρίκια - ζύγι - 1, δακτολίδια¹⁹ - 3, γύρο τοῦ λαιμοῦ, νάκτι ρ(εά)λι(α) 7, κακάβι - 1²⁰ τηγάνι - 1, σιδεροστία - 1, κουτάλα 1, τυρο²¹τρίφτα - 1, σούγλα - 1, σαγάνια - 2, ἀμπέ²²λι ἀπὸ τοῦ Γαρίου, ὅσο ἐστίν, σύμπληρος Γιάννη Τούτσης καὶ τὴν²³ ἀχλαδέα, ὅπου ἔχει μέσα λαχί<δι> - 1 στὸν²⁴ Ἅγιον Ἰωάννη(ην), σύμπληρος Δήμο Τούτσης, μελίσσι - 1²⁵ καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θε(οῦ) καὶ τῶν γονένων Ἀμήν.

β²⁶ +Ἰωάν(νης) ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

β²⁷ Παπα-Νικόλαος μαρτυρῶ

β²⁸ Καραγκίκας ἀπὸ Νύδρα μαρτυρῶ Γιάννη Δαμαλίτης μαρτυρῶ

β²⁹ Παπα-Παναγιώτης Παπα-Δήμας μαρτυρῶ

β³⁰ Πα(πα) Ἀντώνης Χαλιώτης μαρτυρῶ Παναγιώτης Μαυράκης μαρτυρῶ

β³¹ Στάμος Ἴσκα μαρτυρῶ

β³² Στάμος Φραγκούλης μαρτυρῶ

7 βούλομεν

10, 13 γαπροῦ

17 περ μπαλουφας

22, 24 τούτις

23 λαχι

2749: ...

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. It begins with a large initial 'Σ' and contains several lines of dense, illegible characters.

- ? ...
- 2 ...
- 2 ...
- 2 ...
- 2 ...
- 2 ...
- 2 ...

ΣΕ.Ω.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΠΡΟΙΚΑΣ

1749, μηνι Μαγίου 13, Κούλουρη

ἴ² Διὰ τῆς παρούσης ζέφλησης φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ³ ἡ νύφη τῆς Τσεβῆς, γυνῆς τοῦ ποτε Ἀργυροῦ Φραγκούλη⁴ ὀνόματι Λάσκω, θυγατέρα τῆς γυνῆς τοῦ ποτε⁵ Γιάννη Φεράχη, ἔμπροσθεν εἰς τοὺς γερόντους καὶ προ⁶εστοὺς τοὺς ὑποκάτωθεν γεγραμμένους, πὼς μὲ τὸ⁷ νὰ ἐπέθανε ὁ ἄντρας τῆς ὁ Μῆτρο Φραγκούλης, υἱὸς⁸ τῆς Τσεβῆς καὶ κληρονομία** δὲν ἄφησε, τὴν σήμερον⁹ ἦλθαν οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ εἰς τὴν πεθεράν τῆς, τὴν¹⁰ Τσεβῆ καὶ τῆς ἔδωσε τὰ προιτζά τῆς, τῆς νύφης τῆς, τῆς Λά¹¹σκως, σῶα καὶ ἀνελλιπῶς, πιρταμάμι*** ὅπου ἔχει φερ¹²μένα, τὰ ὅσα ἀφάνερωσε τὸ προικοσύμφωνό¹³ τῆς· καὶ εὐχαριστήθη ἡ νύφη τῆς ἀπὸ τὴν πεθερά τῆς¹⁴ τὴν Τσεβῆ καὶ ἡ πεθερά τῆς ἀπὸ τὴν νύφη καὶ ἔμειναν τὰ¹⁵ δύο μέρητα εὐχαριστημένα καὶ ἐξοφλημένη¹⁶ καὶ δὲν ἔχει πλέον ἡ νύφη τῆς νὰ λάβει τίποτες, οὔτε ἀπὸ¹⁷ προιτζά τῆς, οὔτε ἀπὸ χάρισμά τῆς, ὅπου τῆς ἔχει γραμμέ¹⁸να ὁ ἄντρας τῆς ὁ Μῆτρος. Τὰ ἔλαβε οὔλα πιρταμάμι¹⁹ ἔμπροσθεν εἰς τοὺς γερόντους καὶ προεστοὺς καὶ εὐχαριστή²⁰θη καὶ ἡ νύφη ἀπὸ τὴν πεθερά τῆς τὴν Τσεβῆ καὶ δὲν ἔχει πλέον²¹ τράβαλα καὶ μὲ ταύτηνε. Καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔγραψα²² μὲν τὴν παρούσα ζέφληση. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσ²³φάλειαν τῶν μαρτύρων· καὶ ἐδόθη ἡ παρούσα ζέφληση²⁴ εἰς χεῖρας τῆς Τσεβῆς τῆς πεθερᾶς τῆς.

ἴ²⁵ Σακελλάριος μαρτυρῶἴ²⁶ Δήμας Καραπάτης καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶἴ²⁷ Ἀναστάσης Σωτήρχος μαρτυρῶἴ²⁸ Γιωργάκης Πορδοκούρης μαρτυρῶἴ²⁹ Σταμάτης Παχῆς μαρτυρῶἴ³⁰ Νικολὸ Κορογιάννης (;) μαρτυρῶἴ³¹ Οἰκονόμος τῆς Κούλουρης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

3 καὶ ὅσες φορές αναφέρεται: κεβις φρακουλη

5 καὶ 19 ἐπροσθεν

7 ἀντρα στις φρακουλης

10 κεραπά τῆς

21 ταβαλα

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο, 0,305 x 0,195

1758 ἐν μηνὶ Μαγίου 16, Κούλουρη

ἰ² Εἰς τὸς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πα³νυπερελογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου⁴ καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοστέπτων καὶ⁵ ἰσαποστόλων Κωστατίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυ⁶ρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὡς καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας. Καγὼ ὁ ποτὲ Γιωργάκης⁷ Τσιακίρης ἔχω θυγατέρα ὀνόματι Κρεούζα καὶ βούλομαι⁸ συνζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ ποτὲ Παναγιώτη Ἀλαβερά ὀνό⁹ματος Μιχαήλης καὶ δίνω της τὴν προίκα της τὸ μέγα καὶ πλού¹⁰σιον ἔλεος. Ἀρχή: ποκάμισα 1, τηγάνι 1, τυριτρίφτα 1, κου¹¹τάλα 1, σιδεροστήρι 1, σούγυλα 1, σκολαρίκι¹⁵α ζύγι 1, δαχτυλίδια 6, δίνει της καὶ ἡ ἀδελφή της¹⁶ ζιπούνι 1 καὶ μπόλια 1 καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ θεοῦ καὶ¹⁷ τῶν γονέων

ἰ¹⁸ Νικόλας Νάνος μάρτυρας

ἰ¹⁹ Στάμος Μεγαριτάκης μάρτυρας

ἰ²⁰ Γιωργάκη Πέρος μάρτυρας

ἰ²¹ Λάμπρος Γραμματικὸς μάρτυρας παπα Γιάννης Δαμαστίτης μάρτυρας καὶ ἔγραψα

- 4 ἐνδοξο
- 5 κωστατινου
- 6 πατον
- 7 κιακίρις
- 11 ματιλια
- 14 σκολάρκια
- 21 λαπρος

1771 γυνόι αβελήν - α - (1)

φίλωνομα ἔθαστος ἡβῆν ἡβῆν ππ. δις ἔθαστος ἡβῆν ἡβῆν. ἀβελήν
δῆνους ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.

ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.

ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.

ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.
ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν. ἡβῆν ἡβῆν.

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο, 0,330 x 0,215

1771 μηνι Ἀπριλίου α

² Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πν(εύματος), τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσ³ποινης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοστέπτων⁴ βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος⁵ Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν. Καγὼ ἐγὼ Δήμας Καραπάτης ἔχοντας θυγα⁶τέρα ὀνόματι Καλομοῖρα καὶ βούλωμαι συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν Μιχάλη Διονύση ὀνόματι Φίλη⁷ προσκυνητῆς** τάσσω της τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ... α. ποκάμισα - 9 - ζιπούνια⁸ μεταξωτὰ 2 καὶ πουκασένια 4, μπόλιες 12, ζηνάρια μεταξωτὰ 2 καὶ μάλ⁹λινα[...], μαντήλια τῆς κεφαλῆς 5, σκλαβίνα 1, ἀντρομίδες 2, στρῶσες 2¹⁰ προσκεφαλάδα 2, παπλώματα 2, γιάμπολη ἄσπρη 1, σάκους 3, ταγάρια¹¹ 4, φουστάνια 4, μαντήλα 1, κασέλα 1, κακάβι 1, τηγάνι 1, σιδεροστία 1, σούγλα¹² 1, κουτάλα 1, κρόσια χρυσὰ ζύγι 1, σκολαρίκια ζύγι 1¹³, δακτυλῖδια 5, μπερμπελοῦθες ζύγι 1, κολφίο 1 καὶ μία¹⁴ ἄλυση ἀσημένια, γύρο τοῦ λαιμοῦ ρ(εά)λλ(ια) 5, ἔτερα ρ(εά)λλ(ια) 29¹⁵ χωράφι στοῦ Μπότση λαχίδι ἕνα. συμπλιαστής δυσικὰ παῖδες τοῦ Κουντῆ Ντουμένη¹⁶ ἀνατολικά ἢ θεία μου ἢ παπαδιά [...], ἀμπέλι στοῦ Πατητήρι σποριά 1, στοῦ Πέρου ἐλαιό¹⁷ δέντρο 1 καὶ ἡ εὐχή τῶν γονέων

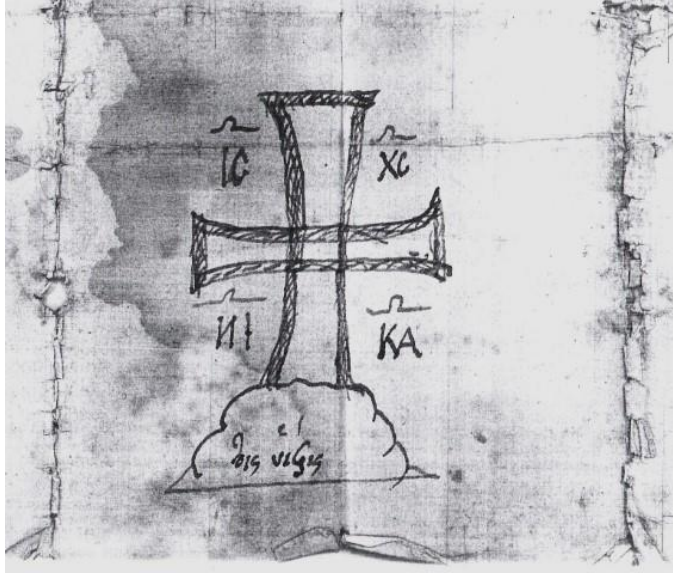
¹⁸ Δήμας Καραπάτης μάρτυρας

¹⁹ Γιάννης Δήμας Καταπάτης μάρτυρας

²⁰ Πα(πα) Παναγιώτης τοῦ Παπ(ᾶ) Ἰω(άννη) Πέπα ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

φ. 2β

σταυρός, στη βάση του: *τῆς νύφης*

- 7 σιπούνια
- 9 καλῆς
- 11 σουγρα
- 15 Μπόκη
- 16 τουμενη

1774 ...

681
M

Ἡ οὐρανὸς ἔστρωσεν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
καὶ τὸ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...
ἡ γῆρας ἐξέτασαν ἡμέρας ἃς ἠνέκα ...

2 ...

- 2 ...
- 2 ...
- 2 ...

2 ...

ΔΩΡΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο, 0,315 x 0,218 (είναι ίδιο με ΔΑ14)

φ. 1α

1774 μηνι Δεκεμβρίου, Κούλουρη

Τὴν σήμερον ζώντα της ἡ Σταμάτα θυγάτηρ τοῦ Πατάπα καὶ γυνὴ τοῦ Θανάση Γιάννη² Θανάση φανερώνει καὶ ὁμολογεῖ πὼς με βουλὴν καὶ θελήσεώς της καὶ με καλὴν της³ προαίρεσή της ὅ, τι ἔχει ἀπὸ τοῦ πατέρα της καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα της, χωράφι,⁴ ἀμπέλι ἐλιόδεντρα, μεσαρικό, χάλικιω μερτικὸ κινητὸ καὶ ἀκίνητο,⁵ τοῦ τὰ ἐχάρισε τὴν σήμερον ἔπροστεν εἰς τοὺς γερόντας καὶ προεστοὺς⁶ ὑποκάτωθεν γεγραμμένους τοῦ υἱοῦ της τοῦ Σιδέρη με τὴν εὐχὴν της καὶ νὰ μὴν ἔ⁷χει καμίαν πείραξη ἀπὸ κανένι· μόνος νὰ τὴν ἐξωοθροφήσει ὁ Σιδέρης τῆ⁸ μάνα του ὡς πότε νὰ πληρώσει τὸ κοινὸν χρέος καὶ τότες νὰ τὰ ἐξουσιάζει⁹ ὁ Σιδέρης τὰ πάντα οὐλα, ρουχικό της, χαλκωματικό της, χάρισμά της, νὰ τὰ¹⁰ κάμει ὡς θέλει καὶ βούλεται. Ἀκόμη φανερώνει ὅπως τὸ ἀμπέλι ὅπου ἔχει χάρι¹¹σμα ἀπὸ τὸν ἄντρα της, ὅσο ἐστί, καὶ χωράφι καὶ δέντρο καὶ ὅ, τι καὶ ἂν εὔρεθῆ τὸ χάρι¹²σμα τοῦ ἀντρός της καὶ αὐτὰ τὰ ἐχάρισε με τὴν εὐχὴ της καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἐγρά¹³ψαμεν τὸ παρὸν ἔπροστεν τῶν γερόντων καὶ προεστῶν ὅπου νὰ μὴν ἔχει κα¹⁴μίαν πείραξη ἀπὸ κανένι καὶ διὰ σιγουρία τοῦ ἐδώσαμεν τὴν παροῦσα¹⁵ εἰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ της Σιδέρη.

¹⁶ Ἄργυρος τοῦ Σακελλαρίου καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ

¹⁷ Μιχάλης Πάστρα καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ

¹⁸ Παπαθανασίου μαρτυρῶ

¹⁹ Παπαδρόσιος μαρτυρῶ

²⁰ Νικολὸς Γερογιάννης μαρτυρῶ

²¹ Ἀναστάσης Σωτήρχος μαρτυρῶ

²² Παπαγιώργης καὶ γραμματικὸς τοῦ χωρίου ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

φ. 2β

Τὸ γράμμα ὅπου μοῦ² χάρισε τὸ χάρι³μά της ἡ μάνα⁴ μου ἡ Σταμάτα

4 καὶ 10 ἀπέλι

15 ζει χιρας

ΠΡΑΞΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

(τύπος σφραγίδας του Τούρκου ζαμπίτη)

1776 ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίου 29, Κούλουρη

Ἰ² Τὴν σήμερον, ἐπειδὴ καὶ ὁ Στάμος Τσιλιβίγγος ἀπὸ ἐνορίας Ἁγίου Μηνᾶ ἀπὸ νή³σου Κούλουρης παρέστη ἐνώπιον τοῦ ζαμπίτη καὶ τῆς γερουσίας μετὰ τῆς⁴ γυναικὸς αὐτοῦ ὀνόματι Μπίτζας** καὶ ἐκίνησαν ἀγωγὴν ὁ εἶς⁵ ἐκ τοῦ ἐτέρου, μὴ συμβάζοντας γνώμην νὰ κατοικήσουν μαζί, ὅθεν ἡ⁶μεῖς, βλέποντας εἰς σαυτοὺς μετὰ τὴν αὐτὴν γνώμην ποιοῦντες εἰς σαυτοὺς⁷ διάφορα κολαστήρια, διὰ νὰ μὴ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην, κα⁸τὰ τοὺς θεῖους καὶ ἱεροὺς νόμους, οὓς ὁ Θεὸς συνέξευξεν ἄνθρωπος μὴ⁹ χωριζέτω καὶ μὴν ἡμπορώντας νὰν τοὺς εἰρηνέσομεν, βλέποντας εἰς σαυτοὺς¹⁰ τὴν γνώμην ἰσχυρὴν εἰς τὸ ἀναμεταξύ τους, ὅπου ἤθελαν ἀκολουθήσει καὶ¹¹ φόνον, ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ λύσουν τοῦ συνοικεσίου τὴν συνθήκην¹² εὐχαριστώντας <ὁ> ἕνας τὸν ἄλλον, λαβάνοντας ἢ γυνὴ τὴν πατρικὴν τῆς¹³ περιουσίαν καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς μετὰ εὐχαριστίας ἔλαβε τὰ παιδιά του, τὰ¹⁴ δύο ἀρσενικὰ καὶ τὸ τρίτον, θηλυκόν· καὶ εὐχαριστηθήκανε τὸ ἕνα¹⁵ μέρος καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὰ χίλια καὶ ἀπὸ τὰ χίλια ἕως τὸ ἕνα¹⁶. Καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ τὴν σήμερον μήτε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς νὰν τὴν ἐζητήξει μήτε ἡ¹⁷ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ ὅποιος ἀπὸ τοὺς δύο σηκωθεῖ καμίαν φορὰν νὰ τοὺς ζη¹⁸τήξει καμίαν ἄλλην κρίσιν νὰ ἔχει νὰ πληρώνει σὲ ὅποιον ζαμπίτη¹⁹ λάχει ριάλλια 51 καὶ ἡ κρίση τους νὰ μείνει ἄκυρη. Ὅθεν διὰ τὸ βέβαιον τῆς ἀ²⁰ληθείας ἐδόθη τὸ παρὸν γράμμα εἰς στὰς χεῖρας τῶν γερόντων κατέμπροσθεν²¹ τῶν μαρτύρων εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἰ²² Νικολὸς Γερογιάννης καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ

Ἰ²³ Γιωργάκης Σταμοπάπας καὶ ἐπίτροπος μαρτυρῶ

Ἰ²⁴ Παπαγιώργης καὶ γραμματικὸς τοῦ χωρίου μαρτυρῶ

Ἰ²⁵ Δήμα Καροπάτης μαρτυρῶ

Ἰ²⁶ Ἀναστάσης Σωτήρχος μαρτυρῶ

(κάτω αριστερὰ καθέτως): Κώστα Ζούργης μαρτυρῶ

Ἄργυρὸς τοῦ Οἰκονόμου μαρτυρῶ

1 Κηληβήγγως

5 σηβαώζοντας

9 χωριζέστο ἀπορόντας εἰσαφτους

11 νάλλήσουν

12 λαβάνοντας

17 τοις διο

19 ἀκερη

20 χήρας κατέμπροσθεν

31

α. ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ

Δίφυλλο, 0,220 x 0,165

φ. 1α

1780 Γεναρίου, Κούλουρη

Ἰ² Ὁ ὑποφαινόμενος Ἀναγνώστης Μεγάλος ἔχοντας πατρογονικά³ μου χωράφια κάτω στήν Κακηβίλα στήν Πούντα, δάσος καὶ ἄλλα ὅσα⁴ εὐρίσκονται μέσα εἰς τὰ χωράφια ἄγρια καὶ ἡμερα, τὰ ἐπούλησα⁵ εἰς τὰ παιδιά τοῦ Παπαγεωργάκη καὶ τοῦ Νικολοῦ Τριαντάφυλλο⁶ διὰ ριάλια ἑκατὸ τριάντα, νούμερον, καὶ ἔλαβα τὴν αὐτὴν⁷ ὥρα τὰ ἄσπρα καὶ ἀποξενώθηκα. Σύμπλιος ἀνατολικά θάλασσα⁸ καὶ κληρονόμος Γραμματικοῦ, δυτικὰ βουνό, νοτινὰ κληρονόμοι Μα⁹υράκηδες καὶ Σακελλάρηδες καὶ νὰ μὴν ἔχουν πείραξη ἀπὸ κανένα¹⁰, οὔτε ἀπὸ παιδιά, οὔτε ἀπὸ κορίτσα.

Ἰ¹¹ Ἀναγνώστης Μεγάλος βεβαιώνω

Ἰ¹² τὰ ἄνωθεν τῆς ὁμολογίας

Μάρτυρες

Κωστής Γκίνης μαρτυρῶ

Νικόλας Γκιόκας μαρτυρῶ

3 ποντα

β. ΔΩΡΗΤΗΡΙΟ

φ. 2α

1796 Αὐγούστου α`

Ἰ² Θύμηση γράφω ἐγὼ ὁ Γιωργάκης Τουλουπανὰς στή Φουνταρέα στὸν Ἀγιώργ(η)³ μὲ τὶς ἀδερφάδες τῆς καὶ νὰ μὴν ἔχει πείραξη ἀπὸ κανένινα,⁴ ἀπὸ τὸν παπὰ μου εὐχὴ καὶ κατάρρα, καὶ ἓνα δετρὸ πίσω εἰς⁵ τὴν Παναγία ὅπου παίρνουμε νερὸ ἀπὸ πάνω κοντὰ στὸ δε⁶τρὸ τοῦ Φουρίκη ἀπὸ κάτω, ἕτερον χωράφι εἰς τὰ Παλούκια| στρέμμα ἓνα συμπλιατὴ δυσικὰ ἢ ἀδερφή του ἢ παπαδία.

Σταυρός Ι(ΗΣΟΥ)Σ Χ(ΡΙΣΤΟ)Σ ΝΙ-ΚΑ «τῆς νύφης»

2 φουταρεα

4 ιπο τον

5 κοτα

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Δίφυλλο περίπου 0,27 x 0,20

φ. 1α

1798 μηνι Δικεβρίου πρώτη, Κούλουρη

² Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου πνεύματος, τῆς ὑπερ³ευλογημένης δεσποίνης ἡμῶ θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,⁴ τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ Ἁγίου⁵ Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Κάγῳ ἐγὼ ἢ γυ⁶νή τοῦ ποτε Κωνσταντῆ Μαυράκη, ἔχοντας υἷὸν ὀνόματι Γιάννη,⁷ βούλομαι συζευξῶ αὐτὸν μὲ τῆ θυγατέρα τοῦ ποτε Θανάση Κανά⁸ κη ὀνόματι Μάρω εἰς νόμου λικίας. Ὅπως <οἱ> θεῖοι καὶ ἱερεῖς νόμοι τῆς⁹ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Τάσσω τὰς πρὸς δωρεάς, τὸ μέγα καὶ πλούσιον¹⁰ ἔλεος. Εὐχαὶ γονέων στηρίζον θεμέλια οἴκων. Ἀρχῆς φερτζέ, κρό¹¹σια μεταζωτά, γύρο τοῦ λαιμοῦ, σούμα γρόσια 71, δακτυλίδια 5¹² καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων. Ἀμήν.

¹³ Μητρο Λουκᾶς μάρτυρας

¹⁴ Πμαρμπάστης (;) Γιωργάκης μάρτυρας

¹⁵ Παναγιώτης Κώστα Ντάρας μάρτυρας

¹⁶ Ἀντώνης Καρύτσης μάρτυρας Σίδερης

¹⁷ Κωνσταντῆ Μαυράκης μάρτυρας

¹⁸ Σπῦρος τοῦ Κωνσταντῆ Μαυράκη μάρτυρας

¹⁹ παπα Σίδερης μάρτυρας

²⁰ Πέτρος Φωτεινὸς Χιώτης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

2 πνευματος

2/3 παρευλογημένης

4 ης σαποστόλων

5 πατον

6 κοστατη

7 ατον

10 φεργιγέ

14 πμαρμπαστης

φ. 2β

Σταυρός, το γράμμα IC-XC NI-KA, κάτω από το σταυρό «τοῦ γαμπροῦ»

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ*

1808 στὶ Γεναρί[ου] , Κούλουρι

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπ[ο]ίνης ἡμῶν θεοτόκου [καὶ] ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων· τῶν ἁγίων ἐνδόξων θεοσ[τ]έπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κω[ν]σταντίνου καὶ Ἑλένης· τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμὴν. Τίμιος [ὁ γάμος] καὶ ἡ κοίτη ἀμία[ν]τος. Κἀγὼ ἐγὼ [ὁ] Χαγγῆς** (sic) Γεωργάκης Πορδοκούρης ἔχοντας υἱὸν ὀνόματος Νικόλαος καὶ ἐλθὼν εἰς νόμου [ἡ]ικίας καὶ βούλομαι συζε[ῦ]ξαι αὐτὸν μετὰ τῆ[ν] θυγατέρα τοῦ ποτὲ Κώστα Βενεκιάνη*** ὀνόματι Φλωροῦ καθ' ἃ διακελεύουσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἱ[ε]ροὶ νόμοι τῆς [τοῦ] Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ γράφομεν τὰ προγάμου δωρεᾶς (sic) τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος· εὐχὴ γονέων στηρίζουν θεμέλια [οἴκου]· καὶ ἀρχὴ τὸ χάρισμα τῆς νύφης σούμα ριάλια ... 81. Δακυλίδια -5 χωράφι εἰς στὸ Δημήτрани Ξένο ὅσο ἐστὶ· τὸ μερτικό μου· δεύτερο εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων.

Παπα[πα]ναγιώτη[ς] Σούρ[μ]πας μαρτυρῶ
 Ἀναγνώστης τοῦ Ἀναστάσι μάρτυς
 Γιάν[ν]ης ἀδελφός του μαρτυρῶ
 Τάτζη[ς] ἀδελφός του μαρτυρῶ
 Σπῦρος Μαγιατής μαρτυρῶ
 Παπαμιχάλης ἔγραψα καὶ μάρτυρας.

---

* Βλ. Π.Α. Φουρική, *Γάμος καὶ γαμήλια σύμβολα παρὰ τοῖς ἄλβανοφόνους τῆς Σαλαμίνας*, Λαογραφία Θ' (1926-1928), σ. 538-539.

** Χαγγῆς (Χατζῆς)

*** Βενεκιάνη (Βενετσάνη)

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ*

1808 μηνι Γεναρίου 12- Κούλουρι

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ [τοῦ] Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευ[φῆ]μων ἀποστόλων· τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεοστέπτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κω[ν]στα[ν]τίνου καὶ Ἑλένης· τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τίμος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμία[ν]τος· κἀγὼ ἐγὼ ὁ Κώστα Βε[νε]κιάνης** ἔχοντας θυγάτηρ (sic) ὀνόματι Φλωροῦ καὶ ἐλθὼν ἐ[ν] νόμου [ἡ]λικίας καὶ βούλομαι συζεῶσαι αὐτὴν μετὰ τὸ υἱὸν τοῦ Χαγγῆ*** Γεωργάκη Πορδοκούρη ὀνόματος Νικόλα καθὼς διακελεύουσι οἱ θεῖοι καὶ ἰ[ε]ροὶ νόμοι τῆς [τοῦ] Χριστοῦ ἐ[κ]κλησίας καὶ γράφομεν τὰ προγάμου δωρεὰς τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος εὐχὴ γονέων στηρίζουσι θεμέλια οἴκου· ἀρχὴ ποκάμισα τῆς νύφης..13, ζιπού[νια]..[μ]πόλιες..11 μα[ν]τήλια τῆς κεφαλῆς.. 7. κο[ν]το[μ]πόλιες.. 6. μα[ν]τήλια .. 2, προσκέφαλα 2, ζωνάρια 3, γρίζους 2, σιγού[νια] 3, σακκιά 2, ταγάρια 3, ἀ[ν]τρομίδα 1, σκ[λ]αβίνα 1, σά[γ]ισμα 1, κα[σ]σέλλ[α] 1, γῦρο λαιμοῦ ρλλ (ρεάλια), 20, δακτυλίδια 5, σκουλαρίκια ζῦγῆ 1, τεντζερὲ**** 1, ταψὶ 1, σιδροστὶ 1, τηγάνι 1, τυροτρι[φ]τη 1, κουτάλα 1, χωράφι εἰς τὸ Κιβούρι λαχ[ί]δι 1, ὅσο ἐστὶ [συ]μπλη[σι]αστῆς ἀνατολικὰ.., δυτικὰ ἢ ὀδό[ς], νοτινὰ Για[ν]νης Βε[νε]κιάνης***** βορεινὰ Βασιλικῆς· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ [N]τοροτὸ λαχίδι 1, [συ]μπλη[σι]αστῆς δυτικὰ Για[ν]νης Βενεκιάνης, βορεινὰ ἢ ὀδός, νοτινὰ βράκος· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ πηγὰδι τοῦ Λιβαδι[οῦ] ὅσο ἐστὶ (συ)μπλη[σι]αστῆς νοτινὰ Για[ν]νης Βενεκιάνης βορεινὰ Κολιὸς Καλόκιος* ἕτερο χωράφι ἀ[μ]πελότοπο ὅσο ἐστὶ [συ]μπλη[σι]αστῆς δυτικὰ Σοφιά Παρκότη(?)· ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Δημήτρανι Ξένο λαχίδι 1, ὅσο ἐστὶ ἀνατολικὰ Γεωργάκης Χατζῆς, δυτικὰ Πορδοκούρης· δε[ν]τρι εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον Πίσω 1, καὶ μιὰ μωκίδα**(?) 1, καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων.

Παπα[πα]ναγιώτης ἀδελφός του μαρτυρῶ
 Ἀναγνώστης τοῦ Ἀναστάσι μάρτυς
 Για[ν]νης ἀδελφός του μαρτυρῶ
 Τρίζας ἀδελφός του μαρτυρῶ
 Σπύρος Μαγιάτης μαρτυρῶ
 Παπα Μιχάλης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

* Βλ. Φουρίκη, ὀ.π., σ.539-540

** Βενεκιάνης (Βενετσάνης)

*** Χαγγῆ (Χατζῆ)

**** τεγγερὲ (τεντερὲ)

***** Βενεκιάνης (Βενετσάνης)

* Κολόκιος (Κολότσος)

** μωκίδα (μοσκίδα)

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ¹⁸⁵⁴

Φύλλο 0,310 x 0,195 (σχισμένο)

1810 μηνι Νοεβρίου

|2 Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς πανυπερευλογημένης³ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων⁴ ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεοστέ⁵πτων βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλο⁶μάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κἀγὼ ἐγὼ ὁ Πναγιώτης τοῦ ποτε ὁ Καρνέση, ἔχοντας⁷ θυγατέρα ὀνόματι Κυράννα καὶ ἐλθὼν εἰς νόμου λικίας καὶ βούλομαι⁸ συζεύξω αὐτὴν μετὰ τὸν υἱὸν τοῦ Γιωργάκη Μάθεση ὀνόματος Ἄργυ⁹ρός, καθὼς διακελεύουσιν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας·¹⁰ καὶ γράφομεν τὰ πρὸς γάμου δῶρα καὶ τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Εὐχῆ¹¹ γονέων στηρίζουσι θεμέλιον οἴκου. Ἀρχή[...] καπουτσάλι 1¹² φουστάνια 8 καὶ ζιπούνια [...] 8, κοντοζιπούνια 3, μπόλιες 1, [...] 1, μαντήλια τῆς κεφαλῆς [...] 30, τάσι 3,¹³ σᾶς [...] στρῶμα 1, ὁ γ, ἀντρομί¹⁴δια 1, προσκεφαλάδες [...] 3, σάκκους 2, ταγάρια 3,¹⁵ κασέλα 1, κοντομπόλιες 6, κακαβια [...] 1, σαχάνια 2¹⁶ τηγάνι 1, κουτάλα 1, τυροτρίφτα 1, μ σούβλα 1, τασι 1¹⁷ σκουλαρίκια ζύγι 1, γύρω τοῦ λαιμοῦ 61,¹⁸ χωράφι στὰ Παλούκια συμπληαστῆς ἀνατολικά ἢ ἀδελφή¹⁹ του Μαρίας, δυτικά ἢ Καλομοῖρα τοῦ Κολια(;) Νέση²⁰ καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων. Δακτυλίδι

²¹ Γιάννης Κεραλῆς μαρτυρῶ

²² Ἀναγνώστης τοῦ Χατζηαναγνώστη μαρτυρῶ

¹⁸⁵⁴ Το ἐγγράφο εντοπίστηκε στα Γενικά Αρχεῖα του Κράτους. Πιθανότατα μεταγράφηκε ἀπὸ τον Πάλλα πρὶν ἀπὸ την παράδοση του ἐγγράφου συτοῦ ἀπὸ τον ιδιοκτήτη στα κρατικά αρχεῖα.

36

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

α`

Δίφυλλο, 0,320 x 0,215

φ. 1α

1810 μηνι Νοεμβρίου 12

|2 Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς πανυπερευλογημένης|³ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐν|⁴δόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θεοστέπτων βασι|⁵λέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προ|⁶κοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος|⁷. Κἀγὼ ἐγὼ ὁ Γιωργάκη Μάθησης ἔχοντας υἱὸν ὀνόματος Ἄργυρὸ καὶ ἐλ|⁸θὼν εἰς νόμου λικίας καὶ βούλομαι συζεύξω αὐτὸν μετὰ τὴν θυγατέρα|⁹ τοῦ Παναγιώτης Καρνέση ὀνόματι Κυράννα καθὼς κελεύουσιν|¹⁰ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ γράφομεν τὰ πρὸς|¹¹ γάμου δῶρα καὶ τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος εὐχὴ γονέων στη|¹²ρίζουσι θεμέλιον οἴκου.|¹³ Ἀρχή: τὸ χάρισμα ... ρ(εά)λλ(ι)α 81 καὶ χω|¹⁴ράφι στὸ Κλιόρι λαχίδι ἕνα ὅσο ἐστὶ|¹⁵, δόσικα Κόλιας Πιρπίλης συμπληαστή ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος|¹⁶ νὰ μεράσουμε μετὰ τὰ ἄλλα ἀδέλφια.

β`

1823 νέον ἔτος Γεναρίου 2, Κούλουρη

|² Διὰ τοῦ παρόντος φανερώνω ἐγὼ ἡ Γαρέφω μετὰ τὰ παιδιά μου|³ ὅτι τὸν τόπον ὀποῦ εἶχα μαζικῶς μετὰ τὸν μακαρίτη Γιωργάκη|⁴ Μάθηση τὸ ἐπῆρα ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος δυτικὰ καὶ τὰ παιδιά τοῦ|⁵ μακαρίτη Γιωργάκη Μάθηση τὸ ἐπῆραν ἀνατολικὰ καὶ ἔχω ἐγὼ|⁶ ἡ Γαρέφω μετὰ τὰ παιδιά μου νὰ χτίσω τὸν τοῖχον, ἤγουν τὸ μεσά|⁷ρι, μετὰ τὰ ἔξοδά μου καὶ ὁπότε καιρὸν ἤθελαν τὰ παιδιά τοῦ μα|⁸καρίτη Γιωργάκη Μάθηση χτίσουν νὰ ἔχουν νὰ ρίξουν τὰ πάτε|⁹ρα ἀπάνω εἰς τὸν τοῖχον μου δίχως κανένα ἔξεδον· ἤτοι φανε|¹⁰ρώνομεν καὶ ἐμεῖς τὰ παιδιά τοῦ μακαρίτη Γιωργάκη Μά|¹¹θηση ὅτι, ἂν οὕτως καὶ θέλει ἡ Γαρέφω νὰ χτίσει, ἡ Γαρέφω|¹² κοντὰ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ Γιάννη Τράπελου νὰ ρίξει τὰ πέτατρα|¹³ καὶ ἂν οὕτως καὶ τὴν ποδίσει ὁ Γιάννης νὰ ἔχουμε ἐμεῖς τὰ παι|¹⁴διά τοῦ Γιωργάκη Μάθηση νὰ ἀποκριθοῦμε. Καὶ οὕτως ἐγένε|¹⁵ν τὸ παρὸν κατέτροσθεν γερόντων καὶ προεστῶν καὶ κεφαλῶν.

|¹⁶ Ἀναγνώστης Καρελῆς (;) μαρτυρῶ|¹⁷ Πανούσης μαρτυρῶ Λουκάς|¹⁸ Γιάννης Βγένας μαρτυρῶ|¹⁹ Ἀντώνης Πιρπίλης μαρτυρῶ|²⁰ Σωτήρης Ἀνδριανοῦ ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

ΔΙΑΝΕΜΗΤΗΡΙΟ: 1827

Σήμεραρον τήν 8 Σεπτεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἐβδόμου μαζευτήκαμε τὰ τρία ἀδέρφια, ὁ Κώστας, ὁ Σταμάτης καὶ Ἀθανάσης καὶ συμφωνήσαμε νὰ μεράσουμε τὰ κτήματα καὶ μείναμε σύμφωνοι νὰ μεράσουμε: 1) χωράφι στρέμματα (3) εἰς τὴν ψιλὴ Ἄμμο καὶ τὸ κάναμε μερίδια τρία 2 8 (;), [2] τῆ] Μάντρα Ραπαντζίκου στρέμματα 7 εἰς τὴν ψιλὴ Ἄμμο καὶ τῆ** κάναμε τρία μερίδια εἰς θέσιν Παλιάμπελα· 3) ἓνα ἀμπέλι {3} εἰς θέσιν Παλιάμπελα ἓνα ἀμπέλι} στρέμματα (2) καὶ τὸ μεράσαμε εἰς τρία μερίδια· 4) 1 ἓνα ἀμπέλι εἰς θέσιν Βρετὸ ἢ Ἀλώνια στρέμματα) 3 καὶ τὸ κάμαμε μερίδια τρία· 5) ἀμπέλι εἰς θέσιν Ντορότο στρέμ(ματα) 4 καὶ τὸ κάναμε μερίδια τρία· 6) ἓνα χωράφι εἰς θέσιν Σκάλα Ἀμπελάκι στρέμ(ματα) δύο συνορευόμενον ἀνατολικῶς μετὰ Ἀναγνώστην Κωτσῖκον καὶ δυτικῶς [μετὰ] Ἀχιλλέα Ζούγγην καὶ πρὸς βορρὰν μετὰ Ἀχιλλέα Ζούγγην καὶ πρὸς νότον μετὰ θάλασσαν· τὸ δωρήσαμε εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κώστα Σπύρου Ραπαντζίκου, τὸ Σπύρο, νὰ ἔχει δικό του αὐτὸ τὸ χωράφι καὶ τὸ δεχτήκαμε ὅλοι καὶ τὸ ὑπογράφομε τὰ ἀδέρφια.

Κ.Σ. Ραπαντζίκου

Σταμ. Σ. Ραπαντζίκου

Θανάσης Σ. Ραπαντζίκου

** τὸ κάναμε

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ: 1835

Δίφυλλο, 0,330 x 0,220

φ. 1α

τις 6 Ιανουαρίου 1835 Σαλαμίνης Αμπελάκι

+ Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Τῶν ἁγίων θεοστέπτων καὶ ἰσαποστόλων μεγάλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τῶν ἁγίων μεγάλων μαρτύρων (!) Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Κἀγὼ ὁ Δημητράκης Κοφίνας ἔχοντας θυγατέρα ὀνόματι Ἀναστασία εἰς νόμου λικίας, καθὼς κελεύουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς ἐκκλησίας μας, βούλομαι συζεύξω αὐτὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ποτε Σίδερη Γιώργα ὀνόματος Παναγιῆ. Ὁ Θεὸς συζεύξων (!) αὐτοὺς ἄνθρωπος μὴ χωριζέσθω (!). Καὶ τάσσω τὸ μέγα προικὸν τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς** καὶ πλούσιον ἔλεος. Ἀμήν.

Ἀρχῆς: Ποκάμισα 15, φουστα<νέ>λα 1, φουστάνια 5, ζιπούνια 10, μπόλιες τῆς κεφαλῆς 16, κ<α>τίμπρι(ες) 2, μαντήλια τῆς κεφαλ(ῆς) 10 καὶ ἓνα τῆς μαμ(ῆς), προσκεφαλάδες 3, βαγιόλες (;) 5, ψωμομαντήλες (;) 2, στρώση 1, σάκουσ 2, ταγάρια 5 καὶ τῆς μαμῆς 1, ζινάρια 3, ἀντρομίδα τράγια 1, ἀντρομίδα καλὴ 1, σκλαβίνα μία, φέσι μὲ τὸ τάσι, κακάβι 1, τηγάνι 1, πυροστιὰ 1, τυροτρίφτα 1, κουτάλα 1, δαχτυλίδια 5, τζαπράκια ἀσημένια ζύγι 1, καὶ ἓνα ζινάρι ἢ μαμή της καὶ ἡ θεία ἢ Ἀσήμω, ταγάρι 1, μπόλια 1, ἡ θεία της ἢ Μαργιὼ μπόλια 1. Δίδω δραχμὰς μετρητὰ 40, λεπτὰ 41 μασούρια (;) ἀσημένια ζύγι 1. Δίδω χωράφι στὴν Κοπρισὰ τοῦ Κριτζέλη εἰς τὸ βρακὸ*** ἀπάνω, ὅσο ἐστὶ, σύμπλο ἀνατολικά Καλόκιος, δυσικά Σῶσος, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιο, λαχίδι μισό, σύμπλο δυσικά Σῶσος, ἀνατολικά Βενετζάνης. ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Καμπόλη στὴ λάκα, ὅσο ἐστὶ, ἐλαιόδενδρα μέσα, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάκη, στρέμμα μισό, σύμπλο βορινὰ Νικολὸς Πέτρος, ἕτερο χωράφι στὸ Αμπελάκι στὸν Ἅγιον Πέτρον ἐπάνω λαχίδι ἓνα, σύμπλο ἀνατολικά παῖδες**** Γεώργης Μερκούρης, δυσικά Παπα-Παναγιώτης, ἐλαιόδενδρο 1 στὴ στράτα, ὁποῦ πᾶνε στὸ Κοκιλίδη (;) μέσα {μεσα} στὸ χωράφι τοῦ παποῦ του· χωράφι στὸ Αμπελάκι κείμενο στὴν τοποθεσία***** τὴν Πούντα, τὸ μερίδιόν μου, ὅσο εἶναι, σύμπλο ἀνατολικά Μῆτρο Πανταλέος, δυσικά ὁ Βραγγός, ἐλαιόδενδρα 2 νὰ τὰ μεράσουν μὲ τὴν ἑξαδέλφη της στὸ Μαρούδη, στὸ σπῖτι ἀποκάτω· καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν.

Δίδω χωράφι στὴ ράχη Αμπελακιοῦ τὸ μερίδιόν μου, σύμπλο δυσικά Ἀναγνώστης Σακελλάρης, βορινὰ ἡ ὁδός.

Ἀναγνώστης Σακελλάριος, παπούς του

Γιάννης παρὼν μαρτυρῶ

διὰ τὸ Γιάννη Μαρούγγα γράφω ἐγὼ Γιάννης Κουτούνας

ὁ γράψας Παπαγγελῆς Παπαμιχαήλου παρὼν μαρτυρῶ

Δημητράκη Κοφινᾶς, πατέρας ποτιδο(;) καὶ βεβαιώνω

φ. 2β

Σταυρός, $\overline{IC} \overline{XC}$ - NI KA «προικοσύμφωνο τῆς νύφης»

39

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ: 1855

Δίφυλλο, 0,289 x 0,202

φ. 1^α

Τ.Σ. χαρτοσήμου λ. 25

Έν Σαλαμῖνι τὴν 9 Ἰανουαρίου 1855

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Τίμιος ὁ γάμος καὶ τάσσω αὐτὸς (;) ἐγὼ ὁ Παναγῆς Γεώργας τὴν προγαμιαίαν δωρεὰν τῆς θυγατρὸς μου ὀνόματι Τριανταφυλλιά τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεον· καὶ θέλω σήμερον νὰ τὴν συζεύξω μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Σπύρου Ραπαντζίκου, ὀνόματι Σπύρον, τοῦ Κωστή Ραπαντζίκου.

Α. Ποκάμισα τῆς νύφης κεντητὰ καὶ σατίτικαἔτοιμα (;) δέκα πέντε, ἀριθ. 15 καὶ μία φουστάνελα τοῦ γαμβροῦ μὲ τὸ κοντοποκάμισο· φουστάνια ἔξε, ἀριθ. 6· ζιπούνια δέκα, ἀριθ. 10· μπόλιες τῆς κεφαλῆς κεντητὲς καὶ σατίτικα δέκα, ἀριθ. 10· μανδήλια τῆς κεφαλῆς ἑννέα, ἀριθ. 9, τὰ ἔξη καλιμκεριά· στρώσι ἕνα, ἀριθ. 1· προσκεφαλάδες τέσσερα, ἀριθ. 4· κοντομπόλιες ἔξε, ἀριθ. 6 καὶ μία μισάλα τῆς τραπέζης· σκλαβίνα μία, ἀριθ. 1· ἀντρομίδα καλὴ μία 1· σάκκους δύο, ἀριθ. 2, ταγάρια τέσσαρα, ζηνάρια τέσσαρα, ἀριθ. 4· κασέλλα μία, ἀριθ. 1, ταγὶ ἕνα, ἀριθ. 1, τέντζερι***** ἕνα 1· τηγάνι ἕνα 1· τυροτρίφτα μία 1, κουτάλα μία 1, σιδεροστέα μία, ἀριθ. 1, δραχμὰς ἀργυρᾶς πενήντα μία, ἀριθ. 51, δακτυλῖδια 5, σκουλαρίκια ζευγάρια 1, σγαντζούδια ζευγάρια τρία 3, καὶ ἕνα φέσι μὲ τὸ καπουτζάλι.

Χωράφι εἰς τὴν κοπριά τοῦ Κατζέλη, στὸ Βρακὸ ἀπὸ πάνω, ὅσο ἐστίν, νὰ ντὸ μοιράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς· σύμπληρος ἀνατολικά Καλότζος, δυσικὰ Σωσός, ἕτερο χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον λαχίδι μισὸ νὰ ντὸ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς, σύμπληρος δυσικὰ Σῶσος, ἀνατολικά Βενετζάνης. Ἔτερο χωράφι εἰς τὸ Σολάκι εἰς τὸ Μοῦλκι στρέμματα 2/4· σύμπληρος βορινὰ Νικολὸς Πέτρος. Ἔτερο χωράφι εἰς τὸ Ἀμπελάκι, εἰς τὸν Ἅιο Πέτρο ἀπὸ πάνω, λαχίδι ἕνα ἀριθ. 1 νὰ ντὸ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς, σύμπληρος ἀνατολικά παῖδες Γεωργίου Μερκούρη, δυσικὰ Παπα-Παναγιώτης. Ἐν δεντρὸ στὴ στράτα ποῦ πάγει στὸ Κοτζιλίδη μέσα στὸ χωράφι τοῦ παποῦ τῆς. Ἔτερο χωράφι στὴ Πούντα τοῦ Ἀμπελακιοῦ τὸ μερίδιόν μου νὰ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφή τῆς· σύμπληρος ἀνατολικά Μῆτρο Πανταλέος, δυσικὰ ὁ βραγκός.* Ἐλαιόδενδρα 2 εἰς τὸ Μαρούδι νὰν τὰ μεράσουν μὲ τὴν ἐξαδέλφη τῆς καὶ μὲ τὴν ἀδελφή του. Εὐρίσκονται εἰς τὸ σπίτι ἀπὸ κάτω. Ἔτερο χωράφι εἰς τὴν Ράχη τοῦ Ἀμπελακίου τὸ μερίδιόν μου νὰ τὸ μεράσουν μὲ τὴν ἀδελφὴν σύμπληρος Ἀναγνώστης Σακελλάριος, ὁ παπούς του δυσικὰ, βορινὰ ἡ ὁδός. Ἀκόμη τοῦ δίδω καὶ ἐγὼ ἡ θεία του ἡ Μαρία μπόλιες δύο, ἀριθ. 2, κοντομπόλια 1, ταγάρια 1 καὶ ἕνα μαντήλι. Καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων.

Οἱ μάρτυρες Πέτρος Κουλλούρης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ Παναγῆς Γεώργας ὁ πατὴρ του ὡς ἀγράμματος διὰ χειρὸς παρ` ἐμοῦ Π.Κουλλούρη

φ. 2β

Σταυρὸς ἐπάνω σε κιονοειδὴ βάση καὶ «προικοσύμφωνο τῆς νύφης».

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ: 1869

Δίφυλλο, 0,280 x 0,200

Σήμερον τὴν εἰκοστὴν ἕκτην Δεκεμβρίου τοῦ χίλια ὀκτακόσια ἐξήντα ἑννέα ὁ ὑποφαινόμενος Δήμας Γκίκα Καλογέρου εὐχαρίστως ὑπανδρεύω τὴν θυγάτηρ μου ὀνόματι Μαριγὼ μὲ τὸν υἱὸν τοῦ ποτε Κωνσταντῆ Κοκλιώτη ὀνόματι Πολυχρόνη. Δίδω πρὸς αὐτὴν διὰ προῖκα τῆς τὰ ἀκόλουθα.

α. Ὑποκάμισα γυναικεῖα 20, φουστάνια 6, ζιπούνια 16, μπόλιες τῆς κεφαλῆς 17, κοντομπόλιες 14, πεσχίρι 1, προσκεφαλάδες 7, στρώση 1, ζῶστρες 15, ἀνδρομίδες 2, γιάμπολη 1, πάπλωμα 1, μανδήλια 15, κασέλα 1, ταγάρια 4, σάκκους 2, καζάνι 1, φέσι τῆς κεφαλῆς γυναικεῖο μὲ τὸ τάσι καὶ καπουτζάλι. Χράμι 1, σιδηροστία 1, σκουλαρίκια ζεύγη 2, δακτυλίδια 5. Ἄμπελον εἰς θέσιν Σαλαμῖνος Βρετὸ Ἄμπελακίου ὡς ἔγγιστα στρέμματα 2, συνορεύεται ἀνατολικά <μὲ> παῖδες Παπαμιχάλη (:), δυτικὰ Κόλιας Γεώργας, νοτίως Κόλιας Γεώργας, βορινὰ δημόσιος δρόμος. Καὶ μετρητὰς δραχμὰς ἑκατὸν μία, ἀριθ. 101. Δίδει καὶ ἡ μάμη τῆς ἡ Λάμπραινα δραχμὰς 20, εἴκοσι. Ἐπίσης δίδει καὶ ἡ πενθεράτης διὰ προγαμιαίαν δωρεὰν τῆς νύφης τὸ χάρισμα μετρητὰς δραχμὰς ἑκατὸν πενήντα μία, ἀριθ. 151, δακτυλίδια 7 καὶ <ἡ> εὐχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν γονέων. Ἀμήν.

Οἱ συμβαλλόμενοι

Δήμας Γκίκα Καλογέρη ἀγράμματος κατ' αἴτησίν του Χρῆστος Οἰκονόμος (:)

Διὰ τὴν ἀγράμματον Μαριγὼ σύζυγον Κωνσταντίνου Κοκλιώτη κατ' αἴτησίν τῆς Τ.Δ.

Χατζόγλου (:)

Ε. Βασιλείου (:)

Αριθμός 1

1806: Απρηλιοῦ 23:

Τιν σιμερον εγινέ ο παναγιωτις πιληχος να χρεοστι του γι¹
 οργακη ληανού (ληακου;) γροσιά δεκά και σταρή κηλο ενα - ²
 και άγριο σταρη κηλλ 1: τα οπιά υποσχέτος ναν³
 τα εδοσι εις τελιαν κολου (ωρα;) χρονου ενανέ και το σταρη εις ⁴
 τα ερχομενã αλονῖα και ερχοντας ο διορισμενος κυριος ⁵
 υποσχετε ναν τα εδοσι με καλην ευχαριστιαν και ουτος εγινε ⁶
 το παρον γραμά εις ασφαλίαν --- ⁷

γιοργακις δυσανάγνωστο μαρτιρώ ⁸

παναγιωτις μπατη μαρτιρώ ⁹

Αριθμός 2

Δίφυλλο

Διαστάσεις εγγράφου 32 * 21,5

1830 : φεύρουαρίου : 14 : σαλαμήνα

Εἷς το ὄνομα του πατρός και του Ιοῦ και του αγίου πνεύματος τις ηπερ ευλογημένης
 ένδο |¹

ξου δεσπῆνης ημόν θεοτόκου και απαρθένου μαρίας τον αγίον ενδοξον θεοστέ |²

πτον βασηλέον και ησαποστῶλον κόνσταντήνου και ελένις του αγίου μεγαλομαρτη-
 ρος προ |³

κοπήου και πάντον τον αγίον αμήν τίμηος ο γάμος και η κήτη αμήαντος καγό ό θα |⁴

νάσης παπούρας ἔχον θηγατέρα ονόματη φοτηνί η οπήα ελθον εις νόμου ληκίας |⁵

και βούλομε σηζέυξαι αυτήν με τον ηόν του ποταί άναγνόστη μπήληα ονόματη παν |⁶

τελῆ καθός κελέβουν ι θήη και Ιερῖ νομη της εκλησήας μας το μεγα και πλοῦση |⁷

ον ἔλεος ευχαῖ γονἔον στηρίζουση θεμέληα ἦκου και γράφο αυτης το νᾶκτη της |⁸

αρχής ποκᾶμησα : 15 : φουστάνια : 6 : ζηπούνια : 7 : μαντηλήα της κεφαλής : 7 : |⁹

μπόλες : 16 : ζηνάρια : 3 : σκλαβήνα : 1 : στρόση : 1 : αντρομήδα καλή : 1 : προσκε-
 φαλα |¹⁰

δες : 3 : σάκους : 2 : ταγαρια : 4 : κασέλα : 1 : κοντομπόλες : 5 : μησάλα : 1 : και η |¹¹

θήα της η καλομήρα ταγάρι : 1 : και η θήα της η καιβή μαντήλη καλό : 1 : και ο

μπαρ |¹²

μπα της ο σηδέρις μαντήλη : 1 : ταπή : 1 : τηγάνι : 1 : τηροτρυφτα : 1 : κουταλα : 1

τενζε |¹³

ρε : 1 : σηδροστῆα : 1 : γήρο του λεμοῦ εις μετριτά γρω: 41 : χοράφη οπου πάμαι στο

πη |¹⁴

γάδη της παναγίας στο δρομο απο πᾶνο κατα τον προφήτην ηλήαν οπου έχο |¹⁵

παρμένα απο τον μακα[ρί]τη σοτήρχο του σταμάτη παπαδημήτρι το μερτικό |¹⁶

του καθός δηαλαμβάνι η ομολογία και η ευχή του θεοῦ και τον |¹⁷

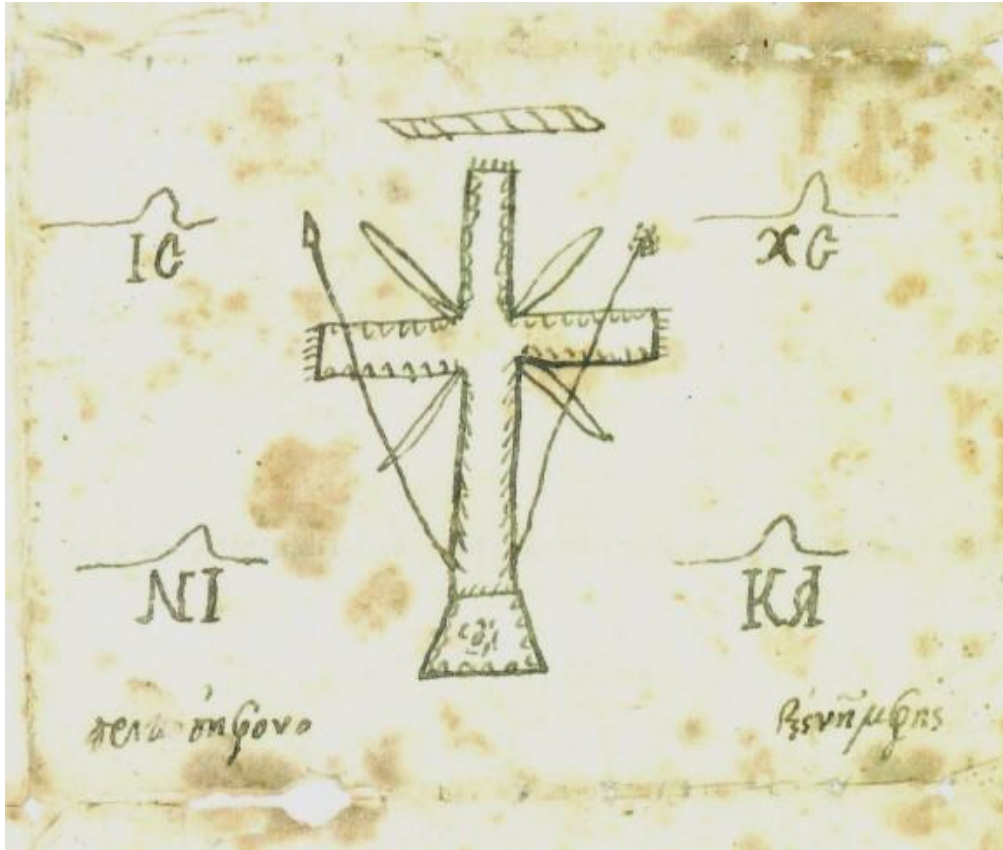
δακτηλήδηα : 5 : σκολαρίτζηα ζευγάρι : 1 : γονἔον άμῆν : |¹⁸

στο πλάι σημειώνεται: και η θήα της η κοῦλα |

ταγάρι: 1 : και μπο |

ληα : 1 : και η θηα της η |

ελένι ταγάρι : 1 : |

Συνέχεια εγγράφου 2

θανᾶσης παποῦρας τα ἔδοσα με την ευχήν μου |¹⁹

χατζί παχίς παρόν |²⁰

σιδερίς αδερφος του γαμπρου παρόν |²¹

κωσταντης πατελέος παρον |²²

Ιωαννης δημαλιτης παρόν |²³

μιτρος κουλούρις παρ[ών] |²⁴

αναστάσις πέτρου παρόν |²⁵

οικονόμος παπασταμάτης έγγραψα και μαρτηρό |²⁶

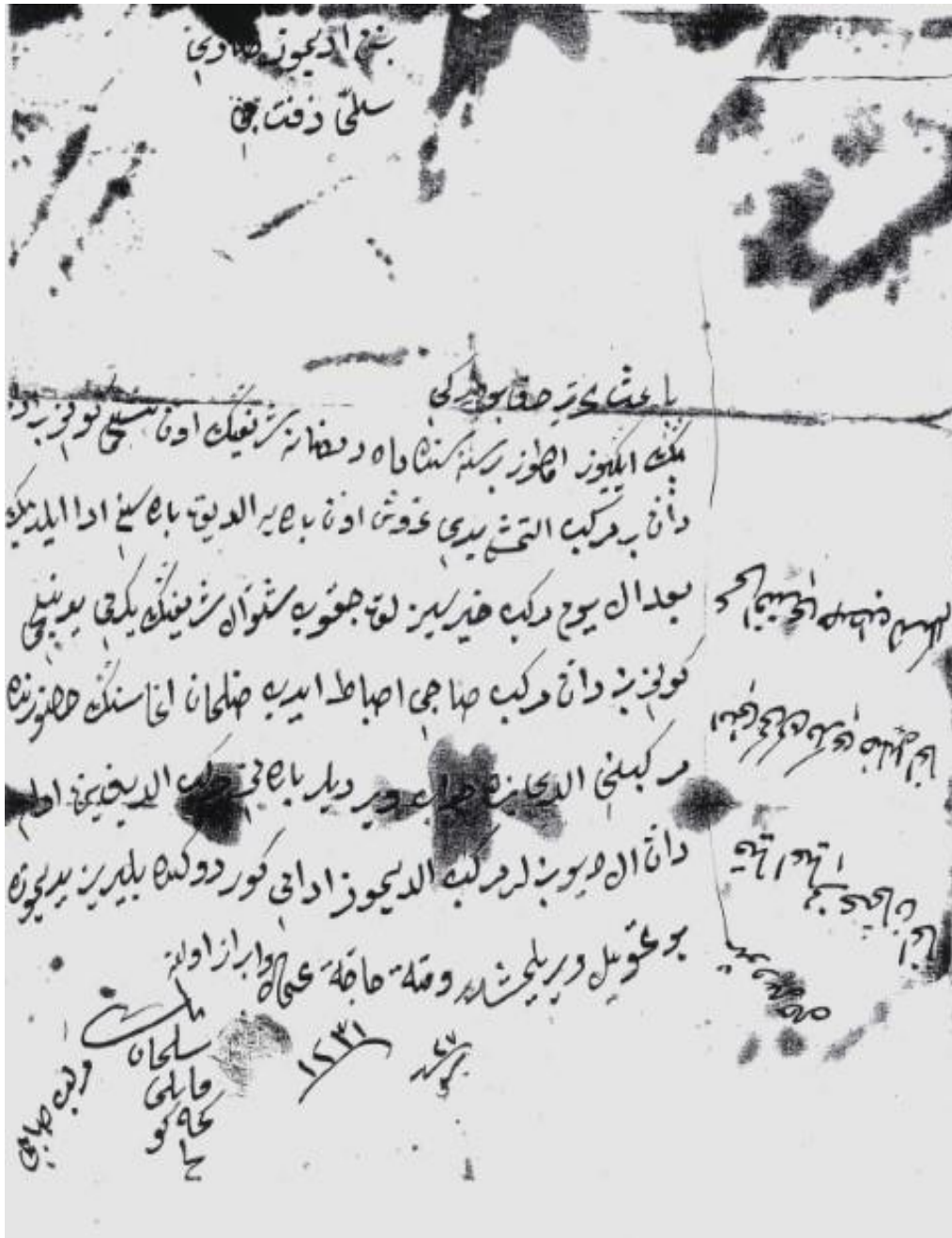
στη πίσω όψη του εγγράφου το σύμβολο του σταυρού και τα αρχικά : IC XC

NI KA

πρικοσήφονο

της νήμφης

Διάφορα Αρχεία

1

Το όνομά μας είναι Σαντί[;] Σουλεϊμάν ζιφτζής¹

Ο λόγος της καταγραφής του εγγράφου είναι ο εξής: Την 15^η ημέρα του ιερού μήνα Ραμαζάν του έτους 1231 [=9 Αυγούστου 1816] αγοράσαμε [με την έννοια αγόρασα] έναντι 67 γροσιών και 10 παράδων έναν γάιδαρο. Καταβάλαμε τότε το αντίτιμο. Στη συνέχεια ο γάιδαρος αποδείχτηκε άχρηστος. Την 27^η ημέρα του έξοχου μήνα Σεβάλ [=20 Σεπτεμβρίου 1816] φέραμε [;] τον ιδιοκτήτη του γαϊδάρου. Ενώπιον του Σουλεϊμάν Αγά, πήρε πίσω τον γάιδαρό του. Μας απάντησε [ο Σουλεϊμάν Αγάς]: Να πάρετε πίσω τους παράδες από τον άνδρα από τον οποίο αγοράσατε τον γάιδαρο. Γνωρίζουμε ότι είδαν [;] τον άνδρα από τον οποίο αγοράσαμε τον γάιδαρο. [Για το λόγο αυτό] δόθηκε στα χέρια μας το παρόν έγγραφο, ώστε να το χρησιμοποιήσουμε και να το προσκομίσουμε σε περίπτωση που χρειαστεί.

27 Σεββάλ 1231 [=20 Σεπτεμβρίου 1816]

[Υπογράφουν:]

Ο ταπεινός Σουλεϊμάν² Κανλί[;]³ Γκιολτσι [;]

Ο ιδιοκτήτης του γαϊδάρου

Μάρτυρες στην υπόθεση:

Ο αγιάνης [=προύχοντας] του Καγιά,⁴ Οσμάν Αγάς.

Ο εμίνης [=διευθυντής] του Τελωνείου, Μπεκρί[;] Χαλίλ Αγάς.

Ο Ισά Εφέντης, ιεροκήρυκας της σκάλας.

Σημαίνει κατασκευαστής πίσσας.

Πρόκειται μάλλον για τον εκδότη του εγγράφου, τον Σουλεϊμάν Αγά που αναφέρεται και στο κυρίως κείμενο του εγγράφου. Το έγγραφο είναι ανορθόγραφο.

Μπορεί επίσης να διαβαστεί Κατλί, που σημαίνει διπλωμένος. Κανλί σημαίνει ματωμένος.

Φαίνεται ότι πρόκειται για τοπωνύμιο, που αγνώ που βρίσκεται. Ίσως κάποιο λιμάνι εφόσον όπως φαίνεται από τις ιδιότητες των μαρτύρων που ακολουθούν, αναφέρεται *τελωνείο* και *σκάλα*.

2

1802 Δεκεμβρίου 15¹

Την σήμερον εσυμφωνήσαμε εγώ ο Σπύ²
 ρος Μαυράκης μαζί με τον Κόλια Κού³
 κη πως είχαμε μερικό χωράφι κείμενο⁴
 εις στη ψιλή άμμο στρέμμα 6 και με το⁵
 να ήτανε χέρσο το έδωσα του Κόλια και το ά⁶
 νοιξε να το σπείρομε μαζί έως χρόνους⁷
 πέντε ήται 5 και εις τέλις να το εξουσιά⁸
 ση άνωθεν Σπύρος ο Μαβράκης και κα⁹
 τά την ομολογία όπου έχει από¹⁰
 τον γέρο Τάρσα ως ομολόγου κι εδικο της δια¹¹
 σιγούριτα εγράψαμε το παρόν¹²

Χατζηγιωργάκης μαρτυρώ¹³

Σταμάτης Παπαδιάς μαρτυρώ¹⁴

Μήτρος Κουλούρης μαρτυρώ και έγγραφα¹⁵

(Από Αρχείο Κων. Σπ. Ραπαντζίκου (Ρουτούλα) Παλούκια)

3

1735

Εν έτι γεναρίου – 22 |¹

Με το παρόν γράμμα στην σήμερον φανερόνομεν κε ομολογούμεν εμής ηπό.....|²
 γέροντες του νησιού κούλουρης να εχρώσταε ο γιώργος κόλιας γκούμας υός κε|³
 του άνωθεν κόλια μερικό χρέως του νικολάου μαβράκι κε επί ζήν σήμερον του χρέ|⁴
 οστι ριαλα ζεκατέσσερα νούμερο: ρτα- 14 της και άνωθεν χρεόφελετις|⁵
 να λείπει την σήμερον χρόνους επτά νούμερ-7 κε εκεί δια να μηέλθει εις την πατρι|⁶
 δα του ευχαρίστηση τάχιστα ..... άνωθεν γέροντες κε|⁷
 προεστούς παρακαλετικός κε τους είπα την ην πόθεσην κε κι του βρούνε|⁸
 δια να μου χρέος όπου εχρεώσται την σήμερον μου τα πουλού(ν) |⁹
 ης τελίαν πούλησην στρέμματα είκοσι τρία νούμερο 23 και δια ενθίμιπον γράφο|¹⁰
 μεν κε τους τόπους όπου είναι αρχίς στο καμίνι στρέμματα 2 σμήλιος τρίτζα ζούργης
 και|¹¹
 γιάννη θεοχάρης στο λιθάρι του κόλε στρέμμα 1 συνορήτης τρίτζα ζούργης παρα|¹²
 κείθε στρέμματα 2 συνορήτης τρίτζας ζούργης στη στράτα του πέρου στρέμματα 2
 συνορή|¹³
 της τρίτζα ζούργης το κομμάτι στη σκηνέα όπου είναι και το δέντρο όπου έχει μέσα|¹⁴
 από πάνω μήτρο καλοτζός και από κάτω η οδός παρακεί θέση στη λουρίδα
 στρέμμα |¹⁵
 -1 πάρο με του το να έχει ο άνωθεν νικολός να να ακαρπερεί εις διόρια καιρού
 χρόν(ο)|¹⁶
 ένα και μέρες έντεκα και – αν ίσως ο άνωθεν γιώργης και έρθει εις τον|¹⁷
 άνωθεν καιρό και δόση τα τον άνωθεν νικολού μαβράκι να είναι νοικοκύρης|¹⁸
 εις τα ιπποστατικά του ειδεμί και δεν έλθει εις την διοριά του και ρού όπου άνωθεν |¹⁹
 εγράψαμεν να έχει να γίνεται ‘άνωθεν νικολός ίδιος κε καθολικός νοικοκύρης|²⁰
 κε να μην έχει να τον έδιασε ο κανείς από ένα εως χίλια και από χίλια εως ένα|²¹
 και εκεί έγινε το παρόν εις ένδειξιν τον υπογεγραμένο μάρτυρον και επίτροπον.|²²

Συνέχεια εγγράφου 3

παναγιώτης τζατζίρης και επίτροπος μαρτυρώ²³
γιάννη δήμας γκίκας και επίτροπος μαρτυρώ²⁴
στάμος γιωργάκης μαρτυρώ²⁵
γιώργης γιάννης στάμος μαρτυρώ²⁶
μήτρος κοφινάς μαρτυρώ²⁷
στάμος δήμας στάμος μαρτυρώ²⁸
γιάννης θεοχάρης μαρτυρώ²⁹

τρίτζα ζούγρη μαρτυρώ³⁰
παναγιώτης πέτρος μαρτυρώ³¹
αναστάσης θεοχάρης μαρτυρώ³²

στάμος δήμας παπαγιώργης³³
έγραψα και μαρτυρώ³⁴

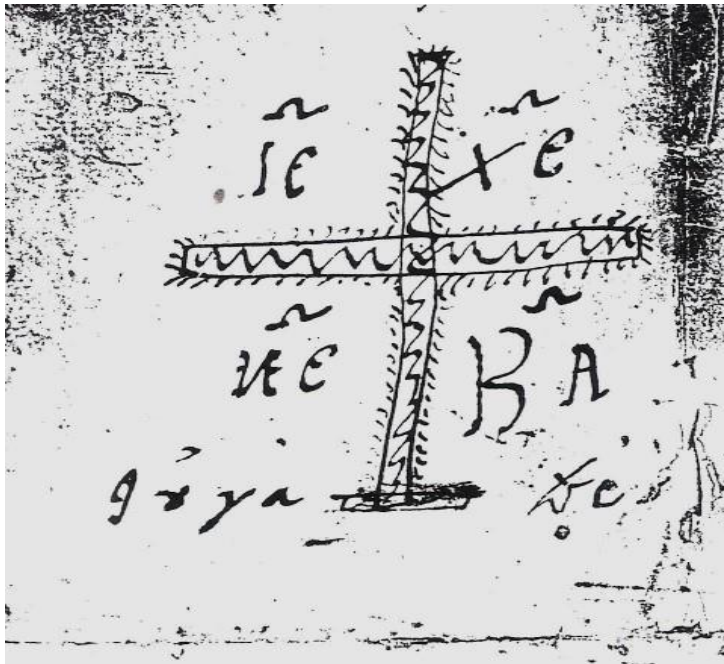
4 (είναι το ίδιο έγγραφο με το ΠΔ32)

1798 μηνί Δικεμβρίου πρώτη – Κούλουρη¹

Ες το όνομα του πατρός κε του που κε του αγίου πεύματος της παρ²
 ευβλογημένης δεσποίνης ημών Θεοτόκου κε απαρθένου μαρίας³
 τον αγίον Θεοτε τον κε ης σαποστολον κος στατη νου κε Ελένης του αγίου⁴
 μεγαλομάρτυρος προκοπίου κε πατόν τον αγίον καγο εγό η γη(νή)⁵
 του πότε κοσστατη μαβράκη έχοτας ηον ωνόματος γιάνη⁶
 βούλομε σύζεξον ατόν με την θυγατέρα του πότε Θανάση κανά⁷
 κη ωνόματη μάρο ης νόμου λήκηας ποσ θήη κε περίς νομή της⁸
 Χρηστόν εκκλησίας τάσω τας προς δωρεάς το μέγα κε πλούσιον⁹
 έλεος ευχή γονέων στερίζει θεμέλιον οίκου αρχίς φαρεγγε(ον) κρο¹⁰
 σια μεταξύ τα γύρω του λαιμού σούμα γρόσια 12 δακτιλίδια 5¹¹
 κε η ευχή των γονέων αμήν¹²

μιτρολουκάς μάρτυρας¹³
 πιαρμπατης γεωργάκης μάρτυρας¹⁴
 παναγιώτης κωνσταντάρας μάρτυρας¹⁵
 αντώνης καρνέσης μάρτυρας σίδερης¹⁶
 κωνσταντής μαυράκης μάρτυρας¹⁷
 σπύρος του κωνσταντή μαυράκη μάρτυρας¹⁸
 παπασίδερης τουργούτης μάρτυρος¹⁹
 πέτρος φωτεινός Χιώτης έγγραφα και μαρτυρώ²⁰

Στην πίσω όψη στη σελ. 2β

5

1759 Οκτωβρίου – 21 Κούλουρη¹

Ες το όνομα του πατρός και του υιού και του αγίου πνεύματος της υπερ ευλο²
 γημένης ενδόξου δεσποινίς ημών θεοτόκου κε αιπάρ³
 θενου μαρίας των αγίων ενδόξων και πανέ φύμον απόστολον τον⁴
 αγίων θεόσεπτων και εις απόστολον κωνσταντίνου και ελένης⁵
 του αγίου ενδόξου μεγαλομάρτυρος προκοπίου και πάντων⁶
 των αγίων τίμιος ο γάμος και η κοίτη αμιάντων. Καγώ εγώ η⁷
 γυνή του πότε βασίλη (νικολού ονόματη φλόρου) βούλομεν συ⁸
 ζεύξω τη θυγατέρα μου ονόματη Παρασκευή με τον υιό του νικολού μαβράκη⁹
 ονόματη κωνσταντή. Εις τον μέγαν και πλούσιον έλεος συν¹⁰
 γονένον θεμέλιον οίκον στηρίζει αρχής: πουκάμισα - 11¹¹
 με τον γαμπρού, πόλαις 15 βουστάνιας – 5 ζιπούνια: 7 και έ¹²
 να της αδελφής της καλούς: μαντήλια της κεφαλής – 4 και του¹³
 γαμπρού ένα: μαντήλια 1 κοντομπόλια 3, ζινάρια 3¹⁴
 στρώσεις 2, προσκεφαλασiais 2: πάπλωμα 1 ατρο¹⁵
 μίδα 2 σακιά 2, ταγάρια 2, κασέλα 1, δακτυλί¹⁶
 δια 3περπελούδες, ζίγι μία σκουλαρίκια ζίγη 1¹⁷
 τέγγερε 1 τηγάνι 1, σιδερόσκι, σούγλα1 κουτάλα 1 πείρο.¹⁸

Δρόση Χρήστος έγγραψα και μα¹⁹

6

1748 μηνί νοεβρίου 12 Κούλουρη¹

Εις το όνομα του πατρός και του υιού και του αΑγίου πνεύματος της πα²
 νι περ εβλογημένης ε(ν)δόξου δεσποινής ημών θεοτόκου και η παρ³
 θένου μαρίας τον αγίων ενδόξων θεόσεπτων βασιλέαν και η σα⁴
 πόστολον κωστατίνου και ελένης του αγίου μεγαλομάρτυρος προ⁵
 κοπίου και πάτων των αγίων ως καθώς κελεύουν οι θείοι κι η ερι⁶
 νόμοι της εκκλησίας μας. Καγώ ο δήμας γιάννη θανάσης έχω θυγα⁷
 τέρα ονόματι άσιμο κε ήλθε ως νόμου (η)λικίας κι βούλομε να⁸
 τι σιζεύξω με τον υιό του ποτε κανάκη ονόματη νικόλαος και ⁹
 τάσο της τη προίκα της το μέγα κε πλούσιο έλεος αρχι ποκα¹⁰
 μισα, ο, ράσα 3, γρίζους 2, σάκους 2, ζιπού¹¹
 νια 4, πόλιας 1, μαντήλια της κεφαλής 3, ζινάρια μάλινα 3¹²
 ατρομίδες 2, ταγάρια 2, στρώση 1, προσκέφαλα 1, μαντίλα¹³
 1 κουδούνια ζυγά 1 παραπλούφες ζυγά 1 σκουλαρίκια¹⁴
 ζυγιά 1 κανατάκια μικρά 3, δίχτυ (ριάλια) 4 κακάβι 1¹⁵
 τηγάνι 1 λιβέτι 1 σιδεροστιά 1 στρέμμα μάνας και χωρά¹⁶
 φι το μερτικό του να μεράζει με τα παιδιά τα Θανάση ανατολικά¹⁷
 γιάν(νη) λια στο πατζή λαχίδι 1 να μεράζει με τα παιδιά του θα¹⁸
 νάση ανατολικά γιάννης λιας στα παλούκια στο σταβροδρόμι χωράφι¹⁹
 όσο εστί σιπλιαστής βορινά καλοστός νοτινά καλογέρικα²⁰
 χωράφι στο το τοροτό όσο όση σιπλιάστης νικολός τράσιας και δύο²¹
 δέτρα εις στα αλώνια το μερτικό του απέλι στρέμμα 4 σιπλιάστης ²²
 του παιδιά του θανάση απελότοπο σιπλιάστης γιάννη σωτήρχος (από) την ά²³
 λη μεριά γιώργη πάστρας και η είχι τον θεού και το γονέων αμήν²⁴

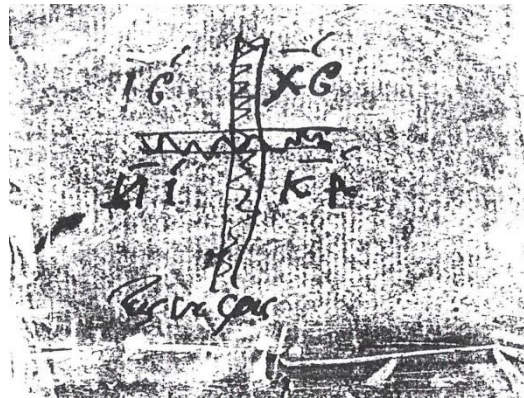
γιωργάκης κόλιας μαρτυρώ²⁵

νικολογοβιός μαρτύρω²⁶

γιάννης αμουράτης μαρτυρώ²⁷

παπαγιάννης δαμαλίτης μέρτυρας²⁸

και έγγραφα²⁹

7

1810 Ιανουαρίου 12 κούλουρη |¹

Δια του παρόντος γράμματος φανερόνομεν εμείς η από κάτωθεν γεγραμμένη |²
 ότι η γυνή του σπύρου μαβράκη και η γυνή του γιάννη μαβράκη οι δύο νι |³
 φάδες αυτοθελήτος και αυτοπροαιρέτος εδανίστηκα(ν) από μιχάλη κα |⁴
 ραδήμα άσπρα με ομολογίαν γρόσια εκατόν, ζώζεκα, παράδες τριάντα |⁵
 δύο γρ. 1120:32 και αγόρασαν τα χωράφια του άνδρα |⁶
 δελφού τους του σίδερη μαβράκη ομού με δύο δέντρα καθώς λαμβάνει |⁷
 η ομολογία όπου τα επούλησε ο σιδέρης ο ίδιος εις τους νιμφάδες |⁸
 του αδελφού του τον οποίον άνωθεν χρέος ανταμώθηκαν ο ζανιστής ο μιχάλης |⁹
 όμου τον γιάννη και του παίρνει τα άσπρα εις ομολογίαν όταν και ανελιπώς και |¹⁰
 έσκισαν την ομολογία και έμεινεν όλη η αγορά των χωραφιών και των ζων
 δεντρων |¹¹
 απάνω εις του γιάννη όπου έδωσε τα άσπρα επειδή η νίμφη του αδελφού του
 σπύρου |¹²
 ζεν μπόρεσε να έβρει τα άσπρα το μερίδιον δυο τους όπου κατείχαν πάλι |¹³
 μαζί και δια τούτο από τον νυν ες το εξής γίνεται ίδιος και καθολικός |¹⁴
 νοικοκύρης ο γιάννης να κύμει εις τα αυτά χωράφια |¹⁵
 όπου το μερίδιον του σίδερη αδελφού του όπου είναι στο αμπελάκι |¹⁶
 και έξω εις ες το χωριό όμου και τα δυό δέντρα καθώς διαλαμβάνει |¹⁷
 η ομολογία να κάμει ως θέλει και βούλεται και πράξει να μη |¹⁸
 ν έχει από ξένο ούτε από αδέρφια του ρυτές από άλλον σι |¹⁹
 γγενεις του ανόμως εις τον ερχομόν του αδελφού του του σπύρου |²⁰
 ήθελε ζητήξει και αυτός μερίδιον να αποκρίνεται όλα τα ήμισυ τα άσπρα |²¹
 ομού με τα του διαφόρου και να μεράσει και τα χωράφια και τα ζιων |²²
 δέντρα ως αδέλφια και εις ένδειξιν έγινε το παρόν γράμμα ανώπιον |²³
 των παρόντων των αξιόπιστων μαρτύρων και δίδεκα εις χείρας του γιάννη |²⁴
 να έχει το κύρος και την ισχύν. Ακόμη φανερόνομεν ότι από τα εκατόν 12 |²⁵
 γρόσια και τριάντα δύο παράδες όπου χρεωστούσαν τον μιχάλη εχώρησε |²⁶
 τα 12 και τις παρέδωκει εξούσε μονο ο γιάννης τα εκατο γρόσια |²⁷

8 1819 Φεβρουαρίου 11 |¹

Τιν σιμερον γραμα φᾶνερόνομε ἐμῖς τά δύο ἀδέρφια ὁ σιδέρις καί ὁ δίμας |²
 παιδιά τοῦ μακαρίτι κόλια γκιοκα πῶς εὐχαριζήκαμε τά δύο μέ ἀγάπι καί |³
 μέ ὁμόνια καί ἐστερθίκαμε καί ἐμιράσαμε τά σπίτια ὅπου ἤχαμε ἀπό τον |⁴
 πατέρα μας τό μακαρίτι κολια γκιοκα καί ἐπίραμε μαστόρους καί εχτι |⁵
 μίσανε τό σπίτι καί ἐρίξαμε λαχνό καί τούπεσε τού διμα ἔτανογι καί τό κα- |⁶
 τόγι καί τοῦ σιδέρι τούπεσε τό σπίτι τό ἀπό πάνο καί ἐστερθίκαμε με ἡρίνι μέ ὁ |⁷
 μόνια καί ὅτι ἤχαμε μασαρικό τά μεράσαμε. ἀκόμα φανερόνομε τά δύο |⁸
 ἀδερφια ὁ σιδέρις καί ὁ δίμας πός ἔχι ὁ σιδέρις κτισμένα τό σπίτι ὅπου τιράζη τον |⁹
 ἡλιω τό ἔχι κτισμένα ἀτός του. καί τά ἄλλα ὅπου ηχαμε μαζί τά μιράσαμε με |¹⁰
 παρόν ἀνθρώπους. ἀκομα φανερόνομε πος ἐμιράσαμε καί τά σελίνια. |¹¹
 εβγάλαμε τό τόπο ὅπου ηχε κτισμένα τό σπίτι ὁ σιδέρις καί τό πίρε καί ὁ δίμας |¹²
 ἀπό κατο μεριά ὡσω εχι τό σπιτι του σιδερι μέσα καί ταποδελιπο το ἐμιράσα |¹³
 με στί μέσι καί δέν ἔχι ὁ δίμας να γυρίζη ἀπό τόν τόπο ὅπου ἔχι τό σπιτι τοῦ |¹⁴
 σιδέρι μέ διάθετο πιρε καί ὁ δίμας ἀπό κατο μεριά ὅπου τοῦπεσε λαχνό. ἀκό |¹⁵
 μα φανερόνομε πος ὁ σιδερις νά βγῆ ἀπό πάνω καί ὁ δίμας νάχι να βγι ἀπό κάτω |¹⁶
 μεριά ἀπό τον παππαναγιότι καί δέν ἔχι ἕνα ἀπό τόν ἄλλο νά πάρη μήτε να

μιλίσουν |¹⁷

ἀκόμα φανερονομε πός νά καθίσι ὁ δίμας στό σπιτι τοῦ σιδέρι ὁ δίμας ὅσο

νάλθουν |¹⁸

ἀπό τό ταξίδι καί τοτες ἄς πάη στο σπιτι του. ἀκόμα γράφομε τά δύο ἀδερφια ὁ

σιδερις |¹⁹

καί ὁ δίμας μέ τιν ἀδελφί μας τιν καλομιρα εργασιθήκαμε ἀπό τό σπιτι καί |²⁰

δεν ἔχι ἡ ἀδελφι μας ἡ καλομιρα νά γιρευή πλέον καί διά τό βεβεον τις αλιθιας

ἔγινε |²¹

το παρόν γράμα ἔμπροσθεν τον μαρτύρον ἡς ἀσφαλιαν. |²²

Ο κολιας Παναγίς μαγιατις παρόν μαρτιρό |²³

Χατζιγγιάνις διμουκις παρόν μαρτιρό |²⁴

Κοσταντίς γγίκας παρόν μάρτιράς |²⁵

Παπαγγελίς τοῦ προτοπαπαμιχάλι ἔγραψα καί |²⁶

μαρτιρό |²⁷

ἐμῖς ἡ ἀδελφαδες τοῦ σιδέρι |²⁸

καί δίμα ἡ μαρδιτσα καί |²⁰

ἡ τσεβί καί ἡ καλομίρα |³⁰

παρών μαρτιροῦμε |³¹

9

1823 ΙΟΥΝΙΟΥ 29 ΚΟΥΛΟΥΡΗ |¹

Δια της παρούσης και καλής αποδείξεως την σήμερον φανερώνω |²
 με κ' ομολογηθεί εμείς του ποκατωθεν γεγραμμένη ιωάννης |³
 θανάσης κ' πανούσης παιδί του μίτρου παπαθανάση είχαμε |⁴
 μερικό σπιτότοπο πατρογονικό μας εις τοποθεσίαν ποπίσω από |⁵
 τα σπίτια του σίδηρη νάννου σίμπλιος νωτινά η οδός, βορινά |⁶
 παπαμιχάλης πάρπα τους δασική θανάσης μάρμπα τους το |⁷
 οποίον εξετιμήθηκε δια γρόσια πενήντα ήτοι νούμερο γρ. 50 |⁸
 το οποίον το αγόρασε ο γαμπρός του αναγνώστης κυράς και |⁹
 αποξενώθηκαν οι αυτοί πουλειταί και έδινε ο αγοραστής ο ίδιος |¹⁰
 και καθολικός νοικοκύρης να κάνει ως θέλει και βούλεται ως |¹¹
 μούλκι ιδικό του κ να μην έχει από κανένα πειράξει ούτε από |¹²
 συγγενή ούτε από ξένον κ δια το αληθές εδώσαμε την παρούσα |¹³
 μας ομολογία εις χήρας του αναγνώστη κατέμπροστεν ευρεθέντων |¹⁴
 μαρτύρων εις ένδειξην και ασφάλεια. |¹⁵

Handwritten title or header at the top of the page.

Main body of handwritten text, appearing to be a list or a series of notes with various entries and numbers.

10

1847 μαρτίου 23 Σαλαμίνα |¹

Εις το όνομα του πατρός και θιού και του αγίου πνευμα |²
 Τος αμίν τίμιος ο γάμος και η κίτι αμίαντος καγώ η θεία της |³
 ρούσα γιαννακού πουλή έχων την ανεψιά ονόματι γιαννούλα |⁴
 έλθει εις νόμον ηλικίας βούλομαι συζεύξω αυτήν με τον |⁵
 υιόν του ιωάννου φερλέμη ονόματι κωνσταντη τάσω αυτής |⁶
 προς γάμου δωρεάν το μέγαν και πλούσιον έλεος γάμου: |⁷
 15 υποκάμισα, 6 φουστάνι 8 ζιπούνια 3 προ |⁸
 σκεφαλάδες, 10 μπόλιες, 7 μαντήλια, 1 μισάλα |⁹
 8 κοντομπόλιες ζώστρες 3 αντρομίδες 2: σκλα |¹⁰
 βίνα 1, κασέλα 1 τενκέρα 1 τηγάνι 1 τυροτρίφτ |¹¹
 α 1 σιδροστιά κουτάλα 1, 4 ταγάρια σακιά 2 |¹²
 γύρω του λαιμού γρ. 50, ελιά μία εις την θέση |¹³
 μούλκι και καμπόλι των 2 κι εγώ η θεία της η ρούσα το |¹⁴
 αμπέλι που έχουμε εις παλιά άμπελα ονομαζόμενον αχλάδι |¹⁵
 Το μερίδιον μου καγώ ο Χρήστος Πουλής το μερίδιον |¹⁶
 μου εις το ίδιον μέρος νοτινά κόλι του σοφρά δισικά |¹⁷
 παίδες ιωάννου πουλή 2 ζευγάρια σκυλαρίων ζακτυλίδι |¹⁸
 7, 1 κοντομπόλια η σπύρενα η καρνέσαινα |¹⁹
 κα η ευχή του θεού και των γονιών αμην |²⁰

11

Ο υποφαινόμενος αυτοπροαιρέτως και οικειοθελώς επώλησα προς |¹
 τον μήτρο ντζιοβά ομοπολίτη μου 2 κομμάτια χωράφια |²
 δια φοίνικας δέκα αριθ. 10 το μεν εν κομμάτιου εις ζαρ |³
 λί οδόν είναι έχων συνορίτας δεξιόθεν τον γεωργακην μί |⁴
 χα εξ αριστερόν τα χωράφια της φανερωμένης και ά |⁵
 νωθεν το βουνί. Το δε άλλο εις τη σπηλιάν όσον είναι |⁶
 έχων συνορίτας και αυτό δεξιόθεν πανούσιν Τρούκιν |⁷
 και εξ αριστερόθεν τον αποθανούσα θυγατέραν μου μαρίζιτσα ήτις |⁸
 εξουσίαζεν εις αυτό το μερτι κατα το προικοσύμφωνο της και μετ` |⁹
 αυτή ανήκει εις τους κληρονόμους του τούτο το μερίτηο κάτωθεν |¹⁰
 έχει την οδόν επάνωθεν το βουνί έχει δε την κυριό |¹¹
 τητα των χωραφίων τούτωνα διαληφθει ο τσεβάς ως ιδοκτήτης |¹²
 του λοιπού ανενόχλητος και ακαταζήτητος παρα τούτο κάθος |¹³
 ίδια μου θέληση ταύτα επούλησα δύο και εις ασφάλειαν |¹⁴
 των δίδοται το παρόν μου πωλητήριο ενυπογράφουμεν, και |¹⁵
 επικυρωμένον παρά της τοπικής αρχής |¹⁶
 εν σαλαμίτι την ένατην αυγούστον τω χιλιστώ οκτακοσιωστώ |¹⁷
 τετρακοστώ έτη. |¹⁸
 Δια τον δράκο μίχα σαλαμίνιο μην εξεύρον |¹⁹
 τα να γράψει δια λόγου της τον υπογράφω Χριστόδουλος |²⁰
 Παπαϊωάννου εξ Αγράφων όστις και μαρτυρώ |²¹
 δια τον γιωργάκη μίχου μην ηξεβροντας να γραφή γρά |²²
 φο γεώργιος παναγιώτου |²³

1998 11월 15일 안양 병원 연구실

피부병을 치료하기 위하여 안양 병원 연구실에서
진행중인 연구 내용에 대해 보고하는 바입니다.
본 연구는 피부병을 치료하기 위하여 안양 병원
연구실에서 진행하고 있는 연구에 대한 보고입니다.
본 연구는 피부병을 치료하기 위하여 안양 병원
연구실에서 진행하고 있는 연구에 대한 보고입니다.
본 연구는 피부병을 치료하기 위하여 안양 병원
연구실에서 진행하고 있는 연구에 대한 보고입니다.
본 연구는 피부병을 치료하기 위하여 안양 병원
연구실에서 진행하고 있는 연구에 대한 보고입니다.
본 연구는 피부병을 치료하기 위하여 안양 병원
연구실에서 진행하고 있는 연구에 대한 보고입니다.

- 1. 연구 목적
- 2. 연구 방법
- 3. 연구 결과
- 4. 연구 결론

12

1798 μηνός Δικεβρίου 27 Κούλουρη |¹

με το παρόν γράμμα δηλωτικών την σήμερον φανερώνομε ημείς τα |²
 τρία αδέρφια |³
 αναγνώστης και δημητράκης και πανούσης |⁴
 του τότε Χατχή Αθανάσιου κ έχοντας πατρογονικόν σπιτότοπον |⁵
 κείμενον προστα εις τον κόληαν μηλωνά βορινά, ανατολη |⁶
 κά σακελάριος μαβράτσης νοτινά παναγιώτης μάρκος |⁷
 δυτικά η οδός όσων εστί του το επουλήσαμε του στάθη γερο |⁸
 γιάννη δια ριάλια πέντε αν εις τα και αποξε |⁹
 νοθήκαμε εμείς τα τρία αδέρφια και έγινε οστάθης νοι |¹⁰
 κοκύρης κτητορ; ως θέλει και βούλεται και πήραξην να |¹¹
 μην έχει από κανεινανι και ούτος έγινε ει παρούσα ωμο |¹²
 λογία έμπροσθεν τον υπό γεγραμμένον μερτύρων εις έδει |¹³
 ξην αληθεία και εδώθει εις χείρας του στάθη γερογιάν |¹⁴
 νη |¹⁵

αναγνώστης και δημητράκης και πανούσης βεβαιώνομε |¹⁶
 κόλιας πιρπίλης μαρτυρώ |¹⁷
 σωτήρχος πόγρης μαρτυρώ |¹⁸
 θανάσης του νικολάου παρπάκης μαρτυρώ |¹⁹

13

1892 |¹

Η ευχή των γονέων προικίζω την θυγατέραν |²
μου Δήμητρα και δίδω τα καθέκαστα προικιά |³

A. πουκάμισα 20 κ μία του γαβρού 21 |⁴

2. ζιπούνια 19 κ ένα τσόχινο χρυσοκέντημα 20 |⁵

3. Μπόλιες 19 κ μία χρυσοκέντημα 20 |⁶

4. Ματίλια 19 κ μία χρυσοκέντημα 20 |⁷

5. Πετσέτες 19 κ μία χρυσοκέντημα 20 |⁸

6. Μαξιλάρια 9 κ μία χρυσοκέντημα 10 |⁹

7. Φουστάνια 7 |¹⁰

8. Χράμια 5 |¹¹

9. Ζώστρες 5 |¹²

10. Παπλώματα 2 |¹³

11. Ανδρομίδι καλή 1 και μία τραγ. 2 |¹⁴

12. Ταγάρια 4 |¹⁵

13. σάκο 1 κ μία κουβέρτα 2 |¹⁶

14. σετούκια κ μία κουβέρτα 2 |¹⁷

15. γατζούρια ζευγ. 5 |¹⁸

16. σκουλαρίκια ζευγ. 2 |¹⁹

17. καλόνιες 2 |²⁰

18. ταψ. 1 |²¹

19. τηγάνι 1 σιδροστιά 1 καταλί 1 |²²

Μιαν άμπελον στη θέση Μπατσι στρέμμα |²³

(αρ. 3) με συνορίτη Ανατολ. Οδός, ζυτικά Γεώργιο |²⁴

Γκιόκα, βορινά βουνό (Μπατζι) νοτινά |²⁵

Γ. Περδικούρη, δίδω κ ένα στρέμμα (αρ. 1) |²⁶

σπιτότοπο συνορίτη ανατολικά ο ίδιος |²⁷

ζυτικά οδός, βορινά ιωάννη Γκιόκας |²⁸

κ νοτινά με οίκους. Ο ίδιος δίδω κ 20 |²⁹

ρίζες (Αρθ. 20) / ελαιόδεδρα, μελίσσα 5 |³⁰

αριθ. 5 / χρυσά κ αργυρά μετρητά |³¹

διακόσια αρθ. 200 / κ μετρητά της |³²

μετρητής διακόσια αρθ. 200, το όλον |³³

χρήματα δρ. 400 / με ευχή των γονέων |³⁴

Ο Πατήρ Παναγή Δ. Τσεβάς |³⁵

Αλλαγή σελίδας

di do ego attaly di do s low arren dorbu
 wooten unapda gol pua ayadaya s dula
 Apun di pulu pua dlepun awakjua di pulu
 di pulu adun di hua Mann hetro puctua; dopen
 di pulu di pulu adun rohuu ay aspu x; ka
 Jorvior a Mery h pe;
 Jorvior a Mery h pe;
 Jorvior a Mery h pe;
 Jorvior a Mery h pe;

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 13

δίδω εγώ ο πατήρ δίδω στη νύφη |³⁶

πεντακόσιες μία 501 μια αμπέλη |³⁷

εις θέση Αγ. Δημητρίου μισό στρέμμα ανατολ. Δημήτρη |³⁸

Δημαλάμπρου δυτικώς Μηνά Πατσιμαδάκη |³⁹

βορινά Δημήτρη Δημαλάμπρου νοτινά αγρός |⁴⁰

η ευχή των γονιών. |⁴¹

Οι μάρτυρες |⁴²

Σπύρος Δ. Βιλλιώτη (κοκώνας) |⁴³

Θεόδωρος Φαρμακώρης |⁴⁴

Διογένης Μαυράκης |⁴⁵

1777 *[handwritten Greek]*

881
[initials]

[Main handwritten text in a cursive script, likely a letter or a list, with multiple lines of text.]

- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*
- [Symbol]* *[handwritten Greek]*

14 ΓΑΚ 001 (είναι ίδιο με ΠΔ14)

ΔΑ

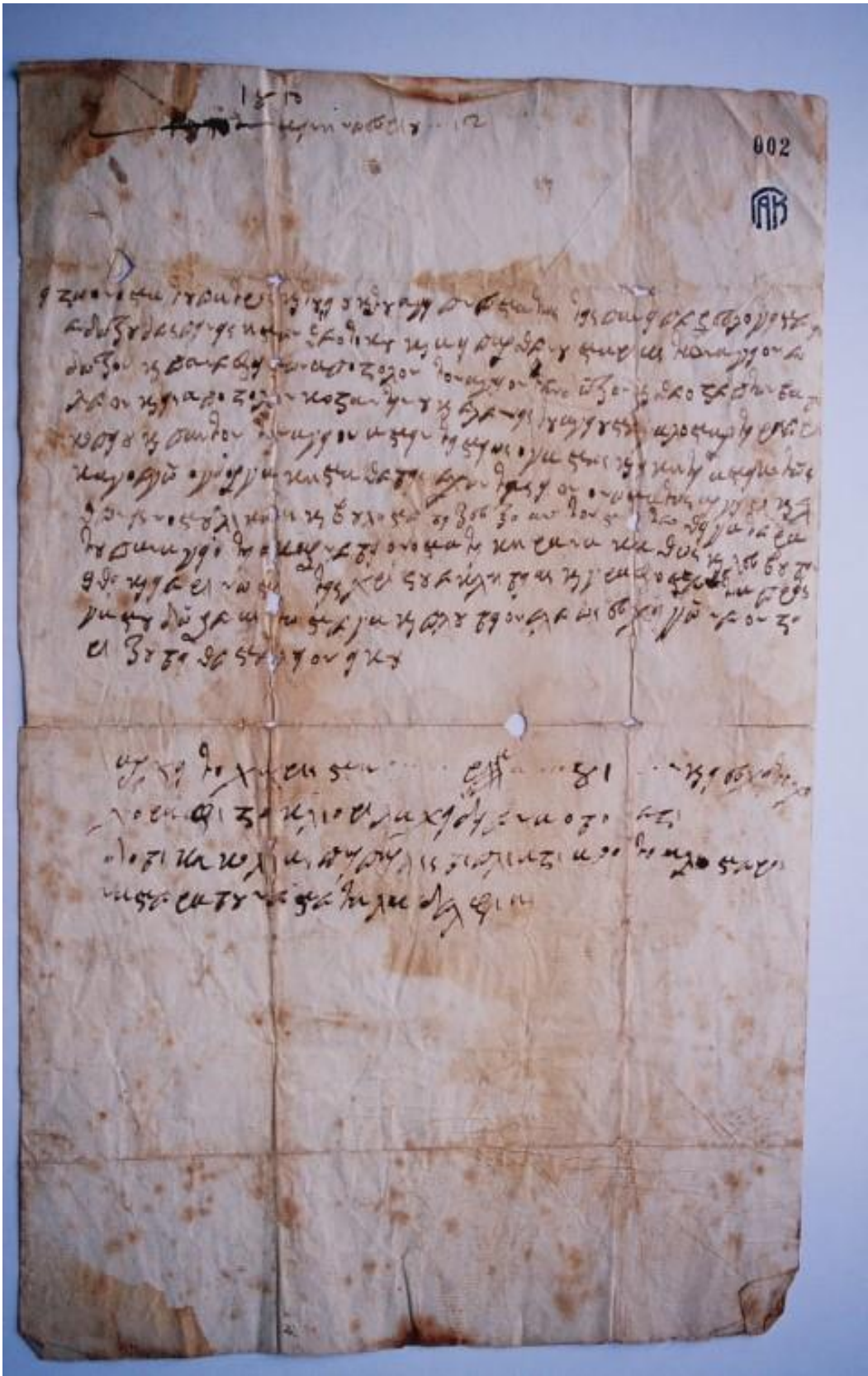
1774 μηνή δεκεμβρίου 21 κούλουρη |¹

Την σήμερον ζώντας της η Σταμάτα θυγατή του πατάπη κ γυνή του θανάση γιάννη |²
 θανάση εφανερώθει κ ομολογεί που με βουλήν κ θελήσεως της κ με καλίν τις |³
 προαίρεση της ό,τι έχει από τον πατέρα της κ από την μητέρα της χωράφι |⁴
 αμπέλι ελαιόδεντρα μασάτικο χαλκωματικό κινητό κ ακίνητο |⁵
 του τα εχάρισε την σήμερον έμπροσθεν εις τους γερόντους κ προεστούς τους |⁶
 υπόκάτωθεν γεγραμμένους του υιού τους του σιδέρη με την ευχή της κ να μην έ |⁷
 χει καμία πειράξη από κανένι μόνους να την εξωθωρίση ο σίδερις τι |⁸
 μάνα του όσο τη να πληρώσει το κοινόν χρέος κ τότες να τα εξουσιάσει |⁹
 ο σίδερις τα πάντα ούλα ρουχικά της χαλκωματικά της χάισμά της να τα |¹⁰
 κάμει ως θέλει κ δουλειά ακόμη φανερώς όπως το απέλι όπου έχει χάρις |¹¹
 μά από τον α(ν)τρα της όσο εστί κ χωράφι κ δέντρο ότι κ να έβρε το χάρις |¹²
 μα του αντρός της κ αυτή ότι ευχαρίσε με την ευχή της κ δια το αληθές εγρα |¹³
 ψαμεν το παρόν έμπροσθεν των γερόντων κ προεστών όπου να μην έχει κα |¹⁴
 μίαν ετάραξιν αυτό κανένα κ δια σιγουρατι έδωσαν την παρούσαν |¹⁵
 εις χείρας του υιού της σιδέρη |¹⁶

Αργύρης του Σκελαρίου κ επίτροπος μαρτυρώ |¹⁷μιχάλης πάστρας κ επίτροπος μαρτυρώ |¹⁸Παπαθανασίου επίτροπος |¹⁹νικολός γερογιάννη μαρτίρο |²⁰Αναστάσιος σωτήρχος μαρτίρο |²¹Παπαγιώργης κ γραμματικός του χωριου εγράψα και μαρτίρο |²²

Στην πίσω όψη του εγγράφου

15 ΓΑΚ 002

1810 μηνή νοεβρίου 12 |¹

Εις το όνομα του πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος της
 πανυπερυλογημένης |²
 ενδόξου Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αιπάρθενου Μαρίας, των αγίων εν |³
 δόξων και πανευφημών αποστόλων, των αγίων ενδόξων και θεόσεπτων βασι |⁴
 λέων και ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης του Αγίου Μεγαλομάρτυρος προ |⁵
 κοπίου και Πάντων των Αγίων αμήν τίμιος ο γάμος κ η πίστη αμίαντος |⁶
 καγώ εγώ ο γιωργάκης μάθησης έχοντας υιόν ανομαστός αργύριος έλ |⁷
 θων εις νόμου λικίας κ βούλομαι συζεύξω αυτόν με τη θυγατέρα |⁸
 του παναγιώτη καρνέση ονόματι κηράνα καθώς κελεύουσι |⁹
 η θί κ ιερι νόμι της χριστού εκκλησίας κ γράφωμεν τα προς |¹⁰
 γάμου δώρα και το μέγα κ πλούσιον έλεος ευχή γονέων στη |¹¹
 ρίζουσα θεμέλιον οίκου |¹²

αρχή το χάρισμα ριάλλια 81 και η ευχή το |¹³
 χωράφι ιστο κλιόρι λαχίδι ένα όσο εστι |¹⁴
 δυτικά κόλιας πιρπάλης σιπλιάστη από τον άλλο μέρος |¹⁵
 να μεραστούν με τα άλλα αδέρφια |¹⁶

1893. v. 1. 2. 1004

habet in se...
 elatortor...
 pio dicit...
 ma no cile...
 hanc...
 de quibus...
 ma cile...
 ce...
 cepro...
 de...
 non...
 haec...
 lo...

- "..."
- "..."
- "..."
- "..."
- "..."

16 ΓΑΚ 004 (είναι ίδιο με ΠΔ36β)1823 νέο έτος γεναρίου 2 Κούλουρη |¹

Δια του παρόντος φανερώνω εγώ η γαρέφο με το παιδί μου |²
 ότι τον τόπο όπου είχα μαζικώς με τον μακαρίτη γιωργάκη |³
 μάθεση το επήρα από το ένα μέρος δυσικά και τα παιδιά του |⁴
 μακαρίτη γιωργάκη μάθεση το επήραν ανατολικά κ έχω εγώ |⁵
 η γαρέφο με τα παιδιά μου να χτίσω τον τοίχο ηγουν το μεσά |⁶
 ρι με τα έξοδο μου κ όποτε καιρόν ήθελαν τα παιδιά του μα |⁷
 καρίτη γιωργακή μαθεσή να χτίσουν να έχουν να ρίξουν τα πε |⁸
 τρατα απάνω εις τον τοίχον μου δίχως κανένα έξοδον ήτα φα |⁹
 νερόνομεν κι εμείς τα παιδιάν του μακαρίτη γιωργακή μα |¹⁰
 θεσή ότι αν ούτως κ θέλει η γαρέφο να χτίσει η γαρέφο |¹¹
 κοντά εις τον τοίχο του Γιάννη Τραπέλου να ρίξει τα πετρατα |¹²
 κ αν ούτως κ τη (εμ)ποδήσει ο γιάννης να έχουμε εμείς τα πε |¹³
 διά του γιωργακή μαθεσή να αποκριθούμε κ ούτως έγινεν |¹⁴
 το παρόν κατεπροσθεν γερόντων και προεστών εις ασφάλειαν. |¹⁵

Παναγιωτης (Αναγνώστης) Καρνέσης |¹⁶Πανούση μαρτυρώ Λουκάς |¹⁷Ιωάννης Βγιένα μαρτυρώ |¹⁸Αντώνης Πιρπίλης μαρτυρώ |¹⁹Σωτήρης Ανδριανού έγγραφα και μαρτυρώ |²⁰

17 (είναι ίδιο με ΠΔ28)

Συλλογή Μάθηση
ΓΑΚ

1771 μνηοῖ ἀπριλήου –α-

+ εἷς τω ὄνομα του πατρῶς και του εἵου και του αγίου πν. τις ηπεραιῖβλωγιμένις
εδόξουδες ¹ |
πήνοις ημῶν θεῶτόκου και ἀπαρθένου μαρῆας τον αγίων ἐνδῶξον θεῶστέπτον ² |
βασηλαῖων και ησαποστῶλον κωστάντηνου και ελαῖνις του αγίου ἐνδῶξου
μεγᾶλωμᾶρτιρος ³ |
προκωπήου και πάντων τον ἀγιῶν ἀμῖν. καγῶ ἐγῶ δημᾶς καραπάτις ἐχωτας θηγά ⁴ |
τέρα ωνῶματι καλῶμίρα και βούλωμα(ι) σιζέυξω με τον ἰῶν μιχᾶλη δηῶνίσοι
ωνῶματι φίλη ⁵ |
προσκοινιτίς τάσω τις το μέγα και πλοῦσηων ἐλαιος . α. πωκᾶμισα -9- σιποῦνια ⁶ |
μεταξωτα -2- κηπουκασῆνια -4- μῶλληες -12- ζηνᾶρια μεταξωτα -2 κημαν ⁷ |
κ μαिताξωτές μαντήληες τις καλῆς- σκλαβίνα -1- ἀντρομηδες -2- στρῶσες -2- ⁸ |
προσκεφαλάδια -2- παπλώματα -2- γιάμπολι ἄπρι -1- σάκους -3- ταγάρια ⁹ |
φουστάνια -4- 4- μαντίλα -1- κασῆλα -1- κακάβι -1- τηγανι -1- σιδερόσθηα -1-
σοῦγρα ¹⁰ |
-1- κουτάλα -1- κρώσια χρίσα ζηγι -1- σκωλαρίκια – ζίγι -1- δακτιλῆδια -5- ¹¹ |
μπερπελουθες ζηγι -1- κωλφίω -1- και μία αλισι ἀσιμῆνια, γιρο του λεμοῦ ῥλλ-5-
ἔτερα ρλλα 29 ¹² |
χωρᾶφι στου μῶκι λαχιδι ἕνα σιμπλιαστῖς δισηκᾶ πεδες του κοντι τουμῆνι ¹³ |
ἀνατωλῆκα ἦ θιά μου η παπαδιά, ἀμπῆλη στο πατητήρι σποριᾶ -1- στου περοῦ
ἐλαιῶ ¹⁴ |
δεντρο -1- και η ευχι τον γῶνέον ¹⁵ |

δίμας καραπατις μαρτιρό ¹⁶ |

γιάνις διμας καραπάτις μαρτιρο ¹⁷ |

παπαναγιῶτις του πα^π/ ῶ πεπα ἔγραψα και μαρτηρό ¹⁸ |

18 (είναι ίδιο με ΠΔ27)

Αρχείο Μάθεση 2

1758 μηνυ -μαγιού -16 κούλουρης ¹ |

2 Εις τος ώνόμα του πάτρος κε του είου κε του αγίου πνέματος της πά ¹ |
 νηπερέβλόγιμένης ενδόξου δεσ πήνης ημών θεωτώκου ² |
 κε αήπάρθενου μαρήασ τον αγιον ενδόξο θεώστέπτον κε ³ |
 ηςσαποστόλον κοστατήνου κε ελένης του αγίου μεγάλομάρτυ ⁴ |
 ρος πρώκοπήου κε πατον τον αγίων ως καθός κέλεβουν η θή ⁵ |
 η κε ηερη νόμη της εκκλησιάς μας καγο ώποτε γιωργάκης ⁶ |
 κηακήρης έχω θυγατέρα ωνόματη κρεούζα κε βούλομε ⁷ |
 συνζεύξο με τον ήων' του ποτε παναγιότη αλαβερα ωνό ⁸ |
 ματος μηγάλλης κε δίνω της την πρήκα της το μέγα κε πλού ⁹ |
 σίων έλεως άρχη ποκάμησα -1- φουστανιά -4 μπο ¹⁰ |
 λιές -10- ζιπουνία -6. ζουνάρια -2 ματηλια τη κεφαλης ¹¹ |
 -3 πάπλόμα -1 στρώσες -1 προσκεφαλάδα -1 ¹² |
 κε μηκρα - 2 ατρομήδα -1 ταγαρια -2 κε η θια της ¹³ |
 ταγαρι -1 ακη-1 τηγάνι -1 τηροτριφτα -1 κου ¹⁴ |
 ταλα -1 σιδεροστήα -1 σουγλα 1 σκολαρκι ¹⁵ |
 α ζίγι -1 δαχτηλιδια -6 δίνι της κε η αδρεφι τις ¹⁶ |
 ζιπούνη -1 κε μπολια -1 κε η εχι του θεου και το ¹⁷ |
 γονέων ¹⁸ |

νικολος νάνως μαρτηρας ¹⁹ |
 στάμος μεγαριτηκος μάρτηρας ²⁰ |
 γιωργακης πέρος μαρ'τηρας ²¹ |
 λαπρος γραματήκος μαρτηρας ²² |

παπαγιανις δαμαδητης μαρτιρας ²³ |
 κε έγγραφα ²⁴ |

Heidpat 2 B.

Thunrothpewer

id kazapito outpewer kut erud am. kut pover kavova-
 eden kut xyxotod bu lencorelat adidpurocolat uedta
 2log, upatcau kadllaba nat dhan bytamu apid momy
 dety; idetunor ipiat kut kuzpdequr yepate by abpuroot.
 nat kazapito hyla yu. Hapaturu ualame adpuroot
 id kut ta idly abuda kut stadyan ab uantpaw nequd
 ut kut boctan kut dptan mura id da kuzp dequr
 yewer, id equit adpuro ut lo uccatun at pootat pua red
 kazapito pua dptan ugguratas Hanagrot xulen dypur.
 Redo kary, nat ab neupka id dptan, kudyaly nat d
 quomof alal leuio kut abpurootun dypaleot by kazo
 pua ceo, nat Nudgas xamua kut pua ceo ipua ceo
 malleuio adpurootun kazapito, id kut kut by uapau-
 da nat kut nat kut uccatun uggur appuicun dlo pua
 upu kumcatoy xatda dymy d pua nat d pua
 otao tea lalen ipia ap apuro'lar nat kut uua ap-
 eo lalen kazapito, pua ceo pua ceo dptan, dptan
 dymy nat pua d pua ceo kut by d pua ceo kut
 outlapy kut uccatun uccatun pua ceo d pua ceo
 adidpurootun pua kut d pua ceo. dlo uccatun nat
 d pua ceo d pua ceo kut uccatun d Nudgas xamua
 kuzp dequr, kut Kazapitan d pua ceo kut kut

Handwritten signature or flourish at the bottom of the page.

20¹⁸⁵⁵ Αρχείο Νικ. Σωτ. Παπασωτηρίου
 Χαρτόσημον
 τάξεως
 Δρ. 1

Στο πλάι
 σφραγίδα

Αριθμός 22
 Προικοσύμφωνον

έν Σαλαμῖνι σήμερον την ἑνάτην τοῦ μηνος Ἰανουα- ¹ |
 ρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτασιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ² |
 ἔτους, ἡμέραν Σάββατον καί ὥραν ὀγδόην μετά μεσημ- ³ |
 βρίας, ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογραφοῦντος εἰρηνοδί- ⁴ |
 κου Σαλαμῖνος Ἠλία Ἰω. Αλεξάκη κατοικοεδρεύοντος ⁵ |
 ἐνταῦθα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Παύλου Οικονόμου κειμέ- ⁶ |
 νη εἰς την ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἔνθα Συμβολαιο- ⁷ |
 γραφῶ ἐνεφανίσθησαν αὐτοπροσώπως οἱ γνωστοί μου καί ⁸ |
 ἄσχετοι μετ' ἐμοῦ συγγενείας Παναγιοῦ χήρα Δημη- ⁹ |
 τρίου Βασιλικῆς οἰκοκυρία ἐν ἰδίῳ ὀνόματι καί ὡς ¹⁰ |
 ἐνοικος ἐπότροπος τῆς ἀνηλίκου θυγατρὸς τῆς Καλο- ¹¹ |
 μοίρας, καί Νικόλαος παππᾶ Σωτηρίου ἔμπορος ¹² |
 κάτοικοι ἀμφοτέροι Σαλαμῖνος, οἵτινες ἐπὶ τη παρου- ¹³ |
 σία καί τῶν κάτωθι προσυπογεγραμμένων δύο μαρ- ¹⁴ |
 τύρων Σωκράτους Χοϊδᾶ Δικηγόρου καί Ἄθανα- ¹⁵ |
 σίου Τρατάρη ἔμπορομεσίτου κατοίκων ἀμ- ¹⁶ |
 φοτέρων Σαλαμῖνος, γνωστῶν μοι πολιτῶν, ἐλλήνων, ¹⁷ |
 ἐνηλίκων καί μὴ ἐξαιρετέων, ἐζήτησαν τὴν ¹⁸ |
 σύνταξιν τοῦ παρόντος προικοσυμφώνου ἐγγράφου ¹⁹ |
 ἐκθέσαντες μοι τὰ ἐξῆς: ὅτι προκειμένου νά ²⁰ |
 λάβῃ ὡς σύζυγόν του νόμιμον ὁ Νικόλαος παππα ²¹ |
 Σωτηρίου τὴν Καλομοίραν θυγατέρα τοῦ ποτέ ²² |

Υπογραφή Συμβολαιογράφου

Αλλαγή σελίδας

¹⁸⁵⁵ Εκ παραδρομῆς κατὰ τη δακτυλογράφηση ἀπὸ τον ἀριθμὸ 18 μετέβην στον ἀριθμὸ 20.

Angin kelan Bayung, abo kesanggupan quomny uad
 ut malyas by naragay x ulas supulatan bayung,
 abo uad luy hio lalatny uacax wat us wat mazd-
 mplek Nindan tauwa ku luytas, abo ob daco-
 otulak, iy uat neu la' apus adula naat uay-
 ra' ualy pala naat x entpa la' dlat 102/ udat apua-
 dan i' dionulatan di' delpura by wat, uapubun
 ab' dlaton supran fupyon bagaytas, naat unsewa-
 pibun d'yalag mus mel tauwa' mulyah kapay ut, lu-
 lunt mel xulak Nindatan Bayung, mionpibun
 ob naat d'pulinat mel d'epun. *Syhas d'axpant d'pud-
 narka* . . . . . *Hadpa 60*

2/ nalar apua dan i' dionulatan di' d'epun
 d'elpu pala uapubun us dlaton d'elut
 mo' bagaytas, naat unsewa' pibun tra-
 yung mel d'puyar by naragay x ulas
 bayung, d'ulunt mel tauwa' mulyah,
 mionpibun mel d'epun naat d'pulinat mel
 xulak Nindatan Bayung, *Syhas d'axpant* 300.
 berantolur.

3/ nalar apua dan i' dionulatan di' d'epun
 pala uapubun us dlaton d'elut by bagaytas,
 naat unsewa' pibun d'yalag mus mel xulak Nindatan
 bayung, d'ulunt mel d'elutan fuppa lunt *300*
Merawing

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 20

Δημητρίου Βασιλικῆς, ἐπιτροπευομένην φυσικῶς παρά ¹ |
 τῆς μητρὸς τῆς Παναγοῦς χήρας Δημητρίου Βασιλικῆς, ² |
 αὕτη ὑπὸ τὴν ιδιότητάν τῆς παραχωρεῖ εἰς τὸν μελλό ³ |
 νυμφον Νικόλαον Παππᾶ Σωτηρίου, οὗτος ὅτι ἀπο- ⁴ |
 δέχεται, ὡς προῖκαν τὰ ἐξῆς ἀκίνητα καὶ κινη- ⁵ |
 τὰ πράγματα καὶ χρήματα ἦτοι 1^{ov} / μίαν ἄμπε- ⁶ |
 λον ιδιόκτητον ἐκ στρέμματος ἑνὸς κειμένην ⁷ |
 εἰς θέσιν Ἁγίον Γεώργιον Σαλαμῖνος, καὶ συνορευο- ⁸ |
 μένην Ἀνατολικῶς με Παππᾶ Μιχαήλ Καραλῆ, Δυ- ⁹ |
 τικῶς με χήραν Νικολάου Βασιλικῆς, Μεσημβρινῶς ¹⁰ |
 δέ καὶ Ἀρκτικῶς με δρόμον, ἀξίας Δραχμῶν ἐξή- ¹¹ |
 κοντα ..... Αριθμὸς 60 ¹² |
 2 / Μίαν ἄμπελον ιδιόκτητον ἐξ ἡμίσεως ¹³ |
 στρέμματος κειμένην εἰς θέσιν Βρετώ ¹⁴ |
 τῆς Σαλαμῖνος, καὶ συνορευομένην Ἀνα- ¹⁵ |
 τολικῶς με ἄμπελον τῆς Παναγοῦς χήρας ¹⁶ |
 Βασιλικῆς, Δυτικῶς με Ἰωάννην Λιούλην, ¹⁷ |
 Μεσημβρινῶς με δρόμον καὶ Ἀρκτικῶς με ¹⁸ |
 χήραν Νικολάου Βασιλικῆς, ἀξίας Δραχμῶν ¹⁹ |
 τριακοσίων ..... » 300 ²⁰ |
 3 / Μίαν ἄμπελον ιδιόκτητον ἐξ ἡμίσεως στρέμ ²¹ |
 ματος κειμένην εἰς θέσιν Λειβάδι τῆς Σαλαμῖνος, ²² |
 καὶ συνορευομένην Ἀνατολικῶς με χήραν Νικολάου ²³ |
 Βασιλικῆς, Δυτικῶς με Κῶσταν Γραμματικόν 360 ²⁴ |

Υπογραφή Συμβολαιογράφου

Αλλαγή σελίδας

mulagca' Apax 360

Apulung met'udum & apulum, nat
mangpalam met'napum kutwar, Apax
Seaxpud' Parootur. . . . . Apd. 200.

4/ Milar apungon bidulatan of'at' nat'upul-
ang' alaxpa' & mupulum ul' Beal' us
Luzapud, nat' anapungum' Aralagum
met' namet' bidulatan' Venturo' i'at'us, Lu' u-
met' nat'apud' mup' nat' mup' a-
Bangum, Apulung met' d'at', nat' mup-
apum met' kumut, Apax Seaxpud' Parootur. 900

5/ Milar apungon of'at' nat' upul' nat' ap-
mud, bidulatan, mup' mup' Apax Seax-
pud' us' Luzapud, nat' anapungum' Ara-
lagum met' d'at', mup' mup' met' mup-
nat' mup' nat', Lu' mup' met' mup' a-
nat' Apulum met' Apul' d'at' mup' a-
Apax Seaxpud' Parootur. 800

6/ Milar of'at' nat' apungon' mup' mup' ul'
d'at', met' nat' mup' nat' mup' d'at'
nat' mup' mup' mup' mup' ul' nat' mup' mup'
Luzapud' ul' nat' d'at' d'at' mup' mup' nat'
mup' mup' Aralagum met' d'at' us
Luzapud' m' mup' a-
nat' mup' nat' mup' a-
nat' mup' d'at' mup' nat' Apulum
met' mup' mup' Apax Seaxpud' Parootur. 500

7/ Milar of'at' nat' apungon' mup' mup' ul'
d'at', met' nat' mup' nat' mup' d'at'
nat' mup' mup' mup' mup' ul' nat' mup' mup'
Luzapud' ul' nat' d'at' d'at' mup' mup' nat'
mup' mup' Aralagum met' d'at' us
Luzapud' m' mup' a-
nat' mup' nat' mup' a-
nat' mup' d'at' mup' nat' Apulum
met' mup' mup' Apax Seaxpud' Parootur. 600

8/ Milar of'at' nat' apungon' mup' mup' ul'
d'at', met' nat' mup' nat' mup' d'at'
nat' mup' mup' mup' mup' ul' nat' mup' mup'
Luzapud' ul' nat' d'at' d'at' mup' mup' nat'
mup' mup' Aralagum met' d'at' us
Luzapud' m' mup' a-
nat' mup' nat' mup' a-
nat' mup' d'at' mup' nat' Apulum
met' mup' mup' Apax Seaxpud' Parootur. 700

3460

Η τρίτη σελίδα του εγγράφου 20

μεταφορά Δραχ. 360¹ |
 Αρκτικῶς μέ Ἰωάννην Φουρίκη, καί² |
 Μεσημβρινῶς Λάμπρον Βιένναν, ἀξίας³ |
 Δραχμῶν διακοσίων - - - - - Αριθ. 200⁴ |
 4 / Μίαν ἄμπελον ιδιόκτητον ἐξ ἑνός και ἡμί-⁵ |
 σεως στρέμματος κειμένην εἰς Βρετώ τῆς⁶ |
 Σαλαμῖνος, και συνορευομένην Ανατολικῶς⁷ |
 με Παππᾶ Σωτήριον Ἰωάννου ἱερέως, Δυτι-⁸ |
 κῶς μέ Παναγιώτη Μελέν καί Νικόλαον⁹ |
 Βασιλικῆς, Ἀρκτικῶς μέ ὁδόν, και Μεσημ-¹⁰ |
 βρινῶς με βουνόν, ἀξίας Δραχμῶν εννεακοσίων » 900¹¹ |
 5 / Μίαν ἄμπελον ἐξ ἑνός και ἡμίσεως στρέμ-¹² |
 ματος ιδιόκτητον, κειμένην εἰς Ἄγιον Γεώρ-¹³ |
 γιον τῆς Σαλαμῖνος, και συνορευομένην Ἀνα-¹⁴ |
 τολικῶς μέ δρόμον, Μεσημβρινῶς με Μελέ-¹⁵ |
 τιον Βασιλείου, Δυτικῶς μέ παραλίαν¹⁶ |
 καί Αρκτικῶς με Ἀριστείδην Μαργαρίτην¹⁷ |
 ἀξίας Δραχμῶν ὀκτακοσίων » 800¹⁸ |
 6 / Μίαν οἰκίαν χαμώγηον διηρημένην εἰς¹⁹ |
 δύο, μετά τοῦ προαυλίου της καί μεθ' ὅλης²⁰ |
 τῆς περιοχῆς της κειμένης ἐντός τῆς πόλεως²¹ |
 Σαλαμῖνος εἰς τήν ἐνορίαν ὁ Ἅγιος Μηνᾶς καί²² |
 Ανατολικῶς μέ εἴσοδον τῆς²³ |
 ἐκκλησίας ἡ Παναγία, Δυτικῶς μέ ἀγρόν²⁴ |
 τοῦ Δημητρίου Σουλιώτου, Μεσημβρινῶς μέ²⁵ |
 τήν ἀνωτέρω ἐκκλησίαν καί Ἀρκτικῶς²⁶ |
 μέ Γεώργιον Βασιλικῆς ἀξίας Δραχμῶν πεντα-²⁷ |
 κοσίων - - - - - » 500²⁸ |
 7 / ὀκτώ φουστάνια καλά γυναικεῖα ἀξίας Δραχ. ἑξακοσίων » 600²⁹ |
 8 / δύο ὅμοια κατώτερα ἀξίας Δραχμῶν ἑκατόν » 100³⁰ |

3.460³¹ |

Αλλαγή σελίδας

9/ *Amor. buli uonua'puaa pwanua* *Malagopa' Senk* 3460.
Agilay Saaxpui leanao' in leou'p'na'la Hpa. 340
 10/ *Reda puu'na se'la Agilay Saaxpui*
Amur'na'la 90
 11/ *Alua tipua' di'ka' Agilay Saaxpui*
Amalot' uer'bu'na'la 150
 12/ *Alua buli tipua' le'la Agilay Saaxpui*
Amalot' uer'bu'na'la. . . . . . 150.
 13/ *O'lo pu'p'ua' se'la Agilay Saaxpui*
Amason buli . . . . . 28.
 14/ *Alua tipua' di'ka' Agilay Saaxpui*
Amalot' uer'bu'na'la . . . . . 36.
 15/ *O'lo pu'p'ua' pu'p'ua' Agilay Saaxpui*
Amalot' 100
 16/ *Amason tipua' uer'bu'na' se'la Agilay*
Saaxpui *Amalot' uer'bu'na'la* 400
 17/ *Alua pu'p'ua' pu'p'ua' Agilay Saaxpui*
Amalot' uer'bu'na'la . . . . . 35.
 18/ *Alua pu'p'ua' Agilay Saaxpui*
Amason 20
 19/ *Amason pu'p'ua' pu'p'ua' uer'bu'na'la*
Agilay Saaxpui *Amalot' uer'bu'na'la* . . . . . 40.
 20/ *Amason pu'p'ua' pu'p'ua' uer'bu'na'la*
Agilay Saaxpui *Amalot' uer'bu'na'la* . . . . . 87.
 21/ *O'lo uer'bu'na' Agilay Saaxpui*
Amalot' 8
 4944

Manzanilla

Η τέταρτη σελίδα του εγγράφου 20

	μεταφορά Δραχ. 3.460 ¹
9 / είκοσιν όκτώ υποκάμισα γυναικεῖα ²	
αξίας Δραχμῶν τριακοσίων τεσσαράκοντα Αριθ. 340 ³	
10 / τρία ζηπούνια πρώτα αξίας Δραχμῶν ⁴	
ενενήκοντα - - - - -	90 ⁵
11 / δέκα ὅμοια δεύτερης αξίας Δραχμῶν ⁶	
έκατόν πενήκοντα - - - - -	150 ⁷
12 / δέκα όκτώ ὅμοια τρίτα αξίας δραχμῶν έ- ⁸	
κατόν πενήκοντα - - - - -	150 ⁹
13 / δύο μαξιλάρια πρώτα αξίας Δραχμῶν ¹⁰	
τριάκοντα έξ - - - - -	36 ¹¹
15 / δύο μπόλιαις μεταξοταῖς αξίας Δραχμῶν ¹²	
έκατόν - - - - -	100 ¹³
16 / είκοσιν ὅμοιας δευτέρας ποιότητος αξίας ¹⁴	
Δραχμῶν τετρακοσίων - - - - -	400 ¹⁵
17 / ένα ζευγάρι ξόμπλια αξίας Δραχμῶν ¹⁶	
τριάκοντα πέντε - - - - -	35 ¹⁷
18 / έναν τζεβρέ αξίας Δραχμῶν είκοσι ...	20 ¹⁸
19 / είκοσι καλιμκέρια τῆς κεφαλῆς ¹⁹	
αξίας Δραχμῶν τεσσαράκοντα - - - - -	40 ²⁰
20 / είκοσιν ένένα μπόλιαις / ἡ πετζέταις / ²¹	
αξίας Δραχμῶν όγδοήκοντα έπτά - - -	87 ²²
21 / δύο υποχείρια αξίας Δραχμῶν ²³	
όκτώ - - - - -	8 ²⁴
	4944 ²⁵

Malang, 10 Sept 1944.

- 22/ Latoones potoles / pivalisa / poveranti a
 (as day Seaxpuit P. Lima. . . . . 12.
- 23/ Sindo air papulda (as day Seaxpuit ibro-
 mbranta. 90
- 24/ Latorapa rajaleia (as day Seaxpuit p. amala & 30
- 25/ Sira odunor (as day Seaxpuit p. lisa) 75.
- 26/ Sira Lanyapala (as day Seaxpuit uer lura) 50
- 27/ Sira qap rupa (as day Seaxpuit uer lura) 50
- 28/ Sira xmen' pua pua pua (as day Seaxpuit uer
 uer lura uer lura. . . . . 45.
- 29/ pua kaotaya puzim (as day Seaxpuit uer lura & 5.
- 30/ Sira olempa (as day Seaxpuit uer lura) 20
- 31/ uer lura puzaleu puzaleu (as day Seaxpuit
 uer lura. 20
- 32/ Sira lator uer nega uer uer lura (as day
 Seaxpuit uer lura uer lura. 17
- 33/ lator puzaleu uer lura (as day Seaxpuit uer lura
 uer lura. . . . . 15.
- 34/ uer lura uer lura puzaleu puzaleu
 uer lura uer lura uer lura uer lura (as day
 Seaxpuit uer lura uer lura. . . . . 107.
- 35/ uer lura uer lura uer lura (as day Seaxpuit
 uer lura. 100

5520

M. S. S.

Η πέμπτη σελίδα του εγγράφου 20

μεταφορά Δραχ. 4944 ¹ |
 22 / τέσσερες ζώστρες / ζωνάρια / γυναικεία ² |
 αξίας Δραχμῶν δώδεκα - - - - - Αριθ. 12 ³ |
 23 / δύο ἀνδρομίδας αξίας δραχμῶν ἑννε- ⁴ |
 νήκοντα - - - - - » 90 ⁵ |
 24 / τέσσερα ταγάρια αξίας Δραχμῶν τριάκοντα » 30 ⁶ |
 25 / ἕναν σάκκον αξίας Δραχμῶν δέκα πέντε 15 ⁷ |
 26 / δύο ἐφαπλώματα αξίας δραχμῶν πενήκοντα » 50 ⁸ |
 27 / ἕνα φαρτζεῖρι αξίας Δραχμῶν πενήκοντα » 50 ⁹ |
 28 / τρία χειράμια μάλλινα αξίας Δραχμῶν τεσ- ¹⁰ |
 σάράκοντα πέντε - - - - - » 45 ¹¹ |
 29 / μία κασέλα ξύλινη αξίας Δραχμῶν πέντε » 5 ¹² |
 30 / ἕνα στρώμα αξίας Δραχμῶν εἴκοσιν » 20 ¹³ |
 31 / πέντε ζευγάρια γαντζούδια αξίας Δραχμῶν ¹⁴ |
 εἴκοσιν - - - - - » 20 ¹⁵ |
 32 / ἕνα τάσι τῆς κεφαλῆς ἐπίχρυσον αξίας ¹⁶ |
 Δραχμῶν δέκα ἑπτὰ - - - - - » 17 ¹⁷ |
 33 / τρία ζεύγη ενωτίων αξίας Δραχμῶν δέκα ¹⁸ |
 πέντε - - - - - » 15 ¹⁹ |
 34 / μίαν ἄλυσσον ἀργυρᾶν μέ διάφορα ²⁰ |
 νομίσματα και με φλωρία δέκα πέντε αξίας ²¹ |
 ὄλων δραχμῶν ἑκατόν ἑπτὰ - - - - - » 107 ²² |
 35 / πέντε δακτυλίδια χρυσᾶ αξίας Δραχμῶν ²³ |
 ἑκατόν - - - - - » 100 ²⁴ |
 5,520 ²⁵ |

Η έκτη σελίδα του εγγράφου 20

μεταφορά Δραχμ. 5520 ¹ |
 36 / δύο καζώνια εκ χαλκοῦ ἀξίας ² |
 Δραχμῶν δέκα πέντε - - - - - Αριθ. 15 ³ |
 37 / ἓνα ταμί καί ἓνα τηγάνιον ⁴ |
 ἀξίας Δραχμῶν εἴκοσι δύο » 22 ⁵ |
5,557 ⁶ |
 προσέτι και εις μετρητά Δραχμάς ⁷ |
 δύο χιλιάδες » 2000 ⁸ |
7,557 ⁹ |

ταῖς ὁποῖαις θέλει παραλάβῃ ὁ μελλόνυμφος Νικό ¹⁰ |
 λας Παππᾶ Σωτηρίου ἀπό τοὺς ἀδελφοὺς Δημή ¹¹ |
 τριον, Ἀγγελῆν καί Μελέτιον Ἰωάννου Βενετζάνου ¹² |
 οἵτινες τὰς ὀφείλουν δυνάμει Συμβολαίου πρὸς τὴν ¹³ |
 Παναγιοῦ χήραν Δημητρίου Βασιλικῆς ὡς ἐπί- ¹⁴ |
 τροπον τῆς θυγατρὸς τῆς Καλομοίρας. Ἡ ἀξία τῶν ¹⁵ |
 ἀνωτέρω πραγμάτων καί κτημάτων, ἐσημειώθη ¹⁶ |
 διά τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀρμοδίου χάρτου τοῦ ¹⁷ |
 παρόντος Συμβολαίου. ἐνταῦθα διευκρινήσθη ¹⁸ |
 καί συνωμολογήθη μεταξύ τῶν Συμβαλλομένων, ¹⁹ |
 ὅτι τόσο ἡ ἀκίνητος, ὅθεν καί ἡ κινητὴ περι- ²⁰ |
 ουσία ἀνήκουν εἰς τὴν ὀρφανὴν μελλόνυμφον ²¹ |
 Καλομοῖραν ἐκ πατρικῆς περιουσίας τῆς ὁποίας ²² |

Υπογραφή

ad hoc etiam maius uisum, aliquidque apud
deputatos reuerentia res oratione non
sunt uelut uisum uisum. Sed uelut uisum
omnibus et uisum, quae ad uisum uisum
mai magister uisum uisum uisum, mai uisum
dum uisum uisum uisum uisum, uisum uisum
deputatos uisum uisum uisum uisum

Quorum uisum uisum uisum uisum
ad uisum uisum uisum uisum
deputatos uisum uisum uisum uisum
N. uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum

Ad uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
deputatos uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum

Ad uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum
uisum uisum uisum uisum uisum

Η έβδομη σελίδα του εγγράφου 20

αὕτη εἶναι καί μόνος κληρονόμος, επομένως ἐγώ ¹ |
 ὁ Συμβολαιογράφος ὑπέμνησα τάς διατάξεις τοῦ ² |
 περί Μεταγραφῆς Νόμου. Πρός βεβαίωσιν ὅθεν ³ |
 συνετάχθη το παρόν, ὅπερ ἀναγνωσθέν εὐκρινῶς ⁴ |
 και μεγαλοφώνως εἰς εὐήκοον πάντων, καί βεβαιω- ⁵ |
 θέν ὑπογράφεται παρ' ὄλων καί ἐμοῦ, ἐκτός τῆς ⁶ |
 Συμβαλλομένης Παναγιοῦς χήρας Δημητρίου ⁷ |
 Βασιλικῆς ὁμολογησάσης ἄγνοιαν γραμμάτων. ⁸ |

Οἱ μάρτυρες Ὁ Συμβαλλόμενος ⁹ |

Σ. Χοΐδας Ν. Παπ^λ Σωτηρίου ¹⁰ |

Ἀθανάσιος Τρατάρης ¹¹ |

ὁ Συμβολ. Εἰρηνοδίκης Σαλαμῖνος ¹² |

(υπογραφή) Ἡλίας Ἰω. Ἀλεξιάκης ¹³

ὅτι ἀκριβές ἀντίγραφον ¹⁴ |

Ἐν Σαλαμῖνι αὐθημερόν ¹⁵ |

ὁ Συμβολ. Εἰρηνοδίκης Σαλαμῖνος ¹⁶ |

υπογραφή ¹⁷ |

Βεβαιοῦται ὅτι μετεγράφη εἰς τὰ βιβλία ¹⁸ |

τῶν Μεταγραφῶν τοῦ Δήμου Σαλαμῖνος ¹⁹ |

εἰς Τόμον ΙΑ` ἀριθμόν 1113. ἔν Σαλαμῖνι ²⁰ |

ὁ υποθηκοφύλαξ ²¹ |

(υπογραφή)

σφραγίδα εἰρηνοδικείου

Mammoneion

ei lo evopoi tou Xouloz y tou Aytou
ayxiuato epuro i xixu tou yovion
Moufhe tou defalivato i Eivipyo
H Maita is tou dypudoxiu ait Mojo
Dm - zion is yovion

1/	pepuloi d' epuroi	teleanovion	400
2/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
3/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
4/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
5/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
6/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
7/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
8/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
9/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
10/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350
11/	epuroi d' epuroi	ois d' hui	350

21 Συλλογή Π. Βιβλίη Αχρονολόγητο
Προικοσύμφωνο

- Ἐς τό ὄνομα τοῦ Χρηστοῦ κ τοῦ Ἁγίου |¹
 πνεύματος ἀμὴν ἢ εὐχή τόν γονεόν. |²
 Πρικήζει τήν θυγατέρα του ὁ Εὐάγγελος |³
 Π. Ποῦτος ἔς τόν Θεμιστοκλήν Σωτ. Λογο |⁴
 θέτη. δεῖδη ὅς πρήκα. |⁵
 1/ μετρητά Δραχμάς τετρακοσίας μία / αριθ. Δ. 401 |⁶
 2/ ἀμπέλον στρέματα δύο ἀξία Δ. 350 |⁷
 εἰς θέσση Ἁγία μαρίνα συνορεβόμενα ανατολικά |⁸
~~3/~~ Σωτρώδες Πεδ. Μηχαήλ Δυτικά Σύζυγο Ευάγ. Ποῦτου |⁹
 βορινά δρόμο; Νοτηνά Πέτρος Διολῆς |¹⁰
 3/ ελεόδενδρα ρίζες δέκα πέντε εἰς θέσση Μαρίνα |¹¹
 ανατολικός Δημήτρ. Κόλιας διτικά Σωτήρις Μπερίς νοτινά |¹²
 Νικόλαος Ποῦτος βορινός αξίας Δ. 150 |¹³
 4/ φουστάνια τέσσερα αξία δρα Δ. 200 |¹⁴
 5/ ὑποκάμισα δέκα πέντε αξία Δ. 50 |¹⁵
 6/ ζηπούνια δέκα πέντε αξία Δ. 200 |¹⁶
 7/ μπόλιες δέκα αξία Δ. 100 |¹⁷
 8/ αντρομίδες δύο αξία Δ. 60 |¹⁸
 9/ τάσιον ἕνα αξία Δ. |¹⁹
 10/ ταγάρια δύο αξία 6 |²⁰
 11/ προσκεφαλάδες ἑπτὰ αξία Δ. 7 | |²¹

Αλλαγή σελίδας

12/	ἴσος ἁρμόνη	αὐτὸ	δ	6
13/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	15
14/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	25
15/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	5
16/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	4
17/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	4
18/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	15
19/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	10
20/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	5
21/	ἡρπαιώδης	ἴσος	δ	4

ὁ γὰρ ἀπὸ γωνίας ὀρθῆς ἐκείνης τῆς
 ὀρθῆς ἐν τῇ ἑξῆς γωνίᾳ ὀρθῆς πάλιν
 ἀπὸ τῆς 207
 ἡ γωνία τῆς γωνίας ὀρθῆς
 ἡ γωνία τῆς γωνίας ὀρθῆς

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 21

12/ ένα στρόμα	αξ	Δ.	6	¹
13/ χιράμια	τρία	Δ.	15	²
14/ παπλάματα	δύο	Δ.	25	³
15/ καζάνια	ένα	Δ.	5	⁴
16/ ταψή	ένα	Δ	4	⁵
17/ κουτάλι	τροφής;	Δ	4	⁶
18/ φουστάνια	; ένα	Δ	15	⁷
19/ μανδύλια	δέκα	Δ	10	⁸
20/ ζουνάρια	δύο	Δ	3	⁹
21/ φάσι κ	καπουτσάλ	Δ	4	¹⁰

ὁ γαμπρός πρό γαμέαν δορεάν ὁ Πατήρ του |¹¹

δορη ἐς τοῦς νεόνημφους δραχμάς διακοσίας μία |¹²

ἀριθμῶ 201 |¹³

οἱ μάρτυρες |¹³

κ εὐχη τόν γονέαν ἀμήν |¹⁴

ὁ νουνός Ἀλέξ. Α. Πάλας

+ Ερ Λογισμὸς τῆς Π. Π. Π. Λογισμίου 1900

Ἐν Ἱερουσαλὴμ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας καὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ

Τὸν Ἰωάννην ἀπὸ τῆς ἑξῆς ἐξ ἡμερῶν

ἔξο δὲ ἀπὸ τῆς ἐξῆς ἐξ ἡμερῶν ὅσοις ἔτι

μετὰ τὴν ἐξῆς καὶ ἐξ ἡμερῶν τῆς ἐξῆς

ἔτι

1	Ποσὶς	20
2	Ποσὶς	7
3	Ποσὶς	20
4	Ποσὶς	20
5	Ποσὶς	20
6	Ποσὶς	20
7	Ποσὶς	20
8	Ποσὶς	10
9	Ποσὶς	2
10	Ποσὶς	4
11	Ποσὶς	2
12	Ποσὶς	2

Από το αρχείο της οικογ. Μπούτση
με τη μεσολάβηση της Αλεξάνδρας
Βιλιώτη – Φασουλή.

+ Έν Σαλαμίτι τίν πρότι Ίανουαρίου 1900 + |¹
είς τόνομα τοῦ πατρός καί τοῦ υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου |²
Πνεύματος ἀμίν ἔγω ο Χρίστος Σταμπάμπας |³
ἔχο θιγάτηρ ἔϊς υλικίαν γάμο ονόμα Ἄνα |⁴
με τα μεγάλις ευχίς καί εφχαρίστισιν Παραχορίσειο |⁵
τα εξής _ |⁶

1	Ποκάμισα	20
2	Φουστάνια	7
3	Ζιποῦνια	20
4	Μπόλιες	20
5	Μαντίλια	20
6	Ζόστρες	5
7	Πετσέτες 19 καί μία Μισάλα	20
8	Προσκέφαλα	10
9	Αντρομίδες	2
10	Ταγάρια 3 κι ἕνα Σάιοο	4
11	Παπλόματα	2
12	Στρόσι 1 κασέλες	2

+

14	Χρυσάκι	5	Λευκίτιδα	3
15	Καζάντζι Ταγι	1	Τοξοειδής	
16	Αυτίσις Σπίκουλα			4
17	Χοφάρι Σπίκουλα			2
18	Σπυρίδερσα			50 περίπου
	Μελοχορδωπριζαίτη			
19	Μελιπέλα Οραχτίς	επιλεκτικά	20	700
	Και 2) Λευκή	με ποικίλον	Σπίκου	1

Συνέχεια εγγράφου 22

ΔΑ

14	Χράμια	5 σεντόνια	3
15	Καζάνια 2	ταψί 1	το όλον 3
16	Αμπέλι Στρέματα		4
17	Χοράφι Στρέματα		2
18	Ελεῶδενδρα	50 ρίζες	
	Με το χοράφι μαζί		
19	Μετριτά Δραχμές εφτακόσια Αθ.	700	
	και ή ευχή τον γονέον	Ἄμιν	

37-110

№ 415.

Секреторский департамент Д. № 600. 1899.

в том случае, когда бы искомые сведения были получены, то необходимо было бы сообщить о них в установленном порядке.

Ввиду того, что сведения, на которые имеется указание в Вашем письме, относятся к частным делам, то они не подлежат разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

Содержание Вашего письма о получении сведений не подлежит разглашению.

→ Личное
дело № 10

23

Χαρτόσημον

Δρ. 10 ΔΕΚΑ

Αριθμ. 415

Προικοσύμφωνον δραχ. 6,000 |¹

ἐν Σαλαμῖνι κ ἐν τῷ εἰρηνοδικειακῷ κατστήματι, ὧπου |²
 Συμβολαιογραφῶ, σήμερον τὴν δεκάτην ἐννάτην / 19 / ὅκτω |³
 βρίου 1903 ἐννεακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ἡμέραν Κυριακὴν |⁴
 μ.μ. ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογραφοῦντος Εἰρηνοδίκου |⁵
 Σαλαμῖνος Μιχαὴλ Γεωργειάδου κατοικοεδρεύοντος ἐνταῦ |⁶
 θα, κ τῶν γωνιστῶν μοι πολιτῶν Ἑλλήνων ἐνηλίκων κ |⁷
 μὴ ἐξαιρετέων μαρτύρων Κωνσταντίνου Γραμμα- |⁸
 τικός τοῦ εἰρηνοδικείου ἐνταῦθα, κ Στυρίδωνος Λαζάρου |⁹
 κλητῆρος, κατοίκων ἐντεῦθεν, ἐνεφανίσθησαν οἱ ἐπίσης |¹⁰
 γνωστοί μοι κ ἄσχετοι πρὸς ὅλους ἡμᾶς κ μὴ ἐξαιρε- |¹¹
 τεοὶ ἀφ' ἐνός Παναγῆς Τσούτσουρας παντοπώλης, κ' |¹²
 ἀφ' ἑτέρου Νικόλαος Ἀλεξάνδρου Κριτσίκης, κρεο- |¹³
 πώλης κάτοικοι ἀμφοτέρω Σαλαμῖνος Ἀλέξανδρος Κριτσίκης κρεοπώλης
 κάτοικος ἐπίσης Α. Λαζάρου Ν. Κριτσίκης, ὅτινες |¹⁴
 ἠτήσαντο τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος, ἐκθέσαντες |¹⁵
 τὰ ἐξῆς. ὁ Παναγῆς Τσούτσουρας ἔχων θυγατέ- |¹⁶
 ρα ὀνόματι Δέσποιναν ἣν πρόκειται νὰ δώσῃ |¹⁷
 εἰς γάμον πρὸς τὸν Νικόλαον Ἀλεξ. Κριτσίκην, |¹⁸
 τελεσθισόμενον σήμερον κατὰ τοὺς ὑεροὺς |¹⁹
 κ' θείους κανόνες τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησί- |²⁰
 ας δίδει πρὸς αὐτόν λόγῳ προικός τὰ ἐξῆς ἀκί- |²¹
 νητα κτήματα, ἅτινα ἔχει εἰς τὴν ἀπόλυτον |²²
 κατοχὴν νομὴν κ' κυριότητάν του ἥτοι 1) ἓνα |²³
 ἀγρὸν στρεμμάτων τριῶν, εἰς θέσιν ἐπάνω ἀλώ- |²⁴
 νια τῆς Σαλαμῖνος, ὑπὸ τῶν ὄρων γύρωθεν με χή- |²⁵
 ραν Δημητρίου Καλογιάννη, ὁδὸς κ' ἄγνωστον. |²⁶
 κ 2) ἕτερον ἀγρὸν, στρεμμάτων τριῶν εἰς θέσιν |²⁷

Αλλαγὴ σελίδας

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 23
 Ζωοδόχος Πηγή τῆς Σαλαμί²⁸
 νος, ὑπό τῶν ὄρων γύρωθεν με²⁹
 Γεώργιον Τούτσην, ὁδός, κ' ἄγνωστον, |³⁰
 ἀξίας ἐν ὄλῳ δραχμῶν τριακ. /300/. |³¹
 3/. Διάφορα σκεύη, ἔπιπλα, κ' ῥουχισμόν, ἀ |³²
 ξίας δραχμῶν δύο χιλιάδων πεντακοσίων /2,500/, |³³
 κ'4) ἀρ. μετρητά δραχμές δύο χίλι |³⁴
 ἄδας πεντακοσίας. /2,500/. ὁ δε Νικόλαος Ἄλεξ. |³⁵
 Κριτσίκης ἀπεδέλατο τ' ὦντι, παρέλαβεν ἐκτός |³⁶
 τοῦ γραφείου μου, ὡς ὁμολόγησεν ἐνώπιόν μας, |³⁷
 τά μετρητά ἦτοι τὰς δραχμάς δύο χιλιάδας πεν- |³⁸
 τακοσίας, ὡς κ' τὰ ἔπιπλα, σκεύη, κ' ῥουχισμόν, ὑπο- |³⁹
 σχεθεῖς τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἐντός |⁴⁰
 τῆς σήμερον. κ' οὕτω ἀπεκδυομένου τοῦ Παναγιῆ |⁴¹
 Τσοῦτσουρα τῶν ἀκινήτων τῶν |⁴²
 ἄνω προγραφομένων του, κ' πάσης |⁴³
 γίνεται κύριος κ' κάτοχος τούτων |⁴⁴
 Ο Νικόλαος Ἄλεξ. Κριτσίκης, δυνάμενος διατί |⁴⁵
 θεται ταῦτα κατὰ βούλησιν. ὁ δέ τρίτος (;) Ἀλέ- |⁴⁶
 ξανδρος Κριτσίκης προηγουμένως ἐκτός |⁴⁷
 τοῦ γραφείου μου, ὡς ὁμολόγησεν ἐνώπιόν μας |⁴⁸
 πρὸς τὴν μελλόνυμφον Δέσποιναν δραχμάς |⁴⁹
 μετριτοῖς πεντακοσίας /500/ λόγω προγαμι- |⁵⁰
 αίας δωρεᾶς. ὑπεμνήσθην ὁ Νόμος τῆς Μετα- |⁵¹
 γραφῆς. (ἐνταῦθα γένηται μνεία ὅτι ἐλλεί- |⁵²
 ψει χαρτοσήμου τῶν τεσσαράκοντα δραχ- |⁵³
 μῶν, προσετέθησαν πρὸς συμπλήρω- |⁵⁴
 σιν τρῦα τῶν ὀκτώ δραχμῶν κ' ἐν |⁵⁵
 τῶν ἑξ δραχμῶν. ἐφ' ᾧ συνετάγη τό |⁵⁶

Αλλαγὴ σελίδας

ayo, kumuhunguaduh adigunguh di dudu
 luo unkuur, kungpung sup'ayur'uluo.
 or' kungpung.

→ Kungpung.

Kungpung Kungpung Kungpung Kungpung
 Kungpung Kungpung Kungpung Kungpung
 Kungpung Kungpung Kungpung Kungpung
 Kungpung Kungpung Kungpung Kungpung

Η τρίτη σελίδα του εγγράφου 23

παρόν, ὄπερ ἀναγνωσθέν επαρκῶς εἰς εὐή- |⁵⁷
κοον πάντων, ὑπεγράφη παρ' ὅλων κ' ἐμοῦ. |⁵⁸

Οἱ μάρτυρες |⁵⁹

Δ. Λαζάρου Νικολ. Α. Κριτσίκης. Συμβολ. Ειρηνοδ. Σαλαμ. |⁶⁰

24

Χαρτόσημον

Δρ. 1. ΜΙΑΣ

Αριθ. 296 |¹Προικοσύμφωνον. Δραχ. 100 |²

έν Σαλαμῖνι κ'έν τῷ ειρηνοδικικῷ καταστήματι ένθα Συμβο- |³
 λαιογραφῶ, σήμερον την είκοστήν πρώτην /21/ Αυγούστου 1903 |⁴
 εννεακοσιοστοῦ τρίτου έτους ήμέραν Πέμπτην μ.μ. ενώπι |⁵
 ον έμοῦ του Συμβολαιογραφοῦντος είρηνοδίκου Σαλαμῖνος Μιχα- |⁶
 ήλ Γεωργειάδου κατοικοεδρεύοντος έντεῦθεν, κ'τῶν γνω- |⁷
 στῶν μοι πολιτῶν έλλήνων ένηλίκων κ'μή έξαιρετέων |⁸
 μαρτύρων Ανδρέου Τρούκη κ'Θεμιστοκλέους Παπα- |⁹
 σωτηρίου Ιατροῦ, κατοίκων Σαλα- |¹⁰
 μῖνος, ένεφανίσθησαν οί άγνωστοι πρόσ έμέ, περί ὧν |¹¹
 τήν ταυτότητα μέ έβεβαιώσαν οί προμνησθέντες μάρτυ- |¹²
 ρες, άσχετοι πρόσ ὅλους ήμᾶς, κ'μή έξαιρετέον, άφ' |¹³
 ένός Παναγιούλα χήρα Κωνσταντίνου Βέργη, οίκο- |¹⁴
 κυρά, κ'άφ' έτέρου Σπυρίδων Δημητρίου Ελένης ξυ- |¹⁵
 λουργός, κάτοικοι έντεῦθεν, οἵτινες ήτήσαντο τήν |¹⁶
 σύνταξιν τοῦ παρόντος, έκθέσαντες τά έξῆς. ή Πα- |¹⁷
 ναγιούλα χήρα Κωνσταντίνου Βέργη πρό τριῶν περίπου |¹⁸
 έτῶν έδωσεν είς νόμιμον γάμον μετά τοῦ δευ- |¹⁹
 τέρου Σπυρίδωνος Έλένης την θυγατέρα της Σε- |²⁰
 βαστήν κελευσθεῖσακατά τούς θείους κ'ιερούς κα- |²¹
 νόνες τῆς ὀρθοδόξου Έκκλησίας, κ'μή δώσασα πρόσ |²²
 οὔτον προῖκαν, σήμερον οίκειοθελῶς κ'εύχα- |²³
 ρίστως δίδει πρόσ αυτόν λόγω προικός άδια- |²⁴
 τιμήτου (;) τό έτερον δωμάτιον τό πρόσ το δυτικόν |²⁵
 μέρος, καθόσον τό πρόσ τό ανατολικόν μέρος |²⁶
 δωμάτιον έδωρήθη πρόσ τήν σύζυγόν του |²⁷
 Σεβαστήν παρά τῆς πρώτης Παναγιούλας χήρας |²⁸

Αλλαγή σελίδας

Hing. Pöppu, unjannor við
 ríðing, gæðe re þrum græm
 dan pi orðunor löglingur,
 Þeirggr Þunriun, i dóðe, þad rei þrom þan
 orðunor unum re þromadór, i dæpim þvi
 re þromis ríðe re þrom þrom. Þe þrom þan
 þrom unadgare þi þrom unum, i þrom þan
 → þe re i þrom þrom þrom þrom unum
 unum þrom þrom þrom re, i þrom þrom
 þrom þrom. Þrom þrom þrom re þrom þrom
 þrom þrom re þrom, þrom unum þrom
 þrom þrom, þrom þrom re þrom þrom.
 þrom re þrom þrom þrom þrom þrom
 þrom.

siðmipugur.

o oporugabony.

H. Þunriun

Þrom þrom D. Þrom

Þ. Þrom

Þrom þrom þrom þrom
 Þrom þrom þrom þrom
 Þrom þrom þrom þrom

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 24
 Κωνστ. Βέργη, κάτοικου έν-|²⁹
 τεῦθεν, κ' υπό τῶν ὄρων γύρω-|³⁰
 θεν με Νικόλαον Κρουστάλην|³¹
 Βασίλειον Τραντάκη, κ' ὀδόν υπό τόν ὄρον ὅ,τι|³²
 δικαιοῦται αὕτη ἡ προικοδοτίς κ' διαμένη ἐπί|³³
 τοῦ δωματίου τούτου ἐφ' ὄρου ζωῆς. ὁ δε Σπυρίδων|³⁴
 Ἑλένης ἀπεδέλατο τήν προίκαν ταύτην, κ' παρέλα-|³⁵
 βε τό ὡς   δωμάτιον εἰς τήν ἀπόλυτον|³⁶
 κατοχήν νομήν κ' κυριότητά του, ὡς ἐπίσης κ' τόν|³⁷
 ἄνω ὄρον ὑπεμνήσθην ὁ Νόμος τῆς Μεταγραφῆς,|³⁸
 ἐφ' ᾧ συνετάγη τό παρόν, ὅπερ ἀναγνωσθέν ἐπαρκῶς|³⁹
 εἰς ευήκοον πάντων, ὑπεγράφη παρ' ὄλων κ' ἐμοῦ|⁴⁰
 πλήν τῆς προικοδοτίδος δηλωσάσης ἄγνοιαν γραμ-|⁴¹
 μάτων.

οἱ Μάρτυρες	ὁ προικολήπτης ⁴²
Α. Τρούκης ⁴³	
Θ. δαπτηρίου	Σπυρίδων Δ. Ἑλένης ⁴⁴
ο Συμβολ. Ειρηνοδίκης Σαλαμίνας ⁴⁵	
Μ. Γεωργειάκης ⁴⁶	

25

Χαρτόσημον

Δρ. 2. ΔΥΟ

Ἀριθ. 289. |¹Προικοσύμφωνον δραχ. 300. |²

Εὐ Σαλαμῖνι και ἐν τῷ εἰρηνοσικηκῷ καταστήματι ἔνθα Συμ- |³
 βολαιογραφῶ, σήμερον την δεκάτην ἑβδόμην (17) Αυγούστου |⁴
 1903 ἔνεακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ἡμέραν Κυριακὴν μ.μ. |⁵
 ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογραφοῦντος Εἰρηνοδίκου Σαλα- |⁶
 μῖνος Μιχαὴλ Γεωργιάδου, κατοικοεδρεύοντος ἐντεῦ- |⁷
 θεν, καὶ τῶν γνωστῶν μοι πολιτῶν ευκῶων ἐνοικίκων |⁸
 καὶ μὴ ἐξαιρετέων μαρτύρων Ἰωάννου Πάλλα Ἰατροῦ, |⁹
 καὶ Δημητρίου Μαγκούφη κτηματίου, κατοί- |¹⁰
 κων Σαλαμῖνος, ἐνεφανίσθησαν οἱ ἄγνωστοι |¹¹
 πρὸς ἐμέ, περὶ ὧν τὴν ταυτότητα μὲ ἐβεβαίωσαν οἱ |¹²
 προμνησθέντας μάρτυρες, ἄσχετοι πρὸς ἡμᾶς |¹³
 καὶ μὴ ἐξαιρετέον ἀφ' ἑνός Νικόλαος Μπερῆς ἱερέυς, |¹⁴
 καὶ ἀφ' ἐντέρου Παναγιώτης Παρθένης οἰνοπώλης, κα- |¹⁵
 τοίκον Σαλαμῖνος, καὶ ἠτήσαντο τὴν σύνταξιν τοῦ |¹⁶
 παρόντος, ἐκθέσαντες τὰ ἐξῆς. ὁ Νικόλαος Μπερῆς |¹⁷
 πρὸ δεκαετίας περίπου δώσας εἰς νόμιμον γάμον |¹⁸
 κελευσθέντα κατὰ τοὺς θείους κ' ἱερούς κανόνες τῆς |¹⁹
 ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τὴν τὴν θυγατέραν του Πη- |²⁰
 νελόπην πρὸς τὸν Παναγιώτην Παρθένην, κ' |²¹
 δώσας πρὸς αὐτὸν προῖκαν δι' εὐσήμου Συμβολαίου, |²²
 δίδει πρὸς αὐτὸν σήμερον ὡς προῖκαν διατε- |²³
 τιμημένην τὰ ἐξῆς κτήματα 1) ἕναν ἀγρόν |²⁴
 εἰς θέσιν Κόλυ Γκοῦμα τοῦ χωρίου Μουλκίου τῆς |²⁵
 Σαλαμῖνος, στρεμμάτων εἴκοσι, ὑπὸ τῶν ὄρων γύρω- |²⁶
 θεν μὲ παῖδας οἰκονόμου, Σπυρίδωνα Μπούτσην, δρό- |²⁷
 μον, κ' Ἰωάννην Μπούτσην. 2) ἕναν ἀγρόν εἰς |²⁸

Αλλαγή σελίδας

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 25
 θέσιν Πέρανι τῆς αὐτῆς περιφε-²⁹
 ρείας, στρεμμάτων ὀκτώ, ὑπό τῶν ὄρων γύρωθεν μέ ἴδιον προικο-³⁰
 δότην, θεοφάνην Περδικούρην, κ Παῦλον Μπούταλην³¹
 3) ἕναν ἀγρόν εἰς θέσιν Καποῦρα τῆς αὐτῆς περιφερείας, στρεμ-³²
 ματος ἑνός, ὑπό τῶν ὄρων γύρωθεν Παναγιώτου Μπούτσην, |³³
 Νικόλαον Γαβριήλ, Πανωγιώτου Γκοῦμαν, κ' παῖδες Κουλού³⁴
 ρη. κ' 4) ἕναν ἀγρόν εἰς θέσιν Πέρανι τῆς αὐτῆς περιφερεί-³⁵
 ας στρεμμάτων εἴκοσι πέντε, ὑπό τῶν ὄρων γύρωθεν³⁶
 Παῦλον Μπούταλην, δρόμον, Γκοῦμαν, κ' Μηνᾶν Μπό-³⁷
 γρην, ἀξύας ἀπάντων δραχμῶν τριακοσίων³⁸
 /300/. κ' οὕτω ἀπεκδύεται οὗτος ἀπό σήμερον³⁹
 πάντων κ' ὑπ' αὐτῶν δικαιώματός του, κ' υποκαθίστησε⁴⁰
 τέλειον κύριον κ' κάτοχον τόν Παναγιώτη Παρ-⁴¹
 θένην, ὅστις ὑπεδέλατο τ' ὦντι, κ' παρέλαβον ἀρτίαν⁴²
 ἀπόλυτον κατοχὴν, νομήν, κ' κυριότητάν του, δυνά-⁴³
 μενος διατίθεται ὡς βούλεται. ὑπομνύ⁴⁴
 σθην ο Νόμος τῆς Μεταγραφῆς. ἐφ' ᾧ συνετάγη τό⁴⁵
 παρόν, ὅπερ ἀναγνωσθέν ἐπαρκῶς εἰς ευήκοον⁴⁶
 πάντων κ' ὑπογράφω παρόλων ἐξ' ἐμοῦ πλήν τοῦ⁴⁷
 προικολήπτου δηλώσας ἄγνοιαν γραμμάτων. |⁴⁸

Οἱ Μάρτυρες ὁ προικοδότης⁴⁹
 Ι.Δ. Πάλας Νικολ. Μπερίς σακελλάριος⁵⁰
 Δημήτριος Μαγκούφης
 ὁ Συμβολ. Ειρηνοδίκης Σαλαμῖνος
 Μ. Γεωργιάδης.

1853.

Journal de voyage page 300.

...

26

Χαρτόσημον

Δρ. 2. ΔΥΟ

Αριθ. 453 |¹Προικοσύμφωνον δραχ. 300 |²Ἐν Σαλαμῖνι κ' ἐν τῷ εἰρηνοδικειακῷ καταστήματι ἔνθα Συμ- |³βολαιογραφῶ, σήμερον τὴν ἕκτην (6) Νοεμβρίου 1903 ἔννε |⁴ακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ἡμέραν Πέμπτην π.μ. ἐνώπιον |⁵έμοῦ τοῦ Συμβολαιογραφοῦντος Εἰρηνοδίκου Σαλαμῖνος Μιχα- |⁶ήλ Γεωργιάδου κατοικοεδρεύοντος ἐνταῦθα, κ' τῶν γνωστῶν |⁷μοι πολιτῶν Ἑλλήνων ἐνηλίκων κ' μοί ἐξαιρετέων μαρ- |⁸τύρων Δημητρίου Κουτσούκου κτηματίου, κ' Σταματί |⁹ου βιλιώτου οἰνοπώλου, κατοίκων Σαλα- |¹⁰μῖνος, ἐνεφανίσθησαν οἱ ἄγνωστοι πρὸς ἐμέ, περί ὧν τὴν |¹¹ταυτότητα μ' ἐβεβαίωσαν οἱ προμνησθέντες μάρτυρες |¹²ἄσχετοι πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς, κ' μὴ ἐξαιρετέον ἀφ' ἐνός |¹³Νικόλαος γεωργίου Παπαγεωργίου κτηματίας |¹⁴κ' ἀφ' ἐτέρου ἡ Μαρία σύζυγος Αναστασίου Κούκη |¹⁵οἰκοκυρά, κάτοικοι Σαλαμῖνος, οἵτινες ἤτήσαντο |¹⁶τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος, ἐκθέσαντες τὰ ἐξῆς. ὁ Νι- |¹⁷κόλαος Γεωρ. Παπαγεωργίου ἐκτός τῆς προικός |¹⁸ἦν ἐχορήγησεν πρὸς τὴν δευτέραν Μαρί- |¹⁹αν θυγατέρα του κ' σύζυγον Ἀναστασίου Κούκη |²⁰κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου, σήμερον οἱ- |²¹κειοθελῶς κ' εὐχαρίστως δίδει πρὸς αὐτὴν λόγῳ |²²προικός ἀδιατιμήτου ἓνα ἀγρόν εἰς θέσιν Τουρκο- |²³λίμανο τῆς Σαλαμῖνος, στρεμμάτων ἐξήκοντα περίπου, |²⁴πλὴν πέντε στρεμμάτων ἀγροῦ τοῦ πρὸς τὴν |²⁵θάλασσαν, ὑπὸ τῶν ὄρων (ὀρίων) γύρωθεν μέ ἴδιον, Ἑλένην |²⁶σύζυγον Ἡλία Τσεβᾶ, βραγκόν, κ' θάλασσαν, |²⁷ἀξίας δραχμῶν τριακοσίων (300) ἀπεκδύομένου |²⁸

Αλλαγὴ σελίδας

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 26
 παντός ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματός |²⁹
 του, κ' πάσης ἐνστάσεως, ἢ |³⁰
 δε Μαρία σύζυγος Αναστασίου Κούκη ἀπεδέξα- |³¹
 το ταῖ ἄνω, κ' παρέλαβον εἰς τὴν κατοχὴν κ' κυ- |³²
 ριότητάν της τὸν ἄνω ἀγρόν ὡς ἐδιανέμε- |³³
 ται. Ὑπεμνήσθην ὁ νόμος τῆς Μεταγραφῆς |³⁴
 ἐφ' ᾧ συνετάγη τό παρόν, ὅπερ ἀναγνωσθέν |³⁵
 ἐπαρκῶς εἰς εὐήκοον πάντων ὑπεγράφη παρ' |³⁶
 ὅλων κ' ἐμοῦ πλήν τῆς Μαρίας συζύγου |³⁷
 Αναστασίου Κούκη δηλωσάσης ἄγνοιαν |³⁸
 γραμμάτων. |³⁹

Οἱ Μάρτυρες Ὁ Συμβαλλόμενος |⁴⁰
 Στ. Δ. Βιλιώτης Νικόλαος Γ. Πα[≠] γεωργίου |⁴¹
 Δ.Α. Κουτσούκος |⁴²

Ὁ Συμβολ. Εἰρηνοδίκης Σαλαμῖνος |⁴³
 Μ.Α.Γεωργιάδης |⁴⁴

27

Χαρτόσημον

Δρ. 10 ΔΕΚΑ

αριθ. 448 |¹Προικοσύμφωνον δρ αχ. 3000 |²

Ἐν Σαλαμῖνι κ' ἐν τῷ εἰρηνοδικειακῷ καταστήματι ἔνθα Συμβολαιογ- |³
 ραφῶ, σήμερον τὴν πρώτην (1) τοῦ μηνός Νοεμβρίου του 1903 |⁴
 χλιοστοῦ εννεακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους, σήμερον Σάββα- |⁵
 τον π.μ. ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογραφοῦντος |⁶
 Εἰρηνοδίκου Σαλαμῖνος Μιχ. Γεωργιάδου κατοικοεδ- |⁷
 ρεύοντος ἐνταῦθα, κ' τῶν γνωστῶν μοί πολιτῶν Ἑλλήνων |⁸
 ἐνηλ<v>ίκων κ' μοί ἐξαιρετέων μαρτύρων Γεωργίου Ἀναγ. Πάλλα |⁹
 ἐργοστασιάρχου καί Δημητρίου Ἀθ. Κουτσούκου κτημα |¹⁰
 τίου κατοίκων Σαλαμῖνος ἐνεφανήσθησαν οἱ |¹¹
 ἄγνωστοι πρὸς ἐμέ κ' ἄσχετοι πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς κ' μοί ἐξαι |¹²
 ρετέοι ἀφ' ἑνός Παναγιώτης Δημ. Μπούτσης κτημα |¹³
 τίας κάτοικος Μουλκίου τῆς Σαλαμῖνος, κ' ἀφ' ἑτέρου |¹⁴
 Παναγιώτης Ἰω. Δρίβας Ἑλληνες κάτοικοι Σαλαμῖνος, οἱ |¹⁵
 τινες ἠτήσαντο τὴν σύνταξιν του παρόντος ἐκθέσαν |¹⁶
 τες τὰ ἐξῆς. ὁ Παναγιώτης Δημ. Μπούτσης ἔχων θυγατέρα |¹⁷
 ὀνόματι Ζωή ἦν κρίνεται να δώση εἰς νόμιμον γάμον |¹⁸
 τελεσθισόμενον αὔριον κατὰ τούς θείους κ' ἱερούς κανό- |¹⁹
 νας τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας πρὸς τόν δεύτερον |²⁰
 Παναγ. Ἰωαν. Δρίβα δίδει πρὸς αὐτόν λόγω |²¹
 προικός εἰς μετρητά δραχμάς χίλιας (1000) ἄς |²²
 οὔτος ἔλαβε προηγουμένως κ' ἐκτός τοῦ γραφείου μου |²³
 ὡς ὁμολόγησεν ἐνώπιόν μου, κ' ἕνα(ν) ρουχισμόν, σκευ |²⁴
 εὴ διαγραφόμενη λέξι σκευὴ ἐπιπλα κ' διάφορα τιμαλ |²⁵
 φή κοσμήματα ἀξίας δραχμῶν δύο χιλιάδων (2000). |²⁶
 ὁ δέ Παναγ. Ἰω. Δρίβας ἀπεδέξατο τ' ἄνω παρα |²⁷
 λαβεῖς ἐκτός τοῦ γραφείου μου ὡς ὁμολόγησεν ἐνώπιον |²⁸

μονογραφή

Αλλαγή σελίδας

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 27

μοι τῶν ἄνω δραχμῶν χιλίων |¹
 (1000) μετρητῶν κ' τοῦ ρουχισ- |²
 μοῦ, σκευὴ ἔπιπλα κ' κοσμήμα |³
 τα ὑποσχεθεῖς τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου (ἐνταῦθα |⁴
 γίνεται μνεῖα ὅτι ἐλλείψει νομίμου χαρτοσήμου |⁵
 τῶν εἴκοσι (20) δραχμῶν προστίθεται προς συμ |⁶
 πλήρωσιν ἔν τοιοῦτον τῶν δέκα δραχμῶν. |⁷
 ἐφ' ᾧ συνετάγη τό παρόν ὅπερ ἀναγνωσθέν |⁸
 ἐπαρκῶς εἰς εὐήκοον πάντων ὑπογράφεται |⁹
 παρ' ὄλων κ' ἐμοῦ πλήν τοῦ Παναγ. Ιω. Δρῖβα ὁμολογῆ |¹⁰
 σαντος ἄγνοιαν γραμμάτων. |¹¹

Οἱ μάρτυρες ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων |¹²
 Γ.Α. Πάλλας Π.Δ. Μπούτσης |¹³
 Δ.Α. Κουτσούκος |¹⁴

Συμβολαιογραφῶν Εἰρηνοδίκης Σαλαμῖνος |¹⁵
 Μ.Α. Γεωργιάδης |¹⁶

28

Χαρτόσημον

ΔΡ. 1. ΜΙΑΣ

Προικοσύμφωνων τῆς Νύμφης |¹Τατιανῆς κόρης Μελιού Δυργούτη |²Μετά τοῦ Γαμβροῦ Στυλιανοῦ τοῦ Ανδρέου. |³

Ἐν Σαλαμῖνι Σήμερον τὴν 2 δύο Φεβρουαρίου 1891 δυσανάγνωστο |⁴
 ἡμέραν Σάββατον κ' ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Νύμφης συνετάχ- |⁵
 <θη> τό παρόν Προικοσύμφωνων ὡς ἐπετα. Πρώτον ἐγῶ |⁶
 ἢ Μητέρα τῆς Νύμφης, Ονόματι Μαρία Σύζηγος |⁷
 Γεωργίου Σ. Χατζώβουλου κ' πρώιν Σύζηγος τοῦ αποθανόν |⁸
 τος Ἄνδρός μου Μελετιού Δυργούτη, Προικίζω ἐκ |⁹
 συμφώνου μετά τοῦ νύν Συζήγου μου, γεωρ. Χατζώβουλου |¹⁰
 τὴν εἰρημένην θυγατέρα μου Τατιανὴν τὰ ἐξῆς πράγ- |¹¹
 ματα κινητὰ ἀκίνητα κτήματα κ' χρῆματα |¹²
 1/ ὑποκάμισα τῆς Νυμφῆς 20 κ' τοῦ Γαμβροῦ 2 κ' μιά |¹³
 φουστάνελα 2/ Ζηπούνια 20 3/ Μπόλιες τῆς κεφαλῆς 20/ |¹⁴
 4/ Φουστάνια 6. 5/ Μανδύλια τῆς Κεφαλῆς 20. 6/ Πετσέ |¹⁵
 τες 20. 7/ Ζουνάρια 5. 8/ Ἀνδρομίδες δύο ἢ μιά καλή/ |¹⁶
 9/ Παπλόματα 2. 10/ Χειράμια 5. / προσκέφαλα 10/ |¹⁷
 Στρόση ἕνα. / Σάκο ἕνα / Ταγάρια τρία / Σεντούκια δύο/ |¹⁸
 / φέση ἕνα μέ τό τάσι κ' δύο καπουτσιάλια / Καζά- |¹⁹
 νια δύο / Ταπή ἕνα, δύο κουτάλες, ἕνα Τιγάνη κ' μιά |²⁰
 συδροστιά / Δακτυλίδια πέντε/ Σκουλαρίκια ζεύγη δύο. / |²¹
 1/ Καί μιά ἄμπελον εἰς θέσιν Μούλκιον τῆς Σαλαμῖνος |²²
 συγκείμενον ἐκ δύο στρεμμάτων ὡς ἐγγιστα μετά |²³
 τοῦ συνεχόμενου ἀγροῦ ἐξ ἑνός κ' ἡμίσειως στρέματος καί |²⁴
 συνορευόμενου Ἄνατ. Βασιλήκῃ Συζηγος Θεωδορου Κουλούρη |²⁵
 Δυτ. Χήρα Δ. Κουλλούρη Βορ. Ἀμπελος Γεωργίου Βενετζάνου |²⁶
 2/ Ἐτερον ἀγρόν εἰς θέσιν Λειβάδιον Σαλαμῖνος συγκεί- |²⁷
 μενον ἐκ πέντε Στρεμμάτων το ἱμισι ἐξ εδαι- |²⁸
 ρέτου Ἡτοι δύο μέ ἡμισι Στρέματα θα πάρη |²⁹

Αλλαγὴ σελίδας

η υς ηπαιου ρυμπί ουρορυσόμερα
 Απάλ. μη δόμον, ουδ μη δαίμονα Βαρ.
 Αραιορυσω Κρηγορην η Αθωρα μη Αθαν. αβρυσω
 / και Αθωραϊσ φειχμω τριεμοσιν εν αι εικαλόν
 Αθωρα εφυσόνοσιν εφδυσω τορε εφυσόνοσιν
 εν εφ υφρυσόμερα εικαλόν ουρυσόμερα εφυσό-
 νοσόμερα τα φειχόμερα μετ' εν ελος. δι τας
 υφρυσόμερα. — και η εφδυσω τιν Αθωρα.
 Ου ουρυσόμερα το ουρορυσω η υφρυσόμερα
 εν εφδυσω.

Ο Νόρ Τελοό   Οι Αθωρα τρυφ
 Αθωρα η φειχόμερα   Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 και η φειχόμερα Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 ουρυσόμερα εφδυσω τιν ουρυσόμερα εφδυσω μετ'
 ουρυσόμερα εφδυσω τιν ουρυσόμερα ουρυσόμερα
 μετ' εν ελος. Ηλα εφδυσω ουρυσόμερα μετ' εν
 εφδυσω μετ' εν ελος το ουρορυσω εικαλόν
 ουρυσόμερα εφδυσω τιν ουρυσόμερα εφδυσω τιν
 ουρυσόμερα η εν εφδυσω Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 και μετ' εν ελος εφδυσω Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 ουρυσόμερα εφδυσω τιν ουρυσόμερα η ουρυσόμερα
 Απάλ. τιν ουρυσόμερα / ουρυσόμερα ουρυσόμερα Βαρ.
 Ηλα εφδυσω. Ου ουρυσόμερα Αθωρα τιν ουρυσόμερα ;

και η εφδυσω τιν Αθωρα.
 Ου ουρυσόμερα η ουρυσόμερα ουρυσόμερα τιν Αθωρα τιν
 ουρυσόμερα η ουρυσόμερα ουρυσόμερα Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 Οι Αθωρα τρυφ
 Αθωρα τιν ουρυσόμερα
 Ηλα ουρυσόμερα

«ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Δημ. Καμπούρογλου

Τόμος Α' σελ. 240

ΜΝΗΜΕΙΑ

ΙΣ | ΧΡ
ΝΙ | ΚΑ

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ

(Αριθ. Αρχείου 1832)

1627 .

† Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Κυρίας καὶ ἀληθινῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων ἐνδόξων Βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τοῦ Ἁγίου καὶ Οἰκουμενικοῦ Διδασκάλου καὶ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων ἀμήν. Κάγῳ ἡ Φλουροῦ τοῦ ποτὲ Σταμάτη Κόνταρη θυγάτηρ, ἔχω ἀδελφὴν ὀνόματι Λασκαροῦ, καὶ ἐλθοῦσα εἰς νόμον ἡλικίαν ἐβουλήθη τοῦ συζεῦξαι αὐτὴν νομίμῳ ἀνδρὶ ὡς κελεύει ἡ ἁγία ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννη Σταματάκη ὀνόματι, τάσσει αὐτὴν ἐν πρώτοις τοῦ ἔχειν πίστιν βεβαίαν καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ διὰ προῖκα ... τάσσομεν: Ἀρχὴ ἄσπρα νάχτη τὸν ἀριθμὸν πέντε χιλιάδες ... καὶ ἐνάμισυ στρέμμα ἀμπέλι καὶ ἐνάμισυ στρέμμα χωράφι ἀπάνω στὰ Ἄσπρα· ἀκόμη ἄλλο ἐνάμισυ στρέμμα ἀμπέλι καὶ αὐτὸ ἀπάνω εἰς προῖκα· καὶ δέντρα τῶν ἐλαιῶν 35 ἦτοι τριάντα πέντε τὰ εἴκοσι εἰς τὰμπέλι καὶ δεκαπέντε εἰς τὴν Κούλουρι, ἀκόμη κραβατοστρώσια δύο, ἀναλεκτὸ καὶ λουρωτὸ, παπλώματα δύο ἀναλεκτὸ καὶ μεταξωτὸ· προσκεφαλάδες τρεῖς μία κίτρινη καμουχένια καὶ δύο λουρωταῖς· προσκέφαλα δύο κίτρινα καμουχᾶ· σεντόνια δύο τεσσαρόφυλλα· σεντοῦκι ἀλπέδινο· ποκάμισα τοῦ γαμπροῦ τρία, τῆς μύμφης ἔξι, τὰ δύο χρυσᾶ, κακάβη μικρὸν, τενκερὲ ἓνα, πυροστία μία καὶ ἕτερη μικρὴ· σούγλα ἄξια ἕτεραις δύο μικραῖς· πόληαις 10 δέκα, οἱ δύο χρυσαῖς· μπουρεκόταγο ἓνα, σαχάνια δύο, καρπίτη ἄξια· ἀντρομίδα καρπητάκι μία, ἕτερη Ἀντριανοπολίτικη τριμένη καὶ ἕτερη τρίχινη τριμένη· βουρσέλα ξηστίων πέντε· πυθάρια τρία· μπούκλιζες δύο, κουκουμάρη ἓνα, μάσια μία, κάνεστρα 8 ἦτοι ὀκτώ, ἀναστάρες δέκα κανάτια τρία, σκλαβήνες δύο, καὶ τὴν εὐχὴν τῶν ἐμῶν γονέων· ἀκόμη καὶ ξελήτρες νέματα· λινὰ παμπακερὰ λίτρες δύο· κουδούνια μικρὰ ζυγὴ μία.

30

«ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Δημ. Καμπούρογλου

Τόμος Α' σελ. 269-270

ΠΡΟΓΑΜΙΑΙΑ ΔΩΡΕΑ

*Σπυρίδωνος Λογοθέτου πρὸς τὴν μέλλουσαν νύμφην του
Μαρίαν Ταρωνίτου.*

Ἐν ὀνόματι τῆς Ὁμοουσίου καὶ Ζωοποιοῦ καὶ Ἄδιαιρέτου Τριάδος, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει Θεοῦ, τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου, τῶν ἁγίων θεοστέπτων βασιλέων καὶ Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμὴν. Κἀγὼ ὁ Σπυρίδων Λογοθέτης ἔχων υἱὸν ὀνόματι Νικόλαον, ἠβουλήθην συζεῦξαι αὐτόν εἰς γάμου κοινωνίαν κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆ κυρία Μαρία, θυγατρὶ τοῦ ποτὲ Λεονάρδου Ταρωνίτου, δώη οὖν αὐτοῖς ἐν πρώτοις Κύριος ὁ Θεὸς τὸ παρ' αὐτοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Ὑπόσχομαι δὲ καὶ τάσσω κἀγὼ διὰ προγαμιαίαν δωρεάν τῆ κυρία νύμφη μου Μαρία, γρόσια τὸν ἀριθμὸν χίλια ἔν μετὰ τῆς εὐχῆς τῶν γονέων. Ἀμὴν.

1797 Ὀκτωβρίου 22 Ἀθήνησι.

Σπυρίδων Λογοθέτης βεβαιῶ
Νικόλαος Λογοθέτης στέργω.

31

«ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Δημ. Καμπούρογλου

Τόμος Α' σελ. 263-265

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ

Ὁ Ἀθηναίων Βαρθολομαῖος ἐπιβεβαίωι.

1770 Μαΐου 15 Ἀθήνας.

Ἡ προικοπαράδοσις τῆς νεονύμφου κυρὰ Ἐλευθερίτσας θυγατρὸς τοῦ Σιδῶρ Δημητρίου Ἀστρακάρη ὅπου τῆς παραδίδει ὁ πατήρ αὐτῆς διὰ πατρικὸν καὶ μητρικὸν τῆς μοιράδιον τὰ κάτωθεν:

† Ἀρχῆς: σεντοῦκι κάρινον 1, φορτσέρι βενέτικον 1, κασέλα κάρινη 1, στρῶσες 3, ἀπὸ αὐταῖς ἢ μία γεμάτη, προσκεφαλάδες 3, ἢ μία χρυσῆ καὶ δαμάσκαις 2, προσκεφαλάδια ὅμοια τῶν προσκεφαλάδων 6, τὰ δύο μὲ κόμπους μαργαριταρένιους, παπλώματα 3, τὸ ἓν χρυσὸν τὸ ἄλλον Καμουχὰς καὶ τὸ ἕτερον χιτάϊ, μεντέρια γεμάτα 3, μακάτια τσόχινα 3 μὲ τὰ κρόσια τους, προσκεφαλάδες βελουδένιαις γεμάταις 8, σενδόνια 6, ὑποκαμισόβρακα 20, λουτρόμπολαις χρυσοκέντισταις 5, μπόλαις 13, οἱ δέκα χρυσαῖς καὶ σκέταις 6, . . . χρυσὸς 1, . . . μανδύλια γεμενιά χρυσᾶ 13, ὄσουλούκια 2, τὸ ἓν χρυσὸν, φέρεντζες σιαλῖς ἔγκιοορις 1, τζουμπέδες 5, ὁ εἷς χρυσὸς μὲ κακοῦμι· ὁ ἕτερος μελιτερὶς μὲ σιντζάπι· ὁ ἄλλος . . . μὲ γαλόνια φραντζέζικα καὶ οἱ δύο σιαλὶ σκέτι ὁ ἓνας ἔγκιοορις, ἀντερία 9, τὸ ἓν κρεμεζόχρυσον τὸ ἄλλον μελιτερὶ χρυσὸν τὸ ἄλλον μελακόσα χρυσὸν καὶ μελιταρία δύο τὸ ἕτερον σόφι καὶ σιάμ ἀλατζάδες 2 καὶ φυτίλι 1, φέσια σκέτα 3, μανδύλια τῆς κεφαλῆς μουνγεσίμια 9 τὸ ἓν μὲ . . . Καψάλι μαργαριταρένιον 1, λουριά ἀργυρᾶ μὲ κολάνια χρυσᾶ 3, ζώστρα μελιταρὶ 1, καρπίτι 1, κιλίμι σμυρνέϊκον 1, πεσκίρια 2, τὸ ἓν μεταξωτὸν μαντῆλα 1, βαγιόλια 12 σοφράμπεζι, σοφρὰ σκαμνὶ καὶ φαράσι, μποχτζάδες 6 ὁ εἷς πολιτικός χρυσοκέντητος ὁ ἄλλος χρυσὸς βενέτικος καὶ οἱ ἕτεροι σκέτοι σαντάλι μελακόζα ἀτλάζι καὶ . . . ἕτεροι μικροὶ 2, ἀσημόκουπα 1, ζάρφια μὲ τὰ φιτζάνια τους φαφουρένια 7, ποζάδες ἀσημένια δηλαδή πηρούνια 6 καὶ κουτάλια 6, πούλια ἀργυρόχρυση ἀράδες 8, ταμπακέρα ἀργυρῆ 1, σταυρὸς χρυσὸς μὲ σμάλτο 1, μελεζίκια χρυσᾶ ζυγὶ 1, σκουλαρίκια ζυγιαῖς 3, οἱ δύο μὲ μαργαριτάρι, σαλκούμια μαργαριταρένια μὲ μισόφλουρα 20, Γερντᾶνι μαργαριταρίνιο 1 μὲμισόφλωρα βενέτικα 15, ὑποδεμαῖς ζυγιαῖς 2, μανδροκάκαβο 1, τετζερέδες 3 μὲ τὰ καπάτζια τους, πυροστίας 4, σαγάνια μὲ τὰ καπάτζια τους 9, σιγή 1, μποκλαῖ ταψιά 2, τηγάνια χάλκινα 2, σούβλες 2, κουτάλες 2, ἀπλάδες 2, μαγκάλι 1, πιάτα στάγγινα 12, καβέμπρικα 2, ταμπλὰς 1, καντιλόρα 3, τὸ ἓν τοῦ λαδίου, μάσια 1, λεγενόμπρικο 1, πρόβατα εἰς τὸν μεσοίτην 45, περιβόλι εἰς τὸν βουνὸν στρέμματα 2, τὸ 1 μὲ νερὸν ὥρες 2, ἀμπέλι εἰς τὴν Βάρην στρέμματα μεγάλα 3 καὶ βήματα 143, ἐλαιόδενδρα εἰς τὸ Κουμάρι ρίζαις 32 καὶ εἰς τὴν Φράγγενα ρίζαις 43, εἰς δὲ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον ρίζαις 36, εἰς δὲ τὸ Κασιμάκι ρίζαις 39.

Ἔταξε καὶ ὁ γαμβρὸς ὁ σιδῶρ Σπυριδάκης Λογοθέτης διὰ προγαμιαίαν δωρεάν φλλ. (;) 602.

Δημήτριος Ἀστρακάρης βεβαιοῖ, Σπυρίδων Στάμου Λογοθέτης μαρτυρῶ,
Κωνσταντῆς Ἰαννούλης, Θεοδωράκης Κατσιλέρης, Παναγιώτης Νοταρᾶς μάρτυς,
Σωτήριος Πατούσας, Δημήτριος Ντέκας, Ἀντώνιος Ῥοῦτος, Σταμάτης Πανταζῆς,
Σπυρίδων Παλαιολόγος, Νικόλαος Χειλᾶς νοτάριος.

32 ΓΑΚ-ΤΙΑΣ

Αριθ. 6149- |¹Προικοσύμφωνον δραχ. 2.000- |²

Ἐν Σαλαμῖνι καί ἐντῷ Συμβολαιογραφείῳ μου κει- |³
 μένω ἐνταῦθα κ' κατα' τὴν ἐνορίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἰδιοκτη' τωρ |⁴
 οἰκία μου, σήμερον τὴν δωδεκάτην (12) τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου |⁵
 τοῦ χιλιοστοῦ ἐνεακοσιοστοῦ δεκάτου ἐννάτου (1919) ἔτους ἡμέ- |⁶
 ραν Παρασκευῆν κ' ὥραν Μ.Μ. ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογράφου |⁷
 κ' κατοίκου Σαλαμῖνος Κυριάκου Μ. Μπόγρη, παρουσί'α καὶ |⁸
 τῶν δύο προσληφθέντων γνωστῶν μου πολιτῶν ἐλλήνων ἐνηλί- |⁹
 κων καί μὴ ἐξαιρετέων μαρτύρων Σπυρίδωνος Σταμ. |¹⁰
 Παπασιδέρη παντοπωλοῦ καί Γεωργίου Ι. Περδικούρη ἔργα- |¹¹
 τικοῦ κατοίκων Σαλαμῖνος, ἐνεφανίσθησαν οἱ ἐπίσης γνω- |¹²
 στοί καί ἄσχετοι πάσης συγγενείας ἢ δυσανάγνωστο ἐμού τε κ |¹³
 τοῦς ἄνωτέρω μάρτυσι ἀφ' ἐνός ὁ Δημήτριος προκοπίου |¹⁴
 Μπεγνῆς κτηματίας καί ἄφετε' ρου ὁ Νικόλαος Δημη- |¹⁵
 Τρίου Κόλιας κρεοπώλης, κάτοικοι ἄμφοτεροι Σαλα- |¹⁶
 μῖνος, οἵτινες ἠτησαντο τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ἔκθέ- |¹⁷
 σαντες τὰ ἐξῆς. Ὁ πρῶτος τούτων Δημήτριος Προκ. Μπεγνῆς |¹⁸
 ὅτι προκειμένου να' συνέλθῃ ἡ θυγάτηρ του Ξανθή εἰς |¹⁹
 πρῶτου νομίμου γα'μου κοινωνί'αν κατα' τούς |²⁰
 θείους καί ἱερούς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη- |²¹
 σίας μετα' τοῦ δευτέρου τῶν συμβαλλομένων Νικολάου Δημ. |²²
 Κόγια συνιστᾷ τὴν προῖκαν αὐτῆς καί δίδει πρὸς τόν |²³
 μελλόνυμφόν της Νικ. Δ. Κόγίαν λόγῳ προικοῦ διατετιμη- |²⁴
 μένης τὰ ἐξῆς ἄκίνητα κτήματα περιελθόντων |²⁵
 αὐτῶν, ὡς εἶπεν, ἐκ πατρικῆς κληρονομίας τοῦ πρό |²⁶
 δεκαετίας ἀποβιώσαντος πατροῦ του οἴτινου |²⁷
 ὑπόσχεται ἐλεύθερον παντός βάρους χρέους ὑποθήκης |²⁸
 τρίτου ἐκνικῆ'σεως κ' προικίου δκαίου - ἥτοι |²⁹

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 32

1) Μίαν ἄμπελον κειμένην εἰς θέσιν «Βασιλικός Σαλαμῖνος ἑκτά-|¹
 Σεως δύο (2) στρεμμαῶν ὡς ἔγγιστον ὑπὸ τὰ ὄρια γύρωθεν μεῖ|²
 Σπυρι Σπαθῆν, Δημ. Πάλλην, Σπυρ. Σπαθῆν δρόμον, ἄξι'ας|³
 δραχμῶν τετρακοσίων (400) - - 2) Ἐτέραν ἄμπελον εἰς θέσιν|⁴
 Ἅγιος Γρηγόριος Σαλαμῖνος ἑκτά'σεως ἡμίσεως (1/2) στρέμμα-|⁵
 τος ὡς ἔγγιστον ὑπὸ τὰ ὄρια γύρωθεν με' Παν. Καναΐκην,⁶
 Θεοδ. Κουλλούρη κ' Ἰωάν. Κουλλούρη ἀξι'ας δραχμῶν (100)|⁷
 ἑκατόν - 3) Ἐτέραν ἄμπελον εἰς θέσιν Παληάμπελον|⁸
 Σαλαμῖνος, ἑκτά'σεως ἡμίσεως (1/2) στρέμματος ὑπὸ τὰ|⁹
 ὄρια γύρωθεν με' Θωμᾶν Παπαδᾶν, βουνόν, Μαρί'αν Β. |¹⁰
 Μυλωνᾶ κ' Αθαν. Μπιθυγῆν, ἄξι'ας δραχμῶν ἑκατόν (100)-|¹¹
 4) Ἐτέραν ἄμπελον εἰς θέσιν Μοῦλκι -Σαλαμῖνος ἑκτάσεως|¹²
 ἑνός (1) στρέμματος ὡς ἔγγιστον ὑπὸ τὰ ὄρια γύρωθεν με' |¹³
 Ἰωάννην Μπούτσην, ὀδόν, Αθαν. Μπεγνην κ' Γεώργ. Γαβριηλ|¹⁴
 αξίας δραχμῶν ἑκατόν (100) - 5) Τὸ ἕν τρίτον (1/3) εξαδια-|¹⁵
 ρέτου τοῦ ἑνός τρίτου ἕξ ἀδιαίρετου ἑνός ἀγροτικοῦ κτή-|¹⁶
 ματος ἑκτάσεως τοῦ ὄλου τεσσαρῶν χιλιαδων (4.000) στρεμ-|¹⁷
 μάτων ὡς ἔγγιστον ἢ ὀσης ἑκτάσεως καὶ ἂν εἶναι ἔμπε-|¹⁸
 ριέχοντος πευκόδεντρα κ' ἐλεόδενδρα κ' διάφορα ἄλλα|¹⁹
 δένδρα συγκειμένου ἐξ ἄγριων καὶ ἡμέρων γαιῶν κειμέ-|²⁰
 νω εἰς θέσιν «Λαμπρανό» Μουλκίου Σαλαμῖνος κ' ὑπὸ τὰ ὄρια|²¹
 ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς με' Ἀνδρέου Μαρωγόπουλου|²²
 ἀρκτικῶς με' Μονήν Ἀγίου Νικολάου καὶ μεσημβρινῶς με'|²³
 θάλασσαν, ἀξίας δραχ. Χιλίων τριακοσίων (1300). Ὅτι μετὰ|²⁴
 τῶν κτημάτων συνεκχωρεῖ κ' ἅπαντα ἔν γένει τά|²⁵
 ἐπι' τῶν κτημάτων κάθετης προσωπικά κ' πραγματι-|²⁶
 κα' δικαιώματα'των καὶ τὰς συναφεῖς ἀγωγὰς|²⁷
 των παραιτούμενος νὰ ἀσκεῖ ἐνστάσεις. Ὁ δε' Νικόλαος|²⁸
 Δημ. Κόγιας εἰδήλωσεν ὅτι ἀποδέχεται τοῦτω δὲν γν |²⁹

Η τρίτη σελίδα του εγγράφου 32

εὐχαριστεῖ τον προικοδότην|¹
 πενθερόν του Δημήτηρην Πρ.|²
 Μπεγνῆν και' ὑπόσχεται|³
 να λάβη ὡς σύζυγόν του τήν θυγατέρα του Ξανθῆν, τά|⁴
 δέ ῥηθέντα κτήματα θέλει παραλάβη ἅμα συνεστῶ|⁵
 τος τοῦ γάμου. Ἐντελει τα' συμβαλλόμενα ἕμμερη ἐδήλω-|⁶
 σαν ὅτι τό ἔφετεινόν εἰσόδημα τῶν παραχωρηθειςῶν|⁷
 ὡς προῖκα ἁμπέλων θέλει λάβη ὁ προικοδότης Δημήτριος|⁸
 προκ. Μπεγνῆς. Ταῦτα συνόμολογησάντων κ' παρα-|⁹
 δεξαμενων τῶν συμβαλλομένων εἰς οὓς ὑπεμνήσθη ὁ|¹⁰
 περι' Μεταγραφῆς Νόμος και' αἱ συνέπειαι τῆς|¹¹
 παραλείψεως των, συνετάγη τῶ αἴτησει των τό|¹²
 παρόν ὄπερ ἀναγνωσθέν νομίμως εἰς ἐπήκοον|¹³
 πάντων και' βεβαιωθέν ὑπογράφεται παρ' |¹⁴
 ὄλων και' ἔμοῦ, πλήν τοῦ Δημ. Πρ. Μπεγνῆ ὁμολο-|¹⁵
 γήσαντος ἀγνοίαν γραμμάτων. Παρά τῶν συμ-|¹⁶
 βαλλομένων εἰσέπραξαν διά τέλος χαρτοση' μου κ' νόμι-|¹⁷
 μον δικαίωμα' μου δραχ. 19.50/ου . |¹⁸
 Οἱ Μάρτυρες Ὁ προικοκλήπτης|¹⁹
 Σπύρος Στ. Παπασιδέρης Νικόλαος Δημ. Κόγιας|²⁰
 Γεώργιος Ις. Περδικούρης |²¹
 Ὁ Συμβολαιογράφος {Τ.Σ.) Κυρ. Μπόγρης|²²
 Ἀκριβες ἀντιγραφον Σ δυσαναγνωστο αὐθημερον |²³
 Ὁ Συμβολαιογράφος {Τ.Σ.) Κυρ. Μπόγρης|²⁴
 Μετεγράφη ἐν τόμῳ 53 και' ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 148 |²⁵
 τοῦ βιβλίου Μεταγραφῶν Σαλαμῖνος σήμερον τήν δωδεκάτην |²⁶
 {12) Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ἑνιακοσιοστοῦ δεκάτου ἐνάτου (1919) ἔτους-|²⁷

Ο ΜΕΤΑΓΡΑΦΟΦΥΛΑΞ |²⁸
 {Τ.Σ.) Κυρ.ης. Μπόγρης |²⁹
 Ἀκριβές ἀντίγραφον ἐξαχθέν ἐκ τῶνεντῆς |³⁰

Η τέταρτη σελίδα του εγγράφου 32

αρχείω μου φυλασσομένων αντιγράφων |¹
εν Σαλαμῖνι τῷ |²
ὄ |³
Μεταγραφοφύλαξ Σαλαμῖνος |⁴

33

Χαρτόσημο ιδιωτικόν Προικοσύμφωνον! |¹
ο υποφαινόμενος Αλέξανδρος Πάλλας |²
κτηματίας, κάτοικος Σαλαμῖνος προκειμένου να ἔλθουν |³
εἰς πρῶτον γάμον ὁ Αθανάσιος Ι. Μάθησης, μετὰ της |⁴
θυγατρὸς μου Φωτεινῆς, ὁμολογεί ὅτι δίδω εἰς προῖκα |⁵
τά ἑξῆς. 1) ὑποκάμισα εἴκοσιν <20> 2) Ζυπούνια |⁶
εἴκοσιν <20> 3) φουστάνια ἑπτὰ <7> 4) Μπόλιες τῆς κεφα- |⁷
λῆς εἴκοσιν <20> 5) Μαξιλάρια εννέα (9) 6) πετσέτες εἴκο |⁸
σιν <20> 7) Μανδύλια εἴκοσιν <20> 8) ἓνα στρόσι 9) Δύο |⁹
ἀνδρομίδας 10) Δύο εφ᾿απλώματα 11) τρία χειράμια |¹⁰
καὶ ἓνα σηντόνι 12) τρία ταγάρια 13) Δύο σεντόνια |¹¹
14) Μία κατσαρόλα 15) ἓνα τεψί 16) Δύο μελίσσια |¹²
17) ἓνα σακί, ἓνα τυγάρι, μία τυροτρύφτα, μία |¹³
γραμμὴ δυσανάγνωστη φθαρμένη |¹⁴
σκουλαράκια ἄργυρα 19) ἓνα καζάνι. |¹⁵
20) Μίαν ἄμπελον μετὰ τῆς συνεχόμενης ἀμπελο |¹⁶
φυτείας πρὸς βορρᾶν ἐκ τοῦ συνεχομένου ἀγροῦ ὡσαύτως |¹⁷
ἐκ στρεμμάτα τριῶν ἐξ ἡμίσεως <3/2> καὶ ἔγγειται |¹⁸
εἰς θέση Κόλια Κανάκη Σαλαμῖνος οροθετημλενον |¹⁹
ἀνατολικῶς με ἀμπέλους Ἀργυροῦ Περδικούρη, δυτικῶς |²⁰
με Ἀλεξάνδρου Πάλλαν, μεσηβρινῶς ἰδίου ἐξ ἀρκτικῶς |²¹
μέ ὄρος. 21) Μία ἄμπελον ἐκ στρεμμάτων δύο / 2 |²²
κ' ἔγγειται εἰς θέσην Κλιόρι Σαλαμῖνος οροθετημένης |²³
ἀνατολικῶς με ἀμπέλους Δημ. Κούκη δυτικῶς μέ Μαθησέ- |²⁴
ως ἀγροῦ, ἀρκτικῶς Ἀλεξάνδρου Πάλλα κ μεσηβρινῶς με |²⁵
ρεῦμα. 22 / Ἀγρόν ἐκ στρεμμάτων τριῶν (3) στρεμ- |²⁶
μάτων εἰς θεσὴν Γούβα Μπατσῆν Σαλαμῖνος ὀροθετημέ- |²⁷
νου ἀνατολικῶς με ἄμπελον Ἀργυροῦ Περδικούρη, δυτικῶς |²⁸
καὶ ἀρκτικῶς μέ παῖδες Παπαϊωάννη Πάλλα κ' μεσηβρινῶς |²⁹

Αλλαγή σελίδας

μα' ἰργ - ἡλικιὰς ἀποχρῆστος
ὠκεανὸς 1500 π.

ἐν Λαζαρῆαι 16 Φεβρουαρίου 1889.

ὁ ἀποστολὴν ἀποχρῆστος

ἡλικιὰς ἀποχρῆστος

ἡλικιὰς ἀποχρῆστος

ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ὁ ἀποστολὴν ἀποχρῆστος
ἐν Λαζαρῆαι 16 Φεβρουαρίου 1889, ἐν ἀποστολὴν
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ἐν ἀποστολὴν
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ἐν ἀποστολὴν
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ἐν ἀποστολὴν
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ἐν ἀποστολὴν
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος ἐν ἀποστολὴν

ἐν Λαζαρῆαι 16 Φεβρουαρίου 1889.

ὁ ἀποστολὴν ἀποχρῆστος

ἡλικιὰς ἀποχρῆστος
ἀποχρῆστος ἡλικιὰς ἀποχρῆστος

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 33

με ὄρος _ Μετρητά Δραχμάς |³⁰

πεντακόσιας < 500 > |³¹

εν Σαλαμίνα τη 16 Φιβρουαρίου 1889 |³²

ὁ προικοδότης πατήρ της |³³

Μελονύμφου <Φωτεινῆς> |³⁴

Ἀλέξανδρος Πάλλας |³⁵

ὑπόσχομαι κ παραχωρῶ ὁ ὑποφαινόμενος ὡς προῖκα |³⁶

τῆς Φωτεινῆς θυγατρὸς Ἀλεξάνδρου Παλλά, ἓνα ἀγρόν |³⁷

εἰς θέση Γοῦβα Μπατσῆ Σαλαμίνας ἐκ δύο /2/ στρεμ- |³⁸

μάτων παραπλησίως τοῦ Ἀλεξάνδρου Παλλά. |³⁹

ἐν Σαλαμίτι ἀύθημερόν |⁴⁰

ο προικοδοτῶν

δυσανάγνωστη γραμμή

Παρατηρήσεις

Το βράδυ του ημερομηνίου 11/7/1887
 1887 βράδυ → ο κύριος κύριος Αρτζάνης
 κάποιος βότανο είχαμε το βράδυ που το
 είχαμε είχαμε 20. 2/ μαύρα
 20. 3/ γαλάκτωμα 4/ ούρα 20. 5/ παχυντό
 9. 6/ κόπρανα 20. 7/ περιττώμα 20. 8/ φλέβα
 1. 4/ αντιστάση 2. 10/ αντιστάση 2. 11/ χυμ
 12/ αντιστάση 2. 13/ αντιστάση 2. 14/ αντιστάση
 2. 15/ αντιστάση 2. 16/ αντιστάση 2. 17/ αντιστάση
 2. 18/ αντιστάση 2. 19/ αντιστάση 2. 20/ αντιστάση
 2. 21/ αντιστάση 2. 22/ αντιστάση 2. 23/ αντιστάση
 2. 24/ αντιστάση 2. 25/ αντιστάση 2. 26/ αντιστάση
 2. 27/ αντιστάση 2. 28/ αντιστάση 2. 29/ αντιστάση
 2. 30/ αντιστάση 2. 31/ αντιστάση 2. 32/ αντιστάση
 2. 33/ αντιστάση 2. 34/ αντιστάση 2. 35/ αντιστάση
 2. 36/ αντιστάση 2. 37/ αντιστάση 2. 38/ αντιστάση
 2. 39/ αντιστάση 2. 40/ αντιστάση 2. 41/ αντιστάση
 2. 42/ αντιστάση 2. 43/ αντιστάση 2. 44/ αντιστάση
 2. 45/ αντιστάση 2. 46/ αντιστάση 2. 47/ αντιστάση
 2. 48/ αντιστάση 2. 49/ αντιστάση 2. 50/ αντιστάση
 2. 51/ αντιστάση 2. 52/ αντιστάση 2. 53/ αντιστάση
 2. 54/ αντιστάση 2. 55/ αντιστάση 2. 56/ αντιστάση
 2. 57/ αντιστάση 2. 58/ αντιστάση 2. 59/ αντιστάση
 2. 60/ αντιστάση 2. 61/ αντιστάση 2. 62/ αντιστάση
 2. 63/ αντιστάση 2. 64/ αντιστάση 2. 65/ αντιστάση
 2. 66/ αντιστάση 2. 67/ αντιστάση 2. 68/ αντιστάση
 2. 69/ αντιστάση 2. 70/ αντιστάση 2. 71/ αντιστάση
 2. 72/ αντιστάση 2. 73/ αντιστάση 2. 74/ αντιστάση
 2. 75/ αντιστάση 2. 76/ αντιστάση 2. 77/ αντιστάση
 2. 78/ αντιστάση 2. 79/ αντιστάση 2. 80/ αντιστάση
 2. 81/ αντιστάση 2. 82/ αντιστάση 2. 83/ αντιστάση
 2. 84/ αντιστάση 2. 85/ αντιστάση 2. 86/ αντιστάση
 2. 87/ αντιστάση 2. 88/ αντιστάση 2. 89/ αντιστάση
 2. 90/ αντιστάση 2. 91/ αντιστάση 2. 92/ αντιστάση
 2. 93/ αντιστάση 2. 94/ αντιστάση 2. 95/ αντιστάση
 2. 96/ αντιστάση 2. 97/ αντιστάση 2. 98/ αντιστάση
 2. 99/ αντιστάση 2. 100/ αντιστάση 2.

Αρτζάνης
 Αρτζάνης

34

Προικοσύμφωνον

Ἐν Σαλαμῖνι τὴν ἑνδεκάτην 11 του ¹ |
 1887 ἔτος . _ ὁ ὑποφαινόμενος Ἀλέξανδρος ² |
 Πάλλας δίδω πρῆκα τῆς θηγατρὸς μου τά ³ |
 ἐξῆς εἶδη: 1) ποῦκάμισα 20. 2) ζηπούνια ⁴ |
 20. 3) φωστάνια 7 4) μπόλιες 20. 5) μαξιλάρια ⁵ |
 9. 6) πετσέτες 20. 7) μαντύλια 20. 8) στρώση ⁶ |
 1, 9) ανδρομίδες 2· 10) παπλώματα 2, 11) χρά ⁷ |
 μια 3 κ' ἓνα σιντόνι. 12) ταγάρια 3, 13) σεντού ⁸ |
 και 2, 14·) κατσαρόλες 2 15) ταψιά 1, 16) με ⁹ |
 λήσια 2, 17) ἓνα σακί, ἓνα τηγάνη, τυροτρίφτα ¹⁰ |
 σιδηροστία κουτάλη τυγανο· ἓνα τάση κ' ἓνα ¹¹ |
 φέση, ἓνα ζευγος σκουλαρίκια ἀργυρα. _ ¹² |
 2 στρέμματα ἀμπέλι εἰς θέσσην Κόλια Κανάκ, κ ¹³ |
 2 στρέμματα ὁμοιο εἰς θέσσην Κλιόρη, κ' ἓνα λαχιδι ¹⁴ |
 Χωράφι ις θέσσην Γούβα Μποτσή και Δραχμές μετριτοις ¹⁵ |
 500. _ ο πατήρ ¹⁶ |
 Ἀλεξανδρος Πάλλας ¹⁷ |

Αριθ. 15.973

Μεταβίβαση δικαιτών δραχ. 10.000

Εν Λοχαγμείω και υπό εμπόρευμα μου υπήρξε
 πώλησις των δικαιών αυτών κατ' αριθμ. 1115 ιδιωνήν εις μέν
 σήμεραν τριών (3) κατ' αριθμ. 1116 κατ' αριθμ. 1117
 νοσοστατ' κριτιστάτων (1936) έκαθ' ομολογία
 δραχ. 10.000. Τω ιδιωτή μου κατ' εμπόρευμα τον
 αριθμ. 1115 κυρίου Μ. Μ. Αποστολίου είς τιν έφοσον
 βένιμ τινεσιν και κατόπιν έγγράφου ταύτης έπισημω-
 σαντες την έπισημωσιν των δικαιών αυτών κατ' αριθμ.
 και αριθμ. 1116 και 1117 υπήρξε πώλησις των δικαιών αυτών
 προς τινεσιν οι έπισημωσιν έπισημωσιν κατ' αριθμ.
 αριθμ. 1118 κατ' αριθμ. 1119 και κατ' αριθμ. 1120
 κατ' αριθμ. 1121 κατ' αριθμ. 1122 κατ' αριθμ. 1123
 κατ' αριθμ. 1124 κατ' αριθμ. 1125 κατ' αριθμ. 1126
 κατ' αριθμ. 1127 κατ' αριθμ. 1128 κατ' αριθμ. 1129
 κατ' αριθμ. 1130 κατ' αριθμ. 1131 κατ' αριθμ. 1132
 κατ' αριθμ. 1133 κατ' αριθμ. 1134 κατ' αριθμ. 1135
 κατ' αριθμ. 1136 κατ' αριθμ. 1137 κατ' αριθμ. 1138
 κατ' αριθμ. 1139 κατ' αριθμ. 1140 κατ' αριθμ. 1141
 κατ' αριθμ. 1142 κατ' αριθμ. 1143 κατ' αριθμ. 1144
 κατ' αριθμ. 1145 κατ' αριθμ. 1146 κατ' αριθμ. 1147
 κατ' αριθμ. 1148 κατ' αριθμ. 1149 κατ' αριθμ. 1150
 κατ' αριθμ. 1151 κατ' αριθμ. 1152 κατ' αριθμ. 1153
 κατ' αριθμ. 1154 κατ' αριθμ. 1155 κατ' αριθμ. 1156
 κατ' αριθμ. 1157 κατ' αριθμ. 1158 κατ' αριθμ. 1159
 κατ' αριθμ. 1160 κατ' αριθμ. 1161 κατ' αριθμ. 1162
 κατ' αριθμ. 1163 κατ' αριθμ. 1164 κατ' αριθμ. 1165
 κατ' αριθμ. 1166 κατ' αριθμ. 1167 κατ' αριθμ. 1168
 κατ' αριθμ. 1169 κατ' αριθμ. 1170 κατ' αριθμ. 1171
 κατ' αριθμ. 1172 κατ' αριθμ. 1173 κατ' αριθμ. 1174
 κατ' αριθμ. 1175 κατ' αριθμ. 1176 κατ' αριθμ. 1177
 κατ' αριθμ. 1178 κατ' αριθμ. 1179 κατ' αριθμ. 1180
 κατ' αριθμ. 1181 κατ' αριθμ. 1182 κατ' αριθμ. 1183
 κατ' αριθμ. 1184 κατ' αριθμ. 1185 κατ' αριθμ. 1186
 κατ' αριθμ. 1187 κατ' αριθμ. 1188 κατ' αριθμ. 1189
 κατ' αριθμ. 1190 κατ' αριθμ. 1191 κατ' αριθμ. 1192
 κατ' αριθμ. 1193 κατ' αριθμ. 1194 κατ' αριθμ. 1195
 κατ' αριθμ. 1196 κατ' αριθμ. 1197 κατ' αριθμ. 1198
 κατ' αριθμ. 1199 κατ' αριθμ. 1200 κατ' αριθμ. 1201
 κατ' αριθμ. 1202 κατ' αριθμ. 1203 κατ' αριθμ. 1204
 κατ' αριθμ. 1205 κατ' αριθμ. 1206 κατ' αριθμ. 1207
 κατ' αριθμ. 1208 κατ' αριθμ. 1209 κατ' αριθμ. 1210

αρχαία ἀνεπιβόη δυνάμεις ἀνεκρήθησαν
ἐν τῷ 40 αἰεὶ δ' ὅρα ἐρημὸν κορυμνὸν ἔδωκεν
αὐτῶν καὶ βύβανθ' ἰσοπέθετον ἀγυῖαν καὶ
ἐλαφύων θυμὸν μαρτὴν ὀφιορυσαν, ἀγροῖαν
πυρρῶν

Οἱ Μασπυνοὶ Ἡ μιστὸν συμβαρρῶν
Αἰνῶν, Π. Τ. Ἰ. 1932 Λαυρὴ Νιν. Κόστη.

Οἱ Μασπυνοὶ
Αἰνῶν, Π. Τ. Ἰ. 1932
Οἱ Μασπυνοὶ
Αἰνῶν, Π. Τ. Ἰ. 1932
Οἱ Μασπυνοὶ
Αἰνῶν, Π. Τ. Ἰ. 1932

Μασπυνοὶ 64 μετ' αὐτῶν 227

Μασπυνοὶ (1932) ἀνεπιβόη δυνάμεις ἀνεκρήθησαν

Ο ΜΑΣΠΥΝΟΙ

αρχαία ἀνεπιβόη δυνάμεις ἀνεκρήθησαν
ἐν τῷ 40 αἰεὶ δ' ὅρα ἐρημὸν κορυμνὸν ἔδωκεν
αὐτῶν καὶ βύβανθ' ἰσοπέθετον ἀγυῖαν καὶ
ἐλαφύων θυμὸν μαρτὴν ὀφιορυσαν, ἀγροῖαν
πυρρῶν

Ηθικιστής Μαθητής αντί του μελοποιίου συνθεσπι-
 νημένου ενόργου και δουλίου λιγυμιακος των δραχμών
 εκατόν χιλιάδιον (100.000) εν των οποίων δραχμάς
 με λέδαρχακιοντα χιλιάδας (40.000) εξαθεν ο πατρι-
 κής ούτος παρὰ του αγοραστού εν μελοποιία σήμερα
 και ενόργου μας, τας δε γαυαύς δραχμάς εξακοντα
 χιλιάδας (60.000) συνανα και δεχετα να γαυαύ
 ο πατρικής ούτος αλόρας εντός ενός μηνός από της
 ενδογραφής του πατρικούς παρὰ του αγοραστού.

Συνεδος απευθύνεται ο πατρικής ούτος και αφο-
 ρεσιντα αλλαί, επί του πατρικούς αμνητων
 δουκιώματος ιδουκησολα υπέρ του αγοραστού παραι-
 λούμενος παση ενστασεως και αγωγιή απρέδι-
 αρησως της πατρικούς δι' οιδονδησως ημεσιών
 η οδουαστεριών γόρον και δι' ενδρογριον ημεσιν
 τας και γόν εν τα εντα 178, 179 και 388 του
 Νοτ. Κόδικος αναπερομένην αγωγιή και δουκιωσολα
 των και αφοκαβιστα του γαυαύ τέρων υβριον, νομεία
 και υδρογον του πατρι αμνητων, οιδουα γιδοναγο-
 ραστων ημεσιν Μαθησολα Μαθησολα ενταμένον
 να διακαστέτη, αμνητα και διαδίκη του τοις εν-
 γετα και να εντα πατρι ιδουκησολα δουκιωμα ο ο
 αγοραστη ημεσιν Μαθησολα Μαθησολα παρακαλώ
 εν τη κριτικη του ο ανωτέρω αμνητων
 εδωκεν οτι ασοδέτα αιπαντα ανωτέρω εντα-
 θεντα και να εντα μέρος του λιγυμιακος να εντα
 αμνη και εντα εντα εντα εντα του εντα
 λεγαμιατος εντα εντα εντα εντα εντα
 αποθεσολα. Προσπαλάτα εντα εντα εντα εντα
 23-71-1262) εντα εντα εντα εντα εντα

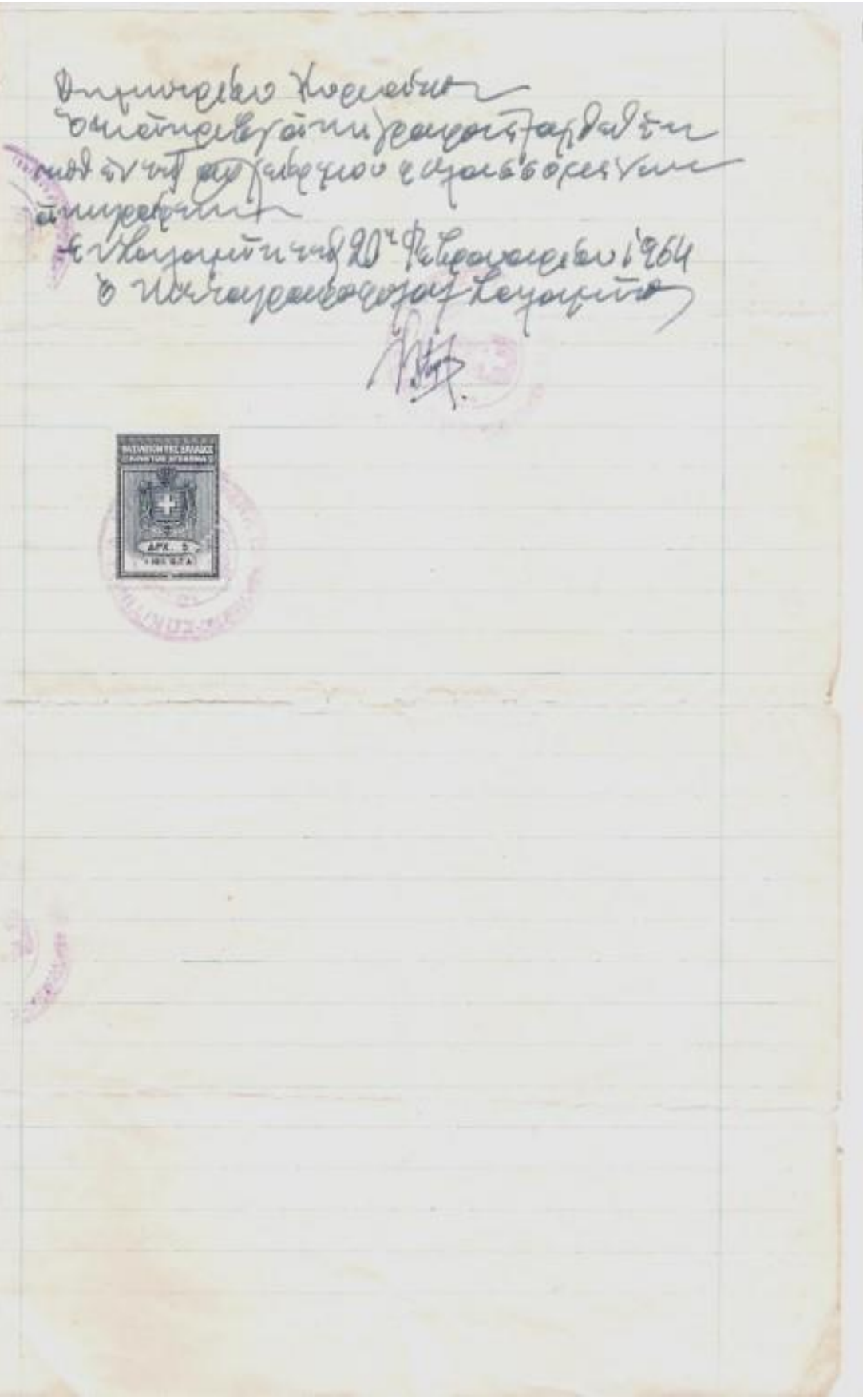
Δημοσίον Σαλαμίνος γερραίων δήν καταβολήν του φόρου
 μεταβιβάσει βάσει του Νόμου 1587/1950 ως και της
 βάσει του αυτού Νόμου άρθρου 1ου. Εφόσον
 Σαλαμίνοι Εγκριθείσας επί αρθ. 162.2/23-11-1963
 δημοσίως εσβεσθέντων και εις αντιγράφο. Εξοφληθή-
 σαν διά τέρη και δικαιώματα του παρόντος δραματίστη.
 ταύτα συννομοθετούνται και παραδεχόμενοι εδόνον
 ταυτομένον εις της ιδέων και των νόμων εις την
 διαβιβάσει των διατάξεων του Νόμου 1587/1950 ως
 άρθρου 1ου άρθρου 1ου άρθρου 1ου άρθρου 1ου
 ως και την Μεταγραφην κατά της διατάξεως του Νο-
 μού Κανονισμ. ως και την αλληλογραφίαν ενδύνην εν
 διά τούτων οφειζόμενου φόρου καθαρά προσόδου
 της τετραετίας 1963, οντινείη τή αϊτήθει των
 εσφαρών όσον αναγνωσθέν νομίμως εις έσθνησον εδ-
 νων και θεσπιδέν εσογράφειαι εσφ όρισσ και έρσθ. —

οι μαρτυρες	οι Συμβαλλόμενοι
Μ. Τ. Παπαϊωάννου	Α. Γ. Αντιστοχάδης
Χ. Π. Σαλαμίνος	Α. Α. Μαθιόνης

ο Συμβαλλόμενος
 Γ. Τ. Ξυλιών Δ. Κωστάκης
 και ομολογώντων
 και ομολογώντων
 ο Συμβαλλόμενος
 (4.5) Κωσ. Β. Κωστάκης

Μεταγραφή εν τόμω 94 και υπ' αριθ. 218
 του βιβλίου Μεταγραφών Σαλαμίνος σήμερα την ημερομηνία
 και την (4.5) Κωσ. Β. Κωστάκης
 1963
 1963

ΜΕΤΑΓΡΑΦΟΦΥΛΛΕΤ (4.5) Κωσ. Β. Κωστάκης

Ουκ ανυπαρξουσιν οι κληρικοί
οι οποίοι είναι οι κληρικοί της εκκλησίας
και οι οποίοι είναι οι κληρικοί της εκκλησίας
και οι οποίοι είναι οι κληρικοί της εκκλησίας
20^η Φεβρουαρίου 1964
Ο κληρικός της εκκλησίας

[Handwritten signature]

Κωνσταντινίου Μέρτζιου, «Παρθενών – Μοροζίνι και το δράμα των Αθηναίων», περιοδικό ΑΘΗΝΑ, τόμος 55, Αθήνα 1951, σελ. 245-272.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Φάκελλος 1120 (Ἄρχεϊον Proveditor General da mar).

1

Ἐπί τῆς γαλέρας ἐν Πόρτο Λεόν¹⁸⁵⁶, 10 Ὀκτωβρίου 1687 (ν.ή.).

Ὁ ναύαρχος Φραγκῆσκος Μοροζίνι γράφει πρὸς τὸν Δόγην :

«Τὴν πρωΐαν τῆς 21ης λήξαντος ἐνεφανίσθη ὁ στόλος οὗτος εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Ἀθηνῶν εἰς Πόρτο Λεόν, ὅπου, συμφώνως μὲ τὴν ἀπόφασιν τὴν ληφθεῖσαν εἰς τὸ τελευταῖον συμβούλιον τῶν ναυάρχων, συνεπληρώθη ἐντὸς, μιᾶς νυκτὸς ἢ ἀπόβασις τῶν πεζῶν καὶ ἰπέων... ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι, μόλις εἶδον τὸν κατάπλουν τοῦ στόλου, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ ὄχυροῦ (ἦτοι τῆς Ἀκροπόλεως) μὲ τὴν στερρὰν ἀπόφασιν νὰ ἀντιτάξουν ἄμυναν. Εἰς τὴν πρόσκλησίν μας ὅπως παραδοθοῦν, ἀπήντησαν ὅτι ἐπ' οὐδενὶ ὄρω θὰ ἐδέχοντο τὴν συνθηκολόγησιν. Κατόπιν τῆς ἀρνήσεως ταύτης ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ ἐμπειροτάτου στρατηγοῦ Κένιγκσμαρκ. Τὸ πρωὶ τῆς 23ης ἤρχισεν ὁ κανονιοβολισμὸς τοῦ ὄχυροῦ ὑπὸ δύο πυροβολαρχιών, ἐξ ὧν ἡ μία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐξ κανόνια καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τέσσαρα ὀλμοβόλα. Ἀντελήφθημεν τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τοῦ ὄχυροῦ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ἓνα πετρώδη βράχον, ἀπροσπέλαστον ἐκ τριῶν μερῶν καὶ μόνον πρὸς τὴν εἴσοδον διηθύναμεν τὰς συνεχεῖς βολὰς τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχιεπιμελητοῦ κόμιτος Σὰν Φελίτσε. Καὶ ἐνῶ ἐξηκολούθει σφοδρὸς ὁ βομβαρδισμὸς τῆς βαρβάρου τοποθεσίας, ἠσθάνθημεν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδωμεν ὅτι μία ὀβίς, ριφθεῖσα μὲ ἐπιδεξιότητα, ἔπεσεν τὴν ἐσπέραν τῆς 26ης, εἰς μίαν ἀποθήκην ὅπου ἦτο ἐναποθηκευμένη μεγάλη ποσότης πυρίτιδος καὶ ἤναψε πυρκαϊὰν ἢ ὁποῖα ἔκαιεν ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας, καταστρέφουσα τὸ κτήριον τὸ ὁποῖον ὑπέστη σημαντικὰς βλάβας. Πλὴν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὄχυροῦ, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ σπεύσῃ πρὸς ἐνίσχυσίν

¹⁸⁵⁶ Πόρτο Λεὸν ὁ ἔρημος τότε Πειραιεύς. Πρβλ. σημ. τῆς σ. 252.

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

των ό σερασκέρης, άπήντων εις τας έπιθέσεις μας με τόλμην και άποφασιστικότητα. Τήν όγδόην ήμέραν άνεφάνη πλησίον τοῦ στρατοπέδου μας έν ισχυρόν σῶμα Τούρκων ίπέων, εναντίον τοῦ όποίου έκινήθη ό στρατηγός Κένιγκσμαρκ έπι κεφαλῆς τοῦ ίππικοῦ μας και τῶν ύπερποντίων μισθοφόρων και κατώρθωσε νά τὸ άποκρούση, πριν ἢ πλησιάση εις τὸ όχυρόν, εις βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων, οἴτινες, άπολέσαντες πλέον κάθε έλπίδα, όταν εἶδον άποκρουόμενον τὸ ίππικόν των, ὕψωσαν λευκήν σημαίαν και άπέστειλαν ως όμήρους πέντε εκ τῶν προκρίτων και οὔτως έτέθη τέρμα εις τήν πολιορκίαν, έπελθούσης άνακωχῆς. ... Συμφώνως πρὸς τήν ύπογραφεῖσαν άνακωχήν, έπετράπη εις τοὺς Τούρκους νά έξέλθουν έντὸς πέντε ήμερῶν άπὸ τὸ φρούριον, ἄοπλοι, συναποκομίζοντες μόνον έν δέμα επ' ὤμου έκαστος αὐτῶν... Οὔτοι έπεβιβάσθησαν επὶ πέντε ξένων πλοίων, τὰ όποια έναύλωσαν, τήν έσπέραν τῆς 5ης Ὀκτωβρίου και ἦσαν έν ὄλω 3.000, εκ τῶν όποίων 500 δυνάμενοι νά φέρουν ὄπλα και άπέπλευσαν δια τήν Σμύρνην. Τριακόσιοι δε ἄλλοι, παντὸς φύλου και πάσης ήλικίας παρέμειναν ίνα έξαγνίσουν τήν ψυχὴν των τήν άμαρτωλήν εις τὸ ὕδωρ τοῦ ιεροῦ βαπτίσματος. Έν ᾧ κατήρχοντο οἱ 3.000, ὕπεστησαν τήν εὔλογον έπίθεσιν τῶν άνδρῶν και άξιωματικῶν οἱ όποιοι βιαίως άπέσπασαν γυναῖκας και παιδιὰ τὰ όποια άποκρύπτουν, παρ' ὄλας τὰς εναντίας διαταγὰς τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως. Μερικὰ ἄτομα εκ τῶν βιαίως άρπαγέντων κοτώρθωσα νά άποδώσω εις τοὺς φεύγοντας, οἴτινες ζωηρῶς διεμαρτύροντο δια τήν παραβίασιν τῶν ὄρων τῆς συνθηκολογήσεως... Έπεσε τοιουτοτρόπως ὑπὸ τήν έξουσίαν τῆς ὕμετέρας Γαληνότητος τὸ τόσον φημισμένον και ένδοξον φρούριον τῶν Ἀθηνῶν μετά τῆς όνομαστῆς πόλεως, εὔρειας περιμέτρου και κοσμουμένης άπὸ μεγαλοπρεπῆ κτήρια και άρχαῖα λείψανα με περιφήμους και ένδόξους άναμνήσεις. Η περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι περισσότερον άπὸ τρία μίλια, οἱ δε Έλληνες κάτοικοι με κραυγὰς έξάλλου χαρᾶς εὔλογοῦν τήν άπολυτρωτικὴν χεῖρα, ἢ όποία τοὺς άπήλλαξεν άπὸ τόσα δεινὰ ἄτινα επὶ μακρὸν χρόνον ὕπέφερον εις τε τὰ ἄτομά των, τὰς κατοικίας και τὰς περιουσίας των. Δέν παρέλειψαν δε νά άποδείξουν και εμπράκτως τὰ αισθήματα τῆς άπεριορίστου άφοσιώσεώς των διότι άντεπεξῆλθον ένοπλοι περι τοὺς 500 ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ έξοχωτάτου στρατηγοῦ μας και συνέπραξαν εις τήν άπόκρουσιν τῶν εκ νέου έπιτεθέντων Τούρκων.»

2

11.10.1687. Ἐπὶ τῆς γαλέρας εἰς τὸ Πόρτο Λεόν.

Ὁ Μοροζίνι πρὸς τὸν Δόγην :

«... Εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν θὰ τοποθετήσω ἄλλον εὐγενῆ διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ περιβόλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, μόλις ἐξῆλθον οἱ Τοῦρκοι εἰσεχώρησε μετ' ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς ὁ κόμισ Πομπεΐ, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται τώρα νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ μέρος ἀπὸ τὰ ἐρείπια καὶ νὰ τὸ ἀπολυμάνῃ ἀπὸ τὴν δυσσομίαν ποὺ προκαλοῦν τὰ ἀποσυντεθειμένα πτώματα ὑπερτριακοσίων φονευθέντων - ἀμφοτέρων τῶν φύλων - συνεπεία τῆς «θαυμαστῆς» (prodigiosa) βόμβας, ἡ ὁποία προῦξένησε τὴν ἐρήμωσιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ, τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι εἶχον μετατρέψῃ εἰς ἀνίερον τέμενος (moschea). Ἐτοποθέτησα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκεῖ καὶ ἓνα ἱερέα καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐν τῇ πόλει εἷς μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν Καπουτσίνων, «μισσιονάριος» σταλεὶς πρὸ 15 ἐτῶν ἐκ Γαλλίας, ἀναμένω τὰς διαταγὰς τῶν ὑμετέρων ἐξοχοτήτων ἂν πρέπει ἢ ὄχι νὰ τὸν ἀφίσω νὰ ἐξακολουθῇ λειτουργῶν. Ὁ στρατηγὸς Κένιγκσμαρκ μοὶ ἔστειλε 22 μαύρους καὶ 41 γυναῖκες μαῦρες καὶ κατένειμα τοὺς πρώτους μεταξὺ τῶν ἐκλαμπροτάτων διοικητῶν, συμφώνως μὲ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, ἐνῶ τὰς γυναῖκας τὰς ξαναέστειλα εἰς τὸν στρατηγόν, ἵνα τὰς κατανείμῃ ὡς αὐτὸς νομίζει, ὁμοίως τοῦ παρήγγειλα νὰ ἀφίση εἰς χεῖρας τῶν ἰδίων, ὅσους τυχὸν ἄλλους σκλάβους κατώρθωσαν νὰ ὑφαρπάσουν...».

3

6.1.1688. Ἐπὶ τῆς γαλέρας εἰς τὸ Πόρτο Λεόν.

«...Κύριος σκοπὸς τῆς ἐπιτευχθείσης ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίωξις τῶν Τούρκων ἀπὸ ἐν τόσον ἰσχυρὸν καταφύγιον, ἵνα τοὺς ἀπομακρύνω ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου... ἀπεφασίσθη νὰ παραμείνουν τὰ στρατεύματα ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ στόλος εἰς τὸ Πόρτο Λεὸν καὶ ἐπειδὴ παρῆλθεν ἤδη ἡ καθορισθεῖσα προθεσμία διὰ τὴν ἐνταῦθα παραμονήν, συνεκάλεσα τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἵνα συζητηθῇ ἡ τελικὴ ἀπόφασις ὡς πρὸς τὸ ἂν πρέπει νὰ καταστρέψωμεν ἢ νὰ διατηρήσωμεν τόσον τὴν πόλιν ὅσον καὶ τὸ φρούριον (Ἀκρόπολιν) καὶ ἵνα, λαμβανομένης ἐγκαίρως τῆς ἀποφάσεως, ληφθοῦν τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἐκτέλεσιν ταύτης. Πρὶν ἢ προβῶ εἰς ἄλλο τι διάβημα, ἔκρινα εὐλογον νὰ ζητήσω τὴν γνώμην τοῦ ἐξοχωτάτου στρατηγοῦ Κένιγκσμαρκ, ὅστις καὶ μοῦ τὴν ὑπέβαλεν ἐγγράφως, καθὼς ἐζήτησα καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀρχιεπιμελητοῦ κόμιτος ντὲ Σὰν Φελίχσε καὶ τοῦ λοχαγοῦ μηχανικοῦ Βερνέδα, ὅστις κατήρτισε καὶ τὰ σχεδιαγράμματα τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου καὶ κατόπιν συνεκάλεσα τὸ πολεμικὸν συμβούλιον εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέβαλα τὰς γνώμας τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐπρότεινα νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των ἂν πρέπει νὰ ἀφεθῇ ὡς ἔχει τὸ φρούριον, ἢ ποῖα μέτρα πρέπει νὰ ληφθοῦν **ἂν ἀποφασισθῇ ἡ κατεδάφισις**. Ὑπέδειξα εἰς τοὺς τοῦ συμβουλίου ὅτι ὁ στρατηγὸς εἶναι τῆς γνώμης ὅτι θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ ὀχύρωσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου· καὶ διότι θὰ ἐχρειάζοντο πολλοὶ ἐργάται καὶ μεγάλη δαπάνη καὶ λόγῳ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν θάλασσαν, δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ πληρώματα διὰ τὰς ὀχυρωματικὰς ἐργασίας καὶ θὰ ἀπητοῦντο ἔτη ὀλόκληρα, ἵνα γίνῃ σοβαρὰ ἐργασία, καὶ ὅτι τὸ καλύτερον θὰ ἦτο νὰ ἀφεθῇ ἡ πόλις ὡς ἔχει καὶ νὰ ἐκκενωθῇ ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Τὸ συμβούλιον ἐνέκρινεν ὁμοφώνως τὰς προτάσεις καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν κατοίκων, ἵνα μὴ ἀφεθοῦν οὗτοι εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων ἐχθρῶν. Μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως ἐκάλεσα τοὺς προκρίτους καὶ τοῖς ἐδήλωσα ὅτι θὰ τοὺς μεταφέρω εἰς τὸν Μορέαν. Οὗτοι ἤκουσαν περίλυποι τὴν ἀναγγελίαν τῶν ἀποφασισθέντων μέτρων. Προσεπάθησα νὰ τοὺς παρηγορήσω, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ τοὺς δοθῇ κάθε ἐνίσχυσις καὶ κάθε συνδρομὴ διὰ τὴν νέαν των ἐγκατάστασιν καὶ ὅτι ὁ θρησκευτικώτατος Πρίγκιψ θὰ ἐπιδαμιλεύσῃ εἰς αὐτοὺς κάθε περιποίησιν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχουν

οὐδεμίαν περι τούτου ἀμφιβολίαν... πληροφοροῦμαι, ἐν τοσούτῳ, ὅτι εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Μορέως, ἐσημειώθησαν κρούσματα πανώλους... Ἀπὸ τὴν πανώλην προσεβλήθησαν καὶ δύο ἄτομα ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν τὰ ὁποῖα καὶ ὑπέκυψαν εἰς τὸ μοιραῖον. Διέταξα τὸν ἕκτακτον προνοητὴν Δολφὶν νὰ καύσῃ τὸ σπίτι των ὡς καὶ τὰ δύο γειτονικὰ καὶ οὕτω ἐσταμάτησε τὸ κακόν...».

4

(Πρακτικὸν τοῦ πολεμικοῦ Συμβουλίου).

31 Δεκεμβρίου 1687. Πόρτο Λεόν.

«Συνῆλθον ἐπὶ τῆς γαλέρας-ναυαρχίδος, οἱ ἀποτελοῦντες τὸ πολεμικὸν συμβούλιον καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς συνεδριάσεως ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ἐκλαμπρότατος ναύαρχος Φραγκῆσκος Μοροζίνι ὁ ὁποῖος ἐδήλωσε τὰ ἐξῆς :

«Πολλάκις ὑπέβαλον αἰτήσεις, οἱ πρόκριτοι ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἠκούσατε ἀπὸ τὴν πρὸ ὀλίγου ἀνάγνωσιν τούτων, καὶ ἐκλιπαροῦν τὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειάν μας, ἵνα δυνηθοῦν νὰ παραμείνουν ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὴν πατρίδα των. Οὗτοι προσφέρονται νὰ συντελέσουν καὶ μὲ τὰ ὑπάρχοντά των καὶ μὲ τὴν ἰδίαν των ζωὴν ὥστε νὰ ἀντιστοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ μόνοι των, καίτοι ἀνέρχονται εἰς 3.000 οἱ δυνάμενοι νὰ φέρουν ὄπλα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσῆλθον μετὰ τὴν κατάκτησιν εἰς τὸ φρούριον, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων, διότι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄοπλοι καὶ ζητοῦν νὰ τοὺς ἀφίσωμεν ἐν σῶμα στρατιωτῶν μας πρὸς ἐνίσχυσίν των, ὅταν ἀπομακρυνθῇ ἐντεῦθεν ὁ στόλος. Πρὸς διαφώτισιν τοῦ συμβουλίου παρουσιάζω τὰ σχέδια τὰ ὁποῖα κατήρτισαν ὁ ἀρχιεπιμελητῆς κόμισ ντὲ Σὰν Φελίτσε καὶ ὁ μηχανικὸς Βερνέδα, κατόπιν διαταγῆς μου. Οὗτοι κατήρτισαν τὰ ἐν λόγῳ σχέδια διὰ τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως, ἐντὸς μᾶλλον περιορισμένης περιμέτρου, ὡς θὰ ἀντιληφθῆτε καὶ οἱ ἴδιοι, καὶ ὑπελόγησαν τὴν δαπάνην ποὺ θὰ χρειασθῆ, τὴν ὁποῖαν ἀναλαμβάνουν νὰ καταβάλουν οἱ πλουσιώτεροι Ἀθηναῖοι. Οἱ ἴδιοι σχεδιασται ὑπολογίζουσιν ὅτι θὰ ἀπαιτηθοῦν πολλοὶ μῆνες, ἵνα τὰ σχεδιαζόμενα ἔργα περατωθοῦν. Ἀλλὰ τί θὰ γίνῃ ἂν ὁ ἐχθρὸς συγκεντρώσῃ ἰσχυρὰς δυνάμεις καὶ ἐπιτεθῆ, πρὶν τὰ ἔργα τελειώσουν; Θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν εἰς ἀνοικτὸν πεδῖον καὶ ἐν περιπτώσει ὑποχωρήσεώς μας, θὰ ἐγκαταλείψωμεν τοὺς ἀτυχεῖς κατοίκους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐκδικηθοῦν μὲ τὸν σκληρότερον τρόπον αὐτούς;

Ὅπως καὶ ἂν ἐξετάσωμε τὸ ζήτημα, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι προτιμότερα ἢ ἐκκένωσις τῆς πόλεως. Οἱ κάτοικοι ταύτης ἀνέρχονται εἰς 6.000 καὶ πλέον, ψυχὰς ποὺ πρέπει νὰ μεταφέρωμεν, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀλβανῶν οἱ ὁποῖοι θὰ διαφύγουν μόνοι των, διὰ τῶν ὁρέων εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Μορέως. Κατὰ συνέπειαν

ἐπὶ τριῶν κυρίως σημείων πρέπει νὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ λάβωμεν ἀποφάσεις: 1^{ov}) ἂν πρέπει νὰ ἀφίσωμεν ὡς ἔχει ἢ νὰ καταστρέψωμεν τὸ φρούριον, 2^{ov}) ἂν πρέπει νὰ ἐξακολουθήσωμεν κατέχοντες τὴν πόλιν ἢ νὰ τὴν ἐγκαταλείψωμεν καὶ 3^{ov}) ἂν ἀποφασισθῇ νὰ τὴν διαφυλάξωμεν, πρέπει νὰ ἀποφασίσωμεν τίνι τρόπῳ θὰ τὴν ὀχυρώσωμεν καὶ ἂν, πάλιν, ἀποφασιζομένης τῆς ἐκκενώσεως, πρέπει νὰ τὴν κατεδαφίσωμεν ἢ νὰ τὴν ἀφίσωμεν ὅπως εἶναι· καὶ τέλος τίνι τρόπῳ θὰ μετακινήσωμεν ἓνα τόσον ἀριθμὸν ψυχῶν καὶ ποῦ θὰ τὰς ἐγκαταστήσωμεν. Γενομένης συζητήσεως καὶ ἐξετασθέντων ὅλων τῶν ὑπὲρ καὶ κατὰ, ἀπεφασίσθη τέλος, ὁμοφώνως – ληφθέντος ὑπ' ὄψει, ὅτι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων ὀχυρωματικῶν ἔργων θὰ χρειασθοῦν 3.000 ἐργάται καὶ χρόνος μακρὸς καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὰς δυνάμεις μας τὸ ζητούμενον ἰσχυρὸν σῶμα, διὰ τὴν ἄμυναν τῶν Ἀθηναίων - ἢ ἐκκένωσις τῆς πόλεως καὶ ἢ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὡς εἶναι καὶ εὐρίσκεται. Ἀπεφασίσθη τέλος ἡ μεταφορὰ τῶν κατοίκων εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ Μορέως ὅπου θὰ παραχωρηθοῦν εἰς αὐτοὺς σπίτια καὶ γαῖαι καὶ οὕτω θὰ ζήσουν εὐτυχεῖς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Γαλινοτάτου Πρίγκιπος. Ὡς πρὸς τὸ φρούριον (Ἀκρόπολις), ἐπειδὴ παραμένουν ἀκόμη ἐκεῖ τὰ ἡμέτερα στρατεύματα θὰ ληφθῇ ἀπόφασις εἰς προσεχῆ συνεδρίασιν τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου.

(Υπογραφαὶ) Φραγκῖσκος Μοροζίνι, Ἰερώνυμος Pazzoni προβλεπτής τοῦ Στόλου, Πέτρος Κουερίνι διοικητῆς τῶν μεγάλων γαλερῶν (galeazze), Αὐγουστῖνος Σαγκρέδο Κυβερνήτης τῶν γαλερῶν, Μπενίτος Σανουῶδος διοικητῆς τοῦ Κόλπου (Ἀδριατικῆς), Κάρολος Πιζάνι διοικητῆς τῶν καταδίκων.»

5

18.3.1688. Ἐπὶ τῆς γαλέρας ἐν Πόρτο Λεόν.

«...Ἐξέθηκα ἤδη εἰς τὰς ὑμετέρας ἐξοχότητας¹⁸⁵⁷ τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι ὑπηγόρευσαν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Τώρα, ἐπειδὴ ἐπέστη ὁ καιρὸς νὰ ληφθῆ ἀπόφασις καὶ περὶ τῆς τύχης τοῦ φρουρίου, κατόπιν πολλῶν συζητήσεων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ, ἀπεφασίσθη, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συμφέρει νὰ κρατήσωμεν ἀπασχολοῦντες δυνάμεις μας τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, διότι πρέπει νὰ συγκεντρώσωμεν τὰ στρατεύματα διὰ τὴν προσεχῆ ἐκστρατείαν. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη ὁμοφώνως διότι κύριος σκοπὸς τῆς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπιθέσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου, ὅσον τὸ δυνατὸν μακρύτερα καὶ ἡ ἐκδίωξις του ἀπὸ τὸ φρούριον, ὅπου εὕρισκετο ὠχυρωμένος. ...ἐλήφθη ὁμοίως ὑπ' ὄψει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐν λόγῳ φρούριον εὕρισκεται εἰς ἀπόστασιν ἕξ καὶ πλέον μιλίων ἀπὸ τὸν λιμένα καὶ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἐφοδιάσωμεν μὲ τροφὰς καὶ ἐφόδια δι' ἕν τοῦλάχιστον ἔτος καὶ νὰ ἀφίσωμεν ἐκεῖ 300 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἐκτὸς τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων ὑπηρετῶν. Ἀκόμη καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ ἐθεωρήθη ὡς σπουδαίας σημασίας διὰ τὴν περαιτέρω διατήρησιν τοῦ φρουρίου... ἀπεφασίσθη ὅθεν νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὸ φρούριον τὰ τηλεβόλα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐφόδια καὶ τροφαὶ καὶ χωρὶς νὰ καταστραφοῦν τὰ τείχη, νὰ ἐγκαταλειφθῆ καὶ ἡ πόλις καὶ ἂν βραδύτερον δοθῆ ἡ εὐκαιρία καὶ ἡ νίκη στέψη τὰ ὄπλα τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, δυνάμεθα πάλιν νὰ καταλάβωμεν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον καὶ νὰ κρατήσωμεν, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, σταθερῶς. Οὕτω ἀπεφασίσθη τελικῶς ἡ μεταφορὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ βασιλείου τοῦ Μορέως, ἐνῶ οἱ Ἀλβανοὶ θὰ καταφύγουν εἰς τὰ σπήλαια τῶν ὀρέων παρὰ τὸν Ἴσθμὸν καὶ θὰ προσπορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς ποὺ θὰ κάμνουν εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν...».

¹⁸⁵⁷ Τοὺς γερουσιαστάς

Κωνσταντινοῦ Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

6

Κατάστιχον ἀρ. 62. Senato Mar (φύλλον 159).

1687 Δεκεμβρίου 4.

Ψήφισμα τῆς Γερουσίας πρὸς Μοροζίνι.

Πρὸς τὸν γενικὸν κατὰ θάλασσαν καπιτάνον

(al Capitan general da Mar).

Ἐλάβομεν τὸ σχεδιάγραμμα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ φρουρίου ταύτης, τὸ ὁποῖον ἐξεπόνησεν ὁ ἐνάρετος κόμισ ντὲ Σάν Φελίτσε καὶ μετ' εὐχαριστήσεως παρατηρήσαμεν τὰ ὑπάρχοντα ἐκεῖ ἀρχαῖα, περίφημα μνημεῖα καὶ ἐξουσιοδοτοῦμεν τὴν ὑμετέραν σύνεσιν, ἵνα ἀφαιρέσῃ καὶ ἀποστείλῃ ἡμῖν ἐνταῦθα ἐκεῖνο ποῦ ἤθελε κρίνει πλέον διάσημον καὶ καλλιτεχνικόν, δυνάμενον νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν αἴγλην τῆς κυριάρχου ταύτης, τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμεύσῃ ἐπίσης ὡς νέον αἰώνιον μνημεῖον τῆς ὑμετέρας διακεκριμένης ἀρετῆς.»

Ἐψηφισαν 162 ὑπὲρ

2 κατὰ

καὶ 1 ἀπέσχε τῆς ψηφοφορίας.

19.3.1688. Ἐπὶ τῆς γαλέρας ἐν Πόρτο Νεόν.

«Προκειμένου νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐσκέφθην νὰ ἀφαιρέσω ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κοσμήματα τῆς Ἀκροπόλεως τὸ ὁποῖον θὰ προσέθετεν αἴγλην εἰς τὴν κυρίαρχον (Βενετίαν) καὶ ἐγένετο ἀπόπειρα νὰ ἀποσπασθῇ ἡ μορφή ἐνὸς Διὸς καὶ δύο ὁμοιώματα ὠραιοτάτων ἵππων ἀπὸ τὴν μετόπην τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρατηρεῖ τις τὰς πλέον σημαντικὰς ἀναγλύφους παραστάσεις. Κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἀφαιρεθῇ τὸ μέγα ἀέτωμα (cornicione) ἀλλὰ κατέπεσεν ἀπὸ τὸ πελώριον ἐκεῖνο ὕψος καὶ ἐθρυμματίσθη καὶ εἶναι θαῦμα πῶς δὲν ἔπαθέ τι ἐργάτης τις. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι καμωμένον χωρὶς ἀσβέστι καὶ οἱ διάφοροι λίθοι εἶναι συνηρμοσμένοι ὁ εἷς μὲ τὸν ἄλλον, μὲ ἀξιοθαύμαστον τέχνην. Ἄλλως τε ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐν αὐτῷ πυριτιδαποθήκης, τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη σοβαρώτατον κλονισμόν. Ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ ἐγκαταστήσωμεν ἱκρίωματα, μεταφέροντες ἀπὸ τὰς γαλέρας τὰ ὑψηλὰ κατάρτια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα μηχανήματα, μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐγκαταλείψωμεν κάθε περαιτέρω ἀπόπειραν. Διακόπτεται συνεπῶς κάθε προσπάθεια περὶ ἀφαιρέσεως ἄλλων ἀναγλύφων κοσμημάτων. Ἄλλως τε ἐλλείπουν ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα τὰ πλέον ἀξιοθαύμαστα κομμάτια καὶ ὅλα τὰ ὑπολειφθέντα εἶναι κατώτερα καὶ παρουσιάζουν ἐλλείψεις, ὀφειλομένας εἰς τὴν πολυκαιρίαν. Ὅπωςδὴποτε ἀπεφάσισα νὰ παραλάβω μίαν λέαιναν¹⁸⁵⁸ ὠραιοτάτης τέχνης, καίτοι ἔχει

¹⁸⁵⁸ Ἡ λέαινα αὕτη, ἡ ὁποία εὐρίσκετο εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς, ἐξ οὗ καὶ ὀνομάζετο Πόρτο Λεόν, μεταφερθεῖσα εἰς Βενετίαν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνι, ἐποθετήθη ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης πύλης τοῦ Ναυστάθμου, ὅπου καὶ σήμερον εὐρίσκεται, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ ναυπηγεῖον. Ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῆς λεαίνης, εἰς σχῆμα ὀφιοειδές, ὑπάρχουν δύο ἐπιγραφαὶ μὲ ρουνικὰ γράμματα, τὰς ὁποίας ἠρμήνευσε τὸ 1856 ὁ πρόεδρος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀρχαιολόγων τοῦ Βορρᾶ Rafn. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ τῆς λεαίνης ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ Χάκον μὲ τὸν Οὐλφ, τὸν Ἀσμοῦδ καὶ τὸν Ὅρκ κατέκτησαν τὸν λιμένα τοῦτον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ ὁ μεγαλόσωμος Χάραλδ, ἐπέβαλον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς χώρας σημαντικὰ πρόστιμα, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Ντάλκ ἐκρατήθη αἰχμάλωτος εἰς μακρυνὰς χώρας. Οὗτος εἶχε μεταβῆ μετὰ τοῦ Ραγκοῦρ εἰς τὴν Ρωμανίαν... καὶ Ἀρμενίαν». Εἰς δὲ τὸ δεξιὸν πλευρὸν ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐπιγραφή: «Ὁ Ἀσμοῦδ ἐχάραξε τὰ ρουνικὰ αὐτὰ γράμματα μετὰ τοῦ Ἀσεζέιρ, Θόρλεϊφ, Θόρδ καὶ Σβάρ κατ' αἴτησιν τοῦ μεγαλοσώμου Χάραλδ, μολοντί οἱ Ἕλληνες ἐσκεμμένως τοῖς τὸ εἶχον ἀπαγορεύσει». Κατὰ τὸν ἴδιον Rafn οἱ Βερίγγιοι, στρατιῶται τυχοδιῶκται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, κατελθόντες

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

έλαττωματικήν τήν κεφαλὴν ἀλλ' αὕτη δύναται κάλλιστα νὰ ἐπιδιορθωθῆ μετὸ μάρμαρον τὸ ὁποῖον θὰ ἀποσταλῆ μετὰ τῆς λεαίνης καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιον...»

ἀπὸ τὴν Σκανδιναυϊαν, εἶχον σταλεῖ τὸ 1040 εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας νὰ δαμάσουν τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ, ἐπαναστατήσαντος κατὰ τῶν φορολογιῶν ἄς τοὺς εἶχεν ἐπιβάλει ὁ αὐλοκόλαξ Ἰωάννης, ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παφλαγόνα καὶ κατὰ τὸν ἴδιον Rafn, οἱ Βερίγγιοι, καταστεύλαντες τὴν ἐξέγερσιν, ἐχάραξαν ἐπὶ τῆς λεαίνης τὰς δύο ἐπιγραφὰς, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπιδρομῆς των. Δεξιὰ τῶ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ ναυπηγεῖον εὐρίσκεται καὶ ἄλλος λέων καθήμενος -- ἐνῶ ἡ λέαινα στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν -- ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις μετεφέρθη ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν Ἐλευσίνα ὁδόν, ὅπου εὐρίσκετο καὶ φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: Atheniensia Venete classis Trophea Veneti Senatus Decreto h Navalibus vestibulo constituta anno Salut is MDCLXXXVII.

8

15.4.1688. Ἐπὶ τῆς γαλέρας ἐν Πόρτο Λεόν.

«...μετὰ τὴν ἀπόφασιν νὰ παραμείνωμεν ἀκόμη ὀλίγον χρόνον ἐν Ἀθηναῖς καὶ εἰς τὸ Πόρτο Λεόν.. ἐξεδηλώθη ἡ πανώλης μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ποὺ εὐρίσκονται εἰς Ἀθήνας... καὶ ἀπεφασίσθη ὁ ἀπόπλους ἐκ τοῦ Πόρτο Λεόν διὰ τὸν λιμένα τοῦ Πόρου... Τὴν ἀπόφασιν, ποὺ ἐλήφθη, ἐξετελέσαμεν μὲ μεγάλην δυσκολίαν, διότι πρωτύτερα, ἐχρειάσθη νὰ μετακινήσωμεν τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ τὸν ἀφίσωμεν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατοῦ εἰς χεῖρας τῶν λυσσασμένων Τούρκων. Κατεβλήθη μεγάλη προσπάθεια ἵνα μεταφέρωμεν τὰς οἰκογενεῖας μὲ ὅ,τι ἤμποροῦσαν νὰ παραλάβουν ἀπὸ τὰ σπίτια των, μέχρι τῆς θαλάσσης ἤτοι εἰς ἀπόστασιν 5-6 μιλίων καὶ τὰς μεταφέραμεν μὲ βάρκες, συρομένας ἀπὸ τὰς γαλέρας εἰς τὰς νήσους Αἴγινα καὶ Κούλουρη (Σαλαμίνα), ἐκτὸς ἐκείνων ποὺ μετεφέρθησαν πρότερον μὲ τὸ πλοῖον Ἅγιος Γεώργιος εἰς Ζάκυνθον καὶ μὲ τρία πλοῖα καὶ μερικὰ πλοῖα εἰς τὸ Ναύπλιον... Ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἰσέρχονται εἰς τὰ ἐγκαταληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων σπίτια, ἵνα μὴ προσβληθοῦν ἐκ τῆς πανώλους. Πλὴν, οὔτε ἡ ἐκτέλεσις τῶν πρώτων στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι εἰσεχώρησαν εἰς τὰ σπίτια καὶ οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν των τὴν παράβασιν τῆς ἀπαγορευτικῆς διαταγῆς, δὲν ἴσχυσεν ἵνα σταματήσῃ τὸ κακὸν. Ὁ ἕκτακτος προβλεπτής Δελφὶν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας πολλὰς οἰκίας ὑπόπτους, μαζὺ μὲ τὰ ἐν αὐταῖς πράγματα, ἀλλ' ἡ ἕκτασις τῆς πόλεως καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ ὄχι ὀλίγοι στρατιῶται προσεβλήθησαν ἀπὸ τὴν πανώλην. Εἰς 20.000 ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἱ ὅποιοι ἀπεμακρύνθησαν ἐκεῖθεν...»

9

Αναδημοσιεύεται περαιτέρω τὸ πρακτικὸν τῆς ἀποφάσεως τοῦ πολεμικοῦ Συμβουλίου ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐγκατάληψιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ φρουρίου (Ἀκροπόλεως) ἐν τῷ ὁποίῳ, μεταξὺ ἄλλων, ἀναφέρεται ὅτι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπῆρχον 16 στέρνες μεγάλαι καὶ μικραί, τῶν ὁποίων ἡ περιεκτικότης φθάνει τὰς 12.200 mezzaruole¹⁸⁵⁹ καὶ ὅτι ὑπῆρχε καὶ μία μεγαλειτέρα ἔξωθι τοῦ θεάτρου τοῦ Διονυσίου, κάτωθι τῆς Ἀκροπόλεως περιεκτικότης 5800 mezzaruale καὶ ὅτι τὸ νερὸ αὐτὸ, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἤθελεν ἀποφασισθῆ ἡ παραμονὴ εἰς τὸ φρούριον χιλίων περίπου ἀνδρῶν, μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἑνετῶν στρατιωτῶν, δὲν θὰ ἐπῆρκει εἰ μὴ διὰ τρεῖς μόνον μῆνας, ἐν ἧ περιπτώσει ἐπολιορκεῖτο τὸ φρούριον ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐγκαταλείφθη κάθε σκέψις περὶ διατηρήσεως τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου.

(Φάκελλος 844).

12 Φεβρουαρίου 1691.

Ὁ συνταγματάρχης Δημήτριος Γάσπαρης πρὸς τὸν γενικὸν προβληπτήν τοῦ Μορέως.

«Ἐγὼ ὁ ταπεινότατος δοῦλος τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος Δημήτριος Γάσπαρης συνταγματάρχης ἔρχομαι νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὰ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πατρίδος μας, ἦτοι τὰ ἀπὸ τῆς 15.3.1688 μέχρι σήμερον συμβάντα.

«Ἀνεχώρησαν τότε διὰ τὴν Κούλουρην καὶ διὰ τὴν Αἴγιαναν 350 οἰκογένειαι Ἀθηναίων καὶ ὁ Γαληνότατος Πρῆγκιψ¹⁸⁶⁰ ἠυδόκησε νὰ διορίσῃ τὸν ἀδελφόν μου Πέτρον Γάσπαρην ὡς διοικητὴν τῆς Κούλουρης καὶ ἐμὲ ὡς διοικητὴν τῆς Αἰγίνης. Πάντοτε καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἡμεθα ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Γαληνοτάτην δημοκρατίαν καὶ πιστοὶ ὑπηρεταὶ αὐτῆς. Προκειμένου νὰ γίνῃ ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Εὐβοίας, ἐπεδόθημεν εἰς τὴν στρατολόγησιν ἐθελοντῶν, προθύμων νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ ἐπετύχομεν νὰ συγκεντρώσωμεν περὶ τοὺς 1600 καὶ ὁ Γαληνότατος ὠνόμασε συνταγματάρχην καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ

¹⁸⁵⁹ Ἦτο μέτρον τῶν ὑγρῶν, χωρητικότητος 100 περίπου λιτρῶν ἐνετικῶν.

¹⁸⁶⁰ Πρόκειται περὶ τοῦ Μοροζίνι ὄστις, καίτοι ἀπὸν, ἐξελέγη Δόγης τὸ 1688, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκαντωνίου Τζιουστινιὰν ἐπισυμβάντα τῇ 21.3.1688.

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

έγινετο ή επίθεσις κατά τής Εύβοίας, εις ήν μετέσχον και ήγώ, έπεσε μαχόμενος βληθείς δια σφαίρας έχθρικής. Μετά την λύσιν τής πολιορκίας τής Εύβοίας άπεχώρησα με τά στρατεύματά μου επιβιβασθείς τών πλοίων που μου παρεχώρησεν ό Γαληνότατος και άπεβιβάσθην εις Κούλουρην... Έπέδραμον βραδύτερον οι Τουρκοι κατά τής νήσου Κούλουρης και άφοϋ έλεηλάτησαν τό χωρίον Άμπελάκι που είναι παραθαλάσσιον, ήγμαλώτισαν 355 γυναίκας και παιδιά και άπήλθον... Είδοποίησα άμέσως περι τών συμβάντων τον πρίγκιπα, ό όποιος κατέπλευσεν άμέσως με δέκα γαλέρας, πλην οι έχθροι είχαν ήδη άποσυρθί και τότε με διέταξε να επιβιβάσω όλους τους κατοίκους δια τό βασίλειον του Μορέως. Έπειδή όμως καθυστερεί ό κατάπλους τών πλοίων και ό λαός ήτο τρομοκρατημένος, φοβούμενος και νέαν επιδρομήν, εύρηκα βάρκες και διεπεραιώθησαν όλοι οι κάτοικοι άλλοι μεν εις Κόρινθον, άλλοι εις Πηγάδα και άλλοι εις Αίγιναν... μερικοί από τους κατοίκους που εύρίσκοντο εις Αίγιναν μετέβησαν εις Εύβοιαν ίνα υποβάλουν τά σέβη των εις τον σερασκέρην Ίμπραήμ πασσάν, κομίζοντες και δώρα, με τον σκοπον να ζητήσουν την άδειαν επανεγκαταστάσεως των εις Αθήνας. Τά μέλη τά άποτελέσαντα την Έπιτροπήν ταύτην ήσαν πέντε ήτοι Σωτήριος Λατίνος, Νικόλαος Μπάρμπαρος, Δημήτριος Μπατσουγιάννης, Γιάννης Σιατσιουδλας και Νικόλαος Μοδάς. Τόσον την αναχώρησιν των εις Εύβοιαν, όσον και την εκείθεν επάνοδον άνεκοίνωσα εις την αυτου Γαληνότητα. Έπανακάμψαντες εξ Εύβοίας επεφόρτισαν τον Άργυρον Μπεναλδην ίνα μεταβή, επί άμοιβή, εις τον Γαληνότατον και ζητήση την άδειάν του, όπως οι εν Αιγίνη Αθηναίοι πρόσφυγες δυνηθουν να επιστρέψουν εις την πατρίδα των. Έπειδή όμως ό Γαληνότατος ήτο άδιάθετος, μετέβη ό Μπεναλδής προς συνάντησιν του γενικοϋ προβλεπτου Κορνερ και τω άνεφερε ψευδώς ότι οι Αθηναίοι επιδιώκουν να μεταβουν εκεί ίνα συλλέξουν τους καρπους τών κτημάτων των και ότι μόλις περατώσουν την εργασίαν ταύτην, θα επανακάμψουν εις την Αίγιναν. Ο Κορνερ άπήντησε να μη αναχωρήσουν, προ του εκείσε κατάπλου του πλοίου του. Και ό Μπεναλδής επιστρέψας, διεπίστωσεν ότι είχαν ήδη αναχωρήσει 5-6 οικογένειαι, αι οικογένειαι δηλαδή εκείνων που μετέβησαν ίνα υποβάλουν τά σέβη των εις τον σερασκέρην και τό γεγονός τουτο παρεκίνησε και άλλας οικογενείας να εγκαταλείψουν την Αίγιναν και να επιστρέψουν εις Αθήνας. Τους έβεβαίωσε, καθως φαίνεται, ό Μπεναλδής ότι είχε λάβει την άδειαν παρα του έξοχωτάτου πρώην

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

προβλεπτοῦ, ἀποβιώσαντος. Τὰ τῆς ἀναχωρήσεως ἔσπευσα νὰ ἀναφέρω εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον γενικὸν κατὰ θάλασσαν καπιτάνον, τὸν ὁποῖον συνήντησα εἰς Βορβορόνδαν (Πόρον) καὶ μοὶ ἔδωκεν οὗτος μίαν ἔγγραφον διαταγὴν διὰ τοὺς δημογέροντας τῆς Αἰγίνης νὰ μὴ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς ὑπηκόους νὰ μεταφέρουν οὐδὲν ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς ἰδιοκτησίας των καὶ μὲ ἐπεφόρτισεν ὁ γενικὸς καπιτάνος νὰ προσκαλέσω νὰ ἔλθουν 5-6 ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλοι τόσοι πρόκριτοι Ἀθηναῖοι ἐκ Ναυπλίου εἰς τὴν Κεχριῆς (Κορίνθου) ὅπου καὶ πράγματι ἦλθον, ἵνα ὑποβάλουν τὰ σέβη των εἰς τὸν νέον γενικὸν κατὰ θάλασσαν καπιτάνον. Δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῆ τοὺς ἐξ Ἀθηνῶν ἐλθόντας καὶ τοὺς ἐκράτησεν ἐκεῖ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ζητήσας παρ' αὐτῶν νὰ ἐγγυηθοῦν ὅτι δὲν θὰ ὑπάγουν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ φρούριον (Ἀκρόπολιν) τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ παράσχουν τὴν ζητουμένην ἐγγύησιν. Τότε μὲ ἐκάλεσεν ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν εἶμαι ἱκανὸς νὰ ὑπάγω νὰ καταλάβω τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ μεγάλην προθυμίαν τῷ ἀπήντησα ὅτι δύναμαι νὰ ὑπάγω μὲ τοὺς 250 ἄνδρας μου, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοὶ παραχωρήσῃ καὶ τὸν λόχον τοῦ καπετὰν Γεώργη Χαλώνη, ὅστις εἶναι Ἀθηναῖος καὶ ἀπεφάσισε νὰ μοῦ τὸν δώσῃ· καὶ ἐγὼ τότε μετέβην εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐδοκίμασα ἂν ἔχουν νερὸ οἱ στέρνες καὶ εἶδα ὅτι ἔχουν πέντε σπιθαμὲς καὶ ἐξήτασα καὶ τι ἄλλο ἐχρειάζετο εἰς τὸ φρούριον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι μοχλοὺς (κλειστρα) διὰ τὴν πόρτες· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ὁ στόλος, ἐζητήθηκα ἀπὸ τὸν προβλεπτὴν Μπολλάντ, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς Κεχριῆς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατέλαβε τὸ Βελιγράδι καὶ ἐπανηγυρίσθη τὸ γεγονός. Μετεβλήθη ἡ ἀρχικὴ ἀπόφασις, ὡς ἐκ τούτου, καὶ ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κεχριῆς διὰ τὸν λιμένα τοῦ Πόρου καὶ ἐκεῖ μοὶ ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ διοικητοῦ Γκίκα Μπουζάλα καὶ μὲ δύο μικρὰς γαλέρας κατεπλεύσαμεν, εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς (Porto Perea) καὶ ἀμέσως ἔστειλα ἕνα ἔμπιστόν μου εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἵνα διαβιβάσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐξοχωτάτου γενικοῦ καπιτάνου περὶ ἐπιστροφῆς, καὶ πράγματι ἔφθασαν εἰς τὸν Πειραιᾶ 155 ἄτομα τὰ ὁποῖα καὶ μετέφερα εἰς Αἴγινα. Βραδύτερον ὁ γενικὸς καπιτάνος ἔστειλε πολεμικὸν πλοῖον εἰς Κούλουρην (Σαλαμίνα) διὰ νὰ εἰσπράξῃ τὸν ὀφειλόμενον

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι) εἰς 250 καντάρια «κατράμι»¹⁸⁶¹ καὶ ὁμοίως τὸ χαράτσι ἀπὸ τὴν Αἴγιναν. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἔφθασαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Αἴγιναν οἱ Λεονάρδος Βιλλαρᾶς καὶ Δημήτριος Κωλέττης Ἀθηναῖοι καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἐνοικίασαν τὸν φόρον τῆς δεκάτης καὶ τοὺς ἄλλους δασμοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸν ἐξοχώτατον γενικὸν καπιτάνον ἀντὶ 600 τζεκινίων, καὶ ὅτι κατέβαλον ἤδη τὸ ποσὸν. Μόλις ἤκουσαν αἱ οἰκογένειαι, τὰς ὁποίας ἐγὼ εἶχον μεταφέρει ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Αἴγιναν, ὅτι ὁ ἐξοχώτατος καπιτάνος πωλεῖ τὰ δέκατα, ἀνεχώρησαν ὅλοι διὰ τὰς Ἀθήνας, ἵνα συλλέξουν τὰ προϊόντα των. Καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Αἴγιναν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ βασίλειον τοῦ Μορέως ἀνεχώρησαν οἰκογένειαι περὶ τὰς 60 περίπου καὶ τώρα νομίζω ὅτι εὐρίσκονται εἰς Ἀθήνας πλέον τῶν 215 οἰκογενειῶν, ἐκτὸς τῶν Ἀλβανῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ διατρέξαντα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, τὰ ὅποια ἀναφέρω ταπεινῶς εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὁποίας μένω εὐπειθέστατος.

12 Φεβρουαρίου 1691.

Συνταγματάρχης Γάσπαρης

¹⁸⁶¹ Καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ ἐνετικοῦ ἀρχείου πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ἐνετικὸς στόλος ἐπρομηθεύετο μεγάλας ποσότητας ψημένης ρητίνης (κατράμι) διὰ τὴν ἐπάλειψιν τῶν γαλερῶν καὶ ἄλλων βοηθητικῶν πλοίων. Γίνεται λόγος εἰς ἄλλα ἔγγραφα περὶ 50 καὶ 100.000 λιτρῶν καὶ ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται νὰ εἶχεν ἡ Σαλαμίς - κατὰ τὴν γνώμην μας τοῦλάχιστον - τόσας χιλιάδας ρητινωδῶν δένδρων, ὥστε νὰ παράγουν τόσην ποσότητα, ὑποθέτομεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ μεταλλεῖόν τι πισσασφάλτου.

10

Ναύπλιον 4 Μαρτίου 1691.

Ὁ γενικὸς προβλεπτής Ἀντώνιος Ζέν πρὸς τὸν Δόγην:

«Ἐπισυνάπτω ἐπιστολὴν τοῦ συνταγματάρχου Γάσπαρη τὸν ὁποῖον ἔστειλα πρὸς τὴν Αἴγιναν, ἵνα συλλέξῃ τὰς πλέον ἐγκύρους πληροφορίας ἀναφορικῶς μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ κατῆλθον εἰς Ἀθήνας καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνει ἡμέρα τῆ ἡμέρα. Ἐσωκλείω ὡσαύτως ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τῶν κατοίκων Ἀθηνῶν, οἱ ὅποιοι ἐκφράζουν τὰ αἰσθήματα τῆς ἀφοσιώσεώς των καὶ, μολονότι ὑπογράφεται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους προκρίτους ποὺ μετέχουν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, δὲν παραλείπω τὸ καθῆκον μου ὅπως τὴν διαβιβάσω καὶ εἰς τὸν ἐξοχώτατον γενικὸν καπιτάνον. Ἀντιλαμβάνεταιί τις ὅτι, εἶναι πολὺ ἀνήσυχοι καὶ φοβοῦνται... Ἀνεκοίνωσα τὰς πληροφορίας ταύτας εἰς τοὺς ἐνταῦθα καταφυγόντας κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν οἱ ὅποιοι φοβοῦνται μήπως κάμουν καμμίαν ἐπιδρομὴν οἱ Τούρκοι εἰς Αἴγιναν καὶ διαρπάσουν τὰ πράγματά των, τὰ ἐναποτεθειμένα ἐκεῖ καὶ τὰ ὅποια ἀντιπροσωπεύουν μεγάλην ἀξίαν... θὰ φροντίσω νὰ ἀποστείλω ἐκεῖ δύο πλοῖα, μόλις θὰ ἔχω διαθέσιμα, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιβοῦν δώδεκα πρόκριτοι Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν ἐνταῦθα, οἱ ὅποιοι θὰ καταγράψουν λεπτομερῶς τὰ ἐναποτεθειμένα ἐκεῖ πράγματά των ὡς καὶ ἐκεῖνα τὰ ὅποια θὰ φορτωθοῦν ἐπὶ τῶν πλοίων. Θὰ κρατηθοῦν μόνον ὑπὸ κατάσχεσιν τὰ εἶδη ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀνεχώρησαν διὰ τὰς Ἀθήνας καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ κατέλθουν ἐκεῖ οἱ Τούρκοι...»

11

Αντίγραφον ἐπιστολῆς τῶν ἐν Ἀθήναις κατοικούντων πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μακάριον Πελικάνον, μεταφρασθείσης ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ληφθείσης τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1691.

«...Ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἐμάθατε καὶ αὐτόθι τὸ νέον συμβὰν τὸ ὁποῖον καὶ ἐδῶ ἐσημειώθη ἀπροσδοκῆτως καὶ μᾶς ἐπροξένησε βαθεῖαν λύπην μέχρι θανάτου. Ἡ ἐμπάθεια ἔδωκεν ὑλικὸν ἄρκετὸν εἰς τοὺς κακογλώσσους νὰ φλυαροῦν εἰς βᾶρος μας, ὅτι δῆθεν ἡμεῖς ἐδῶ, ὡς ἐκ θαύματος, ἐτελειώσαμεν πολλὰ πράγματα. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὅλος ὁ ἐδῶ λαὸς ἐκλιπαρεῖ τὴν ὑμετέραν σεβασμιότητα, ἵνα εὐαρεστηθῆ νὰ μὴ θεωρήσῃ τὰ ζητήματα ὑπὸ ἄλλην μορφήν, ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἡμεῖς θὰ παραστήσωμεν καὶ ὑπὸ τοιαύτην μορφήν νὰ τὰ ἐκθέσῃ εἰς τὸν ἐξοχώτατον γενικὸν καπιτάνον, ἵνα μὴ τῷ ἀπομείνῃ οὐδεμία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὰ αἰσθήματα τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦμεν νὰ τρέφωμεν πρὸς τὸν Γαληνότατον Πρίγκιπά μας. Μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν διαταγὴν τοῦ Γαληνοτάτου, ἐπειδὴ δὲν ἐπέστρεψεν ὁ ἀπεσταλμένος μας, πού εἶχομεν ἀποστείλει εἰς τὸν αὐθέντην, ἵνα δικαιολογήσωμεν τὰς διαθέσεις μας, ὅλοι ἡμεῖς ἀπεφασίσαμεν ἀμέσως νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ ἔλθωμεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἀκροθαλασσιὰ καὶ ἐνῶ ἀφίναμεν ὀπίσω τὰ ζῶα, κατέφθασεν ἐκ τῆς πόλεως ἓνας ἀγγελιαφόρος βιαστικός, ὁ ὁποῖος μᾶς εἶπεν ὅτι ἤρχοντο οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς ἐξώρκιζε νὰ γυρίσωμεν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἴδωμεν τί γίνεται· καὶ εἶδομεν 200 ἐφίππους μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Μεχμέτ πασσᾶν, τὸν κεχαγιᾶν τοῦ Ἰμπραήμ πασσᾶ καὶ τὸν Μπεκίρ πασσᾶν, οἱ ὁποῖοι κατέλυσαν ἔξω τῆς πόλεως, δηλαδὴ μακρὰν τοῦ φρουρίου, εἰς τὴν Ἀλβανικὴν βρύσιν. Τοὺς ἐπλησιάσαμεν καὶ τοὺς ἐχαιρετίσαμεν καὶ προσεπαθήσαμεν νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὸν γνωστὸν μας Μεχμέτ πασσᾶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των. Ἀλλὰ δὲν μᾶς ἀπήντησε καὶ μᾶς συνέστησε μόνον νὰ μὴ φοβηθῶμεν, διότι δὲν εἶναι τίποτε διὰ κακὸν μας καὶ αὔριον θὰ ὁμιλήσωμεν. Τὴν ἐπομένην πράγματι συνηντήθημεν καὶ τῷ εἶπαμεν ὅτι αἱ συμφωνίαι καὶ αἱ συμβάσεις ἦσαν διαφορετικαί. Τότε δὲν ἔκρυψε τίποτε ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ μᾶς ἐξεμυστηρεῦθη μὲ ὄρκον, ὅτι οὔτε καὶ αὐτὸς τὸ ἐπερίμενε, οὔτε τοῦ φαίνεται νόμιμον, οὔτε προέρχεται ἀπ' αὐτοῦς, ἀλλὰ, ὅτι εἶναι διαταγὴ τοῦ Βεζύρ Ἀζέμ, ὁ ὁποῖος ἔμαθε ἀπὸ

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

τὸν Κισλάρ Ἀγᾶν τὰ καθέκαστα καὶ τοὺς ἔστελεν ἐπὶ τόπου, ἵνα ἀντιληφθοῦν τί γίνεται καὶ τί εἶναι ὠφέλιμον νὰ γίνῃ διὰ τὴν πόλιν καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀφίση ἀσυδότους, ὅπως ἀνέλαβον ὑποχρέωσιν ὁ Ἰμπραήμ πασσᾶς καὶ οἱ ἄλλοι πασσᾶδες. Κατ' ἀρχὰς εἶχε γίνῃ συμφωνία νὰ μὴ ἔλθουν Τοῦρκοι εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ πασσᾶδες ποὺ ἦλθον τώρα, ἦλθον ὑπακούοντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Βεζύρ Ἀζέμ. Ὁ δὲ Μεχμέτ εἶπε κατόπιν ὅτι ὑπήκουσεν εἰς τὰς διαταγὰς διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἐπῆρε δῶρα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν κανένα φόβον διότι δὲν θὰ μᾶς πειράξουν. Αὐτὰ μᾶς εἶπεν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ ἡμεῖς τώρα μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ παρεστήσαμεν τὰς καταστροφὰς ποὺ ὑπέστημεν καὶ ὅτι πρέπει νὰ μᾶς ἀφίσουν ἡσύχους εἰς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν ποὺ εὕρισκόμεθα. Συνεκινήθη ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ ἐπῆγεν ἀμέσως καὶ ὠμίλησε μυστικὰ εἰς τὸν κεχαγιᾶν τοῦ Ἰμπραήμ πασσᾶ καὶ τοῦ ἀνέφερεν ὅσα ἡμεῖς τῷ εἶπομεν. Καὶ μᾶς ἐκάλεσαν τότε καὶ οἱ δύο καὶ μᾶς εἶπον νὰ γράψωμεν εἰς τὸν κύριόν των (τὸν σερασκέρην Ἰμπραήμ) νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ διὰ τίποτε καὶ ὅτι θὰ μείνουν ὀλίγοι ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ, χωρὶς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ὑπάγουν 3-4 ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἵνα παρακαλέσωμεν τὸν Ἰμπραήμ νὰ γράψῃ εἰς τὸν Βεζύρ Ἀζέμ σχετικῶς μὲ τὰς ἀνάγκας μας.

«Τώρα ἐρχόμεθα ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι σας νὰ παρακαλέσωμεν Ὑμᾶς τὸν ἱερώτατον προστάτην μας, καθὼς πάντοτε ἐδείξατε τὸ πατρικόν Σας ἐνδιαφέρον διὰ τὸ καλόν μας, νὰ παραστήσητε καὶ τώρα, μὲ κατάλληλον τρόπον εἰς τὸν ἐξοχώτατον καπιτάνον τὰ ὅσα σᾶς ἐξεθέσαμεν, διὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ μᾶς συμβῇ κανὲν ἀπευκταῖον. Ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγράψαμεν εἰς τοὺς προκρίτους μας, ὅτι παλαίωμεν κατὰ χιλίων δυσκολιῶν καὶ εὕρισκόμεθα εἰς μεγάλην ἀπελπισίαν, μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Ἀλλὰ ἡ ὑμετέρα σεβασμιότης, ἐν ὀνόματι τοῦ Παναγάθου θεοῦ, ἄς κοιτάξῃ νὰ μαλακώσῃ τὸν θυμὸν τοῦ ἐξοχωτάτου καπιτάνου, ἵνα μὴ βάζῃ εἰς τὸν νοῦν του πράγματα ἀνυπόστατα καὶ ἀβάσιμα, καὶ νὰ τὸν διαβεβαιώσῃ ὅτι ὅλοι ἡμεῖς εἴμεθα πρόθυμοι καὶ προτιμῶμεν νὰ χύσωμεν τὸ αἷμα μας καὶ νὰ θυσιασθῶμεν παρὰ νὰ φανῶμεν ψεῦσται καὶ ἄπιστοι ἐνώπιον τοῦ Γαληνοτάτου Πρίγκιπος καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ αισθανθῇ συμπάθειαν καὶ οἶκτον δι' ἡμᾶς τοὺς ἀτυχεῖς. Κάμετε, σᾶς ἐκλιπαροῦμεν δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅτι νομίζετε ἵνα μᾶς βοηθήσητε εἰς αὐτὰς τὰς κρισίμους στιγμὰς καὶ νὰ ἔχωμεν τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς σεβασμιότητός σας.

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

Δούλοι ταπεινοί και τέκνα πειθήνια

Ἰωάννης Λατῖνος	Γιαννάκη Φασικάνος
Δημήτριος Θωμᾶς	Μιχάλη Ἀλεξινᾶς
Ἰωάννης Μπενιτζέλος	Γιαννάκη Ροῦτος
Φράγκος Ντίρης	Ἰωάννης Καραβάνης
Θωμᾶς Λατῖνος	Ἰωάννης Κακύλας
Νικόλαος Γκίλας	Σωτήρχος ¹⁸⁶²

---

¹⁸⁶² Περαιτέρω εὐρίσκομεν τὸ ἐπώνυμόν του Λατῖνος.

Κωνσταντινού Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

12

Εἰς τὸν αὐτὸν φάκελλον εὐρίσκεται ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἄλλῃ ἐπιστολῇ γραμμῆν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Φίλιππον Βαφέον καὶ ἀπαυθυνομένη εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Μακάριον Πελικάνον εἰς Ναύπλιον, ληφθεῖσα τὴν 18^{ην} Φεβρουαρίου 1691. Ἐν ἀρχῇ, ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια ὡς πρὸς τὴν ἔλευσιν τῶν 200 ἐφίππων Τούρκων καὶ προσθέτει ὅτι πλὴν τῶν 200 ἐφίππων, ἦσαν καὶ ἄλλοι 200 «σεῖμπέσηδες» καὶ ἐξακολουθεῖ:

«Σήμερον ὁμως ἀνεχώρησεν ὁ Μεχμέτ πασσᾶς καὶ ὁ κεχαγιᾶς τοῦ Ἰμπραήμ πασσᾶ ἀφίσαντες ἐδῶ μερικὸς γενιτσάρους καὶ ἐπῆγαν μαζύ των καὶ πέντε ἰδικοί μας πρόκριτοι, ἵνα ἐκλιπαρήσουν τὸν σερασκέρην νὰ ἀποσύρη τοὺς ἀνθρώπους του ποὺ εὐρίσκονται ἐδῶ, εἰδὲ ἄλλως θὰ φύγουν ὅλοι οἱ κάτοικοι... ὁ ἀδελφός μου εὐρίσκεται εἰς Αἴγινα καὶ μετὰ 15 ἡμέρας θὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ αὐτοῦ καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ μνημονεύητε εἰς τὰς προσευχὰς σας καὶ ἐλπίζω ὅτι, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, θὰ ἠσυχάσῃ τὸ πᾶν... οἱ πρόκριτοι Ἀθηναῖοι ἐπῆγαν καὶ παραπονέθηκαν εἰς τὸν βεζύρη καὶ τοῦ εἶπον διὰ ποῖον λόγον οἱ κάτοικοι κατεδικάσθησαν νὰ γυρίζουν πλανόδιοι πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ καὶ ὅτι πρέπει νὰ κατοικηθῇ ἡ πόλις. Ὁ μέγας βεζύρης μὴ γνωρίζων τὴν αἰτίαν, ἔστειλεν ἕναν καπιτζίμπασην ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ὡς φρουρὰ τῆς πόλεως. Ἀλλ' οἱ δημογέροντές μας παραπονέθηκαν ἔμπροσθέν των καὶ εἶπαν ὅτι ἡμεῖς ἔτσι ἐμείναμεν σύμφωνοι μὲ τὸν ἐξοχώτατον γενικὸν καπιτάνον, ὅτι δηλαδὴ ἐφόσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος, οὔτε αὐτοὶ (οἱ Τούρκοι) οὔτε ἄλλοι, θὰ ἔλθουν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ εἰσπράξουν τὴν δεκάτην. Ἐὰν σεῖς, τοῖς εἶπον οἱ δημογέροντες, εἴσθε ἱκανοὶ νὰ μᾶς φυλάξητε, ἡμεῖς δὲν θὰ τοῖς ἐδίδομεν (εἰς τοὺς Ἑνετοὺς) 9000 ρεάλια κατ' ἔτος ὡς καταναγκαστικὴν εἰσφορὰν καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν ποὺ ἡ πόλις ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν σας. Καὶ τώρα ὅπου αὐτοὶ (οἱ Ἑνετοὶ) κατέκτησαν τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον διὰ τῶν ὄπλων, τί νομίζετε ὅτι θὰ μᾶς κάμουν; Προτιμότερον εἶναι νὰ μᾶς κόψητε σεῖς τὰ κεφάλια παρὰ νὰ μᾶς βάλουν αὐτοὶ (οἱ Ἑνετοὶ) εἰς τὴν γαλέραν. Δὲν ἔχω ἄλλο οὔτε ἠμπορῶ νὰ σᾶς γράψω διότι ἔχασα τὸ μυαλό μου.

Ταπεινότατος δοῦλος σας

Φίλιππος Βαφέος

4 Φεβρουαρίου 1690 (π.ῆ.).

13

23 Ιουλίου 1691.

Εἰς ἔγγραφον τοῦ γενικοῦ προβλεπτοῦ Ζέν πρὸς τὸν Δόγην περιέχεται, εἰς μετάφρασιν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τὸ Χάττι Σερίφ τοῦ Σουλτάνου διὰ τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν· Ἴδου αὐτό:

«Ὁ μέγας αὐθέντης πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν.

1^{ov}) Ἐπειδὴ Κύριος ὁ Θεὸς ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς χεῖρας μας τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, διατάσσω τὸν ἰδικὸν μας Κισλάρ Ἀγᾶν, πρῶτον εὐνοῦχον νὰ εἰσπράττῃ ὅλους τοὺς φόρους ὅπως τοὺς εἰσέπραττε καὶ προηγουμένως.

2^{ov}) Διατάσσω δὲ ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες μου καὶ διοικηταὶ ποὺ εὐρίσκεσθε εἰς Ἀθήνας, νὰ περιποιῆσθε τοὺς πιστοὺς μου ὑπηκόους καὶ νὰ προσέχητε νὰ μὴ τοὺς πειράζῃ κανεὶς καὶ νὰ τοῖς ἐξασφαλίζετε τὴν ζωὴν των καὶ δὲν θέλω καὶ μία ἀκόμη τρίχα τῆς κεφαλῆς των νὰ πάθῃ τι.

3^{ov}) Διατάσσω νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε εἰσφορὰν ὡς καὶ ἀπὸ τὸν φόρον τῆς δεκάτης, οἱ ὑπήκοοί μου ἐπὶ τρία ἔτη καὶ νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλῇ κανεὶς, ἀλλὰ νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν ἐλευθερίαν των.

4^{ov}) Διατάσσω, ἵνα οἱ πρόκριτοι ἔλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ λάβουν τὰ προνόμιά των.»

Κωνσταντίνου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

14

Ἔπεται προκήρυξις τοῦ γεν. προβλεπτοῦ Ζεν:

«Ἡμεῖς Ἀντώνιος Ζέν γενικός προβλεπτής «...ἐπειδὴ μέχρι σήμερον περιεβλήθη μετὴν πατρικὴν εὐσπλαχνίαν ἢ ἀξιόλογος ἐθνότης τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς ὁποίους παρεχωρήθησαν γενναιοδῶρως κτήματα καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Μορέως, ἀναλόγως μετὴν κοινωνικὴν ἐκάστου θέσιν καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ, καταχρόμενοι τῆς καλοσύνης μας, ἀρνοῦνται νὰ ἔλθουν ἐδῶ, ἵνα ἀναπνεύσουν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν αἰγίδα μιᾶς τόσον γενναιόφρονος δημοκρατίας, κοινοποιοῦμεν τὴν παροῦσαν προκήρυξιν, ἵνα γνωστοποιήσωμεν τὰς διαθέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ αἱ διαθέσεις τοῦ ἐξοχωτάτου γενικοῦ κατὰ θάλασσαν καπιτάνου, καὶ τὰς γνωστοποιοῦμεν δημοσίως πρὸς ὅλους ἐκείνους τοὺς Ἀθηναίους ποὺ εὐρίσκονται εἰς ἐχθρικὸν ἔδαφος, ὅτι ὀφείλουν, ἐντὸς δύο μηνῶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐχθρικὴν χώραν καὶ νὰ προσέλθουν εἰς τὸ βασίλειον καὶ νὰ κατοικήσουν ἢ ἐνταῦθα ἢ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Γαληνοτάτης Ἐπικρατείας. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ἂν ἐντὸς τοῦ καθορισθέντος χρονικοῦ διαστήματος δὲν ὑπακούσουν εἰς τὴν πρόσκλησίν μας, ὅλα τὰ πράγματα ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐναποθηκευμένα εἰς τὰς δημοσίας ἀποθήκας, θὰ κατασχεθοῦν καὶ θὰ πωληθοῦν εἰς δημόσιον πλειστηριασμόν, τὸ δὲ προῖον ἐκ τῶν πωλήσεων τούτων θὰ περιέλθῃ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα ἐκείνων ποὺ δὲν θὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς ἡμετέρας διαταγὰς εὐρίσκονται εἰς χεῖρας μερικῶν Ἀθηναίων κατοικούντων ἐνταῦθα, καλοῦμεν τούτους νὰ παρουσιάσουν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀκριβῆ κατάστασιν εἰς τὴν ἡμετέραν γραμματεῖαν τῶν εἰδῶν τα ὁποῖα κατέχουν διὰ λογαριασμόν ἐκείνων καὶ διατάσσομεν τὴν καταχώρησιν τῆς παρούσης εἰς τὸ οἰκεῖον βιβλίον τῶν διαταγῶν καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν.»

Ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 20 Ἰουνίου 1691 (ν.ή.).

15

Αντίγραφον ἐπιστολῆς γραφείσης παρὰ τοῦ Ἀργυροῦ Μπενάλδῃ πρὸς τὸν γενικὸν προβλεπτήν Ἀντώνιον Ζέν.

«Εἰς ἐκτέλεσιν τῶν σεβαστῶν διαταγῶν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος, ἀναφέρω ταπεινῶς πρῶτον: ὅτι ἐν Ἀθήναις εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ παρόντος 3000 ἄτομα, ἐκ τῶν ὁποίων 160 εἶναι οἰκογένειαι Ἀθηναίων καὶ οἱ ἄλλοι εἶναι Ἀλβανοὶ οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, κατόπιν θερμῶν παρακλήσεων, ἐπέτυχον τέλος παρὰ τοῦ ἐξοχωτάτου Ἱερωνύμου Κορνέρ, τοῦ αἰωνίας μνήμης, τὴν ἄδειαν νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ διὰ νὰ συλλέξουν τοὺς καρποὺς τῶν προϊόντων των καὶ δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι ὑπήκοοι ὡς θεράποντες τῆς γαληνοτάτης ἀριστοκρατίας τῶν Ἑνετῶν, οὔτε ἠνωχλήθησαν ἕως σήμερον ἀπὸ κανένα. Οὗτοι ἐλπίζουν ὅτι ὁ Γαληνότατος Πρίγκιψ θὰ θελήσῃ νὰ τοῖς παραχωρήσῃ τὴν ἄδειαν νὰ παραμείνουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ οὗτοι θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ δίδουν εἰς τὸν Πρίγκιπα τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων των, ἐνῶ ἐξ ἄλλου θὰ φροντίσουν, διὰ συνεισφορᾶς τινος νὰ συμβιβασθοῦν καὶ μὲ τοὺς Τούρκους. Μάλιστα τὸ παρελθὸν ἔτος, ὅτε ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἤλλαξεν ὁ μαῦρος ὁ ἐπονομαζόμενος Κισλάρ Ἀγᾶς, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἐπωφελοῦμενοι τῆς εὐκαιρίας ὅπου εἶς ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Μιχαὴλ Καλέκας μετέβαινεν εἰς Χίον ἵνα εἰσπράξῃ ἐν χρέος ἀπὸ ἓνα ἐκεῖσε ἔμπορον, τοῦ ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα βολιδοσκοπήσῃ τὰς διαθέσεις τοῦ νέου Κισλάρ Ἀγᾶ καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν συμβάσεων καὶ τῶν ὑποσχέσεων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πού τὰς εἶχε κάμει ὁ ρηθεὶς μαῦρος, ἤτοι ὅτι, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δώσουν τίποτε εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ὅτι ἐφόσον θὰ διήρκει ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἤρχοντο ποτὲ εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Τούρκοι καὶ τέλος, ἵνα ἐξακριβώσῃ κατὰ πόσον ἦτο ἀληθὴς ὁ διορισμὸς νέου μητροπολίτου καὶ ποῖος ἦτο τοῦτος. Ὁ ἐν λόγῳ Καλέκας Μιχαὴλ ἐπανελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνέφερον ὅτι ὁ μαῦρος, ἐπονομαζόμενος Κισλάρ Ἀγᾶς, ἐπειδὴ δὲν εἶχε πλέον τὰ δικαιώματα, πού εἶχε κατὰ τὸ παρελθόν, εἶπεν εἰς τὸν Καλέκαν ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τίποτε, καὶ ὅτι ἔπρεπεν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποταθοῦν εἰς τὸν βεζύρην ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ βεζύρης ἀπουσίαζεν εἰς Βελιγράδιον, ὁ ρηθεὶς Καλέκας ἐπέστρεψε χωρὶς νὰ καταλήξῃ εἰς συμπεράσματα...»

16

Ἐπιστολή τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὸν γενικὸν προβλεπτὴν Ἀντώνιον Ζέν.

12 Φεβρουαρίου 1691 (μετάφρασις ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς).

«...Ἡμεῖς οἱ ἀτυχεῖς Ἀθηναῖοι, ταπεινότατοι δοῦλοι τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος καὶ ὑπήκοοι τῆς γαληνοτάτης αὐθεντίας, ἐνώνομεν τὴν ταπεινὴν μας φωνὴν μὲ τὴν τοῦ ἱατροῦ Ἀργυροῦ Μπενναλδῆ, συμπατριώτου μας καὶ ἀντιπροσώπου τῆς ἡμετέρας κοινότητος, καὶ τὸν ἐπιφορτίζομεν, ἵνα δηλώσῃ τὴν ὀφειλομένην ὑπακοὴν καὶ ἐξάρτησιν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα καὶ ἵνα γονυπετῆς εἰς τοὺς πόδας σας ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιεικῆ καὶ γενναιόφρονα διάθεσιν, τὴν ταπεινοτάτην ἔκκλησιν ἡμῶν. Ἦδη ἀπὸ τῆς 17 Φεβρουαρίου 1689, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ μακαρίτου ἐξοχωτάτου γενικοῦ κατὰ θάλασσαν καπιτάνου Κορνέρ, ὑφιστάμεθα συχνὰς ζημίας ἐκ μέρους Ἀλβανῶν τινῶν ἀρχικλεφτῶν (ladroni), οἱ ὅποιοι εἶναι τώρα ἐγκατεστημένοι εἰς Κόρινθον. Οὗτοι μᾶς ἀρπάζουν τὰ ζῶα μας καὶ μᾶς ἀπογυμνώνουν τὰ κτήματά μας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐκλιπαροῦμεν ταπεινοφρόνως τὴν γαληνοτάτην δημοκρατίαν, ἵνα μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν γενναιόφρονα προστασίαν της, διότι εἴμεθα ταπεινοὶ καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τῆς γαληνοτάτης αὐθεντίας καὶ δὲν εἶναι σωστὸν νὰ ἐνοχλοῦμεθα ἀπὸ οἰονδήποτε καὶ τέλος διαδηλοῦμεν ὅτι εἴμεθα πρόθυμοι νὰ χύσωμεν τὸ αἷμα μας διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Γαληνοτάτου Πρίγκιπος καὶ τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος.

Ἰωάννης Λατῖνος	προσκυνῶ
Δημήτριος Θωμᾶς	ὁμοίως
Σωτῆρχος Λατῖνος	ὁμοίως
Λατῖνος Μπενιτζέλος	ὁμοίως
Ἰωάννης Καλτσέλλας	ὁμοίως

17

Ἐπιστολή τοῦ συνταγματάρχου Δημητρίου Γάσπαρη Ἀθηναίου πρὸς τὸν Ἀντώνιον Ζέν, γενικὸν προβλεπτήν.

Πηγὰδα¹⁸⁶³ 12 Φεβρουαρίου 1691.

«...Ἐπληροφορήθην ἀπὸ ἀξιόπιστον πηγὴν ὅτι ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν οἱ Τοῦρκοι ἐτοποθέτησαν τέσσαρα λιθοβόλα καὶ τέσσαρα κανονάκια καὶ ὅτι εἰσῆλθε φρουρὰ ἐκ 300 γενιτσάρων, οἱ ὅποιοι τὸ βράδυ κλείονται μέσα καὶ τὸ πρωῖ ἀνοίγουν τὰς πύλας καὶ ἐξέρχονται. Τὴν δὲ νύκτα ἀφίνουν εἰς τὴν πόλιν 50 Τούρκους καὶ ἄλλους τόσους Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι περικυκλώνουν τὴν πόλιν, μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσουν τὴν διαφυγὴν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, καὶ τοῦτο διότι μερικοὶ ἐξ αὐτῶν προσεπάθησαν νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν νῆσον Κούλουρην, ἀλλὰ ἔγιναν ἀντιληπτοὶ καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐπιστρέψουν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐπιτηροῦν τὰς διαβάσεις καὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ περάσῃ κανεὶς, μάλιστα ἀπὸ τοὺς Τούρκους ποὺ ἐξεχριστιανίσθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων 8 οἰκογένειαι ἐπέρασαν εἰς τὴν Κούλουρην, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἔστειλαν διαταγὴν εἰς τοὺς δημογέροντας τῆς νήσου νὰ μὴ τοὺς ἐπιτρέψουν τὴν ἀναχώρησιν ἢ τὸν ἀπόπλουν δι' ἄλλο μέρος, ἀλλὰ νὰ τοὺς κρατήσουν ἐκεῖ...»

¹⁸⁶³ Παλαιοὶ χάρται τὴν ἀναφέρουν «Πιάδα». Ἄλλα ἐνετικὰ ἔγγραφα ὡς «Πιγιάδα».

18

Ὁ αὐτὸς Γάσπαρης γράφει εἰς τὸν Ζέν τὴν 17 Φεβρουαρίου 1691.

«... ἤλθον εἰς τὴν νῆσον Αἴγινα, διὰ νὰ μάθω τί κινήσεις κάμνουν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔμαθα 1^{ov}) ὅτι εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν ἤλθεν ἓνας πασσᾶς ὀνόματι Μπεκῆρ μὲ 300 γενιτσάρους διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ μέρους. Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἤλθον δύο ζαῖμαι, δηλαδὴ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἰππικοῦ, μὲ 200 ἐφίππους καὶ ἔφθασε κατόπιν καὶ ἓνας ἄλλος ὀνόματι Ζερδενκεσσι Ἀγᾶς μὲ ἄλλους 100 ἄνδρας. Οὗτος ἔφερε 130 φορτώματα γαλέττας ἤτοι 30 καντάρια. Ἐκτὸς τοῦ φορτίου τούτου, φαίνεται ὅτι εἶχον κρυμμένην εἰς τὸ φρούριον καὶ ἄλλην πυρίτιδα, ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ηὔρισκοντο ἐδῶ εἰς τὰ 1687, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ὁ υἱὸς τοῦ δισδάρη¹⁸⁶⁴ καὶ τὴν ἐφάνέρωσε σὲ ποιὸ μέρος ἦτο κρυμμένη ἤτοι ἐν ὄλῳ 50 καντάρια. Φαίνεται ὅτι τὴν εἶχον θάψει σὲ κανένα λάκκον ἐντὸς τῆς γῆς...»

---

¹⁸⁶⁴ Φρουράρχου.

19

Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν γενικὸν προβλεπτὴν Α. Ζέν.

1691 Φεβρουαρίου 14 (π.ή.).

Ἐλήφθη εἰς Ναύπλιον τὴν 27.2.

«...Ἐὰν δὲν παρουσιάζετο τὸ ἐμπόδιον τὸ ὁποῖον ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ γυρίσωμεν πάλιν μὲ τὸ καῖκι ὅπου εἴχομεν ἐπιβασθῆ, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα καὶ νὰ ἀκούσωμεν μὲ ἀπόλυτον σεβασμὸν τὰς ἀξιοτίμους διαταγὰς τῆς καὶ ἵνα ἐκθέσωμεν καὶ προφορικῶς τὰ δεινὰ μας καὶ νὰ τύχωμεν τῆς δεούσης παρηγορίας ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν ψυχὴν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητας, ἡ ὁποία καθὼς ἠκούσαμεν ἦτο διατεθειμένη νὰ μᾶς συγχωρήσῃ, θὰ εἴμεθα πολὺ εὐτυχεῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐναντία τύχη, ἡ ὁποία δὲν ἔπαυσεν ἕως τώρα νὰ μᾶς κυνηγᾷ ἢ αἱ ἀμαρτίαι ποὺ μᾶς βαρύνουν, μᾶς ἔκαμαν νὰ φθάσωμεν εἰς τόσον δυσχερῆ θέσιν καὶ εἰς τελείαν ἐγκατάλειψιν, ἀπεφασίσαμεν μὲ μεγάλον κίνδυνον νὰ ἀποστείλωμεν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα τὸ παρὸν γράμμα, ἵνα, τῇ ἐκθέσωμεν τὴν ἀπροσδόκητον τυραννίδα ποὺ μᾶς ἔτυχε. Δὲν ἔχομεν ποὺ νὰ κλίνωμεν τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνῶ ἐπικαλούμεθα τὴν συνδρομὴν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, ἐκλιπαροῦμεν ἀφ' ἐτέρου τὴν ὑμετέραν εὐμένειαν, ὅπως εὐαρεστουμένη ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν χριστιανωσύνην καὶ ἀκούσῃ τὴν ἀπέλπιδα φωνὴν τόσον ἀτυχῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ πικρότατα δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, διαδηλοῦν τὴν ἀφοσίωσιν ποὺ τρέφουν πρὸς τὴν μεγάλην ἐνετικὴν πατρίδα καὶ τὸν ἀμετάβλητον πόθον τῶν νὰ ζήσουν ὡς ὑπήκοοι εἰς τοὺς κόλπους τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, καίτοι βλέπουν γυμνὴν τὴν σπάθην τοῦ ἐχθροῦ ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν.

«Μὲ ἀπάτην ἦλθον οἱ ἄπιστοι καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ φρούριον, χωρὶς νὰ τὸ περιμένωμεν τόσον ἡμεῖς, ὅσον καὶ οἱ πασσαῖδες τῆς Εὐβοίας, μὲ τοὺς ὁποίους εἴχομεν κάμει διαφορετικὰς συμφωνίας, ἀλλὰ ἡ ἀληθινὴ αἰτία, καθὼς ἐμάθαμεν ἀπὸ τὸν καπιτζὴν τοῦ ἰδίου Βεζύρ Ἀζέμ, ἦτο ὅτι, ἐπιστρέψαντος εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ Βεζύρ, παρουσιάσθη ἐνώπιόν του ὁ Κισλάρ Ἀγᾶς διὰ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ἵνα μεταβῆ νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον τῶν Ἀθηναίων, τόσον περίφημον, διότι ἦτο ἐγκαταλελειμμένον, ἵνα μὴ καταστραφῇ τελείως. Ὁ δὲ Βεζύρης ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν τοῦ Κισλάρ Ἀγᾶ, ποὺ εἶναι ἄνθρωπός του, ἔστειλεν ἀμέσως διαταγὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Εὐβοίας, ἡ ὁποία καὶ ἐξετελέσθη, ἐφ' ὅσον ὁ στόλος τῆς γαληνοτάτης

Κωνσταντινού Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

αὐθεντίας ἦτο τόσο μακρὰν ἀπ' ἐδῶ. Καὶ ἐπραγματοποιήθη ἡ κατάληψις τοῦ φρουρίου, παρ' ὄλον ὅτι οἱ πασσαῖδες τῆς Εὐβοίας μᾶς εἶχον εἶπει πρό τινος καιροῦ, ὅτι ἂν ἐπήγαιναν δύο - τρεῖς ἀπὸ ἡμᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὕρισκοντο ἐκεῖ ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Βεζύρ Κιοπρολοῦ πασσαῖς, διὰ νὰ παρουσιάσουν τὰς συναφθείσας συμφωνίας, δὲν θὰ συνέβαινεν αὐτὸ πὸν συνέβη.

Ἄλλὰ τί ἤμπορούσαμεν νὰ κάμωμεν ἡμεῖς οἱ κακόμοιροι πὸν ἐφοβούμεθα μήπως παρεξηγηθῶμεν ἀπὸ τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα; Ἄτυχῶς αἱ ἀμαρτίαι μας δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ζήσωμεν ἐλεύθεροι ὑπὸ τὰς σημαίας μᾶς χριστιανικῆς δημοκρατίας.

Δὲν θὰ παύσωμεν, μάρτυς μας Κύριος ὁ Θεός, νὰ εἴμεθα πιστοὶ ὑπήκοοι τῆς γαληνοτάτης δημοκρατίας. Καὶ ὅπως προηγουμένως ὅταν ἀκόμη εἴμεθα ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπληρώναμεν οἰκειοθελῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν δημοκρατίαν τὸν φόρον ἐκεῖνον πὸν μᾶς ἐπέτρεπον αἱ δυνάμεις μας, ἵνα μὴ ἐνοχλούμεθα ἀπὸ κανένα, οὕτω καὶ ἐκ νέου τώρα, ἐπιθυμοῦμεν νὰ εἴμεθα φόρου ὑποτελεῖς καὶ νὰ συνεισφέρωμεν ὅ,τι δυνάμεθα εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ γαληνοτάτου Πρίγκιπος καὶ τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος ἢ ὅποια εἶδε καὶ ἤκουσε τὰ παθήματά μας. Δὲν ἀποδίδομεν τὴν αἰτίαν εἰς ἄλλο τι, παρὰ εἰς τὴν κακὴν μας μοῖραν, διότι ὁ Πρίγκις δὲν ἔχασε τίποτε, μόνον ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι ταλαιπωρούμεθα καὶ ἐκ νέου τώρα διαδηλώνομεν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν γαληνοτάτην δημοκρατίαν καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα καὶ εὐχόμεθα εἰς τὸν Θεὸν νὰ σᾶς διαφυλάττη».

Ἀθῆναι 14 Φεβρουαρίου 1691 (π.ή.).

Ἰωάννης Λατῖνος	συμβολαιογράφος τῆς
ἀτυχοῦς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν	προσκυνῶ
Ἄργυρὸς Μπεναλδῆς	προσκυνῶ
Θωμᾶς Λίθινος	ὁμοίως
Δημήτριος Θωμᾶς	ὁμοίως
Σωτήριος Λατῖνος	ὁμοίως
Φράγκος Δέδες	ὁμοίως
Νικόλαος Κέλπης	ὁμοίως
Γιαννάκης Ρούτης	ὁμοίως
Μιχάλης Καρακότης	ὁμοίως

Κωνσταντινίου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

Δημήτριος Καβαλλάρης	όμοίως
Γεώργιος Κυρέλλος	όμοίως
Γεώργιος Γκαβούλης	όμοίως
Γεώργιος Κακαβάκης	όμοίως
Σταμάτης Σκουρτούπης	όμοίως

Κωνσταντινοῦ Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

20

Παρατίθεται περαιτέρω ἐν τῷ αὐτῷ φακέλλῳ 344, κατάστασις τῶν εἰδῶν καὶ ἐπίπλων τὰ ὅποια ἔχουν οἱ ἐν Ναυπλίῳ καταφυγόντες Ἀθηναῖοι, ἰδιοκτησίας τῶν ἐπανελθόντων εἰς Ἀθήνας:

ὁ Ἰωάννης Καπιτανάκης ἔχει τὰ πράγματα τοῦ Λεβρούκου Κόφα

ὁ Ἰωάννης Λιμπονᾶς ἔχει τὰ πράγματα τῶν Δημητρίου, Βασιλείου καὶ Σταματίου Φοσκιανοῦ

ὁ Σπυρίδων Περούλης ἔχει τὰ πράγματα τῶν Νικολάου Θεοτόκη καὶ τῆς Ζαφειριάς χήρας Δαμούδη

ὁ Σταμάτης Θεοτόκης ἔχει τὰ πράγματα τῶν Ἰωάννου Φοσκιανοῦ καὶ τοῦ παπᾶ Ἀναπλιώτη

ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος τὰ τοῦ Λεονάρδου Σολδάκη

ὁ Ἰωάννης Βουρδούχας τὰ τοῦ Ἰωάννου Κακαβάκη

ὁ Ἰωάννης Κουρῆς τὰ τοῦ Μιχαῆλ Δημάκη καὶ τὰ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἐπονωμαζομένου Ἀστέρι (ἐν κιβώτιον βιβλία)

ὁ Γεωργάκης Ταράσης τὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀλέξενας

ὁ Γεώργης Γαλάκης τὰ τοῦ Μοναστηρίου Ἀστέρι

ὁ Γεώργης Μιχαῆλ τὰ τοῦ Ἰωάννου Μιχαῆλ

ὁ Πανταλῆς Καρακότης τὰ τοῦ Δημητρίου Καβαλλάρη, τοῦ Λεονάρδου Δέρη, τοῦ Μοναστηρίου Καρυὰ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀντωνίου Γαβαλᾶ

ὁ Μιχαῆλ Καλογεράς ἔχει 3000 ρεάλια τῆς Μονῆς τῆς ἐπονωμαζομένης Μενδέλη¹⁸⁶⁵

ὁ Νικόλας Φακρέρης τὰ τοῦ Δημήτρη Βασίλη

ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης τὰ τοῦ Σταμάτη Νακίρη

οἱ υἱοὶ τοῦ Νικόλα Ρούσικη τὰ τοῦ Λεονάρδου Ταρωνίτη

ἡ χήρα Λεβάθενα τὰ τοῦ Μιχαῆλ Μπούκισα

ἡ χήρα τοῦ ποτὲ Ἄστρη τὰ τοῦ Γεωργίου Κόνσολου.

Ναύπλιον 29 Μαρτίου 1691

¹⁸⁶⁵Πρόκειται περὶ τῆς Μονῆς τῆς Πεντέλης.

21

Ναύπλιον 23 Αὐγούστου 1691

Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ τοῦ Μορέως Ἀθηναίων:

Ἐν Ναυπλίῳ: οἱ Ἰωάννης Λιμπονᾶς (Α)¹⁸⁶⁶, Μπενιζέλος Ἰωάννης (Α), Ἰωάννης Παλαιολόγος (Α), Λεονάρδος Λάπτης (Α), Γεώργιος Μάκουλας (Α), Γεώργιος Δούσμανης (Α), Νικόλα Θωμᾶς (Α), Ἰωάννης Καπετανάκης (Α), Σταμάτης Καντσελιέρης (Α), Μιχαὴλ Μπενιζέλος (Α), Μιχαὴλ Κυλλᾶς (Α), Ἰωάννης Κονόμος (Α), Γεώργιος Κούτρικας (Α), Λεονάρδος Βιλλαρᾶς (Α), Σταμάτης Πασχάλης (Α), Μιχαὴλ Ροῖδης (Α), ἰατρὸς Σπυρίδων Περούλης (Α).

Ἐν Πάτραις: Μπενιζέλος Ἰωάνν. (Α), Γεωργάκης Μάκολας (Α), Βερνάρδος Μάκολας (Α), Γεωργάκης Κούτρικας (Α), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Μιχαὴλ Κούτρικα (Α), Μιχάλης Μπενιζέλος (Α), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Νικολάου Μπενιζέλου (Α), Ἰωάννης Κούτρικας, (Β), Μιχάλη Κυλλᾶς (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου Καρκανδέλη (Β), Βατίστας Τρυπητήρης (Γ), οἱ υἱοὶ τοῦ Παπᾶ Παδριζάτη (Γ), Λεονάρδος Καβάλλι (Β), Ἰωάννης Κονόμος (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ Γεωργίου Κονόμου (Γ), Φυλακτὸς Βωβὸς (Β), Δημήτριος Ντέκας (Β), Σταμάτης Κωλέττης (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Παπᾶ Κωλέττη (Γ), οἱ υἱοὶ τοῦ Λεονάρδου Φωκᾶ (Β), Γεωργάκης Κοσμᾶς (Γ), Σωτήριος Κεχρῆς (Γ), Σταμάτης Μυγιάρης (Β), Ἰωάννης Κοσμᾶς (Γ), Δημήτριος Λουμπέρτος (Γ), Φράγκος Μπελναλίδι (Γ), Ἰωάννης Μασανδόνα (Β), Παναγιώτης Σωτήρη (Γ), Δημήτριος Ἀθανάσης (Γ), Σταμάτης Ρούφας (Γ), Γιαννάκης Μεζές (Γ), Δημήτριος Κουβέλης (Γ), Ἀναστάσιος Σγηράφης (Γ), Ἄργυρὸς Κοστανίσσας (Γ), Γιαννάκη Μαγέρεμας (Δ), Λαμπρινὸς Λεμονάκης (Δ), Φυλακτὸς Μαβραγάνης (Δ), Δημήτριος Γαλλάκης (Γ), Ἀντώνιος Σάγας (Γ), Γεωργάκη Μπάφης (Γ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Σταφίδα (Γ), Δημήτριος Ἀρβανιτάκης (Δ), Νικόλα Ἀρβανιτάκης (Δ), Γιάννη Βούρδουλας (Γ), οἱ υἱοὶ τοῦ Νικόλα Καρεκλᾶ (Γ), Παρασκευᾶς Γαβρίλλι (Δ), Σαράντι Σούκαρι (Δ), Γιάννης Σοῦχος (Δ), Δημήτρι Καζάζη (Δ), Μιχαὴλ τοῦ ποτε Κυριαζῆ Κουρούσου (Γ), Δημήτρι Πολίτης (Δ), Γεῶργο Λαϊνᾶς (Γ), Δημήτρι Ποῦλο (Γ), Δημήτρι Διολάδι (Δ), Νικόλα Σπανὸς (Δ), Γιάννη Γκιάστα (Δ), Δημήτρι Λιόκουρο (Γ), Κουβαρᾶς (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Μιχαὴλ Γύφτου (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Νίκα (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Δράκου

¹⁸⁶⁶ Τὰ μεταξύ παρενθέσεων κεφαλαῖα γράμματα Α,Β,Γ,Δ, ἐμφαίνουν τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν Ἀθηναίων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἐδίδοντο σπίτια καὶ γαῖαι.

Κωνσταντινίου Μέρτζιου, Παρθενών – Μοροζίνι

(Δ), ό υιός τοῦ ποτε Μιχαήλ Μανδύα (Γ), οί υιοί τοῦ ποτε Στυλιανοῦ Μπουκάκη (Δ), οί υιοί τοῦ ποτε Γιάννη Μπέτση (Δ), Γιαπέκο Πρεβολάρη (Δ), ή χήρα Μαγκαδάντενα (Β), Αντώνη Άρπετό (Δ), Γεωργάκη Κουμίτρο (Δ), Δημήτρι Πουτσιλίδη (Δ), ή χήρα Γεωργαντίκη (Δ), Γεῶργο Τσιάϊς (Δ).

22

Όνόματα τῶν ζητούντων νὰ μεταβοῦν νὰ κατοικήσουν εἰς Πάτρας:

Ἰωάννης Λιμπονᾶς (Α), Ἰωάννης Παλαιολόγος (Α), Λουνάρδος Λάπτης (Α), Μιχάλη Καλιφρονᾶς (Α), Λουνάρδος Καλογερᾶς (Α), Λουνάρδος Θωμᾶς (Α), Νικόλα Θωμᾶς (Α), Νικόλα Μπάμπαλη (Α), Ἰωάννης Καπετανάκης (Α), Τζανέττος Λιμπονᾶς τοῦ ποτε Μιχαῖλ (Α), Μιχάλη Γαρένης (Α), Καρκανδίλης τοῦ ποτε Νικόλα (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Σταμάτι Διολάδι (Β), ἡ χήρα Λιβαδίτενα (Β), Ἰωάννης τοῦ ποτε ἄλλου Ἰωάννου Παλαιολόγου (Β), Γεωργατᾶς Μαζαλάκο (Α), Λεονάρδος Βιλλαρᾶς (Α), χήρα Μακραδάρενα (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Γιαννάκη Κεραμᾶ (Γ), χήρα Περένα (Γ), αἰδέσιμος Παπαδημήτριος Σαλωνίτης (Γ), Γεωργάκη Λουκᾶς (Δ), Γιάννη Ζέρβας (Δ), Ἀνδρέας Νίκας (Δ), Νικολὸ Γούναρης (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Γούναρη (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Πόνδενα (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Κοττοφάρι (Δ), Σταμάτη Μανδίας (Γ), Κυριάκος Κατεργάρης (Δ), Στάμος Κούδας (Δ), Ἀντώνιος Παγλᾶς (Β), ἡ κυρία Λεβρέτσενα χήρα τοῦ ποτε Μπερνάρδη (Β), Γεώργη Τζιορβᾶς (Γ), Γιάννη Μίστρικος (Γ).

Ἀθηναῖοι κάτοικοι Γαστούνης: Γιῶργο Δούσμανης (Α), Σταμάτης καὶ Ἰωάννης Καντσελιέρης (Α), Σταμάτης τοῦ ποτε Νικόλα Καντσελλιέρη (Α), Δημήτρης Καντσελιέρης τοῦ Ἰωάννη (Α), Νικόλα Καντσελλιέρης Δούσμανης (Α), Σταμάτης Μπενιζέλος (Α), Γεωργάκη Ροΐδης (Α), Σταμάτης Λατῖνος μετὰ τοῦ υἱοῦ του (Α), Ἀντώνιος Πασχάλης (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Θεοδοσίου Πασχάλη (Β), Λεονάρδος Καλιφρονᾶς (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Παύλου Μπογιαντζῆ (Γ), Νικόλας Καρσιβάνης (Γ), Γεωργάκης Σαλωνίτης (Γ), Γεωργάκης Κίκας (Γ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Σαπάτη (Γ), Σταμάτης Πίκας (Γ), Γιάννενα Μπενιζέλου χήρα (Β), ἡ χήρα Δούσμανη (Β), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Γεωργάκη Μαυρέα (Γ), Κωνσταντῖνος Μπαρακάρας (Γ), Νικόλα Κολοπανᾶς (Β), Γεωργάκης Μπογιατζῆς (Γ), Γιάννη Κοτσιᾶς (Γ), Κωνσταντῖνος Φιλίππου Λαμᾶ (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Μαργαρώνα (Δ), Μαντούδης (Δ), Πανταζῆ Μπαμπάκος (Δ), Γιῶργος Μανιδέρης (Δ), Ἀδάμος Μπρίσκης (Δ), οἱ υἱοὶ τοῦ ποτε Παρασκευᾶ (Δ).

23

Αἴτησις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν Γερουσίαν

(Filza Senato - Ἰούλιος 1697).

«Ἡ δυστυχία ἡμῶν τῶν ἀθλίων Ἀθηναίων ἔφθασεν εἰς τοιοῦτο σημεῖον ὥστε δὲν δύναται παρὰ νὰ προκαλῆ τὴν συμπάθειαν τῶν ἄλλων, ἐνῶ ἡμεῖς μὲ αἵματηρὰ δάκρυα, ἂν καὶ αὐτὰ μᾶς ἔμειναν μετὰ τὰ τόσα δεινὰ ποῦ ὑποφέραμεν κλαίομεν καὶ ὀδυρόμεθα διὰ τὴν ἀμέτρητον δυστυχίαν μας καὶ κακοδαιμονίαν. Ὑπέστημεν καὶ ἠσθάνθημεν δύο διαφορετικὰ καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, σφοδρὰ συναισθήματα. Τὸ πρῶτον ἦτο γεμάτο ἀπὸ ἑξαλλοῦν χαρὰν καὶ ἀγαλίαςιν τότε ὅτε εἰς τὰ νικηφόρα πολεμικά σας τὰ ὁποῖα προσήγγισαν εἰς τὰ ἀκρογιάλια μας ἐπανηγυρίσαμεν ἐλεύθεροι τὴν ὑμετέραν σεβαστὴν ἐπικράτειαν, καὶ τὸ δεύτερον ὅτε εὐρέθημεν καὶ πάλιν καταβαραθρωμένοι εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν νέων δεινῶν. Ἐπεζητήσαμεν μίαν κάποιαν ἀνακούφισιν εἰς τὴν ἀθλίαν μας κατάστασιν καὶ προσεφέραμεν τὰς τελευταίας ἰκμάδας τοῦ αἵματός μας εἰς τὴν θυσίαν τῆς ἐναντίας τύχης μας καί, παρήγοροι διεπιστώσαμεν ἀπὸ τὸ ἔκλαμπρον ψήφισμα τῆς ἐξοχωτάτης Γερουσίας ὅτι αὕτη ἠδύοκῆσε νὰ ἀποδεχθῆ μὲ τὸ δουκικὸν διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρίου 1693, τὴν προσφορὰν μας ἐκ 2000 τζεκινίων καὶ ἐσχηματίσαμεν ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ εἴμεθα προφυλαγμένοι ἀπὸ κάθε ἐπεισόδιον προερχόμενον ἀπὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν διεξαγόμενον πόλεμον. Καὶ ὅμως, γαληνότατε πρίγκιψ, διεψεύθησαν αἱ ἐλπίδες μας καὶ ὑπέστημεν κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἐπανειλημμένας ἐπιδρομὰς ἀπὸ τοὺς «παρτιζάνους» (partitarü) Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἔκαυσαν τὰ σπίτια μας, κατέστραψαν τὰ ἀγαθὰ μας, ἤρπασαν τὰς περιουσίας μας, ἐπῆραν τὰ ζῶα μας καὶ αἵματοκύλησαν τοὺς κατοίκους, φονεύσαντες ἄρκετοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ σήμερον κατηντήσαμεν εἰς ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν. Ἀπεδοκίμασεν ὁ ἐξοχώτατος γενικὸς κατὰ θάλασσαν προβλεπτῆς τὰ ἔκτροπα ταῦτα, συμφώνως μὲ τὰ δουκικὰ ψηφίσματα καὶ διατάγματα, ἀλλὰ τώρα, ἵνα ἀποκτήσωμεν τὴν τόσον ποθητὴν ἐξασφάλισίν μας κατὰ παρομοίων πραξικοπημάτων, ἐκλιπαροῦμεν τὴν ὑμετέραν γαληνότητα ἵνα διὰ νέου διατάγματος ἐπιβεβαιώσῃ τὴν δημοσίαν θέλησιν. Ὑποσχόμεθα εἰς τὴν ὑμετέραν γαληνότητα νὰ ἐξακολουθήσωμεν παρέχοντες τὴν συνεισφορὰν μας, ὑποσχόμεθα ὡσαύτως ὅτι θὰ εἴμεθα ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν περίστασιν ποῦ θὰ μᾶς διατάξῃ ὁ γαληνότατος πρίγκιψ, καὶ τέλος ὑποσχόμεθα ὅτι θὰ διατηρήσωμεν ἀναλλοίωτον τὴν

πίστιν ἐκείνην καὶ ἀφοσίωσιν καὶ ὅτι δὲν περιμένομεν εἰ μὴ τὴν εὐκαιρίαν ὅπως δυνηθῶμεν νὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῆς θυσίας καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ζωῆς μας ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς ὑμετέρας γαληνότητος, ἵνα ἐπανέλθωμεν ὡς ὑπήκοοι ταύτης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν ἀντικείμενον τῶν πόθων μας καὶ τῶν εὐχῶν μας πρὸς τὸν παντοδύμανον καὶ αὐτὸ μόνον θὰ εἶναι τὸ τέλος τῆς ἐλευσίνης καταστάσεώς μας καὶ ἔτσι μόνον θὰ ἐπανεύρωμεν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐημερίαν μας. Εὐχαριστοῦμεν»¹⁸⁶⁷.

---

¹⁸⁶⁷ Αἰ πρὸς τὸν δόγην ἐκκλήσεις ἐτελείωνον πάντοτε μετὰ τὴν λέξιν «grazie».

24

Τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας
(Registro Senato 1697)

Ἰουλίου 27

Πρὸς τὸν γενικὸν κατὰ θάλασσαν καπιτάνον

«Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐξέθεσεν εἰς ταπεινὴν ἔκκλησιν τὰς ζημίας καὶ συμφορὰς ποῦ ὑπέστη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν παρτιζάνων (partitarü) Ἀλβανῶν καὶ ἤδη, ἐπαναλμάνων τὰς διαβεβαιώσεις τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεώς του καὶ τὴν ρητὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ προθυμίας νὰ συνεισφέρει τὸν ἐτήσιον φόρον καὶ θὰ ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τὰς διαταγὰς μας ἐν πάσῃ περιστάσει, ἐκλιπαρεῖ ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἡμετέραν προστασίαν ὑπὲρ τῆς διαφυλάξεώς του ἐν τῷ μέλλοντι ἀπὸ παντὸς νέου κακοῦ.

«Ὅσον λαμβάνεται ὑπὸ σημείωσιν ἢ διαδηλωθεῖσα ὑποταγὴ των καὶ συμπαθοῦνται αἱ ὑποστᾶσαι συμφοραί, ἄλλο τόσον κρίνομεν πρόσφορον ὅπως τύχωσι πάσης δυνατῆς παραμυθίας, ἵνα διατρανωθῇ ἢ πρὸς αὐτοὺς δημοσίᾳ ἀγάπη, καὶ διαβιβάζοντες ὑμῖν τὸ παρὸν ψήφισμα συνιστῶμεν νὰ τοῖς παράσχητε πᾶσαν συνδρομὴν καὶ ἀνακούφισιν. Εἴμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι διὰ τῆς ἐπαγρυπνήσεως καὶ διὰ τῶν καταλλήλων ὑμετέρων διαταγῶν θὰ τοὺς διαφυλάξῃτε, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσουν οὗτοι τὴν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀθηνεΐαν ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν των».

Ἐψήφισαν 134 ὑπὲρ καὶ 2 κατὰ.

25

Κρατικὸν Ἀρχεῖον Βενετίας – Miscellanea Codici ἀρ. 10

Περὶ Ἀθηναίων προσφύγων ἐν Πελοποννήσῳ

Κωνσταντινούπολις 25 Αὐγούστου 1700 : «ἦλθον κατ' αὐτὰς - ἀναφέρει ὁ Βάιλος εἰς τὸν Δόγην - μερικοὶ Ἀθηναῖοι κάτοικοι τοῦ Μορέως μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποβάλουν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν παράπονα καθ' ἡμῶν διότι τοῖς παρεμβάλλομεν προσκόμματα διὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπιστροφὴν των. Ἦλθε μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Κισλάρ Ἀγᾶς τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἀμέσως ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν παλιννόστησίν των, διότι οὗτος εἰσπράττει πρὸς ἴδιον ὄφελος φορολογίαν ἀπὸ κάθε κάτοικον τῆς πόλεως. Φαίνεται ὅτι ἔφεραν καὶ δῶρα διὰ τοὺς Τούρκους μεγιστᾶνας...».

Κωνσταντινούπολις 20 Σεπτεμβρίου 1700: «... ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τῶν Ἀθηναίων ἐπέδειξε μέγα ἐνδιαφέρον καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ὅστις ἦλθεν εἰς τὴν Πρεσβείαν καὶ μοῦ ἐξέφρασε τὴν ἐκπληξίν του διότι αἱ ἐνετικαὶ ἀρχαὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἀκριβῶς ὑπαγορεύουν αἱ συνθήκαι εἰρήνης. Μεταξὺ τῶν ἐλθόντων ἐνταῦθα Ἀθηναίων εἶναι καὶ εἷς ὀνόματι Μασκαλάκος μὲ ἄσπρην γενειάδα εἰς ὃν ἐπετράπη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸν Μορέαν ἐπὶ ἐγγυήσει 500 ρεαλίων ὡς καὶ εἷς υἱὸς τοῦ Παλαιολόγου, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἰωάννου υἱοῦ τοῦ Μπενιζέλου, ὅστις ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν Μορέαν, ἀφίσας ἐκεῖ ὡς ὀμήρους τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ του. Οὗτος παραμείνας ἐν Ἀθήναις ἔστειλεν ἐδῶ τὸν ρηθέντα ἀνεψιόν. Ἀμφότεροι ὄφειλον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν Μορέαν. Τώρα παρακολουθῶ τὰ διαβήματά των καὶ ἐν καιρῷ θὰ ἀναφέρω...».

12-1-1952

Κυριακού Σ. Πιττάκη, «Απόσπασμα ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κυρίου Μπενάλδῃ», Αρχαιολογική Εφημερίς, φυλλάδιον 32, Ιανουάριος 1853, σελ. 940-945.

Απόσπασμα ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου Μπενάλδῃ ἐπιστολῆς σαφέστατα μανθάνομεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐδοκίμασαν τέσσαρα μεγάλα κακὰ, τὴν πανόλην, τὴν πείναν, τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πυρκαϊάν· ἡ δὲ αἰτία συνάγεται μὲν ὡς ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς, συμφωνεῖ δὲ κατὰ πάντα καὶ μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐξ ἀκοῆς ἔχομεν παρὰ τῶν γερόντων, καθὼς καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν προγενεστέρων ἔμαθον· ἔστι δὲ αὕτη.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καθυπεβλήθη παντελεῖ καθαιρέσει ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου· ἀγνοοῦμεν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὰ ἐγκλήματα, διὰ ἃ ἡ καθαιρέσις· τοῦτο δὲ εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εὐνοϊκῶς φερόμενοι πρὸς τὸν Ἀρχιερέα τῶν δὲν ἠθέλησαν νὰ προσπέσουν, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ διὰ παρακλητικῶν γραμμάτων νὰ τὸν ἀθώωσουν, ἀλλ' ἐξύβρισαν καὶ κατεφρόνησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν καθαιρέσιν, καὶ ἐβίασαν τὸν Ἀρχιερέα ἐκόντα ἄκοντα νὰ ἐκτελῇ πάντα τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης οὐμὴν δὲ ἀλλὰ πορευθέντες μετ' οὐ πολὺ εἰς Βασιλεύουσαν πρὸς τὸν Ἀρχιεπισκοπικόν, καὶ δι' ἄλλας μὲν πολιτικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις, ἀνέφερον αὐτῷ καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Ἀρχιεπισκοπικός στέλλει παρευθὺς εἰς τὸν Πατριάρχην, ζητῶν προστακτικῶς τὴν ἀθώωσιν. Ὁ Πατριάρχης μὴν ἔχων ἄλλως ποιῆσαι δίδωσιν αὐτὴν τοιοῦτοτρόπῳ· «Διὰ προσταγῆς τοῦ Ὑψηλοτάτου Ἀρχιεπισκοπικοῦ δίδομεν τὴν ἀθώωσιν τῷ Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν». Οἱ Ἀθηναῖοι μηδὲν εὐχαριστηθέντες εἰς τὸ ὕφος αὐτὸ τῆς ἀθώωσεως ἐβίασαν τὸν Πατριάρχην νὰ τὴν δώσῃ χωρὶς τῆς διὰ προσταγῆς. Οὐ πολὺ δ' ὕστερον ἡ Ἐκκλησία ἐνοπλισθεῖσα ἐπαφίησι τὰ βέλη τῆς δικαίας ὀργῆς κατὰ τῶν Ἀθηναίων κοινῶς διὰ φρικτοῦ ἐπιτιμίου, καὶ ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεηλάτους ἐκεῖνας πληγὰς, ὁποίας ἐκτραγωδεῖ μ' ὄλην τὴν Ἀττικὴν εὐφράδειαν ὁ Κύριος Μπενάλδῃς, ἕως οὗ μεταγόντες, καὶ μετὰ δακρύων προσπεσόντες τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς δεκτικῆς ἐπιστολῆς ἔτυχον συγχωρήσεως.

Ἐδάφους ἄχρι γῆς ἐπὶ προσώπου κύψαντες καὶ τὰς ἱεράς σου τῶν ποδῶν βάσεις μετ' ὀλοολυγμῶν ἀσπαζόμενοι, τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν καὶ θερμὴν μετάνοιαν ἀπονέμομεν.

Ἦγαπήσαμεν κατάραν καὶ ἦκεν ἡμῖν, οὐκ ἠθελήσαμεν εὐλογίαν καὶ παρ' ἡμῶν ἐμακρύνθη, καὶ μακρυνθεῖσα δεινῶν ἡμῖν σμῆνος ἀπέλιπεν, ἀγαθοῦ τινος οὐδὲν ἴχνος καταλιποῦσα, ἀλλὰ πᾶν εἶδος τέρψεως μεθ' ἑαυτῆς ἀκαριαίως ἐλκυσσάμενη, ὥστε τὴν λαμπρὰν πρότερον ἐν προτερήμασι πόλιν λαμπροτέραν νῦν τοῖς ἀτυχήμασι εἶναι, καὶ πῶς οὐκ ἂν δακρῦοιμεν τηλικαύτης ὀλέθρου πόλεως τὰς τῶν ναῶν εἰκόνας καταρρύτους ὀρῶντες τοῖς δάκρυσιν; ἐγεννήθη ἡ ἔπαυλις ἡμῶν ἡρημωμένη, προφητικῶς εἰπεῖν, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασι οὐκ ἔσιν ὁ κατοικῶν· ἐκβεβλήμεθα φεῦ!

τῆς φίλης πατρίδος, Παναγιώτατε Πάτερ, καὶ οἱ πολυετῶς κομπάζοντες οἴκων τε καὶ κτημάτων ῥαστώνην ἐν βραχεῖ μετανάσται καὶ πάροικοι καὶ κρείττους εὐπραγίας κατέστημεν, καὶ δὴ τῶν γλυκείων ὀρόφων, πόρρω τε τῆς Ἀττικῆς ἀγλαΐας ἐξαντικρὺ ἐφεζόμενοι, καὶ τὰς θρηνώδεις ὀλολυγὰς Ἰερεμίου τοῦ θείου ἐρανισάμενοι, ἐρημωθεῖσαν θρηνοῦμεν πατρῶαν γῆν, κατασκαφείσας τὰς τοῦ γένους ἐστίας, ναῶν ὀρόφους καὶ πύργων ἀντιπάλου πυρὸς ἀνάλωμα γεγονότας, καὶ πολεμίας χειρὸς οἰκτρὸν πάρεργον, Σαλαμῖνα τὴν πρόην εὐράμενοι τῶν ἡμετέρων συμφορῶν καταφύγιον ἅμα καὶ μαρτυρίαν· ἐν ἀκμῇ γὰρ οὐσης ἐνταῦθα τῆς Θεῆας ὀργῆς λοιμὸς μὲν πρῶτον τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς μιάνας ἀέρα τὰ τῶν αὐτόθι δαιτυμένων σώματα, τοῖς πεδίοις σποράδην καὶ πονήρως διακείμενα, στρώννυσι, καὶ τάφοις ἐκάστω ἢ οἰκία χαμεύνη, ἀκλαύστων, ἀτάφων τῶν πλειόνων μενόντων, τοῦ κακοῦ τῆς ῥώμης πᾶν ἔθιμον συλησάσης· ἐξογκοῦται δὲ μᾶλλον ἢ συμφορὰ ἐκμεμητυῖα, καὶ λιμὸν λοιμὸς διαδέχεται, καὶ σπάνις τυραννὶς σιτίων τὰ μόλις ἐκφυγόντα τὸν τοῦ λοιμοῦ θάνατον σώματα, καὶ τήκεται ἄρτι τῆς γῆς ἐφιέντα πάντη τὰ σπόριμα, χαλκοῦ γεγονότος πρὸς ὑετὸν οὐρανοῦ, καὶ νεφῶν πυρὸς ἀτμίδα οὐ δρόσον τῇ γῇ ἐκσταζόντων. Τέρας ἐδόκει τὰ καθ' ἡμᾶς ἐκασταχόσε, ἀκορέστου καθάπερ Ἐριννύος τινὸς τοῖς ἡμετέροις κακοῖς βακχευσάσης, καὶ περιεμένομεν συλλυπούμενον καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ ὡσπερὶ δακρῶν λιβάσι τοῖς τοῦ ὄμβρου σταγόσι συμπαθῶς τεγκόμενον καὶ οὐχ εὔρομεν, καὶ ζοιχείων αὐτῶν καθ' ἡμῶν εὐστόχως ὀπλιζομένων· καὶ θάλαττα γὰρ ληστρικὰς ἐπάγει Βαρβάρων τριήρεις, δεινὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ καιρῶν σπάρματα δακρῶν ἐπωαζούσας· καὶ ἦν αἰγιαλὸς Σαλαμῖνος θορόβω τότε θρηνώδει κατάδουπος· μητέρες κύουσαι δύστηνοι ἄωρι τὰς ὀδύνας ὑπέμενον τῇ γονῆς, καὶ νήπια μητέρων ἐπικουρίαν ψελλιζούσαις φωναῖς ἐπικαλοῦντα κατηδαφίσθησαν πέτραις, καὶ τυραννικῆς ἀκολασίας νεάνιδες ἀκμάζουσαι γεγόνασι θῦμα δεινόν· καὶ οἱ λαμπρῶς γεγηρακότες δούλειον ἔσχον τῆς ζωῆς τὸν ἐπίλογον· διέσπартαι πλειόνων τὰ ἔγκονα ἀλλοδαπῆς ἐν ἄκρα χθονὸς, καὶ τοῦ γένους τὰ φίλτατα ὠμότητος Βαρβάρου σκῦλον κατέστη, καὶ θλίβει πρῶρας ἀπίστων πρὸς ὕδωρ πλοῦτος Ἀθηναίων δορυκτικτος· πρεσβυτέρων δὲ χεῖρες ἱεουργοὶ πιεζόμεναι, καὶ πρὸς ζυγὸν ἐλαυνόμεναι, καὶ λησταῖσιν αὐτοῖς ἐλεεινὸν ἔδοξε θέαμα, καὶ πᾶσαν σχεδὸν ἡλικίαν ἐπολιόρκει ὁ ληστρικῆς οἴστρος πλεονεξίας· τελευταῖον ἦν τῶν κακῶν ἐπεισόδιον δαιμονία τίς φλόξ αὐτομάτως ἀναδοθεῖσα, τοὺς τε περὶ τὸν ἡμέτερον Πειραιᾶ κλίνοντας ἀμπελῶνας ἐμπρήσασα, καὶ τὸν ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐλαιῶνα τυφλώσασα, καὶ ὄρια ἄχρι θαλάσσης αὐτῆς ἐκβακχεύσασα αὐτῆς τὴν ὄρμην ὃ τῶν κυμάτων ἐπέσχευ ἀντίρρους. Τοῖον ἄρα τὸ καθ' ἡμᾶς δρᾶμα Θεὸς ἐγκατέστησε, καὶ τοιοῖς δε πεφορημένους κακοῖς Αἰγίνης νῆσος καὶ Πέλοπος ἄκρα χθονὸς τανῦν ἐπιδέχονται, καὶ σοφοῖς γεγόναμεν μῦθος πολύκλαυστον Θεάτρον, καὶ τραγικῆς ὀρχίστρας καταστροφῆ· ἠψάμεθα γὰρ τῶν χρηστῶν Κυρίου, καὶ ἐν τοῖς τούτου Προφήταις, τῷ Δαβὶδ ἀπειθήσαντες ἀναιδῶς ἐπονηρευσάμεθα· ἀλλ' οὐδὲ πῆ ταῦτα στήσεται εἰκάσαι οἱ δύστηνοι ἔχοντες καὶ φόβω τῶν παρελθόντων τὴν τῶν τροσδοκωμένων ἀντιμετροῦντες ἐλπίδα, μὴ περαιτέρω τῷ ἔρωτι ἐμμένειν ἀπνηεστέρας ἐκδικήσεως ἐκλιζοῦμεν· ἠδίκηταί Σοι τὸ τοῦ ἀξιώμητος ἔξοχον παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ὑμετέρων ὄνομα φέροντες τέκνων οὐ μέχρι ῥοπῆς ἐσχάτης καὶ θανάτου τιμωρητέοι· ἤδη καὶ πλέον τοῦ δέοντος ἐκδεδίκηταί σοι τὰ καθ'

ἡμῶν, Πάτερ Παναγιώτατε, καὶ τῆς ἀσελοῦς ὑψηγορίας, καὶ τρόπων ἀθέσμων βαρείας ὑπέσχομεν δίκας ἅπαντες, εἰ καὶ μὴ πάντες ὑπεύθυνοι. Ἄλις Σοὶ τὰ τῆς ἀρᾶς βέλη ὑπέκεινα καθ' ἡμῶν ἐπαφίειν, δεινούς κατηκισμένους τοῖς τραύμασιν ἅμα πάντας ὀρῶντι· ὧν δὴ οἱ πλείους ὑπὸ ρείαις ἐρήμοις, καὶ πέτραις παραλίαις λιμοῦ βία καὶ ξίφους, πεσόντες, τὰς αὐτῶν σάρκας οἰωνοῖσι τε καὶ θηρσὶν αἰμοβόροις βρῶμα καὶ κῦρμα δεδώκασιν· στήσον μικρὸν τὸν τῆς ὀργῆς χαλινὸν ὀργῆ Θεία ρίζόθεν ἐκβεβλημένους ὀρῶν· ὅξυ εἰς ὀργὴν, καὶ εἰς συγγώμην ὀξύτερος ἔσο, παρακαλοῦμεν διὰ τὸν Κύριον τὸν καὶ τοῖς σταυρωταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου παρὰ τοῦ αἰωνίου Πατρὸς συγγνώμην αἰτήσαντα. Τίς οὕτω τραχὺς, ὃς εἰς οἶκτον τοῖς ἡμετέροις κακοῖς οὐκ ἐδάκρυσεν ; ἢ τίς Κυκλόπων ὠμότερος, καὶ χαλκίνην ἔχων τὴν καρδίαν, τοῦ τῶν δυστυχῶν Ἀθηναίων πάθους τὴν φωνὴν ἔναυλον φέρων, δυνατὸν ὅσον, μὴ πρὸς ἐπικουρίαν ἐξίκοιτο ; Τηλικούτον τοίνυν τὸ ἡμέτερον ἄλγος ὀψέ ποτε, καὶ τοῖς πατρικοῖς τῆς Ὑμετέρας Παναγιώτητος σπλάγγχοις προσερωποῦσαν ταχὺν πρὸς συγγνώμην ἀπεργασάτω. Ἴδου καὶ πόρρωθεν πάντες γόνυ κλίναντες, καὶ τῆς κεφαλῆς κόνιν καταχεάμενοι, ὡς ποτὲ Νινευῖται μετὰ κτηνῶν καὶ νηπίων λαοῦ φωνῆ ὀλολύζοντες, ἴλαθι βοῶμεν, Παναγιώτατε Πάτερ, ἴλαθι, καὶ δὸς ἀπολαῦσαι τῆς εὐλογίας τῆς σῆς, ἧς διὰ τύχης φαυλότητα οἱ τάλαινες ἐκπεπτώκαμεν.

Σαῖς θεοπειθέσιν εὐχαῖς τὸ Θεῖον ἡμῖν ἐξίλασον, ὅπως ποτὲ καὶ αὐθις μετὰ τηλικούτων ἀγῶνα δεινῶν ἐπὶ πατρῶαν γῆν ἔχωμεν ἀναζεῦξαι, ἔνθα μετ' ἡρεμίας διαιωόμενοι εὐπειθεῖς τὸν τεῦθεν θεοδημίτοις ναοῖς μετὰ μελῶν ἑναρμονίων, ὡς καὶ τὸ πρὶν, τῆς σῆς Παναγιώτητος μνήμην ποιοῦμεν, ἧ δώη Κύριος τὴν ἀγήρω μακαριότητα. Ἀμήν.

Τὸ 1822 μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν εἰς Ἀθήνας ἐκ τῶν νήσων Σαλαμίνας, Αἰγίνης, Καλαυρίας, καὶ ἄλλων μερῶν ὅπου κατεφύγαμεν, βιασθέντες ἀπὸ τὴν ἔφοδον τῶν Τούρκων, ἐρευνῶν τὰ ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν ἠῦρον ἐντὸς ὑπογείου Πύργου κειμένου παρὰ τὸ τότε σωζόμενον ἐκκλησιδίων τῆς Μητροπόλεως (ἧς ὁ Ἀρχιερεὺς Γρηγόριος μετέφερεν εἰς τὴν Μητρόπολιν ἔκτοτε πάντα τὰ κτήματα τῆς Καισαριανῆς κινήτα τε καὶ ἀκίνητα, καὶ τὴν βιβλιοθήκην αὐτῆς εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Μητροπόλεως) φύλλα τινὰ συγγραμμάτων διεσπαρμένα, σπαραγμένα, καὶ καταπατημένα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τινὰ μὲν τούτων ἦσαν τυπωμένα, τινὰ δὲ χειρόγραφα· ἐκ τῶν δευτέρων ἔκλεξα ὅσα φύλλα ἐνόμισα χρήσιμα καὶ διετήρησα. Ταῦτα δὲ εἰσὶ τὰ μὲν ἐκκλησιαστικά, τὰ δὲ τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας (τὴν λεπτομέρειαν καὶ περιγραφὴν τούτων, ὡς μὴ ἀνήκουσα ἐνταῦθα παραλείπω)· εἰσὶ δὲ μετὰ τούτων τέσσαρα φύλλα χάρτου τῆς Βενετίας, ἐφ' ὧν ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Μάρκου, φέροντα περικοπὰς τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, καὶ δύο πατριαρχικά ἔγγραφα, τὸ μὲν ἐπὶ μεμβράνης, τὸ δὲ ἐπὶ ἀρχαίου χάρτου. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἠγόρασα καὶ ἰσορίαν τινὰ τῶν Ἀθηνῶν χειρόγραφον, γραφῆς μεταγενεσέρας, ἐμπεριλαμβάνουσαν δὲ τὴν τε ἀρχαίαν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα, καὶ ποιήματά τινὰ ἰσορικά, ἀναφερόμενα πρὸς τὴν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16 καὶ 17 αἰῶνος ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν. Γνωρίσας τὸν Κ. Φαλλμεράυερ (J. Ph. Fallmerayer) ἐν Ἀθήναις τὸ 1834 ἔδειξα αὐτῷ τὸ τε χειρόγραφον τῆς ἱστορίας, τὰ ῥηθέντα τέσσαρα φύλλα περικοπῶν τῆς ἱστορίας, καὶ τὰ πατριαρχικά γράμματα· ὁ Κ. Φαλλμεράυερ ἀντέγραψε, φαίνεται, τὰ τέσσαρα φύλλα

καὶ ἐδημοσίευσεν περικοπὰς τούτων ἐσφαλμένως. Τὴν ἱστορίαν ταύτην, καθὼς καὶ τὰ φύλλα, καὶ τὰ πατριαρχικὰ γράμματα ἔδειξα μετὰ ταῦτα εἰς πολλοὺς¹⁸⁶⁸.

Ἐπειδὴ εἰς τὰ χωρία (ἄπερ ὁ Κ. Φαλλμεράυερ ἐδημοσίευσεν) παρατηρεῖται διαφορὰ μεγάλη χρόνου, ἥτις ἐγένετο παρ' αὐτοῦ ἢ τε κατὰ παραδρομὴν, ἢ τε καὶ ἄλλως πως, καὶ ἐπειδὴ ἡ χρονικὴ αὕτη διαφορὰ συντείνει εἰς εἰκασίας ὅλως ἐσφαλμένας. Δημοσιεύω ἐνταῦθα ἅπασαν τὴν ἱστορικὴν ὕλην, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὴν σειρὰν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας.

Τὸ πρῶτον φύλλον ἐμπεριέχει ταῦτα.

Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἄλλων καταδυναστῶν¹⁸⁶⁹ πάλιν εἰς τὸ τῆς φιλτάτης ἡμῶν ἔδαφος ἐπανήλθαμεν καταφιλοῦντες αὐτὸ περιποθήτως, ἀνακουφισμὸν γὰρ τῶν κόπων ἡμῶν ἐνετύχαμεν· ἐν δὲ τῷ ἔτει τούτῳ εἰσβαλλόντων πάλιν τῶν Φούσιδων ἠναγκάσθημεν τὴν ἐστίαν ἡμῶν καταλεῖψαι, κατελείφθησαν οὖν αἱ Ἀθῆναι ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν συκηλάτῳ, παντέρημος τρία ἔτη, καὶ κατεστάθησαν οἱ ναοὶ ἡμῶν, καὶ αἱ ἐστίαὶ ἡμῶν φωλεαὶ θηρίων καὶ ἀγρίων ζώων· ὁ δὲ οὐρανὸς ἐγένετο χαλκοῦς, καὶ σιτοδεία μεγάλη κατέσχεν ἡμᾶς, ὥστε ἅπαντες ἐκράξαμεν «ἠμάρτωμεν, ἠνομίσαμεν, ἠδικήσαμεν ἐνώπιόν σου, καὶ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ὄρμος (ἢ Σαλαμίς) ἐγένετο ἡμῖν καὶ αὔθις καταφύγιον· πλεῖστοι δὲ γε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἐν τῇ πόλει καταληφθέντες παρανάλωμα ἐχθρικοῦ πυρὸς ἐγένοντο. Οἱ δὲ ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ Πατέρες εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ Ὑμηττοῦ κατέφυγον, καὶ εἰς τὸ τῆς Πεντέλης ὄρος, ἀποφυγόντες ἐχθρικὴν μάχαιραν. Τότε καὶ τὸ τεῖχος τῆς Μονῆς τὸ ἔξω οἰκοδομήσαμεν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπεσκευάσαμεν· οἱ δὲ πολῖται ἀνόρθωσαν τὸ νότιον τεῖχος τοῦ Φρουρίου, ὃ οἱ σεισμοὶ κατέστρεψαν πρὸ δύο χρόνων, καὶ οἱ τὰ χωρία κατοικοῦντες βραδύνειν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις τὴν ταραχὴν νομίσαντες ἐν ἐπικήρῳ οἰκήματι σχεδιάσαντες, εἰς τὴν Φυλὴν τὴν παραχειμασίαν ἐποιήσαντο, καὶ Ἰαγούπηθ εἰς τὴν τοῦ Πέλιπος εἰσῆλθε, καὶ τὴν Μεγαρικὴν κατέστρεψεν· οἱ δὲ τοῦ Ἁγίου Μελετίου ἀδελφοὶ ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν Μονὴν εἰσεκομίσθησαν, φέροντες τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν χιλέων αὐτῶν, ἀλλὰ σῶσον ἡμᾶς, Κύριε, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτηρῶν σου ἐλέησον ἡμᾶς».

Ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους τοῦ φύλλου γράφονται ταῦτα.

Διὰ δὲ τοῦ δοθέντος αὐτῷ Ὀθωμανοῦ καὶ τοὺς ἰδίους Τούρκους, ἀλλὰ πολὺς χρόνος παρεγένετο, ὅτε ἄγριος φθόνος κατ' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πάθη ἐμίσησαν αὐτοῦ οἱ

¹⁸⁶⁸ Τὴν ἱστορίαν ταύτην, καθὼς καὶ τὰ φύλλα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἔχω ἱστορικὸν ἐζήτησα τὸ 1840 νὰ δημοσιεύσω, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀναφορὰ μου ὑπάρχει εἰσέτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ διὰ τὰς τότε περιστάσεις δὲν ἠδυνήθην, νῦν ἐλπίζω νὰ δημοσιεύσω ἅπαντα ταῦτα ἐν παραρτήματι ἐν τοῖς φυλλαδίοις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος.

¹⁸⁶⁹ Εἰσβολὴ Ἀλβανῶν ἐγένετο ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ πρὶν καὶ κατὰ τὸ 1770, ὡς λέγεται, καὶ ἐνίκηθησαν οὗτοι ἐν τῇ Κηφισσίᾳ παρὰ τὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίαν Χελιδωνοῦ, καὶ ἀπεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Άγαρηνοί, οἱ καὶ περιφράξαντες τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ στενωῶς πολιορκήσαντες ἐζήτουν αὐτὸν φονεῦσαι, ἐπέτυχον δὲ αὐτὸν τῇ νυκτὶ προσπαθοῦντα διαφυγεῖν, καὶ ἐπιπεσόντες μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων κατασπαράττουσιν αὐτὸν, καὶ φονεύουσιν αὐτὸν. Οὕτω τοίνυν ἀπολέσαμεν τὸν χρηστὸν Κυρίου τὸν Λύμπονα, καὶ λυτρωτὴν τῆς πατρίδος. Ἡ δὲ πατρὶς ἡμῶν χηρεύσασα τοῦ καλοῦ αὐτῆς τέκνου ἔπαθε δεινῶς ὑπὸ τῶν Άγαρηνῶν· πρότερον γὰρ ὑποσχέσεσι μεγάλαις ἀπατήσαντες τοὺς Χριστιανοὺς ἐφόνευσαν τοὺς προὔχοντας ἡμῶν. Τότε καὶ οἱ πολῖται ἡμῶν θεωροῦντες τὸ ποιμνιον ἄνευ ποιμένος, καὶ τὸν λύκον ἐρχόμενον ἔκλεξαν τὸν Γεώργιον Βενάλδην ἄρχοντα τοῦ λαοῦ εἰς τὸ ὀδηγεῖσαι καὶ ποιμάναι τὸν λαὸν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ χρηστὸς οὗτος ἐκαλέσατο τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, πορευθεὶς αὐτὸς εἰς τοὺς μυχοὺς καὶ δριμοὺς τῶν ὀρέων καὶ τῶν ὀπῶν τῆς γῆς, καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτοὺς. Ὁ δὲ Βασιλεὺς μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον φθάσας ἐκ Βοιωτίας εἰς Ἀττικὴν ἠγάσθη τῆς χώρας, καὶ τὴν παραλίαν τοῖς φρουροῖς καρποῦσθαι ἐχαρίσατο. Ἐκ δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ τῆς φρουρᾶς ἄρχοντος Μποσταντζῆ *Μποστάνια* ἐκκλήθη. Ἐκτοτε οἱ τοῦ Ἄγαρ μονιμοτέρως εἰς τὴν πόλιν ἔμενον, καὶ καθ' ἑκάστην ὀχυροῦντο εἰς τε τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας Μονῆς προηγούμενος ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος, ἀπελθὼν ἐν κόλποις Ἄβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν τόποις.

Τὸ δεύτερον φύλλον ἐμπεριέχει τὰ ἐξῆς.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν Ἐκατονταετηρίδα ἢ Ἑλλάς κατήνησε τόπος τῶν καταδρομῶν· ἢ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους¹⁸⁷⁰. οἱ Ἀθηναῖοι μετέφερον τὰς φαιμηλίας των εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἐκεῖ ὠκοδόμησαν τοὺς οἴκους των οἱ περισσότεροι, καὶ Ἐκκλησίας εἰς τὸ χωρίον *Ἀμπελάκια* καλούμενον, τὰς ὁποίας ἄχρι τοῦδε καλοῦν οἱ ἐγγῶριοι, τῶν Ἀθηναίων· ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ὀλίγοι εἶχον μείνει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἄλλοι τινὲς εἰς μερικοὺς Πύργους τῆς πόλεως¹⁸⁷¹. κάθε ζιγμὴν ἤρχοντο κλέπται, τοὺς ὁποίους οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φούστας*, ἐκτυποῦντο μὲ τοὺς ὀλίγους ἐγκατοίκους, ἤρπαζον ὅσα καὶ ἠδύναντο καὶ ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη· αἱ οἰκίαι αἱ περισσότεραι ἔπεσον, οἱ δρόμοι ἐγέμισαν, καὶ ἡ πόλις κατήνησεν ὅλη ἐν δάσος ἐλεεινὸν· οἱ λησταὶ ἔβαζον φωτῖαν εἰς τὰ δένδρα, καὶ αὐτὰ καίόμενα κατέκαιον καὶ

¹⁸⁷⁰ Ὁ Κύριος Φαλλμεράϋερ ἀντέγραψε κατὰ λάθος τὸ «τρεῖς σχεδὸν χρόνους εἰς τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους», ἴσως τοῦτο εἶναι καὶ τυπογραφικὸν ἀμάρτημα· ὅτι δὲ τὸ φύλλον λέγει «τρεῖς σχεδὸν χρόνους», τοῦτο εἶδον πολλοὶ, ὁ μακαρίτης Bouchon, ὁ Κ. Φίνλαϊ, ὁ Κ. Felsen, ὁ Γεώρ. Αἰνιάν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες.

¹⁸⁷¹ Εἰς τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθη τεῖχος ὠκοδομημένον παντίοις λίθοις πλάτους δύο περίπου μέτρων. Τὸ τεῖχος αὐτὸ ἄρχεται ἀπὸ τὸν Προμαχῶνα, ἐν ᾧ ἡ πηγὴ Κλεψύδρα, κατέρχεται κάτωθεν τῆς Ἐκκλησίας «Υπαπαντῆ», προβαίνει παράλληλον τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀνατολικο-νοτίου γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως αὐτῆς. Εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τεῖχους τούτου ἐλήφθησαν οἱ λίθοι ἐκ τε τοῦ Βουλευτηρίου, τῆς Θόλου, καὶ τῶν παρακειμένων τῷ τείχῳ τούτῳ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Ἡ δὲ οἰκοδομὴ αὕτη ἐγένετο, ὡς ἐγὼ νομίζω, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλλεριανοῦ.

τάς ἀρχαιοτητας¹⁸⁷². τότε ἔλαβε τὴν μαύρην μορφήν τὸ Γυμνάσιον τοῦ ....¹⁸⁷³, τοῦ ὁποίου μέρος καὶ ἐκρήμνισαν· τότε ἐμαύρισεν ἀπὸ τοὺς καπνοὺς ὁ ναὸς τοῦ Πανελληνίου Διὸς, καὶ τόσα ἄλλα. Οἱ Ἀθηναῖοι μὴν ὑποφέροντες τὴν ὑστέρησιν τῆς πατρίδος τῶν ἀπεφάσισαν καὶ ἔστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ζητοῦντες ἀσφάλειαν νὰ ἐπανακάμψουν εἰς τὴν πατρίδα τους, καὶ νὰ κατοικοῦν ἀσφαλῶς, καὶ ἐπανακάμψουν εἰς τὴν πατρίδα τους¹⁸⁷⁴, καὶ ἐπιτυχόντες τοῦτο ἐπανῆλθον, καὶ συναχθέντες ἤρχισαν νὰ καθαρίζωσι τὴν πόλιν, καὶ νὰ οἰκοδομοῦν τοὺς οἴκους τῶν. Τότε πρῶτον καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωανίκιον ἔλαβε πατριαρχικὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας Μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ ὅποιον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται¹⁸⁷⁵.

Ἀλλὰ γε τὸ Μοναστήριον τοῦτο ὕστερον κατεσκεύασε Κοινόβιον, εἰς ὃ διέτριψαν ἄνδρες σοφοὶ, ὃ γε φιλόσοφος Σαμουήλ, καὶ ὁ τὰ τοῦ Πλάτωνος ὑπομνηματίσας Μεθόδιος· τούτων εἷς, λέγω, ὁ ἡμέτερος προηγούμενος Νικηφόρος μετέφερε τὴν τῶν λόγων μάθησιν εἰς τὴν ἡμετέραν Μονήν, καὶ ταῦτα μὲν τῷ χιλιοσῷ ..... σιοσῷ πρώτῳ ἔτει¹⁸⁷⁶. Εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς τοῦ

ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀρτίως ἀποδημήσαντος ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ἐδέξατο τὴν τῶν πατέρων φροντίδα· τοῦτον, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σῶσον καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου στήριξον, ἀγίασον τὴν εὐπρέπειαν τοῦ Οἴκου σου.

Τὴν εἰκοστὴν τοῦ Μαΐου ἀπῆλθεν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ὁ μακαρία τῇ λήξει Γεράσιμος, ὁ συναδελφὸς ἡμῶν καὶ προηγούμενος· ἐγὼ δὲ ἐκ Διακόνου Θεῖα χάριτι καὶ φιλανθρωπία ἐχειροτονήθη Πρεσβύτερος καὶ τὴν τῆς σημειώσεως τάξιν ἐνεδυσάμην· «Βοήθησον ἐμὲ, ἐμὲ, Κύριε, καὶ δὸς τὴν Θεῖαν σου χάριν, ἵνα πορεύσωμαι τὰς τρίβους τῶν ἐντολῶν σου τοῦ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σου».

Τῷ ἔτει τούτῳ μέγας σεισμὸς ἐγένετο, καὶ ἅπαντες οἱ οἴκοι ἐσεισθήσαν, καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου εἰς δύο ἐσχίσθη, καὶ ὁ τοῦ Ἀρχιερέως οἶκος κλόνῳ μέγα καὶ λίθῳ ἐκ τοῦ Βράχου προσβληθεὶς τὸ ἀνώγειον ἐκρημνίσθη. Τοῦτο δε

¹⁸⁷² Περὶ τοῦ μέλανος χρώματος τῶν ἀρχαίων λειψάνων ἐν Ἀθήναις ὄρα καὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ μακαρίτου Βενεδῆ.

¹⁸⁷³ Εἰς τὸ φύλλον δὲν ἀναγινώσκειται ἀκριβῶς τίνοσ Γυμνάσιον.

¹⁸⁷⁴ Δις ἀναφέρεται ἡ φράσις αὕτη εἰς τὸ φύλλον.

¹⁸⁷⁵ Ὅρα τὸ πατριαρχικὸν ἔγγραφον περὶ τούτου, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη ἐνταῦθα ὑπὸ σελ. 945.

¹⁸⁷⁶ Πέντε γράμματα ἐξηλείφθησαν ἐνταῦθα ἐπίτηδες ἀπὸ τοὺς ἀναγνώσαντας τὸ χειρόγραφον τοῦτο, εἰς τοὺς ὁποίους καλοκαγάρως ἄφησα τρεῖς μόνον ὄρας, ὅτι δὲ εἶναι τὸ ἔτος 1626 ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὸ πατριαρχικὸν τοῦ Ἰωανικίου ἔγγραφον, εἰς ὃ φαίνεται τὸ ἔτος κάλλιστα, καὶ τὸ ὅποιον διαλαμβάνει τὴν ἄδειαν Παρθενωγωγείου τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ὃ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης κατεσκεύασε.

Κυριακού Σ. Πιττάκη

ἐγένετο τὸ ἐσπέρας τοῦ Ἁγίου Χαρίτωνος· πολλοὶ τε οἴκοι τῆς τοῦ Σωτῆρος Νικοδήμου Μονῆς κατεκρημνίσθησαν, καὶ ἡ Βασιλικὴ Ἐκκλησία ἐρράγη, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὴν Μητρόπολιν ὁ Δημήτριος κεραυνῶ βληθεὶς ἐτελεύτησεν, ἀφήσας ὀρφανὰ καὶ χή[ραν]. Ἐνταῦθα τελειώνει τὸ δεύτερον φύλλον.

Τὸ τρίτον φύλλον ἐμπεριέχει τὰ ἀκόλουθα.

Τὰ φορέματα τῶν Ἀθηναίων ἦσαν εἰς μὲν τὴν κεφαλὴν ἓνα μεταξωτὸν σκιάδιον, εἰς τὸν κορμὸν καὶ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος ἓνα ὑποκάμισον μὲ γραμμὰς ἐρυθρὰς, ὡς καὶ τώρα φοροῦσιν, εἰς δὲ τοὺς πόδας ἐφόρουσαν μικρὰ ὑποδήματα, ὅποια συνειθίζουσιν ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς. Ταῦτα δὲ ἔκ τε τῶν πατέρων ἡμῶν ἠκούσαμεν, καὶ ἡμεῖς ἴδομεν.

Σήμερον τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ μαθόντες, ὅτι ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς τὸ ἄκρον τῆς Ἀττικῆς ἔφθασαν καὶ ἔμειναν ἐκεῖ· φόβος καὶ τρόμος ἐκάλυψε πάντας ἡμᾶς, καὶ τὴν πυρκαϊὰν αὐτῶν ἐκ τῆς Μονῆς ἴδομεν τοῦ ὄρους κατακαιομένου. Τινὲς δὲ εἶπον ἡμῖν, ὅτι καὶ τινα τῶν ἐκεῖ Ἑλληνικῶν κτιρίων κατέστρεψαν, ὅπως μόλυβδον καὶ θησαυρὸν εὔρωσιν. Ἄπασα δὲ ἡ χώρα φοβουμένη καὶ τρέμουσα εἰς τὴν πόλιν καὶ τοῖς μονίδροις τοῖς ὀχυροῖς κατέφυγον, καὶ τὸν εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦτον ἀσκητεύοντα εὐρόντες οἱ ἀσεβεῖς τῷ πυρὶ ἔρριψαν, δὸς αὐτοῖς, Κύριε, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι κατὰ τοῦ Χριστοῦ σου ἀσεβῆ ἐβουλεύσαντο, καὶ ἔπραξαν· τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐφορία ἐγένετο σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου, καὶ ἐχορτάσθημεν, καὶ ἐνεδύθημεν.

Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναλίψεως ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ ἐν Ἱερομονάχοις ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀρσένιος· ὁ Ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ἐλεήσει καὶ σώσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν κόλποις Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ἐν σκηναῖς δικαίων, ὅπως δέηται καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν τῷ ...

Τὸ τέταρτον φύλλον ἐμπεριέχει τὰ ἐξῆς.

Ἐπὶ δὲ Γαλληνοῦ οἱ Σκύθαι ὠρμήσαντες πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐληλάτησαν πᾶν τὸ παρατυχόν, καὶ φθάσαντες καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐληλάτησαν τὰς γαίας αὐτῆς, καίοντες τὰ δένδρα τῆς, καὶ κρημνίζοντες τοὺς ναοὺς, ὅτε καὶ ἐξ στήλας τοῦ Καλυμβίτου ἔρριψαν¹⁸⁷⁷, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον Κλεόδημός τις Ἀθηναῖος τῷ γένει, συναθροίσας στρατεύματα ἐδίωξεν αὐτοὺς πόρρω τῆς Ἀττικῆς, καὶ συγκλείσαντες

¹⁸⁷⁷ Ὁ Κ. Φαλλμεράυερ ἔγραψεν ἐσφαλμένως τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, εἰς τὸ χειρόγραφον εἶναι τοῦ Καλυμβίτου. Ἡ παράδοσις ἐν Ἀθήναις ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐνθα ἴσταται κίων, καλούμενος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἦσαν καὶ ἄλλοι κίονες, τοὺς ὁποίους βαρβαρικαὶ εἰσβολαὶ κατέστρεψαν. Τὸ ἐπίθετον τῆς παρακειμένης Ἐκκλησίας εἶναι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου «τοῦ Πτωχοπροδρόμου». Πολλὰ πιθανῶς ἢ κατάπτωσις ἐξ κίωνων τοῦ Καλυμβίτου νὰ ἦσαν ἐκ τῶν κίωνων τούτων, ἐξ ὧν εἰς μόνον σώζεται. Μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἔκτισαν ἑκατὸν περίπου μέτρα ἐτέραν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου «τοῦ Προδρόμου», ἣτις νῦν κατεστράφη.

Κυριακού Σ. Πιττάκη

αὐτοὺς εἰς τὰ ξενὰ τοῦ Ἴσθμοῦ κατακερμάτισαν πλείστους, ὡς πατροπαραδότως ἡμῶν ἐγένετο. (Ἐνταῦθα τελειώνει τὸ φύλλον).

Ταῦτα εἰσὶ τὰ ἐν τοῖς τέτταρσι φύλλοις ἐγγεγραμμένα· τὸ δὲ ἐπόμενον εἶναι πατριαρχικὸν συγγίλιον, γεγραμμένον ἐπὶ μεμβράνης.

Κ. Σ. Πιττάκης

Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, *Θωμάς Φλαγγίνης και ο Μικρός Ελληνομνημόν*, Πραγματεΐαι της Ακαδημίας Αθηνών, τόμος Θ', εν Αθήναις, Γραφείον Δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, ΙΔ'.-1939, σελ. 143.

1720 Ιουνίου 21. - Ό κύριος συνταγματάρχης Δῆμος Λιόση τοῦ Νικολάου ἀπὸ τὴ Ρούμελη ὡς πληρεξούσιος τοῦ Ἀναστασίου Λιόση καὶ τῆς γυναικὸς του Στάμωσ ὡς καὶ τῆς Μαρίας Γιάννη καὶ Πάνου Λιόση υἱῶν των, ὡς καὶ τοῦ Ἰωάννου Λιόση ἀδελφοῦ τοῦ εἰρημένου Ἀναστάση ὡς καὶ τοῦ Ἄθαν. Τριανταφύλλου καὶ Κασάνδρας Λιόση ἀνεπιῶν τοῦ Ἀναστάση, εἰς τὸ πληρεξούσιον καμωμένον εἰς τὴν πολίχνην Τρίγκαλα (Villa di Tricala) τῆς Ρούμελης, ἀπὸ τὸν ἱερέα Γεώργιον Μιχαήλ, Πρωτοπαπᾶν, ἐφημέριον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς πόλεωσ ταύτης (città), πληρεξούσιον μεταφρασθὲν παρὰ τοῦ ἐφημερίου τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου Βενετίας Γερασίμου Φωκᾶ. Ὁ εἰρημένος Δῆμος Λιόσησ συνταγματάρχης ὡς πληρεξούσιος ἐπίσης τοῦ Δημητρίου Φολεροῦ καὶ τῆς Δρακοῦλασ Φολεροῦ προγονῆσ του, ὡς καὶ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Λεονάρδου υἱῶν τοῦ εἰρημένου συνταγματάρχου Δῆμου Λιόση συμφώνωσ πληρεξουσίω γενομένω ἐν τῷ Βράχῳ (Scoglio) Κουλούρης ἀπὸ τὸν ἱερέα Παναγιώτην, Οἰκονόμον καὶ ἐφημέριον τῆς ἐκκλησίας ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς νησίδοσ Κουλούρης, διορίζει τὸν Ἀντώνιον Μπόρτολι νὰ εἰσπράξῃ ἀπὸ τοὺς ἐπὶ τῶν Νοσοκομείων ἐπιμελητᾶσ 10 ἐντάλματα διὰ δοκᾶτα 1000».

Αρχείο Εγγράφων Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

Τα δημοσιευμένα από τον Γκητάκο¹⁸⁷⁸

«Μεχμέτ υιός του Άχμετ Καδῆ τῆς πόλεως Μυτιλήνης. Ἐφеси παραπτωμάτων του

(Σφραγίς)

Ὁ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Μυτιλήνης καὶ ἀπὸ τὸν Μαχαλᾶ Ἅγιο-Σύρια φόρου ὑποτελῆς Ἐμμανουὴλ υἱὸς τοῦ Χαμπᾶζ Κωνσταντῆ, παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ὑψηλοῦ ἀξιοσεβάστου Ἱεροῦ Συμβουλίου, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῆς κατόχου τῆς παρούσης βεβαιώσεως Ρωμηᾶς ἐκ καταγωγῆς, Κερασιᾶς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Νεζούκα, ἐχούσης τὰ χαρακτηριστικά, ὀφθαλμοὶ πλουμιστοὶ, χρῶμα καστανόν, ὀφρῦες κεχωρισμένοι, ἀνάστημα μέσον, ἀπὸ τὰς σκλάβας τῆς Ἰνεπόλεως, ὠμολόγησε τελείως καὶ ἐξέφρασε τὴν πρόθεσίν του λέγων: Τὴν μὲ τὰ ὡς ἄνω χαρακτηριστικὰ δούλην μου ἄνευ ἀνταλλάγματος καὶ οἰκειοθελῶς τὴν ἐξάγω ἐκ τῶν κτημάτων μου, τὴν ἀπελευθερώνω καὶ τὴν προσαρτῶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκ γενετῆς ἐλευθέρων ἀνθρώπων τῆς φυλῆς της. Ἀπὸ σήμερον ἐπάνω εἰς τὴν ἀναφερομένην Κερασιάν, ἐκτὸς μιᾶς κηδεμονίας δὲν μοῦ μένει οὐδὲν ἄλλο δικαίωμα, ἄς εἶναι αὐτεξουσία, ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος.

Αὐτὰ κατέθεσε. Ἀφοῦ ἔγινε δεκτὴ ἢ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γενομένη ὁμολογία ἀπελευθερώσεώς της καὶ ἐπεκυρώθη, συνετάχθη κατ' ἀπαίτησιν τὸ παρὸν ἔγγραφο ἀπελευθερώσεως καὶ ἐπεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ αἰτοῦντος, διὰ νὰ τὸ προσάγῃ ἀνάγκης παρουσιαζομένης:

Συνετάχθη τῇ ὀγδῶν τοῦ μηνὸς Τζεμαλῆ - οὐλ - ἀχῆρ τοῦ ἔτους ἐννέα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ χίλια (1129) = 1717).

Μάρτυρες τῆς καταστάσεως

Τσοπὰν ζαδὶ
ἐλ Χὰτζ Μεμὲτ

Καλαϊδζῆ ζαδὶ
Μεχμέτ

Μπακὰλ Κασὶρ Τσελεπῆ
καὶ ἄλλοι...»¹⁸⁷⁹

¹⁸⁷⁸ Ὅσα ἔγγραφα δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τον Γκητάκο καὶ εντοπίστηκαν στο Αρχεῖο της Μονῆς, παρουσιάζονται ἐδῶ κατὰ ἀντιπαραβολή με τη φωτογραφική τους ἀπεικόνιση. Τα περισσότερα ἐκτίθενται στο Σκευοφυλάκιο της Μονῆς.

¹⁸⁷⁹ Το παραπάνω ἔγγραφο δὲν εντοπίστηκε στο Αρχεῖο της Μονῆς.

Γκητάκος

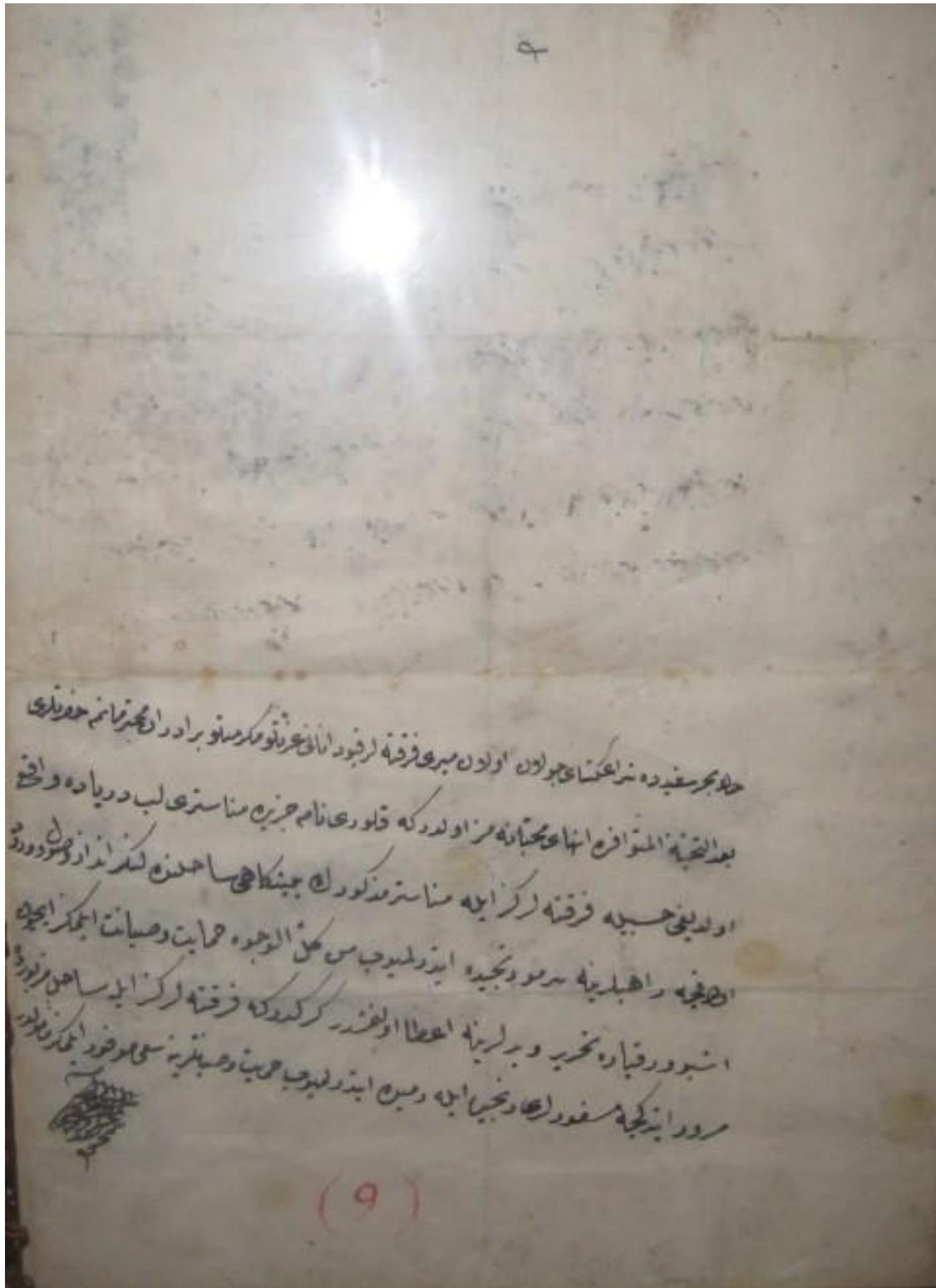
I. Τοῦ Μοναστηρίου Κούλουρης καὶ ἡγουμενεύοντος τοῦ πατρὸς Χρυσάνθου, ἐθεωρήθη ὁ παρῶν λογαριασμὸς ὑπὸ τοῦ Ἀθηνῶν [Ἀθανασίου] καὶ τοῦ Θηβῶν Κυρίλλου.

II. Εἰς τοὺς α687 Σεπτεμβρίου 9 ἐφάνι ἡ ἀρμάδα τοῦ Βενεκυάνου ἡμέρα σαβᾶτο καὶ τὴν κηριακὴ ἀνέβη τὸ ἀσχέρι ἄπανο καὶ τὴν πέμπτην ἄρχισε ὁ πόλεμος καὶ τὴν κυριακὴν ὥρα ἐνάτη ἐπαρεδόθη τὸ κάστρο τῆς ἀθήνας καὶ ἔστω εἰς ἐνθήμησιν τῶν μεταγενεστέρων.

Καὶ εἰς τοὺς ASHH μαρτίου 14 ἐμετηκῆσαμεν εἰς Περέαν καὶ εἰς Σαλαμῆναν καὶ Πελοπόννησον.

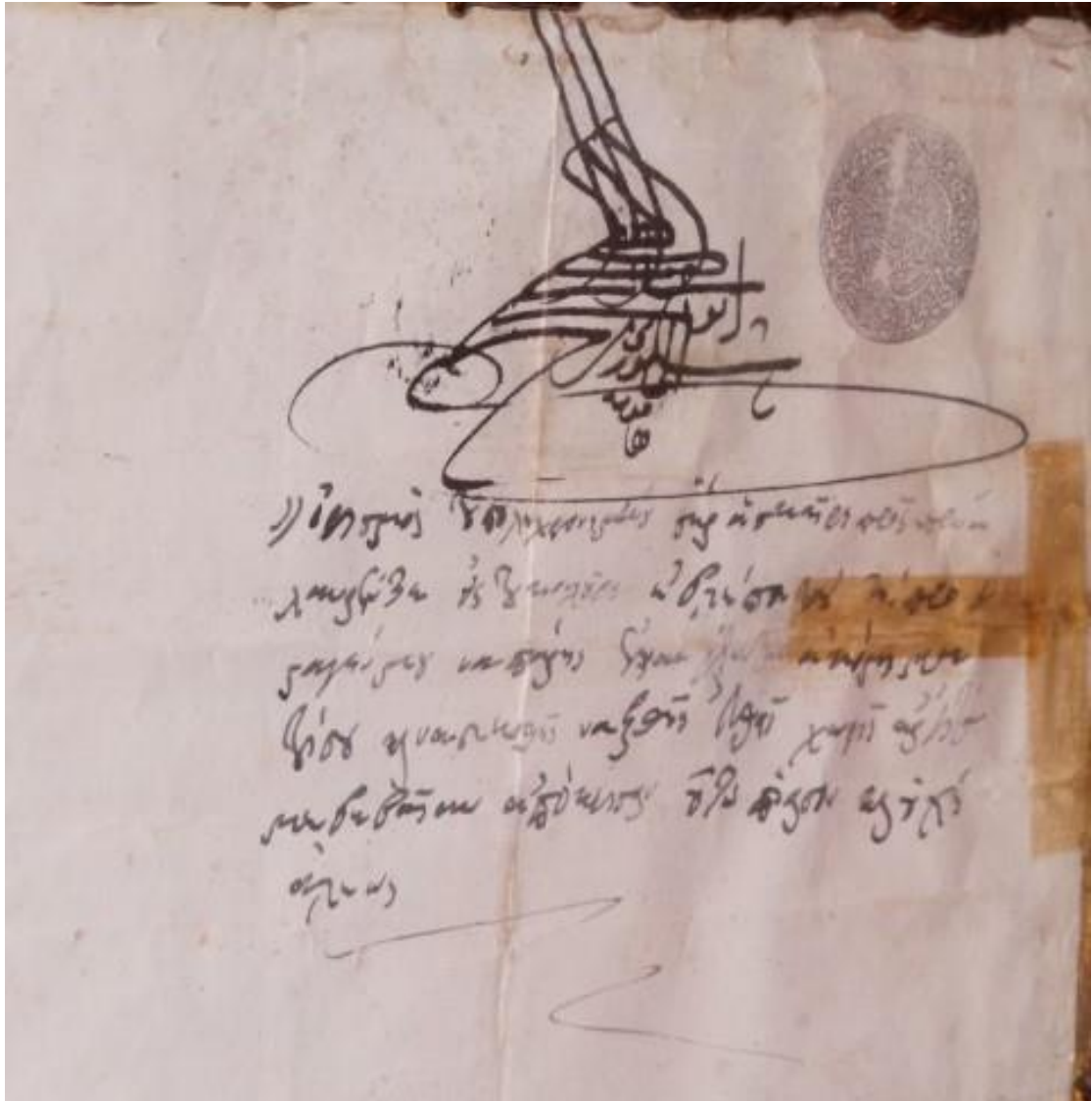
Εκ παραδρομής έχει τοποθετηθεί ανεστραμμένο από τις μοναχές (εδώ στην ορθή του θέση προς ανάγνωση).

Π ρ ὀ ς

τὸν ἐξοχώτατον εὐγενέστατον καὶ λίαν ἀξιότιμον ἀδελφόν μου, τὸν Διοικητὴν τῶν Σουλτανικῶν Φρεγατῶν, αἵτινες ἔχουσαι ἀναπεπταμένους τοὺς ἰστούς των διαπλέουν τὴν σήμερον ὑπερηφάνως τὸ Ἄρχιπέλαγος.

Μετὰ πολλῶν εὐχῶν καὶ χαιρετισμῶν προαγόμεθα νὰ εἰσηγηθῶμεν εἰς Ὑμᾶς μετὰ ἰδιαιτέρας ἀγάπης ὅπως. Ἐπειδὴ τὸ Μοναστήριον τῆς νήσου ΚΟΥΛΟΥΡΗ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς παραλίας, κατὰ τὴν ἐκεῖθεν διέλευσίν Σας μὲ τὰς Φρεγάτας σας ἢ κατὰ τὴν ἀγκυροβολίαν σας εἰς τὴν παραλίαν ἐκεῖνην, μὴ ἐπιτρέψητε εἰς οὐδένα νὰ ἐνοχλῇ τοὺς μοναχοὺς τῆς εἰρημένης Μονῆς, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ προστατεύσητε αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἐπόψεως. Εὐελπιστοῦμεν, ὅτι ὁσάκις θὰ διέλθετε μὲ τὰς Φρεγάτας σας ἐκ τῶν παραλίων ἐκείνων, δὲν θὰ ἐπιτρέψητε εἰς οὐδένα νὰ βασανίζῃ καὶ νὰ ἐνοχλῇ τοὺς ἐν λόγῳ μοναχοὺς, ἀλλὰ τὸναντίον θὰ καταβάλετε πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα οὗτοι προστατευθῶσι δεόντως.

1.

Ὑπογραφή

Σφραγίς

«Ὅρισμος τοῦ ποληχρονεμενου σερασκαιρι προσ εσενα / λαυρέντιε εἰς του κουλοῦρη
εβλέποντας την προσ / ταγήν μου να παρησ εναν γεροντα ἀκομη Μάζι σου καὶ νὰ
συκοθησ κα να ἐρθῆσ ευθῖσ χωρῖς ἀργηταν / με βεβαῖαν αποκρισιν ουτω πεισον καὶ
ουχι / αλεωσ».

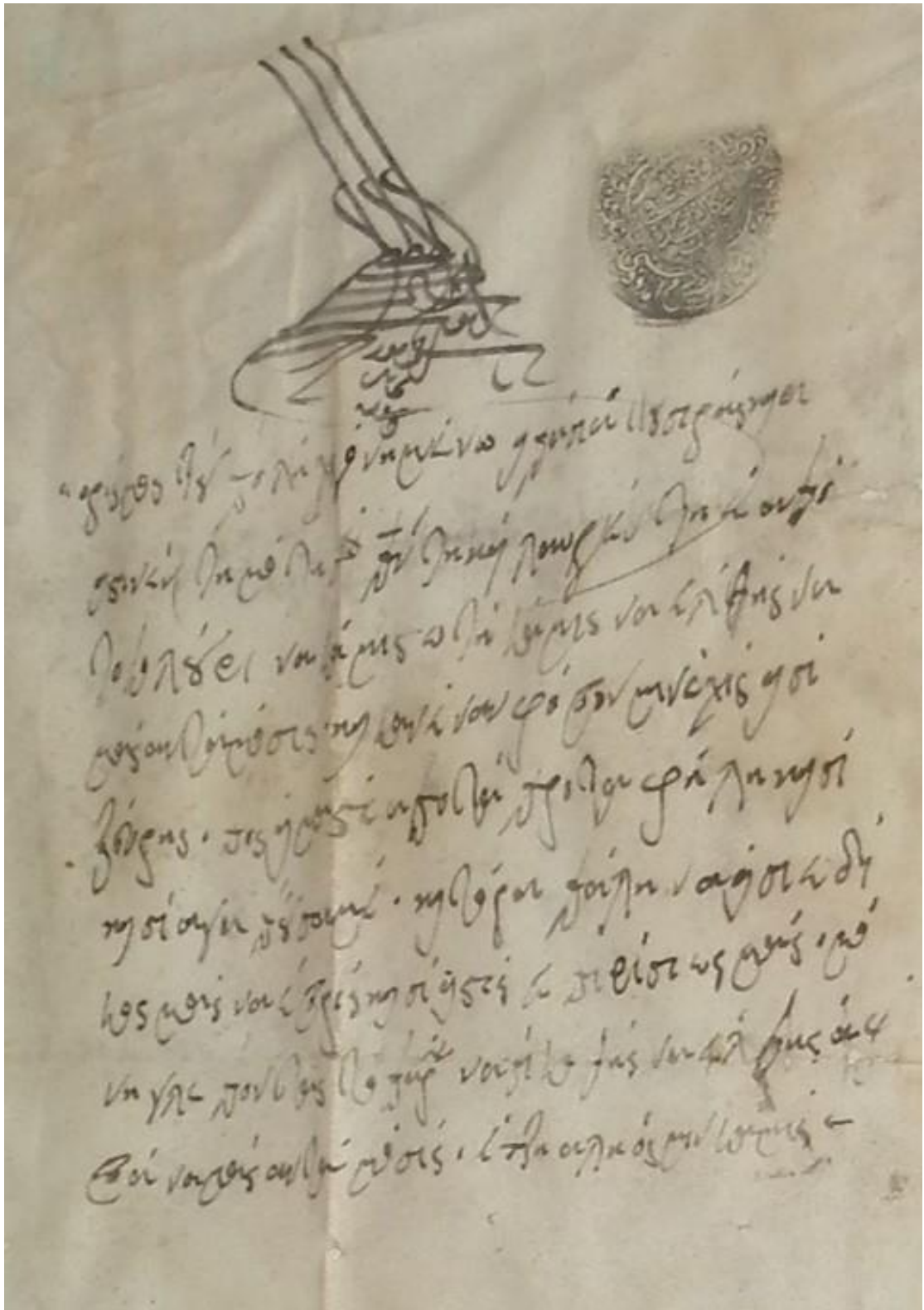
2.

*«Ορησμος τοῦ πολληχρονημενου / Βαιζήρη Χαηηλασαῑσαῑσας / γαιροντες τις
κουλουρης αυ / του οσος (ἀντὶ τοῦ ὅσοι ἢ καὶ τοῦ μόλις, εὐθύς, ἀμέσως) καῑ διται το
χαρτι μου να / κοιη̄σαῑταῑ δίο γερονταις καῑ ναλ / θαιταῑ αιδο καῑ να παραιταῑ καῑ / τον
καλογαιρον τον γουμενον τον λαβραίνηον (ἀντὶ Λαυρέντιον) αληος μη καμαιταῑ/ αυτό
καῑ ἄλο οχι».*

3.

*«Ορησμος το (άντι τοῦ) πασα τὸ σερασκερη/ το ποληχρονο σε σενα γομενε (άντι
ήγούμενε) λαβρεν / τη την ορα ποναρθη ορης μος / μου (άντι ὁ ὀρισμός μου) κε να τον
ηδης να μη (ἀργήσης) αυτιν τιν ορα ναρθης (για ἢ και) / νὰ με ἀνταμοσης αλος μην κα /
μης χορης αλο».*

Γκητάκος

4.

*«Ορισμος του ποληχρονημενου και πασιᾶ τοῦ σερασκέρι / εισ την ἐντιμότη σου
πνευματικὴ Λαυρέντιε ἀπὸ / το κουλούρι (ἀντὶ τὴν Κούλουρη) να καμης ωτη καμης να
ελθης να / μᾶς ανταμόσις καὶ κανεναν φοβον να μην εχισ ἔσει / ζευρησ ποσ ειμαστε
απο τα προτα φήγη καὶ σι / και σε ἀγαπουσαμε και τορα παλη να εισε εδη / κοσ μας να
ευρισκεσε εισ της επιρισιες μας μό / νη (ἀντὶ μόλις) γλέποντας το παρον να σικοθησ να
ἐλθησ αφο / βα νὰ μας ανταμωσις ετζι αληοσ μην καμησ».*

5.

*«Απο ορισμὸν τοῦ ενδοξοτάτου καὶ πολυχρονεμένου σερδαρί / καὶ Βεζίρι γιοῦ παχία εισ
έσενα γερολαΒρέντιε / τιν ορα που να ιδισ τον ορισμον μας αλεοσ να μιν καμίσ περὶ την
τριτη / ατόσου να σηκοθῆσ νὰ ρθῆσ αλεοσ μιν κανισ γιατι / κατοπι εσυ το ξερισ και οτι
απερνα να ινε θελισ απο τιν / αρμαδα θελισ απο πασα λογίσ χαπέρια να μας εφερισ /
αλεοσ μιν καμισ και εγο ο Ίσλαμπεισ γραφὸ / απο ορισμου του ενδοξοτατου άφεντους
μασ γιου παχια».*

Handwritten text in a cursive script, likely a historical or technical document. The text is written on aged, yellowed paper and is oriented vertically. It appears to be a list or a series of instructions, possibly related to the drawing above. The script is dense and difficult to decipher due to its cursive nature and the age of the document.

Γκητάκος

6.

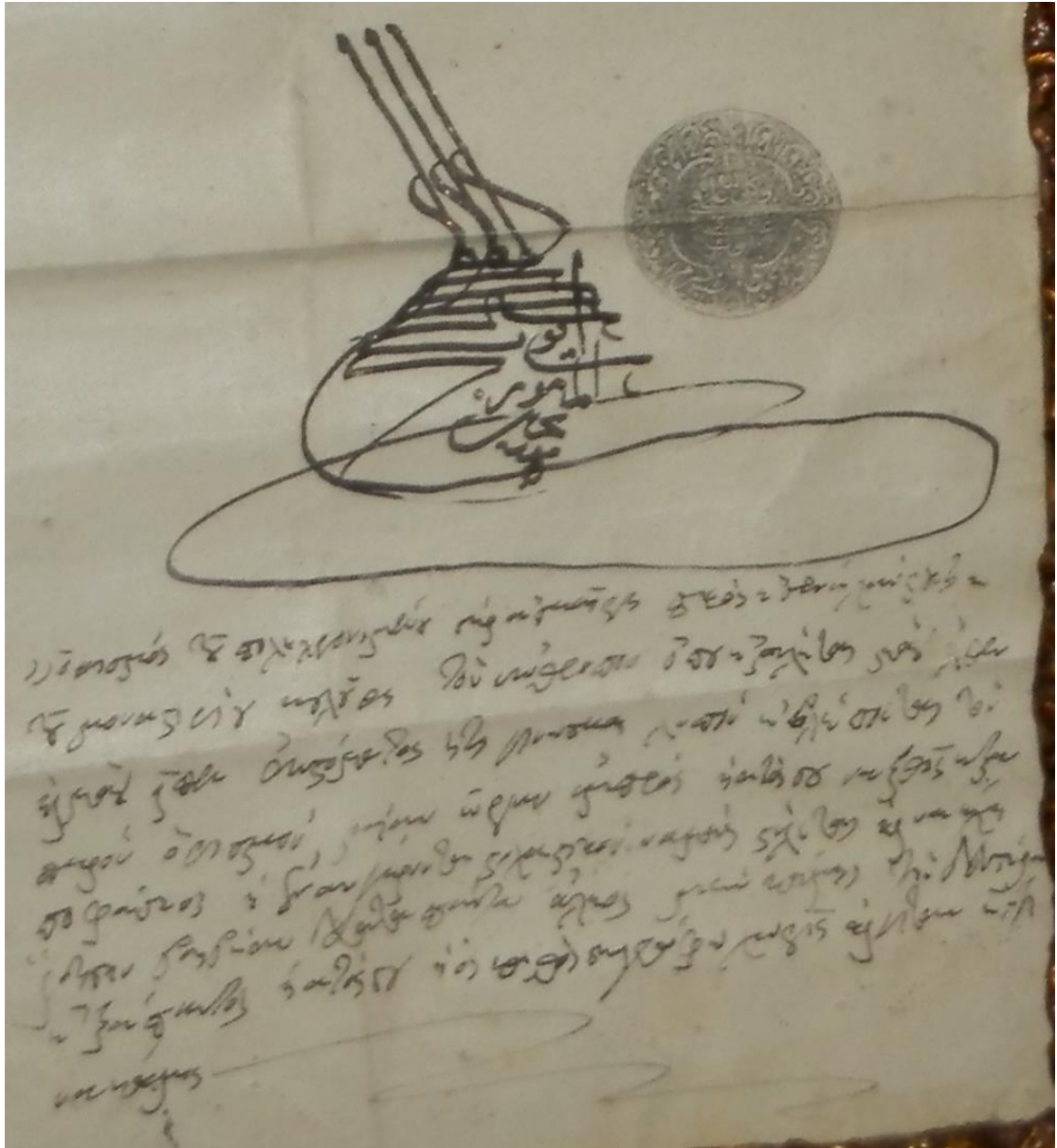
«Εξ εμοῦ ἀπο ἐμενα τον ποληχρονημενο τον σερασκηρη τον / πασα σε σενα Λαβρενδη
καλογερε το χαρτι σο (ἀντὶ σου) ηρθεν κε τολα / βα κε για την κρητη κε γηα την (ἀντὶ
τὰ) χανια κε γηα την αρμαδα εγραπσεσ πωσ γηρθεν στὴν αναπολη κε το χάρη / κα κε
να σε γειδὸ κε ἀπο τορα κε κηθε πᾶσα χαπὰ / ρη πο απηκαζησ να μου στέλνης
λογον χορησ αλο κε / να το ξερης ποσ πολη καλοσινη θελης γηδη ἀπο μενα / κε γηα τον
ανθρωπο σου εχάλεπσα πολη κε δεν πορε /σα να τον εβρο αυτον πουκαμεν το κακο τὸ
γομαρ / η το ηβρα κε στο εστηλα κε τα τομαρια εδοσα ἀπο / δικα μου κεδοσα κεορισμον
ποσ στον δρομο να μη φοβοντε αυτι πο ναρχοντε σε μενα κε γιαπὸ (ἀντὶ δι` αὐτὸ)
εστηλα / ανθρωπον κε τορα το ποσ να γηδησ η αρμαδα στὸ τζεχ / ρῆ γηρθεν κε πονε
(=ποῦ εἶναι) ποδε να ηνε (=καὶ ποῦ δὲν εἶναι) καλο χαπαρη να πα /ρησ κε να μου
στηλησ χωρης αλο».

)) ενσωματος. ενανθρωπις. καεκα προβατι. χαρη πασια.
 ποδας. χειρας. κελυφιδος. μη εσι. χειρο. καρπειας. να
 υξερθε. ποσ υφθε. ενας αυθροπος. εολι κοσας.
 εολι. καμας ιπε. ποσ υφθε. ενε βαρμε. καρ
 μαδα. ενδεγενα. τα κυραβιαδα. τα κελυφιαδα. κ εθρ
 γαδισδα. εχα. καυωσας. κα ιηε. ακηφια. ποσ
 υφθε. ενενυφθε. να βερμε. εβιδος. υφθε. χαρλια.
 αποσας. δευεχι. εν ποδας. δευε βερμε. μοσολ. το
 γηγοριερο. ναμας. εζηκεδε. χα παρι. αυσουςδε.
 βαγιαλλας. πιζερμεν. διχος. αχο. να βερμε. ακομα
 παχι. οσκαδα γαβλο. γομγοριερο. ενεως. το βερθε.
 καυαδ. το κριμ. ο παδους. μοσολ. μια. ορα. προ
 ζιτερα.

Γκητάκος

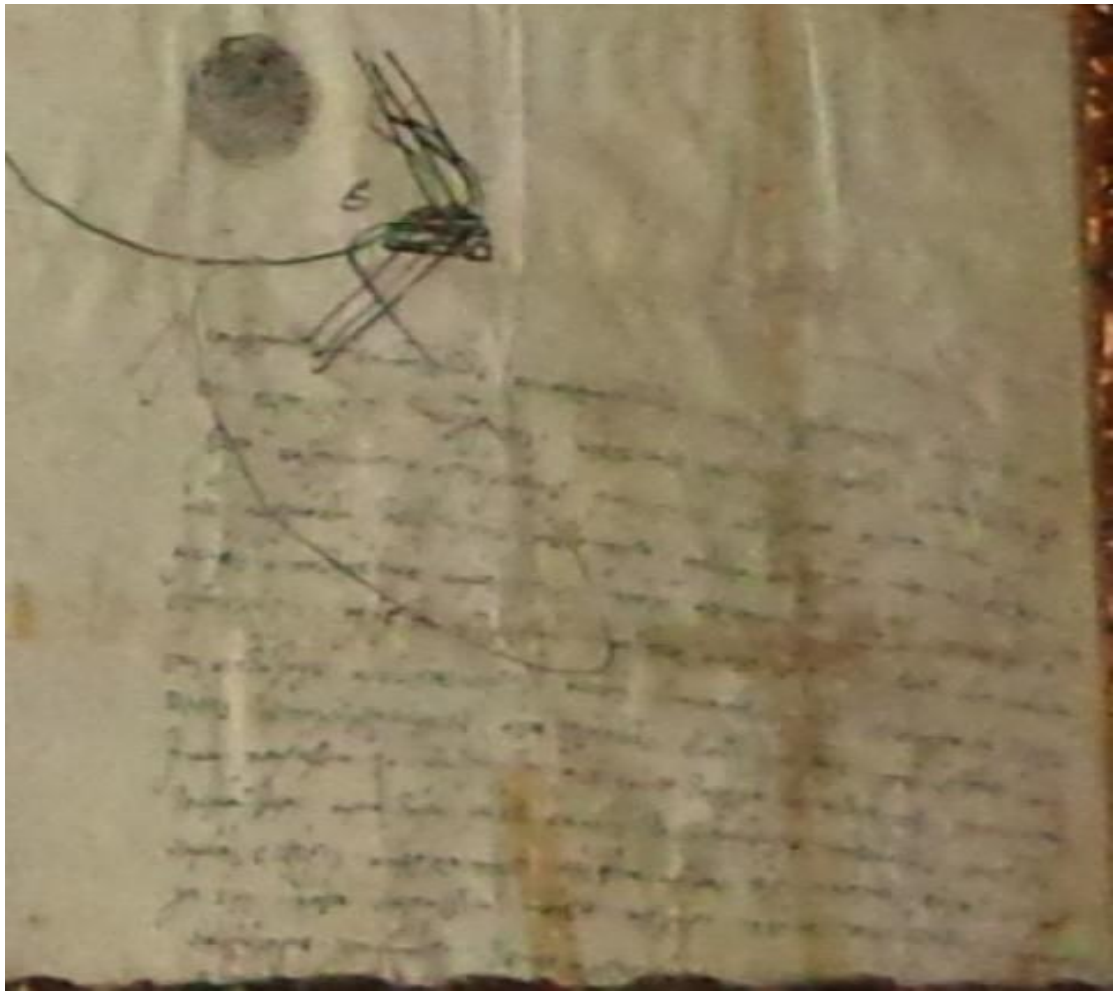
7.

*«Ἐκ στῶματῶσ του υψηλοτατου κε εκλαπροτάτου Χαλήλ πασια / σε σας γεροντεσ
 κουλουριοτεσ κε εσι γερο λαβρέτιε νὰ / ἤξερετε πὸς ἤρθε ενας ανθρωποσ εδικο σας /
 εδο κε μας ἤπε πὸς ἤρθε του φραγκου η αρ / μαδα ἤσ την εγενα τα καραβια τουτα
 κατεργα του η φερ / γάδεσ του ουλα κε ανισῶσ κε ἤνε αληθινα ποσ / ἤρθε η δεν ἤρθε να
 ξερομε ετοτοσ ἤρθε χαρτια / απο σας δεν εχι τηποτασ δεν ἤξερη μονον τὸ γλιγοριτερο
 να μας εστηλετε χαπάρι αν ἤσαστε / ραγιάδεσ / πιστεμένοι (=πιστοι) διχοσ αλο να
 ξερομε ακομα πολη σας μεταγραφο το γλιγοριτερο τη εσισ το ξερετε / ἀσὶ (=ἄς εἶναι) τὸ
 κριμα απανο σας μονον μια ορα προστητερα».*

8.

*«Ορισμος του ποληχρονημενου σερασκέρη προς εσένα λαυρεντιε / τοῦ μοναστηρίου
κουλοῦρη τον ανθρωπον οπου εστιλατε μας ηλθεν / κε μας εἶπεν εκ στοματος ητει
γίνωσκαί (=ὄτι ἐγνώριζε), λυπον εβλέποντας τὸν / παρον ορισμον μιαν οραν εμπρος η
ατος σου (=ἢ μόνος σου) να ερθης εξ α / ποφασεος η εναν γεροντα στοχαστικον να μας
στηλεται κε να εχη / ειδησιν βεβαίαν δια τα παντα ἄλεος μην καμης, την δευτερα /
εξάπαντος η ατος σου η ος καθος σε γραφω χωρῖς αργηταν (=ἀργοπορία) ετζη να
καμης».*

Κακή φωτογραφική λήψη του εγγράφου

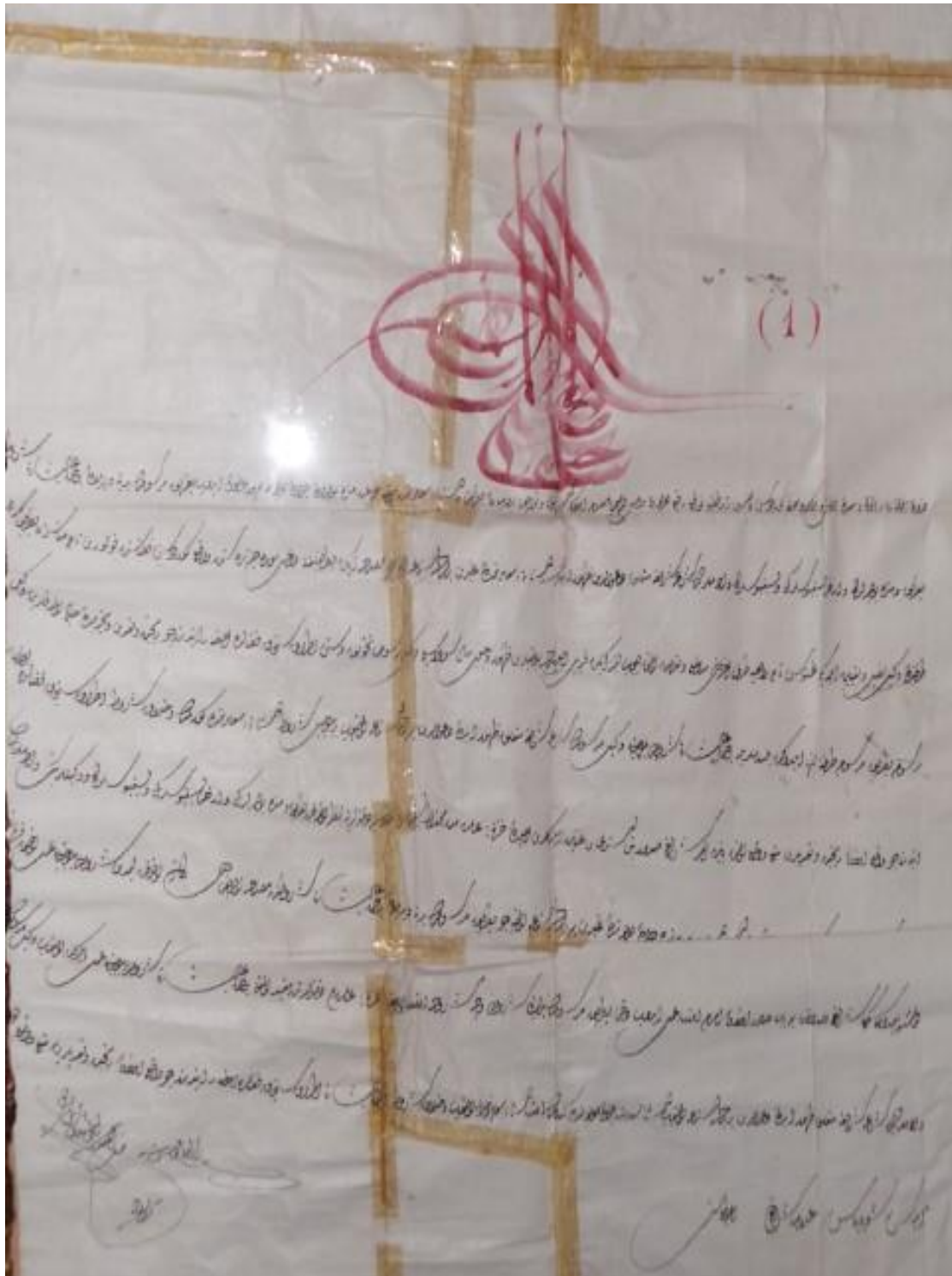
Γκητάκος

9.

«Ἐκ στοματος του υψηλοτάτου και εκλαμπροτάτου πολυχρονεμενου ημπροημι πα / σᾶ
σερας χέρι της Εγριπος ησε σενανε λαβρεντίε μᾶντι (=ἀμέσως, εἰς τὸ λεπτόν) να ηδης
το / φοβερο και τρομερον ορισμων μου μας εστηλες ανθρωπο και μας ηπες πως / ηνε η
αρμαδα τοῦ φραγκου εις το πορο και δέκα κάτεργα ηνε εις τιν εγενα / εμεις επατιχέναμε
να μας εστηλης παλι αλο χαμπέρι διατι εσικοθι ο / σερασχέρις και ηλθε εις την ληβδια
και θέλι καλο χαμπερι διοτι δια εκήνο / σας κιτάζομε και δε σας πιράζει κανής δια να
δουλεψετε νε πιστεμένα τοῦ Βα / σιλεος τοῦ πολυχρονημενου οσα (= ὡσάν) ραγιάδες
διοτι εμαθαμε πωα ηρθαν εκλεζικα καράβια 30 ητοι τριαντα και ἔσι ἔκεινε τὸ λόγῳ δε
μας τὸν ηπες μονον ἔμης / το εμαθαμε ἀμῆ τώρα μόντι να ηδισ το φερμανι μου να
σικοθις να ερθης / να μας εφέρεις καλο χαμπέρι αλίθια ηρθον / ὄχι, ἀκομα πόσα
κάτεργα ἔχι πόσα καράβια πόσω ασχέρι που ηνε που δεν ηνε τι κάμνι / να στήλομε
χαμπέρι του πολυχρονημένου του σεραςΧέρι, χαπέρι κα[λὸ] [—].

Γκητάκος

Πρότυπον τῶν Καδήδων (κριτῶν) καὶ τῶν δικαστῶν μεταλλεῖον.

Ἄρετῶν καὶ λόγου Κύριέ μου, Καδῆ τοῦ Γκιουρδούς, ἃς εἶναι ηὔξημένη ἢ ἀρετῆ σου.

Ὅταν σοῦ φθάσῃ τὸ Βασιλικὸν μου Ἐμβλημα, ἔστωσαν πρὸς γνῶσιν σου τὰ κάτωθι:

Ὁ Πατριάρχης τῶν Ρωμηῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ὑποτελῶν εἰς αὐτὸν Μητροπολιτῶν, ὑπέβαλον σφραγισμένην ἀναφορὰν εἰς τὸ Αυτοκρατορικὸν μου Γραφεῖον (Διβάνι), εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτουν τὰ κάτωθι: Συμφώνως πρὸς τὰ ἄρθρα τοῦ Ὑψηλοῦ Βερατίου, τὸ ὁποῖον ἐχορηγήθη εἰς χεῖρας τοῦ ἀναφερομένου Πατριάρχου, ἂν συμβῆ ποτὲ εἰς τὸν ἴδιον, εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους, τοὺς Ἐπισκόπους, καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους των, οἰαδήποτε ὑπόθεσις ἀγωγῆς σχετιζομένης μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου, αὕτη δὲν πρέπει νὰ διεκπεραιουῖται οὐδαμοῦ ἄλλοῦ, ἢ μόνον εἰς τὴν εὐδαίμονά μου Πόλιν. Καὶ ἐνῶ τοῦτο ἀναφέρεται σαφῶς καὶ ρητῶς εἰς τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Κούλουρης τοῦ Καζῆ Γκιουρδούς τοῦ κειμένου εἰς τὴν νῆσον Μωρηᾶ(;) καὶ περιλαμβανομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Πατριαρχίας του, τὸν ὁποῖον ἔχει διορίσει Βεκίλ (ἀντιπρόσωπόν του), ἐνῶ δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ τοῦ γίνῃ οὐδεμία ἐκ μέρους τρίτων ἐνόχλησις καὶ ἐπίθεσις, παρουσιαζόμενοι εἰς αὐτὸν τινὲς ἐκ τῶν περιχώρων καὶ κινούμενοι ἀπὸ κερδοσκοπικοῦ ἔρωτος, δὲν παύουν νὰ τὸν ταλαιπωροῦν, ἐξασκοῦντες βιοπραγίαν ἐπάνω του καὶ ἀπειλοῦντες αὐτὸν λέγοντες, ὅτι θὰ σὲ κλητεύσωμεν εἰς τοὺς Καζᾶδες τῶν πέριξ Σαντζακιῶν. Αὐτὰ ὁ προαναφερθεὶς ἀντιπρόσωπος ἡγούμενος ἐν ἐκθέσει ἀνέφερε εἰς τὸν εἰρημένον Πατριάρχην. Ἐπειδὴ βάσει τῶν ἄρθρων τοῦ Ὑψηλοῦ Βερατίου, αἱ τυχὸν παρουσιαζόμεναι δικαστικαὶ ἀγωγαὶ εἰς τὸν εἰρημένον ἀντιπρόσωπον, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν Ἱερὸν Νόμον, δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ δοθοῦν ἄλλοῦ που εἰμὴ μόνον κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἄρθρα εἰς τὴν εὐδαίμονά μου Πόλιν, αἰτοῦνται ἰκετευτικῶς (τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος), νὰ ἐκδοθῇ Ἱερὰ Διαταγή μου, ὥστε νὰ παύσῃ ὁ πρὸς τὸν Ἡγούμενον γενόμενος ἐκβιασμός καὶ αἱ ἀπειλαὶ, πὼς θὰ τὸν ἐναγάγουν εἰς τοὺς πέριξ Καζᾶδες. Ἐγίνε προσφυγὴ εἰς τοὺς Κώδικας, τῶν καταχωρήσεων τῶν κατ' ἀποκοπὴν φόρων τῶν Μητροπολιτῶν, τοὺς διατηρουμένους εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Θησαυροφυλάκειον, ὅπου ἐφάνη, ὅτι εἰς τὸ περιθώριον τοῦ Ὑψηλοῦ Βερατίου τοῦ χορηγηθέντος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀναφερθέντος Πατριάρχου, μετὰ τῶν ἄρθρων του ἀναφέρεται ρητῶς, σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς, πὼς οἰασδήποτε φύσεως ὑποθέσεις τοῦ Πατριάρχου, τῶν Ἀρχιεπισκόπων, τῶν Ἐπισκόπων, τῶν Ἐπιτρόπων των καὶ τῶν ἀνθρώπων των παρουσιαζόμεναι τυχὸν εἰς αὐτοὺς καὶ σχετιζόμεναι μὲ τὸν Ἱερὸν Νόμον, δὲν πρέπει νὰ βλέπονται (δικάζονται) οὐδαμοῦ ἄλλοῦ, ἢ μόνον εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνι τῆς εὐδαίμονός μου Πόλεως, δι' αὐτὸ καὶ ἐκδίδω τὸ παρὸν μου φερμάνι, διὰ νὰ γίνῃ συμφώνως πρὸς αὐτὸ ἡ δέουσα ἐνέργεια καὶ

Γκητάκος

ΔΙΑΤΑΓΤΩ

Ὅταν φθάσῃ ἡ Ἱερά μου Διαταγή, νὰ ἐνεργήσῃς ἐν προκειμένῳ συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδιδομένην αὐτὴν Διαταγὴν μου, ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἄρθρων τοῦ ἀνα χειῖρας τοῦ Πατριάρχου Ὑψηλοῦ Βερατίου, ὡς εἶναι καταχωρούμενον εἰς τοὺς Κώδικας τοὺς φυλαττομένους εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Θησαυροφυλάκειον. Ἐνεργῶν καὶ κινούμενος συμφώνως πρὸς αὐτὰ, οἰαδήποτε παρουσιαζομένη δικαστικὴ ὑπόθεσις τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀντιπροσώπου (Βεκίλ) τοῦ Πατριάρχου, σχετικὴ μὲ τὸν Ἱερὸν Νόμον, νὰ παραπέμψῃς εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Γραφεῖον τῆς εὐδαίμονός μου Πόλης, μὴ προβαίνων εἰς ἄλλην ἐνέργειαν ἀντικειμένην εἰς τὸ Ὑψηλὸν Βεράτι καὶ νὰ ἀποτρέψῃς καὶ ἐμποδίσῃς τὰς βιαιοπραγίας καὶ τὰς ἀπειλὰς ἐκείνων ποὺ διὰ ἐκβιασμὸν τοῦ λέγουν, ὅτι θὰ τὸν κλητεύσουν εἰς τοὺς πέριξ Καζᾶδες.

Αὐτὰ ἔστωσαν πρὸς γνῶσιν σου. Δῶσε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ Ἱερόν μου Ἐμβλημα.

Συνετάχθη ἐν τῇ Πόλει Κωνσταντινῆ εἰς τὰς 5 τοῦ μηνὸς Ζελκατδὲ τοῦ ἔτους δύο καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν καὶ χίλια (1112=1701)

الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

(٢٢)

٢٢
٢٠٠٠

بسم الله الرحمن الرحيم

مدنية آتند تابلونده قاپور منبره سنده فاندرو مني ديك ايدوم وشم
مانتره كليمانك غومونجه اوكه لا در زيبوس اوزر هابه ويك ايسرم
مجلس شرع عيطه لازم التوقيه هر وي اوزر و تيزو كلام اربوب منتره كليمان
مزوره مرد و ايام ايله مرابه سزوف اولوب ايجنده رها بديش مسلك
اولمق ممكن الاضمار امانينر له قطره ابارقه وردت رحمان
اميك ايجون سه وقف مطر هيك محتاج مومت اوكه موانسين
نمبر اميك قبل شرع اوزر اذ رحمت طلب ايد زردير كلوزه
فصادقه العزيمة اذ الهذمت مصغوني اوزر دمع غير توسع
ولا رفيع وضع قد يميزه تجاوز اولنا مع اوزر قبل شرح اوزر
اذن برله مادوقه بالطلب كتب اولدو هر فخر حجاب اولدو سندن فتنع

ابو احمد افانته
ابو احمد افانته
ابو احمد افانته
ابو احمد افانته
ابو احمد افانته
ابو احمد افانته

١١٠٥
١٤٧١

محمد اله
محمد اله

Γκητάκος

Ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Καδῆ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Καζήλχισαρ, δούλου τοῦ Θεοῦ ΜΕΧΜΕΤ ὄν ἐλεήση ὁ Θεὸς (Τ.Σ.).

Ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀξιοσεβάστου τούτου Δικαστηρίου συνεδριάζοντες, ἐνεφανίσθησαν ὁ Παπᾶ Λαυρέντιος, ἡγούμενος τῆς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαρτωμένης νήσου Κούλουρη εὐρισκομένης Μονῆς καὶ Ἐκκλησίας, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Παναγία Φανερωμένης» καὶ λοιποὶ ἱερομόναχοι αὐτῆς, οἵτινες ἐδήλωσαν, ὅλοι ὁμοῦ καὶ ἕκαστος ἰδιαιτέρως ὡς ἐξῆς:

«Ὅτι ἡ εἰρημένη Μονὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου κατεστράφησαν καὶ κατέστησαν ἐτοιμόρροπα, οὕτως ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ διαμένωσιν εἰς αὐτὰ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὰς κακουχίας καὶ νὰ δοξάζωσι τὸν Θεόν, αἰτούμεθα παρὰ τοῦ ἱεροῦ Δικαστηρίου τὴν ἄδειαν ἵνα ἐπισκευάσωμεν τὴν ὀροφὴν καὶ τὸ δάπεδον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Μονῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας μας».

Τὸ Δικαστήριον λαβὼν ὑπ' ὄψει τὴν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων δοθεῖσαν ἐρμηνείαν (εἰς τὴν ἱερονομικὴν διάταξιν) καθ' ἣν «Ἴρὰ ἴν χεδεμετ» (= εἰάν καταρρεύσῃ) δίδει τὴν ἄδειαν (εἰς τοὺς αἰτοῦντας) νὰ μεταβάλλωσι τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν.

Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω καὶ κατόπιν αἰτήσεως (τῶν ἐνδιαφερομένων) ἐγράφη ἡ παροῦσα (ἀπόφασις) τέλη τοῦ μηνὸς Τζεμαζιουλαχέρ τοῦ ἔτους (ἀπὸ ἐγείρας) 1102 (=1691). (Ἀκολουθοῦν ἑπτὰ δυσανάγνωστα ὀνόματα μαρτύρων τῆς πράξεως).

-----

(16)

قروه القوهه وركبته مبرق اللغز وركبته موزد لانه قضبي زير قضا وقضه برخ هم
 وانظر الى قوهه لودد قضا موزد تبع قوهه بر اوط سطر هب نولي شرحه
 اوط موزد واقضه فقه نيق دو بر موزد ترك اوطه قيربي كلبه سطر موزد ان
 چوكوب ووضه يوزد وكشيش اسكن اوطه موزد قيربي اوطه اوطه موزد اوطه
 بسطه موزد كشتا وچوه اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد
 اوطه موزد يوزد

دولت قضا يوزد بسطه موزد اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد
 كوكوب كلبه موزد فقه نيق دو بر موزد ترك اوطه موزد قيربي كلبه سطر
 ووضه يوزد وكشيش اسكن اوطه موزد قيربي اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد
 بسطه موزد كشتا وچوه اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد اوطه موزد
 اوطه موزد يوزد

Γκητάκος

Ἐπὶ κεφαλῆς Μονόγραμμα τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Β'. Τύπος καὶ ὑπογραμμός τῶν Καδήδων καὶ Ἱεροκριτῶν, μεταλλεῖον ἀρετῆς καὶ λόγου, Κύριέ μας Καδῆ τῶν Ἀθηνῶν, ἃς εἶναι περίσσεια ἢ ἀρετὴ σου.

Ὅταν φθάσῃ τὸ Αὐτοκρατορικόν μου Σύμβολον γινώριζε, ὅτι οἱ καλόγεροι τῆς νήσου Κούλουρης τῆς ὑπαγομένης εἰς τὸν προαναφερόμενον Καζᾶ, ὑποβαλόντες ἀναφορὰν εἰς τὴν εὐδαίμονά μου Πόλι φέρουν εἰς γινῶσιν, ὅτι ὁ τροῦλλος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας ποῦ ὑπάρχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ νήσον ἐγκαταλειφθείσης εἰς τὸν τόπον των ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀλώσεως, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου κατέρρευσε καὶ τινὰ μέρη καὶ τὰ ἀρχαῖα κελλία, ὅπου κατοικοῦν οἱ μοναχοὶ εἶναι ἐτοιμόρροπα καὶ ἐπειδὴ παρακαλοῦν, νὰ ἐκδοθῇ Ἱερά μου Διαταγή, διὰ νὰ γίνῃ ἐπὶ τόπου ἢ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου ἀπαιτούμενη ἐξέτασις καὶ νὰ δοθῇ ἢ σχετικὴ ἄδεια ἐπισκευῆς των, ἐκδίδω τὴν παροῦσαν Διαταγὴν μου διὰ νὰ γίνῃ ἢ Ἱερονομικὴ Πραγματογνωμοσύνη καὶ

Δ Ι Α Τ Α Σ Σ Ω

Ὅταν φθάσῃ ἢ Ἱερά μου Διαταγή, ἐνεργῶν συμφώνως πρὸς τὴν ἐν προκειμένῳ ἐκδιδόμενην διαταγὴν μου αὐτήν, νὰ καταβάλῃς πλήρη φροντίδα διὰ τὴν ἀναφερομένην ὑπόθεσιν καὶ νὰ ἐξετάσῃς ἐὰν ἢ ἀναφερομένη ἐκκλησία εἶναι ὄντως παλαιά, παραμένουσα εἰς τὸν τόπον των ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἂν ὁ τροῦλλός της, μερικὰ της μέρη καὶ κελλία διαμονῆς τῶν καλογήρων εἶναι ἐτοιμόρροπα καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἐπισκευῆς. Νὰ τὸ ἐξακριβώσῃς μὲ ἐπὶ τόπου Ἱερονομικὴν Πραγματογνωμοσύνην καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃς τὴν ἐπισκευήν, ὅμως νὰ προσέξῃς μήπως μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἐπισκευῆς γίνῃ ὀλοκληρωτικὴ μεταρρυθμισίς της.

Αὐτὰ γινώριζε, ἔχε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ Ἱερόν μου Σύμβολον.

Ἐγράφη τέλη τοῦ μηνὸς Τζεμαλῆ-ουλ-αχῆρ τοῦ ἔτους ἕνα καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν καὶ χίλια (1111 = 1700).

Ἐν μεγάλῃ Πόλει Κωνσταντινιγέ.

-----

(11)

وعدو القوم
وعدو القوم
وعدو القوم
وعدو القوم

بکده امرت
احمد اعلمی
محمد

الحمد لله
والصلاة والسلام
على رسول الله
الطيب الطاهر

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين اصطفى لك
النبوة
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين اصطفى لك
النبوة
اللهم صل على محمد
وآله الطيبين الطاهرين
الذين اصطفى لك
النبوة

محمد بن
علي بن
علي بن
علي بن

Γκητάκος

Συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἐλέω Θεοῦ Καδῆ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Καζήζχησαρ ΑΧΜΕΤ ὄν ἐλέηση ὁ Θεὸς (Τ.Σ.).

Ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ καὶ φωτεινοῦ Δικαστηρίου τῶν Ἀθηνῶν ἐν συνεδριάσει εὐρισκομένου, ἐνεφανίσθησαν οἱ κεφερέ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν Νῆσον Κούλουρη τὴν ὑπαγομένην εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐδήλωσαν καὶ ἐξέθεσαν τὰ ἐξῆς:

Ἡ ὀροφὴ καὶ διάφορα ἄλλα μέρη τῆς ἐν τῇ νήσῳ Ἐκκλησίας ἡμῶν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ὁ μόνος τόπος τῆς λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς ἡμῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀλώσεως μέχρι καὶ σήμερον, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν κατέστησαν ἐτοιμόρροπα (δι' ὃ καὶ αἰτούμεθα) ὅπως μᾶς δοθῆ ἡ δέουσα ἄδεια ἵνα ἐπισκευάσωμεν τὴν ὡς εἴρηται ἐκκλησίαν ἡμῶν.

Τὸ Δικαστήριον ἀφοῦ ἐξήτασε καὶ ἔλαβε πληροφορίας παρ' ἀξιοπίστων, ὅτι ὄντως ὑφίσταται ἡ ἀναφερομένη ἐκκλησία, ὅτι πολλὰ σημεῖα αὐτῆς εἶναι κατεστραμμένα καὶ ἐτοιμόρροπα καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν Ἱερὰν Ρήτραν καθ' ἣν, ἐὰν καταρρεύσῃ ὁ τόπος λατρείας τῶν κεφερέ, ἐπιτρέπεται νὰ ἀνεγείρωσι τοῦτον κατὰ τὸν τύπον καθ' ὃν ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς. Δίδει τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς αἰτοῦντας νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ κατεστραμμένα μέρη τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῆ ὁ παλαιὸς τύπος καὶ ἡ ἀρχικὴ ἐμφάνισις αὐτῆς.

Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω συνετάχθη ἡ παρούσα ἀπόφασις καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τῶν αἰτοῦντων.

Ἐγράφη τῇ 20ῃ τοῦ μηνὸς Τζεμαζίουλάχερ τοῦ 1111 (=1700) ἔτους.

Μάρτυρες Χασαὰν Ἀγᾶ-Κονιαλή. Μεχμέτ Μπεσσέ, Μεχμέτ Μουσταφά αγά, Φούχρουλαγιὰν Χαμζᾶ Ἀγᾶ καὶ λοιποί.

-----

(109)

کتاب احسن تالیفات
الحاج مصطفیٰ صاحب
عنه

تنبیه مضمونه عقول
مصطفیٰ القاسمی
عنه

میرزا محمد تقی

مدینه ائمه مضافاً بقدر جزیره قولی در و غیر بنایا فانزیر و کتب
را حبی اولیایا اولی و جزیره و قومه کفریه باجمعی و قلمی شرحه
حاضر و اولوی تقریر کلام و بطریق المراج ایله بکفره فتح حافظان
بیرونه دیکن جزیره و کفره معبد من اولی کینه و کفره کن
مستقی و بعضی موامنی ممدراجوم و کرد دایام ایله خرابه مشرف
اولوی شرفه استیلا ایله مرتبه محتاج اولی و اولی و اولی
او زده تقریر ایچون قبل شرحه استندان ایله دیکن
کینه و جزیره نکر عدوت و قهر و وجه مشرف قهر کن ایله
موقوف به کینه لردن استخبار اولی نقد بر مؤلف اولی
اولی و غندن ماعد اولی مکن چه در بی نظیره مرتبه محتاج اولی
اخبار و وجه مشرف اولی و اولی کشف و غیره اولی
فان نه مدت بیعه اولی مکن استقامت کفره علم اولی
می دکن موضع کفره کذا فی قایمات مضمون در بی و کفره
اولی مکن اولی کفره یعنی اولی حفرتی مکن قوی مشرف
و غیره عالی موجب اولی کینه و کفره نکر خراب
موقوف و غیره بر اولی قوی جزیره و قومه مکن بالجد ایله
کفر اولی کفر موجب شرح مطهره دن رخصت و کفره
الوندی کنت اولی و بر صلابه اعط اولی کفره شرح اولی
شرح عادی اولی کفره شرح مشرف اولی

میرزا محمد تقی
میرزا محمد تقی
میرزا محمد تقی

Γκητάκος

Συνετάχθη ὑπὸ τοῦ πρὸς Θεὸν εὐχέτου ΕΛ - ΧΑ·Ι·Σ - ΜΟΥΣΤΑΦΑ Ἱεροδικαστοῦ ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ὃν συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς (Τ.Σ.).

Ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ καὶ σεπτοῦ τούτου Δικαστηρίου, ἐνεφανίσθησαν ὁ Παπαλωρέντζος (προφανῶς λάθος, ἀντὶ Παπαλαυρέντιος), ἱερομόναχος, ἱερεὺς προϊστάμενος (ἀντὶ ἡγούμενος) τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας Φανερωμένης τῆς κειμένης εἰς τὴν νῆσον Κούλουρη τὴν ὑπαγομένην διοικητικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἅπαντες οἱ κεφερέ (=ἄπιστοι, δηλ. Χριστιανοί) κάτοικοι τῆς νήσου καὶ προέβησαν εἰς τὴν ὡς ἐξῆς δήλωσιν καὶ αἴτησιν.

«Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Φανερωμένης, τυγχάνει ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, τόπος λατρείας καὶ προσευχῆς ἡμῶν. Τοῦ ναοῦ τούτου ἡ στέγη καὶ διάφορα ἄλλα μέρη, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν κατεστράφησαν καὶ κατέστησαν ἐτοιμόρροπα καὶ ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ αἰτούμεθα ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Δικαστηρίου, ὅπως δοθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ἄδεια νὰ ἐπισκευάσωμεν τὸν ναὸν τοῦτον κατὰ τὸν παλαιὸν αὐτοῦ τύπον».

Ἐπειδὴ τὸ Δικαστήριον ἐζήτησε καὶ ἔλαβε πληροφορίας παρ' ἀξιοπίστων προσώπων (ἔκαμε πραγματογνωμοσύνην καὶ ἐπέισθη) ὅτι ὄντως τὰ πράγματα ἔχουσιν ὡς ἐκτίθενται παρὰ τῶν αἰτούντων καὶ ὅτι καὶ ὁ θόλος τῆς ἐκκλησίας ἔχει ἀνάγκην ἐπισκευῆς. Λαβὸν ὑπ' ὄψιν τὴν Ἱερὰν ρήτραν τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σοφολογιωτάτου Σεῖχσουλ –Ισλάμ κυρίου Φεϊζουλλάκ, καθ' ἣν (ρήτραν) «ἐὰν ποτὲ καταστραφῇ ὁ τόπος λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς τῶν κεφερέ, ἐπιτρέπεται νὰ ἀνεγερθῇ οὗτος εἰς τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν καὶ ὑπὸ τὸν τύπον τὸν ὁποῖον εἶχε πρὶν». Λαβὸν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ σχετικὸν Ὑψηλὸν Φιρμάνιον (= Σουλτανικὸν διάταγμα, πρόκειται περὶ τοῦ προαναφερθέντος Φιρμανίου τοῦ Σουλτάνου Μουσταφᾶ Β'), ὡς ἐπ' ἴσης, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Κούλουρη τυγχάνουσιν ἐξ ὀλοκλήρου κεφερέ,

Α Π Ο Φ Α Σ Ι Ζ Ε Ι

Δίδει τὴν ἄδειαν (εἰς τοὺς αἰτούντας) ὅπως ἐπισκευάσωσι τὸν θόλον καὶ τὰ λοιπὰ χρῆζοντα ἐπισκευῆς μέρη τῆς ὡς εἴρηται ἐκκλησίας καὶ ἐφοδιάζει αὐτοὺς μὲ τὸ παρὸν ἔγγραφον.

Ἐγράφη τῇ εἰκοστῇ τοῦ μηνὸς Τζεμεζιουλουλά τοῦ ἔτους 1112 (=1701 περίπου).

Χουσεῖν Τσελεμπή, Ἀχμέτ Τσελεμπή Ἀσουμέ.

Τζεμάλ Τσελεμπή ὁ γραμματεὺς Μεχμέτ Μπεσσε

Ἀχμέτ Ἀγᾶ ἐκ τῶν προκρίτων, Ἀλή Τζελεμπή.

Μεχμέτ Μουσταφᾶ ἐφέντη καὶ λοιποί.

Ἐπικυρώνω τὸ περιεχόμενον τοῦ ὡς ἄνω ἐγγράφου

Ὁ Ἱεροδίκης ἐν Ἀθήναις

Μ Ο Υ Σ Τ Α Φ Α

(Τ.Σ.)

(B)

... مندک سنج تقام لایع بر روز شنبه روز شنبه ...
... بر که ...
... روز پنجشنبه اول و بدین ...
... روز پنجشنبه ...

... در روز ...
... روز ...
... روز ...
... روز ...

Γκητάκος

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ
ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΑΧΜΕΤ ΤΟΥ Γ΄

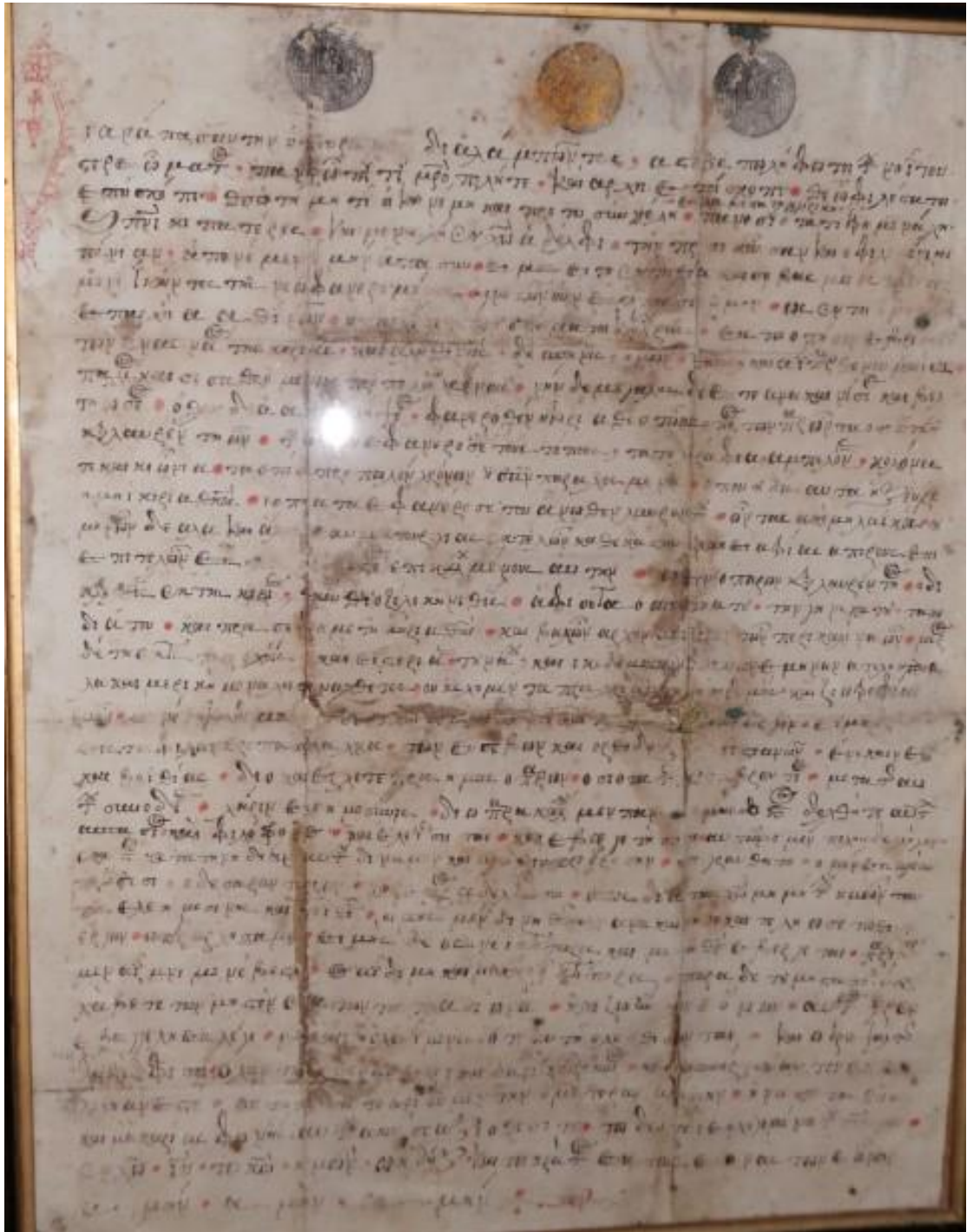
Ἐξοχώτατε Βεζύρη Μου καὶ περινούστατε Μουσταφᾶ Μου (σὺ) ὁ τακτοποιῶν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ δι' εὐστόχου κρίσεως καὶ στερεῶνων τὰ θεμέλια καὶ τὸ μέλλον τοῦ κράτους, ὁ ἐντεταλμένος διὰ τὴν φρούρησιν τῆς Εὐρίπου ΝΟΥΜΑΝ πασσᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιφυλάσσει ὁ Θεὸς τὴν μεγάλην καὶ αἰωνίαν εὐσπλαχνίαν του, εἴη τὸ κλέος σου ἀύξανόμενον. Καὶ (σεῖς) ποῦ ἀποτελεῖτε τὸ καύχημα τῶν ἱεροδικαστῶν καὶ τῶν κριτῶν, οἱ προικισμένοι διὰ λόγου καὶ τῆς ἀρετῆς σοφολογιώτατοι Καζῆδες (=Ἱεροδικασταὶ) τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Εὐρίπου, ἀξηθείη ἡ σοφία σας. Ἄμα τῇ ἀφίξει τοῦ παρόντος Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματός Μου ἔστω ὑμῖν γνωστόν, ὅτι οἱ Μοναχοὶ τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κούλουρη, τῆς ὑπαγομένης εἰς τὰς Ἀθήνας κειμένης Μονῆς, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μονὴ Φανερωμένης», ὁ ἱερομόναχος Λαυρέντιος καὶ λοιποὶ δι' αἰτήσεώς των ὑποβληθείσης εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν Μου θρόνον ἀνέφερον, ὅτι καίτοι δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν πρᾶξιν καὶ συμπεριφορὰν εἰς τὸν Ἱερὸν Νόμον, καίτοι οὐδεμία ἀποδεδειγμένη παράνομος πρᾶξις βαρύνει αὐτοὺς, ἐν τούτοις ὁ Βοεβόδας τῶν Ἀθηνῶν καὶ λοιποὶ ἔχλι - οὔρη (= οἱ δυνάμενοι νὰ διατάξουν) ἰσχυρίζόμενοι, ὅτι τάχα πρὸ δέκα-εἴκοσι ἐτῶν ἐπεσκευάσαμεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀφείλομεν νὰ καταβάλωμεν κατ' ἔτος χρήματα ὡς τζερεμὲ [= πρόστιμον] καὶ οὕτω ἐξασκοῦσι καθ' ἡμῶν βίαν ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ αἰτοῦνται τὴν ἐκδοσιν ἐν προκειμένῳ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Μου αποφάσεως, ἐπὶ τῷ τέλει νὰ ἀρθῶσι τὰ εἰς βάρος αὐτῶν ἐφαρμοζόμενα παράνομα μέσα. Ἐπειδὴ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Μου ἐπιθυμία εἶναι ὅπως, αἱ εἰς βάρος τῶν αἰτούντων ἐφαρμοζόμεναι ἀθαιρεσίαι ἀρθῶσι καὶ ἐμποδισθῶσι διὰ μέσου τοῦ Ἱεροῦ δικαίου (δικαστηρίου). Διατάσσω ὅπως, ἅμα ὡς περιέλθῃ ὑμῖν τὸ παρὸν Ὑψηλὸν Μου Διάταγμα, συμμορφωθῆτε πρὸς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν Μου. Νὰ φροντίσετε διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς προκειμένης ὑποθέσεως μὲ πλήρη δικαιοσύνην, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν σας, ὅτι δὲν συναινῶ οὐδόλως, ὅπως οἱ ὡς ἄνω αἰτοῦντες καταδυναστεύονται καὶ καταπιέζονται, ἐφ' ὅσον οὗτοι διαβιοῦν ἐν εἰρήνῃ καὶ δὲν παρατηρεῖται οὐδεμία παράνομος πρᾶξις καὶ συμπεριφορὰ αὐτῶν. Νὰ ἐμποδίσετε δὲ πᾶσαν κατ' αὐτῶν ἀπαίτησιν χρημάτων ἐκ μέρους οἰουδήποτε.

Ταῦτα νὰ γνωρίζετε καλῶς καὶ νὰ ἔχετε πίστιν εἰς τὸ Ἱερὸν Μου ἔμβλημα.

Ἐγρᾶφη τῇ πρώτῃ τοῦ μηνὸς Σααμπὰν τοῦ χιλιοστοῦ ἑκατοστοῦ δεκάτου πέμπτου – 1115 ἔτους (ἀπὸ ἐγείρας = 1704) (P).

Τα δημοσιευμένα από τον Στοιγίόγλου

1

ΑΠΑΝΤΑΧΟΥΣΑ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ¹⁸⁸⁰

Οί ἀνά πᾶσαν τήν ὑπ' οὐρανόν διαλαμπῶντες ἀστέρες πωλήφωτοι τοῦ νοῖτοῦ στερεῶματος πανοσιῶτατε μ(η)τροπολήτε κ(αἰ) ἀρχοιεποίσκοπι θεῶφιλέστατοι ἐποισκόπι θεῶτήμητι οἰκωνόμη κ(αἰ) πρωτοσυνγγέλη εὐλαβέστατη κλιρική πανοσιοτατι ἱερομονάχηκ (αἰ) πν(ευματικ)ἰ πατέ-
 5 ρες κ(αἰ) μοναχή κ(αἰ) ἐν Χ(ριστ)ῶ ἀδελφῖ τήν προσηκοῦσαν κ(αἰ) οφι-
 λομένι μετάνια ἀπονεμόμεν (ὕ)μῆν ἅπασιν (.....) ἐν τοι θία κ(αἰ)
 σεβασμοία (.....) μονί ἰκουντες της νεωφανερωμένης. γνωστῶν οὖν εστο
 πάσιν ὕμῆν ως εν τοι....επαρχοία αθῖνῶν ὕπαρχη (νησίον) ονόματοι Κού-
 λουροις εις τω οπήων εβρισκετῶν ἕνας ναὸς της κηρίας κ(αἰ) αληθινοῦς
 10 δεσπῆνις ημων θεοτο)κου κ(αἰ) αἰπαρθένου – μαρίας παλεὸς κ(αἰ) σε-
 σαθρομένως πρὸ πολοῦ χρόνου νῆν δε μεγάλης δέετι ανακαινίσεος κ(αἰ)
 βελτηωσεος ὅθεν διά αποκαλήψεος φανεροθὲν η Κιρία θεοτόκος πρὸς των
 παρῶντα οσ(ι)ῶτατον κυρ λαυρέντηῶν του οπίου εφανέροσε τους τόπους
 τα τε χοραφια αμπελόνας κολόνες τε κ(αἰ) κιῶνια τα οπία προπωλὸν χρό-
 15 νων ἦσαν παραχοσμενα οπου ουδις αυτα ἤξευρε ημη ἰκυρία θεοτόκος
 ι οπήα τα εφανέροσε του ἄνωθεν λαυρεντίου ὄντας ἀκόμη λαϊκῶς ου μο-
 νῶν δὲ ἀλα καὶ ἄλας θαυματουργιας εκτελῶν καθεκάστην κ(αἰ) ειατρίας
 ἀπίρους ἐπιτελῶν εἰς (τούς μετὰ πί)στεος επικαλουμένους αὐτην ωθεν
 ο παρων κυρ λαυρέντης ο διαλεχθῖς εκ της κηρίας θεοτό)κου θιο ζῖλο
 20 κνηθῖς ἄφισε τα οσπητηα του την γηνεκα του τα πεδια του κ(αἰ) προ-
 σεδραμε τη κηρια θεοτό)κο κ(αἰ) βαλῶν αρχην ανιγιρεν τῶν περικαλί-
 ναῶν μέρος δὲ τη εκ της περιοχοῖς κ(αἰ) εἰστοριας του ναου κ(αἰ) ικοδο-
 μυτῶν (...) εμηναν ατελητοτα ολα κ(αἰ) μερικοῖ μοναχοι συναχθεντες ου
 κεχομεν τα πρὸς χριαν (...) καὶ ζωωτροφίας (.....)

ει μη δραμ(ῶ)μεν) εις τα φιλανθρωπα σπλαχνα των ευσεβων κ(αἰ)
 25 ορθοδοξων χριστιανῶν ἐνεκαιν ελεους κ(αἰ) βοῖθίας διο κ(αἰ) ἔρχετε προς
 ημας ο παρων οσιοτατος (λα)βρεντιος μετα τ(ῆς) αυτου συνοδιας χαριν
 ελεημοσῦνις διω παρακαλούμεν παν(τας) (ὕ)μᾶς οπος δεχθῆτε αυτους
 ασπασιος κ(αἰ) φιλοφρονος κ(αἰ) ελεῖσοιται κ(αἰ) εβεργετήσεται τῶν
 ο μὲν πολη ο δε ολήγον εκαστος κατα την ηδῖαν αυτου δυναμιν κ(αἰ) αγα-
 30 πιν προἔρεσιν κ(αἰ) γραυθητω ο μεν εις αγίαν πρῶθεσι ο δὲ σαρανταριον
 χάριν πατρός, αδελφων οποως δια της χ(ριστ)ωμημήτου ημῶν ταυτης
 ελεημοσινης κ(αἰ) βοῖθιας οιμῆς μὲν δινηθ(ῶ)μεν) ανακαινήσε κ(αἰ) τε-
 ληωσε τω θιων ἔργων ωπερ αρχησαμεν ειμῆς δὲ ος νει κτίτορες κ(αἰ)
 μετα θε(όν) εβεργεται παρ ιμῶν μεν αἰ μνημονέβεστε ος αἰ διμη κ(αἰ)
 35 μακάριῖ κτίτορες παρα δε του μησταποδότυ θε(ο)ῦ λάβετε των μηστῶν
 εκατονταπλασιωνα κ(αἰ) ζωῆν την εἰδῶν αυτος γαρ εν εβαγγεληεις λεγι

¹⁸⁸⁰ Ο Στοιγίόγλου σχετικά με τη μεταγραφή σημειώνει: Διετηρήσαμεν την ανορθογραφίαν, την κακήν στίξιν και ιδιογραφίαν του πρωτοτύπου κειμένου.

Στοιγίόγλου

μακαρι(οι) η ελεῖμονες οτι αυτῆ̃ ελεηθίσωνται κ(αι) ο ιεροψαλτης δαβιδ
φισοι ολοιν την ὕμεραν ελει κ(αι) δανίζη ο δικαιος κ(αι) τὸ σπέρμα αυτο
εις ευλογηαν εστε ουτω π(οιη)σατε αξιούμεν την ὕμετεραν ἀγάπην ἦνα
40 κ(αι) της θοΐας κ(αι) μακαριας φωνῆς αυτου ακουσε αξιοθισιτε τω δευτε
ι ευλογιμένοι του π(ατρὸ)ς μου εν Χ(ριστ)ῶ τω κ(υρι)ῶ ημῶν ω η δοξα
κ(αι) τω κράτος εις τους εονας των εῶνων. αμήν. αμήν. αμήν.

The manuscript page is divided into several distinct sections. At the top, there are two small red initials, 'D' and 'C', positioned above a central miniature. The miniature depicts a figure, possibly a saint or a ruler, seated on a throne and holding a book. The figure is rendered in a style characteristic of medieval manuscript illumination, with a red and gold color palette. Below the miniature, the page is filled with dense, handwritten text in a Gothic script. The text is arranged in several columns, with some lines indented. The ink is dark, and the paper shows signs of age, including some staining and discoloration. At the bottom of the page, there is a section of musical notation. This section features a series of vertical lines (staves) with notes and clefs, interspersed with decorative flourishes and additional text. The musical notation is written in a style typical of medieval manuscripts, with square notes on a four-line staff. The overall appearance of the page is that of a well-preserved but aged historical document.

Στοιγόγλου

2

ΑΠΑΝΤΑΧΟΥΣΑ ΤΟΥ ΚΤΙΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤΩ ΑΔΕΛΦΩΝ

+ Οἱ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εὐρισκόμενοι εὐσεβεῖς καὶ ὀρθό-
δοξοὶ Χριστιανοί, ὅσοι τε τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ ὅσοι λαϊκοί, κατὰ
βαθμὸν δὲ πανιερώτατοι καὶ λογιώτατοι μητροπολίται καὶ ἀρχιεπίσκοποι,
θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι καὶ αἰδεσιμώτατοι οἰκονόμοι καὶ πρωτοσύγκελ-
5 λοι, πανοσιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἱερῶν μοναστηρίων, εὐλαβέστατοι
ἱερεῖς, ὀσιώτατοι ἱερομόναχοι, πνευματικοὶ πατέρες, ἱεροδιάκονοι καὶ
ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ἐντιμώτατοι κληρικοί, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρη-
σιμώτατοι πραγμαρευταί, θεοκυβέρνητοι καραβοκύριοι καὶ ναῦται, τε-
χνῖται καὶ μαγίστορες πάντων τῶν ρουφετίων¹, καὶ ἀπαξαπλῶς οἱ λοιποὶ
10 πάντες Χριστιανοί, χαίριτε ἐν Κυρίῳ καὶ ὑγιαίνετε. Τὴν ὀφειλομένην
καὶ προσήκουσαν μετάνοιαν καὶ προσκύνησιν ἀπονέμομεν ἐνὶ ἐκάστῳ
ἡμεῖς οἱ μισοὶ καὶ εὐτελεῖς ὑμῶν εὐχέται, ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί,
οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτό-
κου τῆς κειμένης ἐν τῇ νήσῳ Σαλαμῖνι, ἥγουσιν Κούλουρη, ἣτις ἀγία μονὴ
15 θαυμασίως καὶ παραδοξοτρόπως ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων, οὔσα πρότερον
ναὸς παμπάλαιος καὶ διεφθαρμένος. Ἡ γὰρ πολυάνυμος καὶ πολυύμη-
τος δέσποινα πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐφάνη καθ' ὕπνου Λαυρεντίῳ τῷ μονα-
χῷ, ἔτι ἐν γῆ διατρίβοντι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐνασκουμένῳ μέχρι τοῦ-
δε, κοσμικῷ ὄντι τότε καὶ ὑπὸ ζυγὸν ὑπανδρείας, μετὰ γυναικὸς δηλαδὴ
20 καὶ τέκνων πολλῶν, εὐλαβεῖ δὲ εἰς τὰ θεῖα καὶ μέγιστα καὶ θεοσεβεῖ. Του-
τῷ δὴ τῷ δαληφθέντι Λαυρεντίῳ ἐνεφανίσθη ἡ πανάμωμος δέσποινα,
ὡς ἔφημεν, καθ' ὕπνου, οὐ μόνον μίαν, ἀλλὰ τρεῖς δεικνύουσα αὐτῷ ἀρι-
δηλότατα τὰ τε ὀρθέσια τῆς αὐτῆς μονῆς, χωράφια, ἀμπελῶνας, κο-
λόνας, κιόνια καὶ καθεζῆς τὰ ἄλλα πάντα, ἅτινα ὑπῆρχον κατωρυγμένα
25 ἐν τῇ γῆ καὶ ἀφανῆ, μηδεὶς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Κούλουρη κατοικούντων γι-
νώσκων αὐτὰ τὸ παράπαν, μόνη δὲ ἡ ταῦτα ὁμολογήσασα τῷ ῥηθέντι
αὐτῆς λάτρει καὶ ὑπουργῷ Λαυρεντίῳ, καὶ οἷον εἰπεῖν δακτυλοδεικτὶ
αὐτῷ ταῦτα δείξασα, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸν πανσεβάσμιον αὐτῆς
καὶ θεομητορικὸν χαρακτήρα, ἥτοι τὴν ἀγίαν αὐτῆς καὶ θαυματόβρυτον
30 εἰκόνα πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτῷ τούτῳ τῷ Λαυρεντίῳ δέδειχε κατωρυ-
γμένην καὶ αὐτὴν οὔσαν (ὦ θαύματος καινοτάτου!) χρόνοις ἀσημάντοις
καὶ ἀορίστοις· ἅπερ πάντα κειμήλια καὶ κτήματα ἐκ τοῦ ὕπνου ἐγερθεὶς
ὁ προρρηθεὶς Λαυρέντιος καὶ τούς τόπους ἀνερευνήσας, οὓς αὐτῷ ἐση-
μειώσατο ἡ πάναγνος δέσποινα, εὗρε πάντα (ὦ τερατουργήματος φρι-
35 κτοῦ!) σῶτά τε καὶ ὀλόκληρα. Ὅθεν τὰ πάντα καταλιπὼν καὶ γενόμενος
μοναχός, ἤρξατο ἐκ τῶν αὐτοῦ χρημάτων τε καὶ κτημάτων, συμβοηθού-
σης καὶ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν, οἰκοδομῆσαι θεῖον οἶκον εἰς
ὄνομα τῆς αὐτῆς ὀραθείσης ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὃν καὶ ελειώσας ἔθετο

Στοιγόλου

ἐν αὐτῷ τὴν ἐκ γῆς ἀναοθεῖσαν θεῖαν εἰκόνα, ἥτις θαύματα ἐκτελεῖ
 40 ἄπειρα καθ' ἐκάστην πρὸς τοὺς μετὰ πίστεως προσερχομένους τῇ σκέπῃ
 αὐτῆς εὐσεβεῖς Χριστιανούς, ἐξ ὧν τινες εὐλαβεῖς ζήλω θεῖω κινηθέντες
 καὶ ἐνθερμανθέντες τῷ πόθῳ τῆς θεομήτορος ἀπετάζαντο τῷ κόσμῳ
 καὶ γεγόνασι μοναχοί, ὑποταγέντες τῷ χρηστῷ ἐκείνῳ ἀνδρὶ καὶ θεοφιλεῖ
 Λαυρεντίῳ, ὅστις πρὸς τὴν τούτων ὑποδοχὴν καὶ διαμονὴν δεῖν ἔγνω οἰ-
 45 κοδομῆσαι καὶ ἰκανὰ κελλία καὶ ὅσα χρεῖα τοῖς μονάζουσι καὶ τοῖς προσ-
 τρέχουσι Χριστιανοῖς χάριν εὐλαβείας καὶ προσκυνήσεως. Δι' ἃ δὴ πάντα
 καὶ προσέτι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ περικαλλοῦς ναοῦ ζωγραφίαν στενο-
 χωρηθεῖς, ἠναγκάσθημεν ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς μοναχοί, οἱ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγίᾳ
 μονῇ ἡρετισάμενοι κατοικῆσαί τε καὶ μονάσαι, καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ γέ-
 50 ροντι Λαυρεντίῳ ὑποταγῆναι, προσδραμεῖν εἰς τὰ φιλόανθρωπα σπλάχνα
 ὑμῶν τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλεημόνων Χριστιανῶν χάριν ἐλέους καὶ βοη-
 θείας. Καὶ δὴ στέλλομεν τοὺς ἐν Χριστῷ ἡμετέρους ἀδελφούς, τὸν ὀσιώ-
 τατον καὶ αἰδεσιμώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύριον πα-
 πᾶ Κυπριανὸν σὺν τῇ αὐτοῦ συνοδίᾳ. Διὸ δεόμεθα ὑμῶν, ὧ εὐσεβεῖς
 55 καὶ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, δεῦρασθε αὐτοὺς ἐν σπλάχνοις καὶ οἰκτιρι-
 μοῖς καὶ συνδράμετε καὶ βοηθήσατε αὐτοῖς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ καὶ τὴν
 κατὰ δύναμιν ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε αὐτοῖς ὅτι νεύσει ὁ Κύριος εἰς τὴν
 ἐκάστου καρδίαν «μη ἐκ λύπης τινὸς ἢ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ
 ὁ Θεός»¹ (Παύλου φωνή), καὶ γραφθῆτε εἰς τοῦτο τὸ νεοφανὲς καὶ νεό-
 60 δνητον μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὁ μὲν πρόθεσιν, ὁ δὲ σα-
 ραντάριον, ὁ δὲ ἀδελφᾶτον, καὶ ἄλλος ἄλλο τι πρὸς καλλωπισμὸν καὶ
 ζωγραφίαν τοῦ θεοῦ ναοῦ καὶ ἀπαρτισμὸν καὶ βελτίωσιν τῶν ἄλλων οἰ-
 κοδομημάτων τῆς μονῆς καὶ χρειωδῶν ἀποτελεσμάτων, ἵνα γένησθε
 νέοι κτήτορες ταύτης τῆς ἀγίας μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ συμ-
 65 πληρωταὶ τοῦ θεοῦ ἔργου τούτου· οὕτω πονήσατε θεοσεβέστατον σύν-
 ταγμα καὶ μὴ ἐκπέσωμεν τῶν ἐλπίδων, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν ἔχητε τὸ μνη-
 μόσυνον ἀκατάπαστον καὶ ἄληκτον ἐν ταῖς ἱεροτελεταῖς καὶ τὴν ἀδά-
 πανον εὐχαριστίαν, καὶ παρὰ τῆς πανυπεράγνου Θεοτόκου ἀπολαύσητε
 πολλῶν καὶ μεγίστων δωρεῶν καὶ χαρίτων, καὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ
 70 δεινῶν προφυλακῆς τε καὶ ἀπαλλαγῆς καὶ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπικουρίας
 καὶ ἐπισκοπῆς καὶ διὰ τῆς εὐηκόου πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτῆς πρε-
 σβείας καὶ μεσιτείας μετὰ γῆρας βαθὺ καὶ πῖον ἀζιωθῆτε καὶ τῆς ἀνε-
 σπέρου καὶ αἰδίου μακαριότητος καὶ εὐφροσύνης, ἧς καὶ ἡμεῖς σὺν ὑμῖν
 ἀζιωθεῖμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
 75 εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

+Ὁ καθηγούμενος τῆς ἱεροσεβασμίας καὶ νεοφανοῦς μονῆς Κού-
 λουρης Λαυρέντιος μοναχὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀδελφοί.¹⁸⁸¹

¹⁸⁸¹ Κριτικό υπόμνημα για την 2^η απανταχούσα (όπου Π=πρωτότυπο και όπου Φ= δημοσίευση Φωτάκη) : 1 τῆς οἰκουμένης παραλ. Π εὐρισκόμενοι παραλ. Φ // 2 ὅσοι τε τοῦ ἱεροῦ καταλόγου

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥΡΚΩΝ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟ
ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ

3

Ἐκ στόματος τοῦ Ἰψηλωτάτου καὶ ἐνδοξοτάτου αφεντὸς Ησαϊλ
πασὰ καὶ βεζήρι τις Εβρήπου Επιδι και στὰ χόματα τὸ μέγαρο ὁπού ἴτον
πρὶν (.....) τὶς κόρινθος νὰ ἐπιράσι μερικὸ κριθάρι στὸν αριθμὸν εὐς πε-
νίντα κιλὰ 6 ραγιαδας τὶς κουλουρις καὶ καλόγιερι τοῦ μοναστηρίου ἴρθασι
ἐμπροσθεμας καὶ ἐδόσασι τιν ἀποκοπὶν τὶς δεκατης¹ καὶ τοὺς δούδομε
5 θελιμα νὰ τὸ θερίσουσι χόρις νὰ ἔχουσι ἀπὸ κανένα πιραξί ἐπιδι καὶ νὰ
επλερόσασι τὴν δεκατιάτους τοῦ κριθαριοῦ οποῦ τὶς ἐσπιρασί τὶς παροῦσις
χρονέας ἴστα χοματα τὸν μέγαρόν. ἀπὸ τιν Εβρηπον μαιου: 15/1699
ὦ Ἰψηλώτατος αφέντις Ησαμαϊλ πασὰς καὶ βεζήρις τῆς
Εβρήπου πρόσταξε.

4

Ὁ εκλαμπρότατος κε ἰσιλότατος αφενδὶς αφενδὶς μπεκίρ πασας
κανι πιτροπό τὸν γερό λαβρεντιο: ναινε κίριος νικοκίρις απανο ἰς τὰ μέ-
γαρα νὰ μας μαζονι τὰ δικεόματα μᾶς τοσο μεγαρίτες: ὅσάν κε κουλορι-
τες: κε οπίος θελι εβγι νὰ σπερνὶ ναινε ομπλιγαδοσ νὰ περνὶ θελιμα απε
5 τον πιτρόπομας τὸν γερο λαβρέντιο κε οτι κανι ἐκίνος ναινε καλα καμο-
μενα κεσὶ παπαγιανί κε (...) κε γιοργί γαλάτι ναῖστε κοντα με τὸν πί-
τροπον μου γερο λεβρεντιο νὰ μαζονετε τὰ δικεόματαμας κε οπίος οπίος
απαίτι νὰ τὸν πεδεβγι ο γεροσ.

5

Απὲ τὸν εκλαμπρότατον κε ἐπσελοτατον αφενδι αφενδι μπεκίρ πασὰ
προσ σε σενα γουμενε γερο λαβρέντιε ετουτον το παρὸν δὲν ἴνε δια αλο
παρὰ ναισε παλυ πίτροπος μου ἰς τὸ πραγμα μου ὅσάν κὲ πρότα νὰ μα-
ζονίς τὸ μαζουλι μου κὲ νὰ καμὶς ασπρα νὰ μᾶς εστιλις: μὰ να μιν μας
5 καμνις ὅσάν κὲ τὶς αλεσ: βολες: διατι εγο ἰξευρο ὅτι πὸς τὸ πραγμα ἴνε

παραλ. Π // 4 μετὰ ἐπίσκοποι προστ. σεβασμιώτατοι Φ // 4 5 πρωτοσύγγελοι κώδ. // 5 ἡγούμενοι
Π // 7 ἐντιμώτατοι κώδ. // 8 τεχνῆται κώδ. // 9 μαῖστορες Π τῶν παραλ. Φ ἄπαξ ἀπλῶς Φ // 10
χαίρετε Φ ὑγιαίνετε Φ // 11 μετάνοιαν: εὐνειαν Φ // 12 μίαιοι: μικροὶ Φ // 17 ὕπνου: ὕπνον Φ // 20
δέ: τε Π // 22 ὕπνον Φ // 22-23 ἀριδηλότατα Φ // 23 τε παραλ.Φ // 24 καθ' ἐξῆς Φ // 25 μηδενὸς Φ
μετὰ νήσῳ προστ. ἐκείνη Φ // 27 λάτρη Φ // 30 δέδεχται Φ // 33 προρηθεις κώδ. // 36 κτημάτων:
φυτημάτων Π // 45 κελία κώδ. // 45-46 προστρέχουσι: προεξάρχουσι Φ // 47 περικαλοῦς Π // 49
μετὰ μονῆ προστ. μοναχοὶ Φ τε παραλ. Φ // 52 ἡμετέρους παραλ. Φ // 53 καὶ παραλ. Φ // 56 καὶ
ἔργῳ παραλ. Φ // 61 ἀδελφᾶτον κώδ. // 63 καὶ παραλ. Φ // 69 μετὰ μεγίστων προστ. τῶν Π χαρίτων:
χαρίση Π τούτω: τούτων Π // 71 διὰ παραλ.Π αὐτῆς παραλ. Φ // 72 βαθεῖ Φ πίων: πίωνι κωδ. // 74
Ἰησοῦ τῷ παραλ. Φ καὶ τὸ κράτος παραλ. Π // 76 τῆς ἱεροσεβασμίας.....Κούλουρης: τῆς Νεοφανείσης
ἐν Κουλούρη Φ

Στοιγίόγλου

πολλί κε εσί μου δίνις λίγο: αν ίσος κε δεν με κίταζις καλύτερα κε μπι-
 στίμενα εγο θελο καμί τοῦ χρονου ἄλο πίτροπο απάνοσας: διατί εγὸ εσενα
 σε αγαπουν κε σε επίστιψα δια ετουτο νὰ ὀποῦ σεκανο παλι πιτροπον μου
 οσαν ναίμουν κε εγο οιδίος κὲ να με δουλεβγίς εμπιστίμενα².

6

Εκ στωματος του ηψηλοτατου και εκλαμπροτατου χαληλ πασιὰ ης
 ἑσὰς γεροντες κουλουριστες καὶ εσι γερο λαβρεντιε νὰ ἤξέρετε πὸς ἦρθε
 ενας ἄνθρωπος εδικοσας ἐδὸ και μας ἦπε πος ἦρθε του φραγκου η αρμαδα
 ης την εγενα. τα караβια του τα κατεργατου η φεργαδες του οὔλα και
 5 ανησως και ἦνε αληθινὰ πὸς ἦρθε η δεν ἦρθε να ζέρομε. ετουτος ἦρθε χαρ-
 τια ἀπὸ σὰς δεν εχι τηποτας δεν ηξέρη μονον το γληγωριτερο να μας ε-
 στηλετε χαπάρι αθάστε ραγιαδες πιστεμενη δίχοσ αλλο να ξερομε ακομα
 παλη. σὰς ματαγράφο το γλιγορότερο και εσίς το ξερετε και τὸ κριμα
 απανοσας μονον μία ορα προτητερα.

7

Εκ στόματος του ηψηλοτατου και εκλαμπροτατου πολυχρονημένου
 ηπραημ πασιὰ σερασχερι της ἔγριπος ης ἑσένανε λαβρέντιε μόντι να ηδὶς
 τὸ φοβαρὸ καὶ τρομερὸν ορησμών μου μας ἑστηλες ἄνθρωπο και μας ηπες
 πος ηνε η αρμάδα του φραγκου ης το πορο καὶ δεκα κατεργα ηνε ης τιν
 5 ἔγενα καὶ εμὶς επειτυχέναμε να μὰς εστηλης παλι αλο χαμπερι διατι
 εσικόθη ο σερασχερις καὶ ἦρθε εις λιβαδιὰ και θελι καλὸ χαμπέρι διατι
 δια ἐκίνο σας κίταζομε και δε σας περαζὶ κανῆς δια να δουλεψετε νεπιστε-
 μένα του βασιλεος του πολυχρονημενου ὀσὰ ραγιαδες διατι εμαθαμε πὸς
 ἦρθαν εκλεζικα караβια 30 - ἦτη τριαντα καὶ ἐσὶ ἐκίνο το λόγω δε μας
 10 τον ηπες μονον εμῆς τὸ εμαθαμε ἀμὴ τὸρα μοντι νὰ ηδὶς το φερμανι μου
 νὰ σικοθις νὰ ἐρθις να μὰς εφέρις καλο χαπερι ἀλίθια ηρθαν ἰ ὠχι ακομα
 πόσα κατεργα εχι ποσα караβια πόσω ασχέρι ποῦ ηνε που δεθηκε τη καμνι
 νὰ στήλομε χαμπερι του πολυχρονημενου του σερασχέρι.....(ελλείπει
 το τέλος).

8

Απο τὸ στόμα του ηψηλοτατου κ(αί) ἔνδοξοτατου πολυχρονεμενου
 σερασκέρι της ρούμελης πασια εφεντιμας εἰς σὲ σενα γουμενε της κου-
 λουρις του μοναστηριου παπα Ιωακημ τομου εἰδῆς το μπουγκουρτί μου
 τῆς ωρας να φυγης να σμιζῆς του δερβεντιγασι κ(αί) οτι σου ειπῆ ἐκῆ απ
 5 στόμα δικομου κ(αί) ετσι να καμεις καὶ ος καθὸς ἀδούλεψαι ο πατερασου
 εἰς στους εἰψηλοτάτους και εκλαμπροτάτους πασάδες στους σερασκέρη-
 δες ετσι να δουλεψῆς και εσὴ εἰς στον λογον μας νεμπιστεμενα κ(αί) για
 δαῦτο σουγράφο το μπουγιουρζιμου κ(αί) απο παλιγου(....) νὰ μὴ νέχης
 κανενα φοβο με το μπουγιουρτί μου στὰ χεριά σου καὶ νὰ μας δουλεψῆς.

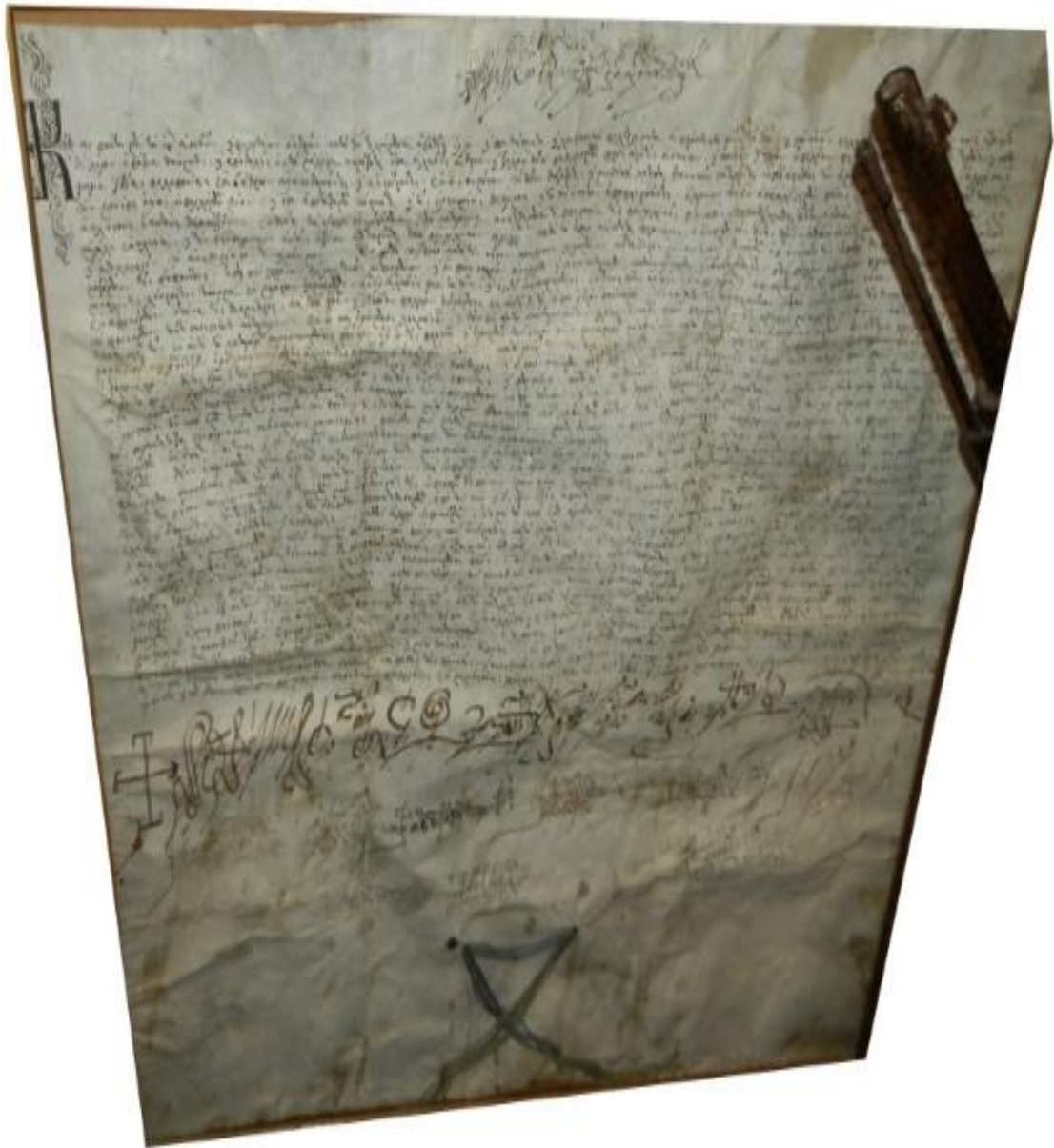
9

*Απο ορισμοῦ τοῦ πολυχρονιμένου σαρασκαίρι γιουπαχία εἰς ἐσενα
γερο λαβρεντιε τίνορα πουναδῖς τοῦ ορισμου μας μίαν ορᾶν μὴν καθίσσ
μόνο ναφθασις ναρθῖς τὸ γλιγοροτερο οχι αλο¹⁸⁸².*

---

¹⁸⁸² Το 8 και το 9 φέρουν τουρκικές σφραγίδες

10

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΣΕΡΑΦΕΙΜ Β΄
(Δεκέμβριος 1759)

**Σεραφεῖμ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

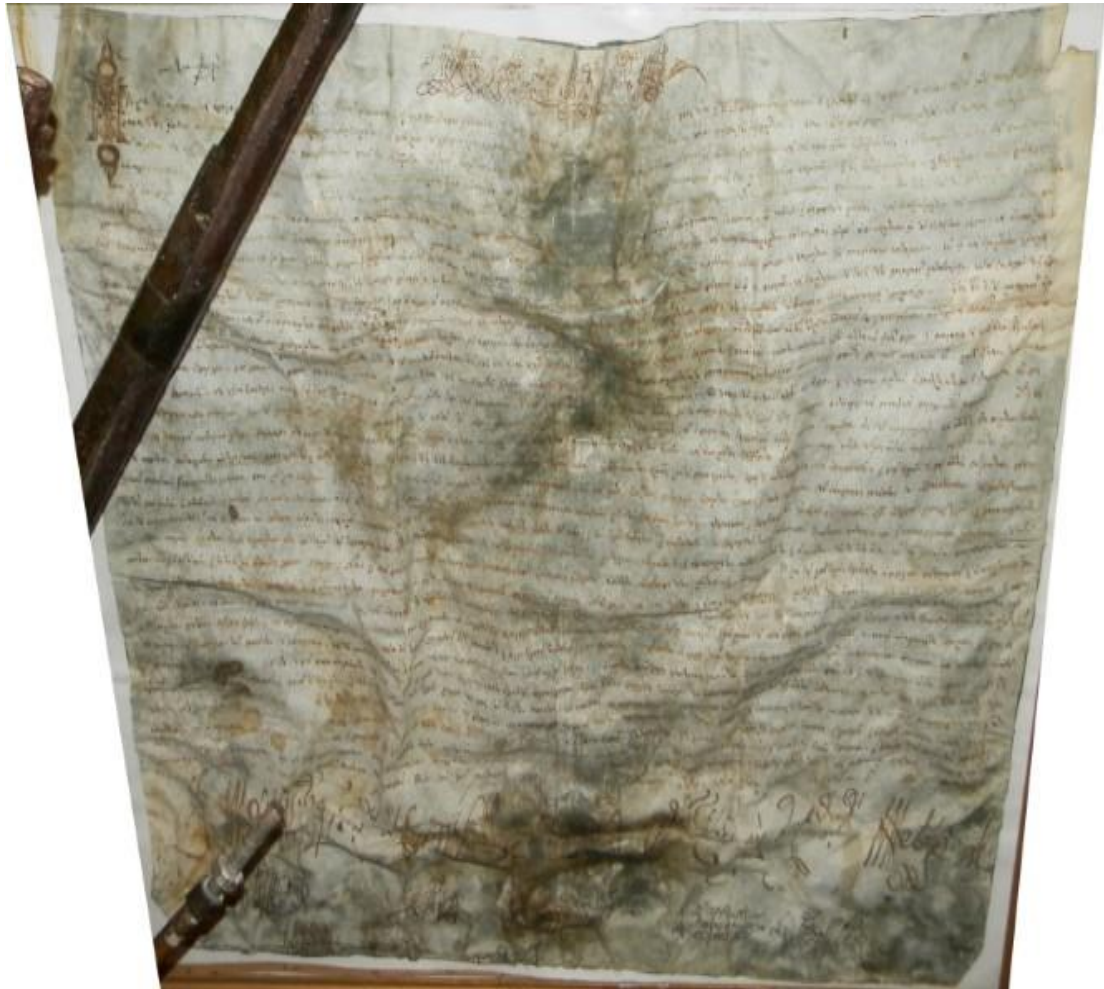
- Καὶ πάντα μὲν τὰ τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν κατὰ Θεὸν
τελούμενα ἀρετῆς ἔργα καὶ σπουδάσματα καὶ χριστιανικὰ φιλεργήματα
εὐπρόσδεκτα γίνεται τῷ Θεῷ καὶ παρ' ἀνθρώποις φιλαρέτοις ἐπαινετὰ
κρίνεται· κατ' ἐξαιρέτον δὲ λόγον ἐπάξια θαύματος καὶ ἀποδοχῆς ἐς τὰ
5 μάλιστα νομίζεται, ὅσα εὐλαβεῖς ἄνδρες καὶ ζήλου Θεοῦ πεπλησμένοι
πρὸς ἀρετῆς ἄσκησιν καὶ κοινὴν ψυχῶν ὠφέλειαν φιλεργεῖν προθυμοῦν-
ται ἱερὰ τεμένη καὶ καταγώγια ἰδίαις φιλοπονίαις ἐκ βάθρων ἀνοικοδο-
μοῦντες καὶ ἀνεγείροντες, ἐν οἷς οὐ μόνον τὸ θεῖον δοξάζεται καὶ μυστικαὶ
λατρεῖαι διηνεκῶς ἐκτελοῦνται ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν πάντων τῶν
10 εὐσεβῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν μονήρην ὀσίως ὑπερχόμενοι βίον καὶ ὅσοι ἀπο-
ταξάμενοι κόσμῳ τε καὶ τοῖς ἐγκοσμίοις πράγμασι καὶ τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς
ἀποκληρώσαντες ἔχουσιν ὡς ἐν ἀσφαλεῖ λιμένι πάσης ἐμπαθοῦς τρικυ-
μίας καὶ ἐγκοσμίου ταραχῆς ἀκλύστους ἑαυτοὺς διασώζειν. Ἐνθεν τοι
τὰ νεωστὶ ἀνεγειρόμενα ἱερὰ καταγώγια ἀνατιθέμενα τῇ προστασίᾳ τῆς
15 πατριαρχικῆς περιωπῆς προσδέχεσθαι οἶδεν εὐμενῶς καὶ κηδεμονικῶς
ἢ τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία καὶ τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτοῖς ἀξίαν
ἀντιδωτεῖσθαι διὰ πατριαρχικῶν σιγιλλίων κατὰ τὰ ἄνω κέκτηται προ-
νόμια ὁ οἰκουμενικὸς οὗτος θρόνος, ἀντιβραβεύειν τε αὐτοῖς διὰ τῆς οἰ-
κειίας δυνάμεως καὶ ἀντιχορηγεῖν τὸ ἀνεπηρέαστόν τε καὶ μόνιμον. Ἐπει-
20 δὴ τοιγαροῦν κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν λεγομένην κεῖται ἱερὸν μονα-
στήριον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου
καὶ ὀνομαζόμενον τῆς Νεοφανείσης, ὅπου πρὸ χρόνων ὀλίγων τινῶν
μετρομένων καὶ οὐ πάνυ συχνῶν ἀνηγέρθη καὶ ἀνωκοδομήθη, καθὼς
ἔγνωμεν καὶ ἐβεβαιώθημεν παρὰ πολλῶν ἀξιοπίστων προσώπων, τρόπῳ
25 τοιῶδε· μοναχὸς τις Λαυρέντιος τοῦνομα ἐκ Μεγάρων ὀρμώμενος, ἀνήρ
εὐλαβῆς περὶ τὰ θεῖα καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος, ἔκ τινος θείας ὀμφῆς

Στοιγίολου

(οἷά που λέγεται) ἀφικόμενος εἰς τὴν ῥηθεῖσαν νῆσον καὶ ἀνορύξας τὴν ἐκεῖ ἐναποκειμένην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, καὶ διὰ πόνων καὶ ἰδρώτων πολλῶν δειμάμενος ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τόπῳ ἱερὸν σκῆνωμα, ἐναπέθετο τὴν
 30 ἀναφανεῖσαν ἱερὰν ἐκείνην εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ κατὰ μικρὸν τὸ φαινόμενον τουτὶ συνεστήσατο καταγωγίον, ἐν ᾧ καὶ ἠγούμενος χρηματίσας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συνεισρευσάντων χάριν ἀσκήσεως προστάτης, ὅτε ἔμελλε μεταλλάξαι τὸν βίον, κατέλιπεν ἔγγραφον διαθήκην τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ καταγωγίῳ συνασκουμένοις πατράσιν, ἐφ' ᾧ τὴν προστασίαν
 35 καὶ ἠγουμενεῖαν τοῦ ἱεροῦ τούτου μοναστηρίου μεταβαίνειν κατὰ διαδοχὴν τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ ὡς κτίτορσι λογιζομένοις τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου καὶ φροντίζειν ὀφείλουσιν εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ. Κατὰ γοῦν τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πρώτου ἐκείνου κτίτορος περιῆλθεν ἡ ἠγουμενεῖα τῷ δισεγγόνῳ ἐκείνου Ἰωακείμ ἱερομονάχῳ. Οὗτος οὖν ὁ τοῦ μοναστηρίου ἠγούμενος καὶ τοῦ κτίτορος ἐκείνου διάδοχος καὶ οἱ συνασκούμενοι αὐτῷ πατέρες τῆς μὲν συστάσεως καὶ διαμονῆς τοῦ ἱεροῦ τούτου καταγωγίου παντὶ σθένει ὑπεραγωνίζονται καὶ πάντα πόνον ἀφειδῶς καταβάλλουσι, ταῖς δὲ ἐπιούσαις αὐτοῖς ἔξωθεν ἐπηρείαις καὶ περιστάσεσιν ἀντέχειν οὐ δύναται. Ἐνθεν
 45 τοι ὀρῶντες τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον εἰς χεῖρῳ κατάστασιν μεθιστάμενον κρείττονός τε δυνάμεως καὶ προστασίας δεόμενον εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ δεινῶν καὶ καλὴν διεξαγωγὴν, διαμονὴν τε καὶ παράτασιν, φέροντες ἀνέθεντο αὐτὸ κτιτορικοῦ δικαίου λόγῳ τῇ προστασίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου, καὶ ἐδεήθησαν μετὰ
 50 θερμῶν παρακλήσεων ἀντιλαβέσθαι αὐτοῦ διὰ τῆς συνήθους κηδεμονίας τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τοῖς λοιποῖς συγκατατάξαι σταυροπηγιακοῖς σεβασμίῳις μοναστηρίοις, πρόσθεν μὲν μηδὲ μοναστήριον ὄν, μηδὲ δίκαιον πόλεός τινος καὶ ἐκκλησίας ὑπάρχον, πρὸ χρόνων δὲ οὐ πολλῶν ἐκ βάρθρων ἀνεγερθέν, ὡς εἴρηται, οὐ τινος καὶ τὸν
 55 εὐλαβῆ ἐκεῖνον κτίτορα πολλοὶ τῶν ἐκεῖσε γινώσκουσιν ἑωρακότες. Τοῦτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς εὐλογον καὶ δικαίαν εὐμένως ἀποδεξάμενοι, δεόν ἐκρίναμεν χεῖρα βοηθείας ὀρέξαι τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ καὶ ἀναλαβεῖν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὅθεν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ
 60 τῶν περὶ ἡμᾶς ἱεροτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ εἰρημένον ἱερὸν μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον, καὶ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων, κτημάτων τε καὶ
 65 ἀφωρομάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσκτηθησομένων, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὑπάρχη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀσύδοτον καὶ ἀκαταπάτητον,

Στοιγίγλου

- μηδενὶ ἄλλω ὑποκείμενον, ὅτι μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ
70 καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, κρινόμενόν
τε καὶ ἀνακρινόμενον μνημονευομένου ἐν αὐτῷ ἀνάως τοῦ κανονικοῦ
πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας,
ὡς νενόμισται· μηδεὶς δὲ τῶν ἀπάντων, μήτε μὴν ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς
ἔχει ἄδειαν ἠγνιναοῦν, εἴτε προφάσει ἐπιτροπῆς καὶ ἐξαρχικῆς ἐπιστασίας,
75 εἴτε ἄλλη τινὶ αἰτία κατεπεμβαίνειν τῆς σταυροπηγιακῆς αὐτοῦ ἀξίας
καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ καὶ ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν ἢ τὸ ἱερὸν τοῦτο μο-
ναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετο-
χίοις αὐτοῦ διάγοντας, καὶ δόσιν τινὰ παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖν. Οἱ δὲ εἰρη-
μένοι πατέρες ἐκλέγειν ἓνα ἐξ αὐτῶν τὸν κοινῇ ἀναφανέντα δόκιμον καὶ
80 ἄξιον καὶ πρόσφορον, καὶ τοῦτον καθιστᾶν ἡγούμενον κοινῇ αὐτῶν γνώ-
μη. Ὡσαύτως καὶ ἐν χρεῖα χειροτονίας γενόμενοι, ἔχουσι προσκαλεῖν
ὄν ἂν βούλωνται τῶν πλησιοχώρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν ἐν αὐτῷ
τῷ μοναστηρίῳ τὰς χειροτονίας. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων φανῆ
ἐναντίος τῆς πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἡμῶν ἀποφάσεως ταύτης καὶ
85 τολμήσῃ οἰφδήτινι τρόπῳ ἐνοχλῆσαι καὶ ἐπηρεάσαι τὸ ἱερὸν τοῦτο μο-
ναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας, καὶ ἐπιχειρήσῃ κα-
τεξαναστῆναι τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας αὐτοῦ καὶ εἰς δούλωσιν αὐτὸ
καθυπαγαγεῖν, ὁ τοιοῦτος, ὁποῖας ἂν εἴῃ τάξεως καὶ καταστάσεως ἀφωρι-
σμένος εἴῃ παρὰ τῆς ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας
90 Τριάδος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλτος·
αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτὸς δὲ οὐδαμῶς· ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ
εἴῃ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα
καὶ πάσαις ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ἔνο-
χος τῷ πυρὶ τῆς γέννης. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ
95 τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις
γράμμα καὶ ἐδόθη τῷ ῥηθέντι ἱερῷ καὶ σεβασμίῳ μοναστηρίῳ τῆς Νεο-
φανείσης ἐν ἔτει ἀπνθ', κατὰ μῆνα Δεκέμβριον, ἐπινεμήσεως Η'.

11

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ
(Ιούλιος 1786)

**Προκόπιος ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,
Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

*Ἡ ἱερὰ τῆς ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλη-
σίας προνοητικὴ καὶ περισπούδαστος μέριμνα ἢ ταῖς κανονικαῖς διατά-
ξεις ἐνδὴλως πως ἐνεργουμένη περὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀφορῶσα σκοπὸν
τοῦ διευθετεῖν εἰς τε παρὰ τῶν ὁσίων ὁσίως ποτὲ (δυσανάγνωστο)
5 ἀπαραιτήτως εἴωθεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν οἰωνοῦν θεαρέστων κατορθω-
μάτων καὶ πράξεων τοῦ χριστωνύμου πληρώματος, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς
αὐτῶν εὐσταθείας (δυσανάγ.) λόγον ποιεῖσθαι τὸν ὀφειλόμενον. Ὅθεν
καὶ τὰ πρὸ πολλοῦ πεπραγμένα καὶ ἐνθέως καταρτισθέντα πανταχόθεν
τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσενεγκόμενα παρὰ τῶν
10 θεοφρόνων ἀνδρῶν ἀσμένως ἀποδεχόμεθα καὶ τῆς ἐπὶ τὸ στερεώτερον
καὶ ὀχυρώτερον ἐπαγωγῆς αὐτῶν φυλάττομεν καὶ τῆς σφῶν αὐτῶν ἐπιρ-
ρώσεως, ἐνδυναμοῦντες αὐτὰ τῇ πανσθενείᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ
πατριαρχικῆς ἐξουσίας καὶ χάριτος. Ἐπειδὴ τοίνυν προσεκομίσθη ἡμῖν
πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιδεσ ἐν μεμβράναις γράμμα, ἐκδεδομένον
15 κατὰ τὸ παρελθὸν χιλιοστὸν ἐπτακοσιοστὸν πεντηκοστὸν ἔννατον ἔτος, ἐπὶ
τῆς πατριαρχείας τοῦ ἐν μακαρία τῇ λήξει γενομένου ἀοιδίμου πατριάρ-
χου Σεραφεῖμ τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, καὶ διαλαμβάνον ὅτι κατὰ τὴν
νῆσον Κούλουριν λεγομένην κεῖται ἱερὸν μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνό-
ματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,
20 καὶ ὀνομαζόμενον τῆς Νεοφανείσης, ὅπερ πρὸ χρόνων ὀλίγων τινῶν με-
τρούμενων καὶ οὐ πάνυ συχνῶν ἀνηγέρθη καὶ ὠκοδομήθη τρόπῳ τοιῷδε...*

1883

*Τούτου χάριν τὴν αἴτησιν αὐτῶν καὶ εὐλογον καὶ δικαίαν εὐμενῶς
ἀποδεξάμενος ὁ προστεθεὶς ἐν πατριαρχαῖς κὺρ Σεραφεῖμ καὶ χεῖρα βοη-
25 θείας ὀρέζας τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ, ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προσ-
τασίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου, διὰ τοῦ εὐεργε-
τηθέντος τῷ ἱερῷ τούτῳ μοναστηρίῳ πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγιλλι-
δώδους γράμματος. Ὅθεν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς, ἵνα
τὸ εἰρημένον ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κού-
30 λουριν κείμενον, καὶ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποί-
νης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης, καὶ ἔκτοτε διεπὸ-*

¹⁸⁸³ Ακολουθεῖ ἡ ἐξιστόρηση τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς ἀπὸ τὸν κτήτορα Λαυρέντιο, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει στο σιγίλλιο τοῦ πατριάρχου Σεραφεῖμ.

Στοιγίόγλου

μενον τοσοῦτους χρόνους καὶ θεαρέστως κυβερνώμενον, διήρκεσε μὲν
 μέχρι τὴν σήμερον, τὴν ἑαυτῶν προσφόρως περιποιούμενον σύστασιν.
 Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ χρόνον ὑποκείμενα τὸν ἄφατον καὶ ἀκοιμήτως διαρ-
 35 ρέοντα ἐργῶδες καὶ ἀμήχανον σώζειν τὸ εἶναι αὐτὴν ἀμείωτον καὶ αἰε-
 ὡσαύτως ἔχον, εἰ μὴ τῆς τοῦ κρείττονος μετασχῶσιν ἀντιλήψεως, προσ-
 ελθόντων καὶ αὐθις τῶν τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου πατέρων, τοῦ τε ἤδη
 ἡγουμενεύοντος κῦρ Λεοντίου καὶ τῶν Χριστιανῶν τῶν ἀξιωσάντων ἡμᾶς
 μετὰ παρκλήσεως ὑπὲρ τοῦ ἀνακαινισθῆναι καὶ ἐπικαιρωθῆναι καὶ παρ'
 40 ἡμῶν τὸ παρ' αὐτοῖς σωζόμενον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες
 γράμμα πρὸς μείζονα ἐπίρρωσιν καὶ διαρκεστέραν διαμονὴν τοῦ σφῶν
 αὐτῶν μοναστηρίου, ἡμεῖς ἅ τε ἀπαρεγκλίτως τοῖς τῶν πρὸ ἡμῶν ἀοι-
 δίμων πατριαρχῶν ἐπόμενοι ἴχνησι, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς ἐκκλησίας
 συνήθειαν τὴν ἐπικρατήσασαν τοῖς μεταγενεστέροις τοῦ τὰ παρ' αὐτῶν
 45 ἐπιβεβαιουῦν καὶ συνορᾶν γράμματα, τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς οὕσαν δικαίαν
 καὶ εὐλογον εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς
 μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ
 Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, καὶ παρακελεύο-
 μεν, ἵνα τοῦ προεκδοθέντος καὶ εἰς χεῖρας τῶν πατέρων σωζομένου καὶ
 50 ἡμῖν ἐμφανισθέντος πατριαρχικοῦ σιγιλλιώδους γράμματος ἔχοντος τὸ
 κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον, τὸ διαληφθὲν ἱερὸν καὶ σε-
 βάσμιον ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τὸ
 κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον καὶ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τῆς
 ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης μετὰ
 55 πάντων τῶν μετοχίων, κτημάτων τε καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε
 καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προστεθησομένων, ὡς
 καὶ πρότερον αὐτῶ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὑπάρ-
 χη καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται πατριαρχικόν, σταυροπη-
 γιακόν, ἐλεύθερον, ἀδάβλητον, ἀσύδοτον, ἀκαταπάτητον, μηδενὶ ἄλλῳ
 60 ὑποκείμενον, ὅτι μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, ἀποστολικῷ πατριαρχικῷ
 καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, κρινόμενόν
 τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευομένου ἐν αὐτῷ ἀενάως τοῦ κανονικοῦ
 πατριαρχικοῦ ὀνόματος κατὰ πάσας τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας,
 ὡς νενόμισται· μηδεὶς δὲ τῶν ἀπάντων, μήτε μὴν ὁ κατὰ τόπους ἀρχιερεὺς,
 65 ἢ ἄλλος τις τὸ παράπαν ἔχη ἄδειαν ἠντιναοῦν, εἴτε προφάσει ἐπιτροπῆς
 καὶ ἐξαρχικῆς ἐπιστασίας, εἴτε ἄλλη τινὶ αἰτία κατεπεμβαίνειν τῆς σταυ-
 ροπηγιακῆς ἀξίας καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ, καὶ ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν
 ἢ τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας
 ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ διάγοντας, καὶ δόσιν τινὰ παρ' αὐτῶν πολ-
 70 λὴν ἢ ὀλίγην ἀπαιτεῖν, καθὼς ἤδη πρὸ ὀλίγου συνέβη καὶ ἠνοχλήθη ἐπὶ
 ἀπολήψει ἀδράς τιнос δόσεως, καὶ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλει παρέχειν, εἰ μὴ
 μόνον τῷ κατὰ καιροῦς πατριαρχικῷ αὐτῶν ἐξάρχῳ τὸ ἤδη διορισθὲν
 ἐτήσιον, ὃν γρόσια δέκα. Οἱ δὲ εἰρημένοι πατέρες ὀφείλουσι διάγειν καὶ

Στοιγίόγλου

πολιτεύεσθαι κοσμίως καὶ εὐτάκτως κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναδικοῦ βίου,
 75 εἰρηνικῶς τε καὶ φιλαδέλφως βιοτεύειν καὶ συνδιδαιτᾶσθαι· κάπειδὰν
 ἐν χρεῖα γένηται ἡγουμένου, ἔχουσι ἐκλέγειν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν κοινῇ
 ἀναφανέντα δόκιμον καὶ ἄξιον καὶ πρόσφορον καὶ οἰκονόμον τῶν προσό-
 δων τοῦ μοναστηρίου καὶ τῆς μοναστικῆς πολιτείας εἰδήμονα καὶ τοῦ-
 80 τον ἀποκαθιστᾶν ἡγούμενον κοινῇ αὐτῶν γνώμη. Ὡσαύτως καὶ ἐν χρεῖα
 χειροτονίας γενόμενοι ἔχουσι προσκαλεῖν ὃν ἂν βούλωνται τῶν πλησιο-
 χῶρων ἀρχιερέων ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ τὰς χειροτο-
 νίας. Σὺν δὲ τούτοις παρακελευόμεθα καὶ τοῦτο, ὅτι μήτε ὁ κατὰ τόποις
 ἀρχιερεὺς μήτε ἄλλος τῶν πλησιοχῶρων ἔχουσι ἄδεια ἐνοχλῆσαι τὸ
 85 σύνολον τὸν κατὰ καιροὺς ἡγούμενον καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ παρέρας καὶ
 εἰς τὸ ἴδιον ἔλκειν αὐτοὺς δικαστήριον. Καὶ γὰρ ὅτε τὰ κατ' αὐτοὺς μὴ
 δυνηθῶσιν οἰκονομηθῆναι παρὰ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῆς αὐτῶν συν-
 άξεως, τότε ἡμῖν μελήσει καὶ περὶ τῶν τοιούτων θεωρίας καὶ σκέ-
 ψεως καὶ περὶ τῆς ὀφειλομένης παιδείας καὶ ἐπιτιμήσεώς τινος τῆς
 90 ἐξ αὐτοῦ (.....), καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ἐξέστω ἄδεια τοιαύτη καὶ τόλ-
 μη πρὸς κατάχρησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν
 ἀπάντων φανῇ ἐναντίος τῇ πατριαρχικῇ καὶ συνοδικῇ ἡμῶν ἀποφάσει
 ταύτη καὶ τολμήσῃ οἰωδῆτινι τρόπῳ ἐνοχλῆσαι καὶ ἐπηρεάσαι τὸ ἱερὸν
 τοῦτο μοναστήριον ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας καὶ ἐπιχει-
 95 ρήσῃ κατεξαναστήναι τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ ἀξίας καὶ εἰς δουλείαν
 αὐτὸ καθυπαγαγεῖν, ὁ τοιοῦτος ὁποῖας ἂν ἦ τάξεως καὶ ὁποῖου βαθμοῦ,
 ἱερωμένος ἢ λαϊκός, μικρὸς ἢ μέγας, ἀρχων ἢ ἀρχόμενος ἀφωρισμένος
 ὑπάρχει παρὰ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου
 Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνον Θεοῦ, καὶ κατηραμένος, καὶ
 100 ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τυμπανιαῖος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ
 συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος
 καὶ ἔνοχος τῷ πυρὶ τῆς γεέννης. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ παρά-
 στασιν τῆς γενομένης ἐπιβεβαιώσεως καὶ ἐπικυρώσεως ταύτης παρ'
 ἡμῶν σταυροπηγιακῆς φιλοτιμίας ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πα-
 105 τριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καὶ καταστρω-
 θὲν κὰν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας
 ἀπολυθὲν ἐπεδόθη τοῖς ὀσιωτάτοις πατράσι τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου
 ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ κατὰ τὴν
 νῆσον Κούλουριν κειμένου καὶ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας
 110 δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, λεγόμενον δὲ τῆς Νεοφανείσης, ἐν ἔτει σω-
 τηρίῳ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ ἔκτω, κατὰ μῆνα Ἰούλιον,
 Ἰνδικτιῶνος δης.

+Προκόπιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

115 + Ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ + Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος + Ὁ Νικομηδείας

Στοιγίόγλου

Ἀθανάσιος + ὁ Δέρκων Ἀνανίας + ὁ Ἀδριανουπόλεως Καλλίνικος + ὁ
Κυζίκου Ἀγάπιος + ὁ Χαλκηδόνης Παρθένιος + ὁ Θεσσαλονίκης Ἰά-
κωβος + ὁ ..... + ὁ Ναυπλίου Μελέτιος.

12

**ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΤΟΥ Ζ'**

(Μάιος 1793)

**Νεόφυτος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

Τῆς εὐσταθοῦς καταστάσεως, διαμονῆς τε καὶ συντηρήσεως τῶν
ἀπανταχοῦ ἀγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἱερῶν μοναστηρίων, ὡς ἀναγ-
καίης οὔσης παντὶ τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι, ἡ πρωτίστη πασῶν τῶν
ἐκκλησιῶν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία πρόνοιαν ἐσαεὶ
5 ποιουμένη οὐ διαλείπει κατὰ πάντα καιρὸν τὴν ἐνοῦσαν κατατιθέναι
σπουδὴν καὶ φροντίδα περὶ τὰ θεῖα ταῦτα σκηνώματα, μάλιστα δὲ πάν-
των περὶ τὰ φθάσαντα κατ' ἀρχὰς σταυροπηγιακῆ ἀξία καὶ πατριαρχικῆ
φιλοτιμία κοσμηθῆναι, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀνέσεως καὶ ἐλευθερίας
διεξάγεσθαι· τὰ γὰρ τοιαῦτα ὡς ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν τοῦ
10 καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ τουτουῖ θρόνου ἀμέσως ὑποταττό-
μενα, καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχοντα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ διακυβερνᾶ-
σθαι καὶ διεξάγεσθαι ὀφείλοντα, εἰκότως καὶ πλείονος ἐπιμελείας καὶ
διεφενδεύσεως ἀξιοῖ, καὶ τὸ ἀσφαλὲς καὶ μόνιμον τούτοις χαρίζεται καὶ
συνέχει καὶ συντηρεῖ τὴν σταυροπηγιακὴν αὐτῶν ἀξίαν δι' ἐκκλησιαστι-
15 κῶν αὐτῆς σιγιλλίων μεταγενεστέρων γραμμάτων, ὡς κάπὶ τοῦ παρόν-
τος ποιεῖ. Καὶ γὰρ προσεκομίσθη ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος συνο-
δικῶς προκαθημένης πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιώδες ἐν μεμβράναις
γράμμα ἐκδοθὲν κατὰ τὸ παρελθόν, ἀψπς^{ον} σωτήριον ἔτος ἐπινεμήσεως
20 Κωνσταντινουπόλεως κυρίου κυρίου Προκοπίου, περιέχον ὅτι τὸ κατὰ
τὴν νῆσον Κούλουριν κείμενον ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τιμώμε-
νον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθέ-
νου Μαρίας καὶ ἐπιλεγόμενον Νεοφανείσης, ὑπάρχει ἀνεκαθεν πατριαρ-
χικὸν, σταυροπηγιακὸν, ἐλεύθερον, ἀσύδοτον, ἀδούλωτον καὶ ἀκαταπά-
25 τητον, μνημονεῦον καὶ ἑτέρου προγενεστέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνο-
δικοῦ σιγιλλιώδους γράμματος ἐκδοθέντος κατὰ τὸ παρελθόν, ἀψνθ^{ον}
σωτήριον ἔτος ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Σεραφεῖμ, καὶ
ἀποδεικνύον σαφῶς, ὅτι μοναχὸς τις Λαυρέντιος τοῦνομα ἐκ Μεγάρων

Στοιγίόγλου

ὀρμώμενος, ἀνὴρ εὐλαβῆς περὶ τὰ θεῖα καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος, θείου
 30 ζήλου ἐμφορηθεὶς ἀφίκετο εἰς τὴν ῥηθεῖσαν νῆσον, καὶ ἀνορύξας εὗρε
 τὴν ἐναποκειμένην σεβασμίαν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, καὶ διὰ πόνων
 πολλῶν δειμάμενος ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τόπῳ ἱερὸν σκῆνωμα ἐναπέθετο τὴν
 ῥηθεῖσαν ἱερὰν εἰκόνα, καὶ κατὰ μικρὸν συνεστήσατο τὸ φαινόμενον ἐκεῖ
 ἱερὸν καταγώγιον, ἐν ᾧ καὶ ἡγούμενος χρηματίσας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συν-
 35 εἰσερυσάντων χάριν ἀσκήσεως πατέρων προστάτης, ὅτε ἔμελλε μεταλ-
 λάξειν τὸν βίον, κατέλιπεν ἔγγραφον διαθήκην τοῖς συνασκουμένοις αὐ-
 τῷ πατράσιν ἐντειλάμενος τὴν προστασίαν καὶ ἡγουμενεῖαν τοῦ ἱεροῦ
 τούτου μοναστηρίου μεταβαίνειν κατὰ διαδοχὴν τοῖς ἀπογόνους ἐκείνου
 ὡς κτίτορσι λογιζομένοις, καὶ φροντίζειν ὀφείλουσιν, εἴπερ τις ἄλλος,
 40 ὑπὲρ τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ· κατὰ γοῦν τὴν ἐντολὴν τοῦ
 πρώτου ἐκείνου κτίτορος περιῆλθε κατὰ διαδοχὴν τότε ἢ ἡγουμενεῖα
 τῷ δισεγγόνῳ αὐτοῦ Ἰωακεῖμ ἱερομονάχῳ· οὗτος οὖν ὁ τοῦ μοναστηρίου
 ἡγούμενος καὶ οἱ συνασκούμενοι αὐτῷ πατέρες καίτοι καταβαλόντες
 ἀφειδῶς πάντα πόνον περὶ τῆς συστάσεως καὶ διαμονῆς αὐτοῦ, καθορῶν-
 45 τες ἔμπης μεθιστάμενον αὐτὸ εἰς χεῖρονα κατάστασιν καὶ δεόμενον ἐκ
 πάσης ἀνάγκης κρείττονος δυνάμεως καὶ προστασίας εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν
 ἐπερχομένων αὐτῷ δεινῶν, καὶ καλὴν διεξαγωγὴν, διαμονὴν τε καὶ ἀ-
 σφάλειαν, φέροντες ἀνέθετο αὐτὸ λόγῳ κτιτορικοῦ δικαίου τῆ προστασία
 τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ τε καὶ οἰκουμενικοῦ τούτου
 50 θρόνου, καὶ ἐδεήθησαν τῆνικαῦτα μετὰ θερμῶν παρακλήσεων ἀντιλαβέ-
 σθαι αὐτοῦ διὰ τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς κηδεμονίας, καὶ συναρι-
 θμῆσαι τοῖς λοιποῖς σταυροπηγικοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις, ὧν τὴν αἴτησιν
 ὡς εὐλογον καὶ δικαίαν ἢ ἐκκλησία ἀποδεξαμένη εὐμενῶς ἀνέλαβεν αὐτὸ
 ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς καὶ διοίκησιν καὶ ἐπεκύρωσε διὰ πατριαρχικῶν
 55 καὶ συνοδικῶν σιγιλλίων αὐτῆς γραμμάτων, ὡς εἴρηται, τὴν ἐπιδαπι-
 λευθεῖσαν αὐτῷ σταυροπηγιακὴν χάριν καὶ ἐλευθερίαν. Ταῦτα γοῦν πε-
 ριέχει τὸ ἐμφανισθὲν ἡμῖν ἤδη πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιωδὲς
 γράμμα. Ἴνα δὲ προσεπικυρωθῇ καὶ δι' ἡμετέρου, ἐγένετο ἡμῖν ἔνθερος
 παράκλησις παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ συνασκουμένων ὀσιωτάτων πατέρων.
 60 Τούτου χάριν εὐμενῶς προσηκάμενοι τὰς θερμὰς αὐτῶν παρακλήσεις
 ὡς νομίμους καὶ εὐλόγους καὶ πάνυ συμφερούσας τῷ ἱερῷ τούτῳ πατριαρ-
 χικῷ ἡμῶν καὶ σταυροπηγιακῷ μοναστηρίῳ, ἔγνωμεν ἐπινεῦσαι πρὸς
 τὸ αἶτημα αὐτῶν. Καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν
 περὶ ἡμᾶς ἱεροτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι
 65 ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ῥηθὲν ἱερὸν καὶ σε-
 βάσμιον μοναστήριον τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν τιμώμενον μὲν ἐπ'
 ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον δὲ τῆς
 Νεοφανείσης, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων καὶ ὑποστατικῶν, κτημάτων
 τε καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων
 70 καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἂν ὡς ἀπ' ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν

Στοιγόγλου

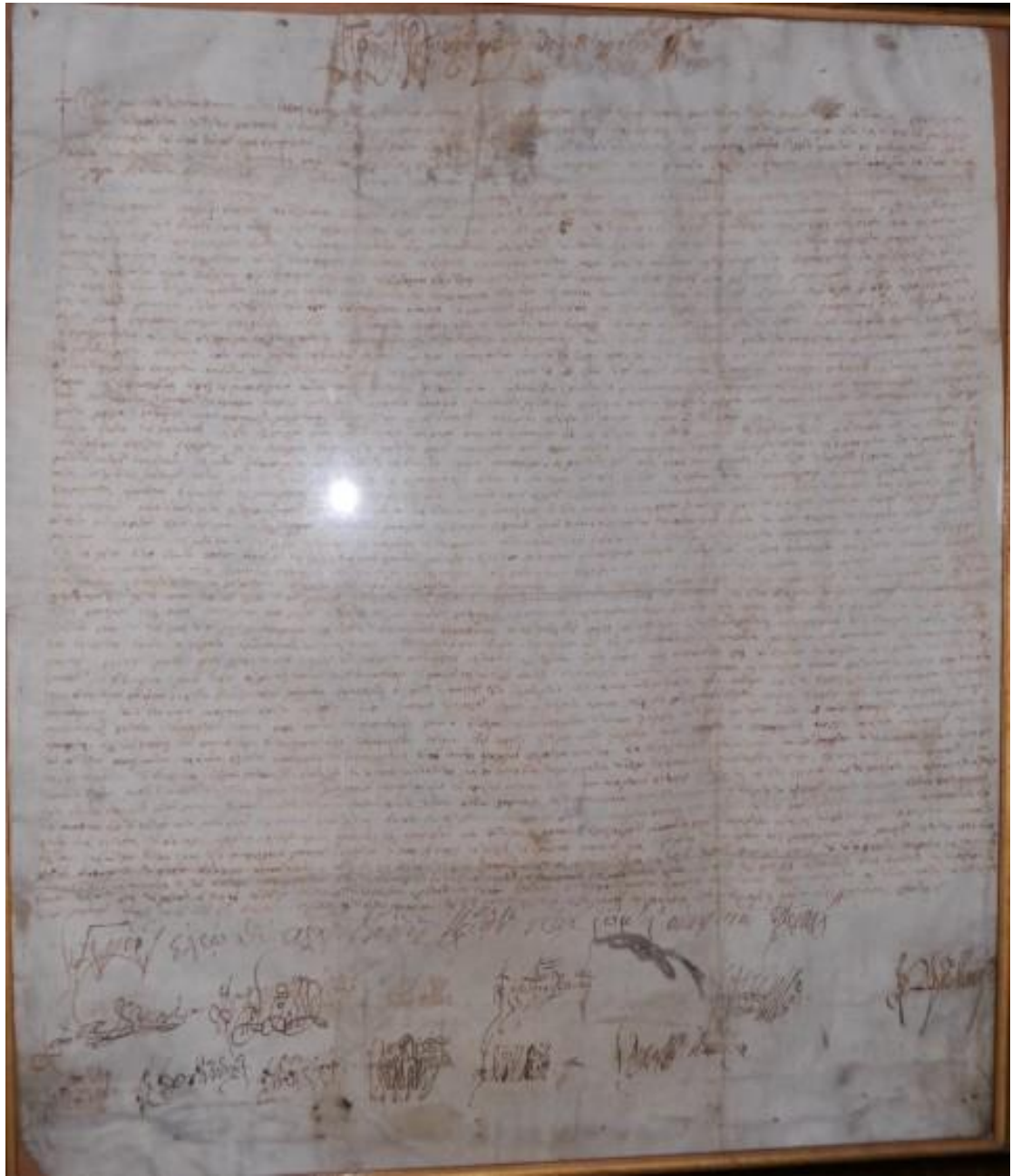
ἐξῆς ἅπαντα αἰῶνα ὑπάρχει καὶ λέγεται, ὡς περὶ πάντων γινώσκεται
 ἡμέτερον πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀσύδο-
 τον, ἀκαταπάτητον, ἀνενοχλητον, ἀνεπηρέαστόν τε εἰς τὸ παντελὲς καὶ
 ἀκαταζήτητον παρὰ παντός προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ καὶ παρὰ
 75 τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, μηδενὶ
 ἄλλῳ ὑποκείμενον, εἰ μὴ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ ἀποστολικῷ πατριαρ-
 χικῷ τε καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μόνου δεσποζόμενον, καὶ
 διεξαγόμενον, κρινόμενόν τε καὶ ἀνακρινόμενον, μνημονευομένου ἐν
 αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ, τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνό-
 80 ματος κατὰ πάσας τὰς ἱεράς τελετὰς καὶ ἡκολουθίας, ὡς νενόμισται·
 μηδεὶς δ' ἔχει ποτ' ἄδειαν, μήτε ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς, ἱερότατος μη-
 τροπολίτης Ἀθηνῶν, οὔτε ἄλλος τις τῶν ἀρχιερέων ἀπάγειν τοὺς ἐν
 αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας, ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίοις αὐτοῦ εἰς τὸ
 ἐκκλησιαστικὸν αὐτῶν κριτήριον, μήτε κρίνειν καὶ ἀνακρίνειν αὐτούς,
 85 μήτε ἄλλος τις ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς ἐφ' οἰαδήτινι αἰτία καὶ προφάσει
 ἐνοχλεῖν καὶ ἐπηρεάζειν αὐτούς, ἢ ἀπαίτησίν τινα προβαλεῖν μέχρι καὶ
 αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ ἢ ὅλως ἐπεμβαίνειν τῇ σταυροπηγιακῇ αὐτοῦ ἀξία
 καὶ ἐλευθερία, ἅτε δὴ μηδενὶ μηδὲν ὀφείλοντος διδόνι, μήτε τῷ κατὰ
 τόπον ἀρχιερεῖ προφάσει βοηθείας ἢ φιλοτίμου ἢ ἄλλου οἰουδήποτε αἰ-
 90 τήματος, μήτε ἄλλῳ τινὶ προσώπῳ ἱερωμένῳ ἢ λαϊκῷ μέχρι καὶ ὀβολοῦ,
 εἰ μὴ μόνῳ τῷ κατὰ καιροὺς πατριαρχικῷ ἐξάρχῳ τὸ διορισθὲν ἐτήσιον,
 ὃν δέκα γρόσια, λόγῳ εὐγνωμοσύνης καὶ ὑποταγῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν.
 Ἔτι δὲ ὀριζόμενοι ἀποφαινόμεθα ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀλύ-
 του ἀφορισμοῦ, ὅπως ἐν τῇ κατ' ἔτος θεωρίᾳ τῶν μοναστηριακῶν λογα-
 95 ριασμῶν καὶ δοσοληψιῶν μὴ ἔχειν ποτ' ἄδειαν ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς
 ἱερότατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐξετάζειν καὶ ἀνερευνᾶν αὐτούς, μήτε
 πολυπραγμονεῖν ὅλως τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα αὐτῶν, μήτε ἐπιμίγνυσθαι
 ἐμμέσως τε ἢ ἀμέσως ταῖς μοναστηριακαῖς ὑποθέσεσι καὶ δοσοληψίαις,
 100 ἀλλ' ὁ κατὰ καιρὸν ἡγούμενος ὀφείλει κατ' ἔτος διδόναι πάντα τοὺς λο-
 γαριασμοὺς αὐτοῦ μετὰ πάσης εὐθύτητος πρὸς τοὺς προκριτοτέρους τῶν
 Χριστιανῶν τῆς νήσου Κούλουρις, ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων τῶν συνασκου-
 μένων πατέρων, καὶ ὑπ' αὐτῶν θεωρεῖσθαι ἐκείνους καὶ ἐξετάζεσθαι καὶ
 ἐπικυροῦσθαι· οἱ δὲ συνασκούμενοι ὀσιώτατοι πατέρες ἐν ἀνέσει βιοῦντες,
 105 ὀφείλουσι διάγειν κοσμίως καὶ εὐτάκτως κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναδικοῦ
 ἐπαγγέλματος καὶ ἀνεπιλήπτως καὶ φιλαδέλφως ἀναστρέφεσθαι, καὶ
 μηδὲ ὅλως παραχωρεῖν εἰσιέναι ἀτάκτους τινὰς καὶ φαύλους εἰς τὸ ἱερόν
 τοῦτο σταυροπηγιακὸν ἡμῶν μοναστήριον, ἢ ὅλως ἀποδέχεσθαι συγκοι-
 νοβιάσσοντας τοὺς τοιοῦτους· καὶ ἐπειδὰν γένωνται ἐν χρεῖᾳ ἡγούμενον,
 110 ἔχωσιν αἰρεῖσθαι καὶ ἐκλέγειν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν ἄξιον καὶ δόκιμον καὶ
 πιστὸν οἰκονόμον ἀναφανέντα, καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένον,
 καὶ τοῦτον ἐλευθέρως γνώμῃ αὐτῶν κοινῇ ἀποκαθιστᾶν ἡγούμενον· ὡσαύ-
 τως καὶ ἐν χρεῖᾳ γενόμενοι χειροτονίας ἔχωσι πᾶσαν ἄδειαν προσκαλεῖν

Στοιγίολο

ὄν ἂν θέλωσι τῶν ἀρχιερέων, ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν τὰς χειροτονίας αὐτῶν καὶ
 115 πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως. Ταῦτα
 γοῦν ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται συνοδικῶς. Ὅστις δὲ εἴτε ἐκ τοῦ ἀρχιε-
 ρατικοῦ καταλόγου καὶ ἱερατικοῦ, εἴτε ἐκ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος
 μικρὸς ἢ μέγας ἐκάστης τάξεως καὶ καταστάσεως καὶ ἡλικίας καὶ βαθμοῦ
 120 τολμήσει ποτὲ διασεῖσαι καὶ ἀνατρέψαι τὰ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τοῖς
 προεκδοθεῖσι συνοδικῶς ἀποφανθέντα, καὶ ἐνοχλῆσαι καὶ ἐπηρεάσαι
 τρόπῳ οἰωδῆτινι ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ συνασκουμένους πατέρας καὶ τοὺς ἐν
 τοῖς μετοχοῖς αὐτοῦ, ἢ ἀπαίτησίν τινα προβαλεῖν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ
 λεπτοῦ, ἢ δουλείαν, ἢ κάκωσιν, ἢ ζημίαν τινὰ ἐπενεγκεῖν αὐτοῖς, οἱ τοι-
 οῦτοι ὡς ἀπειθεῖς καὶ ἱερόσυλοι καὶ προφανῶς κακότροποι ἀφωρισμένοι
 125 ὑπάρχουσιν ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου
 μακαρίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει μόνου Θεοῦ, καὶ κατηραμένοι καὶ
 ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς
 πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι, καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς
 γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου
 130 ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πα-
 τριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις ἐπιβεβαιωτήριον
 γράμμα, καταστρωθὲν δὲ κὰν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ
 μεγάλης ἐκκλησίας, ἐπεδόθη εἰς τὸ ρῆθὲν ἱερὸν καὶ σεβάσιμον ἡμέτερον
 πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης
 135 ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Νεοφανείσης λεγόμενον καὶ κείμενον κατὰ τὴν νῆσον
 Κούλουριν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αψςγ^ω κατὰ μῆνα Μάϊον, ἐπιμενήσεως ια^{ης}.

Νεόφυτος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
 Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

+ Ὁ Καισαρείας Γρηγόριος + Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ + Ὁ Ἡρακλείας
 140 Μεθόδιος + Ὁ Κυζίκου Ἀγάπιος + Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος + Ὁ
 Δέρκων Γεράσιμος + Ὁ Προύσης Ἄνθιμος + Ὁ Ἄρτης Μακάριος
 + Ὁ Ἀγκιάλου Ἰωακεῖμ + Ὁ Ξάνθης Ναθαναὴλ + Ὁ Βάρνης Φιλόθεος.

13

ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄

(Μάρτιος 1798)

**Γρηγόριος ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας
Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.**

+Ὅσα μὲν κατὰ τοὺς θείους θεσμοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς
καὶ συνοδικοὺς κανόνας τυγχάνει διακυβερνώμενα, πολλὴν ἔχουσι τὴν
χάριν παρὰ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος μέγιστον· ὅσα δὲ τούναντίον παραβαίνει
τῶν ὄρων ἐκτρεπόμενα, ἐν τούτοις προφανῆς ἡ ἀκοσμία, κατάδηλος ἡ
5 φθορὰ καὶ ἐπὶ πᾶσαι ἡ τῶν ψυχῶν ἀπώλεια· εἰ γάρ, καθάπερ οἱ περὶ τῶν
καθ' ἕκαστα ἐκκλησιῶν νόμοι, οὕτω καὶ οἱ περὶ τῶν σταυροπηγια-
κῶν μοναστηρίων τῶν ὑπὸ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῷ καὶ οἰκουμενικῷ
θρόνῳ ἀπαράτρεπτοι διαφυλάττοντο, καὶ τῆς κατὰ νόμους ἐπιμελείας
καὶ προστασίας κάκεῖνα ἠξιοῦντο παρὰ τῶν πατριαρχούντων, οὐκ ἂν
10 τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὰ δεινὰ τοῖς μοναστηρίοις συνέβαινε. Ἀλλ'
ἐπειδὴ οὐκ οἶδαμεν ὅπως τῶν ἱερῶν παρημελημένων νόμων, εἰς τοσαύτην
προῆλθον ἀκαταστασίαν καὶ ἐλεεινὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερά ταῦτα καταγώγια,
διὰ ταῦτα εὐθύς ἀνειληφόσιν ἡμῖν τοὺς οἴακας τοῦ πανιέρου τουτουῖ σκά-
φους ἔδοξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρημελημένα αὐτὰ εὐαγῆ μοναστή-
15 ρια διορθώσασθαι, ἀφορῶσι πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον ὡς μέλη γνήσια
ὄντα τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τῷ σταυ-
ροπηγιακῷ καὶ πατριαρχικῷ προνομίῳ τετιμημένα· ἄλλως τε οὐδὲ και-
νοὺς τινὰς ἀφ' ἑαυτῶν νόμους φέρουσιν, ἀλλ' ἀρχαίους ἀνανεουμένους
καὶ γεραροῦς. Τὴν γὰρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων προστασίαν
20 τοῖς ἐπισκόποις ἐπιτρέπουσιν οἱ ἱεροὶ νόμοι καὶ κανόνες τὸν τοῦ Θεοῦ
φόβον προτίθεσθαι διακελευόμενοι, ἵνα, εἴγε δέοιντο, καὶ αὐτοὶ ἀπολαμ-
βάνωσιν, ὃν τρόπον ὁ λη' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν καὶ ὁ κε' τῆς
ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱεραῶς Συνόδου καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς
ἐν Νικαίᾳ ὁ τε ια' καὶ ὁ ιβ', καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ὁ ιε' καὶ ὁ μθ' τῆς ἐν
25 Τρούλλῳ καὶ ἄλλοι πλεῖσθ' ὅσοι σεπτοὶ νόμοι καὶ κανόνες σαφῶς φαί-
νονται τὴν τῶν ἱερῶν μοναστηρίων ἐξουσίαν τοῖς ἐπισκόποις διδόντες,
ὥστε μεταλαμβάνειν μὲν καὶ αὐτοὺς τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιντο, εἰς τὰς
ἑαυτῶν χρείας, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνα ἐπιμέλειαν μεγίστην τε καὶ ὡς Θεοῦ
ἐφορῶντος ποιεῖσθαι, ἵνα προστατεύωσιν αὐτῶν, καὶ οἰκονόμους καὶ
30 ἐπιτρόπους καὶ ἡγουμένους ἀποκαθιστῶσιν ἐν αὐτοῖς, καλῶς περὶ τῆς
αὐξήσεως καὶ βελτιώσεως τούτων ἐπιμελούμενοι, ἵνα μὴ δι' ἀμέλειαν
ἔνοχοι γένωνται τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐπιτιμίαις. Οἱ δὲ οἰκονόμοι ἡγού-
μενοί τε καὶ ἐπίτροποι διαμένουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων,
καὶ δίχα τῆς ἀδείας αὐτῶν μῆτε πωλῶσι μοναστηριακόν τι κτῆμα, ἀλλ'
35 οἰκονομῶσι καλῶς πρὸς τὴν ἐκείνων ὁδηγίαν καὶ ἄδειαν, ὅπως μὴ καὶ

Στοιγίόγλου

αὐτοὶ ὡς ἀνατρέποντες τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τούτους ὄρους καὶ κανόνας βαρυτάτοις ὑποπέσωσι τοῖς ἐπιτιμίαις καὶ τιμωρίαις. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ θεῖοι νόμοι ἀποφαίνονται περὶ τῶν ἱερῶν μοναστηρίων. Τούτων δὲ τὰ μὲν τοῖς κατὰ τόπον ἐπιτετραμμένοις ἐνοριακὰ τῆς προσηκούσης ἀρ-
 40 χιερατικῆς ὡς εἰκὸς ἐπ' αὐξήσει τυγχάνει ἐπιμελείας, μόνον δὲ τὰ τῆ σταυροπηγιακῆ ἀξία τετιμημένα, οὐκ οἶδαμεν ὅπως πρὸ χρόνων πολλῶν παραμέληται. Καὶ δέον ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος διοικεῖσθαι αὐτὰ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιμελείας τῆς ἀναλόγου ἀξιοῦσθαι, ὅπως αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ὑπάρχοντα διαμένῃ, περιποιῆται δὲ τὰ προσγενησόμενα
 45 ἄν' τῶν δὲ φαύλων, τὰ μὲν προσόντα ἀποδιοπομπῆται, τὰ δὲ συμβησόμενα ἄν' διακωλύονται. Τοιαύτην οὖν κατὰ νόμους τὴν ὑπὲρ αὐτῶν πάντων τῶν σταυροπηγιακῶν ἡμῶν μοναστηρίων καθόλου φροντίδα καταβάλλομεν, ἐκθέμενοι κατὰ κοινὴν γνώμην καὶ συνοδικὴν διάγνωσιν ἱερὸν τόμον ἀποφαινόμενον συνωδὰ τοῖς ἱερῖς νόμοις καὶ τοῖς ᾧδε γρα-
 50 φόμενοις περὶ τῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀρίστης διοικήσεως ἐκάστου σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου καὶ εὐνομίας τῶν ἀσκουμένων ὀσιωτάτων πατέρων καὶ τῆς δυνατῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀμέσου προστασίας αὐτῶν παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἀνανεοῦντες τὰ παλαιγενῆ πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ αὐτῶν σιγίλλια δωρεάν, καὶ ἐπικυροῦντες
 55 ἅπαξ τὰ σταυροπηγιακὰ αὐτῶν προνόμια εἰς διηνεκὴ συντήρησιν αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν, μὴ δεόμενά ποτε ἀνανεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως. Ὡς καὶ περὶ τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Κούλουριν τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπικαλουμένου Νεοφανείσης. Ἐνεφανίσθη γὰρ ἤδη ἡμῖν πατριαρχικὸν συν-
 60 οδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα (τοῦ) κυροῦ Νεοφύτου, περιέχον ὅτι προσεκομίσθη τότε ἄλλο σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦ πατριάρχου κυροῦ Προκοπίου, μνημονεύοντος κάκεινου ἐτέρου σιγιλλίου τοῦ Σεραφεῖμ, περιέχοντος κατ' ἐκεῖνο, ὅτι μοναχὸς τις Λαυρέντιος ἐκ Μεγάρων, ἀρετῆ κεκοσμημένος, ἀνορύξας εὔρεν ἐναποκειμένην σεβασμίαν εἰκόνα τῆς Θεο-
 65 μήτορος καὶ οὕτω διὰ πολλῶν πόνων ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ κατὰ μικρὸν συνεστήσατο τὸ μοναστήριον τοῦτο καὶ κατέλιπε καὶ διαθήκην μεταβαίνειν τὴν ἡγουμενίαν ταύτην εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ ὡς κτίτορας. Εἶτα κατὰ διαδοχὴν περιῆλθεν ἡ ἡγουμενία εἰς τὸν δισέγγονον ἐκεῖνου, ὅστις μετὰ τῶν λοιπῶν συνασκουμένων πατέρων φέρων ἀνέθετο τῇ σταυροπη-
 70 γιακῇ προστασίᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου· καὶ ἀποφαινόμεθα, ἵνα τὸ μοναστήριον τοῦτο μετὰ τῶν μετοχιῶν, ὑποστατικῶν, κτημάτων τε καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων ὑπάρχη σταυροπηγιον καὶ μὴ δύνηται ποτέ, μήτε ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς μήτε ἄλλος τις ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς κρίνειν ἢ ἐνοχλεῖν αὐτοὺς ἢ τοὺς ἐν τοῖς μετοχίαις
 75 αὐτῶν, μήτε ἐν τῇ κατ' ἔτος δοσοληψίᾳ καὶ λογαριασμῶ ἔχειν ἄδειαν ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς ἐξετάζειν καὶ ἐρωτᾶν αὐτοὺς ἢ πολυπραγμονεῖν τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα αὐτῶν, μήτε ὅλως ἐπιμίγνυσθαι ἐμμέσως ἢ ἀμέσως

Στοιγίόγλου

ταῖς μοναστηριακαῖς ὑποθέσεσι καὶ δοσοληψίαις αὐτῶν, ἀλλ' ὁ κατὰ
 καιροὺς ἡγούμενος ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων τῶν συνασκουμένων πατέρων
 80 διδῶ κατ' ἔτος τὸν λογαριασμὸν πρὸς τοὺς προκρίτους χριστιανοὺς τῆς
 νήσου Κουλούρης καὶ μηδὲ ἀποδέχονται εἰς συγκοινοβιασμὸν μηδένα
 τῶν φαύλων καὶ ἀτάκτων. Εἰς ἀνακαίνισιν οὖν τούτου γράφοντες ἀπο-
 φαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ
 85 λειτουργῶν, ἵνα τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν
 Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενον τῆς Νεοφανείσης, τὸ κατὰ τὴν νῆσον Κούλου-
 ριν τῆς ἐπαρχίας Ἀθηνῶν μετὰ τῶν μετοχίων, ὑποστατικῶν καὶ μετὰ
 πάντων τῶν λοιπῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ,
 κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγε-
 90 νησομένων ἄν, ὡς ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα
 χρόνον ὑπάρχη καὶ λέγεται καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται, ἡμέτερον
 πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἀδούλωτον, ἀκαταπάτητον, καὶ ὅλως
 ἀνενόχλητον παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερωμένου ἢ λαϊκοῦ, μνημο-
 νευομένου ἐν αὐτῷ τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἔχη καὶ τὸ
 95 προνόμιον κατὰ πατριαρχικὴν φιλοτιμίαν, ὥστε τὸν κατὰ καιροὺς ἐν
 αὐτῷ ἡγούμενον ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις φορεῖν ἐπ' ἐκκλησίας μαν-
 δύαν, προχειρίζομενον καὶ πατερίτζαν. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπάρχη ἀπηλ-
 λαγμένον πάσης ἐξαρχικῆς ἐξουσίας καὶ δεσποτείας· δεῦτερον δὲ, λόγῳ
 ὑποταγῆς, ἀποδιδῶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπαραιτήτως γρόσια ἑκατὸν πεν-
 100 τήκοντα εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας,
 καὶ λαμβάνη ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὸ ὕφος τῶν ἐπαρχιῶν· καὶ
 οὕτως ἀναλαβὸν τὸ ἀρχαῖον γεραρὸν τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας προνό-
 μιον, καὶ καλῶς διοικούμενον ὡς μέλος γνήσιον τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου,
 πατραρχικοῦ, ἀποστολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ ἐν αὐτῷ κατὰ
 105 καιροὺς ἡγούμενος, ὡσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, οὕτω καὶ αὐτὸς γράφῃ ἀμέσως
 πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ ἀξιῶται τῆς
 προσηκούσης ὑπερασπίσεως ἐν ταῖς συμβαινούσαις χρείαις καὶ ὑποθέ-
 σεσι· τρίτον, διαφυλάττωνται καταγεγραμμένα ἐν τῷ διωρισμένῳ κώ-
 δικι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἅπαντα τὰ κτήματα καὶ ἀφιερώματα αὐτοῦ
 110 καὶ τὰ χρέη καὶ τὸ τοῦ ἡγουμένου ὄνομα· τέταρτον δέ, τὸ σιγίλλιον αὐ-
 τοῦ ἔχη μένειν ἀπαράτρεπτον καὶ ἀπαράβατον, μὴ δεόμενόν ποτε ἀνα-
 νεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως ἐκκλησιαστικῆς· πέμπτον, μηδεὶς τοῦ λοιποῦ
 γίγνηται ἐν αὐτῷ ἡγούμενος ἄνευ γράμματος πατριαρχικοῦ καὶ συνο-
 δικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴν ἔλονται γνώμη κοινῇ οἱ συγκοινοβιᾶται πατέρες τὸν
 115 ἀξιότερον τῶν θεουμένων ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ ῥηθέντος κτίτορος Λαυ-
 ρεντίου· ἦν δ' ἐπιλίπη ἢ γενεὰ ἐκείνου, ἄλλου ἐξ ἑαυτῶν τὸν δοκιμώτε-
 ρον τῆ φρονήσει καὶ ταῖς ἄλλης ἀρεταῖς· τότε ἀποστέλλεται παρ' αὐτῶν
 κοινῇ ἐνυπόγραφος καὶ ἐσφράγιστος ἀναφορὰ περὶ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς
 πρὸς τὸν κατὰ καιροὺς οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ οὕτω δι' ἐκκλη-

Στοιγίολο

- 120 σιαστικοῦ γράμματος ἀποκαθίσταται ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου
τούτου, σημειουμένου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ ῥηθέντι κώδικι,
ὀφείλων κατ' ἔτος ἐξαποστέλλειν ἀκριβῆ ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφραγιστον
καταγραφὴν τῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου μοναστηριακῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων·
ἐκτον, ἢ σφραγίς τοῦ μοναστηρίου διαιρεθῆ εἰς τμήματα τέσσαρα καὶ
125 ἢ μὲν λαβὴ παρακατατεθειμένη ὑπάρχη τῷ ἡγουμένῳ, τὰ δὲ τέσσαρα
τμήματα τέσσαρσι συγκοινοβιάταις πατράσιν, ἐκλεγομένοις κοινῶς
παρὰ πάντων τῶν συγκοινοβιατῶν πατέρων· ἕβδομον, οἱ ἐπιτετραμμένοι
τὰ τέσσαρα τμήματα καὶ τὴν λαβὴν μὴ ἔχωσιν ἄδειαν καθ' ἑαυτοὺς σφρα-
γίζειν μοναστηριακὰς χρεωστικὰς ὁμολογίας, ἀλλ' ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν
130 προκριωτέρων ἐν ταῖς συγκοινοβιάταις, ὑπογραφομένων κάκεινων
ἰδίαις χερσίν· εἰ δὲ μὴ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γεγράφθαι ταῖς ἐσφρα-
γισμέναις ὁμολογίαις, νομίζονται μὴ τοῦ μοναστηρίου, ἀλλ' ἴδιαί τῶν
κατ' ἴδιαν σφραγισάντων, καὶ ἐκεῖνοι ἐξ ἰδίων ἀποπληρῶσι τὰς ἐμπερι-
εχομένας ἐν ταῖς τοιαύταις ὁμολογίαις χρηματικὰς ποσότητας. Οὗτοι
135 δέ, δηλαδὴ ὁ ἡγούμενος μετὰ τῶν τεσσάρων τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ
τῆς σφραγίδος τμήματα, ἔχωσι πᾶσαν πληρεξουσιότητα τῆς ἐκκλησίας,
ἐπιτιμᾶν, σωφρονίζειν, ἀποβάλλειν ἐκ τῆς μονῆς τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ
τοὺς ἐκνευροῦντας, τοὺς μετερχομένους τὸ ἄθλον τῆς ἀσκήσεως καὶ μὴ
πειθομένους τελευταῖον διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς ἀναγγέλειν τῇ ἐκ-
140 κλησίᾳ· ὄγδοον, μηδεὶς τοῦ μοναστηρίου τούτου δύνηται τοῦ λοιποῦ
πωλεῖν μοναστηριακὸν ὑποστατικὸ ἄνευ τῆς νομίμου εἰδήσεως τοῦ κατὰ
καιρὸν οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἢ μέρος τῆς κατ' ἔτος ἐπικαρπίας
καὶ τὰ γεννήματα καὶ τὰ μοναστηριακὰ θρέμματα διὰ τὰς ἀναγκαίας
αὐτῶν χρείας· ἕνατον, ἐπειδὴν ἐν χρεία χειροτονίας γένωνται, ἔχωσιν
145 ἄδειαν προσκαλεῖν εἰς τὸ σταυροπηγιακὸν ἡμῶν τοῦτο μοναστήριον, ὃν
ἂν βούλωνται τῶν ἀρχιερέων φέροντα ἔγγραφον ἄδειαν πατριαρχικὴν καὶ
συνοδικὴν ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν αὐτὴν μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παραδόσεως·
δέκατον δὲ καὶ τελευταῖον, ὀφείλωσιν οἱ ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι ὀσιώ-
τατοι πατέρες φυλάττειν τὰ ἐν τῷ παρόντι ἐκτεθέντα ἀπαράτρεπτα καὶ
150 ἀπαράβατα διὰ βελτίωσιν καὶ αὐξήσιν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου σταυρο-
πηγιακοῦ μοναστηρίου, ἐπόμενοι τῷ θεοφιλεῖ σκοπῷ τῆς ἐκκλησίας
τῆς ἀγρύπνως προνοούσης περὶ τῆς εὐσταθείας τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ
ἱερῶν μοναστηρίων, καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις διαφυλάττειν τὴν ἀρ-
χαίαν διατύπωσιν· ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν χριστιανῶν ἱερωμένος ἢ λαϊ-
155 κός, ὅποιασοῦν τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμήσῃ παραβῆναι ὅπως οὖν τὰ
ἐν τῷ παρόντι νομίμως καὶ κανονικῶς ἀποφανθέντα, ἢ καὶ ἀνατρέψαι
τι τῶν ἀνωτέρω καταγεγραμμένων, ὁ τοιοῦτος ἀφωρισμένος εἶη καὶ
κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ πάσαις
ταῖς πατερικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος καὶ ἔνοχος
160 τῷ αἰώνιῳ πυρὶ τῆς γεέννης. Ὅθεν εἰς ἐνδειξίν καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφά-
λειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγίλλιδ-

Στοιγίόγλου

δες ἐν μεμβράναις γράμμα, καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, τῷ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διορισθέντι καὶ ἐδόθη εἰς τὸ ῥηθὲν μοναστήριον. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ 165 ἑπτακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ὀγδόῳ, κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἐπινεμήσεως πρώτης.

+ Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

+ Ὁ Ἐφέσου Σαμουήλ	+ Ὁ Θεσσαλονίκης Γεράσιμος
170 + Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος	+ Ὁ Προύσης Ἄνθιμος
+ Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος	+ Ὁ Νεοκαισαρείας Ἡσαΐας
+ Ὁ Νικαίας Καλλίνικος	+ Ὁ Λαρίσης Διονύσιος
+ Ὁ Δέρκων Μακάριος	

**ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΑ ΔΩΡΕΩΝ
ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΟΥΣΑΙ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑΝ ΟΙΚΙΩΝ ΚΑΙ ΚΤΗΜΑΤΩΝ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ**

14

1628: μαΐου 7: εις την αθηνα (Σημ. του γράφοντος: ίσως το έτος να είναι εσφαλμένο)

+ Με το παρον φανερονομεν ιμεις η κατοθεν ηπογεγραμενι οτι σταματης ληβαδιτης και κηρ γιανακης καηλᾶς προς εστοντας και να επειραμεν της ηβισ)ας τι βοηβονδιλη και απο το οντζα και με το να ηνε ηδικα τις
5 της ελεψινας εις της ηβισ)ας του βοηβονταλι (.....) την σειμερον εσιφονισαμεν με τον γεροντα λαβρεντιον οπου εχι σπαρμενα εις την ελεψινα τοπο και οπιος αλος εχι (.....) κουλουριωτης η μεγαριτης η τα κοπελια του τοσο και πρόβατάτου και γίδια του τόσο και ταμ(π)ελιαατου και ητι αλο εχει την σειμερον ελάβαμε την δεκατια μας ολι και εσειμφονισα-
10 μεν δια ριαλια 100: ητι εκατο και εξοφλησαμε και δεν εχομεν πλεον (.....) τιποτας εος του μαρτίου και δια το αλιθαις εδοσαμεν το παρον εις χίρας του γερου λαβρεντίου:

- + σταματης ληβαδίτης βεβεονο ος ανοθεν:-
- + ιω(άννης) καωλαρ βεβεονο ος ανοθεν:-
- 15 + ιω(άννης) λημπωνας μαρτυρω ος ανοθεν:-
- + (.....)
- + φραγκος Ιταλης μαρτηρο:-
- + δημητρης καβελαρης μαρτηρο:-
- + γιοργακης μουσταπηδας μαρτηρο:-
- 20 μιχαλης αργυρος μαρτιρο:-
- + παναγιωτης γιανουκος μαρτιρο:-

15

επι ετους 1651 μινι νοεμβριου -3-
Την σίμερον ομολώγισε και ομολογί η σακαλτλανα η θιγάτιρ του ποτε σταματιου γιανουκιου πός μετα βουλίς και θελίσεος τις επούλισε τον αμπελοτοπον οπερ έχι απο την μιτέρα τις εν τι τοποθεσια τις βαρις στρε
5 ματα διο και μέδενδρό ένα.....

16

- 1688 απριλιου -5 (έν τῇ) θεοχαριτομενι Κουλουρη
 + Τὴν σιμερον ομολογουν η κατωθεν γεγραμενοι εστοντας να ευβρισκεται
 εν τινι νισι τις κουλουρη ο εντιμοτατος κυρ πετρου (.....) μαστοροι
 δια να κτισουν τιν περιοχιν του μοναστηριου τις παναγιας κατα (.....)
 5 οπου τους εδιζαν ο κυρ Διμιτρις γκιπαρις και πετρος γονναι και σαρατις
 πακαλις δουλια γερι με το χοριγι με πετραις και (.....) και το απο-
 κοψαν δια ριαλια 110 (.....) να αρχιζουν απο το οκτ. του πα-
 ροντος να πιγενουν δουλεβοντας ανενοχλητι και αν δεν καμουν την δου-
 λιαν τους γερι ας ηξευρουν .....

17

- Εις στους 1690 Δεκεβριου -2 στουκουκι
 + Με το παρὸ γραμα βεβεονω εγω η λασκαρατου κιαρια κουγγιφορου απο
 τὸ μαρουση ποσ με θελισαιος μου και με καλεί μου προαιραισην επρο-
 σηλοσα εις στο μοναστηρι τεις παναγίας τῆς νεοφαναυρομενεις εις στην
 5 κουλουρι δε(ν)τρα του αιλαιων σαραντα τα οπεια δεντρα τα εβανα για
 ψηχει και σωτηρ(ι)ας τὸν γωναιων μου και δια το εδηκομου τα οπια
 δε(ν)τρα εβρισκονται εις στο περβολει τεις μανας μου οπισο και ο εξα-
 δελφος μου ο ρικος γιανεις τεις νοτιας το μέρος σιπλιαστης και το αλο
 μερος βορινα ειναι του χασαν καιλεπει τα οπια εχο πρικηο απο
 10 τι μανα μου και εινε ριζες πενηντα σαραντα να ειναι του μοναστηριου
 και τα δεκα να γρικουτε δηκα μου και τα αφηρο εις στο μοναστηρ απο
 των καιρον που αισηκοθη η αθηνα και να μιν αιχει ποτε καιρον να του
 πηραξῆ κανις μηται ο αδελφος μου μητε αδελφι μου μητε το πεδη μου
 μοναι να εχουνε να τα εξουσιαζουνε η πατεραις του μοναστηριου τεις Πα-
 15 ναγίας τη(ς) κουλουριοτησας οςσω που στέκαιται τὸ μοναστηρι δια να
 εχομε και αιμης το μνημοσηνο μας και δια το αλιθες επειησαμε το παρο
 γραμα εις [σ]ασφαλιαν.
 + λασκαρου κιαρια κουγγιφορου βεβεονο τα ανουθε και μιν ηξεβροντα
 να γραψη παρακαλεστηκος και εγραμα εγο παπαδς νεκτέριος Χριστοφης
 20 αθηνεος
 + παπα πανταξῆς μεγαριρης γραφο και μαρτηρο τανοθεν
 + δημητρης κακαβακας μαρτηρο ος ανοθεν
 + Ιω(άννης) κακαβακας μαρτιρο
 + γεωργακης μαζηλακὸς μαρτιρο τα ανοθεν
 25 + Ιω(άννης) σαμιοργγης μαρτιρο.

1695 νοεμβριου 24 εις αθηνας

Δια του παρόντος γράμματος τῆν σήμερον ὁμολόγησα καὶ ὁμολογῶ ἡ
 φλωρου ἡ θυγάτηρ του ποτε γιανα(κη) σουφρι καὶ γυνῆ του απερχομένου
 Ιωάννου λημπεριου πος μετα βουλῆς καὶ θελησεος της ἐπούλισε την
 5 σπητοκάθισιν ἤνπερ ἔχει εκ του ἀνδρὸς αὐτῆς διατην προγαμιαιαν αὐτῆς
 δωρεαν ος διαλαμβανετε εἰς την προικοπαράδοσιντις εις τον μαχαλα Χ(ρι-
 στο)κοπίδι οσπιτιου με την καμαρα και πατητίρι καὶ κοντοπίθια διο καὶ
 μαγριον καὶ φούρνο καὶ πιγαδη καὶ κλιματα με την περιοχὴν τοῦ καὶ
 10 αυλὴν καὶ ἐμπασιαν του συμπλιαστης εις αὐτὸ τὸ ἐν μέρος φιλακτο θιά-
 σπρας καὶ το ἑτερον μέρος βαγγελῆς ματιρις καὶ εκ του ἐτέρου μέρους
 τὸ περιβόλι τοῦ κακουλα καὶ ἰ οδωσ την αὐτὴν ὀσπιτοκάθισιν ὅς ἐστιν
 καὶ ος ευρισκετε ὁμου (.....) τῆν ἐπούλισε ἰ ανο φλωροῦ
 εις τελιαν πούλισιν του ηγουμενου κυρ λαβρέντιου της ιερὰς μονῆς της
 15 υπεραγιας θ(εοτο)κου τῆς φανερομένης ἐν τη νισσω της κούλουρης δια
 ριαλια 33 ≠ ητι ριαλια τριάντα τρία καὶ μισὸ ἀκομα ἐπούλισε καὶ το
 παλιάμπελον οπερ ἔχει εν τη τοποθεσια της βαρις στρεματα 21 πλεῖον
 ἢ ἐλάττον σιμπλιαστης σταμάτις γκουβᾶς καὶ παπα γεώργιος φαρμακῆς
 καὶ γεωργάκης φορτομενος το αὐτο ἀμπέλιον το ἐπουλισε ἡ ριθισα φλω-
 20 ρου ὁμου με διο ἐλεόδενδρα μεσα τοῦ ἀνωθι ηγουμενου λαβρεντιου 9.8)12
 ητι ριαλια καὶ γολετα μια ετη δε του ἐπουλισε καὶ ἑτερον χοραφι εν τη
 τοποθεσια παναγὶ του λορδοζιτι στρέματα 2 ητι στρεματα δυο πλείον
 ἢ ἐλάτον δια ριαλια 4 ≠ ητι ριαλια τεσσαρα καὶ μισο σιμπλιαστις εις το
 αὐτο μουσταφας κατριπις καὶ νικολὸς καπινακις καὶ γιανις ρεκια ετη
 25 δε του ἐπουλισε καὶ εις το περσεριελεοδενδρα ριζες 3 ητι τρις με το χορα
 τοξίλο τους στρέματα 1 ≠ πλείον ἢ ἐλάτον δια ριαλια 5.9)12 ητι ριαλια
 πεντε καὶ καρτα τρια σιμπλιαστης εις το αὐτο κυρ κοπανις καίτο ἑτερον
 μέρος χαλούλης ἐλάβε δε δια τᾶ ἄσπρα ὄλα ἐπεὶ χεῖρας του οσπιτιου καὶ
 ἀμπελιου καὶ χοραφιου καὶ του ἑτερου χοραφιου μετα των δενδρων σουμα
 30 ὄλλα ριαλια 53 καὶ 5 ητι ριαλια πενηντα τρια καὶ (.....) πεντε καὶ ἐξε-
 νωθη τελιος ἀπο τα αὐτα το οσπιτιον ἀμπέλιον χοραφιον καὶ τὰ δενδρα
 καὶ δεν εχει πλεον να κάμι εις τα αὐτᾶ τιποτε μονε ινε ζένι καὶ ἀμέτοχη
 ὄσᾶν που με καλὴν τις θελισιν καὶ προερεσιν τα ἐπουλισε καὶ ἐλαβεν τα
 ἀσπρα ἐπεὶ χήρας ἀπο του νὺν καὶ εἰς τον αἰωνα ἀγρικατε καὶ κράζετε
 35 ἰδιος καὶ καθολικος νικοκύρις εἰς τα αὐτᾶ ὑποστατικᾶ ὀ ανοθ(εν) κυρ
 λαβρεντιος ὀ ἀγωραστῆς καὶ ἡ κατα διαδοχην πατέρες του αὐτοῦ μονα-
 στηριου της φανερομενις να καμουν ητι θελισαν καὶ βουλοντε εις αὐτα
 πουλίσουντα χαρίσουντα ἀνταλαζούντα μῆ ἠμπορόντας να πираζούντε ὑπο
 τινος προσετι δε ἰ ανοθ(εν) φλωρου πουλιτρια βαλι ἐπιτροπον ος το ἰδιον
 της κορμὶ τον κυρ νικολο χηλὰ οποταν θελισι ὀ ἀγοραστῆς να πιγενι

Στοιγίόγλου

- 40 ὁ αὐτος ἐπίτροπος στον ἀφέντη του κατῆ ναν του διδι χοντζετιον δια
τα αὐτα υποστατικα
δια τελιαν σιγουριά οθεν εις τῆν τουτου δηλοσιν καὶ βεβεωσιν εγινε το
παρον καὶ εκειρωθη εμπροσθεν εις τους κατοθι υπογεγραμενους τιμω-
τατους μαρτυρας
- 45 (φλωροῦ γηνη ιωανν(ου) λιμπεριου στεργο τα ανοθεν
(σουτηρχος λατηνος μαρτηρο
(θομας λατηνος μαρτηρο
((.....)
(δημητρης γαρεφαλῆς μαρτιρο
- 50 (λινάρδος καπετανάκος μαρτιρο
(γιοργιος (.....)
(κονομος γεωργιου νοταριος δημοσιος υπεγραψα και μαρτιρω.

19

- (1697 – δεκεβρηου – 22 – στο καστρο της κορθος-
+ Ενεφανήστη ενπροστεν εμου νοταρήου η λαβρεντηα του ποτε σταματη
καβελάρη η γινῆ με την δυναμην της παρουσις κανη καὶ καταστενη ος
διὰ επητροπου της καθοληκου ως το ηδηον της κορμη τον κυρ μηχάλη
5 καλεκα (.....) αφηροσι ης την Παναγια την φανερομενην της
κουλουρης δεντρα τον ελεον ρηζες N 40 – ητη σαραντα ης την αθηνα
εν τη τοποθεσια στο παληοχορη σιπληαστης ο νηκολος καπηνακης καὶ
τα βανη ης το ανοθε μοναστηρη δια ψηχικιν της σοτηρ(ι)αν καὶ δια
βεβεον της αληθειας εδοσε τουτο παρον εις τα χερηα του εις ασφαλειαν: -
10 + σταμάτης σκουρδούπις μαρτιρο τα ανοθεν
Τα λοιπά ονόματα δυσανάγνωστα λόγω φθοράς του εγγράφου.

20¹⁸⁸⁴

- (1697 - ὀκτωβρίου – 3) εις τ(ῆν) ἀθήνα.
+ Διὰ τῆς παροῦσις δηποποιῶ τῆς πᾶσι. Ἐπιδὴ προ καιρου ὅταν μᾶς
ἐσύκοσεν ἀπὸ δῶ ὁ πρίτζηπας, καὶ μας ἐπειῖγεν εἰς τὸ νησεὶ τῆς αἰγένου
ἀφιαίρωσεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἀγίου λεωντηου ἢ ριγῆνα, ἢ θυγάτηρ
5 τοῦ ποτε ἀντωνίου πατζᾶ, γυνῆ δὲ τοῦ ἀπεχομένου γεωργιου πουλακι,
τὴν ὀσιτοκάθησῆν της ἱνπερ εἶχεν ἀπὸ τὸν ἄνδραν της ὡς χρεώστης
τῆς αὐτῆς ἢ ὁποῖα εὐρύσκετε εἰς την αἰνωρήαν τοῦ ἀγίου φυλύπου ὡς
διαλαμβάνει τὸ γράμμα ὁποῦ ἔδωσαν εἰς τας χεῖρας του πῶς νάντηνε
κυβερνοῦν ἀπὸ καθε χριᾶν καὶ νάντην ζωθρωφοῦν εφώρου ζωῆς της ὡς
10 αὐτῆ λέγει καὶ με το νὰ μαγκάρουν ἀπὸ τὴν σικῆβασην καὶ νὰ μὴν τὴν

¹⁸⁸⁴ Το έγγραφο είναι το ίδιο με Α.Ε.Ι.Μ.Φ.Σ.-Ε.Ε.-Φάκελος Λαυρεντίου, αριθμ. εγγρ. 49.

Στοιγόγλου

- ἐτυρᾶζουσαν παντελλὸς καὶ μὴν ἠμπορωντας μὲ τῷ τρόπῳ νὰ ἔχη τὴν κυ-
 βέρνησιν τῆς τὴν σήμερον λέγω ἢ ρηθῆσα ριγῆνα ἡκεία τῆς βουλῆ καὶ
 θελύσει, ἐπούλυσεν τὴν ρηθῆσαν ὀσπιτοκάθησιν ἥνπερ εὐρύσκετε εἰς
 τὴν ἐνορήαν τοῦ ἁγίου φυλύπου σπιτι λέγω μὲ τὴν καμάραν καὶ μαγε-
 15 ρήον μὲ ἀχουρι παλεον κεραμηδοτὰ καὶ αὐτὸ με τὴν καμάραν με τὴν
 αὐλήν του καὶ με κλήμα του καὶ ρωϊδὲς καὶ μὲ πιγάδην μὲ πιθάρια κατω
 τῆς γῆς δὴ με τὴν αὐλήν του καὶ με τὴν ἐμπασίαν του συμπληαστῆς
 ἀπὸ τὸ ἐν μέρος οἱ παῖδες δημητρηου λιγομένου καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλον ὁ κῦρ
 γιανακοὺς καλαμπόκης. τὸ δὲ ἕτερον μέρος ὁ διωνίσης χαϊμαντας καὶ
 20 ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ἢ ὁδῶς. τὴν ὁποῖαν ὀπισθοκάθησιν ὡς ἄνωθεν
 εἶπαμεν τὴν ἐπούλυσεν λέγω ἢ ἄνωθεν ριγῆνα εἰς τελείαν πούλυσιν τοῦ
 κῦρ λαυρεντίου ἡγουμένου τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας θεωτώκου τῆς Φα-
 νερωμένης τῆς Κούλουρης· διὰ ριᾶλια ἑκατὸν πέντε (105) τὰ ὁποῖα ἐ-
 γροικῶντε τοῦ μοναστηρίου καὶ ἔλαβεν τὰ ριᾶλια τῆς αὐτῆς ὥρας ἐπι-
 25 χεῖρας ὅλα σώα καὶ ἀνέλιπεῖ καὶ ἐξεπληρῶθη καὶ ἐξενώθη ἀπὸ δαυτο,
 καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον ἐγροικατε καὶ κράζετε καὶ εἶναι ἴδιος νικοκύρης
 ὁ κῦρ λαυρεντιος ὁμοῦ με τοὺς εὐρεθένταις πατέραις τοῦ μοναστηρίου
 νὰν τὴν αφεντενουν καὶ νὰν τὴν ἐξουσιᾶζουσαν ὡς ἴδιον ἐδικόν τους ὁμοῦ
 καὶ ἢ μεταγενέστεροι πατέραις αἴτει αἰῶνας καὶ ὁσέποτε καιροῖς ἤθελεν
 30 πειραχθῆ ἀπὸ τινὰν συγγενῆ γῆ ξένον νὰ ἀπιλογατε ἢ ἄνωθεν πολύτρηα
 εἰς καθεντάν ἰντερέσα καὶ ἔξωδαις ὀμπληγαροντε τὰ ἐπίλυπά της ροῦχα.
 βάνει δὲ καὶ ἐπίτρωπον ὡς τὸ ἴδιόν της κορμὴ τὸν κῦρ σωτηρη λατῖνο
 ὅποτε θελήσει ὁ ἀγοραστῆς νὰ πηγενῆ ὁ αὐτὸς ἐπίτρωπος εἰς τον αὐθεντι
 τὸν κατῆ νὰν τοῦ δίδη χοτζέτη διὰ συγουρητά του καὶ τὸ πρόην γράμμα
 35 ὁποῦ εἶχε κάμει ὡς ἄνωθεν ἐπροῆπαμεν τοῦ μοναστηρίου ἁγίου λεωντηου
 νὰ εἶναι ἄκυρον καὶ ἀνίσχυρον ἐπιδὴ τὸ ἐμαγκάρησαν. ὅθεν εἰς πίστοσιν
 τῆς ἀληθῆς ἐποιεῖσαν τὸ παρον διὰ νὰ ἔχη τὸ κῦρος καὶ τὸ βεβαιον ἐν
 παντὶ κριτυρῖω εἰς ασφάληαν.

- + μηχαλης κλεζος μαρτυρο
 40 + Δημητρης καβελαρης μαρτυρο
 + (.....)
 + Ἰω(άννης) ρουτης μαρτηρω
 + σταμάτης σολδάκης μαρτιρο τανοθεν

Οθωμανικά Έγγραφα
Μουσείο-Παρεκκλήσιο Αγίων Αποστόλων
Σκευοφυλάκιο

Σκευοφυλλάκιο

Αριθμ. 2

Επι Κεφαλής ο αυτοκρατορικός Τουργάς

Υπόδειγμα καδήδων και Ιεροδικαστών, πηγή αρετής τις λόγους, Κύριέ μας, Καδή της Αθήνας, είθε να είναι περίσσια η αρετή σου. Και Συ Βοϊοβόδα των Αθηνών, το σέμνωμα των ομοβαθμίων και ίσων ας είναι ηυξημένη η δύναμή σου.

Όταν φθάσει το αυτοκρατορικό μου Σύμβολο έστωσαν προς γνώσιν σας τα κάτωθι:

Ο με το όνομα σκόπιμο κενό ιερωμένος από τους μοναχούς της γνωστής με το όνομα Μονής Κούλουρης της υπαγομένης στον Καζά Αθηνών, ο οποίος είνε και έφορος του βακουφιού της υπέβαλεν αίτηση στην ευδαίμονα μου Πόλι, στην οποία αναφέρει ότι:

Ενώ στο υπο τα βακουφικά κτήματα της Μονής βακουφικό τσιφλίκι (αγρόκτημα) το κείμενο στα χώματα του αναφερομένου Καζά και γνωστό με το όνομα τσιφλίκι Ιστέ (σ.μ. μπορεί να διαβαστεί και Εσινέ) δεν υπήρχεν ανάγκη επεμβάσεως απ' έξω (= από τρίτους) κάποιος από τους δυνάστες κατοίκους των Αθηνών και γνωστός με το όνομα Χαμής Μεχμέτ αγάς κατά το έτος χίλια εκατόν τριάκοντα (σ.μ. 1718) κυριευμένος από ελατήρια απληστίας και αισχροκέρδειας στηριζόμενος και σε μερικούς ισχύν έχοντας με την δικαιολογία πως είνε συν αίτερος στο αναφερόμενο τσιφλίκι, αφού παρουσίασε μάρτυρας κι εδικοιολόγησε με τρόπο ιερονομικό τον ισχυρισμόν του, κατέλαβεν αυθαιρέτος όχι μόνον το τσιφλίκι αλλά δυναστικά, με το δίκαιο του ισχυροτέρου και μερικά παραπήγματα (δωμάτια, στάβλους) του μνημονευομένου τσιφτλικού, δύο χιλιάδες καρπερά ελαιόδενδρα, ποσότητα εκτάσεως, με τα περιλαμβάνόμενα σαυτήν κτήματα και πράγματα (έπιπλα) σαράντα τέσσερα κεφάλια βοοειδών (βόδια και αγελάδια), τετρακόσια κιλά (σ.μ. μέτρο σιτηρόν ποικίλλον ανάλογα τόπου) και τρακόσα κιλά κριθάρι και μας έκαμε μεγάλη ζημιά παρά τον ιερό φέτβα¹⁸⁸⁵ που έχομεν εν προκειμένω: αναφέρων αυτά ο εν λόγο ιερωμένος παρακαλεί να εκδοθεί Ιερά μου Διαταγή για να ιδωθεί (εκδικαστεί) η υπόθεσις επί τόπου βάσει του ιερού Νόμου και του Ιερού Φετβά και να αποδοθεί το δίκαιο.

Εκδίδω λοιπόν εν προκειμένω την παρούσα Ιερά μου Διαταγή και

Διατάττω

Όταν φτάσει να ενεργήσεις σύμφωνα με την εν προκειμένω εκδιδόμενη Ιερά μου αυτή Διαταγή, να εκδικαστεί η υπόθεση κατά τρόπο ιερονομικό με κλήτευσι των διαδίκων, να επιμεληθείς να ξεκαθαρίσουν περιπτώσεις που δεν έχουν τυχόν εξεταστεί να ιδής τον Ιερό Φετβά και να αποδώσεις το δίκαιο πλήρες στον ανήκοντα.

¹⁸⁸⁵ Σημ. μεταφραστού

Φετβάς = ρήτρα εκδιδόμενη υπό Μουφτή. Είναι δε ο Μουφτής Νομοδιδάσκαλος επιφορτισμένος να εκδίδει φετβάδες, ήτοι ν' αποφαινεται έγκυρα πάνω σε ζητήματα του Ιερού Νόμου, που του υποβάλλονται γραπτώς με αίτησι των ενδιαφερομένων. Οι φετβάδες έχουν κύρος ενώπιον παντός δικαστηρίου.

Σκευοφυλάκιο

Εάν η υπόθεση έχει ως μου εναφέρεται η ενέργεια σου εν προκειμένω να είναι σύμφωνη με την απαίτησι του ορθού Ιερού Νόμου, και του σχετικού με την αγωγή Ιερού Φετβά έτι δε, εάν ο ειρημένος έκαμε την κατάσχεσι δίχως αποδείξεις κατά τον προεκτεθειμένο τρόπο να δικάσεις και κατόπιν προσδιορισμού να παραλάβεις το τσιφτλίκι και τα πράγματα που αυθαίρετα κατέσχε και τα καρποφόρα ελαιόδενδρα, και την περιουσία και τα έπιπλα, και το στάρι και το κριθάρι και τα οικόπεδα, εφ' οσον δε μπορεί βάσει του Ιερού Νόμου ν' αποδείξει τον ισχυρισμό του μην κάμεις δουλιά αντικειμένη στον Ιερό Νόμον. Και του λοιπού μην κάμνεις δουλιά αντικειμένη προς αυτόν, τον έξοχο φετβά και την Βασιλική μου Διαταγή και να μη με κάμεις να επανέλθω στην προκειμένη υπόθεσι.

Αυτά ας σου είνε γνωστά. Πρόσφερε εμπιστοσύνη στο Ιερό μου Σύμβολο.

Συνετάχθει εν τη Μεγάλη Πόλει (πρωτευούσι) Κωνσταντίνιε αρχές του μήνα Κουχαρρέμ του έτους τέσσαρα και σαράντα και εκατό και χίλια (1144).

Σημ. μεταφραστού. Το αραβικό έτος 1144 αντιστοιχεί προς το χριστιανικό 1732, που συμπίπτει με την βασιλεία του Σουλτάνου Μαχμούτ του Α'.

Ο επί του τομέως των εκ των Τουρκικών μεταφράσεων του κέντρου μικρασιατικών σπουδών τουρκιστής.

Γεώργιος Μαυροχαλυβίδης

(7)

ذوات القباب والخطاء مودع الفجر والديار آتت بهجته وهاهنا في بلاد بستان الورد...
 ما من ويطيق من مناكبه بل هله فرق ولا فرق في الدنيا...
 بروفه الكثر انما من ربه في جنة عدن...
 تخرجه من دياره في يوم النور...
 تدر في روضة من روضته...
 هناك نواحي فناء كثر في روضة...
 من كان من اهلها...
 تدر في روضة...
 من كان من اهلها...

Σκευοφυλάκιο

Αριθμ. 3

Μονόγραμμα του Σουλτάνου Μαχμούτ Α' ¹⁸⁸⁶

ΣΥ, ο τύπος και υπογραμμός των ιεροκριτών και δικαστών, ο προικισμένος δια του λόγου και της αρετής, ΚΑΔΗΣ των Αθηνών, αυξηθεί η αρετή σου· και ΣΥ το καύχημα των ομοίων του, ο ΒΟΕΒΟΔΑΣ της πόλεως των Αθηνών, αυξηθεί το κύρος του. Άμα ως περιέλητο το παρόν Υψηλόν ΜΟΥ Αυτοκρατορικόν Διάταγμα έστω Υμίν γνωστόν ότι: ο, εκ των μοναχών του, εις τον Καζά των Αθηνών ευρισκομένου Μοναστηρίου, του γνωστού υπο το όνομα Κελουρή (Σ.Μ. Κούλουρη), ο ήδη κομιστής του παρόντος Φιρμανίου «Πιατήμ» (Σ.Μ. Ιωακείμ) δι' αιτήσεώς του υποβληθείσης εις τον Υψηλόν Αυτοκρατορικόν Μου θρόνον εκθέτει ότι το εις την κυριότητα και κατοχήν του ευρισκόμενον και εντός των ορίων του Καζά των Αθηνών κείμενον Τσιφλίκιον του, το γνωστόν υπό το όνομα Ελευσίνα, μετά των εν αυτών ευρισκομένων πραγμάτων και λοιπών είχε πωλήση, κατά το έτος 1140 (1726), εις τον Χαμάτογλου Κ(Χ;Μ;)ιχάλ Αγά, κάτοικο Αθηνών, αντί τιμήματος τριακοσίων γροσιών και είχε παραδώση τούτο εις αυτόν και εκείνος το είχε παραλάβη. Επειδή όμως απεδείχθη ότι εις την πώληση ταύτην υπήρχε υπέρογκος βλάβη και επί πλέον ο περί ου πρόκειται Κιχάλαγας, ων άνθρωπος πλεονέκτης, άδικος και στρεψόδικος, βοηθούμενος δε από κακοποιά στοιχεία άτινα προσεταιρίσθη και με τον αβάσιμον ισχυρισμόν ότι δια το Τσιφλίκιον εκείνο εδαπάνισε μεγάλα χρηματικά ποσά, ήρπαξε και κατέλαβε, βιαίως και αυθαιρέτως τον στόλον σταύλον και μερικά υπόστεγα το Τσιφλίκιου, ως **αλλαγή σελίδας**

τεσσαράκοντα τέσσαρες αγελάδες, δύο χιλιάδας ελαιόδενδρα, τετρακόσια κοιλά σίτου, τριακόσια κοιλά κριθής, και ούτω επροξένησεν εις αυτόν (τον αιτούντα) μεγάλας ζημίας. Και προσθέτει ο αιτών. ότι έχει εις χείρας του Φετβάν εκδοθέν υπό του Σσειχουλισλάμ εγκριτικόν της αιτήσεώς του και αιτείται όπως εκδοθή Υψηλή μου διαταγή επί τω τέλει, ίνα η υπόθεσις του εκδικασθή κατά νόμον και σύμφωνα προς τον προαναφερθέντα ιερόν Φετβάν και επιτευχθή η εις αυτόν απόδοσις των ως άνω εξετέθη, αυθαιρέτως και παρανόμως αρπαχθέντων περιουσιακών στοιχείων αυτού. _

Όθεν διατάσσω· άμα ως περιέλητο Υμίν η Υψηλή Μου αυτή Διαταγή να κληθώσιν οι διάδικοι ενόπιον του Δικαστηρίου, ν' να δικασθή η υπόθεσις σύμφωνα με τον ιερόν νόμον και εν όψει του ως ειρήται Φετβά, Να καταδικασθή ο αντίδικος του (του αιτούντος) να επιστρέψη το τσιφλίκιον μετά των εν συτώ ευρισκομένων, ως και τα λοιπά περιουσιακά στοιχεία, να μη επιτραπή δε, εις τους μη έχοντας άμεσον σχέση με την προκειμένην υπόθεσιν, να αναμειγνύονται εις αυτήν και να απόσχητε πάσης ενεργείας αντιβαινούσης εις τον νόμον, εις τον Ιερόν Φετβάν και εις την Υψηλήν Μου Διαταγή, (διαγράφονται τρεις λέξεις) χωρις να περιμένητε άλλην, επί του προκειμένου, Διαταγήν ΜΟΥ την δε εκδοθησομένην σύμφωναν απόφασίν σας γνωστοποιήσετε εις την εν Κων/πόλει Πύλην της ευδαιμονίας μου. Ταύτα να ζέρητε καλώς και να έχετε πίστην εις το ιερόν έμβλημά Μου-

Εγράφη τη Μουχαρρέμ του 1144 έτους (από εγείρας) (παρ' υμίν αντιστοιχεί περίπου εις το 1732)

14.8.65 Πεφάνης Β.

¹⁸⁸⁶ Σ.Μ. Το άνωθεν του Φιρμανίου τούτου Μονόγραμμα ανήκει εις τον Σουλτάνο Μαχμούτ τον Α' υιόν του Σουλτάνου Μουσταφά του Β'. - Ο Σουλτάν Μαχμούτ εγεννήθη κατά το έτος 1108 (1697) ανήλθεν εις τον θρόνον το 1143 (1730) και απέθανε το 1168 (1755).

(5)

شده انوشه و لخواج مصر و خنجر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
صالح و صند و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

سریح و غنچه و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
نصرت و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

برای صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
زبوره و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

جگر و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
ذلاله قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
زبوره و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

جگر و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...
ذلاله قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و لایب و قنبر و زبوره و جگر و صند مسعود و ذلاله قنبر و زبوره و زنجیر و جگر و ...

Αριθμ. 5

Υπόδειγμα των Ιεροδικαστών και των Ιερονομικών πηγή αρετής και λόγου εσύ Κύριέ μας, Καδή της Αθήνας ας είνε περίσσιες οι αρετές σου. Όταν φτάσει το Υψηλόν Αυτοκρατορικό μου Μονόγραμμα (συνσκαδ. Διάταγμα) ας είνε προς γνώσιν σου το εξής:

Οι από τους καλογήρους της Μονής της λεγομένης Κούλουρης της υπαγομένης στον αναφερόμενον Καζά ο σκόπιμο κενό και ο σκόπιμο κενό έκαμαν αναφορά στην ευδαίμονά μου Πόλι, στην οποίαν εκθέτουν, ότι από κεινούς που 'χουν υπό την ιδιοκτησίαν τους γαίες στα χώματα του χωριού του λεγομένου Ιστά και υπαγόμενον στον προαναφερθέντα Καζά, η Χαδιτζέ Χατούνα (κυρία, Δέσποινα) έχουσα κι αυτή υπό την κυριότητά της γαίες, γνωστών συνόρων με πλήρη ελευθερία και θέλησι κι εν γνώσει του ιδιοκτήτου της γης (εννοεί το Δημόσιο) τις πούλησε και τις εξεχώρησε σ' αυτούς κι έδωσε στα χέρια τους τίτλο ιδιοκτησίας κι αυτοί αφού τις πήραμ στην κατοχή τους τις καλλιεργούσαν και δύνανε στον ιδιοκτήτη της γης τη νόμιμη δεκατίαν, η προαναφερόμενη Χατούνα, άλλοτε αρνούμενη κι άλλοτε λέγοντας πως μετάνοιωσε, δεν παύει να κάμνει επέμβασι και να δημιουργεί έριδες. Επειδή αναφέροντες αυτά ικετεύουν να εκδοθεί Ιερά μου Διαταγή, ώστε να γίνει ενέργεια σύμφωνα με τον Νόμο, τον ιερό τίτλο και τον τίτλο ιδιοκτησίας που 'χουν στα χέρια τους για να αποτραπή η επέμβασις κι ενοχλησί της,

Διατάττω

Όταν φτάσει η Ιερά μου Διαταγή ενεργώντας σύμφωνα μ' αυτή να καταβάλης πλήρη προσοχή δια την αναφερομένη υπόθεσι, να ιδής τον Ιερό τίτλο και τον τίτλο ιδιοκτησίας που έχουν, να εξετάσεις, ανα είνε γεγονός το ότι η αναφερομένη Χατούνα πούλησε με πλήρη συγκατάθεσί της και δια μέσου του ιδιοκτήτη της γης κι εξεχώρησεν εις αυτούς το δικαίωμα της ιδιοκτησίας των γαιών τις οποίες είχεν υπό την κατοχήν της, και ως τοσο να κάμνει επεμβάσεις και να δημιουργεί φασαρίες, να την εμποδίσεις και να την αποτρέψης, έτσι που να μη γίνεται του λοιπού ενέργεια ανεπιθέμενη στον Νόμον, στον Ιερό τίτλο τον τίτλο ιδιοκτησίας και την Ιερά μου Διαταγή. Να μου γράψης και να μου γνωρίσης το αποτέλεσμα των ενεργειών μου και να μη με κάμνης να επανέλθω πάνω στην προκειμένη υπόθεσι.

Αυτά γνώριζε Δώσε εμπιστοσύνη στο Ιερό μου Σύμβολο

Συνετάχθη αρχάς του μήνα Σεββάλ του έτους ένα και δέκα και εκατό και χίλια.

Σημ. Μεταφραστού το αραβικόν έτος 1111 ισοδυναμεί με το χριστιανικό 1700, που συμπίπτει με τη βασιλεία του Μουσταφά του Β' 1696-1703.

Ο επί του τομέως των εκ των Τουρκικών μεταφράσεων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Τουρκολόγος: Γεώργιος Μαυροχαλυβίδης

Handwritten calligraphic signature or title in black ink, featuring large, stylized letters and flourishes.

(17)

Handwritten text in Persian script, likely a medical or scientific treatise. The text is written in black ink and is partially obscured by the signature above. It contains several lines of text, including the words "مستند" (document) and "مستند" (document) repeated. The text is written in a cursive style and is arranged in a columnar fashion.

Αριθμ. 17*Αυτοκρατορικό Έμβλημα*

Βεζύρη μου έζοχε, στρατάρχα μου τρανέ, γνώμονας του κόσμου, εσύ, που διευθύνεις τις κοινές υποθέσεις με την εύστοχή σου κρίσι, εσύ, που διεκπεραιώνεις τις σπουδαίες υποθέσεις των ανθρώπων με την βαρύνουσα γνώμη σου, εσύ, που 'χεις σπουδαία τύχη ανέμεσα στους ανθρώπους, εσύ, το στήρυγμα της οικοδομής της ευημερίας και της λαμπρότητας του Δοβλετιού (του κράτους), εσύ ο περιεζωσμένος με τις ποικίλες χάριτες του Υψίστου Βασιλέως (του Θεού δηλαδή) εσύ που είσαι ο Βεζύρης μου στα περίχωρα του Ευρίπου ..... Πασά

Και σύ, Κύριέ μας, Καδή της πόλεως Ιστέκα (;) που είσαι υπόδειγμα Καδήδων και Ιεροδικαστών μεταλλείο αρετής και λόγου, ως είναι ηυξημένη η αρετή σου.

Όταν φτάσει το Αυτοκρατορικό μου Σύμβολο έστω προς γνώσιν σου, ότι ο κομιστής του Αυτοκρατορικού φερμανιού μοναχός, με τ' όνομα Λαυρέντης υποβαλών αναφοράν στην ευδαίμονά μου Πόλι εκθέτει ότι η με τ' όνομα Ρακκιγέ Χατούν (σ.μ. Δέσποινα, Κυρία) τις εις το με τ' όνομα Μέγαρα γνωστό γαιόκτημα γαίες της, ενώ τις πούλησε και τις εξεχώρησε σαυτόν, και ότι αυτός τις γόρασεν (ως δημόσιες γαίες) τις πήρε κάτω από την κατοχή του, τις καλλιεργούσε και κατέβαλεν την δεκατία τους στον ιδιοκτήτη της γης και ενώ κατά συνέπεια δεν άρμοζε καμμία επέμβασις της σ' αυτές, η αναφερόμενη αριστοκράτισσα Χατούνα ισχυριζομένη, πως στην τιμή των λεπτών, που της δόθηκε σαν αξία πωλήσεως υπάρχει έλλειμμα, και πως υπάρχει απάτη στη δοσοληψία και στην περίπτωση αυτή μετάνιωσα για την πούλησι, δεν παύει από του να κάμνει επεμβάσεις και να δημιουργεί φασαρίες, αναφέροντας αυτή επειδή παρακαλεί να εκδοθή Ιερά μου Διαταγή, για να γίνει, σύμφωνα με αυτήν και τον τίτλο ιδιοκτησίας, που έχει ανά χείρας ενέργεια, ώστε ν' αποτραπή και να εμποδισθή η επέμβασις της, εκδίδω την παρούσα Διαταγή μου και Διατάττω Όταν φτάσει αυτή να καταβάλεις ολοκληρωτική φροντίδα για την αναφερόμενη υπόθεσι να την εξετάσεις μ' επιμέλεια και αξιοπρέπεια και αν δης πως αυτή είνε, ως αναφέρεται, εάν δήλόν ότι είνε γεγονός το ότι η ειρημένη Χατούνα, ιδιοκτήτρια ούσα στα χώματα εκείνα, με πλήρη συγκατάθεσί της και δια μέσου του ιδιοκτήτη, της γης τα πούλησε κι εξεχώρησε τα δικαιώματά της σ' αυτόν κι αυτός τα αγόρασε, τα πήρε στην κατοχήν του, και καθ' ον χρόνον τα ώργωνε και έδινε στον ιδιοκτήτη της γης τη νόμιμη δεκατία και τον φόρο τους, η εν λόγω Χατούνα επεμβαίνει λέγουσα, πως την αξία της πούλησεως την πήρε ελλιπή και ότι μετάνιωσε για την πούλησι, υπαναχώρηση δεν είνε δυνατή.

Βάσει του ανα χείρας του ιερού τίτλου ιδιοκτησίας να τις αποδώσεις, ως ήταν και πριν στην κυριότητα και την καλλιεργειά του και να εμποδίσεις την επέμβασι και τις φιλονεικίες της αναφερομένης, εφεξής μη δίνεις τόπο να λάβουν χώραν δουλιές ενάντιες προς τον Νόμο τον τίτλο ιδιοκτησίας και προς την Αυτοκρατορική μου Διαταγή κα μη με κάμεις να επανέλθω στην προκειμένη υπόθεση.

Έτσι γνώριζε, σεβάσου το Ιερό μου Έμβλημα.

Συνετάχθη στη Μεγάλη Πόλι Κωνσταντινιγέ τέλη του μήνα Τζεμαζή-ουλ-αχήρ του έτους έξι και δέκα κι εκατό και χίλια (1116)

Σημ. μεταφραστού

Το αραβικό έτος 1116 αντιστοιχεί με το Χριστιανικό 1705, που συμπίπτει στην Βασιλεία Αχμέτ του Γ'.

Ο επί του τομέως των εκ των Τουρκικών μεταφράσεων του Κέντρου Μικρασιατ. Σπουδών Τουρκολόγος Μαυροχαλυβίδης

Πειραιεύς Δεκέμβρης 1964

بعض خبر خوش بود
 بود و لایق خواستار افتد و کبر کند و لایق فلوزی
 بنامند می کشند حاصل بود در فوزن که عشر بره بدی بدی
 در قضا و عسر و در کمال روز و مقرر اولین یک روز و طفره
 راهبری بدی است در این روز و در این روز
 و بود در طرفه در کینه او و مقرر ایوه بدی
 ۲ شماره المیزور (۶۱)

Εκ παραδρομής έχει τοποθετηθεί ανεστραμμένο από τις μοναχές. Εδώ σε ορθή θέση.

Αριθμ. 21

Περίληψις περιεχομένου

Αποδεικτικό του Καπουδάν Ιπραχήμ Πασά, ότι η Μονή τού παρέδωσε τον από κοπής ετήσιο φόρο μελισσών 4 καντάρια μέλι.

Αιτία της γραφής της παρούσης βεβαιώσεως η κάτωθι.

Επειδή είνε από κοπής ωρισμένο η αρχαία Εκκλησία της Παναγίας η κείμενη στα χώματα της στην Μεσόγειο νήσον Κούλουρης, ούσης από τις βασιλικές παραχωρήσεις στην δικαιοδοσία του Καπουδαυλικιού (Ναυαρχείου) να πληρώνει κάθε χρόνο από το μέλι το παραγόμενο στις κυψέλλες της 4 καντάρια μέλι κανονισμένο από κοπής φόρο κυψελών της, οι καλόγηροι της ως άνω Μονής, ως κάθε χρόνο και φέτος φέρανε με τα χέρια τους και παρέδωσαν το κανονισμένο μέλι των τεσσάρων κανταριών για το έτος 1109 (σ.μ. 1698).

Δίνεται η παρούσα εξοφλητική απόδειξη στα χέρια τους για να μη ζαναζητήσουν οι Βοεβόδαι δεκαετία μέλιτος και να μη γίνει από μέρους τους καταπίεση.-

Έτος το αναφερόμενον

Σ.Μ. Μεγαλοπρεπής πολύγραμμος και στρυφνή υπογραφή, εν η διακρίνονται οι λέξεις Καπουδάν Ιπραχήμ Πασάς

Μαυροχαλυβίδης Ιαν 1965

Τα δημοσιευμένα από την Ευγενία Σοφρά-Μάθεση

< 1705 μαρτίου 20:

μέ τό παρόν φανερώνη ή κερά Λαβρεντία ή Γυνί τοῦ ποτε Στάμου Καβαλάρη ή όποία πρό καιροῦ ἴχα ἀφιερομένα εἰς τό μοναστήρι τῆς Φανερωμένης στήν κούλουρη τά ἐλαιόδενδρα ὅπου ἴχα εἰς τό πλεοχόρι ὄντας σήμερον γερά ρίζες τριάντα μιᾶς πλησιον του ζωή λαμπ..... καί πεδίαν αὐτῆς ἐπίσης οἱ ἄρχοντες διά τά αὐτά ρατα ριάλια ἴκοσι σήμερον τά ἔλαβεν ἀπό τοῦ ἱερεῖς τοῦ αὐτοῦ μοναστερίου τά αὐτά ἦκοσι ριάλια ὅπου ἔδοσε εἰς τούτους.....

τά αὐτά ἐλεόδενδρα μέ τήν ἐξουσίαν τῶν πρώην τοῦ αὐτοῦ μοναστερίου εἰς τόν κατά διαδοχὴν ἡγουμένου καί πρώτον νά κάμουν εἰς αὐτά ἦτη ὡς βούλονται βεβεώνοντας ἔμπροσθεν ἡμῶν ή ρηθήσα ή κυρά λαβρεντία ὅτι τά ἔχει ὡς τάμα ἀφιερωμένα εἰς τό ρηθέν μοναστήρι τῆς ὑπεραγίας Θεοτοκου τῆς Φανερωμένης ὡς [μοναχή] τοῦτα οὔτε ζόντος της, οὔτε μετά θάνατον νά τά διασίσι μεταμελίας ...ὅς ἂν ὅπου ἔλαβε καί τά ἦκοσι ριάλια

τήν ρατα τους ἀπό τούς [πατέρας] καί οὔτως τούς ἐδόθη τό παρόν γράμα εἰς βαιβέωσιν καί εἰς ἀσφάλιαν.

+ λαβρεντία μοναχή στέργετε διά χυρός καμοῦ κονόμου

+ μιχάλης γίνης μαρτυρό

+ ἀγγαιλάς .....μαρτυρό

Κονόμου [Γιωργίου] νοτάριου ὑπέγραψα καί μαρτυρῶ»

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

Προικοσύμφωνο τοῦ 1716 τοῦ γιοῦ τοῦ Ἁγ. Λαυρεντίου παπα-Δημητρίου Κανέλλου

«1716 ἐν μηνί ὠκτοβρίου 15

κουλούρης

Εἰς τό ὄνομα τοῦ πατρός καί τοῦ υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου πνεύματος τῆς πανυπερευλογημένης ἐνδόξου δεσπίνης ἡμῶν θεοτόκου καί ἀπαρθένου μαρίας τῶν ἁγίων ἐνδόξων καί πανεφίμων ἀποστόλων τῶν ἁγίων καίθεωσέπτων κονσταντίνου καί ἐλένης τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος προκοπίου καί πάντων τῶν ἁγίων ἡμῶν πρὸς γάμου δόρα - καθῶς θέλη καί ....λάβουσι εὐχί γονέων σιρίζουσι θεμέλεια ὑκου τίμιος ὁ γάμος καί ὁ κίτι ἀμίαντος τό μέν προστασία αὐτῶν τό μέγα καί πλούσιον ἔλεος ἀρχῆς καί ἐγὼ ὁ διμίτριος ὑερέας (;) τοῦ γέρου λαυρεντίου υἱός ἔχον τήν θιγάτηρ ὀνόματι μαρδικία καί βουλόμενος συζεύξε αὐτήν μέ τόν υἱόν του ποτέ βλάσι κωμπί ὀνόματος κανέλλος - πρῶτα στρώσες – 2 παπλόματα – 2 – σεντόνια – 2 – προσκεφαλάδες – 2 προσκέφαλλα μικρά – 4 ποκάμισα... 12 καί ἓνα ..... ἀπό τό μισό ζευγάρι πού τόδοσα τῆς δεχατέρος μου μαρδίτσας ἐγὼ παπαδημήτρης τοῦ γέρου λαβρέντη υἱός του... βασίλης παπασαβατηανός μαρτηρό παναγιότης.... μαρτηρό γιανης γιοργακῆς μαρτηρό»

1820 Δεκεμβρίου 25

Δῆλον γίνεται ὅτι ἡ γυνή τοῦ Γιάννη Πατάπη ἦλθε εἰς τό Μοναστήρι καί ἔγραψε ἕξ ὀνόματα τά ὅποια εἶναι Ἀναστάσιος, Παρασκευῆς, Μαρδίτσης, Σταμάτης, πρεσβυτέρας Κλίνως καί Μανώλη καί ἔδωσε εἰς τό Ἱερό Μοναστήριον τῆς Φανερωμένης γρόσια ἑκατόν πενήντα (150) καί ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Ὁ Ἠγούμενος Φανερωμένης Γρηγόριος

καί οἱ σὺν ἐμοί ἀδελφοί

Βεβαιοῦμεν».

Rien H. H. H. H.

Madame (y) la Marquise de ... , et de ses enfants. A
Paris, le ...

et les personnes

de ... 1822

D. H. H. H.

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

*Άγιε ήγούμενε ήλθα έδῶ (είς τό Μοναστήριόν σου) καί δέν σᾶς εὔρον. Άμα λοιπόν ὅπου
λάβης τό παρόν μου, νά ἔλθεις ὡς ἀναγκαῖος.*

Έν τῇ Φανερωμένῃ τήν 8ῃ Αὐγούστου 1822 Δημήτριος Υψηλάντης

Alma Maternal de S. Francisco

De la ciudad de San Francisco, California, a los 27 dias del mes de Mayo de 1866. Yo, D. Juan de Dios, de la misma ciudad, certifico que el Sr. D. Juan de Dios, de la misma ciudad, es el mismo Sr. D. Juan de Dios, de la misma ciudad, que se menciona en el acta de matrimonio celebrado en esta ciudad el dia 15 de Mayo de 1866, entre el Sr. D. Juan de Dios y la Srta. D. Maria Dolores de la Cruz, de la misma ciudad, y que el Sr. D. Juan de Dios es el mismo Sr. D. Juan de Dios, de la misma ciudad, que se menciona en el acta de matrimonio celebrado en esta ciudad el dia 15 de Mayo de 1866, entre el Sr. D. Juan de Dios y la Srta. D. Maria Dolores de la Cruz, de la misma ciudad.

En 27 de Mayo 1866
Juan de Dios

D. Juan de Dios

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

Άγιε καθηγούμενε τῆς Φανερωμένης (.....) γνωρίζεις τήν ἀθλίαν κατάστασιν ὅπου τήν εἶδες ὀφθαλμοφανῶς. Τοῦτοι στέκονται ἐδῶ διά νά φυλάττωσι τά στενά, ὡς δοκιμάζωσι τόσας δυσκολίας τῆς τροφῆς των. Διά τοῦτο, παρακαλῶ, νά στείλεις, ἔν φόρτωμα κρασί εἰς αὐτούς, τό ὁποῖον θέλῃς εἰσπράξῃ ἀπό τούς ἐκεῖ δανειστάς. Τά δέ τουλούμια¹ θέλομεν νά ἐπιστρέψῃ ἀσφαλῶς.

Εἰς τήν θέσιν Δερβενίων ὁ πατριώτης

27 7βρίου 1822

ὥρα 2 τῆς νυκτός Δ. Υψηλάντης

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

*Ὁ Ἅγιος καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Φανερωμένης Κούλουρης κύριος Γρηγόριος, βοηθῶν τό κατά τά Δερβένια στρατόπεδον, συνείσφερεν ἀπό λάδι τᾶς ἐλαίας γρόσια 1525, ἥτοι χίλια πεντακόσια ἥκοσι πέντε, διά τῶν ὁποίων τήν λαβήν, δίδεται τό παρόν μου εἰς ἀπόδειξιν τῆς φιλανθρωπίας καί πατρικοῦ ἐνθέρμου ζήλου του.
ἐκ τῶν Μεγάρων Δημήτριος Ὑψηλάντης
τῇ 30ῃ 7βρίου 1822*

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

Ἐξοχώτατε καθηγούμενε τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Φανερωμένης, κύριε Γρηγόριε, ἐπιδηλοῦμεν σοι ὅτι αὐτοῦ ἔρχεται ὁ κύριος Νικόλας Στεφανόπουλος, Γενικός Φροντιστής τῆς Ὑπερτάτης Διοικήσεως διά νά σταθῆ νά διαμοιράζῃ τὰς τροφάς τῶν στρατευμάτων. Ἡ πανοσιότης σας λοιπόν, ὡς φιλογενῆς πρέπει νά τόν περιποιηθῆ κατά τό προσῆκον καί ἐπομένως νά τοῦ δώσης ἕνα μαγαζεῖον, διά νά βάλῃ τὰς τροφάς καί τὰ πολεμικά ἐφόδια. Τοῦ χρειάζεται καί φοῦρνος διά νά κάμῃ παξιμάδι καί δέν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὅλα αὐτά θέλῃς τά προμηθεύσῃ καί υἱάινε.

Τῆ 14ῃ Ἰουλίου 1822 Ἐκ τῆς Σαλαμῖνος.

ΟΙ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΑΙ

Ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος – πρόεδρος

(.....)

Πανούσης Θρασιάδης.

Ευγενίας Σοφρά-Μάθεση

Φανερώνω ὅτι ἔλαβα ἀπό τό Μοναστήρι τῆς Φανερωμένης στάρι ὀκάδες τρεῖς χιλιάδες ἑφτακόσιες πενήντα -3.750- καί τό ἔλαβα διά τό ἀσκέρι τῶν Σουλιωτῶν, καί τό ἐμοίρασα. Καί διά τοῦτο δίδω τό παρόν μου διά μαρτυρίαν εἰς ὅτι καιρόν τό ἤθελε παρησιάσει καί εἰς τήν Διοίκησιν καί εἰς τήν Ἐπιτροπήν, νά ἤθελε πιαστή εἰς λογαριασμόν του.

*1826 Ἰουνίου 12 Μέγαρο
Τζανῆς τοῦ Κώστα Μπότσαρη
Βασίλις Τζαραβέλας*

Φάκελος Οσίου Λαυρεντίου

Ανέκδοτα Ελληνικά και Οθωμανικά

Έγγραφα

Φάκελος Οσίου Λαυρεντίου

Ανέκδοτα Ελληνικά Έγγραφα

Αριθμ. 1*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

1766 : μαρτίου -15 : άθήναι:|¹

Τήν σήμερον έσιμφώνισεν ό άρΓηρός πασάς μέ τόν πανοσιότατον άγιον καθηΓού=|²
 μενον κύρ ίωακίμ τής μονής τής υπεραγίας θεοτόκου φανερομένης κούλουρης|³
 καί έκαμαν άνταλαγήν, έδοσε δέ ό άνοθεν άργυρός πασάς τοϋ ρηθέντος άγιού|⁴
 καθηγουμένου κύρ ίωακίμ άμπέλι εις τό μοσκάτο σπ̃ορία μία πλοϊον ή έλατον|⁵
 πλησίον το έν μέρος γεωρΓάκης ντανούρδος, από τό άλλο μέρος Η αυτή μονή καί|⁶
 ή όδός, καί έξισίασαν μένοντας καί τά δυό μέρη ευχαριστιμένα, μην ιμπορόν|⁷
 ντας εις τό έξής νά ζυτή ό εις ύπέρ τοϋ έτέρου μήτε πολί μήτε όλίγον, αλλά ή=|⁸
 αυτή άνταλαγή νά ήναι άδιάσιστος καί αμετάτρεπτος όθεν έγιναι τό παρόν|⁹
 εις ένδιξιν καί άσφάληαν:|¹⁰

< χατζή μπενάρδος λελούδης : μαρτιρό|¹¹< χατζή παναγιότης μαρτηρω|¹²< νικολός μουσταπίδης · μαρτιρω|¹³< παλαιολόγος βουρδούχας Νοτάριος μαρτιρω̃|¹⁴

Αριθμ. 2*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1774 – οκτωμβριου : 24 - άθινα: _|¹

Διά τοῦ παρόντος γράμματος φανερόνουν καί ὁμολογοῦν ὅτι ο πανωσιότατος καθ' ἡγούμενος|²

τῆς παναγίας τῆς φανερομένης κούλουρης παπᾶ κύρ ἰωακίμ ὁμοῦ μέ τούς λοιπούς πατέ|³

ρας τῆς αὐτῆς μονῆς πῶς τίν σήμερον ἐσιμφώνισαν μετᾶ τῆςμποϊτζας τῆς γυναι|⁴

κός τοῦ ποτέ θωμᾶ θιβαῖου καί ἕκαμαν ἀνταλαγή καί τούς ἔδωσεν ἰμποίτζα τοῦ ἰγου|⁵

μένου καί τῶν πατέρων τᾶ πατρικᾶ τις ἐλεόδενδρα ἄπερ εὐρίσκονται ἐν τῇ τωποθε|⁶

σία τοῦ ἀγίου διμητρίου παλεοχωρίου ρίζες μεγάλες ἔζη, καί λευκάδες ἐνέα ὄλλα ρί|⁷

ζες δέκα πέντε, πλισίον τοῦ αὐτοῦ τό ἐν μέρος τῆς παναγίας φανερομένης κούλουρις|⁸

καί τό ἄλλον κύρ σπυρίδος καφόρις, καί τά ἄλλα δύο τῆς αὐτῆςμποϊτζας με ευθίμι

γαλά|⁹

τη τετιμιμένα ριάλλια ἐξῆντα δύο: ἠ ρλλ: 62 - ἔδωσεν δέ καί ὁ καθ' ἰγούμενος|¹⁰

μέ τούς πατέρας τῆς μπήτζας ἀπό ἐλαιόδενδρα τοῦ μοναστηριού τόν περιβολότοπον μέ

τᾶ δενδρι|¹¹

λιόφυτά του ὅπου εὐρίσκεται εἰς τᾶ σεπόλια εἰς ταῖς καριδαῖς ρίζες δεκοχτό και

βερι|¹²

κοτζαῖα μία, πλισίον τό ἐν μέρος σταῦβρος μπούκρας, καί τό ἄλλον τῶν παιδῶν|¹³

τῆς αὐτῆςμποϊτζας με παῖδες μουσταφᾶ βαιῆζη, καί τό ποτάμι, τετιμιμένα και αὐτᾶ

ριά|¹⁴

λλια, ἐξῆντα δύο: Β/ρλλ: 62 – και ἐξισίασαν καί οὕτως ἔμειναν τᾶ μέροι ευχαριστή|¹⁵

μένα, ἐξισιασμένα ἀγροικούμενον εἰς τό ἐξῆς τό πρᾶγμα ὅπου ἔλαβαν το κάθε|¹⁶

μέρος εἰς τιν ἐξουσίαν του νά κάμι εἰς αὐτό ὅς θέλη καί βούλεται μιν ἱμπορῶντας

ποτέ|¹⁷

καιροῖς νά λάβι κανένα μέρος παρά τινος καμίαν πέραζιν ὑποσχόμενον να|¹⁸

ἀποκρούσται τό ἐν μέρος τοῦ ἄλλου εἰς πᾶσαν ἐξιμίαν καί πέραζιν, ἰ δέ παροῦσα ἀν|¹⁹

ταλλαγή νά ἔχει τό κύρος καί τίν ἰσχίν εἰς κάθε καιρόν, ὅθεν εἰς τίν περί τούτου

δήλοσιν|²⁰

ἔγινεν τό παρόν καί ἕτερον ὁμοιον διά να κρατε τό πᾶσαν μέρον τό ἐν εἰς

ἀσφάλειαν|²¹

< φιλιππίς θιβέος βεβεόνο διά ὄνομα της μιτέρας μου|²²

< κανελος μητροτης μαρτηρο _ |²³

< για νακος καβαλαρι μαρτυρω |²⁴

< Ἰω(άννης) πρέγγκας μαρτηρῶ|²⁵

< καρα θανασις μαρτιρο |²⁶

< νικόλας χειλᾶς νοτάριος μαρτυρο |²⁷

Στην πίσω ὄψη:

1778 |¹

απριλίου 28 |²

αρ : 53 |³

Handwritten notes in the top right corner, possibly a date or reference number.

1782 - ...

Main body of handwritten text, appearing to be a list or a detailed account of items or events.

5 ...

- 5 ...
5 ...
5 ...
5 ...
5 ...

Αριθμ. 3

Δίφυλλο

Φάκελος Λαυρεντίου

στα οθωμανικά τουρκικά

στην άνω όα:

*Derviş Yusuf sipahi Seyidi (?) = Ντερβίς**Γιουσούφ, σπαχής, (;)*1785 – δικεβρίου 9 εν μενηδγι¹διά του παρόντος γράμματος φάνερόνη και ομωλογή παπάδια η γινή του ποτε
παπασταμα²τι προς μετα βούλις και θελήσεος της θέλη και πουλή το σπήτη όπου της εχούν
δοσμένώ τα πεδια ; της ότι ο γι³άννης και ο μητρος ω αναγνωστις το αυτό σπητηού πηργος ολο μόνορικοτο μετα το
ανωγιου; και εμπήρε⁴οπου έχη δυσανάγνωστο και μελακιών πλησίον γιάνης ἴσογως την αλο μεριά ο
θολπάκης και την άλη μεριά ο γο⁵ραστής και η ρουγά το αυτό σπητιόν δυσανάγνωστες τρεις λέξεις το επούλησε του
ανηπού της του παπαηόακιμ⁶διά ριάλλια ηκοσιπέντε ητι ρλλ – 25 και έλαβε τα ασπρα ή ανωθεν παπαδηα εις τας
χηρας σωã και⁷ανεληπός και απο τήν σημερόν δυσανάγνωστο ο άνωθεν παπαίώακιμ ηδιος και
καθοληκος νή⁸κοκρης να κάμη ος θέλη και βουλετε δυσανάγνωστο εδηκον του μηδενος και οπό⁹
τε να μην έχη καμιαν πιαξίς ηποτινός και ηποσιν ότι η ανοθέν πούλιτρια εις πασάν¹⁰
τι πηραξην και δια το αλλιθεος έγινε το παρον εις ασφαλιάν. _¹¹ς γιανίς παπασταματη βεβόνο |¹²ς αναγνωστίς παπασταματις μαρτιρω|¹³ς μιτρος παπαστάματις μαρτιρι|¹⁴νικόλος αλεπους μαρτιρη|¹⁵ς θανασις νιος (ή νικος ;) μαρτιρη|¹⁶ς μητρος τσογκος ; μαρτιρη|¹⁷σταματι τουρλιας μαρτρι|¹⁸ς χριστοδουλος ηος του δυσαναγν. μαρτιρι δυσανάγνωστο κρίτης και εφημεριος του
μενιδιού εγραψα |¹⁹

στην πίσω όψη

η περίληψη

η ομολοΓια δια το σπητι οπου α|¹γορασε απο την θηα του τήν²παπαδια³

Αριθμ. 4

Δίφυλλο

Φάκελος Λαυρεντίου

1765: νοεμβρηου – δυσανάγνωστο : αθήναι: |¹
 Τήν σήμερον έσιμφώνισαν, ο παναγιότις τζόρτζης μέ τόν καθιγούμενον της²
 ύπεραγίας Θεοτό²
 κου κούλουρης παπά κυρ Ίωακίμ, όμοϋ και οι παρεραις, και έκαμαν άνταλαγήν
 έδοσαι δέ ό ρη =|³
 θής παναγιώτις του ρήθέντος καθιγουμένου και πατέρων, άμπέλι ης τό μοσκάτο
 σπορίαν μία μέ⁴
 κιδωνία μία πλησίον τό αυτό μοναστήρη κούλουρις, και ντανούρδης και
δυσανάγνωστο μπέκας (ή μπάκας) και ή όδός και⁵
 ριαλία πέντε. έδοσαι δέ και ό ρηθής καθιγούμενος του αυτού παναγιώτι άμπέλη ής τό
 σταυρομένω⁶
 σπορίες τρης πλοϊον ή έλαττον μέ έλαιόδενρα μέσα ένα, και δυσανάγνωστο ένα και
 κιδωνία μία⁷
 πλησίον τά δύο μέρη άγγελος μαρηούλης, και από τό άλό μέρος μήτρος
δυσανάγνωστο μοραίτης και⁸
 θυγάτηρ του και γιαννάκης μαρμαροτσής, γυνή δέ του ποτέ μηχαλή γαλάτου. ούτως
 έσιμφώνι =|⁹
 σαν τά δύο τά δύο μέρη, και έγιναι ή παρον άνταλαγή ή όποια νά η̃ναι άμετάτρεπτος
 και άδιάσιστος¹⁰
 ής κάθε καιρόν ής βεβαίωσιν : =|¹¹

< · 1 παναγηοτης δυσανάγνωστο αργιρης βεβεώνη · επη χηρός έμού γηοργάκου
 γηακουμου¹²
 και μαρτηρό¹³
 < χαντζή γρηγόριος δυσανάγνωστο μαρτυροϊ¹⁴
 < παλαιολόγος βουρδούχας Νοτάριος μαρτυρῶ¹⁵

στην πίσω όψη η περίληψη

1765 : νοεμβρ: δυσανάγν. |¹
 αρ. 49 |²

ή όμολογία του παγι³
 ότη τζηόρτζι διά το⁴
 άμπέλι ις τό μοσχάτο⁵
 σπορία μία : |⁶

1704
 1704

The following is a list of the names of the
 persons who have been admitted to the
 membership of the Society since the
 last meeting. The names are given in
 the order in which they were admitted.
 The names of the persons who have
 been admitted to the membership of
 the Society since the last meeting are
 as follows:

1. Mr. John Smith
 2. Mr. James Brown
 3. Mr. Robert White
 4. Mr. Thomas Green
 5. Mr. William Black
 6. Mr. Charles Grey
 7. Mr. Henry Gold
 8. Mr. George Silver
 9. Mr. Richard Lead
 10. Mr. Benjamin Tin
 11. Mr. Samuel Copper
 12. Mr. Daniel Iron
 13. Mr. Joseph Zinc
 14. Mr. Matthew Nickel
 15. Mr. George Cobalt
 16. Mr. William Manganese
 17. Mr. James Potassium
 18. Mr. Robert Sodium
 19. Mr. Thomas Magnesium
 20. Mr. William Calcium
 21. Mr. Charles Strontium
 22. Mr. Henry Barium
 23. Mr. George Strontium
 24. Mr. William Calcium
 25. Mr. James Potassium
 26. Mr. Robert Sodium
 27. Mr. Thomas Magnesium
 28. Mr. William Calcium
 29. Mr. Charles Strontium
 30. Mr. Henry Barium

The names of the persons who have
 been admitted to the membership of
 the Society since the last meeting are
 as follows:

1. Mr. John Smith
 2. Mr. James Brown
 3. Mr. Robert White
 4. Mr. Thomas Green
 5. Mr. William Black
 6. Mr. Charles Grey
 7. Mr. Henry Gold
 8. Mr. George Silver
 9. Mr. Richard Lead
 10. Mr. Benjamin Tin
 11. Mr. Samuel Copper
 12. Mr. Daniel Iron
 13. Mr. Joseph Zinc
 14. Mr. Matthew Nickel
 15. Mr. George Cobalt
 16. Mr. William Manganese
 17. Mr. James Potassium
 18. Mr. Robert Sodium
 19. Mr. Thomas Magnesium
 20. Mr. William Calcium
 21. Mr. Charles Strontium
 22. Mr. Henry Barium
 23. Mr. George Strontium
 24. Mr. William Calcium
 25. Mr. James Potassium
 26. Mr. Robert Sodium
 27. Mr. Thomas Magnesium
 28. Mr. William Calcium
 29. Mr. Charles Strontium
 30. Mr. Henry Barium

Αριθμ. 5*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1763 : μαΐου : 15 : άθηναί |¹

διά τοῦ παρόντος όμολογή ή ώρσα ή θυγάτηρ τοῦ ποτε σταματίου γαλάτη και γυνή²
 τοῦ νικολοῦ χαϊμαντά πῶς μετά βουλῆς και θελήσεως της ἔπουλήσεν³
 τά ἔλαιόδενδρα το προικιον της οποῦ ἔχη ής τον διασορίτη φράτζενα⁴
 δέντρα πέντε νερ 5: εληες τοῦ άγιου άνδρέου και τό άλλον χριστό⁵
 δουλος νημινιάτης και τά άλλα δύο μέρη κύρ σώτήρχος γαλάτης. Τά⁶
 αυτά δένδρα ως ἔφημεν, ως ἔστιν, και εὔρίσκονται την σήμερα⁷
 τά ἐπούλησεν ή ρηθίσα ώρσα ής τεληαν πούλησιν τοῦ καθηγουμενου⁸
 τῆς φανερωμενης κούλουρης παπά κύρ Ἰωακίμ διά γρόσιαν τρι =⁹
 άντα όκτώ νι γρ 38 : και ἔλαβε τά ἄσπρα επί χῆρας μετρη¹⁰
 τα 38 ἄσπρα τοῦ μοναστηριου και εξεπληρώθη, και ἔξενώθη¹¹
 ἔλήπις ; · από δέ τοῦ νῦν και ής τό ἔξῆς άγροικάται ἡδιος οἰ¹²
 κοκύρης ό καθηγουμένος τῆς φανερωμένης παπά Ἰωακίμ οἰ¹³
 αγωραστῆς νά κάμη αυτά ως βούλεται ή δέ και πιαχθῆ¹⁴
 ποτέ καιροῖς ηποτινος· ὑπόσχεται η ώρσα ή πουλήτρια να τοῦ¹⁵
 ἀποκρίνεται ής καθενου ζημίαν και πέραξιν· προσέτι βάλη¹⁶
 και ἐπίτροπον ως τό ἴδιον της κορμί τόν αδελφόν της τόν κύρ σω¹⁷
 τήρχο γαλάτη νά τοῦ δώση χοντζέτι τῆς βασιλικῆς κρίσεως¹⁸
 ός βεβαίωσιν¹⁹

σπυριδος καγγελερις μαρτυρω: |²⁰
 νηκολος λημπεριως μαρτηρω : |²¹
 αθανασης λημπερης μαρτυρω - |²²
 νικολός πατουδης μαρτυρω : |²³
 ἰωληανος αρήδας μαρτιρό : |²⁴

στην πίσω όψη η περίληψη

ομολογια του γαλα¹
 τζη ής διασορίτι²

1763: μαΐου . 15³
 αρ: 48 : |⁴

Αριθμ. 6*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1772 : ° σεπτεμβρίου: 26 : ἀθήναι:|¹
 δια τοῦ παρόντος γράμματος φανερόνι καί ὁμολογί ὁ κύρ σταμάτις πασχάλις, ὁμοῦ
 καί ὁ ἀδελφός του ὁ φυλακτός|²
 πῶς μετα βουλῆς και θελισεῶς τους, ἐπούλησαν τά ἐλεόδενδρα, ὁποῦ ἦχαν ἀγορά,
 ἀπό τόν νικολόν κουρτέσι|³
 ἡς τήν τοποθεσίαν τοῦ κεσιμέκη (κεσιμάκη;) δένδρα μεγάλα, ἐπτά, και ἐλεόφητα
 μεγάλα τέσερα, καί φυτευτά|⁴
 ἐλεόφητα δέκα, ὄλλα ρίζες ἰκοσι μία, πλησίον τῶν αὐτῶν τό ἕν μέρος τῆς μωνῆς τῶν
 ἄσομά|⁵
 των πετράκης καί τό ἄλλον γεώργιος κουρτέσις, τά δέ ἄλλα δύο μέροι ἡ νομίς τά
 αὐτά δενδρολιφη|⁶
 τα ρίζες ἰκοσιμία ὡς ἄνωφεν ἔφημεν ὡς ἐστίν και ὡς ἐστίν και ὡς εὐρίσκονται τήν
 σήμερον τά ἐπούλησαν|⁷
 οἱ ἄνωθεν πουληταί εἰς τελίαν πούλησιν τοῦ ἁγίου καθήγουμενου ἠοἶακημ τῆς
 φανερωμένης δια ριάλλια ἑκατόν δέκα =|⁸
 πέντε: ἦτοι ν: ρλλ: 115 : καί ἔλαβαν τά ἄσπρα τῆς αὐτῆς ὥρας μετριτά εἰς χίρας σῶα|⁹
 καί ἀνελιπος, καί ἐξεπληρόθησαν καί ἐξενόθησαν ἀπό αὐτά τελίως, ἀπό δέ τοῦ νῦν,
 καί ἦς τό ἐξῆς ἀγρι|¹⁰
 κάται καί κράζεται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύρης ὁ ριθῆς ἰωακῆμ ὁ καθηγούμενος, ὁ
 ἀγοραστῆς|¹¹
 νά κάμη αὐτά ὡς θέλη καί βούλεται ἡς τήν ἐξουσίαν του, ὡς πράγμα ἐδικόν του μήν
 ἡμπορώντας|¹²
 ποτέ καιροῖς να λάβη καμίαν πῆραξιν ὑπό τινος, ὑποσχόμενοι οἱ ἄνωθεν πουλιτές να
 ντοῦ|¹³
 ἀποκρένονται ἡς πάσαν του ἐξιμίαν καί πῆραξιν, πρὸς ἔττι βάνουν καί ἐπίτροπον ὡς
 τό ἴδιον του|¹⁴
 πρόσωπον τόν κύρ γεωργάκη γιάκουμον, ὅταν θελίση ὁ ἀγοραστῆς να πηγένη νά ντοῦ
 δίδη|¹⁵
 χοτζέτιν παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως, ὅθεν ὡς ἐνδειξιν τῆς ἀλιθῆς ἔγινεν τό παρόν
 ὡς ἀ|¹⁶
 σφάλυαν : ____ |¹⁷

< σταμάτις πασχάλις βεβαιώνω : ~|¹⁸φυλαχτός πασχάλις βεβαιώνω: |¹⁹< ἀγγελός μπενήζερός μαρτηρῶ|²⁰< νικλαος .....αλιοτις μαρτιρό : |²¹< Γιώργιος γωργίβαλος μαρτιρο |²²σωτήρης ἡός μπαρμπάνου μαρτυρῶ: - |²³< νηκωλός μπερθελής ; μαρτυρῶ: - |²⁴< γεώργιος τοῦ χυλᾶ μαρτυρῶ : . |²⁵

Στην πίσω ὄψη η περίληψη

ι ὁμολογία του λιό του|¹πασκάλι |²1772 : σ~μβρηου: 26 |³αρ: 52 |⁴

Αριθμ. 7*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

ζ 1762 : απριλλίου : 23: ἀθηναί¹

διά τοῦ παρόντος ὁμολογῶ ὁ σωτήρχος θηβέος πῶς μετὰ βουληῖς καὶ θελησεῶς του
ἐπούλησεν τὰ ἐλεό²

δρα ὅπου ἔχου ὑς τὸν μῆλον τοῦ κλόνι δένδρα, καὶ ἐλαιόφυτα ὅλα ρίζες τριάντα³
ν γ εξ 30: σύν τῆς γῆς αὐτῶν καὶ με τὸ ξιον τῆς πλησίον τοῦ γεωργαντὰ θηβέου, καὶ
ἀπὸ τό⁴

ἄλλον παναγιώτης πεφάνης καὶ γιαννακούς κούβελης, ἀπὸ δέ τὸ ἕτερον

ἀμπουλα; ___⁵

___ καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου ἡ ὁδός. ἐξεπούλησεν καὶ ὑς τὸν βουνόν ἀμπέλι πορίες⁶

πέντε πλῦον ἢ ἔλαττον ὅσον ἐστί, μίαν, καὶ σικέες δύο, πλησίον⁷

με ἀργυρός σαράντης, καὶ τὸ ἄλλον μονηῖς πετράκη, ἀπὸ δέ τὸ ἕτερον νικολαός⁸

δορίνας, καὶ αὐτοῦ ἑτέρου τῆς μητροπόλεως. πρὸς ἔτι ἐπούλησεν, καὶ ἀπὸ τὸ

περιβόλι⁹

τὸ μοιραδιόν ὅπου ἔχου ἡς τὰ σεπόλια τὰ δένδρα δέκα ὀκτώ με τὸ ξι¹⁰

λιόν τους, πλησίον τοῦ γεωργαντὰ θηβέου καὶ τὸ ἄλλον παιδες: βαΐζη, ἀπὸ δέ τὸ

ἕτερον¹¹

τοῦ πουλητοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸ ρεῦμα, ἐξεπούλησεν καὶ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι ὅπου¹²

ἔχου ἡς τὸ μοσχάτον στρέμα ἕνα, πλησίον γεωργαντὰς χατζή κόλια θηβέου, καὶ¹³

τὸ ἄλλον παιδες : ἀθανασίου κορθέου ἀπὸ δέ τὸ ἕτερον τοῦ πουλητοῦ καὶ¹⁴

ἐκ τοῦ ἑτέρου το μονοπάτι. Τὰ αὐτὰ δένδρα, ἀμπέλια, καὶ περιβόλι =¹⁵

ὡς ἔφημεν, ὡς ἐστίν καὶ ὡς εὐρίσκονται τὴν σήμερον τὰ ἐπούλησεν ὁ ῥηθῆς¹⁶

σωτήρχος θηβέος ἡς τέλυαν πουλήσιν τοῦ ἡγουμένου τῆς φανερωμένης κουλούρης

παπα¹⁷

κύρ Ἰωακημὶ διά γρόσια τριακόσια δέκα ἐπτά ν γρ 317 : καὶ ἔλαβε τὰ¹⁸

ἄσπρα ἀπὸ ἄσπρα τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐξεπληρώθη, καὶ ἐξενώθη τελύως.¹⁹

ἀπὸ δέ τοῦ νυν, καὶ ἡς τὸ ἐξῆς ἀγροικ-νται ἴδιος οἰκοκύρης ὁ καθηγούμενος²⁰

τῆς φανερωμένης κουλούρης ὁ ἀγωραστής, καὶ οἱ νυν, καὶ οἱ κατὰ διαδοχῆν²¹

πατέρες τῆς φανερωμένης κουλούρης νά κάμουν αὐτὰ ὡς βούλονται. εἰ δέ καὶ²²

πυραχθούν ποτέ κερῶ ὑπὸ τινος ὑπόσχεται ὁ σωτήρχος θηβέος ὁ πολιτῆς²³

νά τοῦ ἀποκρίνεται ὑς κάθεν του ζημίαν, καὶ πύραξιν· προσέτι βάλῃ καὶ²⁴

ἐπίτροπον, ὡς τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον τὸν κύρ Ἰωάννην τυρναβίτην²⁵

να τοῦ δώση χοντζέτι παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως ὡς βεβαίωσιν: ∞²⁶

< Γηαννακης βροντο ___ νης μαρτηρο _²⁷

< νικόλαος χηλάς μαρτυρῶ: _²⁸

< Ἰωάννης Ἰ_φίμης μαρτυρῶ: η |²⁹

< αντωνηως ρουτῶς μαρτιρῶ: ~|³⁰

< νικόλαος λογοθέτης μαρτιρῶ: - |³¹

< Ανδρέας ρουφῶς μαρτιρῶ: - |³²

< |³³

< |³⁴

< μιχαήλ παπα ἀγγελῆς νοτάριος μαρτηρῶ³⁵

Στην πίσω ὄψη

τοῦ ἡγουμένου κουλούρης¹

1762 |²

ἀπριλίου 23 |³

αρ. 45 |⁴

Αριθμ. 8*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1722: όκτωμβρίου: προτι αθηναϊ:-|¹

με το παρόν γράμμα όμολόγησαν και όμολογοϋν ό καθη ηγουμενος του̃ μοναστηρήου
 τής φανρομένης παπά|²
 κυρ Ιώακῆμ και η κυρᾶ μαρδίκια ἡ θυγάτηρ του ποτέ νικολού χαϊμαντᾶ και γυνή
 λουκά ρετζια πῶς|³
 εσημφόνισαν και ἔκαμαν ανταλαγή και ἴδοσι ό ιγούμενος τής αὐτῆς κυρα μεριτζίας
 τήν οσπιτοκᾶ|⁴
 θησην, τής ασπριάρενας όπου ἡ αὐτή ἦχε ἀφερωμένως ὡς το ἄνωθεν μοναστηρ ὡ
 όπια οσπιτοκα|⁵
 θηση ευρήσκετε ὡς τήν ἑνορίαν του̃ ἀγίου φηλίππου όσπήτιον με τήν καμάρα με
 καμπήθηα|⁶
 δύο και ὡς τό σπλάχνο τής καμαρας πατητήρι και μαγερίον χαμόγιο με πηγάδι και
 μαρμαρηνια|⁷
 χαλασμένη με τήν αὐλήν και εμπασία πλισίον το ἑν μέρος μιχάλις κεκούρις και
 μίτρου πασιου|⁸
 και από το ἕτερον παντελις πασός από δέ το ἕτερον του δημήτρη καριδι με το
 αργαστήρι το σαμαργίτικον|⁹
 και ἡ ὁδός ἔδοσε δέ και ἡ κυρά μαρδίκια ὡς το μοναστηρη με τήν γνῶμην και και
 θέλισιν του ἀνδρός της τά|¹⁰
 ἑλεόδεντρα όπου ἔχη ὡς την τοποθεσία του̃ κασιμακη ρίζαις γερεῶς δεκατέσαιρης και
 ἑλεόφίτο -----|¹¹
 πλισίον ταυτό μέρος ό κύρ σωτήρχος λατι (φθαρμένο) και από το ἕτερον παπαλάμπρος
 μπαλής από δέ το ἕτερον=|¹²
 τών πέδων μέμου και οὔτος από τήν σήμεραν ἔγρηκάτε και ὕναι ἡδια και καθολική
 νίκοκαιρά|¹³
 ἡ μέν κυρά μαρδίκια ὡς τήν ἄνωθεν όσπιτοκάθησιν το δέ μοναστηρη ὡς τα ἑλιόδεντρα
 κάνοντας|¹⁴
 ό καθῆς ὡς ἐκείνο όπου ἔλαβε ὡς θέλη και βούλετε μην ὡμπορόντας ποτέ κερῆς να
 εὔγη|¹⁵
 κανένα μέρος από τήν παρούσα ανταλαγή παρα να ἀγρικάτε βεβαία και
 αμετάτρεπτος|¹⁶
 ὡς κάθε κερῶ ὅθεν ὡς ἔνδιξην τής αλ_θίας ἔγηνε το παρόν και ἕτερον ὅμιον δια να=|¹⁷
 δια να κρατή το κάθε μέρος το ἑνα ὡς βεβαίωσιν και ὡς ἀσφάλυαν. _ _|¹⁸

< η μαρδικια ἡ Γηνη του λουκαρετζια βεβεονη δια χῶρός εμου Γιανη λαγανη _|¹⁹< αργιρος βλιτος μαρτιρω _ _|²⁰< μιχαλις τιμις μαρτιρο: _|²¹< γιανης λαγανῆς μαρτιρῶ _ _|²²

Φάκελος Λαυρεντίου

< Δημήτρης τζαβρής μαρτης : _ |²³
 < γιωργακης χαημαντας μαρτηρο|²⁴
 < Ιῶακέιμ καθήγούμενος βεβεῶνο τα ανοθεν|²⁵

< Δημήτριος πατούσας νοτάριος μαρτιρῶ καί υπέγραψα:-|²⁶
 στην πίσω όψη η περίληψη

Ἡ ανταλαγή, όπου ἔκαμε |¹
 με την κυρά μαρδίκια |²
 την γηνί του λουκά ρέτζια |³

1722 |⁴
 ὀκτωβρίου α` |⁵
 αρ: 14: |⁶

Αριθμ. 9

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο (του πρώτου φύλλου και οι δύο σελίδες γραμμένες)

στα οθωμανικά

τουρκικά στην άνω όα:

*Menla Hasan bin Ahmed Hacı = Μολλάς Χασάν γιος Αχμέτ Χότζα**Kara İbrahim = Καρά Ιμπραήμ**Abdullah Beşe bin Süleyman Hacı = Αμπντουλλάχ Μπεσέ γιος*

Σουλεϊμάν Χότζα

*Menla Ömer Elhac Ali Efendi = Μολλά Ομέρ Χατζή Αλή Εφέντη**Mehmed Beşe Bai bin Derviş Ali = Μεχμέτ Μπεσέ Μπαϊ γιος*

Ντερβίς Αλή

< 1761 : μαρτιου : 13: άθηναι: ∞ |¹

Διά τοῦ παρόντος ὁμολογῶ ἡ κασάνδρα θυγάτηρ ποτέ κωνσταντή φωσκιανού πως με²
τα βουληῶς, καί θελησεός της τι γνώμη, καί θελησει τοῦ ἀνδρός της ἐπούλησεν ἀπό τά
ἐλαιό³

δενδρα ὅπου ἔχου ὑς τά ἀνάκασα δένδρα, καί λευκάδες ὄλα ρίζες σαράντα⁴

πλησίον τῶν ἁγίων ἀναργυρων, καί ἀπό τό ἄλλον κύρ δημήτριος καπετανάκης, και⁵

ἐκ τοῦ ἐτέρου ὄρσα θυγάτηρ μιχάλη χαρβούρη καί τό ρεῦμα, καί ἐκ τοῦ ἐτέρου τῆς
πουλήτριας⁶

ἐξεπούλησεν καί τήν ὀσπητοκάθησιν ὅπου ἔχου ἐν τῇ ἐνωρία τοῦ ἁγίου δημητρίου⁷

κανυφόρου ; (κατυφόρου;), με ανογοκάτογον ἕν, με τόν ὀρτα του, καί ἀνογομάγυρον
ἕνα⁸

με τήν ἀσκάλαν του μαρμαρένια, καί ὑπό κάτοθεν αὐτοῦ πατητήρι και πουρλάκη, με⁹

κατομπίθη ἕνα, με ἀχούρι μονόρικτον ἕνα, με πηγάδι, καί γουῖρνα μέ¹⁰

φούρνον, καί πόρευσιν, με τήν αὐλήν καί ἐμβασίαν της πλησίον ἀνδρικός ξανθης¹¹

καί ἀπό τό ἄλλον τό λιοντρίβη τοῦ γούσπαρη, ἀπό δέ τό ἕτερον τό λιοντρίβη τοῦ
κύρ¹²

χατζή Ἰαννου παλαιολόγου, καί ἐκ τοῦ ἐτέρου ἡ ὁδός. ἐξεπούλησεν καί τό παλαιοά¹³

μπελον ὅπου ἔχου ὑς τήν παλαιάν περώνια στρέμα ἕνα, καί σπορίαν μίαν¹⁴

μέ σικῆς δυό, πλησίον γιαννάκης τοῦ μανιάτη, καί ἀπό τό ἄλλον πάντος γακλι¹⁵

βάνι ἀπό δέ το ἕτερον παιδες: μ _ _ _ ἄς καί ἐκ τοῦ ἐτέρου ὄρσα θυγάτηρ μιχάλη¹⁶

χαρβούρι τά ῥηθέντα ἐλαιόδενδρα, ὀσπιτοκάθησιν καί παλαιοάμπελον, ως¹⁷

ἔφημεν ως ἔστιν καί ως εὐρίσκονται τήν σήμερον τά ἐπούλησεν ἡ ῥηθῦσα¹⁸

κασάνδρα, ὅς τέλουαν πούλησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς φανερωμένης κούλλουρης¹⁹

παπά κήρ Ἰωακίμ διά γρόσια τετρακόσια εὐδομηῖντα δυό, ν³ γρ 472: καί²⁰

ἔλαβε τά ἄσπρα εἰς χῦρας μετρητά καί ἐξεπληρώθη καί ἐξενώθη²¹

τελῶς. ἀπό δέ τοῦ νῦν, καί ὅς τό ἐξῆς ἀγροῖκονται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκύ²²

ρης ὁ καθηγουμένος τῆς φανερωμένης κούλουρης παπά κύρ Ἰωακίμ, καί²³

οἱ νῦν, καί οἱ κατά διαδοχὴν πατέρας τῆς ῥήθυσης μονης, οἱ ἀγωραστέ²⁴

να κάμουν αὐτά ως θέλουν καί βούλονται, ως πράγμα οἰκῶν, καί ἴδιον²⁵

τῆς προρηθυσης μονης · ὃ δέ καί πυραχθούν, ποτέ καιρῶ ὑπό τινος²⁶

ὑπόσχεται ἡ ἄνωθεν κασάνδρα ἡ πουλήτρια, νά τοὺς ἀποκρίνεται²⁷

ὅς καθέν τους ζημίαν, καί ἐνώγησιν. προσέτι καί διά πλῆονα συγουρητα²⁸

Handwritten text in a cursive script, likely a list or a series of entries. The first line starts with 'L' and includes some numbers like '1000' and '10000'.

- A series of seven entries, each beginning with a large, decorative letter 'L' and containing handwritten text in cursive script. The entries appear to be a list of names or items.

A larger block of handwritten text in cursive script, possibly a signature or a concluding note, located at the bottom of the list of entries.

Αριθμός 9, η δεύτερη σελίδα

βάλη ή ὀπισθεν κασάνδρα, ή πουλήτρια ἐπίτροπον ως τό ἴδιον αὐτῆς πρό|¹
σωπον τόν κύρ νικόλαον πατούσα, να ντούς δώση χοντζέτι παρά της βασιλικῆς|²
κρίσεως. ὅθεν καί πρὸς ἔνδυξιν ἔγινε τό παρόν ὕς βεβαίωσιν: ∞|³

< χατζη Ιωαννης παλαιολογος μαρτηρω:- |⁴

< χατζη κάντζηλαίρης μαρτυρῶ: |⁵

< μιχαήλ μπόλπατζιας μαρτυρῶ: |⁶

< Γεώργιος γοργίβαλος μαρτηρῶ: . _ |⁷

< Γηανακης βρωντω _ _ _ _ μαρτυρο _ |⁸

< παλεολογος πατεντσιν μαρτιρο |⁹

< Ιωάνης τηρναβήτις μαρτηρῶ: _ |¹⁰

< κενό

< Μιχαήλ παπα ἀγγελῆς νοτάριος μαρτυρῶ |¹¹

Αριθμ. 10

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

Δυσανάγνωστα

της 1: ινδικτιῶνος |¹

† Διά τῆς παρουσίας ἀποδήξεως δῆλον γίνεται ὡς ἔλαβον παρά τῶν ὀσιωτάτων|²
πατέρων τοῦ κατά τήν νῆσον κούλουρην τημίου ἱεροῦ σεβασμίου πατριαρχικοῦ|³
σταυροπιγιοῦ ἡμετέρου ἐξαρχικοῦ μοναστηρίου τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου
τῆς|⁴
νεοφανισῆς δύο ἐτήσια ; τῆς ἐννατῆς καί δεκάτης ινδικτιῶνος οὔτα γρόσια|⁵
ἥκοσι, διά χυρός τοῦ ὀσιωτατου πρωτοσυγκέλου κύρ δανῆλι καί ἐξώφλησα· ὅθεν ἡς
ἐν|⁶
δηξιν ἐγένετο ἡ παροῦσα ἐξοφλητικὴ ἀπόδηξις, καί ἐστάλη τοῖς ὀσιωτάτοις πατρῶσι|⁷

α ε : Σεπτεμβρίου : α |⁸

υπογραφή / δυσανάγνωστα / τοῦ κοινοῦ καί καθολικοῦ ἐξαρχ(ου; ἢ –άτου;)
δυσανάγνωστο|⁹

υπογραφή

Handwritten header text in Arabic script, possibly including a date or title.

Second line of handwritten header text in Arabic script.

1176: *Handwritten date or reference number.*

Main body of handwritten text in Arabic script, consisting of several lines of dense cursive writing.

- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.
- Handwritten list of items or names, possibly a table of contents or index.

Large handwritten signature or name at the bottom of the page.

Αριθμ. 11

Δίφυλλο

Φάκελος Λαυρεντίου

στα οθωμανικά

τουρκικά στην άνω όα:

*Menla Hasan bin Ahmed Hacı = Μολλάς Χασάν γιος Αχμέτ Χότζα**Ibrahim Beşe (?) = Ιμπραήμ Μπεσέ (;)**Abdullah Beşe bin Süleyman Hacı = Αμπντουλλάχ Μπεσέ γιος*

Σουλεϊμάν Χότζα

*Menla Ömer Elhac Ali Efendi = Μολλά Ομέρ Χατζή Αλή Εφέντη**Mehmed Beşe bin Derviş Ali = Μεχμέτ Μπεσέ γιος Ντερβίς Αλή*< 1761 : άπριλλίου : α: άθηναι: ~|¹

Διά του παρόντος όμολογύ ή κασάνδρα θυγάτηρ ποτέ κωνσταντή φω-κιάνου, και

γυνή του|²

σωτήρχου θηβέου πως μετά βουλης, και θελησεός της γνώμη, και θελήση και του

άν|³δρός της έπούλησεν τά έλαιόδενδρα όπου έχυ ής τήν παναγίαν καλτά δένδρα|⁴δόδεκα, πλησίον πανούσις άλεξανδρύς, και άπό τό άλλον του μαρμαροτούρι, άπό|⁵δέ τό έτερον μήτρος μπουζίκης, και έκ του έτέρου μήτρος γούναρης. Τά αυτά|⁶δένδρα, ως έφημεν, ως έστίν, και ως εύρίσκονται τήν σήμεραν τά έπούλησεν|⁷ή ρήθυσα κασάνδρα ύς τέλυαν πούλησιν του καθηγουμένου της φανερωμένης κού|⁸λουρης, παπα κύρ Ίωακήμ διά γρόσια εύδομηντα πέντε ήτοι ν³ γρ 75: και |⁹έλαβε τά άσπρα εις χύρας μετρητά, και έξεπληρώθη, και έξενώθη|¹⁰τελύως. άπό δέ του νυν, και ύς τό έξης άγροικάται ίδιος, και καθολικός|¹¹οίκοκύρης ό καθηγουμένος της φανερωμένης ό παπά κύρ Ίωακήμ και|¹²οί νυν, και οί κατά διαδοχήν πατέραις νά κάμουν αυτά ως βούλονται =|¹³ει δέ και πειραχθουν ποτέ καιρῶ υπο τινος ύπόσχηται ή κασσάνδρα=|¹⁴ή πουλήτρια να τους άπόκρίνεται εις κάθεν τους ζημίαν και πείραξιν·|¹⁵προσέτι βάλει και έπίτροπον ως τό ίδιον της πρόσωπον τον κυρ νικόλαον|¹⁶πατούσην να του δώση χοντζέτι παρά της βασιλικής Κρίσεως, εις βεβαίωσιν|¹⁷< χατζης Ιωανης παλαιολογος μαρτηρῶ: - |¹⁸

στην πίσω όψη

< χατζης κάντζηλέρις μαρτιρῶ : |¹⁹του σοτήρχου θη(φθαρμένο)|¹< μιχαήλ μπόλπατζιας μαρτυρῶ : |²⁰(φθαρμένο) |²< Γεωργιος γοργίβαλος μαρτηρω : - |²¹1761 |³< Γηανακης βροντο - - - - μαρτηρῶ - |²²άπρηλιου : πρότι : |⁴< παλεολογος πατεντσις μαρτιρο |²³αρ: 43 : |⁵< Ιωάννης τηρναβήτις μαρτηρῶ: |²⁴< |²⁵< |²⁶< |²⁷< Μιχαήλ παπα άγγελής νοτάριος μαρτυρῶ |²⁸

Handwritten Title

The page contains a dense block of handwritten text in a cursive script, likely from a 17th-century manuscript. The text is arranged in approximately 25 lines. The ink is dark, and the paper shows signs of age, including yellowing and some staining, particularly a large water stain in the lower right quadrant. The handwriting is somewhat difficult to decipher due to its cursive nature and the fading of the ink in some places.

At the bottom of the page, there is a list of approximately 10 items, possibly names or titles, written in the same cursive hand. These items are separated by small horizontal lines or dashes.

Αριθμ. 12*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

} 1760 : οκτομβρίου: 30 : άθηναί¹

διά του παρόντος όμολογεῖ ή μαρία ή γυνή του παναγιώτη μοραΐτη πῶς μετά βουλη²,
καί²

θελησεώς της γνώμη και θελήση και του άνδρός της του παναγιώτη μοραΐτη
έπούλησεν³

τό άμπέλι όπου έλαβε κληρονομίαν από την ποτέ τηλαδελφήν της σταμάτας έν τη⁴
τοποθεσίαν της άγίας άνης άμπέλι στρέμα ένα, μέ έλαιόφυτα έπτά, και ά⁵
χλαδές δυό, πλησιον της συριανής, και τό άλλον κύρ κωνσταντής γιανούλης, και έκ
του έτέρου⁶

άντόνης γιανούλης. Τό ρήθέν άμπέλι ως έφημεν ως έστιν, και ως εύρησκετο την⁷
σήμερον τό έπούλησεν ή άνωθεν μαρία εις τέλειαν πούλησιν του καθηγουμένου της⁸
φα⁸

νερωμένης κούλουρης παπά κύρ Ίωακημ . . διά γρόσια πενηντα ν³ γρ 50⁹
και έλαβε τά άσπρα εις χειρας μετρητά, και έξεπληρώθη, και έξενώθη¹⁰
τελείως. από δε του νυν, και εις τό έξης άγροικῶνται ίδιος καθολικός¹¹
οίκοκύρης ό καθηγουμενος της φανερωμένης κούλουρης . . και οι νυν, και¹²
οί κατά διαδοχήν πατέραις του αυτου μοναστηριου οι άγορασταί νά κάμουν¹³
αυτό ως βούλονται. ει δε και πειραχθουν ποτέ καιρων υπο τινος υποσχεται¹⁴
ή μαρία ή πουλήτρια, νά τους άποκρίνεται εις κάθεν τους ζημίαν (και) πήραξιν¹⁵
προσέτι βάλει και έπίτροπον ως τό ίδιον της κορμί¹⁶
να ντου δώση χοντζέτι παρά της βασιλικής κρίσεως εις βεβαίωσιν¹⁷

< χατζή Ίωάννης λειβαδίτης μαρτυρῶ: - |¹⁸< χατζη κάντζηλαίρης μαρτυρῶ: |¹⁹< μιχαήλ μπόλπατζιας μαρτυρῶ: |²⁰< Γηανακης βρωντω - - - - μαρτηρῶ - |²¹< σοτηρχος κακουρης μαρτηρο: - |²²< νικόλαος κακούρης μαρτυρῶ |²³< Ίωάννης μαρμαροτούρης μαρτηρῶ: - |²⁴< λεόντειος φιλιξας; μαρτυρῶ: - |²⁵< μιχαήλ παπα άγγελης νοταρνος μαρτηρῶ²⁶

στην πίσω όψη

ή άγορά του άμπλιού |¹της άγίας άνης |²1760 |³όκτωβρι : 30 |⁴αρ: 41 |⁵

Αριθμ. 13*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

{ 1758 : όκτωβρίου: 15: άθήναι: _ |¹

Επειδή και εις τή : 1757: μαρτίου: 29: ό γεωργάκης μιστριγκός, και μήτρος
 στρογγυλός|²
 νά έχουν άγωράση από τον δαμιανόν μιστριγκόν εις τό νικλιότι δεν|³
 δένδρα δόδεκα, και έλαιόφυτον ένα, πλησίον Ίμπραήμ μπασιάς σταμπολής|⁴
 και από τό άλλον παιδες : γεωργίου τρίμη, από δέ τό έτερον λίμπέριος μπουζίκης,
 και|⁵
 εκ του έτέρου του πουλητου και του άγοραστου, την σήμεραν ό μήτρος στρογγυλός|⁶
 αυτοθελήτως, και άβιάστως έπούλησεν τά αυτά δένδρα τό μοιραδιόν|⁷
 του εις τέλειαν πούλησιν του ρηθέντος γεωργάκη μιστριγκου διά γρόσιαν τριάν|⁸
 τα γρ 30 : και έλαβε τά άσπρα επί χειρας μετρητά, και έξεπληρώ|⁹
 θη και έξενώθη τελείως. από δέ του νυν, και εις τό έξης άγροικαται|¹⁰
 ιδιος οικοκύρης εις τα: 12: έλαιόδενδρα, και εις τό έν έλαιόφυτον ό γεωρ|¹¹
 γάκης μιστριγκός ό άγοραστης νά κάμη αυτά ως βούλεται ει δε και|¹²
 πειραχθί ποτέ καιρω υπό τινος υπόσχεται ό μήτρος στρογκιλος|¹³
 ό πουλιτής νά του απόκρίνεται εις κάθεν του ζημίαν, και πείραξιν|¹⁴
 ως θέλει του δώση και χοντζέτι παρά της βασιλικής κρίσεως. εις βεβαί|=|¹⁵
 ωσιν|¹⁶

μητρος τρογγλος βεβεονη: - |¹⁷< δυσανάγνωστο όνομα και επίθετο μαρτηρο - |¹⁸< |¹⁹< πολιζόης αναστασίου μαρτιρω - |²⁰< νιλαιος ; αλεκος ; ανούστης μαρτηρω : - |²¹< γεώργιος ; στέργιος ομας μαρτιρο|²²< |²³< άνδρεας κακοῦρης μαρτιρω: |²⁴< λεόντιος φιχτας μαρτηρω: |²⁵<μιχαήλ παπα άγγελής μαρτυρω |²⁶

στην πίσω όψη

1758: όκτομ:

15:

αρ : 38 :

ή άγωρά των δέν|¹δρων εις τον νικλι|²ότη : ____ |³

Αριθμ. 14*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

} 1758: Δεκεμβρίου: 29: άθήναι: - |¹

Διά του παρόντος όμολογεϊ ή ώρσα θυγάτηρ ποτέ γεωργάκη βέρδι, και γυνή²
του άδάμη τροπολιτζότη, πως μετά βουλης, και θελησεός της γνώνμη και θελήση³
και του άνδρός της έπούλησεν τά ελαιόδενδρα τό προικειον της όπου έχει εις του⁴
μπαστάρδου δένδρα πέντε με τό ξίλιον της στρέμα έν, πλησίον τά⁵
δυό μέρη γιάνη βέρδι και από τό άλλον νικολαος θυάσπρας, και έκ του έτέρου⁶
ή όδός. Τά αυτά δένδρα :5: με τό ξιλίον τους στρ :1: ως έστίν και ως εύ⁷
ρίσκονται τήν σήμεραν τά έπούλησεν ή ρήθεϊσα ώρσα εις τέλειαν πουλήσι⁸
του καθηγουμένου τής φανερωμένης Κουλλούρης παπά κύρ Ίωακήμ διά⁹
γρόσια είκοσι ητοι γρ 20: και έλαβε τά άσπρα επί χειρας μετρητα¹⁰
και έξεπληρώθη και έξενώθη τελείως: από δέ του νυν, και εις τό έξής¹¹
άγροικάται ίδιος οίκοκύρης ό καθηγούμενος κούλουρης παπά κυρ Ίω¹²
ακημ ό άγωραστης νά κάμη αυτά ως βούλεται. ει δέ και πειραχθῆ¹³
ποτέ καιρώ υπό τινος υπόσχεται ή ώρσα ή πουλήτρια να του άποκρί¹⁴
νεται εις κάθεν ζημίαν, και πείραξιν, πρόσετι βάλη και έπίτροπον¹⁵
ως τό ίδιον της κορμί τον άνδρα της να του δώση χοντζέτι παρά¹⁶
της βασιλικής κρίσεως: εις βεβαίωσιν: - |¹⁷

< θομας̄ κακουρης̄ μαρτηρῶ: - |¹⁸< παναγηωτης̄ μπαρμουνος̄ μαρτιρω _ |¹⁹< γηανάκις̄ λαμπρος̄ μαρτηρω. |²⁰< παναγηοτις̄ πηρης̄ μαρτηνρο : - |²¹< |²²< μιχαήλ̄ παπᾱ άγγελής̄ νοτάριος̄ μαρτυρω |²³

στην πίσω όψη

η ομολογηα του αδαμη τρον¹ποληκιοτη δηα τα δεντρα²στου πασταρδου³1758 |⁴Δεκεμβρίου 29 |⁵αρ : 40: |⁶

[Faint, illegible handwritten text in a cursive script, likely a medieval manuscript. The page shows signs of age with staining and several holes.]

Αριθμ. 15*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

{ 1758: δεκεμβρίου: 9: άθήναι: |¹

διά του παροντος όμολογεϊ ή κυριακή ή θυγάτηρ του ποτε γιανι μπισπυρίκου|²
 και γυνή του γιάννι σιριάρη πως μετά βουληξ, και θελησεός της, και με γνώμη|³
 και θέλησιν του άνδρός της έπούλησεν τό άμπέλι όπουχε εις τό μοσχάτον|⁴
 σποριάν μιαν πλειον ή έλαττον όσον έστιν, με τζιδονέαν μιάν|⁵
 πλησίον της φανερωμένης κουλούρης και τό άλλον σίδερη μήτρου πεδιά|⁶
 από δέ τό άλλον γηωργακης ντανούρδης, και εκ του έτέρου ή όδός· τό|⁷
 αυτό άμπέλι ως έφημεν ως έστιν, και ως ευρίσκεται τήν σήμεραν τό|⁸
 έπούλησεν ή ρήθεισα κυριακή εις τέλειαν πούλησιν του παναγιώτη|⁹
 τζόρτζη διά γρόσιαν δεκάξη, η^{το1} γρ 16: και έλαβε τά άσπρα επί χειρας|¹⁰
 μετρητά, και έξεπληρώθη, και έξενώθη τελείως. από δέ του νυν|¹¹
 και εις τό έξης άγροικαται ίδιος οικοκύρης ό παναγιώτης τζόρτζης|¹²
 ό άγωραστής νά κάμη αυτό ως βούλεται. ει δέ και πειραχθή ποτέ|¹³
 καιρώ υπό τινος υπόσχεται ή κυριακή ή πουλήτρια να του από|¹⁴
 κρίνεται εις κάθεν του ζημίαν, και πείραξην. Προσέτι βάλει|¹⁵
 και έπίτροπον ως τό ίδιον της κορμί τόν άνδρα της τόν γιάννι|¹⁶
 σιργιάρη να ντου δώση χοντζέτι παρά της βασιλικης κρίσεως|¹⁷
 εις βεβαίοσι |¹⁸

< γηανης γγηνης μαρτηρό: - |¹⁹< νικολος φαμελιαρις μαρτιρω : - |²⁰< δημήτρης μηστροτης μαρτιρω _ _ |²¹< νικολός μησιραλιοτις μαρτιρω|²²< |²³< λεόντιος φυχξας ; μαρτιρω και έγγραφα|²⁴

στην πίσω όψη

η όμολογία (φθορά) |¹μοσχάτου |²1758 |³δεκεμβρίου 9 |⁴αρ : 39 : |⁵

Αριθμ. 16*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

} 1761: δεκεμβρίου :19: άθηναι: - |¹

Δια ί του παρόντος όμολογει κασιού θυγάτηρ ποτε γιωργάκη πασχάλη²
 και γυνή του ποτέ δημήτρι λάμπρου, πώς μετά βουλης και θε³
 λησεός της έπούλησεν τά έλαιόδενδρα τό πρικίον της όπου - |⁴
 έχει εις τον άγιον Σάββα δένδρα όκτώ, και λευκάδες δύο⁵
 όλα ρίζες 20: πλησιον παλαιολάγος μπενιζέλος, και από τό άλλον σιόρκου⁶
 τρικάς, από δέ τό έτερον μανολάκης νπαγγέλης, και εκ του⁷
 έτέρου θωμας κακούρης, τά αυτά δένδρα και έλαιόφυτα⁸
 ως έφημεν ως έστίν, και ως εύρίσκονται την σημερον τά⁹
 έπούλησεν ή ρήθεισα κασιού εις τέλειαν πούλησιν του καθηγουμένου¹⁰
 τής φανερωμένης κούλουρης παπα: κυρ Ίωακήμ διά γρόσια¹¹
 πενήντα η ^{τοι} γρ 50: και έλαβε τά άσπρα επί χειρας¹²
 μετρητά, και έξεπληρώθη, και έξενώθη τελείως. από¹³
 δέ του νυν και εις τό έξης άγροικαται ίδιος οίκοκύρης¹⁴
 ό καθηγούμενος της φανερωμένης κούλουρης παπά : κυρ Ίωακήμ¹⁵
 ό άγοραστης νά κάμη αυτά ως βούλεται. ει δέ και πειρα¹⁶
 χθη ποτέ καιρω υπό τινος υπόσχηται ή κασιού ή πουλήτρια¹⁷
 νά του απόκρίνεται εις κάθεν του ζημίαν και πείραξιν¹⁸
 προσέτι και δέ πλείονα σηγουρητά βάλει και επίτροπο¹⁹
 αλλαγή σελίδας

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is written on aged, yellowed paper with some staining and a small hole. The script is dense and difficult to decipher, but appears to be organized into lines, possibly representing a list of items or transactions. The text is written in a dark ink and is somewhat faded in places.

Αριθμός **16**, η δεύτερη σελίδα

ως τό ἴδιον της πρόσωπον τόν κυρ̄ μιχαήλ παπα: ἀγγελή να τού¹
 δώση χοντζέτι παρά τῆς βασιλικῆς κρίσεως. ὅθεν²
 ἔγινε τό παρόν εἰς ἔνδειξιν, καί ἀσφάλειαν: |³

< ἀνδρέας κακουρις μαρτηρῶ ς |⁴
 < αποστολης λαπρου βεβεονο τανωθν⁵
 < |⁶
 < |⁷
 < |⁸
 < |⁹
 < |¹⁰

στην πίσω όψη
 ομολογία του γιοργα |¹
 κη πασχάλη τα δέν²
 δρα εἰς τον ἅγιον σά³
 βα οκτό λευκά⁴
 δεσ δίο |⁵

1761:Δεκε:19:|⁶

αρ: 44 |⁷

Αριθμ. 17*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1757 : μαρτίου :3: άθήναι: - |¹

διά τού παρόντος όμολογεί ό κυρ γεωργάκης γιάκουμος πως μετά βουλης, και
 θελήσεως του|²

έπούλησεν τά έλαιόδενδρα όπου έχει εις τά ανάκασα δένδρα εκατόν δέκα|³
 πέντε. η ^{τοι} ρίζες 115: πλησιον δημήτρης μπούκρας, και κύρ άντώνιος ρούτης: και
 θανάσις|⁴

λούλης, και τό προικίον τού αυτου κύρ γεωργάκη γιάκουμου. έξεπούλησεν και εις
 τά|⁵

πατήσια δένδρα έξηντα επτά, πλησιον νικόλαος θυάσπρας, και της φανερωμένης|⁶
 κούλουρης, και ή όδος: προσέτι έπούλησεν και τά έλαιόδενδρα όπουχει εις τού|⁷
 κλόνι τόν μηλον δένδρα δέκα τέσσερα, πλησιον τού κύρ χαντζή άγγελάκη
 καντζελέρη|⁸

και της υπεραγίας καπνικαρέας, και ή όδος. άκόμη έπούλησεν και τό άμπέλι|⁹
 όπου έχει εις τήν καρυδαίαν σπορίες πέντε πλεϊον ή έλαττον όσον έστι με|¹⁰
 δένδρα και έλαιόφυτα όλα ρίζες δέκα, πλησιον μήτρου χαϊμαντά, και τερβίς|¹¹
 άλή κελεπομπαλή, και μανόλη μονοβασιότη, και τού πουλητού, έξεπούλη|¹²
 λησεν και τό περιβόλι όπου έχει εις τά πατήσια παλαιολιάτριβον στρέμμα ένα|¹³
 μέ δένδρα δέκα τεσσάρα, με τόν πύργον του, και με τό περιτιχισμόν του, ως
 εύρίσκεται|¹⁴

και με τα λοιπά του κρόσια, πλησιον τά δυό μέρη άντώνης φορτομένος. και τα|¹⁵
 άλλα δυό μέρη ή όδος. και με τό νερόν του κάθε δέκα πέντε, νίκτα μία πεύτη|¹⁶
 βράδη εώς παρασκευή λιμέρομα, προς έτι έπούλησεν και τό ήμυσι λια|¹⁷
 τρίβη όπου έχει όμού με τον κυρ λεοντειον νικολάου μπαρμπανου δηλ: τό|¹⁸
 μοιραδιόν του εν τή ενωρία τού άγιου θωμά, πλησιον παιδες άγγελου μπενιζέλου
 και|¹⁹

τό σοκάκη της έμβασίας τού λιατριβιού και ή όδος. και εις τώ πετάχνη; χω|²⁰
 ράφη στρέματα τέσσερα, πλησιον των χαμουζαγάν γαν πέδων, και παιδες παπα|²¹
 γιάνι γαστουνιότι, και παιδες χαντζή αλί άγά Καμλου κελου;, και άχμέτ άγά|²²
 άζάπ αγα, έξεπούλησεν και εις τόν αυτον τόπον έτερον χοράφη στρέ|²³
 ματα δυό, πλησιον παιδες στήνη, και ό σουμαν άγας τού ράλη. και τό καμί;|²⁴

αλλαγή σελίδας

Φάκελος Λαυρεντίου

Αριθμός 17, η δεύτερη σελίδα

του πουλητού. Τά αυτά δένδρα εις τό πουητρεις ; και άμπέλι περιβόλη, χοράφια =|¹
 και λιατρίβη μέ δένδρα και έλαιόφυτα όλα ρζ: 220: ως άνωθεν έφημεν|²
 ως έστιν και ως εύρίσκονται τήν σήμερον τά έπούλησεν ό ρήθεις κυρ γεωργάκης|³
 γιάκουμος εις τέλειαν πούλησιν του καθηγουμένου της φανερωμένης κούλουρης
 παπα|⁴

κυρ Ιωακήμ, διά γρόσια χίλια διακόσια ένενήντα πέντε η^{το1} γρ 1295:|⁵
 και έλαβε τά άσπρα εις χειρας μετρητά, και έξεπληρώθη, και έξενώθη|⁶
 τελείως. από δέ του νυν και εις τό έξηξ άγροικάται ίδιος και καθολικός οίκοκύρης|⁷
 ό καθηγουμένος της φανερωμένης κούλουρης παπα κυρ Ιωακήμ, και οι νυν|⁸
 και ή κατά διαδοχήν πατέραις της αυτης μονης φανερωμένης κούλλουρης|⁹
 οι άγωραστε να κάμουν αυτα ως βούλονται. ει δέ και πειραχθουν ποτέ|¹⁰
 καιρω υπό τινος υπόσχεται ό κυρ γεωργάκης γιάκουμος ό πουλητής|¹¹
 να ντους απόκρινεται εις κάθεν τους ζημίαν, και πείραξιν, προσέτι|¹²
 θέλη των δώση διά μέν τά δένδρα άμπέλι περιβόλι, και λιατρίβη χοντζέτι|¹³
 υπό της βασιλικης κρίσεως, διά δέ τά χωράφια μαραφέτη υπό του _ |¹⁴
 αγά μας του βοίβοντα. όθεν έγινε τό παρόν εις βεβαίωσιν: - |¹⁵

- < γιοργάκης γιακουμος βεβεονό τα ανοθέ _ _ |¹⁶
- < λεονάρδος Καλογεράς μαρτυρω: _ _ _ |¹⁷
- < χατζη Ιωάννης παλαιολόγος μαρτυρω: _ |¹⁸
- < μιχαήλ μπόλμπατζιας μαρτυρω & |¹⁹
- < παναγιώτης άλεξάνδρου μαρτηρω: _ |²⁰
- < σοτηρχος κακούρης μαρτηρό: _ |²¹
- < Δημήτριος Καλογερά μαρτυρω: _ |²²
- < Ιωάννης μαρμαροτούρης μαρτυρω: _ |²³
- < νικολός πατούσης μαρτυρω. |²⁴
- < μενάρδος πετράκις μαρτυρω: _ |²⁵
- / μιχαήλ παπα άγγελής νοτάριος μαρτυρω & |²⁶

στην πίσω όψη

όμολογία του γία |¹
 κουμου δια |²
 τα δένδρα |³

1757 : μαρ: 3: |⁴

αρ: 36: |⁵

Αριθμ. 18*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1757 : μαρτιου: 29: ἀθήναι § |¹
 με τω παρων Γράμμα φανερόνη καί ὁμολοΓι ὁ μαστροδαμῖανός μιστριγκός πος μετα
 βουλῆς καί θελι²
 σεός του ἐπούλισεν τα ελεοδενδρα, ὅπου ἔλαβε κληρονομίαν ἀπο τὴν ἀδελφίν του την
 γκλίνω εν τή³
 τοποθεσύαν του νικλιότη δενδρά μεγαλα δόδεκα καί λιόφιτο φιτεύτο ἕνα, πλισίον
 ἤμπρα⁴
 ημ μπασίας σταμπολής καί ἀπό το αλον πέδες Γιωργάκη τρίμη καί ἀπό το ἕτερον
 λιμπέριος μπου⁵
 ζήκης καί ἀπό το ἄλον ἢ ἀγοραστέ. τα αὔτα ελεόδενδρα καί ελεόφιτα με το ξιλίον
 τους ος⁶
 ἀνοθεν, ἔφιμεν ος ἔστην καὶ εὐρίσκονται, την σύμερον τα ἔπούλισεν ὁ ἀνοθεν
 μαστροδα⁷
 μιᾶνός μιστρικός, ης τέλιαν πουλίσην, του ἀδελφού του του γιωργάκη μιστριγκού καὶ
 του γαμπρού του τοῦ⁸
 μίτρου στρογγιλοῦ διά ριαλιὰ εξίντα η^{τοῖ} νουμερον 60: καί ἔλαβε τα ἄσπρα ὁ αὐτός
 πουλιτής ἐπι⁹
 χήρας καί ἐξεπλιρόθη καί ἐξενόθη τελίος, ἀπο τὰ ἀνοθεν ελεόδενδρά ἀπό τοῦ νιν καί
 ἦς τό¹⁰
 εξίς αγρικόντε ἠδιοί καί καθολική οἰκοκυρῆ ὃ θε γιωργάκης μιστριγκός καί μί¹¹
 τρος στρογγιλος, ἢ αγοραστέ να καμούν αὔτα ος θέλουν καί βούλonte ης την
 εξουσαν τους¹²
 ος μουλκυ ηδικόν τους μιν ἠμπορόντας να λάβουν ἠπό τηνος καμίαν πέραξιν ουδε
 ἐζή¹³
 μίαν ἠπόσχόμενος ὁ ἀνοθεν πουλιτής ὁ μαστροδαμῖανός να τοῦς αποκρένετε ης πᾶ¹⁴
 σαν τους εξημίαν καί πέραξιν, πρόξέτη καί δια πλέον συγουριτά θέλη τους δόση καί
 χον¹⁵

γγέτι ἠπο τῆς βασιλικῆς κρίσεος ης χήρας τον αγοραστον ης ασφάλιαν¹⁶

< δαμηανως μιστριγγως . βαιβεωνο τα ανοθεν¹⁷

< σαραντις κουρμας μαρτιρω : — |¹⁸

< αργυρι δυσανάγνωστο μαρτηρο . _ _ _ |¹⁹

< γηανις φερίγος μαρτηρω — |²⁰

< διμιτρις πουρικης· μαρτιρω· — |²¹

< νικολός πατοῦσας νοταριος μαρτυρῶ : — |²²

< μιχαήλ παπα ἄγγελῆς νοταριος μαρτηρῶ § |²³

στην πίσω ὄψη

1757 : μαρτίου : 29:

αρ. 31

Η ὁμολοΓιά ὅπου ἀγό |¹

ρασαμε τα δένδρα ἀπό |²

τον δαμιάνο ης του νικλιότη |³

δια ριαλια 60 : — |⁴

σημείωση στο πλάι: : Ἀθηνῶν ἄπαντα |¹

Αριθμ. 19*Φάκελος Λαυρεντίου*

Μονόφυλλο

1828 Ιουναρίου 1 φανερωμένη |¹
 διά της · παρούσης · ομωλογήας · καί καλῆς |²
 απωδήξεως · τὴν σῆμερων · φάνερόνο · καί |³
 ομῶλωγὸ · ἐγὼ · ο ηπωκάτωθεν · ειπογε |⁴
 γράμένος · ο · σπῆρω · τοῦ φιλήπου · μαυρω |⁵
 γιανη · ἐπίγα · παρακαλεστηκως · εἰς τὸν |⁶
 διάκω · τὸν δωμέτηω · καί μοῦ ἔδωσε γρ : |⁷
 τὸν ἀριθμὸν : 300: ἦτι · τρακόσια · τά |⁸
 οπία · γρ · ο δωμετηος τά ἔδωσε · με τὸ δια |⁹
 φώρων τους · πρῶς · 3: τᾶ εκᾶτῶ · τὸν |¹⁰
 μῆνα · τὰ ὠπία · τᾶ εἴλαβα · ημερες |¹¹
 :31: καί τεληωνόντας · εἰς αὐτή · διωρια |¹²
 εἰπόσχωμε · ναῖ τοῦ τὰ · επιστρέψω · με |¹³
 καλῆν · ευχαρηστήσιν · καί δῆα τό αληθές |¹⁴
 ἔδωσα · τὸ παρῶν μου · ἐπι χειρωσ μου |¹⁵
 εἰς ασφάλιαν |¹⁶

αμβροσιος ιερομοναχος μαρτίρω |¹⁷
 σπῆρω μαυρογιανης βεβεώνο τά ἄνωθεν |¹⁸

στην πίσω όψη
 σπηρος μου |¹
 ρογηανης . |²

Αριθμ. 20*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1753 : Ίουνίου : 24: ἀθήναι: - |¹

με τό παρόν γράμα φανερώνει ὁ τενικόλαος ρωμανός, και ὁ ἀδελφός του ὁ

ἀγγελάκης|²πῶς μετά βουλής, και θελησεός των ἐπούλησαν τό ἀχούρι, ὁπού ἔχουν εἰς τήν ἔνο|³ριαν τῆς ἀγίας οἰκονόμου μέ ἀνογοκάτογον ἕνα μέ πηγάδι ἕνα, με τήν|⁴

αὐλην και ἐμβασίαν του, πλησίον

γεωργάκη μιστριγκου, και ἀπο τό ἄλλο κυρῖ ἀνδρε|⁵ας κακούρης, και τα ἄλλα ομό μερη ἡ ὁδός. τό αὐτό ἀχούρι ὡς ἔστιν, και|⁶ὡς εὐρίσκεται τήν σήμερον τό ἐπούλησαν ὁ τενικόλας και ἀγγελάκης ῥομανού|⁷

εἰς τέλειαν πούλησιν τοῦ μοναστηριού φανερωμενης κουλουρης διά ριαλία

ὀγδοῆντα|⁸ἡ^{τοι} ρλ 80: και ἔλαβαν τά ἀσπρα διά χειρός τοῦ καθηγουμένου τοῦ αὐτοῦ μοναστη|⁹ριού, παπά κυρῖ Ἰωακῆμ, και ἐξεπληρώθησαν, και ἐξενώθησαν τελείως. απο|¹⁰δέ τοῦ νυν, και εἰς τό ἐξῆς, ἀγροκάται ἴδιος και καθολικός οἰκοκύρης|¹¹ὁ καθηγούμενος τῆς φανερωμένης κούλουρης παπά κύρ Ἰωακῆμ, και οἱ νυν|¹²και ἡ τά ἐξῆς τά διαδοχὴν πατέραις, τοῦ αὐτοῦ μοναστηριου οἱ ἀγοραστέ|¹³νά κάμουν αὐτά ὡς βούλονται εἰ δέ και πειραχθουν ποτέ καιρῶ υπο τινος|¹⁴ὑπόσχονται οἱ δυο ἀδελφί ὁ νικόλας και ἀγγελάκης ῥομανού οἱ πουληταῖ να ντους|¹⁵ἀποκρένονται εἰς πάσαν τους ζημίαν, και πείραξιν βάλουν δέ και ἐπί|¹⁶τροπον ὡς ἑαυτούς τον κυρῖ σωτήρχον κακούρη να ντων δώση χοντζέτι|¹⁷ἀπο τήν βασιλικὴν κρίσιν εἰς ἀσφάλειαν. |¹⁸< νικωλος ρομανος βεβεονο : - |¹⁹< ἀγγελακης ρομανος βεβεονο : - |²⁰< νηκολος σκαζης μαρτηρῶ : - - |²¹< σπυρηδος καρορης μαρτηρω : |²²< γηανακος · λαμπρως · μαρτηρω |²³< δημητριος ἀστρακάρης μαρτυρώ : - |²⁴< λεόντιος φυλξας μαρτυρῶ |²⁵< μιχαήλ παπάγγελῆς νοτάρηος μαρτυρῶ|²⁶

στην πίσω ὄψη

το γραμα το νηκο|¹λου ρομανου |²1753 |³Ιουνίου |⁴αρ: 32 |⁵

Αριθμ. 21*Φάκελος Λαυρεντίου*

Μονόφυλλο μικρό

1796 γεναριου 27 |¹
 τιν σ̄ιμερον με το παρον̄ φανερόνι κε ώμο|²
 λογι ωτι ο μίτρος τοῡ παναγιότι μαβράκι|³
 πο̄ς με βουλῆς κέ θελισεο̄ζτου κέ με καλι|⁴
 του προθεσιν το χοράφι ωπου έχι ις το πιγα|⁵
 δι του διμίτρι - - ένου τιν σ̄ιμερον το εποϋλισα|⁶
 του μίτρου του παπαλινᾶρδου ις ετελιαν πόλι|⁷
 σιν λαχ̄ιδ̄ι ένα οσο εστι ο σιμπλιαστίς δισι|⁸
 κα γιάνι κουβάρι ἀνατολικά πέδες του δ̄ιμα|⁹
 κανακι νοτινά ιδ̄ιδ̄ος αυτὸ το χοράφι ινε με|¹⁰
 του γιανι κουβαρι ισια το χοραφι ις στο μάκροσ|¹¹
 κε ις στο πλάτος τιν σιμερο το επουλισα δια|¹²
 -ρλλ- 18 κε έλαβα τα άσπρα τις αυτις ό|¹³
 ρας σοα κε ανελιπος κε αποξενοθικα απο|¹⁴
 το ανοθε χοράφι κε έγινε ιδ̄ιος κέ καθολικός|¹⁵
 νικοκ̄ιρις ω ανοθεν αγοραστ̄ις να κ̄αμι ος|¹⁶
 θέλι κε βουλέτε κε δια το λιθές έγινε το|¹⁷
 παρον̄ επροσθεν το μαρατιρο |¹⁸

(μιχ̄άλις μαρουδις μαρτιρο μρτιρο|¹⁹
 δυσδιάκριτο στο πλάι δεξιά |²⁰
 (ατονις ζάος μαρτιρό |²¹
 (σ̄ιδ̄ερις παχ̄ις έγγραψα κε μαρτιρό|²²

στο πλάι κάθετα αριστερά:
 σ̄ακελάρ̄ιος μ̄αβρακ̄ής μ̄αρτιρό |¹

στην πίσω όψη:
 ὠμολογ̄ια δι |¹
 α το χοράφι |²
 οπου αγορασα |³
 απο το μίτρο του |⁴
 παναγιοτι μαβ̄ρα |⁵
 κη δια ρλ 18 |⁶

Lista de los indios de los dos reinos de Castilla y León.

Indios que se ovieron de las partes de los dos reinos de Castilla y León... [The following text is highly illegible due to extreme fading and bleed-through from the reverse side of the page. It appears to be a list of names or places.]

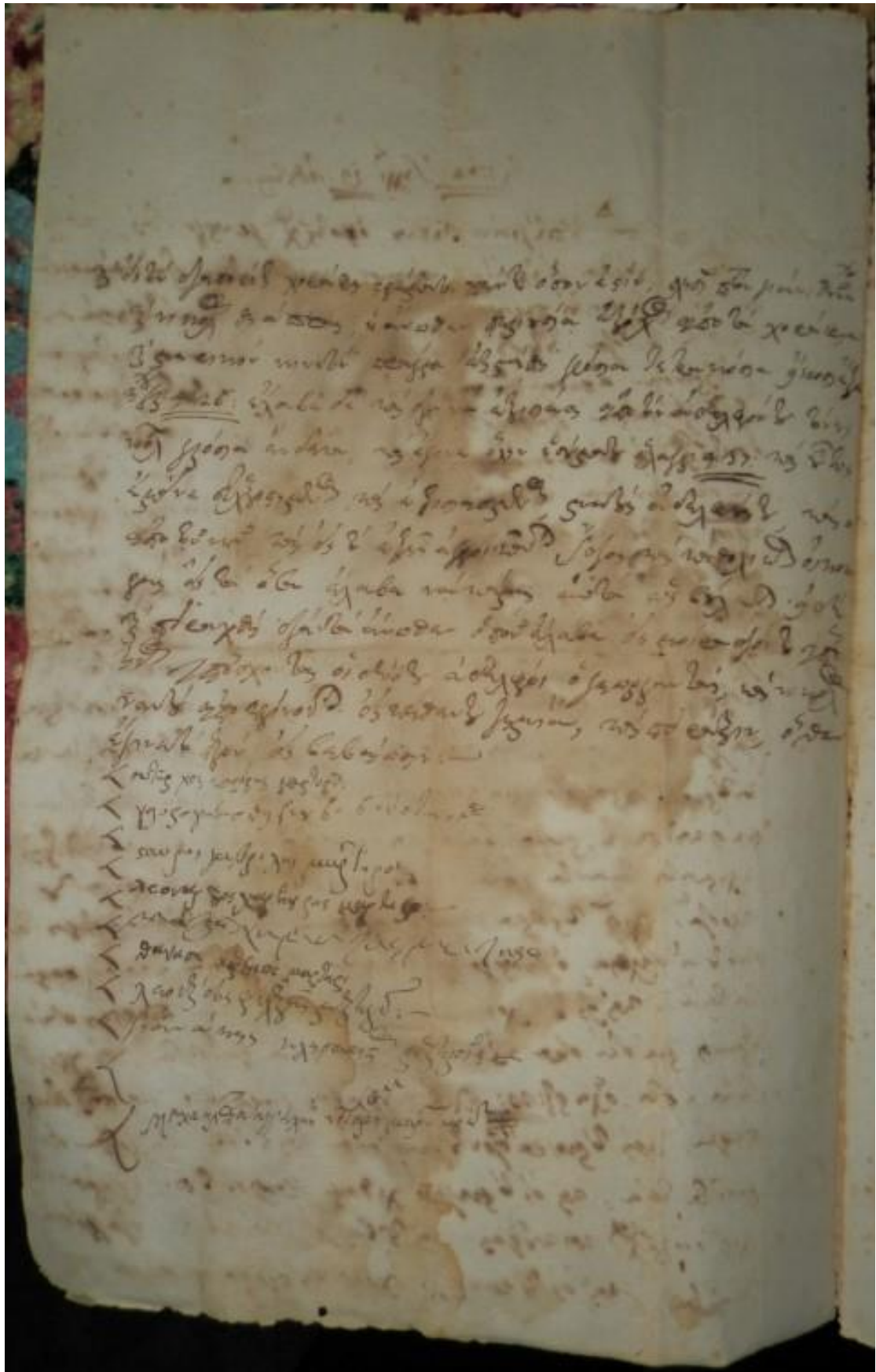
Αριθμ. 22*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1754 : Ιουλλίου : 19 : άθήναι : - |¹

Επειδή και οί παιδες του ποτέ γίανι θηβέου, ό σωτηρχος γεωργαντάς και²
 νικόλαος έρχόμενοι εις ήλικίαν νόμιμον, και βουλόμενοι διά νά μοιρα³
 σουν, την πατρικήν τούς περιουσίαν, διά να έγνωρίσι και νά έξουσιάσι⁴
 ό καθείς τό ίδιον, τούτου δή χρίν έπροσέλαβαν τόν κοινόν νοτάριον⁵
 και έτίμησεν άπασαν τήν πατρικήν τους περιουσίαν, και τούς τήν εμοίρασεν⁶
 έξίσου διά νά μήν παραπονείται ό ένας από τον άλλον, και έλαβεν μέν⁷
 ό σωτηρχος εις τον βουνόν άμπέλι στρέμα ένα, σπορίαν μίαν ήμυσι⁸
 μέ δένδρον ένα, και σικαῖς διό, και μέ τό φετινόν τους εισόδημα πλησίον⁹
 νικόλαος θοδορίνας και άργυρός μενιδιάτης, και της μητροπόλεως, και του¹⁰
 άγιου φιλίππου, ως έτιμήθη γρόσια όγδοήντα, και εις τον μοσχάτον άμπέ¹¹
 λι βίματα διό χιλιάδες τριακόσια πενήντα έξη, πλησίον παιδες χα¹²
 τζη κόλια θηβεου, και θανάσις κορθέος, και τό μοιράδιον του¹³
 άδελφού του του γεωργαντά, και τό μονοπάτη με τό φετινόν του εισόδημα¹⁴
 διά γρόσια εκατόν, και απο όπου έχη; εις τά σεπόλια και¹⁵
 του τό μερτικόν του ρεΰματος, μέ λευκάδες δέκα έπτά, και δένδρα τρία - ¹⁶
 μέ σικαῖς πέντε, μοραις όκτώ, και καρυδαῖά μίαν, βερικοκαῖς τρῆς¹⁷
 κλήματα τριάντα επτά, κιδονές όκτώ και με τά λοιπά του¹⁸
 κρόσια, πλησίον τό ρεΰμα, και του σιαμπακίκου, και τά δυό μέρη τά¹⁹
 δυό του άδέλφια, ό γεωργαντάς, και νικόλαος διά γρόσια εκατόν σαράν²⁰
 τα τρία, και εις τον κιλόνη χοράφη στρέματα τρία σπορίες δύο²¹
 ήμυσι μέ δένδρα έξη, και έλαιόφυτα φυτευτα, και αγριλέας²²
 δεκά έπτά, όλα ρζ : 23: πλησίον μουσταφά μουρουκηῖς, και παῖδες άνδρέα²³
 πεφάνι και τό μοιράδιον του γεωργαντά και ή όδός διά γρόσια ευδο²⁴
 μῆντα τρία, και εις τό μεγάλο λιθάρι γρασιδότοπον στρέμα ένα²⁵
 πλησίον σωτηρχος κακούρης, και του βαῖζει, και ή όδός διά γρόσια²⁶
 τριάντα, και εις του κανδίλη χοράφη στρέματα δέκα, πλησίον²⁷

Αλλαγή σελίδας

[Faint handwritten text in a cursive script, likely a medieval or early modern language. The text is significantly faded and obscured by staining and bleed-through from the reverse side of the page.]

[A large, ornate initial letter, possibly 'M' or 'N', at the bottom of the page.]

Αριθμός 22, η δεύτερη σελίδα

Φάκελος Λαυρεντίου

καί εις τόν διασορίτη χοράφη στρέματα πέντε ὅσον ἐστίν, πλησίον παπαγιάνι
θηβέου|¹

καί νικόλαος θιάσπρας, ἡ ἄνωθεν περιουσία ἐξόχος ἀπο τά χοράφια|²
καί μερικόν κινητόν πράγμα ἐτιμήθη γρόσια τετρακόσια εἰκοσι ἔξη|³

ἡ^{τοι} γρ : 426: ἔλαβε δέ καί διά νά ἐξισιάση ἀπο τόν ἀδελφόν του τόν νι|⁴

κόλαο γρόσια ἔνδεκα, καί ἔγινε ὅλην ἡ σούμα του ὅλα γρ: 437: καί οὕτως|⁵

ἔμεινε ευχαριστημένος καί ἐξισιασμένος, με τούς ἀδελφούς του, καί|⁶

ἀπο τοῦ νυν καί εις τό ἐξη^ς ἀγροικᾶται ἴδιος καί καθολικός οἰκοκυ|⁷

ρης εις τά ὅσα ἔλαβε νά κάμη αὐτά ως βούλεται εἰ δέ|⁸

καί πειραχθή διά τά ἄνωθεν ὅπου ἔλαβε εις μοιραδιόν του ὑπὸ|⁹

τινος ὑπὸσχονται οἱ δύο του ἀδελφοί ὁ γεωργαντάς, καί νικόλαος|¹⁰

να ντού ἀποκρίνονται εἰς κάθεν του ζημίαν, καί πείραξιν, ὅθεν|¹¹

ἔγινε τό παρόν εις βεβαίωσιν: - |¹²

< σωτήρχος καρόρης μαρτυρῶ: |¹³

< γηρογοατας θηβεου βεβεονο τανοθε|¹⁴

< σταυρος γαβριλης μαρτιρο : - |¹⁵

< λεοναρδος χαρβουρης μαρτηρο : - |¹⁶

< μητρος χαματας μρτηρω |¹⁷

< θανασις κορθεως μαρτηρι |¹⁸

< λεοντίοςφύλξας μαρτυρῶ : - |¹⁹

< γιανάκης κλησαρις μαρτιροῖ : - |²⁰

< |²¹

< Μιχαήλ παπάγγελής νοταρηος μαρτυρῶ & |²²

στην πίσω ὄψη:

τό γράμα ὅπου ἔκα|¹

με ὁ σωτήρχος |²

με τούς ἀδελφούς|³

του τη^ς μιρασίας|⁴

1754 : Ιουλιου : 19 |⁵

αρ. : 33 |⁶

Αριθμ. 23*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1755 : μαρτίου : 9 : άθήναι :~|¹

Διά τοῦ παρόντος όμολογεί ό γεωργάκης μπάμπαρης ότι τήν σίμερον αὐτοθελήτως²
καί άβιάστως άφιέροσεν εις την μονήν της υπεραγίας φανερωμένης κούλουρης, από
τά³

δένδρα, άπερ έχει εν τή τόποθεσία, βάρη κουλουριόρη δένδρα πέντε με τό ξιλιόν
τους⁴

πλησίον μήτρος λούμης καί άπο τό άλλο της ρήθεισης μονης, καί άπό τό έτερον, τοῦ
ρήθέντου γεωρ⁵

γάκη μπάμπαρη, καί εκ τού έτέρου ή όδός. τά άνωθεν δένδρα ως έφημεν, ως έστ⁶

καί ως εύρίσκονται τήν σίμερον τά άφηέροσεν ό αὐτό γεωργάκης μπάμπαρης⁷

εις τήν ρήθεισα μονήν της φανερωμένης κούλουρης, καί άπεξενώθη καί

άπελεστείθη⁸

άπό αὐτά τελείως : άπό δέ τοῦ νυν, και εις τό έξης άγροικώνται ίδιοι οικοκυρέοι⁹

οί νυν, καί οί κατά διαδοχήν πατέραις τής αὐτης μονης, νά κάμουν, αὐτά¹⁰

ώς βούλονται. καί πρόσ ένδειξιν έγινεν τό παρόν εις βεβαίοσιν: |¹¹

< νικόλαος μουσταπίδας μαρτυρῶ: - |¹²

< παναγηωτης μπαρμπανος μαρτιρω: - |¹³

< νικολός κυμονιατης μαρτυρη : - |¹⁴

< λεόντιος φυλξας μαρτυρω : § |¹⁵

< νικολός πατούσας νοταρης μαρτυρῶ |¹⁶

< μιχαήλ παπάγγελής νοταρης μαρτυρῶ § |¹⁷

< |¹⁸

στην πίσω όψη

ή άφιέροσις τοῦ γεωρ¹γάκη μπάμπαρι |²εις βάρη |³1755: |⁴μαρτίου: 9 : |⁵αρ: 34 : |⁶

Αριθμ. 24

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

Στα οθωμανικά

άνω ώα:

Mehmed Beşe Zakohto = Μεχμέτ Μπεσέ Διακοφτό (;)
Esseyid Hasan Beşe Horasanlı = Σεγίτ Χασάν Μπεσέ από το

Χορασάν

Elhaci Hasan Zika = Χατζή Χασάν Ζίκα(ς)
Menla Ali Ali Hacı = Μολλάς Αλής Αλή Χότζα

1793: - μαρτίου: -30: - άθήναι: - - - |¹

διά του παρόντος γίνετε δήλον, ότι επειδιή και ει παιδαις του ποτέ νικολάου πρέτζα, ο
 παναγιώτης, ο σπύρος, ή μπίτζα, και ει πάι²
 δαις του άδελφού τους του ποτέ γιαννάκη πρέτζα, ο δημητράκης, και άλισάβε, την
 πατρικην τους όσπιτοκάθησην άμείραστη, κεί³
 μενη, έν τη ένοριαν της καπνηκαρέας, όθεν την σήμεραν συφόνος τά τρεία άδέλφεια,
 παναγιώτης, σπύρος, και μπήτζα,⁴
 όμοϋ και μέ τον έπίτροπον των παιδων του άδελφού τους του ποτέ γιανννάκι τον
 σπύρον χαρβούρη, ήθέλησα να την μειράσουν έ⁵
 ξήσου εις μειραδεια τέσσαρα, όθεν έπήραν τον κυνον νοτάριον της πολιτής, και την
 έτήμησεν γρόσια τετρακόσια όγδο⁶
 ήκωντα, έτημήθει δέ και τό χαλόσπυτο όπου είναι εις τό πλεβρό της αυτης
 όσπυτοκάθησις, γρόσια σαράντα όκτω, και έγη = ⁷
 ναν όλα σουμα γρόσια πεντακόσια ήκοσιοκτω, ήτοι N^{ov} γρ' : 528: - και έπεσε τό κάθε
 μειράδιον απο γρόσια εκατόν⁸
 τριάντα δύο, την μεγάλην όσπυτοκάθησιν ως έστην και ευρήσκειται μέ τό ανώγιόν της
 και ομπρός του ανωγίου ταράσα, μέ άς⁹
 κάλα πέτρηνη, με κατόη και με τό χαγιατή του και μέ καμάρες τρεις και εις τό
 πλευρό ανωγομάγαζο μέ τό ότζάκι του και μέ την¹⁰
 άσκάλα του πέτρηνη, και υποκάτοθεν του αυτου κελάρη, και μέ τό στυκάκη όπου
 είναι στο πλευρό του κατογίου, και υποκά¹¹
 τοθεν του ανωγίου, πατητήρι, και άχοϋρη, και πηγάδη ένα μέ γοϋρνα κτηστή, και εις
 την αυλήν νεραγγές τρεις λεμονιές¹²
 δύο, και προτοκαλέα μία, και μουρέα μήα, και κλήμα ένα, μέ την αυλήν και έμπασιαν
 της, πλησίον της αυτης¹³
 έκλησίας καπνηκαρέας, του άλλιαγα κατρήπη, και τό χαλόσπυτο όπου έπήρε ο
 παναγιώτης, και ή όδός, την αυτην όσπυτο=¹⁴
 κάθησιν την σήμεραν την έπούλησαν ει ανωθεν, ο παναγιώτης ήμπήτζα, και ο σπύρος
 χαρβούρης ο έπήτροπος των παιδων¹⁵
 του ποτέ γιαννάκη πρέτζα, εις τελειαν πουλήσην του κύρ σπύρου πρέτζα, ως έτιμήθει
 γρόσια τετρακόσια όγδωήκοντα¹⁶
 ήτοι N^{ov}: γρ' : 480: - έπήρε δέ και ο παναγιώτης τό χαλόσπυτο όπου είναι εις τό πλευρό

Φάκελος Λαυρεντίου

Αριθμός 24, η συνέχεια του εγγράφου

της άνωθεν σπυτοκάθησης, εις τό¹⁷
 μειράδιόν του ως έτιμήθη διά γρόσια σαράντα όκτώ, Ν⁰⁰ γρόσια :48: πλησίον του
 άδελφοῦ του του σπύρου, του χασαν¹⁸
 μπασιαρούσα, γιακούπης άρβανιτάς, και ή όδός. έτι έλαβεν και άπο τον άδελφόν του
 τον σπύρον διά να συμπληρο=¹⁹
 θή τό μειράδιόν του γρόσια μετριτά όγδωήντα τέσερα, και έκλησεν ή σοῦμα του
 γρόσια έκατόν τριάντα δύο: -²⁰
 έλαβε δέ και ή μητζα τό μειράδιόν της, σῶον μετριτά γρόσια έκατόν τριάντα δύο,
 άπο τον άδελφόν της τον σπύρον²¹
 και οὔτως έξησιάστη ύφ αυτης άπό τό μειράδιόν της, έλαβαν δέ και τά άνίψυα τους ει
 παιδες του ποτέ γιαννάκη ό δημητράκης²²
 και άλησάβε τό μερειδιόν τους σῶον άπο τον θύον τους τον σπύρον, γρόσια έκατόν
 τριάντα δύο, και έσυμποσῶθη και²³
 αυτων τό μειράδειόν τους καθου και των λοιπων, και λαμβάνωντας ό καθ εις την
 πάρτι του άπο την όσπυτοκάθηση²⁴
 όπου επούλησαν του σπύρου έξενόθησαν άπο αυτην τελείος, και άπο του νυν και εις
 τό έξης άγρικάτε και κράζεται²⁵
 ίδιος και καθολικός εικοκύρης ό ριθεις σπύρος ό άγοραστης νά κάμη αυτην ως θέλη
 και βούλεται εις την έξουσίαν²⁶
 του, μήν ήμπορωντας νά λάβη ύπό τινος καμίαν πίραξην, ύποσχόμενει ει άνωθεν
 πουληταϊ νά του άποκρέ=²⁷
 νωνται εις πάσαν του έξημία και ένόχλησην. προς έτι δέ και δια πλέον συγουρητά
 βάνουν και έπίτροπον ως τό ιδι=²⁸
 όν τους πρόσσωπον τον υπάρχει σκόπιμο κενό διά να του δώση και χογγέτη παρά της
 βασιλικής κρίσεος εις βε²⁹
 βαίωσην και εις άσφάληαν: _ _ _ |³⁰

< παναγηοτης πρετζας ομου με την αδερφη μου την μηκηα βεβεονομε³¹

< δημητράκης ιοάνου πρέτζας όμοῦ μέ τίν άδελφί μου τίν έλισάβετ βεβαιόνομαι:³²

< στάμος ώρας μαρτιρας³³

< σπύρος βλαστόν μαρτιρω³⁴

< νικολής πιρίς μαρτιρω³⁵

< |³⁶

< |³⁷

< νικόλαος μενιζέλος Νοτάριος μαρτυρω: - - - |³⁸

στην πίσω όψη

Αρ. 11 |¹

διά τό οικόπεδον |²

ύποψιν 8 . το Κώδικα; |³

Αριθμ. 25

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

μελᾶ ντερβής	ήμπραήμ	ἀχμέτ χοντζας ¹
λιβαδι αλής	τζεχαγιας	θηβαῖος: - ²

< 1755 - ἴσον καί ὅμοιον τῆς τούρκικης
ἀγορᾶς τοῦ μπάφι |³

μεϊμέτ ἀλή κε	μουσταφᾶ κελε	μουσταφά κελέ	μεϊμέτ κε	ἀχμέτ κελέ ⁴
λεπής μηγιάρης	πη μιγιάρης	πή μαρουκάης	λεπή σαμπαγγίκου	πή μπουγιουκαλης ⁵

Διά τοῦ παρόντος φανερώνει ὁ μεϊμέτ ἀγας βαϊζεντάς πῶς ἐπούλισεν τὰ ζευγα⁶
ρια ὅπου ἔχει εἰς τοῦ μπάφι κουμαρέα ζευγάρια πέντε καί καθῶς εὐρίσκει⁷
ται, τό ἔν μέρος ἡ ποταμέα ὅπου ἔρχεται εἰς τήν χώρα, καί τό ἄλλον μέρος⁸
τοῦ μέξα μπούα τό ζευγολατιόν καί ἡ στράτα τοῦ φασίδερου, καί τό ἄλλον μέρος⁹
χαμουζάγαζαντάς χαντζή ἀχμετ ἀγα μεγάλη βήλια καί ἐλιές μπεηζαντε¹⁰
ἀχμέτ ἀγα ζευγολατιό παλαιό λιόπεσι ἐός νά πάγη εἰς τήν ἐκκλησιά, καί¹¹
τό ἄλλον μέρος βασιλεύοντας ὁ ἥλιος τό ξερόπόταμο δουλεμένα καί ἀδου¹²
λευτα χοράφια, μέσα εἰς τὰ αὐτᾶ ἐλεόδενδρα ὅσα εὐρίσκονται, καί εἰς¹³
τό ζευγολατιό τέσαρα σπίτια τᾶ δύο σκεπασμένα, τᾶ δέ ἄλλα δύο χα¹⁴
λόσπητα ὅπου εἶναι τῶν δύο ζευγαρίων σαράντα κιλλά στᾶρη ὁ σπόρος του, καί
δέκα¹⁵
πέντε κιλλά κριθάρη ἡ σπορά τους, καί μέ τὰ ἀλόνια τους · καί με τὰ γρασιδότηπα
τους¹⁶
καί μέ τό περιβόλη τους μουριές - - τες καί καριδές του, καί μέ ἄλλα κρόδια¹⁷
ἦτοι εὐρίσκονται, καί μέ τήν βρῖσιν του, καί μέ τό νερό του τρεχάμενον τό ἐπού¹⁸
λισεν διά ριάλλια ἐξακόσια : η^{τοῖ} ρλλ: 600 κατά τό χονγγέτη τῆς βασιλικῆς¹⁹
κρίσεος ὅπου τούς ἔδωσαν κατά τὰ σίνορα τους τῶν ἄνοθεν χωραφήον ἔτι ἔδωσαν
ριάλλια ἑπτα²⁰
κόσια εὐδομηῆτα : η^{τοῖ} ρλλ 770 νά τούς δώση καί τό ταπή ἀπό τόν σπαή, καί ἔ²¹
γιναν ὄλλα τᾶ ἄσπρα ὅπου ἔδωσαν διά σπήτια καί χωράφια καί περιβόλι νερᾶ²²
γρασίδια ἄλλονια σοῦμα ριάλλια χίλια τριακόσια εὐδομηῆτα : η^{τοῖ} : 1370 |²³
τό ἄνοθεν τό ἐπούλισεν τοῦ ἡγουμένου τῆς κούλουρης μοναστηρίου παπᾶ ἰωακίμ, καί
τῶν²⁴
λοιπῶν καλογέρων . καί ἐξεπληρόθη καί ἐξενόθη ἀπό αὐτό τελείως, καί εἶναι ἀ²⁵
πό τήν σήμερον ἴδιοι καί καθολικοί οἰκοκυραῖοι εἰς τό αὐτό ὁ τε ἡγούμενος²⁶
ἰωακίμ, καί οἱ λοιποὶ καλόγηροι νά κάμουν αὐτό ὡς θέλουν καί βούλονται εἰς τήν²⁷
ἐξουσίαν τους ὡς μούλτζιον ἐδικόν τους.²⁸

στην πίσω όψη του εγγράφου **25**

Αρ: - |¹

ἴσον καί ὅμοιον τηζ̄ τούρκικις |²
 ὁμολογίας ὁποῦ ἀγοράσαμεν |³
 τό ζευγαλατίον εἰς τοῦ μπάφη |⁴
 κουμαρέα ἀπό τόν μεϊμέ |⁵
 ταγα βαϊζη : - |⁶

με ἄλλο χέρι

διά τό ὑπ' αρθ. 13 . Κτίμα |¹

αὐτοῦ Κώδικα. — |²

Αριθμ. 26

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1755 : νοεμβρίου: 25: άθήναι:~|¹

Διά του παροντος όμολογει ό γεωργάκης πορίχης όμου και ή γυνή του ή μαλτου ή θυ-
 γάτηρ του ποτέ γεωργάκη κορθέου πώς μετά βουλης και θελησεός τους ε΄πουλησαν|²
 την όσπητοκάθησιν άπερ έχουν εν τή ενώριαν του σωτήρος δικαίου όσπήτιον με|⁴
 την καμάρα, με τον όρτά σοφάν του, με πατητήρι και πουρλάκη με άνογομάγαζον|⁵
 μονόρικτον ε΄να, με έτερον σπήτι ξεπάτοτον ε΄να, με τό χαγιάντη του, και άσκάλαν|⁶
 μαρμαρένια, με πιγάδι, με φουρνον, και πόρευσιν με την άυλην και έμβασιαν της|⁷
 πλησίον τον παιδων νικολάου σουφρή, και από τό άλλον σταμος χαντζή πέτρον
 μανδρά, από δέ|⁸
 τό έτερον σίδηρης κοτάκης, και σταμος καλιμάνης, και τό άλλον ή όδός. έτι
 έπούλησαν και|⁹
 εις τον λόχα άμπέλι στρέμα ένα, η^{γουν} στρ 1: πλειον ή έλαττον πλησίον παιδες στάθη
 βιζά, και από τά άλλα|¹⁰
 δυό μέρη παιδες γιάνι θηβου και τό άλλον ό οργιωνας π έτι έπούλησαν στον αυτον
 τόπον έτερον ά|¹¹
 μέλι σπορίες τρεις η^{γουν} σπ 3: πλησίον γιανάκη μπασταρδάκη και παιδες νικολή
 λογοθέτη, και από τό|¹²
 άλλον παναγιώτης γκαστρωμένος, από δέ τό έτερον αδάμης τριπολιτζότης, και εκ του
 έτέρου λαμπρος|¹³
 καζαντζης. την ρήθεισα όσπητοκάθησιν, και άμπέλια ως έτιμιθησαν παρά του κοινού
 νοταρίου|¹⁴
 ως έστιν, και ως εύρίσκονται την σήμεραν τά έπούλησεν ό τε γεωργάκης πορίχης,
 μετά|¹⁵
 της γυνής του της μελτους εις τέλειαν πούλησιν του καθηγουμένου της φανερωμένης
 κούλουρης παπα κύρ|¹⁶
 Ίωακήμ και τον λοιπων πατέρων της αυτης μονής διά γρόσια διακόσια σαράντα
 πέντε|¹⁷
 ήμυσι η^{γουν} γρ 245 ≠ : και έλαβαν τά άσπρα εις χειρας μετρητά σωα, και ανελειπή και
 έξει|¹⁸
 πληρώθησαν και έξενώθησαν τελείως. από δέ του νυν και εις τό έξης άγροικωνται
 ίδιος οικο|¹⁹
 κύρης, ό καθηγούμενος της φανερωμένης παπα κύρ Ίωακήμ και οι νίν και οι κατά
 διαδοχήν|²⁰
 πατέραις της αυτης μονής οι άγωρασταί να κάμουν αυτά ως βούλονται. ει δέ και
 πειραχθουν|²¹
 ποτέ καιρω υπό τινος υποσχονται οι άνωθεν πουληταί να ντου αποκρίνονται εις κάθε
 ντου ζημιας|²²
 και πείραξιν προσέτι βάλουν άμφοτεροι έπίτροπον οι άνωθεν πουληταίς ως τό ίδιον
 τους πρόσωπον|²³

Φάκελος Λαυρεντίου

Συνέχεια του εγγράφου 26

τόν κυρ̃ δημήτρι ποθητόν να ντους δόσι χοντζέτι υπό της βασιλικής κρίσεως. ὅθεν
 ἔγινεν²⁴

τό παρόν εις βεβαίωσιν: |²⁵
 < |²⁶
 < ρϋζως ἀναστασιου μαρτυρῶ : - |²⁷
 < θομας̃ κακουρης μαρτηρω : - |²⁸
 < νικωλος ρομανος μαρτιρω : - |²⁹
 < λεόντιος φυλξα̃ μαρτιρῶ : - |³⁰
 < |³¹
 < |³²
 < |³³
 < |³⁴
 < Μιχαήλ παπάγγελής νοταρνος μαρτυρῶ & |³⁵

στην πίσω όψη

1755: νοεμ: 25 τό γράμμα διά την άγω |¹
 ράν της ὀσπητοκαθήσεως |²
 καί δυό κοματιόν άμπέλια |³
 από τον γεωργάκη πορί⁴
 χη καί από την γυνή του. |⁵
 την μαλτού. δια γρ 245 ≠ |⁶

Αριθμ. 27

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1733 : - μαΐου : - 15: - άθήναι: - |¹
 μέ τό παρόν Γράμμα φανερώνη και όμολογή ό μιχάλης τζιγάρης από την Έγενά πώς
 μετά βουλής και|²
 θελισεός του έπούλισε τό άμπέλη όπου του ήχε δομένω ό κυρ Γεωργακής γγιαβρής
 διά ψυχηκήν του σωτη|³
 ριάν και δι' μερικόν καιρόν όπου ήχε του δουλεῦσι εις τό άρχοντικό του, τό όποϊον
 ευρίσκειται έν τη τοποθέσια|⁴
 της βάρης κουλουριάτη στρεμά ένα και σπορία μησι πλιόν ή έλάτον όσον έστιν
 πλισιό τά δυό μέ|⁵
 ροι του κυρ μιχάλη κακουρή και από τό έτερον άχμέτ κελεπης ούσταβελή, και εκ' του
 έτέρου ι όδος τό αυτό|⁶
 άμπέλη ός έστιν και ός ευρίσκειται την σήμεραν τό έπούλισεν ό άνωθεν μιχάλης
 τζιγάρης εις τελείαν πούλη|⁷
 σιν του μαστροδημήτρη μηστρηγκού διά ριαλία δωδεκάμησι ήτι γρ^ο 12 ½ : - και
 έλαβε τά άσπρα έπι χείρας|⁸
 μετριτά και έξεπληρώθη και έξενόθη τέλιος και από του νυν και εις το έξηξ' εγρίκατε
 και εΐναι|⁹
 ίδιος και καθολικός νικοκίρης ό άνωθεν μαστροδημήτρης μηστρηγκός ό άγωραστής
 νά κάμει εις|¹⁰
 αυτό ός θέλη και βούλεται εις την έξουσιάν του ός μουλκίον έδικόν του μην
 ύμπορώντας νά λάβη|¹¹
 υπό τινος καμιάν πιάξην ύποσχόμενος ό άνωθεν μιχαλής ό πουλητής νά του
 απόκρένεται|¹²
 εις πασαν του έξημίαν και πιάξην προς έτι και διά πλεόν συΓουριτα βελή και
 έπίτροπον|¹³
 ός τό ιδιόν του κορμή τον υπάρχει σκόπιμο κενό όταν θελήσι ό άγωραστής να πι
 Γενή ό αυτός|¹⁴
 έπίτροπος εις τον αυθέντη τον κατά νά του διέδη χογγέτη όθεν εις ένδειξιν της
 άληθείας έ|¹⁵
 γινε τό παρόν ύπο μαρτυρίας των κάτωθεν εις ασφάλειαν: - - - - |¹⁶

< Ιωάννης φιλιξάς μαρτυρω : - |¹⁷< γιωργακίς γγιαβρής μαρτιρο |¹⁸< πέτρος μανδρας μαρτιρή: - |¹⁹< σωτηρχος κακουρης μαρτηρω : - - |²⁰< μιχάλης κακούρης μαρτιρω |²¹< λεονάρδος Ιω^{άου} μπάρμπανου μαρτιρω : - |²²< Δημήτριος πατούσας νοτάριος μαρτιρω : - |²³

στην πίσω όψη

Η όμολογία διά τό άμπέ|¹λη όπου άγώρασα από |²τόν μιχάλη τζιγάρη : - |³1733 : |⁴μαΐου : 15 : |⁵αρ : 26 : |⁶

Αριθμ. 28*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1733 : - άπρηλιου : - 28: - άθήνας : - |¹με το παρον · γραμμα φανερόνη και όμολογή · ό κυρ γεοργάκυσ γγηαβρις · ποσ
εζτόντας=|²και προ κερού · να είχε · εις το σπιτη του μερικό κερό · ος ψυχοαναθρευτηκόν τον=|³
μηγάλη · κύγαρο · γενήτη · την σίμερον · ό αυτῶς κυρ γεοργάκυσ γγηάβρις άπο = |⁴
καλην του θέλησιν · και κάλην του προερέσιν · του δινη και χαρίζη · του αυτου
μηγάλη|⁵το αμπέλη όπου έχη · εν τη τοποθεσία βαρι καριδέα στρ: 1 σπο ≠ πλῆον ει = |⁶
ελάτον · όσο εζτην συμπληος · τα διο μερη· κυρ μηγάλης κακούρις· και το ετε|⁷
ρο· ό βελής εκ δέ του ετέρου · ή οδος · το αυτό αμπέλη · ός εβρίζκεται· το=|⁸
εχάρισε · λέγομεν · του άνοθεν · μηγάλη κύγαρο· γενήτι· και ό αυτος μηγά|⁹
λης· το ελαβε · κανοντάς το· καμπούλη · και εμινε ευχαριστημένος · μιν ε|¹⁰
χοντας · να ζητά ό άνοθεν γεοργάκυσ · άπο τον αυτον μηγάλη · τήποτα όσα|¹¹
τος · και ό μηγάλης · να ζητά · άπο τον αυτον γεοργάκυ ποτέ κερῆς τήποτα αλλά|¹²
εμιναν · και τα διο μερι ευχαριστημενα και οϋτος · του εδόθη το παρον δια|¹³
καβουπζιον του εδόθη το παρον εις ενδιξην · της पासιν και ασφάλιαν: -|¹⁴< γιωργακις γυαβρις βεβεονο τα ανοθε: - |¹⁵< δημιτρας καζτηβανος μαρτηρο: - |¹⁶< νικολος περνεας μαρτιρο : - |¹⁷< άγγελάκης ψοφή μάρτιρω -: - |¹⁸< γηανης κοτογαμι μαρτιρας απώ χησος και ληβανη|¹⁹< Ιωάννης παπάγγελή νοτάρηος της πολιτηας μαρτυρω και εγραψα : ς |²⁰

στην πίσω όψη

ή ομολογήα όπου μου |¹εδοσε τω αμπε - |²λη ό αφέντης μου ο - |³γεοργάκυσ κυά - |⁴βρις : - |⁵εις την βαρή |⁶1723 |⁷άπριλιου 28 |⁸αρ: 15 |⁹

12303 ... + ... inform

Main body of handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter.

Handwritten notes or signatures in the left margin, including a large bracketed section.

Handwritten notes or signatures in the bottom margin, including a large bracketed section.

Αριθμ. 29*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1730 : - Ιανουαριου : - 4: - ἀθήνας: - |¹με το παρον· γράμμα φανερόνη και ομολογή· ο παναγηῶτης κορθέος· πως μετα
βουλης και θέ|²λησεῶς του· ἐπούλησε· την οσπιτοκάθησιν· ὅπου ἔχη εἰς την ἐνορία· της ἀγίας
εἰρηνης|³σπίτη λέγο· ἀνογοκάτογο ξεπάτοτο με το χαγιᾶτη του· με ανογομάγερο· με ἔλνα-|⁴
κό με καμαρα με αχούρη· με πιγαδι με φούρνο και αλαμπαντα με την ἀυλην του|⁵
και ἐμπασίαν του· σύμπληρον· το ἐν μέρος· τα ἀχούρια· του ἀγά· τα δε ἄλα τρία|⁶
μερη· ἡ ὁδος· την ἀυτην οσπιτοκάθησιν· ος ἐστην και ος ἐβρίσκειται· την επουλη|⁷
σε λέγο εἰς τελήαν πούλησιν· του μοναστηρίου· της ὑπεραγίας θ^{εοτόκ}ου·φανερομένης=|⁸εκ του νησιου κούλουρις· δια ρηᾶλλα τον αριθμόν ἐνενηντα γρ^ο : 90 Και ἔλαβε τά|⁹
ρηᾶλλα· ἀπό ἄσπρα του αὐτου μοναστηρίου· ἀπό χέρη του ἐπιτρόπου· κυρ Ἰωάννου|¹⁰
κυπριῶτη· και ἐξεπληρώθη· και ἐξενόθη ἀπ αὐτό Και ἀπο την σιμερον ἐγκικά|¹¹
ται· και κράζεται· Και εἶναι εἶδιος και καθωληκός· νηκοκύρης· το ἄνοθεν· μονας|¹²
τήρη· της εἰπεραγίας θ^{εοτόκ}ου· φανερομένης· να κάμι εἰς το αὐτό· εἰ τη θέλη καιβουλε=|¹³ται εἰς την ἐξουσίαν του· ὅς μουλκυ ἐδικόν του· και δυσανάγνωστο ποτέ κερής
εἰθέλε πιραχθή εἰ=|¹⁴πο τηνᾶν δια την αὐτην οσπιτοκάθησιν· να ἔχη να ἀποκρένεται ὁ ἄνοθεν πουλει=|¹⁵
της· εἰς κάθε κερού πίραξην· και ἐξημία ὅπου ἤθελε· του σινέβη· βένοντας ὁ
αὐτος=|¹⁶πουλητης· και ἐπίτροπον· ος το εἶδιον του κορμίν· τον κυρ ἀγγελᾶκου μενηζέλο|¹⁷
ὅποταν θελήσι· το αὐτό μοναστήρι· ὁ ἀγοραστης· να πιγένη· ὁ αὐτος ἐπίτροπος|¹⁸
εἰς τον ἀυθεντη τον κατή· να του δινη και χογγέτη· ὅθεν εἰς την τούτου δίλοσιν· και
βεβαί=|¹⁹ὄσιν· της ἀληθίας· επιείσαν· το παρον· κατ εμπροσθεν· τον κάτοθεν· τημιον
μαρτύρον|²⁰εἰς ἔνδιξην και ἀσφάλην : - |²¹< Λεοναρδος καπέτανάκης μαρτηρό: - |²²μιχαλης φωκας μαρτυρω : - |²³< μεναρδος πατισιώτης μαρτηρω : - |²⁴< Γεώργιος δημακης μαρτυρῶ - |²⁵< μιχᾶλης κακούρης μαρτυρῶ : - |²⁶< γηανησ κουσζεσ μαρτηρο : - |²⁷< Ἰωάννης παπ ἀγγελῆ νοτάρηος· της πολιτης μαρτυρώ Και εγραψα : & |²⁸

στην πίσω ὄψη

η ομολογήα ὅπου αγορά |¹σαμε· την ὀσπιτοκάθη |²σιν ἀπο τον μπαναγη |³ὀτη· κορθέο : - |⁴1730 : Ἰανου : 4 : |⁵αρ : 21 : |⁶

1747 *Sapientia* *Polonica* - 9
1747

Handwritten text in a cursive script, likely a list or account. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style and some fading. It appears to be a list of items or names, possibly related to the title 'Sapientia Polonica'.

Handwritten header or section title

Two columns of handwritten text, possibly a list or index. The text is arranged in two columns, with some lines starting with a large initial letter. The script is consistent with the main body of the document.

Αριθμ. 30

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1747] εν μίνι] νόεβρίου - 9 |¹
 κοῦλοῦρηζ |²

≠ μέ το παρόν γράμα την σήμερον φανερόνο και ομολογῶ εγὼ οἱ ἀνόθεν ρούσο
 θηγάτηρ|³

τού ποτέ κολήα τουλουπανά' καί γηνή του σταμάτη νηκολου φερᾶχη με την -
 οἰδηάνμου βουλην καί θε|⁴

λησί μου καί με καλήν μου προἔρέσι τα ζητήια οπου ἔχο μεσα στην αβλη το μεγάλῶ
 σπητι - |⁵

ωπου ξαντένοι ανατωληκά σήπληωζ ἀτραδέρφος μου παναγηότοις καί το ανογοι και
 το |⁶

κατόγι · ὡς καθὸς εβρίσκετε με τη μπασήα τους και μεγάλῶια τους και με το φούρνο
 του και απε|⁷

λλή στρέμα ένα σήπληός παναγοιότης φερᾶχης καί στις αχλαδεζ' στρέμα -4 σείπληος·
 πα|⁸

ναγηώτης φεραχης από τα χοραφιά ωπου εχὼ από των ἀτρα μου τον σταματη οπου
 και α|⁹

ν ἦνε καί εβρίσκετε να κρατησο το ένα λαχήδη οπου βρισκετε στην βρομοπούσι
 σηπλή|¹⁰

ος γηανη κοληα κανάκης ετερό - στρέμα - 4 σεῦπληος γεόργας φεραχης χορά|¹¹

φι στα παλλοῦκια ὄσσο εστην σήπληος παναγηοτα γγηκαζης στο σόχορι του παπασα
 κου - |¹²

ὄσσο εστην' και γηα ῥα - 10 τα πολληφθέν χοράφια οπου ἔχο μερτητό από τον ἀτρά
 μου|¹³

νά ντα εξουσιάζουν τό μοναστήροϊ φανερομένη να ηνέ' ειδηοί και καθοληκη
 νηκοκηρε|¹⁴

οἱ να κάμουνε εἰς σε δαῦτα ὄς βουλλόντε πάρεξ από αὔτα οπου ἔγραψα κατ ονομά
 να|¹⁵

μην εχη να καμι το ἀνοθεν μοναστηρι τα εκρατησα δηαα εδηκά μου και εξενόθηκα-|¹⁶

εγο οἱ ρουσο καί ἔγηνε τω μοναστήρι νηκοκηρις δια τω μνημοσινό μου δηα την
 σπηρι|¹⁷

ἀν τῆς ψηγής μου να μην ἔχουν απο κανηναν πηραξη και δηα το αληθες εγραψαμεν
 το|¹⁸

παρόν ἐνπροστεν τον μάρτηρον - - - |¹⁹

< Ιωαννης φεραχη και οἰκονῶμος μαρτίρο|²⁰
 παπανικολαος σακελαριος βεβεονο|²¹

παπα δυσανάγνωστο μαρτιρο |²²
 < παπαδημιτριος μαρτιρο |²³
 παπαγηαννης του σα |²⁴

Συνέχεια εγγράφου 30

κελαριου μρατηρο |²⁵

Ιωακειμ οιερεύς μαρτηρω |²⁶

< παναγιότης περος ; μαρ |²⁷

τηρό - - - |²⁸

σωτήρχως τουλουπανας βεβεωνω |²⁹

+ δημητριος Ιερευς μαρτηρο |³⁰

μιτρος κοφινας μαρτιρο |³¹

γιοργακι κολιας μαρτιρο |³²

παναγιότης πάλης και επη |³³

τροπος μαρτηρο : - - |³⁴

< αργηρος κοληας σταμος - |³⁵

και επητροπος μαρτηρο : - |³⁶

< Δρόσος παναγηότης καί γρα |³⁷

ματικος μαρτηρο και |³⁸

εγραψα : - - - - - |³⁹

στην πίσω όψη

≠ ωμολλογήα της ρουσος |¹

δια τα ρουχα οπου έβανε |²

στο μοναστήρι μουλκη |³

α και σπητηά . - - |⁴

Αριθμ. 31*Φάκελος Λαυρεντίου*< 1705 · Ιουλιου :27: αθηνά |¹

Δια του παροντος Γραματος ομολογιας και ομολογεί η φλωροῦ η θυγάτηρ τού ποτέ
υπάρχει σκόπιμο κενό |²

Γηνή δέ του απεχομένου γιανακη σαπουνα̃ πός μετα βουλῆς και θελισεος της επου |³
λησε τα ελεόδενδρα οπου έχει εις τον αγιο δημιτριο τὸ παλιοχορι ριζες Γερα ἔνεα
πλι |⁴

σιον το ἐν μερος χήρα δημίτρι παλολογου και το ἕτερον μερος νικολαος ἀσκαθάρις
και η νομη |⁵

ακόμα επούλισε και ετερα ελεόδεντρα στά φλεΓιανᾶ στον μιλο του κιλονη ριζες
γῆρα |⁶

η^{τοι} ; 40 και ελίοφιτά υπάρχουν σκόπιμο κενό πλίσιον το ἐν μερος παιδες νερουκιου ;
καρικυ ; και το ετερον του παναγιῶτα |⁷

ριδη και εκ του ετερου μέρους της μπαλαγγινας και του μπαμπάλη. Ετη δε επου |⁸
λισε και σνέτουκια τεσερα καρινα τα οποια ευρισκονται μεσα εις το σίτητη ὀπού ιχε
πρό |⁹

καιρὸν πούλιμένο τού αγοραστοῦ. Τα ανοθεν ἐλεόδεντρα συν της Γῆς αυτών και με |¹⁰
το ξήλιω τους και τῶν διο μερῶν ομοῦ και τα τέσερα σεντουκια και ἀκόμα ωτη α |¹¹
φουσία ευρισκεται μεσα εις το σπιτι τα επουλησε ἡ ρηθιαισα φλωρου η γιανάτζενα
σα |¹²

πουνου εις τελειαν πούλισι του Γεροντα κυρ λαβρέντιου ηγουμῆνου το μονα |¹³
στηριου της φανερωμενης από την κούλουρι δια ριαλια ευδομιντα πεντε και ελαβεν
τα |¹⁴

ασπρα μετριτά ἐπη χειρας και ἐξεπληρωθη και ἐξενωθη τελειος και δὲν εχει πλεον
να |¹⁵

κάμη τιποτε μόνε ινε ξένη και ἀμέτοχη και απο του νῦν και εις το ἐξῆς α |¹⁶
Γρηκατε και τήραζετε ιδιος νικοκῦρις και ἐξουσιαστῆς ο ρηθῆεις κύρ λαβρέντιος και |¹⁷
οι κατά διαδοχῆν ηγουμενοι και ἱῆρις του αυτοῦ μοναστηριου να καμούν εις |¹⁸
αυτά ωτη θέλουν και βουλονται μην εἰμπορόντας να λαβουν καμιαν πίραξιν υπο
τηνος |¹⁹

υποσχομενη η ανοθεν πουλιτρια · να αποκρένετε και δια πλεον σιΓουριτα βαλη ε |²⁰
πιτροπον ος το ιδιον της κορμή τον κυρ νικολαο μάρμπανο ὅταν θελη ο αΓοραστής
να πηΓένι |²¹

ο αυτος επιτροπος στοῦν αφετη τον κατη να ντου δίδη χοντζετη εις δε την̄ τουῦτου δη |²²
λοσιν εγινε το παρον υποΓεΓραμενων κε τιμιων μαρτῆρων: - |²³

+ Δημήτρις πατουσας μαρτηρῶ |²⁴

+ χριστόδουλος πατουσας μαρτυρό: - |²⁵

+ μιχαλης σνης μαριτηρῶ |²⁶

+ σταματις κουρτέσις μαρτῆρω |²⁷

+ γιανακις Βηθαιος μαρτηρῶ |²⁸

λιμπεριος νικολου μαρτιρο: - |²⁹

<Κονομος Γεωργιου νοταριος υπεΓραψα και μαρτιρι |³⁰

Φάκελος Λαυρεντίου

στην πίσω όψη του εγγράφου **31**

το ομωλογον τις γηανα |¹
κενας που επουλησε |²
του μοναστηριου τα ελε |³
οδετρα της |⁴

1705 Ιουλίου 27 |⁵

αρ: 7: |⁶

Αριθμ. 32

Φάκελος Λαυρεντίου

< 1714 | μαΐου – 16 | αθήνα : - |¹

με το παροῦν ομολογή · εἰ σιρίγα κορομιλά προς μετα βουλῆς · καὶ θελησεος²
 της · ἐπούλησε · τα ελεοδενδρα οπου εἶχον · πάτρικά της, εν τῇ τοποθεσίᾳ³
 στο περιζτέρη · ρίζες γερές · τρίς · ο ενας παράμπυγας με χοράφυ⁴
 στρ^μ : · 6 | πληθὸν εἰ ἐλάτον οσο εστὴν συμπληρος · το εν μέρος · πέδες πεχληβα=⁵
 ναλή · καὶ το ετερο . . . . καὶ το μονοπάτη. Τα αὐτά ελεοδενδρα⁶
 ομού · καὶ το χοράφυ · τα ἐπουλης λέγο εἰς τελήαν πούλησιν · του μονάς⁷
 τηρίου · τῆς παναγίας φανερομενης κούλουρις δια ριαλια δεκα καὶ ελαβε⁸
 τας : απο ἀσπρα · του μοναστηρίου · με χέρη · του εἴγουμενου παπα ἰωακῶμ⁹
 καὶ ἐξέπλήροθη καὶ ἐξενοθη · απ αὐτά · καὶ απο τὴν σιμερον · εγρίκα¹⁰
 ται · καὶ εἶνε εἰδιος καὶ καθωληκος νηκοκύρις · το ανοθεν · μοναστηρι · να κα¹¹
 μι εἰς τα αὐτά ὡτι θελή καὶ βουλετε εἰς τὴν ἐξουσίαν του · καὶ ὅποται κε¹²
 της ἤθελε πираχθή · ἀπό τηναν · δια τα αὐτά ελεοδενδρα · και χορα¹³
 φυ · να εἶχον να αποκρενετε · εἰ ανοθεν πουλήτρια ομού με τα καλά της¹⁴
 εἰς κάθε κερουῦ πέραξην · βένοντας · κ αὐτή πουλήτρια ἐπίτροπον · ος¹⁵
 το εἶδιο μου κορμίν · τον κυρ . . . . ὅποται θελησι ο αγορα¹⁶
 τῆς · να πιγενη ο αὐτος · ἐπιτρόπος · εἰς τον ανοθεν τη · τον κατή να του δινη =¹⁷
 και χονκέτη καὶ δια το ἀληθεῖς ἐγηνε το παρόν εἰς ἀσφάληαν : - - |¹⁸

< Ἰω φθορά μαγγιλίς ; μαρτιρῶ - |¹⁹< δημητρης εσοπος μαρτηρο : - |²⁰< ἀναστασις χαρβούρις μαρτιρο: - |²¹< χριστόδουλος πατούσας μαρτυρῶ : - |²²< γιανοις χιλας μαρτιρο : - |²³< μιχαλη · ζηνης μαρτηρο |²⁴< |²⁵< Ἰωάννης παπαγγελῆ · νοτάρηος · τῆς πολιτηας · μαρτυρῶ και εγραπσα : & |²⁶

στην πίσω ὄψη

η ομολογήα οπου α |¹γορασε το μοναστη = |²ρι τα τρία ελεοδενδρα |³καὶ το χοράφυ εἰς το πε |⁴ριστερι ἀπό την σιρι |⁵γα κυρομιλά : - |⁶1714 : μαΐου : 16 : |⁷αρ : 10 : |⁸

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Αριθμ. 33*Φάκελος Λαυρεντίου*

μονόφυλλο

Δια του παρόντος ημετερού ημων̄ γραματος̄ δилоπιοῡμεν̄ ημῖς η|¹
 ποκατοθεν υπογεγραμενῖ η πανιερίς του μονάστιριοῡ κουλουρις̄ και|²
 προιστοτεξ̄ κουλουρις̄ και μεγαρον̄ οτι ελογαριαθη̄με̄ τοῡ ηγούμενου|³
 γριγοριοῡ δια τους λογοριασμούς του μονάστιριοῡ απο τα χιλιά οκτακο|⁴
 σιά δεκαενιά νοεμβριοῡ προτῑ εος̄ τα χιλιά οκτακοσῑã ηκοσῑ|⁵
 ηουναριοῡ 20 κε μετρισε̄ επροσθεν̄ μαξ̄ τιν̄ αξιαν̄ τῖς χρονιας̄ γροσι|⁶
 ά χιλιαν̄ εξιτά ητι γρ1060 και ης̄ στο εξις και στο ηστερον̄ να ηνε ανω̄|⁷
 τατι; ιτ; ετος̄ και ης̄ ασφαλιαν̄ εγινε̄ το παρον̄|⁸

1820 ηουναριοῡ 20 |⁹

Παΐσιος ιερομόμαχος βαιβεόνω |¹⁰
 Νεόφитος ηερομοναχος̄ βεβανό^p |¹¹
 Ίωάκημ̄ ιερωμώμαχος̄ βεβεώνω |¹²
 δηακος̄ Δομετηος̄ βεβεονο |¹³
 σακελάριος̄ μαρτιρο̄ |¹⁴
 άναγνόστης̄ κολώζούμης̄ μάρτηρω - |¹⁵
 γανις̄ βενας̄ ....μαρτιρο |¹⁶
 μιχαλις̄ γερογανις̄ : μαρτιρο |¹⁷
 σταμος̄ σταμπουλις̄ .... μαρτιρο |¹⁸
 πανουσις̄ χαγγις̄ δυσανάγνωστο μαρτιρο |¹⁹
 εγο ο γραψας̄ αναγνωστις̄ πιρπιλις̄ και μαρτιρο |²⁰

Αριθμ. 34

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

<1744 : όκτωμβρίου : 8 : Αθήναι: ς |¹
 μέ τό παρόν Γράμμα φανερώνει καί όμολογεῖ ό μαστρό νικολαος Βλάστης · πως μετα
 βοϋλης|²
 καί θελησεως του επούλησε τό άμπελί όπου εχει εν τή τοποθεσία του πυλου,
 στρεμμα|³
 εν'α · πλειον η ελ'αττον · πλησιον τό εν' μερός Σ : αντωνιος παλαιολογος · καί από τό
 ετερον Σ: |⁴
 μπεναρδος καπετανάκης, από δέ τό ετερον γιανάκης περαντακος καί η όδος ·|⁵
 τό αυτό άμπελι ως άνωθεν εφημεν ως εστιν καί ως ευρίσκεται την σήμερον τό ε=|⁶
 πούλησεν · ό άνωθεν μαστρό νικολαος βλάσης εις τελείαν πούλησιν του φίλιππου
 συ|⁷
 φθορά εγγράφου διά ριάλια, είκοσι Ν^{ου} ρ^λ 20: καί ελαβεν τά άσπρα επι χειρας σώα καί
 ανελει|⁸
 φθορά εγγράφου εξεπληρώθη καί εξενώθη τελείως καί από του νυν καί εις τό εξης
 άγροι|⁹
 καται καί είναι ειδιος καί καθοληκος οίκοκυρης ό ειρημενος φίλιππος συμφνιος|¹⁰
 ό αγοραστης · νά κάμη αυτό ως θέλει καί βούλεται εις την εξουσιάν του, μην ήμπο|¹¹
 ρωντας ποτέ καιροις να λάβη υπο τινος καμίαν πείραξιν, υποσχο|¹²
 μενος ό άνωθεν μαστρό νικολαός ό πουλητης νά του αποκρίνεται εις πάσαν του|¹³
 εξημίαν καί πείραξιν· προσέτι καί δια πλεόν συγουρητά βάνει καί επίτροπον ως|¹⁴
 τό ιδιον του κορμί τον υπάρχει σκόπιμο κενό όταν θελήση, ό αγοραστης νά|¹⁵
 πηγαίνη ό αυτός επίτροπος εις τον εφεντην τον κατη νά του διδη χονγγέτη|¹⁶
 όθεν προς ενδειξιν της αληθείας εγινε τό παρόν εις ασφάλειαν : ς |¹⁷

< μπενάρδος καπετανακης μαρτηρό : - |¹⁸< γηοργακης χριστος μαρτηρω : |¹⁹< δημήτρις Βρωντογουνης μαρτηρω |²⁰< |²¹< Ιώανης σακλαρης μαρτηρω · - |²²< νικολαζτης κουβέλακου : μαρτηρω: - |²³< |²⁴< μιχαήλ πατούσας μαρτυρώ: - |²⁵< |²⁶< Ιωάννης πατούσας μαρτηρω: - |²⁷

στην πίσω όψη

Η όμολογία διά τό άμπελι ά φθορά |¹τόν πυλόν όπου άγορασ φθορά |²άπό τον νικολόν Βλάση: φθορά |³< 1744 : όκτωμβρίου : 8 |⁴ 1744 |⁵ όκτωμ : 8 : |⁶ αρ : 30: |⁷

Αριθμ. 35

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1745 J εν μινι : σεπτεβρῖου, / προτη¹
 κουλουρησι²

f

με το π̄ρον γράμα την σήμερον φαν̄ερ̄ο̄ν και ὁμολοΓο στη εγο υ μαρ³
 δικια του διμα ζερβοῡ θιγατήρ και γίνι του μίτρου πε̄ροῦ Επίδι⁴
 τής με το νά ύθέλα με την βούλην και θελίση μου και με̄ καλί μου πρόει⁵
 ρεση^v από την σήμερον οτι και αν̄ ιχα από τον πατερά μου και από την μανα μου⁶
 πᾱτ̄ρο̄γον̄ικα μου· και από τον αν̄δρα μου τον μίτρό περο κινείτα και ακι⁷
 νιτα κάνε χοράφια καν δεντρα κανε αμπελί κανε μασάρικο μου⁸
 οτι και αν̄ έχο ξεχός από τα σπιτία μου. και από την σήμερον τὰ ἀφιερο⁹
 σὰ ης το μον̄αστηρί ης την π̄νάγιαν την φαν̄ερόμενην κούλούρης δια την¹⁰
 ψη̄χιν̄ μου· διά μνημ̄ωσιν̄ο μου ιδου γράφομεν ο̄που και αν̄ βρισκον¹¹
 τε τα χοραφια ης τόποθεσίαν· στον αγιον γε̄οργιον̄ λαχίδι· ενα με ολον¹²
 το δεντρο σίπλιος διμα τουλουπανας στην ψυλ αμω λαχιδια - 2¹³
 σίπλιος του γιανι μιχ̄άλι περου το πεδι. Ετερό στην ψηλι αμω λαχι¹⁴
 δι -1- σιπλιος κόλια καρνεσης χόραφι μισω το μερ¹⁵
 τικο της σιπλιος γιάνουλις απο πανο απο τον βρετο στον αγιον αθα¹⁶
 νάσιον χοραφι οσω εστην σιπλιος διματολλας ελεώδεντρα -¹⁷
 στον αγιον αθανάσιον οσά και αν̄ εχι το μερτικο της στο σπιτι -¹⁸
 του παπάσακου χόραφι λαχιδι -1.- ης τον μπαχαλα λαχιδια¹⁹
 χοραφι -2- σιν̄ορητης γιόργακι σουρμπας στην μαγουλλα²⁰
 σπιτι του παποῦρα οσω εστην . ακομα και ενά κακαβι· ριάλο -1²¹
 και εχι το ο γιοργακις ὁ τουλπανάς ακομα και μιαν σκλαβινα -²²
 ο γιοργακις ο υδιος ακομα ὅτι και αν̄ εχο το μασάρικο μου του σπι²³
 τιου μου σκλαβινικο μου αντρομίδα μου σακια μου χαλκομα σιδερικο μου²⁴
 οσαν και αν̄ έχο οσο υμεν̄ και ζηο να τα εχο ης την εξουσίαν μου²⁵
 του σπιτιου το μασάρικο και απεθονοντάς μου να υνε ὅλα του μοναστη²⁶
 ριου οσαν̄ βρεθουνε και από την σιμερον εγιναν νικοκιρευ το μω²⁷
 ναστήρι να μιν̄ εχουν απο κανινά πιράξη απο τα αν̄ιψια μου ουτε απο²⁸
 αλο κανι . . και εγινεν υδιος νικοκίρης το μον̄άστηρι καμουν²⁹
 ος βουλοντε υς τα υπ̄αρχοντα μου ο̄που εγραψα και δια το αλ̄ιθες εγρᾱ³⁰
 ψαμεν το παρον εν̄προσθεν των πίτροπον· πρόεστον ης ἀσφαλιαν³¹
 και ενδιξην ακομα και το γρασιδι οπου υνε³²
 σιπλιος παπαθανασιος³³

Συνέχεια εγγράφου 35

Φάκελος Λαυρεντίου

παπαγιανις τουλουπα μαρτιρο παπαθανασιος μαρτιρό|³⁴

παπα Ιω# ληβαδιάς μαρτηρο|³⁵

< Ιωάννης Ιερευς και οικόνομος|³⁶

τής νισου κουλοῦρηξεγραψα|³⁷

παπανικολα και μαρτίρο|³⁸

ος μαρτιρο |³⁹

στο πλάι αριστερά του εγγράφου

και κάθετα υπογράφουν:

σταματι καρνεσης και επιτροπος μαρτιρο|¹

διμα τουλουπανας μαρτιρο |²

< μιτρο κοφινας μαρτιρα |³

< γιοργακι σουρμπας μαρτιρο|⁴

< μιχᾶλι μαβρακις |⁵

μαρτιρο |⁶

στην πίσω όψη

η ομολογια ηνε της|¹

περενάς |²

Αριθμ. 36*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1722: σεπτεμβρίου : 8: άθηναι: -|¹

Διά του παρόντος γράμματος, όμολόγια και όμολοΓο ό μαστροδημήτρη ρομανός πῶς
μετα βουλίσ=|²

καί θελισεός του έπούλισε την όσπιτοκάθησιν ήνπερ έχη εις την ένορίαν του Χριστοῦ
κοπήδι|³

όσπήτιον με την καμάρα και εις το σπλάχνος της καμαρας πατητηρι με το πουργάκι
του, και|⁴

λάκος του λαδιού ένας και κατομπήθη ένα και μεσα εις το αμπάρι του σοφά
κριψίανα|⁵

και μαγεριόν ανογοκάτογον με πηγάδι και γούρνα και πόρευση και κλήματα τρία|⁶
με την αυλην και εμπασίαν του σηνπλιαστής το εν μέρος πέδαις γιάνη χηότι και άπο|⁷

το έτερον το περιβολάκι του κονόμου από δε το έτερον το ταμπακαριόν του που|⁸
λητή και ι οδός την αυτηνόσπητοκάθησιν ως άνωθεν εφμεν ως εστην και ως ευρη|⁹

σκετε την σημερον την έπούλησε ό άνωθεν μαστροδημητρης ρομανός εις τέλιαν
ποῦ|¹⁰

λησιν του μαστρο δημήτρη μηστριγκου δια ριάλια σαραντα πεντε ήτι γρ^ο 45|¹¹

και έλαβε τα άσπρα επή χήρας μετρητά και εξεπληρόθη και εξενόθη τελίος και|¹²
άπο του νην και εις το εξής εγρικάτε και είναι ήδιος και καθολικός νίκοκιρης|¹³

ό άνωθεν μαστροδημήτρη μηστριγκός ό άγοραστής να κάμι εις αυτην ως|¹⁴

θέλη και βούλετε μην ήμπορόντας να λάβη υπο τινος καμίαν πύραξην υπος|¹⁵

χόμενος ό άνωθεν πωλητης να ντου άποκρένει εις κάθεν του πύραξην . προς =|¹⁶

ετη δε και δια πλέον συγουριτά βέλη και επήτροπον ως το ήδιόν του κορμη τον|¹⁷

κίρ . . . . . όταν θελίση ό άγοραστής να πηγένη ό αυτος επή|¹⁸

τροπος εις τον αυθεντι τον κατη να ντου δωνή χονγγέτι οθεν εις ένδιξην|¹⁹

της αληθείας εγενε τό παρον γράμμα εις ασφάλιαν : - |²⁰

< διμιτρις ρομανος βεβεονο |²¹

< νηκολης τζσηπεντης μαρτηρο :· |²²

< μιχάλης κακούρης μαρτιρω : - |²³

< σταμος μπουζικης μαρτιρο· - |²⁴

< ληναρδος ληανοσταφηδης μαρτηρο : — — |²⁵

< δημητρις ρουλιαν μαρτηρο : - |²⁶

< Δημήτριος πατούσας νοτάριος μαρτυρω και επέγραψα : -|²⁷

στην πίσω όψη

Η όμολογια δια την |¹

όσπητοκάθησιν = |²

όπου άγόρασε άπο |³

τον μαστροδημητρη |⁴

ρομανό : — |⁵

1722: σεπτε: |⁶

8 |⁷

αρ: 13 : |⁸

1744 Currenari di Adhriti

Jani q'aroti [unclear] is [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]
 [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear] [unclear]

- 1) [unclear] [unclear] [unclear]
- 2) [unclear] [unclear] [unclear]
- 3) [unclear] [unclear] [unclear]

- 4) [unclear] [unclear] [unclear]

Αριθμ. 37

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1746 : Ίαννουαρίου 6: ἀθῆναι · _ |¹

Δια τοῦ παρόντος δηλοπιείται, ὅτι ὁ χριστόδουλος κατεργάρης οἰκεία²
 αὐτοῦ, καί ἐκούσια βουλῆ, καί προαιρεσίν, ἀφιέρωσεν εἰς τό Ίερον³
 μοναστήριον τῆς παναγίας φανερωμένης κούλουρης τόν ἀμπελότο⁴
 πον ο φθορά εγγράφου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ λόχα σπορίαις πέντε πλεῖον⁵
 ἢ ἐλάττον με ελαιόφυτον μέσα ἕνα· πλησίον ὁ γιαννάκις στρα⁶
 βενίκας, καί στάμος γκλέζος, καί παῖδες Ίωάννου κοτάκη, καί ἡ ὁδο⁷
 τόν αὐτόν ἀμπελότοπν ὡς ἐστί, καί εὐρίσκεται τήν σήμερον τόν ἀφιέ⁸
 ρωσε ὁ ῥηθῆς χριστόδουλος εἰς τό μοναστήριον φανερωμένης, καί ἀπε=⁹
 ξενώθη · τελείος · ἀπό δέ τοῦ νυῖ καί εἰς τό ἐξῆς ἀγροικοῶνται καί¹⁰
 εἶναι καθολικοί ἐξουσιασταί οἱ νυῖ, καί οἱ κατά διαδοχὴν ιερεῖς τῆς¹¹
 μονῆς νά κάμουν ὡς θέλουν καί βούλονται. εἰ δέ καί λάβουν ποτέ υπο¹²
 τινος καμίαν πείραξιν, ὑπόσχεται ὁ χριστόδουλος νά τους ἀπο¹³
 κρίνεται εἰς πᾶσαν ζημίαν, καί πείραξιν. καί δια τό ἀληθεῖς εἶνε τό¹⁴
 παρόν εἰς ασφαλειαν = |¹⁵

< μηγάλης στάθης μαρτιρῶ · |¹⁶< νικολός κακούρης μαρτυρῶ : – § |¹⁷< νικως ν φθορά κας μαρτιρω : – |¹⁸< |¹⁹< βερνάρδος πατούσας μαρτιρῶ : – |²⁰

στην πίσω ὄψη

η ομολογηά του κατερ¹γαρή του χρηστοδουλου²που αφηροσε ἡς του³λοχά σπορηες 5 |⁴λιοφητο 1 |⁵1746 : Ίανου: φθορά |⁶αρ: 31: |⁷

2 στοιχες - 17 14 - ροφιας - 13 -

ρωσικη: εφικτα ετω υμωδινωι τοκοι. σαρκις,
 ρωσικα ρωσικη: οργεβιμακ υλοβουο αουαλι
 μεδιδουαυ. ερον. 23 - υλοβια ρωσικα εφικτα
 εφικτα ρωσικα εφικτα εφικτα ρωσικων υλο
 ρωσικη τω πωωη ρωσικη ρωσικη. υλοβια.
 υλοβια ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη.
 ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη.
 ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη ρωσικη.

+ παιδια σαρκως
 μαρτυρο: —
 + υλοβια σαρκως
 υλοβια: —
 + υλοβια σαρκως

μαρτυρο. υλοβια —
 υλοβια. υλοβια —
 υλοβια υλοβια —
 υλοβια.

Αριθμ. 38

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< επι έτους - 1714 - ίου | αρίου - 13 - |¹
 ‡ την σήμερον · άφηξοσα έΓώ ύ μαρδίκυα του πωταί · σταμάτη,²
 τζουροϋσι τω αμπέλλι όπερ εβρίσκετε ης τον βουνό ώσω εστην³
 με δένδρα των · ελεόν - 3 - ύτη τρία το αυτόν άμπελητ =⁴
 ώς λέΓωμεν το αφηξοσα έγώ η άνοθεαν μαρδίκυαν ής το⁵
 μωναστήριον τής παναγίας της φανερομένης · ης πρόθεσην ·⁶
 ης ψηχηκύν μου σωτηρίαν δια να κατηφέρνοτται τα κατο·⁷
 θεν · ώνόματα το αυτόν αμπέλη ό ελέγωμεν ύ συμπληαστέ ·⁸
 την μίαν μεριαν · του τουμάνη · καί την άλλην πεχλιβαναλήν·⁹
 καί η άλλην του νικολού κουνόρχη καί άλλην του λιβαδίτην¹⁰
 μαρδίκυας · και τον γωνεων-¹¹
 + πάπας σταμάτης καί μαρδίκιας· και τον γωνεων-¹²
 μαρτιρό: - ώρσας καί τον τεκνών - -¹³
 + θωμας δυσανάγνωστο καί όρσας · ¹⁴
 μαρτηρω: - ¹⁵
 + ¹⁶
 + μιχαλης ζηνης μαρτηρο· ¹⁷

στην πίσω όψη

1714 : Ίανουαρήου |¹13: |²αρ: 9: |³

Αριθμ. 39

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1726: φέβρουάριου : —|¹ ἀθηναί:—|¹
 με το παρόν γράμμα φανερώνη καὶ ὁμολογεῖ ὁ θεοδορῆς κουλουριότης πῶς με|²
 τα βουλήσ και θελισεώς του ἐπούλισε το ἀμπέλη ὅπου ἔλαβε μερτικόν δια το φη|³
 τευτικόν του ἀπο τοῦς πατέρας του μοναστηρίου τησ̃ ἡπεραγίας ἡμῶν θεοτοῦκου|⁴
 φανερωμένης τησ̃ κούλουρης το οπίον ευρίσκετε εν τι τοποθεσιά τησ̃ βάρης κου|⁵
 κουλουριότι σπορίαις τησ̃ πλισίον εἰς το αὐτῶ το ἔν μερός του γεώργιου λούμι|⁶
 καὶ ἀπο το ἕτερον του νικολού ταβάνη καὶ γεώργακη τζαβρί ἀπο δε το ἕτερον|⁷
 του μιχάλη πιπέρι καὶ το μερτικόν τοῦ μοναστηρίου το αὐτῶ ἀμπέλη ὡς ἐστην|⁸
 καὶ ὡς ευρίσκετε τὴν σήμερον το ἐπούλησε ο ἄνωθεν θεῶδορῆς εἰς τέλιαν πούλησιν|⁹
 του ἄνωθεν μοναστηρίου τησ̃ φανερωμένης διὰ ριαλια δεκαεπτά ἦτι γρ^ο 17: καί|¹⁰
 ἔλαβε τα ἄσπρα ἐπι χήρας ἐκ χηρός του νηῦ καθηγουμένου παπά κυρ|¹¹
 Ἰωακὴ καὶ ἐξεπληρόθη καὶ ἐξενόθη τελίος καὶ ἀπό του νηῦ καὶ εἰς το ἐξῆς ἐγρι|¹²
 κάτε εἰς τηῦ ἐξουσιάν του μοναστηρίου της φανερωμένης νὰ κάμουν ἡ νηῦ|¹³
 πατέραις καὶ ἡ κατὰ διαδοχὴν ὡς θέλουν καὶ βούλοντε μὴ ὑμπορόντας|¹⁴
 νὰ λάβουν ἀπὸ τινος καμίαν πύραξην ὑποσχόμενος ὁ ἄνωθεν πουλητησ̃|¹⁵
 νὰ ντουσ̃ ἀποκρένεται εἰς πάσαν τους ἐζημίαν καὶ πύραξην ὅθεν εἰς|¹⁶
 ἐνδιξην τησ̃ ἀληθείας ἐγίνε το παρόν εἰς ἀσφάλιαν : — |¹⁷

< γεωργατζης μαμουνης μαρτηρω : — — |¹⁸
 < χριστόδουλος πατούσας μαρτυρῶ : — |¹⁹
 < στάνυρος μπουζήκης μαρτιρό : — — — |²⁰
 < διμητρης μπρεκας μαρτηρο |²¹
 < |²²
 < Δημήτριος πατούσας νοτάριος μαρτυρῶ: — |²³

στην πίσω ὄψη

Ἡ ὁμολογια δια το ἀμπέλη ὅπου |¹
 ἀγόρασαν ἡ πατέραις ἀπὸ |²
 τὸν θεοδορῆ κουλουριότι : — |³

τοποθεσία βάρη |⁴

1726 : |⁵
 φεβρουαρηου : πρώτη |⁶
 αρ : 20: |⁷

Αριθμ. 40

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

μεημετ καιλεπη 1717 – μαρτιου –15– αθήναι |¹
 σατιρ < μουσταφα |²

+ δία του παρόντος γράμματος φανερόνομεν ἔστοντας ὄπου προ καιρίς από του 1712
 / να ήχεν δομέ|³

νο το χοράφη του μοναστηριου τις φανερομένις οπού έχουν η στο σίνορο του
 μοσκατου κάτω στρέμματα δηο σβήσιμο-μουτζούρα νοτάριου μησί|⁴

σιπλιον του μεημετ καιλεπη ποδάρα και του γγιφόρου και του κολια πύρασμου το
 ηχαν δομένο του|⁵

ποτε δημήτρη μπαστού δια να ντο φητεψη να ντο κάμη αμπελι κατα τιν σινίθια έος
 επτα|⁶

χρόνους και σονοντας η επτά χρόνια να μεράζουν κατα τιν ομολογίαν του να πέρνι
 προ|⁷

τον το μοναστηρη σπορηα μήα και το ρέστος να ντο μεράζουν η στι μέση τόρα επηδή
 και ο αυτοζ|⁸

δημίτρις μπαστός εχρόσι το κινον χρέος και η γινέκα του και ο ηός του μην
 ηπορόντας|⁹

να ντο κηβερνήσουν να ντο δουλέψουν δια να τελεόσουν η επτά χρόνια ἔστοντας
 ὄπου|¹⁰

εχουν και χρέος δια τούτα έβαλαν χτημιτή και το ετήμισε το αυτο αμπέλι καθός
 δυσανάγν. |¹¹

και τον τιν σίμερη και τη αυρη και να εχρότη το μερδηκόν γροσια δεκάξι τιν σίμέρο ο
 ιος του|¹²

ο γηάνις ομού με τιν μιτερα του τιν ασίμο το μερδηκόν δυσανάγν. στρέμμα ήμισι το
 επού|¹³

λησαν του κολήγα τους του ηγουμένου του μοναστηριού της φανερομένις καθός
 ετημήθη δια-|¹⁴

ρηαληα δεκάξι και δυσανάγν. τις αυτοζ ο ρηθεις φθορά εγγράφου κλινοντ φθορά
 εγγράφου πέντε γρώ φθορά εγγράφου |¹⁵

οπου ηχεν δομένα του ποτε άνοθεν δημητρηου μπαστού οντας του φθορά εγγράφου
 χοράφι φθορά εγγράφου|¹⁶

το φητέψη και το ρέστος γροσια έντεκα τα έδοσε επη χηρας και ελαβαν τα και φθορά
 εγγράφου ρό φθορά εγγράφου|¹⁷

και εξενόθη απο το αυτο αμπελι και απο τιν σίμερον και ης το έξιζ ήνε φθορά
 εγγράφου κ φθορά εγγράφου / δυσανάγνωστο φθορά εγγράφου|¹⁸

και καθολικός νηκοκίρις ο ρηθίς ηγούμενος Ιωακύμ να ντο καμουν ος βουλονται|¹⁹

όλη η πατέρες αστοντας οπου αγόραστι με ασπρα του μοναστηρηου οθεν δια το α
 φθορά εγγράφου |²⁰

έγηνε η παρόν ης ασφάλιαν : - - - - - |²¹
 < |²²

Συνέχεια εγγράφου **40**

Φάκελος Λαυρεντίου

< παντελεως γωργατας μαρτηρω : — |²³

< νηκολος καβαλαρης μαρτηρο : — |²⁴

< διαβάζεται αλλά δε βγαίνει νόημα |²⁵

< αργιρος ξιστος μαρτιρω — |²⁶

< σταμάτις κολέτης νοτάρος τις πολλητηας μαρτηρό και υπεγραψα : — |²⁷

στην πίσω όψη

ομολογήα δία το αμπέλι το μερδη|¹
 κον τον μπέδηον του ποτε δημητρι |²
 μπαστού το αγόρασα απο τιν γινε|³
 κα του τιν ασίμο και απο τον ηόν|⁴
 του τον γηανη δια ρλ — 16. |⁵

μα   15 ; |⁶
 2:         |⁷

Handwritten header or title in a cursive script.

Main body of handwritten text in a cursive script, consisting of several lines of dense handwriting.

- { ... } Handwritten text
- { 1750-1751 } ...
- { ... }
- { ... }
- { ... }
- { ... }

Αριθμ. 41

Φάκελος Λαυρεντίου

Μονόφυλλο

< 1725 : Ιουλίου – 25 : άθηναι : – |¹

με το παρον γράμμα φανερω̃νη και̃ ο̃μολοΓη̃ ο̃ πανάγος ο̃ υ̃ος του̃ άθανάσι̃ μεγερη̃τι²
 πω̃ς μετα̃ βουλης̃ και̃ θελισεω̃ς του̃ ε̃που̃λισε̃ απο̃ το̃ α̃μπε̃λη̃ ο̃που̃ ε̃χη̃ ει̃ς τον̃ ρεν̃τι³
 στρε̃μα̃ ε̃να̃ και̃ σπο̃ρια̃ μια̃ πλι̃σιον̃ γιαν̃ακης̃ πα̃πα̃ α̃γγελ̃ακι̃ και̃ απο̃⁴
 το̃ α̃λο̃ με̃ρος̃ γι̃αν̃ης̃ χη̃λα̃ απο̃ δε̃ το̃ ε̃τερον̃ ο̃ που̃λη̃τη̃ς̃ και̃ ι̃ ο̃δο̃ς̃ το̃ αυ̃το̃ = |⁵
 α̃μπε̃λι̃ ω̃ς̃ ε̃στι̃ν̃ και̃ ω̃ς̃ ευ̃ρη̃σκε̃τε̃ με̃ την̃ ε̃σω̃δι̃αν̃ του̃ τη̃ν̃ ση̃μερον̃ το̃ ε̃που̃λισε̃⁶
 ο̃ αν̃ω̃ παν̃αγος̃ ει̃ς̃ τελ̃ιαν̃ που̃λη̃σιν̃ το̃υ̃ μασ̃τρο̃δη̃μη̃τη̃ρη̃ μη̃στρη̃νη̃γκο̃υ̃ δια̃ ρια̃λια̃⁷
 τω̃ν̃ αρ̃η̃θμω̃ν̃ σα̃ρα̃ν̃τα̃ τρια̃ η̃τι̃ γ̃ρ̃ 43: και̃ ε̃λα̃βε̃ τα̃ α̃σπρα̃ ε̃πι̃ χη̃ρας̃ με̃τρι⁸
 τα̃ και̃ ε̃ξε̃πλι̃ρι̃θη̃ και̃ ε̃ξε̃νο̃θη̃ τελ̃ιος̃ και̃ απο̃ του̃ νη̃ν̃ και̃ ει̃ς̃ το̃ ε̃ξη̃ς̃ ε̃γ̃ρικ̃α̃τε̃ και̃⁹
 ε̃ϊ̃ναι̃ η̃δι̃ος̃ και̃ καθ̃ολικ̃ος̃ νικ̃ο̃κυ̃ρη̃ς̃ ο̃ αν̃ω̃θεν̃ μασ̃τρο̃δη̃μη̃τη̃ρη̃ς̃ ο̃ α̃γο̃ρα̃¹⁰
 στη̃ς̃ να̃ κα̃μη̃ ει̃ς̃ αυ̃το̃ ω̃ς̃ θε̃λη̃ και̃ βου̃λε̃ται̃ μη̃ν̃ υ̃μ̃πο̃ρο̃ν̃τα̃ς̃ να̃ λα̃βη̃ υ̃πο̃¹¹
 τιν̃ος̃ κα̃μ̃ιαν̃ πυ̃ρα̃ξην̃ υ̃πο̃σχο̃με̃νος̃ ο̃ αν̃ω̃θεν̃ που̃λη̃τη̃ς̃ να̃ ν̃του̃ α̃πο̃κρε̃¹²
 νε̃τε̃ ει̃ς̃ κα̃θεν̃ του̃ ε̃ξη̃μ̃ιαν̃ και̃ πυ̃ρα̃ξην̃ προ̃ς̃ ε̃τι̃ δε̃ και̃ δια̃ πλε̃ον̃ συ̃γο̃υ̃¹³
 ρι̃τα̃ βε̃λη̃ και̃ ε̃πι̃τρο̃πον̃ ω̃ς̃ το̃ η̃δι̃ον̃ του̃ κο̃ρ̃μι̃ το̃ν̃ υ̃πα̃ρχει̃ σ̃κο̃πι̃μο̃ κεν̃ο̃¹⁴
 ο̃ταν̃ θε̃λι̃σι̃ ο̃ α̃γο̃ρα̃στη̃ς̃ να̃ πι̃γε̃νη̃ ο̃ αυ̃το̃ς̃ ε̃πι̃τρο̃πος̃ ει̃ς̃ τον̃ αυ̃θεν̃τι¹⁵
 το̃ν̃ κα̃τι̃ να̃ ν̃του̃ δω̃νη̃ χον̃γγε̃τι̃ ο̃θεν̃ ει̃ς̃ εν̃δι̃ξην̃ της̃ α̃λη̃θει̃ας̃ ε̃γ̃η̃νε̃ το̃¹⁶
 παρον̃ γράμμα̃ ει̃ς̃ ασ̃φα̃λει̃αν̃ : — — |¹⁷

< παν̃αγος̃ ο̃ ανο̃θεν̃ που̃λι̃τις̃ βε̃βε̃ο̃νι̃ τα̃ ανο̃θαι̃ν̃ μιν̃ ι̃ξε̃υρον̃τα̃ς̃ να̃ Γρα̃φι̃ ε̃βαν̃ε̃ α̃λο̃
 πε̃ρικα̃λε̃τικ̃ος̃ και̃ τον̃ επ̃ε̃Γρα̃ψε̃ τον̃ μι̃χα̃λι̃ τον̃ βλα̃σαρον̃¹⁸
 < αρ̃γι̃ρος̃ βλι̃τος̃ μα̃ρτι̃ρο̃ : — |¹⁹
 < λε̃ον̃αρ̃δος̃ Ιω̃αν̃νου̃ μα̃ρ̃μ̃παν̃ου̃ μα̃ρ̃τυρω̃.— |²⁰
 < δυ̃σαν̃α̃γνω̃στα̃ γρα̃μμα̃τα̃ τρη̃ Βα̃γγε̃λης̃ μα̃ρ̃τη̃ρο̃: — |²¹
 < μι̃χα̃λι̃ς̃ λα̃σα̃ρος̃ μα̃ρ̃τυρω̃ — |²²
 < λα̃μ̃πρι̃αν̃ος̃ ε̃βαν̃γγε̃λης̃ μα̃ρ̃τυρω̃ : — |²³
 < Δη̃μη̃τρι̃ος̃ πα̃το̃υ̃σα̃ς̃ νο̃τα̃ρι̃ος̃ μα̃ρ̃τυρω̃ και̃ ε̃πε̃γρα̃ψα̃ : — |²⁴

στην πίσω όψη

α̃μπε̃λη̃ ρεν̃ |¹
 τι |²
 1725 |³
 Ιουλίου : 25 |⁴
 αρ̃: 18: |⁵

1712 - 1000 - 4 - 51

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is dense and covers most of the page's width. It appears to be a formal or official communication, given the date and the structured nature of the handwriting.

2. ... ..

3. ... ..

4. ... ..

5. ... ..

Αριθμ. 42

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1712 – γεναρηου – 8 – αθηναι – |¹

+ δια του παρόντος γράματος ὁμολόγησε ο κηρ μηχάλις στίνας πός ὅς ἐπήτροπος του|²
 μοναστηρηου τις φανερόμενις · ἔδοσε το χοράφη του αυτου μοναστηρηου ὄπερ ἔχι εν
 τη το|³

ποθεσια του μοσκάτου στρέμματα τρία πλιον η ἔλατον πλισίον του μεημέτη ποδάρα
 και του γγι|⁴

φόρου και του κληα πιαραζμού το αυτο χοραφι τιν σίμερον ο ρηθίς κηρ μηχάλις το
 ἔδοσε|⁵

του δημίτρη μπαστού να ντο φητέψη κοληκόν αμπέλλι να ντο κυβερνά ἔος ἐπτά|⁶
 χρόνους κατά τιν σινίθια και ήτη εσοδεία ήθελε δόσι το αυτο χοράφη ἔος τις επτα|⁷
 χρόνους να ἔχουν να ντιν μηραζουν η στη μέσι τοσον και το αμπεληατηκον οπου|⁸
 ηθελαν πλερόσι και αυτό τις μέσις δυσανάγνωστο και βαμπάκη αν ήθελε του βάλη και
 αυτό|⁹

ὄς ανοθεν και σόνοντας η επτά χρόνια ὄπου ήνε η σινηθια να μιραζουν-|¹⁰
 να ἔχη πρότον να δυσανάγνωστο ὀ νηκοκίρις του χοραφηου μίαν σπορήα αμπέλλι|¹¹
 και το ρεστος να ντο μηραζουν να περνη ο νηκοκίρις ὄθεν του ἀρεσι δηχος καμια|¹²
 ἄλιν πρόφασιν δια τούτο ἔδοσέ του επη χηρας και δανικά ρηάληα πεντε να ντα|¹³
 ἔχη ο κολήγας ἔος τις επτά χρόνους και οντας θέλουν να μιράσουν το αμπέλλι|¹⁴
 να εχη να ντου επηστρέφη τα ἀνοθεν γροσια πεντε και τοτες να μίραζουν το
 αμπέλλι|¹⁵

ὄθεν δια καπουκιόν του ἔδοσε το παρόν ής ασφάληαν : – – – – |¹⁶

< μηχαλης στηνης στεργο τα ανοθεν : – |¹⁷

< μηχαλης εκλεζος μαρτηρο : – |¹⁸

< Νικόλαος Κακαβας μαρτιρο : Α |¹⁹

<

< σταμάτις κολέτις νοδάρος τις πολητιας μαρτηρό και επέγραψα : – |²⁰

Αριθμ. 43

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

1740 : Απριλίου : 25: Αθηνᾶ : § |¹
 με τό παρόν Γραμμία φανερώνει καί ὁμολογεῖ Η κασανδρα ἡ θυγατέρα του|²
 δημήτρι κορθειου καί Γηνή τοῦ νικολοῦ δημήτρι κλησuarιστοῦ, πῶς|³
 μετα βουληῶ καί θελησεῶς της καί μέ γνώμην καί θέλησιν τοῦ ἀνδρός της|⁴
 ἐπούλησε τόν ἀμπελώτοπον ὄνπερ ἔχει ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ ρέντι|⁵
 στρέμμα εἴνα πλεῖον ἢ ἐλ᾽ αττον · πλησίον τοῦ καλεφορνᾶ κου|⁶
 κλάγγη καί τοῦ πετρακι, καί διονύσι караβάνει καί τοῦ κατε|⁷
 βακη. τόν αὐτόν ἀμπελώτοπον ὡς ἐστίν καί ὡς εὐρίσκεται · |⁸
 τήν σήμερον τόν ἐπούλησε ἡ ἀνώθεν κασανδρα εἰς τέλειαν|⁹
 πουλήσιν τοῦ μαστρόδημητρι μηστριγκοῦ, δια ριάλια πεντε|¹⁰
 Ν^ο 5: καί ἄσπρα 30: καί ελάβε τά ἄσπρα ἐπί χεῖρας μετριτά|¹¹
 καί ἐλεπληρώθη καί ἐξενώθη τελείως καί ἀπό τοῦ νυν καί εἰς το ἐξ|¹²
 ξης ἐγροικᾶτε καί εἶναι ἴδιος καί καθοληκός νοικοῦρης ὁ ρη|¹³
 θης μαστρόδημητρις ὁ ἀγοραστης · νά κάμη αὐτό ὡς θέλει καί|¹⁴
 βούλεται · μὴν ἡμπορῶντας νά λάβη ὑπό τινος καμίαν|¹⁵
 πείραξιν · ὑποσχόμενΗ ἡ ἀνώθεν πουλήτρα νά τοῦ ἀπο|¹⁶
 κρένεται εἰς πᾶσαν του ἐζημίαν καί πείραξιν . ὄθεν|¹⁷
 εἰς ἔνδειξιν της ἀληθεῖας ἐγίνε το παρον εἰς ἀσφάλειαν : — |¹⁸

< ἀγγελαικίς κάγγελιέρις μαρτυρῶ |¹⁹
 < χρίστος γουνάρις μαρτυρη ἡδιοχίρος ἐμου, κἀντζελιέρι|²⁰
 < γηανης κουσζεσ μαρτηρο : — |²¹
 < |²²
 < |²³
 < Δημήτριος πατούσας Νοτάριος. μαρτυρῶ : — |²⁴

στην πίσω ὄψη

του ρέντι χορα
 φι ἀμπέλοτοπο

1740: |¹
 απληριου : 25: |²
 αρ: 27 |³

(17) Πρωτ: ΑΣ - Αθωα

μείρο τεινί παύση σωζοσν αληθίης εὐδα μὲν τοῖ ἐσφωρητῶν περὶ
ἐπιπέδων δι' κωροποιῦν σταθερῶν/σανίη κὲν ἀγαθοῦ ἀγαθῶν κὲν
ἀπαρτιῶν ὡς ἴσθι ἠεὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μίμης μὲν ἀποκρίσηται τῶν ἀποκρίσων
ἐὰν ἀνοῦσαν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀποκρίσεως ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
ἐπὶ τῆς ἀποκρίσεως ὡς ἐν τῇ ἀποκρίσει ἀποκρίσηται ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
κὲν τῆς ἀποκρίσεως κὲν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
κὲν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
κὲν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
κὲν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
κὲν ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ

Ἄρα ἐπὶ τῆς ἀποκρίσεως ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ
ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀσπασμοῦ

Αριθμ. 44

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1717 γεναριου : 28 – άθηνα |¹

με το παρον γράμμα φανερώνη ο δημήτρης ευβανγγελής πω̃ εσιμφόνισε με τον²
 ήγούμενον της φανερωμένης παπα κυρ Ιοακῆμ και ἔκαμαν ανταπαγή και εδοσε³
 το αμπέλη όπου ἔχη εις την καριδέα σπορία μία με ελεόδεντρα τρία πλισιον⁴
 παπα αθανάσης θηβέος και σωτήχος ψοφήμης και ι οδός και του μοναστριου της
 φανερομένης⁵

ἔδοσε δέ και ὁ ήγούμενος του εβανγγελή τον αμπελοτοπον όπου ἤχε αφηρομενον⁶
 ὁ σιτης εις το μοναστήρη όπου εἶναι εις τον λοχα στρέμα ἕνα πλισιον γήανης ψομάς⁷
 και πέπας βαριπούμπης και παύλος νταρηβήρης και ὁ ἄνωθεν ευβανγγελής και⁸
 ἔλαβε και μετριτά ὁ αὐτός ευβανγγελής απο τον ήγούμενον ριάλια δυό και οὔτος⁹
 εξησιασαν και απο του νη̃ και εις το εξής εγρικάτε και εἶναι ἡδιος και καθολικός¹⁰
 νικοκίρης ὁ μὲν ήγούμενος εις το αμπέλη και ελεόδεντρα της καριδέας ο δέ¹¹
 ευβανγγελής εις τον αμπελοτοπον του λόχα και εις τα δυό ριαλια νά κάμη ὁ καθής¹²
 εις το εδικόν του ὡς θέλη και βούλετε και η ποτε ; ἤθελε πιαχθή κανενα μέρος¹³
 απο τηνάν να αποκρένοντε ὁ εἶς υπερ του ετέρου εις καθέν του πιαξην ὄθεν¹⁴
 = εις ενδιξην της αληθείας ἔγηνε το παρον γράμμα εις ασφάλιαν : — |¹⁵

< δημητρης Βαγγελης μαρτηρας βεβιόνο : – |¹⁶< αγγελακι κουρτεας μαρτιρω : – |¹⁷< λαμπριάνός ευβανγγελής μαρτυρῶ : — |¹⁸< λεωνάρδος μπάρμπανος μαρτυρω : – |¹⁹< αγγελακος μπενιζελος μαρτηρῶ .– |²⁰< δήμητρις καρ – – βαν – ς μαρτηρο – |²¹< Δημήτριος πατουσας Νοτάριος μαρτυρῶ και ἐπέγραψα |²²

στην πίσω όψη

Η ομολογία δια την ανταλαγ φθορά |¹όπου ἔκαμε ο καθηγούμενος |²με τον δημήτρη ευβανγγελή |³1717 : Ίανου : 28: |⁴αρ: 11 |⁵

Αριθμ. 45*Φάκελος Λαυρεντίου*

μικρό σημείωμα

1792 · οκτοβριου : 24 |¹
 ελαβα · το μελη · το κασημη |²
 απο την · φανερομενη · οπου |³
 δηνουν τού σερ · ταρ αγα · δηα το|⁴
 λαδη · οπου το · δηνουν · κα|⁵
 θε χρονο · απο · τον σηληβε |⁶
 στρο · τον δημη · τρηκη και του|⁷
 δοσα · το γρα · μα · από το χαι|⁸
 ρη μου · προς το ελαβα · εγο |⁹
 ο αναγνωστης · σταβρα · κης · |¹⁰
 ο γραματηκος · στου |¹¹

Αριθμ. 46*Φάκελος Λαυρεντίου*

Εις στους – 1690 Δικεβριου – 2 στου κουκι |¹
 + με το παρό γράμα βέβέονο έγω η λαζκάρου του κίριακου|²
 γγιφορου απο το μαρουση πος με θελισαίος μου και μέ|³
 καλεί μου προαίραιοσην έπροσηλοσας εις στο μοναστη|⁴
 ρι τεις παναγιας της νέοφαναίρομενεις εις στΗν κου|⁵
 λουρι δέτρᾶ τόν αιλαιών σάράντα τα οπέια δεντρα|⁶
 τα εβάνα για ψήχεικης σωτηρας τόν γωνάιών μου|⁷
 και δηά το εδηκομού τα οπια δετρα εβρισκοταί εις|⁸
 στο περβολεί τεις μανας σμου και οπισο σιπλιαστις ο άξαδλέ φος μου|⁹
 ο ρικος γιανεις τεις νοτιας το μερος και το αλο μερος|¹⁰
 βορινα είναι του χασαν καιλεπέ τα οπα δεταρ|¹¹
 τα εχο πρικηο από τι μανα μου και είναι ρίζες πενητα|¹²
 τα σαραντα να είναι του μονάστηριού και τα 10 δεκα να εγρι|¹³
 κοντε δηκά μου και τα ᾤφαιροσαι εις στο μοναστηρι|¹⁴
 μουντζούρα από των καιρον που αίσηκοθηκαθη νά και να μιν αί|¹⁵
 χει ποτεν καιρόν να του πηραξη κανις μηται ο αδλέφος μου μιτε α|¹⁶
 δλεφι μου μητε το πε μουντζούρα δη μου μοναι να εχουνάι να|¹⁷
 τα εξισουαζούναι η πατεραις του μοναστηριου τεις|¹⁸
 παναγιας τη κουλουριοτησας οςσω που στεκαιται το μονά|¹⁹
 στηρι δια να εχομε και αιμης το μνημοσηνο μας και δηα το α|²⁰
 λιθες επειησας με το παρο γραμα εις σασφάλιάν|²¹
 + λασκαρου κირιάκου γγιφορού βεβεονο τα ανοθέ και μην ηξεβροντα ανοιδεοι|²²
 να γραψη παρακαλεςστηκος έγγραφα και εγο παπας νεκΤαριος χριστοφης|²³
 + παπα ευδιάκριτα γράμματα αλλά δυσανάγνωστα μεγαριτης γραφο χ μαρτηρο
 τανοθεν|²⁴
 + δημήτρης κακάβακης μάρτηρο ος ανοθεν|²⁵
 + ιωαννης κακαβακης μρατιρο : – |²⁶
 + γιωργατης μαΓελανος μαρτίρω τα ανοθεν : – |²⁷
 + γιωρηως μακελαρης ματηρῶ √ |²⁸
 + ιωάννης σάμαργγῆς μάρτιρο – |²⁹

στην πίσω όψη

η ομολογια για τα|¹
 δεντρα της λας|²
 σκαρου του γγιφο|³
 ρου που ειχη εις|⁴
 το μαρουση |⁵

1690 : |⁶
 Δικεμ : 2 |⁷
 αριθμ : 3 |⁸

Αριθμ. 47

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

επι έτους – 1657 μινί νοεμβριου –3– – |¹
 Την σήμερον ομολώγισε και ομολογί η σαμαλτάνα η θιγάΤηρ Του ποτέ σταματιου
 γιανγκιου πος μεΤα βου|²
 λίσ και θελίσεος Της επούλισε Τον αμπελοΤοπον όπερ έχι απο Την μητέρα Τis εν Τη
 τοποθε|³
 σία Τis βαρις στρεμαΤα Διο και με ΔενΤρό ένα συμπλιος το ένα μέρος ανΤόνis πασος
 Το ετερο μερος|⁴
 μιχάλλis σουφρίς και μπακιακάκiα και η σαμαλτανα η πουλίΤρια Το όπιον
 αμπελόΤο|⁵
 πον τα Διο στρεματα και το δεντρο ένα Το επούλισεν η άνοθεν σαμαλτανα εις Τελίαν
 πούλισιν Του μπάρμπα|⁶
 Τis Του γιανάκι σουφρι δια ριάλια 750 / ήΤι επτακόσια πενίΤα και έλαβε τα ασπρα
 Τis Τis αυΤis ορας|⁷
 σόα και ανελιπά και εξεπλερόθi και Δεν έχι να καμη πλεον ΤίποΤis μόνον από Την
 σί·μερον|⁸
 εγρικάτε ηΔειος νικοκίρις ο άνοθεν κir γιαννάκις ο μπάρμπα Τis ο · αγοραστis και
 βάνi και επίΤρο|⁹
 πόν Τis αν Τis Δια το κορμί Τis Το σταμάτι ΤορέΤi όποτε θέλι ο αγοραστis να πιγενει
 εις το|¹⁰
 ν αφένΤi Το κατί να Του Δίδi και χογγέΤi Δια τον αυΤόν · αμπελότοπον Διά Το
 αλιθές έ|¹¹
 επίησαμεν το παρόν γράμα κατ έμπρεστον Τον κάΤοθi ηπογεγραμμένον μαρτύρων εις
 αςφάλλian : – |¹²

+ Νηκολόι διμητρηου πογιατζή μαρτηρό τα ανοθεν: – |¹³

+ διμήτρης ληγάρης μαρτηρη τα άνοθεν: – |¹⁴

+ φθορά δυσανάγνωστο απαζis ; μαρτιρί : – |¹⁵

+ φθορά караλiς μάρτιρος – |¹⁶

+ γιοργάκος καλιβάκης αρτυρῶ τα άνοθεν : – |¹⁷

+ γιοργάκης ρόντος μαρτυρῶ Τα άνοθεν και ήπεγραψα : & |¹⁸

στην πίσω όψη

το ομόλογο φθορά και δυσανάγνωστο |¹

Τis ανεψιας μου Τis σαμαλτάνας στι βαρι|²

ΚΙΒΟΥΤ-ΔΗΜΟΦΑΝΟΥ-ΠΛ-ΣΟΦΙΑΣΟΝΤΙΚΟΡΘΩΤΩΝ

Εν εφ' ούτω προσηγορευμένοι. κλειβρωτικοί
κατασκευασθέντες κρηνη. μετ' αυτών και η παλαιά
συναγωγή και τα σενάκια απηλθόντων ονομασθέντων
ωσθένδουλίας του ονομασθέντος κρηνη και τα
κατασκευασθέντων προσηγορευμένων κρηνη
επιδηλώσαντες κρηνη μετ' αυτών ονομασθέντων
και τα ποταμάσια κατασκευασθέντων κρηνη
κατασκευασθέντων κρηνη μετ' αυτών ονομασθέντων
και τα ποταμάσια κατασκευασθέντων κρηνη
και τα ποταμάσια κατασκευασθέντων κρηνη
και τα ποταμάσια κατασκευασθέντων κρηνη
και τα ποταμάσια κατασκευασθέντων κρηνη

κατασκευασθέντων κρηνη
κατασκευασθέντων κρηνη
κατασκευασθέντων κρηνη
κατασκευασθέντων κρηνη

κατασκευασθέντων κρηνη
κατασκευασθέντων κρηνη

Αριθμ. 48*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< 1697 – δεκεβρηου –22– στο καστρο της κορθος – |¹

f ενεφανήστη ενπροσθεν εμου νοταρήου . η λαβρεντηα του πο|²
 τε σταματη καβελάρη η γινή. με την δυναμην της παρου|³
 σις κανη χ καταστενη ος δια επητροπον της καθοληκον|⁴
 ως το ηδηον της κορμη τον κυρ μηχαλη καλεκα δια να ηθε|⁵
 λε αφηροσι ης την παναγια την φανερομενην της κουλου|⁶
 ρης δεντρα τον ελεον ρηζες N° 40 – ητη σαραντα ης την αθη|⁷
 να εν τη τοποθεσια στο παληοχορη σιπληαστης ο νηκολος|⁸
 καπηνακης και ταβενη ης το ανοθε μοναστηρη δια ψηχη|⁹
 κιν της σοτηραν και δια βεβεον της αληθιας εδοσε τουτο πα|¹⁰
 φθορά εγγράφου ον ης τα χερηα του ης ασφαληαν : – |¹¹

μιχαλι δυσανάγνωστο ματυρο τανοθε. – |¹²
 σταματης · σκουρδούπις ματιρό ος ανοθεν · δια χυρο̄ς|¹³
 φθορά ο̄ · νικολαου γιακουμου|¹⁴
 φθορά ο̄μπα φθορά δαρος που φθορά ληκος φθορά κισ εξουσίας|¹⁵
 φθορά αναγι φθορά της γιακουμος μαρ φθορά άνοθεν – |¹⁶

στην πίσω όψη

φθορά η ξο|¹
 φθορά και ταλ|²
 φθορά νο |³

1697 : Δυκεμ : φθορά |⁴
 αρ : 6: |⁵

Αριθμ. 49

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1697 – οκτωβρίου –3/ εις την άθηνα – – |¹

ƒ διά της παρούσις δηλοποιῶ τῆς πᾶσι. Ἐπιδή προ καιρου ὅταν μᾶς ἐσύκοσεν ἀπό
δῶ|²

ὁ πρίτζηπες, καί μας ἐπεῖγεν εις τό νησεῖ τῆς αἰγένου · ἀφιαίρωσεν, εις τό
μοναστήριον τοῦ|³

ἀγιου λεωντηου · ἡ ρῖγηνα, ἡ θυγάτηρ τοῦ ποτε ἀντωνιου πατζᾶ, γηνῆ δέ τοῦ
ἀπεχομένου|⁴

γεωργιου πουλακι, τήν ὄσπιτοκάθησῆν της · ἵνπερ εἶχεν ἀπό τόν ἄνδρα της · ὡς|⁵

χρεώστης τῆς αὐτῆς · ἡ ὅποια ευρύσκετε · εις την αἰνωρήαν τοῦ ἀγιου φυλύπου · ὡς
διά|⁶

λαμβάνει τό γράμμα ὅποῦ ἔδωσεν εἰς τας χεῖρας τους πῶς νά ντηνε κυβερνοῦν ἀπό|⁷
καθε χρίαν καί να ντην ζοωθροφουῦν ἐφ ὠρους ζωῆς της · ὡς αὐτῆ λέγει · καί με|⁸

τό νά μαγκάρουν ἀπό τήν αὐτῆν σηνήβασιν · να μήν τήνέ τυρᾶζουν παντελλοσι|⁹

μήν ὑμπορώντας μέ τῆ τρώπον, νά ἔχη τήν κυβέρνησῆν της · τῆν σήμερον λέγω ἡ|¹⁰
ρηθῆσα ρῖγηνα · ἡκεία της βουλιῆ καί θελύσει, ἐπούλυσεν τήν ρηθῆσαν ὄσπιτο|¹¹

κάθησῆν · ἵνπερ ευρύσκετε εις τήν ἔνορηαν τοῦ ἀγιου φυλύπου, σπιτι λέγω μέ τήν
κα|¹²

μάραν · καί μαγερηῶν · μέ ἀχουρί παλέον καίραμηδοτά καί αὐτό με τήν καμάραν ·
με|¹³

τήν αὐλην του, καί με κλήματα καί ρωϊδές καί μέ πιΓάδην · μέ πυθάρια κατω τῆς γῆς
δύω = |¹⁴

με τήν αὐλην του, καί μέ τήν ἐμπασίαν του · συμπληαστῆς ἀπό τό ἐν μέρος οἱ
παῖΔες|¹⁵

δημήτρηου λιγομένου · και ἀπό τό ἄλλον, ὁ κύριος γιανακούς καλαμπόκης · τό δέ
ἕτερον|¹⁶

μέρος · ὁ διονίσης χαῖμαντάς · καί ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ἡ ὁδῶς · τήν ὅποια
ὄσπιτοκάθη|¹⁷

σπην ὡς ἄνωθεν εἶπωμεν τήν ἐπούλυσεν λέγω ἡ ἄνωθεν ρῖγηνα, εις τελίαν
πούλυσην=|¹⁸

τοῦ κυρίου λαυρεντίου ἡγουμένου, τῆς μονῆς τῆς ὑπεργιας θεωτώκου τῆς
φανερωμένης τῆς|¹⁹

κούλουρης · διά ριᾶλια ἑκατόν πέντε ἡτοι 105 / τά ὅποια ἐγροικῶντε τοῦ μοναστριου
· καί ἔλα|²⁰

βεν τά ριᾶλια τῆς αὐτῆς ὥρας ἐπι χειρας · ὅλα, σῶα, καί ἀνέλυπεῖ καί ἐξεπληρῶθη|²¹
καί ἐξενώθη ἀπό δαύτην, καί ἀπό τήν σήμερον, ἐγροικατε, καί κράζετε, καί εἶναι ·

ἴδιοσι|²²

νικοκύρης, ὁ κύριος λαυρεντιος ὁμοῦ με τούς εὐρεθένταις πατέραις τοῦ
μοναστηριου|²³

νά ντην ἀφεντεύουν · καί να ντήν ἐξουσιᾶζουν · ὡς ἴδιον ἐδικόν τους · ὁμοῦ καί ἡ
μετα|²⁴

Συνέχεια εγγράφου 49

Φάκελος Λαυρεντίου

γενέστεροι πατέρας αἴτει αἰῶνος · καὶ ὀψέποτε καίροῖς ἤθελεν πειραχθῆ ἀπό τι²⁵
 νάν · συγγενῆ γῆ ξένον, νά ἀπλοΓατε ἢ ἄνωθεν πουλυτρηα εἰς κάθε ντάνα
 ἰντερέσα²⁶
 καὶ ἔξωδαις ὀμπληγάροντας τὰ ἐπίλυπά της ρουχα · βένει δέ καὶ ἐπίτρωπον ὡς τό
 ἴδιόν²⁷
 της κορμή τόν κύριο σωτηρχο λατῆνο· ὅποτε θελήσει ὁ ἀγωραστῆς να πιγένη ὁ
 αὐτός²⁸
 ἐπίτρωπος εἰς τον αὐθεντι τόν κατῆ νά ντοῦ δίδη χοτζέτη διά συΓουρητά του· καὶ το
 πρό²⁹
 ἦν γράμμα ὀποῦ εἶχε κάμει ὡς ἄνωθεν ἐπρόῆπαμεν τοῦ μοναστηριου ἀγίου λεῶντηου
 νά³⁰
 εἶναι ἄκυρον· καὶ ἀνύσχυρον · ἐπιδῆ νά ἐμαγκάρησαν · ὅθεν εἰς πίστοσίν τῆς
 ἀληθῆας³¹
 ἐποῖεισαν το παρόν · διά νά ἔχη τό κυρος καὶ τό βεβαιον ἐν παντί κριτυρίω εἰς
 αςφάληαν³²

+ νικος σάρπας : – |³³

+ Κονομος Γεοργ φθορά |³⁴

+ ιωαννης ρουτως μαρτηρω : – |³⁵

+ μηχαλης κλεζος μαρτυρο³⁶

+ Δμιτης καβελαρις μαρτηρο : – |³⁷

+ |³⁸

+ Ἰωᾶννῆς λατῆνος, νοδαρος ἀθηνῶν μαρτυρῶ καὶ υπεΓραΨα : – ⸗ |³⁹

+ Φραγκως ειτηρης ; μαρτηρο τα ανοθεν⁴⁰

+ σταματις σολδακης μαρτιρο τανοθεν⁴¹

+ δυσανάγνωστο λατινος μαρτιρι⁴²

+ δημητριος δυσανάγνωστο μαρτιρο⁴³

στην πίσω ὄψη

Το ὀμόλοΓο, ὀποῦ ἀγώρασα¹

ἀπό τήν ριγηνα την γηνῆ του ποτε²

γεωργιου πουλακι τήν ὀσπιτοκά³

θησην της διά ριάλια – η 105⁴

1697 : |⁵

οκτομ : 3: |⁶

αρθ : 5: |⁷

Αριθμ. 50

Φάκελος Λαυρεντίου

Δίφυλλο

< 1706 / μηνή γεναρίου – 17 / εις τήν αθηνα – |¹

‡ μέ το παρόν γράμμα όμολογεῖ ή ὄρσα χῆρα νίκολαου ντανούρδη · πῶς δια ήδίας
 βουλῆς καί κα|²
 λης προέρέσεος · αφιέρωσε · εις το μοναστήρη τῆς παναγίας φανερομένης της κού|³
 λουρης δέντρα έλαϊκά δεκαοχτῶ ητοι 18 / έν τι τοποθεσια του διασωρίτη,
 συμπλησται ή|⁴
 πο το έν μέρος ό μαρμαροτουρης καί από το άλλον παπαβλασαρος και μησεραλιοτης
 · και ή νικοκυρᾶ|⁵
 έτι δέ αφιέρωσεν εις το άνωθεν μοναστήριον ή άνωθεν ὄρσα εις τον αυτόν τόπον|⁶
 έτερα έλαϊκά δέντρα ρίζες δόδεκα ητοι 12 / συμπλησται ό λεουζος καί · ό πετρᾶκ|⁷
 καί ή δῶς |⁷
 τά όποια δενδρα · έστάθησαν συμφόνως μέ τον ήγούμενον του μοναστηριου κύρην
 λαβρέν|⁸
 τήό καί με τούς ευρυκομένους πατέρες Διά νά ντην έξεφωνήζουν παρησια έωνήως|⁹
 τό άνωθεν όνομα ὄρσα · καί ειτη έσωδιά εξαποστέλη ό θηός τον κάθε χρόνον να ν|¹⁰
 τήν τρῶγη · ή νικοκηρᾶ έως όποῦ ζῆ. καί μετα τον θάνατόν της · νά εῑναι του|¹¹
 άνωθεν μοναστηριου λέγω τῆς παναγίας φανερομένης της κούλουρης · μήν
 ήμπορόντας|¹²
 τινές ποτε κανέναν καιρόν κληρονόμος μου νά έναντηθῆ καί νά πειράξη τους κα|¹³
 λογέρους διά τα άνωθεν δένδρα μόνον ή παροῦσα νά έχη το κύρος καί το βεβαιον καί
 άμετάτρε|¹⁴
 πτον έν παντί κριτιρίω · επίδή καί νά ντα αφιέρωσε δια την ψυχῆν της · καί ή μεν|¹⁵
 ήθελαν πάγει εις την έξωτέραν κρίσην να άθετήσουν τήν παροῦσα καί νά προξενή|¹⁶
 σουν έξημήαν τινάς από τούς κληρονόμους της · νά μαρτυροῦν οι ύποκάτωθεν
 γεγρα|¹⁷
 μένοι μάρτυραις πῶς των τα έπούλυσε τῶν καλογέρων διά γρόσια ευδομηντα η^{τοι}
 70|¹⁸
 καί ελαβε τα ριάλια τῆς αυτῆς ὄρας καί διά πίστοσην τῆς άλληθίας έποίησε τό πα|¹⁹
 ρόν κατ έμπροσθεν τῶν τιμίων μαρτύρων καί έδώθη εις τας χεῖρας του ήγουμένου εις
 άσφάληαν|²⁰

+ μηχαλοι στηνη μαριτηρο : – |²¹+ δημιτρης εσοπος μαρτηρο : – |²²+ λεωναρΔως κουτρακης μαρτηρω : – |²³+ μενιζελός δημητριού μαρτιρο : – |²⁴+ σταματις σολδακις μαρτιρω : – |²⁵+ νηκολος καθαλαρης μρατιρο : – |²⁶+ πατελεος θωμας μαρτηρο : – |²⁷+ Ἰωάνν|²⁸ Ης λαττίνος νοδάρος της πολιτήας μαρτυρῶ καί υπέγραψα : |²⁸

στην πίσω όψη του εγράφου **50**
το ωμολογων του μο |¹
ναστιρηου για τα δεν |²
τρα της ωρσας ντανουρ|³
Δι |⁴

1706 : Ιανου : 17 |⁴
αρ: 8 |⁵

... ..
 ———

This is a handwritten document, likely a list or account, written in Greek. The top section contains several lines of text, possibly describing items or transactions. The bottom section features a list of items with corresponding prices or values, organized in two columns.

Column 1 (Left):
 - $\gamma\omicron\tau \gamma\alpha \kappa\acute{\alpha} \kappa\acute{\alpha} \kappa\acute{\alpha} \beta\acute{\omicron} \kappa\acute{\alpha} \mu\omicron\upsilon\tau \tau\acute{\alpha} \rho\acute{\omicron}$
 - $\mu\omicron\upsilon\sigma\eta\iota \mu\omicron\alpha\lambda\lambda\alpha \tau\omicron\upsilon\mu\omicron\iota\sigma$
 $\mu\acute{\eta} \tau\acute{\alpha} \rho\acute{\omicron}$
 - $\mu\omicron\mu\alpha\kappa\iota\kappa\epsilon\iota\gamma\eta\iota \theta\iota\alpha\sigma\epsilon\iota\sigma$
 - $\beta\acute{\omicron} \tau\iota \mu\omicron\sigma\epsilon\iota\sigma \delta\iota\eta\iota \mu\acute{\eta}\tau\omicron\mu\omicron\upsilon\tau\omicron\sigma\epsilon\iota\sigma$

Column 2 (Right):
 - $\alpha \mu\acute{\alpha}\nu\kappa\omicron \tau\acute{\epsilon} \tau\acute{\omicron}$
 - $\mu\omicron\upsilon\tau \tau\acute{\alpha} \rho\acute{\omicron} \tau\acute{\epsilon} \mu\omicron\upsilon\tau\acute{\iota}$
 - $\alpha \tau\acute{\epsilon}\xi\eta \mu\omicron \tau\acute{\alpha} \rho\acute{\omicron}$

Αριθμ. 51*Φάκελος Λαυρεντίου*

Δίφυλλο

< επι έτους 1659 εν μηνΗ μαρτιού πρότι – |¹

ƒ Την σίμερον ομολόγισε και ομολογί η σαμαλΤανά η θιγάΤιρ Του ποΤέ σταμαΤιού
γιαννακου πός μεΤα βουλλίς και θελισεώς Της επούλισε Τον αμπελόΤοπον ὄπερ έχι
εν Τη Τοποθεσια²

Της βαρής στρέμα ένα πλειον γη έλλαΤον με ληοφικάδα μια συμπληρος Το έν μέρος
ανΤονής³

πασός και μιχάλλις σουφρής και ο αγοραστής Τον οπήον αμπελόΤοπον Το στρέμα
ένα με Την⁴

ΕλλεοφικάΔα μίαν Τον επούλυσεν η ανοθεν σαμαλτανά εις Τελιάν πούλισιν Τον θιόν
Της Του⁵

γιανακου σουφρί Δια ασπρα 500 / ήΤη πενΤακόσια και έλαβε Τα ασπρα Της Της
αυτής ὀρας σόα και ανε⁶

λλιπά και εξεπλιρόθη και Δεν έχι να κάμι πλέον ΤήποΤης μόνον από Την σίμε
εγρικάΤε και ήνε⁷

ήΔιος νικοκίρης ο ανοθεν γιανάκις ο αγοραστής και βάνι και επίΤροπόν Της αν Της
Δια Το ως μί Της ή⁸

αυΤή σαμαλτανά η πούλλίΤρα τον υπάρχει σκόπιμο κενό ὄποτε θέλι ο αγραστής να
πιγένι Εις Τον ά⁹

φένΤι Τον καΤί να Του Δίδι και χογγέΤι Δια Τον αυΤόν αμπελόΤοπον και Δια Το
αλλιθεξ Ε¹⁰

πήσαμεν Το παρόν γράμα · κατ εμπροστέν Τον κάΤοθεν ηπογεγραμένον μαρτύρων
Εις ασφάλλιαν : – |¹¹

+ γοργακή κάλήβάκη μαρτήρό |¹²

+ δυσανάγνωστο καλαποκής |¹³

μαρτήρό |¹⁴

++ σταμάτις κοντός μαρτυρό ος άνοθεν ς |¹⁵

++ μιχαλις πριμπός μαρτυρω̄ Διμιτρης |¹⁶

Δυσανάγνωστο μαρτυρω̄ |¹⁷

+

|¹⁸

+

|¹⁹

ατώνή κοπήδή |²⁰

μαρτήρώ στάματή |²¹

απάζή ματήρό |²²

οπισθογράφηση:

το ομόλογον Δια Τον αμπελόΤοπον |¹

που αγόρασα από Την ανιψιά μου Την |²

σαμαλτανα Το στρέμα ένα με Την λι |³

όφικάΔά μίαν στι βαρί |⁴

1659 |⁵

μαρτίου α` |⁶

αρ: 1: |⁷

Αριθμ. 52

Φάκελος Λαυρεντίου

1695 νόεμβριου 24 εις αθήνα |¹

Δια του παρόντος Γράμματος τῆν σήμερον ὁμολόγησε καὶ ὁμολογίη φλωρου ἢ
 θυγάτηρ του ποτε γιανακι²
 σουφρί καὶ γηνῆ τὸν ἀπεχομένου Ιωάννου λήμπεριου πος μετα βουλῆς καὶ θελήσεος
 της ἐπούλισε³
 Την οσπητοκάθισιν ἠνπερ ἔχει ἐκ του ἀνδρός αὐτῆς δια τὴν προγαμίαιας αὐτῆς δορέας
 ὅς δια⁴
 λαμβάνετε ἢς τὴν προικοπαράδοσιν της εἰς τον μαχαλᾶ χριστός κοπίδι οσπιτιον με
 τὴν καμαρα και πά⁵
 τητίρι και κατοπίθια ᾽διο και μαγειριο και φόκῆνο καὶ πιγάδι και κλιμά με τὴν
 περιοχίν τοῦ και αυλίν και⁶
 εμπασιάν σιμπλιος εἰς αὐτὸ τὸ ἐν μέρος ᾽φιλακτός θιάσπρας και τὸ ἕτερον μέρος
 βάγγελης μακρίς⁷
 και εκ τοῦ ἐτέρου μέρους το περιβόλι τοῦ κακουλακι και ἰ οδός τὴν αὐτην
 ὀσπιτοκαθισιν ὅς εἶστιν και ος ευ⁸
 ρισκετε ομου και με ἐξη ἀπάνο πίθια τῆν ἐπούλισε ᾽ / ἀνοθεν φλώρου εἰς τέλιαν
 πούλισιν τοῦ ηγουμένου Κυρ⁹
 λαβρεντίου της Ιεράς μονῆς της υπεραγίας Θεοτόκου τῆς φανερωμένις ἐν τη νίσου
 της Κούλουρης δια ριαλια ἦρ 33 ≠ |¹⁰
 ἦτι ριαλια τριάντα τρία και μίσω ἀκόμα ἐπούλισε και το παλιάμπελον ᾽οπερ ἔχει εν
 τη τοποθεσια της βάρις¹¹
 στρεμά ἦρ 2 | πλιον ἢ ἐλαττον σιμπλιος στᾶμάτις γκῶνβᾶς και παπαΓεώργιος
 φάρμάκις και ΓεωρΓακις φὸ ᾽ρτομέ¹²
 νος το αὐτο ἀμπέλιον το ἐπούλισε ἢ ρηθῆσα φλωρου ομου με διο ἐλεόδενδρα μεσα
 του ανοθεν ηγουμενου λάβρεντιού¹³
 Δια ριαλια 9 $\frac{8}{12}$ | ἦτι ριαλια ἐνεα και ζολέτα μια, ἐτη δε του ἐπούλισε και ἕτερον
 χοραφι εν τη τοποθῆ¹⁴
 σια παναγια του λαρδοξίτι ; στρεμά ἦρ 2 / ᾽ ἦτι στρέμα διο πλείον ἢ ἐλαττον δια
 ριαλια ἦρ 4 ≠ | ἦτι ριαλια¹⁵
 τεσερα και μισο σιμπλιος εἰς το αὐτο μουσταφά κατρίπις και νικολός καπινάκις και
 γιάνις ρέκις¹⁶
 Ἐτη δὲ τὸν ἐπούλισε και εἰς το περσίρι ἐλεόδένδρα ρίζες ᾽ ἦρ 3 | ἦτι τρις με το
 χοραφι το ξιλιον τους¹⁷
 στρεαμα 1 ≠ | πλείον ἢ ἐλαττον δια ριάλια ἦρ 5 $\frac{9}{12}$ ἦτι ριαλια πεντε και κάρτα τρία
 σιμπλιος εἰς το αὐτὸ Κος¹⁸
 κοπανις και το ἕτερον μέρος χαλουλης ἐλαβε δὲ τᾶ ᾽σπρα ὅλα ἐπὶ χειρας ὅλα του
 σπιτιου¹⁹
 και ἀμπελιου και χοραφιου και του ἕτερου χοραφιου μετὰ τῶν δενδρῶν σοῦμα ὀλλα
 ριαλια ἦρ 53 | και τμ^η -5²⁰

Συνέχεια εγγράφου 52

Φάκελος Λαυρεντίου

ητι ριαλια πένιντα τρία και τμ¹ πεντε και εξενωθη τελιος από τα αυτα το οσπίτιον
 αμπέλιον χωράφιον και τα²¹
 δενδρά και δεν έχει πλέον να κάμι εις τα αυτᾶ τίποτι μόνε Ίνε ξένη και αμέτοχη όσαν
 προς με καλίν²²
 τις θέλισιν και προέρεσιν τα επούλισε και έλαβεν τᾶ άσπρα επι χήρας και από του νυν
 και εις τον άι²³
 ωνων αγρικατε και κραζετε ιδιος και καθολικός νικοκύρις εις τα αυτᾶ ύποστατικᾶ ό
 ανοθεν Κιρ λαβρεντιος²⁴
 ό αγοραστής και η Κατα διαδοχήν πατέρες του αυτου μόναστηριου της φανερομένης
 να κάμουν η τι θε²⁵
 λισουν και βούλοντε εις τα αυτᾶ πουλίσουν τα χαρισουν τα άνταλαξουν τα μη
 ημπόρόντας να πιράζοντε υπο²⁶
 τινος προσέτι δε ι ανοθεν φλορου η πουλιτρια βέλι επίτροπον ος το ιδιον τη κόρμι τον
 Κιρ νικολό χηλά όποταν²⁷
 θελισι ό αγοραστής νά πιΓενι ό αυτος επίτροπος στον αφέτη τον κατή να ντου διδι
 χοντζετιον δια²⁸
 Τα αυτα ύποστατικᾶ δια πλέον σιγουριτά οθεν εις την τουτου διλώσιν και βεβεβώσιν
 εγινε το παρον εις ασφαλια²⁹
 εμπροσθεν εις τους Κατοθεν υποΓεΓραμένους τιμίωτάτους μαρτυρας : – μιχαλη
 στηνης μαρτηρο · ÷ · ³⁰

< φλωροῦ Γηνί Ιωανου λιμπεριου στέργο τα ανοθεν δια χιρός οικονομου³¹
 σωτηρχος λατηνωσ μαρτηρο ³²

< θομασ λατηνος μαρτηρι : – ³³

< δυσανάγνωστο ιλασ μαρτηρύ. ³⁴

< διμητρης γαρεφαλης μαρτιρο – ³⁵

< μεναρδος καπετανακής μαρτιρο : – ³⁶

< γεοργιος · κουτρικας ; μαρτιρο: – ³⁷

< κονομος Γεωργιος νοταριος δημοσιου υπεγράψα και μαρτιρώ ³⁸

οπισθογράφηση: του μωναστιριου η ο ¹
 μολογια τις σουφρινας ²

1695 : ³

νοεμ: 24 ⁴

αρη: 4: ⁵

Αριθμ. 53*Φάκελος Λαυρεντίου**Το έγγραφο εκ παραδρομής έχει τοποθετηθεί στον Φάκελο Λαυρεντίου, μάλλον από κάποια μοναχή .*

Δίφυλλο

N. 334

Ἄρειος Παγός |¹

Πρός τόν ἐκλαμπρότατον Μινίστρον τῆς Οικονομίας κύριον Πανοῦτζον|²
 Νοταράν . |³

>> Μηδέν ἐμπόδον εἶναι τό νά ἀναγγέλη τις τῇ ὑπερτάτῃ Διοικήσει τά δεόντα|⁴
 δηλονότι, ἅ μαλίστα ἐφορᾷ ἰδίους ὀφθαλμοῖς χάριν παραμηθείας, καί|⁵
 ἀνέσεως, τῶν ἀδιακόπως φιλοτιμουμένων, ἐν τῷ παρόντι ἱερῷ ἀγῶνι,|⁶
 εἰς τό νά παρέχῃσι κατά τόν ἐνόντα τρόπον ἀφθόνως τοῖς ἐνδεέσι, καί λοιποῖς|⁷
 ἐπομένοις παρεῖσι, καί μαλίστα στρατά μας. τούτου ἔνεκα περιφερόμενοι|⁸
 ἤλθομεν ἐνταῦθα εἰς τό Ἱερόν μοναστήριον τῆς ἐν Σαλαμῆνι φανερω:|⁹
 μενῆς, καί ἤδη ἐν τῇ ἐνεστώσει ἐπιδρομῇ ὑπό τῶν ἐχθρῶν μας τυραννῶν,|¹⁰
 ἐγενόμεθα αὐτόπται οἰας βοηθείας, καί χορηγείας μετ' αὐθονείας προφθάνου:|¹¹
 σιν ἀρτους τούς δυστυχεῖς πένητας, καταφάγοντας εἰς τήν Νῆσον, νήστεια, γυ:|¹²
 μνούς ἀνυποδήτους, ἀνδρας τε καί γυναῖκας μετὰ παιδίων, τῶ ὄντι εἶναι μία|¹³
 τραγική σκηνή τό νά θρηνηῖ ἀενάως τίς τό ὑπερβάλλον δυστύχημα . οἱ τοῦ|¹⁴
 Ἱεροῦ Μοναστηριοῦ τούτου συνασκούμενοι Πατέρες οὐ παύουσι καθ' ἐκάστην|¹⁵
 νά τρέφωσιν ἅπαντας τούς χρεῖαν ἔχοντας καί νά περιθάλωσι παντοίοις|¹⁶
 τρόποις τους τεθλημένους ἀδελφούς, δίδοντες καί οἰκήματα αὐτοῖς καί καλύβας|¹⁷
 πηγουσιν εἰς τήν τοῦ Μοναστηριοῦ περιφέρειαν διά τό εἶναι πλεῖον, πρός ἄνεσιν|¹⁸
 καί ψυχαγωγίαν τῶν δυστυχῶν . διό γενόμενοι αὐτόπται τῆς ἀρετῆς αὐτοῦς|¹⁹
 καθά ἴδαμεν, τοῦτο ἀναγγελομεν, καί εἶναι δίκαιον, εἰ δυνατόν, νά|²⁰
 λάβῃ βοήθειαν παρ' ἀλλῶν αὐτό τό Μοναστήριον, καί οὐχί νά ἐνωχληθῇ|²¹
 μέ κταβολήν, καί ὡς τοῦ δικαίου τῆς Οικονομίας προστάτης παρακα:|²²
 λοῦμεν ἄς κρίνῃ καί ἄς ἐκτελέσῃ ὅπερ δίκαιον.|²³

τῇ 4: Ἰουλίου : 1822 : Ἐν Σαλαμῆνι . |²⁴

Οἱ Ἀρεοπαγῖται : = |²⁵

+ Ταλαντίου Νεόφυτος πρόεδρος & |²⁶

Κ. Τα δυσανάγνωστο |²⁷

Δημητριος σταματογιανις |²⁸

διά τόν αρχιγραμματέα |²⁹

Δημήτριος Νικολαΐδης |³⁰

οπισθογράφηση

Πρός τόν ἐκλαμπρότατον Μινίστρον τῆς Οἰκονομίας κύριον Πανοῦτζον Νοταράν . |²

Εἰς Ἄργος : — |³

Αριθμ. 54*Φάκελος Λαυρεντίου*

κιαμήλ πέι

σφραγίδα

ἐξ ἐμοῦ τοῦ ἐνδοξωτάτου (σκόπιμο κενό λόγω σφραγίδας) ἐφένδη νούρ πέγι ζαδέ |¹
 χ βοϊβονδα τη̄ κορίνθου · εἰς ἐCᾱς ραγιαδες τού μεγά : |²
 ρου, γέροντες καί λοιποί, ἐδώ ἤλθεν ὁ ἡγούμενος τοῦ |³
 μοναστηρίου κούλουρις παραπονούμενος ὅτι μερικοί ἄ: |⁴
 πό ἐCάς πηγαίνετε καί τους κόβετε τα πουτόκα του μονα : |⁵
 στηρίου ὁποῦ ἔχουν εἰς τήν σκάλα · εἰς κερὸν ὁποῦ αὐτός |⁶
 κατά τό εἰς χεῖρας του ταπί αὐτά τά πουτόκα εὐρίς : |⁷
 κοντε, ὑπό τήν ἐξουσίαν του μοναστηρίου ἀπό τόσον |⁸
 κερὸν · καί ἐσεῖς διά εἰτιαν ἀστίαν τά τούς τά κό : |⁹
 βετε, ὅθεν βλέποντες τόν τεχερέ μου νά προσέχετε |¹⁰
 καλά εἰς τό ἐξηξ νά μὴν τύχη καί πάτε παλίν καί |¹¹
 τους ζημιώσετε, ὅτι ἂν ξανέλθη ὀπίσω, καί βεβαιο : |¹²
 θῶ ὁπου πάλιν κάμετε συνιθισμένα Cᾱς, ὕστερον |¹³
 Τζεβάρι δέν μοῦ δίδετε. κάμετε λοιπόν ὡς Cᾱς |¹⁴
 προστάζω, καί μὴ ἀλέως ἐξ ἀποφάσεως : τόσον. |¹⁵

1815 : ἀυγούστου : 27 : κόρινθος.

Αριθμ. 55

Φάκελος Λαυρεντίου

» απο εμενα. Τον πολυχρόνιμένο χασαναγαν μουσελίμ. ισεσένα γερο |¹
 τα· κι επιτρόπι· του χορίου· κούλουρις· θέλετε· ηξευβρι . πος ο γερο |²
^{πα}παλαυρέτιος . εγοράσε τον καπο· του μεγαρού: για. χίλια γρόσια . τρα |³
 κόσια: κι ινέ ο νικοκίρις . ος καθός· έλαβε τα χωκετια· κι μα |⁴
 ραφειαν· ης στα χερια τοῦ· κι ήνε· νικοκίρις· θελί· πουλισίν· |⁵
 θελι· χαρισί· οτι θελί· κάμη· κι οπο ηνε· κοτρονήα στα μεγαραν |⁶
 ηπραματά τους· η σπατά του· εκινο^{που} του τρέχι το Δικιο του· να του |⁷
 το Δονί· καθενός· η Δεκι θέλούν· να εχι να μου· στελνι· ις πε |⁸
 ράν· κι εγό· ημέ· καλός· για εκινο· οπου Δεν^ε πεγε<νε>το |⁹
 να τον : εφερνούν εΔονί . κι στελνό . ακόμι· κι πέραν του βο |¹⁰
 εβοτά· τις αθίναç . να τον επέρνι μέσαν. ετσί να καμετέ |¹¹
 αν θελέτε· τιν αγαπι μου . να σαι αγαπον̄· ακομι κι α |¹²
 λι· οπου να· εχου να Δουλεψούν· όξο· στα μεγαρά· Εκί το |¹³
 μρατιρουν̄·μεν· ολι· η αγαΔεç· κι πασιάΔεç για νικο |¹⁴
 κιρίν τον γερον^{πα} παλαυρεντιόν_ |¹⁵

Φάκελος Οσίου Λαυρεντίου
Ανέκδοτα Οθωμανικά Έγγραφα¹⁸⁸⁷

---

¹⁸⁸⁷ Δε μεταγράφηκαν τα ελληνικά κείμενα των οπισθογραφήσεων των οθωμανικών εγγράφων, γιατί αποτελούν περιλήψεις των κυρίως κειμένων που παρουσιάζονται μεταφρασμένα εδώ.

۹

و در خرد و در برهمنی از او را که در این سوره است
 اولاد او در این سوره است که در این سوره است
 او در این سوره است که در این سوره است
 صاحب کتاب ما را در این سوره است که در این سوره است
 غرض از این سوره است که در این سوره است
 این سوره است که در این سوره است
 این سوره است که در این سوره است
 این سوره است که در این سوره است
 این سوره است که در این سوره است

در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است

در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است
 در این سوره است

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 1

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εν μέσω του μηνός Σιαμπάν του έτους 1112 [21-30.1.1701], ο Αχμέτ Τσελεμπής γιος Αλή Πράντζα, κάτοικος Αθήνας, πούλησε, με τελεία και αποκλειστική πώληση, στους φέροντες το παρόν έγγραφο μοναχούς της Φανερωμένης Λαυρέντιο και παπα-Γιατσίμη [=Ιωακείμ], έναντι 50 ρεαλιών γροσιών, το δικαίωμα νομής και κατοχής (χακκ-ι καράρ βε χακκ-ι τασαρρούφ) των αρόσιμων γαιών του, δύο ζευγαριών, στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], εντός του συνόρου του μουκατά της Κηφισιάς· επιπλέον, τους πούλησε έναντι δέκα γροσιών τα σπίτια του: εν συνόλω, έναντι 60 ρεαλιών γροσιών. Εφόσον είναι απαραίτητη και υποχρεωτική η άδεια του κυρίου της γης [για την νομιμότητα της μεταβίβασης], εισέπραξα το τέλος της γης (ρεσμι ζεμίν) και έδωσα στα χέρια των μοναχών την παρούσα έγγραφη συγκατάθεση (μαριφετναμέ): ας μεταβούν επιτόπου και ας εξουσιάζουν τα προαναφερθέντα [χωράφια]· ας τα οργάνουν και καλλιεργούν· εφόσον καταβάλλουν κατ' έτος στον εκάστοτε κύριο της γης τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο, ας νέμονται και ας κατέχουν [τα προαναφερθέντα χωράφια]. Να μην τους εμποδίζει κανείς εξωτερικός. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε κατά το μήνα Σιαμπάν του έτους 1112.

Ο ταπεινός Αμπντή, εν ενεργεία ζαμπίτης του μουκατά της Κηφισιάς και των Μεσογείων [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Το καύχημα των ομοβαθμίων του, Χαμζά Αγάς.

Μεχμέτ Μπεσέ Κουνιάφη[ς].

Αμπντουλμπακή Μπαλή-ζαντέ[ς].

Μουσταφά Μπαλή-ζαντέ[ς].

Μουσταφά Τσελεμπής [του] Ισκεντέρ.

Αχμέτ Τσελεμπής γιος Μεχμέτ Εφέντη Καπουτζή-ζαντέ[ς]

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

عنه صلوات الله وسلامه
الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين

وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين
وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله
أجمعين

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 2

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χουσεϊν [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Τσουρουλέ Μουσταφά Μπεσέ, γιος Μεχμέτ Μπεσέ, κάτοικος στη συνοικία του Μουσταφά Εφέντη της πόλης της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντη, εκ των μοναχών του μοναστηριού της Κούλουρης: «Πούλησα και εκχώρησα (ως προς τη νομή και κατοχή), έναντι 37 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, δύο σπίτια ζευγιστών που βρίσκονταν στην πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), με τα χωράφια τους, περίπου δύο ζευγαριών. Τα εν λόγω ακίνητα βρίσκονται στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], έξω από την πόλη της Αθήνας. Εισέπραξα εξ ολοκλήρου το αντίτιμο της μεταβίβασης, 37 γρόσια. Στο εξής δεν έχω κανένα δικαίωμα στα προαναφερθέντα σπίτια και χωράφια.» Ο προαναφερθείς παπα-Λαυρέντης επικύρωσε δια ζώσης τα λεγόμενα του Τσουρουλέ Μουσταφά, αποδεχόμενος την ανωτέρω μεταβίβαση. Η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης. Εντούτοις, σε αυτή την περίπτωση, η εν λόγω τοποθεσία δεν έχει κύριο της γης, καθώς είναι ερημωμένη. Μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων, καταγράφηκαν όσα διαμείφθησαν. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 1^η Σιαμπάν του έτους 1106 [17.3.1695].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Ο βοεβόδας Αμπντή Αγάς.

Μουσταφά Αγάς γιος Χαμζά Αγά.

Βεής Αγάς.

Αμπντή Αγάς.

Αχμέτ Αγάς, σερντάρης.

Σουλεϊμάν Αγάς.

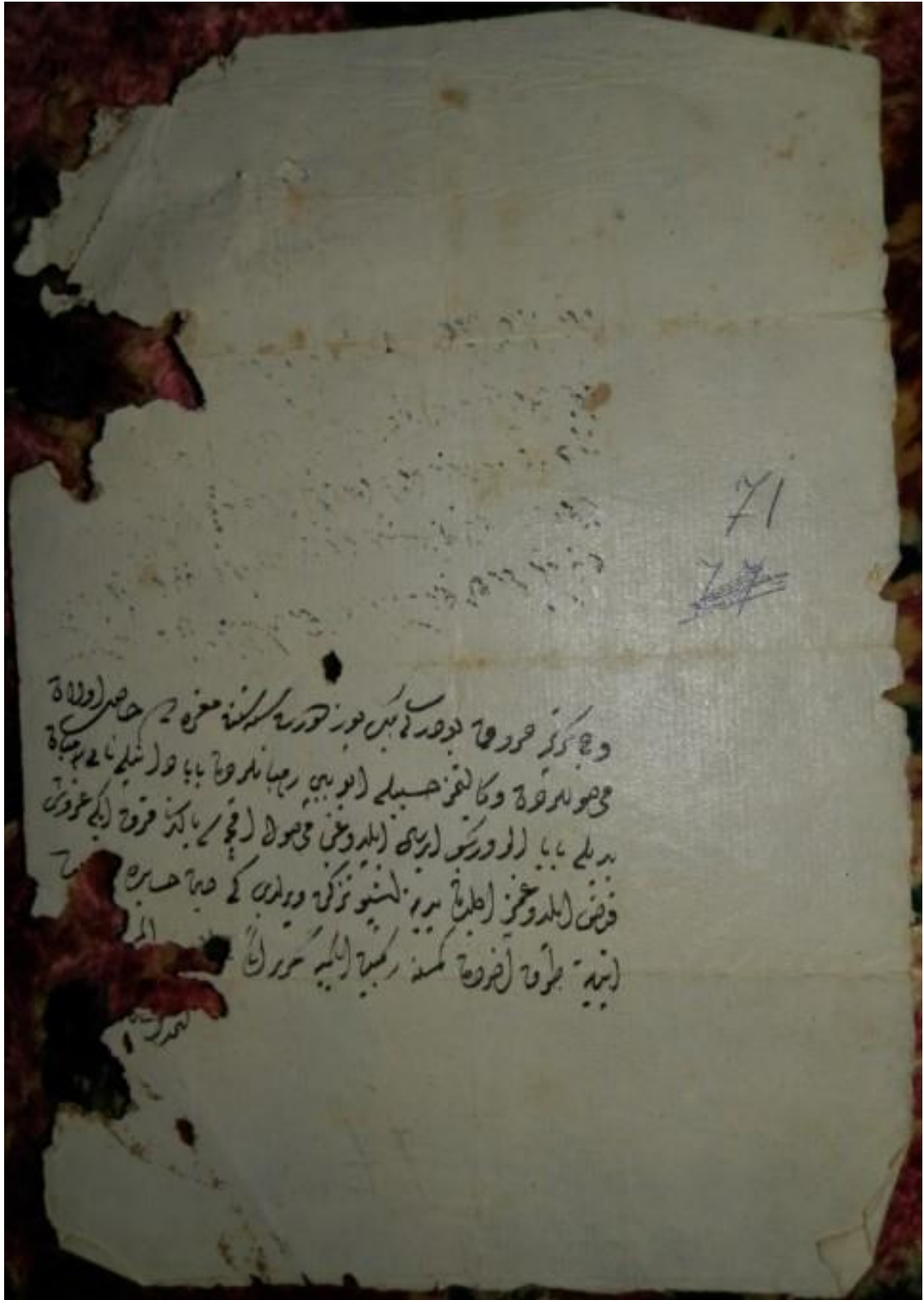
Οσμάν Μπαλή Μπεσέ.

Πασκά Εφέντης.

Μουσκούλ Εφέντης.

Αρναβούντ [=Αλβανός] Χουσεϊν.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

وچ کتر عروق جو درہ بن جو درہ کہنے معنی ہم صدر اولاد
 می صورت و کاتقو جبیلے لوبیہ رہا ندوہ باہا دل کیلے نامہ در صبا
 بدیلے باہا لور و سب لوبیہ (بلد و من می سوال لوبیہ با کتر عروق ایک عروق
 فرض البلد و من لطلب برہ لستو تکر و ولوں کہ صبا حصر
 لنبہ بطرق لفرق کمنہ رکبہ لایہ سر لک

71

~~71~~

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 3

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Με την ιδιότητά μου ως πληρεξούσιος (βεκίλης) των προσόδων των Μεγάρων κατά το έτος 1104 [1693], εισέπραξα από τον μοναχό Δανιήλ, εκ των μοναχών του Αγίου [δυσανάγνωστο όνομα], 42 γρόσια ως πρόσοδο [=φορολογική οφειλή] που απέστειλε ο παπά Λορέντζος. Για το λόγο αυτό, του έδωσα τον παρόντα τεζκερέ, ώστε να τον προσκομίσει σε περίπτωση που χρειαστεί. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς εξωτερικός. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε [φθορά στο έγγραφο]

[Υπογραφή] του κεχαγιά [φθορά στο έγγραφο]

و به مژگن نور و با غمزه ای که در قرقه او داده
 خضیر او می گفتی قرآن را که نفسیه تا قرآن نباشد استیلا
 یوزن از دست نماند و رفیع اولاد است اولاد غنه لا و رقی
 تا در اصد او به زعفران بقولش و تقوی آید و عقاید
 تقوی آید و ای که قبل آید ز صفت بر آید تا بر
 قائم یقین ابله بدیده در کفر املند

کوی
 حیدر
 ۲

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 4

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Με την ιδιότητά μου, σύμφωνα με υψηλό φερμάνι, ως εισπράκτορας για το έτος 1109 [1698] των προσόδων του χωριού Λεφσίνα [=Ελευσίνα], εκ των χωριών της Κηφισιάς, εισέπραξα από τον μοναχό Λορέντζο 15 γρόσια. Δεν έχει καμία άλλη οφειλή. Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών τεζκερές.

[Υπογραφή του] ταπεινού Χατζή Μεχμέτ [σφραγίδα του ίδιου]

هو

60

60

مع جزيه دون بود و لا يتوبك نوزاده ايام السراية التي تفرقة التفرقة
 لدرود و نغم كيف نواله في سنة و راحة تقوية اذ لدرود و نغم كيف نواله
 لدرود و نغم و راحة و بعد التفرقة نوزادك و نغم و راحة و نغم و راحة
 نغم و راحة و نغم و راحة و نغم و راحة و نغم و راحة و نغم و راحة
 طرق التفرقة و نغم و راحة و نغم و راحة و نغم و راحة و نغم و راحة
 مع مسوية

Οθωμανικά έγγραφα I.M. Φανερωμένης, αρ. 5

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Με την ιδιότητά μου, ως μισθωτής με ιλιζιάμ, από την αρχή Μαρτίου του έτους 1112 [1701], του μουκατά της Κηφισιάς, εκμίσθωσα με ιλιζιάμ, στον μοναχό Λαυρέντιο, τα τσιφλίκια που νεμόταν στην Λεψίνα [=Ελευσίνα], έναντι 120 γροσιών. Συνέταξα και έδωσα στον προαναφερθέντα μοναχό το παρόν τεμεσούκι, ώστε να νέμεται και να κατέχει εν μέρει και στο σύνολό τους τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο και τα τέλη σύμφωνα με τον σουλτανικό νόμο. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς εξωτερικός. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε το μήνα Σιαμπάν του έτους 1112 [11.1-8.2.1701]

[Υπογράφει] ο ταπεινός Αμπντή, ζαμπίτης της Κηφισιάς και των Μεσογείων [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 6

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χουσεϊν [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Αμπντή Αγάς γιος Ιμπραήμ Αγά, κάτοικος στη συνοικία του Φετχιέ Τζαμί της πόλης της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντη, εκ των μοναχών του μοναστηριού της του χωριού Κούλουρη: «Πούλησα και εκχώρησα (ως προς τη νομή και κατοχή), έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών εν συνόλω, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, τρία σπίτια ζευγιδών που βρίσκονταν στην πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), χωράφι ενός ζευγαριού που έχω κληρονομήσει από τον πατέρα μου και χωράφι τριών ζευγαριών που μου έχει μεταβιβάσει με τίτλο ο αδερφός μου Μουσταφάς. Τα εν λόγω ακίνητα έχουν γνωστά όρια και βρίσκονται στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], έξω από την πόλη της Αθήνας. Ο προαναφερθείς Λαυρέντης συμφώνησε στην παραπάνω μεταβίβαση. Στη συνέχεια εισέπραξα εξ ολοκλήρου το αντίτιμο της μεταβίβασης, 25 γρόσια. [Στο εξής] δεν έχω κανένα δικαίωμα [στα προαναφερθέντα σπίτια και χωράφια.]» Η μεταβίβαση δημοσιών γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης. Εντούτοις, σε αυτή την περίπτωση, η εν λόγω τοποθεσία δεν έχει κύριο της γης, καθώς είναι ερμηωμένη. Μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων, καταγράφηκαν όσα διαμείφθησαν. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 1^η Σιαμπάν του έτους 1106 [17.3.1695].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Πασκά Αχμέτ Εφέντης.

Κουτσούκ Αγάς [γιος] Μεχμέτ Αγά.

Βεής Αγάς.

Αλής Μητσόογλου.

Χαμζά Αγάς γιος Μουσταφά Αγά.

Ο βοεβόδας Αμπντή Αγάς.

Τσουρουλέ Μουσταφάς.

Αρναβούντ [=Αλβανός] Χουσεϊν.

Αχμέτ Αγάς, σερντάρης.

Σουλεϊμάν Αγάς.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

ع

51

و در کتب قدیمه بود که سید و عتباته الفخریه و غیره در کتب دیگر است
 مشهوره اول در کتب لیسبه مقلمه که از توحید عززاده در سنه ۱۰۲۰ هجری
 اول در مقلمه نوروز که تالیف لیسبه است تا به قریه شرف راجعه اولاد
 لا و ریندیون تا راجعه قریه نوروز که قصه لیسبه نوروز اولاد غروریه و راجعه
 بانجام در کمال نوروز نوروز اولاد غروریه است در کتب قدیمه از کتب قدیمه
 است که در کتب نوروز به در کتب نوروز که در کتب نوروز است که نوروز
 بر سنه هجری و کتب قدیمه اول در کتب قدیمه است که نوروز اولاد نوروز

نوروز
 نوروز
 نوروز

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 7

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Με την ιδιότητά μου ως μισθωτής με ιλιτζάμ του μουκατά της Κηφισιάς, με σουλτανικό μπεράτι της εξοχότητάς του του ενδόξου Οσμάν Εφέντη, για το έτος 1111 [1700], εκμίσθωσα με ιλιτζάμ, στον μοναχό Λαυρέντιο, του χωριού Λεψίνα [=Ελευσίνα], στα περίχωρα του προαναφερθέντα μουκατά, τις προσόδους του εν λόγω χωριού, έναντι 110 γροσιών. Εισέπραξα πλήρως τα 120 γρόσια από τον προαναφερθέντα μοναχό. Για το λόγο αυτό γράφτηκε και του δόθηκε το παρόν έγγραφο, ώστε ο προαναφερθείς Λαυρέντιος να νέμεται και να κατέχει για ένα έτος το εν λόγω χωριό. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς εξωτερικός. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε την 1^η Μαρτίου του έτους 1111 [12.3.1700]

[Υπογράφει] ο ταπεινός Αμπντή Τσελεμπί, ζαμπίτης του μουκατά της Κηφισιάς [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

و چون بر هر دو فرم بود در کتب و بیاید یوز بر یک شمس خول صحر
 اوردند پس ایند نایع صفت و وقوع اوردند خنجر و شمشیر و کلین
 بجهت و وقوع اوردند غیرتوی زده بفرمانه ما بقطع لبه عیار
 و بر جمع او غنی هر قیوه یکدیگر می کشد و هر کس که در روز
 نایع رجب زیج و شمس ایدم او در قیاس خود اید که در وقوع
 موزیر یکدیگر کشد و هر کس که در روز نایع با کتاف قرار
 ایدم و بدیند کتب و رو کلا آفرود بر فرم و مانع و موانع
 و توفیق ایدم بخدا

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 8

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής: Πούλησα και παρέδωσα, έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον μοναχό Λαυρέντη, τη δεκάτη του σιταριού, του κριθαριού και της βρώμης, στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], η οποία ανήκε στα χάσια μου, σύμφωνα με σουλτανικό φερμάνι, για το έτος 1107 [=1696]. Ο μοναχός Λαυρέντιος δέχτηκε τη μεταβίβαση. Στη συνέχεια εισέπραξα από αυτόν εξ ολοκλήρου το εν λόγω αντίτιμο των 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών. Του δόθηκε το παρόν τεμεσουόκι. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς εξωτερικός. Τη 5^η Σεββάλ του έτους 1107 [=4.5.1696]

[Υπογράφει] ο ταπεινός Μουσταφάς, μιρμιράν της Αθήνας.

۴

۶۴

و به تجر حرد و بود

بیش نوز الفی کنسند فرطه

خوار صفر و آینه با موصف و

لوح لک صفت تر لایح مهر لک

تقصی لک و لک از صغیر به

ارواح طر فخر فخر و فخر

سیند ما و لک الفی

بر کنه صاع و صرافه

۱۶

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 9

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Χαμζά Αγάς, ο Αμπντή Αγάς, ο Μουσταφά [φθορά στο έγγραφο], ο Αμπντή Αγάς, ο Μουσταφά Αγάς και ο αδελφός του πασά [ασάφεια στο νόημα του εγγράφου], εκχώρησαν στον φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχό παπα-Λαυρέντιο, τη νομή και κατοχή (τεφβίτζ) χωραφιών δώδεκα ζευγαριών στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], η οποία ανήκε στα χάσια μου, σύμφωνα με σουλτανικό φερμάνι, για το έτος 1106 [=1695]. Επειδή η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης, έδωσα στον παπά-Λαυρέντιο το παρόν έγγραφο τίτλου (ταπού), ώστε να νέμεται και να κατέχει τα χωράφια. Εφόσον καταβάλει ετησίως στον κύριο της γης τις δεκάτες σύμφωνα με τον ιερό νόμο, να μην τον εμποδίζει κανείς εξωτερικός. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε στις 29 Ζίλκαντε του έτους 1016 [να διορθωθεί σε 1106: 8.7.1695].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Χατζή Μεχμέτ, νον μιρμιράν του μουκατά της Αθήνας.

72

کتابخانه مولانا مفتوح علی خان صاحب
 حیدرآباد دکن
 رقم ثبت ۱۰۷۱
 تاریخ ۱۹۰۲

لاور تونو لوت

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 10

Δόθηκε άδεια στον φέροντα το παρόν διάταγμα (μπουγιουρντί), παπά της Κούλουρης μοναχό Λαυρέντιο, να έρχεται και να φεύγει από την Κούλουρη. Διατάχθηκε να μην τον εμποδίζει κανείς από τους στρατιώτες στον δρόμο.

Τη 20ή Ζιλκαντε 1108 [=10.6.1697]

حاشیه من القبول والارواح عند جمعها

من العاصم مدته

عصم

مدينه آتیه کما لا یستدنی فخرنا کلمه فخرنا یکنون بوضع اقدم حالک اولان رسوا کلمه فخرنا کلمه
 وراستی ووجه فخرنا کلمه فخرنا ولفظ کلمه فخرنا وتمام فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 او غلطی بود و فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 منتهی و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 و فخرنا کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 او غلطی بود و فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 اختصاره تحقیقند حکم ذاق ایضا السیف الشریع معرقه اولان مسعوده این نام خصایصه مطرفه
 ها کلمه مسعوده رسوا ایندیکه سرکه مسنون و الدم لاصوبه وها کلمه مسعوده و الدم لاصوبه
 اصابت و استعمال اید خصصه اید شریعیه می صوابه و اعطای و محبته و کلمه نابت الکاله اولان
 آنکلیه قلبی است و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 مسعوده و وجه فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 بالظهور و الزیاد الکاله افرام تام و تبصره من المزمع اید که بوضع اقدم حالک رسوا ایندیکه
 من کلمه فخرنا و لامیه محبته می تقوی و محبت اولان کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 او غلطی بود و فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 حضور موزون و بجز فخرنا کلمه فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 نوسخه بود و کلمه فخرنا کلمه فخرنا و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 واقع فرق فخرنا کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 عند صلی الملوکه انکودین بوضوئال مسعوده سینه موزون رسول و اول کلمه فخرنا بیه
 التتمش و اول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 جمیع دعا و کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 حق بالعرض و کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 مسعوده و کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه
 حشره قرآنیم الحاسر و کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه واول کلمه فخرنا بیه

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 11

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χασάν [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Σύμφωνα με τον ιερό νόμο, η κληρονομιά του αποθανόντα παλαιότερα Ρέστου Αναστάση, κατοίκου της συνοικίας Καμ[νι]καρέας της πόλεως της Αθήνας, περιήλθε αποκλειστικώς στη σύζυγό του χριστιανή Καρώ θυγατέρα Σταύρου, στη μητέρα του χριστιανή Λασκαρώ, στους ενήλικους γνήσιους γιους του χριστιανούς Γεωργαντά, Αναστάση και Σωτήρα, και στις ενήλικες γνήσιες κόρες του χριστιανής Καλομοίρα, Αγάπη και Άννα. Μετά τη διανομή της κληρονομιάς σε μερίδια σύμφωνα με τον ιερό νόμο, η μητέρα του εν λόγω αποθανόντα, η χριστιανή Λασκαρώ, απέθανε και αυτή. Η κληρονομιά της, σύμφωνα με τον ιερό νόμο, περιήλθε κατά το ήμισυ στη γνήσια κόρη της χριστιανή Ειρήνη και κατά το άλλο ήμισυ στους γιους του γιου της, τους προαναφερθέντες Γεωργαντά, Αναστάση και Σωτήρα και στις κόρες του γιου της, τις προαναφερθείσες Καλομοίρα, Αγάπη και Άννα. Ως πληρεξούσιος εκ μέρους της προαναφερθείσας χριστιανής Ειρήνης, για τη διεκδίκηση του της μεριδίου της από την κληρονομιά της μητέρας της αποθανούσας Λασκαρώς, σύμφωνα με τον ιερό νόμο, ο σύζυγός της ζιμής Αναστάσης Κλεισάριος, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, προς το οποίο οφείλεται υποταγή, τα εξής, ενώπιον των φερόντων το παρόν έγγραφο προαναφερθέντων Καρώς κόρης Σταύρου, Γεωργαντά, Αναστάση, Σωτήρη, Καλομοίρας, Αγάπης και Άννας : «Παλαιότερα, μετά την εκτίμηση, σύμφωνα με τον ιερό νόμο, της κληρονομιάς του αποθανόντα Ρέστου Αναστάση, και μετά τη διανομή της σε μερίδια, η μητέρα της εντολοδόχου μου, η χριστιανή Λασκαρώ, απέθανε επίσης και η εντολοδόχος μου, η προαναφερθείσα χριστιανή Ειρήνη, ζήτησε με αγωγή το κληρονομικό της μερίδιο, όπως είχε καθοριστεί σύμφωνα με τον ιερό νόμο. Για το ζήτημα αυτό είχε προκύψει μεταξύ μας μεγάλη και έντονη αντιδικία. Επί του παρόντος, μετά τη μεσολάβηση συμβιβαστών, το μερίδιο της εντολοδόχου μου ορίστηκε σε αμπέλι περίπου ενάμιση στρέμματος, αξίας 40 γροσιών, στην τοποθεσία Αγία Ελεούσα, μαζί με 260 γρόσια [τοις μετρητοίς], ως αντίτιμο του συμβιβασμού. Οι αντίδικοι, από την πλευρά τους, δέχτηκαν τον προαναφερθέντα συμβιβασμό και κατέβαλαν πλήρως στην εντολοδόχο μου χριστιανή Ειρήνη το παραπάνω αντίτιμο του συμβιβασμού, το αμπέλι 1 ½ στρέμματος και 260 γρόσια. Στο εξής, το χρέος τους έχει εξοφληθεί και δεν μένει καμία απαίτηση για αγωγή εκ μέρους της εντολοδόχου μου. Αν στο μέλλον εγείρει αγωγή ή ίδια ή μέσω πληρεξουσίου για το ίδιο ζήτημα, να μην εισακουστεί από τους δικαστές.» Οι αντίδικοι επιβεβαίωσαν τα λεγόμενά του, όπως απαιτεί ο ιερός νόμος. Μετά από αίτημα, όσα διαμείφθησαν καταγράφηκαν [στο παρόν έγγραφο], το οποίο συντάχθηκε την 25^η του μήνα Ζιλχιτζέ του έτος 1173 [10.6.1760].

Μάρτυρες της διαδικασίας: [δεν έχουν συμπληρωθεί].

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 12

Φιρμάνι του σουλτάνου Μουσταφά [Β'] γιου Μεχμέτ

Πρότυπο των καδήδων και των δικαστών, μεταλλείο σοφίας και γνώσης, αξιότιμε καδή της Αθήνας, ας αυξάνεται η αρετή σου. Με την άφιξη του υψηλού σουλτανικού διατάγματος, ας είναι γνωστό το εξής:

Ο κομιστής του σουλτανικού φερμανιού μοναχός παπά-Γιασίμης [=Ιωακείμ], κάτοικος του χωριού Μέγαρο, υπαγομένου στον καζά της Αθήνας, υπέβαλε υπόμνημα (αρζουχάλι) στην Υψηλή μου Πύλη, γνωστοποιώντας τα παρακάτω: «Η Ρουκιγιέ Χανούμ, σύζυγος του αοιδίμου Εμπομπέκρ Πασά, είχε εκχωρήσει (τεφβίζ) σε αυτόν [=τον μοναχό παπά-Ιωακείμ] το δικαίωμα νομής και κατοχής (χακκ-ι τασαρρούφ) των χωραφιών και των λιβαδιών που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα της, οικειοθελώς και με τη συγκατάθεση του κυρίου της γης. Εκείνος [=ο μοναχός παπά-Ιωακείμ] είχε αποδεχθεί την εκχώρηση, είχε καταλάβει και καλλιεργούσε τα χωράφια και τα λιβάδια, καταβάλλοντας τη δεκάτη και τα τέλη στον κύριο της γης, χωρίς να τον εμποδίζει κανείς. Εντούτοις, στη συνέχεια η εν λόγω κυρία μετάνιωσε για αυτή την εκχώρηση και αντιδικεί μαζί μου διεκδικώντας να καταλάβει ξανά τα χωράφια και τα λιβάδια.» Αφού γνωστοποίησε τα παραπάνω, ζήτησε να εκδοθεί έξοχο διάταγμα για να σταματήσει τη διεκδίκησή της.

Διέταξα τα εξής: Όταν φτάσει το έξοχο διάταγμά μου, να επιληφθείς με δίκαιο τρόπο για την εν λόγω υπόθεση. Πρόσεξε: Αν η εν λόγω κυρία είχε εκχωρήσει, οικειοθελώς και με τη συγκατάθεση του κυρίου της γης, τα παραπάνω χωράφια και λιβάδια, σε αυτόν [=τον μοναχό παπά-Ιωακείμ] και αν εκείνος [=ο μοναχός παπά-Ιωακείμ] είχε αποδεχθεί την εκχώρηση, είχε καταλάβει και καλλιεργούσε τα χωράφια και τα λιβάδια, καταβάλλοντας τη δεκάτη και τα τέλη στον κύριο της γης, να την εμποδίσεις να διεκδικεί να τα καταλάβει ξανά, μετανιώνοντας εκ των υστέρων για αυτή την εκχώρηση. Να επιστρέψεις σε αυτόν [=τον μοναχό παπά-Ιωακείμ] τα εν λόγω χωράφια και λιβάδια, σύμφωνα με το έγγραφο (τεμεσσούκι) του κυρίου της γης που έχει στα χέρια του. Στο εξής, να της απαγορεύσεις να αντιδικεί, κατά παραβίαση του εγγράφου του κυρίου της γης, του χοτζετιού που εκδόθηκε σύμφωνα με τον ιερό νόμο, και της σουλτανικής μου διαταγής. Μη με αναγκάσεις να εκδώσω και άλλη διαταγή σχετικά με το ίδιο θέμα. Αφού εκδόθηκε έξοχο διάταγμα από το σουλτανικό μου συμβούλιο (ντιβάν-ι χουμαγιούν), ζητήθηκε να εκδοθεί έξοχο διάταγμα από την Υπηρεσία Οικονομικών (μαλιγιέ). Για το λόγο αυτό διέταξα να πράξεις σύμφωνα με το περιεχόμενο του έξοχου διατάγματος που εκδόθηκε από το σουλτανικό μου συμβούλιο. Να μην πράξετε σε αντίθεση με αυτά.

Έτσι να γνωρίζετε και να πράττετε σύμφωνα με το έξοχό μου σημείο [=τον τουγρά του σουλτάνου]

[Το παρόν φερμάνι] γράφτηκε την 5^η Σιαμπάν του έτους 1111 [=26.1.1700]

Στην καλώς προστατευόμενη Κωνσταντινούπολη.

اورمجان دارم مباح علی الهامی کند آن سخما

مدینه و آنکه نظریه فرمود و سنت صوفی و نظریه طریقی خاصه من قیل انکره و عمر و کبار اولاد
بنده مدینه و مرزوه مسکن نون علی کبریا نصیر خا و در بعضی غولته نام کند نوشه و عربی
شرفا و طایقی نامه اولاد صبریا غایب خرابا نام کند فصل فتنه ه دینه مدینه و مرزوه
مضافاً سندک خولوری مستوی غنمو سبی اولاد است بوضوح استغراقاً برآجم نام بدایت
طرفه سره و مبارک و کمال اولاد با هوایک الشرف خرابا اولاد اولاد خالی استغنی ام
مختصه او در بنده باقی لاد دعور و فقیر کلام ایویک موکته مرزوه اولاد اولاد اولاد
اولاد خرسو قوبدر مکنته راجع لمدیر کله و اجماع معلومه که در ملک مغزلی ای دینه مدینه
مرزوه حدود رفاخته راجع معلوم کرده و ایکی قطعه باغی بر لبین و دینه مدینه و مرزوه حدودی
داخله مواضع معتقد ه و باغ معلومه که در حدیب و کبر شهره او باغ در حدیب و کبر
استجا و لبینی و منزل مذکور و باغ دو دقت عددی که هر جود صند و قلمی و باغی کابل
اون باغ است تقدم موکته مسوون با باجم راهیک با باجم اولاد اولاد اولاد اولاد
بیا لا و در دیور نام راهی صنفه و و این ایله نوز یکدیگر که قطعه خولوری باغ اولاد و در لبینی
مرضوال محمد شتر او شتم و قفق و قول ابوده لکن من مرقوم و فتنه باقی قابل اولاد
موکته مسوون با باجم راهیده طبیب بدیم سوالا و خود المویر و مصلوبه و دینه مدینه
و کبر مرقوم مخالی موکته و مرزوه اولاد و سایرین الذکر اولاد که با باجم مرقوم مسوون با باجم
بواجم با باجم با لا و در دیور راهی باجم با باجم که مرقوم نوز یکدیگر که قطعه خولوری
معقد و مرزوه موکته و مرزوه اولاد و دینه باجم و اجماع خولوری لیا ان شیدیه و قعله
جواب و بویک و کبر مرقوم مخالی دینک دفع مذکور باجم بدست بقصد طبیب و نذوق دینه
مدینه و مرزوه قوه بشیر دینه صورت سنو اولاد سنو و ساکنی قابلا نام ذین اولاد لها دینه
عینی و بعد حاضران اولاد با باجم سنو بها دفر احقیه موکته و مرزوه اولاد و سایرین الذکر
املای که با باجم مرقوم مسوون با باجم با باجم با باجم با باجم با باجم با باجم
ایله کنت مرقوم با باجم با باجم مرقوم نوز یکدیگر که قطعه خولوری موکته و مرزوه
قولور دینه باجم و اجماع دفع مرقوم و اولاد اخذ و قفق با باجم نازل ابعین کوردک
معدوم نوز و نوز لوبو حصور نو در اولاد و شادله ز و شادق دینی ایله یز و حور کلا
شهادت شرعیه ایویک عبد العمد و الوردی که سرها دینر حور کلا و قضا و شرعیه کله
مرجسده موکته و مرزوه قولور و نقرانید بیور و مرزوه دفع و دفع بر لیا و قفق الطبی که سنو
عین الوع السنج خرس مرقوم نوز یکدیگر که قطعه خولوری موکته و مرزوه اولاد و سایرین الذکر

محمد ابراهیم	عبد العاد	عبد العاد	عبد العاد	عبد العاد
محمد ابراهیم	عبد العاد	عبد العاد	عبد العاد	عبد العاد

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 13

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Ελχάτζ Αλή [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Χουσεΐν Αγάς γιος Χασάν Αγά, πληρεξούσιος για την παρακάτω αναφερόμενη αγωγή εκ μέρους της χριστιανής Φλορώς κόρης Σουφρή από την πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των κατοίκων επίσης της Αθήνας Αλή Μπέη γιου Μουσταφά Αγά και Μουσταφά γιου Αμπντουλλάχ, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του ζιμμή Μιχάλη Στίνη, πληρεξούσιου σύμφωνα με τον ιερό νόμο για την παρακάτω αναφερόμενη απόρριψη της αγωγής εκ μέρους του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπά-Ιωασιμ [=Ιωακείμ], ηγουμένου του μοναστηριού της Κούλουρης, στην περιφέρεια της Αθήνας, τα εξής: «Η εντολοδόχος μου, Φλωρώ, είχε στην πλήρη κυριότητά της τα εξής: ένα σπίτι, ιδιόκτητο (μούλκι), στη συνοικία Χριστοκοπίδι, με γνωστά όρια μεταξύ των γειτόνων· δύο αμπελότοπους, εντός των συνόρων της πόλης των Αθηνών, με γνωστά επίσης σύνορα· επίσης εντός των συνόρων της ίδιας πόλης, σε διάφορες τοποθεσίες, με γνωστά σύνορα, 43 ρίζες μεγάλα και μικρά ελαιόδεντρα, ιδιόκτητα (μούλκια)· τέλος, τέσσερα μεγάλα σεντούκια από καρδιά που βρίσκονταν μέσα στο προαναφερθέν σπίτι. Δεκατρία χρόνια πριν, είχε πουλήσει και παραδώσει τα παραπάνω, σε μία ενιαία πώληση, έναντι 128 γροσιών, στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον αποθανόντα παλαιότερα πατέρα του προαναφερθέντα εντολοδόχου του αντιδίκου, μοναχό παπά-Ιωασιμ [=Ιωακείμ]. Ο εν λόγω παπά-Λαυρέντιος είχε ως ανωτέρω αγοράσει και παραλάβει τα παραπάνω. Εντούτοις, δεν είχε εξοφλήσει το προαναφερθέν αντίτιμό τους, το οποίο διεκδικώ τώρα για λογαριασμό της εντολοδόχου μου από τον εντολοδόχο του αντιδίκου μου μοναχό παπά-Ιωασιμ [=Ιωακείμ]. Ας εξεταστεί για τον ισχυρισμό μου από το ιερό δικαστήριο. Ζητώ να επιστραφούν στην εντολοδόχο μου τα παραπάνω.» Αφού ερωτήθηκε, ο προαναφερθείς πληρεξούσιος Μιχάλης ανέκρουσε τα παραπάνω ως εξής: «Η εντολοδόχος του αντιδίκου μου, η προαναφερθείσα Φλωρώ, είχε πουλήσει και παραδώσει στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον πατέρα του προαναφερθέντα παπά-Ιωασιμ [=Ιωακείμ], εντολοδόχου μου, τις παραπάνω ιδιοκτησίες (μούλκια), στην προαναφερθείσα ημερομηνία, εισπράττοντας πλήρως, ενώπιον του ιερού δικαστηρίου, το εν λόγω αντίτιμο των 128 γροσιών». Το ιερό δικαστήριο ζήτησε από τον πληρεξούσιο της, τον προαναφερθέντα Μιχάλη, να παρουσιάσει μάρτυρες προς απόδειξη της αντίκρουσής της αγωγής. Οι κοτζαμπάσηδες της πόλης της Αθήνας, ζιμμήδες Σωτήρχος Λατίνος και Γιαννάκης Καϊλας, εμφανίστηκαν ως μάρτυρες στο ιερό δικαστήριο και κατέθεσαν τα εξής: «Είναι αλήθεια ότι η προαναφερθείσα Φλωρώ είχε πουλήσει και παραδώσει στον προαναφερθέντα παπά-Λαυρέντιο, πατέρα του προαναφερθέντα παπά-Ιωασιμ [=Ιωακείμ], στην προαναφερθείσα ημερομηνία, τις παραπάνω ιδιοκτησίες (μούλκια)· ο παπά-Λαυρέντιος είχε καταβάλλει πλήρως στην προαναφερθείσα Φλωρώ το εν λόγω αντίτιμο των 128

γροσιών. Εκείνη το είχε εισπράξει. Το γνωρίζουμε γιατί ήμασταν αυτόπτες μάρτυρες. Για το ζήτημα αυτό καταθέτουμε ως μάρτυρες τα ανωτέρω.» Και οι δύο κατέθεσαν ως μάρτυρες. Αφού οι μαρτυρίες τους εξετάστηκαν σύμφωνα με τον ιερό νόμο, το δικαστήριο τις αποδέχθηκε. Στη συνέχεια, με βάση αυτή την αποδοχή, το δικαστήριο διέταξε την προαναφερθείσα εντολοδόχο χριστιανή Φλορώ να πάψει να αντιδικεί χωρίς νομικό έρεισμα. Μετά από αίτημα, καταγράφηκε [το παρόν έγγραφο], την 29^η του έξοχου μήνα Ζιλχιτζέ του έτους 1121 [=1.3.1710].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Το καύχημα των ομοίων του Χουσεϊν Αγάς [...]ζαντές.

Το καύχημα των ομοίων του Αμπντουλκαντίρ Αγάς.

Το καύχημα των ιεροκηρύκων του τζαμιού Ισχάκ Εφέντης.

Αλή Τσελεμπής γιος Χατζή Μεχμέτ.

Αχμέτ Εφέντης Ισταμπούλης [=από την Κωνσταντινούπολη]

Ισμαήλ Μπέης.

Χατζή Μαχμούτ γιος Αλή ...

Μεχμέτ, κλητήρας.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

ماد من السبع والسرى
للخامس عشر
عصه

عصه
محرور

مدينة اتنة ساكنة لثريد ساكنة ماورنجز زومبنة خاقوق ايله
مرنوز دنك اوغلي مشيخ شيخ ابن علي ام كهنه لوجلو عر حطير لانغ
التويرده ينة مدينة مرنوز مضافاتنه فانارو ميني منليني
غونوشي اولو انبوعايت السفر يا بالور وخور نام زجب محضنه
بالطوخ ولفصاف اقرار كلاج ووسط عن المارح ابله يكره ماضو
البيبي صديريه دكيت سكره كهنه منسكرا اما كيزنه
مدينة مرنوزه محلا تندن بالي محله ننه واقهر بوطر ديارو
وبوطر ميني مشيخ مرنوز عر طر بوطر عايله محذوب بيليك
جرايه مشرف تخاني بيراون ميني ويرايا بيليك ميني بوليد او جان
اوش ويرايا بيليك وبيوش واني ووزوش وكيني ووزوش
جرايه مكن فنرايو مسفور موزلاو ووزوش طر فنزده ايجاب
وقوله عاين ووزوش مفره دن عاين بيا بيليك عايله
يكون بيقطعه اسمي عروش ابله عدن نامعني بوقفة فكون بيق
وسليم اولو بونوال عر تراشيني وشم ونبني وقول ايند كهنه
تم اولو مبلغي مكره بيليك بيقطعه اسمي عروش ابله عدن نامعني
بوقفة فكون مسفور لوزوش بيليك بالتمام والكمال اخذ قوصي
ايروي مجاليوع منزل مكره مسفور موزلاو ووزوش مكره نبني
مشق ابله كيف ايشاه وختار مقرف اولو بون ذيل موزوش مقرف
موزوش اولو بون المقرف المسفور لوزوش موزوش موزوش
التحقيق ابله بيليك عر كهنه لوجلو عر حطير لانغ
موزوش اولو بون موزوش موزوش موزوش موزوش
موزوش اولو بون موزوش موزوش موزوش موزوش
موزوش اولو بون موزوش موزوش موزوش موزوش

140000

موزوش اولو بون
موزوش اولو بون

موزوش اولو بون
موزوش اولو بون

موزوش اولو بون
موزوش اولو بون

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 14

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χατζή Μουσταφά [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Η κυρία ονόματι σύζυγος Μαυράντζα, κάτοικος στην πόλη της Αθήνας, μαζί με τον γιο της Χουσεϊν Μπεσέ γιο Αλή, δήλωσαν οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου, στο οποίο οφείλεται υπακοή, τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντζου, ηγουμένου του μοναστηριού της Φανερωμένης, στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πούλησα, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 25 εσεντί [=ασλανιών] γροσίων, στον προαναφερθέντα ηγούμενο Λαυρέντζο, το ιδιόκτητο (μούλκι) σπίτι μου, ετοιμόρροπο: το σπίτι αποτελούνταν από ένα ετοιμόρροπο ισόγειο δώμα (οντά), ένα σπίτι με τζάκι και κεραμοσκεπή, ένα στάβλο, ένα πηγάδι, φούρνο, απόπατο και αυλή. Βρίσκεται στη συνοικία Μπαλτζή της πόλης της Αθήνας, με όρια από τη μια πλευρά το σπίτι του Δημάτου, στην άλλη πλευρά, το σπίτι του αγοραστή, και στις υπόλοιπες δύο πλευρές τη δημοσιά. Ο αγοραστής αποδέχτηκε την παραπάνω αγορά και παρέλαβε τα παραπάνω. Στη συνέχεια εισπράξαμε πλήρως από τον προαναφερθέντα Λαυρέντζο τα εν λόγω 25 εσεντί [=ασλάνια] γρόσια. Στο εξής, τα εν λόγω ακίνητα ας είναι στην πλήρη κυριότητα του προαναφερθέντα ηγούμενου Λαυρέντζου εξ αγοράς και ας τα νέμεται και τα κατέχει κατά το δοκούν.» Ο παπά-Λαυρέντζος επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση των παραπάνω πωλητών. Στη συνέχεια το ιεροδικείο επικύρωσε την αγοραπωλησία σύμφωνα με τον ιερό νόμο. Μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων, καταγράφηκαν όσα διαμείφθησαν. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 8^η Τζεμαζιγουλέβελ του έτους 1112 [21.10.1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Μουσταφά Εφέντης, ιμάμης του τζαμιού του φρουρίου [=της Ακροπόλης των Αθηνών]

Χουσεϊν Τσελεμπής Γιαχσί.

Μεχμέτ Μπεσέ γιος Καρά Αλή.

Γιουσούφ Αγάς Χατζή Ντερβίς.

Ιμπραήμ Τσελεμπής Κουρτ Εφέντη.

Μεχμέτ Αγάς Σερντάρ-ζαντές.

Χατζή Αλή ...

Γιουσούφ Τσελεμπής, ο κλητήρας.

Και άλλοι από τους παρόντες στο ιερό δικαστήριο.

۹

۱۵۸

طبع استغفرالله لردو کور زینا صفا
 یکمین رجه و طو بیج سوره و سون کورارج و
 ولد سیه سورتین لادرتین راجه و طوفنج اودده راجه و بود قوتانی
 ای کیم طوفنج بوی شوی و اموریج ولد و کلمه مور عبودیه کنه مانع
 و ملاح ارجیه و کیم در سینه ایله کور سورتین لادرتین راجه
 خذونج اقتدار و افضیه ایله

Ἰδοὺς οὖν ἐξελθὼν ἐμπεριπέδῃ τοῖς ἰσχυροῖς
 Λαοφύλων τῶν ἐν ἀνδράσιν οὐ τῶν

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 15

[Μεγάλη σφραγίδα] του Χαλίλ Πασά.

Προς τους αξιωματικούς του στρατιού που με συνοδεύει στο στρατόπεδο της Θήβας, ζαϊμηδες και τιμαριούχους, γενίτσαρους, τζεμπετζήδες, τοπτσήδες, ιππείς και μιρί λεβέντηδες, και λοιπούς, διατάζω τα εξής: Ο φέρων το παρόν διάταγμα (μπουγιουρντί), μοναχός Λαυρέντης, οι μοναχοί και οι υπηρέτες που τον συνοδεύουν, ήρθαν να με συναντήσουν και να διαβουλευτούν για ορισμένα ζητήματα. Να μην τους εμποδίζει κανείς στη μετακίνησή τους. Κανείς να μην τους δημιουργήσει προσκόμματα, σε καμία περίπτωση. Να πράττετε σύμφωνα με το διάταγμα. Να μην δείχνετε απείθεια σε αυτό.

Τη 10η Μ(ουχαρέμ) 1104 [=21.9.1692]

به خود معروف بود که اشوبیک یوز او نسنه کتفه قاطعه نوبت لیسنا
 و یکله مودونام قریه کلاورندی نام ره جانم مخصوص این یوز قطعه سردی خراشته

نایب الامام نصیحتی ای فروش ایدر و پروب انجام و انکار دگر یوز قطعه ای
 غرضه اوب قبض ایدر کراجلدن اشوبیک کتفه یوز اوب برین و وضع اولدی
 موز لاورندی قریه نوره برین خانه دکیه منصرف اولور کتفه مد نظر ایدر

غریب ابتدا و مارت مشروما به و الف

محمد اکبر سلیمان
 و الحاج محمد
 کتفه ایله

محمد بن قزوی مصطفی حسن افغان
 سردار حسن افغان

مصطفی
 عالم دار
 بشهره

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 16

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Παραχωρήσαμε, έναντι 100 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον μοναχό Λαυρέντιο, τις φορολογικές προσόδους του χωριού ονόματι Λεψίνα [=Ελευσίνα], υπαγομένου στον μουκατά της Κηφισιάς, για το έτος 1110 [1699]. Εισπράξαμε πλήρως τα εν λόγω 100 εσεντί γρόσια. Για το λόγο αυτό συντάξαμε και δώσαμε στον προαναφερθέντα μοναχό το παρόν τεμεσούκι, ώστε να νέμεται και να κατέχει το προαναφερθέν χωριό για ένα ολόκληρο έτος.. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε στην αρχή Μαρτίου του έτους 1110 [11.3.1699]

[Υπογράφουν] ο ταπεινός Μεχμέτ Αγάς, επικεφαλής των μπεσλήδων και ο Χατζή Μαχμούτ, κεχαγιάς των μπεσλήδων. [σφραγίδες των ίδιων στο οπισθόφυλλο]

[Υπογράφει κάτωθι] ο Μουσταφάς, σημαιοφόρος (αλεμντάρης) των μπεσλήδων

[Μάρτυρες:]

Μεχμέτ Μπεσέ Κονιεβής [από την Κόνια]

Μουσταφά Τσελεμπί Χουσερέβ.

Χουσεϊν Αγάς Χουσεϊν Βελή.

Χουσεϊν Μπεσέ Ισκελής.

هـ

126

وجه بحرف حروف بور که شنبو بیست و دو روزه لوجه
 سز سنه کنه قطع، التز از حمزه اول در غنی
 معطه مزید در تورا بعینه اوله لیس، راهی
 لا و زید و نام راهبه عشره عشره سب سارت
 رینه سنه سنه تمامه کنه یوز الله بش غرونی
 صبط و تصرفه ایجا بدینه شنبو مور در نمک
 و بر لیک طرف افروا بر کم جانیز اولمبه کنه
 ثلث عشره ماء والنق

عندی با صابط
 کنه حقه سنه

A o o o o o s u a l a b e f u s
 p o p s d e u a l y

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 17

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εισέπραξα από τον μοναχό Λαυρέντιο 155 γρόσια για την ιερή δεκάτη, από την αρχή Μαρτίου μέχρι το τέλος του έτους 1113 [1702], της Λεψίνας [=Ελευσίνας], στα περίχωρα του μουκατά της Κηφισιάς, τον οποίο έχω εκμισθώσει με ιλιτζάμ. Για το λόγο αυτό του δόθηκε αυτό το ενσφράγιστο τεμεσούκι, ώστε να μην του φέρνει προσκόμματα κανείς εξωτερικός. Έτος 1113 [1702].

Ο ταπεινός Αμπντή Μπέης, ζαμπίτης του μουκατά της Κηφισιάς και των Μεσογείων [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

"Avec indiangéposles"

[Signature]

90

مدینه اتقہ قضا کنند تابع قلوبی کجا کسند
 ساکن غومنوه نام وقتک شوله افرار ابوب
 کلبانته مردوران باشی خرابه مسرف
 اولوب قدیلر اوزره مرتجالتجا اینجوا ازته
 شرک فرور طشد ربه زحج شرفه
 ح الفز عدی
 الکا بانته
 س الله

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 18

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο ζιμμές ονόματι ηγούμενος, κάτοικος στο νησί Κούλουρη, υπαγόμενο στον καζά της πόλης της Αθήνας, δήλωσε ότι η σκάλα της εκκλησίας του ήταν ετοιμόρροπη. Του δόθηκε η παρούσα έγγραφη άδεια ώστε να την επισκευάσει κατά το παλαιό της σχήμα. Την 4η Ζίλχιτζε του έτους 1123 [14.12.1711].

Ο ταπεινός Αμπντί, ναΐμπης [τοποτηρητής του καδή] στην Αθήνα.

وجه تزکیرہ ہوور کہ لہند بیک بوز اور نوز سہ شہزادہ مدنیہ لہند
 ساکنہ نہ عید علی لہند علی ہم کسہ مجلس عزا فای شوبہ
 تقریر کلام لہند یک فلوری مناسبتہ الہ وریندہ اولاد
 رفتہ بختی رفتہ نیک و کالہز حسیدہ بزبور جہانہ لہند
 قورنہ بدندہ لہند فہن لہند لہند لہند لہند لہند لہند
 طرفہ لہند تزکیرہ بزبور جہانک بدینہ وضع لہند لہند
 ماویا بولونڈ قہ عمل لہند لہند لہند لہند لہند لہند
 لہند لہند لہند لہند لہند لہند لہند لہند لہند لہند
 عابدہ

کفر اعوانہ احمد علی
 احمد علی
 احمد علی
 احمد علی

طریق

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 19

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Αμπντή Τσελεμπής γιος Αλή, κάτοικος στην πόλη της Αθήνας, κατά το παρόν έτος 1130 [=1718], δήλωσε τα εξής ενώπιον του ιερού δικαστηρίου: «Έλαβα για λογαριασμό του εντολοδόχου μου Οσμάν Εφέντη, από τον Λαυρέντιο του μοναστηριού της Κούλουρης, δέκα κυψέλες. Επειδή έχασε την ομολογία του [ομολογία: τύπος εγγράφου], έδωσα στον προαναφερθέντα μοναχό τον παρόντα τεζκερέ, ώστε αν βρεθεί η ομολογία του, να μην χρησιμοποιηθεί. Του δόθηκε το παρόν έγγραφο ώστε να μην επέμβει κανείς εξωτερικός.

Ο ταπεινός Αμπντή.

[Μάρτυρες:]

Κιουτσούκ-Αγά-ζαντές Μεχμέτ Αγάς.

Αχμέτ Τσελεμπής γιος Οσμάν.

Μεχμέτ Τσελεμπής ...

Αλή Τσελεμπής ...

Μεχμέτ ...

سید محمد یوسف (۹۵)

۳۸۳

سید محمد یوسف

لذت و ارزنده عرواح یا با لذت و لذت ها که در خوش طعمی و لذت
 لذت را بد که مفاد و حقیقت یک عرواح بهمان و دور نیز عرواح
 عرواح و لذت و لذت که به عرواح میزند او را لذت و لذت
 عرواح و لذت که دور نیز عرواح و لذت که عرواح و لذت
 او را لذت و لذت که دور نیز عرواح و لذت که عرواح و لذت
 در روز ۱۵ رمضان

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 20

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο φέρων το παρόν έγγραφο παπά-Λαυρέντης αγόρασε ένα τσιφλίκι στα Μέγαρα, στον ναγιχέ της Κορίνθου, καταβάλλοντας 1.000 γρόσια για το αντίτιμό του και 400 γρόσια ως έξοδα για το χοτζέτι του [την συμβολαιογραφική καταγραφή του], εν συνόλω 1.400 γρόσια. Να το νέμεται και να το κατέχει υπό τον όρο να μην είναι γνήσια ιδιοκτησία του (μούλκι). Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών τεζκερές. Γράφτηκε στις 15 Ραμαζάν του έτους 1109 [=27.3.1698].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Χασάν, τέως μουτσελίμης.

۹

و چه بجز مردود بدو است از این دو سبب نیز در این سند صحت او در حق
 متن این نیز در این کتب صحیح است نیز در این سند صحت او در حق
 در این سند صحت او در حق
 او در این سند صحت او در حق
 در این سند صحت او در حق
 در این سند صحت او در حق

دو روز در این سند صحت او در حق
 در این سند صحت او در حق
 در این سند صحت او در حق

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 21^α

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εισέπραξα από τον ηγούμενο του μοναστηριού της Φανερωμένης Λαυρέντιο το σύνολο των οφειλόμενων ιερών δεκατών επί των καλλιεργειών της Λεψίνας [=Ελευσίνας], στα περίχωρα του μουκατά της Κηφισιάς, στα περίχωρα της Αθήνας, στην οποία είμαι ζαμπίτης για το έτος 1107 [=1696]. Δεν έχει πλέον καμία οφειλή. Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών ενσφράγιστος τεζκερές. Την παραπάνω αναφερόμενη ημερομηνία.

[Υπογράφει] ο ταπεινός Χατζή Χαμζά Αγάς, ζαμπίτης της Αθήνας, της Κηφισιάς και των Μεσογείων [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο].

تذکره یغری بیداری غلامشده

91

یغری غلامشده اولاده
 کتوبتکلی بیگم سولطان
 حاکم کتوبتکلی بیگم سولطان
 فکری غلامشده در عهد
 نعلی غلامشده در عهد
 یغری غلامشده در عهد
 کتوبتکلی بیگم سولطان

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 22

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Οι μοναχοί του μοναστηριού της Κούλουρης, μέσα στο σύνορο του χωριού Μέγαρα, στον καζά της Κορίνθου, μου κατέβαλλαν πλήρως το τέλος ελαιολάδου που συνήθιζαν να καταβάλλουν (σύνολο: 25 γρόσια). Για το λόγο αυτό τους έδωσα τον παρόντα τεζκερέ ως εξοφλητικό. Το έτος 1207 [1793].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Μεχμέτ, εισπράκτορας του τέλους ελαιολάδου της Κορίνθου [σφραγίδα του ίδιου].

۸۰

و در هر روز
 یک بار بخواند
 این دعا را
 در هر وقت که
 در غم و اندوه
 باشد و در هر
 روز یک بار
 بخواند که
 خداوند
 او را از غم
 و اندوه
 نجات دهد
 و در هر روز
 یک بار بخواند
 این دعا را
 در هر وقت که
 در غم و اندوه
 باشد و در هر
 روز یک بار
 بخواند که
 خداوند
 او را از غم
 و اندوه
 نجات دهد

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 23

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εισέπραξα από το μοναστήρι της Λεψίνας [=Ελευσίνας], που υπάγεται στον μουκατά της Κηφισιάς, για το έτος 1121 [=1709], το σύνολο των ιερών δεκατών για τις καλλιέργειές του. Το μοναστήρι δεν έχει πλέον καμία οφειλή. Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών ενσφράγιστος τεζκερές.

[Υπογράφει] ο ταπεινός Μουσταφάς, ζαμπίτης της Κηφισιάς και της Αθήνας [σφραγίδα του ίδιου].

عنه
عزیز الدینی خدایا

68

عن بحر فرفره اوله
 لثوبینا بیکند الوطعتی ماه مارنه ایندنا
 و خیمه نونه دروغه زینده سمعی عیو ایندنه
 فصل نو اوله نون دریند قرا اینده
 به اینده مفرح واد کلنگر بکند
 سنه مارنه عرش اختیاریم موقوع اولوم
 و خیمه ایکنار احمد پیر آهیا
 اصغر دین خور خدایا

محمد
 رجب
 ۱۲۸۰

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 24

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Οι μοναχοί του μοναστηριού της Κούλουρης, στο χωριό Μέγαρο, από τα Δερβενοχώρια, έναν από τους ναχιγέδες του καζά της Κορίνθου, όπου έχω αναλάβει την είσπραξη του φόρου ελαιολάδου από τις αρχές Μαρτίου του έτους 1210 [1796], μου κατέβαλλαν πλήρως ό,τι συνήθιζαν να καταβάλλουν κατ' έτος κατ' αποκοπή (σύνολο: 25 γρόσια για το έτος 1210). Για το λόγο αυτό τους έδωσα τον παρόντα τεζκερέ. Να τον προσκομίσουν αν χρειαστεί. Γράφτηκε τον Μάρτιο, κατά το προαναφερθέν έτος 1210 [1796].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Μεχμέτ, εισπράκτορας του φόρου ελαιολάδου [σφραγίδα του ίδιου].

88

وہ کی طرف ترقی ہو کر آئیں گے
 اپنے اپنے مفاد میں ترقی حاصل کر لیں
 اور ان کے لئے اور ان کے لئے
 قصبہ اور ترقی دینے ترقی و برتری
 کے وقت حاجتہ لبراز اولونہ خانم

دعوت و ترقی کے لئے
 (Signature)

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 25

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εισέπραξα από τους μοναχούς της Κούλουρης 30 γρόσια, για την πρόσοδο [=τη φορολογική οφειλή] του τσιφλικιού μου των Μεγάρων, για το έτος 1102 [=1691]. Για το λόγο αυτό τους δόθηκε ο παρών τεζκερές, ώστε να τον προσκομίσει αν χρειαστεί.

[Υπογράφει] η Χανούμ.

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 26

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Σωτήρχος Φωκάς, κάτοικος στο χάσι της Αθήνας, το οποίο έχω εκμισθώσει ως ζαμπίτης με ιλιζάμ των υψηλών χασιών του εξοχότατου, αξιότιμου και σεβαστού νταρουσσαντέτ αγά [=αρχιευνούχου του σουλτανικού χαρεμιού] για το έτος 1169 [=1756], εκχώρησε, έναντι 15 γροσιών, τη νομή και κατοχή ενός χωραφιού του περίπου 3,5 στρεμμάτων, στη Χαμοστέρνα, με όρια από τη μία πλευρά τα χωράφια του Κωσταντή Κακούρη και της μονή Πετράτση [=Πετράκη], από την άλλη πλευρά τον Δημητράκη Καπουντανάκη, από την τρίτη πλευρά [το όνομα δεν έχει συμπληρωθεί] και από την τέταρτη πλευρά τη δημοσιά, στον μοναχό Γιωατσείμ [=Ιωακείμ], του μοναστηριού της Κούλουρης, στο χάσι της Αθήνας. Σύμφωνα με το σουλτανικό νόμο, εισέπραξα το τέλος για τη μεταβίβαση και έδωσα στον αγοραστή τον παρόντα τίτλο (ταπού), ώστε να το καλλιεργεί και αφού καταβάλει ετησίως τις ιερές δεκάτες στον κύριο της γης, να μην εμποδίζει κανείς εξωτερικός τη νομή και κατοχή του (τασαρρούφ). [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε το έτος 1169 [=1756].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Χατζή Αχμέτ, ζαμπίτης της Αθήνας [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 27

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χατζή Μουσταφά [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Μεταξύ των κατοίκων της συνοικίας της Αγοράς του Ιερού Τζαμιού της πόλης της Αθήνας, ο Αχμέτ Αγάς γιος Μεχμέτ Αγά και ο Ομέρ-ζαντέ Βεΐς Αγάς γιος Ιμπραήμ Αγά, αυτοπροσώπως, έτερος Ομέρ-ζαντέ Αχμέτ Αγάς γιος Αλή Αγά αυτοπροσώπως και ως πληρεξούσιος του αδελφού του Μουσταφά Αγά γιου Αλή Αγά, και ως πληρεξούσιος του νόμιμου κηδεμόνα των ανηλίκων Ιμπραήμ, Μεχμέτ, Οσμάν και Ιλάμ γιων του Αμπντή Αγά, της μητέρας τους Φατιμάς κόρης του Μεχμέτ Αγά, αποδεδειγμένα σύμφωνα με τον ιερό νόμο, ο ένδοξος μεταξύ των αγιάνηδων Χαμζά Αγάς γιος Χατζή Μουσταφά Αγά, δήλωσαν οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου, στο οποίο οφείλεται υπακοή, τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπα-Λαυρέντη, ηγουμένου του μοναστηριού της Φανερωμένης: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πουλήσαμε, με τη συναίνεση όλων μας αυτοπροσώπως και μέσω πληρεξουσίων, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 50 εσεντί [=ασλανιών] γροσίων, στον προαναφερθέντα Λαυρέντη, τον αλευρόμυλό μας, μαζί με το νερό που τον κινεί, που ανήκε στις ιδιοκτησίες (μούλκια) μας, εκ κληρονομιάς, σύμφωνα με τον ιερό νόμο, από τους γονείς μας, στο τσιφλίκι ονόματι Στεφάνη, στην Λεψίνα [=Ελευσίνα], στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας. Ο αγοραστής αποδέχτηκε την παραπάνω αγορά και παρέλαβε τα παραπάνω. Στη συνέχεια εισπράξαμε πλήρως από τον προαναφερθέντα Λαυρέντη τα εν λόγω 50 εσεντί [=ασλάνια] γρόσια. Στο εξής, ο εν λόγω μύλος μαζί με το νερό του, μαζί με όλα τα εξαρτήματά του, ας είναι στην πλήρη κυριότητα του προαναφερθέντα μοναχού Λαυρέντη εξ αγοράς και ας τα νέμεται και τα κατέχει κατά το δοκούν.» Ο Λαυρέντης επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση των παραπάνω πωλητών. Στη συνέχεια το ιεροδικείο επικύρωσε την αγοραπωλησία σύμφωνα με τον ιερό νόμο. Μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων, καταγράφηκαν όσα διαμείφθησαν. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 25^η Ζιλκαντέ του έτους 1111 [14.5.1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Μεχμέτ Μπεσέ Κονιεβή [=από την Κόνια]

Κουρτ Αλή Τσελεμπί

Ο ένδοξος μεταξύ των ιεροκηρύκων έτερος Αχμέτ Εφέντης

Ιμπραήμ Τσελεμπίς γιος Κουρτ Εφέντη

Ισταμπουλής [=Κωνσταντινουπολίτης] Τσελεμπίς.

Ρετζέπ Μπέης

Χασάν Αγάς γιος Μεχμέτ Αλή Αγά

Χατζή Μαχμούτ

Αμπντή Τσελεμπίς.

Αχμέτ Τσελεμπίς Ψωμάς.

Γιουσούφ, ο κλητήρας.

Μουσταφά, ο κλητήρας.

Μεχμέτ, ο κλητήρας.

Και άλλοι από τους παρόντες στο ιερό δικαστήριο.

۹

۱۲۳
۱۲۳

۱۲۳

چیز صوفیه و جودیه
 نیز برینا خود را از این جهت که
 معانی آن جزیم است و در این
 بر طریقه ما معتقد و در این
 محدود و مختار است
 چیز که بودی و در این
 در این نیز بودی و در این
 اصحاب از راهی که در این

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 28

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Με την ιδιότητά μας ως ζαϊμηδες του χωριού των Μεγάρων, με σουλτανικό μπεράτι, για το έτος 1156 [=1743], δώσαμε στον μοναχό Ιωακείμ, ηγούμενο του μοναστηριού της Κούλουρης, το παρόντα τίτλο (ταπού), ως έγγραφη άδεια για να εκχερσώσει, με τον μπαλτά, το εγκαταλειμμένο δάσος μέσα στο σύνορο του παραπάνω χωριού, κοντά στην ακτή της θάλασσας στο δρόμο που πηγαίνει για την Αθήνα, με όρια από τη μια πλευρά ..., στη μια πλευρά τη Μαγούλα, στη μια πλευρά το νερό που εκβάλλει στη θάλασσα, και στην τέταρτη πλευρά τη δημοσιά. Ας μεταβεί και ας εκχερσώσει το εν λόγω δάσος με τον μπαλτά, ώστε να το καλλιεργεί. Να μην επεμβαίνει κανείς. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε στις 3 Ρ(εμπιγιουλάχιρ) του έτους 1156 [27.5.1743].

[Υπογράφουν]

Ο ταπεινός Χαλίλ, σεριφής των Μεγάρων [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

Ο ταπεινός Γιουσούφ Αμπντή [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο]

Exhiben auf diesen
einigen Aufzeichnungen

سلیط

دو تو سعتو و سوتو
 منتهی (همی و نونقی) دوسر معینه لند خانی چهار انچه بسینا و بجه
 لعن رتو عیس و جنه لوز خانی و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 وورلو رتبه انزل ایچ نقض برجهه فارغ و نونقی سینه متوفی ایچ کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 دونه جنتکله و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 ایوب بنادین سابقه سوره میجا ایوب (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 دوسر بوسه سوره سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه
 مشترک دونه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه
 و ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه
 بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه سوره ایچ بوسه
 دونه جنت و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه
 جنتکله بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه و بوسه (دو) کله سابه

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 29

Το έγγραφο (αρζουχάλι: αίτηση διαμαρτυρίας) έχει φθαρεί· παροσιάζει πολλές οπές στην αριστερή όα, με αποτέλεσμα το περιεχόμενό του να είναι δυσνόητο σε πολλά σημεία και γενικά.

Σεβαστέ, ευδαίμονα, ελεήμονα εξοχότητά μου, να είσαι καλά.

Είμαι επίτροπος (μουτεβελής) των μοναχών της μονής (οπή στο έγγραφο) στο νησί (οπή στο έγγραφο). Ενώ είχα καταβάλει στον βοεβόδα του χασιού της πόλης της Αθήνας τις ιερές δεκάτες και τον κεφαλικό μας φόρο για (οπή στο έγγραφο: [το τσιφλίκι μας]) ονόματι Λεψίνα [=Ελευσίνα], οι γιοι του τέως βοεβόδα Χαμζά Αγά (οπή στο έγγραφο) [μας:] διαβάλλουν και καταπιέζουν με πολλούς τρόπους. (Πολλαπλή φθορά στο έγγραφο.) Τα τσιφλίκια στην τοποθεσία Πηγάδα, σε οχυρωμένη τοποθεσία (παλάνκα) στον αιγιαλό, αφού συγκεντρώσουν εκεί τις προσόδους τους, τις φορτώνουν σε πλοία των απίστων. (Πολλαπλή φθορά στο έγγραφο). Το ζήτημα έθεσε με υπόμνημά του στο Υψηλό Δοβλέτι ο τέως διοικητής (μουχασίλης) του Μοριά. Εκδόθηκε σουλτανικό φερμάνι για την κατεδάφιση του εν λόγω τσιφλικιού. (Πολλαπλή φθορά στο έγγραφο). Εν τέλει, απαλλάχθηκε από την κατεδάφιση. Μετά την απαλλαγή, ζοδεύτηκαν 3.000 γρόσια (πολλαπλή φθορά στο έγγραφο). Επειδή το κατέχουμε από κοινού, μου ζήτησαν το ήμισυ των εξόδων. Εγώ απάντησα ότι δεν μπορώ να δώσω ούτε ένα άσπρο. Για το λόγο αυτό με εχθρεύονται. (Πολλαπλή φθορά στο έγγραφο). Έλαβαν ως πρόστιμο (;) από έξι γρόσια (πολλαπλή φθορά στο έγγραφο) τριακόσια πενήντα γρόσια. Αν μας πάρουν από τα χέρια μας το τσιφλίκι, με τριάντα καλύβες, πενήντα ζευγάρια βοδιών, 780 κοιλιά σπόρο σιταριού, 401 κοιλιά σπόρο κριθαριού, με όλα τα γεωργικά εργαλεία του, (πολλαπλή φθορά στο έγγραφο). Ζητώ την έκδοση φερμανιού προς τον αγά του χασιού μας (φθορά στο έγγραφο).

باعث تحریر و وفا و لدرکه
 رشبور لاشه تزکره بماندی اختتام دتی و بانسک شجور
 باشم او نوزن اس قیوہ و بیٹی اولوب و غسکی ضایع لولکفل بیلزوه
 کسبر خویل خیر و مسغوره اعصه الفشر و مسغور بماندیر
 مکرور اس قیونی لخد لولکفل لاجل اسند کسبر خویل ویر کند
 غسک ظهور ایدر لبر عمل لولکفل کسبر خویل ۸۵۰ الم

عبارت
 معنی
 لک

بیلزوه

کسبر خویل

عبارت معنی

۸۵۰ الم

۸۵۰

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 30

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο φέρων το παρόν έγγραφο ζιμής (=μη μουσουλμάνος υπήκοος) Διαμαντής Χτενάς μου όφειλε 30 πρόβατα. Επειδή έχασε το έγγραφο σχετικά με την εξόφληση της οφειλής του, έγγραφα και του έδωσα το παρόν έγγραφο, με το οποίο βεβαιώνω ότι μου παρέδωσε τα εν λόγω 30 πρόβατα. Του δόθηκε το παρόν έγγραφο ως εξοφλητικό, ώστε να ληφθεί υπόψη (αν χρειαστεί) ως αποδεικτικό. Γράφτηκε στις 5 Τζ(εμαζιγιουλάχιρ) του έτους 1184 [26.9.1770].

[Υπογράφει] ο ταπεινός Αρίφ Μουφτηζαντές [σφραγίδα του ίδιου]

34

بر قبضه و آنچه کتب غیریه مندرجه او خلفه
 زبید کتب غیریه بر وضع دیگر از زبید کتب غیریه
 طائفه کتب غیریه که در این کتاب مذکور است
 اولی از کتب غیریه

Σερονεινι γραφειου
 « Σεβειν »

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 31**Ιερονομική ρήτρα (φετβάς)**

Ερώτηση: Αν η εκκλησία που βρίσκεται σε μια κωμόπολη είναι ετοιμόρροπη και οι ζιμμήδες (=οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι) της κωμόπολης την επισκευάσουν στο παλιό της σχήμα, οι αξιωματούχοι της περιοχής μπορούν να τους πάρουν χρήματα εν είδει προστίμου επειδή επισκεύασαν την εν λόγω εκκλησία;

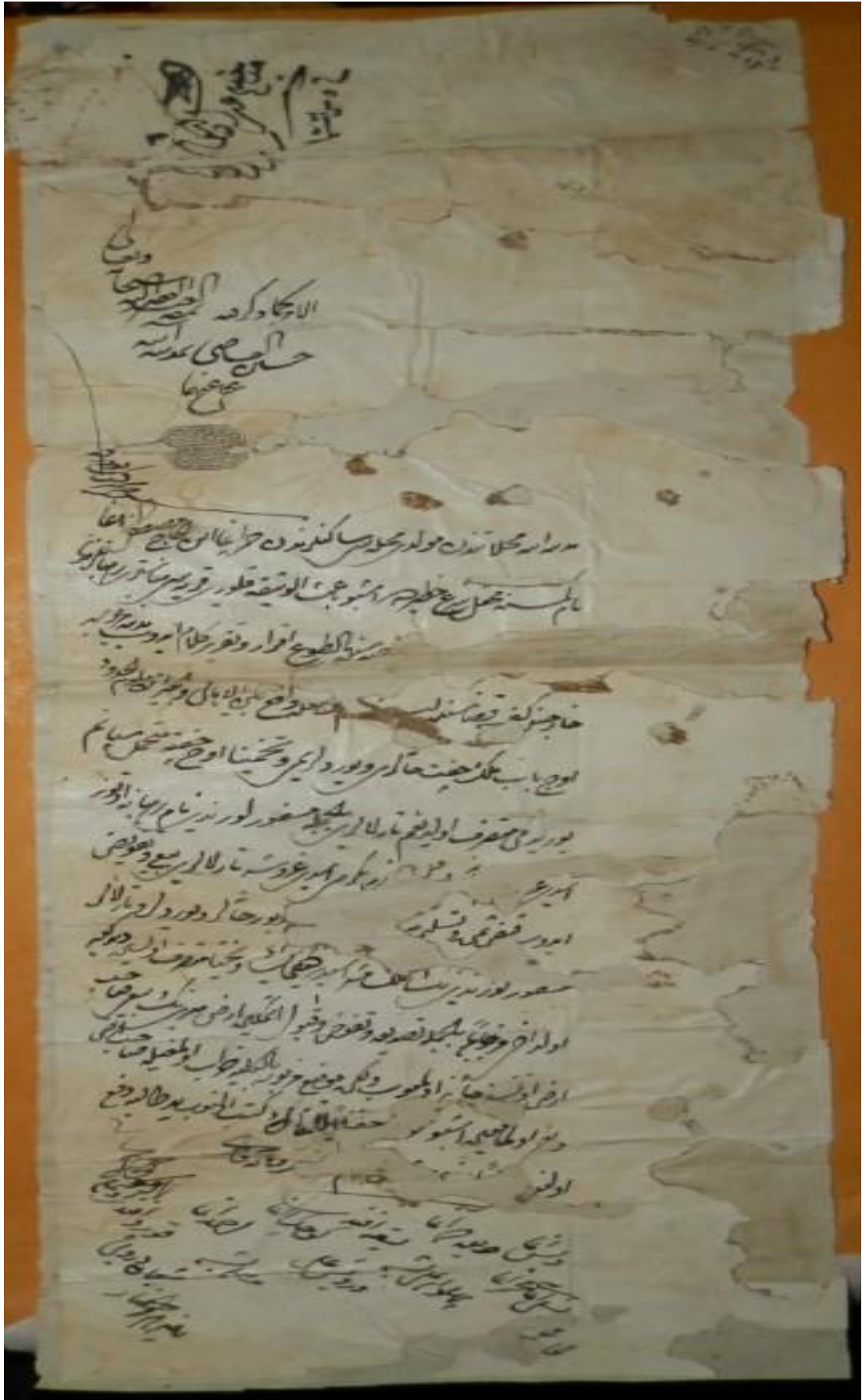
Απάντηση: Όχι, δεν μπορούν.

[Τον φετβά] έγραψε ο ταπεινός [σεϊχουλισλάμης] Σεγίτ Φειζουλλάχ.¹⁸⁸⁸

---

¹⁸⁸⁸ Ο Φειζουλλάχ υπήρξε ένας από τους πιο γνωστούς σεϊχουλισλάμης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταξύ 1695-1703.

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 32

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χουσεϊν [σφραγίδα του ίδιου]¹⁸⁸⁹

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο Χαμζά Αγάς γιος Χατζή Μουσταφά Αγά, κάτοικος στη συνοικία [δυσανάγνωστο όνομα] της πόλης της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο [μοναχού παπα-Λαυρέντη], εκ των μοναχών του μοναστηριού του χωριού της Κούλουρης: «Πούλησα και εκχώρησα (ως προς τη νομή και κατοχή), έναντι 30 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον προαναφερθέντα μοναχό Λαυρέντη, τρία σπίτια ζευγιτών που βρίσκονταν στην πλήρη κυριότητά μου (μούλκια), με τα χωράφια τους, περίπου τριών ζευγαριών. Τα εν λόγω ακίνητα βρίσκονται στην τοποθεσία Λεψίνα [=Ελευσίνα], έξω από την πόλη της Αθήνας. Εισέπραξα εξ ολοκλήρου το αντίτιμο της μεταβίβασης, 30 γρόσια. Στο εξής ας ανήκουν με πλήρη κυριότητα στον εν λόγω Λαυρέντη, ας τα νέμεται κατά το δοκούν.» Ο προαναφερθείς Λαυρέντης επικύρωσε δια ζώσης τα λεγόμενα του Χαμζά Αγά, αποδεχόμενος την ανωτέρω μεταβίβαση. Η μεταβίβαση δημοσίων γαιών (αρζ-ι μιρί) απαγορεύεται χωρίς τη συγκατάθεση του κυρίου της γης. Εντούτοις, σε αυτή την περίπτωση, η εν λόγω τοποθεσία δεν έχει κύριο της γης, καθώς είναι ερημωμένη. Μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων, καταγράφηκαν όσα διαμείφθησαν. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την [φθορά στο έγγραφο] του έτους 11[06] [1695].¹⁸⁹⁰

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Βεής Αγάς.

[Δυσανάγνωστο όνομα] Αγάς.

Πασκά Εφέντης.

Κιουτσούκ Αγάς.

Αχμέτ Αγάς.

Κουρτ Εφέντης.

[Δυσανάγνωστο όνομα]

Πεχλιβάν Αλή Μπεσέ.

Ντερβίς Αλή.

Μουσλή Μπεσέ.

Σιαμπάν Ντερβίς.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

¹⁸⁸⁹ Πρόκειται για τον ίδιο καδή, που επικυρώνει με το ίδιο χέρι το έγγραφο αρ. 2 του έτους 1106 [1695].

¹⁸⁹⁰ Βλ. την παραπάνω υποσημείωση.

لسینه

و چه نکره بود که لشکر بیک یوز اردنوز او و کسرتنه
 از نیکو فضا قریه لرینه فرمان عالم ایله او کس لازم
 کلان عوارض و بدل نوز لرین از عرب یوز حاققه
 مامور اوللا وزیروش عثمان شاه کسرتنه عالرنه
 مومن ایله محمد افغان بدنه او او شلم ایله غمرا مله
 بد غیره لشکر ترکمه و برله
 شاه

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 33

Λεψίνα [=Ελευσίνα]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Κατέβαλα στον Μεχμέτ Αγά, εκ των αγάδων του βεζίρη Ρουσέν Οσμάν Πασά, εντεταλμένου για τη φρούρηση του Ευρίπου (Ağrıboz), τους φόρους αβαρίζ¹⁸⁹¹ και μπεντέλι νουζούλ,¹⁸⁹² σύμφωνα με υψηλό φιρμάνι, [της Λεψίνας [=Ελευσίνας]], χωριού που υπάγεται στον μουκατά της Αθήνας, για το έτος 1133 [=1720]. Για το λόγο αυτό μου δόθηκε ο παρών τεζκερές.

[Υπογράφει] ο ταπεινός Μεχμέτ Αγάς [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο].

---

¹⁸⁹¹ Έκτακτοι φόροι και δοσίματα που τα χρόνια αυτά συλλέγονταν ως τακτικοί φόροι.

¹⁸⁹² Χρηματικό αντίτιμο έναντι του φόρου σε είδος των δημητριακών.

۹۲

وجه مشروطه دوزخ پیکه بوند
 یکم از کله کشند و عقول در خط
 اینست که در روز و ماه اول کوزه
 از کوزه مرقع اول و نمذره
 لیکن این کوزه و در کوزه افروخته
 که مانع اول و کوزه صحن

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 34

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Εισέπραξα από τον Λαυρέντιο της Λειψίνας [=Ελευσίνας] τον φόρο αβαρίζ¹⁸⁹³ του έτους 1122 [=1710] σε ύψος 18 γροσιών. Για το λόγο αυτό του δόθηκε ο παρών τεζκερές. Να μην προβάλλει προσκόμματα κανείς εξωτερικός.

[Υπογράφει] ο ταπεινός Χασάν [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο].

---

¹⁸⁹³ Έκτακτοι φόροι και δοσίματα που τα χρόνια αυτά συλλέγονταν ως τακτικοί φόροι.

والمعنى

زید تحت تقریبه اولان تار لاسنی تخمینا بش اولکدر
 بدل معین مقابله سنه فرائح و تقویض عمر و دخی وجه شروع
 و تقوض و هاجب ارض دخی بولسوق او زره عمره
 نامه و پروب و عمر و اراضی مرقومیه وجه حور او زره بر سنه
 و زرع و حرث ایتمش ایکن حاکم و اراضی مرقومه نصف
 نقصان زردیو اراضی مرقومیه زیره رده و
 فراغتی حساباً او زره ناقصاً و بر مکه قادر اولور می

اولماز

كالعمارة
 كالحفظ
 كالمصانعة
 كالحرف

تخمینا تقویض و تقوض
 ناما زاید بولور سنه
 ناقص و معنی واحد عاقبت
 اولدور معنی بویانی و فنا و اوده
 قادر اولدور معنی بویانی و فنا و اوده

Perba
 (Perpustakaan)

Οθωμανικά έγγραφα I.M. Φανερωμένης, αρ. 35**Ιερονομική ρήτρα (φετβάς)**

Ερώτηση: Αν ο Ζεΐντ [=ο Χ] μεταβιβάσει (ferağ ve tefviz) τη νομή και κατοχή ενός χωραφίου του, έκτασης περίπου πέντε αυλακιών, έναντι καθορισμένου τιμήματος, στον Αμπρ [=στον Ψ], ο οποίος αποδεχθεί τη μεταβίβαση, και ο κύριος της γης (sahib-i arz) παρομοίως παραχωρήσει στον Αμπρ [=στον Ψ] έγγραφη συγκατάθεση· αν, στη συνέχεια, ο Αμπρ [=ο Ψ] οργώσει και καλλιεργήσει την εν λόγω γη για ένα έτος, αλλά στη συνέχεια διαπιστώσει ότι κατά το ήμισυ έχει απωλέσει την παραγωγικότητά της, μπορεί να επιστρέψει τη γη στον Ζεΐντ [=στον Χ] ως ελαττωματική, ακυρώνοντας τη μεταβίβαση και λαμβάνοντας πίσω το τίμημα που κατέβαλε.

Απάντηση: Όχι, δεν μπορεί.

[Τον φετβά] έγραψε ο ταπεινός μουφτής της κωμοπόλεως της Αθήνας [το όνομά του έχε αποκοπεί λόγω φθοράς του εγγράφου].

Παραπομπή στη σχετική διάταξη των σουλτανικών και ιερών κανόνων που δεν επιτρέπει την αντιδικία στην περίπτωση παραγωγικής μείωσης αγρού.

۶

127

فولوریده واقع بنیاد منتهی در اصفهان در حای
 اوقاف اطاعت ایلامی وزیر عالم و نورانی
 حضرت میرزا محمد رضا صاحب مؤلف
 منتهی نورانی در اصفهان بنده زید
 ۱۹۲۰

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 36

Οι μοναχοί της μονής της Παναγίας στην Κούλουρη είναι ραγιάδες [=υπόφοροι] που έχουν δεχθεί την υποταγή τους [στους Οθωμανούς]. Για το λόγο αυτό και σύμφωνα με το έξοχο διάταγμα (μπουγιουρντί) της Αυτού Εξοχότητας του σεβαστού και ευδαίμονος βεζίρη Ιμπραήμ Πασά, διατάζω να μην παρενοχλείτε τους μοναχούς του εν λόγω μοναστηριού.

[Γράφτηκε] στις 19 Ζ[ιλκ]α[ντέ] του έτους 1101 [=24.8.1690].

Μεγάλη σφραγίδα (του καπουντάν πασά;) [δυσασάγνωστη]

سینه و کتف و کمر و باطن
مطهر و پاک کننده

بکدام از اینها
مطهر و پاک کننده

سر و انت مضامین سندن جزیره فلورید و آنچه بسیار از آن
 را در سنج که با باد و ریخ و جزیره نام خود گفته اند که با این
 او بر ستم اهل و بیطرفان الهام باید بود که فرج حاجت یون بر او
 جزیره نام کورد و مسجد کبر اول که گنبد مذکور در کسوف و بعضی
 مورد علوم و کرم در ایام ایله خواهر شش فرخ لوب شورت احتیاج
 محتاج اولمغین اولمغین قدیمی زره تغییر در ایام قبل شمدن
 استندانه ایدر زره بد کلمه گنبد که گنبد که گنبد و قدیمی
 و در مشروح بونده تغییر رنگ نام و می موسوق به گنبد در
 استخار و اولمغین قدم به سوال کرم را وزره اولمغین ماعدا
 اوزر یک قدمه و حق با کلمه مرمه محتاج اولمغین اختیار و وجه
 مشروح اوزره اولمغین کشف مکرز اولمغین خان انهدت
 بعد او گنبد من گنبد استقامت قلمه زینوها
 در ذلک المدفوع کی کافه کذا فی قاضی از مضمون اکثر بود حال
 متواتر بود و هم مانع از سبب حضوره اخذ حفره من
 نزاره موضوع و قبله سبب بر اولمغین قدیم جزیره م خود
 با جمله امال کفر اولمغین هو بشیر مطهره دین منته خصمت
 ویر لکین هذا الوصف کتب اولمغین بد من له الطلعه اعط
 اولمغین حرار فی اليوم العشرین من شهر جماد الاول
 اشهر عشره و عاید و انرف

مطهر و پاک کننده
مطهر و پاک کننده

مطهر و پاک کننده

محمد اوستا
 حکیم و جراح
 حسین جلیلی
 عیاض جلیلی
 عیاض جلیلی
 عیاض جلیلی
 عیاض جلیلی

Οθωμανικά έγγραφα I.M. Φανερωμένης, αρ. 37

(συνδέεται με 43)

[Αντίγραφο χοτζετιού]

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Χατζή Μουσταφά [=αρχική επικύρωση]

Επικύρωση του αντιγράφου από τον καδή της Αθήνας Μουσταφά [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο μοναχός παπά Λαυρέντζος, της εκκλησίας της Παναγίας Φανερωμένης στο νησί Κούλουρη, στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας, μαζί με το σύνολο των απίστων του εν λόγω νησιού, δήλωσαν στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής: «Η στέγη και ορισμένα μέρη της προαναφερθείσας εκκλησίας (της Παναγίας Φανερωμένης), η οποία αποτελεί τον λατρευτικό μας οίκο ανελλιπώς από τα χρόνια της κατάκτησης μέχρι σήμερα, είναι ετοιμόρροπα λόγω της πολυκαιρίας. Έχουν μεγάλη ανάγκη επισκευών. Ζητάμε άδεια από το ιερό δικαστήριο για να επισκευάσουμε την εκκλησία στο παλαιό της σχήμα.» Το ιερό δικαστήριο απευθύνθηκε σε ορισμένους αξιόπιστους άνδρες, ερωτώντας τους για το χρόνο ίδρυσης και την παλαιότητα της εν λόγω εκκλησίας και την ανάγκη επισκευής της με βάση όσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω. Εκείνοι ενημέρωσαν σχετικά το ιερό δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας όσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω, και επιπλέον επισήμαναν ότι και ο θόλος της εν λόγω εκκλησίας χρήζει επισκευής. Το ιερό δικαστήριο, αφού διερεύνησε την υπόθεση ως ανωτέρω, έδωσε άδεια με βάση τους ιερούς κανόνες που επιτρέπουν την επισκευή των ετοιμόρροπων εκκλησιών όπως ακριβώς ήταν παλαιότερα, και επιπλέον σύμφωνα με έξοχο φετβά του σείχουλισλάμη Φειζουλλάχ¹⁸⁹⁴ και υψηλό φιρμάνι του σουλτάνου, για την επισκευή των ετοιμόρροπων χώρων και του θόλου της εν λόγω εκκλησίας κατά το παλαιό της σχήμα, εφόσον και το σύνολο των κατοίκων του νησιού (της Κούλουρης) είναι άπιστοι. Καταγράφηκε το παρόν έγγραφο και μετά από αίτημα των ενδιαφερόμενων τους δόθηκε. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 10^η Τζεμαζιγουλέβελ του έτους 1112 [23.10.1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Ο ένδοξος μεταξύ των αγιάνηδων [=προκρίτων] Χατζή Χαμζά Αγάς.

Μεχμέτ Μπεσέ Κόνιαβης [=από το Ικόνιο]

Αχμέτ Εφέντης Σταμπουλής [=από την Κωνσταντινούπολη]

Αχμέτ Τσελεμπίς Εϊσαμεζαντές.

Χουσεϊν Τσελεμπίς Γιαχσί.

Μουσταφά Τσελεμπίς γιος Μεχμέτ Εφέντη.

Αλή Τσελεμπίς Σμπάρο.

Οι κλητήρες και άλλοι από τους παρόντες στο ιερό δικαστήριο.

¹⁸⁹⁴ Πρόκειται για το έγγραφο αρ. 31. Ο Φειζουλλάχ υπήρξε ένας από τους πιο γνωστούς σείχουλισλάμηδες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταξύ 1695-1703.

Οθωμανικά έγγραφα I.M. Φανερωμένης, αρ. 38

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου [είναι ο εξής]: Στις αρχές του μήνα Ρετζέπ του έτους 1112 [=12.12.1700]. Ο κάτοικος Αθήνας Χασάν (με δυσανάγνωστο επώνυμο) πούλησε, με αποκλειστική πώληση, έναντι 20 ρεαλιών γροσιών, στον μοναχό της Παναγιάς, μοναστηριού της Κούλουρης, το ετοιμόρροπο σπίτι που είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του στη συνοικία Μπαλτζή, με μια θύρα στο εσωτερικό του. Το σπίτι συνορεύει από τη μια πλευρά με το μετόχι του αγοραστή μοναχού, στην άλλη πλευρά (δυσανάγνωστο όριο), στην τρίτη πλευρά (δυσανάγνωστο όριο) και στην τέταρτη πλευρά με δημόσιο δρόμο. Ο πωλητής εισέπραξε πλήρως το εν λόγω ποσό. Για το λόγο αυτό καταγράφηκε το παρόν έγγραφο και δόθηκε στον αγοραστή, ώστε να το προσκομίσει σε περίπτωση ανάγκης. [Το παρόν έγγραφο] γράφτηκε το μήνα Ρετζέπ του έτους 1112 [=μέσα Δεκεμβρίου-μέσα Ιανουαρίου 1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Ο ένδοξος μεταξύ των προκρίτων Χαμζά Αγάς.

Ρετζέπ Μπεσέ.

Αχμέτ Χαλιφέ.

Χασάν, ακόλουθος του Χαμζά Αγά.

Σιαμπάν Τσελεμπί, Ιστιφελής [=από τη Θήβα]

Μεχμέτ Μπεσέ, Κονιαλής [=από την Κόνια].

مادحة السيد محمد باقر
نحاح على الصمدية
عليا

مدون يا شانه مهرانه لوزون قلور و سنت صورتنا مودقيرتدين سوج ابرار...
و كل اولوب ديميري يا طوس و صور خوايرتدين ام و قدرشده بدير بيشه و كلاني ساند اولوب
دعوت و اولو منقولو صلوات و بقره فضل قضاء ده ليه مودقيرتدين مودقيرتدين مودقيرتدين
من ستم و الهی و دعوتی چون گویند انهم مراد و انما بان اولور دوتور نیک و کثیر و صلوات
و حسب موانع من قولها را اتماد و تقوی بطلان و دور و محکم و با کتور و کتور و کتور و کتور
ملکون من سکر و حکم و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتانی کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
متن مالک مصلحتی و بینه مصلحتی و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
اسطراة قوت و اور طرفه نه مایا یو کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
برقصه کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
منقولو قایمانی و بر طرفه نه مایا یو کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
بلس تری و مودقیرتدين اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتی بر کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
تا مودقیرتدين اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
و بر طرفه نه مودقیرتدين اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
تا مودقیرتدين اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
بالطریق زوم بر کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
زومون اسی و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
طرفه نه اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
یونیه اقم و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
بصفقه و اوج اوج و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
بر سوال کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
ا ملاکن قطعاً علمت و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
حقن الیه کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور

Οθωμανικά έγγραφα I.M. Φανερωμένης, αρ. 39

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Ελχάτζ Αλή [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο ζιμμής [=μη μουσουλμάνος υπήκοος] Δημήτρης γιος Νικολού Χειλά, πληρεξούσιος για την παρακάτω αναφερόμενη αγοραπωλησία εκ μέρους της χριστιανής Φλορώς κόρης Σουφρή από την πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των ζιμμήδων Δημήτρη Πατούσια και Σωτήρχου (δυσανάγνωστο επώνυμο), δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο μοναχού παπά-Ιωασιείμ [=Ιωακείμ], υιού του αποθανόντα παλαιότερα παπά-Λαυρέντιου, μοναχού και ηγουμένου του μοναστηριού της Κούλουρης, στην περιφέρεια της Αθήνας, τα εξής: «Η εντολοδόχος μου, Φλωρώ, είχε στην πλήρη κυριότητά της τα εξής:

α) ένα ισόγειο σπίτι, ιδιόκτητο (μούλκι), με οντά με τόξο, μεγάλο βυτίο κρασιού [;] και κιούπια, με έναν ισόγειο χειμωνιάτικο οντά, με ένα πηγάδι και αυλή, στη συνοικία Χριστοκοπίδι, με τα εξής σύνορα: από τη μια πλευρά, το μούλκι [=σπίτι] του ζιμμή Φυλακτού, στην άλλη πλευρά το μούλκι [=σπίτι] του ζιμμή Βαντζέλη [=Βαγγέλη] Μακρή, στην τρίτη πλευρά τον μπαζέ [=δεντρόκηπο] του ζιμμή Κουκουράτση [=Κουκουράκη] και στην τελευταία πλευρά τον δημόσιο δρόμο.

β) εντός των συνόρων της πόλης των Αθηνών, έναν κατεστραμμένο αμπελότοπο στην τοποθεσία Βάρη, με τα εξής σύνορα: από τη μια πλευρά το αμπέλι του Σταμάτη Κουβά, στην άλλη πλευρά το αμπέλι του παπα-Γιώργη Καρτσάτζη [=Καρκάκη], στην τρίτη πλευρά το αμπέλι του Γιωργάτση [=Γιωργάκη] Κουρεμένου. Και έναν ακόμα αμπελότοπο, δύο στρεμμάτων, στην τοποθεσία Λαρδοκαστή [;], με τα εξής σύνορα: από μια πλευρά την ιδιοκτησία (μούλκι) του Χατζή Αλή Τσελεμπί, στην άλλη πλευρά την ιδιοκτησία του Νικολού Καπνάτση [=Καπνάκη] και στην τελευταία πλευρά την ιδιοκτησία του Γιάννη Λέτσα [=Λέκα].

γ) τρεις ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) ελαιόδεντρα, μαζί με το χωράφι τους περίπου ενάμισυ στρέμμα, στην τοποθεσία Πελιστέρι [=Περιστέρι;], με τα εξής σύνορα: (δυσανάγνωστα)· εννέα ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Δημήτρη Παλαιοχώρι, με τα εξής σύνορα: από τη μια πλευρά την ιδιοκτησία (μούλκι) της Παλαιολογίνας, από την άλλη πλευρά με την ιδιοκτησία του Νικολού Σεκτάρη· σαράντα ρίζες ιδιόκτητα (μούλκια) μικρά και μεγάλη ελαιόδεντρα στην τοποθεσία Σιλώνη [;], με τα εξής σύνορα: από τη μια πλευρά την ιδιοκτησία (μούλκι) των γιων του Νερούτσου Κυρίτση, από την άλλη πλευρά με την ιδιοκτησία του Παναγιώτη Καρύδη, από την τρίτη πλευρά με την ιδιοκτησία της συζύγου του Μπαλατατζή και από την τελευταία πλευρά με τα δέντρα του Μπαμπαλή [;].

δ)· τέλος, τέσσερα μεγάλα σεντούκια από καρυδιά που βρίσκονταν μέσα στο προαναφερθέν σπίτι.

Δεκατρία χρόνια πριν, είχε πουλήσει και παραδώσει τα παραπάνω, σε μία ενιαία πώληση, έναντι 128 εσεντί [=ασλανιών] γροσιών, στον μοναχό παπά-Λαυρέντιο, τον αποθανόντα παλαιότερα πατέρα του προαναφερθέντα εντολοδόχου του αντιδίκου, μοναχό παπά-Ιωασιμί [=Ιωακείμ]. Ο εν λόγω παπά-Λαυρέντιος είχε ως ανωτέρω αγοράσει και παραλάβει τα παραπάνω. Η πωλήτρια είχε εισπράξει εξ ολοκλήρου το προαναφερθέν αντίτιμό τους, 128 γρόσια, από τα χέρια του προαναφερθέντα μοναχού παπά-Λαυρέντιου. Δεν είχε πλέον κανένα έννομο δικαίωμα στις παραπάνω ιδιοκτησίες. Στο εξής ας είναι στην πλήρη κυριότητα του παπά-Ιωασιμί [=Ιωακείμ] εξ αγοράς και ας τα νέμεται όπως επιθυμεί.»

Αφού η δήλωση αυτή επιβεβαιώθηκε από τον παπά-Ιωασιμί [=Ιωακείμ], σύμφωνα με τον ιερό νόμο, καταγράφηκαν, μετά από αίτημα των ενδιαφερόμενων, όσα διαμείψαν, την 25^η του έζοχου μήνα Ζιλιχιτζέ του έτους 1121 [=25.2.1710].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Χατζή Μαχμούτ γιος του Αλή Τσελεμπί (δυσανάγνωστο επώνυμο).

Αχμέτ Εφέντης, Σταμπουλής [=από την Κωνσταντινούπολη]

Μεχμέτ Αγάς Σερντάρογλου.

Ισμαήλ Μπέης, μουχτεσίπης [=έφορος της αγοράς].

Μεχμέτ, κλητήρας.

Σωτήρχος Λατίνος.

Αντώνης Μπουλιάτσης.

Γιαννάτσης [=Γιαννάκης] Καΐλας.

Μιχάλης Στίνης.

Πανάρετος Καπουνανάτσης [=Καπουντανάκης]

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

حوالہ احمدیہ کتب خانہ

محمد الفاضل کدواری

Handwritten marginal notes in the left margin, including the word 'کتاب' (book).

Main body of handwritten text in Urdu script, containing a detailed account or report. The text discusses various matters, possibly related to the library or a specific event, mentioning names and dates.

Handwritten notes at the bottom of the page, including the name 'محمد الفاضل کدواری' and other illegible text.

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 40

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Μεχμέτ [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο ζιμμές [=μη μουσουλμάνος υπήκοος] Αγγελάκης Μπενιζέλος, πληρεξούσιος για την παρακάτω αναφερόμενη αγοραπωλησία εκ μέρους του ζιμμή Παναγιώτη Κουρσέθου [;], κατοίκου στη συνοικία της Αγίας Ειρήνης στην πόλη της Αθήνας, με τις μαρτυρίες των Πανάρετου Καπουτανάκη και Μιχάλη Κακούρη, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο ζιμμή Γιάννη Τσιριγώτη, μουτεβελή [=επιτρόπου] των βακουφιών [=ιερών περιουσιών] του μοναστηριού της Παναγίας Φανερωμένης, στο νησί της Κούλουρης, τα εξής: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πούλησα, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 90 γροσίων, στον προαναφερθέντα επίτροπο ζιμμή Γιάννη, το ιδιόκτητο (μούλκι) σπίτι του εντολοδόχου μου, τεσσάρων θυρών, ισόγειων και ανώγειων, με χαγιάτι, στάβλο, φούρνο, απόπατο, ένα πηγάδι και αυλή. Βρίσκεται στην προαναφερθείσα συνοικία της Αγίας Ειρήνης της πόλης της Αθήνας, με όρια τον στάβλο του Χατζή Χαμζά Αγά-ζαντέ και δημόσιο δρόμο. Στη συνέχεια εισέπραξα το αντίτιμο.» Ο προρρηθείς Γιάννης επιβεβαίωσε με την παρουσία του τη δήλωση του παραπάνω πληρεξουσίου. Στη συνέχεια δήλωσε τα εξής ενώπιον του ιερού δικαστηρίου: «Τα μετρητά του εν λόγω βακουφιού που βρίσκονται στα χέρια μου έχουν σχεδόν εξαντληθεί. Ενώ τα ακίνητά του μακροημερεύουν. Για το λόγο αυτό αγόρασα, με την ιδιότητά μου ως επίτροπος, για λογαριασμό του εν λόγω βακουφιού, το προαναφερθέν σπίτι, με τα χρήματα του βακουφιού, θεωρώντας προτιμότερο σε κάθε περίπτωση να δαπανήσω με αυτό τον τρόπο τα εν λόγω 90 γρόσια ως αντίτιμο για το βακούφι.» Το ιερό δικαστήριο πληροφορήθηκε από ορισμένους αξιόπιστους [εμπειρογνώμονες] ότι πράγματι ήταν προτιμότερο για το βακούφι να αγοράσει το εν λόγω οίκημα. Για το λόγο αυτό το ιερό δικαστήριο έκρινε ότι ήταν σωστό τα χρήματα του βακουφιού να διατεθούν για την αγορά του εν λόγω σπιτιού. Καταγράφηκε για το λόγο αυτό το παρόν έγγραφο ως τεκμήριο. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 10^η Σιαμπάν του έτους 1143 [18.2.1731].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Μεχμέτ Αγάς (δυσανάγνωστο επώνυμο)

Σιατήρ Μεχμέτ Τσελεμπής.

Μεχμέτ Αγάς γιος Μουσταφά.

Ιμπραήμ Νταής.

Μουσταφά Αγάκος.

Χατζή Αλής.

(δυσανάγνωστο όνομα) Αγάς γιος Χατζή Αλή.

Μουχζιρσαντές Μεχμέτ Τσελεμπής.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

بجز آنچه منور است که در
 بر بعضی از طبع اهل علم است که در
 بر قطع تر بود که غنای او و
 و خلق مدعی طریق اولی است و در
 است در این جزو نیز موقوف است
 در ضمن غنای و ثواب و فواید
 مرفعی بنابر و مشرف و در
 در ضمن غنای و ثواب و فواید
 محراب و در بعضی از طبع اهل علم

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 41

Ο λόγος της σύνταξης του παρόντος έγγραφου τίτλου είναι ο εξής:

Μετά το θάνατο του Πέτρου Νίκα, παραχωρήθηκαν στους φέροντες το παρόν έγγραφο μοναχούς του μοναστηριού της Κούλουρης τα δικαιώματα χρησικτησίας ενός χωραφιού, περίπου τριών στρεμμάτων, στην τοποθεσία Παταχή (;), εντός των συνόρων του μοναχά της πόλης της Αθήνας, τον οποία μισθώνω (ιλτιζάμ) για το έτος 1183 [=1770]. Τα σύνορα του χωραφιού είναι τα εξής: Από τη μια πλευρά (δυσανάγνωστο όριο), από την άλλη πλευρά ο Ιμπραήμ (δυσανάγνωστη συνέχεια) και από την τέταρτη πλευρά δρόμος. Επειδή για τη μεταβίβαση είναι απαραίτητη η συγκατάθεση του κυρίου της γης, εισέπραξα, σύμφωνα με το σουλτανικό νόμο, το τέλος της γης (ρέσμι ζεμίν). Στο εξής οι προαναφερθέντες μοναχοί ας νέμονται και κατέχουν το εν λόγω χωράφι, ας το οργάνουν και ας το καλλιεργούν· εφόσον καταβάλλουν πλήρως τις ιερές δεκάτες και τα σουλτανικά τέλη στους εκάστοτε κυρίους της γης, ας μην τους εμποδίζει κανείς. Για το λόγο αυτό συντάχθηκε ο παρών έγγραφος τίτλος (ταπουναμέ) και δόθηκε στους προαναφερθέντες μοναχούς. [Συντάχθηκε] στις 15 Σ(αφέρ) του έτους 1184 [11.5.1770].

[Υπογράφει] ο Χατζή Χασάν, ο βοεβόδας της Αθήνας [σφραγίδα του ίδιου στο οπισθόφυλλο].

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας
 Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας τῆς
 ἑλληνικῆς ἐν βίῳ Στέφανος
 τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν
 1111 (= 1750)

دست
 شماره
 کتبخانه
 محمد بن السید و السید محمد
 احمد صاحبی کتبخانه
 عوار

مدرسه آینه نگارخانه فرانسویان محمد بن احمد کتبخانه
 التوفیق بنده مدرسه عربیه علی قاتره جریسه قولو بیست و چهار
 لادرنیو و پاپا پیجی نامان زبعل مولجه لید از کلام وسط
 نخلرام ایروب بونزه ادم قول زهر احمد عاونه است و نکلک المکم
 مدرسه عربیه سنوی و خلفه استفان نام محل واقع بر طرف جبل
 و بر طرف دریا و بر طرف جلوق علی مدور در خرابه سو و کرمانی خودی
 و خرابه بنار و حوضیکه آنجا ~~مدرسه عربیه~~ در طرف
 اجاب و قوسا حادی و در وسط مدینه عربی بر به است صحیح
 شهر و ایله التي نطقه مدنی خود مشیر مع و تسلیم المرحوم بنو ال
 است و استم و قبض و قبول ایله کتبخانه نمر اوله مسیله نمر اوله
 مدنی خودم مشیر با نمر ناکت بدوزخ با تمام و ایله ال اختر قبض
 ایوم البیوم سالف الذکر اوله خودکم مانته تو بسید قطعا و در علم
 فکدی بر فرما نکت ملک مستر الود کیم فایب او نینا مستوف اوله
 دید کتبخانه التوفیق السید محمد بن احمد کتبخانه
 محمد بن احمد کتبخانه علی الازار
 عبد القادر بن القادر مستوف السید محمد
 و غیره

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 42

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Αχμέτ [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο ένδοξος μεταξύ των αγιάνηδων (προκρίτων) Χαμζά Αγάς, από τους κατοίκους στην πόλη της Αθήνας, δήλωσε οικειοθελώς στο ιερό δικαστήριο, προς το οποίο οφείλεται υπακοή, ενώπιον των μοναχών Λαυρέντιου και παπα-Γιατσίμη [=Ιωακείμ], εκ των μοναχών του μοναστηριού της Κούλουρης, στα περίχωρα της προαναφερθείσας πόλης, τα εξής: «Μετά από πρόταση και αποδοχή της, πούλησα, με έγκυρη και αποκλειστική πώληση, έναντι 50 εσεντί [=ασλανιών] γροσίων, στους προαναφερθέντες μοναχούς, τον ερειπωμένο νερόμυλό μου, τον οποίο έχω αγοράσει παλαιότερα με πλήρη κυριότητα (μούλκι) από τον Κιζιλζαντέ Αχμέτ Αγά, μαζί με το νερό του, τις ερειπωμένες πηγές του, τη δεξαμενή του και όλα τα εξαρτήματά του. Βρίσκεται στην τοποθεσία Στέφανος μέσα στο σύνορο της πόλης της Αθήνας, με όρια βουνό, θάλασσα και δημόσιο δρόμο. Αφού οι αγοραστές αποδέχτηκαν την ως ανωτέρω αγοραπωλησία και παρέλαβαν τον πωληθέντα νερόμυλο, εισέπραξα από αυτούς το προαναφερθέν αντίτιμο των 50 εσεντί γροσίων. Στο εξής δεν έχω κανένα δικαίωμα στον εν λόγω νερόμυλο και στα εξαρτήματά του, ας είναι στην πλήρη κυριότητά τους εξ αγοράς και ας τον νέμονται κατά το δοκούν.» Αφού οι αγοραστές επικύρωσαν τα λεγόμενά του, σύμφωνα με την πρόνοια του ιερού νόμου, καταγράφηκαν, μετά από σχετικό αίτημα όσα διαμείφθησαν ως ανωτέρω. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε τον μήνα Σιαμπάν του έτους 1111 [22.1-19.2.1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Κουρτ Αγάς.

Ο ένδοξος μεταξύ των ομοβαθμίων Ντερβίς Αγάς.

Ο ένδοξος μεταξύ των ιεροκηρύκων (χουτεμπά) Αλή Εφέντης.

Έτερος ένδοξος μεταξύ των ιεροκηρύκων (χουτεμπά) Αχμέτ Εφέντης.

Αμπντουλκαντίρ, πεζός (ρατζίλ).

Χατζή Μουσταφάς Μαραμπούτ.

Σεγίτ Χαμζά.

Και άλλοι μεταξύ των παρόντων.

Handwritten header text at the top of the page.

Handwritten number '30' in the top right corner.

Handwritten title: **مداد امرتسار** (Maddat Amritsar) and **المطبخ الملكي** (The Royal Kitchen).

Handwritten text on the left side, possibly a date or reference.

Main body of handwritten text in Urdu script, detailing a recipe or medical instructions.

Handwritten marginal note on the right side.

Handwritten text at the bottom of the page, including a signature and date.

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 43 + 37

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Μουσταφά [σφραγίδα του ίδιου]

Ο λόγος της σύνταξης του εγγράφου είναι ο εξής:

Ο μοναχός παπά Λαυρέντζος, της εκκλησίας της Παναγίας Φανερωμένης στο νησί Κούλουρη, στα περίχωρα της πόλης της Αθήνας, μαζί με το σύνολο των απίστων του εν λόγω νησιού, δήλωσαν στο δικαστήριο του ιερού νόμου τα εξής: «Η στέγη και ορισμένα μέρη της προαναφερθείσας εκκλησίας (της Παναγίας Φανερωμένης), η οποία αποτελεί τον λατρευτικό μας οίκο ανελλιπώς από τα χρόνια της κατάκτησης μέχρι σήμερα, είναι ετοιμόρροπα λόγω της πολυκαιρίας. Έχουν μεγάλη ανάγκη επισκευών. Ζητάμε άδεια από το ιερό δικαστήριο για να επισκευάσουμε την εκκλησία στο παλαιό της σχήμα.» Το ιερό δικαστήριο απευθύνθηκε σε ορισμένους αξιόπιστους άνδρες, ερωτώντας τους για το χρόνο ίδρυσης και την παλαιότητα της εν λόγω εκκλησίας και την ανάγκη επισκευής της με βάση όσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω. Εκείνοι ενημέρωσαν σχετικά το ιερό δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας όσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω, και επιπλέον επισήμαναν ότι και ο θόλος της εν λόγω εκκλησίας χρήζει επισκευής. Το ιερό δικαστήριο, αφού διερεύνησε την υπόθεση ως ανωτέρω, έδωσε άδεια με βάση τους ιερούς κανόνες που επιτρέπουν την επισκευή των ετοιμόρροπων εκκλησιών όπως ακριβώς ήταν παλαιότερα, και επιπλέον σύμφωνα με έξοχο φετβά του σείχουλισλάμη Φεϊζουλλάχ¹⁸⁹⁵ και υψηλό φερμάνι του σουλτάνου, για την επισκευή των ετοιμόρροπων χώρων και του θόλου της εν λόγω εκκλησίας κατά το παλαιό της σχήμα, εφόσον και το σύνολο των κατοίκων του νησιού (της Κούλουρης) είναι άπιστοι. Καταγράφηκε το παρόν έγγραφο και μετά από αίτημα των ενδιαφερόμενων τους δόθηκε. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 10^η Τζεμαζιγουλέβελ του έτους 1112 [23.10.1700].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Ο ένδοξος μεταξύ των αγιάνηδων [=προκρίτων] Χαμζά Αγάς.

Μεχμέτ Μπεσέ Κόνιαβης [=από το Ικόνιο]

Αχμέτ Τσελεμπίς, γραφέας.

Αχμέτ Τσελεμπίς Σταμπουλής [=από την Κωνσταντινούπολη]

Χουσεϊν Τσελεμπίς Γιαχσί.

Μουσταφά Τσελεμπίς γιος Μεχμέτ Εφέντη.

Αλή Τσελεμπίς Σμπάρο.

Οι κλητήρες και άλλοι από τους παρόντες στο ιερό δικαστήριο.

¹⁸⁹⁵ Πρόκειται για το έγγραφο αρ. 31. Ο Φεϊζουλλάχ υπήρξε ένας από τους πιο γνωστούς σείχουλισλάμηδες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταξύ 1695-1703.

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 44

Χοτζέτι του καδή της Αθήνας Μεχμέτ γιου Μουσταφά [σφραγίδα του ίδιου]

Ο Γιουσούφ Τσελεμπής γιος Μεχμέτ, ως πληρεξούσιος, με τις μαρτυρίες του Μεχμέτ Αλή γιου Σουλεϊμάν Μουσταφά και του Μεχμέτ Τσελεμπή γιου Αχμέτ, εκ μέρους της χριστιανής ονόματι Κυργιανούγια [;], κατοίκου στη συνοικία της Αγίας Φυλακής της πόλης της Αθήνας, παρουσιάστηκε στο ιερό δικαστήριο, προς το οποίο οφείλεται υποταγή, ενώπιον του φέροντα το παρόν έγγραφο Δημήτρη γιου μαστρο-Νίκου, συζύγου της εντολοδόχου του, και δήλωσε οικειοθελώς τα εξής για λογαριασμό της: «Ως σύζυγοι με τον εν λόγω Δημήτρη δεν έχουμε μια καλή ζωή. Έχουμε διαφορετικούς σκοπούς. Αυτό το δέχτηκε και ο σύζυγός μου Δημήτρης. Για ό,τι αποκτήσαμε μαζί από τη σύναψη του γάμου ως σήμερα, έναντι της προκαταβαλλόμενης γαμήλιας δωρεάς και λοιπών, ο σύζυγός μου Δημήτρης μου κατέβαλε και έλαβα από αυτόν 30 γρόσια. Στο εξής δεν μου οφείλει τίποτα για την προκαταβαλλόμενη γαμήλια δωρεά ή τις άλλες γνωστές οφειλές του, ή τα άλλα υπάρχοντά μου. Έλαβα από τον παραπάνω Δημήτρη τη μέρα του διαζυγίου μας, ενώπιον μουσουλμάνων, πλήρως το παραπάνω ποσό των 30 γροσίων και δεν έχω εξής καμία απαίτηση από αυτόν. Στο εξής δεν πρόκειται να προβάλλω καμία νομική διεκδίκηση σε βάρος του Δημήτρη και αν το κάνω να μην εισακουστώ στα δικαστήρια.» Ο προαναφερθείς Δημήτρης επιβεβαίωσε τα παραπάνω ενώπιον του ιερού δικαστηρίου. Όσα διαμείφθησαν καταγράφηκαν μετά από αίτημα των ενδιαφερομένων. [Το παρόν έγγραφο] συντάχθηκε την 18^η Τζεμαζιγουλάχιρ του έτους 1133 [16.4.1721].

Μάρτυρες της διαδικασίας:

Χατζή Μεχμέτ Αγάς γιος Αλή.

Αχμέτ Μπεσέ γιος Μουσταφά.

Μεχμέτ Τσελεμπής γιος Αχμέτ Εφέντη, Σταμπουλής [=από την Κωνσταντινούπολη].

Αλή Τσελεμπής γιος Φεναρί Αμπντουλλάχ.

Μπουγιούκ Αλή γιος Αχμέτ.

Ισμαήλ Μπέης, επικεφαλής κλητήρας.

Και άλλοι.

تدره لقا ۵ ملاحظه مودد و ملاحظه مودد است قیاسی زین صفت نوزاد فی مخرج و اوله و کتب
 است قصاصه تبلیغ قولوری جزیره کجی از هر دو تن مع یاید سینه و عروق لیدوب جزیره نوبه و لطف
 و یکله مودد فتحه قانع بود بر لرزه تکه اوشاه قیدی کلب کجی مودد لقا ۵ لیکتغی و لوبس مکتوبی
 از کلبه بوش لقمه کسریه کشف اوله فرقه و مودد لوزر سینه و مودد ملاحظه اوله در کجی
 خلبه مشرف اوله قوی معاینه و جبهه شریع حجت شریع و لیدر کجی بدر اوله کجی شریع معین خلبه مشرف
 مستور کجی خارج لجمار و لجمار وضع اوله لقا ۵ لوزر کسریه کشف اوله لقا ۵ لوزر کجی
 بد تو سیم و لقا ۵ ترمیمه ملاحظه اوله لقا ۵ ترمیمه کجی لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی
 ترمیمه ملاحظه اوله لقا ۵ لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی
 وصوله لوزر کجی بویا خلبه لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی
 کلبه بی مودد فتحه قانع بود بر لرزه تکه اوشاه قیدی کلب کجی مودد لقا ۵ لیکتغی و لوبس مکتوبی
 خلبه مشرف اوله فرقه ملاحظه کسریه کشف اوله کجی شریع و جبهه شریع حجت شریع معین خلبه مشرف
 لجمار و لجمار وضع اوله لقا ۵ لوزر کسریه کشف اوله لقا ۵ لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی
 بد تو سیم و لقا ۵ ترمیمه کجی ملاحظه اوله لقا ۵ ترمیمه کجی لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی
 شریع کجی ملاحظه کسریه کشف اوله کجی شریع لقا ۵ لوزر کجی لقا ۵ لوزر کجی

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 45

Φιρμάνι του σουλτάνου Μουσταφά [Β'], γιου Μεχμέτ

Πρότυπο των καδήδων και των δικαστών, μεταλλείο σοφίας και γνώσης, αξιότιμε καδή της Αθήνας, ας αυξάνεται η αρετή σου. Με την άφιξη του υψηλού σουλτανικού διατάγματος, ας είναι γνωστό το εξής:

Οι ζιμμήδες [=μη μουσουλμάνοι υπήκοοι] ραγιάδες του νησιού Κούλουρη, υπαγομένου στον καζά της Αθήνας, υπέβαλαν υπόμνημα (αρζουχάλι) στην Υψηλή μου Πύλη, γνωστοποιώντας τα παρακάτω:

«Η στέγη και ορισμένα μέρη της εκκλησίας της Παναγίας Φανερωμένης, στο νησί της Κούλουρης, η οποία βρίσκεται στα χέρια μας ανελλιπώς από τα χρόνια της κατάκτησης μέχρι σήμερα, είναι ετοιμόρροπα λόγω της πολυκαιρίας. Για το λόγο αυτό έγινε στο παρελθόν αυτοψία εκ μέρους του ιερού δικαστηρίου, η οποία επιβεβαίωσε τα παραπάνω και επιπλέον την ανάγκη επισκευής του θόλου της εκκλησίας. Το ιερό δικαστήριο εξέδωσε σχετικό ιεροδικαστικό έγγραφο (χοτζέτι). Σύμφωνα με αυτό το έγγραφο, ζητάμε να εκδοθεί έζοχο διάταγμα για να επισκευάσουμε την εκκλησία στο παλαιό της σχήμα, χωρίς επέκταση ή ανύψωση.» Με βάση το ιεροδικαστικό έγγραφο, εκδόθηκε έζοχο διάταγμα για την επισκευή της εν λόγω εκκλησίας.

Διέταξα τα εξής: Όταν φτάσει το έζοχο διάταγμά μου, να πράξεις σύμφωνα με τη διαταγή που έχει εκδοθεί με αυτό το περιεχόμενο. Να δείξεις μεγάλη φροντίδα για το εν λόγω ζήτημα. Να εξετάσεις το ιεροδικαστικό τους έγγραφο. Αν, με βάση την αυτοψία του ιερού της δικαστηρίου και το ιεροδικαστικό τους έγγραφο, η εν λόγω εκκλησία βρίσκεται στα χέρια τους ανελλιπώς από τα χρόνια της κατάκτησης και εφόσον η στέγη και ο θόλος της και άλλα μέρη της είναι ετοιμόρροπα, τότε να επιτρέψεις την επισκευή της στο παλαιό της σχήμα, χωρίς επέκταση ή ανύψωση. Πρόσεξε! Να μην υπερβούν το παλαιό σχήμα της εκκλησίας.

Έτσι να γνωρίζετε και να πράττετε σύμφωνα με το έζοχό μου σημείο [=τον τουγρά του σουλτάνου]

[Το παρόν φιρμάνι] γράφτηκε στο τελευταίο δεκαήμερο του μήνα Ραμαζάν του έτους 1112 [=1-10.3.1701]

Στην καλώς προστατευόμενη Κωνσταντινούπολη.

الكتاب في معرفة النسخ
والفهارس

معرفة النسخ...
ويأتي بغير خط...
ويأتي في نسخة...
طوله...
ويأتي في نسخة...
كأنه...
ويأتي في نسخة...
مختلف...
قريب...
دعا...
طريق...
كأنه...
اشترى...
دفع...
والفصل...
ما يشاء...
ويذكر...
والفصل...

عبدالله بن محمد

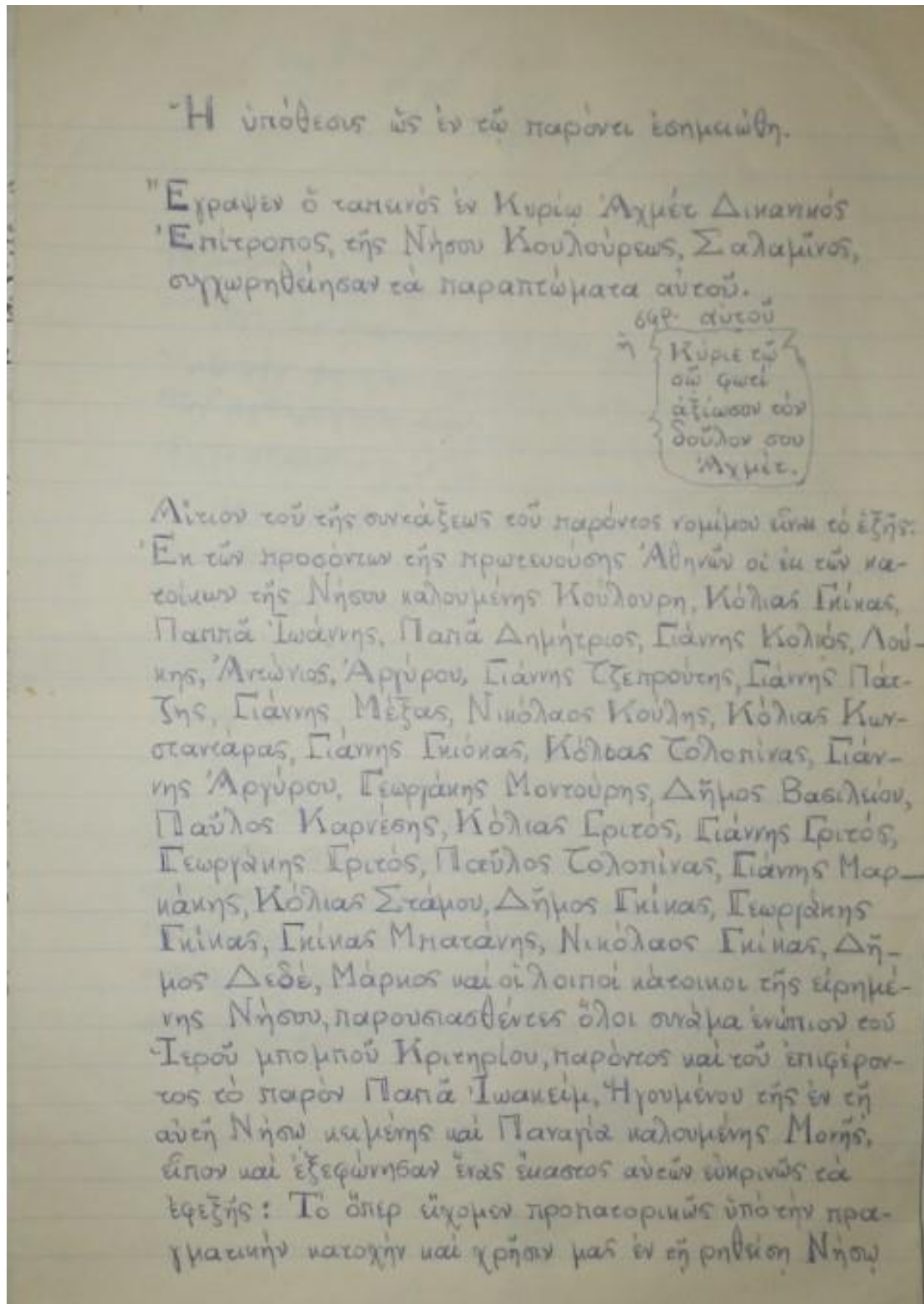
مكتبة...
الكتاب...

استوفى...
الكتاب...

والفصل...

Οθωμανικά έγγραφα Ι.Μ. Φανερωμένης, αρ. 46

Η μετάφραση του κειμένου παρατίθεται όπως εντοπίστηκε στο Αρχείο. Ατυχώς ο μεταφραστής του δεν μας είναι γνωστός.

κείμενον και Στεινόν επιλεγόμενον Βουνόν, έχον ὄρια
 εἰς τήν μίαν του πλεωράν δηλαδή τήν Νότιον τήν θάλασσαν
 και τὸ βαλτιώδες, πρὸς και εἰς τήν Β και ἤτοι τήν
 Βόρειον, ἀπο τὸν παλαιόν δρόμον πηγαίνει μέχρι τῆς
 θαλάσσης τῆς Ψιλῆς Ἄμμου, ὁμοῦ με τὸ περιεχόμε-
 νον αὐτῷ δάσος, κ. λ. π. και με ὅλα τὰ δικαιώματα
 του, και ἅπαντα τὰ παρεπιόμενά του, και παρακόλουθα
 του, οἰκίαι θελήσει και ἀπαραβίαστῳ γνάμῃ, τὸ ἐπώλησα-
 με τελειωτικῶς και νομίμως, ἀπεχόμενοι παντός δόλου
 και ἀπάτης, πρὸς ἰδιοικησίαν τῆς εἰρημένης Μονῆς,
 Παναγίας και τὸ παρεδώσαμεν αὐτῇ ἐπὶ ἀνταλλάγματι
 ὀρθόημοινα γροσίων, ὡς ὁ εἰρημένος ἠγούμενος ἀποδέχεται
 τήν πώλησιν, ἠγόρασε, παρέλαβε, οἰκίωποίηθη, και ἐπλήρω-
 σε τὰ εἰρημένα ὀρθόημοινα γροσία, σῆα και ἀνελλιπή.
 ὥστε ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τοῦ λοιποῦ τήν παραμικρὴν μεταχήν
 και δικαίωμα, ἐπὶ τοῦ εἰρημένου κτήματος, ἀλλ' αὐτὸ ἔγινε
 κτήμα και ἀγοραστὸν και καθαρὸν δικαίον τοῦ εἰρημένου
 ἀγορασταῦ (τῆς Μονῆς) και ἄς τὸ γέμηται ὡς ἂν ἐθέλη
 και ἐπιθυμῆι: Ταῦτα εἰπόντων τῶν εἰρημένων πρὸς βεβαί-
 ωσιν τῆς ἀληθείας, συνετάχθη τὸ παρὸν νόμιμον, ὁπερ
 ἐδόθη τῷ ζητήσαντι αὐτὸ, ἵνα τὸ παρονειάσῃ ἐν καιρῷ
 τῷ δέοντι ὅπου δεῖ. Ἐξεδόθη περὶ τὰς ἀρχαῖς τῆς δε-
 λήνης Σαμπαν τῷ χιλιοστῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ πέμ-
 πτῳ μωαμεθανικῷ.

Οἱ μάρτυρες

τὸ πιστὸν

Ἄγα νιὸς τοῦ Ἄ-
 σδουλέρι.
 Ἰζαφὴκ κηεὶ ὑπὸ
 ἄλλος τοῦ Γιουσιῦ Ἄγα.
 Μουσαφὰ Κίσσα
 Κλητήρ.
 Ἀντωνίος Ἀντωνίου
 Ὁμβραῖος.
 Παπὰ Παῦλος
 και ἄλλοι.

ἀπὸ τὰ Ὀθωμανικά.

σφραγίς.

Η μετάφραση που παραθέτει η Ευγενία Σοφρά-Μάθεση για το εν λόγω έγγραφο (βλ. Λαυρέντιος ο Μεγαρέυς, σελ. 127-128, αριθμ. 3) ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με το πρωτότυπο. Εντούτοις, το πρωτότυπο είναι πιθανότατα πλαστό. Φέρεται ως χοτζέτι του *μολλά* (ιεροδίκη) της νήσου Κούλουρης Αχμέτ, αν και η Σαλαμίνα δεν υπήρξε ποτέ έδρα *μολλά*. Το έγγραφο λόγω της πλαστότητας δεν αξιολογείται στη συγκεκριμένη διατριβή.

Στο έγγραφο καταγράφονται ως μάρτυρες

Γιουσούφ Αγάς γιος Αμπντουλκαντίρ.

Τζαφέρ Μπέης, ακόλουθος του Γιουσούφ Αγά.

Μουσταφά Μπεσέ, ο κλητήρας.

Αντώνης Αντωνάκης, Θηβαίος.

Παπά Παύλος.

Και άλλοι.

Υπογράφει ο παπά (οπή στο έγγραφο).

Φάκελος Ηγουμένου Γρηγορίου
Ανέκδοτα Έγγραφα

συνεπιτάλας ὑγιεινῶς

σήμερον δὲ τῶν πρὸ ἐξουσίας ὁ δασυκλίμης
πρὸς ἡμᾶς εἶπεν ὅτι τὰς πρῶτας καὶ ἐξουσίας το
γὰρ ἔχει καὶ ἀποκαταστάσει τὰς ἐξουσίας ἐν τῷ
δὲν χρονοῦντος ἔχει πρὸς τὴν συνέπιτάλας καὶ ἔχει
οἱ ἰσοκρίτους πρῶτον:

ἐπιπέταλας: ἄρ: πρῶτον:

οἱ ἀλλοτρίοι
καταστάλας:
πρῶτοι πρῶτον:

ἰσοκρίτους πρῶτον

ἰσοκρίτους πρῶτον

Αριθμ. 1 Μονόφυλλο – Επιστολή (ειδοποίηση)

Πανοσηόταται ύγούμεναι |¹

σήμερης τό πορνό μάς ἐφόναξαι ὁ διοκῆτης² καί²
 μάς ἤπαι πάλαι διά νά σάς γράψομαι νά ἐλθήται χο³
 ρής ἄλλο να ἀποφασίσαιται διά τό σχολήον ἐπηδή⁴
 δέν χρειάζεται ἄλλος μόνον ἢ πανοσιότη σας καί ἐστο⁵
 εἰς ἴδησιν σας μένομεν : |⁶

ἐν μεγάροις τη : 25 : μαρτίου : οἱ ἀδελφὴ
 παπάσταμάτης:
 σπύρος μπερδελής:
 οπισθογράφηση:
 (υπάρχει κόκκινη σφραγίδα)

τώ πανοσιωτάτω αγίω καθηγουμένο κυρίω¹
 γρηγορήω: |²

εἰς φανερομένοι |³
 Διά τό σχολήον τῶν μεγάρων |⁴

Κωνσταντίνου

Δουλο δ' ελατ' απ' ης αεθ' ο γ' ελατ' δις απ' ης ελατ'
 φωνη' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'
 ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'

ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'

ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'

ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ' ελατ'

Αριθμ. 2

Δίφυλλο

μενίδα |¹

ς πανόσιότατε ἄγίε καθυγούμενε · τηῖς αγίας μονίς|²
φανερóμενις · τὰπίνός ἀσπάζομε · ὁ μίτρο θανάσις|³
βρετός · ἥς τήν ἔξομολόγησὴν του αφιέρωσε ἕνα στρέμα|⁴
χοράφι · ἥς τοποθέσια ἥς τα ἄλòνια · του χητρι εχη|⁵
πλίσιον τόν λευτεράκω · το δε ἕτερον μέρος τη δη|⁶
μιτράκενα κρίκω · το παρον · το αφιέρωσε · να τόν|⁷
γράψεται · ἥς τη πρόθεσιν τα οπία ονομάτα :: δημητρῖ|⁸
ου· καῖ μαργετας : να μνίμονέβοντε · ηγιενετε |⁹

πάπά δαμιανός · γράφο |¹⁰Ιαννουαρίου : 4: |¹¹Δυσδιάκριτο: |¹²

οπισθογράφηση:

ἀφιερωτήριον |¹ενός ἀγροῦ |²εἰς Μενίδιον |³

Σημείωσις τῶν ἐπισημοῦν
 ἐν τῇ πόλει τῆς ἑσπερίας. ἵστος ἐπὶ
 ὀκτωβρίου. ἀλλ' ἰδοὺ τὸν καιρὸν ἐπισημοῦν
 αὐτῶν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπισημότητος
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν αὐτῶν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 ἡ ἐπισημότης τῶν ἐπισημοῦν —
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 αὐτῶν τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν —
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν ἡ ἐπισημότης
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν
 τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν τῶν ἐπισημοῦν

Αριθμ. 3

Μονόφυλλο

Σημήσις τόν ελαιόδέντρον |¹
 της σταμάτας τού γειοργάκει κοντογειάνι · ρήζες έλε|²
 όδεντρα · 22 · άπο πρικειό της εις τοποθεσιάν|³
 άγειου πολεικάρπου σημίπλειος το εν μέρος|⁴
 γειάνης γκαστρομένος το άλο μέρος άλει αγας|⁵
 λευκιγηρήγω ; το αλο μέρος Σημεον τρήμησ|⁶
 και το άλο μέρος κιζαφέρ μπεης _____ |⁷

του κειριού αναγνόστου Κρώνιου ; έλεόδεν|⁸
 τρα · 5 · εις τοποθεσιάν Ταύρω Σημίπλειος|⁹
 άνατωληκά και βορηνά Cωτίρης μαρκού|¹⁰
 νης και δησικά ό άγειος Σπιρήδονας ____ |¹¹

της άνας θηγατεράς Χρηστοδούλου και γεινί τού|¹²
 Βασιλείου Χακιζή παναγειότου έλαιόδεν|¹³
 Τρα ρήζες :13· , εις τοποθεσιάν Ποδωνίφθη|¹⁴
 ει̃ναι κοντα εις του άγειού άνδρέος τα δεντρ̃|¹⁵
 και κάτοθεν αυτον ει̃ναι ή στράτα|¹⁶

φανερὰ ἑαυτῶν
 ἐπιβ. ἑαυτῶν ἡγεμονίᾳ τῶν πονηρῶν
 διὰ τὴν ἐπιβ. ἡγεμονίαν ἑαυτῶν
 ἡγεμονίᾳ φ. 222: ἡγεμονίᾳ ἑαυτῶν
 ἡγεμονίᾳ ἑαυτῶν: ἡγεμονίᾳ
 ἡγεμονίᾳ ἑαυτῶν ἡγεμονίᾳ
 ἡγεμονίᾳ ἑαυτῶν ἡγεμονίᾳ

Αριθμ. 4

(κακή λήψη φωτο)

Δίφυλλο

γενεοτατε στρατιγέ|¹
έλαβα απο τόν ηγουμενών τῆς φανερομενής|²
διά δεκα εφτα χιλιαδες οκαδες ελιεζ|³
κουμερκή γ 222 και ερχαιταί αὐτού|⁴
να σε κουβέντιαση μενο|⁵
δυσανάγνωστο τιχός μεγαρον|⁶

γιουργάκης νικολαου|⁷

Αριθμ. 5

Μικρό σημείωμα

ἄγχε καθηγούμενε εύλαβοῦς¹
 προσκυνώ²

μετα τήν ἐρότισιν τής ἡγχα κας σαῦ ηδοπηώ ὅτη³
 με τήν εύχίν σας ὕγηένόμεν δσνγ τό ὄ⁴

μηον περηκαλό τόν ἄγηον θεόν νά δσνγ⁵

καί ἡς τήν ἀγίωσηνην κας σαῦ παρακαλό⁶
 να εἰπήτε του παπά σίμου τόν ὄπήον πρό⁷

σκυνώμε πρότον να με στίλη μερικόν απεκί⁸

νο τό χορταρί ὄπου χρισήμέβη δια το δσνγ⁹

βασμα καί με δσνγ χρεονή τό ὄπίον τό περί¹⁰

μένόμε προτον καί τον παρακαλό να εἶναι¹¹

μπόλικο επηδή εἰς αυταῦ τας περιστάσης¹²

εκήνο ὄπου ἡχάμεν τό χάσαμεν περίμενο¹³

με πρότον δσνγ καί μένο¹⁴

δσνγ |¹⁵

ο φήλο Κας¹⁶

αθ: κόνταξή¹⁷

Ἀκρωσ δυσανάγνωστο

1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000

Αριθμ. 6

Μονόφυλλο

ὑποχρεούμενοι πέρυσιν οἱ ὑποφαινόμενοι, νά δώσωμεν¹
 τό τελώνειον διά: 17,000 ὀκ^{δς} ἐλιαῖς τοῦ μοναστηρίου μας, προεπλη:²
 ρώσαμε τῷ ἀθανασίῳ τζίγκα ἀνθρώπῳ τοῦ κυρίου Γιάννη³
 κόλια ἐννοικιαστοῦ τοῦ τελωνείου, τελώνειον διά οκδς 8683: –⁴
 ὁ Κύριος Γιάννης κόλιας ἐπειδή ἔδωκε μετά τοῦτο τά⁵
 δοτήρια τῷ Κυρίῳ Κίτζῳ Τζαβέλλα συνοικιαστῆ του διά τήν⁶
 σύναξιν τῶν τελωνείων, ἐπῆραν ἀπό ἡμᾶς ἡ Γενναιότης του τό⁷
 τελώνειον διά ὅλας τάς 17,000: μῆ ἔχοντας τότες εἰς⁸
 χεῖρας μας τό ἀποδεικτικόν, τό ὁποῖον μᾶς εἶχε δώσει ὁ ῥηθής⁹
 ἄνθρωπος τοῦ κυρίου κόλια διά τάς προπληρωθείσας αὐτῷ¹⁰
 8683: ὡς ἀνωθεν · εὐρόντες δέ αὐτό, τό ἐπαρῆσιάσαμεν ἔπει:¹¹
 τα τῷ Κ: Κίτζῳ Τζαβέλλα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπεκρίθη, ὅτι αὐτά¹²
 εἶναι εἰς βᾶρος τοῦ κόλια, καί μᾶς ἔδωκε καί τό ἔσωθεν ἀπο¹³
 δεικτικόν του, ἐν ᾧ περικλείομεν καί τό ἀπόδεικτικόν ἐκεῖνο¹⁴
 τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κόλια ἀθανασίου τζίγκα καί ὡς πο:¹⁵
 λεμικοῦ ὄντος τοῦ Κ: κόλια ἀναφερόμεθα προς τήν¹⁶
 ἐκλαμπρότητά σας περί αὐτοῦ, παρακαλοῦντες νά διατάξῃ:¹⁷
 τε νά θεωρηθῇ ἡ διαφορά μας αὕτη μετ' αὐτοῦ ἢ εἰς τό πολε:¹⁸
 μικόν Κριτήριον, ἢ εἰς τόν Διοικητήν Καλαμῖνος, ὅπου ἀν¹⁹
 ἐγκρίνετε, διά νά λάβωμεν παρ' αὐτοῦ τό δίκαιόν μας.²⁰
 μένομεν μέ τό ἀνῆκον σεβας.²¹

οπισθογράφηση

	3:	¹
	3: 10	²
	1:35	³
	3:10	⁴
	3:22	⁵
	1:20	⁶
	2:10	⁷
	10: . .	⁸
	27: 27:	⁹
	28: 20	¹⁰
	27: 27	¹¹
33		¹²

Αἱ κουμέρκα |¹³
 ἐλεων: – |¹⁴

~~1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)~~

~~1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)~~

~~1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) 9) 10) 11) 12) 13) 14) 15) 16) 17) 18) 19) 20) 21) 22) 23) 24) 25) 26) 27) 28) 29) 30) 31) 32) 33) 34) 35) 36) 37) 38) 39) 40) 41) 42) 43) 44) 45) 46) 47) 48) 49) 50) 51) 52) 53) 54) 55) 56) 57) 58) 59) 60) 61) 62) 63) 64) 65) 66) 67) 68) 69) 70) 71) 72) 73) 74) 75) 76) 77) 78) 79) 80) 81) 82) 83) 84) 85) 86) 87) 88) 89) 90) 91) 92) 93) 94) 95) 96) 97) 98) 99) 100)~~

Αριθμ. 7

Μονόφυλλο

γραμμένο καις τις δύο όψεις

» ή σήναξης των χωραφών του μητρου¹
τάρσια²εις τον άγιον στη στρατα γεόργιον τό μερτικόν του ὄσο³έστη. εις στον άγιον Γριγόριον στω σαμάρι ένα⁴λαχ φθορά δι στρέμα του σήμπληος νοτηνά μήρος⁵λουκᾱς εις τά καμίνια λαχήδι ένα σημ:⁶πληαστη̄ς άνατολικᾶ σταμος μαροῦδιδς εις τον ᾶ:⁷γιον διμήτριον εις το άμπέλι το μερτικόν μου⁸ὄσο έστη εις την παναγία το μερτικόν μου ὄσο έστη⁹εις τ φθορά ἴδιον τόπον το μερτικόν μου ὄσο έστη¹⁰ατυχώς έχει τσακίσει το χαρτί τό μερτικόν μου ὄσο έστη¹¹εις τον τοροτῶ τό μερτικόν μου ὄσο έστη εις το κα:¹²τζούλη τό μερτικόν μου ὄσο έστη εις την τρά:¹³τα του άμπελακίου εις το ρέμα λαχήδι ὄσο:¹⁴έστη σημπλιος δισικᾶ το ρεμά άνατοληκά¹⁵άναγνόστης του χῖ: γιάνης εις την ὄβρικαῖς¹⁶τό μερτικόν μου ὄσο έστη βορινᾶ σημπλιος γιορ:¹⁷γάκυς τουπανᾶ εις το πακύ ὄσο έστη το μερ¹⁸τικόν μου τά δέρτρα εις την Κακύβήγλα εις την¹⁹τζηριζα δέτρα ἡμερα 36: καί ᾶγρια καί ρο:²⁰μανι σημπλιος βορινᾶ ἡ άδερφάδαις μου²¹νοτηνά σβήσιμο γραφιά σοτηρχος άναστάσης²²δισικᾶ ὄλο το ρομανι ὄσο τρέχουν τα νερα²³

Αλλαγή σελίδας

Συνέχεια εγγράφου αριθμού 7

χοράφια τά όπηα άφυεροσει¹
 ό γέρω δράκος μήχας²
 εις τον άγηον δημήτρην αμίπελότοπος³
 εις τό πεζούλη όσο έστῆ ανατολικά⁴
 ό πάπα αργηρός Δισηκά χ¹: φύλεις|
 εις τον άγηον νηκόλαον όσο έστῆ⁵
 σβήσιμο γραφέα σύμπληρος ανατολικῶ γιάννης παπα⁶
 θανάσις⁷
 στον τορωτῶ λαχήδη μησῶ σύμπληρος⁸
 ανατολικῶ πάπα αργηρός μουτζούρα χαλιότης⁹
 εις τον ίδιον τόπον σύμπληρος ανατολικῶ¹⁰
 ή ορσα τά άνοθεν χοράφια ήτον¹¹
 πρήκα της θηγατερός του της μπίτζας¹²
 την όπήαν ήχε παρη ό πανούσης σκούρ¹³
 δας, και έγραψα όνόματα: — ¹⁴
 λασκαρούς δράκος πανούσις μπίτζας¹⁵
 έτή εις την κακίβήγλα εις το δημήτρανη έλεό¹⁶
 δεντρα : 4: άπο κί όπου έχη ό δράκος τά¹⁷
 πολλά τά άνοθε είναι από κάτω εις τό¹⁸
 ρέμα¹⁹

εγὼ εἶπα
 ἔγραψα ἡ: οὐδὲν ἔγραψα
 ἄλλο - ἢ ἀπὸ τοῦ στόματός μου
 ἡ: ἔγραψα - ἡ: ἔγραψα
 ἡ: ἔγραψα - ἡ: ἔγραψα
 ἡ: ἔγραψα - ἡ: ἔγραψα
 ἡ: ἔγραψα - ἡ: ἔγραψα

Αριθμ. 8

μικρό σημείωμα

ἄγιε ἡγούμενε |¹
 στείλε μας 4: ὀκάδες ψωμί |²
 παστρικό καί αὐρίον σαζ |³
 τό δίδομε – ὑγίαινε |⁴

τῆ 7 : αὐγούστου |⁵
 δυσανάγνωστο : φροντιστίς |⁶
 φρούριον ; παλαμηδι |⁷

Πῶς συνοσιόληται ἡ ἀρχὴ
καὶ ἡ οὐσία.

Ἐπισημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκτείνεται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ. Ἐπεὶ δὲ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρχὴ
ἐκτείνονται ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ἀρχῇ
καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκτείνονται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκτείνεται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ. Ἐπεὶ δὲ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρχὴ
ἐκτείνονται ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ἀρχῇ
καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκτείνονται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκτείνεται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκτείνεται ἐν τῇ οὐσίᾳ
καὶ τῇ ἀρχῇ.

Αριθμ. 9

Μονόφυλλο

Τὴν πανοσιότητά της εὐχομαι¹
πατρικῶς. |²
+ στέλλοντας ἐπίτηδες τὸν γιάννην μέ τρία ζῶα, |³
μουτζούρα παρακαλῶ τὴν πανοσιότητά της νά |⁴
τοῦ δώσει ἄχυρον νά τὰ φορτώσῃ ὡς ἡμῖν |⁵
ὑπέσχετο. ἔτι δέ ἄν καὶ ἔχη παραπανίς: |⁶
μένον νά τὸν ιδιάσῃ διὰ νά ἐπιστρέψῃ |⁷
νά πάρῃ καὶ ἄλλην στράταν. |⁸
ἤθελα νά ἔλθω ἕως αὐτόθι καὶ μόνος |⁹
μου ἐπηδῆ καὶ σᾶς ἐπεθύμησα . μόνον |¹⁰
τοῦτο βλέπωντας τὸν καιρὸν τοιοῦτον, ἔμυ: |¹¹
να, καὶ ἴσως ἕως βράδυ, ἢ ἄριον, σᾶς |¹²
ἀπολάυσω. μένω δέ ἐν τοσοῦτῳ εὐχέ τις |¹³
σου διάπυρος. ἢ τι νέον ἔχῃ ἀτάξιον |¹⁴
ἀπὸ πελοπόννησον παρακαλῶ νά |¹⁵
μέ ἰδοποιήσῃ. |¹⁶

τῆ : 4: Ιουνίο – ἐν Καλαμι: |¹⁷
νι |¹⁸

Ἰρμν Παίσιος καὶ εὐχέτις § |¹⁹

στο πλάι αριστερά γράφει:

τὸν προηγούμενον, καὶ λοιπούς πατέρας |²⁰
εὐχομαι ἐκ ψυχῆς |²¹

Handwritten title or header.

Main body of handwritten text, appearing to be a list or series of entries.

Handwritten text at the bottom right, possibly a signature or date.

Αριθμ. 10

Μονόφυλλο σημείωμα

πανοσιότητα καθιγούμενε . |¹

ὁ κύριος Μερίκας παρά τοῦ ὀπίου σάς|²
 ἐνχιρίζετε καί τό ἐνγραφόν μου τούτο,|³
 εἶναι παράκαλεσμένος νά με φέρι καί|⁴
 τήν κασέλα μέ τήν ὀποίαν σάς|⁵
 ἐβάρινα ἀφήνοντάς την εἷς χίρα σας|⁶
 ἐκ γκερού τηῦ ἀπό αὐτοῦ ἀναχορισεος|⁷
 σμου, παρακαλίστε ὄθεν νά τοῦ|⁸
 τήν ἐνχιρίσετε σας ἡμέ εὐγνό|⁹
 μον κατά τούτο, καί μέ τήν ἀπετου|¹⁰
 μένην ὑπόλιψην σᾶς ὑπο δσνγ |¹¹
 δσνγ . |¹²

ὁ φίλο σας |¹³Ἰ Γκούστης |¹⁴

.. εφελ' ημερας.

.. ε'αυτον κα' με διανομησας ε'ω' ε'ε- κρας
ε'ρασι. ε' αυρια διανομησεν μεθα ε'ε'ου
η' ε'ω' ε'ε'ρασι. ε' ε'ε' ε'ε'ε' ε'ε'ε' ε'ε'ε'
ε'ε'ε' ε' ε'ε'.

ε'ε' ε'ε' ε'ε'
ε' ε' ε' ε' ε'
W. H. H. H. H.

Αριθμ. 11

μικρό σημείωμα

„ ἄγιε ἡγούμενε! |¹

„ καὶ ἀπόψε νά μέ οικονομίσης ἀπ ὀλίγον κρασί²
καὶ ῥακί. καὶ αὔριον οικονομούμεθα |³
, ἀπὸ Σαλαμίνα . ἀπὸ τὰ ὅποια παλιν σὰς |⁴
βοηθῶ καὶ ἐγώ. |⁵

ὁ ὧς ἦος Σας |⁶

N: Νάκης „ ___ |⁷

καρσιώτατε ἀγρε ἡγέρου

εἰσὶ δὲ καὶ ἀλλοὶ ἄνθρωποι οὗτοι καὶ ἄλλοι, οἱ οὖν
ἐπιβουλεύουσι ἡμῶν τὴν ἀποστολήν, ὡς καὶ
ἔδειξε. ἡμεῖς οὖν οὐδὲν ἐπιβουλεύομεν ὑμῶν
ἐπιβουλεύειν, ἀλλὰ ὡς ἡμεῖς ἠγάπησάντες ὑμᾶς
καὶ ὡς ἡμεῖς ἠγάπησάντες ὑμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς
ἠγάπησάντες ὑμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς ἠγάπησάντες ὑμᾶς.

ὁ ἰσχυρὸς καὶ

ἰσχυρὸς

εἰς τὴν

Αριθμ. 12

μικρό σημείωμα

πανοσιώτατε ἄγιε ἡγούμενε|¹

ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἀταξίαν τῶν στρατῶν, τὰ μεγα – |²
 ρήτικα ζῶα εἶναι διασκορπισμένᾳ ενθεν και|³
 ενθεν · ἅμα λοιπὸν ὅπου λάβεις τὸ παρὸν μου νά|⁴
 παραδόσης τὰ ζῶα σου · διὰ νά μετακομοισθῆ|⁵
 ζαρεζ' ἀπὸ πέραμα · ἕως εἰς τὸ κανδῖλι – το ὅποι|⁶
 ον μόνον καὶ μόνον διὰ σήμερον γίνεται _ |⁷

ὁ ὡς ἡὼς σας . |⁸
 δσνγ |⁹
 δσνγ |¹⁰

1. 30000
 57. 20000
 2. 10000
 1. 5000
 4. 3000
 2. 2000
 1. 1000
 1. 500
 1. 200
 1. 100
 1. 50
 1. 20
 1. 10
 1. 5
 1. 2
 1. 1
 1. 0.5
 1. 0.2
 1. 0.1
 1. 0.05
 1. 0.02
 1. 0.01

3 21
 1 60
 481

Αριθμ. 13

Μονόφυλλο γραμμένο και στις δύο πλευρές

- ὅσα δεντρά εἶναι κομένα ἀπο στρατηώτες|¹
 01: εἰς τό πηγάδι τοῦ βασηληκοῦ: του θανασάκου|²
 37: εἰς το μετόχη εἰς πέραμα|³
 02: τοῦ γιωργούλη εἰς κάτο βασίλικό|⁴
 01: του κάρατζόλι στό ἀπάνο βασιλικό|⁵
 04: του ρίγα στο κάτο βασίλικό|⁶
 02: τοῦ πάνουσι κολοζούμη|⁷
 02: τοῦ πάπάμάρκάκη|⁸
 02: τοῦ πάπασπίρου στο πηγάδι|⁹
 01: τοῦ ἀνάστάσι τοῦ βασίλι|¹⁰
 01: τοῦ ἀνάστάσι πάπανικόλα στα κελία|¹¹
 05: τίς φιλίας στον ἅγιον διμίτριον|¹²
 02: τοῦ πανούσι παντάζι εκί κόντα|¹³
 01: τοῦ νικολού του σάβα εκί κόντα|¹⁴
 01: τοῦ μήτρου πάπάφράνκου εκι κόντα|¹⁵
 04: στι στάνη|¹⁶
 55: στ ἀμπέλι μέσα και ὄξο|¹⁷
 50: και μιγδαλές|¹⁸
 01: στη λάκα στό πηγάδι|¹⁹
 08: τοῦ κόνστάντιου|²⁰
 33: τοῦ διόνισι στι λάκα|²¹
 03: τοῦ μίτροφάνι|²²
 100: τοῦ μελέτι στι λάκα|²³
 :32 τοῦ κάβουράκη|²⁴
 05: τὸν ἀγόστιδον|²⁵
 τοῦ πάρέντα|²⁶
 01 τοῦ σπίρου τοῦ πάναγιουτι|²⁷

Αλλαγή σελίδας

Handwritten notes on aged paper, including a list of items and a small table of numbers.

01: ...
04: ...
18: ...
152: ...
003: ...
002: ...

103.200	10.11	81.34	10.507
31	1	18.70	
14)	1		
52.1	1		
110.17	1		
18	1		
0.1	1		

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμός **13**, δεύτερη σελίδα

01: τού πουλί του κόβανη|¹
 04: ποπίσω στον άγιον βλασιον|²
 18: από πίσω στι στάνι|³
 132: στο μέητάνι|⁴
 003: στο κόκινο χοράφι|⁵
 002: τού πάπά-βάσίλι στο βασιλικό|⁶

στην πρώτη σελίδα υπάρχει η πρόσθεση:

$$\begin{array}{r} 321 \quad |^1 \\ 160: \quad |^2 \\ \hline 481 \quad |^3 \end{array}$$

στη δεύτερη σελίδα υπάρχουν οι υπολογισμοί και οι αριθμοί:

Φάκελος Γρηγορίου

109: 200		^1
31:		^2
149		^3
321		^4
4019	10:17	^5
18	81:35	^6
07	18:20	^7
	< 00:15	^8

Αριθμ. 14

Μονόφυλλο

γραμμένο και

στις δύο πλευρές

απόσιμήωσις μερικῶν χωραφίων: – |¹
 εἰς ταῖς μυγδαλαῖς χωράφι ὅπου ἔδοσεν ἡ γυναῖκα του θανάση²
 κωσταντάρρα, ὅπου εἶναι βορινά, ο χιβαδάς, και νοτινά³
 τό βραγκοῖ . |⁴
 εἰς τοῦ παπᾶ τό λιθάρι τοῦ γιώργη βασίλη λαχίδι ἕνα,⁵
 θρασκενά παπᾶ:γιάνης τουλουπανας⁶
 + εἰς τοῦ παπᾶ τό λιθάρι ὅσο εἶναι. Νοτινά θανάσης ντου:⁷
 μενής, βορινά, ἀργυρός τζουράνας, θρασκενά:⁸
 πεζούλι . ἀνατολικά πεζούλι .⁹
 + εἰς τηῶ ράχιτες τό χωράφι ὅπου ἔχει δομένα ὁ δῆμος¹⁰
 κοντζίκος, ὅσο εἶναι, βορινά τό ρέμα, νοτινά ἡ ράχι¹¹
 ἀνατολικά γιωργάκης μυλονάς, θρασκενά:¹²
 γιάνης τζόκα.¹³
 + ἀπό πάνω ἀπό την παναγία λαχίδι ἕνα, ἀνατόλικᾶ¹⁴
 παναγιώτης πορδοκούρης νοτινά γιωργάκης μυλονάς¹⁵
 + εἰς τοῦ κατζανιότη στο λιβάδι χωράφι λουρίδα μία, σύμπλι¹⁶
 ος σταμάτης καρνέσης θρασκενά καί ἀνατολικά τουλου:¹⁷
 πανάς¹⁸
 εἰς τοῦ μαργάλια τό πιγάδι τοῦ γιώργη βασίλη λουρίδα μία¹⁹
 βορινά τά πεδία τοῦ τουλουπανά²⁰
 + εἰς τοῦ παχί τό μύλο λαχίδι ἕνα τοῦ γιώργη βασίλη ἀπο κάτω²¹
 στράτα, ἀνατολικά ὁ παπάγιάννης τουλουπανάς²²

Αλλαγή σελίδας

ἐν ἡμετέροις χερσίν ὁρμητικῶς ὄσον ἴνα
 ὑποπλάσι μελέναι· ἐξ ἡμετέρας χείρας
 ἡ ἀποψηφιστὴν χαράρι βαχίε ὄσον ἴνα· ἀνε·
 θυχίε εἰσὸς· θρασηκὴν μελέναι
 + χαράρι μελέναι εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ ἀνεδ χείρας
 σιδανὸν ἀπαρτῆρ· θρασηκὴν μελέναι χείρας·
 εἰσὸς εὐφροδὸς χαρὶ ἡ δ' ἀνεδ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 θρασηκὴν μελέναι·
~~ἡ ἀποψηφιστὴν χαράρι βαχίε ἀνεδ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ~~
~~μελέναι εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ ἀνεδ χείρας~~
 ἐξ ἡμετέρας χείρας ἀνεδ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ ἀνεδ χείρας
 + εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς
 χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ
 εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ εὐφροδὸς χαρὶ δε μὲ

Αριθμός 14, δεύτερη σελίδα

εις ταῖς μιγδαλαῖς χωράφι τοῦ γιώργη βασίλη ὅσον εἶναι¹
 νοτινά μίτρος κοφινάς, καί ἀβγερινός λιόσης²
 εις ταῖς μιγδαλαῖς χωράφι τοῦ κλέρα ὅσον εἶναι · ἀνα:³
 τωλικά πέπας, θρασκενά μῆτρος κοφινας⁴
 + χωράφι τηῖς πέρενας στο βρετό λουρίδα μία ἀνατολικά⁵
 σίδερης καραμπέτης, θρασκενά γιάνης λίας :⁶
 πίσο ἀπό τό λυθάρι εἰς τό δεντρό του σπαθή λουρίδα μία⁷
 θρασκενά ξουλερής.⁸
 εις τον τούρκολιμνιόνα λαχίδι ἕνα σύμπλιος θανάσης⁹
 κόλια γγίκας ἀπό πάνω καί ἀπό κάτω.¹⁰
 εις τά σουράβλια λαχίδι ἕνα νοτινά δῆμα κανάκης¹¹
 βορινά θανάσης τουμένης¹²
 + εις τά καμίνια λαχίδι ἕνα ἀπό την μισί ρίζα, ἕως την ἄλ:¹³
 λην, γιάννης κούκες θρασκενά, ἀνατολικά γιωργάκης¹⁴
 τουλουπανάς¹⁵
 εἰς τόν ἅγιον Ἰωάννην τοῦ βελλέκη χωράφι ὅσο εἶναι καί¹⁶
 μέ δεντρά μέσα τέσερα: –¹⁷

αγαπητοί μου αδελφοί και φίλοι μου στην Αθήνα

Χαίρει η καρδιά μου με τον ερχομό σας και την άφιξη των αδελφών μου...
από τον Θεό και την Παρθένη Μαρία.

Η ευχαριστία μου για την καλή σας διαγωγή...
και την προσοχή σας στην εκκλησία...
και στην κοινότητα.

Από τον αδελφό...
και την αδελφή...

Εφ' άνω...
Λορέντιος...

Αριθμ. 15

Μονόφυλλο

ἄγιε καθηγούμενε εὐλαβῶς ἀσπάζομαι τὴν ἁγίαν τῆς δεξιᾶν. |¹

καί πολλάκις ἑ παρακάλεσ'ς μας εἰσηκούσθη καί τώρα διά τῆς πα: |²
 ρούσης μου ἐλπίζω νά τελειώσῃ, διά τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐυγνωμοσύνης, |³
 καί τοῦτο, διά τῆς καλοκαγαθίας τῆς. |⁴

Τὴν παρακαλῶ θερμῶς μέ τὸν χρίστον νά μάς κάμῃς τὴν χά |⁵
 ριν νά μᾶς δανείσῃς γρ: 200: διά δέκα ἡμέρα μόνον ἢ ὄλι: |⁶
 γότερας, καί θέλει σοῦ τά στείλω, ἐπειδὴ ἤχαμεν ἐπάνω μας γρ: 400 |⁷
 ξένα, τά ὅποια ἡ πανοσιότης σας τότε μᾶς ἔφερες ἀπὸ ναύπλιον |⁸
 καί μοῦ τά ἔδωσες εἰς μέγαρά με τάς δύο δυσανάγν., καί ἦτον ἀμανέ |⁹
 το ἐπάνω μας διά νά τά δώσωμεν τῆς πρώτης γυναικός τοῦ κ: μή: |¹¹
 τρου μπινιᾶρι θηβαίου, ἢ ὅποια εὐγαινωντας ἀπὸ τὴν εὐριπον δέν |¹²
 τὴν ἤθελεν, ὡς ἠξεύρεις ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, καί διά νά ἔλα: |¹³
 βε χρειᾶν τό σπήτι μας, ἐχαλάσαμεν ἀπὸ αὐτά, καί τώρα διά |¹⁴
 νά ἤλθεν αὕτη ἡ γυναῖκα πρὸς τὸν δεσπότην, καί μᾶς τά ζητῆ καί ἐπι: |¹⁵
 μένει. διά τοῦτο τὴν ξαναπαρακαλῶ νά μᾶς προφθάσῃ, καί ἐλπ |¹⁶
 ζῶ νά πωληθῇ οὗτος διακόσιες πῆγες πανί μαλτας |¹⁷
 ὁποῦ ἔχω καί θέλει ἀμέσως σαῶς τά στείλω . |¹⁸

ἀν' ὅμως ἡ πανοσιότης σας δέν εὐκολοῦντε τε, παρακα |¹⁹
 λῶ διά τοῦ προηγουμένου, ἢ διά τοῦ κυρίου παπά Ιωακείμ νά μᾶς ἐκά: |²⁰
 μητε τὴν χάριν ταύτην καί κατὰ τοῦτο, θέλετε μενο ὑποχρε |²¹
 ως μεγάλως. με το προσῆκον Σέβας μένω. |²²

ὁ εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τῆς |²³

Σταμέλος N: βριζάκης |²⁴

οπισθογράφηση

τοῦ σταμέλου βριζάκη Δία γρ |¹

200 |²

120:	³
200:	⁴
160:	⁵
480: -- γρ: 84:	⁶
κοτζῆδες : 22: 20:	⁷
106: 20	⁸

Αριθμ. 16
Μονόφυλλο

Πανουσιώτατε Ἄγιε καθηγούμενε ἐυλαβῶς πρωσκυνῶ! |¹

Ἐλάβαμεν το γράμμα σου   να μὰς γράψεις|²
ὅτι δύο ὄρας τησ̄ ἡμέρας νά εἶσαι ἐδώ ἐώς τὰς ἐνέα δὲν ἐκό = |³
πιάσας παρακαλῶ ὅτι δουλία καί ἀν̄ ἔχεις παρά ταῡ καί νά κω:|⁴
πιάσις διά νά ἔυγῆ μίαν βρῶμα ἀπό πάνω μας ὄχι καί δὲν|⁵
κωπιάζις φανερωσετέ μου διά νά λάβωμε μέτρα καί ὅτι δια = |⁶
βωλο θά γένη ἄς γένη ταῦτα καί προσκυνωντα σ̄ας Μένω|⁷
τῆ 4: Φευρουαρήου |⁸

Γηαν̄ης Χατζη: Μ: |⁹

οπισθογράφηση:

τοῦ γηανη X̄ : δυσανάγν. |¹⁰
εἰς̄ μέγαρα |¹¹

Τῶ πανοσιωτάτω Ἀγήω κα|¹²
θηγομένω Φανερωμένης ~ |¹³
Κυρίω Γρηγορηος ——— |¹⁴

παντοκρατορας αμεινονος βασιλευσιν των βασιλεων
προσβουλιαν ενωπιον αυτου βασιλεως αυτοκρατορος

μεγαλην βασιλειαν νααβουρασι εν νεον
λεωσιν οφραναυρονορεν ολαυδα εναντι με
ανδραγωγων αποικιας εν ομοιοτητα διανασαν
σανδουσι οστρενι ομυροβορνος μερδα εν
ναυ αποφαση οστρα βασιλ αυταυτο διανα
αυτη εναντι αυτηροσε οστρενι ολαυδα εν
τα εν ομοιοτητα βασιλια ονομαλο βασιλη
πορο οστρενι διανα βασιλευσιν εναντι
εναντι οστρενι ομυροβορνος διανα εν
εναντι οστρενι ομυροβορνος διανα εν
ναυ αυτη εναντι οστρενι ομυροβορνος διανα εν
ταυταυτα εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος
ομυροβορνος διανα εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος
εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος
του ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος
εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος
εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος εναντι ομυροβορνος

ομυροβορνος
βασιλευσιν
εναντι ομυροβορνος
εναντι ομυροβορνος

Αριθμ. 17

Μονόφυλλο

Πανουσιοταται άγιε καθιγουμαινά πανένλαβος|¹
π¹ροσκινουμε ᾽τιν αγιαν της δαιξιαν΄ αςπαζόμε,|²

με ιγίαν, ευτυχίαν να απαιρασετε, τον νεον|³
ετος, σου φαναιρονομεν οτη δσγνστ εφανί μί|⁴
αν διαταγιν^ απο εκτελεστικόν σομã δια νά παν|⁵
ι ανθρωπί οπου ζιτα^ ό εμορφοπούλος^ μεσα^, εγί|⁶
ναι αποφασις^ οπου να ᾽παναι^ αναγγι δια να^ |⁷
ελθι,^ ειναι^ κουτουργιτις^ οπου εβρι^ δσγν. κε^ |⁸
στα^ εδικα σας^ γαιλαδια^ ονόματι πανούσι|⁹
κορο^ πούλι^ δια τουτω " παρακαλοῦμαϊ να στιλις|¹⁰
ενã προκομενον καλογαϊρον^ δια να τόν|¹¹
παρι^ οτι τόν γνοριζαί πολι καλα^ οτι νά λι|¹²
ψι^ ενας^ θα^ εβρι προφασι^ δια τουτω̄ πρεπο|¹³
νά ελθη^ εοδ̄ μεθαριούου δια να παν^ να του βγαλουν̄ |¹⁴
τα ματια του^ μαλιστα^ με εφοναζουν, ολι φελι|¹⁵
ότι κερως^ δια να λαβι^ τελος^ η ηποθεσις ᾽περι|¹⁶
τα^ δσγνστ περι^ τολογο^μεν, μαλιστα^ |¹⁷
τον λεγο^, αυτουργόν τον πανούσι^ ταυτων|¹⁸
, ι ευχι σας με τιμα. |¹⁹

παπαλευθερις |²⁰
4 ιουναριού μεγαρα^ παπάσταμάτης|²¹

"Γιάνις Χ:μελέτις|²²

αναγνωστης στέφας|²³

οπισθογράφηση:

του γιάνη Χ̄ μελετι δήα |¹
τόν μελέτη κοροπούλη |²

f. 102. l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Αριθμ. 18

Μονόφυλλο

Μικρό σημείωμα

+ όσιώτατε ήγούμενε τοῦ ήεροῦ μοναστηρίου|¹
 τηῖ φανερωμένης εὐχόμεθά σοι . |²
 ἀφ' ἧς ὥρας ἔφυγες ἐντεῦθεν|³
 δέν ἐφάνης μέχρι τοῦδε νά|⁴
 φέρης καί την̄ διορισθεῖσαν πο:|⁵
 σότητα τηῖ ήμετέρας βοηθείας . |⁶
 ὅθεν νά ἔχης την̄ εὐχην̄ μας|⁷
 φροντίσον αὐτην̄ την̄ ἐβδομά:|⁸
 दा, ἢ ὅλα νά μαῶ τά οἰκονομή|⁹
 σης, ἢ τοῦλάχιστον τά ἡμιση,|¹⁰
 καί νά μαῶ τά φέρης ὅτι ἔχο:|¹¹
 μεν ἀνάγκην μεγάλην, καί|¹²
 τά προσμένομεν ἐξ ἀπαντ|¹³
 ως: Ιουλίου δυσανάγνωστο|¹⁴

Διονύσιος Αθηνών εὐχέ της |¹⁵

οπισθογράφηση:

τοῦ Διονησίου Α^c |¹
 θηνον διαγραφή |²
 διαγραφή Διά την̄|³
 βοήθησαν

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 19

Μονόφυλλο

Την Πανοσιώτητά Σας Πανευλαβῶς κατασπάζομαι:¹

Προχθές διά τοῦ διάκονου τοῦ ἐκ τοῦ ἀμπελλάκη ἀφ' οὗ τὸν εὔρον εἰς τὸν δρόμον
ὄπου ἔφη²

γεν μόλις ἠμπορέσα νά Σας Σημειώσω τὸν ἐρχομὸν τοῦ Ἀντώνι με δύο φίλους καί³
ὅτι ἐμίσησε τὴν ἴδιαν ἡμέραν τὴ ὁποία τοὺς συντρόφησα εἰς τὰ ἡμῦσι του Πειρεως⁴
μας εἶπεν δι' ὀρδινειαν Σας νά ἀγοράσω ἐνὰ κανταρι μολίβι καί νά Σας τό στύλω⁵
εἰς τό καντάρι μου ζητῶ Ἀδελφέ 701 γρόσια, ἡξεύρεις Πολλά καλά, ὅτι ἐγώ⁶
δεν εἶχω τόσα ἄσπρα, λοιπὸν ἀν' ἀγαπας στείλε μου καί ἐγώ τό ἀγοράζω καί σα⁷
τό στέλνω: μοῦ εἶπεν τὴν Προδοσίαν τοῦ ρέντη, καί τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ διδασκαλο⁸
πουλου, αὐτοὶ οἱ δύο ἦτον κηρυκες τῶν νήσων: ἐγνωρίσθην με αὐτοὺς .⁹

Εἰχειρωτόνησα τὸν Κωνσταντίνον, τὸν Παῦλον, τὸν Παπᾶ στέφανον ἀνθρωπον

Πιστόν¹⁰

καί κάλλιστον, καί τὸν Ἀναγνώστην Αἰγινήτην τὸν ψάλτην: αὐτοὶ ὅλοι εἶναι τῆς
δευτέ¹¹

ρας τάξεως. αὐτοὺς πρῶτον ἀκριβῶς τοὺς ἐκρίνα, τοὺς ἐγνώρισα ὡς ἀγαθοὺς καί
φιλελ¹²

λήνους ψυχᾶς, καί οὕτως ἐσῆυρα τὸν σπόρον τῆς ἀληθείας: Ο ἄντωνης μοί εἶπεν¹³
νά ελθῆ ἐδῶ καί νά χειροτονήσῃ, ἐγὼ τὸν ἐμπόδησα, διὰτί φίλε τὰ Πιήματα τῶν¹⁴
Ἀθηναίων εἶναι ἄπιστα, καί αὐτὸς μὴ γνωρίζωντάς τα ἠμπορὴ νά κάμη κανένα¹⁵
κακόν, γράψε εἰς τοὺς φίλους διά νά μὴν εἶχῃ τόσον ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπειδὴ¹⁶
κάμυς ἐκεῖνα ὅπου δεν ἡξεύρις: γράψε μοι ἀν' εἶχῃ ὁ φιλάρετος τὴν κατήχησιν¹⁷
ἢ ὄχι. αὐτὸς ὁ ἀνθρωπος δεν με ἀρέσει: Πέμψον μοι τάχιστα τὴν Βουλλαν διά¹⁸
τά συστατικά: δεν ἠμπορῶ νά καταλάβω τί πρᾶγμα εἶναι αὐτὸ ἀπὸ τὸν καιρὸν¹⁹
ὅπου ἔφυγον ἀπὸ τό Μοναστήρι Σας εἶχῃ πέμψει 4: γράμματα, καί ἀπὸ τὴν²⁰
διαγραφὴ Πανοσιώτητά σας δεν ἔλαβον κανένα. Τώρα φίλε πρέπει νά μοί γράφεις²¹
συχνά δύο καί γράμματα τὴν ἐβδομάδα: ἐδῶ ἀκούομεν ὅτι ὁ διαγραφὴ πασ²²
αἰ ἐνικήθη εἰς δύο πολέμους καί ἔχασε πολὺ στράτευμα, γράψε μου πῶς τον²³
ἀκοῦτε αὐτόν, στοχάζομαι, ὅτι νά ἔχετε κάμμίαν κακὴν ὑποψίαν διά ἐμέ²⁴
φίλε εὐγάλον ἀπὸ τὸν νοῦ Σου τοιοῦτους στοχασμοὺς καὶ δεν τό λέγω διά ἔπαινό μοι
καὶ τον²⁵

ζῆλον τὸν ὁποῖον τρέφω ἐγὼ διά τό γένος μου εἰς ὀλίγων ψυχᾶς εὐρίσκοντος.²⁶
Σήμερον ἐγράψον εἰς ν' ὅταν τοῦ φίλου μας γγίκα Ζιόνι τοῦ γράφω νά στείλι τό²⁷
γράμμα του εἰς τὴν Πανοσιώτητά σας, καὶ μοῦ τό στέλνετε. ἐγράψα καί του ραζί:
μισο εβδο²⁸

μαδα θέλω Σας περικλείσω τέσσαρα γράμματα τῶν νέων συστημείων διά²⁹
νά τά στείλετε: γράψον μοι εὐλογημένε ἔστειλες τό γράμμα τοῦ δασκαλόπουλου³⁰
τί νεὰ ἔχετε αὐτοῦ. ἀκόμη ζῆ ὁ ρέντης ἀκόμη ἢ μυαρά ψυχῆ: ἀν' καί ὁ διδασκαλό³¹

Φάκελος Γρηγορίου

Συνέχεια εγγράφου 19

πουλος τά γηρίσει καθώς ό φίλος του αλήμονον εις αὐτόν³²

ό Πατέρας μου Σας εἶχεν ώμιλήσει διά κάποια ἄσπρα του ἤυρατε παρακαλῶ³³

κάμε μας τήν χάριν καί δέν μένει ἐπάνω μας. διά τουφέκι μή φροντίζεις³⁴

διότι ἀγόρασα, ἀν' ἀγαπαῶ ἤμπορῶ να σοί στείλω εἰς 5: ὀκάδες Βόλια³⁵

ό Πασιαῶ ἔστειλε νά του στείλουν οἱ Ἀθηναῖοι 250 ἄλογα καί 500: ἀνθρώπους³⁶

διά νά Πολεμήση τόν αλι πασιῶ:³⁷

εις τους ὀρισμούς Σας ³⁸

Κ. Πιττακοῶ . Ἀθῆναι ³⁹

οπισθογράφηση:

Τῶ Πανοσιωτάτω Ἀγίῳ καθηγουμένῳ ¹

τηῶ Σεβασμίῳ Μονηῶ Παναγίας Φανερω²

μένης Κυρίῳ Γρηγορίῳ ³

Προσκυνητηῶ ⁴

τῶ Ἀγίῳ Εὐκλείδει: Μεγαρέων ⁵

Εἰς Κούλουρην ⁶

πάνω δεξιά με ἄλλο χέρι: του πιτακοῶ ⁷

Πανοσιότατε Ἡγούμενε ἐν φανερῶν
 σου ἀνδρώων σου Ἀρχιεπίσκοπε
 Διον. ἐπιφοροῦ σου με' τα
 υδαμένα ἐφ' ὅσα καὶ ἐν
 βάσει καὶ ἐν δ' αἰτίας, εἰ
 καὶ ὑπακούω εἰς τὸ χροῖος
 τῶν 13. οὐδ' ἐπίθ. οἱ ἀποχρῆσται
 ἐν Νεφέλει. προσέχουσι. Ἐφ'
 δ' αὐτῶν ἐν 5507. ἡμεῖς
 οὐκ ἐπιδοῦμεν τὸ
 συναρῶμεν εἰς τὴν
 18:23

Αριθμ. 20

Μικρό σημείωμα

Πανοσιώτατε Ηγούμενε τηῖ Φανερ. |¹
 τους ανθρώπους τοῦ Ἀρχηγοῦ μας |²
 Διον. Εὐμορφοπούλου με τά |³
 πολεμικά ἐφόδια νά ἐμ |⁴
 βάσετε εἰς τό καῖκη σας, καί |⁵
 νά περάσουν εἰς τό χρέος των. |⁶
 Την 13. Ὀκτοβρίου . οἱ δημογέροντες |⁷
 ἐκ̄ Μεγάρων   παππά ἐλεύθερις δσγν. |⁸
 διά τὴν ἡπόθε   νικολος σοτηρης |⁹
 σιν ἐκπληρόσαμε τοῦ   τριανταφίλος τζιγᾶρις |¹⁰
 παναγιώτη δσγν |¹¹
     γρ: 23 |¹²

Αριθμ. 21 Μονόφυλλο

τήν φίλην μοι αὐτῆς πανοσιότητα ἀδελφικῶς |¹
 εν κ^ρῶκατασπαζόμενος, ἥδιστα προσαγορεύω. |²

+ ὑπερβολικὴ ἐπιθυμία κατέλαβε με εἰς τό³
 νά ἐρωτήσω τά περί της ποθεινοτάτης μοι αγα: |⁴
 θῆς ὑγείας της, καί νά τῆ περιγράψω τόν⁵
 πολύν πόθον, ὃν ἔχω, διά νά τήν ἀπολαύ⁶
 σω προσωπικῶς εἰς συβμουλης; εὐφροσύνην⁷
 καί παρηγορίαν μου, ὅθεν κατά τήν προχθε⁸
 σινήν ὀμιλίαν, ὀπού μεταξύ μας ἐκάμαμεν⁹
 τῆ δίδομεν τήν εἶδησιν, τοῦ ὅτι σύν θεῶ εἶς¹⁰
 τάς ἐσπέρας της ἐλευσιμένης πέμπτης, ὅπερ¹¹
 ἐστὶ τῆ ἀφευρουαρίου, καλεῖσθε ; νά ἐκτε: |¹²
 λέσομεν τήν ἀγρυπνίαν της ὑπαπαντῆς τοῦ¹³
 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε ἡ πανοσιότης της θε: |¹⁴
 λει παραλάβη τόν κύριον ἀναγνόστην πιρπί¹⁵
 λην, καί τόν πρωτοπαπᾶν κό νικόλαον |¹⁶
 καί ὅποιους ἄλλους ἀπό τούς λοιπούς προεστῶτας ἡ: |¹⁷
 θελε κρίνη εὐλογον, τοῦτο ὅμως τό δεύτερον |¹⁸
 ἀφίνομεν εἰς τήν κρίσιν καί θέλησιν της. Τούς¹⁹
 δύο ὅμως πρώτους ἀφεύκτως περιμενομεν |²⁰
 νά μας τούς φέρη ἡ πανοσιότης της διά νά συμ²¹
 παρευρεθῶσιν εἰς τήν ἀγρυπνίαν καί να συνευ: |²²
 φρανθῶσι τῷ πνεύματι. λοιπόν παρακαλῶ τήν²³
 ἀγάπην της νά μή βαρυνθῆ, μουτζούρα ἀλλά νά μας²⁴
 χαροποιήσῃ ἀφεύκτως μέ τήν ἄμεσον ποθη: |²⁵
 τήν παρουσίαν της, ενεπιφέρουσα καί τούς προ: |²⁶
 διαληφθέντας δύο ἀγαπητούς προεστῶτας, καί²⁷
 τόν γερογεδεών, ἀν ἡμπορεῖ νά ἔλθῃ, καί²⁸
 διατελῆ εὐρῶστος καί ὑγιής, διά νά γένη δια: |²⁹
 βαστῆς εἰς τήν ἀγρυπνίαν. ὅλοι οἱ σύν ἐ: |³⁰
 μοί εν Χριστῷ ἀδελφοί τήν προσκυνοῦσιν ἀδελ: |³¹
 φικῶς, καί ἐρευνῶσιν ἀκριβῶς τά περί της³²
 ἐρατεινῆς ὑγείας της, ἥς τά ἔτη ὅθεν θεόθεν³³
 εἰς μήκιστα, καί πανεύθυμα: – κκ: Ἰανωαρίου: |³⁴
 της φίλης μοι αὐτῆς πανοσιότητος |³⁵
 εν Χριστῷ ἀγαπητός ἀδελφός |³⁶
 καί ὀλοπρόθυμος εἰς τούς ὀρισμούς |³⁷
 Ὁ Καθηγούμενος Εὐθύμιος: – |³⁸

στη γωνία κάτω αριστερά:

παρακαλῶ νά ἔχω μέ τόν ἴδιον |¹
 Γραμματοκομιστήν ἐδηλωτικόν ; τους ; |²
 ἀπόκρισιν περί πληροφορίας |³
 μου, καί τήν ἐρχομένην |⁴
 πέμπτην τήν περι: |⁵
 μένω ἀφεύκτως |⁶
 μέ τούς γέ: |⁷
 ρους: – |⁸

Αριθμ. 22
Μονόφυλλο

Προς το δσγγν έπαρχειόν Μεγαρίδος και Σαλαμίνος|¹

Κατά την ύπ` αῤ. "196" πρόσκλησιν τουῦ |²
δσγγν έπαρχειού τουῦτου Ἰδού σαῤ περικλείητε|³
κατάλογος των ἄρπαχθεντων και φορολογηθεντων|⁴
από ; την Μονήν ταύτην εκ των άτάκτων|⁵
Στρατιωτων άπό τους έπωχικά το 1831" δε|⁶
κεμβρίου α " εώς την έλευσιν της Α.Μ." |⁷
του ὁποιου τό ποσόν άναβιβαται εις Γρ"9863,14|⁸
διαγραφή ταῦτα και ύποφαινομην|⁹

Την "5" Ἰουλίου " |¹⁰

οπισθογράφηση:

Προς τον πανοσιώτατον αγήον Καθιγουμε|¹¹
νον φανερομένης Κυρήον γρηγόριον |¹²

εις φανερομένης |¹³

Υπάρχουν πολλοί υπολογισμοί με τελικό άθροισμα
9.856

πάνω δεξιά: ἴσον της άναφορας |¹

Αριθμ. 23

Μονόφυλλο

την πανοσιωτιτά σου άγιε καθήγοῦμενε|¹
 εὔλαβω̃ προσκυνῶ: τη: 6: ιουλίου: ναῦπλιον|²

μ» ἔλαβα πρό ἡμεροῦν ἀπό τον παρω̃ν ἀπετοῦν; τὸ σχετικῶν|³
 σου, ἀπό τὸ ὁποῖων ἐχαρῖκ διά την̃ καλην̃|⁴
 η̃γῆάν σας καί ἡμη̃ξ δι εὐχῶν̃ σας ἀμην̃ ἡγῆαίνωμεν|⁵
 μέ διά χαρᾶς ἄγιε καθῆ ἡγοῦμενε ὁποῦ ἔχα:|⁶
 σωμέρισεν ἕως τώρα ὁ ἀπετό σας ἐξαιτίας ὁποῦ|⁷
 ἐγὼ ἔληπα εἰς ἡδρα καί ἀμέσως, ἐκτε̃ς ὁποῦ|⁸
 ἀρηβάρισα ἐδώ στοματικῶς ἐβεβαίωσα την̃ σε|⁹
 βαστην̃ διεικισιν̃ διά τὰ πολὰ βαρέτα ὁποῦ ἀπερ|¹⁰
 νὰ τὸ μοναστη̃ρι σας ἐπιδη καί εἶναι ὡς δερβένι – |¹¹
 διά τοῦτο ἐδοσων την̃ παροῦν̃ διάτάγιν̃ ὁποῦ|¹²
 σα̃ς σταλῦ καί ἀμέσως την̃ δίδεται τοῦ κῦ τοῦ – |¹³
 κυρίου φροντιστή διά νὰ σα̃ς ἀφήσι πλεῶν|¹⁴
 ἀνόχλιτους μην̃ ἔχοντας να δσνγν̃ μένω|¹⁵
 εἰς τα̃ς προσταγά σας πρόθυμος|¹⁶
 νικόλας νέγκα. |¹⁷

οπισθογράφηση: τοῦ νηκολάου νέγκα δια|¹
 Διάταγὴν τοῦ φροντηστοῦ νά|²
 μα̃ς ἀφύσι ἀνενοχλήτους |³

Αγιω Ηρώδω τρυφόν

ὄχι ὁ ἐπισημῶν, ὅσον ἴσως
μὲν ὁ φίλος Ἀρχιμανδρίτης ἔ-
μνησε καὶ ἐπιπέτατο. Δόξα
καὶ ἀνδρωτοῦ μου. Κεῖ ἐν τῷ
ἀλλο κορυφῶν τῶν ἐπισημῶν, αἰὲν
τῷ ὄντι μὲν ἐχαρίσατο, διὰ
χρηστικῶν παρακαλῶ καὶ μὲν
τῷ χαρίσῃ ἐπὶ αὐτῷ μὲν ἐν ἴσῳ
τοῦ. Κεῖ ἐπισημῶν μὲν ἐπισημῶν
ὄχι, ~~ἐπισημῶν~~ ἐπισημῶν, ἐπὶ τῷ φρονεῖ ἀπ-
αφῶν. Διὰ τῶν δὲ διὰ τῶν ἐπισημῶν
ἐπισημῶν ἀνδρῶν. παρακαλῶ
σας ἴσως

ο. Γ. ἐπισημῶν

ε. β. ἐπισημῶν
καὶ Νικαίου

Αριθμ. 24

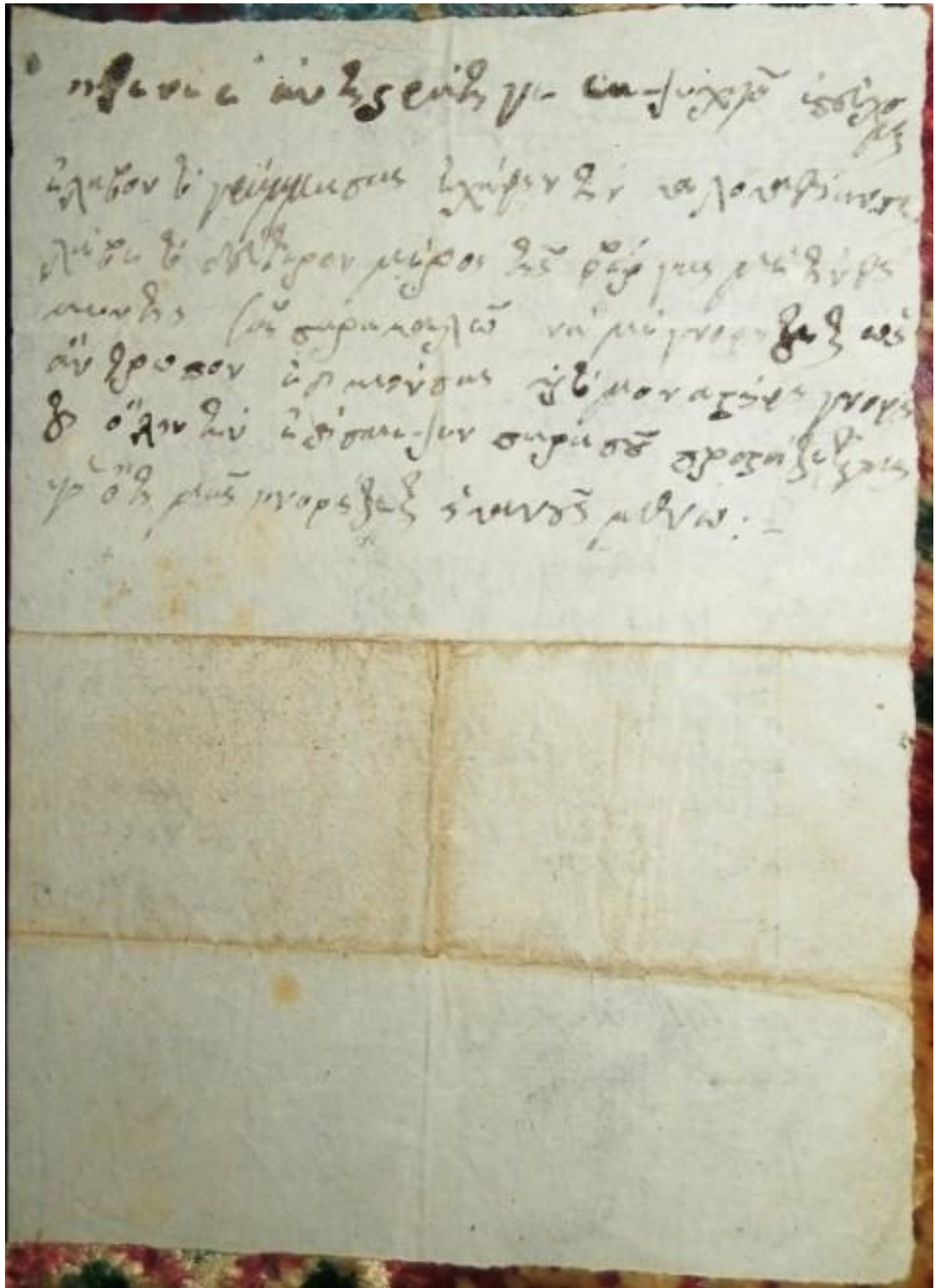
Μονόφυλλο

γραμμένο και

στις δύο πλευρές

Ἅγιε Ἡγούμενε Γρηγορίε¹

ὑπό τό προσκέφαλον, ὅπου ἐκοι-²
 μήθη ὁ φίλος Ἀρχιμανδρίτης ἔ³
 μειναν τά κλειδιά του. δόσετε⁴
 τα τόν ἀνθρώπον μου. Καί ἄν τό⁵
 ἄλλο κομμάτι τοῦ τζιμπουκίου, ἀπό⁶
 τό ὅποϊον μέ ἐχαρίσατε, δέν⁷
 χρησιμεύει παρακαλῶ να μέ⁸
 τό χαρίσετε καί αὐτό μέ τήν θήκην⁹
 του. Καί ἐπειδή μέ ἐγνώρισας¹⁰
 ὅτι, διαγραφή ὀμιλῶ, ὅ,τι φρονῶ ἀδι-¹¹
 αφόρως. διά τοῦτο δέν σαῶ πλέκω¹²
 ἐλκυστικαί λέξεις· παρά μόνον¹³
 σαῶ εἶμαι σκόπιμο κενό ὑπόχρεως¹⁴
 ὁ Δ. Εὐμορφόπουλος¹⁵
 τῆ . 6. φεβρουαρίου¹⁶
 εἰς Μεγάρων¹⁷

Αριθμός **24**, δεύτερη σελίδα

κτεναά αντιστράτηγος δσνγν ιζεύχομαι|¹

έλαβον τό γράμμα σας έχάρην την καλοκαλήαν σας|²
 λάβε; τό δεύτερον μέρος τηῖ βέργας μέ την θή|³
 καν της Καῖ παρακαλῶ νά μέ γνωρηζηται ως|⁴
 ἄνθρωπον ἐδικόν σας εις τό μοναστήρη γνωρή|⁵
 ζη ὅλην την ἐπίσκεψυν παρά σοῦ προστάζεται καί|⁶
 εις ὅτη μαῖ γνωρήζεται ἡκανουῖ μένω|⁷

αση ε μαθηγουνηνι εσπροσσηνιο
 αυλου σπουδερηνου του αυθουτου
 μου τιν ετιρηκαρο να δεσμη
 νει αυλον υμαλο ομαδιν γεδινδιν
 λι μου οχι σαρχινους λογον
 ολι να του εδασον ομου οχουνη
 υζεουφουλας ποδα-ηλια του ποδα
 δεν ε εστηγα υαλου εηκοστου δασου
 εα ολι εθηρα να ασηραδου νηλα
 βαι σπρεχουλαν εσκουρηρα λορανηρα
 γε σθησλαδο υδο υαλουγα διημα
 να μη υδριαλου εδινι εσ εταρακαρο
 να υνη σδου του εθρεου κατημην
 οδου σου ενανηνη ~~εσπρο~~
 μενα υνη καλα κηνη εματον
 ναηνη ανα κατημην φληνι
 ησπροσσηνι

Αριθμ. 25

Δίφυλλο

αγηε καθηγουμενέ σας προσσηνο|¹
 αυτον οπου στελνοῦ τον ανθρουπον|²
 μου ση πηρηκαλο να δοσητη' |³
 ης αυτοῦ υκατο οκαδης λαδη δηό|⁴
 τή μου υχη ο αρχηγους λογον|⁵
 οτη νά του πάρου · ομους εγο μηῶ|⁶
 υξευροντας που θα υ μητακουμηστο·|⁷
 δεν ἔστηλα να τον σηκοσου ᾠθαρου·|⁸
 σα οτή υθηλά να απηρασου ης βου|⁹
 βας απερχουταν ευκουλοτηρα τορα σηγρα|¹⁰
 φη οτη θα σταθο υδό κε του λαδη ση α|¹¹
 νακη υδηα του σπητυού σας παρακαλῶ|¹²
 να υνη οπου του πλεον καλητηρον|¹³
 οπου πουρη να εχήτη · διαγραφή|¹⁴
 κε να υνι κατακαθισμενοῦ|¹⁵
 ναμην ανακατηεβαν φωτηνι|¹⁶
 κρηζηοτουν|¹⁷

οπισθογράφηση:

της κρηεζηότενας δηά λάδι|¹

μπι ε' σου μιν' υ

χαρι

αυλου αρεσθη σου σου

δανι σου υστη ου δαυδιδουδ

δι' αυτου σου εφυγε ποδο υαδα

σου. Ηαπαυαλου δι' αυτη σου μπου

δι' αυτη υυι αυου του ποδου σου αυ'

η παπαυαλο αυου υαυυ του υαυυ

η υαλου δι' αυτη υεθετη υαυα

πι δη δη η υαυα σου γα'

σο υυι

υαυυ σου

Αριθμ. 26

Μονόφυλλο

κηρή έγούμενι |¹
     χερι |²
 αυτου ερχουτε δηου τζου|³
 πανιδης υ οπήου σας υζητηταί|⁴
 δήα να τους δοθη οληγος τοπος να στα|⁵
 θου τα πραματα τους δηα οληγον κιρον|⁶
 δηοτη υνι απου τον τοπον σου κε· |⁷
 σας παρακαλο αληος ναμην του καμι|⁸
 τη να τους δχτητέ κε θελη μι ευχά|⁹
 ρηστησητη κατά ουλά|¹⁰
     φωτηνί |¹¹
     κρηζηοτου |¹²

οπισθογράφηση:

τη̃ κρηεζι̃τενας διά |¹
 νά δόσω τόπον σε δύο|²
 βλαχους |³

πιο κάτω υπάρχουν υπολογισμοί

Αριθμ. 27

Δίφυλλο

Ἄγιε Ἡγούμενε τῆς Μονῆς φανερομένης . ἐροτονί τήν περί της δσγγν αὐτῆς
 ὑγιείας κας|¹

Παρακαλεῖσθε νά μοί προφθάσθε λάδι καθαρόν οκ. |²
 ἑκατόν Αρ: 100: ὡς ἀνάγκεω̃ εἰς ἐμέ · δέν ἐῖρεπε|³
 νά ἐνόησῶ τήν μονήν, εἰάν εὔριζκον ἄλλο δσγγν δσγγν |⁴
 καθαρόν εἶλαιον · θελίητε δέ τό παραδώση εἰς τοὺς ὡς|⁵
 φέροντες · συγχρόνως δέ θέλητε παραδώση καί τήν εθνι|⁶
 κήν βουλάν μου μῶνον εἰς τοὺς ἴδιους · Σας προσκυνῶ|⁷
 καί Μένω. ὁ Αῤῥηγο̃ |⁸

τη 12: Ἰουνίου νικολαος κριεζιοτις |⁹

Σαλαμις |¹⁰

οπισθογράφηση

Προῦς τόν Πανοσιώτατον Ἡγούμενον τῆς φανερομένης|¹

Κύριον Γρηγόριον |²

εἰς φανερωμένην |³

πάνω δεξιὰ: τοῦ κρηεζιῶτη Διά λάδι: – |¹

υπάρχουν υπολογισμοί

Αριθμ. 28

Μονόφυλλο

Πανοσιώτατε καθηγούμενε! |¹
 δέν ἀμφιβάλλω ὅτι ἔμαθες ἐγκαίρως τήν ἔλευσιν ἐνταῦθα |²
 τοῦ ἀρχιτεκτονος διά νά βάλῃ εἰς πράξιν τήν οἰκοδομική |³
 τοῦ Σχολείου. Ἐνθυμούμενος δέ τά ὅποια πολλάκις ὀμιλίσα |⁴
 μεν διά τό κοινοφελές και Ἱερόν κατάστημα τοῦτο, παρακι |⁵
 νοῦμαι ἀπό τόν ὅποιον ἔχεις και ἡ Πανοσιότης σου ζῆλον |⁶
 νά σοί γράψω τό παρόν και νά σοί ἀναγγείλω ὅτι |⁷
 αὔριον τό πρῶί σάββατον μέλει νά γίνῃ ἐπαρχιακή |⁸
 συνέλευσις περί τῶν μέτρων και ἡμπορεῖ νά γείνη |⁹
 μία συνεισφορά διά τό Σχολεῖον. |¹⁰
 και ἐνταῦθα, λοιπόν παρουσία σου μαζί με ἄλλους συναδελφούς |¹¹
 σου γνωρίζεις καλίστα πόσον θέλει συντείνῃ· διά τοῦτο |¹²
 καιροῦ δραξάμενος, ἄφισε κάθε σου ἄλλην ὑπει |¹³
 ρεσίαν και μετάτιθι ἐνταῦθα. |¹⁴

σοί δσγν τό ἀνεῖκον σέβας δσγν |¹⁵
 δούλος σου γεν δσγν |¹⁶
 Ἰωάννης Μπουσιάκης |¹⁷

οπισθογράφηση:

Πρός τόν Πανοσιώτατον καθηγούμενον Κύριον |¹
 Γρηγόριον. |²

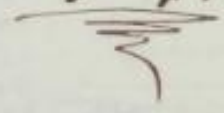
πάνω δεξιά: τοῦ μπουσιάκ νά ἀπέλθω εἰς μέγα |¹
 ρα Διά τίν σχολήν |²

συβατέμοι ἄγιο καθηύματα

Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἀποχή τοῦ κρείσσου φιδνὸν ἔχουσαι ἰβδουαδου
ἐξήγομεν μέλαν σακκούχαι ἢ παρακαλοῦμεν νὰ θάλασσα τοῦ
αὐτοῦ ποιμένας τοῦ προσβάλλον νὰ μὴ ἀφαιρῶσι μαριωδ θρασύη
πατρικῶ ἢ ἀνόθετου χορὸς ἐπὶ ἢ ἄλλο λαχτικὰ μὲν γὰρ
ἐπὶ τῆ θάλασσῃ γιὰ ἀγνῶν ἢ ὅσας οὐκ ἔστι μὴ ἔστι
μυθόνου ἢ καὶ ἀποκρινόμεθα ἡνθῆν καὶ ἀδελφῆται.

φανερῶς ἐμεν προῖδου τοῦ ἢ ἰο βασιλέως ἰβδουαδου
κου τοῦ ἢ ἔχει ἀπὸ τῶν ἢ νὰ παρατηρήσωμεν ἢ ἔστι
ἢ ἔστι οὐκ ἔστι νὰ ἢ ἀγορεύωμεν ἢ ἔστι ἢ ἔστι
ἢ ἔστι οὐκ ἔστι ἢ ἔστι ἢ ἔστι ἢ ἔστι.

ὁ δὲ ἢ ἔστι ἀναγνώστῃ διδάσκων
ὁ δὲ ἢ ἔστι ἢ ἔστι ἢ ἔστι

Αριθμ. 29

Μονόφυλλο

σεβαστέ μοι ἄγιε καθηγούμενε! |¹
 ἔπειδή ἐγένετο ἀποχή τοῦ κρέατος εἰς τήν τρέχουσαν ἐβδομάδα|²
 στέλλομεν μίαν σακοῦλαν, καί παρακαλοῦμεν νά διατάξετε τοῦς|³
 αὐτόσε ποιμένες τῶν προβάτων νά μᾶς κάμωσι μερικό διαοῦρτι|⁴
 παστρικό και ἀνόθευτον χωρίς στίψιν καί ἄλλα τεχνικά μᾶγματα|⁵
 ἐπειδή θά τό στείλω εἰς ἀίγιαν, καί ὅσαις ὀκάδες μᾶς στείλετε ση|⁶
 μφώνοντάς μας ἀποκρινίμεθα τήν τιμήν κατά τήν στίμιαν.|⁷
 φανερώστε μᾶς πρός τό παρόν, καί τό βαμβάκι τό βυλιώτι|⁸
 κον ποῦ τό ἔχετε ἀπηθωμένο, νά τό παρατηρήσωμεν, καί ἐάν|⁹
 λάβωμεν εὐχαρίστησιν νά τό ἀγοράσωμεν, ἐπειδή τό θέλω|¹⁰
 διά τό οἰκονάκι μου. καί μέ τό ἀνήκον σέβας μένω. |¹¹

ο εν Χ^{ριστῷ} εἰός σας ἀναγνώστης διδασκάλου|¹²
 ὁ τοποτηρητής σαλαμίνος|¹³

οπισθογράφησι: τοῦ: Διοίκητοῦ Σαλαμίνος |¹
 Διά Διάγουρτη: |²

αἴμα· ἀδύ· ἴμενα· ἑμεροδάνι·

χόβα· μαβι· ἀγγαμ· ἴοι· ἴοα· ἀδύ· ἴοα

μαυλιό· ἴοι· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

αἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα· ἴμα

Αριθμ. 30

Μονόφυλλο

ἀγῖαι · καθιγούμεναι · σας προσκνὸ — |¹
 λάβαι · με τον δοῦλον μου · 50:παράδες δσνγν |²
 καυτήρο – τιρί – που μου ἔγραφεῖς · ὅτη δίνης |³
 · το καῦτιρό · ἤμουν πχεμένος · εἰς σταῖς · |⁴
 αθίνας · και εχθεῖς · ἤλθα · και διὰ · ἀφτό · δέν σου|⁵
 εστιλα · ἀπό τα προχθεῖς · που μου ἔγραψαις · νά ζύ|⁶
 ὁ ἡγουμενος · να ἦναι κάλο · να μιν ἴναι · τα κι|⁷
 φαλια · σκαμένα · το θελο · δια το σπύτι μου – ἀν ε|⁸
 βγι καί εἶναι διο · ὄκαδες · περισότιρο δέν βλα|⁹
 πτή · μονον · να μιν · μου λιψυ · να ζυ ὁ ἀδελφος|¹⁰
 και μέ ηποχρεόνις · να μιν · μου ελῖθη · ο αν|¹¹
 θροπος ἡμας · ἀδιος · διοτι εξιανιάστικαν εἰς στρύ|¹²
 · μη μαφίσις · παραπονεμένο|¹³
 ἀπό το προβιζιονόν σου · να μου δίνις: ἀπο τίν τυμί|¹⁴
 εμένα · δέν με μέλι : η δουλιά μου · να γένη|¹⁵
 καλί · και τιμι πάτερ δέν σαροτισω μένο|¹⁶

ο ἡγαπτόν : προ . βενιζέλος ___ |¹⁷

οπισθογράφηση

τοῦ προκόπη βενηζέλου |¹
 Δῆα τηρῆ |²

Αριθμ. 31

εδο σιμιονομεν τα χοράφια του μοναστηριου όπου ηταν¹
 όπισθεν ής το γράμα του σταμάτι παπάδημίτρι η στω πρόυν του²
 αραπι · όσω έστί σιμπλιον βορινά πέδες του νικολού φαιράχη³
 άνατολικά γειοργάκοις σοϋρμπας . έταιρο χοράφι · ής το μεγάλο⁴
 σποιθάρι όσω εστί σίμπλιον ανατολικά γειοργάκοις σοϋρμπας · βορινά⁵
 σίμπλιον ή οδῶς και από πάνο το βουνῶ. έταιρο χοράφι ής τό⁶
 πρόωην του αράπι όσω εστί συμπλιαστίς νωτινά σταμάτις παπάδίμιτρις⁷
 ανατολικά ντοϋτας + έταιρο χοράφι ής το φοϋτουλι της ροϋσως το μερτικό⁸
 όσω εστί συμπλιαστίς νωτινά παπάνικόλας φαιράχης βορινά ή οδός⁹
 έταιρο χοράφη της ροϋσως στο κλιόρι στρέματα δίω · βορινά συμπλιαστίς¹⁰
 φηλακτός νωινά παπάνικόλας φαιράχης ανατολικά ή οδοί¹¹
 δισικά βουνοί έταιρο χοράφι της ροϋσως στι σουράβλα όσω εστί λα¹²
 χήδι ένα συμπλιαστίς δισικά μιχάλις Κακαιλάριος ανατολικά¹³
 πέδες τζήκα φαιράχης + χοράφι ής στο αμπελάκοι όπου τά¹⁴
 σπερνε ό κοσταντίς μαγειάτις στ άσπρα χοϋματα στρέματα ή¹⁵
 κοσι πέντε συμπλιαστίς νωτινά πεδες τζήκας βορινά η οδοί¹⁶
 και μπογειατζήδες + ετι χοράφι στο φοϋτουλι όσω εστί συμπλιαστίς βορινά¹⁷
 ή οδοί νωτινά πεδες χατζή αθανάσις · άνατολικά παπάδίμιτρις παλας¹⁸

οπισθογράφηση:

Σποράδες χωράφια |¹
 εις Σαλαμίνα. |²

Αριθμ. 32

Μονόφυλλο

γραμμένο και

στις δύο πλευρές

εδό σιμιόνομεν μερικά · χοράφια · όπου μαρτιρί ή γεροφεραχένα¹
 ή σωφια + ένα λαχείδι στις σουραβλα σιμπλιος παπάδιμιτρις Καλια²
 ρις έτι λαχήδι στον ίδιον τόπον στη σουράβλα σιμπλιος δισικά ντουβρί³
 τζας . έτι χοράφι στο κλιόρι σίμπλιος παπάνικόλας φεράχης⁴
 στο φοϋτουλι χοράφη λαχήδι ένα σιμπλιος πέδες τζήκα φεράχης στα πα⁵
 λοϋκοια στρέματα τρία σίμπλιος κυριάκος παπαγγελής στο μονό⁶
 πάτι του άμπελακούου άπο τι βγέστα όπου λέμε χοράφη του⁷
 μοναστιρίου σίμπλιος παπάνικόλας φαιχάρης στη παναγία του παπά⁸
 Κάκου · στη κουμουράδα χοράφι κώματι ; όσο ήναι σίμπλιος⁹

Με άλλον γραφικό χαρακτήρα (πιθανόν του Γρηγορίου)

άφυέρομα της Δεσποινούς του Σώτυρη φουρήκου της ρηνειζ ; καί έγραψε: 3:
 όνόματα¹⁰

+ εις τό αμπελάκου βορηνά άπό τό χοργιο : 1: λαχήδι βορηνά λεκές από μελάνι πατάπι
 νοτη¹¹

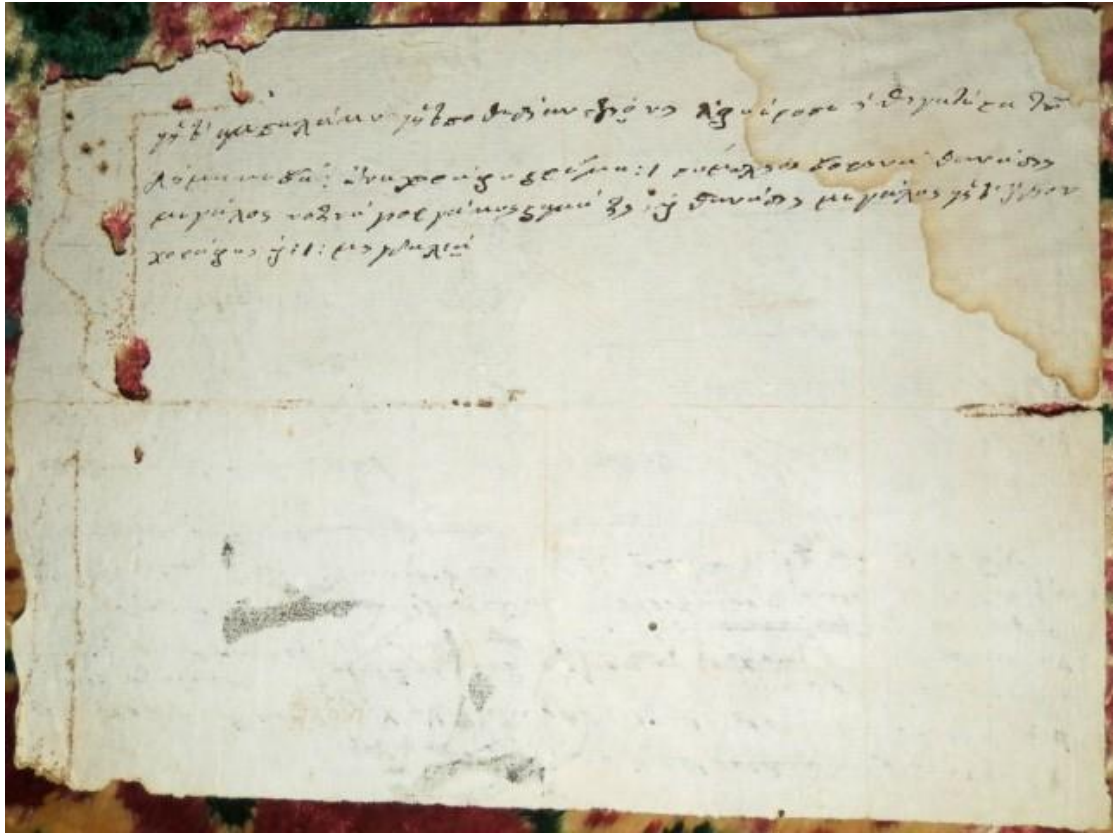
+ νά θανάσις ντητζας γγήνεις εις τον άγιον Ιωάννη στρέμα: 1: βορηνά παιδες του
 μητζού¹²

+ λη μαβράκι : Α εις τό λαχήδι του παπασάκου στο κιφαλάρη στρέμα : 1: συνορίτης
 βορηνά |

+ νηκολός μαστρογιάνεις¹³

εις τις Σελίνες άφήροσε ό μήτρος μπούταλεις : 1: λαχήδι όσο έστή συμπλησταιζ¹⁴
 άνατοληκά βασιλεις μπούταλεις Δίσικά σταμός μπούταλεις¹⁵

Αλλαγή σελίδας

Αριθμός **32**, δεύτερη σελίδα

εις τό αμπελάκυ εις τοποθεσήαν τζηρὴν ἀφύεροσε ἡ θηγατέρα τοῦ¹
Δήμα κεβά: ἕνα χοράφυ στρέμα: 1 σύμπληρος βορηνά θανάσις |²
μεγάλος νοτηνά γιοργάκυσ σταμάτις, καί θανάσις μέγας εις τό ἴδιον³
χοράφυ, και : 1: μηγδαλιά⁴

Handwritten header text at the top of the page.

Main body of handwritten text, appearing to be a list or account of items.

Handwritten text line, possibly a sub-header or separator.

Handwritten text on the left side of the lower section.

Handwritten text on the right side of the lower section.

Final section of handwritten text at the bottom of the page.

Αριθμ. 33

Μονόφυλλο

πανόσηότατε ἄγχε καθήγουμενε |

εὐχαρίστος ἔλαβον τὸ γράμμα σας ὑπερεχαιρόν τὴν καλὴν ὑ|¹
 γῆαν σας ἡδὸν δσγν τα ὅσα με σήμεῖτε ὅτι δὲν ἐστάθη τρόπος|²
 δηᾶ να ἐβρεθῆ ἡ φοῦρτζη καὶ ὑπόμενις ; δια τὰ ἄλα|³
 μπαγάγια ὅπου με γραφετε. ὅτι εἶναι ἀκριβόν τό|⁴
 ἄγογη διὰ νά μάς το στίλης ἐπήειδης και τὸ ὄντι ἐτζη|⁵
 εἶναι λιπόν ἀν τήχη καὶ θε να ἐρθη κανενά ζόον ἄδη|⁶
 ον ὅπου να δόσομεν ὀλήγον τήποτις ὑμπορίτε νά μάς|⁷
 τα στίλετε, δια τὸν παπάγεράσήμον δὲν ἐλέγα ; να - |⁸
 κάμι ὅτι ὑμπόρεσε γράφοντας εἰς τὸ μάζη, παρά|⁹
 καλό νά μάς ἐνθήμαστε εἰς τὴν πρόσέυχην σας καί|¹⁰
 να μέ πρόστάζετε εἰς ὅτι με γνώρίζετε ἡκανόν μέ|¹¹
 νο με ὅλην τὴν ἄγάπην|¹²

τη: 12: νοεμβριου: λιβαδια .|¹³

δσγν κανελέ ; δσγν τὸ χέρι σας εἰς τοὺς ὄρισμὸν σας|¹⁴
 ὁ σκυλος ὁμερευβρειῶνεις|¹⁵
 εἶναι εἰς γαλαξίδη σπ. κονταξής|¹⁶

πρόσφερε τοὺς προῦσκύνησμούς μου|¹⁷
 εἰς ὄλους τοὺς πατέρες σας παράκαλό|¹⁸
 καὶ σας ἐπήφορτίζο νά ἄσπασθήτε|¹⁹
 τὴν ἄγιαν ὑκονά ἀπό μερός μου.|²⁰
 γραφο του παπάσημεόν διὰ ναμου στίλη χῶρτο δια τὸ οπάδί μου|²¹
 καὶ σας παρακαλό να φροντίσης να με το στίλης καὶ με ὑπο|²²
 χρεεῖς. |²³

οπισθογράφηση:

τοῦ σπυρήδου κονταξῆ |¹

Handwritten header text, possibly a title or address, in a cursive script.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of cursive script.

o b... say

J. K... ..

Left column of handwritten text, appearing as a list or separate notes.

o b... ..

Right column of handwritten text, continuing the notes or list.

Αριθμ. 34

Μονόφυλλο

Αιδεσιμότητα ἄγιε · Ηγούμενε · |1

την ἐπιστολήν σας μετά μεγάλης χα|2
 ράς προλαβόντως ἔλαβον, καί ἐχάρην πολ:|3
 λά διά την ὑγείαν σας καί διότι με ἐνθυμεῖσ:|4
 θε, καί σας ἐπενθυμίζω ὅτι εἶμε ὁ αὐτός|5
 ὁποῦ τότε μέ ἐγνωρίσατε, καί ὡς τοιοῦτον νά μέ|6
 πιστεύητε καί νά μέ ἐνθυμεῖσθε διά γραμ:|7
 ματων σας . κενό σκόπιμο ἐγώ δέ πάλιν δέν θελώ|8
 σιωπήσει ὁσάκις ἐχω κανένα νέον ἄξιον|9
 ἀκοῆς ἀλλά ὅλα θελώ σας εἰδοποιεῖ πλην|10
 πρὸς τό παρόν δέν εἶναι κανένα τοιοῦτον|11
 νέον . σκόπιμο κενό ἐχε ὑγείαν και εὐτύχει.|12

ὁ φίλος σας .|13

Αλ. Καλλιφρονας . |14

μοῦ ἐκακοφάνη πολλά διά|15
 τά ρουχα ὁποῦ ἐχάθησαν καί|16
 ἀπορῶ πῶς συνέβη τοῦτο |17
 ἐξέτασα τόν Κ. Σπῦρον ὡς|18
 μέ εἶπατε · καί μ` ἀπεκρίθη ὅτι|19
 δέν ἐχει ἐκτος μιᾶς ἀνδρομίδας|20
 ὁποῦ σας τό ἐμύνησε.|21

ὁ Ἴδιος |22

Κἀγώ ὁ φίλος Σας Μιχαήλ Καλ-|23
 λιφρονας Σας προσκυνῶ · πολλά -|24
 και ἔρχεται καιρός ὁποῦ Σας ἐν|25
 θυμούμεθα καί κλαίομεν . δέν|26
 ἤξεύρω ἄν και ἀπό μέρος Σας|27
 ἤμπορεῖ νά ἐλπίσω ὅτι μέ ἐν-|28
 θυμεῖσθε τοῦλάχιστον . |29

M.K. |30

οπισθογράφηση:

τοῦ : Α: Καληφρόνα |1

Αριθμ. 35

Δίφυλλο

ἄγιε καθηγούμε|¹

καί με ἄλλην μου *Ca*ς ἐγράφα καί σας ἐπαράκαλεσα με τόν|²
 ἀνθρωπον ὅπου ἐστίλαμεν διά να μάς στίλετε τα ὅσα ἄφη|³
 σαμεν ἀπό κάτω εἰς τό κελή καί ἔξω εἰς τό μετόχη τόρα|⁴
 με την παρούσαν ὀκαζήον ; δεν δσγν δσγν |⁵
 τήν ἄγαθὴν ἡγήαν *Ca*ς καί ἐπομένος να σας παρά|⁶
 καλεσό ἀπάνο εἰς τόν ὄντά ὅπου καθόμουνα ἀπά|⁷
 νο εἰς τό ράφι ἐλήσμονησα μία φουρτζα με χέ|⁸
 ρι καί ἀπό το ἄλό μέρος εἶχεν γιαλή φεύγον|⁹
 τας ἐγώ το ξεχασά τό πύρε ὁ νεός τρόφοδοτίς|¹⁰
 κύριος διμήτριος να τού τήν ζητήσεται να τήν παρέτε|¹¹
 καί να τήν παραδόσεται τού ἀνθρώπου μας γίανη ὄ|¹²
 που ἔρχεται με τα ἔθνικά ζόα να μοῦ τήν φερί|¹³
 καί με ὑπόχρεείται ἄκόμη να μάς στίλεται τα ὄ|¹⁴
 σα ὕχαμαι ἄφιση αὐτου καί εἰς μετόχη ὅς *Ca*ς – |¹⁵
 προἔγραφον με σηνχορίται εἰς τα βάρिता περί|¹⁶
 μένο ἀπάντισίν σας δια τήν καλήν ἡγήαν *Ca*ς|¹⁷
 καί προσκυνώντας μενον|¹⁸
 ὄλη εἰ κογενήά μου και κίρ αντό : ὁ ἀδελφό *Ca*ς|¹⁹
 νη φηλούν το χέρι *Ca*ς, Σπ. κινταξής|²⁰
 τη: 24: δεκεμ̄ σεπτεμβρίου λεβαδιά _|²¹

στο πλάι και στη μέση του εγγράφου
 εν εἶδει υστερόγραφου:

τόν κυρ ανά|¹
 γνώστιν τέντε|²
 ασπάζομε |³

οπισθογράφηση

Πρός τον πανόσηοτάτων ἄγιον καθηγούμενον|¹
 της μόνης φανερομένεις |²
 εις φανερόμένη|³

στη δεύτερη σελίδα γράφει:

τοῦ σπυρήδου κονταξή Δῆά τα ρούχα του|¹

Supra in nuncupatione in iudicio p[ro]curatoribus
h[ab]itacione p[ro]curatoribus.

Et h[ab]itacione n[ost]ra in d[omi]nio n[ost]ro p[ro]curatoribus
p[ro]curatoribus & n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus

Et h[ab]itacione n[ost]ra in d[omi]nio n[ost]ro p[ro]curatoribus
p[ro]curatoribus & n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus

et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus
et n[ost]ro p[ro]curatoribus, et n[ost]ro p[ro]curatoribus

Am. g. v[er]o. In p[re]s[en]tia p[ro]curatoribus
p[ro]curatoribus & n[ost]ro p[ro]curatoribus

Αριθμ. 36

Μονόφυλλο

Πρός τόν καθηγούμενον της Μονης Φανερομένης¹
Κύριον Γρηγόριον. |²

Ὁ Κυβερνήτης κατά την ὁποίαν ἐκάμε ομίλιαν³
μετά τοῦ τοποτηρητοῦ Σαλαμίνοσ, καί καθώς εἶπε καί⁴
πρός ἡμάς, θέλη εἶθι καί αὐτοῦ εἰς Φανερωμένην⁵
Πρός ἐπίσκεψυν, καί χάριν εὐλαβίας⁶
Τοῦτο εἰδοποιεῖσθε καί ἐνὸς γινε καί ἐκ μέ⁷
ρους τοῦ Τοποτηρητοῦ διά να βάλητε να παστρέψουν⁸
τό Μοναστήρι, τήν ἐκκλησίαν καί ὅλα ἐν γένη.⁹
νά διορθώσητε καί δσγν εἰς τήν Πόρταν¹⁰
καί ἐν ἐνί Λόγω ὅλα ὅσα ἀποβλέπουν τά ἐκ¹¹
κλισιαστικά χρέη σας να εἶναι ἔτοιμα διά τήν¹²
ὑποδοχήν του.¹³
να στρώσητε τήν ἐπάνω Κάμαραν καθως πρέ¹⁴
πη, περί της ὁποίας γράφω καί τοῦ Κ^{ov} Σεργίου¹⁵
αὔριον ἀν εἶναι ἡμέρα καλή ἡμπορή να¹⁶
ἔλθι ἢ τοῦναντίον μεθαύριον τά πάντα¹⁷
νά εἶναι ἔτοιμα. καί κἀνένα ἀρνί διά το ἐνδεχόμενον.¹⁸
μένω μέ ὄλον τό Σέβας ὁ δούλος Σας¹⁹
την . 9 . Ἰανουαρίου Σαλαμίνα Δημήτριος Αθανασίου²⁰

Αριθμ. 37

Μονόφυλλο

ἄγιε καθηγούμενε,¹
 εἶχον λάβη πρό ἱκανῶν ἡμερῶν παρά τοῦ κοινοῦ²
 ἡμῶν καί παλαιοῦ σας φίλου, ὡς μέ γράφει ὁ ἴδιος, Κύριος δσγγ |³
 Χρηστίδη γράμματα, ἐν οἷς μέ ἐπιφορτίζει νά συμπράξωμεν⁴
 εἰς μήαν φιλικήν του δσγγν ἡ ἀπουσεῖα σας εἰς τον ἐπελθόντα⁵
 δσγγν ἐξστρατεία ἐγιναν ἐμποδεῖα μέχρ της σήμερον.⁶

Λάβετε λοιπόν τόν κόπον νά ἐλθητε εἰς τήν θύραν⁷
 διά νά σαῶ κοινοποιήσω τά γραφόμενα. Εἶναι πολυς κερος⁸
 ἀφ' οὗ δέν σαῶ ἴδον, εἶχόμεν πολλά νά εἴπωμεν.⁹

την 10 Νοεμβρίου |¹⁰

ο φύλος σας |¹¹

Κ. Ρωσσέτος |¹²

οπισθογράφηση

Πρός τόν ἅγιον¹
 καθηγουμενον της ἱερᾶς²
 Μονης της φανερωμένης³
 εἰς δσγγν |⁴

Αριθμ. 39

Μονόφυλλο, μικρό σημείωμα.

καλογέρι όπου εὐρίσκεσται|¹
στό μετόχι αὐτόν στελνο|²
τά ελόγου μου καί νά τοῦ δόσει|³
ται ἄχερα ἐνόσον|⁴
να ρθοῦμε ταχιά νά|⁵
φίγομε ὑγαινε |⁶
ὁ δσγν χλιαρχος|⁷
χριστόδουλος χατζηπέτρου|⁸

Οσο φαντασμενος εσομαι η την αυριανη μου
 ψυχην δια να ελαρω να ιδω τον οφθαλμο
 σου τον οσο εσομαι εαυραυτην να στανω ενω
 μηδιστα ας οφθαλμοι σου ειναι ενω σου
 ενα αυταλαδου σου αναξω απο την εαν
 σου εχαρακτηριστος οφθαλμοι σου ειναι
 ειναι σου και τα οσα διενδυ ας οφθαλμοι σου
 ειναι ενω αυτην μου διου ειναι οφθαλμοι σου

Ου 25 αυριανου φαντασμενος

Οσο φαντασμενος

αυριανου φαντασμενος

Αριθμ. 40

Μονόφυλλο

Ο ποφανόμενος ἐπέιγα εἰς τὴν πατρίδα μου|¹
 λεβαδιά διά νά ἐξετάσω νά ἰδῶ τους συγιννης μου|²
 ἀπο τούς ὁποίους και ἐπαρακηγή νά υπάγω ἐκεῖ|³
 μάλιστα καί ἀπό συγγιννη μου Κύριον λάμπρον|⁴
 νάκα καί κατά θελσίν μου ἀναχωρω ἀπό τὴν φανε|⁵
 ρωμε εὐχαριστιμένος πέρνοντας καί τά ροῦχα|⁶
 Μαζῆ μου μέ τά ὅποια διενθην ἀπό τόν ὀρφανο|⁷
 τροφεῖον ἐν τὴν αὐτὴν μονῆς δι οὐ καί ὑποφενομαι|⁸

Τη 25 αὐγούστου φανερωμένης |⁹
 Ο |¹⁰

Ὁ ἀνάστασιος Γκήκας.|¹¹

αντώνης Παυλου Μαρτυρῶ|¹²

οπισθογράφηση:

αρ: 10: |¹
 ἀπόδηκτηκόν: τοῦ αὐτοῦ ὀρ|²
 φανοτροφου : α: γγήκα|³
 ὀτη ἀναχορή μέ εὐχα|⁴
 ρηστησίν του: |⁵

Apr. 126

Εἰς ἀδελφόν μου
α. Πάρισι 1834.

Θ' Ἐπιζ. Τελευτήων Μεγαρίδος καὶ Σαλαμίνος
ἔπει τὸ Σουλτανικὸν φασαγιόν.

Ὡς ἔφυγε Ἐπαύριος ἕλπιόντων ὅτι
ἐπὶ ἄλλων ταύτων ἀπὸ τῆς ἐπιζ. καὶ φρονησῶ
ἀπὸ τῶν ἄλλων, οἷός, ἐπιζ. ἀνεκφυγῶ ὅτι δὲ ἀλλοῖς
τοῦτο ἕσθ' ἔδειξεν, παρακαλέω τὸ Σουλτανικὸν διὰ
τὸ τὸν φασαγιόν ὅτι αὐτοὶ μὴ τὴν ἕξινον τῆς
ἐπιζ. αἰ.

Θ' Ἐπιζ. αἰας
M. Βαδάνος

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 41

Άρ. 126¹

Εν Μεγάροις τήν Ὅ Επιστάτης Τελωνείων Μεγαρίδος καί Σαλαμῖνος²
 Α=Οκτωβρίου 1834 Προς τό Συμβούλιον Φανερωμένης³

Ενάς Εθνικός Στατήρας εὐρίσκεται εἰς ⁴
 τήν Μονήν ταύτην ἀπό τήν ἐποχὴν τοῦ φροντιστοῦ⁵
 Αντ. Παύλου ὅστις, ἐπειδή ἀναγκαιεῖ εἰς τόν αὐτοῦσε⁶
 Τελων. ὑπάλληλον, παρακαλεῖται τό Συμβούλιον τοῦτο⁷
 νά τόν παραδώσῃ εἰς αὐτόν μέ τήν ἐγγύησιν τῆς⁸
 Επιστασίας . _ |⁹

Ὅ Επιστάτης |¹⁰

Μ. λαδάκης_ |¹¹

αφ. 969.

αδ. Μαγείων

Ιου' 20 Ουλεβίτς 1834.

δ' Εφορχας Μαγαρίδος

Προς αδ' Ευμετόζην Κυρ Μουρά
φαινεμαίους.

Προσκαγγόδε να' αναδείξοιτε ης' αδ'
Κυρτζήν Μαγαρίδος Κυρ ης' Κυρ Μο-
υρά φας α' ερωσιονήμα ατζ' εγγα-
μαί ελατ' εα α' ρ' ουρα ης' αδ' Αρμενί-
ον ης' ης' φαντα α' λ' ος α' υ' Κυρ α' λ' ος
δ' ουρ Κυρ ε' φ' ος α' λ' ος φ' ος.

δ' Εφορχας
Κυρ. α' λ' ος
η

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 42

Μονόφυλλο

αρ. 969

ἐν Μεγάροις |²

την 20 Οκτωβρίου 1834 |³

Ὁ ἑπαρχος Μεγαρίδος |¹

Προς τό Συμβούλιον της Μονης |⁴

Φανερωμένης |⁵

Προσκαλεῖσθε νά παραδώσητε εἰς τό |⁶
 Τελωνεῖον Σαλαμῖνος την εἰς την Μο |⁷
 νή σας εὐρισκομένην πλάστιγγα |⁸
 καί Στατήρα ἀνήκοντα εἰς τό δημόσι- |⁹
 ον καί μείναντα αὐτόσε ἀπό την ἀπο- |¹⁰
 θήκην των Στρατιωτικων τροφων. |¹¹

ὁ ἑπαρχος |¹²

σφραγίδα

δσγν : Πετρίδης |¹³

Αριθμ. 43

Αριθ. 425 |¹
 εκ Πειραιώς |
 την 26 Δεκεμβρίου |
 1834 |⁴

Προς τους κατά την Μονήν της²
 Φανερομένης όσιους μοναχούς.³

Περί της παραδόσεως του⁵
 στατήρος και πλάστιγγος⁶

Κατά την διαταγήν της επί των⁷
 Οικονομικων Βασιλικης Γραμματείας της⁸
 Επικρατείας, υπ' αριθ 20093, της 17 τρέχοντος,⁹
 προσκαλείσθε να εγχειρίσητε εις τον φέροντα¹⁰
 την παροῦσαν επ' αυτω απεσταλμενον ένα¹¹
 στατήρα, και μιαν πλάστιγγα, ευρισκό-¹²
 μενα εις την μονήν ταύτην διά να τά¹³
 μεταφέρη ενταῦθα εις Πειραιᾶ. Τά ρη¹⁴
 θέντα διωρίσθησαν παρά των επί των¹⁵
 Εκκλησιαστικων, και Οικονομικων Γραμ-¹⁶
 ματειων της Επικρατείας, ως ειρηται, να¹⁷
 παραδοθῶσιν εις χρῆσιν του Τελωνείου τούτου.¹⁸

Ο επιστάτης Τελωνείου Αθηνων¹⁹
 σφραγίδα

Δ.Κ. Καβάκος²⁰

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 44

ἄγιε καθηγούμενε κύριε γρηγόριε τησ̄ μονῆς φανερωμένης εὐχομεθά σε |¹
 ἀρχιερατικῶς, ἅμα τοῦ λαβεῖν τήν παρούσαν μου ἀρχιερατικήν ἀπόδειξιν |²
 νά στίλεις τόν Ἱεροδιάκονον, νικηφόρον εἰς σαλαμίνα εἰς τήν μητρόπολιν |³
 ἀθηνᾶς Καί ἔχει νά θεωριθῆ ἡ ὑπόθεσις παρ' ἐμοῦ διά να μήν |⁴
 πέσουν εἰς τα κρητίρρια, Καί εἶναι εἰς μίων μας, οὔτο ποίεισον ὡς σοί γρά |⁵
 φο ἐξ αποφάσεος η δέ ευχή μου εἶς σοι. 1831 μαΐου 5. σαλαμίνα |⁶

Ο ἐκκλησιαστικός τοποτηρητής λεόντιος σαλαμῖνος Καί μεγάρων. _ |⁷

" ἔπερ κελυφῶν τῶν ποτῶν, ἀνεσπῆδῶν τῶν ποτῶν.
 ποτῶν ἀπορροῶν ἀνεσπῆδῶν, ἔπερ τῶν ποτῶν τῶν
 ποτῶν ποτῶν ἀνεσπῆδῶν ἐσπῆδῶν, τῶν ποτῶν ἐπε-
 ποτῶν, τῶν ποτῶν, τῶν ποτῶν ποτῶν ἐσπῆδῶν τῶν ποτῶν
 ἐσπῆδῶν, καὶ τῶν ποτῶν ποτῶν καὶ ἄλλων, τῶν ποτῶν
 ἐσπῆδῶν, τῶν ποτῶν ποτῶν, τῶν ποτῶν ποτῶν τῶν ποτῶν
 ἐσπῆδῶν τῶν ποτῶν ποτῶν τῶν ποτῶν 1831. ἐσπῆδῶν 25.
 ποτῶν ποτῶν.

Θεωροῦμεν τὸν ποτῶν ποτῶν ποτῶν ποτῶν
 καὶ ποτῶν ποτῶν.

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 45

» ἅγιε καθηγούμενε τη̄ μονῆς φανερομένης κύριε γρη |¹
 γόριε εὐχομεθά σε ἀρχιερατικῶς, ἅμα δε τοῦ λαβεῖν τήν |²
 παρούσαν μου ἀρχιερατικὴν ἀπόδειξην, να μοῦ ἐξα |³
 ποστίλεις, δῆο Ἰερρῖς, διά νά σπερνήσουν ἀπόψε εἰς τάς |⁴
 ἐκκλησίας, Καί να Ἰερουργήσουν Καί αὔριον, διά νά |⁵
 ἤσυχάσομε τήν ὀργήν τοῦ λαοῦ, οὔτο ποιήσον ὡς σοι γράφο |⁶
 ἐξ αποφάσεος ἡ δε ευχή μου εἷς σοι 1831 · ἀπριλλίου 25 · |⁷
 σαλαμίνα |⁸

Ο ἐκκλησιαστικός τοποτηρητής λεόντιος σαλαμῖνος |⁹
 Καί μεγάρων |¹⁰

σεβαστέραι καθολοί

Ἐπιφάνειο παρὸν γεωργίου καζαντζή ἀθηνάϊοι μετὰ τοῦ σω-
 δοτύρουδου πούρου ἀθηνάϊου θεῶν δὲ ἀμαχίση προφορικῶς ἰσχυ-
 ροὶ ἰουδαῖοι ἐρχομένου . ἠέτι πρὸς δὲ πρὸς ἀμαχίση ἐκείνου
 νηὶ ὀδύ καὶ πρὸς πρὸς ἀμαχίση , ἠέτι πρὸς ἰουδαῖοι ἀδελ-
 φῶν ἐπιφάνειο ἰουδαῖοι ἀμαχίση ἀδελφῶν . ἠέτι πρὸς ἐπιφάνειο ἐ-
 παναχίση ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἰουδαῖοι , ἠέτι πρὸς ἀμαχίση
 ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν
 ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς
 ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση
 ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν .
 Δὲ δὲ πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς
 ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση
 ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν .

ἡ 19. μαρτίου 1831 ἰουδαῖοι

ὅροι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν

ὅροι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν ἠέτι πρὸς ἀμαχίση ἀδελφῶν

Φάκελος Γρηγορίου

Αριθμ. 46

σεβαστέ μοι καθηγούμενε |¹

Ἰ ὁ ἐπιφέρων το παρόν γεωργάκης καζαντζής ἀθηναῖος μετά τοῦ συνο |²
δοιόρου του σπύρου ἀθηναίου θέλη σάς ὁμιλήση προφορικῶς τό τέ |³
λος τοῦ αὐτόσε ἐρχομοῦ του, Καί ἐπειδή ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλόν εκ πλά |⁴
νης ὁδοῦ καλύπτει πλῆθος ἀμαρτιῶν, καί ἐπειδή ὁ συνοδοιόρος αὐτός |⁵
ἔτι ὢν ἐπταετής τόν μετεμόρφωσαν ἄκοντα, καί ἤδη ἐπιθυμῆ νά ἐ |⁶
πανέλθη εἰς τήν ἀρχαίαν του μορφήν ἐκουσίως, ἔκρινεν εὐλογον νά σταθῆ |⁷
αὐτόσε εἰς τό ἱερόν μοναστήριον διά μερικῆς ἡμέρας ὥστε να κατηχη |⁸
θῆ ὅπως οὖν ἀπό τόν πνευματικόν, καί ἀκολουθῶς νά δεχθῆ καί νά ἐνδύ |⁹
θῆ τό φόρεμα τῆς παλιγγενεσίας · φέρωντας λοιπόν κατά ἴνου |¹⁰
τό ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλόν ἐκ πλάνης καλύπτει πλῆθος ἀμαρτιῶν |¹¹
δέν δυστάζω τήν προσωρινήν αὐτόσε σύστασιν τοῦ ἄνωθεν. |¹²

τῆ 19. Μαρτίου 1831 ἐν σαλαμῖνι |¹³
ὄλος πρόθυμος ἀναγνώστης διδασκάλου |¹⁴
ὁ τοποτηρητής |¹⁵

στην πίσω ὄψη

τοῦ Διοίκητοῦ Σαλαμῖνος |¹
νά μερόσομε τόν Σπύρω |²
Ἀθηναῖον |³

Αριθμ. 47

Μονόφυλλο με γραμμένες τις δύο σελίδες του.

κάταγραφη τής βιβλιοθήκης	¹	
μινέα	30	²
τριόδια	εκ τριοδιων 08 :	ετι 1 ³
παρά κλιτη κες	04	⁴
πεντήκοσταριά	43	⁵
κιβοτοξ	01	⁶
τόμος αγάπης	01	⁷
βαγγέλια	04	⁸
επήστολη του παύλου	01	⁹
ανθολαγια	03	¹⁰
τόμος καταλαγηξ	01	¹¹
τόμι των αποστόλων	02	¹²
ερμίνηα εις το κατά μανθεων	59	¹³
δαμασκινή	03	¹⁴
σηλογή των θίων κανωνων	01	¹⁵
μινη ατη ξ	02	¹⁶
ετή ιεροκάτηχίσης	01	¹⁷
γυμνασματα πνευματικά	01	¹⁸
θεο τοκαρια	03	¹⁹
ευχολόγια	02	²⁰
λαυσαήκων απανθισμα	01	²¹
απόστολι	02	²²
νέως θισαυροξ	01	²³
διακονήκων	01	²⁴
λογος νηκήφορου ~~καλνκου~~	01	²⁵
φιλάδες λιτρουγικες	03	²⁶
κριακοδρομίων	01	²⁷
εωρτολογιων	01	²⁸
ψαλιτηρια	01	²⁹
μαργαριτας του ~~χρισσθε~~	01	³⁰

30
: 9 :
. 9 :
1.2 :

Φάκελος Γρηγορίου

Συνέχεια πρώτης σελίδας εγγράφου **47**

βουλγαριας παλεων			01 ³¹
του αγιοῦ αποστόλου νοεμβρη ^{ου}			01 ³²
Αιφρεύμ του σήρου	_	_	01 ³³
αμαρτολον Κοτηρια	_	_	01 ³⁴
μπεθέκτη	_	_	01 ³⁵
			91: ³⁶

Αλλαγή σελίδας

μαλαγγαρ. βασιλειαν βασιλειαν

σε δύναν βασιλειαν βασιλειαν	16
σε χαρμὴν βασιλειαν	10
σε χαρμὴν βασιλειαν	02
λαίωσιν βασιλειαν	01
σε δύναν βασιλειαν	10
σε χαρμὴν βασιλειαν	02
σε χαρμὴν βασιλειαν	15
σε χαρμὴν βασιλειαν	06
σε χαρμὴν βασιλειαν	03
σε χαρμὴν βασιλειαν	28 1/2
σε χαρμὴν βασιλειαν	08
σε χαρμὴν βασιλειαν	02 1/2
σε χαρμὴν βασιλειαν	05
σε χαρμὴν βασιλειαν	03
σε χαρμὴν βασιλειαν	04
σε χαρμὴν βασιλειαν	03
σε χαρμὴν βασιλειαν	15
σε χαρμὴν βασιλειαν	11
σε χαρμὴν βασιλειαν	2 3/4
σε χαρμὴν βασιλειαν	04
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	04
σε χαρμὴν βασιλειαν	04
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	02
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	01
σε χαρμὴν βασιλειαν	01

Η δεύτερη σελίδα του εγγράφου 47

καταγραφή των ἐκκλησιαστικῶν

φελόνια καλλᾶ κατῶτερα	16
στηχάρια πά ^π α δῆκα	10
στηχάρια διακονηκα	02
Κάκως ἀρχηρατήκωζ	01
φελόνη ἄσπρα	10
στηχάρια ἄσπρα	02
πετραχηλια καλλά	15
υπομάνηκα καλλά	06
ὄραρια	03
ποδηές καλλεζ	28 : ετι : 1
ἀέρους ετι ἀέρας : 1	08
καλιματα καλα	08
αντήμισια	05
περιζόνηα καλά	09
κολανηα	04
θιμιάτα ασημένηα	03
καντηλία ασημένηα γς το κελι	15
καντηλία της εκκλησιας ασημένη	11
ασήμικᾶ λιανόματα δυσανάγνωστο :2:360:	
ἄγια ποτήρια	04
ἕτερον ποτηρίων	01
αστεροδήσκους ασημενηουε	02
λαβήδες ασημένηους λόχεε	04
σταυρῖ ασημένη μεγάλη	04
ἔτη μικροῦ τζακισμένωε	01
ἔτη ὁ μεγαλλωε σταυροῦ ὁ καλλοε	01
φηλάδα λειτουργικά χηρογραμμα	01
ένα ομορφον αρχηρατηκῶν	01
υπογονατηα	02
ασήμένηο σαμεντανῆα με τα ψαλιδοκερια τους	02
μπρουζήνω	01

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
 ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ
 ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ
 ΠΕΤΡΟ ΦΟΥΡΙΚΗ
 συντάχθηκε γύρω στο 1920. /

***

A

ΑΓΙΟΣ – ΑΓΙΑ

- » Ανδρέας – Σ ενε Ντρέου –
- » Αθανάσιος Δ1
- » Βαρβάρα
- » Γεωργίου όρμος
- » Γεωργιος
- » Γρηγόριος
- » Δημήτριος Σ ε Μήτρι
- » Δημήτριος Πολλάμπελα Παληάμπελα
- » Ιωάννης Λούτσα
- » Κυριακή Νεκροταφείο
- » Μηνας Σιμ Μινάι
- » Νικόλαος Μπατσι
- » Νικόλαος Νεκροταφείο
- » Νικόλαος Λεημόνια
- » Νικόλαος Σεληνίων
- » Παρασκευή Λειβάδι
- » Χαράλαμπος Χαριλάμπροϊ

Αμπελάκια Δ2

Αμπέλι του Καλογήρου

Αλυκή

Αλυκή Μεγάλη

Αλωνάκια Λεμένιεζε

Ανεμόμυλος Αλυκής

Άρα ε Σ πάτοσε

Αράπης Ακρωτ.

Αράπης

Αυλάκι Μπαλκούρι

Αυλάκι Μπαρμπουνιού
Αυλάκι Φράγκου

B

Βαθύ κολπίσκος
Βασιλικό
Βασιλικού όρμος
Βασιλικός Ναύσταθμος
Βένεζα
Βράχι Κοπίτσιτ
Βρετό
Βροκί
Βρυσάκια νησίς
Βρωμοπούσι

Γ

Γαρμπής Ακρωτ.
Γκιαούρι
Γκίνανι
Γκουμουράδα Γκλιάτα
Γκούρι Κόλια
Γκούρι Κώστα
Γκούρι ι Κούκιε
Γκούρι ι πρίφτιτ
Γκράβα
Γούβα τ αη Γιαννιού
(Γκρόπα ε Σεν Νιάνιτ)
Γούβα τ αη Θανάση
(Γκρόπα ε Σερ Θανάσι τ)

Δ

Δανιήλι
Δημήτρανι
Διμεγγέλα

E – Z

Ζαρλί
Ζαρμπαλά
Ζαρίφι
Ζαστάνι
Ζωοδόχος Πηγγή

H

Ημερος Πεύκος

Θ

Θερίμια νησίδες
Θυνί

Ι – Κ

Κάβο Βάρβαρο
Κακή Βίγλα Ε2
Κακηβίγλας όρμος
Κακαλιμιόνια
Καλογραιάς ακρωτ.
Καματερό
Καμπόλι
Καναβούρι
Κανάκιανι νησίδες
Κανακιανί
Καπαρέλι
Καρέλλι
Καστέλι
Κατσούλι
Καψάλα
Κιάφα
Κιάφα ε μουγγούλιτε
Κλισεζε
Κοϊδέλεζα Κοκοσίλα
Κοκοσίλα
Κολώνες ακρωτ.
Κολώνες – Ερ. Αρχ. Σαλαμίνας
Κοτρόνι
Κοτσιλίδι
Κουλάρια
Κούλουρη
Κριεκούκη
Κρίκι → λαιμός
Κυνοσούρα
Κώχη

Λ

Λαμπρανό
Λέρος
Λέστι τε Κούκιε
Λιβαδόστρα
Λιούμεθι
Λούγκο
Λουκ

Λούμι ι μάδι
 Λουτρό
 Λυκοπούλα νησίς

Μ

Μαγούλα ή Μαγγούλα
 Μάλεζα
 Μανεσι ακρωτ.
 Μαρούδι »
 Μαρούδι
 Μαυράκι
 Μαυροβούνι
 Μεγάλο Θυνί
 Μελίσσια Μπλέτεζε
 Μετόχι Αγ. Νικ. Λεημονίων
 Μικρό Θυνί
 Μούλκιον
 Μπαλαδόνι
 Μπατσι
 Μπαχαλά
 Μπότσι
 Μπουκουρίμεζα
 Μπουτόκες
 Μύλος του Λιά
 Μύλος του Λιούλικ

Ν

Ναύσταθμος
 Ντιγγανέζα
 Ντέτι Μάρκο
 Ντοροτό
 Ντρένος
 Ντριστιλά

Ξ

Ξένο
 Ξουλερί

Ο

Όρμος Σαλαμίνος
 Ούρια

Π

ΠΟΛΛΑΜΠΕΛΑ ή Παλαιάμπελα
 Παλαιάμπελα

Παλούκια όρμος
 Παλούκια
 Παλεθούρεζα
 Παναγία Βροντού
 Παναγία του Καθαρού
 (Σερ Μαρία Καθαρέσ ε)
 Πέραμα
 Πέραμα Μεγάρων
 Πέρανι
 Περανήσι
 Πέρδικα
 Πεζούλες
 Πελισαί Δ2
 Περιβόλια Αγ. Γεωργίου
 Περιβόλια Αγ. Γρηγορίου
 Περιβόλια Αγ. Δημητρίου
 Περιστερία
 Πετρίτης ακρωτ.
 Πηγάδι Αλωνακίων
 Πηγάδι Κουτσούκη
 Πηγάδι Κοφινά
 Πηγάδι Μητσολιού
 Πηγάδια Μπόσκο
 Πηγαδάκια Πούσες
 Πηλό Π
 Ποτάμι
 Πούντα
 Πούσι Θάτι
 Πούσι ι λιουτ Πηγάδι Εληας
 Προ του Αράπη
 Προϊ ι Φράσαρι τ
   » ι μπλέτεσε
   » ι Μπρέτιτ
   » ι στρέμπερ
 Προφ. Ηλίας
 Πρόχωμα Ξένο
 Πρόχωμα Σεληνίων
 Πυργιακό Πυργιακόνι ακρ/.

P

Ράθι
 Ραχ ι μπάρδι
 Ρέστε

Σ

Σαβούρα
 Σαμάρθι
 Σαλαμίνα Κούλουρη
 Σαλαμής ιστορική
 Σατιολί
 Σεδουκία
 Σελήνια Σεληνία
 Σιντιλι (Προφ. Ηλίας)
 Σερβασίλι Σημήτριανι
 Σκινέζα
 Σολάκι
 Σόρεζα
 Σουράύλιο
 Σοφράνιες
 Σπέλα Γκιαούρι
 Σπηλιά του Αράπη
 Σπηλαιά περιστέρια
 Σπηλίτσαις Σπέλαζε
 Σταυρός ακρωτ.
 Στεφλούκι

T

Ταούλεζα (Τύμβος)
 Τζούρμπα εμάδε
 Τζούρμπα στρογγυλή
 Τουρκολιμιόνα
 Τουρλοτό
 Τούρλα
 Τουτούλεζα
 Τσιρεζά
 Τσουλούφα
 Τσουρέκ
 Τύμβος Σαλαμινομάχων
 Τσάμη

Υ

Υπαπαντή

Φ

Φανερωμένη
 Φλάσκα
 Φλεβαριώτισσα Υπαπαντή
 Φλεβαριώτισσα
 Φούτουλι

Φύκθι
Φώκα Ορμίσκος

Χ
Χαλιώτη
Χαραϊτίν

Ψ
Ψιλή Άμμος
(Σουρ ιχόλε)

Κωνσταντίνου Ντόκου, *Η μετοικεσία των Αθηναίων στην Πελοπόννησο και η πρώτη φάση του επαναπατρισμού τους (1688- 1691)*. Περιοδικό Μνήμων, [S.l.], v. 10, p. 96-138, Ιαν. 1985.

ISSN 2241-7524. Από: <<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8023/7872>>. Ημερομηνία πρόσβασης: 27.6.2016 doi:<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.326>. Από τη δημοσίευση αυτήν χρησιμοποιούνται εδώ ως πρωτογενής πηγή οι κατάλογοι με τα ονόματα των οικογενειών των σελίδων 107-138.

Η επιστροφή των Αθηναίων στην πατρίδα τους, παρόλα τα μέτρα και τις αντιδράσεις των Βενετών, συνεχίστηκε σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου και το πρόβλημα αυτό δεν λύθηκε, τυπικά τουλάχιστον, παρά μόνο με τη σύναψη της ειρήνης ανάμεσα στους Βενετούς και τους Τούρκους το 1699. Σ' αυτή την εργασία δεν μας ενδιαφέρει να το παρακολουθήσουμε πύδ πέρα, αλλά όφειλουμε να σταθούμε στο κλίμα και τα γεγονότα της εποχής αυτής, δηλαδή του 1690 και κυρίως του 1691, έπειδή άκριβώς θέλουμε να τα συνδέσουμε με μία σειρά έγγραφων των έτών αυτών, τα όποια έπισημάναμε στα βενετικά άρχεία και σχετίζονται με τους Αθηναίους. Συγκεκριμένα, πρόκειται για 627 πιστοποιητικά¹ σε ελληνική γλώσσα, πανομοιότυπα σχεδόν στο σύνολό τους, πού χορηγήθηκαν στις άθηναϊκές οικογένειες του Μοριά και ύπογράφονται από έπιτροπές Αθηναίων προκρίτων. Οί ήμερομηνίες έκδοσής τους είναι οί περισσότερες του 1691, πολύ λίγες του 1690 και έλάχιστες του 1692, ενώ ως τόποι έκδοσης αναφέρονται ή Ζάχολη (σημερινή Εύρωστίνη) της Κορινθίας, τό Ναύπλιο, ή Πάτρα και ή Βοστίτσα. Σε κάθε πιστοποιητικό ή έπιτροπή των προκρίτων πού τό ύπογράφει (συνήθως μαζί με τό μητροπολίτη Μακάριο Πελεκάνο) άναγράφει όνομαστικά τά μέλη της οικογένειας – παραλήπτη του έγγραφου και βεβαιώνει, ότι ή συγκεκριμένη οικογένεια κατάγεται πραγματικά από την Αθήνα και ότι «μετοικίστηκε» στο Μοριά με έντολή (στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων) του δόγη Μοροζίνι· συγχρόνως αναφέρει την κοινωνική τάξη στην όποια ανήκει και στερεότυπα σημειώνει, ότι τό πιστοποιητικό συντάχθηκε με πρόσταγμα των «ύψηλοτάτων καταστιχαδόρων».

Ποιά ύπήρξε ή χρησιμότητα και ό σκοπός της έκδοσης των πιστοποιητικών αυτών δεν γίνεται εύκολα άντιληπτό, άφοδ μάάλιστα δεν γνωρίζουμε τό περιεχόμενο του παραπάνω «προσταγματος» των συνδίκων - καταστιχωτών. Βέβαια ή σύνδεσή τους με τους Βενετούς καταστιχωτές θά μπορούσε να μας όδηγήσει στην ύπόθεση, ότι τά έγγραφα αυτά εκδόθηκαν για

¹Τά πιστοποιητικά αυτά, στη μορφή πού διασώζονται σήμερα στα βενετικά άρχεία, αποτελούν έπίσημα αντίγραφα των πρωτοτύπων, τά όποια ό άντιγραφείας έχει άριθμήσει από τό 1 ως τό 627. Στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για 526 έγγραφα έπειδή από παραδρομή έχουν διασκελισθεί οί άριθμοί 255, 240-299, 330-339 και 530-559.

να χρησιμεύσουν στην εκχώρηση γαιών και άλλων κτηματικών αγαθών στις αθηναϊκές οικογένειες. Αυτό όμως ήδη είχε γίνει άμεσα μετά τη μετοικεσία των Αθηναίων στο Μοριά και πάντως πριν από το 1691.² Έτσι δέν μας μένει παρά να σταθούμε σ' αυτό που κυρίως μας βεβαιώνουν τα έγγραφα με την ύπογραφή των Αθηναίων προκρίτων, ότι δηλαδή η αναφερόμενη στο κάθε πιστοποιητικό οικογένεια κατάγεται πραγματικά από την Αθήνα και είναι έγκαιρα εγγεγραμμένη στο Μοριά. Από το γεγονός αυτό συμπεραίνουμε, ότι η βενετική διοίκηση ενδιαφερόταν να διαπιστώσει ποιές και πόσες αθηναϊκές οικογένειες παρέμεναν ακόμη στην κτήση της. Είναι προφανές, ότι το ενδιαφέρον αυτό εντασσόταν στα πλαίσια των αντιδράσεων και των προσπαθειών των Βενετών να συγκρατήσουν στο Μοριά τους Αθηναίους, οι οποίες - όπως σημειώσαμε πιο πάνω - εκδηλώθηκαν στα 1690-1691. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός, ότι στην ίδια εποχή ανήκουν και άλλα ανάλογα αρχειακά έγγραφα, που όπως φαίνεται έχουν την ίδια αιτία γένεσης.³ Υπάρχει όμως και κάτι ακόμη που είναι αρκετά ένδεικτικό: στα 1698, όταν η βενετική διοίκηση αντιμετώπιζε και πάλι ανάλογα προβλήματα, ανέθεσε στους προκρίτους να ξεκαθαρίσουν τους καταλόγους των Αθηναίων έποίκων για να διαπιστωθεί ποιοί από αυτούς παρέμεναν στο Μοριά, ποιοί είχαν πεθάνει και ποιοί είχαν επιστρέψει στην Αθήνα.⁴ Τότε ακριβώς φαίνεται ότι ο γενικός προβλεπτής Γκριμάνι ζήτησε από τον προβλεπτή της πόλης και της επαρχίας Ναυπλίου (Romania e sua provincia) Stai Balbi να άνευρεθούν στο δημόσιο αρχείο της πρωτεύουσας διάφορα έγγραφα που είχαν σχέση κυρίως με τους έγκαιρα εγγεγραμμένους στο Μοριά Αθηναίους. Ο αρχιεπιτόμος Domenico di Rossi, ο οποίος ανέλαβε να διεκπεραιώσει την έρευνα αυτή, βρήκε στο αρχείο τα πιστοποιητικά του 1690-1691, συγκεντρωμένα ίσως και καταχωρισμένα σε σχετικό κατάστιχο ή κατατεθειμένα (ως γνήσια αντίγραφα) σε κάποιο αρχειακό φάκελο, και τα αντίγραψε όλα μαζί σε ιδιαίτερο τεύχος που το υπέβαλε στο Γκριμάνι. Είναι φανερό, ότι η βενετική διοίκηση της Πελοποννήσου χρησιμοποίησε τα έγγραφα αυτά μαζί με άλλα στοιχεία και πληροφορίες για να αντιμετωπίσει το ζήτημα που την ενδιέφερε, δηλαδή να γνωρίζει ποιοί Αθηναίοι παρέμεναν ακόμη - το 1698- στο Μοριά. Το τεύχος με τα αντίγραφα του Rossi διασώθηκε μεταγενέστερα στο αρχείο της οικογένειας Γκριμάνι που απόκειται σήμερα στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας (στο τμήμα του που ονομάζεται Archivio Grimani dei Servi). Είναι το τεύχος ακριβώς που περιέχει τα έγγραφα πιστοποιητικά, τα οποία, όπως σημειώσαμε πιο πάνω, έπισημάναμε ήδη στα βενετικά αρχεία και έχουμε τώρα στη διάθεσή μας.

² Topping, ό.π., σ.312. Πρβλ. σ.322.

³ Μέριτζου, ό.π., σ.267-270.

⁴ Κωνστ. Δ. Μέριτζου, Περί των Αθηναίων του Μορέος, «Αθηναϊκά», τεύχ. 15 (1960), σ. 10-15.

Πέρα όμως από τα γεγονότα και τις διαδικασίες που συνδέονται με τη σύνταξη ή τη χρήση των πιο πάνω πιστοποιητικών, αυτά τα ίδια τα έγγραφα παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την ιστορική έρευνα. Πρώτα-πρώτα προσφέρουν τον πιο εκτεταμένο - και μοναδικό σε ελληνική γλώσσα³ - ονομαστικό κατάλογο του αθηναϊκού πληθυσμού στη Β' Βενετοκρατία, ο οποίος αν συνδυασθεί και με άλλους παρόμοιους καταλόγους, που έχουν μέχρι τώρα δημοσιευθεί⁴, θα μπορούσε να βοηθήσει για να καταρτίσουμε σχεδόν ολοκληρωμένη την αθηναϊκή προσωπογραφία της ίδιας εποχής. Έξάλλου είναι αυτονόητη και η σημασία που έχει όλο αυτό το ονοματολογικό υλικό για τη γενικότερη ανθρωπονομική έρευνα, ενώ παράλληλα και άλλα στοιχεία που περιέχουν τα έγγραφα μπορούν να φανούν χρήσιμα στο μελετητή της ιστορίας και να του δώσουν κάποιες πληροφορίες, όπως για την ταξική π.χ. σύνθεση της αθηναϊκής κοινωνίας στα τέλη του 17^{ου} αιώνα κ.ά.

³ Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί εξασφαλίζει τη σωστή γνώση των αθηναϊκών ονομάτων της εποχής, σε αντίθεση με άλλα βενετικά έγγραφα που αναγράφουν τέτοια ονόματα με την ιταλική έκφορά τους, τα οποία γι' αυτό το λόγο παρουσιάζουν πολλές δυσκολίες στη μεταγλώττιση και την ταύτισή τους με τα πραγματικά. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται στους καταλόγους των Αθηναίων που έχει δημοσιεύσει σε μετάφραση ο Μέρτζιος, όπου υπάρχουν τόσες παρατηρήσεις και λάθη στην ελληνική απόδοση των ονομάτων, ώστε τελικά οι κατάλογοι αυτοί κατανοούνται σχεδόν άχρηστοι στην έρευνα και θα πρέπει να ανατρέχει κανείς και πάλι στο πρωτότυπο (βλ. Μέρτζιο, Παρθενών - Μοροζίνι, ό.π. Τοῦ ἴδιου, Περί τῶν Αθηναίων τοῦ Μορέως, ό.π.).

⁴ Από τους καταλόγους της ίδιας εποχής (1691) που δημοσιεύει ο Μέρτζιος (Παρθενών-Μοροζίνι, ό.π.) παραθέτουμε εδώ όσα ονόματα δεν περιέχονται στον κατάλογο που ακολουθεί στο τέλος της εργασίας αυτής: Σταμάτης Πασχάλης, Βερνάρδος Μάκοιλας, Σταμάτης Κωλέτης, Δημήτριος Λουμπέρτος, Φρόγκος Μπελινιάδης(·), Δημήτριος Αθανάσης, Δημήτριος Κουβέλης, Αναστάσιος Σηφράνης(·), Δημήτριος Γαλλάκης, οί γιοί του ποτέ Σταφίδα, Σαράντης Σούκαρι(·), Δημήτρης Καζάκης, Δημήτρης Πολίτης, Δημήτρης Ποῦλος, Δημήτρης Διολάδι (γρ. Διολάντης), Γιάννης Γκιόστα(·), Δημήτρης Λιόκουρο(·), οί γιοί του ποτέ Μιχαήλ Γύφτου, Γιαπέκο(·) Πρεβολάρης, Αντόνης Αρπετό(·), Γεωργάκης Κουμίρο(·), χήρα Γεωργαντίκη, Γεώργιος Τσιάζι(·), Λουιάρδος Καλογεράς, Νικόλας Μπάμπαλης, Καρκαθίλης (γρ. Χαρχανθίλης) του ποτέ Νικόλα, οί γιοί του ποτέ Σταμάτη Διολάδι (γρ. Διολάντης), χήρα Περένα (γρ. Πέρανα), οί γιοί του ποτέ Γούναρη, οί γιοί του ποτέ Πόνδενι(·), Κυριάκος Κατεργάρης, Ιωάννης Καντσιλιέρης, Σταμάτης του ποτέ Νικόλα Καντσιλιέρη, Νικόλας Καντσιλιέρης Δούσημανης, Σταμάτης Λαϊνός με τὸ γιό του, Γιάννανα χήρα Μπενιζέλου, χήρα Δούσημανη, Γεωργάκης Μπογιατζής, οί γιοί του ποτέ Μαργαρώνα, Μαντούδης, Πανταζής Μπαμπάκος, Γεώργιος Μανιδέρης (γρ. Μανιτάρης), οί γιοί του ποτέ Παρασκευῆ, Λεβροῦκος(·), παπα-Αναπλιώτης, Λεονάρδος Σολδάκης, Ιωάννης Κουρής, ὁ γιός της Αλέξανδρας, Ιωάννης Μιχαήλ(·), Δημήτρης Καβαλλάρης, Λεονάρδος Δέρης, οί γιοί του Αντωνίου Γαβαλά, Νικόλας Φακέρης, Δημήτρης Βασίλης, Ιωάννης Λάσκαρης, Σταμάτης Νακίρης, οί γιοί του Νικόλα Ρούσικη(·), Λεονάρδος Ταρινίτης, χήρα Λεβάνθνα (γρ. Λεβάνθνα), Μιχαήλ Μπούσκας (γρ. Μπούκλας), χήρα του ποτέ Άστρη(·).

Ακριβώς αυτό το επιστημονικό ενδιαφέρον των εγγράφων μας έδωσε την ιδέα της έκδοσης, όχι βέβαια in extenso, αφού όλα σχεδόν είναι διατυπωμένα σε πανομοιότυπη μορφή, αλλά τουλάχιστον των κύριων και ουσιαστών στοιχείων που το κάθε πιστοποιητικό περιέχει. Έτσι, όπως βλέπει κανείς παρακάτω, δημοσιεύουμε σάν δείγματα και μόνο τα τρία πρώτα έγγραφα της σειράς· στη συνέχεια, ακολουθώντας την αρίθμηση που φέρουν τα υπόλοιπα πιστοποιητικά, αναγράφουμε το όνοματεπώνυμο του δικαιούχου και τα ονόματα των μελών της οικογένειάς του, την τάξη που ανήκει καθώς και τον τόπο και χρόνο έκδοσης του εγγράφου. Στα δημοσιευόμενα έγγραφα παραθέτουμε ως έχει και χωρίς διορθώσεις το κείμενό τους, ενώ στον κατάλογο, που ακολουθεί, αποκαθιστούμε, όσο είναι δυνατό, την ορθογραφία και τον τονισμό των ονομάτων· επιπροσθέτως, μέσα σε εισαγωγικά, σημειώνουμε και κάθε στοιχείο που τυχόν υπάρχει στο έγγραφο και αποδίδει κάποια ιδιαιτερότητα στο πρόσωπο του δικαιούχου, όπως π.χ. ότι πρόκειται για πρόην μουσουλμάνο που βαφτίστηκε ή για προστό κλπ.

Τα έγγραφα και ο κατάλογος των ονομάτων

V.A.S., Archivio Grimani dei Servi, busta 30, ff. 590, 591, 593-648^v.

[f.590]. Filza di Fedi fatte da Primati d' Athene.

[f.591]. 1698 adi 26 Aprile S.N. Presentata per Domino Domenico di Rossi Archivista...

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Proueditore

Per mezzo dell'Officio di V.E. uiene nottifficato à me Domenico di Rossi Archiuista Publico il mandato riuerito di 15 corrente, e relato li 20, rillasciato dall'auttorita dell' Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Proueditor Generale dell' Armì in Regno Grimani, per douer estrarher dà quest' Archivio diuerse scritture per Capo di Publico interesse. Rispondo con tutta humiliatione, che come prontamente ho essequito il commando di S.E. in ogni parte cosi in quelle delle fedi per li Gratiati di Rumelia non hò potuto applicar l'opera mia perche ueduti con dilligenza gl' Inuentarij, non ritrouo alcun registro, et alcuna memoria per douer rendere la debbita obbedienza anco in questo particolare all'auttorità ossequiata dell' Eccellentissimo Signore Proueditor Generale. Tanto humilmente riporto suplicando l' E.V. di rassegnare all'auttorità superiore di S.E. la pronta e fedele mia seruitù, mentre diuotamente m' inchino Grazie.

[ff. 593-648^v]. *Copia Tratta dalla Filza di Fedi Fatte da Primati d' Athene esistente nell' Archivio di Romania*

1. 1692 Μαρτίου 7 Αναπλει

Διά της παρούσης φεδες καμνομεν πίστην ήμεις οι κατωθεν υπογεγραμμενοι πως ή Κρεούζα του παπά Χριστοφό(ρου) διχατέρα είναι έξ Αθηνών και εμετικηστη κατα την προσταγήν του

γαληνοτατου πριγγιπε ή οποια έβρίσκειται την σημερον απανω σε ετουτω το ρένιο του Μορεος και είναι ταξεως τεταρτης τρεχη δε εις την κυβέρνισην της γαληνοτατης αυθεντιας δια να μεινη εύχαριστημενη και τα έξης.

Ίωάννης Λυμπονας βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Σποριδων Περουλης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Μιχαλης Ρωϊδης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Λεοναρδος Λαυτης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Ίωαννης Παλεολογος βεβαιωνω μεθ' ορκου

2. 1691 Σεπτεμβρίου 20/10 εις Πάτραν

Δια της παρούσης αποδιξεως μαρτυρουμεν μεθ' ορκου εν καθαρά συνειδηση ημεις οι κατωθεν γεγραμμένοι είναι τον Μιχαήλ Ροήδην επίτροπον εκλεγμένον και προεστόν των Αθηναίων εξ Αθηνών ταξεως πρωτης οστις έμεταρκήθη κατά την προσταγήν του γαληνοτατου. Τρεχει δε πρός την κυβέρνισην του αυθεντικού έλλους κατά το πρόσταγμα των ύψηλοτάτων καταστιχαδόρων όθεν εις ένδειξιν εδωθη αυτω ή παρουσα

Ίωαννης Λυμπονας βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Μπενιζελος Ίωαννου Ρητζης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Ίωαννης Παλεολογος βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Λεοναρδος Λαφτης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Γεωργιος Μακολας βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Γεωργιος Δουσμανης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Γεωργιος Κουρτιτζης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Λεοναρδος Φιαλαρας βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Μιχάλης Γερένης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Γεωργιος Ρωϊδης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Λεοναρδος Καβαλαρης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Μιχαλης Χηλάς βεβαιώνω μεθ' ορκου
 Ίωαννης Κονομος βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Φυλακτος Βοβος βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Ίωαννης Ρεντης βεβαιωνω μεθ' ορκου
 Μπατίστας βεβαιώνω μεθ' ορκου

3. 1691 Ιουνίου 23 εις Ζαχουλή

Δια της παρούσης αποδιξεως μαρτυρουμεν μεθ' ορκου εν καθαρά συνηδήση ημεις οι κατωθεν γεγραμμένοι μετά του άρχιερέως ήμων κυρ Μακαρίου τον Σταμο Μουλαρακι είναι εξ

Αθηνῶν τάξεως τετάρτης οστις μετοκισθη κατά τὴν προσταγὴν τοῦ γαληνοτάτου Τρεχειᾶδε εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἐλέους τοῦ αὐθεντικοῦ κατά τὴν προσταγὴν τῶν ὑψηλοτάτων καταστιχαδῶρων ὅθεν εἰς ἐνδειξίν εἰδοθη αὐτοῦ ἡ παρουσία.

μητροπολίτης Ἀναυπλίου Μακάριος ὁ Πελεκᾶνος βεβαιῶ

Ἰωάννης Λυμπονας βεβαιῶνῶ μεθ' ὄρκου

Μπενιζελος Ἰωαννου Ῥητζης

Ἰωάννης Παλεολογος βεβαιῶνῶ μεθ' ὄρκου

Λεοναρδος Λαπτης βεβαιῶνῶ μεθ' ὄρκου

Μιχαλης Ρωϊδης βεβαιῶνῶ μεθ' ὄρκου

Γεωργιος Μακουλας βεβαιῶνῶ μεθ' ὄρκου⁷

4.	παῖδες Λουκά Λέκα	- Δ' -	Πάτρα	1691	8/18	Σεπτεμβρ.
5.	Ἀντόνιος Σάγκας	- Γ' -	»	»	7	»
6.	παῖδες Μιχαήλ Μαν- δρά Μελέτης καὶ Ἰωάννης	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
7.	Πετρούκιος Τούφολη	- Δ' -	Πάτρα	»	9/19	Σεπτεμβρ.
8.	παῖδες Ἰωάννου Μπέ- κη	- Δ' -	»	»	7	»
9.	παῖδες Λεονάρδου Μπάμπιτση	- Δ' -	»	»	12/22	»
10.	Σταμάτης Βασίλης	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	5	Αὐγούστ.
11.	Δημήτριος Καίρης	- Β' -	< >	»	15/25	Σεπτεμβρ.
12.	Νικόλαος Μαλέτης	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	5	Αὐγούστ.
13.	Ἰωάννης Ρέντης	- Α' -	»	»	23	Ἰουνίου
14.	Ἀργυρὸς Κοτανίτσας	- Γ' -	Ζάχουλη	»	»	»
15.	Φλουροῦ χήρα Στα- μάτη Βιολάτη μετὰ τὸ παιδί της Μαρδίτσα	- Α' -	Ἀνάπλι	»	9	»
16.	Μπερνάρδος Ξυνός	- Β' -	Πάτρα	»	6	Σεπτεμβρ.

⁷ Ἐκτός ἀπὸ τούτων παραπάνω προσετούς, στὰ ἐπόμενα πιστοποιητικά βρίσκουμε νὰ ὑπογράφουν καὶ μερικοὶ ἄλλοι, ὅπως οἱ Λεονάρδος Πλατυπόδης, Γεώργ. Κουτρικᾶς, Νικόλαος Γκίνης, Νικόλαος Θεοτόκης, Δημήτριος Περγικάρης καὶ Πρεδικάρης, Ἰωάννης Καπετανάκης, Δημήτριος Γάσπαρης, Ἰωάννης Ταλικός(;) καὶ Ἀνδρέας Φοιλερός.

17. παῖδες Σταμάτη Γιαννούκου	- Γ' -	»	»	»	»
18. Λασκαροῦ καὶ Ὅρ- σα παῖδες Νικολοῦ Ραφτάκη	- Δ' -	Ἀνάπλι	»	5	Αὐγούστ.
19. παῖδες Λεονάρδου Κροκάτου	- Δ' -	Πάτρα	»	13/23	Σεπτεμβρ.
20. Ἰωάνν. Βούρδουλας	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
21. Ἀντώνης Πασχάλης	- Β' -	Ἀνάπλι	»	5	Αὐγούστ.
22. παῖδες Πασχάλη	- Β' -	»	»	»	»
23. Δημήτριος καὶ Γε- ώργιος παῖδες Μι- χαήλ Κουτρικᾶ	- Α' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
24. Νικολὸς Κωλοπανᾶς	- Β' -	Ἀνάπλι	»	11	»
25. παῖδες Παυλίτση Μπογιατζῆ	- Γ' -	»	»	15	Αὐγούστοι
26. Ἀφεντοπούλα θυγα- τέρα Καβαθᾶ	- Γ' -	Πάτρα	»	< >	Σεπτεμβρ.
27. Φλοροῦ χήρα Ἀλε- πούγεννα καὶ θυγα- τέρα τῆς Ὅρσα	- Γ' -	Ζάχουλη	»	28	Ἰουνίου
28. Μιχάλης Τζουρβᾶς	< >	Ἀνάπλι	»	11	»
29. Ἰωάννης τοῦ Γεωρ- γίου Πλούμη	- Δ' -	Πάτρα	»	12/22	Σεπτεμβρ.
30. Ἀποστόλης Μπα- γουρδάκης	- Δ' -	»	»	13/23	»
31. Ἀδάμης γαμβρὸς Μπρίσκη	- Δ' -	Ἀνάπλι	»	18	Μαρτίου
32. Ὅρσα θυγατέρα Δη- μήτρη Κυρίκου	- Δ' -	»	»	»	»
33. Ἰωάννης Κατζαοῦνης	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
34. Γεωργάκης Σαλωνίτης	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	18	Μαρτίου
35. Γεωργάκης Τζουρβᾶς	- Γ' -	»	»	5	Ἰουνίου

36.	Θωμάς Νέρης	- Γ' -	Πάτρα	»	11/21	Σεπτεμβρ.
37.	Όρσα Παλαιολόγου χήρα Γεωργίου Λει- βαδίτη	- Β' -	Ανάπλι	»	9	Ίουνίου
38.	Μιχάλης Κλαφρο- νάς και αδέρφια του	- Α' -	»	»	10	»
39.	Μιχάλης του Κυρια- ζή Κουρουπού	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	»
40.	Δημήτρ. Κουμπελής	- Γ' -	»	»	»	»
41.	παίδες Νικολάου Κουνόρχη	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
42.	παίδες Κατζηλιέρη Ντούζμανη	- Α' -	Ανάπλι	»	18	Μαρτίου
43.	Μιχάλης Μπενιζέλος	- Α' -	Ανάπλι	»	15	»
44.	Γεώργιος Ροΐδης	- Α' -	Ζάχουλη	»	24	Ίουνίου
45.	Σταμάτης Μπενιζέλος	- Α' -	Ανάπλι	»	18	Μαρτίου
46.	Μπενιζέλος Ροΐδης	- Α' -	»	»	2	Ίουνίου
47.	Γιάννης Θωμά Μα- ζατόνα	- Β' -	»	»	25	Μαρτίου
48.	παίδες Νικολάου Μπενιζέλου	- Α' -	»	»	15	»
49.	παίδες Γιαννάκη Χαρχαντίλη	- Α' -	»	»	18	»
50.	Μιχάλης Χειλάς	- Α' -	»	»	5	Ίουνίου
51.	Δημήτρ. Πιτζουλίδης	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
52.	Σπηλιώτης Αγωγιά- της	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
53.	Γεώργιος Μπάφης	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ίουνίου
54.	Ιωάννης και Δημή- τριος παίδες Νικο- λοῦ Κουτρικᾶ	- Α' -	»	»	»	»
55.	παίδες Δημητρίου					

Δούριμα(:)	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
56. χήρα Μπουζιλίνα με τὸ παιδί της	- Δ' -	Ανάπλι	»	2	»
57. Δημήτρης, Γιάννης καὶ Φλωροῦ παῖδες Γεωργίου Ὀρφανᾶ	- Δ' -	»	»	1	»
58. Λαλούδα τοῦ Ἀν- δρέα καὶ Εἰρήνη θυ- γατέρα της	- Δ' -	»	»	11	Ἰουνίου
59. Ἀγγ. Ἀγωγιάτης	- Δ' -	Πάτρα	»	9/19	Σεπτεμβρ.
60. Φράγκος Ἀντωνίου	- Δ' -	»	»	7	»
61. Σαμαλιάννα τοῦ Πα- ζαρά καὶ τὰ αὐτῆς τέκνα	- Δ' -	»	»	16/26	»
62. Μαρδίκια γυναίκα τοῦ ποτῆ Νικολάου Μαχραντάρου	- Β' -	»	»	8/18	»
63. Γεωργαντᾶς Μαζα- λάκος	- Α' -	»	»	»	»
64. Λεονάρδος Φιλαρᾶς	- Α' -	Ζάχουλη	»	22	Ἰουνίου
65. θυγατέρες Ἰωάννου Ἑσῆ	- Δ' -	Πάτρα	»	20/30	Σεπτεμβρ.
66. Γκίκας Καραδημος	- Δ' -	»	»	19/29	»
67. Μαρδίτζα Νικολοῦ Ἀστέρη	- Δ' -	Ανάπλι	»	27	Ἰουλίου
68. Δημήτρ. Λιγωμένος	- Δ' -	»	»	3	Ἰουνίου
69. Γεωργαντᾶς Διο- λάντης καὶ ἡ ἀδελφή αὐτοῦ Μαλτοῦ	- Γ' -	Πάτρα	»	14/24	Σεπτεμβρ.
70. Δημήτρης καὶ Στα- μάτης παῖδες Δράκου	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
71. Λασκαροῦ θυγάτηρ Μιγάλη Χειλᾶ	- Δ' -	»	»	25	»

72.	παῖδες παπα-Λεο- νάρδου Πατισιάτη	- Β' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
73.	Μιχάλης Κακαβό- χειλος Παιδικούγιας	- Δ' -	Ανάπλι	»	11	Ίουνίου
74.	Δημήτρ. Λύκουρος	- Δ' -	Πάτρα	»	11/21	Σεπτεμβρ.
75.	Ίωάννης Βαπτιστής Τρυπητήρης	- Α' -	»	»	10/20	»
76.	Σαμαλτάνα Αρβα- νιτάκη	- Δ' -	»	»	11/21	»
77.	Αλέξης Καζάσης	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ίουνίου
78.	Δημήτριος Σκόρ- δογλης	- Γ' -	»	»	»	»
79.	Δημήτριος Αρβανι- τάκης	- Γ' -	»	»	3	»
80.	Μαρδίκια και Φλω- ροῦ «ἐκ γεννήσεως μέν Τοῦρκαί νῦν δὲ χριστιαναί» θυγατέ- ρες Παραμπούτη	- Δ' -	Πάτρα	»	10/20	< >
81.	Δημήτριος Παρδι- κάρης «λογιώτατος ντοτόρος» και ἡ «αὐ- τοῦ ὁμόζυγος»	- Α' -	Ανάπλι	»	29	Ίουλίου
82.	Μαρδίτζα τῆς Μπο- λέττας	- Δ' -	»	»	6	Ίουνίου
83.	Λεονάρδος και Δη- μήτριος παῖδες Γε- ωργίου Κονόμου	- Α' -	Πάτρα	»	8/18	Σεπτεμβρ.
84.	Νικόλαος Κοπανάκης	- Δ' -	Ανάπλι	»	< >	Ίουνίου
85.	Φίλιππος Σταφίδας	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
86.	Ίωάννης Κουβᾶς	- Γ' -	Πάτρα	»	21/1	Σεπτ./Οκτ.
87.	Λεονάρδος Καβαλ- λάσης	- Α' -	Ζάχουλη	»	23	Ίουνίου

88.	Χήρα Μανώλαινα καί παιδιά της Μαρ- δίτζα, Κασσάνδρα καί Μανώλης	- Δ' -	Ανάπλι	»	1	Σεπτεμβρ.
89.	Λεονάρδος Κούδας	- Γ' -	Πάτρα	»	18/28	»
90.	Ιωάννης Κόκυκας	- Γ' -	»	»	»	»
91.	Γεώρ. Καρκατζάνης	- Δ' -	»	»	21/1	Σεπτ./Οκτ.
92.	Ιωάνν. του Πέτρου	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ιουνίου
93.	Άνθιμος Νίκας ιε- ρομόναχος	- Γ' -	»	»	25	»
94.	Γιάν. του Πούλου	- Δ' -	»	»	23	»
95.	Φυλακτός Βαβός με τὰ ἀδέλφια του Λεο- νάρδο καί Λασκαροῦ	- Α' -	Βοστίτσα	»	28	Ιουνίου
96.	Φυλακτός Μαυρα- γάνης	- Δ' -	Ζάχουλη	»	2	»
97.	Όρσα θυγατέρα Κυ- ριακοῦ	- Δ' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
98.	Φίλιππος Κολέτης	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	Ιουνίου
99.	Αναστάσιος καί Δη- μήτριος παῖδες παπα- Κολέτη	- Β' -	»	»	»	»
100.	Σταμάτης Ρούφας	- Γ' -	»	»	»	»
101.	Δημήτρης Μιγάλη Κουρή	- Γ' -	Ανάπλι	»	11	»
102.	παῖδες Αναστασίου Χρυσικοῦ	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
103.	Νικολός Μισερα- λιότης	- Β' -	Ανάπλι	»	10	Ιουνίου
104.	Γιαννάκος Καλαμ- πόκης	- Β' -	»	»	2	»
105.	Σταμάτης Ντιρής	- Β' -	»	»	9	»
106.	παῖδες Γιάννη Δη-					

	μαρὰ καὶ μητέρα τους Μαργέτα	- Δ' -	»	»	18	Ἰουλίου
107.	Ἰωάννης Ἰωάννου Παλαιολόγος	- Α' -	»	»	10	Ἰουνίου
108.	παῖδες Σωτήρχου Μανιτάρη	- Β' -	»	»	18	Ἰουλίου
109.	Αγγελάκης Γέ- ροντας	- Β' -	»	»	15	»
110.	Μιχάλης Βρετὸς	- Β' -	»	»	»	»
111.	Ἀνδρέας Νίκας	- Γ' -	»	»	10	Ἰουνίου
112.	Μαρία, Κυράστα καὶ Ἵρσα παῖδες Στυ- λιανοῦ Μπουκάκη	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
113.	Ἵρσα θυγατ. Μαγ- κλουβῆ	- Δ' -	Πάτρα	»	14/24	Σεπτεμβρ.
114.	Ἰωάννης καὶ Μιχά- λης παῖδες Νικο- λάου Καρεκλᾶ	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
115.	Νικόλαος Ντόρτος	- Γ' -	»	»	24	»
116.	Γιάννης Ταλικὸς	- Β' -	Ἀνάπλι	»	11	»
117.	Δημήτρης Μιχελῆς	- Γ' -	»	»	»	»
118.	καπετὰν Γεῶργος Κυλώνης (Χελώνης:)	- Β' -	»	»	5	»
119.	Ἀντώνης Νικολοῦ Τριμῆ(:	- Γ' -	»	»	9	»
120.	παπα-Βασίλης	- Γ' -	»	»	10	»
121.	Γεωργάκης Κολο- βοδοῦρος	- Δ' -	»	»	17	»
122.	Γεώργ. Κορομηλᾶς	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
123.	Δημήτρ. Λύκουρος	- Δ' -	»	»	»	»
124.	Ἰωάνν. Κοσμᾶς καὶ Γεωργάκης ἐξάδελ- φός του	- Β' -	»	»	»	»

125.	Παρασκευᾶς Γαβρί- λης	- Δ' -	»	»	»	»
126.	Ἰωάνν. Μαγέρεμας	- Β' -	»	»	»	»
127.	Λαμπριανὸς Λεμονῆς	- Γ' -	»	»	»	»
128.	Ἰωάννης Μεζῆς	- Γ' -	»	»	»	»
129.	Γεώργιος Χίκας	- Γ' -	Πάτρα	»	11/21	Σεπτεμβρ.
130.	Ἰωάνν. Μπούκλιζας	- Α' -	Ἀνάπλι	»	4	Αὐγούστ.
131.	Λινάρδος καὶ Μιχά- λης παῖδες Κολοβε- δούρου	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
132.	Παναγιώτ. Σωτήρης	- Β' -	»	»	»	»
133.	Γεώργος Λαϊνᾶς	- Γ' -	»	»	»	»
134.	Γεώργ. Κουτρικᾶς	- Α' -	»	»	»	»
135.	Ἰωάννης, Σταμάτης, Γεωργάκης, Σωτήρ- χος, Λασκαροῦ καὶ Κασσάνδρα παῖδες Λεονάρδου Φουκᾶ	- Α' -	»	»	»	»
136.	Σταμάτης τῆς Εἰρήνης	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
137.	Νικόλαος καὶ Φλω- ροῦ παῖδες Γεωργαν- τᾶ Νίκα	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
138.	Λασκαροῦ Κουρ- καβγοῦ «ἤτις ἐβα- πίσθη... ὑπὸ ἀνα- δόχου Πέτρου Γουνῆ»	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	28	Αὐγούστ.
139.	Σαμαλτάνα τοῦ Κου- ρῆ Καυγᾶ	- Δ' -	»	»	1	Σεπτεμβρ.
140.	Ἀντόνιος, Τρισεύ- γενη καὶ Μαρία παῖ- δες Νικολάου Μαυ- ρογιάννη	- Δ' -	Ζάχουλη	»	24	Ἰουνίου
141.	Γεωργάκης τοῦ Ἰω-					

	άννου Κοσμᾶ	- Β' -	»	»	23	»
142.	Μαρδίκια τοῦ Κολο- κυθᾶ καὶ τὸ αὐτῆς τέκνον	- Δ' -	Πάτρα	»	16/26	Σεπτεμβρ.
143.	Ἰωάννης Σοῦκος	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
144.	Λεονάρδος Καλα- φρονᾶς	- Β' -	Πάτρα	»	17/27	Σεπτεμβρ.
145.	Κατερίνα χήρα Γε- ώργου Μανιάτη μετὰ Σαμαλιάνας θυγα- τρὸς αὐτοῦ	- Δ' -	Ανάπλι	»	18	Ἰουλίου
146.	Μαρδίκια καὶ τὰ αὐ- τῆς τέκνα «ἐκ γεν- νήσεως μὲν Τούρκα νῦν δὲ χριστιανῆ»	- Δ' -	Πάτρα	»	14/24	Σεπτεμβρ.
147.	Καβαλλάρης Μπα- γλᾶς	- Γ' -	Ανάπλι	»	2	»
148.	Γεωργάκης Ντού- σμανης	- Α' -	»	»	18	Μαρτίου
149.	Νικολὸς τοῦ Δημη- τρίου	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
150.	παῖδες Γεωργιᾶ Λα- τίνου	- Δ' -	Πάτρα	»	14/24	Σεπτεμβρ.
151.	χήρα Καλομοῖρα Μαρκατάδαινα	- Β' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
152.	παῖδες τοῦ ποτῆ Δη- μητρ. Παλαπολόγου	- Δ' -	Πάτρα	»	16/26	Σεπτεμβρ.
153.	Σταματάκης Μποζίκης	- Α' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
154.	Σταμάτης Μηγγάρης(·)	- Β' -	»	»	»	»
155.	Γιάν. Μηγγάρης(·)	- Γ' -	Ανάπλι	»	10	»
156.	Λασκαροῦ τοῦ παπα- Περδικάρη	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
157.	Δημήτρης Ἰωάννου					

	Καντζηλλιέρη	- Α' -	Ανάπλα	»	4	Αύγουστ.
158.	Ευστάθιος Μπούρας	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
159.	Μάρω θυγατέρα του Μαυριδεροῦ	- Δ' -	»	»	»	»
160.	παῖδες Γεωργίου Κα- κλή	- Δ' -	»	»	11/21	»
161.	χήρα Λασκαροῦ Μα- νόσαινα με τὴν ἀνη- ψιά της Κυράστα	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
162.	παῖδες Γεωργίου Μαυρέα	- Β' -	Πάτρα	»	9/19	Σεπτεμβρ.
163.	Βαρθολομαῖος Μπε- ταζῆς	- Δ' -	»	»	8/18	»
164.	θυγάτηρ τοῦ Ἰωάν- νου Μπαγαλᾶ καὶ τὰ αὐτῆς τέκνα	- Δ' -	»	»	7	»
165.	Ἰωάννης καὶ Μιχά- λης παῖδες Νικο- λάου Μπαπουχάρη	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουλίου
166.	Γιάννης Συνάγαρος	- Δ' -	< >	»	< >	< >
167.	Νικολὸς Πετρού- τζου Ποταμάρχου	- Δ' -	Βοστίτζα	< >	28	Ἰουνίου
168.	Πετροῦτζος Δι- πλάρης	- Δ' -	»	1691	»	»
169.	Νικόλ. Κροντηρᾶς	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	»
170.	Ὅρσα Σκόρδαινα	- Δ' -	Πάτρα	»	23/3	Σεπ. / < Ὁκ. >
171.	Κασσάνδρα τοῦ πο- τῆ Γεωργάκη Μπού- κλαζα	- Β' -	Ανάπλα	»	5	Αύγουστ.
172.	Γεώργιος Συμπίτης καὶ μητέρα του Κασ- σάνδρα	- Γ' -	Πάτρα	»	23	Σεπτεμβρ.
173.	Σωτήρχος Κιχρῆς	- Β' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου

174.	Ἰωάννης καὶ Ὅρσα παῖδες Νικολάου Ντέκα	- Β' -	»	»	24	»
175.	Δημήτριος Ντέκας	- Β' -	»	»	23	»
176.	Δημήτρ. καὶ Μαρία παῖδες Νικολ. Καρᾶ	- Δ' -	»	»	»	»
177.	Ἀναστάσης παπα- Ζωγράφου	- Γ' -	»	»	»	»
178.	Μαρδίτζα τοῦ Πια- γιαλῆ «ἐκ γεννή- σεως μὲν Τούρκα νῦν δὲ χριστιανή»	- Δ' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
179.	Μιχαὴλ Ρέγγης	- Γ' -	»	»	21/1	Σεπτ./Οκτ.
180.	Σταμάτης καὶ Γιάν- νης παῖδες Ἀντόνη Σύγγρη	- Δ' -	Ἀνάπλι	»	10	Ἰουνίου
181.	Νικολὸς Νταρῆς	- Γ' -	»	»	8	»
182.	Νικολὸς Μπούρας καὶ πενθερά του Μαρδίτζα	- Δ' -	»	»	10	»
183.	Νικολὸς Μιστρικός, Γεωργάκης καὶ Ἀν- τόνης ἀδελφοὶ του, Λασκαροῦ μητέρα του	- Γ' -	»	»	14	Μαΐου
184.	χήρα Ντούζαινα καὶ θυγατ. της Κυράστα	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	Ἰουνίου
185.	Νικολὸς καὶ Μιχά- λης παῖδες Μέλου	- Α' -	Ἀνάπλι	»	10	»
186.	χήρα Φλωροῦ Κύ- ραϊνα καὶ χήρα Λα- σκαροῦ θυγατ. της καὶ Ἀθανάσης υἱὸς της	- Γ' -	»	»	18	»
187.	Νικολὸς Νικολέτης	- Δ' -	Τροπολιτζᾶ	»	29	Μαρτίου

188.	Λουκάς Μπερέκος	- Δ' -	Ανάπλι	1690	13	Σεπτεμβρ.
189.	Γεώργιος Κονόμος	- Α' -	Πάτρα	»	8/18	»
190.	Κυράστα θυγατέρα Μπεργαλιᾶ	- Δ' -	»	»	21/1	Σεπτ./Οκτ.
191.	Μιχάλης Γαλάτζης	- Β' -	Ανάπλι	»	9	Ἰουνίου
192.	Χαρίτος Κόκλης Σαβ- βατιανός	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
193.	Λεονάρδος Λάπτης «ἐπίτροπος ἐκλελε- γμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθηναίων»	- Α' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
194.	Μπενιζέλος Γεώργιος Ρίτζης «ἐπίτροπος ἐκλελεγμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθη- ναίων»	- Α' -	»	»	»	»
195.	Γεώργιος Μάκοιλας «ἐπίτροπος ἐκλελε- γμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθηναίων»	- Α' -	»	»	»	»
196.	Γεώργιος Λίμπονας «ἐπίτροπος ἐκλελε- γμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθηναίων»	- Α' -	»	1691	»	Σεπτέμβρ.
197.	Παναγιώτης Μπα- πουχάρης	- Δ' -	Ανάπλι	1690	20	»
198.	Παπα-Γεώργιος Φαρ- μάκης	- Γ' -	»	»	16	Μαΐου
199.	Σταμάτης Καΐρης	- Β' -	»	»	23	Ἰουλίου
200.	Παρασκευᾶς Λαζάρου	- Δ' -	»	»	16	Μαΐου
201.	Γεωργαντᾶς Μπού- κρας	- Β' -	»	»	»	»
202.	χίρα Λασκαροῦ μὲ					

	τὸ παιδί της Δημή- τρη τοῦ Πασχάλη	- Δ' -	Ζάχουλη	1691	23	Τουνίου
203.	Ἰωάννης Παλαιολό- γος «ἐπίτροπος ἐκ- λελεγμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθη- ναίων»	- Α' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
204.	Γεώργιος Δούσμανης «ἐπίτροπος ἐκλελε- γμένος καὶ προεστὸς τῶν Ἀθηναίων»	- Α' -	»	»	»	»
205.	Παναγ. Σταυριανὸς	- Δ' -	Ζάχουλη	»	29	Τουνίου
206.	Χριστόδουλος Κου- ριβλάς	- Δ' -	Ἀνάπλα	»	23	»
207.	Σταμ. Παπα-Θωμᾶ	- Γ' -	»	»	10	»
208.	Μιχ. Καραγιάννης	- Β' -	»	»	1	»
209.	Κρεοῦζα θυγ. Ἰωάν- νου Καπετάνου	- Γ' -	»	»	10	»
210.	Γεωργ/κης Γαλάτζης	- Γ' -	»	»	1	»
211.	Σταμ. Πετραλίτη	- Δ' -	»	1690	< >	Σεπτεμβρ.
212.	Μιχάλης Σκαπέσος	- Β' -	»	»	16	Αύγουστ.
213.	Ἰωάννης Δημήτρης Κακαβάκης	- Δ' -	»	»	»	Μαΐου
214.	παῖδες Ντούζη	- Γ' -	»	»	1	Σεπτεμβρ.
215.	Σωτήρχος Καρόρης, παπα-Γεώργιος Βλά- δος, Ἰωάννης Γιά- κουμος, Παναγιώτης Γιάκουμος, Σωτήρ- χος Γιάκουμος, Νι- κολὸς Γιάκουμος	- Γ' -	»	»	4	Μαΐου
216.	Μιχ. Κουκούπετρου	- Δ' -	»	1691	10	Τουνίου
217.	Νικολὸς καὶ Λασκα-					

	ροῦ παῖδες Λεονάρ- δου Βασίλη	- Γ' -	»	»	1	»
218.	Γιάννης Καρακότης	- Γ' -	»	»	9	»
219.	Γεωργάκης καὶ Νι- κολὸς παῖδες Δημη- τρίου Κίσκη	- Δ' -	»	»	10	»
220.	Ντούζμανης Μανι- τάρης	- Β' -	»	»	»	»
221.	Δημήτρης Χαλα(ν)- τριώτης	- Δ' -	»	»	9	»
222.	Πανταλέος Πέρος	- Δ' -	Ζάχουλη	»	23	»
223.	Αντόνης Διολάν- της καὶ υἱὸς του Σπυ- ρίδων	- Δ' -	Ανάπλι	»	»	»
224.	Σταμάτης Μεταξᾶς [διασκελίζεται ὁ ἀριθμὸς 225]	- Γ' -	»	»	5	»
226.	Κρεούζα χήρα Μπερ- νάρδου Λεβούκα	- Β' -	»	»	2	»
227.	Χαγγη-Μιχάλης Δη- μάκης	- Α' -	Ζάχουλη	»	23	»
228.	Κωσταντῆς Κουβᾶς	- Γ' -	Ανάπλι	»	10	»
229.	Στάμος Κούδας	- Γ' -	Ζάχουλη	»	23	»
230.	Γιάννης Ρούφας	- Γ' -	Ανάπλι	»	10	»
231.	Νικόλαος καὶ Γεώρ- γιος παῖδες...	- Δ' -	Ζάχουλη	»	2	»
232.	Νικολὸς Κομπόνιας	- Δ' -	»	»	28	»
233.	Σταμάτης καὶ Ἡλίας Γουναρᾶς	- Δ' -	< >	< >	23	»
234.	Νικολὸς Κοπίδης	- Γ' -	< >	1691	»	»
235.	Λεονάρδος Μπαγλᾶς	- Β' -	< >	»	»	»
236.	Βελισσάρης Φιόλης	- Δ' -	< >	»	27	»
237.	Αντόνιος καὶ Ἰωάν.					

	παῖδες Ἀλεφούζου	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	9	»
238.	Ἰωάννης Μαντέλος	- Α' -	Ζάχολη	»	23	»
239.	Κρεούζα χήρα Μικρομάταινα [διασκελίζονται 60 ἀριθμοὶ]	- Γ' -	»	»	25	»
300.	Δημήτρης Μπουργεῶ με τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὅρσα	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	11	»
301.	Νικολὸς Κουβᾶς	- Γ' -	Ζάχολη	»	26	»
302.	Νικόλ. Φαμελιάρης «ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Ἀθήνα ὑπὸ ἀναδόχου Νικολάου Τζοκάκη, ἦν γὰρ τὸ πρότερον καὶ Ἀγαρινῶν θρησκείας»	< >	»	»	»	»
303.	ἐπίσκοπος Ζόλονος [γρ. Σαλώνων] Φιλοθεοῦ ⁸	< >	Βοστίτζα	»	27	»
304.	Ἐλιὰ θυγάτηρ Τζώρτζη Γιατροῦ	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	10	»
305.	Νικολὸς Κοτύλης	- Α' -	< >	»	»	»
306.	Κασσάνδρα χήρα Λινάρδου Μπενιζέλου	- Α' -	< >	< >	»	»
307.	Γεωργάκης, Δημήτρης καὶ Νικολὸς παῖδες Ἰωάν. Κεραμᾶ	- Γ' -	Ἀνάπλι	1691	8	»
308.	παῖδες Μιχ. Καλο-					

⁸ Βλ. Ντόκου, ὁ.π., σ.159, ὅπου δημοσιεύεται ὁλόκληρο τὸ ἐγγραφο. Πρὸβλ. καὶ σ.14, σημ.1.

	γερά	- Α' -	»	»	10	»	
309.	Δημήτρης Σταμάτη Παλαιολόγου	- Α' -	»	»	»	»	
310.	Λινάρδος Θωμάς	- Α' -	»	»	»	»	
311.	παίδες Μπάμπαλη	- Α' -	»	»	»	»	
312.	Νικολός Θωμάς	- Α' -	»	»	»	»	
313.	Σωτήρχος Ψωμάς	- Γ' -	»	»	»	»	
314.	Παπα-Παρθένιος με τήν μητέρα του χήρα Πέραйна Κυράστα	- Γ' -	»	»	8	»	
315.	Γιάννης Κουρουπός	- Γ' -	»	»	3	»	
316.	Γιάννης Αρμένης	- Δ' -	»	»	4	Ιουλίου	
317.	Νικολός, Όρσα και Ανδρέας παίδες Στα- μάτη Καρπιβάνη	- Δ' -	»	»	5	Ιουνίου	
318.	παπα-Νικολός Σα- λονικιός	- Γ' -	»	»	»	»	
319.	Φλωροῦ χήρα Γεωρ- γάκη Φορτωμένου με τὰ παιδιά της Στα- μάτη, Καλομοίρα και Μαρδίτζα	- Δ' -	»	»	8	»	
320.	Παναγ. Μακρής με τὰ παιδιά του Ίωάν- νην και Μητρον	- Δ' -	»	»	»	»	
321.	Μαρδίτζα Κοπανούς	«χ.τ.» ⁹	»	»	»	»	
322.	Σταῦρος τοῦ Γεωρ- γάκη Γκόκου με τή μητέρα του Μαρ- δίτζα	- Δ' -	<	>	»	5	»
323.	Δημήτρης Ροΐδης	<	>	Ανάπλι	»	»	»
324.	Σωτήρχος Γιάκουμος	- Γ' -	»	»	»	»	

⁹ Στα έγγραφα υπάρχει ή ένδειξη : χωρίς τάξη.

325.	Παναγ. Γιάκουμος	- Γ' -	»	»	»	»
326.	Φυλακτὸς Μαυρο- μάτης με τὸ ἀνέψι του Ἀντρίκον Ρούκα	- Δ' -	»	»	8	»
327.	Μαρδίτζα χήρα Που- λημένου με τὸ παιδί της Προκόπην	- Γ' -	»	»	2	»
328.	Κρεούζα Ἀγλαϊδᾶ	- Δ' -	»	»	»	»
329.	Ὅρσα Μαζαράκη με τὰ παιδιά της Δημή- τριον καὶ Μηλιὰ	- Δ' -	»	»	8	»

[διασκελίζονται 10 ἀριθμοί]						
340.	Φίλιππος Σαλωνίτης	- Δ' -	»	»	9	»
341.	Γιάννης Ζέρβας	< >	»	»	2	»
342.	Γεωργάκης Λουκάς	< >	»	»	1	Τουλλίου
343.	Σταμάτης Μαντρᾶς	- Γ' -	»	»	»	Τουνίου
344.	Γεωργάκης Πεζανής	- Δ' -	»	»	2	»
345.	Ἄντρ. Μουζούρης	- Δ' -	»	»	1	»
346.	Γεωργάκης Γκούμας	- Δ' -	»	»	2	»
347.	Γεωργάκης Λγουρί- δης	- Β' -	»	»	3	»
348.	Νικολός Ταβάνης	- Δ' -	»	»	1	»
349.	χήρα Γαρδέλαινα Ὅρσα καὶ τὸ παιδί της Δημήτρης	- Δ' -	»	»	4	»
350.	Γεωργάκης Δαυλώτης	- Δ' -	»	»	1	»
351.	Παναγιώτης Ζάχος	- Δ' -	»	»	2	»
352.	Γεωργάκης Τριμής	- Δ' -	»	»	5	»
353.	Δημήτρης Τριμής	- Δ' -	»	»	2	»
354.	Ἀργυρός Μπερζανής	...	»	»	»	»
355.	Παπα-Δημήτρης Βροντᾶς	- Γ' -	»	»	»	»
356.	Σταυριανός καὶ Ἀν- τόνης παῖδες Περ- γαλιᾶ	- Δ' -	»	»	»	»
357.	Μιχάλης Κουβαρᾶς	< >	»	»	»	»
358.	Κασσάντρα χήρα Δημήτρη Σαμαρτζῆ καὶ τὸ παιδί της Κρεούζα	- Δ' -	»	»	»	»
359.	Λασκαροῦ χήρα Ἀντρέα Μακελλάρη	< >	»	»	»	»
360.	Κυριακός Γουναρά-					

	κης	- Δ' -	»	»	»	»
361.	Φωτίδα τοῦ Γιαννακᾶ	- Δ' -	»	»	3	»
362.	Κυράστα χήρα Μαῖσ- τρα	- Δ' -	»	»	2	»
363.	Νικολὸς Ρίστος	- Δ' -	»	»	3	»
364.	Σταμ. Τανκιατζής	- Δ' -	»	»	11	»
365.	Μαρδίτζα καὶ Μα- ρία θυγατέρες τοῦ Λαγοῦ «έβαπτίστη- σαν εἰς τὴν ἀληθῆν χριστιανικὴν πίστιν»	< >	»	»	< >	»
366.	Δημήτρ. Κορομηλάς	- Δ' -	»	»	11	»
367.	Γεωργάκης τῆς Πέ- παινας.	- Δ' -	»	»	4	»
368.	Ὅρσα τοῦ Δημήτρη Ρόκα σύζυγος τοῦ Μιχάλη Διολάντη καὶ Ἀθανάσης ἀνε- ψιὸς τῆς	- Δ' -	»	»	9	»
369.	Παναγιώτα καὶ Ἀν- τόνης παῖδες τοῦ παπα-Πεντζάκη	< >	»	»	5	»
370.	Σταμ. Σκουρδο- πῆς	- Δ' -	Ζάχολη	»	20	»
371.	Στάμος Λαγάνης	- Δ' -	Ἀνάπλι	»	11	»
372.	Νικολὸς Παῖδερός	- Γ' -	»	»	6	»
373.	Φθύμης καὶ Σταμά- της παῖδες Ἰωάννου Παπᾶ καὶ Φλουροῦ μητέρα τους	- Δ' -	»	»	10	»
374.	Δημήτριος Μπεργα- λιᾶς [εἶχε ἐξιςλαμι- σθεῖ καὶ ξαναβαφτί-					

	στηκε], Όρσα ή γυ- νή του, Μαρδίτζα καί Ιωάννης τὰ παι- διά του	< >	»	»	9	»
375.	Κρεούζα ή γυνή τοῦ Ότμάνη καί Γεωρ- γάκης, Ιωάννης, Όρσα καί Μαρδίτζα τὰ παιδιά της ποῦ «έ- βαπτίσθησαν εἰς τήν ἀληθῆ χριστιανικήν πίστιν»	< >	»	»	9	»
376.	Μαρδίτζα καί Όρσα παῖδες Νικολοῦ Ἀρ- κρούδα	- Δ' -	»	»	11	»
377.	Μαρδίτζα τοῦ Το- πρίτζαλη «έβαπτί- στη εἰς τήν ἀληθῆ πίστιν... ὑπό ἀνα- δόχου Μιχαήλ Κα- λογερᾶ»	- Α' -	»	»	5	»
378.	Λινάρδος Γιάννη Μαλάκος	< >	»	»	11	»
379.	Συρίγα Σκορδοπούλα	«χ.τ.»	»	»	9	»
380.	Όρσα Σακκοβέλου μέ τὰ παιδιά της Φλωροῦ, Καλομοίρα καί Ἀφέντρα	«χ.τ.»	»	»	8	»
381.	Ζαφεῖρω θυγάτηρ παπα-Γιάννη Λυσ- σάρη καί ἀδέλφια της	< >	»	»	9	»
382.	Γιαννάκης Νταγη- τᾶς μέ τὰ ἀδέλφια					

	του	- Δ' -	»	»	1	»
383.	Ρόζα ψυχοπαίδα πα- πα-Θωμᾶ	«χ.τ.»	»	»	8	»
384.	Νικολόπουλος Γε- ροντάκης	- Δ' -	»	»	9	»
385.	Γιάννης Γληνός «μ' ἕτερες ἕξ φαιμελιές ἀπὸ τὸ Ταλάντι» ¹⁰	< >	< >	< >	< >	< >
386.	Μιχαήλ Παπαγε- νάρης καὶ τὰ ἀνή- ψια του	- Γ' -	Ανάπλι	1691	27	Μαΐου
387.	Νικολός Τζαχτζήρης	- Γ' -	»	»	3	Ιουνίου
388.	Φραγκίσκος καὶ Μα- ρία παῖδες τοῦ Ἰμ- πραήμ καὶ Καλομοί- ρας «ἐβαπτίστησαν εἰς τὴν ἀληθῆ πί- στιν... ὑπὸ ἀναδό- χων Φραγκίσκου Τριβιζᾶ καὶ καπετάν Τζανπατίστα Ρόσι»	< >	»	»	»	»
389.	Νικολός καὶ Μαρ- δίτσα παῖδες τοῦ Τζεφέρη «ἐβαπτί- στησαν εἰς τὴν ἀλη- θῆ πίστιν... ὑπὸ ἀναδόχων Ἰωάννου Λίμπονα καὶ Σπορί- δωνος Περούλη»	< >	»	»	»	»
390.	Χήρα Κρεοῦζα Λάφ-					

¹⁰ Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ περιλαμβάνει 7 οἰκογένειες ἀπὸ τὴν Αταλάντη, ποὺ κατέφυγον στὸ βενετικὸ στόλο τὴν ἐποχὴ τῆς πολιορκίας τῆς Χαλκίδας καὶ στὴ συνέχεια ἐγκαταστάθηκαν στὴν Πελοπόννησο. Βλ. Ντόκου, ὁ.π., σ.160.

	ταινα με τα παιδια της Λασκαροῦ και Μαρδίτζα	- Γ' -	»	»	2	»
391.	Δημήτρης, Ἰωάννης, Χριστόδουλος και					
	Γεωργαντῆς παῖδες παπα-Πατούσα	- Β' -	< >	»	20	»
392.	Λεονάρ. Αλεμούσης	- Β' -	Ανάπλι	»	1	»
393.	Παναγ. Ραπάνης	- Γ' -	»	»	»	»
394.	Παναγ. Αλαϊβέρας	- Δ' -	»	»	3	»
395.	Δημήτρης, Αντώνης και Λάμπω παῖδες Αλ(μ)πάνη	- Δ' -	»	»	»	»
396.	Δημήτρ. τοῦ Μιχάλη	- Δ' -	»	»	»	»
397.	Δημήτρ. Μανασῆς	- Δ' -	< >	»	< >	< >
398.	Γιάννης τοῦ Αντώνη	- Δ' -	Ανάπλι	»	2	Ἰουνίου
399.	Λασκαροῦ χήρα Μποζίκαινα με τὰ παιδιά της Σταυριανό, Κυράστα, Ἐλένη και Σαμαλτάνα	- Γ' -	»	»	8	»
400.	Σαμαλτάνα χήρα Γεωργάκη Τριγύρου	«χ.τ.»	»	»	9	»
401.	Ἵρσα τοῦ Ρίσου με τὸ παιδί της τὸν Δράκον	< >	»	»	»	»
402.	Αντώνης και Νικο- λὸς παῖδες τοῦ Νι- κολοῦ Ντόκα	- Δ' -	»	»	»	»
403.	Αντώνης Σφιλιτζῆς	- Γ' -	»	»	8	»
404.	Ἀνδρέας Μηνιάτης	«χ.τ.»	»	»	11	»
405.	Λασκαροῦ χήρα Κτε- νοῦ με τὰ παιδιά της Δημήτρη, Νικολὸ και Κρεούζα	- Δ' -	»	»	10	»
406.	Γεωργάκης Κουκού- πετρος	- Δ' -	»	»	11	»

407. Ἵρσα Λασκαροῦ

	καὶ Κρεοῦζα τοῦ πα- πα-Γεωργάκη	- Γ' -	»	»	»	»
408.	Λασκαροῦ Σταμάτη Διπλοῦ μὲ τὸ παιδί της Κρεοῦζα	- Δ' -	»	»	»	»
409.	Καλομοίρα χήρα τοῦ Δημήτρη Γαϊτάνη καὶ θυγατέρα της Ὅρσα	- Δ' -	»	»	3	»
410.	Ὅρσα χήρα τοῦ Ἀν- τρονάκη μὲ δύο παι- διὰ Μαρδίτζα καὶ Καροῦ	- Δ' -	»	»	»	»
411.	Παπα-Γεώργιος Μπά- σκος καὶ Ἀναστάσιος ἀδελφός του	- Γ' -	»	1690	10	Σεπτεμβρ.
412.	Γιαννάκης Κακιαῆς	- Β' -	»	»	18	Αὐγούστ.
413.	Νικολός καὶ Σταμά- της παῖδες Ρόκου καὶ μητέρα τους Μαρδίτζα	- Δ' -	»	1691	»	Ἰουνίου
414.	Ἡλίας Καπινάκης μὲ τὴ γυναίκα του Φλουροῦ	- Δ' -	»	»	8	»
415.	Χήρα Γουναρομαρ- δίτζα μὲ τὸ παιδί της Λασκαροῦ καὶ ἐγγόνι Μιχάλη	- Δ' -	»	»	5	»
416.	Ἀντρέας, Μιχάλης καὶ Κρεοῦζα παῖδες Νικολοῦ Βελισσάρη καὶ μητὴρ αὐτῶν Μαρδίτζα	- Γ' -	»	»	»	»
417.	Φλωροῦ τοῦ Κοπίδη					

	μέ τή μάνα της Όρσα	- Δ' -	»	»	8	»
418.	Δήτρ. Λιγωμένος	- Γ' -	»	1690	6	Τουλίου
419.	Αντρέας Στρατούλας	- Δ' -	»	1691	4	Τουνίου
420.	Λινάρδος, Σταμάτης, Γιωργάκης και Δη- μήτρης παίδες Νι- κολοῦ Καπούλη	- Γ' -	»	»	»	»
421.	Παπα-Δημήτριος Σα- λονίκης	- Γ' -	»	»	8	»
422.	Αθαν. Μπογιατζής	< >	»	»	3	»
423.	Νικολός Γούναρης	- Δ' -	»	»	10	»
424.	Κυράστα Νικολοῦ Γούναρη	- Δ' -	»	»	»	»
425.	Νοκολός παπα-Περ- γαντή	- Δ' -	»	»	9	»
426.	Γιάνν. Μιλημάρης	- Γ' -	»	»	11	»
427.	Πανταλέος Κτενάς	- Γ' -	»	»	»	»
428.	Γιάνν. Μιστρικός	- Γ' -	»	»	3	»
429.	Κασσάντρα τοῦ ποτέ Ἰωάννου Καρακότη	- Δ' -	»	»	11	»
430.	Στάθης Μιχάλη Μουζούρη	< >	»	»	»	»
431.	χήρα Νικολῆ Χισκά- δαινα Σαμαλτάνα καί τὸ παιδί της Κρεούζα	- Δ' -	»	»	6	»
432.	χήρα Κατζηλιέραйна Όρσα τοῦ Πρίσκου	- Δ' -	»	»	1	»
433.	Άγουστής Καζατζής	- Δ' -	»	»	3	»
434.	Σταμάτης υἱὸς τοῦ Σωτήρχου Γούναρη	- Δ' -	»	»	5	»
435.	Σταμάτης Μπάπαρη Μπογιατζῆ	- Δ' -	»	»	3	»
436.	Μαρδίτζα τοῦ παπα-					

	Πόνκα	- Δ' -	»	»	5	»
437.	Διαμάντω χήρα Σταμάτη Κουτζουροῦ καὶ υἱός της Ἰωάννης	- Δ' -	»	»	»	»
438.	Γιάννης Κούλης καὶ ἀδελφή του Σαλματάρα	- Δ' -	< >	»	»	»
439.	Σταμάτης Σκαθάρης	- Δ' -	Ἀνάπλι	»	11	»
440.	Λασκαροῦ, Ὅρσα, Καλομοίρα, Κρεούζα ὀρφανά τοῦ Μπαλιῆ	- Δ' -	»	»	4	»
441.	Θωμάς, Δημήτρης, Ὅρσα, Μαρία καὶ Κλίνα παῖδες Γιάννη Σαμαρτζῆ καὶ Ἀγγέλω μητέρα τους	- Δ' -	»	»	10	»
442.	χήρα Στρέφη Πούλου καὶ Σταμάτης καὶ Στρέφης παιδιά της	- Δ' -	»	»	11	»
443.	Μαρία Τόρλαϊνα	- Δ' -	»	»	»	»
444.	Νεροῦτζος Μανιτάρης	- Β' -	»	1690	4	Ἰουλίου
445.	Λασκαροῦ χήρα Τατάκαινα	- Β' -	»	»	8	Ἰουνίου
446.	Δημήτρης καὶ Καροῦ παῖδες Παναγιώτη Κόκα	- Δ' -	»	»	»	Αὐγούστ.
447.	Ἀργυρ. Καρκαβέλας	- Δ' -	»	»	6	Ἰουλίου
448.	Χατζη-Δημήτρης Τριπλῆς	- Δ' -	»	»	4	»
449.	χήρα Μιχάλη Κυλωνάτη καὶ Ἀγγέλω καὶ Μαδριτζα παιδιά της	- Δ' -	»	1691	6	Ἰουνίου

450.	Δημήτρης Λεκάκης	- Δ' -	»	»	4	»
451.	Κυράστα χήρα Αλέ- ξαινα	< >	»	»	5	»
452.	Νικολός, Σταμάτης καὶ Κυράστα παῖδες Γεωργάκη Κουτρῆ καὶ μήτηρ αὐτῶν Φλουροῦ	- Γ' -	»	»	3	»
453.	χήρα Λιγούραινα Κασανοῦ μετ' ἀνή- ψια της Ρέβα, Γιάν- νη, καὶ Μαρδίτζα	- Δ' -	»	»	9	»
454.	Σταμάτης Φιλάρετος	- Δ' -	»	»	8	»
455.	Διολέντα χήρα Κο- λομαντᾶ μετὴν θυ- γατέρα της Ὅρσα	- Δ' -	»	»	17	»
456.	Μαρδίτζα χήρα πα- παδιὰ Μουρομύταινα	- Γ' -	»	»	10	»
457.	Γεωργάκης Μακελ- λάρης	- Δ' -	»	»	9	»
458.	Νικολός, Κρεούζα καὶ Μαρδίτζα παῖ- δες Κατζαμπέρη	- Δ' -	»	»	4	»
459.	Νικολός Μπλουμ- πάκης	- Δ' -	»	»	22	»
460.	Φλωροῦ τοῦ Γγιαφῆ μετὸν υἱὸν της Λά- μπρο	- Α' -	Ζάχολη	»	20	»
461.	Μαρδίτζα χήρα Μα- λακάρη	- Δ' -	Λνάπλι	»	5	»
462.	Ὅρσα χήρα Δημή- τρη Ἀστροκάρη μετ τὰ παιδιὰ της Κρε-					

	ούζα καὶ Σταμάτη	- Δ' -	»	»	9	»
463.	Μαρία καὶ Μαρδί- τζα παῖδες τοῦ Κον- τοφάγου «έβαπτί- σθησαν εἰς τὴν ἀλη- θῆ πίστιν τὴν χρι- στιανικὴν» ὑπὸ ἀνα- δόχων Ἰωάννου, Δη- μητρίου, Μανδρᾶ καὶ Χατζη-Δημητρίου	- Δ' -	»	»	3	»
464.	Φίλιππος Μιχάλης	- Δ' -	»	»	9	»
465.	Σαμαλτάνα χήρα Σι- κουλάρη	- Δ' -	»	»	5	»
466.	Ἀγγελάκης Πίρης	- Δ' -	»	»	3	»
466.	[bis] Βασίλης Δημή- τρη Σκλιανός	- Δ' -	»	»	11	»
467.	Στάμος, Ἀλέκα, Φί- λιππος παῖδες Πα- ρασκευᾶ Μπούα	- Δ' -	»	»	9	»
468.	Δημήτρ. Χοχλιός	- Δ' -	»	»	11	»
469.	Μαρδίτζα καὶ Ὅρσα παῖδες Δημ. Λέκα	- Δ' -	»	»	»	»
470.	Σαμαλτάνα καὶ Λα- σκαροῦ παῖδες Παλτᾶ	- Δ' -	»	»	12	»
471.	Παναγ. Μιχάλης	- Δ' -	»	»	9	»
472.	Γιάννης Κουντούρης	- Δ' -	»	»	6	Ἀπριλίου
473.	Δημήτρης, Ἀθανά- σης καὶ Μαρδίτζα παῖδες Πουλάκη καὶ μητέρα αὐτῶν Κυ- ράστα	- Δ' -	»	»	3	Ἰουνίου
474.	χήρα Σμαράγδα Γε- ωργοῦ μὲ τὸ παιδί					

	της Ἰωάννην	- Δ' -	»	»	10	»
475.	Μιχ. Δημ. Σκλιανός	- Δ' -	»	»	11	»
476.	Δημήτρ. Βαπτισμένος	- Δ' -	»	»	»	»
477.	Γεωργάκης Φολερός	- Γ' -	»	»	3	»
478.	Δημήτρης Ψαθάς	- Δ' -	»	»	11	»
479.	χήρα Λασκαροῦ Παύ- λαινα καὶ παιδιὰ της Γιάν. καὶ Μαρδίτζα	- Δ' -	»	»	2	»
480.	χήρα Κρεούζα, Βα- σίλαινα, Κασσάνδρα καὶ Δράκος παιδιὰ της καὶ Ὅρσα ἀδελ- φή της	- Δ' -	»	»	10	»
481.	Τζουάνες Λίμπου- νας υἱὸς τοῦ ποτὲ Μιχάλη Λίμπουνα, ποῦ «ἦτον προεστὸς τῆς πολιτείας μας καὶ τάξεως πρώτης καὶ ἐσκοτώθη ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν»	- Α' -	»	1690	8	Φεβρουαρ.
482.	Λασκαροῦ χήρα Μι- χάλη Χρυσοχοῦ, Ἰωάν καὶ Μαρδίτζα	- Δ' -	»	1691	6	Ἰουνίου
483.	Μιχαήλ Δαυλίτης	< >	»	»	9	»
484.	Γεώργιος Ποῦλος	- Δ' -	»	»	10	»
485.	Λαμπρ. Ζάμπουρας	- Δ' -	»	»	11	»
486.	Ἰωάννης Ρούπας	- Α' -	»		31	»
487.	Σαμαλτάνα χήρα Δη- μήτρη Σκοινᾶ καὶ παιδιὰ της	- Δ' -	»	»	1	»
488.	Γεωργάκης Τζελεπῆς μὲ τὰ ἀδελφία του	- Δ' -	»	»	»	»

489.	Γεωργάκης Σκουρ- δούπης	- Δ' -	»	»	»	»
490.	Νικολός Λουκάς	- Γ' -	»	»	»	»
491.	Γιαννάκος Παναγι- ωτάκης	- Γ' -	»	»	»	»
492.	Νικολός Καλατζής μέ τὰ ἀδέλφια του	- Δ' -	»	»	»	»
493.	Νικόλ. Λυκόπουλος	- Δ' -	»	»	»	»
494.	Λασκαροῦ χήρα τοῦ Σταμάτη Καβαλλάρη	- Β' -	»	»	3	»
495.	Σταμάτης Μαχαιρᾶς	- Δ' -	»	»	1	»
496.	χήρα Ρίσταινα μέ τὰ παιδιά της	- Δ' -	»	»	»	»
497.	Γιάννης Πέρος	- Δ' -	»	»	»	»
498.	Ἡλίας (Σ)κουζῆς	- Δ' -	»	»	»	»
499.	Πολύχρω χήρα Γε- ωργιλοῦ	- Δ' -	»	»	27	Μαΐου
500.	Γεωργάκης καί Ἰω- άνν. Πατούσας μετά τῆς μητρὸς αὐτῶν	- Γ' -	»	»	31	»
501.	Γεωργάκης Χηρέ- λου Πέρος	- Δ' -	»	»	1	Ἰουνίου
502.	Γιάννης Μαχαιρᾶς	- Δ' -	»	»	»	»
503.	Γιάννης Ρίκιος	- Δ' -	»	»	»	»
504.	Ἰωάν. Καπετανάκης	- Α' -	»	»	10	»
505.	Φυλακτὸς Ταμπάκης μέ τὴν γυναικαδέλφη του Μαρδίτζα τοῦ Νικόλα Τρι( )	- Δ' -	Ζάχολη	»	23	»
506.	Παρασκ. Κωφὸς	- Δ' -	Πάτρα	»	7	Σεπτεμβρ.
507.	Κωνσταντῖνος Φι- λίππου Λαϊνᾶς	- Γ' -	»	»	12/22	»
508.	Νικόλ., Σταμάτ., Λα-					

	σκαροῦ παῖδες Γε- (ω)ργίου Γγοκάκη καὶ Ἰωάννου Σκλά- βου Ασκολίθα	- Δ' -	»	»	14/24	»
509.	Κωνσταντῆς καὶ Παν- ταζῆς Μπαρακαρᾶς	- Β' -	»	»	13/23	»
510.	παῖδες Ἰωάννου Σαμπάτη	- Γ' -	»	»	12/22	»
511.	Σταμάτης Πιγγιάς	- Γ' -	< >	»	»	»
512.	Νικολ. Καρσεβάνης	- Γ' -	Ανάπλι	»	18	Μαρτίου
513.	Νικολὸς Παῖδερός	- Γ' -	»	1690	»	»
514.	Γεωρ/κης Μιχαήλος	- Β' -	»	»	9	Ἰουλίου
515.	Κυριάκος Κοπίδης	- Β' -	»	»	16	Μαΐου
516.	Παντελέος Καρα- κότης	- Β' -	»	»	8	Ἰουλίου
517.	Φλουροῦ Καγκλαβᾶ	- Γ' -	»	»	7	»
518.	Σταμάτης Θεοτόκης	- Α' -	»	»	4	»
519.	Ἀντών. Περδικάρης	< >	»	»	18	»
520.	Μπενιζέλος Ἀγγέ- λου Μπενιζέλου	- Α' -	»	»	4	»
521.	Δημήτρης καὶ Στα- μάτης παῖδες Λινάρ- δου Φολεροῦ καὶ θεῖος αὐτῶν	- Α' -	»	»	»	»
522.	Φαμελιά τοῦ Νικο- λοῦ Ροΐδη	- Α' -	»	»	10	»
523.	Ἰωάννης Στρέφης	- Δ' -	»	»	11	»
524.	παῖδες Δημητρίου Ἄστη	- Α' -	»	»	9	»
525.	Νικολὸς Μποῦσκος	- Β' -	»	1691	4	Ἰουνίου
526.	Παναγ. καὶ Ἰωάνν. παῖδες Βουρδόχα	< >	»	1690	»	Ἰουλίου
527.	παῖδες Λαμπρινοῦ					

	Καβαθά	- Γ' -	»	»	9	»
528.	Γεωργάκης Ταρασής	- Γ' -	»	»	8	»
529.	Ιωάννης Νικολοῦ Μποζίκη	- Α' -	»	»	9	»
	[διασκελίζονται 30 ἀριθμοί]					
560.	Γεωργάκης Λειβα- δίτης	- Α' -	»	»	14	Μαΐου
561.	Χρυσάφη γυνή τοῦ ποτέ Νικολάου Ρε- βέκα ἀπὸ τὰ Σάλωνα	- Γ' -	»	»	1	Αὐγούστ.
562.	Νικολὸς Θεοτόκης	- Α' -	»	»	4	Ἰουλίου
563.	Νικολὸς Κοντο- γιαννάκης	- Δ' -	»	»	3	Σεπτεμβρ.
564.	Σταμ. Κατζηλιέρης	- Β' -	»	»	2	Φεβρουαρ.
565.	Πέτρος Γουνᾶς	- Β' -	»	»	»	»
566.	Ἀργυρὸς τοῦ Πε- τρότζου	- Γ' -	»	»	3	Μαΐου
567.	Γιάννης Κόνσουλας	- Δ' -	»	»	25	Αὐγούστ.
568.	Δημήτριος Ροῦτος	- Β' -	»	»	5	Σεπτεμβρ.
569.	Κωνστ. Καρύκης	- Γ' -	»	»	18	Μαΐου
570.	Ἰωάννης Κάλκος	- Β' -	»	»	9	Ἰουλίου
571.	Νικολὸς Παγουλάς	- Α' -	»	1691	4	Ἰουνίου
572.	Μιχάλης Πόλος	- Γ' -	Ζάχολη	»	23	»
573.	Γεωργάκης Δήμος	- Α' -	Ἀνάπλι	»	4	Αὐγούστ.
574.	παῖδες Σταμάτη Βε- λίσσάρη Λινάρδος, Γεωργάκης καὶ Μαρ- δίτζα	- Α' -	»	»	18	»
575.	Νικολὸς Δήμος	- Α' -	»	»	»	»
576.	Ὅρσα χήρα τοῦ πο- τέ Νερούτζου Κό- καλη	- Δ' -	»	1690	»	Μαΐου

577.	Κυριαζής Λαϊνᾶς	- Δ' -	»	»	»	»
578.	χήρα Λασκαροῦ Σπηλιώτη	- Δ' -	»	»	25	Σεπτεμβρ.
579.	Γεωργάκης Κεχρῆς καὶ ἀδελφός του Βα- σίλης	- Β' -	»	»	26	»
580.	Δημήτριος Τζεφέρης	- Α' -	»	»	13	»
581.	Γιωργάκης Μπα- πουχάρης	- Δ' -	»	»	»	»
582.	Ἰωάννης τοῦ Σταμά- τη Σφέτορη καὶ ἀδελ- φός του Γεωργάκης	- Δ' -	»	»	16	Μαΐου
583.	Σαμαλτάνα τοῦ Θεοδώρου	< >	»	»	17	Ἰουλίου
584.	Νικολός Γιοκάκης	- Δ' -	»	»	10	»
585.	Νικολός Κοφίνος	- Δ' -	»	»	8	»
586.	Γεωργάκης Καρ- καβέλας	- Γ' -	»	»	10	»
587.	Κων. Καπινάκης	- Γ' -	»	»	18	Μαΐου
588.	Καλομοίρα καὶ Ἰω- άννα παῖδες Βασίλη Σαμάμαλου	- Β' -	»	»	5	Ἰουλίου
589.	Ἰωάν. Καντηλόρος	- Δ' -	»	»	11	Μαΐου
590.	Νικολ. Κουρομάδης	- Δ' -	»	»	18	»
591.	Δημήτρης Πέτρου Μπάσταρδου	- Γ' -	»	1691	9	Ἰουνίου
592.	Ποθητός τοῦ Μακρῆ	- Δ' -	Ζάχολη	»	23	»
593.	παῖδες Σωτήρη Λι- νάρδος, Στάμω, Λα- σκαροῦ καὶ Μαρδί- τζα μητέρα τους	- Γ' -	Ἀνάπλι	»	11	Μαΐου
594.	Κοντύλω τοῦ Γιάννου	- Δ' -	Ζάχολη	»	23	Ἰουνίου
595.	χήρα Δημήτραινα καὶ					

	Όρσα θυγατέρα της	- Δ' -	»	»	»	»
596.	Δημήτρ. Σκάμπαρος	- Β' -	Ανάπλι	»	16	Μαΐου
597.	Κρεούζα Σκαρδάκου και άνηψιός της Γεωργάκης	- Δ' -	»	»	9	Ιουνίου
598.	Μελέτης Καπετάνιος	- Β' -	»	1690	16	Μαΐου
599.	Σταμάτης Μαργαρί- της Κατεργάρης	- Γ' -	»	»	»	»
600.	Χριστόφιλος και Ά- γάπιος και χήρα Φλωροῦ άδελφή αὐτῶν παῖδες Άγγε- λάκη Βασίλη	- Β' -	»	»	7	Ιουνίου
601.	Παναγ. Κοπίδης	- Β' -	»	»	16	Μαΐου
602.	Σαράντ. Πετραλίδης	- Β' -	»	»	26	Σεπτεμβρ.
603.	Γεώργιος Τζάνγγας	- Β' -	»	»	29	Ιανουαρ.
604.	Μιχάλης Φολερός	- Γ' -	»	»	11	Μαΐου
605.	Νικολός Άρβανι- τάκης	- Γ' -	Ζάχολη	1691	28	Ιουνίου
606.	Βασίλης του Κλότζα	- Δ' -	Πάτρα	»	10/20	Σεπτεμβρ.
607.	παῖς Πλούμου Απο- στόλη και Σαμαλ- τάνα μητέρα του	- Δ' -	Ανάπλι	»	10	Ιουνίου
608.	Σταμάτης, Σταυρια- νός και Μαρδίτζα παῖδες Γιαννάκη Γα- λάτζη και Κασσάν- δρα μητέρα τους	- Γ' -	»	»	»	»
609.	Αντώνιος Ντούζης	- Γ' -	»	»	1	»
610.	Σαράντης Πακάλης	- Γ' -	»	»	»	»
611.	Διονύσης Ακράβα- ρης και ή μάνα του Φλωροῦ	- Γ' -	»	»	9	»

612.	Ἰωάν. Μπουκαρέλης	- Β' -	»	»	1	»
613.	Γεωργάκης Ροβίθης	- Δ' -	»	1690	20	Σεπτεμβρ.
614.	Γιάννης Αντρία Μακελλάρη	- Γ' -	Τροπολιτζά	1691	28	Μαρτίου
615.	Νικολός Μπούλης	- Γ' -	»	»	»	»
616.	Νικόλαος Σπανός	- Δ' -	Ζάχολη	»	23	Ἰουνίου
617.	καπετάν Σταμάτης Κουμάνταρος	- Β' -	Ανάπλι	1690	14	Μαΐου
618.	Σταμάτης Κοπίδης	- Β' -	»	»	16	»
619.	Παπα-Σταμάτης Θω- μάς καὶ ἀδελφός του Σπυρίδων	- Β' -	»	»	»	»
620.	Δημήτρης Φωκᾶς καὶ ἀδελφός του Νι- κόλός	- Δ' -	»	»	»	»
621.	Ἰωάννης Παρα- σκευᾶ Λαζάρου	- Β' -	»	»	»	»
622.	Νικ. Μπικιασούνης	- Β' -	»	»	»	»
623.	Νικολός Καπετα- νάκης	- Β' -	»	»	13	Σεπτεμβρ.
624.	Γιάν. Τιμηνόπουλος	- Δ' -	»	»	»	»
625.	Γεωργάκης Καλλι- χαλκᾶς Σωτήρχος καὶ Νικολός ἀδελ- φός του	- Γ' -	»	1691	12	Ἰουνίου
626.	χήρα Αφέντρα τοῦ Γεωργάκη Μακρῆ καὶ Σπηλιώτης γαμ- πρός της	- Δ' -	»	»	9	»
627.	Κρεούζα Νικόλα	< >	»	»	11	»

Domenico di Rossi Archivista Publico feci copia in fede di chi etc.

Noi Stai Balbi Proveditor di Romania e sua provincia a qualunque attestiamo essere l'antenominato Domino Domenico di Rossi tale quale s'è sottoscritto degno di fede, in quorum etc.

Romania 26 Aprile 1698 S.N.

Jo Stai Balbi proveditor

Gioachin Cadamuro
Cancellier Publico

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

Συντομογραφίες Συλλογών

ΔΑ= Διάφορα Αρχαία

Z = Συλλογή Ζούγρη Μαρίας

ΚΠ= Συλλογή Κυριάκου Πάλλα

ΟΜ = Συλλογή Όθωνος Μαγιάτη

ΠΠ = Συλλογή Παπαγγελή Κυριάκου

ΠΔ=Συλλογή Πάλλα Δημητρίου

ΦΛ= Φάκελος Λαυρεντίου, ηγουμένου Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

ΦΓ= Φάκελος Γρηγορίου, ηγουμένου Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

Διευκρίνιση

Οι οικογένειες καταγράφονται σύμφωνα με την αλφαβητική σειρά του επιθέτου· ακολουθεί το όνομα του μέλους της οικογένειας, έπειτα το όνομα του συλλογέα και, τέλος, το έτος της σύνταξης του εγγράφου με την αύξουσα χρονολογική σειρά.

Επίθετο	Όνομα	Συλλογέας + Αριθμ. εγγρ.	Έτος

Οικογένεια Αλαβερά (σήμερα Λαϊβερά)

Αλαβεράς	Παναγιώτης	ΔΑ18+ΠΔ27= ίδια	1758
Αλαβεράς	Μιχάλης	ΔΑ18+ΠΔ27= ίδια	1758
Γιος του Παναγιώτη			
Αλαβεράς	Αναστάσης	ΠΔ9	1804

Οικογένεια Αμουράτη

Αμουράτης	Γιάννης	ΔΑ6	1748
Αμουράτης	Γιώργης	ΠΔ3	1772

Οικογένεια Αναστάση (σήμερα Αναστασίου)

Αναστάσης	Σάββας	ΠΔ9	1804
Αναστάσης	Αναγνώστης	ΠΔ33	1808
Αναστάσης	Αναγνώστης	ΠΔ34	1808
Αναστάσης	Κόλιας	Z5	1831

Οικογένεια Ανδριανού

Ανδριανού	Σωτήρης	ΠΔ31β	1796
Αντριανός	-----	ΠΔ14	1817
Αντριανός	Γιάννης	ΠΔ14	1817
Αντριανός	Κωνσταντής	ΠΔ14	1817
Γιος Γιάννη			
Αντριανός	Σίδερης	ΠΔ14	1817

Γιος Γιάννη			
Αντριανός	Σωτήρης	ΠΔ14	1817
Αντριανού	Μαρδίτσα	ΠΔ14	1817
Κόρη Κωνσταντή			
Ανδριανού	Σωτήρης (γρ)	ΔΑ16	1823
Ανδριανού (γρ)	Σωτήρης	Z4	1829

Οικογένεια **Ανούστη**

Ανούστης	Γιωργάκης	ΠΓ 35	1808
Ανούστης	Δητράκης	Z6	1818

Οικογένεια **Αρμπανέζου**

Αρμπανέζος	Θανάσης	ΠΓ 4	1733

Οικογένεια **Αρφανού**

Αρφανός	Νικολός	ΠΔ3	1772

Οικογένεια **Αυγουστή**

Αυγουστής	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια **Βασιλείου**

Βασίλης	Νικολός	ΠΓ 28	1717
Βασίλης	Νικολός	ΔΑ5	1759
Βασίλη	Φλωρού	ΔΑ5	1759
Σύζυγος Βασίλη Νικ.			
Βασίλη	Παρασκευή	ΔΑ5	1759

Βασίλη	Καλή	ΔΑ5	1759
Παρασκευή και Καλή = αδελφές και κόρες του Νικολού και της Φλωρούς			
Βασίλης	Γιάννης	ΠΓ 33	1795
Βασίλης	Μιχάλης (του Μήτρου)	ΚΠ 6	1803
Βασιλείου	Γιάννης	ΠΓ 15	1804
Βασίλης	Αναστάσης	ΦΓ13	±1830
Βασίλης	Γιώργης	ΦΓ13	±1830
Βασιλείου	Ε.	ΠΔ40	1869

Οικογένεια **Βασιλική**

Βασιλικής	-----	ΠΔ9	1804
Βασιλικής	-----	ΠΔ34	1808

Οικογένεια **Βγερινού**

Βγερινός	-	ΚΠ 2	1744

Οικογένεια **Βιένα**

Βγένας	Γιώργης	ΠΔ17	1819
Γιος Αντώνη			
Βγένας	Γιάννης	ΠΔ36β (ίδιο με ΔΑ16 Βγιένας)	1823
Βγένας	Γιώργης	ΚΠ 11	1827

Οικογένεια **Βελέκη**

Βελλέκης	-----	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια **Βενετσάνου**

Βενετσάνης	Κωνσταντής	ΠΔ7	1782
Βενετσάνης	Κώστας	ΠΔ33	1808
Βενετσάνης	Κώστας	ΠΔ34	1808
Βενετσάνης	Παναγιώτης	ΠΔ34	1808
Βενετσάνη	Φλωρού	ΠΔ33	1808
Κόρη Κώστα			
Βενετσάνη	Φλωρού	ΠΔ34	1808
Κόρη Κώστα			
Βενετσάνης	Γιάννης	ΠΔ34	1808
Βενατζάνης	Παπαναγιώτης	ΠΓ 36	1811
Βενακιάνης	Αγγελής	ΚΠ 11	1827
Βενακιάνης	Γιάννης (γιος του Αγγελή)	ΚΠ 11	1827

Οικογένεια **Βιλιώτη**

Βιλιώτης	Άγγελος	ΠΔ2	1771
Βιλιώτης	Άγγελος	ΠΔ4	1776
Βιλιώτης	Αγγελής	ΠΓ 8	1786
Βιλιώτης (είναι πρωτόπαπας)	Νικόλαος	Z3	1799

Οικογένεια **Βιόλη** (σήμερα Διολή)

Βιόλης	Νικολός	ΠΓ 18	1807

Οικογένεια **Βλάχου**

Βλάχος	Αναστάσης	ΠΔ9	1804

Οικογένεια Βοσκού

Βοσκός	Στάμος	ΠΔ24	1734

Οικογένεια Βούλγαρη

Βούλγαρης	Αναστάσης	ΠΔ9	1804

Γιος Γιάννη			

Βούλγαρης	Γιάννης	ΠΔ9	1804

Οικογένεια Βουνού

Βουνός	-----	Z6	1818

Οικογένεια Βώση

Βώσης	Νικολός	Z5	1831

Οικογένεια Γαλέου

Γαλέος	Αθανάσιος	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Γαρείου

Γαρείος	Κόλιας	ΠΓ 3	1726

Γαρίος	Κόλιας	ΠΔ23	1727

Γαρίος	-----	ΠΔ25	1743

Γαρίος	Παναγιώτης	ΠΔ5	1782

Γαρίος	Παναγιώτης	ΠΔ13	1815

Οικογένεια Γενίτη

Γενίτης	Μιχάλης	ΠΔ14	1817

Οικογένεια Γερογιάννη

Γερογιάννης	Νικολός	ΠΔ2	1771
Γερογιάννης	Νικολός	ΔΑ14	1774
Γερογιάννης	Νικολός	ΠΔ4	1776
Γερογιάννης	Νικολός	ΠΔ29	1776
Γερογιάννης	Νικολός	ΠΔ30	1776
Γερογιάννης	-----	ΠΔ7	1782
Γερογιάννης	Στάθης	ΔΑ12	1798
Γερογιάννη	Θράκενα (του Αναγνώστη)	ΠΓ 21	1821
Γερογιάννης	Στάθης	ΠΓ 21	1821

Οικογένεια Γεώργα

Γεώργας	Σωτήρης (του Γιάννη)	Z4	1829
Γιώργας	Νικολός	Z9	1830
Γεώργας	Σιδέρης	ΠΔ38	1835
Γεώργας	Παναγής	ΠΔ38	1835
Γιος Σιδέρη			
Γεώργας	Παναγής	ΠΔ39	1853
Γιος Σιδέρη			
Γεώργα	Τριανταφυλλιά	ΠΔ39	1853
Του Παναγή			
Γεώργας	Κόλιας	ΠΔ40	1869

Οικογένεια Γεωργάκη

Γεωργάκης	-----	ΠΔ32+ΔΑ4=ίδια	1798
Γεωργάκης	Αναγνώστης	ΠΔ15	1818

Οικογένεια Γεωργούλη

Γεωργούλης	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Γκίκα

Γκίκας	Γιάννης	ΠΔ23	1727
Γιος Δημητρίου			
Δημογκίκας	Γιάννης	ΠΔ24	1734
Γκίκας	Γιάννης	ΔΑ3	1735
Του Δήμα			
Γκίκας	Αθανάσιος	ΠΓ 31	1772
Γκίκας	Αθανάσιος	ΠΓ 7	1776
Γκίκας	Αθανάσιος	ΠΓ 10	1780
Γκίκας	Κόλιας	ΠΓ 10	1780
Γκίκας	Δήμας (του Γιώργη)	ΠΓ 8	1786
Γκίκα (γράφει Τζίκα)	Καλομοίρα (Σύζυγός Τζίκα Δήμα, του Γιώργη)	ΠΓ 11	1792
Γκίκας (γράφει Τζίκας)	Δήμας (του Γιώργη)	ΠΓ 11	1792
Γκίκας	Γιάννης (του Κόλια)	ΠΓ 32	1799
Κίκας (είναι Γκίκας)	Γιάννης (του Κόλια)	ΠΓ 13	1802
Γγίκας	Γιάννης	ΚΠ 6	1803

Γγίκας	Δημητράκης (του Σίδερη Κόλια)	ΚΠ 6	1803
Γγίκας	Κωστατής (του Γιάννη Κόλια)	ΚΠ 6	1803
Γκίκας	Κόλιας	ΠΓ 15	1804
Γκίκας	Δήμας (του Γιώργη)	ΠΓ 16	1806
Κίκας	Σιδέρης (του Κόλια)	Z7	1807
Γκίκας	Δήμας (του Γιώργη)	ΠΓ 35	1808
Γκίκας	Κωνσταντής	ΔΑ8	1819
Γκίκας	Θανάσης	ΠΓ 23	1825
Γγίκας	Κόλιας	ΠΓ 43	1827
Γκίκας	Θανάσης	ΠΓ 43	1827
Γγίκας	Θανάσης (του Κόλια)	ΦΓ14	±1830
Γγίκας	Παναγιώτης	Z12	άνευ έτους λόγω φθοράς

Οικογένεια Γκίνη

Κίνης	Γιωργάκης	ΠΓ 27	Τέλη 17 ^{ου} αι.
Γκίνης	Κωστής	ΠΔ31α	1780
Γγίνης	Νικολός (του Τρίκια)	ΚΠ 6	1803
Γκίνης	Νικολός	ΠΓ 22	1821
Γγίνης	Νικολός	ΠΓ 41	1829
Γγίνης	Θανάσης (του Ντρίτζα)	ΦΓ32	±1830
Τρικγνις	Νικολής (του Θανάση)	ΠΓ 26	1830
Τριγκαγγίνης	Νικολός	ΠΓ 26	1830

Οικογένεια Γκιόκα

Γκιόκας	Νικόλας	ΠΔ31α	1780
Τζόκας	Κόλιας	ΠΓ 11	1792
Γκόκας	Κόλιας	ΠΓ 32	1799
Γκόκας	Γιάννης	ΠΓ 13	1802
Τζοκας	Κόλιας	ΚΠ 6	1803
Γκιόκας	Κόλιας	ΔΑ8	1819
Γκιόκας Σιδέρης, Δήμας, Καλομοίρα, Μαρδίτσα, Τσεβή=αδέλφια+παιδιά Κόλια Γκιόκα			
		ΔΑ8	1819
Γκιόκας	Κόλιας	ΠΓ 43	1827
Γγόκας	Κόλιας	ΠΓ 41	1829
Γκιόκας	-----	ΠΔ20	1829
Τζόκας	Γιάννης	ΦΓ14	±1830
Γκιόκας	Δήμας	Z8	1848

Οικογένεια Γκούμα

Κούμας	Γιάννης (του Κόλια)	ΠΓ 28	1717
Γκούμας	Γιώργης	ΔΑ3	1735
Του Κόλια			
Κούμας	-----	Z1	1765
Γγούμας	-----	Z1	1765
Κούμας (γρ)	Αναγνώστης	ΠΓ 34	1796
Κούμα	Κόρες (του Γιάννη)	ΠΓ 13	1802
Κούμας	-----	Z13	1814

Κούμας	Στεφανής	ΠΔ18	1822
Κούμας	Αναγνώστης	ΠΓ 40	1828
Κούμας	Γιάννης	ΠΓ 26	1830
Κούμας (γρ)	Αναγνώστης	ΠΓ 26	1830
Κούμα	Μάρω	ΠΓ 26	1830
(Κόρη του Γιάννη Κούμα και Σύζυγος Ζουπάτη)			

Οικογένεια **Γιάννη** (Ιωάννου)

Γιάννης (γρ)	Παναγιώτης (του Σιδέρη)	ΠΓ 11	1792
Γιάννης	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 12	1800
Γιάννης	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΚΠ 6	1803
Γιάννης (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 16	1806

Οικογένεια **Γιαννηθανάση**

Γιαννηθανάσης	Θανάσης	ΠΔ29 ίδιο με ΔΑ14	1774
Γιαννηθανάσης	Σίδερης	ΠΔ29 ίδιο με ΔΑ14	1774
Γιος Θανάση			

Οικογένεια **Γκέμα**

Γκέμα	Καλή	ΠΔ23	1727

Οικογένεια **Γκίζα**

Γκίζα	Διαμάντω	ΠΔ18	1822
Κόρη Κόλια			

Οικογένεια Γοβιού

Γοβιός	Νικολός	ΔΑ6	1748
Υπογράφει ως Νικολογοβιός			
Γοβιού	Πίλη	ΚΠ 3	1770
(Κόρη του Γιάννη Γοβιού)			
Γοβιός	Γιάννης	ΚΠ 3	1770
Γοβιός	Κώστας	ΚΠ 1	1799
Γοβιός	Φύλης	ΚΠ 1	1799
(Αδελφός Κώστα)			
Γοβιού	Όρσα	ΚΠ 1	1799
(Κόρη του Κώστα)			
Γοβιός	Κωσταντής	ΚΠ 7	1806
Γοβιού	Όρσα	ΚΠ 7	1806
(Κόρη του Κωσταντή)			

Οικογένεια Γραμματικού

Γραμματικός	Λάμπρος	ΔΑ18+ΠΔ27=ίδια	1758
Γραμματικός	Γιάννης	ΠΔ1	1768
Γραμματικός	-----	ΠΔ31α	1780
Γραμματικός	Μήτρος	ΠΔ9	1804

Οικογένεια Δαμαλίτη

Δαμαλίτης	Γιάννης	ΠΔ25	1743
Δαμαλίτης	Παπαγιάννης (γρ)	ΔΑ6	1748
Δαμασίτης	Παπαγιάννης	ΠΔ27	1758
Δαμαλίτης	Παπαγιάννης (γρ)	ΔΑ18	1758
Δαμαλίτης	Κόλιας	ΠΔ8	1791
Δαμαλίτη	Μαρδίτσα	ΠΔ10	1806

Κόρη Μήτρου

Δαμαστίτης	Μήτρος	ΠΔ10	1806
Δαμαλίτης	-----	ΠΔ20	1829
Διαμαλίτης	Ιωάννης	ΟΜ2	1830

Οικογένεια **Δεληγιώργη**

Τεληγιώργης	Παναγιώτης	ΠΓ 13	1802
Ντεληγιώργης	Πανούτσης	ΠΔ13	1815
Τεληγιώργης	Παναγιώτης	ΠΓ 37	1816
Δεληγιώργης	Πανούσης	Z8	1848

Οικογένεια **Δήμα**

Δήμας	Γιάνης	ΚΠ 2	1744
Δήμας	Πανούσης (του Κόλια)	ΚΠ 11	1827

Οικογένεια **Δημούκη**

Δημούκης	Θανάσης	ΚΠ 6	1803
Δημούκης (γιος του Δήμα)	Γιάνης	ΚΠ 6	1803
Δημούκης	Γιάνης (του Σιδέρη)	ΚΠ 6	1803
Δημούκης	-----	Z7	1807
Δημούκης	Χατζηγιάνης	ΔΑ8	1819

Οικογένεια Διονυσίου

Διονύσης	Μιχάλης	ΔΑ17+ΠΔ28 ίδια	1771
Διονύσης	Φίλης	ΔΑ17	1771
Ἡ προσκυνητής και γιος του Μιχάλη			
Διονυσίου	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Δρόσου

Δρόσος	Χρήστος (γρ)	ΔΑ5	1759
Παπαδρόσιος	-----	ΠΔ29	1774

Οικογένεια Ζαρίβα (σήμερα Ζαρείφη)

Ζαρίβας	Δήμας	ΠΔ6	1781

Οικογένεια Ζεβού (σήμερα Ζερβού)

Ζεβός	Λάμπρος	ΠΔ24	1734

Οικογένεια Ζούγρη

Ζούγρας	Γιώργος	ΠΓ 28	1717
Ζιούγρης	Τρίκιας	ΠΓ 4	1733
Ζούγρης	Τρίτζας	ΔΑ3	1735
Ζούγρης	Άγγελος	ΠΓ 5	1745
Ζούγρης	Κώστας	ΠΔ30	1776
Ζούρης	Τρίκιας	ΠΓ 8	1786
Ζούκρης	Γιάνης	ΠΓ 13	1802
Ζούκρης	Βασίλης	ΠΓ 35	1808

Ζούκουρης (+ Ζούγκιρης)	Βασιλης	ΚΠ 9	1818
Ζούγρης	Αχιλλέας	ΠΔ37	1827
Τζούγκρης	Βασίλης	ΠΓ 42	1832
Τζούγκρης	Γιώργης	ΠΓ 42	1832

Οικογένεια Ζουπάτη

Ζουπάτης	Νικολός	ΠΓ 26	1830

Οικογένεια Ζωγράφου

Ζωγράφος	-----	ΠΓ 6	1770

Οικογένεια Θανασάκου

Θανασάκος	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Θανάση (σήμερα Αθανασίου)

Θανάσης	Γιωργάκης	ΠΓ 3	1726
Θανάσης	Γιάννης	ΔΑ6	1748
Του Δήμα			
Θανάση	Ασήμω	ΔΑ6	1748
Του Γιάννη κόρη			
Θανάσης	Θανάσης	ΔΑ14	1774
Του Γιάννη			
Θανάσης	Σιδέρης	ΔΑ14	1774
Γιος του Θανάση	Θανάση και της Πατάπη Σταμάτας		
Θανάσης	Άγγελος	Ζ9	1830
Θανάσης	Ιωάννης	Ζ9	1830

Θανάσης	Μήτρος	Z9	1830

Οικογένεια Θεοδώρου (Ντοροτού)

Θόδωρου	Παναγιώτη	ΠΓ 29	1729
Θεόδωρος	Γιωργάκης	ΠΓ 29	1729
Θέδωρου	Γιάννη	ΠΓ 29	1729
Θεόδωρος	Παναγιώτης	ΠΓ 1	1730
Θεόδωρος	Παναγιώτης	ΠΓ 5	1745
Θεόδωρος	Τριανταφύλλης	ΠΓ 5	1745
Θεόδωρος	Νικολός	Z1	1765
Θεοδώρου	Μαλτού	Z1	1765
(Κόρη του Νικολού Θεοδώρου και ξαδέλφη της Παγώνας)			
Θεόδωρος	Άγγελος	ΠΓ 6	1770
Θεόδωρος	Νικολός	Z6	1818

Οικογένεια Θεοχάρη

Θεοχάρης	Αναστάσης	ΔΑ3	1735
Θεοχάρης	Γιάννης	ΔΑ3	1735
Θεοχάρης	-----	ΠΓ 31	1772

Οικογένεια Θωμά

Θωμάς	-----	ΠΓ 3	1726
Θωμάς	Αγγελής	ΚΠ 3	1770

Οικογένεια Ίσκα

Ίσκας	Στάμος	ΠΔ25	1743

Οικογένεια Καβουράκη

Καβουράκης	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Καλιότσου

Καλοτζός	Μήτρος	ΔΑ3	1735
Καλοστός	-----	ΔΑ6	1748
Καλόκιος	Μιχάλης	ΠΓ 6	1770
Καλόκιος	Κόλιας	ΠΓ 14	1803
Καλότζος	Κόλιας	ΠΓ 15	1804
Καλιόκιος	Κόλιας	ΠΓ 17	1807
Καλότζος	Κόλιας	ΠΔ34	1808
Καλιόκιος	Κόλιας	ΠΓ 19	1808
Καλιότζος	-----	ΠΔ13	1815
Καλότζος	-----	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Καλογήρου

Καλογριάς	Τρίκιας	ΠΓ 27	Τέλη 17
Καλογρεά	Θεοδώρα (Κόρη του Δήμα)	ΠΓ 28	1717
Καλογρεάς	Δήμας	ΠΓ 28	1717
Καλόγηρος	Αναστάσιος	ΠΓ 31	1772
Καλόγηρος	Αναστάσιος	ΠΓ 15	1804
Καλογέρου	Δήμας	ΠΔ40	1869
Γιος Γκίκα			
Καλογέρου	Μαρία	ΠΔ40	1869
Κόρη Δήμα			

Οικογένεια Καλογιάννη

Καλογιάννης	Τέντες (του Παναγιώτη)	ΚΠ 10	1826

Οικογένεια Κανάκη

Κανάκης	Δήμος	ΚΠ 2	1744
Κανάκη	Μαρδίκια (Κόρη του Δήμου)	ΚΠ 2	1744
Κανάκης	Νικόλαος	ΔΑ6	1748
Κανάκης	Δήμας	ΠΔ1	1768
Κανάκης	Γιωργάκης	ΠΓ 8	1786
Κανάκης	Θανάσης	ΠΔ32	1798
Κανάκη	Μάρω	ΠΔ32	1798
Κόρη Θανάση			
Κανάκης	Θανάσης	ΔΑ4	1798
Κανάκης	Γιωργάκης	ΚΠ 8	1808
Κανάτζης	Λάμπρος	ΠΔ13	1815
Κανάκης	Δήμας	ΠΔ20	1829
Γιος Λάμπρου			
Κανάκης	Δήμας	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Καπετάνιου

Καπετάνης	Κυριάκος	ΠΓ 30	1755
Καπετάνης	Παναγιώτης	ΠΓ 30	1755

Οικογένεια Καπέτζη

Καπέτζης	Ιωάννης	ΠΔ23	1727

Οικογένεια Καραγιάννη

Καραγιάννη	Σύζυγός (του Γιάννη του Μήτρου)	ΠΓ 20	1813

Οικογένεια Καραδήμα

Καραδήμας	Μιχάλης	ΔΑ7	1810

Οικογένεια Καραμπέτη

Καραμπέτης	Σιδέρης	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Καραπάτη

Καραπάτης	Δήμας	ΠΔ26	1749

Καραπάτης	Δήμας	ΠΔ28	1771

Καραπάτη	Καλομοίρα	ΠΔ28	1771

Κόρη Δήμα

Καραπάτης	Δήμας	ΔΑ17	1771

Καραπάτη	Καλομοίρα	ΔΑ17	1771

Κόρη του Δήμα

Καραπάτης	Γιάννης	ΔΑ17	1771

Του Δήμα γιος και αδελφός Καλομοίρας

Καραπάτης	Δήμας	ΠΔ30	1776

Καραπάτης	Δήμας	ΠΔ4,	1776

Οικογένεια Καρατζόλη

Καρατζόλης	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Καρέλη/Κεράλη

Κεράλης	Γιάννης	ΠΔ35	1810
Καρέλης	Αναγνώστης	ΠΔ36β	1823

Οικογένεια Καρκέλη

Καρκέλης	-----	ΠΔ13	1815

Οικογένεια Καρνέση

Καρνέσης	Κόλιας	ΠΓ 4	1733
Καρνέσης	Παύλος	ΠΔ24	1734
Καρνέσης	Σταμάτης	ΠΔ24	1734
Καρνέσης του Σίδερη	Αντώνης	ΔΑ4+ΠΔ32=ίδια	1798
Καρνέση	Κυράνα	ΠΔ35+36α (36 ^α ίδιο ΔΑ15)	1810
Κόρη Παναγιώτη			
Καρνέση	Μαρία	ΠΔ35	1810
Κόρη Παναγιώτη			
Καρνέση	Κυράνα	ΔΑ15	1810
Κόρη του Καρνέση Παναγιώτη και αδελφή της Μαρίας			
Καρνέσης	Παναγιώτης	ΔΑ15+ΠΔ36α=ίδια	1810
Καρνέσης	Παναγιώτης	ΔΑ16+ΠΔ36β=ίδια	1823
Καρνέσης	Σταμάτης	ΦΓ14	±1830
Καρνέσης	Σπύρος	ΔΑ10	1847

Αναφέρει Καρνέσενα Σπύρενα

Οικογένεια Κατζανιώτη

Κατζανιώτης	-----	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Κατσούλη

Κατσούλη	Όρσα (Σύζυγος Λάμπρου)	ΠΓ 29	1729

Κατσούλης	Παναγιώτης	ΠΓ 33	1795

Οικογένεια Κεβά (σήμερα Τσεβά)

Κεβάς	Παναγιώτης	ΠΔ8	1791

Κεβάς	Θανάσης	ΚΠ 6	1803

Κεβάς	Θανάσης (του Παναγιώτη)	ΚΠ 9	1818

Τζεβάς	Μήτρος	ΚΠ 10	1826

Τσεβάς	Θανάσης	ΚΠ 10	1826

Τσεβά (Κόρη του Θανάση Τσεβά)	Τσεβή	ΚΠ 10	1826

Κεβάς	Δήμας	ΦΓ32	±1830

Κεβάς	Θανάσης (του Παναγιώτη)	ΠΓ 26	1830

Τσεβάς	-----	ΔΑ11	1843

Οικογένεια Κικίδη

Κικίδης	Κωνσταντίνος	ΠΔ21	1830

Οικογένεια Κιλιβίγκου (σήμερα Τσιλιβίγκου)

Κιλιβίγκος	Στάμος	ΠΔ30	1776

Κιλιβίγκου	Μπίτσα	ΠΔ30	1776

Οικογένεια Κλαίρη

Κλαίρης	-----	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Κοκλιώτη

Κοκλιώτης	Κωνσταντής	ΠΔ8	1791

Κοκλιώτης	Κωνσταντής	ΠΔ40	1869

Κοκλιώτης	Πολυχρόνης	ΠΔ40	1869

Γιος Κωνσταντή

Οικογένεια Κολασμένου

Κολασμένος	Φράτης	ΠΔ15	1818

Οικογένεια Κόλια

Κολιαγιωργάκης	Γιωργάκης	ΠΔ24	1734

Κόλιας	Γιωργάκης	ΔΑ6	1748

Κόλος (Κώλος)	Βασίλης	ΠΔ13	1815

Κόλιας	Αναστάσης	ΠΓ 24	1828

Κόλιας	Αναστάσης	ΠΓ 25	1828

Κόλιας (γρ)	Κωστής (του Γ)	Z8	1848

Οικογένεια Κολοζούμη

Κολοζούμης	Αναγνώστης	ΠΓ 39	1820

Κολοζούμης	Πανούσης	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Κοντογιωργάκη

Κοντογιωργάκης	-----	ΠΔ15	1818

Οικογένεια Κοντογκίκα

Κοντογκίκας	Παναγιώτης	ΠΔ7	1782

Οικογένεια Κοπανά

Κοπανάς	Νικολός	ΠΓ 32	1799

Οικογένεια Κοπιτζή

Κοπιτζή	Ζάφρα	Z2	1816
(Κόρη του Δημητράκη Κοπιτζή)			

Κοπιτζή	Παγόνα	Z2	1816
(Κόρη του Δημητράκη και σύζυγος Σταύρου Σοφρά)			

Κοπιτζής	Δημητράκης	Z2	1816

Οικογένεια Κορογιάννη

Κορογιάννης	Νικολός	ΠΔ26	1749

Οικογένεια Κοτσίκου

Κοκίκος	Δήμας	Z1	1765

Κοκίκος	Παναγιώτης	Z1	1765

Κοκίκου	Μαρδίτσα	Z1	1765
(Σύζυγος Παναγιώτη Κοκίκου)			

Κοκίκου	Παγόνα	Z1	1765
(Κόρη Παναγιώτη και Μαρδίτσας Κοκίκου)			

Κοκίκου	Κυράστα	ΠΓ 33	1795
(Σύζυγος Αναστάση Κοκίκου και Κόρη του Αντώνη Κοκίκου)			

Κοκίκος	-----	ΠΓ 12	1800
Κοκίκος	Γιώργης	ΠΓ 13	1802
Κοκίκου	Κόρες (του Δήμα)	ΠΓ 13	1802
Κοκίκος	Γιώργης	ΚΠ 6	1803
Κωτσίκος	Αναγνώστης	ΠΔ37	1827
Κοντζίκος	Δήμος	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια **Κουτούνα** (σήμερα Κουδούνα)

Κουτούνας	Μαρίνης	Z13	1814
Κουτούνας	Παναγιώτης	Z2	1816
Κουτούνας	Γιάννης	ΠΔ38	1835

Οικογένεια **Κούκη**

Κούκης	Κόλιας	ΔΑ2	1802
Κούκες/Κούκος	Κόλιας	ΠΓ 21	1821
Κούκες	Γιάννης	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια **Κουλούρη**

Κουλούρης	Μήτρος (γρ)	ΔΑ2	1802
Κουλούρης	Μήτρος	ΟΜ2	1830
Κουλλούρης	Αντώνιος	Z8	1848
Κουλούρης	Πέτρος	ΠΔ39	1855

Οικογένεια **Κουντουριώτη**

Κουντουριώτη	Ξανθή	Z11	1826

(κόρη του Κόλια, Σύζυγος Τηλαβέρη Αθανάση)

Οικογένεια Κουριά

Κουριάς	Αργυρός	ΠΓ 38	1818

Οικογένεια Κούτζουρη

Κούτζουρης	-----	ΠΓ 5	1745

Κούκιουρης	Μαρίνης (του Κόλια)	ΠΓ 12	1800

Οικογένεια Κοφινά

Κοφινάς	Μήτρος	ΔΑ3	1735

Κοφινάς	Μήτρος	ΚΠ 2	1744

Κοφινάς	Σταμάτης (Γιος του Μήτρου)	ΚΠ 2	1744

Κοφινάς	Σταύρος	ΠΔ13	1815

Κοφινάς	Δημητράκης	ΠΔ13	1815

Του Σταύρου

Κοφινάς	Μήτρος	ΦΓ14	±1830

Κοφινά	Αναστασία	ΠΔ38	1835

Του Δημητράκη

Κοφινάς	Δημητράκης	ΠΔ38	1835

Κοφινάς	Δημητράκης	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Κρανιδιώτη

Κρανιδιώτης	Γιωργάκης	ΚΠ 9	1818

Οικογένεια Κρητικού

Κρητικός	Νικόλας	ΠΔ15	1818
Κρητικού	Αγγέλω	ΠΔ15	1818
Σύζυγος Νικόλα			

Οικογένεια Κριτζέλη

Κριτζέλης	-----	ΠΔ38	1835

Οικογένεια Κριτσίκη

Κριτσίκης	Μιχάλης	ΠΔ12	1810
Κιρκίκης	Γιάννης (του Κώστα)	ΠΓ 21	1821
Κρικίκης	Αναστάσης (του Μήτρου)	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Κυρά

Κυράς	Αναγνώστης	ΔΑ9	1823

Οικογένεια Κωνσταντάρια

Κωστατάριας	Θανάσης	ΚΠ 2	1744
Κωνσταντάριας	Παναγιώτης	ΔΑ4	1798
Κωσταντάριας	Θανάσης	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Κωνσταντίνου

Κωστατής	Νικολός	ΠΓ 3	1726
Κωνσταντής	Αναστάσης	ΠΔ7	1782

Κώστα	Σύρμω	Z3	1799
(Σύζυγος Κώστα Γιωργάκη, Γονείς: Δήμας και Χρυσάφο)			
Κώστας	Γιωργάκης	Z3	1799
Κωνσταντής	Αγγελής	ΠΔ12	1810

Οικογένεια **Κωνσταντίου**

Κωνσταντίου	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια **Λαζάρου**

Λάζαρος	Αναγνώστης	ΠΔ12	1810
Λάζαρος	-----	ΠΔ14	1817
Λάζαρος	Θανάσης	ΠΔ17	1819
Λαζαρής (γρ)	Αναγνώστης	Z11	1826

Οικογένεια **Λάσκου**

Λάσκος	Νικολός	ΠΓ 29	1729
Λάσκος	-----	Z1	1765

Οικογένεια **Λία/Λιά**

Λίας	Γιάννης	ΔΑ6	1748
Λιάς	Κόλιας	ΠΔ4	1776
Λίας	Γιάννης	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια **Λιανάκη**

Λιανάκης	-----	Z8	1848

Οικογένεια Λιανού (Λιάκου;)

Λιανός (Λιάκος)	Γιωργάκης	ΟΜΙ	1806

Οικογένεια Λιόση

Λιόσης	Αυγερινός	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Λουκά

Λουκάς	Μήτρος	ΠΔ32(=ίδιο με ΔΑ4)	1798
Μητρολουκάς	-----	ΔΑ4	1798
Λουκάς	Μήτρος	ΠΔ14	1817
Λουκάς	Πανούσης	ΔΑ16	1823
Λουκάς	Πανούσης	ΠΔ36β	1823
Λουκάς	Μήτρος	ΦΓ 7	±1830

Οικογένεια Λούλη

Λούλης	Δήμας	ΚΠ 7	1806

Οικογένεια Μαγιάτη

Μαγιάτης	Κωστάκης	ΠΔ4	1776
Μαγιάτης	Γιάννης (του Κόλια)	ΚΠ 6	1803
Μαγιάτης	Γιάννης	ΚΠ 6	1803
Μαγιάτης	Παναγιώτης (του Κόλια)	ΚΠ 6	1803
Μαγιάτης	Σταύρος	ΠΔ33+ΠΔ34	1808
Μαγιάτης	Παναγιώτης	Z13	1814
Μαγιάτης	Παναγής	ΔΑ8	1819

	(του Κόλια)		
Μαγιάτης	Γιάννης (του Κόλια)	ΠΓ 40	1828
Μαγιάτης	Κωσταντής	ΦΓ31	±1830
Μαγιάτης	Παναγιώτης (του Κόλια)	ΠΓ 26	1830

Οικογένεια **Μάθεση**

Μάθεσης	Γεωργάκης	ΠΓ 15	1804
Μάθεσης	Γεώργιος	ΠΔ11	1808
Μάθεσης	Αργύρης	ΔΑ15	1810
Γιος του Γιωργάκη			
Μάθεσης	Αργυρός	ΠΔ35	1810
Του Γιωργάκη			
Μάθεσης	Αργυρός	ΠΔ36α (=ίδιο ΔΑ15)	1810
Του Γιωργάκη			
Μάθεσης	Γιωργάκης	ΔΑ15	1810
Πατέρας του Αργύρη			
Μάθεσης	Γεωργάκης	ΠΔ35	1810
Μάθεσης	Γεωργάκης	ΠΔ36 ^α (ίδιο με ΔΑ15)	1810
Μάθεσης	Γεωργάκης	ΠΔ36β	1823
Μάθεσης	Γιωργάκης	ΔΑ16	1823
Αναφέρεται ως μακαρίτης			

Οικογένεια **Μακούμια**

Μακούμιας	Κόλιας	ΚΠ 11	1827

Οικογένεια Μάρκου

Μάρκου	Παναγιώτης	ΔΑ12	1798

Οικογένεια Μαρούγκα

Μαρούγγας	Γιάννης	ΠΔ38	1835

Οικογένεια Μαρούδη

Μαρούδης	Μιχάλης	ΠΔ23	1727
Μαρούδης	-----	ΠΔ8	1791
Μαρούδης	Στάμος	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια Μασάρου

Μασάρος	Παναγιώτης	ΠΔ12	1810

Οικογένεια Μαστρογιάννη

Μαστρογιάννης	Αγγελής	Z3	1799
Μαστρογιάννης	Αγγελής	Z13	1814
Μαστρογιάννης	Νικολός	Z13	1814
Μαστρογιάννης	Νικολός	ΠΓ 40	1828
Μαστρογιάννης	Αγγελής	Z10	1830
Μαστρογιάννης	Νικολός	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Μαυράκη

Μαυράκης	Παναγιώτης	ΠΓ 2	1726
Μαυράκης	Παναγιώτης	ΠΓ 3	1726

Μαυράκης	Νικολός	ΠΓ 3	1726
Μαυράκης	Νικολός	ΔΑ3	1735
Μαυράκης	Παναγιώτης	ΠΔ25	1743
Μαυράκης	Νικολός	ΔΑ5	1759
Μαυράκης	Κωνσταντής	ΔΑ5	1759
Γιος του Νικολού			
Μαυράκης	Μήτρος	ΠΔ4	1776
Μαυράκης	Κωστάκης	ΠΔ6	1781
Μαυράκης	Θανάσης	ΚΠ 4	1784
Μαυράκης	Θανάσης	ΚΠ 5	1784
Μαυράκης	Μήτρος (Γιος του Θανάση)	ΚΠ 4	1784
Μαυράκης	Μήτρος (Γιος του Θανάση)	ΚΠ 5	1784
Μαυράκης	Μήτρος	ΠΔ8	1791
Μαυράκης	παπαΓιάννης	ΠΔ8	1791
Μαυράκης	Σακελάριος	ΔΑ12	1798
Μαυράκης	Κωνσταντής	ΠΔ32	1798
Μαυράκης	Κωστατής	ΔΑ4	1798
Μαυράκης	Γιάννης	ΠΔ32	1798
Του Κωνσταντή			
Μαυράκης	Γιάννης	ΔΑ4	1798
Μαυράκης	Σπύρος	ΔΑ4	1798
Μαυράκης	Σταύρος	ΠΔ32	1798
Γιος Κωνσταντή=> ο Κωνσταντής, ο Γιάννης και ο Σπύρος είναι γιοί του Κωνσταντή Μαυράκη			
Μαυράκης	Σπύρος	ΔΑ2	1802
Μαυράκης	Σπύρος	ΔΑ7	1810
Μαυράκης	Γιάννης	ΔΑ7	1810

Μαυράκης	Σίδερης	ΔΑ7	1810
Μαυράκης	Μητζούλης	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια **Μεγάλου**

Μεγάλος	Αναγνώστης	ΠΔ31α	1780
Μεγάλος	Θανάσης	ΠΓ 32	1799
Μεγάλος (γρ)	Αναγνώστης	ΠΓ 15	1804
Μεγάλος	Θανάσης	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια **Μεγαριτικού**

Μεγαριτικός	Στάμος	ΔΑ18+ΠΔ27(ίδια)	1758

Οικογένεια **Μεθενίτη**

Μεθενίτης	-----	ΠΔ14	1817

Οικογένεια **Μελετίου**

Μελέτης	Νικολής	ΠΓ 13	1802
Μελέτης	Παναγιώτης	ΠΓ 13	1802
Μελέτης	Παναγιώτης (του Παναγιώτη)	ΠΓ 35	1808
Μελέτης	Γιάννης (του Παναγιώτη)	ΠΓ 35	1808
Μελέτης	Γιάννης (του Παναγιώτη)	ΠΓ 20	1813
Μελέτης	Γιάννης	ΠΓ 41	1829
Μελετίου	-----	ΦΓ13	±1830
Μελέτης	Παναγιώτης	Z5	1831

Οικογένεια Μενιδιάτη

Μενιδιάτης	παπαΓεώργιος	ΠΔ20	1829

Οικογένεια Μέξη

Μέξης	-----	ΚΠ 5	1784

Οικογένεια Μερκούρη

Μερκούρης	Κοσμάς	ΠΓ 33	1795

Μερκούρης	Γεώργιος	ΠΔ38	1835

Μερκούρης	Γεώργιος	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Μήτρου (σήμερα Δημητρίου)

Μήτρος	Παναγιώτης (του Γιώργου)	ΠΓ 8	1786

-----	Μήτρος	ΠΔ8	1791

Μητροφάνης	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Μίχα

Μίχα	Λασκαρού	ΦΓ7	±1830

Μίχα	Μπίτζα	ΦΓ7	±1830

(κορη του Δράκου και σύζυγος του Σκούρδα Πανούση)

Μίχας	Δράκος	ΦΓ7	±1830

Μίχας	Δράκος	ΔΑ11	1843

Μίχας	Γιωργάκης	ΔΑ11	1843

Οικογένεια Μούρλακα

Μούρλακας	-----	ΠΔ17	1819

Οικογένεια Μπάρμπα

Πάρπας	Παναγιώτης	Z7	1807
Μπάρπας	Θανάσης	ΔΑ9	1823
Πάρπας	Παπαμιχάλης	ΔΑ9	1823
Πάρπας	Πανούσης (του Μιχάλη)	ΠΓ 43	1827
Πάρπας	Πανούσης (του Μιχάλη)	ΠΓ 25	1828
Πάρπας	Παναγιώτης (του Μιχάλη)	Z10	1830
Πάρπας	Πανούσης (του Μιχάλη)	ΠΓ 44	1830
Πάρπας	Πανούσος	Z10	1830
Πάρπας	Αναστάσης	ΠΓ 44	1830

Οικογένεια Μπαρμπάκη

Παρπάκης	Θανάσης	ΔΑ12	1798
Του Νικολάου			
Μπαρμπάτης;	Γεωργάκης	ΔΑ4	1798

Οικογένεια Μπαρμπέρη

Μπαρμπέρης	Γιάννης	ΠΔ16	1819

Οικογένεια Μπατσή

Μπατής	Παναγιώτης	ΟΜ1	1806

Οικογένεια Μπερή

Μπερής	-----	ΠΓ 10	1780

Οικογένεια Μπιθιζή

Μπιθιζής	-----	ΠΓ 10	1780

Οικογένεια Μπίλια

Μπίλιας	Αναγνώστης	ΠΓ 7	1776
Πίλιας (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 14	1803
Πίλιος (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 17	1807
Πίλιος (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 19	1808
Πίλιος (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 35	1808
Μπίλιας	Αναγνώστης	Z6	1818
Πίλιος (γρ)	Αναγνώστης (του Σιδέρη)	ΠΓ 23	1825
Πίλιος	Πατελής (του Αναγνώστη)	ΠΓ 25	1828
Πίλιος	Σιδέρης (του Αναγνώστη)	ΠΓ 25	1828
Μπίλιας	Αναγνώστης	OM2	1830
Μπίλιας	Παντελής (γιος του Αναγνώστη)	OM2	1830
Μπίλιας	Σιδέρης (Αδελφός του Παντελή)	OM2	1830
Μπίλιος	Παντελής	Z10	1830
Μπίλιος	Σιδέρης	Z10	1830
Πίλιος	Σιδέρης	ΠΓ 44	1830

Οικογένεια Μπιρμπίλη (σήμερα Βιρβίλη)

Πιρπίλης	Κόλιας	ΠΔ7	1782
Πιρπίλης	Αντώνης	ΠΔ7	1782
Πιρπίλης	-----	ΠΓ 8	1786
Πιρπίλης	Κόλιας	ΔΑ12	1798
Πιρπίλης	Αναγνώστης	Z3	1799
Πιρπίλης	Κόλιας	Z3	1799
Πιρπάλης	Κόλιας	ΔΑ15	1810
Πιρπίλης	Αντώνης	Π36 ^α = ίδιο με ΔΑ15	1810
Πιρπίλης	Κόλιας	ΠΔ36 ^α = ίδιο με ΔΑ15	1810
Πιρπίλης	Αναγνώστης (του Κόλια)	ΠΓ 36	1811
Πιρπίλη	Γυναίκα (του Γιωργάκη)	ΠΓ 36	1811
Πιρπίλης	Αντώνης	ΔΑ16	1823
Μπιρμπίλης	Αντώνης	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Μπισιώτη

Μπισιώτης	Γιώργης	ΚΠ 11	1827

Οικογένεια Μπογιατζή

Μπογιατζής	-----	ΦΓ31	±1830

Οικογένεια Μπούνταλη

Μπούταλης	-----	Z6	1818

Πούταλης	Γιώργης (του Βασίλη)	ΠΓ 41	1829
Μπούταλης	Βασίλης	ΦΓ32	±1830
Μπούταλης	Μήτρος	ΦΓ32	±1830
Μπούταλης	Στάμος	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Μπούτση

Μπούκης	Κώστας	ΠΓ 27	Τέλη 17 ^{ου} αι.
Πούγγης	Θανάσης	ΠΓ 28	1717
Πούκης	Στάμος	ΠΓ 5	1745
Πούκης	Σιδέρης	ΠΓ 34	1796
Μπούκης	Κόλιας	ΚΠ 11	1827
Μπούκης	Γιάννης (Θείος της Λεμονιάς)	ΚΠ 11	1827
Μπούκης	Αναστάσης	ΚΠ 11	1827
Μπούκη	Λεμονιά (Κόρη του Αναστάση)	ΚΠ 11	1827
Μπούκης	Γεώργιος (του Αναστάση)	ΠΓ 42	1832
Μπούκης	Αναστάσης (του Γιωργάκη)	ΠΓ 42	1832
Μπούκης	Κόλιας	ΠΓ 42	1832

Οικογένεια Μπρίμπου

Μπρίμπος	-----	ΠΓ 4	1733
Πίρπας	Παναγιώτης	ΠΓ 34	1796

Οικογένεια Μυλωνά

Μυλωνάς	Κόλιας	ΔΑ12	1798
Μυλωνάς (γρ)	Αναγνώστης (του Κόλια)	ΠΓ 36	1811
Μυλωνάς	Αναγνώστης	ΠΔ14	1817
Μυλωνάς	Γιωργάκης	Φγ14	±1830

Οικογένεια Νάννου

Νάνος	Νικόλαος	ΠΔ27= ίδιο με ΔΑ18	1758
Νάνος	Νικολός	ΠΔ27= ίδιο με ΔΑ18	1758
Νάνος	Ατόνης (του Θανάση)	ΚΠ 1	1799
Νάνος	Θανάσης	ΚΠ 1	1799
Νάνος	Γιάννης	ΠΔ12	1810
Νάνος	Σίδερης	ΠΔ12	1810
Γιος Γιάννη			
Νάνος	Σίδερης	ΔΑ9	1823

Οικογένεια Νέζη

Νέζη	Καλομοίρα	ΠΔ35	1810
Νέζης	Κόλιας	ΠΔ35	1810
Νέζης	Κόλιας	ΠΔ36	1810

Οικογένεια Νίκα

Νίκας	Μήτρος (του Κόλια)	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Ντάρρα

Ντάρρας	Γιωργάκης	ΠΔ32	1798
Γιος Κώστα			

Οικογένεια Ντίτζα

Ντίτζας	-----	ΠΔ13	1815
Τρίτζα	Σταμάτα	ΠΔ20	1829
Του Χρήστου			
Τρίτζας	Χρήστος	ΠΔ20	1829

Οικογένεια Ντζιοβά (σήμερα Γιοβά)

Ντζιοβάς	Μήτρος	ΔΑ11	1843

Οικογένεια Ντουβρίτσα

Ντουβρίτσας	-----	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Ντουμένη (σήμερα Δουμένη)

Τουμένης	-	ΚΠ 2	1744
Τουμένης	Κοντής (Κουντής)	ΔΑ17	1771
Ντουμένης	-----	ΠΔ20	1829
Τουμένης (και Ντουμένης)	Θανάσης	ΦΓ14	±1830
Ντουμένης	Κωνσταντής	ΠΔ38	1835

Οικογένεια Ντούτα

Ντούτας	-----	ΦΓ31	±1830

Οικογένεια Ξεράκη

Ξεράκη	Αγγέλω	ΠΔ7	1782
Σύζυγος Δήμα Ξεράκη			
Ξεράκης	Δήμας	ΠΔ7	1782

Οικογένεια Ξουλερή

Ξουλερής	-----	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια Οικονόμου

Οικονόμου	Αργυρός	ΠΔ6	1781
Οικονόμου	Νικόλας	ΠΔ6	1781
Γιος Αργυρού			
Οικονόμος	Αργυρός (γραμματικός της Χώρας)	ΠΓ8	1786
Οικονόμος	Αργυρός (γραμματικός της Χώρας)	ΠΓ9	1786
Οικονόμου	Αργυρός	ΠΔ9	1804
Οικονόμου	παπαΠαναγιώτης	ΠΔ10	1806
Οικονόμου (γρ)	Παπαπαναγιώτης	Z6	1818
Οικονόμος	Χρήστος	ΠΔ40	1869

Οικογένεια Πακογιάννη

Πακογιάννης	Μήτρος	ΠΔ17	1819

Οικογένεια Πάλλα

Πάλας	Παπαδημήτρης	ΠΓ 19	1808
Πάλας	Παπαδημήτρης	ΠΔ20	1829
Πάλας	Παπαδημήτρης	ΦΓ31	±1830

Οικογένεια Παναγιώτα

Παναγιώτας	Γεώργιος	ΔΑ11	1843

Οικογένεια Πανταζή

Πανταζής	Πανούσης	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Πανταλέου (σήμερα Παντολέων και Πανταλέων)

Πατελέος	Κωσταντής	ΟΜ2	1830
Πανταλέος	Μήτρος	ΠΔ38	1835
Πανταλέος	Μήτρος	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Παπαγγελή

Παπαγγελής	Κυριάκος	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Παπαγεωργίου/Παπαγιωργάκη

Παπαγιωργάκης	Αναστάσης	ΠΓ 6	1770
Παπαγεωργάκης	-----	ΠΔ31α	1780
Παπαγιωργάκης	Παπαδημήτρης	ΠΓ 8	1786
Παπαγεωργάκης	Μήτρος	ΠΓ 33	1795
Παπαγιωργάκης	Μήτρος	Z3	1799

Παπαγιωργάκη (Σύζυγός Παπαγιωργάκη Ιωάννη)	Μαρδίκια	ΠΓ 12	1800
Παπαγιωργάκης	Ιωάννης	ΠΓ 12	1800
Παπαγιωργάκης	Μήτρος	ΠΓ 12	1800
Παπαγιωργάκης	Ατώνης	Z7	1807
Παπαγιωργάκης	-----	ΠΓ 20	1813
Παπαγιωργάκης	Πανούσης (του Μήτρου)	ΠΓ 20	1813
Παπαγιωργάκης	Γιώργης (του Μήτρου)	ΠΓ 22	1821
Παπαγεωργίου (γρ)	Ιωάννης	ΚΠ 10	1826
Παπαγεωργίου	Ιωάννης	Z10	1830

Οικογένεια Παπαδήμα

Παπαδήμα	Παναγιώτης	ΠΔ25	1743

Οικογένεια Παπαδημητρίου

Παπαδημήτρη	Σταμάτης	ΠΔ8	1791
Παπαδημήτρης	Παπαγιάννης	ΠΓ 33	1795
Παπαδημήτρης	Γιάννης (του Σταμάτη)	Z4	1829
Παπαδημήτρης	Σταμάτης	ΦΓ31	±1830
Παπαδημήτρης (του Σταμάτη)	Σωτήρχος	ΟΜ2	1830
Παπαδημήτρης - Παπαϊωάννης	Παπαθεοχάρης	Z5	1831

Οικογένεια Παπαδιά

Παπαδιάς	Σταμάτης	ΔΑ2	1802

Οικογένεια Παπαθανασίου

Παπαθανάσης	Παπαμιχάλης	ΠΔ9	1804

Παπαθανάσης	Γιάννης	ΠΔ12	1810

Παπαθανάσης	Μήτρος	ΔΑ9	1823

Παπαθανάσης Ιωάννης, Θανάσης, Πανούσης	ΔΑ9	1823

=γιοί Μήτρου

Παπαθανάσης	Γιάννης	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια Παπαϊωάννου

Παπαγιάννης	Παπαδημήτρης	ΠΓ 6	1770

Παπαϊωάννης	-----	ΠΔ4	1776

Γιος Μιχάλη

Παπαϊωάννης (γρ)	-----	ΚΠ 4,5	1784
(Γιος του Μιχάλη)			

Παπαϊωάννης	Θεοχάρης	Z7	1807

Παπαγιάννης	Παπαθεοχάρης	Z2	1816

Παπαγιάννης	Κωστατής	ΚΠ 11	1827

Παπαϊωάννης	Παπαθεοχάρης	Z10	1830

Παπαϊωάννου	Χριστόδουλος	ΔΑ11	1843

Από Άγραφα

Οικογένεια Παπακωνσταντίνου

Παπακωνσταντής	---	ΠΔ8	1791

Παπακωστατής	Παπαδημήτρης	ΚΠ 9	1818

Οικογένεια Παπαλινάρδου (σήμερα Παπαλεονάρδου)

Παπαλινάρδος	Γιάννης	ΠΓ 17	1807
Παπαλινάρδος	Κωστατής	ΠΓ 17	1807
Παπαλινάρδος	Μήτρος	ΠΓ 17	1807
Παπαλινάρδου	Μαλτού (Σύζυγος Παπαλινάρδου Μήτρου)	ΠΓ 17	1807
Παπαλινάρδου	Πικιώ (Σύζυγος Παπαλινάρδου Γιάννη)	ΠΓ 17	1807

Οικογένεια Παπαμαρκάκη

Παπαμαρκάκης	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Παπαμιχαήλ

Παπαμιχάλης	Κωστατής	ΠΓ 37	1816
Παπαμιχαήλου(γρ)	Παπαγγελής	Z5	1831

Οικογένεια Παπανικολάου

Παπανικόλας	Αναστάσης	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Παπαπαναγιώτου

Παναγιώτου	Σπύρος	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Παππού

Παπού	Μάρω	ΠΔ20	1829
Γυναίκα	Αναγνώστη		
Παπού	Σταμάτα	ΠΔ20	1829

Οικογένεια Πάστρα

Πάστρας	Γιώργης	ΔΑ6	1748
Πάστρας	Μιχάλης	ΔΑ14	1774
Πάστρας	Μιχάλης	ΠΔ29	1774
Πάστρας	Σταμάτης	ΠΔ4	1776
Πάστρα	Καλομοίρα (Σύζυγος Πάστρα Γιάννη)	ΠΓ 12	1800
Πάστρας	Γιάννης	ΠΓ 12	1800

Οικογένεια Πατάπη

Πατάπη	Σταμάτα	ΔΑ14	1774
Σύζυγος Θανάση Θανάση του Γιάννη και έχουν γιο=Θανάση Σιδέρη			
Πατάπα	Σταμάτα	ΠΔ29	1774
Γυναίκα του Θανάση Γιαννηθανάση			
Πατάπη	Καλομοίρα (Σύζυγος του Λάμπρου)	ΠΓ 23	1825
Πατάπης	-----	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Παύλου

Παυλής	Σταμάτης	ΠΔ23	1727
Παύλος	Στάμος	ΠΔ1	1768
Παύλος	Στάμος	ΠΔ10	1806

Οικογένεια Παχή

Παχής	Σταμάτης	ΠΔ26	1749
Παχής	Σίδερης	ΠΔ2	1771
Παχής	Σίδερης	ΠΔ4	1776

Παχής	Γιάννης	Z7	1807
Παχής	Φίλης	ΠΓ 21	1821
Παχής	Χατζής	ΟΜ2	1830

Οικογένεια Πέπα

Πέπας	παπαΙωάννης	ΠΔ28 ίδιο με ΔΑ17	1771
Πέπας	Παπαϊωάννου Παπαναγιώτης	ΠΔ28 ίδιο με ΔΑ17	1771
Από Πέπας σε Παπαϊωάννου και μετά Παπαπαναγιώτου			
Πέπας	-----	ΦΓ14	±1830
Πέπα	Ασήμω	Z12	άνευ έτους λόγω φθοράς
Πέπας	Αθανάσης	Z12	άνευ έτους λόγω φθοράς

Οικογένεια Πιλιχού

Πιλιχός	Παναγιώτης	ΟΜ1	1806

Οικογένεια Πορδοκούρη (σήμερα Περδικούρη)

Πορδοκούρης	Γιωργάκης	ΠΔ26	1749
Περδικούρης	-----	ΠΓ 31	1772
Πορδοκούρης	Γιάννης	ΠΔ33	1808
Αδελφός Χατζηγιωργάκη Πορδοκούρη			
Πορδοκούρης	Χατζηγιωργάκης	ΠΔ33	1808
Πορδοκούρης	-----	ΠΔ34	1808
Πορδοκούρης	Γιάννης	ΠΔ33, 34	1808
Πορδοκούρης	Νικολός	ΠΔ33, 34	1808
Γιος Χατζηγιωργάκη			

Πορδοκούρης	Χατζηγιωργάκης	ΠΔ33,34	1808
Πορδοκούρης	Τρίτζας	ΠΔ34	1808
Πορδοκούρης	Τάτσης	ΠΔ33	1808
Πορδοκούρης	Παναγιώτης	ΠΔ12	1810
Πορδοκούρης	Θανάσης	ΠΓ 38	1818
Πορδοκούρης	Αναστάσης	ΠΔ16	1819
Πορδοκούρης	Παναγιώτης	ΦΓ14	±1830
Πορδοκούρης	Γιάνης	ΠΔ38	1835
Αδελφός Χατζηγιωργάκη Πορδοκούρη			

Οικογένεια Πέρου

Πέρος	Μήτρος	ΦΛ35 (E.E.)	1745
Πέρου	Μαρδίκια	ΦΛ35 (E.E.)	1745
κόρη του Δήμα Ζερβού και σύζυγος του Μήτρος Πέρου			
Πέρος	Γιωργάκης	ΔΑ18= ίδιο με ΠΔ27	1758
Πέρος	Γιωργάκης	ΠΔ5	1779
Πέρου	Χρυσάφω	ΠΔ5	1779
Του Γιωργάκη			
Πέρης	-----	ΠΓ 16	1806
Πέρος	-----	ΠΓ 18	1807
Πέρος	Κόλιας	ΠΔ17	1819
γιος Γιάννη			
Πέρος	Γεώργιος (του Μαρίνη)	Z5	1831

Οικογένεια Πέτρου

Πέτρος	-----	ΠΓ 28	1717

Πέτρος	Παναγιώτης	ΔΑ3	1735
Πέτρος	Νικολός	ΠΓ 11	1792
Πέτρος	Νικολός	ΠΓ 16	1806
Πέτρος	Νικολός	ΠΓ 17	1807
Πέτρος	Νικολός	ΠΓ 20	1813
Πέτρος	Νικολός	ΠΔ13	1815
Πέτρου	Αναστάσης	ΟΜ2	1830
Πέτρος	Νικολός	ΠΓ 42	1832
Πέτρος	Νικολός	ΠΔ38	1835
Πέτρος	Νικολός	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Πόγρη (σήμερα Μπόγρη)

Πόγρης	Σωτήρχος	ΔΑ12	1798

Οικογένεια Πούλου/Πουλή

Πούλος	-----	Z1	1765
Πούλος	-----	Z13	1814
Πουλής	----- (Γιος του Κοβάνι)	ΦΓ13	±1830
Πουλή	Κηβή (Σύζυγος Πουλή Παναγιώτη και Κόρη Νικολού Βώση)	Z5	1831
Πουλής	Παναγιώτης (του Σταμάτη)	Z5	1831
Πουλής	Γιαννακός	ΔΑ10	1847
Πουλής	Ιωάννης	ΔΑ10	1847
Πουλή	Ρούσα	ΔΑ10	1847
Σύζυγος Γιαννακού			
Πουλής	Χρήστος	ΔΑ10	1847
Θείος Ρούσας			

Οικογένεια Ράκα

Ράκας	Γκεβάς	ΠΓ 5	1745
Ράκας	Μιχάλης	ΠΔ15	1818
Ράκας	Μιχάλης	ΠΓ 23	1825

Οικογένεια Ραπαντζίκου

Ραπαντζίκος	Αθανάσης	ΠΔ37	1827
Ραπαντζίκος	Κώστας	ΠΔ37	1827
Ραπαντζίκος	Σπύρος	ΠΔ37	1827
Γιος Κώστα			
Ραπαντζίκος	Σταμάτης	ΠΔ37	1827
Ραπακίκος	Γιάννης	ΚΠ 12	1831
Ραπαντζίκος	Σπύρος	ΠΔ39	1855
Ραπαντζίκος	Κώστας	ΠΔ39	1855
Γιος Σπύρου			

Οικογένεια Ρέστη

Ρέστης	Δήμας	ΠΓ 4	1733

Οικογένεια Ρήγα

Ρήγας	-----	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Ρούσος

Ρούσους	Γιάννης	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Σάββα

Σάββας	Νικολός	ΦΓ13	±1830

Οικογένεια Σακελαρίου

Σακελλαρίου	Αργυρός	ΠΔ29= ίδιο με ΔΑ14	1774
Σακελλαρίου	Κόλιας	ΠΔ6	1781
Σακελλαρίου	Σταμάτα	ΠΔ6	1781
Σακηλάριος	Παπαγιάννης	ΠΓ 32	1799
Σακελλάρη	Κυριακή	ΠΔ13	1815
Κόρη Αναγνώστη			
Σακελάριος	Μιχάλης	ΦΓ31	±1830
Σακελλάρης και Σακελλάριος Αναγνώστης ΠΔ38			1835

Οικογένεια Σάκου

Σάκος	Κωνσταντής	ΠΔ25	1743
Σάκου	Ασήμω	ΠΔ25	1743
Κόρη Κωνσταντή			

Οικογένεια Σαλιάρη

Σαλιάρης	Γιωργάκης	ΠΔ3	1772
Σαλιάρη	Αγγέλω	ΠΔ7	1782
Χήρα Κόλια Σαλιάρη			
Σαλιάρης	Γιωργάκης	ΠΔ7	1782
Σαλιάρης	Δημητράκης	ΠΔ7	1782
Σαλιάρης	Κόλιας	ΠΔ7	1782
Γιος Παπαδημήτρι			
Σαλιάρης	Γιωργάκης	ΚΠ 5	1784
Σαλιάρης	Παπαδημήτρης	ΠΓ 38	1818

Σαλιάρης	Αναγνώστης	ΠΔ16	1819
Του Παπαδημήτρη			
Σαλιάρης	Παπαδημήτρης	ΦΓ32	±1830
Σαλιάρης	Ιωάννης	ΠΔ21	1830

Οικογένεια **Σαμαρτζή**

Σαμαρτζής	Παρασκευάς	ΠΔ15	1818

Οικογένεια **Σάντη** (σήμερα Σάντου)

Σάντη	Παρασκευή	ΠΔ17	1819
Του Μήτρου			
Σάντης	Μήτρος	ΠΔ17	1819

Οικογένεια **Σαράντη**

Σαράντης	Γιωργάκης	ΠΓ 32	1799

Οικογένεια **Σιδέρη**

Σιδέρης	Αναγνώστης	Z7	1807

Οικογένεια **Σκούρδα** (σήμερα Σγούρδας)

Σκούρδας	Πανούσης	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια **Σκουρία**

Σκουρίας	Αργυρός	ΠΔ8	1791
Γιος Γιάννη			

Οικογένεια Σκουρίλου;

Σκουρίλος;	Αργυρός	ΠΔ20	1829

Οικογένεια Σολάγγη

Σολάγγης	Τέτες	ΠΓ 28	1717

Οικογένεια Σούρμπα

Σούρμπας (+Σούπας)	Γιωργάκης	ΚΠ 2	1744
Σούρμπας	-----	ΠΓ 32	1799
Σούρμπας	Παπαπαναγιώτης	ΠΔ33	1808
Σούρμπας	Γιωργάκης	ΦΓ31	±1830

Οικογένεια Σοφρά

Σοφράς	Σταύρος	Z2	1816
Σοφράς	Μήτρος (του Αντρεα)	Z2	1816
Σοφράς	Αγγελής	ΠΔ14	1817
Σοφράς	Σταύρος	Z6	1818
Σοφρά (Σύζυγος Σοφρά Σταύρου)	Παγόνα	Z6	1818
Σοφράς (γρ)	Αναγνώστης	ΠΓ 21	1821
Σοφράς (γρ)	Αναγνώστης	ΠΓ 43	1827
Σοφράς	Κόλιας	ΠΔ21	1830
Γιος Μήτρου			
Σοφρά	Καλομοίρα	ΠΔ21	1830
Του Κόλια			
Σοφράς	Δημητράκης	ΠΔ21	1830

Γιος Κόλια

Σοφράς Κόλης ΔΑ10 1847

Σοφράς Σπύρος ΔΑ10 1847

Οικογένεια Σπαθή

Σπαθής ----- ΦΓ14 ±1830

Οικογένεια Σταματάκου

Σταματάκος (γρ) Παπαγιάννης ΚΠ 3 1770

Οικογένεια Σταματίου

Σταμάτης Γκίκας ΠΓ 29 1729

Σταμάτης ----- ΠΔ24 1734

Σταμάτης ----- ΠΔ24 1734

Σταμάτης Κόλιας Ζ1 1765

Σταμάτης Γιάννης Ζ1 1765

Σταμάτης Παναγιώτης Ζ1 1765

Στάματης Αργυρός ΠΓ 34 1796
(του Κόλια)Σταμάτης Κόλιας ΠΓ 13 1802
(του Γιάννη)Σταμάτης Κόλιας ΚΠ 6 1803
(του Γιάννη)

Σταμάτης Κόλιας Ζ7 1807

Σταμάτης Κόλιας Ζ13 1814

Σταμάτης Γιωργάκης ΦΓ32 ±1830

Οικογένεια Στάμου

Στάμος	Γιωργάκης (του Δήμα)	ΠΓ 3	1726
Στάμος	Γιωργάκης	ΔΑ3	1735
Στάμος	Γιώργης	ΔΑ3	1735
Του Γιάννη			
Στάμος (γρ) του Δήμα	Παπαγιώργης	ΔΑ3	1735

Οικογένεια Σταμούλη (σήμερα Σταμπουλή;)

Σταμουλής	Στάμος	ΠΓ 36	1811
Σταμούλης	-----	ΠΔ21	1830

Οικογένεια Σταμπάμπα

Σταμπάπας	Γιωργάκης	ΠΔ2	1771
Σταμπάπας	Γιωργάκης	ΠΔ4	1776
Σταμπάπας	Γιωργάκης	ΠΔ30	1776
Σταμπάπας	Γιωργάκης	ΠΔ6	1781
Σταμομπάμπας	Τρίτζιας	Z3	1799
Σταπάπας	-----	ΠΓ 14	1803
Σταμιμπάπας	-----	ΠΔ10	1806
Σταπάπας	Τρίκιας	ΠΓ 17	1807
Σταπάπας	-----	ΠΓ 19	1808
Σταμιμπάπας	-----	ΠΔ13	1815

Οικογένεια Σταυριανού

Σταυριανός	Πανταλέος	Z7	1807

Οικογένεια Σώσου

Σώσος	-----	ΠΔ13	1815
Σώσος	-----	ΠΔ38	1835
Σώσος	-----	ΠΔ39	1855

Οικογένεια Σωτήρχου

Σωτήρχος	Γιάννης	ΔΑ6	1748
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ26	1749
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ2	1771
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ29= ίδιο με ΔΑ14	1774
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ30	1776
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ4	1776
Σωτήρχος	-----	ΠΔ5	1779
Γιος Αναστάση			
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΠΔ7	1782
Σωτήρχος	----- (του Αναστάση)	Z3	1799
Σωτήρχος	Παπαργυρός	ΠΔ13	1815
Σωτήρχος	Παπαργυρός (του Κόλου)	Z2	1816
Σωτήρχος	-----	ΠΔ14	1817
Σωτήρχος	Αναστάσης	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια Τάρσα

Τάρσας	Νικολός	ΔΑ6	1748

Τάρσας	-----	ΔΑ2	1802
Τάρσας	Μήτρος	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια **Τζαμίλη** (σήμερα Κιαμίλη)

Τζαμίλης	-----	ΠΓ 31	1772

Οικογένεια **Τζουράνα**

Τζουράνας	Αργυρός	ΦΓ14	±1830

Οικογένεια **Τηλαβέρη** (σήμερα Δηλαβέρη)

Τηλαβέρης	Γιωργάκης	ΚΠ 6	1803
Τηλαβέρης	Αθανάσης (του Γιωργάκη)	Z11	1826

Οικογένεια **Τουβρίτσα**

Τουβρίτσας	Γιωργάκης	ΠΔ7	1782

Οικογένεια **Τουλουπανά**

Τουλουπανάς	Κόλιας	ΠΔ24	1734
Τουλουπανάς	παπαΓιάννης	ΠΔ8	1791
Τουλουπανάς	Γιωργάκης	ΠΔ8	1791
Τουλουπανά	Χρυσούλα	ΠΔ8	1791
Του Γιωργάκη			
Παπαδιά	-----	ΠΔ8	1791
Κόρη Γιωργάκη Τουλουπανά			
Τουλουπανάς	Γιωργάκης	ΠΔ31β	1796

Τουλπανάς	Παναγιώτης	ΠΓ 32	1799
Τουλουπανά (σύζυγος του Γιάννη)	Κατερίνα	Z13	1814
Τουλουπανάς	Γιάννης	Z13	1814
Τουλπανάς	Θανάσης (του Παπαδημήτρη)	ΠΓ 40	1828
Τουλπανάς	Πανούσης	ΠΓ 40	1828
Τουλπανάς	Πανούσης (του Παπαδημήτρη)	ΠΓ 41	1829
Τουπανάς	Γιωργάκης	ΦΓ7	±1830
Τουλουπανάς	Παπαγιάννης	ΦΓ14	±1830
Τουπανάς	Παπαδημήτρης	Z12	άνευ έτους λόγω φθοράς

Οικογένεια **Τουργούτη** (σήμερα Δρυγούτη)

Τουργούτης	Παπασίδερης	ΔΑ4	1798
Τουργούτης (γρ)	Παπαπαίτρος	ΚΠ 9	1818

Οικογένεια **Τούτση**

Τούτης (Τούτσης;)	Δήμας	ΠΔ25	1743
Τούτης (Τούτσης;)	Γιάννης	ΠΔ25	1743

Οικογένεια **Τραπέλου**

Τραπέλος	Γιάννης	ΠΔ36β= ίδιο με ΔΑ16	1823

Οικογένεια **Τριανταφύλλου**

Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 6	1770
Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 31	1772

Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 7	1776
Τριαντάφυλλος	Νικολός	ΠΔ31α	1780
Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 10	1780
Τριαντάφυλλος	Νικολός (Αναγνώστης)	ΠΓ 8	1786
Τριαντάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 9	1786
Τριαταφύλλου	Παναγιώτης	ΠΓ 8	1786
Τραταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 11	1792
Τραταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 33	1795
Τραταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 34	1796
Τράφυλλος	Νικολός	Z3	1799
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 32	1799
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 12	1800
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 13	1802
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΚΠ 6	1803
Τριαντάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 14	1803
Τριαντάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 15	1804
Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 16	1806
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 17	1807
Τραταφύλλου (κόρη του Νικολού Τρατάφυλλου)	Μαρία	Z7	1807
Τριανταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 18	1807
Τρατάφυλλος	Νικολός	Z7	1807
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 19	1808
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 35	1808
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 20	1813
Τρατάφυλλος	Νικολός	ΠΓ 37	1816
Τραταφύλλης	Νικολός	ΠΓ 38	1818

Τριαντάφυλλος	Νικόλος	ΠΓ 39	1820
Τριαντάφυλλος	Φιλίππης (του Νικολάου)	ΠΓ 39	1820
Τρατάφυλλος	Νικόλος	ΠΓ 22	1821
Τρανταφύλλης	Κόλιας	ΠΓ 21	1821
Τρατάφυλλος	Φίλης	ΠΓ 23	1825
Τρανταφύλλης	Νικόλος	ΠΓ 43	1827
Τρατάφυλλος	Φίλης	ΠΓ 25	1828
Τριαντάφυλλος	Φίλης	ΠΓ 24	1828
Τρανταφύλλης	Φίλης (του Νικολού)	ΠΓ 40	1828
Τρατάφυλλος	Νικόλος	ΠΓ 41	1829
Τραντάφυλλος	Νικόλος	Z10	1830
Τρατάφυλλος	Νικόλος	ΠΓ 26	1830
Τρατάφυλλος	Νικόλος (του Νικολού)	ΠΓ 44	1830
Τραντάφυλλος	Φίλης	ΠΓ 42	1832
Τρανταφύλλου (Ψυχοπαίδα του Φίλη)	Βενετζάνα	ΠΓ 42	1832
Τρατάφυλλος	Νικόλος	ΠΓ 42	1832

Οικογένεια Τρίτου

Τρίτος	Δήμας	ΚΠ 3	1770

Οικογένεια Τρούκη

Τρούκης	Πανούσης	ΔΑ11	1843
Τρούκης	Παναγιώτης	ΠΔ1	1768

Οικογένεια Τσακίρη

Τζατζίρης	Παναγιώτης	ΔΑ3	1735
Κιακίρης	Γιωργάκης	ΔΑ18 ίδιο ΠΔ27	1758
Κιακίρη	Κρεούζα	ΔΑ18 ίδιο ΠΔ27	1758
Κόρη του Γιωργάκη και μετέπειτα σύζυγος Αλαβερά Μιχάλη			

Οικογένεια Τσόκαλη

Τζόκαλης	Ανθιμος	ΠΓ 9	1786
Κιόκαλης	Στάμος	ΠΔ8	1791

Οικογένεια Φεράχη

Φεράχης	Παπαθανάσης	ΠΔ24	1734
Φεράχη	Λάσκω	ΠΔ26	1749
Κόρη Γιάννη			
Φεράχης	Νικολός	ΠΓ 30	1755
Φεράχη	Φλωρού (Κόρη του Άγγελου)	ΠΓ 30	1755
Φεράχης	Άγγελος (του Μιχάλη)	ΠΓ 30	1755
Φεράχης	Γιώργος	ΠΔ8	1791
Φεράχης	Παπανικόλας	ΠΔ10	1806
Φεράχη	Σοφία	ΦΓ32	±1830
Φεράχης	Νικολός	ΦΓ31	±1830
Φεράχης	Παπανικόλας	ΦΓ31	±1830
Φεράχης	Παπανικόλας	ΦΓ32	±1830
Φεράχης	Τζίκας	ΦΓ31	±1830
Φεράχης	Τζίκας	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Φερλέμη

Φερλέμης	Ιωάννης	ΔΑ10	1847
Φερλέμης	Κωνσταντής	ΔΑ10	1847

Οικογένεια Φήμη

Φήμης (Γιος του Γιάννη)	Παναγιώτης	ΚΠ 3	1770
Φήμης	Γιάννης	ΚΠ 3	1770
Φήμης	Γιάννης	ΚΠ 12	1831
Φήμης	Δημήτρης, Παναγιώτης (αδέλφια και παιδιά του Γιάννη)	ΚΠ 12	1831

Οικογένεια Φίλη

Φίλης	Διονύσης	ΠΔ28	1771
Γιος Μιχάλη			
Φίλης	-----	ΠΔ14	1817
Φίλης	Πανούσης	ΚΠ 12	1831
Φίλης	Ιωάννης	Z8	1848
Φίλης	Νικολός	Z8	1848
Φίλη (κόρη του Φίλη Νικολάου)	Φιλιά	Z8	1848

Οικογένεια Φλοκάτη

Φλοκάτης	Γιάννης	ΠΓ 27	Τέλη 17 ^{ου} αι.
Φλοκάτης	Λάμπρος (του Γιάννη)	ΠΓ 28	1717
Φλοκάτης	Μήτρος	ΠΓ 2	1726
Φλοκάτης	Λάμπρος	ΠΓ 2	1726

Φλοκάτης	Λάμπρος	ΠΓ 4	1733
Φλοκάτη	Κασάτρα	ΠΓ 5	1745
Φλοκάτη	Μαρία	ΠΓ 5	1745
Φλοκάτης	Κώστας	ΠΓ 5	1745
Φλοκάτης	Λάμπρος	ΠΓ 5	1745
Φλοκάτης	Άγγελος	ΠΓ 31	1772
Φλοκάτη	Θυγατέρα (του Θεοδώρου)	ΠΓ 7	1776
Φλοκάτης	Άγγελος	ΠΓ 7	1776
Φλοκάτης	Άγγελος	ΠΓ 10	1780
Φλοκάτη	Σύζυγος (του Λάμπρου)	ΠΓ 8	1786
Φλοκάτης	Φίλης	ΠΓ 23	1825

Οικογένεια Φουρίκη

Φουρίκης	-----	ΠΔ8	1791
Φουρίκης	-----	ΠΔ31β	1796
Φουρίκη	Μαρδίτζια	ΠΔ9	1804
Φουρίκης	Σίδερης	ΠΔ9	1804
Φουρίκη (Σύζυγος Σωτήρη Φουρίκη)	Δέσποινα	ΦΓ32	±1830
Φουρίκης	Σωτήρης (Γιος της Ρήνης)	ΦΓ32	±1830

Οικογένεια Φραγκούλη

Φράγκαλης	Γιωργάκης	ΠΓ3	1726
Φραγκούλη	Ζώσω	ΠΔ23	1727
Κόρη Γιωργάκη			

Φραγκούλης	Γιωργάκης	ΠΔ23	1727
Φραγκούλης	Στάμος	ΠΔ25	1743
Φραγκούλης	Γιωργάκης	ΠΔ25	1743
Φραγκούλης	Μήτρος	ΠΔ26	1749
Γιος Αργυρού			
Φραγκούλη	Λάσκω	ΠΔ26	1749
Σύζυγος Αργυρού			
Φραγκούλης	Αργυρός	ΠΔ26	1749
Φραγκούλη	Κεβή	ΠΔ28	1771
Γυναίκα Αργυρού			

Οικογένεια **Φυλακτού**

Φυλακτός	-----	ΦΓ31	±1830
Φυλαχτός	Γιάνης	Z9	1830

Οικογένεια **Χαλιώτη**

Χαλιώτης	Αντώνιος (ιερέυς)	ΚΠ 2	1744
Χαλιώτης	Αντώνιος	ΠΔ1	1768
Χαλιώτης	Βασίλης	ΠΔ21	1830
Χαλιώτης	Παπαργυρός	ΦΓ7	±1830

Οικογένεια **Χατζή**

Χατζής	Γκέκο Βρέθης	ΠΔ27	1758
Χατζής	Θανάσης	ΠΔ4	1776
Χατζής	Θανάσης	ΠΔ5	1779
Χατζής	Θανάσης	ΠΔ6	1781

Οικογένεια Χατζηαθανασίου

Χατζηαθανασίου Αναγνώστης, Δημητράκης και Πανούσης ΔΑ12		1798
Χαγγής Αθανάσης Πανούσης Ζ11		1826
Χατζηαθανάσης ----- ΦΓ31		±1830

Οικογένεια Χατζηαναγνώστου

Χατζηαναγνώστης Αναγνώστης ΠΔ35		1810

Οικογένεια Χατζηγιάννη

Χατζηγιάννης Αναγνώστης ΦΓ7		±1830

Οικογένεια Χατζηγιωργάκη

Χατζηγιωργάκης ----- ΔΑ2		1802
Χατζηγιωργάκης ----- ΠΔ34		1808

Οικογένεια Χατζημούρτζη

Χατζημούρτζης Αναγνώστης ΠΓ 39		1820

Οικογένεια Χιβαδά

Χιβάδας Παπαϊωάννης ΠΔ4		1776
Χιβάδας Παπαϊωάννης ΠΔ5		1779
Χιβαδάς ----- ΦΓ14		±1830

Οικογένεια Χιώτη

Χιώτης Πέτρος (γρ) ΔΑ4 ίδιο με ΠΔ32		1798
του Φωτεινού		

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΣΤΟΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟ

Κατά προφορική ενημέρωση από τον Καθηγητή κ. Διονύσιο Χ. Καλαμάκη οι κάτωθι οικογένειες απαντούν και σε άλλα μέρη του Σαρωνικού:

Ανούστης →Αίγινα,	Μπογιατζής →Αίγινα,
Βούλγαρης →Ύδρα,	Μπούτσης →Μεσόγεια,
Γαλέος →Αίγινα,	Οικονόμου →Αίγινα,
Πανταλέος →Αίγινα,	Γεώργας →Ύδρα,
Παπαγεργίου /Παπαγεωργάκης →Αίγινα,	Γενίτης →Αίγινα ως Αιγινήτης,
Γκίκας →Αίγινα, Μέθανα,	Παπαδίας →Πόρος,
Διονυσίου →Αίγινα,	Παπαλινάρδος →Αίγινα,
Ζωγράφος →Αίγινα,	Παπασπύρος →Αίγινα,
Θανασάκης →Αίγινα,	Παύλος(υ) →Αίγινα, Μέθανα,
Θεόδωρος →Αίγινα,	Πέπας →Αίγινα, Μέθανα, Μεσόγεια,
Κανάκης →Αίγινα,	Πέτρος(υ) →Μεσόγεια,
Καραγιάννης →Αίγινα και Πόρος,	Πουλής →Αίγινα,
Κατσούλης →Αίγινα,	Σάββας →Αίγινα,
Καλοζούμης →Αίγινα,	Σαλιαρέλης →Αίγινα,
Κοσμάς →Αίγινα,	Σαράντης →Αίγινα,
Κουντουριώτης →Ύδρα,	Σούρμπας →Μέγαρα,
Κρητικός →Αίγινα,	Σταμάτης →Αίγινα, Σπέτσες, Κρανίδι,
Λαζάρου →Αίγινα,	Δηλαβέρης →Πειραιάς,
Ηλία(α) →Αίγινα,	Πανταζής →Αίγινα και
Μεθενίτης →Αίγινα, Μέθανα κλπ,	Χατζής →Αίγινα.
Μέξης →Σπέτσες, Μαραθώνας,	
Μερκούρης →Ύδρα,	
Μούρτζης →Αίγινα,	
Μπαρμπέρης →Αίγινα,	
Μπήλιας →Αίγινα,	
Μπιρμπίλης →Πόρος,	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΩΝ

Συντομογραφίες Συλλογών

ΔΑ= Διάφορα Αρχεία

Z = Συλλογή Ζούγρη Μαρίας

ΚΠ= Συλλογή Κυριάκου Πάλλα

ΟΜ = Συλλογή Όθωνος Μαγιάτη

ΠΓ = Συλλογή Παπαγγελή Κυριάκου

ΠΔ=Συλλογή Πάλλα Δημητρίου

ΦΛ= Φάκελος Λαυρεντίου, ηγουμένου Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

ΦΓ= Φάκελος Γρηγορίου, ηγουμένου Ιεράς Μονής Φανερωμένης Σαλαμίνας

Διευκρίνιση

Τα τοπωνυμικά καταγράφονται αλφαβητικά· ακολουθεί το όνομα του συλλογέα και ο αριθμός του εγγράφου. Τέλος, σημειώνεται το έτος της σύνταξης του εγγράφου.

Τοπωνύμιο	Συλλογέας + αριθμ. εγγρ.	Έτος
Αγία Μαρίνα	ΠΓ 7	1776
Άγιος Αθανάσιος	ΠΓ 15	1804
	ΚΠ 7	1806
	ΠΓ 19	1808
Άγιος Βλάσιος	ΦΓ13	±1830
Άγιος Γεώργιος	ΠΔ24	1734
	ΚΠ 2	1744
	ΠΓ 5	1745
	ΚΠ 3	1770
	ΠΔ13	1815
	ΚΠ 12	1831
	ΠΔ38	1835
	ΠΔ39	1855
Αγίου Γεωργίου Στράτα	ΦΓ7	±1830
Αγιάργης	ΠΔ 31	1796
Άγιος Γρηγόριος	ΚΠ 3	1770

Αγίου Γρηγορίου Σαμάρι	ΦΓ7	±1830
Άγιος Δημήτριος (ανασκαφή Πάλλα)	ΚΠ 3	1770
Άγιος Δημήτριος Αμπέλια	ΦΓ7	±1830
Άγιος Δημήτριος (Αμπέλια)	ΦΓ13	±1830
Άγιος Δημήτριος	ΠΔ5	1779
	ΠΔ33+34	1808
Άγιος Δημήτριος	ΠΔ11	1808
(Ναός στην Κούλουρη)	ΠΔ19	1828
Άγιος Ιωάννης	ΠΓ 29	1729
Αμπελάκι	ΠΔ25	1743
	ΚΠ 2	1744
	Z13	1814
	ΠΓ 23	1825
	ΠΓ 41	1829
	Z4	1829
	ΠΓ 44	1830
	ΦΓ14	±1830
	ΦΓ32	±1830
Άγιος Μηνάς	ΠΔ31	1780

Άγιος Νικόλαος	ΦΓ7	±1830
Άγιος Νικόλαος (Σελήνια)	Z13	1814
Άγιος Νικόλαος Παλαιός (Αμπελάκι)	Z5	1831
Άγιος Πέτρος	Z9	1830
Αθήνα	ΠΓ 32	1799
Αλυκή	ΠΔ20	1829
Αλώνια	ΔΑ6	1748
(στο Βρετό)	ΠΔ37	1827
Αμπελάκι	ΠΓ1	1730
	ΠΓ 7	1776
	ΠΓ 10	1780
	ΠΓ 8	1786
	Z3	1799
	ΔΑ7	1810
	Z13	1814
	Z2	1816
	Z6	1818
	ΠΓ 43	1827

	Z4	1829
	Z10	1830
	ΦΓ31	±1830
	ΦΓ32	±1830
	ΠΔ38	1835
	ΠΔ39	1855
<i>Αμπελάκια</i>	ΠΔ38	1835
<i>Αμπελακίου μονοπάτι στη βγέστα</i>	ΦΓ32	±1830
<i>Αμπελακίου Πούντα</i>	ΠΔ38	1835
	ΠΔ 38	1835
	ΠΔ39	1855
<i>Αμπελακίου Ράχη</i>	ΠΔ39	1855
<i>Αμπελακίου Σκάλα</i>	ΠΔ37	1827
<i>Αμπελακίου Στράτα</i>	Z11	1826
	ΦΓ7	±1830
<i>Αμπέλι</i>	ΦΓ13	±1830
<i>Αμπέλια (=Παλιάμπελα)</i>	ΠΔ23	1727

Αμπελακίων χωριό	Z8	1848
Αμυγδαλέες	Z8	1848
Αμυγδαλές	ΚΠ 12	1831
Απάνω Μεριά	ΠΓ 28	1717
Απελάκι	ΠΓ 22	1821
	ΠΓ 41	1829
Απέλια	ΠΓ 35	1808
Απενλάκι	ΠΓ 40	1828
Αράπη πρώην	ΦΓ31	±1830
Αρμύρα	ΠΔ8	1791
Άσπρα χούματα	ΦΓ31	±1830
Άσπρα χώματα	Z6	1818
Άσπρο λιθάρι	Z1	1765
Αγλαδέα	ΠΓ 32	1799
Αγλαδές	ΚΠ 3	1770

Αγλάδες	ΠΔ23	1727
Αγλάδι (Παλιαμπέλων)	ΔΑ10	1847
Βασιλικό	ΦΓ13	±1830
Βασιλικό Κάτω	ΦΓ13	±1830
Βασιλικό Πάνω	ΦΓ13	±1830
Βασιλικού πηγάδι	ΦΓ13	±1830
Βάρη του Τούρκου	Ζ1	1765
Βρακός	ΠΔ38	1835
Βραγκός	ΠΔ39	1855
Βραγκόι	ΠΔ13	1815
	ΦΓ14	±1830
Βρακός	ΠΓ 12	1800
	ΠΓ 22	1821
	ΠΓ 44	1830
Βρετό	ΠΔ37	1827

	ΦΓ14	±1830
	ΠΔ40	1869
Βρωμοπήγαδο	ΠΔ20	1829
Βρωμοπούσι	ΦΛ30	1747
	ΠΔ8	1791
Γγόνι	Z1	1765
Γιαούρη	ΠΓ 35	1808
Γιόνι	ΠΓ 43	1827
Γκίκα	ΠΓ 35	1808
Γκιόνη	ΠΓ 18	1807
Δέντρο μεγάλο	Z13	1814
	ΠΔ9	1804
Δέντρο Σπαθή	ΦΓ14	± 1830
Δημήτραι (Πέρανι)	ΦΓ7	±1830
Δημήτραι Ξένο	ΠΔ 33	1808

	ΠΔ 34	1808
Δημητρηξένο	ΠΔ10	1806
Ζαρλί	ΔΑ11	1843
Ζαρμπαλά	ΠΓ 10	1780
Θυννί	ΠΔ14	1817
Καινούργιο Πηγάδι	ΠΓ 34	1796
	Z7	1807
	ΠΓ 26	1830
Κακαγίου δέντρο	Z1	1765
Κακηβίγλα	ΦΓ7	±1830
Κακηβίλα	ΠΔ31α	1780
	ΠΔ9	1804
Καλόβολο	ΚΠ 2	1744
Καμπόλη	ΠΔ8	1791
	ΠΔ13	1815
	ΠΔ38	1835
	ΔΑ10	1847

Καλυβούλα	ΠΓ 8	1786
Καλογερικά χωράφια	ΔΑ6	1748
Καματερό	Z2	1816
Καμίνι	ΔΑ3	1735
Καμίνια	ΦΓ7	±1830
	ΦΓ14	±1830
Κανάκη Αμπέλι	ΠΓ 39	1820
Κατζέλη (από Κατσέλης)	ΠΔ39	1855
Κατζούλη	ΚΠ 3	1770
	ΦΓ7	±1830
Καρέλα	Z7	1807
	ΠΓ 35	1808
Κελιά	ΦΓ13	±1830
Κελλιά	ΠΔ3	1772
Κιβούρι	ΠΔ34	1808

Κίνανι Στράτα	ΠΓ 17	1807
Κλιόρι	ΠΓ 30	1755
	ΠΔ36α	1810
	ΔΑ15	1810
	ΦΓ31	±1830
	ΦΓ32	±1830
Κόκκινο χωράφι	ΦΓ13	±1830
Κοκιλίδη	ΠΓ 5	1745
	ΠΔ38	1835
Κοτσιλίδι	ΠΔ13	1815
Κοκκινέα Πέρου	Z7	1807
Κόλε Λιθάρι	ΔΑ3	1735
Κολιμπάδη	ΠΓ 6	1770
Κολιπαίδι	ΠΓ 44	1830
Κοπριά του Κατζέλη	ΠΔ39	1855
Κοπρισιά του Καρκέλη	ΠΔ13	1815

Κοπρισιά του Κριτζέλη	ΠΔ38	1835
Κουβέλη	ΠΓ 31	1772
Κούλουρη	ΠΓ 2	1726
	ΠΓ 1	1730
	ΚΠ 2	1744
	ΠΓ 5	1745
	ΔΑ6	1748
	ΠΓ 30	1755
	ΔΑ18	1758
	ΠΔ27	1758
	ΔΑ5	1759
	Z1	1765
	ΠΔ1	1768
	ΚΠ 3	1770
	ΠΔ2	1771
	ΠΓ 31	1772
	ΠΔ29	1774
	ΔΑ14	1774
	ΠΔ4	1776
	ΠΔ30	1776
	ΠΔ31α	1780
	ΠΓ 9	1786
	ΠΔ8	1791
	ΔΑ4	1798
	ΠΔ32	1798

	ΔΑ12	1798
	ΠΓ 32	1799
	Z3	1799
	ΚΠ 1	1799
	ΠΓ 15	1804
	ΚΠ 7	1806
	ΠΔ10	1806
	ΚΠ 8	1808
	ΠΔ11	1808
	ΔΑ7	1810
	ΠΔ12	1810
	ΠΔ13	1815
	Z2	1816
	ΚΠ 9	1818
	ΠΔ17	1819
	ΠΓ 39	1820
	ΔΑ16	1823
	ΔΑ9	1823
	ΠΔ21	1830
	ΔΑ10	1847
Κούλουρη χωριό	ΔΑ7	1810
Κουμουράδα	ΦΓ32	±1830
Κούρθη	ΠΓ 16	1806

Κουρσάφη	ΠΓ 35	1808
Κρόπα	ΠΓ 5	1745
Κωστατάρα δέντρο	ΠΓ 40	1828
Λάκκα	ΦΓ13	±1830
Λάκκα Μοναστηριού	ΠΓ 4	1733
Λάκκας πηγάδι	ΦΓ13	±1830
Λεσκούκι	ΠΓ 11	1827
Λιβάδι	ΚΠ 3	1770
	ΦΓ14	±1830
Λιβαδιού πηγάδι	ΠΔ34	1808
Λιθάρι	ΦΓ14	±1830
Μακούμια Κόλια	ΚΠ 11	1827
Μαντράτζι	Z2	1816
Μαργάλια πηγάδι	ΦΓ14	±1830

Μαρούδη	ΠΔ38	1835
	ΠΔ39	1855
Μεγάλο Λούγγου	ΠΓ 39	1820
Μέγαρα	ΠΓ 39	1820
Μεϊτάνι	ΦΓ13	±1830
Μελίσσια του Μουρ	Z6	1818
Μελισσότοπος Ιωάννου Φίλη	Z8	1848
Μελισσότοπος Νικολάου Φίλη	Z8	1848
Μελισσότοπος Φιλιάς Φίλη	Z8	1848
Μετόχι Περάματος	ΦΓ13	±1830
Μνήμα Τούρκου	ΠΓ 41	1829
Μοναστήρι της Κούλουρης της Φανερωμένης της Παναγίας	Z3	1799
Μοσκογιάννη	ΠΓ 5	1745
	ΚΠ 11	1827

Μούλκι	ΠΓ 7	1776
	ΠΓ 10	1780
	ΠΓ 9	1786
	ΠΓ 11	1792
	ΠΓ 16	1806
	ΠΓ 17	1807
	ΠΓ 19	1808
	ΠΓ 35	1808
	ΠΓ 37	1816
	ΔΑ10	1847
ΠΔ39	1855	
Μουλκίου Στράτα	ΠΓ 32	1799
	ΠΓ 43	1827
Μουλκίου Χωριό	ΠΓ 35	1808
Μπόκη	ΔΑ17	1771
Μπότση	ΠΔ28	1771
Μυγδαλές	ΦΓ14	±1830
Νικολοπέτρο	ΠΓ 17	1807
	ΠΓ 19	1808
Οβρικάν ή Οβρικές	ΦΓ7	±1830

Πατζή	ΔΑ6	1748
Πακή	ΦΓ7	±1830
Παλιά άμπελα	ΔΑ10	1847
Παλιάμπελα	Z7	1807
	ΠΔ37	1827
Παλούκια	ΔΑ6	1748
	ΠΔ6	1781
	ΠΔ8	1791
	ΠΔ31β	1796
	ΠΔ35	1810
	ΦΓ32	±1830
Παναγία	ΦΓ7	±1830
	ΦΓ14	±1830
Παναγία (Μπόσκου;)	ΠΔ12	1810
Παναγία (Z. Πηγή)	ΠΔ24	1734
	ΠΔ8	1791
	ΠΔ31β	1796
Παναγία Παπασάκου	ΦΓ32	±1830

Παναγία Φανερωμένη	ΠΓ 7	1776
Παπά Λιθάρι	ΦΓ14	±1830
Παπασάκου στο κεφάλι του λαχιδιού του.	ΦΓ32	±1830
Παπασπύρου πηγάδι	ΦΓ13	±1830
Πάστρα Λόγγος	Z7	1807
Πατητήρι	ΠΓ 30	1755
	ΔΑ17	1771
	ΠΔ28	1771
	ΠΔ8	1791
Παύλου Πηγάδι	ΠΓ 10	1826
Παχή μύλος	ΦΓ14	±1830
Πεζούλι	ΦΓ7	±1830
Πέρανι	ΠΓ 31	1772
	ΠΓ 15	1804
Πέρανι Δρόμος	ΚΠ 11	1827

Πέρου (στου)	ΔΑ17	1771
Πέρου	ΠΔ16	1819
Πέρου Κηφαλάρι	Z7	1807
Πηγάδι Όξω (Ζ. Πηγής)	ΠΔ24	1734
Πηγάδι στο Όξω Λιβάδι	ΠΔ34	1808
Πηγάδι της Παναγίας	ΠΓ 13	1802
	ΟΜ2	1830
Πλάκεζα	Z7	1807
Πούκανι Χέρωμα	ΚΠ 11	1827
Πούτας Ράχη	Z7	1807
Προφήτης Ηλίας	ΟΜ2	1830
Πύργου Κηφαλάρι του Άγγελου Μαστρογιάννη	Z10	1830
Ράχιζες	ΠΔ8	1791
	ΠΔ21	1830

Ράχιτες	ΦΓ14	±1830
Ρέμα	ΦΓ7	±1830
Σαλαμίνα	Z11	1826
	ΚΠ 10	1826
	ΠΓ 24	1828
	ΠΔ20	1829
	ΟΜ2	1830
	ΚΠ 12	1831
	ΔΑ10	1847
Σαλαμίνη	ΠΓ 42	1832
	ΠΔ38	1835
Σαλαμίνης	Z5	1831
Σαλαμίни (εν)	ΔΑ11	1843
Σαλαμίνοσ Δήμοσ	Z8	1848
Σαλαμίς	ΠΔ40	1869
Σαούρτι	ΠΓ 5	1745
Σαρίγκι	ΠΓ 33	1795

Σατιρλή	ΠΔ17	1819
Σελήνες	ΦΓ32	±1830
Σελήνια	Z1	1765
	Z13	1814
Σκινέα	ΔΑ3	1735
	ΠΓ 14	1803
	ΠΓ 17	1807
	ΠΓ 19	1808
Σκινέους	ΚΠ 5	1784
Σολάκη	ΠΔ38	1835
	ΠΔ39	1855
Σολάτζη	ΠΔ13	1815
Σουράβλα (η)	ΦΓ31	±1830
	ΦΓ32	±1830
Σουράβλια (τα)	ΦΓ14	±1830
Σπιθάρι Μεγάλο	ΠΚ 2	1744
	ΦΓ31	±1830

Στάνη	ΦΓ13	±1830
Στράτα του Πέρου	ΠΓ 4	1733
	ΔΑ3	1735
Συκέα	ΠΓ 5	1745
Σωχώρι	ΠΓ 8	1786
Τζιόνι Αμπελακίου	ΦΓ32	±1830
Τζουρένι	ΠΓ 42	1832
Τζύριζα	ΦΓ7	±1830
Τοριβίρι	ΠΓ 8	1786
Τοροτό	ΔΑ6	1748
	ΠΓ 32	1799
	ΠΔ34	1808
	ΠΔ34	1808
	ΠΓ 20	1813
	ΠΔ13	1815
	ΠΓ 38	1818
	ΠΓ 43	1827
	ΠΔ21	1830
	ΦΓ7	±1830

Τοροτό/Ντοροτό	ΠΓ 21	1821
Τουρκολιμνιώνα	ΦΓ14	±1830
Φανερωμένη	ΠΓ35	1808
Φανερωμένης Μονή	ΠΔ21	1830
Φίκθι	ΠΔ8	1791
Φουνταγά	ΠΓ 40	1828
Φουνταρέα	ΠΔ8	1791
Φουταρές	ΠΓ 12	1800
	ΠΓ 22	1821
Φούτουλι	ΦΓ31	±1830
	ΦΓ32	±1830
Φράγγο εκκλησία	Z9	1830
Φρακοκλησιά	ΠΓ 33	1795
Χαλιώτη Αλυκή	ΠΔ14	1817
Ψιλή Άμμος	ΦΛ35	1745
	ΔΑ2	1802
	ΠΔ37	1827

Ανώνυμος, «Ἡ ἐν Σαλαμῖνι Πανήγυρις τῆς Φανερωμένης», *Ἡ ΕΥΤΕΡΠΗ, Σύγγραμμα περιοδικόν με εικονογραφίας*, τόμος 5, φυλλάδιο 98, Ἀθήναι 15.9.1851, σελ. 38-40.

Ἡ ἘΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΗΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ

Ὁ διαπλέων τὸν κόλπον τῆς Σαλαμῖνος ἀδύνατον νὰ μὴν ἀναμνησθῆ δύο μεγάλων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος γεγονότων, πάλαι μὲν, τῆς ἥττης τοῦ Περσικοῦ στόλου ὑπὸ τῶν ξυλίων τευχῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, νῦν δὲ, τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Παρκερικοῦ. Τὰ ἔγγραφα τῆς καταδυναστείας ἐσημειοῦντο «ἐκ τοῦ Ὅρμου τῆς Σαλαμῖνος» (baie de Salamine) ὡς διὰ ν' ἀφήσωσι ἀδοξίαν καὶ στίγμα ἀνεξάλειπτον εἰς τὴν βανδαλικὴν ἐκείνην καὶ ἀνόσιον πράξιν!

Ὡ Βύρων! Ποιητὰ μελαγχολικὴ τῆς δεδουλωμένης Ἑλλάδος, καὶ ἀγωνιστὰ τῆς ἐλευθερωθείσης, ὁ στιγματίσας δι' ἀράς τὴν ἱεροσυλίαν τοῦ λόρδου Ἐλδινγος, ὁ γράψας περὶ Σαλαμῖνος, ἐν τῇ προσφιλεῖ σου διατρίβων πόλει τῶν Ἀθηνῶν,

Descending fast, the mountain-shadows kiss
Thy glorius gulf, unconquered Salamis !
(The Curse of Minerva)

«Αἶ σκιαὶ τῶν ὀρέων κατερχόμεναι ταχέως, φιλοῦσι, ὦ ἀνίκητος Σαλαμῖς, τὸν ἔνδοξόν σου πορθμὸν ! »

Ὡ ἡ σκία σου ὑπὸ ποίας ἐσπαράχθη ἀγανακτήσεως, ἰδοῦσα τὰ πολεμοστόλα τῆς πατρίδος σου πλοῖα, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Σαλαμῖνι ἐπιτεθέντα κατὰ τῆς Ἑλλάδος !

”

«Τοιαῦτα διενουόμεν κ' ἐγὼ, μὲ εἶπεν ὁ φίλος μου Π., διηγούμενός μοι τὴν ἐκδρομὴν τοῦ εἰς Σαλαμῖνα, «ὅτε μεταβαίνων εἰς τὴν πανήγυριν τῆς Φανερωμένης, διέπλευσα τὸν πορθμὸν ἐπὶ ἐνὸς τῶν σημαιοστολιστῶν ἐκείνων πλοιαρίων, τῶν περιμενόντων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς τοὺς πανηγυριστὰς, καὶ προσωρμίσθην εἰς Ἀμπελάκιον, χωρίον 150 περίπου οἰκογενείας περιέχον, κείμενον δὲ εἰς θέσιν τερπνὴν καὶ χλοερὰν, διὰ τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ ἀμπελῶνας. Ὅτε δ' ἀπεβιβάσθην εἰς τὴν νῆσον, ὡς νὰ μ' ἐνεφανίσθη ἡ σκία τοῦ Τελαμωνίου Αἴαντος, σκυθρωπὴ καὶ κλαίουσα παρὰ τὴν ἀκτὴν . . . κλαίουσα, βεβαίως, ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τῶν Ἀχαιῶν . . . .

Γνωστὸν ὅτι ὁ ἥρωσ οὗτος ἦν ἐκ Σαλαμῖνος.

« Ἀνδρῶν μέγ' ἄριστος . . . . .

« Ὅφρ' Ἀχιλεὺς μήνιεν . . . . . »

ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος. Αὐτὸς οὗτος εἶναι Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος τοῦ Σοφοκλέους...

- Σπολλάτη ! εἶπα, ἀντικόψας τὸν φίλον μου, ἐγὼ δὲν σ' ἐζήτησα νὰ με διδάξης μυθολογίαν καὶ ἱστορίαν. Αὐτὰ ἄφησέ τα διὰ τοὺς Σχολαστικούς, καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκείνους τῶν Σχολείων, ὅσοι ἐξέρχονται αὐτῶν οἷοι εἰσῆλθον, οὐδὲν δηλ. διδαχθέντες. Σὲ παρεκάλεσα νὰ μοὶ περιγράψῃς τὴν πανήγυριν, εἰς ἣν ποδαλγὸς ὢν, δὲν ἠμπόρεσα νὰ μεταβῶ, νὰ μὲ εἶπῃς τί εἶδες, τί περίεργα παρατήρησες εἰς αὐτήν.

- Ἀφ' οὗ εἶσαι τόσον ὀλίγον φιλοῖστωρ καὶ φίλος τῆς μυθολογίας, ἰδοῦ φίλε μου, πρὸς χάριν σου ἀφίνω τὸν ὠραῖον πρόλογόν μου, καὶ ἐμβαίνω ἀμέσως εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὡς λέγουσιν οἱ δικανικοί.

- Ἐπαινῶ σου τὴν ἀπόφασιν· λέγε λοιπὸν, διότι εἶμαι ἀνυπόμονος ν' ἀκούσω.

Τότε ὁ φίλος μου , συλλεχθεῖς , ἐπί τινας στιγμάς, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν (α), καὶ διαγράψας φαίνεται νοερῶς τὸ σχέδιον τῆς διηγήσεώς του, κατὰ τοὺς μυθιστοριογραφικοὺς κανόνας , ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ οὕτως·

« Ἡ Μονὴ τῆς Φανερωμένης, ἣτις ὡς διηγοῦνται οἱ ἐντόπιοι, ᾠκοδομήθη, κατὰ τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτη, ἀναλώμασι Πασᾶ τινος Ὀθωμανοῦ, τάξαντος τοῦτο εἰς τὸν ἰδόντα τὸ ὄνειρον γέροντα Σαλαμίνιον, ἂν ἔμελλε νὰ νικήσῃ τοὺς Ἕλληνας, κεῖται εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου, ἐπὶ τοποθεσίας ἀγρίας μὲν καὶ πανερήμου, ἀλλὰ τερπνοτάτης καὶ ποιητικῆς. Ἀπέναντι αὐτῆς βλέπεις τὴν πεδιάδα καὶ τὸν ἐλαιῶνα τῶν Μεγάρων, τὴν Ἐλευσίνα, ὅλην τὴν Μεγαρικὴν παραλίαν, καὶ περαιτέρω τὰ ὄρη τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Στερβραῆς Ἑλλάδος.

Ἡ μονὴ μακρόθεν παρουσιάζει ὀρθογώνιον τινα ἀσβεστόχριστον οἰκοδομὴν, λευκάζουσαν μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἐκείνης ἀκτῆς. Ὁ ναὸς στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς τοῦ περιτειχίσματος, αἱ δὲ λοιπαὶ φέρουσι διπλᾶς σειρᾶς κελλίων, εἰς ὧν τὰς ὑπερτέρας ὀροφὰς προέχουσιν κατὰ μῆκος ἐξώστεγα. Ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῆς πανηγύρεως, ἢ ἀκτὴ ἢ πρὸ τοῦ μοναστηρίου ἐπληροῦτο ἀπὸ τὰ σημαιοστόλιστα πλοιάρια, καὶ τὸ ποικῖλον πλῆθος τῶν προσκυνητῶν, οἵτινες ἀποβιβαζόμενοι, οἱ μὲν εἰσῆρχοντο εἰς τὸ προαύλιον τῆς μονῆς, οἱ δὲ εἰς τὸν ναὸν, οἱ δὲ ἀνέβαινον εἰς τὰ ἐξώστεγα τῶν κελλίων.

« Ἡ συρροὴ ἦτο μεγίστη, σχετικῶς πρὸς τὰ παρελθόντα ἔτη, διότι μὴ δυνάμενοι νὰ χωρέσωσι τὸ ἐσπέρας εἰς τὰ κελλία, πολλοὶ διενυκτέρευον εἰς τὰ πλοιάρια ἢ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐντὸς τοῦ προαυλίου. Χάριν τῆς εὐλαβείας του ὁ Ἕλλην ὑποφέρει πᾶσαν κακοπάθειαν, ὡς ἠξεύρει νὰ ὑποφέρῃ ταύτην καὶ χάριν τῆς ἐλευθερίας του, καὶ ἐνῶ εἶναι φύσει οἰκονόμος καὶ ὀλιγοδάπανος, ἀλλ' εἰς τὰς ὀμηγύρεις ταύτας, ἀγαπᾷ νὰ ἐπιδεικνύται καὶ νὰ δαπανᾶται. Ἐντεῦθεν ἡ παροιμία, παν-τοῦ πτωχὸς, στὸ πανηγύρι πλοῦσιος, παροιμία, ἣτις ἐμφαίνει ἐνταυτῷ καὶ τὸ φιλότιμον αὐτοῦ.

« Ἡ νῦξ λοιπὸν διήλθεν ἐν σιγῇ, ἀλλ' ἅμα τῆς ἡμέρας διαγελώσης, ἤρχισεν ἡ κίνησις καὶ ὁ θόρυβος, καὶ τὸ σιωπηλὸν τέως προαύλιον τοῦ μοναστηρίου ἐνεπλήσθη κόσμου περιχαροῦς, ποικίλου, μὴ χωροῦντος πλέον ἐν τῷ ναῷ, διότι νέοι προσήρχοντο καθ' ἑκάστην στιγμὴν προσκυνηταί. Ἐβλεπες αὐτοῦ κόρας καὶ κυρίας ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἐστολισμένας ἐσθῆτα μονόχρουν μὲν καὶ ἀπλῆν, ἀλλὰ φιλόκαλον καὶ κομφῆν, ὀλίγοι δὲ, ἤλθον ἐκ Μεγάρων, Ἐλευσίνος, καὶ ἐξ ἄλλων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων.

« Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας, αἱ δύο θύραι τῆς ἐκκλησίας, ὁμοίασαν δύο στόμια δεξαμενῆς, ὅθεν κόσμος ὠραιότερος καὶ λαμπρότερος ἐπλημμύρησεν εἰς τὸν περίβολον, ὡς εἰς εὐρείαν τινα καὶ κυματόεσσαν λίμνην.

Λέγομεν δὲ, κόσμος ὠραιότερος καὶ λαμπρότερος διότι αἱ Σαλαμίνιαι κόραι φημίζονται διὰ τὴν καλλονὴν των, καὶ ὄντως καλλοναὶ ἀνόθευτοι, φυσικαὶ, παρίστανται εἰς τὰ ὄμματά σου. Βλέπεις ῥοδοπρόσωπον κεφαλὴν μὲ χάριν ἀμίμητον καλυπτομένην διὰ πέπλου διαφανοῦς, χρυσοπαρύφου· βλέπεις κόμας μακρὰς καὶ πλουσίας συμπεπλεγμένας διὰ μεταξίνων θωμίσκων, εἰς θυσάνους ἀργυροηλάτους ἀποληγόντων, καὶ πόδας ὡς ἀγάλματος κανονικοὺς καὶ εὐμόρφους, ὑποδεδυμένους κομψὰ πέδιλα, τὴν στρογγύλην αὐτῶν πτέρναν οὐδδὸλως καλύπτοντα.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισα κ' ἐγὼ νὰ ἐφιστῶ τὴν περιέργειάν μου εἰς πάντα τὰ περὶ ἐμέ.

Ὁ Ἕλλην χωρικὸς καὶ ὁ τῶν ἐργατικῶν ἐν γένει τάξεων, μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος, φρονεῖ ἀπαραίτητον καὶ πρέπον νὰ παραδίδεται εἰς εὐθυμίαν καὶ εὐωχίαν. Ἄμα λοιπὸν μετὰ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, ἠκούσθησαν οἱ ἦχοι τῶν μουσικῶν ὀργάνων, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν πανηγυριστῶν ἐμερίμων περὶ τοῦ

γεύματός των, ἄλλοι δὲ ἀνήπτον πυρὰς καὶ ἄλλοι ἐκβάλλοντες τῆς ζώνης των τὰ κ υ ρ ι α κ ἄ μανδύλιά των, ἠτοιμάζοντο νὰ χορεύσωσιν.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ, ἐγὼ, ὁ ὡς ξένος σχεδὸν εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ τοῦ εὐθύμου τούτου καὶ ἀμερίμνου πλήθους, περιεφερόμην τῆδε κακεῖσε τὰ πάντα θέλων νὰ περιεργασθῶ. Μὲ εἶλκυον πρὸ πάντων αἱ Σαλαμίνιαι τὰς ὁποίας πολλάκις, χωρὶς νὰ ἤμαι λ έ ω ν , ἐπλησίαζα καὶ ἠτένιζα, μὲ ἀττικήν τινα αὐθάδειαν, τὸ ἀ τ τ ι κ ὸ ν ἴσως β λ έ π ο ς , ὡς ἔλεγον οἱ προπάτορές μας.

Ἀλλὰ μία αὐτῶν, ἥτις μ' ἐφάνη ἡ ὠραιότερα πασῶν, καὶ ἥτις εἶχεν ὡς ἐκ τούτου καὶ πνεῦμα πλειότερον τῶν ἄλλων καὶ τόλμην ἀνάλογον,

- Τί ἔχασες, κύριε, καὶ τὸ ζητεῖς ἐδῶ ; μὲ εἶπεν μὲ ὕφος χαρίεν ἅμα καὶ ὀργίλον.

Ἡ αἰφνιδία αὕτη ἀποστροφή μ' ἐδειλίασεν ὀλίγον, κ' ἐμακρύνθην χωρὶς νὰ προφέρω λέξιν. Ἦκουσα δὲ ὀπισθὲν μου γέλωτα ἄπλετον, ὅποιον θὰ ἐγέλασεν ἡ ὀμήγουρις τῶν θεῶν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἐγερθέντα ἀπὸ τοῦ γυναικείου ἐκείνου ὀμίλου. Ἐστράφην, καὶ εἶδον τὴν ὠραίαν ἐκείνην χωρικήν μου κυττάζουσάν με καὶ προσμειδιῶσαν μοι πάνυ φιλαρέσκως καὶ εὐμενῶς.

« Ἡ φιλαρέσκεια λοιπὸν, καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς χωρικάς, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν, δὲν λείπει ὃ τοῦ γυναικείου φύλου ! ἐπρόσθεσα· καὶ εἰς τὰ μέγαρα καὶ εἰς τὴν καλύβην, καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, εἰς τὴν ἄρκτον καὶ εἰς τὴν μεσημβρίαν, ὑπ' ὅλας τὰς ζώνας, εἰς ὅλα τὰ κλίματα παντοῦ τὸ αὐτό ! Καὶ ἐπροχώρησα μεταξύ τοῦ πλήθους....

- « ὦ Ζεῦ ! γυναικῶν οἶον ὄπασας γένος ! »
λέγει ὁ Εὐριπίδης, εἶπον ἐγὼ διακόψας τὸν φίλον μου, καὶ δὲν ἔπρεπε τοῦτο νὰ σ' ἐκπλήξῃ.

- Ἔχεις δίκαιον, ὡς θέλει ἀποδείξει καὶ ἡ ἐφεξῆς διήγησίς μου, ἀπήντησεν ὁ νέος, ἀλλ' ἐγὼ ὁμολογῶ τὴν ἀλήθειαν, ἐφρόνουν ὅτι εἰς μόνας τὰς ἐξευγενισμένας κυρίας ἐμφωλεύει τοιοῦτον αἶσθημα, καὶ δὲν ἤλπιζα ν' ἀπαντήσω αὐτὸ καὶ εἰς χωρικήν.

- Μόνη διαφορὰ, ὅτι εἰς τὴν χωρικήν εἶναι τοῦτο ἀγνότερον, φυσικώτερον, ἴσως . . . πλὴν ἐξακολουθεῖ.

« Ἐξελθὼν τοῦ περιβόλου, ἐπανέλαβεν ὁ νέος, εὐρέθην εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἦν τὸ πλεῖστον τῶν πανηγυριζόντων, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς παραλίας. Εἰς ταύτην φέρει ἡ μεγάλη πύλη τοῦ Μοναστηρίου, παρὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν παρατεταγμένοι οἱ ἀνελλειπεῖς ἐκ τοιούτων ὀμηγύρεων ἐπαίται ἀόμματοι, ἄλαλοι, κωφοὶ καὶ χωλοὶ, καὶ παρ' αὐτοὺς οἱ πωληταὶ κ ο υ λ ο υ ρ ι ῶ ν , καὶ ζακχαρικῶν· ἀντικρὺ τῆς πύλης ὑπῆρχον μικροὶ τινὲς ἔμποροι μανδυλίων, πραγματειῶν καλῶν καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδῶν. Παρὰ δὲ τὰ τεῖχη, ἐκατέρωθεν τῆς πύλης, ὑπὸ στεγάσματα ἐκ πανίου, ὄργανα μουσικὰ τοῦ ὄχλου, βιολία μετὰ τῶν προσωδούντων βαρβίτων (λαούτων) προέδρευον κυκλικῶν τινῶν ὁμάδων νεανιῶν, παίδων καὶ παρηκμακῶτων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐχόρευε δυὰς χορευτῶν χορὸν Ἑλληνικὸν.

Ἐπειδὴ σχιζοῖ τὰ μέγιστα τὰς ἀκοάς μου ἡ κακόηχος αὕτη ἐ θ ν ι κ ἡ μουσική, καὶ ἀποδιοπομπιοῦμαι τὸν χορὸν τῶν βρακοφόρων, ἐξ ὧν ἤδη συνεκροτεῖτο, ἐπανῆλθον εἰς τὸν τὸ προαύλιον· ἐνταῦθα ἡ θεὰ ἐπανελάμβανε τὸ χαρίεν καὶ θελξικάρδιον αὐτῆς. Ὁ χρυσοστόλιστος ἐκεῖνος καὶ κομψὸς τῶν κυρίων ὄμιλος εἶχεν ἀναβῆ καὶ περιεφέρετο εἰς τὰ ἐξώστεγα τῶν κελλίων, παρουσιάζων ποικίλον τι καὶ ἔκτακτον.

Εὐάρεστον ἐπίσης καὶ ὀμηρικὴν θεάν παρεῖχον αἱ εἰς γωνίας τινὰς κοχλάζουσαι χύτραι, ἐν αἷς ἠτοιμάζετο τὸ λιτὸν γεῦμα τῶν πανηγυριζόντων, καὶ τὰ ἀναπτόμενα

πυρά, ἐφ' ὧν πολλὰ κριάρια καὶ ἀρνία, ὠβελισμένα ἐψήνοντο μ' ἑλληνικὴν τέχνην. Κατὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ νῦν Ἑλληνες ἐξέχομεν ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ παρελάβομεν τοῦτο, ἀναμφιβόλως, ἀπὸ τοῦς ἐυκνήμηδας Ἀχαιοῦς τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων. Ἐν πλειότερον τῆς γηνησίας Ἑλληνικότητός μας τεκμήριον, εἰς πείσμα τοῦ σχολαστικοῦ ἐκείνου Γερμανοῦ, τοῦ ἀμφισβητοῦντος τὴν Ἑλληνικὴν ἡμῶν καταγωγὴν.

Περιελθὼν κύκλους πολλοὺς τῶν εἰς τὸ δάπεδον εὐθύμως ἐσθιόντων, ἤκουσα παρὰ πολλῶν τὸ φιλόξενον ἐκεῖνο καὶ ἑλληνικὸν «κόπιασε» τὸ ἐκ χειλέων καὶ ἐκ καρδίας ἀπλοϊκῶν καὶ εἰλικρινῶν λεγόμενον· ἄλλ'

«Οὐκ ἄνωγέ με θυμὸς,»

Ὁ βέλος ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ του, πινεῖ ποτε, διψεῖ, αἰσθένεται ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι θνητοί; Οὕτω κ' ἐγὼ ἐδεξάμην

«Ἴδῃ γλυκύπικρον κέντρων ἐρώτων»

κατὰ τὸν Μουσαῖον, ἀπὸ τῶν μαύρων καὶ πονηρῶν βλεμμάτων τῆς ὥραίας μου χωρικῆς.

Ἦσθάνομην τοσοῦτον κόρον τῶν ἀκαλλῶν καὶ ἐπεισάκτων καὶ ἐψιμυθιωμένων καλλονῶν τῶν πόλεων, καὶ τῶν κομψῶν λεγομένων κυριῶν, καὶ τοῦ ἀσυναρτήτου πολλάκις καὶ στρεβλοῦντος τὴν φύσιν καλλωπισμοῦ των, ὥστε ἡ φυσικὴ ἐκεῖνη καλλονὴ καὶ ἐνδυμασία, ἀναγέννησεν, οὕτως εἶπεῖν, τὰς αἰσθήσεις μου.

Ἀπαντήσας πάλιν τὴν νέαν, τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἐπλησίασε σιμὰ, ὡς τὴν πρώτην, ἀλλ' ἔστην μακρόθεν, εὐχαριστούμενος εἰς τὸ νὰ τὴν βλέπω μόνον. Πατερήρησε τοῦτο ἢ πονηρὰ καὶ ἢ εὐσεβέστατος αὕτη καὶ σιωπηλὴ λατρεία τὴν ἐκολάκευεν φαίνεται. Ἔστω καὶ χωρικὴ, ἢ γυνὴ ἐννοεῖ ἀμέσως τὴν διάνοιαν τοῦ θεωροῦντος αὐτὴν, καὶ ἢ μεγαλητέρα τῆς χαρὰ εἶναι τὸ νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι τὴν λατρεύουσιν. Ἐκ θεῶν φαίνεται καταγομένη, ὡς ἐκείνους, δὲν ἀποβάλλει τοὺς προσπίπτοντας εἰς τοὺς βωμοὺς αὐτῆς καὶ τῆς εἶναι εὐπρόσδεκος καὶ ἀρεστὴ πᾶσα λατρεία καὶ θυσία.

Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον διελύετο ἢ πανήγυρις, καὶ διεσκορπίζετο τὸ πλῆθος, καὶ σὺν αὐτῷ διελύθη μετ' οὐ πολὺ, ἀπελθοῦσα, καὶ ἢ ἐμὴ ἐρωτικὴ αὕτη ὄπτασία.

Ἀκολουθήσας ἤδη μηχανικῶς τὸ ρεῦμα τοῦ πλῆθους καὶ ὦραν τινὰ ὀδεύσας ἐπὶ τερπνοτάτης καὶ μοσχοβόλου ὁδοῦ, διότι περιέπνεε τὸ μέρος ποντίας αὐρας, ἐμενύριζον μενυρισμὸν ἠδὺν αἰ ἀειθαλεῖς πίτεις καὶ εὐωδιάζον πανταχόθεν ὁ θῦμος, ἢ θύμβα (θρούμπι) καὶ ὁ ἐλελίφασκος, εὐρέθην μετ' ὀλίγον εἰς Κούλουρην, τὸ κύριον τῆς νήσου χωρίον. Ἐνταῦθα συνέρρευσαν πολλοὶ τῶν πανηγυριστῶν, καὶ ἠκούοντο πάλιν τὰ ὄργανα καὶ τ' ἄσματά των· ἢ παραθαλάσσιος πλατεῖα ἔβριθεν περιχαροῦς πλῆθους, ἢ δὲ θάλασσα ἐκύλιεν ἠσύχως τὰ ἀφροβολοῦντα κύματά τῆς μέχρι τοῦ χείλους τῆς ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν ὡς νὰ ἐφίλει εὐλαβῶς . . . Ἔστην θεωρῶν μετ' ἐκστάσεως τὸ ἠδὺν τοῦτο θέαμα, ὅτε μεταξὺ τῶν χορευουσῶν ἀνεγνώρισα . . . τίνα νομίζετε ; . . . τὴν Χάριν μου. Ἐν μιᾷ τοῦ χοροῦ τῆς περιστροφῆ ἔρριπεν ἐπ' ἐμοῦ ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ μαύρων ὀμμάτων τῆς βλέμμα τοσοῦτο ἱλαρὸν καὶ γλυκὺ, ὥστε ἐμαγεύθην, ἐμάνην, τῇ ἀληθείᾳ.

Ἄφοῦ δ' ἔπαυσαν αἰοιδῆς καὶ ὀρχιστῆς, καθ' Ὀμηρον, εἶδον τὴν ὥραίαν μου διευθυνομένην εἰς οἰκίσκον τινα, τὴν κατοικίαν τῆς φαίνεται. Τότε, ἐπῆρα τὸ κατόπιν τῆς, ὡς λέγομεν ἡμεῖς οἱ νέοι, καὶ ἤρχισα νὰ περνῶ κατ' ἐπανάλημψιν ἔμπροσθεν τοῦ οἰκίσκου τούτου· ἢ καλὴ καὶ ὥραία κόρη ἴστατο πάντοτε πρὸ τῆς θύρας τῆς, καὶ πάντοτε τὰ βλέμματά μας συνηντῶντο . . .

Ἄνταπεκρίθη λοιπὸν, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν μετ' ἀλαζωνείας καὶ ματαιότητος κατακτητοῦ καὶ με ἀγέροχον λέοντος Ἀθηναϊκοῦ, ἀνταπεκρίθη εἰς τὸ αἰσθημὰ μου. Ἀλλὰ, μεταξὺ ταῦτα διαλογιζόμενος, καὶ καθ' ἦν στιγμὴν εὐρέθην πρὸ τῆς

προσφιλοῦς θύρας, εὔσωμός τις καὶ εὐρωστος χωρικὸς, Αἰάντιον τφόντι ἔχων τὸ ἦθος,

- Κύριε, μὲ λέγει, ὁ δρόμος διὰ τὴν Ἀθήνα δὲν εἶναι ἀπ' ἐδῶ, καὶ ἂν δὲν τὸν ξεύρης ἐγὼ νὰ σὲ τὸν δείξω.

- Καὶ τίς σ' ἐρώτησε πόθεν εἶναι ὁ δρόμος διὰ τὴν Ἀθήνα, ἀπάντησα ἐγὼ, ζητῶν νὰ κάμω τὸ παλληκάρι.

- Πέρασε πάλιν καὶ σὲ τὸ λέγω.

Ἴδων ὅτι ὀπισθεν τοῦ σ ἐ τ ὸ λ έ γ ω τούτου ἐκρύπτετο ἀπειλή ὃχι εὐάρεστος, καὶ ὅτι, ἂν διέβαινον πάλιν ἐκεῖθεν, ἐκινδύνευον κίνδυνον ἀληθῆ, νὰ τελευτήσῃ δὲ λίαν πεζῶς ἡ ποιητικὴ μου ἐκείνη ἐπιχείρησις καὶ φαντασία, ἐμακρύνθῃ, ρίψας, ὄχι ἄνευ πόθου τινος, τελευταῖον βλέμμα ἐπὶ τοῦ πενιχροῦ ἐκείνου οἰκίσκου, ὅστις ἐκάλυπτε πλάσμα τοσοῦτον περικαλλές. Κατὰ τῆς β α ρ β α ρ ὀ τ η τ ο ς ὅμως τοῦ χωρικοῦ τούτου, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ τρόπου του, βεβαίως θὰ ἦτο ὁ σύζυγος ἢ ὁ μνηστήρ τῆς νέας, ἀντεμείφθῃ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας, διότι κατὰ τὸ τελευταῖον βλέμμα μου, εἶδον αὐτὴν θεωροῦσαν με εἰσέτι μετ' ὕφους λύπην ἐμφαίνοντος ὀπισθεν διαφράγματός τινος τῆς καλύβης τῆς.

Τὸ ἐσπέρας ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας, ἄνευ τινὸς συμβάντος, σῶος, χάριτι θεῖα, καὶ ὑγειῆς μὲν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν καρδίαν τετραυματισμένος. »

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ελληνικών και οθωμανικών

ταπώνω= κατοχυρώνω κάτι εγγράφως

τάπα μαραφέτι= έγγραφο που συνοδεύεται από σφραγίδα

βούλα= σφραγίδα

αχτναμές= επίσημο τουρκικό έγγραφο, με το οποίο ρυθμίζονταν οι σχέσεις της τουρκικής πολιτείας με τη χριστιανική Εκκλησία και καταγράφονταν ορισμένα προνόμια της Εκκλησίας και των χριστιανικών λαών. Είναι λέξη που προέρχεται εκ των αραβικών *αχτ* (=υποχρέωση) + *ναμά* (=επιστολή)

αγνάμ μεδελιγεσί= φόρος εισφοράς σε πρόβατα

καγκελαρία= η Γραμματεία της Δημογεροντίας

νοτάριος= ο γραμματέας της Δημογεροντίας

ταβί νιζάμι= ενόχληση και έριδα

ρούχα/ρουχικά= περιουσιακά στοιχεία, προίκα

χοτζέτι= συμβόλαιο

φιρμάνι= σουλτανικό διάταγμα

απανταχούσα= έγγραφο *ζητείας*-εράνου που εκδιδόταν από εκκλησιαστική αρχή και απευθυνόταν στους *απανταχού* χριστιανούς

αρζουχάλι= υπόμνημα και έγγραφη διαμαρτυρία

λαχίδι= μακρόστενο χωράφι που προέρχεται από κατάτμηση μεγάλης έκτασης αγροκαλλιέργειας. Κατά τη διανομή της χερσαίας περιουσίας των γονιών προς τα παιδιά, οι μεγάλες αγροτικές εκτάσεις χωρίζονταν σε μακρόστενα χωράφια που καταλάμβαναν όλο το πλάτος της έκτασης και διανέμονταν μετά από κλήρωση (λαχνό).

αρζ-ι μινί= μεταβίβαση δημοσίων γαιών

χακκ-ι καράρ βε χακκ-ι τασαρρούφ= δικαίωμα νομής και κατοχής των αρόσιμων γαιών

ιλτιζάμ= ενοικίαση φόρων

ρεσμι ζεμίν= είσπραξη τέλους γης

τεφβίζ= εκχώρηση νομής και κατοχής

σιγίλιο= <sigillum= σφραγίδα· πατριαρχικό έγγραφο που ρύθμιζε τις σχέσεις Πατριαρχείου και μονών

ξωφύλλι/ξωφύλλη= πρόχειρο προικοσύμφωνο πριν τη σύνταξη του επισήμου

Λεξιλόγιο

ελληνικών, αρβανίτικων και οθωμανικών λέξεων

αβαρίζι και **μπεντέλι νουζούλ** = ειδικοί φόροι

αγνάμ μεδελιγεσί= φόρος σε ζώα, κυρίως πρόβατα

αγρικώμαι= θεωρούμαι

αλαμπάντα= κηπάριο σε αυλή οικίας

αλεμντάρης= σημαιοφόρος

αλισίβα= καμένη στάχτη, την οποία πρώτα έριχναν σε βραστό νερό και μετά τη σούρωναν. Το ζουμί αυτό, πλούσιο σε περιεκτικότητα ποτάσας, συγκεντρωνόταν σε δοχεία και ήταν έτοιμο για χρήση και οι απολυμαντικές του ιδιότητες ήταν εξαιρετικές. Χρησιμοποιείτο σε ήδη πλυμένα ρούχα, τα οποία βρεμένα καθώς ήταν τα τοποθετούσαν σε πανέρι και τα έβρεχαν με το σταχτόνερο. Μετά από αρκετές ώρες τα έπλεναν ξανά με σαπούνι

αντρομίδα= ολόμαλλο κλινοσκέπασμα, χρησιμοποιήθηκε και ως χαλί

απανταχούσα= έγγραφο που απευθύνεται σε απανταχού χριστιανούς

απλάδα ή **άπλα**= μάλλινη ελαφριά κουβέρτα που υφαινόταν στον αργαλειό

αποκοπή= πληρωμή για μέρος εργασιών ή παροχής υπηρεσιών

αποσημείωση= καταγραφή

αρζ-ι μιρί= μεταβίβαση δημοσίων γαιών

αρζουχάλι= υπόμνημα

αρμάδα= νηοπομπή

ασκάλα= σκάλα

Άσπρη Θάλασσα= Μεσόγειος

άσπρο= υποδιαίρεση του γροσιού· η μικρότερη μονάδα του οθωμανικού νομίσματος και ήταν χάλκινο νόμισμα. Τρία άσπρα άξιζαν έναν *παρά* (σαράντα πέντε παράδες = ένα *γρόσι*· η αξία του γροσιού δεν ήταν σταθερή και προσδιοριζόταν από το βάρος και την περιεκτικότητά του σε ασήμι, καθώς αυτό διαφοροποιόταν από εποχή σε εποχή). Ονομάστηκε έτσι, επειδή γυάλιζε.

αφουσία= η *αφημένη* κινητή περιουσία εντός οικίας

αχούρι= στάβλος, αποθήκη

αχτναμές ή **ακτιναμές**= επίσημο τουρκικό έγγραφο, με το οποίο ρυθμίζονταν οι σχέσεις της τουρκικής πολιτείας με τη χριστιανική Εκκλησία και καταγράφονταν

ορισμένα προνόμια της Εκκλησίας και των χριστιανικών λαών. Είναι λέξη που προέρχεται εκ των αραβικών *αχτ* (=υποχρέωση) + *ναμά* (=επιστολή).

βακούφιο= ιδιοκτησία που ανήκει σε μουσουλμανικό ίδρυμα

βασιλικός= σουλτανικός

βγαλσία= έξοδος

βγέστα= έξοδος

βετούλι= νεαρός τράγος, ενός περίπου έτους

βοβοτάδες= φασαρίες, λογομαχίες

βοεβόδας= Συχνά οι όροι *ζαμπίτης* και *βοεβόδας* συγχέονται. Η προέλευση του όρου βοεβόδας είναι σλαβική *vojnowod* και δηλώνει σχέση με τα στρατιωτικά ή τον πόλεμο. Κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους της Σερβίας σήμαινε τον υψηλόβαθμο διοικητή, ενώ από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα τον κυβερνήτη μιας στρατιωτικής περιοχής. Σε οθωμανικά έγγραφα των πρώιμων οθωμανικών χρόνων φαίνεται πως ο όρος είναι συνδεδεμένος με τους πρώην χριστιανούς άρχοντες. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε για υπαλλήλους του κράτους, στους οποίους είχε ανατεθεί η είσπραξη των φόρων των διοικητικών επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με την επέκταση του συστήματος του *μουκατά* σε *μαλικανέ* από τον 17^ο αιώνα και μετά, πολλοί *καζάδες* διοικούνταν από τους *βοεβόδες*. Έτσι ο *βοεβόδας* ήταν ο μισθωτής ή ο υπομισθωτής των δημόσιων ή σουλτανικών προσόδων σε ετήσια βάση (*μουκατάς*) ή ισόβια (*μαλικανές*). Επίσης, ήταν ο πληρεξούσιος ή μισθωτής προσόδων που είχαν παραχωρηθεί σε κάποιον πασά ή άλλον ανώτατο αξιωματούχο της Αυλής ή και ακόμα ήταν ο εκπρόσωπος των βακουφικών γαιών. Ασκούσε, μάλιστα, και σημαντική πολιτική εξουσία, αφού συνήθως αναλάμβανε ταυτόχρονα και χρέη *ζαμπίτη*-αστυνόμου, υπεύθυνου της τήρησης της δημόσιας τάξης. Έτσι, η διπλή αυτή ιδιότητα των αξιωματούχων οδήγησε ακόμα και στην ταύτιση των δύο τίτλων.

βούλα= σφραγίδα

βραγκός= βράχος

γιάμπουλη= αρκετά βαρύ ολόμαλλο κλινοσκέπασμα

γκόλφι= εγκόλπιο, γιορντάνι

γκουρ= βράχος, πέτρα

γκρόπα= αρβ. γούβα, λάκκα

γούνα= πανωφόρι από ζώο

γρασίδι= τριφύλλι

γρασιδότοπος= αγρός προς καλλιέργεια τριφυλλιού

γρι γρι= αλιευτικό σκάφος μεγάλου μεγέθους

γρίζος= άγνωστη λέξη, πιθανόν κάποιο ύφασμα

γύρος του λαιμού= αλυσίδα με νομίσματα

δαδί= ρετσινόπευκο

δάκρυ= η έκχυση του πεύκου μετά από το *χτύπημα*

διάβα= επιπρόσθετη αμοιβή, η οποία αποδιδόταν στη συντεχνία με την ολοκλήρωση της δουλειάς

δίχτυ= δικτυωτό ύφασμα που το χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες για τη στερέωση των μαλλιών τους

Δυτικά Σποράδες= τα νησιά του Σαρωνικού

δωδεκάρα= δωδεκαμελής επιτροπή μαστόρων συντεχνίας

εμβασία και μπασία= είσοδος

εμπιστεμένα= εμπιστευτικά

εσεντί= ή ασλάνι (=γρόσι), 1 γρόσι= 40 παράδες =120 άσπρα

ζαμπίτης= αστυνόμος, διοικητής, βλ. και βοεβόδας

ζευγάρι= δύο αροτριώντα βόδια

ζευγίτης= ο γεωργός που κατείχε ένα ζευγάρι βόδια και είχε ως επάγγελμα το όργωμα.

ζητεία= έρανος

ζιμής= μη μουσουλμάνος υπήκοος

ζιπούνι= μανίκι

ζολέτα= και ζολότα, νόμισμα που αντιστοιχούσε σε τριάντα παράδες

ζωοτροφία= γηροκομική

θασκεμά και θρασκενά= δυτικά

θιγκίλ= αρβ. κάρβουνο

ιλτιζάμι= εκμίσθωση

καγκελαρία= γραμματεία Δημογεροντίας

καδής= οθωμανός ιεροδικαστής

καζάς= στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ο *καζάς* ήταν μια γεωγραφική περιοχή που υπόκειτο σε νομική και διοικητική δικαιοδοσία ενός δικαστή, του *καδή*. Η λέξη προέρχεται από την οθωμανική γλώσσα και σημαίνει *διοίκηση* και συχνά μεταφράζεται ως *επαρχία*, *υποεπαρχία* (επίσης αναφέρεται έτσι και *ναχιγιές*) ή *δικαστική περιφέρεια*. Στην ελληνική ιστοριογραφία μεταφράζεται και ως *νομός*, μιμούμενος την μεταγενέστερη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Εδώ

χρησιμοποιείται η λέξη συνεκδοχικά, έχοντας την έννοια του επικεφαλής της νήσου Σαλαμίνας

καθολικός= ολοκληρωτικός

κακάβι= μεταλλικό μαγειρικό σκεύος

κάλφας= ο αμέσως κατώτερος τεχνίτης του μάστορα σε μια συντεχνία

καμίνιασμα= διαδικασία καμίνευσης ξύλου για καρβουνοποίηση ή πέτρας για ασβεστοποίηση

καντάρι= μονάδα μέτρησης βάρους και αντιστοιχούσε σε 22 οκάδες

καπουδάν πασάς= ο αρχιναύαρχος του οθωμανικού στόλου

καπουτσάλι, καπιτσάλι και καπτσάλι= υποσιαγώνια υφασμάτινη ταινία που συγκρατεί το φέσι της φυναικείας στολής

καρβουνίστρα= καμένο χώμα

καρδιά= το κέντρο του καμινιού

καρόκι= δοχείο συγκέντρωσης ρετσινιού και μονάδα μέτρησης χωρητικότητας που αντιστοιχούσε σε 15-17 οκάδες, όσες δηλαδή γέμιζαν ένα δοχείο (τενεκέ)

καρπέτι= χαλί

κατράμι ή πίσσα= παράγωγο του ρετσινιού

κατίμπριες= άλλη ονομασία για τα τζαπράκια και τα σγαντζούδια

κατσούλα= κουκούλα

κατωπίθια και καμπίθια= μεγάλα πιθάρια, βυθισμένα στη γη, κατάλληλα για αποθήκευση λαδιού, νερού και άλλων προϊόντων

κεφερές= άπιστος, συνεκδοχικά ο χριστιανός

κοίλο ή κοιλό= μεγάλος ξύλινος κάδος που τον χρησιμοποιούσαν για μέτρο χωρητικότητας και ήταν διαφορετικό ανάλογα με το είδος. Το *κοίλο* ή *κοιλό* υποδιαιρείτο σε *μισόκοιλα* ή τέταρτα. Έτσι, η αντιστοιχία ενός *κοιλού* σε οκάδες για διάφορα προϊόντα ήταν η παρακάτω: ένα *κοιλό* σιτάρι αντιστοιχούσε με 22 οκάδες· ένα *κοιλό* κριθάρι αντιστοιχούσε με 18 οκάδες· ένα *κοιλό* με κουκιά ισοδυναμούσε με 22 οκάδες· ένα *κοιλό* ρεβίθια ή φακές ισοδυναμούσε με 24 οκάδες

κολαστήριο= τιμωρία

κολιγιά= αγρότες δούλευαν σε τσιφλίκι με συνθήκες εξαρτημένης εργασίας και έπαιρναν ως αμοιβή μέρος της παραγωγής

κονάκι= εγκατάσταση

κοντόκα= χοντροκομμένο ξύλο

κοντομπόλια ή κοντομαντίλα= μικρά τετράγωνα κεφαλομάντηλα

- κοπέλι**= ο εργαζόμενος σε αγροκαλλιέργεια
- κορβανάς**= συρτάρι, συνεκδοχικά το ταμείο
- κούντουρα βελβεντέ**= πασούμια χρυσοκεντημένα πάνω σε βελούδο
- κουρμπέτι**= επαγγελματικό ταξίδι
- κοψιά**= κάθετη επιφανειακή τομή στον κορμό του ρετσινόπευκου
- κράζομαι**= καλούμαι
- κρόσια**= χρυσά κοσμήματα των άκρων των μαλλιών, βλ. περπελούθες
- λεμπέσης**= ταραχοποιός, τρομοκράτης
- λιανά**= ξερόκλαδα
- λιοπάτε**= αρβ. φτυάρι
- μαγκαρίζω**= αθετώ
- μαλικανές**= τεράστια έκταση, συνεκδοχικά ο μακροχρόνια ενοικιάζων μια μεγάλη ιδιοκτησία
- μαξούλι**= (τουρκ. mahsül)= συγκομιδή
- μασαρικά**= η οικιακή σκευή
- μάστορας**= βασικό στέλεχος μιας συντεχνίας· γενικά, οι *μάστορες* ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι σε μια πόλη και είχαν εργαστήριο που ήταν ταυτόχρονα και μαγαζί. Σε κάθε εργαστήριο ο *μάστορας*, ως επικεφαλής, είχε τον απόλυτο έλεγχο και συντονισμό της παραγωγής καθώς και της προώθησης του προϊόντος, πλήρωνε τους τεχνίτες του και ήταν ο μόνος από το εργαστήριο που αποτελούσε μέλος της αντίστοιχης συντεχνίας με δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων καθώς και στην εξάσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.
- μαριφετναμές**= έγγραφη συγκατάθεση
- μελαχικά**= φόρος σχετικός με την επάνδρωση πλοίων του Οθωμανικού Στόλου από ναύτες. Τη μισθοδοσία των ναυτών αναλάμβανε η Κοινότητα δίνοντάς τους χρήματα που ονομάζονταν *ουλεφέδες*
- μισάλα**= τραπεζομάντηλο (λατ. mensa= τραπέζι)
- μοσκίδα**= μονοετής αγελάδα
- μουκατά**= σύστημα εκμίσθωσης φόρων και λοιπών προσόδων υπέρ της οθωμανικής αυτοκρατορίας
- μούργα**= κατακάθι του λαδιού
- μουτεβελής**= επίτροπος των βακουφίων
- μουχασίλης**= τέως διοικητής
- μπασία**= είσοδος

- μπεγλίτικο**= αυτό που προορίζεται για τον μπέ(γ)η
- μπεράτι**= επίσημο δημόσιο έγγραφο που εκδιδόταν από τον σουλτάνο και αναγνωριζόταν ή επικυρωνόταν υψηλόβαθμη διοικητική θέση καθώς και τα προνόμια που αντιστοιχούσαν στη συγκεκριμένη θέση
- μπόλια**= κεφαλομάντηλο
- μπόρτσι**= καθήκον
- μπότε**= αρβ. χώμα
- μπουγιουρντί**= σουλτανικό διάταγμα
- μπουλούκι**= ομάδα
- μποχτσάς**= δέμα με εισπράξεις
- μωσελίμ**= ξένος υπήκοος
- νάβος**= άγνωστη λέξη
- ναχιγιές**= *δικαστική περιφέρεια*. Στην ελληνική ιστοριογραφία μεταφράζεται και ως *νομός*, μιμούμενος την μεταγενέστερη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Εδώ χρησιμοποιείται η λέξη συνεκδοχικά, έχοντας την έννοια του επικεφαλής της νήσου Σαλαμίνας
- νισάφι**= φτάνει, ως εδώ
- νοτάριος**= γραμματέας δημογεροντίας
- ντάμι**= αρβ. πρόχειρο κατάλυμα
- ντάνα**= στοίβα
- νταρουσαντέτ**= αρχιευνούχος του σουλτανικού χαρεμιού
- ντέρα**= door, πόρτα
- ξερουμάνιασμα**= καθαρισμός θαμνώδους τόπου ή και δάσους και μετατροπή του σε αγρό κατάλληλο για καλλιέργεια, εκχέρσωση
- ξηλώνω**= σκίζω, καταστρέφω έγγραφο
- ξύλειο**= δέντρα και θάμνοι
- ξύλοκερατιά**= χαρουπιά
- οβρικιά**= χείμαρρος που δημιουργείται από τα όμβρια ύδατα
- ομπλίγαδος**= obligator, αρμόδιος
- οσπιτοκάθιση**= οικία με βοηθητικά κτίσματα
- ουλεφές**= βλ. μελαχικά
- παλάνκα**= οχυρωμένη τοποθεσία
- παράς**= βλ. άσπρο
- πασούμι**= παντόφλα

παφίλι= ξύλινη επίπεδη επιφάνεια χειρός, βοηθητική σε διάφορες εργασίες

πελεξίκια και μπεζεκλίκια= βραχιόλια

περπελούθες ή μπεμπαλούφες= ασημένια κοσμήματα των άκρων των μαλλιών με κρόσια

πεσκίρι= πετσέτα, προσόπι

πετίκι= φλοιός πεύκου

πίρο= πιρούνι

πιρταμάμι (τουρκ. μπιρ ταμάμ)= όλα εντάξει, μεταφορικά σημαίνει όλα πληρωμένα

πισσάρισμα= επάλειψη με πίσσα (κατράμι)

πλεξούδες= βλ. περπελούθες

πουκαμισάκι= απλό ύφασμα, αφιερωμένο στον Άγιο Χαράλαμπο, που κατασκευαζόταν μέσα σε μια μέρα και χρησιμοποιείτο στο έθιμο του περισχοινισμού

πουρλάκι= δεξαμενή πλησίον του καμινιού, όπου συγκεντρωνόταν το κατράμι

πουτόκα (τα)= τελωνειακά τέλη

πρόι= χείμαρρος

προσηλώνω= αφιερώνω

προσκεφαλάδα= μαξιλάρι για δύο άτομα

προσκέφαλο= ατομικό μαξιλάρι

ραγιάς= αυτός που έχει αποδεχθεί την υποταγή σε κάποιον

ρεσμί ζεμίν= είσπραξη τέλους γης

ριάλια= χρήματα

ρόκα= καλλιεργήσιμο χωράφι με οπωροκηπευτικά

ρούχα= περιουσιακά στοιχεία

ροφέτι= εσνάφια, σινάφια, ισνάφια, ρουσφέτια, συντροφίες και ροφέτια, ήταν βιοτεχνικού χαρακτήρα συνεταιριστικές οργανώσεις τεχνιτών και εμπόρων των αστικών κέντρων με σκοπό την περιφρούρηση των επαγγελματικών συμφερόντων τους έναντι τρίτων

σάγισμα= κομμάτι υφάσματος από σαγιάκι (χοντρό μάλλινο, δίμιτο) που χρησιμοποιείται ως κλινοσκέπασμα από τους χωρικούς αλλά και κοντό, χοντρό ένδυμα των χωρικών, αλλιώς σαγιάς, κοντογούνι

σαντζάκι= διοικητική υποδιαίρεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η λέξη είναι τουρκική *sancak* και σημαίνει *στρατιωτική σημαία*. Η λέξη έδωσε την ονομασία σε μια στρατιωτική μονάδα (της οποίας αρχηγός ήταν ο *σαντζάκ-μπέης*) και στη συνέχεια στη διοικητική περιφέρεια.

- σαχάνι**= σαγάνι
- σγαντζούδια**= πόρπες
- σερασκέρης**= βεζίρης
- σερπέσης**= κυβερνήτης πλοίου με οθωμανική σημαία
- σκίσμα**= άγνωστη λέξη, κουρέλι;
- σκλαβίνα**= στριμμένο μαντίλι κάτω από το φέσι που το έστριβαν περιμετρικά της κεφαλής για το στερέωμα του φεσιού
- σοπάτη**= αρβ. ξερά φυλλώματα
- σπιθάρι**= χτιστές κοιλότητες μέσα στο δάσος, όπου συγκεντρωνόταν το ρετσίνι
- σπιτότοπος**: οικόπεδο που προορίζεται για την ανέγερση οικίας
- σποριά**= χωράφι αγροκαλλιέργειας και μονάδα μέτρησης καλλιεργειών, κατά κύριο λόγο αρόσιμων, που ισοδυναμούσε με έκταση λιγότερη του ενός στρέμματος και αντιστοιχούσε με τη δυνατότητα του γεωργού να σπείρει μέσα σε μία ημέρα την έκταση δύο φορές
- στράτα**= κύριος δρόμος
- συμπλιαστής**= εκείνος που ιδιοκτησιακά συνορεύει με κάποιον
- σύναξη**= συγκεντρωτικός κατάλογος
- συνήβαση**= σύμβαση
- σφάκε**= αρβ. ασπάλαθοι
- ταβί νιζάμι**= έριδα και ενόχληση
- ταϊνι**= συσσίτιο
- τάπα μαραφέτι**= έγγραφο με σφραγίδα
- ταπώνω**= κατοχυρώνω με έγγραφη προσφορά
- τεζκερές**= μεταλλικό μαγειρικό σκεύος, καζάνι
- τεφβίζ**= νομή και κατοχή
- τεφτέρι**= φορολογικός κατάλογος
- τζαπράκια**= μικρές πόρπες
- τζερεμετίζω**= τιμωρώ
- τιμάριο**= την εποχή της Τουρκοκρατίας όλα τα εδάφη, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τα αποκαλούμενα *τιμάρια*, ανήκαν στον Σουλτάνο ο οποίος τα διένειμε εν είδει δωρεάς στους αξιωματούχους του (όπως αντίστοιχα και ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου). Ο αξιωματούχος δεν είχε τη δυνατότητα να κληροδοτήσει το τιμάριο που του είχε παραχωρηθεί από την ανώτερη οθωμανική αρχή και έτσι, παραχωρούσε τμήματά του στους ραγιάδες έναντι αμοιβής. Σε αυτούς

αναγνωριζόταν μόνο το δικαίωμα της επικαρπίας, το οποίο περνούσε από πατέρα σε γιο.

τοριβίρι= αρβ. κατηφορικός ορμητικός χείμαρρος

τουλούμι= σάκος από δέρμα ζώου

του ποτέ= του κάποτε, αναφέρεται σε ανθρώπους που πλέον δεν είναι στη ζωή.

τράβαλα= έγνοιες, σκοτούρες.

τράστε= αρβ. ταΐστρα, ταγάρι

τρίγεσα= μάλλινο σκουτί

τσάρμε= αρβ. προσάναμμα

τσένερα= αρβ. καρβουνόσκονη

τσιράκι= μαθητευόμενος τεχνίτης σε μια συντεχνία

φέντιλια= αρβ. είδος θάμνου

φετβάς= ιερονομική πράξη

φυτευτικό= αγρός προς φύτευση και καλλιέργεια

χαζίρι= έτοιμο

χαϊρι= προκοπή

χακκ-ι τασαρρούφ = δικαίωμα νομής και κατοχής

χάλκωμα και **χαλκωματικό**= χάλκινα σκεύη

χαρανί= μεταλλικός κουβάς προς άρδευση νερού από πηγάδι ή στέρνα

χαράτσι= κεφαλικός φόρος, κάτι δηλαδή σαν αποζημίωση που κάθε έτος έπρεπε να καταβάλλει ο ραγιάς για να έχει το δικαίωμα να ζει τον χρόνο αυτόν

χάργκια= σκεύη μεταφοράς του κατραμιού, μάλλον χάλκινα

χάρισμα= δωρεά

χάσικο= παραχώρηση με αποκλειστική διακαιοδοσία

χτύπημα= σκόπιμη επιφανειακή τομή κάθετα στον κορμό του ρετσινόπευκου

χυτήρης= υπασπιστής του καπουδάν πασά

Αμπελάκι 1827. Σχέδια του Karl Krazeisen